AYLIK

ANSİKLOPEDİ

YÜZDEN FAZLA PROFESÖR, DOÇENT, DOKTOR,
Y. MÜHENDİS VE UZMANIMIZIN ELBİRLİĞİYLE

ÇIKARAN

SERVER İSKİT

CİLT : V

16 Nisan 1948 — 15 Nisan 1949

340 sayfalık metin içinde 150 bent, 779 resim ve fotoğrafi,
84 harita ve kroki, 10 renkli tablo
Ayrıca 48 sayfalık ilâve kısmında 50 resim, kronoloji, bibliyografya ve kültür hareketleri

İSTANBUL - 1949

HER HAKKI MAHFUZDUR

AYLIK
ANSİKLOPEDİ

İstanbulda Her Ayın 1 inde Çıkar Dergi
Sahip ve umumi neşriyatı idare eden : SERVER İSKİT
Cağaloğlu, Himayei Etfal sokak No. 2 - 4 İstanbul, Posta Kutusu No. 18

NOT : Bu cilt Murat Kerman Dizimevinde dizilmiş ve Tan Basımevinde basılmıştır. Renkli tablolar Çituris Basımevinde basılmıştır. Yazı işlerinde Server İskite, Sadun Galip Savcı ve Hüsamettin Bozok yardım etmişlerdir.

ÖNSÖZ

AYLIK ANSİKLOPEDİ'nin beşinci cildini de vererek, günün isteklerine uygun bir eser sunmakta ne kadar isabet ettiğimizi okuyucularımızın gösterdiği büyük rağbetten bir daha anlamış bulunuyoruz.

Evvelce kapaklarımızda da yazdığımız gibi biz bu işde «**Larousse Mensuel**» i örnek tuttuk. Onun sistem ve tipini mümkün olduğu kadar muhafaza ettik ve fakat kendi mevzularımıza ve bilhassa millî meselelerimize daha fazla yer ayırdık.

Bu beşinci cildimizde de görüldüğü veçhile, bu tip ansiklopedi, bir ansiklopediye geçecek değerde olup bir ay zarfındaki hâdise ve icaplar dolayısiyle ön plâna giren mevzuları hemen işleyip sütunlarına almakta, geçmişteki mevzuları da yıldönümlerinin yeni aylara tesadüfü, yahut herhangi diğer bir vesile ile sayfalarına koymaktadır. Bu suretle, zamanla bir klâsik ve bütün ansiklopedinin her maddesi bu nevi ansiklopediye gire gire günün birinde bu ansiklopedi de tamamlanacaktır.

Bu şekil, klâsik bir ansiklopedinin, itmam edilinciye kadar geçmesi tabii olan zaman içinde, evvelce yazılmış olan bâzı maddelerinin değişmiş bulunmasını da önliyerek her hâdiseyi, her keşfi ve icadı hemen o ay içinde verdiğine göre bunların en son ve en yeni şeklini tesbit eylemektedir. Bu hal, günün icaplarına nazaran müracaat edilmesi gerekli bentlerin behemehal istifadeye arzını temin ettiğinden, okuyucuyu, klâsik ansiklopedilerde bâzı maddeleri bulmak için onların muhakkak ikmalini beklemek mecburiyetine de sokmamaktadır.

Bu nevi ansiklopedilerin bir hususiyeti de hangi ay münderecatını ihtiva ediyorsa o aya ait siyasi veya kültürel bütün hareketleri ayrıca bir ilâve kısmının içine almasıdır. Her ay dörder sayfa olarak verdiğimiz bu kısmında bir ayın iç ve dış olaylariyle kültürel hareketlerini ve bibliyografyasını sunmuş bulunuyoruz.

Şimdi elinize vermiş olduğumuz beşinci ciltte 340 sayfa metin ile 48 sayfa da aylık hareketlere ait olup yukarıda adı geçen kısım bulunmaktadır.

Metinde 150 bent vardır. Bu bentler günün ve geçmişin birinci derecede ehemmiyetteki mevzularını çözmektedir. Bu metinler 779 resim ve fotoğrafi, 84 harita ve kroki ve 10 renkli tablo ile süslenmiştir.

Bu önsözümüzün sonuna koyduğumuz isim listesi, bu cildi vücuda getiren heyetimizi göstermektedir. Bunun tetkikinden anlaşılacağı veçhile, şu, büyük emeklerle meydana gelen önemli esere memleketin, kendi mevzularında üstün bilgiye sahip profesör, doçent, doktor ve fikir adamlarının emeği geçmiştir. Şimdiye kadar hiçbir eserimize nasibolmıyan bu muazzam teşekkülü meydana getirerek onunla teşriki mesai etmekten müessesemiz gurur duymaktadır. Münderecatımızın ehemmiyeti ve doğruluğu hakkında bu imzaları bir garanti olarak gösteririz.

Bu beş ciltlik kıymetli eserde her cinsten birinci sınıf mevzuların kısmı âzamını vererek, müracaat için ilk akla gelen sualleri cevaplandırmış ve ayrıca en fevkalâde zamanlara ait kronolojik bilgileri de sunmuş bulunuyoruz. Şimdi bu eseri, günün icaplarına daha uygun bir şekilde çıkarmak istiyoruz. Bunun için günün rağbete mazhar ettiği yeni bir tip kabul ettiğimizi okuyucularımıza burada müjdeleriz; yeni şekil ve münderecatımız kendilerini muhakkak memnun edecektir. Yalnız tertibat için belki bir iki ay kadar gecikmek mecburiyetindeyiz.

Eldeki azametli ciltler doyurucudur, ve eser mükemmel bir mehaz ve müracaat kitabıdır. Bu büyük ciltler okuyucuların iltifatından hâsıl olmuştur. İkinci ve daha mükemmel bir devre için de karilerin iltifatına ihtiyacımız olacaktır; teveccühlerinin daima minnettarıyız.

Server İSKİT

BEŞİNCİ CİLDİMİZİN
YAZI HEYETİ

A. B, Abdülbaki Gölpınarlı, Abidin Dav'er, Adli Moran, Adnan Çubukçuoğlu, Adnan Ötüken, Ahmet Bahtiyar Esen, Ahmet Emin Yalman, Ali Bayder, Dr. Âli Harman, Ali Keşan, Dr. Ali Nuri Babadağ, Ali Rıza Seyfi, Altemur Kılıç, Arslan Turgut Kaynardağ, Asaf Halet Çelebi, Bahattin Kutay, Prof. Besim Darkot, Burhan Arpad, Cemalettin Server, Claude Bellenand, E. İ., Eroğul R. İskit, Esat Hamdun, Faik Reşit Unat, Faruk Yener, Dr. Feridun Ergin, Galip Atakan, Hakkı Kılıçoğlu, Haldun Kemali, Halûk Y. Şehsuvaroğlu, Hamza Gürgüç, Hasan Âli Ediz, Hasan Besin, Hasan Kurak, Prof. Hasan Refik Ertuğ, Hasan Sudi Er, Hâzım Âtıf Kuyucak, Hıfzı Topuz, H. K. A., Dr. H. Rahim Rami, H. Sepetçioğlu, Hulûsi Karamürsel, Hüsamettin Bozok, Hüseyin Yurdaydın, İbrahim Alâettin Gövsa, İhsan Sungu, İlhan Tüzüner, İsmail Hakkı Tonguç, Kâzım Dirik, Prof. Kerim Ömer Çağlar, Lâika Karabey, Lem'i Elbir, Lütfü Eroğlu, Mahmut Şimşek, M. Ali Karahan, Mehmet Ali Kâğıtçı, Mehmet Nuri Beşer, Mehmet Tunca, Mehmet Zeki Pakalın, M. Fuat, M. Kenan Kan, Mustafa Cezar, Dr. Vet. Muzaffer Erdoğan, N. Âli, Nâzım Poroy, Necati Turgay, Nuri Dilek, Dr. Nuri Ömer Ergene, Nuri Sami Eşmen, Nuri Süel, Nurullah Berk, Nurullah Tilgen, Osman Cebri, Reşat Ekrem Koçu, Yük. Mü. Rıdvan Tezel, Prof, Sabri Esat Siyavuşgil, Dr. Sadullah Say, Sadun Galip Savcı, Sakıp Aydınoğlu, Y. Mimar Sedat Çetintaş, Selim Nüzhet Gerçek, Server İskit, Sırrı Ramiz İsmil, Sudi Serim, Süleyman Kale, Şefik Bilkur, Prof. Dr. Şevket Salih Soysal, Tahsin Öz, Tahsin Ünal, Vecdi Keramet, Yakup Kalgay, Prof. Dr. Zeki Zeren.

BAYINDIRLIK BAKANLARIMIZ — Millî kabinelerimizin ilk teşekkülünden başlıyarak bugüne kadar Bayındırlık (eski Nafıa) Bakanlığı mevkiini işgal eden zevatın vazifeye başladığı ve ayrıldığı tarihler aşağıdaki listede gösterilmiştir. Bazan aynı zatın üstüste bakanlık makamında gösterilmesine sebep kanunî formalitelerdir. Yani, Büyük Millet Meclisinin yeniden seçilmesi, yahut herhangi bir meselede kabineye itimat reyinin yenilenmesi veya diğer hallerden dolayıdır. Bâzı zevatın vekâlet vekilliği yapması da bakanın resmî veya sıhhi sebeplerle makamından ayrılmasından dolayıdır. Kabinelerle ilgili olan bu hususları daha iyi anlamak için ansiklopedimizin yirmi dördüncü sayfasındaki "Millî Kabinelerimiz„ bendine müracaat lâzımdır.

(Bahattin Kutay)

Millî kabinelerimizdeki Bayındırlık bakanlarımız

Adı		Seçim yeri		Başladığı tarih	Ayrıldığı tarih
İsmail Fazıl	Pş.	Yozgat	Asil	3-5-1920	27-12-1920
Omer Lütfü	B.	Amasya	Asil	28-12-1920	20-11-1921
Celâl	B.	Saruhan	Vekil	17-2-1921	22-2-1921
Celâl	B.	Saruhan	Vekil	24-4-1921	26-4-1921
Celâl	B.	Saruhan	Vekil	6-7-1921	13-7-1921
Rauf	B.	Sivas	Asil	21-11-1921	13-1-1922
Feyzi	B.	Diyarbakır	Asil	14-1-1922	18-5-1922
Adnan	B.	İstanbul	Vekil	19-5-1922	12-7-1922
Reşat	B.	Saruhan	Vekil	13-7-1922	8-9-1922
Feyzi	B.	Diyarbakır	Asil	9-9-1922	29-10-1923
Muhtar	B.	İstanbul	Asil	30-10-1923	18-1-1924
Süleyman Sırrı	B.	Trabzon	Asil	19-1-1924	4-3-1924
Süleyman Sırrı	B.	Trabzon	Asil	5-3-1924	22-11-1924
Feyzi	B.	Diyarbakır	Asil	23-11-1924	3-3-1925
Dr. Refik	B.	İstanbul	Vekil	3-5-1924	11-5-1924
Dr. Refik	B.	İstanbul	Vekil	29-6-1924	9-7-1924
Hasan Fehmi	B.	Gümüşhane	Vekil	24-1-1925	2-2-1925
Süleyman Sırrı	B.	Trabzon	Asil	4-3-1925	10-1-1926
Hamdullah Suphi	B.	İstanbul	Vekil	23-4-1925	29-4-1925
Dr. Refik	B.	İstanbul	Vekil	13-5-1925	27-5-1925
Dr. Refik	B.	İstanbul	Vekil	12-9-1925	11-10-1925
Ali Cenanî	B.	Gaziantep	Vekil	15-12-1925	13-1-1926
Behiç	B.	İstanbul	Asil	11-1-1926	14-10-1928
Necati	B.	İzmir	Vekil	17-6-1926	13-7-1926
Necati	B.	İzmir	Vekil	19-9-1926	6-10-1926
Sabri	B.	Saruhan	Vekil	2-9-1927	14-9-1927
Abdülhalik	B.	Çankırı	Vekil	15-9-1927	24-10-1927
Abdülhalik	B.	Çankırı	Vekil	22-8-1928	10-10-1928
Recep	B.	Kütahya	Asil	15-10-1928	25-9-1930
Zekâi	B.	Diyarbakır	Asil	27-9-1930	26-12-1930
Hilmi	B.	Adana	Asil	26-12-1930	25-10-1933
Fuat	B.	Elâziz	Asil	26-10-1933	2-2-1934
Fuat	B.	Elâziz	Vekil	3-2-1934	15-2-1934
Ali Çetinkaya		Afyon	Asil	16-2-1934	25-10-1937
Sırrı Day		Trabzon	Vekil	3-7-1937	9-8-1937
Ali Çetinkaya		Afyon	Asil	26-10-1937	11-11-1938
Ali Çetinkaya		Afyon	Asil	11-11-1938	25-1-1939
Ali Çetinkaya		Afyon	Asil	25-1-1939	3-4-1939
Gn. Ali Fuat Cebesoy		Konya	Asil	3-4-1939	9-3-1943
Sırrı Day		Trabzon	Asil	9-3-1943	5-8-1946
Cevdet Kerim İncedayı		Sinop	Asil	7-8-1946	9-9-1947
Kasım Gülek		Seyhan	Asil	10-9-1947	

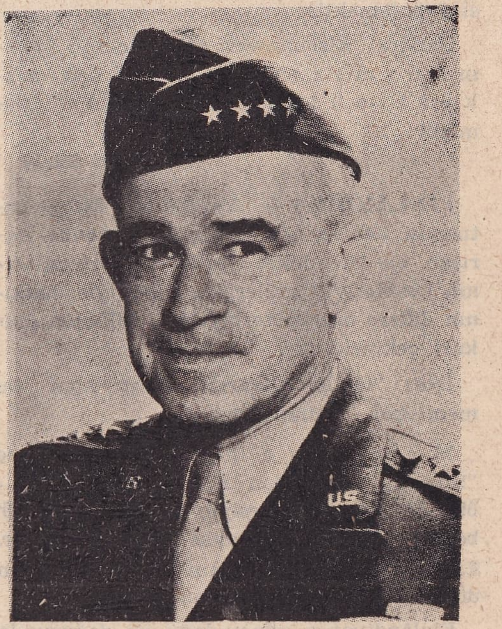
BRADLEY, OMAR NELSON, GENERAL — (1893) Amerika Birleşik Devletleri ordusu Genelkurmay Başkanı. General Omar Nelson Bradley bu vazifeye, Columbia Üniversitesi rektörlüğüne seçilen eski Genelkurmay Başkanı General Eisenhower'in emekliye ayrıldığı 7 şubat 1948 de tâyin edildi.

Bugün elli beş yaşında olan General Bradley kırk sekiz yaşında iken (1941) sınıfının ilk tuğgenerali olmuştu. Bradley, General Eisenhower'in kumandası altında Kuzey Afrikası, Sicilya, İtalya ve Fransa savaşlarına iştirak etmiş, büyük yararlıklar göstermiş ve çok değerli hizmetler görmüştür.

Sicilya savaşları sırasında General Bradley'le ve kumandası altında bulunan erlerle birkaç hafta geçiren Amerikalı harb muhabiri müteveffa Ernie Pyle eserinde ondan şöyle bahseder: "Etrafında ve emri altında bulunan erler tarafından bu kadar toplu olarak sayılan ve sevilen bir adama tesadüf ettiğimi bilmiyorum".

General Bradley'in Müttefiklerin ikinci cephenin açılmasiyle başlıyan Avrupa zaferinde büyük bir rolü vardır. Bradley, ikinci cephenin açıldığı 6 haziran 1944 te Amerika Birleşik Devletlerinin birinci ordusuna kumanda ediyordu. İngiltereden, Fransanın Normandiya sahillerine hareket edilirken emri altındaki erlere: "Fransa kıyılarında başınızda bulunacak ve harekâtınızı takib edeceğim" demişti. Erleri de, onun bu sözünü yerine getireceğinden aslâ şüphe etmiyerek Fransa kıyılarına ayak bastıktan sonra gerçekten de generali yanlarında ve başlarında buldular. Bundan sonraki şiddetli savaşlarda Bradley, Almanların "çöl tilkisi„ diye şöhret bulmuş olan kumandanları Rommel'e de kuvvetli darbeler indirdi. Fransa köprü başı emniyet altına alındıktan sonra general Alman hatlarını yarıp Fransa içine yürümek üzere Saint Lo' ya hücum etti. Böylece Parisin kuzeyine yürüyen birinci ordu, Alman ricat hattını kesmişti.

Gayet esaslı plânlar hazırlıyan ve pek önemli kararlar veren Bradley, istilâ harekâtının gelişmesine tesirli yardımlarda bulundu. Cepheye yakın yerde kurulmuş olan karargâhından, düşmanı Belçikadan çok çabuk atan taktik harekâtı büyük bir ustalıkla idare etti. 16 aralık 1944

General Omar Bradley

te Alman komutanı Von Rundstedt son ve ümitsiz bir kumara girip bütün kuvvetiyle Ardennes ormanlarına hücum ederek derinlemesine Amerikan hatlarına nüfuz ettiği vakıt Bradley, komutasındaki Birinci ve Dokuzuncu Amerikan ordulariyle bu Alman hücumunu, başlamasından kırk sekiz saat sonra durdurmıya muvaffak olmuştu. Mart 1945 ayı içinde Bradley kuvvetleri ortalama olarak g ü n d e b i r A l m a n t ü m e n i e s i r ediyordu. Nisan ayı içinde ise bu rekor da kırıldı.

Avrupa savaşının sonlarında General Bradley, Onikinci ordu grupuna kumanda ediyordu. Bu grupun mevcudu bir milyon kişiydi. Amerika tarihinde ilk defa olarak bu kadar büyük bir kuvvet, bir generalin emri altında bulunmuştur. Daha sonra Amerika Birleşik Devletleri tecrübeli erler idaresi başkanlığına tâyin edilen General Bradley bu vazifede 18.000.000 kişinin idaresiyle meşgul olmuştur.

K a r a k t e r v e h u s u s i y e t l e r i : Vücut itibariyle iyi ve sağlam yapılı olan General Bradley'in boyu 1,83 m., ağırlığı 90 kilodur. Gençlik enerji-

sini muhafaza etmeyi çok iyi bilmiştir. "Korkunç" kelimesiyle vasıflandırılacak kadar yürüyüş yapar. Amerika ordusunun en kabiliyetli komutanlarından ve idarecilerinden biri olduğu halde söylevlerinde ve giyiniş tarzında aslâ büyüklük edası görülmez. Metodları son derece esaslıdır. Kendisiyle birlikte çalışanlar, generalin mütevazı ve mâkul bir insan olduğunu daima ileri sürmüşlerdir. Tevazuu ve hayatını hiçe sayarcasına kahramanlıkları kendisini erlerine pek sevdirmiş ve saydırmıştır. Erleri onu "sâkin bir komutan,, olarak tanıdıkları gibi, hakkında "bu adam korku nedir bilmiyor,, hükmünü de vermişlerdir.

Bradley, telefonla emir yazdırmaktan hoşlanmaz, umumiyetle, emir vereceği kimsenin, kabil olduğu takdirde, karşısında bulunmasını ister. Bunun tek sebebi de hem karşısındakinin görüşünü öğrenmek, hem de kendi görüşünü iyice belirterek emrin baştan savma tatbik edilmesini önlemektir.

General Eisenhower onun için: "z a m a n ı m ı z ı n e n b ü y ü k a s k e r î m ü t e h a s s ı s ı d ı r" demiştir.

(Nuri Süel)

FİNLÂNDİYA — Avrupanın kuzey batısında, hemen hemen Kuzey Kutbuna karışan bir memleket vardır ki, ormanlarının kesafetiyle, göllerinin bolluğiyle, halkının dillere destan terbiyesiyle bilhassa dikkati çekmektedir.

İşte "Göller Diyarı,, adını alan bu memleket "Finlândiya,, dır.

M e v k i v e h u d u t : Fince "Suomi,, adını alan Finlândiya, 59° 30' - 69° 84' enlem dairesiyle 19° 7' - 31° 39' boylam dairesi arasında bulunmaktadır. Finlândiya topraklarının hemen hemen dörtte biri Kutup bölgesine girer.

Finlândiyanın güney-doğu ve doğusunda Sovyetler Birliği; kuzeyinde Norveç; kuzey-batısında İsveç bulunmaktadır. Finlândiyanın batı ve güney hudutları ise denizlerle çevrilidir: Batısında Botni, güneyinde Finlândiya körfezi vardır. Kışın bu bölge 3-7 ay devamınca donduğu için bu denizlerden faydalanmak hemen hemen kaabil değil gibidir. Ancak güney-batıda bulunan Hanko ve Turku limanlarından, o da buzkıran gemilerinin yardımiyle, istifade olunur.

Finlândiya, Petsamo limanı vasıtasiyle, Kuzey Buz Denizinin bir parçası olan Borents denizine çıkar. Senenin hiçbir mevsiminde buz tutmıyan bu limanın, Finlândiyanın iktisadî hayatında mühim bir mevkii vardır.

Finlândiya körfeziyle Botni körfezinin tam ağzında bulunan Aland takımadaları da Finlândiyaya aittir.

N ü f u s v e a r a z i : Finlândiyanın Birinci Dünya Savaşından önce arazisi 383.000 kilometre kare idi. Birinci Dünya Savaşının başlangıcında, Sovyetler Birliği ile Finlândiya arasında vukua gelen muharebe neticesinde Finlândiya, topraklarının takriben yüzde 7 sini kaybettiği için, bugünkü arazisi, takriben 360.000 kilometre kare tutmaktadır. Finlândiya bugünkü arazisine göre de, Macaristandan 4, İsveçten 8 defa büyüktür.

Finlândiya topraklarının onda birini göller kaplamaktadır. Finlândiyada 35 bini büyük ve orta çapta olmak üzere 60-70 bin göl vardır. Bu göllerin içinde en büyüğü Sayma gölü olup, 1700 kilometre karelik bir yer kaplamaktadır. Bu göllerden birbirine akan çayların, ırmakların miktarı sayısızdır. Aynı şekilde şelâleler de pek çoktur. Bu münasebetle istihsal olunan su enerjisinin tutarı 2,5-3 milyon beygir kuvveti tahmin olunmaktadır.

Güney sahil bölgesi müstesna olmak üzere, Finlândiya toprakları umumiyetle az verimlidir. Memleketin hemen hemen yüzde 30 unu bataklıklar kaplar. Bu bataklıkların çoğu da ormanlarla kaplıdır. Zaten memleketin dörtte üçü kesif ormanlarla örtülüdür. Bu ormanları teşkil eden ağaçların yüzde 98 i çam ve selvidir.

1938 yılı aralık ayının 31 inde yapılan nüfus sayımına göre Finlândiyanın nüfusu 3.863.753 tü. Fakat 1940 yılı 12 martında Sovyetler Birliği ile Finlândiya arasında imzalanan antlaşma gereğince Finlândiya nüfusunun takriben yüzde 11-12 si Sovyetler Birliğince ilhak olunan arazi içinde kalmıştır.

Son 200 yıl içinde Finlândiyadaki nüfus artışını şu rakamlarla tespit etmek kabildir: 1750 yılında Finlândiyanın nüfusu 421.537 iken 1800 yılında 832.659 a; 1850 yılında 1.636.915 e; 1900 de 2.712.562 ye; 1917 de 3.345.660 a; 1936 da 3.807.163 e; 1939 da 3.834.662 ye çıkmıştır.

Finlândiya nüfusunun yüzde 21 i şehirlerde, yüzde 79 u köylerde yaşar. Kilometre kare başına raslayan nüfusun sayısı 10 dur.

Milliyet bakımından Finlândiya halkının yüzde 88,4 ü Finlerden, yüzde 11,1 i İsveçlilerden, yüzde 5,15 i Ruslardan, yüzde 0,35 i de öteki milletlerden mürekkeptir.

Finlândiyanın başkenti 311.500 nüfuslu Helsinki şehridir. Bu şehir 1640 yılında kurulmuş olup, 1812 yılından beri başkent vazifesini görmektedir. 73.700 nüfuslu Turku (Åbo) şehri Finlândiyanın ilk başkentidir.

75.800 nüfuslu Tampere (Tammerfors) şehri, Finlândiyanın dokuma sanayiinin merkezi olup, 1779 yılında kurulmuştur.

E k o n o m i : Küçücük Finlândiya, tabii servet kaynakları bakımından çok zengin bir memlekettir.

Finlândiyanın en mühim servet kaynağı ormanlarıdır. Kereste ihracatı, memleket ihracatının hemen hemen yüzde 80 ini teşkil eder. Finlândiyadaki orman kütlesi 1,6 milyar metre küb tahmin olunmaktadır. Finlândiyadaki ağaç sayısı ise 1,5 milyar kadar zannedilmektedir. Finlândiya endüstrisinin çehresini tâyin eden de, memleketteki bu orman kesafetidir. Gerçekten

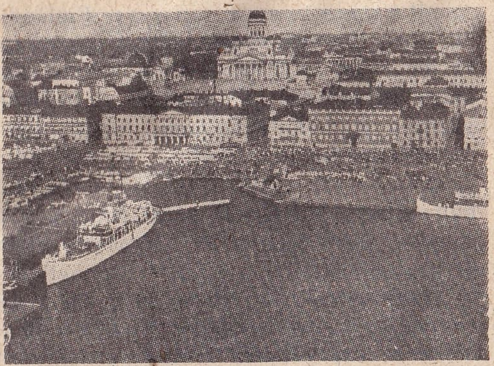
de Finlândiyanın en ön safta gelen endüstrisi kereste, sellüloz ve kâğıt üzerinedir.

Finlândiyanın ikinci mühim servet kaynağı, memleket topraklarının altında gizli bulunan çeşitli maden cevherleridir. Finlândiyada nikel, kurşun, çinko, demir madenleri pek boldur. Fakat memlekette esaslı bir araştırma yapılmadığı için, bugün Finlândiyada mevcudiyetleri bilinen madenler gerçek miktarlarından çok aşağıdır. Onun için Finlândiyada yeni yeni aramalar yapıldıkça birçok yeni maden damarlarının bulunacağı ve memleketteki tabii servet kaynaklarının artacağı pek tabiidir. Onun için bugün Finlândiya madenleri hakkında ileri sürülen rakamları hep bu bakımdan mütalâa etmek ve yeni yeni keşifler yapıldıkça bu rakamların kabaracağını hesaba katmak lâzımdır.

Bugün Finlândiyada beş esaslı maden bölgesi bulunmaktadır:

Birinci bölge: Kareli'de, Lâdoga gölünün kuzey-basıtındaki bölgedir. Bu bölge bilhassa bakır madenlerinin çokluğiyle tanınmıştır. Burada elde edilen maden

halitasının miktarı yılda 300.000 tona varmaktadır. Bu halitanın içinde yüzde 4 bakır, yüzde 26 kükürt, yüzde 27 demir, bir

Helsinki'den bir görünüş

miktar altın ve gümüş vardır. Bu maden halitasından yılda 12.000 ton bakır, 1800 kilogram gümüş ve 1000 kilogram altın istihsal olunmaktadır.

İkinci bölge: Çinko ve kurşun madenlerinin bulunduğu Oriyorvi, Tobosti, Stanviok bölgesidir. Bu bölgedeki maden ihtiyatının altı yedi yüz bin ton olduğu tahmin olunmaktadır. Senelik istihsal 30.000 tondur.

Üçüncü bölge: Lâplandiya nahiyesindedir. Fakat bu bölgedeki madenler birbirinden uzak mesafelerde olduğu için kendilerinden pek de istifade edilmemektedir. Bu bölgede 100.000 ton kadar mıknatıslı demir bulunduğu kabul olunmaktadır. Bu bölgedeki maden cevherlerinden faydalanabilmek için bu bölgeye her şeyden önce şimendifer yapılması lâzımdır.

Dördüncü bölge: Burası için de aynı şeyi söylemek kaabildir. Bu bölgedeki madenler de yeter derecede işlenmediği gibi mevcud olanlardan da, yolsuzluktan istifade edilememektedir.

Beşinci bölge: Bu bölge Petsamo'da bulunmaktadır. Bu bölgede bulunan ve beş milyon ton olduğu tahmin edilen maden halitasında yüzde 2 nispetinde nikel, yüzde 1 nispetinde bakır mevcuttur. Bu madenin işletilmesi imtiyazı 40 yıl müddetle Mond-Nikel adlı bir İngiliz-Kanada şirketine verilmiştir.

Bütün bunlardan başka son zamanlarda Finlândiyanın güney-doğusunda Pitkeranta'da, 5-10 milyon ton kadar tahmin

Helsinki'den bir görünüş daha

olunan bakır, çinko, demir, kalay madenleri de bulunmuştur. Bundan başka Metasvaara'da molibden (gümüş gibi beyaz bir maden) madeninin bulunduğu da zannedilmektedir.

İşte Finlândiyanın genç endüstrisi bu tabii servet kaynaklarına dayanmaktadır.

S a n a y i: Kesif bir orman kütlesine sahip bulunan Finlândiya, bilhassa son yirmi yıl içinde, sanayileşme yolunda çok esaslı adımlar atmış bulunuyor. Finlândiya bilhassa Birinci Dünya Savaşı sıralarında, ve onu takibeden on yıl içinde sanayileşme yolunda büyük başarılar elde etti. Buna başlıca sebep, Amerika ve Avrupa pazarlarının Finlândiya kerestelerine gösterdikleri büyük ilgidir.

Finlândiya ekonomisinde endüstrinin oynadığı rol bir hayli mühimdir. Meselâ 1939 yılında sanayi mahsullerinin tutarı yirmi bir milyar Fin markı iken ziraat mahsullerinin tutarı ancak yedi milyar Fin markı idi. Bu suretle Finlândiya sınai mahsullerinin tutarı ziraat mahsulleri tutarının üç misli kadardır.

İsveç yazarlarından Godolin, 1938 yılın-

Bir Finlândiya'lı köylü kızı

da Finlândiya için kaleme aldığı bir eserde, Finlândiyanın millî gelirini şu suretle taksim etmektedir: «Bütün millî gelirden ziraat yüzde 28 ini, sanayi yüzde 40 ını, ormancılık yüzde 17 sini, ticaret ve ulaştırma yüzde 15 ini teşkil eder.»

Finlândiyanın sanayi gelişmesi hakkındaki şu rakamlar dikkate şayandır: 1885 yılında 4.333 sanayi müessesesinde 38.075 işçi çalışırken 1910 yılında 4.106 sanayi müessesesinde çalışan işçilerin sayısı 92.928 e yükselmiştir. Gene bu yıllar içinde sanayi mahsullerinin değeri 117,4 milyon Finlândiya markından 612,5 Finlândiya markına yükselmiştir. 1913 yılında ise 4.709 sanayi müessesesinde çalışan işçilerin sayısı 109.238 i bulmuştu. Aynı yıl içinde sanayi mahsullerinin tutarı 750 milyon marka kadar yükselmişti.

1938 yılında ise sanayi müesseselerinin sayısı 4.422, bu müesseselerde çalışan işçi sayısı ise 214.387 idi. Bu sayının 128.586 sı erkek, 85.801 i kadındı.

Finlândiyanın başlıca ormanları, memleketin güneyinde toplanmış bulunmaktadır. Finlândiya, ormanlarının zenginliği bakımından, Sovyetler Birliğinden sonra Avrupada ikinci gelmektedir. Fakat adam başına raslayan orman kütlesi bakımın-

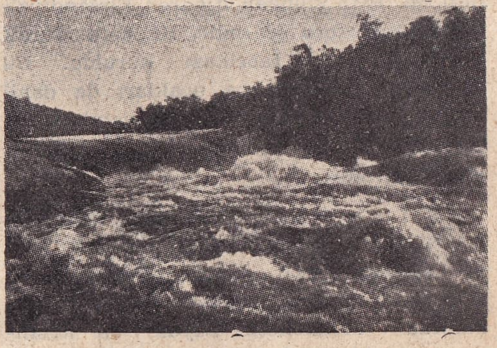
Gene Helsinki'den bir görünüş daha

dan Finlândiya bütün dünyada birinci gelmektedir. Şöyle ki: Finlândiyada adam başına raslayan orman kütlesi 7 hektarı bulmaktadır. Halbuki İsveç ve Norveçte bu miktar 3 - 4 hektarı geçmemektedir. Finlândiyadaki orman kütlesinin beşte ikisi devlete aittir.

Bu pek fazla orman kesafetinin tabii bir neticesi olarak Finlândiyada, kereste, kâğıt ve sellüloz sanayii pek ileridedir. Finlândiya kâğıt sanayii, Kuzey Avrupanın en kudretli kâğıt sanayiidir. Zaten Finlândiyanın başlıca ihracat maddelerini kereste, kâğıt ve sellüloz teşkil eder.

Münhasıran Finlândiyanın dahilî ihtiyaçları için çalışan öteki sanayie gelince, bu hususta şu noktayı dikkate almak lâzımdır: Finlândiya, sanayiin gelişmesi için başlıca rol oynıyan petrol ve kömür gibi iptidai maddelerden tamamiyle mahrumdur. Bundan başka, dokuma sanayii için gerekli olan iptidai maddelerle kauçuk ve buna benzer diğer birtakım maddeleri tamamiyle dışarıdan getirmek zorundadır. Bu vaziyet Finlândiya sanayiinin gelişmesi imkânlarını tahdidetmektedir.

Finlândiya maden sanayii, münhasıran kereste, kâğıt ve sellüloz sanayiinin makine ihtiyacını karşılıyacak bir seviyededir. Bundan başka, Finlândiyada gemi inşaat tezgâhları da yüksek bir seviyede bu-

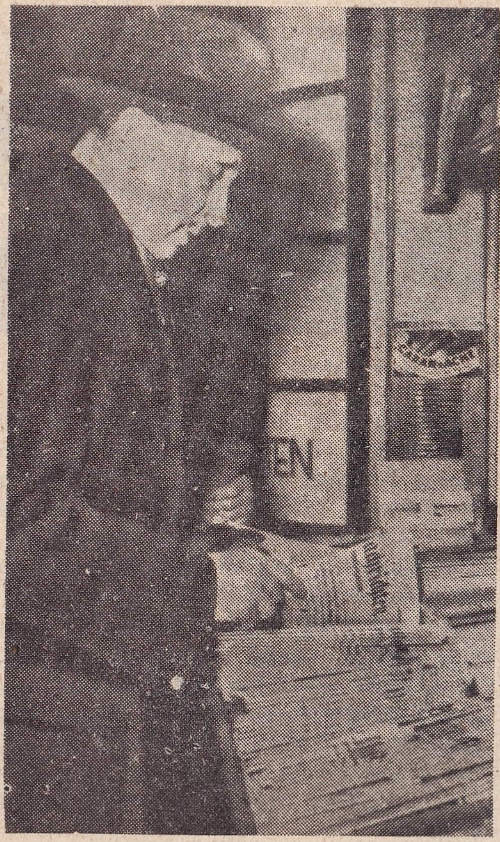

Finlândiya'da bir nehir

lunmaktadır. Bilhasa Turku limanında bulunan ve 200 yıldanberi mevcudolan gemi inşaat tezgâhları pek meşhurdur. Aynı şekilde Helsinki şehrindeki gemi inşaat tezgâhları da mühimdir.

Finlândiyada başlı başına otomobil sanayii bulunmamakla beraber, otomobil yedek parçalarını yapan ve otomobil tamiriyle uğraşan büyük fabrikalar ve imalâthaneler mevcuttur.

Finlândiya makine sanayiinin iptidai maddesini teşkil eden çeliğin mühim bir kısmını dışarıdan ithal etmektedir.

Hâlen İsviçrede bulunan Mannerheim'ın son resimlerinden biri

Finlândiya mensucat sanayiinin merkezi Tammerfors şehridir. Bu dokuma sanayii için gerekli olan iptidai maddelerin üçte ikisi Birleşik Amerika ile İngiltereden ithal olunmaktadır

Finlândiyada gıda maddeleri sanayiinin istihsalâtı, 1938 yılında 3614,3 milyon mark tutmuştu.

Oldukça yüksek bir seviyede bulunan deri ve lâstik sanayiinin mahsul değeri. 1938 yılında 885,7 milyon marktı. Gene aynı yıl içinde Finlândiya kundura sanayii, 2.910.000 çift kundura ve 2.760.000 çift lâstik imal etmişti.

Finlândiya harb sanayii de oldukça ileri idi. 1937 yılından itibaren Finlândiya'nın Tommerfors şehrinde, ilk defa olarak büyük bir uçak fabrikası kuruldu. Bu fabrikada, ağır bomba uçakları da dahil olmak üzere her çeşit uçak yapılmaktadır. 1939 yılında ise büyük bir top fabrikası inşa edildi.

Z i r a a t: Finlândiya ikliminin hususiyeti, bilhassa kuzey memleketlerine has kısa süren yazlar, Finlândiyada ekim işlerini çok verimsiz bir hale sokmaktadır. Memleketin büyük bir kısmının ormanlık ve bataklık olması da ayrıca Finlândiya ziraati üzerinde menfi tesir yapmaktadır. Bunun için Finlândiya toprak mahsulleri bakımından çok zor ve kendi yiyeceğini temin edemiyecek bir durumdadır.

Bu vaziyet Finlândiya ziraatinin başka bir veçhe almasını intacetmiş ve burada iklim şartlarına da uygun gelen hayvan yetiştirme işlerine büyük bir ehemmiyet verilmiştir.

Gerçekten de Finlândiyada hayvan mahsulleri, bütün Finlândiya ziraat mahsullerinin yüzde 60 ını teşkil etmektedir. 1936 - 1938 yılı istatistiklerine göre ortalama olarak yıllık süt istihsalâtı 2,6 milyon tonu bulmaktadır. Bunun tabii bir neticesi olarak çok miktarda yağ ve peynir imal olunarak ihracedilmektedir. Yağ ve peynir ihracâtı Finlândiya ihracatının yüzde 10 unu teşkil etmektedir. Memlekette istihsal olunan yağ ve peynirin yarısından fazlası ihracolunmaktadır. Meselâ 1937 yılında 25.000 ton yağ imal olunmuştur. 13.900 tonu ihracolunmuştur. Gene aynı yıl içinde 10.000 ton peynir imal olunmuş, bunun 6.600 tonu ihracedilmiştir. Gerek peynir, gerek yağ ihracatının mühim bir kısmı İngiltere ve Almanyaya yapılmakta idi.

1938 yılı istatistiklerine göre Finlândiyada 390.000 beygir, 1.368.000 i inek olmak üzere 1.954.000 sığır, 1.073.000 koyun, 531.000 domuz bulunmakta idi.

Finlândiya ekonomisinde balıkçılığın

Finlândiya Cumhurbaşkanı Passikivi

da mühim bir rolü vardır. Yılda ortalama olarak 30.000 ton balık avlanmaktadır.

Yukarıda da söylediğimiz gibi Finlândiya toprak mahsulleri o kadar azdır ki, memleket ihtiyaçlarını bile karşılıyamamaktadır. Bunun tabii bir neticesi olarak Finlândiya istihlâk ettiği çavdarın yüzde 55 ini; buğdayın yüzde 97 sini dışarıdan, bilhassa Rusyadan tedarik etmek zorunda idi. Bu vaziyet Finlândiyada adam başına isabet eden buğday ve çavdar miktarının gittikçe azalmasına sebebolmaktadır. Şöyle ki, 1913 ile 1936 yılları arasında Finlândiyada, yılda ortalama olarak adam başına isabet eden çavdar miktarı 188 kilogramdan 101 kilograma düşmüştür. Buğday miktarı ise 63 kilogramdan 59 kilograma kadar inmiştir.

Finlândiya ikliminin ve arazisinin bu hususiyeti yüzünden, memleketlerinde geçim imkânı bulamıyan birçok Finlândiyalılar başka yerlere muhaceret etmek zorunda kalmaktadırlar. Meselâ 1893 yılından 1910 yılına kadar yurt dışına göç eden Finlândiyalıların sayısı 206.389 du. 1911 ile 1920 yılları arasında göç edenlerin sayısı 67.346; 1921 - 1930 yılları arasında göç edenlerin genel sayısı ise 332.294 tür.

E c n e b i s e r m a y e: Finlândiya ekonomisinde ecnebi sermayesinin rolü bir hayli mühimdir. 1929 yılında yabancı gazetelerde bu meseleye dair çıkan yazılara göre Finlândiyanın çeşitli sınai müesseselerindeki ecnebi sermayesinin miktarı on altı milyar Finlândiya markını bulmaktadır. Bu ecnebi paralarının, çeşitli sanayi müesseselerindeki hisseleri şöyle hesabolunmaktadır: Kereste sanayiindeki bütün sermayenin yüzde 60 ı, kâğıt sanayiindeki bütün sermayenin yüzde 45 i, dokuma sanayiindeki bütün sermayenin yüzde 37 si, gıda sanayiindeki bütün sermayenin yüzde 34 ü. Bunların içinde en başta İngiltere, ondan sonra da Birleşik Amerika gelmektedir.

D ı ş t i c a r e t: Umumiyetle Finlândiyanın ihracatı ithalâtından fazladır. 1928 yılından 1939 yılına kadar geçen on yıllık devre içinde 1928 ve 1929 buhran yılları istisna edilirse, Finlândiyanın ihracatı ithalâtından daima fazla olmuştur. Bunu şu rakamlarla tespit etmek mümkündür (milyon mark hesabiyle):

Yıllar	İhracat	İthalât	Netice
1928	6245	8013	— 1768
1929	6429	7001	— 572
1933	5298	3928	+ 1370
1934	6226	4776	+ 1450
1936	7223	6369	+ 854
1939 (9 aylık)	5760	5481	+ 279

Finlândiyanın başlıca ithalât maddeleri: Makine, madenler, madeni mamuller, çeşitli dokumalar, dokuma sanayiine kul-

Finlândiya İçişleri Bakanı Leino ve zevcesi Harta Kuusinen

lanılan iptidai maddeler, kömür, petrol, ve gıda maddeleri gibi şeylerdir.

Finlândiyanın ihracatında ise birinci derecede rol oynıyan maddeler: Kereste, kâğıt ve sellülozdur. Kereste ihracatında

Finlândiya Avrupada İsveçten sonra ikinci gelmektedir. Kâğıt ihracatında ise, İsveç ve Kanadadan sonra dünyada üçüncü gelmektedir.

1939 yılında, ocak ayından ağustos ayına kadar geçen devrede 5.760 milyon mark olarak değerlendirilen Finlândiya ihracatında kereste ihracatı 2.289 milyon mark, sellüloz ve kâğıt ihracatı 2.377 milyon mark tutmuştur. Bu suretle bu üç maddenin para tutarı 4.666 milyon mark etmiştir ki, bütün Finlândiya ihracatının yüzde 81 ine muadildir.

Başbakan Pekkala

Finlândiyanın ikinci derecede gelen ihracat maddesi, yukarıda söylediğimiz gibi sütlü maddelerdir ki, bütün Finlândiya ihracatının yüzde 10 una muadildir.

Finlândiya ihracat maddeleri sırasiyle: İngiltere, Almanya, Birleşik Amerika ve Sovyetler Birliği gibi memleketlere gitmektedir. Yalnız İngiltereye yapılan ihracat topyekûn bütün öteki memleketlerin ihracatından fazladır.

Aynı suretle Finlândiya ithal ettiği maddeleri de, gene bu memleketlerden almaktadır. Burada birinci derecede İngiltere, ondan sonra da çok az bir farkla Almanya gelmektedir.

Taşıt vasıtaları ve yollar: 1937 yılında Finlândiyada demiryollarının uzunluğu 5.906 kilometre tutarında idi. Bu yolların 5.651 kilometresi devlete, 255 kilometresi de hususi şahıslara aitti.

Finlândiyanın deniz ticaret filosu 378.800 ton tutmaktadır. Bunun 315.200 tonunu buharlı ticaret gemileri teşkil eder.

Finlândiyada otomobil nakliyatı da bir hayli ileridir. 1939 yılı istatistiklerine göre Finlândiya 30.106 sı binek otomobili; 3.203 ü otobüs; 19.983 ü kamyon olmak üzere 53.292 motörlü taşıt vasıtası mevcuttu. Aynı yıl içindeki motosiklet sayısı 7.918 idi.

Tarihte Finlândiya: Finlândiyaya dair, vesikalara dayanan ilk bilgilerimiz Onikinci Yüzyıla kadar uzanır. Bu devirde İsveçliler uzun ve yıpratıcı birtakım muharebelerden sonra Finlândiyayı istilâ ettiler. İsveçliler o zaman putperest olan Finlilere karşı yaptıkları bu muharebelere "Haçlı Seferleri" adını vermişlerdi.

İsveç Finlândiya ile yaptığı bu yıpratıcı muharebeler neticesinde o kadar zayıf düşmüştü ki, Finlândiyayı zaptetmiş olmasına rağmen, ona bir nevi muhtariyet vermek zorunda kaldı. Öyle ki, 1362 yılında Finlândiya İsveç kırallarının seçimine iştirak etmek hakkını bile kazandı. Diğer İsveç prensliklerinin haiz olduğu bütün haklar Finlândiyaya da verildi. Bu suretle Finlândiya altı yüzyıl müddetle - kısmen muhtar sayılmakla beraber - İsveç hâkimiyeti altında ve bir İsveç müstemlekesi olarak kaldı. Resmî dil İsveç dili olmakla beraber, halk fince konuşuyordu. O zamanki Finlândiyanın başkenti Abo (Turku) şehri idi. Abo şehri o zamanlar memleketin başlıca ekonomik ve kültürel merkezi idi.

1581 yıllarında Finlândiya İsveç hâkimiyeti altında kalmakta devam etmekle beraber, büyük bir prenslik haline geldi. Şarta bağlı nispî bir bağımsızlığa kavuştu. Memlekette asilzade, ruhban, şehir ve köy mümessillerinden, yani dört zümreden mürekkep bir nevi parlâmento kuruldu. Ayrıca bir Fin ordusiyle bir nevi temyiz mahkemesi teşkil olundu.

Finlândiya Onbeşinci Yüzyıldan itibaren kendi namına para da basmıya başlamıştır.

Rusya ile İsveç arasında Finlândiya: Finlândiya, Rusyadan batıya giden deniz yolu üzerinde bulunduğu için, kısa bir zamanda Rusya ile İsveç arasında bir mücadele sahnesi haline geldi. Baltık denizine çıkmayı, batıya bir pencere açmayı dış ticareti bakımından hayati bir zaruret sayan Rusya, bu emelini gerçekleştirmek için her adım attıkça daima İsveçin mukavemetiyle karşılaştı. O zamanlar İsveç devrin sayılı devletlerinden biriydi. İsveçle Rusya arasında bulunan Finlândiya ise bu yüzden daima harb sahnesi haline gelmek bahtsızlığına uğruyordu. Rusların Baltık kıyılarına çıkmalarını ve batıya bir pencere açmalarını önüne geçilmez bir zaruret sayan Rus Çarı Büyük Petro, bu hedefine erişmek için 1700 yılından 1721 yılına kadar süren uzun bir muharebeye girişti. Yirmi bir yıl devam eden ve "Büyük Kuzey Harbi" adını alan bu muharebenin son yedi yıllık safhası tamamiyle Finlândiya topraklarında geçti. Nihayet 1721 yılı 30 ağustosunda Rusya ile İsveç arasında imzalanan bir antlaşma gereğince Rusya, Baltık denizine çıkmak suretiyle tekrar 1323 yılı hudutlarına kavuştu. Bu arada Finlândiya topraklarından bir kısmı da Rusların eline geçti. Bu toprakların içinde Viborg (Viipuri) şehri de vardı.

1741 yılında İsveçle Rusya arasında çıkan yeni bir harb neticesinde Rusya Viborg şehrinin batısındaki Finlândiya topraklarını da eline geçirdi.

Son muharebelerde İsveçin göze çarpan askerî zaafı, Finlândiyada İsveçten ayrılma temayüllerini kuvvetlendirdi. Zaten Rusya da bu temayülleri körüklemekten geri kalmıyordu.

Finlândiyanın Rusyaya ilhakı: 1807 yılında Çar Birinci Aleksandr ile Napoléon arasında Tilsit'te vuku bulan görüşme sırasında Napoléon, Finlândiyanın Rusyaya ilhakına razı oldu. Napoléon, Rusyayı Yakın Doğu emellerinden vaz geçirmek için bütün kurnazlığını kullanarak İsveçi coğrafi bir düşman olarak göstermiye çalışmış ve Petersburgun emniyetini temin zaruretı üzerinde durmuştu. Birinci Aleksandr bu telkinlerin tesiri altında kalarak 1808 yılı 9 şubatında İsveçe harb ilân etti. İsveç ordusu pek çabuk mağlûboldu. 1809 yılı 17 eylûlünde Rusya ile İsveç arasında imzalanan antlaşma gereğince, Rusya, Aland adaları da dahil olmak üzere bütün Finlândiyayı eline geçirdi.

Dışişleri Bakanı Enkell

Rusya ilk zamanlar Finlândiyanın haiz olduğu muhtariyet haklarını tanıdı. Ve bu hal, yıllarca sürdü. Fakat Ondokuzuncu Yüzyılın sonlarına doğru Rusyada istibdat idaresi şiddetlendiği nispette Rus imparatorlarının Finlândiyaya karşı olan durumları da değişmiye başladı. Nihayet 1899 yılında neşredilen bir emirname ile Finlândiya anayasasının hükümleri sıfıra indirildi.

1900 yılında, Rus dili, Finlândiyanın resmî dili olarak kabul ve ilân olundu. 1901 yılında neşrolunan bir kanun ile Finlândiya ordusunu lâğvedildi. Bu kanunun neşri, Finlândiyada olduğu kadar bizzat Rusyanın demokratik mahfillerinde şiddetli protestoları mucib oldu. Finlândiya halkı bu kararı protesto etmek üzere Çar Aleksandra 473.363 imzalı bir istida verdi. Bu şiddetli mukavemet hareketinin tabii bir neticesi olarak Çarlık Rusyası Finlândiyaya bâzı tâvizlerde bulunmak zaruretini duydu. Finlândiya ordusunun lâğvından sonra tatbikı kararlaştırılan mecburi askerlik mükelefiyeti yerine nakdî bedel usulü ihdas edildi.

Cumhurbaşkanı Passikivi muhafız subaylariyle bir merasimde

Finlândiyanın yeniden bağımsızlığa kavuşması: Finlândiya halkının Rus Çarlığına karşı giriştiği kurtuluş mücadelesi, 1917 yılına kadar sürdü. 1917 yılında Rusyada çıkan ihtilâl neticesinde Finlândiya, 1917 yılı aralık

ayının 6 sında bağımsızlığını ilân etti. O sıralarda Rusyada kurulmuş olan Sovyet idaresi, 18 temmuz 1917 tarihli bir kararla Finlândiyanın bağımsızlığını tanıdı. 27 ocak 1918 tarihinde Finlândiyada vukua gelen bir ihtilâl neticesinde memlekette sovyet idaresi kurulduysa da, aynı yılın 15 martında Finlândiya sahillerine çıkarılan 15.000 kişilik bir Alman ordusu Finlândiyadaki sovyet rejimine son verdi.

İkinci Dünya Savaşında Finlândiya: Avrupada İkinci Dünya Savaşı başladıktan sonra, Sovyetler Birliği ile Finlândiya arasında da bir anlaşmazlık çıktı. Sovyetler Birliği, Leningrad bölgesinin emniyeti mülâhazasiyle, Finlândiyadan, Kareli bölgesini ve Aland adalarının silâhtan tecridini istedi. İki taraf arasında aylarca süren müzakereler müspet bir netice vermedi. Nihayet 1939 yılı kasım ayında Sovyetler Birliği ile Finlândiya arasında harb başladı. Finler, Mannerheim (Bakınız: Mannerheim; Aylık Ansiklopedi, sayfa 1237) müdafaa hattında çok şiddetli bir mukavemet gösterdiler. Muharebeler çok kanlı ve şiddetli oldu. Her iki taraf da ağır kayıplara uğradı. Nihayet Finlândiya 13 mart 1940 tarihinde mütareke isteğinde bulundu. Takriben on beş ay sonra ise, Almanların Sovyetler Birliğine taarruzundan kısa bir zaman sonra, yani 22 haziran 1941 tarihinde Finlândiya tekrar Sovyetler Birliğine harb ilân etti. Sovyetler Birliği ile bir ittifak muahedesi imzalamış olan İngiltere, Finlândiyadan bu harb haline son vermesini talebetti. Finlândiya bunu kabul etmeyince, bu defa İngiltere 7 aralık 1941 tarihinde Finlândiyaya harb ilân etti. Finlândiya, İkinci Dünya Savaşının sonuna kadar Birleşik Amerikaya harb açmadı.

İkinci Dünya Savaşından sonra Finlândiya: Finlândiya, İkinci Dünya Savaşından ilk çıkan memleketlerden biri oldu. Bilhassa Birleşik Amerika ile harb halinde olmaması, Finlândiyaya bu imkânı sağladı. Gene bu sebepten ötürü Finlândiya, mağlûp memleketler içinde en müsait şartlarla bir barış antlaşması imzaladı.

Bu senenin mart ayı içinde gelişip Çekoslovakyadaki son hükümet değişikliğini doğuran hâdiseden sonra Ruslar Finlândiyaya da bir tebliğ yaparak orada da bâzı değişiklikler istediler; Fin heyeti Moskovaya gitti ve görüşmeler başladı. Bir hayli müzakereden sonra 6 nisan 1948 de imzalanan Rus - Fin dostluk ve karşılıklı yardım paktının Moskova ve Helsinkide neşredilen metni şudur: "1 — Eğer Finlândiya veya Sovyetler Birliği Almanya veya Almanyanın müttefiki bir başka devlet tarafından Fin toprakları üzerinden bir tecavüze uğrayacak olursa bağımsız bir devlet sıfatiyle vazifelerine sadık bulunan Finlândiya mütecavizle savaşmayı taahhüd eder. Bu sebeple Finlândiya karada, denizde ve havada topraklarının tamamlığını müdafaa için elinde mevcut bütün kuvvetlerini tahsis edecektir. Bu müdafaa işbu antlaşmadan doğan vecibeler çerçevesi içinde Finlândiya hudutları dahilinde ve eğer icabederse Sovyetler Birliğinin yardım ve işbirliğiyle sağlanacaktır. 2 — Yüksek âkıd taraflar işbu antlaşmanın birinci maddesinde tasrih edildiği şekilde bir tehlikenin mevcut bulunup bulunmadığı hususunda aralarında mutabık kalacaklardır. 3 — Yüksek âkıd taraflar milletlerarası barış ve güvenliğin idamesini hedef tutan her türlü teşebbüsü Birleşmiş Milletler teşkilâtının gaye ve prensipleri dahilinde sadıkane bir şekilde desteklemek yolundaki azimlerini teyidederler. 4 — Yüksek âkıd taraflar bu antlaşmanın 10 şubat 1947 tarihinde akdedilmiş olan antlaşmanın üçüncü maddesi gereğince girişilmiş olan taahhüdü teyidettiğini kabul ederler. Sözü geçen madde gereğince her iki taraf karşılıklı her türlü tecavüzü ret ve birbirlerine müteveccih herhangi bir ittifak akdetmemeyi veya böyle bir ittifaka iştirak etmemeyi taahhüdetmişlerdir. 5 — Âkıd taraflar, Finlândiya ile Sovyetler Birliği arasındaki iktisadi ve kültürel münasebetlerin devamlı bir surette geliştirilmesi ve tarsini için dostane bir işbirliği havası içinde çalışmayı taahhüdederler. 6 — Yüksek âkıd taraflar karşılıklı olarak birbirlerinin hükümranlık ve bağımsızlıklarına riayet prensipini gözönünde tutmayı ve birbirlerinin iç işlerine müdahale etmemeyi taahhüdederler. 7 — Bu antlaşma, Birleşmiş Milletler teşkilâtının prensipleri ve zihniyeti içinde tatbik mevkiine konulacaktır. 8 — Bu antlaşma mümkün olduğu kadar kısa bir zaman içinde Helsinki'de tasdik tarihinden itibaren 10 sene müddetle mer'i olacaktır."

Finlândiya'daki Sovyet elçisi General Savonenkov

"Müddetin hitamından en aşağı bir sene evvel taraflardan biri bu antlaşmayı feshetmiyecek olursa, 5 senelik bir müddet için tekrar yürürlükte kalacaktır."

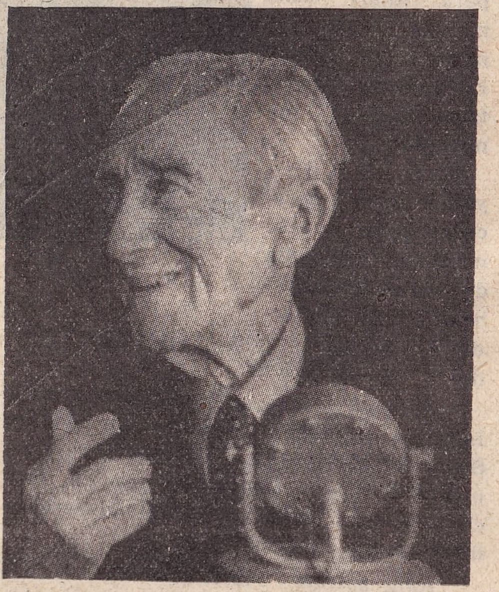
İdare şekli: Finlândiya cumhuriyetle idare olunmakta ve Fin cumhurbaşkanı altı yılda bir seçilmektedir. "Seym" adını alan Fin parlâmentosu 200 âzadan mürekkeptir. Harbden sonra, yani 1945 yılı 19 martında yapılan seçimlerde, Finlândiya Sosyal-Demokrat Partisi 422.000 oy almak ve 50 mebus çıkarmak suretiyle siyasi partilerin başına geçmiştir. Bundan sonra Finlândiya Halkının Demokrat Birliği bloku gelmektedir ki, aynı seçimlerde 407.000 oy almış ve 49 mebus çıkarmıştır. Bu 49 mebustan 36 sı komünisttir. Bundan sonra Zirai Birlik Partisi 45 mebus çıkarmakla üçüncü; Koalisyon Partisi 26 mebus çıkarmakla dördüncü, İsveç Millî Partisi 16 mebus çıkarmakla beşinci; Terakkiperver Parti 7 mebusla altıncı gelmiştir.

Finlândiyanın kültür seviyesi hakkında da bir fikir edinmek için, 3.834.662 nüfusu olan bu küçük memlekette 40 ı günlük gazete olmak üzere 911 gazete yayımlandığını söylemek kâfidir. Bunlardan 679 u fince, 138 tanesi ise İsveç dilinde çıkmaktadır.

(Hasan Âli Ediz)

GÜRPINAR, HÜSEYİN RAHMİ — (1864 - 1944) Kendi çağdaşları arasında eşine raslanmıyan ve kendinden sonra gelenler tarafından da yeri doldurulamıyan bir halk romancımızdır.

Hüseyin Rahmi 17 ağustos 1864 te İstanbulda Ayaspaşada doğmuştur. Muharrem ayında doğduğu için Rahmi, büyük babasından da Hüseyin adını almıştır. Hünkâr yaverlerinden Mehmet Sait Paşanın oğludur. Annesi ise Ayşe Sıdıka Hanımdır. Babası Gazi Osman Paşa ile Plevne müdafaasına iştirak etmiş, Girit isyanında oraya gönderilmiş ve Erzurum müs-

Hüseyin Rahmi Gürpınarın vefatından az bir müddet evvel çekilen resimlerinden

tahkem mevki komutanı iken de ölmüş bir askerdir. Hüseyin Rahmi pek küçük yaşta annesini kaybetmiş, babası ikinci defa olarak evlenmiştir. Bütün ömrü taşrada geçen Sait Paşa, oğlunun bildirdiğine göre güzel yazı meraklısı, şair tabiatlı hoş sohbet bir zattır. Hüseyin Rahmi'nin baba tarafından dedesi Yüzbaşı Çolak Hüseyin Efendi'dir. Sivastopol muharebesinde bir kolunu kaybettiği için böyle anılmaktadır. Onun babası da Kitabi Osman Efendi'dir ki dedeleri Aydınlıdır. Hüseyin Rahmi'nin üç dört yaşında iken kaybettiği annesi Ayşe Sıdıka Hanım, baba tarafından Safranbolulu Safrancılar 'Kâhyası Hacı Ahmet Efendinin torunudur. Yirmi iki yaşında veremden ölen Ayşe Sıdıka Hanımın annesi Pınarcılar Kâhyası İnce Mehmet'in kızıdır. İnce Mehmet, Yeniçeri Vakasında idam edilmiştir.

Annesini kaybettikten sonra küçük çocuk babasiyle ve üvey annesiyle oradan oraya dolaşmamış, İstanbulda teyzesinin ve büyük annesinin yanında ananevi bir dekor içinde büyümüştür. Eski İstanbul evlerinin tipik bir örneği olan bir konakta dadılar ve lalar arasında çocukluğunu geçiren Hüseyin Rahmi ilk öğrenimini Ağayokuşu mahalle mektebinde, orta öğrenimini Mahmudiye Rüştiyesinde yapmış ve hususi bir öğretmenden de fransızca öğrenmiştir. Bundan sonra bir ara Mahrec-i Aklâm'a devam etmiş ve sonra da Mülkiye'ye geçmiştir. Bu öğrenim hayatından sonra bir müddet Adliye Umur-u Cezaiye Kalemi'ne girmiş, bir müddet Ticaret Mahkemesi'ne âza mülâzimi olarak devam etmiş ve 1893

te Nafia Nezareti Tercüme Kalemine tâyin edilmiştir. 1908 de İkinci Meşrutiyetin ilânı üzerine memuriyet hayatından tamamiyle çekilerek ömrünün sonuna kadar (8 mart 1944) otuz beş yıl resmî vazifelerden uzak kalmış ve hayatını sade kalemiyle kazanmıştır. Ancak, Büyük Millet Meclisinin beşinci ve altıncı dönemlerinde Kütahla milletvekili olarak bulunmuştur. Hayatının büyük bir kısmı, Heybeliada'daki çam ağaçlarına bir kartal yuvası gibi tepeden bakan köşkünde geçmiştir. Hüseyin Rahmi burada, Mıralay Hulûsi Bey gibi birkaç samimi dostunun arasında münzevi bir bekâr hayatı sürmüştür.

Gençliği

Eserlerinde, yaşadığı muhite büyük bir yer veren romancı otobiyografi mahiyetinde bir eser veya bir hâtırat kitabı bırakmadığı için hususî hayatının büyük bir kısmı meçhul kalmıştır. Edebiyat tarihlerinin yazdıkları, kendisinin, eserlerinden bâzıları arasına serpiştirdiği birkaç satıra veya ötede beride neşredilen biyografik notlara dayanmaktan ileri geçememiştir. Kendisini yakından tanıyan dostları ise onun gizli kalmış birçok taraflarını, şahsiyetinin büyüklüğüne lâyık bir hacımda tanıtacak bir teşebbüse henüz girmiş değillerdir. Refik Ahmet Sevengil'in büyük bir kadirşinaslık göstererek yazdığı eser bu sahada bir tek müracaat kaynağıdır.

Kıyıda köşede çıkmış hâtıralardan öğrendiğimize göre, Hüseyin Rahmi yazı yazmak hevesine kendisini daha pek küçük yaşta iken kaptırmıştır. İlk eseri rüştiyede iken yazmış olduğu "Gülbahar Hanım" adlı bir piyestir ki Aksaray yangınında yanmıştır. İkinci ve elde mevcut basılı ilk eseri "Şık" adlı romanıdır. Bunun da bir kısmını rüştiyede iken yazmıştır. Bu eseri, o zamanlar "Tercüman-ı Hakikat" gazetesinin başında bulunan Ahmet Mithat Efendi'nin dikkatini çekmiş ve böylece, devrin üstün bir şahsiyetinin teşvik ve yardımlarını görmüştür. Yalnız ilki olduğu için değil, sanatkârın eserinde teneffüs edilen havanın esaslı unsurlarını, — cüzi de olsa — daha o zamandan taşıdığı için bu roman, üzerinde durulmıya değer bir eserdir. Çocuk masumluğu her sayfasında bir çiçek gibi açılan bu eserini romancı, ilk baskısından otuz yıl sonra yapılan ikinci baskısı için yazdığı önsözde "pek iptidai hikmetler, çocukça tuhaflıklar ve basit tasvirler" le dolu bulmuştur... Bundan sonra kaleme aldığı eser, "Şık" ın neşrinden yedi yıl sonra "İkdam" da tefrika edilen "İffet" romanıdır. Bu müddet zarfında Hüseyin Rahmi "Tercüman-ı Hakikat" gazetesine pek değişik mevzular üzerinde makaleler vermiştir. 1894 yılında Ahmet Cevdet "İkdam" gazetesini genç bir kadro ile genişletmek istediği zaman Hüseyin Rahmi'den de istifadeyi düşünmüştü. Ancak onun bu gazetede bir roman tefrika ettirmek imkânını kazanması daha birkaç yıl sonra olmuştur (1897). Zira o zamanlar Vecihi'nin "Mehcure ile Hikmet", "Müjgân", "Mesude", "Çoban Kızı", "Halime" gibi romanları gazetelerin okuyucuları tarafından pek tutuluyor ve bu yüzden genç romancıya sıra gelmiyordu. İşte Hüseyin Rahmi, "İffet" romanını bu sırada bir iddia üzerine ve sırf Vecihi'yi taklidedebilmek için yazmıştır. Bu yüzden Hüseyin Rahmi'nin, "Şık" ta başlıyan ve daha sonraki eserlerinde gittikçe kuvvetlenen şahsi atmosferi bu romanda pek yoktur. Esasen, "İffet" e yazdığı kısa bir önsözde, realist okula uymıya çalışan ve Zola'nın izi üzerinde yürümek istiyen genç yazıcıların bu romanda, aradıklarını bulamıyacaklarını ve kendisine çatacaklarını söylemiştir. Romancıya gazeteden sekiz yüz elli kuruş temin etmesine karşılık -henüz bir telif hakkı ve basın kanunu bulunmamasından dolayı- gayrı kanuni baskı yapanlara, altın para altı yüz liradan fazla kâr getiren bu romandan sonra "Mutallâka" adlı büyük hikâyesini gene "İkdam" da tefrika ettirmiştir. "Şık", "İffet" ve "Mutallâka" romancının yetişme çağlarının eserleridir. "Mürebbiye" romanı ile bu devre kapanmış ve olgunluk devresi açılmıştır. Bu eserde İkinci Abdülhamit devrinde bir konak hayatının iç yüzü ve yabancı mürebbiyelerin, ailenin temellerini sarsacak derecedeki menfi tesirleri anlatılmıştır. Bundan sonra yazdığı "Bir Muadele-i Sevda" da Hüseyin Rahmi'yi, inkıraz etmekte olan Osmanlı ailesinin çeşitli meseleleriyle daha yakından ilgilenir buluyoruz. Bundan sonra "Metres", "Tesadüf" ilh. romanları birbirini takibetti.

Köşkünün salonunda eski bir resmi

Çocukluğu

Hüseyin Rahmi'nin elliyi aşan ciltleri arasında bir değer muvazenesi yapmak oldukça güçtür. Gerçi, bir sanatkârdan, bütün yazdıklarının aynı derecede güzel olması istenemez. Fakat herhangi usta bir yazıcının edebî faaliyeti de daima yükselen bir grafik çizer. Hüseyin Rahmi'de de bu, böyle olmakla beraber, eserleri arasında girintili çıkıntılı bir seviye farkı gözden kaçmaz. Bu fark bir yana bırakılırsa, onun eserine hâkim olan en esaslı mevzu, Türk ailesidir. Onun hemen her sayfasında, yeni hayat şartları karşısında sarsılmakta olan bir aile müessesesinin ve başı hızlı döndüğü için ayakta duramıyan memleket kadınlığının çilesi dile gelmiş gibidir. Esasen aynı zincirin mânevi halkalarını teşkil eden "İffet", "Tesadüf", "Nimet-Şinas", "Sevda Peşinde", "Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç", "Hazan Bülbülü"... hep, aydınlığa çıkmakta olan Türk kadınlığının ıstıraplı kurtuluş mücadeleleridir.

Son senelerinden

"Hayattan Sayfalar", hücra ve fakir İstanbulun, mezarlık aralarında, yerden bir mantar gibi bitmiş insanların bir aynası olmuştur. Kalıntılarına bugün bile raslanan bu hayat onun kaleminde örf ve âdet romanımızın ender güzellikte bir örneği olmuştur. Az bahsedilen bir romanından, "Toraman" dan sonra Hüseyin Rahmi bir başka şaheserini, "Cehennemlik" i yazmıştır. Bu romanın, "Mürebbiye" den sonra bir başka zirve olduğu şüphe götürmez. Tipleri kalabalık ve vakaları iç içe geçmiş bir roman çerçevesi içinde yazıcı, eski günlerin yaşayışını anlatırken, bir yandan da, gününü, Birinci Dünya Savaşının elemli yıllarını unutamaz. Bu tesirler altında "Hakka Sığındık", bir başka ilgi çekici eseri meydana gelmiştir. "Can Pazarı", "Utanmaz Adam" ilh... gibi eserleri de aynı kuvvette ve aynı meseleler üzerine eğilen güzel romanlardır.

Bu kadar geniş ve çeşitli bir hayat sahnesini kavrıyabilmek için romancının dokunmadığı içtimai mesele, el koymadığı dert yok gibidir. Tanzimattan sonra Avrupai esesların baskısı altına giren, fakat köklerinde İslâmi ve feodal izler bulunan bir aile müessesesi Hüseyin Rahmi'ye belli başlı bir mevzu olmuştur.

Bahçesinde çekilmiş bir resmi

Onun eserlerinde ilgiyi çeken bir başka nokta da, tiplerin çok çeşitli oluşudur. Romancımız esas vakanın mihveri etrafında bir veya birkaç tip meydana getirmekle yetinmemiş, bir insan mahşeri yaratmanın yolunu bulmuştur. Bu tipler, kendi kendilerine yetecek bir orijinalite taşıyan varlıklardır. Fakat romancı, bunların kenki kendileriyle olan meselelerini değil, başka insanlarla olan içtimai bağlarını ve cemiyet karşısındaki tepkilerini ilk plâna almayı tercih etmiştir. Romancı, böylelikle, kahramanlarını hayattaki çevrelerinden koparmadan ele almıya muvaffak olmuştur. Ancak psikoloji tarafı zayıf kalmıştır. Tiplerin psikolojileri, ancak içtimai hüviyetleri içinde billûrlaştıkları zaman karşımıza çıkabiliyorlar.

İstisnai hâdiselere ehemmiyet vermeyişi ve tiplerini hep cemiyetin tesirleri altında ele almak isteyişi onu, bir yandan realizme, bir yandan da Fransız natüralizmine doğru götürmüştür. Aptülhak Hâmit'in "Türklerin Emile Zola'sı" demesine sebebolmuş olması bundan dolayı olsa gerektir. Hüseyin Rahmi Zola'yı, Maupassant'ı ve bir taraftan da ince esprisine bayıldığı France'ı okumuş ve sevmiştir. Çağdaş Fransız edebiyatını yakından takibedişi dolayısiyledir di, Sulukulede bir ev kiralıyarak aylarca Çingeneler arasında yaşamak ve onların yaşayışlarını tetkik etmek hevesine kapılmıştır. Burada artık romancımız, maden kuyularına inen veya lokomotifler üzerinde kilometreler aşan Zola ile tamamiyle bir benzerlik göstermektedir.

Hüseyin Rahmi'nin atılgan mizacı ve açık görüşlülüğü muhitin şiddetli tepkileriyle karşılaşmış, çağdaşlariyle çetin münakaşalar yapmış, ve nihayet eserleri yüzünden sanık sıfatiyle adalet huzuruna çıkmıştır.

Hüseyin Rahmi'nin eseri karşısında bugün de en çok konuşulan bir mesele, roman tekniğinin zayıflığıdır. Bu bakımdan, Ahmet Mithat Efendi'de en keskin çizgileriyle gördüğümüz bâzı kusurlar onda da görülür. Buna rağmen, roman geleneği yarım yüz yıllık bir mazi bile tanımıyan ve kültür hayatı pek durgun bir memlekette Hüseyin Rahmi gibi çağdaş Batı edebiyatını takibe çalışan ileri görüşlü bir yazıcının çıkmış olması da şükranla yadedilmelidir. Onun elinden çıkmış sayfalarda bizce ehemmiyetli olan, sanatkârın bir kaos içinde kaybolup giden tavsiyeleri değil, yapmış olduğu teşhisler ve müşahedelerindeki derinliktir. O, sayfalarca süren felsefe kırıntıları, mülâhazalar bir yana, materyelleri zengin bir eser meydana getirmiştir. Canlı hayat sahneleri pek çekici ve güzeldir. "Nimet-Şinas" daki ada vapuru, "Tebessüm-i Elem" deki baskın, "Billûr Kalb" deki genel ev, "Tesadüf" teki Çardaklı bakıcı kolay kolay unutulmıyacak eski İstanbul tablolarıdır. Bu bakımdan eski İstanbul'u, eski Türk örf ve âdetlerini, koca bir payitaht çerçevesi içinde, tesbit eden sayılı yazıcılarımızdan biri, belki de en büyüğü Hüseyin Rahmidir.

R o m a n v e h i k â y e k i t a p l a r ı : Şık (1886-1888), İffet (1896), Mutallâka (1897), Mürebbiye (1897), Bir Muadele-i Sevda (1899), Metres (1900), Tesadüf (1900-1901), Nimet-Şinas (1902), Şıpsevdi (1909), Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç (1910), Sevda Peşinde (1911), Gulyabani (1911), Cadı (1912), Tebessüm-i Elem (1914), Son Arzu (1918), Hayattan Sayfalar (1919), Toraman (1919), Cehennemlik (1919), Hakka Sığındık (1920), Kadınlar Vaizi (1920), Kesik Baş (1921), Muhabbet Tılsımı (1921), Eşkiya İninde (1922), Gönül Bir Yeldeğirmenidir, Sevda Öğütür (1922), Evlere Şenlik, Kaynanam Nasıl Kudurdu? (1922), Tutuşmuş Gönüller (1923), Billûr Kalb (1924), Afsuncu Baba (1924), Meyhanede Hanımlar (1924), Ben Deli miyim? (1924), Mezarından Kalkan Şehit (1926), Kokotlar Mektebi (1928), Şeytan İşi (1928), Utanmaz Adam (1930), İki Hödüğün Seyahati (1933), Katil Buse (1933), Namusla Açlık Meselesi (1933), Tünelden İlk Çıkış (1934), Gönül Ticareti (1939), Melek Sanmıştım Şeytanı (1943), Ölüm Bir Kurtuluş mudur? (1931), Dirilen İskelet 1923).

Gazete sayfalarında tefrika halinde kalan romanları: Can Pazarı (İkdam, 1923), İnsan Önce Maymun mu idi? (Cumhuriyet, 1934-35), Ölüler Yaşıyorlar mı (Milliyet,) Deli Filozof (Vakıt), Namuslu Kokotlar (Vakıt).

T i y a t r o e s e r l e r i : Hazan Bülbülü (1914), Kadın Erkekleşince (1933)

D i ğ e r E s e r l e r i : Münteha-bat-ı Hüseyin Rahmi (1890), Cadı Çarpışıyor (1913), Şekavet-i Edebiye (1913).

T e r c ü m e l e r i : Emile Gaborieu'den: 113 Numaralı Cüzdan (1889), Battignol'li İhtiyar (1891), Bir Kadının İntikamı (1892), Paris'te Bir Teehhül (1893), Alfred de Musset'den: Frederic ile Beneret (1894), Paul de Cock'dan: Biçare Bakkal (1902), Paul Bourget'den: André Cornelis (1894).

K ı s a B i b l i y o g r a f y a : Romancının adı geçen eserleri. Hüsamettin Bozok; Hüseyin Rahmi'nin Sanatı (basılmamıştır), Refik Ahmet Sevengil; Hüseyin Rahmi Gürpınar. Mustafa Nihat Özön; Hüseyin Rahmi Gürpınardan Seçme Parçalar. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi (c. III, sayı 3). Ülkü (sayı 60, 1944) ve Hüseyin Rahmi ile muhtelif zamanlarda yapılmış mülâkatlar...

(Hüsamettin Bozok)

HAVA PİYADESİNİN PLÂNÖR VE TAŞIT UÇAKLARİYLE NAKLİ VE İNDİRİLMESİ — Plânörler, taşıt uçaklarının verimini yüzde elli arttırdılar. Bu yüzden, hava piyadesinin kullanılmasında plânörlerin gittikçe önemi artan bir yer tutacağını tahmin edebiliriz (Bakınız: Hava Piyadesinin Kullanılması, Hava Piyadesi Tümeni; Aylık Ansiklopedi, Sayfa: 1324, 1385).

Hava piyadesinin ağır silâhları muharebe meydanına süratle yetişmediği takdirde, başlangıçta elde edilen baskın tesiri ortadan kalkacağı gibi, yavaş yavaş yer savunması da faaliyete geçeceğinden ilk anlarda kazanılan başarı öneminden kaybedebilir.

İkinci Dünya Savaşının 1940 tan 1941 deki Girit muharebesine kadar süren devresine dikkat olunursa hava piyadesinin kullanılması şöyle olmuştur: Evvelâ uçak alanları işgal edilmiş, daha sonra da bu meydanlara takviye kıtaları ve ağır silâhlar gönderilmiştir.

Bugün ise durum böyle değildir. Çünkü plânörler lâalettayin bir arazi parçasına inebilirler. Plânörlerin ineceği yerler seçilirken, buralarda düşmanın savunma için tertiplenmemiş olması veya o bölgedeki kuvvetlerinin zayıf olması da hesaba katılır. İlk hareketler sonrakilere basamak olacak şekildedir. Harekât ilerledikçe birçok üsler daha elde ederek buralara inecek kuvvetlerden daha elverişli şartlar altında faydalanmak icabeder.

Şimdi biraz da plânörlerin mahzurları üzerinde duralım:

Bunları çeken uçaklar hareket esnasındaki elâstikiyetlerini ve süratlerinin dörtte birini kaybederler. Bu yüzden uçakların düşman tarafından düşürülmesi kolaylaşır. Ayrıca uçak, plânörleri bırakınca yere inme yavaş olduğundan paraşütçüler gene ağır kayıplara uğrarlar. Yere ulaşınca da plânörlerin parçalanma tehlikesi başgösterir. Girit muharebesinde parçalanan Alman plânörleri olmuştur.

Akla uygun gelen, kıtayı plânörle nakledip paraşütle indirmektir. Yalnız bu arada malzeme ve silâhları taşıyan plânörler inebilirler. Almanlar bazan bu usulü denemişlerdir. Plânörle nakledip paraşütle indirmedeki en büyük mahzur kıtanın geç toplanmasıdır. Şayet plânörle yere inilirse kıtanın toplanması daha kısa zamanda olur.

Bir plânöre daha ziyade malzeme, silâh, cephane... ilâh nakleden bir vasıta olarak bakmalıyız. Plânörler ucuza mal olurlar; buna mukabil çok yük taşırlar. Alman hava kuvvetlerinde 2,5 ton yük taşıyanları olduğu gibi, 140 insan taşıyan Goliath tipi plânörler de vardı. Bunlar üç uçak tarafından çekilirler.

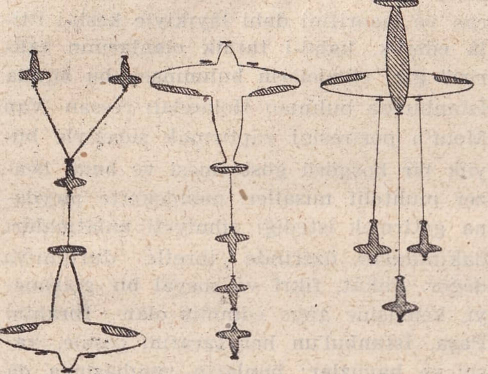
Ayrıca bir uçak birkaç plânörü 100 - 300 metre çelik kablolarla birbirine bağlayarak da çekebilir.

Hava trenlerinin teşkilinde raslanan en büyük zorluk bir uçağın bunları yerden kaldıramamasıdır. Bunun için treni iki uçak kaldırmakta, havalandıktan sonra bir uçak çekip götürmektedir. Bu zorluğu gidermek için daha başka çarelere de başvurulmuştur. Bunlardan biri, plânörlerin bir motörle tahrik edilmesidir. Bu motörün diğer bir görevi de iniş esnasında pervaneleri harekete geçirerek plânörü istenilen yere indirmiye yaramasıdır. Başlangıçtaki zorluğu gidermek için başvurulan diğer bir metot da, plânörü bir arabaya yerleştirerek bidayetteki harekete yardım etmekti. Plânörler uçtuktan sonra araba yerde kalıyordu. Hakikatte, plânör alanında halledilmemiş birçok teknik meseleler vardır.

Plânörle nakledilen kıtaların inebilmesi için o arazi parçasının boş veya daha evvelce inen kıtalar tarafından tutulmuş olması lâzımdır. Eğer böyle olmazsa plânörler yavaş ineceğinden yer savunmasından çok zarar görürler. Bu esnada plânör veya uçaklardan atılan sis bombalariyle düşman gözetlemesini zorlaştırmak da önem kazanır.

İniş şöyle yapılır: Romorkör uçak normal şartlar altında süratini saatte 150 kilometreye kadar azaltır ve plânörler inilecek yerden 3 veya 8 kilometre uzakta terkeder. Bu anda yerden olan yükseklik 1700 metreyi geçmez. Plânörler yanlarındaki kanatlarla firen yaparak saatte 40 - 65 kilometrelik bir süratle yere inerler. Bu süratin yere varıldığı zaman yarattığı darbe tahayyül olunabilir. Bu yüzden romorkör uçakları, plânörleri terkettikleri esnadaki sürate ve yüksekliğe çok dikkat etmek zorundadırlar. Bunlardan bilhassa yüksekliği azaltmak için çok çalışılmaktadır.

Hava trenlerinin yere inmesinde dikkat edilecek bâzı hususlar daha vardır. Faraza trenin plânörlerle, taşıt uçaklarından ibaret olduklarını; uçaklarda paraşütçülerin, plânörde de malzeme ve silâhların bulunduğunu kabul edelim. İnilecek yerden münasip derecede uzakta uçaklar plânörleri terkedip yavaş yavaş yollarına devam ederler. Bunlar o yerin üzerine gelince paraşütçüler atlarlar. Bu esnada plânörler yoldadır. Plânörün pilotu paraşütçülerin indikleri yere dikkat eder; para-

Bir uşağın birkaç plânörü bağlıyarak çekişi

şütçüler de iniş yerini düzeltirler ve meydanların en tehlikeli olan yerlerini belli etmiye gayret ederler. Hattâ sis bombalariyle hem bu yeri, hem de rüzgâr istikametini gösterirler. Plânörler böylece yapılan yardımlarla yere inerler.

Nakliyat için taşıt uçakları kullanmak mecburi değildir. Bu iş bombardıman veya av uçaklarına tevdi olunabilir. Hakikatte nakliyatta demode olmuş uçaklar tahsis olunur. Eğer bu iş bombardıman uçaklarına verilirse, hem kıta nakledilmiş olur; hem de, küçük mikyastaki bombalamalar yapılmış olur. Bu usulü Almanlar Giritte denediler ve bu maksatla dört motörlü Focke Wulf'ları kullandılar.

Plânörlerin kendi başlarına yere inmeleri meteoroloji şartlarına bağlıdır. Bilhassa rüzgâr inişe çok tesir eder. Siddetli rüzgâr plânöre 180 derece yol değiştirtebilir. Bir plânörün en iyi şartlar altında inmesi için 25 metrelik bir düzlük kâfidir. Fakat büyük hareketlerde aynı zamanda birçok plânör ineceğinden geniş meydana ihtiyaç vardır. Bu gibi meydanları dağlık veya ormanlık bölgeler de bulmak zordur.

Karanlık veya sis de indirmeye mânidir. Almanlar Polonyayı işgal ettikten sonra burada karanlık ve siste indirme yapmak için birçok tecrübelerde bulundular. Halen de geceleyin plânörle indirme yapıldığına dair bir bilgi yoksa da ayışığı buna imkân verebilir. 1943 te Kuzey Birmanyada Japonların 300 kilometre gerisine yapılan indirme mehtaptan faydalanılarak yapılmıştı.

Hulâsa olarak, plânörler daha ziyade yiycek, malzeme ve silâh nakline yararlar.

Bâzı Amerikan ve İngiliz plânörleri
hakkında bilgi

Tip	Milliyet	Evsaf
G.C.A. (Hadrian)	Amerika	Ağaçtan yapılmıştır. Kanat uzunluğu 19,9 metre, taşıma kudreti 3 ton, on beş adam taşıyabilir. İki motörlüdür.
Hotspur	İngiliz	Kanat uzunluğu 13 metre, taşıma kudreti 9 ton.
Horsa	İngiliz	Kanat uzunluğu 24,4 metre, 3400 kilogram yük taşır. Yüklü olarak ağırlığı 6500 kilo, 23 insan taşıyabilir. Saatteki sürati 265 kilometredir.

Şimdi biraz da uçakla yapılan nakliyat ve indirmeden bahsedelim:

Bunun için meydan lâzımdır. Almanlar Holânda, Norveç ve Giritte taşıt uçaklarını meydanlara indirmişlerdir. Fakat, plânörler meydana muhtaç değildirler. Bununla beraber ağır silâh ve malzeme taşıyan plânörler, muhakkak meydanlara inecekledir.

Almanların Girit muharebesinde hava yoliyle tank taşıdığı söylendi. Fakat, bu hususta ciddi bir bilgiye raslanmadı. Bununla beraber Amerikalıların hafif tankları hava yoliyle taşıdıkları biliniyor.

Ruslara gelince, bunların 6 motörlü 100 insan taşıyan Maksim Gorki tipi uçakları vardır. Ayrıca 13 tonluk Bolkhovitinov uçakları da vardır. Bunlar 130 insanı teçhizatiyle yahut 70 erle beraber 6 ton yükü taşıyabilirler.

Plânör ve uçakla yapılan indirmeler mukayese edilirse uçakla yapılanın daha mahzurlu olduğu görülür. Çünkü bunlar muhakkak meydan isterler. Yahut Almanların bu harbde yaptıkları gibi, inilebilecek spor alanları, geniş yol kısımları, araba parkları ve meydanlara lüzum vardır.

Buraları, iniş esnasında kırılan uçaklar tarafından elverişsiz hale getirilebilir. Bunları ortadan kaldırarak iniş meydanını temizlemek için ya evvelce oraya kıta indirmeli, yahut beşinci kolun yardımından faydalanılmalıdır.

Bununla beraber hava piyadesi ne ile nakledilirse edilsin, gene meydana ihtiyaç vardır. Bu meydanlar hava piyadesiyle yakından isbirliği yapacak olan hava kuvvetleri içindir. Av uçaklarının menzilleri kısa olduğundan bunlar bu kabil meydanlara daha çok muhtaçtırlar. Bu gibi meydanları plânörle bu meydanların yakınına inen kıtalar daha çabuk zaptediyorlar.

İniş vasıtalarından hangisinin kullanılacağı daha ziyade göreve, iniş arazisinin halinde, meteoroloji şartlarına, taşıt imkânına bağlıdır. Hale göre, paraşüt, plânör veya uçak kullanıldığı gibi her üçü birden de kullanılabilir.

(Kurmay Hamza Gürgüç)

İBRAHİM PAŞA, NEVŞEHİRLİ, DAMAT — (1668 - 1730) Osmanlı sadrazamlarındandır. Osmanlı tarihinde, Üçüncü Sultan Ahmet (1703-1730) zamanında; Lâle Devri (1718-1730) adiyle anılan devri (bakınız: Lâle Devri; Aylık Ansiklopedi, sayıfa 398) açmış ve on iki yıldan fazla süren sadrazamlığı müddetince, tarihimizin, âdet olduğu üzre kronolojik olarak incelenmesinde münferit kalan, orijinal bir devir yaratmıştır. İzdin voyvodası diye ün almış Ali Ağa adlı bir adamın oğlu olup, Ürgüp yakınlarındaki Muşkara köyünde doğmuştur. Yirmi yaşında İstanbula gelerek akrabalarından birinin yardımı ile sarayı hümayun helvacıları arasına girmiş; zekâsı, dirayet ve gayreti ile kendisini gösterek sırasiyle teberdarlık, evkaf kitabeti ve yazıcı halifeliği gibi hizmetlerde bulunmuştur. Bu sırada Şehzade Ahmet (Üçüncü Ahmet) ile münasebet kurarak onun sevgisini kazanmış, şehzadeliği müddetince yanından ayırmadığı bir "mahrem-i esrarı" olmuştur. Üçüncü Ahmet, büyük ve kanlı bir ihtilâlden sonra tahta geçer geçmez, onu Darüssaade Ağalığının kitabet hizmetine tâyin etmiştir. Bu memuriyeti sırasında birçok işlerin yürütülmesinde rol oynamış, âdeta, padişaha müsteşarlık yapmıştır. Bu sıralarda yapılan sadaret tekliflerini de kabul etmemek suretiyle kıymet ve itibarını yükseltmesini bilmiştir. Fakat bir müddet sonra sadrazam Damat Silâhtar Ali Paşa'nın rekabeti yüzünden Evkaf muhasebeciliğiyle taşraya çıkarılmıştır. Daha sonra, Ali Paşa'nın Avusturya'ya karşı açtığı sefere katılmış, Osmanlı ordularının Petervaradin'de uğradıkları yenilgiyi (15 ağustos 1715) bildiren "mahzar" ı Edirne'de bulunan Üçüncü Ahmet'e takdim etmiştir. Böylece eski gözdesini ve onun hizmetlerini hatırlayan Üçüncü Ahmet, onu bırakmamış, önce ruznamecilik, daha sonra sırasiyle Mir'ahur-u evvel ve Rikâb-ı hümayun kaymakamlığı hizmetine tâyin etmiştir. Kendisine 3 ekim 1716 da sadrazamlık salâhiyetlerinin verildiğini ve 18 şubat 1717 de de on üç yaşındaki Fatma Sultan ile evlendirilerek damat yapıldığını görüyoruz. Çok temkinli hareket eden İbrahim Paşa, ancak Avusturya ile barışa karar verildikten sonra, 9 mayıs 1718 de de sadareti kabul etmiştir.

Avusturya ile devam eden harb, Ali Paşa'nın şehit düşmesiyle büsbütün aleyhimize döndüğü ve barışa karar verildiği bir sırada sadarete gelmiş olan İbrahim Paşa'nın tedbirleriyle Pasarofça Barış Antlaşması imzalanmış, Venedikliler Mora'dan çekilmek zorunda bırakılmış fakat Belgrad da dahil olduğu halde Avusturya'ya, pek çok yer vermek mecburiyetinde kalınmıştı. Salankamen felâketi (1691) ndenberi devam eden olaylar, Avrupa devletlerinin Türk harb sanatına tamamiyle vâkıf olduklarını, hattâ ilerliyen teknikleriyle Türk silâhlarından üstünlerini yaptıklarını göstermekteydi. Şu halde Osmanlılar, harb ve mücadele siyasetini bırakarak Avrupa'ya ancak ilim ve fen silâhiyle karşı koymıya çalışabilirlerdi. Böyle bir siyasetin yürütücüsü, bu fikirlerin sahibi bulunan İbrahim Paşa olmuş ve onun sadarete gelmesiyle genel olarak Üçüncü Ahmet'in hükümdarlık zamanına verilen "Lâle Devri", gerçek anlamında başlamıştır.

Gerçekten, İbrahim Paşa, çok hasis olduğu kadar, harbi de sevmiyen Üçüncü

Ahmet'in bu arzularına uygun bir hareket tarzı ve en önemli mansıplara da kendi adamlarını yerleştirerek mevkiini sağlamlaştırmak suretiyle, emin ve faydalı teşebbüslerde bulunmak, fırsat zuhurunda daha büyük işler görmek arzusu ve Ali Paşa'nın sebebolduğu ziyanların ancak sükûn ve zamanla telâfi edilebileceğine dair tam bir inançla bu devrin açılmasında baş rolü oynamıştır. Devamlı bir barış, yegâne arzusu olup mahlûl zeamet ve timarların hazineye zaptı suretiyle temin edilen paraların bir kısmiyle Hotin ve Bender'de istihkâmlar yaptırarak, bu tarafları kapamak, hattâ Rusya ile uyuşmak istemekteydi. Artık harb sanatında Türklerden üstün olduklarını bildiği Avrupa devletleri karşısına, yeni ve başka türlü yetiştirilmiş bir ordu ile, bilâhare onların aralarında çıkacak bir anlaşmazlıktan faydalanarak çıkmanın mümkün olabileceğine inanıyordu. Bunun için ona göre, Pasarofca Barış Antlaşmasından sonra tehlikeler, ancak hasımlarla anlaşmak suretiyle ortadan kaldırılabilirdi. Bu suretle, İbrahim Paşa, bu sırada Fransa ve Avusturya arasında mevcut rekabetten istifade edecek yerde, Rusya ile anlaşmak yoluna girmiş, İstanbul'a gelmiş olan Rus sefiri, yeni bir barış antlaşması yapmıya muvaffak olarak Lehistan tacının irsi olmasına mümanaati, padişaha kabul ettirmiş, aynı zamanda, Rusya'nın o zamana kadar Kırım hanlarına verdikleri vergi kaldırılmıştı. İbrahim Paşa, esas olarak tam bir barış siyaseti takibetmekle beraber, bu sırada Kırım hanından, Rusların Hazar denizi dolaylarındaki yerleri zapt için harekete geçtiklerine dair haberler gelmesi üzerine, İran'daki karışık durumdan faydalanabilmek arzusiyle Osmanlı ordusuna hareket emrini vermiş, fakat Ruslarla karşılaştığı zaman — Ruslar, Prut'ta gözlerini korkutmuş olan Osmanlı ordusiyle savaşmak istemediklerinden — her iki tarafın zaptettiği İran arazisi elinde kalmak şartiyle, İran'ı taksim için bir barış antlaşması imzalanmıştır (1724). İran şahı Tahmasp, bu taksimi kabul etmemekle beraber, İbrahim Paşa, İstanbul'a gelerek İran elçisine gayet müsait davranmış, hattâ, gizli olarak, Erdebil'e kadar olan yerlerin İran'a verilmesini münasip gördüğünü söylemiş, yalnız şahın da bu sırada kudret kazanmıya başlıyan Afgan reisi Eşref'in İsfahan'dan çıkarılmasına çalışmasını istemiş ve bu hususta anlaşmışlardır. İbrahim Paşa, Bağdat serdarının İran ahvalini aralıksız olarak merkeze bildirmesine bile kızmış, serdara "Bundan başka minba'd Eşref Han'a ve Acem tarafından bir şeye karışmıyasın ve bu tarafa ilâm eylemiyesin" şeklinde muhtelif tembihlerde bulunmuştur. Fakat sonradan kendisinin İran şahlığı kabul edildiği takdirde bu taksimi kabule hazır olan Eşref'le de anlaşılmıştır (Hemedan Barış Antlaşması, 23 ekim 1727). Bu sırada Tahmasp'ın, himayesine sığınan Avşar aşireti reisi Nadir'in Tahmasp'ın hizmetine girip "Tahmasp Kulu Han" adını alarak, Eşref'i yenmesi (1729), adı geçen barışı hükümsüz bırakmıştır. Buna rağmen barışçı bir siyaseti bırakmak istemiyen İbrahim Paşa, Tahmasp Şah'a gönderilen elçiyle gene gizli olarak Tebriz muhafızı Kara Mustafa Paşa'ya yolladığı bir fermanda "Kaleyi boşaltıp Tahmasp Şah tarafından tâyin eylediği hanına teslim edesin. Bir türlü muhalefet etmiyesin, sonra cevaba kadir olamazsın" demekten de çekinmemiştir. Muhafız, kalede bulunan yetmiş seksen bin askerin buna razı olamıyacağını bildiğinden, bu kadar askeri Tahmasp Kulu Han'la karşı karşıya bırakarak, gizlice kaçmak suretiyle, sadrazamın emrini yerine getirmiştir ki bu hâdise ve bunun üzerine olan fartadan kurtulabilenler, İbrahim Paşa'nın feci akıbetinde müessir olmuşlardır.

Takibettiği dış siyaseti bu şekilde açıklamıya çalıştığımız İbrahim Paşa'nın, bu dış siyasetin memlekete temin edebildiği barış ve sükûn zamanında, çalışmalarının mihverini teşkil eden ve görünüş itibariyle

Damat İbrahim Paşa (Yüz elli yıl kadar önce yapılmış bir resimden)

lüzumsuz bir israf, zevk ve safa manzarası arzeden Lâle Devri'nde, fikir ve sanat hayatı, gelişme imkânları bulmuş, memleketimize Batı tesirleri ilk defa olarak girmiye başlamıştır. Bu durum, devrin pek kıymetli çiçeği lâleyi karşımıza, yeni bir zihniyetin sembolü, artık hayatla barışmıya niyet etmiş Osmanlı ricalinin, yeni bir yaşama arzusunun ifadesi olarak çıkarmaktadır. Cidden, devrin, tarihçilerimizi çok zaman yanlış hükümlere götüren eğlencelerinin, bu sıralarda Kuzey hükümdarlarının kendilerini terkettiklerini kaba işret ve eğlence meclislerine benziyen bir tarafı yoktur. Türk gelenek ve zevki selimin, bu eğlencelere ciddiyet ve şiir dolu bir manzara verdiği Avrupalı bilginlerce de kabul edilmektedir. Bu devirde sanat ve ilim takdire değer bir rağbet görmüş, İbrahim Paşa, zamanın âlimlerinden ilmi heyetler teşkil ederek, en ciddi eserleri tercüme ettirmiştir. Pek tabii olarak fikrî gelişmenin temini için, bunlar da kâfi değildi. Bu sırada yazılan veya istinsah edilen kitaplar, bu işleri yapmak için sarfedilen emekler ve neticede bir sanat eseri olarak meydana getirilmeleri yüzünden pek pahalıya mal oluyordu. Bu sebeplerle, İbrahim Paşa, 1719 da Paris'e gönderdiği elçi Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi'nin beraberinde götürdüğü oğlu Sait Efendi ve "Vesilet-üt-Tıbaa" adlı eseriyle ilgisini çekmiş ve bu işin isteklisi bulunan Dergâh-ı Âli müteferrikalarından Macar dönmesi İbrahim Efendi'nin gayretleriyle Avrupada icadından 300 yıl sonra, ilk Türk matbaasının da açılmasını sağlamıştır (1727). Böylece Avrupa tekniğinden ilk defa olarak faydalanılmıştır. Sait Efendi ile İbrahim Müteferrika'nın, bu işi başarıyla ortaya koymalarında, her türlü yardımlariyle İbrahim Paş'anın rolü büyüktür. Osmanlı Devleti'nin ancak bu yolda yürümek suretiyle, büyük işler yapabileceğine inanmış olan İbrahim Paşa'nın, Avrupa devletlerinin İstanbul'da bulunan elçileriyle temasları, kendisinin Paris ve Viyana'ya elçiler göndermesi ve meselâ Paris'e giden Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi'ye verilen talimat arasında "hidemat-ı şiyasiyesi haricinde, Fransa'nın vesait-i ümran ve maarifini dahi lâyıkiyle kesb-i ittilâ ederek, kabil-i tatbik olanlarının takriri" gibi cümlelerin bulunması, bu sırada İstanbul'da bulunan Holândalı ressan Van Mour'a portresini yaptırmak suretiyle büyük bir hoşgörü göstermesi ve buna benzer muhtelif misaller, memlekette meydana getirmek istediği zihniyeti anlatmaları bakımından, üzerinde ibretle durulmıya değer. Fakat, fikrî ve sosyal bir gelişmeyi kendisine gaye edinmiş olan İbrahim Paşa, İstanbul'un her tarafını çeşme, kasır ve havuzlar; bunların yanıbaşında da kitaplık ve medreselerle süslemesine rağmen, İstanbul şehrinin hudutlarını aşmıyan bu hareketle yüzyıllardanberi devam edegelen taassup ve cehaleti ortadan kaldıramamış, o güzel köşklerin bekasını temin edecek değişiklikler meydana getirememiştir. Rusya ile anlaştığı sırada "Bu projeye o kadar âşık, sulh ve müsalemete o derece meclûbum ki, şayet birisi, bu müsalemeti ihlâle teşebbüs edecek olursa, sinesine hançerimi saplamaktan geri durmıyacağım" diyen bir insan olarak her ne pahasına olursa olsun, barışçı bir siyaset takibetmiye çalışırken ve umumi masraflardan kesmek suretiyle yapılan bu eğlenceler yüzünden sefalet ve perişanlığı devam eden halkın, Rusya'nın Sünnilerle meskûn yerleri işgal etmesi üzerine harb lehine duydukları galeyana kulak vermesi, bu sıralarda hemen aynı gaye istikametinde, fabrikalarda çalışmış, amelelik etmiş olan Rus Çarı Petro (1682-1725) nun hareketlerine birazcık dikkat etmesi icabederdi. Halbuki memleketin geleceği ile ilgili siyasi ve sağlam hiçbir tedbir alınmamış ve "lâzıme-i namus-i devlet" için muazzam bir debdebeyle hareket edilmiştir. Zaten daima hazır bir isyan ve cehalet kütlesi yaşamaktaydı. Tebriz hâdisesi ve oradan kurtulanların tahrikleri ise, aleyhine olan havayı körüklemişti. Padişah'ın İran'a karşı istemiyerek sefere karar verdiği ve kendisinin müzakerelerle oyalandığı bir sırada, Patrona Halil'in önderlik ettiği "birkaç erazil makulesi" nin

hareketi, paşanın Nizam-ı Cedit askeri yetiştirmiye başlaması ve esasen hazerde ticaret yapan yeniçerileri kızdıran bir ticaret vergisi koyması sebepleriyle aleyhine dönen yeniçeriler ve muharebe meydanlarından gelenlerin teşvikleri ve nihayet kendisini, icraatın nimet ve mevkilere gerkettiği yakınlarını çekemiyenlerin tesirleri ile önüne geçilmez bir hal aldı (eylûl 1730).

Ayaklanma, kethüda tarafından kendisine bildirildiği zaman Batı tesirlerinin yurdumuza, ilk defa girmiye başladığı Lâle Devri'nin bu mütenasip endamlı, zarif; tavır ve hareketlerinde yumuşak bir vakara sahip, zevk ve sanata olan meyli şahsında da tecelli etmiş bulunan kahramanının nefesi tutulmuş, yaptığı iş, bir müddet sonra "Kaymakam paşa, niçin bu eşhası perişan edip, haklarından gelmedi" diye birtakım sözler söylemek olmuştur.

Üçüncü Sultan Ahmet, kelleleri istenen kişilerin başında bulunan İbrahim Paşa'yı boğdurarak, âsilere teslim zorunda kalmıştır. Asiler tarafından parçalanmış olan İbrahim Paşa'nın vücudundan pek az bir kısmı toplanabilmiş ve Şehzade camisi civarındaki sebilin yanına gömülmüştür. Bir gün sonra da Üçüncü Sultan Ahmet çekilmek zorunda kalarak, tahtı Birinci Mahmut (1730-1754) a terketmiş ve böylece Lâle Devri sona ermiştir.

Kısa Bibliyografya: Abdi Tarihi, Faik Reşit Unat neşr. Ankara, 1943. Ahmet Refik; Lâle Devri, İstanbul, 1932. Raşit, Çelebizade Asım ve Suphi tarihleri. Dilâverzade Ömer; Hadikat ül - Vüzera- Mehmet Süreyya; Sicill-i Osmani. Lady Montague, Şark Mektupları. terc. eden: Ahmet Refik, TOEM, 19-24. Gerard Coruelius von den Driesch; Historische Nachricht von der Kayserl. Gross-Botschaft nach Constantinopel, Nürnberg, 1723. Albert Vandal, Une Ambassade Française en Orient sous Louis XV, Paris, 1887. Hammer ve Zinkeisen'ın Osmanlı tarihleri.

(Hüseyin Yurdaydın)

NEYYİRE NEYİR (1902 - 1943). — Sahnemizin emektar ve değerli kadın sanatkârlarındandır. Asıl adı Münire Ertuğrul olan Neyyire Neyir 1902 yılında İstanbulda doğmuştur. Babası Eyüp Bey, annesi de Hatice Hanımdır. İlk öğrenimini Horhor Nümune Mektebinde yaptığı sıralarda derste ezberlenmek için verilen Tevfik Fikretin "Balıkçılar" manzumesini sınıfta en iyi okuyan öğrenci olduğundan hocasının takdirini kazanmıştı. O günden sonra küçük Münireye hep şiirler okuttular. Okulda yapılan müsamerelerde şiirler okuyan Münire yavaş yavaş küçük piyeslerde de rol almıya başladı. Horhor Nümune Mektebini bitirdikten sonra Darülmuallimat'a giren istikbalin bu büyük sanatkârı, orada da kendini gösterecek birçok piyeslerde rol almış ve bilhassa "Kıskanç Olmıyalım" adlı piyeste büyük bir başarı göstermiştir. Darülmuallimat'tan sonra Amerikan Kız Kolejine giren ve bir müddet de orada okuyan Münire'nin, yaşiyle beraber tiyatro kültürü ve hevesi de yükselmiştir. Onun, Amerikan Kolejinden ayrıldığı sıralarda, Kemal Film müessesesi Halide Edib'in "Ateşten Gömlek" romanını filme almıya karar vermiş ve kendisine bu filmde rol alması teklif edilmişti. Dayısı Zühtü Rıza Beyin muvafakati ile bu filmde ilk defa Kezban rolünü çok iyi bir şekilde başarmış ve bu filmden sonra profesyonel sahneye de adım atmış ve 6 aralık 1339 da Varyete Tiyatrosunda (şimdiki Ses Tiyatrosu) Darülbedayi heyeti tarafından temsil edilen "Othello" piyesinde Desdemona'nın nedimesi rolünde sahneye çıkmıştır.

Neyyire Neyir

"Ateşten Gömlek" filmiyle "Otello" piyesinde profesyonel saheye çıkan Münire "Neyyire Neyir" müstear adını kullanmıya başlamıştır. Bundan sonra Darülbedayi sahnesinde görünen sanatkâr, gene bu arada "Kız Kulesinde Bir Facia" adlı filmde de rol almıştır. Darülbedayi'den bir ara ayrılarak Millî Sahne heyetine girmiş ve Anadolu turnesine iştirak etmiştir. Bir

«Renkli Fener» de İ. Galip'le beraber

müddet sonra İstanbul'a dönen Münire, Muhsin ve arkadaşları heyetine girmiş ve Türk tiyatrosunda bir inkılâp yapmış olan "Ferah sezonu" na iştirak etmek şerefini kazanmıştır. Bundan tekrar sonra, arkadaşlariyle birlikte yeni Darülbedayi'e (şimdiki Şehir Tiyatrosu) girmiş ve ölümüne kadar bu müessesede çalışmıştır. Bu arada Şehir Tiyatrosu rejisörü Ertuğrul gibi bir hoca ile evlenmiştir.

Neyyire Neyir, ilk girdiği Darülbedayi heyeti, Millî Sahne, Ferah sezonu ile gene Darülbedayi'in 1930 yılına kadar yapılan temsillerinde vazife almış olduğu gibi, 1930 - 31 sezonunda; "Bir Kitap" ta Faika, "Kafes Arkasında" da Nigâr, "Kör" de kadın, "Aynaroz Kadısı" nda Safter, "Gölgelerin Yarışı" nda kadın, "Fazilet Kuklası" nda Perihan, "Mürai" de Mihrinnur Kalfa, "Kaatil" de Martha Lehr, "Mary Dugan" da Mary Dugan, "Muhayyel Hasta" da Nafia, "Zehirli Kucak" ta Alin, "Topaz" da Ernestine, "Mektup" ta Leslie Stanley, "Deli" de anne, "Venedik Taciri" nde Porcia, "Bir Baba" da Madam Portal, "Geçti Bolunun Pazarı" nda Şehlevent, "Yaşıyan Kadavra" da Saşa, "Hortlaklar" da Mihriban, "Köşe Kapmaca" da Zehra, "Hızır Aleyhisselâm" da Melâhat, "Fermanlı Deli Hazretleri" nde Nigâr, "Bekârlar" da Güzin, "Müddei Umumi" de Frau Wild, "Gölge" de Şefkat Refik, "Maskeler" de anne, "Bal Ayı" nda Vecize, "9 Kişi kendi İsminde" de Neyyire Hanım rollerini yapmıştır.

1931 - 32 sezonunda: "Namus" ta Leonor, "Mum Söndü" de Nazıdil, "Namussuz-

«Hülleci» de Bedia ile beraber

lar" da Elis Moretti, "Kalbin Sesi" nde Zehra, "Doktor İhsan" da Doktor İhsan, "Mukaddes Alev" de Madam Tabereit, "Yanardağ" da Sabine, "Şarlatan" da Madam Parpalaid, "İş Adamı" nda Germen Lecha, "Akın" da Suna, "Yalova Türküsü" nde Jerfin, "Müşkül İtiraf" ta Sofi Binert, "Kafa Tası" nda Paolina, "Stella" da Stella rollerinde görünmüştür.

1932 - 33 sezonunda: "Yedi Köyün Zeynebi" nde Fatma, "Mucize" de Madam Jerbo, "Bir Ölü Evi" nde kamburun anası, "Üç saat" te anne, "Kadın Erkekleşince" de Mebrure, "Şaka" da Suzan Tek, "Renkli Fener" de anne, "Hile ve Sevgi" de Lady Bilford, "Güneş Batarken" de İnken Peters, "Blöf" te Afife rollerinde görünmüştür.

1933-34 sezonunda: "Peer Gynt" te Aase, "Anna Kristi" de Anna Kristi, "Bir Masal" da Adelma, "Üvey Baba" da Sacide, "Köksüzler" de Seniha, "Hamlet" de kıraliçe, "Bir Zait Bir" de Pakize, "Uçurum" da Necmiye, "Acılar" da Canan, "O Gece" de Joland, "Bora" da Sabiha Resul, "Bir Çiçek İki Böcek" te cici anne, "Aşkın Ölümü" nde Perihan rollerinde görünmüştür.

1934 - 35 sezonunda: "Cürüm ve Ceza" da Raskolnikof'un annesi, "Madam San-Jen" de Katrin ve Le Febr, "Unutulan Adam" da kadın, "İnsanlık Komedisi" nde Azi, "Müfettiş" te Anna Andiriyenna,

«Cürüm ve Ceza» da Talâtla beraber

"Kâşif Hoca" da Şahinde rollerinde görünmüştür.

1935 - 36 sezonunda: "Ölçüye Ölçü" de İsabella, "Tohum" da Şerife Teyze, "Hülleci" de Adile Dudu, "Geciken Ceza" da Anni, "Gülünç Kibarlar" da Madelon, "Faust" ta Martha, "Tosun" da Şahende rollerinde görünmüştür.

1936 - 37 sezonunda: "Bir Kadının Hayatı" nda anne, "Macbeth" te Lady Macbeth, "Ayak Takımı Arasında" da Vasilisa, "Baba" da Laura, "Sürtük" te sürtük, "Yaban Ördeği" nde Gina, "Bahar Temizliği" nde Margarete, "Kral Lear" trajedisinde Goneril, "Ümit" te Mukaddes Gündoğar, "Büyük Hala" da hala, "Yumurcak" da Nesrin, "Çifte Keramet" te anne rollerini yapmıştır.

1937 - 38 sezonunda: "Kuru Gürültü" de Beatrice, "Turandot" ta Adelma, "Erkek ve Hayaletleri" nde Albert, "Bir Adam Yaratmak" ta Ulviye, "Milyoner Kadın" da Epifania Fitzfassenden, "Size Öyle Geliyorsa" da Flora rollerinde görünmüştür.

1938 - 39 sezonunda: "Yanlışlıklar Komedyası" nda Adriana, "Kan Kardeşleri" nde Nevin, "Windsor'un Şen Kadınları"

«Hile ve Sevgi» de oynarken

nda Mis. Page, "Asmode" de De Bartas, "Oğlumuz" da Silvi Marin, "Anna Karenin" de Anna, "Korkunç Gece" de Doroti, "İntikam Maçı" nda Zübeyde rollerinde görünmüştür.

1939 - 40 sezonunda: "Romeo Juliet" te Juliet'in süt ninesi, "Hindistan Cevizi" nde Necla, "Yelpaze" de Erlen, "Şermin" de Semra, "O Kadın" da Zehra rollerinde görünmüştür.

1940 - 41 sezonunda: "Bir Ana" da Güzide, "Bulunmaz Uşak" ta Countes of Brockleheurs, "Emelia Galotti" de Kontes Orsina, "Meşaleler" de Azize rollerinde görünmüştür.

1941 - 42 sezonunda: "Merdivende Bir Işık" ta isterik kadın, "Müthiş Aile" de Meliha, "Ceza" da Seniye, "Yaşadığımız Devir" de ana, "Para" da O'nun karısı rollerinde görünmüştür.

1942 - 43 sezonunda: "Nuh" da ana, "Kış Masalı" nda Paolina rollerini oynamıştır.

Dramda olduğu kadar komedide de büyük başarı gösteren bu sanatkâr, kalb romatizmasından kurtulamıyarak 13 aralık 1943 tarihinde hayata gözlerini yummuş ve Zincirlikuyu mezarlığına gömülmüştür.

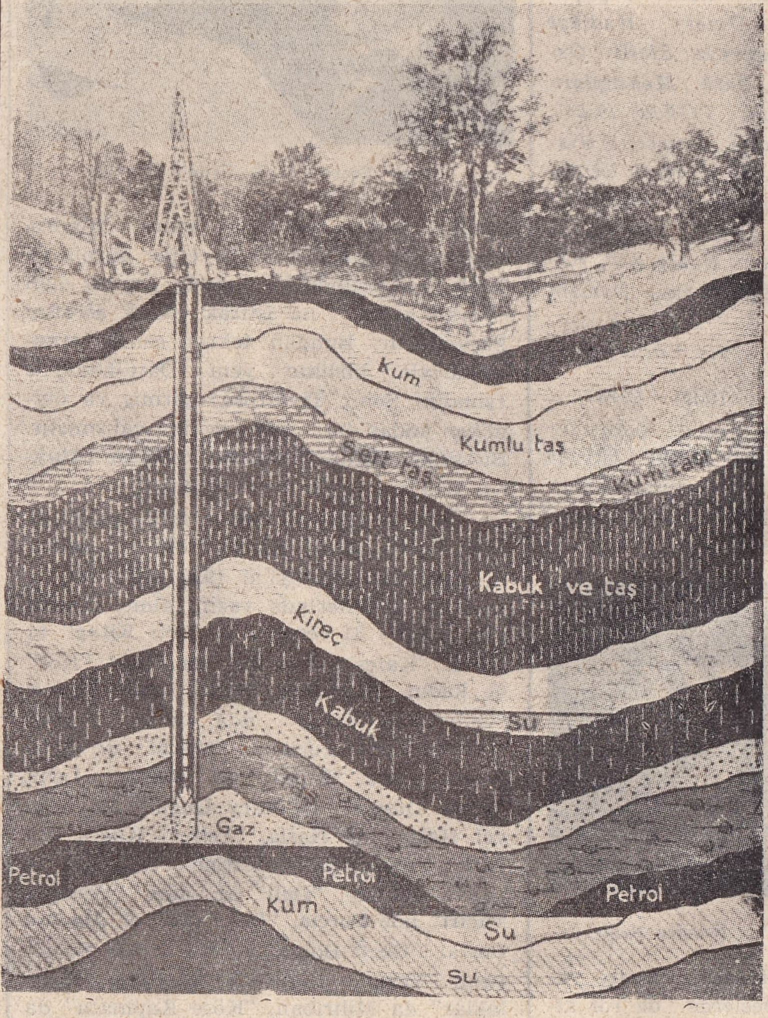
Neyyire Neyir, başı boş bir inzibatsızlık devrinden sonra sahnemizde yetişmiş en büyük kadın sanatkârımız vasfını kazanmıştı ve bugün için de, bıraktığı boşluk hâlâ doldurulamadığına göre gene öyledir. Kültürü, dürüst ahlâkı ve temiz karakteri dolayısiyle yalnız seyircileri arasında değil, sahne arkadaşları arasında da daima hürmetle karışık bir sevgi çem-

«Mukaddes Alev» deki rolünde

beri yaratmıştır. Sahneye daha adımını atar atmaz etrafında bir hayranlık atmosferi yaratır ve bunu, eserin devamı müddetince aslâ kaybetmezdi. Hayatının son devresinde artık sanatının en üstün zirvesine ulaşmış bulunuyordu. Gerçek bir sanat istidadının yetişmesi ve gelişmesi için gerekli bütün imkânları elde bulundurmak gibi bir talihe sahip bulunan Neyyire Ertuğrul "Macbeth", "Bulunmaz Uşak", "O Kadın", Anna Karenin", "Ayak Takımı Arasında" daki gibi emsalsiz rolleriyle daima hatırlanacak bir sanatkârdır.

(Nurullah Tilgen)

Bir petrol sahasının kesiti: Petrol tabakasının altında su bulunur. Üstünde; basınçlı gaz (karbonlu hidrojenler) vardır. Sondaj bu tabakalardan hangisine rasgelirse delikten o intişar eder. Gaz üstünde muhtelif arz tabakaları bulunabilir.

PETROL VE SİYASETİ — Yeraltı zenginliklerinden en önemlisinin bugünkü ismi olan "petrol", taşyağı demektir. "Petrol" ismi Onaltıncı Yüzyıldanberi kullanılmaktadır. Dünyanın çeşitli bölgelerinde yeraltında bulunan petrol, bâzı mıntakalarda yeryüzüne kadar çıkarak dışarıya sızmaktadır.

Pek eski devirlerdenberi bilinen bu yer yağının önemi, motörün icadiyle başlamıştır. 1918 de Fransa Başvekili Clemanceau'yu Amerikaya hitaben "Bir damla petrol, bizim için bir damla kan kadar kıymetlidir" diye feryadettiren petrol, bugün hükümetler üstü gizli harb konularının başında gelmektedir.

Kimyada petrol: Petrol keskin kokulu, açık veya koyu esmer renkli, yağ görünüşünde, yanıcı bir sıvı (mayi) dır.

Petrol, sondaj aletleriyle kuyular açılarak yerden çıkarılır. Kuyulardan çıkan petrole, ham petrol veya neft (naphte) de denir.

Çeşitli bölgelerdeki kaynaklardan çıkarılan petrollerin renkleri açık esmerden siyahımsı esmere kadar değişmekte ve fakat hepsinde yeşil bir flüoresans görünmektedir. Ham petrollerin yoğunluğu (kesafeti) da bölgeden bölgeye farklar göstermektedir. Meselâ Sumatra petrollerinde yoğunluk 0,77 - 0,80 arasında oynar. Meksika petrollerinde ise yoğunluk 0,97 - 0,98 i bulmaktadır. Yoğunluk değişikliği petrolün bileşimi (terkibi) ile ilgilidir.

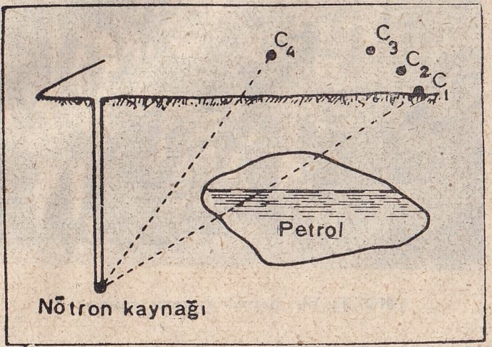
Petrolün bileşiminde çeşitli karbonlu hidrojenler; karışık olarak bulunurlar. En çok bulunan metan sınıfı karbonlu hidrojenlerdir. Genel formülü $C_n H_{2n+2}$ olan bu karbonlu hidrojenlere "parafin sınıfı" da derler H. Höfers'in etütlerine göre petrollerde, esas itibariyle parafin sınıfı karbonlu hidrojenler hâkimdir. Bâzı cinslerde ise genel formülü $C_n H_{2n}$ şeklinde gösterilen olefin veya naften sınıfı karbonlu hidrojenlere de tesadüf olunmaktadır.

Metan veya parafin sınıfı karbonlu hidrojenlerin molekülerinde karbon atomu sayısının iki mislinden iki fazla sayıda hidrojen atomu vardır. Bu sınıfın en küçük molekülü, tek karbonlu olan metan (CH_4) dır. Parafinden ayrılan büyük molekülü karbonlu hidrojende ise ($C_{42} H_{86}$) kırk iki karbon atomu vardır.

Metan sınıfı karbonlu hidrojenlerin

ilk dördü olan; metan (CH_4), etan (C_2H_6), propan (C_3H_8), bütan (C_4H_{10}) gaz halindedirler.

Beş karbonludan (yani pentan'dan C_5H_{12}) on beş karbonluya (yani pentadekan'a $C_{15}H_{32}$) kadar olanları âdi derecede sıvı (mayi) halinde bulunurlar. Mole-

Nötronlar yardımiyle petrol sahasının tetkiki: Radyum ve berilyum karışımından mürekkep bir nötron kaynağı, bir sondaj deliğinin dibine indirildikten sonra hususî geiger sayıcısı arazi üzerinde gezdirilerek C 1 - C 4 çeşitli noktalardaki nötronlara karşı mukavemet tespit olunarak petrol sahasının hududu tâyin edilir.

küllerinde on beşten fazla karbon atomu bulunanlar ise katı (sulp) cisimlerdir.

Yerden çıkan petrolde gaz ve katı (sulp) haldeki moleküller, sıvı haldekilerin karışımında erimiş olarak bulunurlar. Karbonlu hidrojenlerin, moleküllerindeki karbon atomu sayısı arttıkça yoğunlukları, kaynama ve tutuşma dereceleri ile kıvamları da aynı oranda (nispette) yükselir. Yani küçük moleküllü karbonlu hidrojenler düşük sıcaklık derecesinde kaynayıp buharlaşırlar ve kolayca tutuşurlar. Molekül büyüdükçe kaynayıp buharlaşmayı temin için ısıyı (suhuneti) da aynı oranda yükseltmek lâzımdır. İşte petrolden çeşitli karbonlu hidrojenleri ayırma metotlarının esası da, kaynama derecesi ile molekül büyüklüğü arasındaki bu münasebete dayanmaktadır.

Karbonlu hidrojenlerin özelikleri (vasıfları) ile molekül büyüklüğü arasındaki münasebeti gösteren cetvel

Adı	Formülü	Erime derecesi	Yoğunluğu	Kaynama derecesi
Metan	CH_4	— 186	(—164° de) 0,415	— 165
Etan	C_2H_6	— 172,1	(0° de) 0,446	— 93
Propan	C_3H_8	— 145	(0° de) 0,536	— 37
Bütan	C_4H_{10}	— 135	(0° de) 0,600	— 0,1
Pentan	C_5H_{12}	— 130	(+14° de) 0,627	+ 36,3
Heksan	C_6H_{14}	— 97	(+20° de) 0,658	+ 68,9
Heptan	C_7H_{16}	— 94	(+20° de) 0,683	+ 98,4
Oktan	C_8H_{18}	— 56,5	(+20° de) 0,702	+ 125,6
Nonan	C_9H_{20}	— 51	(+20° de) 0,718	+ 149,5
Dekan	$C_{10}H_{22}$	— 31	(+20° de) 0,730	+ 173
Endekan	$C_{11}H_{24}$	— 26	(Erime derecesinde) 0,774	+ 194
Dodekan	$C_{12}H_{26}$	— 12	(„ „) 0,773	+ 214,5
Tetradekan	$C_{14}H_{30}$	+ 4	(„ „) 0,775	+ 252,5
Heksadekan	$C_{16}H_{34}$	20	(„ „) 0,776	+ 287,5
Eikosan	$C_{20}H_{42}$	38	(„ „) 0,7775	(15m.m. basınçta) 205
Eneikosan	$C_{21}H_{44}$	40,1	(„ „) 0,7778	Vakum („ „) 215
Trieikosan	$C_{23}H_{48}$	47,4	(„ „) 0,7799	(„ „) 234
Enatriakontan	$C_{31}H_{64}$	68,4	(„ „) 0,7799	(„ „) 302
Pentatriakontan	$C_{35}H_{72}$	74	(„ „) 0,7813	(„ „) 302
Heksakontan	$C_{60}H_{122}$	101	(„ „) —	(„ „) 331

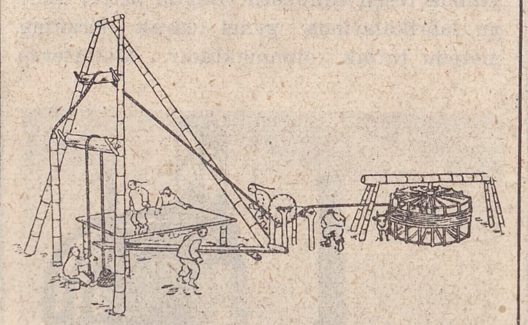
T a b i i t e ş e k k ü l ş e k l i: **Petrolün tabiatta nasıl teşekkül etmiş bulunduğunu izah için birçok faraziye ve nazariyeler ileri sürülmüş ise de bunlardan hakikate en uygun görüneni organik (uzvî) nazariyedir; bu nazariyeye göre, deniz hayvanlarının birçoğu ile deniz bitkileri**

Diğer taraftan petrol hemen daima eski denizlerin yerlerinde, yani organik enkazın bulunduğu mıntakalarda çıkmaktadır. Organik nazariye linyit, huy ve antrasitin teşekküllerini izah eden nazariyeye de uygun düşmektedir.

Kanada petrollerinde yumuşakçalar denizin dibinde sabit yaşarlar ve bulundukları yerde ölürler. Ölen neslin yerine devamlı olarak yenileri gelir. Bunlardan başka denizlerde yaşıyan ve çoğu ancak mikroskopla seçilebilen sayısız organizmaların cesetleri de sabit yaşıyanların kadavralarına inzimam eder.

Küremizin İkinci ve Üçüncü jeolojik devirlerinde bu hâdiseler, o devirlerde suhunetin daha fazla olması hasebiyle, çok daha çabuk meydana geliyordu. Böylece denizlerin dibinde binlerce yüzyıl boyunca kalın organik (uzvî) kalıntı tabakaları hâsıl olmuş ve teşekkül eden çökelek (rusubî) tabakalarla karışmıştır. Büyük depremler bu tabakaların üzerine muazzam kütleler yığmıştır. Basınç altında ve beraberlerindeki elemanların katalitik tesirleriyle ayrışan (tahallül eden) bu organik kalıntı petrolü teşkil eden karbonlu hidrojenlere inkılâbetmiştir.

Alman kimyageri Engler'in on atmosfer basınç altında ve 400 santigrat ısı derecesinde balık yağından petrole benziyen

İki bin sene evvel Çinde tuzlu su bulmak için kullanılan sondaj tertibatı

mahsul elde etmesi ve 1922 de Fransız kimyageri Mailhe'nin oksijen alıcı katalizörler karşısında hayvansal ve bitkisel (nebatî) yağlardan petrol elde etmiye muvaffak olması, organik nazariyeyi teyidetmiş bulunmaktadır.

(nâime) kalıntıları ve Karpat petrollerinde de ayrışmış (tahallül etmiş) bitki enkazı bulunması bu nazariyenin hakikate uygunluğuna delil gibi sayılmaktadır.

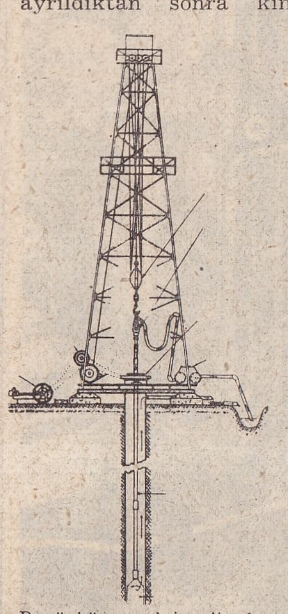
P e t r o l ü n t ü r e v l e r i (m ü ş t a k l a r ı) v e ç e ş i t l i y a r a r l ı k l a r ı: Petrol kuyularından çıkan petrol, ender olarak doğrudan doğruya ısıtma için kullanılır ise de, daha ziyade içindeki karbonlu hidrojen gurupplarını ayrı ayrı elde etmek için damıtmaya (taktire) tâbi tutulur.

İlk damıtmada şu mahsuller ayrı ayrı toplanır: 1) 180 santigrada kadar takattür edenler (bunlara hafif yağlar veya ham benzin denir), 2) 180 den 280 santigrada kadar geçenler (bu kısım lâmba petrolüdür), 3) 280 den 360 santigrada kadar geçenler (orta yağlar), 4) 350 den yukarı damıtılanlar (takattür edenler) (ağır yağlar) makine yağlarıdır, 5) Damıtma kazanında kalan siyah kalıntı petrol katranı veya ziftidir.

Bu mahsullerin nispetleri çeşitli ham petrollerde başka başkadır. Çeşitli kaynaklardan çıkan ham petrollerin damıtma mahsulleri cetvelde (sayfa 1416) gösterilmiştir.

İlk damıtmadan elde olunan mahsuller özel ayırma tertibatını havi aygıtlarda (cihazlarda) tekrar damıtılarak içlerinde karışık olarak bulunan karbonlu hidrojenler daha hassas bir şekilde birbirinden ayrılmaktadır.

Çeşitli mahsuller, damıtma yolu ile ayrıldıktan sonra kimyasal vasıtalarla tasfiye olunurlar. Çünkü petrolde az miktarda bulunan, karbonlu hidrojenlerden gayrı, yabancı ve bilhassa organik kükürtlü maddeler yokedilmek lâzımdır. Koyu sülfürik asidle bu yabancı maddeler karbonize edildikten sonra saf petrol mahsulleri süzülerek tortudan ayrılırlar ve özel haznelerde (benzin veya petrol tanklarında) muhafaza olunurlar. Bu haznelerden teneke ve bidonlar gibi kablara veya sarnıç gemilerine doldurularak istihlâk yerlerine gönderilirler.

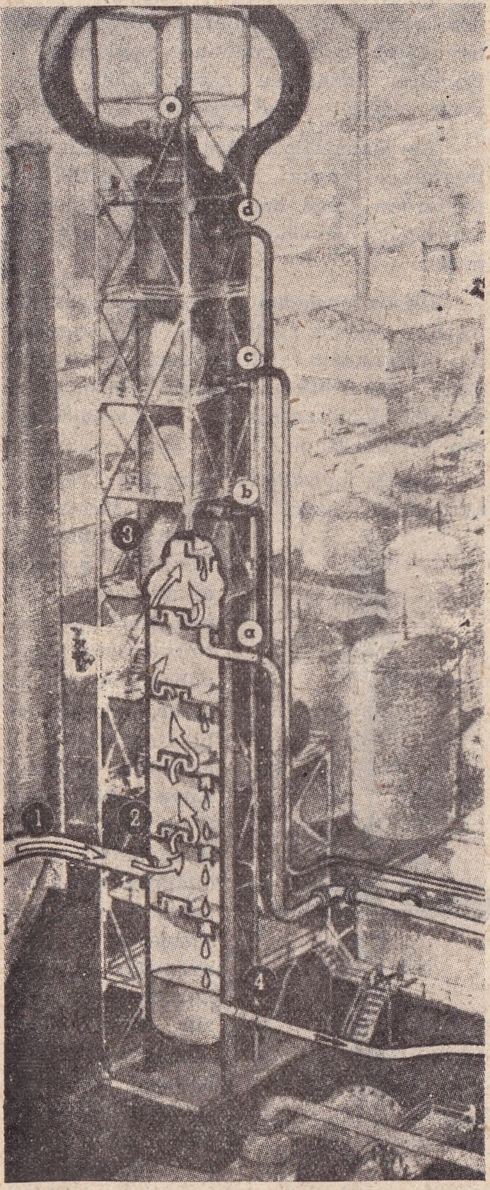
Bugünkü sondaj cihazlarından biri.

Motörlerin inkişafına kadar petrolün en makbul mahsulü, lâmba petrolü kısmı idi. O devrede benzin lüzumsuz bir madde gibi telâkki ediliyor ve fazla lâmba petrolü veren petrol kaynakları tercih olunuyordu. Motörlerin, harb ve sulh devrelerinde çeşitli faaliyet sahalarında üstün enerji kaynağı haline gelmesi hafif yağların ehemmiyetini günden güne artırmıştır. Bu inkılâptan sonra fazla benzin veren petrollere rağbet artmıştır. Bu vaziyet karşısında yüksek derecelerde takattür eden büyük moleküllü karbonlu

hidrojenlerin parçalanarak küçük moleküllü hafif yağlara (benzine) tahavvülü yoluna gidilmiştir. Büyük molekülleri parçalıyarak benzin elde edilmesi usulü dikkatsiz

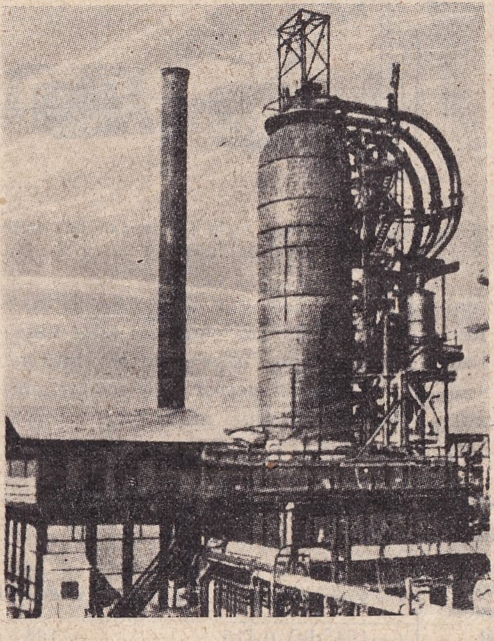
Kaynaklar	Yoğunluğu	Ham benzin	Lâmba petrolü ve orta yağlar	Makine yağları
Sumatra	0,77 — 0,80	% 30 — 40	% 50 — 60	% 5 — 10
Orta Amerika	0,81 — 0,82	% 28 — 43	% 11 — 40	% 27 — 33
Pensilvanya	0,82 — 0,86	% 30 — 40	% 30 — 50	% 20 — 30
Galiçya	0,85 — 0,90	% 0 — 5	% 40 — 50	% 40 — 45
Bakû	0,86 — 0,90	% 2 — 10	% 25 — 35	% 50 — 65
Celle-Wietze (Hannover)	0,88 — 0,93	% 0 — 2	% 5 — 10	% 75 — 90
Teksas	0,90 — 0,93	% 0 — 15	% 32 — 42	% 52 — 58
Kaliforniya	0,90 — 0,96	% 0 — 2	% 25 — 35	% 65 — 75
Meksika	0,97 — 0,98	% 3	% 0 — 10	% 87 — 97

bir amelenin 1861 yılında yapmış olduğu bir hatadan fabrika müdürünün istifade imkânını düşünüp tatbik etmesi sayesinde

Kademeli damıtma aygıtının kısmen dışında ve kısmen de içinin görünüşü: 1) Üç yüz elli dereceye ısıtılmış ham petrolün giriş borosu. 2) Hususi manialarıı havi kolonun içinde küçük meloküllü, kolay kaynıyan karbonlu hidrojenler yukarı doğru çıkarlar ve büyük meloküllü ağır yağlar da aşağı doğru akarlar, 3) Ayırma kolunun muhtelif noktalarından kaynama derecelerine göre çeşitli petrol mahsulleri ayrılır; e den benzin, d den lâmba petrolü, c den orta yağlar, b den mekik yağı, a dan da hafif makine yağları akar, 4) Kolonun dibinde ağır makine yağlariyle asfalt ve vazelin toplanır.

bulunmuştur. Şöyle ki: 1861 yılında bir petrol tasfiyehanesinde çalışan amele işinin başından bir müddet ayrılmış, yokluğu esnasında damıtmanın durmaması için de ocağı lüzumundan fazla ateşlemiştir. Birkaç saat geçtikten sonra döndüğü zaman soğutucudan daha seyyal bir sıvı aktığını görmüştür. Fazla ısı (hararet) ve dolayısiyle yükselen basınç tesiriyle büyük moleküllü karbonlu hidrojenler parçalanarak küçük moleküllü ve seyyal korbonlu hidrojenler teşekkül etmişti. O devirde fazla benzin lâzım olmadığından amele tekdir dahi edilmişse de fabrikanın müdürü keyfiyeti incelemiş ve ilmi kıymetini not etmiştir. Tesadüfen bulunan ve bugün Kraking (Cracking) denilen ağır yağlardan benzin elde edilmesi usulü ilk defa 1910 yılında tesçil edilmiştir. Bugün petrol tasfiye fabrikalarında genel olarak Kraking metodu tatbik olunmaktadır. Motörlerde

Vakumda (halâda) damıtma tesisatı

benzin hava ile karışık olarak silindire girdikten sonra tutuşturulmadan evvel muayyen bir dereceye kadar basınç altında tutulur. Bu basınç esnasında benzin - hava karışımının (mahlûtunun) kendi kendine (yani bujilerden kıvılcım çıkmazdan önce) tutuşmaması şarttır. Aksi halde motörün çalışması bozulur, arızalar başgösterir.

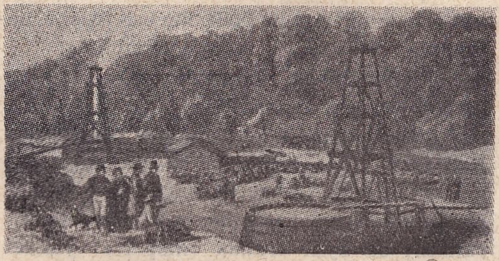
Hafif yağlar, içinde bulunan sekiz karbonlu molekül (yani oktan $C_8 H_{18}$) basınca mukavemet bakımından idealdir. Oktan, bu hassasından dolayı basınca mukavemet ölçüsü olarak kullanılıyor. Buna mukabil yedi karbonlu molekülün (yani heptan $C_7 H_{16}$) basınca hiç tahammülü yoktur. Basınca mukavemet bakımından birbirine zıt özeliklerde bulunan bu iki karbonlu hidrojenin karışımları ile çeşitli akaryakıtların basınca mukavemetleri (yani oktan dereceleri) tâyin olunmaktadır. Meselâ, basınca dayanıklılığı 3 kısım oktan (izo-oktan) ile bir kısım heptan'dan meydana gelmiş bir karışımın mukavemetine eşit olan bir akaryakıtın oktan derecesi 75 dir. Oktan derecesi 100 olan bir akaryakıt yüzde yüz oktan'dan (izo - oktan) ibarettir.

1927 de Lindbergh Atlas Okyanusunu

1860 da bir petrol kuyusu sahası

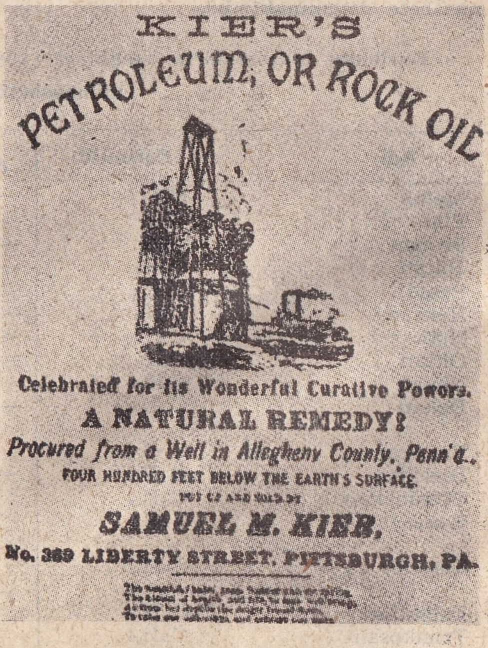
60 oktanlık benzinle geçmişti. Bugünkü otomobillerde 75 oktanlık benzin kullanılıyor. Uçak benzinleri ise en aşağı 90 oktanlıktır. Ordu ve donanma hizmetlerinde

1862 de bir petrol sondaj tesisatı

ise 100 oktanlık akaryakıt kullanılmaktadır. Hattâ daha ileri gidilerek oktan derecesi 110 olan akaryakıtlar dahi hazırlanmıştır.

Diesel motörlerinin icadı, petrolün ağır yağlar kısmından da enerji istihsaline im-

Petrolün sancı ve sızılara karşı ilâç olarak satışına başlandığı devirlerde bir şişe etiketi

kân vermiştir. Motör sanayii tatbikatının inkişafı dolayısiyle dünya ölçüsünde ehemmiyet kazanarak efsanevi dev kavgalarını hatırlatan hükümetler üstü gizli savaşların başlıca âmillerinden biri ve belki de birincisi olan petrolün enerji istihsalinden başka çeşitli kullanış sahaları da vardır: Meselâ ham petrol, bilhassa fazlaca asfaltlı

olan çeşitleri, yakıt maddesi olarak kullanıldığı gibi tozları yapıştırmak ve makineleri yağlamak için de kullanılmaktadır.

Petrolün ilk damıtılmasiyle ayrılan

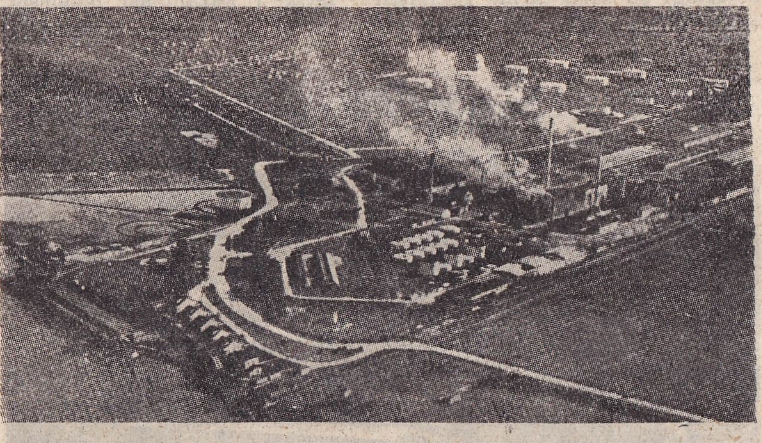
Makina yağları isimleri	Yoğunlukları	Lüzuciyet			Tutuşma noktası (santigrad)
		20°	50°	100°	
Mekik yağı	0,87 — 0,92	3 — 12	—	—	140 dan yukarı
Buhar turbini yağı	0,89 — 0,91	3 — 6	—	—	180 den yukarı
Buz makinaları „	—	5 — 10	Donma derecesi	— 15	145 ten yukarı
Transformatör „	0,88 — 0,90	4 — 8	—	—	145 ten yukarı
Hafif makine „	0,89 — 0,92	10 — 25	4 — 8	—	200 den yukarı
Ağır makine „	0,90 — 0,94	25 — 50	8 — 15	—	200 den yukarı
Otomobil „	0,88 — 0,92	—	5 — 15	1,5 — 2,5	200 den yukarı
Buhar silindir „	0,90 — 0,94	—	—	3 — 5	250 den yukarı
Kızgın buhar „ „	0,90 — 0,94	—	—	4 — 8	280 den yukarı
Vagon dingil yağı, yazın	0,90 — 0,94	40 — 60	7 — 10	—	160 dan yukarı
Vagon dingil yağı, kışın	0,90 — 0,94	25 — 45	4,5 — 7,5	—	145 ten yukarı

hafif yağlardan çıkarılan pentan (C_5H_{12}) ve heksan (C_6H_{14}) eritgen (muhallil) olarak kullanıldığı gibi, kimya sanayiinde klorlu bileşikler ve bunlara mütenazır alkoller ve esterler elde edilmesinde ham madde vazifesini görmektedir.

Motörlerin esas yakıt maddesi olan benzin boya temizleme, yağ ve kauçuk sanayiinin de aradığı bir eriticidir. Orta yağlar, havagazı gibi yanıcı gazlar elde edilmesinde kullanılıyor. Diesel motörleri bu yağları ve hattâ daha ağır olanlarını enerjiye çevirmektedir. Diesel motörleri akaryakıtta bulunan harurî enerjiyi (kalori) en çok nispetinde işe (ameli mihanikiye) çeviren makinelerdir. Bilindiği gibi buhar makineleri kömürde bulunan kalorinin ancak yüzde 10 - 15 ini mekanik enerjiye çevirebilmektedir. Benzin motörlerinde bu nispet yüzde 25 - 28 ve Diesel motörlerinde ise yüzde 35 i bulmaktadır.

Ağır yağların kısmî damıtılmasiyle elde edilen çeşitli makine yağlarının taşıt ve endüstri vasıtalarının işlemesindeki önemli rolleri malûmdur. Çeşitli makine yağlarının özellikleri yukarıdaki cetvelde gösterilmiştir.

Parafin bilhassa mum imalâtında, muhafaza ve ambalâj sanayiinde pek mühim bir maddedir. Bundan başka pomadlar, cilâlar, tecrit ve muhafaza lâkları imalâtı da parafine muhtaçtır. Güzellik kremleri, dudak, boyaları, diş macunları gibi müstahzarların içinde de parafin vardır. Sıvı parafin müshil olarak kullanılmaktadır. Tıbbi macunlarla sargı malzemesinin bileşiminde de parafin bulunur. Karbon kâğıtlar, su geçmez malzeme, kundura boyaları, döşeme cilâları imalâtında da parafinle tılâ edilir. Vazelin pek mütenevvi ispençiyari mustahzarın esas maddesidir.

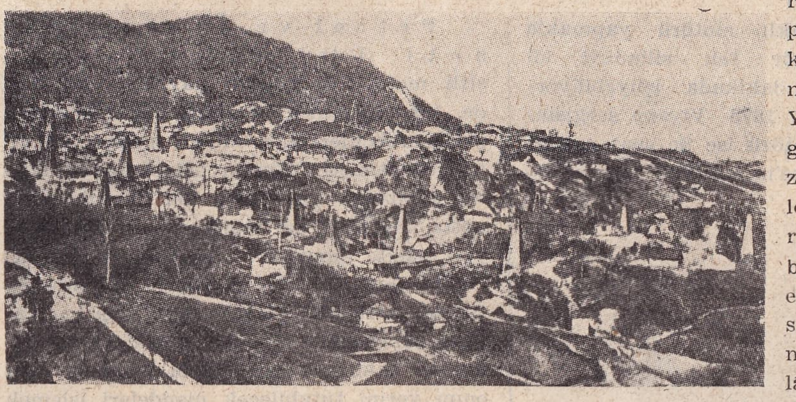

Texas'ta bir petrol mıntakası

Petrolün damıtılmasından kalan kısım yakıt olarak kullanıldığı gibi yol inşaatında da önemli rol oynamaktadır.

Hulâsa, petrol ve müştakları, modern endüstri ve yaşayışın en önemli ve o nispette de ihtirası uyandıran bir maddesidir.

Tarihçiği: 7000 yıl önce eski Mısırlıların mumyacılıkta petrol kullandıkları; Antalya körfezi sahillerinde "Yanartaş" mevkiinde 3000 yıl kadar önce yerden intişar eden karbonlu hidrojen gazlarının tutuşmasından ileri gelen "Ebedî ateş" in Fenikeliler devrinde efsanelere menşe olduğu malûmdur. Japon tarihçileri Milâttan Önce 674 yılında Japonyada pet-

Romanya'da bir petrol mıntakası

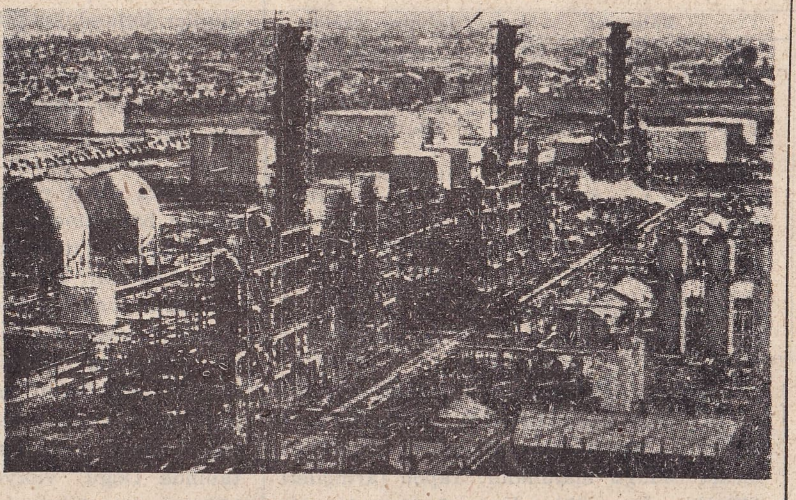
rol bulunmuş olduğunu kaydetmektedirler. Milâttan Önce 220 yılında, Çin imparatoru, tuz bulmak maksadiyle Çinin çeşitli bölgelerinde sondajlar yaptırmıştı. Columbia Üniversitesi profesörlerinden Thomas Reed'in etütlerine göre, eski Çin sondajcıları bugünün tekniğine uygun metotlar tatbik ediyorlardı. Bu sondajlardan bâzılarında tuzlu su yerine petrol bulunmuş ve imal edilen basit lâmbalarda aydınlık için kullanılmıştır. Bir müddet sonra petrol tükendiğinden Çinliler petrolü unutmuşlardır. Petrol hakkında ilk esaslı bilgiler Herodot'un Milâttan Önce 450 yılında yazmış olduğu eserinin altıncı cildinde 119 uncu fasılda bulunmaktadır. Herodot, İranda Susa şehrinde petrol kaynağı bulunduğunu kaydettikten sonra yerden çıkan bu yanıcı yağın keskin kokulu ve esmer renkli olduğunu tasrih etmektedir. O devirde petrole "radinake" deniyordu. Diodar, Dio Cassius, Strabo, Plutarque gibi tarih yazarların kitaplarında da petrol hakkında bilgiler bulunduğu gibi "Kitabı Mukaddes" te de petrolden ve eski İranlıların yanıcı bir yağından bahsolunmaktadır. Roma devrinin meşhur yazarlarından Plinius, Milâdın 65 inci yılında yazmış olduğu tabiat bilgisi kitabının ikinci cildinde Suriyede Samosata şehri civarındaki petrol kaynağından bahsetmekte ve bu yanıcı yer yağının şehrin müdafaasında kullanıldığını bildirmektedir. Sicilyada çıkarılan petrolün tapınakları aydınlatmak için yakıldığını ve muharebelerde düşman üzerine atılan yanar güllelerin petrolle hazırlandığını da Romalı yazarların eserlerinden öğreniyoruz. 1271 - 1291 yıllarında Çine kadar seyahat etmiş olan Marco Polo, meşhur kitabında Doğu vilâyetlerimizin bulunduğu bölgede petrol kuyuları gördüğünü ve buralardan çıkarılan petrolün ilâç olarak kullanıldığını yazmıştır. Dokuzuncu Yüzyılda Bakû bölgesinin valisi ziraate zarar veren petrol ile yakından ilgilenerek damıtma tecrübeleri yapmış ve elde ettiği damıtma mahsullerini yakmıya mahsus basit bir lâmba bile icadetmiştir. Bu icadını İran şahına arzederek memleket dahilinde satışına ruhsat almıştır. Bu sayede Doğulular petrol lâmbasına Batıdan çok daha önce alışmışlardır. Rus istilâsından sonra Bakû hanının keşifleri unutulmuş, petrol tarlalara yayılarak ziraati tahribetmiştir. Bakûnun Rus valisi bu zararlı maddeden petersburg'a örnekler göndermişse de kendisine "petrolün hiçbir şeye yaramıyacağı" cevabı verilmiştir. 1640 yılında Peru'dan dönen Don Avara Alonso Barba da Perudaki petrol kuyularından bahsetmekte ve fakat bu esmer sıvının bir şeye yaramadığını kaydetmektedir.

Halbuki bundan bir müddet evvel (1627 de) Pensilvanya'da yerlilerle temas etmiş olan Fransız misyoneri Joseph de la Roche, petrolün ilâç olarak kullanıldığını bildirmiştir. J. de la Roche tarafından Akademiye verilen rapordan sonra herkes petrolden şifa ummıya başlamıştır. Nihayet 1840 tarihinde S. M. Kier, Pittsburg civarında bir kuyu kazarak petrol bulmuş, kuyudan fışkıran petrolü küçük şişelere doldurup iddialı etiketlerle piyasaya sürmüştür.

Kısa zamanda çok para kazanmış olan S. M. Kier, petrolün damıtılmasiyle de uğraşmıştır. Damıtma mahsullerinden lâmbalarda yakılmıya elverişli olan kısmı piyasada büyük rağbet görmüştür. Fakat Kier'in kuyusunda petrol tükenince lâmba petrolü de unutulmuştur.

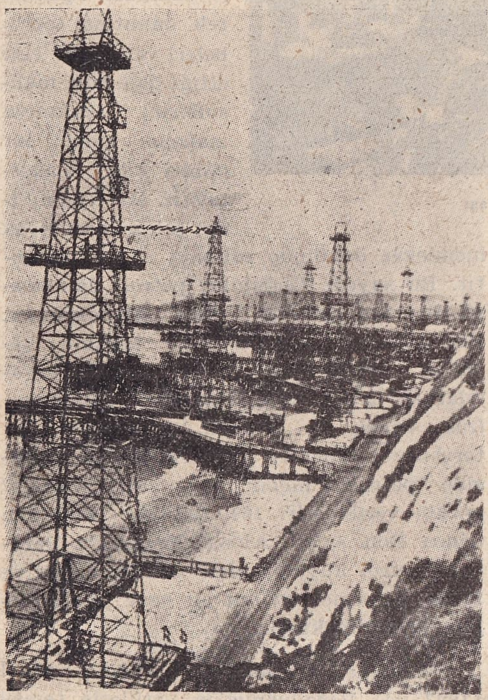
Bugünkü Amerikan petrol endüstrisinin piri Edwin Laurencine Drake sayılmaktadır. Zira 9 haziran 1859 tarihinde

hayvanlarına tuz tedarik etmek için Pensilvanya'da Titusville civarında kazdırdığı kuyudan fışkıran petrol, Amerikada yeni bir devir açmıştır. Bu tarihten on yıl sonra Drake'in kuyusu etrafında binlerce kuyu daha açılmış, Amerikada ilk petrole hücum faaliyeti hummalı bir şekilde başlamıştır. 1860 tarihinde bir varil petrol 20 dolar tutarken 1861 de sadece 10 sente düşmüştür.

Amerika Birleşik Devletlerinde bir petrol tasfiyehanesi

M o t ö r v e p e t r o l: Drake tuzlu su beklerken petrol bulduğu sıralarda, Almanyada Siegfried Marcus adında bir demirci ustası da ilk infilâklı motörü yapmakla meşguldü. Bu motör tek silindirli idi ve ancak on beş dakikada işliyebiliyordu. S. Marcus'un 1875 Viyana sergisinde teşhir ettiği motörü ise üç saat çalışabilmekte idi. Drake'in petrol kuyusu ile

Kaliforniya'da petrol kuyuları

Marcus'ün motörü yeni bir devrin başlangıcı sayılmıya değer.

Rockfeller tarafından "Standard Oil" müessesesi kurulduğu sıralarda Manheim'da Carl Benz, ilk motörlü arabayı (yani ilk otomobili) yapmıştır. Saatte yirmi kilometre süratle ilerliyen bu beygirsiz araba, herkesi hayrette bırakmıştı. Motörün icadı endüstride, taşıt vasıtalarında inkılâplar yarattığı gibi, insanların masal devrindenberi tahayyül ettikleri uçmak arzularını da tatmin imkânını vermiştir. Zira petrolden çıkan hafif yağlar (benzin) ile işliyen motörlerin beygir kuvveti başına sıkleti buhar makinelerininkine nispetle çok daha hafiftir. 1909 yılında, uçağiyle Manş'ı geçerek insan oğlunun havaya hâkimiyetini sağlıyan Bleriot, aynı zamanda petrol saltanatının havalara da el attığını ilân ediyordu. Bu keşiflerden sonra her memlekette kömür hakir görülmiye ve petrole rağbet edilmiye başlandı.

P e t r o l v e d ü n y a s i y a s e t i: Petrol mahsulleriyle çalışan çeşitli motörlerin günlük hayatta, endüstride, taşıt işlerinde ve harb vasıtalarındaki üstün verimleri her milleti petrol aramıya sevketmiştir. Bugün petrol kaynaklarına sahibolan milletler kendilerini emniyette, diğerleri ise tehlikede görmek vaziyeti hâsıl olmuştur. Bu tahmin Birinci Dünya Savaşının acı tecrübeleriyle katileştikten sonra petrole kavuşmak için her çareye başvurmak, bunda muvaffak olunamadığı takdirde suni petrol yapmak veya onun yerini tutabilecek maddeleri işlemek düstur haline gelmiştir.

Amerika cumhurbaşkanlarından Coolidge'in "Bir milletin üstünlüğü ihtimal ki sahibolduğu petrol kaynaklariyle ölçülecektir." tarzındaki beyanatı bu kıymetli enerji unsurunun bir millete sağlıyabileceği kudreti tebarüz ettirmektedir.

1919 senesinde Henry Bérenger "Petrole mâlik olan, imparatorluğa sahibolur" demişti.

Lord Curzon'un Mütareke akabinde söylediği şu sözü tarihe geçmiştir: "İstikbalde anlaşılacaktır ki, Müttefikler petrol

Çölde petrol borularının döşenişi

dalgası üzerinde zafere ulaşmışlardır."

Deniz hâkimiyeti petrolün ağır kısmına, gök hâkimiyeti petrolün hafif mahsullerine, kara hâkimiyeti de benzinle lâmba petrolüne dayanmaktadır.

Donanmada kullanılan yakıtların muhtelif yıllardaki yüzde nispetleri şöyledir:

	1914	1936	1938
Kömür	88,84	49,10	46,54
Petrol (Kazanları ısıtmak için)	2,65	30,38	29,57
Petrol (Motörler için)	0,45	18,89	22,45
Yelken	8,06	1,63	1,44

Görülüyor ki, deniz vasıtalarında petrol kullanılması yirmi dört senede yüzde 3,10 dan yüzde 52,02 ye yükselmiştir. Yani on yedi misli kadar artmıştır.

Hükümetler petrole kavuşmak için her çareye başvururlarken petrol kıralları da hükümetler üstü dev savaşlarına tutuşmuşlardır. Petrolden mahrum bulunan memleketlerde ise gazojen, asetilen, bataklık gazları, alkol, benzol, tetralin gibi maddelerle motör işletmek usulleri keşfolunuyor. Endüstrisi kuvvetli olanlar da suni petrol istihsaline başlamış bulunuyorlar.

Dünya petrol istihsalâtının seyri: 1870 yılında dünya petrol istihsalâtı 0,8 milyon ton, 1880 de 4,1 milyon ton, 1890 da 10,5 milyon ton, 1900 de 20,5 milyon ton, 1910 da 44,9 milyon ton, 1920 de 99,2 milyon ton, 1930 da 196,6 milyon tondur.

B i z d e P e t r o l: Memleketimi-

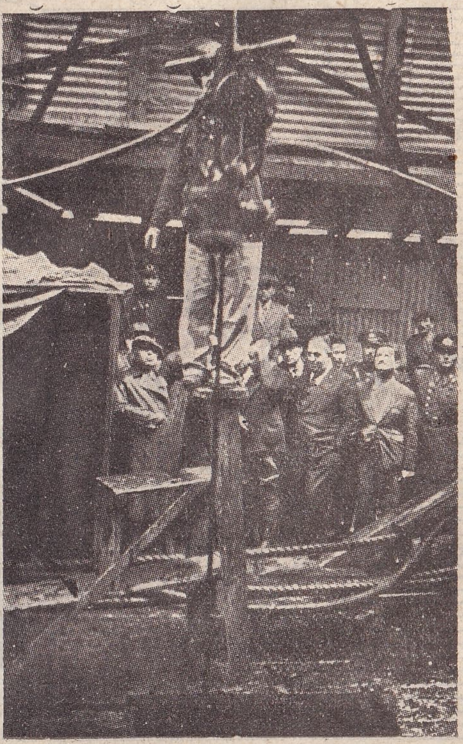

Köstence'de petrol tankları

zin çeşitli bölgelerindeki petrol sızıntıları, ötedenberi dikkati çekmekte idi. Osmanlı İmparatorluğu zamanında Musul petrol sahası, İkinci Abdülhamit'in bir iradesiyle "emlâki şahâne" arasına sokulmuş ve bu petrollerin işletilmesi için çeşitli şirketlere imtiyazlar verilmiş ise de Babıgurgur petrol hazinesinin dünya çapında önem kazanması maalesef Musul vilâyetimizin elimizden çıkmasından sonra vâki olabilmiştir. Musulun Osmanlı idaresinden ayrılmasına kadar vilâyet mal müdürleri, zenginliği petrol devlerini tahrikeden bu bâkir petrol kaynaklarını bir yıl müddetle balık voli mahalleri gibi 500 - 1000 altın liraya kiralıyarak hazineye varidat temin ediyorlardı. Bugün bu zengin hazinenin kudret ve kuvveti büyük devletlerin siyasetlerinde bile tesirini göstermektedir. Amerika Birleşik Devletlerinin Filistini taksim plânından vaz geçmesi, petrolün siyaset âlemindeki büyük tesirlerine küçük bir nümuneden başka bir şey değildir, denmektedir.

1926 da Fransada iken Fransız petrol mütehassıslarının şu kanaatte bulunduk-

larını öğrenmiştim: Türkiyenin Doğu vilâyetlerinde Bakû ve Musul petrollerinin

Raman'da sondaj yapılırken

kaynağı sayılabilecek zengin petrol hazineleri vardır.

Fransada mütehassıslardan öğrendiğim bu kanaati 1928 yılında neşredilmiş bulunan "Fabrikacılık ve Sanayi Notları" adlı kitabımda yazdığım gibi "Levazım" mecmuasının eylûl 1932 tarihli ve 8 sayılı nushasında yayımlanan "Muharrik kuvvet meselesi" başlıklı yazımda da tekrarladım. Çeşitli bölgelerde vazife ifa etmiş bulunan öğrencilerim Van, Katranlı, Divanehüseyin, Naftik, Hasankale ve Zako mıntıkalarında petrol sızıntıları gördüklerini ve bu sızıntılardan halkın faydalandığını anlatmışlardı. Öğrencilerimin bu müşahedeleri Mühendis Hasan Habip'in 29 ekim 1931 tarihli "Vakıt" gazetesinde neşredilen yazısındaki bilgilere de uygundur. Birinci Dünya Savaşında 1917 de, Erzuruma kadar ilerlemiş bulunan Ruslar kısa işgal devresinden faydalanarak Hasankale, Katranlı, Pölk, Şimagil, Körzat bölgelerinde sondajlar yapmışlar ve Katranlı mevkiinde çıkardıkları petrolü motörlü vasıtalarda kullanmışlardır.

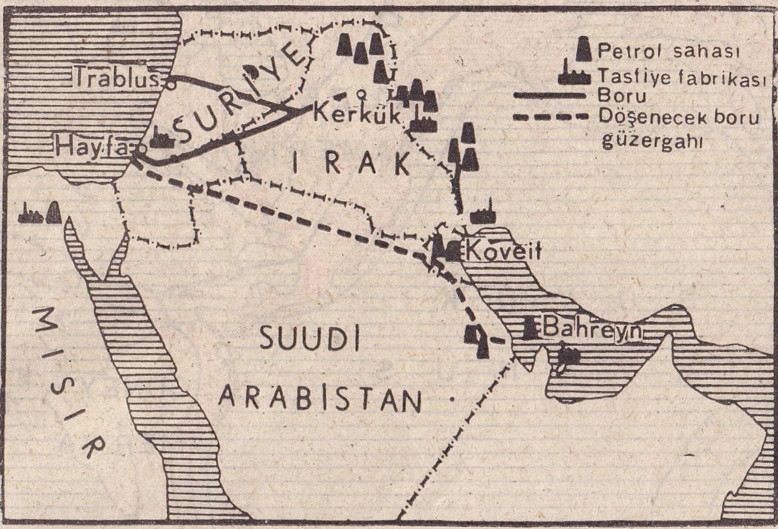
Raman'da kuyunun görünüşü

Raman petrolü akarken

Körzat petrollerinin işletilmesi ile Fransız şirketleri de ilgilenmiştir. Bu şirket adına çalışan Fransız petrol mühendisi Grand Jean'ın Doğu vilâyetlerimizdeki petrol zenginliklerine büyük alâka gösterdiği malûmdur.

Sir Boverton Redwoods'un üç ciltlik

Orta Doğu petrollerinin yerlerini ve Akdenize doğru döşenen ve döşenmekte olan boru şebekesini gösteren harita

"Petroleum" adlı maruf eserinde Mürefte ve Hora petrollerinden başka, Rize, İzmir, İznik ve Mersin bölgelerindeki petrol sahalarından bahsolunmaktadır. Mürefte petrol sahasının imtiyazı 1897 yılında Halil Ri-

Orta Doğu petrollerine ait bir şema

fat Paşa'ya verilmiş ve European Petroleum şirketi tarafından işletilmişti.

Raman dağında İsa'nın doğumundan evvelki yıllarda intişar etmekte bulunan gaz halindeki karbonlu hidrojenlerin tutuşmasından ileri gelen alevli ışıklar, Fenikelilere efsane kaynağı olan Yanartaş alevleri gibi efsaneler yaratmıştı.

Marco Polo'nun seyahatnamesinden M. L. Bertrand'ın haritasına Redwoods'un eserine kadar bütün doneler 1928 de yayımladığım fennî kanaati takviye etmektedir. Bütün bu müspet emarelere rağmen yurdumuzda petrol araştırmasının 29 şubat 1948 e kadar semeresiz kalmış olmasını petrolün dünya çapında ve hükümetler üstü gizli savaş konusu bulunmasında aramak yerinde olur.

Sarfiyatımız ve açılacak kuyular: Raman'da açılan 9 numaralı kuyudan günde 50 ton petrol çıkıyor. Yurdumuzun bugünkü yıllık petrol ihtiyacı 400.000 ton olup 50.000.000 liralık döviz mukabilinde temin olunmaktadır. Bu meblâğı tasarruf için 9 numaralı kuyu veriminde 25 kuyu daha açmak kâfidir. Ondan ötesi ihracat metaı yani döviz kaynağı olacaktır.

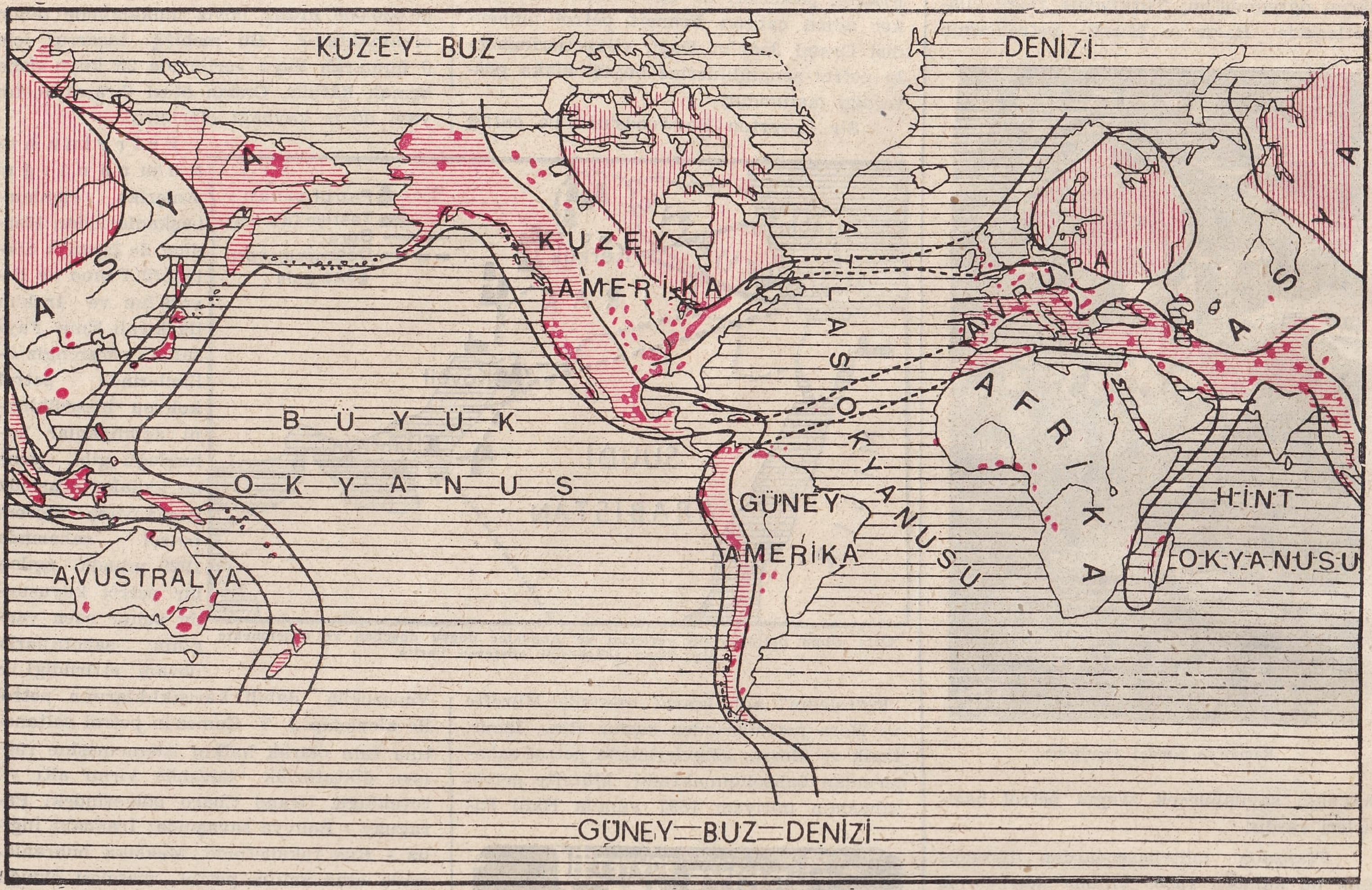
Petrolün hükümranlığı: Amerika cumhurbaşkanlarından Harding ile İspanya diktatörü Primo de Rivera'nın ve Irak'ın ilk kıralı Emir Faysal'ın esrarengiz ölümlerinde petrol kokusu hissedildiğini açıklıyanlar bulunduğu gibi, gene bu iddialar arasında Romanyada Moreni petrol sahasında 1929 yılında açılan bir petrol kuyusunda zuhur eden yangının sabotajlarla devam ettirildiği ve Venezuellâ dahili karışıklıklarının petrol ile alevlenip J. V. Gomez'in petrol saltanatına ram olarak halkın istememesine rağmen diktatörlük tahtında yirmi altı yıl tutulduğu, Grand Chaco bölgesindeki Paraguay - Bolivya savaşında; İrandaki İngiliz - Rus rekabetinde, Meksika buhranlarında esas âmilin petrol meselesi olduğu da varittir. Petrol saltanatının küremizin her noktasına uzanabilen nüfuz kabiliyetini gösteren bu misaller göz önünde tutulursa 5 mart 1948 tarihli "Vakıt" ta neşredilen "Bir başmuharrire yapılan ihbara göre petrol aramalarında sabotaj yapıldı; böyle olmasaydı petrol çoktan meydana çıkardı" başlıklı yazı daha iyi anlaşılır. Fakat Raman petrolü bugün artık, mevcudolduğundan bahsedilen engelleri de yenerek meydana çıkmıştır.

Bir güzel işletme örneği: Filistin meselesini Arap dâvasına uygun şekle soktuğundan bahsedilen petrol, Suudi Arabistan için de büyük faydalar sağlamıştır. Bilindiği gibi Suudi Arabistanın Basra körfezine yakın kısımlarında zengin petrol sahaları vardır. Bu petroller İngiltere ve Amerika arasında rekabet konusu olmuş, her iki taraf da

Hicar Kıralı İbnissuud Amerikan petrol şirketi mümessilleriyle bir arada

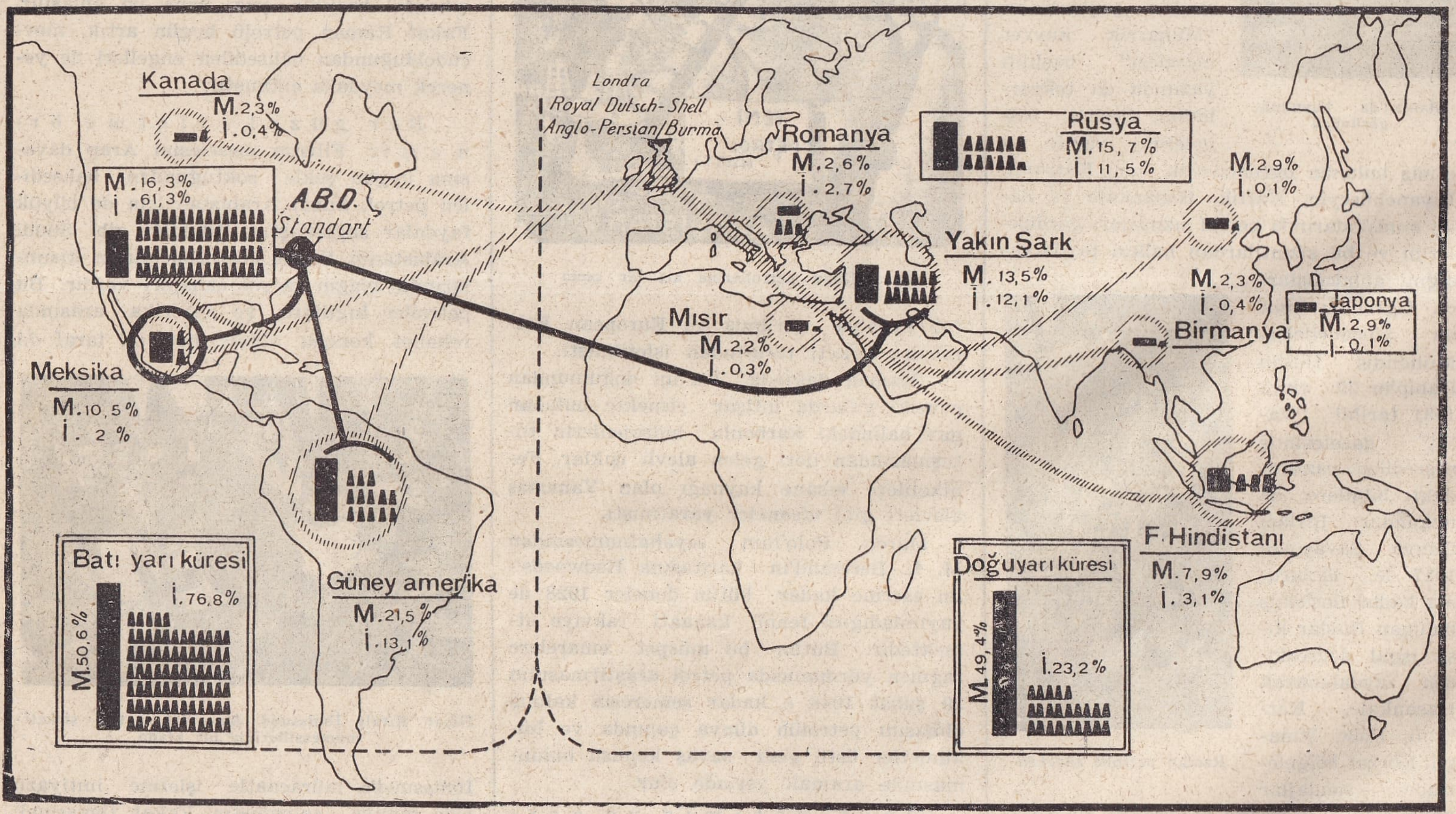
İbnissuud'a müracaatle işletme imtiyazı elde etmiye çalışmıştır. Fakat İbnissuud Amerikalıları tercih etmiştir. Bu zengin kaynaklardan istifade için kurulan şirketin adı Americano - Arabo Petroleum Co.

Dünyanın umumi jeolojik hatlariyle şimdiye kadar bulunan petrol sahaları arasındaki münasebeti gösteren harita: Kırmızı ufki çizkilerle gösterilen mıntakalar Océanique veya Geocinclinale (ikinci ve üçüncü devirlerin deniz mıntakaları) olup petrol sahalarının bu yerlerde bulunduğu fenni araştırmalar neticesinde sabit olmuştur. Haritada görüldüğü veçhile yurdumuz bu saha içindedir. Kırmızı noktalar açılmış bulunan petrol kuyularının yerlerini göstermektedir.

Bu haritanın aslı 15 şubat 1922 tarihli «Science et İndustrie» mecmuasında çıkmış olup M. L. Bertrand tarafından hazırlanmıştır.

olup kısaca Aramco şeklinde yazılmaktadır. Amerikalılar Araplarla işbirliğini temin için her şeyi yapmayı, hiçbir şeyi esirgememeyi kararlaştırmışlardır. Çalıştıkları memleketin ananesine hürmeten cuma gününü haftalık tatil günü kabul etmişler; çalıştırdıkları Arap işçilere namaz vakıtlarında izin vermeyi unutmamışlardır. İbadeti kolaylaştırmak için tesisat

Bütün dünya petrol sahalarında bulunduğu tahmin olunan petrol mevcudu ile sahalardan yapılan senelik istihsal miktarlarını gösteren şematik harita: Bu haritada dünya petrollerinin üç büyük merkeze bağlı olduğu görülmektedir. Siyah kalın çizgilerle gösterilen bağlılık Amerika Birleşik Devletlerindekini ve tarama çizgilerle gösterilen bağlılık da İngilterenin ilgili bulunduğu şirketlerin idare ettiklerini göstermektedir ve bunlar haricinde Rusya kalmaktadır. Her istihsal mıntakasında M harfiyle gösterilen miktar o mıntakadaki tahminî mevcudu ve İ harfiyle gösterilen miktar ise senelik istihsal nispetini göstermektedir. Şema, aynı zamanda Doğu yarıküresi ve Batı yarıküresi diye de mevcut ve istihsali ayrıca iki bilânço halinde mütalâa etmektedir.

bölgelerinde namazgâhlar ve şadırvanlar inşa etmişlerdir. Amerikalı mühendis personel için arapça tedrisata başlanmış; Arap persónelin yetiştirilmesi için de okullar açılmıştır. Bu okullarda okutulan beş yüz Arabın beslenmesi, giydirilmesi ve ikametleri de kumpanyaya ait bulunmaktadır. Altı yıllık öğretimden sonra kumpanyanın meslek okulunda okutulacak olan bu Arap öğrencilerden liyakat gösterenlerin Amerikaya öğrenimlerini tamamlamıya gönderilmeleri de anlaşmada kaydolunmuştur. Beş yıllık bir plâna göre bütün konforu haiz personel binalarının inşaatına yirmi altı milyon dolar sarfolunacaktır.

Arabistan çölünde yılda 7 santimetreden fazla yağmur düşmediği için müthiş bir kuraklık hüküm sürmektedir. Bunu önlemek için Aramco şirketi çeşitli bölgelerde sondajlar yapmış ve su çıkarmıya muvaffak olmuştur. Kervan yolları üzerinde açılan bu kuyuların yanında kervanların barınmasına ve 5.000 devenin sulanmalarına yetecek tesisler de vücuda getirilmektedir. İbnissuud bu çorak memlekette ziraat imkânlarının teminini de Aramco'dan istemiştir. İbnissuud'un Al Harc çiftliğinde on altı kilometre uzunluğunda beton kanallar yaptıran Aramco şirketi, yeraltı suyu ile 750 hektarlık araziyi sulamak imkânını temin etmiş ve İbnissuud'un emrine Teksas ziraat enstitüsünün tanınmış mütehassıslarından Kenneth Edwards'ı vermiştir. K. Edwards maiyetindeki yedi Amerikan eksperi ile ile birlikte Al Harc çiftliğini ele almış ve şayanı hayret neticeler elde etmiştir. Hektar başına 150 kental buğday elde edilmiş ve senede beş defa yonca mahsulü alınmıştır. Bu neticelerden çok memnun kalan Kıral İbnissuud, K. Edwards'ı uzun müddet yanında alıkoymıya karar vermiş, kendisine ihsanlarda bulunduğu gibi bütün masrafları da kendi üzerine alarak Amerikada evlenmesine yardım etmiştir.

Bütün bu menfaatlerden başka Kıral İbnissuud, istihsal olunan her varil petrolden 21 sent almaktadır. Bugünkü istihsale göre, varil başına 21 sentin yıllık tutarı yirmi milyon dolardır. Gelecek yıl istihsalin iki misline çıkacağı ve yıldan yıla da artacağı tahmin olunmaktadır.

Bahreyn ve Basra körfezi bölgesindeki Suudi Arabistan petrollerini Hayfa limanına ve Mısıra akıtmak için yüz yirmi beş milyon dolar sarfı ile petrol boruları döşenecektir.

Ç o k d i k k a t l i o l a l ı m: Hulâsa olarak denilebilir ki, petrol dünya çapında bir enerji ve servet kaynağıdır. Bu kuvvetten faydalanabilmek, memlekete büyük menfaatler sağlıyabilir. İyi idare edilemezse, diğer enerjilerde olduğu gibi, doğuracağı gaileler de sağlıyacağı faydalar kadar büyük olabilir. Bu bakımdan Raman'da çıkan petrolün yurdumuza büyük faydalar sağlaması için gerekli olan her türlü tedbirlerin alınması çok mühim ve gayet nazik bir vatan ödevidir. Şurasını da unutmamak yerinde olur ki, Raman bölgesi bundan önce merhum Başvekil Refik Saydam zamanında da petrol mevcudiyetini fiilî olarak göstermiş ve fakat işletilmesinde ekonomik fayda umulmadığı iddiasiyle terkolunmak istenmişti. Efsaneler devrindenberi petrolünü ifşa eden Raman bölgesinin talihsizliği 29 şubat 1948 de sona erdiğinden talih ve kısmeti açılmıştır, fakat yeni bir rekabet ve mücadele konusu olmak istidadındadır.

7 mart 1948 pazar günü Cumhurbaşkanımız İnönü'ye Adanada; "Türkiye artık petrole kavuşmuştur" diyen mütehassıs Clayton'un müjdesi petrol siyaset âleminde elbette lâyık olduğu önemle ele alınacaktır.

Petrol işi üç şeye bağlıdır: Teknik bilgi, sermaye ve tesisat ve talih. Bunların biri bize teveccüh etti; Allah diğerlerini nasibetsin.

Vaziyeti bütün teferruat ve avakıbi ile düşünerek icaplarına tevessül edersek büyük nimetlerine kavuşmak da mümkün olacaktır. Bu mevzua tekrar avdet edip tafsilât vereceğiz. Petrol çağımız kutlu olsun.

Kısa bibliyografya: Mehmet Ali Kâğıtçi; Fabrikacılık ve Sanayi Notları, 1928. M. Aubert; Les Combustibles Liquides et le Problème du Carburant National, 1924. Rchard Kissing; Chemische Technologie des Erdöls, 1924. Sir Boverton Redwood; A Treatise on Petroleum, 1926. A. - R. Matthis; Politique Nationale et Technologie résumée de la Question des Carburants, 1930. Mehmet Ali Kâğıtçı; Muharrik Kuvvet Meselesi, 1932. Antoine Zischka; La Guerre Secrète pour le Pétrole, 1934. Edwin P. A. Heinze; Du und der Motor, 1939. Walther Pahl; Weltkampf um die Rohstoffe, 1939. W. F. Pank; Erdöle, Schmierstoffe, Maschinenschmirung, 1943. Williams Haynes - Claude Elsen; L'Âge de la Chimie, 1947. Gordon Gaskill; Féerie du Pétrole en Arabie, 1948.

(Mühendis-Kimyager Mehmet Ali Kâğıtçı)

TESİS NEDİR? — Vakıf, evkaf, vakfiye gibi kelimeleri hemen hemen hepimiz duymuş ve kullanmışızdır. Fakat ekseriyetle vakfın eski hukukumuzdaki mevkii ve hükümleri, ancak bu konu üzerinde çalışmış hukukçular tarafından bilinebilir. Bu yazımda vakfın eski hükümlerinden bahsedecek değilim; maksadım, eski hukukumuzda pek önemli bir mevkii olan vakıf müessesesine umumi hatlariyle kısaca temas ettikten sonra, şimdi o müessesenin yerine geçen "tesis" i anlatmaktır.

Dedelerimiz, içinde yaşadıkları cemiyetin aksamadan, sarsılmadan içtimai sınıflar arasında anlaşmazlıklar çıkmadan devamını sağlamak için çok değerli bir müessese kurmuşlardı; bu içtimai müessesenin adı, vakıftır.

Vakıflar sayesinde, yüzyıllar boyunca Osmanlı İmparatorluğunda muazzam camiler, medreseler, mesçitler, imaretler, bimarhaneler, aşhaneler, hastahaneler, okullar, çeşmeler, sebiller, muvakkıthaneler, namazgâhlar, su bentleri ve kemerleri, köprüler velhâsıl adlarını burada sayamıyacağımız kadar çok ve çeşitli âbideler, eserler kurup yaşatmışlardır. Gelirleri bugüne kadar intikal edebilmiş binlerce ve binlerce vakfın hâlâ yaşamakta olduğunu ve cemiyetimize iyilik ve yardım dağıtarak devam eylediğini görüyoruz.

Osmanlı İmparatorluğu camiasını teşkil eden İslâm kavimlerin her sınıf halkı vakıflardan pek ziyade faydalanmışlardır. Fakat İmparatorluk içinde kurulmuş ve yaşamış olan vakıf müessesesi, tam bir millî müessese şeklini almış ve bu vasfı taşımıştır. Dedelerimiz esaslarını İslâm dininden aldıkları bu hayırlı müesseseyi milletimizin ve Türk topraklarının ihtiyaçlarına uydurmuşlar, onu daima canlı ve verimli olarak yaşatacak hükümleri bulup koymuşlardır.

Osmanlı İmparatorluğundaki vakıflar ve vakıf hükümleri, dinî esaslardan ve kaidelerden alınmış olmakla beraber, Türklük damgasını o kadar kuvvetle taşırlar ki, bizim vakıf müesseselerimizi iyice öğrenmek için, şeriat hukukundan başka, tarihimizi en ince noktalarına kadar bilmek de lâzımdır, hattâ zaruridir.

İslâm hukukuna göre "vakıf", faydaları insanlara aidolmak üzere bir malı, Allahın mülkü haline getirmektir, bu suretle mülkiyeti Tanrıya bağışlanan mallar, artık ne başkasına mülk olarak verilebilir, ne de başkası tarafından mülk olarak edinilebilir. Şu halde, bir mal, insanlardan başka varlıklara yarıyacak şekilde vakfedilemez. Keza, vakfedilecek malın, "ayın" olması, yani menkul, gayrı menkul veya para şeklinde bir mal olması lâzımdır; alacak vakfedilemez. Vakfedilen mal, her bakımdan malûm ve muayyen olmalıdır. Vakfedilen mal ile takibolunan veya elde edilmesi istenen gayeyi, vakfı yapan kimse tâyin eder ki, buna, vakıf yapanın şartı veya şartları denilir. Vakıf yapanın koyduğu bu şart, kanun kadar kuvvetli ve o derecede kesin bir hüküm ifade ederse de, şartın bu tesiri haiz olabilmesi için, muhakkak surette şartta bir fayda bulunması zaruridir. Vakfın yürürlüğe girmesi için, yargıç tarafından tesçil edilmesi lâzım gelirdi.

İnsan cemiyetlerinin pek zaruri ve lüzumlu bir ihtiyacını karşılıyan vakıf müessesesi, Osmanlı İmparatorluğunun son yıllarında, diğer cemiyet müesseseleri gibi, düşmiye, itibarını ve tesirini kaybetmiye başlamıştı. Yeniden vakıflar yapılmıyordu, eski vakıflar iyi işlemiyordu, yıkılanlar tamir edilmiyor, mevcut vakıfların gelirleri, vakıf yapanların koyduğu şartların tahakkukuna değil, mütevellilerin veya vekillerinin şahsi ihtiyaçlarına harcanıyordu. Yüzyıllarca yaşamış ve Türk milletine türlü türlü içtimai hizmetler görmüş olan vakıf müessesesini kurtarmak zarureti aşikârdı. Osmanlı İmparatorluğu, gerek Meşrutiyetten önce, gerekse sonraları, bu maksatla birçok tedbirler almış, iradeler, talimatnameler, nizamnameler, hattâ kanunlar çıkarmış ise de, derdin esasına bir çare bulunamamıştı; hastalık devam ediyordu. Bu hal böylece sürüp giderken, Türk milleti için de bir tarih dönümünün vakti, saati gelip çalmıştı. Birinci Dünya Savaşından mağlûp çıkan Osmanlı İmparatorluğunun ana unsurunu teşkil eden Türk milleti, bu mağlûbiyetten sonra yapayalnız, kendi mukadderatına bırakılmıştı. O dastanî kurtuluş savaşını kapatan zaferden sonra, Türkiye Devletinin

nasıl kurulduğunu bilirsiniz; yakın tarihimizin bu şan ve şeref sayfalarını sizlere tekrar etmek istemem. Silâhlarımızın maddi zaferini takiben kurulan devletimiz, yeni bir savaşa medeniyetçilik ve kuruculuk savaşına girmiş, devlet teşkilâtımızda, hukukumuzda, cemiyet münasebetlerimizde, yazı şekillerimizde velhâsıl Türk milletinin siyasi, içtimai ve ilmî münasebetlerinde ve faaliyetlerinde yepyeni ufuklar açılmıştı. Bu arada, bilindiği gibi, hukuk alanında başlı başına bir inkılâp sayılması gereken Türk Medenî Kanunu, kabul edilerek 4 ekim 1926 dan itibaren yürürlüğe konulmuştu. Medenî Kanunun kabulü ile birlikte, vakıf müessesesi de esaslı bir değişikliğe uğradı, hüviyeti, adı ve hükümleri farklı bir halde olarak, onun yerine yeni bir müessese, "tesis" müessesesi geldi. Yalnız şu ciheti hemen belirtelim ki, "vakıf" ile "tesis" i, tıpıtıpına aynı müesseseler sayamayız. Fakat her ikisi de, cemiyetin muayyen bir ihtiyacını karşılamak üzere kurulmuş benzer birer müessesedir.

Medenî Kanunun yürürlüğe girmesine ve nasıl tatbik edileceğine dair olan kanuna göre, Medenî Kanundan önce vakıflarla ilgili olarak cereyan etmiş olan hâdiseler ve ihtilâflar hakkında eski hukukumuzdaki vakıf hükümleri uygulanmaktadır. Vakıfların Medenî Kanunun kabulünden sonra idaresi hususunda ise, 1935 haziranında kabul edilen 2762 sayılı Vakıflar Kanunundaki hükümler tatbik edilmektedir. Şimdi diyebilirsiniz ki, eskiden vakfın karşıladığı bir ihtiyacı duyan kimse ne yapacaktır? Dedelerimizin yüzyıllarca önce duyduklarını bu medenî ihtiyaç, Batı memleketlerinde pek geç, ancak son devirlerde duyulmuş ve kanunlara yeni yeni girmiye başlamıştır. Bu cümleden olarak İsviçre Medenî Kanununda "fondation" adı altında görülen müessese, medenî insanların duydukları şefkat duygularını karşılamak bakımından pek zaruri bir ihtiyaca cevap teşkil etmiştir. İsviçre Medenî Kanununun tercümesi olan Türk Medenî Kanununda da aynı müesseseyi "tesis" adiyle bulmaktayız. Şu halde tesis, yüzyıllarca yaşattığımız, başarı ile işlettiğimiz büyük bir müessesenin, yani vakfın yerini almıştır.

Medenî Kanunumuza göre, tesis'in ne olduğunu, nasıl yapıldığını da kısaca anlatalım: Tesis, bir malın muayyen bir maksada tahsisidir. Medenî Kanunumuz tesisi, hükmi şahıslar (tüzel kişiler) bahsine koymuştur. Kanunda hükmi şahıslara ait genel hükümlerden sonra sırasiyle cemiyetlere ve tesise dair hükümler yer almaktadır. Şu halde bir tüzel kişi olan tesisin kuruluşunda, tesçiline ve işleyişinde, tesis ile ilgili olan 73 - 81 inci maddelerde açık hükümler bulunmıyan hallerde, hükmi şahıslara ait genel hükümlere, hattâ cemiyetlere dair olan maddelere de baş vurmamız mümkün olacaktır. Nitekim tatbikatta böyle yapıldığını da görmekteyiz.

Tesis iki türlü yapılabilir: 1) Resmî senetle. 2) Vasiyet yolu ile.

Tesis yapacak kimsenin "ergin" olması, yani on sekiz yaşını bitirmiş bulunması lâzımdır; ancak Medenî Kanunun tâyin ettiği hudut içinde kalmak ve gene kanunda yazılı şekillere uymak şartiyle on beş yaşını bitiren ve iyiyi kötüden ayırabilen bir kimsenin de vesayet yolu ile tesis yapması kabildir.

Tesis kurmak için önce bir "tesis senedi" hazırlanır; bu senette, tesisin gayesi, tesise ayrılan malların cinsi, miktarı, gelirleri, gelirlerin saf şekli, tesis idare edecek uzuvlar, bu idareci uzuvların ne suretle hareket edecekleri ve yetkilerinin ne olacağı gibi başlı başına mevcudiyeti haiz bulunacak bir müessesenin yaşaması için zaruri olan bütün hususlar yazılmak lâzımdır. Bu cihetler senette kâfi derecede açık ve yeter bir surette yazılmamış ise, tesisi teftiş ve denetlemiye yetkili olan makam bu noksanları tamamlatır.

Tesis senetleri, yetkili mahkemenin siciline kaydolunur. Bu kayıt sırasında, tesisi teftiş edip denetliyecek makamın talimatı da mahkemece gözönünde bulundurulur. Kayıtta, tesisi idare edeceklerin isimleri de gösterilir.

Hibede yani bağışta olduğu gibi, tesiste de, tesisi yapan kimsenin mirasçıları ve alacaklıları tarafından itirazda bulunulabilir. Mirasçılar, tesise ayrılan malların, mahfuz hisselerden fazla olduğuna, alacaklılar ise, bu malların borçlara karşılık mahiyetinde olduğuna ve yahut, tesisi yapan kimsenin böyle bir hukuki tasarrufta bulunmıya ehil olmadığına dair itirazlar ileri sürebilirler. Tesisle ilgili her türlü itirazlar ve uyuşmazlıklar, yetkili asliye mahkemesinde incelenip karara bağlanır.

Tesisin tamam olup işlemiye başlaması, yani şahsiyet kazanması, tesçil işleminin yapılması ile kabildir. Gayeleri kanuna veya ahlâka aykırı olan tesisler, hiçbir suretle ve hiç bir işlemle şahsiyet kazanmış sayılamazlar.

Medenî Kanunda yazılı yollardan gidilerek kurulup işlemiye başlıyan bir tesis, artık yaşıyan bir varlıktır: Belli bir gayenin gerçekleşmesi için devamlı olarak faaliyette bulunan bu müessesenin, kendisine mahsus geliri ve idare uzuvları vardır. Tesisler, cemiyetin yardımcı teşkilâtıdır. Bu itibarla tesisleri teftiş ve denetleme hakkı, cemiyete aidolmak lâzımdır. Nitekim Medenî Kanunumuzun 77 nci maddesinde; tesislerin, gayelerine göre devlet, il, belediye veya köy tüzel kişileri tarafından teftişe ve denetlemiye tabi tutulacakları yazılıdır. Yani bir tesisin gayesi, devlet, il, belediye veya köy idarelerinden hangisini ingilendiriyorsa, o idare tesisi denetliyecek, tesis mallarının gayeye uygun bir surette harcanmasını görüp gözetecektir. Meselâ, yabancı memleketlerde öğrenci okutma gayesiyle kurulan bir tesisin teftişi devlete ait bulunduğu halde, falân köyde bir çeşme yapılıp bakılmasını sağlamak üzere kurulan bir tesisi tefrişe yetkilidir.

Tesisler, senetlerine nazaran, hangi gaye için kurulmuş ve gayenin gerçekleşmesi için senetlerinde hangi yollar gösterilmiş ise ona uyulmak lâzımdır; Çünkü tesisi yapanın koyduğu gaye ve gösterdiği usuller, mukaddestir; onlara dokunmak kanunla yasak edilmiştir. Fakat insanlardan çok uzun ömürlü olması tabii sayılan tesisleri; türlü hâdiselerle içtimai, iktisadi ve mali şartların değişmesine karşı koruyacak tedbirleri almak için kanunda bâzı açık yollar bulundurulması da düşünülmüştür. Böyle değişiklik yapma zarureti şu hallerde meydana çıkar:

1) Eldeki tesis senedine göre bir tesisi gayesine uygun bir surette kurup işletmek mümkün olmazsa, teftiş makamı, tesisin mallarını, gayesi aynı olan diğer bir tesise tahsis ve teslim edebilir. Fakat tesis yapan bu değişikliğe itiraz ederse, yahut ta, tesis senedinde böyle bir değişikliği önleyici hüküm var ise, teftiş makamı tabiatiyle tesisin mallarına dokunmaz.

2) Yukarıda anlattığımız gibi, tesisteki gayenin mahiyeti ve şümulü; tesis ile tesisi kuranın arzusu arasındaki uygunluğu ve beraberliği açıktan açığa ortadan kaldıracak derecede değişmiş olursa, gayenin değiştirilmesi için teftiş makamı tarafından hükümete baş vurulur; tesisi idare edenin yazılı fikri alındıktan sonra hükümet lüzumlu görürse, Bakanlar Kurulu karariyle tesisin gayesini değiştirebilir.

3) Tesisin gayesini tehlikeye koyan bâzı görevler ve şartlar mevcutsa, bunların değiştirilmesi de, teftiş makamının teklifi üzerine ve tesis idarecilerinin yazılı fikri alındıktan sonra Bakanlar Kurulu karariyle mümkündür.

4) Tesisin mallarını korumak veya gayesini idame etmek için kesin bir ihtiyaç bulunduğu takdirde hükümet, teftiş makamının teklifi üzerine ve tesis idare heyetinin yazılı fikri alınarak Bakanlar Kurulu karariyle tesisin teşkilâtını değiştirebilir.

Yukarıda yazılı haller dışında, tesislerin gayesi, idaresi, denetlenmesi gibi hususlarda tesis senedinde yazılı esaslar değiştirilemez. Tesisler üzerinde kamu idarelerinin, yani devlet, il, belediye ve köy tüzel kişilerinin gözetim hakkı kesindir. Hükümet bu teftiş makamlariyle tesis idare heyetleri arasında, bir bakıma hakem rolünü oynar ve tesislerin memleket, cemiyet menfaatine uygun bir surette yaşamasını sağlar.

Medenî Kanunumuz, aile tesisleri ile ibadete müteallik bir hizmetin ifası için kurulan dinî mahiyetteki tesisleri, teftiş ve denetleme dışında bırakmıştır. Fakat kamu hukuku kanunlarında mevcudolan genel denetleme yetkileri kaldırılmış değildir. Bu türlü aile tesisleriyle dinî gayeli teislerde özel hukukla ilgili uyuşmazlıklar çıkarsa, bunlar için genel mahkemelere baş vurulmak lâzım gelir.

Her müessese gibi tesislerin de bâzı hallerde ömürleri bir noktada sona erer. Tesislerin bu suretle hayatlarının sona ermesi, aşağıdaki şekillerde ve türlü sebeplerle olur:

1) Gayesinin gerçekleştirilmesi kabil olmıyan tesisler, kendiliğinden feshedilmiş sayılırlar.

2) Gayeleri kanuna, yahut umumi edebe aykırı olan tesisler, yargıç tarafından fesholunur.

3) Bazan bir tesisin feshini, teftiş makamı veya her hangi bir ilgili istiyebilir.

Yukarıdaki hallerde ve şekillerde feshe uğramış bir tesisin kaydına işaret edilmek üzere, bu durum sicil memuruna bildirilir. Ortadan kalkan tesisin malları hakkında tesis senedinde yazılı usullere gö-

re muamele yapılır. Tesis senedinde malların tasfiyesine dair bir kayıt yok ise, o zaman tesis hakkında her türlü karar vermiye yetkili tesis uzuvlarının bu hususta vereceği karara uyulur. Ancak tesis senedinde bir hüküm bulunmaz ve karara yetkili bir uzuv da yok ise, tesisin malları, gaye bakımından en yakın kamu hukuku müesseselerine verilir. Mallara sahibolan bu yeni idare, malların tesisteki gayeye mümkün olduğu kadar uygun bir surette kullanılmasını temine gayret eder. Gayesi kanuna veya umumi edebe aykırı olduğundan ötürü feshedilen tesislerin malları hiçbir kayda bakılmaksızın kamu hukuku idarelerine bırakılır.

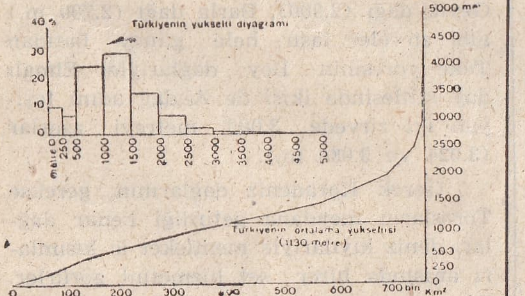
Tesisler, Türk milletinin şefkat, yardım ve feragat gibi yüksek duygularını canlandırıp bu duyguların müessese şeklinde ortaya çıkmasına yarıyan teşkilâttır.

Dedelerimizin yüzyıllar boyunca kurup yaşattıkları vakıfları, modern ihtiyaçlarımıza göre tesisler halinde canlandırmak, geliştirmek Türk zenginlerinin belli başlı gayelerinden biri olmak lâzım gelir.

Maddi serveti, birçok kimseler kazanabilirler. Fakat kazanılması zor olan şey, mânevi zenginliktir; hayatında ve ölümünden sonra, adını şükran ve minnetle daima hatırlatacak bir hayır müessesesi kurmuş olan insanlar ne bahtiyardırlar.

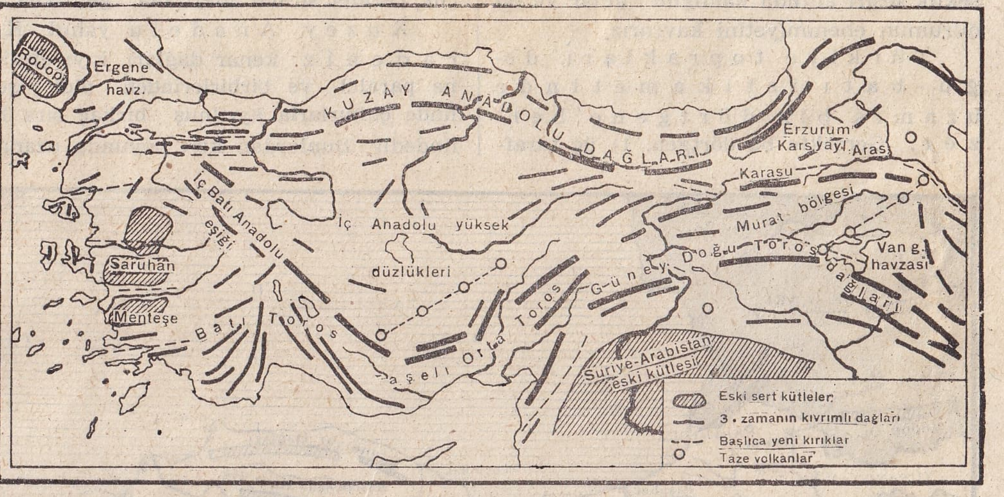
(Hasan Refik Ertuğ)

TÜRKİYENİN FİZİKÎ HARİTASI (ARAZİ ŞEKİLLERİ, KIYILAR, AKAR SULAR VE GÖLLER) — Aylık Ansiklopedi, bu sayısında memleketimizin fizikî bir haritasını sunuyor. Türkiyenin arazi şekilleri, yani dağ sıraları ve kütleleri, düzlükleri, çukurları, bir kelime ile; coğrafyacıların relyef dedikleri kabartılı görünüşü, kısmen göllerle kaplanmış çanakları ve başlıca ırmakları (akarsular) bu haritanın çeşitli renkleri ile canlandırılmış bulunmaktadır. Harita üzerinde gördüğümüz renkler, Türkiye topraklarını irtifalarına (yükselti) göre ayırıyor: Koyu yeşil renkler, deniz seviyesinden (sıfır metre) itibaren 250 metreye kadar olan alçak yerleri, açık yeşiller 250 - 500 metre arasında, sarı yerler de 500 - 1000 metre arasında bulunan sahaları gösteriyor. Daha koyu bir sarı renk, yüksekliği 1000 metreyi

aşan yerleri (2000 metreye kadar) ayırıyor, kızıl renk ise 2-3 bin metre arasındaki yüksek yerleri belirtiyor: Nihayet 3.000 metreden daha yüksek olan sahalar beyaz bırakılmış bulunuyor. (Haritamız aynı zamanda deniz derinliklerini de göstermektedir: En açık olan kısımlar, derinliği 0-200 metre olan yerleri, biraz daha koyu olanlar 200 - 1000 metre arasını, daha koyular 1000 - 2000 arasını, nihayet en koyu mavi boyanan sahalar 2000 metreden derin olan yerleri işaret eder). Her nekadar bu "yükselti basamakları" doğrudan doğruya arazi şekillerini göstermezler: Meselâ 1000 metreden alçak yerler dağlık görünüşte, lık, zirvelerine yakın sahaların geniş yaylâ düzlükleri manzarası gösterdiğini söyliyelim.

T ü r k i y e y ü k s e k b i r m e m l e k e t t i r : Türkiyenin fizikî haritası üzerinde alçak sahaları gösteren yeşil renk-

Türkiyenin yüzey şekillerinin yapısı

1.500, hattâ 2.000 metreden, yüksek sahalarda düzlük manzarasında olabilir; böyle olmakla beraber, haritamız üzerinde renklerin sık sık değiştiği sahalar, irtifa farkları olan, yani esas itibariyle dağ görünüşünde bulunan yerlerdir; buna karşılık, renklerin geniş sahalara yayıldığı yerler fazla ârızalı değildir, yani oralarda daha ziyade düzlükler yer tutmaktadır.

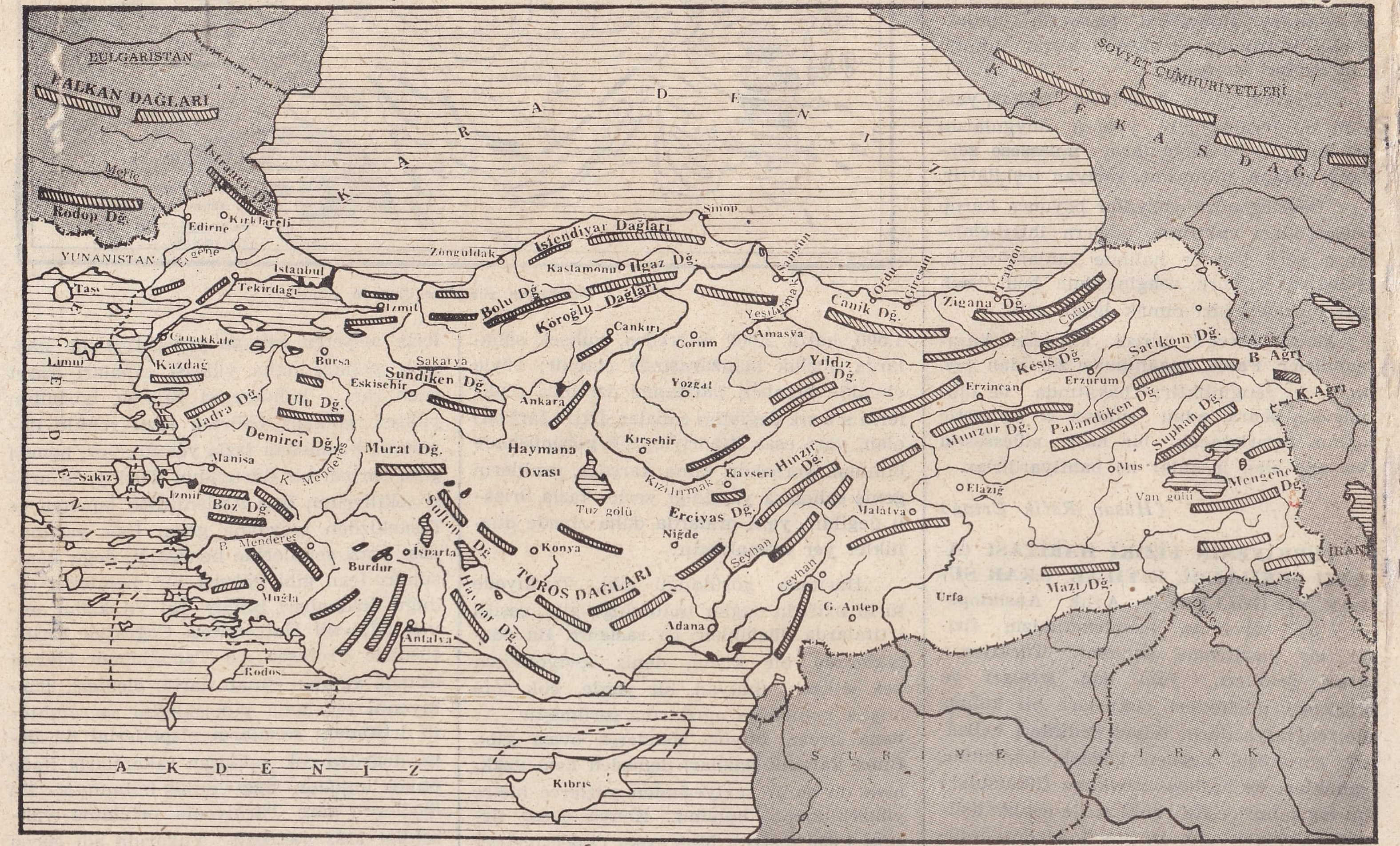
Haritada görüldüğü gibi, Türkiyede türlü irtifada dağlar bulunduğu gibi, çeşitli irtifalarda düzlüklere de raslanır. Bu düzlüklerden bir kısmı, deniz seviyesinden pek yüksek olmıyan bir yerde, çok defa büyük nehirlerin ağızlarına serilmiştir: Adana ovası, Büyük Menderes ovası gibi. Buna karşılık bâzıları denizden hem uzak, hem de deniz seviyesinden yüzlerce metre yükseklikierde bulunur: Konya ovası (irtifaı 1.000 metre), Muş ovası (1.500 metre) gibi. Ova denilen bu düzlüklerden başka bir de, gene çeşitli irtifalarda yaylâ denilen düzlükler vardır ki coğrafi bakımdan bunların ovalardan farkı, akarsu vâdileri ile azçok derin bir şekilde yarılmış bulunması ile ifade edilebilir. Ova ve yaylâ kelimeleri çok defa birbirine karıştırılmakta ve bazan, düzlüklerin deniz seviyesine yakın olanlarına ova, daha yükseklerine yaylâ denileceği tarif edilmekte ise de yukarıda adı geçen Konya ovası, ayrıca Erzurum ovası gibi, irtifaı bin metreyi bulan ve hattâ çok aşan gerçek ovaların varlığı bu tarifin yanlışlığını ortaya koymaktadır. Ayrıca, yaylâ terimi, halk arasında "yazın sürülerin otlayıp yayılmıya çıkarıldığı yüksek sahalar" mânasına gelmektedir ki bundan doğabilecek yanlışlıkları bir dereceye kadar önlemek için coğrafyacılar düzlük mânasına gelen yaylâ yerine (kendi aralarında) plâto terimini kullanmaktadırlar. Her ne olursa olsun, ovaların, birisi Adana ovası gibi deniz seviyesinden alçak ovalar, ötekisi meselâ Erzurum ovası gibi deniz seviyesinden 2000 metre yukarıda bulunan yüksek ovalar gibi iki tipi bulunabileceğini burada kaydedelim ve memleketimizin birçok yüksek dağlarının, ekseriyetle dik yamaçlı olmalarına karşılerin nispeten çok az yer tutmasına karşılık gittikçe daha yüksek sahaları işaret eden sarı - kahverengi ve hele büsbütün yüksek sahaları belirten kızıl renkle boyanmış kısımların fazla yer tutması, hemen göze çarpan bir durumdur. Türkiyede arazi şekillerinin Batı Akdenizdeki İspanya ve Portekizden meydana gelen İber yarımadası arazi şekillerine benzediği, doğu komşumuz İran gibi yüksek bir memleket olduğu ötedenberi bilinir. İki yıl kadar evvel, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsünde Profesör Ali Tanoğlu'nun idaresi altında yapılan itinalı harita ölçüleri, Türkiyenin ortalama yüksekliğini ve muhtelif irtifadaki sahaların nispetlerini ilk defa, doğruya çok yaklaşan rakamlarla ifade etmek imkânını bize vermiş bulunuyor: Bu ölçülere göre Türkiyenin ortalama yüksekliği 1132 metredir: Yukarıda adı geçen İber yarımadasının ortalama yüksekliği, Türkiyeninkine nispetle hemen yarıya yakın düşüktür (660 metre). Memleketimizin ortalama yüksekliğini kıtalarınki ile karşılaştıracak olursak, Türkiye ortalamasının Avrupanınkinden hemen üç buçuk defa daha fazla olduğu ve en yüksek kıta olan Asyanınkini (1120 metre) de aştığını görürüz.

Muhtelif yükseklikle olan sahaların karşılıklı nispetleri, belki daha dikkat çeken neticeler ortaya koyar: 0-250 metre arasındaki alçak sahalar, tekmil topraklarımız arasında ancak yüzde 10 kadar bir yer tutarlar; buna karşılık Türkiyenin beşte dördünden fazla bir saha (yüzde 82) 500 metreden daha yüksektir. Halbuki Avrupa kıtası topraklarının yüzde 83 ü 500 metreden alçaktır. 1000 metreden daha yüksek olan yerler, topraklarımızın yarısından fazla (yüzde 56), 1500 metreden yüksek olanlar ise dörtte bir kadardır. Nihayet 2000 metreyi aşan yüksek yerler ise, topraklarımızın tamamına nispetle yüzde 10 dan az değildir.

Eğer iklimin her şeyden evvel, bir memleketin deniz seviyesine nazaran yüksekliğine bağlı olduğunu gözönüne geti-

rirsek, türlü nebatların yaşamasının, muhtelif mahsullerin yetişmesinin irtifa neticelerine ve dolayısiyle iklime tabi bulunduğunu düşünürsek, memleketimize ait hemen her türlü coğrafi olayların ve ekonomik faaliyetlerin, doğrudan doğruya yükseklik tesiri altında kaldığını anlar ve bu durumun ehemmiyetini kavrarız.

Türkiye toprakları, doğu-batı istikametinde uzamış bir dörtgene benzer. Gerçekte bu dörtgen, 1) üç taraftan denizle kuşatılmış bir yarımada (Küçük Asya yarımadası), 2) bu yarımadayı Asya kıtasına sağlamca bağlayan geniş bir berzah (Doğu Anadolu), 3) Boğazların ve Marmara denizinin öte tarafından Balkan yarımadasının güney-doğu köşesini meydana getiren Doğu Trakya meydana gelir.

Türkiyemiz için bir yüzey haritası daha

Türkiyenin başlıca dağ sıraları doğu-batı istikametinde uzanırlar: Fiziki harita bize, başlıca dağ sıralarının, Türkiyeyi teşkil eden dörtgenin kuzey ve Güney kenarları boyunda geniş daire yayları gibi doğu - batı, istikametinde uzandıklarını gösterir. Karadenizle Akdeniz arasında, İç Anadolunun geniş yüksek düzlükleri, bu kenar dağlarını birbirinden ayırır; fakat doğuya gidildikçe bu dağ sıraları birbirlerine yaklaşır, sıkışır ve takımiyle yükselir; böylelikle, Doğu Anadolu yüceliği diyeceğimiz bir bölge gelir. İç Anadolu batıya doğru gidilecek olursa, kuzey ve güney kenar dağlarının gene birbirlerine yaklaştıkları, fakat doğudakinin aksine olarak yükseklikleri ve devamlılıklarını kaybettikleri görülür.

Memleketimizin kuzey kenarı boyunca uzanan sıra dağlara Karadeniz dağları, güney kenarı boyunca uzananlara da Toros dağları adı verilir. Bütün bu dağlar tek bir sıradan ibaret olmayıp kendi aralarında azçok paralel sıralar meydana getirirler.

Kuzey Anadolu yahut Karadeniz kenar dağları, kıyı çizgisine paralel ve birbirlerinden oluk şeklinde çukurlarla ayrılmış birkaç sıra halindedir. Bunlardan kıyı boyunda uzananların en yükseği, doğuda kıyı üzerinde heybetli bir duvar gibi yükselen Rize dağlarıdır (Koçkar tepesi, 3937 m.); bu dağlar batıya doğru yüksekliklerini kaybeden Canik dağlarında tedricen alçalarak, Yeşil ve Kızıl ırmakların geçtiği Orta Karadeniz kıyıları boyunca - Samsun gerilerinde- hemen hemen bin metreye düşer. Sonra Batı Karadeniz kıyılarında (İsfendiyar yahut Küre dağları) yeniden yükselir (1.900 metre). Bu kıyı dağların gerisinde -Karadeniz dağlarının iç sıraları uzanır: Bu sıralar da doğuda çok yüksek (Çoruh-Kop-Çimen dağları, 3000 metreden fazla), ortaya doğru alçak, batıda yeniden epeyce yüksektirler (Ilgaz dağları, 2550 m.).

Yurdumuzun güney kenarı boyunda yer alan Toros dağlarının sıralanışı daha karışıktır: Bu dağların dış sıraları (Güneydoğu Toroslar), İskenderun körfezinden Van gölü güneyine kadar uzanır: Bunların batı ucunda Amanus dağları orta yükseklikte (en fazla 2200 metre), dar ve devamlı bir sıra, Malatya dağları daha yüksek (2500 m.) orta kısmında Murat boyu sıraları nispeten alçak olmakla beraber doğuda, Van gölü güneyinde Hakâri dağları memleketimizin azametli dağ kütlesini teşkil eder. Burada Sat dağı ve Cilo dağı (Kesko tepesi, 4.160 metre) başlıca zirvelerdir.

Bu dış sıralara nazaran, daha içeride yer alan sıralar, Adana ovasının kuzeyinde Antitoros (Binboğa ve Tahtalı dağları, 3.000 metre), bunun batısında Asıl Toroslar (Aladağ 3.734 m., Bolkar dağı: 3.585 m.) yükselir. Daha batıda Batı Toroslar göller yöresine doğru sıkışır, Antalya körfezinin iki tarafına doğru açılırlar: Asıl Toroslar ile Batı Toroslar arasında Taşeli adı verilen, yüksekliği 2.000 metreyi aşan taşlık bir yaylâ (Taşeli) uzanır, Batı Toroslar İç Anadolu kenarında Sultan dağları (2.600 m.) ile yükselirler, kendi aralarında da Geyik dağı (2.900), Barla dağı (2.700 m.) gibi zirveler taşır, hele güney batıdan Teke yöresinin Bey dağlariyle Elmalı dağ kütlesinde ikisi de Akdağ adını taşıyan iki zirvede 3.000 metreyi aşarlar (3.024 ve 3.086 m.).

Gerek Karadeniz dağlarının, gerekse Torosların meydana getirdiği kenar dağlar, deniz kıyılariyle memleket iç kısımları arasında birer set hizmetini görürler. Bu setler, deniz rüzgârını önlediği için, dağların denize bakan yamaçları üzerinde bol yağmurlar yağmasına karşılık, öteki yamaçlarda ve hele daha gerideki nispeten alçak ve ârızasız sahalarda yağışlar birdenbire azalır (Karadeniz kıyısında Rizede senelik yağış tutarı 250, dağların gerisinde Artvin'de 66 santimetre; Akdeniz kıyısında Antalyada yağışlar 110, Konyada 30 santimetre); kışlar sertleşir

(en soğuk ayın ortalama sıcaklık derecesi: Trabzonda (+ 7°, Erzurumda — 9,5); gene yağışların bolluğu yüzünden, kenar dağları memleketimizin ormandan yana en zengin olan sahasıdır: Ormanlar, ye-

Türkiyenin yüzey şekilleri yapısını renkli olarak gösteren harita

şil bir kuşak gibi kıyılar boyunca memleketi kuşatır.

Gene bu kenar dağları, ulaşım bakımından da iç kısımlar ve kıyılar arasında bir engel meydana getirirler ve yollar, dağları ancak belli geçitler vasıtasiyle aşarlar: Doğu Karadeniz dağlarının en meşhur geçitleri, Erzurum - Trabzon

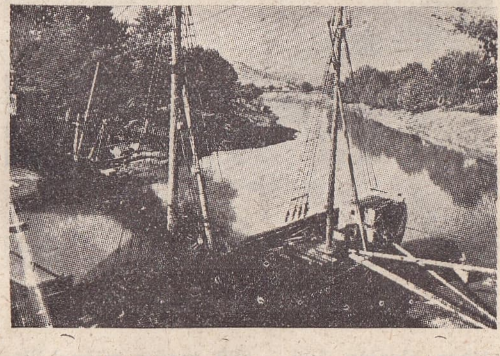
Karadeniz sahili: Trabzon limanı

yolu üzerinde Kop (2.800 m.) ve Zigana (2.000 m.) dır. Torosların Külek (Gülek) boğazı Anadolu ile suriye - Irak arasında İlkçağdanberi meşhur olan ana caddenin geçtiği tabii gediktir. Toros dağlarını Alâ ve Bulgar dağı kütleleri arasında Külek boğazı ile aşan bu cadde, daha sonra Amanus dağlarını İskenderun ile Antakya arasında gene mühim bir boğaz olan Belen geçidi ile atlar.

İ ç A n a d o l u: Karadeniz ve Toros dağlarının teşkil etmiş olduğu yaylar arasında, ortalama 1.000 metre (kuzey batıya doğru daha az, doğuya doğru daha fazla) yükseklikte, hafif dalgalı yaylâlardan, bu yaylâlar üzerinde yükselen dağınık dağlardan ve yaylâlar içine sokulmuş çanak şekilli çukur ovalardan mürekkeptir. Nemli deniz rüzgârlarının içeriye sokulamaması yüzünden burada iklim sert, yağışlar az, bitki âlemi fakirdir: Kenar bölgelerin gür ormanları yerine burada ilkbaharda yeşerip çiçeklenen, fakat birkaç hafta sonra, yaz sıcaklarının basması ile kuruyan bozkır veya stepler uzanır.

İç Anadolunun doğu kısmı (Y u k a r ı v e O r t a K ı z ı l ı r m a k b o y l a r ı) batıya doğru yelpaze gibi açılıp alçalan dağlar (Akdağlar, Tecer dağları gibi) ve bunlar arasında uzanan 1.200 - 1.400 metreye kadar yüksek yaylâlar (Uzunyaylâ, Bozok yaylâsı) ihtiva eder. Daha batıda, Kızılırmak ve Sakarya yayları arasındaki yaylâlar, Ankara etrafında Elma ve İdris dağları, Ayaş dağları gibi sıralarla azçok bölmelenmişlerdir. Nihayet İç Anadolunun güney yarısı, K o n y a o v a s ı, Koçhisar gölü... gibi çanakları içine almış, yüksekliği 1.000 metre etrafında ve dışarıya akıntısı olmıyan düzlüklerdir. Bu sahanın doğusuna doğru birtakım pek yeni sönmüş büyük volkanlar yükselir: Kayseri yanında azametli Erciyas (3.916 m.) ve bunun güney batısında Hasan dağı bunlar arasında sayılabilir.

D o ğ u A n a d o l u y a İç Anadoludan tedricî bir şekilde geçilir: İrtifa artar, geniş düzlükler yerine yüksek dağ sıraları kaim olur, araya birtakım çukur ovalar da girmekle beraber Doğu Anadolunun hâkim karakteri yüksek oluşundadır: Yaylâ düzlükleri burada genel olarak 1.500 metreden daha yüksek - bazan 2.000 metreden fazla - dır. Bu bakımdan, Doğu Anadolunun çeşitli relyef yapısına coğrafyacılar yücelik diyorlar (Doğu Anadolu yüceliği).

Karadeniz sahili: Bartın deresi

Bölgenin bilhassa doğu taraflarında sönmüş volkanlar ve bu volkanlardan çıkıp etrafa yayılmış "lâv yaylâları" çoktur.

Doğu Anadolunun ortasında doğu - batı istikametinde Aras ve Karasu (Fırat) vâdileri mecrasına takriben paralel bir dağlar sırası (Aras - Karasu dağları) bölgeyi kuzey ve güney parçalarına ayıran

bir bölmeye benzetilebilir. Bu dağlar dizisi üzerinde en batıda, Tunceli dağlık kütlesinin Monzur ve Mercan dağlarına (3.600 m.), Erzurum güneyinde Palandöken dağına (3.124 m.), daha doğuda Köse dağına raslanır. Bu dağ dizisinin doğu

Akdeniz sahili: Bodrum

ucuna (İran - Sovyet hududu yakınlarında) Ağrı dağı sönmüş volkanı yerleşmiştir. Büyük Ağrının azametli yanardağ konisi, 5.156 metre yüksekliği ile, Türkiyenin en yüksek dağıdır. Küçük Ağrı (3.625 m.), bunun yanı başında yükselmektedir.

. Doğu Anadolunun Erzurum - Kars yaylâsı denilen kuzey yarısı, 2.000 metreden daha yüksek yaylâlar, bu yaylâlar üzerinde bin metre ve daha yüksek dağlar (Allahüekber dağı gibi) ve araya girmiş çukur ovalar (Iğdır ovası 800, Erzurum yaylâsı 1.900 m., Erzincan ovası 1.200 m. gibi) bulunur. Doğu Anadolunun güney yarısında Murat ırmağı boyunca dizilmiş dağlar (Bingöl yaylâsı 3.650 m.) ve gene çukur ovalar (Karaköse ovası, Malazkirt ovası, Elâzığ ve Malatya ovaları), nihayet güney doğuda, Van gölü çukurunu kuzey doğudan sıralıyan yeni sönmüş volkanlar - Türkiyenin ikinci yüksek dağı sayılan Süphan dağı (4.434 m.), Nemrut dağı gibi - ve Van gölünün güneyinde de, evvelce adı geçen Hakâri dağlık bölgesi yer alır.

Güney doğu Toroslar aşılacak olursa, daha güneyde Suriye ve Iraka doğru git-

Bolu'da Abant gölü

tikçe alçalan 500 - 800 metre yükseklikte yaylâlara raslanır (G ü n e y D o ğ u A n a d o l u y a y l â s ı). Burada başlıca ârıza, Diyarbakır havzasını batıdan sınırlıyan Karacadağdır (1.919 m.)

Şimdi B a t ı A n a d o l u' nun arazi şekillerine bakalım. Burada, dağ sıralarının umumiyetle çok girintili ve çıkıntılı olan kıyı üzerine dik indiklerini ve pek az yerde paralel görünüşte olduklarını seçeriz. Fazla yüksek ve çok devamlı dağların bulunmaması, oluk şekilli çukurların geniş yer kaplaması, Batı Anadolu relyefinin başlıca hususiyetleridir.

Ekseni takriben Afyon - Kütahya - Eskişehirin batısından geçen ve yüksekliği 1.100 - 1.200 metre kadar olan geniş bir eşik (İç Batı Anadolu eşiği) İç Anadoluyu Ege denizi havzasından ayırır. Bu eşik üstünde, evvelce adı geçen Sultan dağlarından Bursanın Uludağ'ı arasında, birtakım münferit dağlar dizilidir: Murat dağı (2.312 m.) gibi. Bu eşiğin batısından Ege denizine doğru inecek olursak, doğu - batı istikametinde ve Ege bölgesinin başlıca ırmakları ile işgal edilmiş oluk şekilli çukur ovalar görürüz: Gediz, Küçük ve Büyük Menderes vâdileri ki, bunlar, İç Anadoludan gelinirken, aşılması güç olmıyan eşikten sonra, nakliyatı kendilerine çeken ve bu nakliyatın İzmirde düğümlenmesini kolaylaştıran tabii yollardır. Gene aynı çukur ovalar, Batı Anadolunun dağlık kütlelerini birbirinden ayırırlar: Güneyde Menteşe dağlık sahası (Denizli'nin Honaz dağı, 2.571 m. Muğla'nın Sandıras dağı, 2.294 m.), iki Menderes arasında Aydın dağları, Küçük Menderes ve Gediz vâdileri arasında Bozdağlar

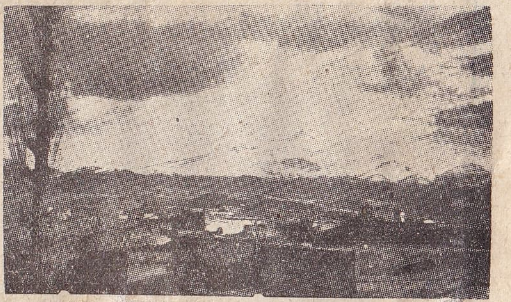
Ağrı dağı

(2.157 m.) ve daha batıda, İzmir körfezini kapıyan dağlık Urla - Karaburun yarımadası. Daha kuzeyde Edremit körfezi ile Marmara denizi ve Çanakkale boğazı arasında, bir çıkıntı teşkil eden dağlık fakat az yüksek Biga yöresi (Kaz dağı 1.767 m.) yer alır.

Anadolunun Marmara denizine komşu olan topraklarında gene Ege bölgesindekine benziyen doğu - batı istikametli çukurlar ve bunlar arasına girmiş azçok yüksek kütleler göze çarpar; fakat buradaki çukurlar Ege bölgesindeki gibi, baştan başa bir ırmak tarafından takibedilen oluklar şeklinde olmayıp tespih taneleri gibi bir sıraya dizilmiş bulunurlar, bâzıları körfezler (İzmit, Gemlik), bâzıları göller (Sapanca, İznik, Manyas...), bâzıları da ovalar (Adapazarı, Bursa, Karacabey) ile işgal edilmiştir. Yüksek sahalar ise kuzeyde Kocaeli, İzmit ve Gemlik körfezleri arasında Armutlu yarımadaları ve daha güneyde, Bursa ovası yanında yükselen Uludağ'dır (2.500 m).

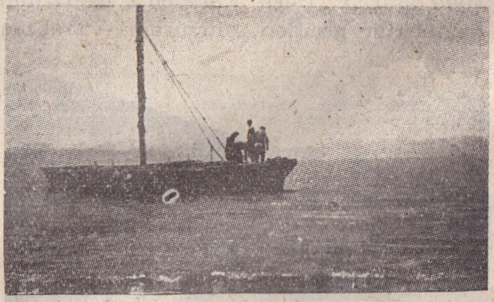
Birer deniz kolu olmaktan ziyade bürük birer nehre benziyen Boğazlar ve ve Marmara denizi ötesinde Anadolu toprakları, Doğu Trakya (Paşaeli) ile devam eder. Burası, az yüksek bir saha olup ortası Ergene suyu yatağı boyunca bir çanağa benzer (Ergene havzası); kenarları yükselir: Kuzey doğuda Istranca dağları (1.019 m.), güneyde Tekirdağ (950 m.) ve Korudağ (750 m.) uzanır.

T ü r k i y e n i n b u g ü n k ü a r a z i ş e k i l l e r i n a s ı l m e y d a n a g e l d i ? : Bugün üzerinde gördüğümüz arazi şekilleri, Arzın eski devirlerde (jeoloji devirleri) geçirdiği değişikliklerle izah edilir.

Erciyas dağı

Arzın Birinci Zamanında, yeryüzünde biri kuzeyde, öteki güneyde iki büyük kara kütlesi vardı ve bunları koca bir deniz ayırıyor ve bugünkü Türkiyenin yeri, bu deniz sahasına raslıyordu. Bu zaman içinde, adı geçen deniz sahasında, denizin dibine çöken tabakaların sıkışıp kıvrılması ve sular yüzüne çıkması neticesinde büyük dağ sıraları meydana geldi. Bu dağlar, Birinci Zaman sonunda ve İkinci Zaman içinde - başta akar suların tesiri gelmek üzere - aşınım âmillerinin tesirine uğradılar ve düzleştirildiler. Ve denizler tarafından istilâ edildiler. Üçüncü Zamanın ilk yarısında yeni yer hareketleri oldu; bugünkü dağlık sahaların yerinde dağ sıraları meydana geldi. Bununla beraber, bu dağlar da aynı zamanın ikinci yarısında aşınım yüzünden düzleştiler. Üçüncü Zamanın sonuna doğru Türkiye arazisinin büyük kısmı az yüksek ve üzeri sığ göllerle kaplı idi. Şimdiki Ege denizinin yerinde gene kısmen göllerle kaplı bir kara, Karadenizin yerinde de az tuzlu ve daha sonra büsbütün tuzsuz bir göl uzanıyordu. Üçüncü Zaman nihayetinde mühim yer hareketleri oldu: Memleket takımı ile yükseldi. Kenar dağları ve Doğu Anadolu bugünkü

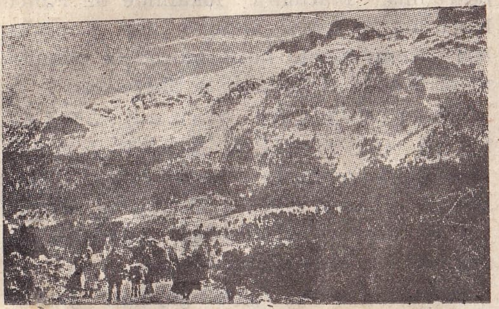

Konya'da Beyşehir gölü

yüksekliklerini buldu. İç Anadolu da yükselmekle beraber bu dağlara nispetle biraz çanaklaştı. Ege denizinin yeri çukurlaşarak güneydeki Akdeniz sularıyle kaplandı. Bu tuzlu sular yavaş yavaş kuzeye doğru yayılarak eski bir vâdi olan Boğazlar vasıtasiyle Marmarayı ve Karadenizi istilâ etti ve bu tatlı su gölünü deniz haline koydu. Böylelikle, yurdumuzun arazi şekilleri de bugünkü görünüşünü almış bulundu.

T ü r k i y e t o p r a k l a r ı ü ç t a r a f t a n d e n i z l e ç e v r i l-

miştir: Bu denizler, zaten Eski Dünya toprakları arasında hemen hemen merkezi durumda olan memleketimizi bütün dünyaya komşu haline koymakta; ayrıca işlek deniz yolları, Boğazlar vasıtasiyle yurdumuzdan geçmektedir.

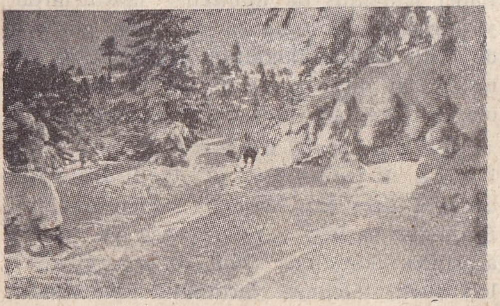

Toros dağları

Türkiye kıyılarının uzunluğu 6.300 kilometreyi bulur ki, bunun 1.500 kilometresi Karadenize, bundan biraz daha fazlası (1.600 Km.) Akdenize ve 1.100 kilometresi Marmara denizine ve nihayet 2.100 kilometresi Ege denizine aittir. Yukarıda verilen uzunluk ölçülerinde kıyıların girinti ve çıkıntıları da hesap edilmiş bulunuyor: Akdeniz ve hele Karadeniz kıyılarımız az girintili çıkıntılı olmasına karşılık, Marmara ve hele Ege kıyıları büyük bir husus iyet gösterir: Kıyı çizgisinin girinti ve çıkıntıları hesaba katılmadığı takdirde Ege denizi yalısının uzunluğu 700 kilometreyi bulmaz ve bunlar hesaba katılınca aynı çizgi 1.400 kilometre daha uzar. Halbuki Karadeniz kıyısı boyunda bu iki türlü çizgi arasındaki fark 150 kilometreyi geçmemektedir.

Kıyıların genel şekli ile kara üzerindeki arazi şekilleri (kara relyefi) arasında sıkı bir bağlılık vardır: Karadeniz kıyılarının düz çizgisi dağlarının kıyıya paralel gidişleri ile ilgili olduğu gibi, Ege kıyılarının sayısız girinti çıkıntıları, yarımada ve adaları, dağ istikametlerinin kıyıya paralel olmamasına bağlanabilir.

Diğer taraftan, kıyıların ekonomik ehemmiyeti de gene bunların gerisindeki arazi durumu ile sıkı sıkıya bağlı bulun-

Uludağ

maktadır. Kıyıya paralel yüksek dağlar önünde, iç memleketlerin ticaretini kolaylaştıran işlek limanlar göremeyiz. Azçok ehemmiyetli bir liman, mutlaka bu dağlardan oldukça kolay geçilmesini temin eden bir geçidin varlığına bağlanır: Doğu Karadeniz kıyısında Trabzon limanı varlığını Zigana geçidine borçludur. Bu hal, Samsun limanı için daha da ehemmiyetlidir: Samsunun Karadeniz kıyılarımızda en işlek iskele olması, muhakkak ki, Karadeniz kenarındaki dağ duvarının burada - Yeşil ve Kızılırmak aşağı mecraları arasında - çok alçalmış bulunmasiyle münasebetlidir. Akdeniz kıyılarında da Toros seddinin işlek limanlara meydan bırakmadığını görüyoruz ki burada Külek boğazı sayesinde Adana ovası kıyısında - tabiaten o kadar müsait sayılmıyacak yerlerde - eski Tarsus, şimdi de Mersin limanlarının geliştiğine şahidoluyoruz. Daha batıda yalnız Antalya, ileride gelişme imkânlarını, dağların burada kıyıya paralel değil, Anadolu içine doğru sokulan dar sıralar yapısında olmasına borçludur. Bütün bunların aksine olarak, İzmir limanı, tabiatın hazırladığı bütün şartlardan faydalanmakta, İç Anadolu yolları buraya doğru âdeta kendiliğinden açılmaktadır.

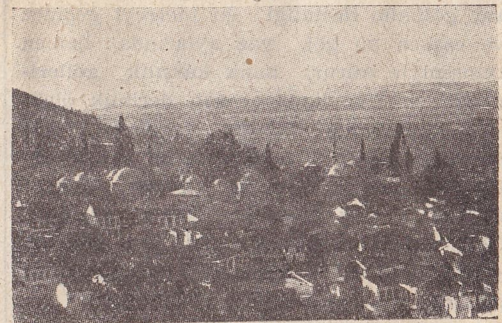
Akar su şebekeleri ve göl çanakları: Yağmur veya kar şeklinde yere düşen yağışların suyu, ya yerin miline göre yamaçlardan inerek yahut arazi içine süzülüp sonra tekrar kaynaklardan yer yüzüne gelerek akan suları beslerler. Akar suların bâzıları pek kısa bir mecra ile bir denize veya göle inerler; bâzıları da birbirleriyle birleşerek

Karadeniz sahilinde Kulakkaya yaylâsı

büyür, dere halinde iken çay ve ırmak (nehir) şeklini alırlar ve neticede ya bir denize dökülür, yahut denize varmadan bataklıklarda veya göllerde sona ererler: Denize su göndermiyen sahalara "kapalı havza,, adı verilir. Memleketimizdeki akar suları havzalarına göre sıralıyacak olursak Doğu Anadolunun kuzey doğu kısmındaki akar suların Aras ve Kura ırmakları vasıtasiyle Hazar denizine, daha büyük bir kısmının Fırat ve Dicle nehirleri vasıtasiyle Basra körfezine (Hint Okyanusu) döküldüğünü görürüz. Küçük Asya yarımadası akar suları ise Akdeniz, Ege denizi, Marmara ve Karadenize dökülürler. Doğu Trakyanın suları da başta Ege denizi olmak üzere, bu son üç deniz istikametine akarlar. Kapalı havzulara gelince, bunlar gerek Doğu Anadoluda (Van gölü), gerekse İç Anadoluda (başlıcaları Koçhisar gölü, Akşehir gölü, Konya ovası, Burdur havzaları) raslandığını söyliyebiliriz. Bütün bu çeşitli havzalar arasında akar sularımızın en büyük kısmı Basra körfezine ve Karadenize dökülür. Ege ve Marmara denizlerine düşen pay da Akdenizinkinden fazladır.

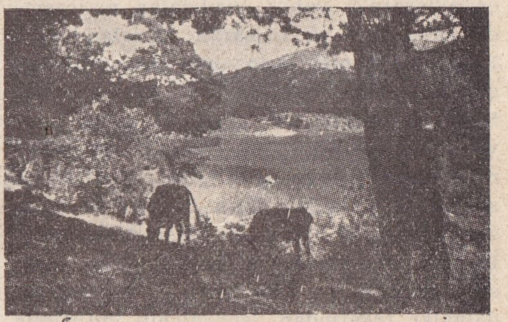
Memleketimiz akar sularının umumi istikametleriyle arazi şekilleri, dağ istikametleri arasında oldukça sıkı bir münasebet vardır: Bir kısım akar suların mecrası üzerinde başlıca dağ sıraları boyunca, onlara paralel bir istikamet seçilir: Böyle akar su vâdilerine "boyuna veya tulânî vâdiler,, denir: Anadolunun kuzey doğusunda Karadeniz kenar dağlarının kıyı iç sıraları arasında uzanan Çoruh ve Kelkit vâdileri böyledir. Gene Ege denizine açılan çukur ovaları boydan boya geçen Gediz ve Menderesler de buna misal sa-

Bursa ovası

yılabilir. Bâzı vâdiler, bunların aksine olarak, dağ sıralarını dikine keserler: Bu türlü vâdilere de "enine veya arzanî vâdiler,, denir. Yukarıda adı geçen Çoruh'un Yeşil ve Kızılırmak'ın Karadeniz dağlarını yarıp denize inen vâdileri, Fırat nehrinin Toroslar arasında açtığı boğazlar böyledir. Bir kısım akar sularımız doğdukları yerden denize gidinciye kadar birtakım geniş büklümler çizerler: Sakarya nehri böyledir; bunun daha kuvvetli misalini Kızılırmakta buluruz ki, bunlar Karadeniz kıyılarından ancak 120 Km. mesafede Kızıldağdan doğduğu halde aksi istikamete akarak Anadolu içlerine girer, Kayseri yakınlarında Akdenize olan mesafesi 200 kilometreyi pek az aştığı halde, Karadenizden 320 Km. kadar uzaklaşmış bulunurken sonra kenar dağlarını yarıp gene Karadenize dökülür.

Son yıllarda İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsünde Profesör İ. Hakkı Akyol tarafından yapılan ölçüler, başlıca nehirlerimizin uzunluğu hakkında bize doğruya çok yakın malûmat vermiş bulunuyor. Bu ölçülere göre, nehirlerimizin uzunluğu (kilometre ile): Çoruh 375, Yeşilırmak (Kelkit suyu kaynaklarından) 500, Kızılırmak 1.208, Sakarya 790, Susurlu

Sahillerimizde bir ormanlık

(Simav çayı) 338, Gediz 350, Küçükmenderes 145, Büyükmenderes 495, Göksu (İçel) 268, Seyhan 550, Ceyhan 460, Aras (yalnız topraklarımızdaki kısım) 435, Fırat nehri: Karasu 460, Murat ırmağı 615, Murat kaynağından hududa kadar 1.100, Dicle (yalnız topraklarımızdaki) 450.

Göllerimize gelince: Bunlara Türkiyenin her tarafında raslanmakla beraber, toplu olarak bulundukları başlıca sahalar: 1) Marmara bölgesi, 2) Batı Toroslar bölgesinde göller yöresi ile İç Anadolunun Konya bölümü ve 3)

Doğu (Van gölü) dür. Göllerimizden birçoğu orta ölçekli bir harita üzerinde seçilemiyecek kadar küçük ise de, içlerinde Van gölü ve Koçhisar gölü gibi çok büyük olanları vardır. Göllerin derinliği de, yüzölçümlerine pek uymaz. Meselâ 1620 kilometre kare büyüklüğünde olan Koçhisar gölünün derinliği iki metreyi geçmez ve esasen bu göl, yaz aylarında hemen tamamiyle kurur, buna karşılık göllerimizde şimdiye kadar esaslı derinlik ölçüleri yapılmamış olmakla beraber, Dicle nehrinin kaynağı yakınında, sahası 70 kilometre kareyi aşmıyan Gölcük (Hazar) gölü belki yüz metreden fazla derindir. Göllerimizin en büyüğü olan Van gölünde (yüzölçümü 3.764 kilometre karedir) yüz metreyi aşan derinlikler görülmüştür.

Göllerimizin bâzıları bir dere veya bir ırmak yahut bir yeraltı mecrası vasıtasiyle fazla sularını denize akıttıkları halde bir kısmının dışarıya akışı yoktur: Doğuda Van gölü ile İç Anadolu göllerinin büyük bir kısmı bu durumdadır. Buna karşılık, kenar bölgelerimizdeki göller, meselâ Marmara bölgesi gölleri, dışarıya su akıtırlar. Genel olarak şu da söylenebilir ki, dışarıya akıntısı olan göllerin suyu tatlı, kapalı havza durumunda olanların hemen hepsi de azçok tuzludur: Bu hal, akar suların getirdiği tuzların - gayet az bile olsa - zamanla gölde birikmesinden ileri gelir. Dışarıya akıntısı olan göllerde tuz toplanamıyacağı için bunların suyu tatlı olur: Göller yöresindeki Beyşehir gölü (651 kilometre kare), fazla suyunu Çarşamba çayı ile Konya ovasına akıtır; Eğridir gölü (517 kilometre kare), görünüşe göre, kısmen yeraltı mecraları ile, vakıt vakıt da bir dere vasıtasiyle, fazla suyunu Antalya körfezine dökülen Aksu'ya gönderir: Bu iki gölün de suları tatlıdır. Marmara bölgesinde, Çark suyu vasıtasiyle Sakaryaya karışan Sapanca, Garsak suyu ile Marmaraya inen İznik, Susurlu çayı ile gene Marmaraya dökülen Manyas ve Ulubat gölleri hep tatlı su gölleridir.

Yukarıda adı geçen göllerin çoğunun yeri, Üçüncü Zaman sonlarında vukua gelen yer hareketlerinde ya kıvrımlarla çanaklaşarak, yahut kırılmalar neticesinde çukurlar hâsıl olarak hazırlanmıştır. Fakat bu hareketlerin meydana getirdiği çanaklar veya çukurlardan bâzıları, sellerin ve ırmakların getirdiği çakıl, kum ve killer (alüvyon) ile dolarak ova şeklini almıştır (Bursa ovası gibi); bâzıları da sonradan, yatağını derin kazan bir akar su vasıtasiyle boşaltılıp kurutulmuşlardır. Bu söylediklerimizden başka, geniş akar su ağızlarının (haliçler) ve körfezlerin dalgalar tarafından sürüklenip getirilmiş kum ve çakıllarla kapanması yüzünden meydana gelme göller (İstanbul civarında Terkos, Küçük ve Büyükçekmece gölleri, Büyükmenderes ağzında Bafa gölü) bulunduğu gibi, yakın zamanlarda sönmüş volkanların krateri içinde de küçük göller bulunur: Van gölünün batı ucunda Nemrut yanardağı içinde böyle bir krater gölü vardır.

NOT: Türkiyemizin mevcut illerinin yarısından fazlası bundan evvelki nushalarımızda mevcuttur. Bunlar içinde fizikî coğrafyalar da mühim yer tutmaktadır.

(Prof. Dr. Besim Darkot)

TÜRKİYEDE YÜKSEK TAHSİL TALELEBE CEMİYETLERİ — İ s t a n b u l y ü k s e k t a h s i l m u h i t i n d e faaliyette bulunan bugün başlıca dört talebe cemiyeti vardır. Bunlar: I - Üniversite Talebe Birliği, II - Millî Türk Talebe Birliği, III - Teknik Üniversite Talebe Birliği, IV - Yüksek Tahsil Gençlik Derneğidir.

Bilhassa bu sene komünizmle mücadele mevzuunda sık sık isimleri geçen bu cemiyetlerin gaye ve faaliyetlerini inceliyelim.

Ü n i v e r s i t e T a l e b e B i r l i ğ i (Ü. T. B.): Bu birlik talebe cemiyetlerinin en eskisi ve en imtiyazlısıdır. Üniversiteye muhtariyet verilmeden evvel profesörlerin başkanlığında bulunan bu cemiyet sonra bu imtiyazlarını kaybederek diğer rakiplerle karşılaşmıştır. Üniversite muhtariyeti ve cemiyetler kanununun tadilâtiyle yeni talebe cemiyetleri kurulunca Ü. T. B. de nizamnamesinde değişiklikler yapmak macburiyetinde kalmış ve bugünkü duruma gelmiştir.

Ü. T. B. kendisine bağlı olan altı talebe cemiyetinden teşekkül eder. Bu cemiyetler şunlardır: Tıp Fakültesi Talebe Cemiyeti, Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti, İktisat Fakültesi Talebe Cemiyeti, Fen Fakültesi Talebe Cemiyeti, Diş Tababeti Talebe Cemiyeti, Eczacı Okulu Talebe Cemiyeti.

Üniversite Talebe Birliğinin nizamnamesine göre gayeleri şunlardır: Üniversitelilerin millî karakter sahibi, Türk inkılâbının ülkülerine bağlı vatandaşlar olarak yetişmesine çalışmak, gençliğin maddî mânevi kuvvet ve melekelerinin millî hâkimiyet esasına bağlılık ve vatan sevgisi yolunda inkişafı imkânlarını aramak ve temin etmek, gençlikte halk ve memleket için feragatle ve fedakârlıkla çalışmanın lüzumunu ve zevkını duyurmak, birliği vücuda getiren derneklerin müşterek gayretlerini gerçekleştirmek için çalışmaktır.

Birlik siyasetle meşgul olmaz.

Bu gayeler tahlil edilirse birliğin esas gayesinin talebeye millî bir kültür vermek olduğu görülür. Birliğin tâli gayesi ise kendisini vücuda getiren cemiyetlerin gayelerini gerçekleştirmektir.

Birliğe bağlı cemiyetlerden birinin meselâ Hukuk Fakültesi Derneğinin tüzüğünü incelersek bunun da gayelerinin üç kısımdan ibaret olduğunu görürüz: 1 - Talebenin talebelik çevresi içindeki ihtiyaçlarını sağlamak, 2 - Mezunların fakülte ile mânevi bağlarını idame etmek, 3 - Talebe, mezun ve hocalar arasında tanışma ve tesanüdü kuvvetlendirmek.

Ü. T. B. bu gayelerine erişmek için geniş çapta maddi vasıtalara maliktir. Marmara lokali kendilerine verilmiştir. Fatih medresesi Ü. T. B. nin emrindedir. Rektörlük son yıla kadar "şebeke" varidatını Ü. T. B. ne vermekteydi, ayrıca para yardımları da vardır. Aidat, çay, balo varidatlariyle de Ü. T. B. geniş bir gelir temin eder.

Ü. T. B. bu gayelerinin tahakkuku zımnında muhtelif gezintiler, seyahatlar, konferanslar tertibetmiş, rektörlükçe verilen tahsisatta da bu yıl 52 talebeye ayda 30 liralık burs temin etmiştir. Bunun haricinde muhtaç talebeye münferit yardımlar da yapılmıştır.

Ü. T. B. komünizm meselesini de muhtelif fırsatlarda ele almış, sıkı yönetim kalkarken ve «Zincirli Hürriyet» dergisinin neşriyatı dolayısiyle birer beyanname neşretmiş, Marmara lokalinde de Fahri Kurtuluş ve Cihat Baban'ın iştirak ettikleri «Komünizmle nasıl mücadele etmeli» mevzulu bir konferans tertibetmiştir.

M i l l î T ü r k T a l e b e B i r l i ğ i (M. T. T. B.): M.T.T.B. 4 aralık 1946 da kurulmuştur. Birlik Hukuk, Tıp, İktisat, Yüksek Ticaret Okulu ve Edebiyat Fakülteleri Millî Türk Talebe Derneklerinden teşekkül etmektedir.

Nizamnamesine göre gayeleri şudur: «Milliyetçi fikirlerin gelişmesini sağlamak, memleket ve millet yolunda çalışmayı kutsi bir vazife bilen gençliğin işbirliğini temin etmek, Türklük şuurunu kökleştirmek ve buna aykırı fikirlerle mücadele etmek millî kültürümüzün inkişafına hizmet etmek, gezilerle memleketi tanımak, talebenin maddî, mânevi ve fikrî ihtiyaçlarını karşılamak, haklarını korumak, hoca, mezun ve talebe arasındaki bağları devam ettirmek, diğer memleket yüksek tahsil gençleri ile münasebetler kurmak.

«Birlik siyasetle uğraşmaz, siyasi hiçbir parti ve teşekküle de bağlı değildir».

M. T. T. B. bu yıl komünizmle mücadele meselesini ön plâna alarak bu mevzuda muhtelif konferanslar tertibetmiş ve beyannameler yayımlamıştır. Birlik bir de komünizmle mücadele komisyonu kurmuş ve bir rapor hazırlamıştır. Şimdilik bu raporun tahakkukuna çalışmaktadır.

Üniversitenin en hararetli Türkçü ve antikomünistlerini içinde bulunduran M. T. T . B. komünizmle mücadele mevzuunu kendisine başlıca gaye ittihaz etmiştir.

M. T. T. B. kendisine gereken parayı âza aidatından, birlik faaliyetinden ve birliğe yapılan teberrulardan elde etmektedir. Birliğe Namık Zeki Ekemen 2.000 T. L., Cihat Baban, Hüseyin Cahit, İzzettin Çalışlar, Zihni Orhun, Baki Tümtürk, Fahri Kurtuluş da muhtelif miktarlarda yardımlarda bulunmuşlardır. Son günlerde Millî Eğitim Bakanlığının M. T. T. B. ne Damat İbrahim Paşa medresesini lokal olarak vereceğinden bahsedilmektedir.

T e k n i k Ü n i v e r s i t e T a l e b e B i r l i ğ i (T. Ü. T. B.): Bu cemiyet ders yılı sonunda kurulmuştur. Derneğin başlıca gayeleri hoca ve talebe arasında karşılıklı sevgi ve saygıyı kökleştirmek, talebeye yardımda bulunmak ve millî şuuru yaşatmak ve kökleştirmektir.

T. Ü. T. B. 19 aralık 1947 de yayımladığı bir beyanneme ile komünizm mücadelesine âzaların ferden iştirak ettiklerini, fakat cemiyet olarak katılmayı imkân dışında bulduklarını bildirmiştir. Bu beyanname birçok tenkitlere uğramış, nihayet kongredeki hararetli münakaşalardan sonra 20 ocakta yayımlanan bir beyannanme ile birlik komünizm mücadelesine dahil olmuştur.

Y ü k s e k T a h s i l G e n ç l i k D e r n e ğ i (Y. T. G. D.): Bu dernek

2 temmuz 1946 da kurulmuştur. Derneğin başlıca gayeleri şunlardır: 1 - Talebenin dünya çapında bir olgunluğa ulaşması imkânlarını sağlamak ve gençler arasında şuurlu ve müspet bir birlik ve samimiyet yaratmak, 2 - Talebenin maddi ihtiyaçlarını temin, yiyecek ve yatacak yer durumlarını ıslah etmek, 3 - Talebenin sağlık durumu ile ilgilenmek, 4 - Talebeye ders saatleri haricinde münasip bir iş bulmak, 5 - Kütüphane, atelye, sergi açmak, edebiyat saatleri, münazaralar tertibetmek, 6 - Mecmua neşretmek, 7 - Talebenin idari makamlar nezdindeki haklarını müdafaa etmek, 8 - Milletlerarası kongrelerde memleketimiz yüksek tahsil gençliğini temsil edecek bir federasyon kurmak, 9 - Her türlü geri fikir ve hareketlere karşı savaşmak, 10 - Her ne suretle olursa olsun politik cereyanların dernek mahalline ithaline müsaade eden veya buna sebebiyet veren, talebeler arasında tefrika ve bozgunluk çıkaran; ırk, din ve zümre farkları güden, insanlık ve kültür dünyasına düşman ideolojilere hizmet eden üyeler azledilir.

Nizamnamesinde de görüldüğü gibi Y. T. G. D. nin esas gayesi ırkçı ve geri fikirlerle mücadele ederek gençliğin ihtiyaçlarını teminle, inkılâpçı bir yolda yürümesini sağlamaktır.

Dernek bu gayelerine erişmek için muhtacolduğu maddi vasıtaları teminde büyük güçlüklerle karşılaşmaktadır. Yegâne geliri üye aidatıdır. Toplantılarını yapacak, konferans verdirecek salon temin etmek için her zaman büyük imkânsızlıklarla karşılaşır.

Y. T. G. D. geçen yıl âzaların imkânlarına göre verdikleri beşer, onar lira ile «Hür Gençlik» diye bir mecmua neşretmiş, bu sene de «Büyük Doğu» neşriyatına karşı cephe alarak bir beyanname yayımlamıştır.

Y. T. G. D. Ankara nümayişi karşısında da büyük bir teessür duymuş, rektöre ve tecavüze uğrıyan derneğe çektiği telgraflarla bu teessürünü belirtmiş, «Ankara nümayişi ve biz» adlı bir broşürle te nümayişin bir sentezini yapmıştır.

Y. T. G. D. «Zincirli Hürriyet» neşriyatı dolayısiyle de bir beyanname yayımlıyarak ezcümle şöyle demiştir:

«Talebe birliklerinin protestoları bizzat kendilerini faşistlerin hâmisi zannını uyandıracak mahiyettedir. Türk gençliğinin mevzuu bahs olmadığı bir yazıdan dolayı beynelmilel bir suç olan faşizmin Türk gençliğine mal edilmesini kabul etmiyoruz».

Y. T. G. D. Adana su baskını dolayısiyle de felâketzedelere • yardım toplamak gayesiyle teşebbüse geçmiştir. Dernek, şimdi de bir konferans serisi hazırlamaktadır.

Türk Kimya Öğrenciler Derneği: Faaliyet sahası birçok yüksek tahsil şubelerine şamil olan yukarıdaki cemiyetlerden başka yalnız bir fakülteye münhasır olan müstakil ve küçük dernekler de vardır. Türk Kimya Öğrencileri Derneği bunlardan biridir. Bu dernek 3 ekim 1946 da kurulmuştur. Dinî ve siyasi işlerle hiçbir ilgisi olmıyan bu cemiyet faaliyetini tamamen ilmî ve teknik sahaya teveccüh ettirmiştir. Dernek kuruluşundanberi birçok tetkik gezileri tertibetmiş ve «Fen» adlı bir de dergi neşretmiştir.

Ankara yüksek tahsil muhitindeki başlıca talebe cemiyetleri de şunlardır:

Ankara Üniversitesi Talebe Birliği (A. Ü. T. B.): Bu birlik eski Ankara Yüksek Tahsil Talebe Birliğinin 5 ocak 1948 tarihli kongresinde doğan ihtilâflardan sonra teşekkül etmiştir.

Eski Ankara Y.T.T.B. Hukuk, Tıp, Fen, Dil ve Tarih-Coğrafya fakülteleriyle Siyasal Bilgiler Okulu talebe derneklerinden teşekkül ediyordu. Fakat birliğin son kongresinde Üniversite derneklerinin Siyasal Bilgiler Okulu Talebe Derneğinden ayrılması yolunda bir ihtilâf çıktı. Üniversite talebe birliği şeklindeki bir teşekkülün rektörlükten yardım göreceği ileri sürülerek Ankara Üniversitesine dahil olmıyan derneklerin ayrılması istendi. Kongrede 3 gün süren münakaşaların neticesinde Ankara Y. T. T. B. infisah ederek Fen, Tıp, Dil ve Tarih - Coğrafya fakülteleri talebe dernekleri Ankara Üniversitesi Talebe Birliğini kurdular. Böylece Siyasal Bilgiler Okulu ve Hukuk Fakültesi talebe dernekleri birlikten ayrılmış oldu. Ayrılan derneklerle A. Ü. T. B. arasındaki ihtilâf hâlâ devam etmektedir.

A. Ü. T. B. halen üç talebe derneğinden müteşekkildir: 1 - Fen Fakültesi Talebe Derneği, 2 - Tıp Fakültesi Talebe Derneği, 3 - Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Talebe Derneği:

Ankara Hukuk Fakültesi Talebe Derneği: Bu dernek yukarıda anlattığımız gibi Ankara Yüksek Tahsil Talebe Birliği'nin son kongresinde Siyasal Bilgiler Okulu Derneği ile akalliyette kalarak eski birlikten ayrılmıştır.

Siyasal Bilgiler Okulu Talebe Derneği: Bu derneğin gayesi bu okullulara mahsustur.

Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Talebe Cemiyeti: Bu cemiyet 1946 haziranında kurulmuştur. Gayesi talebenin maddi ve kültürel ihtiyaçlarını tatmindir.

Yüksek Ziraat Enstitüsü Talebe Derneği: Bu dernek nizamnamesinin 17 nci maddesi mucibince tamamen müstakildir, yani enstitü haricinde hiçbir talebe birliğine iltihak edemez.

Bu dernek Yüksek Ziraat Enstitüsü Veteriner Fakültesi, Yüksek Ziraat Fakültesi ve Orman Fakültesi talebe teşekküllerinden vücuda gelir.

Enstitüye bağlı olan Orman Fakültesi İstanbulda ve Büyükdeededir. Şehrin talebe çevrelerinden uzakta olan bu fakültenin talebe cemiyeti kendi sahası dahilinde talebenin ihtiyaçlariyle meşgul olur.

Türkiye Gençler Derneği: Ankarada bu cemiyetlerden maada bir de Türkiye Gençler Derneği vardır. Bu derneğe âza olabilmek için talebe olmak lâzım gelmediğinden bu derneği diğer cemiyetler arasına dahil etmiyoruz. Fakat son Ankara nümayişinde ismi geçmesi dolayısiyle bu dernekten de bahsetmeyi münasip gördük. Nümayişte rektöre tecavüz eden talebelerin taarruzuna uğrıyan bu dernek 1947 nisanında birinci kongresini toplıyarak nizamnamesini tasdik ettirmiştir.

Gençlerin muhtelif ihtiyaçlarını karşılamayı hedef tutan derneğin nizamnamesine göre demokrasi aleyhtarı, ırkçı olarak tanınanlar ve bu yolda çalışanlar derneğe üye olamazlar.

Türkiye Gençlik Federasyonu: Böyle bir federasyon kurulabilmesi için her şeyden evvel İstanbul ve Ankaradaki birliklerin kendi aralarında anlaşmaları gerekmektedir. İstanbuldaki birlikler arasında henüz hiçbir anlaşma mevcut değildir. Birliklerin anlaşmamalarının muhtelif sebepleri vardır. Her şeyden önce Teknik Üniversitenin durumu münakaşa mevzuudur. M. T. T. B. Teknik Üniversite Talebe Birliğinin kendisine iltihak etmesini arzu etmektedir. Teknik Üniversite Talebe Birliği ise bir birlik olarak müstakilen İstanbul Talebe Birliğine dahil olmayı istemektedir.

Ü. T. B. ile M. T. T. B. arasındaki müzakereler de henüz hiçbir netice vermemiştir. Gayeleri bakımından birbirlerinden pek farklı olmıyan bu birliklerin birleşmeleri dahi sık sık bahis konusu olmaktadır.

Yüksek Tahsil Gençlik Derneğine federasyona iştirak hususunda hiçbir müracaat vaki olmamıştır. Zaten kendisinin bu federasyona dahil olacağı ümidedilmemektedir.

Ankaradaki derneklerin birleşmeleri imkânı ise çok daha azdır. A. Ü. T. B. ile Hukuk Fakültesi ve Siyasal Bilgiler Okulu arasında geniş bir ihtilâf mevcuttur. Fakat birliklere gelir temin edildiği takdirde birleşecekleri ileri sürülmektedir.

Yüksek Ziraat Enstitüsü Talebe Derneğinin nizamnamesi de bir federasyona dahil olmıya müsait değildir.

Bu şartlar altında bu birliklerin bir federasyon kurabilmeleri ihtimali çok zayıftır. Fakat bütün bunlara rağmen Millî Eğitim Bakanlığı birlikler arasında bir anlaşma olmasını çok arzu etmekte ve bu yolda yüksek gayret sarfetmektedir.

(Hıfzı Topuz)

ZATÜRRİE — Bu hastalığın adına Fransızlar «pneumonie» derler. Bu tâbir birtakım memleketlerde ve bizim memleketimizde de kullanılmaktadır.

Fakat «zatürrie» kelimesi, bizde, hekimlik çevrelerinden başka, her tarafta halk arasında yayılmış ve meşhur olmuş bir söz halindedir.

Zatürrie, akciğerlerin özel bir mikrop tarafından iltihaplandırılmasiyle ortaya çıkan bir hastalıktır.

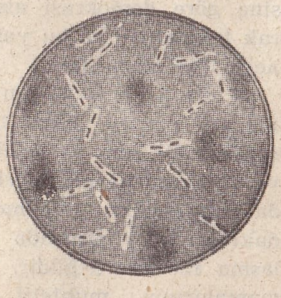
Bu hastalık, çok eski zamandanberi bilinmektedir. Dünyanın her tarafında görülmekte olan hastalıklardandır. Yapılan hesaplara göre, dünya üstündeki ölümlerin yüzde beşe yakın bir kısmının zatürrie neticesi husule geldiği anlaşılmıştır.

Mikrobu ve diğer sebepleri: Zatürrieyi yapan mikrop, ufak, mum alevi ve arpa tanesi şeklindedir. İki mikrop, uç uca gelerek, mikroskop altında, çift çift görünürler. Mikrobun etrafında kendisini dış müessirlerden ko-

rumıya yarıyan bir mahfaza (capsule) vardır.

Hekimlikte «pneumo» akciğer, «coque» da yuvarlak mikrop anlamına gelmek üzere, bu mikrobun adına «pneumocoque» denilmiştir.

Pnömokoklar, azgın ve hastalık yapıcı bir durumda iken çift çift birleşmiş gibi görünürler. Üremeleri için l â b o r a t u v a r l a r d a kan, serum.. gibi albüminli maddeler katılması lâzımdır. Kanlı vasatlarda kolaylıkla üreyerek yeşil renkte koloniler hâsıl ederler. Bu koloniler safrada erir ve «optochine» dedikleri ilâçla çok şiddetli müteessir olarak meydana gelirler.

Zatürrie mikrobu: pnömokok

Hastalık yapma kabiliyetlerini (patojenilerini) kaybettikleri zaman, çift çift birleşmekten ziyade, uzunca zincirler teşkil ederler. O zaman kanda yeşil renk yapmaz, kanı eritmiye başlarlar. Safradan ve «optochine» den müteessir olmaz bir hale gelirler.

Pnömokok hayret verici derecede değişme kabiliyeti olan bir mikroptur; bâzı tesirler altında azgın bir mikrop, az zamanda, zararsız, hastalık yapmaz bir şekle gelebileceği gibi boğazda ve burunda, uslu uslu, oturup hiçbir zarar yapmadan yaşıyan bir mikrop da, bâzı defa, insan ve hayvanı çabucak öldürebilecek bir azgın haline gelebilir. Pnömokoklar bir çeşit değildir. Bilhassa Amerikalıların yaptıkları incelemelerle bunların başlıca dört tip oldukları anlaşılmıştır. Bunun için bu mikroplar, tip I, tip II, tip III, tip IV diye ayrılmışlardır.

Her dört tip de zatürrie hastalığını hâsıl edebilir. Fakat yapılan deneylere göre hastalığı en ziyade birinci tip hâsıl etmektedir. Zatürrielerin üçte birinden fazlası bu tip ile husule gelmektedir. Böyle olmakla beraber birinci tipin yaptığı hastalıkta ölüm nispeti, ötekilere nazaran daha azdır.

En ağır ve öldürücü zatürrieleri husule getiren tipler, ikinci ve üçüncü tiplerdir. Pnömokoklar, tabiî şartlar içinde, insanların burun, boğaz boşluklarında ve yukarı teneffüs yollarında, hiçbir zarar vermeden, misafir halinde otururlar. Üşüyüp soğuk almak, yorgunluk, uykusuzluk, açlık ve sefalet.. gibi bâzı hazırlayıcı sebeplerin tesirleri altında, vücut dayanıklık kabiliyetini kaybedince, bu zararsız misafirler derhal azgınlaşarak kana ve vücuda yayılıp akciğerlerde oturur ve hastalığı hâsıl ederler. Bunlardan başka fazla şişmanlık, şeker hastalığı, tifo, grip, sıtma.. gibi ateşli hastalıklar alkolizm gibi haller, zatürrieye yol açan sebepler gibi telâkki olunmuştur. Bunların dışında bâzı insanların bünyelerinde, zatürrieye tutulmak için, ayrıca özel bir istidat mevcudolduğu da anlaşılmıştır. Havaların değişik gittiği mevsimlerde, bilhassa ilkbahar ve kış aylarında zatürrie daha çok görülür.

A r a z ı : Zatürrie hastalığı insanlarda, çok defa, birdenbire şiddetli bir titreme ve üşüme ile başlar. Bunun arkasından ateş, derhal yükselir, 39-40 dereceye çıkar. Bu ateşle beraber hastanın vücudunda derin bir halsizlik ve kırıklık vardır. Derhal yatağa yatmıya mecbur olur. O sırada hastada kesik, kuru bir öksürük mevcuttur. Çok defa göğsünün iltihaplı olan tarafında şiddetli bir ağrı ve saplanma tarzında bir sancı hisseder. Bu sancı o kadar iz'aç edicidir ki, hasta âdeta, nefes almaktan ve öksürmekten korkar gibidir. Dakikadaki teneffüs sayısı ziyadeleşir. Tipik bir «nefes darlığı» husule gelir. Hastaların bir kısmında, bu sırada dudak veya burun kenarlarında birtakım ufak kabarcıklar (uçuklar) hâsıl olur. Günler geçtikçe ateş, sabah akşam arasında birer derecelik farklarla yüksek olarak seyrinde devam eder. Kuru olan öksürük biraz yumuşar gibi olur.

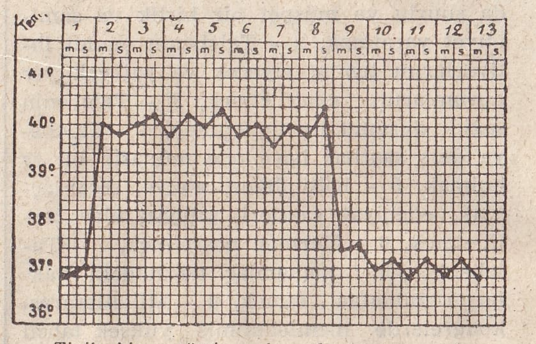
Çıkan balgamın bir kısmı cam gibi şeffaf, yapışkan, rengi kayısı ezmesi

Sol akciğerdeki zatürrie âfetinin röntgende görünüşü

veya demir pası renginde koyulaşmış bir haldedir. Bâzı hastalarda balgam, bâriz olarak, kanlıdır. Buna hekimlikte «paslı balgam» veya «kanlı balgam» derler ki zatürrieyi tanıtan en mühim belirtilerden birisidir. Bâzı hastalarda, yüksek ateşle beraber, şiddetli baş ağrısı, bulantı, kusma, iç sıkıntısı, baygınlık, sayıklama, atılma.. gibi haller görülür. Çok geçmeden, hastalığın ve ateşin şiddetinden dolaşım sistemi de müteessir olur. Nabız zayıflar, sayısı ziyadeleşir. Hastanın dudaklarında, burun ucunda ve parmaklarında morarma peyda olur. Dil paslı, dudaklar kavruk, iştah yoktur. Sidik azalmış, koyulaşmış, içindeki tuz miktarı azalmıştır. Sidikteki tuz miktarının azalması da hekimlerce zatürrieye mahsus bir vasıf gibi telâkki olunur. Hastalık, bu surelle, bir hafta kadar devam eder.

Eski hekimler, zatürrienin, başlangıçtan itibaren 7, 9, 11, 13.. gibi tek günlerde sona erdiğini söylemişlerdir. Gerçekten, çok defa, 7 ve nihayet 13 üncü günde hastanın halinde, birdenbire, bir ağırlaşma olur. Ateşi daha yükselir, nabzı daha zayıflar. Genel durumu aşikâr bir tarzda kötüleşir. Etrafındakilere endişe ve telâş verir. Fakat bunun arkasından, bir gece yarısı, şiddetli bir terleme baş gösterir. Bu terle beraber hastanın ateşi, bir-

Tipik bir zatürrie vakasında ateş trasesi

denbire, tabii hale düşer. Sidik bollaşır, ağrılar ve ıstıraplar kesilir. Hasta gözlerini açar. Bütün vücudunda büyük bir ferahlık ve hafiflik hissederek nekahate girmiş olur. Hekimlik dilinde kriz denilen bu hal, hastalığın mesut neticeye ulaştığını ve hastanın kurtulduğunu gösteren iyi belirtilerdendir.

Zatürrie, çok defa, bir akciğerde olur. En ziyade hâsıl olduğu yer sağ akciğerdir. Fakat solda veya iki akciğerde birden husule geldiği de az değildir. Zatürrienin başlangıcında akciğerin boşlukları içine kan hücum eder. Boşluklar şişer ve tıkanırlar. Akciğerin iltihaplı kısmındaki ince kıl damarları kanla dolup şişmiş bir haldedir. Bu tesirle akciğer de büyümüştür. Boşlukların içinde kanlı, köpüklü birtakım ifrazlar hâsıl olmuştur. Hastalık ilerledikçe akciğerdeki iltihap da ilerler. Akciğer daha ziyade kızarır. Kıvamı sertleşir. Âdeta karaciğere benzer bir hal alır. Daha sonra akciğerdeki bu renk esmer sincabi bir manzara gösterir. Boşlukların içindeki ifrazların bir kısmı balgamla dışarıya çıkar. Hastalık günleri ilerledikçe ve hasta iyiliğe doğru yaklaştıkça bütün bu haller düzelerek, sonunda, akciğer gene eski haline dönmüş olur. Zatürrienin örneklik tablosu budur. Fakat hastalık daima böyle geçmez. Bâzı insanlarda zatürrieler, o kadar ağır olur ki hasta, birkaç gün içinde, kana ve bütün vücuda yayılan mikropların tesiri altında, yıldırımla vurulmuş gibi ölüp gider. Bâzılarında ise hastalık daha hafif geçer. Büyük bir sıkıntı vermeden sona erebilir. İhtiyarların zatürrieleri daha sinsidir. Ateş o kadar yükseğe çıkmaz. Lâkin az zamanda hastayı düşkünleştirir. Ateş çok yüksek olmadığı halde dil çok paslı, dudaklar kuru, kavruk ve hasta umulmıyacak derecede bitkindir. İhtiyarlarda zatürrie, çok defa, ölüm sebeplerinden birisini teşkil eder. Bu hastalık, tifo, dizanteri, grip, sıtma, sarılık.. gibi başka hastalıklarla beraber ve karışık olursa o zaman tehlikesi daha büyük olur.

İ h t i l â t l a r : Zatürrie esnasında husule gelen ihtilâtlar da ehemmiyetlidir; bunlar arasında, kalbin etinde (adalesinde), iç ve dış zarlarında hâsıl olan iltihaplar vardır. Hastalığın şiddetinden dolayı dolaşım sistemi bozulabilir. Vücudun muhitindeki kan dolaşımı felce uğrarsa hastaların hali fenalaşır ve ölüme sürüklenebilirler. Onun içindir ki hekimler: Zatürriede iltihap akciğerde fakat tehlike kalbdedir, demişlerdir.

Başka mikropların işe karışmasiyle akciğerde abse ve gangrenler husule gelmesi, kana yayılan pnömokokların beyin zarında oturup tehlikeli bir menenjit yapmaları, akciğerleri örten ince zarda (plevrada) kuru, sulu veya cerahatli zatülcenp ler hâsıl olması zatürrienin sebebolduğu ihtilâtların belli başlı olanlarındandır. Bundan başka, gözlerde, kulaklarda, barsaklarda, böbreklerde ve karaciğer gibi organlarda türlü türlü ihtilâtlar hâsıl olduğu da vardır.

T e ş h i s: Zatürrienin anlaşılması, çok defa, kolaydır. Hastalığın birdenbire titreme ve üşüme ile başlaması, dudaklarda uçuk, öksürük, göğüste ağrı, nefes darlığı, balgamın manzarası zatürrieyi göstermiye yeter belirtilerdir. Hekimler tarafından muayene edildiği zaman, hastanın göğsünde, vurma ve dinleme ile, elde edilen deliller de işi aydınlatmıya kâfidirler. Yalnız eğer zatürrie odağı (mihrakı) derinde ve akciğerin tam orta yerinde olursa (santral zatürrie) bütün bu belirtiler az ve noksan olurlar. O takdirde hastalığı anlamak, gerçekten, zor bir hal alır. O zaman ancak yapılacak röntgen muayeneleriyle hastalığa teşhis koymak mümkün olabilir.

Zatürrienin bulaşıcı bir hastalık olup olmadığı, hekimler arasında, uzun tartışmalara sebebolmuştur. Zatürrie mikropları, hastalık sırasında, hastanın balgamında ve yukarı teneffüs yollarında çok bulunurlar. Bunların söz söyler, öksürür ve aksırırken ağızlarından, burunlarından fırlıyan tükrük damlacıkları içinde bulunan ve etrafa saçılan mikropların başkalarını da bulaştıracağı düşünülebilir. Fakat sağlam insanlara sadece mikrop bulaşmakla zatürrie husule gelemiyeceği, hastalığın husulü için insanın, bünye ve istidadı başta olmak üzere, bir sürü faktörlerin ve hazırlayıcı sebeplerin de mevcudolması lâzım geldiği göz önünde tutulursa, zatürrienin büyük bir sirayet kabiliyeti gösteremiyeceği kendiliğinden anlaşılır. Şu halde sirayet az ve mahduttur. Şurası var ki zatürrieyi yapan mikroplar, sadece, pnömokoklar değildir. Bâzı özel hallerde tifo, şarbon, veba, ruam mikropları gibi daha başka ve azgın bâzı mikroplar da zatürrie yapabilirler. İşte bu zatürrielerde bulaşma tehlikesi, âdi zatürrieye nazaran, daha çok vardır.

K o r u n m a : Zatürrieden korunmak için soğuk, rutubetli mevsimlerde vücudu üşütmek, terli iken hava cereyanlarına karşı durmak.. gibi hallerden çekinmek lâzımdır. Pnömokoklardan yapılmış bir aşı, zatürriede koruyucu olarak kullanılmışsa da bundan kesin neticeler alınamadığı için pratik sahada büyük bir yer tutamamıştır. Nezle, bronşit, soğuk algınlığı, grip gibi hallerde, vucut soğuğa karşı duyarlık (hassasiyet) kazandığı için, zatürrieden korunmak istiyenler, bu hastalıklar sırasında kendilerini daha ziyade korumalı, yatağı çabuk terketmemelidirler.

T e d a v i : Hastayı olduğu yerden kaldırmamak, tedavi bahanesiyle uzak yerlere götürmek için, yollarda ve taşıt vasıtalarında hırpalamamak, üşütmemek lâzımdır. Hastanın yattığı oda sakin, rahat, havadar ve güneşli olmalıdır. Odanın havası biraz rutubetli tutulmalı ve sıcaklık derecesi 18-20 santigrad derecesinde bulunmalıdır. Hastanın ağzını, burnunu, dilini ve bütün vücudunu temiz tutmak tedavi ve bakımın esasını teşkil eder.

Verilecek besinler: Süt, yoğurt, çorbalar, lâpalar, meyva suları, kompostolar.. gibi hazmı kolay maddeler arasından seçilmelidir. Göğüs ağrılarına ve nefes darlıklarına karşı göğse yapılan ıslak sarmalar ve prisniç tarzındaki sıcak kompresler çok iyi gelir. Ateş düşürücü ilâçları çok kullanmak ve ateşi zorla düşürmiye çalışmak faydasız ve hattâ zararlıdır. Kalbin kuvvetini, kan basıncını (tansiyonu) daima göz önünde bulundurarak dolaşım sisteminin en ufak bir aksaklığına meydan vermemek için, kalbi ve damarları kuvvetlendirici ilâçlar ve enjeksiyonlar kullanmak çok uygundur. Pnömokokların beygirlere şırınga edilmesiyle elde edilen, tek veya karışık tipteki serumlar, zatürrie tedavisinde, bütün dünyada, bilhassa Amerikada, eskiden çok kullanılmıştır.

Pnömokoklar «optochine» denilen bir ilâçtan çok müteessir olduklarından bu maddenin zatürrie tedavisinde kullanılması tecrübe edilmiştir. Fakat bu ilâç insan için de zehirlidir. Gözleri kör etmek gibi fenalıkları görüldüğü için terkedilmiştir. Daha sonra buna yakın bir terkipte bulunan «kinin» dediğimiz ilâcın hastalık üzerine müessir olacağı düşünülerek, bir zamanlar zatürriede kinin tedavisi çok beğenilmiş, kalsiyum ile karıştırılmış kinin enjeksiyonları bu hastalıkta âdeta, kurtarıcı gibi telâkki edilmiştir. Bütün bu ilâçlar zatürriede, açzok fayda vermişlerse de tedavide istenilen parlak neticeyi husule getirememişlerdir. İş bu kertede iken, hekimlik alanına, bir güneş gibi, doğan «sulfamide» dedikleri maddeler ve bileşikleri ilâçlarla bir müddet sonra ortaya çıkan «penicilline», zatürrienin tedavisinde hekimlerin ve hastaların, büyük bir kurtarıcı gibi imdadına yetişmiştir. Bugün bu ilâçlar, yerine ve vakasına göre, başlı başına veyahut karışık olarak, zatürrie tedavisinde biricik ilâç halinde ve muvaffakıyetle kullanılmaktadırlar. Bunlar sayesinde, azgın mikropların ciğerlerde tutuşturduğu zatürrie yangını olduğu yerde çabucak bastırılıp söndürülmekte ve hastaların bin bir tehlike ve ıstıraptan kolaylıkla kurtulması mümkün olmaktadır.

(Dr. Nuri Ömer Ergene)

ABDURRAHMAN PAŞA, KADI — (1747 - 1809) Dördüncü Mustafa ve İkinci Mahmut devirlerinde geçen tarihî hâdiselerde önemli roller oynamış ve hele bundan evvel Üçüncü Selim devrinde "Nizamı Cedit" in kuruluş ve gelişmesinde büyük hizmetleri görülmüş Osmanlı ricalindendir. Bugün Antalya iline bağlı olan İbradi bucağında 1747 (H. 1160) tarihlerine doğru dünyaya gelmiştir. Babası, "Büyük Şeyh" lâkabiyle tanılan kadı ve müderris Mehmet Efendi olup dedeleri sırasiyle Hacı Ali, Osman ve Oruç Ali Efendilerdir. Oruç Ali Efendinin babası ise Türkistandan Musul civarına gelip yerleşen ve Yavuz Selim ile birlikte Mısır seferine iştirak eden adını bilmediğimiz bir Türk kahramanıdır.

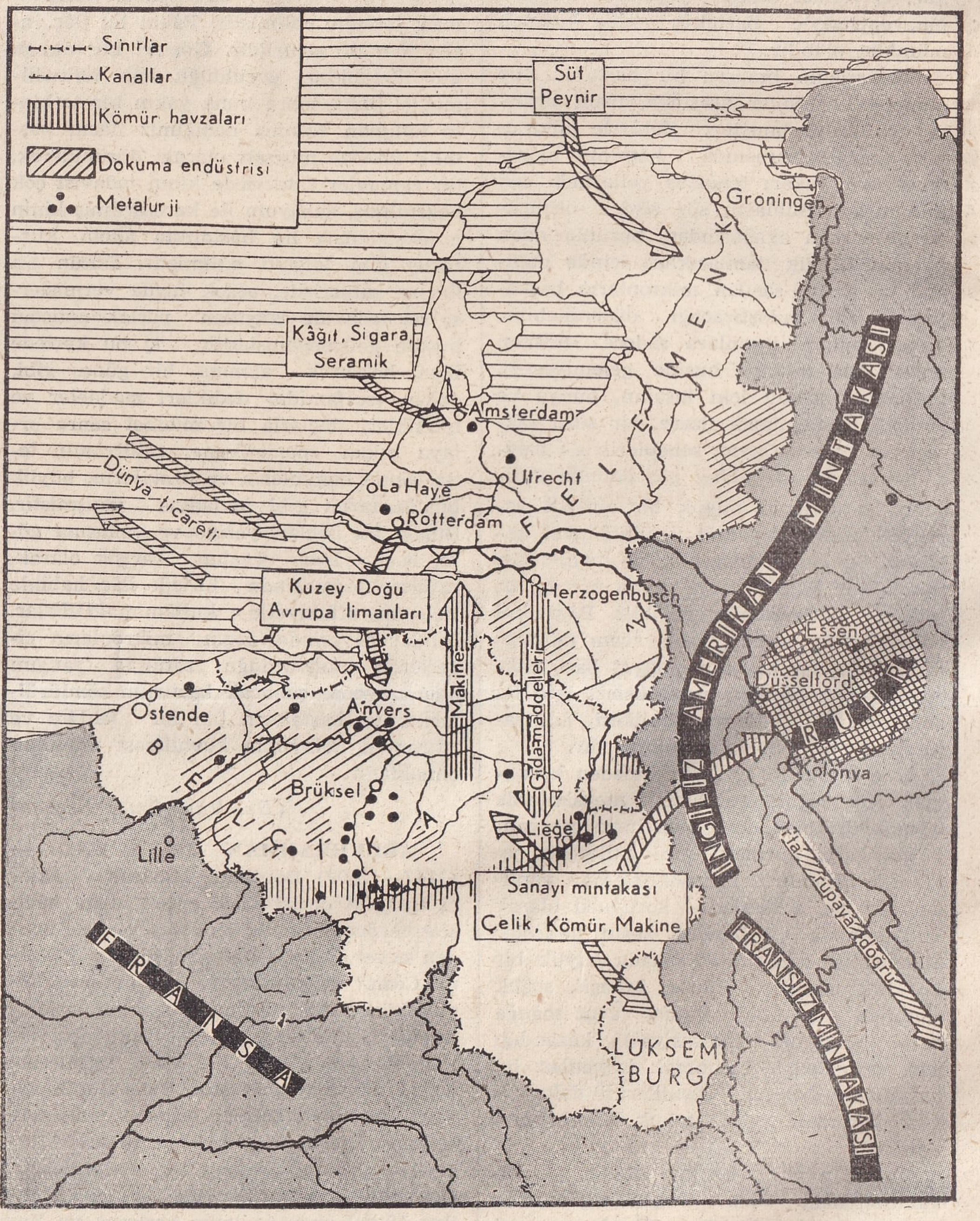
İlmiye sınıfından yetişerek devlet hizmetine giren Kadı Abdurrahman Paşa'nın ilk memuriyetini Konya kadılığında geçirdiğine kuvvetli bir ihtimalle hükmedilebilir. Konya kadılığından Kayseri kadılığına nakledildiği sıralarda amcazadesi Ali Efendi'nin Bozkır'da zorbalar ve yeniçeri azgınları tarafından birçok hakaretlere uğradığını ve bir gün âni olarak öldürüldüğünü öğrenmişti. Neticede onlardan intikam almak ve bozulan sükûn ve âsayişi yoluna koymak maksadiyle yaptığı müracaat ilgililerce uygun görülmüştü. Etrafına topladığı müsellâh bir kuvvetle Bozkır'a giren Abdurrahman Paşa, kısa bir zamanda isyanı bastırmış ve âsayişi iadeye muvaffak olmuştu (1803). İşte onun bu başarısı Osmanlı ricalince takdire şayan görülmüş ve kendisine evvelâ mirmiranlık rütbesi ve Bozkır maden eminliğiyle birlikte Alâiye ve İçel sancakları mutasarrıflığı tevcih ve bundan beş altı ay sonra ise üzerine vezaret rütbesi verilerek Konya valiliği ihsan olunmuştu. Kadılığı zamanında kazandığı husumet yüzünden şehre sokulmadığı rivayet edilen Abdurrahman Paşa, civarda bulunan Çayırbağı'nda bir müddet bekliyerek münasip bir dille halka öğütler vermek istemişse de buna muvaffak olamamıştı. Mevsimin kış olması yüzünden maiyetindeki askerin çadırlarda uzun zaman kalması imkânsızlığını gören Abdurrahman Paşa, seçtiği bir kuvvetle gece yarısı kale kapısından şehre girmiş ve birçok kanlı çarpışmalardan sonra hükümet konağına giderek işine başlamıştı. Konyada beş altı yıl kadar süren valiliği sırasında halkı pek sevindiremediği söylenmekle beraber orada bulunduğu müddet içinde bâzı hayırlı işlere sarılarak onları başarı ile yoluna koyduğu da bir hakikattir. Bu cümleden olmak üzere onun eski sarayı yıkarak şimdiki topçu kışlasını hükümet konağı olmak üzere yaptırmasını zikredebiliriz. Konya ve havalisindeki küherçile kârhanelerinin faaliyetlerini arttırmak hususunda ise büyük hizmetlerde bulunmuştu. Onun Nizamı Cedit adı verilen askerî teşkilâtın yürürlüğü hususundaki himmetini de unutmamalıdır. Kadı Abdurrahman Paşa bundan başka hükümet merkeziyle görüşmiye intizamla devam edebilmek için İstanbul ile Konya arasında her hafta hareket eden posta tatarları ihdas eylemiş ve böylece merkez ahvalini o zaman için Konya gibi oldukça uzak bir yerden takip imkânını bulabilmişti. Orada vali olarak bulunduğu zaman üzerine bir aralık Alâiye sancağı mutasarrıflığı ile Bozkır maden eminliğini dahi almış ve bu esnada mezkûr madeni basarak memurlardan birçoğunu öldüren Deli Yunus'tan oldukça zarar görmüştü. Osmanlı hükümdarının emriyle iki tuğlu vezir olarak Konyaya gelen paşadan memnun olmıyan bâzı kimselerin, başlarında Bekir Ağa olduğu halde onun kuvvetleriyle çarpıştıkları yerli destanlarda zikredilir. Yenilerek İstanbula gitmek üzere yola çıktığı sırada Ilgın civarında karşılaştığı Tekelioğlu Mustafa Bey gailesini güçlükle atlatmış ve sadaret kethüdası İbrahim Nesim Efendinin lâyihası mucibince atlı ve yaya olarak bir miktar talimli askerle Edirne istikametinde Rumeli'ye geçmişti. Silivriye varan

Abdurrahman Paşa kuvvetleri, kendisine karşı koymak istiyenleri yenerek yoluna devam etmiş ise de birbiri arkasından çıkan Çorlu, Tekirdağ ve diğer yerlerdeki isyanlarla hayli sarsılmıştı. Hafız İsmail Paşanın teşvikiyle Tirsiniklioğlu'nun ve diğer o havalideki Rumeli âyanlarının Edirnede toplandığı görüldü. Kadı Paşa kuvvetlerinin bu ittifak hareketini kısa bir zamanda ve azıcık bir emekle bastırabilmesi muhakkak olmasına rağmen Üçüncü Selim Çorludan geri dönmesi hususunda emir vermişti. Verilen bu emirle Nizamı Cedit ordusunun Silivriye çekilmesi üzerine gittikçe şımaran düşmanları kendisini öldürmiye kalkışmışlardı. Ağribozlu Bekir Paşa'nın işe karışması ile İstanbula dönen Kadı Abdurrahman Paşa, Alemdar Mustafa Paşa'nın sadareti zamanında dağılmış olan Nizamı Cedit askerinden tüfekçi namiyle bir miktar kuvvet toplıyarak yeniden faaliyete karar vermişti. Bu suretle yeni sadrazamın emniyet ve itimadını kazanan Abdurrahman Paşa, az sonra kurulmasına çalışılan Sekbanı Cedit askerinin yiyim, yatım ve giyim işleriyle cephanelerini teminde büyük gayretler göstermişti. Hattâ mütenekkiren dolaştığı İstanbul sokaklarında iç durumu adım adım takipten geri kalmamıştı. Bundan başka Alemdar Mustafa Paşa'nın şahadetini takibeden günlerde İkinci Mahmut emriyle öldürülen Dördüncü Mustafa'nın katlinde dahi kendisinin büyük bir rol oynadığını görüyoruz. Bu suretle yeni padişahın gözüne giren paşa, maiyetindeki askerle yeniçeri alaylarına hücum ve kışlalarını zapt ile yüzlercesini kılıçtan geçirmiştir. Fakat yeniçerilerin harekete geçmeleri üzerine Abdullah Ramiz Paşa ile birlikte Ayastefanos (Yeşilköy) istikametinde denizden hareketle Makriköy (Bakırköy) de karaya çıkmış ve nihayet Uzunköprü civarında Kinarya köyünde tedarik eyledikleri beygirlerle yollarına devam ederek civardaki bir çiftliğe sığınmışlardır. Bir müddet sonra yanında bulunan Bahriye nazırı Moralı Ali Efendi ile İstanbula gelerek Eyüpte Nakşibendî zaviyesinde birkaç gün kalmıştır. Menkûben şehirde dolaşıp gelişen olayları gözleriyle gördükten sonra Üsküdara geçmiş ve oradan da Alâiye taraflarına gitmek üzere yola çıkmıştır. Paşanın firarını haber alan yeniçeriler, oğlu Abdullah Paşa'nın idaresinde bulunan Alâiyede onun katline dair İkinci Mahmut'tan bir ferman alır almaz Teke mütesellimi kapıcıbaşı Hacı Mehmet Ağa'yı bu işe memur etmişlerdir. Tekelioğlu diye mâruf olan bu zat maiyetinde bir miktar yeniçeri olduğu halde evvelâ Alâiyeye giderek kaleye sığınan Kadı Paşa'yı bir hayli sıkıştırmıştır. Paşanın bir kolayını bularak İbradi'ye gelmesi üzerine takibine koyulmuş ve neticede beş altı aylık çarpışmadan sonra Zilân köyü civarındaki bir mağarada oğullariyle birlikte yakalıyarak İbradideki konağına getirmiş ve akrabasından birkaç kişi ile birlikte orada idam ettirmiştir (28 ocak 1809 - 10 zilhicce 1223). Bir bal tulumu içerisinde İstanbula gönderilen kesik başı ise, Şanizade'nin kaydına göre, 22 zilhicce 1223 te ibret taşında teşhir edilmiştir.

Kısa Bibliyografya: Mehmet Süreyya: Sicilli Osmanî, C: 3. Ahmet Cevdet Paşa; Tarihi Cevdet, C: 8 ve 9. Fazlı Necip; Dehşetler İçinde Selânik, Yeni Asır Matbaası, 1325 (Dört Cilt), Ed. Drioult; Selimi Salis ve Napoléon (Fuat Köprülü Ter.), İstanbul, S: 44. Ali Reşat; Kurunu Cedide Tarihi, 1926, C: 2. Mehmet Ataullah; Tarihi Şanizade, C: I, S: 60-61. İsmail Hakkı Uzunçarşılı; Rumeli Âyanlarından Tirsinikli İsmail, Yilikoğlu Süleyman ve Alemdar Mustafa Paşa, İstanbul, Maarif Mat., 1942. Yusuf Akçora; Osmanlı Devletinin Dağılma Devri. Tahsin Öz; Selim III. Mustafa IV ve Mahmut II Zamanlarına Ait Birkaç Vesika. Tarih Vesikaları Dergisi, No. 1. Muzaffer Erdoğan: Kadı Abdurrahman Paşa, Hayatı ve İcraatı, Konya Halkevi Mec., No: 68 ilâ 72 (Dört makale).

(Muzaffer Erdoğan)

BENELUX — (Benelüks okunur) Benelux; Belçika, Holânda ve Luxembourg arasında 5 eylûl 1944 te Londrada imzalanmış gümrük birliği anlaşmasına verilen kısa addır. Bu ad sırasiyle Belgie (Belçika), Nederland (Holânda) ve Luxembourg (Lüksemburg) kelimelerinin ilk hecelerinin birbirine eklenmesiyle meydana getirilmiştir.

1830 ayrılmasından sonra, Belçika ve Holânda, siyasi bakımdan artık imkânsız hale gelen bir birliği iktisadi plân üzerine kurmıya birkaç defa teşebbüs ettiler. Bunların başlıcaları olan 1878, 1906 ve 1931 teşebbüsleri iki memleketin iktisadi bünyelerindeki tezatlar ve bâzan da birtakım milletlerarası tazyikler yüzünden akim kalmıştı. Bununla beraber, 1922 yılında Belçika ile Lüksemburg arasında kısaca U. E. B. L (Union Economique Belgo - Luxembourgeois) adı verilen bir gümrük birliği anlaşması imzalanmıştı. İşte 1944 te meydana gelen Benelux, U. E. B. L. ile Holânda arasında imzalanan yeni anlaşmanın neticesidir.

Yetmiş yıl evvel teşebbüs edildiği halde ancak beş yıl evvel meydana getirilen bu birliğin bu kadar gecikmesinin sebepleri şöyle izah edilebilir: Siyaset bakımından muhafazakâr olan ve endüstrilerini geliştirmiye çalışan Holândalılar serbest mübadeleye dayanan bir ticaret sistemine bağlıydılar. Halbuki çoğunluğu radikal olan Belçikalılar ise tarımlarını serbest mübadelenin aksi bir sistemle müdafaa etmek yolunu arıyorlardı. Zira Belçika,

endüstriyel bir memleket olduğu kadar da zengin bir tarım memleketidir. Sonra gündelikler ve geçim masrafları Belçikada Holândadakinden çok daha düşüktü. Bundan başka iki memleketin, sömürgelerinde takibettikleri iktisadi siyaset de birbirinden tamamiyle ayrıydı. Nihayet Holândanın Rotterdam ve Belçikanın Anvers limanları arasındaki eski rekabet meselesine de bir hal çaresi bulunamıyordu. Bu dahili güçlüklere birtakım harici güçlükler de ekleniyordu: İthalâtının yüzde on ikisini Belçikaya yapan ve Belçikanın ihracatından yüzde on birini çeken ve gene ithalâtının yüzde on beşini Holândadan alan ve ihracatının yüzde yirmiden fazlasını Holândaya gönderen Almanya; sınırları boyunda iktisadi olmakla kalmıyabilecek bir blok kurulduğunu görmekten endişe ediyordu. Diğer taraftan Anglo-Saksonlar da, kendi hesaplarına, ancak kendilerine haizi rüçhan millet şartları tanındığı takdirde böyle bir birlik tasavvuruna müsait davranacaklarını ihsas ediyorlardı.

Bu güçlükler İkinci Dünya Savaşına kadar sürdü. Fakat İkinci Dünya Savaşının, bilhassa Almanyanın mağlûbolacağını belli eden son safhaları, o zamana kadar sürüp gelen şartları alt üst etti. Bir kere, Alman işgali Belçika ve Holândayı, fiyatlar ve işçi gündelikleri bakımından olduğu kadar siyasi bakımdan da hiçbir zaman vâki olmadığı kadar birbirine yakınlaşmış durumlara sokmuştu. Sonra da Almanyanın ezilmesi tabiatiyle üç milleti, ananevi pazarlarından birinin ortadan kalkması vaziyetine karşı elbirliğiyle tedbirler almak düşüncesine sevketti. Bundan başka, Anglo-Saksonlar, üç memleket arasında, muhtemel bir Batı blokunun nüvesini teşkil edebilecek bir anlaşmanın meydana gelmesine hararetli taraftar kesilmişlerdi. Nitekim, çok geçmeden, İngilizlerin bu husustaki teşvikleri musir hale geldi.

İşte bu suretle imzalanan Benelux Anlaşması, derhal tatbikı imkânsız olabilecek her sahaya teşmil edilmiş bir iktisadi birlik derpiş etmiyordu; fakat üç merhalelik bir yakınlaşmayı hedef tutuyordu: 1) İthal malları için müşterek bir gümrük tarifesi kabulü (gümrük benzerliği); 2) Üç memleket arasında alkol, şarap, bira, şeker ve tütün dışında kendi emtiaları üzerinden gümrük resimlerinin kaldırılması (gümrük birliği); 3) Üç memleketin herbiri tarafından evvelce alınmış tedbirlerin, üçüncü devletlerle mevcut ticari anlaşmalar çerçevesi içinde ve üç memleketin dış ticaretleri lehine koordine edilmesi (tam iktisadi birlik).

Bunların gerçekleştirilmesi işi üç karma meclise tevdi edilmişti: 1) Gümrükler idare meclisi - Holândanın üç temsilcisiyle U.E.B.L. nin üç temsilcisinden meydana gelen bu meclis, gümrük tarifelerinin tevhidi için gerekli tedbirleri incelemekle mükellefti ve gümrük ihtilâfları komisyonu yardımcı olarak bu meclise bağlıydı; 2) Ticari anlaşmalar meclisi - Beşerden on mümessilden kurulmuş bu meclisin vazifesi taraflardan herbirinin üçüncü bir devletle olan anlaşmalariyle alâkalı halleri koordine etmektir; 3) İktisadi birlik meclisi - Diğer iki meclis tarzında kurulmuş olan bu meclis de: a) İthalâtı, ihracatı, transiti ve istihsalâta yardım tahsisatını düzenlemek üzere alınacak tedbirler hakkında U.E.B.L. nin ve Holândanın salâhiyetli makamlarına tavsiyelerde bulunmak; b) Müşterek bir rejim gerçekleştirmek gayesiyle bu tedbirleri koordine etmek; c) Müşterek ithalât, ihracat ve transit kontenjanlarının idaresini sağlamak işleriyle vazifeliydi.

Bu sonuncu meclis, birbirinden ayrı hususları incelemekle ve ihtilâflara hakemlik etmekle mükellef komisyonlar kurdu. Bunlar tarım, iaşe ve balıkçılık, sınai gelişme, tevziat ve rüçhaniyetler, nakliyat ve liman meseleleri, deniz aşırı ülkeler (yani müstemlekeler) komisyonlarıdır. Demek ki, iktisadi birlik meclisinin vazifesi birinci derecede ehemmiyetlidir; anlaşmayı imza eden devletlerin iktisadi faaliyetlerini koordine etmekle mükellef olduğuna göre sadece bir gümrük birliği çerçevesini aşmaktadır.

Yukarıda bahsettiğimiz üç merhaleden birincisi, yani gümrük benzerliği merhalesi hemen hemen başarılmıştır. İkinci merhale olan gümrük birliği meselesi ise biraz daha güçtür, zira tabiatiyle her türlü mahalli menfaatlere dokunmaktadır. Bununla beraber bu hususta da çok ileri adımlar atılmıştır. Üçüncü merhaleyi teşkil eden tam iktisadi birlik ise çok karışık müzakerelere ve tartışmalara yol açmaktadır. Zira iktisadi birlik; fiyat ve gündeliklerde eşitliği, hafif endüstrinin rasyonel tevziini, Anvers ile Rotterdam limanları arasında tonajın rekabetten fazla işbirliğine dayanır tarzda taksimini, ticaret mekanizmalariyle zirai sahada kontrollerin tek şekle sokulmasını, uzun vâdeli yeni inşaat plânlarında koordinasyonu gerektirmektedir.

İktisadi birlik bahsinde karışık müzakerelerin temel güçlüğü, iki memleketten (yani Holânda ve Belçikadan) hiçbirinin bir siyasi kaynaşmayı, yani memleket birliği haline gelmeyi istememesidir. Her ikisi de millî kuruluşları bahsinde kıskançtırlar; hiçbiri müşterek bir para ihdas etmek üzere parasını fedayı kabul etmemektedir; müşterek hükümet tedbirleri üzerinde mutabık kalmak gayesiyle bakanlar arasında birlikler kurmak fikirleri katiyetle reddedilmiştir.

Belçikalılarla Holândalıların zevk duyguları birbirinden tamamiyle ayrıdır. Kalkınmanın gerektirdiği güç vazifeler karşısında takındıkları tavırlar da tamamiyle başkadır. Bugün, Belçikada, refahın avdet ettiği söyleniyor. Bunu söylemekle Belçikalılar demek istiyorlar ki, işlerinde azçok muvaffak olan kimse yiyecek, içecek ve satın alacak (hepsi kara borsadan) iyi şeyler bulabilir. Holândalılar ise, refahın avdetine pek kani değildirler. Başka memleketler sosyologlarının hayran kaldıkları sosyal emniyet tedbirlerini ve iskân programlarını bizzat Holândalılar yeter bulmamaktadırlar.

Zevk ve duygulardaki ayrılık iktisadi kaidelere olduğu kadar hususi hayata da müessir olmaktadır. Meselâ Belçikada hükümet lüks Amerikan otomobillerinin, pahalı mamul eşyanın, güzel Paris kumaşlarının, yahut İsviçreden gelen zengin deri mamulâtın ithalini men etmemiştir. Bütün bu lüks eşyayı satın almak imkânından mahrum olanlar için daha ucuz ve güzel eşya vardır. Belçika bugün, solcu hükümetler gördüğü halde, ferdî kazanç aramanın başlıca faktör sayıldığı en mükemmel Avrupa memleketidir.

Holândada sosyal hava başkadır. Burada kalkınmanın şahsi değil, millî gibi bir şey olduğu hissedilir. Harbdenberi, Holândada hayat, eski prensip bağlılığını biraz kaybetmiştir. Bununla beraber, çok muhafazakâr olarak kalmaktadır ve köylüsünden La Haye idaresindeki münevvere kadar bütün Holândalılar Belçika hükümetinin "spekülâtörün israfı" diye vasıflandırdıkları siyasetini tasvibetmemektedirler. Belçika ve Holânda gibi bu kadar garip bir tarzda birbirinden ayrı olan iki memleketi bir iktisadi birlik içinde bir araya getirmek, gerçekten, büyük bir tezat gibi görünür.

İktisatçılar, her iki hükümetin yüksek memurları, gazetelerin başyazarları iki memleketin başlıca meselelerinin birbirinin nekadar benzeri olduklarını, ve memleketlerinin dünyanın geri kalan kısmiyle ticari münasebetler kurmasında, 18 milyon nüfuslu diğer herhangi bir Avrupa memleketinden daha küçük arazi üstünde 18 milyonluk bir blok teşkil etmesinde ve ihracat için çok daha fazla miktarda mahsul ve mamulü ellerinde bulundurmasında ne büyük menfaatler olacağını idrâk edecek kabiliyettedirler. Fakat her iki memleketin orta tabaka vatandaşı aynı görüşte değildir. Bütün bu ve buna benzer güçlükler, Benelux'ün üçüncü gayesi olan tam iktisadi birliği, şimdilik geciktirmektedir. Bununla beraber, Benelux gümrük benzerliğini başarmış, gümrük birliği bahsinde büyük adımlar atmıştır. Benelux herhalde, sırası gelince Batı Avrupasının daha geniş çerçevesi içinde genişlemesi kabil bir birliğin nüvesidir. Nitekim, Rus emperyalist siyasetinin gittikçe tehlikeli bir durum yaratması karşısında 1948 martı sonlarında İngiltere, Fransa ve Benelux arasında askerî ve iktisadi yardımlaşma esasına dayanan bir anlaşma imzalanmış bulunmaktadır.

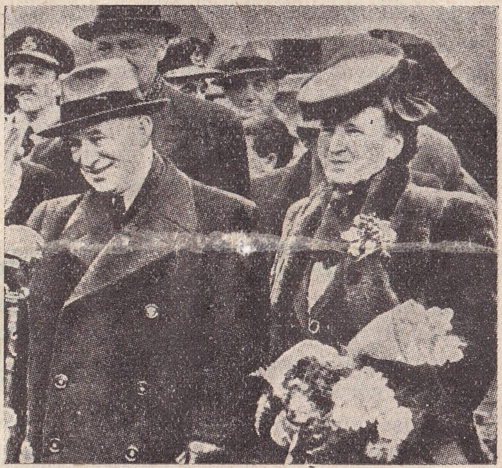
(Sudi Serim)

BENEŞ, EDWARD — (1884) "Beneş okunur" Çekoslovakya eski cumhurbaşkanı. Benes 28 mayıs 1884 te dünyaya geldi. Yüksek tahsilini Prag Üniversitesinde ve Pariste Sorbonne'da tamamladı. Beneş Prag üniversitesine devam ederken, daha sonraları Çekoslovakyanın kurtuluşunda büyük rol oynıyan Masaryk, üniversitede felsefe profesörü idi. Profesör Masaryk o devirde Slav ailesinin her koluna mensup öğrencilerden meydana gelen modern siyasi ve içtimai zihniyette bir sınıf yetiştirmiye gayret ediyor ve talebesine Avusturya - Macaristan İmparatorluğunun boyunduruğundan kurtulmuş hür ve müstakil

Beneş

bir Çekoslovakya telkin ediyordu. İşte, aralarında otuz dört yaş fark bulunmasına rağmen Benes'in hocasiyle sıkı fıkı dost olması orada başladı. Benes, hocası ve dostu Masaryk'in bilhassa hür ve müstakil Çekoslovakya bahsin-

Benes karısiyle

deki görüşlerini iyice benimsedi. Bununla beraber ilkin kendini ilme verdi. Hususiyle sosyal bilimler üzerinde derin etütler yaptı. Çok genç sayılacak bir yaşta iken Prag Ticaret Akademisinin ekonomi politik profesörü oldu.

1914 te Birinci Dünya Savaşı patlar patlamaz, Profesör Masaryk İngiltereye kaçtı ve o zamandan itibaren Çekoslovakyanın kurtuluşuna ve bağımsızlığına çalışan bir lider olarak tanındı. Benes memlekette kalmakla beraber hoca ile öğrenci arasındaki bağlar bir gün bile gevşemediği gibi biri dışarıda, biri içeride aynı maksat için çalıştılar. Benes Çek münevverlerini etrafına toplıyarak gizli büyük bir teşkilât kurdu. Fakat bu hareketi Avusturya polisinin gözünden kaçmadı ve tam yakalanacağı sırada, 1915 te Parise kaçarak Masaryk'le buluştu. O andan itibaren Benes'in hayatında yeni bir safha başladı. Pariste Masaryk, Albay Stefanik ve kendisinden meydana gelen Çek Millî Komitesinin sekreteri oldu. Bu komite, Birinci Dünya Savaşından sonra, 28 ekim

Benes bir tören esnasında

1918 de kurulan hür ve müstakil Çekoslovakyanın muvakkat hükümeti haline geldi. Aynı yılın 21 aralığında yapılan seçimlerde Masaryk'in bu yeni devletin ilk cumhurbaşkanlığına seçilmesi üzerine Benes de ilk Çek hükümetinin dışişleri bakanı oldu. Benes, bu bakanlık vazifesini cumhurbaşkanlığına seçilinciye kadar, muhafaza etti. Bu itibarla, Çekoslovakyanın bütün dış siyaseti Benes'in adına sıkı sıkıya bağlıdır. 1920 de Milletler Cemiyetinde Çekoslovakyayı temsil vazifesini üstüne alan Benes, aynı yılın 20 ağustosunda Küçük Antant'ın kurulmasında büyük bir rol oynadı ve bu adı taşıyan siyasi birliğin baş teşkilâtçısı oldu. 1935 te Millî Meclis başkanlığına seçilen Benes, aynı yılın aralığında Masaryk'in çekilmesi üzerine cumhurbaşkanlığına seçildi.

1939 eylûlünde patlıyan İkinci Dünya Savaşı içinde yurdunun Almanlar tarafından istilâsı üzerine kaçarak Londraya ve Amerikaya giden Benes, memleketinin kurtarılması için Müttefiklerle işbirliği ederek altı yıl uğraştı. Harbden sonra Çekoslovakyaya döndü ve yapılan seçimlerde gene cumhurbaşkanı olarak milletinin başına geçti. Avrupanın doğusunda nüfuz ve tahakkümünü gittikçe şiddetlendiren Sovyetler Birliği ile Batı demokrasileri arasında müvazeneli bir siyaset takibetmek ve memleketini Sovyet nüfuziyle komünist tahakkümünden uzak tutmak için elinden geldiği kadar çalıştıysa da komünistlerin şubat 1948 sonlarında bir hükümet darbesi yapmalarına mâni olamadı. Çekoslovakya da, diğer Moskova peyki devletler gibi komünistlerden mürekkep kukla bir hükümetin ve dolayısiyle Rus nüfuzunun eline düşmüş bulunmaktadır. Bu olaylar üzerine Benes bir müddet

Benes'in en son resimlerinden biri

cumhurbaşkanlığını muhafaza etmiş ise de 7 haziranda istifasını vermek mecburiyetinde kalmıştır. Bununla beraber Benes, hâlâ Çekoslovak milletinin bir ümit ve kurtuluş yıldızı vasfını muhafaza etmektedir.

Karakter ve hüviyeti: Benes, üstün bir zekâya sahip, olgun, çalışkan, vatansever, barışsever bir insandır. Memleketinin kurtuluş ve kuruluşunda oynadığı roller dolayısiyle Masaryk'ten sonra en fazla sevilmiş ve sayılmış ve kendisine millî kahraman diye bakılmıştır. Çekoslovakyanın milletlerarası kazandığı itibar ve saygı hemen tamamiyle onun eseri sayılsa mübalâğa olmaz. Zira, yukarıda belirttiğimiz gibi, memleketin dış siyaseti hemen daima onun tarafından idare edilmiştir. Benes'in Milletler Cemiyetinde de büyük bir itibarı vardı. Orada verdiği demeçler daima bütün dünyanın dikkatini çekerdi. Zira sözlerinde her zaman derin bir realizm, büyük bir ileri görüşlülük sezilirdi. Barış siyasetinin yorulmaz bir mücahidi olduğu için yalnız kendi milletince değil, bütün dünyaca sevilen bir şahsiyettir. Benes öğrenciliğinden başlıyarak muhtelif vesilelerle bütün Avrupayı, Balkanları, Amerikayı gezip dolaştığı için dünya meselelerine de realist bir görüşle vâkıftır. En büyük meziyeti, çizdiği hedefe ulaşmak için gösterdiği gayret ve sebattır. Âlim, sosyolog, siyaset ve devlet adamı, muharrir ve edip olan Benes, bütün bunların gerektirdiği geniş bir kültüre sahiptir.

(Mehmet Tunca)

ÇALDIRAN MEYDAN MUHAREBESİ — (23 ağustos 1514) Onaltıncı Yüzyılın başlarında Anadolunun doğu parçası, daha doğrusu Anadolu yüksek yaylâsı uğruna iki kuvvetli devletin Çaldıran'da ne gayelerle çarpıştıklarını anlamak için; Osmanlı ve Safeviler zamanında İran devletlerinin durumlarına ve zamanın mühim olaylarına kısaca göz atmak gerekir.

1453 te İstanbulun zaptı ile Osmanlı Devleti bir imparatorluğa en uygun merkezi ele geçirmiş bulunuyordu. Bundan sonra Fatih'in başında bulunduğu Osmanlı devleti, Anadolu ve Balkanlarda geniş arazi fethine devam etti. Devletin ilk kuruluş yıllarını takibeden seneler zarfında zayıflamış bulunan Bizans devletinin elindeki topraklar ve Balkanlar ele geçirilmiş, sınırlar genişledikçe devletin kuvvetle bekası ve daha fazla büyüyebilmesi için Türk - Müslüman Anadolunun birliğini sağlamak zaruretini duyan padişahlar olmuştur. Yıldırım Bayezit Anadolunun siyasi birliğini temin hususunda çalışmış, fakat Timur fırtınası her işi sonunda akim bıraktırmıştı. Fatih Mehmet'in Karaman Beyliği topraklarını Osmanlı arazisine katması Anadolunun birliğini temin bakımından en mühim hâdisedir. Türk olan Anadoluyu tamamiyle elinde bulundurmak, bir Müslüman - Türk imparatoruğu olan Osmanlılar için en lüzumlu noktaydı. Anadolusuz bir Türk - Osmanlı imparatorluğu olamazdı, olsa bile kökü çok zayıf, hattâ köksüz bir ağaca benzerdi.

Mezhep meselesi bir tarafa; Osmanlı Devleti gibi İslâm olan ve ağırlık merkezini daha fazla Tebriz etrafında tutan Safeviler de aynı gaye ve endişelerle yüksek yaylâya hâkim olmıya çalışmıştır. Zaten Anadolu yüksek yaylâsının gerek stratejik, gerekse etnik bakımdan fevkalâde önemi, İran ve hele Osmanlı devletlerini mutlaka kendi uğrunda çarpıştıran tabii bir olaydır. Osmanlı İmparatorluğu İkinci Bayezit (1481 - 1512) devrinde hükümdarının ruhi haletine uygun geçici bir sükûn devrine girince; 1501 de yeni kurulan Safevi devleti bu durumdan geniş ölçüde faydalanmıya çalıştı. İkinci Bayezit harbden çekinen, sofu bir adam olduğundan onun ruhi durumunu sezen komşu hükümdarlar ve hele Şah İsmail, vaziyetten faydalanmak için hiçbir fırsatı kaçırmadı.

1501 de İranda yeni ve genç bir devlet kuran İsmail Safevi, sınırlarını genişletmek hususunda mânevi silâhlara da maddi silâhlar kadar önem verdi. 1335 te Erdebil'de doğan bir Şii şeyhinin sülâlesinden gelen İsmail, hükümdar olunca, mânevi mürşitliği de maharetle kullandı. Anadoluya birçok Şii propagandacıları göndererek kaleyi önce içten fethe uğraştı. Zaten Anadolunun doğusunda Şii Karakoyunlu Türk devleti (1380 - 1469) nin

tesiriyle Şiilik tohumları önceden nispeten ekilmişti. İkinci Bayezit'in harbden çekinmesi en çok Birinci İsmail'in işine yaradı. 1507 de Osmanlı topraklarından geçip Dulkadır Oğullarına hücum eden Birinci İsmail; Osmanlı arazisinden askeriyle geçiş müsaadesi iznini Bayezit'ten kolaylıkla koparmıştı. Zaten İkinci Bayezit komşu Müslüman devletlerle akrabalık kurmak için kızlarından birini İran veliahdı ile, Cem'in kızı olan bir yeğenini de Mısır sultaniyle evlendirmişti.

Şah İsmail'in Şiî propagandacılarının tesiri Anadoluda açıkça görülür: 1511 deki Şahkulu (Şeytankulu) hâdisesi buna iyi bir misal teşkil eder. Safevilerin mezhep propagandaları Doğu Anadoludan başlayıp içeriye doğru tesirini gösterdiği sırada; bunun Osmanlılar için büyük bir tehlike olduğunu İran topraklarına yakın yerde bulunan Trabzon valisi Şehzade Selim sezmişti. Şehzadeliğinde Kızılbaşlarla vuruşarak Bayburt ve Erzincanı kurtarmış, Şah İsmail tarafından üzerine gönderilen 4.000 kişilik kuvveti de kılıçtan geçirmişti (1508)..

İsmail Safevi kuvvetli bir hükümdardı: İranın Sasaniler zamanındaki siyasi birliğini yeniden kurmak için çok çalıştı. Atalarının dili "Azeri farsçası" olan Safeviler; İlhanlılar devrinde Türkleşmiş bir unsur olmakla beraber, kendileri "Arap"lıklarını iddia ederler. Birinci İsmail ile bir hükümdar hanedanı haline gelen Safeviler İran ve Azerbaycandaki Sünniliği kan ve ateşle kaldırarak yerine kendi mezhepleri olan "İsna-Aşariyye" Şiiliğini koymıya çalışmışlardır. Müfrit Şiî, daha doğrusu "Hurufi" akidelerine bağlı olan Birinci İsmail; İsna-Aşariyye Şiiliğini, yani Şiî mezheplerinin en ortodoks şeklini devlet dini kabul ederek, bunu muhtelif unsurları toplayıp birleştirmek için bir vasıta olarak kullandı. Eski Safeviye tarikatının irsî şeyhi olan İsmail, yalnız cismani sıfat ve salâhiyeti haiz bir hükümdar değil, aynı zamanda ruhani bir reis, müfrit Şiî kabileleri sinesinde toplıyan bir tarikatın başındaki mürşitti. Şah İsmail'in Sünniliğin yerine Şiiliği koymak istediği çok defa yalnız İranın Fars unsurunun bulunduğu topraklara münhasır kalmayıp, memleketi genişledikçe Türkistan ve Anadoluya kadar uzandı. Bu sebeple İsmail Safevi emellerinin gerçekleşmesi uğruna Doğu ve Orta Anadoluya da Şiî propagandacıları gönderdi. Anadoluya gelen propagandacılar hareketlerinde çok defa muvaffak oluyorlardı. Safeviler; Şiî Türkler arasında "Evlâdı nebi", İran unsuru arasında İran milliyetinin müceddidi (Halâskârı - Acem) rolünü oynuyorlardı. Propagandacılar derviş ve kalender kılığına bürünerek hareket ediyorlardı. Bir aralık Osmanlı İmparatorluğu içinde "Şah için" fedakârlıkla hizmet eden şahıslar o derece arttı ki; bunların artışı nispetinde padişaha ve Sünnilere karşı düşmanlık da o kadar kendini gösterdi. Hattâ devlet erkânından bâzıları da Şiiliğe sevgi beslemiye ve bu mezhebe meyletmiye başladılar. İsmail Safevi kılıcı ve dinî liderliği ile fetihlerine devam ederek geniş topraklar ele geçirirken, cesaret ve gururu da artıyor, Osmanlı İmparatorluğuna dahi açıkça meydan okuyordu. 1510 da arazisini zaptederek esir ettiği Özbek hükümdarı Şeybânî'nin derisine baharat doldurarak Bayezit'e göndermesi bu meydan okuyuşun en beliğ ifadesidir.

Çaldıran Muharebesini tasvir eden bir resim: Son Yüzyılda yapılmış bir tablodan

İkinci Bayezit devrinde Şahkulu ve Teke hâdiseleri gibi Şiî meseleleri İsmail'in Doğu Anadolunun fethi için cesaretini artırırken 5 mayıs 1512 de Birinci Selim'in Osmanlı tahtına geçmesiyle işler değişmiye başladı. Asker tarafından çok sevilen ve orduya dayanarak birtakım maceralarla padişah olan Birinci Selim cevval, cesur bir insandı. Kırk beş yaşında tahta geçen bu Türk hükümdarı bilhassa devletinin ve komşularının durumlarını çok iyi anlamıştı. Onun başa geçmesiyle İkinci Bayezit devrinde devlet erkânına çöken yorgunluk ve durgunluk çabucak cevvaliyete inkılâbetti. Şehzadeliğindenberi İran hâdiselerini yakından takibeden Yavuz Se-

lim, memleket içinde vuku bulacak hâdiseleri zamanında haber alabilmek için geniş bir casus şebekesi bulundurmıya ilk günlerde karar verip bunu Şiilere karşı kullandı. Temel unsuru Sünni Türklerden mürekkep bulunan Doğu Anadolunun Osmanlı İmparatorluğunun bekası için hayati bir önem taşıdığını Yavuz gayet iyi biliyordu. Geniş bir İslâm imparatorluğunun sınırlarını çizmek istiyen Yavuz'un, idealini gerçekleştirmek hususunda; Doğu Anadoluya, dolayısiyle Türkiyeye yaklaşan tehlikeyi bertaraf etmek düşüncesiyle birlikte tasavvur ettiğine muhakkak nazariyle bakılabilir.

İranla Osmanlı İmparatorluğu arasındaki çatışmayı; sadece mezhep üzerinde ayrılan fikirlerin, orduları arkasından sürüklemesi şeklinde mütalâa etmek yanlış olur. Asıl mesele, bu iki büyük devletin hayatı ve hele Osmanlılar için bütün Anadolu yüksek yaylâsının elde bulunması lüzumudur. Bu mesele iki hükümdar tarafından da etraflıca kavranmıştır. Bununla beraber harbin tâciline, mezhep propagandalarının da büyük tesiri olmuştur. Birinci İsmail, on dört senedenberi on dört bey ve hükümdarı mağlûbettiği ve yaptığı savaşlarla: Şirvan, Mazenderan, Dulkadır, Akkoyunlu, Karakoyunlu, Özbek ümerasına üstün geldiği cihetle kuvvetine güveniyor ve Yavuz'a da galebe çalacağını ümidediyordu. Bu maksatla Selim'in kardeşi Ahmet'in mülteci oğlu Murat ile birlikte Osmanlı topraklarından bâzı yerleri zaptettiği ve gene büyük bir ordu ile imparatorluğun sınırları üzerinde dolaşarak Osmanlı memleketlerine girişler yaptığı haberi; Birinci Selim'e ulaşınca Yavuz harbe karar verdi.

Yavuz Selim sefere çıkmadan önce memleket içinde güvenlik kurmak çarelerine başvurarak Anadoludaki Şiilerin yedi yaşından yukarı olanlarının bir listesini istedi. Acele yapılan bir yoklama sonunda 40.000 kişilik bir liste sunuldu. Bu Şiilerin bir kısmı idam, bir kısmı da hapsedildi.

İsmail Safevi bir ordu ile Osmanlı sınırlarında tecavüz hareketleri yaparken, Yavuz Edirnede fevkalâde bir divan toplıyarak harb kararını verdi ve Manisada bulunan oğlu Şehzade Süleymana, Edirne muhafızlığına tâyinini bildirdi.

Yenişehir ovasında Anadolu ve Rumeli askerlerinin toplanmasını emreden Yavuz 19 mart 1514 te Edirneden hareket ederek on günde İstanbula ulaştı. Yavuz Selim İstanbulda harb için hareket plânını hazırladı: Bosna valisi Hadım Sinan Paşa Anadolu beylerbeyi tâyin edildi. Yeniçerilerin Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa komutasında Geliboludan Anadolu yakasına geçmeleri emredildi. O sırada ordu içinde yakalanan bir İran casusuna, padişahın yazdığı harb ilânını bildirir bir mektup verilerek İsmail Safevi'ye gönderildi (22 nisan 1514). Farsça olarak kaleme alınan bu uzunca mektup hulâsatan şu satırları ihtiva ediyordu: "Zındıklığı ilhat ile izdivaç ve imtizac ettiriniz, fitneler çıkardınız. Dinî ifsadatınızın ve Ebubekir, Ömer hazeratına sebbetmenizin katli mucibolduğuna dair fetva verilmiştir. Üzerinize geliyorum, maamafih kılıçtan evvel İslâm teklif, şeriat icabıdır. Tam bir samimiyetle tövbe ve istiğfar ediniz. Evvelce atalarımızın ayakları basan Osmanlı memleketleri muzafaatından addolunan yerleri geri veriniz. Böyle yapmazsanız tagallüp tarikiyle elinizde bulunan memleket askerimiz tarafından zaptolunacaktır.". Önce buna aldırmıyan Şah İsmail, Yavuz'un hücum üzere ilerlediğini öğrenince, eski hareketlerinden vazgeçtiğini elçiler ve mektuplarla bildirmiye çalıştı. Fakat Yavuz Selim yolundan dönmedi.

22 nisan 1514 te İstanbul (Maltepe) dan hareket eden ordu, Yenişehir ovasında Rumeli askeriyle birleştikten sonra, Dukakinzade Ahmet Paşa 20.000 sipahi ile Kızılbaş ahvalini tecessüs için Sivas bölgesine gönderildi. Sivasa ulaşıldığı zaman Dukakinzade emrindeki sipahiler de esas kuvvetlere iltihak edince, Yavuz ordu mevcudunu saydırdı. Genel yekûn 140.000 olarak tespit edildikten sonra 40.000 kişilik bir kuvvet iç emniyeti temin gayesiyle Sivas - Kayseri bölgesine bırakıldı. Yollar daha evvel vâki hâdise ve hareketler neticesi tahribata uğramış, mahsul de zarar görmüştü. Yolların bozukluğu ve fazla uzunluğu sıkıntıyı artırdığından yeniçeriler arasında memnuniyetsizlik emareleri başgösterdi. Erzincandan sonra devam etmekte olan sızlanmaların daha fazla büyümesi karşısında Yavuz Selim askerin izzeti nefsine hitabetmek istedi ve asker safları arasına metinane atını sürerek "Bana böyle mi hizmet etmek istiyorsunuz? İtaat itiraz mı demektir? Aranızda kim haremini, çocuklarını görmek istiyorsa buradan çıksın, ayrılsın. Ben buraya geri dönmek için gelmedim. Korkaklar benim arkamdan gelmek istiyenlerden ayrılsın, bana hizmet için kılıç kuşanan ve tirkeş (ok mahfazası) takmış olanlardan ayrılsınlar, ben kararımdan dönmiyeceğim." Bu sözlerden sonra bir kişi dahi ordudan ayrılmıya tevessül etmedi. Osmanlı ordusu Diyadin ile Beyazıt arasındaki konaklarından geçtikten sonra Dana-Sazı denilen mevkideyken güneş tutuldu (19 ağustos). Bu hâdise; İranlıların sembolü olan güneşe kıyasla müneccimler tarafından fali hayır sayıldı.Keşif maksadiyle esas kuvvetlerden ileride bulunan Şehsuvaroğlu Ali Bey Kazlıgöl semtinden Selim'e birkaç esir gönderdi. Esirler şahın Hoy'da olduğunu bildirdiler. 21 ağustosta Osmanlı ordusu Ovacık sahrasında konakhyacak iken düşmanın Çaldıran'da bulunduğu haber alındı. Bunu öğrenen Yavuz, kuvvetlerini derhal Çaldıran üzerine sevketti. Ordu Makû'nun güneyinde ve bu şehir ile Hoy ve Çors şehirleri arasında bulunan Çaldıran'a geldiği zaman (22 ağustos 1514 akşamı) Şah İsmail Çaldıran ovasının doğu taraflarına yerleşmiş bulunuyordu. Osmanlı ordusu Çaldıran'a varınca Yavuz Selim derhal divanı toplıyarak yapılacak işleri görüştü. Askere yirmi dört saat istirahat verilip verilmemesi konuşulurken bütün vezirler istirahat fikrini ileri sürdükleri halde, Rumeli Defterdarı Pirî Çelebi (Celâlzade Mustafa Çelebi), akıncıların büyük kısmının Şiiliği hasebiyle istirahat esnasında İran kuvvetleriyle anlaşmaları ihtimalini belirterek ertesi gün muharebeye başlamak taraftarı olduğunu bildirdi. Bu fikir padişahca mâkul görülerek takdire mazhar oldu. Bu suretle istirahatten vazgeçilerek sabahleyin harb nizamı alındı ve Yavuz düşmana hücum için orduyu tepelerden ovaya indirdi.

Büyük bir kısmı süvari olan ve 500 topu bulunan 100.000 kişiden mürekkep Osmanlı ordusunun Yavuz tarafından alınan tertibi şöyleydi: Anadolu askeri, Anadolu Beylerbeyi Sinan Paşa komutasında sağda; Rumeli askeri, Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa komutasında solda olmak üzere usul mucibince yerlerini aldılar. Sipah, Silâhdar ve Gureba bölükleriyle beraber padişah merkezde yeniçerilerin arkasında yerini aldı. Sadrazam Hersekzade Ahmet Paşa, Vezir Mustafa Paşa ve kazaskerler de padişahın yanında idiler. İki cenahın gerisinde 10.000 kişilik Anadolu, 8.000 kişilik Rumeli Azapları; arkalarındaki birbirine zincirle bağlanmış 500 topu gizliyordu. Piştar Dulkadırlı Türkmen süvarileriyle Şehsuvarzade Ali Bey'di. Dümdar ödevini ise Şadi Paşa deruhte ediyordu. Bu tertip alındıktan sonra Yavuz, muharebeye ait mühim emirleri arasında, düşmanda bulunmıyan topların, Azapların sağa, sola açılmasından sonra ateş etmesini bildirdi.

Şah İsmail esir edilen bir Türk süvarisinden ve Osmanlı ordusunun tepelerden ovaya inişini seyrettiği yerden bütün vaziyetini öğrendi. Hattâ esir sipahi, padişahı bile karşıdan maiyetiyle birlikte tanıttı. İsmail Safevi Osmanlıların durumuna göre harb nizamı aldı. İranlıların süvari kuvveti miktar itibariyle en aşağı Osmanlılarınkine müsavi ise de piyadesi çok az, bilhassa topçusu hiç yoktu. Yalnız onlar Osmanlılar kadar yorgun değillerdi.

Birinci İsmail ordusunun sağ cenahını çok güvendiği kuvvetli komutanı Ustaçluoğlu Mehmet Han'a vererek, 20.000 kişi ile kendisi de sağ cenaha geçti.

23 ağustos 1514 çarşamba günü kuşluk vakti İran askerinin ilk hamlede 40.000 süvarisinin Rumeli askerine hücumu ile; Osmanlılar için zafer ve İranlılar için büyük hezimetle bir günde biten Çaldıran Meydan Muharebesi başladı. İranlıların sert hücumlariyle başlıyan muharebenin ilk safhasında yorgun ve zırhsız Osmanlı sol cenah Rumeli askeri fazlaca hırpalandı. Şah İsmail yarma hareketiyle yanlara sarkmak istiyordu. Rumeli beylerbeyi ve aynı cenahın mühim komutanlarından Malkoçoğlu Ali Bey ve Tur Ali Bey'in şehit olmalariyle sol cenah fena duruma düştü. Yavuz vaziyeti öğrenince bu yanı yeniçerilerle takviye ettirdi. Yeniçerilerin kesif ateşi durumu derhal düzelterek, yanlara sarkmak istiyen İran kuvvetlerinin çözülmelerini sağladı. İran sol cenahının komutanı Ustaçluoğlu Mehmet Han, şah kadar muvaffakıyet gösteremedi. Karşısındaki Türk komutanı Sinan Paşa maharetle toplara doğru çekildi. Topların hep birden ateşe başlaması her iki yanda da vaziyeti süratle Osmanlıların lehine çevirdi. Ustaçluoğlu'nun ölmesi ve askeri tarafından ölümünün duyulması, cenahının hezimetini intacetti. Sol cenahtan askerin bir kısmı şahın tarafına iltihak ettiyse de, şahın dehşetli gayretleri mağlûbiyete mâni olamadı. İsmail Safevi birkaç defa at değiştirdi. Bir aralık bir Osmanlı süvarisinin şaha yaklaştığı sırada Mirza Sultan

Ali adında birinin "Şah benim" diye şah uğruna esareti tercih ve gene Hızır adında bir şahsın kendini feda ederek atını şaha vermesi sayesinde Şah İsmail canını kurtarabildi. Akşam üzeri muvaffakıyet ümidini kaybeden İsmail Safevi karanlıktan faydalanarak Tebrize kaçtı, kendini Tebrizde dahi emniyette hissedemediği için Tebrizden de Sultaniye'ye gitti. 23 ağustos 1514 te kuşluk vakti "Allah" ve "Şah" nidalariyle başlıyan harb kesin olarak Osmanlıların lehine olarak bitti. İki tarafın zayiatı ağır olmakla beraber, İranlıların daha fazlaydı. Dağılan ve kaçan İran askerinin bir kısmı da takip neticesinde esir edildi. Şahın ordugâhı, hazineleri, şah ile bâzı ümerasının eşleri dahi Osmanlılara kaldı.

Harbin sonunda, zafer dolayısiyle birçok fetihnameler yazıldı, üç gün harb sahasında kalıp gerekli işleri gören Osmanlı ordusu hareketine devam ederek 6 eylûl de İranın başşehri Tebrize muharebesiz girdi. Tebrizde sekiz günlük ikametten sonra Yavuz orduyu Karabağ'a sevketti; kışı Karabağ'da geçirmek istiyordu. Bu arzusu İran ve Doğu için daha geniş bir fetih plânı tatbik etmek istediğine bir delildir. Fakat yeniçerilerin Yavuzun çadırına kurşun atmaları ve etrafını sararak İstanbula dönmek arzusunu açıkça göstermeleri üzerine Yavuz Selim, bir parça kuvvet ayırdıktan sonra bir müddet kalmak için Amasyaya döndü. Gerek Tebrize giriş, gerekse dönüş esnasında ve Erzincan valisi tâyin olunan Bıyıklı Mehmet Paşa vasıtasiyle Doğu ve Güney - Doğu Anadolunun fethi de bu harb sonunda tamamlandı.

Kısa Bibliyografya: Çelebizade Abdülâziz; Ravzatülebrar. Hammer (M. Atâ); Devleti Osmaniye Tarihi c. 4. Hâmit ve Muhsin; Türkiye Tarihi Hayrullah Efendi; Devleti Aliyyei Osmaniye Tarihi c. 10. Hoca Saadettin; Tacüttevarih c. 2. İslâm Ansiklopedisi. Kâmil Paşa; Tarihi Siyasii Devleti Aliyyei Osmaniye c. 1. Colonel Lamouche; Türkiye Tarihi. Mustafa Nuri Paşa; Netayicülvukuat. Solakzade Tarihi. Chalcondyle; Continuation de l'Histoire des Turcs.

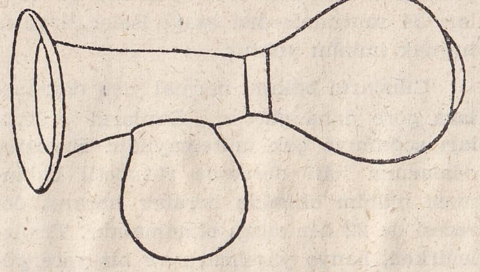
(Mustafa Cezar)

ÇOCUK BAKIMI (YENİ DOĞMUŞ ÇOCUKLARDA — Anasından hemen yeni doğmuş çocuk, göbek kordonunda nabız kaybolunca, göbeği kesilerek anneden ayrılır. İrinli göz hastalıklarından korumak için bu esnada gözlerine nitrat darjan mahlû-

lü damlatılır. Çocuk anneden doğduğu vakit doğum yolu salgılariyle, kan ve kaka ile kirlenmiştir. Önce bunlar gaz bezi veya pamukla temizlendikten sonra ilk banyosu yapılır.

Çocuğun yıkandığı yer ve banyo çok temiz olmalı. Çocuğun bütün vücudu başı dışarıda kalmak üzere sıcak su ile dolu banyoya sokulmalı. Toplu ve kuvvetli çocuklarda banyonun sıcaklık derecesi 35°, zayıf çocuklarda 36° — 37° derece olmalıdır. Ebe parmakları açık bulunan sol eliyle çocuğun başı el üstünde kalmak üzere omuz başlarından ve sağ eliyle de bacak-

Memeden süt çekmiye mahsus cihaz

larından tutarak çocuğu suya daldırmalıdır. Gövde ve bacakları suyun içinde kalmalı, başın saçları da vücutla beraber temizlenmeli ve oturak yerleri yıkandıktan sonra banyo işine nihayet vermelidir. Çocuğun yüzünü banyo suyiyle yıkamak doğru değildir. İlk banyoyu iki dakika kadar yapmak kâfidir. Çünkü çocuk daha fazla kalırsa yorulur. Banyodan çıkarılırken hemen sıcak bir havlu ile sarılır. Kurulama dikkatle ve çocuğu incitmiyerek yapılır.

Çocuğun yüzü, vücudü iyice kurulandıktan sonra sıcakça bir su (banyo suyiyle değil) ve pamukla temizlenir. Bir defa kullanılan pamuk hemen atılır. Hepsi çabuk ve dikkatli yapılır. Çocuk bu suretle soğuk algınlıklarından korunmuş olur.

En basit bir nezle bile çocuk için iyi

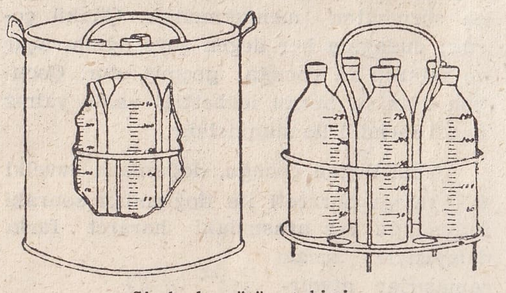

Süt emziği

değildir. Burunun tıkanması dolayısiyle çocuk rahat nefes alamaz. Teneffüs güçleşir, beslenmesine de engel olur ve hattâ açlıktan erime gösterileri de meydana gelebilir. Bundan başka burundaki nezle aşağı hava yollarına da ilerler ve nâdir olmıyarak bronşit, zatürrie, orta kulak iltihabı, kusma ve ishal gibi hastalıklara da sebebiyet verebilir. Bunun için banyodan evvel hazırlıklar yapılmalı ve rahatsızlığı mucibolabilecek her şeyden çekinmeli. Çocuğun hava cereyanına mâruz kalmaması için kapılar evvelce iyice kapatılmalı ve banyo esnasında kimse içeriye girmemelidir. Odanın sıcaklığı ve banyo suyu termometre ile kontrol edilmelidir. Zira odanın ve banyo suyunun sıcak veya soğuk olması çocuğa zarar verebilir. Vazelin, pamuk, sıcak havlu ve ısıtılmış çocuk çamaşırları, yatak veya sepet, yani çocuğa lâzım olan bütün şeyler vaktiyle yerinde hazır bulundurulmalıdır.

Çocuk yıkanıp kurulandıktan sonra önce göbeğe bakılır. Göbek bağı; göbekten 1 — 2 santimetre mesafede bulunur ve bağlanan kordon kısmı kontrol edilir. Bağ gevşemiş ise sıkılır ve kanamalara mâni olunur. Kordonun bu parçası 5 — 8 gün içinde düşer. Göbeğin tamamen kuruması lâzımdır. Eğer içinde yaşlık, kanama veya cerahatlenme gibi bir hal varsa banyo yapılmaz. Göbek iltihabı veya göbekten giren mikroplar bâzı hastalıklara sebebolur. Çocuğun göbeği ile meşgul olacak anne veya dadı, önce ellerini sabunla iyice yıkayıp temizlenmeli ve göbeğe konacak gaz bezi ve sargı temiz ve mikropsuz olmalıdır. Göbek kordonu kuruyup düşünciye kadar Dermatol ismindeki toz ekilmelidir. Eğer çocuğun işemesi dolayısiyle bu sargı ıslanırsa derhal değiştirilmeli, kordon parçası düşünciye ve göbek yarası geçinciye kadar banyo yapılmamalıdır. Yalnız icabettikçe çocuğun bacakları ve sair yerleri göbeğe su değdirilmemek şartiyle yıkanabilir.

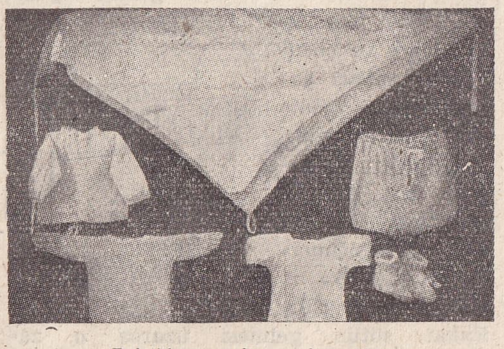
Lohusalık zamanında hem çocuğa, hem de anneye iyi bakmak lâzımdır. Ço-

Şişelerde sütün takimi

cuğa bakan kimse beyaz bir gömlek giymeli veya beyaz bir önlük takmalıdır. Elini çocuğa ve hele göbek bölgesine değmeden önce sabunla iyice yıkamalı ve mümkünse eline alkol veya kolonya sürmelidir.

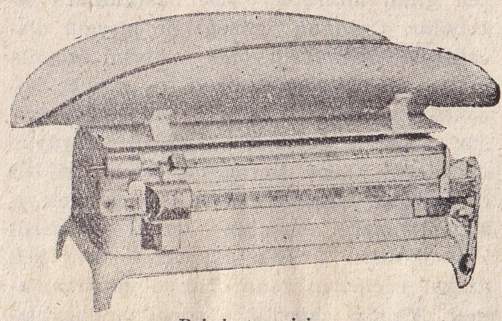
Yeni doğmuş çocuklar bâzı hastalıkları meydana getiren mikropları almıya çok müsaittirler ve doğar doğmaz da birçok hastalıklara yakalanarak ölebilirler. Bu nazik, körpe, geri, dayanıksız ve pek hassas olan yavrucuklara bakmak istiyenler her şeyden evvel sağlam olmalı ve bulaşıcı bir hastalığı da bulunmamalıdır. Hariçten hastalık getirebilmesi ihtimali olan kimseler ve bilhassa çocuklar, hayata gözlerini yeni açan bu yavruların yanına hiç sokulmamalıdır. Anne veya dadılarda nezle gibi çocuğa geçebilecek bir hastalık olup da çocuktan uzak kalamazlarsa, ağız ve burunlarının önüne tülbentten maske koymalı ve çocuğu bu gibi bulaşıcı hastalıklardan korumalıdır. Bulaşıcı hastalığı ço-

Bebeklere mahsus giyecekler

cuğa yalnız bakanlar değil, aynı zamanda ziyaretçiler de verebilirler. Mümkün olduğu takdirde hiç olmazsa doğumun ilk haftalarında çocuğun odasına böyle ziyaretçi

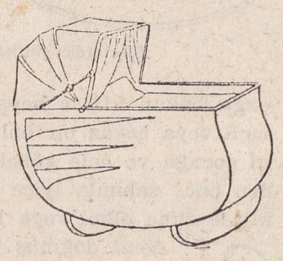
kabul edilmemeli ve hattâ en yakın akraba bile olsa, nezle, öksürük, boğaz ağrısı ve irinli yaralar bulunduğu takdirde çocuğun yanına alınmamalıdır. Basit telâkki edilen bir nezle, ihtilât yapmasa bile çocuğun meme almasına ve rahatça uyku uyu-

Bebek terazisi

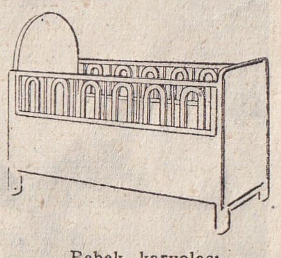
masına engel olur. Bâzı ziyaretçiler çocuğu görmek, sevmek ve hattâ öpmek isterler. Bu gibi fena âdetlerden, çocuğu öpmekten veyahut herhangi bir şeyi yüzüne, dudağına sürmekten mennetmelidir. Çünkü çocuk; dudağına her değen şeye ağzını açar ve mikrop ta çocuğa geçmiş olur. Çocuğun ağız ve burnu icabettiği vakit yalnız kendi mendili ile silinmelidir.

Yeni doğan çocuğu, doğumdan evvelki döl yatağı harareti ile doğumdan sonraki bulunduğu yer arasındaki hararet farkı dolayısiyle sıcak çamaşırlar giydirmek ve icabında çocuğun yanlarına sıcak su şişeleri (şişenin mantarına ve çocuğun yanmamasına dikkat) termofor vesaire koymak suretiyle soğuktan ve bâzan da fazla sıcaktan korumalıdır. Çocuğun fazla ısıtılması, üşütülmesi gibi tehlikeli olabilir.

Bebek beşiği

Yeni doğmuş bir çocuk için ideal bir gıda anne sütüdür. Fennin bu kadar ilerlemiş olmasına rağmen hâlen onun yerini tutacak bir şey de yoktur. Tabiat her anneyi, yavruyu kendi sütiyle besliyebilecek bir kabiliyette yaratmıştır. Bunun ancak nâdir istisnaları olabilir. Çocuğun hastalıksız yaşaması ve elinden uçup gitmemesini istiyen her anne mutlak çocuğuna meme vermeli ve her hayvan sütünün ancak kendi yavrusu için faydalı olabileceğini unutmamalıdır. Yeni doğmuş çocuk, doğumdan 15 — 20 saat sonra ilk memeyi alır. Ve dörder saat ara ile günde beş defa verilir. Geceleyin anne ve çocuğun istirahati bakımından meme verilmez. İlk günlerde eğer memelere süt gelmesi gecikirse 5 defa 20 — 30 santimetre küb su veya az şekerli çay verilir. Fakat sütün gelmesi uzarsa o zaman iş değişir. Çünkü su ve çaya devam etmek çocuğun tartısını fazla düşüreceğinden hemen memelerden sonra ayran, asit lâktikli süt, yarı süt ve yarı süzme gibi şeyler vermek

Bebek karyolası

gerekir. Normal bir süt çocuğu da bu bakımla iyi olarak büyür. Fakat her çocuğun doğuşta normal tartı ve boyda (3,250 kg. ağırlık, 49-50 santimetre boy) olmasına imkân yoktur. Tartı ve boyları normalden (2,500 kilogramdan ve 46 santimetreden az) düşük olan cılız çocuklara da raslanabilir. Cılız (veya prematüre) denilen bu çocukların tartıları 1000 gramdan ve boyları 34 santimetreden aşağı iseler hayatta tutmak imkânı yoktur.

Cılızların bakımı normal yeni doğmuşlara göre daha güçtür. Bunların vücutları soğumıya çok mütemayildir. Bunların odalarının kâfi derecede rütubetli bulunması mühim olmakla beraber hararet derecesi de 22 den aşağı olmamalıdır. Temizlenirken, banyo yapılırken ve bir yere götürülürken çok dikkatli olmak icabeder. Daima etrafına sıcak şişeler (su veya kum doldurulmuş) konur (tıpalara ve çocuğun yanmamasına dikkat!). Müesseselerde "couveuse" denilen ve çocuğu sıcak tutmıya yarayan sandıkçıklardan faydalanılır. Yalnız fazla ısıtmanın da çok tehlikeli olabileceğini (şercten hararetin kontrolü lâzım) unutulmamalıdır. Bu cılız çocuklar, normal tartıya ulaştıkları vakit dikkatle temiz havaya çıkarılır. Bunlarda anne sütü; çok kıymetli olması itibariyle mutlak lâzımdır. Yalnız, emecek bir kabiliyette değillerse sağılarak pipet veya emzikle verilir. Eğer yutamazlarsa o zaman sonda ile beslemek gerektir. Prematürelerde övün adedi normal tartı ve boyda olanlardan daha fazla (8 — 12 defa) olmalıdır.

(Prof. Dr. Şevket Sâlih Soysal)

EKSİSTANSİALİZM — İkinci Dünya Savaşı biterken Fransada konuşulan konulardan biri de eksistansializm oldu. Bugün başka memleketlerin dedikoduları arasına da giren bu cereyanın Fransadaki başlıca temsilcileri Jean-Paul Sartre ve Mlle Simon de Beauvoir'dır. Sartre sadece bir felsefeci değildir. Romanlar, hikâye kitapları ve "essai"ler de yazmıştır. Bütün eserlerinde aynı felsefi düşünceyi aksettirmektedir. "Nausée" "le Mur" "le Chemin de la Liberté" serisinden çıkan romanlar onundur. Felsefi eserleri arasında "İmaginaire" "l'İmagination" ve türkçesini "Varlık ve Yokluk" olarak söyliyebileceğimiz "l'Être et le Néant" adındaki anaeserini sayabiliriz. Hâlen de durmadan çeşitli eserler vermektedir.

Aydın kimseler arasında lehte ve aleyhte büyük bir ilgi toplıyan bu felsefenin bir dünya görüşü olmıya gittiğini söyliyenler var. Eksistansializm bugün o kadar modadır ki, Birinci Dünya Savaşından sonraki cereyanlardan sürrealizmin üzerinde bulunan rekoru kırmıştır. Sartre'ın Fransada verdiği konferanslarda salonlar şimdiye kadar görülmemiş bir kalabalıkla dolup taşmaktadır. Bu moda yüzünden eksistansialist şairler türedi; Georges Patrix gibi bâzı ressamlar onu resme tatbik etmiye kalktılar; sinemaya, tiyatroya tatbik edildi; onu tutanlarla başkaları arasında radyoda münazaralar yapıldı. Sanat ve felsefe tarihlerinde bu görüşe uygun kimseler arandı: Rimbeaud ve ressam Van Gogh eksistansialist ilân edildi. Eksistansialist olduğu söylenenlerden bâzıları mesela bu arada romancı Camus bu iddiayı tekzibettiler. Sağcılar bu hareketi solcu, solcular da sağcı olarak gösterdi.

E k s i s t a n s i a l i z m i n k ö k l e r i : Descartes'ın meşhur "Düşünüyorum, o halde varım" cümlesinin işlerine geldiğini kendileri de söyledikleri için bir bakıma biz de bu filozofu eksistansializmi hazırlıyanlardan sayabiliriz. Kant, "noumen" i ile, eksistansializme hiçbir ipucu vermiyorsa da "Amelî Aklın Tenkidi" nde ona elverişli gibi gözükmektedir. Fichte "Süje ancak faaliyetinden sonra kendini anlar" diyordu ki, bu eksistansializmin ta kendisidir. Schelling eksistansiel süjeyi aklî olanın tamamiyle dışında olarak takdim etti. "Mutlak ben kendi hudutlarını niçin belirlesin?" diyordu. Bunun için Hegel'in Fichte ve Schelling'e karşı yaptığı tenkidler bugün de değerinden kaybetmemiştir. Hegel, idealistti, akılcıydı, aynı zamanda diyalektikçiydi. Materyalistlerin Hegel'i tetkiki "diyalektik materyalizm" i, diyalektikçi olmıyan idealistler tarafından tetkiki de "Kierkegaard'ın eksistansializmi" ni meydana getirdi. Nitekim Kierkegaard "Eksistansializm eksistansın Hegelci sistemden hak iddiasıdır" diyor. Hegel ilmin ve tekniğin tekâmülünü zamanında çok iyi temsil eden birisiydi. Hegel'e düşman olmak onun temsil ettiği ileri fikirlere düşman olmaktan başka bir şey değildi. Hele daha sonraları Hegel'e hiç tahammül edilemedi. Zira ondan "diyalektik materyalizm" gibi bir felsefe çıkmıştı. Bergson, M. Blondel, Brunschvig, Lachelier, Hamelin gibi Fransız filozofları da Hegel'in aleyhinde oldukları nispette eksistansializme yardım etmişlerdir. Bugünkü eksistansializmde olduğu gibi bunların da ortak karakteri müspet ilmi inkâr etmekti. İkinci Dünya Savaşı öncesi Alman filozoflarından fenomenolog E. Housserl'in de Hegel'in akılcı metafiziğine itiraz ettiğini görüyoruz. Eksistansializm keza fenomenolojiden de istifade ediyor.

Sartre bir felsefe agrejesidir. 1937 - 1943 yılları arasında yayımlanan "Recherches Philosophiques" dergisinde etütleri çıkmıştır. Bu dergi Almanyada doğmuş "fenomenoloji" hareketini Fransada da tanıtmak gayesini güdüyordu. Dergide Jean Wahl, Gabriel Marcel, Berdiaeff, Paul Landsberg gibi kimseler yazı yazıyorlardı. Dergi harb içinde çıkamadı. Sartre dokuz ay Almanların elinde mahpus kaldı. Fransanın kurtuluşundan sonra Sartre gene Almanyanın filozofu M. Heidegger'in yolundan giderek Tanrı tanımaz eksistansializm cereyanının yayılmasında rol oynadığı gibi, Katolik G. Marcel de bilhassa Kierkegaard ve Jaspers'in yolundan gitti.

Sartre "Eksistansializm Bir Ümanizmdir" adındaki son kitaplarından birinde felsefesinin özetini veriyor; daha çok halkın hoşuna gidecek benzetişlerle düşüncelerini tekrar ediyor; din namına itiraz eden Katoliklere de, komünistlere de kendisini haklı göstermiye çalışıyor. Bu kitaba göre eksistansializmin ana fikri şudur:

Varolma, özden yani "eksistans" "essans" dan önce gelir. Meselâ bir zanaatkâr kâğıt keseceğini bir tariften, bir kavramdan ilham alarak yapar. Bu zanaatkârın kafasında önceden edindiği bir kâğıt keseceği kavramı vardır. İşin metodu, tekniği

bellidir. Öyle ise bu nesnenin özü yani onu tarif etmiye, meydana getirmiye yarıyan özellikleri, yapma metodu varolmasından önce gelir.

Yaratıcı olarak alınan Tanrı da kâğıt keseceği yapan zanaatkâra benzer. Tanrı'nın kafasındaki insan kavramı zanaatkârın kafasındaki kâğıt keseceği kavramı gibidir. Tanrı da insanı bir kavrama, bir metoda göre yaratır. Lâkin Sartre'ın bağlı olduğu Tanrı tanımaz eksistansializm, "Tanrı yoktur, o halde varoluşu özünden önce gelen hiç olmazsa bir mahlûk vardır" diyor. Bu mahlûk hiçbir kavramla anlatılmadan önce yaşamaktadır. Bu mahlûk insandır. İnsan dünyaya geliyor, yaşıyor, ondan sonra tarif ediliyor. İnsan yaşamıya başlamadan önce hiçbir şey değildir. Sonradan kendisini nasıl yaratırsa öyle olur. Demek, bir insan tabiatı ve insanı önceden düşünecek hiçbir şey yoktur. Bu ilke eksistansializmin baş ilkesidir. Yani insan kendi kendisini nekadar meydana getirmişse ancak odur, bu da insana eşyalardan daha fazla değerlilik verir. İnsan kendisini geleceğe doğru şuurla atan bir varlıktır. Önce bir tasarıdır. Bu tasarı çok defa şuurlu bir karar değildir. Meselâ ben bir partiye girmiye, evlenmiye, kitap yazmıya karar verebilirim. Ama bu gibi kararlar daha derin, daha derinliğinden bir seçmenin belirtisidirler. Bu seçme de büsbütün şuursuz olmaz. Bunun içindir ki, insan ne olduğundan sorumludur. İnsanın sorumluluğu yalnız kendi varlığı hakkında değildir. Her hareketimizde örnek tuttuğumuz insanı düşünürüz, bütün insanların nasıl olması gerektiği hayali de kafamızda canlanır. Böyle veya şöyle olacağım diye bir seçme yaparken seçtiğimiz şeyin değerli bir şey olduğunu da söylemiş oluruz. Bilerek kötüyü değil, iyiyi seçeriz...

Kiergegaard

Eksistansializm, sıkıntı, ümitsizlik, terkedilmiş olma gibi kelimeleri sık sık kullanır. İnsan sıkıntıdır, ümitsizliktir, der. İnsan hayata karışmakla yalnız kendini değil, aynı zamanda bütün insanları seçer denilmişti. İnsana seçme sıkıntısını sorumluluk duygusunu veren de budur. Birçok kimselerde sıkıntı, ümitsizlik bulunmıyabilir. Ama onların sıkıntıyı maskelediklerinden emin olunmalıdır. Onlar bir işdeki sorumluluğun sadece kendilerine aidolduğunu söylerler. Fakat "ya başkaları da yaparsa?" o zaman omuz silkerek cevap verirler: "herkes böyle yapmaz ki.".

Şuurlu veya şuursuz olarak daima sorulan "herkes böyle yaparsa ne olur?" sorusudur. Bu kaygı verici fikirden ancak hile ile kurtulmak kabildir. Önemli olan nokta şudur ki, bu seçme sıkıntısı insanı hareketsiz bırakmaz. Bütün komutanlar, şefler bu sıkıntıyı bilir. Bu duygu onların hareketine engel olmaz. Bu sıkıntı sorumluluğu daha ulu bir varlığa, Tanrı'ya atamamaktan ileri geliyor. Kierkegaard buna "İbrahimin Sıkıntısı" diyor. Hikâye meşhurdur: Bir melek gelmiş, İbrahim'e, oğlunu kurban edeceksin, demiş. Melek gelip sadece "Sen İbrahimsin, oğlunu kurban edeceksin" deseydi her şey iyi gidecekti. Böyle olmamıştır. Bunun için İbrahim sormıya başlıyor: "Ben İbrahim miyim, bu haberi getiren gerçekten melek midir?" Bu soruların cevabını nerden alacaktır? İbrahim sıkıntı içindedir.

Bir çeşit deli vardır. Kendisine telefon edildiğini, emirler verildiğini iddia eder. Kiminle konuşuyorsun? derseniz Tanrı ile diye cevap verir. Bunun gerçekten Tanrı olduğunu veya olmadığını ona kim ispat edecek? Kim söyliyebilecektir ki, bu ses gökten, yerden, şuur altından veya herhangi bir patolojik halden geliyor. Bunun gibi benim insan hakkındaki düşüncemi seçişimin de bütün insanlık için uygun olacağını bana kim temin edebilecektir. Bir gün bir ses işitsem, bunun melek sesi olup olmadığına karar verebilecek yalnız benim. Bu bakımdan her insan bir İbrahimdir. Bu sıkıntı yangeldimciliğe, faaliyetsizliğe götüren bir hal değildir. Aksine aksiyonun şartıdır.

Gerçi eksistansialist Tanrı'yı kabul etmez, etmez ama bunun zararlarını da düşünceden ırak tutmaz. Meselâ lâik ahlâkçılığa göre Tanrı boş bir faraziyedir, ortadan kaldırılmalıdır. Fakat ahlâksız bir topluluk olmıyacağına göre bâzı değerleri "à priori" olarak devam ettirmek lâzımdır. Hırsızlık etmemek, namuslu olmak, Tanrı olmasa da bir değerdir.

Eksistansialistler Tanrı'yı kabul etmedikleri için, "à priori" leri düşünecek

Jean - Paul Sartre ve Simone de Beauvoir

tanrısal zihni de yok ediyorlar. Onlara göre etrafı hep insanlarla dolu bir alanda yaşadığımız için ahlâklı olmalıyız, Tanrı var olduğu için değil. Dostoyevski "Tanrı olmasaydı her şey mubah olacaktı" diyor ki, eksistansialistlerin de çıkış noktası budur. Tanrı olmayınca insan terkedilmiştir, kimsesizdir, desteksizdir. Artık "af" yoktur. "Var olmak" "öz" den önce geliyorsa belli bir insan tarifine göre izah da yapılamaz. Başka deyişle artık determinizm yoktur. Emile Zola'nın romanları bunun için hatalıdır. İnsan hürdür, insan hürriyettir. Tanrı bulunmadığı için insan hür olmıya mahkûm edilmiştir. Her insan bir şifre memuru sayılır. Karşılaştığı muammaları hoşlandığı gibi yorumlar. İnsan her an insanı icadedecektir. Zaten istikbal Tanrı tarafından verilseydi o istikbal olmazdı. İnsanın kendi kendisine işliyeceği bâkir bir istikbali vardır.

Sartre eksistansialist hürriyet anlayışını şu misaliyle anlatıyor: "1941 de bir öğrencim bana geldi. Babasiyle annesi kavgalıymış. Babası düşmanla işbirliği arzusundaymış. Ağabeyisi Alman taarruzunda ölmüş. Genç, İngiltereye Hür Fransız kuvvetlerinin yanına giderek ağabeyisinin öcünü almak istiyor. Annesini de seviyor. Bu hareketiyle belki zavallı kadını mahvedecek. Şimdi iki hareketten hangisini yapsın? İngiltereye mi gitsin, annesinin yanında mı kalsın? Biri ferdiyetçi, öteki toplumcu iki ahlâk karşısında bulunuyordu. Hangisini ve neye göre seçecekti? Bütün değerleri bulanık buluyordu. En iyisi bu genç içgüdülerine göre hareket edecekti. Annesini çok sevdiğine kani ise annesinin yanında kalacak, aksi takdirde annesini düşünmeden İngiltereye gidecekti. Nasihat almak üzere bir profesörü seçmişti. Bir papazı da seçebilirdi. Demek alacağı cevabı aşağı yukarı biliyordu. Bu gence hürsün, hangi hareketi istiyorsan onu seç, dedim."

J.-P. Sartre

Ümitsizliğe gelince, irademizin, veya mümkün fiillerimizin sahasını dar bulmamızdan olur. Komünistler: "Sizin çalışmalarınız ölümle sınırlanmıştır, öldükten sonra çalışmanızı arkadaşlarınız devam ettirecek" diyorlar. Böyle bir şey bir tren yolculuğunda bir kaza veya rötar ihtimalini düşünmemek gibidir. Benim ölümümden sonra arkadaşlarımın aynı mücadeleyi devam ettireceği garanti edilemez. Bu adamlar hür oldukları için yarın faşizm veya liberalizm taraftarı olabilirler.

Eksistansialist için gerçekleşen aşktan gayrı aşk, sanat eserlerinin ifade ettiği sanat dehasından başka sanat dehası yoktur. Gerçekleşmemiş hülyalar insanı müspet değil, menfi olarak tarif ederler. O halde eksistansializm karamsar değildir. Bir ahlâksızın ahlâksız, bir kahramanın kahraman olmaması daima mümkündür.

Eksistansialistlerin hareket noktası ferttir. Deseartes'ın "Düşünüyorum, o halde varım" ilkesini olduğu gibi kabul ediyorlar. Yalnız onlar "Düşünüyoruz" dediklerinde sadece kendilerini anlamıyorlar, kendilerini başkalarının karşısında görüp kavramış oluyorlar.

E k s i s t a n s i a l i z m i n ü m a n i z m a n l a y ı ş ı: İnsanı en yüksek kıymet olarak alan ümanizmden uzaktırlar. İnsan bir gaye değildir. O kendi kendisini yapmaktadır. İnsan aşkın "transcendantal" gayeleri peşinden koşarak var olabilir. O bir aşma hareketidir. Böylece "insanın kendisinden başka kanun olmadığını söylüyoruz" diyorlar. Eksistansializm Tanrı'nın varolmadığını ispata uğraşmaz. Bu, daha çok onun için bir hareket noktasıdır.

Sartre "Eksistansializm Bir Ümanizmdir" adlı kitabını bastırmadan önce "şiir nasıl tarif edilemezse eksistansializm de öyle tarif edilemez" diyordu. Fakat bir tarif vermesi için bilhassa komünistler tarafından zorlandı. O da "Action" dergisinde ilk olarak kolay anlaşılacak bir tarif yaptı. Bu tarifi kandırıcı bulmuş olmalı ki yukarıda özetini verdiğimiz eserine de aldı.

Sartre'ın felsefesinde iç ve dış, varolmak ve gözükmek, sonluluk ve sonsuzluk gibi düalizmler varlık (être) ve mevcudolmak (exister) düalizmine götürülüyor. Bu bakımdan pozitivizmle benzer tarafları da var. Eksistansialistler varolma kavramının karşısında bir de hiçlik kavramını koyuyorlar. Varlığı kavramak için hiçlikle karşılaştırmak icabettiğine kanidirler. Hiçliğin mevcudiyeti, varlığın mevcudiyeti kadar haklıdır. Sartre'ın felsefesinin bu tarafı tamamen Alman filozofu Heidegger'den geliyor. Eksistansializmin hürriyete verdiği önem ise Ondokuzuncu Yüzyıldanberi Fransız felsefesinde görülen geleneğe bağlanabilir.

Eksistansializmin en kısa tarifi insanda değişmez bir tabiat kabul etmemektir. Esasında metafizik mücerret düşüncelere dayanan bu felsefe o kadar muğlâk bir hale sokulmuştur ki, bir sürü tefsire elvermektedir. Henüz duran bir hal kazanmıyan bu cereyan sanat ve felsefe alanında durmadan yayım yapmaktadır. "Temps Modernes" isimli bir de dergi çıkarıyorlar. Bir hâdise olarak çok ilgi verici olan bu hareket takibedilmiye değer.

E s s a n s i a l i z m v e e k s i s t a n s i a l i z m: Alman felsefecisi E. Housserl felsefesine "fenomenoloji" diyor. Bu doktrin eksistansializmin aksine her şeyde bir öz (essence), osmanlıca karşılığı ile bir mahiyet vardır tezini iddia etmektedir. Bu mahz mahiyetleri elde etmenin metodu "idéation" ve "réduction" dur. Eksistansializm öz denilen şeyi kabul etmediği için bir bakıma "fenomenoloji" ile zıt sayılabilir. Fakat bu sonuncunun "öz" lerinden vazgeçilirse iki felsefenin bir diğerine nekadar benzediği görülecektir. Bugün nitekim Fransız eksistansialistleri birçok terimlerini M. Heidegger'den olduğu kadar "fenomenoloji" den de alıyorlar. Sartre'ın ana kitabı "L'Être et le Néant" ın baş tarafında söylediği gibi kabul ettiği usul "fenomenoloji" ile eksistansializmi birleştirmektedir.

E k s i s t a n s i a l i z m e k a r ş ı k o m ü n i s t l e r i n v e k i l i s e n i n y a p t ı ğ ı t e n k i d l e r: Marksist Henri Mougin "Sainte Famille Existensialiste" adındaki baş tarafı hicivlerle dolu eserinde Sartre'ın eksistansializmini şiddetle tenkidediyor. Sartre'ın bir eklektik olduğunu, anlaşılmıyan terimlerle yazı yazdığını söylüyor. Aynı bir kavram için başka başka terimler kullandığına işaret ediyor. "L'Être et le Néant" da bir çok tenakuzlar buluyor. Tarihteki köklerini, Fransadaki habercilerini tespit ediyor, ve diyor ki: "Bergsonizmde olduğu gibi eksistansializm de bir mistifikasyondur. Mahvı muhakkak olan burjuva sınıfının tutunduğu sonuncu daldır. Diyalektik materyalizme karşı çıkarılmış sözüm ona bir felsefedir" diyor.

Gene aynı inanışa sahip J. Kanapa: "Eksistansializm Bir Ümanizmdir" eserine cevap olarak "Eksistansializm Bir Ümanizm Değildir" adlı kitabında Sartre'ın bilhassa ümanizm anlayışına hücum ediyor, eksistansialistlerin bir üstad olarak tanıdıkları M. Heidegger'in Nazi partisindeki rolünü uzun uzun gözden geçiriyor. Kanapa'ya göre "eksistansialistler bir nevi mimetik hayvandır: rengini ve görünüşünü değiştirerek çevresine uyar. Ona marksist değilsin dersiniz, marksist olduğunu, ümanist değilsin derseniz ümanist olduğunu söyliyecektir. Halbuki onun birinci vasfı bir sefahat düşkünü olmak, ikinci vasfı gülünç olmaktan korkmamaktır." Kanapa "Mukavemet abes bir harekettir" dediği için Sartre'a çok yıkıcı tarizlerde bulunuyor. Fransada ve Amerikada irticaın eksistansializmi nasıl desteklediğini anlatıyor. Onlara "yalancılar, halk düşmanları, insan düşmanları" diyor. Gene marksist Henri Lefebvre "Critique de la Vie Quotidienne" isimli kitabında eksistansializmi birçok noktalardan tenkidediyor.

Fransada kilise eksistansializmi uzunca bir zaman kabul eder bir tavır takındıktan sonra bu siyasetini 1943 te birdenbire değiştirdi. Buna sebep olarak Sartre'ın Tanrı tanımazlığını ilân etmesi kadar, o zaman Almanların harb talihinin dönüşünü de gösterenler var. Çünkü Nazi Almanyasında Heideggerci eksistansializm çok iyi karşılanmıştı ve resmî felsefe olmıya doğru gidiyordu. 1943 te Fransız Katolik felsefe yazarları Kierkegaard, Nietzsche ve Jaspers'e karşı şiddetli bir hücuma geçtiler. Sartre için de artık "O bir şeytandır" diyorlardı. Kilise eksistansializmin Tanrı'yı tanımamasını, ve hiçlik içinde insanı dayanaksız bırakarak onu intihara kadar götürmesini doğru bulmuyor.

T ü r k i y e d e e k s i s t a n s i a l i z m: Suut Kemal Yetkin ve Mazhar Şevket İpşir'in M. Heidegger'den çevirdikleri "Metafizik Nedir?" isimli eser, adını zikretmemekle beraber Türkiyede eksistansializme dair ilk eser sayılabilir. Hilmi Ziya Ülken'in "Yirminci Asır Filozofları" nda M. Heidegger, E. Housserl ve Max Scheler'e dair bahisler vardır. "1938 - 1939 Üniversite Konferansları" nda Ord. Profesör E. Von Aster yeni felsefe cereyanlarını anlatırken eksistansializme kısaca temas ediyor. 1939 da yayımlanan "Felsefe Semineri" dergisinde M. Heidegger'in "Metafizik Nedir" i yeniden basılıyor, Max Scheler'in felsefi antropolojisi ile Housserl'in fenomenolojisine ait iki etüt de bu dergiye ilâve olunuyor. Harb yıllarında bu cereyandan bahsetmek İstanbul Üniversitesinde Takiyeddin Mengüşoğlu'na nasibolüyor. Prof. Hilmi Ziya Ülken, bu sırada verdiği "bilgi nazariyesi" derslerinde keza fenomenolojiye bir yer ayırmıştır. Fransada eksistansializm yeni şekliyle meydana çıkınca bizde de önce Millî Eğitim Bakanlığının "Tercüme" dergisi buna bir özel sayı tahsis ediyor. O sırada çıkan "İstanbul" dergisinde "Tercüme" dergisindeki yazılarla beraber Hilmi Ziya Ülken'in etütleri yayımlanıyor. Oktay Akbal "Cumhuriyet" te bir yazı yazıyor. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi felsefe şubesinin yayımladığı "Felsefe Arkivi" dergisinde tekrar fenomenolojiye ait yazılar ve Nazi Almanyasında N. Hartman isminde bir filozof tarafından temsil olunan ve fenomenoloji ile ilgili yeni bir ontoloji cereyanına dair yazılar vardır. Ankaradaki "Kudret" gazetesinde Aclân Sayılgan da buna bir makale ile dokunuyor. Bu makale İzmirde çıkan "Adım Adım" dergisinde tekrar olunuyor. Bu sırada Fransadan Türkiyeye gelen Ord. Prof. Trahard bu cereyanın karamsar ve intihara götüren tarafına "Cumhuriyet" gazetesine verdiği bir beyanatta temas ediyor. Gene Fransadan gelen Yvonne Scheffer ve René Rolland düosu 1947 de İstanbulda J. - P. Sartre'ın "L'Enfer, c'est les autres" eserini temsil ediyorlar. Ord. Prof. E. von Aster İstanbul Üniversitesinde bu cereyana ait bir seminer yapmıştır.

K ı s a B i b l i y o g r a f y a : J - P. Sartre; L' Être et le Néant . J - P. Sartre; Existentialisme est un Humanisme. Simone de Beauvoir; L'Existentialisme est la Sagesse des Nations . J. Kanapa; Existentialisme n'est pas un Humanisme Henri Mougin; La Sainte Famille Existentialiste". Robert Campell; J - P. Sartre. Gonzague True; De Jean - Paul Sartre - a L. - Lavelle. Pierre Boutang, Bernard Pingaud; Sartre est - il Possédé. Paul - Henri Paillor; Arthur Rimbeaud Père de l'Existentialisme. Jean Wahl; Petite Histoire de l'Existentialisme. G. Marcel; Existentialisme Chrètienne. J. - P. Sartre; Beaudelaire. "Les Temps Modernes" dergileri. "Poésie 47" dergisi; No. 38. "Marseillaise" dergisi; No. 101. "Action" dergisi; No. 168. "Tercüme" dergisi; sayı 37. "İstanbul" dergisi; sayı 53, 54, 65, 66, 67, 68.

(A. Turgut Kaynardağ)

GALİP DEDE, ŞEYH — Onsekizinci Yüzyılın ünlü Türk şairi. Bu yüzyıl, Osmanoğulları tarihinde geçmişe hasret devri değil, ileriyi hazırlama devridir. Acı tecrübelerle devletin zayıflığı anlaşılmış, fakat bünye tedavisinden ziyade âraz tedavisine kalkışılmıştır. Bu devredeki tek müspet olay, garplılaşma ve garba temayül fikrinin münevver zümredeki kuvvetli tezahürüdür. Daha Onyedinci Yüzyılda başlıyan ve Üçüncü Ahmet zamanında canlanan bu cereyan, Üçüncü Selim tarafından bilhassa askerî teşkilât bakımından sistemleştirilmede idi. Günlerini teftişten teftişe at üstünde koşarak geçiren ve ince olduğu kadar azimli bir iradeye sahibolan bu padişah, tuttuğu dâvayı, dünyadan ayrı değil, dünya içinde bir yurt dâvası olarak kavrayabilse ve işe yalnız askerî sahada başlamayıp kökten ıslahata girişseydi şüphe yok ki "Tanzimat devri", onun zamanında başlamış olurdu. Fakat zamanının şartları ve muhit, henüz buna müsait değildi. Doğu müziğinin ileri üstatlarından olan ve oldukça güzel şiirleri bulunan Üçüncü Selim, iyi bir binici, kudretli bir okçu, mükemmel bir sportmen ve her şeyden üstün olarak da kudretli bir idealistti.

Üçüncü Ahmet'i, zamanındaki saray ve vükelâ sefahati yüzünden halkın sevmemesine karşılık, her gün ve her yerde görülen bu padişahı İstanbul halkı, seviyorlardı da. Cifirden bahseden eserler, onun zamanını övmede, hattâ Tâife-i Bektâşiyan'ın, yani yeniçerilerin ve bu münasebetle bâzı yobazların, yapılan işlerin menfaatlerine dokunması yüzünden hoşlanmamalarına mukabil büyük bir ekseriyet tarafından, bir hadise dayanılarak Müslümanlığı kuvvetlendirmek için her yüz yılda bir gelecek olan sahip - zuhurlardan birinin, bu padişah olduğuna inanılmakta idi. Zamanında saray için yapılan birkaç köşkle büyüklerin yaptırdığı birkaç yapıya karşılık çeşmeler, sebiller, camiler, hele kışlalar o kadar çoktu ki. Şunu da kaydetmemiz gerektir: Onyedinci Yüzyıldanberi başlayıp gittikçe kuvvetlenen bu garplılaşma cereyanı, kökleşen modalar meydana getirmede, el tezgâhının sıemeresi olan yerli ve ince sanatları söndürmede, mimariyi bozmada, tezhip, cilt ve minyatürde, hattâ yazıda bile tesirini göstermede idi. Nizamı Cedit, bütün zevka hâkimdi. Anadolu ve Rumeli, İstanbulu doyuran ve besliyen, saltanatın kökü ve dayanağı bulunan halk, şehirleri yaşatan köy ve köylü müstesna, yalnız İstanbulda ve bâzı büyük merkezlerde beliren ve gelişen ıslahat, henüz bu çeşit ıslahattı ve kaba taslak, hattâ sebep ve neticelerini bile incelemeden karakterini çizmiye çalıştığımız bu devrin edebiyatımızdaki tek mümessili, Şeyh Galip'ti.

Islahat teşebbüsleri, nasıl Onyedinci Yüzyıldanberi başlamışsa divan edebiyatındaki bu zevk inceliği de o zamanlardan başlamıştır. Nef'i'den sonra Bahaî, Tıflı, Nedim-i Kadim, bilhassa Neşatî ve Nailî, bu klişeci edebiyatta muayyen mazmunları en ahenkli ve tamamiyle hayalî imajlar şeklinde söylemeyi, hattâ aynı kaynaklara dayanarak yeni hayalî mazmunlar yaratmayı denemişler, nihayet Nedim (1730), bu tarzın en kuvvetli bir üstadı olmuştu. Aynı zamanda gene muayyen mazmun ve klişeler içinde ve tabii mümkün olduğu kadar yerlileşme, buudü mücerretten zaman ve mekâna yerleşme cereyanı, kendiliğinden ve ta Onbeşinci Yüzyıldan, Necati'denberi başlamış, Atai'nin Hamselerinde kuvvetlenmiş, nihayet Nedim de, divan teknik ve estetiği, idealist teknik ve estetik dahilinde nekadar mümkünse okadar gösterebilmişti. Bir taraftan da kuvvetli kaideler halinde Fuzulî'de bile bulunan dili sadeleştirme isteği, Nedim'in şarkılarında, hiç olmazsa İstanbul halkına yayılabilecek bir kabiliyet kazanmıştı. Şeyh Galip, bütün bu cereyanları, devrinde temsil edebilen tek büyük kudretti. Fakat o, fazla olarak Türk divan edebiyatına, İran edebiyatındaki "Sebk-i Hindî - Hint üslûbu, Hint tarzı" nı da getirmiştir ki bu yüzden bâzı münekkidler, haklı olarak onu sembolizme çok yaklaşmış görürler. Fakat burada Galip sembolisttir diyenlerin haklı olmadıklarını da kaydetmemiz gerektir.

Hal tercümesi: Galip, 1171 de (1757 - 1758) Yenikapı Mevlevihanesi civarında bir evde doğmuştur. Doğumunu, divanında kendisi, "Kim kaadir ilâc eylemeğe hükm-i kaderdir = Târihi imiş Gaalib-i zârın "eser-i ışk" diye kaydeder (Divan, gazeller, s: 68). Bu terkibin, Dilâver Ağazade Ömer Vahit Efendi tarafından bulunduğu rivayet edilir. Esrar tezkiresinde doğum tarihi olarak bu terkipten başka "Cezbet - Allah" terkibi de kayıtlıdır. Galip'in adı Mehmet'tir. Esat mahlâsını Hoca Neşet vermiştir. Babası Mustafa Reşit Efendi, bâzı vezirlerin divan kâtipliğinde bulunmuş şair bir zattır (Esrar ve Fatin tezkireleri). Kendisi de bir gazelinde: Pey-rev oldum ben de Gaalib vâlid-i zî-şânıma = Kim duâ vu medhi hem farz-u hem elzemdir bize = Mustafâ nâm-u Reşîd-u mürşid-i üstâd-ı kül = Her nigâh-ı himmeti iksîr-i a'zamdır bize = Farkımızda sâyesin Allah memdûd eyledün = Âlem ancak zât-ı vâlâsiyle âlemdir bize" beyitleriyle babasının şair olduğunu telmih eder (Gazeller, s: 108). "Hüsn-ü Aşk" da da, şiirde babasının kendisine rehberlik ettiğini, bu suretle iki kere babalıkta bulunduğunu söyler (Divan, Hüsn-ü Aşk, s: 8-9). Reşit Efendi, meşhur Abdülganiyy-i Nablusî'den (1730)

Şeyh Galip (Şairin Ressam Münif tarafından yapılmış tasavvurî bir resmi)

ders okumuş, Halep, Kasımpaşa ve Yenikapı Mevlevihanelerinde şeyhlik etmiş, Şahidi'nin (1550) "Tuhfe" sini arapçaya çevirmiş ve "Vankolu Lûgati" basılırken tashih işlerini deruhte eylemiş olan Safiyyullah Musa Dede'ye (1744) intisabetmiş bir Mevlevidir. Birçok Mevlevi büyükleriyle sohbet eden bu zat, aynı zamanda birçok Mevleviler gibi Melâmi - Hamzavî mesleğine de girmişti. Kulekapısı (Galata) Mevlevihanesinde, Mesnevi şarihi Ankaralı İsmail Dedenin (1631) türbesinin arka tarafında gömülü olup dolama destarlı bir sikkeyi ihtiva eden mezar taşının kitabesinde Melâmi olduğu şu suretle ve açıkça kayıtlıdır: "Hüvel - Bâki — Galata Mevlevihanesinde post — nişin-i irşâd iken irtihâl-i dâr-i beka eden — Cennet - mekân ve firdevs - âşiyân Şeyh Galip — Kuddise sirrahu hazretlerinin vâlid-i mâcidleri — Kibâr-i muhakkıkıyn-i Melâmiyyeden ârif-i billâh — Mustafa Reşit Efendi Hazretlerinin — Merkad-i münevvereleridir — Sene 1216".

Reşit Efendinin babası Mehmet Efendi Mevlevidir ve Peçevî Ârifi Ahmet Dede'nin mensuplarındandır. Galip'in annesi Emine Hanımdır. 1209 da (1794) ölmüş, kocasının yanına gömülmüştür. Galip'in anasına söylediği tarih, divanındadır (s: 138 - 139).

Galip, "Hüsn-ü Aşk" da "Ben tıfl idim eylemezdim ülfet = Bulmuştu sözüm tamâm şöhret = Bî-minnet-i üstâd-ı ta'lim = Sermâ-ye-i tab'ım etti tanzim = Allah Allah zihî inâyet = Nâ bâliğa hikmet-i belâgat" dediğine göre (s: 91) kimseden okumamış, kendi kendisini yetiştirmiş olsa gerek. Gene aynı beyitlerden anlaşılıyor ki âdeta çocuk denecek bir çağda şiir söylemiye başlamıştır. Zaten müzik, raks ve şiir gibi bediiyatın üç mühim unsurunu sülûke esas olarak kabul eden Mevlevilik muhitine doğan, doğar doğmaz ses olarak Mevlevi âyinlerini, söz olarak Mevlâna'nın şiirlerini işiten, gözü mistik bir âleme açılan, tahteşşuuru tasavvufî rümuzlarla yoğurulan Galip, bu mânevi neşe âlemini temsil edecek bir kudret ve kabiliyette yaratılmıştı. "Kâne kelâm-ı Gaalib — 1195" yılında (1780 - 1781), yani henüz yirmi dört yaşında divanını tertibe muvaffak olmuştu. Gençliğinde Divanı Hümayun Beylikçi odasında memur olduğunu Esrar ve Fatin haber vermektedir. Memuriyetini bırakıp Mevlâna'nın aşkiyle evine bile haber vermeden Konyaya giden Galip, Mevlevi dervişliğine ikrar vererek çileye giriyor. Bir müddet sonro oğullarının Konyada olduğunu ve çileye girdiğini haber alan babası ve anası, Çelebiye müracaat ederek çilesinin İstanbulda ikmaline müsaade edilmesini rica ediyorlar. Çelebi'nin emriyle İstanbula, Yenikapı Mevlevihanesine gelen Galip, Mevlevi usulünce bin bir gün çile ile on sekiz gün hücre çilesini tamamlayıp 1201 ramazanının yirmi beşinci günü (1787) hücreye çıkıyor, Esrar, Galip'in çile esnasında hiç şiir söylemediğini, hücreye çıktıktan sonra ilk olarak: "Ger zi sırr-ı ışk guftârest be'd ez hâmuşî = Ez suhan bâlâ çi esrârest be'd ez hâmuşî" yani "Sükûttan sonra söylemek, aşk sırrındansa, aşk sırrının muktezasiyse susmadan sonra sözden yüce ne esrar olabilir?" mealindeki gazeli (s: 121) söylediğini bildirmededir. Galip'in, Konyaya Yusuf Bey isminde bir genci severek onun peşinden gittiğini ve orada Mevlevi dervişliğine ikrar verdiğini söyliyen eski münekkidler, bu hikâyeyi, onun "Yâd eylemez olduk haber-î Yûsuf-ı Mısr'ı = Sütlüce'de bir mâh ile şir-ü şekeriz biz" beytinden uydurmuşlardır (s: 47). Fakat bu beyitteki Yusuf, onların sandığı gibi Yusuf Bey değil, Eyüp Sütlücesinde medfun olan ve 953 te vefat eden (1546) Yusuf Sine-Çâk'tir. Galip hücreye çıktıktan sonra tekkede çok oturmamış, babasının Sütlücede satın aldığı eve göçüp orada, Mevlevi Kalender ve Melâmilerinden olan bu zatın, "Mesnevi" den seçtiği üç yüz altmış altı beyitten meydana gelme "Cezîrei Mesnevî" sini şerh ile meşgul olmuştur ve bu gazel de bu meşgale esnasında yazılmış bir gazeldir. Nitekim kendisi de şerhinin başlangıcında "Bakıyye-i rüzgârım sarf-ı medâyih-i piş - hademân etmek sevdâsında iken sâik-i takdîr tıfl-ı şîr- hâre-i tab'-ı nev - hayâtım Sütlüce pistânından merzuk etmekle, li - münşiihi: Yâd eylemez olduk haber-î Yûsuf-ı Mısr-ı = Sütlüce'de bir

mâh ile şir-ü şekeriz biz, diyerek Hazret-i Yûsuf-ı Sîne-çâk-i Mevlevî'nin altı cilt kitab-ı Mesnevî-i Şeriften üç yüz altmış altı beyti intihab ve birbirine merbut kelâm-ı vâhid hükmünde cem buyurdukları Ceziret-ül Mesnevî nâm te'lîfleri nihâde-i piş-i nazar kılınıp..," sözleriyle bunu anlatmadadır. Şerhin sonunda da "Gaalib bir ikî yumağa sarmış sözünü = Ol Yûsuf-ı pür - behâya dikmiş gözünü = Ümmîdi bu kim azizlerden âhır = Ma'dûd edeler taleb - gerandan özünü" rubaisiyle gene Yusuf Sîne - Çâk'a ihlâsını arzeder.

Eski münekkidler, nasıl böyle bir uydurma hikâye ile hataya düşmüşlerse Galip'in Kulekapısı Mevlevihanesi şeyhliğine, Üçüncü Selim'in takdiri dolayısiyle tâyin edildiğini söyliyen yeni münekkidler de hataya düşmüşlerdir (Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, fasikül: 5, s: 215-216). Mevlevi tekkelerine padişah yahut şeyhülislâm, şeyh tâyin edemez, Çelebi, yani Mevlâna tekkesi şeyhi, şeyh tâyin derdi ve bu usul, son zamana kadar bozulmamıştı. Hattâ bir Mevlevi şeyhi, son zamanlarda bu usule riayet etmediği için Mevlevilerce hoş görülmemişti. Netekim Esrar da "Galata hankahına şeyh oldukları sem'-i şehenşâhiye reside oldukta mahabbet-i kadîmeleri cûşan....." sözleriyle Galip'in, padişah tarafından veya onun vesatatiyle tâyin edilmediğini, sonradan çıkacak olan böyle bir rivayeti evvelden tekzibeder gibi açıklamaktadır. Galip'in, Üçüncü Selim ile münasebeti nasıl başlamıştır? Bunu bilemiyoruz. Ancak Esrar'ın bu sözü, şeyhliğinden evvel de padişah tarafından tanınmış olduğunu bize bildirdiği gibi divanındaki tarihlerin bir kısmı da şeyhliğinden önce söylenmiş tarihlerdir. Her halde şiir âşına padişah, Galip'i şiirleriyle tanımıştı. Belki saraya davet edilmiş ve padişahla görüşmüştü. Esrar'ın sözünden bu anlaşılıyor. Galip, 1025 te (1790 - 1791), Galata, Kulekapısı Mevlevihanesi şeyhi Numan Dede'nin azli üzerine bu tekkeye, Garibî mahlâsiyle şiirler yazan Ebubekir Çelebi (1784 - 1785) tarafından şeyh tâyin edilmiş ve bu tâyin, Mevleviler tarafından büyük bir sevinçle kabul edilmişti. Galip, zaten çileye, bu Çelebinin zamanında ikrar vermişti.

Galip, Kulekapısı Mevlevihanesine şeyh olunca bir kaside yazarak pek harabolan tekkenin tamir ettirilmesini padişahtan rica etmiş (Divan, kasideler, s. 15 - 16), padişah derhal bu ricayı kabul ederek 1026 da (1791-1792), yani Galip'in şeyhliğinin yılında tekkenin tamiri bitmişti. Galip, bu tamire, sema'haneye, sema'hanedeki hünkâr mahfeline ayrı ayrı tarihler söyliyerek padişaha karşı duyduğu şükran borcunu ödemiye çalışmıştı (Kasideler, s: 44-45). Galip, bundan sonra Üçüncü Selim'le daha sık konuşmıya başladı. Yapılan yapılara tarihler söylemede, padişaha kasideler sunmada, saraya gidip gelmede idi. Selim, Galip'e Cevri (1654 - 1655) yazısiyle bir mesnevi sunmuş, Galip, buna şükrane olarak bir kaside yazmış, padişaha sunmuştu (s. 18-19). Esrar Dede, Üçüncü Selim'in, Galip'in divanını yazdırıp ciltletmiş ve tezhibettirmiş olduğunu, cilt ve tezhip parası olarak tam üç yüz altın sarfedildiğini kaydettiriyor. Selim'in anası Mihrimah Sultan'ın Galip'e "Pamuk Şeyhim" dediği, Galip'in, padişahın kızkardeşi Beyhan Sultan'a kalbî bir alâka beslediği, Mevleviler tarafından söylenen rivayetlerdendir. Galip'in Beyhan Sultan'a "Selsebîl" redifli bir kasidesi, gene Çırağan'da yaptırdığı kasır dolayısiyle iki kasidesiyle (s: 23-24) üç tarihi (s: 55-57) ayrıca bir terciibendi vardır (s: 65-66).

"Âh kim düştü gönül bir şeh-i âli-câha = Kim hayâliyle gelir lerze-i dehşet mâha = Rehnüma her keremi bin elem-i can-kâha = Hâr hâr-ı gam ile kaldı işim Allah'a = Söylenilmez bu ne hem-râza yehud hem-râha = Fırsatım yok ki diyem sûz-ı dilim ol şâha = Derd-ü hasretle neler çektiğimi ben bilürem = Yâreme şimdi ne zehr ektiğimi ben bilürem" bendiyle başlıyan başka bir terciinde (s: 71-73) o kadar meyus bir aşk edası vardır ki bu rivayetin doğruluğuna inanmamıya imkân bırakmıyor. Galip'in sarayla münasebetine ait rivayetler arasında padişahın, bir kere Galip'in dizine yatarak onun şiirlerini dinlediği ri-

Şeyh Galip'in yattığı Galata Mevlevihanesinin, dış mezarlıktan görünüşü

vayeti de vardır. Galip'in, düşmanlarını kıskandıran ve aleyhine dedikodular meydana getiren bu ikbal devresi az sürmüştür. Uzun sürmiyen bir hastalıktan sonra 1213 recebinin 26 ncı çarşamba günü (1799) henüz kırk iki yaşında iken vefat etmiştir. Ahmet ve Mehmet adlı iki oğlu ile Zübeyde adlı bir kızı kalmıştır. Ölümüne yazılan tarihler arasında Süruri'-nin (1814) "Geçti Gaalib Dede candan yâ hû" mısraı pek meşhurdur. Ölümü hakkında da Mevleviler arasında bâzı rivayetler vardır. Şarihin, yani Rüsûhî İsmail Dede'nin (1631) Mesnevi şerhini arapçaya çeviren Yusuf Dede'nin (1816 - 1817) şeyh olduğu Beşiktaş Mevlevihanesinde, Üçüncü Selim'in emriyle, Yusuf Dede dururken Mesnevi takriri için kürsüye çıkmış, fakat Dedenin bir bakışı üzerine takrir edemeyip mahçup bir halde kürsüden inmiş, bu suretle gönüle uğrayıp (yani gönül kırıp) hastalanmış ve iflâh bulamayıp ölmüş. Bir rivayete göre şeyhi Ali Nutkî Dede ile (1804) bir gün sikkesini başından çıkararak lâübali bir halde konuşmıya koyulmuş, bir başka rivayete göre de gene feyz aldığı Yenikapı Mevlevihanesine ata binmiş olduğu halde gelmiş, hattâ kendisine ihtar sadedinde, Yenikapı tekkesinde aşçı dede olan Seyyid-i sahih Ahmet Dede (1813), tekkeye giden yolun üstünde sikkesini başından çıkararak niyaza durmuş, Galip de bu yüzden, yani gönüle dokunduğundan ölmüş. Tabii bugün bu rivayetler, zamanında Galip'in şöhretini ve bilhassa padişah ile olan hususiyetini çekemezliğin bilhassa Mevleviler arasında olduğunu, Galip'in gururunu ve Mevlevi telâkkilerini bildirmeden başka bir şey ifade etmez. Galip'in mağrur olduğu kadar hoş sohbet ve rint bir tabiata malik olduğunu da gene bâzı rivayetlerden anlamaktayız ki burada, meşrebini bildirmesi bakımından bir tanesini kaydedeceğiz: "Ikrârımıza şer veririz ahde kaviyiz = Biz Şâh-ı vilâyet kuluyuz hem Aleviyiz" beyt-i mütekerririni muhtevi meşhur müseddesini yazınca (s: 79-80) İstanbuldaki İranlılar, şeyh Şiidir diye dergâha devama başlamışlar, mütaassıp Sünniler tekkeden uzaklaşmışlar. Galip'in, şeyh odasında, oturduğu yerde, baş ucunda bir de "Yâ Ali" levhası varmış ki bu levha, İranlılara, düşüncelerindeki isabeti teyidedermiş. Galip'in bir gün canı sıkılmış, şair olmakla beraber muktedir bir hattat olduğu rivayet edilen Esrar Dede'ye bir "Yâ Muaviye" levhası yazdırarak o levhanın yerine astırmış. Mukabele günü, şeyh odasına girip levhayı gören İranlılar bir daha tekkeye uğramaz olmuşlar. Galip Esrar Dede'ye: Gördün mü, demiş, bir şiir söyledik, Sünnileri dağıttık, bir levha astık, Şiileri kaçırdık; bizbize kaldık!

E s e r l e r i : Bunları aşağıya sıralıyoruz.

1) Divan: Evvelce söylediğimiz gibi divanını, ölümünden on sekiz yıl önce, yirmi dört yaşında tertibetmiştir. İstanbul Üniversitesi müze kısmında mürettep ve çok güzel tezhipli bir divan var. Yıldız sarayına aidolan bu divanın, Üçüncü Selim tarafından üç yüz altına ciltletilip, tezhibettirilen divan olması ihtimali vardır. Divanı, ölümünden sonra toplanan, yani kendi zamanında tertibettiği divandan sonra ölümüne kadar tertibettiği şiirleri de muhtevi bulunan bir divan esas tutularak "Hüsn-ü Aşk" iyle bir arada, 1252 de Mısırda, Bulak Matbaasında Yesarizade yazısiyle ve pek güzel bir surette basılmıştır. Bu tek basmasından başka basması yoktur. Bunun da nushası hiç kalmamış gibidir.

2) Hüsn-ü Aşk: Galip'in, divaniyle bir arada olarak basılan bu mesnevisi, Ebüzziya Matbaasında 1304 yılında basıldığı gibi ayrıca Tahir Olgun tarafından da 1338 yılında Mahfil mecmuası neşriyatı arasında bastırılmıştır. Başka basmaları olduğunu bilmiyoruz. Bu meşhur mesnevi, Vasfi Mahir Kocatürk tarafından nesre çevrilmiş ve Ahmet Halit Kitabevi tarafından 1944 te bastırılmışsa da bu eser, baştan başa yanlış, hele ifade bakımından tamamiyle bozuk bir şeydir. "Hüsn-ü Aşk" dan aşağıda ayrıca bahsedeceğiz.

3) El-Risâlet-el-behiyye fî Tarıykat-el-Mevleviyye: Bu eser, Nakşî ve Mevlevi Trabzonlu Köseç Ahmet Dede'nin (1781) "El-sohbet-el-sâfiyye" sine yazılan arapça tâlikattan meydana gelmiştir. Galip, bu

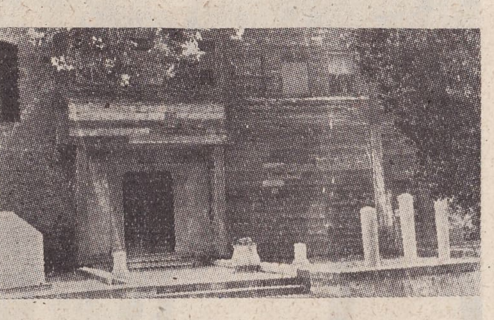
tâlikati 1203 ten (1788-1789) önce ve ihtimal çilesini bitirdikten sonra yazmıştır.

4) Şerh-i Cezire-i Mesnevi: Mevlevi Melâmi ve Kalenderilerinden meşhur Yusuf Sîne-çâk'in (1546), Mesneviden seçtiği 366 beyte yazdığı şerhtir. Galip, bu eserini, Kulekapısı Mevlevihanesine şeyh olmadan, fakat çilesini bitirdikten sonra Yûsuf Şine-çâk'in medfun olduğu Eyüp Sütlücesinde, babasının satın aldığı evde yazmıştır. 1239 da, yani Galip'in ölümünden yirmi altı yıl sonra ve dervişlerinden Nazifzade Ahmet Hâmit tarafından yazılan güzel bir nushası, İstanbul Üniversitesi yazmaları arasındadır. Hattat ve aynı zamanda şair olan Hâmit, 1248 de (1832) ölmüştür (Fatin tezkiresi).

5) Mevlevi şairlerine ait tezkire: Galip, Mevlevi şairlerinin muhtasar hal tercümelerini yazmış, bâzılarının şiirlerinden intihaplarda bulunmuş ve müsvedde halinde bulunan bu eseri, çok sevgili dervişi Esrar Dede'ye vererek tasnif, tertip ve ikmal etmesini söylemişti. Esrar, bu müsveddenin üstünde çalışarak Mevlevi şairlerine dair "Esrar Tezkiresi" ni meydana getirmiştir. Eserin önsözünde bunu anlatır. Fakat eser, Galip'in elinden bir taslak halinde çıkmış, Esrar tarafından tedvin edilmiş olduğundan bugün Galip'e ait böyle bir eser yoksa da "Esrar Tezkiresi" nin taslağı onun olduğundan bunu da kaydetmek lüzumunu duyduk.

G a l i p ' i n ş i i r i v e ş a i r l i ğ i: Galip, evvelce de söylediğimiz gibi Onyedinci Yüzyılda Nef'i'den itibaren başlayıp Onsekizinci Yüzyılda Nedim'le en yüksek dereceye varan tarzın, yani muayyen mazmunları en ahenkli bir ifade ile ve tamamiyle hayalî ve mümkün olduğu kadar yeni imajlar şeklinde söylemek, yepyeni mazmunlar yaratmak ve söz söylemek sanatının en bedii şeklini vermek yolunun üstadıdır. Bilhassa Fuzuli'ye ve Nedim'e nazireler söyliyen Galip, Nedim'e yazdığı bir naziresinde "Sâlik-i tavr-ı Nedîm oldun bu düşmezdi sana = Hem - zebân olmaz mısın Gaalib suhan - gûlarla sen,, dediği gibi (Gazeller, s: 97) diğer bir naziresinde de "Etmiş yine Gaalib kudemâ tavrını der-pîş = Eş'ârının âsar-ı hakıykat var içinde" diyerek (s: 113) hem Nedim tavrını "kudema tavrı" saymada, hem de kudema tavrında yazılan şiirlerin hayalden ziyade hakikatle ve hikmet ve felsefe ile dolu olduğunu, âdeta Nâbi tavrının kudemaya hâkim bulunduğunu anlatmadadır. Galip'in Fuzuli ve Nedim'den başka eskilerden Şeyhülislâm Yahya'ya (1643), Tıflı'ya (1659-1660), Naili'ye (1666), Neşati'ye (1674), Sâbit ve Nâbi'ye (1712), Nahifi'ye (1738), Münif'e (1743), hattâ bir iki tane de Nesimi'ye (1417) nazireleri olduğu gibi Mevlevilik dolayısiyle Şahidî (1550), Sâkıp Dede (1735), Garibî Ebubekir Çelebi (1784 - 1785), Hüseyin Rifat Çelebi (1797 den sonra) gibi Mevlevi büyükleriyle zamanında Kulekapısı Mevlevihanesinde aşçıbaşı olan Hulûs Dede'ye de (1805) nazireleri vardır. Zamanında yaşıyanlardan Raşit (1797), Neşet ve Pertev (1807) gibi şairlere de nazireler ve tahmisler yazmıştır. Ayrıca Ali Şir Nevaî diliyle, yani çağatayca bir gazeli de vardır ki (s: 55) bu suretle eski ananeyi yürütmüş ve Nevaî tesirini eslâftan ahlâfa nakletmiştir. Bütün bu nazireler, onun Türk edebiyatındaki ihatasını ve devrindeki şairlerden ve dolayısiyle şiir cereyanından bihaber bulunmadığını gösterir. Bütün bu eski ve çağdaş şairler arasında bilhassa Naili ve Nedim, ona en yakın şairlerdir. Nedim'i kudemadan saymakla, hattâ onun tavrına sülûki, kendisine yakıştırmamakla beraber Galip'te Nedim mazmunları pek bârizdir. Fakat şunu da derhal söylemeliyiz ki Galip, hiçbir vakit bir Nedim mukallit veya muakıbı değildir.

Galip'in Mevlâna'ya ve Hâfız Şirazi'ye de tahmisleri vardır. Hattâ o, zamanına kadar hiçbir şairde tesadüf edilmiyen bir şey yapmıştır: Farsça gazelleri türkçeye tahmis etmiş ve ekseriyetle muvaffak da olmuştur. Fakat asıl onun sanat nescini ören şairler, bilhassa Mevlâna ile 1035 te (1625-1626) Keşmirde ölen Tâlib-i Âmülî, Kelîm-i Hemedânî (1651), Sâib-i Tebrizî (1676) ve Şevket-i Buhârî (1756-1757) dir. Galip'e, Türk edebiyatında bir Kelîm, yahut Şevket desek yanılmayız. İran edebiyatında büyük klâsik devirden ve bu devrin dev şairlerinden sonraki girift ve muhayyel olduğu kadar ince, ahenkli ve güzel bir üslûpla "Sebk-i Hindî" yi yaratan Kelîm, bu tarzı hikemiyatla mezceden Saip ve Saip'ten ziyade Kelîm'in yolunu

Mezarlık ve mevlevihane binasının kapısı

tutan, fakat biraz da tâkıyde kaçan Şevket, Türk edebiyatında kendilerine tam bir mümessil olarak Galip'i yetiştirmişlerdir. Bu suretle İran edebiyatındaki Sebk-i Hindî, Galip'le Türk edebiyatında ilk ve son mümessilini bulmuştur. Galip bu şairlere meftundur. Farsça nazirelerinde "Dili âteş Şevket, düşüncemizi yaktı" (s: 7, son beyit), "Kelîm'in canlar yakan bu mısraından yandım, yakıldım" (s: 104, beyit: 7) diye bu meftunluğunu açıkça söylediği, Şevket'i "Şevket-i nâ-dîde-edâ" diye övdüğü gibi (s: 14, beyit: 8) onların mazmunlariyle yoğurulan, yahut onların yolunda, onların tavrında ibdâ edilen türkçe gazellerinde de "Vesile hizmet-i Hünkâr-ı ışktır Gaalib = Libâs-ı fakrimize tavr-ı Şevketânemize" (s: 107, beyit 7), yahut, "Şevket-i ıkbâlin ey şeh şi're etmez mi dimağ = Yoksa Gaalib söylemez mi Tâlib'i Âmül gibi" (s: 123, beyit 12). gibi beyitlerle onları över ve onların yolundan gittiğini iftiharla söyler.

Galip'e göre "yeni mazmun yoktur. Söylenmedik söz kalmamıştır" diyenlerle (Hüsn-ü Aşk, s: 32-33) "bir iki güzelce oğlanla tamburdan, şaraptan ve bâzı divanlardan yardım bekliyen ve bu yardımla şiir söylemiye kalkışan bâzı kimseler, hakikatte şair olmıyanlardır. Hele softalar hiç şair olamazlar" (s: 33). Tanrı dâima yaratıcıdır, âlem daima yaratılmada. Onlarda tekerrür yoktur, olacaklar olmuşun, aynı değil. Bu değişme, bu zıddiyet, Tanrı zatında değil, Tanrı sıfatlarındadır. Söz de Tanrı sıfatıdır ve daima yenilenir, yeniden yeniye olup duran şeyler, yepyeni mazmunlar meydana getirir. Olayların yenilenmesi, hayatın değişmesi, mazmunların da değişmesini, yenilenmesini icabeder (s: 34). Galip, "Ez-cümle teceddüd-î havâdis = Mazmûn-ı nevê değil mi bâis" beytiyle formülleştirdiği bu fikrini, görüldüğü gibi tasavvufla beslemekte ve "Kur'an'ın fesahat ve belâgatla Cahiliyye devri şairlerini âciz bırakması, yepyeni oluşu yüzündendir. Şiir ve fesahat, bitip tükenSe Tanrı delili de noksan kabul eder ve biter" diye bu düşünceyi şerî ve mantıkî bir istidlâlle isbat etmekte, her devirde bir iki şairin, mutlaka mucize kabilinden yepyeni mazmunlar bulacağını bildirmektedir (s: 35). Galip, "Şair, gönül ehli, hoş meşrepli, mutedildir. Şairlik için yanış ve dert gerek. Şair yüze, dudağa tenezzül etmemeli. Şairin çimeni, görülmedik gül açmalı, kaşın, gözün bir araya gelmesinden doğan söze, inci gibi söz, şiir denemez. Gül-bûse yanında lâ'l-i nûşin... Aman, ne de tatlı eda! Hele şu sözdeki cemiyete bak: Giysû-yı siyah yanında Şâm-ı gurbet! Burada hançer ne de ince. Bu sözle sevgilinin kaşına işaret etmiş gibi lâflarla şiiri öven ve şiir anlayışı bu olan kişiler, şairlikten nasipsiz adamlardır. Bu da haylice hünerdir ama söz, başka bir şeydir" der (s: 35-36). Onun için "Hâyide edâya sunma kim el = Bir kerre dahi demişler evvel" beyti, bir düsturdur. "Manzûme-i fârisîveş ebyât = Bil-cümle telâbu'-ı izafât. İnşâya verir eğerçi ziynet = Türkî söz içinde ayn-i sıklet" (s: 10 beyit: 8-9) ve "Kerrâke-i sûf pür-mübâhât = Meve - âver-i bahr-i ıstilâhât" (s: 33, beyit 17) beyitleriyle şiirin sadeliğine de taraftardır. Hattâ bu sadelik isteği, ona, Onaltıncı Yüzyılda Tatavlalı Muharremî ve Edirneli Nazmi gibi şairlerin icadı olarak ve "Türkî-i basit" denen terkipsiz ve içinde arapça ve farsça kelimeler bulunmıyan öz türkçe ile şiir de yazdırmıştır (Gazeller, s: 120). Fakat onda bir fikir halinde kalan bu sadelik, ileri bir hamle yapamamış, ancak "Derd-i aşkın ben senin bîhûde ızhâr eylemem = Lâf edip âh-u enîni kendime kâr eylemem = Hâsılı âlem bilir bu sırrı inkâr eylemem = Gizlesem de âşikâr etsem de cânımsın benim" (s:103), yahut "Sormak ayb olmazsa sultânım suâlimdir benim = Kangı âşıktır senin gönlünde gönlün kimdedir" (s: 107) gibi parçaları bulunan şarkılarında hakikaten sade konuşma dilinden hiç ayrılmamış denebilir. Yalnız şunu da söyliyelim ki şarkılarında Nedim'in tesiri pek bârizdir. Gazellerinde de umumiyetle konuşma dilini, İstanbul türkçesini kullanır. Hattâ bazan tamamiyle sadeleştiği, bugünün türkçesine yaklaştığı, Yahya Kemal'den bile daha açık yazdığı vardır.

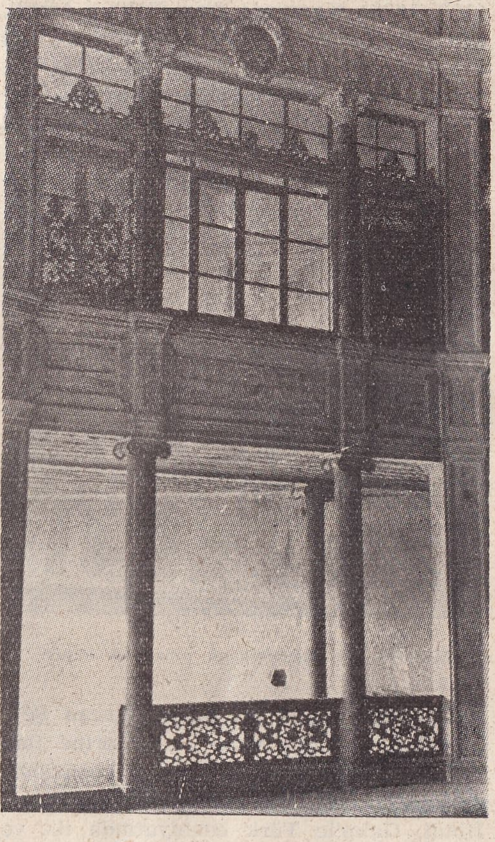
Nedim'i bile eski sayan ve "Hüsn-ü Aşk" ında "Gördün mü bu vâdi-i kemîni = Dîvân yolu sanma bu zemîni" (s: 91, beyit 3), "Genânede resm-i nev gözettim = Ben açtım o genci ben tükettim" (s: 91, beyit 7) diye tuttuğu yolun, divan yolu olmadığını, divan edebiyatının bambaşka

bir şairi bulunduğunu söyliyen Galip, hakikaten eskilere nazaran yenidir. Mevlevileri anlatırken "kimisi sevgi sarhoşu, meyhanecinin yurdundan gelmiş. Kimisi hayretle medhuş, sevgilinin yüzündeki şuleden gelmiş. Kimisi güneşe benziyor, nurlar âleminden gelmiş. Kimisi Birlik diyarına gitmiş tekrar gelmiş. Sükût sözünü denizler gibi coşarak söylemedeler. Sevgi sırrını birbirlerine sükûtla anlatmadalar...." der (s: 80-81). Neşesini bildirirken "Ey yüzü gül! Bir bakışta aynamı şarap surahisine döndürdün. Bilip de bilmezlikten gelme neşesi bana da geçti. İster tenezzül et, buyur, ister tenezzül etme; gönül evi, senin işret yurdun. Şimdi canın bir şulesi var ki gök yüzü fanusuna sığmaz. Bu yıldırımlar yuvası gönlün nişanesini Sinâ dağı bile görmemiştir. Bu yurt inayetinle yanmış, aydınlanmıştır. Gönül doğanı yücelerde uçmada. Zümrütü Anka'yı bile avlanmıya nazlanıyor. Hattâ ey felek kadar yüce olan, ey göklerde at koşturan sevgili, affet, senin zülfünde bile yuva yapmıyor. Elbette böyle olacak. Bu doğan, senin himmet elinde beslendi. yetişti... Ey yüceliği ârş, yıldızı ay sevgili! Neden sana baktığıma kızıyor, neden bakışıma düşman kesiliyorsun? Galip, aşkınla param parça oldu, ne çare? Bir evi yıkılmış âşıkmış! Güneş yüzünün yoluna bir tuzakmış" sözlerini söyler (s: 102). "Bazan nazındaki cilve, uykunun hayaline gelir de kerpiç yastığım, Mâni'nin mecmuasındaki sahifeye döner. Sabah şarabının nurundaki saflığı, temizliği, aydınlığı bulan kara sarhoşun gözüne güneş evi, bir harabe görünür" (s: 26, beyit: 1) gibi beyitler söylerken, yahut eskiler gibi kan ağlıyorum, göz yaşlarım kan kesildi mazmununu "Gönül öyle bir dilrübaya düştü ki tertemiz yüzünü anınca akan göz yaşları seli, şulelerle örtülmede" tarzında ifade ederken (s:29, beyit: 20), divan edebiyatına getirdiği yenilik derhal göze çarpar. "Bülbülün kirpiklerini yuvamıza çer çöp ettik, yuvamızı onun kirpikleriyle yaptık da bu yuvaya bir bakışta gülden bir ateştir düştü" diyen (s: 107, beyit: 1), "Ey gonca dudaklı, konuş da konuşman meclisimizi nur etsin. Gülümsemeler, safadan gülüş denizinde dalgalansın. Neşe şarabının parlaklığı yanağını gül etsin. Bu ateş güfte, renkli besteler, kanlı terennümler haline gelsin (s: 146, kıta: 17) gibi parlak şiirler yazan Galip, bugünkü mânada değil, fakat zamanına göre bir sembolist, hattâ sürrealist şair sayılabilir. Fakat tarzında cidden büyük bir şair olan Galip, kendisini tamamiyle bu tarza kaptırmıştır. Bu yüzden Nedim'de olduğu gibi onda devrinin hususiyetlerini bulmıya imkân yoktur.

Galip'in şeyh olduğuna kapılarak onda tasavvuf imanını, tasavvufun mistik heyecanını aramak beyhudedir. Çünkü o, Mevlevilik erkânına, zarafetine ve tasavvufun şiiriyetine maildir. Tasavvuftan ancak bu yolda istifade etmiştir. Divanında didaktik mahiyette bir iki terkipten, birkaç sözden başka bir şey bulamayız.

Hüsn-ü Aşk: Galip, divanından ziyade haklı olarak bu mesnevisiyle tanınmıştır. Fuzuli'nin "Sıhhat-ü Maraz" ını türkçeye çevirirken "Hüsn-ü Aşk" ın mevzuunun, Fuzuli'nin bu eserinden alındığını yazmıştık. Fakat burada "Sıhhat-ü Maraz" ın da Şeyh Şihabeddin Sühreverdî-i Maktûl'ün (1191) "Mûnis-ül-Uşşak" ından alındığını kaydedeceğiz.

Şihabeddin, "Mûnis - ül - Uşşak" ında Hüsn, Aşk ve Hüzn'ün üç kardeş olduğunu söyledikten sonra Hüsn'ün, Âdem yaratılınca Âdem'in varlığını kapladığını, Yusuf vücuda gelince Yusuf'la birleştiğini, Hüsn'ü bulmak için Aşk'ın Mısır'a gidip Zeliha'ya, Hüzn'ün Kenan'a gidip Yakub'a kapılandığını, Aşk'ın, Zeliha'ya Hüsn'ü vasfettiğini, Zeliha'nın Aşk'la Mısır'a gidişini, Yusuf'un Mısır azizi oluşundan sonra Yakub'un da Hüzün'le beraber buluştuklarını anlatır ve bu arada Nefs'ten de bahseder. Aşk, Zelihaya Can diyarından geldiğini söylerken bu diyarın, dokuz

Galata Mevlevihanesinin içinden bir görünüş

köşkün (dokuz gök) üstünde olduğunu söyler ve beyni, beş duyguyu ve yerlerini, karaciğeri, vücuttaki cazibe, hâzıma, mâsike, dâfia, gaaziye, namiye kuvvetleriyle gazap ve şehveti, akıl ve tedbiri, akıl âlemini, o âlemin feyz âlemi olduğunu hep remizlerle anlatır. Hükema mesleği esaslarına ve eski tıp kaidelerine göre yazılmış olan bu kitaptaki aslî şahıslar, Hüsün, Aşk ve Hüzün'dür. Hüsün, Akıl'ın Tanrı'yı bilme sıfatından, Aşk, kendini bilme sıfatından, Hüzün de evvelce yokken sonradan var edilen şeyleri bilme sıfatından meydana gelmiştir. Aşk, Hüsün'e taliptir; Hüsün, Aşk'a eş. Esasen İbn-i Sina mesleğini benimsemiş olan Şihabeddin'in eseri de İbn-i Sina'nın "Risalet-ül-tayr" ından ilham alınarak yazılmıştır.

Fuzuli'nin "Sıhhat-ü Maraz" ında Ruh, Beden diyarını beğenip orada yerleşir. O diyarda Kan, Safra, Balgam, Sevda adlı dört kardeş hüküm sürer. Dördü de Mizaç adlı bir kızın idaresi altındadır. Dimağ, beş zahirî duygu, idrâk, vehim, ciğer, cazibe, hâzıma, namiye, gaaziye..." hâsılı "Munis-ül-Uşşak" ta bulunan şeylerin hepsi, fazlasiyle ve aynı tarzda remizlerle anlatılmıştır. Eserin başlangıç kısmından sonra Hüsün ve Aşk faslı başlar. Hüsün, Ferhad'dan, Ruh'un vasfını duyunca Beden ülkesine yürür. Aşk da Ruh'a Hüsnü övüp durmadadır. Ruh, Hüsn'ü görmek isteğine düşer. Aşk, Ruh'a Safa aynasını verir. Ruh aynaya bakınca kendisini görür, Hüsn'ü gördüm sanır, ona candan âşık olur. Aşk, bu resmin düşmanları çoktur, onu idrâk hazinesinde sakla der. Ruh, Aşkın sözünü tutar. Fakat bir müddet sonra iştiyakı artar, Aşk'la beraber Beden ülkesine gelir, tepeden tırnağa kadar bu ülkenin her tarafını dolaşır. Sonunda Melâmet diyarına girerler, Hayret ve Mahrumiyetle eş olurlar. Ruh, geri dönünce Beden ülkesini harabolmuş bulur, üzülmiye başlar. Aşk, Safa aynasını getirir. Aynaya bakınca kendisini zayıf, perişan bir halde görür, bu benim, evvelki resim nerde? der. Bunun üzerine Aşk, Aşinalık sürmesini verir. Ruh, sürmeyi gözlerine çekince Vücut - Varlık aynası olmaksızın son derecede güzel bir suret görür, hakiki menzile ulaşır, kendi kendisini bulur, mâşukluk ve âşıklık, o halvetten dışarıda kalır.

Görülüyor ki Fuzuli, Şihabeddin Maktul'ün "Munis-ül-Uşşak'ının ilk kısmını hemen aynen almış, ikinci kısmını, yani akıl ve feyz âlemine ait tafsilâtı da aynı esas dahilinde kendi ibdaiyle bezeyip orijinal bir halde ve âdeta yeni baştan yazmıştır.

Galip'in "Hüsn-ü Aşk" ı da esas bakımından doğrudan doğruya Fuzuli'nin "Sıhhat-ü Maraz" ından, bilvasıta da Şihabeddin Maktul'ün "Munis-ül-Uşşak" iyle İbn-i Sina'nın "Risâlet-ül-tayr" ından mülhemdir. Bu mukaddemeyi serdettikten sonra "Hüsn-ü Aşk" ın mevzuunu hulâsa edebiliriz: "Sevgi oğulları denen bir kabîle var. Bu kabile içinde bir gece bütün âlemi alâkalandıran bir vaka oluyor. Tahkik edilince anlaşılıyor ki o gece Hüsn adlı bir oğlanla Aşk adlı bir kız doğmuştur. Aynı gecede doğan bu iki çocuğu birbirine nişanlıyorlar. Okuma çağına geldikleri zaman ikisi de "Edep mektebi" ne devam ediyorlar. Mektepte "Mollâ-yı cünun" adlı bir muallim var. Hüsn'le Aşk arasında kalbî bir sevgi başlıyor. Hüsn arada bir Aşk'ın evine gidip gelmededir. "Mâna" denen gezinti yerine gitmede, orada "Feyz havuzu" nun kıyısında oturup eğlenmedeler. Bu bahçede "Suhan" (söz) adlı bir ihtiyar, mihmandarlık vazifesini görüyor. Suhan, bunların birbirlerine âşık olduklarını anlayınca aralarından meyancılık ediyorsa da "Hayret" bunların görüşmelerine mâni oluyor. Suhan, Hüsn'ün Aşk'a Aşk'ın da Hüsn'e yazdıkları mektupları götürmede. Hüsn'ün "İsmet" adlı bir dadısı var, onun sırdaşı. Aşk'ın da "Gayret" adlı bir lalası var, o da Aşk'ı teselli etmede. Nihayet Aşk, kabîle büyüklerinden Hüsn'ü istiyor. Fakat onlar, Aşk'ın "Kalb diyarı" na giderek "Kimya" yı getirmedikçe Hüsn'ü elde edemiyeceğini söylüyorlar, Aşk, derhal "Kalb diyarı" nın yolunu tutuyor. Fakat ilk adımda derin bir kuyuya düşüyor. Kuyuda bir dev var. Aşk ile Gayreti yakalayıp hapsediyor. Suhan yetişip bunları

tılsımlı bir iple kurtarıyor ve bir kuş şekline girerek uçup gidiyor. Gene yola düşüyorlar. Gittikleri yolda şiddetli bir kış hüküm sürmede.' Bu sırada bir cadının eline düşüyorlar. Gene Suhan yetişip Aşk'a Hüsn'ün gönderdiği mücevher bir kılıçla güzel bir atı getiriyor. Kılıcın adı "Tıyg-ı ah" (Ah kılıcı). At da kanlı göz yaşiyle aynı renkte kızıl donlu bir at. Aşk, bu sefer de yolda vahşilerle, gullerle savaşıyor. Nihayet Ateş denizine erişiyor. Denizin kıyısında mumdan gemiler var. Bunlarla o denizden geçilecektir. Aşk şaşırmış bir halde iken at dile gelip "sür beni, ben uçar, geçerim" diyor. Aşk, atı mahmuzlayınca at, Ateş denizinin üstünden bir alev gibi süzülüp geçer. Hüsn, Gayret'e de kanat vermiştir. O da uçup Aşk'a yetişir. İkisi de Çin ülkesi kıyılarına çıkarlar. O sırada Suhan, bir dudukuşu şeklinde gelip Çin padişahının "Hüş-rüba" (Akıl alan) adlı bir kızı olduğunu, ona yakalanmamasını haber verir. Fakat Hüş-rübâ, Hüsn suretine girip Aşk'ı aldatır. Gayret'le Aşk, her tarafı suretlerle dolu "Zât-üs-suver" (Suretli) kalesine düşerler, orada mahpus olurlar. Suhan, bir bülbül şekline girip gelir, kalede bir hazine olduğunu, o hazineyi elde etmek için kaleyi ateşe vermesini söyler. Aşk kaleyi ateşler. Çin padişahının kiziyle beraber kale yanar, suretler kaybolur, içinde örnek halinde bütün âlemin ve her şeyin bulunduğu bir cihan görünür. Bu âlemde her şey vardır, yalnız Hüsün yoktur. Onun için Aşk, o âleme bakmadan yürür geçer. Yolda zayıf bir hale düşer. Âdeta Gam denizine habbe olmuştur, nefes aldıkça harabolmadadır. Heyulâsız bir suret, harfsiz bir mâna halindedir. Bedeninde elbiseyi bile taşıyacak kuvvet kalmamıştır, ipekli mehtap kumaşı bile kendisine yüktür. Ağustos böceği gibi bir şuleden ibarettir, kâh görünür, kâh görünmez. Gayret de artık gözüne düşman kesilir. Nihayet atında duramaz, yere düşer. Tam bu sırada kutlu bir sabah doğar, Suhan ihtiyar bir doktor şeklinde gelip çatar. Kalk der, Kalb kalesine gidelim. Orasının padişahı Hüsün'dür. Senin zayıflığını duymuş, beni sana gönderdi. Aşk, bu sözü duyunca canlanır, kalkar. Gayret gözünden kaybolur. Söze gelmez, bir gülüşü göklere sığmaz bir iştiyakla yola düşer. Kalb kalesine varır. Kalede bir alay asker, müjdeci çıkar. Burası tıpkı Zât-üs-suver kalesine benzemektedir. Yalnız bu kalenin zemini ayna olduğu gibi buradaki suretler de canlıdır. Gayret, Suhan, İsmet, Mollâ-yı cünun.... hep oradadır. Suhan, gördün mü der, burada ne gul var, ne sihirbaz. Nerden kalktın, nereye geldin? Burası neresi, ben kimim? Ben, cadıyı helâk eden, bu yolları temizliyen Suhan'ım. O bülbül de benim, o doktor da bendim. Şimdi seni vuslata davet etmiye geldim. Aşk, Hüsün'dür, Hüsün, Aşk. Sen yanlış yola düştün. Birlikte bu dedikodu yoktur. Suhan, bu sözlerden sonra Aşk'ı Hayret'e teslim eder. Mollâ-yı cünun, Gayret, İsmet, Suhan, Sevgi evlâtları hep geride kalırlar. Hayret, Aşk'ı alıp götürür, vuslat perdeleri açılır".

Hikâyenin bitim noktası burasıdır. Galip burada "Hikâye bitti. Bundan ötesi görünmez. Şükürler olsun o ebedî hayat sahibi Tanrıya ki söz, sükût âlemine erişti" beyitleriyle sözü bitirir (s: 90, beyit: 16, 17). Galip, "Hüsn-ü Aşk" ı "Hitâmuh-ul-misk - 1197" yılında (1782-1783), yani yirmi altı yaşında, çileye girmeden önce ve ölümünden on altı yıl evvel yazmıştır. Baş tarafında "Der beyân-ı sebeb-i te'lif" bahsinde, bir mecliste Nabî'nin "Hayrâbâd" ından bahsedildiğini, bu kitabı beğenenlerin Hayr - âbâd'ı eşi yazılamaz bir kitap olarak övdükleri, kendisinin de, Hayr - âbâd'ın pek okadar üstün olmadığını, hele "Attar" dan çalınma bir hikâye olduğunu, dilinin de farsça ve arapça ile pek karışık bulunduğunu söylediğini, bunun üzerine onların da kendisine bir mesnevi yazarak üstünlüğünü ve sözünü isbat etmeyi teklif ettiklerini, bunun üzerine "Hüsn-ü Aşk" ı yazdığını söyler (s: 9-12). Bundan evvelki "Der zikr-i pişevâ-yı hod" bahsinde babasını anar, kitaptaki "Mi'raciye" bahsinin onun teşvikiyle yazıldığını bildirir (s: 8-9). Sonundaki "Fahriye-i şairâne" kısmında da "eskilerin tarzına gitmediğini, tuttuğu yolun divan yolu olmadığını, bu hazineyi kendisinin açıp kendisinin tükettiğini, bu kitabın sırlarını Mesnevi'den aldığını, çaldıysa da mîri malı çaldığını" söyler ve "İn dem ki zi şâirî eser nîst = Sultân-ı suhan menem diger nîst" yani "şairlikten eser olmıyan bu zamanda söz sultanı benim, başkası değil" der (s: 90-91).

Şeyh Galip, esas bakımından Fuzulinin "Sihhat-ü Maraz" ından ve hattâ mektep faslında "Leylî vü Mecnun" dan ilham alarak yazdığı "Hüsn-ü Aşk" da yer yer "Mesnevi" den, bilhassa Sevgi evlâtları faslında "Mesnevi" deki Bağdad halifesine su götüren bedevi hikâyesinden ve Attar'ın "Mantık-ut-tayr" ından istifade etmiştir. Aynı zamanda Zât-üs-suver kalesi, Cennette suretlerle dolu bir çarşı bulunduğunu bildiren ve sofiler tarafından büyük bir ehemmiyetle telâkki edilen, hattâ Mesnevi'ye de alınan bir hadisten doğduğu gibi âlemde ne varsa örneğinin Kalb kalesinde bulunması da tasavvufta bulunan ve Eflâtun'un Müsül (İde) nazariyesinden doğan "A'yan-ı sâbite" nin ifadesidir.

Şeyh Galip bu eseriyle Türk edebiyatına hakikaten tek, bir eser kazandırmıştır.

Kısa Bibliyoğrafya: Abdülbâki Gölpınarlı; Melâmîlik ve Melâmîler. İst. Üniversitesi, Türkiyat Enstitüsü, 1931. Sıhhat ve Maraz tercümesi, İst. Üniversitesi, Tıb Tarihi Enstitüsü, 1940. Ali bin Şahek; Şerhu Risâlet-al-Tayr, İst. Üniversite Kitapsarayı, Arapça yazmalar, No. 1458. Azer Lûtf-i Ali Bey; Âteş - kede. Bombay, 1299. Esrar Dede; Şuara Tezkiresi (Mevlevi şairlerine ait), İst. Üniversite Kitapsarayı, Türkçe yazmalar, No. 3894. Fatin; Şuara Tezkiresi (Hatimet-al eş'âr), İst. İstihkâm Alayları Litografya Matbaası, 1271. Galip Dede, Şeyh; Divan, Mısır, Bulak Matbaası, 1252 ve Hüsn-ü Aşk (Divanda) Şerh-i Cezire-i Mesnevi, İst. Üniversite Kitapsarayı, Türkçe yazmalar, No. 1388. İbn-i Sina; Risâlet-al-Tayr, İst. Üniversite Kitapsarayı, Arapça yazmalar, No. 1458. Lâmiî; Nefahat tercümesi, İst, 1289. Nedim; Divan, İst. İkdam Matbaası, 1338 - 1340. Rızakulı Han Hidayet; Mecma'-al-fusaha, Tahran, 1295. Sadettin Nüzhet Ergun; Şeyh Galip, Hayatı ve Eserleri, İst. 1936. Süruri; Divan, Mısır, Bulak Matbaası, 1255. Şihabeddin Maktûl; Mûnis-al-Uşşak, Otto Spies, Verlag W. Kohlhammer Stuttgart, 1934.

(Doç. Abdülbâki Gölpınarlı)

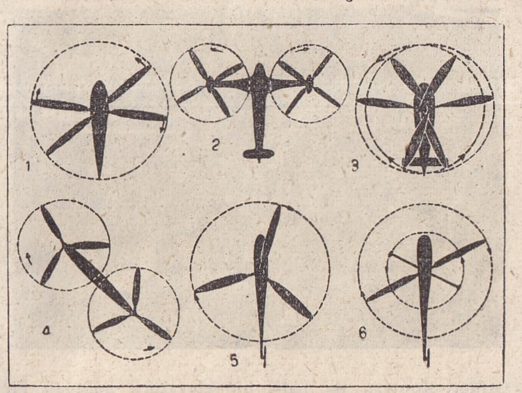
HELİKOPTERLER — Halk arasında tepeden pervaneli tayyare diye anılan helikopterler üzerinde yapılan çalışmalar tayyarelerinki kadar eskidir. Fakat helikopterin bugünkü durumuna ulaşabilmesi için İkinci Dünya Savaşının arifesini beklemek icabetmiştir. Halen bütün büyük memleketlerde inşa edilmekte olan helikopterler askerî ve ticari sahalara aittirler.

On dört kişi ile yükselen bir Vougt Sikorsky R. 5

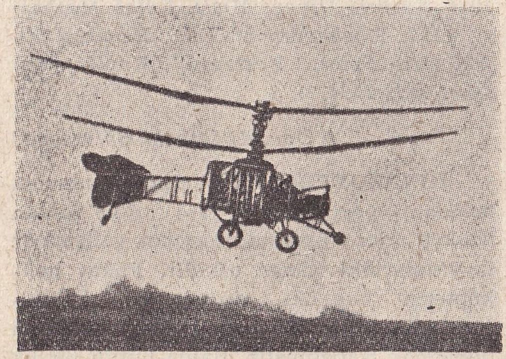
Önümüzdeki yıllarda hava taksileri, kurtarma ve turizm vasıtaları olarak yapıldıklarını göreceğiz.

Biten savaş havacılıkta büyük gelişmelere sebebolmuştur. Çok daha seri hareket eden, uzak mesafelere gidebilen, fazla yük ve yolcu taşıyan tayyareler yapılmıştır. Hava nakliyatı bugün pahalı ve tehlikeli olmaktan da kurtarılmıştır. Bununla beraber tayyarelerin kalkış ve iniş için şehir dışlarında özel surette yapılmış oldukça geniş meydanlara ihtiyaç göstermeleri gibi mahzurlar ortadan kalkmış değildir. Netice itibariyle gerek askerî bakımdan ve gerek kurtarma işleri gibi özel

Halen kullanılan çeşitli tipte helikopterlerin prensip şemaları: 1 - Tek rötura bağlı aksi istikamette dönen çift elevatörlü, 2 - Çift röturlu ve birbirinin aksi istikametinde dönen çift elevatörlü, 3 - İki röturlu ve iki elevatörlü başka bir tip, 4 - İğ şeklinde bir gövdenin iki ucuna yerleştirilmis elevatörlü, 5 - Tek elevatörlü ve denge pervaneli. Elevatör üç pallidir, 6 - Beşinci şekildekinin jiroskopik bir denge sistemlisi. Elevatör iki pallidir.

maksatlar için olsun en mühim mahzur tayyarenin havada olduğu yerde durama-

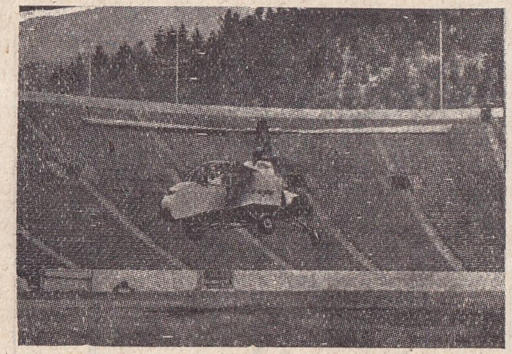

Breguet - Dorand 1936 tipindeki Jiroplân: Bu helikopter tek rötura bağlanmış aksi istikametlerde dönen iki elevatörle mücehhezdir.

ması ve bir de büyük sahalara ihtiyaç göstermesidir.

İşte tayyarelerin bu mahzurlu taraflarını gidermek için gayretler sarfedilmiştir. Bu çalışmaların başlangıcı tayyarenin icadı kadar eski olmakla beraber fizikî ve mihanikî güçlükler yüzünden uzun zaman memnun edici başarılar elde edilememiştir. Ancak 1937 de bu sahadaki çalışmaların hızı yeniden arttırılmıştır.

O t o j i r v e h e l i k o p t e r : Havaya nazaran çok ağır olan makinelerin havada durabilmeleri hareket esnasında taşıyıcı satıhlarına çarpan hava tesiriyle temin edilmektedir. Süratle yer değiştirmesine ihtiyaç olmadan havada tutunabilen bir aracın yapılması arzu edilirse, bu aracı havaya kaldıracak kuvvetin, takriben şakuli bir mihver etrafında dönen bir pervane ile elde edilmesi lâzımdır. Otojirlerde, diğer tayyarelerde olduğu gibi ufki hızı temin eden bir pervane ile üstte motörle müteharrik olmıyan ikinci bir pervane vardır. İkincisine elevatör denilmektedir. Motöre bağlı olan pervane otojiri ufki olarak hareket ettirdiği zaman hâsıl olan nispî rüzgâr elevatörü çevirir ve bu da cihazı yukarı doğru kaldırır. Bu bakımdan otojirlerin de yerden kalkabilmek için evvelâ ufki olarak yerde koşmaları ve ha-

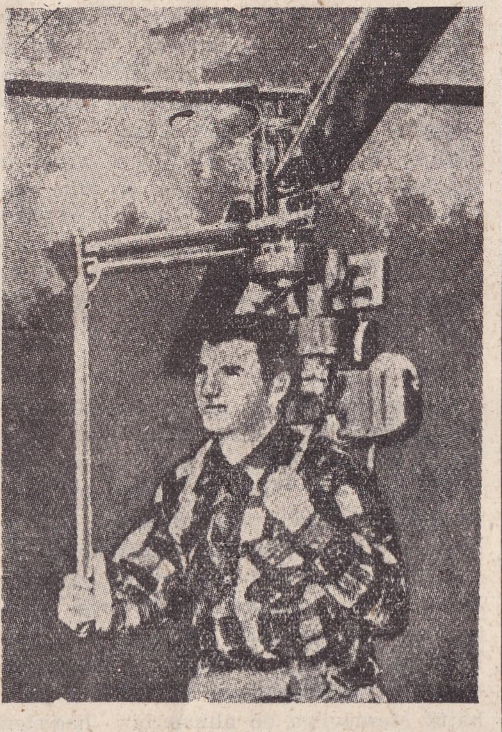

"Hiller Kopter" iki palli bir elevatörü bulunan bir helikopter. Hiller genç bir California'lıdır. On bir yaşında iken küçük bir otomobil yapmıştı. On yedi yaşında (Hiller - Copter I) i inşa etti ve 1945 te de tekâmül ettirerek II. modelini yapmıştır. II. modelin vasıfları: Elevatör kutru 7.85 metre. Uzunluk 3.4 metre, yükseklik 2,9 metre, 245 beygirlik bir Lycoming motörü ile mücehhezdir. Tek kişi ile (yalnız pilotla) 5.500 metreye yükselebilmektedir. 4 kişiyi kaldırabilmektedir.

vada durabilmek için de gene muayyen bir süratle yer değiştirmeleri lâzım gelmektedir. Otojir de elevatör tayyarede taşıyıcı satıhların, yani kanatların işini görmektedir. Ancak tayyareler havada tutunabilmek için, tiplerine göre, saatte 80-100 kilometreden fazla bir ufki sürate ihtiyaç gösterdikleri halde otojirler için saatte 30 kilometrelik sürat kâfi gelmektedir. Bu suretle iniş ve kalkışın da daha dik zaviyelerle yapılması imkân dahiline girmekte, dolayısiyle küçük sahalara inmek ve kalkmak kaabil olmaktadır.

Helikopterlerde ise pervane yoktur. Yalnız elevatör vardır. Ancak bu elevatörler de hareketlerini motörlerden alırlar. Helikopterler bu sayede bir noktadan dikine kalkıp dikine inebilirler ve havada sabit durabilirler.

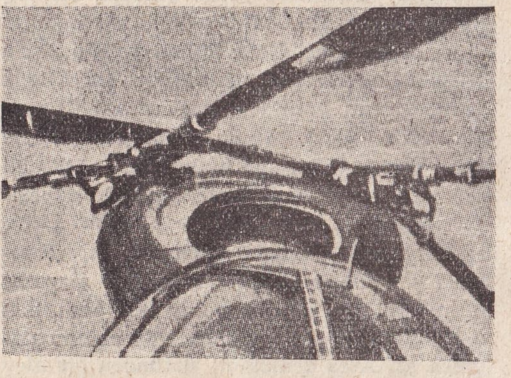
Helikopterin havada hareketi, pilot tarafından bir kumanda ile elevatöre ileriye doğru bir meyil vermek suretiyle temin edilir. Bu durumda motör vasıtasiyle ele-

Küçük bir motörle müteharrik tek kişilik bir helikopter: Mühendis Horace T. Pentecost tarafından Boeing fabrikasında yapılmış olan bu cihaz 40 Kg. kadar bir ağırlıktadır. Bir rötura bağlı ve birbirinin aksi istikamette dönen iki elevatör 20 beygirlik bir motörle hareket ettirilmektedir. Binilecek bir yeri olmıyan bu cihaz pilotun sırtına koltuk altından bağlanmaktadır. Pilot sağ eliyle manevra tertibatını ve sol eliyle de gaza komuta etmektedir.

vatörün hâsıl ettiği çekici kuvveti, biri şakuli, diğeri ufki iki mürekkebe ayırmak mümkündür. Şakuli olan kaldırıcı, ufki olan da mesafe katettirici hareketi sağlar. Tek elevatörlü helikopterlerde elevatörün döndüğü cihetin aksine bir müzdevice husule gelir. Bu da helikopteri kendi şakuli mihveri etrafında ve elevatörün dönüş cihetı aksine döndürmiye sâyeder.. Bu muzır tesir kuyruk tarafına konan küçük bir pervane ile (denge pervanesi = çevirici = evoleur) giderilir. Çift elevatörlü helikopterlerde elevatörleri birbirinin aksine döndürmekle müzdevicenin muzır olan tesiri kendiliğinden önlenmiş olur.

H e l i k o p t e r i n b a ş l a n g ı c ı v e t a r i h ç i ğ i : İlk helikopterin denemesi Santos Dumont tarafından 1906 da yapıldı. Helikopterin inşasında kullanılan malzeme kâfi derecede sağlam olmadığı için parçalanmak tehlikesi geçirdi. Sonra Corno adındaki bir Fransız helikopterle ilk defa olarak yükselmiye muvaffak oldu. 1909 da da Rus aslından olan

Kellet helikopterinde dönen kısımların aralıklarını göstermektedir. Bir elevatöre ait paller diğerinin tespit mihverinin üstünden geçeceK şekilde ayarve bir dekalâj verilmiştir.

Amerikalı mühendis Igor Sikorsky kendi yaptığı bir tip üzerinde deneme yaptı. Gene bu sıralarda Bregue Richet bir kablo ile yere bağlı jiroplânı ile tur yapmıya muvaffak oldu. Bundan sonra birbirine yakın veya çok farklı tipler üzerinde birçok denemeler yapıldı. Bunlar arasında şakuli ve ufki hareketleri temin maksadiyle 12 pervane ihtiva edenler bile vardı. Halledilmesi gereken güçlükler teorik olmaktan ziyade pratikti.

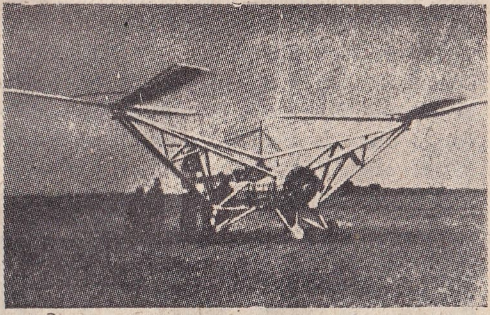
Şimdiki helikopterler tayyare sanayiinde uzun senelerdenberi elde edilen tecrübe ve bilgilerden de faydalanarak yapılmaktadırlar. Bugün çok büyük palli elevatörlerle büyük kaldırış kuvveti elde edilmektedir. Halen tipler arasında tasfiye yapılmakta, muvaffak olmamış tipler terkedilip muvaffak olan tipler üzerinde çalışmalar teksif edilmektedir. Son zamanların muvaffak olmuş belli başlı üç tip helikopteri şunlardır: 1) Birbirinin aksine dönen iki elevatörlüler. İki elevatör aynı rötura bağlanmıştır. (Rötur, elevatörü mo-

Kellet X R 8 "EGG BEATER" helikopteri: 245 beygirlik bir motörle hareket eden ve aksi istikamette dönen iki elevatörü vardır. Röturlar birbirine çok yakın monte edilmiş ve V şekli verilmiştir. Pervaneler aynı süratte fakat 1/6 tur dekalâjla çalışmaktadırlar.

töre bağlıyan tertibatın adı olup buna dönen mihver de denmektedir) Hiller ve Bendix helikopterleriyle Bréguet jiroplân-

ları bu sınıfa dahildir. 2) Ayrı röturlara bağlı birbirlerinin aynı veya aksi cihette

"Focke - Wulf F W 61 VII 1937" modeli Alman otojiri Siemens'in 160 beygirlik S H 114 motörleri ile teçhiz edilmiştir. İki elevatörü ayrıca bir pervanesi vardır.

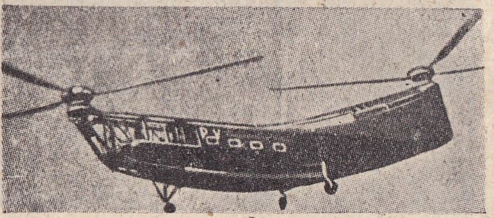
müteharrik çift elevatörlüler. Focke-Wulf, Plattle Paye, Landgraf, P. V. Enginering Forum, Kellet helikopterleri de bu sınıfa dahildir. 3) Tek elevatörlü olup ilâveten denge pervanesi olanlar. Bu sınıfa Sikorsky ve Bell helikopterleri misal olarak gösterilebilir. En ziyade muvaffak olanlar da tek elevatörlülerden Sikorsky'nin yaptığı R. 4, R. 5 ve R. 6 lardır.

Helikopterler hayli pahalıya mal olmaktadırlar. Seri halinde inşa edildikleri takdirde maliyetlerinin oldukça düşeceği tabiidir.

H e l i k o p t e r l e r i n h a r e k e t i : Sikorsky helikopterlerinin hareketi iki adet el löviyesi ve iki adet pedal vasıtasiyle temin edilmektedir. Ortada bulunan löviye tayyare löviyeleri gibi mücessem bir zaviye içinde hareket edebilir. Bu, elevatörlerin pallerine komuta etmekte ve seyir müddetince ileriye, geriye veya yanlara doğru hareketleri sağlamaktadır. Pilotun soluna konmuş olan diğer löviye elevatörün hatvesini değiştirmek suretiyle kaldırış kuvvetini kontrol etmiye yarar. Bu löviye üzerinde bulunan dönen kabza gaz ayarını temin eder. Pedallar da denge pervaneleri yardımiyle helikopterin sağa veya sola dönüşlerini sağlar.

H e l i k o p t e r l e r i n p e r f o r m a n s l a r ı : Halen helikopterlerin randımanı tayyare randımanının üçte ikisini geçememektedir. Buna rağmen hafif ve kullanışlı oluşları ve havada durabilmeleri büyük avantajlar sağlamaktadır. 1945 senesinde Sikorsky - R. 5 helikopterleri aşağıdaki rekorları yapmıştır.:

İ r t i f a r e k o r u : İrtifa rekoru

10 yolcu taşıyabilen P V 3 helikopteri. Ayrı ayrı iki rötura bağlı iki elevatörü vardır. Bunlar birbirinin aksi istikamette dönerler. 30 metrelik bir sahadan kalkabilir. Mürettebatı ile birlikte 12 kişi taşıyabilmektedir.

1937 denberi 3.427 metre ile Almanların elinde idi. Bu rekor 160 beygirlik Siemens SH 114 motörü ile mücehhez Focke-Wulf F. W. 61 VII helikopteri ile tesis edilmişti. Pilot Möller, Sikorsky R. 5 ile 6.400 metreye yükselmek suretiyle bu rekoru kırmıştır.

S ü r a t r e k o r u : Gene 1937 senesindenberi 122,5 kilometre ile Focke - Wulf'larda olan rekor pilot Viner tarafından R. 5 ile 184.4 kilometre olarak kazanılmıştır. Son zamanlarda Fransız havacılık kulübünün gösterdiği aktüalite filmlerinden öğrenildiğine göre Focke Achgelis 223 tipinde bir Alman helikopteri ile yapılan bir tecrübede 7.100 metreye çıkılmış, 4.000 metrede duruş temin edilmiş ve 4.300 kilogram yük taşınmıştır.

Helikopterlerle elde edilen diğer pratik ve ticari sonuçlar da şunlardır: 500 kilogram yük ile 4.860 metrede saatte 177 kilometre, 750 kilogram yük ile 3.355 met-

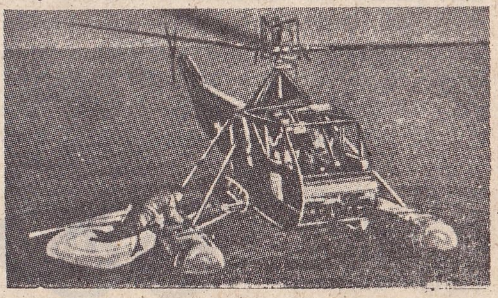

Halen kullanılmakta olan helikopterlerden bâzıları: 1 - Bréguet'nin Transatlantik helikopterlerinden birinin maketi, 2 - Hiller Kopter, 3 - Hoppi Kopter, 4 - Bendix Gr., 5 - Landgraf, 6 - Plat le page, 7 - Focke - Wulf F W 61 VII, 8 - Kellet X R 8, 9 - P V Enginering, Forum P V 3, 10 - Sikorsky X R 6, 11 - Bell, 12 - Brisrol Haffner,, 13 - Gazda.

rede saatte 169 kilometre ile R. 5 ler 80 dakikada 230 kilometrelik mesafe katetmiş ve başka bir tecrübede de 16 kişi ile yerden birkaç metre yükselerek durabilmiştir.

H e l i k o p t e r l e r i n k u l l a n m a y e r l e r i : Büyük şehirler arasındaki hava nakliyatı belki gelecekte de tayyarelerle yapılacaktır. Fakat hava limanları ile şehirler arasında ve meydanları bulunmıyan küçük mevkiler arasında helikopterler kullanılacaktır. Şehirler içinde bu maksatla helikopter istasyonları tesis edilebilir. Helikopter ideal bir hava taksisi durumundadır. Bunlar postahanelerin teraslarına inip kalkabilirler.

Helikopter her türlü arazi için elverişli bir nakil vasıtasıdır. Ormanların, denizin, bataklık veya çorak arazilerin üzerinden ve istenildiği kadar ağır bir süratle uçabilecek ve her hangi bir yere konabilecek durumdadır. Deniz kurtarmalarını, ormanlarda gözetleme vazifelerini kolaylıkla yapabilirler. Son harbde denize düşen Amerikan pilotlarından bir kısmı helikop-

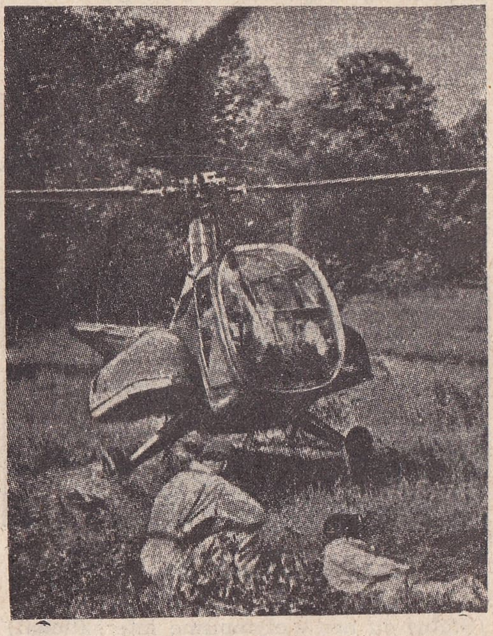

Birleşik Amerika sahil muhafaza teşkilâtına ait Sikorsky R. 4 helikopterlerinden biri. Elevatör kutru: 11,6 metre, dönüş hızı dakikada 210 devir. Sürat saatte 112 Km. Tavan 3.050 metre. Ağırlığı 930 Kg. İniş sürati saniyede 6,1 metredir.

terlerle kurtarılmıştır. New-Jersey kıyıları açıklarında bir Amerikan muhribi infilâk ettiği zaman ağır panikler ve asabi şoklar içinde ıstırap çeken tayfanın büyük bir kısmını kurtarmayı bir helikopter sağladı. Gayet acele kan nakli vakaları ile karşılaşılıyordu. Gerekli plâzmayı New York'tan otomobil veya gemi ile getirmek için saatler lâzım gelecekti. Bir helikopter bu seyahati birkaç dakikada yaptı. Helikopterler aynı zamanda kıta ve malzeme nakleden konvoylarda da vazife almıya kabiliyetlidirler. Bir ticaret gemisinden kalkış pistine veya katapülte ihtiyaç göstermeden kalkabilir ve lüzumlu karakol ve keşif vazifelerini yapabilirler. Birmanyada Japon hatlarının gerisine inmiye mecbur kalan 6 tayyareci cepheden 240 kilometre mesafeden helikopter vasıtasiyle üslerine getirildiler.

Helikopterlerin bilhassa barış zamanında rolleri pek çok ve önemli olacaktır. Dağlık ve yolsuz bölgelerde posta işleri için helikopterden daha müsait bir vasıta düşünülemez.

K ı s a B i b l i y o g r a f y a : Aralık 1946 tarih 146 sayılı Askerî Hava

Sikorsky R. 6 helikopteri

Mecmuası. Nisan 1946 tarih ve 343 sayılı Science et vie. 1947 tarihli P.T.T. Mecmuası.

(Kurmay Galip Atakan)

OLİMPİK OYUNLAR (OLİMPİYAT) — Eski Yunanistanda, Olimpiya ovasında her dört senede bir tekrarlanan muhtelif yarışmalara Olimpiya oyunları adı verilir ve bu oyunlar arasındaki dörder senelik devrelere de olimpiyat denirdi. Peloponezya bölgesinde bulunan bu ovada Zeus Olympius mâbedi bulunuyordu. Zeus (Jupiter) şerefine burada yapılan yarışmalar eski Yunanistanın en büyük bayramı idi. İlk Olimpiya oyunları Milâttan önce 776 yılında kutlandı. Arada seksen altı yıl fâsılaya uğramakla beraber Olimpiya oyunları Milâttan Sonra 394 yılına kadar sürdü. Büyük Theodosius tarafından lâğvedilen bu bayram o tarihten sonra bir daha kutlanmadı.

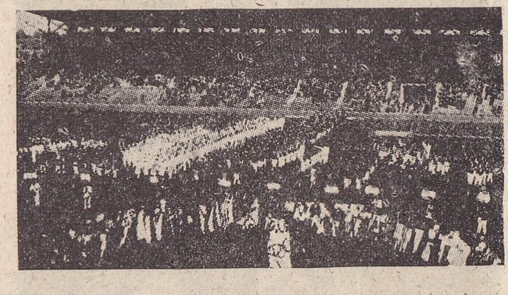

Olimpiyatların sembolü: Beş halkanın herbiri dünyanın bir kıtasına işarettir. Herbiri ayrı renklidir. Her rengin hangi kıtayı işaret eylediği bendimizde yazılıdır.

M o d e r n o l i m p i y a t : Olimpik oyunların ihyasını Fransız Baron Pierre de Coubertin'e ve onun bu teşebbüsünü destekliyen "English Amateur Athletic Association" den C. Herbert'le "American Athletic Union" dan W. M. Sloane'a borçluyuz. Bununla beraber, teşebbüs şerefi doğrudan doğruya Fransıza aittir.

Baron de Coubertin, olimpik oyunları ihya hakkındaki düşüncesini ilk defa 25 kasım 1892 de ortaya koydu. Bunu takibeden propaganda ve hazırlık devresinden sonra "Union des Sociétés Françaises de Sports Athlétiques" 1894 yılında Pariste milletlerarası bir kongre topladı. 16 haziran 1894 te Sorbonne'da toplanan bu kongreye Fransa, Büyük Britanya, Amerika Birleşik Devletleri, İsveç, İtalya, İspanya, Yunanistan, Rusya ve Belçika iştirak ettiler. Bu milletlerin temsilcileri, 23 haziran 1894 te, modern olimpik oyunların her dört senede bir bu milletlerin topraklarında nöbetleşe yapılmasını oybirliğiyle kabul ettiler. Bu maksatla bir "Milletlerarası Olimpik Komite" (Comité Internatinal Olympique) kuruldu ve başkanlığına Baron de Coubertin seçildi (Bu komite, Baron'un başkanlığı altında olmak üzere 23 haziran 1894 tenberi Lausanne'da daimî faaliyet halindedir).

Milletlerarası yeni - olimpizm tüzükleri

1944 Paris Olimpiyadında and içme töreni

(Status du néo - olympisme international) nin başlıca hükümlerine göre, modern olimpiyatlarda, antikite olimpik oyunlarında mevcut müsabakalardan başka o sene medenî dünyada mevcut sporların da bulunması, olimpiyatlara yalnız amatörlerin kabul edilmesi (yirminci madde), iştirak eden her milleti o milletten olanın veya hakiki tebeasının temsil etmesi lâzımdır.

Milletlerarası Olimpik Komitenin başlıca hedefleri şunlardır: 1) Olimpik oyunların intizamla kutlanmasının sağlanması; 2) Oyunların gittikçe tekemmül ettirilmesi; 3) Modern atletizmi istenen yollara sevk için bütün tedbirlerin alınması.

Milletlerarası Olimpik Komite düstur olarak lâtince citius (daha hızlı), altius (daha yüksek), fortius (daha kuvvetli) kelimelerini kabul etmiştir. Beyaz zeminli bayrağında bu düstur ile birlikte, milletlerarası spor birliğinin ifadesi olan birbirine geçmiş muhtelif renklerde beş halka bulunmaktadır. Bu halkalardan mavisi Avrupayı, sarısı Asyayı, karası Afrikayı, yeşili Amerikayı, kırmızısı Avustralyayı temsil etmektedir.

Milletlerarası komiteye âza olan milletlerin sayısı gittikçe artmış olup bugün hemen bütün dünya memleketlerinde birer "Millî Olimpik Komite" kurulmuş bulunmaktadır. Her olimpiyatın hazırlanıp başarılması, o olimpiyatın yapılacağı memleketin "Millî Olimpik Komite" sinin vazifesidir.

M o d e r n o l i m p i y a t l a r ı n o n ü ç ü : Modern olimpiyatların ilki (Birinci Olimpiyat, 1896) Atina'da kutlandı (Bunun Olimpiya ovasının restore edilmiş çerçevesi içinde yapılması düşünülmüş, masrafın büyüklüğü yüzünden vaz geçildi). 1896 dan sonraki olimpiyatlar şu şehirlerde yapıldı: Paris (İkinci Olimpiyat, 1900); bu olimpiyat, dünya ölçüsünde bir alâka görmedi. Amerika Birleşik Devletlerinde St. Louis (Üçüncü Olimpiyat, 1904); bunda da daha evvelkiler gibi Amerikalılar temayüz ettiler, zira başta Büyük Britanya olmak üzere birçok milletler iştirak edememişti. Londra (Dördüncü Olimpiyat, 1908); bu olimpiyat, milletlerin ilk defa en iyi temsil edildiği oyunlar oldu. Stockholm (Beşinci Olimpiyat, 1912); bu, Birinci Dünya Savaşından önceki en iyi olimpiyattı. Berlin (Altıncı Olimpiyat, 1916); bu olimpiyat Birinci Dünya Savaşı yüzünden yapılamadı; ancak bu vesile ile kaydetmek isteriz ki her hangi bir olimpiyat yapılmadığı takdirde sıra numarasını kaybetmiyeceği gibi senesinde yapılmıyanın tehiri veya müteakıp olimpiyatın gene aynı şehirde yapılması caiz değildir. Anvers (Yedinci Olimpiyat, 1920). Paris (Sekizinci Olimpiyat, 1924); bu olimpiyatta Fin koşucusu meşhur Nurmi'nin parlaması, bütün spor dünyasını alâkalandıran bir hâdise oldu. Amsterdam (Dokuzuncu Olimpiyat, 1928); bu olimpiyadın başlıca hususiyetini Birinci Dünya Savaşından sonra Almanların yeniden kabulü ve kadınlar arasında atletik müsabakaların programa alınması teşkil eder. Los Angeles (Onuncu Olimpiyat, 1932). Berlin (On birinci Olimpiyat, 1936); bu, Avrupa kıtasında yapılan olimpiyatların en muhteşemi ve en zengini oldu; Hitler, rejimi bunu büyük bir propaganda vesilesi sayarak modern tekniğe uygun muazzam stadlar, kapalı salonlar, yüzme havuzları vesaire meydana getirdi. Tokyo (On ikinci Olimpiyat, 1940); Japonya bu olimpiyattan, Japon - Çin savaşı yüzünden vaz geçmişti, kaldı ki sonradan İkinci Dünya Savaşı da başlamış bulunuyordu. Helsinki (On üçüncü Olimpiyat, 1944); Japonyanın 1940 olimpiyadından vaz geçmesi üzerine müteakıp olimpiyada Finlândiya talibolmuştu, fakat o da İkinci Dünya Savaşı yüzünden yapılamadı.

Küçük ara olimpiyadı (Atina, 1906): Olimpiyatların her dört senede bir başka başka memleketlerde yapılması kararlaştırılmış olmakla beraber olimpik oyunların bânisi olan Yunanlıların hissiyatını okşamak üzere 1906 yılında Atinada bir küçük

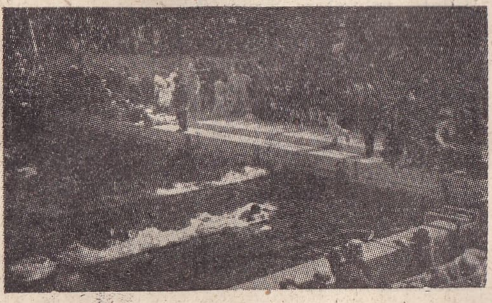

Aynı olimpiyatta Amerikalı kadın atletler

ara olimpiyadı yapılmıştır. Bu olimpiyat sıra sayısı almamakla beraber, elde edilen neticeler modern olimpiyat tarihine kaydedilmiştir.

O n d ö r d ü n c ü O l i m p i y a t : Modern olimpiyatların on dördüncüsü ve İkinci Dünya Savaşından sonra ilki 1948 temmuzunda Londra'da yapılacaktır. Bu olimpiyada Türk sporcularının da iştiraki için memleketimizde gerekli hazırlıklar yapılmaktadır.

M o d e r n o l i m p i y a t l a r d a n e t i c e l e r : İhyasından bugüne kadar yapılan on olimpiyat ile küçük ara olimpiyatının muhtelif müsabaka birincilerini ve derecelerini aşağıda vereceğiz. Bunlarda görülecek kısaltmalar şunlardır: s = saat. 0' = dakika. 0" = saniye. m. = metre. p = puan. Ma.= manialı. Uz. = uzun. 3 ad. = üç adım. Yük. = yüksek. Sır. y. = sırıkla yüksek. Gül. = gülle. Çek. = çekiç. Mar. = Maraton (takriben 42 kilometre 200 metredir). Kk. = kır koşusu. Ar. = ârızalı. B. = bayrak. Yür. = yürüyüş (50 kilometredir). Pent. = pentatlon. Dekat. = dekatlon. (A) = Amerika Birleşik Devletleri. (Al) = Almanya. (Ar) = Arjantin. (Av) = Avustralya. (Avs) = Avusturya. (B) = Belçika. (BB) = Büyük Britanya. (Ç) = Çekoslovakya. (D) = Danimarka. (E) = Estonya. (F) = Fransa. (Fn) = Finlândiya. (GA) = Güney Afrika. (H) = Holânda. (İ) = İsviçre. (İr) = İrlânda. (Is) = Isveç. (İt) = İtalya. (J) =

Gene Paris Olimpiyadında yüz metre yüzme finali

Japonya. (K) = Kûba. (Ka) = Kanada. (M) = Macar. (Ms) = Mısır. (P) = Polonya. (Y) = Yunanistan. (Yg) = Yugoslavya. (YZ) = Yeni Zelânda.

B i r i n c i O l i m p i y a t (A t i n a, 1 8 9 6) — A t l e t i z m : 100 m. Burke (A) 12", 400 m. Burke (A) 54" 2/10, 800 m. Flack (BB) 2'11", 1.500 m.

Flack (BB) 4'33"2/10, Mar. S. Louys (Y) 2 s. 55'20". Uz. at. Clarck (A) 6 m. 35, 3 ad. at. Connolly (A) 13 m. 71, Yük. at. Clarck (A) 1 m. 81, Sırk. at. Hoyt (A) 3 m. 30,

1936 Berlin Olimpiyadı madalyasının iki tarafı

Gül. atm. Garrett Jr. (A) 11 m. 22, Disk atm. Garrett Jr. (A) 29 m. 15. Bu olimpiyatın atletik müsabakalarında 200, 5.000, 10.000 metre koşular, 400 m. ma, 10.000 m. Kk., 3.000 m. ar., bayrak koşuları, yürüyüş, çekiç atm. cirit atm. pentatlon ve dekatlon yoktu. Gene bu olimpiyatta atletik müsabakalardan başka müsabaka yapılmadı.

İkinci Olimpiyat (Paris, 1900) — Atletizm: 100 m. Jarwis (A) 10"8/10, 200 m. Tewkesbury (A) 22"2/10, 400 m. Long (A) 49"4/10, 800 m. Tysse (BB) 2'11"4/10, 1.500 m. Bennett (BB) 4'06", 110 m. ma. Kraenzlein (A) 15"4/10, 400 m. ma. Tewkesbury (A) 57" 6/10, Mar. Theato (F) 2 s. 59'45", Uz. at. Kraenzlein (A) 7 m. 185, 3 ad. at. Prinstein (A) 13 m. 30, Yük. at. Baxter (A) 1 m. 90, Sır. y. at. Baxter (A) 3 m. 30, Gül. atm. Sheldon (A) 14 m. 10, Disk atm. Bauer (M) 36 m. 04, Çek. atm. Flanagan (A) 49 m. 73.

Bu olimpiyadın atletik müsabakalarında 5.000 ve 10.000 metre koşularla 10.000 Kk., 3.000 m. ar., 4×100, 4×400 bayrak, yürüyüş, cirit atma, pentatlon ve dekatlon yoktu.

Diğer müsabakalar: Eskrimde ferdî flöreyi Coste (F); ferdî epe'yi Fonts (K), ferdî kılıcı De la Falaise (F); futbolu Büyük Britanya takımı; ragbi'yi Fransa takımı; jimnastikte umumi müsabakaları Sandras (F); poloyu Büyük Britanya takımı; yelkencilikte 6 metrelik tekne yarışını De Pourtalas (İ), 8 metrelik tekne yarışını Exshaw (BB) kazandı.

1932 Los Angeles Olimpiyadında bayrak töreni

Üçüncü Olimpiyat (Saint Louis, 1904) — Atletizm: 100 m. Hahn (A) 11", 200 m. Hahn (A) 21"6/10, 400 m. Hilman (A) 49"2/10, 800 m. Lightbody (A) 1'56", 1.500 m. Lightbody (A) 4'05"4/10, 110 m. ma. Schule (A) 16", 400 m. ma. Hilman (A) 53", Uz. at. Prinstein (A) 7 m. 35, 3 ad. at. Prinstein (A) 14 m. 32, Yük. at. Jones (A) 1 m. 805, Sır. y. at. Dvorak (A) 3 m. 505, Gül. atm. Rose (A) 14 m. 10, Disk atm. Sheridan (A) 37 m. 99, Çek. atm. Flanagan (A) 51 m. 23.

Bu olimpiyadın atletik müsabakalarında 5.000 ve 10.000 metre koşular, 10.000 Kk., 3.000 m. ar., 4×100 ve 4×400 bayrak yarışları, yürüyüş, cirit atma pentatlon ve dekatlon yoktu. Atletizmden başka hiçbir şey de programda yer almamıştır.

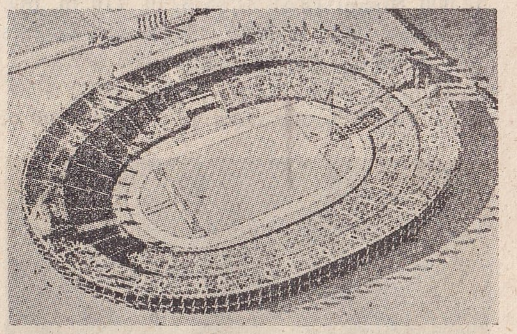
Küçük ara olimpiyadı (Atina, 1906) — Atletizm: 100 m. Hahn (A) 11"2/10, 400 m. Pilgrim (A) 53"2/10, 800 m. Pilgrim (A) 2'01"5/10, 1.500 m. Lightbody (A) 4'12", 110 m. ma. Leavitt (A) 16"2/10, Mar. Sherring (Ka) 2 s. 51'23"3/5, Uz. at. Prinstein (A) 7 m. 20, 3 ad. at. O'Connor (BB) 14 m. 07, Yük. at. Con Leahy (İr) 1 m. 775, Sır. y. at. Gonder (F) 3 m. 50, Gül. atm. Sheridan (A) 12 m. 325, Disk atm. Sheridan (A) 41 m. 46, Cirit atm. Lemming (İs) 53 m 90.

Resmî olimpiyatlar arasına girmiyen bu ara olipmiyatlarında da atletizmden başka müsabakalar yapılmadığı gibi atletizm müsabakalarında 200, 5.000, 10.000 metre ile 400 m. ma., 10.000 Kk., 3.000 m. ar., 4×100 ve 4×400 bayrak yarışları, çekiç atm., pentatlon ve dekatlon yoktu.

Dördüncü Olimpiyat (Londra, 1908) — Atletizm: 100 m. Walker (GA) 10"8/10, 200 m. Kerr (Ka) 22"4/10, 400 m. Haeswelle (BB) 50", 800 m. Sheppard (A) 1'52"8/10, 1.500 m. Sheppard (A) 4'03"4/10, 110 m. ma. Smithson (A) 15", 400 m. ma. Bacon (A) 55" Mar. Hayes (A) 2 s. 55' 18", 4×400 Amerika 3'27"4/10, Uz. at. Irons (A) 7 m. 48, 3 ad. at. Ahearn (BB) 14 m. 915, Yük. at. Porter (A) 1 m. 905, Sır. y. at. Gilbert ve Cooke (A) 3 m. 708, Gül atm. Rose (A) 14 m. 21, Disk atm. Sheridan (A) 40 m. 89, Çek. atm. Flanagan (A) 51 m. 923, Cirit atm. Lemming (İs) 54 m. 825.

Bu olimpiyadın atletik müsabakalarında 10.000 düz, 10.000 Kk., 3.000 ar., 4×100 bayrak, yürüyüş, pentatlon ve dekatlon yoktu. 4×400 bayrak yarışı 200+200+400+800 metre olarak yapıldı. 5.000 metre koşusu ise müsabaka dışı beş İngiliz mili (sekiz kûsur kilometre) olarak yapıldı ve bu müsabakayı Voigt (BB) 25'11"2/10 da koştu.

Diğer müsabakalar: Bisiklette tandem (iki kişilik bisiklet) Fransızların Schilles-Auffray çifti; Greko-Romen güreşte 66 kiloda Porro (İt), 72 kiloda Martensson (İs), 79 kiloda Weckman (Fn), ağırda Weisz (M); serbest güreşte 56 kiloda Menhert (A), 61 kiloda Dole (A), 66 kiloda Relwyskow (BB), 79 kiloda Bacon (A), ağırda O'Kelly (BB); boksta orta sıklette Douglas (BB), ağırda Oldman (BB); eskrimde ferdî epe'de Alibert (F), ferdî kılıçta Fuchs (M), takım halinde epe'de Fransa, takım halinde kılıçta Macaristan; futbolu Büyük Britanya; ragbi'yi Avustralya; jimnastikte umumi müsabakaları fert olarak Braglia (İt), takım olarak İsveç; teniste tek erkeklerde Ritchie (BB), tek kadınlarda Chambers (BB), çift erkeklerde Hillyard - Doherty (BB); poloyu B. Britanya; yelkencilikte 6 metre teknede Carnac (BB); 8 metre teknede Cochrane (BB) kazandılar.

Berlin Olimpik Stadı krokisi

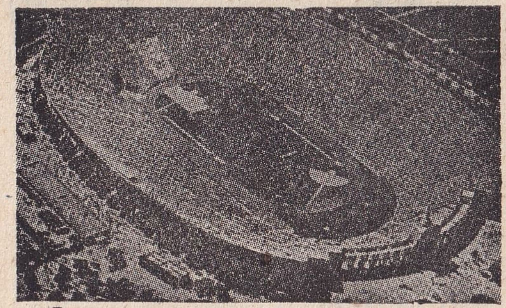
Beşinci Olimpiyat (Stockholm, 1912) — Atletizm: 100 m. Craig (A) 10"8/10, 200 m. Craig (A) 21"7/0, 400 m. Reidpath (A) 48"2/10, 800 m. Meredith (A) 1'51"9/10, 1.500 m. Jackson (BB) 3'56"8/10, 5.000 m. Kolehmainen (Fn) 14'36"5/10, 10. 000 m. Kolehmainen (Fn) 31'20"8/10, 110 m. ma. Kelly (A) 15"1/0, Mar. Mc. Arthur (GA) 2 s. 36'54"4/5, 4×100 b. Büyük Britanya 42" 4/10, 4×400 b. Amerika 3'16"6/10, Uz. at. Gutterson (A) 7 m. 60, 3 ad. at. Lindblom (İs) 14 m. 76, Yük. at. Richards (A) 1 m. 935, Sır y. at. Babcock (A) 3 m. 95, Gül. atm. Mc. Donald (A) 15 m. 81, Disk atm. Taipale (Fn) 45 m. 21, Çek. atm. Mc. Grath (A) 54 m. 74, cirit atm. Lemming (İs) 60 m. 64, Dekat. Wieslander (İs).

Atletik müsabakalardan 400 m. ma., 10.000 m. Kk., 3.000 m. ar., yürüyüş ve pentatlon yoktu.

Diğer müsabakalar: Bisiklette yol koşusunu fert olarak Lewis (GA), takım olarak İsveç; Greko-Romen güreşte 61 kiloda Koskello (Fn), 66 kiloda Ware (Fn), 79 kiloda Johansson (İs), 87 de Ahlgren (İs), ağırda Saarcla (Fn); eskrimde ferdî flörede Nadi (İt), ferdî epede Anspach (B), ferdî kılıçta Fuchs (M), takım halinde epede Belçika, takım halinde kılıçta Macaristan; futbolu Büyük Britanya, jimnastikte umumi müsabakalarda fert olarak Braglia (İt), takım olarak İtalya; teniste tek erkeklerde Wilson (GA), tek kadınlarda Broquedes (F), çift erkeklerde Kitson - Winstow (GA); yelkencilikte 6 metrelik teknede Thube - Fitan (F), 8 metrelik teknelerde Glad (N); biniciliği kırda fert olarak Nordlander (İs), takım olarak İsveç, manialıda fert olarak Carion (F), takım olarak İsveç kazandılar.

Yedinci Olimpiyat (An-

vers, 1920) — Atletizm: 100 m. Paddock (A) 10"8/10, 200 m. Woodrig (A) 22", 400 m. Rudell (GA) 49"6/10, 800 m. Hill (BB) 1'53"4/10, 1.500 Hill (BB) 4'01"8/10, 5.000 Guillenot (F) 14'55"6/10, 10.000 Nurmi (Fn) 31'45"8/10, 110 m. ma. Thomson (Ka) 14"8/10, 400 m. ma. Loomis (A) 54"2/10, Mar. Kolehmainen (Fn) 2 s. 32'35"8/10, 3.000 m. ar. Hodge (BB) 10'0" 8/10, 4×100 b. Amerika 42"2/10, 4×400 b.

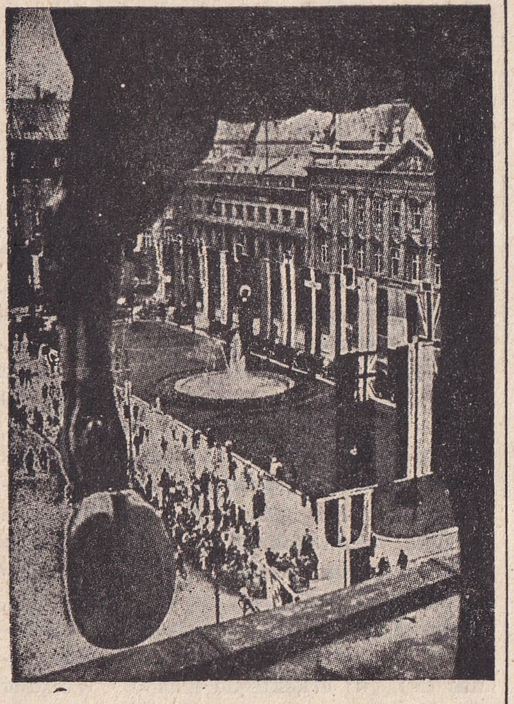

Berlin stadının dolu iken fotoğrafisi

Büyük Britanya 3'22"2/10, Uz. at. Petterson (İs) 7 m. 155, 3 ad. at. Tuulos (Fn) 14 m. 505, Yük. at. Landon (A) 1 m. 94, Sır. y. at. Foss (A) 3 m. 80, Gül. atm. Porthola (Fn) 14 m. 31, Disk atm. Niklander (Fn) 44 m. 685, Çek. atm. Ryan (A) 52 m. 875, Cirit atm. Myrra (Fn) 65 m. 78, Dekat. Lorland (N) 7488 p. 25.

Atletizmde 10.000 m. Kk., yürüyüş, pentatlon yoktu.

Diğer müsabakalar: Bisiklette 1.000 metreyi Peeters (H), pistte 50 kilometreyi George (B), 2 kilometre tandem yarışını Ryan-Lange (BB), 4 kilometre takipli takım yarışını İtalya, yol üstünde yarışı fert olarak Stenquist (İs), takım olarak Fransa; Greko - Romen göreşte 61 kiloda Friman (Fn), 66 kiloda Ware (Fn), 79 kiloda Westergreen (İs), 87 de Johansson (İs), ağırda Lindfors (Fn); serbest güreşte 56 kiloda

Olimpiyat münasebetiyle Berlinde Türk bayrağı

Ackerly (A), 61 kiloda Antilla (Fn), 72 kiloda Leino (Fn), 87 kiloda Larson (İs), ağırda Roth (İ); gülle ve halterde tüy sıklette De Haes (B), hafifte Neyland (E), ortada Gance (F), yarı ağırda Gadine (F), ağırda Bottino (İt); boksta sinek sıklette Genero (A) horozda Walker (GA), tüyde Fritsch (F), hafifte Mosberg (A), yarı ortada Schneider (Ka), ortada Mallin (BB), yarı ağırda Eagan (A), ağırda Rawson (BB); eskrimde ferdî flörede Nadi (İt), ferdî epede Massard (F), ferdî kılıçta Nadi (İt), takım halinde flöre, epe ve kılıcın her üçünde de İtalya; futbolu Belçika; jimnastiği fert olarak Zamponi (İt), takım olarak İtalya; tenisi tek erkeklerde Raymond (GA), tek kadınlarda Lenglen (F), çift erkeklerde Turnbell - Woosnom (BB), çift kadınlarda Mc. Naire - Mc. Kane (BB), muhtelitte Decugis - Lenglen (F); poloyu Büyük Britanya; yelkencilikte 6 metrelik tekne ile Kaasen (N), 8 metrelik tekne ile Konor (N), biniciliği kırda fert olarak De Morner (İs), takım olarak İsveç, at terbiyesini Lundblat (İs), manialıyı fert olarak Lequio (İt), takım olarak Isveç kazandılar.

Sekizinci Olimpiyat (Paris, 1924) — Atletizm: 100 m. Abrahams (BB) 10"3/5, 200 m. Sholz (A) 21"3/5, 400 m. Lidell (BB) 47"3/5, 800 m. Lowe (BB) 1'52"1/5,1.500 m. Nurmi (Fn) 3'53"3/5, 5.000 m. Nurmi (Fn) 14'31"1/5, 10.000 m. Ritola (Fn) 30'23"1/5, 110 m. ma. Kinsey (A) 15", 400 m. ma. Taylor (A) 52"3/5, Mar. Stenroos (Fn) 2 s. 41'22"3/5, 10.000 m. Kk. Nurmi (Fn) 32'50"4/5, 3.000 m. ar. Ritola (Fn) 9'33" 3/5, 4×100 b. Amerika 41", 4×400 b. Amerika 3'16", Uz. at. Hart Hulbart (A) 7 m. 44, 3 ad. at. Winter (Av) 15 m. 525, Yük. at. Osborne (A) 1 m. 98, Sırk y. at. Barnes (A) 3 m. 95, Gül atm. Houser (A) 14 m. 995, Disk atm. Houser (A) 46 m. 155, Çek. atm. Tootell (A) 53 m. 295, Cirit atm. Myrra (Fn) 62 m. 96, Dekat. Osborne (A) 7710 p. 77. Atletizmde yalnız yürüyüşle pentatlon yoktu.

Diğer müsabakalar: Bisikleti 1.000 metrede Michard (F), pistte 50 kilometrede Willems (H), 2 kilometre tandemde Choury - Cugnot (F), 4 kilometre takım halinde takip yarışında İtalya, yol üstünde yarışı fert olarak Blanchonnet (F), takım halinde de Fransa; Greko -Romen güreşi 56 kiloda Putsep (E), 61 de Antilla (Fn), 66 da Frinan (Fn), 79 da Westerlund (Fn), 87 de Westergreen (İs), ağırda Deglane (F); serbest güreşi 56 da Philajamaki (Fn), 61 de Reed (A), 66 da Vis (A), 72 de Gehri (İ), 79 da Haggmann (İ), 87 de Spellman (A), ağırda Steele (A); gülle ve halteri tüy sıklette Gabetti (İt), hafifte Decottignies (F), ortada Galimbert (İt), yarı ağırda Rigoulot (F), ağırda Tonani (İt); boksu sinek sıklette La Barba (A), horoz sıklette Smith (GA), tüyde Fields (A), hafifte Nielsen (D), yarı ortada Delarge (B), ortada Mallin (BB), yarı ağırda Mitchell (BB), ağırda Von Porat (N); eskrimi ferdî flörede Ducret (F), kadın flörede Osher (D), ferdî epede Delporte (B), ferdî kılıçta Posta (M), takım olarak flöre ve epede Fransa, takım olarak kılıçta İtalya; futbolu dünyayı hayrette bırakan Uruguay; ragbiyi Amerika; jimnastiği barfikste Yugoslavya, barparalelde İsviçre, halka ve kaygan ipte Çekoslovakya, uzunlamasına tahta atta Amerika, genişlemesine tahta atta Fransa, eyerli tahta atta İsviçre, umumi müsabakaları fert olarak Stukelj (Yg), takım olarak da İtalya; tenisi tek erkeklerde Richards (A), tek kadınlarda Wills (A), çift erkeklerde Richards - Hunter (A), çift kadınlarda Withman-Wills (A), muhtelitte Withman- Williams (A);

Berlinde büyük muvaffakıyet kazanan atlet Amerikalı Owens

poloyu Arjantin; yelkende tek tip tekne yarışını Huybrecht (B), 6 metrelik tekne yarışını Lundgren (N), 8 metrelik tekne yarışını "Bera" (N); biniciliği kırda fert olarak Van Zyp (H), takım olarak Holânda, at terbiyesini De Linder (İs), manialıyı fert olarak Gemussen (İs), takım olarak İsveç kazandılar.

Dokuzuncu Olimpiyat (Amsterdam, 1928) — Atletizm: 100 m. Williams (Ka) 10"4/5, 200 m. Williams (Ka) 21"3/5, 400 m. Barbutti (A) 47"4/5, 800 m. Lowe (BB)

Berlinde büyük muvaffakıyet kazanan bir Alman kadın atleti

1'51"4/5, 1.500 m. Larva (Fn) 3'53"1/5, 5.000 m. Ritola (Fn) 14'38", 10.000 m. Nurmi (Fn) 30'18"4/5, 110 m. ma. Atkinson (GA) 14"4/5, 400 m. ma. Burghley (BB) 53"2/5, Mar. El Ouafi (F) 2 s. 32'57", 3.000 m. ar.

Loukola (Fn) 9'25"4/5, 4×100 b. Amerika 41', 4×400 b. Amerika 31'14"2/5, Uz. at. Osborne (A) 7 m. 73, 3 ad. at. Oda (J) 15 m. 20, Yük. at. King (A) 1 m. 94, Sır. y. at. Carr (A) 4 m. 20, Gül atm. Kuck (A) 15 m. 87, Disk atm. Houser (A) 47 m. 32, Çek. atm. O'Callaghan (İr) 51 m. 39, Cirit atm.

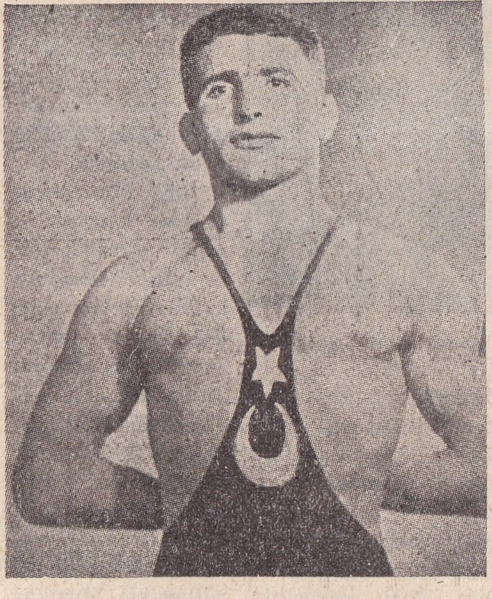

Berline giden Türk futbol millî takımı

Lundquist (İs) 66 m. 60, Pent. Thofeld (İs) Dekat. Yrvola (Fn) 8053 p. 29.

Atletizmde yalnız 10.000 m. Kk. ile yürüyüş yoktu.

Diğer müsabakalar: Bisikleti 1.000 metrede Beaufrand (F), 4 kilometrelik takım halinde takip yarışında İtalya, yol üstünde fert olarak Hansen (D), takım olarak Danimarka; Greko-Romen güreşi 56 kiloda Leucht (Al), 61 de Wale (E), 66 da Keresztер (M), 79 da Kokkinen (Fn), 87 de Mustafa (Ms), ağırda Svensson (İs), serbest güreşi 56 da Makinen (Fn), 61 de Morrisson (A), 66 da Kap (E), 72 de Haavisto (Fn), 79 da Kyburz (İ); 87 de Sjostedt (İs), ağırda Richtoff (İs); gülle ve halteri tüy sıklette Andrysek (Avs), hafifte Haas (Avs), ortada François (F), yarı ağırda Nâsır (Ms), ağırda Strassberger (Al); boksu sinek sıklette Kocsis (M), horoz sıklette Tamagnini (İt), tüy sıklette Van Klaveren (H), hafif sıklette Orlandi (İt), yarı ortada Morgan (YZ), ortada Toscani (İt), yarı ağırda Avendano (Ar),

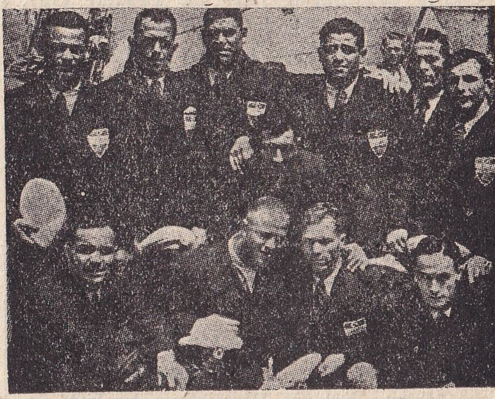
Berlinde Greko-Romen 61 kiloda dünya şampiyonu Yaşar Erkan

ağırda Jurado (Ar); eskrimi ferdî flörede Gaudin (F), kadınlar arasında flörede Mayer (Al), ferdî epede Gaudin (F), ferdî kılıçta Terszyansky (M), takım olarak flöre ve epede İtalya, kılıçta Macaristan; futbolu Uruguay; jimnastiği barfikste Mietz (İ), barparalelde Vecha (Ç), halkada Stukely (Yg), yüksekliğine tahta atta Hanggi (İ), umumi müsabakaları fert olarak Mietz (İ), takım olarak İsviçre; yelkencilikte 6 metrelik tekne yarışını Norveçin "Prince de Norvège", 8 metrelik tekne yarışını Fransanın "L'Aigle IV" tekneleri; binicilikte kırda fert olarak Mortanges (H), kırda takım olarak İspanya, at terbiyesini fert olarak Von Langen (Al), takım olarak Almanya, manialıda fert olarak Ventura (Ç), takım olarak İspanya kazandılar.

Onuncu Olimpiyat (Los-Angeles, 1932) — Atletizm: 100 m. Tolan (A) 10"3/10, 200 m. Tolan (A) 21"1/10, 400 m. Carr (A) 46"2/10, 800 m. Hampson (BB) 1'49"8/10, 1.500 m. Beccali (It) 3'51"2/10, 5.000 m. Lehtinen (Fn) 14'30", 10.000 m. Kusocinsky (P) 30'11" 4/10, 110 m. ma. Saling (A) 14"6/10, 400 m. ma. Tisdall (İr) 51"8/10, Mar. Zabala (Ar) 2 s. 31'36", 3.000 m. ar. Iso-Hollo (Fn) 9'18"4/10, 4×100 b. Amerika 40", 4×400 b. Amerika 3'8"1/10, Uz. at. Gordon (A) 7 m. 638, 3 ad. at. Nambu (J) 15 m. 72, Yük. at. Naughton (Ka) 1 m. 99, Sır. y. at. Miller (A) 4 m. 31, Gül. atm. Sexton (A) 15 m. 99, Disk atm. Anderson (A) 49 m. 48, Çek. atm. O'Callaghan (İr) 53 m. 90, Cirit atm. Jarvinen (Fn) 72 m. 07, Pent. Oxontierna (İs) 32 p., Dekat. Bausch (A) 8462 p. 32.

Diğer müsabakalar: Bisikleti 1.000 metrede Egmond (H), 2 kilometre tandemde Perrin-Chaillot (F), 4 kilometre takım halinde takip yarışında İtalya, yol üstünde yarışı fert olarak Pavesi (İt), takım olarak İtalya; Greko-Romen güreşi 56 kiloda Gozzi (İt), 61 de Brendel (Al), 66 da Malmberg (İs), 79 da Kokkinen (Fn), 87 de Westergren (İs), ağırda Svensson (İs); serbest güreşi 56 da Pearce (A), 61 de Philajamaki (Fn), 66 da Pacôme (F), 72 de Van Bebler (A), 79 da Johansson (İs), 87 de Mehringer (A), ağırda Richtoff (İs); gülle ve halteri tüy sıklette Savigny (F), hafifte Duverger (F), ortada Ismayr (Al), yarı ağırda Hostin (F), ağırda Scobla (Ç); boksu sinek sıklette Eneckes (GA), horoz sıklette Gwynnes (Ka), tüyde Robledo (Ar), hafifte Stevens (GA), yarı ortada Flynn (A), ortada Barth (A), yarı ağırda Cartens (GA), ağırda Lovell (Ar); eskrimi ferdî flörede Marzi (It), kadınlar arasında flörede Preis (Avs), ferdî epede Cornaggia (İt), ferdî kılıçta Piller (M), takım olarak flöre ve epede Fransa, takım olarak kılıçta Macaristan; jimnastiği barparalelde Neri (İ), halkada Gulack (A), kaygan ipte Bass (A), uzunlamasına tahta atta Gughelmetti (İt), yükseklemesine atta Pelle (M), umumi müsabakaları fert olarak Neri (İ), takım olarak İtalya; yelkenciliği tek tip teknelerde Lebrun (F), 6 metrelik teknelerde "Bisbee" (İs), 8 metrelik teknelerde "Angelita" (A), Star tipi teknelerde "Jupiter" (A); biniciliği kırda fert olarak Mortanges (H), takım olarak Amerika, at terbiyesinde fert olarak Lesage (F), takım olarak Fransa, manialıda fert olarak Tuishi (J) (takım olarak tasnif yapılmamıştır) kazandılar.

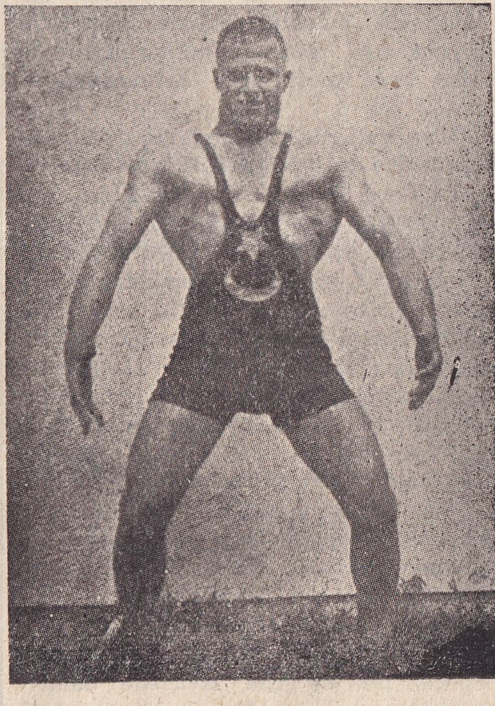
On Birinci Olimpiyat (Berlin, 1936) — Atletizm: 100 m. Owens (A) 10"3/10, 200 m. Owens (A) 20"7/10, 400 m. Williamson (A) 46" 5/10, 800 m. Woodruff (A) 1'52"9/10, 5.000 m. Hoeckert (Fn) 14'22"2/10, 10.000 m. Salminen (Fn) 30'15"4/10, 110 m. ma.

Berlin olimpiyatlarına iştirak eden güreş millî takımımız

Tovns (A) 14"2/10, 400 m. ma. Hardin (A) 52"4/10, Mar. Kituson (J) 2 s. 29'19"2/10, 3.000 m. ar. Iso-Hollo (Fn) 9'3"8/10, 4×100 b. Amerika 39"8/10, 4×400 b. Büyük Britanya 3'9", Uz. at. Owens (A) 8 m. 06, 3 ad. at. Tajima (J) 16 m., Yük at. Johnson (A) 2 m. 07, Sır. y. at. Meadows (A) 4 m. 35, Gül atm. Vœlke (Al) 16 m. 20, Disk atm. Carpeter (A) 50 m. 48, Çek. atm. Hein (Al) 56 m. 49, Cirit atm. Stoeck (Al) 71 m. 80, Pent. Hendrick (Al), Dekat. Moris (A), Yürüyüş Whitelock (BB) 4 s. 30'41"

Diğer müsabakalar: Bisikleti 1.000 metrede Van Vliet (H), 2 kilometre tandemi Ihle - Lorentz (A), 4 kilometre takipli takım yarışını Fransa, yol üstünde yarışı fert olarak Charpentier, takım olarak Fransa; Greko-Romen güreşi 56 kiloda Lorincz (M), 61 kiloda YAŞAR ERKAN (bu, iştirak ettiğimiz üç olimpiyatta aldığımız yegâne şampiyonluktur ve ilk defa Türk bayrağı birincilik direğine çekilmiştir), 66 kiloda Koskela (Fn), 72 kiloda Svedberg

Berlinde serbest güreşte 79 kilo dünya üçüncüsü Mersinli Ahmet

(İs), 79 kiloda Johansson (İs), 87 kiloda Cadier (İs), ağırda Palusalu (E); serbest güreşi 56 kiloda Zombori (M), 61 de Philajamaki (Fn), 66 da Karpaty (M), 72 de Lewis (A), 79 da Poilvé (F) (Bu sıklette MERSİNLİ AHMET üçüncü olmuş ve olimpiyatlarda bayrağımız ilk defa üçüncülük direğine çekilmiştir), 87 de Fridell (İs), ağırda Palusalu (E); gülle ve halteri tüy sıklette Terlazza (A), hafifte Masbah (Ms), ortada Toum (Ms), yarı ağırda Hostin (F), ağırda Manger (Al); boksu sinek sıklette Kaiser (Al), horoz sıklette Sergo (İt), tüyde Casanova (Ar), hafifte Harangi (M), yarı ortada Suvio (Fn), ortada Despeux (F), yarı ağırda Michelot (F), ağırda Runge (A); eskrimi ferdî flörede Gaudini (İt), kadınlar arasında flörede Schacherer (M), ferdî epede Riccardi (İt), ferdî kılıçta Kabos (M), takım halinde flöre ve epede İtalya, takım halinde kılıçta Macaristan; futbolu İtalya; hokeyi Hindistan; basketbolu Amerika; hendbolu Almanya; su topunu Macaristan; jimnastiği barfikste Saaravala (Fn), barparalelde Frey (Al), halkada Hudec (Ç), genişlemesine tahta atta Frey (Al), yükseklemesine tahta atta Schwarzmann (Al), umumi müsabakaları fert olarak Schwarzmann (Al), takım olarak Almanya, kadınlar arasındaki jimnastiği takım olarak Almanya; poloyu Arjantin, yelkencilikte monotip teknelerde Holânda, 6 metrelik teknelerde Büyük Britanya, 8 metrelik teknelerde İtalya, starlarda Almanya; biniciliği kırda fert olarak Hasse (Al), takım olarak Almanya, at terbiyesinde fert olarak Hermel - Poblay (Al), takım olarak Almanya, manialıda fert olarak Stubbendorf (Al), takım olarak Almanya kazandı. Yüzmelerde Japonlar pek büyük başarılar gösterdiler. Bu olimpiyatın en büyük hususiyeti Yunanistandan Berline atletler tarafından getirilen olimpiyat meşalesi olmuştur.

NOT: Her hangi bir müsabakanın bir olimpiyatta bulunup bulunmaması ya o müsabakanın programa alınmamış olmasından veya iştirak eden bulunmamasındır.

Olimpiyatlarda Türk futbolu: Türk millî takımı ilk defa 1924 Paris Olimpiyatına iştirak etti ve ilk turda o zaman Avrupanın en kuvvetli takımlarından sayılan Çek millî takımiyle karşılaştı. Millî takımımız bu maçta 5-2 yenilmekle beraber güzel ve başarılı bir oyun çıkardı. 1928 Amsterdam ve 1936 Berlin olimpiyatlarına iştirak eden millî takımlarımız ise iyi hazırlanmamak ve idaresizlik yüzünden hiçbir muvaffakıyet gösterememişler, Amsterdamda Mısır millî takımına 7-1, Berlinde ise Norveç millî takımına 4-0 yenilmişlerdir.

Kış olimpik oyunları: Şimdiye kadar kış olimpik oyunları beş defa yapılmıştır. Bunlardan birincisi 1924 te Fransada Chamonix'de, ikincisi 1928 de İsviçrede Saint-Moritz'de, üçüncüsü Amerikada Lake Placid'de, dördüncüsü 1936 da Almanyada, beşincisi 1948 de gene İsviçrede Saint - Moritz'de olmuştur. Bu seneki oyunlara iştirak eden kayakçılarımız tasnif dışı kaldılar. Beş olimpiyatta da buz üstündeki hokey şampiyonluğunu Kanada kazanmıştır. Son olimpiyatta final Kanada - İsviçre arasında yapılmış, Kanada bu maçı da 3-0 kazanarak şampiyonluğu gene muhafaza etmiştir. Kadınlar arasında artistik patinajda dünya şampiyonluğunu Kanadalı Bayan Barbara Ann Scott, ikinciliği Viyanalı Bayan Eva Pavlik, çiftlerin artistik patinajında şampiyonluğu Belçikalı Bayan Micheline Lannoy ve Pierre Baugniet, ikinciliği Macar Bayan Kekesy ile Kiral, erkekler arasında artistik patinaj şampiyonluğunu Amerikalı Button, ikinciliği İsviçreli Gerschwiller aldılar. Kadınlar arasında kayakla iniş şampiyonluğunu Hedi Schlunegger kazandı. Kayakla uzun mesafe ve Maraton yarışlarında İsveçliler muzaffer oldular. 10.000 metreyi 17'26"3/10 da İsveçli Ake Seyffarth, 50 kilometrelik Maratonu İsveçli Nils Karlsson 3 saat 47 dakika 48 saniyede alarak şampiyon oldular. Kayakla atlayışta Norveçli Petter Hugsted 70 metre ile şampiyon oldu, ikinciliği de gene Norveçli eski şampiyon Birger Ruud aldı. Kayaklı eskerî müfreze yarışını 27 kilometreyi 2 saat 34 dakikada alan İsveçliler kazandılar, Finlândiya müfrezesi ikinci oldu, Amerikalılar müsabakayı yarıda bıraktılar. Kadınlar arasında slalom müsabakasını Amerikalı Bayan Frazer, erkekler arasında slalom'u Fransız Coutet kazandılar. Skeleton müsabakasını İtalyan Nino Bibia, dört kişilik bob yarışını Amerikalılar kazandılar. Askerî pentatlon müsabakasında İsveçli Lindh iki İsveçli ve iki İsviçreli rakîbini mağlûbederek şampiyon oldu. Erkekler arasında kayaklı inişi Fransız Oreiller kazandı.

(Esat Hamdun)

SEKİZİNCİ, AHMET NURİ, İBNİRREFİK — (1874 - 1935) Türk sahnesine yıllarca hizmet etmiş emektar bir tiyatro muharririmizdir. Dört yaşında iken kaybettiği babasının bir vasiyeti üzerine, mührüne İbnirrefik kelimesini yazdırdığını söyliyen Ahmet Nuri, sonradan çok beğenilen bir piyesinden kinaye olarak Sekizinci'yi soy adı olarak almıştır. Tiyatroda ise sadece Ahmet Bey diye anılırmış. Lâkabı da, bir zamanlar çenesinde bıraktığı "didon" sakaldan kinaye olarak "Sakallı" imiş.

Ahmet Nuri 1874 yılında, İstanbulda, Üsküdarda, Ayazma mahallesinde doğmuştur. Babası Üsküdar Bidayet Mahkemesi müstantiği bulunan Fes Nazırı Süleyman Paşazade Mehmet Refik Beydir. Ailesi aslen Harput vilâyetinin Çemişkezek kazasındandır. Galatasaray Sultanisi'nde okumuş ve fransızcayı da burada öğrenmiştir. Liseyi bitirince ilk önce Hariciye Nezareti Mektubi Kalemine mülâzimeten devam etmiş, sonra da bu makama bağlı Muhtelit Karantina İdaresi Muhasebe Kalemine tâyin edilmiştir. Bu dairede kendini gösterenek türkçe ve fransızca muhasebe müdürlüğüne kadar yükselmiştir. Tiyatro merakı ve faaliyeti de buradaki memuriyetiyle paralel olarak devam etmiştir. Lozan Barış Antlaşması üzerine bu daire tasfiye edilmiş ve Ahmet Nuri de umum sıhhiye memurlariyle birlikte emekliye ayrılmıştır.

Kendi anlattığına göre, edebiyata merakı pek küçük yaşlarda başlamıştır. Zamanın tanınmış edebiyatçılarından Namık Kemal'i, Ziya Paşa'yı, Muallim Naci'yi, Abdülhak Hâmit'i okumuştur. Sıhhiye idaresindeki reisleri Ahmet Mithat Efendi, edebiyata meraklı bu genç memuruna ilk olarak fransızcadan küçük bir roman tercüme ettirmiştir. "Mithat Efendi'nin ifadesi, diyor, diğerlerine nispeten daha sade olduğundan onu taklide yeltenirdim. Fakat tercüme ettiğim romanı bugün okurken kendi kendimden utanıyorum. Tiyatroya merakım daha çoktu". Bu merak onu sık sık Güllü Agop'un tiyatrosuna sürüklüyordu. Orada daha çok melodramlar seyretmekle beraber içtimai hayatı tasvir ve tenkideden komediler daha hoşuna gidiyordu. Henüz lisede iken, kendi gibi genç arkadaşlariyle yaz aylarında bir amatör teşekkülü kurmıya teşebbüs etmişti. Aralarında para toplıyarak, içlerinden birinin bahçesinde küçük bir sahne bile kurmuşlardı. Repertuvarları ise o devirde pek beğenilen bâzı piyeslerle Namık Kemal'in "Zavallı Çocuk" u idi. Hattâ kendisinin yazdığı "Çoban Kızı" adlı bir komedi bile defalarca temsil edilmişti. Daha sonraları Ahmet Nuri, bu eserinden bahsederken: "Ben tiyatronun ve tiyatro tekniğinin ne olduğunu anladığım zaman bu "Çoban Kızı" piyesinin baştan aşağı bir hezeyan olduğunu anladım ve kendime küfür ederek piyesi yırttım" diyor. Komşu hanımların gösterdikleri ilgi, onda dramdan ziyade bu nevi komedilere karşı daha o zamandan bir meyil uyandırmıştı.

Ahmet Nuri'nin gençlik yılları İkinci Abdülhamit'in istibdat yıllarına raslıyor. Meşhur Gedikpaşa Tiyatrosu'nun tahribi ve piyeslere şiddetli sansür konması bu devrededir. Namık Kemal'in eserleri kitapçılardan toplattırılıyor ve millî piyeslere katiyen müsaade alınamıyordu. Osmanlı Tiyatrosu şiddetli bir sansür altında Bağlarbaşı'nda, Kadıköy'de, Şehzadebaşı'nda temsiller veriyordu. Daha sonra Güllü Agop, kolağlık rütbesiyle Muzıkai Hümayun'a alınmış, onun yerine de Manakyan (Bakınız, Aylık Ansiklopedi, 1090) getirilmiştir. Ahmet Nuri, Manakyan Kumpanyasına fransızcadan tercüme ettiği "Nel Kulesi", "Monte-Cristo", "Periso'nun Seyahati" gibi piyesleri kendi adını gizleyerek vermiştir. Bu istibdat yıllarında, tercüme ettiği "Anatole'un İzdivacı" adlı bir komediden dolayı istintak edilmiş, Anatole kelimesinin Anadolu kelimesine benzediği, bundan maksadının ne olduğu, "Anadoluyu kiminle evlendirmek istediği" kendisinden sorulmuştur! Bu hürriyetsizlik içinde saray ve taraftarları tulûatçılara rağbet gösterip onların cesaretlerini artırmışlardı. Ancak Abdürrezzak (Bakınız Aylık Ansiklopedi, 950) ın cinaslı sözleri saraya dokunduğu için o da, ağzı kapatılmak için olmalı, çavuşluk rütbesiyle Muzıkai Hümayun'a alınmıştır.

Ahmet Nuri Sekizinci

Ahmet Nuri, Şehremini Rıdvan Paşa'nın tiyatroya pek meraklı olan oğlu Reşat Rıdvan ile arkadaştı. Rıdvan Paşa'nın katli üzerine Reşat Rıdvan, eline geçen miras para ile bir komedi kumpanyası

kurmuş ve başına da Ahmet Fehim'i getirmişti. Çabucak dağılan bu heyetten sonra gençlerin tiyatro aşkları bir müddet küller altında örtülü kaldı. İkinci Meşrutiyet İnkılâbını müteakip, Reşat Rıdvan ile Ahmet Nuri baş başa vererek bir teşebbüse giriştiler ve "Tanin" gazetesinin himayesi altında "Enver ve Niyazi" kruvazörleri yararına Namık Kemal'in "Vatan" piyesini oynamıya karar verdiler. Bu teşebbüse katılan genç hevesliler arasında Raşit Rıza; Nurettin Şefkati, Rıza Fâzıl, Fikret Şadi ve Muvahhit vardı. Bu piyes İstanbulda Harbiyede, Tophane Nezareti meydanında Kuleli Askeri Lisesinde ve Darüşşafakada temsil edildi. Hattâ özel bir trenle Selânik'e kadar gidildi ve Harbiye Mektebi talebesi ve Tophane Muzıkasının iştirakiyle tekrarlandı. Daha sonra Osmanlı Donanma Cemiyeti, bu amatör topluluğunu Kınar (Sıvacıyan) ve Eliza Binemeciyan gibi sanatkârlarla kuvvetlendirerek bir temsil heyeti kurdu. Akagündüz ve Hüseyin Suat ile birlikte Ahmet Nuri bu teşekküle edebî heyet üyesi olarak getirildi. Bu ciddi teşebbüs Ahmet Nuri'deki tiyatro alanında devamlı çalışma hevesini kamçıladı. O zamandanberi sayısı elliyi aşan adapte ve telif eserler meydana getirdi.

Ahmet Nuri'nin gençliği

Operatör Cemil Paşa (Topuzlu) şehremini bulunduğu sıralarda Fransa'dan Antoine'ı davet ederek Darülbedayi'i kurdu. Birinci Dünya Savaşı üzerine Antoine memleketine dönmüş ve daha sonra da Cemil Paşa vazifesinden ayrılmıştı. Yeni şehremini İsmet Bey Darülbedayi için İsmail Cenani Bey'in başkanlığı altında bir edebî heyet meydana getirmiştir. Bu heyette Salâh Cimcoz, Hüseyin Cahit (Yalçın), Celâl Esat (Arseven), İzzet Melim (Devrim), Nigâr Münir, Halit Ziya (Uşaklıgil), Reşat Nuri (Güntekin), İbrahim Necmi (Dilmen) ile birlikte Ahmet Nuri de bulunuyordu. Bu heyet on yıl kadar çalışmış, fakat Şehremaneti ile çıkan bir anlaşmazlık yüzünden bütün üyeler birden istifa etmişlerdi. Bundan sonra Ahmet Nuri, seyyar bir tiyatro trupu kurarak Anadolunun birçok yerlerinde temsiller vermiş, hattâ Romanyaya kadar gitmiştir. 1932 yılında Ankara Halkevi sahnesinde rejisör olarak çalışmıya başlamış ve geçkin yaşına rağmen, en son günlerine kadar sahne üzerinde genç elemanları yetiştirmiye gayret etmiştir. İki ay süren bir hastalıktan sonra, 6 mart 1935 te hayata gözlerini yummuştur.

Ahmet Nuri'nin şöhreti sahne üzerindeki ikinci plânda kalan faaliyetiyle değil, kaleme aldığı vodvillerden ileri gelir. Fakat onun muharrirliği kulislerde ve sahne üzerinde yuğrularak gelişmiştir. En son zamanlarına kadar, yaşının ilerlemesine rağmen turnelere çıkar, tahta kahve peykelerinde kıvrılır, otobüslerde sarsıla sarsıla kilometreler aşar ve tiyatro iptilâsı uğruna her türlü zahmete katlanmaktan çekinmezdi. En son olarak Ankara Halkevinde, kendi yazdığı "Himmet'in Oğlu" piyesinde Himmet Ağa rolünde görünen Ahmet Nuri, Namık Kemal'in "Vatan yahut Silistire", Hüseyin Suat'in "Kirli Çamaşırlar" piyeslerinde, Ankara Halkevi sahnesinde de "Büyük Baba", "İkizler", "İstiklâl" piyeslerinde ve "Türkiyenin Kalbi Ankara" filminde rol almıştır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi aktörlük hayatı pek parlak değildir. Vasfi Rıza Zobu, onun, "gürültülü ve toparlak konuştuğu için iyi bir aktör olamadığını" söylüyor.

Ahmet Nuri'nin elliyi aşan eserlerinden yirmi kadarı kitap halinde basılmıştır. Geriye kalanlardan bir kısmı el yazması olarak bâzı tiyatro meraklılarının şahsi koleksiyonlarındadır ve bugün adları bile kolaylıkla hatırlanamamaktadır. Bunların resmî bir teşekkül veya devlet eliyle toplanarak bir araya getirilmesi ve kurulacak bir tiyatro müzesine konması temenniye şayandır.

Ahmet Nuri, adaptelerinin çoğunu hangi yabancı muharririn hangi eserinden yaptığını bildirmemiştir. Bu, edebiyatımız için bir noksandır. Adaptasyonlarına Türk hayatını, millî çephemizi, örf ve âdetlerimizi, romantizme kapılmıyarak ve ana çizgileri pitoresk teferruatla boğmıyarak realist bir şekilde vermenin sihrine erişmiş bir muharririmizdir. O da Hüseyin Rahmi gibi, Ahmet Rasim gibi ve Osman Cemal gibi hakiki bir İstanbul çocuğu, maddesi ve ruhiyle bu toprağın malıdır. Eserlerinde kullandığı dil, otuz bukadar yıl sonra - pek az istisna ile - bugün bile yadırganmıyacak bir sadeliktedir.

Ahmet Nuri, adapte piyes alanında Ahmet Vefik Paşa'dan sonra en büyük tiyatro muharririmizdir. Biricik talihsizliği, büyük üstadı gibi, klâsikleri değil, adı bizde hiç işitilmemiş eserleri tercih etmiş olmasıdır. Tanzimat veya Meşrutiyeti çerçevesi içine alan edebiyat tarihlerimizde onun hakkında esaslı bir bilgi veya hiç olmazsa bir bibliyografya verilmeyişi bundan olsa gerektir. Geniş bir tiyatro tarihimiz olmadığı için onun hakkında başka esaslı bir kaynağa da sahip değiliz. Birkaç kadirşinas muharririn makalesinden ve ölümü üzerine Ankara Halkevinin yayımladığı broşürden başka bu alanda hiçbir müracaat kaynağı yoktur. Halbuki o, hizmeti birkaç satırla çırpıştırılacak bir muharrir değildir. Onun adapte vodvilleri, asıllariyle karşılaştırıldıkları zaman, muharririmizin tiyatroda olan ustalığı ve vukufu kolayca anlaşılır. Bican Efendi gibi, Habip Neccar gibi tipleri de tamamiyle millidir, bizimdir.

B a s ı l ı e s e r l e r i : Şair ("Resimli Roman" adlı dergiye ilâve olarak verilmiştir, 1324 - 1908), Tecdid-i Nikâh (1326 - 1910), Fırsat Yoksulu (1334-1919), Gücü Gücü Yetene (1334 - 1919). Bu son iki eser "Kadın Tertibi" adlı bir monologla birlikte bir tek cilt olarak da basılmıştır. Hisse-i Şayia (Daniel Riche'in "Le Prétexte" adlı eserinden, 1920 ve 1935), Aşk-ı Atîk (1920), Sekizinci ("Le Huitième Femme de la Barbe Bleu" adlı eserden, 1923), Ceza Kanunu (Georges Courteline'in "Vingt Jours à l'Ombre" adlı eserinden, 1924), Asri Hulyalar (1924), Çürük Merdiven (1927), Büyük Baba (1928), Sınıf Arkadaşı (1931), Nâkıs (1931), Şer'iye Mahkemesinde (1933), Himmet'in Oğlu (1934), Son Altes (1934), Belkis (Henri Bernstein'ın "Le Bercaille" adlı eserinden, 1934). Bu son eser Nurullah Tilgen'in koleksiyonundaki elyazması nushasında "Zifaf-ı Bâkir" adını taşımaktadır.

B a s ı l ı o l m ı y a n e s e r l e r i : İpekçi Merhum (A. Buisson'un "Feue Toupinel" adlı eserinden), Dokuzuncu ("À Tout Cœur" adlı eserden), Eski Âdetler (telif), Hacı Mansur Efendi. Bu dört eser Nurullah Tilgen'in koleksiyonunda mevcuttur. Dört Çihar (Tristan Bernard'ın "Le Poulailler" adlı eserinden), Lokmanzade (Hennequin'in "Dr. Jojo" adlı eserinden), Odalık (Maupassant'ın (?) "Musette" adlı eserinden), Yegâne (Alfred Savoir'ın (?) "Julie" adlı eserinden), Nur Baba Köşkü ("Chateau Historique" adlı eserden), Gelin Kaynana, Sivrisinekler (telif), Kısmet Değilmiş (telif), Zuhal Burcunda ("Mademoiselle Josette ma femme" adlı eserden; Bedia Muvahhit (Statzer) bu eseri daha önce "Sevda Hanım Zevcem" adiyle adapte etmiştir), Hoşkadem Gebe, Huriyenin Dolabı), Nokta, Hârika, ilh..

Muharririn, "Zekâ", "İnci", "Kelebek", "Resimli Hikâyeler" vesaire gibi dergilerde çıkmış bâzı salon temsilleri de vardır.

(Hüsamettin Bozok)

TÜRKİYEDE RİTMİK DANSLAR VE BALE — Son zamanlarda Avrupaî mânada memleketimizde kurulan bale, bize ilk defa Üçüncü Selim (1761 - 1808) zamanında girmiştir.

Her sahada Avrupaya yaklaşmak isteğinde olan Üçüncü Selim'in huzuruna günün birinde Sicilyeteyn sefiri Monsieur Le Comte de Ludof'un kızı ile arkadaşı Fransanın eski İzmir konsolosunun kızı Matmazel Amoro çıkarılarak bir yenilik olmak üzere Avrupaî danslar (bale) yaptırılmıştır. Huzurunda yapılan bu bale gösterisinden çok memnun olan padişah ve kızkardeşi Hatice Sultan bunun saraydaki cariyelere de öğretilmesini temin etmişler ve bu yeni Avrupalı sanat da sık sık tekrarlanmak imkânını bulmuştur.

Anna Pavlova

1844 yılından itibaren faaliyete geçen Galatasaraydaki Naom tiyatrosuna mütemadiyen İtalyan ve Fransız opera ve operet trupları getirilmekte ve dünya sahehserleri sırasına girmiş piyesler temsil ettirilmekte idi. Gerek opera ve gerekse operet temsillerinde baleye yer verilmiş ve bilhassa "Fioli" operet heyetinde bale kısmının muvaffakıyeti dikkati çekmiştir.

Rıdvan Paşa'nın İstanbul şehreminliği zamanında (1891 - 1906) İstanbulda gene bir bale faaliyeti göze çarpmaktadır. Galatasarayın Çiçekçi sokağındaki (Şimdiki Saint Antoine kilisesinin bulunduğu arsa) Konkordiya tiyatrosu'na yabancı memle-

ketlerden varyete ve bale artistleri getirtilir ve numaralar yaptırılırdı. O yıllarda çıkan bir gazete nushasında Matmazel Elianör Klos adlı bir bale ve şarkı artisti-

Yirmi yıl kadar önce İstanbulda temsiller veren bir Viyana bale heyeti

nin bu tiyatroda çalışmakta olduğu, başka bir nushasında da aynı artistin çiçek hastalığına tutulduğundan sahneye çıkamadığı yazılmaktadır. Gene aynı yıllarda çıkan gazetelerden Odeon tiyatrosunda (şimdiki Şark sineması) "Eden Chan" tiyatro heyeti ile birlikte Matmazel Delambr adlı bir bale artistinin temsillere iştirak edeceğini ve gene Beyoğlunda "Justinian Fransız tiyatrosu" (şimdiki Ses tiyatrosu) nda Framio adlı bir İtalyan trupunun bale yaptığını öğrenmekteyiz.

Beyoğlundaki bu üç tiyatro faaliyetine bir müddet Şişlide Osmanbey gazinolarında ve sonra tekrar Beyoğlunun muhtelif yerlerinde devam edildiği görülmektedir. Yıllarca İstanbula birçok yabancı varyete, bale ve revü heyetleri getirterek idare ettiği müesseselerde onları çalıştırmış olan Lehman adlı Fransız tebaası yerli bir Rumun yanında 25-30 yıl kadar bekçilik yapmış olan Haralambos adlı bir ihtiyarın ifadesine göre; Konkordiya tiyatrosunun kâtibi olan Lehman, bu binanın pek harap bir halde olmasından dolayı 1906 yılında yıktırılıp yerine bugünkü kilisenin yaptırılması üzerine Osmanbeyde bir gazino açarak gene bale heyetleri getirmiştir. Osmanbeyde iki yıl devam eden bale faaliyeti Beyoğlunda açılan Fransız tiyatrosuna nakklediliyor. Lehman'ın bundan sonra Metaksas adlı bir ortakla Tepebaşı kışlık tiyatrosunu (şimdiki Şehir Tiyatrosu Dram Kısmı), Tepebaşı Bahçesi, Gardenbar ve Anfi tiyatrosunu (şimdiki Şehir Tiyatrosu Komedi kısmı) açarak Osmanbeydeki gazinosundaki faaliyetine burada

Memleketimizde bale papuçlarını ilk yapan Bekir Altanay

devam ediyor. Lehman; Birinci Dünya Savaşından sonra, Taksim gazino ve bahçesiyle Maksim salonunu da idare ettiği müesseseler arasına katarak bir şirket kurmuştur. 1934 yılında ölen Lehman kurduğu bu eğlence yerlerine dünyanın her tarafından varyete, revü, şarkı ve bale heyetleri getirtmiştir.

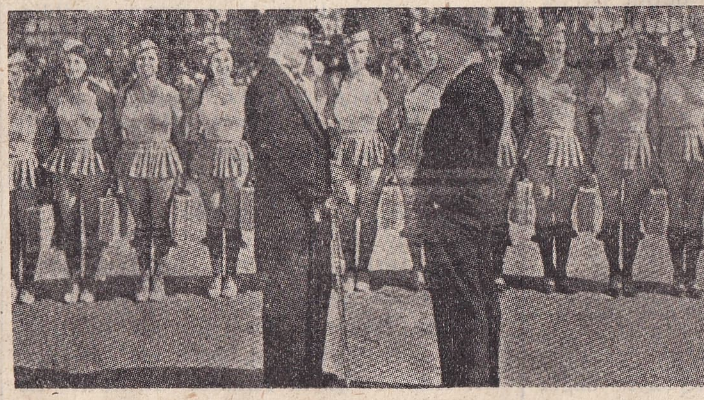
İlk Türk bale öğretmeni Celâl Bulkat

1920 yılında memleketimize iltica eden 250.000 Beyaz Rusun içinde birçok sanatkârlar da vardı. Bilhassa memleketlerindeki büyük tiyatrolarda şöhret yapmış Pavlova, Lola, Polakova ve Arzamanova gibi bale sanatkârları da bu mülteci grupu arasında idi. Bu Rus mültecileri arasında bulunan ve İstanbulda ilk defa bale kunduraları yaparak yirmi yedi yıldanberi bu

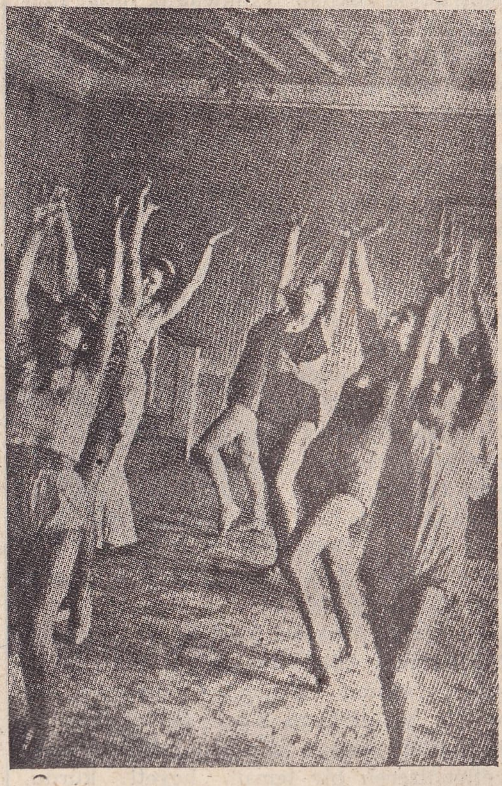
Bale öğretmeni Şehir Tiyatrosu sanatkârlarını çalıştırırken

işde çalışan Bay Bekir Altanay adlı bir ırkdaşımızın ifadesine göre o sırada memleketteki bale faaliyeti daha hızlanmış ve

Şehir Tiyatrosu balesi "Söz Bir Allah Bir,, filminde

o zamana kadar görülen geçici bale faaliyeti yerine kökleşen bir faaliyet görülmüştür. O yıllara kadar Paris'ten gelen bale kunduraları, Bay Bekir Altanay tarafından ilk defa yapılarak Gardenbar'ın kapısı önünde ilk müşterisi Anna Pavlova'ya satılmıştır. Memlekete gelen bale sanatkârlarından bir kısmı Taksimde Talimhane-

Şehir Tiyatrosundaki bale çalışmalarından

deki Rus lokantasında ve Lehman'ın müesseselerinde bale yaptıkları gibi bir kısmı da hususi bale kursları açarak talebe yetiştirmiye teşebbüs etmişlerdi. Beyaz Ruslardan Arzamanova Fransız ve İtalyan kulüplerinde aile çocuklarına bale dersleri verdiği gibi G. I. Gudjieff, Kut, Nanasov Kürer, Dorat ve Kazlov adlı kadınlar da bale kursları açmışlardır. 1926 yılında balenin Beyoğlu cihetinden İstanbul cihetine geçtiği görülmektedir. Aktör Şadi merhumun idaresi altındaki Ferah sineması ve tiyatrosu o yıllarda bir hareket yaratmıştı. Ferah'ın günlük programında mütenevvi varyete ve akrobasi numaraları yapılır ve en sonra da sinema oynatılırdı. İstanbula geldiği ilk yıllarda Talimhanedeki Rus gazinosunda çalışan Barris adında bir Beyaz Rus bu Ferah sinemasında varyete numaraları yapmak için sahneye çıkmakla baleyi ilk defa İstanbul cihetine getirmiş oldu. Barris, varyete numarasında evvelâ yarı rusça, yarı bozuk bir türkçe ile "Davay Davay" adlı bir şarkı söyler ve ondan sonra da Lili adlı bir kadın bale yapardı.

Yukarıda zikrettiğimiz birkaç kadının açtığı bale kurslarından sonra 1930 - 1937 yılları arasında faaliyette bulunan İstanbul Şehir Operetinin balesi gelmektedir. Şehir Tiyatrosu Dram kısmının üst salonu bu bale kursuna tahsis edilmiş, bale hocası Celâl Bulkat tarafından idare edi-

len bu kursa bugün sahnemizin değerli artistlerinden bâzıları iştirak etmek suretiyle ilk defa sahne hayatına adım atmışlardır.

1923 yılından itibaren, bugüne kadar, zaman zaman İstanbul, Süreyya, Halk, Ses, Muammer Karaca vesaire adlarını alan heyetlerle birlikte bale grupları da teşekkül ederek çalışmıştır. Bu bale heyetlerinden Seslika, Mişel ve Attilâ gibi birkaç isim zikredebiliriz.

Bu arada Halkevlerinde açılan bale kursları da unutulmamalıdır. Bilhassa Bayan Mübeccel H. Argun, Meziyet Alper, Nanasov ve Arzamanova gibi değerli bale hocaları tarafından Beyoğlu ve Eminönü Halkevlerinde açılan ritmik danslar ve bale kursları dikkati çekmekte idi. Eminönü Halkevinde açılan kursların sonunda yetişen talebeler Bay Nedim Akçer'in teşebbüsiyle "Bir Orman Masalı", "Antikacı Dükkânı", "Çiçek Bahçesi", "Köy Düğünü", "Şalyapo", "İncinin Rüyası" ve "Bora" gibi henüz hâtıralarda yaşayan bale piyesleri temsil etmişlerdir.

Beyoğlu Halkevinde Mübeccel Argun tarafından yetiştirilen öğrencilerin bir gösterisi

İlk Türk bale sanatkârlarından Seniye Tepsi

Bugüne kadar hususi teşebüslerle ve dağınık bir şekilde yapılan bale faaliyetinden sonra şimdi karşımızda, Millî Eğitim Bakanlığı Güzel Sanatlar Umum Müdürlüğüne bağlı bir bale okulu bulunmaktadır. Yeşilköyde Pansiyonlu İlkokulda açılan bu müessese hakkında okulun başöğretmeni Joy Newton ile okulun açıldığı sıralarda yaptığım bir mülâkattan aşağıdaki kısmı iktibas ediyorum.

Eminönü Halkevinde "Bir Orman Masalı,, balesi

Sanat hayatına bale yolundan giren Cahide Sonku ve Nezihe Becerikli'nin o zamanki bir resmi

"1947 yılı nisan ayında İngiliz millî balesi olan Sadler's Wells'in müdürü Miss Ninette de Valois Türkiyede kurulması düşünülen bale okulunun teessüs imkânlarını görüşmek üzere Türk hükümetinin daveti üzerine buraya gelmişti. Bu görüşme neticesinde Millî Eğitim Bakanlığı Güzel Sanatlar Umum Müdürlüğünün murakabesinde İngilteredeki bale okulu ile aynı programın tatbik edileceği bir millî rakıslar okulunun açılmasına karar verilmişti. Miss Ninette de Valois İngiliz millî bale okulunun ve ona bağlı tatbikat sahnesinin temellerini Fransız, İtalyan ve Rus klâsik bale okulu esasları üzerine kurmuştu. Fakat bunlara kendi milletinin karakteristik taraflarını da ilâve ederek ona kendi memleketinin ruhundan katmıştır. İşte Türk millî balesinin kuruluşunda da bu, esas prensip olarak kabul edilmiştir. Yani bale okulunun esas programının tatbikında klâsik bale kaidelerine bağlı kalmakla beraber, Türk milletinin ruhuna yakın, örf ve âdetine uygun gelecek cihetlerin ihmal edilmemesine dikkat edilecektir, zira bu husus çok mühimdir. Bu keyfiyet göz önünde tutularak Türkiyede kurulmakta olan bale okulunun öğrencileri klâsik bir bale tahsili ile beraber kendi millî rakıslarını, folklorlarını öğrenecekler ve tam bir ilk ve orta okul tahsilinden maada müzik, resim, hitabet ve yabancı dil gibi diğer dersler de alacaklardır. Muntazam bir program dahilinde tatbik edilecek olan bu bilgilerle mücehhez olacak Türk balesinin ulusal ve arsıulusal bir kıymet arzedeceğine emin bulunmaktayım. Tabii bu ölçüde bir programın tam mânasiyle tatbikı için zamana ihtiyaç olduğu aşikârdır. Arzu edilen bir neticeye varmak için hiç olmazsa beş, altı yıl beklemek icabedecektir. Zira bu işe baştan lâzım gelen ehemmiyet verilmez ve öğrencilerin hakkiyle yetişmeleri için gereken itina gösterilmezse, bale sanatının hakiki ehemmiyeti ihmal edildiği için devamlı ve verimli bir faaliyetin temini çok güç olur. Küçüklere mahsus olan bale okulu Yeşilköyde bu işe tahsis edilen bir binada açılmıştır. Bu okulun ilk sınıfını teşkil edecek olan 25 öğrenci seçilmiş, tıbbi ve estetik muayeneleri yapılmış bulunmaktadır. Okul yatılı olacak, öğrenciler normal ilkokul tahsili ile birlikte sanat dersleri de öğreneceklerdir.

Bale çalışmalarına hizmetleri dokunan Nedim Akçer

Bayan K. Arzamanova küçük öğrencileri arasında

"Büyüklere mahsus olan okula gelince, bu okula 14 yaşından yukarı olup da her hangi bir şekilde baleye çalışmış veya istidatlı olanlarla yardımcı öğretmenler girebileceklerdir. Bu okula, yapılacak bir imtihanda muvaffak olanlar girebilecektir.

"Türkiyede müzik ve diğer güzel sanatlarla meşgul olan birçok tanınmış kimselerin bu bale okulumuz için gösterdikleri alâka memnuniyete şayandır. Bu itibarla memlekette Türk balesinin inkişafı hususunda kendilerini işbirliğine davet etmek vazifemizdir. Bundan başka zaman zaman İngiltereden koreografi mütehassısları ile öğretmenler buraya gönderilerek müşte-

Eminönü Halkevinde "Antikacı Dükkânı,, balesi

reken baleler hazırlanacak, hattâ icabederse hususi gösteriler için de memlekete artist davet edilecektir. Kıymetli üstat Ninette de Valois Türkiyede ilk baleyi sahneye koymak üzere gelecek yıl buraya gelmeyi vadetmiştir. Bu ilk bale gösterisi

Muammer Karaca "Fuar Yıldızı,, nda bale ile birlikte

için tam karakteristik bir Türk raksı ve efsanesi aranmaktadır. Bilhassa Miss Ninette de Valois da hazırlıyacağı bu Türk balesinin ruhunu bu kaynaklardan almayı düşünülmektedir. Zira Türkiye folklor,

Memleketimizde ilk bale okulunu kuran: Ninette de Valois ve Joy Newton.

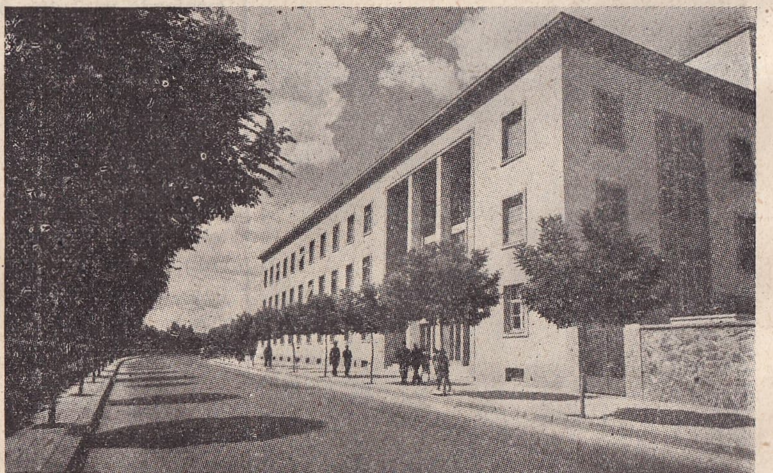
millî rakıslar ve efsaneler bakımından çok zengin bir memlekettir. Bütün bu malzeme bolluğuna hakiki bir ruh, iyi bir zevk, büyük bir cesaret ve yorulmak bilmiyen bir azim katılacak olursa, Türkiyede tam klâsik esaslara dayanan millî bir bale kurmak ve onu arsıulusal bir kıymete ulaştırmak hiç de güç bir iş olmıyacaktır".

Kısa Bibliyografya: "Malûmat" gazetesi 1897, 1898, 1899 yılları koleksiyonu Cevdet Tarihi. "Türklük" mecmuası 1938 yılı koleksiyonu. İbrahim Alâettin Gövsa; Türk Meşhurları. M. Ragıp Kösemihal; Türk - Avrupa Musiki Münasebetleri. Refik Ahmet Sevengil; Yakın Çağlarda Türk Tiyatrosu.

(Nurullah Tilgen)

TÜRK RADYO DİFÜZYON POSTALARI VE TARİHÇİĞİ — Türkçe yayın yapan ilk Türk radyo yayın postası, 1927 yılında kurulduğuna göre, radyomuz bu sene yirmi yaşını doldurmuş bulunuyor.

1927 yılında biri Ankarada Babaharman mevkiinde, öteki de İstanbulda Osmaniye'de olmak üzere iki büyük telsiz telgraf istasyonu kurulmuştu. Kurulması iki yıl süren ve bir Fransız şirketi tarafından meydana getirilen bu istasyonlar o zamanlar Avrupanın en kuvvetli ve büyük postalarındandı. Telsiz telgraf muhaberatında kullanılan bu iki istasyonun içinde gene telsiz muhaberatında kullanılmak üzere yedişer kilovat takatte birer küçük lâmbalı posta da tesis edilmiş, fakat bu küçük postaların icabında radyo difüzyonda kullanılması için tesisata birer modülâsyon tertibatı ilâve olunmuştu. Radyo difüzyonda beşer kilovat takatle çalışacak olan bu küçük postalar o zaman Avrupanın en kuvvetli postalarındandı. Zira 1926 da Kıta üzerinde 123 posta vardı ki, bunların takatleri toplamı 116 kilovattan ibaretti. Posta başına ortalama bir buçuk kilovat takat düşüyordu ki, o zamanki Türkiye postalarının beş kilovat takati pek mühim sayılabilir.

Ankara'da bugünkü Radyoevi

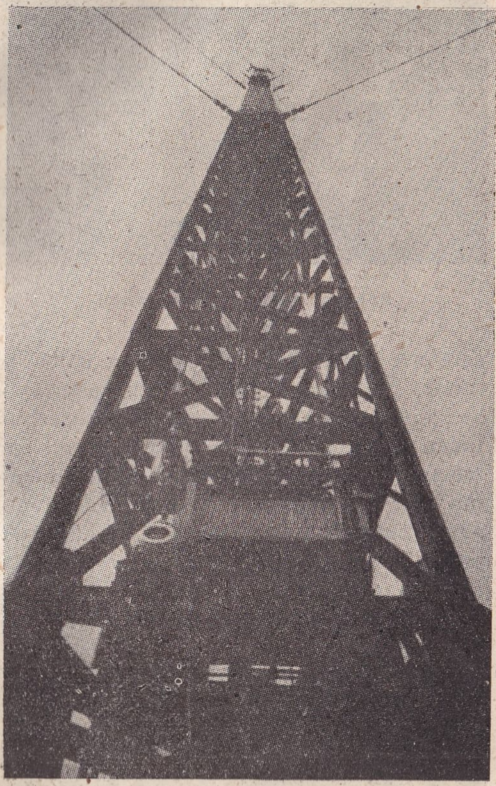
406 sayılı Posta ve Telgraf Kanunu, memleket içinde telsiz telefon muhaberatı yapmak hak ve salâhiyetini P. T. T. Umum Müdürlüğüne bırakmıştı. İş Bankası ve Anadolu Ajansı ve bâzı müteşebbislerin iştirakiyle nama muharrer hisse senetlerinden meydana gelen bir şirket hükümete müracaat etmişti. Şirketin teklifi Dahiliye Vekâletince kabul olunmuş ve 8 eylûl 1926 da Türk Telsiz Telefon Anonim Şirketi namını alan ilk şirket teşebbüsü hükümetten bir imtiyaz da almıştı. İmzalanan mukavelenin ilk maddesinde de tasrih edildiği gibi "Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde umumi faydalara yarıyan siyasi, iktisadi, içtimai ve ilmî havadis, nutuk, konferans ve konserler ile hava ahvali vesair hâdiselere ait bilgilerin ve fennin ilerlemesiyle ileride bütün medenî memleketlerdeki telsiz telefon postalarının tatbik ve neşredeceği diğer bütün

Ankara radyosunun ilk binalarından

hususların halka neşir ve tamimi" on yıl müddetle bu şirkete bırakılıyordu. Radyo alıcısı kullanacak herkes yılda on lira ücret ödeyecek, memlekete sokulacak radyo alıcı makinelerinin fatura bedelinden yüzde yirmi beş tahsil olunacak vergi de gelir olarak kaydedilecekti. Bu suretle yeni şirket 1927 ortalarında İstanbulda Büyük Pastahanenin en üst katında, bir yıl sonra da Ankarada birer stüdyo kurarak radyo difüzyon faaliyetine başladı. Halkın duyduğu alâka büyüktü. Fakat makineler bugünkü kadar tekâmül edip pratikleşmemişti. Esasen memleketin her köşesinde elektrik de yoktu. Bu yüzden lâyıkiyle faydalanılamıyordu. Zaten postaların takati de Türkiye ölçüsünde yayın yapacak durumda değildi.

Şirket teşekkülünün üçüncü ve dördüncü yıllarında birtakım malî müşküllerle karşılaştı. P. T. T. kanununda radyo difüzyonun gün geçtikçe kendini hissettiren ihtiyaçlarını karşılıyan sarahatin yokluğu, alıcı makinelerin sayısının artmasına

Etimesğut'taki verici istasyonun pilonu

rağmen bir kısmı kaçak olduğundan abone gelirinin sabit kalması gibi hususlar bunu destekliyordu. Bundan dolayı 1936 ya kadar hükümetin ve şirket kurucularının malî yardımlarına rağmen, şirketin malî vaziyetinde salâh temini kabil olamamıştır.

Türk Telsiz Telefon Şirketi, yayın faaliyetinde bâzı yenilikler temini için bir müddet sonra İstanbulda Büyük Postahane üstündeki stüdyosunu Beyoğlu tarafındaki hususi daireye nakletti. Ankarada ise tesis ettiği stüdyoyu bir müddet Millî Müdafaa civarında o zamanki Musiki Muallim Mektebi yanında küçük bir daireye, daha sonra Ankara Palas'ın alt kati-

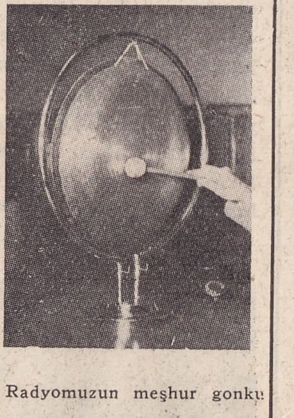
Radyoevinde kumanda salonu

na ve nihayet 1933 yılı sonlarında da Yenişehirde Sıhhat Vekâleti yanında kiraladığı bir eve nakletmişti. Bu müspet teşebbüslere rağmen beş kilovatlık postalar artık artan ihtiyaçlara cevap veremiyordu. Esasen bu devrede Avrupa postaları takatlerini yirmi, otuz, kırk kilovata çıkarmakta idiler.

Şirketle yapılan mukavele müddeti 1936 da sona erdiğinden hükümet bunu yenilemedi ve şirket tasfiyeye tabi tutuldu. Bu tarihten itibaren devlet eliyle idare edilmiye başlanan Ankara ve İstanbul radyoları normal neşriyatına devam ederken hükümet kuvvetli bir postanın inşası için teşebbüslere geçti. En iyi teklifi yapan "Marconi's Wireless Telgraph Co. Ltd." şirketine yeni postalarımızın inşası ihale edildi.

Ankaraya yakın Etimesğut bucağında bir tepe üzerinde kurulan istasyon binaları ve teferruatı, Ankara elektrik santraliyle Etimesğut radyo difüzyon istasyonu arasında döşenen elektrik cereyanı kabloları ve şehir içindeki stüdyo binalariyle bütün tesisat devlete 1.735.710 liraya mal oldu. 1937 haziranında inşasına başlanan muazzam tesisat 22 temmuz 1938 tarihinde ikmal edilebildi. Birkaç aylık tecrübeden sonra ilk büyük millî radyo tesisatımız 31 kasım 1938 de ilk resmî programını yaymıya muvaffak olmuştur.

Ankarada meydana getirilen 120 kilovatlık anten takatinde uzun dalgalı posta ile 20 kilovatlık anten takatinde kısa dalgalı posta yurt içinde ve dışında geniş bir dinleyici kitlesi meydana getirmiştir. Memleket dışındaki alâka da büyüktü. Bunun üzerine radyo idaresi 1938 de haftada bir defa olmak üzere türkçe, ingilizce, fransızca ve almanca ve bir aralık arapça ile memleket dışı dinleyicilere hitabeden bir posta kutusu yayını servisi tesis bile etmişti. Prog-ramlar da tedrici surette tekâmül ediyordu. Bu alâka bugüne kadar artmıştır. 1937 yılı 1 ocağında ruhsatiyeli radyo sayısı 2.512 iken bu rakamın 1947 aralık ayında 207.650 ye çıkmış olması da bunu gösterir.

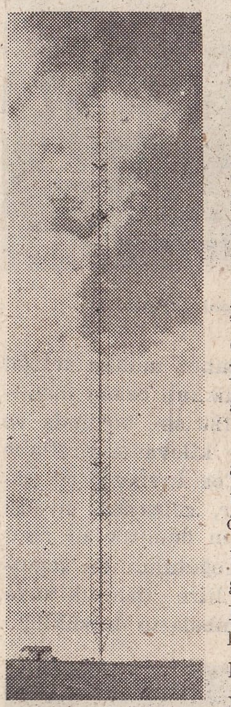

Radyomuzun meşhur gonkı

Yeni postalarımızın hizmete girmesiyle eski Ankara ve İstanbul radyoları faaliyetlerini tatil etmiş ve bu müesseselerin mevcut kadroları yeni teşkilâta katılmıştır. 1939 yılı ortalarında dünya siyasi durumu karşısında radyonun hayati ve önemli vazifelerini göz önünde tutan hükümetimiz, devlet radyo difüzyonunu 3837 sayılı kanunla teşekkül eden ve Başvekâlete bağlı bulunan Matbuat Umum Müdürlüğünün idaresine bıraktı. 4475 sayılı kanun ile de, Türkiyedeki radyo istasyonlarının kontrolü ve işletilmesi işi Basın ve Yayın Genel Müdürlüğüne verilmiştir.

Radyo dairesi ile fen heyeti, bilhassa Genel Müdürlüğün radyo işletmesiyle ilgili işleriyle uğraşır. Radyo dairesinin vazifeleri şunlardır: a) Genel Müdürlüğe bağlı radyo istasyonlarının idaresine müteallik muameleleri yürütmek; b) Radyo postaları arasındaki program, iş ve yayın ahenginin kurulmasını sağlamak; c) Milletlerarası radyo kurumlariyle Genel Müdürlük arasındaki münasebetleri tanzim etmek ve Genel Müdürlüğe ait diğer işlerden umumiyetle radyo ile ilgili olanlarla meşgul olmaktır.

Fen heyeti ise, Genel Müdürlüğün her türlü teknik tesislerinin idaresini ve iyi işlemesini temin ve murakabe eder. Teknik tesislerin inşasını, vücuda getirilmesini, genişletilmesini, ıslahını ve bu hususlarda proje, keşifname ve şartnamelerin hazırlanmasını ve malzeme tedarikini sağlar. Teknik personel yetiştirilmesi hususunda Genel Müdürlüğe tekliflerde bulunur ve verilecek diğer teknik işleri yapar.

Ümraniyedeki verici istasyon pilon anteni

Halen Ankarada faaliyette bulunan bir uzun dalga ve iki kısa dalga postamız yurt ihtiyacına kâfi gelmediğinden yeni istasyonların inşası ve mevcutların ıslah ve tevsii için hükûmet Basın ve Yayın Genel Müdürlüğüne 9.500.000 liralık bir tahsisat vermiştir. Bu miktar lüzum görüldüğü takdirde arttırılabilecektir.

Halen İstanbulda (758 Kc/s) 395,8 m. orta dalga üzerinde çalışacak 150 kw ve Ankarada kısa dalga üzerinde çalışacak 100 kw anten takatli istasyonlar kurulmaktadır.

İstanbul radyosunun Harbiyede inşa edilmekte olan Radyoevi ile Kısıklı - Şile yolu üzerinde bulunan Ümraniye köyü civarındaki vericisi arasında takriben 21 kilometrelik mesafe vardır.

Radyoevi ile vericisinin irtibatlandırılması hem kablo ile ve hem de FM (telsiz telefon) cihaziyle yapılacaktır.

Kablo İstanbul boğazını Rumelihisarı - Anadoluhisarından geçecektir.

İstanbul radyosunun 220 m. yüksekliğinde bulunan anten pilonunun montajı bitmiş bulunmaktadır.

Ayrıca İzmir ve Malatyada yeni istas-

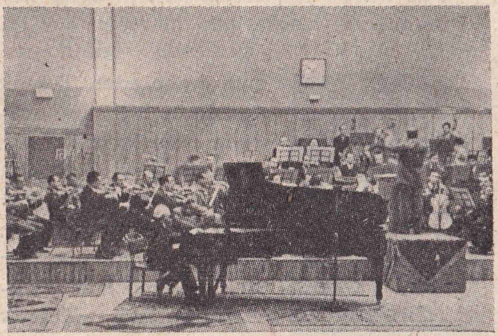

Mikrofon başında bir spikerimiz

yonların inşasına karar verilmiştir. Bu verici istasyonlar faaliyete başlayınca Türkiye 12 frekans üzerinde çalışan beş istasyona sahibolacaktır.

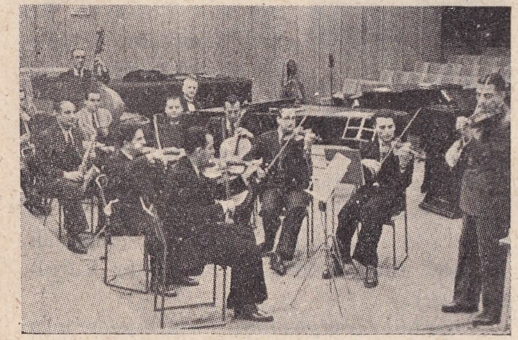
Uzun dalga postası: Bu posta 1648 metre dalga uzunluğunda 182 Kc/s ile

çalışmaktadır. Postanın bu dalga uzunluğu sabit değildir.Kuars ile ayar edilmiş olduğundan posta 1000 ile 2000 metre arasında uzun dalga bandından istenilen yer-

Radyomuzun senfoni orkestrası

de çalıştırılabilir. Postanın mühim tesisat ve teçhizatı arasında dikkati çeken malzemeden en mühimleri 120 sm. boyunda ve 42 sm. eninde 150'şer kilovat kudretinde iki büyük lâmbadır. Çok kıymetli ve pahalı olan bu lâmbalar, çalışırken hususi bir imbikten, elde edilen damıtık su (eau distillée) ve hava ile soğutulur. Bu soğutma için dakikada 180 litre damıtık suya ihtiyaç vardır. Bu lâmbaların büyüklüğü

Radyomuzun salon orkestrası

ve ağırlığı dolayısiyle yerlerinden çıkarılması ve tekrar takılması için hususi arabalar kullanılmaktadır.

Kısa dalga postaları: Kısa dalga postamız biri gündüz yayınlarına (19,74 metre 15.195 Kc/s, T. A. R.) ve diğeri de akşam ve gece yayınlarına (31,7 metre, 9.465 Kc/s, T. A. P.) aidolmak üzere iki dalga üzerinden çalışmaktadır.

Anten ve pilonlar: Millî Türkiye Radyosunun, yani uzun dalga postasının anteni kuzey ve güney istikametinde 300 metre

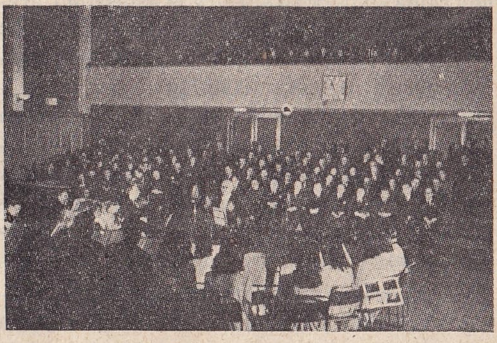

Radyomuzun caz orkestrası

aralıkla dikilmiş ve her biri 250 metre uzunluğunda iki çelik pilon üzerine asılmıştır. Bu pilonların iskeleti üç köşe olarak kurulmuştur. Pilonların her biri 31 sm. boyunda ve 20 sm. çapında beşer adet porselen izolâtör üzerine oturtulmuştur. Pilonların üzerine çıkmak için bir merdivenden maada elektrikle işliyen bir de asansör vardır. İcabında porselen izolâtörlerin değiştirilmesi için pilonu yukarıya doğru kaldırmıya mahsus tesisat da vardır.

Radyoevi: Ankarada Atatürk bulvarı üzerindeki Radyoevi ile verici istasyon arasında 22 kilometrelik bir mesafe vardır, Radyoevinde Radyo Müdürlüğü, stüdyolar ve fennî tesisler vardır. Bina yer altı katı da dahil olmak üzere dört kattır.

S t ü d y o l a r : Radyoevinin en ilgi çekici kısmı stüdyolarıdır. Ankara Rad-

Radyoda bir Türk müziği konseri ve dinleyiciler

yoevi binasında 3 müzik, 1 söz, 1 gramofon-effekt stüdyosu olmak üzere beş stüdyo, bir de eko (echo) odası vardır. Stüdyolar dışardan gelecek ses ve gürültülere karşı iyice tecridedilmiş ve akustik tretmana büyük önem verilmiştir. Muhtelif yayınlar için birbirinden farklı özel vasıflarda stüdyolara ihtiyaç olduğundan bunların boyutları ve reverberasyon zamanları da birbirinden farklıdır.

Seksen kişilik orkestra ve yer katında

Radyo saz takımı ile alaturka koro

100, balkonunda 75 olmak üzere 175 dinleyici almıya müsait olan stüdyo - 1 de, büyük orkestralar ve bando'nun umumî konserleri verilebilir. Bu stüdyonun hacmi 3.750 metre kübdür. Stüdyo - 2, fasıl, söz, temsil, koro ve caz müziği yayınları için yapılmıştır. Bu stüdyonun hacmı 400 metre kübdür. Türk müziği, hafif oda müziği yayınları ekseriya stüdyo-3 de yapılmaktadır. Bu stüdyonun hacmi 170 metre kübdür. Stüdyo-4, bütün konferanslara, haberlerin okunmasına ve anonsların verilmesine ayrılmıştır. Spikerlerin çalıştığı bu stüdyonun tavanı da diğerlerine nazaran pek basıktır, hacmı da 65 metre kübdür. Gramofon, sesli film ve suni gürültü temin etmek maksadiyle yapılmış olan gramofon -effekt stüdyosu yer kifayetsizliği sebebiyle bugün yabancı dillerle yapılan yayınlara tahsis olunmuştur. Müzik stüdyolarına bitişik olan spiker odaları, umumiyetle stüdyo vasıflarını haiz olup üç katlı cam pen-

Radyonun alaturka saz takımı

cerelerle aidoldukları stüdyolarla irtibatlıdırlar. Bu odalara yerleştirilmiş olan spiker kontrol masaları icabında stüdyoda bulunan üç muhtelif mikrofon çıkışlarını bir melânjör üzerinde birleştirecek durumdadır. Her bir mikrofon ile bunların devresinde bulunan potansiyometrelere müzik provaları esnasında vaziyet verilir ve sesin ahenkli olması temin edilir. Bu vazife tonmaysterler tarafından yapılmaktadır.

Radyomuzun temsil kolu

P r o g r a m l a r ı n h a z ı r l a n ı ş ı : Her programa sokulacak çeşitli konular ve bunlara ayrılacak zaman program komitesince tesbit olunur. Bu komite ilgili dairelerin teklif ettikleri programları görüşmek üzere sık sık toplanır. Halen radyo istasyonlarımızın günlük yayın süreleri takriben yedi saat kadardır. Bunun yüzde yetmişini müzik, yüzde otuzunu da konuşma ve haberler yani söz yayınları teşkil etmektedir.

Radyomuzun çocuk klübü

M ü z i k y a y ı n l a r ı : Radyomuzun müzik yayınları başlıca Batı müziği ile mahallî ve millî Türk müziği olmak üzere ikiye ayrılmıştır.

Batı müziği nevileri de hafif ve ciddi olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Ciddi müzik şu konulardan müteşekkildir: senfonik müzik, oda müziği, enstrümantal sololar, vokal sololar, opera, armoni muzikası; karışık koro ve izahlı müzik. Hafif müzik ise salon orkestraları, dans orkestrası, hafif enstrümantal sololar, hafif vokal sololar ve hafif müzik birliklerinden müteşekkildir. Mahallî ve millî Türk müziğine gelince bu da üç kısma ayrılmıştır. a) Onyedinci, Onsekizinci ve Ondokuzuncu yüzyıllardan tanıdığımız tek sesli fakat kültive sanat kategorisine dahil müzik sanatı. b) Folklor müziği. c) Yeni Türk müziği.

Söz yayınları: Ankara Radyosunun söz yayınları bilhassa şu konuları ihtiva etmektedir: Haberler, radyo gazetesi, pazar gazetesi, dış politika konuşmaları, geçmişte bugün, iktisat, hukuk, kitap, sağlık saatleriyle posta kutusu, spor haberleri ve serbest konuşmalar.

Haber bültenleri Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü haberler servisinin dünyanın ve yurdun türlü haber kaynaklarından elde ettiği haberlerle hazırlanmaktadır. Haberler servisine bağlı bulunan dinleme servisi bu bültenlerin hazırlanmasına yardım eder. Dünya radyo istasyonlarının bütün yayınları bu servis tarafından dinlenir ve zaptedilir.

Her gün muayyen saatte okunan Radyo gazetesine gelince; bu siyasi, iktisadi, askerî ve hukukî konular üzerinde bilgi sahibi üyelerden müteşekkil bir komisyon tarafından hazırlanır. Pazar günleri radyo gazetesinin yerini pazar gazetesi alır. Diğer konuşmalar da konularına göre mütehassıs olan kimseler tarafından hazırlanmaktadır.

Radyofonik piyesler: Ankara Radyosunun temsil kolu bugün devamlı surette müesseseye bağlı 18 sanatkârdan müteşekkil bulunmaktadır. 1939 da Radyo Temsil Kolunun repertuvarında en çok 10 piyes varken bugün 500 piyes ve skeç ihtiva eden bir repertuvar meydana gelmiştir. Profesyonel ve amatör yazarlar tarafından ayda ortalama 10-15 eser gönderilmektedir. Yılda iki defa Ankara Radyosu Temsil Koluna sanatkâr seçmek için birçok adayların iştirak ettiği müsabaka açılır. Bu müsabakalara giren adaylar, fonojenik hususiyetleri göz önüne alınarak seçilir.

Plâk yayınları: Bugün radyomuzun zengin bir diskoteği vardır. Bilhassa son zamanlarda Amerikadan tedarik edilmiş olan 5.000 seleksiyondan müteşekkil yeni diskotek, plâk yayınlarına yeni ve daha çok ilgi uyandırıcı bir çeşni vermiştir. Bu diskotek ünlü opera, operet, senfoni, sonat, konçerto, uvertür, hafif ve popüler müzik plâklariyle en son dans plâklarını ihtiva etmektedir. Diğer taraftan dünyanın muhtelif memleketlerine tevcih anteniyle yapılacak özel yayınlarda kullanılmak üzere egzotik ve halk müziği plâklarının ilâvesiyle bu diskotek bir kat daha zenginleştirilmiştir.

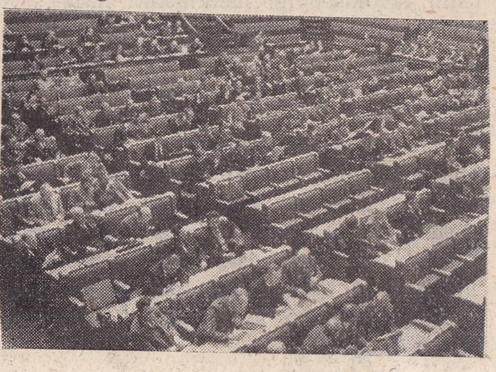
Personel: 1946 yılı sonunda Ankara Radyosunun personel sayısı 449 u bulmuştur. Yapmakta oldukları iş itibariyle bunları şöyle bir tasnife tabi tutabiliriz: İdareciler, büro memurları, mümeyyizler, temsil kolu sanatkârları, mühendis ve teknisyenler, spikerler, yabancı dil mütercim ve spikerleri, program şefleri, efekt teknisyenleri, telefoncular, bakım memurları, odacı ve postacılar. Ankara Radyosunda devamlı surette çalışan sanatkârların terfii için her yıl bir müsabaka açılır. Bundan maksat aynı zamanda memleketin dört bucağından müracaatte bulunan adaylar arasından yeni elemanlar seçmektir. Müzik kısmında çalışan sanatkârlar da zaman zaman terfileri için imtihana tabi tutulmaktadır.

Radyo, bugün, birbirlerini anlamak ve sevmek istiyen iyi niyetli milletlerin emrinde en verimli ve kuvvetli bir vasıta olduğu kadar aynı zamanda da en amansız bir silâhtır. Bunun beşeriyet için en hayırlı maksatlarda kullanılmasının tahakkukunu istemek her medenî insanın asil bir heyecanla beklediği en mukaddes bir gayedir.

(Hasan Kurak)

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER HABERLEŞME HÜRRİYETİ KONFERANSI — Geçen aylar, basınımızı ve halk efkârını yakından ilgilendiren bir milletlerarası konferansın Cenevre'de toplanmış olduğu malûmdur. Bütün cihanın merakla takibettiği bu konferansa, Türkiye de, oldukça büyük bir heyetle katıldı. Bu önemli konferansın kısa bir hulâsasını aşağıdaki satırlarda bulacaksınız.

Konferansın kuruluşu: Birleşmiş Milletler Teşkilâtının 1946 yılı başında Londra'da toplanan Birinci Genel Kurulunda, (Bakınız: Birleşmiş Milletler

Birleşmiş Milletler Haberleşme Hürriyeti Konferansının bir umumi toplantısı

Teşkilâtı Genel Kurulunun ilk toplantısı; Aylık Ansiklopedi, sayfa 708), Filipin delegesi Mr. Romulo, totaliter rejimlerin basın üzerine koydukları takyitleri, İkinci Dünya Savaşının başlamasında müessir olan başlıca âmiller arasında saymak lâzım geldiğine dair bir hitabe iradetmiş ve haberleşme hürriyetini sağlamak maksadiyle bir konferans toplanmasını ileri sürmüştü. Genel Kurul tarafından kabul edilen bu teklif üzerine Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği, gerekli hazırlıkları yapmıştı. Bu hazırlıklara dayanılarak Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Meclisinin beşinci toplantı devresinde 74 sayılı kararla, Birleşmiş Milletler Haberleşme Hürriyeti Konferansının 23 mart 1948 tarihinde İsviçre'nin Cenevre şehrinde toplanması kabul edilmiş ve bu karar Genel Kurul tarafından da uygun görülerek kesinleşmişti.

Konferans toplanıyor: 23 mart 1948 salı günü saat 15 te, Birleşmiş Milletler Genel Sekreter Yardımcısı Mr. Benjamin E. Cohen'in bir demeciyle açılan Haberleşme Hürriyeti Konferansına 54 devlet tam salâhiyetli birer heyetle katılmış ve Bolivya, İran ve İrlânda devletleri de müşahit yollamışlardır. Heyet gönderen devletlerden yedisi, Arnavutluk, Avusturya, Bulgaristan, İsviçre, İtalya, Portekiz ve Romanya, henüz Birleşmiş Milletlere üye olmadıkları için, oy vermeksizin iştirak etmişlerdir.

Bu konferansta ayrıca, devletlerarası teşekküllerden olan; Milletlerarası Çalışma Teşkilâtı, UNESCO ve Milletlerarası Telekomünikasyon Birliği ile özel mahiyetteki teşekküllerden olan; Milletlerarası Kooperatifler İttifakı, Milletlerarası Sınai İşverenler Teşkilâtı, Milletlerarası Gazeteciler Teşkilâtı, Parlâmentolararası Birliği ve Birleşmiş Milletlere Müzaheret Grupları Federasyonu da müşahitler ve müşavirler marifetiyle temsil edilmişlerdir.

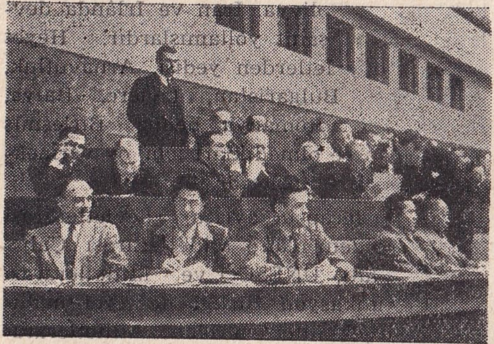
Konferans başkanlık divanı ve komisyonlar: Genel sekreter yardımcısının demecini müteakıp konferans için bir başkan ve beş başkan vekili seçimine geçilmiş ve başkanlığa, böyle bir konferans toplanmasını ilk defa ortaya atmış olan Filipin delegesi ve Filipinliler Cumhuriyetinin Birleşmiş Milletler nezdindeki baş temsilcisi Büyükelçi General Carlos P. Romulo seçilmiştir. Başkan vekillikleri seçimini de; Kanada, Çin, Kûba, Amerika Birleşik Devletleri, Fransa, İngiltere ve Rusya kazanmışlardır.

Bundan sonra, Ekonomik ve Sosyal Meclis tarafından teklif edilen muvakkat gündem ile iç tüzük projesi kabul edilmiş ve komisyon, çalışmalarına başlamıştır.

Birleşmiş Milletler Haberleşme Konferansı için, bir idare ve dört de ihtisas komisyonu seçilmiştir. İdare Komisyonundan maada dört komisyonun hepsinde, konferansa katılan bütün devletler temsil edilmekte idi: 1) İdare Komisyonu: Konferans başkanının reisliğinde dört ihtisas komisyonunun başkanlariyle başkan vekillerinden kurulmuştu. İdare Komisyonu, ihtisas komisyonlariyle konferansın genel kurulundaki çalışmalarının plânını çizmek, komisyonlar arasında gündeme göre iş bölümü yapmak ve aralarında çıkabilecek çalışma uyuşmazlıklarında hakem olmak üzere görevlendirilmiş bulunuyordu. 2) Birinci Komisyon: Bu komisyona, basın ile diğer haber organlarının temel vazifelerini gözden geçirmek ve haberleşme hürriyetinin temel prensiplerini incelemek vazifeleri verilmişti. Genel Kurulda kabul edilen bir teklife uyularak umumi mahiyetteki bütün tartışmalar Birinci Komisyonda yapılmıştır; bu itibarla komisyon, gündemine dahil bulunan esas konulara geçmeden önce, günlerce süren demeçlere ve söz düellolarına sahne olmuş ve her devlet, haberleşme hürriyeti hakkındaki görüşünü uzun nutuklar halinde bildirmiştir.

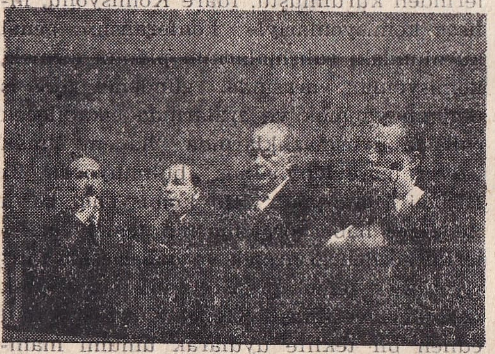
Birinci Komisyonun başkanlığına, Holânda delegesi Mr. G. J. Van Heuven

Goedhart, başkan vekilliğine Uruguvay delegesi Mr. Franco Rossi ve raportörlüğüne de Türk delegesi Profesör Nihat Erim seçilmiştir. Komisyon, kendisine ayrılan gündemi 31 oturum süren devamlı bir ça-

Toplantıda delegelerimiz (ikinci sırada)

lışma ile bitirebilmiştir. Bu komisyonun çalışmalarına, Profesör Nihat Erim'den başka, heyetimiz üyelerinden Nadir Nadi ile Nuri Eren katılmışlardır. 3) İkinci Komisyon: Haberlerin bir memleketten diğerlerine ulaştırılması ile ilgili konuları incelemek vazifesiyle görevlendirilen bu komisyon başkanlığına, Yugoslav delegesi Mr. Vladislav Ribnikar, başkan vekilliğine Lübnan delegesi Mr. Jamil Mikoui ve raportörlüğüne de İsveç delegesi Mr. Sven Dahlman seçilmişlerdir. Komisyonun çalışmaları, 22 oturum sürmüş ve kapanış oturumunda, İngiliz, Amerikan, Hindistan delegeleriyle, daha birçok devletlerin temsilcileri pek önemli siyasi nutuklar vermişlerdir. Bu komisyonda, memleketimizi Hasan Refik Ertuğ ve Nurettin Vergin temsil etmişlerdir. 4) Üçüncü Komisyon: Bu komisyon, haberlerin serbestçe alınması ve serbestçe yayılması için gerekli tedbirleri incelemiştir. Çalışmaları 18 oturum süren bu komisyonun başkanlığına, Meksika delegesi Mr. Raul Noriega, başkan vekilliğine Norveç delegesi Mr. Christian Christiensen ve raportörlüğüne de Pakistan delegesi Mr. S. M. İkram seçilmişlerdir. Raportörlük için Pakistan'ın namzetliği, Hindistan delegesi tarafından ileri sürülmüş ve Hindistan'ın bir dostluk tezahürü olarak kabul edilen bu teklifi alkışlarla kabul edilmiştir. Bu komisyon-

Delegelerimizden bâzıları, sağdan sola: Cihat Baban, Falih Rıfkı Atay, Hasan Refik Ertuğ, Nuri Eren

da memleketimizi, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Cemil Barlas ve Hasan Refik Ertuğ temsil etmişlerdir.

İkinci ve Üçüncü Komisyonların görüşmeleri, basın bakımından büyük önem taşıyan teknik meselelere temas ediyordu. Alınan kararlar, basın hürriyeti ve haberleşme imkânlarının arttırılması bakımından hayati mahiyettedir. Heyetimizin bu konular üzerindeki müşahedesi; millî mevzuatımız göz önünde bulundurulunca Türkiyenin bu alanda birçok memleketlerden daha ileri ve müsait bir mevkide bulunduğu merkezinde toplanmaktadır.

5) Dördüncü Komisyon: Haberleşme hürriyetini ve basın konularını ilgilendiren hukuki meselelerin incelenmesi, bir daimî teşekkülün kurulması ve diğer komisyonlarda kabul edilen hukuki mahiyetteki kararların formüle edilmesi işleriyle görevlendirilmiş olan bu komisyon, 27 oturum yapmıştır. Komisyonun başkanlığına, Hindistan delegesi Sir Ramaswami Mudaliar, başkan vekilliğine Beyaz Rusya delegesi Mr. Alexei Romanov ve raportörlüğüne de Belçika delegesi Mr. Fernand Dehousse seçilmişlerdir. Bu komisyonda memleketimizi Cihat Baban temsil etmiştir.

K o n f e r a n s t a k a b u l e d i l e n v e s i k a l a r: Birleşmiş Milletler Haberleşme Konferansı 21 nisan 1948 tarihinde Başkan Romulo'nun Ruslara karşı ağır ithamlarla dolu olan bir kapanış nutkiyle sona ermiştir.

Konferans; bir nihai senet ile, "Haberlere ulaşılmasına ve bir memleketten diğerine nakledilmesine dair konvansiyon tasarısı", "Milletlerarası meselelerde düzeltme hakkının tesisine dair konvansiyon tasarısı", "Haber serbestisine dair konvansiyon tasarısı", "İnsan Hakları Paktının 17 nci maddesinin ve İnsan Hakları Beyannamesinin 17 nci ve 18 inci maddelerinin benimsendiği hakkındaki tasarı" ve haberleşme hürriyetinin umumi prensiplerine dair 4 karar, haberlere ulaşılmasına ve bir memleketten diğerine nakledilmesine dair 20 karar, haberlerin serbestçe alınmasına ve serbestçe yayılmasına dair 14 karar, haberlerin serbestçe cereyanını sağlıyacak bir daimî teşekkülün kurulması hakkında 1 karar, gazeteciler için bir milletlerarası dostluk günü tesisine dair 1 karar, türlü tatbikat konularına dair 3 karar ki, ceman 43 karar kabul edilmiştir.

Konferansta kabul edilen bütün bu vesikaların, Ekonomik ve Sosyal Meclise gönderilerek, meclisin bundan sonraki ilk toplantı devresinde incelenmesi kararlaştırılmıştır. Keza, Nihai Senedin 7 nci maddesinin ikinci bendinde, konferansa katılan bütün devletler, konferans mukarreratı hakkındaki görüşlerini 8 temmuz 1948 tarihinden önce Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine bildirmeyi kabul etmişlerdir. Konferansta izhar edilip karara bağlanan temennilerden biri de, konferans mukarreratının, Ekonomik ve Sosyal Mecliste alacağı nihai şekilleriyle Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun önümüzdeki ilk toplantısında hemen ele alınıp neticelendirilmesidir. Zira konferans kararları, ancak bundan sonra Birleşmiş Milletlerin üyesi olan devletler tarafından tatbikı zaruri hükümler haline gelmiş sayılacak ve millî kanunlar arasına alınması için her devlet kendi anayasasına göre gerekli tedbirlere tevessül edecektir.

Konferans kararlarını hulâsa eden ve bunların devletlerce kabul edildiğini bildiren Nihai Senet, her temsilci heyetin başkanı tarafından imzalanacaktır. Fakat son dakikada Rus Baş delegesi M. Bogomolov tarafından yapılan bir teklif üzeri-

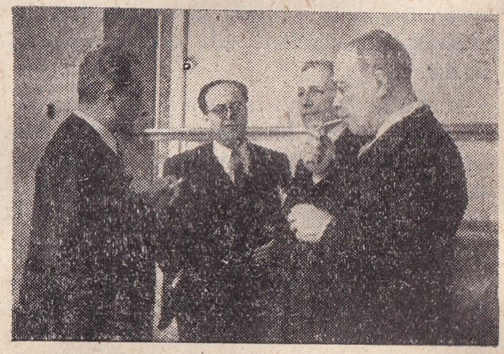

Delegelerimizden bâzıları toplantıda

ne Nihai Senedi, yalnız konferans başkanı ile genel sekreter vekilinin imzalaması kabul edildi. İmzalama işi, 22 nisan 1948 de yapıldı ve bütün vesikaların, ingilizce, fransızca, çince, ispanyolca ve rusça olarak yayımlanması, ingilizce ve fransızca metinlerin aynı kuvvette mer'î ve resmî metinler sayılması kararlaştırıldı.

N e t i c e: Dünyanın dört bir köşesine yayılmış 57 devletin 600 kişiyi geçen delegelerini, yardımcı delegelerini, müşavirlerini ve kâtiplerini toplıyan Birleşmiş Milletler Haberleşme Hürriyeti Konferansının gayesi, şu üç prensibi tahakkuk ettirmekti: 1) Vatandaşların millî ve milletlerarası haber kaynaklarından serbestçe faydalanmalarını sağlamak için devletlerden müştereken teminat almak. 2) Hükümetlerin icraatına her safhasında nüfuz edip bunları tenkidedebilecek şekilde vatandaşlar için söyleme ve yazma hürriyeti sağlanmasını temin etmek. 3) Yabancı muhabirlerin bulundukları memleket hakkında dışarıya serbestçe haber yollamalarını sağlamak.

Konferansta alınan kararlar, bu gayelerin geniş bir surette gerçekleşmesini sağlıyacak mahiyettedir. Ancak bütün bu mukarrerat, önce Ekonomik ve Sosyal Meclisten geçecek, orada kabul edilenler, ayrıca Birleşmiş Milletler Genel Kurulun-

Delegelerimiz bir teneffüs vaktinde, sağdan sola: Falih Rıfkı Atay, Hasan Refik Ertuğ, Cemil Barlas, Nadir Nadi

da müzakere ve münakaşa olunacak ve burada tasvibedilenler üye devletlerin tatbikına sunulacaktır. Konferansın pek faydalı olan kararlarından acaba kaçta kaçı bu çifte süzgeçten hırpalanmadan geçebilecektir? Bunu şimdiden kestirmek mümkün değildir. Fakat konferans sıra-

sında bu kararlardan birçoğuna, Ruslar ve peykleri tarafından itiraz edilip aleyhte oy verildiği göz önüne alınırsa ve Birleşmiş Milletler Teşkilâtında vetonun mevcudiyeti de hatırlanacak olursa, kararların büyük bir kısmının hayata geçmiye muvaffak olamıyacağını söylemek yersiz bir iddia sayılmamalıdır.

Böyle olduğuna göre, Birleşmiş Milletler Haberleşme Hürriyeti Konferansı, bâzı Türk ve yabancı gazetecilerin ileri sürdükleri gibi, büsbütün faydasız bir teşebbüsten ibaret midir? Biz, böyle bir mütalâaya iştirak etmekte kendimizi mâzur görüyoruz.

İkinci Komisyonun kapanış oturumunda konuşan İngiliz delegesi, dünya milletlerinin daha iyi anlaşacakları bir devrin pek yakında geleceği ümidini izhar etmiş ve böyle bir devirde hizmet görecek olan basın müessesesi için lüzumlu her türlü malzemenin bu konferans sayesinde toplanmış bulunduğunu, bu malzeme ile devamlı sulh uğrunda çalışacak kudretli bir basın müessesesi inşa edilebileceğini söylemiştir. Biz de bu fikirdeyiz. K o n f e r a n s, ş u i k i n e t i c e n i n e l d e e d i l m e s i n e y a r a m ı ş t ı r: 1) Dünyadaki devletlerin iki bloka ayrıldıkları kesin bir surette ve tekzibi imkânsız delillerle meydana çıkmıştır. Rusya ve peykleri bir tarafa, dünyanın geri kalan devletleri öte yana ayrılmışlardır. En basit meseleler üzerinde bile en küçük bir anlaşmaya, hattâ karşılıklı fedakârlığa dayanan bir uzlaşmaya varmanın şimdilik kaabil olmadığı görülmüştür. Denilebilir ki, bütün bunlar bir müddettenberi doğruluğu sabit olmuş hakikatler arasında sayılmakta idi; bu söz doğrudur. Fakat gerçek demokrasi ile idare edilen memleketlerdeki halklar, bu konferans vesilesiyle bir kere daha ve çok kati surette öğrenmişlerdir ki, Rusya, dünya sulhu için girişilen en büyük teşebbüslerden biri olan Haberleşme Hürriyeti Konferansında da uzlaşmak temayülleri göstermemiştir. Demokratik memleketlerdeki halkların bu gerçeği öğrenmesi, sulh dâvası için baha biçilmez bir kazançtır. 2) Bütün dünya için devamlı bir sulh elde edildiği gün haberleşme hürriyetini nizamlamak da lâzım gelecektir. İngiliz delegesinin işaret ettiği gibi, böyle bir gün gelince, konferans kararlarını süratle gözden geçirip millî kanunlara aksettirilecek hükümleri derhal hazırlamak mümkün olacaktır.

Fikrimizce, Birleşmiş Milletler Haberleşme Hürriyeti Konferansı, milletlerarası işbirliği bakımından pek verimli olmuştur.

(Prof. Hasan Refik Ertuğ)

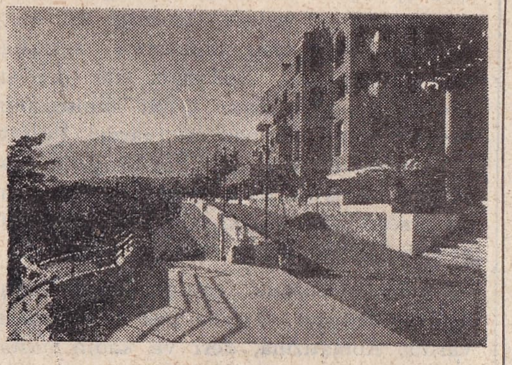
BURSA İLİ KAPLICALARI VE MADEN SULARI — Bursa bir tarih, bir sanat şehri olduğu kadar (Bakınız: Bursa ili coğrafyası; Aylık Ansiklopedi, sayfa 77) şifalı suları ile de tanınan ve tabiî güzellik servetleri yüzyıllardanberi dünyaya ün salmış olan Türk kıymetlerinden biridir. Uçsuz bucaksız bir yeşillik ortasından yükselip giden Uludağ ne şairlerin ve ne efsanelerin meydana çıkmasına hizmet etmiştir. Biz Bursanın yalnız şifa kaynakları üzerinde duracağız. Bursadaki şifalı suların hepsi Uludağın eteklerinden fışkırıyor. Bir kısmı sıcak yani kaplıca suyu, bir kısmı da soğuk ve gazlı maden suyu olan bu kaynaklar arasında biz en önemli olanlarından bahsedeceğiz.

Ç i t l i m a d e n s u y u: İnegöl kasabasının 11 kilometre güney doğusunda

Bursadan bir görünüş

ve Çitli köyünün bir buçuk kilometre uzağında olan Çitli maden suyu yüz yıldan fazla bir zamandanberi tanınmaktadır. Bir zamanlar Avrupada tanınıp aranan bir su iken şimdi İnegöl kasabasında bile

Çelik Palas

bulunmasına imkân olmıyan bu su, Türkiyenin en iyi sularından biridir. Çitli maden suyu mide, karaciğer, idrar yolu hastalıkları, safra ve böbrek taşları ve kum yapmıya olan istidat halleri ve artritizm gibi hastalıklara karşı pek iyi bir su olarak tanınırdı. İlk şöhretini Osmanlı padişahlarından Abdülâziz'in mide sancısına iyi gelmekle kazanmıya başlıyan Çitli maden suyu birçok yabancı memleketlerde satılmakta idi. Bu su 1855 yılından danberi milletlerarası müsabakalarda dokuz madalya kazanmıştır. Bir zamanlar oldukça gür akan su söylendiğine göre İstiklâl Savaşında düşmanın attığı bombaların tesiriyle kaçarak azalmıştır. Bununla beraber ben 1947 yılında yaptığım bir tetkik esnasında suyun çoğalma imkânlarının mevcudolduğunu gördüm. Şimdi adı yalnız kitaplarda yaşamakta olan bu değerli şifa kaynağının yeniden halkın istifadesine sunulmasını temenni ederim. Kimyevî yapısı itibariyle su bikarbonatlı ekşi maden sularındandır. Litresinde ayrıca 0,01 miligram kadar arsenik vardır.

U l u d a ğ m a d e n s u y u: Uludağın güney eteklerinde, Gönderet köyü civarında çıkan Uludağ maden suyu bugün burada satılan yegâne maden suyudur. Karbon dioksit gazı bir buçuk grama yakın olan suyun litresinde altı gram kadar emlâh mevcuttur. Alkali madenlerce zengin olan su mide rahatsızlıklarına karşı iyi bir şifa vasıtasıdır.

Tarihe büyük bir değer olarak geçen ve bugün de Bursa kaplıcaları adiyle mâruf olan şifalı sular Bursa şehrinin içindedir. Bunlar Uludağın kuzey eteklerinde Çekirge bölgesinde ve Çekirgenin şehirle hudut teşkil ettiği Bademli bölgesinde olmak üzere başlıca iki mıntakada kaynarlar. Bir kısmı fazla sıcak, bir kısmı sıcak, bâzıları da ılık olan bu sulardan pek eski zamandanberi faydalanılmaktadır. Bizans devrinde Bursa kaplıcaları şöhretlerinin en yüksek derecesine ulaşmışlardır. İmparator Justinian'ın eşi meşhur Theodora'nın 4.000 kişilik maiyetiyle gelip kaplıcalarda kaldığı günler bu devre raslar. Bundan sonra Bursa kaplıcaları âdeta unutulmuş ve fakat Bursa Türklerin eline geçtikten sonra tekrar başlıyan bir parlama ile yeni baştan dünyanın dikkatini çekmiştir. Bursadaki kaplıca mimarlığının ölmez âbideleri bu devirde kurulmuştur.

Cumhuriyet devri Bursaya yepyeni bir çehre vermiştir. Atatürk'ün büyük himmetiyle meydana gelen Çelik Palas Bursanın yeni banyo tesisleri için güzel bir örnek teşkil etmiş ve yeni inşa edilen banyolu otellerde Çelik Palas'ın plânları esas tutulmuştur.

Türk hamam stilinin şaheseri olan Eski Kaplıca, Osmanlı Türklerinin Bursada ilk inşa ettikleri kaplıcadır. Bu binayı Murat Hüdavendigâr yaptırmıştır. Yeni

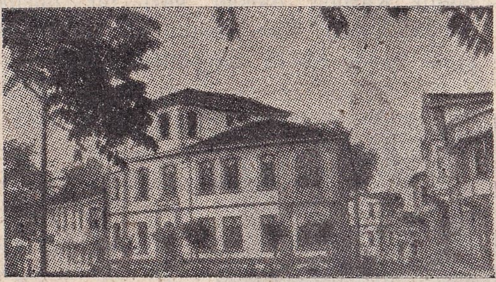

Çelik Palasta banyo

Kaplıca binası 1549 yılında ve Kanunî Sultan Süleyman'ın emriyle Sarı Rüstem Paşa tarafından inşa ettirilmiştir. Bu binanın büyüklük, tertibat ve ihtişam itibariyle üstüne çıkacak bina dünyanın bir yerinde yoktur.

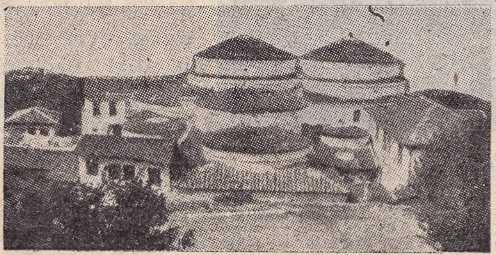
Bursanın meşhur ve tarihî kaplıca binaları arasında Karamustafa, Kaynarca, Kükürtlü, Çekirge Sultan hamamları da vardır.

Çekirgedeki hamam ve otelleri besli-

Çekirge kaplıcalarından

yen suların esasını; Vakıfbahçe kaynağı ile bunun 100 metre kadar batısında bulunan Zeyninene kaynağı teşkil etmektedir. Çekirgede bulunan Horhor, Havuzlupark, Caripleraltı, Çınhamamı ve Küflüce kay-

Çekirge kaplıcalarından

nakları yukarıdaki iki kaynakta tutulamayıp kaçmış olan sulardan başka birşey değildir. Bu kaçak sular Bursa ovasının şurasında burasında çıkmaktadırlar.

Çekirge kaynaklarının sıcaklıkları 37 - 45 santigrat arasında değişir. Bu suların litrelerinde erimiş olan emlâh miktarı 1 gramdan aşağıdır. Reaksiyonları hafif kalevî olan Çekirge sularının radyoaktiviteleri 10-25 Eman arasında değişir. Çekirge suları terkip bakımından hidrokarbonatlı türabî sular grupuna girerler. Eski Kaplıca, Çelik Palas; Çekirge kaynaklarından faydalanırlar.

Bursanın Bademlibahçe bölgesinde bulunan sular daha sıcaktır. Kükürtlü kaplıcası 82, Yeni kaplıca ve Kaynarca 84, Karamustafa hamamı 53,4 derece sıcaktır. Bu suların emlâhı Vakıfbahçe kaynaklarından fazladır. Radyoaktivite bu sularda daha azdır. Ancak Karamustafa kaynağı Bursanın bu bakımdan en üstün suyudur (55 Eman). Bademlibahçe sularında ayrıca bir miktar arsenik de vardır. Kükürtlü denen kaplıcanın hususiyeti bunda bir miktar serbest kükürtlü hidrojen bulunmasındandır. Bademli suları hidrokarbonatlı ve sülfatlı sular grupuna girerler. Bunlarda daha ziyade alkali madenler galip durumdadır.

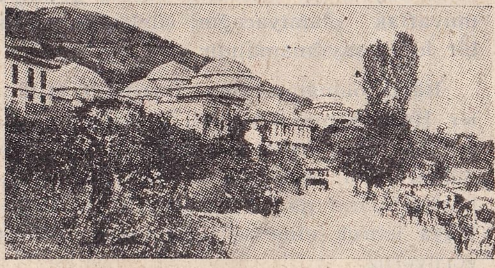
Bursanın başlıca önemli tedavi müesseselerini yukarıda adı verilen hamamlardan başka Çelik Palas, Park, Ada Palas, Gönlüferah gibi büyük oteller teşkil etmektedir. Çekirge Askerî Hastanesi ile Çelik Palas mükemmel birer hidroterapi müessesesi haline getirilmişlerdir. Çekirge mıntakasında; içinde birer ikişer banyosu olan birçok başka otellerle evler de vardır. Gerek Çekirge ve gerekse Bademli suları romatizma, siyatik gibi ağrılı hastalıklarla kadın hastalıklarına karşı en iyi şifa vasıtalarıdır. Mayıs ile eylûl arasında Bursa kaplıcalarına on binlerce insan gelip tedavi olmaktadır.

Armutlu kaplıcası: Gemlik körfezinin kuzey kenarında ve Bozburun üzerinde olan Armutlu kaplıcası İstanbul - Mudanya vapurlarının haftanın belli günlerinde uğradığı Armutlu iskelesinden bir saat içerde dağlık ve ormanlık olan bir boğaz içindedir. Pek çok yerlerden kaynayan şifalı sular burada dere halinde akar. Armutlu kaplıcasında eski bir hamam ile 25 yataklı güzel bir otel vardır. Otelin ayrıca modern banyoları vardır. Armutlu kaynaklarının litresinde 2,2 gram raddelerinde erimiş madde mevcudolup reaksiyonları hafif asit ile nötr arasında değişir. Suların hepsi bir miktar karbonik asitlidir. Sıcaklıkları 50 ile 70 santigrat arasında değişir; galip anyonları sülfat, hidrokarbonat ve klorür olan Armutlu sularında kalsiyum ve sodyum madenleri mevcut bulunmaktadır. Suların bâzılarında lityum da vardır. Radyoaktivite 1-10 Eman arasında değişir. Kaynaklardan intişar eden gazların kuru olarak litresinde 184,5 Eman Radon gazı bulunmuştur. Armutlu kaplıcası romatizma, gut, şişmanlık, kadın ve deri ve idrar yolu hastalıklarına karşı kullanılmaktadır.

Oylat kaplıcası: Bu kaplıca İnegöl kasabasının 27 kilometre güneyinde Uludağ eteklerinde ormanlık bir saha içindedir. Mevsiminde İnegöl belediyesinin otobüsü çalışır. Denizden 840 metre yükseklikte olan kaplıcanın sıcaklığı 40,5 santigrattır. Dakikada 500 litre su hasılâtına malik olan Oylat kaplıcasının havuzlu basit bir hamamı vardır. Sülfatlı, hidrokarbonatlı olan suyun galip madenleri kalsiyum ile sodyumdur. Oylat suyu arseniklidir, reaksiyonu kalevidir, radyoaktivitesi 10 Eman raddelerindedir.

Gelenler burada çatılmış ahşap barakalarda kalırlar. Oylat'a pek fazla rağbet vardır. Romatizma, deri ve kadın hastalıklarına karşı iyi bir sudur.

Bursanın diğer kaplıca ve maden suları: Bursa ili içinde daha birçok sular vardır: a) Gemlik ılıcası 36 derece sıcaklıkta kalsiyum ve magnezyum hidrokarbonatlı bir sudur. Basit bir hamamı ve oteli vardır. Daha ziyade hamam olarak kullanılır. Adliye köyü içmeleri litresinde 1 8 gram erimiş tuz bulunan alkali bir müshil sudur. b) İnegölün Bakmaca maden suyu gazlı sulardan olup mide, barsak, idrar yolu ve karaciğer hastalıklarına faydalıdır. Gene İnegölde Terce maden suyu denen bir su vardır ki bu da gazlı sulardandır. Mide rahatsızlıklarına yarar. c) Mustafakemalpaşa ılıcasında bulunan Dümbüldek hamamı pek meşhurdur. Karbonik asit gazınca zengin olan bu su bilhassa kalb ve damar hastalıklarına karşı şifalıdır. Halihazırda basit bir tesisatı vardır. Mustafakemalpaşa ilçesinde soğuk ve sıcak başka şifalı kaynaklar da vardır. Akarca köyü yakınındaki ekşi su ile Meneviş köyündeki ekşi su ve Gündoğdu köyündeki ılıca bunların en önemlileridir. d) Orhaneli ilçesindeki sular arasında Ağaçhisar ılıca ve çamuru 45 derece sıcak hafif kükürtlü bir sudur. Bundan ağrılı hastalar ve deri hastalıklarına tutulanlar faydalanırlar. Tesisat yoktur. Harmancık

Çekirgenin eski bir resmi

köyünde Ilıcaksu, Sadağ köyündeki ılıca, Şükrüye köyündeki çamur, Keramet köyündeki ılıca sıcaklıkları 50-55 dereceler arasında değişen şifa kaynakları bu ilçenin tetkike değer sularından birkaçını teş-

Çekirge kaplıcalarından

kil etmektedir. Bursanın diğer ilçelerinde şifalı su yoktur.

Kısa bibliyografya: Dr. Rıza Reman; Balneloji. Profesör Dr. Nüzhet Şakir Dirisu; Bursa Kaplıcaları. Ordinaryüs Profesör Dr. Kerim Ömer Çağlar; Türkiye Maden Suları Kaplıcaları. Bursa Halkevinin yayımladığı Bursa Hamamları broşürü.

(Prof. Dr. Kerim Ömer Çağlar)

BÜTÇELERİMİZ — Cumhuriyet devrindeki bütçelerimiz hakkında derli toplu malûmat vermeyi düşündük. Bu düşüncemizi, imkânın verdiği müsaade nispetinde yerine getirmiye çalıştık.

Vaziyete umumî bakış: Osmanlı İmparatorluğunun yükseliş devrinde, devlet masrafları devamlı bir artış kaydetmiştir. Askerî muvaffakıyetler, memlekete her taraftan servet akmasını temin etmiştir. Zenginlik, aynı zamanda israf ve sefahat tohumlarını da beraber getirmiştir. Fatih ve İkinci Bayezit zamanlarında, bir vezir konağında binlerce cariye beslenmesi gayet tabii bir vaziyet sayılıyordu. Padişahın iki milyon, sadrazamın elli bin, kubbe vezirlerinin yirmi beş bin, beylerbeylerinin on beş bin ve defterdarın dört bin altın senelik tahsisatları vardı. İmparatorluk, her türlü masrafları hesapsız ve hudutsuz bir şekilde arttırmak imkânına sahipti.

Bir zenginlik kaynağı olan askerî muvaffakıyetler zamanla seyrekleşmiş ve arkası kesilmiştir. Hariçten memlekete akan varidatın eski bereketini muhafaza edememesi, mali darlığa sebebiyet vermiştir,

Fakat varidata bakmaksızın masrafların artırılması, Osmanlı tarihinin büyük devirleri geçtikten sonra da bir alışkanlık halinde devam etmiştir.

Cumhuriyet maliyesine, eski rejimden muazzam bir borç ile umumi bir itimatsızlık intikal etmiştir. Ağır şartlar altında aktedilen Osmanlı istikrazları, yabancı istismar politikasının kökleştirdiği menfi propaganda ve teşkilâtsızlık, memleketin mali itibarını sarsmış bulunuyordu. Lozan Sulh Konferansı esnasında, yabancı delegeler, Türkiyenin kendi imkânlariyle maliyesini idare edemiyeceğini açıkça söylemişlerdi. Fakat o zamanki hükümet, ihtiyatlı ve tedbirli bir bütçe siyaseti takibederek mali vaziyetimizi düzeltmiye muvaffak olmuştur.

1929 buhranının akisleri hafifledikten sonra, devlet varidatı muntazam bir inkişaf seyri takibetmiştir. Fakat mali vaziyet ferahladığı nispette, basiretli hareket ihtiyacı da zayıflamıştır. Masraflar, her sene biraz daha kabarmıya başlamıştır.

İkinci Dünya Savaşı, maliyemiz hesabına çetin bir imtihan teşkil etmiştir. Fakat bu seferki imtihan, menfi netice vermiştir. Yüksek konjonktür tesirlerinin şiddetle hissedildiği bir devrede, iktisadi durgunluk ve ucuzluk safhalarında tatbikı gereken tedbirlerle harb maliyesini idareye çalışıldığı görülmüştür. 1929 buhranından miras kalan "hasılâtta istikrar" endişesi, harb esnasında da devam etmiştir. Millî gelir ve bütçe masrafları baş döndürücü bir süratle artarken, vergi sistemini konjonktürün elâstikiyetine intibak ettirmek hususunda hiçbir şey yapılmamıştır.

1939 senesinde, hükümet halkın itimadına sahipti. Vergi mükellefi fedakârlığa hazırdı. Tasarruf sahipleri ve sermayedarlar, istikrazların muvaffakıyetini kolaylaştıracak bir haleti ruhiye taşıyorlardı. Fakat her nedense, 1939 senesinde, vergi varidatını ihtiyaçlara göre ayarlamak ve istikrazlar akdetmek cihetine gidilmemiştir. Maliyenin halk ve piyasa nezdindeki itibarını ortaya koyacak icraattan çekinilmiştir. Fevkalâde masrafları karşılamak üzere, iktisadi ve içtimai sahalarda tehlikeli ihtilâtlar yaratan, fakat tatbikat bakımından rahat ve emin bir finansman usulü teşkil eden enflâsyona baş vurulmuştur.

Enflâsyon, birçok mahzurlar arzeder. Hayatı pahalılaştırır. İktisadi faaliyetin müsmiriyetini azaltır. Servet ve gelirlerin bölünüşündeki muvazeneyi bozar. Mal darlığına ve geçim sıkıntısına sebebiyet verir. Enflâsyon devrelerinde, içtimai sahada dertler artar. Aile bağları gevşer. Cinayetler çoğalır. Fuhuş temayülleri kuvvetlenir. Verem salgını başlar. Keyif verici maddeler istihlâki fazla rağbet görür. Suiistimaller yayılır. İsraf ve mesuliyetsizlik ruhu uyanır. Vazife duygusu zayıflar. Ahlâk seviyesi düşer. Fakat bütün bu tereddi unsurlarının belirmesine mukabil, enflâsyon devlete fazla bir mali istifade temin etmez. Çünkü enflâsyonun yarattığı pahalılık Merkez Bankası avanslarının temin ettiği hasılâttan büyük bir kısmını kemirir ve müteakıp senelerde gittikçe şiddet kazanan mali güçlüklerle karşılaşılır.

Bütçe siyasetinin ilk harb yıllarından itibaren bu derece hatalı bir yola sürüklenmesi mâzur görülemez. Çünkü Birinci Dünya Savaşının tecrübeleri ve mütarekeden sonra Almanyadaki vaziyet, enflâsyonun iktisadi ve içtimai mahzurlarını tespit ve müşahede imkânını kazandırmıştı. Bu mevzu hakkında, geniş bir literatür mevcuttu. 1939 dan itibaren gerek Avrupa matbuatında ve gerekse yabancı hükümetler erkânı tarafından harb finansmanında enflâsyona meydan verilmiyeceği müteaddit defalar belirtilmişti. Fakat memleketimizde, anlaşılmıyan bir sebepten dolayı harb ekonomisinin icaplarına uygun bir maliye siyaseti takibedilmemiştir.

Hükümet, enflâsyonun mevcudiyetini, fiyatların yükseldiğini ve piyasada mal darlığı belirdiğini uzun müddet resmen kabul etmek istememiştir. Alınan tedbirlerin muvaffakıyetsizliğini teslim etmek zaruretiyle karşılaşıldıktan sonra ise, sert tedbirlere baş vurulmuştur. Fakat iktisat bilgisine ve tekniğine yabancı olan bu tecrübeler de, tam bir iflâsla neticelenmiştir.

Enflâsyon ve bütçe siyasetinde uğranılan muvaffakıyetsizlikler, eski itimatsızlığın tekrar uyanmasına sebebiyet vermiştir. İsraf ve mesuliyetsizlik zihniyeti nüksetmiştir. Harb esnasında bütün mali gayretin millî müdafaa ihtiyaçları üzerinde teksif edilmesi gerekirken, sivil masrafların da süratle arttığı görülmüştür. 1944 yılından sonra, sivil masraflar askerî masraflardan daha hızlı bir tempo ile yükselmiye başlamıştır. Yazımızın içindeki 1 numaralı cetvel rakamları bu hususta bir fikir verecektir.

Enflâsyonun yarattığı israf ve mesuliyetsizlik zihniyeti, maliyenin diğer masraf daireleri tarafından yapılan tazyika mukavemet imkânını güçleştirmiştir. 1946 bütçesinin tertip tarzı, bu hususu belirten dikkate şayan bir misaldir. 1946 bütçesi Meclise arzedildiği vakit, masraflar 990.000.0000 lira, gelirler ise 895.000.000 lira tutuyordu. İlk bakışta, bütçede takriben 95.000.000 liralık bir açık göze çarpıyordu. Halbuki hakikatte, dalgalı borçlar konsolidasyonu için 90.000.000 liralık fazla tahsisat ayrılmıştı. Dalgalı borçları tahkim ameliyesi, bir bütçe açığı şeklinde aksettirilmişti. Nurullah Esat Sumer'in eseri olan ve harbin başlangıcından itibaren gelirlerle masrafların hemen hemen denk gelecek şekilde hazırlandığı tek mali icraat plânı olan 1946 bütçesinde böyle bir tertibe baş vurulması, masraf taleplerinin arkasını kesmek için zahirî bir açık öne sürmek zaruretiyle karşılaşıldığına delildir.

Son on sene içinde, bütçe siyasetinde görülen yegâne salâh alâmeti, Nurullah Esat Sumer'in bakanlık devresine raslâmıştır. Nurullah Esat Sumer, iki seneye yaklaşan bakanlık müddetinin ortalarından itibaren bütçe açıklarını önlemiş, enflâsyonu durdurmuş ve 1946 senesinin ilk sekiz ayında toptan fiyatların yüzde yirmi beş nispetinde ucuzlamasını temin etmiştir. İktisadi güçlüklerin arttığı bir devre içinde Nurullah Esat Sumer'in muvaffakıyetli neticeler alabilmesi, kendisinden önce ve sonra maliye siyasetimizi idare mevkiinde bulunanların da aynı neticeleri almak imkânına sahibolduklarını, fakat bu imkândan faydalanmak yolunu bulamadıklarını göstermektedir.

1946 seçimlerini takibeden kabine değişikliğinden 1948 senesine kadar, enflâsyonist temayüller tekrar kuvvetlenmiştir. Bütçe açıkları kabarmıya başlamıştır. Fiyatlar yükselmiştir. Bir defa daha pahalılığa, bütçe muvazenesizliğine ve enflâsyona karşı alınması gereken tedbirler ihmal edilmiştir. Resmî makamlar tarafından Merkez Bankası avanslarından yalnız iktisadi ihtiyaçları karşılamak maksadiyle faydalanıldığı öne sürülmüştür. 1948 bütçe nutkunda, pahalılık değil, bilâkis ucuzluk istikametinde bir cereyan bulunduğu söylenmiştir. Bütçe açıklarının ise, mali muvazeneyi bozmıyacağı bir tez halinde ortaya atılmıştır.

B ü t ç e z i h n i y e t i v e k a n u n l a r ı m ı z: Devletin varidat ve masraflarını tanzim eden kanun hükümlerinin de harb yılları içinde ihmale uğradıkları, unutuldukları veya mevzuatın ruhuna aykırı bir tefsire tabi tutuldukları dikkate çarpmıştır.

a) Muhasebei Umumiye kanununun 34 üncü maddesine göre, masraf dairelerinin bütçe tekliflerini haziran sonuna kadar hazırlıyarak Maliyeye göndermeleri lâzımdır. Kanuna nazaran, mali yıl başlangıcından altı ay önce masraf tekliflerinin tesbiti ve hükümet hazırlıklarının başlaması lâzımdır. Halbuki 1946 ve 1947 senelerinde, bu hükmün tatbik edilmediğini bizzat müşahede ettik. Kanundaki sarih hükme rağmen, bütçe hazırlıklarının eylûl ortalarından itibaren başladığı, gazete koleksiyonlarını tetkik suretiyle de anlaşılabilir.

Masraf daireleri, tasarının Meclise verilmiş bulunması gerektiği ekim ayına birkaç hafta kala bütçe tekliflerini hazırlamaktadırlar. Çok kısa bir zaman zarfında istenilen tahsisatı gösteren rakamlar cetvellere geçirilmekte, klişeleşmiş mucip sebepler metine sıkıştırılmakta ve evrak bakanlık içi toplantılarda gözden geçirildikten sonra Maliyeye sevkolunmaktadır. Maliye de, birkaç gün içinde gelir tahminlerini katarak bütçe tasarısını tek bir vesika halinde hükümete sunmak mecburiyetinde kalmaktadır.

Bütçe komisyonu tetkiklerini bitirdikten sonra, Meclis heyeti umumiyesindeki müzakerelerde de vakit itibariyle sıkıntı çekilmektedir. Acele ile hazırlanmış olan bütçe tasarısı altı yüz sayfayı aşan, sayfaları dahi muntazam numaralanmamış karışık, vuzuhsuz ve rasyonel tasniften mahrum büyük bir cilt teşkil etmektedir. Mali meselelerde vukuf ve ihtisas sahibi kimselerin bile, bütçeyi birkaç gün içinde tetkik ve tahlil etmelerine imkân yoktur. 1948 bütçesinde, fiilî tetkik güçlüklerine ilâveten, ayrıca heyeti umumiye müzakerelerini üç dört gün içinde sığdırmak cihetine gidilmiştir. Müzakereler, sabahlara kadar sürmüştür. İki içtima arasında, milletvekillerine hazırlanmaları için zaruri fâsıla bırakılmamıştır. Bütçenin bir lâbirent manzarası arzetmesi, bu lâbirentin esrarını çözmek için kâfi zaman bırakıl-

maması ve sabahın ilk saatlerine kadar uzayan müzakerelerin yorgunluğu; tetkiklerin kıymetini ve sıhhatini ehemmiyetli surette düşürmüştür.

Bütçe hazırlıklarına sırf idari bir formalite gözü ile bakılması, hazırlanan bütçe ile yapılan masraflar arasında büyük bir açık husule gelmesine sebebiyet vermektedir. Bütçe siyaseti, kuvvetli bir maliye tekniğine, sağlam bir iktisat kültürüne ve doğru bir konjonktür istihbaratına ihtiyaç gösteren bir mevzudur. Halbuki memleketimizde, bütçe, senelik bir mali icraat plânı olmak vasfını muhafaza edememiştir. Bütçe, sene içinde müteaddit defalar tashihe uğramış ve fiilî masraflarla bütçe tasarısındaki tahminler arasında derin farklar belirmiştir. Yazımızın içindeki 2 numaralı cetvel, bütçe tatbikatının mali yıl içindeki istikrarı hakkında bir fikir verecektir.

b) Bütçe çok kısa bir zaman zarfında acele olarak hazırlanmaktadır. Halbuki Maliye Bakanlığında, bütçe işleriyle meşgul ve bütün sene faaliyet halinde ayrı bir teşkilât vardır. Bu teşkilât, senenin geri kalan kısmında masraf yaratıcı mahiyette kanun tekliflerini incelemekte, memurların maaş vaziyetlerini revizyona tabi tutmakta ve sarfiyatın kanunlara uygun bir şekilde yapılmasına nezaret etmektedir. Hakikatte her üç fonksiyon da lüzumsuzdur. Masrafların kanuna uygun bir şekilde görülmesini murakabe, Anayasa'nın 100 üncü maddesi mucibince Sayıştay'a ait bir vazifedir. Esas bütçe aceleye geldikten sonra, tali noktalar üzerinde bütün bir sene boyunca hassasiyetle durulması ise, faydasızdır. Geri kalan işler, teşkilâtı oyalamaktan başka bir maksada hizmet edemez. Netekim tatbikat da bu şekilde cereyan etmektedir Bütçe ve Mali Kontrol Müdürlüğünün gördüğü işler arasında en fazla yer alan, memurların maaş vaziyetleridir. Fakat buna rağmen, maaş meselesinde haksızlığa uğradıkları için dâva açan memurların sayısı binleri aşmıştır.

c) Bütçe tatbikatının Meclis tarafından murakabesi, fiilî bir kıymet iktisabedememiştir. Kesin hesap kanunu, mali yıl geçtikten senelerce sonra müzakere edilmektedir. Bütçe gibi, kesin hesap kanunu da devletin mali vaziyetini ve mali tatbikatın iktisadi hayatımızdaki tesirleri hakkında sarih fikir verebilmek kabiliyetinden mahrumdur. Kesin hesap hakkındaki proje Mecliste okunduğu vakit aradan seneler geçmiş bulunması, bahis mevzuu bütçeyi tatbik edenlerin iktidardan çoktanberi çekilmiş olmaları ve hattâ araya yeni seçim girmiş bulunması alâkayı zayıflatmaktadır. Bütçe müzakeresi, tahminlere istinadetmektedir. Bu tahminlere inanmak, bir itimat meselesidir. Asıl üzerinde durulması gereken nokta, bütçenin fiilen nasıl tatbik edildiğidir. Yapılan vaitlerin ve girişilen taahhütlerin yerine getirilip getirilmediğidir. Halbuki mali tatbikatın bu en hayati noktası, hiçbir vakit lâyik olduğu ehemmiyetle karşılanmamıştır.

Mali sene ile kesin hesap kanunları arasına giren fâsıla yazımızın içindeki 3 numaralı cetvelde belirtilmiştir.

d) Millî Korunma kanunu yürürlüğe girdikten sonra, 100.000.000 liralık bir fon ihdas edilmiştir. Bu fon hükümete bütçe hükümlerine bağlı kalmaksızın memuriyetler ihdasına ve masraflar yapılmasına salâhiyet vermiştir. Ancak Millî Korunma Kanunu mucibince, bu fon hesaplarının altı ay zarfında Meclise arzedilmesi gerekiyordu. Hükûmet, bu altı aylık müddete riayet ederek fon hesaplarını zamanında Meclise arzetmemiştir. Yapılan ikaz üzerine Millî Korunma Kanununun 51 inci maddesi değiştirilmiş ve bilânçonun en geç bir yıl içinde Başbakanlıkça Büyük Millet Meclisine gönderilmesine dair bir hüküm konulmuştur. Ancak bu hüküm, kesin hesap kanunları gibi, fon hesaplarının da gecikmesini önliyememiştir. 1943 senesine ait fon hesabı, 1948 senesinde Meclisten geçmiştir.

Bütçe masraflarının inkişafı: a) Bütçe masraflarının inkişafı iki safha arzetmektedir: Birinci safha, Lozan Muahedesinden sonra takibedilen ihtiyatlı maliye siyasetinin yarattığı ferahlıktan bütçe açıkları çığırına doğru tedrici intikal devresidir. Bu devre esnasında, her sene Büyük Millet Meclisinde müzakere ve kabul edilen bütçelerin yekûnunda mühim bir değişiklik vukua gelmemiştir. Masraflardaki artış, ilk zamanlarda mutedil ve tedrici bir mahiyet arzetmiştir. 1926 bütçesinde tahmin olunan masraf miktarı, 190.000.000 lira idi. 1938 de ise, bu miktar 249.000.000 liraya yükselmiş bulunuyordu. 12 sene zarfındaki artış nispeti, takriben yüzde otuz civarındadır. Bu ilk safha esnasında husule gelen başlıca değişiklik, sonradan çıkarılan kanunlarla ilâve tahsisat verme usulünün gittikçe genişleyen bir tatbik sahası bulmasıdır. Bütçe hazırlıkları esnasında gene ihtiyatlı davranılmakla beraber, sene içinde, varidat vaziyetinin ilk tahminlerden fazla olmasına bakarak bütçenin tashihi cihetine gitmek alışkanlığı belirmiştir. 1926 senesinde devlet masrafları 190.000.000 lira tahmin olunmuş iken, sarfiyat 172.000.000 lira ile kapanmıştır. Diğer bir ifade ile, hükümet elindeki salâhiyete dayanarak tahsisatı son santimine kadar harcamış ve 18.000.000 liralık bir tasarruf tahakkuk ettirmiştir. 1938 senesinde ise, vaziyet farklıdır. Hükûmet mali yıl başında 249.000.000 lira tahsisat aldığı halde, sonradan çıkarılan kanunlara dayanarak yapılan sarfiyat ile masraflar 314.000.000 lirayı bulmuştur.

İkinci safha ise, Goethe'nin "sihirbaz çırağı" hikâyesini andırmaktadır. Bu hikâyeye göre, bir gün bir sihirbaz çırağı, ustasının başka yere gitmesinden faydalanarak kâinatı idare eden gizli kuvvetleri harekete getirir. Bu oyun başlangıçta onu eğlendirir. Fakat sebebiyet verdiği hâdiselerin dehşetinden ürkerek mekanizmayı durdurmak istediği vakit, muvaffak olamaz. 1939 dan itibaren, enflâsyon mekanizmasının harekete geçmesi ile, memleketimizde de aynı vaziyet belirmiştir. Başlangıçta, bugünkü ölçülere göre mütevazı sayılabilecek bir miktar hasılât uğruna pahalılığa sebebiyet verilmiş, fiyatlar ve masraflar bir fasit daire içinde birbiriyle yarışmıya başlamış ve neticede, maliyecilerin ümitsiz nazarları altında 1944 te bütçe masrafları bir buçuk milyar liraya yaklaşmıştır. Enflâsyon mekanizması bir defa harekete geçtikten sonra, Nurullah Esat Sümer'in bakanlık müddeti müstesna, bir daha bütçe açıklarını durdurmak kaabil olamamıştır.

b) 1926 dan 1947 ye kadar, devlet elindeki iştira kuvveti nasıl bir inkişaf geçirmiştir? Bütçe rakamlarının Türk lirası olarak ifade ettikleri miktar, iktisadi bakımdan fazla bir ehemmiyeti haiz değildir. Esas olan, bütçe tahsisatının ihtiyaçları tatmin kabiliyetidir. Bu itibarla, devlet masraflarının inkişafını ölçerken, paranın iştira kuvvetinde husule gelen değişiklikleri de dikkate almak zaruridir. Paranın iştira kuvvetindeki düşüklük fazla tahsisatın az işe yaramasına sebebiyet verebilir veya paranın iştira kuvvetindeki yükseklik az tahsisatla müsmir icraatta bulunmak imkânını temin edebilir. Halkın kullandığı bir tâbirle, bütçe tahsisatının işe yarama kabiliyeti, tahsisat miktarından ziyade paranın bereketine bağlıdır.

Son on sene zarfında devlet masrafları mütemadiyen artmış ve bir aralık 1.423.000.000 liraya kadar çıkmıştır. Vergilerin ağırlaştırılmasına ve pahalılığa sebebiyet verilmesine rağmen, devlet elindeki iştira kuvveti 1940 senesinden sonra ehemmiyetli bir düşüklük arzetmiştir. Millî müdafaanın en fazla tahsisata ihtiyaç gösterdiği tehlikeli zamanlarda dahi, devlete 1938 senesindeki kadar kıymet ifade eden bir iştira kuvveti temin edilememiştir. Halktan istenilen muazzam fedakârlığa, milyonlarca kişiye geçim darlığı çektirilmesine ve pahalılık yüzünden bütün bir neslin sıhhati sarsılmasına rağmen, devlet, 1938 senesi ayarında, yani normal bir sulh bütçesi seviyesinde iştira kuvveti sağlıyamamıştır. Bu vaziyet, devlete mali iktidar kazandırmadığı halde, enflâsyon siyasetinin memlekete büyük zarar verdiğini göstermektedir. İtalyada harbden sonra Maliye nazırlığına getirilmiş olan tanınmış iktisatçılardan Einaudi, enflâsyonun memleketleri harbden fazla tahribettiğini söyler. Bu hal, memleketimiz için de varittir. Bugüne kadar, enflâsyonu millî müdafaa masraflarını karşılamak zaruretiyle baş vurulduğu iddia olunmakta idi. Halbuki devlet, enflâsyon yüzünden, bilâkis elindeki iştira kuvvetinden mühim bir kısmını kaybetmiştir. Enflâsyon politikası, memleketimiz hesabına, harbin yarattığı bir zaruret değildi. Harbin yarattığı zaruret, enflâsyondan kaçınılmasını âmirdi.

Yazımızın içindeki 4 numaralı cetvel, devlet elindeki iştira kuvvetinin 1940 tan itibaren hangi nispette eridiğini ve nasıl 1942 den itibaren harbden önceki seviyeyi dahi bulamadığını resmî istatistiklerden çıkarılan endekslerle göstermektedir.

c) Son yirmi sene zarfında, masrafların inkısamı mühim bir uzun vadeli dalgalanma kaydetmemiştir. 1926 da, devlet masrafları içinde maaş ve ücretlerin nispeti takriben yüzde otuz iki idi. Bu nispet, 1939 Harbinin arifesinde yüzde otuz beşi aşmıştır. Fakat enflâsyon senelerinde, maaş ve ücretlere yapılan zamlar dev-

let varidatında rakam olarak kaydedilen artışın altında kalmış ve yüzde yirmi beşe kadar düşmüştür. 1947 başlangıcında yapılan zamlardan sonra, maaş ve ücret yekûnunun bütçe masraflarının heyeti umumiyesine olan nispeti gene yüzde otuz beşe yükselmiştir.

Maaş ve ücret olarak ödenen miktarlara nispetle memur ve müstahdem sayısı süratle kabarmıştır. 1926 da devlet bütçesinden tahsisat alan personelin sayısı kırk bin kişi idi. Bugün ise, yalnız demiryolları idaresinin kullandığı memur sayısı, yirmi sene önceki devlet teşkilâtından on bin kişi fazladır. 1938 denberi, 350 den fazla maaş ve kadro kanunu çıkarılmıştır. Bugün devlet hizmetinde çalışanların hesabı katiyetle bilinmemektedir. İktisadi teşekküller, mahallî idareler ve mülhak bütçeler de dahil olduğu halde, devlet otoritesine tabi iki yüz binden fazla vazife sahibi bulunduğu tahmin olunmaktadır. Teşkilât ve kadro mevzuatının mebzuliyeti dolayısiyle, birkaç sene önceki rakamlar kıymet ifade edemiyecek vaziyete düşmüşlerdir. Bu rakamları, ihtiyat kaydı ile zikredelim: 1941 de, devlet bütçesiyle ve katma bütçelerde idare olunan teşekküllerde: 86.595 kişi; 1943 te, hususi idarelerde: 34.388 kişi; 1940 ta, belediyelerde: 40.903 kişi; 1943 te, emekli ve yetim maaşı alanlar: 18.838 kişi.

d) 1939 dan itibaren, devlet hizmetleri arasında bütçe açıklarından ve enflâsyondan en fazla müteessir olan saha, memleket müdafaasıdır. Almanya, İngiltere ve Amerikada müdafaa masrafları millî gelirin yüzde elli ile altmışına kadar yükseldiği halde, Türkiyede harbin en buhranlı anlarında ancak memleket gelirinin yüzde altısını askerî ihtiyaçlara ayırmıştır. Harb içinde millî müdafaaya verilen en yüksek tahsisat, millî gelirin yüzde on ikisini aşmamıştır. 1941 den itibaren, orduya verilen tahsisatın satın alma kabiliyeti düşmiye başlamış ve 1942 de harbden önceki seviyenin altına inmiştir. Bu itibarla, pahalılığın ve bütçe açıklarının millî müdafaa masraflarını karşılamak maksadiyle katlanılan bir fedakârlık olduğu hakkındaki iddialar hakikate aykırıdır. Pahalılık başladıktan sonra, millî müdafaa gayretlerinin mali cephesi bilâkis ihmal edilmiştir. Maliye Bakanlığı emrine verilen tahsisat ile millî müdafaa masrafları arasında yapılacak bir mukayese, bu ihmali belirtebilir. 1938 - 1939 seneleri arasında, millî müdafaa masrafları 82.000.000 liradan 377.000.000 liraya geçmiştir. Masraflardaki artış nispeti, takriben 4.5 mislidir. On senedenberi fiyatlarda da bir o kadar yükseliş vukua geldiği göz önünde tutulacak olursa, mali bakımdan millî müdafaa imkânlarını arttırmak için fazla bir şey yapılmadığı anlaşılır. Buna mukabil, bâzı sivil hizmetlere harcanan paranın daha fazla arttığı görülmüştür. Bu daireler arasında, Maliye Bakanlığı başta gelmektedir. 1938 - 1948 arasında, Maliye Bakanlığına verilen tahsisat 7 misli çoğalmış ve 21.000.000 liradan 152.000.000 liraya çıkmıştır.

Yazımızın içindeki 5 numaralı cetvel, müdafaa gayretlerinin mali cepheden bir bilançosunu verecektir.

Cetvel No: 1

Askerî masraflar ile bütçeye dahil sivil masrafların mukayesesi. 1939 = 100

Sene	Millî müdafaa masraflarının artışını gösteren endeks	Sivil masrafların artışını gösteren endeks
1939	100	100
1940	161	120
1941	185	121
1942	282	162
1943	318	218
1944	520	230
1945	266	256
1946	231	300
1947	312	346

Cetvel No: 2

Bütçe tahminleri ve tatbikatın fiilî neticeleri.

Mali sene	Bütçe tasarısında teklif olunan masraf	Mali sene içindeki değişiklik sayısı	Takribî fiilî masraf yekûnu
1938	249.000.000 lira	9	314.000.000 lira
1939	261.000.000 ,,	8	394.000.000 ,,
1940	268.000.000 ,,	14	546.000.000 ,,
1941	309.000.000 ,,	12	586.000.000 ,,
1942	394.000.000 ,,	10	847.000.000 ,,
1943	486.000.000 ,,	11	1.031.000.000 ,,
1944	952.000.000 ,,	7	1.423.000.000 ,,
1945 (*)	603.000.000 ,,	2	600.000.000 ,,
1946	990.000.000 ,,	8	1.067.000.000 ,,

(*) 1945 bütçesinde tahminlerle fiilî masrafların birbirine uyduğu görülmektedir. 1945 bütçesinin iki hususiyeti vardır: Birincisi, yedi aylık kısa bir intikal devresine ait bulunmasıdır. İkincisi ise, Nurullah Esat Sumer'in Maliye bakanlığı esnasında hazırlanmış ve sonuna kadar tatbik olunmuş tek bütçeyi teşkil etmesidir.

Cetvel No: 3

Mali sene	Kesin hesabın müzakere edildiği sene
1935	1940
1936	1940
1937	1941
1938	1942
1939	1943
1940	1944
1941	1947
1942	1498 senesinin nisan nihayetine kadar müzakere edilmemiştir.
1943	1948 senesinin nisan nihayetine kadar müzakere edilmemiştir.
1944	1948 senesinin nisan nihayetine kadar müzakere edilmemiştir.
1945	1948 senesinin nisan nihayetine kadar müzakere edilmemiştir.
1946	1948 senesinin nisan nihayetine kadar müzakere edilmemiştir.
1947	1948 senesinin nisan nihayetine kadar müzakere edilmemiştir.

Cetvel No: 4

Bütçe tahsisatının mal satın alma kabiliyetinde husule gelen değişiklikler

Sene	Fiilî bütçe tahsisatı	Toptan fiyat endeksleri	Bütçe tahsisatının mal satın alabilme kabiliyetini gösterir endeks
1938	314.000.000 lira	100	100
1939	394.000.000 ,,	101	124
1940	546.000.000 ,,	126	138
1941	586.000.000 ,,	175	105
1942	847.000.000 ,,	339	78
1943	1.031.000.000 ,,	590	56
1944	1.423.000.000 ,,	458	98
1945	600.000.000 ,,	444	73
1946	1.067.000.000 ,,	427	79
1947	1.305.000.000 ,,	435	95

Cetvel No: 5

Harb yıllarında millî müdafaaya verilen tahsisatın iştira kuvveti ve askerî masrafların millî gelire nispeti. 1939 = 100

Sene	Millî Müdafaa tahsisatı	Toptan fiyat endeksleri	Millî Müdafaa tahsisatının satın alma kabiliyeti endeksi	Millî gelir	Askerî masrafların millî gelire nispeti
1936	72.000.000 lira	98	73	1.3 milyar lira	% 5
1939	170.000.000 ,,	100	100		
1940	275.000.000 ,,	125	128		
1941	314.000.000 ,,	174	106		
1942	484.000.000 ,,	336	83	6.3 milyar lira	% 7
1943	542.000.000 ,,	585	54	8.2 milyar lira	% 6
1944	906.000.000 ,,	453	114	7.6 milyar lira	% 12
1945	265.000.000 ,,	440	60		
1946	393.000.000 ,,	424	54		
1947	530.000.000 ,,	438	74		

Cetvel No: 6
Âmme borçlarının inkişafı

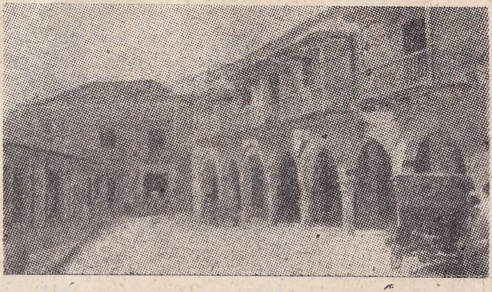
Sene	Dahilî konsolide	Haricî konsolide	Dahilî dalgalı	Haricî dalgalı
1939	182.000.000 lira	150.000.000 lira	213.000.000 lira	74.000.000 lira
1940	182.000.000 „	267.000.000 „	326.000.000 „	67.000.000 „
1941	178.000.000 „	291.000.000 „	542.000.000 „	55.000.000 „
1942	194.000.000 „	316.000.000 „	762.000.000 „	42.000.000 „
1943	229.000.000 „	334.000.000 „	801.000.000 „	28.000.000 „
1944	259.000.000 „	351.000.000 „	855.000.000 „	3.000.000 „
1945	299.000.000 „	359.000.000 „	828.000.000 „	
1946	333.000.000 „	751.000.000 „	763.000.000 „	
1947	668.000.000 „	770.000.000 „	239.000.000 „	

e) Harb esnasında, bütçe açıklarının tevali etmesi dolayısiyle devlet borçları da mütemadi bir artış kaydetmiştir. Devlet borçlarının inkişaf seyri yazımızın içindeki 6 numaralı cetvelde gösterilmiştir. *(Dr. Feridun Ergin)*

KOLOMBİYA (COLOMBİA - COLOMBİE) — Tam Pan Amerikan Konferansının toplandığı bir sırada, Kolombiya'nın başlıca şehirleriyle başkenti olan Bogota şehrinde bir ayaklanma hareketi baş gösterdi. Birkaç gün süren bu ayaklanma hareketi nihayet bastırıldı. Bu münasebetle dünya basınında Kolombiya Cumhuriyeti hakkında birçok yazılar çıktı. Lâtin Amerikası memleketleri içinde en az tanılan yerlerden biri olmak itibariyle, bu devletin ekonomik ve politik durumu hakkında okuyucularımıza biraz malûmat vermeyi faydalı bulduk.

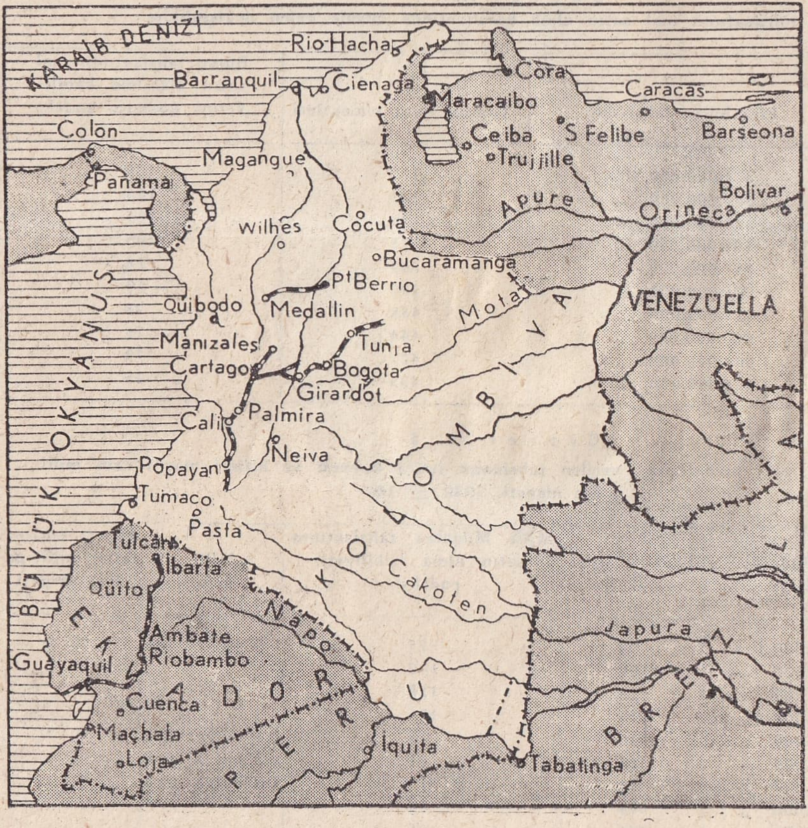
Mevki ve hudut: Kolombiya Cumhuriyeti, Lâtin Amerikasının kuzey batısında bulunmaktadır. Doğusunda Venezuellâ ve Brezilya; güneyinde Ekvator ile Peru; kuzey batısında Panama; batısında Pasifik Okyanusu ve Karaib denizi bulunmaktadır.

Nüfus ve arazi: Kolombiyanın arazisi 1.283.404 kilometre kare olup nüfusu 10.200.000 dir. Kilometre kare başına isabet eden nüfus miktarı 10 dur. Kolombiya nüfusunun yüzde otuzu şehirlerde, yüzde yetmişi köylerde bulunmaktadır. Memlekete nazaran nüfus taksimatı çok karışıktır. Nüfus kesafeti bilhassa memleketin kuzey ve kuzey batısında fazladır. Buna karşılık memlektin ormanlık olan doğu kısmı bomboştur. Doğum nispeti, 1939 istatistiklerine göre, binde 32,1 dir. Buna karşılık ölüm nispeti binde 17,3 tür. Tabii nüfus artımı binde 14,8 dir. Kolombiya nüfusunun yüzde ellisi melezdir. Beyazlar nüfusun üçte birini teşkil eder. Ge-

Kolombiya'nın karakteristik eski binaları

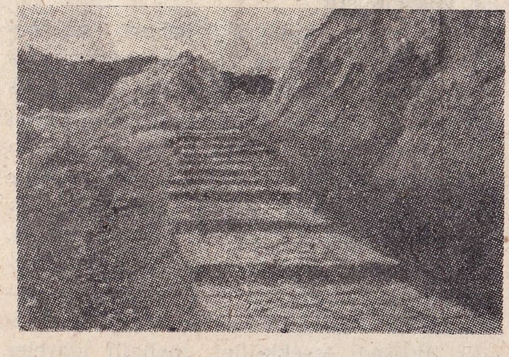
ri kalan nüfusun mühim bir kısmı Hintli denen asıl yerlilerle zencilerden ibarettir.

İdari taksimat: Kolombiya idari bakımdan 14 eyalete ayrılmaktadır. Bu eyaletler, kısmen idari bir muhtariyete sahiptirler. Kolombiyanın başkenti 450.000 nüfuslu Bogota şehridir. 1538 yılında kurulmuş olan bu şehir, yüksek bir kültür merkezidir. Tarihi binalariyle, eski eserleriyle de meşhur olan bu şehre, Güney Amerikanın "Atina" sı denilmektedir. Kolombiya 'nın 'Manchester" i adını alan Medallin şehri 200.000 nüfuslu olup, ticaret ve sanayii ile meşhurdur. Bundan başka nüfusları 150 - 200 bin arasında değişen ticari ehemmiyeti haiz Baranquil gibi daha birkaç şehir bulunmaktadır.

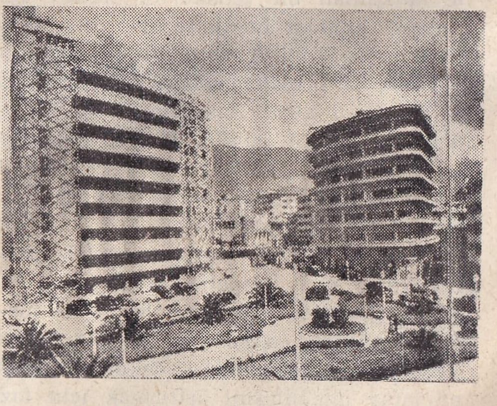
İktisadi hayat: Kolombiya esas itibariyle bir ziraat memleketidir. Başlıca ziraat mahsulleri kahve, muz, pamuk, tütün, şeker kamışı ve hububattır.

Kolombiya kahve mahsulü bakımından, Brezilyadan sonra dünyada ikinci gelmektedir. Kolombiya kahvesinin en büyük hususiyeti, kalitesinin yüksekliğidir. "Tatlı

Kolombiya'da eski bir dağ yolu

kahve" adını alan Kolombiya kahvesinin bileşimindeki tanen maddesi, öteki kahvelerden çok az olup, şeker ve sellüloz bakımından bilhassa zengindir. Bundan başka Kolombiya kahvesi, bütün kahvelerin başlıca müessir maddesi olan "caféine" bakımından da çok zengindir. Kolombiya'nın yıllık kahve mahsulü, her çuvalı 60 kilo olmak üzere 5.600.000 çuvaldır. Ton hesabiyle bu miktar 336.000 tonu bulmaktadır. Kolombiya kahvelerinin mühim bir kısmı ihracolunmaktadır. Zaten kahve ihracatı, bütün Kolombiya ihracatının yüzde kırk beşini teşkil etmektedir. Kolombiya kahvelerinin başlıca alıcısı Amerika Birleşik Devletleridir. Memleket dahilinde istihlâk edilen kahvenin miktarı 350.000 çuval olup ton hesabiyle 21.000 tonu bulmaktadır. Kolombiyanın yıllık kakao mahsulü 114.000 tonu; muz mahsulü 80.000 tonu; pamuk mahsulü 4-5 bin tonu bulmaktadır. Kolombiyanın endüstri mahsulleri içinde şeker kamışı şekeri de mühim bir yer tutmaktadır. Kolombiya şeker kamışları, 20-25 santimetre kutrunda ve 6 metre yüksekliğindedir. Yıllık safi şeker mahsulü 85.000 tondur. Kolombiya arazisi muhtelif cins hayvan yetiştirmiye de pek müsaittir.

Kolombiya'da yeni büyük inşaat

1934 yılı istatistiklerine göre Kolombiya'da 972.000 beygir, 778.000 katır ve merkep; 8.337.100 sığır; 872.400 koyun; 543.500 keçi; 1.621.900 domuz bulunmaktadır.

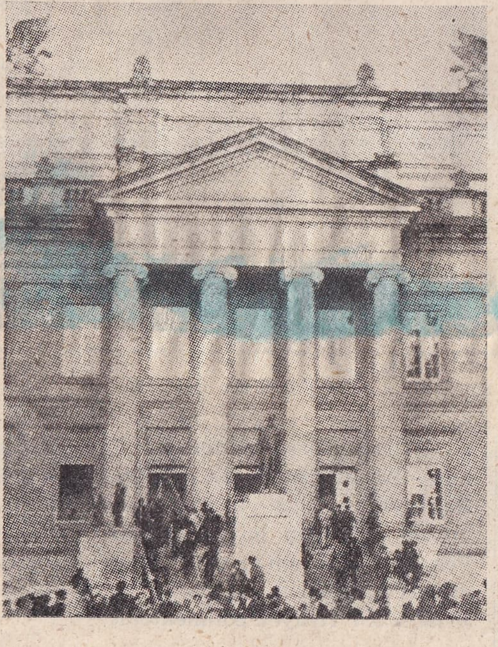
Tabii servet kaynakları: Kolombiya tabii servet kaynakları bakımından da çok zengin ve istikbali parlak bir memlekettir. Stratejik değeri haiz iptidai maddeler arasında bilhassa petrol, altın, gümüş ve plâtin madenleri ö-

nemli bir yer işgal etmektedir. Kolombiya'nın yıllık petrol istihsalâtı üç buçuk

Pan Amerikan Konferansı vesilesiyle Bogoto'da bulunan General Marshall, isyandan az önce Amerikan sefarethanesinde verilen ziyafette (soldan ikinci)

milyon tonu bulmaktadır. Kolombiya plâtin istihsalâtında başta gelen memleketlerden biri olup, bilhassa İkinci Dünya Savaşı içinde istihsalâtını arttırmış ve plâtin istihsalâtında dünyada birinci gelen Sovyetler Birliğini geçmiştir. Böylece Kolombiya, bugünkü plâtin istihsalâtiyle dünyanın başlıca plâtin müstahsilleri olan Sovyetler Birliğini, Kanada'yı, Avustralya'yı bir hayli geride bırakmaktadır. Kolombiya plâtinleri yalnız miktar itibariyle değil, kalite bakımından da dünyada başta gelmektedir. Meselâ Kaliforniya plâtin külçeleri yüzde 69; Kanada plâtin külçeleri yüzde 72; Avustralya plâtin külçeleri yüzde 70, Sovyetler Birliği plâtin külçeleri yüzde 76 plâtini ihtiva ettiği halde Kolombiya plâtin külçeleri yüzde 86 plâtin madenini ihtiva etmektedir. Kolombiya altın istihsalâtı yılda 17.730 kilogramı; gümüş istihsalâtı ise 7,5 tonu bulmaktadır. Kolombiyada civa ve kükürt madenleri mevcudolmakla beraber bunlar henüz işletilmemiş bir haldedir. Kolombiya'nın İkinci Dünya Savaşından önce iktisadi münasebetlerde bulunduğu başlıca memleketler A. Birleşik Devletleri, İngiltere, Almanya ve Japonya idi. Zaten A. Birleşik Devletleri ile İngilte-

Âsiler Pan Amerikan Konferansının toplandığı binaya tecavüz ederken

renin, Kolombiya'nın iktisadi hayatındaki rolleri pek büyüktür. Meselâ 1936 yılı istatistiklerine göre A. Birleşik Devletlerinin Kolombiya'ya yatırılmış sermayesi 107.000.000 doları bulmakta idi. Bu paranın yüzde ellisi maden sanayiine; yüzde otuzu da Kolombiya demiryollarına yatırılmış bulunuyordu. 1939 yılı istatistiklerine göre İngilterenin Kolombiya'ya yatırılmış olan sermayesi 5.800.000 İngiliz lirasını buluyordu. İkinci Dünya Savaşının seyri içinde, öteki Lâtin Amerikası memleketleri gibi Almanya ve Japonya ile iktisadi münasebetleri kesen Kolombiya, büsbütün Amerika ve İngiltereye bağlanmak lüzumunu duymuştur. Bu sebepten ötürü, bugün bilhassa Amerika Birleşik Devletlerinin, Ko-

Jorge Gaitan'ın maskı ve dul kalan karısı

lombiya'nın iktisadi hayatındaki rolü büsbütün artmış olmak lâzımdır. Daha İkinci Dünya Savaşından önce Kolombiya'nın bütün ihracatının yüzde 58,2 si Amerika

Hükümet binası yağma edilip yakıldıktan sonra

Birleşik Devletlerine gitmekte idi. Buna karşılık Kolombiya'nın yaptığı bütün ithalâtın yüzde 51,2 si Amerika Birleşik Devletlerinin hissesine raslamakta idi. Bundan başka, Kolombiya'nın yaptığı ithalâtın yüzde 17,3 ü Almanyanın; yüzde 12,3 ü İngilterenin; yüzde 0,2 si Japonyanın hissesine raslıyordu. Tabii bugün Almanya ve Japonyanın yerini Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere almış bulunmaktadır.

Tarihte Kolombiya: Kolombiyanın Atlântik kıyıları, daha 1499 yılında İspanyollar tarafından keşfolunmuştu. Şimdiki Kolombiya arazisi, esas itibariyle 1536 - 1540 yılları içinde Konkistadorlar tarafından fetholunmuş ve buraşına Yeni Granata Kırallığı adı verilmişti. Onsekizinci Yüzyılın sonlarına doğru, İspanyanın idaresindeki diğer Lâtin Amerikası memleketlerinde olduğu gibi, Kolombiya'da da, İspanyollara karşı bir milli kurtuluş hareketi başladı. 1810 yılında bütün Kolombiya'yı kaplıyan bu isyan neticesinde Kartajen ve Antiokiya eyaletleri bağımsızlıklarını ilân ettiler. 1813 yılında ise, öteki Kolombiya eyaletleri de aynı yolu takibederek bağımsızlıklarına kavuştular. İspanyollar her nekadar yeniden hâ-

Bogota'nın orta kısmında bombaların yaptığı tahribat ve köşede öldürülen Jorge Gaitan

kimiyetlerini kurmak teşebbüsünde bulundularsa da, 1819 yılında, Bolivar komutasındaki âsiler tarafından mağlûbedildiler. Nihayet 1819 yılı aralık ayının 17 sinde Büyük Kolombiya Cumhuriyeti ilân olundu. 1831 yılında Büyük Kolombiya Cumhuriyeti, Venezuellâ, Ekvator ve Kolombiya adları altında üç bağımsız devlete ayrıldı. Bundan sonra Kolombiya'nın siyasi hayatında rol oynıyan başlıca iki siyasi parti meydana geldi ki, Kolombiya'nın yakın tarihi bu iki siyasi partinin bitmez tükenmez mücadeleleriyle doludur. Bu partilerden biri Muhafazakâr, öteki de Liberal adını taşımaktadır.

Devlet idaresi: Cumhuriyetle idare olunan Kolombiya'nın 56 âzadan mürekkep bir âyan meclisi ile 118 âzadan mürekkep bir mebuslar meclisi vardır. Âyan âzaları dört yıl müddetle, mebuslar ise iki yıl için seçilirler. Kabine, dört yılda bir seçilen cumhurbaşkanına karşı mesuldür.

Kültür hayatı: Nispeten nüfusu az olan Kolombiyada 1942 yılında 38 tane günlük gazete çıkmakta idi. Haftalık ve aylık dergilerin sayısı ise 487 yi bulmaktadır. Bu vaziyet Kolombiyanın olduk-

Bir açık hava morgunda Kolombiyalılar ölülerini seçmiye uğraşıyorlar

ça yüksek bir kültür seviyesinde bulunduğunu göstermektedir.

(Hasan Âli Ediz)

ÇENGİ VE KÖÇEK — Eski Türk eğlencelerinden olan ç e n g i'nin lûgatçe mânası, çenk çalan rakkase, oyuncu kadın ve kızdır. İlk devirlerde kadın cemiyetlerinde yer almış olan çengiyi daha sonraları evlenme ve sünnet düğünlerinde, hattâ Kâğıthane eğlencelerinde görmekteyiz.

Çengilerin hemen hepsi azınlıklardan olduğu gibi bilhassa Kıptilerde de yetişirdi. Balat'ın Loncası, Kasımpaşa'nın Badullası, Üsküdar'ın Bülbülderesi ve Edirnekapı'nın Sulukulesinden birçok tanınmış çengiler çıkmıştır. Bunlardan: Tıflı, Mahbup, Askıcı Emine ve Ament gibi çengiler, devirlerinde isim yapmış kimselerdir. Bu gibi kadınların kendilerine meslek edindikleri bu sanatta, muhtelif truplar bulunur ve bunlara da "çengi kolları" denirdi. Çengi kolları diğer esnaf gibi kolun ustası ve patronu olan bir "kolbaşı" idaresinde çalışırdı. Bundan başka Kolbaşının bir muavini, on iki kişilik hanende ve rakkase heyeti ve dört kişilik keman, çifte nâra ve iki daire (eski derviş âyinlerinde çalınan zilsiz tef) den müteşekkil bir saz heyeti vardı.

Çengiler rakıs sırasında göz alıcı elbiseler giyerlerdi. Gerdan kırmak, göbek çalkalamak ve göğüs titretmek raksın belli başlı figürlerindendir. Seyirci topluluğunun ortasında rakıs esnasında baş ve işaret parmaklarına pirinçten zilleri taktıkları gibi zilsiz oynadıkları da vakidir. Çengi zillerinin dolma pirinçten yapılanlarının tannan olmasını temin için zilin halitası içine bir miktar altın gümüş ilâve edilirdi. Bu zillerin en iyisi İstanbulda Kumkapıda yapılmakta olup bunlar kudümler gibi dügâh-neva (la-re) sesleri verenleridir. Çengilerin rakısları için kıvrak besteler hazırlanmıştır. Bunlar hicazkâr, suzinak, karcığar, gerdaniye oynak gibi baygın ve oynak bestelerdir. Çengiler rakıs sırasında gözleriyle etrafındaki seyircilerini süzerek kendisince uygun gördükleri kimselerin önünde eğilir ve parsa toplarlardı. Son zamanlarda rakıstan sonra tef uzatarak topladığı bu parsayı, Birinci Dünya Savaşından önce oyun arasında arkaya doğru belini kıvırarak önünde eğildiği kimse tarafından alnına yapıştırılan madeni paralarla ve sonra da göğsüne sokulan veya iğnelenen kâğıt paralarla temin ederdi. Bu toplanan parsalar gösteriden sonra kolun bütün efradı arasında pay edilirdi.

Ressam Preziosi'nin yüz yıl kadar önce bir cenginin raksını gösteren eserinden

Yakın bir geçmişte Kâğıthane'de Çingene sokak çengileri

Osmanlı İmparatorluğunun son devirlerinde bir kısım çengilerin kantocu adiyle sahneye de çıktıklarını görmekteyiz. Bunların çengi rakıslarına birkaç figür ilâve edilerek kanto adını verdikleri bu rakıslar tulûat (Bakınız: Tulûat; Aylık Ansiklopedi, sayfa 445) kumpanyalarının programlarına temsillerden önce koydukları belli başlı numaralar oldu. Kantolara ilk önce ağır olarak başlanır, sonra kantocu tâbiriyle alegro olarak oynanırdı. Son devirlerin belli başlı kantocuları Peruz, Şamram, Büyük ve Küçük Virjinler, Blans, Hermine, Amelya ve Avantiya'dır. Sanatlarının ehli olan bu kadınlardan bilhassa Peruz ile Şamram'ın söyledikleri ve oynadıkları kantoların bestelerini de bizzat hazırladıkları rivayet edilmektedir.

K ö ç e k ise erkek cemiyetlerinde yer almış bir tiptir. Osmanlı İmparatorluğunun ilk devirlerinden son devirlerine kadar kahve ve meyhane gibi umumî yerlerde köçek, yani erkek rakısçı oynatmak âdetti. Bu âdet yalnız Osmanlılarda değil,

Onyedinci Yüzyılda çengi (Eski bir resimden)

bugün hâlâ bakıyelerini müşahede ettiğimiz veçhile, Doğu memleketlerinde de mevcuttu. İlk zamanlarda hükümdarların saraylarında yer alan köçekler bir müddet sonra halkın arasına karışarak kahve, meyhane ve benzeri umumi yerlere geçmiştir. Bu gibi yerlerde, köçekler, yapılacak numaralardan önce başa alınırdı. Ekseriyetle genç erkeklerden seçilen köçeklere musiki ve raks usulleri talim ettirilirdi. Bunlar da çengiler gibi azınlık ve Kıptilerden çıkardı, kendi "kol" ları da vardı. Çengi kolu teşkilâtını andıran köçek kollarının beherinde 200 - 400 kişi bulunduğu vaki idi. Köçek oğlanlarından başka bir de t a v ş a n o ğ l a n ı denilen bir zümre mevcuttu.

Köçek oğlanlarının memleket dahilinden temin edilmesine mukabil tavşan oğlanları da memlekete civar adalardan 15 - 17 yaşlarında olarak getirilirdi. Köçeklerin rakıs esnasında başları açık, uzun olan saçlari dağınık olur ve sırtlarında sırma işlemeli kadife mintan, vücutlarının aşağı kısımlarında da gene sırmalı ve saçaklı bir eteklik ve parmaklarında ziller bulunurdu. Tavşan oğlanlari ise, başlarına çok süslü bir külâh, sırtlarına siyah ipek gaytanlı ve çok süslü olarak işlenmiş camadan ve vücudunun alt kısmına da siyah çuhadan yapılmış, vücutlarının hatları tamamiyle belli olacak şekilde gayet dar ve topuklarına kadar uzun siyah adalı çakşırları giyerler, bellerine Trablus kuşağı (aşağı yukarı 30-40 santimetre eninde, bir buçuk metre uzunluğunda, koyu renkten açık renge doğru ilerliyen ince ve kalın boyuna çizgili ve uçları püsküllü bir nevi ipek kuşaktır) bağlarlardı. Bunlar kendilerine yakın oturan seyirciler üzerinde bir tesir yapabilmek için güzel kokular sürünürlerdi. Rakıs esnasındaki hareketler baş, kaş, göz, kol, bacak ve göbek ile, hissi tahrik edecek şekilde yapılırdı. Köçeklerle tavşan oğlanlarının rakısları arasında bir fark yoktur. Köçekler de çengiler gibi esnaftan sayılmakla beraber bunlar meyhane ve umumi toplantı yerlerinden başka düğünlere de çağırılırlar, hattâ konaklarda tertiplenen hususi toplantılarda da sâkilik yaparlardı.

Onsekizinci Yüzyılda Levni tarafından yapılmış bir çengi minyatürü

Onyedinci Yüzyılda köçek (Eski bir resimden)

Köçekler çengiler gibi zillerle, müzik heyeti tarafından çalınan kıvrak havalarla oynarlardı. Bu müzik parçalarına "köçekçe" adı verilirdi. Yukarıda zikrettiğimiz gibi kadın göziyle bakılan köçeklere perestişkârları tarafından lâkaplar verilmiştir. Bunlardan bilhassa Nerkis güzeli, Afitapmisal, Kesim biçim yerinde, Küpeli Ayvaz, Zalim Şah, Can Şah, Saçlı Ramazan Şah, Kıvırcık, Tilki, Ceylân, Yasemin, Mısırlı güzeli, Büyük Âfet, Küçük Âfet, Kız Mehmet ve Kanarya Şakir zamanlarının en gözde köçekleriydi.

Kâğıthane'de çengiler (Thomas Allom'un resimlerinden)

K ı s a B i b l i y o g r a f y a: Hüseyin Kâzım Kadri; Türk Lûgatı. Reşat Ekrem Koçu; Eski İstanbulda Meyhaneler ve Meyhane Köçekleri. Müsahipzade Celâl Eski İstanbul Yaşayışı. Evliya Çelebi seyahatnamesi Cilt I. Hilmi Uran; Üçüncü Sultan Mehmedin Sünnet Düğünü. Mehmet Tevfik; İstanbulda Bir Sene, Üçüncü Ay, Kâğıthane. Ahmet Refik; Samur Devri. Ahmet Kemal; Görüp İşittiklerim. Enderunlu Fazıl; Hubanname ve Zenanname. Mehmet Zeki Pakalın; Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü.

(Nurullah Tilgen)

DİMİTROV, GEORGİ — Bulgar Başbakanı. Dimitrov Makedonyadan Bulgaristana gelmiş fakir bir muhacir ailenin oğludur. İyi kötü bir tahsil devresi geçirdikten sonra üniversite tahsili yapmak istedi, fakat fakirliği yüzünden buna muvaffak olamıyarak bir matbaada işçi olarak çalışmak zorunda kaldı. Matbaada çalıştığı sırada elinden sık sık geçen gazete ve kitaplar kültürünü biraz daha artırmasına yaradı. Bununla beraber, küçük yaştanberi siyasi karışıklıklar ve entrikalar arasında yaşıyarak bu havaya alışan, çocuk denecek yaşta siyasetle uğraşan Dimitrov matbaa işçisi iken de bundan uzak kalamadı ve siyasi maksatlarla matbaa işçileri birliğinin kurulmasını sağlamakta rol oynadı. Daha yirmi yaşında iken Bulgar işçilerinin mümessili olarak Sofya Şehir Meclisine girdi, daha sonra da Sobranye (Bulgar Millet Meclisi) ye seçildi. Bu arada Bulgar Komünist Partisinin kurulmasında ön ayak oldu, sonradan partinin liderliğini üstüne aldı. Hükümete karşı hareketlerinden dolayı defalarca hapse girdi, çıktı. Nihayet idama mahkûm edildi, fakat 1923 te kaçtı ve bir müddet ortadan kayboldu. Bu müddet zarfında neler yaptığı bilinmemekle beraber Moskovaya gittiği ve Komintern'in adamı olarak gizli faaliyetlerde bulunduğu muhakkak sayılmaktadır. Netekim zaman zaman muhtelif Balkan memleketlerinde, Paris'te, Prag'da, Viyana'da görünmesi ve kısa bir müddet sonra gene sırra kadem basması bu faaliyetine delil olarak gösterilmektedir, Bununla beraber 1923 ile 1933 arasında geçen on

G. Dimitrov

Dimitrov bir geçit resminde askeri selâmlarken (Sağında Sovyet delegasyonu şefi General Gundorov ve solunda Tito Yugoslav siyasi mümessili)

sene içinde Dimitrov dünya için hemen hemen meçhul gibidir. Onun adının bütün dünyada duyulmasına 1933 teki Reichstag (Alman Millet Meclisi) binasının yanması sebeboldu. Naziler, Reichstag yangınından o sırada Berlin'de bulunan Dimitrov'u mesul tuttular. Fakat o mahkemede, meclis binasının Komintern tarafından değil, bizzat Naziler tarafından yakıldığını iddia etti. Nazilerin onu suçlandırmak için yaptıkları velveleli neşriyata rağmen bu iddia bütün dünyada büyük akisler uyandırdı. Nihayet komünistlerin tahrikiyle dünyanın muhtelif taraflarından yapılan teşebbüslere Sovyetler Birliğinin siyasi müdahalesi de eklenince Dimitrov 28 şubat 1934 te serbest bırakıldı ve doğru Moskovaya gitti.

Moskovaya gittikten sonra, Komintern'in başkanlığına getirilen Dimitrov, Avrupada bir harb havası esmiye başlayınca, yabancı memleketlerdeki komünist faaliyetlerini idare vazifesini üstüne aldı. Bu arada ileride hâdis olacak vaziyete göre dünya komünist ihtilâlinde vazife alacak şahsiyetler yetiştirmiye başladı. Bugün Viet-Nam (Annam) daki komünist ihtilâlini idare eden Ho-Cimin, Yunan komünistlerinin lideri Zahariyadis, Yugoslav Başbakanı Mareşal Tito, Dimitrov'un o zamanki başlıca talebelerindendir. Bununla beraber Dimitrov'un en sevdiği ve güvendiği talebesi, Bulgaristanda komünist hükümetini iş başına getirenler arasında büyük rol oynamış bulunan Tsola Dragoyçeva adındaki kadındır.

İkinci Dünya Savaşından sonra Bulgaristan Sovyet kıtaları tarafından işgal edilince Dimitrov Bulgaristana döndü ve Sovyet nüfuziyle kurulan yeni idarede başbakan oldu ve bunun üzerine memlekette geniş bir temizleme hareketi başladı. 7 ekim 1945 te bizzat Dimitrov tarafından neşredilen resmî bir istatistiğe göre o senenin 25 martına kadar Bulgaristanda açılan siyasi dâvalarda on binden fazla kimse suçlu görüldü ve bunlardan iki bini idam edildi. Aradan geçen üç sene zarfında bu temizlik hareketinin ne dereceye vardığını ise kıyas yoliyle bulmak belki kaabildir. Gerçekten de Dimitrov hükümeti siyasi muhaliflerine karşı çok sert davrandı. Bunların birçoğu hapislere, tecrit kamplarına gönderildi ve bu arada muhalefet partisi lideri Petkov Batı demokrasilerinin protestolarına rağmen sözde bir muhakeme neticesinde idam edildi.

Bir Amerikan mecmuası Dimitrov'u "entrikayı sevmek ve düşmanlarına karşı kin beslemek gibi huylariyle hakiki bir Balkan komitecisi" olarak vasıflandırmakta ve "siyasi ihtirastan başka bir emeli olmadığını" söylemektedir. Gerçekten de siyasi hâdiseler, Dimitrov'un Moskova emrinde çalışan en kuvvetli ve sadık bir unsur olduğunu göstermektedir.

(Ali Keşan)

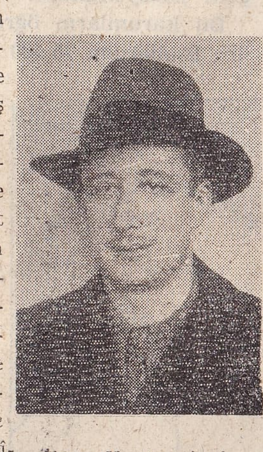
HAMMAMİZADE, İHSAN — (1885 - 1948) Rindane şiirleri, nükteleri, gazelleri ve nedimane neşesiyle şöhret yapmış ve eski edebiyatın son mümessillerinden biri olmuş bir şairimizdi.

İhsan; 5 şubat 1885 (18 rebiülâhir 1302 - 23 kânunusani 1300) de Trabzonda dünyaya geldi. Babası Trabzon eşrafından ve emlâk sahiplerinden olup bazan ticaretle de uğraşan Hammamizade Hâfız Ahmet Efendi, büyük babası Hacı Temel Ağa, daha büyük babaları da geriye doğru ve sırasiyle Seyyit Ahmet Ağa ve Alemdar Hacı Mustafa Ağa'dır. Annesi Nafia Hanım, Rize ileri gelenlerinden Çelebizade Salih Ağa'nın kızıdır. Amcası Hasan Efendiden on beş gün sonra babasının da ölümü üzerine, dört yaşındaki kardeşi Natıka ile birlikte annesinin himayesinde kalan küçük İhsan, ilk dersini 1305 te, kapı komşuları hoca hâfız Seher Hanım'dan aldı ve üç sene sonra girdiği Islâhhane Merkez İlkokulunu 1312 de birincilikle bitirdi. 1318 de Trabzon idadisinden mezun oldu. Daha on yaşında iken bâzı hocalardan fransızca öğrenmiş, âlim ve şair Erzurumlu Ali Şevket Efendi'den biraz da Mesnevi okumuştu.

İhsan Bey'in zaten küçük yaştanberi okumıya karşı merakı vardı. Eski kitaplarla beraber yeni çıkanları alıyor, İstanbulda yayımlanan gazete ve dergilerin çoğunu getirtiyordu. Bilgi alanı genişleyince daha ziyade şiir ve edebiyat, tarih ve bibliyografya üzerinde, mahallî dil ve folklor üzerinde çalıştı; irfan ve ihtisasını, bilhassa bu özel çalışmalarla yaptı. Daha küçük yaşındanberi memleketinin temasta bulunduğu büyükleri, ilim adamları, onunla büyük bir adam gibi görüşürlerdi. 18 - 19 yaşlarında iken Trabzon ve İstanbul gazete ve dergilerinde şiirler ve yazılar neşretmiye başladı. İhsan Bey, 1323 te, Trabzon idadisinin teklif olunan edebiyat muallimliğini fahrî olarak kabul etmişti. Böylece 1324, 1326 ve 1328 yılları Trabzon idadî ve sultanisinde edebiyat ve kitabet dersleri okuttu. 1328 de Trabzon askeri rüştiyesinde ve aynı yılın martı başından ağustosu sonuna kadar Trabzon Darülmuallimini Tarihi İslâm ve Osmani dersleri muallimliklerinde ve 1329 yılı ikinciteşrininden 1330 haziranına kadar resmî Trabzon gazetesi muharriri idi. Ancak maddi ihtiyacı olmadığından bu vazifelerin çoğunu fahrî olarak yapmıştır.

Birinci Dünya Savaşından biraz önce, 1330 da İstanbulda bulunan ailesinin yanına gelmişti. Harbin çıkması ve Trabzonun düşman eline geçmesi üzerine yollar kapandığından geri dönemiyor, oradaki emlâkinden faydalanamıyordu. Bu yüzden 1332 eylûlünde, İstanbul Yüksek Ticaret Mektebinin serbest amelî dersler ve ticarethane şubelerinde ve sonra 1333 eylûlünün birinde ilâve olunan amelî inas ticaret dersleri şubesinde ve 1338 yılında, gene aynı okulun "kısmı evvel" denilen yüksek kısmında, türkçe lisan, muhaberatı ticariye ve neşriyat dersleri öğretmenliğinde bulundu. 1340 ta izinli olarak Trabzonda bulunduğu sırada kendisine, İktisat Vekâletince Trabzonda yeniden kurulacak olan Yüksek Ticaret Mektebi'nin müdürlüğü teklif edilmesi üzerine Ticaret Klübü salonunda yerli tüccarlarla görüştü. Kabul etmek işini, - yardımlarına güvenerek - onların reylerine bırakıyordu. Hepsi de bunu çok yerinde ve hayırlı görmüşler; yardımlarını sevinçle vadetmişlerdi. Müdürlüğü kabul etmesi bu suretle oldu. Türkçe, edebiyat, ticari muhaberat ve neşriyat dersleri de üzerinde idi (19 şubat 1340). İhsan Bey, bu iş üzerinde haftalarca çalıştı. Bin güçlükle "Emvali Metrûke" den harap bir yapı bulabildi. Fakat şimdi bunu onarmak, değiştirip genişletmek, gerekli şeyleri hazırlamak lâzım ge-

liyordu. Halbuki yapılan müracaatlere karşı tahsisat alınamıyordu. İhsan Bey, bütün kurum masraflarını, - sonradan almak üzere - cebinden verdi. İstanbul Yüksek Ticaret Mektebi Müderrisler Meclisi karariyle ve bazan da kendisinin seçimiyle, - hepsi de meslekten yetişmiş olan öğretmenler - tâyin edilip gelmişlerdi. Ve böylece Trabzon T i c a r e t Mektebi, 18 nisan 1340 tarihinde, parlak ve göğüs kabartan bir törenle açılmış oldu, derslere başlanmış bulunuyordu. Müdür ve müessis Hammamîzade'nin bundan sonra bütün çalışmalarını mektebe verdiğini görüyoruz. O kadar ki emlâkinin idaresini ve hususi işlerini bile geri bırakmıştı. Bir yıl sonra "ihzarî" bir kısım da açılarak sınıf sayısı altıya çıkarıldı. İhsan Bey, mektebinin 15 haziran 1927 tarihinden itibaren - orta derece ile - Maarife geçmesinden sonra da, üzerinde kalan vazifesinde devam etti. Ancak ders saatlerinin çokluğu ve akşama kadar sürmesi, sıhhati üzerinde müessir oluyordu. Bu sebeple 28 birinciteşrin 1928 de istifa etmek zorunda kaldı, İstanbula yollandı.

İhsan Hammamizade

İkinciteşrin 1928 de, İstanbul Yüksek Ticaret Mektebinde, ikinci şubelerin açık bulunan muhaberat ve neşriyat muallimliğini kabul etti. 10 şubat 1929 da, Galatasaray Lisesi orta sınıfların türkçe muallimliği de verilmişti. Fakat iki mektebe birden devam etmesi güç olduğundan yedi sekiz ay sonra, yani o senenin eylûl ayında buradaki vazifesinden istifa eyledi ve Ticaret Mektebindeki dersleriyle kaldı. Bu sırada ilâve olunan gene aynı mektebin birinci şubelerine ait dersleri de okutmıya başladı. Son teşkilâttan, yani 17 temmuz 1934 tenberi ayrıca Yüksek İktısat ve Ticaret Mektebinin lise kısmında edebiyat ve muhaberat muallimliği yaptı. Son gününe kadar da aynı lisede yalnız edebiyat okutuyordu. Demek ki İhsan Hammamîzadenin 1948 mayısına kadar süren kırk küsür yıllık öğretmenlik hayatı vardır. Merhumun ayrıca muhtelif resmî veya hususi hayır cemiyetlerinde, meslekî teşekküllerde de birçok hizmeti vardır. Son senelerde kalb rahatsızlığı çeken Hammamîzade İhsan, 18 saat içinde şiddetli üç infarktüs krizinden sonra 11 mayıs 1948 salı sabahı saat 7,05 te gözlerini hayata yumdu.

Eski Darülfünun farisi muallimlerinden, Yenikapı Mevlevihanesi son şeyhi şair Abdülbaki Dede Efendi merhumun oğlu Rusuhî Baykara, Hammamîzade'nin intikaline şu çok güzel tarihi söylemiştir: "Şair İhsan göçünce dünyadan - Câmı aşkı kırıldı devranın - Geldi dört rind söyledi târih - Nüktesi gitdi bezmi rindanın = Hicrî sene: 1367".

Babasından kalan emlâkı maddi endişelerden daima uzak kalmış ve hayatını maarife, edebiyata, okumıya ve yazmıya vakfetmiş olan Hammamîzade, sağlam ve derin kültürü; temiz, vefalı ve efendi karakteriyle de sevilmiş bir şahsiyetti.

E s e r l e r i: Merhumun dil, tarih, edebiyat, bibliyografi, monografi ve folklor üzerine, 11 i bastırılmış, 32 si bastırılmamış 43 kitabı vardır. Henüz tamamlanmamış 14 parça daha eklenince hepsi 57 yi bulur. Bunlardan hiçbiri bir kitapçının, veya bir tâbiin siparişi üzerine hemen yazılıp hazırlanmış şeyler değildir. Üstadın bilgisiyle, zevk ve arzusunun, zaman zaman vakit ve nakit sarfiyle yaptığı incelemelerin verimleridir.

Bastırılıp yayımlanmış olan eserleri, tarihleri sırasiyle şunlardır: "Kâtip"; "Yolculukta"; "Tüccar Kâtibi", "Türk Edebiyatı Nümuneleri" (Hıfzı Tevfik ve Hasan Ali ile birliktedir); "Divanı İhsan" (Eski harflerle bastırılıp yayımlanan son divandır); "Hamsinâme" (En meşhur eseri budur); "Bilmeceler", "Baba Salim"; "Ticari Muhaberat" (Öğretmen Ahmet Hamdi Varal ile beraberdir); "Ticarî Neşriyat" (Ahmet Hamdi Varal iledir); "Trabzonda İlk Kitapçı Kitabî Hamdi Efendi ve Yayınları".

Kitap halinde hazırlanmış olup henüz bastırılmıyan ve bâzıları ayrı ayrı ciltler tutan eserleri de yazılış tarihleri sırasiyle şunlardır: "Hususi Mektuplar" (müteaddit ciltler); "Edatlar"; "Manzumeler" (ikinci bir divan halindedir); "Trabzon Şairleri" (müteaddit ciltler); "Resmî Mektuplarım"; "Hammamîzade Ailesinin Tarihçesi, Mezarlar ve Hal Tercemeleri"; "Trabzon Basını - Matbaa ve Kütüphaneleri"; "Trabzon Manileri"; "Gölgeler"; "Divançei Yârân"; "Trabzon Ağzı"; "Rize Ağzı"; "Biyografya, Bibliyografya ve Antoloji"; "Trabzon"; "Trabzon'a Dair"; "Osmanlı Türkçesinin Kaideleri"; "Fâtih Camii Şerifi Haziresi" (Cemaleddin Serverle birlikte yazılan bu eser, şimdi Türk Tarih Kurumundadır); "Trabzon Şehrinde Osmanlı Kitabeleri"; "Türk Rübaileri"; "Şair Yaşar Şadi'nin Şiirleri"; "Hayyam Rübaileri" (rübai vezniyledir); "Lâf Olsun Diye"; "Vatan ve Hürriyet Kasidelerinin Tahmisi"; "Trabzonda Halk Masalları"; "Türkçe Gramer, Yazı Yazma ve Ticarî Okuma"; "Gülistan Tercemesi"; "Mufassal Tüccar Kâtibi"; "Divanı Nedim ve Divanı İhsan'dan Taramalar" (Cemaleddin Serverle birlikte hazırlanmıştır); "İstanbul ve Çevresinde Bâzı Cami ve Tekke Hazirelerindeki Mezar Kitabeleri" (Cemaleddin Server'le); "Şair Figanî'nin Şiirleri"; "Hâtıralar"; "Divanı İhsan'ın Nesre Çevrilmesi".

Tamamlanmamış eserleri şunlardır: "Tuhfe-i Aşk"; "Na'tı Şerifler"; "Tezkirei İhsan"; "Müntehabat"; "İstanbul Mevlevihaneleri" (Cemaleddin Serverle); "Trabzon Erbabı Marifet ve Sanati"; "Trabzon'da İçtimaiyat, Merasim ve Âdetler"; "Trabzon'da Çocuk Oyunları"; "Trabzonda Ölüler ve Mezarlar"; "Trabzon'da Denizcilik"; "Trabzon Şehri ve Köyleri"; "Trabzon'da Şimendifer Meselesi"; "Trabzon Valileri"; "Teşkilâttanberi Trabzon".

(Cemaleddin Server)

İRDELP, NEŞET ÖMER (ORDİNARYÜS PROFESÖR, DOKTOR) — (1882 - 1948). Tanınmış Türk doktoru, kalb hastalıkları mütehassısı ve üniversite profesörü.

Doktor Neşet Ömer İrdelp

İrdelp, askerî kaymakamlardan Ömer Bey'in oğludur. 1882 de İstanbulda doğdu, İlk ve orta tahsillerini Nümunei Terakki adlı hususi mektepte tamamladıktan sonra Mülkiye Tıbbiyesine girdi ve 1922 de birincilikle diploma aldı. Mecburi hizmetini Ankara vilâyetinde yaptı, daha sonra doktorluk bilgisini geliştirmek üzere Paris'e gitti. Orada Saint Antoine hastanesinde Profesör H. Vaquez'in yanında çalıştı. 1910 da memlekete dönünce müsabaka ile Tıp Fakültesi Birinci İç Hastalıkları Seririyat şefliğine tâyin edildi. Birinci Dünya Savaşında Kızılay (o zaman: Hilâliahmer)ın Süveyş heyeti imdadiyesi başkanlığı ile Filistinde vazife gördü ve harbin son iki yılında yedek binbaşılıkla Dördüncü Ordu Sıhhiye reisliğinde bulundu, Sina çölünde ve Hicaz'da çalıştı. 1921 de İstanbula döndü ve Tıp Fakültesi İç Hastalıkları Seririyatı müderrisliğine, 1925 te fakülte müderrislerinin oybirliğiyle fakülte reisliğine, 1927 de de Darülfünun eminliğine seçildi. 1933 reformunda Üniversite rektörü oldu. O tarihten itibaren Birinci İç Hastalıkları Kliniği Ordinaryüs Profesörlüğü vazifesini üstünde bulunduran İrdelp 1934 seçim döneminde İstanbul milletvekilliğine seçildi ise de ertesi dönemde Üniversiteyi milletvekilliğine tercih ettiğinden kürsüsüne döndü. O tarihtenberi Üniversite profesörlüğüne devam eden İrdelp 1948 yılı başlarında şeker hastalığından mütevellit kalb rahatsızlığiyle yatağa düştü ve böylece dört ay Üniversiteden uzak kaldıktan sonra 3 haziran 1948 perşembe günü bir kalb krizi neticesinde Hakkın rahmetine kavuştu. Cenazesi büyük bir kalabalığın iştirakiyle ve törenle kaldırılarak Karacaahmetteki aile mezarlığına defnedildi.

İrdelp, yukarıda sayılan vazifeler dışında "Türk Kodeksi" nin birinci komisyonuna, İkinci Millî Tıp Kongreşini tertip heyeti vazifesini gören "Türk Tıp Encümeni" ne başkanlık ettiği gibi Antropoloji Enstitüsü ve mecmuasını da kuranlardan biri olmuştur.

Eserleri: İrdelp, doktorluk ve profesörlük hayatı boyunca arkadaşlariyle müşterek travaylar yazmaktan zevk duymuş ve bunları muhtelif tıbbi mecmualarda ve muhtelif dillerde neşretmiştir. Birinci Dünya Savaşında cephede hizmet ettiği sıralarda "Şark Çıbanı", "Develerin Tripanozmaları", "Üç gün Humması", "Hicazda Bilharziyoz", "Filistinde Tifüs" ve "Bitlerin Hayatı" adlariyle gerek türkçe, gerek fransızca ve almanca etütler yayımlamıştır. Bundan başka Üniversitedeki dersleriyle ilgili olarak 1912 de "Kalb İntizamsızlıkları Konferansı", 1921 de "Mide ve Em'a Hastalık-

ları", 1923 te "İntani Hastalıklar", 1924 te "Kalb ve Eviye Emrazı" (iki cilt) adlı değerli kitaplarını yazmış, 1945 te de Profesör Mustafa Hayrullah ile birlikte "Tıbbi Semiyoloji" eserini tercüme etmiş, Profesör Esat Güchan ile birlikte "Elektro - Kardiyografi" adlı kitabı yazmıştır. Tıp sahasına hediye ettiği son eseri "İç Hastalıkları" dır. Bu kitap münderecat ve baskı nefaseti itibariyle tıp kütüphanemizin kazandığı çok değerli bir eserdir.

Hüviyet ve karakteri: İrdelp'in ölümiyle memleketin irfan ve tıp hayatında açılan boşluk uzun yıllar doldurulamıyacak kadar büyüktür. Memlekete yaptığı hizmet, kurtardığı birçok kalb hastaları ve yetiştirdiği yüzlerce talebe adının ve hâtırasının daima saygı ile anılmasını gerektirecektir.

İrdelp'in ölümü umumi bir teessür uyandırdığı gibi tanınmış meslekdaşlarını da derin bir teessüre boğmuştur. Bu arada Ordinaryüs Profesör Tevfik Sağlam: "Türk hekimliği için büyük bir zıya", Ordinaryüs Profesör Fahrettin Kerim Gökay: "Türk tıp tarihinde başlı başına bir varlık olarak anılacak bir şahsiyet", Doktor Mehmet Kâmil: "Zihinleri durduran bir kayıp", Doktor Ali Şükrü Şavlı: "İnsan ve ilim adamı olarak büyük bir kayıp"; Profesör Doktor Ekrem Şerif Egeli: "Hekim, âlim, hoca ve öğretici olarak, son asır Türk tababetinin bu kudrette ve bu tipte nadir insan yetiştirdiğini söylemek hiçbir zaman mübalâğa olmaz", Ordinaryüs Profesör Dr. Mazhar Uzman: "Şahsı ve ilmî kıymeti bakımından yerine konması gayrı kabil bir şahsiyet", Profesör Doktor Tevfik Remzi Kazancıgil: "Nesillerin tesadüfen yetiştirdiği büyük bir hekim, âlicenap ve müşfik bir müdavi tabip, meslekî mevzuuna bütün canlılığiyle bağlanmış bir hocayı kaybettik", Profesör Doktor Nihat Reşat: "Memleket çok kıymetli bir mütehassısı, tedris hayatında çok muvaffak olmuş büyük bir hocayı, hakiki bir vatanseveri, çok mütekâmil bir insanı kaybetti", Doktor Fahri Erdem: "Onun meziyetleri sayılmakla bitmez, zıyaı memleket için elimdir" sözleriyle ifade etmişlerdir.

İrdelp, Türkiye birinci Cumhurbaşkanı Atatürk'ün büyük itimat ve teveccühünü kazanmıştı. Büyük Atatürk, hayatının son dakikasına kadar, hususi doktorluğunu yaptırmak suretiyle İrdelp'i yanından ayırmamıştı.

Kısa Bibliyografya: Doktor Fehmi Erden; Türk Hekimleri Biyoğrafyası, 1948. İbrahim Alâettin Gövsa; Türk Meşhurları Ansiklopedisi, Yedigün Neşriyatı. Neşet Ömer'in Ölümü Hakkında Tanınmış Doktorlar Ne Diyorlar?, Vatan Gazetesi, 4 haziran 1948 sayısı. Fahrettin Kerim Gökay; Neşet Ömer Hoca, Cumhuhiyet gazetesi 4 haziran 1948 sayısı.

(Dr. Sadullah Soy)

KÖY ENSTİTÜLERİ — Köy öğretmenleri ile köye lüzumlu diğer mesleklerin erbabını, iş eğitiminin ilkelerine uyarak yetiştirmek amaciyle ziraat işlerine elverişli arazisi bulunan yerlerde bölge müessesesi olarak açılan, öğrencisi köyden alınan ve yatılı bulunan eğitim kurumu.

Türkiyede yirmi köy enstitüsü vardır. Bunların adları, bulundukları il veya ilçelerle buralara uzaklıkları şöyledir: 1 - Kepirtepe K.E: Lüleburgaz (ilçeye 5 kilometre; Edirne - İstanbul asfalt yolu üzerinde), 2 - Arifiye K. E: Adapazarı (Arifiye istasyonunda), 3 - Savaştepe K. E: Balıkesir (il merkezine 57 kilometre; Savaştepe istasyonunda), 4 - Kızılçullu K. E: İzmir (İzmirle Buca arasında Kızılçullu istasyonunda), 5 - Ortaklar K. E: Aydın (Ortaklar istasyonuna 3 kilometre), 6 - Gönen K. E: Isparta (Baladız - Isparta tren yolu üzerinde; Gönene 3,5 kilometre mesafede Enstitü durağı vardır), 7 - Aksu K. E: Antalya (il merkezine 16 kilometre; Antalya - Manavgat şosesi üzerinde), 8 - İvriz K. E: Konya - Ereğli (Ereğliye 12 kilometre), 9 - Çifteler K. E: Eskişehir (Eskişehir - Ankara - Afyon şosesi üzerinde; il merkezine 45 kilometre), 10 - Gölköy K.E: Kastamonu (il merkezine 11 kilometre; Kastamonu - İnebolu - Daday şoseleri üzerinde), 11 - Akpınar K. E: Lâdik (ilçe merkezine 4 kilometre), 12 - Pamukpınar K. E: Yıldızeli (ilçe merkezine 5 kilometre; Sivas - Yıldızeli - Tokat şosesi üzerinde), 13 - Pazarören K. E: Pınarbaşı (Kayseriye 81, ilçe merkezine 27 kilometre; Kayseri - Pınarbaşı şosesi üzerinde), 14 - Hasanoğlan K. E: Ankara (il merkezine 32 kilometre; Ankara - Kırıkkale şosesi ve Ankara Kayseri tren yolu üzerinde), 15 - Düziçi K. E: Bahçe (Adana - Bahçe tren yolu üzerinde Yarbaşı durağına 11 kilometre), 16 - Akçadağ K. E: Malatya (Adana - Malatya tren yolu üzerinde Akçadağ istasyonunda), 17 - Beşikdüzü K. E: Vakfıkebir (Trabzon - Giresun şosesi üzerinde sahilde, 18 - Cılavuz K. E: Kars (il merkezine 30 kilometre; Kars - Ardahan şosesi üzerinde), 19 - Pulur K. E: Erzurum (Erzurum - Ankara tren yolu üzerinde Ilıca istasyonunda), 20 - Dicle K. E: Ergani (Diyarbakır - Malatya tren yolu üzerinde Ergani istasyonunda).

Yurdumuzda mevcut köy enstitülerini gösterir bir harita

Köy enstitülü iki küçük öğrenci

Bu kurumların öğrenci mevcudu 16.000 dir. Bunlardan 15.400 ü öğretmen, geri kalanı köy sağlık memuru olarak yetiştirilmektedir.

Köy enstitüleri; öğretmen ve öğrencilerin emeğiyle kısa zamanda meydana getirilmiş oldukları için, onların kuruluş sebeplerini, öğretim ve eğitim ilkelerini, özelliklerini belirtmek, hem yeni pedagoji prensiplerinin memleketimizde nasıl uygulandıklarını gösterecek, hem de bu kurumlarda rol almış olanların eğitim alanına getirdikleri yeni ülküleri ve değerleri toplu olarak kavramıya yarayacaktır. Bu sebepten enstitülerle ilgili önemli problemler aşağıda şu bakımlardan açıklanmıştır: I) Köylere öğretmen yetiştirme meselesinin tarihçiği; II) Köy enstitülerinin açılmasına etki yapan fikir ve olaylar; enstitülerin amaçları, III) Bu kurumlarda uygulanan eğitim ve öğretim ilkeleri, IV) Enstitülerin özellikleri.

1 - Köylere öğretmen yetiştirme meselesinin tarihçiği: Cumhuriyet devrine gelinceye kadar köylere öğretmen yetiştirerek köyü de modern mânalı ilkokula kavuşturmak meselesi önemli bir iş olarak ele alınamadığı için köylerde açılan dinsel karakterli okulların çoğu, medresede yetişmiş hocalar tarafından idare edilirdi. Vatansever, yeniliğe taraftar, ülkücü Osmanlı aydınlarından sayıları mahdut bir zümrenin, devlet teşkilâtını Avrupa medeniyeti örneklerine göre düzenlemiye, halkı bu medeniyet alanına sokmıya teşebbüs etmeleriyle başlayan Tanzimat hareketi, medresenin yanıbaşında mektebi açarak hamleler yapmak amacını güdüyordu. 1848 tarihinde İstanbulda ilk defa açılan Darülmuallimin (öğretmen okulu) bu anlayış ve hareketin doğurduğu kurumlardan biridir. İşte bu darülmuallimin ilk açıldığı yıllarda, istenilen miktarda öğrenci bulunamadığı için aynı zamanda köylerin öğretmen ihtiyacı düşünülerek orduda askerlik hizmetini gören çavuş ve teğmenlerden her yıl bir miktarının öğrenci olarak Darülmuallimine alınmaları etrafında Harbiye ve Maarif nezaretleri arasında yazışmalar olmuş ise de bu teşebbüsün uygulanmadığı anlaşılmaktadır. O devirde bâzı önemli valiliklerin merkezi olan şehirlerde medresenin gölgesine sığınan, bünyesi ondan pek farklı olmıyan öğretmen okulları açıldı. Bunlar köylere de öğretmen gönderecek derecede kuvvetlenemediler. 1908 de İkinci Meşrutiyetin ilân edilmesi Türkiyede mutlakiyetçi idare sistemine son verilerek meşrutiyeti idareye yani demokrasiye göre idare rejimine geçmeyi ifade

eden bir olaydır. Demokrasinin birinci şartı da, halkın en az ilköğretime kavuşturulmak suretiyle kendi kendini idare edecek duruma getirilmesi suretiyle idare

Öğrenciler tarlada

edilen tabakanın sürü olmaktan kurtarılmasıdır. Bunu anlayan ülkücü meşrutiyetçiler, İstanbul Darülmualliminini ıslah etmek ve Tedrisatı İptidaiye Kanunu Muvakkatini (1909 - 1913) çıkarmakla işe başlıyarak her valilik merkezinde bir darülmuallimin açtılar; bu kurumlarda çok sayıda öğretmen yetiştirmek için önemli bir hamle yaptılar. O zamanın Maarif Nazırı Emrullah Efendi: "70.000 muallime ihtiyaç vardır. Elzemi lâzıma tercih etmek gerek.." diyerek ve "Fransız büyük ihtilâlini müteakıp ilk toplanan millî meclislerin ilk mesailerinde maarifi umumiye kanunları ve nizamları ile meşgul olunduğunu" hatırlatarak bağırdı, çırpındı ise de arka arkaya gelen Trablusgarp, Balkan ve Birinci Dünya Savaşları bu iyi teşebbüsten beklenen sonuçların alınmasına engel oldu. Yalnız bu hamlenin etkileri sayesinde bâzı gazete ve dergilerde öğretmen yetiştirme meselesine dair yazılar yazılarak yeni fikirler ortaya atılmaya başlandı. Nitekim 1909 yılında yayımlanan Resimli Kitap (sayı: 17. cilt: 3) adlı dergide, F. R. imzasiyle yazılan "Tamimi Maarif" başlıklı makalede, ordudaki erlere ve köy imamlarına yazarın teklif ettiği şekilde bir tahsil vermek suretiyle kısa zamanda imparatorluğun bütün köylerine yetecek sayıda öğretmene kavuşularak maarifin bundan mahrum kalmış olan köylere de kolayca götürülebileceği açıklanmaktadır. Tıpkı bunun gi-

Öğrenciler ve hasat

bi öğretmen okullarına çok sayıda öğrenci almak ve bu kurumların bünyelerinde köye göre değişiklik yapmakla meselenin halledilebileceğini anlatan kitaplar yazan eğitkenlerde olmuştur: Balkan Savaşından sonra ve Birinci Dünya Savaşının başlamasından önce İzmir Öğretmen Okulu müdürü bulunan Ethem Nejat gibi (Terbiyei İptidaiye Islahatı). Ayrıca Kastamonu Mebusu İsmail Mahir Efendi. 1911 yılında, Osmanlı Meclisi Mebusanında Maarif Nezareti bütçesi konuşulurken imparatorluğun sınırları içinde 70.000 köyün bulunduğunu söyleyerek bunların durumunu anlatarak bu köylere darülmualliminlerden öğretmen yetiştirmenin imkânsızlığını belirtmiş, köylerde köyün bünyesine uygun yatılı okullar açmak ve buralara her köyden bir erkek ve bir de kız çocuk almak, onları kendi köyleri için öğretmen olarak yetiştirmekle meselenin halledilebileceğini anlatmış ise de bu fikir ve tekliflerin hiçbiri tatbik sahasına konulmamıştır. Ankarada Büyük Millet Meclisi Hükûmetinin kuruluşundan sonra bu mesele zaman zaman tekrar ele alınmış, hem basında, hem de Büyük Millet Meclisinde yazı ve söz konusu haline getirilmiş; 1924 yılında uzman sıfatiyle memleketimize çağırılan ünlü pedagog J. Dewey'in raporlarında da bu nokta açıklanmış; hattâ M. Necatinin Maarif Vekilliği sırasında Kayseri civarında Zencidere ile Denizlide iki tane köy öğretmen okulu açılarak bir müddet işletilmiş, Reşit Galibin Maarif Vekilliği zamanında köy lideri olarak yetişmek üzere Amerikaya öğrenci gönderilmiş ise de köy enstitüleri teşebbüsüne kadar bu hareketlerden de meseleyi kökten halletmiye yarayacak sonuçlar alınamamıştır. 1936 yılında Saffet Arıkan'ın Kültür Bakanlığı zamanında bu dâva yeniden ele alındı. Onu memleket ölçüsünde süratle çözmek için yeni usuller bulmak icabettiği kanaatine varıldı; Eğitmen Kursları ve Köy Öğretmen Okulları açılmıya başlandı. Deney okulu olarak açılan bu kurumlardan iyi sonuçlar alınınca 1940 yılında, Hasan Âli Yücel'in Maarif Vekilliği zamanında çıkan 3803 sayılı kanun hükümlerine uyularak yepyeni esaslara göre köy enstitüleri kurulmıya başlandı.

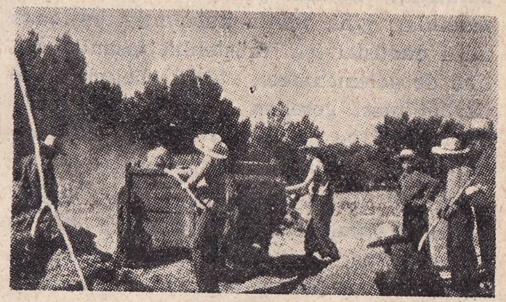
Türkiye köylerinde ilköğretim dâvasını plânlı bir şekilde kısa müddet içinde ve modern pedagojinin yarattığı ilkelere göre halletmek amacı güden ve 20 köy enstitüsü yaratan bu hareket, ilköğretim tarihinde bir dönüm noktası olarak kabul edilebilir.

II - Köy enstitülerinin açılmasına etki yapan fikir ve olaylar: Enstitülerin amaçları: Bu kurumların açılmasına etki yapan önemli fikirler ve olaylar vardır. Onların başlıcaları şöyle özetlenebilir: a) Meşrutiyet devrinde başlanan öğretmen yetiştirme hamlesi, Balkan Savaşı felâketinden sonra daha heyecanlı bir şekilde canlandı. İlköğretimi süratle halk arasına yayma dâvası bir fikir hareketi, bir ülkü haline gelmiye başladı. Onun peşine takılan ülkücü aydın insanların sayısı günden güne çoğaldı. Onların çalışmaları sayesinde ilkokul öğretmenliği bir meslek olarak itibar ve değer kazanmıya yüz tuttu. Ağır şartlar içinde devam ettirilen Birinci Dünya Savaşının yükü ve onun yenilge ile bitmesi bu yeni doğan, pek az insanın yüreğinde henüz bir ülkü halinde yer tutmıya başlayan fikir hareketinin gerçekleştirilmesine temel olacak tedbirlerin alınmasına engel teşkil etti. Fakat ana fikir ölmedi. Bilâkis günden güne kuvvetlenerek Cumhuriyeti yaratanların da ülküleri haline geldi. Kurtuluş Sa-

Öğrenciler ve hasat

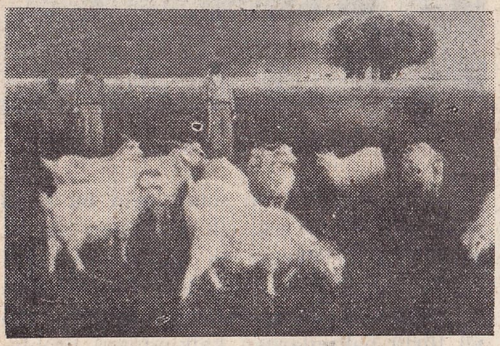
vaşları sona erdikten sonra hem bu konu hem köy dâvası sık sık ve bütün olarak ele alınmak istendi; bu meselelerle ilgili çeşitli teşebbüslere girişildi. Bu arada köyde ilköğretimi gerçekleştirme problemi köyü türlü bakımlardan kalkındırma problemini de içine alan yeni bir fikir hareketi olarak canlanmıya başladı. Çünkü yeni kurulan ve halka dayanması gereken Cumhuriyetin yaşayabilmesi halk çoğunluğunu teşkil eden ve o güne kadar her bakımdan ihmal edilmiş olan köylünün ele alınmasına, devlete temel yapılmasına bağlı idi. Cumhuriyetin kurucusu Gazi Mustafa Kemal, köylü meselesini şu sözleriyle ve bütün çıplaklığı ile dikkati çekecek şekilde ortaya attı. "Yedi asırdanberi cihanın dört köşesine sevkederek kanlarını akıttığımız, kemiklerini yabancı topraklarda bıraktığımız ve yedi asırdanberi emeklerini ellerinden alıp israf eylediğimiz ve buna mukabil daima tahkir, terzil ile mukabele ettiğimiz ve bunca fedakârlıklarına ihsanlarına karşı nankörlük ve cebbarlıkla uşak menzilesine indirmek istediğimiz bu asil sahibin huzurunda bugün ihtiramla hakiki vaziyetimizi alalım". Cumhuriyet hükümetleri ve onların dayandıkları C. H. Partisi köy dâvası ve eğitimi meselesi karşısında bu tabloda yer alan meseleleri göz önünde tutarak durum sahibi olmıya çalıştılar. Köyleri okula kavuşturmanın köyde

Öğrenciler ve harman

eğitimi, köyün bünyesine uygun bir şekle getirmenin, böylece millî amaçları gerçekleştirmenin çarelerini araştırmıya koyuldular. Bu problemi çözebilmek için göz önünde tutulması icabeden hususlar,

şartlar vardı. Bunların önemlileri şunlardı: b) İlköğretimin yüzde yüz gerçekleştirilmesini sağlamak için alınacak tedbirlerin başında geleni mecburi öğretim çağında bulunan çocukların hepsine yetecek sayıda öğretmen yetiştirmektir. Türkiyede mecburi öğretim işine 1824 tarihinde başlandığı ve bu alanda zaman zaman hamleler yapıldığı halde 1933 - 1934 ders yılında durum şöyleydi: Şehirlerde 1.192 ilkokulda 6.851 öğretmen 254.517 öğrenci, köylerde 4.999 okulda 6.786 öğretmen 313.169 çocuk okutmaktadır. Bunun mânası şu demekti: Mecburi öğretim çağında bulunan çocukların şehir ve kasabalarda takriben % 75 i beş yıllık, buna karşılık köylerde % 20 si üç yıllık ilkokula kavuşabilmektedir. 1935 - 1936 ders yılında şehirlerde ve köylerde çalışan 14.437 öğretmenin 180 i yüksek okul, 418 i, lise, 9.169 u öğretmen okulu, 2.252 si ortaokul, 1.823 ü ilkokul mezunu, 585 i vekil öğretmendi. Köylerde görevli olan öğretmenlerin yarıdan çoğunu öğretmen okullarından çıkmayanlar teşkil ediyordu. Türkiyede irili ufaklı yuvarlak hesap 40.000 köy vardır. Bunlardan 32.000 köyün her birindeki nüfus 400 den azdır. İşte tahminen 8.000.000 insanın barındığı bu tip köylerle nüfuslarının toplamı 1.500.000 i bulan 3.000 köy okul yüzü görmemiş yerlerdir. 1935 yılında Cumhuriyet Hükûmeti, Anayasa hükümlerine uyarak memlekette ilköğretimi yüzde yüz gerçekleştirmek için yeniden hamle yapmıya karar verdiği zaman karşılaşılan gerçek durum böyle korkunç bir manzara gösteriyordu. Bunun mânası şu demekti: 35.000 köye yerleşik 10.000.000 a yakın vatandaş, bilgisizliği alınyazısı gibi kabul ederek, gelenek ve göreneğe uyarak yaşamakta, medeniyetin nimetlerinden tamamen mahrum kalmakta; bunlar iyi birer müstahsil olmadıkları gibi, yurtta kurulmıya başlanan millî endüstri için müstehlik insanlar haline de gelememekte, türlü bakımlardan ileriletilmesi gereken yurdun kalkınmasına verimli ve bilgili yurttaşlar olarak katılamamaktadırlar.

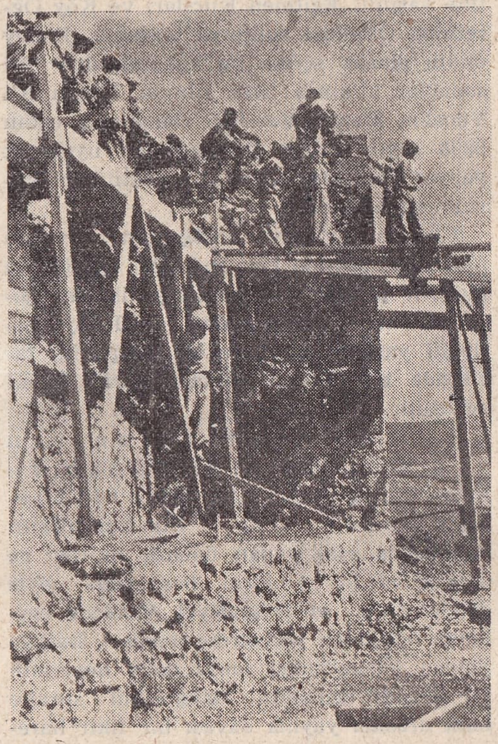

Öğrenciler ve hayvancılık

Birinci Dünya Savaşından sonra Türkiyenin etrafında belirmiye başlıyan diri ve saldırganlığa istekli görülen milletlerin durumları karşısında ekonomi bakımından tutunma ve gerekince vatani savunma meseleleri bu sebepten korku uyandırmakta, geleceği karanlık göstermekteydi. Ayrıca Cumhuriyet rejiminin yarattığı değerleri halka mal ederek benimsetmek ve böylece yeni hayat düzenini yaygın halk tabakaları arasına sokmak meseleleri de en az ilköğretimin yüzde yüz gerçekleştirilmesine bağlı bulunmaktaydı. c) Bu tablo karşısında öğretmen yetiştirme meselesinin önemi takdir ediliyordu. Fakat bu meselenin kökten esaslı şekilde halledilebilmesi için bu anlayış kâfi değildi. Esasen ilköğretim dâvasının çözülebilmesi için yalnız öğretmen yetiştirmenin ve bu ağır yükü yalnız onun sırtına yükletmenin, bu büyük meseleyi çözmiye yetmediği tecrübelerle anlaşılmıştı.

Bu mesele üzerinde büyük eğitkenler de kanaat birliği sağlayamamışlardı. Onların bir kısmı her şeyi öğretmenden bekledikleri halde, bir kısmı da işin ağırlık merkezini öğretmenin teşkil etmediğini; okul yapımı, okullara ders vasıtaları sağlanması, okulların denetlenmesi, mecburi öğrenime tabi çocukların okula devam ettirilmesi, yeni pedagoji metodlarının uygulanması, öğretmenlerin maddi ve mânevi bakımlardan refaha kavuşturulması gibi teşkilâtla ilgili problemlerin de öğretmen yetiştirmek kadar önemli olduklarını ileri sürüyorlardı. Bu kanaatte olanların hakları vardı; çünkü fikirleri müteaddit tecrübelerden ve incelemelerden sonra edinilmiş kuvvetli fikirlerdi.

Onun için memleketin köyüne kentine şumulü olan dâvaya girişirken bu kanaatları gözönünde tutarak, devletin ve halkın mali durumunu hesaba katarak hareket etmek, bünyemize düşecek tedbirler almak icabediyordu. 1935 ten sonra bu görüşle hareket eden Cumhuriyet Hükûmetleri ile onların dayandıkları Cumhuriyet Halk Partisi el ele vererek memlekette büyük çapta ilköğretim hamlesine giriştiler; ilk hedef olarak yukarıda sayıları, genel durumları kısaca belirtilen köyleri en pratik, köy bünyesine en uygun usullerle eğitmene, öğretmene ve okula kavuşturmayı göze aldılar. Böyle hareket etmenin başlıca sebebi şuydu: Az nüfuslu 32.000 köyden 16.000 inin her birinde nüfus 150 den az olduğu için buralarda mecburi öğretim çağındaki çocuk sayısı, bir köyde 20 den fazlaya çıkmıyordu. Geri kalan 16.000 köyün bir çoğundaki öğrenci sayısı da 40 ı aşmıyordu. Her köye bir normal öğretmen vermek yolunda yürümekte ısrar edilecek olursa 32.000 köy öğretmeni yetiştirmek için gereken büyük masrafı göze almak ve yıllar boyunca beklemek icabedecekti. Onun için bu dâva şu şekilde ele alındı: 1) Nüfusları az olan küçük köyler için orduda onbaşı, çavuş olmuş, okur yazar köylüleri kısa müddetli kurslara tabi tutarak kendi köylerinde bilgisizlikle savaş için eğitmen olarak yetiştirmek. 2) Nüfusları 40 dan fazla öğrenci çıkarmıya elverişli köyler için de köyde ilkokulu bitirmiş köylü çocuklarından, bu tip köylere yetecek kadar öğretmen yetiştirmek. 3) Kısa zamanda ve çok sayıda yetiştirilecek bu eğitmen ve öğretmenlere, bareme göre maaş vermiye mali durum müsaidolmadığı ve hazır maaşın öğretmenin köylerde, bağ, bahçe kurarak, hayvan besleyerek devamlı olarak kalmasına yaramadığı tecrübe ile anlaşıldığı için bunlara bir nevi sermaye vazifesini görecek ücret vermek; köylerde ev yaptırmak, arazi tahsis etmek; cins tohum dağıtmak, ziraat aletleriyle koşum ve gelir hayvanları sağlıyarak onları tıpkı köylüler gibi müstahsil insanlar haline getirmek; sağlık, içtimaî yardım ve tekaüt sandıkları teşkil ederek eğitmen ve öğretmenleri gerek çalışırken gerek çalışamıyacak duruma geldikleri zaman sıkıntıya düşmekten kurtarmak. Böylece köye kök salabilecek diri öğretmene kavuşmak. 4) Sekiz ilâ on beş köyden birer bölge teşkil ederek her bölgeye tecrübeli öğretmenlerden birer gezici başöğretmen, 8 - 10 gezici başöğretmen bölgesini içine alan büyük bölgelere de birer ilköğretim müfettişi tâyin ederek köylerde ilköğretimi denetleme ve yönetme işini sağlam esaslara dayamak, 5) Köylerde çalışacak eğitmen ve öğretmenlere ilgili bakanlıklardan köy kalkınmasını gerçekleştirmiye yarayacak vasıta ve yardımlar sağlamak: Ziraat aletleri, cins tohum ve fidan, dokuma tezgâhı, ecza dolabı ve çantası, iş araçları gibi. Bu fikirler o zamanlar birçok aydınların benimseyerek destekledikleri fikirlerdi. Gençliğindenberi köy meselelerine önem veren, en müşkül şartlar içinde köylünün sırtından âşar belâsını kaldırmayı göze alan, memleketin ve bütün milletin saadetini köylünün kalkınmasında bulan İnönü, aydınların kalbinde yer alan isteği, cumhurbaşkanı olur olmaz Büyük Millet Meclisinde şunları, söyledikleri şu cümlelerle ifade

Öğrenciler ve yapıcılık

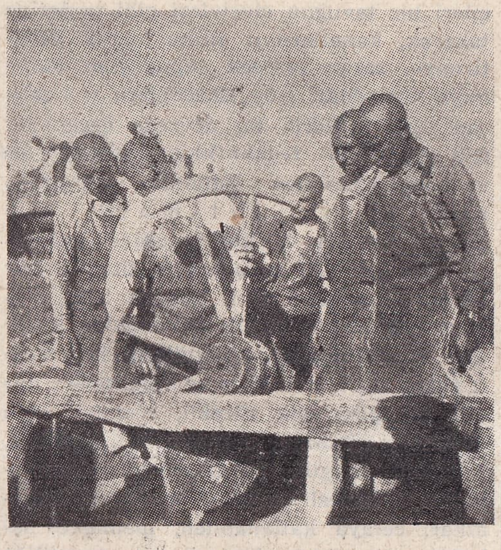
Öğrenciler ve arıcılık

buyurmuşlardı: Önümüzdeki senelerde nüfusumuzun çoğunu teşkil eden köylümüzün, gerek tahsil, gerek geçim hususunda seviyesini yükseltmeyi başlıca hedef tutacağız. Bu

Öğrenciler ve inşaat

hususta elde edeceğimiz neticelere çok ehemmiyet ve kıymet veriyoruz. Kati olarak inanıyoruz ki, köylümüzün tahsilini ve maişetini daha yüksek bir dereceye vardırdığımız gün, milletimizin her sahada kudreti, bugün güç tasavvur olunacak kadar yüksek ve heybetli olacaktır". İşte bu fikir ve isteklere uyarak köyleri eğitim yolu ile canlandırmak üzere, İkinci Dünya Savaşının sıkıntılı yıllarında birçok fedakârlıklar göze alınarak eğitmen kursları açılmıya ve köy enstitüleri kurulmıya başlandı.

III - Bu kurumlarda uygulanan eğitim ve öğretim ilkeleri: Köy enstitülerinin dayandıkları eğitim ve öğretim prensiplerini belirtebilmek için bu kurumlarda hazırlanan çalışma çevresini ve yaratılan havayı şu bakımlardan gözden geçirmek lâzımdır: Enstitülerin temel taşını, modern pedagojinin ortaya koyduğu yaratıcı iş teşkil eder. Enstitüler, öğretmenlerle öğrencilerin alınteriyle kurulmuşlardır. Kızılçullu, Cılavuz, Düziçi, Gölköy, Pazarören, Çifteler, Beşikdüzü gibi birkaç enstitünün açıldığı yerlerde başlangıçta mahdut sayıda ve ihtiyacı karşılamaktan uzak binalardan faydalanıldı. Diğerlerinde bu da mümkün olmadığı için çadırlar kurularak işe girişildi. Onun için köy enstitülerinin çoğunda - bilhassa ilk yıllarda - hayat, çadırlı karargâhlarda geçiyordu. Kuruluş yıllarının eğitmen ve öğretmen adayları sırtlarında torbaları veya ellerinde tahta bavullariyle enstitüye geldikleri zaman karşılarında her şeyi tamam, hazır okul binaları bulamıyorlar, yapılmıya yeni başlanmış binaların veya kurulmuş çadırların arasında yer alan eski bir binada kayıtlarını yaptırarak kendilerinden önce gelmiş arkadaşlarının arasına karışıp hemen işe başlıyorlar; bir taraftan yapı ve ziraat işleriyle uğraşırken diğer taraftan da derse giriyorlardı. Derslerin çoğu iş başında ve içinde; inşaat alanında, tarlada, bahçede, ağaç gölgesinde, taş veya kireç ocağında, tuğla harmanında verildi. Yapıcılık ve yaratıcılık her şeyin başında, ön plânda yer alırdı; barınmak için gereken binaları ve tesisat eşyasını hazırlamak ihtiyacı, eğitim ve öğretimle ilgili bütün çalışmalara yön tâyin ederdi. Öyle zamanlar olmuştur ki öğretmen ve öğrenciler enstitüye kilometrelerce uzak istasyondan sırtlarına yüklenerek kereste çekmişler; sıfırın altında 25 derece ısıda çatıya kiremit döşemişler; kızgın, yakıcı, kavurucu güneşin karşısında bütün gün kazma sallıyarak saatlerce uzaklardan su getirmek için toprağa künk yerleştirmişlerdir. Tarlalardaki mahsulü kaldırırken şimşekli ve sağnaklı yağmura tutulup yıldırıma kurban giden çocuklar olmuştur. Bâzı enstitülerin kuruldukları çevrenin bir kısmı yüzyıllardanberi insan eli dokunmamış yerler oldukları için buraları önce yılanlardan, akrep ve kertenkelelerden temizlemek; enstitü dolaylarındaki bataklıkları kurutup sivrisinekleri yok etmek zaruretiyle karşılaşılmıştır. Enstitülerin binaları yapılınca da mesele bitmiyordu. Çünkü bu binaların aralarına yol yapmak, onları aydınlatmak, kanalizasyon borularını döşemek için şehirlerde olduğu gibi belediyeler imdada yetişmiyordu. Bu işleri de öğretmen ve öğrenciler göğüslemek zorundaydılar. Binaların aralarına bahçeler yapmak, idare işleri görülen yerleri telefonla birbirine bağlamak, enstitüde posta merkezi kurmak; fırın, hamam, yüzme havuzu, toplantı salonu, spor alanı, açık hava tiyatrosu meydana getirmek; değirmen, elektrik santralı yaratmak için ark açmak ve

Öğrenciler ve arabacılık

baraj yapmak; hayvanlar için lüzumlu ahır, ağıl, kümes gibi binaları inşa etmek de enstitü mensuplarının görevleri arasına giriyordu.

Bu işleri başarı ile sona erdirebilmek için bütün enstitüler birbirinin yardımına koştular. Nerede bir yeni enstitü kurulacak veya mevcut kurumlardan birinde önemli bir iş çıkacak olursa oraya diğer enstitülerin yardımcı ekipleri yetişip işin başına üşüşüyorlardı. Bu ekipler Karstan Edirneye, İzmirden Diyarbakır'a, Trabzon'dan Aydın veya Antalya'ya kadar memleketi baştan başa dolaşıyordu. Erzurum - Palur, Diyarbakır - Ergani, Ereğli - İvriz, Ankara - Hasanoğlan Köy Enstitülerinin binalarında olduğu gibi diğer enstitülerde yeni yapılmış birçok yapıların alnında, bu ekiplerin geldikleri enstitülerin adları yazılıdır.

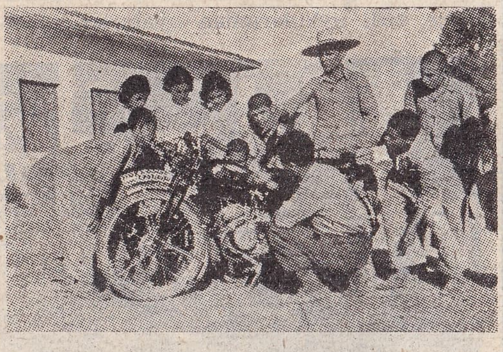
Geri köyü ileri ve medenî köy haline getirmek ülküsünün kudretine dayanan ve içten gelen bu çalışmalara katılan öğretmenlerle öğrenciler sabahın erken saatlerinde tatlı uykularından uyanırlar, ensti-

Öğrenciler ve fıçıcılık

tünün toplantı alanına birikirler, hep beraber millî marşı söyler, çeşitli halk oyunlarını oynarlar, aralarında o gün yapılacak işleri bölüşerek kümeler halinde derslik, işlik, tarla, bahçe, inşaat sahası, bağ, ahır, kümes, ağıl, su yolu, elektrik santralı gibi türlü çalışma alanlarına dağılırlardı. Yüzlerce öğrenci enstitü sınırları içinde çalışmıya başlayınca bir taraftan kazma sesleri, bir taraftan motör oğultusu, müzik dersliğinden mandolin sesi duyulur; hareket, canlılık, neşe, kahkaha her tarafı sarardı. İşlere saldıranların karşısında zorluklar yok olur; hamle kuvveti tembelliği, uyuşukluğu ortadan kaldırır; bunların yerine eser yaratma zevki geçerdi. Onun için enstitülerde birkaç yıl içinde 15.000 yatılı öğrenciye yetecek 700 e yakın yeni bina kuruldu; geniş sebze ve meyva bahçeleri meydana getirildi; yollar yapıldı; enstitü dolayları bağlar, koruluklar, spor ve oyun alanlariyle süslendi; sular akıtıldı; elektrik lâmbaları yakıldı; bu kurumları uzak yerlere bağlayan telefon ve posta merkezleri yaratıldı. Böylece köylerden alınmış eğitmen ve öğretmen adayları için ileri ve medenî yaşayışa elverişli canlı çevreler hazırlandı. Öğrenciler bu çevrenin içinde, bilgiyi yaşayarak ve iş yaparak öğrenme fırsatlarına kavuştular.

Kuruluş yıllarının ağır şartları içinde yürütülebilen işlere göğüs gerecek kız ve erkek ülkücü öğretmenlerle öğrencilerin yaratıcı, her şeye çare bulucu çalışmaları olmasaydı, bunların hamleleri millî bir dâva olarak ele alınıp Büyük Millet Meclisi, hükümet ve devleti idare edenler tarafından desteklenmeseydi köy enstitüleri yaratılamazdı. Onun için enstitüleri, Cumhuriyet inkilâbının hızıyle doğan, milli enerjinin mahsulü olan ve modern manalı çalışma usullerine uyarak Türk köylüsünü Batı medeniyetinin nimetlerine kavuşturmak hedefi güden bir zihniyetin yarattığı kurumlar olarak kabul etmek lâzımdır. Onlar pedagoji âlemine yeni değerler katan, çocuğu modern pedagojinin ilkelerine uyarak eğiten, haklarına kavuşturarak ona çocukluk ve gençlik çağının özelliklerine göre yaşamayı sağlayan; onu etkin duruma sokan ve bu bakımlardan pedagojinin gelişmesine hizmet eden kurumlardır. Bu kurumlarda ünlü pedagog-

ların Pestalozzi devrindenberi ileriye sürdükleri eğitim ve öğretim ilkeleri uygulanmış, türk çocuğunun yaratıcı kudreti meydana çıkarılmış, gelenekçi okulun çocukları ezen, yıpratan sakat usullerinin

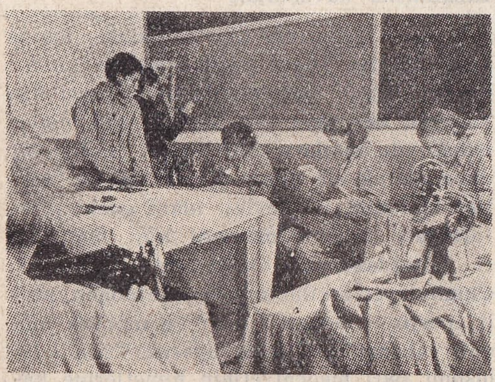

Öğrenciler motör dersinde

yerine yeni metodlar geçirilmiştir. Enstitüler millî varlığın ve değerlerin fışkırdığı birer kaynak olmuşlardır. Şimdi onları bu kurumlarda uygulanan öğretim ilkeleri bakımından da tanıtmıya çalışalım:

a) Öğretim ilkeleri: Enstitülere normal olarak beş yıllık köy okulunu bitiren kız ve erkek çocuklar seçilerek alınırlar; beş yıl süreli bir öğretime tabi tutulurlar. Bunlardan başka köylerde üç yıllık eğitmenli okulları bitiren çocuklar da enstitülerin hazırlık sınıflarına alınarak ilkokul mezunu haline getirildikten sonra enstitü kısmına geçirilirler.

Köy okullarından gelen çocukların çoğu, görgüsü kıt, enstitü çevresinde raslanan eşyanın bir kısmından habersiz, küçük yaştan itibaren köyde ağır iş hayatına katıldığı için kavrulmuş, oyun hayatından uzak kaldığından çocukluğa mahsus pozlardan ve hareketlerden sıyrılmış; yetişkinleri taklid ederek giyinen ve yürüyen, onlar gibi konuşan çocuklardı. Bunlar arasında kel, sıtmalı, uyuzlu, solucanlı, şeritli, sövüp saymaya alışmış, kendisini yumruğu ile savunmaya hazır olanlar da vardı. Yeni gelenlerin hemen hepsi, okul yemeğine, karyolaya, sık sık yıkanıp çamaşır değiştirmiye, çatal - bıçak kullanarak yemek yemiye alışık değillerdi. Teneffüslerde oyun oynamayıp okul avlusunda ve alanlarında

Kız öğrenciler dikiş dersinde

ağır ağır dolaşan çocuklar çoğunluğu teşkil ederlerdi.

Enstitülere alınan çocukların çoğunun bilgi seviyesi de zayıftı. Öğretmenler yeni gelen çocukları yokladıkları zaman bu bakımdan ürkülecek ve ümit kesilecek durumlarla karşılaşırlardı. Akçadağ Köy Enstitüsünde yetişmiş bir meslektaş hâtıralarını yazarken enstitüye ilk geldikleri günlerdeki görüş ve düşüncelerini anlattığı sırada bu noktaya da temas ederek şu olayı nakleder: "Arkadaşım H. ile beraber yoklama için içeri girdik. Türkçe öğretmeni elimize birer Ulus gazetesi verdi. İlân sütunlarını göstererek: "Bunları okuyun; ne anladığınızı anlatacaksınız" dedi. İlânları okuduk. Öğretmen, arkadaşım H. ya sordu: "Elindeki gazetenin adı ne?" Arkadaşım durdu, durdu: "Kâğıt gazetesi" dedi. Öğretmen: "Nerede çıkar?" dedi. Arkadaşım gazetenin altına üstüne baktı: "Almanyada çıkar" dedi. O, bunları söylerken doğruluğundan gayet emindi. İçeride bulunan iki öğretmen güle güle ölüyorlardı.

Okula yeni gelen arkadaşlarımızın çoğu şu kelimelerin ne demek olduğunu bilmezlerdi: Sürahi, not, iskarpin, matbaa, balkon, çerçeve, helâ, frenkgömleği, kavanoz, çatal, yatak çarşafı, mangal, karikatür, eczacı, nutuk, mecmua, kütüphane, aspirin, keman". Birçok enstitülerde genel durum aşağı yukarı böyleydi.

Bu durum karşısında öğretmenlerin önlerine çıkan ders konuları öğrencilere basit bilgileri, vücut temizliğini, yemek yemesini, giyinmeyi, insan gibi yaşamanın şartlarını ve usullerini öğretmekti. Hiçbir müfredat programı öğretilecek konuları bu denemeler kadar isabetle ve kesin olarak tâyin edemezdi. Nitekim onlar da bunu yaptılar. Çocukların başlarını temizlemekten işe başlıyarak onlara medenî insan gibi yaşamanın şartlarını öğrettiler. Öğrencileri bir tavuğun civcivleri gibi peşlerine takarak, kanatlarının altına alarak yetiştirmiye, zarar verecek sapıklıktan korumıya başladılar. Köy Enstitülerinde çalışan öğretmenlerin bu devrede öğrenciler için yaptıkları fedakârlıklar birçok ana ve babalarınkinden üstündür. Öğretmen *şefkat ve ihtimamı ile beslenen* bu köy çocukları; geldiklerinden beş altı ay sonra enstitünün hür hayat düzenine uyarak müsbet işler görmiye koyuldular, sağlık bakımından geliştiler, gürbüzleştiler. Enstitülerin her tarafı yağız, mert, iradeli, iş ve vatansever, itatlı, gözüpek, açık yürekli, vefalı, işine güvenen, ağırbaşlı, sözünün eri, fedakâr, çalışkan, saygılı, yardımsever, okuma - yazmaya hevesli, sağlam karakterli, kanaatkâr, cefaya katlanabilen, memleket işlerini yapmaktan haz duyan, menfiliğe sapmayan, takdir edilince yılışmayan, başkalarına kul ve köle olmak istemiyen, cumhuriyetin getirdiği değerlere bağlı, vatanın neresinden iş gösterilirse gösterilsin onu severek yapan delikanlılarla doldu.

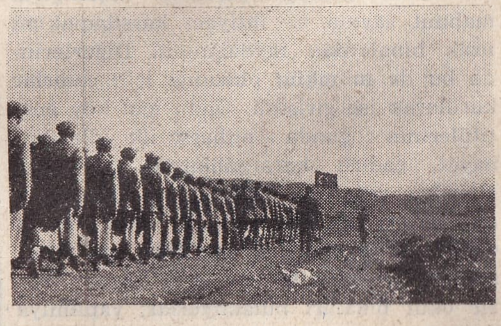
Bu manzara başta öğretmenler olmak üzere ilgililerin ümitlerini kuvvetlendirdi; neşelerini arttırdı; aradan yıllar geçince öğrenciler, kendilerine harcanan emeklerin mükâfatını görülmemiş, eşine raslanmamış bir şekilde meydana vurmıya başladılar. Enstitü kaynağından imrenilecek yeni bir hayat fışkırdı. *Bozkırlar şenlendi; susuz topraklar suya kavuştu; karanlıklar elektrik ışığı ile aydınlatıldı; ıssız dağların başına, vâdilerin içine kültür müesseseleri kuruldu.*

En çetin şartlar içinde Köy Enstitülerinden birini kurup işleten bir müdür, 1200 den fazla öğrencisi bulunan bu kültür kurumunda yaratılan yeni hayatı şöyle tasvir eder: "Toprak kazanlar, kirizma ya-

Öğrenciler müzik dersinde

panlar, at, davar, sığır sürüleri güdenler, hayvanlara bakanlar; sirke, yoğurt, peynir yapanlar, makarna, tarhana, bulgur, turşu hazırlayanlar; araba sürenler, duvar örenler, bina kuranlar, taş yontanlar, beton dökenler, sıva sıvayanlar, tuğla pişirenler, kerpiç dökenler, çatı kuranlar, plân çizenler, keşifname tanzim edenler, kooperatif işletenler, demir dövenler, kaynak yapanlar, tahtayı ve çeşitli maddeleri esere çevirenler, bağ dikenler, orman ve bahçe kuranlar, ata, bisiklete binenler; motosiklet, traktör kullananlar; türkü söyliyenler, mandolin, saz çalanlar, okuyanlar; şiir yazanlar, kendi hazırladığı temsili sahneye koyanlar, millî oyunlar oynayanlar, kitap ciltleyenler, resim çekenler, sepet, kazak örenler; resim yapanlar, makine ile çorap işleyenler, iplik bükenler, kumaş, bez, çarşaf, örtü, havlu dokuyanlar; çamaşır, elbise dikenler; nakış yapanlar, millî nakışların örneğini alanlar; deri pişirenler, pulluk ve traktörle tarla sürenler, nadas yapanlar, tohum ekenler, orakla, elle, biçer döğerle veya orak makineleriyle ekin biçenler, çeşitli aletlerle harman yapanlar, mahsulü ambarlara taşıyanlar; yüzlerce hayvanın kışlığını hazırlıyanlar; köprü kuranlar; balık avlıyanlar; yol yapanlar, kanal açanlar, fizik - kimya, biyoloji, çocuk ve iş psikolojisi, ekonomi, kooperatifçilik okuyanlar; ders okutanlar, köy etüdleri yazanlar; motör, türbin, değirmen ça-

Öğrenciler bir yürüyüşte

lıştıranlar, hasta arkadaşlarına bakanlar; kütüphane açanlar; memleket mesele ve dâvalarını konuşanlar, radyo dinleyenler, dünya olaylarına dair fikir söyleyenler, kuru toprakların derinliklerinde su arayanlar... kısa söylemek gerekirse bir gaye, bir fikir ve bir duygu içinde toplanmış yüzlerce neşeli, kararlı, azimli ve aydın de-

likanlı..." İşte ülkücü öğretmenlerin ve çalışkan öğrencilerin emekleriyle Anadolu steplerinde, yaylâlarında, vâdilerinde yaratılan ve binlerce köylü çocuğunu yetiştiren Köy Enstitülerinden birini gösteren

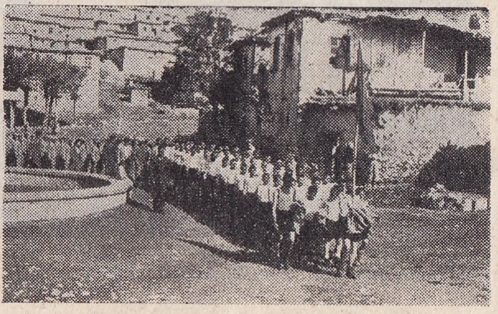

Öğrenciler jimnastik hazırlığında

tablo. Cumhuriyetin yarattığı değer ve nimetler vatanın en ıssız köşelerine böyle götürülür, halka böyle mal edilir.

Öğrencileri bu hale getiren sırrı, enstitülerde hazırlanmış olan çalışma çevresinin içinde, fedakâr ve ülkücü öğretmenlerin yarattıkları ılık havada aramalıdır. Enstitülerde böyle bir hava yaratıldıktan sonra en ileri ve yeni öğretim metodlarına dayanarak ders gösterilmiye imkân hâsıl olabilmiştir.

Çalışmaya elverişli bir çevre, bu çevrenin içinde insanlara karşılıklı güven telkin eden bir hava yaratılmadıkça yeni ve ileri pedagoji prensiplerini tatbika imkân yoktur. Bunu her öğretmen iki kere ikinin dört ettiği gibi bilir.

Köy Enstitülerinin kuruluş yıllarında ezbere veya nazariyelere göre müfredat programları hazırlanmaya kalkışılmadı; öğretim programına girecek konuların neler olacağı denemelerle tespit edilmiye çalışıldı. 1943 te bu deneme ve incelemelere dayanılarak program hazırlandı. İşte bu öğretim proğramına göre Köy Enstitülerinde gösterilen dersler üç grupa ayrılırlar: 1) Kültür dersleri (Türkçe, tarih, coğrafya, yurtdaşlış bilgisi, matematik, fizik, kimya, yabancı dil, el yazısı, resim - iş, beden eğitimi ve ulusal oyunlar, müzik, askerlik, ev idaresi, ve çocuk bakımı, öğretmenlik bilgisi, ziraî işletme ekonomisi ve kooperatifçilik) 2) Ziraat ders ve çalışmaları (Tarla

Köyde bir törene gidiş

ziraatı, bahçe ziraatı, sanayi bitkileri ziraatı, zootekni, kümes hayvancılığı, arıcılık ve ipek böcekciliği, balıkçılık ve su ürünleri, zanaat sanatları). 3) Teknik dersler ve çalışmalar (Köy demirciliği, dülgerliği ve yapıcılığı; kızlar için köy ev ve el sanatları).

Bu kurumlarda çalışma zamanının % 50 si kültür derslerine, % 25 i ziraat derslerine ve çalışmalarına % 25 i de teknik derslere ve çalışmalara ayrılmıştır. Böylece etkinci okul karakteri kazandırılmak istenilen enstitülerde günlük, haftalık ve yıllık çalışmalara ayrılacak zaman, onların bünyesine uygun olarak düzenlendi; dersler ve onların konuları tespit edildi.

Derslerde uygulanan metodların özü, öğrencileri zatî çalışmalara sevkederek, onlara bilgiyi iş içindee ve iş vasıtasiyle öğretmekti. Bu sebepten öğrencilere genel bilgi kazandırma hedefi güden kültür derslerinin bile açık havada, tetkik gezilerinde, inşaatın içinde, tarlada, bahçede, korulukta, deniz veya göl kıyısında, tarihsel eserlerin önünde, elektrik santralında, kooperatifte, değirmende, motörlerin tamiri sırasında... verilmesi istenirdi. Bu isteğe uyulunca çocuklara kuru ve nazarî bilgileri ezberletmek yoluna sapılmaktan kaçınılır; ders konuları resimle, yazı ve grafiklerle canlandırılmak için uğraşılır; derste serbest tartışmalara yer verilir; öğrencileri etkin duruma getirilmiye çalışılırdı. Modern mânalı ilkokullara öğretmen yetiştirmek üzere bir buçuk asır önce başlanmış olan bilimsel çalışmalardan, ileri ve kültürlü milletlerin elde ettikleri sonuçlar, ilkokulda çalışacak öğretmen adaylarına haz edemiyecekleri birçok bilgiler verme yerine az ve öz bilgi kazandırmanın ve onları öğrendiklerini tatbik edebilecek duruma getirmenin daha uygun olacağını göstermişlerdir. Köy Enstitülerindeki çalışmaları idare edenlerle bu kurumlarda vazife alanlar, ünlü dünya pedagoklarınca saptanmış olan bu fikri gözönünde bulundurmuş ve ondan faydalanma yolunu tutmuşlardır. Enstitülerde uygulanamıyan bilgiye yüz verilmemiş, öğrenciler onun aldatıcı etkilerinden korunmıya çalışılmıştır. Köy Enstitülerine çoğu, ticaret için yapılıp piyasaya sürülen, öğrencilerden ziyade öğretmenlerin işine yaradığı için çocukları edilgin duruma getiren, model şeklindeki ders aletleri sokulmamış, onların yerine hakiki motörlerden, eşyadan, hayvan ve bitkilerden istifade etmek yolu tutulmuş; öğretmen adaylarına da gidecekleri köy okullarında bu fikre uymaları tavsiye olunmuştur. Bu ilkelere uygun hareket edildiği için enstitülerde, çocuklara öğretilen bütün bilgilerin köy şartları içinde, köy çocuğunun özelliklerine göre nasıl uygulanacakları çetin bir problem olarak öğretmenlerin karşısına çıkmış, öğretmen adaylarına bol bol tatbikat yaptırmak suretiyle hem bu prensip onlara da benimsetilmiye çalışılmış, hem de problemi çözmek yoluna düşülmüştür. Böyle hareket ediş sayesinde, öğretmen adaylarına eğitecekleri insanları, içinde çalışacakları çevreyi, gerçekleriyle karşılaşacakları memleketi, işlerini ve mesleklerini sevdirmek mümkün olabilmiştir.

Her enstitünün bir uygulama okulu vardır. Öğretmen adaylarına bu okullarda ve yakın çevredeki diğer köy okullarında meslek dersleriyle ilgili tatbikat yaptırılır. Uygulama okulunun dersliğinde, işliğinde, bahçesinde ve oyun alanında çalışan ilkokul öğrencileri türlü bakımlardan inceletilir; öğretmen adaylarının onlarla yakından ilgilenmeleri sağlanır. Böylece onlara öğretmenlik mesleğinin özellikleri tanıtılır. Öğretmen adaylarına, uygulama okulu olmıyan bir eğitim kurumunun be-

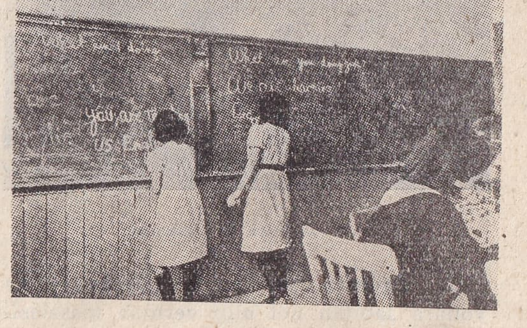

Küçük öğrenciler top oynarken

yinsiz ve kalpsiz bir yaratıktan farksiz olduğu öğretilir.

Sağlık kollarında köy memuru olarak yetiştirilen öğrenciler de tıpkı öğretmen adayları gibi köylerde ve yakın çevrelerdeki sağlık müesseselerinde, hastanelerde tatbikat görür, mesleklerine ait bilgilerini genişletme ve uygulama fırsatına kavuşurlar.

Herhangi bir okulda ileri pedagoji ilkelerini uygulayabilmenin ana şartlarından biri ve başta geleni, bu kurumda ileri eğitim prensiplerine uygun bir düzen yaratmaktır. Bu, yapılamadığı takdirde öğretimi, çocukların zatî etkinliklerine, onlara yaptırılacak gözlem, inceleme, deney ve araştırma gibi canlı çalışmalara göre yürütmek mümkün olamaz. Bunun böyle olduğunu birçok öğretmenler müşahede ve tecrübeleriyle öğrenmişlerdi. Onun için Köy Enstitülerinde tıpkı yeni öğretim prensipleri gibi yeni eğitim ilkelerinin uygulanmasına önem verilmiştir. Şimdi bu ilkeleri anlatmıya çalışalım:

b) Eğitim ilkeleri: Köy Enstitülerinde okul binaları, işlikler, (tarla - bahçe - ahır - kümes gibi) çalışma yerleri, ağıl, otlak ve çayırlar birbirlerinden kilometrelerce uzak olduğu; öğrenciler buralara dağılarak çalıştıkları ve görev alacakları köy okullarında çoğu tek başlarına iş görecekleri için bu kurumların idare sistemi, çocukların kendi işlerini kendilerinin görmeleri ve kendi kendilerini idare etmeleri prensibine dayanır.

Kız öğrenciler sınıfta

Esasen demokrasi ile idare olunan bir toplumun okullarında görevini, hakkını ve sorumluluklarını bilen vatandaşlar yetiştirmek için de bu ilkeyi tatbik etmek gerektir. Çocuğu küçük yaştan itibaren yurtdaşlık vazifelerini bilen bir insan olarak

yetiştirmenin başka çaresi de yoktur. Bu sebepten enstitülerde öğrenciler kendi işlerini kendileri görürler; onların şahsî hizmetleri için hademeler çalıştırılmaz. Kuruma ait bütün işler nöbetle öğretmen ve öğrenciler tarafından görülür ve yürütülür.

Bu işleri ve işe katılan kümeleri idare etmek üzere çocuklar kendi aralarından temsilciler seçerler. Hafta sonlarında bütün öğrenciler bir araya toplanarak nöbetle iş görenlerin, temsilcilerin yaptıkları işlerin başarı ile yapılıp yapılmadığını konuşurlar; kusurlu tarafları tenkit, başarılı gördükleri cihetleri takdir ederler; başarılamıyan işlerin sebeplerini araştırarak ona göre kararlar alırlar. Böylece küçük yaştan, cumhuriyetle idare edilen bir toplumun etkin yurtdaşları olarak yetişirler.

Çocukların iş karşısındaki durumları ve özellikleri ilgili öğretmenler tarafından sürekli olarak takib edilirdi. 1945 yılında bu maksatla hazırlanarak öğrencilerle öğretmenler verilen yoklama ve gözlem defterlerine yazılmak üzere çocuklar şu bakımlardan yılda dört defa yoklanırdı: 1) Öğrencinin verilen işlere karşı ilgisi, 2) Üzerine aldığı işe bağlılığı, 3) Kendiliğinden iş görme ve yaratma gücü, 4) Alet ve eşyaya bakımı, 5) Tertip, düzen ve güzellik sevgisi, 6) Yeniliği ve ileriliği benimsemesi, 7) Kız ve erkek arkadaşlarına davranışı, geçimliliği, 8) Cesareti, engellerden yılmamazlığı, 9) Özgeciliği, 10) Temizlik durumu ve vücuduna bakımı.

Çocuğun özelliklerini, iş tutumunu belirtmiye yarayan bu yoklamaların sonuçları deftere yazılınca hem her çocuk kendi durumunu öğrenir, hem de eğitimbaşı ve müdür gibi idareciler öğrenciler hakkında gerekli tedbirleri almak imkânlarına kavuşurlardı.

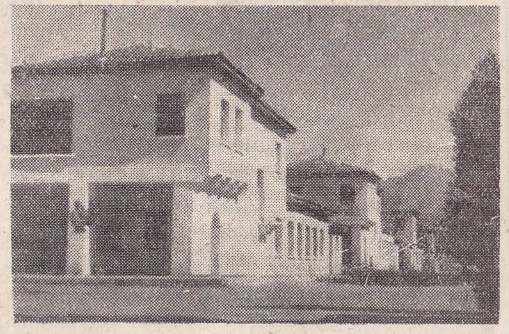
Çocukları ders bakımından her ay, karakter bakımından yılda dört defa yoklayarak sonuçlarını günü gününe onlara duyurmak usulü tatbik edildiği için enstitü öğrencileri menfi durumlarını düzeltmek, öğretmenler de harcadıkları emeğin verimini hesaplayabilmek imkânına kavuşuyorlardı. Bu usul sayesinde öğretmenle öğrenci arasında çok defa tartışma konusu olan, soğukluk yaratan, çocukları yanlış yollara sapıtan not alıp vermek meselesinin mahzurları önlenebiliyordu.

Bir öğrenci yatakhanesi

Yukarıda kısaca belirtilen eğitim ilkeleri ve onların ne şekilde uygulanacakları Enstitü Öğretmenler Kurulunca kararlaştırılırdı. Bunlardan başka idare ve eğitimle ilgili işlerin yürütülmesinde Öğretmen Okulları Talimatnamesinin hükümlerine de uyulurdu.

Köy Enstitülerinde öğretmenlerle öğrenciler, bir arada elele vererek çalıştıkları ve her gün müsbet işler başardıkları, çetin şartlar içinde ter dökerek iyi bir çalışma çevresi yarattıkları için birbirlerine karşı arkadaşça davranırlardı. Öğretmenler öğrencilere "Arkadaş" küçükler büyüklere "Ağabey, abla" diye hitap ederlerdi. Çocuklar sık sık ve lüzumsuz yere cezalandırılarak korkutulmazlar, hırpalanmazlar, haysiyetleri kırılmış insanlar haline getirilmezlerdi. Onların da bir gün öğretmen olacakları, köy okullarının ve köyde eğitim işlerinin bu arkadaşlarının ellerine geçeceği hesaba katılır; köylere şahsiyet sahibi öğretmen olarak gitmeleri ve enstitüde kendilerine tatbik edilen usulleri gidecekleri yerlerde uygulamaları istenirdi.

Pazarören Köy Enstitüsü binaları

Öğretmen sağlık memuru adaylarının köylerde tek başlarına, zor şartlar içinde iş görecekleri gözönünde tutularak enstitü öğrencilerine müzik sevgisi aşılanmıya, millî oyunları oynamak, kitap, dergi ve gazete okuma alışkanlığı kazandırılmaya çalışılırdı. Bu amaçları gerçekleştirmek için radyo, plâk, temsil, kitaplık gibi çeşitli vasıtalardan faydalanma yolu tutulurdu. Radyo dinleme, serbest kitap okuma, millî oyunları oynama saatlerindeki çalışmalara öğretmenlerle öğrenciler hep birlikte katılırdı. Hafta sonlarında eğlentiler, millî bayramların kutlanmasında törenler tertib etmek gelenek haline sokulmuştu. Bunların hepsi yapmacık olmaktan çıkarılarak en tabiî şekilleriyle uygulanırdı. Bu gibi vesilelerle çocuklar türlü türlü projeler üzerinde çalışmak, kendilerini yetiştirmek fırsatına kavuşurlardı. Enstitülerin her çeşit eğlenti ve törenlerine köylüler de gelirlerdi. Bazan onlar da rol alırlar ve bundan haz duyarlardı. Birer kültür kurumu olarak gelişen enstitülerin kapıları yurttaşlara açık tutulurdu.

Herhangi bir okulda öğretimle ilgili çalışmalar bu nevi tedbirler alınarak beslenmiyecek, desteklenmiyecek olursa okul hayattan uzaklaşır, orada öğretilen bilgiler çocuklar için yük olmıya başlar, çocuklar veya gençler hakları olan hayat şartlarına kavuşarak kendilerine mahsus hayatın icaplarına göre yaşamak ve yetişmekten mahrum kalırlar. Ezberciliğe saparlar, içinde bulundukları okulu sevecekleri yerde ondan nefret ederler, onlara aşılanması gereken değerlere inanmazlar, her neye mal olursa olsun okuldan bir diploma koparma yolunu tutarlar... Enstitülerde çalışanların çoğu, bunları bildikleri için gelenekçi okulun gidişatına körükörüne uymadılar; emekleriyle yuğurdukları kurumlarda yeni değerler yaratmayı ülkü edindiler.

Enstitülerde gelenekçi okulun ceza ve mükâfat şekillerine de yer verilmez, kusurlu ve suçlu olanlara bu halleri onları ikaz etmek suretiyle duyurulur; başarılı iş görenler tabiî şekillere uyularak takdir edilir; kurumun düzenini bozacak kadar ileriye gidenler olursa muvakkaten veya sürekli olarak okuldan uzaklaştırılır, yaptıklarının türlü bakımlardan zararlı olduğu kendilerine anlatılmıya çalışılırdı.

Öğretim ve eğitim ilkesi, metodu olarak şimdiye kadar belirtilen hususların gerçekleştirilmesi, bunları candan benimseyip uygulayacak öğretmenlerin bulunmasına bağlıdır. Köy Enstitüleri böyle öğretmenlere kavuştular mı? Açıklanması gereken önemli meselelerden biri de budur.

3803 sayılı kanuna göre köy enstitüsü öğretmenliklerine şu okullardan çıkanlar tâyin edilirler: 1) Yüksek okullar ve üniversite fakülteleri, 2) Gazi Terbiye Enstitüsü, 3) Öğretmen okulları, 4) Ticaret liseleri ve orta ziraat okulları, 5) Erkek sanat okulları ve kız enstitüleri, 6) İnşaat usta okulları, 7) Bunlardan başka her türlü teknik ve meslek okulları.

Bu okullardan çıkan ve Köy Enstitülerinde çalışmıya istekli olan öğretmenlere bu kurumların amaçları, buralarda uygulanmıya çalışan eğitim ve öğretim ilkeleri, çalışma şartları anlatılır, gönüllü olarak gitmek isteyenler gönderilirdi. Gittiği enstitüden her hangi bir sebeple ayrılmak isteyenler olursa bunların ayrılmalarına müsaade edileceği de kendilerine söylenirdi. Bu şartlara uyarak enstitülerde vazife kabul edenler arasında yer alan ülkücü, işinin ehli, yorulmak bilmez meslekdaşlardan kimi müdür, kimi müdür yardımcısı, öğretmen, bir kısmı işlik, müzik veya ziraat işlerinin, öğrenci kümelerinin başı sıfatiyle, bir kısmı da döner sermaye, kooperatif, ambar, mutfak veya alım satım işlerini üzerlerine alarak bulundukları kurumda hem öğretmenlik yaptılar, hem de idare işlerine katıldılar. Teşkilâtlı çalışma onların rollerini hem genişletti, hem de daha etkili ve verimli kıldı. Herkes kendi üzerine aldığı işi yürütmek, onda başarı elde etmek için tedbirler aramıya, mesai saati mefhumunu bir tarafa bırakarak geceleri bile çalışmıya koyuldu Esasen Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilât Kanunu hükümlerine göre, enstitülerde vazife alanların pazartesi sabahından cumartesi günü saat on üçe kadar müdürün göstereceği eğitim, öğretim ve yönetimle ilgili bütün işleri yapması gerekiyordu (Madde 46).

Gönenköy Köy Enstitüsü binaları

Çalışma şekilleri bu esaslara göre düzenlenen enstitülerde, yukarda belirtilen eğitim ve öğretim ilkelerini benimsiyerek gerçekleştirme yolunu tutanlar çıktı; bu sayede kurumların hayatı canlandı; öğrencilerin iş görme güçleri gelişti; bu yuvalarda olağanüstü başarılar göze çarpmıya başladı.

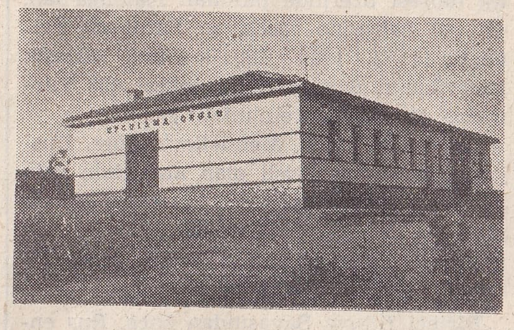
Köy Enstitülerinin kurulması, gelişmesi ile yakından ilgilenen, en çetin ve ağır memleket davalariyle uğraştıkları zamanlarda bile buna vakit ayıran, bütün enstitüleri gezip inceliyen İsmet İnönü, bu kurumların gördükleri hizmeti, 25 ağustos 1942 de şu sözleriyle belirtmişlerdir: "Samsuna gelinciye kadar Köy Enstitülerinden üçünü gördüm. Kız ve erkek köylü çocuklarımız hem müessesselerini kuruyorlar, hem de ileride ifa edecekleri yüksek vazifeleri için hazırlanıyorlardı. Yapıcı, çare bulucu, çalışkan bir ruh bu enstitülerin hayatına hâkim olmuştur. Bu durumu görmekten pek memnun oldum. Pek ümitliyim. Türk kızlarının müstesna haysiyeti ve ciddi vazife severliği bütün mekteplerimizde olduğu gibi Köy Enstitülerinde de göze çarpmaktadır.. Öğretmenler ve enstitü müdürleri Türk köyünün geleceğini sağlam temellere istinadettirmek için aşkla çalışıyorlar. İktidarlı, fedakâr ve vatansever köy öğretmenleri yetiştirmek enstitülerin mukaddes emelleridir. Şüphe yok ki enstitü öğretmenlerine ve müdürlerine düşen vazife hepimiz için, her vatansever için imrenilecek, heves edilecek bir vazifedir...."

IV. **Enstitülerin özellikleri:** Bu kurumların kendi bünyelerinden gelme başlıca özellikleri şunlardır: 1) Enstitüler modern birer köy gibi kurulmuştur. Eskiden kalma binalardan faydalanan bir iki enstitü istisna edilecek olursa diğerlerinin projeleri her şeyi tamam ideal, bir köy örneğindedir. Öğrenciler bu kurumlarda temiz ve güzel yolları, elektriği, bağ ve bahçeleri, korulukları, oyun ve spor alanları, posta ve telefon tesisleri, radyosu, sinema veya tiyatrosu, yüzme havuzu bulunan; rasyonel esaslara göre iş görülen bir köyde cereyan eden hayatı yaşayarak, öğretim programlarında yer alan

Savaştepe Köy Enstitüsü binaları

bilgileri öğrenirler; okuma, müzik, dinleme, millî oyunlar oynama, çeşitli teşkilleri idare etme, yardımlaşma, yüzme, bisiklet, motör veya motosiklet kullanma, kürek çekme, saz veya mandolin çalma, spor yapma, ziraat ve sanat işlerinde çalışma, hayvanlara bakma gibi, alışkanlıkları kazanarak yetişirler. 2) Enstitülerde çalışan öğretmenler, memurlar, usta öğrenciler kendileri için yapılan evlerde ailelerine mensup kimselerle beraber otururlar. Öğrencilerle beraber enstitü mensuplarının sayısı 800 - 1200 arasındadır. Bu duruma göre her enstitü nüfusu oldukça kalabalık bir köy demektir. Bu topluluğun kendine mahsus çeşitli ihtiyaçları, istekleri ve ihtirasları vardır. Topluluk kendi kendine bir hava yaratır. Bu, kurumun genel

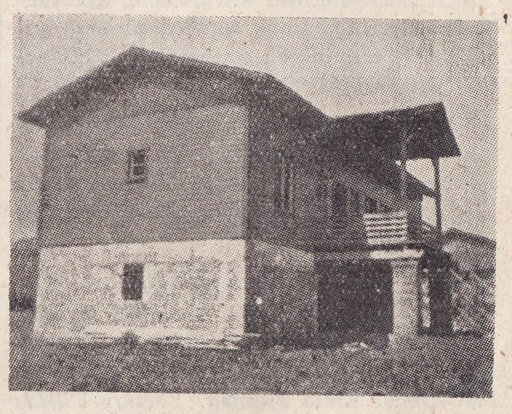
Akpınar Köy Enstitüsü binaları

hayatına türlü türlü etkiler yapar; herkes bu havanın içinde yaşamak zorundadır. Başta müdür olmak üzere enstitü mensuplarının vazifelerinden biri de bu havayı bunaltıcı, üzücü bir hale getirmemiye çalışmaktır. Çünkü o zehirlendi mi kurumun bütün çalışmaları sarsılır. Enstitülerde bu bakımından da onların lehlerine kayıd olunabilecek başarılar sağlanmıştır. 3) Köylerin içine veya kenarına kurulmuş enstitüler, bitişik bulundukları köyle mukadderat birliğine katılan kurumlardır. Köylünün başına gelen bir felâketin acılarını enstitü mensupları onlarla beraber hissederler, dert ortağı olurlar; köyün sevincine onlar da katılırlar. Bu yüzden köylünün yüzü gülünce enstitüdekiler de güler; köylü dertlenince onları da dert sarar. 4) Enstitüler, 4274 sayılı kanunun hükümlerine göre her mezunlarına, hem de köylülere ellerindeki bütün vasıtalarla yardım etmiye mecburdurlar. Bu görevi lâyıkiyle yapabilmeleri için ellerinde çeşitli ve bol vasıtalar bulundurmak zorundadırlar. Taşıt araçları, cins fidan, damızlık hayvan, sağlık levazımı, eğitim vasıtaları gibi. Onlar bu bakımlardan da köylerde müsbet işler görmüşlerdir. 5) Köy Enstitüleri hayattan uzaklaşan, gerçek hayata arkalarını çevirerek, kendi içlerine kapanarak manastır yaşayışı gibi bir hayata sahne olan kurumlar değildirler. Onlar gerçekle her fırsatta temas eden, onun icaplarına göre tedbir alarak ileri ve medenî bir yaşayışa çığır açmıya çalışan, öğrencilerine de bunun yollarını öğreten kurumlardır.

Enstitülerin bu yazıda belirtilen karakterde kurulmalarının sebepleri fırsat düştükçe açıklandı ise de bir noktaya şimdiye kadar doğrudan doğruya temas edilmedi. O mesele de şudur: **Enstitü mezunlarının köylerde gördükleri işler.** Bu cihet 4274 sayılı Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilât Kanununda şu şekilde anlatılmıştır: "Madde 10 — Köy eğitmen ve öğretmenlerinin vazife ve salâhiyetleri ikiye bölünür : A) Okul ve kurslarla ilgili işler; B) Köy halkını yetiştirmekle ilgili işler.

A) Köy eğitmen ve öğretmenlerinin okul ve kurslarla ilgili vazife ve salâhiyetleri şunlardır: 1 — Köy okulu binasının, işliğinin yapılışında ve bahçesinin kuruluşunda çalışmak; 3803 sayılı kanunun on birinci, 3238 sayılı kanunun beşinci maddelerine göre bu okullara verilen eşyayı iyi bir şekilde muhafaza etmek; hayvanlara bakmak ve onları üretmek; 2 — Okula mahsus araziyi örnek olabilecek şekilde işlemek, işletmek, boz bırakmamak; 3 — Köy okulu işliğini, köylülere de faydalı olabilecek şekilde işletmek; 4 — Köyde okul talebesinin eğitim ve öğretimiyle ilgili her türlü tedbirleri almak ve aldırmak; 5 — Talebenin sağlık durumlarını tehdit edici vakaları önlemiye ve gidermeğe çalışmak ve bunun icabettirdiği tedbirleri almak ve aldırtmak; 6 — Teftiş bölgesine giren köylerin okul binalarını yapmak, fidanlıklarını kurmak gibi elbirliği isteyen işlerde birlikte çalışmak ve yardımlaşmak.

B — Köy eğitmen ve öğretmenlerinin köy halkını yetiştirmekle ilgili vazife ve salâhiyetleri şunlardır: 1 — Köy halkının millî kültürünü yükseltmek, onları sosyal hayat bakımından asrın şartlarına ve icaplarına göre yetiştirmek, köy kültürünün müspet kıymetlerini yaymak ve kuvvetlendirmek için gereken tedbirleri almak; millî bayram günlerinde, okulların açılışlarında, mahallî ve millî âdetlere göre kutlanan iş günlerinde törenler yapmak ve bunları, halk türküleri, oyunları, marşları ve müzik aletleri esas tutulmak suretiyle tertip, tanzim ve idare etmek; köy halkını radyodan âzamî derecede faydalandırmak; 2 — Köyün ekonomik hayatını geliştirmek için ziraat, sanat, teknik alanlarında köylülere örnek olabilecek işler yapmak; okullarda sergiler açmak ve diğer münasip yerlerde panayırlar açılmasına yardım etmek; istihsalin artırılması ve ürünlerin kıymetlendirilmesi, köy iş hayatının canlandırılmasiyle ilgili tedbirlerin alınmasında köylülere gereken yardımlarda bulunmak; gidip gelinmesi mümkün yerlerdeki pazar, sergi, panayır, fuar, müze gibi ekonomik hayatın gelişmesiyle ilgili kuruluşlarla halkı ve talebeyi ilgilendirmek, onların buraları ziyaret etmelerine kılavuzluk etmek; ormancılığa ait bilgilerin artırılmasına çalışmak ve orman-

Bir köy enstitüsü öğretmeni evi

ların faydalarını ve korunmalarını anlatmak; kurulmuş köy ormanlarının bakımiyle korunmasında ve yeniden kurulacakların kurulmasında yardım etmek; 3 — Köyde ve yakın muhitlerde bulunan tarih eserleriyle memleket güzelliklerini teşkil eden tabiî ve teknik kıymeti haiz eser ve anıtların onarılması; neslinin tükenmemesi ve körelmemesi lâzım gelen hayvan ve bitki cinslerinin tesbiti ve ko-

runmasiyle ilgili işlerde muhtarla, köylülerle ve ilgili diğer teşkillerle beraber çalışmak; 4 — Köy halkının saadet ve felâketleriyle ilgili bütün işlerde elden gelen her türlü yardımı yapmak, gerekli koruyucu tedbirleri almak ve bu gibi hallerde hükûmet teşkilâtını ilgilendiren işleri zamanında ilgililere yazı ile bildirmek veya gidip haber vermek; 5 — Devletin ve köy halkının umumî menfaatleri ve mukadderatiyle ilgili millî müdafaa, imece, asker ailelerine yardım, orman ve köy yangınlarını söndürme, ortaklama ziraat ve nakil vasıtaları edinme, her türlü kooperatifleri kurma ve işletme gibi hususlarda köylülerle işbirliği yapmak ve bu işlerin icaplarına göre çalışmak; 6 — Muhite ve temin edilecek vasıtalara göre köy gençlerinin yüzücü, kayakçı, güreşçi, binici, atıcı, avcı, bisiklet, motosiklet ve traktör kullanıcı gibi hareketli ve canlı vasıflarla yetiştirilmeleri için gereken her türlü teşebbüslerde bulunmak, mümkün olan tedbirleri almak ve bu hususların gerçekleşmesi için çalışmak. Ziraat işleri için mümkün olan yerlerde vekâlet ziraat mütehassıslariyle valilik ziraat müdür ve muallimlerinin mütalâaları alınır".

Köy Enstitülerinin bu vazifeleri görebilecek öğretmenleri yetiştirebilmeleri için yukarıdan beri anlatılan karakterde kurulup işletilmeleri şarttı. Çünkü başka türlü onlar öğretmen adaylarına yapıcı, çare bulucu bir ruh aşılıyamazlardı. Gelenekçi okulun izini takibeden kurumlar, köye lüzumlu insan tipleri yaratamazlar. Köyü eğitim yolu ile canlandırmak için yeni pedagojinin ilkelerini uygulamaktan başka çare yoktur. Enstitülerde çalışanlar, güç şartlar içinde bunu yapmıya uğraşmışlardır. Onların çabalamaları ve yaratıcı mesaileriyle köyler on iki yıl içinde on beş bine yakın eğitmen ve öğretmene kavuşmuştur. Bu sayı Türkiye'de yüz yıl önce açılmış ilk Darülmuallimin kurulduğundanberi şu veya bu şekilde yetişecek ilk okul kadrolarında yer alan öğretmenlerin sayısından fazladır. Ayrıca 16.000 öğretmen adayı da enstitülerde yetiştirilmektedir.

Köy Enstitülerinin kuruluşuna, gelişmelerine emeğini katmış olanlar, şimdiye kakar belirtilen ülkü ve değerlere bağlanarak çalışmışlardır.

Not: Bu yazıda müşahedelere dayanılarak verilen hükümlerle sırası geldikçe açıklanan rakamlar, Köy Enstitülerinin 1946 - 47 ders yılı başından önceki durumlarına aittir.

[1] *K ı s a B i b l i y o ğ r a f y a : Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilât Kanunu İzahnamesi, Ankara Maarif Matbaası 1943. Maarif Vekilliği Tebliğler Dergisi, Sayı 203. Ahmet Emin Yalman; Yarının Türkiyesine Seyahat, Vatan Matbaası 1944. Köy Enstitüleri II (Maarif Vekilliği yayınlarından) 1944. Şerif Tekben; Canlandırılacak Köy Yolunda, Akçadağ Köy Enstitüsü Basımevi 1947. H. Tonguç; Eğitim Yoliyle Canlandırılacak Köy, Remzi Kitabevi yayınlarından 1947.*

(İsmail Hakkı Tonguç)

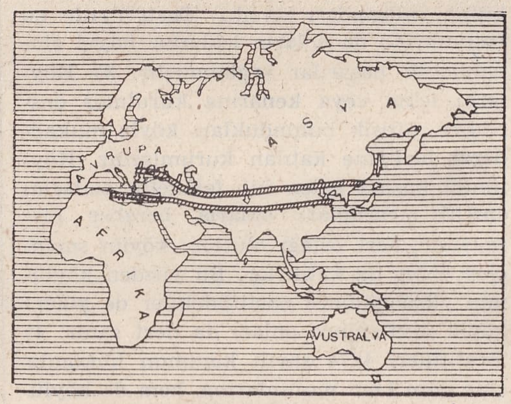
ONDOKUZUNCU YÜZYILDA JEOPOLİTİK DURUM — Dünyadaki milletler arasında yüzyıllar boyunca süren bâzı anlaşmazlıklar olduğunu herkes bilir. Bunlardan biri de, Büyük Britanya ile Rusyanın Asya kıtasında karşılaşan menfaatlerinin doğurduğu ihtilâftır.

Ruslar Uzak Doğu yönünde genişlemeye çok önem vermişlerdir. Seksen yıl zarfında (1850 - 1930) bu milletin demografik merkezi, 820 kilometre yer değiştirmiş yani 36. tul dairesi üzerinde bulunan Kalouga'dan, 46. tul dairesine rastlayan Saratov'a gelmiştir (1850 - 1920 yılları arasında Birleşik Amerikanın demografik merkezi 408 kilometre yer değiştirebilmiştir.)

Rus bilgini D. I. Mendeliev'e göre, Rusyanın iskâna elverişli olan arazisinin orta noktası, yani demoğrafik merkezi Omsk şehri dolaylarına raslamaktadır. Bu da gösteriyor ki Rusyanın Asyadaki topraklarındaki nüfusu artmaktadır.

Birinci Dünya Savaşından önce, Rus endüstrisi genel olarak, Avrupadaki arazide bulunuyordu. Yani dokuma endüstrisi Moskova, ağır endüstrisi Petersburg ve Ukraynada, kömür de Doneç havzasında idi. Ural dağlariyle Polonyadaki endüstriler muhite raslıyorlardı ve ikinci derecede idi.

Rusya 1880 - 1890 yılları arasında Sibir-

yanın kolonize edilmesine çalıştı ve bu iş 1914 e tekaddüm eden yedi yıl içinde son haddini buldu. Her nekadar buraya yapılan muhaceret Birinci Dünya Savaşından sonra fasılalara uğramışsa da, Moskova hali vakti yerinde olan çiftçileri buraya nefyetmekten geri durmadı. Ayrıca beşer yıllık endüstri plânlarile Asya Rusyasının endüstrileşmesini ileri götürmiye çalıştı. Bu plânlar, daha ziyade Urallarla Altay bölgesinde ağır endüstri kurmayı ve buralardan kömür istihsâl etmeyi hedef tutuyorlardı. Tarihçi G. V. Vernadski'ye göre aşağı Ural ile Volga - Altay'ın teşkil ettiği köşe, Rus ekonomik hayatının parlak bir yeridir.

Rusya bir taraftan Asyayı endüstrileştirmiye gayret ederken, bir taraftan da yayılmıya devam ederek Behrenk boğazından Amerikaya da geçmiş ve bu kıtanın kuzey - batı kısmında, 51 arz derecesine kadar olan bölgeyi işgal etmiştir. 1825 yıyında Kaliforniyada İspanya ile yapılan nüfuz bölgeleri tahdit andlaşmasiyle Rusların Amerikadaki ilerleyişi durmuştur.

İngiltere tarafından desteklenen Monroe doktrininin ilânı, Amerikalıların Rusları topraklarından çıkarmalarına vesile olmuş ve nihayet 1867 de Alaskanın Amerikaya satılmasiyle Rusların Pasifikte kurmayı düdündükleri imparatorluk sona ermiştir. Her nekadar yedi yıl daha sonra "Doğu Kalesi" denilen Vlâdivostok, Japon denizi kenarında tesis edilmişse de, bu kale denizden gelecek taarruza karşı bir savunma merkezi olmuştur.

Ruslar Pasifike ait plândan vazgeçmek zorunda kalınca Amour eyaletini işgal etmişlerdir (1860 daki Pekin andlaşması). 1890 a kadar Asyada pasif bir duruma geçen Rusyanın bu tarihten sonra canlı bir tacavüz ruhu taşıdığı görülmüştür.

Rusya, Onsekiz ve Ondokuzuncu Yüzyıllarda İstanbuldan Vlâdivostok'a kadar uzanan politik ve stratejik bir hat boyunca güney yönünde sıcak denizlere yani Akdeniz, Hint Okyanusu ve Pasifik'e de inmiye gayret etmiştir. Yalnız Rusların bu gayeye ulaşmak için sarfettikleri enerji her zaman ayni bölgede toplanmamıştır. Biz bu bölgeleri jeopolitik bakımdan üçe ayırabiliriz: 1) Yakın Doğu: Boğazlarla Karadeniz havzası hattâ Balkanlar, 2) Orta Asya : İran, Afganistan, Türkistan, 3) Uzak Doğu.

Ruslar Ondokuzuncu Yüzyılda gayretlerini, Tunadan Pasifike kadar uzanan bu jeopolitik hattın birinci kısmında toplanmışlardır. Boğazlarla Balkan yarımadasına hâkim olmıya kalkan Rusya, karşısında İngiltereyi bulmuştur. Vernadski'ye göre 1844 de Londra ile Petersburg arasında Türkiyenin paylaşılması için gizli bir anlaşma yapılıncaya kadar bu bölgeye ait İngiliz - Rus ihtilâfı sürmüştür. Henüz bu mesele halledilmeden de Hindistan meselesi ortaya çıkmıştır. İkinci Catherine ile Birinci Paul Hindistanı ele geçirmek istemişler; Fransa da Rusyayı bu yolda teşvik etmiştir. Birinci Napoléon'un 2 şubat 1808 de çara yazdığı mektupta 50.000 kişilik bir Fransız - Rus ordusunun Hindistana gönderilmek üzere teşkil edilmesi teklif edilmişti.

Kırım muharebesiyle, birinci bölgede duran faaliyet bu sefer orta bölgeye intikal etmişti. 1860 da Kafkşaların alınması sona erince Türkistan yönünde hareket başladı. İngiltere Rusların batı bölgesine ait projelerini, Türkiye, Piomente ve Fransayı bir araya getirerek nasıl karşılamışsa bu sefer de, Orta Asyadaki Rus ilerleyişini Afganistan ve Belücistan üzerinde hâkimiyet tesis etmekle durdurmuştur. (1876 - 1880). Afganistanın Ruslara yaptığı sınır andlaşması Hindistanla Rusya arasında bir tampon hükûmetinin doğmasına sebeb olmuş; bu sefer Rusların jeopolitik emperyalizmi daha doğuya kaymıştır (Krokiye bakınız).

Takriben 1890 danberi Rus siyasî menfaatleri Uzak Doğuda toplanmaya başlamıştır. Her nekadar bu tarihten 1904 e kadar burada ilerlemişse de bu daha ziyade Pasifik'e olan ilgisini kesmemek için belirli bir kıyı parçasını elde tutmak gayesile yapılmıştır. Çünkü burada da, Amerikalıların Uzak Doğu sahnesine çıkmalarından korkmuşlardır. Filhakika bu tarihte Amerikalıların Behrink boğazının altından geçmek şartiyle Yukon - Lena - Baykal gölü yönünde yol yapmayı tasavvur ettikleri duyulduğu gibi, gene ayni milletin bir ticaret merkezi haline gelen Commandeur adaları hakkındaki görüşleriyle Kamçatka yarımadasında elde edilen tâvizler, Vrangel adaları yüzünden Kanada ile hâsıl olan ihtilâf Uzak Doğudaki Rus

arazisinin geleceği hakkında Petersburg'u şüpheye düşürmüştür.

Ruslar Uzak Doğudaki güvenliklerini sağlamak için taarruza geçince, karşılarına Anglo - Saksonlar dikilmişler ve 1902 - 1903 de Mançuriden çekilmeyi kabul etmeyince de bunlara Japonlar da katılmıştı. Hattâ bu yüzden Amerikan topçekerleri Rusların elinde bulunan Ninch - Wong koyuna gelip demir bile atmışlardı.

Uzak Doğu ihtilâfını körükleyen gene İngiltere olmuştur. 1899 yılı sonunda Salisbury kabinesinde sömürge nazırı olan Joseph Chamberlain Alman Hariciye Nazırı Bülow'a: "Çindeki Rus nüfuzu gittikçe artacak, esefle söyliyelim ki Ruslar İngilizlerden daha iyi Asya milletlerini temsil edebiliyorlar." demiştir. Chamberlain Rus silâhlariyle mücehhez ve Rus subaylarının komutası altındaki binlerce Tatar ve Çinlinin Rus ordusunu bir zaman gelip takviye edebileceklerini; böyle bir orduya karşı koyamıyacaklarını; Ruslar tarafından İran ve Çinden koğulmayı kabul etmiyeceklerini; bu iki memleketle beraber Türkiyenin de ayakta durmasından İngilterenin büyük menfaati olduğunu; fakat, bu memleketlerin desteksiz ayakta duramıyacaklarını da söylemiştir.

Mister Chamberlain'in bu sözleri Sovyet Rusyanın Balkanlardan başlıyarak Port - Arthur'a kadar uzanan jeopolitik taarruz hattiyle Britanyanın Doğu Akdenizden başlıyarak Yang - Tsé ağzına kadar uzanan aynı mahiyetteki savunma hattını gayet iyi şematize eder. Chamberlain'in söylediği bu sözler, büyük ve derin bir görüşün ifadesidir. Nitekim Salisbury'den sonra iş başına gelen Balfour 1902 yılı sonunda, Britanyanın dünya çapındaki nüfuz bölgesinin jeopolitik tâyinini yaparken, bu hattan bahsetmiştir.

Fransız - İngiliz münasebetleri 1898 başında bozulmıya yüz tutunca Londra Uzak Doğuda Ruslarla anlaştı ve ona bu bölgede umduğundan daha büyük yani Sarınehir havzasına kadar uzanan sahayı nüfuz bölgesi olarak verdi. Bundan maada Türkiye de paylaşılacak olursa, Ruslar Karadeniz, Çanakkale boğazlariyle Karadeniz havzasını ve Bağdad'a kadar bütün Fırat havzasını nüfuz bölgesi olarak alacaklardı.

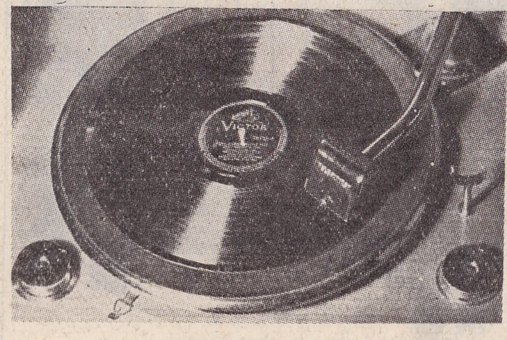
Salisbury'nin yaptığı bu iş yalnız Fransaya karşı değil ayni zamanda Almanyaya da karşı idi. Çünkü bu devrede Almanlar, gerek Yakın, gerekse Uzak Doğudaki Rus - İngiliz nüfuz bölgelerinin aralarına girmek istiyorlardı. Almanyanın 1899 aralık ayında Kiao - Tchéou'ya elkoymasiyle, 1899 ocağında Bağdad demiryolunu yapmak için akdettiği mukavele basit bir tesadüf eseri değildir.

Almanlar her nekadar bu iki hükümetin nüfuz bölgeleri arasına girerek bunları birbirine düşürmeyi tasarladılarsa da muvaffak olamadılar. Netice itibariyle Ruslarla İngilizler Almanyaya karşı birleştiler. Fakat, Ruslar bu devrede, Uzak Doğu bölgesinde İngiltereden tekrar ayrıldılar; bu sefer Çinlilerle dost oldular. Bu tarihte Çin, Japonyadan çekiniyordu. Japonlar 1894 - 1895 de Çini mağlûb edince aşırı taleplere girişmişlerdi. Ruslar bundan faydalanmıya kalktılar Avrupada da biraz durumu müsait bularak hakikatte pratik hiçbir fayda temin etmediği halde Uzak Doğu işinde Almanya ve Fransa ile anlaştılar. İngiltere evvelâ Uzak Doğu işlerinde Ruslarla uzlaşmak istedi. Bunun mümkün olmadığını anlayınca da Japonya ile anlaşmıya kalktı.

Kısa bibliyografya: Vernadski; The expansion of Russia, dans Transaction of the Connecticut Academy of Arts Ancients. vol XXXI. La lutte pour le Pacifique. British Documents on the Origin of the War 1898 - 1914 vol. I.

(Kurmay Hamza Gürgüç)

PLÂK ARŞİVİ (DİSKOTEK) — On Dokuzuncu Yüzyılın sonlarına doğru büyük muhteri Edison tarafından icadedilen gramofon, hemen hiçbir icada nasibolmıyan bir alâka ve heyecanla karşılanmıştır. Sesleri bir silindir (üstüvane) yahut yuvarlak bir disk üzerine zapt ve muhafaza

Gramofonda bir plâk çalınırken

etmek ve istenildiği zaman dinletilmek imkânını sağlayan bu icat medeniyet ve sanat dünyasına çok büyük bir hizmet olmuştur. Önceleri basit bir esasa dayanan gramofon daha sonra geliştirilerek radyo ile işbirliği yapmış, "pick-up" denilen mükemmel şekli almıştır. Bugün gramofon kendi başına da kullanılmakla beraber "pick-up" ın malik olduğu, sesi istendiği kadar azaltıp çoğaltmak ve süzmek gibi hususiyetleri olmadığından yerini yavaş yavaş elektrikli kardeşine terketmektedir.

Plâk üzerine ses alıcı makineler ise icadedildiklerindenberi büyük bir tekâmüle mazhar olmuşlardır. Plâklar ilk zamanlar silindir biçimli idiler. Sonra disk şeklinde yapılmışlardır. Bunlar ihtiva ettikleri maddeler yüzünden son zamanlara kadar kolayca kırılmakta idiler. Hâlen plâstikten yapılan plâklarda bu mahzur da ortadan kalktığı gibi uzun eserleri pek küçük satıhlar üzerine zaptetmek imkânı da hâsıl olmuştur. Ayrıca radyo yayım müesseselerinde film ve tel üzerine ses alınmaktadır.

Gramofonun sağladığı imkânlar ve faydalar pek geniştir. Tarihî nutukların ve edebî eserlerin siyaset ve sanat şahsiyetlerinin orijinal sesleriyle tespiti, yabancı dil öğretimi, hattâ tiyatro ve merasim sahnelerinin alınması bunların başında gelir. Fakat plâk umumiyetle musiki eserlerinin tespit ve yayımı için kullanılır. Birçok büyük plâk fabrika ve müesseseleri pek geniş ölçüde bu çeşit eserleri satışa arzederler. Beğendiğimiz bir musiki eserini istediğimiz zaman dinlemek imkânı şüphesiz büyük bir zevktir. Bu suretle ruhumuzun gıdasını plâklarla tatmin etmiş oluruz. plâk medenî insanların musiki terbiyesi bakımından da büyük bir rol oynar. Bu sayede musiki zevkı ve kültürü, ruhun sanat ve estetik cephesi gelişir. Bu kıymetli vâsıtayı bu yolda kullanabilmek için seçilen plâklar üzerinde titiz davranmalıdır. Millî musikimize ait eserler bahsinde bu bilhassa önemlidir. Batı musikisine gelince; bu çeşitli musiki âlemi, bütün medenî insanlığa hitabetmektedir. Evimizin kütüphanesinde dünya klâsiklerine nasıl önemli bir yer ayırmak lâzımsa, aynı itinayı "diskotek" denilen plâk kütüphanelerimiz için de göstermeliyiz.

Hepimizin millî musikimizden başka, Batı musikisinin muhtelif kollarından birine karşı meylimiz vardır. Bu çeşit eserlere karşı hiçbir sevgisi olmadığını iddia eden bâzı kimselerin bile Franz Lehar'ın pek popüler operetlerinden bâzı şarkılara yahut her hangi bir Strauss valsine ıslıkla iştirak ettiğini görmüşüzdür. Böyle bir kimse eğer evinde bu yolda diğer bâzı eserler de bulundurursa duyulan zevk meraka dönecektir. Çünkü hepimizin bildiği gibi klâsik Batı musikisini anlamak, bu eserleri tanımak ve sevmektir. Bâzı kimseler operet, bâzıları opera, bâzıları da oda musikisi eserlerini severler. Tabii bu gibi kimselerin evinde zevk duydukları musiki çeşitlerinden plâklar daha çoktur. Fakat işin doğrusu, evimizde Batı musikisine ait umumi bir koleksiyon bulundurmak, ayrıca da merakımız olan musiki nevine ait bölümü zenginleştirmektir. Bu sahada geniş bir fikir verebilen plâk koleksiyonu hangi eserlerden meydana gelmelidir? Burada kültürlü, medenî bir aile yuvasında bulunması lâzım gelen Batı musikisi örneklerinin, salâhiyetli eserlere dayanarak bir listesini veriyoruz.

Opera, operet ve şarkılar: (Bu çeşit esrlere ait bir plâk seçilirken taganni sanatkârlarının şöhret ve kabiliyetlerine bilhassa dikkat etmelidir. Ayrıca bahis mevzuu aryaların aidoldukları operalar ve bestecileri hakkında bilgi edinmek çok yerinde olur. Aşağıdaki listede taganni sanatkârları misal olarak zikredilmişlerdir):

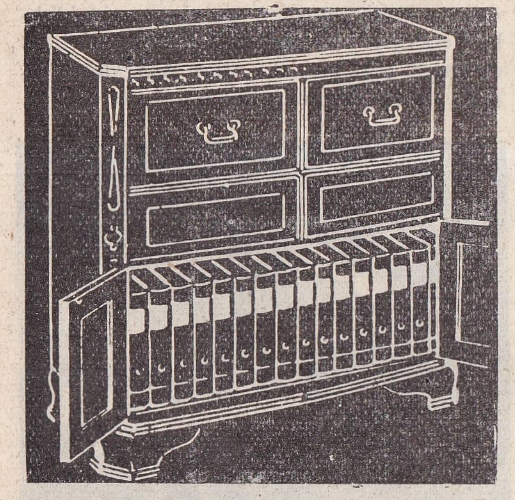

Radyoda bir plâk çalınırken

1) Aïda: Guiseppe Verdi, "Celeste Aïda, forme divina" (İtalyanca) - Beniamino Gigli (Sahibinin Sesi DB-3225). 2) Barbiere di Siviglia: Rossini, "Una voce poco fa" (İtalyanca) - Tetrazzini (Sahibinin Sesi DB-1979). 3) La Bohême: Puccini, "Che gelida manina" (İtalyanca) - Beniamino Gigli (Sahibinin Sesi DB-1538). 4) Carmen: Georges Bizet, "La fleur que tu

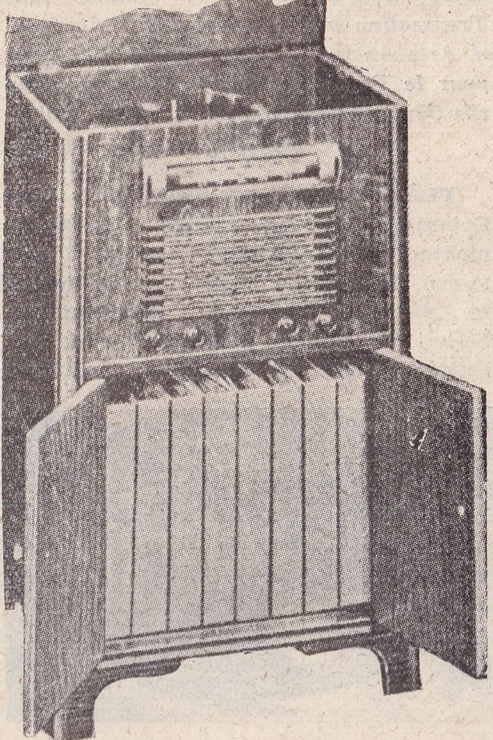
m'avais jetée" (Fransızca) - Jussi Bijorling (Sahibinin Sesi DB-3803). 5) Der Fliegende Hollaender: Wagner, "Santa'nın Balladı" (Almanca) - Rethberg (Sahibinin Sesi DA-1115). 6) Fidelio: Beethoven, "Leonore'nin resitatif ve aryası" (Almanca) - Kirsten Flagstad (Sahibinin Sesi DB-3439). 7) Don Giovanni: Mozart, "Madamina il catalogo" (İtalyanca) - Fedor Çalyapin (Sahibinin Sesi DB - 994). 8) Der Fledermaus: Johann Strauss, "Klaenge der Heimat" (Almanca) - Maria İvogün (Sahibinin Sesi DB-4412). 9) Die Forelle "Alabalık": Schubert, "Lied" (Almanca) - Kirsten Flagstad (Sahibinin Sesi DA - 1586). 10) Serenade: Schubert, "Şarkı" (Almanca) - Beniamino Gigli (Sahibinin Sesi DA - 1657).

Klâsik enstrümantal eserler (Albümler) — (Bu eserleri seçerken bu sefer orkestra şeflerinin ve orkestraların şöhret ve sanat kudretlerine dikkat etmek veya bu hususta bilgi sahibi kimselere danışmak lâzımdır. Eserler ve besteciler hakkında bilgi edinmek çok faydalı olacaktır. Bu bahiste kullanılan eser numaraları bestecinin yalnız o şekil musiki için yazdığı eserin sayısını işaret eder. Opus ise aslında lâtince bir kelime olup "eser" mânasında kullanılır. Bu kelime bestecinin her nevi eserlerinin karışık olarak kronoloji sırasına göre numaralandırılmasını ifade eder): 1) Konçerto No. 5 (İmperial): Betthoven, (piyano ve orkestra için) Arthur Schnabel ve Londra Senfoni Orkestrası (Sahibinin Sesi DB - 1685-9), (Polydor L. M. 67082-86). Konçerto re majör, op. 61: Beethoven (Keman ve orkestra için) Heifetz ve N. B. C. Senfoni Orkestrası (Sahibinin Sesi DB-5724-27). 2) Konçerto K. 622 Mozart (klârnet ve orkestra için) Reginald Kell ve Londra Filârmonik Orkestrası (Sahibinin Sesi C-3167 - 70). 3) Konçerto re majör: Çaykovski, (keman ve orkestra için) Heifetz ve Londra Filârmonik Orkestrası (Sahibinin Sesi DB-

Bir diskotek

3159162). 4) Konçerto la minör: Grieg, (piyano ve orkestra için) Backhaus ve New Senfoni Orkestrası (Sahibinin Sesi DB- 2074-76). 5) Konçerto la minör: Schumann (piyano ve orkestra için) Myra Hess ve Orkestrası (Sahibinin Sesi C-2942-45). 6) Sonat si minör: Chopin, (piyano için) Brailowski (Sahibinin Sesi DB-3700-3702). 7) Sonat "Kreutzer": Beethoven, (piyano ve keman için) Yehudi ve Hephzibah Menuhim (Sahibinin Sesi DB-240912), Polydor, L. M. 67062-5). 8) Senfonik Varyosyanlar: Cesar Franck (piyano ve orkestra için) Cortot ve Londra Senfoni Orkestrası (Sahibinin Sesi DB-2185-86). 9) Trio No. 1: Schubert (piyano, keman ve viyolonsel için) Cortot, Thibaud ve Casals (Sahibinin Sesi DB-947-50). 10) Valse Caprice: Ru-

Bir diskotek daha

binstein ve Liebestraum: Liszt (piyano için) Rubinstein (Sahibinin Sesi DB-2702).

Orkestra eserleri (Tek ve albüm şeklinde eserler) — 1) Arlesienne Süiti No. 1: Bizet, Stokovski ve Philadelphia Ork. (Sahibinin Sesi D-1801-3) (Polydor L. M. 66799-801). 2) Sevil Berberi Uvertürü: Rossini, Toscanini ve Philadelphia Ork. (Sahibinin Sesi D-1835). 3) Mavi Tuna ve Viyana Ormanlarından Efsaneler (vals): Johann Strauss, aynı orkestra (Sahibinin Sesi DB - 3821) (Columbia DB-9218, Polydor 27040). 4) Bolero: Ravel, Boston Promenade Orkestrası (Sahibinin Sesi C-2954-55). 5) Ceviz Kıran Süiti: Çaykovski, Londra Filârmonik Orkestrası (Sahibinin Sesi C - 2922-24) (Telefunken E. 1406). 6) Danse Macabre: Saint Saens, Philadelphia Ork. (Sahibinin Sesi DB-3077). 7) Eine Kleine Nacht Musik (serenad): Mozart, Viyana Filârmonik Orkestrası (Sahibinin Sesi DB - 3075). 8) Finlândia (senfonik şiir): Sibelius, Philadelphia Ork. (Sahibinin Sesi DB - 1584). 9) Macar Rapsodisi: No. 2: Franz Liszt, Philadelphia Ork. (Sahibinin Sesi DB-3086) (Polydor L. M. 95424). 10) Peter ve Kurt (konuşma refakatli senfonik şiir): Prokofief, Boston Senfoni Orkestrası (Sahibinin Sesi DB-3900-2). 11) Petruşka (bale musikisi): Stravinski, Philadelphia Ork. (Sahibinin Sesi DB-3511). 12) Romeo ve Juliet (senfonik uvertür): Çaykovski, Londra Senfoni Orkestrası (Sahibinin Sesi C-3216-8). 13) Süit No. 3: Bach, Busch Oda Orkestrası (Sahibinin Sesi DB-3018-22). 14) Senfoni No. 6 (pastoral): Beethoven, B. B. C. Senfoni Ork. (Sahibinin Sesi DB - 3333-37). 15) Senfoni No. 5 (Yeni Dünyadan): Dvorak, Çek Filârmonik Orkestrası (Sahibinin Sesi C-3949-53). 16) Senfoni re majör: Franck, Philedelphia Ork. (Sahibinin Sesi DB - 3226-30). 17) Toccata ve Fugue re minör, Bach, Philadelphia Ork. (DB-2572) (Polydor L. M. 95159). 17) Haydn'ın Bir Temi Üzerine Varyasyonlar: Braneş New York Filârmonik Senfoni Orkestrası (Sahibinin Sesi DB-3031-32). 18) Guillaume Tell (uvertür): Rossini, N. B. C. Senfoni Orkestrası (Sahibinin Sesi DA - 1605-6) (Columbia DB-5058-59).

Hafif musiki (Dans musikisi) — Dans musikisi eserleri, bilindiği üzere, gerek nevileri gerek melodileri bakımından hemen daima zamana, yani modaya tabidirler. Bir mevsim çıkan bir dans şarkısının ertesi yıl bir köşeye atıldığı her zaman görülür. Bununla beraber caz musikisi edebiyatının eskimiyen, âdeta klâsikleşmiş eserleri yok değildir. Fakat bunlar hakiki caz meraklıları tarafından bile seyrek olarak dinlenirler. Caz musikisi orkestralarının, bu nev'e ait plâklar alınırken daima göz önünde tutulması lâzımdır. Caz klâsikleri için tavsiye edilecek orkestralar daha ziyade şunlardır: Whitman; Armstrong, Geraldo, Goodman, Show, Ellington, Basy.

(Faruk Yener)

RAİF EFENDİ, MAHMUT (İNGİLİZ MAHMUT EFENDİ) — (Ölümü 1807). Teceddüt tarihimizin unutulmaz bir siması. Mahmut Raif Efendi 1222 (Milâdi 1807) de Karadeniz boğazı istihkâmlarına memur olduğu sırada Boğazdaki yamaklara "Nizamı Cedit" elbisesi giydirmiye teşebbüs ederken mürteci âsilerin elinde parçalanan ve bu suretle geçen yüzyılın başlangıcında Türkiyenin girmiş olduğu teceddüt devresindeki hizmetinden dolayı irticaın gayzına ilk kurban giden yüksek bir şahsiyettir. "Yiğit, lâkabiyle anılır" sözünü bazan suiistimal eden efkârı umumiye, kim bilir hangi mürteci kafa tarafından zavallı Mahmut Raif Efendi'ye yamanmış olan "İngiliz" lâkabına o kadar alışmış olacak ki tarihlerimizde biçarenin adı hemen daima "İngiliz Mahmut Efendi" diye geçer. Halbuki Mahmut Raif Efendi'nin İngilizlikle hiçbir alâkası yoktur. Kendisi Türk oğlu Türktür. İngiltereye gitmesi, frenkçe öğrenmesi, fransızca resimli kitap çıkarması gibi sebepler kendisine bu lâkabın verilmesine her nedense kâfi görülmüş olmalıdır.

Mahmut Raif Efendi, bir aralık Ambar Emanetinde bulunmuş ve gençliğinde "Koyun saatı" diye şöhret almış olan "Divanı Hümayun hacegânından" İsmail Efendinin oğludur. Gençliğinde Sadaret Mektubi Odasına memur oldu. Tambur çalmaktaki mahareti dolayısiyle devrin ricaline ve bilhassa Reisülküttap Raşit Efendi'nin dairesine intisabetti. 1208 Hicret yılında (Milâdi 1793) Türkiyenin ilk daimi sefiri olarak Londraya gitmiş olan Yusuf Agâh Efendinin refakatine başkâtip tâyin edildi. Bu memuriyeti Mahmut Raif Efendinin inkişafı için mühim bir vesile oldu. Mahmut Efendi, Londrada fransızcayı mükemmel öğrendiği gibi, coğrafya, tarih, siyasiyat ve hukuk gibi ilimlere

de çok çalıştı. İstanbula avdetinde Türkiyenin askerlik sahasında meydana getirdiği yenilikleri Avrupalılara göstermek üzere fransızca olarak yazdığı "Tableau des Nouveaux Réglements de L'Empire Ottoman" adlı kitabını gene İstanbulda resimli olarak bastırdı. Bu kitap, o zaman memleketimizde kurulmuş olan "Nizamı Cedit" teşkilâtı hakkındadır. Muharrir, eserinin mukaddemesinde kitabı neşirden maksadı ne olduğunu izah ederken: "Osmanlı İmparatorluğu'nun kuvvetleriyle menabii varidatı hemen bütün Avrupaca meçhuldür. Bu cihetleri hakkında doğru malûmat verecek hiçbir eser yoktur. Onun içindir ki, bu muhtasar eserin nazarı alâka ile görüleceğini ümide cesaret ediyorum." demiştir. Raif Efendinin eseri matbaacılık tarihimize şeref verecek nefis bir âbidedir ve hendese ve cebir müderrisi Abdurrahman Efendinin idaresi altındaki "Yeni Mühendishane Matbaası"nda basılmıştır (Gurrei muharrem 1213 - 15 haziran 1798). 21 × 32 eb'adında altmış büyük sayfadan ibaret olan bu eser; mukaddeme, methal ve hatimeden başka, ordu levazımının temini, yeniçeriler, cebeciler, topçular, barut imali, arabacılar, serdengeçtiler, sevkiyat, humbereci (kumbaracı), lâğamcı, tersane, Karadeniz boğazı istihkâmları, Levent Çiftliğinde askerî talimler" hakkında on beş fasılı havidir. Bundan başka esere levha halinde nefis 27 resim ilâve olunmuştur. Bu resimler, muhtelif çapta Türk toplarına, Azatlı Baruthanesinin dahilî ve haricî manzaralarına, Tophane, eski Baruthane, Humberahane (Kumbarahane), Mühendis hane, Tersane havuzu, Levent Çiftliği manzaralarına, Tersanede inşa edilen muhtelif gemi resimleriyle gemi ve istihkâm plânlarına ve Nizamı Cedit askerlerinin talim esnasında ve ordugâhtaki vaziyetlerine dairdir. Bu resimlerin bizzat Mahmut Raif Efendi tarafından yapılmış olması pek muhtemeldir. Zira Mahmut Raif Efendinin biyografisinden bahseden tarihler, kendisinin resim yapmakta da mahareti olduğunu yazarlar. Hattâ Londradan döndükten sonra bir aralık Korfu üzerine sevkedilen Türk donanmasında müsteşar sıfatiyle bulunduğu sırada "Korfu" nun resmini yapıp takdim etmiş ve mükâfatan Beylikçilik mansıbına tâyin olunmuştu.

Mahmut Raif Efendinin coğrafyaya dair de kıymetli bir eseri vardır. Bu eseri kendisi Londrada iken muhtelif eserlerden derliyerek fransızca kaleme aldı. (Muhterem Necip Asım Bey'in "Tercümanı Hakikat" ve "Servetifünun" nushayı mahsusasında neşredilen makalesinde Mahmut Raif Efendi'nin bu eserini ingilizce kaleme aldığı yazılıyor. Bursalı Tahir Bey merhum da "Osmanlı Müellifleri" nin üçüncü cildinde Mahmut Raif Efendi'nin tercümei hali sırasında aynı fikirde bulunuyor. Halbuki Mahmut Raif Efendi'nin ilk eserinin yukarıda tercüme edilen mukaddemesinde görüleceği veçhile o Londrada ingilizce değil, fransızca tahsil etmiştir. İstanbulda neşrettiği eseri de fransızca kaleme almıştır. Mahmut Raif Efendi'nin aynı zamanda kitap yazacak derecede ingilizceyi elde etmiş olması bence müstebattır). ve avdetinde türkçeye de tercüme etmek istediyse de 1215 tarihinde reisülküttap (hariciye nazırı) olunca işinin çokluğu tercümeye mâni oldu. Nihayet, bu eserinin tercümesini Türkiyenin Viyana Maslâhatgüzarı olan "Yakvaki" ye havale etti. "Yakvaki" nin tercümesi hem Mahmut Raif Efendi, hem vakanüvis Ahmet Vâsıf Efendi tarafından tashih edilmiş ve 1219 tarihinde Müderris Abdurrahman

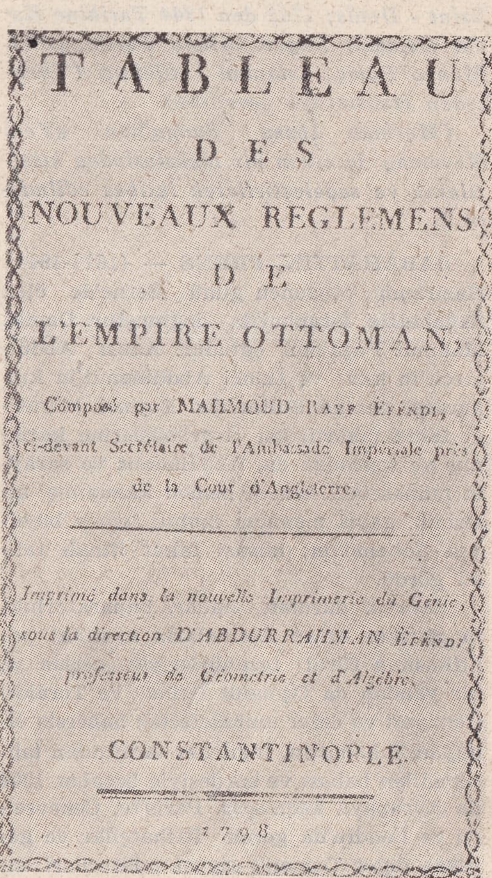
Mahmut Raif Efendi
(Zamanında yapılmış bir portreden)

Efendi'nin idaresi altındaki "Darüttıbaatülâmire" de nefis bir surette tabolunmuştur. 38 × 55 eb'adında seksen sayfadan ibaret bulunan bu eserin adı "Acaletülcoğrafya" dır. Kitabın sonuna "Mahruseyi Üsküdar'da müceddeten bina ve inşa buyurulan tabıhaneyi humayûnda" bir sene evvel, yani 1218 de gene nefis bir tarzda basılmış olan ve 24 kıt'a haritayı ihtiva eden "Cedit Atlas Tercümesi" ilâve olunmuştur.

Mahmut Raif Efendi 1215 ten 1220 ye kadar dört buçuk sene müddet reisülküttaplık mansıbında kaldı. Fransızların Mısırda bulundukları ve Vehabilerin Hicaz'ı istilâsı sırasına ve devletin dahilî ve haricî birçok buhranlarla sarsıldığı bir devreye tesadüf eder. Bu müddet zarfında Mahmut Raif Efendi çok ehemmiyetli güçlükler karşısında kaldı. Bununla beraber Mahmut Raif Efendi bu güçlükler arasında elinden geldiği kadar devletin menfaatine ve Nizamı Cedit teşkilâtını teyide çalışmıştır. Ezcümle İstanbuldaki ecnebi sefirlerine gönderdiği bir notada dahilî gümrüklerde ecnebilerin Türk tacirlerinden daha imtiyazlı bir muamele istemiye hakları olmadığını ileri sürerek bundan sonra ecnebi tacirlerin dahilî gümrüklerde Türk tacirlerin tediye ettiği rüsumu aynen vermiye mecbur olduklarını tebliğ etmiştir.

Mahmut Raif Efendi teceddüdün ve Nizamı Cedidin pek hararetli tarafları idi. Hattâ onun için mütaassıp mürteciler kendisini hiç sevmezlerdi, hattâ Mahmut Raif Efendi'nin 1220 de Reisülküttaplıktan azlinden bahseden Cevdet Paşa, tarihinde bu azlin yeniçeriler ile onların gayretini gü-denlere bir nevi tarziye olduğunu yazıyor. Mahmut Raif Efendi'nin azli çok sürmedi, bir müddet sonra "Ruznamçei Evvel" oldu. Muhterem Osman Ferit Bey tarafından neşredilmiş olan "Vak'ai Cedit" adlı kıymetli bir tarihî vesikada Üçüncü Selim devrinde İngiliz donanması İstanbulu tehdidettiği sırada Mahmut Raif Efendi'nin, Kadıköyündeki sahilhanesinde İngiliz amirali ile müzakere hususunda da hizmeti sebkettiği yazılıdır.

Mahmut Raif Efendi "Ruznamçe" cilik mansıbında çok az kaldı. Ordunun İstanbuldan çıkışı sırasında Karadeniz Boğazı istihkâmlarına nazır oldu. O esnada İstanbulda Sadaret Kaymakamı Köse Musa Paşa ile Şeyhülislâm Topal Ataullah Efendi bir taraftan Üçüncü Selim'e karşı Nizamı Cedide taraftar göründükleri halde gizlice Nizamı Cedit aleyhtarlarının başında bulunuyorlardı. Veliaht Mustafa (Dördüncü Mustafa) nın taraftarları ve bütün mütaassıp mürteciler güruhu da kendileriyle beraberdi. Riyakâr Musa Paşa, bir taraftan Karadeniz ağzındaki tabyalara yerleştirilmiş olan yamaklara gizlice adamlarını göndererek yakında kendilerine Nizamı Cedit elbiseleri giydirileceğini, bir müddet sonra da şapka giymiye mecbur edileceklerini yayarak askerler arasında fitne uyandırmıya çalışırken, diğer taraftan Boğaz Nazırı Mahmut Raif Efendi'ye Nizamı Cedit elbiselerinin bir an evvel giydirilmesini emrediyordu. Yamaklar, kendilerine elbise giydirileceğini, hattâ Macar Tabyası zabiti olan Halil Haseki'nin bu işi âmirlerine karşı taahhüdetmiş olduğunu ve elbiselerin Mahmut Raif Efendi'nin yanına getirildiğini haber almışlardı. Mütaassıp ve mürtecilerin yalan dolanına aldanarak Nizamı Cedit

TABLEAU
DES
NOUVEAUX REGLEMENS
DE
L'EMPIRE OTTOMAN,

Composé par MAHMOUD RAYF EFENDI,
ci-devant Secrétaire de l'Ambassade Impériale près
de la Cour d'Angleterre.

*Imprimé dans la nouvelle Imprimerie du Génie,
sous la direction D'ABDURRAHMAN EFENDI
professeur de Géometrie et d'Algèbre.*

CONSTANTINOPLE.

1798.

Raif Efendi'nin fransızca kitabının kapağı

elbisesini giymeği küfür sayan ve gözleri dönen yamaklar, mukavemet ve isyan için aralarında gizlice ittifak ettiler. Mahmut

Raif Efendi, 1222 senesi rebiülevvelinin onyedinci (rumi mayısın onüçüncü) pazartesi günü Rumelikavağında yamakların maaşını tesviye ettikten sonra Nizamı Cedit elbiselerini giydirmiye teşebbüs edeceği sırada yamakların elbise bahanesiyle Halil Haseki'nin üzerine hücum ederek kendisini paraladıklarını haber alınca Rumelikavağı iskelesinden hizmetçisi ile birlikte kayığa atladı. Yamaklar, kayıklarla kendisini takibettiler. Mahmut Raif Efendi tehlikeyi görünce Büyükdereye çıkarak Bostancı ocağına iltica etmek istedi. Fakat yamaklar arkasından yetişerek biçareyi feci bir surette şehidettiler (Müverrih Asım da vaka tarihini Cevdet Paşa gibi, rebiülevvelin onyedinci pazartesi günü olarak kaydediyor. "Ceridei Havadis" matbaasında basılan tarihçede rebiülevvelin onyedisinin salı gününe tesadüf ettiği yazılıdır. İrtica hâdisesi esnasında Türkiye ordusunda müstahdem bulunan "Baron de Saint Denis", 1819 da neşrettiği "İstanbul'un 1807 ve 1808 İhtilâlleri" adlı eserinde (cilt 2. s. 110) vakayı 26 mayıs 1807 tarihinde gösterdiği halde aynı müellif "1762 den 1844 Tarihine Kadar Osmanlı İmparatorluğu Tarihi" ismindeki kitabında (cilt 2, s. 117) vakanın 25 mayıs 1807 de cereyan ettiğini yazıyor. Fransız sefareti tercümani "Manyo Posiç" tarafından 1830 da neşredilen türkçeden çevrilmiş "İstanbul İhtilâlleri" tarihinde ise vakanın tarihi 28 mayıs 1807 olarak gösterilmiştir). Merhumun mezarı Haydarpaşa'da Ayrılık çeşmesi civarındadır

Kısa Bibliyografya: Cevdet Paşa; Cevdet Tarihi, cilt 7 ve 8. Tarihi Osmani Encümeni Mecmuası, sayı 39. Baron de Saint - Denis; İstanbul'un 1807 ve 1808 İhtilâlleri, 1819. c. II. Baron de Saint - Denis; 1762 den 1844 Tarihine Kadar Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, c. II. Manyo Posiç; İstanbul İhtilâlleri (Türkçeden fransızcaya çevrilme).

(Merhum İhsan Sungu'nun -«Yeni Mecmua» da çıkan bir makalesinden kısaltılarak ve sadeleştirilerek iktibas edilmiştir.)

SABAHATTİN, PRENS — (1877-1948) Haziranın otuzuncu günü Berne'de ölen Sabahattin, İstanbul'da doğmuştur. Damat Mahmut Paşa'nın oğludur. Anası Abdülmecit'in kızı ve İkinci Abdülhamit'in kızkardeşi Seniha Sultan'dır. Beşinci Murat'ın tahta çıkarılması teşebbüslerine karışmış ve sonradan da, Abdülhamit ve sarayla münasebeti hemen hemen kalmamış, ailesinin, gayri memnun muhiti içinde büyüyen Sabahattin; hususi fakat itinalı tahsil gördü.

Sarayın durumu kadar, imparatorlukta gittikçe artan Almanların menfaat politikasının türlü tezahürleriyle çatışan ve bir yandan da Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ve diğer muhalefetten habersiz olmıyan Sabahattin, İngilizler tarafından tahrik edilen babası ve kardeşiyle beraber 1899 da Avrupaya kaçmıştır. Paris'te, Cenevre'de ve Londra'da gerek İttihatçılar ve gerekse diğer Osmanlı siyasi mültecileri tarafından sevgi ve alâka ile karşılanan baba ve oğullar; daha sonra gittikleri Kahire'de yayımladıkları beyannamelerinde "Sülâlei Âl-i Osman içinden çıkan bir hükümdarın tarihimizin son yirmi beş senelik faslına sürdüğü leke o kadar büyüktür ki, gene o ailei saltanat erkânı icabı halinde bu meşum lekeyi kendi kanlariyle silmedikçe, heyeti iç-timaiyemiz önünde tebriei zimmet edemiyeceği" ni belirtiyor; bir taraftan da "Türk, Arap, Arnavut, Ermeni, Makedonyalı, Rum, Kürt, Musevi... vatandaşların kuvvetini bir noktaya cem eylemek" lâzım geldiğini ileri sürüyorlardı.

Prens Sabahattin

Filvaki Paris'e döndükten sonra "Jön Türkler" arasında bizzat Sabahattin'in de âmil olduğu bir kongrenin toplanması temin edilmiş (şubat 1902) ve umumi bir anlaşma zemini de bulunmuşsa da kararlar arasında ihtilâl ve ecnebi müdahalesi maddeleri Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyetinin ikiye ayrılmasına sebebolmuştur. Müteakıben ekseriyetin desteklemekte olduğu Sabahattin, hükümetin ıskatı için hazırlanan ve İngiliz parmağı bulunan bir teşebbüse girişmişse de muvaffak olamamıştır.

Bu muvaffakıyetsizliğin tepkileri ve babasının da ölümü dolayısiyle Sabahattin, artık, tetebbua daha fazla zaman ayırmış ve o aralık hararetli bir devrede olan science sociale'ci neşriyatla alâkalanmıştır. İdeolojik tezahürleri bakımından Anglo - Sakson hayranlığına ve dostluğuna varan bu telâkkinin mürevvecliğine zaten aldığı terbiye ve münasebetleri itibariyle müsait olan Sabahattin, ayrı bir siyasi program hazırlıyarak ve Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyetiyle alâkasını tamamen keserek "Teşebbüsü Şahsî ve Ademi Merkeziyet Cemiyeti" ni kurmuştur. Program, meşruti bir rejimle beraber bilhassa imparatorluktaki akvamı muhtelife arasında mücadeleyi önlemiye mâtuf ademi merkeziyetçi esaslara yer veriyor ve bu arada müteşebbisler emniyetini temin ve kredinin muhassanatından istifade ettirmiyen kavanin ve nizamatın tebdilini ileri sürüyordu. Bu sırada çıkardığı "Terakki" gazetesinde bir yandan "Cemiyetimizin esbabı tedennisini vicuda getiren nekayisi kendimizde gördüğümüzden, tanzimine çalıştığımız sa'yi müşterekin semeredar olmasını temin edecek rehberin fenni içtima" olduğunu ve "cihan bülent hürriyeti" yaşatacak esasın ancak "teşebbüsü şahsî" den ibaret bulunduğunu müdafaa ediyordu.

1907 aralık ayında Avrupadaki "Jön Türkler" in tekrar yapılan kongresini takibeden aylarda artan faaliyeti ve türlü âmillerle nihayet Meşrutiyetin ilânı temin edilmiş, Sabahattin 1908 ağustosunda İstanbula dönmüştür.

İstanbulda İttihat ve Terakki erkânınca iyi karşılanmamasına ve "Ademi Merkeziyet ve Teşebbüsü Şahsi Cemiyeti" nin dağılmasına rağmen müzahir bir zümre bulan Sabahattin, yazıları ve konferanslariyle, faaliyete geçmiştir. Bu sıralarda kurulan program ve kurucuları kendisine sıkı sıkıya bağlı "Ahrar Fırkası" na girmemekle beraber tamamen müzahir bulunmuştur. Fakat durum 1909 martının 31 inde isyanı müteakıp Hareket Ordusunun İstanbul ve mıntakası idaresine vaz'ı yet etmesiyle sekteye uğramış, Ahrar Fırkası feshedildiği gibi isyanla alâka ithamiyle Sabahattin de bir aralık tevkif edilmiş ve tahliye edilmesinden sonra Paris'e çekilmiştir.

Paris'te İttihat ve Terakki'ye açık mektupları hazırlamış, değişen şartlar içinde 1912 de tekrar İstanbul'a dönmüşse de bu sefer de "Hürriyet ve İtilâf Fırkası" ile ister istemez ilgilenmiş ve bir yabancı da Mahmut Şevket Paşa'nın katli dolayısiyle memleketten gene uzaklaşmak mecburiyetinde kalmıştır. İngilizlerle Fransızların Şarkta gittikçe genişliyen menfaatlerini siyasetinin bir dostluk garantisi olduğuna inanmakta devam eden ve artık İttihatçılara tamamen düşman kesilen Sabahattin, Osmanlı - Alman yakınlaşmasını da türlü vasıtalarla önlemiye çalışırken Birinci Dünya Savaşı başlamıştır. Harbin devamı esnasında boş durmıyarak münferit sulh teminine uğraşmış ve muhtıralar tertibederek müracaatlerde bulunmuştur. Mütarekede İttihatçıların düşmesinden sonra 1919 aralık ayında tekrar İstanbula dönmüştür.

Bu sıralarda "Türkiye Nasıl Kurtarılabilir?" eseri neşredilmiş bulunuyordu. Sabahattin fikirlerini tamamiyle şematize ettiği bu eserinde "İlmi İçtima" ve "Meslekî İçtimai" yi tarif ediyor ve imparatorluğun teşekkülü içtimaisi üzerinde durarak bunun teşekkülü müçtemia (formation communautaire) olduğunu belirtiyor, teşekkülü infiradi (formation particulariste) ye geçmek için yapılacak islâhatın esaslarını anlatıyordu. Artık faal politikadan uzaklaşmış gibi görünen Sabahattin, "Mesleki İçtima" cemiyeti ilmiyesinin kurulmasına âmil olmuş ve "Mesleki İçtima" mecmuasını neşrettirmiştir. Bununla beraber hâlâ muhtıralar tanzimine devam ederek "İngiliz ve Fransız'la teşriki sa'y eylemeyi" tavsiyeden kendini alamamıştır. Bir yandan da kendisine fahrî içtimaiyat profesörlüğü pâyesi verilmesi için neşriyat yapılıyor ve hattâ sadrazamlığa getirilmesi için müşterek dilekçeler tanzim ediliyordu. 1923 te Cumhuriyetin ilânından sonra Sabahattin hanedan mensuplariyle beraber memleketten tekrar uzaklaşmak durumuna düşmüştür.

İsviçrede politika hayatından tamamen çekilmiş bir halde ve sıkıntı içinde yaşamak mecburiyetinde kaldığı bu son devresinde susmayı tercih etmekle beraber yetiştirdiği bâzı zatlar "science sociale" ve tecrübî sosyoloji cereyanlarını yaymakta devam etmişler ve bu arada Sabahattin'in sosyolog olarak tanınmasını temin ve ayrıca hürriyet kahramanlarından biri olduğunu belirtmiye çalışmışlardır. Son zamanlarda kendisi hakkında müsait neşriyat dikkati çeker bir şekilde artmış bulunuyordu.

Gazetelerdeki yazılarından ve 1905 te fransızca "Revue" de çıkan makalelerinden başka 1908 de "Birinci, İkinci izah" 1912 de "Üçüncü İzah", 1918 de de "Türkiye Nasıl Kurtarılabilir?" adlı siyasî kitapçıkları çıkmıştır.

Kısa Bibliyografya: Ahmet Bedevî Kuran; İnkılâp Tarihi ve Jön Türkler, 1945, Cavit Orhan; Prens Sabahattin (Üniversite Kütüphanesinde bulunan basılmamış tez), İbrahim Alâettin Gövsa, Türk Meşhurları.

(Lemi Elbir)

TAHİR PAŞA, ÇENGELOĞLU — (Ölümü: 1847) Ondokuzuncu Yüzyılda kaptanı deryalıkta, Tophane müşirliğinde ve valiliklerde bulunmuş, yiğitliği ve şiddetli icraatiyle şöhret kazanmış denizcilerimizdendir. Aslen Karadenizlidir.

Gençliğinde uzunca bir zaman Halil Kaptan adlı birinin gemisiyle Cezayir Garp ocaklarında bulunmuş ve ona damat da olmuştur. Sonra İstanbula gelerek Tersaneye girdi, görgüsü ve zekâsı sayesinde az zamanda yükseldi. 1829 da Navarin Savaşında filo komutanı idi. Gemilerin limandan açılmalarını, deniz ve kara kuvvetleri genel komutanı Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa'ya tavsiye ettiği halde derdini anlatamamış, İbrahim Paşa'nın işi İstanbuldan istizana düşürmekle beraber gemilerin komutasını enіştesi Muharrem Bey'e bırakarak Mora içlerine çekildiği sırada Navarin faciası vukua geldiğinden Tahir Paşa bir iki hafif tekne ile yakayı kurtarıp soluğu İstanbulda almıştır. Yapılan sorguda, gemiler limandan çıkmış olsalardı, elîm hâdisenin vukua gelmiyeceğini, İbrahim Paşa ile Muharrem Bey'in limanda kalmakta ısrar etmeleri harb bilgilerinin eksikliğinden ziyade fena niyetten ileri geldiğini söylemiştir. Mısırlılardan intikam almak emelini güden Koca Hüsrev Paşa'nın fikrini okşıyan bu ifade, hakikate uygun olmaktan ziyade şiddetli bir adam olan Sultan Mahmut'tan korkusundandır. Çünkü, kayıbın elemiyle müteessir olan padişah kendisine gazap göstermişti. Böyle söylememiş, kendisinin de ihmaline delâlet edecek ufak bir şey ağızdan kaçırmış olsaydı, ceza olarak sürüldüğü Edirne yerine kellesi uçurulmak suretiyle öbür dünyayı boylardı. 1832 de vezirlikle kaptanı derya, dört yıl sonra Tophane müşiri oldu. Bir sene geçmeden infisal etti. Gene o yıl Meclisi Vâlâ âzası, 1841 de ikinci defa kaptanı derya olmuş, 1843 da azledilmiştir. 1845 te Edirne valisi oldu. 1847 de istifa etti. Gene o sene Bosna valisi olmuş, aynı yıl (şaban 1263) da orada ölmüştür. Nâşı İstanbula getirilerek Eyübe gömüldü.

Çengeloğlu, zamanının en değerli denizcisi idi. Faal, çok sert, şakaya gelmez bir adamdı. Yabancı dil bilirdi. Cesaret ve atılganlığından dolayı adı deliye çıkarılmıştı. Türk donanmasını Avrupa donanmaları derecesine çıkarmak emelini güttüğü için hiçbir fedakârlıktan çekinmezdi. Talimlerde kimseye göz açtırmazdı. Denizcilerden dayağını yemiyen pek az adam vardı. Kalyonun paralanan yelkeninin yerine ambardan yenisini alıp koymak işi İngiliz donanmasında on beş dakikada yapılırsa, Türk donanmasında da o müddette yapılması için efrat ve zabitanın canını çıkarırdı. Müsavi kuvvette İngiliz donanmasiyle harbetmiye muktedir olmak gayesini maiyetine daima telkin ederdi.

Amerika gemi inşaatçısı Roz'u İstanbula getirtmiş, Tersanede buharlı gemi yaptırmıştır. Bu çalışmanın mahsulü olan Nusretiye ve Nizamiye adlı gemilerin denize indirilmeleri merasiminde İkinci Mahmut da hazır bulunarak mimar Roz'la beraber kaptan paşaya da takdirlerini bildirmişti.

Çengeloğlu, Tersanede büyük bir faaliyet göstererek eski imalâthaneleri yeni tezgâhlar ve çarklarla ihya etmiştir. 1835 yılında yelken ve halat fabrikalarına yeni çarklar koyduran da odur. Eyüpsultandaki Riştehanei Âmirede defalarla tarak ve tokmaklardan geçirilip bükülen kendirden yapılan yelken bezlerini "Nev resim ve nev icat çarklar" koydurmak suretiyle tekemmül ettirdi. Aynalıkavak sahasına da vapur çarkları getirilmiş, yeni erre ve haddehaneler inşa olunmuştur. Onun yorulmaz ikdam ve gayretiyle "demirden masnu nev icat ve musanna su mancinaları" da yapılmıştı. Velhasıl Çengeloğlu Tahir Paşa, Türk donanmasını Avrupa donanması derecesine getirmek için hiçbir fedakârlığı, hiçbir himmeti derîğ etmezdi. Büyük tedbirlere başvurur, icaplarını çekinmeksizin yerine getirirdi.

Çengeloğlu Tahir Paşa

Çengeloğlu'nun karakterini belirten birçok fıkralar vardır. Mora ihtilâli esnasında bir aralık topçubaşı olmuş, payitahtın zabıta işleri de uhdesine verilmiş. İstanbul halkı, her gün görünen uygunsuz hallerle beraber, Rumların vaka çıkaracakları şayiasından dolayı telâşa düştükleri için delikanlılar geceleri sokak başlarına seccade, kilim sererek mahalleleri beklemiye koyulmuşlardı. Tahir Paşa topçubaşı olup da şehrin âsayişinin temini de kendisine verilince, halkın evlerine çekilerek istirahat etmelerini, yatsıdan sonra fenersiz hiç kimsenin sokakta gezmemesini kati bir lisanla ihtar etmiş ve şehrin her tarafında gezdirdiği devriyeler emre itaat etmiyenleri yakalıyarak karakol gemisine götürmüştür. Ertesi gün Çengeloğlu gemiye girip hepsini birer birer istintak etmiş, zaruret üzerine sokağa çıkanları bir daha sokağa çıkmamalarını tembih ederek, sarhoş takımını da döverek salıvermiş, serserilerden ve kötü kişilerden birkaçını da denize attırıp boğdurmuştur. Kurtulanların, vakadan ve yüzlerce adamı denize attığından bahsetmeleri üşera takımının gözlerini yıldırmıştır. Üç dört gün sonra "herkes kapısını açık bırakıp yatsın, bir tenceresi kaybolana bir kazan vereceğim" diye ilân ettirmiş, bu suretle "Bu deli herif bizi kıtır kıtır kestirecek" diye mırıldanan İstanbul halkına emniyet telkin etmiştir. Hattâ sokağa çıkanlardan karısının sancısı tuttuğu için araba aramıya gittiğini söyliyen birine paşanın; hatuna söyle, bir daha gece vakti ağrısı tutmasın, dediği meşhurdur.

Rodos'ta tezvir yapan İtalyan konsolosuna, size buranın havası yaramıyor, diye birkaç defa ihtar ettiği halde, sıhhati yerinde olduğunu, adaların havasının yaradığını söylemek suretiyle, aldırmadığını görünce bir gün; "Konsolos bey siz beni beş yüz beş kuruştan edeceksiniz. Beş yüz kuruşa bir köle alacağım, sizi vuracak. Sonra beş kuruşa da bir ip alıp onu asacağım!." deyince konsolos derhal pılıyı pırtıyı toplamış, savuşmıya mecbur olmuştur.

Çengeloğlu'nun yetiştirmelerinden ve namlı denizcilerden Abaza Ahmet Bey, Trablus hâdisesinde gambot süvarisi olarak Tahir Paşanın maiyetinde bulunurken, yararlığından dolayı taltifi lâzım gelmiş, kaptan paşanın huzuruna çıkarılmış. İçeri girince paşa ayağa kalkarak; Aferin Kel, (Abaza Ahmet Bey'in başı kelmiş, arkadaşları arasında Kel Abaza diye mâruf-muş) var ol! Anandan emdiğin süt helâl olsun, Allah seni devlete bağışlasın, diyerek kucaklamış, alnından öpmüş ve hil'at olarak da bir kocuk giydirip bol keseden üç yüz kuruş da atiye vermiş. Abaza Ahmet Bey bunu her vakit söyler, biz büyüklerimizden böyle iltifat görmiye alıştık, diye temeddüh eyler durumuş.

Kısa bibliyografya: *Mehmet Süreyya; Sicilli Osmani. İbrahim Alâettin Gövsa; Türk Meşhurları. Abdurrahman Şeref; Tarih Musahebeleri. Vakanüvis Lûtfi; Lûtfi Tarihi.*

(*Mehmet Zeki Pakalın*)

TAHSİN, HOCA — (1813 - 1881) Garplılaşma hareketine hizmet eden Osmanlı fikir adamlarındandır.

Yanya'nın Filât kasabasında 1813 te doğdu. Babası müderris Osman Efendi'dir. İstanbul'a gelerek medreseye devam etmiş ve Vidinli Mustafa'dan icazet almıştır. Müderris Hoca Tahsin, 1858 de "Paris'e izam olunan efendileri okutmak ve orada bulunan Hıristiyan tebaayi Devleti Aliyyeye lisan-ı letafet beyan-ı Türkiyi öğretmek ve derdesti küşat bulunan Darülfünunda okunacak bâzı fünunu tahsil eylemek üzere" gönderildi. Paris'te Osmanlı mektebinde muallimlikten başka sefaret imamlığı ile de tavzif edilen Hoca Tahsin, bir yandan da fransızcasını ilerletiyor; müspet ilimlerle riyaziye ve heyetle uğraşıyordu. Az zamanda Fransızlar arasında da pek revaçta olan "Alman tabiiyununun nazariyatına pek aklı yatmış olduğundan tabiatte hiçbir şey ne vacit ne zayi olur düsturunu (Abdurrahman Şeref)" diline dolamıştı.

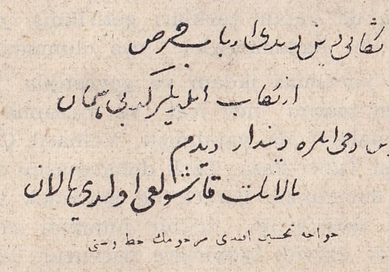
Hoca Tahsin

Müteakiben aynı şehirde toplanan Yeni Osmanlılar Cemiyeti mensuplariyle temas etmiştir. 1868 de Fuat Paşa'nın Nis'te vefatı üzerine cenaze ile beraber İstanbula döndü. Müteakıp sene içinde kurulan, fakat ancak 1870 senesinin başında açılan Darülfünun-u Osmanî'ye müdür tâyin edildi. Bu arada Darülfununca halk için tertibedilen takrirlerden (konferanslar) bâzılarını o deruhde etmişti. Fakat Darülfünun müdürlüğü bir sene kadar devam etmiş, kendi hakkında küfr ve zındıka isnatlarına ve diğer dedikodulara inzimamen Cemaleddin Efganî'nin Darülfünundaki bir konferansında "nübüvvet sanattır" iddiasının şeyhülislâmlıkta uyandırdığı tepki dolayısiyle azledilmiştir (1871). Sonra bir aralık Darülmuallimin'de heyet ve kimya muallimliği yapmış ise de, artık umumiyetle resmî işlerden uzak kalmıştır. Bu son devrelerde filozof vasfına lâyık olan ve tefekkür itibariyle daha sistematik ve vâzıh bir hale gelen Hoca Tahsin, İslâmî esasları ampirist ve natüralist bir temel üstüne oturtmıya çalışıyor ve panteizmden tamamen kurtulamıyarak vülger bir felsefe çerçevesini aşamamakla ve tafsilâta girişememekle beraber, determinist bir zemin üzerinde tekvini.. eczayi lâyeteczza (atom) âlemine irca ediyordu. Psikolojisinde sistematik olmamakla beraber fizyolojik görüşe "Esrarı Âb-u Hava" ve "Esası İlmi Heyet" te müşahedeci ve kimya ve astronominin muasırı yeniliklere bağlı görünmektedir. Diğer taraftan "Memaliki Osmaniye Coğrafya Cemiyeti" ni kurarak İslâm milletlerinin ittihat ve tenevvürü gayesiyle birtakım risaleler, hutbeler ve lâyihalar yazmış olmasına (Şemsettin Sami)" ve bir yandan Arnavut islâhatçılığı ile alâkalanarak "Cemiyeti İlmiyei Arnavudiye (1879)" yi kuranlar arasında bulunmasına rağmen "nevi beşere bir büyük aile ve kâffei ecnası beşere kardeş nazariyle baktığı (Şemsettin Sami)" muhakkaktır. Hattâ "ilm-i lisan" üzerinde durmakla kalmamış, "soldan sağa münhani ve müstakim hatlarla, beynelmilel bir yazı tertibiyle de uğraşmıştır (Necip Asım)".

Hoca Tahsin, bu arada memleketimizde görülebilen yıldızları tespit eden bir gök haritası yapmıştır. Felsefi şiir sahasında bâzı denemeleri mevcutsa da bunlar bir bakıma yenilik taşımalarına rağmen sanatkârane değildir.

Hoca, mevcut maaşına ve hususi dersler vermesine rağmen pek sıkıntı içinde yaşıyordu. Bununla beraber, medresesi (İstanbul Gazeteciler Cemiyeti karşısında şimdiki Derleme Direktörlüğü) "kitap ve türlü tecrübe aletleri, haritalarla dolu idi" ve meraklı, gayreti eksilmiyordu. "Yatağın karşısında elektrik makinesi, üstünde bir rasat aleti, başında bir dürbin, ayağı dibinde bir hurdebin, elinde bir kitap olduğu halde uyurdu (Şemsettin Sami)".

Hoca Tahsin ölümünden (1881), bir gün evvel şöyle diyordu: "Menfaati ferdiye yüzünden nice mazarratlar edilip sayei cehalette nev'i beni Âdem arasında yekdiğeri aleyhine canavarların irtikâbedemiyeceği mezalim ve harekâtı vahşiyane revaç bulmuştur. Hâlâ cemiyeti beşeriye henüz gözleri açılmamış bir tıflı yetim gibi zamanını ağlamakla geçirmektedir (Mahmut Celâleddin)". Hoca, kendisine küfür isnadedenlere şu meşhur kıt'asıile cevap vermişti: "Bana bîdin dedi erbabı garaz = İrtikâb eylediler kizbi heman = Ben dahi anlara dindar dedim = Yalanın karşılığı oldu yalan".

Hoca Tahsinin kendi el yazısiyle bir kıt'ası

E s e r l e r i : Heyeti Âlem: İstanbul 1297, 16 sayfa nâtamam. Nevamisi Tabiiye, Volnay'den tercüme, yazma, Üniversite Kütüphanesinde. Küre-i Sema, basıldığı tarih malûm değil, levha halinde. Esrarı Âb-u Hava, İstanbul 309, 80 sayfa. İlm-i Ruh, İstanbul 310, 45 sayfa. Tarih-i Tekvin yahut Hilkat, İstanbul 310, 60 sayfa. Esas-ı İlm-i Heyet, İstanbul 311, 109 sayfa. Takrirleri (konferansları) hulâsa olarak Takvim-i Vekayi'de (sayı 1167 den başlıyarak), son şiir ve makaleleri "Mecmua-i Ulûm" ve "Hazine-i Evrak" ta çıkmıştır.

1309 - 1311 arasında basılan eserleri, nâşiri Nadirî Fevzi tarafından "Bir dereceye kadar.. tavzih" edilmiştir. Ayrıca Mahmut Kemal İnal "Son Asır Türk Şairleri" nde Mahmut Nedim'le müştereken yazılmış "Mürebbii Etfal" telifi ve "Güliverin Seyahati" tercümesine dair bir gazete ilânından bahsediyorsa da her iki eserin aslında Tahsin'in alâkasını gösteren bir kayıt yoktur.

K ı s a B i b l i y o g r a f y a : Şemsettin Sami; Hoca Tahsin; Hafta Mecmuası, 1297, sayı 5 ve 6. Necip Asım, Hoca Tahsin; Türk Tarih Encümeni Mecmuası, sayı 96; Mahmut Kemal İnal; Tahsin Hoca; Son Asır Türk Şairleri, cüz 10

(Lemi Elbir)

UNESCO — "yunesko okunur" Birleşmiş Milletler Teşkilâtı'nın eğitim, bilim ve kültür kurulu.

Birleşmiş Milletler Teşkilâtı'nın anayasasında dünya milletlerine tanınmış insan hak ve hürriyetlerine eğitim, bilim ve kültür yoliyle ulaşmak maksadını güden, barış ve güvene dayanan bu kurum; UNESCO kısa adını, asıl ismi olan "United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation" daki kelimelerin ilk harflerinden almıştır.

Buna benzer bir teşekkül, ilk defa 1925 yılında, eski Milletler Cemiyetine (bakınız: Milletler Cemiyeti; Aylık Ansiklopedi, Sayfa 347) bağlı olarak "Institut de Corporation Intellectuelle" adı altında kurulmuştu. Merkezi Paris'te olan ve pek mütevazı bir bütçe ile idare edilen bu teşekkül, iki dünya savaşı arasında barış fikrine hizmet etmiye ve milletler arasında fikir münasebetleri kurmıya çalışmışsa da, devletlerin güttükleri siyaset ayrılıkları yüzünden bu çalışmaları boşuna olmuş ve hemen, hemen hiçbir başarı gösterememiştir. Milletler Cemiyetinin tarihe karışmasiyle zaruri olarak ortadan kalkmış olan bu teşekkülün programındaki fikirlerin birçoğunu, bugün daha geniş ölçüde ve gerçekleştirilmesi imkânları çok daha kuvvetli olarak UNESCO'nun gayeleri arasında görüyoruz.

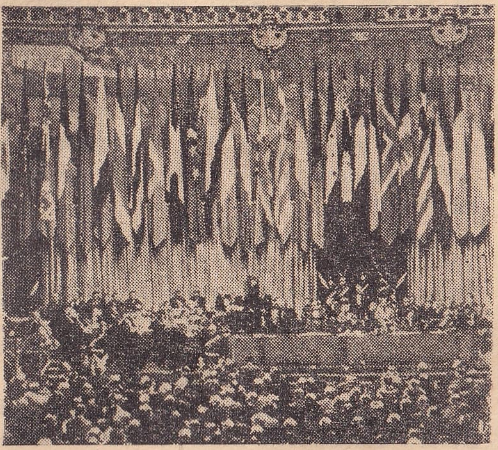
U N E S C O ' n u n k u r u l u ş u : İngiltere Eğitim Bakanlığı, İngiliz Kültür Hey'etinin de yardımile, Birleşmiş Milletler eğitim bakanlarını kasım 1945 te Londra'da toplantıya çağırdı. Bu davet, Birleşmiş Milletler Teşkilâtı'nın anayasasında belirtilen prensiplere uygundu. Böyle olduğu halde Sovyetler Birliği bu toplantıya iştirak etmedi. İştirak eden kırk dört devlet arasında Türkiye de vardı. Memleketimizi, o zamanın Millî Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel temsil etti. 6 kasım 1945 te sona eren bu konferansta teşekkülün yukarıda bahsettiğimiz adı, kısa adı, programı ve merkezi tespit edildi. Teşekkülün merkezi, Paris'tedir. Büyük Millet Meclisimiz, UNESCO Sözleşmesini, 20 mayıs 1946 da kabul ve tastik etti.

U N E S C O ' n u n g e n e l t o p l a n t ı l a r ı : UNESCO, ilk genel toplantısını, bütün üye devletlerin iştirakiyle kasım 1946 da Paris'te yaptı. 1945 te Londra'da verilen kararlar gereğince, 1946 yılı başında faaliyete geçen hazırlık komisyonu tarafından hazırlanmış teklifler bu genel toplantıda incelendi. Kurulun gayelerini gerçekleştirmiye mâtuf vasıta ve çareler görüşüldü. Gene bu toplantıda UNESCO genel direktörlüğüne Profesör Julian Huxley seçildi ve yedi milyon doları aşan bütçe kabul edildi. UNESCO ikinci genel toplantısı Meksikanın başkenti Mexico City'de yapıldı. Üçüncü genel toplantısı ise içinde bulunduğumuz yılın aralık ayında Beyrut'ta yapılacaktır.

U N E S C O ' n u n g a y e l e r i : UNESCO, İngiltere Başbakanı Attlee'nin bir sözünü gayeleri arasına almış ve bu sözü kendine ana prensip yapmıştır. Söz şudur: "Harbler insanların dimağlarında başlar, sulhun müdafaa siperlerinin de insanların dimağlarında kurulması gerektir". Bu ana prensip, hiçbir tefsire lüzum bırakmıyacak kadar vâzıhtır. Demek ki, milletler arasında eğitim, bilim ve kültür yoliyle kurulacak bir işbirliği sayesinde, harbleri cephelere intikal etmeden insanların dimağlarında boğmak mümkündür. İşte UNESCO'nun başlıca gayesi bu imkânı gerçekleştirmektir. Bunu gerçekleştirmenin başlıca yolları da insan hak ve hürriyetlerini korumak, fikre ve fikir hürriyetine saygı göstermektir. UNESCO, devamlı ve samimi bir barışın siyasi ve iktisadi şartlarla değil, ancak insanların birbirlerinin hak ve hürriyetlerine saygı göstermeleri ve fikir hürriyeti içinde samimi işbirliği etmeleriyle kabil olabileceği esası üzerine kurulmuştur.

U N E S C O'n u n i d a r i b ü n y e s i : Bu idari bünye dallı budaklı değildir ve sadece Yönetim Kurulu, Genel Kurul ve Bürodan ibarettir.

Genel Kurul: Yılda bir defa değişik yerlerde toplanan Genel Kurul, üye devletlerin mümessillerinden meydana gelir. Her devlet, sayısı beşi aşmamak üzere delege

UNESCO'nun Paris'te Sorbonne Üniversitesindeki toplantısından bir görünüş

tâyin eder. Genel Kurulun vazifesi, Yönetim Kurulu üyelerini seçmek ve Yönetim Kurulunun hazırladığı teklifler ve programlar üzerinde karar vermektir.

Y ö n e t i m K u r u l u : Sanat, bilim ve eğitim sahasında tecrübesi olan delegeler arasından seçilmiş on sekiz kişiden meydana gelir. UNESCO genel müdürü, bu kurulun konuşmalarında müşavir sıfatiyle bulunur. Kurul üyeleri, üst üste iki defadan fazla seçilmemek şartiyle üç senede bir intihab edilir. Senede en az iki defa toplanmakla mükellef olan Yönetim Kurulu, Genel Kurulca kabul edilmiş programın tatbikından mesuldür. Şimdiki Yönetim Kurulu şu zevattan kurulmuştur: Dr. Walker (Avustralya), M. P. Verniers (Belçika), Prof. Paulo Carnero (Brezilya), Victor Doré (Kanada), Prof. Çen Yuan (Çin), Dr. Opocensky (Çekoslovakya), Şefik Gorbal (Mısır), Pierre Auger (Fransa), Prof. Fotiades (Yunanistan), Dr. Kruyt (Holânda), Sarvapalli (Hindistan), Dr. Martinez Paez (Meksika), Prof. Sommerfeld (Norveç), Marian Falski (Polonya), Reşat Nuri Güntekin (Türkiye), Sir John Maud (İngiltere), Archibald Macleish (Amerika Birleşik Devletleri), Para Perez (Venezuelâ).

B ü r o : Bir müdürle yeteri kadar memurdan ibaret olan Büro, günlük işleri yürütmek, muhabere ve muhasebe işlerini düzenlemekle mükelleftir.

M i l l î K o m i s y o n l a r : Doğrudan doğruya UNESCO idari bünyesi içine girmemekle beraber ehemmiyetli birer yardımcı vazifesi görecek olan Millî Komisyonlar, kurulun bilhassa üstünde durduğu bir meseledir. Her üye devlet eğitim, bilim ve kültür işleriyle ilgili müesseselerini UNESCO ile temasa getirmek üzere birer millî komisyon kuracaklardır. Henüz bu komisyonu kurmamış olan Türkiyemizin, üçüncü genel toplantıdan evvel bu işi neticelendirmesi temenniye şayandır.

M i l l e t l e r a r a s ı T i y a t r o E n s t i t ü s ü : 1947 yılında Paris'te UNESCO'ya bağlı olarak bir Milletlerarası Tiyatro Enstitüsü kuruldu. Enstitünün gayeleri arasında sahneye koyma usullerini, sahne tekniği ve muhtelif milletlerin tiyatro sahasındaki muvaffakıyetlerini tanıtmak, bu maksatlarla turneler tertibetmek başlıca noktalardır. Bütün milletlerin üye olabilecekleri bu enstitüye Türkiye henüz âza olmamıştır.

B e y r u t t o p l a n t ı s ı h a z ı r l ı k l a r ı : Bu yılın aralık ayında Beyrutta yapılacağını yukarıda belirttiğimiz üçüncü genel toplantı hazırlıkları için UNESCO Genel Direktörü Julian Huxley, haziran ayı içinde faaliyete geçmiş ve bir heyetle birlikte Beyrut'a giderken memleketimize de uğrıyarak iki üç gün kalmıştır. Genel direktör, memleketimizde yaptığı temaslarda UNESCO gayelerine gösterilen samimiyet ve anlayıştan pek mütehassis olduğunu belirtmiş, Türkiyenin Milletlerarası Tiyatro Enstitüsünde de temsil edilmesinin faydaları etrafında alâkalılara tavsiyelerde bulunmuştur.

(A. B.)

AVRUPA KONGRESİ — (7 - 10 mayıs 1948; La Haye) Bunca medeniyetler yaratan Avrupa kıtası bir türlü istikrar ve emniyete kavuşamamıştır. İttifak ve muvazene sistemleri sayesinde ancak kısa mütareke devirleri temin edilebilmiştir. Avrupayı cebren birleştirmiye çalışan Napoléon; ortalığı yıkıp yakmakla kalmış, Fransız milletinin başını yemiş, fakat merama varamamıştır. Hitler'in teşebbüsü; Avrupayı harabe haline çevirmekle beraber Almanları felâketin ve sefaletin son haddine kadar düşürmüştür. Buna rağmen, yakın bir mazinin acı tecrübeleri, insanları uslandırmıya kâfi gelmemiş, Stalin, Hitler'in cebir ve tahakküm mirasına talip çıkmıştır.

Bu yeni tehdit karşısında Avrupa, aklını başına almak istidadını ciddi surette duymıya başlamıştır. Birinci Dünya Savaşından sonra takibedilen "her milletin kendi mukadderatına hâkim olması" prensipinin son çeyrek yüzyıllık tecrübeler neticesinde iflâs ettiğine umumi surette hüküm verilmiş ve "Avrupa milletlerinin müşterek mukadderatlarına beraberce hâkim olmaları" fikri kısa zamanda almış, yürümüştür.

Bir zamanlar uzak bir hayal diye telâkki edilen "Avrupa Birliği" zaruretini herkese duyurmak maksadiyle takım takım idealistler toplantılar yapadursunlar, (Aylık Ansiklopedinin notu: Meselâ "Birleşik Amerika" gibi bütün Avrupa devletlerinden mürekkep bir "Avrupa Birliği" fikri 1918 den sonra gelişmiye başlamıştır. Bu mevzudaki toplantıların en büyük ve meşhuru Viyana'da 1926 ekim ayında yapılanıdır. Bu toplantıya zamanın bâzı büyük devletleri ve Avrupanın birinci sınıf büyük siyasi adamları iştirak etmişlerdir.) 1946 yılında Churchill'in bu işi ele alması ve Zürih Üniversitesindeki bir konferansiyle tatbikata geçmesi; Avrupa Birliği dâvasının yeni ve çok amelî bir safhaya girmesine yol açmıştır.

7 - 10 m a y ı s 1 9 4 8 g ü n l e r i i ç i n L a H a y e'd e h a z ı r l a n a n "A v r u p a K o n g r e s i" nin, kıtamızın tarihi için bir dönüm noktası teşkil edeceği; derhal Avrupa halkı tarafından sezilmiş ve hiçbir resmî mahiyeti olmıyan bu kongre etrafında umumi alâkalar kesif şekilde birikmiştir.

"Avrupa Birliği" fikrine; memleket, parti, sınıf, meslek hududu olmadan herkes tarafından iştirak edildiği halde İngiliz İşçi Partisi, Churchill'in bu fikri benimsemesinden hiç hoşlanmamış ve muhalefet reisinin bu sayede kazanacağı yeni itibar ve mevkiin İngiliz iç siyasetinde de ağır basmasından korkmuştur. Netice olarak, İngiliz İşçi Partisi; Avrupa Birliği fikrini geciktirmiye ve bunu ileride sırf bir sosyalist hareketi olarak ortaya atmıya uğraşmıştır. Bu mesele hakkında bir karar vermek üzere Pariste muhtelif memleketlerin sosyalist partilerinin iştirakiyle yapılan bir toplantıda İngiliz İşçi Partisi kanaatini müdafaa etmiş, fakat hiçbir sosyalist partisi Avrupa birliği fikrinin önüne bir parti ve ideoloji engeli kurmıya razı olmamıştır. Hattâ bizzat İngiliz İşçi Partisine mensup parlâmento âzası, disiplin hududunu aşmışlar ve otuz kadarı Avrupa Kongresine iştirak etmişlerdir. Yani yüz yirmi kişilik İngiliz heyetinin dörtte biri, kaçak surette gelen sosyalist mebuslardan müteşekkildi.

İstisnasız surette bütün Avrupa memleketleri Avrupa Kongresine murahhas heyetleri göndermişlerdir. Rus işgali altındaki memleketlerden de kongreye feryatçı sıfatiyle kıymetli insanlar gelmiştir. Eski Romanya hariciye nazırı Gafenco bu aradadır. Sekiz yüze varan âza arasında muhtelif Avrupa memleketlerine mensup yirmi altı başvekil, yüzden ziyade eski ve yeni nazır, birçok meşhur âlimler, parlâmento âzaları, işçi teşkilâtı temsilcileri, serbest meslek mensupları vardı. Yani Avrupa, her suretle kongrede temsil edilmiş bulunuyordu. Yunanistan bile, bu kadar derdi arasında on beş kişilik seçme bir heyet göndermişti. Bir tek istisnayı Türkiye teşkil ediyordu. Ben, sırf Dünya Liberal Birliği tarafından murahhas seçilmem üzerine La Haye Kongresine tamamiyle tesadüfî bir surette iştirak ettim. Böylece memleketimin görüş ve menfaatleri namına konuşmak ve kongrenin neticelerini vatandaşlarıma duyurmak imkânını buldum.

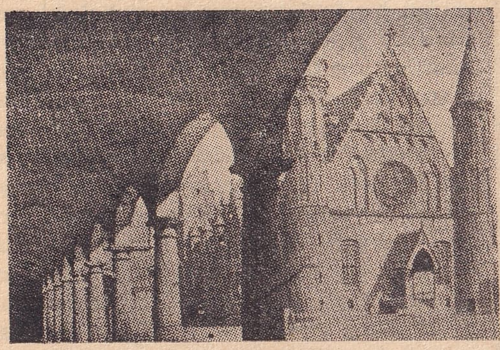
Kongre Holânda hükümeti tarafından çok itibar gördü. Murahhaslar otellere yerleştirildi, kendilerine her suretle misafir muamelesi edildi. Kıralın yazlık sarayındaki bir gardenpartiden başka sıra ziyafetleri verildi. Toplantılar için La Haye'in en eski tarihî binası olan Şövalyeler Binası tahsis olundu.

Avrupa Kongresi, Churchill'in, diğer mühim Avrupa şahsiyetlerinin çok canlı nutuklarını dinledikten sonra işe koyuldu; politika, iktisat ve kültür dâvalariyle uğraşmak üzere komiteler kurdu. Bunlar iptidadan hazırlanan raporları esas diye kabul ederek işe başladılar ve gece gündüz çalıştılar.

Bu arada da Amsterdam'da; "E" işaretli, kırmızı, beyaz Avrupa bayraklariyle süslü bir meydanda, binlerce kişinin huzurunda Avrupa Marşı çalındı; âdeta Birleşik Avrupa doğdu. Churchill'in ve diğer Avrupa devlet adamlarının nutukları hararetli bir alâka ile dinlendi.

Neticede komisyonların raporlarını tetkik etmek üzere üç umumi celse yapıldı.

Siyaset sahasında Avrupa Kongresinin verdiği kararların hulâsası: "Avrupanın emniyeti ve içtimai terakkisini temin etmek üzere âzami süratle bir

La Haye'de Avrupa Kongresinin toplandığı tarihî bina

Avrupa Birliği kurulması zaruridir. Bâzı Avrupa memleketleri tarafından son zamanlarda meydana getirilen bölge birlikleri maksada kâfi değildir. Bütün Avrupa memleketlerinin hükümranlık haklarından bir kısmını bu birliğe devretmeleri ve bu hakların, müşterek maksatlar uğruna kullanılması zamanı gelmiştir. Bu maksatla da bir Avrupa parlâmentosunun derhal içtimaa çağırılması lâzımdır. Parlâmento, mevcut millet meclislerinden seçilen heyetlerden teşekkül edecektir. Bu parlâmento, Avrupalılığın müşterek arzu ve iradelerini ifade edecek ve Avrupa Birliğinin tahakkuku için siyasi, iktisadi ve fikrî sahalarda tedricî surette tatbik edilecek tedbirler hakkında kararlar verecektir. Bir Avrupa Birliği veya federasyonu kurulması neticesinde ortaya çıkacak anayasa ve hukuk meseleleri de parlâmento tarafından tetkik edilecek ve karara bağlanacaktır.

Avrupa Birlik ve Federasyonu, demokratça bir rejime sahibolan ve insanlık haklarına saygı gösteren her memlekete açık bulunacaktır. Parlâmentonun bir komisyonu; İnsan Hakları Beyannamesi'ni hazırlıyacak ve demokrat unvanına lâyık olmak için ne gibi vasıfların gösterilmesi lâzım geldiğini tespit edecektir. Umumi surette şu kadarı şimdiden söylenebilir ki, fikir hürriyetini, toplantı hürriyetini, bir muhalefetin serbestçe vazife görmesini hukukan ve filen garanti etmiyen rejimler demokrat sıfatına lâyık değildirler.

Avrupa parlâmentosu bir âli mahkeme kuracaktır. Bu mahkeme, insanlık haklarını yürütmek için icabeden esasları ve teyidedici destekleri de kuracak ve insan haklarına aykırı muamele görecek olan her Avrupa vatandaşı, bu mahkemeye müracaat hakkına sahibolacaktır.

Avrupa Federasyonunun kurulması, Almanya dâvasını kendi kendine halletmiş olacaktır.

Avrupa Birleşik Devleti; her ecnebi devletin karşısında tam istiklâl sahibi olacak ve hiçbir ecnebi devletini tehdidetmiyecektir. Ancak kendi emniyetini müşterek surette koruyacaktır.

Siyasi demokrasi; nasıl fertleri hükümetlerin keyfî hareketlerine karşı koruyorsa, Avrupa Federasyonu da içtimai demokrasiyi geliştirmek ve fertleri esarete ve iktisadi emniyetsizliğe karşı korumak üzere icabeden tedbirleri alacaktır.

Avrupa memleketlerine hariçten tabi olan yerlerin hukuki vaziyeti ne olursa olsun, Avrupa Federasyonu, oralarda yaşıyan insanların insanî haklarını korumak vazifelerini üstüne alacaktır.

Avrupa Federasyonu, Dünya Federasyonunun bir şubesi ve bir halkası olarak vücuda gelecektir."

İktisat ve kültür encümenleri tarafından verilen kararlar da bu siyasi esasları teyidedecek mahiyette olmuştur.

7 mayıs 1948 pazartesi günü saat altıyı kırk beş geçe Avrupa Kongresi, La Haye'de, misli görülmemiş bir fırtına devam ederken ve gök gürültüleri ortalığı sararken Churchill'in söylediği çok ümit verici bir nutukla kapanmış ve bu gök gürültüleri, yeni Avrupanın doğum ağrıları diye karşılanmıştır.

Bu bendin yazıldığı sırada, Büyük Millet Meclisinde Avrupa Birliği ve Dünya Devleti taraftarları grupunun kurulduğuna ait haber ve grupun nizamnamesi geldi. Bu meselede geç harekete geçtik, fakat dâvayı çok esaslı tuttuk. Grupumuzun; Büyük Millet Meclisi reisi, Hariciye, Nafia ve Maarif vekilleri, eski bir başvekil dahil olduğu halde kurulması ve bütün partilerin mensuplariyle Doktor Adnan Adıvar gibi şahsiyetleri havi bulunması, dünya yüzünde çok iyi bir tesir yaratacaktır.

Ankara ve İstanbulda da Birleşik Avrupa ve Dünya Devleti fikri taraftarları tarafından ayrı ayrı cemiyetler kuruluyor. Bunlar, parlâmento grupiyle beraber bir toplantı yaparak, bir federasyon teşkil edecekler ve Lüksemburg'da eylûlde toplanacak Dünya Devleti kongresine murahhaslar seçeceklerdir.

Kurulduğundan bahsettiğim Türk grupunun nizamnamesi ve grup müteşebbislerinin isimleri şöyledir:

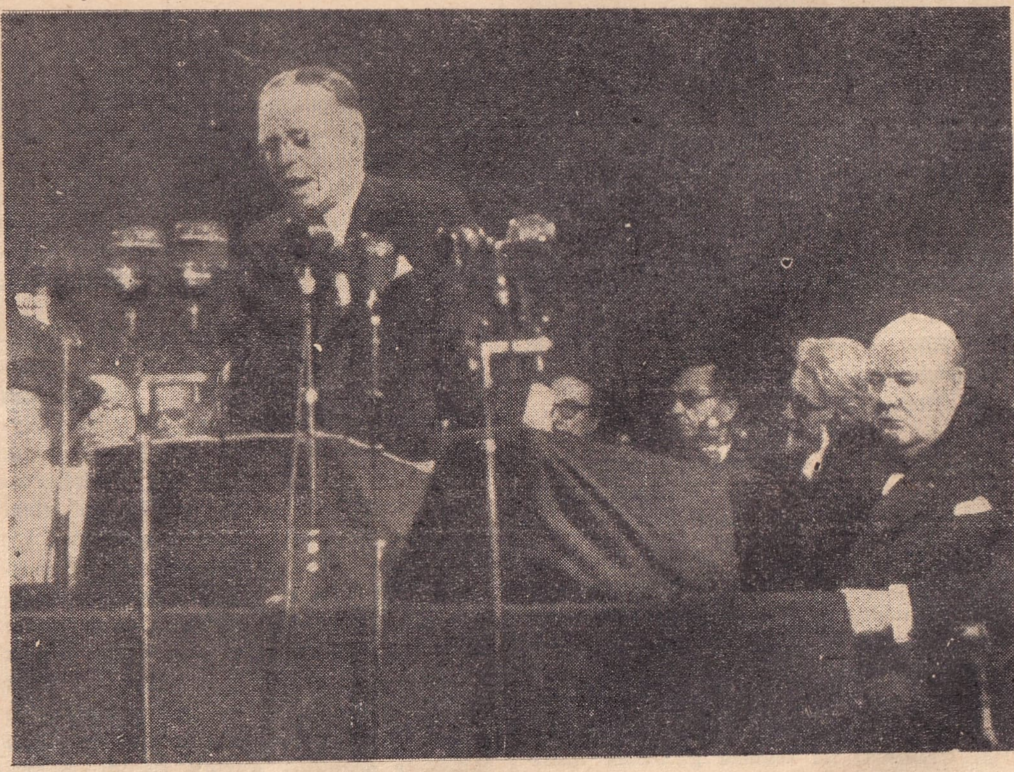
Madde 1 — "Birleşik Avrupa ve Dünya Devleti Taraftarları Türk Parlâmento Grupu" adıyle bir grup kurulmuştur.

Madde 2 — Grup, Avrupa devletleri arasında ve daha geniş olarak bütün dünyada, milletler arasında bir federasyon meydana getirmek ve "tek bir dünya devleti" ülküsü yolunda çalışmak gayesini güdecektir.

Madde 3 — Gayeye doğru ilerlerken Türk Parlâmento Grupu yurt içinde ve dışında bu uğurda harcanan gayretlerle işbirliği yapabilecek, içerde ve dışarda aynı gayeyi güden teşebbüs veya derneklerle federasyon halinde çalışabilecektir.

Madde 4 — Birleşik Avrupa ve Dünya Devleti Taraftarları Türk Parlâmento Grupuna yalnız Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri katılabilirler.

Madde 5 — Birleşik Avrupa Dünya Devleti taraftarları Türk Parlâmento grupunun müteşebbisleri adları aşağıda yazılı milletvekilleridir: Hasan Şükrü Adal (Bolu milletvekili), Adnan Adıvar (İstanbul) Atıf Akgüç (Bursa), Tahsin Banguoğlu (Bingöl), Refet Bele (İstanbul), Ali Fuat Cebesoy (Konya), Vedat Dicleli (Diyarbakır), Nihat Erim (Kocaeli), Muammer Eriş (Ankara), Mekki Hikmet Gelenbeğ (İstanbul), Kasım Gülek (Seyhan), Şemsettin Günaltay (Sivas), Fuat Köprülü (İstanbul), Fahri Kurtuluş (Rize), Adnan Menderes (Kütahya), Sait Odyak (İzmir), Necmettin Sadak (Sivas), Şükrü Saracoğlu (İzmir), Fuat Sirmen (Rize), Tezer Taşkıran (Kars), Suut Kemal Yetkin (Urfa).

Holânda Komitesi Başkanı La Haye'deki Avrupa Kongresini açarken (Solda Churchill, yanında Ramadier, en solda Prenses Juliana gözükmektedir).

Madde 6 — Birleşik Avrupa ve Dünya Devleti Taraftarları Türk Parlâmento Grupu dokuz kişilik bir yönetim kurulu tarafından idare olunur.

Madde 7 — Yönetim kurulunu genel kurul seçer. Yönetim kurulunun müddeti dört yıldır.

Madde 8 — Yönetim kurulu kendi üyeleri arasından bir başkan, bir başkan vekili, bir genel sekreter, bir de sayman seçer.

Madde 9 — Birleşik Avrupa ve Dünya Devleti Taraftarları Türk Parlâmento Grupu genel kurulu dört yılda bir kere toplanır.

Yönetim kurulunca lüzum görüldüğü veya grup üyelerinden üçte biri teklif eylediği takdirde genel kurul fevkalâde olarak da toplanır.

Genel kurulun toplantı tarihi bir hafta önce üyelere bildirilir.

Genel kurul toplantılarında, toplantı nisabı aranmaz, hazır bulunan üyelerle toplantı yapılır.

Madde 10 — Genel kurul toplantısını grup başkanı açar. İlk olarak genel kurulu idare etmek üzere bir başkan, bir başkan vekili ve iki kâtip seçilir."

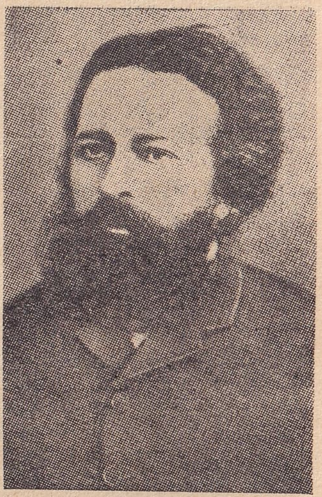
(Ahmet Emin Yalman)

BİZDE SİYASİ CEMİYET VE PARTİLERİN TARİHÇİĞİ — Osmanlı - Türk müteşebbis, münevver sınıfının muasır şartlar içinde imparatorluğun siyasi muvazene sistemine karışmasının ifadesi olan ilk teşekkül; 1859 senesi nisan veya mayıs ayında kurulup bir müddet gizli faaliyette bulunduktan sonra 13 eylûl 1859 da belli başlı kırk bir âzası birden yakalanan, "F e d a i l e r" ismini verebileceğimiz gizli cemiyettir. Kuleli vakası namiyle maruf bu teşebbüse ait program elde mevcut değilse de, "Fedailer" in İslâmcılıkla birlikte ıslahatçı olduklarını gösteren emareler mevcuttur. Bununla beraber, "Fedailer" in itham olundukları gibi "Saltanatı Seniye aleyhine müteveccih, beynelahali bir arbede çıkarmak" ve hattâ "bu uğurda sefki dima' etmek" kararında bulundukları şüphelidir.

"Fedailer" in dağılmasından sonra, hemen aynı plâtformda ve gene gizli olarak, 1865 haziranında "Y e n i O s m a n l ı l a r C e m i y e t i" kurulmuştur. "Yeni Osmanlılar Cemiyeti" nin nizamnamesi, Carbonari esası üzerine olup, programının da hulâsaten muhteviyatı şundan ibarettir: "Memleketle idarei mutlakayı, idarei meşrutaya tahvil için tanzim olunan şeraiti idareyi bir matlabı meşrui millet olmak üzere muharremin 15 inde bermutat Babıâliyi teşrif eden padişaha istidanameye merbuten takdim etmek ve onun kabul ve icrası için zatı hümayunu Hırkai Şerif dairesinde tahlif etmek". Cemiyetin âza ve faaliyetinin gittikçe arttığı müteakip günlerde, bâzı mümessillerinin Avrupaya kaçması ve bunlar arasında tahaddüs eden anlaşmazlıklar arasında, Pariste yeniden bir program da tespit edilmiştir. Bu yeni programda aynı zamanda "Hıristiyan teb'ai Osmaniyenin ıslahına çalışmak" (madde 1) maksadına da yer verilmişti. Bu suretle ikiye ayrılan ve bir yandan da dahildeki teşkilâtı akamete uğrıyan cemiyet, herhalde 1872 den sonra kendi kendine ve tamamiyle infisah etmiştir. 1876 da Aziz'in hal'ine, Kanunu Esasinin ilânına ve Meclisi Mebusan ve Âyanın toplanmasına yol açan türlü hareketler mevcudolmakla beraber, siyasi cemiyetler teşekkül edememiş ve Aziz - Skaliari, Suavi vakalarından ve harice firarların artmasından ve neşriyattan sonra ancak 1889 da gizli "İ t t i h a d ı O s m a n i C e m i y e t i" teşekkül etmiştir.

«Yeni Osmanlılar Cemiyeti» hâmisi Mısırlı Mustafa Fâzıl Paşa

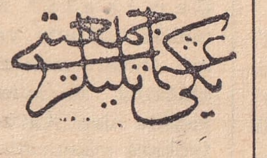

«Yeni Osmanlılar Cemiyeti» kurucularından Namık Kemal

«Yeni Osmanlılar Cemiyeti» ilk âzalarından Ali Suavi

Birçok âzası evvelâ tıbbiyeli talebeler olan "İttihadı Osmani Cemiyeti"; programında Kanunu Esasinin tatbiki esasını ileri sürüyordu. Cemiyet az zamanda faaliyetini genişletmiş ve "Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti" (1894) ismini alarak Paris'te ve Kahire'de şubeler vücuda getirmiştir. 1897 de cemiyetin İstanbul heyeti merkeziyesi bir darbei hükümet teşebbüsüne girişmişse de, geniş ölçüde tevkifler neticesi muvaffak olamamış, fakat bilhassa Paris şubesi faaliyetini gittikçe artırmıştır. 1902 senesi şubatında "İttihat ve Terakki Cemiyeti" mümessilleriyle beraber ekseriyeti Paris'te toplanan Osmanlı siyasi mültecileri umumi bir kongre akdetmişler ve alınan karara uygun olarak bir "O s m a n l ı H ü r r i y e t p e r v e r a n K o m i t e s i" kurmuşlardır. Komitenin nizamnamesinin birinci maddesine göre: "Bu komitenin vazifesi Memaliki Osmaniyede adalet, müsavat, hürriyet erkânı esasiyesini müdafaa ve bütün âlemi medeniyetin mazharı takdir ve tasvibi olabilecek bir hareketi ciddiyei ikdamkârane ile vatanın selâmetini ve kâffei akvamı Osmaniyenin ihtiyacatını temin edebilecek ıslahatın mevkii tatbika vaz'ından ibarettir." Fakat komite müessir bir faaliyette bulunamamıştır.

«Yeni Osmanlılar Cemiyeti» nin damgası

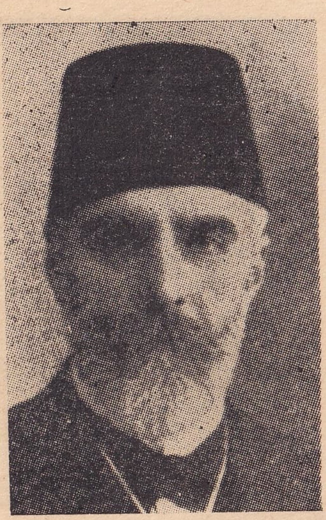
Aynı sene içinde Paris'te "A d e m i M e r k e z i y e t v e T e ş e b b ü s ü Ş a h s i C e m i y e t i" faaliyete geçmiştir. Cemiyetin programına göre: "Memaliki Osmaniyede tatbik edilecek ıslahatı esasiye sunuf ve tebaanın bilâistisna kâffesine şümulü olmak üzere vilâyeti mevcudenin ademi merkeziyet ve tevsii mezuniyet usul ve kaidesiyle idaresi esasına müstenit olacaktır. Ademi merkeziyet ve tevsii mezuniyet usulü 1876 senesinde neşredilen Kanunu Esasinin 108 inci maddesinde münderiç kaidei intihap üzerine müesses olacak ve bu Kanunu Esasi dahi ahval ve vekayii muhtelifede lüzumu hissedildikçe tadilâta uğrıyacaktır" (madde 1).

Diğer memleketlerde ve hattâ Paris'te Osmanlılar arasında kurulan "Y e n i O s m a n l ı l a r", "İ s t i r d a t C e m i y e t i", "C e m i y e t i A h d i y e i O s m a n i y e", "İ t t i h a t v e İ n k ı l â p" gibi cemiyetler mevcudolmakla beraber bunların hepsi hemen aynı plâtforma irca edilebilir.

1907 kânunuevvel (ocak) inde sonradan "İ t t i h a t v e T e r a k k i" ile birleşen "V a t a n v e H ü r r i y e t", "O s m a n l ı H ü r r i y e t" cemiyetlerinin de âmil olduğu imparatorluktaki karışıklıklara muvazi olarak ayrı ve bazan da çatışan faaliyetlerine rağmen "İttihat ve Terakki Cemiyeti" ve "Ademi Merkeziyet ve Teşebbüsü Şahsi Cemiyeti" başta olmak üzere bir kısım cemiyetler kongre halinde toplanmışlardır. Kongrenin neşrettiği beyannameye göre; bu kadar felâketlere sebebiyet veren bir usulü idareyi derhal ve her ne vasıta ile olursa olsun yıkmak elzemdir. Bunun için matlûp: 1) Sultan Hamit'in tahttan feragati 2) İdarei hâzıranın esasen tebdili, 3) Usulü meşveret ve meşrutiyetin tesisidir.

Kongreyi müteakip geçen aylar içinde bilhassa Rumelinde ve diğer milletler ve asker arasında da esaslı olarak tutunan faaliyet; isyan ve çete harbine dökülünce ve hattâ Manastır gibi şehirler de bu kuvvetlerin eline geçince, inzimam eden diğer âmillerle yalnız kalan saray mukavemet edememiş; Abdülhamit, 10 temmuz 1324 (24 temmuz 1908) te Meclisi Mebusanın içtimaa davet olunmasına dair iradeyi, 19 temmuzda da Kanunu Esasinin meriyeti hakkında hattı imzalamıya mecbur kalmıştır. Kanunu Esasi meriyete girdikten sonraki günlerde hariçteki cemiyetlerle beraber imparatorlukta mevcut millet ve sınıflara bağlı yeni teşekküller birer birer faaliyete geçmişlerdir. Bu siyasi hareket ve faaliyetin başında "İttihat ve Terakki Cemiyeti" geliyordu. Cemiyetin yeniden tanzim edilen programında "es-

habı araziye zarar vermeden köylüye arazi dağıtmaktan" (madde 14), "patronla amelenin hukuk ve vezaifi mütekabilesinden" (madde 13), "maarifin bir siyakı ittihat ve intizam üzere tanziminden" (mad-

Paris'te «İttihat ve Terakki Cemiyeti» nin reisi Ahmet Rıza

«Ademi Merkeziyet ve Teşebbüsü Şahsi Cemiyeti» müessisi Prens Sabahattin

«İttihat ve Terakki Çemiyeti» liderlerinden Talât

de 17) bahsediliyordu. "İttihat ve Terakki", ismi etrafında ilk prestijden ve hâsıl olan imkânlardan istifade ederek teşkilâtı yenileştirmiş ve âzami derece genişletmiş, ayrıca "İttihat kulüpleri" ni kurmuş ve türlü şekillerde teberruler temin etmiştir.

Eylûl iptidasında imparatorlukta diğer milletlerden de müzahir bularak ve umumiyetle ademi merkeziyet esası üzerinde, katî olarak liberal ve daha demokrat bir kısım eski "Ademi Merkeziyet ve Teşebbüsü Şahsi Cemiyeti" mensuplarının kurduğu "Osmanlı Ahrar Fırkası" faaliyete geçmiştir. Programında "ârayı umumiye esası" nı ileri süren (madde 5), "meclisi umumii vilâyetlere geniş salâhiyet" veren (madde 15), "imtiyazatı mezhebiyeyi ipka" (madde 16) ve "millî lisanlarla tedrisat" ı kabul eden (madde 19) prensiplerden başka "inhisarları red" eden (madde 24), "terki işgal ve buna mümasil halâtta menfi bir tavır" taşıyan esaslar mevcut bulunmakta idi. Bilhassa müteşebbis sınıf tarafından desteklenen "Osmanlı Ahrar Fırkası" nın faaliyeti hemen hemen payitaht çerçevesinde kalıyordu. Teşrinisani (kasım) de kurulan ve "Selâmeti Umumiye Cemiyeti" ni istihlâf eden "Fırkai İbat" (demokrat) ise amele sınıfına meyyal görünüyor; idarî, adli ıslâhatla beraber fabrika, maden ocağı ve kumpanyalar ile erbabı mesainin işlediği sair yerlerde efradın sermayedaran tarafından zulüm ve teaddi edilmemesi için teşebbüsatta bulunulacağı" (madde 3) nı ilân ediyor ve arazii miriye ve hâliyenin muhtacini araziye taksimi" nden bahsediyordu. Fırka bâzı büyük şehirlerde de faaliyete geçmişti. Aynı zamanda cemiyeti hayriye, ticariye ve sınaiye olan

«İttihat ve Terakki Cemiyeti» nin mühürü

ömrü pek kısa "Fedakâranı Millet Fırkai Siyasiyesi" (ağustos) de demokratik esaslara dayanıyor (madde 1) ve şirketler küşat ve teşkilini, "icraatı hayriye" yi maksatları içine sokuyordu (madde 3). "Meşrutiyeti Osmaniye Kulübü" ile "Cemiyeti Siyasiyei Osmaniye" ise teşebbüs halinde kalmışlardır.

Teşrinlerde (ekim ve kasım) biten İkinci Meşrutiyetin ilk intihap mücadelesi "İttihat ve Terakki" nin türlü müdahalelerine karşı protesto nümayişi ve oldukça kuvvetli matbuata rağmen tamamen "İttihat ve Terakki Cemiyeti" nin namzetleri lehine bir netice vermiştir. 4 kânunuevvel 1324 (aralık 1908) de açılan Meclisi Mebusanda da ile günlerde kati ekseriyet "İttihat ve Terakki"de olmakla beraber sonraları diğer milletlere mensup mebuslar - bilhassa Araplar, Arnavutlar - "Osmanlı Ahrar Fırkası" ile anlaşarak 60-70 kişilik bir grup meydana getirmişler, 25 kadar mebus da "Fırkai Müzahire" ismi altında toplanmışlardır. "Fırkai Müzahire" diğer "iki muhalif fırkadan hangisinin efkâr ve mütalâatı menfaatı memlekete muvafık görürse o tarafı takviye" ediyordu. Bu arada fakir ilmiye tabakasının kurduğu "İttihadı Muhammedî Cemiyeti" nin maksadı şu idi: "Memaliki hilâfette ve sair bilâtta mütemekkin anasırı muhtelifei İslâmiyenin tehzibi ahlâkına ve içtimaî terakkiyatına bâisi yegâne olan Kur'anı Kerimin, şeriati mutahhara evamirinin temini devamına say-ü gayret eylemek ve kâffei Müsliminin faaliyeti siyasiye ve içtimaiyelerini tezyit ve tevhidetmek ve şer'i şerif ve kanunu esasii münif ile müeyyet olup Darülhilâfe'de teessüs eden usulü meşvereti harzıcan bilerek muhafaza eylemek, memaliki Osmaniyede kavanini hukukiyesi cümlei ahkâmı adliyeyi müştemil bulunduğu gibi kütübü fıkıhtan başka bir de ceza kanunu ve kavanini sairei mukteziye meydana getirerek ileride Meclisi Mebusana arzetmek ve tasdika iktiran etmesine çalışmak ve bütün harekât ve sekenatımızı şer'i şerifle tâyin etmek ve bu suretle istikbalde memaliki Osmaniyede mahakimi nizamiyelerde kavanini şer'iyenin düsturu amel olmasına gayret etmek ve bütün livayi Muhammedî altında bulunan âlemi İslâmiyeti taarruzdan siyanet etmek."

"İttihat ve Terakki" ile diğer fırka ve cemiyetlerin âdeta müşterek cephesi arasında beliren mücadele, şubatta değişen kabinenin inzimam eden baskısiyle büsbütün hararetlenmiş ve nihayet 31 mart 1325 (1909) te İstanbulda çıkan isyanla kabine düşürüldüğü gibi "İttihat ve Terakki" nin İstanbulda faaliyet imkânı selbedilmiştir. Fakat cemiyetin Selânikte hemen ihzar ettiği Hareket Ordusunun İstanbulu işgali ve ilân edilen idarei örfiye ile yeniden ve katî olarak vaziyete hâkim olunmuş ve isyana sebeb olmak iddiasiyle "Ahrar Fırkası" ve diğer bâzı cemiyetler feshedilmiş ve "Fırkai İbat" da meskût bir devreye girmiye mecbur olmuştur.

Müteakıp aylarda antidemokratik kanunlar neşriyle siyasi fırka ve cemiyetlerin teşkili ve faaliyeti güçleşmiş, ancak teşrinisani 1325 (1909) de bilhassa Arap mebusların iştirak ettiği "Mutedil Hürriyetperveran Fırkası" kurulmuştur. Fırkanın programı muhafazakâr bir eda taşıyor, federalizm yani hükümatı müçtemia usulünü şiddetle red" (madde 2) ediyor, "kavanini cedidenin tertibinde ve tedvininde daima fıkhi celilden iktibası nuru feyz" (madde 6), "medarisin tecdit ve imarı" (madde 13) gibi esaslarla beraber "sermayedaranın hukukunu temin ve haklarında müsaadat ibzaline say-ü gayret" (madde 16) edileceği belirtiliyordu. Şubat 1325 (1910) de faaliyete geçen ve bâzı eski İttihatçıların da karıştığı "Ahali Fırkası" ise daha demokratik görünmekte idi. Bu yeni fırka "devri sabık yadigârı olarak yerleşmiş bulunan tagallübü müteneffizanenin aklü hikmet dairesinde ref ve izalesine çalışmak" maksadını (madde 1) programında belirtiyor, "Âyanın kısmen tarafı milletten intihabını" (madde 5) müdafaa ediyor, "matbuat kanununun matbuatın hürriyeti hukukiyesini temin edecek bir şekilde tadili" (madde 8), "servetlere ait vergilere zamaim icrası" (madde 10) gibi

Paris'te «İttihat ve Terakki Cemiyeti» erkânı: Ön sıra soldan: Hüsrev, Ahmet Rıza, Bahattin Şakir, arkada soldan: Talha ve Kenan Beyler.

esaslara da programında yer veriyordu. Fakat her iki fırka da meclis dışında esaslı bir faaliyet gösteremiyorlardı.

Diğer taraftan "Islahatı Esasiye Fırkası" nın kurulması teşebbüsü geniş ölçüde tevkifler yüzünden muvaffak olamamış (haziran 1326), programını neşretmekle beraber faaliyete geçmesine aylarca müsaade edilmiyen "Os-

manlı Sosyalist Fırkası" aynı âkıbete uğramıştır. "Osmanlı Sosyalist Fırkası" programında "reyi âm usulünün kabulü" nü (madde 15), "matbuat ve içtimaatı umumiyeye hürriyeti kâmile verilmesi" ni (madde 2) istiyor; "resmi müterakkinin kabulü" ve "amele nezareti teşkili" (madde 9) ile beraber "şimendifer, bankalar, madenler ve sigorta kumpanyalarının millileştirilmesi" ni (madde 6) ileri sürüyordu.

Müteakıp aylarda "İttihat ve Terakki" içinde anlaşmazlıklar başlamış, mart 1327 de (1911) fırkanın meclis grubunda bilhassa teşkilât bakımından bâzı ıslahat istiyen bir "Hızbı Cedit" meydana gelmiştir. Bir müddet devam eden "Hızbı Cedit" 10 maddelik bir metalip listesi neşretmekle kalmıştır. Bununla beraber cemiyetin 4 üncü kongresinde (eylûl 1327) program ve nizamnamesinde değişiklikler yapılmıştır. Yeni programda türlü sahalarda ıslahat maksadı altında kanun tekliflerine yer veriliyor ve bu arada "Kanunu Esasinin 35 inci maddesinin tadili" üzerinde de duruluyordu (madde 7). "Kapitülâsyonların ilgası esbabının istikmaline çalışılacağından" (madde 12) bahsedilerek "sanayi ve teşebbüsatı milliyenin alâ kader-ül-imkân himaye ve ziraat ve ticaret ve sanayiin terakki ve inbisatına mâni olan ahvali ref ve izaleye ehemmiyet veriliyordu (madde 21). Maarif sahasında "mekâtip tesisinden evvel muallim yetiştirmenin ehemmiyet ve lüzumu" nazarı dikkate alınıyordu (madde 19).

Nihayet teşrinisani 1327 (kasım 1911) "Hürriyet ve İtilâf Fırkası" kurulmuştur. Bâzı İttihatçıların da karıştığı fırka daha başlangıçta "Mutedil Hürriyetperveran" la beraber "Ahali Fırkası" nı tamamen ve "Fırkai İbat" ı kısmen ilhak ederek mecliste 100 den fazla mebus temin etmiş bulunuyordu. Fırkanın programı liberal olup "Kanunu Esasinin tadili" ile beraber bilhassa mesuliyeti vükelâ üzerinde duruyordu. Ve maarif (madde 18, 19), idarî ıslahat (madde 31-54) lüzumunu ileri sürüyor; "Vahdeti Osmaniyeyi haleldar etmemek şartiyle hürriyeti vicdaniye ve kavmiyeyi" (madde 18) kabul ediyor, "teşebbüsatı şahsiyeye ârız olan mevanii külliyyen izale" (madde 55), "ecnebi sermayedaranının memlekete dühulünün teshil edilmesi" (madde 56) ni istiyordu. Ayrıca bir "Cemiyeti İslâmiye teşkilâtına ehemmiyeti mahsusa" (madde 64) veriyordu. Meclisin bu sırada feshiyle yeniden yapılan intihabatta olduk-ça geniş ve faal teşkilâtına rağmen müdahaleler neticesi "Hürriyet ve İtilâf" pek az mebus çıkarabilmiştir. Fakat bu sefer de fırka askerî bir müdahale neticesi değişen ve meclisi tekrar fesheden yeni kabinenin bitaraf durumundan "İttihat ve Terakki" aleyhine istifade yolunu bulmuştur. Bu arada bir kısım müteşebbis ve münevverlerin iştirakiyle ve faaliyeti hemen hemen İs-

Paris'te «İttihat ve Terakki Cemiyeti» erkânı: Ön sırada oturanlar soldan: Mustafa Fâzıl Paşazade Prens Mehmet Ali Paşa, Ahmet Rıza, arkada soldan: Recep, Fuat (Karagöz gazetesi sahibi), Nihat Beyler

tanbul ile mahdut "Millî Meşrutiyet Fırkası" teşekkül etmiştir (ağustos 1328). Bu fırkanın devlet hususunda fikri "Kanunu Esasi ahkâmı dahilinde olmak üzere ananat ve tekâmülâtı tarihiyeye müstenit bir saltanatı meşruta" (madde 1) olup "vezaif ve mesuliyeti vükelâyı tâyin edecek bir kanun tanzimi" (madde 5) ve "İdarî, adli ıslahat" lüzumu programında yer almıştı. Kânunuevvel 1328 (aralık 1912) de "Hürriyet ve İtilâf" tan ayrılan bir grup tarafından kurulmasına teşebbüs edilen "Müceddidin Fırkası" ise bir "hükümeti cismaniyeye mazhariyet" ten başka maksat gütmüyor ve "dinî, kavmî bütün emperyalizm fikirleri arkasından koşarak vatanın nü-

«Ahrar Fırkası» umumi kâtibi Fazlı

«Osmanlı Demokrat Fırkası» lideri İbrahim Temo

«İttihadı Muhammedî Cemiyeti» reisi Derviş Vahdetî

fus ve servetini o yolda heder etmekten müçtenip" (madde 5) "parlâmenter hükümet" (madde 2) ve "mebus intihabında temsili nispî taraftarı" (madde 6) olduğu gibi "kavaninin tertibinde ahkâm hangi memlekette olursa olsun nakil, ihdas ve ihtiraı" (madde 7) lüzumuna yer veriyordu.

"Hukuku Beşer Fırkası", "Müslüman Terakkiperver Fırkası" kurmak teşebbüsleri ise muvaffak olamamıştır.

Kânunusani 1328 (ocak 1912) harbiye nazırının öldürülmesini müteakıp değişen kabine ve durum ile "İttihat ve Terakki" tekrar hâkim bir duruma geçmiş, mevcut diğer fırka ve cemiyetlerin erkânının bir kısmı kaçmış, bir kısmı tevkif ve sürgün edilmiş ve artık mütemadi olarak devam eden harb şeraiti içinde "İttihat ve Terakki" tek fırka halinde 1918 e kadar faaliyette bulunmuştur. Bu arada yapılan kongrelerde, program ve nizamnamesinde muhtelif değişiklikler de yapılmıştır. Ancak 1918 teşrinisanisinde (kasımında) Birinci Dünya Savaşı neticesinde doğan şerait ve önlenemez tepkiler karşısında liderlerinden bâzıları Avrupaya kaçtıkları gibi "İttihat ve Terakki" muvazaalı teşebbüslere girişmek mecburiyetinde kalmış; eski merkezi umumi âzasiyle beraber şahsi ve keyfî icraatları memleketi harabiye götüren âzanın alâkası gûya kesilerek fakat eski teşkilât tamamen devredilerek "Teceddüt Fırkası", "Hürriyetperver Avam Fırkası" ve "Muhafazakâr Fırkası" kurulmuştu.

"Teceddüt Fırkası" programında nispeten meşruti esaslara yer veriyor, idari ve adli sahada ıslahatçı görünüyor, ve hattâ "Devleti Osmaniye dahilinde her milletin edebî, ilmî istiklâlini" (madde 5) kabul ediyordu. Programda bilhassa meclis hâkimiyetini temin edecek hükümlere yer veriliyordu.

"Hürriyetperver Avam Fırkası" da hemen aynı çerçevede bir programa malikti. Bununla beraber "ihtiyacatı memleketin mümkün olduğu kadar imalâtı mahalliyeden tatmini ve mamulât ve mahsulâtı Osmaniyenin pazarı âlemde temini revacı" (madde 74) ve "hiç olmazsa şehirlerde reyi âm usulüne tevessül" den (madde 10) bahsediyordu. Teşebbüs halinde kalan "Muhafazakâr Fırkası" ise; "Devleti Osmaniyenin saadet ve selâmeti hâzıra ve müstakbelesinin ahkâm ve hakayıkı İslâmiyenin hüsnü tatbikı ile hâsıl olacağını" (program madde 1) ileri sürüyordu. Aynı ayda eski programiyle "Osmanlı

"Demokrat Fırkası" ve yeni kurulan "Radikal Avam Fırkası" faaliyete geçerlerken bir yandan da, 1913 tenberi bilhassa Kahire'de devam etmiş olan "Hürriyet ve İti-

«Ahali Fırkası» lideri Gümülcineli İsmail Hakkı

«Islahatı Esasiye Fırkası» kurucusu Şerif Paşa

«Osmanlı Sosyalist Fırkası» ileri gelenlerinden Dr. Refik Nevzat

lâf Fırkası" eski programiyle faaliyete geçmişti (teşrinisani 1918).

Osmanlıların "hukuku tabiiye ve müktesebesini istihsal ve ika edilen zayiat ve mezalimin fail ve müsebbiplerini taharri ve duçarı zarar olanların tatmini esbabının istikmali ile Devleti Osmaniyenin selâmetini kâfil bir sulhun akdine çalışmak" maksadiyle kurulan "Sulh ve Selâmet Cemiyeti"; "militarizmin terkiyle teşebbüsü şahsiye geniş sahalar açmak siyasi muhtariyete yer vermek" (madde 2) esaslarını programına alan "Selâmeti Osmaniye Fırkası" gene teşrinisani ve kânunuevvel (kasım ve aralık) içinde kurulmuş bulunuyordu. Bilhassa İttihatçılara mütemayil ve muvazaalı fırka ve cemiyetlerin iştirak ettiği Millî Kongre (29 teşrinisani) kendi çevresinde kalan bir tezahür mahiyetini aşamamıştır.

Müteakıben 21 kânunuevvelde (aralıkta) meclisin feshi ve eski İttihatçıların tevkifi (30 kânunusani) ile beliren müsait şartlara rağmen "Hürriyet ve İtilâf Fırkası" bir türlü iktidar partisi durumu tesis edemiyor ve fakat teşkilât ve faaliyetini genişletiyordu. Kânunusani 1919 da "Sulh ve Selâmet" ile "Selâmeti Osmaniye" fırkaları birleşirken, kurucuları bilhassa tüccar olan ve programına "meşru servetlerin tamamii masuniyeti ve serbestii ticaret" esası teşkil eden "Ahali İktisat Fırkası" yeniden kuruluyordu. Bir yandan da amele ve sosyalist partileri teşekkül etmiye başlamıştır. Kânunusani (ocak) de "erbabı say ve sanatın hakkını müdafaa" iddiasiyle eski İttihatçı birkaç memur ve işçinin kurduğu "Osmanlı Mesai Fırkası" programı "bilcümle sosyal demokrat programına mutabık" ve reis vekili emekli bir general olan "Sosyal Demokrat Fırkası" ndan sonra eski "Osmanlı Sosyalist Fırkası" müntesiplerinin toplanıp (şubat) bir müddet sonra kurdukları "Türkiye Sosyalist Fırkası" faaliyete geçmiştir.

"Lâyenazil ve daimî reis" i (dahilî nizamname madde 1) olan "Türkiye Sosyalist Fırkası", "sermayesiz sınıfın himayesi" ni (madde 12, 13) temine çalışmakla beraber, "Bilûmum vesaiti istihsal ve imalin içtimai bir hale ifrağını veya devlet tarafından idaresi" ni (madde 10) ileri sürüyordu.

Bu arada "Osmanlı Çiftçiler Derneği" de fırka haline inkılâbetmiştir (şubat). İttihatçı ve zengin bâzı çiftçilerin desteklediği bu fırka, programında, "arazi kanununun çiftçilere menafi temin edecek surette tadilini" (madde 3), idari bakımdan "tevsii mezuniyet usulünün esaslı bir surette tatbikını ve belediyelerin müstakilen idaresini" (madde 2) müdafaa ediyordu.

Martta, mevcut siyasi cemiyet ve fırkalar arasında tekrar beraberlik tesisi için

«Hürriyet ve İtilâf Fırkası» lideri Miralay Sadık

«Millî Meşrutiyet Fırkası» kurucularından Ferit (Tek)

«Müceddidin Fırkası» kurucularından Lûtfi Fikri

"Vahdeti Milliye" teşebbüsü yapılırken, bir yandan da, İttihatçıların tevkifi devam ediyordu. Müteakıp aylarda kurulan fırkalar arasında, "Millî Türk Fırkası" programında "Wilson prensiplerinin milliyetten kasdettiği mânaya dayanarak vahdet ve tamamiyeti" (madde 2) kabul ediyor. "Bununla beraber Türk milletinin anasırı asliyesinin birisi İslâmiyet olduğu" (madde 4) üzerinde duruyor; ve "istiklâli siyasinin temini" (madde 7), "Türk devletinin şekli hükümeti meşruti bir padişahlık olarak muhafazaya taraftar", ve "iktisaden devlet kuvvetini ferdî say' yanında bir âmili iktisadi" (madde 11) olarak ele alıyordu. Mayısta kurulan, ve liberal görünen "Millî Ahrar Fırkası" ise "medeniyeti hâzıranın bilâtereddüt kabul ve tatbikı" (madde 2), "siyaseti dahiliyede ıslahat" la beraber "maarifte teşebbüsü şahsiyi telkin edici esaslara yer verilmesi" taraftarı idi.

Bu sıralarda "Radikal Avam Fırkası" ile, "Demokrat Fırkası" birleşmişlerdir (haziran). Müteakiben temmuzda kurulmakla beraber kânunuevvelde (aralıkta) müsaadesi verilen "İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi" de faaliyete geçer. Diğer taraftan Trakya ve Anadoluda işgal altına girmiş ve girmek üzere bulunan mıntakalarda "Müdafaai Hukuk" ve "Reddi İlhak" cemiyetleri kurulmıya başlanmıştır. Bunlar arasında "Şarki Anadolu Müdafaai Hukuk Cemiyeti" 23 temmuzda Erzurum Kongresinden sonra diğer cemiyetlerle birleşik hale gelmesine imkân veren Sivas Kongresini (4 - 11 eylûl 1919) toplamış ve bu kongre kararınca "Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti" teşekkül etmiştir. Cemiyet "her türlü fırka cereyanlarından âri olduğunu" (nizamname madde 12) ilân ediyor ve "mütarekenin akdi 30 teşrinievvel 1334 tarihinde hudut dahilinde kalan ve her noktasında ekseriyeti İslâmlar teşkil eden aksamı memaliki Osmaniyeyi yekdiğerinden ve camiai Osmaniyeden gayri kabili tecezzü ve infikâk bir kül olduğunu" (mevadı esasiye madde 1) ileri sürüyor, "müdahale halinde müdafaasına tedabir ittihazına, hattâ hükûmeti Osmaniyenin buraları terki halinde Garbi ve Şarkî Anadoluda bir idarei muvakkate teşekkül edeceğini" (madde 4) belirtiyordu. Faaliyeti arasında "millî müfrezeler teşkiline" de yer veriliyordu (ek nizamname, madde 4).

"Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyetleri" az zamanda hemen her vilâyet ve kaza merkezinde "Müdafaai Hukuk Cemiyetleri" kurulmasını temin etmiş, yer yer milis teşkilâtı vücuda getirmiş ve aynı zamanda mülki âmirleri merkeze rağ-

men müzahir bir duruma sevkettiği gibi belli başlı askerî birliklerle de irtibat tesisine muvaffak olmuştu. İşte bu ahval ve şerait içinde yapılan intihabatta ekseriyetle "Müdafaai Hukuk" namzetleri kazanmış iseler de 12 kânunuevvel (aralık) 1920 de açılan Meclisi Mebusanda bunların mahdut bir kısmı müstesna, diğerleri "F e l â h ı V a t a n G r u b u" altında bir grup meydana getirmişlerdi. Diğer mevcut fırkalar arasında da mecliste hemen yalnız "Hürriyet ve İtilâf" temsil ediliyordu.

16 mart 1920 de İstanbulun düşman kuvvetleri tarafından işgali ve Meclisi Mebusanın 11 nisanda feshi üzerine 23 nisandan itibaren Ankarada toplanan Büyük Millet Meclisi artık "Teceddüt", "Hürriyetperver Avam", "Millî Ahrar" "Millî Türk" fırkaları kurucularının iltihak etmiş bulunduğu "Müdafaai Hukuk" mensuplarından teşekkül ediyordu. Meclis 3 mayısta bir de icra vekilleri heyeti kurar. Bu yeni şerait içinde Ankarada teşekkül eden ilk fırka; menşei 1915 e kadar inen, 1918 den itibaren hazırlık faaliyetine giren ve Ankarada faaliyete geçmesine müsaade edilmiyerek Bakû'da kurulan "Türk Komünist Fırkası" nı müteakip teşekkül eden "H a l k İ ş t i r a k i y u n F ı r k a s ı" dır (haziran).

Diğer taraftan İstanbulda "Hürriyet ve İtilâf" tan ayrılan bir grup "M u t e d i l H ü r r i y e t v e İ t i l â f" ı kuruyor (temmuz), eski "Ç i f t ç i D e r n e ğ i" mensupları da "T ü r k Z ü r r a F ı r k a s ı" nı tesis ediyorlardı (teşrinisani). Müteakıp aylarda yeniden başlıyan harb şeraiti içerisinde İstanbuldaki siyasi faaliyet birkaç gazete çerçevesine daraldığı gibi, Ankarada Meclis içinde ve gruplara münhasır kalmıştır. Bu gruplardan en mühimmi "Müdafaai Hukuk Grupu" idi. Müdafaai Hukuk Grupunun müteakıben "H a l k F ı r k a s ı" kurma şayiaları sırasında yeni intihabat dolayısiyle neşrettiği programda "hâkimiyeti milliye esasatı göz önünde tutularak iktisadi, hukuki, idari ve maarif sahasında umumi ıslahat taraftarlığı" belirtiliyor, ve bu arada "Makamı Hilâfetin beynelislâm bir makamı muallâ olduğu" da ilân ediliyordu.

1922 kasımında padişahlık ve Osmanlı hükümetinin iskatiyle beraber İstanbulda hâlâ faaliyette bulunan siyasi fırka ve cemiyetlerin kalanı da kapanmıştır.

Müteakıp aylarda ise diğer birtakım te-

«Sulh ve Selâmet Fırkası» reisi Ferit Paşa

«Selâmeti Osmaniye Fırkası» reisi İsmail Hakkı Paşa

«İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası» reisi Doktor Şefik Hüsnü

şebbüslerle beraber "Kadınlar Halk Fırkası" kurma teşebbüsüne de müsaade edilmemiş; "Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti" ise ağustos 1923 te kongresiyle "H a l k F ı r k a s ı" ismini almıştır. İktidarı ve Meclisin ekseriyetini elinde bulunduran "Halk Fırkası" nın programı, nizamnamesi içindeki bir maddede hulâsa ediliyordu. Bu maddeye göre gaye, "millî hâkimiyetin halk tarafından ve halk için icrasına rehberlik etmek ve Türkiyeyi asrî bir devlet haline yükseltmek ve Türkiyede bütün kuvvetlerin fevkında kanunun velâyetini hâkim kılmıya çalışmak" tı (madde 1).

«Millî Ahrar Fırkası» kurucularından Cami (Baykut)

«Millî Ahrar Fırkası» kurucularından Doktor Rıza Nur

«Millî Türk Fırkası» kurucularından Doktor Adnan (Adıvar)

Bir müddet sonra "Halk Fırkası" nın meclis gurubunda tahaddüs eden anlaşmazlıklar içinde bir hızip teşekkül etmiş ve bu hızip teşrinisani 1924 te "Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası" nı kurmuştur. Yirmiden fazla mebusun iltihak ettiği bu yeni fırka; programında "hürriyetperverlik (liberalizm) i, halkın hâkimiyeti (demokrasi)" ni esas meslek olarak (madde 4) ilân ediyor, "umumi hürriyetlere taraftar" (madde 4), "meslekî cemiyetlere müsaadekâr" (madde 29), hattâ "amelenin temettüe iştirakini ikna yoliyle temine mütemayil" (madde 31) görünüyordu. Fırka diğer taraftan "ecnebi sermayesine karşı davetkâr" (madde 40, 41) olup, "bilhassa anonim şirketlerin müdahelâttan azade olmasını terviç" (madde 37) ediyor; "efkâr ve itikadı diniyeye hürmetkâr" (madde 6) bulunuyordu. Kânunuevvelde (aralıkta) bir de Adana'da "Müdafaai Umumiye Fırkası" kurulmak istenmişse de teşebbüste kalmıştır. "Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası" o sırada tahaddüs eden Şark vilâyetlerindeki isyanla methaldar görülerek haziran 1925 te kapatılmıştır. Bu arada eski "Sosyal Demokrat Fırkası" da yeniden faaliyete geçmek teşebbüsünde bulunmuştu.

Tekrar yalnız başına kalan "Halk Fırkası" nın 1927 kongresinde kabul edilen yeni programında "hiçbir veçhile tadil edilemiyeceği" kaydiyle (madde 7) "fırkanın cumhuriyetçi, halkçı, milliyetçi" (madde 1) olduğu belirtiliyor, "din ile dünyayı birbirinden ayırmak" (madde 3), "Türk dilini, Türk kültürünü tâmim etmek" (madde 1) esaslarına yer veriliyordu. Bununla beraber program gene nizamname içinde ve umumi esaslar namı altında birkaç maddeden ibaretti.

1930 ağustosunda "Halk Fırkası" ndan ayrılan birkaç mebus muvazaa fırkası ha-

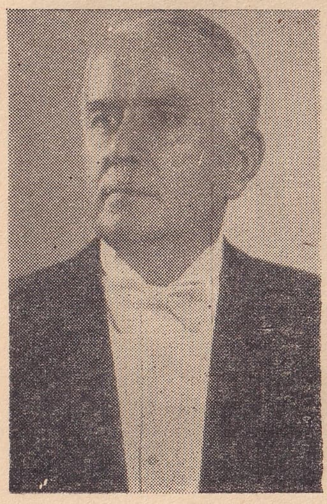
«Teceddüt Fırkası» ... İsmail Canbulât (Talât Bey ... ındaki)

linde "S e r b e s ... C u m h u r i y e t F ı r k a s ı" nı ... muştur. Bu fırka

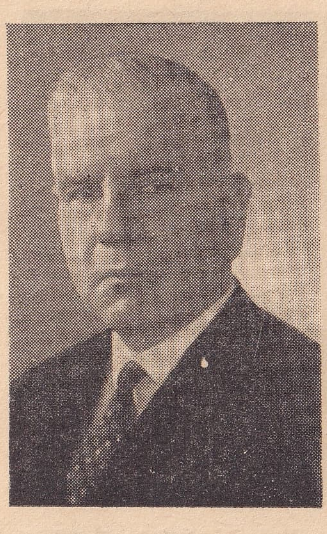
"cumhuriyetçilik, milliyetçilik ve lâiklik esaslarına bağlı" (madde 1) ve fakat aynı zamanda "bir dereceli intihabat usulünün tesisini ve siyasi hukukun Türk kadınlarına teşmilini" müdafaa (madde 11) (Üçüncü kısım madde 13) yer tutar. İdari bakımdan "millî nizam ve inzibatı sarsılmıyan bir hükümet otoritesi" ni (Yedinci kısım madde 1) temine ve nihayet "terbiyenin millî ve vatanperver olması" muş (madde 28) ve Meclis grubu içinde ayrıca "Müstakil Grup" teşkiline de yer vermiştir. 1943 senesinde ise yeniden tanzim edilen programında bir bakıma nispî itidal mevcuttur. Filvaki programda "Türk milliyetçiliğinin diğer hiçbir millet için zarar verici olmadığından" bahsediliyor (madde 5), ekonomi kısmına yer verilmiyerek bilhassa eğitim ve idarî bâzı yenilikler üzerinde duruyordu. Programda "Cihan Harbinde idare" ve "Cihan Harbinden Sonra İhtimaller" başlıklı fasıllar da mevcuttu.

«Millî Türk Fırkası» ileri gelenlerinden Yusuf Akçora

«Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası» reisi Kâzım Karabekir Pş.

«Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası» ikinci reisi Ali Fuat Paşa

İkinci Dünya Savaşı sonu şeraiti içinde değişen muvazene ve türlü âmillerle beraber C. H. P. nin Meclis grubunda küçük bir hizip belirmiş bulunuyor (1945 haziran) ve idare heyetinde değişiklikler birbirini takibediyor, nihayet "siyasi ve fikrî hayatta demokrasi prensiplerini daha geniş bir ölçüye tabi tutmak zarureti" yayılıyordu.

Böyle bir hava içinde ilk olarak tem-

ediyor, "nafia teşebbüslerinin bir nesle tahmilinden içtinap" (madde 3) ederek, "haricî sermayeye yol açmak" (madde 4), istiyor ve "hükümet dairelerinde (madde 8), mahkemelerde (madde 9) süratle iş görülmesini" temine ehemmiyet veriyordu. Aynı günlerde bir "Sosyal Demokrat Fırkası" teşebbüsü tahakkuk edememiş ve zaten "Serbest Fırka" da teşrinisani (kasım) 1930 da kurucuları tarafından feshedilmiştir.

"Halk Fırkası" ise programını 1931 mayısında toplanan üçüncü kurultayında mufassal bir hale getirmiştir. Yeni programa göre "fırka cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, devletçi, lâik ve inkılâpçıdır" (İkinci kısım madde 1), "sınıf mücadelesi yerine tesanüdü kabul" eder (İkinci kısım madde 2). Fakat "iktisadi hayatta hareketli sermaye" yi mühim bulur (Üçüncü kısım madde 1) ve "sermaye sahipleri-

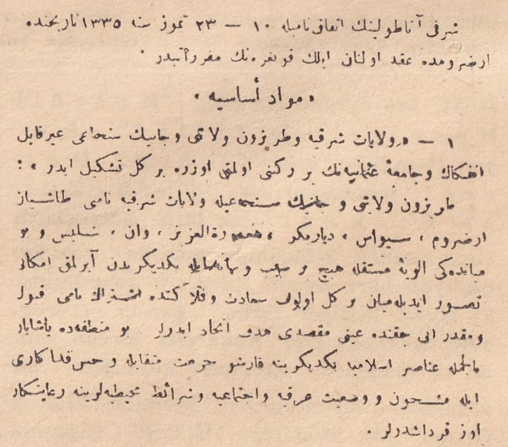
na ve "ordu mensuplarının daimî hürmet ve şeref mevkiinde tutulmasına" ehemmiyeti mahsusa (Sekizinci kısım madde 25) verir.

Haziran 1931 de "Lâik Cumhuriyetçi Çiftçi ve İşçi Fırkası" kurma teşebbüsü muvaffak olamadığından gene yalnız başına faaliyetine devam eden "Halk Fırkası" Halkevlerini ve Halkodalarını açmıya başlamış, 1935 te yeniden tadil edilen programında "yalnız birkaç yıl için değil, geleceği kapsıyan tasarılara" yer vermiş ve esasları Kemalizm prensipleri olarak ilân etmişti. Programda ayrıca; "Yurtdaşların ferdî ve sosyal özgenlik, eşitlik, dokunamazlık ve mülkiyet hakları devletin varlık ve otorite sınırı ile burçlandırılıyor" (madde 4) hele "ekonomik alanda devleti filî surette ilgilendirmek" başlıca esas olarak sayılıyordu (madde 5). "Grev ve lokavt yasağı" (madde 14) tervic edilmekle beraber, "yoğaltmaların zararına fiyat birliği yapan özel tröst ve karteller hariç rasyonelleştirme etkisi ile yapılacak olanlara (madde 15) müsaade ediliyordu. Bundan başka "Gençlik örgütü" ne (madde 50) ve "Türk işçilerini ve esnafını parti programı çerçevesinde örgütlendirmi - ye" (madde 68) de yer veriliyordu. Tüzükteki "değişmez başkanlık" (madde 2) tâdilâtı da bu kongre mahsulüdür.

«Şarkî Anadolu Müdafaai Hukuk Cemiyeti» Erzurum Kongresinden bir görünüş

muzda "Millî Kalkınma Partisi" kurulmuştur. Programında "tek dereceli intihap" (madde 5), "reisicumhurun millet tarafından seçimi" (madde 8) ve bu arada "40 kişilik bir âyan meclisi kurulması" (madde 11) ileri sürülüyor,

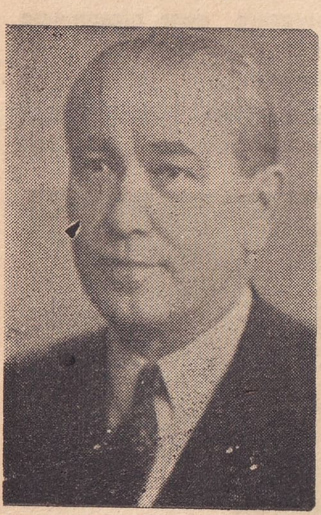

شرقی آناطولینك اتفاق نامه‌سی ۱۰ — ۲۳ تموز سنه ۱۳۳۵ تاریخنده
ارضرومده عقد اولنان ایلك قونغره‌نك مقرراتیدر ·

· مواد اساسیه ·

۱ — ولایات شرقیه و طربزون ولایتی و جانیك سنجاغی غیر قابل
انفکاك و جامعهٔ عثمانیه‌نك بر رکنی اولمق اوزره بر کل تشکیل ایدر :
طربزون ولایتی و جانیك سنجاغیله ولایات شرقیه نامی طاشیان
ارضروم، سیواس، دیاربکر، معمورة العزیز، وان، بتلیس و بو
ساحه‌دکی الویهٔ مستقله هیچ بر سبب و بهانه ایله یکدیگرندن آیرلمق امکانی
تصور ایدیله‌میان بر کل اولوب [illegible]
و مقدراتی حقنده عینی مقصدی هدف اتخاذ ایدرلر. بو منطقه‌ده یاشایان
بالجمله عناصر اسلامیه یکدیگرینه قارشو حرمت متقابله و حس فداکاری
ایله مشحون و وضعیت عرقیه و اجتماعیه و شرائط محیطیه‌لرینه رعایتکار
اوز قرداشدرلر ·

Erzurum Kongresi kararlarının ilk sayfası

«Serbest Cumhuriyet Fırkası» lideri Fethi (Okyar)

«Demokrat Parti» lideri Celâl Bayar

Daha sonra 1936 haziranında parti faaliyeti ile hükümet idaresi arasında mahallî beraberliğe karar verilerek (Başkanlık Beyannamesi) dahiliye vekili parti genel sekreterliğini, valiler de vilâyet parti başkanlıklarını ifaya başlamışlardır.

ni teşvik ve himayeye lâyık görür (Üçüncü kısım madde 6), hattâ "büyük arazi ve çiftlik sahiplerine kredi temin" (Üçüncü kısım madde 4) ve devlet işlerinde ...ok kârlı ve faydalı olmak esası"

Tek parti halinde kalmakta devam eden "Halk Partisi" 1939 kongresinde program bakımından esaslı değişiklikler yapmamakla beraber "parti genel sekreterinin parti hükümetine iştirakini" tüzüğe sok-

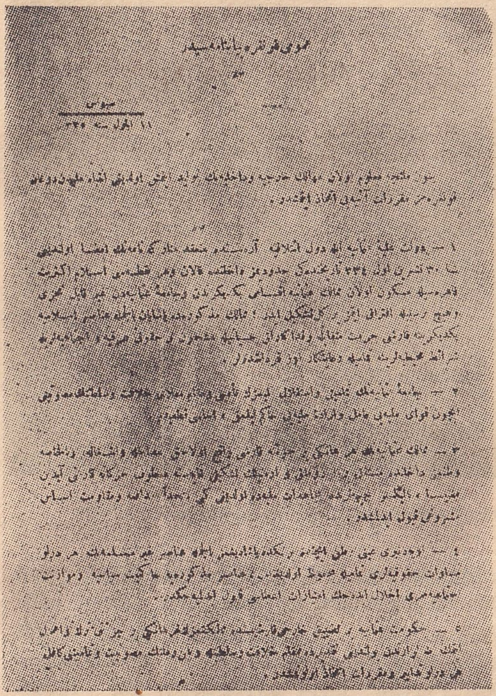
"sanayi ve ticarette serbest rekabet esası" (madde 28) müdafaa edilerek "vergi nispetlerinin yeniden gözden geçirilmesi" (madde 35) ve diğer bâzı ıslahatla "maarifin millî ananeye bağlı" (madde 9) olması üzerinde duruluyordu.

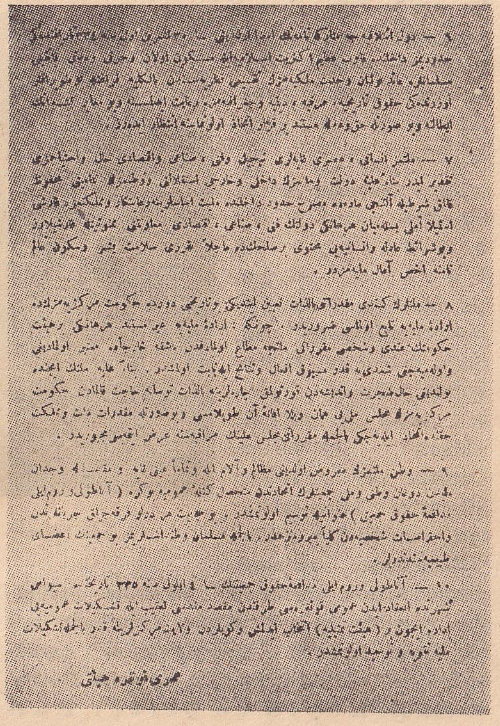
Ağustosta kurulan "Türk Sosyal

Demokrat Partisi" nin programında ise "işçi patron münasebetleri" ne ve "işçi teşkilâtlarının inkişafı" na ehemmiyet verilerek "tarım, endüstri, ticaret sahasında sosyal demokrat esaslara dayanılması" ve bu arada bir "emekliler bakanlığı kurulması" (madde 3) lüzumu belirtiliyor, "dış ülkelerde sosyal demokrat partilerle ilgi ve işbirliği sağlamak" (madde 27) den bahsediliyordu.

Gene ağustosta kurulmakla beraber formalitelerinin ikmali uzun müddet mümkün olamıyan "Sosyal Adalet Partisi" nin programı bir maddede hulâsa ediliyordu. Partinin "sınıf kavgası taraftarı olmadığı" tasrih edildikten sonra demokratik esaslara bağlı bulunarak "ferdî mülkiyetin vasatî geçim derecesinin 4 mislini geçemiyecek şekilde tahdidi" ne, lüks, fantazi ve israfla mücadele prensiplerinden mülhem bir iktisadi plân lüzumuna yer veriliyordu (madde 6). Dinin lüzum ve ehemmiyeti de belirtiliyordu.

Eylûlde teşekkül eden "İşçi ve Çiftçi Partisi" nden sonra ekimde bir de "Liberal Demokrat Partisi" kurulmuştur. "Liberal Demokrat Partisi" nin programı, "memleketin refah ve yükselişinin ancak liberalizm yolu ile mümkün olacağı" esasına dayanıyor; "ecnebi sermayesine karşı hüsnü niyet" (madde 18) belirtilerek, "devlet teşkilâtında görülen aksaklığın ve kırtasiyeciliğin giderilmesi" (madde 17) ve nihayet "tek dereceli intihap" lüzumu (madde 3) üzerinde duruluyordu.

Sivas Kongresi Beyannamesi

Bu arada "Güdenist Parti" ve "Ergenekon İşçi Partisi" kurma teşebbüslerinden sonra 1946 ocak ayında, Halk Partisinden çıkarılan küçük bir hızip tarafından "Demokrat Parti" kurulmuştur. Programında "müdahalesiz ve serbest ve tek dereceli seçim" (madde 9) istiyen, "hükümet ve teşkilâtının halk dışında ve üstünde bir varlık olmadığı kanaati belirtilen (madde 19) Demokrat Parti aynı zamanda "devletçiliği hususi teşebbüs ve sermayenin süratle gelişmesini düzenlemek, yardıma teşvik etmek" (madde 7) çerçevesinde görerek "ticaret, sanayi ve tarım sahasında ıslahat" lüzumunu belirtiyor; "adalet teşkilâtında kaza birliği meydana getirmek" (madde 25), maarifte de bilhassa "Doğu bölgesinde bir kültür merkezi kurmayı" (madde 41) da gayeleri arasına alıyordu. Müteakıp aylarda bâzı anlaşamazlıklar içinde kalan "Millî Kalkınma Partisi" müstesna, diğer partilerin tamamen muvaffakıyetsiz ve inkişaf edemiyen faaliyetlerine rağmen "Demokrat Parti" bilhassa serbest teşebbüs erbabı ve zengin çiftçilerin arasında tutunarak süratli bir teşkilâtlanma ve genişleme devresine girmiş ve İstanbul matbuatından kuvvetli bir müzaheret temin etmiştir.

Bu durum karşısında "C. H. P." 10 mayısta toplanan olağanüstü kurultayında yapılan değişiklikle programda tek dereceli seçime yer veriyor (madde 4) ve cins, sınıf ve rejiyonal maksatlarla cemiyet kurma yasağını, (madde 22), tüzükte genel başkanın değişmezliği ve Müstakil Grupa ait hükümleri kaldırıyordu. Kurultayda müteakıp aylar içinde yeni bir seçime gitmek kararı da alınmıştır.

Yeni doğan şerait içinde sosyalist partileri de kurulmıya başlamıştır.

Bu arada kurulan "Türkiye Sosyalist İşçi Partisi", "mevcut Teşkilâtı Esasiye Kanununun hararetli taraftarı" (Program madde 1) bulunuyor.

Müdafaai Hukuk Temsil Heyeti Kayseride

Şivas Kongresi âzaları

"Vatandaş emek ve zekâ kabiliyetinin devlet sermaye ve rehberliğinin ve hususi sermayenin tam bir iş ve menfaat birliğiyle çalışması" nı (madde 105) müdafaa ederek, idarî teşkilât bakımından "eyaletler kurulması" (madde 82), bir "emniyet ve âsayiş bakanlığı ihdası" (madde 92), kültürde "millî ahlâk ve dini ananelere bağlı kalınmasını" da ileri sürüyor, "safi kazançlara göre tek bir sosyal adalet vergisi" (madde 12) tahsili kolaylığı belirtiliyor ve bütün bunlarla beraber "tek dünya devleti taraftarı" (madde 159) bulunuyordu.

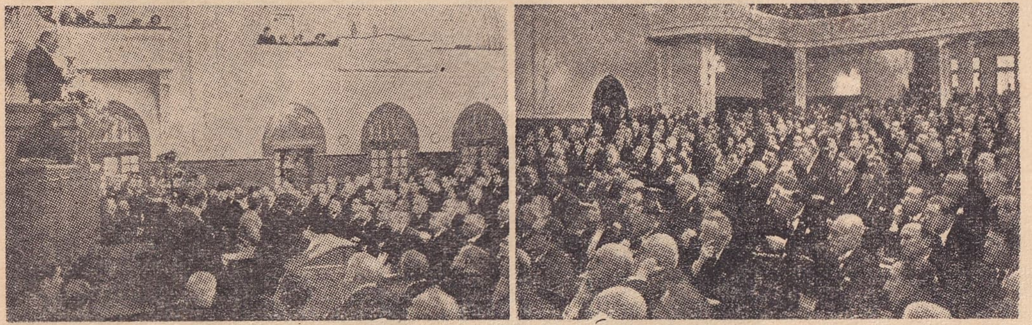
Haziranda kurulan ve programında prensip itibariyle demokrat, sosyalist, milliyetçi, beynelmilelci, barışçı, ve lâik (madde 1 - 5) olduğu belirtilen "Türkiye Sosyalist Partisi, "vatandaşın şahsi emeğiyle meydana gelen hususi mülkiyet hakkının mutlak olduğunu" kabul ediyor, ancak "büyük

istihsal vasıtaları, büyük arazi, fabrika, umumi nakil vasıtaları ve madenleri dere-

«Cumhuriyet Halk Partisi» ilk ve ikinci reisleri Atatürk ve İnönü

ce derece kamulaştırmak" tarafları bulunuyordu. "Aileyi temel müessese" sayarak (madde 18) idare, maliye, iktisat, adalet, sağlık, finans, bayındırlık, millî terbiye ve kültür sahasında bâzı ıslahatçı esaslar ileri sürülüyordu.

«Cumhuriyet Halk Partisi» nin Millet Meclisindeki bir kongresi

Aynı ayda kurulan "T ü r k i y e S o s y a l i s t E m e k ç i v e K ö y l ü P a r t i s i" ise programında; memleketimizin sosyalizme halkçı bir devletçilik ve emekçi yığınlarının süratle genişliyen ölçülü ve şuurlu teşkilât, kontrol ve faaliyetiyle ulaşabileceğine kani bulunuyor ve

«Cumhuriyet Halk Partisi» mitinglerinden biri

bu arada bilhassa "irtica ve faşizme karşı aralıksız ve sistemli bir mücadele yürütmeyi lüzumlu" görüyordu (madde 35) . (Demokrasinin kökleştirilmesi için bütün diğer partiler ve teşekkülleri ileri demokrat bir cephe içinde birleştirme" (madde 8) esası üzerinde duruyor ve bu arada "dış siyaset sahasında antiemperyalist ve komşu devletlerle dostluğa taraftar" (madde 19) görünüyordu.

Gene haziran içinde teşekkül eden "Y a l n ı z V a t a n i ç i n P a r t i s i" "Kemalist, mutedil devletçi ve müfrit milliyetçi" olduğu belirtilen programında bilhassa "yüksek tahsil gençliğiyle alâkalı" görünüyor (madde 12), köylüden hürmetle bahsedildikten (madde 14) sonra; "hâkimlerin, emniyet memurlarının terfihleri" üzerinde duruluyor (madde 8) ve "bütün vergilerin tek bir vergi halinde birleştirilmesi" (madde 8) ileri sürülüyordu. Bu aylarda Bursada bir de "K ö y l ü v e Ç i f t ç i P a r t i s i" kurulmuştu. 1946 temmuzunda başlıyan milletvekili seçiminde "Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi", "Türkiye Sosyalist Partisi", "Sosyal Demokrat Partisi" müstesna, diğer partiler iştirak etmişse de kati çoğunluk C.H.P. de kalarak Demokrat Parti ve müstakiller 66 milletvekilliği kazanmış, diğer partiler namzetleri büyük şehirler çerçevesinde mahsur kalarak, ancak birkaç bin rey alabilmişlerdir. Böylece Millet Meclisinde temsil edilen partiler ikileşmekle beraber intihabata iştirak eden ve etmiyen (Demokrat Parti de dahil) partiler arasında hoşnutsuzluk devam ediyordu.

Bu sırada Sıkı Yönetim Komutanlığı emriyle "Türkiye Sosyalist Partisi" ve "Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi" kapatılmış ve birçok mensupları tevkif edilmiş (16 aralık) ve diğer taraftan Demokrat Parti meclis grubu 17 - 27 aralık arasında Meclis müzakerelerine iştirak etmekten imtina etmiştir.

Müteakıp aylarda Demokrat Parti 7 - 11 ocakta (1947) ilk kongresini yapmış, tü-

«Demokrat Parti» Ankaradaki bir kongresinden görünüş

züğünde bâzı değişiklikler yapılarak parti Meclis Grubuna ait hükümler ilâve edildiği gibi bir de "Hürriyet Misakı" tespit edilmiştir. Diğer taraftan da "Millî Kalkınma Partisi" ikiye ayrılmıştır. Bir taraftan İzmirde "S e r b e s t D e m o k r a t P a r t i s i" teşebbüsüne geçiliyor ve İstanbulda "M u h a f a z a k â r P a r t i" kuruluyordu. "C. H. P." de beliren müfrit ve mutedil temayüller ise Yedinci Kurultayda (kasım 1947) önlenmiş ve yeni bir program ve tüzük kabul edilmiştir.

C. H. P. yeni programında prensiplerine sadık kalmakla beraber bir yandan da "yurtdaşın siyasî ve medenî hakları arasında dernek, sendika, parti kurmak hakkını sağlamayı" vazifeleri arasına sokuyor (madde 2), "devletçiliği mahdut bir sahaya ve kamu hizmetlerine hasrediyor (madde 8), bilhassa "sosyal politika" sahası üzerinde duruyordu. (madde 84 - 94).

1948 in ilk aylarında Demokrat Partide beliren anlaşmazlıklar vâzıh ve keskin bir hal almış ve 10 dan fazla milletvekili partiden ihracedilmiştir. İkiliği bertaraf ederek yeniden teşkilâtlanmıya çalışan "Millî Kalkınma Partisi" ile "Demokrat Parti"

«Demokrat Parti» Ankaradaki bir kongresinden görünüş

müstesna, diğer partiler tamamen muattal bir halde bulunup "Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi" ve "Türkiye Sosyalist Partisi" ise kapalı ve mensuplarının

adliyeye intikal eden muhakemeleri hâlâ devam etmekte idi. Temmuz ayında bu son iki parti mensuplarına ait dâva aleyhe neticelenirken aynı ayda "Türk Yükselme Partisi" ve "Millet Partisi" de kurulmuştur.

Not: Bu hulâsada Osmanlı İmparatorluğu devrinde mevcut diğer milletlere ait siyasi faaliyete ve Türkiyede gizli çalıştıklarına dair emareler mevcut teşekküllere yer verilmemiştir.

(Lütfü Eroğlu)

ÇUHACIYAN, DİKRAN — (1840 - 1898) Opera ve operet bestekârı. Ankara'daki Devlet Operamızın perdesini ilk temsile açmasiyle, yüz yıla yakın bir zamandanberi sürüp giden insicamsız ve perakende çalışmalar devresi sona ermiş bulunuyor. Bu sahnede, Devlet Konservatuvarımızın ilk mezunları olan genç Türk sanatkârları, beynelmilel değerlerin ve modern Türk bestecilerinin eserlerini oynamıya başlamışlardır ve bundan böyle de oynıyacaklardır. Böylece bu sahada seksen yıl önce ilk sanat bayrağını açmış birkaç sanatkârın şahsında ilk denemelerini, ilk emeklemelerini yapmış olan çok çetin bir teşebbüs, yüz yıla yakın bir zaman sonra, dipdiri bir gerçek olarak karşımızda duruyor. Bu mesut realiteye sahne olan 1948 yılı, aynı zamanda, seksen yıl önce bu çetin ve dikenli yola adımını cesaretle atmış ve ilk mesafeleri muvaffakıyetle aşmış bulunan opera ve operet bestekârı Çuhacıyan'ın ölümünün de ellinci yıldönümüdür.

Çuhacıyan, 1840 yılında İstanbulda doğmuştur. O tarihte İstanbula gelen Fransız ve İtalyan kumpanyalarını seyrederek tiyatroya ve sahne musikisine merak salmış, nihayet yirmi yaşında iken Milâno konservatuvarına giderek dört yıl tahsil görmüştür. Kalbinde yirmi dört yaşın ateşli ihtirası ve kafasında Milâno konservatuvarının bilgi hamulesi ile memlekete dönmüş bulunan genç bestekârın derhal faaliyete geçtiğini ve ilk operası olan "Arsas" ı verdiğini görüyoruz. Bu o p e r a, Avrupada tahsil etmiş genç amatörler tarafından ermenice olar a k oynanmıştır. (1868). Bunu, "Olympia" adını taşıyan ikinci eser takibediyor (1869). Fakat Çuhacıyan'ın asıl orijinal hüviyeti, "Ârifin Hilesi" adını taşıyan bir opera-komik ile meydana çıkmış bulunuyor (1874). Maarif nezareti umumi kâtibi Halit Bey adında bir zatın, Rus edibi Gogol'un "Müfettiş" piyesinden ilham alarak yazdığı "Ârifin Hilesi", sahne musikimizin muhakkak ki ilk orijinal eseridir. Çuhacıyan'ın bunu takiben bestelediği "Köse Kâhya" (1875) ve "Leblebici Horhor Ağa" (1875), opera-komikleri de, aradan yüz yıla yakın bir zaman geçmiş olmasına rağmen, gerek mevzularının canlılığı, gerek musikisindeki mahallî renklerin kuvvetle ifadesi bakımından, bu sahada atılmış ilk yerli adım oldukları halde, kusursuz denilecek kadar güzel vasfını hâlâ muhafaza etmektedir.

Dikran Çuhacıyan

İlk yedi yıl zarfında iki opera ve üç opera - komik bestelemiş olan Çuhacıyan, ancak on üç yıllık bir fâsıladan sonra yeni bir eser veriyor. "Zemire" adını taşıyan bu altıncı operasını, italyanca olarak yazmış ve mevzuunu bizzat kaleme almıştır. "Zemire", 1891 yılında İstanbula gelmiş olan Fransız Benettil opera kumpanyası tarafından Beyoğlundaki Concordia tiyatrosunda ilk defa sahneye konulmuş, 1894 te de, Frangini İtalyan opera kumpanyası tarafından tekrarlanmıştı, 1895 yılında da Pariste Opera Bouffe'da oynanmıştır. Son operası olan "İndiana" sını 1897 de bitirmiş, fakat türlü imkânsızlıklar yüzünden temsil ettiremediği için, birkaç altın mukabilinde rehin bırakarak İzmire gitmiştir. Çuhacıyan, İzmirde bir sene bile yaşamamış ve müthiş bir sefalet içinde ölmüştür (1898).

Çuhacıyan'ın Olympia operası notasının kapağı

Ölümünden altı yıl sonra, "Revue Théatrâle" ın ağustos 1904 tarihli nushasında Osmanlı tiyatrosundan bahseden Adolphe Talasso, Çuhacıyan hakkında şu hükme varıyordu: ".... Çuhacıyan'ın fevkalâde mahsul vermekte kabiliyeti vardı. Bıraktığı eser muhteşemdir. Osmanlı musikişinasları arasında Doğu musikisini Avrupa orkestrasyonuna tatbik edebilen yalnız Çuhacıyan oldu. Saf fikirleri ile, parlak üslûbu ile ve orkestrasyonundaki Doğu güneşinin parlak bir aksi gibi parlıyan rengi ile, çok kolay anlaşılan sanatını yabancılara bile zorla kabul ettirerek, her yerde ve herkesin teveccühünü hakkiyle kazandı."

Doktor Rıza Nur da, Mısırda neşrettiği "Türk Bilik Revüsü" külliyatının 1 şubat 1938 tarihli sayısında, 1916 da Kahire'de yazılmış bir makale ile şunları söylüyordu: ".... Leblebici Horhor Ağa bizde ilk gülgülu opera (opera - komik) dır. Mevzuu millî Osmanlı hayatıdır. Halkımızca rağbet görmüştür. Rumcaya da tercüme edilmiştir. (Sonradan almancaya ve fransızcaya da tercüme olunmuştur). Bundan on altı yıl kadar önce Atina tiyatrosunda oynandığını gördüm. Musikisinde güzel parçalar vardır. Avrupada şöhret kazanmış, bâzı parçalarının notaları yayılmış, taammüm etmiştir. Bizde şimdiye kadar bir kitabı bile basılmamıştır. Toplu bir partisyonunu bile bulamadım. Hem notasını, hem güftesini basıp millete vermek lâzımdır".

1840 ta İstanbulda doğmuş ve 1898 de İzmirde hayata veda etmiş olan Çuhaciyan'ın ölümünün ellinci yıldönümündeyiz. Hâlâ, bestekârın en popüler eseri olan "Leblebici Horhor" un "Bahar Geldi" solosunu, "Biz Köroğlu Yavrusuyuz" korosunu, "Bu Gece Bizbize" kuvartetini bugün de zevkle dinliyebiliyor, modern sahne musikimizin ilk ve başarılı örneklerini bundan seksen yıl önce vermiş olan bu bestekârın hâtırasını saygı ile anıyoruz.

(Burhan Arpad)

DİZBAĞI NİŞANI — İngilterenin, hâmillerini şövalyeliğin en yüksek mertebesine çıkaran nişanı. İngilizlerin "Order of the Garter", Fransızların "Ordre de la Jarretière" dedikleri ve bizim "Dizbağı Nişanı" adını verdiğimiz bu nişan, 1344 - 1351 yılları arasında Üçüncü Edward tarafından ihdas edilmiştir. Bu sekiz yıldan hangisinde ihdas edildiği kesin olarak bilinmemekle beraber, 1348 yılında ihdas edildiği farz ve tahmin olunmaktadır. Bu itibarla ihdasın beşyüzüncü yılında bulunmaktayız.

İ h d a s ı n h i k â y e s i : Dizbağı Nişanının ihdası, şöyle bir hikâyeye dayanmaktadır: Sarayda verilen bir baloda Salisbury kontesi dansederken sol bacağındaki mavi dizbağını düşürüyor ve kıral Üçüncü Edward hemen bunu alarak kendi sol bacağının dizkapağı altına bağlıyor; bundan mâna çıkaran ve bıyık altından gülümsiyen saray erkânına fransızca olarak "Honni soit qui mal y pense" (yani: Kötü düşünen utansın) mukabelesinde bulunuyor ve müstehzilerin böyle bir nişana nail olmaktan şeref duyacaklarını ilâve ederek Dizbağı Nişanı'nı ihdas ediyor.

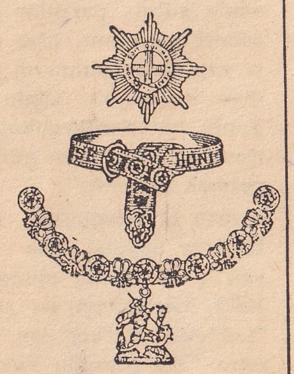
Dizbağı şövalyesinin resmi kıyafeti

N i ş a n ı n a l â m e t l e r i v e h â m i l i n i n k ı y a f e t i : Nişanın dövizi "Honni soit qui mal y pense" cümlesidir. Fakat nişanın üstünde bu cümlenin "honni" kelimesi bir "n" ile yazılmış ve öyle devam edegelmiştir. Bu nişan, azizlerden İngilterenin hâmisi sayılan Saint George'un himayesine konmuş ve bunun için ona "Order of Saint George" (Sent Corc nişanı) adı verilmişti. Fakat şimdi daha fazla Dizbağı Nişanı denilmektedir.

Nişanın alâmetleri başlangıçta dizbağı, herhangi bir elbise üzerine giyilen üstlük,

manto ve kukuletadan ibaretti. Daha sonra bunlara gerdanlık, kısaca "George" denilen Saint George tasviri, yıldız (nişan) ve hususi bir elbise ilâve edildi.

Nişanın remzi, sol bacak dizkapağının biraz aşağısına bağlanan bir inç (2,54 santimetre) eninde koyu mavi kadifeden bir dizbağıdır. Kenarları yaldızlı olan bu dizbağı üstünde "Honi soit qui mal y pense" cümlesi, gene yaldızla yazılmış bulunmaktadır. Manto da başlangıçta içi beyaz kadife ile astarlanmış koyu mavi kadifeden idi. Fakat şimdi bu manto, erguvan renkli kadifedendir, beyaz ipek çizgileri vardır ve sol omuzunda nişanı taşımaktadır. Nişan sekiz uçlu gümüş bir yıldızdır. Yıldızın ortasında Saint George'un arması olan kırmızı bir haç vardır ve bu haç, üstünde gene "Honi soit qui mal y pense" cümlesi yazılı bulunan bir dizbağı ile çevrelenmiştir. Kukuleta ve şimdi sağ omuzda taşınan üstlük koyu kırmızı kadifedendir. Ancak şimdi, siyah balıkçın tüylerinden bir püskülün elmas kopça ile ilişik bulunduğu yeşil kadifeden ve beyaz devekuşu tüyleriyle süslü yuvarlak bir başlık kukuletanın yerini almıştır. Nihayet, sağdan sola çapraz takılan koyu mavi eşarp ile ucundaki altından Saint George tasviri, beyaz ipek çoraplar ve kırmızı ökçeli beyaz kunduralar nişan hâmilinin kıyafetini tamamlamaktadır.

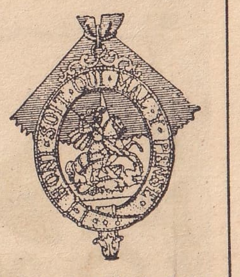
Dizbağı nişanı alâmetleri; Üstte yıldız (nişan), ortada dizbağı, altta gerdanlık ve George

İlâveler: Gerdanlık Yedinci Henry tarafından ilâve edilmiştir. Altından ve bir dizbağı şeklinde olan bu gerdanlık, yirmi altı parçadan meydana gelmiştir. Parçalar on üç gülcük ile bunların arasına yerleştirilmiş olan on üç fiyongodan ibarettir. Fiyongolar açık mavi mine ile işlenmiştir. Kırmızı ve beyaz mineli gülcükler bir kırmızı, bir beyaz olarak sıralanmıştır. Göğsün ortasına gelen gülcüklerden birine, ejderi yere seren Saint George'u at üstünde tasvir eden bir mücevher asılıdır. Bu mücevhere yukarıda belirttiğimiz gibi kısaca "George" denilmektedir. Gene yukarıda tarif ettiğimiz gümüş yıldız (nişan) Birinci Charles tarafından ilâve edilmiştir. Hususi elbiseyi ilâve eden ise İkinci Charles'dır.

Windsor'da Saint - George kilisesindeki Dizbağı plâklarından biri

Tarihçik: Aslında bu nişan her sene Saint George yortusu arifesinde Windsor'daki küçük Saint George kilisesinde toplanan yirmi beş (kıral hariç) şövalyeye mahsustu. Bu şövalyelerin her birinin Saint George kilisesinde bir koltuğu vardır. Dizbağı levhalarını taşıyan bu koltuklar Yedinci Henry zamanında konulmuş olup, taşıdıkları plâklar birer asalet arması yadigârı sayılmaktadır. Daha sonra, 1786 ya kadar, kıral kanından olan prensler de nişan hâmilleri arasına girmişlerdir. Bu tarihten sonra nişan, bâzı güzide ecnebilere de verilmiştir. İngiltere kıralı dizbağı nişanının üstadı âzamıdır. Avrupa asalet unvanlarının en yüksek mertebesi olan "Dizbağı nişanı şövalyeliği", bu unvana sahibolanlara isimlerinden sonra G.K. (Knight of the [Most Noble Order of the] Garter = Dizbağı nişanı şövalyesi) harflerini yazmak hakkını vermektedir.

Eşarpın ucundaki George

Kısa bibliyografya. Everyman's Encyclopaedia; Order of the garter, c. 6, 1931 - 2, London. The Modern Encyclopedia; Order of the Garter, 1936. New York. Encyclopedia of Modern Knowledge: c. 4, 1936 Great Britain, (R. B. Mowat; Europe in the Age of Chivalry). Larousse Universel; Ordre de la jarretière, c. 1, 1944, Paris.

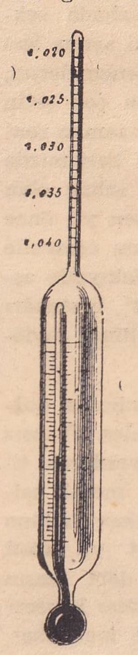
(Ahmet Bahtiyar Esen)

İDRAR VE TAHLİLİ — İdrar, böbrekler vasıtasiyle kandan süzülüp; mesanede toplandıktan sonra; idrar yolları ile harice akıtılan mayiin adıdır. İdrarın terkibi, vücudumuzun faaliyeti ve çeşitli besin maddelerinin metabolizmaları ile ilgili bulunduğu gibi hastalıkların teşhisi bakımından da önemli bir rehberdir. İdrar vücudumuza yaramıyacak hale gelen bekaya için mühim bir çıkarma vasıtası olduğu gibi zararlı ve zehirli maddelerin birçoğu da idrar yolu ile vücuttan defedilir. Bu bakımdan idrar tahlili, fizyolojik faaliyetler hakkında sarih fikir edinmiye yaramakla beraber hastalıkların teşhisinde ve zehirlenme sebeplerinin tespitinde de esaslı hizmetler görmektedir. İdrarın terkibini gösteren raporu, uzviyet âleminin bir aynası, bir rehberi gibi kabul etmek mümkündür.

İdrar tahlili: Tam bir tahlil için 24 saatlik idrarın toplanması lâzımdır. Sabahleyin uykudan kalkınca çıkarılan ilk idrar alınmaz. Bundan sonrakilerin hepsi temiz bir kabda toplanır. Ertesi günü, uykudan kalktıktan sonra, gelen ilk idrar da aynı kaba ilâve edildikten sonra iyice karıştırılır; hacmı ölçülür. Bulunan santimetre küb adedi 24 saat zarfında vücuttan ayrılan idrar miktarını gösterir. Normal olarak 24 saatte çıkan idrar miktarı erkeklerde 1200 - 1500 santimetre küb, kadınlarda 1000 - 1200 santimetre küb kadardır. 24 saatlik idrar miktarının -fizyolojik hadler dahilinde - nadir olarak 500 santimetre kübe kadar düştüğü ve 3 litreye kadar yükseldiği görülmüş olduğu kaydedilmektedir. İdrar miktarının normalden fazla artışı hastalığa (şeker hastalığı) delâlet ettiği gibi, normalden daha az olması da rahatsızlık (bilhassa ateşli hastalıklar) neticesidir. Maden tuzları ve okzalik asit ile zehirlenmelerde ise idrar hemen tamamen kesilir. 24 saatte çıkan idrarın hacmı ölçüldükten sonra - tecanüs temini için - iyice karıştırarak 500 santimetre küb kadarı temiz bir şişeye konur ağzı temiz bir mantar ile kapatıldıktan sonra lâboratuvara götürülür. Sıcak mevsimlerde, tefessühe mâni olmak için, içine nohut büyüklüğünde bir Timol (Thymole) billûru atmalıdır. Diğer antiseptik maddeler, tahlili işkâl ettikleri için, kullanılmamalıdır. İdrarın hacmını ölçmek imkânı bulunamazsa 24 saatlik miktarın hepsi lâboratuvara götürülür.

Renk: Normal idrarın rengi açık sarıdır. Normal hudut dahilinde bu renk saman sarısından kehribar sarısına kadar değişebilir. Çeşitli hastalıklar ve ârızalar tesiriyle idrarın rengi pembe, esmer, yeşil ve hattâ esmer siyah bile olabilir.

Manzara: Normal ve taze idrarın görünüşü berraktır. Durmakla belli belirsiz bir bulanıklık hâsıl olabilir ki, bu da bir müddet sonra kabın dibine çöker ve üstteki mayi berrak kalır. Çeşitli hastalık hallerinde manzara bulanık olduğu gibi, çok miktarda kesif veya hacımlı, tortu da çöker.

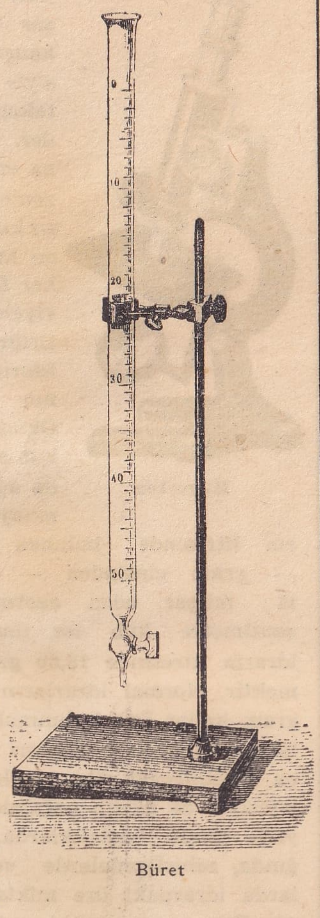
Kesafet ölçüsü dansimetre

Koku: Normal idrarın kendisine mahsus bir kokusu vardır. Çeşitli ilâçlar, idrarın kokusunu değiştirebilirler. Hastalık hallerinde idrarın kokusu tagayyür eder. Itrî olabildiği gibi kerih de olur.

Kesafet: Fizyolojik hudutlar dahilinde idrarın kesafeti en az 1,005 ve en çok 1,030 olabilirse de ekseriyetle kesafet 1,015 ile 1,025 arasında oynar. Hastalık hallerinde kesafet bu hadlerin dışına çıkar. İdrarın kesafeti - şeker hastalığı müstesna - hemen hemen renkle mütenasiptir. Koyu renkli idrarın kesafeti yüksek; açık renklilerinki ise düşük olur. Şeker hastalığında ise, renk açık olmasına rağmen, kesafet yüksektir. İdrarın kesafetini tâyin için kesafet ölçüsü (dansimetre) kullanılır. Dansimetre ile kesafete bakmak için genişçe bir epruvet'e (üstüvani cam kaba) idrar konup içine dansimetre daldırılır. İdrar içinde yüzer vaziyette duran dansimetrenin ince kısmındaki rakamlardan; idrarın sathı hizasına tesadüf edeni kesafeti gösterir. Dansimetreler + 15 santigrada göre ayarlanmış bulunduklarından, muayene edilecek idrarın sühunetini +15 derecede tutmak veyahut da bulunan kesafet derecesini +15 santigrada göre tashih etmek lâzımdır. Ortalama hesapla, sühunetin 3 derece yükselmesi, kesafetin 0,001 derece azalmasına ve bilâkis sühunet derecesinin 3 santigrat düşmesi kesafetin 1,001 derece yükselmesine sebebolduğundan + 15 santigrattan farklı sühunette dansimetrenin gösterdiği kesafet derecesine; soğukta bakılmış ise; + 15 ile muayene sühuneti arasındaki derece farkının üçte biri, kesafet derecesinin

binde birler hanesinden çıkarılır. Sıcakta bakılmışsa + 15 ten farkının üçte biri kesafet derecesinin binde birler hanesine ilâve olunur. Meselâ; + 21 santigratta kesafeti 1,018 bulunan bir idrarın + 15 deki kesafeti: $\left(\frac{21 - 15}{3} = 2 \text{ olduğundan} \right)$ 1,018 + 0,002 = 1,020 bulunur

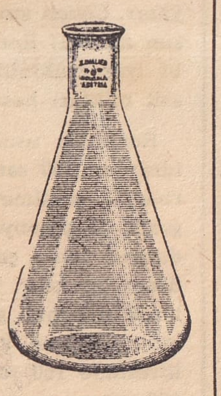
İdrarın kesafeti, içinde münhal olarak mevcut maddelerin miktarı ile mütenasip bulunduğundan, kesafet yardımı ile münhal maddeler mecmuu hakkında bir fikir edinme kabildir. Bu hususta uzun etütleri bulunan Haeser, münhal maddeler mecmuunu hesaplamak için 2,33 emsalinin, kesafeti gösteren rakamın yüzde birler ve binde birler hanelerindeki rakamlarla darbedilmesini tavsiye etmektedir. Bulunacak darb hâsılası idrarın litresindeki münhal maddelerin mecmuunu, gram olarak, gösterecektir. Meselâ; kesafeti 1,020 olan bir idrarın litresinde, 20 × 2,33 = 46,6 gram münhal madde var demektir.

Büret

R e a k s i y o n (t e a m ü l): Normal idrarın reaksiyonu asit (hamızi) dir. Yani daldırılan mavi renkteki turnsol kâğıdının rengini kırmızıya çevirir.

İ d r a r ı n t e r k i b i : 24 saat zarfında - idrar vasıtasiyle - vücuttan 60 gram kadar (asgari 55, âzami 70 gram) sulp madde ayrılır ki, bunun 25 gram kadarı maden tuzları ve 35 gram kadarı da uzvi mürekkebattır. Madenî mürekkebat arasında bilhassa tuz (sodyum klorür Na Cl); fosfatlar vardır. Bundan başka sülfatlar ve nitratlar da bulunur. Bu asit cezirleri ile birleşen madenler çokluklarına göre, şöyle sıralanabilirler: Sodyum, potasyum, kalsiyum, magnezyum, amonyum ve demir.. Uzvi (organik) mürekkebatın en mühimmi üredir. Bundan sonra ürik asid, kreatinin, hipür asidi gelir. Pürin esasları, okzalik asit, glüküren ve sülfat asitlerinin uzvi mürekkebatı da az miktarlarda bulunurlar. Bu çeşitli maddeler, normal idrarın terkibinde bulunurlar. Miktarları fizyolojik faaliyet şartlarına ve besin vaziyetlerine göre değişiklikler gösterebilir. Hastalık hallerinde normal olarak bulunan maddelerin miktarlarında anormal değişiklikler hâsıl olabileceği gibi, idrarın terkibinde anormal maddelere de raslanmaktadır. İdrarın terkibinde anormal cisimlerin bulunması çeşitli hastalıkların maddi tezahürleridir. Çeşitli hastalıklar dolayısiyle idrarda bulunabilen maddeler şunlardır: Proteinler (albümin, albümoz, nükleoproteinler); glükoz, aseton, asetoasetik asidi, B-oksibütirik asidi; süt şekeri (lâktoz); meyva şekeri (früktoz); pentozlar, sistin, lösin (leucine); tirozin (thyrosine); alkapton asidi; safra boyaları, safra asitleri, kan boyaları, melânin, kükürtlü hidrojen.

Erlenmeyer

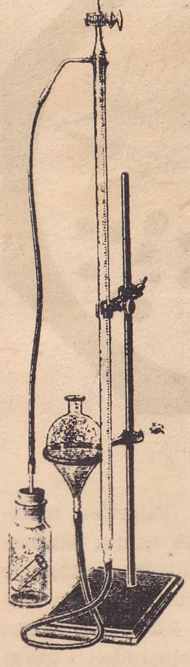
Tedavi için kullanılan ilâçlar ile zehirlenmeler yüzünden de idrarın terkibinde ârizî yabancı maddeler bulunabilir. Lâkin her tahlilde sayılan bütün bu maddelerin hepsi ile meşgul olunmaz. Bu itibarla bu kısa yazımızda ancak seririyat (clinique) bakımından lüzumlu maddelerin aranma ve dozaj metotları ile iktifa edilecek; bulunan neticelerden neler anlaşılabileceği açıklanacaktır. Teferrüata nüfuz etmek arzusunda olanlar için bibliyografyada mehazlar gösterilmiştir.

I. İ d r a r d a n o r m a l o l a r a k b u l u n a n c i s i m l e r d e n s e r i r i y a t b a k ı m ı n d a n ö n e m l i o l a n l a r ı n ı n m i k t a r l a r ı n ı n t â y i n i :

a) T u z (Na Cl s o d y u m k l o r ü r) : Tuz miktarının tâyini usulleri, klor anyonu (anion) nun gümüş katyonu (cation) ile suda ve asitlerde erimeyen bir çöküntü (gümüş klorür Ag Cl) husule getirmesi esasına dayanmaktadır. Tuz mahlûlüne potasyum kromat karıştırıldıktan sonra üzerine gümüş nitrat mahlûlü damlatılırsa gümüş mahlûlde tuz kalmayıncıya kadar klor anyonu ile birleşir ve ancak klor anyonu tamamiyle - gümüş klorür halinde - çöktükten sonra kromat anyonu ile birleşerek turuncu renkli bir çöküntü hâsıl eder. Şu açıklamaya göre tuzun gümüş nitratla verdiği reaksiyonun sonu turuncu tortunun görülmesi ile kolayca anlaşılır. Bu açıklama Mohr usulünün prensipini teşkil etmektedir. Mohr usulünü idrara tatbik için, reaksiyonu asit olan idrardan 20 santimetre küb alınarak üzerine bir çay kaşığı dolusu aktif kömür konur ve şiddetle çalkaladıktan sonra 5 - 10 dakika dinlendirilir. (İdrarın kesafeti 1,025 ten fazla ise aktif kömür koymazdan evvel mâi mukattar = damıtık su ile sulandırılmalıdır). 10 dakika sonra kuru bir süzgeç kâğıdından süzülerek kuru bir Beher bardağına toplanır. Süzülen kısımdan 10 santimetre küb alınarak üzerine 3 - 4 damla meşbu potasyum kromat mahlûlü damlatılır. Bir bürete de onda bir normal (yani litresinde 17 gram saf Ag NO_3 bulunan) gümüş nitrat mahlûlü konur. Büret musluğu maharetle idare edilerek, potasyum kromatlı idrar nümunesi üzerine sabit esmer turuncu renk hâsıl oluncıya kadar desinormal gümüş nitrat mahlûlünden damlatılır. Turuncu renk görününce sarfedilmiş olan desinormal gümüş nitrat mahlûlünün santimetre küb adedi büret üzerindeki taksimattan okunur. Onda bir normal gümüş nitrat mahlûlünün bir santimetre kübü 5,85 miligram tuza (Na Cl) tekabül eder.

Meselâ; 10 santimetre küb süzülmüş idrarda - turuncu renk görününciye kadar - 24 santimetre küb desinormal gümüş nitrat mahlûlü sarfedilmiş olsa muayene olunan idrarın 10 santimetre kübünde 24×0,00585=0,1414 gram veyahut litresinde 14,14 tuz (sodyum klorür) var demektir.

Normal idrarın litresinde 8 - 12 gram kadar tuz (Na Cl) bulunur. Açlık, ishal ve ateşli hastalık hallerinde ve bilhassa zatürriede (pneumonie) ve böbrek hastalıklarında (nephrit) idrarın ihtiva ettiği tuz miktarı azalır; bâzı hallerde sıfıra kadar iner. Bu keyfiyet teşhis ve bilhassa pnömoninin teşhisi bakımından çok mühimdir. Pnömoni krizi geçtikten sonra idrarda tuz miktarı artar. Nevrasteni, plörezi gibi hastalıklarla idrar hacmını artıran hastalıklarda tuz miktarı artar. Fazla tuzlu yemekler de idrarda tuz miktarının yükselmesine ve dolayısiyle böbreklerin yorulmasına sebeb olur (Bakınız: Tuz; Aylık Ansiklopedi, sayfa 449).

Üreometre

b) F o s f a t m i k t a r ı n ı n t â y i n i : Asetik asit (sirke ruhu) ile asitlendirilmiş sıcak fosfat mahlûlüne uranyum nitrat mahlûlü ilâve olunursa mevcut fosfatın tamamı; uranyum fosfat halinde çöker. Bu reaksiyon, fosfat miktarı tâyininin esasını teşkil etmektedir.

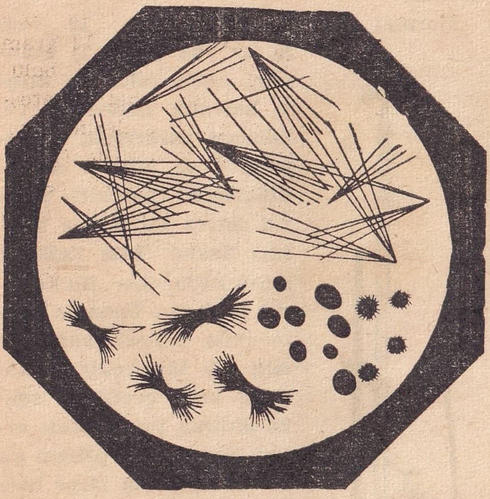
Muayene edilen idrardan 50 santimetre küb alınarak bir erlenmeyer'e konur; üzerine 5 santimetre küb asetik asitli sodyum asetat mahlûlünden (bu mahlûlü hazırlamak için 100 gram sodyum asetat, 800 santimetre küb damıtık suda (mâi mukattar) eritilir; üzerine 100 santimetre küb % 30 luk asetik asit ilâve olunduktan sonra hacmı, damıtık su ile; bir litreye tamamlanır) akıtıldıktan sonra kaynayıncaya kadar ısıtılır

Esbach tübü

Kaynadıktan sonra, bir büret vasıtasiyle, kâfi miktarda uranyum mahlûlü damlatılır. Uranyum mahlûlünü hazırlamak için 35,461 gram uranyum nitrat veyahut 29,969 gram uranyum asetat tartılarak arık suda eritildikten sonra hacmı, arık su ile, bir litreye tamamlanır. Bu mahlûl, etalon fosfat mahlûlü ile ayarlanmalıdır. Böylece ayarlanan uranyum mahlûlünün bir santimetre kübü 0,005 gram (yani 5 miligram) susuz fosforik aside (anidr fosforik asit P_2O_5) tekabül eder. Reaksiyonun sonunu görmek için %10 nispetinde potasyum ferrosiyanür mahlûlü kullanılır. Beyaz bir porselen levha üzerine - münferit damlalar halinde - potasyum ferrosiyanür mah-

lûlü damlatılır. Teamülün (reaksiyonun) sonlarına doğru büretten her yarım santimetre küb uranyum mahlûlü akıtıp karıştırdıktan sonra, erlenmeyer muhteviyatından, bagetle (cam çubukla) bir damla alınır ve bu damla porselen levha üzerindeki ferrosiyanür damlalarından birisine damlatılır. İki damlanın temasında esmer kırmızı renk hâsıl olunca teamül (reaksi-

Glükozazon billûrları

yon) sona ermiş demektir. Büretten sarfolunan uranyum mahlûlünün hacmı okunur. Sarfolunun uranyum mahlûlü santimetre küb adedinin 0,005 ile zarbından elde edilecek rakam 50 santimetre küb idrarda bulunan fosfatların - $P_2 O_5$ cinsinden - gram miktarını gösterir. Meselâ; yukarıda tarif edildiği gibi işlenen 50 santimetre küb idrar nümunesine - damlaların temasında esmer kırmızı renk hâsıl oluncıya kadar - 25 santimetre küp uranyum mahlûlü sarfedilmiş olsa; muayene olunan idrarın 50 santimetre kübünde $25 \times 0,005 = 0,125$ gram veya litresinde $0,125 \times 20 = 2,50$ gram susuz fosofrik asit (P_2O_5) var demektir. Normal idrarın litresinde bulunan fosfatların tekabül ettiği susuz fosforik asit ($P_2 O_5$) miktarı 1,5 - 2,5 gram kadardır. İdrardaki fosfat miktarı, fosfatlı diyabette; fosfatlı tüberkülozda; şeker hastalığında; ateşli hastalıkların nekahat devresinde; kırıklarda artar. Böbrek iltihaplarında; kızılda, tifüsde, mafsal romatizmasında, kansızlıkta v.s. bâzı hastalıklarda idrarın litresindeki fosfat miktarı normalden daha az olur.

c) Üre miktarının tâyini: Üre, kalevi vasatta, sodyum hipobromit ile muamele edilirse, tahallül ederek azot ve karbon gazları ile su hâsıl olur:

$$CO\langle{}^{NH_2}_{NH_2} + 3BrONa = CO_2 + 2N + 3Na\,Br.$$

Üre — Sodyum hipobromit — Karbon dioksit — Azot — Sodyum bromür

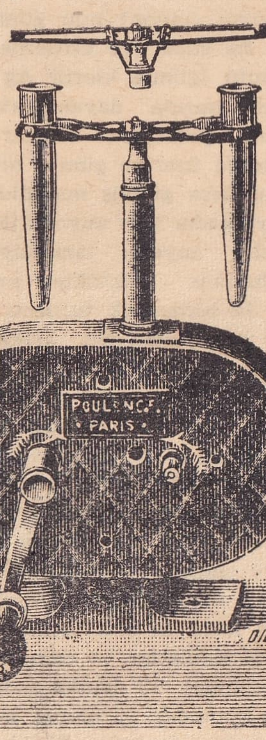
Karbon gazı vasattaki kalevi ile birleşerek sodyum karbonat halinde mahlûlde kalır. Azot gaz halinde intişar eder. İntişar eden azot gazının hacmından üre miktarını hesaplamak kabildir. Şöyle ki: Ürenin molekül vezni 60 gramdır. Yukarıdaki kimyevi muadeleden de anlaşıldığı gibi bir molekül üreden, hipobromit tesiriyle, 2 azot atomu, yani 760 milimetre tazyikte ve 5 santigrat derecesinde 22,4 litre yani 22.400 santimetre küb azot gazı çıkmaktadır. Şu halde reaksiyon esnasında çıkan azot gazının bir santimetre kübü $\frac{60}{22\,400} =$ 0,002678 gram üreye tekabül eder. Reaksiyon esnasında ürenin küçük bir kısmının tahallül edemediği ve idrarda bulunan diğer azotlu mürekkebatın da reaksiyona dahil olması ihtimali göz önünde tutularak yapılan tecrübeler neticesinde +16 ile +20 santigrat sühunette hipobromit tesiriyle intişar eden azot gazının bir santimetre kübünün orada bulunan ürenin 0,0026 gramına tekabül ettiği tespit olunmuştur. Gazometrede okunan azot gazının hacmı a santimetre küb ve reaksiyona tâbi tutulan idrar nümunesinin hacmı da 2,6 santimetre küb olsa, idrarın litresindeki üre miktarı şöylece hesaplanarak:

$$a = \frac{2,6}{2,6} \quad a = 1000 \times \frac{0,0026 \times a}{2,6}$$

bulunur. Bu hesaba göre idrardan 2,6 santimetre küb alınarak sodyum hipobromitle 16 - 20 santigrat sühunette tahlil edilirse, çıkacak azot gazının santimetre küb adedi muayene edilen idrarın litresinde bulunan üre miktarını, gram olarak, gösterecektir.

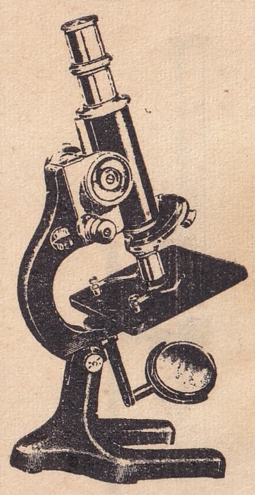
Reaksiyonu tatbik ve çıkacak azot gazının hacmını ölçmek için çeşitli cihazlar yapılmıştır. Bunlardan en çok kullanılanı sayfa 1499 daki üreometredir.

Bu cihazla üre miktarını tâyin için re-

Santrifüj

aksiyon şişesine hipobromit mahlûlünden (bu mahlûlü hazırlamak için %33 nispetinde kostik soda Na OH mahlûlünden 50 santimetre küb alınarak bir erlenmeyere konur; üzerine 100 santimetre küb arık su ilâve edilir. Bundan sonra erlenmeyer soğuk suya daldırılıp çalkalanmak veya soğuk akar su altında tutulmak şartiyle 5 santimetre küb brom ilâve olunur. Bromun hepsi eriyinciye kadar soğutup çalkalanmıya devam olunur.) 10 santimetre küb konur; küçük tübe de 2,6 santimetre küb idrar akıtıldıktan sonra tüb reaksiyon şişesinin içine dikkatle yerleştirilir. Bundan sonra gazometrenin musluğu açık bulundurulmak şartiyle reaksiyon şişesinin mantarı kapatılır. Daha sonra gazometredeki su seviyesi ayar balonu kaldırılarak gazometrenin sıfır çizgisine getirilir. Nihayet reaksiyon şişesi çalkanarak tüb içindeki idrar nümunesinin hipobromit mahlûlü ile karışması temin olunur. Bu esnada intişar eden azot gazı, kauçuk boru vasıtasiyle gazometrenin taksimatlı koluna gider. Gaz intişarı sona erdikten sonra gazometrenin taksimatsız kolu münasip şekilde hareket ettirilerek her iki koldaki su seviyeleri bir hizaya getirilir ve taksimat üzerinden azot gazının hacmı okunur. Okunan santimetre küb adedi — yukarıda da açıklandığı gibi — muayene edilen idrarın litresinde bulunan üre miktarını — gram cinsinden — gösterir. Meselâ; intişar eden azotun hacmı 18,60 santimetre küb ise, muayene olunan idrarın litresinde 18,60 gram üre var demektir. Normal idrarların litresinde 18-26 gram kadar üre bulunmaktadır. Beslenme tarzına göre üre miktarı bu hadler dışına çıkabileceği gibi çeşitli hastalıklar dolayısiyle de azalıp çoğalmaktadır. Umumiyetle ateşli hastalıklarda, şeker hastalığında, zehirlenmelerde ve iltihaplı vakalarda idrardaki üre miktarı yükselmektedir. Dumur ve sarılıkla müterafik siroz gibi karaciğer hastalıklarında; fosforla zehirlenmede; böbrek hastalıklarında idrar normalden az üre ihtiva eder ve hattâ bâzı hallerde üre miktarı sıfıra yaklaşır.

Mikroskop

d) Ürik asit miktarının tâyini: Usulün esası ürik asidin amonyum tuzunun suda erimemesine dayanır. Çöken amonyum ürat oksidan bir cisim meselâ; Ronchèse usulünde olduğu gibi iyot mahlûlü ile titre edilerek ürik asit miktarı hesaplanır.

Ronchèse usulüne göre tahlil edilecek idrardan 100 santimetre küb alınarak üzerine 15 santimetre küb amonyak ve 15 gram da amonyum klorür (NH_4 Cl) konduktan sonra çalkanır ve yarım saat hali üzere bırakılır. Yarım saatten sonra süzülerek çöküntü süzgeç kâğıdı üzerine toplanır. Süzgeç kâğıdı üzerindeki çöküntü, litresinde 150 santimetre küb amonyak ve 150 gram amonyum klorür bulunan mahlûl ile yıkandıktan sonra 300 santimetre küb arık su ile bir cam kaba naklolunur. 300 santimetre küb arık su içinde yüzer vaziyette bulunan amonyum ürat çöküntüsü, sulu asetik asit ilâvesiyle ayrılır ve içine 20 santimetre küb meşbu sodyum karbonat ve boraks mahlûlü konur. Bundan sonra üzerine — bir büret vasıtasiyle — damla damla desinormal iyot mahlûlü damlatılır. Reaksiyonun sonunu görebilmek için asetik asitle ayrılmış amonyum

ürat mahlûlünün bulunduğu kaba 3-4 damla nişasta matbuhu damlatılır. İyot damlası temasında kabdaki mahlûlün mavi renk alması ve bu rengin tekrar zail olmaması reaksiyonun sona erdiğini gösterir. Reaksiyon sona erince büret taksimatından, sarfo-

Epitelyüm hücreleri

lunan desinormal iyot mahlûlünün hacmı okunur. Sarfolunan desinormal iyot mahlûlünün santimetre küb adedinden idrarın litresindeki ürik asit gram miktarı şu formül vasıtasiyle hesabolunur: U = n × 0,084 + 0,01. Bu formüldeki U litredeki ürik asidin gram olarak miktarına ve n harfi de mavi renk teşekkül edinciye kadar büretten akıtılan desinormal iyot mahlûlünün — santimetre küb cinsinden — hacmına delâlet eder. Meselâ; desinormal iyot mahlûlünden — mavi renk hâsıl oluncıya kadar — 7,5 santimetre küb sarfedilmiş olsa; muayene olunan idrarın litresinde 75 × 0,084 + 0,01 = 0,63 gram ürik asit var demektir.

Beslenme tarzına göre normal olarak idrarın litresinde 1 — 0,3 gram kadar ürik asit bulnmaktadır. Fazla miktarda et yenirse ürik asit miktarı arttığı gibi, zatürrie (pneumonie); damar sertliği (Leucemie), damla gibi hastalıklarda kriz esnasında idrardaki ürik asit miktarı faz-

Silindir şekilleri: A - Silendroit, B - Şeffaf silindir, C - Hematik silindir, D - Epitelyüm silindiri.

lalaşır. Kriz geçtikten sonra idrardaki ürik asit miktarı tekrar düşer. Bu sebepten ürik asit miktarı ile ilgili hastalıklarda bir kerelik idrar tahlili maksada kâfi gelemez. Teşhisi katileştirmek için muhtelif zaman ve şartlarda idrar tahlili yapılmalıdır. Müzmin intanlarda, kansızlıkta, böbrek hastalıklarında, kızıl ve şeker hastalıklarında, adale romatizmalarında ürik asit miktarı normalin altına düşer.

e) İndikan: Normal idrarda pek az miktarda (litrede 1 - 20 miligram kadar) indikan bulnur. Hastalık hallerinde ise indikan miktarı 10 - 15 misli fazlalaşır. İndikanın fazlalaştığı şu tecrübe ile meydana çıkarılmaktadır: Bir tecrübe tübüne 10 santimetre küb muayene edilen idrardan ve 10 santimetre küb kesif klorür asidi (saf tuzruhu), 2 santimetre küb de kloroform koyduktan sonra kuvvetlice çalkanır. İndikan miktarı normalden fazla ise kloroform tabakası mavi renge boyanır. Kloroform renksiz kalmış ise tecrübe tübüne iki damla oksijenli su damlatılır ve tekrar çalkanır. İndikan miktarı normal had dahilinde ise kloroform tabakası oksijenli su damlattıktan sonra dahi renksiz kalır. Mavi renk teşekkülü indikanın anormal derecede fazlalaştığını gösterir. İndikanın esas maddesi olan "indol" barsaklarda albüminli maddelerin tefessühü neticesinde teşekkül eder. Barsaklardan kana karışan indol indoksil şekline okside olur ve sülfat mürekkebi halinde idrara geçer. Umumiyetle hazım cihazı bozukluklarında idrardaki indikan miktarı fazlalaşır. İndikan fazlalığı karaciğer kifayetsizliğinden de ileri gelebilir.

II. İdrarda ancak hastalık hallerinde bulunabilen anormal cisimlerden önemlilerinin aranma ve miktar tâyini usulleri:

1. Albümin: Albüminin hararet tesiriyle tahassür ederek mahlûlden ayrılması albümin arama usulünün esasıdır. Bu bakımdan muayene edilecek idrarın berrak ve asit reaksiyonunda bulunması lâzımdır. Bulanıklık tekrar tekrar süzülerek berraklaştırılmalıdır. Berrak idrardan bir tecrübe tübüne koyarak yalnız üst kısmı ısıtılır. Kaynama derecesine gelince ısıtılan kısımda bulanıklık hâsıl olması albümin şüphesini uyandırabilir. Bundan sonra tüb doğrultularak ısıtılan kısma 1-2 damla üç klorlu asetik asit (acide trichloracetique) mahlûlü damlatılır. Teşekkül etmiş olan bulanıklık eriyip giderse albümin yoktur. Bilâkis üç klorlü asetik asit damlaları temasında bulanıklık sabit kalır veya artarsa albümin vardır. Albümin miktarını tâyin için kliniklerde Esbach metodu tatbik edilmektedir. İdrarda albümin miktarının tâyini için hususi surette imal edilmiş olan Esbach tübünün U harfi ile gösterilen çizgisine kadar (sayfa 1499) idrardan konur; üzerine — R harfi ile işaretlenmiş, çizgiye kadar — Esbach miyarı ilâve ettikten sonra kauçuk mantarı kapatılır; çalkandıktan sonra 24 saat dinlendirilir. Ertesi gün çöken tortunun üst seviyesinin tübün alt kısmındaki taksimattan hangisinin hizasına geldiği tetkik olunur. Tortunun üst seviyesine tesadüf eden taksimat çizgisinin yanındaki rakam, muayene olunan idrarın litresinde bulunan albüminin gram cinsinden miktarını gösterir.

Esbach miyarını hazırlamak için, 10 gram asit pikrik ve 20 gram sitrik asit (limon ekşisi) bir miktar arık suda eritildikten sonra karıştırılıp mahlûlün hacmı arık su ile bir litreye tamamlanır. Esbach metodu tedavi seyrini kontrol bakımından kâfidir. Normal idrarda albümin bulunmaz.

2. Glükoz: Glükoz arama metodunun ana prensipi altı karbonlu şekerlerin irca (reduction) hassası olduğu gibi mik-

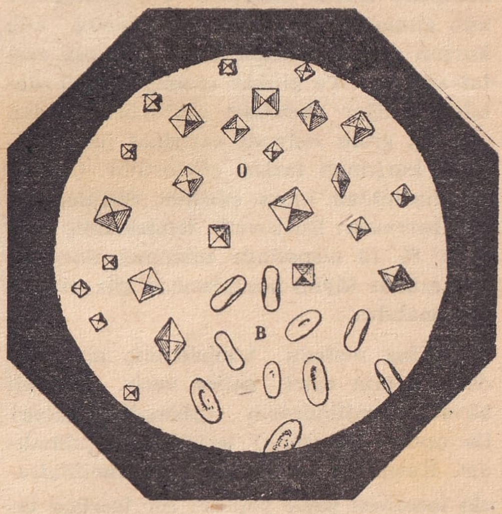
Ürik asit (U), sodyum ürat (S), amonyum ürat (A,B) billûrlarının mikroskopta görünüşü

tar tâyininde de bu hassadan faydalanılmaktadır.

Bakır sülfat (Cu SO_4) mahlûlü kostik soda (Na OH) mahlûlü ile karıştırılırsa bakır hidroksit çöker:

$$Cu\ S\ O_4 + 2\ Na\ OH = Na_2SO_4 + Cu(OH)_2$$

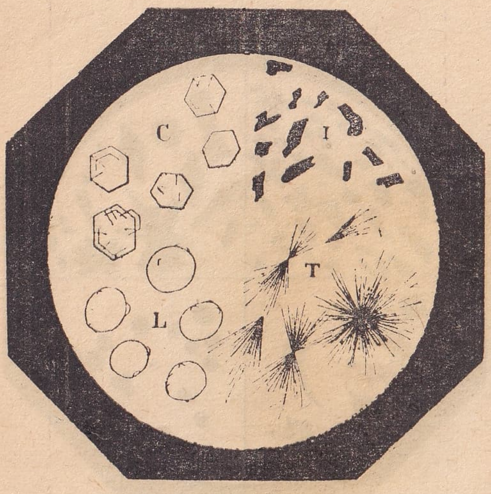
Bakır hidroksit çöküntüsü tartarat tuzları muvacehesinde eriyerek mavi renkli bir mahlûl verir. Bu mavi mahlûl normal idrar ile kaynatılırsa rengi değişmez; idrarda glükoz varsa bakır hidroksidi bakır oksidül haline (Cu_2O) irca ederek kırmızı renkte bir çöküntü meydana getirir. Bu reaksiyonun Fehling metoduna göre tatbikatı şöyledir: Evvelâ Fehling miyarı denilen mahlûtu hazırlamak için iki mahlûl hazırlanır. I - Bakır mahlûlü: 35 gram billûri saf bakır sülfat tartılarak porselen bir kapsül içine konur, üzerine yarım litre arık su ve 5 santimetre küb saf sül-

Kalsiyum oksalât billûrları: O normal şekil, B nadir görülen şekil

fat asidi (SO_4H_2) ilâve ettikten sonra tamamen eriyinciye kadar, karıştırarak, ısıtılır. Soğuduktan sonra hacmı bir litreye tamamlanır. II - Kalevi mahlûlü; 150 gram billûri sodyum, potasyum tartarı (Seignet-

te tuzu) ısıtılarak yarım litre damıtık suda eritilir. Soğuduktan sonra üzerine 300 santimetre küb 36 bomelik kostik soda mahlûlü ilâve edilir ve hacmı — arık su ile — bir litreye tamamlanır. I ve II numaralı mahlûllerden müsavi hacımda karıştırıl-

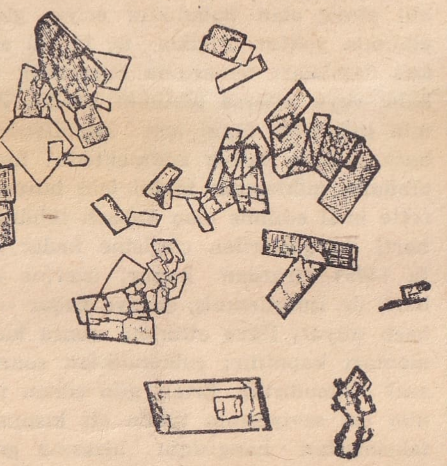
Sistin (C), tirozin (T), lösin (L) ve indigo (İ) billûrlarının mikroskopta görünüşü

dığı zaman koyu mavi renkli bir mahlûl (Fehling miyarı) hâsıl olur. Bir tecrübe tübüne I ve II numaralı mahlûllerden birer santimetre küb kadar koyup karıştırdıktan sonra iki misli arık su ile sulandırılır ve kaynayıncıya kadar ısıtılır. Diğer bir tübe de muayene edilen idrardan 5 santimetre küb kadar konarak kaynayıncıya kadar ısıtıldıktan sonra damla damla Fehling miyarını ihtiva eden tübe dökülür. Her iki damlanın ilâvesinde Fehling miyarı kaynatılmalıdır. Muayene edilen idrarda glükoz varsa bakır oksidül (Cu_2O) den ibaret kırmızı bir çöküntü hâsıl olur. Rengin açılması veya yeşilimsi görünmesi glükoza delâlet etmez. Albüminli idrarların muayenesinde veya idrarda bulunan unsurların Fehling miyarına tesiri muhtemel görülen vakalarda glükoz aranmazdan önce idrarın temizlenmesi lâzımdır. Temizlemek (défécation) için % 20 lik kurşun asetat mahlûlü kullanılmaktadır. Muayene edilen idrardan 100 santimetre küb alınarak üzerine 10 santimetre küb kurşun asetat mahlûlü konur. Kurşun asetat albümini ve glükoz aramıya engel olabilecek diğer unsurları çöktürür. Bundan sonra 2 gram sodyum karbonat ilâve edilerek kurşunun fazlası çöktürülür. Çöküntü oturduktan sonra süzülür. Süzülen kısım berraktır. Bu suretle temizlenmiş olan idrar % 10 nispetinde sulanmış olacağından miktar tâyini hesaplarında göz önünde tutulmalıdır.

Fehling metodu temizlenmiş idrar ile daha tatmin edici netice verir. Şüpheli ahvalde fenilhidrazin (phénylhydrazine) ile ozazon (osazone) tecrübesi yapılmalıdır. Kowarsky metoduna göre fenilhidrazin tecrübesi şöyle yapılır: Bir tecrübe tübüne 5 damla saf fenilhidrazin (phénilhydrazine pure) konarak üzerine 10 damla donabilen saf asetik asit damlatılır. Hafifçe çalkandıktan sonra üzerine 15 damla meşbu saf tuz (Na Cl) mahlûlü ilâve edilir. Hamur kıvamına gelen bu mahlût üzerine 10 santimetre küb kadar muayene edilen idrardan dökülür ve tüb muhteviyatı hafif bir şule üzerinde ihtimamla ısıtılır. Tüb muhteviyatının iki dakika kadar kaynama sühunetinde tutulması lâzımdır. Bundan sonra yavaş yavaş soğumıya terkedilir. Yavaş yavaş soğuma esnasında — muayene edilen idrarda glükoz varsa — sarı renkte fenilglükozazon (phénylglucosazone) billûrları teşekkül eder ve tübün dibine çöker. Fenilglükozazon billûrlarının mikroskop altında görünen şekilleri katî karar vermiye yetecek derecede karakteristiktir. Ozazon billûrlarının mikroskopta görünen şekilleri sayesinde glükozu, lâktoz, früktoz gibi diğer mürci şeker nevilerinden ayırmak da kabildir.

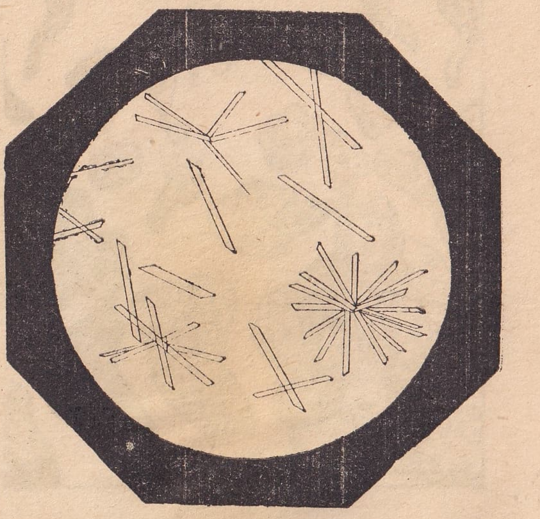
Glükoz miktarının tâyini: Fehling miyarı vasıtasiyle glükoz miktarının tâyini için evvelâ 10 santimetre küb bakır mahlûlü ile 10 santimetre küb kalevi mahlûlünün karıştırılması ile hazırlanan Fehling miyarının tekabül ettiği saf glükoz miktarı tespit ve ayar edilir: Saf ve susuz glükozdan 5 gram tartılarak arık suda eritildikten sonra hacmı bir litreye tamamlanır. 10 santimetre küb bakır ve 10 santimetre küb de kalevi mahlûlünden alınarak bir balona konur, kaynayıncıya kadar ısıtıldıktan sonra üzerine bir büret vasıtasiyle; litresinde 5 gram saf glükozu ihtiva eden bir mahlûlden damlatılır ve ısıtmıya devam olunur. Balondaki Fehling mahlûlünün mavi rengi zail olunca reaksiyon sona ermiş demektir. Reaksiyon sona erdiği zaman büretten sarfolunan glükoz mahlûlünün hacmı 10 santimetre küb olmalıdır. Eğer 10 santimetre lüb zuhur etmezse icabına göre Fehling miyarının bakır sülfat mahlûlüne arık su veya kâfi miktarda arık su ilâve edilerek glükoz mahlûlüne göre ayarlanır. Ayarlama işi tamamlanınca 10 santimetre küb bakır sülfat ve 10 santimetre küb de kalevi mahlûllerinin karıştırılması ile elde edilen Fehling miyarı 0,05 gram glükoza tekabül ediyor demektir.

İdrardaki glükoz miktarını tâyin için bir balona 10 santimetre küb bakır sülfat ve 10 santimetre küb de kalevi mah-

Kollestrin billûrları

lûllerinden koyup kaynayıncıya kadar ısıtılır. Üzerine — ısıtmıya devam etmek şartiyle — bir büret içine konmuş ve evvelce temizlenmiş (yani glükoz üzerine tesir edebilecek maddeleri çöktürülmüş) idrardan damla damla damlatılır. Mavi renk zail olunca büretten akıtılan temizlenmiş idrarın hacmı okunur. Meselâ 8 santimetre küb akıtılmış olsa, temizlenmiş idrarın 8 santimetre kübünde 0,05 gram glükoz bulunduğu tezahür eder ki, litresinde $\frac{0{,}05}{8} \times 1000 = 6{,}25$ gram glükoz bulunır demektir. Temizleme dolayısiyle

Kalsit billûrları

idrarın hacmi 1/10 artmış bulunduğundan muayene edilen idrardaki hakiki glükoz miktarı % 10 fazlasiyle; litrede $6{,}25 + 0{,}625 = 6{,}875$ gram bulunur. Fazla miktarda glükozü ihtiva eden idrarlar muayyen nispette sulandırıldıktan sonra Fehling miyarı ile reaksiyona tâbi tutulur ve bulunan rakamdan sulandırılma nispeti göz önüne tutularak hakiki glükoz miktarı hesaplanır.

Tedavi seyrini takip için yapılan günlük denemelerde daha basit bir usul de tatbik olunmaktadır: Muayene edilen idrardan bir tecrübe tübüne tam 8 damla damlatılır; üzerine 5 santimetre küb Benedict miyarı konup sallanır. Benedict miyarını hazırlamak için 17,3 gram billûri bakır sülfat ($Cu\ SO_4 + 5H_2O$) tartılarak 150 santimetre küb arık suda eritilir. Diğer taraftan 100 gram kuru sodyum karbonat (Na_2CO_3) ve 173 gram üç esaslı sodyum sitrat ($C_4\ H_4\ (OH)_4\ (COONa)_3$) 700 - 800 santimetre küb kadar arık suda eritildikten sonra birinci mahlûle karıştırılır ve hacmın yekûnu — arık su ile — bir litreye tamamlanır. Benedict miyarı konduktan sonra tüb kaynamakta olan su hamamına daldırılarak tam 5 dakika tutulur. 5 dakikanın sonunda tüb kaynar su hamamından çıkarılarak şiddetle çalkanır ve hâsıl olan renk tetkik olunur. Yeşilimsi mavi renk glükoz bulunmadığına delâlet eder. Yeşil renk litrede 0,1 gram, sarımsı yeşil renk litrede 0,5 gram, yeşilimsi sarı renk litrede 1 gram, sarı renk litrede 2-10 gram, kırmızı renk litrede 10 gramdan daha fazla glükoz bulunduğunu gösterir.

Normal idrarda glükoz bulunmaz. İdrarda şeker bulunması şeker hastalığına delâlet ederse de tedavi bakımından cinsinin araştırılmasında fayda vardır. İdrardaki glükoz miktarı kandaki glükoz miktarı ile ilgili bulunduğu gibi böbreklerin çalışması ve vücutta normal olarak teşekkül eden glükozun normal hadler dahilinde sarfolunup olunmamasına da tâbidir. İdrar ile glükoz çıkar-

ma karaciğer bozukluğundan veya böbrek kifayetsizliğinden veya asabi sistem rahatsızlığından ileri geldiği gibi fazla oburluktan hâsıl olabileceği de düşünülmek lâzımdır. Bu bakımdan idrar tahlilinde glükoz bulununca kanda glükoz miktarının tespiti ile "hyperglicerine" tecrübesinin yapılması icabeder. Gebe ve emzikli kadınların idrarında süt şekeri (lactose) bulunabilir. Bu bakımdan ilk teşhislerde Ozazon tecrübesi ile mürci şekerin cinsini tâyin etmek çok yerinde bir ihtiyat olur.

Aseton (CH_3 — CO — CH_3) aramak: Bir tecrübe tübüne 5 - 10 santimetre küb kadar idrar nümunesinden konup üzerine nitroprusiyat miyarından (bu miyarı hazırlamak için iyice toz edilmiş sodyum nitroprusiyat = nitroprussiate de soude 200 gram amonyum sülfat tozu ile iyice karıştırılır) işba derecesine kadar ilâve edilir ve iyice çalkanır. Bundan sonra tübdeki mayiin iki tabaka teşkil edecek şekilde amonyak (22 bomelik) konur. İki tabakanın birleştiği mıntakada menekşe renk hâsıl olması asetonun mevcudiyetini gösterir. Menekşe rengin şiddeti aseton miktarı ile mütenasiptir. Eğer asetonla beraber aseto asetik asidi de varsa renk daha geniş bir sahada, koyu olarak teşekkül eder. Aseton mevcut değilse menekşe renk hiç teşekkül etmez.

İdrarda aseton bâzı hastalıklarda ve bilhassa şeker hastalığının muayyen devrelerinde bulunur.

Gerhardt usulüne göre asetoasetik asidi (acide acétylacetique CH_3 — CO — CH_2 — COOH) aramak: Muayene edilen idrardan 5-10 santimetre küb alınarak bir tecrübe tübüne konur; üzerine 20 - 30 damla kadar %10 luk üç klorlu demir (perchlorure de fer Fe Cl_3) mahlûlünden damlatılır. İdrarda asetoasetik asidi varsa, bordo kırmızısı bir renk hâsıl olur. Aynı renk salisil asidi, antipirin, thallin, phenacetin gibi ilâçları kullananların idrarlariyle de teşekkül ettiğinden hâsıl olan bordo kırmızısı rengin asetoasetik asidinden ileri gelip gelmediği tahkik edilmelidir. Asetoasetik asidi ile hâsıl olan renk hararetle zail olur. Bu bakımdan bordo kırmızısı renk teşekkül ettiği takdirde tecrübe tübü muhteviyatı kaynatılır. Renk zail olursa muayene edilen idrarda asetoasetik asidi vardır. Aksi halde alınan ilâçlardan ileri geldiği anlaşılır. Asetoasetik asidi daha ziyade asetonlu idrarlarda bulunur. Asetoasetik asidi kolayca tahallül ederek aseton ile karbon gazına ayrıldığından taze idrarda aranması daha muvafıktır.

Safra boyası (bilirubine) aramak: Rosin metoduna göre safra boyası aramak için bir tecrübe tübüne 10 - 15 santimetre küb kadar idrardan koyup üzerine karışmaksızın ayrı bir tabaka teşkil edecek şekilde % 1 lik tentürdiyot (100 santimetre küb alkolde bir gram iyot eritilerek hazırlanır) dökülür. Muayene edilen idrarda safra boyası varsa iki mayiin temas sathında yeşil bir halka teşekkül eder. Normal idrarda safra boyası bulunmaz. Hastalık halinde (sarılık) kana geçen safra boyası idrara da intikal etmektedir.

III. İdrar çöküntüsünün mikroskop muayenesi: İdrarda, normal veya marazî olsun, münhal maddelerden başka azçok muallak maddeler de bulunur. İdrar içinde yüzen bu maddeler zamanla kabın dibine çöker. Bu itibarla mikroskop muayenesinden evvel idrar serin bir yerde bekletilir; muallak maddeler dibe çöktükten sonra ince bir cam boru veya pipet vasıtasiyle kabın dibindeki tortu alınarak santrifüj vasıtasiyle mayi kısmından ayrılır. Santrifüj tübünün dibinde kalan tortudan bir miktarı lâm üzerine nakledilerek üzeri lâmel ile kapatıldıktan sonra mikroskopun altında tetkik olunur. İdrar tortusunda bulunabilen maddeleri üç grupta toplamak kabildir: 1) İdrar yolları nesiçlerine ait hücreler, 2) Uzvî (organik) maddeler, 3) Madeni (inorganique) maddeler. Birinci grupta, idrar yollarının eskimiş epitelyum hücreleri (cellules épithéliales) gibi normal idrarda bulunabilen hücreler görüldüğü gibi böbrek taharrüşünden (irritation rénale) ileri gelen silindirlere de tesadüf edilmektedir. Epitelyum hücrelerinin şekilleri koptukları nesiçlere göre değiştiği gibi silindirlerin de çeşitleri vardır. İkinci grupta ürik asit billûrları; bu asidin sodyum ve amonyum tuzları; kalsiyum okzalat billûrları; sistin (cystine), tirozin (tyrosine), lösin (leucine), çivit (indigo) ve kollestrin billûrları gibi uzvi cisimlere tesadüf olunmaktadır. Üçüncü grupta fosfat mürekkebatı ile kalsiyum mürekkebatı bulunmaktadır.

Kısa bibliyografya; A. Ronchèse; Guide Pratique pour l'Analyse des Urines, 1921. L. Bard; Précis des Examens de Laboratoire, 1921. Olof Hammarsten; Lehrbuch der Physiologieschen Chemie, 1926. J. Tillmanns - G. Ohnesorge; Praktikum der kl. chem. mikr. und bak. Untersuchungsmethoden, 1940. B. Reichert Harnanalytisches Praktikum, 1944. S. E. Hawley - G. Carden; The Art and Science of Nutrition 1944.

(Mühendis, Kimyager Mehmed Ali Kâğıtçı)

KARAGÖZ — Bu güzel mevzu hakkında "Aylık Ansiklopedi" nin 116 ncı sayfasında kısa bir yazı vermiştik. Bu mevzua daha ilmî ve etraflı olarak bir daha dönmeyi düşündük. Bu hususta evvelâ Prof. Sebri Esat Siyavuşgil'in kıymetli kaleminden ve sonra da merhum Selim Nüzhet'in eserlerinden istifade ettik.

İstanbul'da karagöz ve karagözde İstanbul: Bu bendimize "İstanbulda karagöz ve karagözde İstanbul" adını verirken maksadımız sadece bir kelime oyununun doğuracağı hoş sürprizden faydalanmak değildir. Yapmak istediğimiz şey önce, hayal oyununun İstanbul'da geçirdiği tarihî macerayı tespit etmek, sonra karagöz perdesinde İstanbul'un nasıl bütün içtimai hüviyetiyle göründüğünü belirtmiye çalışmak olacaktır. Demek, bendimizin ilk kısmına tarihî, ikinci kısmına ise içtimai ve psikolojik noktai nazar hâkim olacaktır.

Şimdi şöyle bir şey sorulabilir: Karagöz İstanbul'da mı doğmuştur? Bu soruya, karagöz bahis mevzuu ise, evet, hayal bahis mevzuu ise hayır cevabını vermek mümkündür. Burada hayalin menşeini araştıracak değiliz. Yalnız şunu söylemekle iktifa edelim ki, elimizdeki vesikalar ve mantıkî deliller, hayalin — birtakım iddiaların aksine olarak — Uzak Doğuda değil, Orta Asyada doğduğunu ve değişik istikametlerde yayılarak muhtelif cemiyetlerin bünyesine uyduğunu gösteriyor. Hayal oyununun çok eski devirlerde Orta Asyada, Hint'te, Cava'da, Çin'de, Siyam'da ve Japonya'da yaşadığına dair kesin bilgiler bulunduğu gibi, Onyedinci Yüzyıldan itibaren İtalya'dan başlıyarak İskandinavya'ya kadar bütün Batı memleketlerine yayıldığını gösteren vesikalar da vardır. Ne yazık ki, Doğudan başlıyarak nihayet Batının en uzak ucuna kadar giden hayalin her memlekette aldığı şekli anlatmıya ve bu muhtelif şekilleri karagözümüzle karşılaştırmıya yerimizin darlığı engeldir. Biz sadece hayalin kendisine menşe olan diyardan kalkarak, bir düziye Batıya doğru akın eden Türk kütlelerinin geçiş yolları boyunca yayıldığını söylemekle iktifa edelim. Orta Asyanın eski Türk lehçelerinde "kavurcak" veya "kabarcuk" kelimesinin varlığından başka İranlı bir tarihçinin Onüçüncü Yüzyılın ilk yarısında Cengiz'in oğullarından Oktay Han'ın önünde hayal oynatıldığına dair olan kaydı, gene daha evvel, Onikinci Yüzyılda yaşamış bulunan Şeyh Attar'ın "Üştürname" adlı eserinde pek usta bir suretbazdan bahsederken bu zatın Türk olduğunu tasrih etmesi gibi noktalar, hayalin Orta Asyadan kalkarak Maveraünnehir ve Kuzey İran'dan geçip Anadoluya geldiği hakkında yukarıdaki mütalâayı kuvvetlendirecek mahiyettedir. Gene bu görüşü kuvvetlendirecek mahiyette olmak üzere, Chodzko'nun "Théâtre Persan" adlı eserinin önsözünde şöyle bir kayda raslanıyor: Müellif, hayalden bahsederken "çok eski devirlerdenberi bu bölgenin ve hassatan Türk menşeinden gelme göçebe kabîlelerin millî oyunudur". diyor.

Gene aynı eserde, İran'da yerleşen Türk kütlelerine has hayal oyununun kahramanı tasvir olunur. Keçel Pehlivan adını taşıyan bu tip, fizyonomi bakımından bizim Karagözü andırır: Gerçekten Keçel Pehlivan da Karagöz gibi dazlaktır. Karakter bakımından ise, Karagözle Hacivat'ın bir şahıs halinde terkibidir denilebilir. Bundan başka Selçuk saraylarında hayal oynatıldığının Selçuknamelerde kayıtlı bulunması da, biraz evvelki faraziye lehinde bir delil olsa gerektir. Şu halde hayalin İstanbul'a Türk akınlarının geçiş yollarını takibederek geldiğini kabul edebiliriz. Bunu teyidedecek daha bir hayli vesika ve delil vardır. Meselâ hayal oyunu tarihine dair mükemmel bir eser yazmış bulunan Alman müsteşrıkı Jacob, Karagözün ışkırlağı ile Hacivat'ın külâhını Başkurt ve Kırgızların bugün dahi kullanmakta bulundukları başlıklara benzetir.

Şimdilik hayalin nasıl olup da karagöz haline istihale ettiğini, daha doğrusu karagözün niçin Türk İstanbuluna has bulunduğunu; başka bir tâbirle oyunları, tipleri, hattâ nükteleri bile birkaç yüzyıldanberi tam bir değişmezlik gösteren,

yani bütün unsurları kalıplaşmış bir halde bulunan karagözün niçin ancak İstanbulda şekil alabileceğini anlatmıya çalışalım. Bunu söylemekle biraz evvelki iddiamızı bizzat cerhetmiş olmuyoruz. Aslâ! Hayalin İstanbula Türklerle birlikte girdiği muhakkaktır. Karagözün menşeine dair olan söylentiler türlü türlü olmakla beraber, çoğu perdenin iki ezelî kahramanının Bursada yaratıldığı, hattâ Karagözle Hacivatın yaşamış gerçek şahsiyetler olduğu merkezindedir. Her nekadar bu söylentileri teyidedecek vesikalara raslanmamışsa da halkta bu kanaatin hayli zamandanberi yer aldığını iddia etmek yersiz olmaz. Gerçekten, meselâ şair Lâmii Çelebi'nin, Kanunî Süleyman'ın Bursa'yı ziyareti dolayısiyle (1521 - 1522), kendisine takdim etmek üzere kaleme aldığı "şehrengiz" bu hususta dikkate pek şayandır. Lâmii Bursa şehrini şairane bir imajla tasvir ederken, âdeta ihtiyarında olmıyan bir tarzda, hayal oyunundan alınma unsurlar kullanıyor : "Çıkar her perdeden yüz lûbeti pâk = Ki hayran ana suretbazı eflâk". Gene Bursa'nın bütün hususiyetlerinden bahseden bu Bursalı şair, manzum eserinin bir pasajını "Hayâlbazii bezzazistanı felekresan" a hasretmekle Bursa hakkındaki söylentilerin eskiliğine dair olan kanaatimizi kuvvetlendiriyor.

Karagözü Bursa'ya maleden söylentiler nekadar eski olursa olsun biz bunlardan, ancak Osmanlı İmparatorluğunun teşekkül devresinde hayalin Osmanlı Türklerince de bilindiği mânasını çıkarabiliriz. Yoksa hayal oyununun bu devrede karagöze istihale ettiğini kesin olarak tespit ettirecek herhangi bir vesika henüz mevcut değildir. Evliya Çelebi'nin bir kaydından Yıldırım devrinde Kör Hasan adlı bir zatın sarayda hayal oynattığı neticesini çıkaran müsteşrıklar, şüphesiz bunun karagöz olup olmadığını tespit edememektedirler. Gene Onbeşinci Yüzyılda Fatih'in sarayda hayal oyunlarını yasak ettiğine aynı müsteşrıkların eserinde rasgeldik. Bununla beraber Onbeşinci ve Onaltıncı Yüzyıllarda divan şairlerinde hayal oyununa, tasavvufî bir imaj olarak tesadüf ediyoruz. Meselâ Baki'de: "Cümle tedbir pesi perdede üstazındır, = İhtiyari mi sanırsın harekâtın suverin?" beyti, müsteşrık Jacob'un kaydettiği Ömer Hayyam'ın rubaisine nispetle daha vâzıh bir telmihtir.

Gene Onaltıncı Yüzyıla aidolmak üzere daha kesin ve etraflı vesikalar da var. Nitekim bunlar arasında Yavuz'un Mısırı fethettiği tarihte, 1517 de, bir Mısırlıya huzurunda hayal oynattırdığını "İbni İyas Tarihi" nde görüyoruz. Mısırlı hayalbaz, perdede Tuman Bay'ın nasıl idam edildiğini padişahın hoşuna gidecek bir tarzda canlandırıyor ve bu suretle kendisinden altın işlemeli bir kaftan ile seksen altın ihsan koparıyor. İbni İyas, Yavuzun hayalciyi İstanbul'a götürmek niyetini belirttiğini de ilâve etmektedir. Gene Onaltıncı Yüzyılda, Kanunî'nin şehzadeleri için yaptırdığı muazzam sünnet düğününde (1539) hayal oynatıldığı muhakkaktır. Keza Üçüncü Murat'ın oğlu Mehmet'in sünnet düğününde (1582) oynatılan hayal oyunu bir Alman seyyahının eserine geçmiş bulunmaktadır.

Onyedinci Yüzyılda hayale dair etraflı bilgiyi, "Evliya Çelebi Seyahatnamesi" nde bulmaktayız. Evliya Çelebi'nin Karagöz ve Hacivat'a dair verdiği malûmatı şimdilik münakaşa etmeksizin, yalnız kendi zamanında yaşamış bulunan hayalciler hakkındaki tafsilâtını zikr ile iktifa edelim. Evliya Çelebi, zamanının hayalbazları arasında üstât sayılan Mehmet Çelebi'den bahseder. Mehmet Çelebi, Yıldırım Bayezit'in nedimi Kör Hasan'ın ahfadındandır. Haftada iki gece Dördüncü Murat'ın huzurunda hayal oynatırmış; arapça, farsça bildiği gibi musikiye aşina, hattat ve şair imiş. Evliya der ki: "Hayali zıl perdesi içinde bir küçük perde daha kurup gayet hurda tasvirlerle hayali zıl oynatmak onun icadıydı". Evliya Çelebi'nin bu kaydından, bahis mevzuu Mehmet Çelebi'nin hayal içinde hayal oynattığını çıkarmak lâzım gelirse, bugün dahi unutulmıyan ve bu şekli andıran bir oyunun (Sünnet Oyunu'nun) Onyedinci Yüzyıldan kalma olduğu pekâlâ farzolunabilir. Evliya Çelebi, bu zatın ustalığından şöyle bahseder : "Hasanoğlu, Hacivattan, Karagözden akşamdan sabaha dek on beş saatte, iki tasvir oynatıp gûnagûn mukaffa taklitler edip herkesi müstağrakı hayret ederdi. Ta bu mertebe ebülmal olduğu kadar ebülkelâm idi." Bununla beraber Kör Hasanzade sadece muhaverelerle iktifa etmiyor, gene Evliya'nın söylediğine göre tam üç yüz tane oyun biliyordu. Bu piyeslerin hem realist, hem de tasavvufî mahiyette olduğunu anlıyoruz. Evliya Çelebi bunlardan ancak "Civan Nigâr taklidi, hoppa taklidi, dilsizler taklidi, Arap ve Arnavut taklidi, Bekri Mustafa ile dilenci Arap taklidi, mirasyedi çelebi, devranî çelebiler, üç eşkıya çelebiler, Civan Nigâr hamama gidip Gazi Boşnak hamamda Civan Nigârı basıp Karagözü üryan bağlayup hamamdan çıkarmasının taklidi, Hacivat babası Şerbetçizadenin taklidi" gibi on tanesini zikretmektedir. Bu sayılan piyeslerden birkaçının zamanımıza kadar geldiğini sanıyoruz. Nitekim "Gazi Boşnağın hamamda Civan Nigâr'ı basup Karagözü çırçıplak dışarıya atması" bugün "Hamam Oyunu" dediğimiz oyunun

Karagöz ve Hacivat suretleri (mümkün olduğu kadar tabii renkleriyle)

mevzuudur. Şüphesiz bâzı ufak tefek değişmeler vardır. Meselâ Gazi Boşnak tipi, Macar müsteşrıkı Kunoş'un zaptettiği "Hamam Oyunu" nda Tekbıyık adını taşıdığı gibi, diğer karagözcülerin repertuvarında da kâh Mandıralı Tuzsuz Bekir, kâh Bekri Mustafa olmaktadır. Evliya Çelebi'nin "Hoppa Taklidi" dediği oyun da

Karagözle Hacivatın kayıkçılığı

bize, ister istemez, içinde Hoppa adlı bir çelebinin bulunduğu "Yalova Safası" oyununu hatırlatıyor. Üç eşkıya çelebiler taklidi de "Orman Oyunu" nun eski şekli olsa gerektir. Evliya Çelebi'de yalnız ismi geçen bu piyeslerin nasıl oynatıldığı hakkında da oldukça malûmat vardır. Meselâ Hacivat'ın, semai okuyarak perdeye geldikten sonra, "hay hak!" ı bastırıp gazele başladığını biliriz. Bu tarzın Evliya Çelebi devrinde de mevcud olduğunu seyahatnamenin birinci cildinde kaydedilen bir gazelden anlıyoruz. İçinde: "Benzetmek için âlemi bir zıllü hayale= Sayende güneş gölgede divar ile oynar." gibi güzel bir beyti ihtiva eden bu gazel, dört beyitliktir. Bundan başka, şimdiye kadar her nasılsa tetkik erbabının dikkatini çekmiyen şu kayıt da, o devirdeki karagöz oyunlarının mevzuları hakkında dikkate şayan tafsilât vermektedir. Mukallit yani hayalbaz Şengül Çelebi hakkında birinci cildin 657 nci sayfasında şunları görüyoruz: "Şengül Çelebi, Hacivat Çorbacı'nın acemi oğlanlariyle gece İstanbul'da kol dolaştığını taklit yapardı. Her neferi lehçe-i mahsusiyle çorbacıya hitabettirip çorbacıyı da onlara hitabettirirdi. Ellerindeki feneri bir yoldaşı götürmeden âciz olup o yoldaş feneri çorbacının atının kuyruğuna asar, at da fanus şulesinden ürküp çorbacıyı yere vurur. Cümle neferler firar ederler. Biçare Çorbacı: Bre gelin, yoldaşlar! Bu karanlıkta at altında kaldım. Beni halâs edin. Tez olun. Dört kişiye bir mangır ihsan edeyim. Varın, paylaşıp silâh alarak Revan seferine hazır olun! diye bağırdıkta yanına kimse gelmez. Varın, evime haber edin, ehlü ayalim gelip kurtarsınlar! diye bağırır, kimse işitmez." Evliya Çelebi'nin anlattığı bu mevzu bugün kalıplaşmış bir halde bulunan diğer karagöz oyunlarının esas şemasını ihtiva ediyor. Acemi oğlanlarının birer birer kendi lehçeleriyle Hacivat'a meram anlatması ve Hacivat'ın da bunlara çıkışması, taklitli karagöz oyunlarının temelidir. Ancak burada Karagözün yerine Hacivat'ın geçtiğini görüyoruz. Bu, belki bir hatâdır. Bununla beraber hatâ olsa da, olmasa da bu mevzudaki esasın muhtelif şekillere istihale edip zamanımıza kadar devam ettiğini kabul edebiliriz.

Onyedinci Yüzyılın ortalarında saltanat süren İbrahim devrinde de hayal rağbettedir. Müsteşrık Jacob'un eserinde, Mahmut bin Hüseyin bin Nasuh'un "Zeyli Tevarihi Âli Osman" ından alınan şu fıkra, sarayda hayalin kazandığı rağbeti belirtiyor: Bir gün İbrahim, lâtife olsun diye, Ahmet adlı Çingene bir hayalbaza yeniçeri ağalığı pâyesini veriyor, fakat Ahmet bu lûtfu, "Beni yeniçeri kullarınız öldürürler!" diye kabule bir türlü yanaşmıyor. Başka bir sefer, Hayali Kör Musluoğlu, huzurda şöyle bir oyun tertibediyor: Bir kale ve kalenin eteklerinde de bir kalyon ile bir tüccar gemisi arasında tam bir deniz muharebesi. İbrahim, bu deniz muharebesinin realizmi karşısında o kadar kendinden geçiyor ki, gene şakadan, Kör Müsellioğlu'na kaptanı derya pâyesini tevcih ediyor. Fakat hayalî, bu tevcihi, leventlerin kahrından çekinerek gene kemali nezaketle reddediyor. Keza, İbrahim'in tahta çıktığı sene (1640), bir Fransız seyyahı halk için tertibolunan diğer şenlikler arasında hayale de rasgeldiğini kaydetmektedir.

Dördüncü Mehmet devrinde hayal, sarayda gene rağbettedir. "İstanbul Eğlenceleri" makalesinde Ali Riza Bey, bu devrin en meşhur hayalcisi olarak 1659 tarihinde ölen Bekçi Mehmet'i zikreder. Thévenot adlı bir Fransız — ki 1652 - 1657 aralarında Doğuda bir seyahat yapmıştı — "karagöz" kelimesini kaydeden ilk Avrupalıdır. Bu zat İstanbulda hayalin gayet yaygın bulunduğunu da söylemektedir. Gene Dördüncü Mehmet devrinde, 1657 tarihinde, Edirne'de yapılan sünnet düğününde karagöz oynatıldığı vesikalarla sabittir. Bu hâdiseyi "surname" sinde tespit eden Abdi şöyle der: "Dersaadette mevcudolan Ahmet kolu ve Cevahir kolu ve hayalbazan ve kuklacıyan vesair ârayişi sur olacak hanendegân ve sazendegân ve mukallidan ve ramazan işarecilerinin suru hümayunda mevcut bulunmaları üzere ferman olmağın ber mucibi emri âli cümlesi eyyamı sure karip hazır ve âmade olundular. Mezburune dahi mahsusen konaklar ve tâyinatlar ihsan olundu." Aynı hâdiseye bizzat şahidolmuş bulunan De la Croix adlı diğer bir Fransız da "gecenin mütebaki kısmında padişahın ve vezirlerin çadırları önünde hayal oynatıldığını" kaydeder.

Onsekizinci ve Ondokuzuncu Yüzyıllarda da karagöz rağbettedir. Şerbetçi Emin Onsekizinci Yüzyılın meşhur hayalilerindendir. Devrin "surname" lerinde hayale ait bâzı kayıtlar bulunduğu gibi tarihçilerin eserlerinde de telmihlere rasgelmekteyiz. Nitekim "Tarihi Raşit" te, müverrih, İkinci Mustafa devrindeki bir yeniçeri isyanından bahsederken: "Âyan ve ahalinin bizlerle maan bulunup umurumuzda muavenet ve ittihatlarına mevkuf olmağın işbu mahale davetleri babında ekid ve şedid müraseleler tahrir ve içinde şöyle yaz böyle yaz deyu imlâya gelmez ve zurufu hurufa sığmaz savtü safir teklif edip bazicei güftügûları Yazıcı Oyunu'ndan nümudar oldu" der. Bu kayıt, Onsekizinci Yüzyılın başlangıcında "Yazıcı Oyunu" nun — ki hâlâ mevcuttur — gayet meşhur bir oyun olduğunu gösterir.

Onsekizinci Yüzyılın çeyreğinde Üçüncü Ahmet'in yedi yaşındaki kızının evlenmesi münasebetiyle yazılan "surname" de dört yerde perde kurulup hayal oynatıldığı yazılıdır. Gene aynı kayda, bu hâdiseden on bir yıl sonra bir sultanın doğumu münasebetiyle yapılan şenlikleri tasvir eden eserde de raslanır.

Üçüncü Selim devrinde Kasımpaşalı Hâfız Bey'in kazandığı şöhrete dair birkaç fıkrayı Ali Rıza Bey'in ismi geçen makalelerinde görüyoruz. Gene aynı makaleden, İkinci Mahmut devrinin en namlı hayalîsinin Sait Bey adında bir zat olduğunu öğreniyoruz. Bay Selim Nüzhet, 1856 tarihinde Abdülhamit ve Abdülâziz'in Kâğıthanede yapılan sünnet düğünlerinden bâhis bir "surname" den şu mısraları alıyor: "Etti Karagözle Haci Evhadi tasvir ile = Sünnet olan güdegânü nazıranı pür sefa." Abdülâziz ile Abdülhamit devrinde karagöz, gerek sarayda, gerek halk arasında hayli rağbettedir. Abdülhamit devrinde Yıldız sarayında karagöz oynatıldığından bahseden merhum Ahmet Rasim Bey, Mehmet Efendi adındaki bir karagözcünün şöyle bir hâtırasını "Muharrir Bu Ya!" da nakletmiştir. Mehmet Efendi anlatıyor: "Bir gece hayal oynatılması hakkında irade geldi. Perdeyi kurdum. Sıra gelmişti, şarkısına başladık: Aya bak, yıldıza bak, = Şu karşıki kıza bak! diye okuyacaktık. Tam, aya bak! dediğim esnada bir de perdenin sağ tarafına bakayım ki Sultan Hamit bizi gözetlemiyor mu? Bir anda hatırıma yıldız kelimesinin böyle bir yerde ağza alınmasından dolayı bilâhare giriftar olacağım âkıbet geldi ve: "Aya bak, havaya bak, =

Karagözün gelin olması

Karşıki tavaya bak!" dedim ve işin içinden sıyrıldım."

Abdülhamit devrinde halk arasında büyük şöhret kazanmış karagözcüler meyanında Şeyh Fehmi Efendi ile Kâtip Salih'i sayabiliriz. Hele Kâtip Salih, karagöze pek meraklı olan Ahmet Mithat Efendi'nin teşvikiyle oyunun gerek tekniğinde, gerek mevzularında bir hayli yenilik-

ler yapmıştır. Önce, perde yerine buzlu cam kullanılmak düşünülmüş, fakat bunun tasvirleri çabucak harabettiği görülerek gene perdeye dönülmüştür. Ancak, perdeye istorla hareket eden bir tiyatro perdesi ilâve etmek, oyunlarda dekorlu perdeler kullanmak gibi tekniğe müteallik yenilikleri, Kâtip Salih vücuda getirmiştir. Gene o zamanlar pek rağbette olan tulûat sahnesini kısmen olsun karagöze sokan Kâtip Salih'tir. Bu suretle tulûat sahnesinin ezelî ve nüktegû uşağı İbiş'in rolü, Karagöze oynatılmıştır. Gene tulûat sahnesinin kantoları da karagöze girmiş, klâsik çengi yerine alafrangamsı kantolar ve düettolar oynatılmıya başlanmıştır. Bu arada tulumla havagazı veya aden lâmbası denilen bir nevi lâmbaların eski şem'a veya meşalenin yerini aldığını da görmekteyiz.

Üstat Selim Nüzhet, çok değerli ese-

Karagöz oyununda kadın

rinde son yüzyılın meşhur hayalcilerini kaydettiği gibi karagözcülerin loncasından da bahsediyor. Bu loncanın, Meşrutiyetin başlangıcında dağıldığını, gene bu eserden öğreniyoruz Meşrutiyetten Balkan Harbine kadar gene yüzyıllardanberi kazandığı rağbeti muhafaza eden karagöz, bir taraftan süregelen harplerin, diğer taraftan tiyatro, sinema rekabetinin tesiriyle bugün artık tamamiyle denilebilecek kadar tarihe karışmış bir durumdadır. Ramazan günlerinde Şehzadebaşında hiçbir karagöz ilânının görülmediğine bakılırsa, İstanbul'da şekil alıp da bütün Türk tesir ve kültürünün uzandığı sahalara kadar yayılan ve işin garibi, hâlâ o ülkelerde yaşıyan bu sanatın artık tamamiyle öldüğüne hükmetmek lâzım gelecektir.

İşte İstanbul'da karagözün tarihçiği. Şu kısa ve dolayısiyle eksik icmali yaparken, sadece tarihî vesikalara işaretle iktifa ettik. Elimizde bulunan vesikalar ise "Evliya Çelebi Seyahatnamesi" yle birkaç şehrengiz ve surnameden, ecnebi seyyahların İstanbul'a ait notlarından, bir de tarihlerde pek kısa geçen kayıtlardan ibarettir. Şüphesiz, bu mevzuda tetkikler yapmış olan gerek yerli, gerek yabancı üstatların eserlerinden de bol bol faydalandık. Bütün bu mehazlardan ne gibi neticeler çıkarabiliriz? Evvelâ gerek Selçuk devrinde, gerek Osmanlı İmparatorluğunun teşekkülü anlarında oynatılan hayalin mavzu bakımından tamamiyle tasavvufî olduğunu kabul etmek mümkündür. O devirlerin mistik fizyonomisi hatırda canlandırılacak olursa, hayalin bu tesir altında tasavvufî bir mahiyet göstermesi akla pek uygun gelir. Gene o devirde, halk tabakasının rağbetine mazhar olması lâzım gelen hayal, herhalde sonraki satirik hüviyetini henüz kazanmamış olsa gerektir. Zira, bilhassa Osmanlı İmparatorluğunun kuruluş devrinde, halk saṫirini körükliyecek, onu görünüşte gayet mâsumane, fakat haddi zatında gayet acı tenkitlere götürecek sebeplere rasgelmiyoruz. Bir Yunan kaynağı, bu devrin hayal oyunlarının mevzuunu şu şekilde tarif eder: Mürşit rolünü oynıyan Hacivat'ın, günahkâr Karagöz'ü tarikı hakka davet etmesi. Hayalin, bu devrede, sadece mutasavvıfane bir üslûpta yapılan konuşmalardan ibaret olması akla pek mülâyim geliyor. Daha sonra karagöz oyunlarına giren çeşitli etnik tiplerin cemiyet içinde henüz bulunmayışı da biraz evvel söylediğimiz şartlara katılacak olursa, hayalin bu devredeki fizyonomisine dair mülâhazamız, biraz daha kuvvet kazanır. Halbuki İstanbul'un fethi; daha Yıldırım devrinde gelişmiye yüz tutan sosyal şartların büsbütün yeni bir nizam çerçevesi içinde kurulmasını tamamlamıştır. Halk kütlesi ile saray ve medrese zümresi birbirinden ayrı iki âlem gibidir. Bu iki âlemin hayat prensipleri, mantıkları ve zevkleri arasında başkalık, hattâ aykırılık vardır. İlkçağın Yunan komedilerinde görülen saray ve kulübe tezadı, halk kütlelerinin hiç olmazsa tahteşşuurunda yaşamıya başlamıştır. Aynı zamanda Türk halk kütlesi, dini, dünya görüşü, dili ve karakteri bambaşka olan çeşitli etnik zümrelerle yanyana yaşamaktadır. İşte bütün bu yeni haller ve şartlar, daima halk kütlelerinin şuuraltı istek ve dileklerine mâkes olan hayal oyununa büsbütün başka bir istikamet verecektir. Bu istikamet de muhtelif baskılar altında bunalan, bâzan düşman, fakat çok defa acayip unsurlarla karşılaşan halk kütlesinin en şaşmaz reaksiyonu, yani satir olacaktır. Şüphesiz, eski hayalin tasavvufî karakteri, büsbütün silinecek değildir. Hayır, yalnız tasavvuf, ikinci plâna geçecektir. Bugün bile, geleneğe sadık kalan karagözcülerin karşılıklı konuşmıya girmeden önce Hacivat'a söylettikleri gazel ve tekerleme, eski tasavvufî hayalin bir izidir. Hattâ Hacivat, perde gazellerinin tasavvufî mahiyetini, tekerlemesine sıkıştırdığı ve aşikâr bir surette, medreseye bir iltifat mahiyetinde bulunan şu sözlerle takviye eder:

"Huzuru hazıran, cemiyeti irfan, vakti safayı yâran" dedikten sonra "lâindir, münkirdir, münafıktır, biedebdir şeytan, şeytanın dinsizliğe, Rahmanın birliğine.."

İşte vaktiyle hayalin bütün mevzuunu mantık bakımından doldurması gereken tasavvufun, yerini satire bırakması hâdisesi, ancak İstanbul'da vukua gelebilirdi. Zaten bütün vesikalar ve bütün mantıkî deliller bu neticeyi haklı gösteriyor. Demek hayalin karagöze inkılâbı, İstanbul'un fethiyle başlar. Ancak bunu söylemekle karagözü İstanbul surları içine hapsetmek istemiyoruz. Böyle bir iddiada nasıl bulunulabilir ki, daha Onyedinci Yüzyılda Evliya Çelebi, Erzurum'u anlatırken şehrin meşhur hayalbaz ve şebbazı Kandillioğlu'ndan bahseder. Gene bütün müsteşrıklar, Suriye'de, Irak'ta, Mısır'da, bütün Kuzey Afrikası'nda, beri taraftan Romanya'da, Yunanistan'da, tâ Saraybosna'ya kadar eski Osmanlı İmparatorluğunun bu geçmişteki eyaletlerinde aynı menşeden geldiğine şüphe edilmiyen "Karagöz" "Karaguz", "Karakus" ve "Karagiszi" oyunlarına dair etraflı bilgi vermektedirler. Bizim iddiamız, karagözün satir halinde önce İstanbul'da şekillenmiş olmasıdır. Ancak İstanbullu Türkün espri potasında tam şeklini aldıktan sonradır ki karagöz, bu muhtelif diyarlarda, çeşitli maceralar

Tuzsuz Bekir

Arap

geçirmiye gitmiştir. Mısırda İbni Danyal'ın "tayfülhayal" iyle halen oynatılmakta bulunan "karaguz" arasındaki fark, iddiamızı teyideden noktalardan biridir. Tabiatiyle İstanbul karagözünü benimsiyen bu muhtelif milletler, onu kendi karakterine göre hayli değiştirmişlerdir. Fakat, bu temsilden doğma değişiklikler hesaba katılırsa, esasın İstanbul esprisi olduğu görülür. Zaten İstanbul karagözünü başka memleketlerde olduğu gibi oynatmanın da pek imkânı yoktu. Mevzulara ve nüktelere sinen İstanbulluluk, aynı muhitin sosyal havası içinde yaşamıyanlara hiçbir tesir yapamazdı. Nitekim Anadolu'da bile karagözün satirik olmaktan ziyade epik bir mahiyet gösterdiğini görüyoruz. Gerçekten de taşrada bir "Mandra", bir "Tahmis" oyunundan ziyade bir "Tahir ve Zühre" den, bir "Ferhat ve Şirin" den zevk alınır.

Demek "Meydanı Küşteri" yi Bursa'da aramıya mahal yok. Mustatil bir beyaz bezden ibaret olan bu meydan, İstanbul'un tâ kendisidir. Karagöz, Türk İstanbul'un halk kütlesinde böylece şeklini aldıktan sonra, pek tabii olarak, kendine sarayın kapılarını da açtırıyor. Fakat Enderun

yetiştirmeleri, halkın böylece saraya girmesinden muğber olmuş olacaklar ki, sultanların düğünü, şehzadelerin sünneti, zafer şenlikleri gibi fevkalâde hâdiselerden bahsettikleri "surname" lerde halkın bu ibdaına ancak birkaç kelime ayırırlar. Bu, belki de malûmu ilâm etmemek endişesiyle böyle olmuştur. Fakat ne olursa olsun Karagöz, beş yüzyıla yakın bir zamandanberi İstanbulda kurduğu perdede küçükleri eğlendirerek, büyükleri düşündürerek, halkın her devirdeki endişelerine, tenkitlerine, sevgi ve nefretlerine en samimi bir tercüman olmuştur.

Şimdi artık mevzuumuzun ikinci kısmına, yani karagözde İstanbula girebiliriz: Biraz önce Küşteri meydanının İstanbul olduğunu söylemiştik. Gerçekten karagöz perdesi, İstanbulu, bütün tipleriyle, bütün örf ve âdetleriyle aksettiren bir aynadır ve bu aynanın gözünden ne çarpık bir karakter, ne de yanpırı bir hâdise kurtulur. Karagözün dilinde kemik yoktur ve o aynı zamanda melhuz belâlardan zararsız kurtulmanın da yolunu bulmuştur. Tasavvuf kalkanını, Ebussuud'a müsait fetvalar verdirecek ve bu suretle sarayın ağzını kapayacak kadar ustaca kullanır. Bu perdede siyaset de tenkidedilir. Hattâ yeniçeri zorbalığına bile dil uzatılır. Halk dediğimiz harikulâde psikolog, gene bu perdede en harikulâde tip ve karakter tasnifini yapar ve "psychologie éthnique" adını verdiğimiz ilmi gene harikulâde bir görüşle işler. Keza bu perdede, halk dediğimiz harikulâde sosyolog, bütün gelenekleri, hurafeleri, âdetleri ve hâdiseleri kendi selim aklının miheğine vurur. Kısacası; Küşteri meydanında bütün İstanbul imtihan verir ve İstanbul Türkü, insanlara ve hâdiselere verdiği numarayı derhal ilândan çekinmez. Perde, İstanbulun aktüalitesini de takibeder. Evliya Çelebi'de okuyoruz: Onyedinci Yüzyılın meşhur Kirli Nigâri ile Bekri Mustafa'sı, deve derisinden birer şekle bürünüp Mehmet Çelebi'nin perdesinde arzı endam ediyorlar. Surnamelerde garip hallerinden ve gülünç korkularından uzun uzun bahsedilen afyon tiryakileri de perdededir. Onyedinci Yüzyılda zorbalar bir akşam kadın hamamını basarlar; ertesi akşam Karagöz, Gazi Boşnak'la veya Tuzlu Deli Bekir'le perdede alay eder. Sarayın cüceleri bile - ki cücelikleri nispetinde azametli ve tehlikeli idiler - Şeyh Küşteri meydanına gelince, Karagözün şamar oğlanı birer Bebe Ruhi kesilirler.. Ondokuzuncu Yüzyılın ortalarında İstanbulu ziyaret eden meşhur Fransız edibi G. de Nerval anlatıyor: Hükümet geceleyin sokaklarda fenerle dolaşılmasını emreder. Halk karakolda sopa yememek, külhan temizlemiye mecbur edilmemek gibi gayet meşru bir endişe ile fenersiz sokağa çıkmaz olur. Fakat Karagöz Küşteri meydanına içinde mumu olmıyan bir fenerle gelir. Tabii yakalarlar. Fakat Karagöz yakayı kurtarır. Fener taşımak emredilmiş amma fenerde mum olması emirde mukayyet değil. Kendisine mum da takması tembih edilir. Karagöz gene sokakta elinde fener, fenerin içinde de mum. Fakat bu sefer mum yakılmamıştır. Zira emirde sokakta mumlu fener taşımak mecburiyeti varsa da mumu yakmak tasrih edilmemiş... Şu birkaç misal, karagöz muhavere ve oyunlarındaki satir kudretini gösterdiği gibi derhal aktüaliteye uymak seyyaliyetini de belirtir. Perdede, bugün elimizde nasılsa kalan tasvirler sayesinde Onsekizinci ve Ondokuzuncu Yüzyıllarda kadın ve erkek giyim, kuşamının geçirdiği istihaleleri de takibetmek mümkündür. Karagözün aktüaliteye meftuniyeti, her devrin zihniyeti ile birlikte kıyafetlerini de tespit etmiştir. Bu itibarla hâlâ İstanbul'da, köşede bucakta bulunan tasvirleri bir araya toplıyabilseydik, hiç olmazsa evvelki yüzyılın türlü türlü kıyafetlerini tama yakın bir gerçeklikle yaşatan çok orijinal bir etnoğrafya müzemiz olurdu. İstanbul'da bütün sosyal olayları âdeta günü gününe tespit eden perdede, bugün bile, artık tarihe karışmış olan tabloları bütün canlılıkları ile temaşa etmek mümkündür. İstanbul'un hiçbir hali yoktur ki - bütün gizli tutulmak endişelerine rağmen - ya bir muhaverenin, yahut bir faslın mevzuunu teşkil etmesin.

Bebe Ruhi

Karadeniz uşağı

Esir pazarlarında köle ve cariye alım satımını "Ağalık" ta görüyoruz. "Büyük Evlenme" de İstanbul'un muhteşem düğünleri gözümüzde canlanıyor. "Cazûlar", bize büyüye olan halk inanışlarını gösteriyor. "Hamam", muayyen bir devrin karışık ahlâkı hakkında bizi aydınlatıyor. "Orman", suru aşınca bizi bekliyen tehlikeleri anlatır. "Şairler", son zamanlara kadar Tavukpazarındaki kahvelerde sürüp giden halk şairlerini ve bunların karşılıklı söyleşmelerini canlandırır. "Kayık", Haliç ile Boğaziçinin günlük macerasıdır. "Bahçe" ile İstanbul'un bin bir safaya sahne olan mesirelerine ayak basarız. "Baskın", merhum Ahmet Rasim'in uzun uzun anlattığı garip bir âdetin hicvidir. "Cambazlar" bize bir loncanın çok pitoresk törenlerini gösterir. "Kanlı Kavak" ta cin - peri hurafelerine Karagözün nasıl balta savurduğuna şahid oluruz. "Kanlı Nigâr" da ise eski batakhaneleri seyrederiz. "Mal Çıkarma" oyununda define arayıcılığından sıdkımız sıyrılır. "Salıncak", bayram yeri olan her arsanın olağan sergüzeştidir. "Ödüllü" de ve "Sünnet" te pehlivanlığın bütün gelenekleriyle tanışır ve sünnet düğünlerini bir daha yaşarız. "Tahmis" Tahtakaledeki kahve dövücülerinin halidir. "Leylâ ile Mecnun", "Ferhat'la Şirin", "Tahir'le Zühre", "Arzu ile Kamber" bize edebiyatın halk satirinden geçmiş bir bilânçosudur. Bunlar fasıllar. Muhavereler de böyle. Fakat çok yer alacak olan muhaverelerden bahsetmiyeceğiz. Nihayet, perdede, İstanbul sokaklarında dolaşan tipler, zihniyetleri, kendi şiveleri ve kendi kıyafetleriyle boy gösterirler. Karagözü yaratan halk esprisi, kendi içinden olsun, yabancı olsun çeşit çeşit insanların değişik kârakterlerini, hâdiselerin mihengine sürte sürte tespit etmesini bilmiştir. Bu bakımdan perdenin meçhul sanatkârını, memleketimizin ilk karakter psikoloğu olarak selâmlıyabiliriz. Nasıl bizzat Karagözle Hacivat insanlığın iki ölmez tipi ise, diğerleri de halkın o harikulâde görüş ve ölçüş kudretinin gene ebedî birer delilidir. Perdenin canlandırdığı bütün bu insanlığı, birer birer gözden geçirip halk dehasına hayran olmak, bir bende sığmıyacak kadar geniş ve derin bir mevzudur.

(Prof. Sabri Esat Siyavuşgil)

Karagöz oyununun nasıl oynatıldığı hakkında bir fikir vermek üzere de merhum Selim Nüzhet'in eserlerinden şu kısımları alıyoruz:

Karagöz nasıl oynatılır: Karagöz perdesi aydınlandığı zaman iptida "gösterme" tâbir olunan bir tasvir vardır ki, ucuna sigara kâğıdı sarılmış bir kamıştan ibaret olan ve bir kenarına oyulan delikten üflenince arı vızıltısına müşabih bir ses çıkaran "nareke" çalınarak kaldırılır. Eskiden nareke ustalıkla çatlatılmış bir kamıştan ibaret imiş ve hayalci musikide olan iktidarına göre bunu çalarmış. Ustalar arasında bununla taksim yapanlar da varmış. Bu esnada yardak, karagözcünün yardımcısı olan adam, hayale mahsus bir usul ile tef çalarken semai başlar. Nihayetine doğru Hacivat perdeye gelir. Burada herhangi bir semai okunabilir. Karagözcülerin ekseriyetle okudukları bir tanesi şudur: (Makamı: Yegâh) Hey benim âfeti canım aman — Dili dost kalbi düşmanım aman — Ah yoluna feda bu canım aman — Ah aman etme bu edayı — Gel kuzum etme bu cefayı — Alsam elini elime aman — Sarılsam ince beline aman — Mailim tatlı diline aman — Ah aman etme bu edayı — Ah kuzum etme bu cefayı — Gel benim servi bülendim aman — Ah boyu boyuma menendim aman — Kerem eyle gel efendim aman — Ah aman etme bu edayı — Ah kuzum etme bu cefayı"

Bâzı oyunculara bu semaiyi müteakıp ara semaisi tâbir olunan bu tarzda bir semai daha okumak âdettir: (Makamı: Yürük) — "On kerre demedim mi sana sevme dokuz yâr — Sekizde vefa yok dediler yedide zinhar — Altı ile beş dört ile hiç başa çıkılmaz — Üçün ikisin terkede gör ta kala bir yâr". Hacivat semaiyi müteakıp: Of hay Hak... diyerek perde gazelini okumıya başlar.

Perde gazelleri bilhassa karagözün mânayi tasavvufisini izah için yazılmış şiirlerdir. Ağızdan ağıza intikal ederek umumiyetle çok yanlış zaptedilmiştir. Bunlardan pek güzel olan bir tanesi şudur:

"Şem'i siretle ziyalandıkça hikmet perdesi — Gösterir yüz bin hayal âlemde suret perdesi — Kıl tefekkürle temaşa hissemend olmak için — Âdeme hayret verir baktıkça dikkat perdesi — Kâinatın ehli hal tasvirini kılsun hayal — Şulelenmiştir ezelden şem'i ruyet perdesi — Uykudan bidar olup fehmeyle aklın var ise — Çeşmi insana bu dünya oldu gaflet perdesi — Nakşeden nakkaşı bil aldanma nakşi zahire — Kıl nazar işte kurulmuştur hakikat perdesi — Âlemi fâniyi baki sanmaz irfanı olan — Eyler icra fenni lûbiyatı rihlet perdesi — Maverayi hüsnü hikmet keşfolur her dem sana — Bak ne suret gösterir seyreyle ibret perdesi". Bu gazeli müteakıp Hacivat söze başlar: Huzuru erbabı safada, nazargâhı ehli dehada, yani şu bezmi şevkefzada icrayi lûbiyata iptidar etmeden evvel cenabı hâlikı kevnü makâna dua ile tezyini zaban edelim. Nadanlar eder sohbeti nadanla telezzüz — Divanelerin hemdemi divane gerektir; beyti güzininin müeddasınca şu meydanı meserrette, her hali lâtif, etvarı zarif, bir yârı vefakâr, bir refikı gamküsarım olsa, oldukça arabi ve farisî bilse, bâzı fünuna da vukufu olsa, biraz da fenni musiki ve şiirden anlasa, o bendenize tatlı tatlı söylese, bendeniz de ona güzel güzel cevap versem, bu vesile ile huzzarı kiram safayab olsa... Diyelim bu gece de Mevlâ işimizi rasgetire... Yâr bana bir eğlence.. Yâr bana bir eğlence... Medet..." nakaratiyle taksim yapmıya başlar. Yahut bu taksim yerine Hacivat gazeli tâbir olunan bir gazeli makam ile okur. Biraz evvelki sözler söylenirken veya bu gazel okunurken Karagöz perdenin köşesinden cevaplar vermektedir. Nihayet Karagöz aşağı atılır ve Hacivat'la kavga eder. Neticede Hacivat kaçar. Karagöz sırt üstü yerde kalır ve: "Of bayıldım... muşmula gibi yerlere yayıldım... amanın kafam.. omuz başlarım.. samur kaşlarım... diz kapaklarım... kırmızı yanaklarım" tarzında müsecca ve mukaffa birtakım sözler sarfettikten sonra ayağa kalkar ve sözüne devam eder: "Hay utanıp arlanmaz köpek hay. Kapının önüne gelmiş bir gürültü... bir patırdı... ben değil komşular bile bihuzur oluyor." Bu sözler devam ederken Hacivat gelir ve aralarında bir muhavere başlar. Tespiti kabil olan muhaverelerin isimlerini yazıyorum, şunlardır: "Akıl"; "Babam öldü"; "Bilmece"; "Gel geç"; "Hasta"; "Hayır hiç"; "İsim değiştirme"; "Kul"; "Külbastı"; "Masana"; "Meddah"; "Mektep"; "Musiki"; "Nasihat"; "Nazire"; "Ruya"; "Seyahat"; "Turşu"; "Yemeğe davet — İftar"; "Zurna — Bekçi"; "Yazma — Çevre". Bu muhaverelerin mevzuu hakkında bir fikir vermek için muhtelif vakalar ve muhtelif vaziyetler karşısında tarafeynin şahsiyetini meydana çıkaran birtakım sözlerin gayet ustalıkla birbiri ardına sıralanmasıdır diyebiliriz. Muhavereyi müteakıp Hacivat gene perdeden çekilir. Karagöz de: "Sen gidersen beni buraya lofça çivisiyle mıhlamazlar, pamuk ipliği ile hiç bağlamazlar... ben de çekilir giderim." der ve: "İd gehte varalım dulaba dilber seyrine — Görelim âyinei devran ne suret gösterir" beytini okuduktan sonra perdeden kaybolur (Bu beyit Baki'nin bir gazelinden alınmıştır). Oyun uzatılmak istenildiği zaman buraya "ara muhaveresi" tâbir olunan kısa muhaverelerden de bir tane ilâve edilmesi âdettir, Tespiti mümkün olan ara muhavereleri de bunlardır: "Arap köle"; "Ciğerci"; "Ham hum"; "Hacivat'ın kızı"; "Havuz"; "Neresi yenir"; "Yalan"; "Yalan küpü". Biraz evvel işaret ettiğimiz veçhile Karagözün perdeden bu seferki çekilişi oyunun yani faslın başlıyacağına delâlettir. Her oyunun da kendine göre bir başlangıcı, bir hususiyeti vardır. Sonra sıra taklitlere gelir. Karagöz ve Hacivat için olduğu gibi onlar da oyunun mevzuunu teşkil eden vaka karşısında şahsiyetlerini meydana çıkaran sözler söylerler ve tavırlar alırlar. Oyunu uzatmak maksadiyle oyun sonunda köçek oynatılır ve sair muhtelif rakıslar tertibedilir. Bugün ananeleri mazbut olan ve oynanan oyunların isimleri şunlardır: "Ağalık"; "Bahçe"; "Balıkçılar"; "Çivi Baskını"; "Bursalı Leylâ"

Kastamonulu

Vanlı

(yeni); "Büyük evlenme"; "Cazular"; "Cambazlar"; "Eczahane"; "Sahte Esirci" (yeni); "Ferhat ile Şirin"; "Hain Kâhya" (yeni); "Hamam"; "Kâtane Safası" (yeni); "Kanlı Kavak"; "Kanlı Nigâr"; "Kayık"; "Kırgınlar"; "Kütahya Çeşmesi"; "Leylâ ile Mecnun" (yeni); "Hımhımlı Mandıra"; "Mal Çıkarma"; "Meyhane"; "Orman"; "Ortaklar" (yeni); "Pehlivanlar — Ödüllü"; "Salıncak"; "Sünnet"; "Şairler"; "Tahir ile Zühre"; "Tahmis"; "Ters Evlenme"; "Tımarhane"; "Yalova Safası"; "Yangın — Bakkal" (yeni); "Yazıcı". Yeni olarak işaret edilenler son zamanlarda tertibedilmiş olan oyunlardır. Oyunun hitamında Karagözle Hacivat gene karşı karşıya gelirler. Aralarında şu tarzda son bir muhavere daha cereyan eder: "Hacivat — Hoş olsun sağlığa. Karagöz — Hak berekât versin Kâtanedeki sazlığa. (Hacivata vurur). H — Karagöz, bana vurdun, elin ayağın kırılsın. K — Ekler kenetler yine vururum. (Vurur). H — Karagöz, bana vurdun, iki yakan bir araya gelmesin. K — Söker diker yine vururum. (Vurur). H — Yıktın perdeyi eyledin viran — Haber vereyim sahibine heman (gider). K — Her nekadar sürcü lisan eyledikse affola, inşallah gelecek "..." oyununda yakanı kancaklarsam, vay haline vay." dedikten sonra Karagöz de perdeden çekilir, oyun biter.

S o n y ü z y ı l ı n h a y a l c i l e r i : Bendimizin yukarılarında belirttiğimiz üzere Selim Nüzhet aynı zamanda (Türk Temaşası; 86 - 92 sayfalar) son yüzyılın hayalcilerinden, yani karagöz oynatanlarından bahsediyor. Sözü gene Selim Nüzhet'e bırakalım:

"İptida hayalci esnafın ilk kâhyası olan Hacı Yorgi'yi kaydedelim. Mumaileyhin son devirlerin en meşhur hayalcilerinden olduğu kâhyalığa intihabedilmesiyle de sabittir. Hem türkçe hem rumca hayal oynatırmış. İkinci kâhya Mücellit Rasim Efendi'dir. Üçüncü kâhya da Aktar Mehmet Zeki Efendi'dir. Kendisinin kukla oynatmakta da mahareti varmış. Hayalci esnafın bu cemiyeti Meşrutiyet bidayetinde infisah etmiştir. Bunlardan maada isimleri elde edilebilen son devir hayalcilerinin isimleri şunlardır: Papol Ahmet ef., Kıbrıslı Ağâh ef., Hayalküpü Emin Ağa (bir oyunu bir daha ayniyle tekrar etmezmiş), İhsan ef., Küçük İsmail ef. (ortaoyuncu Küçük İsmail ef.), Sıracalı İsmail ef., Arap Cemal ef., Kasımpaşalı Hâfız ef., Erenköylü Haydar Bey, Haydar Pehlivan, Hımhım Hüsnü ef. (taklit yapamadığından bu eşhası perdeye çıkarır ve söz söyletmeden birer bahane ile onları atlatırmış), Püskülcü Hüsnü ef., Çopur Hüsnü ef. Kantarcı Hakkı ef., Şekerci Derviş ef., Badi Rıza ef., Muzıkalı Rıza ef., Aktar Rıza ef., Musahip Sait ef. (İkinci Mahmut'un musahibi), Hamamcı Süleyman ef., Şair Ömer (Fahri Bey), Cerrah Salih ef. (çocukları sünnet eder sonra da perde kurarak eğlendirirmiş), Kâtip Salih ef., Tahir Ağa, Arap Ömer ef., Kör İzzet ef., Yorgancı Abdullah ef., Şeyh Fehmi ef., Kâtip Mahmut Bey, Peder Mustafa ef. (Karagöze Bursa'daki mezarı yaptıran zattır), Bekçi Mehmet ef., Iskatoron Mehmet ef., Tezgâhçı Mehmet ef., Karagöz Mehmet ef., Hâfız Mehmet ef., Kör Mehmet ef., Mukbil ef., Usturacı Mustafa ef., Takoy Mustafa ef., Müştak Baba, Hayalcibaşı Yusuf ef., Enderunlu Hamit ef.

"Bunlardan maada ilk kâhya Hacı Yorgi gibi daha birtakım Ermeni ve Rum sanatkârlar varmış. Onlardan da isimleri ele geçirilebilenler şunlardır: Arsen ef., Yemenici Andon ef., Çilingir Ohannes ef., Boğos ef., Dalgın (Sarafim ef.), Dikran ef., Topkapılı Takfor, Karanfil, Topal Kirkor ef., İkiyanlı Kevork ef... Yukarıda ismi geçen Kâtip Salih Efendi son devirlerin en meşhurudur. Ahmet Mithat Efendi merhumun himayesini gören, hayale yenilik sokmak emeliyle mürettep oyunlar oynıyan, ve hayal perdesini sahne haline sokan odur. Bu tarz her nasılsa revaç bulmamış. Hayal daima yenilik arayan bir oyundur. Fakat bu yenilikler oyunun çerçevesinden ziyade kendine, sözlerine ait olmalıdır. Kâtip Salih Efendi uzun bir müddet ortaoyunculuğiyle vilâyetlerde gezdikten sonra İstanbul'a avdet etmiş ve Abdi merhumun kampanyasında ihtiyar rolleri oynamıya başlamıştır. Aynı zamanda karagözcülüğe merak ederek Arsen isminde bir Ermeni ustadan bu sanatı öğrenmiş ve Abdi ile bozuştuğundan hayalciliğe başlıyarak şöhret kazanmıştır. Hayale kantoları

da tatbik eden odur. Şimdiki hayalcilere gelince iptida Memduh Bey'i zikretmek lâzım gelir. Mumaileyh bu sanat ile meşgul olanların en eskisi değilse de en ustalarındandır. Kendisinin başlıca meziyetlerinden biri de aynı zamanda tasvir kesmek sanatına olan derin vukufudur. Bugün oynatılmakta olan tasvirler umumiyetle kendisinin eseridir. Otuzu mütecaviz oyunun takımlarına da maliktir. Zira bugün epeyce karagözcü varsa da tasvir kesenler azdır. Son devirde en muvaffak olanlardan Hayali Nazif Bey merhum bu sanatın birçok sırrını beraber götürmüştür. Memduh Bey'den sonra hayalciliğe büyük bir aşk ile çalışan ve sanatın her türlü inceliklerini bilen Hayalî Ali Bey'i zikretmek muvafık olur. Ali Bey de Memduh Bey gibi yalnız hayal oynatmaz, tasvir de yapar. Bu mesleğin eskilerinden olan Şefik Safi Bey'i bütün İstanbul zevk ile dinlemiştir. Şehir Tiyatrosu sanatkârlarından merhum Hâzım'ın ismi de hayalciler meyanında zikredilmektedir. Bunlardan başka son zaman-

Musevi Deli

larda hayal oynatan veya evvelce oynattığı için bu hususta iktidarı olan sanatkârlar, alfabetik sıra ile şunlardır: Fahri Bey (Tulûat kumpanyalarının mühim bir röknü), İrfan Bey (hayalde muvaffak olanlardan), Kadri Bey (meddah ve değerli karagözcü), Hayalî Mehmet Ali Bey (bâzı tiyatrolarda komik), Sait Bey (aynı zamanda ortaoyununda gayet usta bir zenne), Saffet Bey, Safa Bey (tulûat kumpanyaları artistlerinden), Sefer Mehmet Efendi (ortaoyununda kavuklu Ali Bey'le çene yarıştıranlardan), Suat Bey (karagözün emektarlarından). Bu sanatkârlardan başka fırsat düştükçe hayal oynatan bâzı zevat daha vardır. Onlar da, alfabetik sıra ile şöyledir: Uzundudak Ahmet ef., Berber Ahmet ef., Mevlevihanekapılı Ahmet ef., Cemil Bey, Ressam Hakkı Bey, operet sanatkârı Hakkı Bey, Hayri ef., Pişpop Rıza ef., Rahmi Kaptan, Arabacı Süleyman ef., Kolonyacı Kemal Bey, Yağ tüccarı Hâşim Bey."

Karagöz tasvirleri: Karagöz oyununda kullanılan tasvirler hakkında da Selim Nüzhet şu malûmatı veriyor:

"Tasvirler kalın derilerden imal olunur. Beygir, dana ve sığır derilerinden de yapılırsa da en makbulü merkep ve deve derisidir. Deriyi şeffaf bir hale getirmek için muhtelif usuller vardır. Davul ve tef yapanlar da bunu oldukça bilirler. Deri şeffaf bir hale geldikten sonra gerilir ve kurutulur. Deriyi işlemek biraz nemli olursa daha kolay olur. Sonbahar ve kış bunun için müsait mevsimdir. Tasviri işlemek için "nevrekân" tâbir olunan ucu gayet keskin bir alet kullanılır. Muhtelif delikleri yapmak için de demirden yuvarlak zımbalar vardır. İptida deri bir kütük üzerine serilir. Verilecek şekil tespit edildikten sonra bu nevrekânla kesilmiye başlanır. Deri çarpılmaması için ters tarafından kesilmelidir. Kesilen tasvirleri boyamak cihetine gelince bu hususta maatteessüf eskisi kadar muvaffakıyet elde edilmiyor. Eski ustalar, halılar için olduğu gibi burada da kök boyaları kullanırlarmış. Kök boyaların daha güzel bir renk aldığını ve daha sabit olduğunu izaha lüzum yok. Şimdi kimyevi boyalar kullanılıyor. Renkler çok keskin olduğu için tasvirler eskileri kadar zarif gözükmüyor. Eski oyunların meşale ile oynanması tasvirlere sürülen boyaların pişmesini, bu suretle de renklerin daha güzelleşmesini temin ediyordu. Meşalenin titriyen ziyası aynı zamanda eşhasa daha ziyade bir canlılık verdiğinden şimdiki elektrik ziyasına herhalde çok müreccahtır. Ne yapmalı ki meşale gerek tevlit eylediği is, gerek ihzarının külfeti dolayısiyle hayalciler tarafından terkedilmiştir."

(Selim Nüzhet Gerçek)

MASONLUK VEYA FARMASONLUK — Dünyanın muhtelif memleketlerine yayılmış gizli bir cemiyetin kurduğu sistemler.

Bu cemiyet hakkında dünyanın büyük ansiklopedilerinde verilen bilgileri; cemiyetin gayeleri, makamları vesairesi ve merasimi etrafında muhtelif kitaplarda ve bilhassa Süleyman Külçe'nin 1948 de İzmir'de basılmış olan "Türkiyede Masonluk" adlı eserinde açıklanmış kısımlarla Masonluğun memleketimizde gelişmesinin tarihçiğini; cemiyetin leh ve aleyhinde söylenilenlerin bâzılarını - tamamiyle objektif olarak - bendimize alıyoruz. Bu suretle cemiyet hakkında müspet veya menfi bir fikir edinmeyi de okuyucularımıza bırakmış oluyoruz.

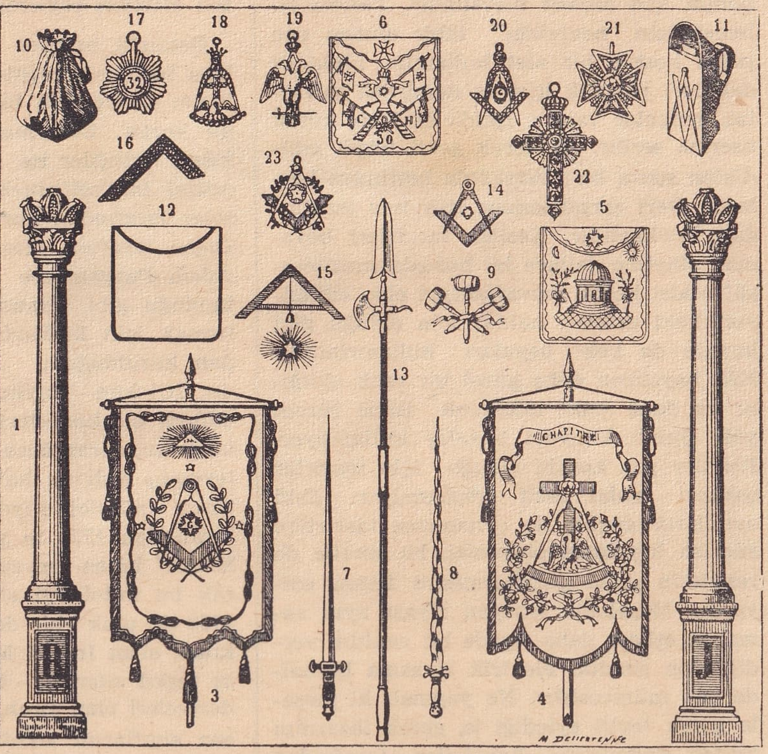
Tarihçik: "Kardeşçe yaşamak" prensiplerini güden teşekküller arasında dünyada en fazla yayılma sahası bulan Masonluk; 1717 yılının St. John Baptist gününde, Londra'da esasen faaliyet halinde bulunan dört veya daha fazla localar birliğinin "Grand Lodge" adiyle anılan "Büyük Loca" yı kurması ile başlar. O tarihlerde sayısı İngiltere ve İrlânda'da dahi mahdut olan bu mahallî localar, Masonluğun faal muhitinden tedricî bir intikal ile Mason olmıyan topluluklara sirayete başlamıştır. Bu suretle Mason dernekleri; içtimailik hassasının, ahlâkî insan gayelerinin, müsavat, kardeşlik ve sulh fikirlerinin cemiyet içinde yerleşmesine hizmet etmek hedefini gütmüşlerdir. Masonluğun 1717 yılından önce de ufak ölçüde faaliyette bulunduğuna yukarıda işaret etmiştik. İşin doğrusu da bu cemiyetin bundan üç yüz elli yıl önce, yani 1600 tarihlerinde İngilizlerce "free masons" (serbes duvarcılar) denilen birtakım sanatkârlar tarafından meydana getirildiğidir. Hattâ bunun içindir ki, Masonların gönye, çekiç, mala gibi duvarcı aletlerini cemiyetlerinin sembolü olarak kabul ettikleri söylenir.

Bununla beraber Masonluğun ilk kuruluşu hakkında çeşitli rivayetler vardır. Bir kısım tarihçilerin iddiasına göre Masonluğu kuran Süleyman Peygamberdir. Bir kısım tarihçiler ise, Nuh Peygamberin, gemisini inşa ettirmek için kullandığı kimseler tarafından kurulduğunu kaydederler. Diğer taraftan Masonluğun başlangıcını Âdem Peygambere kadar çıkaranlar bulunduğu gibi, firaunların piramitleri yaptırmak için kullandıkları işçiler tarafından kurulduğunu ileri sürenler de vardır. Nitekim İngilteredeki eski locaların mühim bir karakteri de, Masonluğun başlangıcını, biraz önce belirttiğimiz gibi Süleyman, Nuh ve hattâ Âdem'e kadar götüren mitolojileriydi. James Anderson tarafından 1723 te yazılan "Ana Umdeler Kitabı" hâlen mevcut vesikalara dayanarak bu mitolojiyi etrafiyle anlatmaktadır. 1738 de ufak bir değişikliğe uğratılan bu kitap, el'an İngiliz Masonluğunun esaslarını teşkil eder ve Mavi Locaya intisabın dereceleri olan çırak, arkadaş ve usta Mason sınıflarını anlatır. Her ne olursa olsun, Masonluğun bilgilerimiz çerçevesine giren asıl tarihçiği, son üç yüz elli yıldan ibarettir. Ancak, Mason cemiyetinin İngilterede kuruluşu hakkındaki bir rivayeti de kaydetmek gerektir. Bu rivayete göre cemiyet önce İngiltere hükümdarlarından birini tahttan indirmek maksadiyle kurulmuş. Fakat bu maksat gizlenmiş ve cemiyete alınacaklar uzun uzun tahkik ve tetkike tabi tutulmuş. Masonluğa girecekler hakkında bugün dahi derin incelemelerde ve soruşturmalarda bulunulmasının bu suretle bir gelenek haline geldiği söylenir. İşte o zamanlar, içtimai ve fikrî bir teşekkül zanniyle cemiyete girenler cemiyetin kıralı tahttan indirmiye mâtuf hakiki maksadını anlamışlar, o teşekkülü yıkarak Mason cemiyetini insanî gayelerle hareket eden yeni bir teşekkül haline getirmişler. Gerçekten de Masonluk, Masonlara göre, "ilim, sanat ve ahlâk gibi bir sehpa üzerine kurulmuş bir teşekküldür".

Onikinci Yüzyıldan itibaren, katedral ve manastırların gelişmesi gibi uzun süren bir müddet sonunda tekâmülüne şahidolduğumuz Mason derneklerinin; Hıristiyanlığa sadık kalmış, İncil'in umdelerini kendine başlangıç noktası saymış, kardeşlik, iyi niyet ve kutsal yemine ehemmiyet vermiş olduğu görülür. Masonluğun fiilî vaziyetten spekülâtif esaslara intikali ise, katedral devrinin zevali ve Onyedinci Yüzyılda üniversitelerle demokratik nazariyelerin doğması üzerine başlar. Bu yüzyılın üçüncü çeyreğinden sonra, ancak sayıları mahdut kalan localarda faal masonlara tesadüf edilir. Locaların pratikteki avantajlarını kaybetmeleri üzerinedir ki, evveldenberi faaliyetlerine devam eden öğretici elemanlar, fev-

kalâde bir ehemmiyet kazanmışlardır. 1725 te İngiltere büyük localarının, 1726 da Iskoçya, 1736 da İrlânda ve 1751 den 1813 e kadar olan devre içinde kurulan mahallî Mason localarının hepsi; bu muaddel "Ana Umdeler" nizamı içinde birtakım merasimin ferdiyetçi taraflarını geliştirmek yoluna gitmiştir. Kaldı ki, bu kabil merasimin dallanıp budaklanması 1735 ten sonra asıl Fransa'da başlar ve ufak farklarla İngiliz, Iskoç Masonlarına sirayet eder. Hattâ bugüne kadar o nizamların Mısırlılara, Keldanilere, Hintli, Grek ve İbranilere kadar indiğini ve sembollerinin çok iptidai kavimlerde bile yaşamış olduğunu ispata çalışanlar vardır. Lâkin dünyaca romantik birtakım fantaziler diye kabul edilen bu nazariyelere inanan Mason muhipleri artık pek azdır. Bu araştırmaların daha biraz gerçeği olan Roma Collegia'sı, Alman Steinmetzen'i ve Fransız Compagnona'sı için de aynı hurafelik iddiasında bulunulabilir. Diğer memleketlerde beliren bu görüşlerle İngiliz Mason dernekleri arasındaki benzerlikleri, kültürel münasebetlerin mâkul bir neticesi saymak lâzım gelir. Fakat serbest Masonluğun Ortaçağ'ın kutsal emirleriyle bağdaşması keyfiyeti, yalnız İngiliz derneklerinde görülür. Avrupa kıtasında Onsekizinci Yüzyıl boyunca yaşamış olan bütün locaların, İngiliz localarından herhangi birinin sülâlesinden olduğu bir hakikattır. Hattâ böyle bir sülâleye bağlı olmıyan derneklerin hiçbir zaman hakiki mânada, yani devamlı ve resmî Mason oldukları kabul edilmemiştir.

Masonluğun Britanya adalarında hızla yayılması; mahallî locaların varlığından, Masonluk idealleri arasındaki âhenkten, yani dinî ve siyasi cereyanlardan ve hepsinin üstünde olarak otokrat bir hükümetin ve mutlakiyetçi bir kilisenin mevcudolmamasından ileri gelmiştir. Masonluk daha başlangıcından itibaren asîl sınıf tarafından benimsenmiş ve bu suretle tüccar, esnaf ve fikir erbabına - sosyal itibarlarını takviye edecek şekilde - maledilmiştir. İnanç membaının dinde müsamaha kabul etmesi, şahsi ve medenî ahlâk, hürriyet, müsavat, sulh esasen yeni tekâmül etmekte olan orta sınıf halkın ideallerine uygundur. Masonluğun çabuk tekâmülü ile pek yakından alâkalı hâdiseler ise ticaretin gelişmesi, Protestanlığın ve iman fikrinin yayılması ve 1688 İhtilâlini müteakıp liberal fikirlerin ekseriyetle kabulüdür. Şu sayılan hâdiseler dolayısiyle İngiliz aristokratlarının, tüccar veya resmî memurlarının her gittikleri yerde Mason dernekleri kurulmuştur. Kayda değer bir husus da 1732 de İrlânda'nın önayak olduğu ve daha sonra da bütün İngilterenin kabul ettiği deniz ve saha localarıdır. Nitekim İngiliz deniz ve kara kuvvetlerinin her kondukları yerde bu localar kurulmuştur. İngiliz serbes Masonlu-

Mason işaretleri ve sembolleri: 1, 2 - Mâbedin sütunları, 3 - Loca bayrağı, 4 - Şeref locası bayrağı, 5 - Üstat önlüğü, 6 - Kadosch şövalyesi önlüğü, 7 - Mason kılıcı, 8 - Ateş kılıcı, 9 - Kadosch şövalyesi çekici, 10, 11 - Dul torbası ve kutusu, 12 - Çırak önlüğü, 13 - Mason reisinin şeref baltası, 14 - Perger ve üçgen, 15 - Şakul, 16 dan 23 e kadar - Nişanlar ve Mason mükâfatları.

ğunun istihale tarihi arasında, Onsekizinci Yüzyılın ihtilâl ve cidallerle dolu senelerinin tesirini küçümsememek lâzımdır. Yüzyılın ilk yarısında İngiltere, Iskoçya ve İrlânda müstemlekelerde müstakil localar kurmuşlar, bu yüzden de hukuki bâzı ihtilâflar çıkmasına imkân hazırlamışlardır.1751 de "eski" lerle "modern" ler arasındaki bu ihtilâf büsbütün ağırlaşmış ve birincilerin daha az aristokrat olan âzaları dominyonların tam hürriyete kavuşması düşüncesini iltizama kalkışmışlardır. Amerika İhtilâli sırasında 100 sabit ve 50 askeri locanın bulunduğu bilinmekte, âzalar arasında ise generallerle İstiklâl Beyannamesini imza eden şahıslar bulunmaktaydı. İhtilâlin son günlerinde sayısı 200 e yükselen localar kendilerini İngilizlerinkinden müstakil saydıklarını ilân ederek hukuki ihtilâflara son vermişlerdir. Daha sonra her eyalet için bir büyük loca kurulması esası kabul edildi ve bu prensip Kanada ile Avustralya'ya da teşmil edildi. Masonlukta dereceler ve rütbeler meselesi başlangıçta her yerde aynı mahiyeti taşımakla beraber, istiklâlini ilân eden ve yaratıcılık kabiliyetini fazlasiyle kullanan birçok kimseler Mason mistisizmine birçok farklı seremonileri ve rütbeleri ilâve etmişlerdir. Bunlara ilâveten Masonluğu yeni emirler ve isimler altında toplıyan birçok teşekküllerin dünyanın her yerinde belirdiği ve bâzı haris kimseler tarafından kurulan bu teşkilâtın zamanla hüviyetini kaybettiği görülmüştür.

Şekil bakımından çeşitlilik arzeden bu muğlak müesseseler telâkkilerin birliğine mâni olduğu gibi esasen hudutlarının tespitini de gayrı mümkün kılmış ve Masonluğun "hudut işaretleri" namiyle bilinen münakaşalarına yol açmıştır. "Hudut" kelimesini bâzıları ezelî tatbikat şeklinde, bâzıları Mason hukukunun evrensel umdeleri şeklinde, bâzıları da ahlâki, dinî ve felsefi idealler şeklinde yorumlıya gelmişlerdir. Böyle farklı görüşlere raslanmakla beraber muhtelif "hudut işaretleri" ni daima kardeşlik bağlarının takviyesi tarzında izah etmek temayülü göze çarpmaktadır. Kaldı ki, dünyanın İngiliz lisanını konuşan bölgelerinde, Masonluk hakkında cari iki müşterek nokta vardır: 1) Kâinatı yaratan Büyük Mimarın mevcudiyetine iman; 2) Siyasi ihtilâflara karışmazlık. Dinî akıde geniş mânada tefsir edilmektedir. Museviler, mezhep farklı Hıristiyanlar, spiritüalistler, mistikler, mutekitler; Müslümanlar, Budistler ve Konfiçyüsçüler Masonluğa alınabilirler. Yalnız Allahı aşikâr surette inkâr edenler hariç tutulurlar. Amerika Birleşik Devletlerinin Massachusetts devletinde kayıtlı bir Çin locası, seremonilerinde hem İncil'i, hem Kur'anı, hem de Konfiçyüsün yazılarını kullanmaktadır.

Dinlere ve din kitaplarına karşı bu kadar bitaraf görünmesine rağmen Masonluk, muhalefetin en fazlasını dinî teşekküllerden görmüştür. Gerçekten de gerek bizim dincilerimiz ve gerek Batı dincileri Masonları sevmezler. Protestan muhalefeti gizli gayeler gütmüş, daima ihtilâcî ve tesirsiz kalmıştır. Daha faal ve musir olan Katolik muhalefeti yalnız sinsi yollara başvurmakla kalmayıp serbes Masonluğun ahlâk ve din prensiplerine şiddetle itiraz etmiştir. İngiliz Masonluğuna tevcih edilmiş olan Katolik düşmanlığının asıl sebebi; Masonluğun ahlâkî karakteri mantıkla ıslah yolundaki gayesinin, ahlâkın ancak ilâhi bir ilhamla elde edilebileceğini inanan kilisenin prensipine aykırı olmasıdır. Bununla beraber, son yıllar zarfında İngiliz muhitinde bu Katolik muhalefetinin hayli gevşemiş olduğu görülür. Amerika Birleşik Devletlerinde, Katolik kilisesine mensup şahısların dahi Mason kardeşliğine katılmalarına kilise otoriteleri mâni olamamıştır. İngiliz Masonluğunun kardeşlik ideali ve telâkki hürriyetinde olduğu gibi sınıf ve ırk farkı gözetmemek hususundaki devamlı prensipleri ona, sosyal müesseseler esasında mümtaz bir mevki kazandırmış, içtimailiğin ve ferdî meziyetlerin önderi telâkki olunmuştur. Hususiyle bu teşekküllerin hiçbir dinî gayeleri yoktur. Pek ender bir iki istisna ile, ingilizce konuşan bölgelerdeki masonluklar, politika partizanlarının daima dışında kalmıştır.

Mason yazarlar arasında rasyonel organizasyonları methetmiye ve teşvika meyledenler yaşamış olmakla beraber umumiyetle Masonluğun, sosyal dertlere hâkim surette el koymak veya sosyal ütopi (hayali muhal) projeleri yapmak gibi şeylerle uğraşmadığı bilinmektedir. Masonluğun içtimailik meselesi üzerinde durup arkadaşça temaslara kendini vakfederken asıl ehemmiyet verdiği nokta, herkeste azçok mevcudolan meziyetleri meydana çıkarmaktır. Farklı fikir ve bünye sahibi in-

sanlar Mason kaidelerini muhtelif şekil ve maksatlarla kullanmakla beraber localar bu gibi halleri daima mâzur görmiye çalışmış ve kardeşlik, arkadaşlık, insanlık mefhumlarını teşkilâtı içinde ön plâna almaktan geri durmamıştır. Zira, Masonlara göre, Masonluk fikir terbiyesiyle uğraşan bir mekteptir. Ancak bu mektepte herkes kendi kendinin hocası, yetiştiricisi, yaratıcısıdır.

Masonluğun Avrupada hızla yayılışı, kıtanın "Satan", "Musevi", "Jakobit", "Rose Cross", "İngiliz" cemiyetleri veya diğer esrarengiz bir kuvvet tarafından gizlice istilâ edileceği gibi birtakım romantik efsanelere yol açmıştır. Halbuki Museviler, İngiliz localarına kabul edilmedikleri gibi, Almanyada da hiçbir zaman iyi kabul edilmemişler ve Mason localarında daima pek mahdut bir zümre halinde kalmışlardır. Jakobit'lerin nazariyesi sonsuz muhalefet ile karşılaşmıştır.

İngiliz Masonluğu hakkında rivayet; İkinci James'in tahttan inmesini müteakıp etrafındakilerin memleketin her tarafına dağıldıkları, Mason localarına katıldıkları veya yenilerini kurdukları, ehemmiyetli şahısların devamlı Masonlar olduğu, İskoç Masonluğunda ise yüksek tabakadan halkın teşekkülünün 1737 de Fransada Şövalye Ramsay'ın yarattığı bir cereyan ile başladığı merkezindedir. Ramsay Masonluğun prensiplerini Kudüs'teki St. John şövalyelerine nakletmiş ve Iskoç Masonluğu Avrupaya bu suretle hızla yayılmıştır denir. Musevi tesiri ile siyasi gayeler gütmüş olması muhtemel bulunan Mason teşekküllerinden en mühimminin Almanyada yaşamış olması ve Hıristiyanlık idealinin ittihadı perdesi altında faaliyete kalkışması meselesi el'an müphemdir.

Masonluğun Avrupada popüler hale gelmesinin asıl sebebi, temsil ettiği fikirlerin zamanın ruhu ile âhenktar olması, aristokratı ve demokratı, muhafazakâr ve liberali, mütaassıp ve hür fikirliyi, rasyonalisti ve majisyeni mezcetmeyi bilmiş olmasıdır. Bunlara, İngiliz prestiji, Londra'nın ihtişamı ve Hanover'deki İngiliz hâkimiyeti de ilâve edilmelidir. Merak ve tecessüs de, tabii, birçoklarının Masonluğa katılmasını sağlamıştır. Yüksek tabakayı çeken taraflar bilhassa Mason merasimlerindeki esrarengizlik ve gizlilikti. Birçok kimseler için Masonluk din yerine geçen veya dine ilâve edilen ayrı bir tatmin vasıtasiydi. Entellektüel uyanış devirlerinde, İncil'i kullanmakla beraber ahlâk ve adaleti pratik mantıkla beslemeyi şart koşan Masonluk, her tipten insana mâkul görünmüştür. Masonluk; rasyonalizmin ve serbes fikir hareketlerinin doğuşu ile başlıyan, sonra din uğruna yapılan harblerle bezgin düşen, fakat henüz Ortodoksluktan ayrılmıyan Avrupada yeni bir din ve ahlâk esası kurmakla gürbüzleşen bir müessese olmuştur. Siyasi hayatın belli başlı şahsiyetleriyle asiller ve feodal sistemin müdafileri de bu müesseseye taraftar görünmüşlerse de Masonluğun tekâmülüne asıl sebep, orta sınıf halkın siyasi ve iktisadi liberalizm ideallerinin gelişmesi olmuştur.

İlk İngiliz localarının üç esaslı prensipi vardır: Hürriyet idealleri, insanların eşitliği ve mahdut bir dinî inanış. 1877 de Fransızların "Grand Orient" ı Allaha iman fikri yerine düşünüşün mutlak serbestîsini geçirmiş ve İngiliz, Alman, Amerikan ve İskandinav büyük localarını da bu zümreye sevketmiştir. Dernekler arasında bu bakımdan bir benzerlik görülür. İki vaziyetten dolayı da ayrılıklar mevcuttur: Teşkilâtın ferdiyetçiliği ve kültürel seviyedeki farklaşmalar. Mahallî locaların teşkilâtı vasıtasiyle büyük localara psikolojik ve müessesevî bir birlik sağlanmış olmakla beraber sayısı yüzü geçen büyük locaların birbirinden tamamiyle ayrı ve müstakil olduğu da bir hakikattır.

Masonluk tarihini incelerken, dinî ve siyasi temayüllerinin, dağıldığı memleketlerdeki icra organlarının fikirleri ile ne dereceye kadar âhenktar olduğu meselesini göz önünde bulundurmak elzemdir. Nitekim, dinî veya siyasi meselelerde faal olmamayı ve prensiplerin tatbikında âzalarını serbes bırakmayı şiar edinen İngiliz Masonluğu birçok memleketlerde reddedilmiştir. Kuzey Avrupasında Masonluk, İngiliz geleneklerine uygun olarak kurulmuş şartları kabul etmiş, fakat diğer yerlerde bu şartlar ekseriya ahlâk, din ve cemiyet nizamının en şiddetli düşmanı sayılmıştır. Gerçekten de Masonluk bâzan aristokratların iltifatına mazhar olmuş veya radikal demokrasiler tarafından çatık kaşla karşılanmıştır. Bu arada Hohenzolern'ler devamlı olarak Masonluğu himaye etmiş, İkinci Josef'in hükümran olduğu devirde Masonluk Avusturya'da da filizlenmiş, ve Napoléon tarafından Fransa, İtalya ve İspanya'da bir faydalanma vasıtası olarak kullanılmıştır. Masonluğu asıl tahribeden şey Fransız İhtilâlinin bâzı tarafları ile Bolşevik İhtilâlinin tamamıdır.

Washington'da Mason locası binası

Masonluğun Orta ve Kuzey Avrupadaki hayatı Güney Avrupasında olduğundan pek farklı bir şekilde tecelli etmiştir. Yüksek tabakanın ve hükümeti idare eden zümrenin ekseriyetle müsamahasına mazhar olan bu cereyan, Avusturya, Rusya, İsveç ve Almanyadaki ihtilâl sahnelerinde bile rol oynamış sonra Lessing, Herder, Gœthe ve Fichte'nin eliyle insaniyetçi ve kozmopolit fikirlerin umumileştirilmesine hizmet etmiştir. Prusya locaları liderliği altında kalan Ondokuzuncu Yüzyılın Alman Masonluğunun bir kısmı, monarşinin ve protestanizmin kulu olurken, bir kısmı da insaniyetçiliğin ve liberalizmin bayraktarı olmuştur.

Güney ve Doğu Avrupasında olduğu gibi Lâtin Amerikasında da Fransız "Grand Orient" ının tesiri altında kalan Masonluk çok daha rasyonalist bir çehre taşır. Otokrat hükümet ve otoriter din nizamı altında Masonluk ekseriya tethişçi hareketler; tahripkâr propagandacılık ve hurafeciliği teşvik edici faaliyetle itham edilmiştir. Dinî muhalefet asıl 1738 de papanın, bu teşkilâtı, saklı faaliyetinin asalete uymaması ve din hususunda kabullendiği müsamahanın ikilik doğurduğu hakkındaki tebliği ile başlar. Bununla beraber, Mason derneklerinin Fransız İhtilâline ve İtalyan millî hareketlerine çok büyük tesirleri olduğu, Garibaldi ve Mazzini'nin bu teşekkül âzalarından bulunduğu, Mussolini'nin Mason derneklerini kaldırdığı malûmdur.

Dünya çapında bir kardeşlik ruhu idealini temsil eden Masonluk, birçok taraftarlar bulmuş olmakla beraber, milletler arasındaki, din, ırk ve telâkki farklarının mevcudiyeti meselesinde tenkidolunduğu zaman duraklamıya mecbur olmuştur. Kaldı ki, bizzat Mason locaları bile, bilhassa İskandinavyadakiler, Musevilerin kendi aralarına karışmasına mâni olmuşlardır. Birtakım sudan sebepler dolayısiyle de zenciler, Amerikan localarından hariç tutulmuşlardır.

Masonlukta milletlerarası kaynaşmalar milliyetçilik ve din farkları dolayısiyle tahdide uğramıştır. Nitekim Birinci Dünya Savaşında İngiltere Birleşmiş Büyük Locaları; Almanya, Avusturya, Macaristan ve Türkiye doğumlu olanları teşkilâtından çıkarmış, hattâ bu "boykot" işine 1918 den sonra da devam etmiştir. Harbden sonra Fransız Masonluğu; Versailles Muahedesinin silâhsızlanma hükümlerine, Almanyanın Milletler Cemiyetine girmesine, Ruhr'un tahliyesine itiraz etmiştir.

1921 de Cenevre'de, Fransa, Belçika, Holânda, Bulgaristan, İtalya, Portekiz, İspanya, İsviçre ve Avusturya murahhasları ile Amerikadan gelen bir grupun iştiraki ile Milletlerarası Mason Birliği kurulmuştur. İngilizler ise daha ziyade kendi imparatorlukları içinde bir Mason Birliği meydana getirmek ve Amerika ile aralarında iyi niyet bağları kurmak fikrini teşvik etmişlerdir.

M a s o n l u ğ u n m e r a s i m i v e m e r a t i b i: Masonluğun gizli bir cemiyet olduğu yukarıdanberi izah edilmişti. Bu cemiyetin gene gizli birtakım merasimi ve meratibi vardır. Bir kısmı muhtelif tarzlarda ifşa edilmiş bulunan bu merasimin burada anlatılması pek uzun süreceği ve esasen bunların hakikate uygunluk derecesi de pek bilinmediği için bunlardan bahsetmiyeceğiz. Sadece, Mason cemiyetlerine kadınların alınmadığını da belirterek Masonların 33 mertebesinin veya derecesinin adlarını vermekle iktifa

edeceğiz. Her mertebede talim edilen bir maksat ve gaye de vardır. Meselâ; çırak derecesinde telkin, ikinci refik derecesinde izah; dördüncü derece olan gizli üstatda hürriyeti tahkim için sadakat ve emir altında çalışmak, altıncı derecede beşeriyette âhengi umumiyi temin, on beşinci derecede dinî istibdada karşı harb, yirmi birinci derecede halk ve halkçılık düşmanlarına karşı harb, yirmi beşinci derecede ruhun tasfiyesi, otuz ikinci derecede Masonluk teşkilâtının tekâmülü, otuz üçüncü derecede gayeye varmak için yüksek kontrol... talim edildiği iddia olunur. Masonluğun mertebeleri veya dereceleri sırasiyle şunlardır: 1 — Çırak, 2 — Refik, 3 — Üstat, 4 — Gizli Üstat, 5 — Kâmil Üstat, 6 — Samimi Kâtip, 7 — Nazır ve Hâkim, 8 — Mebani Kâhyası, 9 — Dokuzlar Müntehip Üstadı, 10 — Onbeşlerin Müntehip Münevveri, 11 — Müntehip Âli Şövalye, 12 — Mimar Üstadı Âzam, 13 — Ruvayal, 13 — Muazzam ve Âli Iskoçyalı, 15 — Şark Şövalyesi, 16 — Kudüs Prensi, 17 — Şark ve Garp Şövalyesi, 18 — Salip Verdi, 19 — Âli Iskoçyalı, 20 — Muhafili Muhtereme Üstadı Âzamı, 21 — Prusya Şövalyesi, 22 — Yalta Kıralı, 23 — Haymenişin Reis, 24 — Haymenişin Prens, 25 — Tunç Yılan Şövalye, 26 — Iskoçyalı Rahip, 27 — Mâbedin Âmir ve Hâkimi Âzamı, 28 — Güneş Şövalyesi, 29 — Âli Iskoçyalı Saint Andre, 30 — Kadusen Şövalyesi, 31 — Ruvayal Âli Prens, 33 — Hâkim Müfettiş Âzamı Umumi.

T ü r k i y e d e M a s o n l u k: Bizde Masonluk devrini üçe ayırmak kabildir. 1) Meşrutiyetin ilânına kadar; 2) Meşrutiyetin ilânından İstiklâl Savaşına kadar; 3) İstiklâl Savaşından bugüne kadar...

Meşrutiyetten önce: Türkiyede Masonluk Onsekizinci Yüzyılda, yani Üçüncü Sultan Ahmet zamanında ve 1717 tarihinde başlamış ve ilk loca Galatada Perşembepazarında Arapcamisi civarında açılmıştır.

Fransız maşrıkına bağlı olan bu mahfelin müdavimleri Venedik'li, Ceneviz'li hafitlerinden Levantenlerdi. Bu Levanten mahfeli Üçüncü Selim zamanına kadar, yani 1800 tarihine kadar 83 yıl sürdü. Bu aralık Fransada zuhur eden büyük ihtilâl üzerine bu loca kapandı. Sonra Kırım muharebesi münasebetiyle 1855 te tekrar başladı. Bu tarihten biraz önce 1852 tarihinde Büyük Reşit Paşa Londra sefiri idi. Ve orada bir İngiliz Mason locasına girmişti. İstanbula döndüğünde İstanbul İngiliz sefirinin Galata kulesi civarında bir mahfel tesis edildi. Buna mutemet Türkler de kabul olundu. Bunu gören Fransızlar da Türkiyede İngilizlerden geri kalmak istemediklerinden 1856 da Beyoğlunda "Étoile du Bosphore" adlı bir loca kurdular. Bu mahfel İkinci Sultan Hamit'in ilk devrine kadar yaşamışsa da istibdadın tesiriyle kapatılmış ve 1909 da "Rönesans" mahfeli onu istihlâf etmiştir. Bu mahfel 1935 te Türk Masonluğuna katılmıştır. İkinci Mahmut devrinde İstanbul Ermenilerinden bâzıları kendi lisanlarında "Vedat" mânasına gelen bir mahfel açmışlardır. Türkiye Rumları da Selânik, Serez, Yanya, İzmir gibi büyük şehirlerde mahfeller açmışlardır. Maamafih bunların en namlısı Beyoğlunla Haçopulo pasajında idi. Meşrutiyetin ilânından sonra biri Üsküp, diğeri Manastır olmak üzere iki mahfel daha açılmıştır. Selânikte de esasen bir mahfel vardı. 1908 de Türkiyede "Resne" mahfeli açılmıştır. Bunu müteakıp "Vatan", "Muhibbanı Hürriyet", "Vefa", "Hakiki Terakki Muhipleri" de açılarak bir zümre haline girmiştir. Bu suretle 1909 da Türkiye maşrıkı âzamlığı tesis edilmiştir. Bu aralık Suriyede de 30 kadar mahfel açılmıştır.

Memleketimizde Masonluğun en yüksek makamına Üstadı Âzamlık derler ki, Türkiyedeki bütün Masonların başı sayılır. Ve bu makama intihapla getirilir. Şimdi hayatta olanlar bir tarafa bırakılırsa Talât Paşa, Faik Paşa, Besim Ömer Paşa. İhsan Abidin, Servet Yesari gibi tanınmış şahsiyetlerin bu makamı işgal ettikleri ve Meşrutiyet devrinin Üstadı Âzamının Bektaşi babalarından; Mehmet Ali Baba olduğu söylenir.

Birinci Dünya Savaşından sonra 1918 de İzmirde "Güneş", 1919 da "Selâmet" mahfelleri kurulmuştu.

Cumhuriyet devrinde Türkiye Masonları "Türk Yükseltme Kurumu" adı altında ve Cemiyetler Kanunu dairesinde resmen bir cemiyet kurdular ve bu cemiyetin müntesipleri olarak çalışmıya başladılar. Biraz sonra İzmir, Ankara, Gaziantep, Bursa ve Samsunda da şubeler açıldı. "Büyük Şark" adını taşıyan "Türk Yükseltme Kurumu" menfaatine 1930 da bir de üç ayda bir çıkan mecmua yayımlandı. Mecmuanın idare merkezi, aynı zamanda "Büyük Şark" ın da merkezi olan Beyoğlunda Nur ve Ziya sokağındaki 25 numaralı bina idi. Nihayet Türkiyedeki Masonlar 10 ekim 1935 te faaliyetlerine son verdiler, "Büyük Şark" ı ve memleketteki locaları kapattılar. Bu suretle on üç yıldanberi faaliyette olmıyan ve Masonların tâbirince "uykuda" bulunan Masonluğun memleketimizde tekrar faaliyete geçmesi için teşebbüslerde bulunulduğu söylenmektedir.

Türkiyede Masonluk tarihi hakkında diğer bâzı malûmat da merhum Kâzım Karabekir'in daha aşağıda okuyacağınız bir yazısında bulunmaktadır.

M a s o n l u ğ u n l e h v e a l e y h i n d e b â z ı m ü t a l â a l a r: Profesör M. Kemal Masonluk idealini şöyle tarif etmektedir: "Bir Masonun ideali ne basit bir sanatkâr ideali kadar sırf bir realiteye, ne moralist gibi yalnız metafizik ahlâk kaidelerine göre teşkil edilebilir; çünkü Masonluk ilim, sanat ve ahlâkiyat gibi bir sehpa üzerine kurulmuş bir teşekküldür. Şu halde nasıl sanatta ideal, realitelerin bir araya gelmesinden vücuda gelen bir modelse, nasıl bir ressam, bir heykeltıraş insan vücudunun güzelliğini göstermek için muhtelif şahısların en güzel kısımlarını almak suretiyle ondan âhenktar bir tip yapıyorsa, nasıl bir moralist moral bir ideal yaratmak için bir şahsiyette bulunmasına imkân olmıyan, fakat bâzı mütekâmil insanlar arasında, bâzı tiplerde münferit olarak bulunabilen vasıfları alarak bir moral ideali yaratıyorsa, bir Mason da kendine bir sanatkâr, bir moralist gibi mütekâmil bir model, ilmin terakki ve inkişafiyle mütevazin yürüyen, daima inkişaf ve tekâmül eden bir hakikat aramalı, en mütekâmil bir insanda bulunması lâzım gelen bütün ahlâki vasıfları bir model halinde tespit eden moral bir tip yaratmalıdır. Bu itibarla bir Masonun ideali basit bir ideal telâkki edilmemeli. Meselâ, adalet ideali, adaletin en yükseğini tatbik etmek; riayetkârlık ve müsamaha; riayetin en iyisini yapmak..., hürmetin en yükseğine mazhar olmak... Bunun için değil midir ki bir Mason, Masonluğun hakiki idealinin tahakkuk ettiğini gösteren bir cemiyet içinde, fevkalbeşer bir âlemde yaşamadığını görünce muztarip ve müteessir oluyor.. Fakat, müteselli ve müsterih olmalıyız ki, hakiki Masonlar gibi çalışırsak, insanları daha çok mesut edebilecek bir fikir ufkunun genişlemesinde bizim de yaratıcı kudretimizin bir hissesi olacaktır. İşte bir Masonu tahrik eden aşk, bu emelden, bu idealden doğmalıdır. Başta Masonlar olduğu halde hepimiz insaniyetin birer hâdim ve memuruyuz... Kendimizi yaratırken insaniyetin tekâmülü mutlaktır ki zamanla mukayyet değildir."

Ord. Prof. Fahrettin Kerim de bir toplantıda Masonluğu şöyle tarif etmiştir:

"Beşerî şahsiyetin ruhi ihtiyaçlarını psikoloji; zati meyiller, medenî ve içtimai meyiller, kemal ve yükselme meyilleri gibi tasnife tâbi tutmuştur. Zati meyilleri ihmal etmemek hiç şüphesiz esastır.. Nefsini bilmek kadar kemal eseri var mıdır? Nefsine hürmet ve muhabbeti olmıyan bir insan medenî cemiyette yer alabilir mi? Çalışmak zevkı, saadet hissi, hürriyet ve istiklâl sevgisi, benlik kudreti hep burada mündemiç değil midir? Keza... aile, temeddün, insanlık, cemiyet, vatan sevgisi, hayırhahlık, ilim, mahasin, fezail sevgisi, bilhassa marifet ve hakikat sevgisi psikolojide bir insanın ayrılmaz vasıflarını teşkil etmez mi? Gene aynı psikoloji bu evsafın marazî bir tezayüdünü ve fesadını ne güzel tahlil ediyor. İnsanda bulunması matlubolan meyillerle bunların marazî fesatları olan ihtirasların psikolojisini tetkik ettiğimizde, onların bir hastalık şeklinde iradeyi felce uğratarak ve bütün güzellikleri öldürerek beşeri alçalttığını görüyoruz. Büyüklük veya hisset manisine müptelâ olan bir adamla mütevazı, muktesit, hayırkâr adam arasındaki fark tarife sığar mı? Başkalarının hayrına olarak benliği dahameye uğramış diğerlerine karşı yalan, gazap, kin ve intikam gibi vasıtaları mübah gören müteazzım bir hodgâmın psikolojisi nekadar ehemmiyetlidir. İşte beşerî psikolojinin neşterliyerek meydana vurduğu bu hakikatleri biz Masonluk kitaplarımızda ve Masonluk felsefemizde görmüyor muyuz?"

Cumhuriyet devri üstadı âzamlarından biri İstanbulda verdiği bir konferansında, merhum M. Esat Bozkurt'un milliyetçiliği öldürmek noktasından Masonlara hücum etmesine de bir cevap olabilecek, şu sözleri görüyoruz: "Masonluk, her memlekette olduğu gibi millî vasfını kaybetmez; ve etmemelidir. Onun bütün kudret ve kuvveti evvelâ, en yakın olanların saadet ve tekâmülüne tevcih edilmelidir. İdealimizin genişliyerek, hudutlarımızı aşarak âlemşü-

mul kollektif bir ideal halinde tecelli edebilmesi için beynelmilel münasebetlerimizin idame ve inkişafına çalışmaktan haz ve zevk duyarız; fakat itiraf etmelidir ki, insanlar; milletler arasındaki sıkı hududu ortadan kaldıracak kadar henüz tekâmül etmiş değillerdir. İnsanların, fizik ve moral tekâmülleri arasındaki fark kalkmadıkça milletler arasında fikrî bir takarrübün kolayca temin edilebileceğini kabul etmek bir hayal olur. Bir taraftan iklimin şartları hayatiyetin, bünyenin, terbiyenin seciye ve mizaç üzerine olan tesiri, diğer taraftan da asırlardanberi sükûnet bulmıyan dinî ve bilhassa Harbı Umumiden sonra millî ve siyasi cereyanların bilâkis kuvvetlenmesinin milletler arasındaki ayrılığı sağladığından şüphe yoktur. İlim ve sanatın insanları bir dereceye kadar yaklaştırmıya gerçekten hizmet eden âmillerden olduğunu kabul etmekle beraber âlemşümul bir kardeşlik, yani bütün dünya insanlarının yekdiğerini kardeş saymaları esasının realize oluvermesi bugün çok uzak bir idealdir. Şu halde, fazilet ve insanlık telâkkiyatına önce kendi memleketimizde, kendi evimizde başlamak lâzım.. Evet, biz bize anlaşalım, dertleşelim... O vakit, Masonlukta âlemşümul olmasını dilediğimiz ideal kendiliğinden doğar. Türk Masonluğu evvelâ, millî bir teşekküldür. Halkçı ve cumhuriyetçidir."

Diğer taraftan, Masonlukta yüksek mevkiler işgal etmiş bir ecnebi Mason 1861 de Paris'te basılmış "Hal ve Şan" adlı kitabında şöyle der:

"1855 te bir mâbed-i kebirin, 1859 da mâbed-i âlinin üstad-ı kebiri idim. Bu beyanatım ile Masonluğun itikatlariyle muamelesini ret ve cerh etmek istemiyorum. Ancak gerçeği ortaya koyacağım ki, bu cemiyete henüz girmeyenler o cemiyet tarafından verilen fikir ziyafetlerinin sonu pişmanlık olduğunu bilsin, kardeşler de muavenete mazhar olacağı ümidinde bulunmasın. Henüz girmiyenlere Farmasonların iddia ettikleri kardeşlik ve sevgi olmıyacak şey ve gülünç bir dâvadır derim. Esrara vâkıf olanlara da bildirmek isterim ki Farmasonların zahab ve itikatları insan kafasının bütün hatalarını almış acayip bir mezheptir. Şöyle ki: Bu cemiyetin içinde şimdiye kadar ne bir âlim ve ne de mürüvvet ve merhamet sahibi bir adam çıkmamıştır. Avrupanın her tarafında şimdiye kadar muhtelif maksatlarla teşekkül eden her cemiyetin halka ve hiç olmazsa kendilerine az ve çok faydaları olduğu halde Farmason cemiyetinin alelûmum ne halka ve ne de devlete ve hattâ kendi âzalarına faydası yoktur.

"Bu asırda herkes kendi el emeği, ilim ve marifeti ile yaşadığı halde Masonlar Çin memleketini saran meşhur kale duvarına benzer üç kat duvar ile muhat bir şehirde oturmakla âlemin ahvalinden, asrın terakkisinden habersiz yalnız miras malı gibi geçmişlerden kalmış birtakım bâtıl düşünceler, garip hayaller peşinde vakit geçirirler.

"Bununla beraber bir mezhebin sahih olması eski olmasına bağlı değildir; bugün hurafattan ibaret nice mezhepler vardır ki, çok, hem de pek çok eskidirler. Bundan başka herhalde Masonluk dülger esnafı kadar eski değildir ya..."

Masonluğun şiddetle aleyhinde bulunanlardan biri de merhum Kâzım Karabekirdir. Bu aleyhtarlığını İstanbul gazetelerinden birinde yayımladığı "Müslümanlığın Karşılaşacağı Tehlikelerden: Masonluk" başlıklı yazısında belirtmiştir. Yazı şudur: "Onyedinci asırdanberi Masonluğun maksadı ve Masonluk teşkilâtı tamamiyle değişmişti. Buna sebep, müterakki devletlerin müstemlekecilik siyasetine atılmış olmaları idi. İşgal olunan yerleri az kuvvetle elde tutabilmek ve müstemleke olmıya istidatı olan başka yerleri kolayca işgal edebilmek için Masonluğun ilmî ve insanî gibi gösterilen şiarını bir maske olarak kullanmayı pek faydalı bulmuşlardı.

"Meselâ: İngilizler; Hindistana ayak basar basmaz oradaki hükümdar, raca, prens.. gibi ileri gelenleri Masonluk teşkilâtına aldılar. Her tarafta açtıkları mükellef ve her türlü konforu havi localarda bu zatlara büyük itibarlar ve menfaatler göstererek kendilerini İngiliz müterakkileri ve siyaset adamları arasında ehemmiyetli mevki sahibi yaptılar. Onlara birçok maddi menfaatler de gösterilmiş olduğundan çabuk yumuşadılar. Ve her türlü propagandaları kabule müsait bir hale geldiler. İlmî ve insanî bir kardeşlik (!) dolayısiyle onlardan her türlü malûmatı kolayca aldılar. Ve her şeyde müzaheretlerini de temin ettiler.

"Henüz işgal altına alınmıyan yerlerin racaları, prensleri şöyle dursun, henüz istiklâllerini kaybetmemiş bulunan Bülûcistan, Afganistan, İran ve hattâ Osmanlıların bâzı vezirleri, şehzadeleri ve hükümdarları bile bu localara girmiye can attılar. Çünkü oraya girmiyen bir "recüli devlet" ilmî ve insanî bir kafadan mahrum sayılacağı ve bir Avrupalıya muhatap olamıyacağı hakkında propagandalar yapılmış ve fiilî bâzı misaller de gösterilmiştir.

"İşte bu suretle Onsekizin asırda Masonluk artık milletlerin hayat ve ölümü üzerinde müessir bir kuvvet haline gelmiş bulundu; çünkü İngilizlerden başka Fransızlar da, İtalyanlar da, hattâ küçük kudretteki devletler de bu teşekkülü siyasî emellerine tam elverişli birer müessese haline koymuşlardı.

"Müstemlekelerinin genişliği, işe pek erken başlamaları, siyasi ve iktisadi büyük kudretleri dolayısiyle Masonluk cephesinden İngiltere ve Fransa dünyanın her tarafında hâkim vaziyettedirler; bunun pek mühim bir sebebi de ellerinde bulunan Musevilerin bu teşekkülde pek ziyade işe yaramalarıdır.

"Hıristiyan olmıyan devletler idaresindeki Hıristiyanları istiklâllerine kavuşmak ve bu suretle siyasi emellerine âlet etmek ve paralıyacakları İslâm camiasını da bu suretle müstemleke yapmak için, Hıristiyan çocuklarını o devletlerin hudutları içinde türlü adlarla açtıkları mekteplerde ve müesseselerde yetiştirir ve onlara ihtilâl fikirleri aşılarken kemale ermiş insanlarını da Mason localarına alarak orada kendi emellerine uygun bir hale getiriyorlardı. Bu ameliye en ziyade buna müsteid olan Osmanlı Devleti içinde yapıldığından bu memleket de bu istilâdan nasibini aldı. İstanbul, Selânik ve İzmir gibi büyük şehirlerde o maksatla mektepler açmıya başlandığı ilk devirlerde Mason locaları da kurulmıya başlandı. Şark siyasetinde Kırım seferinden (1854-55) sonra tekrar rekabete kalkışan İngiltere, Fransa ve İtalya Osmanlı şehirlerinde loca açmak hususunda birbiriyle âdeta yarış ediyorlardı. Her biri kendi nüfuzunu genişletmek için Türk olmıyan unsurları aralarına alıyor ve onlara ihtilâl fikirlerini aşılıyordu. Kapitülâsyonların da inzimamiyle yarı müstemleke haline giren Osmanlı Devletinin Türk unsurundan göze çarpan bâzı şahsiyetler de localara alınmıştı. Bunlar Masonluğun görünüşte modern esasları olan: "Hukuk ve vazifede müsavat, itikatlara hürmet, vicdan hürriyeti, aileye ve insaniyete hürmet" idealleri üzerine usulüne göre yemin etmişlerdi. Bulgarlar, Rumlar, Ermeniler gibi Türkün gayrı unsurlara aynı zamanda istiklâl fikirleri de verildiğinden bunların "vatan ve insaniyet" ten anladıkları büsbütün başka şeylerdi.

"Bitaraf bir unsur gibi görünen Museviler de aslâ Osmanlı Devletinin elinde değildi. Ve bu suretle Mason teşkilâtına giren Türk münevverleri Türklerden ayrılmak ve hattâ onları mahvetmek istiyen ve tamamiyle büyük devletlerin elinde birer âlet olanların içinde ve onlarla birlikte gözü kapalı yürüyorlardı. Mason "birader" lerinden aldıkları ilhamlar veya onlara verdikleri haberler hep haricî kaynaklardan geliyor veya oraya gidiyordu.

"Bu suretle yanlış düşünceler ve tedbirlerle Osmanlı Devleti gibi Türklük de tehlikeye düşüyordu. Ana unsur olan Türk milletinin ve onun din kardeşi olan diğer İslâm unsurlarının istikballeri için hiçbir şey düşünülmüyordu.

"Yabancı kaynaklardan gelen şüpheli ve hattâ zararlı birtakım cereyanlar kolaylıkla bir ideal mahiyetini alıverirdi.

"Şark siyasetine en geç atılan Almanlar bu hali görünce Sultan Hamit'e "İttihadı İslâm" ı telkin ettiler. Ve bu arada Mason localarının da içyüzünü anlatarak onun Osmanlı İmparatorluğunu parçalamak hususunda en müessir bir kuvvet olduğunu kendisine öğrettiler.

"Meşrutiyetçilerin ve onların dayandığı Sultan Murat'ın Mason olması zaten kendisini kuşkuda tutan padişah bu suretle Masonluğa karşı aleyhtar bir vaziyet almış oldu. Efkârı umumiyeyi de Masonluğa düşman etmek için ortaya "Masonluk kızıl gâvurluktur" şeklinde bir parola atıldı.

"Meşrutiyetin ilânını müteakıp Masonluk Osmanlı diyarında yeniden bir hız aldı. Buna sebep ortaya şu yolda birtakım fikirlerin atılmış olması idi:

"A — Gûya bilhassa İtilâf devletleri, Mason olmıyan hükûmet erkânımıza ve hususiyle hariciye mensuplarımıza karşı soğuk davranıyorlar ve ehemmiyet vermez görünüyorlarmış...

"B — Memleket dahilinde Türkün gayrı unsurların elinde bulunan locaların Türkleştirilmesi memleketimizin menfaatı iktizasındanmış..

"Bu propagandalara kapılan İttihat ve

Terakki cemiyeti Masonluğu ele almakla dışında ve içinde hürmet ve itibar kazanacağını sandı.

"İttihat ve Terakki Cemiyetini bu yanlış yola çeken kuvvetler ona her türlü kolaylıkları göstermekte de gecikmedi. İlk önce memleketimizde bir şûrayı-âli kurulmasına lüzum gösterdi. Âzalığa lâyık gördüğü zatları birden 33 üncü dereceye çıkardı.

"Masonluğun son basamağına çıkarılan "biraderler" arasında cemiyetin lideri Talât Bey (Paşa), kâtibi umumisi Mithat Şükrü, Karasu, David Kohen de vardı.

"Bu zatları birdenbire son basamağa çıkaran Mısır Şûrayı-âli âzasından Sakakimi Birader'di. Mısır Şûrayı-âlisi aynı zamanda Prens Aziz Hasan Paşayı da salâhiyeti vasia ile Türkiyede bir şurayı-âli teşkiline memur kılıyor;

"Bu prens ise Meşrutiyetin hemen akabinde İstanbula gelmiş ilk önce Edirnede bir süvari fırkası kumandanlığına tâyin olunmuştu. İstanbulda teşkilâta yakından alâkadar olması için olacak ki Selimiye kışlasındaki üçüncü fırka kumandanlığına naklolundu.

"Mason Şûrayı Âlisinin; müstakil Osmanlı İmparatorluğundan önce İngilizlerin idaresinde bulunan Mısır hidivliğinde kurulmuş olmasını ve orada Masonluğun bu kadar terakki edişini, bu bahsin baş tarafındaki tarihçe izah eder.

"3 mart 1909 da (31 mart 1325 irticaından az evvel demek) İstanbulda Şûrayı Âli kuruldu ve "âmiri âzam" lığına Prens Aziz Hasan Paşa, fahrî hâkim âzamlığına da Kont Dalberliya intihabolundu. Ve bu, her tarafa ilân ve tebşir edildi.

"Türk Masonluğunun tahtına yerleşen İttihat ve Terakki ricali, "zabitlerin siyasetle alâkası kesilmelidir,, diye ortaya koyduğum fikrimi karşılamak üzere onları da Mason localarına kayıt ile elden çıkarmıya çalışıyorlardı.

"Meşrutiyetin istihsali umdesiyle teşekkül eden İttihat ve Terakki Cemiyetini siyasi bir fırka haline koyması ile sakat bir yol tutan cemiyet erkânı, bu sefer büsbütün tehlikeli bir işe de girişmişlerdi.

"Bu halin pek feci âkıbetler doğurabileceği hakkındaki irşatlarıma aldıran olmadı. Onları yanlış yollara sürükliyen ellerin diğer taraftan Meşrutiyeti ve bütün münevver tabakayı ve bilhassa mektepli zabitleri de ortadan kaldırarak ve şimdiye kadar atılan terakki adımlarını da alt üst ederek Osmanlı Devletini müstemleke haline getirmek ve paylaşmak plânını tatbik için çalıştığından ben ve benim gibi birkaç arkadaşım endişede idik.

"Ben mütalâalarımı açıkça icabedenlere ve bilhassa Talât Beye söyledikten sonra askerlikten başka hiçbir şeyle uğraşmadım; fakat Masonluğun tahtına çıkarılarak biraderleri vasıtasiyle avutulanların memleketin başına bir felâket getirecekleri iddiasında sabit olan cemiyet âzasından bâzı şahsiyetler muhalefete geçtiler. Bu suretle İttihat ve Terakki içinde beliren ve sonra siyasi bir inkısama müncer olan tefrikada Masonluğun da büyük tesiri oldu.

"Nihayet Şûrayı Âli teşekkülünün 41 inci günü 31 mart 1325 (13 nisan 1925) irticaı başladı.

"Siyaset hayatında haricî kuvvetlerin tesiri pek yamandır; bu kuvvetler, istediklerini istedikleri yerde yine o vatanın evlâtlarına yaptırabilecek kadar geniş teşkilâta sahiptirler.

"Tarihten ibret almıyan milletler daima bu tehlikeye mâruzdurlar.

"31 martın içyüzü ne idi? Bugün elimizde bu suallere vuzuhla cevap verebilecek bir eser yok:

"Patrona Halil ve Kabakçı Mustafa hâdiseleri gibi korkunç neticeler veren bu hâdisenin de ancak sathi ve ârizi sebepleri ortaya atılabilmiş, içyüzü kapalı kalmıştır. Yoksa bize tarihimizi bütün inceliklериyle yazdırmıyan da böyle gizli bir kuvvet midir?

"31 mart irticaı vakıa, İkinci Üçüncü ordulardaki zabitanın himmeti ile ateş memleketin her tarafını sarmadan evvel, yerinde ve pek çabuk bastırıldı. Fakat bu facia sırf birkaç gafil vatandaşın eseri imiş gibi onların ölüm cezasına uğratılmalariyle mesele halledilmiş ve hâdise de izah olunmuş sayıldı. Halbuki bir taraftan bu terhibi cezalar verilirken öbür taraftan da işin içyüzü araştırılmalı ve tarihe vesikalar hazırlanmalı idi. Böyle yapılmadı.

"Osmanlı tarihinde görülen üçüncü fakat daha şûmullü olan bu irtica da diğerleri gibi terbiyevî tesirini yapmadı. Silindi, gitti.

"31 mart irticaının tenkili akabinde İttihat ve Terakki lideri Talât Beye Masonlukta son bir adım daha attırıldı. Ve en üst başa oturtuldu. Üstadı âzam intihabolundu. Büyük ümitlerle ilân olunan 10 Temmuz Meşrutiyetinin idealist ve atılgan şahsiyeti sıfatiyle birdenbire sivrilen Talât, demek oluyor ki Osmanlı Devletinin mukadderatında baş rolü oynıyabilmek kabiliyetini göstermiş ve isbat etmişti.

"Yazık ki, Osmanlı Devletinin kendi sadrazamlığı devrinde parçalanması mukadder imiş.. Artık bütün memleket içinde Elâzığ'a, Malatya'ya varıncaya kadar Mason locaları açılmasına devam olundu. Az zamanda yalnız İstanbulda 24 loca açılmış oldu. Bütün memlekettekilerin sayısı 58 i buldu.

"Masonluğun siyasî ve içtimaî mevkii ve servet gibi menfaatlere bir basamak haline getirilmesi de onun maharetle örülmüş ağına düşmeyi kolaylaştırıyordu.

"Almanlar; Osmanlı Devletinin Masonluk kanaliyle İtilâf devletlerinin eline düştüğünü görerek bu halden hoşlanmıyorlardı. Onların da ellerinde localar, bâzı unsurlar vardı. Menfi propagandaları hissolunuyordu. Bilhassa ordunun da Masonluğa sokulduğundan şikâyet ediyorlardı.

"1910-1912 de ilk Arnavutluk ihtilâlinin tenkilinde ben de mürettep kolordu erkânıharbiyesinde idim. Bu mıntakada dolaşan Alman gazetecilerinin de "Türkiyede Mason olmıyana hayat hakkı verilmiyormuş, bütün zabitler Mason olmuş." diye endişeli sualler sordukларına veya propaganda yaptıklarına bizzat şahidoldum.

"Şüphe etmiyorum ki İttihat ve Terakki erkânını Masonluğun üst başına çıkaran eller onlara 31 Mart gibi bir darbe daha hazırlıyorlardı. Bu darbenin müessir olabilmesi için iç ihtilâlini bir darbe ile tamamlıyarak bu sefer hedefleri ne ise oraya varabileceklerinden korkuyordum. Gerek resmî, gerekse hususi surette bir Balkan ittihadı karşısında bulunduğumuzu Dahiliye Nezaretini eline alan Üstadı Âzam Talât Beye ve Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşaya bildirdik. Hiç olmazsa ordu zabitleri ile ne siyaset sahasında ve ne de Mason localarında oynanmamasını da hassaten rica ettim. Aksi halde 31 Mart gibi yalnız efradın değil, bir kısım zabitlerin idare edeceği bir ihtilâl karşısında kalınabileceği ve bunu da bir Balkan ittifakı darbesinin takibedeceği endişemi bildirdim.

"Bir yıl sonra korktuğum bu isyan çıktı. Esasen bu isyan bir yıl evvel baş göstermiş iken büyük fedakârlıkla önliyebilmiştim. Bu hâdiseyi ileri sürerek ikazlarımın boşa gitmesinin cezasını İttihat ve Terakki acı tattı; fakat ne yazık ki, felâket bütün milletin üzerine olanca dehşetiyle geliyordu.

"İttihat ve Terakki sukut edip Kâmil Paşa tekrar sadrazam olunca Masonluğun tehdit altına girmesi de gösterdi ki memleketteki zalimane kavgalar işe dış ellerin karışması ile gizli sahnelerde de devam edecektir.

"Nitekim Birinci Balkan Harbi sonuna doğru İttihat ve Terakki, bir hükümet darbesi ile iktidar mevkiini ele alınca Masonluk faaliyetini daha artırdı. İşin en feci ciheti, bâzı kumandan ve zabitleri de gene localara almaları ve onlara yüksek mevkiler vermeleri idi.

"Cihan Harbi sıralarında, kolordu kumandanlarından Faik Paşa üstadı âzam intihabolunmuştu. Şeyhülislâm Musa Kâzım Efendinin bile bir gün üstadı âzamlığa çıkabileceği söyleniyordu.

"İstihbarat şefi sıfatiyle Enver Paşa'nın dikkatini çektim: "Bu yüzden aleyhimizde yine müthiş cereyanlar başladığını, zabitlerin olsun şu Masonluk oyununa sokulmamalarını, Mason locaları vasıtasiyle yıkıcı tesirlere mâni olmasını bildirdim."

"Masonluğun da her samimi teşekkül gibi insanî gayretlere matuf esaslarla başladığı halde yine her teşekkül gibi hayli müddettenberi tereddi etmiş bulunduğunu ve siyasi maksatlara âlet edildiğini Mütarekedeki acı misaller de gösterir.

"A — Mütareke devrinde Rıza Tevfik üstadı âzam seçiliyor. Ve localardaki İttihatçıları kapı dışarı ediyor. Demek ki memleketimizin siyasi kanaatleri muhtelif olan evlâtları böyle ilmî ve insani gibi süslü tâbirler altında birbirinin gözlerini oymıya kalkışabiliyorlarmış..

"B — İngilizler ise donanmaları İstanbula gelince bütün Türk Masonlarını kapı dışarı ederek yerlerine kendileri geçip oturdular.

"Demek ki bütün gayretler, bütün himmetler Osmanlı Devletinin bu günlere düşürülmesi için imiş.. Görülüyor ki Cihan Harbinde ve Mütarekede Masonluk bu suretle müessir olarak kendine düşen rolü yapmıştır.

"İtalya ve Almanya Mason locaları vasıtasiyle kendi bünyelerinde korkunç yaralar açıldığını görerek bunların faaliyetlerini men etmiştir.

"Türkiye Cumhuriyeti içindeki localara giren Türk münevverlerimiz de 10.10.1935 de kendi basiretlerinden doğan kararlariyle faaliyetlerine son vermişlerdir."

(H. K. A.)

FEHİM, AHMET FEHİM EFENDİ, AKTÖR — (1857 - 1930) Tanınmış Türk aktörü. Hattat Abdülkadir Efendi'nin oğludur. 1857 yılında Üsküdarda doğmuştur. İlk tahsilinden sonra on iki yaşında Tophane Askerî Fabrikası Mektebine girmiş ve tornacı çıraklığiyle çıkarak "İdarei Mahsusa" fabrikasına girmiş ve çalışarak ustalığa yükselmiştir. Henüz on dokuz yaşında bir delikanlı olan bu usta, akşam işinden çıktıktan sonra Galata rıhtımındaki salaş tiyatrolara gider ve orada oynanan piyesleri seyrederdi. Onun Sultanahmette Sanayi Mektebine ustabaşı olması, Gedikpaşa tiyatrosuna sık sık gitmek fırsatını hazırladı ve ayrıca tiyatro civarındaki Mığırdıç Ağa'nın kahvesine giderek sahnede kendilerini büyük hayranlıkla seyrettiği artistleri görmek imkânını da verdi.

Ahmet Fehim Efendi

T i y a t r o y a g i r i ş i : 1876 yılında Rus orduları Edirneye kadar geldikleri sırada Gedikpaşa tiyatrosunun birçok aktörleri Edirneye, temsil vermek için koşmuşlardı. Bu suretle artist kadrosu bir hayli zayıflamış olan Gedikpaşa tiyatrosunun müdürü ve patronu Yakup Efendi (Güllü Agop), sağdan soldan artist toplamıya başlamıştı. Her zaman Mığırdıç Ağa'nın saatçı dükkânında raslanan tiyatrosever mahcup genç ile karşılaşması, bu patronu çok sevindirmiş ve Fehim Efendiyi derhal tiyatrosuna almıştır. Fehim Efendi, Sanayi mektebindeki ustabaşılığından istifa etmiş ve bu suretle Gedikpaşa tiyatrosunda "İki Sağırlar" adlı bir tercüme komedide Uşak Bonifas rolü ile sahne hayatına başlamıştır.

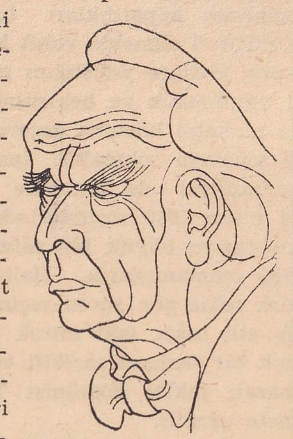

Fehim İvaz Ağa rolünde

İki Ahmet Fehim'in bir fotomontajı

S a n a t h a y a t ı v e r o l l e r i : Gedikpaşa tıyatrosunda oynanan bâzı piyeslere karşı halkın fazla rağbetinden kuşkulanan İkinci Abdülhamit bu rağbetten ürkerek tiyatroyu yıktırmıştı. Fehim Efendi, tiyatronun aktörlerinden Fasulyeciyan ve diğer birkaç artistle birleşerek Bursada bir tiyatro kumpanyası kurdular. Heyet ilk defa Ahmet Vefik Paşa'nın Molière'den adapte ettiği "Meraki" ve "Zor Nikâhı" piyeslerini oynarken seyirciler arasında bulunan ve o zamanlarda orada vali olan Vefik Paşa (Bakınız: Vefik Paşa, Aylık Ansiklopedi, sayfa 753) bu temsilden çok memnun olmuş ve onları himayesine aldığını tebşir etmişti. Bu Bursa tiyatrosunun müdürü ve rejisörü Tomas Fasulyeciyan olmakla beraber, Vefik Paşa da hâmisi, muharriri ve baş rejisörü olmuştu. Bu arada Bursa'nın ileri gelen şahıslarının iştirakiyle "Tiyatro Muhipleri Encümeni" adiyle bir de cemiyet kurulmuştu. Bursa tiyatrosunun belli başlı aktörlerinden olan Ahmet Fehim Efendi, ayda iki altın lira maaş almaktaydı Ne yazık ki temsillere başladıkları ilk aylarda hep rahatsız olduğundan rollerini lâyıkiyle ezberliyemiyor ve hazırlanamıyordu. Nihayet "Meraki" piyesindeki Damız Lineti rolü onun hakiki sanatını göstermiştir. Dört buçuk yıl faaliyet gösteren Bursa tiyatrosu, Vefik Paşa'nın İstanbula çağırılmasiyle şehri terkederek Filibe'ye gitmiş ve orada bir temsil verdikten sonra İstanbula dönerek dağılmıştır. Bundan sonra Fehim Efendi'yi Edirne ve Kırklareli, daha sonra da Trabzon, Çanakkale ve Ankara'da, Fasulyeciyan'la ortak olarak bir başka heyetin başında görmekteyiz. Son olarak tekrar İstanbula dönen Fehim Efendi, merhum Mınakyan'ın "Osmanlı Tiyatrosu" na girmiştir. Mınakyan (Bakınız: Mınakyan: Aylık Ansiklopedi,Sayfa 1090) ın 8-10 perdelik melodram piyeslerinden "Henriette ve Louis" de Marten, "Paris Fıkarası" nda Bigo, "Jak Varley" de Batisten, "Dalilâ" da Marki di Sura, "Marie ve Simon" da Gabriel, "İki Öksüz" de Marten, "La Dame aux Camélias" da Güstav, "Bir Kadının On Senelik Hayatı" nda Ritto, "Marie Rose" da Kosat, "Susane Laimber" de Tulo, "Kantocu Kız" da Rejisör Duclos, "Fanfan - Clodine" de Simokli, "Biçare Minion" da Flamber, "Ekmekçi Kadın" da Ekmekçi Krikri rollerini almıştır.

Fehim'in, oğlu ressam Münif Fehim tarafından yapılmış bir resmi

Bu dramlardan sonra temsil edilmesi âdet edilen bir perdelik komedi ve vodvillerde de baş rolleri oynamıştır. Büyük feragat ve enerji sahibi olan Fehim Efendi, "Osmanlı Tiyatrosu, İdarei Ahmet Fehim, Komedi Vodvil ve Dram Kumpanyası" adiyle de bir kumpanya kurmuş ve Şehzadebaşındaki tiyatrolarda muntazam temsiller vermiştir.

Muasır Fransız tiyatrosunun komedideki inceliklerini sahnemize ilk sokan Ahmet Fehim Efendi'dir. Onun, üzerinde bütün titizliği ile durduğu cihet, sahnede artistlerin nezaket dışına çıkmamalarıdır. Malûm olduğu gibi o yıllarda galiz nükteler yapmak birçok sahne adamının belli başlı zaafı idi. Fehim Efendi bunu başkalarına yaptırmadığı gibi, tabii kendisi de yapmadı.

Fehim'e ait eski bir tiyatro ilânı

1908 Meşrutiyet inkılâbından sonra daha bir müddet sahneye çıkan ve takdirkârlarını zarif ve kibar nükteleriyle katılırcasına güldüren Ahmet Fehim Efendi'nin, dekorlarını da Üsküdardaki evinin bahçesinde bizzat yaptığı mahalle komşuları tarafından söylenmektedir. 1914 yılında Darülelhan (şimdiki İstanbul Konservatuvarı) ın tiyatro şubesi kurulduğu zaman onu da komedi kısmına hoca olarak davet ettiler.

Bir müddet bu vazifede bulunan merhum, artık ihtiyarlamıştı ve köşesinde istirahat etmek ihtiyacında idi. Evinde resim yapmak ve dostlarına eski tiyatro hâtıralarını anlatmaktan zevk duyardı. Elinden güzel sanatlara ait hemen her iş gelirdi. Sahne hayatının ellinci yılı dolayısiyle 1926 da büyük bir jübile yapıldı; bu vesile ile tiyatro tarihimiz için bir değer olan "Tiyatro Hâtıralarım" ı "Vakit" gazetesinde neşretti. Bunu da yaptıktan sonra artık müsterihti. Fakat tam bu sırada kendisine felç geldi ve Langa'daki evinden dışarıya çıkamaz oldu. 2 ağustos 1930 da vefat etti. Büyükada mezarlığına gömüldü. Kıymetli sanatkâr ressam Münif Fehim onun oğludur.

K ı s a b i b l i y o g r a f y a : A. Madat; Sahnemizin Değerleri. Refik Ahmet; Yakın Çağlarda Türk Tiyatrosu. Darülbedayi (Türk Tiyatrosu) mecmuası 1930 yılı koleksiyonu. Perde ve Sahne Mecmuası 1941 ve 1942 yılları koleksiyonu, Vakit gazetesi 1926 yılı koleksiyonu; Halit Ziya Uşaklıgil; Kırk Yıl. Ahmet Rasim; Muharrir - Şair - Edip.

(Nurullah Tilgen)

GASPERİ, DE, ALCİDE — (1881) İtalyan başbakanı. 1881 de Trento şehrinde doğdu. Bu şehir o zaman Avusturya - Macaristan İmparatorluğuna aitti. Bunun için De Gasperi tahsilini Viyana'da yaptı. Yirmi yaşında üniversite talebesi iken, bugünkü gibi, siyasi hayatında meşhur olan gözlüğünü takmıyordu. Bu gözlüğün oynadığı rolü daha aşağıda anlatacağız.

Tahsilini bitirdikten sonra Avusturya Diyet (siyasi meclisi) ine girerek politika hayatına atıldı. Siyasi kanaatleri yüzünden birkaç defa hapse girdi. İlk hapse girişi, hemşerilerinden olup 1916 da Avusturyalılar tarafından idam edilen Cesare

Battisti ile birlikte olmak üzere 1904 yılına raslar. Battisti de De Gasperi gibi irredantistti (irrédentisme, muhtelif sebeplerle İtalyadan ayrılmış İtalyan asıllı yerlerin ve italyanca konuşanların İtalyaya ilhakını istiyenlerin siyasi mezhepleridir). Bununla beraber daha sonraları, De Gasperi'nin bâzı İtalyan muarızları, onun bir ostrofil (avusturyasever) olduğunu iddia etmişlerdir.

De Gasperi, birinci defa hapisten çıktıktan sonra Trento şehrinde ilk "Beyaz Birlikler" i kurdu, Volkspartei (Halk Partisi) de çalıştı ve Viyana sarayının sert

Alcide de Gasperi

protokol kayıtlarına rağmen Avusturya - Macaristan imparatoruna sokulmıya ve onu Trento'daki İtalyan tebaasının mukadderatiyle alâkalandırmıya muvaffak oldu. Birinci Dünya Savaşından sonra İtalya Halk Partisi kurulunca bu partinin genel sekreteri Don Sturzo'ya iltihak edenlerden biri de De Gasperi oldu. Don Sturzo parti genel sekreterliğinden çekildiği zaman, yerini De Gasperi aldı.

1926 da yeniden, bu sefer Roma'da Regina Coeli'de hapsedildi. De Gasperi, bu hapislik müddeti içinde kendisine en fazla ıstırap veren şeyin böcekler olduğunu söyler. Bu yüzden hapisteki ilk gecesini alçak bir iskemlede oturarak sabaha kadar gözlüğünü tekrar tekrar silmekle geçirmiştir. De Gasperi dört sene hapiste kalacaktı. Fakat o kadar hastaydı ki, faşist idare, ölür de millî bir kahraman olur korkusiyle onu bir buçuk sene sonra tahliye lüzumunu duydu. 1928 de hapisten çıktığı zaman De Gasperi'de ne od, ne ocak vardı. Halbuki evliydi. İşte o zaman Papa Onbirinci Pie haline acıyarak ona Vatican kütüphanesinde bir kâtiplik verdi. Bu, mütevazı bir memuriyetti; aylığı da 750 İtalyan lireti (o zamanın rayiciyle elli altmış lira kadar) idi. Bununla beraber papalık nezdindeki ilk faşist elçi De Vecchi, bukadar tehlikeli bir şahsiyeti Vaticanda tuttuğunu ileri sürerek protestoda bulundu. Papa, De Gasperi'ye emeğinin karşılığı ufak bir aylık verildiği, bunun da yegâne geçimi olduğu cevabını verdi. Gerçekten de o zaman De Gasperi'nin yanına açıktan açığa sokulmıya cesaret edenler pek azdı. Bununla beraber din ve edebiyat üzerine konferanslar veren De Gasperi, el altından partisini yeniden kurmıya çalışıyordu. İkinci Dünya Savaşının ikinci kısmında De Gasperi yavaş yavaş, Halk Partisinin eski üyeleri tarafından Roma'da meydana getirilen muhitlere ve faşist aleyhtarı gençlere sokulmıya başladı. Hıristiyan Demokrat Partisi, yarı gizlilik içinde işte bu suretle doğdu. Fakat Almanların Roma'yı işgal ettikleri dokuz ay esnasında De Gasperi, Gestapo'nun amansız pençesine düşmemek için kâh şuna, kâh buna sığınarak gene ortadan kayboldu. Fakat ne Vatican'a, ne de Nenni'nin bulunduğu Latran'a iltica etmedi. İtalyanın kurtuluşundan sonra De Gasperi Millî Kurtuluş Komitesinde vazife almıya davet edildi, sonra Bonomi tarafından kurulan ilk kabineye girdi.

Bilhassa komünist muhalifleri veya muarızları ile bir müzakere veya münakaşa sırasında gözlüğünü çıkarıp uzun uzun silmek De Gasperi'nin âdetidir. Bu, onun başlıca taktiğidir. Muhalif ve muarızlarının kopardıkları fırtına karşısında gözlüğünü silmekle vakit kazanan ve fırtınanın gittikçe yatıştığını gören De Gasperi umulmadık ve beklenmedik bir zamanda mukabil hücuma geçerek dâvayı istediği mecraya sokmakla tanınmıştır. Bunu muhalifleri de bilmekle beraber onun 18 nisan 1948 seçimlerinde Hıristiyan demokrasiye büyük bir zafer sağlıyabileceğini ummamışlardı. Halbuki De Gasperi kırk sekiz gün süren seçim mücadelelerinde elli sekiz saat nutuk söyliyerek dinamik bir faaliyet sarfetti ve neticede 1 numaralı rakîbi komünist Togliatti'yi hezimete uğrattı.

(Mehmet Nuri Beş - Er)

KABİNELERİN TARİHÇİĞİ (OSMANLI İMPARATORLUĞUNDA VE T. B. M. M. HÜKÛMETİNDE, CUMHURİYETE KADAR) — Osmanlı İmparatorluğunda kabine usulü idaresi, 1876 - 1878 arasına münhasır kalan eksik bâzı tezahürlerden sonra, ancak 1908 de ikinci defa meşrutiyet ilânını müteakıp Meclisi Mebusanda programını okuyan Kâmil Paşa kabinesiyle başlar.

24 temmuz 1324 (1908) te kurulan K â m i l P a ş a k a b i n e s i (üçüncü), karışıklıklar bahanesiyle idari ve hattâ askerî kuvvetler sevkine kadar türlü baskı ve müdahaleleri devam ettirmekle beraber, mevcut siyasi cemiyet ve fırkaların faaliyeti karşısında bitaraf, matbuata mütehammil ve bir yandan da padişaha "medyunu şükran" görünüyordu. Bu kabine esaslı bir ıslahat ve tensikata girişemiyor; malî sahada haricî istikrazlar teminine çalışıyor ve nihayet Avusturyanın Bosna Hersek'i ilhakını, Bulgaristanın istiklâl ilânını ancak protestolarla karşılayabiliyordu. 31 kânunuevvel (aralık) 1324 te okunan programında dahilî siyaset bakımından "bilhassa anasırı Osmaniye arasında uhuvvet ve hüsnü amizişi her türlü vesait ile temin ve takviye" ye ehemmiyet veriyor ve malî bakımdan "Avrupa piyasalarının itimatlarına mazhariyeti" esas olarak alıyordu. Diğer taraftan "bir zamandanberi Babıâlinin meslekî sakimi ile İngiltere devleti gücendirilmiş olduğu" kaydediliyor, "idarei cedide ile İngiltere dostluğu tekrar iktisabolunarak... devleti müşarünileyhanın eski politikasına rücu ile menafii Devleti Aliyyeyi kadîmi veçhile iltizama başladığı" belirtiliyordu. Müteakıp günlerde, kabinenin meclisteki ekseriyetle arası tamamen açılmış, re'sen bahriye ve harbiye nazırının değiştirilmesinden sonra dahiliye, adliye nazırları ve Şûrayi Devlet reisinin istifası ve nihayet meclisin 8 itimat, 53 müstenkif reyine karşı 198 ademi itimat reyiyle düşmüştür.

1 şubat 1324 (1909) te kurulan H ü s e y i n H i l m i P a ş a k a b i n e s i (birinci) ise, programında "meclisin ademi emniyetine delâlet edecek ufak bir işaret üzerine çekileceğini" belirtiyor; bir yandan da bilhassa "umuru dahiliyede sureti muntazamada ve müsmir iş görülebilmesi için inzibat ve intizamın vücudu lâbüd olmakla bütün mesaiyi bu tarafa" ve "tefrikacûyane arzu ve temayüllerle olanca kuvvetle mücadeleye" tevcihten bahsediyor; hattâ "harekâtı mütecavizane ve taassupkâraneyi şayanı teessür bir bahane hükmüne koyanları" da unutmuyordu. Diğer taraftan "masarifi umumiyede âkılâne bir iktisat icrasını ve birtakım imtiyazat ve aidatı kadîmeden mütevellit sarfiyatın hazfını" teklif ediyor ve nihayet haricî siyaset bakımından "hükkümatı mütecavire ve gayrı mütecavire ile muhafazai hüsnü münasebet ve şimdilik onlarla beynimizde badii ihtilâf olan mesailin sureti dostanede fasl-u tesviye edilmesini" istiyordu. Bitaraf olduğunu da ilân etmekle beraber - yalnız şeyhülislâm, hariciye, bahriye, harbiye ve evkaf nazırlarının değişmiş bulunmasına rağmen - kabine bir taraftan, Bosna Hersek'in ilhakına ait protokolu imza etmiye ve istikraz akdine çalışırken; diğer taraftan da ekseriyet fırkası (İttihat ve Terakki) müntesipleri lehine bir tensikata girişmiştir. Bu arada diğer bâzı baskı tezahürlerinden başka, içtimaların (mitinglerin) 24 saat evvelden müsaadeye tabi tutulması mevcut diğer fırkalarla beraber matbuatın tepkisini mucibolmuş, 31 mart 1909 günü hâdisesi üzerine çekilmiştir.

1 nisan 1325 (1909) te kurulan ve sadece adliye, harbiye, bahriye, dahiliye ve maliye nazırlarının değiştiği T e v f i k P a ş a k a b i n e s i (birinci); payitahtta mevcut diğer fırkaların tasvibine rağmen, ekseriyet fırkası (İttihat ve Terakki) nın memleketin diğer yerlerde mevcut geniş teşkilâtının sistematik ve mütemadi protestosiyle ve Meclisi Mebusanda da gene ekseriyet fırkası mebuslarının, uyandırdığı tereddütle karşılaşmış ve idarî bakımdan da âdeta payitaht içinde mahsur kalarak Hareket Ordusu ihzarını önliyememiştir. Kabinenin programına göre "teferruatı umur hakkında tafsilâta hal ve zaman müsait" değildi. "Esas maksat usulü meşrutanın idame ve muhafazası azmi katî ve fiilîsi" olmakla beraber "ahkâmı celilei şer-i şerife temessük" tü. Haricî siyaset bakımından "idarei meşrutanın teessüsündenberi takibedilen meslekî müsalemetkâraneye devam" olunacaktı (5 nisan). Meclisin Ayastafanos'a nakli, Hareket Ordusunun nesayiha rağmen İstan-

bulu işgali, kumandanlığın idarei örfiye ilânı ve müteakıben padişahın değişmesiyle kabine çekilmiş (14 nisan), yeni padişah tarafından yeni kabineyi teşkile gene Tevfik Paşa memur edilmişse de (18 nisan 1325) dört gün sonra istifa etmiştir.

22 nisan 1325 (1909) da kısa bir buhrandan sonra kurulan, Hüseyin Hilmi Paşa kabinesi (ikinci) tekrar meclisin itimadına müracaat etmez. Bir müddet sonra ekseriyet fırkası liderlerini dahiliye ve maliye nazırı olarak arasına alan kabine; mevcut idarei örfiyeyi hattâ teşdit ve tahkim eden matbuat, cemiyetler ve içtimaat kanunlarını meclise teklif ediyordu. Bu arada mülkiyede tensikat ve askeriyede tasfiyei rütep işine katî bir surette girişilmiş bulunuyordu. Hazırlanan 1325 bütçesi beş milyon lira açığı ihtiva ediyordu. Kabinenin şiddetli icraatı ve susturulan tepkileri nihayet meclise de aksetmiş ve bilhassa linç imtiyazı dolayısiyle yapılan tenkidleri müteakıp kabine istifaya mecbur kalmıştır.

30 kânunuevvel 1325 (1909) de kurulan ve en mühim nezaretleri ekseriyet fırkasının işgal ettiği İbrahim Hakkı Paşa kabinesi ise mutedil görünmiye çalışıyordu. Programında bilhassa ıslahat ve tensikat bakımından "hikmeti hükümet şiddet ve merhametin mezcini âmir olduğu" belirtiliyor ve fakat "temini ezhan ve takriri âsayiş, âzam ve akdemi vecaibden" bulunduğu da kaydediliyordu. Bütçe bakımından "şanü şerefi devlet ve temini idareye hâdim masraflardan kaçınılmıyacağı" ileri sürülüyor ve nihayet haricî siyasette "seleflerin mesleği muhafaza" ediliyordu. Kabine, malisörleri (mart) Yemende Seyyit İdris (kânunuevvel 1326) isyanlarını yatıştırmakla iktifa ediyor, heyeti nâsıhalar teşkili ve neticesiz siyasi ziyaretler ihzarı ile uğraşıyordu. Bu arada on milyona doğru yükselen bütçe açığı dolayısiyle Doyçe Banktan bir istikraz temin edilmesi zarureti hâsıl olmuştur. İtalyanın Trablusgarba aşırı alâkasını lâyıkiyle takibedemiyen kabine, İtalyanın ansızın harb ilânı (16 eylûl 1327) dolayısiyle, istifa etmiştir.

Sait Paşa kabinesi (sekizinci) 17 eylûl 1327 (1911) kurulduğu zaman İtalya ile harbe başlanmış bulunuyordu. Vaktinden evvel toplanan mecliste okunan kabine programında "evvel beevvel Trablusgarp meselesini menafii vataniyeye muvafık bir surette halle çalışmak lâzım geldiği" belirtildikten sonra siyaseti hariciyede "gerek halen gerek istikbalen muvaffakıyet ve ademi muvaffakıyet, siyaseti dahiliyenin tesirine tabi olduğu" işaret ediliyordu. Jandarma, ordu, donanma tensikat ve ıslahatının itmamı ve bir yandan vergiler ihdasiyle varidatın artırılması, maarifte bilhassa tahsili iptidainin tanzimi, medarisin ıslahı, nafiada ecnebi sermayedaran muavenetinin temini" üzerinde duruluyor ve bu arada "Kanunu Esasinin muhtacolduğu tadilâttan" da bahsedilerek, nihayet, haricî siyaset bakımından "bilcümle düveli mütehabbe ve hususan hükûmatı mütecavire ile münasebatı dostaneye devam edileceği" belirtiliyordu (5 teşrinievvel). Pek de iyi karşılanmıyan (60 muhalife karşı 125 reyle itimat) ve bu vaitkâr programına rağmen İtalyaya karşı protestoyu kâfi gören, idarei örfiyeyi devam ettiren kabine, mecliste, bu sıralarda teşekkül eden yeni ve kuvvetli bir muhalefet fırkası (Hürriyet ve İtilâf) tarafından mütemadiyen tenkidediliyordu. Bir aralık Hakkı Paşa kabinesinin Divanı Âliye sevki hakkında takrir de verilmiş; diğer taraftan kabinenin, Kanunu Esasinin 30 uncu maddesini tadil teklifi mecliste obstrüksiyonlarla karşılanmış ve (17 kânunuevvel) istifaya mecburiyet hâsıl olmuştur. Fakat 18 kânunuevvelde yeniden Sait Paşa tarafından kurulan kabine (dokuzuncu) aynı teklifte ısrar etmiş ve reddedilince 21 kânunuevvelde meclis feshedilmiştir (5 kânunusani). Müteakıp aylarda idarî müdahalelerle yapılan intihapla toplanan meclis (5 nisan) kabineye tamamen müzahir bulunuyordu. Fakat bilhassa Arnavutlukta karışıklıklar fena bir şekil almıştı. Kabine, 3 temmuz 1328 de harbiye ve bahriye nezaretlerinin açık kalmalarını ileri sürerek istifa etmiştir.

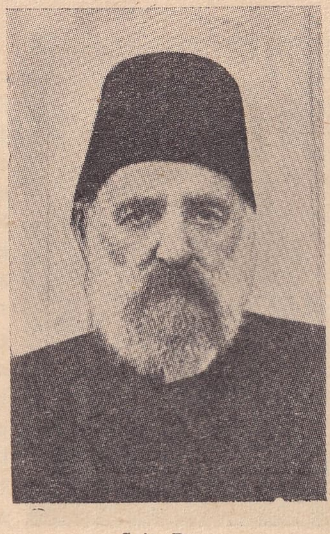
8 temmuza kadar Sait Paşa'nın vekâleten riyaset ettiği kabine icraatına devam etti-

Kâmil Paşa

Hüseyin Hilmi Paşa

Tevfik Paşa

İbrahim Hakkı Paşa

Sait Paşa

Gazi Ahmet Muhtar Paşa

Mahmut Şevket Paşa

Sait Halim Paşa

Talât Paşa

ği sırada Tevfik Paşa'ya müracaat edilmişse de 9 temmuz 1328 (1912) de A h m e t M u h t a r P a ş a k a b i n e s i kurulmuştur. Yeni kabine, idarei örfiyeyi lâğv (10 temmuz) ve af ilân etmiş, sonra tekrardan idarei örfiye ilân etmişti. Ve bu arada Arnavutların bâzı

Müşir İzzet Paşa

Damat Ferit Paşa

Ali Rıza Paşa

isteklerini kabul eder görünmekle beraber; bütün Rumeliye sirayet eden karışıklıklar karşısında hazırlıklara girişmiştir. Ahmet Muhtar Paşa kabinesi, programında şöyle diyordu: "Müşkülâtı hâzıraya müncer olan nahoşnudînin sevaikını tetkik edersek dört sebebin vücudu tahakkuk eder: 1) İntihabatı umumiyede memurların muhalifi kanun müdahalât ve muamelâtı, 2) Ordu ile memurinin muhtelif fırakı siyasiyeye dühulü, 3) Tevzi vezaif ve manasıpta nizamatı mer'iye ahkâmından inhiraf, 4) Kanunu Esasi ahkâmı ve mukteziyatı meşrutiyet ile kabili telif olmıyan turuku tedabire tevessül". Bu itibarla "her şeyden evvel bunları ortadan kaldırmak ve bu arada daha evvel tanzim ve teklif ve muvakkaten tatbik edilen kanunların, icabatı meşrutiyete ve Kanunu Esasi ahkâmına muvafık olmıyan lâyihaların istirdadiyle mevkii tatbiktan ıskatı" lâzım geliyordu. Diğer taraftan "Trablusgarp Harbi dolayısiyle hukuk ve şerefi haysiyetimizle kabili telif olacak esasatı sulhiye bulununcıya kadar duçar olduğumuz tecavüze karşı.. hukukumuzun muhafazasına çalışılacağı" ve haricî siyaset bakımından "inkılâbı müteakıp ittihaz ve 1325 senesi avahirine kadar kemali muvaffakıyetle takibolunan siyasetin devam edeceği" beliriliyordu. Meclisin mukavemetiyle karşılaşan kabine, meclisin feshinden sonra (22 temmuz) memur ve askerin siyasetle ilgilerini kesmek üzere taahhüt mektupları almış ve bu hususta kanunlar ihzarı işlerine girişmiş ve bu arada ekseriyet fırkasını dahi bu işlere müzaherete mecbur etmiştir. Diğer yandan Balkan devletlerinin bâriz hazırlıklarına karşı 18 eylûlde seferberlik emrini verdiği gibi, Uşi Muahedesiyle Trablusgarb'ı ve muvakkat işgal kaydiyle Oniki Adayı İtalyaya terkederken; 3 teşrinievvelde Karadağ, Sırbistan ve Bulgaristan ve 5 teşrinievvelde Yunanistanla kat'ı münasebet zorunda kalınmış ve hemen muharebe başlamıştır. 16 teşrinievvelde kabine çekilmiştir.

Salih Paşa

16 teşrinievvel 1328 (1912) de K â m i l P a ş a k a b i n e s i n i n (dördüncü) kurulmasını takibeden günler zarfında Balkanlardaki Osmanlı orduları ricata mecbur oluyor ve muharebe sahası, mahsur şehirler istisna edilirse, Lüleburgaz'dan Çatalca önüne intikal ederek ancak orada duraklamış bulunuyordu. Bu durum karşısında Meclis-i Âli-i Askerî'yi toplamakla beraber, kabine bir yandan da düveli muazzamaya ayrı ayrı müracaat zorunda kalmış ve nihayet Bulgar kıralının tavassutu ve Karadağ ve Sırbistanı da temsil eden Bulgar Başmukandanlığiyle bir mütareke akdi mümkün olmuştur (7 teşrinisani). Bu sıralarda, aynı zamanda, başkumandan vekili olan harbiye nazırı kabine icraatında esaslı bir rol oynuyor; matbuat, siyasi faaliyet ve fırkalara karşı baskı da artıyordu. Bir müddet sonra Balkan devletleriyle Londra Konferansı toplanmışsa da (3 kânunuevvel) ağır şartlara karşı Osmanlı murahhaslarının kati tavrı konferansı akamete uğratmıştır. İstanbul muhafızlığının "tebeddülü vükelâ" sözünü dahi menettiği müteakıp günlerde düveli muazzama sefirleri de Londra Konferansı teklifini birer nota ile yeniden teyidetmişlerdir. Kabinenin kati sulh siyaseti aynı günlerde toplanan, Meclis-i Kebir-i Meşveret'te tasvibolunmuşsa da 10 kânunusanide Harbiye Nazırı Nâzım Paşa'nın Babıâli baskınında katli dolayısiyle kabine düşmüş ve bâzı âzası da nezaret altına alınmıştır.

Aynı gün, yani 10 kânunusani 1328 (1913) de, M a h m u t Ş e v k e t P a ş a k a b i n e s i kurulmuştur. 21 kânunusanide Bulgarlar tarafından mütareke feshedilmiş bulunuyor ve pek az sonra Edirne ve Yanya da işgal ediliyordu. Bu ağır durum içinde, meclisin herhangi bir mürakabesinden ve ekseriyet fırkasından gayrı herhangi bir fırkanın muhalefetinden azade olarak, idarei örfiye komutanlığının hudutsuz baskısiyle desteklenen kabine, birçok yeni muvakkat kanunlar çıkarıyor, bilhassa polis ve jandarma teşkilâtını yeni birtakım tedbir ve salâhiyetlerle tensik ve techiz ediyor ve matbuata ait ahkâmı da ağırlaştırıyordu. Bir yandan Anadolu Demiryolları Şirketinden alınan avans, diğer taraftan hazine tahvilâtı ihracı ve ianelerle harb bütçesinde muvazeneyi temine çalışıyordu. Nihayet Bulgarlarla aktedilen ikinci bir mütarekeyi (3 nisan) müteakıp Londra'da yeniden sulh müzakerelerine başlanmış ve Midye - Enez hattının batı tarafı Balkan hükümetlerine terkedilerek umumi bir musalaha aktedılmiştir (17 mayıs 1329). Kabine 29 mayısta Mahmut Şevket Paşa'nın katli dolayısiyle çekilmiştir.

29 mayıs 1329 (1913) tarihinde sadaret kaymakamı tâyin edilen S a i t H a l i m P a ş a bir gün sonra asil olarak sadrazam olmuş ve 4 haziran 1329 (1913) da kabinesini kurmuştur. Artık yalnız tek olarak mevcut bulunan iktidar fırkasının (İttihat ve Terakki) mümessillerinden teşekkül eden kabine, Edirne'nin istirdadını (10 temmuz) ve birbiriyle harbe giren Balkan devletleriyle ayrı ayrı sulh muahedelerinin akdini müteakıp, değişen harbiye nazırı ve gelen Alman askerî heyetinin teşebbüsleriyle, orduda geniş bir tensikata girişiyor ve yeni kanunu muvakkatler neşrine devam ediyordu. Müteakıp yılda yalnız iktidar fırkasının namzetleri arasında cereyan eden sessiz bir intihaptan sonra 1 mayıs 1330 (1914) da toplanan mecliste okunan programda, kabine hâlâ memlekettin "vahdeti idaresini tahtı temine alacak ıslahattan ve emniyeti dahiliyeyi vikaye edecek cezaî kanunlar ihzarından" bahsediyordu. Fakat bu arada "ticaret muahedeleriyle karşılaşılan müşkülâta mücadele için ne gibi tedabiri maliye ve iktisadiyeye tevessül edileceğinin tetkikine" yer ayrılıyordu. Nihayet "münasebatı siyasiyenin salâha doğru müteveccih olarak terakki etmekte olduğu" da ilân ediliyordu (6 temmuz). Halbuki müteakıp günlerde Avusturya - Macaristan ile Sırbistan arasında tahaddüs eden harbin bir şekli umumi alması dolayısiyle bir aralık Muhtar ve Kâmil Paşa kabinelerinin tahtı muhakemeye alınmasına dair verilen bir takriri de müzakere edemeden meclis feshediliyor (20 temmuz 1914) ve bir yandan umumi seferberlik emri verilerek örfî idare bütün memlekete teşmil ve askerî sansür vaz olunuyordu. 21 temmuzda ise kabine âzasının ancak bir kısmının haberi olduğu gizli Alman - Osmanlı İttifak Muahedesi imzalanmıştır. Almanyanın tavassutiyle Avusturya - Macaristan ve Bulgaristanla mümasil gizli muahedelerin de imzalandığı müteakıp günlerde kapitülâsyonlar ilga (26 ağustos 1914) ve İngiliz bahriye heyeti iade ediliyordu. Nihayet 19 teşrinievvelde bir Alman amiralinin kumandasında Türk filosunun Karadeniz Rus limanlarını bombardıman etmesi, bir müddettenberi mü-

zakerelerle oyalanan Ruslarla beraber İngiliz, Fransız ve Sırplarla kat'ı münasebete sebebolmuştur. Bu durum karşısında maliye, ticaret ve ziraat, nafia nazırlarının istifasına rağmen kabine mesaisine devam ve harb ilân etmiştir (29 teşrinievvel 1330 — 1914). Hemen Rus hududunda başlıyan harb neticesiz kalan Sarıkamış taarruzu ve Kanal seferinden sonra, her iki mıntakada da duraklıyarak, ancak 1916 sonlarına doğru Osmanlı orduları aleyhine bilhassa Rus cephesinde inkişaf gösterirken, düşman filosunun çıkartma yapmıya teşebbüs ettiği Çanakkalede devam edip duruyordu.

Aynı yıllarda harb bütçesi tekâlifi harbiye ve Almanyadan temin edilen müteaddit istikrazlarla tanzime çalışılıyor; bir yandan da sanayie el konuyor, mükellefiyeti ziraiye ihdas ve dış ticaret sahasında ihraç heyetleri kuruluyordu. İdarî teşkilâtta Alman müşavir ve mütehassıslarına geniş şekilde yer verildiği gibi Darülfünuna Alman profesörleri celp ve belli başlı ordu makamlarına Alman subayları geçiriliyordu. Nihayet Ermeniler ve sonra Arapların iftirakçı politika temayüllerine karşı çok şiddetli kanunlar neşir ve tedabir ittihaz olunuyordu. 1916 ağustosunda Romanyaya harb ilânını ve hariciye nazırlığında değişikliği, nihayet Almanlarla yeniden yapılan muahedeyi müteakıp Sait Halim Paşa sıhhi mazereti dolayısiyle istifa etmiştir.

23 kânunusani 1332 (1917) de kurulan ve yalnız hariciye, nafia ve ticaret - ziraat nazırları değişen T a l â t P a ş a k a b i n e s i programında; "büyük buhran esnasında siyaseti dahiliyede derin ve esaslı icraat ve inkılâbata imkân olamıyacağı cihetiyle dikkatin hal-i harbin dahilde tevlidettiği müşkülâtı önlemiye hasredileceği ve âzami istihsal derecesine isal için tedabiri lâzıma ittihaz olunan ziraat ve sanayide ecnebi sermayesiyle ilim ve irfan ve sanatını yerli saha ve mesai ile mezcederek bir âtii iktisadi" teminine çalışmıya ehemmiyet veriliyor; bütçe bakımından "masarifatı cedide ihdasından çekinilerek" harbi takibedecek "buhranlı senelere esbabı müdafaasız girmemek" ten bahsediliyor ve nihayet "emri maarifte teşebbüsatı tezyit, kavaninimizde ihtiyacatı asliyemizi tatmin edecek veçhile tadil lâyıhaları" bir an evvel meclise takdim edileceği belirtiliyor ve iaşe işi üzerinde de duruluyordu (2 şubat).

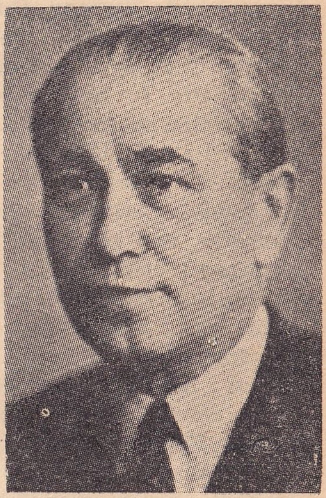
Fakat bir türlü ekonomik şerait düzenlenemiyor, heyetlerle iaşe işi ve kararnamelerle ihtikâr men edilemiyordu. Bir yandan şer'i ve nizamî mahkemelerin tevhidi işine girişilirken, karışık harb masraflariyle beraber bütçe masarif yekûnu evvelki yıla nispetle en az üçte bir fazlalık gösteriyordu. Bu arada Osmanlı orduları Filistin ve Suriyeden çekilirken Amerikanın harb ilânına mukabil (8 kânunuevvel) her nekadar Rusya ile mütareke (17 kânunuevvel) imzalanmış ve hattâ Romanya da buna iltihak etmişse de Rus ihtilâli dolayısiyle teşekkül eden mahallî hükümetlerle Kafkasyada da harb gene başlamıştır. Dahilî istikraza başvurulduğu bir sırada Beşinci Mehmet'in ölümü dolayısiyle Altıncı Mehmet (Vahdettin) padişah olmuştur. İpkaen ve tecdiden mesaisine devam eden (8 temmuz) kabineye müteakıp aylarda iaşe nezareti ilâve olunmuştur. Fakat büyük şehirlere artan tayyare hücumları ve bilhassa Osmanlı ordularının Suriyeyi tamamen boşaltmak zorunda kalışına ilâveten müttefik Bulgaristanın da sulh talebinde bulunması Trakyayı tehlikeye düşürmüştür. Kabine, yerini artık bir sulh kabinesine terketmek zaruretini kabul ediyordu.

Fevzi Paşa

Rauf Bey

Fethi Bey

Bu yeni sulh kabinesini teşkile her nekadar Tevfik Paşa memur edilmişse de muvaffak olamamış, 14 teşrinievvel 1918 de ve hâlâ bir kısım âzası eski iktidar fırkası mensuplarından ibaret İ z z e t P a ş a k a b i n e s i kurulmuştur. Kabine programında "haricî ve dahilî sulh ve salâhın teminini düstur" ittihaz ederek "tehcir ve teb'id edilenlerin iade ve aflarına dair hazırlanan kanun lâyihalarından" bahsediyor, "Amerika reisicumhuru tarafından ilân edilmiş hak ve adil esaslarına müstenit bir sulhu kemal-i hulûs ile kabul edeceğini" belirtiyor ve bu arada "akalliyetlerin muhafazai hukuku için kavanini intihabiyede icabeden tâdilât" ve "vilâyatı Arabiyede muvafık bir muhtariyete" de yer ayırıyordu (19 teşrinievvel). Müteakıp günlerde âyandan sonra meclisi mebusanda verilen bir takrirle (28 teşrinievvel) Sait Halim ve Talât Paşa kabinelerinin Divanı Âliye sevkine karar verilmiş ve meclis tahkikatına girişilmiştir. Fakat bir yandan çok ağır şartları ihtiva eden Mondros Mütarekesini imzalıyan (30 teşrinievvel) ve diğer yandan harb kabinelerinin belli başlı üç âzasının firarına ve eski iktidar fırkasının muvazaalı teşebbüslerine göz yuman kabine türlü tepkilerle beraber padişahla da anlaşamıyarak istifaya mecbur olmuştu (9 teşrinisani).

Kısa bir buhrandan sonra 11 teşrinisani 1918 de nihayet yeni zevatı ihtiva eden T e v f i k P a ş a k a b i n e s i (i k i n c i) kurulmuştur. Bu sıralarda bir mütareke komisyonu kurulurken İtilâf devletlerine mensup filolar İstanbul önüne gelmiş bulunuyordu (13 teşrinievvel 1918). Mütareke ahkâmının artık tatbikata geçildiği müteakıp günlerde mecliste okunan kabine programında; "mufassal bir program ile meclisi millînin huzuruna çıkmayı muvafık hal ve zaman bulmıyarak" yalnız "mesleki esasiyi beyan" ile iktifa olunuyor ve bir yandan da "Devlet ve milleti Osmaniyenin şeref ve haysiyeti ile kabili telif bir sulh akdi esbabını istihsale sarfı gayret ve birkaç senedenberi devam eden gayrı kanuni ve gayrı tabii muamelât ve icraatın serian izalesine ve telâfii mağdurine çalışılacağı" belirtiliyordu (18 teşrinisani). Yeniden faaliyete geçen ve birbiri arkasından teşekkül eden fırkalar çoğalırken bir yandan da Sait Halim Paşa ve Talât Paşa kabinelerinin divanı âliye sevki için isticvabı tamamlıyan meclisi mebusan feshedilmiştir (21 kânunuevvel). Gittikçe ağırlaşan şerait içinde âciz kalan ve İtilâf devletlerine bir sulh muhtırası tevdiinden başka bir iş göremiyen Tevfik Paşa kabinesi 13 kânunusani 1919 ve 24 şubat 1919 da üçüncü ve dördüncü defa yeniden teşkil olunmuşsa da nihayet kati olarak çekilmek zorunda kalmıştır.

4 mart 1919 da kurulan F e r i t P a ş a k a b i n e s i (b i r i n c i) yeniden faaliyete geçmiş olan eski bir muhalefet fırkasının (Hürriyet ve İtilâf) mensuplarını ihtiva ediyordu. Müteakıp günlerde kabinece acele bir idarî tensikata girişilirken ve bâzı İttihat ve Terakki mensupariyle beraber eski İttihatçı vükelâ divanı harbce mahkûm edilirken, Trabzonda Pontos cumhuriyeti ilânına teşebbüs edildiği gibi, İngiliz kuvvetleri Musul, Urfa, Maraş, Samsun ve İzmitin: Fransız kuvvetleri Kilikya, Bandırma ve Zonguldak'ın; İtalyan kuvvetleri Konya, Söke ve Antalya'nın işgalini tamamlamışlar ve 15 mayısta da Yunanlılar İzmire asker çıkarmıya başlamışlardır. Fakat mütarekenin bu derece ağır ve kati şekilde tatbikı mukabeleten bilhassa Anadoluda geniş bir tepkiyi mucibolmuş, türlü cemiyetler faaliyete geçtiği gibi mukavemetçi bir matbuat yer yer tekevvün etmiye başlamıştır. Ordu bakayası da bu harekete lâkayt kalamıyordu. Hele Yunanlıların İzmirden sonra Manisa ve Ayvalığı işgali tepkiyi büsbütün şiddetlendirmiş, Yunanlılar birtakım milislerle beraber bâzı mahallî ordu birlikleri tarafından mukavemetle karşılaşmıştır. 19 mayıs 1919 da yeniden kurulan Ferit Paşa kabinesi (ikinci) ise daha ziyade İtilâf devletlerini tatmin etmiye uğraşıyordu. 21 temmuz 1919 da tekrar kurulan Ferit Pa-

şa kabinesi (üçüncü) aynı müteredddit siyaseti dolayısiyle, Anadoluda gelişen mukavemet hareketinin temerküz ettiği Sivas Kongresi kararları karşısında, çekilmiye mecbur olmuştur.

2 teşrinievvel 1919 da kurulan Ali Rıza Paşa kabinesi ise neşrettiği beyannamede "eyyamı ahirede Anadoluda zuhur eden ahvalin.. maksadı hukuk ve hududu Osmaninin muhafazası olduğu" ve "hükümetin şu hisde müşterek bulunduğu" kaydedildikten sonra "Meclisi Mebusanın sürati mümkine ile celbini akdemi vezaiften" addediyor ve bir yandan da "muhafazası begayet müstelzim intizamı içtimaiye, aslâ halel getirilmemesine itina olunacağı" belirtiliyordu. Nihayet "Wilson prensiplerinden istifade ederek devletin temini bekası için hiçbir teşebbüsten geri durulmıyacağı" ve zaten "düveli muazzamanın hissiyatı nasfetkâranelerinin bu yolda olduğu" ilâve ediliyordu (6 teşrinievvel). Hemen başlıyan intihabatı müteakıp 12 kânunuevvel (ocak) de toplanan mecliste okunan programda Ali Rıza Paşa hemen aynı esasları müdafaa ediyordu. Ve bu sırada Urfa, Maraş ve Gaziantepte Fransızlara karşı mukavemet başlamış, bir yandan da Yunan askerî kıtaları ile Türk kıtaları arasında İtilâf devletleri âli komiserinin tensibettiği Milne hattı kabul edilmiş bulunuyordu. Buna rağmen Yunan ileri harekâtı tekrar başlarken Ali Rıza Paşa da istifa etmişti.

8 mart 1920 de kurulan Salih Paşa kabinesi zamanında durum tekrar ağırlaşmış ve 16 martta İtilâf kuvvetleri tarafından İstanbul da işgal edilmiştir.

Müteakiben 5 nisan 1920 de teşekkül eden Ferit Paşa kabinesi (dördüncü) Meclisi Mebusanın feshi günü neşredilen beyannamesinde "birtakım kesanın yalnız hırs ve menfaat sevkiyle Teşkilâtı Milliye unvanı altında meydana çıkardığı fitne ve fesat" tan bahsediliyor ve gûya bu "ef'alin emri ilâhiye münafi ve şer'i şerif nazarında merdud olduğu" fetvayi şerifelerle iddia ediliyordu.

Diğer taraftan 23 nisan 1920 de Ankarada toplanmıya başlıyan Büyük Millet Meclisi de mukabeleten Meclisin meşruiyetine isyanı mutazammın kavlen veya fiilen veya tahriren muhalefet ve ifsadatta bulunanları bir kanunla haini vatan addettiği gibi, 16 mart 1920 den itibaren İstanbul hükümetince aktedilmiş bilcümle mukavelât ve uhudatı da ayrıca kabul ettiği bir kanunla tanımıyordu. Aynı zamanda Büyük Millet Meclisi kati olarak 3 mayısta, bir de İcra vekilleri heyeti teşkil etmiştir. Müteakıp günlerde Kuvayi Milliye ile Kuvayi İnzibatiye arasında iç harbi başlarken İcra Vekilleri Heyeti Anadoluda bir kısım idarî teşkilâta el koyuyor, Sovyetlerle münasebata girişiyor ve eldeki ordu mevcudu ve milisleri yeniden teçhiz ve tensika çalışıyordu. Ferit Paşa kabinesi ise, 22 temmuzda toplanan Şurayi Saltanat sulh muahedesi esaslarını kabul ettirmiş ve 31 temmuzda bir kere daha yeniden teşekkül ederek (beşinci) "hükümetin usatı tenkil ve ahaliyi ve millet ve memleketi tahlis edeceğini" bir beyanname ile ilândan sonra 10 ağustos 1921 de Sevr Muahedesini imzalamıştır. İcraatla beraber muahedenin imzasının gittikçe büyüyen tepkisi içinde, nihayet istifaya mecbur kalmıştır.

21 teşrinievvelde kurulan Tevfik Paşa kabinesi (beşinci), nispeten mutedil görünüyordu, "vatan ve milletle beraber henüz hilâfet ve saltanatın da istihlâsı gayesini" muhafaza eden Büyük Millet Meclisi ile anlaşmak taraftarı bulunuyordu. Kabine neşredilen programında "bünyei vatanda hâdis olan ve mevcudiyeti devleti gayrı muayyen avakibe doğru sürükliyen ikiliği vekarı devlet ve milletle mütenasip surette bertaraf etmeyi" ilk vazife olarak kabul ediyor; "itibarı maliyi iade" ve türlü ıslahatla beraber alelhusus "teşkilâtı mülkiyede akalliyetlerin bile alâkadar olduğu idareye iştiraklerini temin eden bir cihazı hükümet" teşkilinden bahsediyordu.

Bunlara karşı Eskişehire kadar ilerliyen Yunanlılarla Birinci İnönü Muharebesini müteakıp, Büyük Millet Meclisi, bir de Teşkilâtı Esasiye Kanununu kabul etmiş (20 kânunusani 1921); ve İcra Vekilleri reisliğine de Fevzi (Çakmak) Paşa'yı seçmiştir (24 kânunusani).

Müteakıp günlerde Tevfik Paşa kabinesi mümessilleriyle beraber, fakat müstakilen, İcra Vekilleri Heyeti hariciye vekilinin de iştirak ettiği Londra Konferansından (17 şubat - 12 mart 1921) bir netice çıkmamış; buna mukabil İcra Vekilleri Heyeti, Sovyetlerle, Moskova Muahedesini imzalamıştır (21 mart 1921). Durumun vehametini muhafaza ettiği İkinci İnönü Muharebesinden (1 nisan 1921) sonra, Büyük Millet Meclisi ve İcra Vekilleri Heyeti tabii reisi Mustafa Kemal Paşa başkomutanlığa da seçilmiştir. Bir yandan İtalyanlar Antalyadan, Fransızlar Zonguldaktan çekilirken, 23 ağustos - 13 eylûl 1921 arası cereyan eden Sakarya Muharebesiyle Yunanlılar durdurulmuş ve 20 teşrinievvel 1921 de Fransızlarla bir itilâf imzalanmıştır. Müteakıp aylar dahilî ve haricî türlü faaliyetlerle beraber bilhassa ordunun hazırlığiyle geçmiştir.

12 temmuz 1922 de Rauf (Orbay) Bey İcra Vekilleri Heyeti riyasetine intihabolunmuş ve 30 ağustosta ise taarruza geçen Türk kuvvetleri 9 eylûl 1922 de İzmire girmiş, nihayet İtilâf kuvvetleriyle de Mudanya Mütarekesi imzalanmıştır (11 birinciteşrin 1922). Fakat hâlâ İstanbulda mevcut Tevfik Paşa kabinesi "zaferle ittihadın temin edilmiş olduğunu" zannetmekte iken, 1 teşrinisani 1922 de saltanat ilga ve hilâfet makamı muhafaza olunmuş, 3 gün sonra Tevfik Paşa kabinesi istifaya mecbur kalarak İcra Vekilleri Heyeti İstanbulun idaresine de vaz'ı yet etmiştir. Müteakıben Edirne istirdat edilmiş ve Lozan Muahedesi imzalanmıştır (24 temmuz 1923).

Büyük Millet Meclisinin ikinci dönemi başladıktan sonra 14 ağustos 1923 te, Fethi Bey (Okyar) riyasetinde teşkil edilen İcra Vekilleri Heyetinin programında "en mühim ıslahatın bütçenin tevazününü teminden" ibaret olduğu ve "dahilî haricî borçların itfası" lüzumu üzerinde duruluyor ve bir yandan jandarma ve polisin ıslahı ile beraber "taksimatı mülkiyede tâdilâttan" bahsediliyor; iktisadi bakımdan "ham madde istihsalâtının tezyidi" lüzumlu addediliyor, sanayi sahasında bir banka kurulmasiyle beraber bir mesai kanunu lâyıhasından başka müdafaai milliye, bahriye, sıhhiye ve imar, mübadele işlerine de yer veriliyordu. Haricî siyaset sahasında ise "Lozan'ın devletlerce tasdikından sonra münasebatı siyasiye ve şehbenderiye tesis edileceği" beyan ediliyordu (15 eylûl 1923). İtilâf kuvvetlerinin İstanbulu terk ve Ankaranın devlet merkezi olduğu bir sırada, kabine, devletin karşısında bulunduğu dahilî ve haricî vazaifi mühimme ve müşkileyi süratle intacedecek bir heyeti vekileye ihtiyac-ı kat'i olduğu sebebini ileri sürerek, istifa etmiştir (26 teşrinievvel 1923).

(Bu bentle ilgili olarak şimdiye kadar münderecatımız arasına alınmış bulunan şu bentlere de bakınız: Kâmil Paşa, sayfa 855; Mahmut Şevket Paşa; 61, Sait Halim Paşa; 253, Talât Paşa; 442, Ferit Paşa; 172, Atatürk; 199, Birinci Meşrutiyet; 232, Meşrutiyet; 91, Osmanlı - İtalyan (Trablus) Harbi; 1264, Balkan Harbi; 551 ve 552, Birinci Dünya Savaşı 104 ve 107, Mondros Mütarekesi; 567, Sevr Muahedesi; 122, Misakı Millî; 92, T. B. M. M. nin açılışı; 381, Millî Kabineler; 240; Birinci İnönü Harbi; 262, İkinci İnönü Harbi; 360, Mudanya Mütarekesi; 182, İsmet İnönü; 141 ve 178, Lozan Antlaşması; 87 ve 89, İstanbulun kurtuluşu; 558, Cumhuriyetin İlânı; 170, Anayasamızın Tarihçiği; 324).

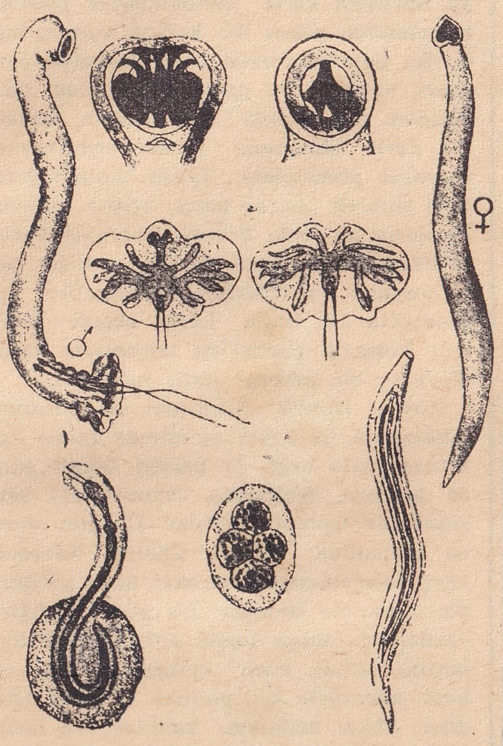
Not: Metinde geçen tarihler, zamanında kullanılan malî takvime göre konmuş ve ayrıca yanlarına parantez içinde, tekabül ettiği Milâdî sene ilâve edilmiştir. Bu tarihleri Milâdî, yani bugün kullandığımız tarihe çevirmek için günlere (13) rakamı ilâve edilmelidir. Bu farklar 8 şubat 1332 günü kabul edilen kanunla kaldırılarak günler birleştirilmiş ve 26 aralık 1341 (1925) tarihli bir kanunla seneler de Milâdî sene olarak kabul ve devam etmiştir.

(Lütfü Eroğlu)

KANCALI KURT (ANKYLOSTOME) HASTALIĞI (ANKYLOSTOMİASE) — "ankilostom ve ankilostomyaz okunur" Kanla beslenen bir çeşit parazit kurtların ince barsaklarda yerleşerek meydana getirdikleri kansızlığa ankilostomyaz adı verilmektedir. Biz buna kancalı kurt hastalığı da diyoruz. Tıpta bu hastalığa önce, tünel, maden v. s. gibi rütubetli topraklarda çalışan işçilerde görüldüğü için "maden işçileri anemisi" (anémie des mineurs) adı verilmişti.

Hastalığın âmilleri: Ankilostomyaz'ı meydana getiren, ankilostom ve benzeri olan nekator adlı kurtlardır.

İnsan ankilostomları uzunca, yuvarlak ve ağızları görünür kurt (nématode) lardandır ve bir santimetre uzunluğundadır. Dişileri bir buçuk santimetredir. Nekator ise ankilostom'dan daha küçüktür. Anki-

Yukarıda ortada; ankilostom ile nekator'un ağız kapsülleri. Altında kuyruk keseleri, daha aşağıda ortada; yumurta, solda; ince uzun larv, sağda; ankiste larv ve altlarında kistleri.

lostom'un ağız boşluğu kancaya benzer sivri dört parçacıkla silâhlanmıştır; nekator'unkinde ise kancacıklar yerine kesici levhalar vardır. Aralarındaki bu farka rağmen her iki çeşit kurdun insan bünyesinde gördükleri tahribedici iş hemen hemen aynıdır.

T a r i h ç i k : Ankilostom adı verilen kurt 1843 te İtalyada Duboni tarafından bulundu. Nekator ise Texas'da Allen Smith tarafından bulundu ve 1902 de Stiles tarafından adlandırıldı.

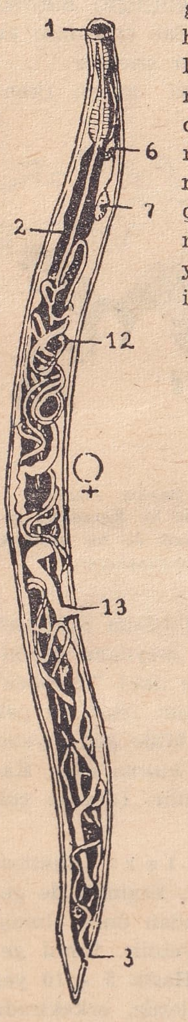
Bir buçuk defa büyütülmüş duedenum ankilostom'u

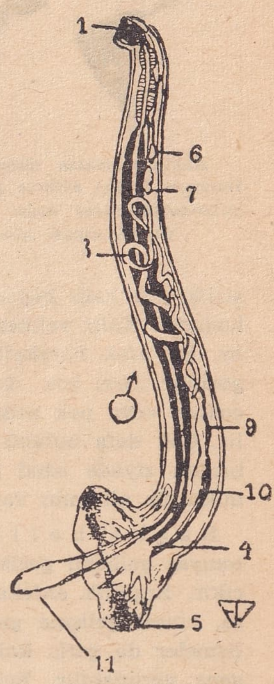
Ankilostom'un klinik tablosu 1880 de Alplar'da Saint - Gothard tünelinde çalışan amelelerde Perroncito tarafından çizildi. Looss ise Mısırda yaptığı incelemelerde ankilostom kurtcuğunun (sürfesinin) insan derisini delip geçtiğini ve 1904 te de kan ve solunum (teneffüs) sisteminden geçmek suretiyle takibettiği enfeksiyon yolunu isbat etti.

C o ğ r a f y a : Ankilostomyaz, 30 kuzey ve 30 güney enlemleri (şimal ve cenup arz daireleri) arasındaki yerlerin birçok kısımlarında andemik (bölge hastalığı halinde) dir. Rütubet, sıcak kum ve gevşek toprak, rasgele yere ve açığa büyük aptes bozmak ankilostomyoz enfeksiyonları için başlıca faktörlerdir. Toprakta ankilostom kurtcuğunun gelişmesi için 10° sıcaklık kâfidir. Senede bir metreden az yağmurlu yerlerde ağır enfeksiyonlar görülmesi nadirdir. Ankilostom'un başlıca barındığı yerler rütubetli tarla ve madenler; insan dışkısının gübre olarak kullanıldığı kahve, çay, muz tarlaları ile Japonya ve Çin dutluklarıdır. Avrupa, Afrika ve Asya kıtalarında kuzey enlemin 20 meridiyen dairesi (nısfınnehar dairesi) üstünde ankilostom, altında nekator bulunur. Akdeniz memleketlerinde, Güney Amerikası ile Hindistanın bâzı yerlerinde, Kuzey Çinde, Kore'de her iki parazit de vardır.

M e m l e k e t i m i z d e k i d u r u m : 1923 yılında, yani bundan tam yirmi beş yıl önce, kıymetli hekimlerimizden rahmetli Profesör Dr. Hasan Vâsıf Somyürek, Haseki kadınlar hastanesinde çalışırken, kansız bir hastada, ilk defa nekator dediğimiz kurdu bulmuş ve bu hastalığın memleketimizde de mevcudolduğunu isbat etmiştir. Tetkiklerine devam eden Hasan Vâsıf, bu hastalığa tutulmuş 145 hasta daha bulmuş ve bunlar üzerinde yaptığı incelemelerini bir kitap halinde yazıp 1928 yılında yayımlamıştır. Gerek bu kıymetli hekimimizin ve gerek kendisinden sonra meseleyi araştıranların vardıkları neticeye göre bizde hastalık, kancalı kurdun nekator cinsi ile husule gelmektedir. Bu hastalık; en ziyade Karadeniz kıyılarında Giresun'dan Hopa'ya doğru uzanan memleketlerde ötedenberi görülmekte olan bir hastalıktır. Esasen hükümetimiz de bunu dikkate alarak bir müddettenberi bu sahillerde kancalı kurt hastalığı ile mücadele etmektedir. Gazetelerimizin neşriyatından, bugünlerde, İstanbulun Boğaziçi kıyılarında da bu hastalığa tutulmuş bâzı insanlara raslanmış olduğunu anlıyoruz. Meselenin mahiyeti işte budur. Yoksa kancalı kurt hastalığı hekimlikte yeni görülmekte olan bir hastalık olmadığı gibi, bu işin hekimlik bakımından hususi merak ve tecessüs uyandıracak bir tarafı da mevcut değildir. Bugün hekimlikte kancalı kurdu barsaklardan söküp atacak pek tesirli ilâçlar mevcut olduktan başka, bu hastalığın yurdumuz gibi iklimi mutedil memleketlerde büyük salgınlar ve büyük zararlar yapması ihtimali de pek zayıftır.

B u l a ş m a y o l u : Ankilostom toprakta yumurta ve kurtcuk halinde bulunur. Gözle görülemiyecek kadar küçük olan yumurtalar toprağa, ankilostomyazlı hastaların bıraktıkları dışkı (büyük aptes) lârdan geçer. Bu suretle toprağa karışan yumurtalar müsait muhitte üç gün içinde kurtcukları meydana getirir. İnsan dışkısiyle beslenen bu kurtcukların boyları 2,5 milimetredir. Toprakta on santimetre derinlikte, aşağıya yukarıya hareket ederler. Bunlar insan dışkılariyle pislenmekte olan nemli topraklarda aylarca ve hattâ bir buçuk iki yıl yaşayabilirler. Bu kurtcuklar, bu gibi yerlerde, pişirilmeden yenen meyva ve sebzelere veya içme suyuna karışırlarsa insan vücuduna girebilirler. Fakat kurtcuklar asıl, bu gibi yerlerde yalın ayak gezen insanların ayak derilerindeki gözle görülemiyecek sıyrıklardan vücuda ve ilk rasladıkları ince bir damara girerler. Kurtcuk, bu suretle damardan damara geçerek akciğere gelir, oradan nefes borularına ve yutağa (bel'uma) ulaşır, yutulan şeylerle mideye, sonra barsaklara iner ve ince barsaklarda yerleşerek damarcıklara yapışır ve kan emmiye başlar. Ayrıca kanı eriten zehirli bir sıvı da salar. Kan ve lenf ile beslenen kurtcuk on gün içinde gelişerek erişgin ankilostom veya nekator halini alır ve dişiler erkeklerle barsak içinde çiftleşerek yumurtlarlar. Dişi kurt, dişisi daha çok olmak üzere günde 6.000 - 15.000 yumurta yapar. Rasgele ve açığa büyük aptes etmek suretiyle toprağa karışan bu yumurtalar, umumi sağlık için büyük bir tehlikedir.

On defa büyütülmüş duedenum ankilostomu (solda dişi, sağda erkek)
1) Ağız kapsülü, 2) Bağırsak, 3) Anüs, 4) Cloaca, 5), Kuyruk kesesi, 6 ve 7) Boyun ve baş bezleri, 8) Testis, 9) Götüren kanal, 10) Ejakkülâsyon kanalı, 11 Spiculum, 12) Yumurtalık, 13) Vulva.

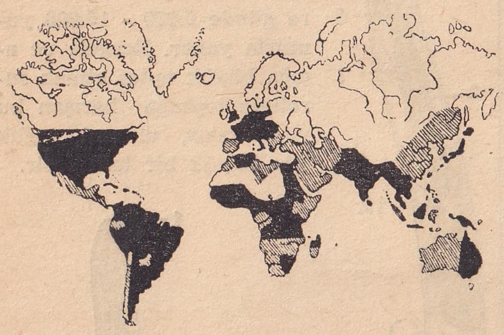
Kurtcuğun deriden vücuda girişiyle ayrı insanın dışkısında yumurtaların görünmesi arasında altı haftalık bir zaman lâzımdır.

V ü c u d a g i r i ş b e l i r t i l e r i : Kurtcuk deriden girerken "toprak kaşıntısı" denilen yanmalar yapar. Bu yanmalar, bilhassa parmak araları olmak üzere ayaklardadır. Fakat maden işçilerinde, kollarda, bacaklarda ve kalçada da olabilir. Kurtcuk, akciğerden geçerken bronşit de yapabilir. Bu takdirde hararet, bilhassa maden işçilerinde çoktur.

E r i ş g i n k u r t l a r ı n m e y d a n a g e t i r d i ğ i b e l i r t i l e r : Hafif enfeksiyonların umumiyetle belirtisi yoktur. Bununla beraber deride sarıya çalan bir solukluk ve kuruluk, az terleme, karında arasıra hafif ağrı, harekette hafif çarpıntı, adalelerde kuvvetsizlik, işten zevk almazlık gibi haller olabilir. İştah artar. Barsakların faaliyeti normaldir. Tedavi ile kurtlardan kurtulan çocuklarda fizik kuvvetin arttığı, normal gelişme seyirlerinin hızlaştığı bâriz surette göze çarpar. Orta şiddetli enfeksiyonlarda belirtiler artar. Saçlar kuru ve donuktur; yüzün ifadesi siliktir. Deride umumi kaşınma olabilir. Doymak bilmiyen bir iş-

tah meydana gelir. Bu iştahın insanı toprak veya maden yedirmiye kadar götürdüğü dahi vardır. Ekseri kabız, zaman zaman ishal görülür. Kalbde hafif büyüme başlar. Nabız sık ve zayıftır. Harekette dyspnée (soluk alma güçlüğü) meydana gelir. Baş dönmesi, kulak çınlaması ve baş ağrısı olabilir; ayaklar şişebilir.

Şiddetli enfeksiyonlarda anemi (kan-

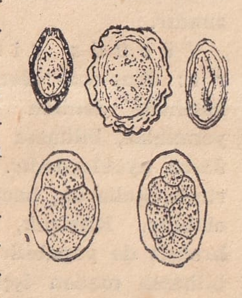
Ankilostomyazın dünyada yayılış sahaları Haritaya dikkat edilirse görülür ki, Karadeniz sahillerimizin kuzey doğu sahilleri de bu hastalık yayılış sahası içinde bulunmaktadır.

sızlık) ve kalb büyümesi daha ileri safhadadır. Kalb yetmezliği meydana gelebilir. En ufak hareketlerde dahi "dyspnée" görülür. Deri çok kurudur. İştah ya pek çoktur veya pek azdır. Mide genişliyebilir. Çok defa bulantı ve kusma olur. Kabızdan ziyade ishal görülür. İdrarda çok miktarda albümin vardır.

B a ş k a b e l i r t i l e r : Ankilostomyaz gelişimi geciktirir, Erginlik de gecikir. Erginlik enfeksiyondan önce olmuşsa, cinsel gelişme gerileyebilir. Zihnî gelişmeler de geri kalır. Hasta 5 - 10 yaş genç görünebilir. Erişginlerde, erkeklerde kudretsizlik meydana gelebilir ve kadınlarda aybaşı âdetleri kesilebilir. Enfeksiyon şiddetlendikçe kansızlık artar.

H a s t a l ı ğ a i s t i d a t : Beyaz ve esmerler, bu hastalığa zencilerden daha istidatlıdırlar. Hastalık en fazla 15 - 18 yaş aralarındaki kimselerde görülür. Erkeklerde kadınlardan daha çoktur. Tedavi edilmiyen hastalar için ölüm tehlikesi dahi vardır.

K e s i n t e ş h i s : Hastalığın kesin teşhisi dışkıda kurtları görmektir.

Çeşitli cinsten barsak kurtlarının mikroskopta görülen yumurtaları: Trikosefaller, askaritler ve nekatorlar.

H a s t a l ı ğ ı n t e d a v i s i : Hastalığın tedavisi, kurtların vücuttan atılmasıdır. Kurtları vücuttan çıkarmak için muhtelif ilâçlar vardır. Asıl ehemmiyetli nokta, kurtlar için zehirli, fakat hasta için zehirli olmıyacak ilâçların kullanılmasıdır. Bu itibarla ilâçlar, hastanın bünyesine göre değişir. Bunun için mutlaka doktora muayene olmak ve doktorun vereceği ilâcı gene doktorun göstereceği miktarda kullanmak lâzımdır. Hastaların kendi başlarına tedaviye kalkışmamaları, ev veya kocakarı ilâçlariyle tedavi edilmiye uğraşmamaları şarttır. Herhangi bir ilâcın bütün kurtları bir defada düşürmesi pek nadirdir. Bunun için haftada bir dışkı muayenesi yapılarak menfi netice alınıncıya kadar doktorun tavsiyesi dairesinde tedaviye devam edilmek lâzımdır.

Kurtların vücuttan atılmasından sonra hastaya, gene doktorun tavsiyesiyle, demir verilir. Demirin, en şiddetli vakalarda dahi, hayret edilecek derecede iyileştirici tesiri görülür.

K o r u n m a t e d b i r l e r i : Ankilostomyaz'dan korunmanın baş çaresi, fennî şekilde yapılmış, deliğinin ağzı kapanır, lâğımı etrafındaki toprağa sızıntı yapmaz, arasıra asit fenik gibi şeylerle dezenfekte edilmiye müsait apteshaneler dışında açık yerlere aptes bozmamak ve yazın dahi olur olmaz yerlerde yalın ayak gezmemektir. Unutmamalı ki, insan dışkısından alınan ve umumiyetle ayak derisinden vücuda giren ankilostom ve nekator, insanın kanını, iliğini emen; nesli çelimsiz, sıska, bodur, kudretsiz ve takatsiz bırakan; hattâ tutulanı öldüren tehlikeli bir hastalığın âmillerdir.

(Dr. H. Rahim Rami)

KOMİNTERN - KOMİNFORMA — Dünya komünist partilerinin uluslararası bir teşkilâtı olan "Komintern" kelimesi, "Komünist Enternasyonali" mânasına gelmekte olup, bu iki kelimenin kısaltılmış şeklidir. Komintern, 1943 yılı 15 mayısında kendi kendini dağıtma kararını verdiği zaman bu teşkilâtın terkibine, çeşitli memleketlere mensup altmış kadar komünist partisi dahil bulunuyordu.

Kominternin en yüksek idareci organı, muayyen zamanlarda toplanmakta olan komünist enternasyonali kongreleridir. Bu kongreler, kominterne dahil parti temsilcilerinin iştirakiyle toplanırdı. İki kongre arasında, komünist enternasyonalinin en yüksek idareci cihazı, Komünist Enternasyonali İcra Komitesidir. İcra Komitesinin sekreteri, aynı zamanda kominternin de sekreteridir. Komintern dağıldığı zaman İcra Komitesi sekreterliği vazifesini, Bulgaristanın şimdiki başbakanı Dimitrov yapmakta idi.

K o m i n t e r n v e t a r i h ç i ğ i : Aynı zamanda Üçüncü Enternasyonal adını taşıyan Komintern veya Komünist Enternasyonali 1919 yılında kurulmuştur. Birinci Dünya Savaşı patlak verdiği zaman, dünya sosyalist partilerinin uluslararası bir teşkilâtı olan İkinci Enternasyonal, (uluslararası bir işçi teşkilâtı olan Birinci Enternasyonal, Londrada 1864 yılında kurulmuştu. Bu teşkilâtla, o zamanlar hayatta bulunan Marx ve Engels gibi marksist nazariyeciler yakından alâkadar olmuşlardı. 1870 Harbini müteakıp teşekkül eden Paris Komününe kadar devam eden Birinci Enternasyonal kendi kendine infisah etmiş, bunun yerine 1884 yılında Brüksel'de İkinci Enternasyonal kurulmuştur. İkinci Enternasyonal de, Birinci Enternasyonal gibi uluslararası işçilerin iktisadi ve siyasi haklarını korumak gayesiyle kurulmuştu. Bu enternasyonal de 1914 Birinci Dünya Savaşına kadar devam etmiş, fakat Birinci Dünya Savaşının patlak vermesi üzerine, bu enternasyonale bağlı partiler arasında çıkan görüş ayrılığı dolayısiyle ikiye ayrılmıştır. Bunun neticesinde bu enternasyonalden ayrılan partiler üçüncü veya Komünist Enternasyonalini teşkil etmişlerdir) ve bu enternasyonale bağlı sosyalist partileri, Birinci Dünya Savaşına karşı takibolunacak politika meselesinde esaslı bir karara varamamıştı. Bu enternasyonale bağlı sosyalist partileri, veyahut bu partilerin içindeki bâzı hizipler, yapılmakta olan harbin, istilâcı bir harb olduğunu, binaenaleyh bunun sosyalist prensiplere aykırı bulunduğunu ileri sürerek harbe karşı cephe aldılar. Bunların arasında Fransız Sosyalist Partisi liderlerinden Jean Jaurès ve diğer bâzı sosyalist partilerinin şahsiyetleri bulunmakta idi. Başta Lenin olmak üzere Rus Bolşevik Partisi de tamamiyle harbe aleyhtar bir hareket hattı tutmuştu.

Birinci Dünya Savaşının en hararetli günlerinde, 1915 yılı eylûlünde İkinci Enternasyonale bağlı 11 partiyi temsil eden 38 temsilci, İsviçrenin Zimmerwald şehrinde bir toplantı yaptılar. Üç gün süren bu toplantıda Birinci Dünya Savaşına karşı takibolunacak hareket hattı görüşüldü. Fakat bu hususta bir görüş birliğine varılamadı. Başta Lenin olmak üzere toplantıya iştirak eden delegelerden 8 kişi, harb aleyhinde bir politika takibini istediler. Fakat azınlıkta kaldılar ve kendi adlarına bir beyanname neşrettiler. İşte üçüncü bir enternasyonalin, veyahut Komünist Enternasyonalinin tohumları bu Zimmerwald Konferansında atılmış oldu.

1917 yılında Rusyada Bolşevik ihtilâli vukua geldikten sonra yer yer, dünyanın her tarafında komünist partileri kurulmıya başlandı. Bunun tabii bir neticesi olarak, aynı gayeyi taşıyan bu partiler arasında bir işbirliği kurmak zarureti de belirdi. İşte böyle bir zaruretin tesiriyle 1919 yılı martında, muhtelif memleketlerde kurulmuş olan komünist partileri temsilcilerinin iştirakiyle, Moskovada bir konferans toplandı. Bu konferans, "Komünist Enternasyonali Kurucular Kongresi" adını aldı. Bu kongreyi, bizzat Lenin idare etti. Komünist Enternasyonalinin bu birinci kongresinde, burjuva demokrasisi, proleter diktatörlüğü gibi meseleler görüşüldü ve bunlara ait esaslı bâzı tezler kabul edildi. Bu arada, Komünist Enternasyonaline dahil partilerin başlıca vazifelerinin, memleketlerinde Rusyadakine benzer birer Sovyet hükümeti kurmak olduğu esasları tespit olundu.

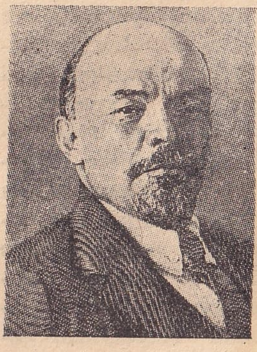
Komintern'in birinci kongresiyle ikinci kongresi arasında geçen müddet içinde Macaristanda ve Bavyera'da ihtilâller vukua geldi. Rusyaya müşabih hükûmetler kuruldu.

Komintern'in ikinci kongresi, 1920 yılında gene Rusyada toplandı. Kongrenin uluslararası durum hakkındaki başlıca raportörü Lenin'di. Bu kongrede Komintern'e dahil olmanın esasları ve şartları tespit olundu. Müstemlekeler işi ile millî mesele tetkik olundu ve bu meseleler etrafında bâzı kararlar alındı.

Komintern'in ikinci kongresinden sonra birçok yerlerde ihtilâlci hareketler başgösterdi. İtalyada işçiler fabrikaları işgal etti. Alman ve Fransız sosyalist partileri, İkin-

ci Enternasyonalden ayrılarak Komintern'e girme kararını verdiler.

Komintern'in üçüncü kongresi de 1921 yılında Moskovada toplandı. Komintern'in üçüncü kongresinin kararları arasında en

Lenin

Troçki

Stalin

Rikov

Kamenev

Zinovyev

Jdanov

önemlisi, "işçi sınıfının çoğunluğunu kazanmak ve bunun en faal unsurlarını partiye çekmek" şeklinde verilen karardır.

Komintern'in dördüncü kongresi, 1922 yılında, gene Moskova'da toplandı. Kasım ayının 5 inden aralık ayının 5 ine kadar tam bir ay süren bu kongrede, Rus Komünist Partisinin temsilcisi sıfatiyle Lenin, "Rus inkılâbının beş yılı ve dünya inkılâbının geleceği" adlı kendilerince mühim bir rapor okudu. Bu kongrede, dünya ihtilâli, işçi birliği meselelerinden başka, Komünist Enternasyonalinin programı gibi meseleler de görüşüldü.

Komintern'in dördüncü kongresi, Lenin'in iştirak ettiği son kongre oldu. Çünkü Komintern'in 1924 yılında toplanan beşinci kongresinde Lenin artık ölmüş bulunuyordu.

Dördüncü kongre ile beşinci kongre arasında dünya durumunda esaslı bâzı değişiklikler vukua gelmişti. Komintern'in ilk dört kongresi, harbden yeni çıkmış olan dünyanın en buhranlı zamanlarında toplanmıştı. Objektif durum, inkılâpçı hareketler için her zamandan fazla elverişli idi. Dört yıl süren Birinci Dünya Savaşının doğurduğu sonsuz sefalet, bütün memleketlerde inkılâpçı hareketler için çok müsait bir zemin hazırlamıştı. Fakat 1923 yılından sonra, dünyanın iktisadi durumunda esaslı bir salâh baş gösterdi.

Komintern'in beşinci kongresi, bu şartlar altında ve 1924 yılında gene Moskova'da toplandı. Bu kongrede artık Lenin bulunmadığı için, uluslararası dünya durumu hakkında başlıca raporu, o zamanlar Komintern'in reisi bulunan Zinovyef okudu. Bu kongrede, Rus Bolşevik Partisi içindeki ihtilâflar da görüşüldü. Çünkü Lenin'in ölümünden sonra, Rus Bolşevik Partisi dahilinde Troçki ile arkadaşlarına karşı şiddetli bir mücadele açılmıştı. Bu mücadele, Komintern'in beşinci kongresine intikal etmekle uluslararası bir mahiyet almış oldu.

Komintern'in beşinci kongresi ile altıncı kongresi arasında, Rus Bolşevik Partisi içindeki iç kavgalar geniş bir mahiyet aldı. Parti içindeki bir troçkist muhalefetinden sonra, Komintern'in reisi bulunan Zinovyef ile Politbüro'nun reisi olan Kamenef'in liderlik ettikleri yeni bir muhalefet grupu başgösterdi. Bu grup, Stalin'le arkadaşlarına karşı cephe aldı. Kısa bir zaman sonra bu grup ile troçkist grup arasında bir yakınlaşma ve kaynaşma vukua geldi. Rus partisindeki muhalefet ile başta Stalin olmak üzere Rus Komünist Partisinin idareci kadrosu arasındaki bu anlaşmazlıklar, kongreye de intikal etti. 1926 yılında Komintern icra komitesinin geniş bir toplantısında bizzat Stalin'in iradettiği bir nutukla, bu ihtilâflar Komintern'e arzedildi ve muhalefeti takbih edici kararlar alındı. Rus Bolşevik Partisinde yapılmış olan temizlik hareketi Komintern'e de teşmil edildi. Komintern'in icra komitesinin başında bulunmakta olan Zinovyef'in yerine Buharin getirildi.

Komintern'in altıncı kongresi 1928 yılında Moskova'da toplandı. Kongrede uluslararası durum hakkındaki başlıca raporu Buharin okudu. Bu kongrede, gene Buharin tarafından kaleme alınmış olan Komünist Enternasyonalinin programı müzakere edilerek kabul olundu.

Komintern'in altıncı kongresi ile yedinci kongresi arasında geçen müddet zarfında dünya ölçüsünde çok mühim hâdiseler cereyan etti. Bu hâdiselerin başında, Almanyada faşizmin işbaşına geçişini kaydetmek lâzım gelir. Altıncı kongreden kısa bir zaman sonra, Rus Komünist Partisinde, Buharin'in ve o zaman Sovyetler Birliği başbakanı olan Rikof ile Rus Sendikalar Birliği umumi reisi Tomski'nin liderlik ettikleri yeni bir muhalefet cereyanı baş gösterdi, Almanya, Avusturya ve diğer bâzı yerlerde komünist partileri kapanmış, birçok yerlerde faşist diktatörlükleri kurulmuştu.

Komintern'in yedinci kongresi de 1935

Tito (Yugoslavya)

Enver Hoca (Arnavutluk)

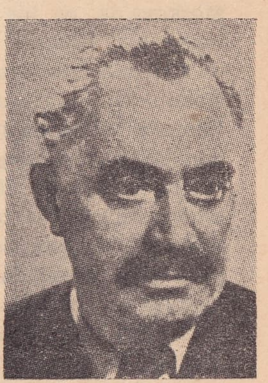
Togliatti (İtalya)

Anna Pauker (Romanya)

Thorez (Fransa)

Dimitrov (Bulgaristan)

Gottwald (Çek)

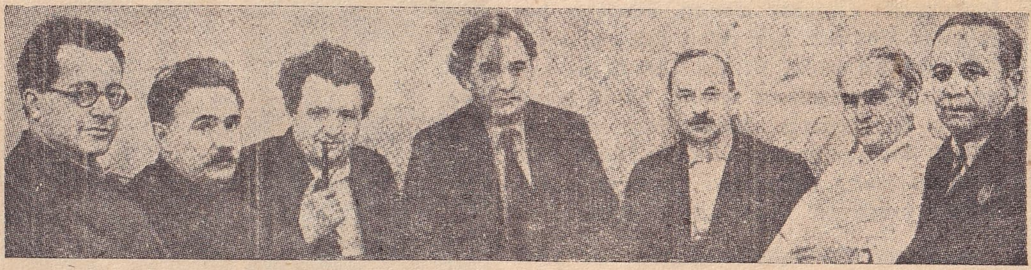
W. Pick (Almanya)

Muhtelif Avrupa memleketlerindeki komünist şefleri

yılında Moskova'da toplandı. Bu kongrenin başlıca müzakere konusunu, faşizme karşı yapılacak mücadelenin şekil ve mahiyeti meselesi teşkil etti. Kongrenin başlıca raporcusu Dimitrov'du.

Komintern'in son kongresi bu oldu. Bu kongreden dört yıl sonra İkinci Dünya Savaşı patlak verdi. Harbin ilk safhasında Sovyetler Birliği harb dışında kaldığı ve

Almanya ile karşılıklı bir dostluk anlaşması imzaladığı için, Komintern de harb aleyhtarı bir durum takınmış, bilhassa başlıca hücumlarını İngiltere ve Fransaya karşı teksif etmişti. Almanyanın Sovyetler Birliğine taarruzu üzerine Komintern de hareket hattını ve mücadele hedefini

1935 te toplanan Komintern'in yedinci kongresinin seçtiği icra komitesi âzaları
Soldan sağa; İtalyan Togliatti, Rus Manuilski, Çek Gottwald, Bulgar Dimitrov, Fin Kussinen, Alman Wilhelm Pick, Fransız André Marty

değiştirmişti. Şimdi artık baş düşman Almanya ve ortakları olmuştu. Komintern'in ve ona bağlı komünist partilerinin önünde duran biricik gaye, harbi, Sovyetler Birliğinin de dahil bulunduğu demokrasiler grupu lehine bitirmiye çalışmaktı. Bu şartlar altında Komintern'nin rolü de kalmamış oluyordu. Kısmen bu sebepten, kısmen de henüz çok sıkışık bir durumda bulunan Sovyetler Birliğinin harb gayeleri hakkında demokrasileri tatmin etmek ve onlarda yaşayan şüpheleri izale etmek sebebinden ötürü, 1943 yılı 15 mayısında Moskova'da, on bir memleket adına imzalanan bir anlaşma gereğince, komünist partilerinin uluslararası bir teşkilâtı olan Komintern lâğvolundu. Demokrasilerin, bilhassa Amerikanın, Sovyetler Birliğinden böyle bir talepte bulunduğunu, Sovyetler Birliğinin de, demokrasileri tatmin etmek maksadiyle bu talebi kabul ettiğini, hattâ bu hususta Sovyetler Birliği ile demokrasiler arasında, 1942 yılı sonlarında ve 1943 yılı başında toplanan Tahran Konferansında bir anlaşma imzalandığını farz ve tahmin etmek için ortada bâzı sebepler yok değildir.

Görülüyor ki bu uluslararası teşekkül, doğruca Rus menfaatlerine hizmet etmektedir ve tamamen oradan idare edilmektedir. Komintern'in yerini tutan Kominforma'nın kuruluşuna iştirak eden partiler arasında Birleşik Amerika Komünist Partisi ile İngiliz Komünist Partisinin bulunmaması bilhassa dikkata şayandır.

K o m i n f o r m a : Komintern'in lâğvından kısa bir zaman sonra kurulan ve ingilizce, fransızca, rusça olarak çıkmıya başlıyan "Harb ve İşçi Sınıfı" dergisi, harb devam ettiği müddetçe, dünya komünistleri arasında fikir birliğini muhafazaya çalışmıştır. Harbin bitiminden sonra "Yeni Zamanlar" adını alan bu dergi, Sovyetler Birliği ile demokrasiler arasında, artık her sahada kendini açığa vurmuş olan fikir ve gaye ayrılıklarını sistemli olarak izah ve kurulacak olan yeni bir uluslararası teşekkülün nazari temelini hazırlamıya çalışmıştır. Bu uluslararası yeni teşekkül de doğmakta gecikmemiştir.

Filhakika, 1947 yılı eylûlünün sonlarına doğru, Sovyetler Birliği, Fransa, İtalya, Polonya, Çekoslovakya, Yugoslavya, Romanya, Macaristan, Bulgaristan komünist partileri temsilcilerinin iştirakiyle Polonyada bir toplantı yapıldı. Bu toplantıda dünya durumu, çeşitli dünya meseleleri ve bu meseleler karşısında toplantıya iştirak eden partilerin tutmaları gerekli olan yol görüşüldü. Bu partilerin işbirliği yapmaları esası kabul edildi. Ayrıca gene bu toplantıda, merkezi Belgrad'da olmak üzere "Komünist Haber Alma Bürosu" mânasına gelen Kominforma'nın teşkiline ve bu büronun organı olmak üzere bir gazete tesisine karar verildi.

Bu toplantıda dünya durumu hakkında Rus Bolşevik Partisi temsilcisi Jdanov'un bir raporu dinlendi. Bu münasebetle de, dünyanın o günkü durumu hakkında, adı geçen partilerin görüşünü açıklıyan bir beyanname neşredildi. Kominforma'nın kuruluş gayesini açıklayan bu beyannamede bilhassa şu noktalar belirtilmekte idi: "İkinci Dünya Savaşı neticesi olarak dünyanın harb sonrası durumunda çok esaslı değişiklikler husule geldi. Bu değişiklikler, İkinci Dünya Savaşının galibi olan devletlerin durumunda ve dünya kuvvet muvazenesinde husule gelen değişikliğin bir ifadesidir. Gerçi İkinci Dünya Savaşının devamınca Almanya ve Japonyaya

Geçen sene Varşova'da toplanan Doğu Bloku Konferansı
Soldan sağa; Bulgar Kolarov, Macar Molnau, Rus Molotov, Polonyalı Modzelencky, Romanyalı Anna Pauker, Çek Clementis ve Yugoslav Simiç

karşı savaşan Müttefikler, bir işbirliği politikası gütmüşlerdi. Ama daha harb başlarken, gerek başlıca harb gayeleri, gerek harbden sonra dünyaya verilecek veche hakkında Müttefikler arasında esaslı görüş farkları vardı. Sovyetler Birliğinin başlıca gayesi Avrupada demokratik bir nizam kurmak, faşizmin kökünü kazımak, Almanyanın yeniden bir tecavüz harbi çıkarmasını önlemek, Avrupada her sahada geniş bir işbirliği politikası gütmek olduğu halde, Amerika Birleşik Devletleri ile ona bağlı olan İngiltere, İkinci Dünya Savaşından bambaşka maksatlar için faydalanmak gayesini gütmekte idiler. Bunların maksadı Alman ve Japon rekabetinden kurtularak kendi hâkimiyetlerini kurmaktı. İşte harb gayelerinin ayrı ayrı oluşundan ve harbin sonunda dünyaya verilecek veche meselesinde aralarında esaslı bir görüş farkı bulunuşundan ötürü, harbin, sona ermesini müteakıp Müttefikler arasında bir ayrılık baş gösterdi. Bu suretle birbirine taban tabana zıt iki siyasi kutup meydana geldi. Bir kutupta emperyalizmi yıkmayı ve demokrasiyi kurmayı hedef tutan Sovyetler Birliğiyle hakiki demokrasiler, öteki kutupta ise emperyalizmi kuvvetlendirmeyi ve demokrasiyi öldürmeyi hedef tutan Birleşik Amerika ile İngiltere bulunmaktadır. Birbirine taban tabana zıt bu iki karargâh arasındaki mücadele, kapitalizmin zayıflamakta ve demokrasilerle sosyalizmin gittikçe kuvvet bulmakta olduğu şartlar altında cereyan etmektedir, Başında Amerika bulunan emperyalist karargâhın büyük bir faaliyet ve tecavüzkâr emeller beslemesi bundan ötürüdür. Emperyalist karargâh faaliyetini, askerî, iktisadi ve ideolojik sahalarda olmak üzere her sahaya teşmil etmektedir. Emperyalist karargâh bu faaliyetinde Fransada Blum, İngilterede Attlee ve Bevin, Almanyada Schumacher; Avusturyada Renner, Scherf; İtalyada Saragat gibi sosyalistlerden geniş ölçülerde faydalanmaktadır. Bu şartlar altında, emperyalizm aleyhtarı demokratik karargâhın kuvvetini birleştirmesi, Amerikan emperyalizmi ile onun İngiliz ve Fransız müttefiklerine karşı müşterek faaliyet plânı hazırlaması lâzımdır. Emperyalistlerin yeni bir harb çıkarmak arzulariyle böyle bir harbi teşkilâtlandırmak imkânları arasında büyük mesafeler bulunduğunu daima göz önünde tutmak lâzımdır. Halk kütleleri böyle bir harbi katiyen arzu etmemektedirler. Barışa taraftar kuvvetler pek büyüktür. Bu kuvvetler mevzilerini iyice muhafaza etmesini becerebilirlerse, emperyalistlerin yeni bir harb açmak gayretleri iflâs etmiye mahkûmdur. Emperyalistlerin, harb tehlikesi hakkındaki gürültülerle, sinirleri zayıf olanları korkutmak maksadını güttükleri unutulmamalıdır. Bugün işçi sınıfı için en büyük tehlike, kendi kuvvetini azımsamak ve emperyalistlerin kuvvetini gözünde büyütmektir. Münich politikasının, Hitler'in istilâ emellerini kolaylaştırdığını hatırlamak lâzımdır."

Kominforma'nın ne maksatla ve niçin kurulmuş olduğu, hulâsa olarak naklettiğimiz bu beyannameden açıkça anlaşılmaktadır. Müşterek bir düşmanın, muvakkat bir zaman için birleştirdiği Sovyetler Birliği ile Anglo - Sakson demokrasileri arasında aşılması imkânı olmıyan derin uçurumlar bulunduğu; her iki tarafın da demokrasi mefhumunu tamamiyle kendi anlayışlarına göre tefsir ettikleri, gene bu beyannamenin münderecatından açıkça anlaşılmaktadır. Çünkü Sovyetler Birliği dâvasını kazanmak için, Anglo - Saksonları, yeni bir istilâ harbi hazırlamak gibi uydurma isnatlarla itham ederken, Anglo - Saksonlar da haklı olarak Sovyetler Birliğini, dünya ihtilâlini ateşlemek, "yeni demokrasiler" adı altında diktatörlükler kurmakla itham etmektedirler; bunda ne kadar haklı olduklarını, son zamanlarda istilâ edilmiş memleketler ispat etmektedir.

(Sırrı Ramiz İsmil)

LUMİÈRE, LOUİS — "lui lümiyer okunur" (1864 - 1948). Büyük kardeşi Auguste Lumière ile birlikte ilk önce fotoğrafçılık sahasında ortaya koyduğu yenilikler itibariyle ve sonra da sinemayı icadetmekle medeniyete en büyük hizmetlerden birini yapmış bir fen adamıdır.

Bu iki kardeşin sayısız icatları ve bu-

Solda Auguste ve sağda Louis Lumière

luşları beraberce geçen bir tetkik devresinden sonra müşterek bir çalışma neticesinde olmuş ve bu iki insaniyet hizmetkârı, çocukluklarını da, bütün ömürlerini de etle tırnak gibi birbirinden ayrılmaz bir halde geçirmişlerdir. Bunun için onlar fen tarihine olduğu kadar medeniyet tarihine de "Lumière Kardeşler" olarak geçmişler ve faaliyetleri hakkında yazılan birçok kitaplar ve etütler de her ikisini müşterek olarak mütalâa etmiştir. Bu bir kardeşlik çerçevesini de aşan yakın alâka, insanlığa hizmet edenlerin müşterek kardeşliğinden ileri gelse yeridir. Biz de, Louis Lumière'in ölümü üzerine kaleme aldığımız bu kısa etütte, Auguste ile Louis'yi, medeniyet zincirinin kopmaz iki baklası addederek birlikte mütalâa ediyoruz.

Auguste 19 ekim 1862 de, Louis ise 5 ekim 1864 te Fransa'nın Besançon şehrinde dünyaya geldiler. Babaları Antoine Lumière, orada fotoğrafçılık yapan, fakat 1870 Alman - Fransız Harbinden sonra Lyon'a gelip yerleşen bir sanat adamıdır. Antoine Lumière Paris'te resim tahsil etmiş ve 1860 ta Besançon'a gelerek küçük ve mütevazı bir fotoğrafhane açmıştı. Babalariyle birlikte küçük yaşta Lyon'a göç eden Lumière Kardeşler, orada neşeli bir çocukluk hayatı süremediler. Louis'nin devamlı olarak mustariboldüğu bir baş ağrısı kendisini okuldan alıkoyuyordu. Bu hal on dört yaşına kadar devam etti. Buna rağmen okumaktan geri kalmıyor, babasının sanatiyle meşgul oluyor ve sıhhatinin müsaade ettiği fâsılalarda ilkokula da devam ediyordu. On dört yaşında iken kardeşi ile birlikte La Martinière okuluna devama başladı. Burası kimya da dahil olduğu halde fen derslerini teferruatiyle öğreten bir teknik okuldu. Louis daima en başarılı öğrenci oldu ve 1880 de Martin mükâfatını kazanarak mezun oldu.

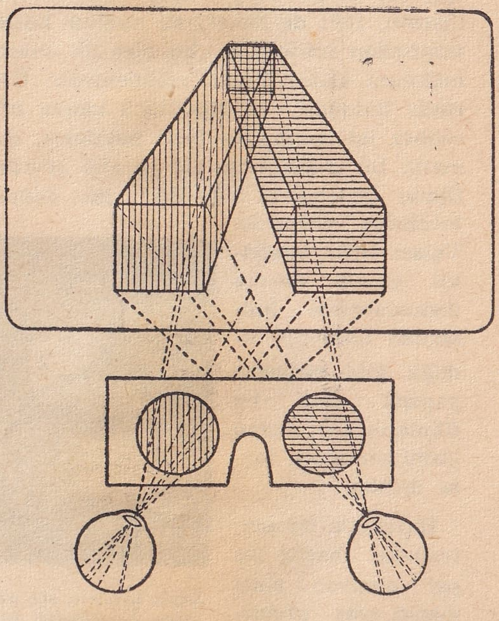
Okuldan ayrıldıktan sonra Louis, babasının yanında çalışmak istedi, küçük atelyenin bir köşesini ona ayırdılar. Orada aletlerini kurmuş ve hattâ fotoğrafçılığa büyük tesirleri olan kimya denemelerinin ilklerini de o sakin köşede tekrarlamıştır. Burası her istenileni el altında bulunduran mükemmel bir lâboratuvar değil, pek mütevazı bir köşe idi. Lumière hattâ hassas bir teraziye sahip bulunmadığından, komşuları olan bir eczacının dükkânından istifade etmek mecburiyetinde kalmıştır. İlk buluşu on beş yaşına raslar; bu, çok hassas ve daha süratli netice veren bir emülsiyonun hazırlanmasıdır. Bu başarılar, fotografçılık âleminde büyük bir şöhret sağlamış olan Lumière fabrikalarının kurulmasında ilk adımı teşkil etti. Nitekim Baba Lumière ve Lumière Kardeşler 1888 de jelâtino bromür darjanlı fotoğraf camı imal eden ilk Fransız fabrikasını kurdular. Fakat küçük Lumière'in elinde lâboratuvarda çok iyi neticeler veren bu yeni emülsiyon, ticaret âlemine çıkınca hemen tutunamadı. İflâs kaçınılmaz bir hal almıştı, bütün aileyi bir cesaretsizlik dalgası sarmıştı. Bu çetin durumu, daha sonraları bir Fransız muharririne Louis Lumière şöyle hikâye etmektedir: "Her gün öğleden sonraları fâsıla vermeden emülsiyonları hazırlamıya başlıyordum, gecenin onuna kadar işim bitiyordu, sonra onları kurumıya bırakıyordum. Sabahın beşinde kalkıyor ve onları birer birer plâkların üzerine sürmiye başlıyordum ve böylece günde on yedi saat çalışarak yüz kırk düzine plâk hazırlıyabiliyordum. Bu, öğleden sonra üçe dörde kadar el tutuyordu. Sonra tekrar emülsiyonları hazırlamıya başlıyordum. Erkek ve kız kardeşlerim plâkları işlemek için seferber olmuşlardı. Bütün aile bu işin başındaydık. Bu çetin çalışma üç yıl devam etti. Daha sonra, ticaret âleminde mavi etiketleriyle pek rağbet gören plâkların hazırlanmasını temin eden yeni bir

Lumière'lerin ilk sinema afişlerinden biri (1895)

emülsiyon formülü buldum ve böylece muvaffakıyetin eşiğinden adımımızı atmış olduk". O zamana kadar Fransa, fotograf camı ihtiyacını dışardan ve bilhassa Belçikadan karşılayordu. Başlangıçta günde elli altmış düzine fotograf camı imal edecek kadar mütevazı olan "Lumière" fabrikası, bu yeni buluş sayesinde genişledi. Montplaisir mahallesinde geniş sahalar kapladı ve piyasaya her yıl her boydan iki buçuk milyon düzine cam çıkaran bir fabrika oldu. "Antoine Lumière ve Oğulları" adını taşıyan bu fabrikada 900 işçi çalışıyordu. Kısa bir zamanda bütün müterakim borçlar ödenmiş ve iki kardeş de, salim kafa ile kendi sahalarında çalışacak bir imkân elde etmişlerdi. Böylece fotoğrafçılık kimyası üzerine yaptıkları araştırmalar neticesinde 1885 ten 1895 e kadar 17 ihtira beratı almıya muvaffak oldular.

Lumière Kardeşler fotograf camı imali

Louis Lumière'in icatlarından mücessem filmin esas prensip şeması: Ufki taramalar yeşili, şakuli taramalar da kırmızı rengi göstermektedir.

işine ilk önce nitrat darjanlı, jelâtino bromürlü fotograf kâğıtları ve fotografçılıkta kullanılan çeşitli eczalar imalini, sonra da (1901 de) V. Planchon adlı bir mühendisin bilgili idaresinde işliyen hususi bir fabrikada fotograf filmi imalini ilâve ettiler. Muhtelif fabrikalarının dahilî işlerini geniş bir insaniyetseverlik zihniyetiyle düzenliyen kardeşler, fizik ve kimya bilgilerinin tatbikatı sahasına giren dikkate değer bir gayret gösterdiler. Fotografçılığı, terakkinin yeni yollarına sokan birçok keşifler, bu iki kardeşin lâboratuvarlarından çıktı. Bu faaliyetlerinin neticesinde, iki kardeş, gerek yalnız başlarına ve gerek diğer bilginlerle birlikte Fen Akademisine, Paris Kimya Cemiyetine, Fotografçılık Cemiyetine ilh. ehemmiyetli tebliğlerde bulundular. Bunların arasında 1891 de Fotografçılık Cemiyetine sunulan "fotograf plâğındaki gizli hayali develope etmiye elverişli aromatik sınıftan indirgen cisimler" hakkındaki tebliğ ile bunu takibedenleri bilhassa zikretmek gerektir. Bu tebliğler bir sürü yeni veya özellikleri o zamana kadar meçhul kalmış (belirtici, zayıflatıcı, kuvvetlendirici, sodyum hiposülfiti çıkarmayı kolaylaştırıcı, renk verici ilh.) eczaları öğretmiş ve bunların tatbikı fotografçılık tekniğinin gelişmesine geniş ölçüde yardım etmiştir. Onlar çalışmalarını fizyoloji ve tedavi sahalarına kadar götürdüler ve "cryogénine", "hermophényl" ve "hémoplase" gibi yeni ilâçlar bu çalışmaların mahsulü oldu (Daha çocuklukta aynı yol üzerinde yürüyen iki kardeşten Louis, tahsil çağlarını müteakip kendini kimyaya, fotografçılığa, fiziğin optik bahsine vermişti. Auguste ise aynı derecede fotografçılığa karşı bir meyil duymakla beraber,

kendisini bakaloryaya hazırlıyan bir tıp talebesinin tesiriyle biyoloji ile meşgul olmayı kendine bir başka iştigal sahası yapmıştı).

S i n e m a n ı n i c a d ı: Bir gün Louis Lumière, Paris bulvarlarında avare avare dolaşıyordu. Bir "kinétoscope" un önünde durdu. Bu, içerisine bakılmak için iki deliği havi küçük bir kutudan ibaretti. 1891 de Amerikalı meşhur Edison tarafından icadedilen bu alet ilk sinema makinesi olarak kabul edilmektedir. Üzerinde bulunan ve büyültücü camla mücehhez iki deliğinden içeri bakılınca, otomatik bir mekanizma ile süratle çevrilen filmin müteharrik sahneleri göz önünde tecessüm ediyordu. Uçları tıpkı bugünkü çocuk sinema makinelerinde kullanılan filmlerde olduğu gibi birbirine yapışık olan bu filmlerin en uzunu yirmi metreden fazla değildi.

Louis Lumière, son günlerinde icadettiği bir gözlüğü incelerken

Hareketin bir sentezinden başka bir şey olmıyan sinemanın esas prensipi daha 1832 yılında ortaya konmuştu. Belçikalı kimya bilgini Joseph Plateau "phénakistiscope" adını taktığı bir alet icadetmişti. 1834 te Hœrner bu alete şakuli bir mihver etrafında dönen bir silindir şeklini verdi. Bu haliyle "zootrope" adını alan bu alet, iç tarafına hareketleri dekompoze edilmiş müteharrik bir eşyanın resimleri çizilmiş, üzeri delikli bir silindirden ibaretti. Bu silindir muayyen bir süratle çevrilirken yarıklardan bakıldığı zaman karşı tarafa tesadüf eden resimler hareket ediyor gibi gözüküyordu. 1852 de Jules Duboscq el ile çizilmiş bu resimler yerine enstantane fotograflar koydu. Bu tarihten sonra 1853 te Avusturyalı Franz von Uchatius "stéréoscope" adlı başka bir alet icadetmişti. Bu, müteharrik resimlerin beyaz bir perdeye aksettirilmesini temin edebilmişti. Fakat bu icatlar son derece dikkat çekici olmakla beraber ancak ressamlar tarafından ustalıkla çizilmiş birtakım resimleri harekete getirmekten ibaret kalıyordu. Zira fotograf henüz icadedilmemişti. Nihayet 1870 te Heyf fotografla çekilmiş müteharrik resimleri projeksiyonla göstermiye muvaffak oldu. Fotografın icadından sonra bir cismin hareketinin muhtelif safhaları sahih olarak analiz edilebildi. Bu suretle sinemanın icadı için müsait bir zemin temin edilebildi. Amerikalı Edison'un "kinétoscope" u bu müsait zemin üzerine meydana gelmişti.

22 mart 1895 te bu yeni icat, sinema, Société d'Encouragement'da seçkin bir âlim topluluğu karşısına çıktı. İlimler Akademisi başkanı M. Mascart toplantıya başkanlık ediyordu. 10 haziran 1895 te Louis Lumière aynı gösteriyi, Lyon'da, Fransa Fotografçılık Cemiyeti kongresi âzalarının önünde tekrarladı. Bu temsilde, kongreye gelenlerin Neuville'de yaptıkları bir gezinti de filme alınarak gösterilmişti. Hattâ kongreye iştirak edenlerden Lyon Fotograf Kulübü başkanı M. Lagrange ile kongreye başkanlık eden ve Enstitü'de âza bulunan meşhur astronom Janssen arasında geçen bir konuşma da filme alınmıştı. Böylece medeniyet âleminde ilk defa olarak iki bilgin, kendilerini, bir perde üzerinde konuşurken görüyorlardı. Bunun, kongre âzalarının üzerinde ne gibi bir yıldırım tesiri yaptığı kolayca takdir edilebilir. 16 kasımda Sorbonne'da bir hususi seans daha verildi.

28 aralık 1895 te halka mahsus ilk gösteri Paris'te yapıldı. Bu, Capucines bulvarında bir kahvehanenin altında küçük bir salonda oluyordu. Yirmişer dakikalık seanslarda, her biri birkaç dakika süren on küçük şerit gösterilmekte idi. Duhuliye bir franktı. İlk temsilde 35 frank gibi pek cüzi bir tahsilât mümkün olmuştu. Fakat birkaç gün içinde küçük salon gelen seyircileri almaz bir hale geldi. Yaya kaldırımına taşan meraklılar dakikalarca sıra bekliyorlardı. Üç hafta sonra Lumière Kardeşler günde iki üç bin frank kazanmıya başladılar. Filmin senaryoları bizzat Louis Lumière tarafından tertibedilmişti. Bunlardan birinde kahvaltı yapan küçük bir bebek görünüyordu ki, küçük artist Louis Lumière'in kendi kızı idi. Bir tanesinde de bahçe sulayan bir bahçevanın, borusuna ayağı takılarak ıslanmasını gösteriyordu ki, bahçevan Lumière'lerin kendi bahçevanları idi. Diğer filmler "Lyon'da Borsa Meydanı", "Bir Uçma Dersi", "Demirciler", "Balık Avlıyan Bebek", "Bir Yangın" adlarını taşıyordu. Yirmi dakika içinde seyirciler hayretten hayrete düşüyorlar ve dışarı çıktıklarında hayatlarında ilk defa böyle bir şey gördüklerini etrafa yayıyorlardı. Gözbağcılıktan ve büyücülükten dem vuranlar da vardı. Artık bütün Paris bulvarlarında günün mevzuu bu sihirli aletti. Bu şaşkınlık günlerinden otuz otuz beş yıl sonra bir Alman teknisyeni, Andor Kraszna - Karuss şunları yazıyordu: "Açıl susam açıl diyen Louis Lumière'dir ve böylece bütün bir cihanın gözleri önünde sinemanın yeni âlemini o serdi. Lumière'in icadı insanlık için baha biçilmez bir devir oldu. 1894 yılında Lumière'in aletine vermiş olduğu isim bugün bütün milletlerin sözlüklerinde, milletlerarası medeniyetin en kuvvetli faktörüdür".

Bütün dünyanın alâkası bu yeni icat üzerinde toplanmıştı. Kırallar ve prensler bu temsillerin hususi seanslar halinde kendilerine gösterilmesi için ricalarda bulunuyorlardı. Fransa'da ve bütün Avrupada ve Amerika'da sinema aynı coşkunlukla karşılandı. Amerika Birleşik Devletlerine sinemayı ilk defa sokan A. Premio, hâtıralarını anlatırken, "Fransa'da ve Avrupa'da sinemanın en coşkun alâka ile karşılandığı söylenirken Amerika'dakini hangi kelime ile anlatayım? diyor, sinema ilk olarak New York'ta Kleith's tiyatrolarının salonlarından birinde gösterildiği zaman bu bir zafer olmuştu. Chicago'daki halkın tehacümü de öyle. Olup biteni lâyıkı veçhile anlatabilmek için ancak o anı yaşamak lâzımdır". 1900 Paris Sergisine konan sinema seansları alâkanın gittikçe büyümesini temine yaradı. Bu 16 metre yüksekliğinde ve 20 metre genişliğinde bir perde üzerine akseden sinemayı seyretmek için halk, uzun kuyruklar yapıp saatlerce sıra bekliyordu. Bu geniş alâkayı ne Louis Lumière, ne de müessesesi ticari mânada istismar etmeyi düşünmedi. Bunun sebebini kendisi şöyle anlatıyor: "Emülsiyonlar ve fotograf aletleri üzerindeki araştırmalarım beni kendilerine cezbetmişti. Sinemanın yolunda yürümek için mizansen ve dekor için büyük masraflar yapmak, artistler angaje etmek, senaryo yazmak, kendimi bir emprezaryo haline getirmek lâzımdı. Benim bunlar için zamanım yoktu, ben bu iş için yaratılmamıştım."

Louis Lumière ve kendisiyle birlikte çalışan on altı yaşındaki torunu

Louis Lumière'in doymak bilmez bir susuzlukla çalıştığı lâboratuvarında icatları birbirini takibetti. Aldığı muhtelif ihtira beratları fiziğin optik ve ses bahsinin emsalsiz denecek derecede kıymetli pratik örnekleridir. Fotografçılık kimyası, çinkografhk da ona çok şey borçludur. İlimler Akademisine, Âlimler Birliğine, kongrelere birçok ehemmiyetli tebliğlerde bulundu. Birinci Dünya Savaşında, masrafı kendi hesabına yüz yataklı bir hastane açtığı gibi, yaptığı suni el sayesinde günlük hizmetlerini görebilen sakat erkeklerin sayısını 5.000 e çıkardı.

Louis Lumière en nihayet mücessem sinemayı icadederek keşiflerinin zirvesine ulaştı. İstanbul sinemalarından birinde de bir örnek olmak üzere gösterilen canlı filmi o zaman seyretmiş olanlarımız hâdisenin ehemmiyetini şimdi de takdir ederler.

1919 da İlimler Akademisine âza seçildi. Légion d'Honneur nişanının "comandeur" rütbesini haizdi. Kendisine birçok ilim cemiyetlerinin fahrî âzalıkları, doktorluklar, nişanlar ve mükâfatlar tevcih edilmişti. Hayatının son yıllarını Neuilly'deki malikânesinde hususi lâboratuvarında tetkiklerle geçirmiştir. 6 haziran 1948 de 86 yaşında hayata gözlerini yuman Louis Lumière insanlığa gerçek mânasiyle hizmet etmek istiyen idealist Türk gençleri için çalışkanlığı, gayreti, feragati ve insanlık sevgisiyle mükemmel bir örnek, medeniyet tarihi için de Gutenberg,

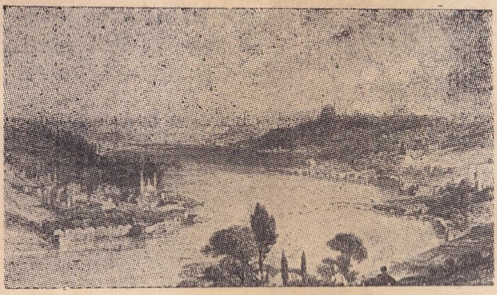
Pasteur, Koch, Edison ve Marconi gibi eşsiz bir şahsiyettir.

Kısa bibliyografya: Maurice Bessy - Lo Duca; Louis Lumière, İnventeur. André Boll; Le Cinéma et son Histoire. Lo Duca; Technique du Cinéma. Lo Duca; Histoire du Cinéma. Le Mois, sayı 39. Ar, sayı 2 (1938), Sinema Tarihi (K. Erol). Ülkü, sayı 60 (1944, Canlı Resimlerin Yeni Tekniği (Celâl Saraç ve Necdet Açanat).

(H. Sepetçioğlu)

MİNARE — Selçuk ve Osmanlı devirlerinde Türk mimarları, İslâmları namaza çağıran ezanın okunma ve işittirilme yeri olan minarelere büyük ehemmiyet vermişler, hattâ çok defalar onları asıl mâbedin üstünde tutmuşlardır. Bu suretle Türk mimarisinde minare, hemen umumiyetle, başlı başına bir eser mahiyeti kazanmıştır.

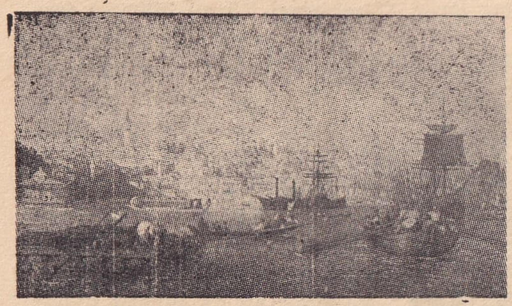
Minare, mimari bakımdan, temelden yukarı dört

İstanbul ufukları minarelerle doludur

bölüme ayrılır: 1) Kaide; 2) Gövde; 3) Şerefe; 4) Petek. Bunlardan sonra gelen külâh kısmı minarenin asıl bünyesinden sayılmamaktadır.

Kaideler: Minare kaidesi temel üstünde genişçe bir saha kaplıyarak başlar ve lâzım gelen yüksekliği bulduktan sonra daha dar çaplı olan gövdeyle birleşir. Kaideler dört veya daha çok yüzlüdür. Gövde ile birleşmesi, istalâğmitlerin ve diğer geometrik süslerin kuvvetli ve hareketli desen oyunlarına sahne olur. Kaidelerin yüzleri de muhtelif tezyinatla süslenir. Kaideler, Selçukilerde çokluk binanın cephe kısımlarından gibi gösterilmiş, yahut da beden duvarı içinde gizli bırakılarak binanın saçağı hizasından birdenbire minare gövdesi yükseltilmiştir. Osmanoğulları bu tarzı Onbeşinci Yüzyılın yarısına kadar devam ettirdikten

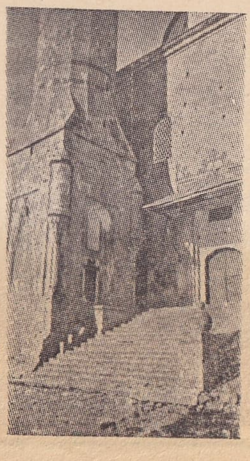
Minaresiz İstanbul güzel olamaz

sonra, beden duvarına kısmen yapışık veya tamamiyle ayrı, fakat mutlaka zeminden müstakil olarak başlıyan kaide tarzını kabul etmişlerdir. İlk iki devrenin minare kaidelerine örnek olarak şunları sayabiliriz: a) Sivasta Gökmedrese ile Çifteminare adı verilmiş olan Darülhadis'in minare kaideleri (Selçuk tarzı, Onüçüncü Yüzyıl); b) Bursada Orhan, Birinci Mu-

En çok minareli cami: Sultanahmet

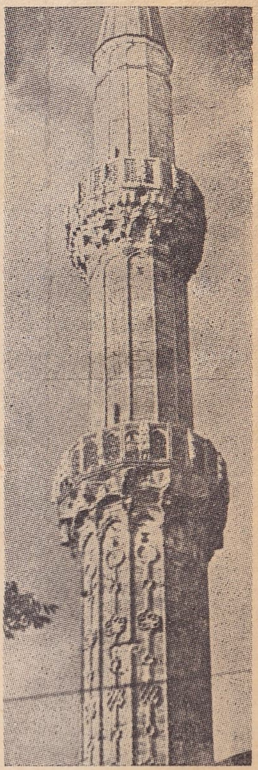
rat, Çelebi Mehmet, İkinci Murat camileri minareleri, Edirne'de Eskicami'nin ilk minare ve Muradiye camisi minare kaideleri (Osmanlı mimarisinde Selçuk tarzının devamı; Onbeşinci Yüzyıl). Bununla beraber, şunu da kaydedelim ki, Selçuk eserleri arasında da, ayrı ve müstakil kaideli birkaç minareye raslanmaktadır. Bunların başlıcaları Amasya'da Burmalıminare ve Konya Ereğlisi'nde Ulucami minareleridir. Gerek Selçuk ve gerek Osmanlı mimarisinde minarelerin gövdeleri tuğladan dahi olsa, kaideleri mutlaka kesme taştandır. Minare kaidelerinin tamamiyle müstakil tarzında, Koca Sinan'ın bunları bâzı defa kontrfor (contre-fort) olarak çalıştırdığı da görülmektedir.

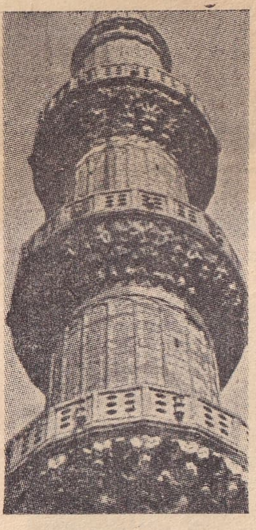
Bir minare kaidesi

Gövdeler: Minare gövdeleri, Selçukilerde, çokluk tuğladan yapılmıştır. Bâzı ehemmiyetli minarelerin cepheye gelecek yüzleri som mozayik olarak, yani muhtelif renkte sırlı ve tabii renkte sırsız tuğlalarla çeşitli süsler meydana getirilerek işlenmiştir. Bunlar, bu tarz işlemeciliğin üstadı olan Selçuk sanatkârlarının birer şaheseridir. Konya, Sivas ve Erzurumda bu minare gövdelerinin en güzel örnekleri görülebilir. Selçuk minare gövdelerinin kesme taştan olanları çok kere şerefe altından, bâzan da yer yer bilezikler süslüdür. Mermer veya o mukavemette açık renkli taşlardan olan bu bilezikler çok defa alçak kabartma yazı veya süslerle işlenmiştir. Osmanoğullarının Onbeşinci Yüzyıla kadar süren sanat tarihinde ne mimari, ne de tezyinat bakımından ehemmiyetli bir minare görülememektedir. Fakat Onbeşinci Yüzyılda (M. 1437; H. 841) Edirne'de Üçşerefeli cami minarelerinin yapılışı, Türk minareciliğinde inkılâba doğru ehemmiyetli bir atlayıştır. Bu caminin değişik yüksekliklerde ve değişik şekillerde yapılmış dört minaresi, bugünün terakkileri arasında, kesme taş işçiliğinin bir şaheseri olarak yaşamaktadır.

Bu minarelerin Türk mimarisine getirdiği yenilikler şunlar olmuştur: 1) Türk tarihinde minare yüksekliği ilk defa 67,72 metreye çıkmış ve dünyanın en yüksek minaresi bu rekoru 127 yıl muhafaza ettikten sonra dünya şampiyonluğunu 1574 te Sinan'ın Edirne'deki Selimiye minarelerine bırakmıştır. 2) Türk tarihinde ilk defa bir minarede üç şerefe yapılmış ve ondan sonradır ki, en mühim camilerde üç şerefeli minareler görülmiye başlamıştır. 3) İlk defa olarak bir camide minare sayısı dörde çıkarılmıştır. 4) Minare gövdesinin dış cidarları ayrıca yarım metre kalınlığında porfir karışık bir taş kaplama tabakasiyle süslenmiştir. 5) Her üç şerefeye bir minare gövdesi içinden ayrı ayrı yollar yapılmış ve bu yüksek ustalığı Koca Sinan gene 127 yıl sonra Edirne'deki Selimiye minarelerinin yalnız ikisinde tekrarlamıştır. 6) Dört minarenin her biri ötekilere benzemiyen ayrı ayrı desen ve işçiliklerle meydana gelmiş ve kesme taş işçiliğinin tersim ve tatbik sahalarında bugüne kadar eşsiz kalmıştır. Ve bu minarelerdeki kesme taş işçiliğinin belirttiği harikulâde zenginlikten sonradır ki, Türk sanatkârları tuğla minareyi bırakıp kesme taşa geçmişlerdir. Ne yazık ki, Üçşerefeli caminin kudretli ve büyük inkılâpçı mimarı bizce meçhuldür. Türk minareciliğinde gelişen kesme taş mimarisi zevki dış satıhlarda hareket ve süs ihtiyacını şakuli çubuklar, oluklar veya alçak kabartma ornımanların gölge sertlikleriyle sağlamış, renk ihtiyacı da ya Üçşerefelide olduğu gibi renkli taşlarla kaplama yapılarak veya İstanbulda Beyazıt minaresindeki gibi gövde satıhları oyulmak suretiyle renkli taşlar gömülerek tatmin edilmiştir.

Bir minarenin gövde, şerefe ve petek kısımları

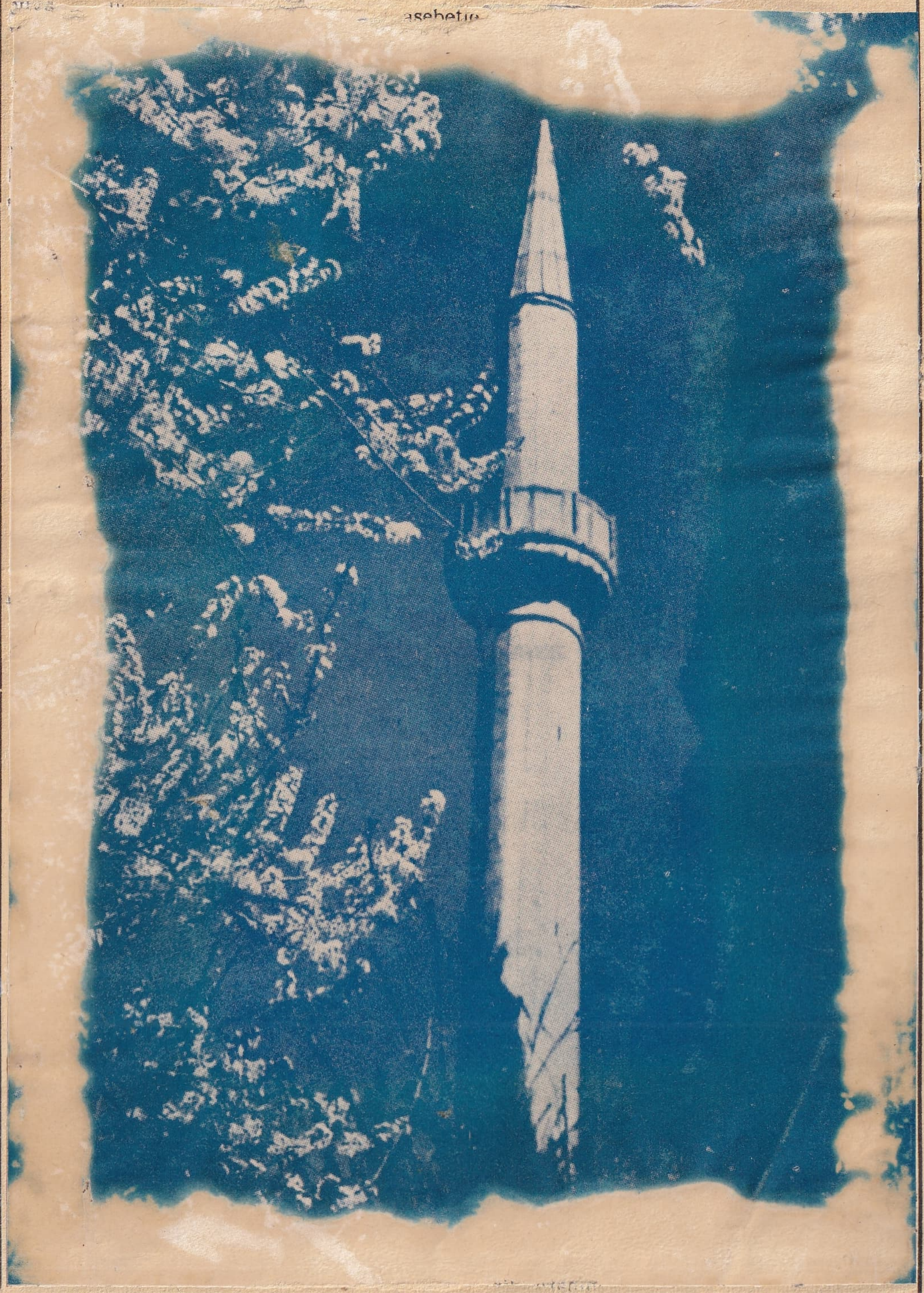

Yenicaminin şerefeleri

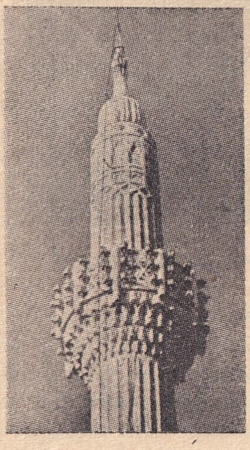
Şerefe: Şerefeler, ezan okuma yerleridir. Şerefe, müezzinlerin rahatça dolaşabilecekleri bir sahanlıktır ve minare gövdesinden dışarı taşırılmış dairevi bir çıkıntıdır. Selçukiler şerefe ile gövde arasındaki ufki boşluğu ve gövdeden gezinti yerine kadar olan muayyen bir yüksekliği istalâktitler ve sırlı ve renkli tuğlalarla

işlemişlerdir. Her bakımdan birer şaheser vasfını taşıyan Osmanlı şerefeleri ise yekpare levhalara dekupaj işli pek zarif **k o r k u l u k l a r**la tamamlanmıştır.

P e t e k : Petek kısmının başlıca rolü, minarelerin siluetini tamamlamak ve güzelleştirmektir. Petek, tek şerefeli minarelerde şerefenin, müteaddit şerefeli minarelerde en üst şerefenin üstündeki kısımdır. Petekler, minare gövdelerinin mimari tarzına, desenine ve yapı malzemesine tabi olarak inşa edilir; içleri boştur, basamaksızdır; tamircinin içeriden çıkabilmesi için külâh merkezinden yani minarenin mihver noktasına dikilmiş olan ahşap direğe çakılmış çiviler vardır. Peteğin şerefeye Kıble tarafından küçük bir kapısı vardır. Petek minareye ait ufak tefek eşya için dolap gibi de kullanılır. Çok şerefeli minarelerde gövde her şerefeden sonra ortalama 20 santimetre çapında küçüldüğü gibi, petek kısmı da bu küçülme kaidesine tabidir.

K ü l â h : Külâhı, mimari bakımdan, minarenin asıl bünyesinden saymamalarının sebebi şudur: Petek kısmının üst kaidesini teşkil eden silmeye kadar olan minare bünyesi taştır ve minarelerin bütün mimari hususiyetleri bu bünyededir. Halbuki silmeden sonra gelen külâhlar ise ahşaptır, yükseklikleri muayyen değildir, her zaman **d e ğ i ş e b i l i r**. Nitekim şiddetli kasırgalar yüzünden birçok minarelerin külâhları vakit vakit değişmiştir. Selçukiler külâh yapmazlar ve peteği örülmüş küçük bir kubbe ile tamamlarlardı. Yurdumuzdaki Selçuk minarelerinin muhtelif depremler yüzünden yıkılan petekleri, Osmanlılar tarafından külâhlı olarak yeniden yapılmışlardır. Osmanlıların, minare siluetini süsliyen bir kısım olarak yaptıkları külâhlar ahşap sivri bir mahruttur, kurşun levhalarla örtülerek uçlarına bakırdan bir alem yerleştirilmiştir. Onsekizinci Yüzyılda klâsik Türk mimarisi inhitata uğradıktan sonra bâzı mühim binalarda külâh yerine kesme taştan muhtelif profiller almış kısımlar yapılarak uçları birer âlemle tamamlanmıştır.

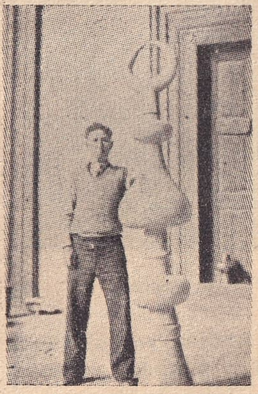
Valide camisinin şerefe ve peteği

Y ü k s e k l i k : Bendimizi süsliyen ve en ehemmiyetlileri başta olmak üzere belli başlı minarelerimizin yükseklik, kalınlık ve şerefelerinin durumlarını gösteren grafik gözden geçirilirse görülür ki, minare yüksekliğinde Edirne'deki Selimiye birinci, Edirne'deki Üçşerefeli ikinci, İstanbul'daki Süleymaniye üçüncü gelmektedir. Bunları da İstanbul'daki Ayasofya, Edirne'deki İkinci Bayezit, İstanbul'da Şehzade camileri takibetmektedir.

K a l ı n l ı k : Kalınlıktan maksat, gövdenin en kalın yerindeki ufki maktaın teşkil ettiği dairenin **k u t r u d u r**. Bahis mevzuu ettiğimiz grafikte görüleceği üzere minarelerimiz arasında kalınlıkta birinci dereceyi Edirne'deki Üçşerefeli caminin büyük minaresi, ikinci dereceyi Ayasofya'nın kalın minareleri almaktadır. Üçşerefeli'de çap 5,08, Ayasofya'da 4,77 metredir. Bunlardan sonra grafikte 4 metre ile Süleymaniye, 3,80 metre ile Selimiye, 3,25 ile İkinci Bayezit, 2,90 ile Şehzade gelir. Şunu kaydedelim ki, bir minarenin kalınlık ve inceliğine çok defa sanat ve estetik hâkimdir.

C a m i l e r i m i z d e m i n a r e, m i n a r e l e r i m i z d e ş e r e f e s a y ı s ı : Selçukilerde bir binada en çok iki minare yapılmıştır. Osmanlılarda ise minare sayısı bir, iki, dört veya altı olmuştur. Edirne'de Üçşerefeli, İstanbul'da Süleymaniye, Edirne'de Selimiye dörder minareli, yalnız İstanbulda Sultanahmet camisi altı minarelidir. Bir minarede şerefe sayısına gelince Selçukilerde bu, ikiden fazlaya çıkmamış, Osmanlılarda ise üçe çıkarılmıştır.

M i m a r i b a k ı m d a n m i n a r e l e r i m i z : Türk minareciliğinin en parlak ve en asîl devri, Onbeşinci Yüzyıldan başlıyarak Onyedinci Yüzyıla kadar sürer. Onsekizinci Yüzyıl bilhassa tezyinat ve hendesî taksimat bakımından bir inhitat devridir. Ondokuzuncu Yüzyılda ise, memlekete gelen yabancı mimarlarla yerli kalfalar birbirleriyle yarışırcasına değersiz ve zevksiz minareler yapmaktan çekinmemişlerdir. Bu devirde, herhangi bir tamirat işi bile tahrip şeklinde tecelli etmiş bir cehalet örneğidir.

Bir alemin insan boyu ile mukayesesi (Yenicami)

Bâzı hususiyetler: Dünyada eşsiz bir sanat hârikası olan Edirne'deki Selimiye camisinin minareleri 3,80 metre gibi daracık çapta bir dairenin teşkil ettiği bir gövde ile 70,89 metreye yükselmiştir. Bu çaptaki minare, masif ve yekpare bir sütun değildir. Yontma binlerce taş parçasının birbirine kenetlendirilmesiyle meydana getirilmiş olup içi boş ve üç şerefeye ayrı ayrı çıkan üç merdiveni ihtiva etmektedir. Bu minareler dört yüz yıla yakın bir zamandanberi tabiatın en sert tahrip sademelerine göğüs gererek bugün yapılmış gibi sapasağlam durmaktadır.

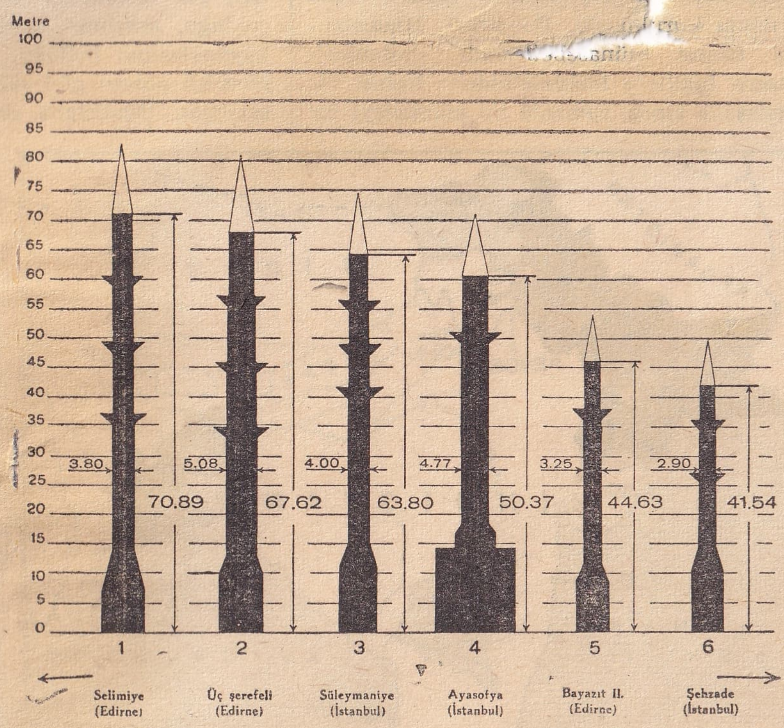
Dört veya sekiz köşeli olarak yapılmış minarelerimiz ya doğrudan doğruya Arap stilinde veya Arap mimarisinin tesiri altında yapılmıştır. Adana'daki Ulucami ile Diyarbakır'daki Şeyhmuhtar camisi bu kabildendir.

Gövde ve peteği burmalı şekilde yapılmış bir minare

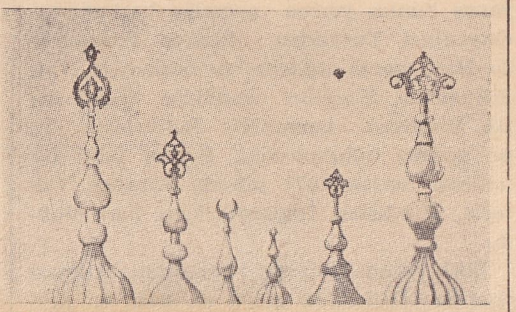
Çok yüzlü Türk minarelerinde bu yüzler girintili çıkıntılı silmelerle, yani çubuklar ve oluklarla şakuli hatlar teşkil ederek yükselirler. Edirne'deki Selimiye minareleriyle İstanbul'da Ayasofya'nın Üçüncü Ahmet çeşmesi yanındaki minaresi bunun en güzel örnekleridir.

Bazan minare yüzlerinin birleştiği köşelerden şakulen yükselen çizgilerin gölgelerini sertleştirmek üzere bu yüzler, köşeler sabit bırakılarak, bir kavis şeklinde minarenin gövdesine doğru içeri alınmıştır. Buna örnek olarak da Edirne'deki İkinci Bayezit minareleri gösterilebilir.

En büyük minarelerden altısının boylarını ve kalınlıklarını gösteren şema

Başka bir şekil de gene daire merkezinden yapılan taksimata göre ve daire muhitine mümas olmak üzere plânda birtakım dairecikler resmedilerek minarenin dış sathında düz ve şakuli üstüvaneler meydana getirmek veyahut bu üstüvaneleri yılankavi bir yükselişle minare gövdesini bir ip büklümü şekline sokmaktır.

Minarelerin en ucuna konan alemlerden nümuneler

Bunun örnekleri de Amasya'daki Burmalıminare ile Edirne'deki Üçşerefeli'nin iki küçük minaresidir.

Minareciler: Minareciler Türk sanatkârlarının en cesur ve fedakârlarıdırlar. Bu çok güç işde çalışan ustaları daima tebcil gerektir. Türk minareciliği, mimarî tarihimizde çok kurban vermiş bir sanattır. Bugün için, minare inşa ve tamirinde çalışabilen birkaç ustamız kalmıştır. Dedelerinin sanatını öldürmemiye çalışan bu bir avuç korkusuz ve fedakâr insanı saygı ve sevgi ile anmak yerinde olur.

(Yüksek Mimar Sedat Çetintaş)

ONALTILARIN PARİS KONFERANSI — Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanı General Marshall'ın bundan bir yıl evvel Harvard Üniversitesinde söylediği bir nutukla ortaya attığı fikir, bugün artık gerçekleşmiş bulunmaktadır. Marshall Plânı diye isimlendirilen bu fikrin hulâsası şudur: (Bakınız: Marshall Plânı; Aylık Ansiklopedi, sayfa 1260) Avrupa harbden iktisaden perişan bir durumda çıkmıştır. Gerek siyasi ve gerek içtimai bakımlardan kendine gelebilmesi için iktisaden kalkınması elzemdir. Amerika Avrupaya yardıma hazırdır, ancak Avrupa memleketleri iktisadi bir anlaşma yaparlarsa ve işbirliğine başlarlarsa Amerikan yardımı daha müspet ve daha nafiz olabilir.

İşte bu güzel fikir derhal tatbik mevkiine konuldu. Avrupa memleketleri bu işin esaslarını hazırlamak üzere bir toplantıya çağırıldılar. Geçen eylûlde yapılan bu toplantıya Rusya ve Rus nüfuzu altında bulunan devletler iştirak etmiyeceklerini bildirdiler. Hattâ daha o zaman tamamiyle Demir Perde arkasına sürüklenmemiş olan Çekoslovakya dahi içindeki komünist elemanların ve Kremlin'in tesiri altında Marshall Plânına dahil olmıyacağını bildirdi. Bu iptidai görüşmede Marshall Plânına 16 devletin katılacağı anlaşıldı. Nihayet mart sonunda bu 16 devletin iştiraki ile Paris'te Avrupa iktisadi işbirliğinin esaslarını hazırlayacak konferans toplandı. Bu konferansa Türkiye de, Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak'ın başkanlığında on kişilik bir heyetle iştirak etti. 16 nisanda Paris'te imzalanan bu anlaşma ile 16 devlet Avrupa iktisadi işbirliği teşkilâtını kurdular. O zamandanberi çalışmakta olan muhtelif encümenler şimdi bu işbirliğinin esaslarını tespite çalışmaktadırlar. Bu çalışmalar neticesinde Avrupa memleketlerinin birbirlerini iktisaden tamamlamalarına, bir sürü mânilerin (döviz, gümrük gibi) kaldırılmalarına doğru gidilmek istenmektedir. Bu, madalyanın bir tarafıdır.

Amerika da Avrupaya yardım işlerini bu plâna göre tanzim etmiştir. Yani Avrupa devletlerinin birbirleri ile işbirliği yaparak kalkınmalarını Amerika da kur-

Marshall Plânı tatbikatına memur üç mühim sima: Soldan sağa Hoffman, Robert Lovett, John Taber ve sağdaki ayrı resim: Marshall Plânının Avrupa temsilcisi Averell Harriman.

duğu ekonomik işbirliği idaresi kanalı ile destekliyecektir. Bu teşkilâtın başına Amerikanın tanınmış iş adamlarından Studebaker Şirketi başkanı Hoffman getirilmiştir. Kongrenin Avrupaya yardım için tahsis ettiği meblâğ bu idare tarafından verilecek kararlara göre muhtelif mevzulara sarfedilecektir.

Şüphesiz General Marshall'ın ortaya attığı fikir bugün gayet hayırlı ve müspet bir şekilde inkişaf etmektedir. Bir taraftan on altı Avrupa memleketi arasındaki işbirliği içtimai bir kalkınmaya âmil olacak, hem de komünizme karşı bir set teşkil edecektir. Bu işbirliği ileride daha mütecanis bir siyasi birliğe dahi başlangıç olabilir.

(Altemur Kılıç)

PAKİSTAN — Hindistan'ın uzun yıllar boyunca bağımsızlık için yaptığı mücadele, nihayet, bağımsız iki Hint devletinin kurulması şeklinde mutlu bir sonuca vardı (Bakınız: Hindistan; Aylık Ansiklopedi, sayfa 620). Bu devletlerden biri, nüfusunun çoğunluğu Mecusî olan Hindistan devleti, ötekisi ise, nüfusunun ekseriyeti Müslüman olan Pakistan devletidir. Bugün 80 - 90 milyonluk bir kütleyi içine alan Pakistan Müslüman devleti hakkında esaslı bir fikir edinebilmemiz için, bu devletin doğuşunu hazırlıyan şartları, Hindistanla münasebet ve bağlarını, Hindistan içindeki tarihî, sosyal ve ekonomik mevkiini kısaca gözden geçirmek mecburiyetindeyiz.

B i r a z t a r i h : En eski medeniyetlerden birine sahip bulunan Hindistan, gerek arazisinin büyüklüğü, gerek nüfusunun çokluğu, gerekse tabii zenginlik kaynaklarının bolluğu bakımından tarihin her devrinde dünyanın dikkatini kendi üzerine çekmekten geri kalmamıştır. Hindistan bu yüzden tarih boyunca birçok istilâlara uğramış, yayılma yolunu tutan her millet, Hindistanın kapısını çalmaktan kendini alamamıştır. Tarihlerin kaydettiği büyük fatihlerden her biri, atını Ganj'ın sularında sulamış, Dârâ'ların, Büyük İskender'lerin orduları, yıllarca Hindistanı yağma etmekten usanmamışlardı.

Hindistan, Milâttan sonra Yedinci ve Sekizinci Yüzyıllar arasında Arapların istilâsına uğradı. Daha sonra Onuncu ve Onikinci Yüzyıllar arasında İslâm halifeleri Hindistana büyük bir ilgi göstermekten geri kalmadılar. Hindistanın kuzey bölgeleri 1220 yıllarında Cengiz Han'ın, 1389 - 1399 yılları arasında Timurlenk'in istilâsına uğradı.

Onbeşinci Yüzyıldan başlıyarak Avrupalılar da bu efsanevi diyara ilgi göstermiye başladılar. Hele dünyanın yuvarlaklığı anlaşıldıktan ve Ümitburnu bulunduktan sonra, Hindistanın klâsik ticaret yolları olan kervan yolları, tamamiyle bırakıldı. Bunun yerine daha kısa ve daha ucuz bir yol olan deniz yolları geçti. Hindistanla münasebet kuran ilk Avrupa devleti Portekiz oldu. Bu sıralarda yani, 1526 yıllarında Hindistan Babur Şah'ın istilâsına uğradı. Bu istilâ yıllarca sürdü. 1600 yılından itibaren İngilizler Hindistanla ilgilendiler. Hindistanın bir müstemleke haline gelmesinde büyük bir rolü olan "Doğu Hindistan Şirketi" 1600 yılında kurulmuştu. Bu şirket, Hindistanla ticaret münasebetlerinde bulunmak üzere İngiltere hükümetinden hususi bir müsaade almış, zamanla bu müsaadeyi bir imtiyaz, bir inhisar haline getirmiştir.

Bu devirde Hindistanın ekonomik hayatında en müessir devlet henüz daha Felemenk olmakla beraber, İngiltere yavaş yavaş bunun yerine geçmiye başlamıştır. Onyedinci Yüzyıldan itibaren Fransızlar da Hindistanla ilgilenmiye başladılar. Ondokuzuncu Yüzyılın ortalarına doğru artık Hindistan, tamamiyle İngilizlerin eline geçmiş bulunuyordu. Bunun tabii bir neticesi olarak 1877 yılında Kıraliçe Victoria, Hindistan İmparatoriçesi ilân olundu.

1869 yılında Süveyş kanalının açılması üzerine Hindistana giden en kısa, en kestirme deniz yolu bulunmuş oldu. Bu hal, Hindistanın müstemlekeleşmesi seyri üzerinde çok büyük bir tesir yaptı. Avrupa sanayileşme yolunda dev adımlarla ilerlerken, bir zamanlar en zengin medeniyete sahip bulunan Hindistan, tarihin kendisine yüklediği iptidai madde kaynağı ve satış pazarı rolüne sadık kalmak için boyuna geriledi.

H i n d i s t a n e k o n o m i s i : Hindistanın, ve bunun bir parçası olan Pakistanın bugünkü durumunu daha iyi anlıyabilmemiz için, iktisadi hayatına da kısa bir göz gezdirmek zorundayız. Hindistan, zirai mahiyet taşıyan büyük bir müstemlekedir. Hindistan millî gelirinin beşte dördü zirai mahsullerin, beşte biri sanayi mahsullerinin hissesine düşer. Hindistan, birçok toprak mahsulleri bakımından dünya ölçüsünde mühim bir mevki işgal etmektedir. Meselâ Hindistan, dünya pirinç istihsalâtının yüzde 60 ını, dünya çay istihsalâtının yüzde 40 ını, dünya pamuk istihsalâtının yüzde 15 ini, dünya Hint keneviri istihsalâtının yüzde 99 unu, dünya buğday istihsalâtının yüzde 8 ini temin etmektedir. Fakat bütün bunlara rağmen, Hindistan, hiçbir suretle iktisadi bakımdan ileri bir memleket sayılamaz. Nüfusun çokluğu, arazinin genişliği, tabii servet kaynaklarının bolluğu, iklimin fevkalâde elverişli olması gibi sübjektif ve objektif sebepler, Hindistana şimdikinden çok daha yüksek bir iktisadi seviye sağlıyabilirdi. Bunun böyle olmamasının sebeplerini, yani Hindistanın iktisadi geriliğinin sebeplerini, bu memleketin politik durumunda aramak lâzımdır. Uzun yıllar boyunca, en iptidai müstemleke kanunlariyle idare olunan Hindistan, her şeyden önce, geniş bir iptidai madde kaynağı ve zengin bir ihraç pazarı rolünü oynamakla mükellefti. İngiltere, bir iptidai madde veya bir gıda maddesi olarak muhtacolduğu pamuk, çay, pirinç, kauçuk, kenevir gibi maddeleri elde etmek gayesiyle, Hindistanda feodal bir rejimin sürüp gitmesinde menfaatli idi. Halbuki bu rejimin muhafazası, Hindistanda ziraatin gelişmesine büyük bir engel teşkil ediyordu. Hattâ iş yalnız bu kadarla da kalmıyordu.

Muhammed Ali Cinnah

Memleketin büyük bir kısmında hüküm süren derebeylik ve toprak köleliği rejiminin bir icabı olan kapalı ekonomi şekli, Hindistanın millî birliğini de durmadan baltalıyordu. Meselâ 1941 yılı istatistiklerine göre nüfusu 388.000.000 olan Hindistanda, bugün 225 dil kullanan 800 millet mevcudolduğunu dikkate alacak olursak, Hindistandaki ekonomik durumun, bu memleketin millî bünyesi ve birliği üze-

rinde ne menfi bir tesir yaptığı kolayca anlaşılır. Bu hal ayrıca Hindistanın umumi kültür seviyesi üzerinde de öldürücü bir tesir yapmaktan geri kalmıyordu. Bu halin ne korkunç bir mikyas aldığını anlıyabilmemiz için, Hindistan halkından yüzde 92 sinin okuma yazma bilmediğini; Bombay gibi büyük şehirlerde üç yaşına kadar olan çocuklar arasında ölüm nispe-

Ayrı bir Pakistan teşkili hakkında yapılan plebisitten bir sahne (okuma ve yazma bilmiyenlere parmak bastırılırken)

tinin binde 268; diğer bâzı kalabalık şehirlerde ise bu nispetin 290, hattâ 330 olduğunu söylemek kâfidir. Umumi olarak Hindistanda ortalama ölüm nispeti binde 25 tir. Halbuki Batı Avrupada bu nispet bunun yarısından da aşağıdır. 1881 yılında yapılan bir istatistiğe göre Hindistanda ortalama olarak insan ömrü 30 yıldı. Daha sonra bu rakam 23 e kadar düştü. Hint temsilcilerinin, Birleşmiş Milletler Kurulu İş Bürosuna verdikleri bir rakama göre Hindistanda daimî işsizler ordusunun sayısı kırk milyonu bulmaktadır. Hindistanın iktisadi geriliğini arttıran âmillerden biri de, Hint ekonomisindeki ecnebi sermayesidir. Hindistanda on üç milyar ropye olarak tahmin olunan ecnebi sermayesinin yüzde 99 u İngilizlerin hissesine düşmektedir. Geri kalan yüzde biri de Amerikalılarla Japonlara aitti.

Dünya savaşlarının tesiri: Bütün bu menfi âmillere rağmen, Hindistanda, bilhassa Birinci Dünya Savaşı sıralarında ve onu takibeden yirmi yıl (1919 - 1939) içinde sanayi bir hayli gelişti. Çünkü Birinci Dünya Savaşı devamınca, İngiltere ile Hindistan arasındaki normal münasebetler bozulmuş, İngiliz mallarından mahrum kalan Hindistan, birçok ihtiyaçlarını iç pazarlardan sağlamak zaruretinde kalmıştı. Bu hal, Hindistanda oldukça hızlı bir tempo ile, yerli bir sanayiin doğmasını sağladı. Öte yandan Yakın Doğu'da; Irak, Filistin ve Mısırdaki ordularının ihtiyacını temin zorunda bulunan İngiltere, yalnız dokuma, deri, gıda maddeleri sahasında değil, fakat makine sahasında da Hindistan sanayiine büyük siparişler vermek mecburiyetini duymuştu. Birinci Dünya Savaşını takibeden yıllarda Hindistanda geniş bir mahiyet alan millî kurtuluş hareketinin, tatbik ettiği birçok mücadele usulleri arasında, İngiliz mallarına boykot kararı vermesi de, Hindistanda yerli sanayiin gelişmesine başlı başına bir âmil oldu. İngiliz ithalât mallarından gümrük resmi alınmıya başlanması da, bu istikamette müessir olan kuvvetlerden biridir.

İkinci Dünya Savaşı, Hindistan sanayiinin gelişmesine büyük bir hız verdi. Harbin ilk yıllarında, Uzak ve Orta Doğu ile İngiltere arasındaki deniz yollarının kesilmesi; deniz taşıt vasıtalarının azalışı da, İngiltereyi Mısır, Trablus ve Uzak Doğu'daki ordularının ihtiyaçlarını o civardan sağlamak yollarına sevketti. Bu yerlerden biri Hindistandı. Hindistan, gerek kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmek, gerek İngiliz ordusunun ihtiyaçlarını sağlıyabilmek için, hızla sanayileşme yolunu tuttu. Bu yüzden Hindistanda kuvvetli bir harb sanayii bile kuruldu. Harbin ilk yıllarında, İngiltere ile Irak, Mısır ve Britanya dominyonlarının Hindistana yaptığı siparişler hesaba katılmazsa, yalnız Hindistan Hükümetinin Hint harb sanayiine verdiği siparişlerin tutarı otuz dört buçuk milyon İngiliz lirasını bulmuştu. Hulâsa İkinci Dünya Savaşı sonunda, Hindistanda, geniş ölçüde bir sanayi kurulması için gerekli olan bütün sübjektif ve objektif şartlar ortaya çıkmış bulunuyordu.

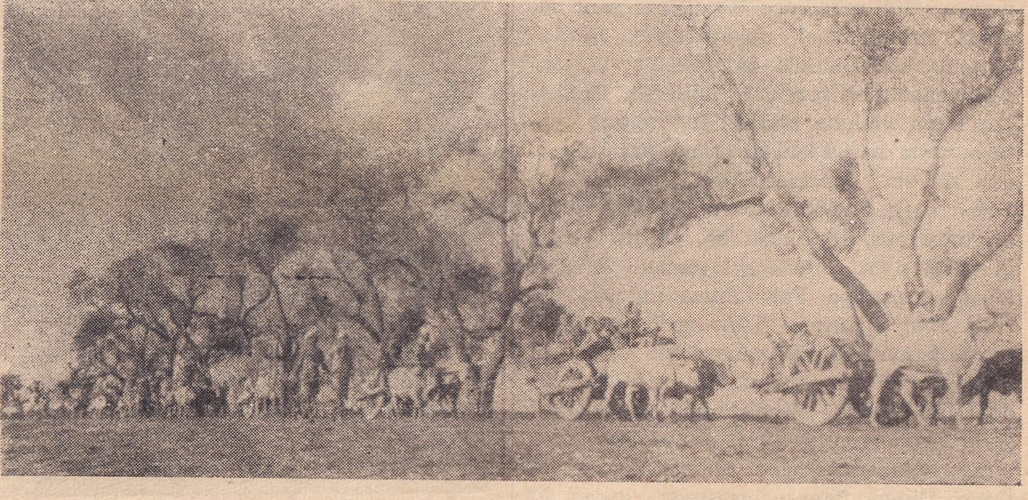
Siyasi gelişmeler: Hindistanın siyasi gelişmesine engel olan bütün bu menfi âmillere rağmen, objektif bâzı zaruretlerin tesiriyle Hindistanda kendi benliğini idrak etme şuuru, ilk defa olarak 1885 yılında, teşkilâtlı, siyasi bir kuvvet halinde kendini gösterdi. 1885 yılında Bombay'da toplanan binlerce Hint münevverinden mürekkep bir Kurucular Meclisi, Hindistan tarihinde ilk defa olmak üzere siyasi bir partinin kurulmasına karar verdi. Bu parti "Hint Millî Kongre Partisi" adını aldı. İkinci Dünya Savaşından önce âzası yedi milyonu bulan bu parti, bildiğimiz ve anladığımız mânada bir parti olmaktan çok uzaktı. Hindistan bağımsızlığına kayıtsız şartsız taraftar olan her siyasi teşekkül, her parti, her fert "Hint Millî Kongre Partisi" ne girebilirdi. Bunun içindir ki, Hint Millî Kongre Partisine, din, mezhep, milliyet farkı gözetmeksizin, Hindistanın bütün sosyal sınıflarını temsil eden partiler ve siyasi teşekküller girmişti. Nitekim bu partinin başına zaman zaman Gandhi gibi, Nehru gibi Mecusi liderler geçmiş, bazan da parti reisliği Kelâm Azâd gibi Müslüman liderlerin elinde bulunmuştur. "Hint Millî Kongre Partisi", Hindistanda siyasi şuurun teşekkülünde büyük bir rol oynamıştır. Fakat biraz yukarıda izah ettiğimiz üzere bu parti, Hindistanın bütün sosyal sınıflarını içine aldığı için zaman zaman,

Hür bir Pakistan devleti teşkili için yapılan tezahürlerden bir sahne

şu veya bu sınıfın temayüllerine aykırı düşen kararlar aldığı zaman, parti içinde hızipler meydana gelmiştir. Nitekim, partinin 1906 yılında toplanan kongresinde, İngilizlere karşı yapılacak mücadelede daha cezrî hareket edilmesini tavsiye edenler, Hindistanın tanınmış liderlerinden Tilak'ın idaresinde, Millî Kongre Partisinden ayrılarak ayrı bir "Millî Parti" kurmıya teşebbüs etmişlerdi. Fakat, lider Tilak'ın tevkıf edilerek hapse mahkûm edilmesiyle, bu hareket akim kalmıştı.

"Hint Millî Kongre Partisi" nin kuruluşundan takriben yirmi yıl sonra, tamamiyle dinî esaslar üzerine olmak üzere, 1906 yılında "Hint Müslümanlar Birliği" partisi kuruldu. Hindistanda, biraz da dışarıdan körüklenen din ve mezhep zıddiyetlerini dikkate alacak olursak, bu partinin kuruluş sebeplerini kolayca anlıyabiliriz. "Hint Millî Kongre Partisi" gibi "Hint Müslümanlar Birliği" partisi de Hindistanın bağımsızlığına taraftardı. Fa-

Dünyanın en büyük hicretinden sahneler: Başka ve çok uzak yerlerde bulunan halkın yeni Pakistan sınırları içine muhacereti

kat "Hint Müslümanlar Birliği" 1940 yılından itibaren ayrıca, bağımsız bir Hindistan içinde, sadece Müslüman çoğunluğundan müteşekkil bir "Pakistan" devletinin de kurulması şiarını ortaya attı.

Bu iki büyük parti dışında Hindistanda, "Liberal Hint Federasyonu", "Büyük Me-

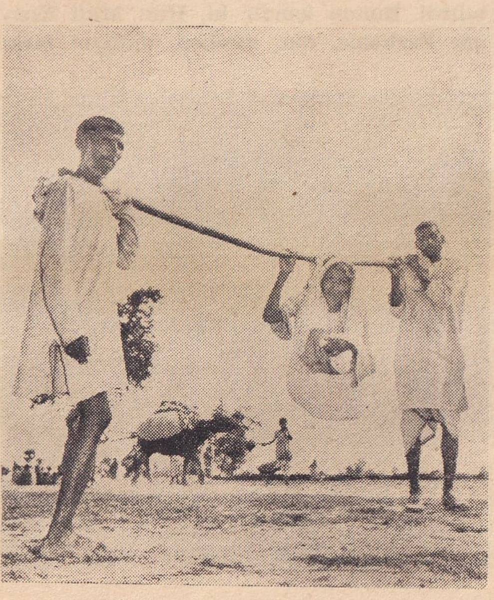

Hicretten bir sahne

cusiler Birliği", "Müslümanları Yükseltme Cemiyeti", "İslâm Ahrar Cemiyeti" gibi irili ufaklı daha birçok partiler de kurulmuştu. 388.000.000 u bulan Hindistan nüfusu iiçnde 239.000.000 Mecusî, 77.680.000 Müslüman; 13.000.000 Budist, 9.000.000 Aminist; 6.500.000 Hıristiyan bulunduğunu; memleketin "kast" lara ayrıldığını, dört "kast" dışında bir de "Parya" sınıfının bulunduğunu hesaba katacak olursak, Hindistanda, milliyet, mezhep ve din esaslarına dayanan partilerin mevcudiyetini pek tabii telâkki ederiz.

B a ğ ı m s ı z l ı ğ a d o ğ r u : Hindistan ilk defa olarak Birinci Dünya Savaşı sıralarında bağımsızlığına kavuşmak için ciddi adımlar atmıştı. İngiltere, harb devam ettiği müddetçe Hindistanı yanı başında bulundurmak düşüncesiyle, Hindistana harbin sonunda bağımsızlık vereceğini vaadetmek zorunda kalmıştı. Hindistan bunu dikkate alarak, İngilterenin yanı başında harbe iştirak etmiş, her bakımdan mühim fedakârlıklara katlanmıştı. Fakat harb bittikten sonra İngiltere sözünü tutmamış, Hindistan da, politik geriliği dolayısiyle, İngiltereyi sözünü tutmıya icbar edememişti. Fakat buna rağmen, Birinci Dünya Savaşı Hint yerli sanayiini kuvvetlendirmek gibi müspet bir tesir yapmaktan geri kalmamıştı. Bunun neticesinde, Hindistanda, Hindistanın bağımsızlığiyle ilgili, yeni birtakım sosyal kuvvetler ortaya çıkmıştı. Birinci Dünya Savaşı ile İkinci Dünya Savaşı arasında geçen 20 yıllık devre içinde, Hindistanda bağımsızlık için yapılan mücadeleler durmadan artmıştı. İkinci Dünya Savaşı patlak verdiği zaman Hindistan, hâsıl olan yeni durumu kendi faydasına kullanmaktan geri kalmadı. İkinci Dünya Savaşı devamınca İngiltereye yardım etmek için, kendisine kati ve teminatlı bağımsızlık vaitlerinde bulunulmasını şart koştu. Bâzı müfrit çevreler ise, İngiltereye karşı bir ayaklanma tavsiyesinde bile bulunmıya başladılar. Japonlarla Almanlar bu durumdan faydalanmakta gecikmediler. Biri Tokyo'da; öteki de Berlin'de olmak üzere aynı adı taşıyan iki Hint milliyetçisi türedi. Bunlar, Tokyo ve Berlin radyolarından Hindistan halkına hitabederek, Hindistanın İngilizlere karşı ayaklanması tavsiyesinde bulundular. İkinci Dünya Savaşının seyri içinde, Hindistan halk kütlelerinin siyasi şuuru da hızla gelişti. Hindistanın bağımsızlığı etrafında daha açık, daha konkre birtakım program ve istekler ortaya atıldı. İşte bu sıralarda, bu başlıca konu etrafında, yani Hindistanın bağımsızlığı bahsinde, Hint Kongre Partisi ile Müslümanlar Birliği arasındaki görüş farkları da elle tutulur bir hal aldı. Hint Kongre Partisi, Hindistanın mutlak bağımsızlığını isterken, kurulacak olan bağımsız Hint devletinin, bütün Hindistandaki millet ve cemaatleri temsil edecek şekilde federatif bir devlet olmasını istiyordu. Hint Kongre Partisi, Hindistanın iktisadi bir bütün teşkil ettiğini hesaba katarak bu isteği ileri sürüyordu.

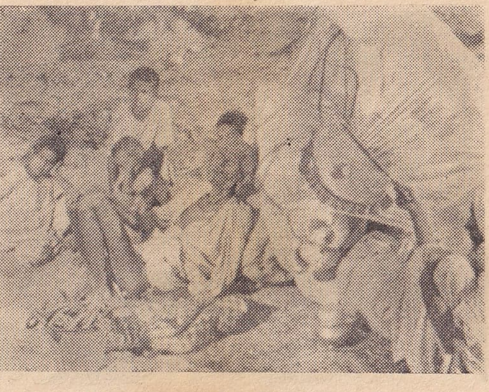
Müslümanlar Birliği ise, Hindistanın bağımsızlığı işinde Hint Kongre Partisinin fikirlerine iştirak etmekle beraber, bağımsız Hindistanın içinde, ayrıca Müslüman ekseriyetine dayanan ve "Pakistan" adını taşıyacak olan müstakil bir Müslüman devletinin kurulmasını istiyordu. Hint Kongre Partisi, Hindistan Birliğini parçalayan, onu zaafa uğratan ve etnografik esaslardan ziyade dinî esaslara dayanan Müslüman Birliğinin bu isteğine şiddetle itiraz ediyordu. Hint Kongre Partisinin bu görüşlerine, Kongre Partisinde nüfuzlu bir rol oynıyan bâzı Müslüman liderler de iştirak ediyordu. Nitekim, Kongre Partisi içindeki Müslüman liderlerden başka, "Müslümanları Yükseltme Cemiyeti" de Hint Kongre Partisinin görüşlerine iştirak edi-

Hicretten bir sahne daha

yor, Müslümanlar Birliğinin isteğini doğru bulmuyordu. Ama, İkinci Dünya Savaşından önce tesiri çok dar çevrelere inhisar eden ve geniş kütlelere henüz nüfuz etmemiş olan Müslüman Birliği, son zamanlarda Hindistandaki bütün Müslüman çoğunluğunu etrafına toplamış bulunuyordu. Nitekim "Pakistan" adı altında bağımsız bir Müslüman devletinin kurulamıyacağı keyfiyeti her zaman ortaya atıldıkça, Müslümanların çoğunlukta bulunduğu şehirlerde birçok nümayişler vukua geliyor, bu nümayişler ekseriyetle çok kanlı birtakım neticeler doğuruyordu.

Mecusilerle Müslümanların anlaşamaması, Hindistanın bağımsızlığına engel oluyor ve bu bağımsızlık işi gittikçe sürünce-

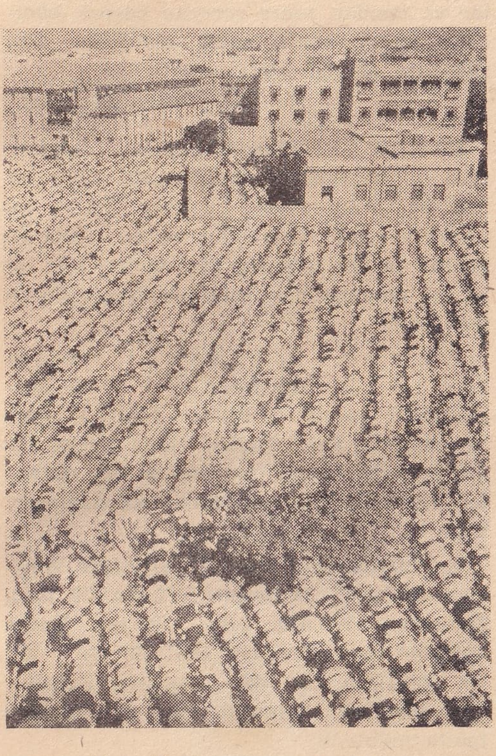
Hicretten acıklı bir sahne daha

meye düşüyordu. Çünkü İngilizler, Hintlilerle her müzakereye giriştikçe, her şeyden önce Hintlilerin kendi aralarında anlaşmalarını, sonra da müşterek bir istekle ortaya çıkmalarını talebediyorlardı. Bu işin bir yılan hikâyesine döndüğünü ve bu şartlar altında, Mecusilerle Müslümanlar kendi aralarında anlaşamayınca bağımsızlığa kavuşmanın mümkün olamıyacağını takdir eden Hint Kongre Partisi ile, Hindistanın ikiye ayrılmasına taraftar olmıyan öteki Müslüman liderler de, nihayet, Hindistanın "Hindistan" ve "Pakistan" adları altında ikiye ayrılmasına, bunun Hindistan için zararlı olduğunu bile bile, razı oldular.

İ k i z ı t g ö r ü ş : Hindistanın ikiye ayrılmasına taraftar olmıyanlar, her şeyden önce, Hindistanın iktisadi bakımdan birbirinden ayrılmaz bir bütün teşkil ettiği fikrindedirler. Bunların kanaatince, gerek Hindistan, gerek Pakistan, birbirine ekonomik birtakım bağlarla bağlıdırlar. Bu bağların kopması demek, her iki parçanın iktisaden ölmesi demektir. Çünkü, memleket ölçüsünde kullanılan birçok gıda maddeleri veya Hindistandaki sanayiin başlıca iptidai maddeleri, kısmen Hindistanda, kısmen Pakistandadır. Bunların ikiye ayrılması, her iki tarafın iktisaden felce uğramasını doğuracaktır. Bundan başka, bir de Hindistanın millî müdafaası meselesi vardır ki, Hindistan ancak esaslı bir birlik teşkil ettiği müddetçe savunmasını sağlıyabilir. Hinduların, Müslümanlara veya Müslümanların Hindulara tahakkümü meselesi ise, bağımsız Hindistan anayasasının sağlıyacağı sosyal reformlarla, demokratik kanunlarla pekâlâ hallolunabilir..

"P a k i s t a n" f i k r i n i m ü d a f a a e d e n l e r i s e ş u t e z i l e r i s ü r m ü ş l e r d i r : "Hindistan bütün tarihinde, tek devlet olmamıştır. Çünkü muhtelif milletlerden müteşekkildir. Ve bu milletlerin hepsini bir araya getirmek mümkün olmamıştır. Müslümanlarla Hindular, Hindistanın en belli başlı milletleridir ve bu iki millet birbirinden tamamiyle ayrıdır. Yaşayış

tarzları, içtimai teşekkülleri, görüşleri, velhasıl hiçbir şeyleri birbirine benzemez. Müslümanların tarihi, Hinduların tarihinden tamamiyle ayrıdır. Müslümanların kültürü, Hinduların kültürüne aslâ uymaz.

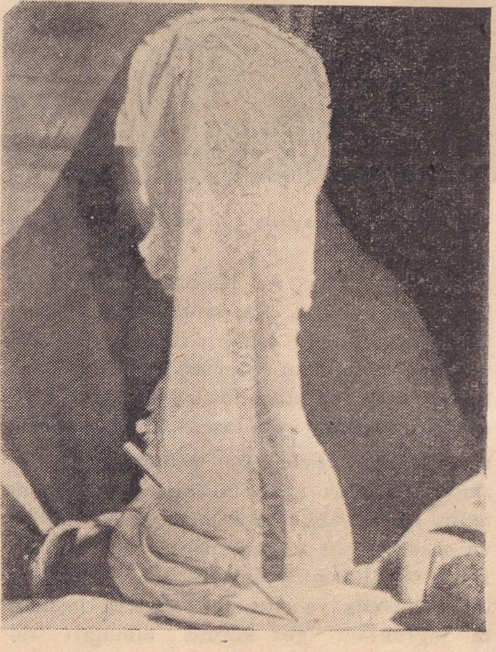
Kişmir'de cami avlusunda namaz

Müslümanların yaşayışiyle Hinduların yaşayış tarzı arasında hiçbir münasebet yoktur. Müslümanların sanatı, musikisi, mimarisi Hindularınkinden bambaşkadır. Müslümanların sosyal hayatı ve terbiye sistemi, Hinduların hayat ve sistemiyle uzaktan yakından alâkalı değildir. Onun için birleşik ve büyük bir Hindistan kurmak, her üç oya karşı bir tek Müslüman oyu kabul etmek, böylece Müslümanlara bir azınlık muamelesi yapmak, onları yavaş yavaş ölüme mahkûm etmektir. Bundan başka, Hinduların içtimai hayatı "kast" sistemine bağlıdır. Ve hiçbir Hindu bir "kast" tan ayrılarak başka bir "kast" a geçemez. Hinduların yüksek "kast" larına mensubolanlar Müslümanları insan bile saymazlar. Nitekim Hindistanda hiçbir "kast" a mensubolmıyan 60.000.000 Parya vardır ki, bunlar köle muamelesi görürler.. Müslümanların mevkii bunlardan da aşağıdır. Bu da apaçık gösteriyor ki, Hinduluk ile demokrasi birbirine tamamiyle aykırıdır. Hindistanda bağımsızlık devrinde kurulacak hükümete gelince, Hinduların dörtte üç derecesindeki çoğunlukları onların daima iktidar mevkiinde kalmalarını sağlıyacak ve çoğunluğa dayanan hükümet de Hinduların arzu ve iradesi dairesinde hareket zorunda kalacak, yani Hinduların yaşayış tarzını bütün Hindistana yüklemiye kalkışacaktır."

B a ğ ı m s ı z "P a k i s t a n": Büyük bir kütleyi temsil eden "Hint Müslümanlar Birliği" nin bağımsız bir "Pakistan" kurulması hususunda ayak diremesi, ve bu ayak diremenin tabii bir neticesi olan din kavgalarının alıp yürümesi, nihayet, Hint Kongre Partisini de bu fikri kabule mecbur etti. Hindularla Müslümanlar arasında, bu işde bir anlaşma vukua geldikten sonra, İngiltere de, müstakil birer dominyon halinde olmak üzere bağımsız birer "Pakistan" ile "Hindistan" ın kurulmasını kabul etti. 15 ağustos 1947 tarihinden itibaren de bu karar tatbik sahasına konulmuş bulunuyor. Bu karar gereğince, Pakistanla Hindistan takriben nüfusları mecmuu 93.000.000 u bulan 562 Hint mihraceliği hariç olmak üzere, doğrudan doğruya Büyük Britanya İmparatorluğuna tabi "Britanya Hindistanı" ndan terekkübetmektedir. Pakistanın nüfusu 90.000.000 u, Hindistanın nüfus sayısı ise 205.000.000 u bulmaktadır.

P a k i s t a n, c o ğ r a f i b i r m e f h u m o l m a k t a n z i y a d e, s i y a s i b i r i s t e ğ i n i f a d e s i d i r. Hindular "Pakistan" kelimesinin ifade ettiği lûgat mânasına bakarak bu tâbirden açıkça sinirlenmektedirler. Çünkü "pak" kelimesi, farsça "temiz" mânasına gelmektedir. "Pakistan" ise "temiz memleket" demektir. Hindular bu tâbiri: "Murdar Hindulardan temizlenmiş, halâs bulmuş "temiz memleket" mânasına almaktadırlar.. Müslümanlar ise, bu tâbirin bir sembol olduğunu ve bugün Pakistanın terkibine dahil bulunan Pencap'ın "P" sinden; Kişmir'in "K" sından; Sind'in "S" sinden ve Bülücistan'ın "stan" ından meydana geldiğini söylemektedirler.

"P a k i s t a n", a r a l a r ı n d a 1. 2 0 0 k i l o m e t r e l i k b i r m e s a f e b u l u n a n i k i p a r ç a d a n m ü r e k k e p t i r. Bu iki parça, İngilterenin idaresi altında olan 11 Hint eyaletinden beşini içine almaktadır.

Kişmir'de mükemmel tahsil görmüş bir mektep müdürü Müslüman kadını

Bu beş eyaletin dördünde Müslümanlar çoğunluğu teşkil etmekte, yalnız birinde, yani Assam'da azınlık mevkiinde bulunmaktadırlar. Fakat buna rağmen, birçok sebepler dolayısiyle, bu bölge de "Pakistan" ın terkibine dahil bulunmaktadır. Bu beş eyaletin birincisi, Hindistanın kuzey batısında bulunan Pencap'tır ki, buradaki Müslümanların nispeti yüzde 60 tır. İkincisi Sind'dir ki, buradaki Müslümanların nispeti yüzde 70 tir. Üçüncüsü kuzey batı hudut eyaletidir ki, Müslümanların nispeti yüzde 90 dır. Bu üç eyalet Hindistanın batı ve kuzey batısındadır. "Pakistan" ın terkibine giren beş eyaletten ikisi Hindistanın kuzey doğusunda olup bunlardan Kalküta şehri hariç olmak üzere Doğu Bengal eyaletinin Müslüman nispeti yüzde 55; Assam eyaletinin Müslüman nispeti ise ancak yüzde 35 tir. Bu beş eyaletin ortalama olarak Müslüman nüfusu yüzde 60 - 65 i bulmaktadır.

Pakistanda bir harman

H i n d i s t a n l a P a k i s t a n a r a s ı n d a, b i l h a s s a e k o n o m i k b a k ı m d a n b ü y ü k f a r k l a r v a r d ı r. Bugün mevcut sanayiin en mühim kısımları, Hindistanda kalmaktadır. Buna karşılık, Pakistan daha fazla zirai bir mahiyet taşımaktadır. Fakat Pakistanın doğu ve batı bölgesi arasında da iktisadi bakımdan esaslı bâzı farklar vardır. Meselâ bir yandan nüfusunun çokluğiyle, her yıl milyonlarca insanın hayatına mal olan meşhur açlıklariyle bir Bengal bölgesi vardır ki, dünyanın en büyük pirinç müstahsili olduğu halde, halkını doyurabilmek için her yıl Birmanya'dan büyük ölçüde pirinç ithal etmek zaruretindedir. Öte yandan, doğu - batıda bulunan büyük buğday müstahsili Pencap eyaleti vardır ki, gıda bakımından fazla mahsulü olan nadir bölgelerden biridir. Fakat ne yazık ki, aralarında 1.200 kilometrelik bir mesafe bulunan bu iki uzak bölge arasında en küçük bir bağ bile yoktur. Kuzey - batı hudut eyaletleri ise çöl denecek kadar çorak bir sahadır. Buradaki Müslüman köylüler çok geri ve fakirane yaşarlar..

Pakistan, sanayi bakımından ilk bakışta çok gayrı müsait bir manzara arzeder. Fakat buna karşılık, arazisinin dağlık oluşu dolayısiyle, elektrik enerjisi bakımından çok zengindir. Aynı zamanda bu bölgede, şimdilik az miktarda da olsa, petrol istihsal olunmaktadır.

P a k i s t a n ı, i k t i s a d i b a k ı m d a n ş u b ö l g e l e r e a y ı r m a k k a b i l d i r: 1) Assam - Bengal bölgesi: En fazla gelişmiş olan bu bölgedir. Dünya ile en çok irtibatı olan gene bu bölgedir. Bu bölge aynı zamanda pirinç, çay, Hint keneviri, şeker kamışı müstahsilidir. Bu bölgede oldukça ileri bir sanayi varsa da, bu sanayi daha fazla Kalküta şehriyle civarında toplanmaktadır ki, buraları Pakistanın dışında kalmaktadır. 2) Pencap bölgesi: Bir ziraat bölgesidir. Başlıca mahsulü, buğday, şeker kamışı ve pamuktur. 3) Kuzey - batı bölgesi: Kuzey - batı hudut bölgesi, daha zi-

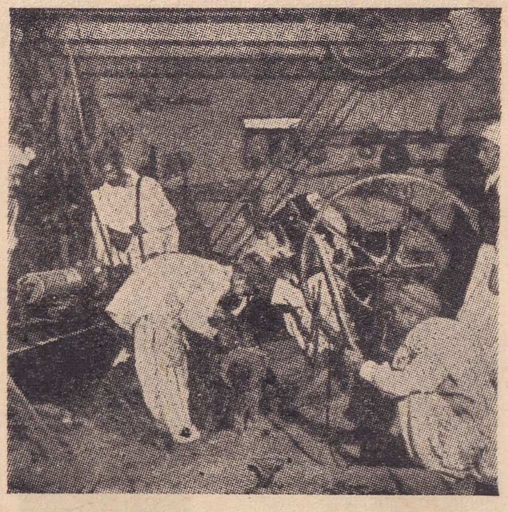
yade dağlık ve fakir bir bölgedir. Nüfusu azdır.

Pakistan'ın başkenti, aynı zamanda Sind eyaletinin en meşhur şehirlerinden biri olan Karaşi limanıdır. Buradan Pencap'a bir demiryolu gider. Pencap ve Sind eyaletlerinin bütün ihracatı Karaşi vasıtasiyle yapılmaktadır.

Fakat Pakistanın ayrılışına rağmen, Hindistan meselesi henüz kati bir hal safhasına girmiş olmaktan çok uzaktır. Çünkü, bugün Pakistan hudutları dahilinde, Pakistan nüfusunun yüzde 30 unu teşkil eden bir Hindu azınlığı kalmıştır. Buna karşılık, Hindistan hudutları dahilinde yüzde 10 nispetinde bir Müslüman azınlığı vardır. Pakistanla Hindistanın ayrılışından sonra, bu azınlıkların korkunç bir muhacereti başlamıştır ki, tarih şimdiye kadar bu derece büyük, bu derece korkunç bir muhaceret kaydetmemiştir. Bu iki devletin kuruluşundanberi, her gün, doğudan batıya ve batıdan doğuya milyonlarca insan göç etmekte, yollarda karşılaşan bu kafileler arasında kanlı kavgalar ve boğuşmalar olmaktadır. Fakat iş yalnız bu kadarla da kalmamıştır. 70 - 80 milyon nüfusu bulunan Pakistan halkının yüzde 80 i köylüdür. Bunların içinde bir miktarı zengin toprak sahibidir. Nüfusun geri kalan kısmı, küçük zanaatkârlar ve esnaftır. Pakistanın belli başlı bütün iş adamları ve ihtısas sahipleri Hindistana göç eden dört milyon Hindu arasında bulunmaktadır Buna karşılık, bütün iş aletlerini, topraklarını Hindistanda bırakan eli boş altı milyon köylü de Pakistana hicret etti. Her şeyden mahrum bu köylüler, bugün Pakistan için bir kazanç olmaktan ziyade bir yük, bir fazlalıktır. Hindistan, başlıca iptidai maddesi olan pamuğunu, daha ziyade kendi memleketinde kullanmakta idi. Fakat ne yazık ki, bugün memleketin bütün mensucat sanayii Hindistan bölgesinde kalmıştır. Meselâ Pakistanın hissesine düşen 16 pamuk fabrikasına karşılık Hindistanda 857 pamuk fabrikası vardır. Bunun için Pakistan, kendi halkının giyimini sağlamak için bile Hindistana muhtaçtır.

Hulâsa: Görülüyor ki, bugün Hindistanla Pakistan, bir vücudun ayrı ayrı iki parçasıdır. Bir vücut iki parça halinde nasıl yaşıyamazsa, Hindistanla Pakistan da, ayrı ayrı yaşıyamazlar. Veyahut yaşıyabilmek için, aralarında sıkı bir işbirliği kurmak zorundadırlar. Hindistanla Pakistanın, demokratik bir federasyon halinde yaşaması zaruretini ileri sürenler, bütün bunları dikkate alarak böyle bir görüşü müdafaa etmektedirler. Son günlerde yeni bir mesele hâdis olmuştur: Hindistanın Hindistan ve Pakistan olarak ikiye taksimi dışında kalan ve sayıları yüzleri aşan prensliklerin durumu, belki anlaşmanın yapıldığı günlerde dikkatleri kendi üzerlerinde toplamıyorlardı. Anlaşmada bu prensliklere iki taraftan birine iltihak hakkiyle beraber, arzu ettikleri takdirde müstakil kalmak hakkı da tanınmıştı.

Yüzlerce Hint devleti anlaşmadaki ilk hükme uyarak iki taraftan birini seçtiler. İstiklâllerini muhafaza etmek hususunda iki Hint devleti titizlik gösterdi. Bunlardan biri Kişmir, diğeri ise Haydarâbâd Nizamlığıdır. Fakat hâdiselerin inkişafı bu Hint devletlerinin daha uzun zaman istiklâllerini muhafaza edebilecekleri ihtimalinin pek zayıf olduğunu göstermektedir. Çünkü 70 milyonluk Pakistanın hemen yanıbaşındaki Kişmir'in halkı yüzde seksen Müslümandır. Fakat Kişmir'in hükümdarı Müslüman değildir. Hindistanda ilk ilhak hareketi, Pakistanla Kişmir arasında başladı. Kişmir kavgaları devam ederken, bu hâdiseden ilham alınarak bu defa da Haydarâbâd meselesi ortaya çıktı. Haydarâbâd halkının büyük bir kısmı Hindu veya diğer Hint mezhep ve dinlerine mensup bulundukları halde, memleketin prensi Nizam bir Müslümandır. Koca Hindistan camiası içinde küçücük bir nokta gibi duran 20 milyonluk Haydarâbâd için Hinduların ileri sürdükleri iddia şudur: Madem ki, Haydarâbâd halkı Hindulardan müteşekkildir, o halde bu memleket vatandaşlarının Hindistana katılmak istemeleri kadar tabii bir şey olamaz. Kaldı

Pakistanda el zanaati

ki son anlaşma ile Hindistan istiklâline kavuştuğu halde Haydarâbâd Nizamlığı hâlâ monarşi ile idare edilmektedir. Bir taraftan Hindistan devletinin teşvikiyle Haydarâbâd hudutlarında çıkan kargaşalık, devam ederken öte taraftan da ısrarla Haydarâbâd devletinin hükümdarı Nizam'ın iktidarı artık bırakması istenmektedir. Haydarâbâd toprakları gerek maden ve gerek ziraat bakımından çok zengindir. 1.110.000 kilometre karelik Hindu devleti topraklarında yaşıyan milyonlarca insanın bu topraklara göz dikmiş olmaları tabiidir. Hele Hindu halkını bir Müslüman ailenin idare etmekte bulunması, bugünkü durum içinde, Haydarâbâd'ın en zayıf tarafıdır. Hint devleti, Haydarâbâd meselesinde dâvasını haklı göstermek için elinden geleni yapmaktadır. Fakat bir Müslüman olan Nizam'ın bu meselede Pakistan'la temasa geçmiş bulunması da düşünülebilir. Hâdiselerin seyri ne olursa olsun Haydarâbâd meselesinin, sulhu tehdideden en tehlikeli çıbanlar arasına katılanlardan biri olduğu muhakkaktır. Haydarâbâd meselesi, en kısa bir ifade ile, yüzyıllardır Hint'te sürüp giden Hindu ve Müslüman anlaşmazlığının en yeni bir tezahürüdür. Hindular, Müslümanları Hint kıtasından atmıya uğraşırlarken Müslümanlar da bu ülkelerde Hindular kadar hak sahibi olduklarını iddia ederek Hint'te yerleşmiye gayret etmektedirler. Son kanlı çarpışmalar ve bundan sonra cereyan edecek hâdiseler, hangi tarafın haklı olduğunu bize fiiliyatta açıkça gösterecektir.

(Hasan Âli Ediz)

PAMUK — Ebegümecigiller (malvacées = hubbaziye) familyasına bağlı bir bitkidir. Tohumlarını kaplıyan lifleri, insanların çeşitli ihtiyaçları ve bu arada en önemli olarak bilhassa giyinmeleri için iplik ve dokumaların yapılmasında kullanılmaktadır.

Pamuk istihsali ve istihlâki: Dünyanın 1945 - 1946 devresindeki pamuk istihsali 4.710.091 tona ve istihlâki ise 5.203.284 tona ulaşmakta idi. İstihlâk fazlası, mevcut ve beş milyon ton etrafında olan stoklardan karşılanmaktadır.

En büyük müstahsiller sırasiyle Amerika Birleşik Devletleri (2.000.000 ton), Hindistan (703.000 ton), Sovyet Rusya (666.000 ton), Brezilya (361.000 ton), Mısır (231.655 ton) dır. Bunları sırasiyle Çin, Meksika, Arjantin, Peru ve Türkiye takibetmektedir.

Memleketimizde pamuk istihsali son yıllarda ortalama 50.000 ton ve istihlâk miktarı 40.000 ton etrafındadır. Yeni ekim sahalarının açılması, sulamanın ve kimyevi gübrelerin tatbikı, yeni ve modern vasıtaların ve kredi ihtiyaçlarının sağlanmasiyle bu miktar 100.000 tona kadar çıkarılabilir.

Dünya pamuk dokuma endüstrisi: Dünya pamuklu endüstrisinin 1939 daki sayısı 146.000.000 ve pamuk ipliği işleyen tezgâh sayısı ise üç milyondan ibaret bulunmaktaydı.

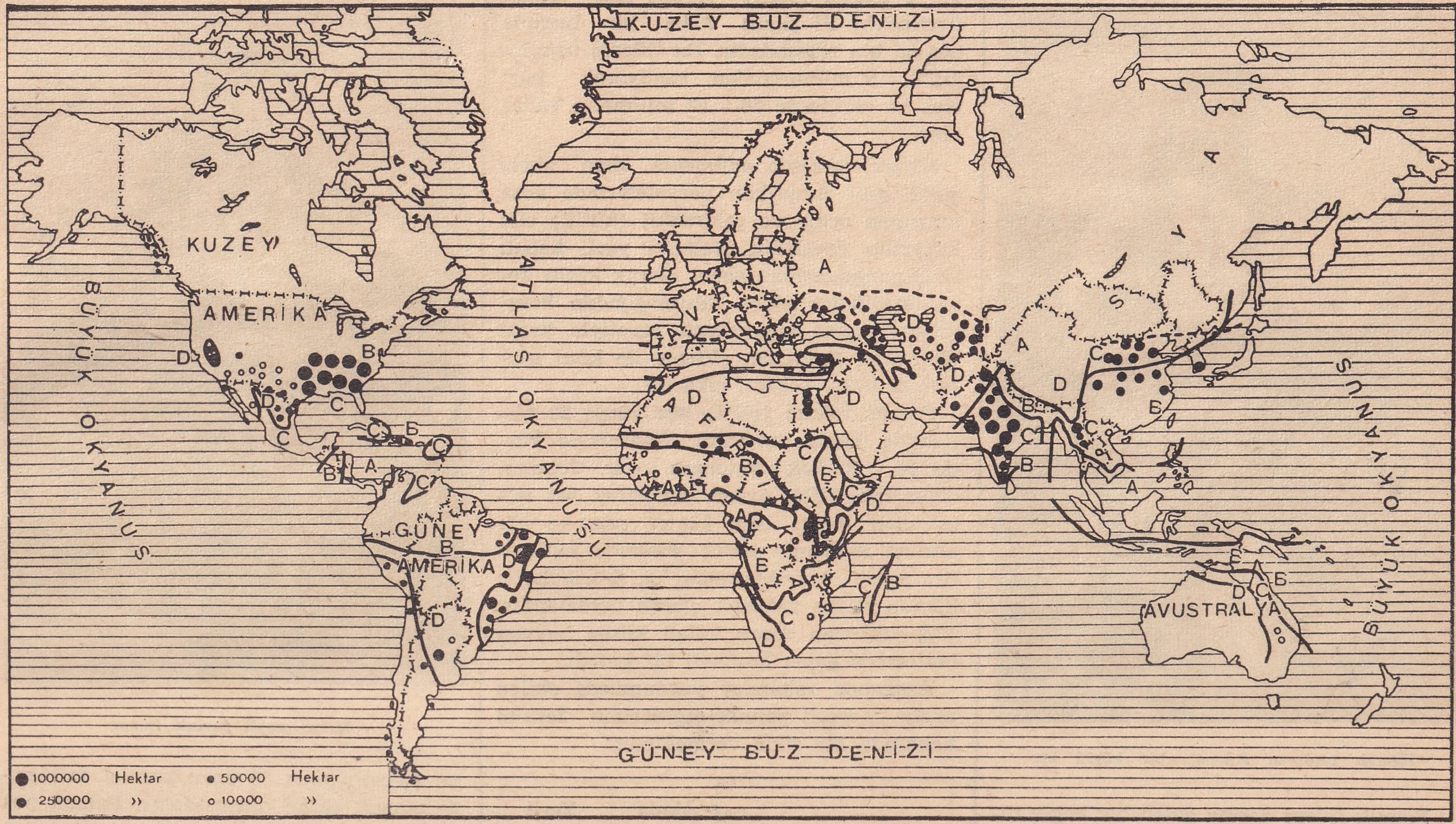
Yurdumuzda bugünkü nüfusun pamuk ipliği ve dokuma ihtiyaçlarını karşılamak için millî dokuma endüstrisinin hâlen 300.000 etrafında olan iğ sayısını en aşağı bir misli arttırmak gerekmektedir.

Pamuğun menşei ve tarihçiği: Genel olarak pamuğun menşeinin Hindistan olduğu kabul edilmektedir. Pamuğun bu memlekette İsa Peygamberin doğumundan 3.000 yıl önceye kadar tanındığı ve kullanıldığı hakkında müspet deliller elde olunmuştur. Sonradan ziraat ve istihsalinin pek ileri gitmesine rağmen pamuğun firavunlar zamanında Mısırda mevcut bulunmadığı muhakkak gibidir. Pamuk büyük bir ihtimalle Türkler tarafından Hindistandan Çine götürülmüş ve batıya doğru yüzyıllar boyunca yapılan göçler sırasında Afganistan, İran, Kafkasya ve Anadolu'ya buradan Kıbrıs, Adalar, Yunanistan ve Balkanlara ve İtalyaya kadar yayılmıştır. Diğer bir koldan Araplar pamuğu Kuzey Afrikasına ve buradan İspanyaya yaymışlardır. Şurası dikkate değer ki, bugün dünyada pamuk istihsalinde en ileri giden Amerika Birleşik Devletlerinde pamuk ekimi Türkiyeden İzmir limanından ihracolunan Asya cinsi kapalı koza pamuk tohumlariyle Onyedinci Yüzyıl başında, 1609 tarihine doğru, Virginia eyaletinde başlamıştır.

Anadoluda pamuk ziraati ve sanayii Altıncı Yüzyıla doğru Bizansa yerleşmiş, fakat asıl Selçuk ve bilhassa Osmanlı Türklerinin hâkimiyeti altında Ondördüncü Yüzyıldan itibaren büyük bir gelişmeye uğramıştır. Bu ikbal devrinde Anadolu Avrupaya çeşitli ipekli ve pamuklu dokumalar, kadifeler, yüksek kalitede kumaşlar ihracetmekte ve Türk dokumalarının şöhreti bütün Avrupayı sarmış bulunmakta idi.

Pamuğun bitiksel özelikleri: Bugün dünya yüzünde bulunan pamuk çeşitleri; en basit ve klâsik olarak Linné'nin sınıflamasına göre gossypium hirsutum, g. herbaceum, g. indicum, g. barbadense, g. arboreum, g. brasiliense olmak üzere altı cinse mensup bulunmaktadır.

Memleketimizde halen ekilmekte ve evvelce orijinal tohumları Amerika Birleşik Devletlerinden getirtilmiş olan akala pamuk çeşidi g. hirsutum ve menşei Asya olan yerli kapalı koza pamuk çeşitlerimiz

Yeryüzündeki pamuk mıntakaları: Muhtelif büyüklükteki noktalar 1934 - 1935 yılında pamuğa tahsis edilmiş sahaları göstermektedir. 180 günlük donsuz bir devreye kaba taslak bir şekilde tekabül eden noktalı çizginin kuzeyinde pamuk için faydalı tenebbüt devresi pek kısadır. Harflerin gösterdikleri kısaltmalar şunlardır: A - Çevresinde iklim pek rutubetli olduğundan pek az pamuk vardır. B - Çevresi rutubetlidir. Pamuk buralarda sulanmaksızın yetişir. C - Yarı rutubetli çevre olup burada da pamuk sulanmadan yetişir. D - Çevresi pamuk ziraatinin ancak sulama ile mümkün olduğu yarı çöl veya çöl mıntakalarını ihtiva etmektedir. (Yalnız D çevresine giren Amerikan ve Güney Hindistan Timevelly Thornthwarte'ın haritasında B mıntakasına konulmuştur).

Türkiyede azçok pamuk ekilmekte olan mıntakaları gösteren harita.

g. herbaceum cinsine bağlı pamuklardır.

Tropik ve süb-tropik iklimler bitkisi olan pamuğun; kışı çok yumuşak ve daha çok sıcak olan Hindistan gibi ülkelerde ağaç gibi birkaç yıl yaşıyan cinsleri varsa da genel olarak istihsali yapılan varyeteler senelik ve fidancık halini alan pamuklardan ibarettir.

Pamuk toplıyan Adanalı bir köylü kız

Pamuk fidanı derine giden bir kökle dikine büyüyen bir gövde ve bunun üzerinde meyva ve odun dallarını meydana getirir. Ana gövde; doruk kısmında bir tomurcukla nihayetlenir ve çeşidine, ekim usulüne göre aralıkları kısalan veya uzanan boğumlarla bölünmüştür. Tohumu çimlendikten sonra meydana gelen genç gövdecik üzerinde körpe yapraklar belirir, ortaya çıkar. Bu ilk yaprakcıkların koltuk altlarında iki küçük tomurcuk meydana gelir; biri orta, öteki yan tomurcuk. Ortadaki tomurcuk büyürse odun dalını, yandaki büyürse meyva dalını meydana getirir. Odun dalları dikine büyür; bol yapraklı olurlar, az çiçek ve meyva verirler. Bu dallar pamuğun alt tarafında toprağa yakın kısmında meydana gelirler. Meyva dalları aksine yaygın, zikzak bir şekilde büyürler; daha kısa, daha zarif ve daha az yapraklı, çiçek ve meyvaca zengin olurlar. Pamuğun yaprakları cins ve çeşidine göre parlak, az veya çok tüylü, 3-5 ve nadir olarak 7 yarıklı, asma yaprağını andırır, soluk veya koyu yeşil, yahut kırmızımtrak renkli olurlar. Her çiçek tomurcuğu mutlaka kemale eren bir çiçek ve koza meydana getirmez; çeşitli sebeplerle bunların çoğu dökülür. Çiçek tomurcuğu ilk görüldükten tahminen 24 gün sonra çiçek açılır. Çiçek bir gün açık kalır, cinsine göre beyaz, sarımtırak veya erguvani kırmızı renkli olur. Kendi erkek tohumiyle tohumlandığı gibi çok vakit böcek ve rüzgârların yardımiyle yabancı tohumlamıya da uğrar, kolayca melezlenir. Yumurtalık tohumlamadan sonra büyür, kozayı meydana getirir, koza; şartlar elverişli giderse 24 günde büyümesini tamamlar, fakat açılması için daha 30 - 40 gün geçmesini ister. Kozaların büyüklüğü ve şekilleri cins ve çeşitlerine göre çok değişir. Koza; içinden 3 - 4 ve nadiren 7 - 8 e kadar bölmelere bölünmüştür. Kemal zamanında bu bölme cins ve çeşidine göre az veya çok açılır. Bir bölme içinde 7 - 9 tohum (çiğit) vardır. Her tohum üzerindeki lif sayısı kaba bir hesapla beş on bin arasındadır. Bu liflerin uzunluğu 8 - 9 milimetreden başlıyarak bâzı cins ve çeşitlerde 50 - 52 milimetre kadar olur.

Memleketimizde ekilmekte olan akala çeşidi gibi Amerikan varyetelerinde koza tamamen açılır ve çekirdekli (kütlü) elle koparılıp devşirilir. Halbuki yerli kapalı koza pamuklarımız genel olarak kütlü koza tarafından sıkıca tutulduğundan kozasiyle beraber koparılmak suretiyle hasat olunurlar. Sonradan şifleme ile koza ıslatılarak kütlü çekilir, çıkarılır.

Pamuk tohum (çiğit) ları yüzde 20 nispetinde yağca zengindir. Endüstride yüzde 14 - 15 yağ randımanı verir. Tohumu örten ince lifler ayrıca sıyrılarak saf sellülozdan ibaret olan Linter pamuğu adı altında dumansız barut imalinde kullanılır. Tohum kabuklarından da fabrikalarda kömür yerine yakacak olarak faydalanılır. Yağ çıktıktan sonra kalan küsbe hayvan beslemede gayet kuvvetli bir gıdadır.

Aşağıdaki rakamlar yurdumuzda ekilen akala ve yerli pamuk çiğitlerinin terkibi hakkında bir fikir vermektedir:

	Akala	Yerli
Yağ	20.08	15.29
Protein	19.65	19.45
Su	9.04	9.03
İç	56.23	47.16
Kabuk	43.77	52.84
Kül	2.86	3.48
Silis	0.12	0.02
Sellüloz	25.78.	30.50
Azotlu maddeler	22.47	22.23

İklim ve toprak şartları, pamuğun yetiştirilmesi: Pamuk; yaşama devresini ku-

Amerikan ve yerli pamuk kozaları. Sağdaki yerli pamuk kozası kemal zamanında hemen hemen kapalı kaldığı halde soldaki açık Amerikan kozası kadar pamuğu ihtiva etmektedir.

sursuz tamamlıyabilmek için oldukça yüsek bir ısıya ve iyi bir rutubet dağılışına ihtiyaç gösterir. Esas itibariyle ısı ve rutubet pamuk ziraatinin dağılma alanını sınırlandırmaktadır. Pamuk ekiminin mümkün olduğu bölgeler Kuzey Yarım Küresinde Asyada (Türkistan ve Mançuri) 43 üncü ve Amerikada 37 nci paralel daireleri ile hudutlanmaktadır. Ekvatorun güneyinde, Güney Afrikasında, Arjantinde

Mısır çeşidi pamuk fidanı

ve Avustralyada 30 uncu paralel dairesinde pamuk ekimi durmaktadır. Pamuk pek muhtelif râkımlarda, deniz seviyesinden başlıyarak bâzı yerlerde 2.700 metreye kadar bölgelerde yetiştirilmektedir.

Isı bakımından genel bir kaide olarak 5 - 6 aylık bir devre içinde ortalama ısı derecesi 18 santigrattan aşağı düşmiyen ve bu devrede don olması katiyen muhtemel olmıyan her yerde pamuğun yetişmesi ve mahsulünü kemale erdirmesi mümkündür. Bu bakımdan memleketimizde Çukurova, Ege bölgeleri, Sakarya vâdisi, Malatya ve Elâzığ çevreleri, hususi iklim şartlariyle Iğdır havalisi pamuk ekimine elverişli bulunmaktadırlar.

Sıcak kadar suya ve bilhassa iyi bir rutubet dağılışına ihtiyaç gösteren pamuk için ideal bir yağmur rejiminin şu şekilde olması lâzımdır: Bol, fakat sağnak halinde olmıyan kış yağmurları, baharda bol aralıklı yağmurlar, yazın az fakat sık düşen yağmurlar, hiç yağmursuz veya pek hafif yağmurlu bir sonbahar.

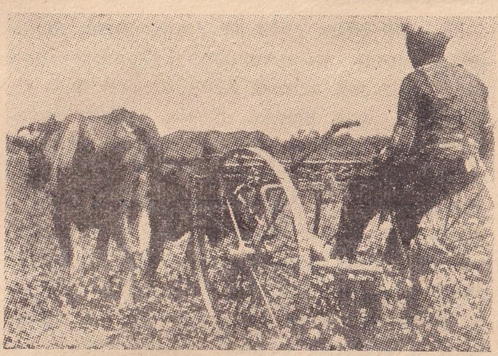
Yaz yağmurlarının yetersizliği dolayısiyle sulamıya mecburiyet hesaba katılmazsa Çukurova ve Ege bölgelerimiz yıllık 500 - 600 milimetrelik yağış tutarlariyle pamuk ekimine elverişli bulunmaktadırlar.

Sulama, yerinde, zamanında ve uygun bir şekilde yapılmak şartiyle pamuk randımanlarını ehemmiyetli bir nispette çoğaltmaktadır. Mısır gibi yağmurun ve nispî rutubetin hemen hiç rolü olmıyan memleketlerde pamuk mutlak surette ve ancak sulama sayesinde yetiştirilebilmektedir. Rüzgârlar ve nispî rutubet pamuğun yetişmesi üzerine pek tesir eder. Kuru, sıcak

rüzgârlar; çiçek ve kozaların dökülmesine sebebolarak pamuğa büyük zararlar verirler.

Yurdumuzda pamuk normal yıllarda ve hallerde 180 günlük bir devrede yetişip büyümekte ve mahsulünü kemale erdirmektedir.

Derin, süzek (kabili nüfuz) topraklar pamuk için elverişlidirler. Rutubet ve ısı

Adanada pamuk ziraati

şartları elverişli olduğu halde kumlu, killi, alüviyonlu topraklarda pamuklar güzel yetişir. Yurdumuzda Ege çevresinde Büyük ve Küçük Menderesin, Gedizin ve diğer çayların mille zenginleştirdikleri derin, süzek topraklarda pamuk en yüksek randımanları vermektedir.

Pamuk, kökünü derine saldığından, tarlanın iyi hazırlanması gerektir. Bu bakımdan ana istihsal bölgemiz olan Çukurova'da ertesi yıl pamuk ekilecek tarlalar hububat kaldırıldıktan sonra temmuz - ağustos aylarında traktörle veya hayvan pulluklariyle derin (20-35 santimetre) sürülürler. Bu ilk sürme (felhan) den sonra kışın iki üç defa aktarılırlar. İlkbahara doğru bir iki tırmık ve disk çekilerek tarla ekime hazırlanır. Martın on beşinden itibaren havanın ve toprağın yetecek kadar ısınmasını müteakip tohum makine ile dekara 3,5 - 4 kilo ve elle savurma usuliyle 7 - 8 kilo atılır. Pamuk fideleri topraktan çıkıp sıralar belli olur olmaz ilk çapa, iki üç hafta sonra ikinci çapa ve bununla beraber fidanlara verilecek ağırlığa göre seyreltme yapılır. Tarlanın otlanma derecesine göre iki üç hafta aralıkla üçüncü ve dördüncü çapa vurulur. Makine ile ekimde sıralar arası, hayvan veya traktörle çekilen çapa makineleriyle çapalanır. Sıra üstleri elle tamamlanır. Makine ile ziraat, maliyeti ucuzlatır.

Adana'da bir pamuk tarlası

Pamuk kozaları fidanlar üzerinde alt taraftan başlıyarak yukarıya doğru tedricen kemale gelirler. Bu sebepten pamuk iki üç defada devşirilir. İlk devşirilen pamukların kalitesi yüksek olur. Akala gibi açık kozalı pamuklar kütlü elle çekilmek, yerli pamuklar kozaları koparılmak suretiyle hasadolunurlar. Pamuğun makine ile hasadı için bilhassa Amerika Birleşik Devletlerinde devşirme makineleri icadedilmiş ve işe konulmuştur. Ancak makineler elle olduğu kadar temiz pamuk devşirememekte, henüz son tekâmüllerine varmamış bulunmaktadırlar.

Hasattan sonra çekirdekli pamuk çırçır fabrikalarına sevkolunur ve burada çırçır makinelerinden geçirilerek lif ve çekirdekler ayrılır. Lifler ayrıca balya haline konarak fabrikalara veya ihraç limanlarına sevkolunurlar.

P a m u ğ a z a r a r l ı l a r : Pamuğa belli başlı zararlılar arasında pembe kurt (pectinophora gossypiella saund), yeşil kurt (heliothis obsoleta fabr.), dikenli kurt (earisas insulana boisd), muhtelif şaransonlar gibi böceklerle baygınlık (fusarium vasinfectum), kök çürüklüğü gibi hastalıklar dünya pamuk rekoltesine büyük zararlar vermekte ve çok ciddi bir mücadeleyi ve korunmayı gerektirmektedir.

R a n d ı m a n l a r : Memleketimizde kuruya ziraatte bir hektardan ortalama 150 - 200, sulama ile 300 - 400 kilo lif hasılâtı alınmaktadır. Dünya yüzünde en yüksek hasılât alınan memleketlerin başında gelen Mısırda hektardan alınan genel ortalama randıman 420 - 450 kilo arasındadır.

T e k n o l o j i : İplik ve dokuma imali bakımından pamuklarda aranılan vasıflar: 1) Ticari uzunluk: 9 - 34 milimetre. 2) İncelik: Kuturları 20 mikrondan aşağı pamuklar ince; 20 den yukarı olanlar kalın. 3) Mukavemet: Tek telin mukavemeti 5 - 11 gramlık çeki kuvvetine tahammül. 4) Büklüm sayısı: Bir milimetrelik sahada en fazla bükümlü olanlar 8 den yukarı. 5) Temizlik ve beyazlık: Mümkün olduğu kadar yabancı madde, toztoprak nispetinin azlığı, beyaz veya kreme çalar temiz bir renk. 6) Normal bir rutubet: Yüzde 8 den aşağı bir rutubet derecesi olarak özetlenebilir.

Lif uzunluğu bakımından dünya pamuklarının sınıflanması: a) Çok uzun lifli pamuklar (Amerikan Sea Island ve Mısırın Sakel çeşidi): 35 - 40 milimetre. b) Uzun lifli pamuklar Guiza (Mısır): 32 - 35 milimetre. c) Orta uzun pamuklar Jumel (Mısır): 28 - 32 milimetre. Amerikan Upland pamukları (memleketimizde ekilen akala çeşidi bu sınıfa dahil bulunmaktadır): 25 - 30 milimetre. d) Kısa lifli pamuklar (Hindistan pamukları) yerli kapalı koza pamuklarımız bu sınıfa girmektedir: 18 - 24 milimetre.

(Necati Turgay)

PASİFİKTE JAPON UÇAK GEMİLERİ (İKİNCİ DÜNYA SAVAŞINDA) — Japonlar, 44 ay süren Pasifik Harbinde 27 uçak gemisi kullanmışlardır. Bunlardan 10 tanesi, Pearl Harbour baskını ile harbe girdikleri gün mevcuttu; 17 tanesi de harb içinde yapılmıştır. Ayrıca harb içinde başka gemilerin inşasına da başlanmışsa da, bunlar hizmete girememişlerdir. 1945 ağustosunda, ilk atom bombaları Japonyanın eski bir tâbirle "pâyi sebatını lerzedar" ederek mağlûbiyetini tamamladığı sırada, Japon donanmasında yalnız 4 uçak gemisi kalmıştı. Bunların da ikisi ağır yaralı idi. 22 gemi, denizde batırılmış veya demir üstünde tahribedilmişti.

7 aralık 1941 de, yani Pearl Harbour baskını sırasında, Pasifikte 3 Amerikan uçak gemisine mukabil Japonların 10 gemisi vardı. Amerikan gemilerinden biri de uzun müddet hizmete giremiyecek bir halde, tamir ve tadil edilmekte idi. Böylece 1943 kasımına kadar, iki yıl müddetle Amerikan donanması Japonlara karşı, sayıca zayıf bir durumda kalmıştı. Ancak 1943 sonlarındadır ki, iş değişti ve Amerikan tezgâhlarının süratle yarattığı uçak gemileri filosu kuvvet muvazenesini Amerikalılar lehine çevirdi.

Uçak gemileri bakımından vaziyet kendi lehlerinde olduğu sıralarda, bilhassa 1942 de Japonlar bir hayli strateji ve taktik hataları işlediler. Bu yüzden sayıca üstünlüklerinden istifade edemedikleri gibi kayıplara da uğradılar. Gerçi Amerikalılar da, bu iki yıl içinde uçak gemisi bakımından zayiat verdilerse de, Japonlar hasımları derecesinde çok sayıda yeni uçak gemisi yapamadılar. 1943 ten itibaren Japon donanması Amerikan deniz hava kuvvetlerinin gemi, uçak ve pilot bakımından elde ettikleri üstünlükten doğan büyük açığı kapatamadılar. 1944 başında Amerikalıların kemmiyet üstünlüğüne keyfiyet üstünlüğü de ilâve edildi. O kadar ki bundan sonra, Japon donanması için savaşmak ve muzaffer olmak imkânı kalmadı. Deniz hâkimiyeti, daha doğrusu deniz-hava hâkimiyeti, Mariannes Adaları zaferinden sonra Amerikan donanmasına geçti ve Amerikalılar Japon ana vatanına yakın olan Saipan, Guam, İwo - Jima ve Okinawa adalarındaki hava üslerini ele geçirmek imkânını elde ettiler. Amerikan kara ordusu uçakları da, bu üslerden Japon şehirlerini kıyasıya ve doyasıya bombaladılar. 1945 temmuzunda Amerikan uçak gemileri, Japon iç denizine iltica etmiş olan son Japon uçak gemilerini de tahribettiler. Atom bombalarının mânevi tesirine rağmen, daha evvel Japon uçak gemilerinin tahribedilmiş olmasıdır ki, Japonyayı kayıtsız şartsız teslim olmıya mecbur etmiştir.

Yukarıda bahsettiğimiz 27 Japon uçak gemisi şöyle tasnif edilebilir: 1) Savaş uçak gemileri; bunlar 12 tanedir: Kaga ile Akagi (26.900 ton), Shokaku ile Zuikaku (29.800 ton), Kitaka ile Haya-

taka (28.000 ton), Taiho (30.000 ton), Amagi, Shinano, Unryo, Kasagi ve Katsuragi (25.000 ton). 2) Hafif uçak gemileri; bunlar 8 tanedir: Hosho (7.500 ton), Ryusio (7.100 ton), Soryu ile Hiryu (biri 10.500 ton, diğeri 13.000 ton), Zuiho, Kyuho, Shoho (15.000 ton) ve İbuki (15.000 ton). 3) Refakat uçak gemileri; bunlar da Amerikanın Pasifik Harbi resmî bültenine göre 7 tanedir: Chuyo, Otaka, Unyo ve Jino (20.000 ton), Kaiho (17.000 ton), Chiyoda ile Chistose (12.000 ton).

Harbden evvel, harb gemileri yıllıklarında Japon uçak gemileri 8 tane olarak gösterilmişti. Halbuki bunların 10 tane olduğu sonradan anlaşılmıştır. 15.000 tonluk Zuiho ve Shoho hafif uçak gemileri gizlice inşa ve ikmal edilerek Pearl Harbour baskınından birkaç gün önce hizmete girmişlerdi. Yıllıklarda Shokaku ile Zuikaku'nun 15.000 ton oldukları yazıldığı halde, bunlar hakikatte 29.800 tonluk büyük gemilerdi.

Harb başındaki 10 Japon uçak gemisinde 500 - 600 uçak bulunuyordu. Bu Japon uçak gemileri 5 tümene ayrılmış olup 1 inci, 2 nci ve 5 inci tümenler en kuvvetli savaş uçak gemilerinden teşekkül ediyordu. 3 üncü tümen, talim ve terbiyeye tahsis edilmişti. 4 üncü tümen de 27.000 tonluk iki yolcu vapurundan tadil edilmekte olan 28.000 tonluk Hitaka ve Hayataka'dan mürekkepti. Bu iki gemi 1942 nisanında ikmal edildiler. Hafif uçak gemisi Ryujo da bu filoya verilmişti. Böylece 1941 sonlarında Japonlar 10 gemiye sahiptiler; birkaç ay sonra bunların sayısı 12 ye çıkacaktı. Japonlar, Pasifik'teki Amerikan uçak gemilerinin de, bidayette, 3 hattâ 2 taneden ibaret kalacağını biliyorlardı. Amerikalıların 3 uçak gemisi Atlântik'te bulunuyordu. Bir gemi büyük tamirde, bir gemi de ikmal edilmek üzere idi. Onun için Pearl Harbour baskını ile harbe girmiye karar verdiler.

Pearl Harbour baskınına en kuvveeli 6 Japon uçak gemisi iştirak etti. Bunlar Kaga, Akagi, Soryu, Hiriyu, Shokaku ve Zuikako idi. Bu 6 gemide 112 avcı, 156 pike bombacı, 132 torpidocu olmak üzere 400 uçak vardı. Amiral Yamamoto o tarihe kadar misli görülmemiş kudrette olan bu savaş uçak gemileri filosuna kumanda ediyordu. Kapalı bir havada yapılan baskın tam bir başarı ile neticelendi. Baskından sonra, Soryu ile Hiryu, Wake adasına yapılan hücuma iştirak ettiler.

Japon genelkurmayı, Pearl Harbour'dan sonra bu deniz-hava filosunu iki grupa ayırdı. Bu gruplardan 1 numaralısı 4 gemiden mürekkep olarak 1942 ocak ayının ilk günlerinde Holânda Hindistanı adalarına karşı yapılan büyük taarruza iştirak etti ve 19 şubat 1942 de Avustralyanın Port - Darwin limanını bombaladı. Bu grup, Singapour'un sukutundan sonra 5 uçak gemisinden mürekkep olduğu halde mart 1942 sonlarında Hint Okyanusuna geçti. Bengale körfezine kadar giderek Colombo ile Trincomalé'yi bombardıman etti. Bu akın parlak oldu ama Pasifik'teki filoyu zayıflatmış ve eldeki 10 gemiden yalnız 3 tanesi Pasifikte kalmıştı. Hint Okyanusuna geçen grup 2 ağır İngiliz kruvazörü ile 10.000 tonluk Hermes uçak gemisini batırdıktan sonra Singapour'a döndü ve oradan da Pasifik'e gitmek emrini aldı.

Japon genelkurmayı, uçak gemileri filosunu Palau adalarında merkezî bir vaziyette bulundurmak suretiyle bunları kâh doğuya, kâh batıya doğru kullanmak istiyor ve bu sistemi Amerikalılara karşı korumak vazifesini de, Karolin adalarından Truk üssünde bulundurduğu 2 numaralı grupa, yani yalnız 5 inci tümene bırakıyordu. Shokaku, Zuikako ve Shoho'dan mürekkebolan bu tümen 1942 ocak ayından itibaren Bismark takımadalarına, Yeni Guine'ye ve Salomon adalarına karşı yapılan taarruzlara iştirak etmişti. Nouméa'ya karşı yapılan yeni bir harekete de iştirak eden bu gemiler, Amerikalılarla Mercan Denizi Savaşı adı verilen bir muharebeye tutuşmak mecburiyetinde kaldılar. 7 mayıs 1942 de vukua gelen bu savaş, deniz harbi tarihinde ilk defa vuku bulan yepyeni tarzda, top menzili dışında uçak darbeleriyle cereyan eden bir hava - deniz muharebesi oldu. Shoho (15.0000 ton) birkaç dakikada Amerikan uçaklarının mütemerkiz hücumlariyle battı. Refakat ettiği asker nakliye gemileri kafilesi geri döndü. Ertesi gün 8 mayısta, Amerikan ve Japon uçak gemileri gene muharebeye tutuştular. Japonlar tarafında Shokaku ile Zuikako, Amerikalılar tarafında da Lexington ile Yorktown uçak gemileri vardı. Shokaku ağır yaralandıysa da, arkadaşının refakatinde Japonyaya dönebildi. Lexington (33.000 ton) dahilî bir infilâk neticesinde battı. Öteki Amerikan uçak gemisi de 3 bomba isabeti ile yaralanmıştı.

Japonlar, 5 haziran 1942 de Midway'a bir ihraç yaparak bu Amerikan üssünü zaptetmek istiyorlardı. Hazırladıkları taarruza 6 uçak gemisi iştirak etti. Amerikalılar da 3 uçak gemisi ve Midway'daki kara ve deniz uçakları ile bu taarruzu karşıladılar. Japonları (26.900 tonluk) Kaga ve Akagi uçak gemileri Amerikan kara uçaklarının bomba ve torpido isabetlerinden çıkan yangınlarla battı. Japon gemilerinden (10.500 tonluk) Soryu ile Hiryu'nun uçakları da, Amerikalıların Yorktown (19.800 ton) uçak gemisini batırdılar. Fakat bu çarpışmada Hiryu da battı. Soryu da ağır hasara uğradı ve bir Amerikan denizaltısı tarafından batırıldı. Böylece Midway savaşında, bir hamlede 4 Japon uçak gemisi birden batmış ve 250 donanma uçağı yok olmuştu. Bu, Amerikalıların ilk zaferi idi ve Midway'i Japonların eline düşmekten kurtarmıştı. Japonlar, Midway savaşında bir strateji hatası işlemişler ve Amerikalıların dikkatini çekmek için 3 ve 5 haziranda Aleut adalarına 3 uçak gemisiyle bir aldatmacâ akını yapmışlardı. Bu 3 uçak gemisinden ikisi 28.000 tonluk büyük yeni gemilerdi. Bunlar Midway savaşında bulunsalardı, muharebenin neticesi değişebilirdi.

Bu mağlûbiyetten sonra, Japon uçak gemileri filosu biri tamirde olmak üzere 7 gemiden ibaret kalmıştı. 6 gemide 312 uçak vardı. Yeni bir gemi henüz hizmete girmemişti. 7 ağustos 1942 de Amerikalılar Guadalcanal'a çıkarma yaptıkları zaman ise, Japonların ancak 4 uçak gemisi harekâta iştirak edebilecek durumda idi. Japonlar Guadalcanal'ı geri almak istedikleri zaman bu 4 gemi, 2 Amerikan savaş uçak gemisi ile karşılaştılar ve 24 ağustos 1942 de vuku bulan Stewart adaları savaşında Ryuzio (7.100 ton) battı. İki Amerikan uçak gemisinden Enterprise hafif, Saratoga ise ciddi hasara uğramış; fakat batmamışlardı.

25 - 26 ekim 1942 de Japon uçak gemileri Japon donanmasına Guadalcanal'a doğru bir yol açmak istediler. Bu defa da 4 Japon uçak gemisi, Santa - Cruz savaşında 2 Amerikan uçak gemisi ile çarpıştı. Amerikalıların Hornet (19.800 ton) uçak gemisi battı; 2 Japon uçak gemisi hasara uğradı ve Japon taarruzu akim kaldı. Amerikan uçak gemilerini 2 yeni Amerikan zırhlısı himaye ediyordu. Bunların kudretli uçaksavar bataryaları 182 Japon uçağı, yani 3 geminin hemen bütün uçaklarını düşürmüştü. Japon uçak gemileri batmamış, fakat silâhları yok edilmişti. Bu savaştan sonra, Japonların 2, Amerikalıların ise 1 uçak gemisi kalmıştı. Japonlar, Guadalcanal'ı geri almak için zırhlılarını ateşe sürdüler ve 13 - 15 kasım geceleri vuku bulan Tassafaronga savaşında (30.000 tonluk) Hiyei ve Kirishima zırhlıları, Guadalcanal'ı geri almak ümidiyle beraber battı.

1942 sonlarında Japon donanmasına 3 uçak gemisi iltihak etti. Bunlar, 20.000 tonluk yolcu vapurlarından tadilen yapılmış Otaka ile Chuyo ve Unyo idi. Gerçi bunlar refakat uçak gemileri idi ama, savaşta da kullanılıyorlardı. 1943 te, 12.000 tonluk Chitose ve Chiyoda refakat uçak gemileri de hizmete girdi. Bunlar da deniz uçakları ana gemisi iken tadilen uçuş güverteli gemiler haline konulmuşlardı. Bu yeni gemilere rağmen Japon uçak gemileri filosu, 1942 sonbaharından 1944 ilkbaharına kadar faaliyet gösteremedi. Bunun sebebi, 1942 de vukua gelen hava - deniz savaşlarında Japonların pilot ve uçak bakımından uğradıkları ağır kayıplar yüzünden deniz - hava kuvvetleri teşkilâtının bozulması ve zaafa uğramasıdır. Japon deniz - hava teşkilâtının pilotları, en iyi yetiştirilmiş olan hava personeli idi. Bunlar o kadar fazla kayıba uğramışlardı ki, yeni yetişenlerle açıkları kapatmak kabil olmuyordu. Uçak kayıpları da süratle telâfi edilemiyordu. Çünkü 1942 de aylık uçak istihsali 200 ü geçememişti. Gerçi Amerikalılar da, 1942 de Lexington, Yorktown ve Hornet'i hava - deniz savaşlarında kaybetmişler ve hafif uçak gemisi Wasp da (14.700 ton) 15 eylûl 1942 de, Guadalcanal'a giden bir gemi kafilesine refakat ederken torpillenerek batmıştı. Fakat Amerikalıların uçak ve pilot bakımından vaziyetleri daha az buhranlı idi. Böylece 1942 sonlarından itibaren hava - deniz savaşları bir tevakkuf devresine girdi ve 1943 ün ilk 8 ayı zarfında da bu hal devam etti.

Hava - deniz savaşlarının inkıtaa uğradığı bu devrede muharebeler Bismark ve Salomon adalarındaki hava üsleri etrafında cereyan etti. Japonlar, uçak gemilerindeki hava birliklerini karada ve bilhassa Raoboul'daki 4 hava meydanında istih-

dam ettiler. Refakat uçak gemilerini de yeni pilotlar yetiştirmek üzere talim ve terbiye gemisi olarak kullandılar. Hava mürettebatsız kalan savaş uçak gemileri ise, Japonyaya ve Singapour'a yeni uçaklarla teçhiz edilmiye gönderildi; bâzıları da Truk'da alıkonuldu.

30 haziran 1943 te Müttefikler Yeni Georgie'ye ihraç yapıncıya kadar bu vaziyet devam etti. Amerikalılar, burada Munda hava meydanına doğru ilerlemiye başlayınca Japonlar, Truk'daki 2 uçak gemisinin uçaklarını karaya gönderdiler ve diğer 2 uçak gemisi de gene orada kaldılar. 3 gemiden mürekkep birinci tümen Japonyada yeni pilotlar ve uçaklarla teçhiz edilmiş olduklarından 1943 te Truk'a geldiler. Fakat Japon başkomutanlığı, adaları batmaz uçak gemileri gibi kullanmak yolunu tuttuğundan onların uçakları da kara meydanlarına gönderildi. 1 ve 11 kasım 1943 te Raboul Amerikan uçak gemilerinin hücumuna uğrayınca ve 17 de Bougainville'e Amerikalılar çıkarma yapınca, 3 Japon uçak gemisinin uçakları daha kara meydanlarına sevkedildi. Bu gemiler boş olarak yeni uçaklar almak üzere Singapour'a döndüler.

Artık Pasifikte hava - deniz harbi yeni bir safhaya giriyordu. Amerikalıların yeni uçak gemileri işe başlamış ve böylece hava - deniz hâkimiyeti el değiştirmiş ve harb talihi de dönmüştü. Doğan Güneş İmparatorluğunun kudreti guruba başlıyor ve Amerikan kartalları 48 yıldızı göklere ve denizlere hâkim kılıyorlardı.

Karada çarpışan Japon donanması uçakları, yeni Amerikan uçak gemilerinin müdahalesiyle süratle yıpranmıya başladı. Amerikan amirali Sherman'ın kumandasındaki muhtelit filoya hücum eden Japon donanma uçakları, hiçbir başarı elde edemeden zıyaa uğradılar. Birinci tümenin döküntüleri, 21 kasım 1943 te Amerikalıların Gilbert adalarına çıkarma yaptıkları haberi üzerine, Truk'a döndüler ve oradan da 1944 ocak ayında Marshall adaları tehdit edilince buraya geldiler. Böylece 1943 yılında Japon donanma uçakları hep karada kullanılmış oldu.

1944 ocağında 2 büyük Japon uçak gemisi Singapour'dan aldıkları yeni uçaklarla Truk'a vardılarsa da, bunların uçakları da Amerikan hava akınlariyle imha edildi. 17 şubat 1944 te yeni bir hâdise, Japon stratejisini alt üst etti. Amiral Mitscher kumandasındaki 58 inci Amerikan muhtelit filosu Truk hava üssünü bombalıyarak burayı kullanılamaz ve barınılamaz hale getirdiği gibi, yerde 213 Japon uçağını da imha etmişti. 22 şubatta Mariannes adaları, 30 martta Palau adaları aynı âkıbete uğradılar. Birincisinde 135, ikincisinde, 150 uçak parçalandı. Bu üç akın Japonlara 498 uçağa mal olmuştu. 40 günden daha az bir zamanda 500 uçak kaybeden Japon donanması, daha gerilere çekilmek zorunda kaldı. Sabit adaları, uçak gemilerine tercih eden Japon hava stratejisi iflâs etmişti. Bununla beraber, 1944 başlarında Japon bahriyesinin gayreti vaziyeti biraz düzeltmişti. 30.000 tonluk Taiho sınıfı yeni savaş uçak gemileri ile büyük yolcu gemilerinden tadilen yapılmakta olan Jinyo (21.000 ton) ve Kaiyo'nun (17.800 ton) ikmali hızlandırıldı. Bu suretle 1944 başlarında Japonlar, 6 ağır ve hafif uçak gemisi ile 4 refakat uçak gemisine sahiboldular. Ayrıca Hosho mektep uçak gemisiyle beraber bu 11 gemi, filonun Pearl Harbour'dan evvelki vaziyetini iade etmişti. Bu 6 savaş uçak gemisi yeniden teşkilâtlandırıldı. 3 büyük gemiden mürekkep 1 inci tümende 225 uçak vardı. 2 nci tümen de 2 büyük, 1 küçük gemiden teşekkül ediyordu. 3 üncü tümen 3 refakat uçak gemisinden mürekkepti. Bunda da 90 uçak bulunuyordu. 4 üncü tümen de tadilen zırhlı uçak gemisi haline konulan 32.000 tonluk İse ve Hyuga zırhlılarından mürekkebolacaktı. Bu iki zırhlıda, 356 topla mücehhez kıç taretlerinin yerine birer uçuş güvertesi yapılmıştı. Bunlarda da topyekûn 48 uçak bulunuyordu. Böylece 1944 ilkbaharında Japonların 4 tümeninde 498 uçak toplanmıştı. Bunların 225 i öncü, 141 i bombacı, 99 u torpidocu, 33 ü keşif uçağı idi. Bu teşkilâtlanmadan sonra, Japon donanması Amerikan donanması ile boy ölçüşebileceğini sandı. Mariannes adaları veya Filipinler Denizi Savaşı adını alan deniz - hava muharebesi vukua geldi. Japonlar, 18 ve 19 haziran 1944 te vukua gelen bu savaşta Taiho (30.000 ton), Sokaku (29.800 ton) ve Hitaka (28.000 ton) uçak gemileri ile 450 uçak kaybederek büyük bir hezimete uğradılar. Bunların boşluğunu tezgâhta bulunan 25.000 tonluk 3 yeni uçak gemisi dolduracaktı, fakat Amerikalılar acele ettiklerinden Filipin Adaları Meydan Muharebesi 1944 ekimi sonlarında başladı ve bunlar, o savaşa iştirak edemediler.

20 ekim 1944 te Amerikalılar Filipinlerden Leyte adasına çıkarma yapınca Japon donanması bir çıkış daha yapmıya mecbur oldu. Bu çıkışta Japon donanması üç filoya ayrılmıştı. Yalnız kuzeyden gelen filoda uçak gemileri vardı. Öteki iki filo, Filipin hava meydanlarında üslenmiş uçaklar tarafından desteklenecekti. Savaşa Japonlar tarafından 6 uçak gemisi iştirak etti. Bunların ikisi zırhlı - uçak gemisi kombinezonunu teşkil eden 32.000 tonluk muharebe gemileri idi. Bu savaşta Japonlar, birçok harb gemisinden başka Zuikaku (29.800 ton), Chitose (12.000 ton), Chiyoda (12.000 ton) ve Zuiho (150.000 ton) uçak gemilerini kaybettiler. Zırhlı uçak gemileri yakayı kurtaramamışlardı. Amerikalılar ise, Leyte savaşlarında yalnız Princeton (10.000 ton) hafif uçak gemisi ile Gambier Bay (8.236 ton) ve Saint-Lo (6.730 ton) refakat uçak gemilerini kaybetmişlerdi.

Amerikan denizaltıları, ayrıca 1944 te Japon uçak gemilerine şu darbeleri de indirmişlerdi: Otaka (20.000 ton) 18 ağustosta, Unyo (20.000 ton) 16 eylûlde, Jinyo (20.000 ton) 17 eylûlde, Shinano (25.000 ton) 29 kasımda, Unryo (25.000) 19 aralıkta torpillenerek batırılmışlardır. Bu son iki yeni geminin, henüz tecrübelerini yaparken batırıldıkları anlaşılıyor.

Böylece 1944 yılı, Japon donanmasının, uçak gemileri bakımından fena halde zayıf düşmesiyle bitmişti. 1944 sonunda hizmette bulunması düşünülen 17 uçak gemisinden 12 tanesi batmıştı. Bunların 7 tanesi ya deniz - hava savaşlarında, yahut da bu savaşlar sırasında denizaltılar tarafından batırılmıştı. 5 tanesi de muharebeler dışında Amerikan denizaltılarının torpidolarına kurban gitmişlerdi.

7 mayıs 1942 de vukubulan Mercan Denizi Savaşından 31 aralık 1944 e kadar geçen 33 ayda - ki bunun yalnız 20 ayında deniz - hava savaşları yapılmıştır - Japonlar 18 uçak gemisi kaybetmişlerdir. Japonların harb içinde inşasına başladıkları 6 tane 25.000 tonluk gemiden Unryu daha tecrübeleri yapılırken batmış, diğer üçü de 1945 martında hizmete girmişlerdir. Gene aynı tipte diğer 2 gemi 1945 yazında ikmal edileceklerdi, fakat Japonya teslim olduğundan bunlar hizmete girememişlerdir. Japonlar, hâdiselerin tazyikı ile İsuki sınıfı 5 kruvazörü uçak gemisi haline sokmıya çalışmışlarsa da, bunda da çok geç kalmışlardı. Japonların yolcu vapurlarından tadilen yaptıkları refakat uçak gemilerinden de 4 tane kalmıştı: Kaiyo (17.000 ton), Chuyo (20.000 ton), eski talim gemisi Hosho (7.000) ton) ve Mariannes adaları muharebesinden yaralı olarak kurtulan Ryuho (15.000 ton).

1945 ilkbaharında, Japon uçak gemileri filosu, o zaman 27 tanesi ağır savaş uçak gemisi olmak üzere 100 gemiden mürekkep bulunan Amerikan deniz - hava kuvveti karşısında, gülünç denilecek derecede zayıf kalmıştı. Bu zaaf, Japon donanmasını, harbin son 10 ayında, âdeta hareketsiz kalmıya sevketmişti. Japonlar, uçak gemisi filolarının zaafını intihar uçaklariyle telâfiye çalıştılarsa da muvaffak olamadılar.

Japon donanması, Leyte muharebesinde deniz - hava savaşları neticesinde birçok harb gemisi kaybettikten sonra, Japon iç denizine çekildi. Bütün Japon harb gemileri, torpido ağları ile sarılmış ve gayet mükemmel surette kamufle edilmişlerdi. Buna rağmen, Amiral Nimitz, Amerikan uçak gemilerinin uçaklariyle Japon iç denizini tarattı ve Japon uçak gemileri de bu akınlardan hisselerini aldılar. 19 mart 1945 te Kobe ve Kure limanlarına yapılan hücumda Unryu sınıfı iki uçak gemisi ağır hasara uğradı. Bu yüzden 7 nisanda Okinawa istikametinde bir çıkış yapan 45.000 (hattâ 57.000 tonluk olduğu söylenen) yeni Yamoto zırhlısı, hava himayesiz kaldığından, Amerikan uçak gemileri tarafından batırıldı. 1945 temmuzunda yapılan üç Amerikan deniz - hava akını, Japon uçak gemileri filosuna son darbeyi indirdi. Kure limanında Amagi (26.900 ton) ve Katsuragi (25.000 ton) ile ikmal edilmek üzere bulunan Aso (25.000 ton) tahribedildiği gibi diğer sularda bulunan İhoma (25.000 ton) ve Kaiyo (17.000 ton) aynı âkıbete uğradılar. Başka bir refakat uçak gemisi de ağır hasara uğratıldı. İse ve Hyuga zırhlı - uçak gemileri de bomba hücumlariyle saf dışı edildiklerinden Kure'de karaya oturdular. İhtiyar Hosho da ağır yaralandı. Amerikan bombalarından kurtulabilenler Sasebo da henüz ikmal edilememiş olan Kasagi ile Kure'deki Ryuho ve aylardanberi kadro harici edilmiş olan Hayataka uçak gemileri idi.

Harb içinde hizmete giren 27 Japon uçak gemisinden 22 si batmış, 2 tanesi ağır yaralı olmak üzere yalnız 4 gemi kalmıştı.

Buna mukabil Amerika, 5 ağır ve hafif savaş uçak gemisi ile 6 refakat uçak gemisi kaybetmişti.

Bu suretle 7 aralık 1941 de Pearl Harbour'da parlak bir surette başlıyan Japon uçak gemileri filosunun macerası, 7 ağustos 1945 günü Kure'de hazin ve sönük bir şekilde sona ermişti.

(Abidin Dav'er)

TALLEYRAND - PÉRİGORD, CHARLES MAURİCE DE — (1754-1838). Bénévent Prensi; Fransız siyaset ve devlet adamı. 1754 te Paris'te doğmuş ve 1838 de gene orada ölmüştür.

Talleyrand öldüğü zaman Kıral Louis - Philippe'e haber vermişler; o da: "Acaba bu vakti seçmesindeki maksat nedir?" demiş. Zira bu ölen zat bütün ömrü boyunca attığı her adımı önceden düşünmüş, her hareket ve kararını bir maksada dayamıştır. Ondokuzuncu Yüzyılın hâdiselerle dolu olan ilk ve hattâ ikinci yarısında, hangi vaka karıştırılsa, hangi mesele deşilse orada, şahsiyeti ve zekâsı ile Talleyrand belirir. Asıl ismi Charles - Maurice de Talleyrand - Périgord olan bu asılzade, küçüklüğünde nekadar bedbaht oldu ise olgunluk çağlarını da o kadar mesut ve müreffeh geçirmiştir.

Talleyrand

İhtilâle takaddüm eden o karanlık yıllarda yaşamış bir Fransız gencine şöhret ve servet iki kanaldan gelebilirdi: ordu ve kilise. Her iki saha da sivrilmesini bilenleri tatmin edebilecek haznelerle doluydu. Lâkin ilk çağlarını yatılı okullarda ve mürebbiler elinde idrak eden Talleyrand, uğradığı ihmalin hemen musibetini gördü. Ana ve babasını pazar günleri ve ancak yemekte ziyaret etmek müsaadesi dışında kalan zamanını, Paris dolayındaki bir kadının pansiyonunda geçiriyordu. İşte bu köhne evde bir merdivenden düşerek bacağını kırdı. Hayatının sonraki safhalarına pek garip ve mesut tesirleri görülecek olan bu topallık hâdisesi orduya intisabı ihtimalini ortadan kaldırdı. Bir sakat, asker olamazdı.

Kiliseye gelince: Burada da şöhret ve istikbal vardı. Fakat bir papaz hem ailesinin servetine tevarüs edemez, hem de oğullarına kendi unvanlarını devredemezdi. Üzgün olan aile şu karara vardı: Tevarüs hakkına küçük oğulları malik olacak, ağabeyisi ise kiliseye intisabederek âtisini orada arıyacaktır.

İsteği hilâfına kiliseye giren ve papaz okullarında bir müddet bocaladıktan sonra teselli için kendisini tesadüflerin seyrine bırakan Talleyrand yağmurlu bir havada şemsiyesini genç bir kızla paylaşmak zorunda kaldı. Ne garip!.. Kız da baba zoriyle sahne hayatına atılan bir aktristi. İstemiye istemiye kiliseye devam eden erkekle, tiyatroyu benimsemiyen kız, aralarında müşterek bir hissin mevcudiyetine inandılar ve birleştiler. Bu sevgili, papazın bilâhara hayatına karışan yüzlerce kadının ilki oldu. Her nedense ismi tarihe geçmiyen o aktris, sevgilisinin okulu bitirmesi yolunda çok müspet tesirlerde bulundu.

Talleyrand 20 yaşına geldiği zaman artık Paris'te yaşamayı zaruri addediyordu. Hayat orada, şöhretin basamakları orada ve istikbalin kapıları orada idi. İhtilâlin karanlık günlerinde bu kapıları ancak zekâ dolu bir kafa kurcalıyabilecek ve kesik başlı cesetler arasından sükûn ve hürriyet devresine geçen Fransada, elek üstünde kalanlardan biri de Talleyrand olacaktır.

Nitekim sarayla irtibatı bulunan Comte de Choisseul ile arkadaşlığı sıklaştıran papaz namzedi, maaşa hak kazandıktan sonra Paris'te iyi ve sâkin bir muhite yerleşti, dost adedini çoğalttı ve meşhur salonları ziyarete başladı. O devirde salonlar siyasi hayatın kulisleri idi. Her salonu ise bir kadın idare ediyordu.

Talleyrand nutuk söyliyen, yazı yazan bir siyasi sima değildi. Onda, sinsi bir hal, durgun bir tavır vardı. Fakat insanları anlamasını bildiği için kısa zamanda saraya sokularak meşhur maliyeci Calonne'a muavin oldu. İhtilâlin en mühim sebebi, devletin düştüğü malî sıkıntıdır. Şu halde, malî mevzularla uğraşmak tehlikeli olmakla beraber yükselmek için en uygun bir saha idi. Nitekim Nazırlar Meclisine verdiği raporlar dikkati çekiyor, bu cesur ve ileri görüşlü adam süratle ön plâna geçiyordu. Bununla beraber papaz, Avusturya hanedanının gözde kızı ve Fransız tahtının muhteşem gelini Marie Antoinette'i de ihmal etmedi. Ona şöyle demişti: "Madam, mümkün olan şey yapılır, mümkün değilse gene yapılacaktır."

"Umumi Tahsil Hakkında Rapor" ismini taşıyan uzun projesini meclise verdikten kısa bir zaman sonra, 1790 da kuvvetli rakibi Abbé Sieyès'i mağlûbederek meclis reisi oldu. 1791 de kıral ailesi kaçmıya teşebbüs ederken Varennes'de yakalandığı zaman Paris intikamın çılgınlıklarına kapıldı, idam sehpaları kuruldu. Kıral öldürüldükten sonra Fransız orduları bütün Avrupada yeni sergüzeştlere atılacak, hanedanları saraylarından kovacaktı. Lâkin her şeyden evvel İngilterenin tarafsızlığını temin etmek lâzımdı. 1792 de bu mühim siyasi vazife Talleyrand'a verildi. İngiltereye giderken, Danton ve Marat'nın kuyusunu kazmayı da unutmadı. Vakıa o zamanki İngiliz başvekili Pitt esasen tarafsız kalmak siyasetini güdüyordu, fakat İmparator Üçüncü George ve imparatoriçe bu modern papaza ve ihtilâl hükümetinin mümessiline pek yüz vermediler. O da bu mağrur Anglo - Saksonlardan intikamını dokuz sene sonra aldı. Fransaya döndüğü zaman Danton'un hükümet reisi vaziyetine geçmiş olmasından dehşet duydu. Haklıydı, çünkü kısa bir müddet sonra Danton onu Fransadan sürecek ve ceza mahiyetinde olan bu seyahat Talleyrand'ı kanlı meydanlardan uzak, İngilteredeki dostlariyle başbaşa bırakarak, yeni bir devrin açılmasına kadar her türlü tehlikeden masun kılacaktı.

Bir aralık memleketine dönmek için Manche'ı geçen sürgün Falmouth da hayal sukutuna uğradı. Gözden düşen Amerikan generali Benedict Arnold kendisine "Yeni Dünya" için bir tavsiye mektubu bile vermemişti. Buna rağmen ilk vapurla Philadelphia'ya hareket etti.

Talleyrand'ın Amerikası, Fransız nezaketine hayran kadınların ve zengin kütüphanelerin Amerikasına münhasır kaldı. Fakat anavatana döndüğü gün boş durmadı. Terör sona ermiş, Robespierre devrilmişti. Ufak rütbeli bir subayla arkadaş olmakta ne mahzur vardı? Lâkin bu orta boylu asker şimşek hızıyle iktidar merdivenlerine tırmanacak ve en kısa zamanda Avrupa fâtihi İmparator Napoléon Bonaparte ismiyle kıtadan kıtaya ismini duyuracaktır. Mesele burada bitmiyor: Talleyrand, işte o dillere destan Napoléon'un hariciye nazırı olacaktır. Siyasette makyavelist görüşe inanan nazır için Danton; "Talleyrand kendisini satmıştır, fakat aldanan karşı taraftır, çünkü altın aldı, mukabilinde kalp maden verdi" demiştir. Marat ise, "O bir melek siması altında iblis ruhu taşır" derdi.

Talleyrand'ın bir portresi

Talleyrand'ın ne mahir bir siyasetçi olduğunu anlamak için şu üç mühim devredeki halini hatırlamak kâfidir: Kendisi, hem ihtilâlin adamı, hem Napoléon'un sağ kolu, hem de Viyana Kongresinin en kuvvetli siması oldu. Bu üç devir siyaset ve şartlar bakımından hakikaten farklı idi. Üç farklı devrin adamı olmakla her halde hüner var.

Napoléon'un Marengo'da kazandığı zafer Avusturyaya bir barış antlaşması dikte ettirmesini sağladı. Talleyrand antlaşmaya imzasını atarken General Bonaparte uzak ufuklarda yeni düşmanlar arıyacaktı. Amiens anlaşmasındaki mahirane maddeler altında gene Talleyrand'ın ismini göreceğiz.

Konsüllük devrinde Talleyrand siyasi manevralarının en mühimlerini tatbik mevkiine koymuş, Dük d'Enghien'i öldürt-

müş, kadınları üçüncü perdeye düşürmüş, İngiltereye yanaşmıştır. Lâkin Berlin'de Napoléon'a tesir edemeyince hariciye nazırlığında kalmasının fayda vermiyeceğini düşündü. Prusyaya hücum politik bir karara dayanamazdı. Güzel kıraliçe Louisa'nın yalvarmaları dahi Prusyayı feci âkıbetten kurtaramadı. Fransaya döner dönmez nezaretten istifa etmek icabediyordu. Ne çare ki uzun süren 1807 yılı kışında Napoléon Prusya kapılarını zorlarken nazırın Fransaya dönmesi mümkün olmıyacaktı.

Talleyrand, Avrupanın ve Fransanın hayrı için bu sonsuz fütuhata mâni olmak arzusundaydı. İnatçı imparatoru birkaç defa denedikten sonra vazgeçip istifa etti. Talleyrand'ın 1809-1814 yılları arasındaki hayatı hususi işleri ve aşkları ile geçti.

Wellington orduları Napoléon'un Waterloo'da nihai hezimete uğrattıkları zaman general "Ah! Talleyrand yanımda olsaydı beni bu badireden kurtarırdı" demişti. Hayır artık kimse Napoléon'u kurtaramazdı.

İngilizler 24 mayısta Onsekizinci Louis'yi Calais limanına çıkardıkları zaman Talleyrand kendisini karşıladı. Dostça konuştular. Senatoya yeni hükümdarı gene o takdim etti. Monarşik hükümette Talleyrand'a hariciye nezareti teslim edildi. Fransa müttefiklerle hâlâ harb halinde idi. 1815 Viyana Kongresi Avrupadaki bu sancıları dindirecek ve Fransa bu kongreden Talleyrand sayesinde muzaffer çıkacaktır.

İkinci Restorasyon devrinde kıralla anlaşamıyarak bir aralık istifa eden sabık papaz, tekrar iktidara getirilmişti. Fakat bu ihtilâf sönmedi. Talleyrand, Avrupada bütün tanıdıklarına müracaat ederek bu anlaşmazlığı Louis aleyhine çevirmiye çalıştı. Kısmen de muvaffak oldu. Bununla beraber, bu siyasi oyunların da bir sonu gelmeliydi. Esasen yaşı ilerlemiş, yorulmuştu. Vakıa siyasi ihtirasları olanlar için yaş haddi aslâ bahis mevzuu olamaz, lâkin durum da bunu gerektiriyordu. Derken Louis - Philippe tahta geçti. İngiltere ile Fransa el ele verdiler. Yüz yıl süren mücadele bitecek, acılar unutulacak, dostluk başlıyacaktı. Bütün mesele İngiltereye iyi bir elçi göndermekte. Aristokratik ve demokratik fikirleri en âdilâne şekilde mezceden, kibar, bilgili bir diplomat: İngilizler bunu istiyorlardı. Greville, "Talleyrand feci şekilde yıpranmıştır" diyordu. Guizot ise, "Onda ölmüş bir aslan hali var" demişti. Bütün bunlara rağmen daha münasip bir şahsiyet bulunamadı, 1830 yılı eylûl ayında yeni kıralın ilk sefiri Londraya vardı.

İngilterede Talleyrand, bütün faaliyetini iki milletin dost kalmaları uğrunda sarfetti. Avrupada sulh ve saadet ancak bu şekilde kaabil olabilirdi.

1832 de sevgili arkadaşı Prenses Vandémourt'u biraz sonra da dostu Dalbery ve Lafayette'i kaybeden sefir uzun mazisinin hâtıralarını yazmak için son defa olarak hükümetinden müsaade istedi. Bu müsaadeyi ancak 1834 te aldı ve yeğeni Roger - Collard'ın yazdığı istifa dilekçesini seksen iki yaşındaki ihtiyar adam titrek elleriyle imzalıyarak siyasi hayatına son verdi.

Fakat Talleyrand daha iki sene yaşıyacak ve son nefesine kadar siyasi hayata istirahat iskemlesinden tesir edecektir. Balzac, "Goriot Baba" eserini onun için yazmıştır.

Talleyrand, siyasi akidelerini şöyle hulâsa eder: "Ben iktidarda olanlarla daima beraberim. Vatanım hesabına onlara yardım etmek borcumdur. Yalnız iktidardan düştükleri zaman beraber devrilmem, çünkü yeni gelenler de bana muhtaçtır. Hiçbir zaman zalim ve harbcı milletleri tebcil etmedim. Fakat eğer hürriyet için çarpışmak lâzımsa bir an bile tereddüd etmemelidir. Siyasette hissiyata yer yoktur. Durum neyi gerektiriyorsa karar ona göre verilir. Bunun!a beraber kadınlarla iyi arkadaş olanlar politik hayatta ekseriya muvaffak olabilirler. Dünya yerinde durdukça Avrupa kıtası bütün insanlık siyasetine hâkim olacaktır.".

(Haldun Kemali Aksüt)

VETERİNERLİK (BAYTARLIK) ÖĞRETİMİ — Organizmanın herhangi bir sistem veya organının fizyolojik vazifelerinde görülen değişikliğe "hastalık" denilir. Lâtinler bu hali "vita cum periculo morbus est" cümlesi ile ifade etmişlerdir. İnsan ve hayvan organizmalarında husule gelen vazife değişikliklerini normal hale getirmiye de "tedavi" denilir.

Eski Yunan filozoflarının "zoon politikon" (cemiyetçi hayvan) diye vasıflandırdıkları insan nevinin cemaat halinde yaşamasında fikrî hayat hâkim bir sebep olmuş, dinî akidelerin kurulmasına çığır açmıştır. Bu suretle insan, ileri ruhu ile hayvandan kendini ayırmış, hattâ ona karşı cephe almıştır. Tedavi, şeytan tarafından hayatı tehlikeye konulan hasta insan cismindeki habis ruhların kovulması esasına dayanmakta idi. Bu vazife ise ancak Allah'ın vasıtasız hâdimleri ve insan mâneviyatının nigehbanı olan din adamları tarafından yapılmakta idi. Sırf mânevi tedavi usulüne dayanan bu sakîm âdet mütemadiyen tabiattan uzaklaşmayı mucibolmuş ve itimadı sarsmıştır. Zamanla "tabiat ilimleri" yer almıya başlayınca "tabiata avdet" düşünceleri kuvvetlendi ise de tedavi usulleri gene kendisini hurafelerden, din adamlarının elinden kurtaramadı.

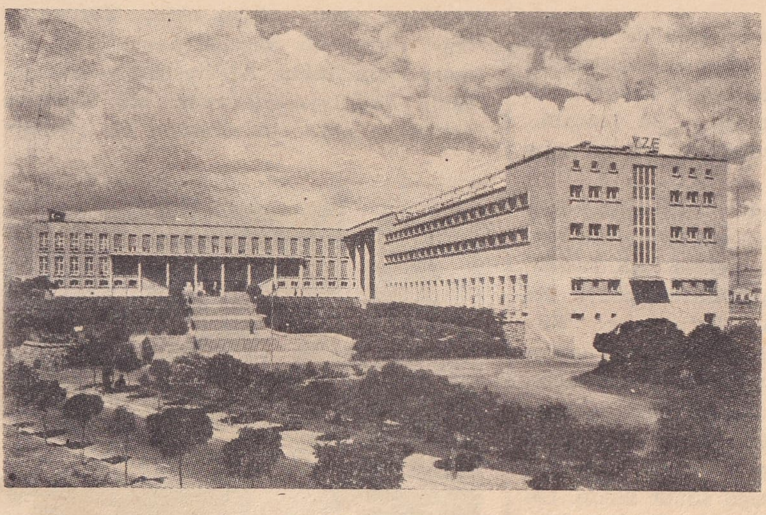

Baytar Mehmet Ali Bey

İlk insanlar, mağara devrini yaşarken gıda ihtiyaçlarını avladıkları hayvanların etleriyle temin ederler, derileri ile de lüzumlu gördükleri yerlerini örterlerdi. Zaman ilerledikçe insanlar hayvanları ehlileştirmiye başladılar. Daha sonraları da üzerlerine bindiler, arabalarını çektirdiler. Bu halleri pek eski devirlerde yaşamış Orta Asya Türklerinden kalma kurgan veyahut Tumba denilen tunç ve demir devirlerine (Milâttan yedi, sekiz bin yıl evvel) ait mezarların kazılarında meydana çıkan koşum takımlarına ait eşya, gem, sapan demirleri ile anlıyoruz. İnsanların hayvan ve mahsullerinden edindikleri istifade o derece büyüktü ki, bunun neticesi onlara karşı tapma hissi dahi uyandı. İnsanlar tekâmül ettikçe hayvan ve mahsullerinden müstağni kalamadılar. Onların çoğalmalarına, hastalıklarının tedavilerine, salgınlarının önlenmelerine gayret ettiler. Fakat bütün bu gayretler semeresiz kalıyordu.

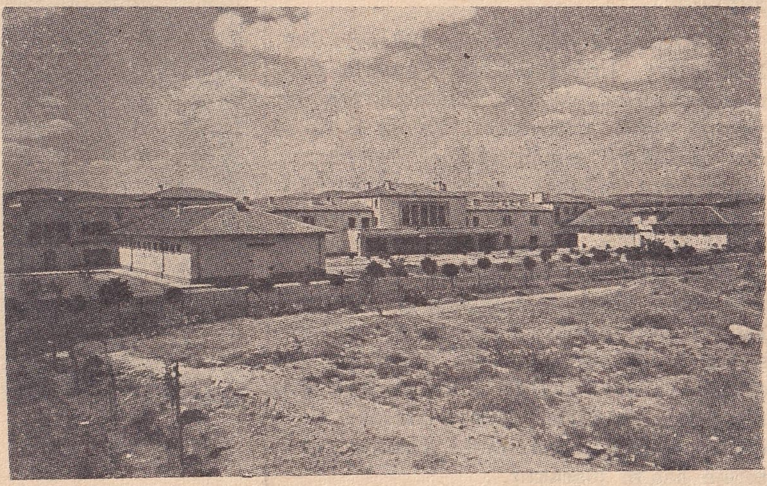
Milâttan önce ve sonra çok kereler Avrupayı istilâ eden büyük hayvan salgınları hakkında Avrupa tarihlerinde vesikalar vardır. İnsanları da birlikte ölüme sürükliyen bu hastalıklar büyük ediplerin gayet müessir mersiyeler yazmalarına sebebolmuştur. Eskiler, o tarihlerde sanat halinde bulunan hayvan tedavi usullerini babalarından öğrenirler, sonra da diyar diyar dolaşarak tekâmül ettirmiye çalışırlardı. Fakat teorik rehber olmaksızın hayvanların çok karışık olan teşekkülâtını mütalâa etmek zordu.

V e t e r i n e r l i ğ i n a l e m d a r ı : Veterinerlik öğretiminin kuruluşuna hizmet eden ilk önce Fransa olmuştur. Sıhhat ve hastalık hallerinde bulunan hayvanların birbirinden tefrikini metodik tedrisatla öğretmiye, klinik müşahede kaidelerini ortaya koymıya, tatbik edilen tedavide mantıki yolları göstermiye Fransa misal teşkil etmiştir. Bu şeref Claude Bourgelat'ya nasiboldu. Claude Bourgelat "Veteriner olmak istiyenler, bu ilmi öğrenmek için lüzumlu mektepler açılmadığı müddetçe bu sahada aslâ kâfi derecede bir bilgi sahibi olamıyacaklardır" diyordu. Claude Bourgelat nihayet Onbeşinci Louis'ye bir ariza vererek hayvan hastalıklarının tedavisini öğretmek için bir mektep

Ankara'da Yüksek Ziraat Enstitüsü

açılmasına müsaade istedi. 1 ağustos 1761 tarihinde Lyon'da bir veteriner mektebinin açılması hakkında Onbeşinci Louis bir karar imzaladı ve ilk veteriner mektebi bu tarihte altı talebe, üç muallim ile Lyon'da açıldı. Mektebe de "L'Ecole Royale Vétérinaire" adı verildi. Buraya başka memleketlerden talebeler geldi. Yetiştiler. Memleketlerine dönerek mektepler kurdular. Bu suretle veterinerlik öğretimini bütün memleketlere de yaymıya muvaffak olduğu için Claude Bourgelat dünya veterinerleri tarafından d a i m a hürmetle anılmıya liyakat kazanmıştır.

Veteriner Fakültesi iç ve cerrahi hastalıklar enstitüleri

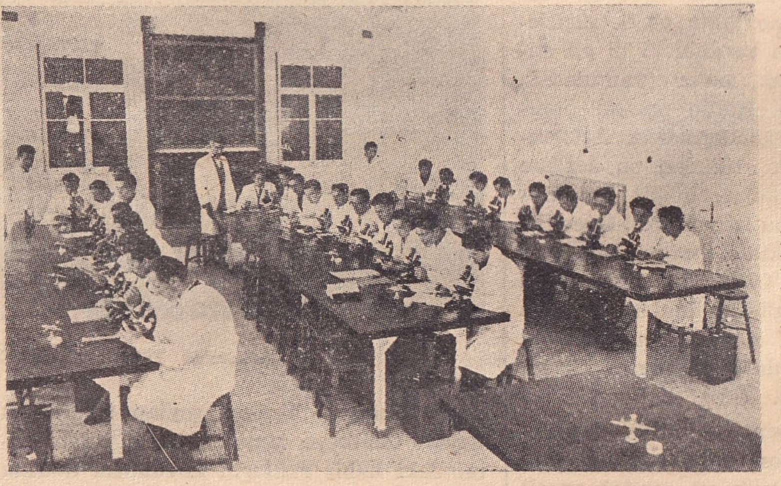
Y u r d u m u z d a i l k v e t e r i n e r o k u l u : Bu tarihten sonra bugüne kadar muhtelif memleketlerde 124 veteriner mektebi açılmıştır. Bunlar arasında açılış tarihi sırasiyle dünyanın kırk sekizinci veteriner mektebi olan İstanbul-

Veteriner Fakültesinde histoloji pratik dersleri

da ilk veteriner mektebi 1841 de açılmıştır. Yurdumuzda da veteriner mektebinin açılmasına başlıca saik gene hayvanların salgın hastalıkları olmuştur. Bu hastalıklar arasında en çok tahribat yapanı sığır vebasıydı.

Bu hastalığın yaptığı tahribatın şiddet derecesini anlamak için şu tarihî vesikayı tetkik etmek yeter. Bu vesika "Âli Tarihi" nin beşinci cildinden (Nuruosmaniye Kütüphanesi, No. 3407) çıkarılmıştır: "Filvâki pâyitaht-ı Aliyye-i Kostantaniye'ye "sene-i ahadı ve elf = 1001 (1593) tarih-"lerinde rugan sâde (sade yağı) gelmez "oldu. Ol kaht-ü kılletin baisi soruldukta "ol vilâyetlerde inek ve sığır cinsinden "kalmayub kırgın olduğu sübut buldu. Ol-"havaliden ol diyar-ı Aceme gelmiş dola-"şurduk, dördüncü yılda Irak-ı Arapdan "beru zuhur eylemiş ola. Evvelâ Diyarıbe-"kir bâdehu Zülkadiriyeye ve mülk-i Ru-"m'a ulaşub sene-i erbaa = 1004 (1596) "muharreminin içinde bu fakir yâni mü-"ellif-i kesir-üt-taksir Rum hazinesine def-"terdarı emanetsemir ve Amasya sanca-"ğının seyr ama adaletmesir olub cem'an "ol iki hizmete memur idim. Ol âfet-i sâ-"riye ol havaliye geldikde kati mahuf ve "mensur idim. Hattâ teftiş-i mezalimle ki "memleket dolaşmağa çıktım. Uğradığım "kura ve kasabatı üstühanı tazeden sur "ile me'sur buldum. Faraza köy oldu ki bir "dane köselesi kalmamış, kariye bulundu "ki dört, beş yüzden bir inek kaldığına "sükkân inşirah bulmuş. Şöyle yatur lâ-"şeler. Şöyle kırılmış duap. Kalb-i reayâ-"da kalmamış ümid-i âb. Sahil-i deryaya "saf dolmuşdu. Üstühanı bahr idi. Oldum "dihkan-ı hüzn. Hal rağbet-i harab. Çünki bu beliye-i âmmedir. Havas'u avama "sirayet eyledi. Sığır kırgını reayanın "fakr ile inkisarına ve erbab-ı tüccarın "ailelerine zarar olub iftikarine vesair sük-"kân-ı memleket ve tüccarın maaş em-"rinde de ıztırarına sebeboldu. Eğer hükmü "halk bunun yukarıdanberu sirayet idüb "gelir derler. Kendilerine nâzil bir belâ "değildir zannederler. Halbuki böyle de-"ğildir. Sirayet ettiği yerlerin reayası ve "sipah ve züaması ve tüccarı hırs istilâ-"sı birer tarik ile günahkârdırlar. Ol se-"beb ile bu yüzden kaht-ü kıllete sezavar-"dırlar. Zira ki reaya kısmında salâh-ı di-"yanet ve insaf kalmadı ve sipah ve rea-"ya ve umurda merhamet ve adalete insaf "canibine nazar atmaz oldu. Tüccar ve "ehl-i riayet bir akçelik nesne beşe sat-"ması tâyin buldu. Alelhusus siyaset-i ih-"tisab bilkülliyye mün'adim oldu. Sipah ve "yeniçeran ehl-i suk olmağla ve istediğin

Veteriner Fakültesi bakteriyoloji pratik dersleri

"alub satmağa başladı. Allah erbab-ı inkı-"yadın erzakını kaht-ü galâ ettiğü sığır "kırgını ile yoğurt ve peynir ve rugan "cinsine kıllet düştükten gayri asıl gıda-i "cismani ki şair ve gendümdür. Sığır kı-"rılmasiyle anlardan hâli kalan bu ortalık "şimdi vilâyet-i Rumda gördüm ki bâzı "reaya koşub çift sürerlerdi ve bâzısı da-"hi el çapacığı ile yerleri kazub tohmu "gendüm ve şaîr ekerlerdi. El ile kazma-"dan ne hâsıl olur. Ol ekinden sana ne vâ-"sıl olur. Andan ibret al vâkidir. Bu his-"se dahi bir özge fitne nâzil olur."

Salgınlar şiddetini kaybetmiyordu. Nihayet Sultan Mahmut Molteke'nin delâletiyle Prusyalı veteriner Godlovuski'yi davet etti. Veteriner hekimlik öğretimi teşkilâtına kendisini 1841 de memur etti Harbiye Mektebinde bir sınıf tahsis edildi. Fakat talebe olarak okumak, yazmak bilmiyen erler ayrıldığı için Godlovuski istifa etti. Aradan sekiz sene kadar zaman geçti. Sultan Mecit 1849 da Harbiye mektebi nazırı Galip Paşa'yı fevkalâde memuriyetle Londraya gönderdi. Avdetinde veterinerlik öğretim teşkilâtı hakkında kanaatleri raporla arzetti. Maçka kışlasında bulunan Harbiye Mektebinde veterinerlik öğretimi teşkilâtı yapılmasıan irade çıktı. Bu defa Harbiye Mektebinin birinci sınıfında kura ile on talebe ayrıldı. Paris'ten Dobroka isminde bir veteriner hekim getirildi, tedrisata memur edildi. Kurmay Mehmet Refet Paşa'nın fransızcası kuvvetli olduğundan Dobroka'ya tercüman olarak verildi. Bu zat veterinerliğe ait yazılmış çok miktarda fransızca eseri türkçeye çevirdi. Bu suretle meslek hakkında geniş bilgiler edindi. Meslek tarihinde kendisi kurmay veteriner Mehmet Refet adı ile tanındı. Mektepte meslek dersleriyle birlikte askerlik dersleri de okutturuluyordu. Mezun olanlar yüzbaşılığa kadar veteriner hizmetinde, yani tedavi işlerinde çalıştırılıyor, binbaşılığa yükseleceği zaman süvari sınıfına geçiriliyordu. Veterinerler, bu suretle tekâmül edemiyeceklerini anladılar. Tıbbiye mektebine geçmiye karar verdiler. Bir müddet de Tıbbiyede bir sınıfı mahsus halinde okudular. Nihayet büsbütün ayrıldılar. Bu teşkilât ve mezunları, halk hayvanlarının hastalıklariyle meşgul olamıyorlardı.

S i v i l v e t e r i n e r m e k t e b i (M ü l k i y e B a y t a r M e k t e b i Â l i s i) : 1877 Milâdi tarihinde Rus M u h a r e b e sini müteakıp Doğu vilâyetlerimizde sığır vebası dehşetli tahribat yapmıya başlamıştı. İstilâi bir şekil aldı. Memleketin her tarafına yayıldı. Çiftçi elindeki sığırlar arasındaki telefat pek çoğaldı. Artık devlet ricali arasında bu hale bir çare aramak fikri ortaya çıktı. 1888 de nafia nezaretinde "Umuru Baytariye Müfettişi Umumiliği" ihdas edildi. Umumi müfettişliğe de askerî veterinerlerden Mehmet Ali Bey tâyin edildi. Bu zat, sığır vebasının memlekette yaptığı zararları, halkın bu yüzden uğradığı sefaleti bir raporla nafıa nezaretine bildirerek sivil veteriner mektebinin açılmasına katiyetle lüzum gösterdi. Mehmet Ali Beyin bu raporu vükelâ meclisinde tasvibolundu.

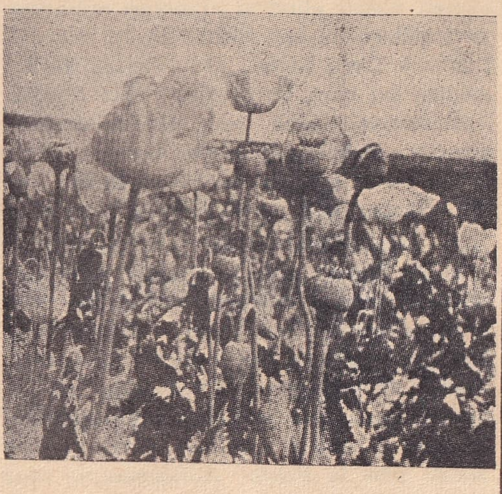
Neticede: "Tıbbıye-i Mülkiye'de Pasteur "usulü telkihini tamim maksadiyle hususi "bir sınıfın küşadına ve Türkiyede icrayi "ahkâm eden emrazı sariye-i hayvaniyeye "karşı fennen mücehhez etibbayi baytari-"ye yetiştirmek üzere programlarının ter-"tip ve tanzimi için bir komisyon teşkili-"ne...." irade çıktı. Komisyon teşkil edildi. Bir program hazırlandı. 1889 tarihinde tahsisatı Ziraat Bankasından tesviye kılınmak, birinci ve ikinci sınıfları Maarif Nezaretine bağlı ve nihari olmak üzere Tıbbiyei Mülkiye sınıfları ile birlikte okumak kaydiyle sivil veteriner mektebinin nüvesi kuruldu. Tedrisat başladı. Mektebin üçüncü ve dördüncü sınıfları da leylî olarak 1891 de Halkalı'da tesis edildi. Fransadan Martel isminde bir de klinik muallimi getirildi. Mektebin ilk iki sınıfının Tıbbiye Mektebinde nihari, diğer iki sınıfının Halkalı'da leyli oluşunun, muallimler, tedris ve idare bakımından zorlukları vardı. Bu zorluklar gözönüne alınarak Sultanahmette bir bina satın alındı. Mektebin dört sınıfı da oraya nakledildi. Adına da "Mülkiye Baytar Mektebi Âlisi" denildi. Bu mektep binası 1913 te yandı. Asker ve sivil mektepler birleştirildi. Selimiye'deki binada müşterek tedrisat yapılmıya başlandı.

Y ü k s e k Z i r a a t E n s t i t ü s ü v e V e t e r i n e r F a k ü l t e s i : Cumhuriyet devrinde Manisa Milletvekili ve Tarım Bakanı Sabri Toprak Yüksek Ziraat Enstitülerinin Ankarada tesisi maksadiyle bir kanun teklif etti. 10 haziran 1933 tarih ve 2291 numara ile bu kanun neşredildi. Ve "Yüksek Ziraat Enstitüsü" nün inşaatına başlandı. Yüksek Ziraat Enstitüsünün inşaatında, teşkilâtının kemale ulaşmasında Kütahya Milletvekili ve Tarım Bakanı Muhlis Erkmen büyük gayretler sarfetti. "Yüksek Ziraat Enstitüsü" ziraat, veteriner, orman, ziraat sınıfları ve tabii ilimler fakültelerini ihtiva etmekte olup her fakülte birçok enstitülere ayrılmıştır. Bunlar arasında Veteriner Fakültesi: anatomi, fizyoloji ve farmakoloji, patoloji, bakteriyoloji, hıfzıssıhha ve bakteriyoloji, iç hastalıkları, dış hastalıklar ve cerrahi, zootekni enstitülerine ayrılmıştır.

V e t e r i n e r l i ğ i n ö n e m i : Önceleri, veteriner faaliyetinin hasta hayvanların tedavisi ile hudutlanmış olduğu kabul olunurdu. Sonraları, hakikatte pek değişik ve pek çok geniş bir ilmin çevresini kucakladığı tahakkuk etti. Her hükümet sağlık zabıtasını, etlerin mürakabesini, pazarlara çıkarılan gıda maddelerinin tağşişten muhafazasını, hayvanların himayesini, kadavraların tahribini, hayvanların ıslahını... çoğaltılmasını tanzim eden kanunlar kabul ettiler. Veteriner, bu kanunların telifini ve tatbikatını temin etmektedir. Milli serveti korumak ve milletin tagdiyesini temin eylemek için hükümetler bati ve âcil tedbirlerle hayvanların elevaj (yetiştirme) ını teşvik, sürüleri epizootiler (hayvan hastalıkları salgınları) e karşı himaye ve bunları başarma ve hastalıklarla mücadele etmek maksadiyle teşkilât yaptılar. Veterinere verilen vazife, muhtelif epizootileri imha etmiye ve daha az ehemmiyetli olan diğer bâzı fuayeleri (hastalık kaynaklarını) azaltmıya müsaittir. Veterinerin faydalı, iyilik seven faaliyeti, elevaj üzerinde hayvanların ve gıda maddelerinin istihsalinin kıymetlendirilmesi, büyük takdirlerle söylenmiye başlandı. Son yarım asırda veteriner, bütün hükümetlerde millî elevajın biricik teknik müşaviri oldu. Veteriner, insan sıhhatinin de koruyucusudur. O, hayvandan menşeini alan insan gıdalarının mürakabesini de üzerine almıştır. Hükümetlerin pek çoğunda bu mürakabe kanunlaşmıştır. Süt dahi bâzı hastalıkların insana bulaşmasına sebebolur. Canlı hayvanda bu hastalıkların mevcudiyetini tanıyabilen yegâne mütehassıs veterinerdir.

(Dr. Veteriner Muzaffer Bekman)

AFYON — Afyon; gelincikgillerden «papaver somniferum» teknik adını taşıyan haşhaşın kelle, koza veya kobalak isimleri verilen meyvasından elde edilir. Bu bitki; az tırtıllı, oldukça geniş mavimtırak yeşil yapraklı olup hemen bir metre yükseklikte dir. Dört taçyaprağından meydana gelmiş geniş taçlı çiçekleri vardır. Taçın orta yerinde, tepesinde dışyarıçaplara dilinmiş kurs şeklinde bir tepecik bulunan bir yumurtalık vardır. Yumurtalığın etrafında, ipçikleri nihayete doğru şişkin olan birçok erkekorganlar bulunur. Çiçeklerinin renkleri pek çeşitlidir. Başlıca renkler beyaz, leylâki ve pembe olmakla beraber taçyaprağının tabanında kırmızı bir leke bulunan veya taçyaprakları kırmızı çizgili veya siyaha yakın lâcivert benekli veya kenarları kırmızı çiçekler açan bitki çeşitleri olduğu gibi erkekorganı taçyaprağına çevrilmiş neviler de vardır. Taçyaprakları düştükten sonra, meyva bir kapsül şeklini alır. Kapsül, tepesinde bulunan, dışyarıçaplar sayısındaki gözeneklerden açı-

Tarlada haşhaş çiçekleri

lır. Tohumlar küçük, kara veya beyazdır. Tepesinde kapsül bulunan sap rüzgârdan sallandıkça tohumlar kapsülün içinde sıçrar, nihayet gözeneklerden dışarı fırlar. Kelleler, yani meyvalar çizildiği zaman içlerinden sızarak üzerlerinde donan afyona süt veya sakız adı verilir. Bu süt donduktan sonra bıçakla sıyrılarak toplanır, topak haline getirilir. Bu topağa ticarette ham afyon ismi verilir.

Afyon memleketimizin en önemli ihracat maddelerinden biri olduğu gibi memleketimiz de afyon yetiştiren sayılı birkaç dünya memleketi arasında başta gelenlerden biridir.

K i m y a d a a f y o n : Gelincikgillerden olan bitkilerin kapsülleri üzerine yapılan çiziklerden sızan süt görünüşlü özsu birçok alkaloitleri ve karışık cisimleri muhtevidir. «Papaver somniferum» dan istihsal edilen afyondan ibaret özsu'nun sentezindeki maddelerin başlıcaları: zamk, kauçuk, yağ, «pectine» li maddeler, yumurta akına benzer maddeler, şeker, mağdensel tuzlar, organik asitler ve sülfürik asittir ki, bunlar alkaloitlerle karışıktırlar. Alkaloitler içinde afyonda miktarı en fazla olanı ve en önemlisi morfindir. Tritopin yalnız afyonda vardır. Bütün gelincikgillerin özsularında tesadüf edileni de protopin'dir.

Haşhaş başları toplanırken

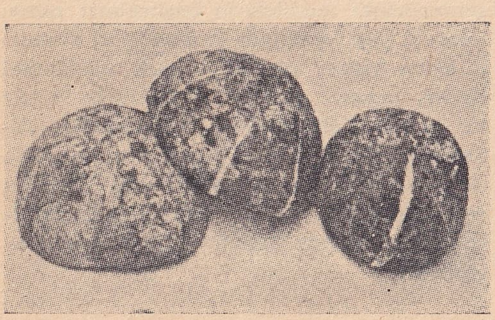
Gelincikgillerin özsularındaki alkaloitler iki kısma ayrılır: 1) Birinci sınıf: Kuvvetli baz, ziyadesiyle zehirli, molekülünde 3 veya 4 atom oksijen ihtiva edenler; 2) Zayıf baz, molekülünde 3 - 11 atom oksijen ihtiva edenler.

Bu alkaloitlerden başlıcaları şunlardır: Birinci sınıf — "morphine", "codéine", "pseudomorphine", "thébaine", "codamine", "laudamine", "laudanidine", "laudanosine", ikinci sınıf — "hydrocotarnine", "papavérine", "méconidine", "lauthopine", "cryptopine", "protopine", "papavéramine", "rhoedine", "narcotine", "tritopine", "oxynarcotine", "narcéine", "gnoscopine". Bu alkaloitlerden "morphine", "codéine", "thébaine", "papaverine", "narcéine" ve "narcotine" afyonda diğer gelincikgillere göre ziyade miktarda bulunur ve önemli olanları da ilk dördüdür.

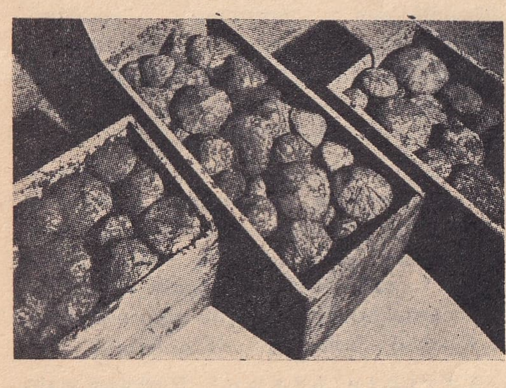
T ı p t a a f y o n : Afyon ve alkaloitleri acı dindirme ve anestezi hallerinde, uykusuzluk vakalarında, nefes yolları hastalıklarında, peritonitte ve ishal, dizanteri gibi barsak rahatsızlıklarında, spastik inkıbazlarda kullanıldığı gibi ağır neziflerde sırf hastayı teskin için de kullanılır.

T a r i h t e a f y o n : Haşhaşın makbul bir bitki gibi bahçelerde yetiştirildiğini, uyutucu ve uyuşturucu bir ilâç gibi kullanıldığını ilk önce, bundan üç bin yıl kadar evvel yaşamış olan İzmirli şair Homiros'tan öğreniyoruz. Uyutucu haşhaş Tiglath - Pileser devrine ait Asuri kabartmalarında da buluyoruz. Hipokratos Yunanlıların mekonium dedikleri ilâçtan bahseder. Bu ilâcın afyon olduğu muhakkaktır. Haşhaşın nasıl yetiştirildiğini ilk tarif eden Teofrastos (Milâttan Önce 370 - 287) ve afyonun nasıl hazırlandığını öğreten de Demokritos'-

un talebesi Diagoras (Milâttan Önce 120) dır. Milâttan yüz yıl önce Lâtinler de haştan sık sık bahsetmişlerdir. Şair Virgilius bunlardan biridir. Fakat haşhaş ve afyon hakkında etraflı malûmat veren Milâttan yüz yıl sonra yaşamış olan Dioskoridis'dir. Ortaçağ eczacılığında önemli bir rol oynamakla beraber bugünün farmakope'sinden de tamamiyle kalkmamış olan tiryak (tiryak, afyonun farsçasıdır) İran hükümdarı Mihridat tarafından keşfedilmiştir. İkinci Yüzyılda büyük hekim Galien afyonla meşgul olmuştur. Justinianus'un doktoru Alexandros da afyonu ilâç olarak göstermiş, fakat fazla alınmamasını tavsiye etmeyi de unutmamıştır. Ortaçağda Çin'e kadar uzun bir seyahat yapan Marco Polo'nun afyondan hiç bahsetmemesine bakılırsa, o devirde Çin'de afyonun bilinmediğine hükmolunabilir. 1516 dan 1519 yılına kadar Anadoluda gezmiş olan Belon, memleketimizde haşhaş ziraati ve afyon ticareti hakkında hayli malûmat vermektedir. Bundan da anlaşıldığına göre haşhaş ziraati Anadolu çiftçisince eskidenberi bilinmiştir. Başlıca istihsal bölgeleri Paflagonya (Bolu civarı), Kilikya, Kapadokya (Antalya civarı) idi ve Türkiye ile İran, Hint, Avrupa arasında afyon ticareti pek ehemmiyetli idi. Her yıl bu bölgelerden afyon yüklü elli deve kalkarak kıymetli yüklerini imparatorluk sınırlarından ötelere götürürlerdi. Türk afyonu Batı memleketlerine Venedikliler vasıtasiyle satılırdı. Belon haşhaş ziraatinin Mısırda da geniş ölçüde yapıldığından, afyon kullanılışının Mısırlılar arasında yayılmış bulunduğundan bahsetmiştir. Onaltıncı Yüzyılın muhtelif müellifleri de Kahire ve Aden afyonundan bahsetmişlerdir. İlk afyon fabrikasını Fransızların "Hint Ticaret Kumpanyası" Hindistanın doğu kıyısındaki Surat şehrinde 1613 te kurmuştur. Portekizlilerle Holândalılar da aynı şehirde daha o zamandan afyon ticaretine başlamışlardır. Afyon kullanma İran ve Hint'ten Holânda sömürgelerine, Formoz'a ve Çin'e pek çabuk yayıldığı halde Japonya bu salgından uzak kalmıştır. Kampfer, afyonun esrar gibi çekildiğini ilk defa Holânda Hindistanında gördüğünü yazmaktadır. Afyonun bu tarzda kullanılmasının tütün içmekle sıkı bir suretle alâkalı olduğu muhakkaktır. Fakat afyonun ilk önce hangi memlekette ve ne zaman içildiği belli değildir. Afyon çekme âdetinin Holânda Hindistanından Formoz'a, oradan da Çin'e geçtiği anlaşılıyor. Çin'de haşhaş ekimi Sekizinci Yüzyıldan sonradır. Sekizinci Yüzyıl Çin müellifleri haşhaş ziraatinden bahsetmişlerdir. Onikinci Yüzyıl Çin hekimlerinden Liu Hung haşhaş sütünden pasta şeklinde yapılmış bir ilâçtan bahsetmiş, bu pastaların fazla yenilmemesini tavsiye ederken afyonun insanı bıçak keser gibi öldürdüğünü ilâve etmeyi de unutmamıştır. Çin'de afyondan "afyon" diye ancak Onbeşinci Yüzyılda bahsedilmiştir. Kora'da yayımlanmış bir eser haşhaş yetiştirme usullerini göstermektedir. Bu usuller bugünkülerden hemen hemen farksızdır. Onaltıncı Yüzyıl ortalarına doğru Li-Tung da haşhaş yetiştirilmesini anlatırken afyona "a fu-yung" adını vermiştir. Türklerin "afyon" sözünden alınmış ve sonra "ya-pien" şekline çevrilmiş olan bu kelime bugün dahi Çin'de umumiyetle kullanılmaktadır. 1767 den sonra Çin'de afyon iptilâsı şiddetlendi. Bunun neticesi olarak İmparator Kia King meşhur 1796 emirnamesiyle afyonun bütün imparatorluk topraklarına ithalini yasak etti. Bu yasaktan sonra kaçakçılık başladı. 1767 de memlekete serbes olarak 1.000 sandık Hint afyonu ithal edilmişken 1830 da kaçak olarak satılan Hint afyonunun miktarı 11.726 sandığa çıktı. 1839 da İmparator Took - Wang afyon dumanından ölünce Çin hükümeti tüccar elindeki afyonları müsadere ve İngiltere ile her türlü ticareti menetti. İngiltere Çin'e harb açtı. "Afyon Harbi" denilen bu harb 26 ağustos 1843 Nankin Antlaşmasiyle sona erdi. Bu muahedede afyondan bahsedilmemekle beraber yasağı teyideder bir şey de olmadığından yasak yokmuş gibi afyon ticareti gene başladı. Hindistandan Çin'e afyon ithalâtı 1856 da 70.606 sandığa çıkınca Çin yeni tedbirler almıya kalkıştı ve 1856 dan 1858 e kadar süren "İkinci Afyon Harbi" başladı. Buna Fransa ile Amerika da katıldı. Tiensin'de imzalanan antlaşmada da afyondan bahis yoktu. Fakat Çinlilerin idaresizliği yüzünden yeniden başlıyan harb ancak 1860 ta Pekin Antlaşmasiyle sona erdi. Afyon ithali yasağı bu sefer resmen kaldırıldı. 1876 dan sonra Çinliler de haşhaş ekmiye başladılar. Bir aralık yıllık afyon istihsalâtı yirmi bin tonu buldu. 1906 da Çin hükümeti İngiltereye, bir taraftan Hint afyonu ithalâtını ve bir taraftan da Çin'de afyon istihsalini tahdide mâtuf bir teklifte bulundu. Şanghay'da İngiltere, Fransa ve Amerikanın da iştirak ettiği bir konferansta bir anlaşma imzalandı. Bu anlaşma, morfinomani'nin insanlık için bir tehlike olduğunu belirten ilk milletlerarası vesikadır. Aynı konferansta Çin'e afyona karşı mücadeleye devam tavsiye edildiği gibi, kaçakçılığa karşı da gerekli tedbirler kararlaştırıldı. Bu anlaşmayı, afyon ve diğer uyuşturucu maddeler istihsal, imal ve ticaretini tahdide ve tıpta kullanılan afyon ticaretini düzenlemiye mâtuf 1912 La Haye, 1925 Cenevre, 1931 Cenevre mukaveleleri takibetti. La Haye Mukavelesine Lichtenstein, Lituanya, Santa Marino, Rusya Sosyalist Sovyet Cumhuriyetleri, Arjantin, Afganistan, Hicaz Kırallığı, İran, Mısır, Habeşistan ve Sudan dışında beş kıtanın 57 memleketi muhtelif tarihlerde imzalarını koydular. Türkiye bu mukaveleyi, 15 eylûl 1933 te imzaladı. Birinci Cenevre Mukavelesini Arnavutluk, İzlânda, Lichtenstein, Rusya Sosyalist Sovyet Cumhuriyetleri, Amerika Birleşik Devletleri, Kostarika, Guatemala, Haiti, Meksika, Nikaragua, Panama, Arjantin, Afganistan, Hicaz Kırallığı, Çin, İran, Habeşistan, Liberya dışında beş kıtanın 51 memleketi gene muhtelif tarihlerde imzaladılar. Türkiye bu mukaveleyi 3 nisan 1933 te imzaladı. İkinci Cenevre Mukavelesini Arnavutluk, Danimarka, Estonya, Finlândiya, Yunanistan, İzlânda, Letonya, Lichtenstein, Lüksemburg, Rusya Sosyalist Sovyet Cumhuriyetleri, Yugoslavya, Panama, Arjantin, Bolivya, Ekvator, Afganistan, Hicaz Kırallığı, Japonya, Habeşistan, Liberya, Güney Afrika Birliği, Yeni Zelânda dışında beş kıtanın 47 memleketi gene muhtelif tarihlerde imzaladılar. Türkiye bu mukaveleye imzasını gene 3 nisan 1933 te koydu. Birinci ve İkinci Cenevre Mukaveleleri arasında 1929 yılı sonlarına doğru Avrupanın başlıca tıbbi ecza fabrikaları aralarındaki rekabeti kaldırarak mamulün fiyatını yüksek tutmak için "Convention Internationale des Opiacés" adlı bir kartel vücuda getirdiler. Memleketimizde de müstahsillerin bu kartelden örnek alarak mahsullerini tek elden satmak suretiyle iyi fiyat sağlamaları düşünüldü ve 2061 numaralı kanunla "Afyon Birliği" kuruldu. Fakat memlekette dağınık bulunan yüz elli bin afyon müstahsilinin çalışması kaabil olmadığından bu kanun maksadını sağlıyamadı.

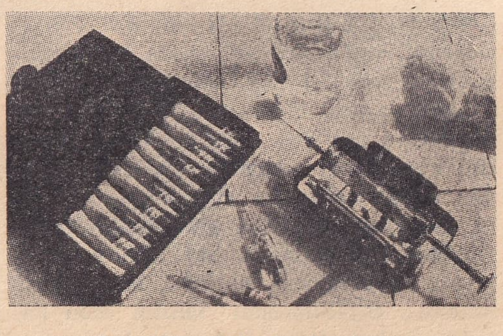
Ham afyon tipleri

Köylünün satmak için getirdiği ham afyonlar

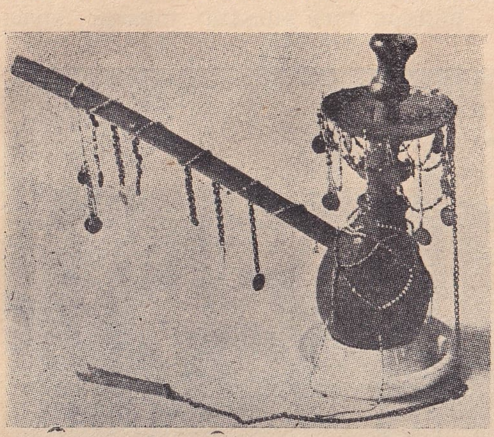

Yerli tıbbi afyon mürekkebatı ilâçlar

Şırıngalık tıbbi afyonlu ilâçlar

Diğer taraftan afyon, morfin ve eroin kaçakçılığıyle uğraşan yabancı unsurlar faaliyetlerini memleketimizde teksif ederek dışarıda Türkiye aleyhinde propagandaların alıp yürümesine vesile teşkil ettiler. Hem bunun önüne geçmek, hem Türk köy-

Esrar kabağı

lüsünün hakkını korumak gayesiyle Atatürk'ün iştirak ettiği bir Bakanlar Kurulu toplantısında "Uyuşturucu Maddeler İnhisarı" nın kurulmasına karar verildi ve bu inhisar 31 mayıs 1933 te kabul edilen ve 8 haziran 1933 te yayımlanan 2253 numaralı kanunla kuruldu. Bu kanunu 12 haziran 1933 te kabul edilen 2313 numaralı "Uyuşturucu Maddelerin Murakabesi Hakkındaki Kanun" takibetti. Atatürk'ün liderliği altında Türkiye Cumhuriyetinin uyuşturucu maddeler kaçakçılığına karşı almış olduğu kesin tedbirler "Dünya Narkotiklerle Savaş Cemiyeti" nin New York toplantısında fevkalâde takdirle karşılandı. Bu suretle uyuşturucu maddeler inhisarının kuruluşundaki isabet Amerikada da memleketimiz lehine kuvvetli cereyanlar uyandırdı. Bugün ise afyon işleri, Toprak Mahsulleri Ofisi'nin afyon kısmı tarafından idare edilmektedir.

A f y o n c u m e m l e k e t l e r : Haşhaş başlıca Türkiye, Yugoslavya, İran, Güney Rusya, Hindistan ve Çin'de yetişti-

Esrar çeken bir adam

rilir. Dünya afyon istihsali hakkında gerçek rakamlar elde etmek mümkün değildir. Dünya istihsali hakkında tetkik edilen muhtelif eserlerde büyük rakam farkları (en az 5.000, en çok 40.000 ton) görülmektedir. Bunların herhangi birine dayanmak tabii yanlış olur. Uzak Doğu memleketlerinde ve hususiyle Çinde istihlâk miktarını da tâyin imkânsız olduğu için istihlâke dayanarak istihsal miktarı hakkında bir şey söylemek de kaabil değildir. Ancak tıpta kullanılan yüksek morfinli afyonların miktarı 350 - 400 ton kadar tahmin edilebilir ki, bu miktarın büyük bir kısmını Türkiye sağlamaktadır.

T ü r k i y e : Türkiyede yetiştirilen haşhaşlar başlıca iki grupa ayrılabilir: 1) Kör (kapalı kelleli) haşhaş; 2) Âdi (açık kelleli) haşhaş. Birinci çeşidin kelleleri açılmaz ve tohumları dökülmez. İkinci çeşit haşhaş kemale gelince kellenin üst tarafı açılır ve tohumları kolaylıkla dökülebilir. Türk afyonlarının temelini teşkil eden kör haşhaşların ayrı vilâyetlerde yetiştirilen çeşitleri her nekadar birbirinden azçok farklı iseler de müşterek irsî vasıfları vardır. Bu vasıflarla, komşu memleketlerinkinden ayırd edilebilirler. Bizimkileri komşu memleketlerinkilerle afyon mahsulü ve yüzde morfin nispeti bakımından mukayese edersek Türkiye haşhaşlarının afyon verimi orta derecede kalır. Türkistan ve hele Tarbagatay haşhaşları bizimkilere nispetle fazla afyon verir. Morfin nispetine gelince, Amasya - Tokat bölgesinden Gümüşhacıköyünkü en yüksek morfinlidir. Bunlarla ancak Tarbagatay afyonları rekabet edebilir. Hindistan ve Çin afyonlarının morfin nispeti pek az, İran ve Afganistan afyonlarının morfin nispeti orta derecededir. Türkiyenin kör haşhaşları dört muhtelif grupa ayrılır: 1) Kuzey grupu — soft afyondur. Bitkiler 70 - 110 santimetredir. Bir bitkideki kelle sayısı 6 - 12 dir. Kellelerin biçimi geniş piramidal, bazan oval veya basık-yuvarlaktır. Kelle ve yaprakları dumanlıdır. Düğümlerinin biçimi ovaldir. Çiçekleri çokluk beyaz, arasıra menekşe renklidir. Morfin nispeti gayet yüksektir. Ekildiği saha Orta Anadolu kuzeyinde Amasya, Tokat, Çorum olup en meşhuru Gümüşhacıköy'de yetişir. 2) Batı çeşidi bölgesi — Burada yetişen drogist afyondur. Bitkiler 45 - 80 santimetredir. Bir bitkideki kelle sayısı 3 - 10 dur. Kelleler büyük veya orta boyda olup silindir biçimlidir. Bitki duman rengindedir, nadiren yeşil ve parlaktır. Morfin nispeti ortadır. Ekildiği saha Afyonkarahisar, Isparta, Konya ve Kütahya vilâyetleridir. 3) Güney Batı ve Güney Anadolu — Burası da drogist afyon yetiştirirse de bu bölgede haşhaş ekimi yasak edilmiştir. 4) Doğu bölgesi — Soft afyondur. Bitkilerin boyu 50 - 90 santimetredir. Kardeşlenmesi (yani bir bitkide kelle sayısı) orta derecededir. Morfin nispeti düşüktür. Bu dört gruptan başka bir de göçmen malı vardır ki, bu haşhaşı, Balkanlardan, başlıca Yugoslavyadan gelen göçmenler beraberlerinde getirdikleri tohumlardan yetiştirmektedirler. Bunlar çokluk beyaz çiçekli, kelle ve yaprakları duman renkli, morfin nispeti çok yüksektir. Bu kör haşhaş çeşitlerinden başka Batı Anadolu ve batı çeşidi bölgesinde âdi haşhaş da yetiştirilmektedir. 10 ağustos 1933, 23 ekim 1933 ve 27 aralık 1933 kararnameleriyle memleketimizde haşhaş ekimine müsaade edilmiş yerler şöyledir: Ankara vilâyetinin Beypazar, Nallıhan ilçeleri, Afyonkarahisar ve Burdur vilâyetleri (drogist); Bursa vilâyetinin Orhaneli, İnegöl ilçeleri, Bilecik ve Denizli vilâyetleri (drogist ve göçmen malı); Eskişehir, Isparta, Konya ve Kütahya vilâyetleri (drogist); Amasya, Çorum, Tokat ve Malatya vilâyetleri (soft); Balıkesir vilâyetinin merkez ilçesine bağlı Bi-

Esrar çekmiş bir kadın

gadiç ve Kepsut bucakları, Dursunbey ve Sındırgı ilçeleri (drogist); Manisa vilâyetinin Demirci, Eşme, Kürdüs, Kula ilçeleri (drogist).

Y u g o s l a v y a : Doğu Avrupa bölgesinin en önemli müstahsili, Türkiyeden sonra Yugoslavya'dır. Dünya tababetinin muhtacolduğu afyonun yüzde onbeşini bu memleket sağlamaktadır. Ondokuzuncu Yüzyılın ortasında Anadoludan getirilen haşhaşın ekimi Vardar vâdisinde yerleşmiştir. Hâlen Vardar Banlığının on beş ilçesinde haşhaş yetiştirilmektedir. Yugoslav Afyon İdaresinin verdiği bilgilere göre 1900 ile 1943 arasında Yugoslavyada istihsal edilen afyon en az 8, en fazla 210, ortalama 80 tondur.

B u l g a r i s t a n : Bâlâ havalisinde yapılan haşhaş ekimiyle 1934 yılına kadar iki ile beş ton arasında afyon istihsal edilmekteydi. Bulgar afyonu, Yugoslav afyonuna benzer.

Y u n a n i s t a n : Yunanistanda haşhaş ekimi Serez civarında ufak bir bölgededir ve afyon istihsali 1928-1932 arasında ortalama bir ton kadardı ve son senelerde azalmıştı. Yunan afyonları, Bulgar ve Yugoslav afyonları ayarındadır.

Arabistanda bir esrar kahvehanesi

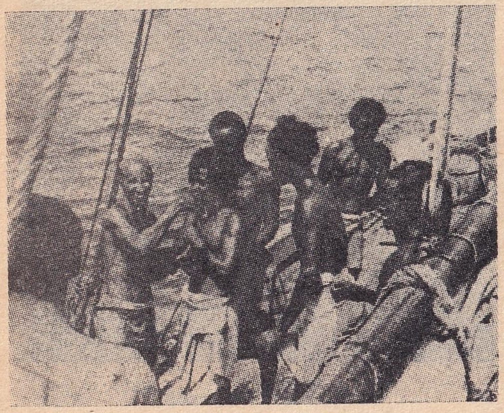
R u s y a : Haşhaş ekimi bölgesi Cetio eyaletinde Pırşevalsk, Pitpek ve Yarkant üçgeni içindeki topraklardır. 1927 - 1932 arasında afyon istihsali ortalama 60 - 65 tondu.

İ r a n : Bu memleket büyük bir afyon müstahsil ve müstehlikidir. İran 1924 - 1932 arasında en az 547, en fazla

958, ortalama 500 ton afyon istihsal etmişti.

A f g a n i s t a n : Bu memleketin afyon istihsali 5 - 10 ton arasındadır.

H i n d i s t a n : Haşhaş ekimi başlıca Bengal ovasının Benares ve Behar taraflarında, Malava hükümetinde, Pencap

Denizde esrar kaçakçılığı

ve Raşputana'dadır. 1928 - 1932 arasında ortalama afyon istihsali 600 ton kadardı.

A f y o n i s t i h l â k i : Dünya fabrikalarının ve lâboratuvarlarının tıbbi maddeler imali için afyon istihlâki 350 - 400 ton kadardır. Dünyanın füme (içim) afyon istihlâki ne yazık ki tıbbi istihlâkten çok fazladır. Uzak Doğu memleketleri halkının büyük bir kısmı afyon içerler. Esrar, kokain, morfin, eroin gibi zehirli ve uyuşturucu maddelerin kullanılması da maalesef muhtelif memleketlerde derece derece taammüm etmiştir.

A f y o n t i c a r e t v e i h r a c a t ı : Türkiye 1928 - 1933 yıllarında başta Almanya ve Amerika olmak üzere muhtelif memleketlere ortalama 330 ton afyon ihracetmişti.

Y u g o s l a v y a : Bu memleketin 1928 - 1933 yıllarında ortalama afyon ihracatı 60 tondu.

İ r a n : Afyonları umumiyetle Uzak Doğu memleketlerine ihraceden İranın 1928 - 1933 yıllarında ortalama afyon ihracatı 240 tondu. Bu hale göre memlekette istihsal edilen afyonun hemen yarısı içeride istihlâk edilmektedir.

R u s y a : Rusyada afyonculuk çok yenidir ve yıldan yıla gelişmektedir. 1928 - 1933 yıllarında afyon ihracatı ortalama 30 ton kadardı (bu afyonlar yalnız Almanyaya satılmıştır).

H i n d i s t a n : İran gibi hem müstahsil ve hem müstehlik olan Hindistanın hemen tamamiyle Uzak Doğu memleketlerine olmak üzere 1928 - 1933 yıllarındaki ortalama afyon ihracatı 300 ton kadardı. Bu hesapça istihsalin yarısı memlekette istihlâk edilmektedir.

Hulâsa edersek başlıca afyoncu memleketlerin İkinci Dünya Savaşına takaddüm eden yıllardaki Milletler Cemiyeti istatistiklerine göre ve yalnız bu cemiyetin bilgisi altında yapılan ihracata aidolmak üzere şöyle idi: 1) Türkiye: yüzde 32,43; 2) Hindistan: yüzde 31,27; 3) İran: yüzde 26,56; 4) Yugoslavya: yüzde 6,70; 5) Rusya: yüzde 3,04.

T ü r k i y e : Dünyanın başlıca afyon müstahsillerinden biri olan memleketimizin son yirmi yıllık afyon istihsalât ve ihracatını gözden geçirecek olursak, muhtelif âmillerin tesiri altında olmak üzere çok değişik rakamlarla karşılaşırız. Bunu daha iyi anlıyabilmemiz için şu aşağıdaki rakamları gözden geçirelim: 1927 yılında Türkiyenin muhtelif bölgelerindeki afyon ekim sahası 16.962 hektardı. O yıl içinde istihsal olunan sakız afyonun miktarı 112 tondu. Gene o yıl ihracolunan afyonun para tutarı 4.906.754 lira idi. 1927 yılından başlıyarak 1931 yılına kadar afyon istihsalâtımız büyük bir artış kaydetmiş, bu tarihten sonra ise, tedricen düşmiye başlamıştır. Bu düşüş 1934 yılında âzami haddini bulduktan sonra, yeniden bir yükseliş başlamıştır. Bu yükselme, 1939 yılına, yani İkinci Dünya Savaşının başlangıcına kadar devam ederek, o tarihte durmuştur.

Yıllar	Ekilen saha (hektar)	İstihsalât (ton)	Yıllar	Ekilen saha (hektar)	İstihsalât (ton)
1927	16.962	112	1936	36.880	426
1928	49.400	—	1937	25.678	208
1929	35.000	663	1938	28.416	246
1930	46.500	474	1939	31.120	262
1931	54.100	490	1940	29.852	223
1932	32.200	96	1941	29.790	206
1933	45.082	257	1942	28.314	285
1934	20.168	148	1943	29.548	289
1935	25.417	274	1944	26.847	183

İstatistik Genel Müdürlüğünün 1947 yılında neşrettiği rakamlara göre ise, 1945 ve 1946 yıllarındaki afyon ekimi ile afyon istihsalâtımız şöyledir: 1945 yılında 25.475 hektarlık bir sahada afyon ekimi

Yüzerek esrar kaçıran bir Arap

yapılmış ve 108 ton sakız afyon mahsulü elde edilmiştir. Dikkat edilecek olursa, bu rakam, son yirmi yıllık afyon istihsalâtımızda 1927 yılı da dahil olmak üzere, en düşük bir rekolteyi ifade etmektedir. 1946 yılındaki afyon ekim sahamız 1945 yılına nazaran bir hayli azalarak 18.823 hektara düşmekle beraber, afyon mahsulümüz bir yıl öncesine nazaran bir yükseliş kaydederek 108 tondan 139 tona yükselmiştir. Bununla beraber bu miktarın da 1927 yılındanberi en düşük rekolteyi ifade ettiğini söylemek mecburiyetindeyiz.

A f y o n i h r a c a t ı m ı z : 1927 de 4.906.754 lira, 1928 de 5.326.852, 1929 da 5.684.313, 1930 da 3.396.261, 1931 de 2.817.924, 1932 de 1.920.751, 1933 te 3.237.532, 1934 te 360.812, 1935 te 1.064.262, 1936 da 1.548.213, 1937 de 1.604.594, 1938 de 953.065, 1939 da 2.648.872, 1940 ta 3.566.158, 1941 de 3.250.416, 1942 de 5.826.961, 1943 te 5.817.222, 1944 te 3.242.547, 1945 te 5.387.581 lira.

Bilhassa 1945 yılından itibaren afyon

Karada esrar kaçakçılığı

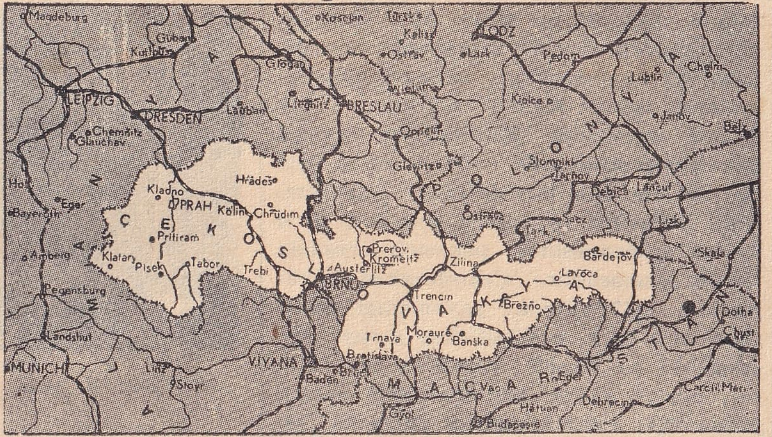
mahsulümüzün en büyük ve başlıca müşterisi Amerika Birleşik Devletleriyle İngilteredir. 1945 yılında 5.387.581 lira tutarında olan afyon ihracatımızı muhtelif memleketlere nispet edersek, şu netice ile karşılaşırız: 3.950.826 liralık yüzde 73,33 ü Birleşik Amerika'ya, 1.136.996 liralık yüzde 22,03 ü İngiltereye, 200.359 liralık yüzde 3,73 ü Belçikaya, 39.009 liralık yüzde 0,72 si İsviçreye, 10.393 liralık yüzde 0,19 u Yunanistana sevkedilmiştir.

(Dr. Ali Nuri Babadağ)

ÇEKOSLOVAKYA — Çekoslovakyada cereyan eden son hâdiselerin mahiyetini daha iyi anlıyabilmemiz için, bu memleketin ekonomik durumiyle son otuz yıllık tarihini (1918 - 1948) kısaca gözden geçirelim:

M e v k i v e h u d u t : 1000 kilometre uzunluğunda ve 150 kilometre genişliğinde bir şerit halinde Orta Avrupanın göbeğine doğru uzanan Çekoslovakyanın kuzey ve kuzey batısında Almanya; güneyinde Avusturya ve Macaristan; kuzey doğusunda Polonya; doğusunda (İkinci Dünya Savaşından sonra) Sovyetler Birliği bulunmaktadır. İkinci Dünya Savaşından önceki taksimata göre batı ve doğu olmak üzere ikiye ayrılan Çekoslovakyanın batısında: Çekya, Moravya ve Silezya; doğusunda ise: Slovakya ve Karpat Ukraynası bulunmakta idi. Batı ile doğu arasında iktisadi, coğrafi, kültürel bakımdan büyük tezatlar mevcudolduğu gibi, bütün Çekoslovakyada da yer yer derin tezatlar göze çarpmaktadır. Öyle ki, Avrupai mahiyette şehirlerin yanı başında, Ortaçağ izlerini taşıyan kasabalar; modern ve muazzam fabrikaların yanı başında, el sanayiinin tipik bir örneği olan küçük imalâthaneler; 1348 yılında yapılmış Ortaçağlık Prag Üniversitesinin yanı başında, betondan ve camdan mamul modern binalar göze çarpar. Tarlalarda yer yer dededen kalma kara sapanlar traktörlerle; kağnı tipindeki öküz arabaları, son sistem otomobillerle yarışır. Dümdüz ovalardan sonra sıra sıra dağlar birbirini takibeder.

N ü f u s v e a r a z i : 1937 yılı istatistiklerine göre Çekoslovakyanın arazisi 140.000 kilometre kare; nüfusu ise, 15.209.761 idi. Çekoslovakya, tarihî, coğrafi ve iktisadi birtakım zaruretler dolayısiyle, iktisadi bünye bakımından olduğu kadar millî bünye bakımından da çok karışık bir manzara arzetmektedir. Gerçekten de Çekoslovakya nüfusuna bir göz attığımız zaman şunları görmekteyiz: 1937 yılı istatistiklerine göre Çekoslovakyada 7.342.861 Çek, 3.231.688 A l m a n, 2.345.909 S l o v a k, 692.923 M a c a r, 549.169 Ukraynalı, 186.642 Yahudi, 81.737 Polonyalı, 49.681 Çingene, 729.151 yabancı bulunmakta idi. Almanlar, Südet bölgesi adını alan, ve bir halka halinde Çekoslovakyanın kuzey, batı ve güneyini çevirmekte olan Almanya ve Avusturya hududu boyunca kesif bir kütle halinde yaşamakta idiler.. İkinci Dünya Savaşı sonunda bu bölgedeki bütün Almanlar memleketten çıkarılarak Almanyaya gönderildiler. Polonyalılar Silezya bölgesinde; Macarlar Macaristan hududu boyunda: Ukraynalılar ise Karpat Ukraynasında yaşamakta idiler. İkinci Dünya Savaşı sonunda, Sovyetler Birliği ile Çekoslovakya arasında imzalanan bir antlaşma gereğince, Karpat Ukraynası Sovyetler Birliği terkibine girdiği için, Çekoslovakya Almanları gibi bugün bu millî azınlık da artık mevcut değildir.

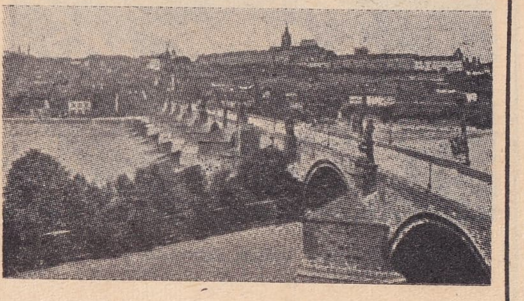

B a ş l ı c a ş e h i r l e r : Çekoslovakya, idari bakımdan dört bölgeye ayrılmaktadır. Bu bölgelerden Çekya ile Moravya - Silezya bölgeleri memleketin batısında; Slovakya ile Karpat Ukraynası memleketin doğusunda bulunmaktadır. Çekoslovakyanın başkenti 962.000 nüfuslu Prag şehridir. Prag aynı zamanda Çekya bölgesinin de başşehridir. Bundan sonra, gene aynı bölgede bulunan 291.000 nüfuslu Brno şehri gelmektedir. 128.000 nüfuslu Moravskaya - Ostrava şehriyle 145.000 nüfuslu Bratislava ve 117.000 nüfuslu Pilzen şehri mühim şehirlerden sayılmaktadır.

Başkent Prag'dan bir görünüş

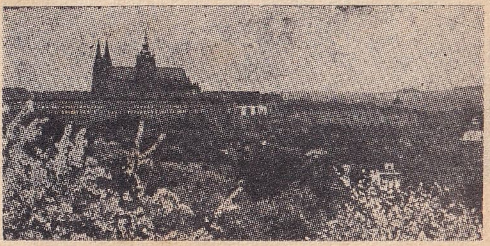
E k o n o m i k h a y a t : Çekoslovakya, en geri ziraat bölgelerinden, en ileri sanayi bölgelerine kadar varan çeşitli bir iktisadi manzara arzetmektedir. Çekoslovakyanın batısını teşkil eden Çekya ile Moravya - Silezya bölgeleri sanayi bakımından fevkalâde ileri olmalarına rağmen, memleketin doğusunu teşkil eden Slovakya ile Karpat Ukraynası bölgeleri, aksine, geri birer ziraat bölgesidir. Zaten bu keyfiyet, bu bölgelerin nüfusundan da anlaşılmaktadır: Meselâ 52.000 kilometre kare araziye malik bulunan batıdaki Çekyanın nüfusu 7.109.376 olduğu halde, 49.000 kilometre kare araziye malik bulunan doğudaki Slovakyanın nüfusu ancak 3.329.793 tür. Gene batıda bulunan ve arazisi ancak 27.000 kilometre kare olan Moravya - Silezyanın nüfusu 3.565.010 olduğu halde, bu bölgenin yarısı kadar arazisi bulunan, buna göre nüfusu da Moravya - Silezyanın nüfusunun yarısı kadar olması

Prag'dan bir görünüş daha

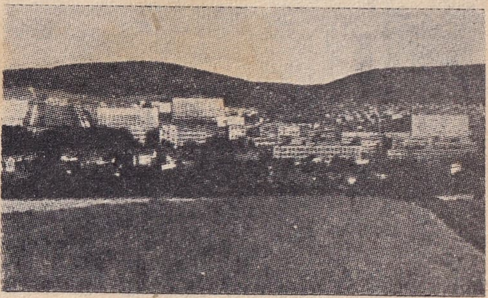
lâzım gelen doğudaki Karpat Ukraynasının nüfusu ancak 725.357 kadardır. Nüfus kesafetini gösteren bu rakamlar, doğu bölgesiyle batı bölgesi arasındaki iktisadi seviye farkını da açıkça göstermektedir. Bununla beraber Çekoslovakyada çok ileri ziraat bölgelerinin bulunduğunu da unutmamak lâzımdır.

S a n a y i : Çekoslovakya sanayi bakımından dünyanın ileri memleketlerinden biri sayılmaktadır. Birinci Dünya Savaşı ile İkinci Dünya Savaşı arasında, Çekoslovakya, arazisinin küçüklüğüne rağmen, linyit kömürü istihsalâtında Avrupada ikinciliği; kundura ve şeker imalâtında üçüncülüğü; pamuklu dokuma istihsalâtında beşinciliği; çelik ve maden kömürü istihsalâtında altıncılığı almakta idi. Çekoslovak makine sanayii ile porselen, cam, kundura sanayii dünya ölçüsünde bir şöhreti haizdi. Çekoslovak sanayiinin en zayıf tarafı, dış pazarlara olan bağlılığıdır. Bilindiği üzere Çekoslovakya sanayii, çok eskiden, Avusturya - Macaristan İmparatorluğunun iç pazarına hizmet etmek gayesiyle kurulmuştu. Avusturya - Macaristan İmparatorluğu parçalandığı zaman, bütün Avusturya - Macaristan İmparatorluğundaki sanayiin yüzde 75 i Çekoslovakyanın hissesine düştü. Bu vaziyet Çekoslovak sanayii için bâzı zorluklar doğurmaktan geri kalmadı. Bu zorluğun başlıcası, yeni pazar ihtiyacı idi. Çekoslovakya için pazar ihtiyacı, gerek malı sürümü, gerek iptidai madde tedariki bakımından bir zaruret halini almıştı. Şu halde bir imparatorluk ölçüsünde kurulan Çekoslovak sanayii, an-

Prağ'da bir gece manzarası

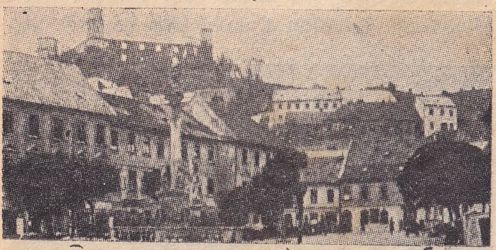
cak ihracatta bulunabildiği ve iptidai madde tedarik edebildiği nispette buhransızca inkişaf edebilirdi. İkinci Dünya Savaşından önce Çekoslovak sanayiinin dış pazarlara olan bağlılığını şu rakamlardan kolayca anlıyabiliriz: 1934 yılı istatistiklerine göre Çekoslovakya 7.279.000.000 kron tutarında mal ihracetmiş, buna karşılık da 6.381.000.000 tutarında da malı ithal etmiştir. Bu ithal ettiği malın 3.460.000.000 tutarındaki kısmı iptidai madde idi. Böylece, 1934 yılında Çekoslovakya ithalâtının yarısından çoğunu iptidai madde ithalâtı teşkil etmişti. İptidai madde tedariki ise, mamul madde ihracatına bağlı olarak kalmakta idi. Yani Çekoslovakya mamul madde ihracedildiği nispette iptidai madde ithal edebilmekte idi. Bu vaziyet, çok defa memleket sanayiinde buhranlara yol açardı. İkinci Dünya Savaşı arifesinde Çekoslovakyanın bilhassa harb sanayiinde büyük bir canlılık göze çarpmıya başladı. Bilindiği üzere Çekoslovakyada, dünyaca tanınmış Bettfeld, Danek, Skoda gibi büyük top, tüfek, tank fabrikaları vardı. Almanların İkinci Dünya Savaşına takaddüm eden yıllarda Çekoslovakyayı ellerine geçirmek arzuları, bilhassa bu harb sanayii ile sıkı sıkıya ilgilidir. Nitekim 1938 yılından başlıyarak, Almanlar, bütün Çekoslovak iktisadını, kendi harb plânlarına tâbi bir hale getirdiler. Almanlar, o devirden başlıyarak kendi harb sanayiinin en mü-

Zlin'den bir görünüş

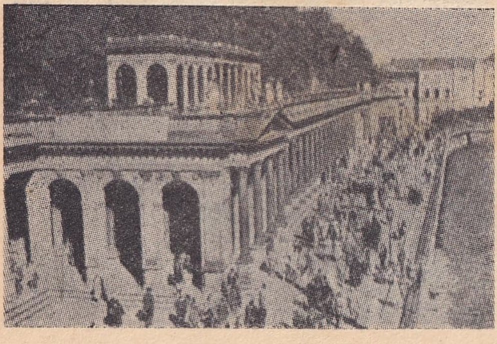
him kısımlarını burada teksif ettiler. Bunun için de yalnız Çekoslovak fabrikalariyle iktifa etmediler, kendilerine ait birçok mühim sanayi müesseselerini de buraya naklettiler. Bu suretle 1937 yılında Çekoslovak sanayi mahsullerinin değeri 41,6 milyar kron iken, bu miktar 1944 yılında 61,8 milyar krona kadar yükselmiş bulunuyordu. 1937 yılında Çekoslovak sa-

nayi müesseselerinde çalışmakta olan işçilerin sayısı 1.895.000 iken, 1944 yılında işçi sayısı 2.312.000 e kadar yükseldi. Almanları bu hareket tarzına sevkeden başlıca âmil, kendi harb sanayiini, kaabil olduğu kadar gerilere, hava akınlarından uzak

Bratislava'dan bir görünüş

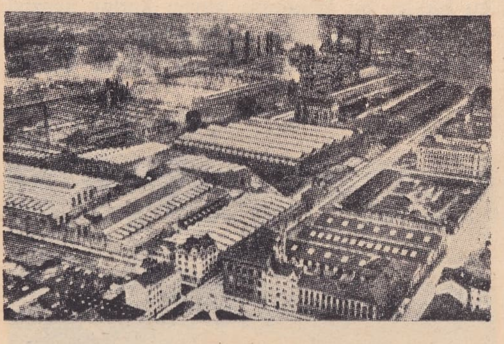
yerlere çekmekti. Müttefik Hava akınları, batıdan doğuya olmak üzere, tesir sahalarını genişlettikleri nispette, Almanlar da başlıca sanayi müesseselerini kısmen Çekoslovakyaya, kısmen Macaristana nakletmek zorunda kaldılar. Almanların başlıca harb sanayiini Çekoslovakyada kurma gayretleri, Çekoslovak sanayiinin diğer branşları üzerinde fena, hattâ öldürücü bir tesir yapmaktan geri kalmadı. Almanların memleketi boşaltmalarından sonra kurulan hususi bir komisyon, Alman işgali sırasında Çekoslovak sanayiinin 700 milyar kron nispetinde bir zarara uğradığını tespit etti. Meselâ Çekoslovak sanayiinin harb sanayii haline getirilmesi sıralarında üç bin sanayi müessesesi ile on bir, on iki bin kadar küçük atelye tahribolunmuş veya kapatılmıştı. Harbin son yılı olan 1945 yılında Müttefik hava akınları Çekoslovakyaya kadar uzanmıya başladı. Bunun tabii bir neticesi olarak Çekoslovakyanın Skoda fabrikalarından başka dünyaca meşhur Bata kundura fabrikaları ve diğer birçok fabrikalar haraboldu. Harb yılları içinde Çekoslovakyanın katlandığı zarar bu kadarla kalmadı. Almanlar memleketteki bütün altın ihtiyatına el koydukları için, İkinci Dünya Savaşı sonunda Çekoslovak Millî Bankasının Alman Millî Bankasındaki alacağı yüz milyar altın kronu buldu. Hususi eşhasın alacağı ise üç yüz milyar altın krona kadar yükseldi. Almanyanın, daha İkinci Dünya Savaşından

Karlsbad'dan bir görünüş

önce Çekoslovak sanayiine yatırılmış mühim sermayeleri vardı. İkinci Dünya Savaşının seyri içinde Çekoslovakyadaki Alman sermayesi bir hayli arttı. İkinci Dünya Savaşı sonunda Almanya mağlûb olur olmaz, Çekoslovakyanın ilk işi, Çekoslovakyadaki bütün Alman sermayesine, sanayi müesseselerine ve Alman mallarına el koymak oldu. İkinci Dünya Savaşını müteakıp Çekoslovakya, sanayiine yepyeni bir veçhe verdi: Büyük sanayi müesseselerinden mühim bir kısmı millileştirildi. Millileştirilen sanayi müesseselerinin sayısı bugüne kadar iki bini bulmuştur. Bu sanayi müesseselerinin istihsal kudreti, bütün Çekoslovak sanayiinin istihsal kudretinin yüzde 65 ine müsavidir. Gene bu millileştirilen sanayi müesseselerinde çalışan işçi ve memurların sayısı, bütün Çekoslovak işçi ve memur sayısının yüzde 60 ına müsavidir. Millileştirilen sanayi müesseselerinden elde edilecek kârın üçte biri devlete, üçte biri de sanayi müessesesinin inkişafına ayrılacak; üçte biri de o sanayi müessesesinin personeli arasında taksim olunacaktır. Çekoslovakya hükümetinin 1947 yılında yayımladığı resmî rakamlara göre, millileştirilen sanayi müesseseleri şu nispeti arzetmektedir: Maden sanayii yüzde 100; metalürji sanayii yüzde 99,5; elektrik sanayii yüzde 95; şeker sanayii yüzde 70,5; cam sanayii yüzde 60; deri sanayii yüzde 52: pamuklu dokuma sanayii yüzde 45; kâğıt sanayii yüzde 43; bira sanayii yüzde 29; gıda sanayii yüzde 16,5.

Çekoslovakya, harb gören memleketler içinde nispeten az zarara uğramakla bera-

Meşhur Skoda fabrikaları

ber, burada da birçok istihsal şubelerindeki istihsalât, harbden önceki seviyeden çok düşmüştür. Meselâ Çekoslovak ağır sanayiinin belkemiğini teşkil eden dövme demir ve çelik istihsalâtını dikkate alacak olursak şunları görürüz: İkinci Dünya Savaşından, bilhassa Çekoslovakyanın Almanlar tarafından işgalinden önce, ortalama olarak ayda 140.000 ton dövme demir istihsal edilirken, bu miktar 1946 yılının ocak ayında 55.500 tona kadar düşmüş bulunuyordu. Bu miktar , tedricen artmıya başlamış ve 1946 aralık ayında 96.000 tona kadar yükselmiştir. Aynı hali çelik istihsalâtında da görmekteyiz. 1937 yılında ortalama olarak ayda 192.000 ton çelik istihsal edilirken bu miktar 1946 yılı ocak ayında 100.000 tona kadar düşmüş bulunuyordu. Aynı yılın aralık ayında istihsalât 168.000 tona kadar yükseldi. Çekoslovakya hükümeti 1946 yılının yaz aylarında iki yıllık bir iktisadi kalkınma plânı hazırlamıştı. Bu plân gereğince, Çekoslovakyanın sanayi istihsalâtının harbden önceki seviyeyi yüzde 10 nispetinde geçmesi lâzım gelmektedir. Gene aynı plân gereğince maden kömürü istihsalâtının 17,8 milyon tona; linyit istihsalâtının 23,9 milyon tona çıkarılması düşünülmektedir. Bu rakamlar gerçekleştiği takdirde, istihsalât, harbden önceki seviyeyi yüzde 21 nispetinde geçmiş olacaktır. Gene bu plân gereğince, dövme demir istihsalâtının 1,5 milyon tona; çelik istihsalâtının 2,4 milyon tona çıkarılması düşünülmektedir. Çekoslovakyanın iki yıllık sanayi kalkınma plânında yol meselesi esaslı bir yer tutmaktadır. Çünkü Çekoslovakyada harb şartları içinde en esaslı tahribata uğrıyan şeylerden biri de yollardır. Alman orduları çekilirken bütün köprüleri, başlıca demiryollarını tahribetmişlerdi. Bu yolları eski haline getirmek esaslı bir emek ve para sarfını icabettirmektedir.

Slovakyalı bir gelin

Z i r a a t : Çekoslovakyanın, 1919 yılına kadar arazisinin mühim bir kısmı Avusturya ve Macar derebeylerine aitti. 1919 yılında bağımsız bir Çekoslovakyanın kuruluşundan sonra ilk iş olarak memlekette bir arazi reformu yapıldı. Bunun neticesinde 1873 büyük arazi sahibine ait 4.020.000 hektar arazi müsadere edilerek, topraksız veya az topraklı köylüye dağıtıldı.

Çekoslovakyanın başlıca toprak mahsulü buğday, arpa, yulaf, çavdar, mısır ve pancardır. 1937 yılı istatistiklerine göre Çekoslovakyadaki buğday i s t i h s a l â t ı 1.395.000 ton; arpa istihsalâtı 1.115.000 ton; çavdar istihsalâtı 1.484.000 ton; yulaf istihsalâtı 1.372.000 tondu. 1934 yılı istatistiklerine göre ise Çekoslovakyada 4.700.000 sığır; 3.700.000 domuz; 475.000 koyun ve keçi bulunmakta idi.

Çekoslovakya, diğer sahalarda olduğu gibi zirai sahada da, işgal yıllarında bir hayli zarar görmüştür. Mevcut istatistikle-

Slovakyalı bir gaydacı

re göre Çekoslovakyada işgal yıllarında hububat mahsulü yüzde 43 nispetinde; pancar mahsulü yüzde 42 nispetinde bir azalma kaydetmiş; sığır miktarı ise yüzde 80; domuz miktarı da yüzde 57 nispetinde azalmıştır. Şöyle ki, 1945 yılında Çekoslovakyanın buğday istihsalâtı bir milyon tona; arpa istihsalâtı 523.000 tona; çavdar istihsalâtı 962.000 tona; yulaf istihsalâtı ise 651.000 tona kadar düşmüş bulunuyordu. 1946 yılında, istihsalât bir miktar daha artarak şu rakamlara varmıştır:

Hububat istihsalâtı (bin ton hesabiyle)

Mahsulün cinsi	1937 yılı	1945 yılı	1946 yılı
Buğday	1.395	1.010	1.300
Arpa	1.115	523	800
Çavdar	1.484	962	1.230
Yulaf	1.372	651	700

Bu rakamlardan pek açık olarak görüldüğü üzere Çekoslovakyanın hububat istihsalâtı 1946 yılında da henüz harbden önceki seviyeyi bulmuş değildi. Elimizde rakam bulunmadığı için 1947 rekoltesinin ne olduğunu bilmiyoruz.

İntiharla öldüğü iddia edilen Thomas Masaryk'in oğlu dışişleri bakanı Jan Masaryk

Çekoslovakyada, İkinci Dünya Savaşından sonra da bir arazi reformu yapılmış ve yeniden iki buçuk milyon hektarlık bir arazi köylülere dağıtılmıştır. Bunun takriben 1,1 milyon hektarlık kısmı, evvelce Almanlara ait bulunan hudut bölgesindeki arazidir.

D ı ş t i c a r e t : İkinci Dünya Savaşından önce Çekoslovakyanın ihracatı daima ithalâtından fazla olmuştur. Esasen bunun başka türlü olmasına da imkân yoktu. Çünkü Çekoslovakyanın dışarıda yatırılmış sermayesi olmadığı için, tediye muvazenesinin lehte olabilmesi için mutlaka ihracatın ithalâttan fazla olması gerekmek-

İkinci cumhurbaşkanı Eduard Beneş ile, üçüncü, yani, şimdiki cumhurbaşkanı Gottwald (başvekil iken) bir arada

teydi. 1937 ve 1938 yıllarında Çekoslovakyanın ithalât ve ihracat vaziyeti ile ihracat fazlalığını, şu aşağıdaki rakamlardan görebiliriz:

(Milyon kron hesabiyle ithalât ve ihracat)

	1937	1938
İhracat	11.954	10.196
İthalât	10.981	8.390
Dış ticaret	22.935	18.586
Fazlalık	+ 973	+ 1.806

Çekoslovakyanın başlıca ihracat maddeleri ve bu maddelerin, bütün Çekoslovak ihracatına göre nispetleri şunlardır: Mensucat maddeleri, yüzde 25,1; madenî eşya, yüzde 18,7; gıda maddeleri, yüzde

Gottwald başvekilken kabinesi erkânı bir merasimde

8,8; cam ve porselen mamulâtı, yüzde 8,7; makineler, yüzde 6; deri ve kundura, yüzde 5,3. Buna karşılık Çekoslovakyanın başlıca ithalât maddeleri ve bütün ithalâta nazaran nispetleri şöyledir:

Çeşitli gıda mahsulleri, yüzde 11; çeşitli iptidai maddeler, yüzde 57,4; bu arada: mensucat iptidai maddeleri, yüzde 20,3; ham deri, yüzde 4,6; mamul maddeler, yüzde 29,7. 1937 yılı istatistiklerine göre Çekoslovakya, ihracatının yüzde 13,7 sini Almanyaya; yüzde 9,3 ünü Birleşik Amerikaya; yüzde 8,7 sini Büyük Britanyaya; yüzde 7,3 ünü Avusturyaya; yüzde 5 ini Yugoslavyaya yapmakta idi. Buna karşılık ithalâtının yüzde 15,5 ini Almanyadan; yüzde 8,7 sini Birleşik Amerikadan; yüzde 6,3 ünü Büyük Britanyadan; yüzde 5,3 ünü Fransadan; yüzde 4,8 ini Romanyadan yapmakta idi. İkinci Dünya Savaşından sonra Çekoslovakya yaptığı bir sıra antlaşmalarla, ticaretini daha ziyade Polonya, Sovyetler Birliği, Romanya, Macaristan, Bulgaristan, Yugoslavya gibi memleketlerle genişletmek esasını tutmuştur.

Bénès ve Gottwald bir mesele görüşürlerken

T a r i h t e Ç e k o s l o v a k y a : Çekler, ilk defa olarak Beşinci Yüzyılda, bugün Çekya adını taşımakta olan Bohemyaya geldiler. İki üç yüzyıl sonra da, orada büyük bir devlet kurdular. Bu devlet sonraları bağımsızlığını kaybederek Almanyanın terkibine girdi. Çekler, yeniden bağımsızlıklarını elde etmek için birçok defalar ayaklandılarsa da gayelerine ulaşamadılar. Çekoslovakya 1525 yılında Habsburg'ların idaresine geçti. 1618 den 1648 yılına kadar süren Otuz Yıl Muharebeleri sırasında da, Çeklerin bağımsızlıklarını elde etmek için yaptıkları teşebbüsler müspet bir netice vermedi. Bu suretle Çekler, 1525 yılından 1918 yılına kadar, yani tam 393 yıl Avusturya - Macaristanın idaresinde kaldılar. Çekler, Avusturya - Macaristan İmparatorluğunun terkibine giren öteki millî azınlıklar gibi, Avusturya - Macar istibdadına karşı mücadele etmekten bir an geri durmadılar. Bilhassa Birinci Dünya Savaşı sıralarında, Çeklerin mücade-[illegible] tam mânasiyle teşkilâtlı bir hal aldı. Bir yandan Prag'da kurulan "Prag Millî Komitesi" memleketin içinde faaliyette bulunurken, öte yandan Paris'te, İtilâf devletleriyle sıkı bir temas halinde "Paris Millî Komitesi" de dışarıda çalışıyor, memleket dışında teşkil ettiği Çek lejyonu ile, fiilen Çekoslovakyanın bağımsızlığını sağlamıya çalışıyordu. Nihayet, Birinci Dünya Sava-

Cumhurbaşkanı Gottwald

Başvekil Noşek

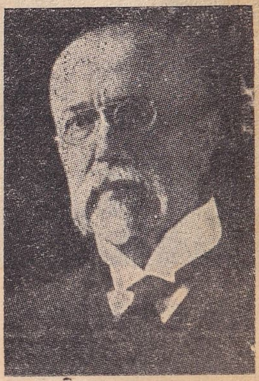
şının sonlarına doğru Avusturya - Macaristan İmparatorluğunun dağılması üzerine, Paris'teki millî komite ile temas halinde bulunan "Prag Millî Komitesi" Çekoslovakyanın bağımsızlığını ilân etti. Bu yeni kurulan bağımsız Çekoslovak devle-

Çekoslovakyayı Almanların işgalinde ağlıyarak Nazi selâmı veren halk

tinin terkibine, Çekya (eski Bohemya), Moravya, Silezyanın bir kısmı, Slovakya ve Karpat Ukraynası girdi. Bu yeni kurulan Çekoslovakya devletinin devlet reisliğine, yıllarca Çekoslovakyanın bağımsızlığı için mücadele eden ve Paris Millî Komitesinin başında bulunan Thomas Masaryk seçildi. Almanya, daha ilk gününden itibaren, bu yeni kurulan bağımsız Çekoslovakyaya düşman bir gözle bakmıya başlamıştı. Bu, birkaç sebepten ileri geliyordu: Bir defa Almanya, yıllarca Avusturya kültürünün tesiri altında kalan, üç küsur mil-

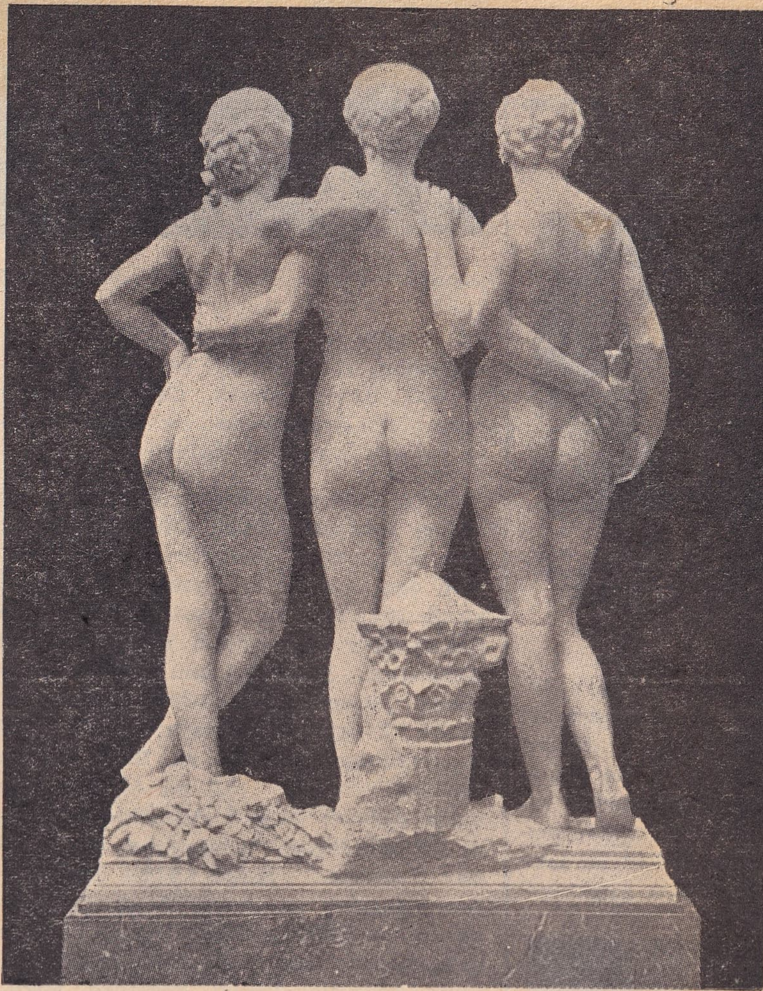
yonluk bir Alman azınlığını barındıran bu memleketi, kendi topraklarının tabii bir parçası olarak sayıyordu. Bundan başka, uzun yıllar boyunca, Almanya ile Avusturya - Macaristan İmparatorluğu arasında kurulan sıkı iktisadi bağlar, Almanyaya geniş ölçüde Avusturya - Macar sanayiine sermaye yatırmak imkânlar[illegible] mişti. Halbuki Avus[illegible] sanayiinin yüzde 75 i, Çekoslovakyaya intikal ettiğine göre, Avusturya - Macaristan İmparatorluğuna yatırılan sermayenin mühim bir kısmı Çekoslovakyaya geçmiş bulunuyordu. Bundan başka, bilhassa Almanyada Hitler'in iktidar makamına gelişinden sonra esmiye başlıyan harb havası da, ayrıca Nazi Almanyasının Çekoslovakyaya büyük bir ehemmiyet atfetmesine sebeboluyordu. Çünkü, yazımızın baş tarafında, Çekoslovakyanın sanayii bahsinde uzun uzadıya anlattığımız üzere, Çekoslovakyanın başta Skoda fabrikaları olmak üzere çok kuvvetli bir harb sanayii vardı. İşte bütün bu sebeplerden ötürü, Çekoslovakya, bilhassa Nazilerin iktidara geçişinden sonra, Almanya için çok yağlı bir lokma manzarasını arzetmiye başlamıştı. Nazi Almanyası, Avusturyayı [illegible]ak ettikten sonra ilk hedef olarak Çeko[illegible]vakyayı seçti ve 30 eylûl 1938 tar[illegible] âdeta zorla denilecek bir şekilde Sü[illegible]esini işgal etti. Onun yardımiyle de Macaristan Slovakyanın güneyini ve Karpat Uk[illegible]aynasını aldı. Bu arazi kaybı neticesind[illegible] Çekoslovakya toprağının yüzde 30 unu [illegible]e nüfusunun yüzde 33 ünü kaybetti. Alm[illegible]nya, kısa bir zaman sonra, yani 14-15 m[illegible]rt 1939 tarihinde bütün Çekoslovakyayı fi'len işgal ederek Bohemya ile Moravyayı bir tabi devlet haline getirdi. Slovakyada da kukla bir hükümet kurdu. Çeko[illegible]ovakya, Alman işgali altında bulunduğu [illegible]üddetçe çok acı günler geçirdi. Bilhassa Çekoslovakyanın Alman umumi valisi Heidrich'in yaptığı mezalim son haddini [illegible]uldu. Çok geçmeden Çekoslovakyada Al[illegible]anlara karşı fiili bir mukavemet hareketi başladı. Hareketin biri dışarıda, biri içeride olmak üzere iki merkezi vardı. Altı siyasi partinin birleşmesinden kurulan Millî Mukavemet hareketinin başında 1935 yılında T. Masaryk'in istifasından sonra onun yerine geçen Dr. Eduard Beneş (Bakınız: Beneş; Aylık Ansiklopedi, sayfa 1433) bulunmakta idi. Çekoslovakya 1945 yılı 9 mayısında Alman işgalinden kurtarıldı ve altı partinin iştirakiyle bir [illegible]llî cephe hükümeti kuruldu. Bu kuru[illegible]metinin ilk başbakanı, Sosyal Demokrat partisi lideri Eduard Firlinger'di. Firlinger'in başbakanlığı, 1946 yılı 2 haziranına kadar sürdü. Bu tarihte, 1946 yılı 26 mayısında yapılan seçimler neticesinde nispî çoğunluğu kazanmış parti lideri sıfatiyle, komünist partisi lideri Gotwald başbakan oldu.

Çekoslovakyanın biri[illegible] cumhurbaşkanı Thomas Masaryk

Jan Masaryk'in cenazesinde ağlıyan halk

«Üçü bir arada» (Tres in una) adlı heykelin arkadan görünüşü

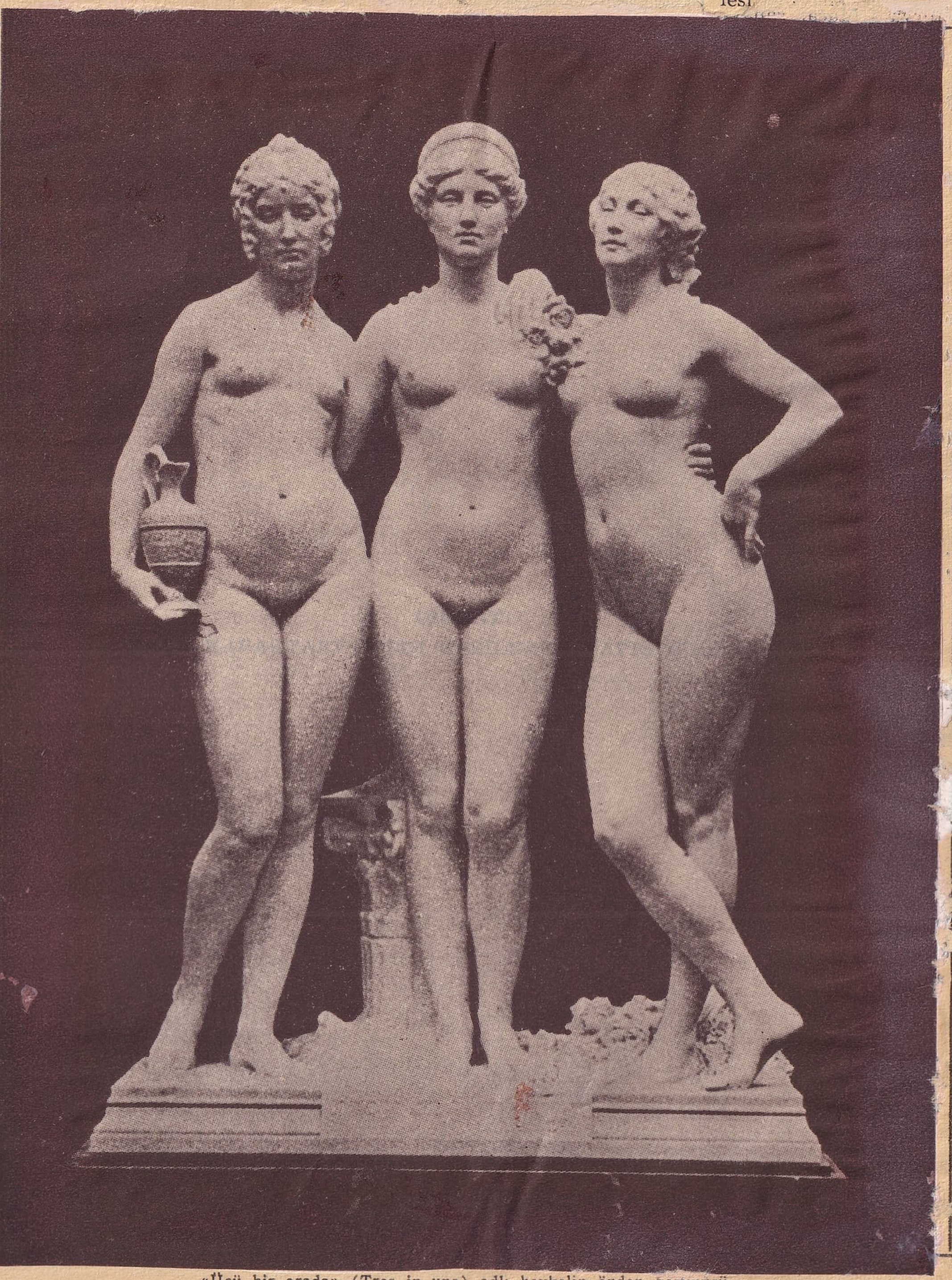
S i y a s i h a y a t : Çekoslovakyanın bir yandan çeşitli milletlerden terekkübetmesi, öte yandan birbirinden çok farklı birtakım iktisadi bölgelere ayrılmış bulunması, bu memleketin siyasi çehresi üzerinde tesir yapmaktan geri kalmadı. Bunun tabii bir neticesi olarak, İkinci Dünya Savaşından önce bu memlekette, kısmen millî, kısmen iktisadi, kısmen de dinî esaslar üzerine kurulmuş irili ufaklı yirmi beşe yakın siyasi parti bulunmakta idi. Bu partilerin mahiyeti ve 1935 yılı seçimlerinde, 300 kişiden ibaret Çekoslovak parlâmentosunda işgal ettikleri yer hakkında bir fikir edinmek için, 1935 yılı seçimlerinde, başlıca partilerin aldıkları rey miktarına ve çıkardıkları mebus sayısına kısa bir göz gezdirelim: 1) 1935 yılı seçimlerinde aldığı 1.176.517 reyle ve çıkardığı 45 mebusla başta gelen Çekoslovakya Cumhuriyetçi Partisi, büyük arazi sahiplerinin, şeker ve şarap müstahsillerinin menfaatlerini korumakta idi. Bu partinin idareci kadrosu işgal yıllarında Almanlarla işbirliği ettiği için, bugün faaliyetini tatil etmiş bulunmaktadır. 2) 1935 yılı seçimlerinde aldığı rey miktarı ve çıkardığı mebus sayısiyle ikinci gelen Südet Almanları partisi, sıkı sıkı Alman Nasyonal Sosyalist Partisi ile bağlı idi. Bu partinin lideri, tanınmış Çekoslovak Nazilerinden Henlein'di. Südet bölgesinin Almanlar tarafından işgalinden sonra bu parti olduğu gibi Alman Nasyonal - Sosyalist Partisine girdi. 3) Çekoslovak Sosyal Demokrat Partisi: Bu parti 1870 yılında kurulmuş olup, Çek. Macar, Slovak, Ukrayna sosyal demokratlarını bir araya toplamış bulunuyordu. 1935 yılı s e ç i m l e rinde 1.034.804 rey alarak 38 mebus çıkarmıştı. 4) 1921 yılında kurulan Çekoslovak Komünist Partisi 1935 seçimlerinde 849.485 rey almış ve 30 mebus çıkarmıştı. 5) Çekoslovak Millî Sosyalist Partisi: Bu parti, Çekoslovakyanın müteveffa cumhurbaşkanı Beneş'in partisi olup, adını "Halkçı Sosyalist Partisi" ne çevirmiştir. 1935 yılı seçimlerinde 755.951 rey almış ve 28 mebus çıkarmıştı. Münevverlerin, köylülerin, kısmen de işçilerin üzerinde nüfuzu vardı. 6) Çek Lidovo Partisi: Dinî esaslar üzerine kurulan bu parti 1935 seçimlerinde 615.851 rey almış ve 22 mebus çıkarmıştı. İşgal yıllarında Almanlarla işbirliği ettiği için bugün mevcut değildir. 7) Slovak Lidovo Partisi: Bu da dinî esaslar üzerine kurulmuş bir parti olup 1935 seçimlerinde 546.267 rey almış ve 22 mebus çıkarmıştı. Bu parti de bugün mevcut değildir. 8) Alman Sosyal Demokrat Partisi: 1933 yılına kadar çok kuvvetli olan bu parti, 1933 yılında Südet Almanları Partisinin kurulmasiyle üyelerinin çoğunu kaybetmiştir. 1935 seçimlerinde 299.925 rey almış ve 11 mebus çıkarmıştı. 1929 seçimlerinde bu partinin 21 mebusu vardı. 9) Millî Birlik Partisi: 1935 seçimlerinde 456.358 rey almış ve 17 mebus çıkarmıştı. 10) Çekoslovak Esnaf Partisi: 1935 seçimlerinde 448.004 rey almış ve 17 mebus çıkarmıştı. Kalbur üstünde kalan ve topyekûn 274 mebus çıkaran bu 10 partiden başka o zamanlar Çekoslovakyada 1-5 mebus çıkarmış, irili ufaklı daha on beşe yakın parti vardı. Çekoslovak parlâmentosu 300 kişilik olduğuna göre

geri kalan 26 mebusluk da bu 15 parti arasında paylaşılmıştı. Bu rakamlardan açıkça anlaşılacağı üzere Çekoslovak meclisinde hiçbir parti mutlak bir çoğunluk teşkil edemediği için, memleket daima koalisyon hükümetleriyle idare olunmuştu. 1939 yılında Çekoslovakya Almanların işgali altına girip Slovakyada kukla bir hükümet kurulduktan sonra, Çekoslovakyadaki siyasi partilerin mühim bir kısmı faaliyetlerini tatil ettiler. Zaten Südet bölgesi Almanların, Karpat Ukraynası da Macarların eline geçtiği için memleketin millî bünyesi de bir hayli değişmişti.

Çekoslovakya Alman işgalinden kurtarıldıktan sonra, memleketin siyasi hayatında esaslı bir değişiklik oldu. Birçok siyasi partiler faaliyetlerini tatil ettiler. 1946 yılı 26 mayısında yapılan seçimlere dördü Çekyadan, dördü de Slovakyadan olmak üzere sekiz parti iştirak etti. Bu seçimler neticesinde Çek Komünist Partisi 2.205.658 rey alarak 93 mebus; Cumhurbaşkanı Beneş'in Halkçı Sosyalist Partisi 1.298.917 rey alarak 55 mebus, Halk Partisi 1.110.920 rey alarak 47 mebus; Slovak Demokrat Partisi 988.275 rey almak suretiyle 43 mebus; Çek Sosyal Demokrat Partisi 855.771 rey almak suretiyle 36 mebus; Slovak Komünist Partisi 490.257 rey almak suretiyle 21 mebus; Slovak Hürriyet Partisi 69.575 rey almak suretiyle 3 mebus; Slovak İş Partisi 49.983 rey almak suretiyle 2 mebus çıkarmışlardı. Bütün memlekette reye iştirak etmiyenlerin sayısı da 32.055 idi.

Slovak seçimlerinde Slovak Demokrat Partisi tek başına reylerin yüzde 62 sini, buna karşılık bir sanayi bölgesi olan Çekyada da Komünist Partisi reylerin yüzde 40 ını almış, parlâmentonun o günkü terkibine göre hiçbir parti mutlak bir çoğunluk teşkil edemediği için, gene bütün partilerden mürekkep bir koalisyon hükümeti kurmak zarureti hâsıl olmuştu. Çekoslovakyada cereyan eden ve komünistlerin iş başına gelip memleketin Sovyet Rusya peyki haline gelmesini intaceyliyen son olaylardan sonra, bugün partilerin meclisteki katî durumları pek de belli değildir.

Kültür hayatı: Çekoslovakyanın kültü[illegible]

«Üçü bir arada» (Tres in una) adlı heykelin önden görünüşü

ket olduğunu anlıyabilmemiz için, dünya çapında meşhur olmuş Smetana (1824 - 1884) Dvorjak (1841 - 1904) gibi büyük kompozitörler, Rubelik gibi meşhur virtüozler; dilimize bile çevrilmiş eserleri bulunan Yaroslav Haşek (1883 - 1923); Karel Çapek (1890 - 1938) gibi büyük edipler yetiştirdiğini; İkinci Dünya Savaşından önce Çekoslovakyada çıkmakta olan gazeteler içinde "Lidvo Novini"; "Prager Tageblat" gibi gazetelerin yetmişer bin; nihayet, eski cumhurbaşkanı Beneş'in partisi olan Çek Halkçı Sosyalist Partisinin organı "Çeşke Slovo" gazetesinin ise 450.000 tirajı olduğunu söylememiz kâfidir.

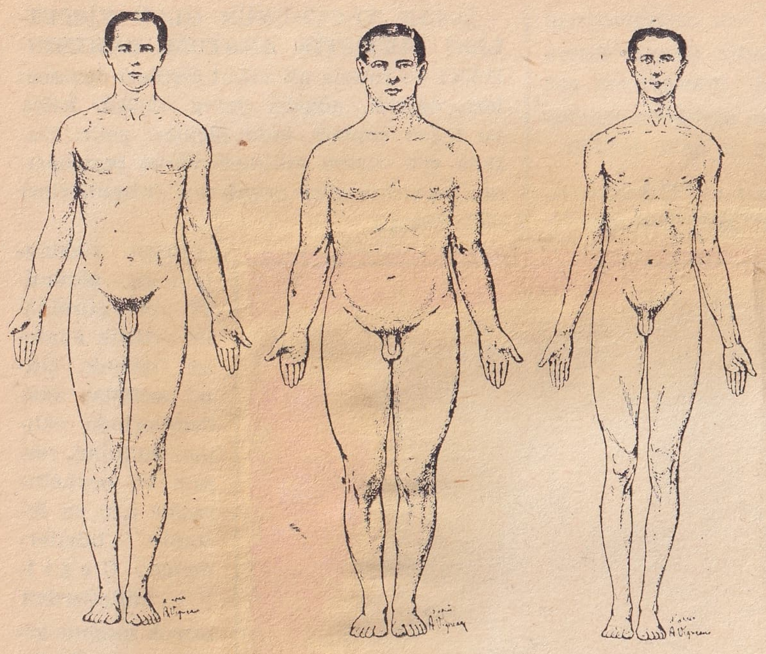
(Hasan Âli Ediz)

İNSAN VÜCUDÜNÜN ÖLÇÜ NİSPETLERİ (ARTİSTİK ANATOMİ BAKIMINDAN) — İnsana ait vücut ölçüleri denince; boy, ağırlık, göğsün çevre ölçüsü, kalça ve leğen çapları, kafa ölçüleri gelir. Burada çok dıştan görünen vücut parçalarının birbirine göre oranlarını (nispetlerini) [illegible] lesi [illegible]

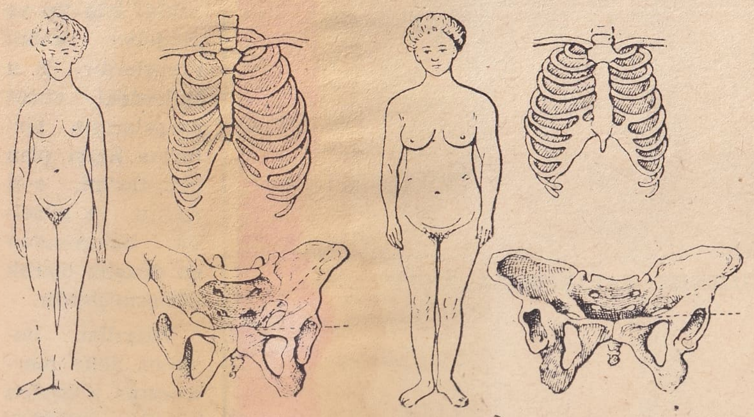
İnsan vücudunun dış görünüşü ve güzelliği ile artistik anatomi ilgilenir. Güzel sanatlar akademilerinde okunan bu bilim, ressam ve heykeltıraşlar için en lüzumlu bilgilerdendir. Çeşitli milletlerden birçok meşhur artistler vücut güzelliği için tip ve modeller kabul etmişlerdir. Bu tiplerdeki vücut parçalarının birbirine karşı olan nispetlerini, en uygun ve güzellik bakımından en düzgün olarak göstermişlerdir.

Yüzyıllar boyunca deha mertebesine yükselen büyük artistler, bu çeşit tipler üzerinde incelemeler yaparak vücut organlarına ait kurallar, esaslar koydular; bunları eserlerinde, kitaplarında belirttiler. Meselâ bunlar arasına Polyclète, Lysippe, Leonardo da Vinci'nin kanonları meşhurlar arasındadır. Sağlam ve oranlı (mütenasip) bir vücudun parçaları arasında; meselâ baş, gövde, taraflar, el, ayak ölçüleri karşılaştırılacak olursa aralarında bir nispet göze çarpar ki, bu, vücudun harmonisini meydana getirir. Bu orana ait gösterilen kurallar (règles) artistik anatomi terimlerinde "kanon" adı alır. Bu kanonlar, yüzyıllar boyunca dünya ölçüsünde artistler yetiştiren milletlerin güzel sanatlar literatüründe çeşitli olarak görünmektedir. Biz burada Dr. Paul Richer'in "İnsan" adlı ve artistik anatomi bakımından evrensel bir şöhreti olan eserindeki kanonlardan bâzı kısımlar alacağız:

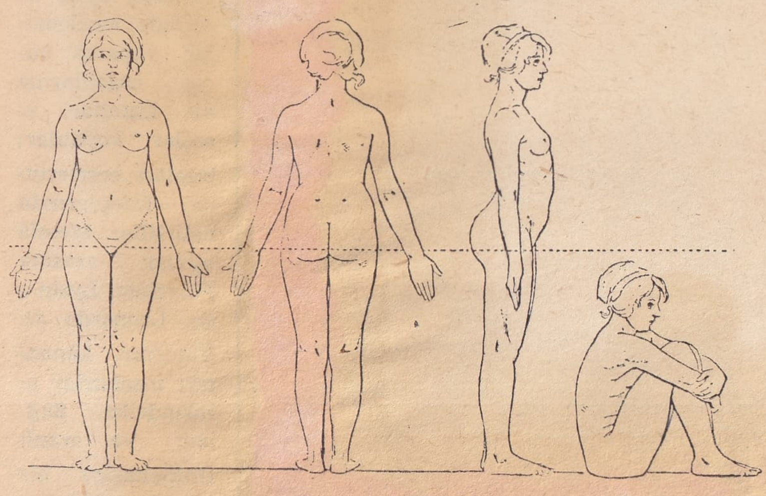
— Ortalama olarak 1,65 boyunda bir insanın oranlı (mütenasip) bir vücuda sahibolması için; başı vücudunun 7,5 ta biri kadar olmalıdır (Şekil 5). Bu resimde

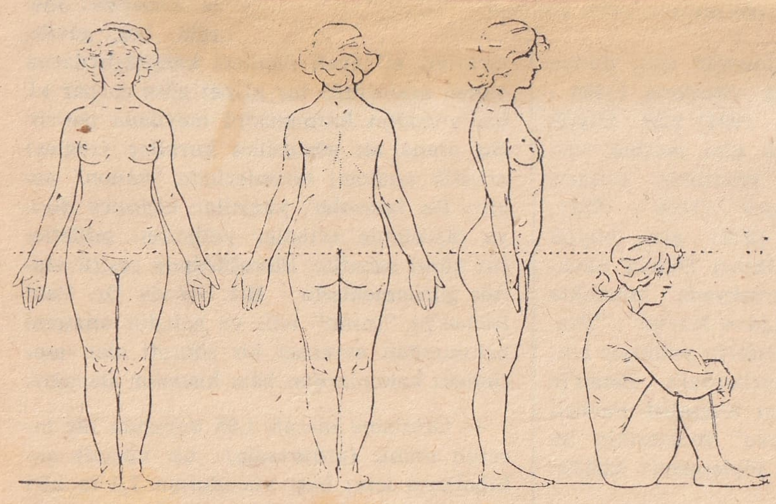
Şekil 1: Soldan sağa; orta vücutlu, geniş vücutlu, ince vücutlu

Şekil 2: Soldan sağa; ince vücutluda dar kalça, geniş vücutluda geniş kalça

Şekil 3: Gövdesi boyuna nispetle uzun bacaklı tip

Şekil 4: Gövdesi boyuna nispetle kısa bacaklı tip

başa göre vücudun diğer parçalarının oranları görülmektedir. Alt taraf başın dört misli; üst taraf üç mislidir.

— 1,65 boyunda bir adam ince veya geniş veyahut orta vücutlu olabilir. Buna ait endis; boyu gösteren rakamın, koltuklararası ölçü rakamına bölünmesiyle elde edilir. Eğer bu böleyin sonucu 5,5 ile 6 arasında ise orta vücutlu; 5,5 ise geniş vücutlu, 6 ise ince vücutlu kabul edilir (Şekil 1).

— Kadınların ince vücutlarında kalçalar ince ve aradaki leğen boşluğu da darca, geniş vücutlularda ise kalçalar ve leğen boşluğu geniştir (Şekil 2).

— Gözkapaklarının iç birleşeklerinden (gözlerin iç açılarından) çekilen yatay bir çizgi, başı iki eşit parçaya ayırır. Bu, bebek yaştakilerde böyle değildir; onlarda başı iki eşit parçaya ayıran çizgi kaşlar üzerinden geçer (Şekil 6).

— Tepeden ilye (kabaet) büklümüne kadar (kabaet ile u y l u k arasındaki büklüme kadar) baş, gövdenin dörtte biridir (Şekil 5).

— Alt taraf (yerden kasık büklümüne kadar) başın dört mislidir (Şekil 5).

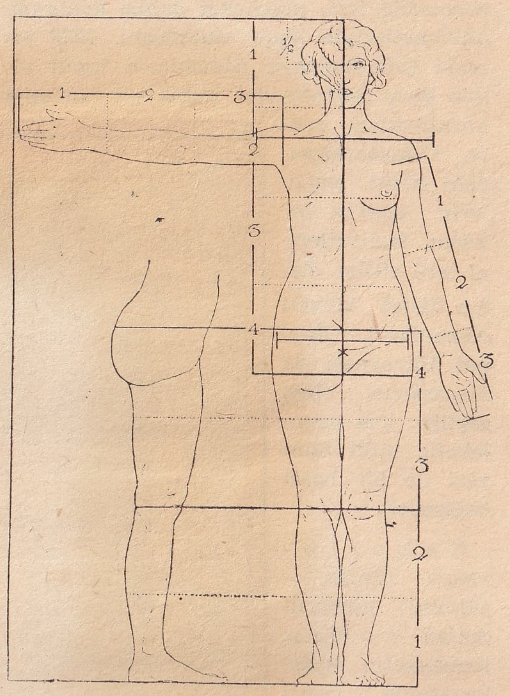
— Üst taraf başın üç mislinden biraz fazladır (Şekil 5).

— Üst tarafta dirsek çekıntısı, omuzbaşı çıkıntısı ile bileğin tam ortasındadır (Şekil 5).

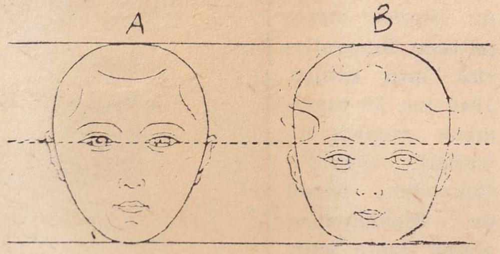
— Alt tarafta dizkapağı (kemiği); ayak tabanı ile önde kasık büklümü ortası, arkada kabaetler arası oluğunun üst ucu arasının ortasındadır (Şekil 5).

— Vücut boyu ile alt tarafların birbirine oranı bakımından kimi vücutlar uzun bacaklı, kimisi de kısa bacaklıdır (Şekil 3 ve 4).

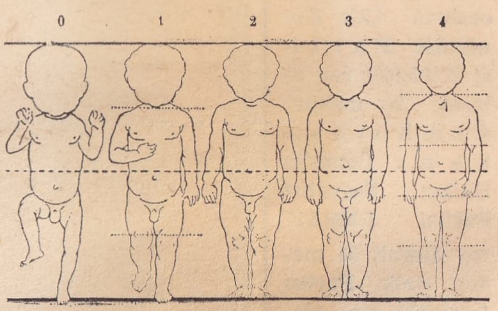
— Uzun bacaklı olanlarda, vücudun yarısını gösteren enine çizgi (Şekil 3) önde, çatı hizasından; arkada, kabaetlerarası oluğunun alt ucuna yakın olarak geçer. Bunlarda kollar iki yanlara uzanmış durumda ise bu çizgi bilek hizasından geçecektir.

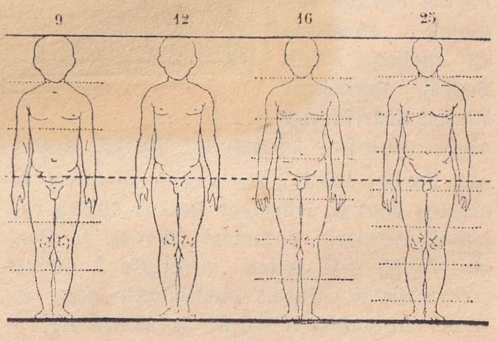
Şekil 5: Kadında vücut ölçüleri

Şekil 6: Başı ikiye ayıran çizgi; A - Yetişkin çağı, B - Bebek çağı

Şekil 7: 0 - 4 yaşlar arasında; kalın noktalı olan vücudu ikiye ayıran çizgiyi, ince noktalı ise baş uzunluğu ölçüsünü göstermektedir

Şekil: 8: 9 - 25 yaşlar arasında; kalın noktalı olan vücudu ikiye bölen çizgiyi, ince noktalı ise baş uzunluğu ölçüsünü göstermektedir.

— Kısa bacaklılarda bu çizgi önde çatının biraz yukarısından; arkada kabaetler-

arası oluğunun üst ucuna yakın olarak geçer. Kollar iki yanlara uzanmış ise bu çizgi bileğin biraz yukarısından geçecektir (Şekil 4).

— Yeni doğanlarda vücudun yarısını gösteren çizgi göbeğin üstünden geçer. Bu çizgi iki yaşında tam göbek hizasından, dört yaşında göbeğin biraz altından geçer ve yaş ilerledikçe daha aşağı hizalara düşerek yirmi beş yaşında çatı hizasına raslar (Şekil 7).

— Başın vücut boyuna göre oranı da yaşla değişiktir: Yeni doğanlarda ortalama olarak baş, vücut boyunun dörtte biri; dört yaşına doğru beşte biri; dokuz yaşında altıda biri; on altı yaşında ise yedide biri, ve yirmi beş yaşında ise yedi buçukta biri kadardır (Şekil 8).

Üç klâsik güzeli çıplak olarak gösteren, Champs - Elysées sarayında ve Paris şehrinin malı olan mermer heykelin önden ve arkadan resmi bu bakımdan incelenmiye değer. Üçü bir arada (Tres in una) adı verilen bu heykelin ortasındaki eski devrin, Yunan sanatındaki kadın güzelliğinin sentezinden meydana getirilmiştir. Soldaki Rönesans devrinin, sağdaki de yeni devrin klâsik güzelliğini göstermektedir. Her üçündeki vücut parçalarına artistik anatomi bakımından dikkat edilecek olursa bahis konusu yaptığımız morfolojik harmoni üçünde de göze çarpmaktadır.

(Prof. Dr. Zeki Zeren)

İSTANBUL İLİNİN COĞRAFYASI — Türkiyenin en büyük ve Yakın Doğunun en meşhur şehrini içine alan ilimizdir.

İlin yeri, hudutları ve yüzölçümü: İstanbul ili, Avrupa ve Asya kıtalarının, Boğaziçi kıyılarında birleşmek üzere iki deniz arasında gitgide incelerek uzandıkları, bir tarafta Kocaeli, öte tarafta Çatalca yarımadaları dediğimiz iki parçası üstünde yer alır. Bugünkü hudutları ile, Karadeniz kenarında Ağva doğusundan Marmara kıyısında Pendik ile Tuzla arasında çekilen bir çizgi kendisini doğu komşusu olan Kocaeli (İzmit) ilinden ayırır. Gene Karadeniz kıyısında Çilingoz mevkiinden Marmara yalısına - Silivri ve Ereğli arasında - Kol deresi ağzına doğru çekilen bir çizgi, İstanbul ilini, kuzey batı komşusu olan Kırklareli ve batı komşusu olan Tekirdağ illerinden ayırır. Kuzeyini Karadeniz, güneyini Marmara denizi kuşatır. Ayrıca, Marmara denizi üzerinde Asya kıyısına yakın "Kızıl Adalar" ile daha güneyde Kocaeli ve Bursa illerine komşu küçük bir arazi parçası (Yalova ilçesi) da İstanbul iline bağlıdır. Bu hudutlar içinde İstanbul ilinin yüzölçümü 5.568 kilometre kare olup bunun 3.444 kilometre karesi Avrupa tarafında, 2.024 kilometre karesi, Adalar ve 453 kilometre karelik Yalova ilçesiyle beraber - Asya yakasındadır. Bu rakama göre, İstanbul ili Türkiye vilâyetleri arasında Rize, Trabzon, Sinop, Hatay ve Amasya illerinden az veya çok büyük olmak üzere en küçük olanlarındandır.

Yüzey şekilleri: Boğaziçinde birbiriyle karşılaşan iki yarımada - hele il hudutları çerçevesinde - az yüksek bir sahadır: İstanbul ilinin en yüksek yeri, Anadolu yakasında Kartal'ın gerisinde yükselen Aydos dağı olup deniz seviyesine nispetle yüksekliği 537 metredir. Bunun dışında hiçbir noktanın yüksekliği

500 metreye varmaz ve Avrupa yakasında 400 metreyi bile bulmaz. Bununla beraber her iki tarafta da gerçekten düz yerler, deniz seviyesine yakın ovalar pek az yer tutar ve bütün arazi, daha ziyade, vâdilerle azçok derin yarılmış tepelik sahalar halinde uzanır. Asya yakasında tepelik sahalar en fazla yüksekliklerini Marmara kıyılarından uzak olmıyan taraflarda bulurlar: Aydos dağı (537 m), Kayış dağı (438 m), Küçük ve Büyük Çamlıca tepeleri (226 ve 267 m), Alem dağı (446 m) gibi. Avrupa cihetinde ise yükseklikler daha ziyade Karadeniz tarafındadır: Büyükdere gerisinde Kocataş tepesi (236 m), Terkos gölünün güney batısında Yamaçtepe (281 m); ayrıca, Çatalca kasabası güneyinde Çıplaktepe (329 m).

Yer yapısı bakımından, Boğazın iki tarafındaki arazi, Birinci Zaman ortalarına ait Silür - Devon devri tabakalarından - killi şistler, kum taşları ve mavi kireç taşları - mürekkebolup Anadolu yakasında etrafına nazaran yükseklik meydana getiren hemen bütün tepeler - Çamlıcalar ve Kayış dağı ve Kızıl Adalar - aynı devrin kum taşlarından - kuartzitler - mürekkeptir ki, bunlar, çok sert olduklarından, aşınmıya dayanmış, yüksek kalmışlardır. Bu arazi, Boğazın Karadeniz ağzının iki tarafında - İkinci Zaman sonuna ait - indifai kayalara - andezit'ler -, Kocaeli yarımadasında doğuya doğru giden yenice Tebeşir Devri tabakalarına, Çatalca yarımadasında Üçüncü Zamana ait tabakalara yer bırakır.

Kıyılar - bilhassa Karadeniz yalısında - az girintili çıkıntılı ve ekseriyetle yüksektir. Bu yalıda çok defa dik yarlar arasında oldukça geniş bir kumluk saha uzanır ki, bu kumluk saha, gerideki geniş vâdi ağızlarını, körfezleri tıkamış, bazan bataklık ova, bazan da göl halinde denizden ayırmıştır: İstanbul şehrinin tatlı su ihtiyacını karşılayan Terkos gölü bu şekilde meydana gelmiş bulunmaktadır. Marmara kıyısındaki Küçük ve Büyük Çekmece gölleri de aynı şekilde, önleri birer kum dili ile tıkanmış eski körfezlerdir. Fakat bu tıkanma Terkos gölünde olduğu kadar tam değildir; bu sebeple adı geçen göller, denizden tamamiyle ayrılmış sayılmazlar: Kum dilleri arasından denize açılan göllerin ağzı, göl ve deniz sularını vakit vakit birbirine karıştırır. İstanbul şehrini Galata semtinden ayıran Haliç'e gelince, burası çok derin olduğundan, önü herhangi bir kum yığını ile tıkanmamıştır.

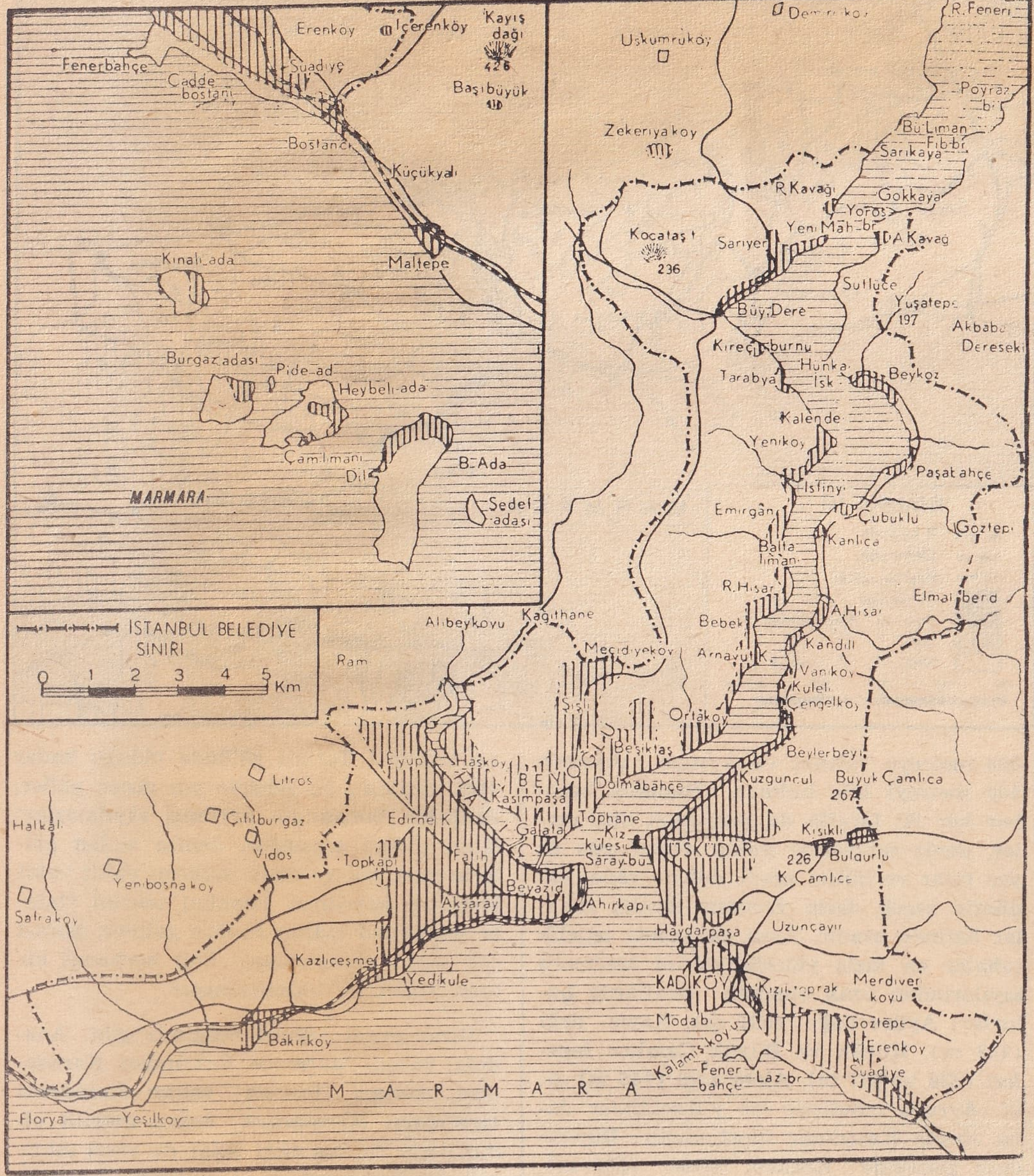
Biraz evvel işaret ettiğimiz gibi, Anadolu yakası Marmara tarafından Karadenize, Avrupa (Rumeli) yakası Karadeniz tarafından Marmaraya doğru meyilli olduğu için başlıca akar sular da arazi şeklinin bu hususiyetine uymuştur: Anadolu cihetinde başlıca akar sular kuzeye doğru uzanırlar: Şile batısında Karadenize dökülen Uludere, Boğaz ağzının doğusunda aynı denize akan Rıva deresi gibi. Rumeli cihetinde ise başlıca akar sular Marmaraya doğru giderler: Haliç'e dökülen Kâğıthane - Alibey dereleri, Küçükçekmece gölü vasıtasiyle Marmaraya akan Sazlıdere, Büyükçekmece gölüne giren Karasu gibi.

İstanbul ili toprakları arasında iki denizi birleştiren İstanbul Boğazının incelenmesi uzun süreceğinden ve esasen ansiklopedimizde ayrı bir bent halinde yazıldığından (Aylık Ansiklopedi sayfa; 678) burada bu konuya dokunmıyacağız. Yalnız, sonradan deniz istilâsına uğramış eski bir vâdi olan İstanbul Boğazının uzunluğunun 30 kilometreyi biraz geçtiğini, en dar yerinin - Hisarlar arası - 699 metre genişliğinde olduğunu, en fazla derinliğinin - Kandilli - Bebek arasında - 120 metreyi bulduğunu kaydetmekle iktifa edelim.

İklim: İki deniz arasında yer alan İstanbul çevresi, aynı zamanda, birbirinden farklı iklim bölgelerinin de müşterek

tesir sahaları, yahut da hudutları üzerinde bulunur ve İstanbulun iklimi yıldan yıla, bazan bir bölgenin, bâzan ötekinin tesiri altına girer.

Adı geçen iklim bölgelerinden biri Ak-

İstanbul Belediyesi sınırlarını gösteren harita

deniz iklimidir: Başlıca hususiyeti, yazlarının sıcak ve kurak, kışlarının yağışlı ve ılık geçmesinde olan bu iklim, İstanbulun havası üzerinde en kuvvetli tesiri yapar:

Eminönü ilçesinden bir görünüş

Hakikaten, İstanbulun yazları sıcak geçer; Temmuz ve ağustos aylarının ortalama sıcaklık derecesi (Kandilli Rasathanesi) 22,6° dir ve bu aylar arasında yağmur ancak tesadüfi olarak yağar. Kışlar pek soğuk olmayıp en soğuk ay (şubat) ortalaması 4,5° dir. Kısmen kar şeklinde, fakat ekseriyetle yağmur halinde olan yağışlar ekim ayından mayısa kadar olan devrede - yani kış mevsiminde ve bu mevsimin iki tarafında - en fazla düşer. Her yıla isabet eden ortalama yağış miktarı 760 milimetredir.

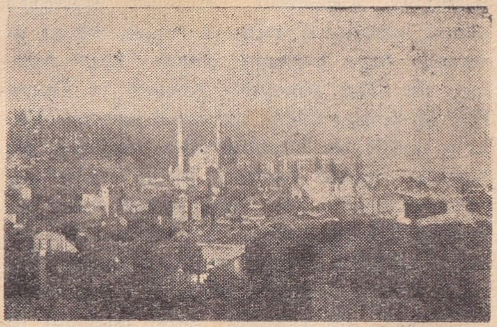
Bununla beraber, İstanbulun iklim bakımından bir senesi, başka bir senesine pek uymaz. Kuzey, kuzey doğu ve bilhassa kuzey batı rüzgârının hâkim olduğu kışlar esnasında (bu sonuncu rüzgâr kışın pek ziyade soğuyan karalar içinden gelir) şiddetli soğuk baskınları olur, sıcaklık derecesi —15° ve daha aşağılara kadar düşer. Böyle şiddetli soğuk kışlarda çok yağan kar haftalarca yerde kalır ve müstesna olarak da, Haliç'in yukarı kısımları donar. Karadenizin kuzey taraflarından kopan ve rüzgârlarla, akıntılarla sürüklenen buzlar Boğaza girip yığılır. Eski bir şairin "Bin otuzda Akdeniz dondu — Yol oldu Üsküdara" demesi böyle bir hâdiseyi hatırlatır ki, aynı hal, pek şiddetli geçen 1928/29 kışında da vukua gelmişti. Buna karşılık bâzı kışlar pek ılık geçer ve ancak mevsim sonuna doğru - şubat, hattâ mart içinde - biraz soğuk hissedilir. Yaz mevsimi gelince, ekseriyetle bulutsuz parlak ve sıcak geçtiği halde, bâzı yıllar serin, hattâ yağışlı olur, bâzı yıllar ise anormal denecek derecede sıcak yapar: Bir ağustos gününde Kandilli rasathanesinde 40,6 derece sıcaklık bu şartlar altında kaydedilmiştir. Yağışların miktarına gelince, bu da yıldan yıla ortalama etrafında büyük farklar gösterebilir. Bazan yıllık yağış miktarı bir metreyi aşar, buna karşılık yarım metreyi bulmadığı yıllar da olur.

İstanbulda yağışların mevsimlere dağılışı şöyledir: Kış yüzde 38, ilkbahar yüzde 17, yaz yüzde 13, sonbahar yüzde 32. Bu nispetlere bakılırsa, İstanbul yazlarının - ortalama olarak - Akdeniz ve Ege kıyıları kadar kurak geçmediği, sonbaharın kışa yakın yağış payı olduğu, ilkbaharın hissesinin buna göre daha eksik kaldığı anlaşılır.

İstanbul ikliminin bir hususiyeti de kısa mesafeler üzerinde yer yer büyücek farklar görülmesindedir. İlin kuzey tarafları serin rüzgâra açık olduğundan kışlar daha soğuk, yazlar daha serin geçer. Serin rüzgârlar Boğaziçi oluğundan geçer ve Boğazın yukarı kısımlarını en seçme yazlık oturma yerleri haline getirir. Buna karşılık, Anadolu yakasının Marmara kıyılarında ve Adalarda kışlar ılık geçer.

İstanbul bölgesinin hâkim rüzgârı, her mevsimde esen, yazın serinlik getiren kuzey doğu yeli (poyraz) ile bilhassa baharlarda esen ve kışın ılık hava getiren güney batı yeli (lodos) dir. Deniz fırtınalarının sebebi açık denizden gelen rüzgârlar olduğundan, poyraz - ve diğer kuzey rüzgârları - Karadenizde, lodos ise Marmara tarafında bu bakımdan tesirini en ziyade belli eder.

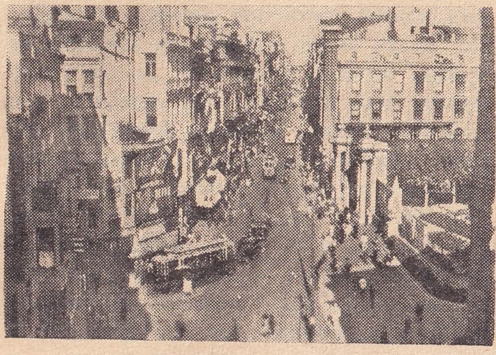
T a b i i n e b a t l a r â l e m i: Yazları kurak - sıcak Akdeniz iklimi ile yazları daha serin ve nispeten yağışlı orta iklim arasındaki geçit sahasında yer alan İstanbul çevresinde tabii nebatlar âlemi, bu iklimlerin tesiri altında kalır: Akdeniz ikliminin tanıtıcı nebatı olan zeytin ağacı, İstanbul ilinin Anadolu yakasında Marmara kıyıları boyunca çok raslandığı halde Boğazın güney ağzına yaklaştıkça seyrelir ve serin kuzey rüzgârlarına açık bulunan kuzey taraflarında görülmez olur. Gene Akdeniz ikliminin nebatlar bakımından hususiyetini meydana getiren daimi yeşil çalılıklar ve bodur ağaçlar (bunlar kışın yapraklarını dökmezler, başlıcaları defne, kocayemişi, pırnal meşesi... dir) dan

Eyüp ilçesinden bir görünüş

mürekkep nebat toplulukları - coğrafyacıların verdiği isimle maki'ler - tepelerin yamacını, bazan etekten zirveye kadar kaplarlar. Buna karşılık, daha ziyade iç taraflarda ve kuzeye doğru, orta iklim bölgesin-

de görülen ağaçlardan mürekkep ormanlar göze çarpar. Ekserisi kışın yapraklarını döken ağaçlardan - meşeler, çınarlar, gürgenler, kestane ve ıhlamur ağaçları... - meydana gelen bu ormanlar, yakındaki

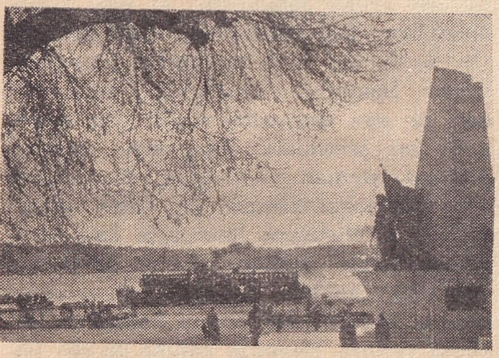
Beyoğlu ilçesinden bir görünüş

büyük şehrin odun, kömür, kereste ihtiyaçlarını karşılamak üzere yüzyıllardanberi tahribedilmiş ve eski devirlere nispetle bir hayli azalmıştır. Kurak yaz mevsiminde vukua gelen orman yangınları da bunların harabolmasından mesuldürler. Bununla beraber, eski kesif ormanların yadigârları olmak üzere gerek Anadolu yakasında (Alem dağı ormanları gibi), gerek Rumeli tarafında (Belgrad ormanı gibi) hâlâ ehemmiyetli kümeler vardır. Tarım Bakanlığının verdiği rakamlara göre, İstanbul ilinin ormanları 60.000 hektar kadar olup bu ise tekmil toprakların yüzde 10 undan biraz fazladır. Şunu söyliyelim ki, bu hektarların bir kısmı şimdi gerçek ormanla değil, ormandan bozma çalılıklarla kaplı bulunuyor.

Yazların sıcak ve kuru geçmesi yüzünden, ilkbaharda yeşeren çayırlar, biraz sonra sararır, kurur. Bu suretle, İstanbul civarındaki otluklarda daha ziyade step karakteri taşıyor demektir.

İstanbul civârının tabii nebatlar âlemi arasına bir güzellik unsuru olarak katılan fıstık ve ada çamlarını da hatırlayalım ki, bunlar bilhassa "Kızıl Adalar" da geniş yer tutarlar. Bu adaların ilk ikisi - Büyükada (en yüksek yeri 203 metre), Heybeliada, çamlıkları ile meşhurdur. Diğer ikisi - Burgaz ve Kınalıada - de gene güzel birer tabiat köşesidir.

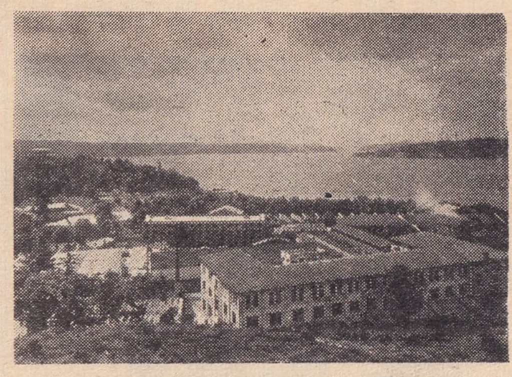
İstanbul ilinde nüfus: 1945 yılı ekim ayında yapılan son sayı-

Beşiktaş ilçesinden bir görünüş

ma göre İstanbul ilinin nüfusu 1.074.091 dir. Bu, İstanbul ilinin küçük bir il olmasına rağmen en fazla nüfuslu olduğunu da bize öğretir. Eğer bu nüfus, ilin tekmil topraklarına eşit olarak yayılmış olsaydı, kilometre kareye ortalama 193 kişi düşerdi. Gerçekte il nüfusunun en büyük kısmı İstanbul şehrinin bulunduğu sahada toplanmış bulunur ve şehir dışında kalan sahanın nüfusu tabiatiyle çok daha seyrektir. İl dahilinde başlıca şehir ve kasabaların nüfusu çıkartılacak olursa, geri kalan nüfusu 210.000 kadardır ki, buna göre ilde kilometre kareye düşen nüfus 40 ı bile bulmaz. Bundan şu netice çıkar: İstanbul ilinin nüfusundaki eksilme ve artmalar, her şeyden önce, İstanbul şehrinin gerileme ve gelişmelerine bağlıdır. Osmanlı İmparatorluğunun paytahtı olduğu sıralarda şehrin ve dolayısiyle vilâyetin nekadar nüfusu bulunduğunu - ciddi sayımlar yapılmamış olduğundan - bilemiyoruz. İstanbul Birinci Dünya Savaşının çetin yıllarında ve Millî Mücadele devresinde bütün yurt gibi birçok sarsıntılar geçirmiş, 1923 te devlet merkezinin Ankaraya taşınmasından sonra nüfusundan da birazını kaybetmiş olmakla beraber, 1927 denberi yapılan bütün sayımlarda gerek şehrin, gerekse bütün ilin nüfusu hissedilir şekilde artmaktadır. 1935 sayımında il nüfusu 884.000, 1940 sayımında ise 991.000 idi. 1945 te bu nüfus beş sene evvelindekine göre 83 bin kadar artmıştır.

Coğrafyasiyle ayrı bir geniş konu teşkil eden İstanbul şehri, ileride ayrıca

Beykoz ilçesinden bir görünüş

tetkik olunacağından, burada fazla durulmıyacaktır. Yalnız İstanbul şehrinin nüfusu 1927 de 691.000 iken 1940 ta 794.000 ve 1945 te 845.000 olduğunu hatırlayalım. Bu nüfusun 317.000 i asıl İstanbul şehrine (25.000 nüfuslu Eyüp ile beraber), 250.000 i Galata ve Şişli ile beraber Beyoğluna, 59.000 i Üsküdar şehrine, 66.000 i Kadıköyüne ait bulunuyordu. Yukarıda söylediğimiz 854.000 nüfus, gerçekte İstanbul Belediyesi hudutları içinde kalan araziye aittir. İstanbul Belediyesi arazisi ise Boğaziçi kıyıları ile Marmara boyunda Yeşilköyden Bostancıya kadar uzanan ve Adaları da içine alan 253 kilometre karelik bir sahadır (haritaya bakınız).

İstanbul ilinin, bugünkü teşkilâta göre 16 ilçesi (kazası) vardır. Eminönü ve Fatih (İstanbul şehri içinde); Eyüp, Bakırköy, Beyoğlu, Beşiktaş, Sarıyer, Çatalca, Silivri (Rumeli tarafında); Üsküdar, Beykoz, Şile, Kartal, Kadıköy, Yalova ve Adalar (Anadolu cihetinde).

Belediye hudutları içinde bulunan ve gerçekte İstanbul şehrinin birer parçası sayılması gereken mahalleler dışında, İstanbul ilinde büyük şehir, hattâ nüfusu beş bine varan kasabalar yoktur: Kartal (4.500 nüfuslu), Silivri (3.900), Çatalca (3.800), Yalova (3.600), Şile (2.200) gibi.

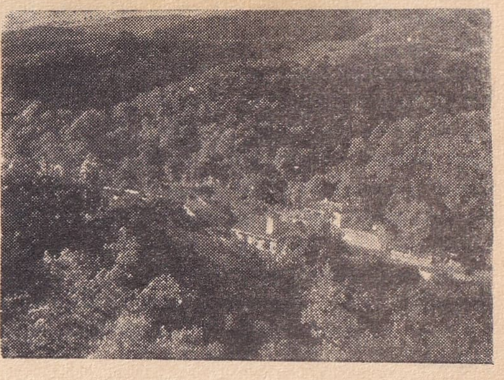
Ekonomik durum: İstanbul ilinde ziraate tahsis edilecek geniş sahalar yoktur. Muntazam yollarla şehre bağ-

Adalar ilçesinden bir görünüş

lı ve sulamaya elverişli, kalın topraklı ovalık yerlerde şehrin hiç değilse bir kısım meyva ve sebze ihtiyacını karşılayacak bahçe ve bostanlarla üzüm bağları bulunur. Bu bakımdan Anadolu yakasında gerideki tepelik saha ile kuzey rüzgârlarından korunan Marmara kıyıları çok elverişli durumdadır. Aynı rüzgârlardan iyi korunmuş bâzı köşelerde - bilhassa Adalarda - çiçek bahçeleri, hattâ açıkta turunçgiller yetiştirilebilmektedir. Hattâ İstanbul şehrinin surları içinde bile bâzı sebze bostanları vardır (Lânga bostanları gibi). Sulamaya o derece elverişli olmıyan yerlerde, yüksek düzlüklerde ise daha ziyade hububat ve baklagiller yetiştirilir. 1940 - 1945 arasındaki devreye ait rakamlarla şu mahsuller başta gelmektedir: Buğday (17.000 - 46.000 ton), yulaf (5.000 - 26.000), arpa (3.000 - 14.000), mısır (3.000 - 17.000), bakla, fasulye, nohut (1.000 er ton), patates, sovan, keten, biraz da tütün elde edilir. Bu mahsullerden her biri, büyük şehrin ihtiyacını tamamiyle karşılamaktan uzaktır.

Son yıllarda İstanbul ilinde bulunan ehlî hayvanlar sayısı (vergiye tabi olanlar) şöyle idi: Koyun 175.000, keçi 50.000, sığır 47.000, manda 10.000, at 15.000, eşek 31.000. Eşek ve mandalarla öküzler, bilhassa nakliyatta kullanılırlar. Koyunlar kısmen süt ve bilhassa yoğurt (Silivri ve Yalova yoğurtları meşhurdur) istihsalinde kullanılırlar,

Yalova ilçesinden bir görünüş

İstanbul civarındaki mandıralarda şehrin taze süt ihtiyacını karşılamak üzere epeyce inek beslenir. Civarda yetişen kasaplık hayvanlar şehrin ihtiyacını karşılamıya yetmez. Yalnız İstanbul mezbahasında bir yılda 460.000 koyun, 230.000 kuzu, 40.000

den fazla sığır, 30.000 kadar keçi kesildiğini söylemek bu hususta bir fikir verdirtebilir. Başta tavuk olmak üzere, İstanbul ve civarında beslenen kümes hayvanlarının sayısı da çoktur. Biraz da arıcılık yapılır. İstanbul, balıkçılık bakımından imtiyazlı durumdadır. Karadenizle Marmara ve Akdeniz arasında mevsimden mevsime göç eden balıklar belli zamanlarda sürüler halinde Boğazdan geçtikleri için büyük ölçüde avlanırlar: Palamut - torik, uskumru, sardalya, lüfer, izmarit, istavrit, hamsi, ayrıca, İstanbulda kılıç, kalkan, barbunya, mercan, levrek... gibi çok makbul balıklar avlanır. Bununla beraber, balıkçılık henüz iptidai usullerden kurtulamamıştır.

Eski devirlerde İstanbul civarında bâzı madenler (meselâ Sarıyerde, Adalarda bakır) işletilmiş olmakla beraber, toprak altı zenginlikleri bakımından kayda değer bir şey yoktur. Yalnız, şehrin kuzey batısında Karadenize yakın bir yerde, Birinci Dünya Savaşı sırasında işletilmiş olan Ağaçlı linyit yataklarından istifade etmek belki şimdi de mümkündür.

İstanbulda endüstri, aynı zamanda işlek bir liman olan bu şehre her taraftan kolaylıkla ham madde gelmesi ve kalabalık nüfus içinden istenildiği kadar işçi bulunması, bu kalabalık nüfusun büyük ihtiyaçları... gibi sebeplerle çok gelişebilir. İstanbul her nekadar bir fabrikalar şehri değilse de, memleketimizde en çok işçi barındıran şehirdir. İstanbul endüstrisinin incelenmesini şehir coğrafyasına bırakarak, burada birtakım ağır endüstriler (Haliçte tersane, demir maddeleri fabrikaları, Bakırköyünde, Kartalda çimento fabrikaları...), çeşitli dokuma endüstrileri (pamuklu, yünlü, ipekli), sayısı çok atelyeler bulunduğunu da kaydedebiliriz.

İstanbulun Türkiye ticaret âlemindeki önemli yerinden burada uzun uzadıya bahsetmemekle beraber, dış ticaret bakımından İstanbulun, bulunduğu işlek yol üzerindeki faal durumunu hatırlamakla iktifa edebiliriz. Normal yıllarda İstanbul, Türkiyenin birinci transit ve ithalât limanı, İzmirden sonra ikinci ihracat limanı olmaktadır.

İstanbul ilinin başlıca yolları, şehri bir taraftan Rumelinde, diğer taraftan Anadoluda yalnız komşu şehirlere ve bölgelere değil, uzak memleketlere de bağlamaktadır. Avrupa demiryolu Çatalcadan geçerek İstanbula (Sirkeci) varır, karşı tarafta (Haydarpaşa) başlıyan Anadolu demiryolu da İzmit üzerinden Ankaraya, Konyaya, Irak ve Suriyeye ... gider. İstanbulun kara yolları arasında en önemlisi güney kıyısı boyunca Silivriye doğru giden Edirne (Avrupa) asfalt şosesidir. Boğazın iki tarafında ve Anadolu yakasında gene böyle muntazam şoseler vardır (İzmit, Şile yolları gibi). Bununla beraber, İstanbulun yol şebekesi henüz iyice gelişmiş sayılmaz.

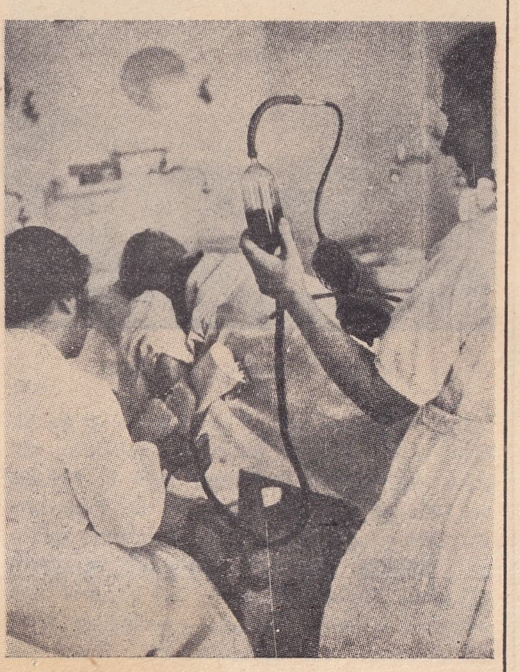
İstanbul ilinin en büyük ekonomik kaynaklarından biri sayılmıya değer hususiyeti, turizm sahasındaki zenginlikleridir. Gerek şehrin içinde muhtelif devirlere ait tarihî eserlerin yanyana dizilişi, gerekse başta Boğaziçi ve Adalar gibi şehir dışı sahaların tabii güzellikleri, Bursanın yakınlığı, Yalova kaplıcaları İstanbula gerek memleket içinden, gerekse dışarıdan birçok seyyahlar çekmektedir ki, bunun sağladığı kâr, şimdi bile ehemmiyetsiz sayılamaz ve bu iş esaslı bir şekilde ele alındığı takdirde, şimdikine nispetle gayet geniş bir ölçüde gelişebilir.

(Prof. Dr. Besim Darkot)

KAN GRUPLARI VE KAN NAKLİ — Acaba insan kanı insana ilâç olur mu? Bu soru, çok eski zamanlardanberi, hekimlerin kendi kendilerine sordukları ve cevabını kolay kolay veremeyip üzerinde hâlâ uğraştıkları bir ilim meselesinin mahiyet ve esrarını taşımaktadır.

Kalb merkez olmak üzere vücutta dolaşan kan, öyle kıymetli bir maddedir ki, vücudun en ince damarlariyle, bedenin en ufak hücrelerine kadar yayılarak içindeki zengin besin cevherleriyle organizmanın, devamlı olarak beslenmesine, kudret ve hayat kazanmasına yardım eder.

Çeşitli hastalıklar, insan vücuduna musallat oldukları zaman onu hırpalar, yorar, sararıp soldurur, kansızlığa düşürür ve ölüme sürükleyebilirler. Böyle kansız kalmış insanlara, o sırada sağlam bir insanın kanını vererek hastaları kurtarmak, hayata ve sağlığa kavuşturmak fikri hekimlikte oldukça eskidir: 1492 yılında, yani bundan tam 556 yıl önce, papa Sekizinci Innocent ağır bir surette hastalanmış, bu

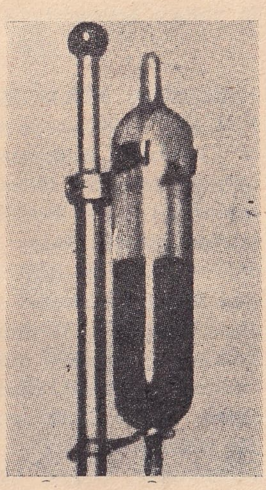
İnsanın kan nakliyle tedavisi

hastalık neticesi kansız kalmış, ölüm gibi fena bir âkıbet baş göstermiş, birçok ilâçların tatbikına rağmen bir türlü iyileşemiyen papayı ölümden kurtarmak için, o zaman onu çok seven üç genç kanlarını feda etmiye razı olmuşlardı. Bunlardan alıman kan papaya ağızdan içirilmek suretiyle verilmişti. Halbuki ağızdan kan içirmek, bugünkü anladığımız mânadaki kan nakline nazaran, hiçbir fayda temin edemezdi. Fakat ne olursa olsun bir insana ilâç olarak diğer bir insanın kanının nakli, ilk defa, böyle düşünülmüş ve böylece tatbik alanına konulmuştu.

Sonradan yapılan incelemelerde anlaşılmıştır ki, sağlam bir insanın kanını hastaya içirmekle istenilen netice elde edilemez. Ancak sağlamın damarından alınacak kanın, pıhtılaşmasına ve bozulmasına meydan kalmadan, gene hastanın damarından şırınga edilmek suretiyle tatbikıdır ki, büyük ve kurtarıcı tesir gösterebilir. Eski hekimler bu hakikati öğrendikten sonra kan naklini damardan damara yapmışlardır. Fakat kanın mahiyeti ve sakladığı biyolojik sırların bilinmediği bu devirlerde yapılan kan nakilleri, bâzı defa, çok fena neticeler vermiş, hayatları kurtulsun diye kan verilen hastalardan bir kısmı, sırf kan vermenin yaptığı ârızalardan dolayı, ölüp gitmişlerdi. O zaman hekimler ve hastalar arasında türlü türlü dedikodular çıkmış, insanların bu tarzdaki tedaviden gözleri korkmuş, kan naklinden vazgeçilerek bu usul hekimlikte unutulup gitmiştir.

Bu unutma tamam dört yüzyıl gibi pek uzun bir zaman devam etmiş, nihayet 1900 yılında Landsteiner adındaki bir âlim, yaptığı incelemelerde insanların kanındaki alyuvarların ayrı ayrı antijenik kabiliyeti haiz olduklarını ve kanların, tesir bakımından, birbirine benzemediklerini görmüştür. Bâzı insanların kan seromu diğerlerinin kanındaki alyuvarları bir araya toplayıp çöktürmek veya eritmek gibi bir hassaya maliktir. Bu nokta çok mühimdir. Bu noktaya parmağını ilk basmış olan Landsteiner, kan muammasının esrarlı düğümünü çözmüş ve kan nakli gibi hekimlikte büyük faydalar sağlıyan bir yola geçit veren büyük kapının anahtarını bulmuş olan bir adamdır. Bütün bu incelemeler ilerleyince görülmüştür ki, insanların alyuvarlarında iki çeşit antijen vardır. «A» ve «B» harfleri ile gösterilen bu antijenlere göre insanları kan bakımından dört grupa ayırmak mümkündür. Şöyle ki: 1) Bâzı insanların kan seromunda «B» antijenine karşı hassasiyet (duyarlık) mevcuttur. Bu insanların alyuvarları, «B» antijenine malik olan insanların kan seromu karşısında bir araya toplanıp bir çöküntü (aglutination) husule getirir. İşte bu insanların kanına «A» grupu adı verilmiştir. 2) Birtakım insanların kan seromunda ise, birincilerin tam tersine olarak, «A» antijenine karşı hassasiyet (duyarlık) vardır. Bunların alyuvarları «A» antijenine malik olan insanların kan seromu karşısında bir araya toplanıp çöküntü yapar. Bunların kanına ise «B» grupu denilmiştir. 3) Bâzı insanların kan seromunda hem «A», hem de «B» antijenine karşı hassasiyet (duyarlık) vardır. Bunların alyuvarları hem «A», hem de «B» antijenine malik olan insanların kan seromları karşısında toplanıp çöküntü yapmak vasfındadır. Bu sınıftan olan insanların kanına da «AB» grupu derler. 4) Birtakım insanların kan seromunda hiçbir antijene karşı hassasiyet (duyarlık) yoktur. Bunların alyuvarları hiç bir insanın kan seromu karşısında çöküntü vermez. Bunların kanına da «0» (sıfır) grupu denilmiştir. Şu hale göre: «A» grupundan olan insanlar, ya kendi grupları olan «A» dan veyahut kendileri için zararsız olan «0» grupundan kan alabilirler. «B» grupundan olanlar da ya kendi grupları olan «B» den veyahut kendileri için zararsız olan «0» grupundan kan alabilirler. «AB» grupundan olanlar ise, hem

«A», hem «B», hem «0» gruplarından, hem de kendi gruplarından, yani mevcut bütün gruplardan, kan alabilirler. Onun içindir ki «AB» grupundan olan insanlara «genel alıcılar» adı verilmiştir. «0» grupundan olanların alyuvarları hiçbir grupun seromu karşısında çöküntü vermez. Bu grup, bu bakımdan herkese kan verebilen faydalı bir gruptur. Fakat buna mukabil bu gruptaki insanların seromu öteki grupların hepsinin alyuvarlarında çöküntü yaptığı için «0» grupundan olan insanlar, yalnız kendi gruplarına mensup yani «0» grupundan olan insanlardan kan alabilirler. Öteki gruptakilerin hiçbirisinden kan alamazlar. Onun içindir ki «0» grupundan olan insanlara da «genel vericiler» denilmiştir. Şu halde, kan naklinden fena bir netice almamak için, her şeyden önce, gerek kan alıcı ve gerek kan vericinin gruplarını dikkatle tâyin etmek lâzımdır.

Bir konserve kan tübü

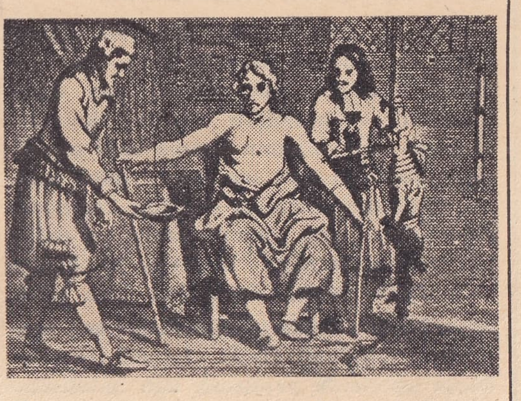
Lâboratuvarlarda insanların kanlarını alıp elde mevcut birtakım test seromlarla karıştırarak gruplarını tâyin etmek mümkündür ve kan nakilleri yapılmadan önce daima bu lâboratuvar muayenelerine başvurmak, neticede fena bir arıza ile karşılaşmamak bakımından, birinci derecede yapılacak bir iştir. Bu şartlara titiz bir itina göstermek suretiyle yapılan kan nakilleri, süratle hayat kurtaran pek faydalı neticeler hâsıl ederler.

Kan grupları Mendel kanunlarına göre verasetle intikal eder. Bundan dolayı kanın haiz olduğu hassalar, sade kan naklinde değil, başka tıbbi ve içtimai meselelerde de ehemmiyeti haizdir: Bâzı ameliyatlarda bir insandan ötekine organ parçaları ve dokular (nesiçler) aşılanırken kan gruplarının uygun olmasına dikkat etmek, bilhassa ameliyatın başarı vermesi için, çok lüzumlu ve ince bir nokta teşkil eder.

Adli tıpta analık, babalık ve evlâtlık gibi nesep tâyini dâvalarında, çocuğun kime aidolduğunun anlaşılması için, kan gruplarının, bir dereceye kadar, aydınlatıcı bir rolü vardır. Bir dereceye kadar diyoruz. Çünkü kan gruplarının muayenesiyle nesep tâyini dâvalarında hekimlik henüz kesin karar verebilecek bir durumda değildir. Bugün, bütün dünyada, kanın taşıdığı ilmi esrar üzerinde geniş incelemeler yapılmakta olduğundan belki günün birinde hekimlik bu işde de kesin karar verebilecek bir dereceye yükselecektir. Bütün bunlardan başka, herhangi bir ırkın kan gruplarını tâyin etmekle bu ırkın hangi ırklara daha yakın olduğunu anlamak mümkün olmakta ve antropolojik incelemelerde de kan gruplarının ehemmiyeti artmış bulunmaktadır.

Anlaşılıyor ki, kan gruplarının bilinmesi birçok yerlerde işe yaramaktadır. Fakat bunların içinde kan gruplarının bilinmesine en ziyade ihtiyaç gösteren meselenin insandan insana kan nakli meselesi olduğunda hiç şüphe yoktur. Çünkü bugünkü hekimlikte kan nakli tedavisi, artık birçok hastalık ve ârızalarda, hemen tıbbın her şubesinde, her gün, her dakika, başvurulan ve pek büyük başarılar alınan bir tedavi tarzı haline gelmiştir. Meselâ kendisi sağlam olup da hastaya kan vermek istiyen bir şahsın kan grupunu bilmek, o hastaya bu şahsın kanının yarayıp yaramıyacağını tâyin için muhakkak lâzımdır. Hastalığı dolayısiyle kendisine kan verilmesi lâzım gelen bir insanın kan grupunu bilmek ise, ona hangi gruptan bir sağlamın kanını nakletmenin mümkün ve faydalı olacağını anlamıya yardım eder ki, her iki halde de kan gruplarının bilinmesi can kurtaracak bir tedavinin temel taşını teşkil eder.

Bir sağlamın herhangi bir hastaya kan verebilmesi için, onun kanının sadece grup bakımından hastanın kanına uygun olması kâfi değildir. Aynı zamanda kan verecek şahısta hiçbir bulaşık ve mikroplu hastalığın bulunmaması ve vücudunun sağlam ve zinde olması da icabeder. Verem, frengi, sıtma.. gibi birtakım mikroplu hastalıklar vardır ki, bunların mikropları insanların kanında bulunur. Bu insanlar hastalıklarının bir devresinde zahiren sağlam göründükleri halde, vücutlarında bu tehlikeli mikropları taşıyabilirler. Böyle bir insanın kanını hastalara nakletmek faydadan ziyade zarar verir. Şu halde

Hayvandan insana kan nakli (Onyedinci Yüzyılda yapılmış bir resimden)

hastaya kan verecek şahsın, kan vermezden önce, dikkatli bir surette muayenesi, kanının ayrı ayrı bakımlardan tahlili, bu gibi mikroplu hastalıklar bakımından da temiz olmasına dikkat edilmesi çok lâzımdır. Ancak böyle hakiki surette sağlam olduğu anlaşılan insandır ki, hastalara kan verebilir. Fakat hastaların hayatı tehlikeye girip acele kan nakli lâzım geldiği zaman böyle dört başı mamur ve uygun bir sağlamı derhal bulmak kolay bir iş değildir. Bundan dolayı hekimlerin, hastanelerin ve hasta bakılan müesseselerin eli altında daima vücutları ve kanları, daha önceden, gayet itinalı bir surette kontrol edilmiş birtakım özel kan vericiler bulunması lâzımdır. Lüzumunda bunlardan en uygun olanı acele çağrılarak kan alınır ve bu kan süratle hastaya verilir.

Kan vericilerden sık sık kan alınmaz. Bir defa kan alındıktan sonra ikinci bir defa kan alınıncıya kadar vericinin iyice beslenmesine ve kan yapan organlarının kaybettiği kan ve kudreti tekrar kazanmasına yardım için birkaç aylık bir zaman geçmesi icabeder. Aksi halde kan vericinin, sık ve çok kan vermekten doğan, türlü türlü hastalıklara uğraması tehlikesi vardır.

Acaba hangi hastalıklarda insan kanı insana ilâç olur? Gerçekten bu, merak edilecek bir meseledir. Birçok hastalıklar vardır ki, musallat oldukları insanların kanlarını azaltıp vücutlarını tehlikeye düşürürler. İşte o zaman hastaya acele kan nakli lâzım gelir. Tifo, sıtma, kuşpalazı, menenjit, kan zehirlenmesi... gibi ateşli ve mikroplu hastalıklar uzun sürdükleri veya çok şiddetli oldukları zaman hastayı zayıflatıp kanını azaltacaklarından bu hastalıklar esnasında hastaya kan vermek icabedebilir. Bâzı kan hastalıkları vardır ki, bunlarda hastanın alyuvar ve akyuvarlarında bozukluklar olur. Hasta birdenbire veya yavaş yavaş kansızlığa düşmiye başlar. Kansızlık gün geçtikçe ziyadeleşir. Bu gibi hastalıklarda da hastaya kan vermenin büyük faydası vardır.. Düşmek, bir kazaya uğramak veya vurulmak... suretiyle yaralanan insanlarda, yaranın çeşidine göre, vücuttan çok kan kaybolabilir. Hele harb yaralarında bu hal daha çok görülür. Harblerde birçok yaralıların çok kan kaybetmekten dolayı öldüklerini hepimiz biliriz. Bu gibi hallerde, yaralıya derhal kan vermek, can kurtarıcı bir tesir yapar. Bundan dolayı, İkinci Dünya Savaşında birçok ordularda kan nakline büyük bir ehemmiyet verilmiş, kan nakli ekipleri en ilerideki siperlere kadar gönderilerek yaralılara vakit geçirmeden kan nakli yapılmak suretiyle yüzbinlerce insanın hayatı kurtarılmıştır. Bütün bunlardan başka basur memelerinden devamlı kan gelmek, çocuk düşürmek, rahim kanamaları.. gibi birtakım hastalık ve ârızalar hep vücudu kansızlığa düşüren âmillerdir. Kana dokunan ve vücudu şiddetle müteessir eden zehirli gazların (meselâ kömürden çıkan gazların) kanın alyuvarları üzerinde yaptığı tahribat da pek mühimdir. Bütün bu hal ve hastalıklarda kanın alyuvarları harabolurlar. Vücut bunlardan ve bunların havi oldukları «hemoglobin» cevherinden mahrum kalır. Derin bir kansızlığa düşer. İşte tam bu zamanda sağlamdan hastaya verilecek kanın büyük faydaları vardır: Verilen kan hastanın kaybettiği kanı telâfi eder. Boşalan damarlar tekrar dolar. Hastanın zayıflayan dolaşım sistemi tekrar kuvvetlenir ve tansiyonu normal bir hale gelir. Verilen kan, vücuttaki kana eski vasıflarını kazandırarak kanın yarada pıhtılaşmasına ve kan kaybının durdurulmasına yardım eder. Verilen kan, vücuttaki kan yapan organları

Kan muayenesi

tembih ederek vücudun yeniden kan yapma kabiliyetini arttırır, kuvvetlendirir. Verilen kan, hastanın vücudunu mikrop ve zehirlerden temizliyerek ona hayat ve can bağışlar.

İnsandan insana kan nakli için, hekimlikte birtakım özel aletler vardır. Bunların hepsinde esas, bir taraftan sağlam insanın kolundaki toplar damarlardan (veritlerden) birine sokulacak bir iğne ile onun taze kanını almak, diğer taraftan bu kanı - pıhtılaşmasına, bozulmasına meydan kalmadan - hasta insanın damarından vücuduna şırınga etmekten ibarettir. Eğer kan pıhtılaşır veya bozulursa alıcıda fena arızalar yapabilir. Bundan dolayı kanın pıhtılaşıp bozulmasına mâni olacak birtakım ilâçları alınan kana ilâve edip onun bozulmasına mâni olduktan sonra hastaya vermek usulleri de vardır.

Bâzı hallerde, meselâ harb yaralarında, birçok insanlara birden kan vermek lâzım gelebilir. O zaman birçok kan vericiye lüzum hâsıl olur. Bu takdirde çok sayıda kan verici bulmak müşkül bir hale gelir. Bu zorluğu ortadan kaldırmak için, daha önceden, kan grupları malûm sağlamlardan kan alıp toplamak, hattâ bu kanları belirli merkezlerde konserve edip buzluklarda saklamak ve icabında gayet çabuk ve kolay bir şekilde ihtiyacı olan hastalara vermek mümkün olmuştur. İkinci Dünya Savaşında yaralı ve hastalara verilmek için lüzumlu olan büyük miktardaki kanı temin için, bâzı ordularda, askerler bir çeşit kan verme vergisine tâbi tutulmuşlardır. Bunlardan alınan kanlar, saklanmak suretiyle, kan naklinde büyük başarılar sağlanmış ve pek çok insanın hayatı kurtarılmıştır.

Pratikte kan verilmesi icabeden bir hastaya kendi grupundan olan bir şahsın kanı verilir. Eğer aynı gruptan kan bulmak mümkün olmazsa ve verilecek kan da pek çok miktarda değilse «0» grupundan olan bir kanın nakli lâzımdır. Çünkü «0» grupundan olan insanlar, bütün gruplara az miktarda kanı tehlikesizce, verebilirler. Fakat kan nakli için, mümkün olduğu takdirde, hastaya kendi grupundan olan bir kanı vermek daha faydalı olur. Hattâ kadına kadından, erkeğe erkekten vermek mümkünse daha iyidir.

Bütün bunları söyledikten sonra şurasını açıklamak lâzımdır ki, kan grupları ve kan nakli konusu bugün hekimlikte tamamen aydınlanmış bir halde değildir: Landsteiner'in sonradan yaptığı incelemelerden anlaşıldığına göre bu dört esaslı grup haricinde birtakım tali gruplar daha vardır. Bunların vasıfları ayrı olduğu görülmüş «M. N. P. grupları» diye adlandırılmışlardır. Fakat bunların kan naklinde bir tesiri ve fenalıkları yoktur. Bütün bunlardan başka gene Landsteiner, 1940 yılında «macacus rhesus» adındaki maymunların kanlarını tavşanlara şırınga etmiş ve bundan sonra bu tavşanlardan aldığı kanların seromiyle insanların kanını karşılaştırmıştır. Neticede bu tavşan seromlarının bâzı insanların alyuvarlarını bir yere toplayıp çöktürmek (aglutination) hassasını kazandığını görmüştür. İşte «macacus rhesus» maymunlarının alyuvarlarında bulunan bu antijenik kabiliyete «Rh. faktörü» adı verilmiştir. Sade maymunlarda değil, insanların bir kısmının kanında da bu faktörün mevcut bulunduğu anlaşılmaktadır. «Rh. faktörü» de Mendel kanunlarına göre verasetle intikal etmektedir. Bu suretle maymun kanı şırınga edilmiş tavşan seromu ile çökündü (aglutination) veren insan kanlarına «Rh: +», vermiyen kanlara da «Rh: —» denilmiştir ki, bu hal kan nakillerinde bundan önce hastalarda görülmüş ve izah edilememiş olan bâzı arızaların tamamen aydınlanmasına yardım etmektedir.

Yapılan istatistiklere göre insanların yüzde 85 inin kanı «Rh: +», ancak yüzde 15 inin kanı «Rh: —» dır. Şu halde «Rh: —» bir insana «Rh: +» bir insanın kanı nakledilecek olursa o insanın organizmasında bu faktöre karşı birtakım anti maddeler teşekkül ederek hassasiyet (duyarlık) husule gelecektir. Bunun arkasından, bir müddet sonra, o insana aynı şahıstan bir daha kan nakli lüzumu hâsıl olursa ve nakil yapılırsa, evvelce teşekkül etmiş bulunan anti maddeler ve hassasiyet tesiriyle, vericinin kanı, alıcının vücudunda çökündü yaparak veya eriyerek birtakım öldürücü arızalar husule gelmesine sebebolacaktır. İşte bundan dolayıdır ki, bugün bilhassa mükerrer kan nakillerinde, alıcı ve vericinin kanlarını «Rh faktörü» bakımından da incelemenin lâzım geldiği anlaşılmakta ve bu mesele pek ehemmiyetli bir safhaya girmiş bulunmaktadır.

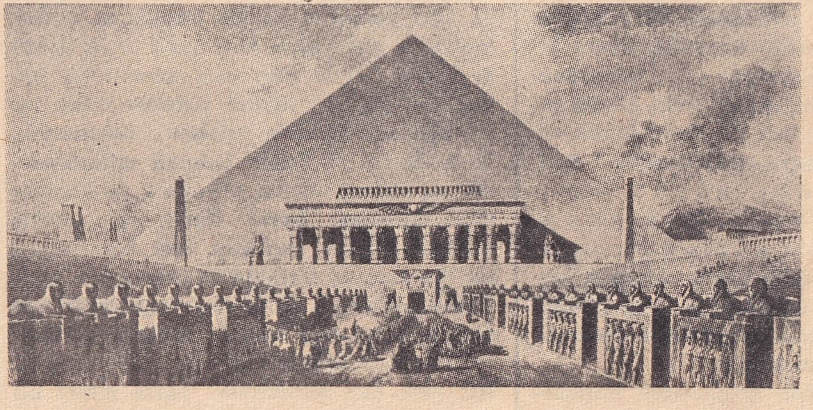
Gebe bir kadının kanı «Rh: —» olduğu halde, karnındaki çocuğun kanı «Rh: +» olursa rahimdeki kan süzgeci olan «son» un bozuk ve hastalıklı olduğu vakalarda, çocuğun kanı anasının kanına tesir ederek onda birtakım anti maddeler hâsıl eder. Bu maddeler sonradan çocuğun kanındaki alyuvarlara karşı çökündü verici ve eritici bir tesir göstermiye başlarlar ki, bunun neticesinde çocuk, doğmadan önce «eritroblastosis» dedikleri tehlikeli bir kan hastalığına tutularak düşük husule gelebilir. Böyle gebelerde yapılacak kan nakillerinde, birinci defa bile olsa, «Rh: +» bir kanın nakledilmesi, kadının kan seromunun verilen kanın alyuvarlarını eritmesine ve tehlikeli kan nakli ârızalarının ortaya çıkmasına sebebolur. Şu halde bu gibi vakalarda kanlardaki «Rh foktörü» nün «+» (pozitif) mi, yoksa «—» (negatif) mi olduğunun da dikkatle araştırılması lâzımdır.

Görülüyor ki, kan nakli mühim bir tedavi vasıtası olmakla beraber âdeta iki tarafı da keskin bir kılıç gibidir. Öyle düşünülüp taşınılmadan ve tetkik edilmeden tatbik olunabilecek bir usul değildir.

Kana ait bilgiler, hekimlikte günden güne ilerlemekte ve bütün bu bilgilerin ışığı altında birçok noktalar her gün biraz daha aydınlanarak yeni yeni hayat ve şifa yolları açılmaktadır.

(Dr. Nuri Ömer Ergene)

MISIRDA FİRAUNLAR DEVRİ MUMYALARI — Esasa girmeden önce eski Mısır halkının dinlerine dair biraz izahat vermek gerektir. Mitik çağlarda bütün insanlarınki gibi Mısırlıların da en büyük tanrısı güneşti. Buna kendi dillerince Râ derlerdi; bu en büyük mabut Mısır halkına huzur ve saadet vermek için Nil vâdisini seçmiştir. Meşhur Sfenks heykeli bu Râ'nın bir sembolü olduğu gibi ehramlar (Bakınız: Piramit, Ehramlar, Aylık Ansiklopedi, Sayfa 1183) onun ziya huzmelerinin ifadeleridir. Râ'sız bir eski Mısır dini anlaşılamaz. Bugün hayretle temaşa ettiğimiz ve taklidi kabil olmıyan Mısır mâbetlerinin hemen hepsi, dinî hislerin tesiri altında, onun namına inşa edilmişlerdir. Bu Râ'nın gene mabut çocukları vardır. Onun "incarné" olan (Tanrı - insan olan) torunlarının en muhteşemi Osiris'dir. Bunun için Mısır firaunları tanrı neslindendirler ve bir tanrıdırlar. Onlar bu tanrılığı kendileri almış değillerdir, belki halkın dinî inanışı onlara bu kudreti vermiştir. Firaunlar içinde, her devlette olduğu gibi âdilleri, zalimleri, kahramanları, iyi ahlâklıkları ve sefilleri gelip geçmişlerdir. Firaunları kötüleyen İsrail Oğullarıdır. Halbuki Beni İsrail kıralları içinde onlardan hiç geri kalmıyan zalim ve sefilleri çoktur. Tevrat bile bunları bize söyler. İsrail Oğullarının kuvvetli propagandaları yüzünden bu kanaat Müslümanlara da sirayet etmiştir. Bunun için hükümdarların olsun, yüksek mevkiler işgal edenlerin olsun kahhar ve zalimlerine firaun vasfını veririz: Firaun adam deriz. Halbuki eski Mısır; mamurluğunu, medeniyetini, güzel sanatlarını, kanallarını, ziraatini hep bu firaunlara borçludur. Bütün eski kavimlerde olduğu gibi Mısırlıların da bu en büyük tanrıdan başka tabiat kuvvetlerini temsil eden başka mâbutları da vardı. Hattâ bir kısım hayvanlar arasında mabut mertebesine çıkarılanlar bulunduğu gibi mukaddes telâkki edilenleri vardı. Bunların kadavralarını mumyalarlar ve mâbetlerde saklarlardı. Mısır ilmi bilginlerinden biri bu mabutların kırk iki tane olduğunu söyler. Bu Mısır mâbutları ve onlar için yapılan âyinler o kadar karışık bir muadeledir ki, halli imkânsızdır.

Mısır firaunlarından birinin ehram (= Piramid) ı ve bir mâbet

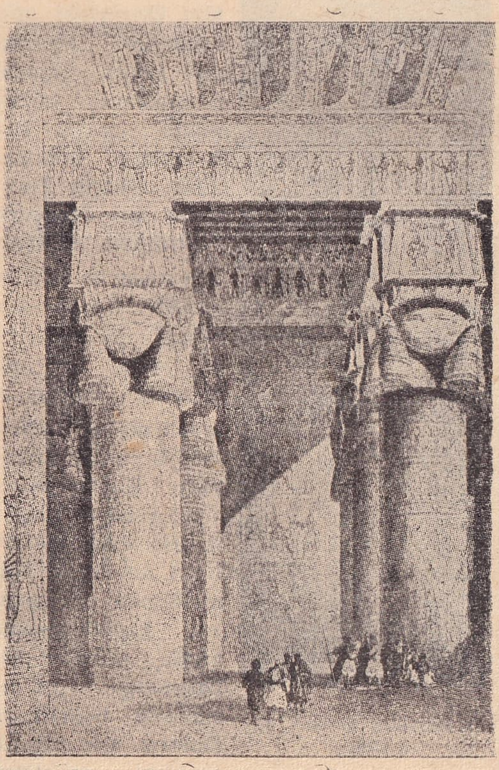
Ölüm telâkkileri: Bugünkü insanlar neden ve nasıl ö-

lüyorlarsa eski Mısırlılar da bittabi öyle-ce ölürlerdi. Fakat eski Mısırlılar öldükten sonra büsbütün yok olacaklarına

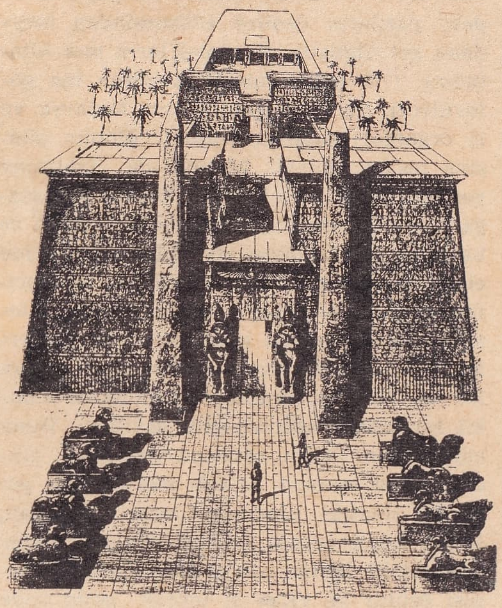
Esirlere ehramlar yaptırılırken

inanmazlar ve buna tahammül edemezlerdi. Bâsübadelmevt imanı bundan doğmuştur. Eski Mısırlılar da bizim gibi ölümden kurtulmak mümkün olmadığını bilmekle beraber ölüm lâfını hiç konuşmak istemezlerdi. Onların itikadınca yaşıyan bir eşleri, bir ikinci şahsiyetleri, bir "double" leri vardı ki, bir gün gelecek cesetlerine dönecek ve eski yerini alacak, yaşamakta devam edecekti. Eski Mısırlılar bu eşlerine «Ka» derlerdi. Bizdeki ruh kelimesi bunu ifade edemez.

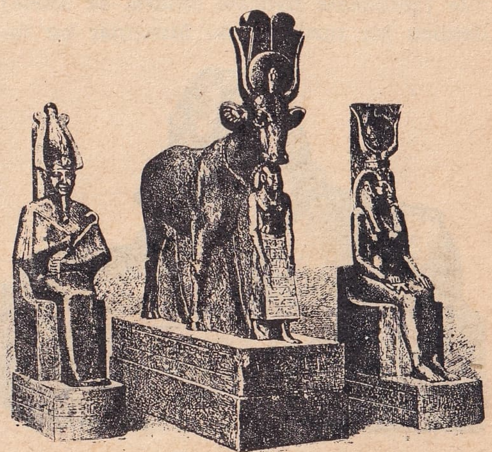
Mısırda Dendere mâbedi

Bu inan yüzündendir ki, eski Mısırlılar cesetlerinin çürüyüp dağılmasına tahammül edemiyorlardı. Ölüyü mumyalamak fikri bu inandan doğmuştur. Bir ölüyü mumyalamak uzun bir ameliyeye ihtiyaç gösterirdi. Fakat bu mumyalama işi o kadar ustaca yapılırdı ki, bugün kimya ilminin harikulâde terakkisine rağmen yapılamıyor. Eski Mısırın meşhur firaunlarından İkinci Ramses ile Thot - an - Kamoun'un mumyaları atelyeden yeni çıkmış gibi tazedirler. Halbuki bu mumyaların ömürleri üç bin yıldan az değildirler. Üçüncü ehramı yaptırmış olan Merakouare = Mikerinos'un mumyası en az beş bin yıllıktır. Eğer bu mumya İngilizler tarafından Londraya götürülürken Portekiz denizinde onu götüren gemi ile beraber sulara gömülmeseydi, şimdi British Museum'u süsliyecekti. Bu mumyalardan bir tanesi bizim müzemizde bulunduğu gibi birçokları da Kahire müzesindedir. Avrupa müzelerinde de bunlardan vardır. Zavallı mumyalar hâlâ «Ka» larının gelip eski yerlerini almasını bekliyorlar...

Mısırda eski bir mâbet daha

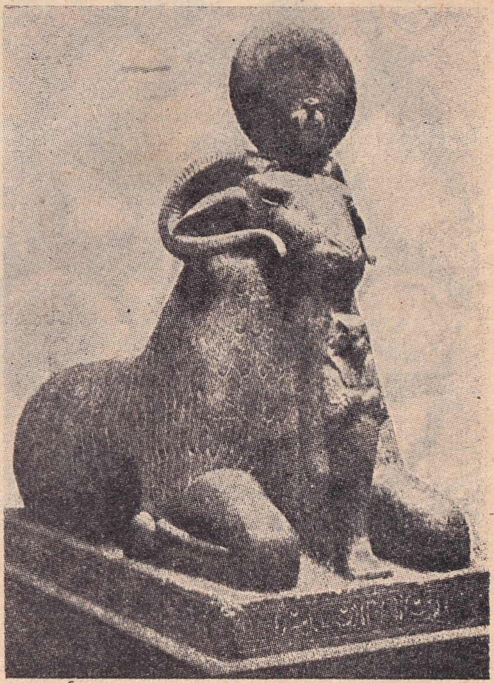
M u m y a l a m a : Mitolojiden ilham alan tarihçiler bu mumyalamanın icadı sebebini şöyle hikâye ederler: Tanrı hükümdar Osiris (batan güneş sembolü) gene bir tanrıça olan karısı İsis ile Mısırı pek iyi ve âdilâne bir tarzda idare ediyor; Osiris ziraati, bağ yetiştirmeyi, şarap yapmayı öğrenirken İsis de kumaş dokumayı, elbise dikmeyi vesaireyi öğreniyordu. Gene bir tanrı, fakat kötü bir tanrı olan bunların kardeşi - çünkü üçü de bir ana ve babanın çocuklarıdır - Seth ve başka bir adla Typhon hükümdar kardeşini kıskanıyor, onu öldürüp yerine geçmeyi tasarlıyordu; bir gün dostlarının yardımı ve bir hile ile buna muvaffak oldu. Öldürdüğü hükümdar kardeşinin cesedini on dört parçaya böldü ve bunları ayrı ayrı memleketin her tarafına attırdı. Cesaretini ve ümidini kaybetmiyen İsis bunlardan on üç tanesini bulup topladı. Ondördüncü parçayı bir hipopotam yutmuştu. Bu parçalar karşısında kendinden geçmiş olan İsis tıpkı İsa'nınki gibi samdanî bir ilhamla Horüs (doğan güneş sembolü) e gebe kaldı. Tanrıça doğurmak ve doğacak çocuğu büyütmek için çöle çekildi. Çocuk doğdu, büyüdü, kemale geldi; babasının hâtırasına bağlı kalanlarla birleşti, Seth'e galebe çaldı ve onu hapsetti. Mısıra hâkim olduktan sonra babasının parçalarını bir araya ge-

Mısır mabutlarından: Solda; Oziris, ortada; Hasur, sağda; Ozis

tirdi, tanzim etti ve onu bandlarla sardı. İşte birinci mumya ve mumyalama bu suretle meydana geldi. Ondan sonra da Mısırlılar için vazgeçilmez dinî bir akide oldu. Güneş, Nil ve onun girmiş olduğu kara topraklar Mısırın üç hayat kaynağı (ekanim-i selâse'si) dır. Çünkü Mısırın ana toprağı kızıl kum ve granittir. Nili Mısıra hediye eden Osiris'dir. Nilin taşması İsis'in göz yaşlarıdır. Kardeşi tanrı Seth'in hasedinden öldürdüğü kocası için dökmekte olduğu göz yaşları... Herodot ve Diodor taraflarından bize verilen bu malûmat Mısırın tanrıları tarafından idare edildiği mitik çağlara aittir ve tabii bir efsanedir. Ne olursa olsun mumyalamanın tarihi karanlıklar içindedir. Mısırlılar bu usulü - öyle tahmin edilmektedir ki - vatanlarının Müslüman Araplar tarafından istilâsına kadar şöyle böyle devam ettirmişlerdir.

Bir cesedi binlerce yıl bozulmaktan muhafaza eden mumyalama herhalde çok uzun yılların, çalışmaların ve denemelerin

Mısırda mukaddes bir hayvan heykeli

mahsulü olmak gerektir. Mumyalama dinî bir zaruret halini aldıktan sonra mütehas-

sıs sanatkârlar bu iş için herhalde çok zekâ tüketmiş ve emek harcamışlardır.

Mumyalamanın temeli natron veya natrite (carbonate hydraté naturel de soude) denilen bir tuzdur. Eski Mısırlılar bu tu-

Bir Ebulhevl heykeli

zu birçok işlerinde, bilhassa evlerinin temizliğinde kullanırlardı. Bu tuz en bol miktarda Fayum'un batı tarafında bulunmaktadır. Birçok icat ve keşiflerin bir raslama karşısında vücut bulmasına göre, bize öyle geliyor ki, o tuzların içinde çürümemiş bir halde ele geçen bir hayvan kadavrasının keşfinden sonra mumyalama sanatı doğmuştur; nihayet bu, bizim bir zan ve tahminimizden ibarettir. Tekâmülünü tamamlıyan mumyalamanın son şekli şudur; ve bu şekil tabii firaunlar, prensler, yüksek şahsiyetler ve zenginler içindir. Ölünün kadavrası mumyacılara teslim edilir. Bu sanatkârlar ölünün iç organlarını - kalb müstesna - onun karnını yararak çıkarırlar, dimağını da bu işe yarıyan demir aletlerle burnundan çekip alırlardı. Bu organlar ikinci bir temizlemeden sonra mumyalanır ve ayrı ayrı vazolara konulurdu. Asıl ceset natronla dolu bir havuza daldırılır ve burada tam yetmiş gün bırakılır-

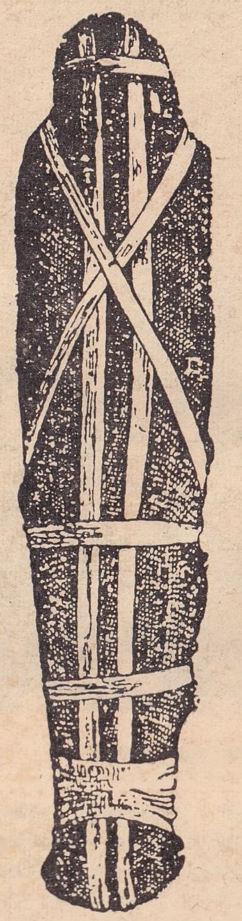

Neolitik Devirden kalma bir Mısır mezarının içi

dı. Natron tuzu bu yetmiş gün içinde kadavrada ne yağ bırakırdı, ne et; hepsini tamamen eritir, ortada bir deri bir kemik kalırdı. Mumyacılar yetmiş birinci gün kadavrayı havuzdan çıkarıp bir masa üzerine yatırırlar, temizledikten sonra kendilerince terkipleri bilinen eczalar, otlar, mayiler ve kokularla içini doldururlar, karnında açtıkları yarığı diker ve üzerinde uca (oudja) dedikleri sihirli bir göz resmi hâkkedilmiş bir altın levha ile örterlerdi. Bu gözün yarayı sağlıyacağı kanaatinde idiler. Bu işler bittikten sonra ketenden ziyade dayanıklı olan "ramie" adlı bir ottan yapılmış bandlarla sıkı sıkı sararlar ve bu bandlar üzerine bal rengi sarılığında bir gom (bu gomun arapçası mumyadır) sürerler, sonra cesede boyunca birer gömlek geçirirlerdi. Bu işler de bittikten sonra ölünün ailesi tarafından gönderilmiş olan kıymetli süs eşyasiyle bezenir ve son bir gömlek giydirilir ve bugün bizde yapıldığı gibi bu gömlek başta ve ayaklarda birleştirilip düğümlenirdi. Bu gömlekler üzerine bâzı hiyeroğlifik işaretler yapılır ve ölünün bacakları arasına - yakın vakitlere kadar bizde de yapıldığı gibi - bâzı dualar, vasiyetler, hâtıralar yazılı bir papirüs kâğıdı yerleştirilirdi. (Meşhur Livre des Morts = Ölüler Kitabı bu papirüslerdeki yazıların deşifre edilmesinden meydana getirilmiştir. Ejiptoloğ'ların ana kitabıdır). Ölü artık «ebedî mesken» ine götürülecek bir hale geldiği için kadavra ve iç organları saklıyan vazolar ölünün ailesine teslim edilirdi. Mumya da tabutuna yerleştirilerek bir çift öküz koşulu bir kızağa oturtulur, etrafında akrabası, dostları ve bir alay ölü ağlayıcıları bulunduğu halde ebedî meskenine götürülürdü. Bu ağlayıcılar gözyaşları döker, bağırır, inler, elleriyle teessür beyan eden birtakım jestlerde bulunurlardı. Başkalarının ağızlarından bir tek lâf bile çıkmaz ve çıkamazdı. Çünkü bu, ölüye hürmetsizlik sayılırdı. Buna cüret eden kamçı cezasına çarpılırdı. Ondan sonra mumya içtimai mertebesine göre bir törenle, üzerinde resmi bulunan, ikinci tabut içinde olduğu halde mezar odasındaki lâhide yerleştirilir, odanın kapısı örülür ve «Ka» sı tekrar gelip içine girinciye kadar orada bırakılırdı...

Bu kadar itina ile yapılan bir mumya çok pahalıya mal olduğu için bu çeşidini ancak firaunlar, kıral hanedanı âzaları, vezirler, eyalet valileri ve zenginler yaptırabilirlerdi. Bu sanat ve ticaretin eski Mısırda pek yayılmış olduğu aşikârdır; fakat fakir tabaka ya hiç yaptıramaz veya pek basiti ile iktifa ederdi. Mumyasız bir ceset ise yok olmuş demektir. Eski Mısır fakirlerinin bu mahrumluk yüzünden nekadar muztarip olduklarını söylemiye hiç lüzum yoktur. Fakat ne yapalım ki benzer ıstıraplar her yerde fakirliğin nasibidir.

S o n s u z l u k e v i : Bu kadar dindarane hislerle mumyalanan ve bezenen ölülerin bir de muhteşem "sonsuzluk evi" bulunmak zaruri idi. Bu ebediyet mekânlarının başında ehramlar gelir. (Bakınız : Piramitler; Aylık Ansiklopedi, sayfa 1183). Yakın zamanlara kadar bunların firaunların mumyalarını koymıya mahsus birer mezar, birer "sonsuzluk evi" oldukları bilinmiyordu. Ehramların dış azametlerinden ziyade sanatkârane ve ustaca yapılmış olan iç tertibatı hayrete değer. Daha sonraları bu ebediyet mekânları yer altında veya granit kayalar oyularak yapılırlardı. Bunların en çoğu "Kırallar vâdisi" denilen iki dağ arasında, başta firaunlar olmak üzere prensler, eyalet valileri, zenginler tarafından daha sağlıklarında büyük bir itina ile hazırlanır ve masraftan kaçınılmazdı. Bu vâdi meşhur yüz kapılı Thèbes şehrinin b a t ı s ı n d a dır. Bunlardan bâzıları hattâ yüz metre uzunluğundaki dehlizlerdir ve granit kayalar içinde oyulmuşlardır. Bu dehlizler uzunluğiyle, oyulmalariyle ve içlerinde yapılmış olan kabartmalariyle ve fırçadan yeni çıkmış gibi duran çok canlı renkli resimleriyle eski Mısır sanatının birer şaheseridirler. Bunların içinde firaunların siyah granitten oyulmuş yüksek sanatlı birer lâhidi bulunmaktadır. Gene en kıymetli ağaçlardan yapılmış ve altın plâklarla bezenmiş gayet sanatlı bir tabutun içine firaunların mumyası konulur ve bu lâhide yerleştirilerek sanatlı kapağiyle örtülür, mühürlenirdi. Bu işler bittikten sonra, ehramlarda olduğu gibi, bu yeraltı mezarının da methali örülür ve bu methal sır halinde kalırdı. Fakat sonraları imanlarını kaybetmiş eski Mısırlılar bu kriptleri delmekten ve içindeki kıymetli eşyayı aşırmaktan, hattâ ölünün üzerindeki mücevherleri aşırdıktan sonra onların mumyalarını döşemeler üzerine fırlatmaktan utanmadılar. Mısırın Fransızlar ve İngilizler tarafından istilâsından sonra da bu hırsızlıklar devam etti. Şimdi arkeoloji adına resmî ve ilmî heyetler tarafından araştırmalar yapılarak bulunan mumyalar Kahire müzesine yerleştirilmektedirler. Bu mezarların duvar ve bölmelerinde firaunların hayatlarındaki bütün safhalar kabartmalar veya resimler belirtilirdi. Onların aile hayatı, cenkleri, davetleri, avları, sefir kabul etmeleri v.s. nakşedilirdi. Bunlardan başka gene hayatlarında kullanmış oldukları bütün eşya: kılıçları, ok ve yayları, cenk arabaları, üstünde uyudu-

Mumyalanmış bir vücut

Mumyalara mahsus bir lâhit

ğu döşek, merasime giderken nakledildiği yatak, her nevi koltuk ve tabureler, masalar, giyimler ve kokular... Bunların yanında yiyecek ve içeceğine dair şeyler de eksik edilmezdi. İşte bir firaun ve zengin Mısırlı böyle gömülürdü. Fakat firaunlar

İkinci Ramses'in mumyasından baş kısmı

çağdaşları bâzı hükümdarların yaptıkları gibi karılarını veya metreslerini beraber gömdürmezlerdi. Başta firaun olmak üzere eski Mısırlılar insan hayatına kıymet verir, lüzumsuz ve maksatsız insan öldürmez ve öldürtmezlerdi. Bu da onların en yüksek bir medeniyete varmış olduklarının bir bürhanıdır. Firaunlar Mısırının mitik din ve inanlarının nekadar çürük olduğunu biliyoruz. Fakat bu çürük dine karşı gösterilen kuvvetli imandır ki, Mısırlılara ehramları, Karnak ve Lüksor mâbetlerini, hayrete değer o yer altı mezar dehlizlerini yaptırmıştır. Demek bütün kudret dinlerin kendilerinde değil, ona karşı olan imandadır.

Hıristiyanlığın ilk istilâsı yıllarında eski Mısırlılar gene ananevi akidelerine inanmakta devam ettiler. Pek az kimse Hıristiyanlığın o karışık dinini kabul etti. Fakat Âs oğlu Amr'ın kumandası altındaki İslâm ordusunun Mısırı istilâsı üzerine eski Mısırlıların ne Râ'sı kaldı, ne de ona dayanan imanı. Mısırlılar en az altı yedi bin yıllık dinlerini değiştirdiler; fakat bu din değişikliği ile onların o yüksek zevk ve sanat kabiliyetleri de söndü, tarihe karıştı. Bugün meydanda kalan medeniyet ve sanat eserleri birkaç ehramla mâbetlerin muhteşem harabeleridir. Bir de tarihi kesin olarak bilinmiyen Sphinx...

(Hakkı Kılıcoğlu)

OLİMPİYAT, ONDÖRDÜNCÜ (LONDRA) — Kuruluşundanberi ondördüncü, İkinci Dünya Savaşından sonra ilk olimpiyat Londrada yapıldı (bundan evvelki olimpiyatlar için bakınız: Aylık Ansiklopedi, sayfa 1448). Ondördüncü Olimpiyat 29 temmuz 1948 de açıldı, 14 ağustos 1948 de kapandı.

A ç ı l ı ş t ö r e n i: Ondördüncü Olimpiyat'ın açılış töreni, Londranın en büyük stadı olup olimpik oyunlar için yeniden düzenlenen Wembley stadında yapıldı. İngiltere için anormal sayılan bunaltıcı bir sıcağa rağmen stadda 84.000 seyirci yer almıştı. Stadyuma ilk olarak Milletlerarası Olimpiyat Komitesi üyeleri geldiler. İlk hareket İngiltere kıralının hassa alayından on dört borazanın sahada görünmeleriyle başladı. Bunların kıral locası önünde çaldıkları bir marştan sonra bu yeri, yüzlerce kişilik askerî bando işgal etti. Kıralın stadyuma gelişine yarım saat kala İran şahı, Holânda Prensi Bernhard, eski Yugoslav kıralı Pierre, Lord ve Lady Mountbatten kıralın locasında kendilerine ayrılan yerleri aldılar. Saat tam 16.30 da Kıral Altıncı George üstünde amiral üniforması bulunduğu halde stadyuma girdi ve askerî bandolar hep birden millî marşı çalarlarken halkı selâmladı. Kıraliçe de locadaki yerini aldıktan ve Milletlerarası Olimpiyat Komitesi başkanı kısa bir demeçte bulunduktan sonra kıral Ondördüncü Olimpiyat'ı açtığını ilân etti; yirmi bir pare top atılır ve borular çalarken eski Yunan kıyafetindeki gençler barış sembolü olmak üzere yedi bin güvercin havalandırdılar. Bundan sonra 59 millete mensup beş bin atletin geçit resmi başladı. En başta Yunan, en sonda da İngiltere takımları geçtiler. Diğer takımların geçişi milletlerin ingilizce adlarına göre alfabe sırasiyle oldu. Takımlar arasında en fazla alkışlananlar geçiş sırasına göre Yunanistan, Avusturya, Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere oldu. Geçit resmi tam bir saat sürdü ve bütün bu müddet zarfında kıral hazırol vaziyetinde, geçen takımların selâmlarını kabul ve iade etti. Nihayet mutat olimpiyat yemininden ve koro nun iştirak ettiği Olimpiyat Marşından sonra açılış töreni sona erdi.

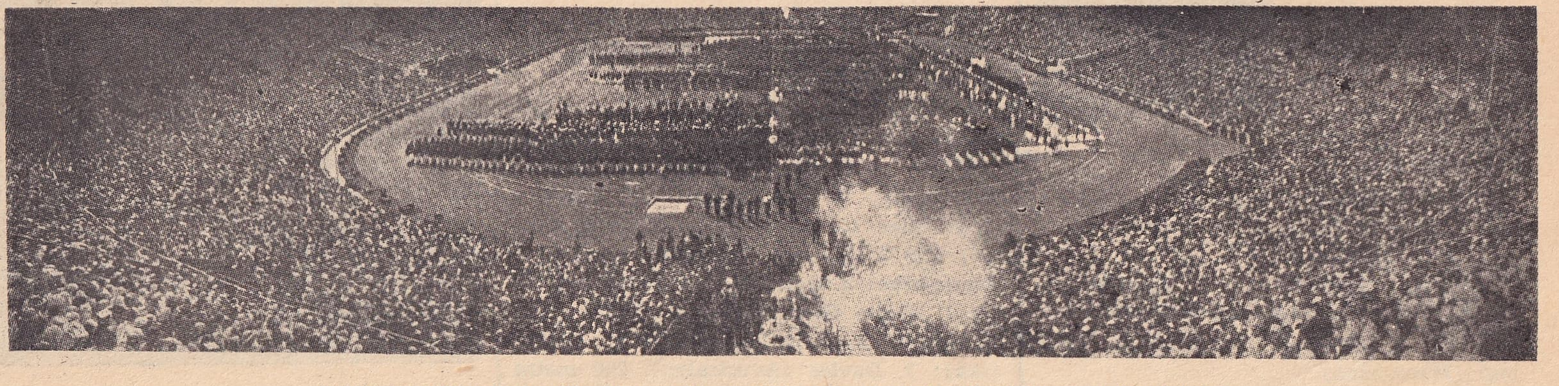
Bu olimpiyatta muhtelif spor şubelerinde alınan neticeler, sporcuların isimleri ve memleketleriyle birlikte aşağıda gösterilmiştir.:

A t l e t i z m (e r k e k l e r): 100 metre: 1. Dillard (Amerika) 10"3/10; 2. Ewell (Amerika); 3. La Beach (Panama). 200 metre: 1. Patton (Amerika) 21"1/10; 2. Ewell (Amerika); 3. La Beach (Panama). 400 metre: 1. Wint (Jamaica) 46"2/10 (olimpiyat rekorunun tekrarı); 2. Mc Kenley (Jamaica); Whitfield (Amerika). 800 metre: 1. Whitfield (Amerika) 1'49"5/10 (yeni olimpiyat rekoru); 2. Wint (Jamaica); 3. Hansenne (Fransa). 1500 metre: 1. Eriksson (İsveç) 3'49"8/10; 2. Strand (İsveç) ; 3. Slijkhuis (Holânda) . 5.000 metre: 1. Reiff (Belçika) 14'17"6/10 (yeni olimpiyat rekoru); 2. Zatopek (Çekoslovakya); 3. Slijkhuis (Holânda). 10.000 metre: 1. Zatopek (Çekoslovakya) 29'59"6/10 (yeni olimpiyat rekoru); 2. Mimoun - O - Kacha (Fransa); 3. Albertsson (İsveç). Maraton: 1. Cabrera (Arjantin) 2 saat 34'51"6/10; 2. Richards (İngiltere); 3. Gailly (Belçika). 10.000 metre yürüyüş: 1. Mikaelsson (İsveç) 45'13"2/10 (yeni olimpiyat rekoru). 2. Johansson (İsveç); 3. Schwab (İsviçre). 50.000 metre yürüyüş: 1. Ljunggren (İsveç) 4 saat 41'52"; 2. Godel (İsviçre); 3. Johnson (İngiltere).

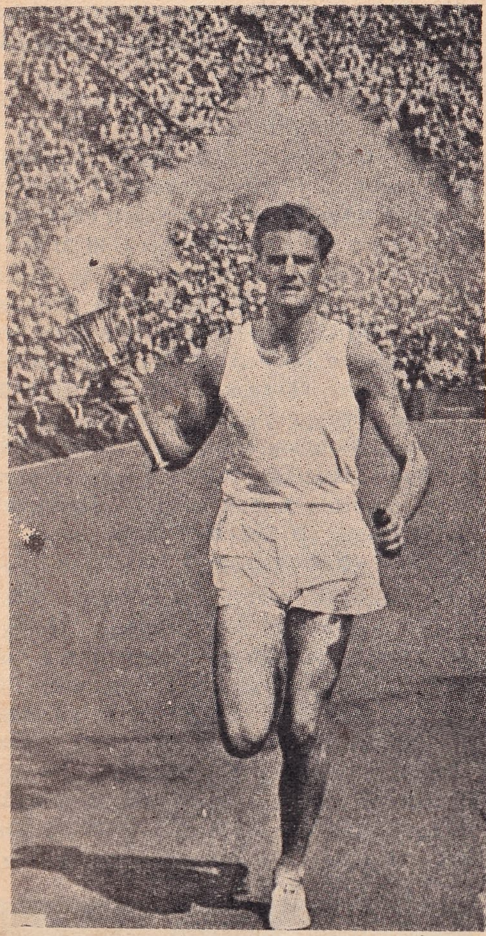
İştirak eden sporcular adına olimpiyat yemini

4×100 bayrak: 1. Amerika (koşucular: Ewell, Wright, Dillard, Patton) 40"6/10; 2. İngiltere; 3. İtalya. 4×400 bayrak: 1. Amerika (koşucular: Harnden, Bourland, Cochran, Whitfield) 3'10"4/10; 2. Fransa; 3. İsveç. 110 metre engelli: 1. Porter (Amerika) 13"9/10 (yeni olimpiyat rekoru); 2. Scott (Amerika); 3. Dixon. (Amerika). 400 metre engelli: 1. Cochran (Amerika) 51"1/10 (yeni olimpiyat rekoru); 2. White (Seylan); 3. Larsson (İsveç). Yüksek atlama: 1. Winter (Avustralya) 1,98 m.; 2.

Ondördüncü Olimpiyadın Wembley stadyumundaki açılış töreninde olimpiyat meşalesi yakılırken

Paulson (Norveç); 3. Edleman (Amerika) ve Stanich (Amerika). Uzun atlama: 1.

Olimpiyat meşalesinin son taşıyıcısı John Mark stadyuma girişinde

Steele (Amerika) 7,825 m.; 2. Bruce (Avustralya); 3. Douglas (Amerika). Üç adım atlama; 1. Ahman (İsveç) 15,40 m.; 2. Avery (Avustralya); 3. Ruhi Sarıalp (Türkiye) 15.025 m. Sırıkla yüksek atlama: 1. Smith (Amerika) 4,30 m.; 2. Kataja (Finlândiya); 3. Richards (Amerika). Dekatlon: 1. Mathias, 7.139 puan (100 metre: 11"2/10; 400 metre: 51"7/10; 1500 metre: 5'11"; 110 metre engelli: 15"7/10; yüksek atlama: 1,86 m.; Uzun atlama: 6.61 m.; Sırıkla yüksek atlama: 3,50 m.; Gülle: 13,04 m.; Disk: 44 m.; Cirit: 50,17 m.); 2. Heinrich (Fransa); 3. Simmons (Amerika). 3000 m. ârızalı ve engelli: 1. Sjoestrand (İsveç) 9'4"6/10; 2. Elmsaeter (İsveç); 3. Hagstrœm (İsveç), Gülle: 1. Thompson (Amerika) 17,12 m. (yeni olimpiyat rekoru); 2. Delaney (Amerika); 3. Fuchs (Amerika). Disk: 1. Consolini (İtalya) 52,78 m. (yeni olimpiyat rekoru); 2. Tosi (İtalya); 3. Gordien (Amerika). Çekiç: 1. Nemeth (Macaristan) 56,07 m.; 2. Gubijan (Yugoslavya); 3. Bennett (Amerika). Cirit: 1. Rautavaara (Finlândiya) 69,77 m.; 2. Seymour (Amerika); 3. Varszegi (Macaristan).

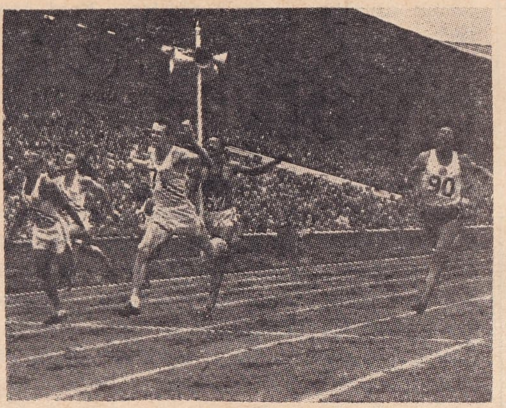

Bayan Blankers - Koen (Uçan Kadın), bir İngiliz kadın atletle görüşürken (soldaki)

Atletizm (kadınlar): 100 metre: 1. Blankers - Koen (Holânda) 11"9/10; 2. Manley (İngiltere); 3. Strickland (Avustralya). 200 metre: 1. Blankers - Koen (Holânda) 24"4/10; 2. Williamson (İngiltere); 3. Patterson (Amerika). 4×100 bayrak: 1. Holânda (koşucular: Stadde - Jong, Witziers - Timmer, Van Kade - Koudijs, Blankers - Koen) 47"5/10; 2. Avustralya; 3. Kanada. 80. metre engelli: 1. Blankers - Koen (Holânda) 11"2/10 (yeni dünya ve olimpiyat rekoru); 2. Gardner (İngiltere); 3. Strickland (Avustralya). Cirit: 1. Bauma (Avusturya) 45,57 m. (yeni olimpiyat rekoru); 2. Parviainen (Finlândiya); 3. Carlstedt (Danimarka). Yüksek atlama: 1. Coachman (Amerika) 1,68 m. (yeni olimpiyat rekoru); 2. Tyler (İngiltere) 1,68 m. (yeni olimpiyat rekoru); 3. Ostermeyer (Fransa). Disk: 1. Ostermeyer (Fransa) 41,92 m.; 2. Gentile (İtalya); 3. Mazeas (Fransa). Uzun atlama: 1. Gyarmati (Macaristan) 5.69 m.; 2. Portela (Arjantin); 3 Leyman (İsveç). Gülle: 1. Ostermeyer (Fransa) 13,75 m.; 2. Piccinini (İtalya); 3. Schaeffer (Avustralya).

Not: Kadınlar arasında 200 m., disk, uzun atlama ve gülle olimpiyatlarda ilk defa yapılmıştır.

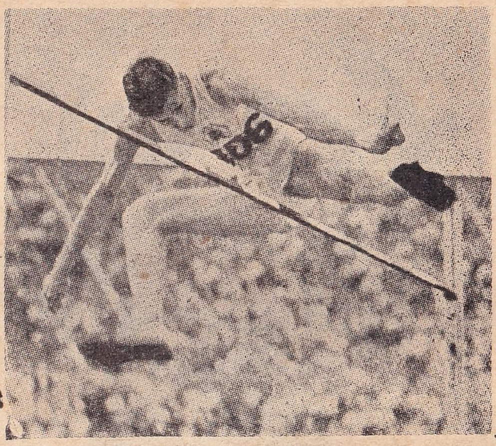
Yüzme (erkekler) — 100 metre serbes: 1. Ris (Amerika) 57"3/10 (yeni olimpiyat rekoru); 2. Ford (Amerika): 3. Kadas (Macaristan). 200 metre kurbağalama: 1. Verdeur (Amerika) 2'39"-

200 metre sürat koşusu finali

3/10 (yeni olimpiyat rekoru); 2. Carter (Amerika); 3. Sohl (Amerika). 400 metre serbes: 1. Smith (Amerika) 4'41" (yeni olimpiyat rekoru); 2. Mc Lane (Amerika); 3. Marshall (Avustralya). 100 metre sırt üstü: 1. Stack (Amerika) 1'6"4/10; 2. Cowell (Amerika); 3. Vallerey (Fransa). 1.500 metre serbes: 1. Mc Lane (Amerika) 19'18"5/10; 2. Marshall (Avustralya); 3. Mitro (Macaristan). 4×200 bayrak: 1. Amerika (yüzücüler: Ris, Wolf, Mc Lane, Smith) 8'46" (yeni dünya ve olimpiyat rekoru); 2. Macaristan; 3. Fransa.

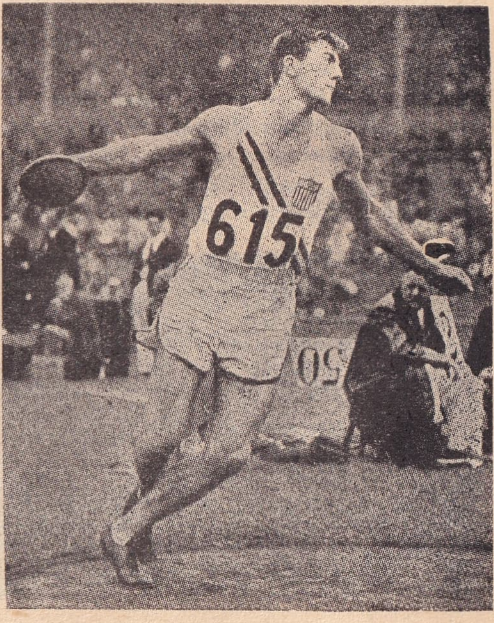
Yüzme (kadınlar) — 100 metre serbes: 1. Andersen (Danimarka) 1'6"3/10; 2. Curtis (Amerika); 3. Vaessen (Holânda). 4×100 bayrak: 1. Amerika (yüzücüler: Corridon, Helser, Kalana, Curtis) 4'29"2/10 (yeni olimpiyat rekoru); 2. Danimarka; 3. Holânda. 100 metre sırt üstü: 1. Harup (Danimarka) 1'14"4/10 (yeni olimpiyat rekoru); 2. Zimmerman (Amerika); 3. Davies (Avustralya). 200 metre kurbağalama: 1. Van Vliet (Holânda) 2'57"2/10 (yeni olimpiyat rekoru); 2. Lyons (Avustralya); 3. Novak (Macaristan). 400 metre serbest: 1. Curtis (Amerika) 5'17"8/10 (yeni olimpiyat rekoru); 2. Harup (Danimarka); 3. Gibson (İngiltere). Yüksekten dalma (erkekler): 1. Lee (Amerika), 130,05 puan; 2. Harlan (Ame-

Yüksek atlama şampiyonu Avustralyalı Jack Winter

rika); 3. Capilla (Meksika). Yüksekten dalma (kadınlar): 1. Draves (Amerika) 68,87 puan. 2. Elsener (Amerika); 3. Christophersen (Danimarka). Tramplen (erkekler): 1. Harlan (Amerika) 163,64 puan; 2. Anderson (Amerika) 3. Lee (Amerika). Tramplen (kadınlar): 1. Draves (Amerika) 108,74 puan. 2. Olsen (Amerika); 3. Elsener (Amerika).

Güreş (serbes) — Sinek (52 kilo): 1. Viitala (Finlândiya); 2. Halit Balamir (Türkiye); 3. Johansson (İsveç). Horoz (57 kilo): 1. Nasuh Akar (Türkiye): 2. Leeman (Amerika); 3. Kouynos (Fransa). Tüy (62 kilo): 1. Gazanfer Bilge (Türkiye); 2. Johin (İsveç); Mueller (İsviçre). Hafif (67 kilo): 1. Celâl Atik (Türkiye); 2. Frandfors (İsveç); Baumann (İsviçre). Yarı orta (73 kilo): 1. Yaşar Doğu (Türkiye); 2. Garrard (Avustralya); 3. Merrill (Amerika). Orta (79 kilo): 1. Brand (Amerika); 2. Âdil Candemir (Türkiye); 3. Linden (İsveç). Yarı ağır (87 kilo) 1. Wittenberg (Amerika); 2. Stoekli (İsviçre); 3. Fahlkvist (İsveç); 4. Payette (Kanada) ile Muharrem Candaş (Türki-

Dekatlon galibi Amerikalı Mathias

ye). Ağır: 1. Bobis (Macaristan); 2. Antonsson (İsveç); 3. Armstrong (Avustralya).

Not: Olimpik oyunlarda altıncıya kadar derece alanlar resmî olimpiyat kayıtlarına geçtiği için Muharrem Candaş'ın dördüncülüğünü biz de gösterdik.

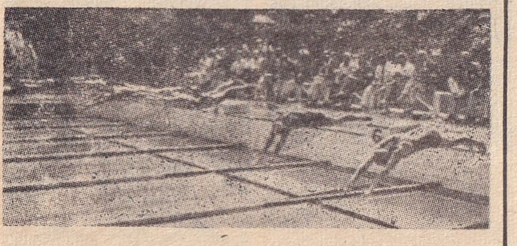
Güreş (**Greko-romen**): Sinek (52 kilo): 1. Lombardi (İtalya); 2. Kenan Olcay (Türkiye); 3. Kangasmaeki (Finlândiya). Horoz (57 kilo): 1. Petersen (İsveç); 2. Hasan Ali (Mısır); 3. Halil Kaya (Türkiye). Tüy (62 kilo); 1. Mehmet Oktav (Türkiye); 2. Anderberg (İsveç); 3. Toth (Macaristan). Hafif (67 kilo): 1. Freji (İsveç); 2. Eriksen (Norveç); 3. Ferencz (Macaristan). Yarı orta (73 kilo); 1. Andersson (İsveç); 2. Szilvassy (Macar); 3. Hansen (Danimarka): Orta (79 kilo): 1. Gronberg (İsveç); 2. Muhlis Tayfur (Türkiye); 3. Gallegati (İtalya). Yarı ağır (87 kilo): 1. Nilsson (İsveç); 2. Groendhal (Finlândiya); 3. Orabi (Mısır). Ağır: 1. Ahmet Kireççi (Mersinli Ahmet); 2. Nilsson (İsveç); 3. Fantoni (İtalya).

Dalma müsabakalarına iştirak eden Amerikalı yüzücü kadınlar

Atıcılık — Tabanca ile seri ateş (25 metre): 1. Takacs (Macaristan); 2. Valiente (Arjantin); 3. Lundquist (İsveç). Tabanca ile serbes atış (50 metre): 1. Vaaquez Cam (Peru); 2. Ullman (İsveç), Schnyder (İsviçre) ve Benner (Amerika). Tüfek (ufak çap) ile serbes atış (50 metre): 1. Cook (Amerika); 2. Tomsen (Amerika); 3. Jonsson (İsveç). Tüfekle serbes atış (300 metre): 1. Grunig (İsviçre); 2. Janhonen (Finlândiya); Roegeberg (Norveç).

Modern pentatlon (binicilik, eskrim, atıcılık, yüzme ve kır koşusu):

Kadınlar arasında yapılan yüzme müsabakalarından biri

1. Yüzbaşı Grut (İsveç); 2. Tuğbay Moore (Amerika); 3. Üstteğmen Gardin (İsveç).

Not: Yüzbaşı Grut biniciliği birincilikle, eskrimi birincilikle, atıcılığı beşincilikle, yüzmeyi birincilikle, kır koşusunu sekizincilikle bitirmiş ve aldığı 16 fena puanla yeni olimpiyat rekoru kurmuştur.

Kürek: Tek çifte: 1. Avustralya, 7'24"4/10; 2. Uruguay; 3. İtalya. İki çifte: 1. İngiltere, 6'51"3/10; 2. Danimarka 3. Uruguay. Dümencili iki kişi: 1. Danimarka, 8'0"5/10; 2. İtalya; 3. Macaristan. Dümencisiz iki kişi: 1. İngiltere, 7'21"1/10; 2. İsviçre; 3. İtalya. Dümencili dört kişi: 1. Amerika, 6'50"3/10; 2. İsviçre; 3. Danimarka. Dümencisiz dört kişi: 1. İtalya, 6'39"; 2. Danimarka; 3. Amerika. Sekiz tek: 1. Amerika, 5'56"7/10; 2. İngiltere. 3. Norveç.

Eskrim — Epe (ferdi): 1. Cantone (İtalya) 7 galibiyet; 2. Zappeli (İsviçre) 5 galibiyet; 3. Mangiarotti (İtalya) 5 galibiyet. Epe (takım): 1. Fransa; 2. İtalya; 3. İsveç. Flöre (ferdi): 1. Buhan (Fransa) 7 galibiyet; 2. D'Oriola (Fransa) 5 galibiyet; 3. Mazlay (Macaristan) 4 galibiyet. Flöre (takım): 1. Fransa; 2. İtalya; 3. Belçika. Flöre (kadınlar): 1. Elek (Macaristan) 6 galibiyet; 2. Lachmann (Danimarka) 5 galibiyet; 3. Muller - Preis (Avusturya) 5 galibiyet. Kılıç (ferdi): 1. Gerevich (Macaristan) 7 galibiyet; 2. Pinton (İtalya) 5 galibiyet; 3. Kovacs (Macaristan) 5 galibiyet. Kılıç (takım): 1. Macaristan; 2. İtalya: 3. Amerika.

Bisiklet — Tandem (2.000 metre): 1. İtalya; 2. İngiltere; 3. Fransa. Zaman tecrübesi: (1.000 metre): 1. Dupont (Fransa) 1'13"5/10; 2. Nihant (Belçika): 3. Godwin (İngiltere). 1.000 metre: 1. Ghella (İtalya); 2. Harris (İngiltere); 3. Schandorff (Danimarka). Takım takip yarışı (4 kilometre): 1. Fransa, 4'57"8/10; 2. İtalya; 3. İngiltere. Yol yarışı (203 kilometre 8 metre): 1. Beyaert (Fransa) 5 saat 18'12"6/10; Voorting (Holânda); 3. Wouters (Belçika). Aynı yarışın takım tasnifi: 1. Belçika; 2. İngiltere, 3. Fransa.

Ağırlık kaldırma — Horoz sıklet: 1. Pietro (Amerika) 307, 315 kilo; 2. Creus (İngiltere); 3. Tom (Amerika). Tüy sıklet: 1. Fayyad (Mısır) 332, 265 kilo; 2. Wilkes (Trinidad): 3. Saimassi (İran). Hafif sıklet: 1. Şams (Mısır) 360 kilo; 2. Hamuda (Mısır); Halliday (İngiltere). Orta sıklet: 1. Spellman (Amerika) 390 kilo; 2. George (Amerika); 3. Kim (Korea). Yarı ağır: 1. Stanczyk (Amerika) 417,5 kilo; 2. Sakata (Amerika); 3. Magnusson (İsveç). Ağır: 1. Davis (Amerika) 452,5 kilo; 2. Schemansky (Amerika); 3. Charite (Holânda).

Binicilik — 1. Yüzbaşı Chevalier (Fransa); 2. Yarbay Henry (Amerika); 3. Yüzbaşı Selfelt (İsveç). Takım tasnifi : 1. Amerika ; 2. İsveç ; 3. Meksika. Milletler mükâfatı: 1. Cortes (Meksika); 2. Uriza (Meksika); 3. D'Orgeix (Fransa). Bu mükâfatın takım tasnifi: 1. Meksika; 2. İspanya; 3. İngiltere.

Yelkencilik (Yachting) — 6 metre sınıfı: 1. Amerika, 5.472 puan; 2. Arjantin; 3. İsveç. Ejder (dragon) sınıfı: 1. Norveç, 4.746 puan; 2. İsveç; 3. Danimarka. Yıldız (star) sınıfı: 1. Amerika,

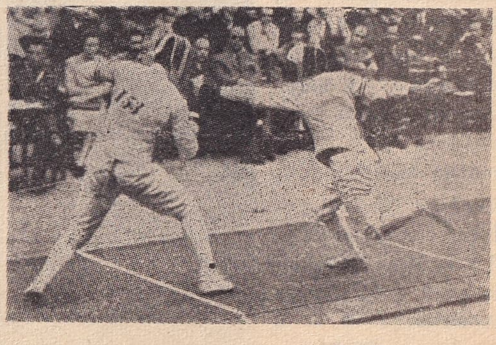

Olimpiyatlara iştirak eden Türk futbol takımı

5.828 puan; 2. Küba; 3. Holânda. Kırlangıç (swallow) sınıfı: 1. İngiltere, 5.625 puan; 2. Portekiz; 3. Amerika. Ateş böceği (firefly) sınıfı: 1. Danimarka, 5.543 puan; 2. Amerika; 3. Holânda.

Boks — Sinek: 1. Perez (Arjantin); 2. Bandinelli (İtalya); 3. Soo Ann Han (Korea). Horoz: 1. Czik (Macaristan); 2. Zuddas (İtalya); 3. Venegas (Puerto Rico). Tüy: 1. Formenti (İtalya); Shepherd (Güney Afrikası); Antkiewicz (Polonya). Hafif: 1. Dreyer (G. Afrikası); 2. Vissers (Belçika); 3. Wad (Danimarka). Yarı orta: 1. Torma (Çekoslovakya); 2. Herring (Amerika) ; 3. D'Ottavio (İtayla) . Orta: 1. Papp (Macaristan); 2. Wright (İngiltere); 3. Fontana (İtalya). Yarı ağır: 1. Hunter (G. Afrikası); 2. Scott (İngiltere); 3. Cia (Arjantin) Ağır: 1. İglesias (Arjantin); 2. Nilsson (İsveç); 3. Arthur (G. Afrikası).

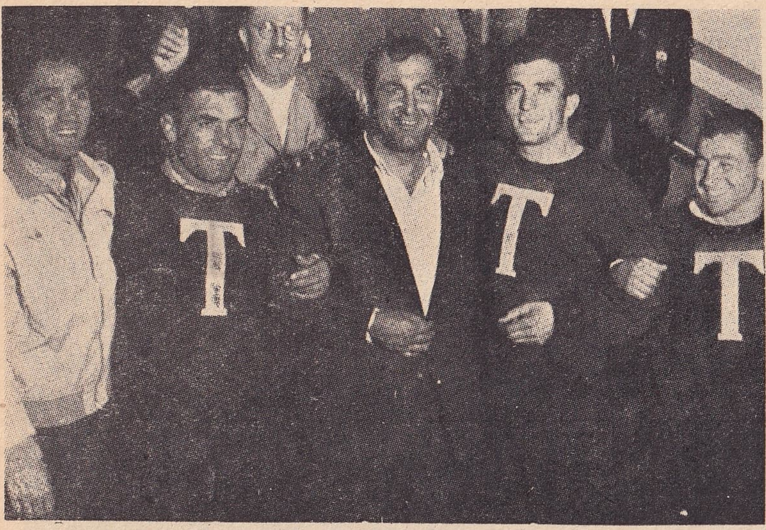
Kanu yarışları (**Canoeing**) — Bir kişilik kayak (10.000

Ferdi epe şampiyonu İtalyan Cantoni'nin bir hücumu (sağdaki)

metre): Fredriksson (İsveç) 50'47"7/10; 2. Wires (Finlândiya); 3. Skabo (Norveç). Bir kişilik Kanada teknesi (10.000 metre): 1. Holecek (Çekoslovakya) 1 saat 2'5"2/10. 2. Havens (Amerika); 3. Bennett (Kanada). İki kişilik kayak (10.000 metre): 1. İsveç, 46'9"4/10; 2. Norveç; 3. Finlândiya. İki kişilik Kanada teknesi (10.000

metre): 1. Amerika, 55'55"4/10; 2. Çekoslovakya; 3. Fransa. İki kişilik kayak (1.000 metre): 1. İsveç, 4'7"3/10; 2. Danimarka; 3. Finlândiya. Bir kişilik (kadın) kayak (500 metre): 1. Hoff (Danimarka)

Türk güreşçilerden birkaçı, hocaları Nuri Baytorun ile birlikte

2'31"9/10; 2. Van der Anker - Doedans (Holânda); 3. Schwingl (Avusturya). Bir kişilik kayak (1.000 metre): 1. Fredriksson (İsveç) 4'33"2/10; 2. Andersen (Danimarka); 3. Eberhardt (Fransa). Bir kişilik Kanada teknesi (1.000 metre): 1. Holecek (Çekoslovakya), 5'42"; 2. Bennett (Kanada); 3. Boutigny (Fransa). İki kişilik Kanada teknesi (1.000 metre): 1. Çekoslovakya, 5'7"1/10; 2. Amerika; 3. Fransa.

Not: Kanu (canoe) omurgalı, çok hafif bir sandaldır. Kayak bunun Groenland'da kullanılan, Kanada teknesi ise Kanada'da kullanılan çeşitleridir.

J i m n a s t i k — Erkekler (takım): 1. Finlândiya 1.358,3 puan; 2. İsviçre; 3. Macaristan. Erkekler (ferdî): 1. Huntanen (Finlândiya) 229,7 puan; 2. Lehmann (İsviçre); 3. Aaltonen (Finlândiya). Kadınlar (takım): 1. Çekoslovakya, 445,45 puan; 2. Macaristan; 3. Amerika.

F u t b o l : Futbola on altı takım girdi. İlk devrede yapılan sekiz karşılaşmada Yugoslavya Lüksemburg'u 6 - 1, Fransa Hindistanı 2 - 1, İngiltere Holânda'yı 3 - 3 beraberlikten sonra temditte 4 - 3, Danimarka Mısır'ı 3 - 1, Türkiye Çin'i 4 - 0, İsveç Avusturya'yı 3 - 0, Kore Meksika'yı 5 - 3, İtalya Amerika'yı 9 - 0 yendiler. Türkiye - Çin maçında gollerimizi birinci devrenin dokuzuncu dakikasında bir köşe atışında Gündüz kafa ile, ikinci devrenin on yedinci dakikasında gene Gündüz sıkı bir şütle, on sekizinci dakikada Hüseyin bir şütle, yirminci dakikada Lefter plâse bir şütle yaptılar. Çeyrek finalin dört karşılaşmasında İngiltere Fransa'yı 1 - 0, Danimarka İtalyayı 5 - 3, İsveç Koreyi 12 - 0, Yugoslavya Türkiyeyi 3 - 1 yendiler. Takımımız fena ve sinirli bir oyun oynadı. Yugoslavların ustaca favllerine karşı açık favllü ser bir oyuna kaçtı. Bu yüzden Bülent ve Şükrü hakem tarafından oyundan çıkarıldılar. Oyun tarzımız seyirciler üstünde çok menfi bir tesir bıraktı. Yarı finalin iki karşılaşmasında Yugoslavya İngiltereyi 3 - 1 İsveç Danimarkayı 4 - 2 yendiler. Finalde İsveç Yugoslavyayı 3 - 1 yendi. İsveç şampiyon, Yugoslavya ikinci oldu. Üçüncülük için yarı final mağlûpları arasında yapılan karşılaşmada İngiltereyi 5 - 3 yenen Danimarka üçündü oldu.

Üç adım olimpiyat üçüncüsü Ruhi Sarıalp

S u t o p u : 1. İtalya; 2. Macaristan; 3. Holânda.

Serbes 57 kilo şampiyonu Nasuh Akar

Serbes 62 kilo şampiyonu Gazanfer Bilge

H o k e y : 1. Hindistan; 2. İngiltere; 3. Holânda.

B a s k e t b o l : 1. Amerika; 2. Fransa; 3. Brezilya.

K a p a n ı ş t ö r e n i : Ondördüncü Olimpiyat 14 ağustos 1948 de kapandı. Tören gene Wembley stadında ve 60.000 seyirci önünde yapıldı. Kapanış törenine başlanmadan önce binicilerin "Milletlerarası Mükâfatı" müsabakaları seyredildi.

"Milletler Mükâfatı" müsabakaları biter bitmez Ondördüncü Londra Olimpiyadının kapanış törenine başlandı. Elli dokuz milletin bayraklarını taşıyan sporcular açılış günündeki sırayı takibederek saha üzerinde ilerlemiye başladılar. En başta Yunanistan ve en sonda İngiltere geliyordu. Saha üzerinde dizildikten sonra bu sporcular şeref kürsüsü etrafında bir yarım daire çizdiler. Bu kürsüde Milletlerarası Olimpiyat Komitesi başkanı Edstrom ile komite üyeleri yer almış bulunuyorlardı. Bayrak çekme merasiminden sonra komite başkanı Edstrom, kapanış nutkunu söyledi. Nutuk, sona erer ermez beş halkalı olimpiyat bayrağı kraliyet muhafız kıtalarına mensup askerler tarafından ve boruların nağmeleri arasında indirildi. Bu arada toplar atılmaktaydı. Berlinde bir bankanın mahzenlerinde tekrar ele geçirilmiş olan bu bayrak, 1952 olimpiyadına kadar muhafaza edilmek üzere Londra Belediyesine teslim edilmiştir. Stadın öbür köşesinde olimpiyat alevi yavaş yavaş kısılarak görünmez bir hale geldi. Büyük bir koro heyeti bu arada Olimpiyat Marşını söylemekteydi. İşte böylelikle unutulmaz bir hâtıra olarak yer alacak olan Ondördüncü Olimpiyat oyunları sona erdi.

Serbes 67 kilo şampiyonu Celâl Atik

Serbes 72 kilo şampiyonu Yaşar Doğu

O l i m p i y a t m ü k â f a t l a r ı : Olimpiyatlarda her müsabakanın birincisine altın, ikincisine gümüş, üçüncüsüne bronz madalyalar ve bu madalyaların vesikaları verilmesi usuldendir. Ondördüncü Olimpiyada iştirak eden 59 milletten 35 milletin sporcuları en az bir bronz olmak üzere madalya kazanmışlar, 24 milletin sporcuları ise buna muvaffak olamamışlardır. Madalya alan milletlerin adını, madalyalarının sayısını ve cinsini gösteren aşağıdaki cetvel, muhtelif milletlerin son olimpiyattaki muvaffakıyetleri derecesini bir bakışta meydana koymaktadır:

Serbes 79 kilo ikincisi Âdil Candemir

Greko-romen 52 kilo ikincisi Kenan Olcay

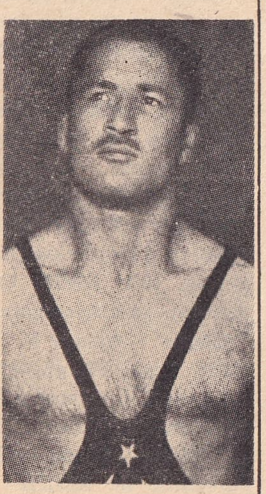
	Altın	Gümüş	Bronz
Amerika	35	25	19
İsveç	16	11	13
Fransa	9	5	13
İtalya	7	10	6
Macaristan	8	4	9

İngiltere	1	14	4
Türkiye	6	4	2
Danimarka	4	5	7
Holânda	5	2	9
Çekoslovakya	6	2	—
Finlândiya	4	4	4
Avustralya	1	6	6
Arjantin	3	2	1
Belçika	2	2	3
İsviçre	—	5	3
Mısır	2	2	1
Norveç	1	3	1
G. Afrikası	2	1	1
Jamaica	1	2	—
Avusturya	1	—	2
Yugoslavya	—	2	—
Hindistan	1	—	—
Kanada	—	1	2
Meksika	—	1	2
Seylan	—	1	—
İspanya	—	1	—
Küba	—	1	—
Portekiz	—	1	—
Panama	—	—	2
Brezilya	—	—	1
İran	—	—	1
Kore	—	—	1
Polonya	—	—	1
Puerto Rico	—	—	1
Trinidad	—	—	1

Müsabakalarda tasnif: Olimpiyatlarda futbol, hokey gibi cem'i oyunlarla programda takım olarak tasnifi (takım olarak epe, takım olarak jimnastik gibi) kabul edilmiş müsabakalar dışında takım, yani millet tasnifi yoktur. Zira modern olimpik oyunlar nizamnamesinin ondokuzuncu maddesi şöyledir: "Olimpik oyunlarda sayı hesabiyle hiçbir tasnif yapılmaz. Tespite imkân hâsıl olur olmaz, alfabe sırasiyle yer almış her müsabakada altıncıya kadar mevki kazanmış müsabıkların isimlerini havi bir şeref listesi tanzim olunur. Bu liste milletlerarası olimpiyat komitesinin kontrolu altında tanzim edilecektir". Bundan anlaşıldığı üzere her müsabakada birden altıya kadar derece alan müsabıkların isimleri resmî olimpiyat kayıtlarına geçirilir ve bunun dışında herhangi bir tasnif yapılmaz. Şu

Greko - romen 62 kilo şampiyonu Mehmet Oktav

Greko - romen 79 kilo ikincisi Muhlis Tayfur

halde meselâ Amerikanın atletizmde, Türkiyenin serbes güreşte, İsveçin greko- romen güreşte birinci sayılmaları tamamiyle hususi mahiyettedir. Bununla beraber dünya spor çevreleri, milletlerarası müsabakalarda en fazla kullanılan puan usuliyle her spor kolunun tasnifini yapmakta ve bu kollarda birinci, ikinci ve üçüncü olan milletleri - gene resmî olmamak üzere - tâyin etmektedir. Bu tasnife göre her spor kolunun birinci, ikinci ve üçüncüleri şunlardır:

Atletizm (erkekler): 1. Amerika; 2. İsveç; 3. Fransa. Atletizm (kadınlar): 1. Holânda; 2. Fransa; 3. İngiltere. Yürüyüş: 1. İsveç; 2. İngiltere; 3. İsviçre. Yüzme (erkekler): 1. Amerika; 2. Macaristan; 3. Fransa. Yüzme (kadınlar): 1. Amerika; 2. Danimarka; 3. Holânda. Güreş (serbes): 1. Türkiye; 2. Amerika; 3. İsveç. Güreş (greko - romen): 1. İsveç; 2. Türkiye; 3. Finlândiya. Atıcılık: 1. İsveç; 2. Amerika; 3. İsviçre. Modern pentatlon: 1. İsveç; 2. Amerika ve Finlândiya. Kürek: 1. Danimarka; 2. İtalya; 3. İngiltere. Eskrim: 1. Fransa; 2. İtalya; 3. Macaristan. Bisiklet: 1. Fransa; 2. İtalya; 3. Belçika. Ağırlık kaldırma: 1. Amerika; 2. Mısır; 3. İngiltere. Binicilik: 1. Amerika; 2. İsveç; 3. Meksika. Yelkencilik: 1. Amerika; 2. İngiltere ve İsveç. Boks: 1. Arjantin ve İtalya; 3. G. Afrikası. Kanu yarışları: 1. İsveç; 2. Çekoslovakya; 3. İsviçre. Jimnastik: 1. Finlândiya; 2. İsviçre; 3. Macaristan. Futbol, su topu, hokey ve basketbolun birinci, ikinci ve üçüncüleri esasen resmî olarak tâyin edilmiş ve olimpiyat neticeleri arasında daha yukarıda bildirilmiştir.

Greko - romen ağır siklet şampiyonu Mersinli Ahmet Kireççi

Muvaffakıyetlerde şerefli bir payı olan güreş antrenörümüz Nuri Baytorun

Umumi tasnif: Yukarıda izah ettiğimiz nizamname maddesi gereğince olimpiyatlarda umumi tasnif de yoktur. Bununla beraber dünya spor çevrelerinde bu tasnif de hususi olarak yapılmaktadır. Ancak bâzı çevreler bu tasnifi; her müsabakanın birincisine 7, ikincisine 5, üçüncüsüne 4, dördüncüsüne 3, beşincisine 2, altıncısına 1 puan vermek suretiyle puanların yekûnu üzerinden yapmaktadırlar. Bu tasnif haklı bir tasnif değildir. Zira milletlerarası müsabakalarda - müstesna ve hususi şartlar dışında - üçüncüden sonrasına puan vermek usulden değildir. Kaldı ki olimpiyatlarda dördüncülük, beşincilik ve altıncılık alanlar mükâfatlandırılmamakta, sadece adları resmî kayıtlara geçirilmektedir. Bununla beraber bu tarzdaki tasnife göre derecelendirilmiş milletleri ve puanlarını gösteriyoruz: 1) Amerika 540; 2) İsveç 308,5; 3) Fransa 204; 4) Macaristan 182,5; 5) İtalya 167; 6) İngiltere 166; 7) Finlândiya 145; 8) İsviçre 127,5; 9) Dani-

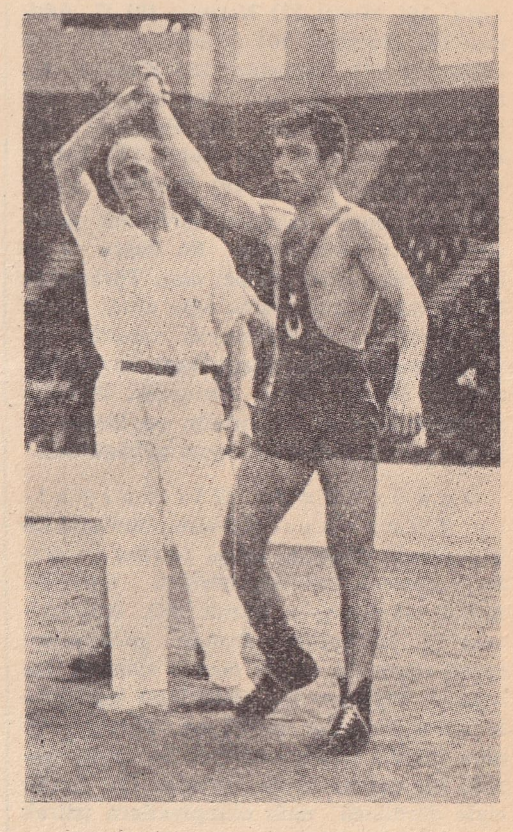
Halit Balamir

Halil Kaya

marka 127; 10) Holânda 107; 11) Avustralya 82; 12) Çekoslovakya 78; 13) Türkiye 73; 14) Norveç 65,5; 15) Arjantin 64,5; 16) Belçika 57; 17) Avusturya 44; 18) Kanada 37; 19) Meksika 35,5; 20) Mısır 35; 21) G. Afrikası 32; 22) Jamaica 26; 23) Kore 17; 24) Yugoslavya 17; 25) Uruguay 17; 26) İran 12; 27) Polonya 10. Diğer 32 milletin puanları 10 dan aşağıdır. Bu haklı olmıyan tasnifte dahi Türkiyenin onüçüncü yeri tutması büyük bir muvaffakıyettir.

İkinci bir tasnif, yalnız kazanılan altın madalyalar, yani birincilikler üzerine yapılmaktadır ki, bu da haklı bir tasnif de-

Bütün müsabakalarını tuşla kazanan Gazanfer Bilge bir galibiyetten sonra

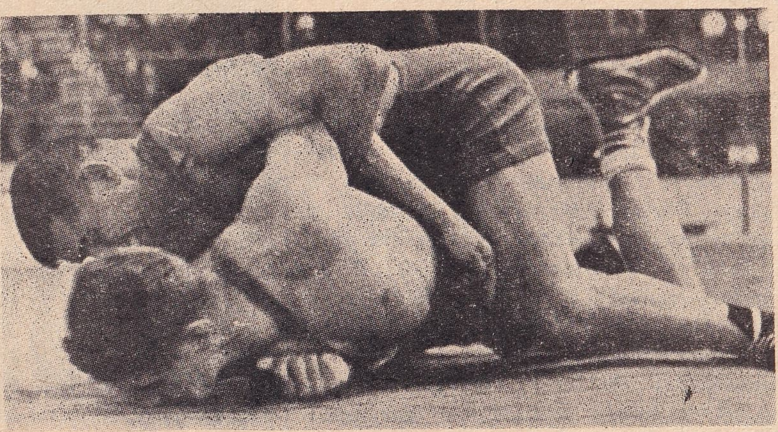
ğildir. Zira milletlerarası müsabakalarda en az birinciden üçüncüye kadar derece alan müsabıkların hesaba katılması usuldendir. Bununla beraber bu tarzdaki tas-

nife göre derecelendirilmiş milletleri ve altın madalyalarını gösteriyoruz: 1) Amerika 35; 2) İsveç 16; 3) Fransa 9; 4) Macaristan 8; 5) İtalya 7; 6) Türkiye 6; 7) Çekoslovakya 6; 8) Holânda 5; 9) Danimarka 4; 10) Finlândiya 4; 11) Arjantin 3; 12) Belçika 2; 13) Mısır 2; 14) G.Afrikası 2; 15) İngiltere 1; 16) Avustralya 1; 17) Norveç 1 ;18) Jamaica 1 ; 19) Avusturya 1 ; 20) Hindistan 1. Diğer 39 millet altın madalya kazanamamıştır. Bu tasnifte Türkiye altıncılığa çıkmakta, fakat diğer taraftan ayrıca 14 ikinciliği ve 4 üçüncülüğü olan İngiltere onbeşinciliğe düşmektedir ki, bu tarz tasnifin haklı bir tasnif olmadığını göstermiye kâfidir.

Bir tasnif de birincilere 5, ikincilere 3, üçüncülere 1 puan verilmek suretiyle puanların yekûnu üzerinden yapılmaktadır ki, **e n d o ğ r u v e e n h a k l ı t a s n i f** budur. Milletlerarası müsabakalarda da umumiyetle bu tarz caridir. Bu tasnife göre milletlerin derecelerini veriyoruz: 1) Amerika; 2) İsveç; 3) Fransa; 4) İtalya; 5) Macaristan; 6) İngiltere; 7) Türkiye; 8) Danimarka; 9) Holânda; 10) Çekoslovakya 11) Finlândiya; 12) Avustralya; 13) Arjantin; 14) Belçika; 15) İsviçre; 16) Mısır; 17) Norveç; 18) G. Afrikası 19) Jamaica; 20) Avusturya; 21) Yugoslavya; 22) Hindistan; 23) Kanada; 24) Meksika; 25) Seylan; 26) İspanya; 27) Küba; 28) Portekiz; 29) Panama; 30) Brezilya; 31) İran; 32) Kore; 33) Polonya; 34) Puerto Rico; 35) Trinidad. Diğer 24 millet bütün müsabakalarda bir üçüncülük dahi alamamıştır. En doğru ve en haklı tasnife göre yedinci olan Türkiyenin Ondördüncü Olimpiyatta elde ettiği mevki çok şereflidir ve bu mevki Amerika, İsveç, Fransa, İtalya, Macaristan ve İngiltere gibi hemen bütün birincilik, ikincilik ve üçüncülükleri aralarında paylaşmış olan sporcu milletlerden sonra gelmektedir.

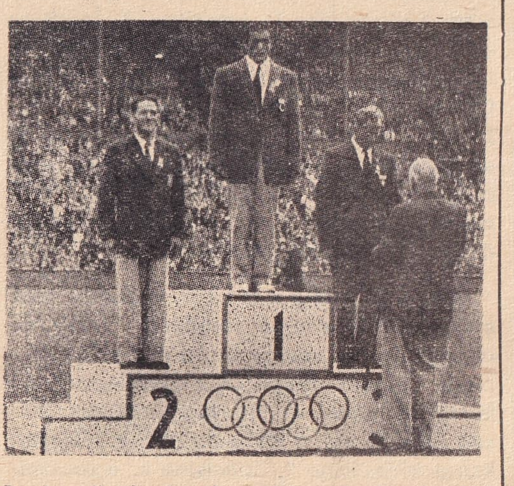
O n d ö r d ü n c ü O l i m p i y a t t a T ü r k i y e : Türkiye, Ondördüncü Olimpiyata atletizm, güreş (serbes ve greko - romen), eskrim, bisiklet, binicilik, futbol takımlariyle iştirak etti. Atletizmdeki bir üçüncülük dışında güreşlerden başka sporlarda hiçbir derece alamadı. Bu itibarla, Türkiyenin yedinciliğini tamamiyle güreşçilerimize borçluyuz. Türkiye, ilk defa olarak, olimpiyatlarda bu kadar şerefli bir mevki temin etmiştir. Bu sonunciyle dördüncü defa olimpiyatlara iştirak eden Türkiye birinci ve ikinci iştiraklerinde muvaffakıyet gösterememiş, ancak üçüncü iştirakinde (Berlin, 1936) greko - romende bir birincilik, serbestte bir üçüncülük alabilmişti. Bu seferse serbestte dört birincilik, iki ikincilik, bir dördüncülük; greko - romende iki birincilik, iki ikincilik, bir üçüncülük, bir altıncılık (A. Şenel 67 kilo) ve ilk defa olarak atletizmde bir üçüncülük almıştır.

D e r e c e a l a n g ü r e ş ç i l e r i m i z : Serbes 52 kiloda ikinci olan Halit Balamir ilk güreşini Finlândiyalı Viitala ile yaptı, sayı hesabiyle ve ekseriyetle mağlûp sayıldı. İkinci güreşinde Fransız Baudrie'yi sayı hesabiyle yendi. Üçüncü karşılaşmasında İsveçli Johansson'u 13'27" de tuşla yendi. Son güreşinde de İranlı Reisi'ye sayı hesabiyle ve ittifakla galip geldi. Balamir 26 yaşındadır. Çankırılıdır. Evlidir. Devlet Demiryollarında çalışmaktadır. 11 senedenberi güreşmektedir. 1946 da Stokholmda yapılan Avrupa serbes güreş şampiyonasına iştirak etmiştir.

Yaşar Doğu hasmını ezerken

Serbes 57 kiloda birinci olan Nasuh Akar ilk güreşini Kanadalı May ile yaptı ve 2'56" da tuşla kazandı. İkinci güreşinde İsviçreli Wagner'i sayı hesabiyle ve ittifakla yendi. Üçüncü güreşinde İsveçli Personlo'ya da sayı hesabiyle ve ittifakla galip geldi. Son gün sırasiyle üç güreş tuttu: Belçikalı Trimpout'u 11'6" de tuşla, Fransız Gauyas'ı 13'54" de tuşla, Amerikalı Leeman'ı gene 8'52" de tuşla yendi. Akar 23 yaşındadır. Eskişehirlidir. Üç senedir güreşmektedir. Devlet Demiryollarında çalışmaktadır. 1946 Avrupa serbes güreş şampiyonasına iştirak etmiş ve Avrupa ikincisi olmuştu. Evli ve çocuk babasıdır.

Londra olimpiyatlarında madalya törenlerinden biri: Celâl Atik'in birinciliği

Serbes 62 kiloda birinci olan Gazanfer Bilge, ilk güreşinde İranlı Muhammet Sadian'ı 13' da tuşla, ikinci güreşinde Macar Toth'u 4'1" de tuşla, üçüncü karşılaşmasında Fransız Fouville'i 2'49" de tuşla dördüncü güreşinde Amerikalı Moor'u 14'28" de tuşla, son güreşinde Finlândiyalı Hidala'yı 11'20" de tuşla yendi. Bilge 24 yaşındadır. Karamürsellidir. Beş senedenberi güreşmektedir. İlk millî maçını Mısırda yapmış, 1946 Avrupa serbes güreş şampiyonasında Avrupa şampiyonu olmuştur. Bekârdır. Denizyollarında çalışmaktadır.

Serbes 67 kiloda birinci olan Celâl Atik, birinci güreşinde Amerikalı Koll'ü 7'42" de tuşla, ikinci güreşinde Hintli Sing'i 5'6" de tuşla, üçüncü güreşinde G. Afrikalı Ries'i 4'20" de gene tuşla, dördüncü güreşinde Finlâdiyalı Lapponen'i sayı hesabiyle ve ittifakla, son güreşinde de İtalyan Nizzola'yı 5'15" de tuşla yendi. Atik 30 yaşındadır. Zonguldaklıdır. 11 senedenberi güreşmektedir. Balkan şampiyonu, 1946 da da Avrupa serbes güreş şampiyonu olmuştur. Evli ve çocuk babasıdır. Ankarada Ziraî Kombinalar Müdürlüğünde marangozdur.

Serbes 73 kiloda birinci olan Yaşar Doğu, ilk güreşinde rakibi Hintliyi 2'58" de tuşla, ikinci güreşinde İranlı Zandi'yi 4'5" de tuşla, üçüncü güreşinde Mısırlı Mustafa'yı 6' da tuşla, dördüncü güreşinde Macar Savarin'i 7'4" te tuşla, son güreşte Amerikalı Merrill'i sayı hesabiyle yendi. Doğu 35 yaşındadır. Samsunun Havza ilçesinde doğmuştur. 11 senedenberi güreşmektedir. 1939 da greko - romen Avrupa ikincisi, 1940 ta Balkan şampiyonu, 1946 da Avrupa serbest güreş şampiyonu, 1947 de Avrupa greko - romen şampiyonu olmuştur. Evlidir ve çocuk babasıdır. Ankarada Ziraî Kombinalarda oksijen kaynakçısıdır.

Serbes 79 kiloda ikinci olan Âdil Candemir, ilk güreşinde Avusturyalı Arthur'ü 7'26" de tuşla, ikinci güreşte Kanadalı Vachon'u sayı hesabiyle ve ittifakla, üçüncü güreşinde İngiliz Bovey'i 11'57" de tuşla yendi; fakat son güreşinde Amerikalı Brand'a 13'24" de tuşla yenildi. Candemir 26 yaşındadır, Samsunludur. Dört senedir güreşmektedir. Evlidir. Ankarada Ziraî Kombinalarda memurdur.

Greko - romen 52 kiloda ikinci olan Kenan Olcay, ilk güreşinde Norveçli Clausen'i sayı hesabiyle ve ittifakla, ikinci güreşte Danimarkalı Thomson'u sayı hesabiyle ve ittifakla, üçüncü güreşinde Mısırlı Abdülâal'i 4'45" de tuşla yendi, dördüncü güreşinde Macar Szloagy'ye sayı hesabiyle, son güreşinde de İtalyan Lombardi'ye sayı hesabiyle mağlûboldu. Olcay 16 senedenberi güreşmektedir. İki defa Rusyaya gitmiş, 1936 Berlin Olimpiyatına, Prağ'da Avrupa şampiyonasına iştirak etmiştir.

Greko - romen 57 kiloda üçüncü olan Halil Kaya, ilk güreşinde Fransız Arenzana'yı 7' dan sonra tuşla, ikinci güreşinde Yunanlı Biris'i 13'35" de tuşla yendi, üçüncü güreşinde Macar Bringer'e, son güreşinde de Mısırlı Hasan'a sayı hesabiyle yenildi.

Greko - romen 62 kiloda birinci olan Mehmet Oktav, kurada rakipsiz kaldığından ilk devrede güreşmedi. İkinci güreşini Finlândiyalı Tolosca ile yaptı ve sayı hesabiyle ve ittifakla kazandı. Üçüncü güreşte İsviçreli Dudeberg'i 2'40" de tuşla,

dördüncü güreşinde Mısırlı Kandil'i sayı hesabiyle ve ittifakla, son güreşinde de Avusturya şampiyonu olan rakîbini tuşla yendi. Oktav 31 yaşındadır. İstanbulludur. Havuzlarda kaptandır. 11 senedenberi güreşmektedir. Evlidir ve çocuk babasıdır. Bir hususiyeti de on beşi bir ana ve bir babadan olmak üzere yirmi yedi kardeşten biridir.

Greko - romen 79 kiloda ikinci olan Muhlis Tayfur ilk güreşinde Holândalı Groot'u sayı hesabiyle ve ittifakla, ikinci güreşinde Arjantinli Bolzi'yi 2'44" de tuşla, üçüncü güreşinde Avusturyalı Vogel'i 52" de tuşla yendi; dördüncü güreşinde Finlândiyalı Kinnuman'a sayı hesabiyle, son güreşinde İsveçli Gronberg'e sayı hesabiyle yenildi.

Greko - romen ağır siklette birinci olan Ahmet Kireççi (Mersinli) ilk güreşinde İsviçreli İndderpitzin'i 13'51" de tuşla, ikinci güreşinde İsveçli Niyasin'i 15'48" de tuşla, üçüncü güreşinde Finlândiya şampiyonu olan rakîbini sayı hesabiyle, son güreşinde İtalyan şampiyonu olan rakîbini tuşla yendi. Kireççi Mersinlidir ve daha ziyade Mersinli Ahmet diye anılır. 1936 Berlin Olimpiyatında serbes güreş takımımızda 87 kiloda güreşmiş ve olimpiyat üçüncüsü olmuştu.

Ondördüncü Olimpiyadın bâzı hususiyetleri: Olimpiyatlar tarihinde ilk defa olarak atletizmde bir kadın üç birincilik almış ve ayrıca memleketinin birinci gelen bir bayrak takımında da yer almıştır. Bu kadın, 80 metre engelli, 100 ve 200 metre sürat koşularında şampiyon olan Danimarkalı Blankers - Koen'dir. 4×100 bayrak yarışında şampiyon olan Danimarka takımında da dördüncü koşucu olarak koşmuştur. Kendisine "Uçan Kadın" adı takılmıştır. Evlidir ve iki çocuk anasıdır.

Serbes güreş takımımızda şampiyon olanlardan Gazanfer Bilge yaptığı beş karşılaşmada bütün rakiplerini tuşla yenmiştir. Greko - romen takımımızda ikinci olanlardan Muhlis Tayfur bir güreşte hasmını 52" saniyede yenmiştir. Bu, olimpiyatlar tarihinde bir rekordur.

Webley stadının her taraftan görünür bir yerine konulan büyük bir levhaya büyük harflerle yazılmış şu cümleler daima göze çarpmıştır: "The important thing in the olympic games is not winning but taking part. The essential thing in life is not conquering but fighting well." (Olimpik oyunlarda mühim şey kazanmak değil, bu oyunlara iştirak etmektir. Hayatta esaslı şey muzaffer olmak değil, güzel savaşmaktır).

Yunanistanda Olympia'dan getirilen olimpiyat meşalesi elden ele geçirilmek suretiyle 1.700 kişi tarafından taşınmıştır. Meşaleyi Wembley stadına getiren son atlet John Mark'tır.

(Esat Hamdun)

ŞADİ, FİKRET, KARAGÖZOĞLU — (1891 - 1941) Adı, İkinci Meşrutiyetten sonra canlanan millî Türk tiyatro hareketlerine karışmış meşhur aktörümüzdür.

Halk arasında olduğu kadar tiyatro tarihinde de Aktör Şadi diye anılan sanatkâr, 1891 (Hicri 1309) yılında İstanbulda Beylerbeyinde doğmuştur. Babası Dr. Rifat Bey ve büyükbabası da din adamlarımızdan Zihni Efendi'dir. Göbek adı Hüseyin, takma adı da Fikret'tir.

Refah içinde yaşıyan bir ailenin oğlu olan Şadi, tiyatro ile uğraşmanın ayıp sayıldığı bir devirde bu işe, ilk önce, evde karagöz oynatmak suretiyle başlamıştır.

Şadi Fikret Karagözoğlu

Yaz gecelerinde Beylerbeyi iskelesine yakın olan evlerinin bahçesinde arkadaşlarına, hattâ mahalleliye o l. dukça zengin çeşitli olan tasvirleriyle karagöz oynatırdı. Hattâ ona semtte komşuları "Hayalii şehir Hüseyin Şadi Efendi" diye takılırlardı. Tahsilini Galatasaray Sultanisinde yapmıştır. Bir yandan da babasiyle birlikte, Hasan, Şevki ve Mınakyan (Bakınız: Mınakyan; Aylık Ansiklopedi, sayfa 1090) ın temsillerine sık sık giden Şadi, eski Türk temaşasına olduğu kadar avrupaî tiyatroya da büyük bir sevgi beslemiştir.

Türk sahnesinin bilhassa Mınakyan'ın melodramlarından çok hoşlanan bu büyük aktörü on beş yaşına gelip de daha olgunlaştığı zaman, kendi gibi tiyatro âşıkı gençlerle tanışmıştır. Bunlar Mınakyan'ın temsillerini takibederek piyesleri not etmekte ve bu notlar aralarından Müfit Ratip tarafından tashih olunduktan sonra, evde temsil edilmekte idi. Mınakyan tiyatrosunda zevkle seyrettiği ilk melodramlar "Demirhane Müdürü", "Ladam O Kamelya" ve "Kumarbazın Encamı" adlı piyeslerdir. Daha altı yaşındayken babasiyle beraber Mınakyan sahnesinin kulisleri arasında - Dr. Rifat Bey Mınakyan ile iyi dosttular - dolaşan Şadi şimdi hayranı olduğu o sanatkârların piyeslerini kendi küçük hususi sahnesinde temsil ettiriyordu. Bu amatör temsil topluluğunda Ali Muhittin (Hacıbekir), Refik Halit (Karay), Refi Cevat (Ulunay), M. Raif, Suat Tevfik ve Muvahhit Refet bulunmakta idi. Kadın rollerini gene kendi aralarından Suat Tevfik ile Muvahhit Refet'in yaptığı bu topluluk, 1908 yılına kadar hususi mahiyetteki bu çalışmalarına devam etmiştir. Şadi'nin bütün bu heveskâr faaliyetlerine son vererek onu profesyonel bir artist yapan âmil, Ahmet Fehim Efendi (Bakınız: Fehim Efendi; Aylık Ansiklopedi, sayfa 1515) nin temsilleri olmuştur. Bilhassa Fehim Efendi temsil heyetinin oynadığı «Paris Fukarası» piyesinden sonra Şadi, onun sanatına ve dolayısiyle tiyatroya âşık olarak sahne artistliğini meslek edinmiye karar vermiştir. O sıralarda semt semt teşekkül eden temsil heyetleri arasında Şadi ve birkaç arkadaşı da "Heveskâran Heyeti" ni kurdu. Ali Muhittin (Hacıbekir) ile M. Raif'ten başka Şadi'nin başka arkadaşları bu heyete kadın sanatkâr olarak Şamram ile Aznifi aldılar ve Şehzadebaşında şimdiki Millî sinemanın bulunduğu binada profesyonel olarak temsillere başladılar. Burada verdikleri ilk temsil "Nasıl Oldu" ile "Zor Nikâhı" piyesleridir. Daha bir müddet temsillere devam eden Şadi ve arkadaşları heyeti öbür genç teşekküller gibi dağılmak zorunda kalmıştır. Yalnız şehremini Rıdvan Paşa'nın oğlu Reşat Rıdvan Beyin başında bulunduğu "Millî Heveskârlar Cemiyeti", topluluğu idare eden zatın babasının sayesinde ayakta durmakta ve temsillerine devam etmekte idi. Şadi'nin, bundan sonra, Müfit Ratip'in delâletiyle bu heyete girdiğini ve işe kondüitlikle başladığını görüyoruz. Bir müddet sahne gerisinde çalışan Şadi nihayet "Nasıl Oldu" piyesinde tekrar sahneye çıkmış, fakat muvaffakıyet gösteremediğinden, heyetin hissedarlarından Rıza Fâzıl Bey tarafından işine nihayet verilmiştir.

Şadi'nin delikanlılık zamanı

Bican Efendi rolünde Şadi

Birkaç ay sonra İstanbul'a gelen Burhanettin (Bakınız: Tepsi; Aylık Ansiklopedi, sayfa 1217) heyetine giren Şadi eski arkadaşlariyle birlikte burada "Napoléon" "Eşber" ve "Tezer" gibi eserlerden sonra birer perdelik komedilerde baş rolleri oynamıya başladı. 1910 yılında Selânik'e giden Burhanettin temsil heyetinde Şadi de bulunmakta idi. Selânik'ten sonra Manastır'a giden bu heyeti Burhanettin; nedense, yüz üstü bırakarak Paris'e hareket etti. İstanbula dönecek parası olmıyan sanatkârlar, yol masraflarını Şadi ile Muvahhit'ten temin ederek İstanbula gelebildiler.

Şadi bu Rumeli turnesinden çok nevmidolmuştu. Uzak kaldığı aile ocağına tekrar dönmeyi düşündü. Babası, artık tiyatroyu bırakan oğlunu Polis Müdüriyetinde tahrirat kalemine kâtip olarak yazdırdı. Üç dört ay kadar bu memuriyette kalan Şadi, bu yeni hayatında sıkılmakla beraber evrak takibi için kendisine gelen birçok tiplerle karşılaşıyor ve bunlar kendisi-

ne tiyatro sanatı bakımından etüdler yapmak fırsatını veriyordu.

Burada fena halde sıkılan Şadi, o yılın ramazan ayı içinde memuriyetten istifa ederek Nurettin Şefkati temsil heyetine girdi. Bu heyette Şadi'ye verilen rol İbnirrefik Ahmet Nuri (Bakınız: Sekizinci, Ahmet Nuri, Aylık Ansiklopedi, sayfa 1452) nin "Gelin Kaynana" adlı piyesindeki Hüsrev Bey idi. Ne yazık ki, Şadi bu rolü ezberlediği ve hazırladığı halde piyes muharriri tarafından tanılmadığından rolü elinden alınarak Hasan Cevat adında bir başka artiste verildi. Şadi bu harekete kızarak heyetten ayrıldı.

Habip Neccar rolünde Şadi

Bu sıralarda Burhanettin'in, tekrar memlekete dönerek, Manastır'da yüz üstü bırakmış olduğu arkadaşlarına tarziye verdiğini ve onlarla yeni bir heyet teşkil ettiğini görüyoruz. Şadi bu heyette Ercüment Ekremin dilimize çevirdiği "Farmasonlar" (bu eser sonradan "Erenler" adiyle kitap halinde yayımlanmıştır) piyesinin Kadıköyündeki temsilinde İbnirrefik ile karşılaşarak onun takdirini kazanmış ve İbnirrefik "Gelin Kaynana" piyesinin temsilinde yaptığı hatayı tamir etmek üzere, daha önce dilimize çevirdiği "Hissei Şayia" komedisini tekrar kaleme alarak Şadi'ye göre bir Bican Efendi tipi meydana getirmiştir. Sonraları "Bican Efendi'nin Rüyası" adiyle filme alınan bu piyeste Şadi, bir kalem efendisi rolünü muvaffakıyetle canlandırarak sanatının en yüksek basamağına erişmiştir. Şadi'nin diğer muvaffak olduğu roller "Dört Çihar" daki Ankaralı Sabri Efendi, "Bir Çiçek İki Böcek" teki Neşe Bey, "Ceza Kanunu" ndaki Sebati Efendi ve "Sekizinci" deki Habib Neccar rolleridir.

Burhanettin temsil heyetinden sonra bir müddet "Donanma Cemiyeti Heyeti Temsiliyesi" nde çalıştıktan ve Birinci Dünya Savaşına iştirak ettikten sonra, "Darülbedayi" in ikinci kuruluşunda bu heyete girmiştir. Dört yıl burada çalıştıktan sonra bizzat "Darülbedayi Sanatkârları Anadolu Temsil Heyeti" adiyle müstakil bir heyet kurarak İzmir ve Ankara'ya bir turne tertibetmiştir. Bu heyette Şadi, Muvahhit, Nurettin, Şefkati, Hüseyin Kemal, Ömer Aydın, Yaşar, Rıza Fâzıl bulunmakta idi. Şadi'nin başkanlığında bulunan bu heyet gördüğü yardımlarla bir müddet Anadolu'da dolaştıktan sonra Ankara'ya gelmiş ve "Türk Tiyatrosunu Himaye Cemiyeti" adiyle yeni bir teşekkül haline inkılâbetmiştir.

Sonradan kendisine "Millî Sahne" adını veren bu heyet, Ankara Türkocağı sahnesinde bir müddet temsiller verdikten sonra Anadolu'da bir turne yapmış ve İstanbul'a dönerek Şehzadebaşında şimdiki Turan tiyatrosu ile Tepebaşında şimdiki Şehir Dram Tiyatrosu (Bakınız: Şehir Tiyatrosu; Aylık Ansiklopedi, sayfa 663) nda temsiller vermiştir.

Bir kışı geçirdikten sonra tekrar Anadolu turnesine çıkan "Millî Sahne" temsil heyetinde sıkı bir disiplin olmasına rağmen artistler arasındaki geçimsizlik yüzünden tekrar Istanbul'a dönülmüş ve heyet de böylece dağılmıştır.

Şadi artık tiyatro faaliyetini tamamiyle bırakarak sinema işletmiye başlamıştır. Biri İstanbul'da (Ferah sineması), öbürü de Kırıkkale'de olmak üzere iki sinema işletmiş ve varyete numaraları göstertmek suretiyle, eski tiyatro zevkini bir dereceye kadar tatmine çalışmıştır. Ömrünün sonuna kadar sinemacılık yapan Şadi hayır kurumları adına temsil edilen "Sekizinci" komedisinde birkaç kere eski rolünü oynamak suretiyle tekrar sahnede görünmüştür. Türk sahnesinin bu büyük aktörü 30 aralık 1941 de ölmüş ve Merkezefendi mezarlığına gömülmüştür.

(Nurullah Tilgen)

TOGLİATTİ, PALMİRO — (1893) İtalyan Komünist Partisi Genel Sekreteri.

İtalyanın Cenova şehrinde doğan Togliatti'nin babası bir memurdu. Doğum tarihi 26 mart 1893 tür. Torino Üniversitesinde hukuk tahsilini bitirerek doktorasını veren Dr. Togliatti, bir müddet de felsefeye çalıştıysa da siyasi hayata kapılınca bundan vazgeçti. Siyasete gazetecilikle atılan Togliatti, Torino'da çıkan sosyalist temayüllü "Ordine Nuovo" gazetesinin sekreterliğini yaptı ve bir müddet Roma'da çıkan "L'Unite" gazetesine geçti. Dr. Togliatti Birinci Dünya Savaşı sonunda komünistler safında yer aldı, fakat o zaman komünist partisinde ikinci derecede bir şahsiyetti. Fakat o daha komünist olmadan, yani sadece ileri bir sosyalist iken bile Lenin'in takdirini kazanmıştı.

1925 te Roma'daki faşist kara gömlekliler, komünist partisinin organı olan "Unite" gazetesinin idarehanesini bastıkları zaman Dr. Togliatti'yi öldürmek istediler. Bu badireden güç halle canını kurtaran ve o zaman henüz 32 yaşında olan genç komünist yirmi sene müddetle İtalya topraklarında siyasete veda etmek zorunda kaldı. Zira matbuat hürriyetine son veren ve başka partileri ortadan kaldıran Mussolini'nin totaliter rejimi, İtalyanın İkinci Dünya Savaşında Müttefikler tarafından işgaline kadar tam on yedi yıl sürecektir. Dr. Togliatti, İtalyan politika adamlarından birçoğu gibi memleketten ayrıldı ve doğru Moskovaya gitti. Orada komünizmin en faal elemanlarından biri oldu, hattâ adını bile Ercole Ercoli'ye çevirdi. Onun bu yeni hüviyetiyle giriştiği siyasi mücadele 1940 yılına kadar sürdü. Fakat o tarihte Sovyetler Birliği Hitler Almanyasiyle malûm saldırmazlık antlaşmasını imzalayınca ve dolayısiyle faşist İtalyanın sözde dostu olunca Ercole Ercoli'ye de Moskova radyosunda italyanca uzun boylu propaganda nutukları vermek düştü. O bu nutuklarında, sanki o eski faşizm düşmanı olan adam değildi. Zaten komünistlerin en büyük hilesi, lüzum gördükleri zaman, hüviyetlerini ve gayelerini unutur görünmeleridir.

Palmiro Togliatti

Fakat 1943 te siyasi olayların gidişi değişmiye başlayınca, Ercole Ercoli de komünistlik hüviyetini tekrar giyindi, asıl adına döndü ve İtalyaya gitmek üzere Müttefiklerden müsaade almak maksadiyle Moskovadan Kuzey Afrikasına gitti. Önce Müttefikler bu tehlikeli ihtilâlciyi İtalyaya sokmak istemediler; fakat Sovyetler Birliğinin hafif tertip siyasi bir müdahalesi sayesinde Dr. Togliatti lâzım gelen müsaadeyi kopardı ve 1944 yılının 27 martında İtalya topraklarına ayak basarak siyasi mücadelesine tekrar başladı. Gerçekten de biraz sonra Bonomi hükümetine girdi. Hattâ kısa bir müddet sonra, parlâmento başkanlığına namzetti. Komünist partisi de hızli bir faaliyet ve gelişme ile İtalyanın en kuvvetli partilerinden biri olmuştu. Bununla beraber Togliatti'nin kuvvetli bir siyasi rakibi vardı. O da Hıristiyan Demokrat Partisi lideri olan şimdiki başbakan De Gasperi (Bakınız; Gasperi, Aylık Ansiklopedi, sayfa: 1515) idi. Zira Bonomi de, onun yerine geçen Perri de uzun zaman iktidarda kalamıyacaklardı. Yeni bir hükümeti ya De Gasperi veyahut da Togliatti kuracaklardı. Fakat 1948 başlarında yapılan son seçimlerde Katolikler komünistleri mağlûbettiler ve De Gasperi, Perri'den sonra iktidara gelen Nenni'nin yerine başbakan oldu. Bunun üzerine Dr. Togliatti kabineden uzaklaştı ve komünist partisinin genel sekreteri olmakla iktifa etti. Ancak, mücadeleye bu sıfatla devam etmiye, her türlü salâhiyetlerini elinde tuttuğu ve mensuplarına nafiz bulunduğu komünist partisini istediği gibi sevk ve idareye başladı.

Togliatti 1948 haziran ayında parlâ-

mento önünde, babası Rusyada ölmüş bir İtalyan gencinin suikastine uğradı. Gencin attığı dört kurşunla ağır surette yaralandı. Fakat derhal hastaneye kaldırılarak vücudundaki kurşunu çıkarılan komünist lideri, ölüm tehlikesini atlattı.

Dr. Togliatti, kısa boylu, tıknazcadır. Uzağı iyi göremediği için iri ve camları kuvvetli bir gözlük kullanır.

(Hasan Besin)

TUNA VE TUNA KONFERANSI — Tuna'nın teknik, ekonomik ve idari dâvalarını halletmek, Tuna üzerindeki nakliyata müşterek bir nizam vermek düşüncesiyle geçen ağustos ayı içinde Belgrad'da toplanan Tuna Konferansı, çalışmalarını bitirerek sona erdi.

İştirak eden Devletler: Tuna Konferansının çalışmalarına on devlet iştirak etmişti. Bunlardan yedisi, Tuna nehri üzerinde sahili bulunan Sovyetler Birliği, Ukrayna, Yugoslavya, Macaristan, Çekoslovakya, Romanya ve Bulgaristan gibi devletlerdir. Geri kalan üçü ise Birleşik Amerika, Fransa, İngilteredir.

Tuna devletleri, Tuna ile doğrudan doğruya ilgili bulundukları için; İngiltere ile Fransa, eski Tuna komisyonunda âza bulundukları ve Tuna üzerinde iktisadi birtakım haklara sahiboldukları için; Birleşik Amerika ise iktisaden kendisini Tuna ile ilgili saydığı için Tuna Konferansına iştirak etmişlerdir. Henüz kendileriyle barış antlaşmaları imzalanmadığı için, başlıca iki Tuna memleketinden biri olan Almanya konferansa hiç iştirak ettirilmemiş, Avusturyanın ise, sadece bir müşahit bulundurmasına müsaade edilmiştir.

Bugünkü Tuna: Tuna, Volga'dan sonra Avrupanın en büyük nehridir. Uzunluğu 2.794 kilometre, gemilerin işlemesine elverişli olan kısmı ise 2.376 kilometredir. Avrupanın bugünkü politik hudutlarına göre Tuna nehri dokuz devletin arazisi içinden geçmektedir. Bu devletler sırasiyle şunlardır: Almanya, Avusturya, Macaristan, Çekoslovakya, Yugoslavya, Bulgaristan, Romanya, Sovyetler Birliği ve Ukrayna. Bundan başka Tuna ile hudutları olmadığı halde bu büyük nehirle sıkı sıkıya iktisadi bağları olan birçok devlet-

Tuna Konferansına iştirak eden İngiliz heyeti: Ortada İngilterenin Belgrad elçisi Sir Charles Peake görülmektedir.

ler vardır ki, bunların başında İngiltere, Fransa, İtalya, Birleşik Amerika, Türkiye, Holânda, Belçika gelmektedir. Zaten Tuna nehrinin milletlerarası ehemmiyeti de bundandır.

Tuna nehri, Batı Avrupa ile Doğu Avrupayı birbirine bağladığı gibi, kısmen Kuzey Avrupası ile Güney Avrupasını da birbirine bağlamaktadır. Avrupanın doğusundan batısına ve batısından doğusuna yapılan mal nakliyatı için en ucuz yol, hiç şüphe yok ki, Tuna nehridir. Bu bakımdan Tuna nehri çok eski devirlerden, tâ eski Romalılardanberi üzerinde ehemmiyetle durulan bir su yoludur. Fakat bütün bunlara rağmen Tuna üzerinde işleyen gemilerin miktariyle tonajı, bu nehrin milletlerarası ehemmiyetiyle mütenasip olmıyacak kadar azdır. Hemen hemen münhasıran bir Alman nehri olan Rhin nehriyle Tuna nehrini bu bakımdan mukayese edecek olursak, Tuna nehrinin Rhin nehrine nazaran çok geride kaldığını görürüz. Meselâ 1913 yılında Rhin nehri üzerinden 92 milyon ton ağırlığında eşya ve mal nakledildiği halde, aynı yıl içinde Tuna nehri üzerinden naklolunan eşyanın ağırlığı, ancak 15 milyon tonu bulmuştu. Gene, meselâ, 1925 yılında Rhin nehri üzerinden 96 milyon ton ağırlığında eşya nakledildiği halde, aynı yıl içinde, Tuna nehri üzerinden ancak 10 milyon ton ağırlığında eşya naklolunabilmişti. Bu keyfiyet her şeyden önce, Tuna nehrinin her kısmının seyrü sefere elverişli olmayışiyle izah olunmaktadır.

Tuna Konferansına iştirak eden Sovyet heyeti: Ortada Vişinski görülmektedir.

Gerçekten de Tuna'nın birçok yerlerinde şelâleler bulunduğu gibi, nehrin birçok yerleri akıntının getirdiği kumlarla dolmuştur. Bundan başka Tuna'nın bâzı yerlerindeki derinlik iki metreyi bile bulmamaktadır. Ayrıca, yer yer Tuna'da raslanan kayalık boğazlar, demirkapılar, hususi birtakım zorluklar yaratmaktadır. İşte bütün bu sebepler dolayısiyle, Tuna üzerinde, bilhassa büyük tonajlı gemilerin işlemesi, büyük zorluklarla karşılaşmaktadır. Gerçi 1898 yılında 1,7 kilometre uzunluğunda ve 80 metre genişliğinde bir kanal inşa edilmişse de, akıntının fevkalâde kuvvetli oluşundan dolayı bu da umulan faydayı sağlıyamamıştır.

Bütün bunlara rağmen Tuna nehrinin gene de, gemilerin işlemesine fevkalâde elverişli bir nehir haline getirilmesi pekâlâ mümkündü. Fakat sahiplerinin çok ve fakir olması, uzun bir tarih boyunca, çeşitli ve birbirine zıt birtakım menfaatlerin çarpışması, nehrin bakımsız bir halde kalmasına sebeboldu.

Tarihte Tuna: Osmanlı İmparatorluğunun Tuna'dan çekilişinden sonra, başlıca büyük devletler, "Tunada seyrü sefer serbestîsi" adına bu nehirde birtakım imtiyazlar elde etmek sevdasına düştüler. 1815 yılında İngiltere, Tunanın "Milletlerarası bir nehir" olması meselesini ortaya attı. Fakat o tarihte henüz buharlı gemiler mevcudolmadığı için, bu meselenin pratik olmaktan ziyade politik bir mânası vardı. Doğu Avrupa memleketleri o tarihlerde iktisaden çok geri oldukları için, Tuna üzerindeki seyrüsefer de pek zayıftı.

İlk defa olarak ancak 1830 tarihinde, Tunada Avusturya hükümetinin himayesine mazhar olan, İngiliz sermayeli bir Avusturya vapur şirketi kuruldu. Bu suretle Tuna üzerinde ilk vapur görüldü.

1840 yılında ise, Tunanın başlıca iki devleti olan Rusya ile Avusturya - Macaristan Tuna'nın idaresine ait ilk mukaveleyi imzaladılar. Fakat Kırım Muharebesinden sonra, İngiltere ile Fransa, Kırım Harbine iştirak etmemiş olan Avusturya ile Prusyayı da peşlerine takarak, Tuna meselesinin hallinde Rusyaya karşı müşterek bir cephe aldılar. 1856 Paris Muahedesine, Tunanın milletlerarası mahiyetini sağlıyan bir madde koydurdular. Bununla bağlı olarak, İngiltere, Fransa, Rusya, Avusturya - Macaristan, Türkiye, Prusya ve Sardunya devletlerinin mümessillerinden mürekkep bir "Avrupa Tuna Komisyonu" kuruldu. 1871 yılında Bismark'ın teşebbüsiyle, Tuna ve Karadeniz meselelerini görüşmek üzere Londra'da bir konferans kuruldu. Bu konferanstan sonra, "Avrupa Tuna Komisyonu" nda, Prusya ile Sardunyanın yerlerini Almanya ile İtalya işgal etti. Bu tarihten itibaren de Almanyanın Tuna meselesine olan ilgisi büsbütün arttı.

Almanya, Tuna işinde durumunu kuvvetlendirmek için, ilk iş olarak kendine birtakım müttefikler aradı. Bunlardan ilki Romanya oldu. Almanyanın ısrariyle, 1878 Berlin Kongresinde Avrupa Tuna Konferansına Romanya da ithal edildi. Bilindiği üzere Berlin Kongresi, Boğazları eline geçirmiye çalışan Rusyaya karşı bir İngiliz - Alman işbirliği havası içinde cereyan etmişti. Berlin Kongresi verdiği birçok kararlar arasında, "Aşağı Tunanın Anahtarı" sayılan Demirkapı'nın idaresini Avusturyaya terkeden bir karar da kabul etti. Avusturya bu karardan sonra yukarıda bahsettiğimiz kanalın inşasına girişti. Kanalın inşası yirmi yıldan fazla sürdü. Avusturyanın maksadı mümkün mertebe işi uzatarak, büyük tonajdaki gemilerin Aşağı Tunadan Orta Tunaya geçmelerine engel olmak, bu suretle Orta Tunada kendine elverişli ve imtiyazlı bir durum sağlamaktı.

Tuna Konferansına iştirak eden Sovyet peykleri: Ortada Romanya dışişleri bakanı Anna Pauker görülmektedir.

Çok geçmeden, Tuna üzerindeki durum gene değişti: Almanya, herkesi şaşırtan hızlı bir tempo ile gelişerek emperyalist safhaya girmiş ve Avusturya - Macaristanı

kendisine tabi kılmıştı. Bu hal, gerek İngiltere - Fransa, gerek Rusya için büyük bir tehlike idi. İşte bu halin tabii bir neticesi olarak, birçok meselelerde olduğu gibi Tuna işinde de, Almanya ile Avusturya - Macaristan bir cephe, İngiltere - Rusya - Fransa ayrı bir cephe teşkil ettiler.

Birinci Dünya Savaşına takaddüm eden yıllarda Almanya ile Avusturya - Macaristanın Tuna üzerindeki hâkimiyeti gittikçe arttı. Birinci Dünya Savaşında ise, Türkiyenin de aynı Almanya - Avusturya safında bulunmasından ötürü Tuna âdeta bir Alman nehri haline geldi.

Birinci Dünya Savaşından sonra Alman barış antlaşmasını tanzim eden Versailles Konferansı, Alman barış antlaşmasına, Tuna'nın "milletlerarası su yolu" olduğunu belirten bir madde de kabul etti. 1921 yılında, İngiltere ve Fransanın teşebbüsiyle, bir "Milletlerarası Tuna Komisyonu" kuruldu. Bu komisyona İngiltere, Fransa, İtalya gibi Batı devletleriyle Tuna devletleri girdi. Rusya bu komsiyona ithal edilmemişti. Gerçi 1856 yılında kurulan Avrupa Tuna Komisyonu da faaliyetine devam ediyordu. Fakat bu komisyonda yalnız İngiltere, Fransa, İtalya ve Romanya kalmışlardı.

1933 yılında Hitler iktidar makamına geçtikten ve Almanya tekrar Doğuya doğru yayılma siyasetini gütmiye başladıktan sonra, Tunanın durumu yeniden değişti. Hitler, Doğu Avrupa ve Yakın Doğu ile kuracağı iktisadi münasebetlerde Tunanın rolünü iyice takdir ettiği için, bu nehri, yapacağı bir kanalla, Rhin nehriyle birleştirmeyi bile düşündü. Fakat stratejik bâzı mülâhazalarla bu düşüncesinden vazgeçti. Bunun yerine Tuna ile Oder nehrini birleştirmek imkânlarını aradı. Bu hususta bâzı projeler bile hazırlattı. İkinci Dünya Savaşı Hitler'in bu arzusunun gerçekleşmesine engel oldu.

1925 yılı istatistiklerine göre Tuna devletlerinin ticaret filosu şöyle ayrılmakta idi:

	Romorkör (Bin beygir kudreti)	Mavna (Bin ton)
Yugoslavya	34	476
Romanya	26	450
Avusturya	25	266
Almanya	25	216
Macaristan	18	169
Çekoslovakya	6	83
Bulgaristan	1,5	14

Tabii bu rakamlar Hitler'in iktidara geçişinden sonra bir hayli değişti.

Yukarıda da söylediğimiz gibi, Tuna nehrinin en büyük felâketi, birçok hissedarlar elinde kalan bir konağa benzemesindedir. Her hissedar sadece konağın kirasından faydalanmıya bakmaktadır, fakat gittikçe harabolan binanın onarılması hususunda beş kuruş bile harcamamıya çalışmaktadır. Tuna nehri de aynen bu haldedir.

Tuna devletleri, kısmen malî durumları elverişli olmadığı için Tuna nehrini ihmal etmişler, kısmen de bu işin başkaları tarafından yapılmasını beklemişlerdir. Büyük devletler ise, hususi maksatlarla bu işi ihmal etmişlerdir. Netice olarak Tuna nehri, gittikçe seyrüsefer kabiliyetini kaybetmiştir.

Konferans ve neticesi: İşte bu defa Belgrad'da toplanan Tuna Konferansı, Tunanın, hem idari, hem iktisadi, hem de teknik işlerini bir yoluna koymak vazifesiyle mükellefti. Bilindiği üzere, konferans mesaisini bitirmiş, hattâ kırk küsur maddeden ibaret Tuna Nizamnamesini bile kabul etmiştir. Fakat verilen kararlar ittifakla değil de, ekseriyetle verilmiştir. Verilen kararlara muhalefet eden temsilciler; Birleşik Amerika, Büyük Britanya ve Fransa delegeleridir. Görüşmelerde anlaşmazlığı doğuran başlıca noktalar, Tunanın idaresiyle ilişiği olan meselelerdir. Konferansa iştirak eden Sovyetler Birliği temsilcisi ile, öteki Tuna devletleri temsilcileri, Tunanın herkese, her milletin gemisine açık bir su yolu olduğunu teslim etmekle beraber, Tuna nehrinin ancak Tuna ile en yakın alâkalı bulunan Tuna devletleri tarafından idare edilmesi gerektiği noktası üzerinde durdular. İngiltere, Fransa ve Amerika temsilcileri ise, kendilerinin bir Tuna devleti olmamasına rağmen, Tuna devletlerinden fazla bu nehir üzerinde iktisadi menfaatleri olduğunu ileri sürerek ve tarihî müktesep haklarından da bahsederek Tunanın idaresi işine kendilerinin de iştirak etmesi gerektiği noktası üzerinde ısrar ettiler. Rus temsilcisi, Rusyanın Süveyş kanaliyle Panama kanalının idaresine iştirak ettirilmesi takdirinde, karşı taraf teklifinin kabulüne imkân olabileceğini ileri sürdü. Hulâsa, konferans, üç muhalif reye karşı yedi reyle Rus projesini kabul etti. Ayrıca, kendileriyle barış antlaşmaları imzalandıktan sonra başlıca Tuna devletleri olan Almanya ile Avusturyanın da Tunanın idaresine iştirak ettirileceğini belirtti. İngiltere, Fransa ve Amerika, kendi görüşlerini ileride de müdafaa edeceklerini belirterek konferanstan ayrıldılar.

Tuna devletlerinden en büyüğü olan Almanyanın konferansa iştirak etmemiş veya edememiş olması, bu konferansın en sakat, en eksik cihetlerinden biridir. Yarın ne şekilde olursa olsun bir Almanya kurulduktan sonra, yeni bir Tuna konferansının toplanarak, meseleyi yeniden ele alacağı tabii görülmektedir.

(Hasan Âli Ediz)

TÜRKİYENİN BAŞLICA MADEN SULARI — Memleketimizde maden suları, kaplıca, içme ve çamur olarak en az beş yüz şifalı kaynak vardır. Fakat bunların gerçek değeri, tıbbi hassaları tamamiyle meydana konmamıştır. Eldeki analizlerin çoğu mükemmel değildir. Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü maden suyu, kaplıca, içme ve çamurların tetkiki için beş yıllık bir plânın tatbikına başlamıştır. 1946 da başlıyan çalışma 1950 yılında bitecektir. Enstitü lâboratuvarı 1946 da 70, 1947 de 228 şifalı kaynak ve çamur tetkik etmiştir. Esaslı surette incelenen bu 298 kaynak arasında en önemli maden suları, bendimizin mevzuunu teşkil etmektedir (Bu tetkikler neticelerini bildiren kitabın birinci fasikülü 1947 de basılmış ve yayımlanmıştır.).

Önemli maden suları: Maden suyu deyince Afyonkarahisar, Kisarna, Çitli, Sarıkız gibi içinde bir gramdan fazla serbes karbondioksit gazı bulunan ekşi sular anlaşılır. Bu sular, mide, barsak ve umumiyetle hazım borusu bozukluklarına, karaciğer ve böbrek rahatsızlıklarına karşı iyi gelir. Türkiyenin başlıca önemli maden suları şunlardır:

Afyonkarahisar maden suyu: Afyon'un 22 kilometre kuzeyinde etrafı dağlarla çevrili bir vâdide meyilli bir sırtın eteklerinde çıkan Karahisar maden suyu, Kızılay Derneği tarafından meydana getirilen modern sıhhi tesisler sayesinde şişelerle yurdun birçok yerlerine sevkedilmektedir. Türkiye'de en geniş satış yapan maden suyu budur. Bu suyun pek eski zamanlardanberi kullanıldığı, kaynak yerlerinde meydana çıkarılan eski tesislerden anlaşılmaktadır. Karahisar maden suyunun litresinde 2,5 gram kadar erimiş madde vardır. Ayrıca serbes karbondioksit gazı zengin olan bu su, kimyevi yapısına göre sodyum ve hidrokarbonat iyonlarınca zengindir. Terkibinde bir miktar lityumun bulunuşu, klorür ve sülfat maddelerinin dikkati çeker derecede azlığı, onun hazımsızlık, mide ve barsak bozuklukları, midede ekşilik fazlalığı, böbrek ve idrar yolu hastalıklarına karşı en mükemmel bir su olduğunu göstermektedir. Evsafını kaybetmeden uzun müddet şişelerde saklanabilmesi de Karahisar maden suyuna ayrı bir ticari önem vermektedir.

Kisarna maden suyu: Karadeniz sahillerinin rakîpsiz suyu olan Kisarna maden suyu, Trabzon'un 8 kilometre güneyinde Kisarna köyü yakınında kaynamaktadır. Litresinde 3 gram kadar türlü erimiş maddeler bulunan Kisarna maden suyunda ayrıca bir gram kadar serbes karbondioksit gazı vardır. Bu suyun galip iyonları sodyum ve hidrokarbonattır. Çulha ailesi tarafından işletilen su, memleketin daha ziyade Trabzon, Samsun, İstanbul ve İzmir gibi sahil şehirleri piyasalarında satılmaktadır. Bu su da Afyonkarahisar maden suyu gibi hazımsızlık, mide ve barsak bozuklukları, böbrek ve idrar yolu hastalıklarına karşı mükemmel bir şifa vasıtası ve aynı zamanda güzel bir sofra suyudur.

Çitli maden suyu: (Bakınız: Bursa ili kaplıcaları ve maden suları; Aylık Ansiklopedi, sayfa 1461).

Sarıkız maden suyu: Manisa iline bağlı Alaşehir kasabasının güney kenarında olan bu maden suyu bir zamanlar pek ünlü sularımızdandı. Şimdi yalnız Alaşehir'de içilmekte ve bu kasaba istasyonundan geçen tren yolcularına satılmaktadır. Sarıkız maden suyu Türkiyenin en hafif maden sularındandır. Litresinde erimiş maddeler bir gramdan aşağıdadır. Serbes karbondioksit gazı litrede bir gram kadar olan Sarıkız maden suyunu yeni baştan işletme teşebbüsleri yapılmaktadır. Kaynağında yapılacak ıslahatla suyun miktarı çoğaltılabilir.

Uludağ maden suyu: (Bakınız: Bursa ili kaplıcaları ve maden suları; Aylık Ansiklopedi, sayfa 1461).

Kayırlı maden suyu: Aydın - Muğla şosesinin 72 nci kilometresinde ve yolun kenarındaki dere içinde kaynayan bu su Türkiyenin pek önemli maden sularından biridir. Bu suda yüksek bir radyoaktivite vardır. Hidrokarbonat ve sodyum iyonlarınca zengin olan Kayırlı maden suyunun litresinde bir gram erimiş madde ve 1,5 gram serbes karbondioksit gazı vardır. Bu maden suyundan ancak yoldan gelip geçenler faydalanmaktadır.

Memleketin diğer önemli maden suları: Yukarıda yerleri ve özellikleri yazılmış olan maden sularından başka yurdumuzun birçok yerlerinde aynı vasıfta başka sulara da raslanmaktadır. Bunların hepsi çıktıkları yerde başıboş akar ve bunlardan ancak gelip geçenler ve pek yakın yerlerin halkı faydalanır. Memleketin çeşitli bölgelerine yayılışlarına göre, bu suların isimleri aşağıda verilmiştir: a) *Batı Anadolu maden suları:* Susurluk Acıca suyu, Bursa İnegöl'ü Terce maden suyu, Adapazarı maden suyu, Geyve acı suyu. b) *Orta Anadolu maden suları:* Kızılcahamam Vişi ve Acıhamam suları, Nallıhan maden suyu, Çankırı Buğuviran maden suyu, Şeyhler maden suyu, Denizli çevresinde Pamukkale, Karahayit, Yenice maden suları, Buldan soğuk maden suyu, Eskişehir Yarıkça suyu, Mihaliççıkta Dümrek maden suyu, Isparta'nın Tuta maden suyu, Konya Ilgın maden suyu, Kütahya Hamam boğazı ekşi suyu, Aksaray maden suları, Sıvas Gazoz suyu. c) *Kuzey Anadolu maden suları:* Giresun acı suyu, Gümüşane Kop, Libona, Helva maden suları, Bayburt maden suyu, Ordu Şihman maden suyu, Rize Dokuzlu maden suyu, Trabzon Kırgız maden suyu, Sürmene Hamurgan maden suyu, Zonguldak Arıelma maden suyu. d) *Güney Anadolu maden suları:* Kozan Kodes maden suyu. e) *Doğu Anadolu maden suları:* Doğu Beyazıt ekşi suyu (bu bölgede çeşitli maden suları vardır), Diyadin karbonatlı suyu, Bitlis gazlı suyu, Erzincan'ın Horhor suyu, Çakırman, Pahnik maden suları, Erzurum'un ekşi suları, İspir maden suyu, Kars Göle, Mermer, Karaurgan ve Ekşisu maden suları.

Yukarıda bölgelere göre adları sıralanan sulardan başka haber verilmemiş, kitaplara ve istatistiklere geçmemiş daha başka maden sularımızın bulunduğuna şüphe yoktur. Esasen biz malûm olanlar arasında daha çok kendi çevrelerinde pek fazla rağbet görenlerin isimlerini yazdık. Memleketimizin maden suyu bakımından gerçek durumu M. T. A. Enstitüsü tarafından yapılan araştırmaların sonu alındıktan sonra kesin şekilde belli olacaktır. Bunun için daha birkaç yıl sabretmek lâzımdır.

(Prof. Dr. Kerim Ömer Çağlar)

AZZAM PAŞA, ABDURRAHMAN — (1893). Arap âleminin mahreki mesabesinde olan Arap Birliğinin genel sekreteri olan Azzam Paşa, bu âlemin en zeki ve üstat siyaset adamlarından biridir. Arap memleketleri arasındaki türlü ihtilâfları ve entrikaları, muvakkat bir zaman için dahi olsa, bertaraf etmiye ve Arapları aynı gaye etrafında toplamıya bu şahsiyet muvaffak olmuştur denebilir.

Abdurrahman Azzam Paşa 1893 te Kahirede doğmuştur, yani 55 yaşında bulunmaktadır. Kendisi eski bir bedevî Arap ailesine mensuptur.

Azzam Paşa

Genç Ali Abdurrahman daima okumaya karşı büyük bir heves duymuş ve ilk fırsatta Kahire civarındaki Şebeyk nahiyesinden gelerek liseye, daha sonra da tıp fakültesine girmiştir.

Azzam Paşa talebelik çağlarında müfrit bir milliyetçi ve İngiliz düşmanı olarak tanınmıştı. Buna rağmen Londraya giderek tıp tahsiline orada devam etti. Gerek Mısırda ve gerekse Londrada İngiliz polisi kendisini sıkı bir takip altında bulunduruyordu.

1914 te Kahireye dönünce resmen ikamete memur edildi, fakat bunu dinlemiyerek çöle kaçtı.

Osmanlılar cihad ilân edince, Azzam bu cihada icabet eden Sünusilere katıldı ve İngilizlerle harbe tutuştu. Sünusiler mağlûbolunca 1917 ağustosunda bir Alman denizaltısı ile İstanbula geldi, Enver Paşa ile General Liman von Sanders'ten talimat aldı ve Libya'ya döndü. Vazifesi oradaki Arapları kışkırtmaktı. Bunda muvaffak oldu ve 1919 da Arap şeflerini toplıyarak Bingazi'de bir cumhuriyet ilân etti. Bir müddet sonra 1.500 atlı ile Trablus'a girdi. Fakat çok geçmeden İtalya mühim kuvvetler gönderdi. Nihayet 1923 te İtalyanlar mukavemeti kırdılar ve Trablus'ta esaslı surette yerleştiler.

Azzam Paşa politikaya olan aşkı yüzünden hekimliği bir tarafa bıraktı, 1924 te Veft partisinden mebus seçildi. 1936 da diplomasiye geçen Azzam Paşa, Mısırı sırasiyle Irak, İran, Afganistan, Türkiye; Bulgaristan ve Suudi Arabistanda temsil etti. Bu sırada Arap Birliğini meydana getirmek ideali de zihin ve ruhunda gelişiyordu.

Azzam Paşa 1939 dan 1945 e kadar muhtelif Mısır kabinelerinde vakıflar, sosyal yardım, ve hariciye nezaretlerini deruhte etti.

22 mart 1945 te Kahire'de Zaferhane sarayında Arap Birliği paktının imza edilmesi üzerine bu idealin bânisi Azzam Paşa, birliğin genel sekreterliğine getirildi.

Azzam Paşa hâlen bu vazifede Filistin meselesinin Arap memleketleri lehine halledilmesine uğraşmakta ve bir yandan da Arap memleketleri arasındaki âhengin bozulmamasına gayret etmektedir.

Kendisi büyük bir Türk dostu olarak tanınmıştır.

(Sakıp Aydınoğlu)

BERLİN MESELESİ — Harb biteli beri bir türlü sükûnet yüzü görmiyen siyasi sahnedeki bir sürü ihtilâflar ve meseleler arasına son birkaç aydanberi bir yenisi katılmış bulunuyor. Hemen hemen her gün gazetelerin birinci sayfalarında büyük puntolarla göze çarpan "Berlin Meselesi" hakikatte dünyayı sulha bağlı tutan pamuk ipliği durumundadır. Birçok siyaset ve yazı adamları İkinci Dünya Savaşı nasıl bir Danzig bahanesi ile ortaya çıktı ise, Üçüncü Dünya Savaşının da Berlin yüzünden patlamasının muhtemel olduğunu iddia etmektedirler..

Tahran, Yalta ve Potsdam konferansları kararlarına göre Berlin dört işgal bölgesine ayrılmış, bunlar dört askerî validen müteşekkil bir komandatura idaresine verilmişti. Berlin, Rus umumi işgal sahası içindedir. Yukarıda Berlin işgal bölgeleri ve bâzı izahat görülmektedir.

Burada Berlin (Bakınız: Berlin; Aylık Ansiklopedi, sayfa 387) meselesini teşkil eden vâkıaları objektif olarak ortaya koyalım.

Meselenin tarihi Amerikalıların ve İngilizlerin, başta müteveffa Roosevelt olduğu halde Sovyet Rusya ile samimi bir an-

Berlin'de Sovyet komutanı Mareşal Sokolovski

Berlinde Amerikan komutanı General Clay

laşmaya varıp ilelebet samimi bir dostluk idame ettirilebileceğine inandıkları "sâfiyet devri" ne kadar dayanır.

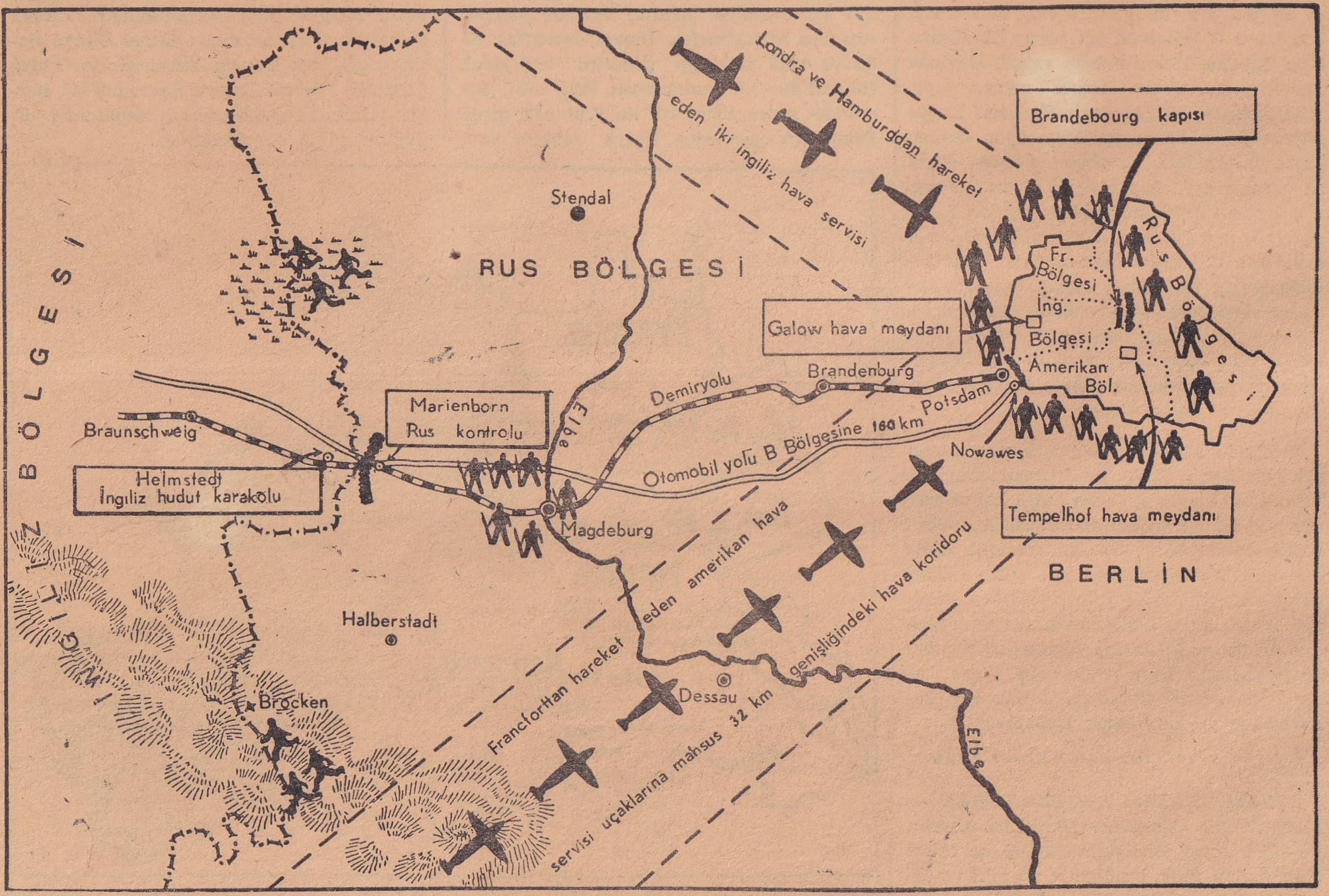
Büyük Devletler bu devirde yapılan Tahran, Yalta ve nihayet Potsdam konferanslarında bilhassa şu iki hususta anlaşmaya varmışlardı: 1) Almanyada 4 işgal bölgesi ve bunları idare etmek için de bir Müttefik Kontrol Komisyonu ihdas etmek, 2) Berlinde de aynı şekilde 4 bölge ayırıp bunları da 4 devletin askerî valilerinden müteşekkil bir komandatura idaresine vermek.

Bu proje kâğıt üzerinde kalmak ve Rusların samimiyetlerine inanmak gafletinde bulunmak şartiyle ideal di, fakat hakikatte hiç de ideal bir şekilde tatbik edilemedi. Gerek Almanyada, gerekse Berlin'de müşterek 4 devlet idaresi başlıyalıberi ihtilâfsız, patırdısız gün geçmedi. Ruslar her yerde gösterdikleri oyunbozarlıklarla bu idarenin iyi bir şekilde işlemesine mâni oldular. Çok geçmeden Tahranda, Potsdam'da kararlaştırılan şeylerin bir hayal olduğu; ne Müttefik Kontrol Komisyonunun, ne de komandatura'nın müspet bir şekilde işliyemiyeceği anlaşıldı. Ruslar işi gittikçe azıtarak hakiki niyetlerini belli ettiler; Kremlin Müttefiklerin Berlinden çıkmasını istiyordu. Böylelikle Sovyet Rusya Almanyanın kalbinde tek başına hâkim vaziyete girecek ve Batı devletlerinin bir an evvel kurmak istedikleri Batı Almanya Federasyonunun gerçekleşmesine mâni olacak ve Alman milletini komünizme zebun edebilecekti.

Tahran, Yalta ve Potsdam konferansları kararlariyle Almanya dört işgal bölgesine ayrılıp bunları idare için bir Müttefik Kontrol Komisyonu yapılmıştı. Yukarıda Sovyetlere ayrılan kısımla son günlerde teşkili bahis mevzuu edilen Batı Almanyası görülmektedir. Bu Batı Almanyasında sanayi ve ticaret çok ileridir ve kırk beş milyon nüfus yaşamaktadır.

Buna mukabil İngilterenin, Fransanın ve

Ruslar Berlin'de daima pürüz çıkardılar. Ruslar Berlin'in Batı ile olan bütün münakale yollarının idaresine sahibolmuşlardı Yazıda okunacağı veçhile nihayet Berlin'de bir abluka ilân ettiler. Bunun üzerine Müttefikler hava nakliyatiyle Berlinlileri beslemiye başladılar. Yukarıda Berlin'deki hava meydanlariyle burada İngiliz ve Amerikalılar tarafından kullanılan hava koridorları görülmektedir.

bilhassa Amerikanın Berlinde kalmakta büyük menfaatleri vardır.

Berlin, Batının elinde-

Berlin'deki komutanlar, soldan: Amerikan generali Clay, İngiliz generali Robertson ve Fransız generali Koenig.

ki en mühim kale durumundadır; bu kalenin dayanması hür Avrupa milletlerinin mâneviyatlarını arttıracaktır. Berlini terketmek demek, neticede Almanyayı terketmek demek ola-

Hava yoliyle Berlin'e getirilen gıda maddeleri uçaklardan boşaltılıyor.

caktır. Berlinden çıkmak, Amerikanın Avrupadaki prestijini bir hamlede sıfıra indirecektir.

Berlindeki gergin vaziyet devam eder, Rusların kuklaları olan yerli komünistlerin tahrikleri ve Rus askerlerinin tecavüzleri devam edip dururken, Müttefikler, yani 3 Batı devleti (Fransa, İngiltere ve Amerika); Sovyet makamlarının iktisadi ve mali hususlardaki oyunbozanlıklarına mukabele olmak üzere piyasaya yeni bir Alman parası çıkardılar. Bu yeni mark, iyi tesirlerini Alman piyasasında derhal gösterdi. Sovyetler bu harekete hemen mukabele ederek piyasaya mukabil bir mark çıkardılar. Bu, bilhassa Berlinde Alman halkını çok güç mevkie soktu, zira Batı bölgelerinden birinde çalışıp Sovyet bölgesinde oturan Alman işçisi Batı markını Doğu bölgesinde geçiremez oldu.

Bu yetmiyormuş gibi haziran sonlarında Ruslar, kötü niyetlerini bütün açıklığı ile ortaya koyan bir harekette bulundular; 12 eylûl 1945 te yapılan bir anlaşmaya göre Ruslar Berlinin Batı ile olan bütün münakale yollarının idaresine sahibolmuşlardı. Sovyet makamları buna güvenerek

Berlin'de İngiliz ve Sovyet mıntakaları arasında Brandeburg Kapısı

Berlin ablukasını ilân ettiler.

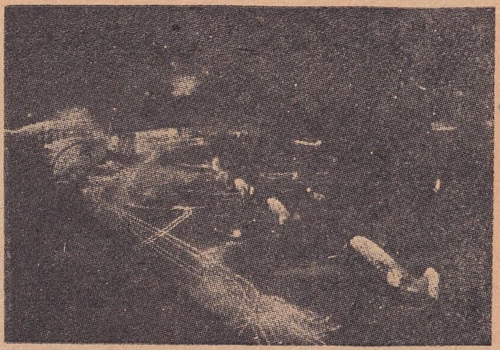
İşte bu, Berlin meselesini, sulhü bağlıyan pamuk ipliği haline getirdi.

Ruslar harb mı istiyorlardı, yoksa blöfle Batılıları Berlinden sürüp çıkarmak mı istiyorlardı? Bu sırada Molotov'un Varşova'dan yaptığı teklif pek manidardı. Molotov, 3 Batı devletine Berlini tahliye etmelerini ve "demokratik" bir Alman hükümetinin kurulmasını teklif ediyordu.

Berlin'den batıya giden son tren.

Batı devletleri ne bu teklife yanaştılar, ne de blöfe kandılar. Ne de; bu bir tahrik idiyse, buna kapılıp silâh patlattılar.. Amerikanın ve İngilterenin ablukaya cevap-

Gece Tempelhof meydanı

ları, derhal "Vittles (gıda) Harekâtı" diye adlandırılıveren plândı..

Batı devletleri Rusların akla sığmaz bir gaddarlıkla aç bırakmak istedikleri 2.500.000 Alman'ı derhal kurdukları bir hava nakliyat şebekesi ile beslemiye başladılar. Her gün, durup dinlenmiyen hava ring seferleri, Berlin'in Tempelhoff ve Gatov

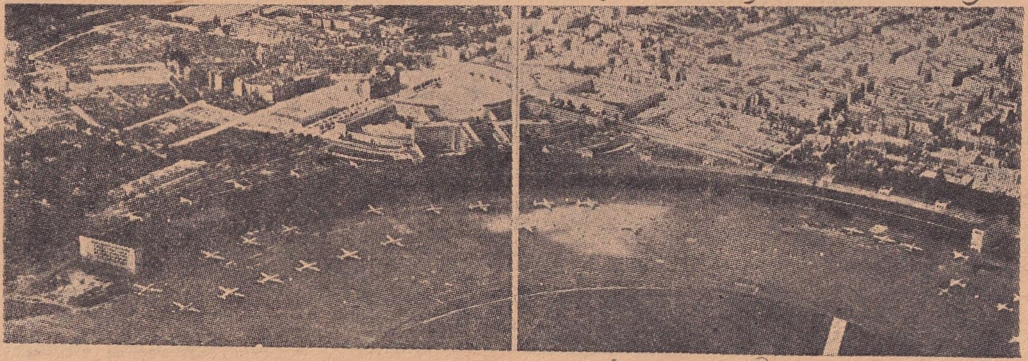

Ruslar kendi mıntakaları hudutlarında demiryollarını böylece kapamışlardı.

hava alanlarına Berlin'in vasati 6.000 tonluk günlük gıda ve yakıt ihtiyacını taşımıya başladı.

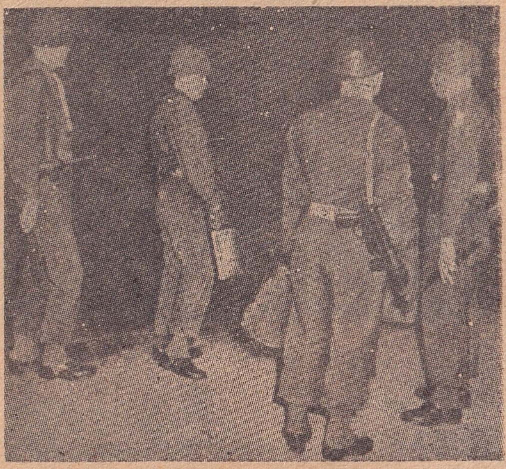
Berlin ablukasının hakiki mahiyeti bütün Almanyanın, daha doğrusu bütün Avrupanın ablukası idi, fakat bu sinir harbinin ilk raundunda Ruslar büyük bir hezimete uğradılar.

Berlin meselesinin bir iki müteferrik safhası daha vardır. Ruslar ablukayı devam ettirirken diğer taraftan da Batılıların başarmak istedikleri kalkınma hamlelerini baltalamıya çalıştılar. Berlindeki, ekseriyeti komünist olmıyan şehir meclisinin içtimalarına komünist ajanlar vasıtasiyle mâni olmıya başladılar. Bir aralık komünistler şehir meclisi içtimaını basarak toplantıya mâni oldular ve Rus askerleriyle polislerinden yardım gördüler. Bundan başka Batı Almanya Federasyonunun anayasasını hazırlıyacak olan kurucu meclise

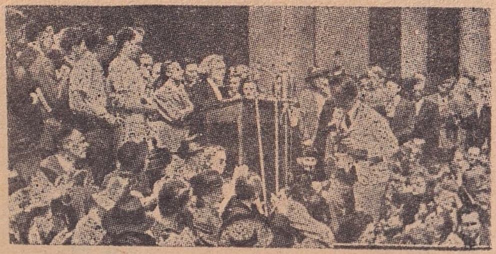
Tempelhof hava meydanı

nüfuz eden komünistler bu hayırlı hareketi baltalamıya çalıştılar, fakat muvaffak olamadılar.

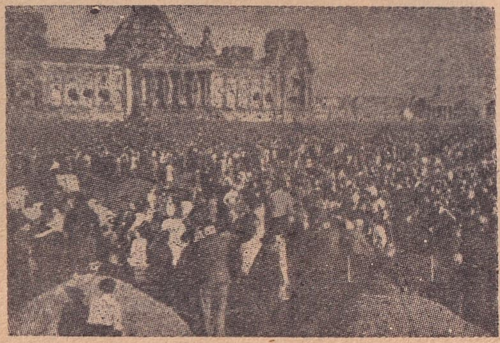
Berlin'deki kendi bölgelerine gitmek üzere trene binen Amerikan polisleri trenden indiriliyor.

Batı devletleri Berlin meselesinin üçüncü bir dünya savaşına sebebolmaması için ellerinden geleni yapmıya karar vermişler-

İngiliz bölgesinde Rus hareketlerini protesto eden halk.

di. Bir taraftan Rus isteklerine boyun eğmemek ve "Berlini aslâ terketmemek" azmi devam ederken, Fransa, İngiltere ve

Reischtag önünde protesto toplantıları

Amerika Kremlin nezdinde teşebbüse geçtiler. Amerikanın ve Fransanın Moskova büyük elçileri Bedell Smith ve Yves Cha-

Almanyada Ruslara karşı toplantılar devam etmektedir

taigneau, Bevin'in hususi mümessili Frank Roberts ile birlikte Moskovada Stalin'le ve Molotov'la görüşmelere başladılar.

Stalin ilk görüşmede Batı temsilcilerine şu tekliflerde bulundu: 1) Batı markı tedavülden kaldırılıp Berlinde dört devlet kontrolü altındaki Doğu markı kullanılacak. 2) Kommandatura tekrar faaliyete geçecek, 3) Kommandatura nakliyat işlerini düzene sokarsa abluka kaldırılacak.

Bu teklifler müsaitti, ancak teklif metninde "pürüzlü" noktalar mevcuttu. Bunları bertaraf etmek lâzımdı, fakat bir taraftan Rusların terkettikleri Müttefik Kontrol Komisyonunun tekrar birleşip çalışması ve Moskovadaki toplantıdan istenilen teferruat projelerinin hazırlanması, diğer taraftan Moskova görüşmeleri uzadı.. Üç Batı devleti temsilcileri aralarında toplantılar yaptılar, Stalin'i bir defa ve Molotov'u ise birkaç kere daha gördüler. Bu sırada askerî valiler toplantısı çıkmaza girdi.

Bu yazı yazıldığı sırada Berlin çıkmazı henüz açılmamış ve bilâkis kapanmış gibi gözüküyordu. Sabırları tükenen Batı temsilcileri, aynı derecede sabırları tükenmiş olan hükümetlerinden gelecek müşterek talimatı Kremline verip Berlin meselesine başka bir hal çaresi aramak taraftarı gibi gözüküyorlardı. Nihayet Berlin meselesi, üç Batılı devlet tarafından Güvenlik Konseyine verildi. Mesele, halen Güvenlik Konseyi gündeminde bulunmakta ve konsey ihtilâfa bir çözüm çaresi bulmıya çalışmaktadır.

(Altemur Kılıç)

DİN ÖĞRETİMİ ETRAFINDA — 10 şubat 1948 tarihli C. H. P. Meclis Grupunda, başbakan tarafından vâki olan teklif üzerine ilkokullarda tahsil gören çocuklara ihtiyarî din dersleri verilmesi ve ayrıca imam ve hatip gibi din adamları yetiştirmek için meslek okulları açılması konularını inceleyip prensip kararlarına bağlamak için grupça bir komisyon seçilmişti. Komisyon vardığı kararları 19 şubat 1948 tarihli bir raporla grupa bildirdi. İktidar partisinin meclis grupunca kabul ve esasları ilân edilen bu raporun müzakeresi sırasında meselenin yeni bir kanun tedvinine ihtiyaç göstermediği kanaatine de varıldı. Hükümetin elinde bir direktif mahiyetinde bulunmakta olan raporun taşıdığı hükümler bu sırada yeni ders yılının başlamasiyle yürürlüğe girecektir. Bu vesile ile «Aylık Ansiklopedi», din öğretimi hakkında lâik bir devlete düşen vazifeleri ve bu hususta yerleşmiş nazariyelere dair ileri sürülmüş fikirleri, rapor hakkındaki mütalâalarla beraber, okuyucularına hulâsa olarak bildirmekte fayda görmüştür.

İnceliği nispetinde karışık olan bu mevzuun aydınlığını mümkün olduğu kadar muhafaza için yazımızda Meclis Grupu Komisyonunun tasnifini takibetmeyi muvafık bulmaktayız. Rapor dinî öğretim konusunu şu üç zaviye içinde incelemiştir: 1 - Çocuklara din bilgisi verilmesi; 2 - Müslüman vatandaşların imamlık ve hatiplik gibi dinî hizmetleri ifa edecek elemanlar yetiştirilmesi; 3 - İmam ve hatip okullarından başka yüksek din bilginleri ve mütefekkirleri yetiştirmek üzere üniversitede bir İslâm ilâhiyat fakültesi kurulması.

1) Çocuklara din bilgisi verilmesi: Bu nokta üzerinde rapor diyor ki: "Muasır milletlerde dahi olduğu gibi, ilkokul öğrencilerine ihtiyarî olarak din dersi verilmesinin lâikliğe münafi olmadığı neticesine varıldı." Bu söz malûmu çok ilâm eden bir hakikattir. Lâiklik bu hususta tam bir serbestîyi tazammun eder. Bu serbestî anayasamızın 80 inci maddesiyle teyidolunmuştur. Bu hakikati etraflı bir surette kavramak için bir büyük hukukçunun dediği gibi kabul etmek lâzımdır ki, bugünkü âmme vicdanı doğru veya yanlış, acınsın veya memnuniyet duyulsun, lâik devlet esasına varmıştır. Lâik devlet en kısa ve en toplu bir surette şöyle tarif olunabilir:

"Din hususunda tamamen bitaraf bir teşekkül olup reis ve memurları istedikleri dini taşımakla beraber, devlet haysiyetiyle hiçbir din taşımayan ve hiçbir din âyini yapmıyan ve yaptırmıyan bir heyettir."

Bu, ana prensip olmakla beraber, devleti eğer din hususunda görülecek vazifeleri varsa, onları görmekten meneden bir prensip de değildir. Zaten bu prensipi ortaya atan ve müdafaa eden mütefekkirlerin hemen hepsi hem ferdî ve hem de daha ziyade içtimai bir hâdise olan din karşısında devletin lâkayıt kalamıyacağını söylemişlerdir. Filhakika bir memlekette gerek o memleket halkının çoğunun, gerek küçük bir kısmının kabul ettiği dinin icaplarını takdir etmemesi bir devlet için kaabil olamıyacağı gibi, bunun mânevi tesirlerini de düşünmemek büyük bir gaflet olur. Dinin mevcudiyetini tanımamak içtimaiyatçı için büyük bir yanlışlık, devlet adamı için de affedilmez bir hatadır. Yukarıda işaret ettiğimiz mütefekkirlerden Jules Simon: "Hocalar talebeye Allaha ve vatana karşı olan vazifelerini öğretmelidirler" iddiasını hiçbir zaman terketmediği gibi, meşhur filozof Edgar Quinet'nin de şu sözü kitaplara geçmiştir: "Allah fikrini kaybeden bir millet bütün idealini kaybetmiştir. Böyle bir millet yürüyüşünü ve veçhesini nasıl tâyin eder, bilinemez." Hakikat tamamen böyle olmakla beraber bâzı adamlar ve bâzı hükümetler lâikliğin prensipini de bütün dinlere karşı rakîp bir iman gibi ortaya atmışlar, yani "lâiklik diğer dinleri ortadan kaldıracaktır" iddiasında bulunmuşlardır. Böyle bir şey yoktur ve olamaz. İnsanın kafasından tefekkür kabiliyeti alınamadığı gibi, vicdanından da iman arzusu veyahut imansızlık meyli çıkarılamaz. Birçok devletler gibi Türkiye Cumhuriyetinin de böyle bir hataya düştüğünü ileri sürmekten ziyade bu hususta şimdiye kadar gösterilen menfi sıkılığı genç inkılâbın her türlü taassup dalgasından korunması gibi bir endişeden doğmuş olarak kabul etmek daha doğru olur. Bugün hükümet, şimdiye kadar belki de lüzumsuz yere, ihmal edilmiş olan din öğretimi işine başlamak üzere dayandığı Parti Grupundan sorduğu ve aldığı mütalâayı tatbik yolundadır. Bu-

rada dikkat edilecek bütün mesele lâiklik, yani din hususundaki bitaraflık prensipi ile gene din hususunda devlete düşen birçok vazifeler arasında yer alması lâzım gelen din öğretimi işini birbiriyle çatışmıyacak surette âhenkleştirmektir.

Bu âhenkleştirmeyi sağlamak için bahis mevzuu ettiğimiz rapor dört tedbir üzerinde durmuştur ki, bunları sırasiyle gösterirken kendi düşünce ve kanaatlerimizi de bildireceğiz: A — Ç o c u k v e l i l e r i n i n a r z u s u l â h i k o l m a k ş a r t i y l e i l k o k u l l a r ı n s o n i k i s ı n ı f ı n d a, o k u l i ç i n d e v e d e r s z a m a n l a r ı d ı ş ı n d a d i n d e r s i v e r i l m e s i.

Bugün «asri devlet» adı verilen kurulda hâkim olan başka birçok prensipler arasında diğer bir ana prensip de ilk tahsilin mecburi olmasıdır. Bu mecburiyet ne geniş mânasiyle hürriyete, ne de tedris hürriyetine aykırıdır. Bir devlet kendi vatandaşlarının, hayatta sağlam vatandaşlar olabilmeleri için, en az bâzı bilgiler edinmesini ister ve bu bilgileri zorla verir. Hiçbir yerde artık itiraza dahi uğramıyan bu ana kaide bizde de hükmünü sürmektedir. Devlet vatandaşlara bu bilgileri vermek için kendisi mektep açıp da, ana ve babaları çocuklarını buraya göndermek zorunda bırakınca burada okutturacağı derslerde tam bir bitaraflığı muhafazaya mecburdur. İşte lâiklik ve lâikliğin emrettiği usul budur. Çünkü bu mektepler - herhangi dinde olurlarsa olsunlar - bütün ebeveynin, hattâ dinsiz olan ebeveynin dahi çocuklarına açıktır. Ebeveyn, haiz oldukları velâyet hakkı hasebiyle, çocuklarına din hususunda istedikleri gibi telkinde bulunup bulunmamakta serbestirler. Çocuklarını devlet mektebine göndermek zorunda bırakılınca orada bunlara kendi telâkkileri hilâfında din dersi verilmesine aslâ ve aslâ cevaz yoktur. Yani böyle bir mektebin din bakımından tamamen bitaraf olması lâzımdır. Burada mâneviyata taallûk etmek üzere yapılacak öğretim çocuk babalarının din hislerine aslâ dokunmadan verilecek ahlâk dersleriyle yapılacaktır. Filhakika hem ferdî, hem içtimai öyle birtakım ahlâk prensipleri vardır ki, onlara - itikadı ne olursa olsun - her fert riayete mecburdur. En belli başlıları başkasının hayatına, ırzına ve malına taallûk eden bu prensiplere riayet edilmeden topluluk hayatı mümkün değildir. İşte ilk mekteplerde hocaların öğreteceği prensipler bunlardır ki ne çocukların hissine, ne de ebeveynin itikadına dokunur. Din için ders olamıyacağı gibi, din aleyhinde de ders ve hattâ fikir beyanı olamaz. Hulâsa ilk tahsili mecburi tutan bir devlet kendi mekteplerine dinî mahiyet veremez. Çünkü buraya din ve mezhep farkı gözetmeden bütün çocuklar ve hattâ dinsiz ana ve baba çocukları da gelecektir. Eğer bir taraftan mektebin bu bitaraflığı hakiki ise ve diğer taraftan da ana ve babalar da çocuklarına istedikleri dini serbeşçe öğretebiliyorlarsa tedris hürriyeti - ki bu da bir devlette en esaslı prensiplerden biridir - tamamiyle mahfuz tutulmuş demektir.

Pek doğru olan bu prensip birçok yerlerde münakaşaları mucibolmuştur ve hâlâ da olmaktadır. Fransa bile bu yerlerden biridir. Buralarda ekseriyet dinine sâlik olanlar «tedris nispeti» adını verebileceğimiz "proportion scolaire" denen bir usulün tatbikını istemektedirler. İddia şudur: Medemki devlet ilk tahsili mecburi tutuyor, lâik veya dinî bütün mekteplere yardım - tabii para yardımı - etsin ve bu yardım işbu mekteplere devam eden talebenin sayısiyle mütenasip olsun. Bunların kanaatince herhangi bir dine sâlik olan bâzı fertler kendi çocuklarını göndermek istemedikleri devletin lâik mekteplerini yaşatmak için vergi vermek zorunda tutuluyorlar; bu vergi öbür mekteplere de gitsin. Nitekim Belçikada durum bugün de böyledir. Bu iddia kıymetsizdir, çünkü devletin gördüğü âmme hizmetlerine her vatandaş vergi ile yardım etmek zorundadır, hattâ bu hizmetlerden faydalanmıyanlar dahi (bir müzenin masrafını belki içine hiçbir zaman girmiyecek olan bir köylüden dahi alıyoruz). Resmî ve lâik mekteplerde tedris, yukarıda gösterdiğimiz gibi lüzumunu ve meşruiyetini hiç kimsenin inkâr edemediği bir âmme hizmetidir. Devlet din tedrisatı yapan mekteplere para yardımında bulunduğu takdirde bu mekteplerin bağlı olduğu din müesseselerine yardım ediyor demektir; din hürriyeti namına bunu yapamaz.

Dindarlar diğer bir iddiada daha bulunarak şöyle demektedirler: Çocuklarımızın okutulan şeylerle dinî itikatlarının sarsılmıyacağına dair devlet bize ne gibi teminat veriyor? Devletin seçtiği hocalar âlimdir; çok güzel; fakat bu bize kâfi değildir. Biz, çocuklarımızı istediği doktrini seçmekte serbes olan bir hocaya teslim edemeyiz ve bilgisi imaniyle birleşen bir hocaya gitmeyi tercih ederiz. Eğer sizin resmî mektepleriniz bize bu teminatı vermiyorsa müsaade edin de halktan vergi tarzında fedakârlık istemiyecek olan mektepler açılsın ve çocuklarımıza din hükümlerine göre terbiye versin. Görülüyor ki, bütün zevahire rağmen tedriste hürriyete aleyhtar olanlar dindarlardır. Bu nokta üstünde biraz daha durmakta fayda vardır: Resmî öğretimde hürriyetten ne anlaşılmak lâzımdır? Anlaşılmak lâzım olan şey şudur: Hoca resmî (diğer tâbir ile umumi) mektepte hakikat bildiği şeyi öğretecektir. Hak bir olduğu gibi, hakikat da birdir. Devlet hakkın ne ve hangi tarafta olduğunu söylemeleri için hâkimler seçtiği ve onları vazifelendirdiği gibi doğruyu söylemek için de hocaları seçer ve onları vazifelendirir. Hakikat da adalet gibi hiçbir partinin inhisarında değildir ve olamaz. Kürsü istiklâli mahkeme istiklâli gibi kuvvetli olmak lâzımdır. Bugün hocalar, hâkimler gibi, fikirlerine bakılmadan seçilirler: Hocalık için açılan müsabakaya herkes girebilir; kazanmak yalnız bilgiye bağlıdır. Böyle oluşu da pek iyidir, çünkü üniversitede her fikir temsil edilmelidir. Böyle olunca da umumi mektepler yanında da hususi mekteplere ne ihtiyaç kalır? İşte bunun içindir ki, tedris hürriyeti bilgi ve fen namına değil, din namına istenmektedir. Dindarlar, yani akıl ve muhakemeyi ve mantıkı imanın bir peyki sayanlar hocanın hiçbir itikada bağlanmamış olmasını kabul edemezler; böyle bir şeyi çok kötü görürler. Vaktiyle hemen bütün memleketlerde sivil mahkemeler yanında din mahkemeleri de vardı ve bunların vücudu da aynı düşünce ve mütalâaya dayanıyordu. "Adalet" in bir olduğu anlaşıldığı gün din mahkemeleri ortadan kalktı; çünkü kanaat getirildi ki, kanuna dayanan bir hak yanında iman ve itikada dayanan başka bir hak yoktur; adalet millî adalettir ve bundan herhangi bir din sahiplerinin endişeye düşmesine aslâ lüzum yoktur. Hak gibi ilim ve fen de birdir. Umumi ve resmî tahsil herhangi bir partinin emrinde propaganda vasıtası olamıyacağı gibi, hiç kimsenin, hiçbir dinin kötü göreceği bir tahsil de olamaz, bitaraftır. Üniversite inhisarının dayandığı sebepler de bunlardır.

Bütün bu mütalâa ve mülâhazalar sonunda devletin tedris işine müdahalesine yalnız şu üç bakımdan cevaz verilmektedir: a) Hiçbir babaya çocuklarını cehalette bırakmak hürriyeti verilemez; ilk tahsili devlet zorla yaptırır, b) Devlet ilim ve tedris müesseselerine nezaret eder; okutanların ahlâkını ve kabiliyetini araştırır, binaların temizliğine, çocukların sıhhatına itina eder, c) Eğer tahsil sonunda bir hizmete veya bir mesleğe girmek için bir rütbeye ihtiyaç varsa bu rütbeyi bitaraf bir jüri âzasının reyini alarak devlet verir.

Verdiğimiz bu tafsilâttan sonra bilâtereddüt hükmolunabilir ki, ilkokulların son iki sınıf talebesine verilecek olan din öğretiminin mektep içinde verilmesine dair iktidar partisi komisyonunun vardığı kararın grup heyetince de kabulu çok hatalı bir hareket olmuştur. Bu derslerin ihtiyarî olması devletin bu hususu etraflıca izah ettiğimiz tarafsızlığını temine kâfi değildir. Mektep içinde verilecek bir derse merak saikasiyle her öğrencinin koşacağı şüphesizdir. Bu, ifrattan tefrite gitmek olduğu gibi Türkiye Cumhuriyeti lâikliğinin samimiyeti hakkında şüphe getirecek bir hareket şeklinde dahi istismar olunabilecektir. Halbuki iktidar partisi grupunca bu neticeye varılmadan epey zaman evvel Millî Eğitim Bakanlığı bu işi lâiklik prensiplerine çok uygun bir şekilde halletmiş bulunuyordu. Filhakika işbu bakanlığın gazetelerde çıkan 2 temmuz 1947 tarihli resmî bir tebliğinde: "Medenî haklara sahip yurtdaşların 789 sayılı Maarif Teşkilâtı Kanununun dördüncü maddesi gereğince, Millî Eğitim Bakanlığından izin almak şartiyle, İslâm dininin akidelerini ve ibadetinin esaslarını öğrenmek istiyen çocuklara bunları öğretmek maksadiyle din bilgileri dershaneleri açabilecekleri" ilân olunmuştu. Grupun bu hudut içinde kalarak mekteplere hiçbir şekil ve suretle din dersi sokmak kararını kabul etmemesi lâzımdı. Bu hakikatin ergeç takdir olunacağını zannetmek lâzımdır.

Tedbirlerin (B) ve (C) kısımları üstünde birden durmakta fayda vardır: B — V e r i l e c e k d i n d e r s l e r i n i n p r o g r a m l a r ı n ı n v e o k u t u l a c a k k i t a p l a r ı n D i y a n e t İ ş l e r i t a r a f ı n d a n h a z ı r l a n ı p M i l l î E ğ i t i m B a k a n l ı ğ ı n ı n t a s v i p v e t a s-

dikından geçmesi, C — Din derslerini okutacakların ilkokul öğretmenlerinden ve icabederse matlûp vasıfları haiz kimselerden seçilmesine Millî Eğitim Bakanlığının yetkili olması. Öğretim hürriyetini iki zaviyeden mütalâa etmek lâzımdır; bunlardan biri öğretmek, diğeri de öğrenmek hakkı zaviyeleridir.

Öğretmek hakkı: Herhangi bir şahsın bildiği veyahut bildiğini zannettiği şeyi ister umumi, ister hususi surette ister para ile, ister parasız başkasına öğretmek hakkıdır.

Öğrenmek hakkı: Bu, her şahsın istediği şeyi öğrenebilmesi hakkı demek değildir. Bunda şüpheye dahi mahal yoktur. Bu haktan anlaşılan mâna acaba her şahıs öğrenmek için istediği hocayı seçebilir mi, seçemez mi meselesidir.

Devlet bu hakları hudutlayabilir mi? Öğretmek hakkını devletin hudutlayabileceği umumiyetle kabul olunmaktadır. Çünkü devletin umumi ahlâkı ve âmme nizamını korumak için, büyük bir dikkat ve itina ile ferdî hakları hudutlayabileceği artık hiçbir tarafta münakaşa edilmiyen bir hakikattir. Binaenaleyh bir mektep açmak istiyenlerden veyahut gerek umumi ve gerek hususi şekillerde ders vermek istiyecek olanlardan devlet, kendisinin tâyin edeceği bâzı şartları haiz olup olmadıklarını araştırabilir.

Öğrenmek hakkını devletin hudutlayabilmesi ise çok münakaşayi mucibolmuş bir meseledir. Öğrenmek istiyen bir şahsın istediği hocayı, yani okuyacağı şeyi en iyi bilmiş olanı seçmesi en esaslı bir hakkı olmalıdır. Buna mukabil denebilir ki: Bu, büyükler için doğrudur; fakat çocuk seçemez. Babanın, çocuk namına böyle bir hakka malikiyeti ise kuvvetle iddia olunamaz; çocuk yarın vatandaş olacaktır; iyi bir vatandaş ancak iyi bir tahsil ile yetişir ve onu iyi bir vatandaş yetiştirmek işi ile devlet çok sıkı bir surette alâkadardır. Böyle olmakla beraber, çocuklarını bakmak ve beslemek vazifesiyle mükellef olan ana ve babanın bu mükellefiyet karşısında çocuklar üzerinde haiz oldukları haklardan okutmak hakkını fazla sarsmayı muvafık görmiyenler çoktur. Bunların fikrince bir gün gelip de çocuk ile ebeveyni arasındaki hukuki bağlar ortadan kalkarsa, yani çocuğu beslemek, büyütmek, talim ve terbiye etmek vazifesi içtimai heyete verilirse işte ancak o zaman bu içtimai heyet çocuğun hocasını seçebilecektir.

Bu gibi iddialar cemiyetlerin bugünkü şekillerinde uzak bir hayalin gölgesinden ileri geçemez. Kaldı ki, resmî mekteplerin ötedenberi riayet mecburiyetinde oldukların söylediğimiz lâiklik iki şekilde tatbik olunmak lâzımdır: a) Dersi veren hocalar bakımından lâiklik; b) Program bakımından lâiklik. Hocaların lâikliği bir din adamının devlet mektebinde hoca olamaması, program lâikliği de böyle bir mektebin programında din dersinin bulunmaması demektir. Bu itibarla raporun gösterdiği bu iki tedbiri de yerinde görmek lâzımdır.

Raporun gösterdiği dördüncü tedbir şudur: D — Din dersi veren öğretmenlerin ücretlerinin yardım namı altında devletçe ödenmesi.

Lâik olan bir devlet dünya ve din işlerini ayırmıştır; bu ikinci kısma aslâ karışmıyacaktır. Göreceği işler hep birinci kısımdandır: Bunlara «âmme hizmeti» adı verilir. Lâik devlette din bir âmme hizmeti olmadığı gibi din öğretimi de bir âmme hizmeti değildir. Bugün devletin resmî dini yoktur. Binaealeyh bütçesinde de herhangi bir dinin istilzam ettiği masraf bulunamaz. Lâik bir devlette insanın imanının, dininin şekli veya dinsizliği veya imansızlığı hakkında ne bir kanun, ne bir nizamname ve ne de idari bir karar olamaz. Herhangi dinden olursa olsun hiçbir din adamı bu sıfatla devletten, vilâyetlerden ve âmme hizmetine ait müessesat bütçelerinden aylık alamaz ve bu bütçelerden herhangi birine bir dinin icrası için masraf konamaz. Devletimizin dini olmamakla beraber İslâm dini ekseriyetin dinidir. Fakat bu bizi şaşırtmamalıdır. Din âyinlerini tanzim için devletin ve vilâyetlerin içtimai ve inzibati vazifeleri olduğu gibi, medenî ve beledi vazifeleri de vardır. Bunların istilzam ettiği masraf din masrafı değildir. Devlet bütün fertlere olduğu gibi bilhassa çoğunluğu teşkil eden fertlere de din işlerinde kolaylıklar göstermelidir. Herkes istediği dini taşımakta ve ahkâmını icrada tamamiyle serbes olduğu için devletin bu hususta yapacağı hiçbir şey yoktur; bugün yapılması kararlaştırılan şey kendi tarafsızlığına aslâ halel getirmeden halktan istiyenlerin çocuklarına din dersi okutmak için bir kolaylık göstermekten ibarettir. Cumhuriyet hükümeti bu kolaylığı bugüne kadar göstermek istemediyse, genç inkılâbımızın tarihimizde tekerrürünü gördüğümüz bâzı taassup hareketleriyle baltalanmasından endişe etmesindendi. Bugün rejim bu kolaylığı gösterecek safhaya ve kuvvete gelmiş bulunuyor. Esasen her ana ve babanın veyahut birçok ana ve babaların bir araya gelerek yapabilecekleri ve yapmalarına kanunen hiçbir mâni olmıyan bir iş hakkında hükümet üzerine külfet almış bulunmaktadır: Din öğretimi için yer, kitap ve hoca gösterecektir. Fakat yardım kabilinden dahi olsa hocaların maaşını vermek çok ileri gitmektir. Umumi bütçeden halkın yalnız bir kısmının ihtiyacını tatmin yolunu, velev dolambaçlı bir surette olsun, açmak rejimin lâikliği hakkında şüphe uyandırmaktır. Amerika Birleşik Devletleri çoğunluğunun Protestan ve bir akalliyetin de Katolik olduğu malûmdur. Daha pek yakında bâzı Avrupa gazetelerinde okuduğumuza göre bu memleketin yüksek divanındaki Protestan âza hükümetin umumi mektepler yanında Katolik mektepleri talebesinin de tatilde devlet ulaştırma vasıtaları üzerinde meccanen seyahatlerini lâiklik prensipine münafi sayarak protesto etmişlerdir. Filhakika devletin umumi bütçesinden böyle bir fedakârlık yapması aslâ doğru değildir. Bu hususta hükümetin yapacağı çok güzel işler vardır: Evkafa mütekâmil şeklini vermek için bütün hâdiseler bizi zorlamaktadır. Evkaf din öğretim işini hükümetin kontrolü altında pek iyi başarabileceği gibi, bu işi bir beledi vazife addetmek de kabildir. Ve nihayet Cemiyetler Kanunu hükümleri dahilinde ve icabında bu kanunu daha genişleterek din cemiyetleri kurabiliriz. Karşımızda birçok misaller vardır; biz bunlara cemaat teşkilâtı adını vermişiz. Cemiyetten farkları nedir?

2 — Dinî hizmet elemanları yetiştirilmesi: Raporun 2 numaralı kısmı diyorki: "Müslüman vatandaşların imamlık ve hatiplik gibi dinî hizmetlerini ifa edecek elemanlara da ihtiyaç olduğu ve bunları yetiştirecek öğretim müesseselerinin kurulması lâzım geldiği tespit edilmiş ve bu nevi öğretim kurullarının rejimimizin ve anayasamızın lâiklik esaslariyle aslâ tearuz etmeden devlet yardımı ile kurulabileceği esasında birleşilmiştir."

Grup umumi heyetince de kabul edilen bu esas, kanaatimizce, mucibi münakaşadır. Yukarıda etraflı bir surette izah ettiğimiz gibi, bir devlet halkının ekseriyetinin dinî ihtiyaçlarına aslâ alâkasız kalamaz. Fakat kendisi bu gibi şeyleri yapmaktan veyahut bunlara müdahaleden ziyade bu gibi işleri yapacak tesisleri kurmak için kolaylıklar gösterir. Parti komisyonu bu okulun ya a) devletçe yardım edilecek bir hayır cemiyeti tarafından, b) ya doğrudan doğruya Millî Eğitim Bakanlığı tarafından veyahut c) Diyanet İşleri tarafından kurulmasını teklif etmiş ve grupça Millî Eğitim Bakanlığı tarafından kurulması muvafık görülmüştür. İmam ve hatip yetiştirmek işi de bir âmme hizmeti değildir, içtimai bir ihtiyaca tekabül eden bir iştir, hattâ bir belediye işidir. Bizde böyle bir iş, Evkafa çok uygun düşecek bir vazifedir. Âmme hizmetleri ve bu hizmetlerin istilzam ettiği masraflar hakkında yukarıda zikrettiğimiz esasları burada tekrarlamıya lüzum yoktur. Bu bakımdan iktidar partisi meclis grupunun bu hususta da yanlış bir yola girdiğine kail olmaktayız. Belediyelerimizin birçok yerlerde mezarlarımızı eskisine nispetle oldukça muntazam bir şekilde tutması ve büyük şehirlerde cenaze nakli hususuna azçok verdiği çekidüzen sıkı bir kontrol altında imam ve hatip yetiştirebileceği hususunda da cesaret verici olmalı idi. Bu şeklin de günü gelince tashih olunacağını zannetmek doğru olur.

3 — İlâhiyat fakültesi kurulması: Raporun üçüncü kısmı "İslâm ilâhiyat fakültesi" hakkındadır; şöyle diyor: "İmam ve hatip okullarından başka bir de yüksek din bilginleri ve mütefekkirleri yetiştirmek üzere üniversitede bir İslâm İlâhiyat fakültesi kurulması lüzumlu görülmüş ve kabul edilmiştir."

Gene rapordan anlıyoruz ki, bu fakülte münevver ve yüksek din adamlarını, müftüleri, vâizleri, imam ve hatip okulları hocalarını ve bu fakültenin doçent ve asistanlarını yetiştirmek gibi esaslı gayeleri ihtiva edecektir. Böyle bir tesisi alkışlamak lâzımdır. Bir memlekette, aydın din bilginlerinden faydadan başka bir şey gelmez. Bugün halkımızın, bilhassa ramazan aylarında, nekadar kifayetsiz vâizlerin

nüfuzu altında kalmakta olduğunu teessür-le görmekteyiz. İlâhiyat fakültesi bu ihtiyacı karşılamakla en büyük hizmetlerden birini görecektir. Bunda lâiklik prensipine mugayir hiçbir hareket yoktur. Bilâkis devletin böyle bir müessese kurmıya kalkması, vukubulması muhtemel hususi teşebbüsleri karşılayacaktır. Büyük masraflara ihtiyaç gösteren bu gibi tesislerde alelâde şahısların hiçbir zaman muvaffakıyet gösteremedikleri birçok misallerle sabittir. Yazımıza bu teşebbüsünde hükümete muvaffakıyet dileyerek son veriyoruz.

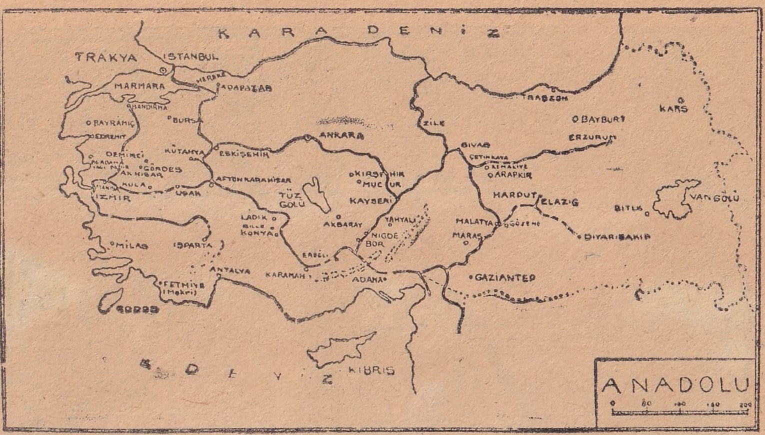
(Nâzım Poroy)

HALICILIĞIMIZ — Milâttan 2.400 yıl önce başladığı tespit edilmiş bulunan dokumacılık sanatı, Ön Asya'ya, Orta Asya Türklerinin büyük göç kollarından biri olan Elâm medeniyetiyle gelmiştir. Mezopotamya'dan sonra Anadoluda ve Mısırda merkezlerini kuran medeniyetler artık dokumacılığı yüzyıllar boyunca ince bir sanat haline getirmişlerdir.

Dokumacılığın bir kolu olan kilim, Milâttan 1.500 yıl önce başlıyor. Yün ve ipliklerin çaprazvari işlenmesiyle yapılan kilimin imali halıdan evvel olup bu çaprazlama sırasında ayrıca yün düğümler bağlanarak yapılan halı ise bu işde bir tekâmül safhası olduğu ve kilimden halıya intikal için yüzlerce yıl geçtiği anlaşılıyor. Halı imalinin ne zaman başladığı kati olarak bilinmemekle beraber İngiliz arkeologlarının Çin Türkistanında yaptıkları hafriyatta meydana çıkardıkları en eski halı parçaları Milâdın Birinci Yüzyılına atfedilmektedir.

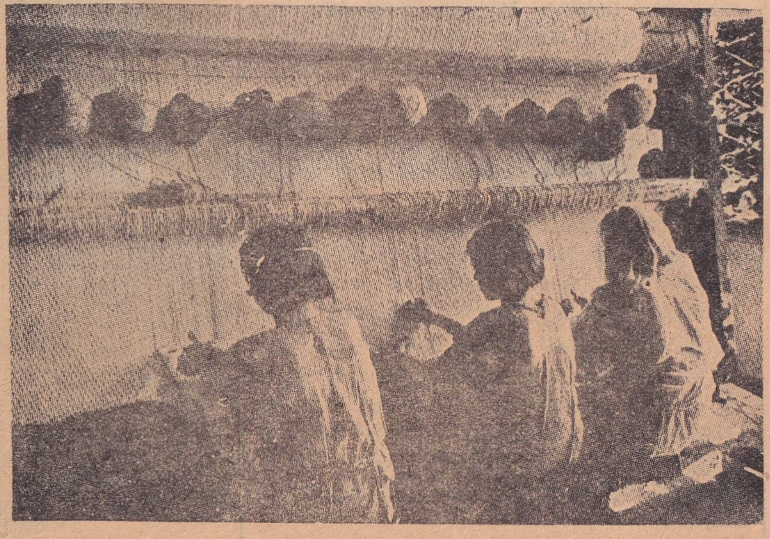
Tarihlerin vuzuhla tespit ettiği halı bölgeleri: Hindistan, İran, Kafkasya, Anadolu. Bunların merkezi, Türklerin ana yurdu olan Orta Asya'dır. Orta Asya Türkleri, geniş yaylâları ihtiva eden vatanlarında halının esas malzemesini veren iyi cins koyunlar yetiştirmişlerdir. Uzun süren çadır hayatı ise, onları taşınması en kolay ev eşyası olan kilim ve halıları yapmıya sevketmiştir. Nebatî boya tedariki ve hemen her yerde dokunabilmesi kolaylığı halıyı bu Türk muhitinin en tabii eşyası haline getirmiştir. Orta Asya Türklerinin çadırlarında doğan halıcılık, büyük Türk akınlariyle birlikte yalnız tekniğini değil, renginden, şeklinden ve üslûbundan birçok şeyleri de kendi yurtlarını çevreliyen ülkelere yaymıştır. Çin, Hint, İran ve Anadolu halılarında büyük Türk ekolünün ana hatlarını her zaman buluruz.

Eski Anadolu halılarında üslûp: Mütehassıs profesör Rifistal, bir konferansında şöyle demiştir: "İranlılar çiçek resimli halı yapmıya meyyal iken, Türkler sekiz köşeli yıldız gibi geometri şekillerini tercih ediyorlardı. Türkler muhtelif vesilelerle İranla temaslarında onların şekillerini olduğu gibi değil, daima tercih ettikleri geometri şekillerini kendi millî üslûplarına çevirerek kabul etmişlerdir. Bunlar Arap tarzında zaviyeli yapraklarla süslüdür ki, Birgi camisinde keşfolunan ve bugün İzmir müzesinde bulunan halılarda da bu resimlere raslanmıştır. Türkler Onaltıncı Yüzyılda ikinci defa olarak İran çiçeklerini kendi bedii zevklerine uygun şekillerde çiçeklere çevirerek almışlardır ki, bunlara "Türk çiçeği" adı verilir. Bu Türk çiçekleri karanfil, lâle, yabani sümbül, gül, gül goncası, çilek, mine, asma yaprağı vesairedir. Bu çiçekler İznik ve Kütahya çinilerinde, Türk dokumalarında, doğramalarında, mimari eserlerinde ve bilhassa Onaltıncı Yüzyılın saray halılarında da göze çarpar.

Anadoluda halı dokunan şehirleri gösteren bir harita

Türklerin yüksek cins halı yapmalarına başlıca sebep, resim ve süsleri hazırlıyan ve onları halı üzerine tatbik eden sanatkârların iyi bir surette yetiştirilmiş olmasıdır. Bunlar Türk sanatının her sahasında başarılar gösteren el yazısı mütehassısları ve nakkaş üstatlardı. Yaldızla işlenmiş ve tezhiplenmiş ciltler ve Kur'anlar, taşlar ve çinilerdeki dinî yazılar, geçmişte Türk âlimleri arasında büyük sanatkârların ve ressamların mevcudiyetini açık olarak isbat eder.

Halı dokuyan kızlar

Her nekadar Bizans, İran, Suriye, Kafkas ve Mısır eserleri Türkler tarafından dikkatle incelenmişse de hiçbir vakit taklidedilmemiştir. Belki her medeniyette olduğu gibi Türk sanatkârları da komşu medeniyetlerin eserlerinden faydalanmışlardır ve hattâ bir kısım Türk eserlerinde bu yabancı tesir görülürse de bunlar toplu olarak ele alındığı takdirde bu tesirin ehemmiyetsizliği bâriz olarak meydana çıkar."

Gene Profesör Rifiştal şöyle demiştir: "En seçme ve en eski Türk halıları Anadoluda halen vardır. Fakat tarihlerini, devirlerini, onları işliyen tezgâhların yerlerini bilmek çok zor ve bir bilgin için de çetin bir iştir. Ancak Türkler ve medeniyet hesabına teşekkür edelim ki, Venedik kiliselerine vaktiyle Anadoludan hediye ve vakfedilmiş beş altı yüz yıllık ve belki daha eski halı ve seccadelerin devirlerini o kiliselerin vakfiyelerini okuyarak tespit edebiliyoruz. Bu suretle de o eserlerin Türkiyede ve Doğuda benzerlerine tesadüf ettikçe hemen hemen hakikate yakın derecede eskilik ve değerlerine hükmediyoruz. Gerçekten de o devirlerde Doğudan Roma'ya ve Bizans'a gelecek en kıymetli ve büyük hediyeler, hiç şüphesiz Doğunun ve Türk tezgâhlarının meşhur halı ve seccadeleri idi."

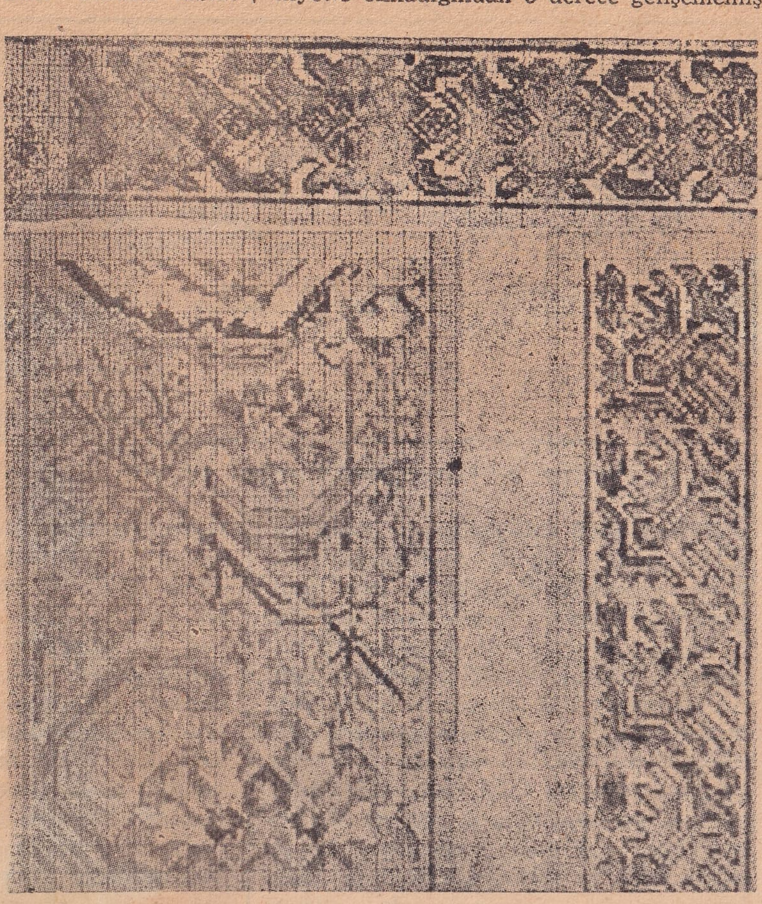
Anadoluda eski Türk halıcılığı: Türk tarihinin Orta Asya'dan Batıya indiğini kaydettiği büyük Türk kollarından biri de Anadoluda yerleşen ve diğerlerine nispeten çok devamlı bir medeniyet unsuru olan Selçuklulardı. Selçukluların Anadoluda meydana getirdikleri büyük sanat hareketine aynı kaynaktan gelerek Anadoluda yerleşen küçük beylikler ve aşiretler de iştirak etmişlerdi. Selçuk medeniyetinin âbidelerindeki hususiyetleri, halılarında da görürüz. Bu devirde Konya ve Lâdik güzel halılar yaptığı gibi Uşak, Gördes, Kula, Bergama, Milâs ve İzmirde yaşıyan Türk kolları buralarda altı yüz yıl önce en güzel halıları dokumuşlardı, Avrupada da İran halılarından önce, bu Anadolu halıları tanınmıştır. Bu halıların motifleri Onaltıncı ve Onyedinci Yüzyıllarda İtalya ve Danimarka resimlerinde örnek olarak kullanılmıştır.

Osmanlılar devrinde de devam eden Anadolu halılarının en büyük özelliği klâsik olmalarıdır. Nispî İran ve Çin tesirlerine rağmen Anadolu Türkleri kendi zevk ve sanat hatları içinde çalışmışlardır. Geometrik desenler, Kafkas halılarında çok kullanılan geometrik şekillerin aynı değildir. Çiçek işleri de İranlılarınkine benzemez. Renkler umumiyetle parlak ve canlıdır. Hele arabesk süsler çok ileridir. Kûfi bordürler Anadolu halılarının dikkate değer bir süsü olmuştur.

Eski Anadolu halılarında tipik olarak görülen çiçek ve şekiller şunlardır: Sümbül, karanfil, lâle, nar, narçiçeği, çilek, asma filizi, asma yaprağı, asma dalı, asma çubuğu, mine, tirfil marpuç, rodos zambağı, yıldız, şimşek, selvi, çalı, mezartaşı,

çengel, kilit, leğen, ibrik, sakal tarağı, kûfi her nevi şekiller, güvercin, gonca gül, çiçek demeti, nar dizisi, bahar çiçekli dallar, kandil, sarmaşık. Eski Türkler tabiat kuvvetlerine taptıkları ve güneşi de gamalı haçla işaret ettikleri için Hazer denizinin doğu ve batısında ve Kafkaslarda oturan Türk aşiretlerinin halı ve seccadelerinde gamalı haçlara çok raslanmaktadır.

Birbirinin benzeri ve hattâ eş Türk motiflerine meselâ bir Gördes halısında, bir mermer üzerine işde, bir pirinç üzerine işde, bir tahta oyma işinde, bir tezhip işinde, bir deri üzerine işde, bir fildişi üzerine işde, bir çini ve bir alçı işinde, bir sedef kakma işinde, bir çatma kumaşta raslamak kabildir. Bütün bunlar, Türk halıcılığının inkişaf ettiği devirlerde Türk millî sanatının her kolda, müşterek zevk ve vasıflarla ilerlediğini ispat etmektedir. Bu sanat kolları çok defa birbirlerinden kuvvet, renk, şekil ve hüviyet almışlardır.

Kareli kâğıtlar üstünde halı modelleri: Halılar bunlara bakarak dokunur.

D o ğ u d a s ı n a i v e t i c a r i h a l ı c ı l ı k: Mütehassısların tespit ettiklerine göre Doğuda halıcılığın sınai ve ticari bir mahiyet alması meşhur 1891 Viyana sergisinden sonra başlamıştır. Ondokuzuncu Yüzyılın sonunda birden gelişen sanayi, burjuva sınıfında da konfor ihtiyacını uyandırmıştır. Bu sınıf mensupları binlerce liralık antika halılar yerine aynı renk ve desenlerde dokunmuş yeni halıları ucuzca tedarik etmek istiyorlardı. Bu istek ve rağbeti ilk farkedenler Doğuda yerleşmiş Avrupalılar oldu. Bunlar, gene çok zengin aileler için bir taraftan antika halıları toplarlarken, bir taraftan da fazla halı yapılmasını sağlıyacak tedbirler aldılar. Bu sebeple yünlerin elde bükülmesi yerine Avrupadaki kumaş fabrikalarının yün bükme tertibatından, nebati boyalar yerine de kimyanın son derece gelişen sı-

Halı dokumasında iki türlü düğüm vardır. Birisi «Sine düğümü» (soldaki) dür ki, İran halılarında kullanılır. İkincisi «Türk düğümü» (sağdaki) dür.

nai boyacılık kısmından faydalanmıya giriştiler. Bunun neticesi olarak yeni halı ticaretini meslek edinenler yünleri değişik kalınlıkta bükecek makinelerle bunları buharla boyayacak büyük boya tesislerin havi fabrikalar kurdular. Osmanlı İmparatorluğu da İkinci Abdülhamit'in Herekede kurduğu fabrika ile bu yeni halıcılık hareketine katılmışsa da fabrika ticari bir mahiyette olmadığından o derece gelişememiş ve gelişmesi ancak Cumhuriyet devrinde mümkün olmuştur. Son elli yıl içinde halılara karşı artan rağbet el işlerini makineye gördürme hareketini doğurmakla beraber, bu halılar el işi halılar kadar sağlam olmadıkları, çoğu da pamuk ipliğinden yapıldığından çabuk yıprandıkları için birçok amatörler tarafından hoş görülmemiştir. Fakat nihayet bu, bir zaruretin neticesidir. Nasıl eski devirlerin muhteşem şatoları, konakları yerine konforlu ve ucuz meskenler yapmak zarureti varsa eski halıcılığın sanat, renk ve şekil tarafları hâkim olmak şartiyle yeni ve ucuz halıları yapmak zarureti de vardır.

B u g ü n k ü h a l ı c ı l ı ğ ı m ı z: Teknik bakımdan üç kısma ayrılır: 1) Resim ve renkleri hariç piyasaların istekle rine göre ısmarlama olarak yapılan İzmir ve hinterlândı halıları. 2) İhracatçılara satılmak üzere tüccarlar tarafından yaptırılan Niğde, Kırşehir, Kayseri, Sivas ve civarı halıları (bunların içinde çok güzelleri bulunmakla beraber, bazan resim ve renkleri hatalıdır). 3) Hiçbir siparişe dayanmıyarak evlerde yapılan halılar (bunların resim ve renklerindeki iptidai güzellik kaybolmuş ve âdeta iptizale uğramıştır.).

Yeni halıcılığımızın sınai ve ticari olmak üzere iki cephesi vardır. Sınai işler: iptidai maddelerin tedariki ve işlenmesi, bunların tezgâhlara dağıtılması, tezgâhlarda dokunması ve ihraca salih şekle sokulması. Ticari işler ise gerek bizzat halı müesseseleri ve gerek hususi ve müteferrik tezgâhlar tarafından imal olunan halıları toplayıp satış pazarlarına sevketmektir. Bir de transit halı ticareti vardır ki, yüzde 65 i İran, yüzde 35 i Asya Türkleriyle Kafkasya malı halılar olmak üzere bu transitin merkezi İstanbuldur. İzmir ve civarı halıcılığı sınai ve ticari cephelerin her ikisini de ihtiva eder. Halbuki Kayseri, Kırşehir, Sivas ve daha birçok Anadolu şehirlerinde sınai işler münferit tezgâh sahiplerinin, ticari işler ise halı tacirlerinin elindedir. Bu tacirler halıları toplayıp çoğunu İstanbula, bir kısmını da Mersin'e sevkederler (Halep şehri de bu hususta ehemmiyetli bir rol oynar). İstanbulun tanınmış halı ticarethaneleri bunlarla birlikte İzmir ve hinterlândı ve İran çeşitlerini de bulundururlar. Bu suretle Avrupa ve Amerikadan gelen halı tacirleri aradıkları çeşitleri İstanbulda bulmak güçlüğünü çekmezler.

Halıcılığımızın sınai ve ticari cepheleri etrafında teferruatlı bilgi vermek bir ansiklopedi bendi için çok uzun olur. Bu itibarla burada bu cephelerin en ehemmiyetli bilgilerini vermekle iktifa edeceğiz:

1930 yılında Ege bölgesindeki yün ipliği fabrikaları şunlardı: 1) İzmir: a - Şark Halı Kumpanyası (senelik kabiliyeti 650.000 kilo ilme); b - Berslin Grifit (600.000); Hancı Halilağazadeler (80.000). 2) Kula: Çolakzadeler Kumpanyası (240.000). 3) Uşak: a - Yılancızadeler (240.000); b - Hamzazadeler Kumpanyası (180.000); c - Bacakzadeler Kumpanyası (75.000); d - Alaşehirlizadeler Kumpanyası (20.000). 4) Isparta: İplik Fabrikası Anonim Şirketi (250.000). 5) Balıkesir: Mustafa Sabri (20.000). Bu suretle bu fabrikaların senelik kabiliyeti 2.355.000 kilo ilmedir (İlme = yün ipliği).

Geometrik desenli eski bir Türk halısı

Modern halılarda atkı ve direziler tamamiyle pamuk ipliğindendir. İzmir ve Adana'daki pamuk ipliği fabrikalarının bir kısım mamulâtı halıcılığımızda kullanıldığı gibi Avrupa, Mısır ve Hindistandan da pamuk ipliği ve kaşkam ithal edilmek-

tedir. Bu hususta bir fikir vermek üzere 1927 yılında İzmir limanına giren pamuk ipliği ve kaşkam miktarını aşağıda veriyoruz:

Geldiği memleket	Kilo kaşkam	Kilo pamuk ipliği
İtalya	150.040	223.117
Mısır	60.796	38.782
Hindistan	15.678	158.060
İngiltere	3.402	110.122
Fransa	1.136	1.214
Japonya	—	225.097
Muhtelif memleketler	—	37.025
Yekûn	231.052	793.417

Memleketimizde mevcut halı tezgâhları ile çalışan amele ve bir yılda istihsal olunan halı miktarı şöyledir: 1) Ege iktisadi bölgesi: 9.456 tezgâh, 33.491 amele, 450.444 metre kare halı. 2) Kırşehir ve civarı bölgesi: 9.150 tezgâh, 26.450 amele, 128.630 metre kare halı. 3) Kayseri ve Sivas bölgesi: 1.150 tezgâh, 60.000 amele, 23.120 metre kare halı. Demek oluyor ki 19.755 tezgâhta çalışan 117.941 amele senede 602.194 metre kare halı istihsal etmektedirler.

H a l ı t i p l e r i m i z : Dünya halılarını sınıflandırırken devlet hudutları ve millî hudutlar itibara alınmamaktadır. Bunlara esas olarak renk, resim ve dokuma bakımından müşterek vasıfları haiz halı yapan bölgeler alınmaktadır. Meselâ İran'ın kuzey ve bilhassa Tebriz ve Meşhed havalisi Hemedan hudutlarına kadar Türklerle meskûn olduğu ve buralarda çıkan halıların hepsi birer Türk eseri olduğu halde tip ve renk itibariyle İran halılarına yakın vasıflarda olduklarından İran zümresi içine girmiştir.

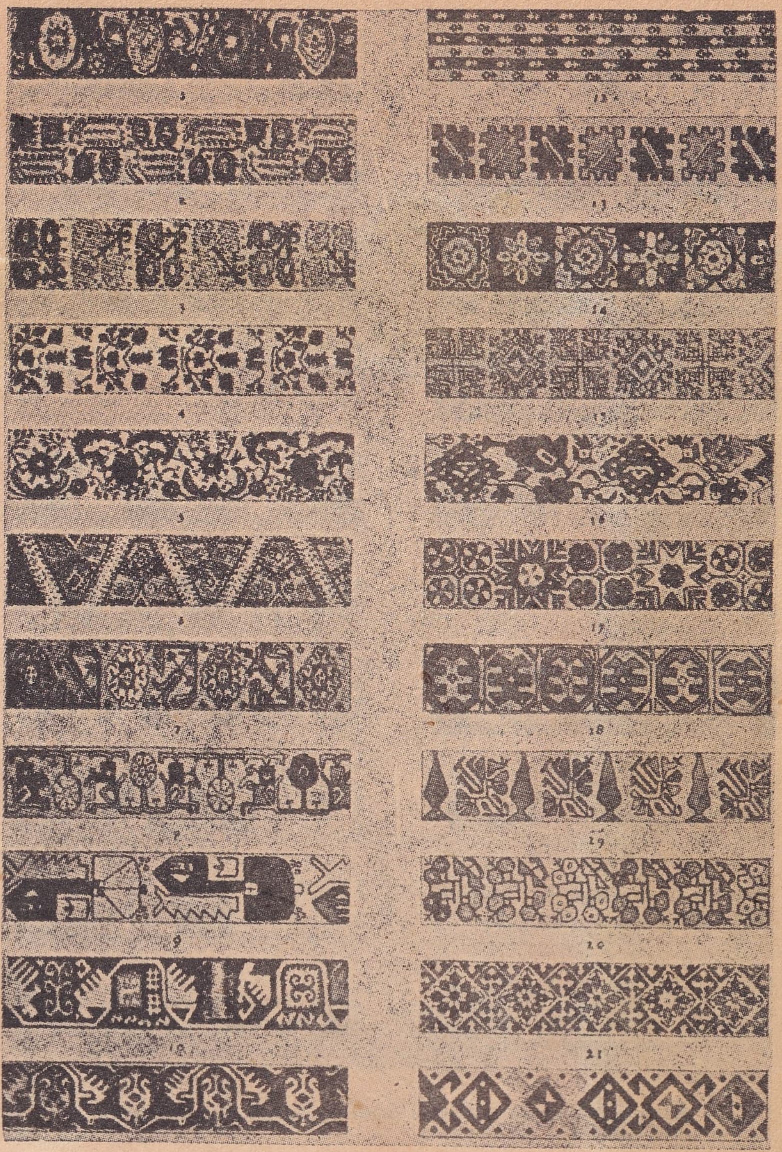
Şimdiye kadar yapılan h a l ı t a s n i f l e r i n d e ş u e s a s i t t i f a k l a k a b u l e d i l m i ş t i r : 1) Anadolu, 2) İran, 3) Kafkasya, 4) Orta Asya, 5) Hint, 6) Çin halıları. Bunlardan başka Mısır, İspanya, Kuzey Afrikası, Polonya halıları gibi ufak zümreler de

Onsekizinci Yüzyıl malı bir Lâdik halısı

mevcut ise de ötekiler kadar zengin değildirler.

Asıl bahis mevzuumuz olan Anadolu halıları umumi karakterleri dışında bâzı hu-

Anadolu halılarında kullanılan birinci sıra bordürleri

susiyetlerle birbirinden ayrılırlar. B i z b u r a d a m u h t e l i f A n a d o l u h a l ı l a r ı n ı n b â r i z v a s ı f l a r ı n ı v e r m i y e ç a l ı ş a c a ğ ı z :

G ö r d e s : Eski bir Gördes halısının eski Doğu halıları arasında yüksek bir mevkii vardır. Bazan o, çağdaş olan İran halılarının yanına konulabilir. Gördes halıları düğüm bakımından İranın gözde çeşidi olan "Sine" halılarına üstündür. Bu halıların çiçek şekilleri son derece isabetle teksif, tertip ve tevzi edilerek fevkalâde örnekler meydana getirilmiştir. Mihraptaki süslerle bordürlerdeki yaprak ve filizlerin tabiiliği, inceliği ve karşılıklı tenasüp ve benzeyişleri pek büyük bir sanat mahsulüdür. Bazan mihrabın her iki tarafında bordürlere muvazi olarak sakıftan nihayetlenen sütunlar bulunur ki, buna marpuçlu adı verilir. Eski Gördes kâmilen seccadedir. Bunların en mükemmelleri henüz Anadoluda vardır. Bununla beraber ne garip bir tecellidir ki, bugün Gördes adı büyük hacımda ve kaba bir cins halıya alem olmuştur.

K ı z G ö r d e s : Yünlü kısa ve donuktur. Çifte mihraplı olan bu halıların renkleri krem, kırmızı ve mavidir.

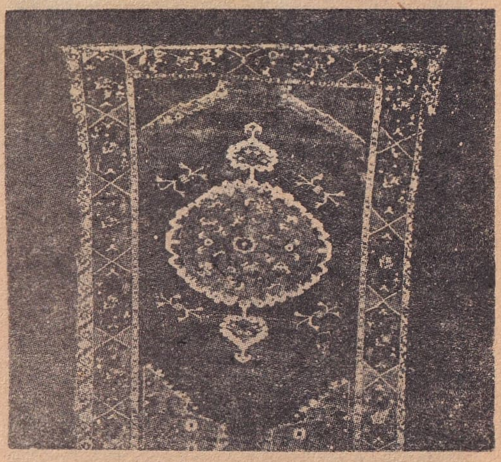
D e m i r c i : Demirci'de yapılan bu halılar renk bakımından Gördes'e benzerler, fakat resimlerinde hayli fark vardır.

E n i l : Eski Demirci halılarının Gördes'e yakın cinsidir.

G ü l i s t a n : Demirci halılarının en yüksek cinsi bu adı alır.

B e r g a m a : Eskileri çok kıymetlidir ve nadirdir. Umumiyetle kare biçimlidir. Kenarları geniş, zemini kırmızıdır. Zemin üstünde mavi ve zengin tezyinat vardır. Renkler çok güzel imtizaç ettirilmiştir. Atkı ve direzisi yün olan yeni Bergamalar daha ziyade Kula ve Demircide dokunmaktadır. Bordürü biraz genişçedir. Zeminde içi çiçeklerle süslü birden üçe kadar altı köşeli büyük geometrik ş e k i l l e r vardır. Çiçekler de geometriktir. Koyu kiraz kırmızısı, koyu mavi ve esmer renklerdedir. Natürel deve tüyü renginde o l a n l a r v a r d ı r. 0,80 × 1,10 veya 1,20 × 1,70 eb'adındadır.

Y a h ş i b e y : Halk dilinde "Yağcıbedir" olup Balıkesir, Sındırgı, Soma, Bergama havalisindeki Türkmenler tarafından dokunmaktadır. Eskileri çok zarif ve incedir. Yünü sıkı ve uzundur. Başlıca renkleri koyu mavi, fes rengi güvez ve koyu kırmızıdır. Dokunduktan beş on yıl sonra kaba havını atar, kadife gibi parlar. Renklerini uzun müddet muhafaza eder. Umumiyetle 0,80 × 1,20 eb'adındadır. Ucuzdur, pek incedir, pek sağlamdır.

Bir eski Uşak halısı parçası

A k h i s a r : Görünüşte Gördes biçimini andırır; daha makbul, daha sanatlıdır. Renkleri koyu kırmızı ve yeşildir.

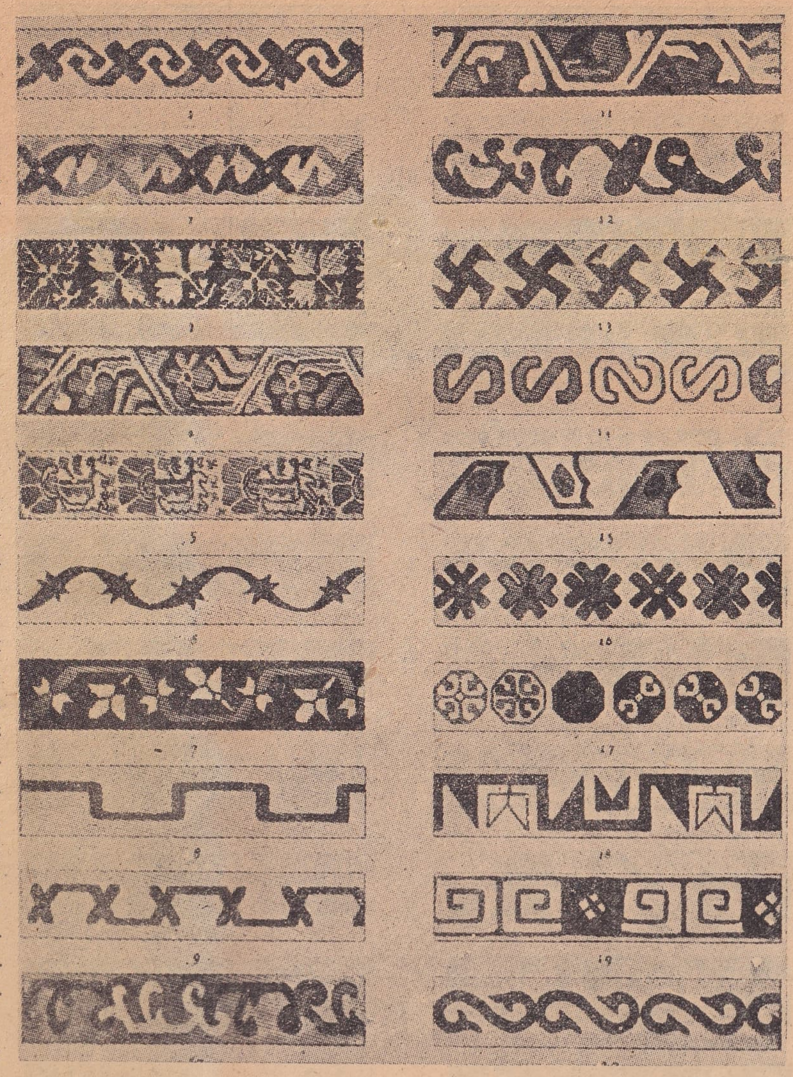
B a n d ı r m a : Eski Bandırma adiyle maruf ve pek nadirdir. Şimdi oralarda kalmamıştır.

R o d o s : Rodos ve Kıbrıs sınırlarımız dışında kalmakla beraber halıları Anadolu halılarından sayılırlar. Rodos halıları ekseriya üç bordürlüdür. Şimdi kalmamıştır. Eskileri pek nadir ve çok pahalıdır.

K ı b r ı s : Türk devrinde dokunan seccadeleri meşhurdu. Şimdi kalmamıştır.

K u l a : Antika seccadeleri pek meşhur ve gözdedir. Altı yedi yüz yıl evvel yapılmış olanları bâzı müzelerimizde v a r - dır. Bunlarda sarı, mavi, k ı r m ı z ı renkler fazla kullanılmıştır. Renkler canlıdır ve hiçbiri diğerinin nüfuzu altında değildir.

M i h r a p l ı : Bu addaki mihraplı ve sütunlu halının mihrabı, Gördes derecesinde süslü değildir ve mihrabın iki yan tarafı mütevazin dar çizgilerin topluluğundan meydana gelmiştir.

Anadolu halılarında kullanılan ikinci ve üçüncü sıra bordürleri.

Eski bir Lâdik halısı daha

M e z a r l ı k l ı : Eskiden Kula ve Gördes'te yapılırdı. Mihrapları zevke muvafıktır. Bordürler Kula tarzıdır. Çerçevesindeki şekiller çok nefistir.

İ z m i r : Selçuk ve Osmanlıların ilk devresine ait eski İzmir halıları Venedik kiliselerinde vardır ve meşhurdur. İzmir bugünkü Türk halıcılığının İstanbuldan sonra gelen ticaret merkezidir. Bugünkü İzmir halılarında yüksek bir zevk varsa da ısmarlama yapılanlar dışında incelik ve bedii noktalardan eski Türk örneklerine yetişilememiştir.

M i l â s : Ticaret âleminde "Anadolu" adını taşır. Eski eb'adı 0,90 × 1,40 dır. Yünü yumuşaktır. Parlak ve kısa havlıdır. Umumiyetle zemini koyu şeftali kırmızısı, kenarı ekseriyetle sarı, yeşildir. Antikaları pek meşhur ve nadirdir. Eski Milâslar mihraplı veya düz olarak iki cinstir. Milâs namaz seccadelerinde zemin mihrabın yukarısında tam bir main teşkil eder. Bu seccadelerin kenarları geniş ve çiçeğe benzer şekillerle süslüdür.

F e t h i y e (M e ğ r i) : Eski Milâslara yakın parçalar çıkarmıştır. Havları pek kısa olmayıp dokunuşları serttir. Renkli sarısı galip olmak üzere ekseriya sarı kırmızıdır. 1,25 × 2,00 eb'adındadır.

U ş a k : Eskidenberi Anadolu halıları arasında en fazla şöhret almış ve çok yayılmış birkaç cins halıdır ki, Uşakta dokunduğundan bu adı almıştır. Antikaları ancak müzelerde, koleksiyonlarda ve bilhassa İstanbulda Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nde bulunur. Onbeşinci ve Onaltıncı Yüzyıllarda Avrupa saraylarını ve kiliselerini süslemek için çok aranırdı. Eski Uşak halıları modern halı ressamlarına pek değerli birer örnek olmaktadır. Uşakta "Kirman" adiyle eskiden çıkan halılar İran Kirmanlarından daha güzel ve makbul olmuştur. Bugün de Uşakta bu cins bir halı çıkarılmaktadır. Uşakların renkleri hafif mavi, yeşil, pembe ve kırmızıdır.

Y a p r a k : Umumiyetle 2,60 × 3,12 eb'adında bir cins Uşak halısıdır. Esas renkler kırmızı, yeşil, mavidir. Madalyon halıların eb'adı ise 2 × 3; 2,5 × 3,5; 3 × 4; 3,5 × 4,5; 4 × 5 veya daha büyük olarak muhteliftir.

K ü t a h y a : Şark Halı Kumpanyasının Kütahya şubesi yeniden nefis parçalar çıkarmaktadır. Ancak Kütahya halılarına eski çinilerin renk ve motiflerinden faydalanarak çok daha güzel bir tarz vermek kabildir ve lâzımdır.

E s k i ş e h i r : Burada da Şark Halı Kumpanyasının şube ve tezgâhları vardır. Zevke ve siparişe göre mal çıkarılır. Son zamanlarda Çin ve Hint bordürlerinden zevke ve mobilyaya uygun büyük parçalar, saray koridorlarını süsliyen ayakaltı halıları burada ve Kütahyada dokunmaktadır.

I s p a r t a : Yeni Anadolu halılarının en gözde bir cinsi olmak itibariyle, Isparta ön safta yer alır. 100 santimetre karesinde 900 e yakın düğüm bulunan bir halı nerede dokunursa dokunsun, Isparta kalitesi adiyle anılır. Şark Halı Kumpanyasiyle birçok gruplar elli yıldanberi Ispartada halıcılığı ilerletmektedirler.

I s t a n b u l, Ü s k ü d a r : Eski İstanbul adiyle tanınan antika parçalar pek nâdirdir. Padişahlar saraylarda yürüdükleri zaman ayak sesi işitilmemek için alt tarafına çıkmış uzun ilmelerden kalın bir yün tabakası teşkil eden halılar Üsküdar adiyle ma[illegible] İstanbulun yeni halıcılığı otuz seneliktir ve hemen hemen ipek halılara inhisar eder. Desenler en fazla eski dünya halı örneklerinden

Eski bir Bergama halısı

siparişe göre alınır. İstanbulda bugün 200 - 300 kadar tezgâh transit yapan İstanbul ticarethanelerinin müstacel ve hususi siparişleri için çalışır. Yaptıkları ipek halılar arasında çok kıymetli olanlar vardır.

H e r e k e : 1844 yılında kurulmuş olan Hereke fabrikasından çıkan halıların şöhreti malûmdur. Fabrika yün ve ipekten büyük çapta halılar dokur. İpekli esvaplık ve mobilyalık düz ve kadife kumaş imaliyle işe başlamış olan fabrikada 1890 da Manisa ve Sivastan ustalar getirilmek suretiyle bir halıcılık şubesi açılmıştır. Bugün Hereke dışarıdan aldığı siparişleri yetiştiremiyecek durumda olduğundan Sivas, Bor, Ürgüp ve Kütahyada şubeler açması düşünülmekteydi.

K o n y a : Kâmilen seccadedir. Bu seccadeler Konya Mezarlıklı (bunlara bazan Kula denirse de yanlıştır. Kula'nın tezyinatı büsbütün başkadır). Konya Karapınar, Konya Keçimuhsine, Konya Sille, Konya Saray, Konya Kavak cinslerine ayrılabilir. Dokunuş çok kuvvetli, ince ve sağlamdır. Antikalarında küçük çiçekler, fidan dalları, yonca yapraklarına benzer yapraklar gibi süsler vardır. En eski Konya halı ve seccadeleri 800 - 900 yıl önce Konyada çıkmış ve ilk düğümlü Konya bu tarihlerde görülmüştür.

K ı l a p t a n l ı h a l ı : Anadolu halıları arasında da ilmeye altın veya gümüş sırma karıştırmak suretiyle kılaptanlı halılar vardır. Bunlardan son derece sanatkârane yapılmış bir tanesi hâlâ Konya müzesindedir ve mütahassıslar dokuz yüz sene evvel yapıldığını tahmin etmektedirler. Bugün, piyasaya çok mal veren Kayseri, kılaptanlı halı da yapmaktadır.

K a r a m a n : Konya sanat ailesine giren Karaman seccade ve kilimleri meşhurdur.

K a b a K a r a m a n : Karaman ve Konya civarı Yörük köy ve obalarında yapılır. Kafkas desenlerini taklide meyyaldir. Ancak başlıca fark, beyaz rengin fazla kullanılmasıdır. Umumiyetle küçük eb'attadırlar.

L â d i k : Eski seccadeleri pek meşhur ve nadirdir. Antika halı bakımından Lâdikler, Gördes ve Kula'dan sonra ikinci gelir. Lâdiklerde kemerlerin birleştiği yerden aşağıya doğru bir nar dizisi sarkar. Halının etrafı zambaklarla çevrilmiştir. Bâzılarının baş, bâzılarının ayak kısımlarında haşhaş resimleri vardır. Dokunuşları yumuşak, kuvvetlidir; yünleri ve renkleri parlaktır; havları ortaya yakındır; renkleri kırmızı, sarı ve koyu mavidir. 1,40 × 2,00 veya 1,10 × 1,20, 1,00 × 1,40 eb'attadırlar. Bu halıların çıktığı Lâdik Konya civarındadır. Tokat civarındaki Lâdik'le karıştırılmamalıdır.

Onyedinci Yüzyıl malı bir Gördes halısı

T u z l a : Piyasada Sultan adiyle maruftur. Konya civarında Tuzla'da yapılır. Yumuşak parlak yündendir. Havları kısadır. Renkleri soluk kırmızı, yeşil, krem, mavidir. Eb'adı çokluk 1,20 × 1,80 dir. Pek nadir bulunur.

M u c u r : Muvazi birkaç mihraplı seccadeleri ve bu seccadelerin antikaları pek meşhurdur. Birçok mütehassıslar Tuzla, Mucur, Kırşehir halılarına Sultan halısı adını verirler. Mucur'ların esas renkleri kırmızı, yeşil, krem ve mavidir. 1,10 × 1,60 eb'adındadırlar.

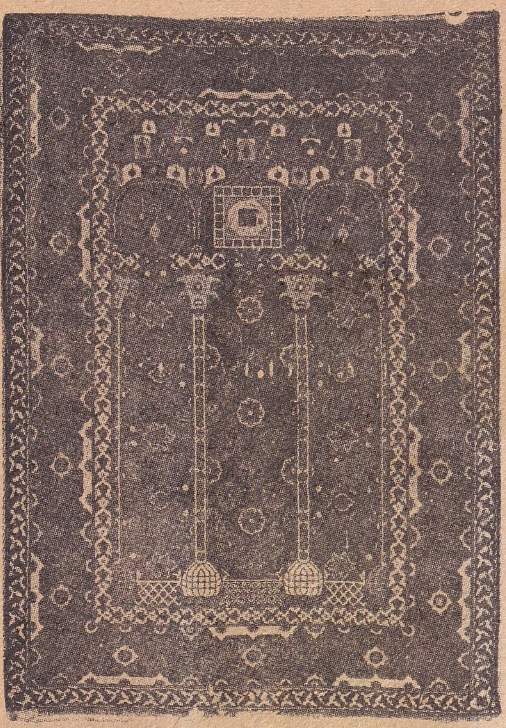
K ı r ş e h i r : Antikaları meşhurdur. Renkleri parlak, boyaları yeşil ve kırmızıdır. 1,10 × 1,60 eb'adındadırlar. Mihrap kitabeleri iki çizgilidir. Yumuşak marpuçlusu da vardır (antikası çok tutulur). Esas renkler kırmızı, yeşil ve kremdir.

N i ğ d e : Umumiyetle seccadedir. Esas renkleri kırmızı ve mavidir. Çizgiler arasında sarı da bulunur. Nispeten kabadır. Fakat Anadolu halılarının dikkate değer bir cinsidir. 0,85 × 1,40 eb'adındadırlar. Niğde'de taban halıları yapılır.

A k s a r a y : Niğdelerle aynı evsaftadır. Esas renkler beyaz ve sarı ise de çokluk koyu ve hele siyah ve esmerdir. Yünleri kısa, fakat fazla parlaktır. Resimleri Kafkas halılarına yakındır.

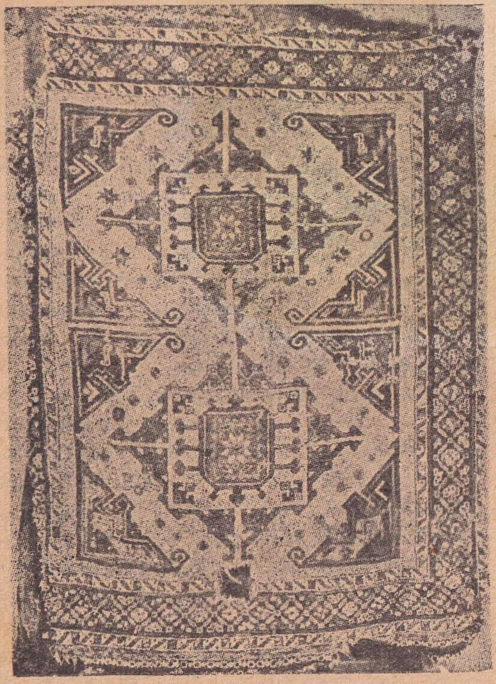
K a y s e r i : Kayseri halıcılığının mazisi pek kısadır; bu itibarla kıymetli antikası yoktur. Kayseri ve civarında bol miktarda ince mal dokunur. Son senelerde dokumasına gümüş ve altın kılaptan karışmıştır. Kayseri halılarının muayyen tipi yoktur. Bura halıcılığı her şeyi taklideder, piyasaya beğendirir, doldurur. İran resimleri Kayseri halıcılarına model olmuştur. Bir iki müessesenin ressamları kuvvetlicedir. Öteki halıcılar, bu müesseselerin işçilerinden para karşılığında resimleri kopya ettirmek suretiyle aynı ressamlardan faydalanmaktadırlar. Bunun için Kayseriye her şeyden önce, Türkün esas halıcılık sanat ve zevkından ilham alıp verecek usta ressamlar lâzımdır. Bundan başka Kayseride pek muhtelif halı imal edilmekte ve muhtelif cinste malzeme kullanılmaktadır. Avrupa ile doğrudan doğruya ticari muamelelerde bulunan Kayseri halıcıları Avrupada yeni icadedilmiş olduğunu herkesten evvel haber aldıkları herhangi malzemeyi, bozukluğuna ve çürüklüğüne bakmadan kullanmaktadırlar. Kayseri halıcıları arasında bu hale uymamak istiyenler varsa da ötekiler yüzünden muvaffak olamamaktadırlar. Kayseri halıcılığının başka bir hatası da, nebati adı verilen halılara koza ipliğinin en fena cinsini kullanmakla beraber şap ipliğinden yapılan halılara uygun bir isim verecekleri yerde - şap ipliğinin bir nevi Hindistan otundan imal edildiğini zannederek - nebati demelerinde, böylece halının müşteri nezdinde kıymetini azaltmalarındadır. Kayseri halıcılığına ait yukarıdaki tenkidler, Hereke fabrikasının 1933 teki müdürü ta-

rafından o tarihte yazılan bir mektuptan hulâsa edilmiştir. Bununla beraber, Kayse-

Eski bir Sivas halısı

ri, halılarının nefaset ve ihracatını seneden seneye arttırmaktadır. Kayseri halılarının dokunduğu başlıca yerler Kayseri ile civarındaki Hacılar, Hisarcık, Kırat, Talas, Kesi köyleri, Bünyan ilçe merkezi, Develi ilçesinin Yahyalı bucağıdır. Kayseri halıları başlıca şu isimler altında piyasaya çıkmaktadır: 1) 1,25 × 1,85 eb'adında kaba şehir halısı; 2) 1,25 × 1,85 eb'adında kaba nebati; 3) 1,25 × 1,85 eb'adında nebati; 4) 1,25 × 1,85 eb'adında Mançıster; 5) 1,50 × 2,10 eb'adında faryula; 6) 2 × 3 eb'adında gülle. İpekli halılara gelince hepsi 1,25 × 1,85 eb'adında olmak üzere dört cinstir: 1) Oğul; 2) Floş;

Eski bir Yörük halısı

3) Has ipek; 4) Bursa ipeği. Taban halılarının eb'adı ise siparişe bağlıdır.

B o r : Büyük halı çıkarır. Yirmi beş yıldanberi iyiye doğru gelişmektedir.

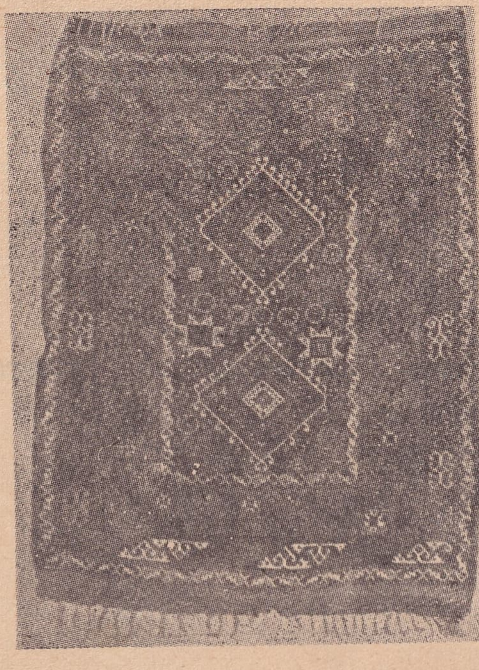
S i v a s : Çok iyi mal çıkarmakla tanınmış olup Anadolunun düğüm itibariyle en ince halılarına Sivas adı verilmiştir. Birinci Dünya Savaşında sarsılmış olan Sivas halıcılığı o harbden sonra yeniden canlanmıştır. Siparişe göre dokunan Sivaslar ince ve pahalıdır.

E ğ i n, A r a p k i r : Büyük ve küçük halı, seccade yapmakta, bunların nefaset ve sürümü seneden seneye artmaktadır.

K ü b a n m a d e n i : En güzel renkleri, muhafazaya kısmen çalıştığı sabit boyaları ve dokuyuşu ile tanınmıştır.

T r a b z o n : Eski devrin tezgâhları kalmamıştır. Bununla beraber, İran transit yolu dolayısiyle halı ticaretinde ehemmiyetli bir rol oynar.

E r z u r u m : Daha ziyade kilimleri meşhurdur. Son devirlerde imalâtı hemen yok gibidir. Yalnız antikacıları, örmecile-

Eski bir Yahşibey halısı

ri, halı satış yerleri vardır. Bütün o havalinin eski ve yeni malları Erzurumda ve kısmen Trabzonda toplanır.

B a y b u r t : Çul ve kilimleri taban halinde meşhurdur.

Bütün bunların yanında Anadolu berdi ve cicimlerini, Anadolu Yörük halılarını, sınırlarımız dışında bulunan Musul'un halılarını da Anadolu halıları arasına katmak lâzımdır.

B e r d i v e c i c i m : Pek meşhur olan bu Türkmen dokumalarının hele eskileri dokumacılık sanat ve zevkımıza gerçek ten şeref verecek güzellik ve değerdedirler. Bunlar Anadoluda bilhassa Sivas, Maraş, Gaziantep, Adana, Konya, Antalya, Silifke, İskenderun civarında toplu bir halde yaşıyan Türkmen aşiretleri tarafından yapılır. Konya ile Koçhisar köylerinde ve bilhassa Beşkardeşler civarında en nefisleri yapılmaktadır. Buraların cidden müstesna kilimleri vardır. Antikaları değil, yeni yaptıkları da Türk zevk ve sanatının mümtaz birer örnekleridir. Ankara ve İstanbulda bilhassa sürümü çoktur.

A n a d o l u Y ö r ü k h a l ı l a r ı : Birçok tacirler bunları Kafkas ve Kazak adiyle satarlar. Vâkıa geometrik şekiller, çengel ve yıldız tarzındaki resimler bu zannı doğurursa da bunların bordürlerinde geniş ve bütün çizgilerin ufki ve şakuli olması itibariyle Bergama'lara çok benziyen, pek nadir olarak da Lâdik'lere yaklaşan vasıfları Kafkas halılarında yoktur. Bâzı Yörük halılarında ise hiç bordür olmayıp yalnız parçalanmış hatların imtizaciyle âhenk sağlanmıştır.

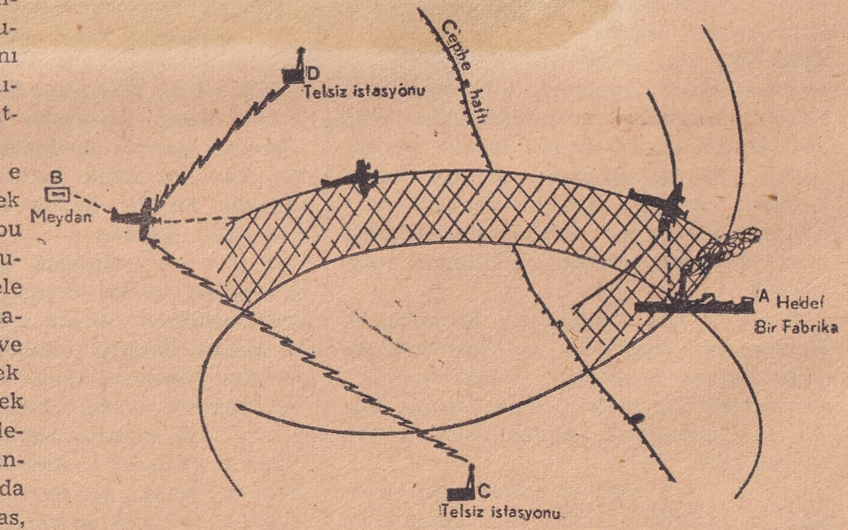
M u s u l : Şimdiki halıları kabadır. Havları büyüktür. Resimleri, birçok kareleri çekici renklerle bir araya toplamaktadır. Nâdirleri makbuldür. Kilimleri güzeldir ve tam Yörük işidir.

(Merhum General Kâzım Dirik'in "Eski ve Yeni Türk Halıcılığı" eserinden hulâsa edilmiştir.)

HAVA BOMBARDIMANI USULÜNDE YENİLİKLER — Çok yakın zamanlara kadar altı bin metre irtifadan atılan bir bombayı 150 - 200 metre kutrunda bir dairenin içine düşürmek büyük bir başarı sayılmaktaydı. Hele alçak bulutlar ve sis hedefi kapamış bulunuyorsa, bombardıman büsbütün imkânsızdı. Radar bu sahada da imdada yetişti. Shoran sistemi, Azon ve Razon bombalariyle Amerikan hava kuvvetleri İkinci Dünya Savaşında inanılması güç sonuçlar elde ettiler.

Malûmdur ki, bir hedefin bombardımanı hedefi görmek, nişan almak ve zamanında bombayı salıvermekle mümkündür. Mevsim, iklim şartları her zaman bu imkânı vermez. İşte nitekim Shoran'ın ilk defa kullanıldığı cephe olan İtalyada şöyle bir hâdise cereyan etmiştir.

Kuzey İtalyada Almanlar günlerdenberi devam eden Müttefik hava akınlarının baskısı altında ezilmektedirler. 10 aralık 1944 günü havanın alçak bulutlarla kapalı oluşu Almanlara biraz nefes aldırmıştır. Bu fırsattan istifade ederek büyük mikyasta kuvvet kaydırmaları yapılmakta-

dır. Havalar birkaç gün böyle giderse Almanlar kendilerini toparlıyabilecekler, durumlarını düzelteceklerdi. Bir aralık Mitchel bombardıman uçaklarının bulutlar üzerinden sesi aksetmiye başlamıştır. Fakat Almanlar Amerikalıların elindeki Norden bomba nişangâhının bile böyle bir havada işe yaramıyacağını düşünerek Allahlarına dua etmektedirler. Az zaman sonra bulutlardan sıyrılan bombaların Fidenza civarında Po nehri üzerindeki köprüyü ile birlikte üzerinden geçmekte olan bir treni de nehrin derinliklerine döktüğü görülmüştür.

Yukarıda; uçak daire muhiti üzerinde uçmuyor, aşağıda; uçak daire muhiti üzerinde uçuyor.

Shoran kelimesi Short Range Navigation ibaresinin kısaltılmış bir şeklidir. 450 Km. ye kadar kısa menziller dahilinde bulunan hedeflere karşı sıhhatli bir şekilde bombardımana imkân vermektedir. Bu usulün ilk kullanıldığı ay içinde Mitchel uçaklariyle yapılan 8 akında 6 köprü tahribedilmiştir. Bukadar sıhhatle bombardımana imkân veren bu sistemin esası şudur (Şekle bakınız): A noktası hedef, B noktası meydan, C bir telsiz istasyonu, D ikinci telsiz istasyonudur. Tayyarede de bir telsiz cihazı vardır. Kabul edelim ki, telsiz istasyonlarının bulundukları yerler merkez ve bu istasyonların hefede olan mesafeleri de nısıf kutur olmak üzere iki daire çizilmiş olsun. Bu daireler birbirini hedef üzerinde keseceklerdir. Uçakta bulunan telsize de telsizlerin hedefe olan mesafelerini doğru olarak bağlıyacak olursak gerekli ayarlar yapılmış olur. Pilot B meydanından kalkarak C dairesi muhitine ulaştığı zaman önünde bulunan ekranda gez ve arpacığa benzer iki şeklin birbiri üzerine geldiklerini görecektir. Öyle ki, eğer uçak bu daire muhitinden uzaklaşacak olursa müteharrik olan arpacık da sabit olan gezden uzaklaşacak ve böylece pilota uçağını daire muhiti üzerinde uçurmasını sağlıyacaktır. Uçak C dairesi üzerinde uçuşuna devam ettiği sırada tabii olarak bir müddet sonra diğer daire ile (D dairesi) kesişme noktasına varacaktır. İşte bu anda uçaktaki telsizin otomatik komutasiyle bombalar kendiliğinden düşecektir. Bombaların hakikatte tam hedef şakulünde değil de, biraz beride bırakılması icabeder. Tabiatiyle bu da evvelden hesaplanmış ve dairelerin birbirini daha beride bir noktada kesmeleri sağlanmıştır.

(Kurmay Galip Atakan)

HOFFMAN, PAUL G. — (Türkçede aynen okunur) 5 nisan 1948 denberi Ekonomik İşbirliği İdaresi'nin başkanlığına tâyin edilen Hoffman, bu yeni teşkilâtın emrine verilen "Avrupa Kalkınma Programı" (European Recovery Program - ERP) nın tatbikından, bu program dolayısiyle Amerika dış siyaseti üzerinde müessir olacak hâdiselerin tahlilinden, programa dahil on altı devletle yapılacak ticari anlaşmaların şümulünden ve en nihayet Birleşik Amerika tarafından milyarlar sarfı suretiyle yardım edilecek memleketlerin bütün ihtiyaçlarını tâyinle bu ihtiyaçların en kısa zamanda giderilmesinden mesuldür. Kabine âzası pâyesini haiz olan mevkii icabı, kabine toplantılarına da iştirak eden Hoffman, bütün Amerikada uyanık fikirli ve işlek kafalı olarak şöhret bulmuş ve bu yeni mühim vazifesine âdeta peşinde koşularak bin bir rica ile getirilmiştir.

Amerikada bu gibi mevkilere tâyin olunanların tâyinlerinin katiyet kesbetmesi için, Âyan Meclisi tarafından tasdik olunması kanun icabıdır. Hoffman'ın tâyinini Âyana Vandenberg takdim etmiş ve "Bütün memleketin üzerinde münakaşasız ittifak ettiği adam" olarak takdim olunan Hoffman'ın tâyininin tasdiki on dakika gibi rekor sayılan kısa bir zaman içinde tamamlanıvermiştir.

Hoffman, 26 nisan 1891 de Chicago'da doğmuştur. Daha çocuk yaşında iken yeni yeni ortalıkta görülmiye başlıyan otomobillere büyük bir merak sarmış ve uzun ricalarına dayanamıyarak babasının aldığı elden düşme bir otomobile, mektepten arta kalan bütün zamanlarını hasrederek bu yeni icadın bütün teferruatını öğrenmiştir. Hukuk tahsiline başlıyan genç, ilk aşkından bir türlü vazgeçmediği için, üniversite hayatının ilk senesi sonunda avukatların pek bol, otomobilcilerin pek az olduğuna ve otomobil sanayiinin çok daha parlak bir istikbal vaadettiğine kendini ikna etmekte zorluk çekmemiştir. Çocukluk hevesinin aşıladığı bu kanaatin tesiriyle mektepten ayrılarak kısa bir zaman içinde bir otomobil tamir atelyesine şef olmuş, bundan bir müddet sonra da satış işlerine merak ederek Studebaker otomobillerinin mahalli satışlarına başlamıştır.

Birinci Dünya Savaşına er olarak iştirak etmiş, vazifeşinaslığı ve zekâsı sayesinde temayüz ederek topçu teğmenliğine yükselmiştir. Harbden sonra tekrar Studebaker satıcılığına dönen Hoffman, otomobilleri süslü, geniş bir mağazada oturup müşteri beklemek suretiyle değil, âdeta kapı kapı dolaşarak, müşterinin ayağına götürerek satmak suretiyle, otomobil satışı sahasında yepyeni bir usul tesis etmiştir. O zamana kadar görülmemiş olan bu usul ve gayretkeşlik sayesinde Hoffman Studebaker idarecilerinin dikkat nazarını celbetmiş ve kendisine 1925 te kumpanyanın umumi satış işleri müdür muavinliği vazifesi verilmiş, on sene içinde de büyük otomobil şirketinin umum müdürlüğüne yükselmiştir. İdareci sıfatiyle Hoffman otomobil sanayiinin en büyük derdi olan sermaye - işçi münasebetlerini kendi şirketi dahilinde mükemmelen halletmiye muvaffak olmuş, işçilerine, grevlere sebebiyet veren inatçılığa, anlayışsızlığa meyletmeden en yüksek ücreti veren Studebaker fabrikaları, hemen hemen hiç grev yüzü görmemiştir.

İş sevk ve idaresinde mâkul, mutedil ve haksever bir adam olarak şöhret kazanan Hoffman'a işçileri "Müdürler Şahı" lâkabını takmışlar, Chicago'nun Federal Reserve Bankası, New York Sigorta Şirketi,

Hoffman

United Air - Lines havacılık şirketi; meşhur Encyclopaedia Britannica Basın ve Öğretim Filmciliği şirketi müdürler encümeni reisliğini Hoffman'a vermek, Time - Life mecmuaları şirketi de kendisini idare meclisi âzası almak suretiyle ileri görüşlü idarecinin meziyet ve kabiliyetlerinden istifade imkânlarını kendilerine sağlamışlardır.

Hükümet ise bu kıymetli idareciye karşı bigâne kalamamış, bilhassa yardım plânının hazırlanması devresinde Hoffman'dan büyük istifadeler edilmiştir. Bu arada Uzak Doğu Ekonomik İnceleme Komisyonu âzası sıfatiyle Kore'ye gitmiş ve dönüşünde, Truman'ın husus bir mümessili onu Honolulu'dan karşılamış ve cumhurbaşkanı namına Ekonomik İşbirliği İdaresi müdürlüğünü kabul etmesini kendisinden rica etmiştir. Studebaker şirektindeki 96.000 dolarlık maaşına mukabil senede 20.000 dolarlık bir iş kabul etmek, yani maddeten birkaç basamak aşağı inmek demek olan bu yeni teklifi Hoffman'ın maddi düşüncelerle reddedebileceğini kimse aklına dahi getirmemiştir. Filhakika sırf maddi kaybını ileri sürmek suretiyle kolaylıkla ve mâkul bir sebeple reddedebileceği bu teklifi düşünmek için o iki gün müsaade istemiş, fakat bu iki gün içinde "hayır" diyebilmek imkân ve sebeplerini bir türlü bulamamıştır. Teklifi kabul etmesi üzerine derhal tayyare ile Washington'a yola çıkan Hoffman, hemen aynı gün öğle yemeğinde cumhurbaşkaniyle görüşmüş, aynı gün öğleden sonra saat üçte tâyin kararı basına tebliğ olunmuş,

ertesi sabah, yukarıda da işaret olunduğu gibi, Âyan Meclisi on dakika içinde bu kararı tasdik etmiş ve Hoffman derhal işine başlamıştır.

"Derhal işine başlamıştır" cümlesinden de kurulmuş bir teşkilâtı idareye başlamıştır mânasını çıkarmamak icabeder. Zira Ekonomik İşbirliği İdaresi, Hoffman müdürlüğü kabul edinciye kadar, ancak kâğıt üzerinde mevcut bir tasarıdan ibaretti. İşin gerektirdiği teşkilâtı kurmak, bu teşkilâta gene işin gerektirdiği kimseleri seçmek doğrudan doğruya Hoffman'ın uhdesine verilmiş bir vazife idi. Amerika hükümetinin cumhurbaşkanından sonra, belki en mesuliyetli vazifesini yüklenmiş olan Hoffman, bir hafta müddetle, sabah kahvaltısında, öğle yemeğinde, akşam yemeğinde işi görüşmek ve böylece mesai saatini maddeten mümkün olduğu nispette uzatmak suretiyle teşkilâtını kurmıya muvaffak olmuştur. İlk günlerde, Statler oteline yerleşen idarenin meselâ Gezgin Büyük Elçi tâyin edilen Harriman'ı yemin ettirmesi için İncil'i köşebaşındaki kitapçı dükkânından, bayrağı kapı komşusu bir diğer hükümet dairesinden tedarik etmek, mütemadiyen sel gibi akan telgraf ve mektupları yukarı hususi odasına getiren otel hademelerine cebinden bahşiş vermek zorunda kalmış, her gün genişliyen teşkilât memurlarının telefon numaralarını kaydeden hususi kataloğu her gün yeniden basmak lüzumu hissedilmiştir. "Kaçmaktan kovalamıya vakit bulamamak" darbımeselimizle tavsif edilebilinecek olan bu bir haftalık teşkilâtlanma müddeti içinde Hoffman genel kurmayını gıpta edilecek bir muvaffakıyetle kurmuş ve Life - Time idare meclisinden aldığı dostu avukat Maurice T. Moore ile birlikte Duke Üniversitesi dekanlarından Dr. Calvin Hoover, M. I. T. Üniversitesinin ekonomi profesörü Richard Bissell; Harvard Üniversitesi ekonomi profesörü Edward Mason ile İthalât ve İhracat Bankası eski umum müdürlerinden Wayne Chatfield Taylor'dan teşekkül eden bu genel kurmay derhal faaliyete geçerek Avrupa yardımına tahsis edilen milyarların ilk yüz milyonlarını mahallerine havaleye başlamıştır.

Cumhuriyetçi Partiye bağlı olan ve kendini bâzı meselelerde liberal ve icabında muhafazakâr olarak tavsif eden Hoffman, bugünkü halde her iki partinin de benimsediği dış siyaset esasları üzerinde müessir bir tatbikatçı durumundadır.

(M. Kenan Kan)

JAPONYA — Pasifik Okyanusunun en büyük devletlerinden biridir (Bakınız: Japonya İmparatorluğu Tarihi; Aylık Ansiklopedi, sayfa 559).

A r a z i : Japonya, Doğu Asyasının kıyı denizlerini Pasifik Okyanusundan ayıran ve Kamçatka'nın güneyinden başlıyarak Formoza adasına kadar uzanan bir adalar silsilesi teşkil etmektedir. Japon İmparatorluğunun terkibine dahil olup anavatanı teşkil eden adaların sayısı 523 kadardır. Bunların içinde bilhassa Hokkaydo, Honsü, Sikoku, Kiu - Siu adlarını taşıyan dört ada hepsinden büyük ve önemlidir. Bundan başka, gene anavatana giren adaların içinde Riu - Kiu adalariyle Kuril adaları da birçok bakımlardan dikkati çekmektedir. Anavatanı teşkil eden Japon adalarının yüzölçümü 382.600 kilometre kare olup, bu arazi, bütün Japon İmparatorluğunun yüzde 55 ine müsavidir. Sahalin adasının güney kısmiyle Formoza adası, Kore yarımadası ve Kvantun yarımadasının güney kısmı Japonyanın müstemlekeleridir. Bundan başka Pasifik Okyanusundaki Karolin, Mariyan ve Marşal adaları da Japon himayesinde bulunmaktaydılar. Böylece müstemleke ve himaye altındaki adalar da dahil olduğu halde, bütün Japon İmparatorluğunun yüzölçümü 681.274 kilometre kare tutmaktadır.

N ü f u s : İkinci Dünya Savaşı başlarken bütün Japon İmparatorluğunun nufusu 104.512.000 idi, Bu nüfusun 72.750.000 i, anavatanı teşkil eden Japon adalarına aitti. Japon müstemlekesini teşkil eden yerlerin içinde en mühimmi Kore yarımadası olup, arazisi 220.768 kilometre kare, nüfusu da 24.000.000 dur.

Japonyada doğum nispeti pek yüksektir. Ama buna karşılık ölüm nispeti de yüksek olduğu için, nüfus artışı doğum nispetinin yüksekliğiyle mütenasip değildir. Bunu, şu aşağıdaki rakamlar üzerinde açıkça görmek kabildir:

Binde hesabiyle	1928	1933	1938
Doğum	34,3	31,5	26,5
Ölüm	19,9	17,7	17,4
Artış	14,4	13,7	9,3

Son elli yıl içinde Japonyada sanayiin fevkalâde artışına, bununla bağlı olarak da şehirlerin hızla çoğalmasına rağmen nüfusun ekseriyeti köylerde yaşamaktadır. 1937 istatistiklerine göre nefs Japonyada şehir ve köy nüfusu şu suretle dağılmış bulunuyordu: Şehir halkı 25.109.000; yüzde 35,2, köy halkı 46.143.000; yüzde 64,8.

Japonların mukaddes dağı: Fuji Yama

1939 yılı istatistiklerine göre nefs Japonyada nüfusları yüz binden fazla olan şehirlerin sayısı 39 du. Nüfusları yirmi bin ile yüz bin arasında olan şehirlerin sayısı ise 200 ü geçmekteydi. Anavatanın terkibine dahil olup 1937 yılı istatistiklerine göre nüfusları yüz bini geçen en meşhur Japon şehirlerinden bâzıları şunlardır: Tokyo (başkent) 6.274.000; Osaka 3.213.000; Nagoya 1.187.000; Kioto 1.134.000; Kobe

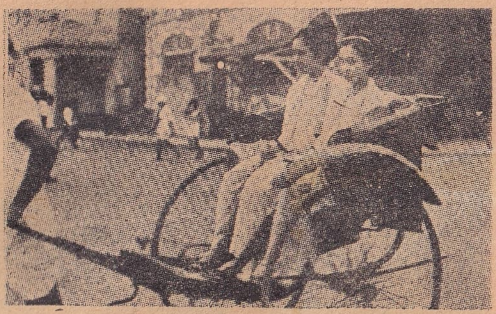
Japonyada bir mâbet ve muazzam bir Buddha heykeli: Japonların en eski dini Şinto'dur. Fakat, artık Şinto dininin taassubu bu harbde yıkılmıştır

327.000; Fukuoka 308.000; Kure 248.000; Senday 229.000; Nagazaki 215.000; Sapporo 206.000.

Japon toprakları verimli olmadığı için her yıl Japonyadan yabancı memleketlere göç eden Japonların sayısı bir hayli yüksektir. 1937 yılı istatistiklerine göre Japonya dışında bulunan Japonların sayısı 1.043.000 idi. Bu miktarın 412.000 i Mançuryada; 197.000 i Brezilyada; 152.000 i Havai adalarında; 115.000 i Amerika Birleşik Devletlerinde; 60.000 kadarı Çin'de; 24.000 i Filipinler'de; 22.000 i Peru'da; 21.000 i ise Kanada'da bulunmaktaydı.

J a p o n e k o n o m i s i : Son on, on beş yıl içinde Japon ekonomisinin bünyesi çok değişmiştir. Daha Birinci Dünya Savaşını takibeden yıllarda bile Japon ekonomisinin çehresi zirai bir mahiyet taşırken, harb gayretleri Japon ekonomisinin çehresine kısa bir zamanda sınai bir mahiyet verdirmiştir. Gerçekten Japonya, bilhassa Birinci Dünya Savaşının açtığı yeni engellerden sonra büyük emeller peşinde koşmıya başlamış, bu emellerine erişmek için de büyük ölçüde harb hazırlıklarına başlamıştır. Bu hazırlıkların bir icabı olarak yüksek tonajlı harb gemileri inşaatına girişilmiş, uçak sanayiine büyük bir önem verilmiş, ordunun motörize bir hale getirilmesi için gerekli tedbirler alınmıştır. Bununla beraber Japon ekonomisinin askerîleştirilmesi seyri ancak 1931 yılından sonra hızla gelişmiye başlamıştır. 1931 yılında Mançuryanın işgali, Japon ekonomisinin askerî bir mahiyet almasında mühim bir âmil oldu. Bunun tabii bir neticesi olarak da, Japon ekonomisinin

mühim bir kısmı ordu ile deniz filosunun ihtiyaçlarını karşılayacak bir duruma geldi. Bu hal, her şeyden önce, Japon ağır sanayii üzerinde tesirini gösterdi. Öyle ki, 1939 yılında, Japon ağır sanayi mahsulâtının değeri, öteki sanayi mahsullerinin

Japonyada insanlar tarafından çekilen arabalar

değerleri arasında birinciliği aldı. Uzun yıllar boyunca Japon sanayiinde daima birinciliği muhafaza eden mensucat sanayii, 1938 yılında yerini metalürji sanayiine terketti. 1939 yılında ise, makine sanayii, en başa geçti. Fakat bu hal, Japon ekonomisinin bir hususiyeti olarak, Japonyada bâzı sanayi branşlarının istihsal hacımlarını daraltmıya sebeboldu. Çünkü Japon ekonomisinin en zayıf taraflarından biri iptidai madde durumudur. Japonya, sanayii için gerekli olan iptidai maddelerin en mühim bir kısmını dışarıdan ithal etmek zorundadır. Bu ithalâtı yapabilmek için de, muayyen bâzı sanayi mahsullerini ihracetmek zorundadır. Ancak böyle muvazeneli bir iktisadi siyaset takibetmek suretiyle bütçeyi düzenlemek imkânları elde ediliyordu. Lâkin harb sanayiinin gelişmesinden sonra bu muvazeneli iktisadi siyasetin aksadığı görüldü. Yapılan iptidai madde ithalâtı kâfi gelmemiye başladı. Halbuki fazladan ithalât yapmak imkânları da yoktu. Bu vaziyet karşısında Japon halkının istihlâkiyle ilgili birçok sanayi şubelerinde istihsalâtı daraltmak ve buradan tasarruf edilen iptidai maddeleri harb sanayiinde kullanmak icabetti. Bu hal memleket içinde birçok sıkıntılar ve zorluklar doğurdu.

Japon ekonomisinin zayıf tarafları: Japon ekonomisinin en zayıf tarafı iptidai madde durumudur. Gerçekten de Japonya, stratejik de-

Japonyada bir cadde

ğeri haiz iptidai maddelerin birçoğunu, ya kısmen veya tamamiyle dışarıdan ithal etmek zorundadır. Barış zamanında o kadar önemi olmıyan bu hâdisenin, harb şartları içinde ne korkunç âkıbetler doğurabileceğini İkinci Dünya Savaşı bize açıkça göstermiş bulunuyor. Japonyanın, iptidai madde sahasında dış pazarlara olan bağlılığını daha iyi anlıyabilmemiz için, bu memleketin, 1937 istatistiklerine göre dışarıdan ithal etmek zorunda olduğu iptidai maddelerin nispetini gözden geçirelim: Demir madeni, yüzde 82; dökme demir, yüzde 31; çelik, yüzde 6,8; bakır, yüzde 37,5; alüminyum, yüzde 59,5; çinko, yüzde 63,6; kalay, yüzde 92; nikel, yüzde 100; kurşun, yüzde 71; kömür, yüzde 9; petrol, yüzde 90; kauçuk, yüzde 100; sellüloz, yüzde 29; pamuk, yüzde 98,7; yün, yüzde 100. Bu rakamlardan gayet açık olarak anlaşılacağı üzere, Japonya, yün, kauçuk, nikel gibi fevkalâde ehemmiyeti haiz iptidai maddelerin tamamını; pamuk, petrol, kalay gibi iptidai maddelerin yüzde 90 dan fazlasını; kurşun, çinko, alüminyum gibi maddelerin ise yüzde 50 sinden çoğunu dışarıdan ithal etmek zorundadır. Japon ekonomisinin hususiyetlerini anlatan bu kısa malûmattan sonra şimdi, Japon sanayi ve ziraati hakkında daha etraflı izahat verebiliriz.

Japon sanayii: Japon elektrik sanayiinin başlıca enerji kaynağı hiç şüphe yok ki, kömürdür. Japon elektrik sanayiinde kömürün nispeti yüzde 60 tır. Bundan sonra sudan istihsal olunan elektrik gelir ki, bunun nispeti yüzde 30 dur. Daha sonra yüzde 8 ile petrol gelir. Japonya, bilhassa 1920 yılından itibaren süratle elektrik enerjisinden faydalanmıya başlamıştır. 1920 ile 1940 yılları arasında Japon elektrik istasyonlarının kudreti 1.400.000 kilovattan 7.700.000 kilovata kadar çıkmıştır. Bunun neyi ifade ettiğini daha iyi anlıyabilmemiz için, Japonyanın 1940 yılında elektrik enerjisi istihsalâtında, Amerika Birleşik Devletleri, Almanya ve Sovyetler Birliğinden sonra, dünyada dördüncü geldiğini söylememiz kâfidir. Japonyada istihsal olunan elektrik enerjisinin hemen hemen yarısı sanayide kullanılmaktadır.

Japonyada, son on on beş yıl içinde maden sanayiinde büyük gelişmeler kaydolunmuştur. Bilhassa stratejik değeri haiz iptidai maddeler bulmak kaygusiyle hareket eden birçok maden arama enstitüleri kurulmuş, bunlara mensup yüzlerce mühendis, Japonyada ve Japonyaya bağlı topraklarda geniş bir arama faaliyetine koyulmuşlardır. Tabii bu faaliyetin birçok müspet neticeleri görülmüş, toprak altında yatan birçok madenler bulunduğu gibi, zaten eskidenberi mevcudiyetleri bilinen birçok madenlerin yeni yeni zengin damarları da meydana çıkarılmıştır. Bütün bunların neticesinde 1931 yılında topyekûn 341.000.000 yen tutarında olan maden sanayii mahsulleri, 1937 yılında 610.000.000 yene kadar yükselmiştir.

Kömür meselesi Japonya için büyük bir ehemmiyeti haizdir. Memleket sanayileştiği, bilhassa ağır sanayi arttığı nispette kömür ihtiyacı da artmaktadır. Halbuki Japonyada istihsal olunan kömür memleket ihtiyaçlarına kâfi gelmediği için Japonya daha 1937 yıllarında kömür ihtiyacının yüzde 9 unu dışarıdan getirtmek zorunda idi. Müstemlekeleri ile beraber, Japonyada toprak altında mevcudolan kömür ihtiyatı yirmi iki milyar ton kabul olunmaktadır. Anavatandaki kömürlerin yüzde 60 ı Kiu - Siu adasından, yüzde 20 si de Hokkaydo adasından istihsal olunur. Fakat Japon kömürü kalite itibariyle pek düşüktür. Bunun için Japonya, metalürji sanayiinde kullandığı yüksek kaliteli kömürü Çinden ve Fransız Hindi - Çini'sinden ithal etmektedir. Deniz harb filosunun kullandığı

Japonyada parmaklık içinde alıcı bekliyen kızlar

yüksek kaliteli kömür ise, tâ İngiltereden, Cardiff'ten getirilmekteydi.

Japonyanın kömür istihsalâtiyle dışarıdan ithal ettiği kömür miktarını (milyon ton hesabiyle) şu aşağıdaki rakamlar pek açık gösteimektedir:

Yıllar	İstihsalât	İthalât
1936	41,8	4,2
1937	46,0	4,4
1938	50,0	3,7
1939	50,0	3,8

1937 yılı istatistiklerine göre Japonyada toprak altında bulunmakta olan petrol ihtiyatı ancak 59.500.000 tondur. İstihsal edilen petrol ise pek az olup, memleket ihtiyacının ancak yüzde 10 unu karşılayabilmektedir. Takriben dokuz yıl içinde Japonyanın istihsal ettiği petrol miktarı da şudur: 1930 da 285.000, 1933 te 201.000, 1935 te 269.000, 1939 da 380.000.

Buna karşılık Japonyanın petrol istihsalâtı da (milyon ton hesabiyle) şu rakamlarla ifade olunmaktadır: 1937 de 5,7, 1938 de 6,4, 1939 da 5,6.

Japonyada istihsal olunan petrol miktarı hesaba katılınca, Japonyanın her yıl dışarıdan beş, altı milyon ton arasında petrol ithal etmek zorunda olduğu kolayca anlaşılabilir. Japonya ithal ettiği petrolün mühim bir kısmını (takriben dört milyon tonunu) Amerika Birleşik Devletlerinden;

Japon çocukları

alt tarafını da Felemenk Hindistanından getirtmekteydi. Bilindiği üzere daha 1940 yılından itibaren Amerika Birleşik Devletleri petrol ihracını menetmişti. Japonya o tarihten itibaren petrol ihtiyacını Felemenk Hindistanından ve Borneo adasından temin etmek yoluna gitmişti. Pasifik Harbinin başlamasından sonra ise, Japonya

Felemenk Hindistanını ele geçirmekle beraber, İngilizlerle Holândalılar, çekilirken bütün petrol kuyularını tahribettiklerinden Japonlar uzun zaman bu kuyulardan faydalanamamışlardı.

Japon sanayii için hayati ehemmiyeti haiz meselelerden biri, madenî iptidai maddelerin tedariki meselesidir. Bunların

Japon köylüsü

en başında, pek tabii olarak, demir madeni gelmektedir. Gerçi, gerek asıl anavatanda, gerek Kore, Mançurya gibi bâzı Japon müstemlekelerinde demir madeni mevutsa da, gittikçe artmakta olan demir ihtiyacı karşısında, memleket içinde istihsal olunan demir, ihtiyacı karşılamaktan çok uzak bulunmaktadır. Yalnız 1939 yılında Japonyanın dışarıdan ithal ettiği demir miktarı altı milyon tonu bulmaktaydı. Japonyanın demir istihsalâtiyle ithalâtı hakkında bir fikir edinmek için şu rakamları gözden geçirelim:

Yıllar	Memleket içindeki istihsalât (bin ton hesabiyle)	İthalât (bin ton hesabiyle)
1931	208	1725
1933	515	3706
1936	577	4478
1939	900	6000

Japonya, bakır madeni bakımından oldukça zengin olmakla beraber, gene de ihtiyacının yüzde 37,5 ini dışarıdan temin etmek zorundaydı. İthal edilen bakırın mühim bir kısmı Amerika Birleşik Devletlerinden getirtilmekteydi.

Japonya, bilhassa mağnezyum, volfram, kurşun, kalay gibi stratejik değeri haiz iptidai maddeler bakımından pek fakirdir. Meselâ 1936 yılı istatistiklerine göre Japonya Kore dahil olmak üzere 393 tonu; altın istihsalâtı ise, nu; kalay istihsalâtı 9.000 tonu; krom istihsalâtı 15.000 tonu; volfram istihsalâtı 36.000 tonu; kurşun istihsalâtı 2.500 tonu geçmiyordu. Gümüş istihsalâtı Kore dahil ponyanın yıllık çinko istihsalâtı 18.000 togene Kore dahil olmak üzere 55.159 kilogramı bulmaktaydı.

Yukarıda da söylediğimiz gibi son on on beş yıl içinde Japon sanayii içinde en fazla gelişeni ağır sanayi olmuştur. Harb hazırlığiyle sıkı bir ilgisi olan bu hareketi tabii telâkki etmek lâzımdır. Japon ağır sanayii, son birkaç yıl içinde yaptığı hamle ile, yıllarca Japon sanayiinde başta gelen mensucat ve gıda maddeleri sanayiini ikinci plâna atarak başa geçmiş ve İkinci Dünya Savaşının sonuna kadar bu hâkim vaziyetini muhafaza etmiştir. Fakat Japonyada ağır sanayi inkişaf ettiği nispette demir madeninin eksikliği de kendini şiddetle hissettirmiye başlamıştır. Bunu daha iyi anlıyabilmek için çelik ve dökme demir artış miktarlarına bir göz atmak kâfidir:

1929 yılında Japonyada çelik istihsalâtı 2.285.000 ton iken, bu miktar on yıl içinde, yani 1939 yılında hemen hemen üç misline, yani 6.500.000 tona kadar yükselmiştir. Dökme demir istihsalâtı ise 1929 yılında 1.515.000 ton iken, 1939 yılında 4.000.000 tona çıkmıştır. Alüminyum ve mağnezyum sanayii, ancak son yıllarda, hemen hemen İkinci Dünya Savaşının arifesinde meydana gelmiştir.

Japonyada makine sanayii bilhassa 1931-1939 yılları arasında esaslı bir gelişme kaydetmiştir. Fakat Japon ağır sanayii içinde en fazla gelişeni, hiç şüphe yok ki, gemi inşaat tezgâhlariyle elektro - teknik sanayii olmuştur. Yalnız 1934 - 1940 yılları arasında, yeniden 10 tane gemi tezgâhı imal eden büyük fabrika kurulmuştur. 1940 yılında bütün memlekette, çeşitli gemi inşaat tezgâhı imal eden 30 fabrika bulunmaktaydı.

Harbe takaddüm eden birkaç yıl içinde Japonyada kimya sanayiine de büyük bir önem verilmiştir. Öyle ki, 1931 yılında bu çeşit müesseselerde çalışan işçilerin sayısı 124.000 iken, 1938 yılında 322.000 e çıkmıştır. Gene bu çeşit müesseselerin imalât tutarı 1931 yılında 938.000.000 yen iken, 1938 yılında bu miktar 3.500.000.000 yene yükselmiştir.

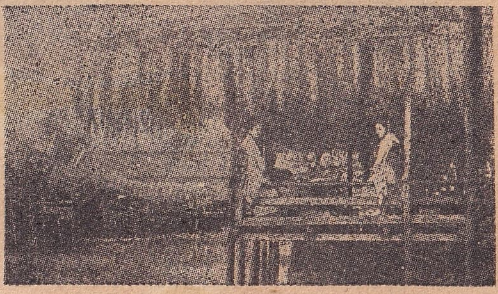
Japon hafif sanayii içinde en mühim mevkii mensucat sanayii işgal etmekte idi. Pamuklu, yünlü, ipekli dokumalardan ibaret olan Japon mensucat sanayii, ipekli kısmı müstesna olmak üzere, iptidai maddesini dışarıdan ithal etmek zorundadır. Japon mensucat sanayii, umumiyetle dış pazarlar için çalışmaktaydı. İkinci Dünya

Japonyada bir şehir

Savaşının başlamasiyle beraber Japon mensucat sanayii hem iptidai madde, hem satış pazarlarını kaybetti. Bundan başka Japon hafif sanayii içinde, gıda maddeleri sanayii bilhassa mühim bir mevki işgal etmektedir.

Japonyada, doğrudan doğruya millî savunma bakanlığının emrinde olmak üzere muazzam bir harb sanayii bulunduğunu da kaydetmek doğru olur. Top, tank, zırhlı otomobil, makineli tüfek, tayyare motörü imal eden bu fabrikalar, Japon ağır sanayiinin bir koludur. Bundan başka, harb sanayiinin emrinde çalışan ve top, tank, zırhlı otomobil, tayyare motörü gibi harb silâhlarının küçük parçalarını imal eden binlerce, hattâ on binlerce kü-

Bir Japonya manzarası

çük imalâthane bulunmaktadır. Hususî eşhasın elinde bulunan bu küçük atelyeleri, Japon harb sanayiinin bir kolu, bir şubesi olarak saymak doğru olur.

J a p o n y a d a z i r a a t: Japon ziraatinde rençperlik; dolayısiyle toprak mahsulleri en başta gelmektedir. Bunu, şu aşağıdaki rakamlardan da anlamak kabildir.

Japonyada bütün ziraat mahsullerinin değerini 100 kabul edersek, toprak mahsulleri 82,6; ipek mahsulü 11,1; hayvan mahsulü 6,3 tutar. Japonyada toprak mahsulleri içinde pirinç en başta gelir. Japon köylüsünün yüzde 90 ı pirinç istihsal eder. Japonyada ekilip biçilmiye yarar toprağın yüzde 53 ünü pirinç işgal ettiği gibi, hububata ayrılan sahanın yüzde 64 ünü gene pirinç işgal eder. Pirinç, Japon halkiyle Japon ordusunun başlıca gıda maddesidir. Öteki toprak mahsulleri içinde bilhassa arpa ile buğday dikkati çekmektedir. Bundan başka, Japonyada yetiştirilen toprak mahsulleri içinde soya fasulyesi, yerelması, patates, turp da önemli bir yer tutmaktadır. 1938 yılı istatistiklerine göre Japonyada yılda: 12.225.000 ton pirinç; 1.231.000 ton buğday; 1.397.000 ton arpa; 3.782.000 ton yerelması; 2.400.000 ton turp; 1.848.000 ton patates istihsal edilmekteydi.

Japon ekonomisinde balıkçılığın da mühim bir mevkii vardır. İkinci Dünya Savaşından önce Japon balıkçılığı, dünya balık istihsalâtının yüzde 20, hattâ 25 ini temin etmekteydi. Her yıl avlanan balık miktarı dört, dört buçuk milyon tonu bulmaktadır. Av bölgesi bilhassa Pasifik Okyanusudur. Japonya zengin bir balıkçı gemisi filosuna maliktir. Bu işle meşgul insanların sayısı sekiz yüz bini bulmaktadır. Japon halkının başlıca gıdasından biri de balıktır. Japonlar balıktan gübre olarak faydalandıkları gibi, konserve halinde çok miktarda balık ihracetmektedirler.

U l a ş t ı r m a i ş i: Bir ada devleti olmak sıfatiyle Japonya için deniz yollarının birinci derecede önemi vardır. Japonyanın bütün ithalât ve ihracatı, aynı zamanda iç ticaretin mühim bir kısmı deniz yollariyle hayata tatbik edilmektedir. Büyük güney limanlarından Nagazaki, Mançurya ve Çin limanlariyle bağlıdır.

Ayrıca Japonya birçok limanlariyle, doğrudan doğruya (Yokohama - Honolulu - San Fransisco) Amerika Birleşik Devletleriyle, Avustralya ile (Batavia - Singapur - Sidney), hattâ Avrupa ile bağlıdır. Bütün bunlar için Japonyanın büyük bir

Japonyada sık sık görülen hal: Yer depremi

deniz ticaret filosuna sahip bulunması lâzımdır. Gerçekten de Japonyanın deniz ticaret filosu, Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltereden sonra dünyada üçüncü gelmekteydi. Son on yıl içinde Japonyanın deniz ticaret filosunun artışını şu suretle tespit edebiliriz: 1929 da 4.187.000 tonluk gemiye malik bulunan Japonya 1937 de 4.475.000 tonluk, 1938 de 5.007.000 tonluk; 1939 da 5.630.000 tonluk gemiye malik bulunuyordu. Bundan başka Japonyanın bir milyon tonluk yelkenli gemisi de vardır. Fakat bu büyük ticaret filosuna rağmen Japonya, Çinle muharebeye başladıktan sonra (meselâ 1939 yılında) ayrıca dışarıdan bir buçuk milyon tonluk gemi kiralamak zorunda kalmıştı.

Japonyanın fazla dağlık olması, demiryolu inşaatına bir engel teşkil etmektedir. Bunun neticesi olarak anavatandaki demiryollarının uzunluğu 1938 yılında 25.000 kilometreyi geçmemekteydi. Japon demiryollarının mühim bir kısmı dar ve tek hatlıdır. Japonyada, bilhassa banliyölerde işleyen trenlerin mühim bir kısmı elektrikli trenlerdir. Bu çeşit tren yollarının uzunluğu 700 kilometredir.

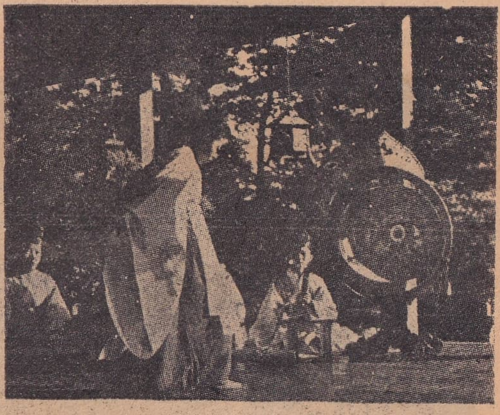
1938 yılı başlangıcında Japonyada 105.000 binek otomobili, 70.000 de kamyon olmak üzere 175.000 motörlü taşıt bulunmaktaydı.

D ı ş t i c a r e t: Japonya için dış ticaretin hayati bir ehemmiyeti vardır. Çünkü yazımızın baş tarafında, iptidai madde bahsinde anlattığımız üzere, Japonya, sanayii için gerekli bulunan iptidai maddelerin mühim bir kısmını dışarıdan getirtmek zorundadır. Bu maddeleri getirtebilmek için de mühim ölçülerde ihracatta bulunmak lüzumunu duymaktadır. Japonyanın başlıca ihraç maddeleri ipekli, yünlü, pamuklu dokumalar; balık konserveleri, çay, kâğıt, kereste ve mamulleri; bâzı çeşit makineler; cam ve camlı maddelerdir.

Japonyanın kendileriyle alış verişte bulunduğu başlıca memleketler: Amerika Birleşik Devletleri, Büyük Britanya İmparatorluğuna bağlı Avustralya, Kanada, Hindistan, Malaya gibi yerlerdir. Yüzde olarak alındığı takdirde, Amerika Birleşik Devletlerinin Japon ithalâtındaki mevkii yüzde 26 dır. Japonya, Amerika Birleşik Devletleri pamuk ihracatının hemen hemen dörtte birini çekmekteydi. Japonyanın ithalâtında Felemenk Hindistanının da rolü pek büyük olup, Amerika Birleşik Devletleri ve Büyük Britanyadan sonra üçüncü gelmekteydi. Japonya, İkinci Dünya Savaşına takaddüm eden yıllarda Lâtin Amerikası memleketlerine de kol atmıya, buraları ile de sıkı ticari münasebetler kurmıya çalışmış ise de, Amerika Birleşik Devletlerinin ve İngilterenin şiddetli bir rekabet ve mukavemetiyle karşılaşarak çekilmek zorunda kalmıştır.

İ k i n c i D ü n y a S a v a ş ı n d a J a p o n y a: (Evvelce 559 uncu sayfamızda verdiğimiz Japon tarihinden başka, bu tarihin İkinci Dünya Savaşı safhasını genişletmek üzere bu mevzua tekrar geçmeyi muvafık bulduk.). Fransanın mağlûbiyetinden, Holânda ve Belçikanın işgalinden sonra, Avrupa muvazenesi tamamiyle bozulmuştu. Japonya, yıllardanberi tahakkukuna çalıştığı büyük emellerinin gerçekleşmesi için beklediği tarihî anın çatıp geldiğine kaniydi. İlk hedef Fransız Hindi - Çinisi ile Felemenk Hindistanıydı. Japonya bu hedefine eriştiği takdirde, önünde yeni yeni ufuklar da belirecekti. Japonya, ilk adım olarak 1940 yılı eylûlünde Fransanın Vichy hükümetine bir ültimatum verdi ve Japon ordusunun Hindi-Çiniye girmesine, orada deniz ve hava üsleri kurmasına müsaade istedi. Fransız hükümeti Japonların bu isteğini kabul etti. Japonlar, Fransız Hindi-Çinisi ile Tai (Siyam) arasındaki ihtilâfa da müdahale ederek Tai tarafını tuttular ve bu hükümetin sempatisini kazandılar. Japonlar, bu arada Felemenk Hindistanı (Endonezya) ile de müzakerelere girişerek, oradan da bâzı imtiyazlar koparmıya muvaffak oldular.

Japonların güneye doğru bu genişleme hareketleri, doğrudan doğruya Büyük Britanya ile Amerika Birleşik Devletlerinin menfaatlerine bir tecavüzdü. Japonlar bu işin âkıbetini müdrik oldukları için, 1940 yılı eylûlünde Mihver devletleriyle, yani Almanya ve İtalya ile, bir ittifak antlaşması imzaladılar. Bu antlaşma gereğince, Japonya, Almanya ile İtalyanın Avrupada "yeni bir nizam kurmak" hakkını kabul ederken, Almanya ile İtalya da Japonyanın Uzak Doğuda "yeni bir nizam" kurmak hakkını tanıyorlardı. Gene antlaşmanın bir maddesi gereğince henüz harbe girmemiş devletlerden biri İkinci Dünya Savaşına karışarak, âkıtlardan birine taarruz ettiği takdirde öteki âkıtlar, iktisadi askerî, bir kelime ile bütün kudretleriyle taarruza uğrıyan tarafa yardım etmeyi taahhüdediyorlardı. Bu madde, doğrudan doğruya Amerika Birleşik Devletlerini hedef tutmakta idi. Zeyil bir madde ile de yukarıdaki maddenin âkitlerin Sovyetler Birliği ile olan münasebetleri üzerine bir tesir yapmıyacağı zikrolunmuştu. Avrupada tahaddüs eden vaziyetle, güneye doğru yayılma imkânlarının belirmesi, nihayet, Almanya ile Sovyetler Birliği arasında imzalan saldırmazlık paktı, Japonyayı da Sovyetler Birliği ile daha iyi münasebetler kurmıya sevketti. Bunun neticesinde, hemen hemen Alman - Sovyet harbinden iki ay önce, 13 nisan 1941 tarihinde, Sovyetler Birliği ile Japonya arasında bir tarafsızlık antlaşması imzalandı. Bu antlaşma gereğince, iki âkit taraf, birbirleriyle dostça geçinmeyi, birbirlerinin toprak bütünlüğüne riayet etmeyi, nihayet bir taarruza uğranıldığı takdirde, çıkacak muharebenin sonuna kadar tarafsız kalmayı kabul ediyorlardı. İkinci Dünya Savaşı başladığındanberi Japonların Uzak Doğuda ve Pasifik Okyanusunun çeşitli istikametlerinde giriştikleri yayılma hareketi, Japonya ile Amerika arasında mevcudolan gerginliği büsbütün arttırıyordu. Bu münasebetle, Japonya ile Amerika arasında 1941 yılında başlıyan görüşmeler, dokuz ay sürmesine rağmen hiçbir müspet netice vermemişti. Japonların takibettikleri hareket hattı, gerek Amerikada, gerek Büyük Britanyada büyük bir huzursuzluk yaratıyordu. Japonya bir taraftan Amerikaya karşı harba hazırlanırken, öte yandan, bitmez tükenmez müzakerelerle Amerikayı oyalayıp duruyordu. İki taraf arasında cereyan eden müzakerelerden, aradaki görüş farkının pek büyük olduğu da meydana çıkıyordu.

Bir Japon dansözü

Bir yer depreminde yurtsuz kalan kadınlar

J a p o n y a n ı n h a r b e g i r i ş i: 26 kasım 1941 tarihinde Amerika Birleşik Devletlerinin Japonyaya yaptığı teklifler geniş bir antlaşma plânını ihtiva ediyordu. Bu teklifler arasında: a) Bilhassa Pasifik Okyanusiyle ilgisi olan dev-

letler arasında bir saldırmazlık paktı yapılması; b) İlgili devletlerce Hindi - Çini'nin bütünlüğüne dokunulmıyacağı ve bu memleketten iktisadi imtiyazlar istenmiye-

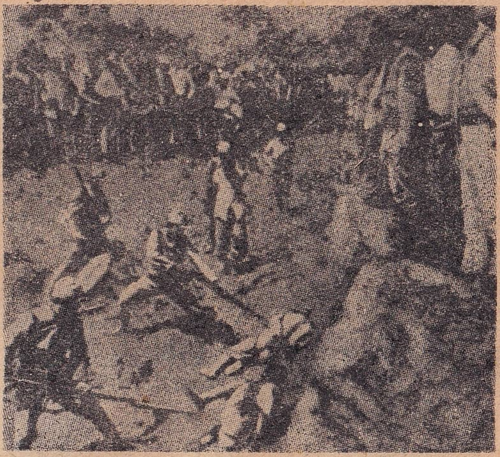
Japon militarizmi sembolü

ceği hakkında teminat verilmesi; 3) Çinin milli bir hükümeti olmak sıfatiyle Çan - Kay - Şek hükümetine müzaheret edilmesi, 4) Çinden toprak isteğinden vazgeçilmesi gibi esaslı bâzı istekler vardı. Birleşik Amerika, Japonya ile kendi arasındaki anlaşmazlıkları barış yoliyle halletmek için elinden gelen her şeyi yaptı. İleri sürdüğü yukarıdaki tekliflerinin kabulü takdirinde de, Japonya ile, "en fazla mazharı müsaade olmuş millet" esasları dahilinde bir ticaret antlaşması akdine de hazırdı. Fakat Japon hükümeti Amerikan tekliflerini bir türlü kabul etmiyor, müzakereleri uzattıkça uzatıyordu. Bu arada da, Amerika ile İngiltereye taarruz etmek için gerekli son hazırlıkları bir an önce tamamlamıya çalışıyordu. Bu sıralarda Japon deniz filosunun mühim bir kısmı Güney - Çin denizi sularında ve Siyam körfezinde toplanmış bulunuyordu. Ayrıca dört yüz bin kişilik bir kara ordusu da Formoza, Haynan adalariyle Hindi - Çini'de taarruz emrini bekliyordu. 1941 yılı ekim ayının sonlarına doğru Hindi - Çini'ye yeniden mühim miktarda Japon kuvvetleri getirilmişti. 7 aralık 1941 sabahı, Washington'daki Japon heyeti reisi, Birleşik Amerikanın 26 kasım 1941 tarihli memorandum'una menfi bir cevap verdi. Bu cevapta herhangi bir harb halinden bahsedilmediği halde, Japon cevabının Amerika Birleşik Devletleri dışişleri bakanına verilişinden bir saat önce, Japon uçakları, Amerikanın en mühim deniz üslerinden biri olan Pearl - Harbour'a âni bir baskın yapmış bulunuyorlardı. Aynı gün, yani 7 aralık 1941 günü, sabah saat 11,45 te, Tokyo'da, Birleşik Amerika ile İngiltereye harb ilân edildiğini bildiren Japon imparatorunun deklârasyonu neşredildi. Japonya bütün ümidini, müttefiki Almanya gibi, seri muvaffakıyetlere ve bir yıldırım harbine bağlamıştı. Çünkü Japonyanın harb güciyle, Birleşik Amerika, İngiltere ve Çin'in Uzak Doğudaki harb gücü arasında muazzam farklar vardı. Daha harbden önce Japonya, yalnız Birleşik Amerikanın kömür istihsalâtından yedi, sekiz defa daha az kömür istihsal ediyordu. Gene Japonyanın petrol istihsalâtı yalnız Birleşik Amerikadan üçyüz elli defa daha azdı. Aynı suretle Japonyanın elektrik enerjisi istihsalâtı Birleşik Amerikadan beş defa; çelik istihsalâtı dokuz defa; bakır istihsalâtı on defa; kalay istihsalâtı kırk üç defa; çinko istihsalâtı on iki defa; alüminyum istihsalâtı on üç defa; otomobil istihsalâtı dört yüz seksen defa daha azdı. Japonya ancak, harbden önceki iptidai madde stoklarına güvenebilirdi. Harb içinde iptidai madde tedarikine imkân yoktu. Bunun için bütün gayesi, elindeki stoklar tükenmeden ve Demokrasiler harb hazırlıklarını bitirmeden, hasımlarına indireceği öldürücü birkaç darbe ile, bir yandan Hindistana, öte yandan da Avustralyaya varmaktı. Mihverin umumi stratejik plânına göre, Japonya Hindistana vararak, oradan Arabistana geçtiği sıralarda, Alman orduları da Kafkasyadan İran, Irak ve Mısıra inmiş bulunacaklardı. Bu suretle, biri Doğudan, ötekisi Batıdan gelen iki müttefik, Mısır kapılarında birleşmiş olacaklardı. Pasifik Harbi başlarken Japonyanın elinde bulunmakta olan kara ve deniz kuvvetleri de buna elverişli görünüyordu. Sonradan anlaşıldığına göre Japonya harbe girdiği sıralarda Japon deniz filosu 12 - 14 saffı harb zırhlısından; 45 - 50 kruvazörden; 23 uçak gemisi ile uçak taşıt gemisinden; 126 destroyerden; 85 kadar da denizaltı gemisinden ibaretti. Gene o sıralarda Japonların 2 kruvazörü, 8 destroyeri, 29 denizaltısı tezgâhta bulunuyordu. Buna karşılık 1941 sonlarında Amerikanın bütün deniz kuvvetleri 17 saffı harb gemisinden; 7 uçak gemisinden; 37 kruvazörden; 171 destroyerden; 111 denizaltıdan mürekkepti. Ayrıca 15 saffı harb gemisi, 11 uçak gemisi, 54 kruvazör, 152 destroyer, 73 denizaltı gemisi de inşa halinde idi. İngiltere o sıralarda Atlantik denizinde ve Akdenizde ve Kuzey denizinde çok meşgul olduğu için Pasifik Okyanusundaki filosu ehemmiyetsizdi. Holândanın da 3 - 4 kruvazörü, 12 destroyeri, 18 kadar da denizaltı gemisi Endonezya'da bulunuyordu. Bu rakamlara göre, eğer Amerika, filosu-

Japon harb suçluları mahkemede. (Eski başbakan Hideki Tojo ve 24 arkadaşı 12 kasım 1948 de idama mahkûm edilmişlerdir).

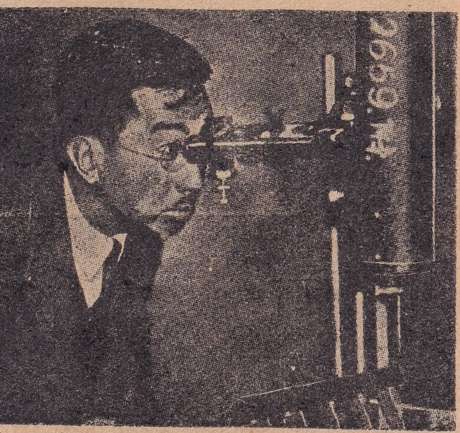
nun mühim bir kısmını Atlantik denizinde bulundursaydı, sayı üstünlüğü Müttefikler tarafında olacaktı. Ama, birçok sebepler dolayısiyle filosunun mühim bir kısmını Atlantik Okyanusuna geçirmiş bulunan Amerika ile İngilterenin topyekûn deniz kuvvetleri, bu sıralarda Japonlardan sayıca da zayıftı. Japonlar, hele Pearl Harbour baskını neticesinde, Amerikan donanmasına ait 2 saffı harb zırhlısı ile 6 kru-

Çin Harbinde Japonların esirlerini öldürüşleri

vazör ve küçük tonajda daha birçok harb gemisi batırmıya veyahut hasara uğratmıya muvaffak olunca, harbin ilk devresinde kendi seçtikleri harb sahalarında, Müttefik deniz kuvvetlerine karşı mutlak bir üstünlük temin etmiş oldular. Bu arada Japonlar, hava hücumu neticesinde İngilizlerin Uzak Doğu sularında bulunan iki saffı harb zırhlısı ile diğer bâzı kruvazörlerini batırmıya muvaffak olunca, üstünlüklerini büsbütün sağlamış oldular. Bunun tabii bir neticesi olarak Japonlar Pearl Harbour baskınından bir gün sonra, yani 8 aralık 1941 tarihinde Malaya'nın kuzeyinde bulunan Kot, Baru, Sobak bölgelerine asker çıkardılar. Gene aynı gün Siyam'a girdiler. 9 aralık 1941 tarihinde ise Siyam'ın güneyine asker çıkardılar. 10 aralık 1941 tarihinde ise ilk Japon ihraç kuvvetleri Filipinler'e çıktı. Az sonra Siyam'daki Japon kuvvetleri Birmanya'ya girdiler. Bundan sonra Endonezya'ya ait Borneo, Sumatra, Tselebes adalarına hücumlar başladı. Böylece Japonlar çok kısa bir zamanda, âdeta baş döndürücü bir hızla Filipinler'i, Endonezya'yı, Siyam'ı, Birmanya'yı, Singapur, Honkong gibi alınması imkânsız sayılan deniz ve kara üslerini ellerine geçirdiler. Ve bir yandan Hindistan, öte yandan da Avustralya kapılarına dayandılar. Japonlar bu büyük muvaffakıyetlerini her şeyden önce hücumlarının âniliğine, önceden iyice hazırlanmış olmalarına, Müttefiklerin ise hazırlıksız oluşuna ve bir dereceye kadar da gafil avlanışlarına borçluydular. Fakat Japonların bu baş döndürücü muvaffakıyetleri sonuna kadar devam etmedi. Japonlar, ana hedeflerini teşkil eden Hindistan ve Avustralyayı alamadan duraklamak zorunda kaldılar. Bu arada, Mercan denizi harbinde Midway adasındaki deniz mu-

harebelerinde, nihayet Salomon adaları civarındaki deniz harblerinde Japon donanması en kıymetli unsurlarından bir kısmını kaybetti. Bunların içinde bilhassa 6 uçak gemisinin bulunması, Japonlar için

Yarı Tanrı son Japon imparatoru Hirohito bir mikroskop önünde

ağır bir kayıp teşkil etti. Halbuki buna karşılık Amerikanın harb hazırlıkları büyük bir hızla artıyordu. Öyle ki, Amerika - Japon Harbinin birinci yıldönümünde, bütün kayıplarına rağmen, Amerikanın kara ve deniz kuvvetleri, harbe girdiği tarihe nazaran daha fazlaydı. Pasifik Harbi, bir yıldırım harbi olmaktan çıkmış, müzmin bir harb halini almıştı.. Bu vaziyet karşısında Japonlar için biricik ümit kapısı, eline geçirdiği, Endonezya, Fransız Hindi-Çinisi, Malaya gibi yerlerden iptidai madde getirterek harbi devam ettirebilmekti. Fakat, işin bu safhasında Japonya yepyeni bir zorlukla karşılaşmıştı. Japonya, üslerinden uzaklaştığı nispette, ordusunu beslemekte, ona silâh ve mühimmat yetiştirmekte zorluk çekmiye başlamıştı. Japonyanın deniz nakliyatında ne gibi zorluklarla karşılaştığını daha iyi anlıyabilmemiz için birkaç rakam zikretmemiz kâfidir: 1942 yılı başlangıcında Japonların elinde altı buçuk milyon tonluk bir ticaret filosu bulunmaktaydı. Halbuki harbden önce Japonyanın, Çinin, ve harbin ilk yıllarında Japon işgali altına giren Filipinlerin, Endonezyanın, Fransiz Hindi - Çinisinin ve öteki adaların normal ihtiyaçlarını temin etmek için senede on beş milyon tonluk bir deniz ticaret filosuna ihtiyaç vardı. Normal zamanlarda, bu ihtiyacı, Japon deniz ticaret filosundan başka Amerika, İngiltere, Holânda ve Fransız ticaret filoları karşılamaktaydı. O zamanlar, Japonların elindeki ticaret filosu ise, bu ihtiyacın ancak yüzde 45 ini karşılıyabiliyordu. İşte bütün bu âmillerin tesiriyle, Japonya, altı ay devam eden bir taarruz devresinden sonra, müdafaaya çekilmek zorunda kalmıştı. Çok geçmeden inisiyatifi ele alan Amerikalılar, Japonların aldıkları yerleri birer, birer geri almışlar ve havadan Japon anavatanını tehdide başlamışlardır. 1945 yılı mayısında Almanların silâhlarını teslim edişinden sonra, Japonya birkaç ay daha mukavemet ettiyse de, Amerikalıların atom bombası kullanmaları üzerine, mukavemetin faydasız olduğunu anlıyarak, onlar da, 1945 yılı eylülünde, kayıtsız şartsız olarak teslim olmuşlardır. Bugün Japonya, Amerika ordusunun işgali altında bulunmaktadır. Memleketle bir imparator, bir kabine bulunmakla beraber, bugün Japonyanın fiili âmiri ve idarecisi Amerikan işgal kuvvetleri başkomutanı Mac Arthur'dür.

J a p o n y a d a d e v l e t k u r u l u ş u : Japonyanın devlet kuruluşu büyük bir hususiyet arzetmektedir. Japonyada yürürlükte olan ve Prens İti Hirobumi tarafından kaleme alınan anayasa, 1889 yılında imparatorluk gizli konseyince kabul olunmuştu. 76 maddeden ibaret olan bu anayasanın 46 maddesi, Prusya anayasanın âdeta bir kopyasıydı. Anayasanın başlıca gayesi, imparatorun sonsuz haklarını ve "ilâhî menşeini" belirtmek ve kanunlaştırmaktı. Bu anayasa gereğince hem teşrii, hem icrai, hem de kazai bütün haklar imparatorun elinde toplanıyordu: Parlâmentoyu toplantıya çağırmak veya dağıtmak; kanunları tasdik etmek, iradeler yayımlamak, savaş açmak, barış muahedelerini imzalamak, memleketin bütün silâhlı kuvvetlerine komuta etmek; başbakan dahil olduğu halde bütün hükûmet âzalarını azil ve tâyin etmek; idam cezalarını tasdik veya affetmek, anayasa gereğince münhasıran imparatora ait bir haktı. Anayasayı değiştirmek hakkı da, gene yalnız imparatora verilmekteydi. 1918 yılına kadar bütün Japonyanın mukadderatını elinde bulunduran kuvvet, "Heuro" adını taşıyan ihtiyarlar konseyiydi. İmparator bu konseye paravanlık etmekten başka bir şey yapmazdı. Bu ihtiyarlar konseyinden sonra Japonyanın en önemli devlet organı, zaman zaman imparatorun reisliği altında toplanmakta olan "gizli konsey" di. Bu konsey, anayasayı tefsir etmek, lüzumu halinde imparatora şu veya bu tavsiyelerde bulunmak hakkını haizdi. Bu konseyin âzaları imparator tarafından tâyin olunurdu. Ekser âzası, Japon militaristleri idi. İkinci Dünya Savaşına kadar Japon parlâmentosu, biri âyan, ötekisi de mebuslar

Hirohito artık halk arasında görülmektedir.

meclisi olmak üzere iki meclisten müteşekkildi. Âyan meclisi 400 kişiden ibaretti. Bu âzanın 340 ı fevkalâde hizmetlerine karşılık imparator tarafından tâyin edilen prenslerden, markilerden, kontlardan, baronlardan; 60 ı da yüksek vergi ödeyen maliyecilerden olurdu. Âzalar 7 yıl için tâyin edilirdi. Mebuslar meclisi 466 mebustan müteşekkildi. Bunların müddeti 4 yıldı. Japon mebuslar meclisinin en mühim işi hükümetin teklif ettiği bütçeyi tetkik ve kabul etmekten ibaretti. Aslında bu işin hiçbir ameli kıymeti yoktu. Çünkü Japon mebuslar meclisi hükümetin teklif ettiği bütçe tasarısını reddettiği takdirde hükümet bir önceki yılın bütçe esasları dahilinde masraf yapmak hakkını haizdi. Âyan meclisi, mebuslar meclisinin kabul ettiği kanunları reddetmek hakkını haizdi. Japon anayasası gereğince yalnız imparatora karşı mesul olan Japon hükü-

Çocukları sırtlarına bağlı Japon kadınları hususi localarda rey verirken

meti, Japon mebuslar meclisine hiçbir suretle hesap vermek mecburiyetinde değildi.

B u g ü n : Yeni Japonya birçok reformlar arifesindedir. Barış antlaşmasının imzasından sonra, Japonyada da memleketi demokratlaştırmak sahasında ciddi bâzı adımlar atılmakta olduğuna hükmolunabilir. Esasen daha şimdiden, Mac Arthur'ün neşrettiği bâzı emirnamelerle, çok geri bir mahiyet taşıyan birçok Japon kanunları değiştirilmiş, memlekette birçok yenilikler yapılmıştır.

(Hasan Âli Ediz)

LOUİS, JOE — (Cou veya Coi Luis okunur) Dünya ağır sıklet boks şampiyonu. Asıl adı Joseph Barrow (Couzef Barou) dur. Joe Louis dünya ağır sıklet boks şampiyonluğunu o kadar uzun zaman (11 sene 1 gün) muhafaza etmiştir ki, pek çok kimseler, kendinden evvel James J. Braddock'un şampiyon olduğunu hemen hemen unutmuş gibidirler. Bu müddet zarfında ırkının âdeta bir ilâh gibi tapınırcasına sevdiği Joe Louis, kendisini idare edenlerin büyük dirayet ve dikkati sayesinde, zencileri kolay kolay benimseyemiyen Amerikalıların da sevgisini kazanmış, şöhreti dünyanın dört bucağına yayılmış ve on bir senelik şampiyonluğu esnasında: "Ah bir beyaz çıksa da şu zenciyi yeniverse!" temennisi Amerikada hemen hiç duyulmamıştır.

1914 te Alabama'da doğmuş olan Joe Louis, sonradan ailesinin taşındığı Detroit'de otomobil fabrikalarında çalışırken, amatör olarak boksa merak sarmış bulunuyordu. Her sene amatörler arasında tekrar edilen "Altın Eldivenler" (Golden Gloves) şampiyona müsabakalarında göze çarpan Joe Louis'i üniversite mezunu bir boks menaceri olan John Roxborough himayesine almış ve genç amatörü, dünya boks tarihinin şimdiye kadar kaydetmediği yüksekliklere erişen bir şampiyon yetiştirebilmek için âzami zekâ, dikkat, itina ve plânla çalışmıştır. Roxborough'nun Joe

Louis ilk defa görmüş olduğu amatör maçını Louis'in kaybetmiş olduğunu kaydedersek, menacerin sathın altında gizli kalan meziyet ve kabiliyetleri sezmekte ve bunları geliştirmekteki muvaffakıyetini bir dereceye kadar tespit etmiş oluruz. Roxborough'nun ilk işi müstakbel şampiyonu hazırlamak için Amerikanın en iyi antrenörlerinden biri olarak tanılan Jack Blackburn'ü münhasıran Joe Louis'i hazırlamak; yetiştirmek üzere angaje etmek olmuştur. İşin garibi şudur ki, kendisi de bir zenci olan Blackburn, ırkının aşağı tabakalarında zekâ kıtlığından çekinerek Joe Louis'in antrenörlüğünü kabul etmek istememiştir. Bununla beraber ikna edilerek müstakbel şampiyonun antrenörlüğünü üzerine aldıktan üç gün sonra heyecanla telefona sarılarak Roxborough'ya: "Bu genç dünyanın gördüğü en büyük boksörlerden biri olacak" demekten kendini alamamıştır.

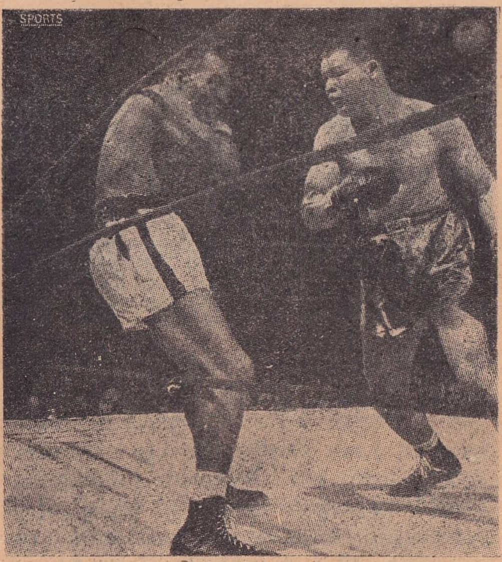
Joe Louis

Şampiyonluğa ulaştıran yol nispeten kısa olmakla beraber, Joe Louis büyük güçlüklerle karşılaşmıştır. Başlangıçta maddi zorluklar âdeta ümit kırıcı olmuş ve bütün emekler 50 - 100 dolârlık maçlarla heba olacak gibi görünmüştür. Filhakika 1934 te profesyonelliğe atılan Joe Louis, ilk maçlarında Otto Borchuck ve Adolph Wiater ile olanlarında boks hayatının belki en müthiş yumruklarını yemiş, fakat, kıymetli antrenörünün direktifleri sayesinde, bu rakiplerini yere serecek yumruğu vaktinde ve yerine yerleştirmek suretiyle kendinin ve dolayısiyle boks hayatının yıkılmasını önliyebilmiştir.

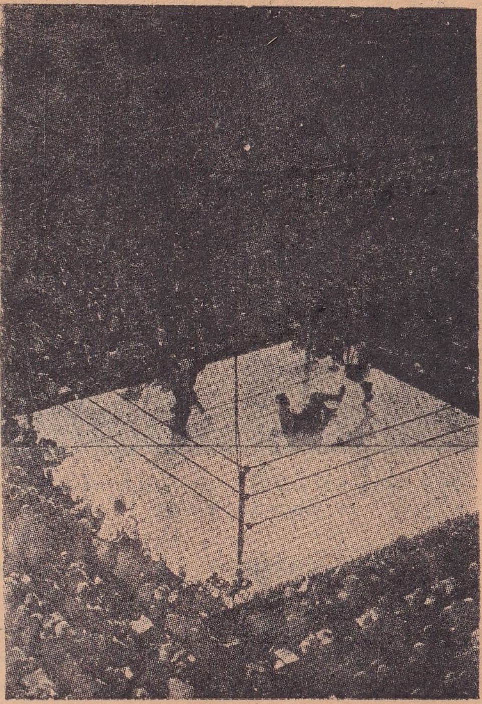
Başlangıç günlerinin ikinci mühim güçlüğü, görmemiş ve hassaten zenci bir ailenin yokluk içinde yetişmiş çocuğu olan Joe Louis'i kazandığı ve kazanacağı paraya ve günün birinde ulaşacağına iman ettikleri şampiyonluğun icaplarına uygun bir şekilde yetiştirebilmek olmuştur. Bu maksatla Roxborough ve Blackburn genç boksörün bütün hayatını en ince teferruatına kadar tasarlıyarak idare etmişler ve bu gayretlerinde o derece ileri gitmişlerdir ki, kısa bir zaman içinde Joe'nin annesi Roxborough'ya "Oğlumun hakiki babası sensin" demiye başlamıştır. Joe Louis'in hususi hayatına karşı gösterilen bu itina yüzünden, şampiyon cebindeki parasını idare etmeyi belki hâlâ öğrenememiş, fakat geniş bir cömertlikle zenci arkadaşlarına avuç dolusu para vermiş, buna karşılık pürüzsüz, lekesiz ve model sayılacak derecede ahlâkî yaşayış tarzı sayesinde Amerikalı beyazların da kalbini kazanmıya muvaffak olmuştur.

Hatırlardadır ki, Gene Tunney şampiyonluk tacını kendi eliyle başından çıkarıp ortaya koyduktan sonra (1928) Jack Sharkey gibi, Primo Carnera gibi, Max Bear, Jimmy Braddock gibi, geçmişin yumruk kahramanlariyle hiçbir zaman hemayar sayılamıyacak derecede düşük ve yıldızları ancak bir kibrit çakımı kadar parlıyabilen şampiyonlar meydana çıkmıştır. Bunlar arasında Max Schmeling ilk elemeler neticesinde şampiyonluğu "faul" diye bağırarak yerde oturmak suretiyle kazanıp gene bir sene sonra aynı rakibe kaybetmiş olmasına rağmen bu grupun en teknik boksörü sayılıyordu. Nitekim, Louis şampiyonluk yolunda Carnera'yı, Bear'i, Oduncu Paulino adiyle tanıdığımız Paulino Uzcudon'u yendikten sonra Schmeling'le karşılaşmak zorunda kalmıştır. Rakibinin her hareketini, maç filmlerini seyretmek suretiyle, âdeta bir âlim gibi tetkik etmiş olan Schmeling, 1936 karşılaşmasında Louis'i ilk defa yere sermiye ve müstakbel şampiyona profesyonel boks hayatının ilk - ve son - mağlûbiyetinin acısını tattırmıya muvaffak olmuştur. Bu müsabakadan sonra, tabii seyirle Schmeling'in şampiyonluk için Braddock'la dövüşmesi icabediyordu. Eğer Schmeling Alman olmayıp da herhangi bir ecnebi olsaydı, "beyazdır" diye halk onun bu hakkının tanınmasını istiyecek ve Schmeling Braddock'u kolaylıkla yenerek boks tarihinde ilk defa olarak "şampiyonluğu kaybettikten sonra tekrar kazanmıya muvaffak olan boksör" diye şöhret kazanacaktı. Fakat efkârı umumiye şampiyonluğu bir Almana kaptırmaktansa bir zenciye kazandırmayı tercih etmiş ve Braddock'un karşısına Schmeling yerine Joe Louis çıkarılmıştır. 22 haziran 1937 de Chicago'da yapılan bu şampiyonluk maçında Louis canını dişine takarak mukavemete çalışan rakibini defaatle düşürdükten sonra nihayet sekizinci ravundda bir daha kalkmıyacak bir şekilde yere sererek şampiyonluğu kazanmıştır.

Bundan sonra, modern boksun esaslarını tespit eden Queensbury marki'sinin kaidelerine göre şampiyonluğu kazanmış olanlar arasında tacını en uzun müddet muhafaza edebilmiş olan Louis, yirmi beş defa meydan okuyanlara karşı koymak suretiyle bu tacı en fazla müdafaa etmiş olanıdır da. Uzun şampiyonluk yılları içinde bir tek rakip, Billy Conn şampiyonluğu kazanabilmek ihtimaline yaklaşmış fakat, dikkatsizliği yüzünden bu fırsatı kaçırmıştır. 1941 de New York'ta yapılmış olan ilk Louis - Conn karşılaşmasında Conn onikinci ravunda kadar şampiyona hâkim dövüşmüştür. Eğer dikkatsizlik etmiyerek son üç ravundda kendini kollamak, hattâ rakibinden kaçmak suretiyle dövüşmüş olsaydı, Conn şampiyonluğu kazanmış olacaktı. Fakat Conn ilk ravundlardaki hâkimiyetinin tesirine kapılarak Louis'i yere sermiye heveslenmiş ve bu yersiz hevesinin cezasını kendi yere serilmek ve şampiyonluk ümidine veda etmek suretiyle ödemiştir.

Joe Louis son maçlarından birinde

Joe Louis'in son maçlarından bir görünüş

Şampiyonluk hayatında ancak dört kişi: İngiliz şampiyonu Tommy Farr, Şili şampiyonu Arturo Godoy ile Bob Pastor ve Joe Walcott müsabakanın sonuna kadar şampiyonun karşısında, ayakta durabilmişlerdir. Bunlar arasında Godoy ile Pastor bu ilk muvaffakıyetlerini tabana kuvvet kaçmak sayesinde elde etmişler, Farr ile Walcott ise görülmemiş ve beklenmedik bir mukavemet göstermişlerdir. Bununla beraber Louis, tekrar karşılaşamadığı Farr müstesna, diğerlerini pek kısa bir zaman içinde yere sermiştir. Bu ara: "Ne olur ne olmaz kaçmakta devam ederse hiç olmazsa yorularak elime geçsin!" ümidiyle Pastor ile ikinci karşılaşmanın yirmi ravund üzerinden tertibolunduğunu kaydetmek gerekir.

Bu dört rakiple olan ilk karşılaşmalar dışında, diğer şampiyonluk müsabakalarının hepsini Louis rakiplerini yere sermek suretiyle ve bunlardan beşini birinci ravundda olmak üzere kazanmıştır: (Max Schmeling: 2.04 dakika; Jack Roper: 2.20 dakika; John Henry Lewis: 2.29 dakika; Buddy Bear: 2.56 dakika; Tami Maurello: 2.09 dakika). Louis'in karşısına bütün boks hayatında dokuz rakip iki defa çıkmıya cesaret etmiş, "Kara bombacı" bunların hepsini ikinci karşılaşmada feci surette döverek yere sermiştir. Onuncu olarak değişik netice almıya heveslenen Joe Walcott, diğerlerinin âkıbetinden kurtulamamıştır.

Bütün profesyonellik hayatında altmış bir müsabaka yapmış olan Louis'i seyret-

mek için halk on bir milyon dolâr ödemiş ve bu meblâğdan, son müsabakanın tahminî kazancı da ilâve olunarak, Louis'in hissesine 3.923.061,72 dolâr isabet etmiştir.

Son müsabakasında ölçülere göre Joe Louis, 1,87 metre boyunda, 96 kilo ağırlığındadır. İki kol açımı: 195,5; göğsü tabii 106,5, şişik 114,3; bel 89; pazı 38; boyun 46; bilek 23; baldır 42; ayak bileği 28; bacak 57; yumruk 33 santimdir.

Artık boksu bırakacağını söylemesine rağmen son günlerde yeni bir maçından bahsedilen Louis'in, bu hususta henüz katî kararını vermediği anlaşılmaktadır.

Şampiyonun bütün profesyonellik hayatında yaptığı müsabakalar ve bu müsabakalardan kazandığı para dolâr olarak şöyledir:

1934 — Jack Kracken, 50 dolar, Willie Davis, 60, Larry Udell, 75, Jack Kranz, 125, Buck Everett, 150, Otto Borchuck, 106, Adolph Wiater, 200, Art Sykes, 280, Jack O'Dowd, 111, Stanley Poreda, 300, Charley Massera, 1.100, Lee Ramage, 2.200 (Yekûn: 4.757 dolâr).

1935 — Patsy Perroni, 4.200, Hans Birkie, 1.900, Lee Ramage, 4.354, Red Barry, 3.270, Natie Brown, 6.589, Roy Lazer, 11.212, Primo Carnera, 60.433, King Levinsky, 53.752, Max Bear, 240.833, Paulino Uzcudon 39.612, Roscoe Toles, 1.250, Biff Benton, 750, Willie Davis, 750, Gene Stanton, 750. (Yekûn: 429.675 dolâr).

1936 — Charley Retzlaff, 23.065, Max Schmeling, 140.959, Jack Sharkey, 36.506, Al Ettore, 52.897, Jorge Berescia, 8.411 Eddie Simms, 20.000. (Yekûn: 281.838 dolâr).

1937 — Bob Pastor, 36.000, Natie Brown, 11.000, James J. Braddock, (şampiyonluk) 103.684, Tommy Farr, 102.578. (Yekûn: 253.262 dolâr).

(1938 — Nathan Mann, 40.522, Harry Thomas, 16.659, Max Schmeling, 349.228. (Yekûn: 406.409 dolâr).

1939 — John Henry Lewis, 34.413, Jack Roper, 34.850, Tony Galento,114.332,17, Bob Pastor, 118.400. (Yekûn: 301.995,17 dolâr).

1940 — Arturo Godoy, 23.620,21, Johnny Paycheck, 19.908, Arturo Godoy, 55.989,04, Al McCoy, 17.938. (Yekûn 117.455,25 dolâr).

1941 — Red Burman, 21.023,16, Gus Dorazio, 18.730,70, Abe Simon, 19.400, Tony Musto, 17.468, Buddy Bear, 36.866, Billy Conn, 153.905, Jim Robinson, 5.000, Lou Nova, 199.500. (Yekûn: 471.892,86 dolâr).

1942 — Buddy Bear, 65.200, (Bahriyeye teberru: 47.100,95 dolâr), Abe Simon, 45.882, (Orduya teberru: 36.146 dolâr). (Yekûn: 111.082 dolâr).

Bundan sonra, harb içinde askere giren Louis'in ring hayatı muvakkaten durmuştur. Orduda iken izinli bulunduğu sıralarda ve terhisinden sonraki gösterişlerde Louis 73.000 dolâr kazanmıştır.

1946 — Billy Conn, 625.916,44, Tami Mauriello, 103.611, Hawaii'de (gösteriş), 25.000. (Yekûn: 754.527,44 dolâr).

1947 — Meksikada gösteriş, 12.200, Orta ve Güney Amerika'da gösteriş, 120.000 Joe Wallcott, 75.968. (Yekûn: 208.168 dolâr).

1948 — İngilterede gösteriş, 80.000, Makaleler, 10.000, Brüksel'de gösteriş, 6.000, Joe Wallcott, 413.000. (Yekûn: 509.000 dolâr).

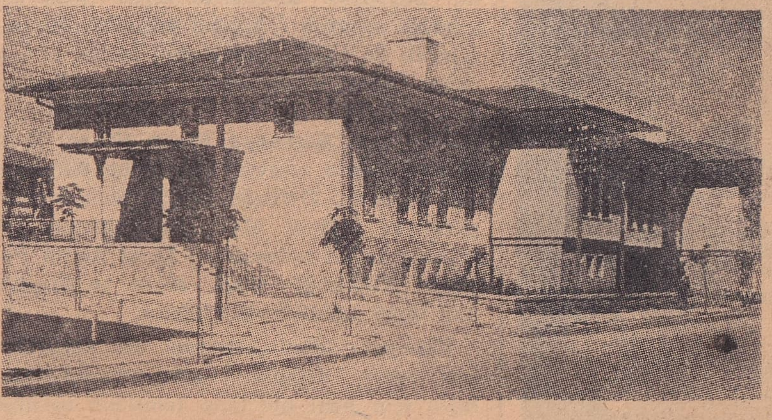
Bütün bu kazançların umumi yekûnu daha yukarılarda da belirttiğimiz gibi 3.923.061,72 dolârdır.

(M. Kenan Kan)

MİLLÎ KÜTÜPHANE (Ankara'da) — Batı medeniyetini temsil eden belli başlı memleketlerin millî kütüphaneleri bundan üç, dört yüzyıl önce kurulmuştur. İbret verici bir misal olmak üzere Bulgarların millî kütüphanelerini bundan yetmiş yıl önce, yani bağımsızlıklarını elde eder etmez kurduklarını zikredebiliriz. Bizde maalesef bu iş pek gecikmiştir. Kütüphaneler kurmak, kütüphaneler için vakıflar tesis etmek hususundaki millî geleneğin de son 25 - 30 yıl içerisinde çok gevşediğini, bu işe değer verenlerin gittikçe azaldığını ayrıca belirtmek isteriz.

Ankara'da Saracoğlu mahallesinde 16 ağustosta halkın istifadesine açılan Türk Millî Kütüphanesinin hazırlık devresi iki buçuk yıl sürmüştür. Bu iki buçuk yılın mahrumiyetlerle dolu olduğunu, bu işe emek verenlerin, muhitin ve bu dâva ile meşgul olması gerekenlerin alâkasızlığı, ihmalleri ve her şeyden önce maddi imkânsızlıklar karşısında nevmidiye kapılmadan eseri ortaya çıkarmak için çırpınıp durduklarını söylemek yerinde olur. Netice itibariyle eser, yahut, daha doğru bir ifade ile Millî Kütüphanenin nüvesi meydana çıkmıştır, fakat bugünkü haliyle Millî Kütüphanemiz, Batı memleketlerindeki, hattâ Balkanlardaki benzerlerinden çok geri bir haldedir ve ancak herhangi bir Avrupa şehrinin semt kütüphanelerinden birine benzetilebilir.

Millî Kütüphanenin taşıdığı ada lâyık bir müessese haline gelebilmesi için kanunlaştırılması, lüzumlu teşkilâtla takviyesi ve iki yüz, üç yüz yıllık gecikmeyi telâfi edebilecek surette bu çok mühim işe

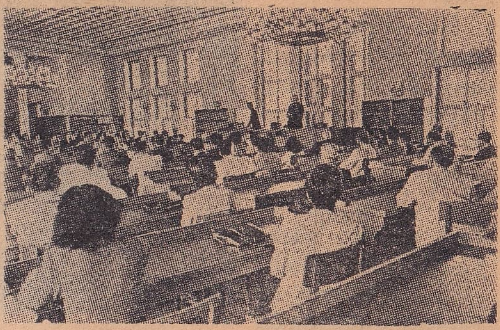

Millî Kütüphanenin Ankarada Saracoğlu mahallesindeki yeni binası

geniş maddi imkânlar sağlanması gerekir.

En aşağı 600 yıllık bir ilim ve irfan mazisi, üç üniversitesi, birçok yüksek okulu, gelişmiş bir kültür hayatı olan memleketimizde bir millî kütüphanenin mevcut bulunmayışı ve bunun meydana gelmesi için girişilen teşebbüsün de şimdiye kadar lâyıkiyle himaye görmemesi ve muhitin lâkaydisiyle karşılaşmış bulunması acınacak bir şeydir.

Millî Kütüphanemizin, hazırlık devresi diye adlandırabileceğimiz kısa mazisinin bir tarihçesini yapmadan önce millî kütüphaneden ne kastedildiğini, bu müessesenin ne işe yarıyacağını, kimlere hizmet edeceğini ve ne gibi koleksiyonlar derliyeceğini inceliyelim. Aşağıda anlatacağımız hususlar, millî kütüphane için hazırlanmış ve daha 1947 yılı ortalarında Bakanlar Kuruluna tevdi edilmiş ve bugüne kadar Büyük Millet Meclisine sevkedilememiş olan kanun metninde bütün teferruatiyle tespit edilmiş bulunmaktadır.

Millî Kütüphanenin açılış töreni (16 ağustos 1948)

Esas itibariyle millî kütüphaneler bulundukları memleketlerin bütün fikir mahsullerini eksiksiz olarak toplıyan ve ayrıca başka memleketlerin değerli yayımlarını da seçme suretiyle bir araya getiren, bunları muntazaman takip ve temin eden merkezî ilim kütüphaneleridir.

Halkın aydınlanmasına, okumasına hizmet eden halk kütüphaneleri yanında millî kütüphanelerin en esaslı fonksiyonu, ilim adamlarına hizmet etmek, ilmî araştırmaları kolaylaştırmaktır. Bu bakımdan mevcut tasarıya nazaran Türk Millî Kütüphanesi şu koleksiyonları ihtiva edecektir:

1 — Yazmalar. (Memleketin muhtelif küçük kütüphanelerine dağılmış olan yazmalar burada toplanacaktır. Ancak büyük bir kültür merkezi oluşu dolayısiyle İstanbul kütüphanelerinin yazmalarına dokunulmıyacaktır. İstanbul kütüphanelerindeki yazmaların da İstanbulda merkezi bir kütüphanede, bir devlet kütüphanesinde bir araya getirilmesi düşünülebilir).

2 — Yabancı memleketler kütüphanelerinde bulunan ve millî kültürümüzle ilgili olan mühim yazmaların fotokopileri veya mikrofilmleri.

3 — İbrahim Müteferrika tarafından 1729 da basılan Arap harfli ilk türkçe kitabın neşrinden, yeni harflerin kabulü tarihi olan 1928 e kadar iki yüzyıllık zaman içerisinde memleket hudutları dahil ve haricinde yayımlanmış olan bütün kitaplar, risaleler, gazete ve dergi-

ler, haritalar ve sair basmalar.

44 — Yeni harfli neşriyatın tamamı. (Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu gereğince esasen bu neşriyat Millî Kütüphane için toplanmış ve 1928 - 1947 neşriyatının tamamı şimdiden müesseseye teslim olunmuştur).

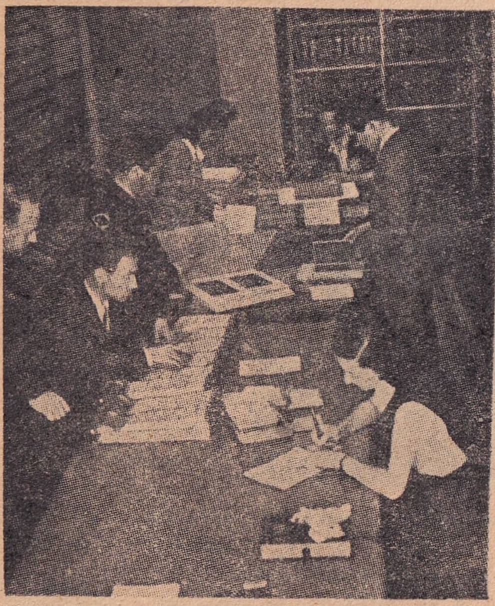
5 — Tarihimiz, dilimiz, coğrafyamız... hulâsa millî kültürümüzle ilgili yabancı memleketler yayımları.

6 — Tıp, fen, ziraat, teknik, edebiyat, hukuk vesaire gibi, her sahaya ait yabancı memleketler yayımlarının - periyodikler dahil - en değerlileri. Bilhassa bu eserlerin, büyük bir itina ile seçilmesi, temini ve muntazam takibi iledir ki, Millî Kütüphane ilim adamlarına lâyıkı veçhile hizmet edebilir.

7 — Memleket dahilinde vücuda getirilen sinema filmlerinin ve gramofon plâklarının birer kopyalariyle bugün kitap kadar mühim bir öğretim vasıtası haline gelmiş bulunan kültür filmlerinden müteşekkil büyük bir koleksiyon. Millî Kütüphane sağlıyacağı kültür filmlerini okullara ve bütün öğretim - eğitim müesseselerine iare edecektir.

Bütün bu koleksiyonları derleme, toplama, tasnif ve bunlardan umumun istifadesini sağlama hizmetleri yanında Millî Kütüphane, Türk kütüphaneciliğinin kalkınması için lüzumlu elemanları yetiştirmeyi, bu konuda neşriyat yapmayı, milletlerarası kitap mübadelesi işlerine vasıta olmayı, memleket kütüphaneleri arasında işbirliği kurmayı ve mübadele - iare işlerini tanzim etmeyi, ve, bir kitap müzesi vücuda getirmeyi üzerine alacaktır.

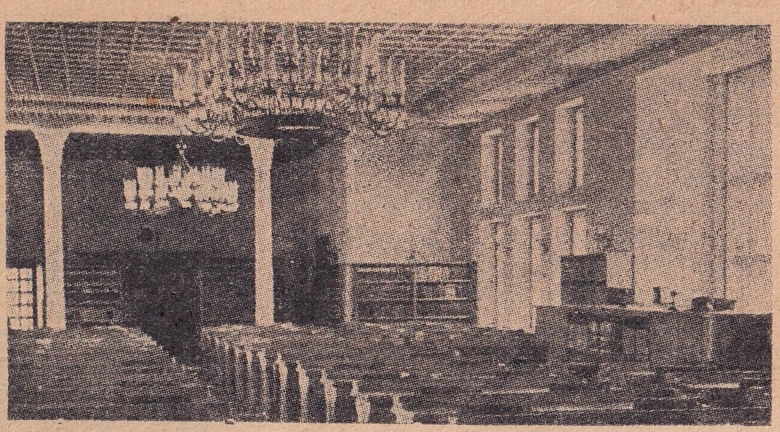
Tasavvur edilen kütüphane bir kitap de-

Millî Kütüphane hazırlık bürosunda tasnif faaliyeti

posu, hâlen memleketimizde örneklerine çok tesadüf edilen klâsik mânada, hattâ biraz da Ortaçağ tipi bir kütüphane olmaktan ziyade zamanın ihtiyaçlarına uygun, modern kütüphanecilik bilgisi ve zihniyetiyle idare edilir bir müessese haline gelecek, ilim ve irfan hayatımızın muhakkak ki, yüzünü ağartacaktır.

Bu müessesenin iki buçuk yıl süren ilk

Millî Kütüphanenin yüz altmış kişilik esas okuma salonu

hazırlık devresinin tarihçesini şöylece hulâsa edebiliriz:

Ankara'da bir millî kütüphane kurulması Cumhuriyet Halk Partisinin uzun yıllardır programında yer almış, fakat bu işe bir türlü başlanamamıştı. Nihayet ilk defa olarak millî kütüphane kurulması işi, hükümet programına girebilmiştir. Recep Peker kabinesinin 14 ağustos 1946 tarihinde Büyük Millet Meclisinde okunan hükümet programında şu satırlar mevcuttu: "Ankara'da büyük bir millî kütüphanenin kurulması için gereken çalışmalara hemen başlanacak ve memlekette artan okuma alâkasını karşılayıcı kitaplıklar açılması ve mevcutların geliştirilmesi plânlanacaktır."

Bu tarihten dört ay önce, Millî Kütüphanenin nüvesi, Millî Eğitim Bakanlığı Neşriyat Müdürlüğünün alt katındaki bir odada bilfiil kurulmuş bulunuyordu. Buraya konulan iki camlı dolap ve Mehmet Emin Yurdakul'un üç kitabiyle, 15 nisan 1946 tarihinde, Neşriyat Müdürlüğü memurlarından birkaçının hazır bulunduğu basit bir törende toprağa ilk tohum atıldı. Burası Millî Kütüphanenin nüvesi olacaktı. Gayrı resmî şekilde "Millî Kütüphane Hazırlık Bürosu" diye adlandırılan bu bürodaki kitapların sayısı kısa bir müddet sonra 8 - 9 bine yükseldi. Bu sıralarda da halkın bağışlarını temin etmek üzere "Millî Kütüphaneye Yardım Derneği" adiyle bir dernek kurulmuş bulunuyordu. Eski Başbakan Recep Peker, Millî Kütüphanenin nüvesi ile ve bu dernekle çok ilgilendi. Derneğe büyük bağışlar yapılmasını sağladı. Millî Kütüphanenin ilk safhasında bu müesseseye karşı Recep Peker'in gösterdiği şahsi alâka ve himaye her türlü takdirin üstündedir.

Neşriyat Müdürlüğünün alt katındaki yer, artan kitapları sığdıramadığından, büro için yeni bir bina teminine zaruret hâsıl olmuştu. Binbir güçlükle Yenişehir-de İsmetpaşa caddesinde kiralanan 43 No lı ev bir müddet için büroyu çatısı altına alabildiyse de mütemadiyen artan kitaplar sekiz ay sonra burayı da gayrı kâfi bir hale getirdi. Nihayet Millî Kütüphane için Saracoğlu mahallesinde gazino - kulüp binası olarak inşa edilen ve millî emlâktan olan yeni bina temin olundu. Bunda o zamanki Maliye Bakanı merhum Halit Nazmi Keşmir'in bilhassa himmeti geçmiştir.

Binbir yokluk içerisinde, borç harç, bu binanın kütüphane haline getirilebilmesi için lüzumlu tesisler kısmen yapıldı. Bu safhada, kütüphanenin bütün masrafını "Millî Kütüphaneye Yardım Derneği" üzerine almış bulunuyordu. Nihayet 16 ağustos 1948 tarihinde kütüphanenin açılış töreni yapıldı ve ertesi gün okuyucular müesseseden istifade etmeye başladılar. Açılış gününde Millî Eğitim Bakanı Dr. Tahsin Banguoğlu bu müessesenin önemini şu sözleriyle ifade etmiştir:

"Millî Kütüphanenin bugün henüz temelini atmaktayız. Kütüphane de birçok kültür kurumları gibi organik bir müessesedir. Yavaş yavaş doğar, büyür ve inkişaf eder. Yakın bir istikbalde memleketimizin ve kültürümüzün icabettirdiği şekilde bu müessesenin inkişaf edeceğine inanıyoruz. Bugün kütüphanecilik bir ihtısas işi olacak derecede inkişaf etmiştir. Onsuz ilim yapmak mümkün değildir. Bu hususta bizim de çalışmamız lâzımdır. Bu küçük eser böyle modern bir kütüphanenin ilk örneğidir. Burada modern kütüphanecilik tekniği hâkimdir. Burası modern kütüphanecilik bilgisinin de kaynağı olacaktır. İmkânlar nispetinde kısa zamanda büyük bir millî kütüphane meydana getirilecektir. Onu burada çalışan arkadaşlar tanzim ve tesis edeceklerdir."

Bugün Ankra'daki Millî Kütüphanede yüz bin eser vardır. Müessesenin muvakkat kadrosunu teşkil eden ve hepsi de yüksek tahsil görmüş bulunan 15 uzman bu yüz bin eserin tasnifine devam etmektedirler. Bu kitaplar arasında Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu gereğince toplanmış olan yeni harfli neşriyatın tamamı; Millî Eğitim Bakanlığı müsteşarı merhum İhsan Sungu'nun ve merhum Dr. Galip Ataç'ın, "Millî Kütüphaneye Yardım Derneği" tarafından satın alınıp Millî Kütüphaneye devrolunan kitapları, çoğu Amerikadan ve Avrupa memleketlerinden kısmen bağış ve kısmen mübadele suretiyle temin edilmiş olan mühim müracaat kitapları ve ansiklopedik yayımlar bulunmaktadır.

Millî Kütüphanenin tasnif işlerinde modern kütüphaneciliğin esasları hâkimdir.

Kuruluşunun ikinci ayı içerisinde Kütüphaneye günde ortalama 200 okuyucu gelmekte ve bu miktar her gün biraz daha artmaktadır. Müessesenin açık bulunduğu ilk 42 gün içerisinde büyük bir ekseriyetini Ankara Üniversitesinin ve yüksek okullarının öğrencileri teşkil etmek üzere kütüp-

haneye 7.363 okuyucunun geldiğini söylemek, bu kütüphanenin ne büyük bir ihtiyaca karşılık teşkil ettiğini gösterir. Okuyucu sayısı her gün biraz daha artmaktadır.

Millî Kütüphanenin henüz kanunu mevcut olmadığı gibi müessese resmen teşekkül etmiş de değildir. Bu ilk safhadaki başarıları, Millî Kütüphanenin hazırlık işlerinde çalışanlar; halkın bağışlarını temin eden ve menafii umumiyeye hâdim müesseseler arasında bulunan "Millî Kütüphaneye Yardım Derneği" ne borçlu bulunmaktadırlar.

Cumhurbaşkanı İnönü, Sekizinci B.M.M. nin üçüncü toplantı yılını açış nutkunda (1 kasım 1948) Millî Kütüphane için şunları söylemiştir:

"İlmî çalışma ve araştırmaların temel vasıtası olan millî bir kütüphane kurulması dâvası gerçekleşme yoluna girmiştir. Bu yıl Başkentimizde açılan Millî Kütüphanenin ilim hayatımızda hayırlı tesirleri kısa zamanda görülecektir."

(Adnan Ötüken)

PİCCARD, AUGUSTE (Professeur Piccard) — "Profesör Pikar okunur". Balonla stratosfer'e çıkmakla tanınmış Belçikalı fizik âlimi.

Stratosfer (stratosphère); atmosfer (atmosphère = havayi nesimî) in yeryüzünden büyük yüksekliikteki bölgesidir ki burada gazlar hemen tamamiyle âtıl durumdadır. Hiçbir hava değişikliği olmıyan bu bölgeye "eşsıcak bölge" (zone isotherme) adı da verilir.

İki Profesör Piccard: Biri Avrupa, biri Amerika üstünde stratosfer'e yükselmiş, yani 16.000 metreden yukarı çıkmış iki kardeş Profesör Piccard vardır: Auguste Piccard ve Jean Piccard. Fakat asıl meşhuru stratosfer'e çıkmıya ilk teşebbüs eden ve ötekinden fazla yükseğe çıkmış olan Auguste Piccard'dır. Bu profesörler ikizdirler. Biyografilerini aşağıda veriyoruz.

Auguste Piccard: Aslen İsviçrelidir. 28 ocak 1884 te İsviçrenin Vaud kantonuna bağlı Lutry kasabasında dünyaya geldi. Tahsilini İsviçrenin Ba-

Profesör Auguste Piccard

sel (Bâle) ve Bavyera'nın München (Munich) şehirlerinde yaptı. München'de meşhur Profesör Einstein'in talebesiydi. Hâlen Bruxelles Üniversitesinde fizik profesörüdür. Belçikayı ikinci vatan yapması ve Belçika tabiiyetine geçmiş bulunması, kozmik ışın (şua) ları tetkik için stratosfere yükselmek üzere yapacağı ilk tecrübelerde lâzım olan paranın Bruxelles'deki "Kırallık İlmî Araştırmalar Enstitüsü"

Profesör Piccard ve asistanı Profesör Max Cosyns ve Piccard'ın oğlu.

tarafından kendisine verilmiş olmasıdır. Auguste Piccard 1920 yılı sonlarında kozmik şualar üzerinde tetkiklere başlamıştı. Fezanın uzaklıklarından gelerek atmosfer tabakasına çarpan bâzı radiyasyonlar fenni şaşırtıyordu. Zira bunların çoğu atmosfer tabakasına nüfuz edemiyordu. Bunun üzerine Piccard, hava tabakası üstünde stratosfere çıkacak olursa yeryüzünde ölçülmesi kabil olmıyan kozmik şuaların hususi aletlerle orada ölçülebileceğini düşündü. Bu tecrübelerde Belçika matbuatı; enstitüyü, yarı deli bir fantazyacıya para kaptırmakla itham etmiş, fakat tecrübeler başarı ile neticelenince gazeteler hatâlarını itiraf etmişler ve Belçika halkı profesörü millî bir kahraman olarak alkışlamıştır. Stratosfere çıkış tecrübelerinde profesöre biyografisini daha aşağıda vereceğimiz Max Cosyns arkadaşlık ve yardımcılık etmiştir. Profesör, havada en fazla **18.672 metreye yükselmiştir.** Profesör, 1918 Mütarekesi olur olmaz, yani 34 yaşında iken evlenmiştir ve hâlen beş çocuk babasıdır. Madam Marianne Piccard Denis, Fransız profesör Denis'in kızıdır. Denis, Çekoslovakyanın Avrupa haritalarında mevcut bulunmadığı devirde, uzun seneler kendisini Çekoslovakya istiklâli dâvasına vakfetmiş bulunan tanınmış bir tarih profesörüdür.

Profesör Piccard'ın yüz ve beden görünüşü, Jules Verne'in, romanlarında tasvir ettiği âlimlerinkini garip denilecek kadar hatırlatmaktadır. Profesör zayıf bünyeli, uzun boyludur. Boyu 1,90 dır. Bacakları o kadar uzundur ki, oturduğu zamanlar bacaklarını birbirine kenetlemeyi âdet edinmiştir. Başı büyük ve yuvarlaktır. Alnının genişliği kafatasında büyük bir beynin varlığını gösterir. Profesör, birbirine geçme çift gözlük kullanır. Okurken, şehadetparmağının bir darbesiyle üst gözlüğü yukarı kaldırır. Esasen profesör, ders takrir ederken de şehadetparmağını büyük ölçüde kullanır. Bu itiyadı, karikatüristlere daima mevzu teşkil etmiştir. Profesör hemen daima, iri çivili büyük dağ kunduraları giymektedir.

Profesör mizahi nükteler yapmaktan hoşlanır. Sorularına karıştırdığı alaylardan dolayı, üniversitenin giriş imtihanına gelen öğrencilerin ödleri patlar. İmtihana gelip de onun yarı ciddi, yarı şaka sorularına karşısında ürkmiyen, şaşırmıyan öğrenci yok gibidir. Meselâ bir gün imtihan geçiren öğrencilerden birine şöyle sormuştur: "Bir kafeste iki aslan var. Aslanın biri on üç, öteki dört yaşındadır. İki aslan birbirinden 8 metre 725 mesafededir. Bu mesafenin tam ortasında 3 kilo 446 ağırlığında bir patates yığını vardır. Bu durumda ne olacaktır?" Öğrenci şaşırıp cevap veremeyince, profesörün sözü şu olmuştur: "Canım, hiçbir şey olacak değil tabii. Aslanlar patates sevmezler ki!" Bununla beraber, öğrencilerin profesörden ürkmeleri boşunadır; zira porfesör onlara karşı daima müşfiktir.

Jean Piccard: Amerikalı fizik âlimi. Aslen İsviçrelidir. 28 ocak 1884 te İsviçrenin Vaud kantonuna bağlı Lutry kasabasında doğdu. Tahsilini İsviçrenin Basel ve Bavyera'nın München şehirlerinde yaptı. Kendini matematiğe ve fiziğe verdi. Amerikada profesörlük etmeyi ka-

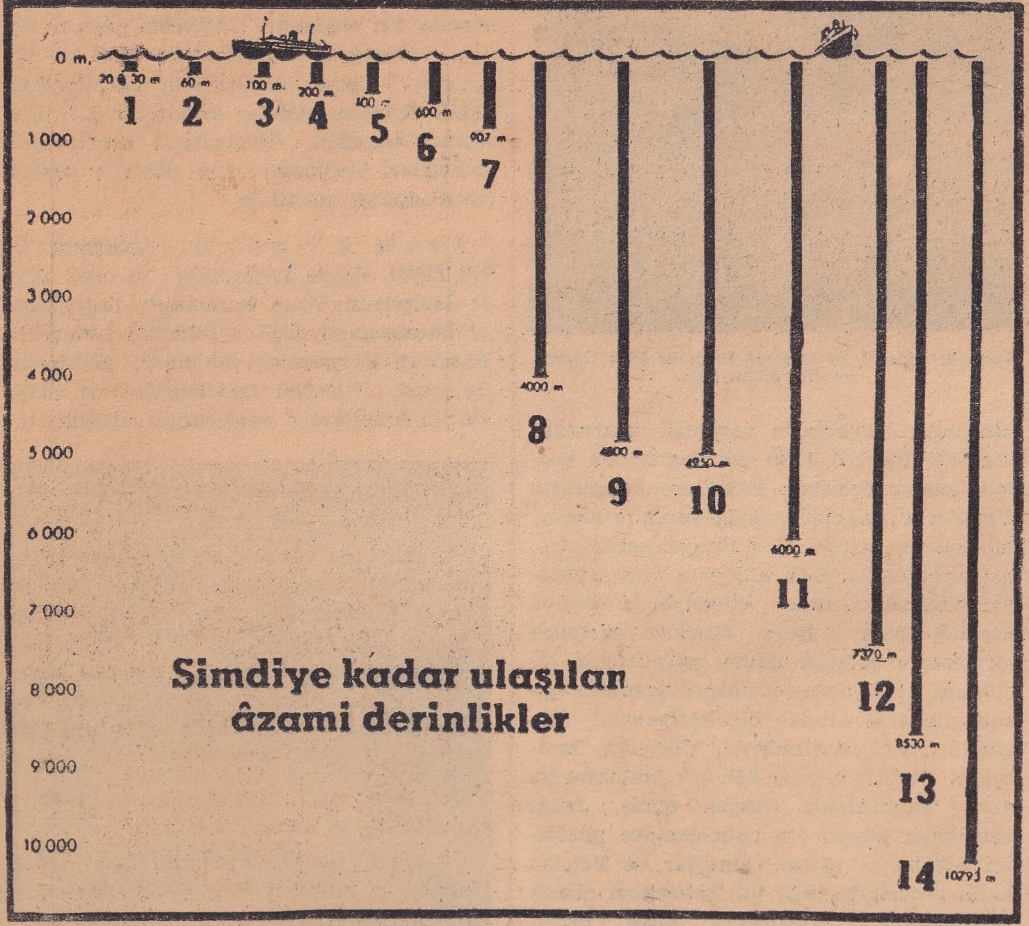

Profesörün çelik küresi

bul ederek Amerikan tabiiyetine geçti. Amerika havalarında stratosfere çıkma tecrübesinde 16.201 metreye yükseldi. 1933 te, Chicago'da donanma komutanlarından T. G. W. Steele ile birlikte daha yüksek-

lere çıkmak için bir plân hazırladı. Fakat sonradan bundan vazgeçti. Steele'in yalnız başına yaptığı teşebbüs ise muvaffakıyetsizlikle neticelendi.

Jean Piccard, yüz ve beden bakımından, ayırdedilemiyecek kadar ikiz kardeşi Auguste Piccard'ın aynıdır. Yalnız Jean, Auguste'den daha zayıftır. Jean, zaman zaman Bruxelles'e gelerek Ernestine caddesindeki ikametgâhında kardeşini ziyaret eder. Bu ziyaretler sırasında Auguste, eve gelen misafirlere Jean'ı kendisi diye tanıtmaktan, yani kendini Jean yerine koymaktan pek hoşlanır. Kardeşini misafirlere meselâ şöyle takdim eder: "İşte bir adam ki, benden yükseğe, 18.672 metreye çıkmıştır; halbuki ben 16.201 metre yüksekliği aşamadım.".

Denizlerde şimdiye kadar ulaşılabilen âzami derinlikler: 1 - Sünger avcıları; 2 - Maske ve oksijen cihazlariyle dalan dalgıçlar; 3 - Kurbağa - adam denen dalgıçlar; 4 - Modern denizaltılar; 5 - İtalyan Vessena cep denizaltısı; 6 - Güneş ışıkları (mavi ışık); 7 - 1934 te Beebe'nin batisferi; 8 - Piccard'ın Yeşilburun açıklarında çalışmak istediği derinlik; 9 - Sondajlarla yapılan âzami derinlik; 10 - Woods Hole Deniz Enstitüsünün otomatik fotograflarla nüfuz edebildiği derinlik; 11 - Piccard - Cosyns tarafından ulaşılması istenilen âzami derinlik; 12 - Batı Afrikada Romanche çukuru; 13 - Filipinler'de Mindanao çukuru; 14 - Atlântik'te Porto - Rico çukuru.

A u g u s t e P i c c a r d' ı n y a r ı d a k a l a n t e ş e b b ü s ü: Profesör Piccard son günlerde, deniz altında büyük derinliklere inmek teşebbüsüne girişmiştir. Bu maksatla bizzat plânladığı büyük ve mukavim bir küre yaptırmış ve Afrikanın Yeşilburun adaları bölgesine gitmiştir. Bâzı kimseler profesörün küresine "batisfer" (bathysphère) adını vermişlerdir. Fakat profesör bunu hemen düzeltmiş, küresinin batisfer değil batiskaf (bathyscaphe) olduğunu söylemiş ve ona bu adın verilmesinde ısrar etmiştir. Zira profesör bu hususta şöyle demektedir: "Batisfer Amerikalı William Beebe'nin deniz altında tetkikler için kullandığı küredir. Bu küre bir kablo ile bir gemiye bağlı bir balondu. Benim kürem ise deniz altı derinliklerde serbes balon olacaktır. Bunun için benimkine batiskof demenizi istiyorum", "Bathysphère", kelimesi yunanca "derinlikler" mânasına gelen "bathos" ve "küre" mânasına gelen "sphaira" kelimelerinden meydana gelmiş fransızca bir kelimedir. Bathysphère, derinlikler küresi demektir. Profesörün yeni küresine verdiği "bathyscaphe" kelimesi ise gene yunanca derinlikler mânasına gelen "bathos" ile kayık mânasına gelen "scaphê" kelimelerinden meydana gelmiş fransızca bir kelimedir. "Bathyscaphe" derinlikler kayığı demektir. Profesör bu suretle, yeni küresinin kendinden hareket eder bir küre olduğunu işaret etmek istemiş demektir.

Şimdiye kadar d e n i z a l t ı n a i n m e r e k o r u 9 0 6 m e t r e i l e A m e r i k a l ı W i l l i a m B e e b e' d e d i r. 1877 de doğmuş ve halen 71 yaşında bulunan Beebe "New York Hayvanat Cemiyeti" (New York Zoological Society) ilmî araştırmalar kısmı müdürüdür. Profesör Piccard ise y e n i t e ş e b b ü s ü n d e e n a z 4 . 0 0 0 m e t r e y e, yani rekortmenin indiği derinliğin dört misline inmeyi tasavvur etmiştir.

P r o f e s ö r ü n b a t i s k a f ı: Profesörün deniz altı derinliklerine inmek üzere Batı Afrika açıklarındaki teşebbüsü için "İlmî Araştırmalar Belçika Millî Ticaret Şirketi" (Le Fonds National Belge de la Recherche Scientifique) profesöre 650.000 Türk lirası kadar bir para tahsis etmiştir. Bu para hiç şüphesiz azdır. Zira profesör küresinin ve taşıyacağı aletlerin meydana getirilmesi için daha çok para harcamıştır.

Profesörün batiskafı Belçikanın Brabant arondismanına bağlı Court - Saint - Etienne kasabasında meydana getirilmiştir. Batiskafın dökümüne gerek profesör ve gerek yardımcısı Max Cosyns devamlı olarak nezaret etmişler ve onun üstünde türlü tecrübelerde bulunmuşlardır. Stratosfere yükselirken proferöre yardımcılık eden Max Cosyns, deniz altındaki araştırmalarda da kendisine refakat etmek istemiştir. Batiskafın imaline nezaret eden profesör, hiç bir şeyi tesadüfe bırakmamak ve deniz altında felâketli bir duruma düşmemek için büyük bir dikkat ve gayret sarfetmiştir. Zira karısını ve beş çocuğunu çok seven profesör, denizlerin dibinden tekrar aile ocağına dönmek istemiştir. Profesör Piccard'ın batiskafının imaline Belçika el tezgâhı ve fabrikaları yüzde seksen beş, yabancı ham maddeler ve el işi ise yüzde on beş iştirak etmiştir.

Profesörün imal ettirdiği batiskaf bir küredir. Bu kürenin her santimetre karesi 400 kiloluk bir ağırlığa dayanıklı yapılmıştır. İç çapı iki metre, ağırlığı on tondur. Beş metre küb su çeken bu küre, bir taş gibi suyun dibine inecektir. Kürenin üstünde benzin dolu bir hazne vardır. Bu hazne hem safra vazifesini görecek, hem de muhabereye yarıyacaktır. Kürenin iki pervanesi vardır. Bu pervaneler, küreye saatte 360 metrelik bir yer değiştirme imkânı sağlıyacaktır. Kürenin şeffaf ve dayanıklı bir maddeden meydana getirilmiş iki penceresi vardır. Bu pencerelerden biri incelemelere, öteki fotoğraf almıya mahsustur. 5.000 vatlık bir projektör kullanacak olan kürenin ineceği yerde, bütün balıkları ve hattâ en büyük deniz canavarlarını kendisine çekeceği umulmuştur.

Bu şartlara göre yapılan batiskaf, Anvers limanından hususi bir gemiye yükletilerek Batı Afrikaya Dakar açıklarına götürülmüştür. Safra vazifesini gören üstteki muazzam benzin hazinesiyle batiskaf, 4 kasımda içinde hiç kimse olmadan denize 1.400 metreye indirilmiştir. Bu ilk denemede batiskaf çok zarar görmüş ve Piccard bu seferki tecrübeden vazgeçmiştir. Piccard'ın büyük emekler sarfederek meydana getirdiği alet, ilk tecrübeden sonra bir enkaz yığını haline gelmiştir. Âleti yüzdürmiye yarayan flotörler yırtılmış ve bâzı yerlerde saçlar sökülmüştür. İki motörden biri kopmuş ve kaybolmuştur. Yalnız küre sağlam kalmıştır. Halbuki Piccard teşebbüsten önce kendisiyle görüşen bir gazeteciye şöyle demişti: "Çok nikbinim; kendimden ve teknemden eminim. Fakat ayıyı öldürmeden postunu satmaktan hoşlanmam."

Profesör Piccard bu tecrübelerde, batiskafın içine yerleştirilmiş aletleri günlerce muayeneden geçirmeyi düşünüyordu. Birçok boş dalmalardan sonradır ki, Profesör Piccard ve muavini Cosyns batiskafta yer alarak deniz altına inecekti. Batiskaf'ın deniz altında yapacağı tecrübeleri deniz üstünde hususi surette hazırlanmış ve "Émile Monnier" adını taşıyan bir gemi takibedecek ve her ikisi arasında muhabere üç sistemle sağlanacaktı: 1) Denizaltılarda kullanılan ultrason aletiyle; 2)

Batiskaf'tan on dakikada bir deniz yüzüne yükselecek benzin habbecikleriyle; 3) Anteni, ayrı bir yüzer teknede bulunacak radyo ile.

Max Cosyns: Profesöre stratosfer tecrübelerinde refakat eden ve deniz altı derinliklerde yapacağı tecrübelerde gene kendisine refakati kabul eden Max Cosyns, kırk iki yaşında bir mühendistir ve Bruxelles Üniversitesinde profesördür. Sima ve beden bakımından Profesör Piccard'a hayli benzer. Boyu ortadan yukarıdır, bünye bakımından ince ve kemiklidir. Çok mütevazi, daima meşgul ve biraz da melânkolik bir hali vardır. Yakından tanıyanlar, delice bir çalışma uğruna sıhhatini ve yemeklerini ihmal ettiğini söylemektedirler.

(Dr. Ali Harman)

SADRAZAMLAR (VEZİRİÂZAMLAR) VE BAŞVEKİLLER (OSMANLI İMPARATORLUĞU DEVRİNDE) — Osmanlı devletinde sadrazamlık etmiş olan kimseler hakkında topluca bilgi vermek maksadiyle tertibedilen bu cetvel, Şem'i Mehmet Molla'nın 1267 (Hicrî) de "Esmarüttevarih" adı ile bastırmış olduğu kitap ile 1301 senei şemsiyesi için tertip ve neşrolunan "Salname-i Nezareti Hariciye" deki sadrazamlar cetvelleri esas tutularak hazırlanmıştır. Cetvel tertibedilirken esas tutulan kitabın elimizdeki nushasına rahmetli Bay Tevhit Ulusoy tarafından ilâve edilmiş olan notlar ve yapılmış olan düzeltmelerle, öğretmen sayın Ahmet Halit Yaşaroğlu'nun hususi kütüphanesinde bulunan "Takvimüttevarih" nushasına rahmetli Abdurrahman Şeref Bey tarafından konulmuş notlardan, E. De Zambaur'un "Manuel de Généalogie et de Chronologie pour l'Histoire de l'Islam" adlı eserindeki Grands - Vizirs listesinden ve en son olarak sayın İsmail Hami Danişmend'in "1947 Türkiye Yıllığı" nda neşrettiği Osmanlı sadrazamları listesindeki malûmatla, gene onun "İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi" adlı eserlerinin birinci ve ikinci ciltlerinden faydalanılmıştır.

Cetvel, sadaret makamına (Mahmut II. ve Abdülhamit II. devirlerinde bazan başvekil unvaniyle de) geçen ve Osmanlı İmparatorluğunda padişahın vekili mutlakı sıfatiyle devleti idare eden kimselerden her padişahın zamanında kimlerin bulunduğunu ve hangi tarihler arasında bu sıfat ve salâhiyeti taşıdıklarını göstermektedir. Her padişahın adı hizasında tahta oturduğu Milâdi tarih gösterilmektedir. Sadrazam adlarını takibeden Milâdi tarihlerin ilki iktidara geçtikleri tarihi, ikincisi ayrıldıkları tarihi, onu takibeden azil, idam vesaire sözleri de iktidardan ayrılış şekillerini göstermektedir. Bir defadan fazla sadrazam olmuş olanların ikinci veya üçüncü defa adları geçerken isimlerine sıra numarası konulmamış, sadece parantez içinde kaçıncı defa olduğu yazılmıştır. Padişahların değişmesi üzerine makamlarını muhafaza etmiş olanların isimleri, biri sadrazam oldukları tarihle beraber olarak ilk padişahın sadrazamlariyle birlikte ve diğeri, defası işaret edilerek ayrılış tarihi ve şekliyle birlikte sonraki padişahın sadrazamlarının başında olmak üzere iki defa listeye konulmuştur. Sadaret süreleri çok kısa olanların başlayış ve ayrılış tarihleri sonra müddetleri de gün veya saat olarak ayrıca bildirilmiştir. "?" işareti kesin olarak bilinemiyen

Eski bir sadrazam tipi

tarih veya olayları göstermektedir. (Bu yazı ile ilgili olan şu bentlere bakınız: Millî

İmparatorluğun son devirlerinde bir sadrazam tipi

Kabineler, Kabinelerimizin Tarihçiği; Aylık Ansiklopedi, sayfa 240 ve 1516).

I. Osman Gazi [İstiklâl: 27.I.1300 ?]:

1. Alâeddin Paşa (Orhan'ın kardeşi) (1323 ten önce?).

II. Orhan Gazi [Ağustos 1326]:

Alâeddin Paşa (devam - ?) - 2. Süleyman Paşa (Orhan'ın oğlu), (1337 - ?) - 3. Nizameddin Ahmet Paşa (1340 tan önce - 1348) - 4. Hacı Paşa (1348 ? - ?) - 5. Sinaneddin Yusuf Paşa (1559).

III. Murat I; Hüdavendigâr [1359]:

Sinaneddin Yusuf Paşa (devam - ?). 6. Hayrettin Paşa (Çandarlı Kara Halil) (1385 ? - 1386 ölüm) - 7. Ali Paşa (Çandarlı Kara Halil'in oğlu) (1386).

IV. Bayezit I, Yıldırım [1389]:

Ali Paşa (devam) - (?).

V. Mehmet I., Çelebi [1403 yalnız Anadolu'da 1413 ten sonra bütün Osmanlı ülkesinde]:

8. Halil Paşa (Osmancıklı İmam-zade) (1406 dan sonra ? - ?) - 9. İbrahim Paşa (Çandarlı Hayrettin Paşa'nın oğlu) (1411 - ?) - Tokatlı Bahaettin Mehmet Paşa (?) - 10. Beyazıt Paşa (Amasyalı, Necmettin Halil Paşa ?) (1417).

VI. Murat II. [1 inci: 1421, 2 nci: 1444, 3 üncü: 1445]:

Beyazıt Paşa (devam - ?) - Çandarlı İbrahim Paşa (ikinci defa) (1421 - 1429 ölüm) - 11. Halil Paşa (Çandarlı İbrahim Paşa'nın oğlu (1429 - ?) - 12. Celâlettin Lala Yorguç (1429) - 13. Koca Mehmet Nizamettin Paşa (Amasyalı Hızır Danişmendoğlu) (1429 ? - 1438/39 azil) - Çandarlı Halil Paşa (ikinci defa) (1438 - 39).

VII. Mehmet II., Fatih [1 inci: 1443, 2 nci: 9.XI.1444. 3 üncü: 4.III.1451]:

Çandarlı Halil Paşa (devam) (1453, idam) - 14. Mahmut Paşa (1453-1467 azil)- 15. Rum Mehmet Paşa (1467 - 1469 azil) - 16. İshak Paşa (1469 - 1472 azil) - Mahmut Paşa (ikinci defa) (1472 - 1473 idam) - 17. Gedik Ahmet Paşa (1473 - 1477 azil) - 18. Karamanlı Mehmet Paşa (1477 - 1481 Yeniçeri ihtilâlinde öldürüldü).

VIII. Beyazıt II. [19.V.1481]:

İshak Paşa (ikinci defa) (1481 - 1482 ölüm) - 19. Davud Paşa (1482 - 1497 azil) - 20. Hersekzade Ahmet Paşa (8.III.1497 - 1497 azil) - 21. İbrahim Paşa (Çandarlı Halil Paşa'nın oğlu, No. 11) (1497 - 1499 ölüm) - 22. Mesih Paşa (1499 - 1501 yangın söndürtürken ölmüştür) - 23. Hadım Ali Paşa (1501 - 1503 azil) - Hersekzade Ahmet Paşa (ikinci defa) (1503 - 1506 azil) - Hadım Ali Paşa (ikinci defa) (1506 - 1511 Şeytan Kulu ile çarpışırken öldü) - Hersekzade Ahmet Paşa (üçüncü defa) (1511-1511 azil) - 24. Koca Mustafa Paşa (1511).

IX. Selim I., Yavuz [25.V.1512]:

Koca Mustafa Paşa (ikinci defa) (1512 idam) - Hersekzade Ahmet Paşa (dördüncü defa) (1512 - 28.X.1514 azil) - 25. Dukakinoğlu Ahmet Paşa (18.XII.1514 - 5.III.1515 idam) - Hersekzade Ahmet Paşa (beşinci defa) (8.IX.1519 - 26.IV.1516 azil) - 26. Hadım Sinan Paşa (26.IV.1516-26.I.1517 Mısırda şehit) - 27. Yunus Paşa (30.I.1517 - 13.IX.1517 idam) - Mustafa Paşa (Damat) (?) (1517 - 1518 ?) - 28. Piri Mehmet Paşa (25.I.1518).

X. Süleyman I., Kanunî [28.X.1520]:

Piri Mehmet Paşa (ikinci defa) (27.VI. 1523 emekliye ayrılma) - 29. İbrahim Paşa

(Frenk) (27.VI.1523 - 14.III.1536 idam) - 30. Ayas Mehmet Paşa (15.III.1536 - 13.VII.1539 ölüm) - 31. Lütfü Paşa (?.VII. 1539 - 8.V.1541 azil) - 32. Hadım Süleyman Paşa (?.V.1541 - 28.XI.1544 azil) - 33. Rüstem Paşa (28.XI.1544 - 6.X.1553 azil) - 34. Kara Ahmet Paşa (6.X.1553 - 27.IX.1555 azil) - Rüstem Paşa (ikinci defa) 29.IX.1555 - 10.VII.1561 azil) - 35. Semiz Ali Paşa (10.VII.1561 - 28.VI.1564 ölüm) - 36. Sokollu Mehmet Paşa 28.VI.1564).

XI. Selim II. [23.IX.1566]:

Sokollu Mehmet Paşa (ikinci defa).

XII. Murat III. [21.XII.1574]:

Sokollu Mehmet Paşa (üçüncü defa) (12. X.1579 öldürülmüştür) - Çağalazade Sinan Paşa - (1576 da dört hafta ?) - 37. Semiz Ahmet Paşa (13.X.1579 - 28.IV.1580 ölüm) - 38. Lala Mustafa Paşa (kendisine mühür verilmemiştir, vekil) (28.IV.1580 - 7.VIII. 1580 ölüm) - 39. Koca Sinan Paşa (25.VIII. 1580 - 16.XII.1582 azil) - 40. Siyavuş Paşa (24.XII.1582 - 25.VII.1584 azil) - 41. Özdemiroğlu Osman Paşa (28.VII.1584 - 29.X. 1585 ölüm) - 42. Hadım Mesih Paşa (1.XII. 1585 - 15.IV.1586 tekaüt) - Siyavuş Paşa (ikinci defa) (16.IV.1586 - 2.IV.1589 azil) - Koca Sinan Paşa (ikinci defa) (2.IV.1589 - 2.VIII.1591 azil) - 43. Ferhat Paşa 2.VIII.1591 - 8.IV. 1592 azil) - Siyavuş Paşa (üçüncü defa) (8.IV.1592 - 29.I.1593 azil) - Koca Sinan Paşa (üçüncü defa) (29.I.1593 - 16.II.1595 azil).

XIII. Mehmet III. [16.II.1595]:

Ferhat Paşa (ikinci defa) 16.II.1595 - 7.VII.1595 azil) - Koca Sinan Paşa (dördüncü defa) (7.VII. 1595 - 19.XI.1595 azil) - 44. Lala Mehmet Paşa (19.XI.1595 - 29.XI.1595, 10 gün, ölüm) - Koca Sinan Paşa (beşinci defa) (29.XI.1595-3.IV.1596 ölüm) - 45. İbrahim Paşa (3.IV.1596 - 27.X.1596 azil) - 46. Çağalazade Sinan Paşa (ikinci defa) (27.X.1596 - 18.XII.1596 azil) - İbrahim Paşa (ikinci defa) 18.XII.1596 - 3.XI.1597 azil) - 47. Hadım Hasan Paşa (3.XI.1597 - 8.IV.1598 idam) - 48. Cerrah Mehmet Paşa 8.IV.1598 - 7.I.1599 azil) - İbrahim Paşa (üçüncü defa) (7.I.1599 - 10.VII.1601 ölüm) - 49. Yemişçi Hasan Paşa (22.VII.1601 - 4.X.1603 azil ve 17.XI.1603 te idam) - 50. Yavuz Ali Paşa (Malkoç) (16.X.1603).

XIV. Ahmet I. [21.XII.1603]:

Yavuz Ali Paşa (ikinci defa) (26.VII.1604 ölüm) - 51. Lala Mehmet Paşa (Bosnalı) (5.VIII.1604 - 21.VI.1606 ölüm) - 52. Derviş Mehmet Paşa (21.VI.1606 - 9.XII.1606 idam) - 53. Kuyucu Murat Paşa (11.XII. 1606 - 5.VIII.1611 ölüm) - 54. Nasuh Paşa (22.VIII.1611 - 17.X.1614 idam) - 55 Öküz Mehmet Paşa (17.X.1614 - 17.XI.1616 azil) - 56. Halil Paşa (Kayserili) (17. XI. 1616).

XV. Mustafa I. [21.XI.1617]:

Halil Paşa (ikinci defa).

XVI. Osman II. [26.II.1618]:

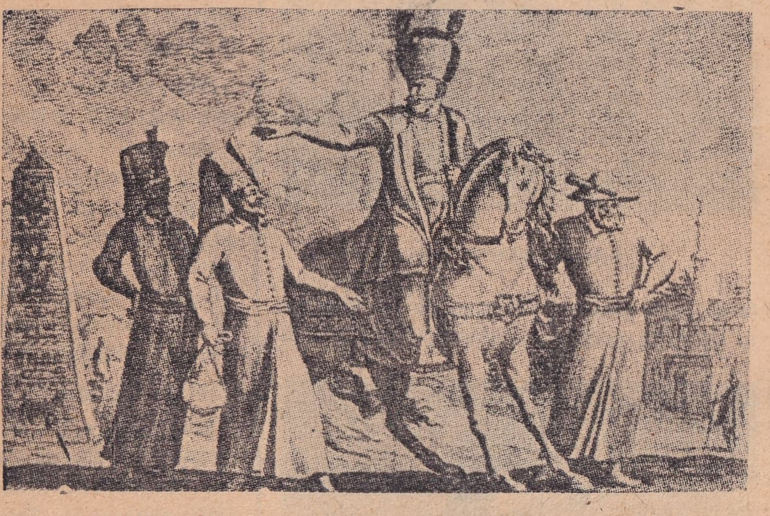
Halil Paşa (üçüncü defa) (18.I.1619 azil) - Öküz Mehmet Paşa (ikinci defa) (18.I. 1619 - 23.XII.1619 azil) - 57. Çelebi Ali Paşa (Güzelce) (23.XII.1619 - 8.III.1621 ölüm) - 58. Ohrili Hüseyin Paşa (9.III. 1621 - 17.IX.1621 azil) - 59. Dilâver Paşa (17.IX.1621 - 19.V.1622 yeniçeriler tarafından parçalanmıştır).

Mustafa I. (ikinci defa) [18.V.1622]:

60. Kara Davut Paşa (20.V.1622 - 13.VI. 1622 azil, 9.I.1623 te boğduruldu) - 61. Mere Hüseyin Paşa (13.VI.1622 - 8.VII.1622 azil)- 62. Lefkeli Mustafa Paşa (8.VII.1622 - 21.IX.1622 azil) - 63. Gürcü Mehmet Paşa (21.IX.1622 - 5.II.1623 idam) - Mere Hüseyin Paşa (ikinci defa) (5.II.1623 - 30.VIII.1623 azil) - 64. Kemankeş Kara Ali Paşa (30.VIII.1623).

XVII. Murat IV. [8.IX.1623]:

Kemankeş Kara Ali Paşa (ikinci defa) 3.IV.1624 idam) - 65. Çerkes Mehmet Paşa (3.IV.1624 - 28.I.1625 ölüm) - 66. Hafız Ahmet Paşa (8.II.1625 - 1.XII.1626 azil) - Kayserili Halil Paşa (dördüncü defa) 1.XII. 1626 - 6.IV.1628 azil) - 67. Hüsrev Paşa 6.IV.1628 - 25.X.1631 azil) - Hafız Ahmet Paşa (ikinci defa) (25.X.1631 - 10.II.1632 yeniçeriler tarafından parçalanmıştır) -

Eski bir sadrazam (Başında mücevveze denilen kavuk vardır)

68. Recep Paşa (Topal) (10.II.1632 - 17.V. 1632 idam) - 69. Tabanıyassı Mehmet Paşa (17.V.1632 - 2.II.1637 azil) - 70. Bayram Paşa (2.II.1637 - 27.VIII.1638 ölüm) - 71. Tayyar Mehmet Paşa (28.VIII.1638 - 23.XII.1638 Bağdatta şehit) - 72. Kemankeş Kara Mustafa Paşa (24.XII.1638).

XVIII. İbrahim I [23.II.1640]:

Kemankeş Kara Mustafa Paşa (ikinci defa) (31.I.1644 idam) - 73.Sultanzade Mehmet Paşa (Civan Kapıcıbaşı) (31.I.1644 - 17.XII.1645 azil) - 74. Salih Paşa (17.XII. 1645 - 16.IX.1647 idam) - 75. Kara Musa Paşa (16.IX.1647 - 21.IX.1647 5 gün, azil) - 76. Hezarpare Ahmet Paşa (21.IX.1647 - 7.VIII.1648 azil) - 77. Sofu Mehmet Paşa (7.VIII.1648).

XIX. Mehmet IV. [21.VIII.1648]:

Sofu Mehmet Paşa (ikinci defa) (21. V.1649 azil, sonra boğdurulmuştur) - 78. Murat Paşa (Kara) (21.V.1649 - 5.VIII.1650 istifa) - 79. Melek Ahmet Paşa (5.VIII.1650 - 21.VIII.1651 azil - 80. Siyavuş Paşa (21.VIII.1651 - 17. IX.1651 27 gün, azil) - 81. Gürcü Mehmet Paşa (17.IX.1651 - 20.VI.1652 azil) - 82. Tarhuncu Ahmet Paşa (20.VI.1652 - 20.III.1653 idam) - 83. Derviş Mehmet Paşa (21.III.1653 - 28.X.1654 azil) - 84. İpşir Mustafa Paşa (28.X.1654 - 11.V.1655 idam) - Kara Murat Paşa (ikinci defa) (11.V.1655 - 19.VIII.1655 istifa) - 85. Süleyman Paşa (19.VIII.1655 - 28.II.1656 azil) - 86. Deli Hüseyin Paşa (28.II.1656 - 5.III.1656 6 gün, mühür eline ulaşmadan azil) - 87. Zurnazen Mehmet Paşa (5.III. 1656, 4 saat, azil) - Siyavuş Paşa (ikinci defa) (5.III.1656 - 25.IV.1656 ölüm) - 88. Boynu eğri (Yaralı) Mehmet Paşa (26.IV.1656 - 15.IX.1656 azil) - 89. Köprülü Mehmet Paşa (15.IX.1656 - 30.X.1661 ölüm) - 90. Köprülüzade Fâzıl Ahmet Paşa (30.X. 1661 - 3.XI.1676 ölüm) - 91. Kara Mustafa Paşa (Merzifonlu) (5.XI.1676 - 15. XII.1683 azil, 25.XII.1683 te idam) - 92. Kara İbrahim Paşa (15.XII.1683 - 18.XII.1685 azil ve sonra idam) - 93. Süleyman Paşa (Sarı) (18.XII.1685 - 18.IX.1687 azil ve 14.X.1687 de idam) - 94. Siyavuş Paşa (Abaza) (23.IX.1687).

XX. Süleyman II. [8.XI.1687]:

Siyavuş Paşa (ikinci defa) (1.III.1688 azil, 2.III.1688 de yeniçeriler tarafından parçalanmıştır.) - 95. Nişancı İsmail Paşa (2. III.1688 - 2.V.1688 azil) - 96. Tekirdağlı Mustafa Paşa (Bekri) (2.V.1688 - 25.X.1689 azil) - 97. Köprülüzade Fâzıl Mustafa Paşa (25.X.1689).

XXI. Ahmet II. [23.VI.1691]:

Köprülüzade Fâzıl Mustafa Paşa (ikinci defa) (19.VIII.1691 Salankamin'de şehit) - 98. Arabacı Ali Paşa (31.VIII.1691 - 27.III. 1692 azil) - 99. Merzifonlu Hacı Ali Paşa (27.III.1692 - 27.III.1693 istifa) - 100. Bıyıklı (Bozoklu) Mustafa Paşa (27.III.1693 - 14.III.1694 azil) - 101. Defterdar Ali Paşa (Sürmeli) (14.III.1694).

XXII. Mustafa II. [25.I.1695]:

Ali Paşa (ikinci defa) (2.V.1695 azil sonra idam) - 102. Elmas Mehmet Paşa (2.V.1695 - 11.IX.1697 Zenta'da şehit) - 103. Amcazade Hüsyin Paşa (Köprülü) (18.IX.1697 - 4.IX. 1702 istifa) - 104. Daltaban Mustafa Paşa (4.IX.1702 - 24.I.1703 azil) - 105. Rami Mehmet Paşa (24.I.1703 - 19.VIII.1703 saklanma, azil) - 106. Kavanoz Ahmet Paşa (22. VIII.1703 - 16.XI.1703 azil) - 107. Damat (Enişte) Hasan Paşa (16.XI.1703).

XXIII. Ahmet III. [1.I.1704]:

Damat Hasan Paşa (ikinci defa) (28.IX. 1704 azil) - 108. Kalaylıkoz Ahmet Paşa (28. IX.1704 - 25.XII.1704 azil) - 109.Baltacı Mehmet Paşa (25.XII.1704 - 3.V.1706 azil) - 110. Çorlulu Ali Paşa (3.V.1706 - 16.VI. 1710 azil) - 111. Köprülüzade Numan Paşa (16.VI.1710 - 18.VIII.1710 azil) - Baltacı Mehmet Paşa (ikinci defa) (18.VIII. 1710 - 20.XI.1711 azil) - 112. Ağa Yusuf Paşa (20.XI.1711 - 12.XI.1712 azil) - 113. Süleyman Paşa (12.XI.1712 - 6.IV. 1713 azil) - 114. Hoca İbrahim Paşa (6.IV. 1713 - 27.IV.1713 21 gün, azil ve idam) - 115. Şehit Ali Paşa (27.IV.1713. - 6.VIII. 1716 Petervaradin'de şehit) - 116. Halil Paşa (22.VIII.1716 - 26.VIII.1717 azil) - 117. Nişancı Mehmet Paşa (26.VIII.1717 - 9.V.1718 azil) - 118. Nevşehirli Damat İb-

rahim Paşa (9.V.1718 - 30.IX.1730 azil ve ertesi günü boğdurma) - 119. Silâhtar Mehmet Paşa (1.X.1718).

XXIV. Mahmut I [2.X.1730]:

Silâhtar Mehmet Paşa (ikinci defa) (22.I. 1731 azil) - 120. Kabakulak İbrahim Paşa (22.I.1731 - 10.IX.1731 azil) - 121. Topal Osman Paşa (10.IX.1731 - 12.III.1732 azil) - 122. Hekimoğlu Ali Paşa (12.III.1732 - 12.VII.1735 azil) - 123. İsmail Paşa (12. VII.1735 - 24.XII.1735 azil) - 124. Silâhtar Seyyit Mehmet Paşa (9.I.1736 - 6.VIII.1737 azil) - 125. Muhsinzade Abdullah Paşa (Çelebi) (6.VIII.1737 - 19.XII.1737 azil) - 126. Yeğen Mehmet Paşa (19.XII.1737 - 22.III.1739 azil) - 127. İvazzade Hacı Mehmet Paşa (22.III.1739 - 23.VI.1740 azil) - 128. Hacı Ahmet Paşa (23.VI.1740 - 21.IV. 1742 azil) - Hekimoğlu Ali Paşa (ikinci defa) (21.IV.1742 - 23.IX.1743 azil) - 129. Seyyit Hasan Paşa (23.IX.1743 - 9.VIII. 1746 azil) - 130. Tiryaki Hacı Mehmet Paşa (9.VIII.1746 - 24.VIII.1747 azil) - 131 Seyyit Abdullah Paşa (Boynueğri) (24. VIII.1747 - 3.I.1750 azil) - 132. Divitdar Mehmet Emin Paşa (9.I.1750 - I.VII.1752 azil) - 133. Bahir Mustafa Paşa (Köse) (1.VII.1752).

XXV. Osman III. [9.XII.1754]:

Bahir Mustafa Paşa (ikinci defa) (15.II. 1755 azil) - Hekimoğlu Ali Paşa (üçüncü defa) (15.II.1755 - 18.V.1755 azil) - 134. Naili Abdullah Paşa (18.V.1755 - 24.VIII.1755 azil) - 135. Bıyıklı Ali Paşa (24.VIII.1755 - 25.X.1755 azil) - 136. Mehmet Sait Paşa (Yirmisekiz Çelebizade) (25.X.1755 - 1.IV. 1756 azil) - Bahir Mustafa Paşa (üçüncü defa) (1.IV.1756 - 11.I.1757 azil) - 137. Koca Ragıp Paşa (12.I.1757).

XXVI. Mustafa III. [30.X.1757]:

Koca Ragıp Paşa (ikinci defa) (7.IV.1763 ölüm.) - 138. Tevkii Hamza Hamit Paşa (8.IV.1763 - 1.XI.1763 azil) - Bahir Mustafa Paşa (dördüncü defa) (I.X.1763 - 30. IV.1765 azil) - 139. Muhsinzade Mehmet Paşa (30.IV.1765 - 7.VIII.1768 azil) - 140. Silâhtar Mahir Hamza Paşa (7.VIII.1768 - 20.X.1768 azil) - 141. Yağlıkçızade Hacı Mehmet Emin Paşa (20.X.1768 - 12.VIII. 1769 idam) - 142. Moldavancı Ali Paşa

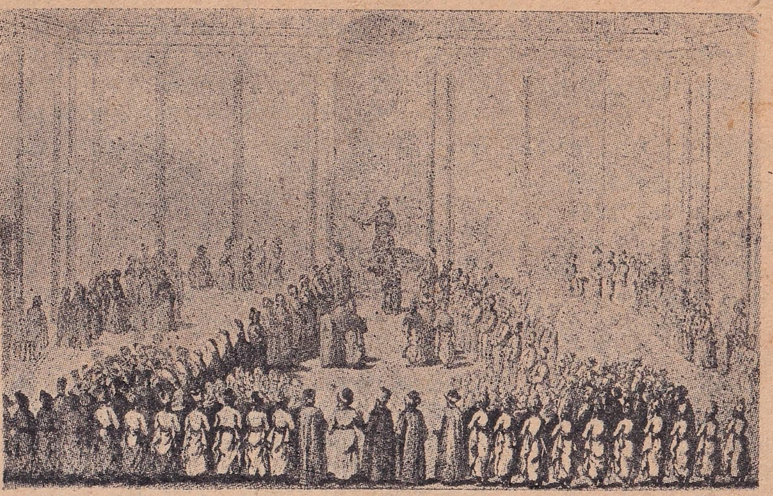

Eski devlet erkânı: Solda sadrazam

(12.VIII.1769 - 12.XII.1769 azil) - 143. İvazzade Halil Paşa (12.XII.1769 - 25.X. 1770 azil) - 144. Silâhtar Mehmet Paşa 25.X.1770 - 11.XII.1771 azil) - Muhsinzade Mehmet Paşa (ikinci defa) 11.XII.1771).

XXVII. Abdülhamit I. [20.I.1774]:

Muhsinzade Mehmet Pş. (üçüncü defa) 4. VIII.1774 ölüm) - 145. İzzet Mehmet Paşa (10.VIII.1774 - 6.VII.1775 azil) - 146. Derviş Mehmet Paşa (6.VII.1775 - 5.I.1777 azil) - 147. Darendeli Mehmet Paşa (5.I. 1777 - 1.IX.1778 azil) - 148. Kalafat Mehmet Paşa (1.IX.1778 - 21.VIII.1779 azil) -

Eski bir sadrazam divanı

149. Silâhtar Seyyit Mehmet Paşa (Kara Vezir) (21.VIII.1779 - 19.II.1781 ölüm) - İzzet Mehmet Paşa (ikinci defa) (20.II.1781 - 25.VIII.1782 azil) - 150. Yeğen Hacı Mehmet Paşa (25.VIII.1782 - 31.XII.1782 azil) - 151. Halil Hamit Paşa (31.XII.1782 - 31. III.1785 azil) - 152. Şahin Ali Paşa (31. III.1785 - 24.I.1786 azil) - 153. Koca Yusuf Paşa (25.I.1786).

XXVIII. Selim III. [7.IV.1789]:

Koca Yusuf Paşa (ikinci defa) (7.VI.1789 azil) - 154. Kethüda Hasan Paşa (Cenaze) (7.VI.1789 - 2.I.1790 azil) - 155. Cezayirli Gazi Hasan Paşa (2.I.1790 - 14.V.1790 ölüm) - 156. Rusçuklu Hasan Paşa (Çelebizade) (14.V.1790 - 14.II.1791 idam) - Koca Yusuf Paşa (üçüncü defa) (27.II.1791 - 4.V.1792 azil) - 157. Melek Mehmet Paşa (4.V.1792 - 19.X.1794 azil) - 158. İzzet Mehmet Paşa [145 numaradakinden başka bir kimsedir] (20.X.1794 - 23.X.1798 azil) - 159. Yusuf Ziya Paşa (23.X.1798 - 24.IV.1805 istifa) - 160. Hâfız İsmail Paşa (Bostancıbaşı) (24.IV.1805 - 13.XII. 1806 azil) - 161. Ağa İbrahim Hilmi Paşa (Keçiboynuzu) (13.XII.1806).

XXIX. Mustafa IV. [30.V.1807]:

İbrahim Hilmi Paşa (ikinci defa) (3.VI. 1807 firar ve azil) - 162. Çelebi Mustafa Paşa (3.VI.1807 - 28.VII.1808 azil).

XXX. Mahmut II. [28.VII.1808]:

163. Alemdar Mustafa Paşa (28.VII.1808 - 15.XI.1808 şehit) - 164. Memiş Paşa (21.XI.1808 - 1.I.1809 azil) - Yusuf Ziya Paşa (ikinci defa) (1.I.1809 - 10.IV.1811 azil) - 165. Ahmet Paşa (10.IV.1811 - 5.IX. 1812 azil) - 166. Hurşit Ahmet Paşa (5.IX.1812 - 30.III.1815 azil) - 167. Mehmet Emin Rauf Paşa (30.III.1815 - 5.I.1818 azil) - 168. Derviş Mehmet Paşa (6.I.1818 - 4.I.1820 azil) - 169. Seyyit Ali Paşa 4.I.1820 - 21.IV.1821 azil) - 170. Benderli Ali Paşa (21.IV.1821 - 30.IV.1821 9 gün, azil) - 171. Hacı Salih Paşa (30.IV.1821 - 11.XI.1822 azil) - 172. Aptullah Paşa (Deli) (11.XI.1822 - 4.III.1823 azil) - 173. Silâhtar Ali Paşa (4.III.1823 - 13.XII.1823 azil) - 174. Mehmet Sait Galip Paşa (13.XII.1823 - 15.IX.1824 azil) - 175. Benderli Mehmet Selim Sırrı Paşa (15.IX. 1824 - 26.X.1828 azil) - 176. İzzet Mehmet Paşa (Topal) (26.X.1828 - 28.I.1829 azil) - 177. Reşit Mehmet Paşa (28.I.1829 - 17.II. 1833 azil) - Mehmet Emin Rauf Paşa (ikinci defa) (17.II. 1833, 30.III.1838 den sonra başvekil - 2. VII.1839 azil).

XXXI. Abdülmecit [2.VII.1839]:

178. Koca Hüsrev Mehmet Paşa (2.VII. 1839 - 8.VI.1840 azil) - Mehmet Emin Rauf Paşa (dördüncü defa) (8.VI.1840 - 7.X.1841 azil) - İzzet Mehmet Paşa (ikinci defa) (7.X.1841 - 3.IX.1842 azil) - Mehmet Emin Rauf Paşa (beşinci defa) (3.IX. 1842 - 28.IX.1846 azil) - 179. Büyük Mustafa Reşit Paşa (28.IX.1846 - 28.IV.1848 azil) - 180. İbrahim Sarım Pş. (28.IV.1848 - 11.VIII. 1848 azil) - Mustafa Reşit Paşa (ikinci defa) (13.VIII.1848 - 26.I.1852 azil) - Mehmet Emin Rauf Paşa (altıncı defa) (27.I.1852 - 5.III.1852 azil) - Mustafa Reşit Paşa (üçüncü defa) (5.III.1852 - 5.VIII.1852 azil) - 181. Mehmet Emin Âli Paşa (6.VIII.1852 - 3.X.1852 azil) - 182. Damat Mehmet Ali Paşa (3.X.1852 - 13.V. 1853 azil) - 183. Mustafa Naili Paşa (14.V. 1853 - 8.VII.1853 azil) - Mustafa Naili Paşa (ikinci defa) (10.VII.1853 - 29.V.1854 azil) - 184. Kıbrıslı Mehmet Emin Paşa (29.V.1854 - 23.XI.1854 azil) - Mustafa Reşit Paşa (dördüncü defa) (23.XI.1854 - 2.V.1855 istifa) - Mehmet Emin Âli Paşa (ikinci defa) (2.V.1855 - 1.XI..1856 azil) - Mustafa Reşit Paşa (beşinci defa) (1.XI.1856 - 6.VIII.1857 azil) - Mustafa Naili Paşa (üçüncü defa) (6.VIII.1857 - 22.X.1857 azil) - Mustafa Reşit Paşa (altıncı defa) (22.X.1857 - 7.I.1858 ölüm) - Mehmet Emin Âli Paşa (üçüncü defa) (11.I.1858 - 18.X.1859 azil) - Kıbrıslı Mehmet Emin Paşa (ikinci defa) (18.X.1859 - 23.XII.1859 azil) - 185. Mütercim Mehmet Rüştü Paşa (24.XII.1859 - 27.V.1860 azil) - Kıbrıslı Mehmet Emin Paşa (üçüncü defa) (28.V.1860).

XXXII. Abdülâziz [25.V.1861]:

Kıbrıslı Mehmet Emin Paşa (dördüncü defa) (6.VIII.1861 azil) - Mehmet Emin Âli Paşa (dördüncü defa) (6.VIII.1861 - 22.XI. 1861 azil) - 186. Keçecizade Mehmet Fuat Paşa (22.XI.1861 - 2.I.1863 istifa) - 187. Yusuf Kâmil Paşa (5.I.1863 - 1.VI.1863 azil) - Keçecizade Mehmet Fuat Paşa (ikinci defa) (1.VI.1863 - 5.VI.1866 azil) - Mütercim Mehmet Rüştü Paşa (ikinci defa) (5.VI. 1866 - 11.II.1867 istifa) - Mehmet Emin Âli Paşa (beşinci defa) (11.II.1867 - 7.IX. 1871 ölüm) - 188. Mahmut Nedim Paşa (7.IX.1871 - 31.VII.1872 azil) - 189. Mithat Paşa (31.VII.1872 - 19.X.1872 azil) - Mütercim Rüştü Paşa (üçüncü defa) (19. X.1872 - 15.II.1873 azil) - 190. Ahmet Esat Paşa (15.II.1873 - 16.IV. 1873 azil) - 191. Şirvanizade Mehmet Rüştü Paşa (16.IV.

1873 - 13.II.1874 azil) - 192. Hüseyin Avni Paşa (14.II.1874 - 25.IV.1875 azil) - Ahmet Esat Paşa (ikinci defa) (26.IV.1875 - 26. VIII.1875 azil) - Mahmut Nedim Paşa (ikinci defa) (26.VIII.1875 - 11.V.1876 azil) - Mütercim Mehmet Rüştü Paşa (dördüncü defa) (12.V.1876).

XXXIII. Murat V. [28.VI.1876]: Mütercim Mehmet Rüştü Paşa (beşinci defa).

XXXIV. Abdülhamit II. [31.VIII.1876]: Mütercim Mehmet Rüştü Paşa (altıncı defa) (19.XII.1876 istifa) - Mithat Paşa (ikinci defa) (19.XII.1876 - 5.II.1877 azil) - 193. Etem Paşa. (5.II.1877 - 11.I.1878 azil) - 194. Ahmet Hamdi Paşa (11.I.1878 - 4.II. 1878 azil, 24 gün) - 195. Ahmet Vefik Paşa (Başvekil) (4.II.1878 - 18.IV.1878 azil) - 196. Mehmet Sadık Paşa (Başvekil) (18.IV.1878 - 28.V.1878 azil) - Mütercim Rüştü Paşa (yedinci defa) (28.V.1878- 4.VI.1878 azil) - 197. Saffet Paşa (4.VI.1878 - 4.XII.1878 azil) - 198. Hayrettin Paşa (Tunuslu) (4.XII.1878 - 29.VI.1879 azil) - 199. Ahmet Arifi Paşa (Başvekil) (29.VI. 1879 - 18.X.1879 azil) - 200. Mehmet Sait Paşa, Küçük (Başvekil) (19.X.1879 - 9. VI.1880 azil) - 201. Kadri Paşa (Başvekil) (9.VI.1880 - 12.IX.1880 azil) - Mehmet Sait Paşa (ikinci defa) (Başvekil) (12.IX. 1880 - 2.V.1882 azil) - 202. Abdurrahman Nurettin Paşa (Başvekil) (2.V.1882 - 10. VII.1882 azil) - Mehmet Sait Paşa (üçüncü defa) (Başvekil) (11.VII.1882 - 30.XI. 1882 azil) - Ahmet Vefik Paşa (ikinci defa) (Başvekil) (30.XI.1882 - 2.XII.1882 2 gün, azil) - Mehmet Sait Paşa (dördüncü defa) (2.XII.1882 - 25.IX.1885 azil) - 203. Mehmet Kâmil Paşa (25.IX.1885 - 4.IX. 1891 azil) - 204. Cevat Paşa (4.IX.1891 - 8.VI.1895 azil) - Mehmet Sait Paşa (beşinci defa) (11.VI.1895 - 1.X.1895 azil) - Mehmet Kâmil Paşa (ikinci defa) (1.X. 1895 - 7.XI.1895 azil) - 205. Halil Rifat Paşa (7.XI.1895 - 18.XI.1901 ölüm) - Abdurrahman Nurettin Paşa (ikinci defa, vekil olarak) (4.XI.1901 - 18.XI.1901 istifa) - Mehmet Sait Paşa (altıncı defa) (18.XI. 1901 - 14.I.1903 azil) - 206. Mehmet Ferit Paşa (15.I.1903 - 22.VII.1908 azil) - Sait Paşa (yedinci defa) (22.VII.1908 - 5.VIII. 1908 istifa) - Mehmet Kâmil Paşa (üçüncü defa) (6.VIII.1908 - 13.11.1909 istifa) - 207. Hüseyin Hilmi Paşa (14.II.1909 - 13. IV.1909 istifa) - 208. Ahmet Tevfik Paşa (14.IV.1909).

XXXV. Mehmet Reşat V. [27.IV.1909] Ahmet Tevfik Pş. (ikinci defa) (5.V.1909 istifa) - Hüseyin Hilmi Paşa (ikinci defa) (5.V.1909 - 28.XII.1909 istifa) - 209. İbrahim Hakkı Paşa (12.I.1910 - 25.IX.1911 istifa) - Sait Paşa (sekizinci defa) (30.IX. 1911 - 30.XII.1911 istifa) - Sait Paşa (dokuzuncu defa) (31.XII.1911 - 16.VII.1912 istifa) - 210. Gazi Ahmet Muhtar Paşa (22. VII.1912 - 29.X.1912 istifa) - Mehmet Kâmil Paşa (dördüncü defa) (29.X.1912 - 23. I.1913 istifaya mecbur) - 211. Mahmut Şevket Paşa (23.I.1913 - 11.VI.1913 öldürüldü) - 212. Sait Halim Paşa (12.VI.1913 - 4.II.1917 istifa) - 213. Talât Paşa (5.II. 1917).

XXXVI. Mehmet Vahdettin VI. [2.VII. 1918].

Talât Paşa (ikinci defa) (14.X.1918 istifa) - 214. İzzet Paşa (14.X.1918 - 10.XI.1918 istifa) - Ahmet Tevfik Paşa (üçüncü defa) (11.XI.1918 - 13.I.1919 istifa) - Ahmet Tevfik Paşa (dördüncü defa) (13.I.1919 - 24.II.1919 istifa) - Ahmet Tevfik Paşa (beşinci defa) (24.II.1919 - 4.III.1919 istifa) - 215. Damat Ferit Paşa (4.III.1919 - 19.V.1919 istifa) - Damat Ferit Paşa (ikinci defa) (19.V.1919 - 21.VII.1919 istifa) - Damat Ferit Paşa (üçüncü defa) (21.VII.1919 - 1.X.1919 istifa) - 216. Ali Rıza Paşa (2.X.1919 - 8.III.1920 istifa) - 217. Salih Paşa (8.III.1920 - 2.IV.1920 istifa).

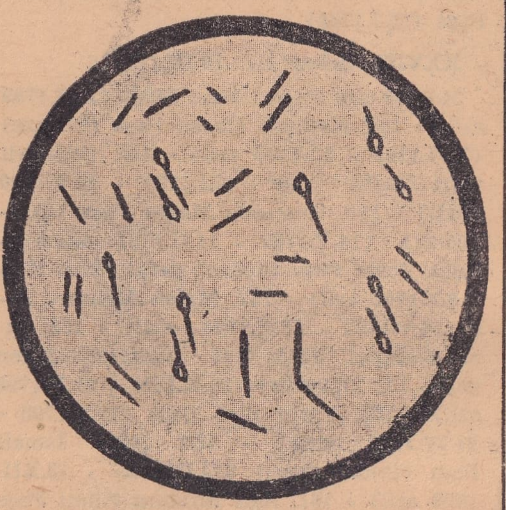
16 mart 1920 de İstanbul'un işgalinden sonra meşruiyeti tanımıyan padişah hükümetinin sadrazamları:

Damat Ferit Paşa (dördüncü defa) (5. IV.1920 - 31.VII.1920 istifa) - Damat Ferit Paşa (beşinci defa) (31.VII.1920 - 17. X.1920, istifa) - Ahmet Tevfik Paşa (altıncı defa) (21.X.1920 - 4.XI.1922, istifa).

(Faik Reşit Unat)

TETANOS HASTALIĞI — Tetanos hastalığına türkçemizde "kazıklı humma" da derler. Hastalık sırasında vücuttaki kasların (adalelerin) kazık gibi gerilip katılaşması hastalığa bu adın verilmesine sebebolmuştur.

T a r i h ç e s i : Dünya üstünde pek

Tetanos basilleri başlı çiviler gibidir.

eski zamanlardanberi mevcudolan hastalıklardan birisidir. Hipokrat Hekim zamanından kalma bilgilere bakılırsa o eski tarihlerde bile tenatos hastalığının mevcudolduğu anlaşılmaktadır. Fakat eski asırlarda mikrop fikri ve mikrop bilgisi olmadığından, sinirler ve adaleler üzerine tesirler yaparak, insanlarda hayret ve korku uyandıran bâzı hastalıklar gibi, tetanos da cehalet devrindeki insanlar tarafından, cin ve peri çarpması şeklinde esrarlı ve acaip bir hâdise olarak telâkki edilmiştir. Bir müddet sonra, bu hastalığın harblerde yaralanan ve topraklarla münasebeti çok olan insanlar arasında daha fazla görülmekte olması, hekimlerin dikkatini çekmiştir.

Nihayet 1884 yılında, Nicolaier adında bir âlim bu hastalığın basil şeklindeki bir mikrop tarafından husule getirildiğini keşfetmiş, bundan beş yıl sonra da Kitasato, yaptığı incelemeler sonucunda Nicolaier'in buluşunu teyidetmiş, bu suretle hastalığın hakikî âmili ortaya çıkarılmıştır.

M i k r o b u : Bundan dolayı, tetanos mikrobuna "Nicolaier basili" de derler. Bu basil, ortalama olarak 4 mikron uzunluğunda bir mikroptur. Et suyu içinde üretilip taze olarak mikroskop altında bakılırsa hafif hareketli bir basil olduğu görülür.

Bu basil, havasız yaşıyan mikroplar sınıfından olduğu için, lâboratuvarlarda hazırlanacak üretme vasatları da ona göre olmalıdır. İçinde ciğer veya beyin parçaları bulunan et suyunda güzel ürer.

Özel tertiplerle havası (oksijeni) alınmış, içerisine kan ve üzüm şekeri ilâve edilmiş katı vasatlarda da bol miktarda üretilebilir.

Mikrop ekim yerlerinde ürediği zaman, gaz yapar ve yanmış boynuz kokusuna benziyen fena bir koku neşreder.

Tetanos basili, haricî tesirlere karşı dayanabilmek için, mukavemetli (sporlu) bir şekle giren mikroplardandır. Spor'ları mikrobun uc tarafındadır. Böyle mukavemetli şekiller almış (sporlanmış) tetanos basilleri boyanıp mikroskop altında tetkik edilecek olurlarsa bir sürü toplu iğneler veya başlı çiviler manzarasında görülürler.

Tetanos basilinin çok şiddetli bir zehir (toxine) i vardır. Mikrop, herhangi bir suretle, insan veya hayvan vücuduna girdiği zaman, kendisi kana ve bedene yayılmaz, girdiği yerde kalır fakat oturduğu yerden saldığı "toxine" vücuda yayılarak ve sinir sistemine tesir ederek hastalığı hâsıl eder. Şu halde tetanos hastalığı âdeta organik ve şiddetli bir zehirle zehirlenmek demektir. Bu zehir, eriyen "toxine" lerin en şiddetli olanlarından birisidir. İnsanlar ve bilhassa at cinsinden olan hayvanlar buna karşı gayet hassastırlar. Tavuk, ördek ve emsali kuşlar ise zehire dayanıklıdırlar.

Tetanos basili toprak ve gübrelerde çok bulunur. Topraklara da insan veya hayvan dışkı ve fışkılarından (büyük apteslerinden) gelir. Yapılan incelemelerle insanların dışkısında yüzde beş nispetinde tetanos sporları mevcudolduğu anlaşılmıştır. Bu suretle insanlar ve hayvanlar, devamlı olarak, dışkı ve fışkılariyle toprakları kirletmektedirler. Onun içindir ki, insanlarla meskûn olan köy ve kasabaların ve bilhassa insan ve hayvanların sıkışık bir halde bulunup yaşadıkları kalabalık şehirlerin topraklarında tetanos basilleri çok bulunur.

Böyle topraklara "tetanogène,, (tetanos yapan) topraklar derler. Böyle topraklarda mukavemetli (spor) şekline giren tetanos mikropları aylar ve yıllarca canlı kalıp büyük bir tehlike teşkil ederler. Tetanos basil veya sporları insanlara deri veya muhat gışaları üzerinde açılmış olan yaralardan girerler. Yaralara giren mikropların hastalık hâsıl edebilmesi için ise bâzı şartlar lâzımdır: Her şeyden önce, yaraların büyük, geniş, derin ve girintili çıkıntılı olması mühimdir. Zira böyle yaralar bir yandan havasız bir vasat teşkil etmeleri itibariyle, bir yandan da dokuların (nesiçlerin) ezilip parçalanarak mevziî mukavemetin kırılmış olması bakımından, tetanos mikroplarının daha iyi tutunmalarına müsait bir halde bulunurlar.

Sirayet: Çivilerle veya uzun, sivri tahta ve demir parçaları gibi cisimlerle husule gelmiş ve derinlere işlemiş yaralar tetanos için çok elverişli yaralardır. Yaralıyan cisimle beraber böyle yaraların içine toz, toprak, taş, kumaş parçaları gibi

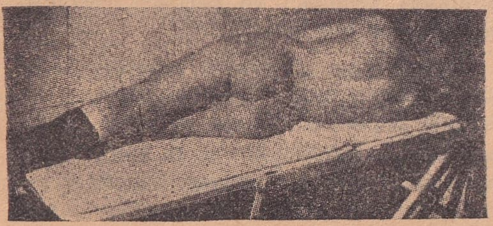

Çenenin kilitlenmesi (trismus) tetanosun çok sıkıntı veren ilk belirtilerinden biridir

yabancı cisimler de girmiş bulunursa o zaman bunlar, vücudu tetanos mikroplarına karşı tabii olarak korumıya çalışacak olan, kandaki akyuvarları işgal ederek, tetanos mikroplarının serbesçe faaliyete geçmesine sebebolurlar.

Temiz pansıman yapılmamış, pis tutulmuş yaralarda tetanos mikrobunun daha kolaylıkla yerleştiği muhakkaktır. Deride husule gelen geniş yanıklar tetanos bakımından tehlikelidir. Bu şartlar en ziyade harb yaralarında mevcudolduğu için, tetanos hastalığı da, en ziyade, harblerde görülmüş ve çok insan öldürmüş hastalıklardan biridir.

Böyle olmakla beraber şartlar uygun düşerse tetanos hastalığı her zaman ve her yerde görülebilir. Bâzı defa en ufak ve en ümidedilmiyen bir yaradan menşeini almış tetanos vakaları görülmüştür. Literatürde gül dikeni ile husule gelmiş tetanos vakası bile zikredilmiş ise de böyle hâdiseler genel kaidelerin dışında bulunan istisnalardır.

Tetanozda adale kasılmaları, belde eğrilik ve omurgada şiddetli bir sertlik hâsıl eder

Bütün bunlardan başka, şahsın tetanos hastalığına karşı duyarlığı (hassasiyeti) mevcudolup olmamasının da hastalığın ortaya çıkıp çıkmamasında büyük rolü vardır. Çünkü bâzı insanların her nedense - belki de barsaklarında tetanos mikroplarını devamlı bir misafir tarzında taşımalarının tesiriyle - tetanos hastalığına karşı kuvvetli bir bağışıklıkları (muafiyetleri) mevcuttur. Böyle insanlar, yaralansalar ve mikrop alsalar bile, gene kolay kolay hastalığa tutulmazlar.

Mikrop yaralara yerleşip zehir yapmıya başlayınca bu zehir daha ziyade sinirlere düşkün olduğu için sinir yolunu tutar. Hattâ kana ve lenfâ boşluklarına giren zehir bile rasladığı en yakın sinirlere intikal etmek suretiyle vücutta yayılmıya devam eder ve nihayet merkezî sinir sisteminde yerleşerek hastalığı husule getirir.

Tetanos zehirinin vücuttaki bu yayılışı, zehrin şiddetine ve çokluğuna göre, az veya çok bir zamanda vâki olacağı için, kuluçka süresi (tefrih devresi) de ona göre uzun veya kısa olur. Genel olarak bu devre, ortalama bir hesapla, üç dört gün ile on beş gün arasındadır.

Zehir nekadar çok ve şiddetli olursa o nispette çabuk yayılacağından kuluçka süresi kısa olan hastalarda ölüm nispeti de daha fazla ve hastalığın âkıbeti o derece vahim olur.

Hastalığın belirtileri: Kuluçka süresinde mühim bir belirti görülmez. Yalnız bâzı hastalarda bu sürenin sonuna doğru yara nahiyesinde mevziî bir tarzda çekilmeler ve ağrılar olduğu yazanlar vardır.

Bunun arkasından ilk görülen belirti, çenelerin açılmasında ve yutkunmadaki zorluktur. Hastanın çenesi kilitlenmiş gibi, ağzı açılmaz olur. Çünkü çiğneme adalelerinde zaman zaman şiddetli kasılma ortaya çıkar. Bu hale "trismus" derler ki, hasta bir şey yemek istediği zaman çok fazlalaşır. Bundan sonra sertlikler yüz ve ense adalelerine de sirayet eder. Yüz adaleleri yer yer kasılır ve hasta âdeta güler gibi bir durum alır. Bu hazin gülüş haline hekimlikte "Sardonyalı gülüşü" derler ki, tetanos için karakteristik belirtilerden birini teşkil eder.

Bir müddet geçince arkadan omurga adaleleri ve daha sonra karın adaleleri de kazık gibi sert bir hal alırlar.

Ufak bir gürültü, bir ışık, bir ses tesiriyle hastanın bütün vücudunda şiddetli kasılma ve sertleşmeler husule gelir. Bu hallerin tekerrürü sırasında zavallı hasta pek ıstıraplı ve elîm bir duruma düşer.

İşin en fenası, bu haller içinde, hastanın şuurunun hiçbir zaman bozulmaması ve bu feci durumu hastanın tamamen idrak etmesidir.

Bâzı defa kasılmalar adaleleri yırtacak kadar şiddetli ve devamlı olur. Hastaya çok sıkıntı verir.

Diyaframdaki kasılmalar dolayısiyle teneffüs güçleşir ve hastada morarma ve boğulma halleri başgösterir.

Sidiğin çıkması da güçleşmiştir. Hastada şiddetli bir peklik (inkıbaz) vardır. Aynı zamanda devamlı bir terleme husule gelir. Bâzı hastalarda, bu sırada, ateş yükselmiş, 39 - 40 santigrad derecesine kadar çıkmış bulunur.

Bütün bu sıkıntılara çare bulunmazsa hasta, birkaç gün içinde, ya bir nöbet esnasında husule gelen boğulmadan veyahut kalb ve dolaşım yetersizliğinden ölüp gider. Tetanos çok öldürücü bir hastalıktır. Çocuklarda hastalık daha şiddetli ve ölüm daha sık görülür. Yeni doğan çocukların göbek yarasından menşeini almış tetanoslar çok öldürücüdürler.

Tedavi: Pek tehlikeli bir hastalık olan tetanosun tedavisi iki esasa dayanır: 1 - Tetanos mikrobunun zehir salmasına mâni olmak ve vücuda yayılmış olan zehirleri tadil etmek. 2 - Hastayı devamlı olarak teskin etmekle veyahut uyuşturup uyutmakla kasılma akselerinin önüne geçerek onu boğulmaktan kurtarmak.

Bunları sağlıyabilmek için, her şeyden önce, mikrobun vücuda girmiş ve oturmuş olduğu yara yerini (mikrop ocağını) söndürüp temizlemek lâzımdır. Bunun için eğer yaralar pis ve kirli ise temizleyip güzelce pansıman yapmak, hattâ eğer yara kapanmış ise ona cerrahî bir şekilde müdahale ederek açıp temizlemek, yabancı cisimler varsa onları çıkarmak ve yaranın etrafına serum şırınga etmek icabeder. Tetanosun şifalı bir serumu vardır. Bu serum hastalığın saçtığı zehir için âdeta bir panzehir mahiyetindedir. Serum nekadar erken tatbik edilirse o kadar faydalı olur. Hekimin göstereceği lüzuma göre serumu deri altına, adale veya belkemiği ve hattâ damar içine şırınga etmek suretiyle iyi bir tedavi tatbik edilirse hasta kurtarılabilir. Yapılacak serum miktarı az olmamalı ve en aşağı bir hafta kadar her gün serum şırıngalarına devam olunmalıdır. Hastaya sükûnet vermek, onun vücudunda akseler uyandırmamak için kendisini loş, sessiz, gürültüsüz bir odada yatırmak, yanına birçok kişinin girip çıkmasını yasak etmek uygun olur.

"Morphine, chloral, luminal" ve bunlara benzer uyutucu ilâçları yüksek dozlarda tatbik etmek şarttır. Çünkü ancak bu sayede hastanın nöbetlerini ve adale kasılmalarını önleyip onu ölümden kurtarmak mümkün olabilir. "Magnesie sulfate" dediğimiz ilâcın, muayyen nispetteki solüsyonlarını damar veya adale içine şırınga etmekle iyi bir sükûnet sağlanması mümkündür. Fakat bu ilâcın fazla miktarının teneffüs felci yapmak gibi büyük bir mahzuru olduğundan, tatbik esnasında, bu tehlikeyi daima göz önünde tutarak ihtiyatlı bulunmak gerektir. Serum tedavisi esnasında hastayı, arasıra, kloroform veya eter ile uyutmayı tavsiye edenler, bu suretle sinir hücreleriyle birleşmiş ve onları zehirlemiye başlamış olan toksinlerin, bu uyku tesiriyle, açığa çıkacağını ve bunların serum tarafından tadil edilerek hastanın kurtulacağını söyliyenler vardır.

Korunma: Şüpheli bir yaralanmadan sonra, yaraya derhal tentürdiyot konulmalı ve temiz bir pansıman yapılmalıdır.

Bâzı memleketlerde, fena bir cehalet eseri olarak, güya kanı durdurmak için, yaralara örümcek ağı veya tütün gibi maddeler koymak âdet olmuştur. Bu gibi kirli ve mikroplu maddelerin tatbiki, gerek tetanos ve gerek başka mikropların yaralara bulaşması bakımından, nekadar tehlikeli ve sağlığı baltalıyan bir hareket olduğunu izaha hacet yoktur sanırız.

Kadınlarda çocuk düşürmek maksadiyle rahmin kurcalanması, dışarıdan tenasül organlarına firkete, şiş, süpürge çöpü... gibi yabancı cisimler ve ne oldukları belirsiz türlü türlü ilâçlar ve maddeler sokulması da birçok mikropların ve bu ara-

da tetanos mikroplarının vücuda girmesine kapı açarak şahsın hayatını en ağır hastalıklara ve ölüme maruz bırakabilir.

Böyle ampirik ve cahilce işlere tevessül edenler, büyük tehlikelerle dolu hastalık ve ârızalara düşerek, hayatlarını kaybetmekle hareketlerinin cezasını feci bir surette çekmiş olurlar.

Şüpheli bir yaralanmadan sonra yapılacak pansımanı müteakıp yaralıya tetanos serumu tatbik edilmelidir. Bu serum şahsı kesin olarak tetanos hastalığından koruyucu bir tesir gösterir. Çünkü bu serumun koruyucu tesiri tedavi edici tesirinden kat kat üstündür. Fakat tetanos hastalığından fazla, serumdan korkan bâzı insanlar vardır. Bunlar öteden beriden dinleyip öğrendikleri yarım yamalak birtakım bilgilere kapılarak serumun bir insana gûya bir defa yapılabileceğinden, tekrarında fenalık hâsıl olacağı gibi acayip bir fikre saplanmışlardır. Yaralansalar bile bu korku ile kendilerine serum yaptırmak istemezler. Mütalâalar serdeder, hekimlerin işlerine karışırlar. Bunlar o kadar tehlikeli ve öldürücü bir hastalık olan tetanostan korkmazlar da serumdan korkarlar.

Gerçi hekimlikte serum tatbik edilen bâzı insanlarda görülen bir serum hastalığı vardır. Vardır ama tetanosla kıyaslanınca bu ârıza o kadar hafif ve o kadar tehlikesiz kalır ki ağıza alınmıya, hattâ düşünmiye bile değmez.

Serum hastalığına tutulan insanın nihayet vücudunda biraz kaşıntı, biraz kırmızılık ve ateş yükselmesi gibi bâzı ârızalar olursa da bunlar büyük bir tehlike hâsıl etmeden birkaç gün içinde gelip geçerler. Serum hastalığından ölüm ancak yüz binde bir olur denecek kadar azdır. Tetanos gibi çok vahim ve öldürücü bir hastalığın tehdidi karşısında serum hastalığı gibi basit ârızaların lâkırdısı mı olur?

Şurasını iyi bilmek lâzımdır ki bir insana, kaçıncı defa olursa olsun, bir serum tatbikı fen bakımından lüzumlu ise bu serum derhal tatbik olunmalıdır. Çünkü bu tatbik sırasında serumun hâsıl edebileceği sıkıntıları önlemek ve ortadan kaldırmak için hekimlikte yapılacak tedbirler ve tatbik olunacak pek çok koruyucu ilâçlar mevcuttur.

Birtakım sinirli insanlar da vardır ki en ufak ve ehemmiyetsiz bir yara karşısında derhal tetanos hatırlarına gelir. Bunlar doktor doktor gezerler. Endişeli bir tavırla kendilerine serum tatbikı lâzım gelip gelmediğini soruştururlar. Söylenen sözler, verilen teminat kendilerini bir türlü tatmin etmez. Ha tetanos oldum, ha tetanos oluyorum diye şüpheli, endişeli, sıkıntılı günler geçirirler. Bunlar sinirleri bozuk, evhamlı, vesveseli, hasta ruhlu insanlardır.

Halbuki tetanos hastalığının husule gelmesi için ciddi şartlar ve hazırlayıcı sebepler lâzımdır. Ancak onlar zincirlenirse o zaman hastalık hâsıl olabilir.

Eğer her yaradan tetanos hâsıl olabilseydi dünya üstünde insan mı kalırdı?...

Bunun tersine olarak bâzı insanlar, ağır kazalara uğrayıp şüpheli yaralar aldıkları halde, tetanos hastalığı gibi korkunç bir tehlikeyi hatırlarına bile getirmiyecek kadar kayıtsız ve ihmalcidirler. Böyle bir tehlike kendilerine hatırlatılsa bile onu ciddi telâkki etmez ve kendilerine tetanos serumu yaptırmayı lüzumsuz sayarlar. Bunun ne büyük bir hatâ olduğu sonradan anlaşılır ama artık iş işten geçmiş olur.

Çok sinirli ve evhamlı olanların hali ne kadar yersiz ise bu vurdum duymazların hareketi de o kadar fenadır. Hakikat ise bu ikisinin ortasındadır. Herhangi bir yaralanma karşısında, hiçbir zaman endişe ve telâşa kapılmadan veyahut vurdum duymazlık etmeden, bir hekime başvurmak, ondan alınacak tavsiyelere göre hareket etmek en doğru bir tedbir olur.

Tetanos mikrobunun zehirlerini zararsız bir hale getirerek ondan koruyucu bir aşı hazırlanmıştır. Bu aşı çok kıymetlidir. Çünkü tatbik olunanlara sağlam ve uzun bir bağışıklık (muafiyet) temin etmektedir.

Toprak ve gübreler arasında yaşayıp daima yaralanmak ihtimali karşısında bulunanlar, bu aşı ile aşılanırlarsa kendilerini, büyük bir nispette, tetanosdan korumuş olurlar. Aşı bugün tetanosa karşı, hekimliğin elinde bulunan, en kıymetli savaş vasıtalarından biridir.

(Dr. Nuri Ömer Ergene)

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ UMUMİ SEÇİMLERİ (2 kasım 1948) — 2 kasım 1948 salı günü, Amerika Birleşik Devletlerinde umumi seçimler yapıldı. 1952 yılı sonuna kadar iktidar mevkiinde kalacak olan cumhurbaşkanı, cumhurbaşkanı muavini, Mümessiller Meclisinin 432 üyesi, Âyan Meclisi üyelerinin üçte biri, yani 31 i (Maine eyaletinde Kongre seçimleri eylûlde yapılmış ve 3 mümessil ile 1 senatör o zaman seçilmişlerdi), 42 eyaletin valileri ve yüksek adli ve idari memurları seçildi. Seçimlerin neticeleri bir hayli sürprizli oldu. Hemen hemen bütün siyaset mütehassısları, gazeteciler, umumi efkâr anketi yapan müesseseler Cumhuriyetçi Parti'nin kazanacağını ve Thomas E. Dewey'in cumhurbaşkanı, Earl Warren'in de cumhurbaşkanı muavini olacağını sanıyorlardı. Hattâ Demokrat Parti âzaları da mücadelede mağlûbolduklarına hükmetmişlerdi. Yalnız Truman sonuna kadar neticeden emin göründü ve nitekim de şahsi gayret ve azmi sayesinde kendisi ve partisi için zafer kazandı.

Cumhurbaşkanlığı ve muavinliği için birçok partiler ve gruplar namzet göstermişlerdi. Fakat bunlar arasında başta şunlar vardı: 1) Cumhuriyetçi Parti namzetleri: Cumhurbaşkanlığı için: Thomas E. Dewey (New York valisi). Cumhurbaşkanı muavinliği için; Earl Warren (Kaliforniya valisi). 2) Demokrat Parti namzetleri: Cumhurbaşkanlığı için; Harry S. Truman. Cumhurbaşkanlığı muavinliği için: senatör Alben Barkley. 3) Terakkici Parti namzetleri: Cumhurbaşkanlığı için; Henry Wallace. Cumhurbaşkanı muavinliği için; senatör Glen Taylor. 4) Demokrat Parti güney hizbi (Dixicratlar) namzedi: Cumhurbaşkanlığı için; J. Strom Thurmond.

Bu yazı yazıldığı tarihte gelen neticeler şunlardır: Truman 23.079.060 reyle (304 ikinci seçmen reyi) cumhurbaşkanı seçilmiştir. Dolayısiyle senatör Alben Barkley muavinliği kazanmıştır. Dewey 21.094.756 halk reyi, 189 ikinci seçmen reyi ile ikinci gelmektedir. J. S. Thurmond 925.226 halk, 38 seçmen reyi kazanmıştır. Wallace 1.094.877 halk oyu almış, hiç ikinci seçmen reyi alamamıştır.

Kongre seçimlerinde de Demokratlar kazanmışlardır. Yeni Kongrenin (81 inci devre) siyasi terkibi şimdi şöyle olacaktır: 1) Mümessiller Meclisinde 435 üyeden 263 Demokrat, 171 Cumhuriyetçi ve 1 İşçi. 2) Âyan Meclisinde: 96 üyeden 54 Demokrat, 42 Cumhuriyetçi, 80 inci devrede Mümessiller Meclisinde 246 Cumhuriyetçi, 188 Demokrat ve 1 İşçi, Âyanda 51 Cumhuriyetçi ve 45 Demokrat vardı.

Demokratların beklenmedik zaferi Truman'ın şahsi gayreti ve azmi sayesinde kazanılmıştır. Roosevelt'in ölümünden sonra muavin olduğu için otomatik olarak başkanlığa geçen Truman, şimdi doğrudan doğruya başkan seçilmiştir. Bu husus bundan böyle daha enerjik bir siyaset takibetmesine âmil olacaktır. Kongrenin de Demokrat ekseriyeti haiz olması, işlerini kolaylaştıracaktır.

Truman'ın ve mensubolduğu Demokrat Partinin kazanmasına bâzı ehemmiyetli olayların büyük yardımı olmuştur: Çoğunluğu Cumhuriyet Partisinden olan Sekseninci Kongre harb sırasında konulmuş fiyat kontrollerini Truman'ın vetosuna rağmen kaldırmış ve bu hal hayat pahalılığını arttırmıştır. Sekseninci Kongre, amele sendikalarını sıkı bir inzibat altına alan bir kanun kabul etmişti. Truman bu kanunu kaldırmayı vaadettiği için amele çoğunluğu Truman'a ve partisine rey vermişlerdir. Hattâ Temsilciler Meclisinde bu kanun lehinde rey veren kırktan fazla Cumhuriyetçi temsilci yerlerini Demokratlara bırakmak zorunda kalmışlardır. Truman, orta tabakaya önem verdiği için batıdaki çiftçiler de oylarını onun lehine kullanmışlardır. Zenci nüfusunun toplu bir halde bulunduğu güney eyaletlerinde ise hemen bütün zenciler, onlara siyasi haklar vermiye çalışan ve buna çalıştığını işleriyle isbat eden Truman'a rey vermiklerdir. Nihayet Amerikan milleti, dünya siyasetinde itidalle hareket etmekle beraber Cumhuriyetçilerden bir kısmının istediği infiratçılığa yanaşmıyacağına kanaat getirdikleri Truman'ı ve partisini desteklemeyi doğru bulmuştur.

Evvelce aşka bir bentte Amerika Birleşik Devletlerinde cumhurbaşkanlığı ve Kongre seçimlerine temas edilmişti (Bakınız Aylık Ansniklopedi, sayfa 164). O zaman bahis mevzuu olmıyan hususları burada yazmağı faydalı buluyoruz: Amerikada cumhurbaşkanı ve muavini iki dereceli olarak, yani halkın seçtiği ikinci seçmenler tarafından seçilir. Bu ikinci seçmenler topluluğuna "Electoral College" adı verilir.

İki dereceli seçimin demokrasi icaplarına uymadığını ve halkın hakiki arzusunu ifade etmediğini Amerikalılar da çok iyi bilmektedirler. Fakat Birleşik Amerikayı teşkil eden devletlerin nüfus üstünlüklerinin siyasi nüfuz vasıtası olarak kullanılmasını önlemek için konulan bu usul, netice itibariyle sadece bir formaliteden ibarettir. Bugün bu lüzumsuz ve hattâ kül-

fetli formaliteyi kaldırmak için kuvvetli bir cereyan vardır.

Cumhurbaşkanı ve muavininin seçiminin ilk safhası seçim yılının haziran ayında başlar. O ay Amerikanın muayyen bir şehrinde partiler umumi kongreler yapar ve cumhurbaşkanlığı ve muavinliği için ikişer namzet seçerler.

Artık seçim mücadelesi başlamış demektir. Köylerden en büyük şehirlere kadar partilerin en küçük kademeleri olan klüpler hususi komiteler teşkil ederler ve bu komiteler büyük paralar sarfederek seçim propagandası ve mücadelesi yaparlar. Bunda en mühim rolü, namzetlerin memlekette hususi trenleriyle yaptıkları "seçim turneleri" oynar. İstatistikler bu turnelerin efkârı umumiyenin temayülleri üzerinde mühim bir tesir yaptığını göstermiştir. Bununla beraber tarihte bâzı namzetler, vaziyetlerinden bu turnelere çıkmıyacak kadar emin olmuşlardır. Meselâ Roosvelt, son iki seçiminde pek uzun seyahat etmemiştir. Bu yılki mücadelede Truman, Dewey ve Wallace binlerce kilometre katetmişlerdir.

Umumi seçimler Maine'den başka her eyalette kasım ayında ve bu ayın ilk salı günü yapılır. Seçmenler, Âyan ve Mümessiller meclisleri üyelerini, eyalet vali ve yüksek memurlarını seçerken, içinde bulundukları eyaletin Kongre'de bulundurduğu temsilciler adedince ikinci seçmenler de (electors) seçerler. Yukarıda da söylediğimiz gibi bu ikinci seçmenlerin hangi partiye mensuboldukları, yani kime rey vereceklerí malûmdur ve bu hususta kanun tarafından bağlanmış durumdadırlar. Bunun için bir Amerikan vatandaşı farzımuhal Mr. Smith adındaki bir ikinci seçmene rey verirken, bu Mr. Smith'in behemehal meselâ Truman'a rey vereceğinden emindir. Mr. Smith seçildikten sonra fikrini değiştirip Dewey'e rey veremez. Bu böyle olunca Amerikalı vatandaş, Mr. Smith'in şahsında, Truman'a rey veriyor demektir. İkinci seçmenler, aralık ayının ikinci çarşambasını takibeden ilk pazartesi günü kendi eyaletlerinde toplanarak cumhurbaşkanı ve muavini için rey verirler. Her eyalette bu reylerin tasnifinden sonra hazırlanan mazbata Kongre'ye gönderilir. Kongre'nin her iki meclisi de 6 ocakta müşterek bir toplantı yaparak bu mazbataları tasnif eder ve neticeyi ilân ederler. 531 reyden en az 266 sını kazanan aday, seçilmiş demektir.

(Altemur Kılıç)

ATLÂNTİD (veya) ATLÂNTİS — Efsanevi bir kıta veya adanın adı. Eski Yunan müelliflerinin Atlantide, eski Doğu yazarlarının Atlâsiye, Fransızların Atlantide, Anglo - Saksonların Atlantis veya Atlantica dedikleri bu kıta veya ada, antikite muharrirlerinin eserlerinde ve bilhassa Eflâtun'un «Kritias» ve «Timaeus» diyaloglarında zikredilmiştir. Solon da Atlântid'in vaktiyle var olduğunu Mısırlı bir rahipten öğrendiğini bildirir. Horatius da Atlântid'den bahsetmiştir. Solon Eflâtun'dan önce, Horatius ise çok daha sonra yaşadıklarına göre, efsane kaynağının Mısır olduğu anlaşılmaktadır. Bununla beraber Atlântid'i en fazla Eflâtun, «Kritias veya Atlantide» adlı eserinde tasvir etmiştir. Eflâtun'un bu eseri tamamlanmamış olarak kaldığı için müellifin Atlântid etrafında daha yazması muhtemel bulunan noktalar kendisiyle birlikte âhrete intikal etmiştir.

Eskiler tarafından Atlântik'te ve Cebelitarık'tan kısa bir mesafede bulunduğu iddia edilen Atlântid Eflâtun'a göre dokuz bin sene evvel, yerinde sadece çamur ve kayalar bırakarak, deniz tarafından yutulmuştur ve sığ bir çamurluk onun yerini hâlâ işaret etmektedir. Efsaneye göre pek eski zamanlarda Yunanlılar Atlântik denizinden gelen müthiş bir istilâ hareketini karşılamak zorunda kalmışlardır. İstilâcılar Atlânt'lardır. Atlânt'lar, bir araya gelmiş Asya ile Libya'dan daha büyük olarak tasvir edilen ve bir ucu Cebelitarık yakınlarına dayanan Atlântid'in mesut, müreffeh ve büyük bir medeniyete sahip sakinleridir. Fakat Atina'ya karşı harbe kalkışmak suretiyle gösterdikleri saygısızlığın cezası olarak Atlântid görülmemiş bir felâkete uğrıyarak bir gün bir gece içinde dalgalar tarafından yutulmuştur.

Y e n i l e r e g ö r e A t l â n t i d : Onbeşinci Yüzyıldan bu tarafa bâzı bilginler, kaynağı Mısır olan Atlântid efsanesiyle birtakım mitolojik hâdiseler arasında bir münasebet buldular; bâzı bilginler de Eflâtun tarafından yazılan masalın, gerçek bir olayın hareket noktası olabileceğine hükmettiler. Meselâ bunlardan İsveçli Olof Rudbeck (1630 - 1702), "Atlantica" adlı eserinde, Eflâtun'un tasvir ettiği Atlântid'in eski milletlerin medeniyet beşiği İsveç olduğunu iddia etti. Fransa Fen Akademisi üyelerinden Pierre André Latreille ise Atlântid'i bugünkü İran'ın yerine yerleştirmiye çalıştı. Estonyalı Karl Ernst von Baer (1792 - 1876), Atlântid efsanesiyle İbranilerin on iki kabilesine ait efsaneler arasında bir münasebet buldu ve Atlântid'in Sedum (Sodome) un Tanrı tarafından tahribi olduğunu ileri sürdü. Fransız astronom Jean Sylvain Bailly (1763 - 1793) ye göre Atlântid, Moğolistandır. Fakat bilginlerden çoğunun faraziyesi, Atlântid'in Amerika kıtasının bir kısmı olduğudur. Bu faraziyeyi ilk yürütenlerden biri İspanyol tarihçisi Gonzalo Fernandez de Oviedo y Valdés (1478 - 1557) dir. Ondan sonra Fransız Comte de Buffon (1707 - 1788), İngiliz John Mac Culloch (1773 - 1835) ve daha başkaları Oviedo'nun faraziyesini desteklemişlerdir. Berlioux adında bir Fransız bilgini de 1883 te yazdığı "Les Atlantes" adlı eserinde büsbütün başka bir faraziye yürütmüştür. Ona göre Eflâtun'un «Kritias» ında bahsettiği Atlântid, Atlânt'ların medeniyet merkezi olan şimdiki Fas, «Timaeus» unda bahsettiği Atlântid ise Atlânt'ların Avrupa ve Afrikada zaptettikleri geniş topraklardır. Yeni jeologlar ise Asor (Açores), Mader (Madères) ve Kanarya (Canaries) adalarını denizde kaybolmuş bir kıtanın kalıntıları olarak görmekte ve Eflâtun'un bahsettiği Atlântid'in bu kıta olmasını muhtemel bulmaktadırlar.

Y e n i A t l â n t i d (N o v a A t l a n t i s) : Büyük ve meşhur İngiliz filozofu Francis Bacon (1561 - 1626), "Nova Atlantis" adında ve Eflâtun tarzında bir fennî roman yazmıya teşebbüs etmiş, fakat bu "Yeni Atlântid" de Eflâtun'un "Atlantide" i gibi tamamlanmadan kalmıştır. Bacon bu eserinde fizikî ilimler (tabiat ve cisimlerin vasıflariyle uğraşan ilimler) in merkezi olan ideal bir şehir tasvir etmektedir. Filozof farzeder ki, Okyanusun keşfedilmemiş bölgelerinde rüzgârların sürüklediği gemiciler, bilinmiyen bir adaya çıkarlar. Burası Yeni Atlântid'dir; yerli sakinleri arasındaki asıl adı ise Bensalem'dir. Ada sakinleri dünyada eşi olmıyan bir saadet içindedirler ve İsa Peygamberin göğe çıkışından yirmi yıl sonra Hıristiyanlığı kabul etmişlerdir. Bütün tesislerini, ilimlerini, medeniyetlerini ilmî bir derneğe borçludurlar. Derneğin adı "Tanrısal Eserleri İncelemiye Mahsus Süleyman Peygamber Kurumu" dur. Dernek üyelerinden biri metotlu bir iş bölümü sayesinde, ilim madenlerinin daha intizamla ve daha verimli olarak işletilmesine nasıl muvaffak olunduğunu isbat eder. Bu mevzu, aynı zamanda bir devlet adamı olan meşhur filozofun gözde projelerinden biriyle alâkalıdır. Gerçekten de Bacon fikrî gayretlerin insanlar arasında dağılıp kaybolması ile zihnini yoruyor; bütün bilgileri gruplayacak ve bütün keşiflerin mübadelesini sağlıyacak geniş bir teşkilâtın çalışmalarını düzenlemek istiyordu. Bacon'un bu projesi, eserde bir fasıldır, fakat orijinal ve karakteristik bir fasıldır. Nova Atlantis, rahip Raguet tarafından 1702 de "Nouvelle Atlantide" adiyle fransızcaya tercüme edilmiş ve Paris'te basılmıştır.

S o n b i r e s e r : Atlântid adını taşıyan son bir eser, Fransız Akademisi üyelerinden tanınmış romancı Pierre Benoit'nın 1919 da yayımladığı "L'Atlantide" adlı romandır. Romanın Eflâtun'un Atlântidiyle başlıca alâkası; roman kahramanı olan, Büyük Çöl'ün ortasında Ahaggar'da esrarengiz bir şatoda oturan ve iki Fransız subayını oraya çekerek meşum maceralara sürükliyen Antinea adlı kadının eski Atlântların soyundan olduğunu iddia etmesidir.

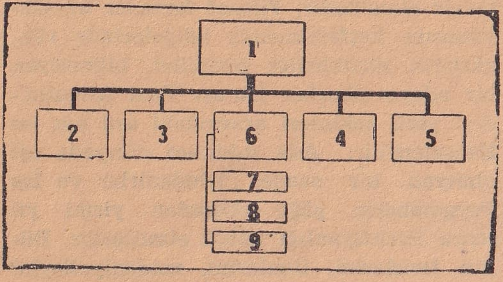
(Nuri Sami Eşmen)

AVRUPAYI KALKINDIRMA TEŞKİLLERİ — 1945 te üç teşkil meydana getirildi: 1) Başlangıçta bütün istihsal ve tevzi meselelerini üstüne almış olan "Avrupa İçin Geçici Ekonomik Komite"; 2) "Avrupa Kömür Teşkili"; 3) "İç Nakliyat Avrupa Merkez Teşkili".

Bu geçici teşkillerin yerlerini 1947 sonlarında "A v r u p a İ ç i n E k o n o m i k K o m i s y o n" ile bunun muhtelif komiteleri aldı (Şekil 1). 1947 haziranında kurulan Avrupa İçin Ekonomik Komisyon, Birleşmiş Milletler ekonomik ve sosyal komisyonu tarafından meydana getirilen ilk mıntakavî teşkil oldu. Bunun benzerleri olan ve "Lâtin Amerikası İçin Ekonomik Komisyon", "Asya ve Uzak Doğu İçin Ekonomik Komisyon" adlarını taşıyan teşkiller o bölgelerin ekonomik meseleleriyle meşgul olmaktadırlar.

1947 haziranında, Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanı Marshall, meşhur nutkunu söyledi. 1947 yazında on altı millet, "Avrupa İşbirliği Konseyi" ni kurmak üzere birleştiler ve 1947 temmuzundan eylûlüne kadar, Amerika dışişleri bakanına verilecek raporu hazırladılar. 1948 nisanın-

da Başkan Truman, Avrupaya yardım programını tâdil eden "Ekonomik İşbirliği Kararnamesi" ni imzaladı; Avrupa millet-

Şekil 1: 1 - Avrupa için ekonomik komisyon, 2 - Kömür komitesi, 3 - Elektrik enerjisi komitesi, 4 - İç nakliyat komitesi, 5 - İkametgâh meseleleriyle mükellef grup, 6 - Endüstri komitesi, 7 - Kereste tâli komitesi, 8 - Gübre tâli komitesi, 9 - Soda ve bileşikleri tâli komitesi

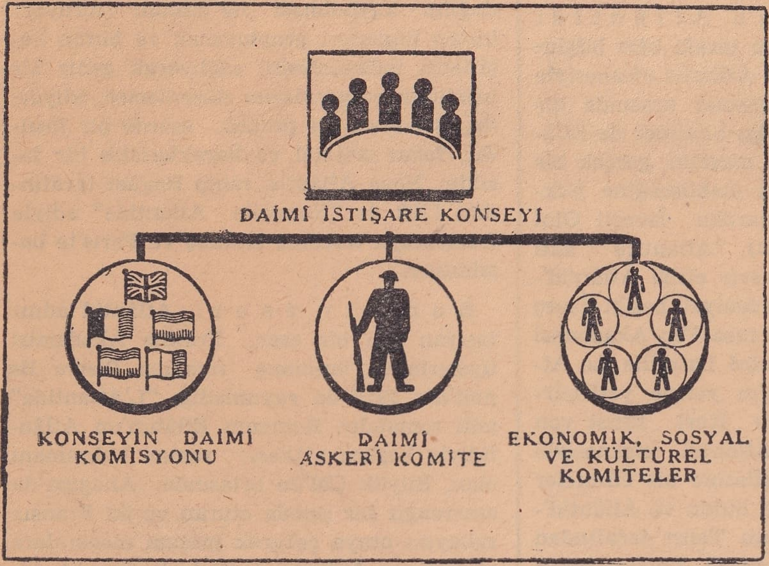
leri "Ekonomik İşbirliği Avrupa Teşkili" ni kurdular (Şekil 3).

O sırada, ocak 1948 de, Belçika, Holânda ve Lüksemburg kendi aralarındaki gümrük birliği anlaşması (Benelux) nı imzaladılar. İngiltere ve Fransa, Benelux ile müzakerelere giriştiler. **Beş devlet, 17 mart 1948 de Bruxelles Antlaşmasını imzaladılar;** bu devletler muhtelif ekonomik, sosyal, kültürel komitelerle müşterek emniyet konseylerini kurdular (Şekil 2).

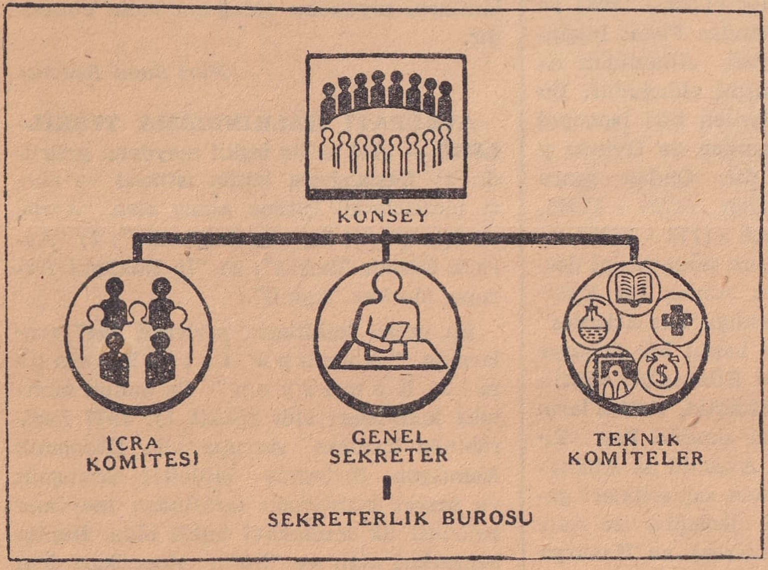
"Ekonomik İşbirliği Avrupa Teşkili" ne dahil milletler hep birlikte, Amerika Birleşik Devletlerinin veya Sovyetler Birliğinin nüfusundan fazla olmak üzere iki yüz altmış milyon nüfusa sahiptirler. Bunların malzeme kaynakları büyüktür; istihsalleri artmış olmak gerektir.

Avrupa İçin Ekonomik Komisyon: Birleşmiş Milletlerin Avrupadaki bütün üyeleri, yani: Belçika, Danimarka, Fransa, Yunanistan, İzlânda, Lüksemburg, Norveç, Holânda, Polonya, Beyaz Rusya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, İngiltere, İsveç, Çekoslovakya, Türkiye, Sovyetler Birliği, Yugoslavya ile Amerika Birleşik Devletleri bu komisyonun üyeleridirler. Birleşmiş Milletlere üye olmıyan Avrupa devletleri - frankist İspanya müstesna - istişarî mahiyette olarak bu komisyona alınabilirler. Komisyon ayrıca, işgal edilmiş memleketlerdeki Müttefik kontrol makamlarından da istişarede bulunabilir. Komisyon, üye milletlerin birer temsilcisinden meydana gelmiştir. Toplantılarını (yeni bir iş'ara kadar Cenevre'de) evvelki oturumlarda belirtilmiş tarihlerde, veya Birleşmiş Milletler Ekonomik Konseyinin veyahut Avrupa İçin Ekonomik Konsey üyeleri çoğunluğunun yapacakları teklif üzerine teklifi takibeden on üç gün içinde yapar. Komisyon başkaniyle ikinci başkanı her yılın ilk oturumunda seçilir; bu sene başkanlığa Frihagen (Norveç) ve Rudzinski (Polonya) seçilmişlerdir. Komisyonun genel sekreteri Gunnar Myrdal'dir. Komisyonun teknik komiteleri lüzum görüldükçe Cenevrede veya başka yerlerde toplanacaktır.

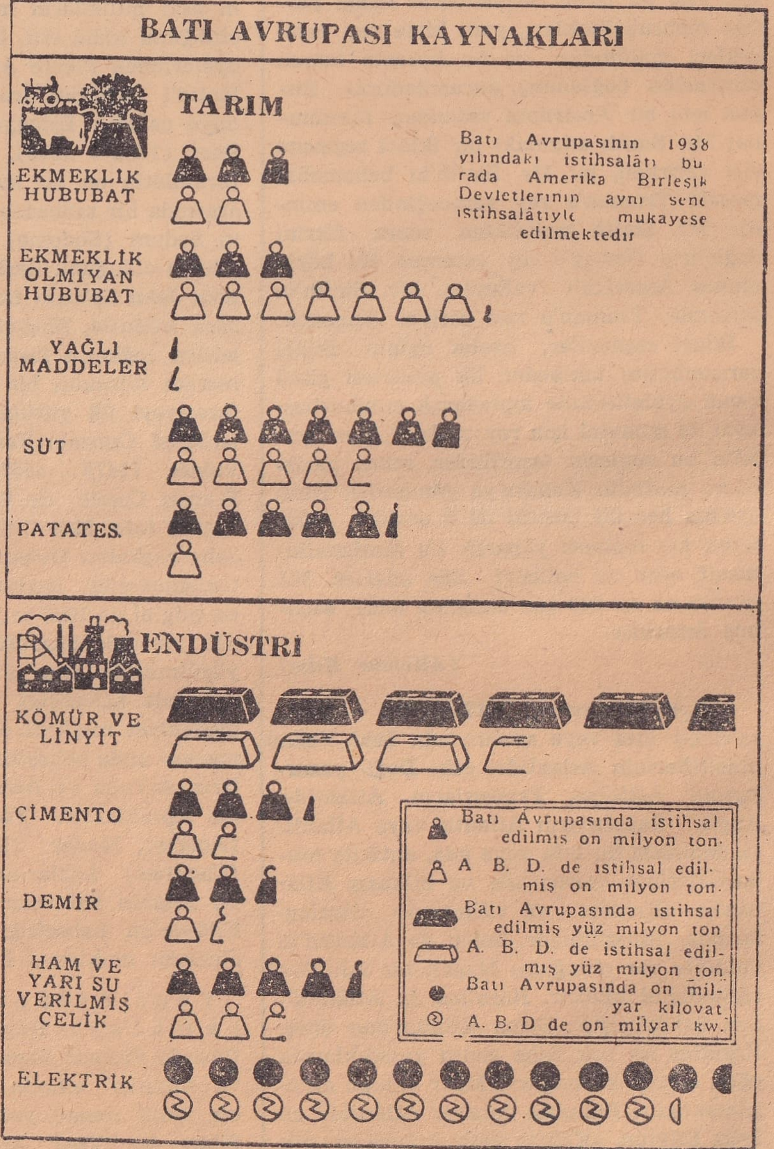
Bruxelles Antlaşmasının meydana getirdiği teşkil: Bu teşkilin üyeleri Belçika, Fransa, Lüksemburg, Holânda, İngiltere'dir. Beş memleketin dışişleri bakanlarından meydana gelmiş daimî istişare konseyi, en az üç ayda bir defa olmak üzere sıra ile beş başkentten birinde toplanır. Başkan, üç ayda bir seçilir ve müteakıp devre için tekrar seçilmesi caiz değildir. Konseyin Londradaki dört elçi ile İngiltere temsilcisi (Gladwyn Jebb) nden mürekkep daimî komisyonu en az haftada bir defa olmak üzere Londrada toplanır. Komisyon başkanı üç ayda bir seçilir. Komisyonun genel sekreteri Holânda elçisi Edouard Star - Busman'dir. Beş memleketin savunma bakanları emniyet meselelerini görüşmek üzere, lüzum hâsıl oldukça, Londrada toplanırlar. İstişare konseyine karşı sorumlu olan daimî bir askerî komitenin merkezi Londradadır. İstişarî konseye hesap verecek olan ekonomik, sosyal ve kültürel komiteler kurulacaktır. Bruxselles Antlaşmasının meydana getirdiği teşkilin gayeleri, "demokrasi prensiplerini, ferdî ve siyasi hürriyeti, meşrutiyet geleneklerini, ve müşterek mirasları olan

Şekil 2

Şekil 3

Şekil 4

kanunu" her sahada müşterek bir hareketle kuvvetlendirmek ve müdafaa etmektir.

Ekonomik İşbirliği Avrupa Teşkili: Bu teşkilin üyeleri Avusturya, Belçika, Danimarka, Eire (müstakil İrlânda), Fransa, Yunanistan, İzlânda, İtalya, Lüksemburg, Norveç, Holânda, Portekiz, İngiltere, İsveç, İsviçre, Türkiye ve Batı Almanyasıdır.

On altı milletin birer temsilcisi ile Batı Almanyası işgal bölgeleri valilerinden mürekkep bir konsey, konsey başkanı Paul - Henri Spaak'ın veya icra komitesi üyelerinden herhangi birinin teklifi üzerine Paris'te toplanır. Yunan ve Danimarka bakanları konseyin ikinci başkanlarıdır. Her sene konsey tarafından gösterilen yedi üyelik icra komitesi, halen Fransa, İtalya, Holânda, İsveç, İsviçre, Türkiye ve İngiltere temsilcilerinden meydana gelmiş bulunmaktadır. İngiltere temsilcisi Sir Edmund Hall-Patch komitenin başkanı, Fransa temsilcisi Robert Marjolin de genel sekreterdir. Alâkalı üyelerden meydana gelmiş teknik komiteler kömür, çelik, gübreler, gemiler, besi maddeleri, kereste, elişi, dokumalar ve kimyevi maddeler istihsal ve memleketler arasında taksimine ait meseleleri mütalâa edeceklerdir.

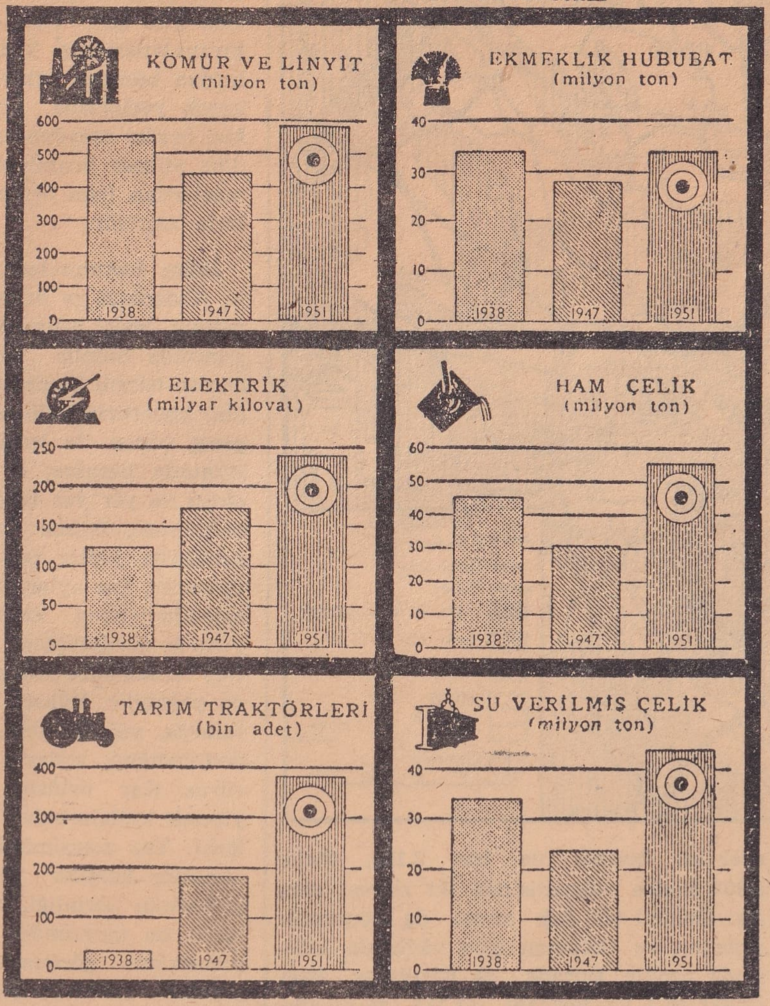
Ekonomik İşbirliği Avrupa Teşkilinin gayeleri; herhangi olağanüstü haricî bir yardımdan azade bir ekonomi kurmıya mâtuf bir kalkınma plânını hep birlikte hazırlamak ve gerçekleştirmektir. Üyeler mukaveleye göre, istihsal ve hizmetleri imkân dairesinde geliştirmek, temsil edilen milletler arasındaki ekonomik bağları kuvvetlendirmek, gümrük tarifelerini indirmek ve memleketleri maliyelerini düzenlemek ile mükelleftirler.

Washington'da, Avrupa kalkınmasiyle ilgili Amerikan programı işi Paul Hoffman'a verilmiştir. Kendisinin Paristeki delegesi Averell Harriman siparişleri ve teslimatın taksimini koordine etmek üzere Avrupa işbirliği konseyiyle temas halindedir.

Not: Bu bahisle ilgili, Birleşmiş Milletler Anayasası (sayfa 420); Marshall Plânı (sayfa 1260); Monroe ve Truman Doktrinleri (sayfa 1091); Benelux (sayfa 1432) bentlerimize bakınız.

(Echo'dan)

EKONOMİK IŞBİRLİĞİ AVRUPA TEŞKİLÂTININ HEDEF TUTTUĞU İSTİHSAL

Şekil 5: Ekonomik işbirliği Avrupa teşkilâtının tahmi nettiği rakamlar. İstihsalin 1937 ve 1938 yılı için mukayeseli olarak tahmin edilen artışı.

BERNADOTTE, FOLKE, KONT — (1895-1948) İsveç Kızılhaç başkanı, milletlerarası Kızılhaç ikinci başkanı, Filistin ihtilâfında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi adına Araplarla Yahudiler arasında aracı.

İsveç kıralı Beşinci Gustav'ın yeğeni ve kıralın küçük kardeşi 88 yaşındaki Prens Oscar'ın oğlu olan Kont Bernadotte, 1895 te dünyaya gelmişti. Amerikalı milyonerlerden Manville'in kızı Estelle Manville ile evli idi. Oscar ve Bertil adında iki oğul babasıydı. Büyük oğlu Oscar on altı yaşındadır.

Mayıs 1948 de Güvenlik Konseyi tarafından Filistin meselesinde ara bulmıya ve o ülkede barışı kurmıya memur edilen Kont Bernadotte, 17 eylül 1948 günü öğleden sonra Şeytan Tepesi'ndeki görüşmelerden dönüyordu. Otomobili, Kudüs'ün Yahudi bölgesinde, yolu tıkayan bir cip (jeep) tarafından durduruldu. İsrailî ordusunun üniformalarını taşıyan iki kişi kontun otomobiline atıldılar, içine baktılar. Bunlardan biri makineli tabanca taşıyordu. Kontu tanır tanımaz ateş etmiye başladı. Kontun yardımcılarından biri olan ve otomobilde yanında bulunan Fransız yarbayı André Pierre Serot derhal öldü. Beyaz Kızılhaç üniformasını delerek kalbine giren bir kurşun da kontu öldürdü.

Kont Bernadotte, dürüst bir insan ve bir barış adamı olarak bütün dünyanın sevgi ve saygısını kazanmıştı. İsveç Kızılhaç başkanı olan kont, İkinci Dünya Savaşında Almanyaya gidiş gelişlerinde hayatını tehlikeye atmıştı. Bu yolculuklarından ilkini toplama kamplarındaki 20.000 kişiyi kurtarıp İsveç'e nakletmek için yapmış, ötekinde de çöken Nazi hükümetinin teslim olma teklifini Müttefiklere ulaştırmıştı. Bitaraflıktaki şöhreti, Güvenlik Konseyinin kendisini Filistin ihtilâfını hal için aracı olarak seçmesine âmil oldu. İhtilâfı hal için "ancak yüzde bir şans" ı olduğunu söylemekle beraber bu vazifeyi kabul eden ve karargâhını Rodosta kuran kont, beş ay süren aracılık faaliyeti sırasında uzun menzilli bir uzlaşmanın anahtarını bulamadı, fakat Araplarla Yahudiler arasında hiç de kolay olmıyan bir mütareke teminine muvaffak oldu.

Her nekadar kararları yüzünden hem Arapların ve hem de Yahudilerin düşmanlığını kazanmış idiyse de kaatillerinin Yahudi olduğu anlaşıldı. Bunlar koyu milliyetçi olan Stern adlı tethiş teşkilâtı mensuplarıdır.

Katil hâdisesinde suçluyu tespit etmek, Birleşmiş Milletlerin bir vazifesiydi. Fakat birçok kimseler, Güvenlik Konseyi tarafından konta halef olarak Filistin işine aracı tâyin edilen ve Amerikalı bir zenci olan Dr. Ralph Bunche'un "bütün mesuliyetin" İsrailî hükümetine râci olduğu mütalâasını doğru bulmaktadırlar. Bu beyandan sonra, İsrailî hükümetinin ilk hareketi Stern karargâhını basarak şüpheli gördüğü 200 "Stern" ciyi tevkif etmek oldu. Tevkıf edilenlerin sayısı daha sonra beş-

Kont Bernadotte

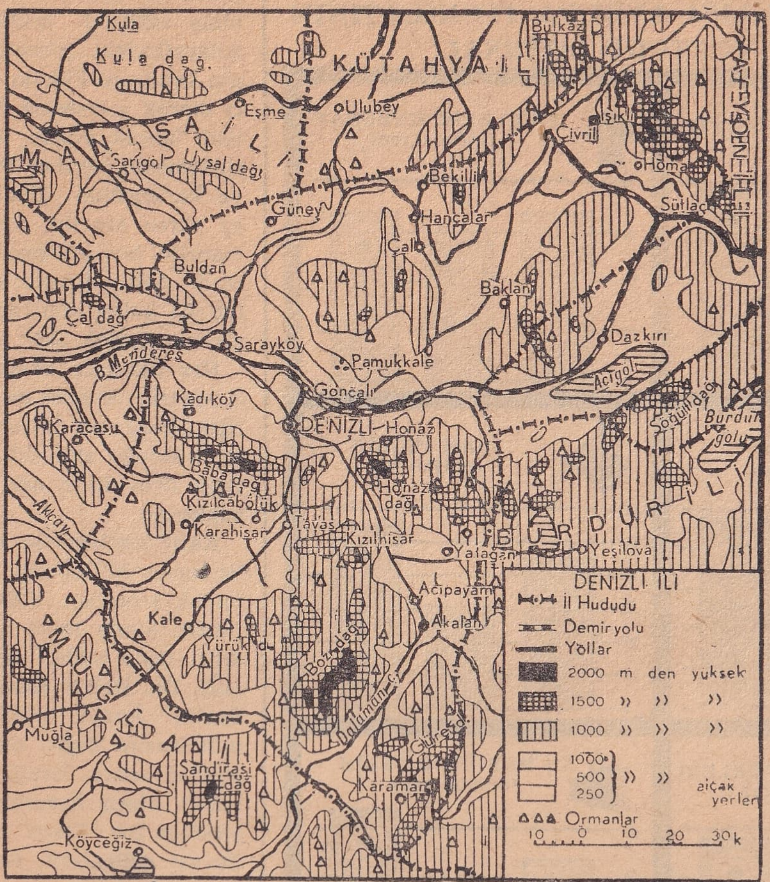
yüzü buldu. Kaatillerin kimler olduğu belki bunların yargılanması sonunda meydana çıkacaktır.

(Hulûsi Karamürsel)

DENİZLİ İLİNİN COĞRAFYASI — Güney batı illerimizden biridir.

İlin yeri, hudutları, yüzölçümü: Denizli ili, İzmirde denize inen Ege bölgemizin, bir taraftan İç Anadoluya, bir taraftan da "göller yöresi" vasıtasiyle Akdeniz bölgesine doğru açılan doğu kısmında yer alır. Kuzey doğuda

Afyon, doğuda Burdur illerine komşu olan Denizli ili, güneyde Muğla, batıda Aydın, kuzey batıda Manisa, nihayet kuzeyde Kütahya illeri ile çevrilmiş bulunur. Büyük Menderes orta vâdisinin iki tarafında uzanan, kuzey doğudan güney batıya doğru 160 Km. uzunluk, doğu - batı yönünde de 80 - 90 Km. genişlik gösteren ilin yüzölçümü 10.000 kilometre kareye yaklaşır (9.930 Km²).

F i z i k î c o ğ r a f y a ; a r a z i ş e k i l l e r i : Denizli ili toprakları: 1) Deniz seviyesi üzerindeki yükseltisi 500 - 1.200 metre arasında değişen hafif dalgalı geniş yayla düzlükleri, 2) Bu düzlükler içine gömülmüş çukur sahalar ve 3) Yaylalar üstünde bazan dağınık, bazan belli istikametlere göre dizili dağlar ihtiva eder. Çukur sahaların bâzıları kısmen dar boğazlar şeklini gösteren gömük vâdiler olduğu halde, bâzıları kilometrelerce geniş, kenarları dik, dipleri hemen tamamiyle düz, tekne veya oluk şekilli çukur ovalardır. Bu ovaların başlıcalarına Büyük Menderes vâdisi boyunda raslanır: Dinar - Çivril'den Baklan'a doğru uzanan ve zemini 500 metreden yüksek olan yukarı ovadan, oldukça dar boğazlarla Sarayköy'e doğru genişliyen ve zemini 250 metreden alçağa inen aşağı ovaya geçilir. Bu ova, doğuya doğru, Çürüksu vâdisi boyunca Honaz dağı eteklerine kadar uzanır ve Denizli şehrinin bulunduğu ova, hafif tepeler dizisiyle bundan ayrılır. Denizli ilinin önemli diğer iki ovasından biri, güney doğuda Dalaman çayı yukarı çığırında genişliyen, etrafı yüksek dağlarla çevrili Acıpayam ovası, öteki de, güneyde Akçay'ın yukarı kısmında uzanan Tavas ovasıdır. Bu sonuncu ova, gerçekte, vâdilerle kısmen yarılmış bir yaylâ manzarasında olduğu halde, evvelkiler, zeminleri nehir alüvyonlariyle örtülü, en basık yerleri azçok bataklık halinde çukur ovalardır. Gerek Acıpayam, gerekse Tavas ovalarının zemini 600 - 900 metre yükseklikte dir.

Dağlara gelince, ilk kuzey yarısındakiler, Afyon sınırında ve Çivrilin gerisinde yükselen Akdağ (2.449 m.) bir tarafa bırakılacak olursa, umumiyetle 2.000 metreden alçaktır: Çal kasabası güneyindeki Çökeles dağı (1.840 m.) gibi. Buna karşılık, Denizli ilinin Büyük Menderes - Çürüksu güneyinde kalan kısmında yüksek dağlar vardır: Bunların en heybetlisi olan Honaz dağı, 2.571 metreye yükselen zirvesiyle, Uludağ'ı bile biraz aşarak Anadolunun bütün batı kısmının en yüksek tepesini meydana getirir. Bu dağ, Denizli - Acıpayam şosesinin geçtiği ve yüksekliği 1.000 metreyi aşan bir boyun noktasının batısında Baba dağları kütlesi ile devam eder ki, bunları da biri 2.198, öteki 2.308 metre yükseltisinde iki zirvesi vardır. Önemli bir dağ sırası da Acıpayam ovasının ve Dalaman çayı vâdisinin batısında uzanır. Burada da Kızılhisar dağı (2.241 m.) ve Bozdağı (2.421 m.) gibi ehemmiyetli zirveler bulunur.

Yer yapısı bakımından yaylâların zemini ile dağların tekmil kütlesi, Birinci ve kısmen İkinci Zamana ve şiddetle kıvrımlanmış eski temele ait bulunur ve ekseriyetle billûrlaşmış şistler ve mermer manzaralı kireç taşları (kalker) görülür. Güneyde serpantin soyundan yeşil kayalar, batıda ise Ege bölgesinin sert çekirdeğini meydana getiren granit - gneisli billûrlaşmış kayalar yer tutar. Eski dağların sonradan aşınması ile sathı düzleşmiş olan bu eski temel; yaylâların sathında, Üçüncü Zaman ortalarında buraları kaplıyan sığ ve geniş göllerin bıraktığı kireçli - killi örtü tabakaları altında kalmıştır. Hemen hemen kıvrımsız olan bu tabakalar bâzı yerlerde sonradan vukua gelen aşınma neticesinde süpürülmüş ise de birçok yerlerde hâlâ gayet kalın bir örtü teşkil etmektedirler. Üçüncü zaman sonunda bu arazi yeniden yer hareketlerine uğrayınca cam gibi sert olan eski temel yeniden kıvrımlanamayıp kırılmış, kırılan parçalardan bâzıları yükselmiş, bâzıları ise çökerek yerlerinde şimdi gördüğümüz çukur ovalar meydana gelmiştir ki, bunların dibi, yüksek kısımlardan süpürülen ve yamaçlardan inen aşınma mahsulü alüvyonlarla kaplıdır.

İklim bakımından Denizli ili, güneydeki Akdenizin ve bilhassa batıdaki Ege denizinin tesiri altındadır. Bu iki deniz kıyılarında hüküm süren Akdeniz iklimi, hemen tekmil Denizli ili topraklarında kendini hissettirir. Bilhassa Büyük Menderesin geniş vâdisi ile içerilere doğru sokulur. Bununla beraber, il topraklarının dağlık oluşu ve yer yer büyük yükselti farkları bulunması, iklime çeşitlilik verir. Ovalık sahalarda yazlar pek sıcak geçer ve termometre, yaz aylarında 40° ye kadar yükselebilir; buna karşılık kışlar, deniz kıyısında görüldüğüne nispetle daha soğuktur, termometre sıfırın altına düşer ve kar da yağabilir. Yüksek sahalara gelince, buralarda, yükseldiğimiz nispette, yazların serinlediğini, kışların da sertleştiğini görürüz. Kar örtüsü, Honaz ve Babadağ yüksek kütlelerinde yaz başlarına kadar kalır. Yaz mevsiminde ovaların pek sıcak olmasına karşılık yüksek yayla ve dağ sırtlarının serinliği, hayvancılıkla geçinen halkı bu mevsimde sürüleri ile beraber yükseklere göçetmiye sevkeder. Göçebe çobanlık yahut yaylacılık dediğimiz bu yaşama tarzı, bölgede önemli yer tutar. Bâzı ovaların - bataklıklar yüzünden - sıtmalık olması da ayrıca bir kısım şehir ve kasaba halkının yazın yaylada vakit geçirmesine meydan verir.

Yağışlara gelince, arazinin denizden gelen ve yağmur getiren rüzgârlara bakış şartlarına göre değişir. Umumiyetle dağlar daha fazla - bir metreye kadar - yağış alır. Ovalarda bu miktar yarıya kadar eksilir. Denizli şehrinde on senelik rasatlara göre yıllık yağış ortalaması 532 milimetre olup bunun yüzde 42 kadarı kış mevsiminde, yüzde 30 u ilkbaharda, yüzde 18 i sonbaharda ve yüzde 9 u yazın düşer: Buna göre Denizlideki yağış tarzı, yaz mevsiminin kurak geçmesi ile kendini belli eden Akdeniz yağışı rejimine uygundur.

Denizli'den bir görünüş

Akar sulariyle Denizli ilinin büyük kısmı Büyük Menderes havzasının yukarı kısmında yer almakta, esas kaynağının Dinar civarında bulunduğu kabul edilen bu akar suya, Çivril istikametinden gelen boyu daha uzun olan Kûfi çayı karışmakta-

dır. Daha aşağıda, Sarayköy yakınında kendisine katılan ikinci mühim bir kol ise - büyük kısmında demiryolunun takibettiği ve Honaz dağından gelen - Çürüksu'dur. İlin güney batı kısmı, gene Büyük Menderes'in kollarından olan Vandalas çayı (Karacasu) ve bilhassa Akçay ve bunun tâbii

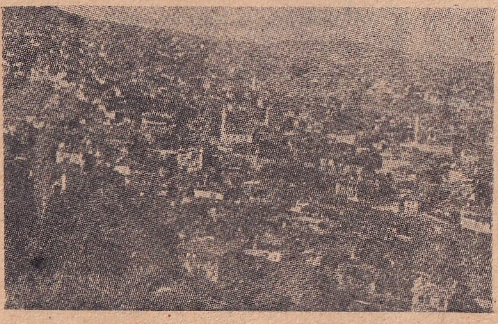

Acıpayam'dan bir görünüş

olan Yenidere ile sulanmaktadır. İlin yalnız güney ucu, Akdenize dökülen Dalaman çayı havzasına girer. Bütün bu akar sular, kışın yağmurlarla, ilkbaharda ayrıca dağlardaki karların erimesiyle kabarır ve yazın yağmursuzluk ve şiddetli buharlaşma yüzünden çok fakirleşirler.

Tabii nebatlar örtüsü bakımından Denizli ili, Ege denizi (Akdeniz) nebatlar âlemi ile İç Anadolu arasında bir geçit meydana getirir. Ovalar ilkbaharda yeşillenen, fakat yaz gelince kuruyan otluklar (bozkır) görünüşündedir. Dağların yüksek sahaları ormanlık olmakla beraber, bu ormanların büyük bir kısmı asırlardanberi vukua gelen tahribat ile ortadan kalkmış, yahut yerlerinde çalılıklar kalmıştır. Bununla beraber, bilhassa yüksek dağların yamaçlarında henüz epeyce mühim ve işletilmiye elevrişli ormanlar bulunur ki, Tarım Bakanlığının istatistiklerine göre bunların sahası 24.000 hektarı aşar (il topraklarının yüzde 24 ü kadar). Akdeniz ve Ege kıyılarının kışın da yapraklarını dökmiyen çalılıkları Denizli iline kadar sokulur. Büyük Menderes boyunda, ilin batı kısmında son zeytinliklere rastlanır.

N ü f u s v e d a ğ ı l ı ş ı ; i l ç e l e r : 1945 yılı genel nüfus sayımı neticelerine göre, Denizli ilinin nüfusu 315.429 dur. Bu nüfus 1935 te 270.327 olduğuna nazaran, on yıl içinde il nüfusunun 45.000 kadar artmış bulunduğu anlaşılır. Kilometre kareye düşen ortalama nüfus (28), Türkiyenin ortalama nüfus sıklığından biraz fazladır. Gerçekte, her yerde gördüğümüz gibi, burada da nüfus

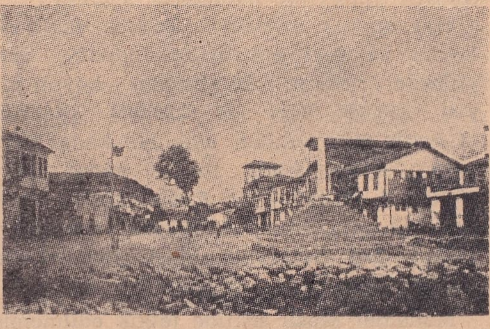

Buldan'dan bir görünüş

sıklığı yer yer büyük değişiklikler gösterir: Ovalık sahalar — bilhassa ovaların bataklık veya fazla kuru olan orta kısımlarından ziyade, suların bol olduğu, fakat bataklık meydana getirmediği kenar kısımları kalabalıktır: Burada kilometre kareye düşen nüfus 50 yi aşabilir; buna karşılık zemini ârızalı ve toprağı verimsiz olan sahalarda bu sıklık 10 dan aşağıya düşer ve hele yüksek sahalar, ancak yaz mevsiminde yaylaya çıkanların muvakkat yerleşme alanı olur.

Denizli ili nüfusunun ancak 65.000 kadarı (yüzde 20), 4.000 den fazla nüfuslu şehir ve kasabalarda, geri kalanı (yüzde 80) bundan az nüfuslu kasaba ve köylerde yaşar. İl hudutları içinde, nüfusu 20.000 e varan yalnız bir şehir vardır (Denizli, 1945 te nüfusu 20.083). Nüfusu 4 - 10 bin arasında olan kasabaların sayısı 8, nüfusu 1.000 ile 2.000 arasında olan kasaba ve büyük köylerin sayısı ise 13 tür. Geri kalan nüfusu, 2.000 den az nüfuslu yerlerde yaşar. Muhtarlık teşkilâtını haiz köy sayısı 434 kadardır. Köylerin ortalama nüfusu 590 ı bulur: Gerçekten köyler arasında nüfusu 100 den aşağı olanlar bulunduğu gibi, nüfusu 2.000 i geçenler de vardır.

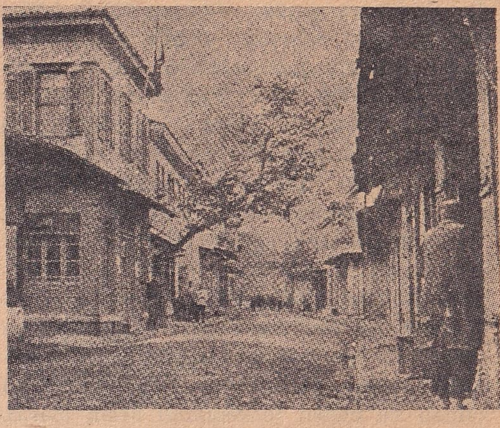
Denizli ili, sekiz ilçe (kaza) ye ayrılmıştır: Denizli, Çivril, Çal, Buldan, Güney Sarayköy, Tavas, Acıpayam. Aşağıda ayrıca bahsedeceğimiz Denizli şehrinden

Çivril'den bir görünüş

sonra, bu ilçelerin merkezleri arasında en büyüğü, Büyük Menderes vâdisinden Küçük Menderes ve Gediz vâdilerine geçilen yaylâ üzerinde mahallî bir ticaret merkezi olarak ehemmiyet kazanmış bulunan Buldan'dır (9.800 nüfuslu). Aydın - Afyon demiryoluna bir şube hattı ile bağlı bulunan Çivril (4.200), Denizli batısında ve Büyük Menderesin aşağı vâdisi başında Sarayköy (4.450), güneyde, kendi adını taşıyan yüksek ovanın bir kenarında eski adı Yerengüme olan Tavas (4.100), nüfusları bakımından oldukça büyük ilçe merkezleridir. Buna karşılık güneyde, Garbikaraağaç adı ile de tanınan Acıpayam (2.500) ve kuzeyde Demirci adı ile de tanınan Çal (2.400) küçük ilçe merkezleridir.

Denizli ili içinde bâzı bucak merkezi köyler vardır ki, nüfusları ile, yukarıda sayılan ilçe merkezleri ile boy ölçüşür ve hattâ onları geçerler: Bunların en önemlisi, Babadağın kuzey eteğinde bir kasaba büyüklüğünde olan Kadıköydür: Merkezi olduğu bucağın (nahiye) adı (Babadağ) ile de tanınan bu köyün nüfusu 6.000 i geçmektedir (1945 te 6.150). Buldan'ın bucak merkezi iken geçen yıl ilçe merkezi olan Güney (Karaağaçlı) (5.800), Acıpayam'ın Kızılhisar bucak merkezi (5.400), Tavas'ın Kızılcabölük bucak merkezi (4.700) bu çapta köylerdendir. 3.000 den fazla nüfuslu başka köyler de şunlardır: Denizli'nin Honaz bucak merkezi (3.600), Acıpayam'ın Yeşilyuva köyü (3.700), Çal'ın Bekili köyü (3.900), Tavas'ın Kale bucak merkezi (3.200). 1945 sayımına göre nüfusu 2 - 3 bin arasında bulunan köylerin

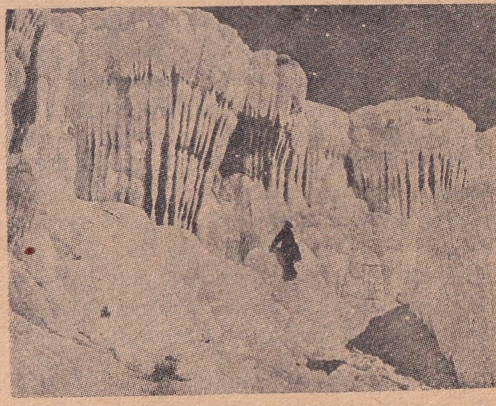

Sarayköyde çarşı caddesi

sekizi bulan sayısı da bunlara katılırsa, ilçe merkezleri dışında, 2.000 den fazla nüfuslu köy sayısı 16 ya varır.

D e n i z l i ş e h r i : İl merkezi, İzmir - Aydın - Eğridir (Afyon) demiryolunun Goncalı istasyonundan ayrılan 9 kilometrelik bir şube hattı sonunda, Babadağ kütlesi eteğinde, deniz seviyesinden 400 - 450 metre yükseltide (istasyonun yükseltisi 380 metredir), iskelesi olan İzmire demiryolu ile 261 kilometre mesafede bulunmaktadır.

Denizli havalisi, hemen her türlü ekime elverişli iklimi ve zengin topraklariyle, insanların çok eski devirlerindenberi yerleşmiş ve şehirler kurmuş oldukları bir sahadır. Bununla beraber, bugünkü Denizli şehrinin mazisi pek uzaklara çıkmaz. Burada, hemen hepsi de ova kenarlarına yerleşmiş daha eski birtakım şehirler vardı ki, bunların harabeleri hâlâ görünür. Bunların en önemlisi, şimdiki Denizli'nin kuzeyinde bir tepe üzerinde, şimdi halk arasında Eskihisar adiyle anılan kadîm Laodikia şehri idi. Bunun hemen karşısında ve Büyük Menderes ovasının kuzey kenarında, eski devirlerde kaplıcaları ile meşhur Hierapolis şehri vardı ki, burada bir dağ yamacını örten beyaz kireç tabakalarının meydana getirdiği eşsiz manzara, Pamukkale adiyle meşhurdur. Yukarıda adı geçen Laodikia, Büyük İskender'in

Pamukkale

imparatorluğu üzerinde kurulmuş olan Selefki devleti hükümdarlarından İkinci Antiokus tarafından, karısı Laodike'nin adı verilerek - belki de daha evvel mevcut az ehemmiyetli bir beldenin yerinde —

Milâttan Önce Üçüncü Yüzyıl ortalarında inşa edilmiştir. Roma İmparatorluğu devrinde çok parlamış ve muhteşem anıtlarla süslenmiş olan bu şehir, Onbirinci Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Türk istilâlarının tesir sahasına girmiş, civarındaki dağlık sahalar pek erkenden Türk aşiretleri tarafından iskân edilmiş ve şehir de Onüçüncü Yüzyıla kadar, Selçuklular ile Bizans İmparatorluğu arasında elden ele geçmiş ve bu yüzyılın ortalarında kati olarak Türk hâkimiyetine katılmıştır. Arap ve Türk tarihleri, şehrin adını Lâdik (Lâzik, bazan da Lâzikiye) olarak kaydederlerdi. Bu ad, eski şehrin terkedilip daha güneyde şimdiki Denizli'nin büyümesinden sonra bile bir müddet bu sonuncuya verilmekte devam olunmuştur. Laodikia'nın ne zaman ve neden terkedildiği kesin olarak malûm değildir. Bu hâdisenin Onüçüncü Yüzyıl ortalarına doğru vukua geldiği ve bunda, bir yandan bu bölgelerde hiç eksik olmıyan zelzelelerin, bir yandan da sık sık vukua gelen harb tahribatının tesiri rol oynadığı söylenebilir. Bu havali, Selçuklular devleti zayıf düştüğü sırada Kütahya Germiyanoğulları'nın nüfuzuna girmiş (1277), bir aralık Sahiboğulları, sonra gene Germiyanlılar eline geçmiş, maceralı bir tarihi müteakıp, Ondördüncü Yüzyıl sonlarında tekmil Germiyanoğullarının arazisiyle beraber Yıldırım Bayezit tarafından Osmanlı devletine katılmıştır (1390). Her nekadar Timur tarafından gene Germiyanlılara iade edilmişse de, çok geçmeden Osmanlı hâkimiyeti yeniden kurulmuştur. Eski seyyahlar, Denizli'yi çeşitli ve bol meyva yetiştiren bahçeler arasına yayılmış evleriyle pek şirin bir şehir gibi tasvir ederler. Bâzıları da buraya Anadolunun Şam'ı derlerdi. Denizli'nin ova ortasında dört köşeli küçük bir kalesi de vardı ki, gerçekte dükkânlar, bedesten ve pazar yerini ihtiva eden bu kale, sabahları açılır ve civardaki evlerde oturan halk burada alışveriş ederler, akşam evlerine dönerlerdi. Bu durum bugün de mevcuttur. Yakın devirlere kadar büyük yollara nazaran biraz sapa durumda kalan Denizli, 1891 de demiryoluna kavuşmuştu. Birinci Dünya Savaşından önce nüfusu 15 - 20.000 olarak tahmin edilen bu şehir, Millî Mücadele yıllarında müdafaa cephesine yakın bir merkez olarak önemli rol oynamış, Cumhuriyetin kuruluşundan sonra yeniden kalkınma yolu tutmuştur. Şehrin, başta İsmet İnönü Lisesi olmak üzere çeşitli kültür müesseseleri vardır. 1927 sayımında nüfusu 15.800 iken, 1935 te bu sayı 17.300, 1940 ta 19.500 olmuş, 1945 te ise 20.083 ü bulmuştur. Denizli'nin Germiyan kitabelerinde, Müneccimbaşı ve Âşıkpaşa tarihleri gibi eski kaynaklarda ve eski Batı vekayinamecilerinde geçen eski adı Donguzlu (Donuzlu) idi. Bu ad sonradan Dengizli ve nihayet Denizli şeklini aldı.

E k o n o m i k d u r u m: Denizli ili, gerçek Akdeniz ikliminden faydalanan ve daha ziyade, meyvacılık ve bağcılıkla pamuk, susam, haşhaş, tütün gibi endüstri bitkileri yetiştiren Ege bölgesiyle daha ziyade hububat ziraatine ve hayvancılığa dayanan İç Anadolu arasındaki geçit sahası üzerinde bulunur ve bu bakımdan, ekonomisinde çeşitlilik görülür. Ziraat imkânları geniştir ve bu imkânlar, bir taraftan bataklıkların kurutulması, bir taraftan da kuru sahaların sulanması gibi iki çeşit faaliyet bekliyen su meselesinin halli ile daha da genişliyebilir.

Hububat ekimi önde gelir: En fazla buğday (50 - 115.000 ton), ona yakın arpa (40 - 55.000), daha az olarak mısır (10 - 15.000), biraz çavdar, yulaf yetiştirilir. Pirinç ekimine ayrılan saha azdır ve nüfus sıklığı epeyce fazla olan Denizli ovalarında pirinç ziraatinin daha gelişmesi pek de mümkün değildir. Baklagillerden en çok nohut, bakla, daha az olarak fasulye, börülce... yetiştirilir. Endüstri bitkileri çeşitli olarak ekilir: Bunların başında pancar gelir ki, son senelerde gelişen bu bitki, komşu Kütahya ilindeki Uşak şeker fabrikasına gönderilir (12 - 24.000). Ege bölgesinin pamuk ekim alanı Denizli ilinde de devam eder (4 - 5.000 ton pamuk, 6 - 9.000 ton pamuk çekirdeği). Anason (5 - 600 ton), haşhaş (30 - 40 ton kadar afyon, ayrıca bâzan 1.000 tondan fazla haşhaş tohumu), tütün (200 - 500 ton), susam (2 - 3.000 ton) ekilir. Meyvalar çeşitli olmakla beraber henüz büyük ölçüde ihracat yapılacak mahiyette değildir.

Hayvancılık sahasında başlıca faaliyet, koyun ve keçi yetiştirilmesindedir. Son yıllarda - vergiye tabi olmıyan - koyun sayısı 250.000, keçi de 290.000 kadardı. (Gerçek sayı bundan üçte bir kadar fazladır). Aynı şekilde, 100.000 kadar sığır, 15.000 at, 50.000 eşek, 5.000 manda, 3.000 kadar deve sayılmıştır. Kümes hayvanları çoktur (Denizli tavuk cinsi memlekette tanınır) ve arıcılık da yapılır.

Madenler esaslı şekilde tetkik edilmemiş ise de, dağlık sahada işletilebilir krom —belki de demir ve bakır— yatakları bulunduğu tahmin olunmaktadır: zımparataşı da mevcuttur.

Endüstri sahasında yapılan işler umumiyetle tezgâh ve atelye faaliyeti mahiyetindedir. Bunlar arasında pamuklu dokuma işleri evvelce çok önemliydi. Bugün bile tezgâhlarda peştemal ve alaca bezleri dokunur, küçük ölçüde aba ve kilim yapılır. Birkaç un fabrikası da vardır.

Denizli ilinin ticareti: Büyük Menderes vâdisini takibeden Aydın demiryolu vasıtasiyle İzmir limanı istikametinde işler: Hububat, canlı hayvan, yapağı, ilâh... maddeler tren - ve son zamanlarda kısmen kamyonlarla - ihracedilir ve ilin ihtiyaçları aynı yol ile temin olunur. Cumhuriyet devrinde Dinar - Eğridir demiryolu üzerinde Karakuyu istasyonu ile Afyon arasında inşa edilen demiryolu, Denizli ile İç Anadoluyu, Marmara bölgesini, hattâ İstanbulu daha doğru bir temas haline getirmiştir. İl topraklarında başlıca yollar, il merkezini Sarayköy üzerinden Buldan'a, Çal üzerinden Çivril'e, Honaz ve Babadağ yamaçlarını aşarak Tavas veya Acıpayam'a bağlar.

(Prof. Dr. Besim Darkot)

HAVA PİYADESİNE KARŞI MEMLEKET İÇİ SAVUNMASI — Gelecekte düşman uçak menzilleri dahilinde kalan her bölgede, hava bombardımanlarına ve hava piyadesinin taarruzlarına intizar olunmalıdır. Bu tehlike, savunan tarafın, cephenin aleyhine olarak, önemli miktarda kara ve hava kuvvetlerini memleket içi savunmasına tahsis etmesini intacedecektir. Müdafi daimî surette hava indirmesini düşündüğünden mânen yıpranacaktır. Bir dereceye kadar bu sinir bozukluğunun önüne geçmek için basından ve radyo yayımından faydalanmak lâzımdır. Bunlar halkın sinirlerini yatıştırmak ve onu hava taarruz ve indirmelerine karşı bilgili bulundurmak görevini üzerlerine alacaklardır. Savunmaya tahsis edilen birliklerin de mütemadi egzersizlerle her türlü ihtimali karşılayacak şekilde yetiştirilmiş olmalıdırlar. Bu uğurda yapılacak talimler savunma kuvvetlerinin mütearrızden daha iyi araziyi tanımasını icabettirecektir. Evvelden alınan savunma tedbirleri, savunmanın cereyan tarzına çok tesir eder. Bunlar keşif ve haber almadan ibarettir. Bunlar sayesinde düşman hava endüstrisinin hali, hava piyadesi teşkilâtiyle bunların kullanılış tarzları, hava alanlarındaki faaliyet... ilâh. meydana çıkarılır. Bu bilgiler komutanın zamanında tedbir almasını gerektirir.

Şimdi bir memleketin hava kuvvetlerine karşı nasıl savunacağını ele alalım: Memleket içi genel olarak savunma bölgelerine ayrılır. Bu bölgelerin hudutlarının mülkî taksimat sınırlarına uygun olması şayanı arzudur. Mülkî hudutlar, bilhassa eski memleketlerde, bâriz arazi parçalarına raslarlar. Bu suretle mülkî taksimattan her biri tabii bir bütünlük arzeder. Bu bütünlüğün ortası aşağı yukarı şehir ve kasabaların bulunduğu yerlerdir. İşte her savunma bölgesinde savunma karargâhları buralarda kurulduğu takdirde, yollardan, muhabere vasıtalarından âzami derecede faydalanılmış olacaktır.

Her savunma komutanlığının ilk görevi, muhtemel taarruzlara karşı koymaya hazırlanmaktır. Bunun için komutanlığın her türlü savunma tedbirlerinden sorumlu olması; bu bölgedeki dinleme, uçaksavar, polis, itfaiye ve diğer yardımcı teşkilleri emrine alması gerekir. Yani bir yerde bulunan komutan oradaki tekmil silâhlı kuvvetlerle, sivil savunma ve yardım teşkilâtını emri altında tutmalıdır.

Her mıntakanın askerî yönlerden aynı derecede önem arzetmediği muhakkaktır. Önemli limanları, hava meydanlarını, hayatî yol kavşaklarını, endüstri tesislerini... ilâh. ihtiva eden yerli hava piyadesinin taarruzuna daha çok maruzdur. Hattâ denebilir ki, bir bölge, teknik bakımdan nekadar çok ilerlerse, o kadar çok taarruza maruz kalacaktır. Bâzı bölgeler vardır ki, bunlar hayati merkezlerin kapısı vazifesini görürler; yani oralara bu gibi yerlere el koymakla ulaşılır. Bu sebeple bazan hava piyadesi meskûn olmıyan yerlere karşı da kullanılır. Bir çıkarmada köprübaşı kurmak için yapılan indirmeler bu neviden olabilir.

Bir memleketin hava kıtalarına karşı savunması için müşterek bir plân yapılır. Bu plânda her bölgeye, önemine göre, kıta tahsis olunur ve bunların yardımlaşma şekilleri tespit olunur. Bölge komutanlıklarının mıntaka komutanlıklarına bağlanması tavsiye olunmıya değer. Memleket içinin savunması da "iç savunma genel kurmayı" na terkolunur. Bu genel kurmay başkomutanlık emrinde bulunup hükûmet de burada temsil olunur. İç savunma genel kur-

mayı ifrât derecede bir merkeziyetçiliğe rağbet etmemelidir; kendisinden küçük olan savunma makamlarına hareket serbestisi vermelidir.

Bir savunma mıntakasındaki kuvvetler iki kısma ayrılır: a) Düşman hava piyadesini başlangıçtan itibaren karşılayan mahallî kuvvetler; b) Düşmanı yok edecek seyyar kuvvetler.

Bölgenin önemine göre mahallî kuvvetler sivillerden, askerlerden veya bunların her ikisinden ibaret olabilir. Sivil ve askerlerden ibaret mahallî bir kuvvet önemli yerler için bilhassa lâzımdır. İşgal edilmiş bir yerde sivillerden mahallî kuvvet vücuda getirmek tehlikelidir. Genel olarak şunu söylemek lâzımdır ki, mahallî teşkilât iç sosyal ve politik durumla yakından ilgilidir. Mahallî teşkilât her yerde yapılamazsa memleketin bir kısmı düşman teşebbüslerine açık kalmış olur. Bu bölgelerin emniyeti seyyar elemanlarla sağlanmış olmalıdır.

Mahallî kuvvetler her yerde aynı olamazlar; yani daha önemli yerlerde daha kuvvetli teşkilât yapılır. Bunlar civarlarında bulundukları endüstri merkezlerini de gözönünde tutarlar. Mahallî kuvvetleri idare eden mahallî karargâhlar vardır. Bunların yanında sivil teşkilâtın da birer mümessili bulunur. Mahallî komutanlar ahvalin değişikliğini göz önünde tutarak her nevi emniyet tedbirlerini almalı ve bu arada teknik ve taktik meseleleri gözden geçirmelidirler. Hattâ teknik çareleri düşünmeden tâbiye isteklerini dikkate almalıdırlar.

En önemli taktik sorulardan biri, savunma kuvvetlerinin nerelere ve nasıl yerleştirileceklerid̄ir. Bu meselenin hallinde göz önüne alınacak hususlar, eldeki kuvvetle savunulacak yer ve onun karakteridir.

Savunulacak yerlerde dayanak noktaları yapılmalıdır. Bu tesisler araziye hâkim olmalı ve buralardan açılacak ateşlerle tekmil saha tesir altında tutulabilmelidir. Şayet binalar varsa görüş ve tesiri kolaylaştıranlarından faydalanılmalıdır. Teknik bakımdan yapılacak hazırlıklar şöyledir: 1) Dayanak noktaları ıslah edilmeli, yani mazgallar açılmalı, kiriş ve kum torbalariyle binanın zayıf yerleri kuvvetlendirilmelidir. Binaların içinde ve aralarında tel örgüler vücuda getirilmeli, bu şekilde hazırlanan binalardan sivil halk çıkarılmış olmalıdır; şayet kıtaların yerleşmesine vefa eden binalar olmazsa sahra tahkimatı yapılmalıdır; 2) Dayanak noktaları arasında muhabere ve muvasala sağlanmalı, komşular ve üst komutanla irtibat tesis olunmalıdır, 3) Yangın tehlikesi asgari hadda indirilmeli. Yanmıya elverişli maddeler ortadan kaldırılmalı ve söndürücü vasıtalar tedarik olunmalıdır; 4) Savunulan bölge ile bu bölgeye yakın ve düşmanın plânör veya uçaklarının inmesine elverişli yerler manialanmalıdır. İndirme halinde tahribedilecek yerler, ateşlenecek mayın tarlaları bilinmelidir. Bir sanat eserinin tahribedilmemesi için üst komutanlıktan emir alınmalıdır. Bu eserin yokedilmesi büyük bir tehlike yaratmasiyle kaabildir; 5) Muharip olmıyanlar, yani ihtiyarlar, kadınlar, çocuklar savunmayı zorlaştırırlar. Bunların icabında geriye gönderilmesi, yahut civar ormanlardan faydalanmaları düşünülmüş olmalıdır. Şayet bunlar için özel sığınaklar yapılmamışsa, hendekler vücuda getirilmeli; buralara az da olsa yiyecek, ilâç ve diğer lüzumlu maddeler konmalıdır.

Bunlardan maada mahallî kuvvetler her zaman uyanık olmalıdır. Bunlar savunma tedbirleriyle, talimleri tekemmül ettirmelidir. Uçak alanlarının müdafaası da üzerinde çok durulacak bir meseledir. Norveç, Holânda, Girit, Malezya'daki meydanlara karşı yapılan hareketler bu meselenin önemini ortaya koymuşlardır. Bu meydanlar yalnız uçaksavar silâhlariyle değil, hava kuvvetleriyle de aktif olarak korunmuş olmalıdır. Ayrıca indirmeleri önlemek üzere buralarda meydan savunma kıtaları da bulundurulmalıdır. Bu kıtaların emrinde zırhlı kuvvetlerin bulunması şayanı arzu ise de meydan sayısı nispetinde zırhlı kuvvet bulmanın zorluğu ortadadır. Hattâ tahsis olunan kuvvetlerin meydan adediyle mütenasip olarak artacağı ve bunun cephe aleyhinde olduğu da aşikârdır.

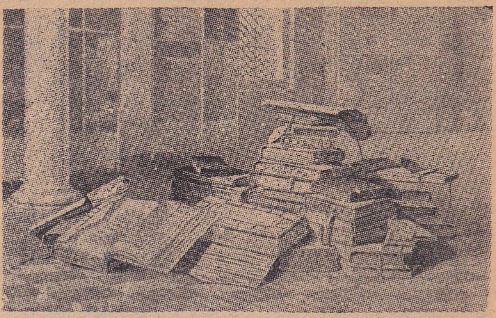
Hava meydanlarının nasıl korunacağını bilmek için oralara nasıl taarruz edileceğini düşünmek lâzımdır. Evvelâ bu meydanlar düşman hava kuvvetleri tarafından taarruza uğrarlar. Bu esnada uçaksavar kıtalariyle hava kuvvetleri bunlara karşı koyarlar. Düşman savunma tesis ve silâhlarını hırpaladıktan sonra paraşütçülerini indirmiye başlar. İşte bu esnada meydan savunma kıtalarına iş düşer. Hava kuvvetleri gene düşman araçlarını önliyerek düşürmiye veya onlara zarar vermiye devam ederler.

Buraya kadar verilen basit izahat da gösteriyor ki, hava meydanlarında ağır silâhlarla donatılmış kazamatlar vücuda getirmek yerinde olur. Bunlar, en tesirli ateş elde edilecek şekilde yapılır. Yalnız kazamatlardaki silâhların yeni silâhlardan olması doğru değildir. Hava bombardımanlarından kurtulan kazamatlar paraşütçüler inmiye başlayınca faaliyete geçerler. Aynı zamanda buralardaki kuvvetler ufak çaplı taarruzlarda bulunurken civarda bulunan daha büyük kuvvetler de karşı taarruza geçerek düşmanı yok etmiye gayret ederler. Savunan taraf düşman indirmesine zarar vermek maksadiyle meydanda 10 - 20 metre derinliğinde, 1 metre genişliğinde hendekler kazarak bunların üstünü örterler. Ayrıca mayınlar yerleştirip icabında bunları elektrikle ateşlemek için tedbirler alırlar. 10 - 15 mayın birden ateşlendiği takdirde uçak meydanı kullanılmaz bir hale gelebilir.

Bir meydanda, meydan komutanlığından ayrı olarak yerde savunma komutanlığı bulunur. Bunun emrine meydan personelinden ayrı olan kuvvetler verilir. Yalnız bu kuvvetler kâfi gelmezse, meydanda bulunan herkes savunmaya iştirak edecek şekilde yetiştirilir. Bunun için gereken talim ve terbiye yapılmış olmalıdır.

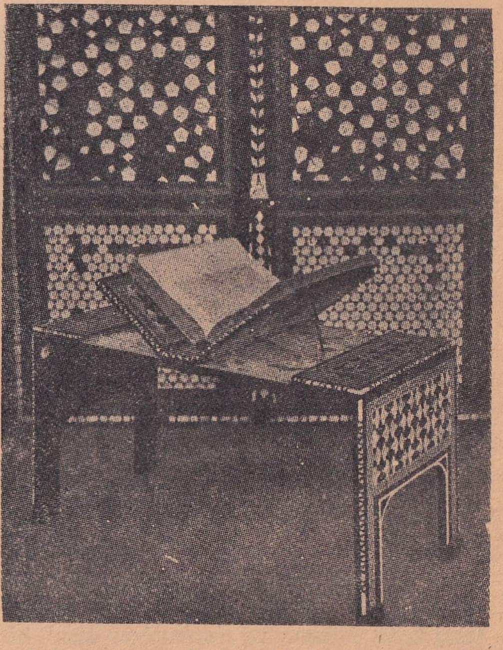
(Kurmay Hamza Gürgüç)

İSTANBUL KÜTÜPHANELERİ (Ondokuzuncu Yüzyıl başından bugüne kadar) — Osmanlı İmparatorluğunda bünyevî değişiklikler ve türlü kültür hareketleriyle beraber kütüphanelerin de yeniden tanzim ve teşkili sahasında ilk tezahürler Ondokuzuncu Yüzyılda başlamıştır. Bu yüzyılın başlangıcında İstanbulda Eyüp Camisi Kütüphanesi (kuruluşu 1463), Velimahmutpaşa (k, 1464), Fatih Camisi Kütüphânesi (k. 1470), Şehzade (k. 1548), Rüstempaşa (k. 1551),

Ciltli eski kitaplardan bir yığın (bir Avrupalı ressamın krokisinden)

İsmihansultan (k. 1582), Emîrhocakemankeş (k. 1583), Mesihpaşa (k. 1585), Fındıklı (k. 1589), Sinanpaşa (k. 1588), Kuyucumuratpaşa (k. 1611), Sultanahmet Camisi Kütüphanesi (k. 1617), Bayrampaşa (k. 1638), Köprülü (k. 1661), Mustafa (k. 1681), Amcahüseyinpaşa (k. 1669), Feyzullah (k. 1700), Gülnuşsultan (k. 1708), Çorlulualipaşa (k. 1708), Şehitalipaşa (k. 1715), Enderunuhümayun (k. 1724), Damatibrahimpaşa (k. 1719), Yenicami Kütüphanesi (k. 1724), Veliyüddincarullah (k. 1734), Hekimoğlualipaşa (k. 1734), Beşirağa (k. 1738), Ayasofya Camisi Kütüphanesi (k. 1739), Âtıf (k. 1741), Fatih (Üçüncü Ahmet tarafından k. 1742), Hacıbeşirağa 1745), Süleymaniye (k. 1751), Esat (k. 1752), Nuruosmaniye (k. 1750), Ragıppaşa (k. 1762), Veliyüddin (k. 1769), Muratmolla (k. 1775), Selimağa (k. 1781), Hamidiye (k. 1780), Âşir (k. 1799), Mihrişahsultan (k. 1800), Lâleli (k. 1802), Kılıçalipaşa (k. 1804), Selimiye (k. 1806) ve diğer bir kısım cami, tekke, medrese kütüphane-

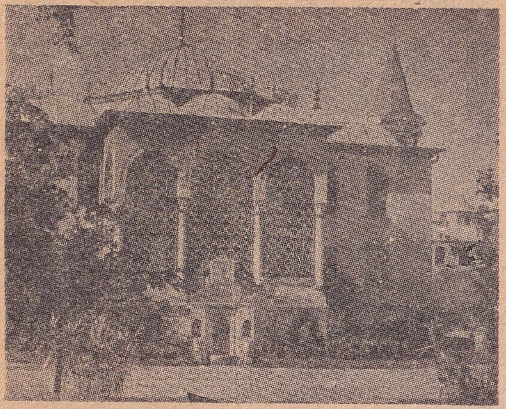

Topkapı sarayında kıymetli bir kitap rahlesi

leriyle beraber 147 kütüphane olması (Osman Nuri Ergin'e göre) gerekiyordu.

Bu kütüphanelerin hemen hepsinin vakıf şartları bozulmuş, mütevellisi kalmamış, kapalı, harap ve bâzıları da bir araya getirilmiş bulunuyordu. Nadir dinî ve ede-

bi yazmalar mevcudolmakla beraber en zeginlerinde, kitap adedi birkaç bini ve ekserisinde birkaç yüzü geçmiyordu. Bâzılarında her gün "tulû-u şemsten bir saat mürurunda hazinekapısı küşat.. ve saat bir-

Topkapı sarayında Üçüncüahmet kütüphanesi

de (alaturka) nâsda olan kitaplar cem' ve hazineye vaz',, edilmekle beraber diğerleri salı ve cuma günleri açıktı. Yenicami ve diğer bir iki kütüphane müstesna, kitap dışarıya verilmiyordu.

Ondokuzuncu Yüzyılın ikinci yarısına kadar kurulan Çelebiabdullah (k. 1817), Yahyatevfik (k. 1825), Halet (k. 1828), Dârülmesnevî (k. 1844), Esat (k. 1846), Yenikapımevlevihanesi (k. 1850), Fevziye (k. 1851), Hüsrevpaşa (k. 1853), Mehmetcamii (k. 1855) kütüphaneleri de ötekilerden farklı değildi.

Ancak Mühendishane, Tıbhane ve Harbiye gibi yüksek okullarda birer kütüphane tesis ediliyor ve bilhassa meslekî kitaplarla garp lisanlarından kitaplar tedarik olunuyordu. Bu tarihlerde Musevî, Rum dinî müesseselerine bağlı kütüphaneler mevcudolduğu gibi Ortaköyde Verzanution isimli Ermeni cemiyetine ait bir kütüphane de tesis edilmişti.

Ondokuzuncu Yüzyılın ikinci yarısında nispeten faal olanlarının adedi kırkı ve kitap mevcudu yetmiş bini geçmiyen İstanbul kütüphanelerinin artık ıslâh ve tanzimi lüzumu açık olarak belirmişti. Çünkü kitaplar yalnız defterlerde değil, saklandığı yerlerde de karma karışık, bakımsız bir halde idi (Al-âsârülaliyye fi Hazain-i al-kütüb al Osmaniye, Ali Fethi). Bu itibarla her şeyden evvel kütüphanelerin bağlanmış bulunduğu Evkaf Nezaretince kitapların tespiti işine girişilmiş, umumi bir fihrist tecrübesi yapıldığı gibi, 1863 te Damat İbrahimpaşa ve 1869 da da Ragıppaşa kütüphanelerinin birer fihristi tanzim edilerek basılmıştır.

Bu arada 1860 da kurulup "kütübü fünunu garbiye" ye de yer veren bir kütüphanesi mevcudolduğunu bildiğimiz "Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye" kurucularından Münif Paşa, "usulü inşa ve furu' idaresi tarzı cedit intizam ve mazbutiyet üzre" bir millet kütüphanesi tesis etmek üzere bir cemiyeti hayriye teşkiline çalışmış (1870) fakat bir netice alamamıştı.

Diğer taraftan Maarif Nezareti de kütüphanelerle alâkalanmıya başlamış, 1869 da neşredilen "Maarifi Umumiye Nizamnamesi" ne Darülfünunda bir kütüphane tesis ve idaresi için hükümler konmuş (madde 119-123) ve daha sonra "Encümen-i Teftiş ve Muayene" kadrosunda kütüphaneler müfettişliği ihdas ve bir de talimatname yapılmıştır (26 ağustos 1881). Fakat öğleden bir saat evvel başlayıp alaturka saat üçe kadar açık bulundurulan kütüphanelerde kitaplar bir artış göstermiyerek, kütüphane hizmetleri de eski şeklini muhafaza etmiş ve minderlerde oturulup rahlelerde okumaya devam olunmuştur.

Yeniden bâzı vakıf kütüphaneler tesis edilirken 1883 te Maarif Nezaretine bağlı bir umumi kütüphane kurulmuştur. Umumi kütüphanenin kuruluşunu vaktin sadrazamı Sait Paşa şöyle anlatmaktadır: "Sultan Bayezid-i Sâni 903 (1498) tarihinde namına mensubiyetle maruf meydan ki camii şerifi inşa ettirirken bâbı şarkîsine mukabil olan mahalde ehli kurâdan İstanbul pazarına gelenlerin devamına mahsus olmak üzere zamimeten lihasenâtihi bir ahur yaptırmıştı. Zamanımızda bu establ bozacı Arnavutlara mâmel olmuştur. Burasını umumi bir kütüphane haline tahvil etmeyi arzu ettiysem de Evkaf Nezaretinden muhalefet olundu. Bu muhalefete şartı vâkıfı tagyir etmemek maksadı sebep ise de ânifen beyan kılındığı üzere o şart zaten tebeddül etmişti. Muhalefeti vâkıa Şeyhülislâm Uryanizade'nin inzimamı himmetiyle reddolunarak mahalli mezkûr dârülkütüp ittihaz edilmek için maarif hesabına tamir ettirildi. Parkeler Triyesteden celp ve tefriş olunduğu gibi âsâr-ı kadîmeden kalma birkaç sütun - ki tahteltürab medfun idi - ihrac ile kapısına ikame ettirilmişti. Kütüphanenin küşadı akabinde dolaplarına 4764 kitap konuldu" (Sait Paşa Hâtıratı, cilt 1, seyfa 158).

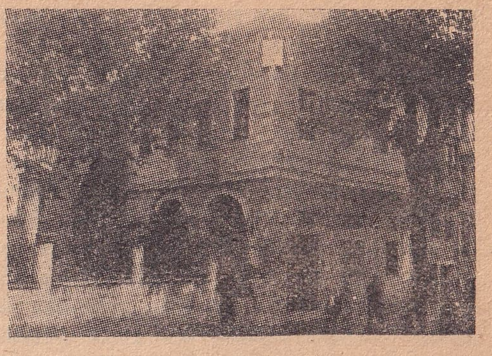
Müteakıp senelerde ilk defa olarak okuyucuları için masa ve sandalyeler dahi temin edilen bu umumi kütüphane müstesna, diğer kütüphanelerin ne kitap mevcutlarında ne de diğer kütüphane hizmetlerinde bir farklılık görülmez. Fakat 1883-1895 senelerinde, "teftiş ve muayene memurları tarafından verilen malûmat üzerine tahkikatı muktaziye bilicra müellefatı mevcude-

Topkapı sarayında bir kütüphane salonu

nin bâzı evsafı mümeyyizelerini, adet ve unvanlarını mübeyyin ve müellif ve mütercimlerinin isim ve şöhretleriyle beraber destres olunan tarih-i telif ve vefatlarını müştemil..", fakat gene eski tasnif usuliyle İstanbulda mevcut 69 kütüphanenin 40 cilt halinde fihristleri tanzim edilir ve bastırılır. Bununla beraber bir yandan da kütüphanelerden zamana göre muzır addedilen kitaplar kaldırılıp yakılır.

Hasanpaşa (k. 1894), Yahya (k. 1901), Âsârı Atika Müzesi Kütüphanesi (k. 1899) bu arada kurulmuş, Ermeniler Galatada 1880 de Azkain Madenataran (millî kü-

Basma Yazı ve Resimleri Derleme Direktörlüğü

tüphane) kurdukları gibi Rumların 1861 de kurdukları Elenikos Filolopilos Sillogos (Rum Cemiyet-i Edebiyesi) un zengin bir kütüphanesi vardı. Açılan Fransız ve Amerikan mekteplerinde ise keza birer kütüphaneye yer veriliyordu.

1908 den sonra İstanbul kütüphaneleri Evkaf Nezaretinde tesis edilen Müessesatı İlmiye Müdürlüğüne bağlanmıştır. Aynı zamanda hükümetçe davet edilen Mısırlı Ahmet Zeki Paşa'nın rapor ve tavsiyelerine yarı uygun olarak yeniden bir tasnif komisyonu kurulmuş ve "Ragıppaşa kütüphanesinin ulûmu edebiye, Nuruosmaniye kütüphanesinin ulûmu tarihiye, Köprülü kütüphanesinin fünunu tabiiye ve riyaziye, Hekimoğlualipaşa, Muratmolla ve Fatih kütüphanelerinin de tefsir, hadis, fıkha vesair ulûmu şer'iyeye tahsis edilmesine" (Evkaf-ı Hümayun Nezareti Tarihçe-i Teşkilâtı 1335) karar verilmiş ve hattâ faaliyete geçilmişse de sonraları kütüphanelerin birleştirilmesi daha muvafık görülmüş ve kitapların mühim bir kısmı Süleymaniyeye nakledilmiye başlanmıştır.

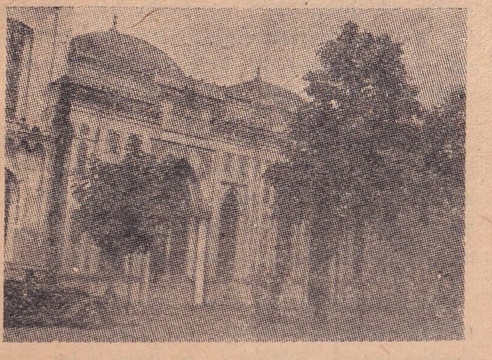
Bu zaman zarfında kütüphane hizmeti bakımından esaslı değişiklikler yoksa da vakıf kütüphanelerindeki rahle ve minderler kaldırılmıya başlanmış ve kitap satın almak işine de nispeten önem verilmiştir. Diğer taraftan müstakil bir tesis (vakıf) yapmak imkânsızlığı dolayısiyle yeniden kütüphane kurulmamakla beraber kitap vakıf ve teberruu devam ediyordu. Meselâ bu arada Ali Emirî 1332 (1916) nisanında bir millet kütüphanesi tesis için 14 bine yakın basma ve 3.500 kadar yazma kitabını Evkafa teberru etmişti. 1909 da Darülfünuna bağlı olarak kurulan Darülfünun Kütüphanesi, satın alınan çeşitli dillerin kitaplariyle nispeten süratli bir inkişaf gösteriyordu. Aynı senelerde kurulan muhtelif kültür cemiyetleri arasında bir kütüphane tesisine yer verenler varsa da bunlardan hemen ancak "Türk Ocağı" kütüphanesi devam edebilmiştir.

Meşrutiyetin ilk senelerinde çoğalan Rum ve Ermeni kütüphaneleri sonraları manastır ve kilise kütüphanelerine nakledilmişler, bâzıları ise dağılmışlardır. Birinci Dünya Savaşı yıllarında Almanların açtığı okuma odalarını da burada kaydetmek lâzımdır. 1923 ten sonra İstanbul kü-

tüphaneleri çeşitlenir ve teşkilât bakımından ayrı ayrı bir evrim gösterir.

Millî Eğitim Bakanlığı Kütüphaneler Direktörlüğüne bağlı kütüphaneler: İstanbul vakıf kütüphaneleri Şer'iye Vekâletinin lâğvından sonra Maarif Vekâleti Hars Müdüriyetine raptedilmiş ve kapanan tekke kütüphanelerinden bir kısmına el konmuştur. Aynı zamanda kütüphanelerin birleştirilmesi işine devam edilirken, İstanbulda, kütüphane müdürleri ve hâfızı kütüpleri için bir kurs açılmış (1925-1926) ve bir de mesaisi birkaç ay devam edebilen yeni bir tasnif komisyonu kurulmuştur (1927). Bununla beraber "muhtelif yıllarda sirkatlere rağmen içlerinde pek nadir ve pek kıymettar yazmalar bulunan eserlerin fennî bir tarzda vikayesine hâlâ başlanmamış" bulunuyordu. (Maarif Vekâleti Teftiş Heyeti umumi raporlarından 1929 - 1930).

1933 te kütüphaneler Maarif Vekâletinde teşkil olunan Kütüphaneler Müdürlüğü-

Beyazıt'ta Umumi Kütüphane

ne raptedilmiştir. Fakat umumiyetle kütüphanelerin bina, müştemilât ve hizmetleri bakımından henüz bir değişiklik görülmüyordu. Hattâ o sıralarda "üzerinde tiksine tiksine oturulacak kadar yağlı ve pis koltuklariyle, elle tutulmıyacak kadar iğrenç, kirli ve perişan fihristleriyle; havasızlığı, ışıksızlığı, tozu mebzul kedi ve piresiyle" umumi kütüphane bile "utanılacak bir halde" idi. 1934 te neşredilen 2527 sayılı kanunla Basma Yazı ve Resimleri Derleme Direktörlüğü kurularak bâzı kütüphanelerin türkçe neşriyatı tedarik etmeleri temin edilmiştir. Bu kanuna göre her türlü neşriyattan 5 tanesi parasız olarak Maarif Vekâleti emrine verilmekte (madde 2) ve bunlar da Derleme Direktörlüğüne, İstanbul Umumi Kütüphanesine, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesine, Ankara Uumumî Kütüphanesine ve İzmir Millî Kütüphanesine tahsis edilmekte (madde 8), ayrıca aynı kanun Türkiyede yapılan hafriyata ait başka memleketlerde yapılan neşriyatı da Millî Kütüphane, Ankara Umumi Kütüphanesi, Maarif Vekâleti Müzeler Dairesi Kütüphanesi, İstanbul Âsarı Atika Müzesi, Tarih Kurumu Kütüphanesine temin etmektedir (madde 17).

1935 martında yeniden bir kütüphaneler tasnif komisyonu kurulmuştur (Komisyon, mesaisinin bir kısmını "İstanbul Kütüphaneleri Tarih - Coğrafya Yazmaları Kataloğu" ismiyle 1943 tenberi fasiküller halinde neşretmektedir).

Ancak son yıllarda hâlâ mütevellileri tarafından idare edilmekte olan Mahmut, Hasanhüsnüpaşa, Pertevniyal kütüphaneleri idareye raptedilmiş ve kütüphane teşkilât ve hizmetlerinde yeniliklere yer verilmiye başlanmış ve bu arada bir de enstrüksiyon talimatı yapılarak kütükleme ve fişleme işine girişilmiştir.

İstanbulda Millî Eğitim Bakanlığına bağlı olan kütüphaneler şunlardır :

Â t ı f e f e n d i k ü t ü p h a n e s i : Şehzadebaşı Vefa caddesinde.

A y a s o f y a k ü t ü p h a n e s i : Ayasofya camisinde; kendi binasında (Şeyhülislâm Sadettin'in kitapları oradadır).

B e y a z ı t u m u m i k ü t ü p h a n e s i : Beyazıtta İmaret caddesinde; genişletilerek depo kısmı ilâve edilmiş binasında. (Hekimoğlu, İdris Paşa, Seretibba Ömer, Bezmiâlem Sultan, Trabzonizade Hüseyin, Manastırlı İsmail Hakkı, Namık, Sabit, Mehmet Eşref, Hasan Fehmi Paşa, Lûtfi, Mehmet Zihni, Tevfik Paşa, Arif, Arif Münzevî, Hâfız Davut Paşa, Tırnovalı Mehmet, Ali Haydar, Süleyman Tevfik, Halil Şerif Paşa, Tevfik, Abdülnâfi, Kara Mustafa Paşa, Zihni Paşa, İsmail Fenni'nin kitapları buradadır).

F a t i h c a m i s i k ü t ü p h a n e s i : Fatih camisi yanında; kendi binasında (Hâfızı kütüp İbrahim, Tayfur, Tırnovalı Mehmet'in kitapları buradadır).

H ü s r e v p a ş a k ü t ü p h a n e s i : Eyüp Bostaniskelesi caddesinde, kendi binasında (Beşirağa, Eyüpcamisi, Mihrişahsultan, İsmihansultan, Hasanhüsnüpaşa kütüphaneleri buradadır).

K ö p r ü l ü k ü t ü p h a n e s i : Divanyolu caddesi, Belediye durağında, kendi binasında (Fâzılahmetpaşa, Mehmetâsım, Sultanahmet camisi kütüphaneleri buradadır).

M i l l e t k ü t ü p h a n e s i : Fatih tramvay durağında; Feyzullah Efendi medresesinde (Hekimoğlualipaşa, Feyzullah, Reşit, Veliyüddincarullah, Pertevpaşa, Aliemirî kütüphaneleri buradadır.).

M u r a t m o l l a k ü t ü p h a n e s i : Fatih Çarşamba Muratmolla caddesinde, kendi binasında (Mehmet Arif, Hamidiye, Lala İsmail, Mahmutpaşa medresesi, İzmirli Mustafa, Rüstempaşa, Yusufağa, Esadefendi medresesi, Mehmetağa camisi, Hâfız Murat, Düğümlübaba, Gelibolulu Tahir, Salihahatun, Hocaseyit, Servili, Dârülmesnevî şeyhi Murat'ın kütüphane ve kitapları buradadır).

N u r u o s m a n i y e k ü t ü p h a n e s i : Nuruosmaniye camisi avlusunda.

R a g ı p p a ş a k ü t ü p h a n e s i : Lâlelide Tayyare apartımanları karşısında, kendi binasında (Tevfikyahya medresesi, Musallâ medresesi, Yenimedrese kitapları buradadır).

P e r t e v n i y a l k ü t ü p h a n e s i : Aksaray Valde camisi avlusunda; Süleymaniyeye nakledilmektedir.

S e l i m a ğ a k ü t ü p h a n e s i : Üsküdarda Atlamataşında, kendi binasında (Hüdai, Haşimpaşa, İhsan Mahfi, Emîrhocakemankeş, Nurbanûsultan, Yakubağa, Hüseyinkâzım, Gülnuşsultan, kütüphane ve kitapları buradadır).

S ü l e y m a n i y e k ü t ü p h a n e s i : Süleymaniye camisi karşısında, medreselerde (Âşir, Reisülküttab Mustafa Hafid, Süleyman Sırrı, Yenicami, Turhansultan, Amcahüseyinpaşa, Nazif, Beşirağa, Çelebiaptullah, Çorlulualipaşa, Damatibrahimpaşa, Esat, Doktor Esat, Giriş müdürü Mahmut, Halet, Karaçelebizade Hüsamettin, Validesultan, Mesihpaşa, Yahya, Kılıçalipaşa, İzmirli İsmail Hakkı, Lâleli, Hâfız Ahmetpaşa, Serez, Şehzade, Kadızade Mehmet, Nâfiz Paşa, Zühtü, Fevzi Paşa, Vehbi, Seyit Ali Paşa, Gülnuşsultan ve muhtelif tekke kütüphaneleri buradadır).

V e l i y ü d d i n e f e n d i k ü t ü p h a n e s i : Beyazıt camisi içinde (Cevdet Paşa, Halit, Ali Rıza, Süleyman Sırrı'nın kitapları buradadır).

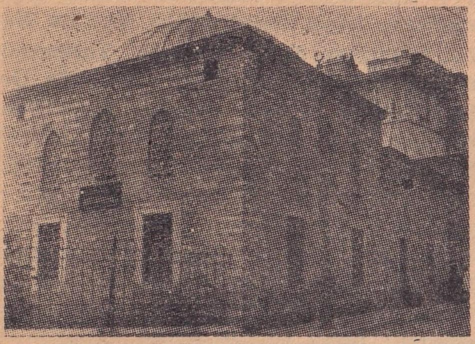
İstanbulda Millî Eğitim Bakanlığına

Köprülümehmetpaşa Kütüphanesi

bağlı kütüphanelerde mevcut kitapların listesi yazılı oldukları dillere göre şöyle hulâsa edilebilir: Âtıf efendi: 1248 Arap harfleriyle basma, 283 Arap harfleriyle yazma, 2378 yeni harflerle, 648 arapça basma, 2381 arapça yazma, 31 farsça basma, 81 farsça yazma, 40 fransızca; Ayasofya; 972 Arap harfleriyle basma, 288 Arap harfleriyle yazma, 2783 yeni harflerle, 761 arapça basma, 3786 arapça yazma, 6 farsça basma, 647 farsça yazma, 45 fransızca, 32 ingilizce ve diğer lisanlar; Umumi Kütüphane: 19.980 Arap harfleriyle, 18.639 yeni harflerle, 8010 arapça basma, 1502 farsça basma, 3620 fransızca, 3050 ingilizce, 631 almanca, 136 italyanca, 1185 yunanca, 2102 diğer lisanlar; Fatih Kütüphanesi : 684 Arap harfleriyle basma, 558 Arap harfleriyle yazma, 112 yeni harflerle, 2317 arapça basma, 5030 arapça yazma, 66 farsça basma, 360 farsça yazma, 27 fransızca; Selimağa; 3076 Arap harfleriyle basma, 746 Arap harfleriyle, 3219 yeni harflerle, 932 arapça basma, 2315 arapça yazma, 72 farsça basma, 162 farsça yazma, 213 fransızca, 17 ingilizce, 12 almanca, 7 diğer lisanlar; Hüsrevpaşa: 1388 Arap harfleriyle basma, 833 Arap harfleriyle yazma, 2739 yeni harflerle, 490 arapça basma, 2152 arapça yazma, 158 farsça yazma, 31 fransızça, 8 diğer lisanlar; Köprülü: 595 Arap harfleriyle, 151 Arap harfleriyle yazma, 1316 yeni harflerle, 65 arapça basma, 2676 arapça yazma, 3 farsça basma, 60 farça yazma, 20 fransızca, 14 ingilizce, 25 diğer lisanlar; Millet Kütüphanesi: 7740 Arap harfleriyle basma, 3177 Arap harfleriyle yazma, 2550 yeni

harflerle, 1652 arapça basma, 9902 arapça yazma, 429 farsça basma, 739 farsça yazma, 2174 ingilizce, 103 almanca; Muratmolla Kütüphanesi: 991 Arap harfleriy-

Fatih Millet Kütüphanesi

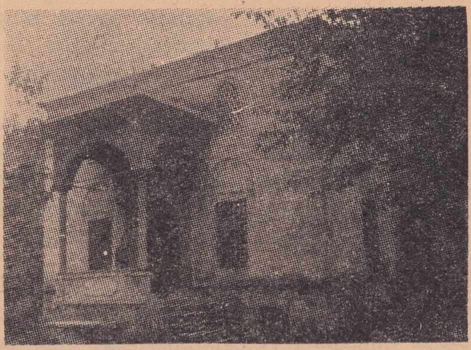
le basma, 798 Arap harfleriyle yazma, 1917 yeni harflerle, 689 arapça basma, 6519 arapça yazma, 15 farsça basma, 322 farsça yazma, 19 fransızca, 3 diğer lisanlar; Nuruosmaniye Kütüphanesi: 1160 Arap harfleriyle basma, 929 Arap harfleriyle yazma, 2169 yeni harflerle, 157 arapça basma, 3680 arapça yazma, 5 farsça basma, 442 farsça yazma, 35 fransızca, 5 diğer lisanlar; Pertevniyal: 229 Arap harfleriyle basma, 67 Arap harfleriyle yazma, 27 yeni harflerle, 157 arapça basma, 217 arapça yazma, 17 farsça; Ragıppaşa Kütüphanesi: 1518 Arap harfleriyle basma, 160 Arap harfleriyle yazma, 2168 yeni harflerle, 715 arapça basma, 2011 arapça yazma, 17 farsça basma, 48 farsça yazma, 20 fransızca, 7 almanca; Süleymaniye Kütüphanesi: 6588 Arap harfleriyle basma, 5090 Arap harfleriyle yazma, 3120 yeni harflerle, 8860 arapça basma, 25408 arapça yazma, 424 farsça basma, 1629 farsça yazma, 123 fransızca, 22 diğer lisanlar; Veliyüddin Kütüphanesi: 938 Arap harfleriyle basma, 370 Arap harfleriyle yazma, 1808 yeni harflerle, 350 arapça basma, 2156 arapça yazma, 18 farsça basma, 103 farsça yazma, 8 diğer lisanlar.

Bu kütüphanelerde mevcut kitapları yekûn itibariyle de sıralamak faydalı olacaktır: Âtıfefendi Kütüphanesinde 7098, Ayasofya Kütüphanesinde 9320, Beyazıt Umumi Kütüphanesinde 58.755, Fatih camisi Kütüphanesinde 9.155, Selimağa Kütüphanesinde 10.771, Hüsrevpaşa Kütüphanesinde 7.748, Köprülü Kütüphanesinde 4.925, Fatih Millet Kütüphanesinde 28.566, Muratmolla Kütüphanesinde 11.272, Nuruosmaniye Kütüphanesinde 8610, Pertevniyal Kütüphanesinde 706, Ragıppaşa Kütüphanesinde 6662, Süleymaniye Kütüphanesinde 50.258 Veliyyüddin Kütüphanesinde 6396 kitap mevcuttur.

İstanbulda Millî Eğitim Bakanlığına bağlı kütüphanelere gelen kitapların ne şekilde temin edildiği ve bir yıllık miktarları da, bunların inkişaf hacmi hakkında bir fikir verebilir: Ele aldığımız on dört kütüphaneye 1944-1945 yılı içinde gelen kitapların hemen hepsi idarece satın alınarak gönderilmiş, bunlardan hiçbiri kendi başlarına dışardan kitap almamışlar, yalnız birine (Nuruosmaniye Kütüphanesine) bir tek kitap bağışı olmuştur. İdarece gönderilen kitapların sayısı şöyledir: Âtıfefendi Kütüphanesi, 389, Ayasofya Kütüphanesi 557, Beyazıt Umumi Kütüphanesi 2032, Fatih Camisi Kütüphanesi3, Selimağa Kütüphanesi 379, Hüsrevpaşa Kütüphanesi 376, Köprülü Kütüphanesi 23, Fatih Millet Kütüphanesi 192, Muratmolla Kütüphanesi 282, Nuruosmaniye Kütüphanesi 41, Pertevniyal Kütüphanesi 00, Ragıppaşa Kütüphanesi 44, Süleymaniye Kütüphanesi 498, Veliyüddin Kütüphanesi 50.

Adı geçen on dört kütüphaneye 1944 - 1945 yılı içinde devam eden okuyucu sayısı da şöyledir: Âtıfefendi Kütüphanesi 2051, Ayasofya Kütüphanesi 701, Beyazıt Umumi Kütüphanesi 54.438, Fatih Millet Kütüphanesi 558, Selimağa Kütüphanesi 6.782, Hüsrevpaşa Kütüphanesi 527, Köprülü Kütüphanesi 3.137, Fatih Millet Kütüphanesi 7.833, Muratmolla Kütüphanesi 2.788, Nuruosmaniye Kütüphanesi 1482, Pertevniyal Kütüphanesi 22, Ragıppaşa Kütüphanesi 7.898, Süleymaniye Kütüphanesi 3.665, Veliyüddin Kütüphanesi 5744.

İstanbulda Millî Eğitim Bakanlığına bağlı bu on dört kütüphaneye ayrılan yıllık tahsisatların büyük bir kısmı memur maaşlarına ve ücretlerine sarfedilmekte, tesisat ve sair masraflara pek az

Ragıppaşa Kütüphanesinin iç kısmı

para sarfedildiği gibi resen kitap satın alınmasına gidilmemektedir. Bu on dört kütüphanenin 1944 - 1945 yılı içindeki bir yıllık ödenekleri şöyledir: Âtıfefendi 4155, Ayasofya 1158, Umumi Kütüphane 14860, Fatih 2630, Selimağa 2995, Hüsrevpaşa 2003, Köprülü 2288, Millet 9990, Muratmolla 3890, Nuruosmaniye 4642, Pertevniyal 240, Ragıppaşa 4380, Süleymaniye 15280, Veliyyüddin 2341 lira.

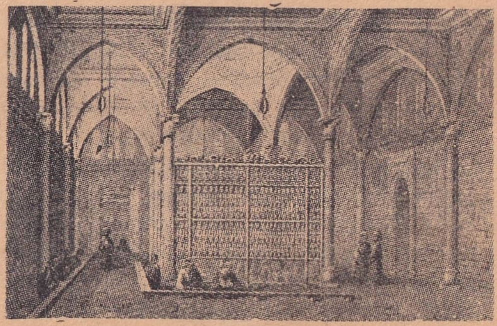
Gene bu on dört kütüphanede memur veya hizmetli olarak vazife gören personel sayısı da şöyledir: Âtıfefendi Kütüphanesi 3, Ayasofya Kütüphanesi 2, Beyazıt Umumi Kütüphanesi 14, Fatih Camisi Kütüphanesi 3, Selimağa Kütüphanesi 3, Hüsrevpaşa Kütüphanesi 3, Köprülü Kütüphanesi 4, Millet Kütüphanesi 12, Muratmolla Kütüphanesi 4, Nuruosmaniye Kütüphanesi 3, Pertevniyal Kütüphanesi 1, Ragıppaşa Kütüphanesi 4, Süleymaniye Kütüphanesi 15, Veliyüddin Kütüphanesi 3.

İstanbul yüksek mekteplerine ait kütüphaneler: Ayrı bir teşkilâta sahip bulunan bunlar arasında Üniversite (Darülfünun) kütüphanesi 1926 da şimdiki bulunduğu binaya nakledilmiştir. Memleketimizde âşarî tasnif usulü ilk defa tatbik edilen ve Batı lisanlarındaki kitapları itibariyle en zengini olan bu kütüphaneye Yıldız sarayı, Halisefendi kütüphanesi, Rızapaşa, Sahipmolla, İbrahimhakkıpaşa kütüphaneleri de nakil veya satın alınarak ilâve edilmiş, ayrıca Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu dolayısiyle 1934 tenberi Türkiyenin bütün neşriyatı temin edilmiye başlanmış bulunmaktadır. 1947 de kütüphanede 150 bin basma ve 17.360 yazma eser mevcuttu. Üniversite teşkilâtı içerisinde ayrıca; bir zamanlar Darülfünun kütüphanesinin şubesi halinde idare edilen Tıp Fakültesi kütüphanesi, Edebiyat Fakültesi kütüphanesi (Türkiyat Enstitüsü kütüphanesi, 1947 de 7.705 kitap mevcuttu), Hukuk Fakültesi kütüphanesi ve nihayet 1934 te kurulan İktisat Fakültesi kütüphanesi ve türlü seminer, enstitü kütüphaneleri bulunmaktadır. Maamafih 1939 da Malche'ın verdiği raporda Üniversite kütüphanesinin tahsisat yetersizliği içinde olduğu belirtilirken mevkut neşriyatın noksanlığı üzerinde durulmuş ve ayrı ayrı idare edilen fakülte kütüphaneleri arasında hiç olmazsa bir kataloğ beraberliğinin lüzumu hakkında dikkat nazarı çekilmiştir (İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor, 1939).

İstanbulda mevcut diğer yüksek mekteplerden Teknik Üniversite, Yüksek Ekonomi ve Ticaret Okulu, Güzel Sanatlar Akademisi ile Yüksek Deniz Ticaret Okulunun da birer kütüphanesi mevcuttur.

Bu kütüphaneler okul idarelerine bağlı olduğu gibi talimatları gereğince kendilerinden ancak öğrenici ve öğreticiler istifade edebilmektedir.

Muhtelif idare ve cemiyetlere ait kütüphaneler: İstanbulda ayrıca, muhtelif cemiyet ve idarelere ait kütüphaneler de mevcuttur: Bunlar arasında eskiden kurulan Âsârı Atika (Arkeoloji) Müzesi kütüphanesi (1947 de kitap adedi 20.000 idi) muhafaza edildiği gibi ayrıca Topkapı Müzesine bağlı bir kütüphane daha kurulmuştu. Bu kütüphane; Yeni kütüphane, Revanköşkü, Bağdadköşkü, Hazine, Tiryalsultan, Mehmethâmis, Koğuşlar ve Medine kütüphanelerini ihtiva etmektedir (1947 de 15.586 yazma ve 4.085 basma ki-

Ragıppaşa Kütüphanesinin eski bir resmi

tap vardı). Gene bu Topkapı Müzesindeki Ahmedisâlis kütüphanesi ayrıca muhafaza edilmiştir.

1932 de Beyazıtta medrese içinde kurulan **İstanbul Belediye kütüphanesi:** Muallim Cevdet, Emîroğlu Ziya ve Yahya Recai'nin bağışlariyle 1947 de kitap adedini 1.038 yazma ve 24.000

basmaya çıkarmıştır. İstanbul Şehir Tiyatrosunda ve Edebiyatı Cedide Müzesinde de birer kütüphane mevcut bulunmaktadır.

1932 de C. H. P. nin Türk Ocağından devir alarak ilk defa kurduğu Eminönü Halkevi kütüphanesinden başka bugün mevcut halkevi kütüphane ve okuma odaları on altıyı bulmuştur.

Ayrıca 1925 ten sonra esaslı bir şekilde tanzim edilen kitap mevcudu bugün dört bin kadar olan muattal İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası kütüphanesi, Etibba Odası kütüphanesi (1936), İstanbul Barosu kütüphanesi, Çocuk Esirgeme Kurumunun Divanyolundaki Çocuk kütüphanesi de bugün faaliyettedir.

1923 te kapatılan Rum Cemiyeti Edebiyesine ait elli bin ciltlik kütüphanenin Ankaraya naklinden sonra yeniden belli başlı bir Rum kütüphanesi mevcut değildir. Ermenilerin Pangaltı Lisesi, Eseyan Lisesi ve Getranegan okulu mezunları cemiyetinde ve Kumkapıda Meryemana Ermeni kilisesinde birer kütüphaneleri vardır. Musevi kütüphanesi hâlâ Hahamhane kütüphanesinden ibarettir.

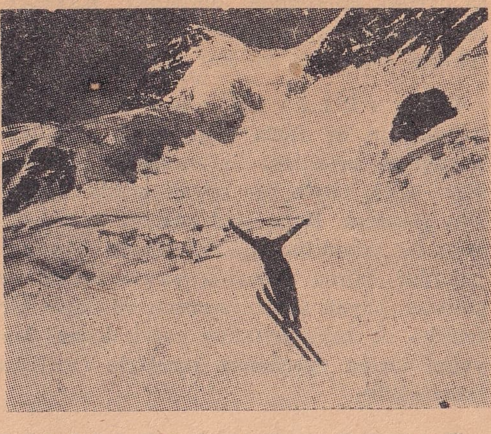
Nihayet Almanların 1939 da bir aralık açtıkları Alman Okuma Odası istisna edilirse ecnebilere ait kütüphaneler mekteplerinde ve mevcut bâzı cemiyetler çerçevesinde kalmaktadır. Ayrıca İngiliz Kültür Heyeti kütüphanesi ve Amerikan Kütüphane ve Okuma Odası (1945) açılmış bulunmaktadır.

Kısa Bibliyografya: Tahir Harimi; Tarihi Medeniyette Kütüphaneler, 1931, İstanbul. Muzaffer Gökman; İstanbul Kütüphaneleri, 1938, İstanbul (ve diğer eserleri) Adnan Ötüken; Bibliyotekçinin El-kitabı, 1947, Ankara.

(Lütfü Eroğlu)

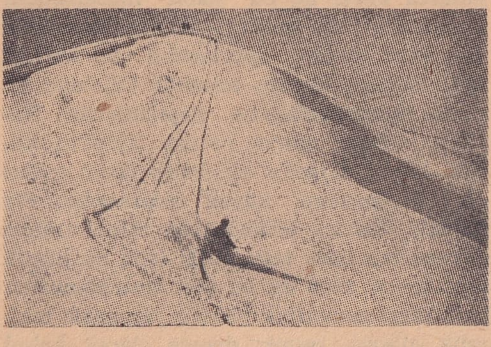
KIŞ SPORLARINDAN KAYAK (spor olarak) — Kayaktan bir spor vasıtası olarak ayrı bir bentte bahsetmiştik (Bakınız: Kayak; Aylık Ansiklopedi, sayfa 650). Bugün de spor olarak kayaktan bahsedeceğiz.

Nasıl ki, yaz mevsiminin en faydalı sporlarından biri yüzme ise, kış sporlarının en faydalısı da kayak sporudur. Kış sporları da yaz sporları kadar zengindir. Bu sporlar arasına kayak, patinaj ve kızak sporlarını da alabiliriz. Fakat her nedense patinaj ve kızak sporları kendi muhitlerinin çerçevesi içinde kalmışlardır. Kayak sporuna gelince bu çok zor ve eğlenceli, aynı zamanda sıhhidir. Yalnız birçok takyidata tabidir. Doktorlar bu sporu ancak çok sağlam bedenli, sert dağ havasına tahammül edebilecek bünyeli olan kimselere tavsiye ederler.

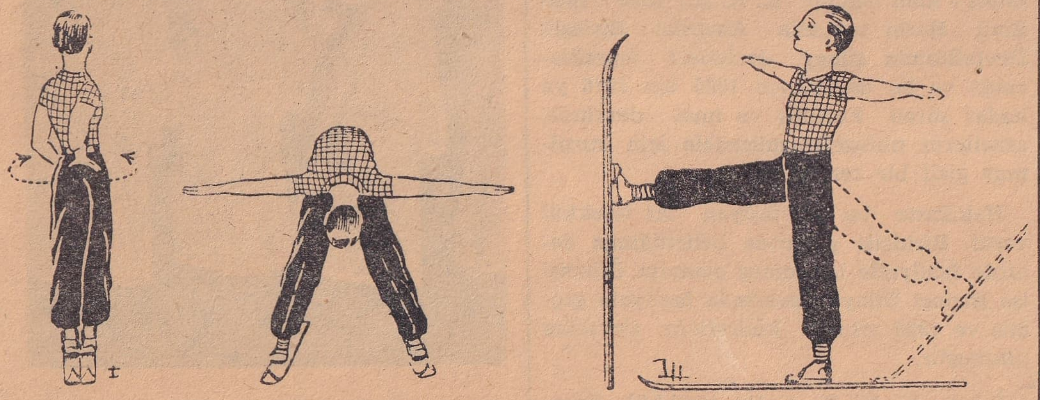

Atlama

Kayak talimlerine hazırlık: Kayak sporuna heves eden amatör; bu spor için gereken tecrübe ve talimlerini, kışın pencereleri açık olduğu halde, evinde de yapabilir. Kayaklar ayağa geçirilerek talimlere başlanılır ve aşağıdaki kaideler gereğince hareket edilir: 1) Kayakları takıp çıkarmak; 2) Kayaklar ayakta iken hazırol vaziyetine gelmek; 3) Şekil 1 deki gibi vücudu sağ ve sola çevirmek; 4) Şekil 2 deki gibi kolları yana açarak yarı bele kadar ön tarafa eğilmek; 5) Bütün bu hareketlerin aksini yapmak; 6) Topukları kaldırmadan diz üstüne çökmek; 7) Ayakları birbirine yapıştırmak suretiyle atlamak; 8) Topukları kaldırarak bacakları bükmek; 9) Muvazeneyi temin edici hareketler yapmak: a - Sağ bacağı bel hizasına kadar kaldıracak şekilde açmak; b - Şekil 3 te olduğu gibi sağ bacağı kaldırmak; c - Kayak ayakta olduğu halde sol bacağı amudi olarak bel hizasına götürmek; d - Kolları geriye iterek ileriye atlamak.

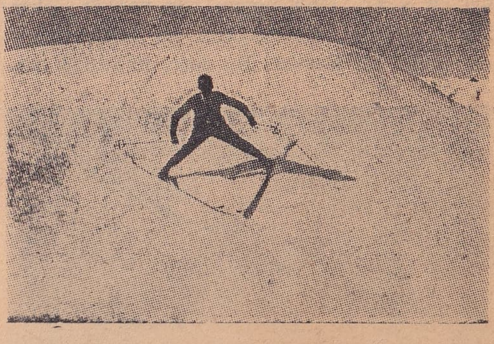

Kayma

I - Vücudu sağa sola çevirmek, II - (Ortadaki resim) kolları açarak ve başı öne eğerek yarı bele kadar eğilmek, III - Kayaklar ayakta iken sağ bacağı bel hizasına kadar kaldıracak şekilde açmak ve sol bacağı da arkaya doğru germek

Karda yürümek: Kayak sporuna başlıyacaklar, ilk tecrübelerini karlı ve düz yerlerde yapmalıdırlar. Ve talimlerdeki bütün hareketlerini burada tekrarlamalıdırlar. Evvelâ iki arkadaş yanyana tecrübelere başlanılır. Bastonlardan alınacak hızla hareketlere geçilir. Bu tecrübelerde yavaş hareket etmek mâkul bir hareket olur. Vücudun bütün adaleleri serbes bırakılmalıdır. Vücut hafifçe bükülmeli, ağırlık iki kayağın merkezinde toplanmalıdır. Kol hareketleri aslâ ihmal edilmemelidir ve bacakların çok açılmamasına dikkat edilmelidir. Tam muvazenenin temin edildiğine kanaat geldikten sonra dayaklardan faydalanmak sırası gelmiş demektir. Bir kayakçıya en lâzım olan şey kayaklar üzerindeki muvazenedir. Dayaklık vazifesi gören baston, daima geride ve bir parça yan tarafta bulundurulmalıdır. Bunların amudi vaziyete gelmemelerine çok dikkat etmek lâzımdır. Buna mâni olmak için de yumrukları aşağıdan sıkmak gerekir. Yokuş çıkmak, merdivenden inmek, balık sırtı gitmek, yarı düz adım atmak, geriye dönmek, yılânkavi gitmek, yokuş aşağı ve düz inmek için kayakçının kayaklarına ayakları ve dayaklariyle çok iyi hâkim olması şarttır.

Durdurma

Kayakçılıkta en güç olan noktalar şunlardır: a) Karı kesmek için kayakların uçları keskin ve kıvrık yapılmıştır. Esasen ağırlık da iki bacağa göre topuklarında temerküz etmiş olduğundan, dayakların açıktan kullanılması bu işi bir hayli kolaylaştırır. b) Yarı karı kesmek ve bir inişte sürati kısmak için, sağ kayakla fren yapılır. Sol kayak daima gidiş istikametini muhafaza eder. c) Bir kayakçının en iyi bir şekilde öğrenmesi gereken Telemart dönüş ve duruşudur.

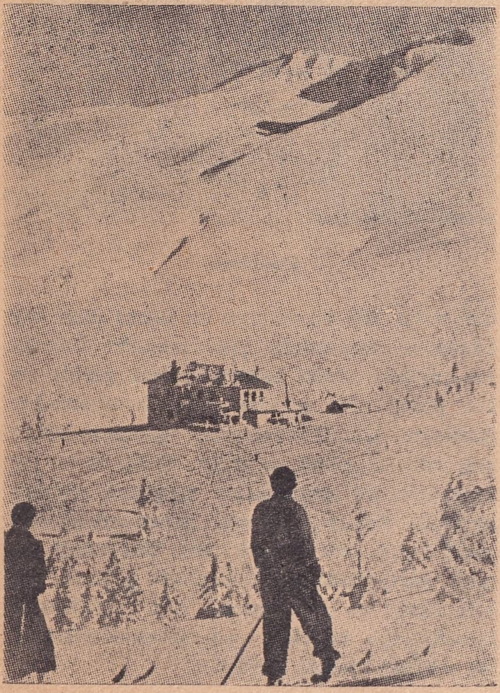
Kar nevileri: Kar muhtelif çeşitlere ayrılır. Kayak sporu da bu ayrılışlara göre değişir. 1) **Yumuşak ve gevşek kar:** İlk yağan kar daima bol su ve havayı ihtiva eder. Bunun için böyle bir karda kayak sporu yapılamaz. Çünkü böyle bir kar kayağın ilerleme ve hareket kabiliyetini aksatır. Ayakkapların altı topaç karla dolar. Ve bu suretle spor güçleşir. Bu zorluklar içerisinde kaymak bir hayli imkânsızlaşır. Bunu önlemek için ikide bir kayakları çıkarıp temizlemek icabeder. 2)

T o z l u k a r : Bilhassa kar üstüne kar yağdığı vakit dikkat etmelidir. Bu ikinci defa yağan kar, kristal gibi parlak

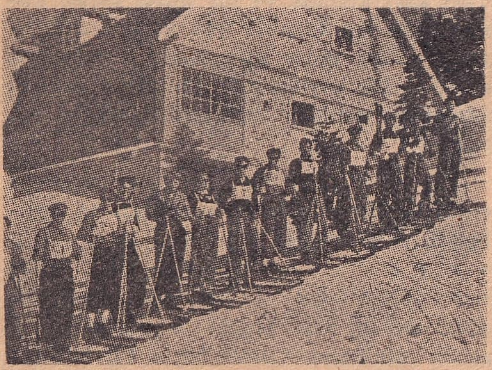
Kayakçılarımız Uludağa çıkarken

taneli olur. Böyle bir karda kayak sporda fevkalâde iyi olur. Kayakçı hiç zorluk çekmez ve büyük bir zevk verir. 3) T a n e l i k a r : Çok beyaz ve parlak olur. Tane tanedir. Kayakçının en fazla nefret duyduğu bu kardır. Bu kar, kayıldığı va-

Uludağ'ın tepesi ve Büyük Otel

kit un halini alır ve hiç umulmadık yerde çukurlar açarak kayakçının durumunu güçleştirir. 4) İ l k b a h a r k a r ı : Âdeta bir mutfak tuzunu andırır. Kayak, içerisine çok gömülür. Gayet emniyetle yü-

Uludağ'da Kayakevi önünde

rünür ve direksiyon kullanılması pek kolay olur.

K a y a k ç ı l ı k t a t e h l i k e : İyi bir kayakçı için tehlike mevzuubahis değildir. Yalnız kayakçı kayak sporunu yapacağı bölgeyi ve oranın tabii ârızalarını bilmelidir. Sevk ve idare iyi ve bilhassa frenaj mükemmel olmalıdır. Kayakçının en fazla karşılaşması melhuz olduğu tehlike, boşluklar ve kar tipisidir.

K a y a k l a r ı n t a m i r i : Bir kayakçının en fazla uğrıyacağı tehlike, kayağının ucundaki kıvrımların kırılmasıdır. Zira, böyle bir kayak karda vazifesini göremez. Bunu dağ başında tamir etmek de mümkün değildir. Onun için kayakçılar daima beraberlerinde yedek ve çelikten kayak uçları taşımalı ve böyle bir tehlike ile karşılaştıkları vakit derhal kayağın ucuna geçirmek suretiyle zorluğu önlemelidir.

K a y a k m ü s a b a k a l a r ı : Bu müsabakaların başlıcaları mukavemet, iniş, slalom (değnek mânialar arasından iniş) ve atlama olmakla beraber en heyecanlısı ve en gücü atlamadır. Kayakla atlama tarihinin başlangıcı pek bilinmemektedir. Fakat bunun menşeini tasavvur etmek güç değildir: Birkaç yüzyıl önce bir tepe üstünde kayakla Lâponyalı çocuklar herhangi bir çıkıntıya rasladıkları zaman ayaklarının metreler boyunca yerden kesildiğini farketmişlerdir. Bundan hoşlanarak - nesilden nesle - daha yüksek tepelere, daha bariz çıkıntılara saldırmışlar, daha uzun atlayışlar yapmışlardır. Böylece kayakla atlama doğmuştur. Kayakla atlamanın en eski müsabakaları Norveçte 1845 te yapılmıştır ve bu müsabakaların kahramanı Troms'dur. Senelerce ve belki yüzyıllarca evvel de bu kabil müsabakalar yapılmışsa da bunlar kaydedilmemiştir. Kayakla atlama sporlarının en klâsiği, 1891 denberi her kış sonunda Oslo'nun dışında Holmenkollen'de yapılanlardır. Kayakla atlama dünya rekoru Tyrol'lu küçük Joseph Bradl'a aidolmak lâzım gelirse de milletlerarası kayak federasyonu Styria'daki Planica pistini daha İkinci Dünya Savaşından önce men ettiği için, bu küçük kayakçının 1946 da bu pist trampleninden başarmıya muvaffak olduğu yüz sekiz metrelik atlayış, resmî derece olarak kabul edilmemiştir.

(Hasan Sudi Er)

KU - KLUX - KLAN (K. K. K.) — "Kuklüks - klan okunur" K. K. K.; 1860 - 1865 Sivil Harbi sonunda Amerika Birleşik Devletlerinin güney devletleri topraklarında ve bu devletlerin 1865 ten 1876 ya kadar süren kuruluş ve imar devrinde, zencilerin nüfuziyle mücadele için kurulmuş gizli bir cemiyetti.

Hakikatte bu adı taşıyan iki teşekkül vardı. Birincisi yukarıda belirttiğimiz devirde faaliyette bulunmuş olanıdır. İkincisi ise Birinci Dünya Savaşında faaliyete geçmiş ve 1928 yılında kudretinin zirvesine ulaşmıştır.

İ l k K. K. K. : Bu teşekkül önce, 1865 te güney devletlerinden Tennessee'nin Pulaski kasabasındaki gençlerin bir eğlence mevzuu olarak başlamıştır. Uzun beyaz mantolar ve gözlerinden başka her taraflarını gizliyen kukuletalar kullanan bu gençler gizli toplantılar yapmışlar, birtakım törenler tertibetmişlerdir. Fakat zencilerin kölelikten kurtulması ve "heybeli" lerin güneye gelmesi üzerine işin şekli değişmiş, bu garip kıyafetin vehimli zencileri kor-

Bugün Birleşik Amerikada Büyük Ejder diye anılan Atlanta'lı Dr. Samuel Green âzalariyle birlikte

kuttuğunu gören güneyliler bu kıyafetin zencilere karşı bir silâh olacağı kanaatine varmışlar ve bu suretle bir eğlence mevzuu olarak başlıyan teşekkül kısa bir zamanda disiplinli bir cemiyet haline gelmiştir.

Sivil Harbden sonra, güneyin konfedere devletleri mecalsiz kalmıştı. Kuzey devletlerinin kurduğu federal kongredeki en radikal unsurlar, mağlûbiyete uğramış, konfedere devletleri idare bahsinde en amansız usulleri kabul etmişlerdi. Seçim sandıkları, federal birliklerin muhafazası altında idi. Birçok yerlerde yerli beyazlar kendilerini seçim hakkından mahrum görüyorlardı. İşte bu sıralarda, kendilerine birer post arıyan aşağı sınıf politikacılar kuzeyden güneye geldiler. Bunlara, bütün varlarını yoklarını heybeler içinde taşıdıkları için "heybeli" ler adı veriliyordu. Bu

Âzalar toplantıya gidiyorlar

adamlar, federal süngülerin himayesinde, hürriyete kavuşmuş zencilerden seçim kurulları meydana getirdiler ve kendilerini seçtirerek güney devletlerinin başlıca idari makamlarına geçtiler. Kanun yapan-

lardan çoğu eski zenci kölelerdi. Bunlar cahildiler; kanun yapmak ve malî işleri yürütmek hususunda hiçbir düşünce ve bil-

Bir Ku - Klux - Klan âzası gizli toplantının yapıldığı odaya girmek için parola veriyor

Toplantıya girince Amerikan bayrağının ucunu kalbine götürerek evvelâ Amerikan selâmını, sonra da cemiyet selâmını veriyor (masadaki bayrak gizli cemiyetin bayrağıdır)

Aynı âza cemiyetin bir başka merasimini yapıyor

gileri yoktu. Tamamiyle "heybeli" - lerin aleti oldular. Böylelikle sefahet ve suiistimal aldı yürüdü. Cehennem hayatı yaşamıya başlıyan yerli beyaz halk, hiçbir iş göremez oldu. İşte bu sırada K. K. K., Sivil Harbde konfedere devletlerin süvari komutanlığını yapmış olan meşhur general N. B. Forrest'in liderliği altında bütün güney devletleri topraklarında teşkilâtlandı. Geceleri harekete geçen K. K. K. eski zenci kölelerle heybeliler arasında tethişe başladı. İlkönce güneyin en tanınmış şahsiyetleri teşkilâta iltihak etti. Gene beyaz uzun mantolar ve kukuletalarla kıyafet değiştiren, kukuletalarını kaldırdıkları zaman da yüzleri maskelerle örtülmüş bulunan K. K. K. üyeleri, bilhassa zencileri, kanun dışı işkenceler, idamlar ve hattâ odun yığını üstünde yakmalarla cezalandırıyordu. Çok geçmeden, şahsî kin ve gayızlarını yürütmek istiyen başka bir sınıf K. K. K. ya katıldı. Bunun neticesi olarak K. K. K., taraftarları arasında da gözden düşmiye başladı. Nihayet Başkan Grant devrinde 1871 de federal kongre, bilhassa K. K. K. yı hedef tutan ve eşit vatandaşlık haklarını koruyan "Force Bill" adlı kanunu kabul etti ve adlî mekanizmayı harekete geçirdi. Bu suretle, K. K. K. 1871 de tarihe karıştı.

İ k i n c i K. K. K.: Bu teşekkül Birinci Dünya Savaşının ikinci yılında, 1915 te, gene güney devletlerinden Georgia'nın başkenti Atlanta yakınlarında kuruldu. İkinci K. K. K. nın kurucusu, vâizlik eden ve kudretli bir teşkilâtçı olan W. J. Simmons adında bir papastı. Bu teşekkül de eski K. K. K. gibi zenci düşmanı idi. Aynı zamanda eski K. - N. P. (Know - Nothing Party=Hiçbir Şey Tanımaz Parti) ve A. P. A. (American Protective Association = Amerikan Koruyucu Cemiyeti) gibi, güneye yerleşmiş yabancılara ve Romen - Katoliklere muarızdı. Fazla olarak da Yahudi aleyhtarıydı. Bu vesile ile şunu da belirtelim ki, Ondokuzuncu Yüzyılın üçüncü çeyreğinde, güney devletlerinde, yabancılar ve bilhassa Romen - Katolikler aleyhinde kuvvetli bir cereyan vardı. Bu cereyan, yukarıda sözü geçen K - N. P. ve A. P. A. en sonra da K. K. K. gibi gizli teşekkülleri doğurdu.

Georgia devletinde pek nüfuzlu ve imtiyazlı olan K. K. K.; önce bütün güney devletlerine, sonra bir kısım kuzey devletlerine ve bilhassa Indiana'ya süratle yayıldı. Geniş ölçüde faaliyette bulunan K. K. K.; politika ve iş sahalarında yerli ve Protestan halkın hâkimiyetini kurdu. Siyasi sahada büyük bir kudret oldu; güneyde demokrat, kuzeyde cumhuriyetçi mekânizmaya hâkim kesildi. K. K. K. nın tasvibettiği kimseler vali, belediye başkanı, kongre ve senato üyesi seçildiler. Bu hal bilhassa 1922, 1924 ve 1926 seçimlerinde vuku buldu ve K. K. K. 1928 de en kudretli zamanını yaşadı. Fakat K. K. K. mensuplarından bir kısmı sefilce işlere başladılar. İdare mevkiindeki K. K. K. mensupları vazifelerini suiistimal ettiler. Mâsum beyazlar ve zenciler K. K. K. nın tecavüz ve fena muamelelerine maruz kaldılar. İdare mevkiindeki suiistimalcileri destekliyen bâzı kimseler mahkûm edilip hapse atıldılar. Amerikan basınının en cesur kısmı, bilhassa büyük şehirlerdeki gazeteler, K.K.K. ya karşı şiddetle hücuma geçti. Bu gazeteler, K. K. K. nın memuriyete yerleştirdiği bâzı kimselerin kanunsuz ve yolsuz hareketlerine, aşağılık karakterlerine dikkati çekmekle kalmadılar; ayrıca ırk, renk ve din bakımından ayrılıklar yaratan K. K. K. nın Amerikalıya yakışmaz faaliyetlerini delik deşik ettiler. Bu mücadelede bir sürü karışıklıklar çıktı. Fakat K. K. K. umumi efkârda nüfuz ve itibarını, dolayısiyle de kudretini kaybetmiye başladı ve nihayet bu gibi teşekküllerin Amerikada uğradığı âkıbete uğrıyarak ortadan silindi.

(Ahmet Bahtiyar Esen)

LEHAR, FRANZ — (1870 - 1948) Büyük operet bestecisi. Macaristanda Komorn şehrinde doğdu. Damarlarında Fransız, Macar ve Alman kanı taşıyan bir aileye mensuptur. Musiki tahsilini Prag Konservatuvarında yapmış, uzun müddet muhtelif şehirlerde tiyatro orkestralarını idare etmiş, bilâhare askerî bando şefliklerinde bulunmuştur. Asrımızın başında Viyanada yerleşmiş, o devirde besteci Leo Fall'ın hâkimi olduğu operet dünyasına 1902 yılında "Wiener Frauen - Viyana Kadınları" adlı bir eser katmışsa da muvaffakıyet kazanamamıştır. Lehar 1905 yılında talihini "Die Lustige Witwe - Şen Dul" adlı diğer bir operetle denemiş, bu defa o zamana kadar pek az sanatkâra nasibolan sansasyonel bir zafer kazanmıştır. "Şen Dul" hemen o yıl bütün operet sahneleri repertuvarına girmiş, eserdeki "Vilja Şarkısı" ve "Maxim'e Gidiyorum" adlı parçalar bütün dünyada çalınıp söylenmiştir.

Franz Lehar

Lehar sonra gene bu sahada "Fürstenkind - Prens Çocuğu", "Cloclo", "Der Graf von Luxemburg - Lüksemburg Kontu" (1909) "Zigeunerliebe - Çingene Aşkı" (1910), "Die Ideale Gattin - İdeal Zevce" (1913), "Die Tango Königin - Tango Kıraliçesi" (1921) adlı eserlerini vermiştir.

1925 te "Paganini" adlı eseri ile yeni bir "Büyük Operetler" serisine başlamıştır. Bu tip eserlerinde parlak tenor partileri ve "leitmotiv" ler göze çarpar. "Paganini" den "Kadınları Öptüğüm An Çok Mesudum", "Çareviç" operetinden "Volga Şarkısı", Gilbert ve Sullivan'ın yazdığı "Mikado" dan sonra en parlak operet zaferini kazanan "Das Land des Laechelns - Tebessümler Diyarı" ndan "Kalbim Senindir" şarkıları bütün dünyanın tanıdığı nefis melodilerdir. Son operetlerinden biri olan "Friederike" Gœthe'nin Sesenheim'da yazdığı aynı adı taşıyan eserinden alınmıştır. Bu eserdeki "Oh Kız, Benim Kızım" adlı tenor partisi pek meşhur olup halk şarkısı üslûbunda lirik bir parçadır. Gene aynı eserde yepyeni tarzda menüet, rheinlaender, laender gibi eski dansları pek nefis şekilde kullanmıştır. Lehar, "Büyük Operetler" serisini 1934 te ilk defa Viyanada temsil edilen ve büyük zafer kazanan opera tarzındaki opereti "Guiditta" ile kapamıştır. Besteci bundan sonra uzun müddet Viyanada kalmış, İkinci Dünya Savaşını müteakip Salzburg'da yerleşmiş,

aynı şehirde uzun süren bir hastalığı müteakıp 24 ekim 1948 de ölmüştür.

Lehar, Johann Strauss'tan sonra sönmiye yüz tutan Viyana operet neslinin asrımızın başında en büyük mümessili olmuş, bu şehrin ananevi sanatında ikinci defa parlak bir devir açmıştır. Modern sosyete ruhuna uygun eserlerinin, melodik zenginlik, Slav melânkolisi, santimantal melodiler başlıca karakteristikleridir. Lehar'ın Türkiyede, temsil edilen ilk eseri "Wo die Lerche Singt" adlı operetidir. Bu operet memleketimizde "Bülbül", "Tarla Kuşu", "Eski Yuva", "Yuvaya Dönüş" gibi muhtelif isimlerle sahneye konulmuştur. 'Şen Dul" ise memleketimizde ilk defa 1922-1923 sezonunda Yeni Operet Trupu tarafından Tepebaşı Tiyatrosunda temsil edilmiştir. Lehar bütün nefis eserleri ile medeniyet âlemini senelerce eğlendirmiş, asrımızın harblerle bezmiş insanlığına neşe sunmuş ve sanatında ölmez bir ad bırakmıştır.

(Faruk Yener)

MİLLÎ GELİR — Bir memlekette, iktisadi faaliyet neticesi bir yıl zarfında elde edilen safi kıymetlerin para ünitesi olarak ifadesine millî gelir denir.

İlk millî gelir hesabı, 1696 da İngilterede Gregory King tarafından hazırlanmıştır. King, İngilterenin nüfusunu ve nüfusun mesleklere göre inkısamını tespit etmiş, her meslek kolunda çalışan aile sayısını bulmuş ve yaptığı anketlerin neticesine göre aile gruplarının vasati kazançlarını tahmine muvaffak olmuştur.

Onsekizinci Yüzyılın sonlarına doğru, fiziyokrat'ların safi hasıla mefhumuna verdikleri ehemmiyet ve halkın vergi ödeme kabiliyetini tespit ihtiyacı, Lavoisier'yi de iktisadi faaliyet neticesi yaratılan kıymetleri hesaplamıya sevketmiştir. Fiziyokrat'ların yalnız zirai istihsali kıymet yaratıcı müsmir bir faaliyet addettiklerini biliyoruz. Dupont de Nemours'un tarifine göre; bir yıl zarfında elde edilen mahsulden çiftçilerin istihlâki, tohumluk, hayvan yemi ve ertesi seneki ekim için yapılması gereken sair masraflar çıktıktan sonra geriye kalan miktar safi hasıladır. Lavoisier, hareket noktası olarak bu tarifi almakla beraber, araştırmaları esnasında fiziyokrat'ların koydukları esaslardan ayrılmıştır. Fransız âlimi, kısır sınıfların elde ettikleri nakdî geliri de hesaplamak lâzım geldiğine kanaat getirmiştir. Lavoisier; Fransanın nüfus vaziyetini, mahallî âdetleri, gıda rejiminin muhtelif bölgelere göre arzettiği hususiyetleri incelemiş ve bu tetkiklere dayanarak umumi istihlâk hacmi hakkında tahminler yürütmüştür. Lavoisier, elde ettiği yekûndan zatî istihlâki çıkarmış ve geri kalan miktarı cari fiyat rayiçlerine göre kıymetlendirmiştir.

Lavoisier'nin 1791 de ortaya koyduğu rakamlardan sonra, Birinci Dünya Savaşına kadar Avrupada muhtelif millî gelir denemeleri yapılmıştır. Fakat bir taraftan istatistik malzemesinin kifayetsizliği ve diğer taraftan millî gelir nazariyesinin son senelere kadar ihmale uğraması yüzünden, bu sahadaki araştırmaların ekserisi ehemmiyet ve kıymetten mahrum kalmıştır.

İstatistiklerin millî gelir hesaplarını tespite yarayacak vasıf ve şekilde tanzim edilmemesi, amelî güçlüklerin sıklet merkezini teşkil etmektedir. François Sellier, Lavoisier'nin faydalandığı rakamların, Fransız istatistiklerinin bugünkü durumuna nispetle mütekâmil bir merhale sayılabileceğini yazmaktadır. Laufenburger, Fransada Duge de Bernonville tarafından yapılan millî gelir hesaplarını bir nevi macera olarak vasıflandırmaktadır. İngiliz millî gelirini hesaplıyan Cambridge Üniversitesi tedris heyetinden Colin Clark da, İngilterede istatistiklerin ancak 1932 den sonra ihtiyaçları karşılayacak bir seviyeye yaklaştıklarını söylemektedir.

Nazariye sahasında da, müellifler arasında ihtilâf mevzuu teşkil eden birçok güçlüklerle karşılaşılmıştır. Tanınmış iktisatçılardan bâzıları, mevcut şartlar altında millî gelir hesabı adını taşıyan istatistiklerin ilmî bir mâna ifade etmiyeceğini ileri sürmüşlerdir. 1926 da Viyanada toplanan Sosyal Siyaset Kongresinde, Karl Diehl, millî gelir araştırmalarından netice alınamıyacağını söylemiştir. Ammon, millî gelir ve servet meseleleriyle iktisat ilmi arasında münasebet bulunmadığını belirtmiş ve ferdî gelir mevzuu etrafında çalışılmasını tavsiye etmiştir. Röpke, millî gelir meselesini bir tarafa bırakarak, millî serveti hesaplamanın daha doğru olacağını yazmıştır. Ludwig von Mises ve Gottl - Ottlilienfeld de millî gelir istatistiklerini hakikate uygun bir şekilde tespite imkân bulunmadığını belirtmişlerdir. Winkler, millî gelir yekûnunu tespitten vazgeçerek "symptomatique" usul adı verilen sisteme göre istihsal ve gelir tahavvüllerini takibetmek yolunu tutmuştur.

Nazariye bakımından, millî gelir meselesi ne gibi güçlükler arzetmektedir? Millî gelir nazariyesinin meşgul olduğu mevzulara kısaca temas etmek suretiyle bu nokta hakkında bir fikir verebileceğimizi zannediyoruz.

Millî gelir hakkındaki münakaşaların düğüm noktası, sosyal hasılanın kıymetini tek bir rakamla ifade edebilmek imkânsızlığıdır. Millî gelir yekûnu, sosyal hasılanın hakiki kıymetini aksettirebilmek kabiliyetinde değildir. Paris Hukuk Fakültesi profesörlerinden François Perroux'nun belirttiği gibi, gelirlerin istimal kıymeti, bunları elde eden iktisadi ünitelere ve şahıslara göre değişir. Muayyen bir para miktarı, muhtelif gelir sahipleri nazarında farklı bir mahiyet taşır. Kıymet, sübjektif bir mefhumdur. Her insan, elindeki paraya, diğerlerinden farklı bir mahiyet atfeder. Muhtelif gelirleri bir araya toplıyarak mütecanis bir rakam ortaya çıkarmak için, müstehlik ihtiyaçları arasında yeknesaklık bulunması lâzımdır. Rao, bu mahzuru önlemek üzere, Hindistanın millî gelirini hesaplarken, muhtelif müstehlik tabakalarının ihtiyaç durumlarını ve muhite bağlı takdir hükümlerini dikkate almak istemiştir. Lâkin kuvvetli bir nazari esasa dayanan bu çalışma, pratik netice vermemiştir. Mises ve Robbins'in söyledikleri gibi, fayda ve ihtiyaçları sübjektif kriteryumlara göre mukayese etmek kabildir, fakat objektif miktarlarla mutlak bir rakam halinde ölçmek mümkün değildir. Nitekim sübjektif nazariye mensupları arasında yer alan Taussig, millî gelir araştırmalarında objektif metoda dönmek zaruretiyle karşılaşmıştır.

Ferdî miktarlarla uğraşan ve nihai fayda nazariyesiyle en mütekâmil merhalesine erişmiş bulunan "marginalisme microcosmique" bizi millî gelir bahsinde aydınlatmak kabiliyetinde değildir. Buna mukabil klâsikler, Keynes ve Hicks tarafından kullanılan ve iktisadi hayatı bir bütün halinde inceliyen "macrocosmique" tahlil usulü, millî ekonomi çerçevesi içinde tetkik imkânları kazandırmaktadır. Keynes mezhebinin bu istikamette birkaç senedenberi başlamış olan gayretleri henüz yeni semere vermektedir.

İktisat ilminin gelir ile sermaye arasında açık bir tefrik yapabilmek mevkiinde bulunmaması da, millî gelir hesaplarının kıymeti üzerinde tesir yaratmaktadır. Bir işletmenin elde ettiği hasılâttan nekadarı amortisman ve nekadarı gelir mahiyetindedir? Pigou'ya nazaran, günlük hayatta, her işletmeci, ihtiyaçlarına, menfaatlerine ve intıbak ettiği teamüllere göre bir hesap yapmaktadır. Fakat gerek teknik ve gerekse iktisadi amortisman, istihsal vasıtalarını istimal tarzına ve muhitin şartlarına bağlıdır. Amortisman esaslarını millî iktisadın heyeti umumiyesi bakımından mutebe bir esasa göre tanzim etmek bahis mevzuu olduğu vakit, müşkülât ile karşılaşılmaktadır. Tatbikatta, istatistikçiler bu noktada gayet kestirme hareket etmektedirler. Vergi daireleri tarafından kabul edilen amortisman nispetlerini, istihsal kaynaklarının yıpranma payı olarak almaktadırlar.

François Perroux ve Von Hayek, sermayenin de gelirler gibi istihlâk edildiğini, bu itibarla yaratılan kıymetleri sermaye ve gelir olarak iki sınıfa ayırmak hususunda tereddütle karşılaşıldığını belirtmektedirler. Nazariyesi Türk Gelir Vergisi tasarısında da esas itibariyle kabul edilen Schanz, her türlü safi kıymet artışlarını gelir farzetmektedir. Buna mukabil İrving Fisher ve Seligman, gelirlerin fayda ve ihtiyaç tatminlerinden terekkübettiğini ve yalnız istihlâk edilecek varidatın gelir kategorisine gireceğini ileri sürmektedirler. Zikrettiğimiz Amerikalı iktisatçılara göre, tasarruf edilen kazanç, gelir mefhumunun dışında kalmaktadır. Keynes, bu ihtilâflar karşısında, safi gelir mefhumunu tereddüde mahal bırakmıyacak şekilde tespite imkân olmadığı neticesine varmıştır. Prof. Neumark ise, 1944 te gelir mefhumunun muhtevasını tâyin meselesinin ilimden ziyade teamüle bağlı olduğunu belirtmiştir. François Perroux, son tetkiklerinden birinde, Prof. Neumark'ın görüşünü müellifler arasında gittikçe yayılan bir temayülün ifadesi olarak karşılamaktadır.

Millî gelir, para ünitesi olarak hesaplanmaktadır. İktisadi faaliyetin hasılası piyasada cari fiyatlara göre kıymetlendirilmektedir.

Fiyat mefhumunun millî gelir hesaplarına girmesi, istihsal ve piyasa bünyesinin sosyal hasılayı gösteren rakamlar üzerindeki tesirlerine büyük bir ehemmiyet kazandırmaktadır. Ancak muhtelif fiyatların teşekkül şartları arasında âhenk ve tecanüs bulunduğu takdirde, gelir unsurları birbiriyle mukayese edilebilmektedir. İki

memleket veya iki istihsal branşı arasında bir karşılaştırma yapmak icabettiği vakit, bünye ayrılıklarından ileri gelen müstahsiliyet farklarını dikkate alan yeni bir kıymetlendirme ameliyesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Ludwig von Mises, istihsal kuvvetleri hususi teşebbüsün mülkiyeti altında çalışmıyan bir ekonomi nizamında iktisadi hesap yapmak imkânsızlığını isbat etmiştir. İktisadi hesabın kaybolması, ihtiyaç maddelerinin miktar, çeşit, kalite ve fiyatlarının merkezî bir istihsal bürosu tarafından kararlaştırılması ve müstehlikin arz ve talep mekanizmasına tesir kabiliyetini kaybetmesi; fayda ve fiyat mefhumları arasındaki muvazeneyi ihlâl etmektedir. İstihsal kuvvetlerinin inhisar şartları altında çalıştıkları bir ekonomide, millî gelir hesapları ancak itibarî bir kıymettedir. "Mixte" bir ekonomide ise, imtiyaz sahibi veya inhisar halinde çalışan resmî veya hususi işletmelerin mevcudiyeti, istihsal edilen kıymetlerle bu kıymetleri ifade eden gelir rakamları arasındaki alâkayı zayıflatmaktadır. İnhisar halinde çalışan bir müessesenin hasılâtı, rekabet rejiminde iş gören bir işletmenin kazancından daha yüksektir. Vasıtalı vergiler gibi, inhisarlar da fiyatların yükselmesine ve dolayısiyle millî gelir rakamlarının müstahsiliyet nispetinden müstakil olarak artmasına sebebiyet vermektedir.

İktisat nizamı serbest rekabet şartlarından inhiraf ettiği ve bünyevî tahavvüller vukua geldiği nispette, sosyal hasılanın değerini fiyatlarla ifade edebilmek ve mütecanis fiyatlara dayanan bir mukayese sistemi kurmak güçleşmektedir. Fiyat, piyasada mübadele edilen kıymetleri ifadeye hizmet eden tek ölçüdür. Fakat Amerika Birleşik Devletlerinin millî gelirini hesaplıyan Simon Kuznets'in belirttiği gibi, fiyat mekanizması, gayrı mütecanis bir muhit içinde sosyal hasılanın kıymetini para ünitesi olarak tebarüz ettirmek kabiliyetinden mahrumdur.

Nakdi ve aynî gelirleri tefrik zarureti de ayrı bir ihtilâf mevzuudur. Gelir para şeklinde veya mal halinde olabilir. Zatî istihlâk kıymetinin gelirden sayılıp sayılmıyacağı, gelirden sayıldığı takdirde ne şekilde hesabedileceği henüz halledilmemiş bir meseledir. Lavoisier, çiftçinin zati istihlâkini gelir hesapları dışında tutmuştu. Muasır doktrinde, materyalistler de yalnız piyasada mübadele edilen maddi kıymetleri sosyal hasıla mefhumuna ithal etmekte; zati hizmetleri ve istihsali dikkate almamaktadırlar. İdealistler ise, aksi kanaattedirler. François Perroux, gelirler fiyat halinde ifade edilsin veya edilmesin iktisat ilmini yalnız kıymet bakımından ilgilendirdiklerinden zati istihlâkin, atfedilen gelirlerin ve karşılığı para olarak ödenmiyen müstahsil hizmetlerin millî gelire ithaline taraftardır. Prof. Neumark, atfedilen gelirlerin tespiti hususunda, güçlükleri asgarî hadde indirmek imkânını kazandıracak pratik bir hal tarzı bulunmasına mütemayildir.

Tatbikatta, zati istihsal hacmını millî gelire aksettirmek için, cari fiyatlara göre bir kıymetlendirme yapmak lâzım gelmektedir. Donald B. March'ın "atfedilen gelir" adı altında ifade ettiği ve normal piyasa faaliyeti dışında husule gelen kıymetlere fiyat takdiri, zarurî bir hatâ mahiyetindedir. Çünkü zati istihlâkin mevzuunu teşkil eden kıymetler kapalı istihsal ünitesinin hudutları dışına çıktığı ve piyasada mübadele edildiği anda, arz ve talep hacmının manzarası değişecektir. Kuznets, diğer şartlar aynı kaldığı takdirde, zati istihlâk hasılasının piyasaya intikal etmesiyle fiyatlarda ehemmiyetli bir düşüklük husule geleceğini söylemektedir. Amerikalı müellif, tedavüldeki iştira kuvveti aynı kaldığı halde arzedilen mal miktarının artmasiyle ucuzluk istikametinde bir tesir belireceğini düşünmektedir.

Buna mukabil, piyasada mübadele edilmekle beraber, müstahsil faaliyet neticesi olmıyan tesirsiz varidatın millî gelir yekûnundan tenkis edilmesi lâzımdır. Bilûmum müştak gelirleri; hayır işlerine yapılan yardımları, istihsal sahasında karşılığı bulunmıyan kıymet artışlarını, tesirsiz rantre ve transferleri, sermaye istihlâkini, piyango ve kumar hasılâtını, hırsızlık, rüşvet veya irtikâp yoliyle elde edilen kazançları ve devalüasyon rantlarını millî gelir yekûnundan çıkarmak icabetmektedir.

Devlet varidatının bir gelir unsuru teşkil edip etmediği, münakaşalı bir meseledir. Kuznets'e göre, âmme hizmetleriyle ticarî hizmetler arasında esaslı bir fark vardır. Vatandaş, piyasaya arzedilen bir mal veya hizmetten faydalanmak hususunda azçok serbesttir. Fakat buna mukabil, devlet gelirlerinin başlıca unsurunu teşkil eden vergiler, âmme hizmetlerine ödenen ve herkes için mecburi mahiyet taşıyan bir nevi ücrettir. Âmme hizmetlerinin müstahsiliyet derecesiyle bu hizmetlere ödenen bedel arasında, iktisadi ölçülere göre kıymetlendirilecek bir alâka yoktur.

Âmme hizmetlerinin hakikaten müstahsil bir mahiyet taşıyıp taşımadıkları ve müstahsil mahiyet taşıdıkları takdirde bu hizmetlerin nasıl kıymetlendirilebileceği, iktisatçılar arasında tereddüt uyandırmaktadır.

Ekalliyet teşkil eden bâzı müellifler, devlet hizmetlerini iktisadi bakımdan gayrı müsmir addetmektedirler. Âmme makamları tarafından görülen vazifenin kısmen veya tamamen müstahsil mahiyet arzettiğini düşünen iktisatçılar ise ekseriyettedir.

Devlet hizmetlerinin müstahsiliyet derecesini tâyin usulü hakkında ileri sürülen iki tez vardır. Bu tezlerden birincisi, âmme hizmetlerinin maliyet masraflarına göre; ikincisi ise, piyasa fiyatları üzerinden kıymetlendirilmesini esas tutmaktadır. Her iki sistemin de mahzurları vardır. Maliyet sistemi kabul edildiği takdirde, âmme hizmetleriyle fiyat esasına göre değerlendirilen diğer millî gelir unsurları arasındaki tecanüs kaybolmakta ve maliyet tahavvülleri de konjonktür dalgalanmalarına intıbak hususunda kâfi derecede elâstikiyet gösterememektedirler. Bu yüzden, bilhassa depresyon devrelerinde, âmme hizmetlerine ödenen bedel ile iktisadi hizmetleri fiyatlara göre kıymetlendirme sistemi arasında ehemmiyetli bir fark husule gelmektedir. Piyasa fiyatlarına göre kıymetlendirme sistemi ise, çok defa gayrı iktisadi mülâhazaların tesiri altında ifa edilen âmme hizmetlerini ölçmiye uygun bir usul değildir. Fakat buna rağmen, Kuznets fiyat sistemi lehinde bâriz bir tercih göstermekte ve yalnız uzun vadeli bir devreye şamil hesaplarda maliyet esasına göre kıymetlendirme usulünden müspet netice alınabileceğini söylemektedir.

Vergi ve istikrazlar hasılâtının millî gelire ne şekilde ithal edileceği meselesi de üzerinde ayrıca durulması gereken bir noktadır. Colin Clark, İngiliz millî gelir hesaplarında, yalnız müstehlik üzerine in'ikâs eden ve maliyet unsurları arasında yer alan vergileri millî gelire ilâve etmektedir. Fakat Ritschl ve Jecht tarafından temsil edilen ve bir zamanlar hayli taraftar toplıyan bir telâkkiye göre, vergi bir nevi müştak gelirdir.

Kuznets, âmme istikrazlarının hasılâtını millî gelire ilâve etmek değil, millî gelirden çıkarmak lâzım geldiğine kanidir. Amerikalı istatistikçi, bütçede varidat fazlasını millî gelirden tasarruf ve bütçe açıklarını ise sosyal hasıla hesabına bir kayıp addetmektedir.

Nazariye sahasında, millî gelir mefhumu henüz berraklaşmamış bir fikir cereyanı halindedir. Aydınlatılmamış unsurlar ve istatistiğe dayanarak toplanan malûmatın kifayetsizliği, ilim bakımından tatminkâr sayılabilecek bir millî gelir istatistiği hazırlamak imkânlarını kaldırmaktadır. Fakat buna rağmen, ihtiyaçların tazyiki altında, bu mevzua dair yapılan araştırmalar büyük bir inkişafa mazhar olmuştur. Memleketlerin iktisadi bilânçoları hakkında kanaat edinebilmek için, millî gelir hesaplarına ihtiyaç duyulmuştur. Ağır hatâ ihtimalleri, hükümetleri ve iktisatçıları, millî geliri hesaplamak teşebbüsünden alıkoymamıştır. Nazari imkânsızlıklar bir tarafa bırakılmış ve Colin Clark'ın ifadesiyle, nazariyenin marjında bir mesai sarfedilmesine zaruret hissedilmiştir. İkinci Dünya Savaşından önce, millî gelir istatistiklerini tamamlıyan memleketlerin sayısı, otuza yaklaşmaktaydı.

Hatâ ihtimalleri, eksiklikler ve mahiyeti müphem unsurlar bu derece fazla olduğu halde millî gelir istatistiklerine büyük emek harcanmasına sebep nedir? François Perroux'nun söylediği gibi, iktisat siyaseti programa ve istihbarata ihtiyaç gösterir. Devlet iktisadi icraatta bulunabilmek için, istihsal ve piyasa faaliyetinin inkişaf seyri hakkında malûmat sahibi olmak mecburiyetindedir. Sosyal hasılayı ve bu hasılanın inkısamını gösteren rakamlar olmaksızın, memleket ekonomisinin gidişi hakkında sıhhatli bir fikir edinmek kaabil değildir. Walras ve Pareto tarafından temsil edilen iktisadi muvazene nazariyesinde belirtildiği gibi, iktisadi faaliyetin herhangi bir noktasında yapılan bir müdahale, derhal bünyenin heyeti umumiyesi üzerinde aksülâmel uyandırmaktadır. İktisat siyasetinin muhtemel tesirlerini ve neticelerini anlıyabilmek ve beklenmedik sürprizlerle karşılaşmamak için, mufassal ve doğru millî gelir hesaplarına ihtiyaç vardır.

M i l l î g e l i r n a s ı l h e s a p l a n ı r: Sosyal hasılanın kıymetini istihsal, inkısam ve istihlâk safhalarında tespit etmek kaabildir. İstihsal ve istihlâk is-

tatistiklerine dayanarak yapılan hesaplara objektif metot; gelirleri esas tutarak yapılan hesaplara ise sübjektif metot adı verilmektedir.

Millî gelir hesaplarında takibedilecek metot, mevcut istatistik malzemesinin nev'ine ve mahiyetine bağlıdır. Muhtelif memleketlerde tatbik edilen usullerin intihabında, temini mümkün malûmatın büyük tesiri olmaktadır. François Perroux'nun belirttiği gibi, hakikate kabil olduğu kadar yol açmak üzere, müteaddit metotlara göre yapılan hesapların çoğalması ve bu suretle neticeleri mukayese ve kontrol imkânlarının hazırlanması zaruridir. Amerika, Kanada, İngiltere ve İsveç gibi nispeten zengin ve müsait istatistik malzemesinden faydalanan memleketlerde, iktisadi faaliyetin birden fazla safhalarını esas tutan millî gelir hesaplarına raslanmaktadır. Avustralya, Yunanistan, Macaristan ve Hindistanda ise, millî gelir istatistikleri karışık metotla yapılmaktadır. İstatistiğe dayanan malûmatın müsaadesi nispetinde; istihsal, gelir ve bazan da istihlâk hacmını gösteren rakam ve tahminlere başvurulmaktadır.

Kuznets'in tarifine göre, istihsal safhasında millî gelir, istihsal edilen kıymetler ile istihsal prosessüsü esnasında istihlâk edilen kıymetler arasındaki farka muadildir. Diğer bir ifade ile, muhtelif faaliyet sahalarında istihsal edilen mal ve hizmetlerin fiyatı ile maliyeti arasındaki farkların mecmuu, millî geliri teşkil etmektedir.

Millî geliri istihsal safhasında hesaplıyabilmek için, muhtelif branşların faaliyetini gösteren muntazam istatistiklere ihtiyaç vardır. Ayrıca zati istihlâke tahsis edilen ve dolayısiyle işletmelerin hesaplarında yer almıyan istihsali de göz önünde bulundurmak lâzım gelmektedir. Bundan başka, trampa suretiyle yapılan mübadeleler neticesinde elde edilen hizmet ve faydaların dikkate alınması lâzımdır. İstatistikçiler, bu noktalarda, boşlukları tahminlerle doldurmak zaruretiyle karşılaşmaktadırlar.

Ticaret, sanayi, münakalât, madencilik, mesken kiraları ve kredi müesseselerinin safi hasılâtını gösteren istatistiklerde, daima boşluklara raslanmaktadır. Kuznets, Amerikada, bir kısım faaliyet sahalarında istihsal ve kazançları tespite imkân bulunmadığından şikâyet etmekte ve bilhassa zirai sayımların vaziyeti sıhhatli bir şekilde aksettirmediğini belirtmektedir. Aynı güçlük, iktisadi temerküz hareketlerinin henüz yeni inkişafa başladığı ve zati istihlâkin sosyal hasılada büyük bir yekûn tuttuğu memleketlerde, daha fazla ehemmiyet arzetmektedir. Misal olarak, Türkiye millî gelir hesapları hazırlanırken karşılaşılan istatistik boşluklarından bâzılarını zikretmek mümkündür.

Memleketimizde, ilk millî gelir denemesi, 1936 da Konjonktür Servisi tarafından hazırlanmıştır. Dr. Eppenstein ve Şefik Bilkur, bizzat emek verdikleri bu etüdü, 1943 ten itibaren tekrar yürütmiye başlamışlardır. 1947 de, İstatistik Genel Müdürlüğü de Türkiye Millî Geliri hakkında bir tetkik neşretmiştir.

Her dört tetkik de, ufak farklarla, aynı tasnifi kabul etmişlerdir. Ziraat, sanayi ve ticaret sahasında, istihsal hacmı hakkında mevcut malûmatın müsaadesi nispetinde tahminler yürütmüşler ve buldukları miktarı piyasa fiyatlarına göre kıymetlendirmişlerdir. Bu yekûna kredi müesseselerinin, münakalât işletmelerinin ve sair faaliyetlerin hasılatı, memur maaşları ve vasıtalı vergiler varidatı ilâve edilmek suretiyle millî gelir hesapları vücuda getirilmiştir.

Gerek Konjonktür Servisi ve gerekse İstatistik Genel Müdürlüğü, sanayiin safi hasılâtını bulmak için, 1927 de yapılan sanayi tahririne, 1941 senesine kadar tutulan teşviki sanayi istatistiklerine ve devlet fabrikalarının faaliyetini gösteren raporlara istinadetmişlerdir. Küçük sanat erbabının istihsalini ancak tahmin suretiyle tâyin etmek kaabil olmuştur. Hususi sanayiin faaliyetini tespit için de, memleket ekonomisinin daimî bir inkişaf halinde bulunduğu farzedilerek 1941 senesindeki duruma muayyen bir yüzde ilâve edilmiştir.

Hububat istihsalini tâyin ederken, Şefik Bilkur, İstatistik Genel Müdürlüğünün verdiği son rakamlara güvenmiyerek, harbden önceki devreye ait malûmatı yeni fiyat rayiçlerine göre kıymetlendirmiştir. Aynı müellif, 1946 martında, Ziraat Bankası Bülteninde neşrettiği bir makalede, İstatistik Genel Müdürlüğünün de köy muhtarları ve ziraat memurları tarafından toplanan malûmata itimadetmiyerek, ekilen arazi mesahasını hektar başına düşen vasati randımanla çarpmak suretiyle, istihsali masa başında nazari olarak tahmin ettiğini söylemektedir.

Yaş sebze gibi, istatistiklerin hiç mevcudolmadığı maddelerde ise, istihsalin nüfus başına düşen vasati istihlâk miktarına muadil olduğu düşünülmektedir. Sebze istihsalinden elde edilen zirai geliri tespit için, perakende fiyatları esas tutulmuştur. Müstahsilin satış bedeli, müstehlike intikal fiyatının yarısı olarak takdir edilmiş ve hesaplar ona göre tanzim edilmiştir.

Bu örnekler, istatistiklerin kifayetsizliği karşısında, bazan tahminlere gayet geniş bir pay bırakmak lâzım geldiğini göstermektedir.

Millî geliri istihsal sahasında tespit ederken karşılaşılan diğer bir güçlük de, aynı kıymetin iki defa gösterilmesine meydan vermemek üzere tedbir almıya inhisar etmektedir. Bir kumaş fabrikasının senede 100.000 liralık imalât yaptığını farzedelim. 100.000 liralık kumaş imal ederken kullanılan ham madde, istihlâk edilen enerji ve müstakil iktisadi üniteler tarafından ifa edilen hizmetler, aynı zamanda bunları istihsal eden müessese ve şahısların sosyal hasılaya iştirak hisselerini teşkil etmektedir. Bu itibarla, mukaddem istihsal safhalarına ait hasılayı ikinci veya üçüncü bir defa saymamak için, yalnız safi istihsal kıymetlerinin dikkate alınmak zarureti vardır.

Ekseri memleketler, millî gelir hesaplarını istihsal istatistiklerine dayanarak hazırlamışlardır. Millî geliri istihsal safhasında tespit ameliyesi esnasında, boşlukları teşhis ve tahmin imkânları nispeten daha müsaittir. Bu itibarla, kâfi istatistik malzemesinden mahrum ve henüz gelir vergisi tatbik edilmiyen memleketlerde, millî gelir denemeleri, münhasıran istihsal rakamlarına ve tahminlerine istinadettirilmektedir. Türkiyeden başka, Finlândiya, Japonya, Letonya ve Rusyada da sosyal hasıla, istihsal edilen rakamların yekûnu addedilmiş ve muhtelif faaliyet branşlarının safi hasılâtı bir araya toplanarak millî gelir hesapları meydana getirilmiştir. Rusya, Japonya ve Letonyaya ait rakamlar gayet muhtasardır. Malzemenin nasıl toplandığına ve kıymetlendirildiğine dair izahat verilmemektedir. Türkiyede ise, İstatistik Genel Müdürlüğü ve Konjonktür Servisi tarafından hazırlanan denemelerde, samimiyet prensipine geniş mikyasta riayet edilmiş ve hesaplara esas tutulan malzemenin ve takibedilen metodun sıhhatini açıklıyan malûmat verilmiştir.

İnkısam safhasında ise, millî gelir, sosyal hasılaya iştirak hissesi mahiyetini taşıyan münferit gelirlerin mecmuudur. François Perroux, millî geliri inkısam safhasında güzel bir formül ile ifade etmektedir. Bu formüle göre, millî gelir, ödenen ücretlerin, elde edilen kârların ve tahsil edilen faizlerin yekûnudur. Zati istihsali, dağıtılmıyan kârları ve vasıtalı vergileri bu yekûna ilâve etmek ve sosyal hasılada karşılığı bulunmıyan zahirî gelirleri çıkarmak lâzımdır.

Sübjektif metodun ihtiyaç gösterdiği malzeme, umumiyetle vergi istatistiklerinden temin olunmaktadır. Bu itibarla, yalnız gelir vergisini tatbik eden memleketlerde, sübjektif metoddan geniş ölçüde faydalanmak imkânı vardır.

Sübjektif metodun bâzı mahzurlarına işaret edebiliriz. Vergi kaçakçılığı, her memlekette raslanan bir hâdisedir. Deklâre edilmiyen veya eksik gösterilen gelirler, yalnız devlet varidatını azaltmakla kalmamakta, aynı zamanda istatistik çalışmalarını yanlış yola sürüklemektedir.

Kazançlardan mühim bir kısmının asgari maişet haddinin altında kalması, sübjektif metodun bütün gelirleri şümulü içine almasına imkân vermemekte ve boşluk bırakmaktadır. Meselâ 1931 istatistiklerine göre, İngilterede çalışan nüfus sayısı yirmi bir milyondur. Bu miktarın takriben altı buçuk milyonu, asgari geçim muafiyetinin hudutları içine girmekte ve dolayısiyle gelirlerini sıhhatle kontrol etmek kaabil olmamaktadır. Zati istihlâkin ve müştak gelirlerin tespiti de hayli güçlük arzetmektedir. Bâzı memleketlerde ev kadınlarının gördükleri hizmetleri, kira vermeden oturulan meskenleri ve hattâ sürekli istihlâk maddelerini birer gelir unsuru olarak hesaplamıya teşebbüs edilmiştir. Fakat bu teşebbüslerin fazla bir tatbikî kıymeti göze çarpmamaktadır. Pigou, zati istihlâkin istatistikler üzerindeki aldatıcı tesirlerini bir nükte ile belirtmekte ve bir insan hizmetçisi ile evlenirse, millî gelirin azalmış gözükeceğini söylemektedir.

Gelir vergisi sistemini tatbik eden memleketlerde, millî gelir hesaplarını sübjektif metoddan da istifade edilmektedir. Danimarka, İsviçre, Almanya, Fransa, İngiltere, İrlânda, Avusturya, Avustralya ve Yeni Zelânda'da, millî gelir hesapları vergi istatistikleri üzerine bina edilmiştir. Kuznets de, kendi mesaisinde, inkısam safhası lehine bâriz bir tercih göstermiştir.

İstihlâk safhasında, millî gelir, senelik istihlâk ile tasarrufun yekûnuna bağlıdır.

Millî gelirin istihlâk safhasında tespiti, bâzı nazari avantajlar arzetmektedir. Vergi yükünü ve tasarruf hacmını daha açık bir şekilde belirtmek kaabil olmaktadır. Büyük Britanyanın istihlâk hacmı hakkında Feaveryear tarafından yapılan tetkikler, araştırmalar doğrudan doğruya perakende ticaret rakamlarına istinadettiği takdirde, mükerrer kayıt tehlikesinin nispeten zayıf olduğunu göstermektedir. Bu metot, aynı zamanda, hakiki gelirlerle müştak gelirlerin, iktisadi mahiyet taşıyan hizmetlerle ücret mukabili yapılan kısır işlerin karışmasını nazari olarak önlemektedir.

Fakat tatbikatta, perakende satış hacmi nasıl tespit edilecektir? Umumiyetle, istihsal rakamlarını perakende fiyatlara göre kıymetlendirmek yoluna gidilmektedir. Bu takdirde, istatistiklerin sıhhati, istihsal rakamlarının durumuna bağlı kalmaktadır. Doğrudan doğruya perakende ticaretin muamele hacmı tespite çalışıldığı zaman ise, gayrı kâfi malî ihsaiyata dayanmak icabetmektedir.

Feaveryear tarafından yapılan istihlâk istatistiklerinin kısa bir tahlili, bize bu metodun kıymeti hakkında bir fikir verecektir. Feaveryear, 1934 te" Economic Journal" da çıkan bir makalesinde, İngilterenin istihlâkini 3.900.000 lira olarak tahmin etmektedir. Bu miktarın 2.200.000 i perakende satışlardan husule gelmiştir. Feaveryear, perakendecilerden yapılan mübayaatı gıda maddeleri, giyecek, tütün, içki gibi 16 muhtelif kaleme ayırmaktadır. Gıda maddeleri, bu şekilde elde edilen rakamların takriben yarısını teşkil etmektedir. Geriye kalan miktar, demiryolu nakliyatı, otel ve lokantalar, posta hizmetleri, hususi mektepler, ödenen faizler, doktor ücretleri gibi perakendeci mahiyet arzetmiyen veya doğrudan doğruya vergi ve sair resmî kayıtlardan anlaşılabilecek masraflardır.

Muhtelif metotları ayrı ayrı veya bir arada kullanmak suretiyle bulunan millî gelir hesaplarmı iktisadi hayatın umumi görünüşünü aksettirecek şekilde tasnif etmek faydalı ve zaruridir. İlk olarak, sosyal hasılanın kıymetinde husule gelen inkişafları fiyat tahavvüllerinden müstakil olarak indekslerle belirtmek lâzım gelir. Sonra gelirlerin menşelerine ve miktar kademelerine göre gösterilmesi icabeder. Millî gelirin nüfusa göre inkısamı da ehemmiyeti haizdir. Teamül, kâhil nüfus başına düşen gelir miktarının hesaplanmasıdır. Fakat Angelopoulos ve Clark çalışan nüfus başına düşen gelir miktarını esas tutmaktadırlar.

(Doçent Dr. Feridun Ergin)

NEŞATÂBAT SARAYI — Ortaköyle Kuruçeşme arasındaki Defterdarburnu üzerinde Onsekizinci Yüzyılda sadrazam Şehit Ali Paşa'nın bir yalısı vardı. Paşanın vefatından sonra yalı Meselâcı Hasan Paşa tarafından satın alınmıştı.

Pasarofça sulhundan sonra Damat Nevşehirli İbrahim Paşa, İstanbulun harap saraylarını tamir ve yeni kasırlar inşa ettirirken Bebek'te de Hümayunâbat isimli bir saray yaptırtmıştı.

1725 senesi yazında Üçüncü Ahmet yeni binayı görmek üzere saltanat kayığı ile Bebek'e gitmiş ve dönüşünde Defterdar camisi yanındaki Hasanpaşa yalısının yerini beğenmişti. Damat İbrahim Paşa, burada da hükümdar için bir sahilsaray inşasını tersane emini Kıblelizade Mehmet Bey'e emretti.

O vakitler Defterdarburnu bugünkü genişlikte değildi. Dağ dik olarak sahile iniyor ve denizle dağ arasında az bir düzlük bulunuyordu. Sarayı bina etmek için dağdan da almak suretiyle zemini genişlettiler ve buraya bir senede gayet zarif bir sahilsaray yapıldı.

Sadrazam İbrahim Paşa 1726 senesi (1139 şevvalinin yirminci perşembe günü) Üçüncü Ahmet'i Neşatâbat'a davet etti (halk dilinde : Nişatâbat). Padişah kayıkla evvelâ Ortaköye gelip sadaret kethüdası Mehmet Paşa'nın yalısında bir müddet istirahatten sonra Neşatâbat'a gitti.

Kendisine yeni kasırda bir ziyafet verildi. Binayı pek beğenen Üçüncü Armet, akşama kadar devam eden bir zevku safa âlemini yazdığı bir beyitle ifade etti: "Biz safa ile Neşatâbat'ı ettik çün makar = Sana da ey gam adem-i âbada lâzımdır sefer".

Padişah o gün Topkapıya dönerken, sadrazama samur hil'at giydiriyor ve sarayın binasına nazır tersane emini Kıblelizade Mehmet Bey'le mimar ağayı da hil'atlarla sevindiriyordu.

Neşatâbat sarayı Onsekizinci Yüzyıl Boğaziçi mimarisinin güzel örneklerinden biriydi. Lebi deryada alt katının iç ve dış duvarları horasanlı beyaz sıva ile yapılmış büyük yalı ve üst kısımda etrafı parmaklıklarla çevrilmiş bir kasır vardı. Yalının önünde çifte ve sağlam kazıklar üzerine oturtulmuş mermer bir iskele bulunuyordu. Sarayın ayrıca ağalar dairesi ve diğer ilâve binaları da mevcuttu.

Üçüncü Ahmet'in hal'inden sonra tahta çıkan Birinci Mahmut, Boğaziçini sever ve yazları ekser zamanlarını Göksuda, Kandilli'de, Beşiktaş ve Defterdarburnunda geçirirdi. Yeni padişah 1740 yılında Neşatâbat yalısını ve su yollarını esaslı bir şekilde tamir ettirdi.(Başbakanlık Arşivi, Saray 2950).

Birinci Mahmut Neşatâbat'a geldikçe yalının üst tarafındaki büyük havuz kenarında "temaşayi âlem-i âb eyler" ve bazan "bir faslı hüseynî de tarabsaz-ı bezm-i şevk" olurdu.

Padişahların Boğaziçindeki tenezzüh kasırlarından biri olan Neşatâbat muhtelif devirlerde tamirler gördü. Üçüncü Mustafa 1768 de Defterdarburnu camisinin evkafından olan civardaki evleri saraya kalbetti.

Birinci Abdülhamit de 1775 yılında Neşatâbat sahilsarayını tamir ettirdi (Başbakanlık Arşivi, Saray 5647).

Üçüncü Selim, Neşatâbat'ı sever ve zaman zaman dinlenmek üzere Topkapı sarayından kayıkla Defterdarburnuna geçerdi. Sır kâtibi Ahmet Efendi padişahın 1205 yılı zilkaadesinin on beşinci gününü şöyle geçirdiğini kaydediyor: "Neşatâbat'a binişi hümayunla teşrif buyurulup ağavat kullarına tomak ve pehlivan güleştirilüp yukarı havuz başındaki kasra saye endaz-ı saltanat ve derun-u havzdaki zevrakçeye ağavat kullarını növbetle bindirip şarkı okutmakla ârâm ve istirahat esnasında kaptanıderya Küçük Hüseyin Paşa'nın ve Mora valisi Silâhtar Mustafa Paşa'nın birbirini müteakıp tahriratları vürud eyledi (Topkapı Sarayı Müzesindeki defterden)".

Üçüncü Selim Neşatâbat sarayını hemşiresi Hatice Sultanın ikametine tahsis etmiş ve sultan burada yerleşmişti. Avrupa mimari tarzını ve süsleme sanatını beğenen Hatice Sultan, Büyükderede Danimarka maslahatgüzarı Baron dö Hübş'ün eviyle bahçesini gördükten sonra sarayını ve bahçelerini bu tertipte tanzim ettirmeyi istedi. Danimarka maslahatgüzarı kendisine mimar Melling'i tavsiye etti. Sanatkâr saraya çağırıldı ve tetkiklerini bitirdikten sonra yapacağı değişiklikleri balmumundan bir model halinde sultana gösterdi.

Neşatâbat'ın iç tezyinatında gözleri yoran altın ve yaldız yerine elvan kullanıldı. Mimar Melling büyük sarayın içinde yaptığı bâzı süsleme değişikliklerinden sonra sarayın yanına tamamen avrupaî üslûpta yeni bir bina inşa etti. Bu binada evvelâ başağaya mahsus bir daire vardı. Dairenin pencereleri kafessiz ve parmaklıksızdı. Daire sultanın oturduğu kısmın dışındaydı ve oradan bir duvarla ayrılıyordu.

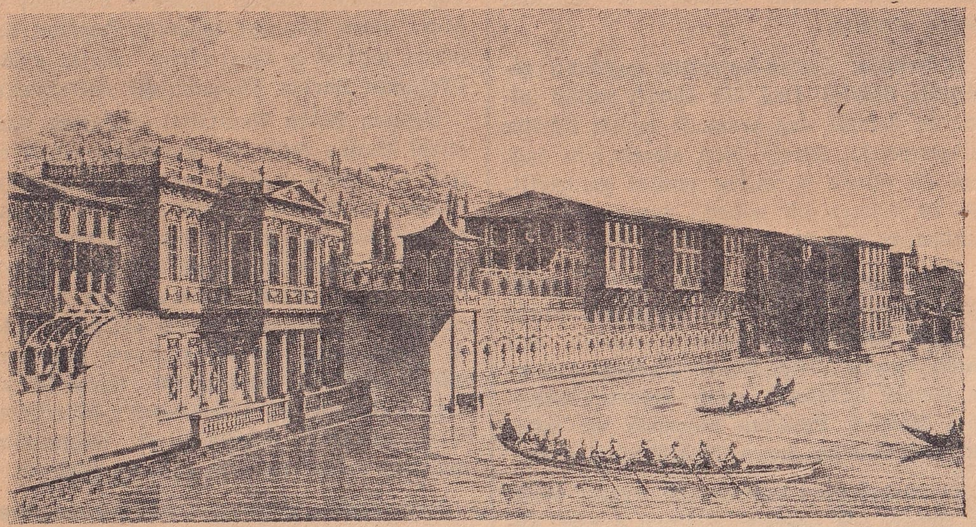
Melling'in yaptığı kasrın pencerelerinde gayet zarif kafesler bulunuyordu. Bu daireye bitişik üstü kapalı uzun bir dehliz vardı. Bu dehlizin tam orta yerinde iki büyük ve kalın ahşap sütuna dayanmış ve denize doğru çıkmış bir köşk bina edilmişti. Köşkün pencere kepenkleri kaldırılınca olta ile balık da avlanabilirdi.

Hatice Sultan sarayı buradan başlıyordu. Sarayın boydan boya geniş salonları ve ayrıca padişaha mahsus bir dairesi vardı. Bu daire Üçüncü Selim'in gelişinde açılırdı. Paşa dairesi bahçe tarafında bulunuyordu. Hatice Sultan sarayını büyültürken civarında bulunan Selimpaşa yalısını da satın alıp maiyetindekilere tahsis etti. Neşatâbat'ta 1791 senesinde başlıyan inşaat 1792 ye kadar devam etmiş ve bu müddet zarfında Hatice Sultan şeyhülislâmın Bebekteki yalısına misafir olmuştu. Üçüncü Selim, zaman zaman (tebdil zavrakçesiyle) Defterdarburnunda mücedded bina olunan Haticesultan sahilsarayını temaşa etmiye gelirdi.

Mimar Melling, sarayın bahçesini de gayet sanatkârane bir şekilde tanzim etmişti. İvicaçlı bir şekilde yaptırdığı yolların etrafına leylâk, akasya ve gül ağaçları dikti. Buraya girenler yolu bulamazlardı. Hatice Sultan, biraderi geldiği bir gün haremin kızlarını bahçeye çıkartmış, herkesin gezip dolaşıp aynı yere gelmeleri ve şaşırıp kahkahalar, çığlıklar koparmaları Üçüncü Selim'i çok eğlendirmişti. Üçüncü Selim bir gün de Neşatâbat'a geldiği vakit bir ecnebi sefirle konsolosun iki genç ve güzel kızının Hatice Sultana misafir olduklarını öğrendi ve bir paravana arkasından genç kızların harp çalıp dans etmelerini büyük bir takdir ve alâkayla seyretti.

Mimar Melling'e Neşatâbat sarayında bir

daire tahsis edilmiş, Madam Melling'in de hareme alınan eşyalar hakkında fikirlerinden istifade edilmiye başlanılmıştı. Hatice Sultan Lâtin harflerini öğrenmiş ve bu harflerle mimarı ile bâzı hususlarda yazışmıya başlamıştı. Ayrıca Melling'den fransızca dersi de alıyordu.

Neşatâbat sarayının Melling tarafından yapılmış bir resmi

O devirde saray taassubu bu kadar ileri bir zihniyeti kabul edemediğinden başağanın tezvirleri neticesinde mimar saraydan ayrılmıya mecbur kaldı.

Üçüncü Selim Sârayburnunda Melling'e inşa ettirmeyi düşündüğü saraydan Mısırın işgaliyle vazgeçmişti. Padişah harb haberleriyle yorulmuş, Melling Neşatâbat'tan ve nihayet Türkiyeden ayrılmıştı.

Hatice Sultan kardeşinin tahttan indirilmesi ve sarayda öldürülmesi facialarını yaşamış ve İkinci Mahmut zamanında 1821 tarihinde vefat etmişti. Saraylarını dolduran kıymetli eşyalarından satılmasına lüzum görülen zülüflü baltacıların delâletiyle Çinili meydanda satıldı. İkinci Mahmut, Neşetâbat sarayını muhtelif tarihlerde kızlarının ikametine tahsis etmişti. Evlenme çağına gelen büyük kızı Saliha Sultan için Neşatâbat "bir tarh-ı nevîn ve resm-i dilnişin üzre yeniden tamir ve inşa olundu.".

Saliha Sultan bu sarayda uzun yıllar oturmuş ve ilk çocuğu Abdülhamit Bey'i burada dünyaya getirmişti.

İkinci Mahmut'un kızkardeşlerinden Hibetullah Sultan 1841 yılında Neşatâbat'ta ölmüş, 1845 senesinde Mehmet Ali Paşa ile Haydarpaşa sahrasında evlenen İkinci Mahmut kızı Âdile Sultan bu saraya büyük ve debdebeli bir alayla nakletmişti.

Neşatâbat Abdülmecit devrinde de sultanların ikametlerine tahsis edildi. Ve burada bâzı büyük düğünler yapıldı. Yalnız 1853 Kırım Harbi münasebetiyle İstanbula gelen Prens Napoléon Neşatâbat'ta ağırlanmıştı. 1270 yılı şabanının dördüncü pazartesi günü İstanbula gelen prens, doğru Neşatâbat'a inmiş ve ayın on birinde şerefine Beylerbeyi sarayında bir ziyafet tertibolunmuştu. Prens, Neşatâbat'ta yirmi bir gün oturdu ve kendisine büyük ikramlarda bulunuldu (Arşiv kayıtlarında, yapılan yemek sarfiyatı vesaire yazılıdır. Yirmi bir günde prense ve maiyetine sarfedilen yiyecekler arasında 1080 av hayvanı, 995 güvercin, 315 tavuk, 96 ıstakoz, 56 okka kaymak, 4 okka şamfıstığı vesaire..).

Prens Napoléon'la beraber İstanbula gelen Duke of Cambridge'e Feriye sarayı hazırlanmış, fakat Duke burada kalmayı kabul etmiyerek Selimiyede askerlerinin bulunduğu yerde oturmayı tercih etmişti. O tarihlerde İstanbulda Türkiye hizmetinde bulunan Amiral Slade diyor ki: "Deniz kıyısında Doğu illerinin ıtriyle Batı Avrupanın şaraplarını toplamış ve hükümdar hanedanına mahsus iki yalı, hizmetçileriyle, atlariyle ve kayıklariyle beraber Prens Napoléon ile Duke of Cambridge'in oturmasına ve emrine tahsis olunmuştu. Prens bolluk ve rahat yuvasına çekilerek keyfetmiye başladı. Cambridge Dükü ise bu faydasız keyfe kapılmıyarak birkaç gün sonra yalıyı bıraktı ve Üsküdara geçip askerlerinin bulunduğu yerde oturmıya başladı".

Prens Napoléon, güzel hâtıralarla Neşatâbat sahilsarayından ayrılırken, sarayın nöbetçilerine birer madalya hediye etmişti (Başbakanlık Arşivi, İrade defteri, Sene 1270).

Abdülmecit devrinde sarayı görenlerden biri olan şair Leylâ Hanım 1337 yılında neşrettiği hâtıralarında binanın iç taksimatını etrafiyle anlatmaktadır: "... Gayet büyük sofanın sahil ve bahçe tarafındaki setli sofalarının, bölmelerinin köşke teşkil eden yerlerinde birer oymalı yaldızlı direkler bulunup yaldızlı kafes konmuş, iki kişilik kadar hücrecikler vardı. Deniz üstündeki sofa köşelerine pencere getirilmiş, rıhtım üzerine, direklerle çıkarılmış büyük bir yerdi.

"Karşısına tesadüf eden bahçe ciheti, setli sofası da aynı fakat ortasından bir kapısı vardı. Demir köprü ile bahçeye geçilirdi. Bahçede köprünün hizasında, ortası yaldızlı demir parmaklıklı direkli güzel bir kameriyeli büyük havuzun üç kenarına genişçe mermer döşenmiş, ağızlarından su fışkırır müteaddit iyi tıraş olunmuş mermer kazlar vardı.

"Havuzun sokak cihetinde duvara muttasıl kazıklar üzerine yapılmış bir yalı vardı. İçine girmedim, görünüşe nazaran iki odası bir sofası vardı. Bir de arkasındaki dağa raptolunmuş köprü gibi bir oda vardı. Zemin bayır olduğundan bahçe set üzerine tarhedilmiş eski çınarlarla sayedar kış mevsiminde yeşil yapraklarını muhafaza eden fıstık, çam ve zakkumlariyle nazarlara pek hoş görünürdü.

"Büyük sofanın bahçe setli sofasının haricinde iki tarafında geniş çifte merdivenler aşağı inilirken merdivenin yarısında büyük kapılardan avluya çıkılır, mezkûr kapıların iç tarafında birkaç basamakla büyücek etrafı parmaklıklı bir yer vardı ki, merdiven altına gelen o yerden gene birkaç basamakla aşağı sofaya inilirdi. Merdivenlerin altına gelen o yerler niçin yapılmış anlıyamadım. Ben bulunduğum zaman orta kalfalar da orada taam ederlerdi. Lâkin herhalde yemek odası için yapılmamış. Üst kat sofasının iki ucunda gayet ince iş oymalı bir çeşme vardı. Ayna mermerleri, kurnaları, basamak taşları calibi dikkat oymalarla müzeyyendi. Ayna mermerlerinden uçları bir araya götürülüp kordelâ ile bağlanmış üç büyük devekuşu tüyü vardı. Sanatın gösterdiği o inceliğe hayran olmamak kabil değildi. Musluklar eski değil, yeni fakat güzel işti.

"Deniz cihetindeki setli sofanın tarafeyninde gayet büyük ve müteaddit pencereli birer oda, yanlarında birer küçük oda (koltuk odası derlermiş, teneffüs odası makamına olmalı) köşelerde de gene gayet büyük birer oda vardı. Hamam, bahçe cihetinde kısa bir koridorda musanna oyma mermerlerle iki kurnalı bir hamamdı. Kurnalar istridye şeklinde fakat derince, ayna taşları da istridye gibiydi. Musluklar ördek kafasıydı. İç camekânın oturulup giyinmiye mahsus camekânın bir basamak mermer set genişliğinde sedir, yerli metadan düz güvez ipekli ile mefruş ve aynı kumaştan üstünde sırma saçaklı müzeyyen bir tente vardı. Sedirin karşısına gelen duvara iki taraftakilerin üstteki küçük, alttaki daha büyük ince oymalarla dalgalanmış kurnacıklar ortada büyücek ve başka türlü oyulmuş iki uzunca kurna, en altta da hepsini ihata eden uzun bir kurna yapılmış, tâ üstten isale edilen berrak su hafif şırıltı ile şeffaf billûr damlaları gibi, hele gece mumların aksi şuaiyle pırlântalar gibi nekadar hoş görünürdü. Selsebil ile sedir arasındaki hamam kapısının üzerinde mermer levhaya şu beyit hâkkolunup yaldızlanmıştı: "Selsebile karşı açılır bu bâb = Dört yanına saçılır sanki gülâb", Hamamın iç ve dış kapıları güvez çuha ile kaplanmıştı. Üzerinde gümüş çiviler vardı. Hamamın ve camekânın kubbeleri de müzeyyendi. Büyük sofanın iki köşesinden birer kapı ile hünkâr dairesine geçilir, karşıki tarafı yan bahçeye nazır pencerelerle ziyalanmış iki tarafı yani deniz ve büyük bahçe cihetlerinde dört veya altı oda vardı. Onu hatırlıyamıyorum. Zira o daire yalnız teşrifi şahaneye açılırdı. Merdiveni ayrıydı. Alt katında bendegân için iki oda ayrılıp mütebakisi meşkhane yapılmıştı. Yukarıda tarif ettiğim büyük dairenin alt katı da büyük sofa ve müteaddit odaları deniz cihetindeki setli sofanın altı bulunup kapanmış iki tarafında geride birer küçük oda vardı. Yukarıki gibi denize doğru çıkılmış büyücek bir beyaz mermer döşenmiş, ortasında üç kat çağlıyan kurnalı büyük pencerelerden

deniz içinde oturulur gibi görünürdü. Orasının rıhtımı tabii okadar büyük değildi. Rıhtıma çıkılacak büyük kapılar merdivenlerin karşılarına tesadüf ediyordu."

Burada Abdülmecit'in kızlarından Fatma ve Refia sultanların düğünleri yapılmış ve Refia Sultan sarayda uzun seneler oturmuştu.

İkinci Abdülhamit devrinde Neşatâbat harap ve bakımsız bir halde bulunuyordu. Padişah Onsekizinci Yüzyıl yadigârı eski sahilsarayı yıktırıp buraya kızları Zekiye ve Naime sultanlar için iki büyük saray inşa ettirdi. Çiftesaraylar ismiyle anılan bu binalardan biri yirmi sene kadar evvel yanmış ve diğeri de yıktırılmıştır.

Sultanların hudut harici edilmesiyle bu yalılardaki kıymetli eşya 1925 yılı ilk ve sonbaharlarında müzayede ile satılığa çıkarıldı. Her iki sarayda Ondördüncü ve Onbeşinci Louis üslûbunda salon takımları, Venedik kristalinden ve bronzdan avizeler, yağlı boya meşhur tablolar, şamdamlar, Süleymaniye mangalları, Türk, Acem ve Avrupa halıları, kıymetli yazılar, biblolar, muhtelif devirlere ait işlemeler vesair nadide eşya bulunuyordu.

(Halûk Y. Şehsuvaroğlu)

SAZ ŞAİRLERİ VE OZANLAR — Eski Türklerde sanat ve din beraber doğmuş ve elele beraber yaşamıştır. Bu itibarla eski Türklerde saz şairleri aynı zamanda dinî bir şahsiyet idiler. Oğuz Türklerinde bunlara "ozan" denilirdi. Ozanlar göçebe hayatı yaşamakta olan Türk kavimlerinin arasında dolaşırlar ve daima saygı görürlerdi. Bunlar büyük ziyafetlerde, dini âyinlerde ve ölülere yapılan merasimlerde hazır bulunurlar ve ellerindeki "kopuz" adındaki sazlarını çalarak şiirler okurlardı. Büyük Türk cengâveri Atillâ'nın ordularında da ozanlar bulunmuştur.

Türkler İslâmiyeti kabul ettikten sonra da gene ozanlar faaliyetlerine devam etmişler, fakat münevver kimselerin ve bilhassa saray mensuplarının Fars ve Arap edebiyatına heveslenmiş olmaları dolayısiyle yalnız halk arasında sıkışıp kalmışlardır. Bu suretle halkın arasında, halkın hakiki ruhuna tercüman olan saz şairleri meydana çıkmıştır. "Köroğlu düşer mi yine şanından — Ayırır çoğunu er meydanından — Kır at köpüğünden düşman kanından — Çevrem delip şalvar ıslanmalı dır" gibi kahramanlık menkıbelerini söyliyen halk şairleri "Ağalar bakın oyunuma — Uykular girmez aynıma — Uyurken haberim yok — Bir sıçan girmiş koynuma" gibi mizahî bekçi manileri de söylemişlerdir. Halk şiirleri şekil ve muhteva bakımından bir tasnife sokulmak istenirse belli başlı şu nevilere ayrılır: "taşlama", "ağıt", "beyit", "mersiye", "tekerleme", "mani", "varsağı", "koşma", "destan" ve "türkü" ilh. sayılabilir. Bu mütenevvi şekiller içinde halk şiirleri, yani saz şairlerinin edebiyatı, çok eski yıllara kadar uzanmaktadır. Saz şairleri, hepsi de hece vezniyle yapılan bu nazım şekillerini Türklerin ilk vatanı Orta Asya'dan Anadolu'ya gelinceye kadar unutmıyarak Anadoluda da devam ettirmişlerdir. Bugün tek tük bakiyelerine rasladığımız bu halk şairleri için 20 - 30 yıl öncesine kadar her yıl toplantılar tertibedilmesi bir anane haline gelmişti. Bu törenler büyük şehrin bâzı kahvelerinde olurdu. Hemen her saz şairinin uğrağı olan bu kahveler İstanbulda Çemberlitaş civarındaki Tavukpazarı denilen semtte toplanmıştı. Bu kahvehanelerin mazisi Onüçüncü Yüzyıla kadar dayanır. Her yıl memleketin muhtelif köşelerinden İstanbula gelen saz şairleri bu kahvelerde toplanırlardı. Bu toplantılarda saz şairleri arasında müsabakalar yapılır, hediyeler, dağıtılır ve birinci gelene "reisi âşıkan" pâyesi verilirdi. Bugün yerlerini birkaç mobilya imalâthanesine terkeden saz şairleri kahvelerinden başka bir de Üsküdar'da "destan kahvesi" mevcuttu. "Reisi âşıkan" denilen ve o yılın en üstün meziyetli görülen saz şairinin seçimi şu şekilde yapılırdı: Bu kahvelerde çözülmesi istenilen manzum bilmeceler, askı tâbir edilen kumaş, kılıç, tabanca ve şal gibi hediyelerle birlikte kahvenin bir köşesine, büyücek bir levhaya asılarak saz şairlerine bildirilirdi. Asılı duran bu bilmeceyi halledene "reisi âşıkan" pâyesi verilirdi. Bu bilmecelerden bâzıları basit olmakla beraber bâzıları da oldukça güç ve düşündürücüdür. Meselâ bunlardan bir tanesi şöyledir: "Bizi gözler — sizi gözler — iri gözler, ufak gözler — beni gizler, âlemi gözler". Âşık reisi olacak kimsenin halletmesi icabeden bu ve buna benzer bilmecelerin açık bir türkçe ile hazırlanmış olması dikkati çekmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu devrinde, münevver tabaka ve saray mensupları

Eski Türklerde saz şairi (Ressam Ercüment Kalmuk'a göre)

arasında pek yaygın bir moda olan arapça ve farsça kelimeler ve bunlarla yapılmış ağdalı ifadeler halk dilinde ve bu dille şiir söyliyen saz şairleri muhitinde tutunamamıştır. Bir tarafta divan edebiyatı Arap ve Fars dilinin kalıpları içinde bambaşka bir istikamette inkişaf ederken, öbür tarafta halk dili ve edası saz şairlerinin eliyle güzelleşiyor ve kuvvetleniyordu. Buna rağmen zamanın modasına uyularak arapça ve farsça bâzı kelimelere de itibar edildiği oluyordu. Meselâ bekçi manilerinden Kızkulesi mânilerinde buna misaller gösterebiliriz: Bunlarda "Köhne sözleri nidelim — Taze edalar edelim — Bu gece size sultanın Kızkulesini medhedelim" diye başlıyarak Kızkulesi uzun uzadıya tarif edilmektedir. Hece vezniyle yazılan ve aşağı yukarı yüz yıl öncesine aidolan bu manide bugün için bizi yadırgatacak kelimeler yoktur. 30 - 40 yıl önceye kadar devam edip gelen bekçi manileri âşık ve saz şairlerinin söyledikleri şiirler arasına sokulabilir. Keza mahalle aralarında dolaşan ketenhelvacıların manileri de âşıkların söylediklerinin başka kolu itibar edilebilir.

Bir kahve saz şairi (Bir Avrupalı ressama göre)

Bâzı halk şiiri nevileri: Maniler çok defa yedi heceli ve dört mısralı olarak yazılır. Nadiren de altı heceli olanları da vardır. Bununla beraber üç mısralı veya dörtten fazla mısralı olan manilere de raslanmıştır. Manilerdeki kafiyeye "ayak" denir. Bâzı maniler de yarım kafiyeli olur. Dört mısralı manilerde ilk iki mısra daima kendi aralarında kafiyeli, üçüncü mısra serbes, dördüncü mısra da ilk iki mısraın kafiyesiyle uygun düşer. Üç mısralı manilerde başa evvelâ bir "ayak" konur. Bundan sonra gelen birinci mısra ile üçüncü mısraın kafiyeleri ise cinaslı olur. Meselâ: "Kuleden — Ses geliyor kuleden — O kaş o göz değil mi — Beni sana kul eden" diyen âşık, burada "kuleden" ile "kul eden" cinaslarını karşılaştırmıştır. Dört veya daha fazla mısralı olan manilerde de böyle cinaslar vardır.

Manilerde ve diğer halk şiirlerinde esas, okunuş tarzıdır. Halk şiirleri birbirlerinden ancak bu hususiyetleriyle ayrılırlar. İstanbulun eski külhanbeyi âlemlerine mensup halk şairleri yedi heceli mısralardan müteşekkil manileri tercih etmişler ve her iki mısrada da cinaslı kafiyeler yapmışlardır. Meselâ: "Hekimsen bak nabzıma, Cerrah isen yara sar — Beni kimse asamaz, asar ise yar asar" gibi. Manilerin bir kısmı kadınlar tarafından yapılmıştır. Bundan 30 - 40 yıl önce Hıdırellez sabahı Kâğıthanede tertibedilen eğlencelerde kadınlar tarafından da maniler söylenmekteydi.

Halk şiirlerinden biri de adını, Anadolunun bilhassa kuzeyindeki dağlık arazide evvelce yerleşmiş olan "Varsak" aşiretinden alan bir nazım şeklidir. "Varsağı" lar ekseriyetle sekiz heceli ve dörder mısralı müteaddit bentlerden müteşekkildir. Birinci bentte ilk mısra ile üçüncü mısra serbes, ikinci mısra ile dördüncü mısra da kafiyelidir. Diğer bentlerde ise ilk üç mıs-

ra kendi aralarında kafiyelidir ve dördüncü mısralar da ilk bendin kafiyesiyle aynı olur. "Varsağı" larda sert ve kabadayıca bir ifade vardır. Bilhassa "bire", "behey" gibi nida kelimeleri çok kullanılır.

"Koşma" ya gelince; bunlar, ekseriyetle 5+6 ve 3+4+4 vezinlerinde olurlar. Kafiyelerinin tertibi de "varsağı" lara benzer. Yalnız besteleri kendilerine mahsustur.

"Destan", şekil itibariyle yukarıda sıraladığımız halk şiirlerine çok benzer. Tabii bestesi ayrı olduğu gibi bunlar mevzu itibariyle de çok zengindir. Çeşitli hâdiselerden istifade edilerek veya bunlardan mülhem olarak meydana getirilmiş birçok destanlar vardır. Destanların çoğu İstanbul şehri üzerine veya İstanbul semtlerinden biri veyahut da buralarda geçen herhangi bir hâdise üzerine yazılmıştır. Bu çeşit destanlara "Çırçır Atpazarı yangın destanı", "Bedesten destanı", "Kızkulesi destanı", "Keresteciler destanı", "Sandalbedesteni destanı" birer misal olarak gösterilebilir. Bunlardan "Saraçhane destanı" nı, dilimizde güzel örnekleri olan bu halk şiiri nev'i hakkında daha etraflı bir fikir verebilmek için alalım :

"Sözlerim hep dürdanedir = Dürrü nazmı şahanedir — Beş kapısı vardır ayan = Ehli dilden olmaz nihan — Cildeleri ellerinde = Peştemalı bellerinde — Her dükkânın ustası var = İşlerinin destesi var — Kâhya ile yiğit başı = Önünde somaki taşı — Ustası çoktan beşyüzden = Saklanacak yavuz gözden — Ustasının çoğu hacı = Bir bölüğü mataracı".

Son yıllarda da bâzı halk şairleri bu tarzı devam ettirmek istemişlerdir. Meselâ Cumhuriyetin onuncu yıldönümü dolayısiyle söylenmiş destanlar bu arada zikredilebilir.

"Türkü" ler halk arasında pek yayılmış olan ve hemen herkesin söylediği, dörder mısralı bentlerden müteşekkildir. Diğer bentlerin dördüncü mısraları ya birinci bendin kafiyesiyle bağlanır veyahut da birinci bendin ikinci mısraı her bendin dördüncü mısraı olarak tekrarlanır. Bâzı türkülerde bentlerin üçer mısraından sonra ayrı bir beyit nakarat olarak gelmektedir.

Ozanlar ve saz şairleri halk arasında olduğu kadar saraylarda hükümdarların huzurunda da yer almışlardır. Selçuki saraylarında tesadüf edilen saz şairleri Yıldırım Bayezit, Fatih Mehmet, İkinci Murat gibi padişahların saraylarına da girmişlerdir. Bir ara yeniçeri ocaklarında da rağbet gören saz şairlerinin tertibettikleri destanlar zikre değer. Bunlar arasından yeniçeri Âşık İbrahim ile Kul Devecinin, Hicri Onbirinci ve Onikinci Yüzyıllardaki Türk tarihini tasvir eden destanları bu mahiyetteki eserlere tipik bir örnek olarak dikkate değer. Bugün elimize geçmiş olan bir destanında Âşık İbrahim, Bağdad fethini, Hint'e elçi gidip gelmesini ve Dördüncü Murat'ın ölümünü, bütün teferruatiyle anlatmaktadır. Keza Kul Deveci de Kalender vakası ile Murat Paşa'nın kılıç kuşanması gibi mevzularda gene tarihimiz için bir vesika olan destanlar söylemiştir. Ne yazık ki, bu âşıklar eserleriyle yaptıkları bu hizmetlerinin karşılıklarını zamanlarında görmemiş ve şöhret kazanamamışlardır.

Tamamiyle Türk toplulukları içinden çıkmış ve gene bu toplulukların geleneklerine, zevklerine ve ihtiyaçlarına göre inkişaf etmiş olan bu halk şiirleri nev'i, Türk topluluklarının dışına da çıkmış ve böylece komşu memleket halkları arasında da ozanlar ve saz şairleri türemiştir. Bunlara tipik bir misal olarak bir Ermeni saz şairini gösterebiliriz. Tiflis şehrinde Havlaparlı bir ana ile Halep'li bir babadan dünyaya gelen ve asıl adı Artin ve mahlâsı Sayat Nova olan bu saz şairi, hayatında 209 mani ve destan hazırlamış ve okumuştur. Burada dikkate en şayan olan taraf bu mani ve destanlardan 115 tanesinin Türk dilinde ve geri kalanlarının Gürcü ve Ermeni dillerinde olmasıdır. Bu saz şairinin Ermeni harfleriyle ve türkçe olarak basılmış bir manisini kendi şivesiyle buraya aynen alıyoruz: "Nazlı tılpar keyunuptur zarı libas üstina — Dışların lal yakuttakmış olmaz üstina — Yalvartum nagış çakana hal siya pas üstina — Amalutur yar lapların til şakar kes üstina".

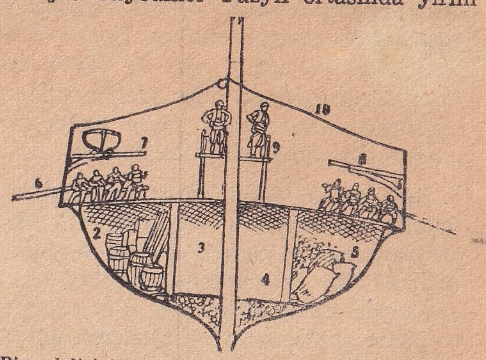
Gürcistanda olduğu gibi diğer Doğu memleketlerinde de birçok saz şairleri yetişmiş ve ün salmıştır. Türkiye'de yetişen saz şairleri arasında eserleri ve hal tercümeleri tespit edilebilmiş olanlar arasında Onaltıncı Yüzyılda Köroğlu, Hayalî Onyedinci Yüzyılda Âşık Ömer, Kul Mehmet, Emrah, Karacaoğlan, Kul Deveci, Âşık Hasan, Onsekizinci Yüzyılda Gevherî, Dertli, Ondokuzuncu Yüzyılda İbrahim, Emrah, Seyrani ve Zihni adları vardır. Bugün bile Âşık Süleyman, Mehmet, Cemal, Veysel gibi adları çok işitmekteyiz.

Kısa Bibliyografya: Hasan Âli; Türk Edebiyatına Toplu Bir Bakış. Marcel Brion; Atillâ. Bursalı Tahir; Divanı Lâgati Türk. İsmail Habip; Türk Teceddüt Edebiyatı. Ali Canip; Edebiyat, Bekçi Baba Manileri. Köprülüzade Mehmet Fuat; Saz Şairleri, Âşık Teşkilâtı ve Âşık Fasılları, Türkiyat Mecmuası, cilt I. Ahmet Talât; Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i. Azadyan; Sayat Nova. İ. H. D.; Destan ve Divan Edebiyatında İstanbul Sevgisi. Köprülüzade Mehmet Fuat'ın İkdam gazetesinin 1914 yılı koleksiyonunda saz şairleri hakkındaki yazıları.

(Nurullah Tilgen)

TÜRK DONANMASINDA ÇEKDİRİ DEVRİ (**Kürek devri**) — Tarihimizde, insanın pazu kuvveti, yani, kürekle yürüyen gemilere ç e k d i r i; rüzgâr kuvveti, yelken ile yürüyen gemilere de k a l y o n denilir.

Türk donanmasında yelkenli gemiler, kalyonlar Onsekizinci Yüzyılın ortalarına kadar daha ziyade ağırlık ve ikmal ve askeri nakliyat işlerinde kullanılmıştır. Kalyonlar, müteaddit güverteleri ve güverteleriyle kat kat ambarlarında 80 ile 100 arasında topu olan kuvvetli gemiler olmasına rağmen hareketleri rüzgâra bağlı ve manevra kabiliyetleri o nispette noksan, ağırdır. Büyüklüklerine göre karaka, barça, karavelâ, polaka ve burtun veya borton gibi isimler alırlar. Bizde tercihan kalyonların en kuvvetlisi olan bortonlar yapılmıştı. Onyedinci Yüzyıl ortasında yirmi

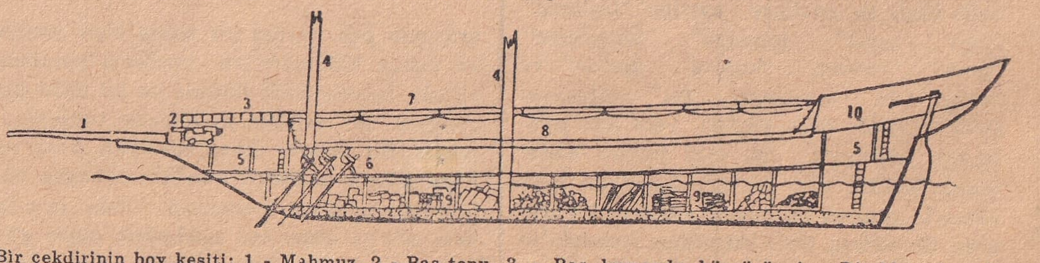
Bir çekdirinin en kesiti: 1 - Safra, 2, 3, 4, 5 - Ambarlar, 6 - Kürekçi oturağı ve kürekçiler, 7 ve 8 - Yan gezinti ve cenkçi köprüleri, 9 - Forsa muhafızları köprüsü, 10 -- Gerilmiş tente

beş yıl sürmüş olan Girit cenginde, adada çok kanlı muharebeler yapan Türk ordusunu insan, cephane ve erzak ile beslemek hususunda ve çekdiri filolarının himayesinde bortonlar büyük hizmetler başarmıştı. Türklerin Akdeniz hâkimiyetini kuran çekdirilerdir. Görünüşte çekdirilerde de yelken vardır, fakat yardımcı kuvvet olarak ve manevra kolaylığı için kullanılır.

Ç e k d i r i l e r : Tarifini yaptığımız bu gemiler hakkında şimdi izahata geçelim.

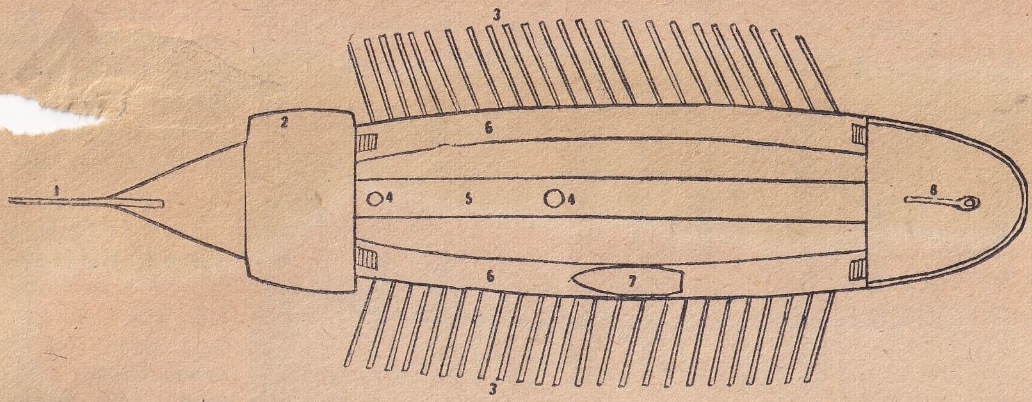
T e k n e k a r a k t e r i : Başı mahmuzlu, kıç kısmı baştan daha yüksek, başta ve kıçta birer gemici koğuşu ve ambar, başta bir tarassut ve kumanda güvertesi, kıçta bir kaptan köşkü bulunan, biri başta biri ortada iki direkli, gövdenin en uzun orta kısmı kürekçi sıraları ile kaplanmış, bunun üstünde ikisi yanda, biri ortada boydan boya üç nöbetçi ve muhafız köprüsü bulunan ve bu kısmın altı da keza boydan boya bir ambar olan bir gemidir.

M ü r e t t e b a t ı : Çekdiri sınıfından bir harb gemisinde üç sınıf insan bulunurdu; 1 - Geminin sevk ve idaresiyle muvazzaf asıl bahriyeliler, tersane askeri yahut resmî ıstılahı ile azepler. 2 - Geminin muharrik kuvvetini teşkil eden kürekçiler, ki bunlar da forsa denilen gayrimüslim harb esirleri, küreğe konulmuş ağır hapis mahkûmları veya ücretle tutulmuş bâzı kimseler olmak üzere üç çeşit insandı. 3 - Cenkciler; deniz cengine ayrılmış yeniçeri ve sipahi oğlanları. Bir çekdirinin bu üç sınıf halkı hakkında bu makalenin idari ve askerî teşkilât bahsinde tafsilât verilmiştir.

Bir çekdirinin boy kesiti: 1 - Mahmuz, 2 - Baş topu, 3 - Baş kumanda köprüsü, 4 - Direkler, 5 - Gemici koğuşları, 6 - Kürekçi oturakları, 7 - Ufki tente direği ve toplanmış tente, 8 - Kürekçi gözcüleri köprüsü, 9 - Erzak ve cephane ambarları, 10 - Kıç çadır altı koğuşu, dümenci yeri

Çekdirinin envaı: Çekdirilerde kürekçi sırasına oturak denilirdi; çekdiri sınıfı gemiler oturak, dolayısiyle kürek adedine göre isim alırlardı. Çekdiri sınıfından harb saffı gemileri büyüklükleri sırasiyle şunlardır: a) Kadırga - 25 oturak, 50 kürektir. İki bodoslama arası boyu 56 zira, en geniş yerinde eni 22

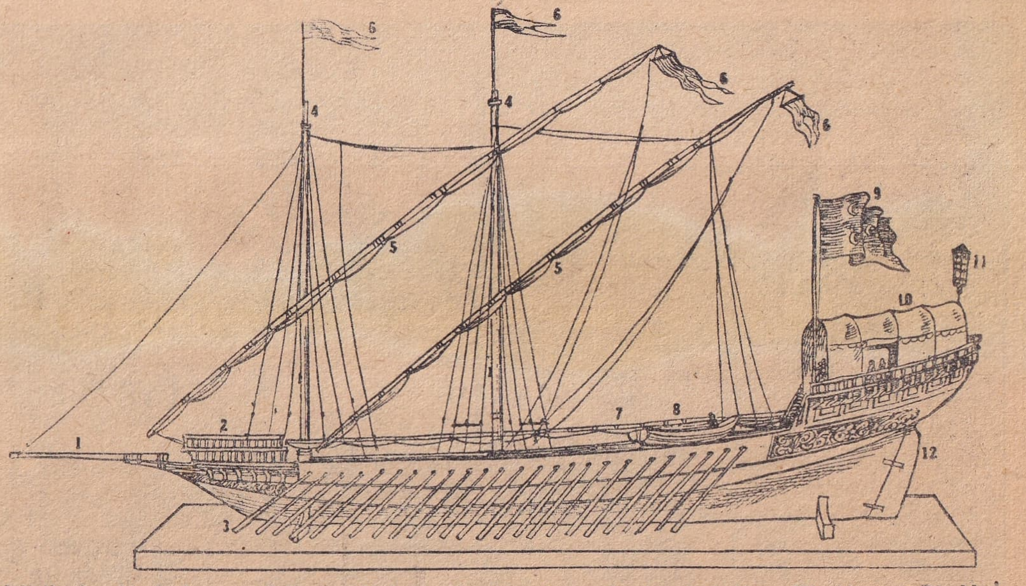
Çekdiri sınıfından bir kadırga planı: 1 - Mahmuz, 2 - Baş kumanda köprüsü, 3 - Kürekler, 4 - Direkler, 5 - Kürekçi gözcüleri köprüsü, 6 - Yan gezinti ve cenkçi köprüleri, 7 - Sandal, 8 - Kıç çadıraltı koğuşu, dümenci yeri

karış, baş yüksekliği 11 karış, kıç yüksekliği 18 karış, kuşak yüksekliği 6,5 karıştır. Bir küreğini 4 kürekçi çeker, bir küreği ocak yeri olarak hazfedilir, bu takdirde bir kadırganın 196 kürekçisi vardır. Zabit ve nefer gemicisi 35 kişidir. (1 reis unvanını taşıyan kaptan geminin hâkimi mutlakıdır. 1 odabaşı, ikinci reis, reise karşı geminin her hususundan mesuldür, harita ve pusulayı bu ikinci reis, odabaşı kullanır. 2 dümenci, reisin ve odabaşının emrindedirler, en tecrübeli denizcilerden seçilirler. 1 baş yelkenci, geminin iş âmiri zabit. 1 selsireci, nöbet zabiti, inzıbat âmiri, baş yelkencinin emrindedir. Selsire kemikten yapılmış gemici borusunun adıdır. 1 yelkenci, yelken zabiti, başyelkencinin emrindedir. Bu yedi kişi geminin kumanda heyetini teşkil eder. 22 gemici nefer. 2 kürek yapıcı usta. 2 kalafatçı ustası. 2 gemi bezirgânı. Bu makalenin notlar kısmında tafsilât vardır).

Bir kadırgaya 100 cenkçi bindirilir. Bir kadırganın 3 topu, usta ve yamak 10 kadar topçusu vardır. Bu rakamlar üzerine sefer esnasında bir kadırganın bütün halkı 340 kişi kadardır. b) Mavuna - 26 oturak, 52 kürektir. İki bodoslama arası boyu 65 zira, eni bu boya nispetle kadırgadan daha fazla, 1 zira 10 karış kadardır, baş yüksekliği 12,5 karış, kıç yüksekliği 20 karış, kuşak yüksekliği 7,5 karıştır. Tek küreğini 7 kürekçi çeker, bir mavunanın 364 kürekçisi vardır. 45 gemicisi olup kadırga kadrosundan farkı dümencinin 2 yerine 4 olması ve nefer fazlalığıdır. Bir mavunaya 150 cenkçi bindirilir.24 topu ve 30 topçusu vardır. Bu rakamlar üzerine sefer esnasında bir mavunanın bütün halkı 600 kişi kadardır. c) Baştarda (amiral gemisi) - 36 oturak, 72 kürektir. Boyu 70 arşındır, eni bu boya nispetle mavunadan daha fazladır; baş, kıç ve kuşak yükseklikleri muayyen olmamakla beraber keza mavunadan çok fazladır. Tek küreğini 7 kürekçi çeker, bir baştardanın 504 kürekçisi vardır. Gemici kadrosu mavunanın aynıdır, şu farkla ki, reis "vardiyanbaşı" unvanı taşıyan bir tersane kaptanıdır, yalnız baştardanın sevk ve idaresinden mesuldür. Baştardaya 216 cenkçi bindirilir. Bu rakamlar üzerine sefer esnasında bir baştardanın bütün halkı 800 kişi kadardır. Donanma sefere çıkarken baştardaya ekseriya kaptanpaşa biner, bu takdirde gemi paşa baştardası adını alır; tersane kethüdası da ikinci bir baştarda ile gelir, onun gemisine de kethüda gemisi denilir. Bazan da kaptanpaşanın üstünde bir vezir deniz seferine serdar tâyin edilir, o zaman donanmada üç baştarda birden bulunur ve fevkalâde kumandanın gemisine serdar gemisi adı verilir.

Çekdiri sınıfının bu üç boy gemisi, Onsekizinci Yüzyıl ortasına kadar Türk donanmasının saffı harb gemisi olmuştur. Düşman donanması ile bir muharebe kabul edebilecek filo, umumiyetle en az 40 parça gemiden teşekkül etmiştir; bunun da 5 - 6 parçasını mavunalar, en çok iki parçasını baştardalar, geri kalanını kadırgalar teşkil etmiştir. Tarihimizde donanmanın en zengin kadro ile en büyük seferi Barbaros'un Provans seferidir ki, en yakın vatan üssünden binlerce mil uzaktaki Tulon limanına, bu büyük amiral 136 parça harb saffı gemi ile girmişti.

Çekdiri sınıfına mensup kadırgadan küçük gemiler istikşaflarda, karakol hizmetinde, sahil muhafazasında, ulaklık hizme-

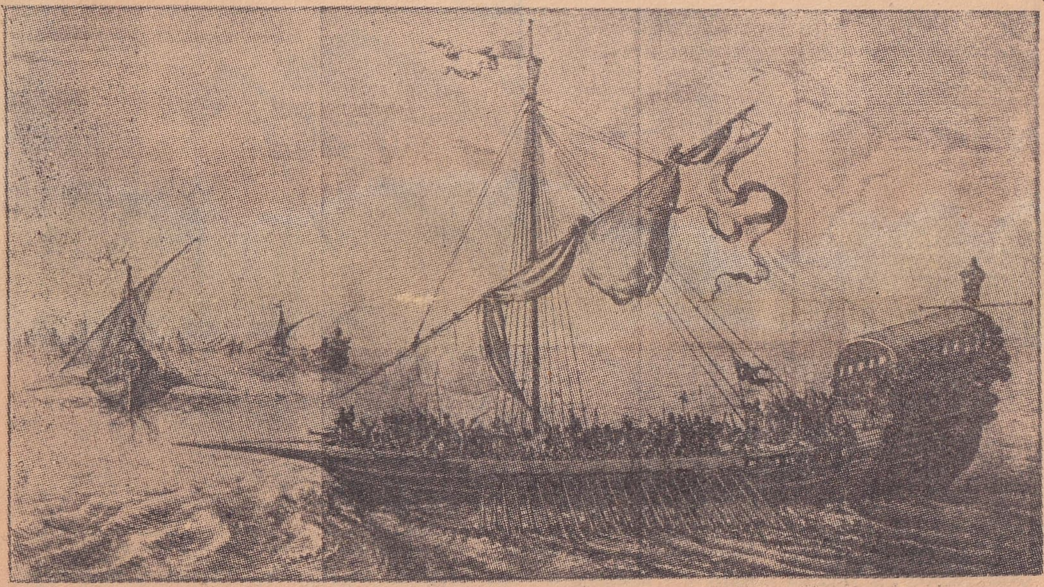
Çekdirilerden bir kadırga modeli: 1 - Mahmuz, 2 - Baş kumanda köprüsü, 3 - Kürekler, 4 Direkler, 5 - Serenler ve toplanmış yelkenler, 6 - Flândıralar, 7 - Ufki tente direği ve toplanmış tente, 8 - Sandal, 9 - Sancak, 10 - Çadır, 11 - Fener, 12 - Dümen

tinde kullanılmışlardır, isimleri şunlardır: Fırkata: 10 - 16 oturak, 20 - 32 kürek, tek küreğini 2 - 3 kişi çeker. Perkende: 17 - 19 oturak, 34 - 38 kürek, tek küreğini 3 kişi çeker. Kalita: 20 - 24 oturak, 40 - 48 kürek, tek küreğini 3 - 4 kişi çeker.

Tarihimizde bu gemilerin de münferit veya toplu muharebe, müsademeleri, korsan cenkleri, baskınları görülür.

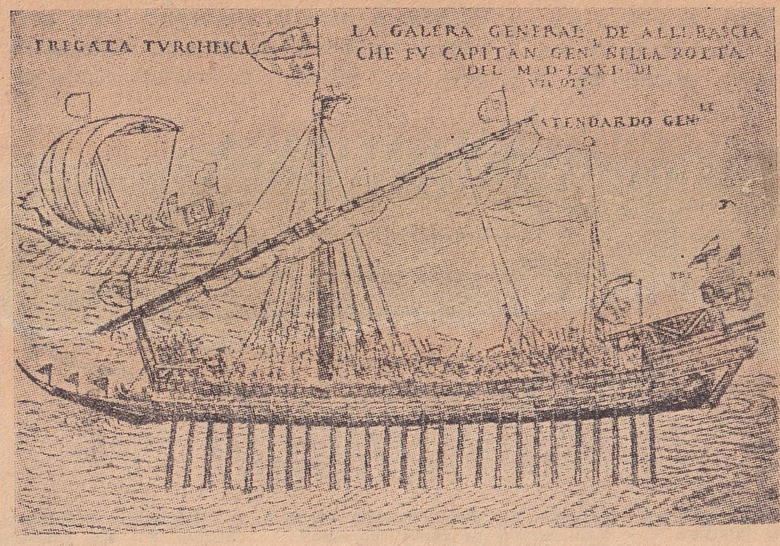
Çekdiri sınıfı gemilerde teçhizat: Yukarıda zikredildiği gibi, 40 parça gemiden terekkübetmiş bir filoda en büyük ağırlık kadırgalar üzerinde toplanmıştır, bundan ötürü, burada çekdirilerin teçhizatı mütalâa edilirken evvelâ kadırgalar ele alınmıştır: Sandal: Her gemide 1 sandal bulunur.Dümen: Dışbudak ağacından yapılır. Biri yedek, biri takılı daima iki dümen ile sefere çıkılır. Direk: Çekdirilerin iki direği, üç sereni vardır, serenlerden biri takılır ikisi yedektir. Kürek: Her gemiye takılanın yarısı kadar da yedek kürek verilir. Meselâ bir kadırgaya 75 kürek verilir, 49 u takılır, 26 sı ambarda yedektir. Çapa: Tersane ıstılahı ile "lenger"; kadırganın 5 lengeri vardır, 7 - 10 kantar demirden yapılır, küçükleri dörder, büyükleri çift çengelli olur. Mavuna ve baştardalarda 6 lenger vardır, ikisi 16 kantarlık çift çengelli büyük, dördü dört-çengelli 12 kantarlık küçüktür. Yelken ipleri: Bir kadırgaya 27 kangal verilir, her yıl tecdidolunur. Çapa halatı: Bir kadırgaya herbiri 80 er kulaçlık 5 gomana halat verilir, her yıl ikisi kalıp üçü tecdidolunur. Palamar: Gemiyi karaya bağlamak için herbiri 60 ar kulaçlık 4 gomana palamar verilir, her yıl ikisi yenilenir. Yelken: Bir kadırganın 4 yelkeni vardır: 1 - Büyük yelken. Sığ yerlerde gemiyi kaldırmak için açılır, gemiciler arasında adı "cankurtaran" dır. 75 yaprak olup 1.400 zira bez gider. Çelebi Ali Paşa'nın kaptanıderyalığında zait görülerek hazfedilmiştir. 2 - Orta yelken. 1.200 zira bezden yapılır, rüzgârdan istifade için her zaman açılır. 3 - Küçük yelken. "borda veya fırtına yelkeni" de denilir. 800 zira bezden yapılır, fırtınalarda açılır. Bu üç yelken müselles (üçgen) şeklindedir. 4 - Trinkete. Dört köşeli bir yelkendir. 600 zira bezden yapılır, her zaman açılır. Yelkenler 3 - 4 yılda bir yenilenir. Tente: Her geminin iki tentesi vardır. Herbiri 65 er top kalın bezden yapılır, bir top tente bezi 15 arşındır. Sağanaklarda üst üste ikisi birden gerilir, her yıl biri tecdidolu-

nur. Çadır: Kumanda mevkiinin bulunduğu kıç örtüsüne çadır denilir. Kadırgalarda 70 arşın beylik çuhadan yapılır, her yıl yenilenir. Paşa baştardasının çadırı kırmızı çuhadan yapılır. Fener: Fanûs da denilir. Gemilerin kıçına takılır, gemi kaptanlarının rütbe alâmetidir. Tek fenerli kaptan karada sancak beyi, çift fenerli kaptan mirimiran hempayedir, üç fener vezaret alâmeti olup yalnız paşa baştardasında bulunur, kethüda gemisi çift fenerlidir. Fener, aynı zamanda Müslüman ve Hıristiyan gemileri arasında başlıca alâmeti fârıkalardandır. Hıristiyan amiral gemilerinde üç fener, kıçta geminin boyu istikametince, paşa baştardasında arzani konulur. Fenerli kaptanlara yılda ikisi bir okka gelen 25 sarı balmumu, paşa baştardasına da yılda 3 - 4 sandık sarı balmumu verilir. Kandiller: Geceleri kadırgada koğuşun üç yerinde kandil yanar. Bir kadırganın yılda 2 kantar kandillik bezir yağı istihkakı vardır. Top: Kadırganın üç topu vardır, 12 - 15 karış boyunda, 40 ar kantarlık toplardır. Bir seferde bir kadırganın barut istihkakı vasati 40 kantardır, seferin ehemmiyetine göre bu miktar arttırılır. Mavunalarda 24 top vardır: 2 büyük koğuş topu, 4 güverte baş topu, 2 güverte yan topu, 2 kıç dümenevi topu, 2 kıç omuzluk topu, 12 kürek aralarındaki manga topları. Kumbara: Her gemiye mikdarı kâfi verilir. Flândra ve bayraklar: Kıç bayrağı, serene çekilen yel bayrakları ve direk tepelerine çekilen flândralar paşa baştardasına ve kethüda gemisine miriden verilirdi. Diğer gemilere miriden sarılı kırmızılı birer kıç bayrağı verilirdi, diğer bayrak ve flândraları reisler kendi keselerinden yaptırırlardı. Kumanya: Reislere her yıl kumanya bedeli olarak 15.000 akçe verilirdi. Ayrıca gemide adam başına bir su varili, her gemici ve kürekçiye günde yarım okka peksimet verilirdi. Cenkçiler gemilere kendi erzaklariyle binerlerdi. Yalnız paşa baştardasının cenkçilerine peksimet miriden verilirdi. Sair

Bir Cezayir korsan çekdirisi (eski bir tarihî eserden)

aletler: Her gemide odabaşının zimmetinde bir iskandil aleti, pusula, dürbün ve deriden yapılmış gemici haritaları vardı, bunları kendisi veya bizzat reis kullanırdı. İstanbulda Tersanei Âmirede her geminin birer küçük ambarı vardı, sefer dönüşü geminin bütün alât ve edevatı bir makbuz mukabilinde bu ambarlara teslim edilirdi. Kalafat ve yağlama: Gemiler sefere çık-

Onaltıncı Yüzyıl donanmasında bir gemi (Melchior Lorich'in bir eserinden)

madan tersanede kalafatlanır ve yağlanırdı. Bir kadırganın kalafatına 12 kantar üstüpü, 20 kantar zift, yağlanmasına da 4 kantar don yağı giderdi. Gemiler sefer esnasında da iki defa kalafatlanıp yağlanırdı, her gemide bir zift ve bir yağ kazanı bulunurdu; gemiler karaya çifter çifter çekilir, kızak olmadığı için yekdiğerine dayanarak kalafatlanırdı.

Ç e k d i r i d e v r i n d e d o n a n m a : Çekdiri devrinde Türk donanması altı gruptan teşekkül etmişti: 1 - Tersane gemileri, 2 - Akdeniz bey gemileri, 3 - Karadeniz bey gemileri, 4 - Mağrip gemileri, 5 - Süveyş filosu, 6 - Basra körfezi filosu.

T e r s a n e g e m i l e r i : İmparatorluğu başlıbaşına temsil eden ana cüzütamdır. Üssü İstanbulda Kasımpaşa tersanesidir. Tekneler Kasımpaşa tezgâhlarında veya Anadolu ve Rumeli sahillerindeki tezgâhlarda devlet hazinesinden yaptırılır, devlet tarafından teçhiz edilir. Gemicileri ve reisleri devlet hazinesinden yevmiye hesabı ile ücret alan tersane askeri, azepler ve tersane kaptanlarıdır. Akdeniz ve Karadenizdeki fütuhatı, büyük deniz muharebelerini tahakkuk ettirmiş olan kuvvettir. Kürekçileri tersane zındanındaki mirî forsalardan, devlet hapishanelerindeki mahkûmlardan ve bir sefer için para ile tutulmuş, ikna edilmiş ırgatlardan tedarik olunur. Cenkçileri deniz seferine memur edilmiş yeniçerilerle sipahi oğlanlarıdır.

Mirî kalyonlar da bu cüzütama bağlıdır.

A k d e n i z b e y g e m i l e r i : Rumeli ve Anadolu sahillerinde, Kıbrıs, Girit, Rodos, Sisam, Sakız, Midilli, Eğriboz gibi büyük adalarda bulunan sancak beylerinin hasları karşılığı yaptırmıya mecbur oldukları gemilerdir. Sancak beyleri, sancaklarının gelirine göre bir veya iki gemi yaptırırlar. Devlet, bu gemilere, beylerin tedarikine imkân bulamıyacakları teçhizatı parasız olarak temin eder ki, onlar da lenger - çapalar, haritalar, pusulalar, dürbünler ve toplardır. Reislerin ve gemicilerin ücretlerini sancak beyi verir, kürekçileri tutulan esirler ve korsanlardır. Cenkçileri de o sancağa bağlı zeamet ve timar sahiplerinin getirmiye mecbur olduğu deniz cengi ile mükellef sipahilerdir. Eğriboz, İnebahtı, Midilli, Sığacık, Kocaeli, Karlıeli, Rodos, Biga ve Mazastra sancak beyleri doğrudan kaptanpaşalığa, diğerleri mevkilerine göre muhtelif valiliklere, beylerbeyliklere bağlıdır. Deniz cenklerimizde Modon, Koron, Ayamavra, Sakız, Nakşe, Alâiye v.s.. bey gemileri büyük kahramanlık hâtıraları bırakmışlardır. Bey gemilerinin vazifeleri, denizde seyrü sefer emniyetini temin etmek, korsanlarla mücadele etmek, devlet hali harbde ise düşman sahillerini baskınlarla taciz etmek, düşmandan dil almak, deniz seferi mevsiminde tersane gemileri yani ana filo Çanakkale boğazından çıkınca Çeşme, Selânik, Navarin gibi üslerde ana filoya iltihak etmekti. Seferde, karakol hizmeti, düşman gözcülüğü de umumiyetle bunların arasında üstün denizcilikleri ün salmış olanlara verilirdi.

K a r a d e n i z b e y g e m i l e r i : Başta Kırımda Kefe paşası gelmek üzere, teşkilât, Akdeniz bey gemileri için söylediklerimizin aynıdır, şu farkla ki, Akdenizdeki kuvvet daima kifayet ettiği için, Onyedinci Yüzyıl ortasındaki Girit cengi yılları müstesna, Karadeniz bey gemileri Akdenizde sefere çağırılmamışlardır, vazifeleri Karadeniz emniyetini teminden ibaret kalmıştır. Rusların Karadenize inmeleri ve bizim bu denizde Ruslarla mücadeleye başlamamız kalyon devrine, yani bey gemileri teşkilâtının kaldırılmasından sonraki devire raslar.

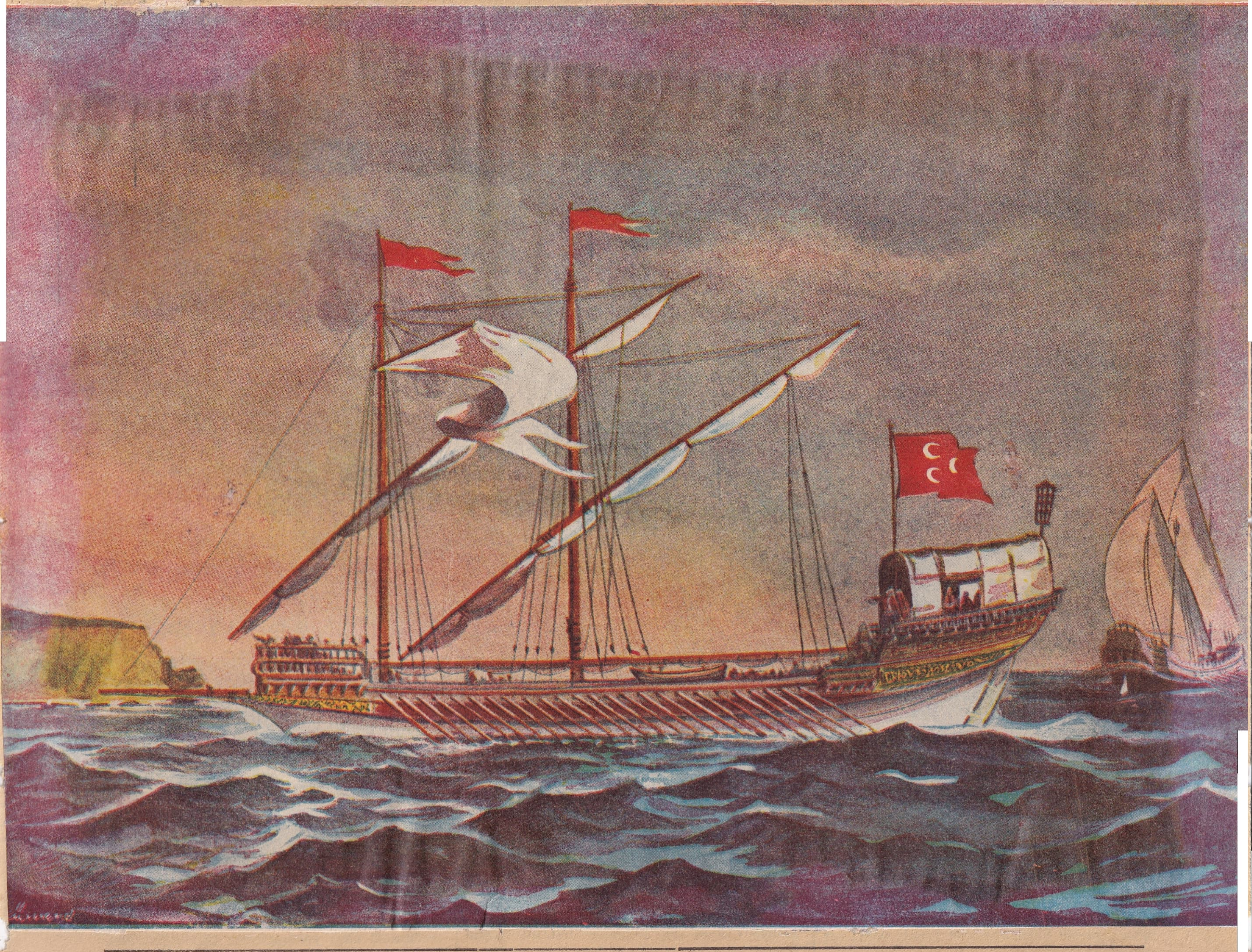
M a ğ r i p g e m i l e r i : Bunlar Cezayir, Tunus ve Trablusbarp eyaletlerinin bey gemileridir. Teşkilât gene aynıdır, şu farkla ki, vazifeleri Doğu Akdenizi Batı denizcilerine kapamak, bunun için de de-

vamlı deniz akınları, korsan cenkleri yapmaktı; öylesine ki, Onaltıncı Yüzyıl sonları ile Onyedinci Yüzyıl başlarında bilhassa Cezayir gemicileri, Cebelüttarık boğazından çıkmışlar, İberik yarımadasını Akdenizden ve Atlas Okyanusundan abluka etmişler, Kanarya adalarına baskın yapmışlar, on yıl kadar Bristol kanalını tıkamışlar, İrlânda sahillerini birkaç defa vurmuşlar, Iskoçyadan dolaşarak İzlândaya çıkmışlar, orada üslenerek Kuzey Amerikada Terre Neuve'e kadar bir akın tahakkuk ettirmişlerdir.

Süveyş filosu: Teşkilât gene aynıdır. Mısır beylerbeyliğine bağlıdır. Onaltıncı Yüzyılda, devlet merkezden büyük fedakârlıklar yaparak Mısır paşaları eliyle bu filoya Hint denizinde görünen Avrupalıları atmak vazifesini vermiş, fakat Süveyş tersanesinin kifayetsizliği Hint denizi seferlerini akamete uğratmıştı.

Basra körfezi filosu: Teşkilât gene aynıdır. Bağdad eyaletinin Basra sancağına bağlıdır. Vazifesi bu büyük körfezin emniyetini teminden ibaret olmuştur.

Not: Denizlerdeki bey gemileri teşkilâtının aynı olarak İmparatorluğun bir de Tuna filosu vardı; bu filonun orta Avrupa seferlerinde Türk ordusuna büyük hizmetleri olmuştur ki, başlı başına bâkir bir tetkik mevzuudur.

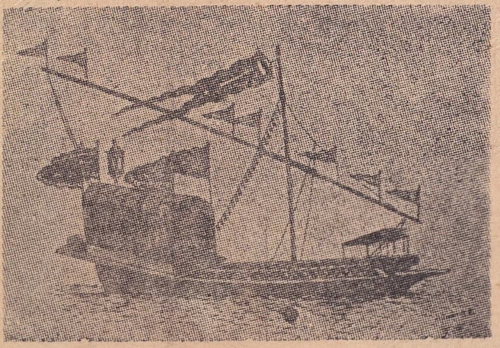

Bir kadırga (Reşad Ekrem Koçu'nun tarifi üzerine diğer krokiler gibi bu da ressamımız Ercüment Kalmuk tarafından yapılmıştır).

Kasımpaşada Tersanei Âmire: Tetkiki ve tasviri başlı başına bir büyük mevzu olan tersaneye, bu makalenin çerçevesi içinde ancak kuşbakışı göz gezdirilebilir.

Kasımpaşa tersanesinin temeli Fatih Sultan Mehmet tarafından atılmış, Yavuz Selim, Geliboludaki tersaneyi tamamen İstanbula nakletmiş, Kanunî Süleyman devrinde ve bilhassa Barbaros Hayrettin Paşanın kaptanıderyalığında bir imparatorluğun şanına lâyık, asrının en muazzam tersanesi olmuştu. Kasımpaşa tersanesi, yeni gemilerin yapıldığı tezgâhlardan, teçhizat, malzeme ve erzak depo ve ambarlarından, kalafat yerlerinden, talim meydanlarından, forsa zındanından, gemici kışlalarından, baruthaneden ve kaptanpaşalık dairesi olan bir divanhaneden mürekkepti. Kasımpaşa kasabası da bir gemici kolonisi olarak kurulmuş ve inkişaf etmişti. Evliya Çelebi Onyedinci Yüzyıl ortasındaki Kasımpaşayı tasvir ederken sekenesini gemici, tüccar ve muhtelif tarikat mensubu derviş olarak üç sınıfa ayırır ve birinci sınıfı şöylece tasvir eder: "Bir sınıfı askerî tâifesidir ki kaptanlar ve azepler ve vardiyanlar ve resenbâz gemici dayılardır, cümlesi Cezayirli elbisesi giyüb kırmızı fes üzere kafesi destar ve arkalarına burnus ve demitkoparan ve kaput ve günagûn brankona dolmalar ve bellerinde çatal pala bıçaklar ve ayaklarında tomaklar ve bâzıları baldırı çıplak serenbaz cundabaz gazilerdir, cümlesi güzide askerdir". Yalnız Kasımpaşa değil, Azapkapısından Tophaneye kadar uzanan geniş saha, yani bütün

Galata, büyük bir tersanenin hurda teferruata varınca bütün ihtiyaçlarını karşılayacak muazzam bir ticaret merkezi olarak inkişaf etmişti, serapa kürekçi, yelkenci, yağcı, halatçı, urgancı, palamarcı, makaracı, varilci v.s. dükkânları, mağazaları ve depolariyle dolu idi; hattâ Azapkapısında, direk tepelerine tırmanıp ufukta düşman gözlemek için talimli maymunların satıldığı bir maymuncular çarşısı bile vardı. Tersaneden başka Kasımpaşa ve Galatanın muhafazası da kaptanpaşalığa tevdi edilmişti. Etrafiyle beraber Tersanei Âmirede toplanan nüfusu besliyebilmek de ancak İstanbul gibi bir büyük şehrin işi idi, bu bakımdan Tersanei Âmireye, bir eşini daha kurmak imparatorluğun takati dışında bir müessese olarak bakmak lâzımdır. Hint denizi seferlerinin muvaffakıyetsizliğini burada aramalıdır. "Tarihi Hindi Garbi" adındaki Amerika tarihi devrinin muteber eserleri arasına girmiş bulunan Onaltıncı

H. Hüsnü adlı bir ressama göre bir Osmanlı kadırgası

Yüzyıl müelliflerinden Emîr Mehmet Suudi, eserinin mukaddemesinde, devrinin hükümdarı Üçüncü Murat'a hitabederek Avrupalıların Amerikayı Hindistan yolunu ararken bulduklarını, asıl gayenin Hit denizi hazineleri olduğunu, Türklerin Süveyş tersanesine dayanarak bu müstemlekecilerle başa çıkamıyacağını, fakat, Süveyş berzahında bir kanal açılıp İstanbul tersanesi gibi bir eşi daha yeryüzünde bulunmıyan bir müessesenin, Akdeniz donanması ayar ve kudretinde bir Hint denizi donanmasını hiçbir fazla külfete katlanmadan vücuda getirip besliyebileceğini, bu takdirde Ümitburnunu dolaşıp gelen Avrupalılara kahredici darbeler indirileceğini yana yakıla anlatmıya çalışmıştır.

Burada donanma kumandanlığı olan k a p t a n p a ş a l ı k makamına da birkaç satır ayırmak lâzımdır. Türkiye İmparatorluğunda kaptanpaşalık hiçbir vakit bir ihtısas yeri olmamıştır. Birkaç sima müstesna, donanma kumandanlığına denizcilikle hiç alâkası olmıyan ve sadece iş başaran adam olarak tanınmış kimseler getirilmiştir; hattâ bazan, bu yüksek makama sadece tahsisatı için adam kayırılmıştır. Kaptanpaşalık bidayette sadece bir mirimiranlık idi, Türk denizciliğinin büyük şöhretleri olan Barbaros Hayrettin ve Büyük Piyale Paşa'lar dahi vezirlik alamamışlardı, donanma kumandanlığına vezirlik verilmesi Onaltıncı Yüzyıl sonlarındadır. Bu makam gittikçe şeref kazanarak sadrazamlıktan sonra en yüksek yer olmuştur. Kaptanpaşa, devlet idaresinin kalbi yerinde olan divanıhümayunun âzası idi. Resmî makamı yukarıda da söylendiği gibi Kasımpaşada, Tersanei Âmirede idi; maiyetinde en yüksek yer, müsteşar - kurmaybaşkanı olan tersane kethüdası idi, kethüdalar ekseriyetle meslekten yetişmiş kimseler olurdu, seferde donanmaya ikinci amiral olarak iltihak ederdi. Türk donanmasının çekdiri devrinde gemicilikten gelme kumandanlar şunlardır: Baltaoğlu Süleyman Bey, Yunus Bey, Cafer Bey, Kemankeş Ahmet Bey, Barbaros Hayrettin Paşa, Büyük Piyale Paşa, Kılıç Ali Paşa, Uluc Hasan Paşa, Uzun Piyale Paşa, Hüsambeyzade Ali Paşa.

Kaptanpaşalar donanma ve tersane işlerini bir divan ile görürdü, bu divan divanıhümayunun küçük bir örneği idi, tersane divanı, kaptan divanı adını taşırdı, bütün bahriye neferlerinin ve kaptanların üç aydan üç aya verilen ulûfeleri, kaptanpaşa tarafından tersane divanında dağıtılırdı.

T e r s a n e d e g e m i i n ş a s ı ü z e r i n e b â z ı r a k a m l a r : Onyedinci Yüzyıl ortalarında Kâtip Çelebi'nin kaydına göre, bir kadırga için yalnız kereste bedeli 56.000 akçedir, mavunaya iki, baştardaya üç misli kereste gider. Tersane kerestesi Sabanca, Adapazarı, Akyazı, Sarıçayır, Geyve, Akhisar, Yalakâbat, İznik ormanlarından kesilir.

Bir kadırgaya 80 - 100 kantar, mavunaya 392 kantar, baştardaya 500 kantar çivi gider. Kâtip Çelebi zamanında bir kantar çivi 616 akçedir.

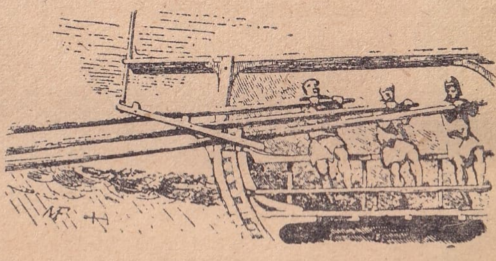
Tersaneye sicim, urgan, palamar, halat yapan kendir ocakları Samsun, İzmir, Menemen, Mihaliç, İnebolu, Selânik ve Misori'dedir; bunların arasında senede 7.000 kantar kendir ile Samsun başta gelir.

Tersanenin yelken bezlerinin büyük kısmı Livadyada dokutulurdu, bir miktar yelken bezi de Menemende dokunurdu. Tente bezi ise ocak halinde Eceovasında işlenirdi; İstanbul halkından da tente bezi işleyip tersaneye satanlar olurdu. En makbul tente ve yelken bezleri ise Mısırın ala ca bezleri idi, fakat İstanbula nadir geldiği ve çok pahalı olduğu için tersaneye mal edilmemişti, hususi olarak kıç örtüsünde kullanılırdı.

T e r s a n e h a l k ı : Kâtip Çelebi, Onyedinci Yüzyıl ortasında kaptanlar, bahriye efradı, kalafatçılar, marangozlar, mimarlar, kumbaracılar, kâtipler, tüccarlar bütün tersane halkını 1893 (?) kişi olarak gösteriyor. Gene aynı yüzyılın adamı olan Evliya Çelebi ise, Tersane halkını şöyle tasvir ediyor: "Yüz elli enderun kaptanı, yüz elli birun kaptanı, yetmiş alem ve tuğ sahibi azeban ağaları, cezirelerden kırk sancak yerden sair kürekkeşan azeban gelmek kanunu Süleymanidir. Her gece tersanenin her bir gözüne bir bekçi ve zındana üç yüz azeb neferi nöbetçi tâyin olunub otuz beş kaptan tersane gözlerinde otuz beş kaptan da asker ile şehrin sair mahallerinde kol dolaşırlar. Çünki Süleyman Han asrında Galata kulesinde ve tersane zındanında otuz bir bin kadar ecnas-ı muhtelifeden esir bulunur idi.".

Türk donanmasında çekdiriler kalktıktan sonra kalyon ile gemiciliğimiz ve Kasımpaşa tersanesi yeni bir inkişaf devresine girdi. Kürek devri ile buhar devri arasında "yelken", denizciliğin en ulvi çağını teşkil eder. Türk deniz tarihinde yelken devri, teferruatiyle tetkiki bir kalem sahibine pek şerefli bir iş olan zengin, muazzam, çetin bir mevzudur. Bu sahada tam salâhiyet sahibi muharrirlerin karşısında hicap duyarak, "Türk donanmasında yelken devri" adı ile diğer bir makalem, "Aylık Ansiklopedi" ye olan vaitlerim arasındadır.

Ç e k d i r i d e v r i n d e d o n a n m a n ı n k a n u n ü z e r e t e r s a n e d e n s e f e r e ç ı k m a s ı : Sefere çıkmak üzere tersane önünde hazır bulunan donanmanın hareketi için, devrin inanları icabı bir uğurlu saat tespit edilir. Sadrazam tersaneye giderek tersane divanhanesinde gemi kaptanlarını huzuruna kabul eder, onlara padişah, devlet ve din uğruna yapılacak fedakârane hizmetin ve sadakatin faziletlerini hatırlattıktan sonra kaptanlara birer hil'at

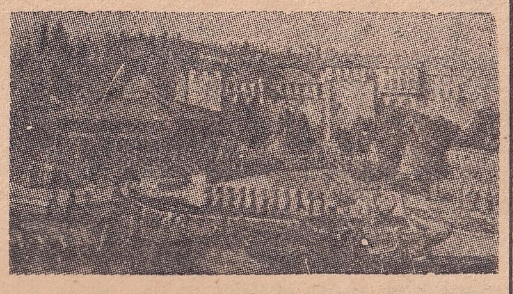
Kadırgalarda kürekçiler (Avrupalı bir ressama göre)

giydirilir; sadrazam kaptanpaşa ile beraber makamına ait mükellef kayığa binerek kendilerini Topkapı sarayında Yalı Köşkünde beklemekte olan padişahın huzuruna çıkar, padişah, seferin ehemmiyetine göre kendisinden ne gibi hizmetler beklediğini bildirdikten sonra kaptanpaşaya bir samur kürk giydirilir. Tersane önünden hareket etmiş bulunan donanma, başta paşa baştardası olduğu halde o sırada ağır ağır Yalı Köşkünün önünden geçerek padişahı top ile selâmlar ve Beşiktaş önünde, Beşiktaşta Barbaros Hayrettin Paşanın türbesi önünde demir atar. Huzurdan çıkan kaptanpaşa da yirmi dört oturak bir kayıkla donanmaya iltihak eder ve baştardaya biner, bir dua merasiminden sonra donanma Beşiktaş önünden kalkar ve Marmaraya doğru ağır ağır saray önünden geçerken padişahı tekrar top ateşiyle selâmlar, bu sırada kaptanpaşanın ikinci defa kayıkla saraya giderek huzura çıktığı da olur. Limandan çıkan donanma Yedikule önünde tekrar demir atar, gemilerin cenkçileri olan yeniçerilerle sipahioğlanları gemilere Yedikulede bindirilir ve bunun için donanma Yedikule önünde bir iki gün kalır. Donanma Akdeniz boğazından çıktıktan sonra da Rumeli yakasındaki Boğazhisarının ötesindeki Selvilik limanında bir gün yatar, bu sırada iki yollu kalita donanmadan iki üç mil açıkta karakola gönderilir, o gün her gemi karşı Anadolu yakasına sandalını göndererek gemi yağlamak için üçer tomruk çıra alır; en iyi cinsten olan bu çıra, donanma için kurulmuş bir mirî depodan alınır. Boğazdan dışarı emniyet sayılmadığından bundan sonra donanmanın her yatak yerinde iki yollu kalitayı karakola çıkarmak kanundur. Selvilik limanından kalktıktan sonra donanma yoluna şu tertiple devam eder:

Üç mil mesafe ile en önde iki karakol kalitası, sonra "kuluçka tavuk yavrularını kanadı altına alıp yürüdüğü gibi" kadırgalar ve paşa baştardası, sonra artçı olarak kethüda gemisi ile on kadırga; bunlar zebun düşen gemileri, fırtınada yelkeni yırtılıp sereni kırılan gemileri yedeğe alırlar. İki bey gemisi de her yatak yerinde donanmanın hareketinden iki saat sonra kalkar, donanmadan karaya çıkan asker arasında döküntü olursa onları toplar. Bu nizam sefer esnasında donanmanın bütün seyrince aynen tatbik edilir. Donanma Bababurnunu geçtikten sonra sırasiyle Sivriceliman, Midilli ve Sakız limanlarında yatar, bu sonuncu liman Anadolu yakası bey gemilerinin donanmaya iltihak ettikleri ilk mühim üstür. Sakızdan Rumeli yakasına geçen donanma Eğriboz ve Modon limanlarına uğrıyarak Navarine gelir, Navarin limanı da Rumeli bey gemilerinin donanmaya iltihak üsleridir, bu limanda Türk donanması tam sefer kadrosunu almış olur, bundan ötürüdür ki, eski Türk gemicileri Navarin limanına "Donanmanın meydanbaşı" derlerdi. Navarin, o devirlerin en müstahkem limanlarından biridir, ve bu limandan ötesi engin sayılır. İki kalita düşman yakasına dil almıya gönderilir, donanma Navarin limanında kaptanpaşanın tensibettiği müddetçe kalır. Buraya kadar olduğu gibi Navarinden engine açıldıktan sonra da, donanmanın seyrinde eski büyük Türk korsanlarının Türk gemicilerine kırk vasiyetindeki öğütler büyük bir dikkatle tatbik edilir ki, bu kırk vasiyet az aşağıda aynen nakledilmiştir.

E s k i b ü y ü k k o r s a n l a r ı n T ü r k g e m i c i l e r i n e k ı r k v a s i y e t i : Türkler Akdeniz hâkimiyetini kurarken ilk deniz harblerini harikulâde bir cesaretin timsali olan korsanlar yapmıştı; kendilerine tereddütsüz "deniz akıncıları" adını vereceğimiz bu korsanlar, yüzyıllarca sonra Avrupalılara ve bilhassa İngilizlere örnek olmuş, İngilizlerin Atlas ve Hint okyanuslarındaki imparatorluklarının temeli de, devletten himaye gören İngiliz korsanları tarafından atılmıştı. Yelken ve kürek devri gemicileri arasında bu eski korsanların ağzından "kırk vasiyet" adı verilen uzun bir öğüt naklolunurdu. Onyedinci Yüzyıl müverrihlerinden Kâtip Çelebi, Türk denizciliği üzerine kaleme aldığı "Tuhfet-ül Kibâr fî Esfar-ül Bihar" ismindeki meşhur eserinin sonuna bu kırk vasiyeti ilâve etmiştir ki, çekdiri devrinin sonuna kadar imparatorluk amirallerine ve tersane kaptanlarına bir iş düsturu olmuştur:

"1 - Kaptan kendi korsan değil ise, derya hususunda ve derya cengi ahvalinde korsanlar ile meşveret idüb onların sözünü, tavsiyesini dinlemelidir, kendi reyi ile hareket etmemelidir, bildiğine gidenler ekseriya nâdim olmuşlardır. 2 - Donanma mümkün oldukça Tersanei Âmirede yapılmalıdır, hem zamanında yetişir, tez olur, hem de halka angarya zulmu yüklenmemiş olur. 3 - Gemiler mühimmatının noksan kalmamasına ve mükemmel olmasına çalışılmalıdır, he hususa vakti ve zamanı ile başlamalıdır, hiçbir şeyi aslâ ihmal etmemelidir. 4 - Boğazdan dışarı çıkılınca, donanmanın etrafında karakol gemileri bulundurmalıdır, yolda gider iken iki yollu kalita üç mil ileriden gitmelidir. Donanma limanda yatar iken karakol gemileri limandan iki üç mil açıkta alarga yatmalıdır. Donanma limandan kalktığında iki bey gemisi bir saat sonra kalkmalıdır, donanmanın karaya çıkan efradından asker döküntüsü olur, onları toplarlar. 5 - Donanma iki yüz parça gemiyi bulursa, iki kola ayrılmalıdır, yüz parçası Rodos paşası ile bir gün evvel kalkmalıdır, kıt'a sahilinde her liman iki yüz parça gemiyi almaz, iki yüz parça gemi alacak limanlar mahduttur, toplu yürünür ise gemilerin yarısı liman dışında kalır, fırtına çıkarsa mahvolur; amma adalar suyunda öyle değildir, rüzgâr ne taraftan eser ise öbür tarafa geçerler. 6 - Adalar arasında veya Rumeli ve Anadolu sahillerinde öğleden sonra bir limana yetişilir ise girilmelidir, bundan öte bir liman da-

Sefere çıkan kaptan paşanın padişah tarafından Yalıköşkünde kabulü

ha vardır diye geçilmemelidir, bilinmez ya fırtına çıkar ya geceye kalınır, perişanlık olur. Deryada ancak enginde yatılır, kara sularında deryada yatmak hatadır. 7 - Boğazdan çıkınca sabah namazı kılındıktan sonra kalkmalıdır. 8 - Baştarda reisleri Cezayirde ve deryada nice yıllar gezmiş, korsanlık etmiş olmalıdır. Zira donanmanın seyri ona tabidir. 9 - Donanma giderken baştarda kürekçileri "kartal kanadı" yani yapyap ağır ağır çeküb ayak ayak gitmelidir. Baştarda ulak gemisi gibi süratli gitmemelidir. Meşhur sözdür, İspanya kaptanları: "Sizin gemileriniz yollu değildir" diye alay etmişler, beri taraftan arif korsanlar: "Bizim gemilerimiz kaçanı kovmaz, kovandan kaçmaz gemilerdir" diye ilzam etmişler. 10 - Baştardanın yüğrek yani yollu olması gerekmez, bey gemileri baştardayı her zaman geçmeli, baştarda bey gemilerini geçerse, forsalar zincirden boşanıb gemiyi basabilirler. 11 - Donanma yağlanır iken gemiler iki bölük olmalıdır, bir bölüğü yağlanır iken biri muhafazada durmalıdır. Bir defa yağda düşman gelüb nice zarar vermiştir. 12 - Donanma Navarin limanına geldiğinde iki parça yollu, yarar kalita küffar yakasına dil, söyletilecek esir almıya gönderilmelidir. Eğer küffar donanmasının Mesinada toplandığı öğrenilirse sahiller muhafaza olunub bir yere gidilmemelidir. 13 - Mesinada küffar donanması yoksa ve kaptanlar küffar yakasına gitmek veya engine açılmak isterse on beş gemiyi bozmalıdırlar, yani eski, düşük gemilerden on beş tanesini Navarinde bırakmalı, kürekçi ve cenkçilerden de göz tutmayanları bu gemilere verüb genç ve tuvana kürekçi ve cenkçiler ile yola çıkılmalıdır. 14 - Navarinden engine açılmak lâzım geldikte on beş günlük su alınmalıdır ve akşam namazından sonra yola çıkılmalıdır. Fırtına çıkıb donanmanın geri dönmesi için Navarin reayasının yüksek bir yerde bir gün bir gece ateş eksik etmemesi lâzımdır, bu husus için başlarına bir adam konulmalıdır. 15 - Engine gitmek murad olundukta, gece fırtına çıkarsa her geminin fenerini yakması tembih edilmelidir, feneri olmıyan bir fener asmalıdır, gemiler birbirine çatub kaza olmasın. 16 - Adalar arasında dikkatli bulunmalı, sığ yerdir, kayalıkları çoktur, bir rüzgâr esse otuz türlü gösterir, murad olunan yere gidilemez, adalar arasında hayli gemi helâk olmuştur, adalar arasına donanma salhanası denilmiştir. 17 - Donanma Rumeli veya Anadolu kıyısına gittikde on parça kalita adalar arasını muhafaza etmelidir, eski kaptanlar böyle idegelmişlerdir. 18 - Donanma yolda iken pus ve sis olursa ve eğer kıyı sular ise gemiler hemen demir atub yatmalıdır, pus ve sis açılmayınca hareket etmemelidir; eğer engin ise gemiler yollarına devam ederler; fakat paşa baştardasında ve bütün gemilerde mehtarhane çalınmalıdır. 19 - Reisler derya ilmini bilmede çok gayret etmelidirler, pusula ve harita ahvalinden gafil olmamalıdır. Bu ilimlerde bilgi sahibi reislere devlet erkânı iltifat etmelidirler. 20 - Kaptanpaşalar reisleri Derviş Paşa gibi imtihan etmelidir. Derviş Paşa meydana pusula ve harita koyub Muslu Çavuş namındaki bir mahir kimseyi mümeyyiz tâyin etti, reis anınla vesair gemicileri palamar bağlamakla imtihan etti, bilenlerin yevmiyelerini arttırdı, bilmiyenlere öğrenmiye heves geldi. 21 - Deryada küffar donanmasına rast gelinse, bizim donanma Rumeli veya Anadolu sahillerine yakın, düşman donanması açıkta olsa, çatmıya heves etmemelidir, görmezliğe vurmalıdır; amma bizim donanma açıkta düşman kenarda olursa veya her iki donanma enginde olursa düşmana çatmak caizdir. 22 - Düşman gemisi kalyon olursa heman varub çatmıya heves etmemelidir, uzakdan döve döve zebun idüb dümeni ve direği kırıldıktan sonra üzerine varılır, eğer deniz kabarık ise borda yelkeni ile ardına düşüb limanlık gözetmelidir. 23 - Deniz cenginde kadırgalar saf saf dizilmelidir, amiral gemisi kaptan gemisi geride durmalıdır, ikisi önünde üçü ardında beş gemi de kaptan gemisine refakat etmelidir. 24 - Cenkde kaptanpaşa ve serdar kendi gemisinde bulunub her ne sebeb olursa olsun gemisini terk etmemelidir, asker sürmiye ağaların göndermelidir, cenk esnasında serdarın kayık ile gezmesi cenk kanununa aykırıdır. 25 - Cenktekaptanpaşa yerinde durmalıdır, düşmana çatmıya heves etmemelidir, baş giderse ayak payidar olmaz. Serdarlara yararlık yerinde durmaktır. 26 - Bey gemilerinden yüzer gayrımüslim forsa çıkarıb yerine tersane gemilerinden küreğe mahkûm Türklerden vermelidir, buna muhalefet eden olursa hakkından gelinmelidir, zira kerre fursat bey gemilerini basub gitmişlerdir. 27 - Gemilerin kürekçisi Türk ve Hıristiyan forsa karışık olmalıdır. Eski kaptanlar kürekçinin iyisini intihab edüb baştarda küreğine üç forsa dört Türk koyarlardı. Forsalardan çok sakınmalıdır, Tersane gemilerine miri forsalar defter ile tevzi olun-

malıdır, bir gemide elli forsaya kaptanlar rıza vermezler, Türk bildiği kadar kürek çeksin yektir, forsa maharetine tamah olunmamalıdır, forsa basub giden gemiler hesabsızdır. 28 - Donanma Boğazdan çıkınca yarar kalitalar dil almıya gönderilmelidir, buna çok ehemmiyet vermelidir, eskiden dil almıya küffar yakasına gidilirdi, şimdi adalar arasından alınır (Şimdiden kasıt Onyedinci Yüzyıl ortasıdır). 29 - Cenkde bir gemiye top ve tüfek isabet ettiğinde şehidleri ve yaralıları anbara görürüb saklamalıdır, ortada dururlarsa gemi halkına perişanlık gelir, ortaya korku düşüb şaşırırlar. 30 - Bir düşman gemisi fethedilince evvelâ toplarını yoklamalıdır, icab ederse toplarını çivilemelidir, fetih tamam olmadan ganimete yapışmamalıdır. 31 - Cenkde bir gemiye sudan aşağı top dokunursa ve rahne içerden tezine kapanamaz ise, denize peşkir, sarık, kuşak gibi uzun bezler atmalıdır, İçeriye doğru olan akıntı bunları çekib falyayı kapar. Bâzı gemiler batmaktan bununla kurtulmuştur. 32 - Topçular sanatında mahir olmalı ve müptedilere talim etmelidirler, gemide her topa bir üstat topçu bulunmalıdır. 33 - Perdahtlı barut kullanmalıdır. Küffarın topu on iki karış iken barut kuvveti ile bizim tarafın on altı karış topundan ziyade sürer. 34 - Kumbara ihmal edilmemeli, düşman gemisinin yelkenini yakmak için oklar ve aletler bulundurulmalı, müdafaa esbabında da aslâ ihmal gösterilmemelidir. 35 - Eskidenberi vilâyetler fetihde gelen asker dururken levent yazmıya heves etmemelidir. Askeri iyi kullanmıya dikkat etmelidir. 36 - Kalyonlar donanmaya Boğazdan çıkıncaya kadar refakat eder, donanma ile açık denize çıkmamalıdır, çekdirilere ayak bağı olur, faydası yok, zararı vardır. 37 - Donanma deryada salt, yükte hafif olmalıdır, nereye isterse gitmelidir, düşman bu suretle mağlûb edilir, zira onların çekdirileri kalyonlarından ayrılıb bizim donanmaya ayakdaş olamaz, kalyon hareketi ise rüzgâra bağlıdır. 38 - Düşmanın başlıca üslerinden Korfu adası sık sık hücuma uğramalıdır, bizim sahillerde kaleler basına ihtimam olunmalıdır, küffar onunla rahnedar olur. 39 - Korfu ve Zadra kalelerinin fethi kolay sanılmamalıdır. Fetihleri için azim tedbir ve tedarik ile işe başlamalıdır. İkinci Sultan Bayezıt İnebahtı hisarını nasıl fethetti ise okadar himmet lâzımdır. 40 - Eski padişahların sefer ve fütuhatları vakayii ve kaptanıderyaların sefer ve cenkleri iyice mütalâa edilib kıssadan hisse alınmalıdır. Gaflet olunmıya."

Bu bent, bugünkü yazı dilimize göre kısmen değiştirilerek naklolunmuştur.

B â z ı n o t l a r : Bu bahis için bâzı notları da buraya eklemeyi muvafık bulduk.

Gemici ıstılâhlariyle şiirler: Türk donanmasının en şevketli zamanlarını yaşadığı Onaltıncı Yüzyıldan itibaren, gemici hayatı şiirimizde de müessir olmuş, bu vâdide bilhassa destan ve ilâhi olarak çok güzel şeyler yazılmıştır. Bâzı şairler de gemici ıstılahlariyle kasideler, gazeller kaleme almışlardır, bunlardan bir örnek olarak aşağıdaki beyitler Onaltıncı Yüzyıl şairlerinden Agehi'nin bir kasidesinden seçilmiştir: "Seyreden yüzünü deryada erişir Hızra = Kadre uğrar seni bir kerre kadırgada gören", "Hûblar forsa kaçub sana kenar olmazsa = Olma anlardan alarga bir iki gün katlan", "Ey gönül nice yatursun bu limanı tende = Himmetin lengerin al mevsimidir aç yelken", "Alamargayla yürü yoğ ise yel yelkende = Çünki âşık olamazsın hele bari yelten"

Denizci hayatını terennüm eden şiirler: Bu yolda yazılmış en güzel şiirlerden biri, Onyedinci Yüzyıl şairlerinden Salâhi Kaptanın bir gazelidir: "Atulsun toplar ve kurşunlar çekilsün tigler bir bir = Bezelsün lâal renk olsun adüv kanı ile derya = Duralım kahraman âsâ adüye karşu haşm ile = Olub âteşfeşan kalyonlarımız hemçü ejderhâ = Tamam altmış sene bezmi vegaade olduk âmâde = Yine âmâdeyiz cenge Neriman ile bî pervâ = Eğerçe sûretâ piriz ve likin bezmü rezm içre = Şu cengi görmüşüz kim görmemiştir didei deryâ".

Cezayir destan ve ilâhileri: Şiirimizde denizcilik hayat ve menkıbelerinin en çok terennüm edildiği yerlerden biri Cezayirdir. Deniz akıncılarına vatan olan bu Afrika eyaleti, büyük imparatorluğun bin köşe ve bucağından kopup gelmiş macera insanlarile dolmuştu, yukarıda bahsettiğimiz Atlas Okyanusu akınları, bu insanların fedakârlığı ile tahakkuk etmişti; bu büyük akınlardan bazan gemiler dolusu hazine ile dönülür, bazan da engine açılanlardan ebediyen haber gelmezdi; aşağıdaki ilâhi, Cebelitarık boğazından çıkan ve bir daha dönmiyen bir Cezayir filosu için yazılmıştır: "Murad Reisin gemileri seksen direkli = İçinde tayfalar ağalar aslan yürekli = Enginlerden bir kuş geldi kondu ah gemiye serene = Beş Mısır haznesi vereyim karayı görene = Murad Reisin gemileri çamdır dayanmaz = İçinde tayfalar ağalar uyur uyanmaz..."

Derlenip toplanmış olsa muazzam ciltler dolduracak deniz menkıbelerimiz arasında şöyle bir fıkra geçer: "Hicrî bin on sekizde Kaptan Halil Paşa donanma ile Akdenize çıkıp Siliviye vardıkta Cezayir kaptanlarından Ceneviz Cafer kalitası gelip İspanya kıralı akrabasından Sicilya hâkimi kendi oğlunu kırala göndermek için beş yüz kadar kâfiri envai hedaya ile bir kalyona koyup giderken Cezayir gemileri rast gelip harbi azimden sonra kalyonu almışlar, malı aralarında üleşip oğlanı tarafı saltanata pişkeş göndermişler, kaptanpaşa Cafere ve bile olanlara hil'at giydirüp esiri mezburu padişaha gönderdi" Bu menkıbe Cezayir halk şairleri tarafından da şöylece nakledilmiştir: "İspanya Cezayire haber göndermiş = Komazım oğlumu alurum demiş = Eğer virmezlerse kıyamete dek = Ben bu derd ile ölürüm demiş. = Kailim beş yıla itseler vaade = Cümle emlâkimi viririm yâde = Pişkeş verirlerse Sultan Ahmede = Müslüman iderler bilürüm demiş. = Bin yesir ile yüz bin altun vereyim = Tek heman bir gez yüzün göreyim = Bu kara başıma derman arayım = Ölünce çalışır bulurum demiş. = Gör imdi ne demiş Cezayirli de = Virmeziz oğlunu bilmiş ol senin = Biz anı gönderdik Sultan Ahmede = Kara haberlerin almış ol senin.".

Bir not: Çekdiri devrinde donanmamızın en büyük zaferi Preveze Muharebesi, en büyük mağlûbiyeti İnebahtı Muharebesi, en büyük seferi Provans seferidir ki, bu üç vaka da bu makalenin çerçevesi içine sığmaz.

Kadırga mimarı Mustafa Ağa: İnebahtı hezimetinden sonra, hemen tamamen mahvolan Türk donanması, bir güz ve kış içinde, Kaptanıderya Kılıç Ali Paşa ve sadrazam Sokollu Mehmet Paşa'nın himmet ve gayretleriyle ihya edilmişti. İşte bu büyük işi o zaman bilfiil başaran tersanenin başmimarı Mustafa Ağa isminde bir sanatkârdır, kabri Kasımpaşada Deniz Gedikli Okulunun karşısındadır, üzerindeki çirkin bina kaldırılarak bir anıt haline getirilmesi gereken bu kabrin baş taşındaki kitabesi şudur: "Mimarı Mustafa idi bu Kârhanenin = Zîbâ kadırga yapmada gayet olub seri' = Mevlâ yoluna ittiği hizmet kabul olub = Dâim cinanda meskenini Hak ile refi'. = Târihini tazarru ile didi Hâşimi = Ukbâde Mustafâya Muhammed ola şefi',,.

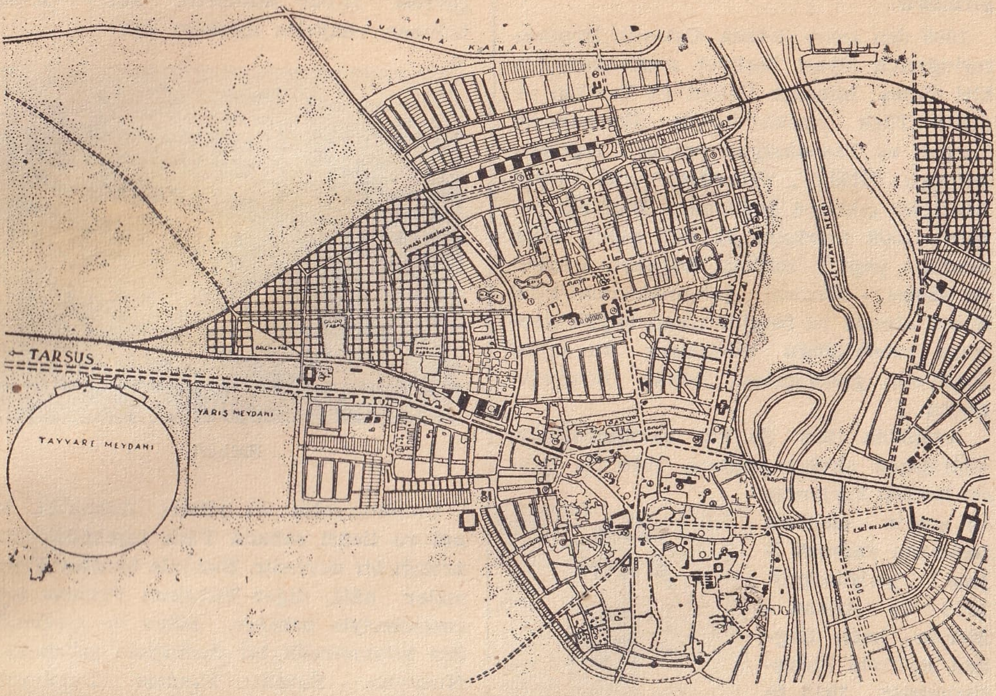
Tarih mısraı ebced hesabı ile Hicrî 1014 tutar ki Milâdî 1604 - 1605 yıllarına raslar, İnebahtı bozgunundan 33 - 34 yıl kadar sonradır.

Paşa baştardasında kırk kemankeş pehlivan: Yukarıda zikredildiği gibi, çekdiri devrinde deniz muharebeleri, birkaç ağız top teatisinden sonra gemiler biri öbürüne rampa ederek kılıç, mızrak, ok, balta, satır, bıçak, hançer, göğüs göğüse, boğaz boğaza bir kara cengine inkılâbederdi; fırsat bulunup da amiral gemisine rampa edildiği takdirde, o amiral gemisinin bayrağını taşıyan taraf için çok vahim neticeler verebilirdi. Kaptanpaşalar baştardaya binerken maiyetlerine devrin seçkin ok atıcı pehlivanlarından kırk kişi alırdı, bunlar, gemide paşanın sofrasında yemek yiyecek kadar itibar görürlerdi, muharebede, kumanda köşkünde bulunan kaptanpaşanın etrafını sararlar, etrafa yağmur gibi ok saçarak göz açtırmazlardı. İkinci Bayezit'in kaptanpaşalarından Davut Paşa, İnebahtı seferine - Birinci İnebahtı Seferi - devrin en namlı kemankeşlerinden Tozkoparan İskenderi götürmüştü, Venediklilerle olan çok kanlı deniz muharebesinde bir Venedik kadırgası paşa baştardasına rampa etmiye muvaffak olmuş ve bir Venedik fedaisi, geminin kıçına atlıyarak sancağı yerinden sökerek denize atmıştı, bunu gören Tozkoparan, Venedikliyi bir okta denize yuvarladıktan sonra peşi sıra denize atlamış, batmakta olan sancağı alarak ve deniz içinde Venediklinin başını gövdesinden ayırarak gemiye çıkmış, kesik başı sancağın alemine saplıyarak sancağı yerine dikmişti, ve bütün bu işler de ancak birkaç saniye içinde olup bitmişti.

Kadırga Meydanı: Çekdiri devrinde donanma gemilerinin hepsi tersanede yapılmazdı, Karadeniz, Marmara ve Akdeniz yalılarındaki tezgâhlara da devlet adına ve hesabına gemi sipariş edilirdi. İstanbulda da, şehrin sahil semtlerinde gemi yapısına elverişli meydanlarda tezgâhlar kurulurdu, bu yerlerin en meşhuru da Kumkapı civarındaki büyük meydandı ki, hâlâ Kadırga Meydanı adını taşır.

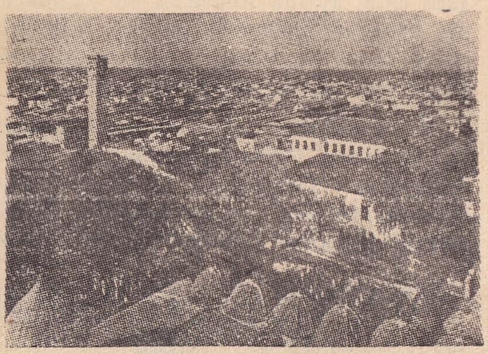
(Reşad Ekrem Koçu)

ADANA ŞEHRİ BÖLGESİ TARİHÇİĞİ — Adana bölgesi coğrafyasını ansiklopedimizin 195 inci sayfasında vermiştik. Burada Adana şehri ile çevresinin tarihinden ve varlıklarından bahsetmek istiyoruz.

Adana şehrinin plânı

E s k i t a r i h l e r d e A d a n a : Adana şehrinin kuruluş tarihi bilinmemekle beraber, bu bölge, Kilikya (Cilicie) ismiyle Milâttan Önce Onbeşinci Yüzyılda

Şehirden bir umumi görünüş

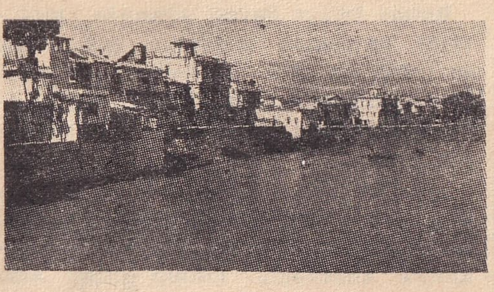
Eti'lere ve sonra Asurlulara, Milâttan Önce Altıncı Yüzyılda İran, Dördüncü Yüzyılda İskender İmparatorluğuna tabi bulunuyordu. Milâttan Önce Birinci Yüzyılda Roma İmparatorluğu hududu içine giren Adana, etrafı sur ile çevrilerek âdeta yeniden inşa edilmiştir. Milâttan sonra Sekizinci Yüzyılda katî olarak Arap im-

Umumi bir görünüş daha

paratorluğunun eline geçmiş ve Avasım ismi verilerek Türklerle iskân olunmuştur. Onuncu Yüzyılda Bizans ve sonra Selçuk İmparatorluğuna bağlandı. Ermeni göçlerinin arttığı bu devrede burada Ermeniler bir hükümet kurmak istediyseler de Adana, Selçuk İmparatorluğunun dağıldığı sıralarda Ramazanoğulları Beyliğinin merkezi olmuş ve 1378 den 1608 e kadar böylece kalmıştır.

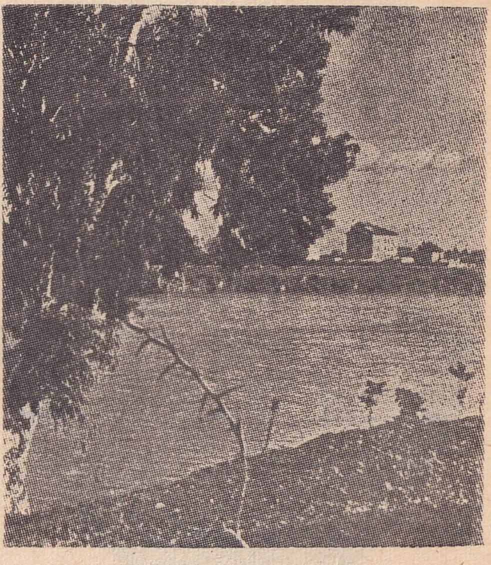
O s m a n l ı İ m p a r a t o r l u ğ u n d a A d a n a : 1608 den sonra ise tamamen Osmanlı İmparatorluğu çevresine giren bölge Halep eyaletine bağlı sancak haline getirilmiş, fakat idaresi gene Ramazanoğulları ailesine bırakılmıştı. Bu sıralarda yani Onyedinci Yüzyılın ilk senelerinde Adana şehrinin etrafındaki sur kalmamıştı; fakat şehrin kuzeyinde iki kapılı, dört köşe bir kale mevcuttu. Şehirde 130 dükkân, 1 kapalı çarşı, 17 han, 40 medrese, beşi büyük 70 cami yapılmış bulunuyordu (Evliya Çelebi).

Şehrin Seyhan kıyıları

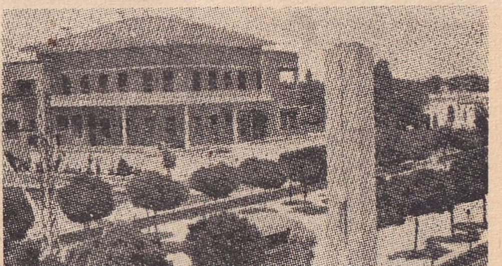
Ondokuzuncu Yüzyılın ilk yarısında 1833 te Mısır orduları tarafından işgal edilen bölge 1840 ta tekrar Osmanlı İmparatorluğuna bağlandı. Aynı yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı İmparatorluğundaki idari değişikliklere (Tanzimat) paralel olarak bölgede mevcut aşiret beyleri sindirilip (1863) Adana vilâyetinin kurulduğu yıllar (1867), bölgenin bir yandan da pamuk istihsaline (Bakınız. Pamuk; Aylık Ansiklopedi, sayfa, 1534) hız verdiği yıllardır. O sıralarda Adana şehrinde 2.408 hanede 8.709 İslâm ve 1.556 hanede 5.230 Hıristiyan nüfus vardı. Belediye teşkilâtı, Islâhhane (1861), rüştiye mektebi, ticaret mahkemeleri, ilk banka teşebbüsü olarak da "Menafi-i Umumiye Sandığı", bir litografya matbaası (1871) kurulmuştu. (Salname-i Adana 1289). "Seyhan" gazetesi de bu senelerde çıkarılmıya başlanır. Diğer taraftan İngilizlerin merkezi Manchester'de bulunan "Osmanlı Pamuk Şirketi", bölge ile alâkalanmıya başlamış ve 1864 te James Kot isminde bir İngiliz Adana'da ilk olarak buharla işliyen çırçır fabrikası kurmak imtiyazını almıştı. Bu arada bir de Amerikan mektebi kurulmuştur (1864).

1890 da Adana vilâyeti 40.000 kilometre kare üzerinde 158.000 İslâm ve 172.000 Hıristiyan ve 72.000 muhtelif dinde olmak üzere 403.000 nüfusa malikti. Merkez Adana kazasının nüfusu 93.000 ve şehrin nüfusu 45.000 e çıkmıştı. Şehre bu senelerde 12 — 15 bin pamuk amelesi gelip gidiyordu. Şehir ve mülhakatında 18 cami, 37 mescit, 8 tekke, 5 kiliseden başka 1885 te kurulan Adana İdadisiyle beraber bir rüştiye, 29 sıbyan mektebi, 35 kadar medrese, 2 kütüphane ve ayrıca 2 Ermeni, 2 Grek, bir Fransız Cizvit, bir Amerikan mektebi bulunuyordu (Cuinet ve Şemsettin Sami). Fakat 1879 da başlıyan tiyatro faaliyeti ancak kısa bir müddet devam edebilmişti.

Şehir civarında Seyhan

Sınai müessese olarak da remen hepsine Ermenilerin sahip bulunduğu 55 değirmen, bir dabbağhane, 5 boya basmahanesi ve ayrıca 7 fabrika çalışıyordu. Bu arada 1885 te İngiliz ve Fransızların kurdukları "Compagnie Ottomane des chemins de fer Mersin — Tarsous — Adana" (Mersin — Tarsus — Adana Osmanlı Şimendifer

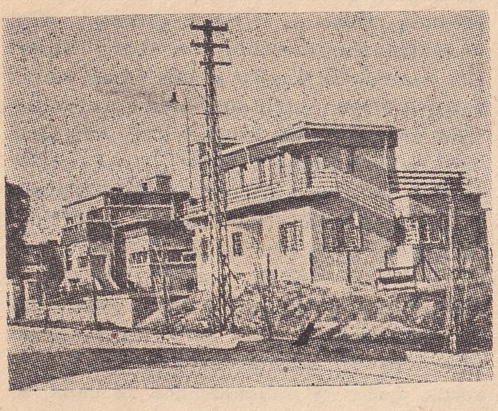

Şehirde Atatürk Caddesi

kumpanyası) 1886 da Adana — Mersin hattını işletmiye başlamıştı.

Adanada 1894 te Ticaret ve Sanayi Odası kurulmuş, 1898 de belediyenin gureba hastanesi faaliyete geçmiştir.

1900 den sonra Adana pamukçuluğiyle

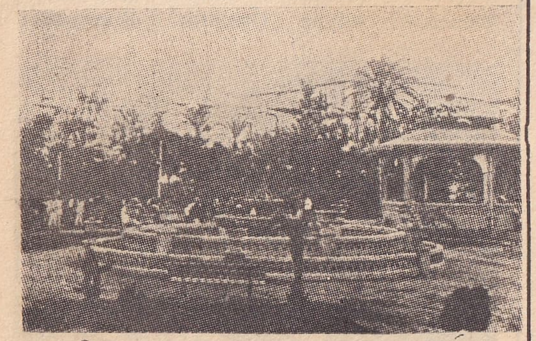
İstasyon Caddesi

Almanlar da alâkalanmıya başladılar. Merkezi Dresde'de olan "Deutsche Levantinische Baumwoll Geselschaft" (Alman Şark Pamuk Şirketi) az zamanda belli

Ulu Cami

başlı bir alıcı hale gelerek Adanada 1906 da bir şube açmış, ayrıca Adana - Mersin demiryolu şirketine Alman sermayesi de karışmış, nihayet Osmanlı Bankasından

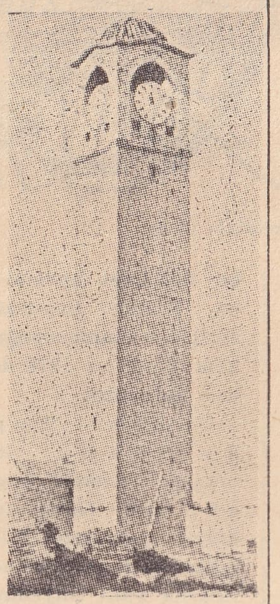
Belediye Parkından bir köşe

sonra "Deutsche Orient Bank" (Alman Şark Bankası) ın Adanada bir şubesi faaliyete geçmiştir.

Bu sıralarda Salih Efendi (1902), Hacıyusufzade (1902) gibi Türk fabrikaları açılıyor, makineye önem veren yeni çiftlikler kuruluyordu. Yalnız 1906 yılında Adana havalisine 2.000.000 franklık makine girmiştir.

1908 den sonra Adana, Osmanlı İmparatorluğunun siyasi faaliyet merkezlerinden biri olmuş; bilhassa İttihat ve Terakki ve diğer Türk teşekkülleriyle Ermenilerin Hınçak ve Taşnaksiyun partileri teşkilâtlanmıştı. "İtidal", "Teceddüt" gibi türkçe gazeteler çıkmıya başlamıştı. Bununla beraber 1909 martının 31 inci günü İslâm ahalinin yaptığı mitingi müteakıp günlerde İslâm - Ermeni çatışmalarının kıtal halini alması ve üstelik çıkan büyük yangının sebebolduğu perişanlık bu siyasi faaliyetin gelişmesine imkân bırakmamıştır.

Adana'da 1909 da bir darülmuallimin (öğretmen okulu) açılmış, 1910 da ticaret borsası kurulmuş ve şehrin elektrik tesisatını yapmak işine girişilmiştir. 1912 de Adana - Mersin hattı Bağdad hattiyle birleştirilmiştir. 1915 te ilk mezbaha faaliyete geçmiştir.

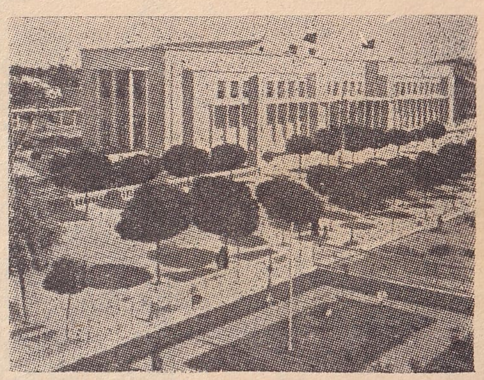
Saat kulesi

Bir yandan da Almanlar Adana ile alâkalarını arttırıyorlardı. Alman inşaat şirketleri Adana ovasının sulanmasına dair projeler hazırlıyor, gene Almanlar İstikbal Pamuk Şirketi fabrikasını kuruyor, hattâ bir de pamukçuluk okulu açmak teşebbüsüne girişiyorlardı. Bu sıralarda bölgede pamuk istihsali 1908 de 64.000 ton iken, 1910 da 45.000 tona düşmekle beraber, 1914 te 135.000 tona yükselmişti.

Birinci Dünya Savaşı sırasında (1914 - 1918) da pamuk istihsalâtı çok azalıp on onbeş bin ton arasında oynamıştır. 1918 güzünde açılan Toros tüneliyle Adana bir yandan da Haydarpaşa'ya bağlanmış oldu.

M i l l î M ü c a d e l e y ı l l a r ı n d a A d a n a : Birinci Dünya Savaşının sonunda imzalanan Mondros Mütarekesiyle Almanların çekilip gittiği Adana, bu sefer de Fransız işgali altına girmişti. 20 aralık 1918 tarihinde başlıyan bu işgal devri; Adana'da idari teşkilâtın ve Hürriyet ve İtilâf Fırkasının pasif durumu, Ermenilerin ayrı faaliyeti (hattâ 5 ağustos 1920 de muhtar bir cumhuriyet ilân etmek isterler) ne karşı Adana Müdafaai Milliye ve Kilikya cemiyetlerinin türlü yönden mücadeleleri ve Fransız makamlarının gittikçe artan baskısiyle geçmiştir. 1919 ekiminden itibaren bölgenin çepeçevre Kuvayı Milliye ile sarılmış bulunmasına, hattâ zaman zaman büyük çarpışmalara rağmen, Fransızlar bir yandan da türlü iktisadi müesseselere el koyuyorlar ve yenilerini de kuruyorlardı. Nihayet Fransızlar, Ankara İtilâfnamesinden sonra, 5 ocak 1922 de çekilmişlerdir.

C u m h u r i y e t d e v r i n d e A d a n a : Cumhuriyetin ilânından sonra Adana gene kendi ismini taşıyan fakat çevresi 16.000 kilometre kareye inmiş bulunan vilâyetin merkezi kalır.

Halkevi

Cumhuriyetin ilk yılları, Adana'da, sınai ve ticari sahada Türk teşebbüslerinin arttığı bir devredir. Bununla beraber Fransızlar hâlâ, diğer birtakım Fransız müesseseleriyle beraber, bölge ve civarında 884 kilometrelik bir demiryolu şebekesini, Nusaybin - Pozantı Fransız Demiryolu Şirketini elde tutmakta devam ediyorlardı. 1925 te Adanada mevcut ticarethanelerin sayısı ekseriyeti Türk olmak üzere 1.236 idi (221 bakkal, 65 lokanta ve kebapçı, 73 kahve, 9 otel, 21 han, 4 matbaa vesaire).

Yeni şartlar içinde miktarı inip çıkmıya başlıyan pamuk istihsalini ayarlamak için 1925 ekim ayında Adana'da bir pamukçuluk kongresi toplanmış, bu kongrede çiftçilerin kredi ve himaye talepleri arasında amele meselesi de ortaya atılmıştır.

Bu tarihlerde Adana, artık sınai sahada, tamamen Türk müteşebbislerinin eline geçmiş bulunuyordu. Bu arada şehrin elektrik tesisatı Alman A. E. G. şirketi tarafından ikmal edilmiştir (1928). Şehir-

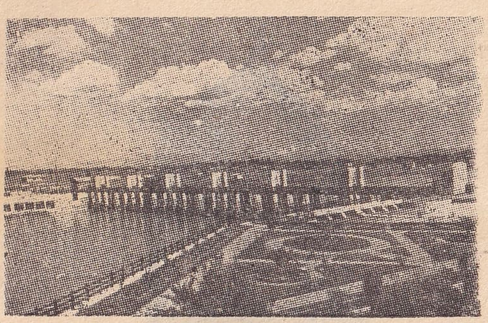

Millî Kurtuluş âbidesinden bir parça
(Heykeltıraş: Ali Hadi)

de türlü inşaat arasında parke yol miktarı da 1929 da 7 kilometreye çıkmıştır.

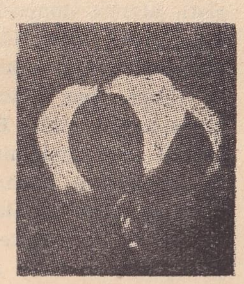
Mevcut okullara ilâveten Ticaret okulu, Ziraat okulu (1930), Ziraat makinist oku-

lu (1930), hastanelere ilâveten 25 yataklı bir doğumevi (1929), 20 yataklı bir trahom hastanesi (1930) ve bir de emrazı zühreviye hastanesi açılmıştır.

Adana'nın meşhur barajı

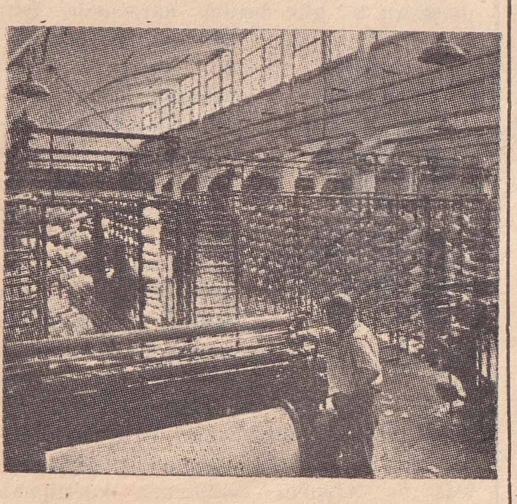
Gene bu yıllarda Adana'da Ahali Fırkası teşebbüsünden başka C. H. P. ve bir aralık Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, Kızılay, Tayyare Cemiyeti, Çocuk Esirgeme Kurumu, Türk Ocağı, Muallimler Birliği, Adana Çiftçiler Derneği (1923), Mütekaidini Askeriye Cemiyeti, Amele Taali Cemiyeti, birkaç spor klübü ve Matbuat Cemiyeti de faaliyette idi. "Yeni Adana" (1918), "Türk Sözü" (1922) adlı gündelik gazeteleriyle beraber müteaddit gazete ve mecmualar da neşrediliyordu.

Adana'nın servet kaynağı pamuk

1933 te vilâyetin ismi "Seyhan vilâyeti" ne çevrilmiş, fakat Adana şehri gene vilâyet merkezi kalmakta devam etmiştir.

1932 den son senelere kadar Adana şehrinin nüfusu mütemadiyen artarak 1935 te 72.000 ve 1945 te 100.000 e çıkmış bulunmaktadır. Ziraat Bankasının umumi kredisinin hemen yarısına yakın bir kısmından istifade eden büyük, küçük çiftçi ve kooperatifçilerin ve aynı zamanda her sene gelip giden 40 - 50 bin pamuk ziraat işçisinin durağı olan Adana, bir yandan da, sınai merkez olarak gelişmiş, mevcut fabrikaların senelik istihsal kıymetleri artmış ve bilhassa pamuk temizlemesi işi se-

Adana'da bir dokuma fabrikası

nede 1.000.000 kilodan fazla pamuk temizliyen 8 fabrikada, ve pamuklu mensucat da 3 büyük fabrika da temerküz etmiştir. Adana vilâyetinin 60.000.000 lira ihracat ve 20.000.000 liralık ithalâtı dolayısiyle ticari faaliyeti de ehemmiyetli durumunu muhafaza etmektedir.

Güney Anadolunun kara ve hava nakliyatı bakımından bir muvasala merkezi olan Adana şehri, artan devlet inşaatı ve zengin hususi inşaatiyle Alman mimarı Jansen'in yaptığı plâna göre genişliyen, yenileşen şehirlerden biridir. Adana'da eski yıllara nispetle okullar sayısında büyük bir değişiklik olmamışsa da, öğrenci adedi birkaç misli yükselmiş bulunmaktadır. Adli muamelelerde ve hastaneler faaliyetinde bâriz bir artma mevcuttur.

Adana'da son senelerde sular idaresi de tesis edilmiş ve faaliyete geçmiş bulunmaktadır.

Kısa bibliyografya: Adana salnameleri (1288 den itibaren). Rifat; Lûgatı Tarihiye ve Coğrafya, 1299 İstanbul Şemsettin Sami; Kamus-ül Âlâm, 1306 İstanbul. V. Cuinet; La Turquie d'Asie, 189] Paris. Remzi Oğuz; Adana Ticaret Rehberi, 1340 İstanbul. Adana Pamuk Kongresi, 1925 İstanbul; Adana Vilâyeti Matbuatı, 1932 Ankara. Esat; Adana'nın Kurtuluş Mücadelesi Hâtıraları, 1934 Ankara. Adana Ticaret ve Sanayi Odası; Adana, 1936. Jansen; Adana Şehrinin İmar Plânına Dair İzahat, 1937 Adana. Adana Cumhuriyetten Evvel ve Sonra, 1938 Ankara. Seyhan - Cumhuriyetin 15 inci Yıldönümünde, 1938 İstanbul. Cemal: İstiklâl Savaşında Adanalılar, 1937 İstanbul. Taha Toros; Çukurova'nın Halk Şairleri, 1938 Adana.

(Lütfü Eroğlu)

ALİ EFENDİ, BASİRETÇİ — (1838 - 1910) Tanınmış Türk gazetecisi. Enderun okullarında okumuş ve fakat sarayda kalamıyarak 1860 ta aylıkla çırağ edilmiştir. Birkaç yıllık bir geziden sonra 1863 te Maliye Nezareti tahsilât memurluğuna alınmıştır.

Ali Efendi, 1869 ocak ayında "Basiret" gazetesini çıkarmıya başlamıştır. Fakat, o zaman Matbuat Müdürlüğünün bağlı olduğu Hariciye Nezaretine çıkış müsaadesi için iki sene evvel müracaat etmişse de Girit isyanı dolayısiyle, bir siyaset tedbiri olmak üzere, kendisine müsaade verilmemiş, isyan yatıştıktan sonra, vâki müracaati nazır Fuat Paşa'nın üç yüz sarı liralık mükâfatiyle beraber neticelendirilmiştir. Abdurrahman Âdil Eren'in, bizzat Ali Efendi'den işittiği kaydiyle, İkdamcı Cevdet Bey'den naklen "Tan" gazetesinde yazdığına göre bu müsaade ve mükâfat, Sultan Aziz'in bir cuma namazını kılmak üzere Dolmabahçe camisine gelirken Ali Efendi'nin sunduğu istida üzerine verilmiştir.

Ali Efendi'nin "Basiret" i on yıl devam etmiştir. İlk neşredildiği zaman cuma ve pazardan maada her gün çıkardı. Orta kıtada ve dört sayfa idi, yirmi paraya satılırdı. İlk yazıcıları ve mütercimleri başında kendisi, Erzurum mektupçuluğunda ölen Suphipaşazade Ayetullah Bey, Yemen mektupçuluğunda ölen İsmail Efendi, Karadağ muharebesinde şehit düşen mühtedi Polonez ferik Mustafa Celâlettin Paşa ve Hayrettin imzasını atan gene Polonez Mösyö Karski, adliye mektupçusu Halet Bey'ler geliyordu. Gazetesini çıkardığı sıralarda İstanbulun en meşhur simaları arasında tanınan Ali Efendi'nin büyük bir tahsili yoktu. Fakat o zeki, çalışkan ve atılgan bir insandı.

Basiretçi Ali Efendi

Gazete; yazıları, bilhassa haberleri itibariyle kendinden evvelkilere nazaran daha mütekâmil ve bugünkü gazete anlamına daha yakındı. "Basiret" te birçok tanınmış zevat muharrirlik etmişti. Ahmet Mithat Efendi de Vali Mithat Paşa ile beraber gittiği Bağdad'dan dönüşünde bu gazetede çalışmıştı.

Basiretçinin hayatında biraz romana benziyen taraf 1870 ten sonra başlar. Çünkü Ali Efendi'nin, 1870 Alman - Fransız Harbinde Almanlar tarafını tutması ve o tarafın galip gelmesi, kendisinin de, "Basiret" in de talih yıldızını parlatır. Çünkü, neşriyatı hoşa gittiğinden harb bitince Bismarck tarafından Almanyayı gezmiye davet edilir ve yol masrafı için on bin frank gönderilir. Sadrazam Âli Paşa ise bu seyahati tasvibederek kendisine beş yüz sarı lira verir. Basiretçi 1871 de Almanyaya giderek orada yer, içer, gezer, bu arada tifoya tutulur ve tedavi olunur. Bedava matbaa makineleri de alarak müreffehen vatana döner.

Vezir Hanında Tatyos'un kırık dökük makinesiyle işe başlıyan "Basiret" artık kendi makinesinde basılmaktadır; idarehane ve matbaası da şimdiki Tan Matbaasının yeri olan ve sonra Mihran'a geçip Sabah Matbaası diye anılan mahalde-

"Basiret" in ilk nushası

dir. Gazetenin kıtası büyümüştür. Yazılarında siyasi olgunluk daha ziyade göze çarpmaktadır. İbrahim Alâettin Gövsa'nın babası Âsım Bey ve daha pek çok zevat

yeni muharrirlik kadrosunu kabartmaktadır.

Ali Efendi 1874 te "Kahkaha" adlı bir mizah gazetesi de çıkarmıya başlar. Refikleriyle bir hayli mücadele ettiğinden

Mizahi "Kahkaha" gazetesi

"Kahkaha" yı "Basiret" e çatanlara münasip bir dille çatmak için çıkarmış gibidir.

Ali Suavi'nin "Basiret" e yazı yazmıya başladığı tarih 1876 senesi sonlarına raslar ve bu yazılar pek devamlı değildir.

Ali Efendi'nin 1878 tarihine kadar parlıyan ikbali bu tarihten sonra fenalaşır; talih onu, Ali Suavi'nin adı geçen sene içinde (eski Rumi tarihle 23 mayıs 1294 ki, çevrilince 12 haziran 1878 eder) tahttan indirilmiş olan Beşinci Murat'ı tekrar tahta çıkarmak, daha doğrusu şahsi ihtirasını temin etmek maksadiyle Çırağan sarayına bir kısım Rumeli muhacirleriyle yaptığı baskın işine karıştırır; çünkü, Ali Suavi "Basiret" e gönderdiği ve "Basiret" in de neşrettiği bir mektupla bu delice hareketi bir gün evvel Ali Efendi'nin gazetesiyle, âdeta ilân eyler. Vaka üzerine gazete derhal kapatılarak Ali Efendi Yıldızda birkaç ay sorguya çekilir ve sonra Kudüs'e sürülür.

Ali Efendi Suriyede otuz sene kaymakamlıklarda dolaştıktan ve 1908 Meşrutiyeti ilân edilir edilmez vatana döndükten sonra "Basiret" i tekrar çıkardı. Artık ihtiyarlamıştı, sermayesi de yoktu. Pek çok gazete çıkıyordu, büyük gazeteler ve hattâ eski mürettibi Sabahçı Mihran, "Basiret" in tutunmaması için hayli çalıştı. Gazete birkaç nusha çıkabildi, kapandı. Ali Efendi bir müddet sonra da vefat etti.

Basiretçi son yıllarında

Ali Efendi'nin kıtaca küçük ve mevzularına göre mühim iki kitabı vardır. Biri 1293 Türk - Rus Harbini savaş sahalarında görerek yazılan lâyıhadır ki, "Yıldızın Hatası" adını taşır. Diğeri ise kendi hayatından ve dolayısiyle istibdat zamanında matbuata ve gazetecilere tatbik edilen sıkıdan bahseden "İstanbulda Yarım Asırlık Vakayi-i Mühimme" adlı kitapçığıdır. Bilhassa ikinci eser matbuat tarihimiz için birinci derecede ehemmiyeti haizdir.

Basiretçi Ali Efendi, Türk gazetecilik tarihinin en enteresan simalarından biridir ve "Basiret" ise gazetecilik tarihimizde yeni bir çığır ve bir merhaledir.

Kısa bibliyografya: Ali; Yıldızın Hatası, İstanbul 1324. Ali; İstanbulda Yarım Asırlık Vakayi-i Mühimme, İstanbul 1325. Selim Nüzhet; Türk Gazeteciliği, İstanbul 1931. Server İskit; Türkiyede Matbuat Rejimleri; İstanbul 1939. İbrahim Alâettin Gövsa; Türk Meşhurları, İstanbul 1945. İnönü Ansiklopedisi; sayfa 85.

(Server İskit)

ALP ARSLAN, MUHAMMET BİN DAVUT — (1029 - 1072). Kahramanlığı, cesareti ve yüksek kalbliliği ile tanınmış büyük Selçuk hükümdarı.

20 ocak 1029 da (1 temmuz 420 de) doğmuştur. Bu doğum tarihi için bâzı tarihçiler 424 yılını ileri sürerler. Alp Arslan babasının sağlığında ve çocukluk yıllarından itibaren çok iyi bir terbiye gördü. Zaferle neticelenen birçok askerî hareketlere iştirak etti. Akınlarda pişti. İyi bir kumandan olmanın bütün imkânlarını ve vasıflarını kazandı. Babası bu suretle kendisini Horasan tahtına veliaht tâyin etti. Babasının son yıllarında devletin idaresi âdeta onun uhdesinde idi. Babası Çağrı Bey'in ölüm tarihi tarihçiler tarafından değişik yıllara isabet ettirilmiştir. Bâzıları 1058 de, bâzıları da 1060 da ölmüş olduğunu bildirmektedirler. Çağrı Bey'in ölümünden birkaç yıl sonra, Alp Arslan'ın amcası Tuğrul Bey de, evlât bırakmadan 1063 eylûlünde öldü. Veziri Al-Kunduri, Tuğrul Bey tarafından kendisine halef gösterildi diye, Alp Arslan'ın kardeşi Süleyman'ı tahta çıkardı. Fakat bu tahta çıkış etrafta memnuniyetsizlikle karşılandı. Birçok beyler buna muhalefet ederek Alp Arslan'a biat ettiler. Vezir Al-Kunduri de bu umumi arzuya boyun eğmiye mecbur kaldı. Böylece Alp Arslan, 27 nisan 1604 te pek parlak bir törenle sultan ilân edildi. Ancak Alp Arslan'ın tahta çıkmasından memnun kalmıyanlar, onu çekemiyenler, hattâ kendi hesaplarına sultanlık pâyesini iddia eden beyler vardı. Alp Arslan'a bunlarla mücadele düşüyordu. Alp Arslan bu muhalefeti kolayca kırdı. Fakat bu arada akrabalarından Kutulmuş kendisini epey üzdü.

Alp Arslan, Kutulmuş'un bir savaşta ölümünü müteakıp askerini Bizans üzerine sürdü. Yolda kendisine katılan emir ve beylerin kuvvetleriyle kudretli bir ordu meydana geldi. Bu ordu Gürcistan'ı istilâ etti, burasını ağır vergilere bağladı. Sonra Kars ve Ani'yi de aldı. Bu sıralarda kardeşi Kavurd'un kıyam eder gibi bir vaziyet alması üzerine hareketine devamdan vaz geçti, fazla ileri gitmek istemedi. Cebrî yürüyüş ile ve İsfahan üzerinden Kirman'a geldi. Kirman'da bulunmakta olan Kavurd, Alp Arslan'ı, karşısında bulunca şaşırdı, onun da boyun eğmekten başka yapacak bir hareket tarzı yoktu.

Alp Arslan Merv'e giderek iki oğlu Melikşah ve Arslanşah'ı Gaznelilerden ve Türk hakanları hanedanından prenseslerle evlendirerek vaziyetini biraz daha sağlamlaştırdı. Amu-Derya'yı geçti, bu mıntakalardaki hükümdarlarla münasebete girişti, Merv'e dönerek oğlu Melikşah'ı kendine halef tâyin etti. Muhtelif eyaletleri Selçuk ümerası arasında taksim etti. 1067 de tekrar baş kaldıran Kirman emirine karşı sefere çıktı. Bu yıllar içinde bir taraftan Aral denizinin kuzey ve doğusundaki topraklara uzanırken, muhtelif beyleri de Anadoluya akınlar yapmıya memur etti. Bunlar ta Kayseri'ye kadar geldiler ve yürüyüşlerini Orta Anadolu'ya kadar vardırdılar. Alp Arslan ikinci bir defa Aras'ı geçerek Gürcistan'a girdi. Gürcistan kıralına boyun eğdirdikten sonra Horasan'a döndü. Bir taraftan da, maiyetindeki prenslerin batıya doğru akınları devam ediyordu. Bizans İmparatoru Romanos Diogenes Türk taarruzunu durdurmak için bizzat ordunun başında sefere çıktı. Muhtelif neticesiz zaferlerden sonra Türk kuvvetlerinin toplanma yeri olan Ahlat'a doğru yürüdü. Fakat Palu'ya geldiği zaman, Malatya'da bırakmış olduğu ordusunun, güneyden sarkan Türk ordusu tarafından dağıtıldığı haberini aldı. Türkler bu taarruzda Konya şehrine girdiler. Bizans imparatoru bu güç durum karşısında geri dönmiye mecbur kaldı. Türk ordularını yenmiye memur ettiği kumandanı Manuel Komnen de mağlûp ve esir edildi. Bizans kumandanını yenen Türk prensi Kurdcı Alp Arslan'a isyan eder bir vaziyet takındığından sultan bu sefer onun üzerine Afşın'ı gönderdi. Bu vaziyet karşısında Kurdcı, esir ettiği Bizans kumandanını ve generallerini serbes bırakarak düşman kuvvetiyle birleşti, ve Afşın'ın takibinden kurtulmak için Bizans'a iltica etti. Afşın ise ileri yürüyüşüne devam ederek Ege denizi kıyılarına kadar ulaştı.

Alp Arslan'ın temsilî bir resmi

Bir temsilî resmi daha

Bu sırada Horasan'da bulunan Alp Arslan, Mısırı fethetmek arzusuna kapıldı.

1070 yılı ortalarında kuvvetli bir ordu ile Azerbaycan'a geldi, Van gölünün kuzeyinden geçerek Malazgirt önlerine vardı. Vaktiyle amcası Tuğrul Bey'in elde edemediği bu müstahkem mevkii zaptetti. Yürüyüşüne devam ederek Dicle'nin yukarı kolları ile Murat suyu havalisindeki bâzı kaleleri ele geçirdi. Diyarbakır, Urfa ve Halep üzerinden yürüyüşüne devam etti. Halep önlerinde bulunduğu sıralarda Bizans imparatorunun elçisi gelip Alp Arslan'ı görmüş ve dostluk teminatı vererek geri dönmüştü. Alp Arslan, Mısır'a doğru yürüyüşüne devam için yola çıktı ise de, bir gün sonra, Bizans imparatorunun doğuya doğru ilerlediğini haber aldı. Ordusunun bir kısmını Suriye'yi fethetmek üzere bırakarak geri döndü. Malazgirt önlerinde, burasını ele geçirmiş olan Bizans imparatoru ile karşılaştı. 26 ağustos 1071 de Malazgirt önlerinde vuku bulan savaşı (Bakınız: Malazgirt Meydan Muharebesi, Aylık Ansiklopedi, sayfa 998) Alp Arslan kazandı ve Bizans İmparatoru Romanos Diogenes esir düştü. Türk ordusu 54.000 kadardı, Bizans ordusu ise bunun iki misliydi. İslâm ve Türk tarihinin en kahramanca savaşlarından birini teşkil eden bu zafer, Türklerin Anadolu'yu baştan başa aşarak yerleşmelerine sebebolmuştur.

Bizans İmparatoru Romanos Diogenes'e Türk asaletine yakışır şekilde iyi muamele edildi. Kısa bir esaretten sonra Anadolu'ya iade edildi. Fakat Romanos Bizans'a dönünce tahtının Sekizinci Mihael tarafından işgal edilmiş olduğunu gördü. Böylece, imzalanan barış antlaşması hükümsüz kalmıştı. Alp Arslan artık Bizanslılara karşı açılan harbe bizzat devam etmedi. Maveraünnehir'e geçti. Orada esir aldığı bir kale kumandanı tarafından ağır surette yaralandı ve 1072 yılının kasım ayında hayata gözlerini kapadı.

Kahramanlığiyle olduğu kadar yüksek karakteri ve insanlığı ile de meşhur olan Alp Arslan A n a d o l u y u T ü r k l e r i n e b e d i y u r d u h a l i n e g e t i r m i ş b i r T ü r k s e r d a r ı d ı r.

(M. Ali Karahan)

ASTER, ERNST VON — (1880 - 1948). Devrimizin meşhur felsefe tarihçilerinden. 1936 yılındanberi İstanbul Üniversitesinde felsefe tarihi ve bilgi nazariyesi profesörlüğü yapan Von Aster, yaz tatilini geçirmek için gittiği İsveçte ekim ayı içinde öldü. Ernst von Aster Prusyalı bir general ailesinin çocuğudur.

Berlinde doğdu. Yüksek tahsilini Berlin ve Münih'te yaptı. Başta felsefe ve yardımcı olarak da zooloji ve matematik tahsil etti. Psikolojiden edebiyata, sanat kollarına kadar yayılan geniş bir kültür edindi. Münih Üniversitesinde doktorasını verdikten sonra aynı yere doçent oldu. Biraz sonra gene Münih'te profesör unvanını kazandı. Oradan Almanyanın Gissen Üniversitesine profesörlükle gittiyse de Nazilerin iktidara geçmesi üzerine, sosyal demokrat olduğu için verimli çağında emekliye ayrıldı.

Türk hükümetinin müracaatini kabul ederek İstanbul Üniversitesinde çalışmak üzere memleketimize gelmiş ve 1948 e kadar burada kalmıştır.

Her yıl felsefe tarihi dersleriyle birlikte konuları değişen seminerler yapardı. Önemli seminerleri şunlardır: Kant, İngiliz felsefesi, Karl Marx, Leibnitz, Spinoza, Eksistansializm. Ayrıca her yıl bilgi nazariyesi ve ahlâk dersleri verirdi. Muhtelif tarihlerde İktisat Fakültesinde iktisat felsefesi, Hukuk Fakültesinde hukuk felsefesi dersleri okuttu. Zaman zaman verdiği konferanslar üniversitenin konferanslara ait yayınlarında, yazdığı makaleler 1939 da çıkan "Felsefe Semineri" dergisinde, "İş" mecmuasının iki sayısında ve "Felsefe A r k i v i" nde dir.

E. von Aster

"F e l s e f e Arkivi" dergisinin beşinci sayısı onun hâtırasına ayrılacak ve bu nushaya son konferansı olan "Muasır Fizik ve Felsefe" de konacaktır. "Türklerin Felsefe Tarihindeki Rolü" mevzulu konferansı Tarih Kurumunun bülteninde çıkmıştır. İstanbulda verdiği konferanslar arasında Hegel, Kant ve "Gœthe'nin Faustu" dikkati çekmişti.

Von Aster Almanya ve Türkiyede epeyce kitap yayımlamıştır. Almanyada, "Bilgi Nazariyesinin Prensipleri" (1913), "Psikolojiye Giriş" (1915), "Descartes'tan Hegel'e Kadar Yeni Bilgi Öğretisinin Tarihi" (1921), "Tabiat Felsefesi", "Felsefe Tarihi", "Fransız Devriminin Politik ve Toplumsal Fikirleri", (Bu fransızca eser türkçeye 1927 de M. Nermi Bey tarafından çevrilmiş, eski harflerle basılarak yayımlanmıştır.); "Zamanımızın Felsefesi" (1935 yılının Ülkü dergilerinde Z. F. Fındıkoğlu tarafından bir özeti verilmiştir); "Kant". Türkiyede yayımlananlardan da "İlk ve Ortaçağ Felsefesi Tarihi" (Edebiyat Fakültesi Talebe Cemiyeti yayınlarından); "Bilgi Nazariyesi ve Mantık ve Hukuk Felsefesi Dersleri" vardır.

Von Aster'in felsefe cereyanları karşısındaki bâriz vasfı fenomenoloji ve eksistansiyalizm (Bakınız; Aylık Ansiklopedi sayfa 1438) e karşı muarız oluşudur. O bir nüminalist (Bakınız; Nüminalizm; Aylık Ansiklopedi, sayfa 972) ti.

Von Aster iyi bir hoca idi, muhitimizde sevilmişti.

(Arslan Turgut Kaynardağ)

CİNSÎ TERBİYE — Kadın ve erkek, içtimai hayatta, maddi ve mânevi olarak birbirlerini bütünliyen iki varlıktır.

Bir kadınla bir erkeğin el ele vererek nesillerini idame etmek ve hayat yolunda beraber yürümek gayesiyle birleşmelerinden husule gelen aile hayatı, her şeyden önce, bir milletin temelini teşkil etmektedir. İçtimai hayatta kadın ve erkek, birçok işlerde, birlikte çalışmakta, yaşayışın insanlara yüklettiği ağır yükü her ikisi beraber taşımaktadırlar.

Gerçi dünya kurulalıdanberi birçok cemiyetlerde kadın ve erkek konusu çeşitli telâkkilere uğramış, bilgisizliğin karanlıkları içinde geçen yüzyıllar boyunca, garip kanaat ve âdetlerin sevkiyle, kadın ile erkek arasında uçurumlar açılmak istidadı bile baş göstermiştir. Fakat neslin bekası gibi ezelî ve tabiî bir kanunun cazibesi, kadın ve erkeği daima birbirine çekmiştir.

Yaratılışın en yüksek örneği olan insanda cinsî cazibenin de, başka hayvan zümrelerininkinden daha mütekâmil bir halde bulunduğuna şüphe yoktur. Ancak bu cinsî cazibe sayesindedir ki, bütün canlılarda olduğu gibi, insan nesillerinin de devam ve bekası sağlanmış bulunmaktadır. Erkek ve kadın, mânevi hayatta olduğu kadar ve belki de ondan daha fazla bir şekilde, maddi ve fizyolojik hayatta da birbirlerini tamamlamak vazifesini omuzlarına almış olan varlıklardır.

Çünkü tabiî olarak bu iki varlığın birleşmesinden üçüncü bir vücut husule gelecek ve bu vücut yaşamak, gelişmek, büyümek istidadını kazanacaktır. Tabiatın, bütün canlılar için ezelî kanunu budur.

Bu kanunun hükümleri, her gün, her dakika, her yerde ve aşikâr bir surette hükmünü icra etmektedir. İşte bu cinsî cazibenin düzenini sağlıyacak olan cinsî terbiye, içtimai hayatın çeşitli telâkkileri içinde, bâzı tabiat bilgilerinin hulâsası olarak insanlar için pek lüzumludur.

Erkek ve kadının birleşmesinden ortaya çıkacak olan mahsul acaba nasıl meydana geliyor? Bu mahsul ana karnında nasıl yerleşiyor? Nasıl gelişiyor? Nasıl doğup nasıl büyüyor?

İşte birtakım sualler ve meseleler ki cinsî cazibeyi teşkil eden karışık ve kapalı bilgilerden sayıldıkları için, bunlar birçok yerlerde, cinsî terbiye bakımından, çocukların ve genç yaştaki insanların sorup öğrenmeleri yasak ve ahlâka aykırı bâzı hâdiseler gibi telâkki edilmişlerdir. Dünyanın birçok yerlerinde bu iş âdeta taassup halinde devam edip gitmektedir.

Halbuki okul çağındaki çocukların, öğretim sırasında, bu meselelere esaslı bir şekilde vâkıf olamamaları, onlarda müphem ve yanlış bâzı kanaatlerin husulüne sebebolmakta, geleceğin ana ve babaları demek olan çocukların bu bilgisizlikleri ise onların hayatında büyük bir eksiklik halinde tebarüz ederek vücutları ve sağlıkları için, günün birinde, zararlı bir şekil almaktadır. Bu mesele, anaların babaların, öğretmen ve terbiyecilerin ve hele hekimlerin ehemmiyetle ele alıp ciddi bir surette meşgul olmaları lâzım gelen bir iştir.

C i n s î t e r b i y e m e s e l e s i, s o n z a m a n l a r d a b ü t ü n d ü n y a d a v e b i l h a s s a A m e r i k a d a b i r i n c i p l â n a a l ı n a n b ü y ü k b i r e h e m m i y e t k a z a n m ı ş t ı r. Çocuklara cinsî terbiyenin normal ve ilmî bir şekilde, kolaylıkla, verilebilmesi için ne gibi vasıtalara ve ne gibi tedbirlere baş vurmak lâzım geldiği çok düşünülmüş ve hâlâ da çok düşünülmektedir.

Amerikalıların son neşriyatı, bu memlekette cinsî terbiye ile uğraşan insanların bu çalışmalarında bir hayli ilerlemiş ve bu yolda modern vasıtalara müracaat ederek iyi neticeler almıya başlamış olduklarını göstermektedir.

Birleşik Amerika okul tedrisatında cinsiyet meselesi, gerek bâzı ana ve babala-

rın hoş görmemeleri ve gerekse bu işin öğretimindeki güçlük yüzünden, şimdiye kadar daima ikinci plânda kalmış bulunuyordu. Ötedenberi oğretimle uğraşanlar bu konuyu müşkülâtsız olarak ortaya koyabilecek bir usul aramaktaydılar.

Son yıllarda Oregon hükümeti bu meseleye bir hal çaresi bulmak üzere cinsiyet meselelerini kolaylıkla ve vuzuhla ortaya koyan ve "Beşer Bünyesi" adını taşıyan bir sinema filmi hazırlatmıştır ki bu teşebbüs ve bundan alınan neticeler, bütün dünyada, bu işle uğraşanların dikkatini çekecek kadar ehemmiyetlidir. Bu film, orta okulların altı ile sekizinci sınıf öğrencilerine gösterilmektedir. Filmin gösterilmesi on dokuz dakika sürmekte ve film çeşitli safhaları ihtiva etmektedir. Bu safhalar Oregon Üniversitesinin on yıllık fennî ve dikkatli bir araştırmasının mahsulüdür. Filmin konusunu hazırlıyan üniversitenin psikoloji profesörü Dr. Lester F. Beck'tir. Bu bilgin, ilk defa filmin her safhasını analar, babalar ve öğretmenlerle birlikte gözden geçirmiştir.

Filmi sahneye koyan, meşhur "Fare Kardeş" filmini yaratmış olan Eddie Albert'dir.

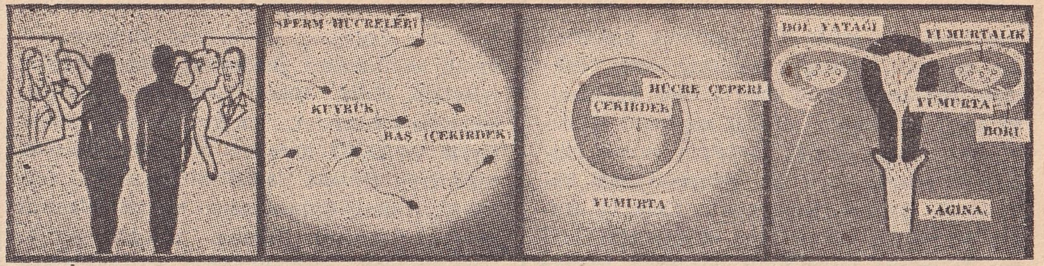
"Beşer Bünyesi" adını taşıyan bu filmden cinsî terbiye bakımından alınacak neticelerin ehemmiyeti başlangıçta lâyıkiyle takdir edilememişti. Fakat geçenlerde bu film, ilk defa olarak, 2.200 Amerikan öğrencisine gösterilmiş ve bunun pek muvaffakıyetli bir netice husule getirdiği görülmüştür. Bu film, Amerikanın on hükümetinde 7.000 ana baba tarafından da seyredilmiştir. Bunların arasında yapılan ankette 6.850 gibi büyük bir çoğunluk, çocuklarına bu filmin gösterilmesi, cinsî terbiye bakımından, çok uygun olduğunu bildirmişlerdir. Geri kalan 150 aile, her ne olursa olsun, cinsiyete aidolan böyle bir filmin çocuklara gösterilmesine muhalif kalmışlardır.

Filmi uygun bulan bâzı ana ve babalar bunun hattâ altıncı sınıf öğrencilerinden daha küçük çocuklara bile gösterilmesine taraftar olduklarını bildirmişlerdir. Film, çocuk oluş ve büyüyüşünün safhalarını, olduğu gibi, canlandırmakta, çocuklara erkek ve kadının birleşmesinden hâsıl olan canlı uzviyetin gelişmesi hakkında en doğru bilgileri, pek az bir zamanda verebilmektedir.

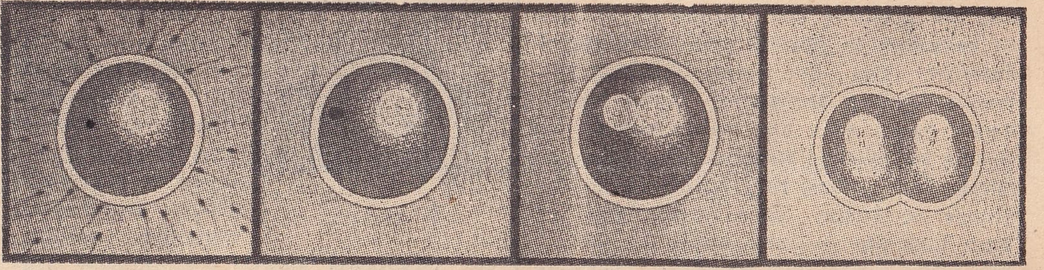
Filmin büyük faydalarından biri de, onu seyrettikten sonra, çocukların büyüklerine ve öğretmenlerine birtakım sualler sormak ve mesele hakkında izahat almak lüzumunu duymakta olmalarıdır.

Sonradan kendilerine verilmekte olan izahatla çocuklar filmden aldıkları bilgileri tamamlamakta ve bu suretle onların cinsiyet konusu üstünde esaslı bir fikir edinmeleri sağlanmış bulunmaktadır.

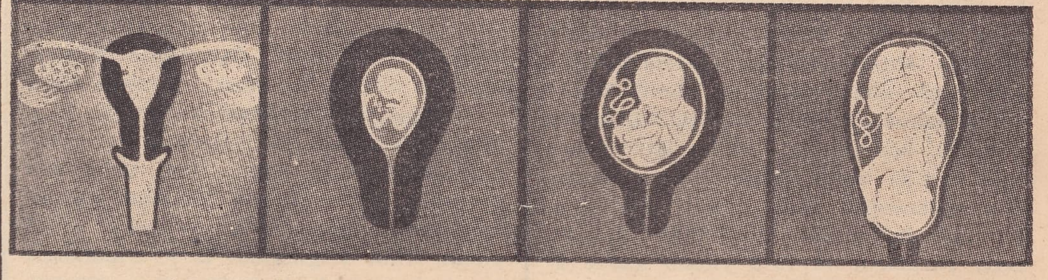
Bu cümleden olarak, beşer büyüyüşüne ait filmin ilk gösterilişlerinden birisi yapılırken Teodore Roosevelt ortaokulu yedinci sınıf öğrencileri arasında yapılan

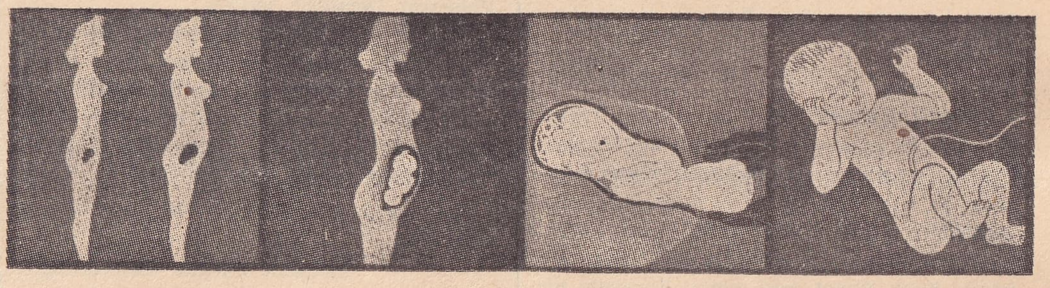
Amerikada öğrenciler için hazırlanan "Beşer Bünyesi" adlı filmde küçüklere hayat sırrını öğretmek gayesi güdülmüş ve bu fikrin taraftarlarına göre, gayede de muvaffak olunmuştur. Bu diyagramların yukarıki parçalarında soldan sağa birincide: Erginlik çağına gelmiş kız ve erkek çocuğu, soldan sağa ikincide; erkek sperma (meni) sı gösterilmektedir ki, baş kısım hücrenin çekirdeğidir ve kuyruk iki tarafa sallanarak hücrenin hareketini temin eder. Üçüncüde; bir dişi hücre, yumurta görülmektedir. Bu, spermadan daha büyükçedir. Çekirdeği bir çeper (zar) içindedir. Dördüncüde; vagina (mehbil) dan giren spermanın kanalı vasıtasiyle dölyatağı (rahim) na gidişi görülmektedir.

Soldan sağa: Rahme giren spermaların dişi hücreye hücumunu ve bir tanesinin zardan içeriye girmiye muvaffak oluşunu göstermektedir. Giren hücre büyümekte ve dişi hücrenin çekirdeğiyle birleşmektedir. Sonra, hücre içinde iki çekirdek birleşerek ilkah (dölleşme) işi meydana gelir ve hücre (yumurta) harekete başlar ve rahme doğru hareket esnasında bu hücre ortada bulunur.

Soldan sağa: Nihayet yumurta rahimde kendi kendini tespit eder ve ananın kanından gıdalanmıya başlar. Bu teşekkül iki ay zarfında büyür ve artık çocuğa benzemekte ve göbek kordonu vasıtasiyle de beslenmektedir. Rahim çok elâstikî olduğundan çocuk büyüdükçe o da büyür, dördüncü aydan sonra çocuk anasının karnında harekete başlar. Altı aydan sonra çocuk rahimde baş aşağı doğum vaziyeti alır ve doğuma hazırlanır.

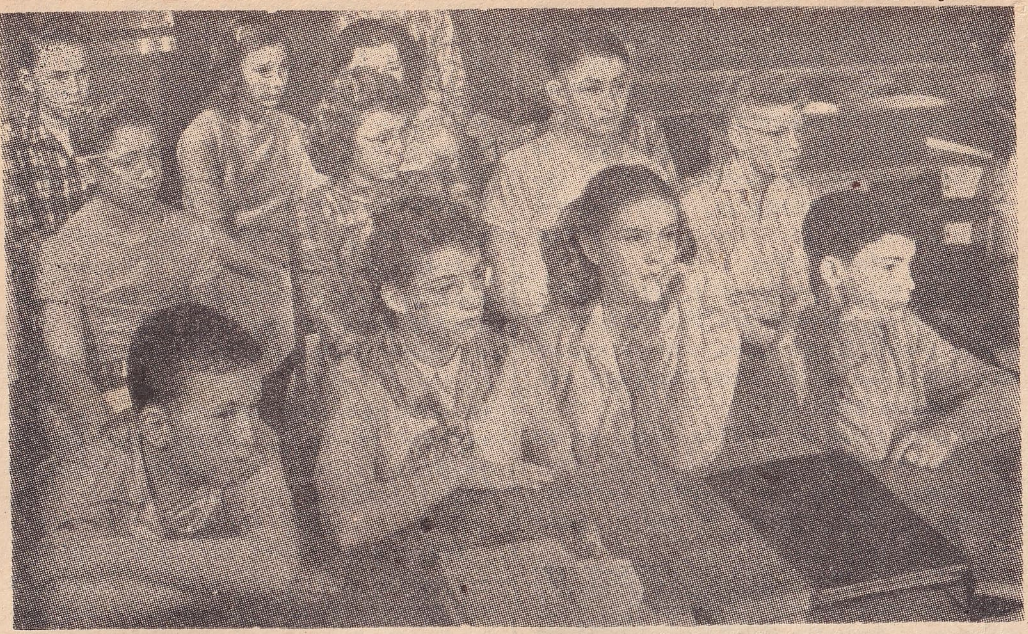
Gebe kadının karnı çocuk büyüdükçe büyür ve genişler ve dokuz ay sonunda çocuk tamamen gelişmiştir. Doğum esnasında çocuğun dışarıya çıkabilmesi için hekimin veya ebenin elleri yardım edebilir; fakat doğumda asıl mühim kuvvet, rahmin çocuğu dışarıya atmak için yaptığı hareketlerdedir. Çocuk doğunca göbek kordonu kesilir, çünkü artık gıdasını ağziyle alacaktır.

müşahedeler çok dikkate şayandır: Bu öğrenciler sınıfa geldikleri zaman öğretmenleri kendilerine bir film seyredeceklerini söylemiş, bu haber filmlere çok meraklı olan çocukları pek sevindirmiştir. Film, gebeliği ve çocuğun ana karnında geçirdiği safhaları ve nihayet doğumu gösteren renkli diyagramlardan ibaret olduğu için çocukların şiddetle merak ve dikkatini çekmiştir.

Bu filmde, sırasiyle, kadın ve erkekte erginlik çağının bütün belirtilerini, kadın ve erkek yumurtacıklarının şekil ve vasıflarını, onların birbirleriyle nasıl birleşip nasıl yeni bir organizma teşkil ettiklerini, bu yeni teşekkülün hangi yollardan geçerek kadının rahminde ne suretle yerleştiğini, ne şekilde beslenip büyüdüğünü ve nihayet son gelişme çağına geldiği zaman haricî hayata nasıl atıldığını, öğrenciler, bütün açıklığiyle, seyretmişler ve filmi büyük bir ilgi ile takibeylemişlerdir.

En sonunda çocuğun doğuşunu gördükleri zaman hepsinin dudaklarında mesut bir tebessüm belirmiştir.

Filmden sonra çocuklar öğretmenleri olan Miss Belm Kinsop'a şu sualleri sormuşlardır: Çocuklar doğarken neden kafa-

Yapılan tecrübe gösterisinden intibalar: Öğrenciler bütün dikkatlerini, çocuğun ana karnındaki gelişme safhaları üzerinde teksif etmişlerdir.

Filmde çocuğun doğuşundan sonra, öğrencilerin yüzlerinde mesut tebessümler görülmektedir. Bu tebessümler, biraz da hayat sırlarını öğrenmekten doğan bir sevincin eseridir.

ları önde olarak doğarlar? Çocuk ana karnında nefes alır mı? Almıyorsa nasıl yaşıyor? Niçin bâzı çocuklar tabii zamanından daha erken doğuyorlar? Ana karnı karanlık mıdır? İnsanların hayatlarında karanlıktan hissettikleri korku acaba ana karnının karanlık olmasından mı ileri gelir? Bebekler ana karnındaki hayatlarını hatırlıyabilirler mi?

Bu suallerin bâzıları çocukça olsa bile içlerinde çok ciddi ve yerinde olanlarının da mevcut bulunduğu görülmektedir.

Öğretmen bunlara karşı şu cevapları vermiştir: En ağır yerleri kafaları olduğu için çocuklar, çok defa başlariyle doğarlar. Çocuk ana karnında nefes almaz, ancak göbek kordonu vasıtasiyle anasının kanındaki oksijenden faydalanarak yaşar. Anaya ait bâzı kaza ve hastalıklar çocuğun erken doğmasına sebebolur. Ana karnı şüphesiz çok karanlıktır. Bebekler ana karnındaki hayatlarını sonradan hatırlıyamazlar.

Bu cevaplar bütün çocukların merakını tatmin etmiştir. Öğrenciler, erkek ve kadın arasındaki bünye farkları, sakal ve bıyıkların çıkışı gibi meseleler üzerinde de öğretmenle bir hayli konuşmalar yapmışlar, bu suretle filmin seyrinden sonra uyanan meraklarını gidermişler ve bilgilerini tamamlamışlardır. Okullarda cinsi terbiyenin verilmesi bakımından bu filme, son zamanlarda, Amerikada çok kıymet verilmiştir.

Bütün bu teşkilâtı idare eden Dr. Adolph Weinzinl'dir. Kendisi Oregon'un eski fizikçilerinden olan E. C. Brown'ın hijyen öğretimi için bıraktığı 500.000 dolârla bu işleri idare etmekte ve bu yolda büyük muvaffakıyet kazanmaktadır.

C i n s î t e r b i y e ü z e r i n d e A m e r i k a d a g ö r d ü ğ ü m ü z b u ç a l ı ş m a l a r f i k r i m i z c e p e k e h e m m i y e t l i d i r. Çocuk terbiyesi ve çocuk ruhiyatı ile meşgul olan insanların, ötedenberi, fikirlerini kurcalıyan cinsî terbiye meselesi, bu suretle çok dikkate şayan ilmî ve modern bir safhaya girmiş bulunmaktadır.

(Dr. Nuri Ömer Ergene)

COLUMBİA ÜNİVERSİTESİ — (Kolumbiya okunur) Columbia Üniversitesi, yüksek kısımlar, erkekler için Columbia Koleji, kadınlara mahsus Barnard Koleji ve diğer okullardan müteşekkil, hükümet tarafından tasdikli, Amerikanın en başta gelen üniversitelerinden bir tanesidir.

T a r i h ç i k : 1754 yılında Kıral İkinci George'un emirnamesiyle kurulan "King's College" adlı ufacık teşekkül bugünkü Columbia Üniversitesinin çekirdeğini teşkil eder. 1784 te Kıral Koleji idari bakımdan New York Şehir Üniversitesi emrine verilerek ismi Columbia Kolejine çevrildi. Kuruluşundan 1870 senesine gelinciye kadar, Columbia, tıp, hukuk ve mühendislik kısımlarının da ilâve edilmiş olmasına rağmen üniversite sayılabilecek bir varlık gösterememişti. Memleketin tahsil ihtiyaçlarına cevap verebilmek ve Columbia'yı asrın Avrupa üniversiteleri ayarına çıkarabilmek için 1870 senesinde faaliyete geçildi. İhtiyaca göre kurslar açılarak ve bütün branşlara yeni profesörler tâyin edilerek okul bünyesinde her mânasiyle ıslahat yapıldı. Nitekim bu ıslahatla da Columbia artık kolej olmaktan çıkıp, üniversite olmıya doğru ilk adımı atmış oldu.

Ü n i v e r s i t e y e b a ğ l ı b e l l i b a ş l ı f a k ü l t e v e o k u l l a r, kuruluş tarihlerine göre, şunlardır: Columbia Koleji 1754, Tıp Okulu 1767, Hukuk 1858, Mühendis Okulu 1864, Siyasal Bilgiler Fakültesi 1880, Barnard Koleji (kadınlar için) 1889, Felsefe Fakültesi 1890, Öğretmenler Koleji 1897, Eczacılık Koleji 1904, Gazetecilik Okulu 1912, Mimari Okulu 1914, Ağız ve Diş Cerrahisi Okulu 1916, İş Okulu 1926, Kütüphanecilik Okulu 1926, New York Sosyal Hizmetler Okulu 1940, Devletlerarası İşler Okulu 1946.

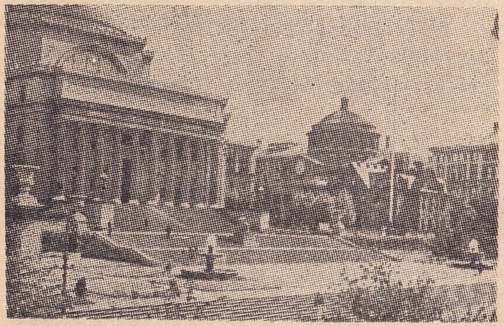
İ h t ı s a s k u r s l a r ı : Bütün Amerikan üniversitelerinde olduğu gibi, Columbia'da da normal üniversite öğretiminden başka hususi ihtısas ve meslek kursları da gösterilmektedir. Amerikada üniversite kelimesi, nazari bir tahsil yapılan yerden ziyade, ihtısas ve mesleğin ilk adımlarının atıldığı yeri ifade eder. Bugün Columbia'da aklımıza gelebilecek bütün sanat ve ilim şubeleri için açılmış kollar vardır.

Ö ğ r e t i m s i s t e m i : Columbia Üniversitesinde öğretim sistemi sömestr usulüne dayanır. Normal öğretim devresi eylûlde başlayıp haziranda nihayet bulur. Ayrıca 1900 yılındanberi yapılmakta olan altı haftalık yaz kursları da vardır.

T a l e b e : Bu üniversite bilhassa çeşitli kolejlere devam eden her milletten talebesiyle nazarı dikkati çeker. Kış devresi esnasında talebe mevcudu 1946 - 47 ders senesinde 17.591 erkek ve 11..654 kadın olmak üzere 29.245 kişiydi. Gene aynı yıl yaz kurslarını 16.508 talebe takibetmiştir.

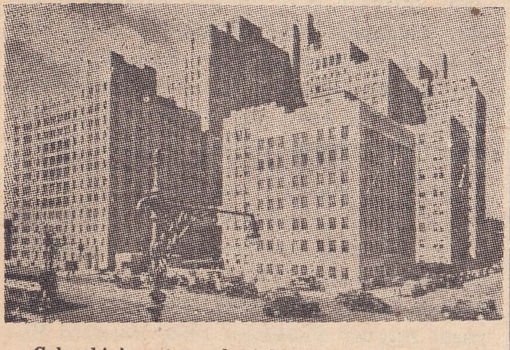
Ö ğ r e t i m h e y e t i : Üniversite öğretim heyeti çok geniş bir kadro tutar. Kuruluşundanberi bu mevzuda gözetilen prensip on talebeye bir öğretmendir. Columbia Üniversitesi aynı zamanda dünyanın en büyük ilim araştırma merkezlerinden biridir. Bilhassa son yılların atom

araştırmalarına yaptığı hizmet zikre değer. Öğretim kadrosu arasında jenetik ve kimya branşlarında Nobel Mükâfatı ka-

Columbia Üniversitesinin tarihî kütüphanesinin kapısı ve törenlerin yapıldığı meydan

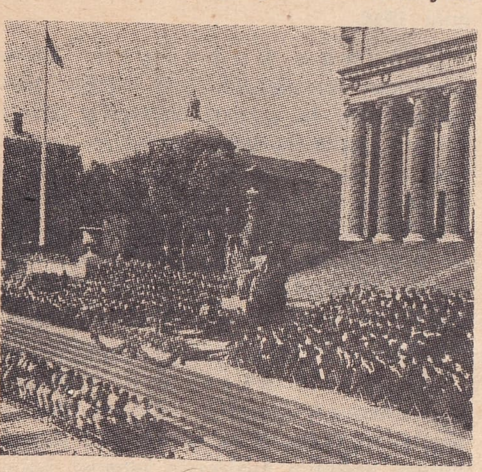
zanmış âlimler mevcuttur. Bütün ilmî araştırmalar esnasında üniversite, dünyanın en büyük müze, rasathane, akvaryum ve diğer ilmî araştırma merkezleriyle en

Columbia'nın tıp şubesi binalarının bir kısmı

yakın münasebetlerin muhafazasına dikkat eder.

Öğrenciye kolaylık: Harb sonrası meselelerinden biri olarak ortaya çıkan ve harb dolayısiyle tahsilleri yarı

Eisenhower'in rektörlük merasimi

kalmış talebeye Columbia Üniversitesi mümkün olan en büyük yardımı yapar. Son birkaç yıl zarfında kadın ve erkek olmak üzere öğrenciler arasında mühim bir yekûn tutan bu gibilere bir yandan tahsil, diğer yandan da çalışma imkânları sağlanmaktadır. Evli olup da, tahsile devam eden 1.100 çifte üniversite tarafından ev temin edilmiştir.

(E. İ.)

ELKUTLU, RÂKIM HOCA — (1872 - 1948) Kıymetli Türk musikisi bestekârı. İzmirde doğmuştur. Babası Şuayip Efendi de İzmirli idi ve eski hatiplerdendi.

Râkım Elkutlu, dokuz yaşında iken başlıyarak Mevlevî şeyhi olan amcası Emin Dede'den yirmi yaşına kadar usul ve makam öğrenmiş; on yedi yaşında iken Mevlevihanenin "naathanlığı" na, yani naat okuyuculuğuna ve yirmi yaşında iken de İzmirdeki Hisar camisinin imam ve hatipliğine tâyin olunmuştur. Aynı caminin imam ve hatibi iken 1948 aralık ayının dördünde vefat etmiştir.

Râkım Elkutlu, amcasının vefatı üzerine, yirmi bir yaşında iken Tamburî Ali ve Santo Şikârî Efendilerden, daha sonra da Zekâi Dedenin çırağı Aziz Efendiden musiki dersleri almıştır.

İlk eseri yirmi iki yaşında dügâh makamından bestelediği "Hayran-ı cemâl olmağa cidden meylim var" güfteli şarkıdır. Bu şarkıyı Santo Şikârî Efendiye çekine çekine okuduğu zaman: "Ne küstahlık! Sen şarkı besteliyecek kudrette misin?" gibi bir itâba düçar olmay beklerken, bilâkis pek samimi bir takdir görünce cesaretlenmiş ve o vakittenberi bestekârlıkla iştigal ederek birçok şarkılar, besteler, nakışlar, semailer vücuda getirmiştir. Eserlerinin sayısı üç yüzden fazladır.

Râkım Elkutlu

Râkım Elkutlu'nun karcigâr makamından bestelediği bir de Mevlevî âyini vardır ki, kendisinin İzmir muhiti haricinde tanınmasına vesile olmuştur. Çünkü Konya Mevlevihanesinde beğenilen bu âyin Türkiyenin bütün mevlevihanelerinde okunmuştur.

Râkım Elkutlu, İzmirde geçen sene teşekkül etmiş olan ve şimdi iki yüzü mütecaviz âzası bulunan "Türk Musiki Cemiyeti" nin reisi idi.

Bayati makamından "Ne bahar kaldı, ne gül ah ne de bülbül sesi var" ve uşaktan "Mümkün mü unutmak güzelim neydi o akşam?" şarkıları merhumun bugün pek sevilip çok söylenen son besteleridir.

(N. Âli)

GIDA ZEHİRLENMELERİ (Intoxications alimentaires) — Toplu olarak bir gıda maddesinin yenmesinden sonra, birçok kişilerin birden hastalanmasiyle kendisini gösteren hastalıkların bütününe "gıda zehirlenmeleri" adı verilmiştir.

Gerçi gıda zehirlenmeleri, büyük topluluklardan gayrı, hep bir arada yemek yiyen aile fertlerinde ve birkaç kişi arasında da görülebilirse de okul, kışla, hapishane gibi yerlerde birçok kişide birden kendisini gösterdiği zaman, etrafta dehşet, telâş ve dedikodular uyandırdığı için insan sağlığını çok ilgilendiren ve daima uyanık bulunulmasını icabettiren hastalıklardan biridir.

Mikropların bilinmediği eski zamanlarda gıda zehirlenmeleri, gıdaların bulundukları kablarda uzun müddet durmalarına ve bozulup kokuşmalarına atfedilmiş, kalaysız bakır kablar içinde kalan gıda maddelerinin bakır üzerine tesir ederek zehirli maddeler husule getirdiği ve hâdisenin bu yüzden hâsıl olduğu fikri ortaya atılmıştır. Bu fikir bugün bile birçok yerlerde hâlâ mevcuttur. Gıda zehirlenmeleri görüldüğü zaman, derhal, bakır kabların kalaysız olup olmadıkları meselesi ortaya çıkar. Kalaysızlık mevcut ise ilgililer hatalı görülür ve muaheze edilirler. Halbuki mesele hiç de bununla alâkalı değildir.

Herhangi bir yemek, bir kab içerisinde nekadar fazla durursa dursun, onun bakırı tehallül ettirmesinden husule gelecek olan ve zehirli zannedilen "bakır sülfatı" gibi maddeler, teşekkül edebilmeleri muhtemel en fazla miktarları ile bile, insanda, bizim söylemek istediğimiz mânada, bir gıda zehirlenmesi husule getiremezler. Kokmuş bâzı yemeklerin de gıda zehirlenmeleri yapmalarına imkân yoktur.

Biliyoruz ki, birçok Batı memleketlerindeki halk, gıda maddelerinden bâzılarını kokutarak yemek itiyadındadırlar ve bunlar hiç de, bizim tavsif edeceğimiz tabloda, bir gıda zehirlenmesine uğramazlar. Çinde kokmuş yumurta ve Avrupanın birçok yerlerinde kokmuş peynir ve av etleri yenmesinin itiyat haline girmiş olması bunun bâriz delillerinden biridir.

Gıda zehirlenmelerinin mahiyeti uzun müddet böyle yanlış telâkkilere uğradıktan sonra şurada burada husule gelen bâzı hâdiseler araştırıcıların dikkatini çekmiştir: Bu cümleden olarak 1888 yılında Alman âlimlerinden Gärtner, hastalanmış bir sığırı, ziyan olmasın diye, kesip etini yiyen birtakım insanlarda, mide ve barsak bozuklukları ile müterafık bir hastalık husule geldiğini ve bunlardan iki tanesinin öldüğünü görmüştür. Bu hastaların kan ve dışkılarından (büyük apteslerinden) tifo mikrobuna benziyen bir mikrop elde etmiştir. Sonradan yapılan incelemeler bu mikrobun paratifolar sınıfından bir basil olduğunu ortaya çıkarmış ve bunun adına "Gärtner basili" denilmiştir. Bu vakadan on bir yıl sonra Achard adındaki diğer bir âlim, tifoya benziyen bir hastanın sidiğinden tifo basiline yakın fakat tifo basili olmıyan bir mikrop bulmuştur. Nihayet 1900 yılında Hamburg'da Profesör Schotmüller paratifoları tetkik ederek onları A. B. C. harfleriyle gösterilen birtakım gruplara ayırmıştır.

Bütün bunlardan anlaşılmıştır ki, bir kısım gıda zehirlenmelerini yapan âmiller paratifolar sınıfından olan bâzı mikroplardır.

Paratifolardan başka gıda zehirlenmeleri yapan bir mikrop daha vardır ki, o da "botulinus basili" dir. Bu basilin mikrobiyoloji bakımından, paratifolara katiyen benzer yeri yoktur. Çünkü bu mikrop havasız yaşıyan mikroplardandır. Mukavemetli şekiller hâsıl eder ve şiddetli bir zehir salıverir. Bundan başka, tabiatta münteşir bir halde bulunan "koli", "proteus" gibi birtakım âdi mikroplar da gıda zehirlenmeleri yapabilirler. Fakat gıda zehirlenmelerinin mühim bir kısmında âmil olan paratifo basilleri, eskiden alfabe harfleriyle gösterilen birtakım çeşitlere ayrılmış iseler de son zamanlara kadar dünyanın muhtelif yerlerinde çıkan gıda zehirlenmelerinde bu sınıftan olan, fakat birbirinden ayrı vasıflarda bulunan birçok mikroplar bulunmuştur ki, bunların

taksim ve tasnifi ve adlandırılması bugün mikrobiyoloji ilminin en karışık meselelerinden birini teşkil etmektedir. Paratifoların çeşitleri, gün geçtikçe ve araştırmalar derinleştirildikçe bir kat daha ziyadeleşmiş ve bugün 150 kadar tip ortaya çıkmış olduğundan bunların birbirinden ayırdedilmesi için ince birtakım lâboratuvar usullerine başvurulması icabetmektedir. Böyle olduğu halde bile bu işin içinden tam bir şekilde çıkmak ve paratifo mikroplarının bugün elde bulunan cinslerini tam olarak birbirinden ayırdetmek imkânı henüz mevcut değildir. Genel olarak bu mikroplar bulundukları memleketlerin ve kasabaların veyahut mikrobu bulanların adlariyle anılmaktadırlar.

Paratifo mikroplarını kabataslak izah için şöyle bir sıralama yapabiliriz:

A grupu: Burada "A paratifo" mikrobu vardır. Bu mikrop hayvanlarda hastalık yapmaz. İnsanlarda gıda zehirlenmesi yapmaktan ziyade hafif bir tifo hastalığı yapar. İnsanlar arasında, tifo hastalığında olduğu gibi, bu mikrobun taşıyıcıları (portörleri) vardır. Bulaşması ve korunması tifoda olduğu gibidir.

B grupu: Burada "anteridis Breslav" dedikleri paratifo tipi vardır. İlk defa Breslav'da görülmüştür.

Fransada Belçika sahiline yakın Aertrych kasabasında da görüldüğü için Fransızlar adına "Aertrych basili" derler. Hem insan ve hem de hayvanlarda, tabii olarak, hastalık husule getirir. Sıçanlar için çok zehirlidir. Bu mikrop sığır ve koyun cinsinden olan hayvanların kanına karışarak veyahut sidik yollarında oturarak hastalıklar yapar. Hayvanların etinde ve iç organlarında bol miktarda bulunur. Bu etleri yiyen insanlarda mide - barsak bozukluğu veyahut kolera tarzında şiddetli gıda zehirlenmeleri husule gelir.

C grupu: Burada paratifoların svipestifer, Tompşon ve Potsdam tipleri vardır. Memleketimizde görülen "Erzincan tipi paratifo mikrobu" da bu gruptandır. Bu mikrop insanlarda, sığırlarda ve domuzlarda hastalık yapmak azgınlığındadır. Hem tifo tarzında, hem de gıda zehirlenmesi sisteminde hastalık husule getirir. Bizim Erzincan tipi de böyledir. Son zamanda yapılan incelemeler bu mikropların bilhassa Doğuda ve Rusyada birçok gıda zehirlenmelerine sebebolduğunu göstermiştir. Erzincan tipi pek zehirlidir. Bu tipin ayrı bir cins olduğundan bahsedenler vardır. Erzincan tipi bugün tetkike şayan bir paratifo tipidir.

D grupu: Gärtner'in bulduğu paratifo basili bu gruptandır. Hem insan ve hem de hayvanlarda hastalık yapar. Birçok yerlerde olduğu gibi yurdumuzda görülen gıda zehirlenmelerinde de bu bakterinin rol oynadığı tespit edilmiştir.

E grupu: Burada Londrada görülmüş olan "London tipi" ve "salmonella anatum" dedikleri paratifo tipleri vardır ki, bunlar da gıda zehirlenmelerine sebebolurlar. Paratifolardan husule gelen gıda zehirlenmelerinin kuluçka süresi (tefrih devresi) birkaç saatten bir haftaya kadardır. Genel olarak şüpheli bir yemekten dört, beş saat sonra hastalık başlamaktadır. Hastalık belirtileri umumi fenalık hissi, mide bulantısı, kusma, sürgün (ishal), baldır çekilmeleri (kramplar), ileri derecede düşkünlük gibi ârızalardır. Hastalar bu sıkıntıların tesiriyle az zamanda büyük bir fenalık ve baygınlık içine düşerler. Bâzılarında yüksek ateş de olur. Bu hastalık tablosu alınan mikrop veya zehirin fazlalığına ve şiddetine göredir. Birtakım hastalarda âdeta koleradan şüphe ettirecek derece şiddetli bir mide - barsak bozukluğu husule gelir. Hastalar bir iki gün içinde iyileşirler. Fakat bu şiddetli hastalığa dayanamayıp ölenler de vardır. Paratifo mikropları hem vücutları hem de zehirleri (toxine'leri) ile tesirlerini icra ederler. Kendileri zehir salmaz, zehir mikrobun içindedir. Mikrop ölünce zehir ortaya çıkar ve vücuda tesir eder (endotoxine). Bu zehir harerete dayanıklı (thermostabile) olduğundan kaynama derecesinde harab olmaz. Şu halde paratifo mikropları bir gıda maddesinde çok miktarda bulunurlarsa, bu madde pişirilmiş olsa bile, gene gıda zehirlenmesi husule gelebilir. Hattâ bu gibi hallerde gıdanın kaynatılmış olması, mikropların harab olmak suretiyle içlerindeki zehrin serbest hale gelmesine sebebiyet vermesi bakımından, bazan tehlikeli bile olur. Paratifo mikropları gıda maddelerine iki suretle bulaşırlar: Ya kasaplık hayvanlar kesilmeden önce bu mikropları almış ve hastalanmışlardır. Bunların etleri hastalık dolayısiyle bulaşıktır. Yahut, etler başta olamk üzere, bâzı gıda maddeleri mikrop taşıyıcılar (portörler), nakil vasıtaları, dışkı, fışkı gibi pislikler vasıtasiyle televvüs etmişlerdir. Havanın yaz ve sıcak olması, gıda maddelerine bulaşan mikropların üremelerine ve gıda maddelerinin daha tehlikeli bir hale gelmesine sebebolur. Onun içindir ki, çok şiddetli bir zehirlenme şekli olan kolera tablosu çok defa yazın sıcak günlerinde görülür. Buna hekimlik dilinde "choléra nostras" derler ki bu, bildiğimiz koleradan ayrı bir hastalıktır. Paratifolarla bulaşmak ve gıda zehirlenmesi yapmak istidadında olan gıda maddeleri şunlardır: Her çeşit koyun, kuzu, sığır, dana, deve ve balık etleri, midyeler, istiridyeler, yumurtalar ve içerisine yumurta katılarak yapılmış olan pasta, revani vesaire gibi hamur tatlıları. Yumurtalardan tavuk, ördek, kaz, hindi gibi hayvanların yumurtaları ile gıda zehirlenmeleri olabilir. En çok gıda zehirlenmesi yapan yumurtanın ördek yumurtası olduğu tespit edilmiştir. Bunlardan başka süt, krema, peynir... gibi maddeler ve içine süt katılarak yapılmış olan bâzı dondurmalar da gıda zehirlenmeleri hâsıl edebilirler.

Paratifolardan ileri gelen gıda zehirlenmelerinden korunmak için bilhassa etlere çok dikkat lâzımdır. Kasaplık hayvanların kesilmeden önce muayeneleri bu bakımdan çok ehemmiyetlidir. Her şeyden önce veteriner hekimlerin kasaplık hayvanları canlı iken muayene etmeleri ve hayvanların hastalıklı olup olmadıklarının anlaşılması icabeder. Hayvanlar kesildikten sonra etlerinin muayenesi de ihmal edilmemelidir. Taze ve iyi bir et, kırmızı renkte, adale ve yağ kısmı normal manzara ve kıvamda, kokusu kendisine mahsus çiğ et kokusundadır. Etin esmerleşmiş, kıvamını kaybedip yumuşamış, parlak, güzel rengini kaybetmiş olması daima dikkati ve şüpheyi çeker. Bu gibi hallerde eğer mümkünse etler üzerinde bakteriyolojik kültür ve araştırmalar yapmak çok uygun olur. Etler kesildikten sonra onlara temas edecek kasap, aşçı gibi şahısların da temiz olmalarına ve mikrop taşıyıcı olmamalarına dikkat etmek ister. Etlerin taşınacağı nakil vasıtalarının temizliğine itina etmek, mezbahalarda, mutfaklarda, evlerde mevcudolup eti mikroplarla bulaştırabilecek olan karasineklerin izalesine çalışmak lâzımdır. Etleri soğuk yerlerde ve buz dolaplarında saklamak en iyisidir. Bu mümkün değilse eti, günlük ihtiyaç miktarında, taze olarak almalı, bekletmeden ufak parçalara ayırıp derhal pişirmelidir. Pişirdikten sonra da sıcakta uzun müddet bekletmek doğru değildir. Etli gıdalar taze olarak pişirilmeli ve taze olarak yenilmelidir. Bilhassa yazın buna çok dikkat etmek icabeder. Şüpheli bir et büyük parçalar halinde pişirilir veyahut ıskara üstünde kızartılırsa etin orta kısımlarına yeter derecede hararet nüfuz edemiyeceğinden eğer et mikroplarla bulaşık ise bunların tahribedilmesine imkân olmaz. Böyle etler gıda zehirlenmeleri hâsıl ederler. Hasta hayvan etlerinin her noktasında mikrop aynı miktarda bulunmaz. Karaciğer, dalak, böbrek gibi iç organlarında mikroplar daha çoktur. Bu sebepten aynı eti yiyen insanların bir kısmında gıda zehirlenmesi görüldüğü halde bir kısmında hiçbir ârıza görülmiyebilir. Mide ve barsakları bozuk ve paratifolara karşı bağışıklığı (muafiyeti) olmıyan insanlar gıda zehirlenmelerine daha çok maruzdurlar.

Gıda zehirlenmelerinin bizim memleketimizde ne nispette görüldüğüne ve bunların hangi tip paratifolar tarafından husule getirilmekte olduğuna dair yurdumuzda neşredilmiş yazılar, esefle söyliyelim ki, gayet azdır. Şimdiye kadar Sağlık Bakanlığımız tarafından memleketin muhtelif mahallerinde resmî bir şekilde tespit edilmiş muhtelif gıda zehirlenmesi vakaları vardır. Bunların bir kısmı hasta olarak kesilip satılan deve etlerinden husule gelmiştir. Şurası muhakkaktır ki, koyun, kuzu, sığır ve balık etlerinden dondurma, pasta, peynir gibi yiyeceklerden husule gelmiş olan gıda zehirlenmelerine yurdumuzda sık sık raslanmaktadır. Bunlardan bir kısmı yanlış olarak kalaysız kablara atfedilmekte ve çok defa bakteriyolojik bir inceleme yapılması imkânı bulunamamaktadır. Ben şahsen yirmi üç yıllık hekimlik ve bakteriyologluk hayatımda, yurdun muhtelif köşelerinde, münferit veya toplu bir şekilde birçok gıda zehirlenmeleri gördüm. Bunların bâzılarında yaptığım lâboratuvar tetkikleri neticesinde gerek hastaların marazî hasılâtında ve gerek şüpheli gıda maddelerinde Gärtner ve Breslav tiplerinde paratifo basilleri tespit ettim. Buna bakarak paratifolardan ileri gelen zehirlenmelerin yurdumuzda az olmadığına ve bilhassa yazın gıda maddelerine çok dikkat etmemiz lâzım geldiğine inanmış bulunuyorum.

Botulinus basili ile husule gelen gıda zehirlenmelerine gelince: Bu basil havasız yaşayan ve mukavemetli şekiller (sporlar) husule getiren bir mikroptur.

Basil ve sporlar, daha ziyade, dışarıda, topraklar, sebzeler ve meyvalar üzerinde, hiçbir azgınlık göstermeden yaşar. Sebze ve et gibi gıda maddelerine intikal ettiği ve havasız yaşama şartları bulduğu zaman üremiye ve zehir saçmıya başlar.

Havasız yaşama şartlarının en iyi husule geldiği gıda maddeleri konservelerdir. İyi hazırlanmamış olan konserveler içinde yerleşen basiller üreyip zehir salıvermiye başlayınca tehlike de başgösterir.

Avrupa ve Amerikada yapılan bâzı sucuklarda da bu basilin mevcudolduğu görülmüştür. Bu mikrobun ölmeden vücudundan salıverdiği bir zehir (exotoxine) vardır ki, bu madde dünyada tanınmış olan zehirlerin en şiddetli ve korkunç olanlarından biridir. Zehir o kadar şiddetlidir ki, lâboratuvarlarda tecrübe yapan araştırıcılar içinde kazaya uğrayıp bununla zehirlenenler ve ölenler bile vardır. Tetanos mikrobunun zehirinden kırk defa daha zehirlidir. Zehirin elli binde bir eriyiğinden pek az bir miktarı bir tavşanı öldürmiye kâfi gelmektedir. Bu zehir başka hayvanların zehirleri gibi değildir. Çünkü hazım yolu ile zehirlenme yapmaktadır. Botulinus basilini lâboratuvarlarda havasız vasatlarda yaşatıp üretmek mümkündür. Kısa, kalın çomaklar halindedir. Ciğerli ve beyinli et suyunda güzel ürer. Vasatın rengini siyahlaştırır. Pis bir koku neşreder. Üreme derecesi 25 - 37 santigrad arasındadır. Bu basil ilk defa 1895 yılında Belçikalı Von Ermengen tarafından keşfedilmiştir. Amerikalıların son yaptıkları incelemeler bu basilin "A. B. C. D" diye ayrılan dört tip halinde bulunduğunu göstermiştir. Botulinus zehirlenmeleri basilin şiddetli olan zehirinden ileri gelir. Bu zehir ağızdan alınmak suretiyle de tesir ettiğinden gayet tehlikelidir. Paratifo zehirlerinin aksine olarak bu zehirin kaynama derecesindeki hararete tahammülü yoktur, yani "thermolabil" dir. Buna karşılık basilin mukavemetli şekilleri (sporları) kaynama derecesine dayanır, telef olmaz. Bu vasıflar paratifo mikroplarının tam tersinedir. Bu mikrobun zehirine karşı koyun, sığır, beygir, tavuk, güvercin, ördek gibi hayvanlar da hassastırlar. Bu zehir tesiriyle tavuklarda kanat ve boyunda felçler husule gelir. Hayvanların gagaları öne düşer. Bu bir gevşek felçtir. Hasta hayvan etlerinden hazırlanan konserveler ve bilhassa bâzı sebze konserveleri, iyi hazırlanmadıkları takdirde, bunlarda mevcudolan basil ve zehirler insanlara intikal ederek gıda zehirlenmeleri husule getirirler. Mikrop, konserve kutuları içinde gaz yapar. Böyle konserveler açıldıkları zaman tabii olmıyan bir koku neşrederler. Konservenin muhteviyatı yumuşamış, rengi değişmiş ve bozulmuştur. Bu zehirlenmede, zehir miktarının azlığına veya çokluğuna göre, kuluçka süresi (tefrih devresi) yarım saat ile yirmi dört saat arasındadır. Hastalık belirtileri daha ziyade sinir sistemi üzerinde gösterir. Başlangıçta hafif bir bulantı ve kusma olursa da sürgün (ishal) nadirdir. Aksine olarak hastalık sırasında hastalarda peklik (inkıbaz) vardır.

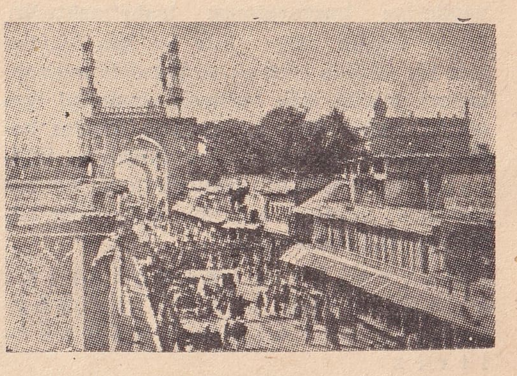
Hastalığın esaslı belirtileri gözlerde mutabakat felci, çift görme, şaşılık, gözbebeklerinin genişlemesi, ışıklara karşı hassasiyetin kaybolması, göz kapaklarında düşüklük ve nihayet körlüğe kadar giden göz arızalarıdır. Ondan sonra ağız kuruluğu, yutkunma zorluğu, ses kısıklığı, mide ve barsaklarda, diyaframda, teneffüs adalelerinde ve kalbde felcler gibi ağır bozukluklar ortya çıkar ve ölümü intaceder. Botulinus zehirlenmeleri vaktiyle konservecilik sanatının ilerlememiş olduğu zamanlarda bilhassa Amerikada çok görülmüştür. Bu zehirlenmeden korunmak için her şeyden önce konservelere ve sucuklara dikkat etmek lâzımdır. Konserveler iyi bir fabrikada fennî bir şekilde yapılmış ve temiz olmalıdır. Kutuların üzerinde delikler ve açıklıklar bulunması veyahut kutuların içinde gaz husule gelip kapak ve dip taraflarının şişkinleşmesi daima şüpheyi davet eder. Konserve açıldığı zaman içinden tabii olmıyan gazların ve kokuların intişarı ve konserve muhteviyatının tabii rengini kaybetmiş, yumuşamış olması daima bir bozukluğa delâlet eder. Ufak bir şüphe vukuunda, yemezden önce, konserve muhteviyatını on dakika kadar kaynatmak zehirin tesirini kırmak bakımından faydalıdır.

Bizim memleketimizde yapılan sucuk ve pastırma gibi et konservelerinin hazırlanmasında çok miktarda tuz, biber ve diğer baharlar kullanılmakta olduğundan bu maddelerin tesiriyle gerek paratifoların ve gerek Botulinus basilinin bu çeşit gıdalarda tutunmasına imkân kalmamaktadır. Bu cihet yurdumuz için şükrana şayandır. Sucuk ve pastırmalara konan baharlar içinde mikroplar üzerine tesiri en kuvvetli olan maddenin sarmısak olduğu yapılan tecrübelerden anlaşılmıştır. Paratifolardan ileri gelen gıda zehirlenmelerinin tedavisi, sadece mevcut sıkıntıları gidermek esasına dayanan arazî bir tedavidir.

Botulinus basilinden hâsıl olan zehirlenmelerde ise bu mikroba karşı hazırlanmış hususi ve çok şifalı bir serum vardır ve hastalar bundan çok büyük fayda görürler. Yurdumuzda Botulinus basilinden ileri gelen zehirlenmelere raslanıp raslanmadığına dair neşriyat yoktur. Bu çeşit zehirlenmenin memleketimizde mevcudolup olmadığını lâyıkiyle bilmiyoruz. Fakat konserve gıdalar kullanılmasının yurdumuzda da gittikçe fazlalaşması dolayısiyle, Botulinus basilinden ileri gelen gıda zehirlenmelerini daima göz önünde bulundurmanın ve bu işde daima titiz davranmanın sağlığımızı koruyacak en mühim bir tedbir olduğu kanaatindeyim.

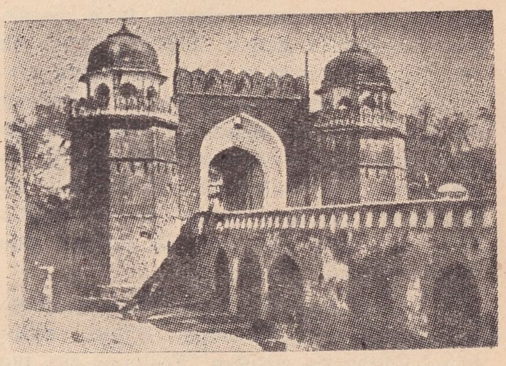
(Dr. Nuri Ömer Ergene)

HAYDARÂBAT — Haydarâbat Hindistanın yerli ve müstakil bir devleti idi ve Nizam denilen bir Müslüman hükümdarın

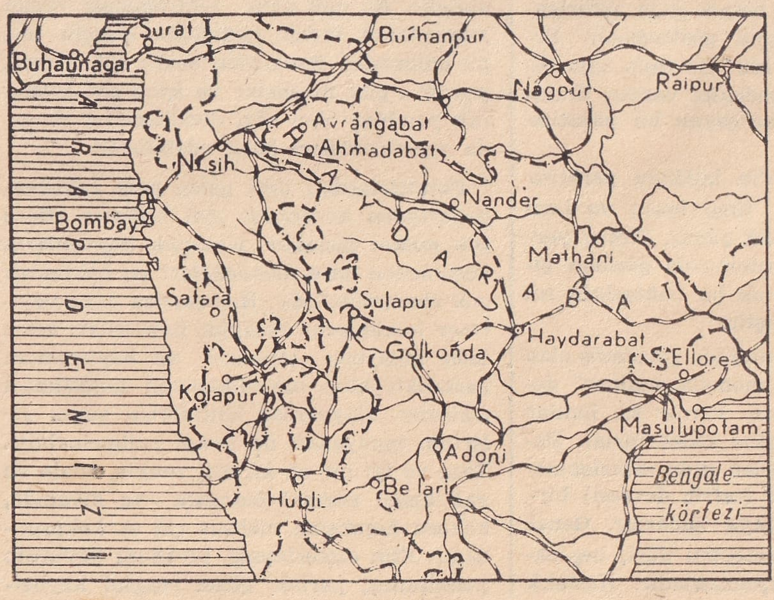

Haydarâbat ve "Çar Minar" adlı medrese

idaresinde bulunuyordu. 13 eylûl 1948 de Hint kuvvetleri, bu müstakil devlet topraklarına taarruza geçti. Nizam, Güvenlik Konseyine başvurdu. Fakat taarruzun beşinci günü bizzat Nizam, kendi kuvvetlerine "Ateş kes" emrini vererek Hindistana teslim oldu. Hint kuvvetleri hiçbir mukavemete uğramadan Haydarâbat'ın askerî kalesi mevkiinde olan Sekunderâbat'a girdiler. Nizam, daha sonra radyoda bir konuşma yaparak memleketteki karışıklıklar bastırıldıktan sonra Hindistanla anlaşma yapılacağını ve iki memleket arasında dostane münasebetler kurulacağını bildirdi. Kabine istifa etti ve Nizam'ın büyük oğlu Berar prensinin başkanlığında bir komite kurularak memleketi idareye başladı. Hindistanın talebi üzerine Nizam, Güvenlik Konseyi nezdindeki şikâyetini geri aldı. Durumun bundan sonra ne tarzda gelişeceği şimdilik malûm değildir.

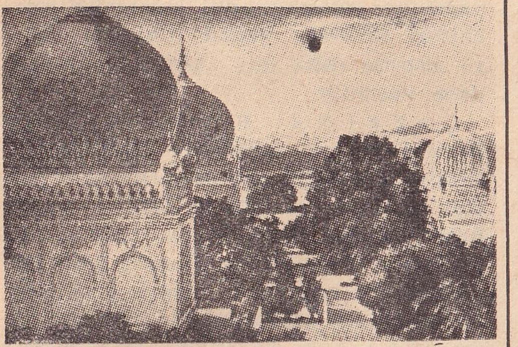

Evrenkâbat'ta Mekkekapısı ve köprüsü

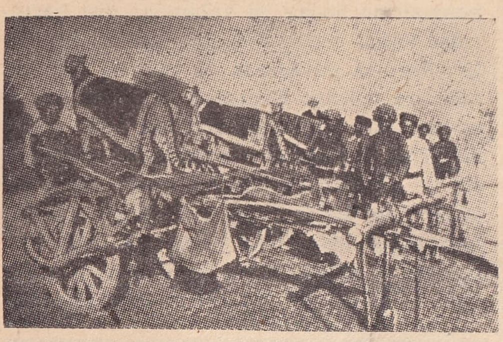
Haydarâbat devleti 1902 yılına kadar asıl Haydarâbat bölgesiyle Berar bölgesinden meydana geliyordu. Fakat o tarihte Haydarâbat nizamı ile Lord Curzon arasında imzalanan bir antlaşma gereğince Berar bölgesi İngiliz Hindistanına geçti. Fakat

Hindistanda "Hindistan" ve "Pakistan" adlarında iki müstakil devlet kurulup (Bakınız; Aylık Ansiklopedi, sayfa 620, 1530) İngilizler Hindistan ülkesindeki hâkimiyetlerinden vazgeçince Berar da yeni Hindistan devletine geçti. Bununla beraber Haydarâbat nizamı, eskiden kendi devletine aidolduğunu ileri sürerek

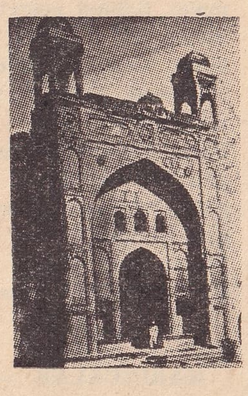
Golkonde'da Kutupşah'ın kabri

Berar üstünde hak iddia ediyordu. Hattâ büyük oğlunu Berar prensi ilân etmişti. Bu iddia, yeni Hindistan devletiyle Haydarâbat arasında başlıca ihtilâf noktalarından biriydi. Diğer ihtilâf da, Haydarâbat halkının büyük çoğunluğunun Mecusi olması ve buna rağmen Müslüman olan Nizamın idaresinde bulunmasıdır. Haydarâbat şehri halkının hemen tamamı Müslüman olmakla beraber Haydarâbat devletinde Müslümanların azınlık teşkil etmeleri yüzünden yeni Hindistan devleti yalnız Berar'ın değil, Haydarâbat ülkesinin dahi kendisine aidolmasını zarurî görmektedir. Bu itibarla bu bendimizde Haydarâbat'ı gözden geçirirken Berar hakkında da kısaca bilgi vermeyi faydalı bulduk.

Nizam'ın işlemeli örtü örtünmüş leoparları

H a y d a r â b a t ü l k e s i: Bu ülke, Güney Hindistanının orta yaylâsı olan Deccan'ın büyük bir kısmını kaplar. Hindistanın İngiliz müstemlekesi olduğu devirde Haydarâbat'a "Nizam'ın dominyonları" adı da verilirdi. Haydarâbat'ın yüzölçümü 214.188 kilometre karedir. Haydarâbat hükümdarı Nizam, Hindistandaki Müslüman hükümdarların başında gelir. Haydarâbat nizamı 1799 yılından bu yana İngiliz hükümetinin himayesine girmiş bulunuyordu ve Berar, yukarıda yazıldığı üzere, 1902 de İngiliz Hindistanına geçtiği gibi Haydarâbat askerî birlikleri de gene 1902 de İngilterenin Hindistan ordusu kadrosuna girmişti. Haydarâbat'ın bâzı kısımları çok dağlık ve sık ormanlıktır, diğer kısımları ise düz veya az ârızalıdır. Ülke Jelingana ve Marathwala adlariyle başlıca iki kısma ayrılır. Memleketi sulayan başlıca nehirler; Godavari, Dudna, Manjira, Pranhita, Wardha, Kistna ve kollarıdır. Başlıca toprak mahsulleri; yağlı tohumlar, pirinç, pamuk ve şeker kamışıdır. Pamuk yetiştirilen arazi, 1.215.000 hektardan fazladır. Memleketin başlıca gıdası pirinçtir. On kadar büyük fabrikası ve birçok dabağhane ile un değirmeni vardır. Nüfusu on dört m i l y o n kadardır. Memleketin maden serveti ehemmiyetsizdir, fakat Singareni'de pek büyük bir kömür madeni vardır. Memleketin başkenti aynı adı t a ş ı y a n Haydarâbat şehridir. Musi nehrinin sağ kıyısında bulunan ve Hindistanın dördüncü büyük şehri olan Haydarâbat, Bombay'ın 720 kilometre güney doğusunda ve Madras'ın 495 kilometre kuzey batısındadır. Şehir geniş bir ovanın ortasında 557 metre yüksekliğe ve Deccan'ın eski başkenti Golconde'un harabeleri üzerine kurulmuş olup bahsettiğimiz ovada birçok göllerle bâzı kayalık tepeler vardır. Şehir Onaltıncı Yüzyılda İbrahim Kutupşah'ın oğlu Mehmet Kulihan tarafından kurulmuştur. Şehirde güzel binalar vardır; bunların başlıcaları Çar Minar (Dört minare) adını taşıyan büyük medrese ile pek büyük ve çok süslü olan Mekke camisidir. Şehir on üç kapılı ve taştan yapılmış bir surla çevrili olup, Musi nehri boyunca dik dörtgen (müstatil) biçimlidir. İki büyük cadde şehri yararak ve ortasında birleşerek dört kısma ayırmaktadır. Çar Minar yüksek kemerler ve sütunlar üzerine kurulmuş olup bahsettiğimiz iki cadde bunların altından geçer. Başka sokakları dar ve umumiyetle kemerli olup evleri üç dört katlıdır. Şehirde, büyük küçük daha birçok cami, mescit ve diğer İslâm hayır müesseseleri vardır. Şehrin nüfusu yarım milyon kadar olup hemen tamamı Müslümandır. Nizamın sarayı pek büyük ise de, mimarî bir değeri yoktur. Şehirde Osmaniye adında bir üniversite vardır. Bu üniversite erkeklere ve kızlara mahsus olmak üzere aynı ad altında iki üniversite sayılabilir. Üniversite öğretim kadrosunun çoğunluğunu İngiliz profesörler teşkil eder. Haydarâbat'ta ilk öğretim mecburi olmadığı gibi kız - erkek beraber okumazlar, okulları ayrıdır. Dünyanın en zengin adamı sayılan Haydarâbat nizamının adı Asaf Cab'tır.. Altmış üç yaşında olup son halife Mecit Efendinin kızları Dürrüşehvar ve Nilüfer nizamın gelinleridir. Prenses Dürrüşehvar büyük oğlunun eşi olup Berar Prensesi unvanını taşımaktadır. Berar prensesinin iki oğlu vardır; her ikisi de mükemmel türkçe bilmektedir.

Evrenkâbât'ta İslâm Han türbesinin kapısı (Türk imparatoru Evrenk Zeyd tarafından yaptırılmıştır).

Haydarâbat'ın son nizamı

B e r a r ü l k e s i: Haydarâbat ülkesinin hemen kuzeyinde bulunan Berar ülkesi, bütün Haydarâbat'ın üçte biri kadar olup nüfusu dört milyon kadardır. Berar, hemen yalnız pamuk yetiştirir.

(Osman Cebri)

ITRÎ, MUSTAFA EFENDİ, BUHURİZADE — (Ölümü 1712) Buhurizade Mustafa Efendi'nin "Itrî" mahlâsını alması herhalde babasının buhurcu olmasından ileri gelse gerektir.

Şeyhülislâm merhum Esat Efendi, musiki üstatlarının hal tercümelerine dair yazdığı "Atrab-ül-Âsar" da Itrî'ye dair şu malûmatı veriyor: "İsmi Mustafa, mahlâsı Itrî'dir. İstanbulun Yaylak semtinde doğmuş ve yerleşmiştir. Dördüncü Sultan Mehmet (1648 - 1687) zamanında büyük üstat olarak iştihar etmiş ve bestelediği eserlerdeki muvaffakıyeti nazarı dikkati çekmişti. Padişahın huzurunda müteaddit defalar fasıl icra ederek kendisini beğendirdiğinden padişah onu esirciler kâhyalığına tâyin etmiştir. Sesi güzel değildi; telleri paslanmış, düzeni bozulmuş çenk sazı gibi âhenksizdi. Fakat üstatlığı yüksekti. Besteleri, nakışları, kârları binden fazladır. Musikiden başka şiirle de iştigal ederdi. Muamma ilmine vâkıftı. Ayrıca hattatlığı da vardı; güzel ta'lik yazardı. Hüseyni makamından darbıfetih usulündeki bir bestesinin güftesi şudur: "Dilber dilbere, dil dilber-i fettane münasib = Gül bülbüle, bülbül güli handane münasib". Hicrî 1124 senesinde vefat etmiştir. Vefatına şu mısra tarihtir: "Buhûrî zadeyi bûya'i bezm-i adn ide Allah".

İşte Itrî merhuma dair "Atrab-ül-Âsar" daki malûmat bundan ibarettir. "Atrab-ül-Âsar" ı 1893 senesinde "Mektep" mecmuasiyle ve sadeleştirilmiş bir üslûpla neşreden Veled (Çelebi) İzbudak, yukarıki tafsilâtı yazdıktan sonra, Itrî'nin çirkin sesliliği mevzuuna dokunuyor; bir okuyucuda seda güzelliğinden ziyade edâ güzelliği aranmak lâzım geldiğine, pek doğru olarak, işaret ediyor ve "Nasıl ki Itrî'nin güzel sesli olmayışı padişah huzurunda binlerce fasıl okumasına mâni olmamıştır" diyor. Bununla beraber o asırda yaşamış olan tezkire sahibi Salim, Itrî'nin sesinden ve okuyuşundan takdirle bahsetmektedir.

Veled (Çelebi) İzbudak, Esat Efendi'nin zikrettiği "Dilber dilbere..." güfteli hüseynî bestenin bugün tamamiyle kaybolduğunu söyliyerek Itrî'nin zamanımıza kadar intikal etmiş olan eserlerini sayıyor. Verdiği izahata göre bayramlarda okunan segâh makamındaki tekbir ile gene segâh makamındaki Salât-i Ümmiye Itrî'nindir. (Dr. Suphi Ezgi "Amelî ve Nazari Türk Musikisi" adlı büyük eserinin ikinci cildinin sekizinci sayfasiyle dördüncü cildinin üçüncü sayfasında bayram tekbirinin ve Salâtı Ümmiyyenin Hatip Zakiri Hasan Efendi'ye aidiyetini bildirmektedir).

Diğer kaynaklara gelince: "Evliya Çelebi Seyahatnamesi" nin birinci cildinde Itrî'ye dair şu fıkra vardır: "Hâfız Buhurizade, sahibi beste, üstadı kâmil bir zatı şerif idi".

Merhumun "Itrî" mahlâsını şiirde kullanmak için aldığı ve mânasının, babasının

buhurculuğuna işaret olduğu tahmin edilebilir.

Ruşen Ferit Kam, "Radyo" mecmuasında Itrî'nin hal tercümesine dair neşrettiği bir yazıda onun beş padişah devrini idrak ettiğini söylüyor. Itrî 1712 de vefat etmiş olduğuna göre, bu beş padişah şunlardır: Dördüncü Mehmet (1648 - 1687), İkinci Süleyman (1687 - 1691), İkinci Ahmet (1691 - 1695), İkinci Mustafa (1695 - 1703), Üçüncü Ahmet (1703 - 1730).

Itrî'nin hâfızı Kur'an olduğunu Evliya Çelebi'nin sözünden anlıyoruz. Kendisinin neyzen olduğuna dair Rauf Yektâ merhumun rivayeti, Ruşen Ferit Kam tarafından delile müstenit görülmemektedir.

"Türk Meşhurları Ansiklopedisi" nde İbrahim Alâettin Gövsa, yukarıki tafsilâta ilâveten şunları yazıyor: "Itrî zengin ve seviyeli bir aileye mensubolup zamanına göre iyi tahsil görmüş, bestekârlık ve şairlikle tanınmıştı. Musikide üstadı Vâkıf Halhalî diye tanınan Nasrullah Efendi'dir. Musikideki kudretinden dolayı Dördüncü Mehmet'e nedim olmuş, 1694 te esirciler kethüdalığına tâyin edilmiştir. Bu vazifeyi istemekten maksadı Kafkasya'dan esircilere gelen bir güzel sesli güzeli seçerek kendine evlât edinmek ve ona öğretmek imiş. Bunu Nuri Şeydâ bir makalesinde yazmıştı.

"Itrî'nin İstanbul surları dışarısında çiçek ve meyvalariyle meşhur bir bahçesi olduğunu ve orada refah ve zevk ile yaşıyarak görülmemiş çiçekler ve meyvalar yetiştirmekte bulunduğunu, hattâ "Mustabey armudu" diye meşhur olan armut çeşidini İstanbula fidanını getirerek ilk defa onun yetiştirdiğini, onun zamanına yakın yıllarda yazılmış olduğu tahmin edilen bir yazma mecmuada görmüştüm. Ona zamanında Mustafa Bey ve Mustafa Çelebi derlermiş".

İbrahim Alâettin Gövsa'nın verdiği ma-

Itrî Mustafa Efendi (R. Tahir'e göre)

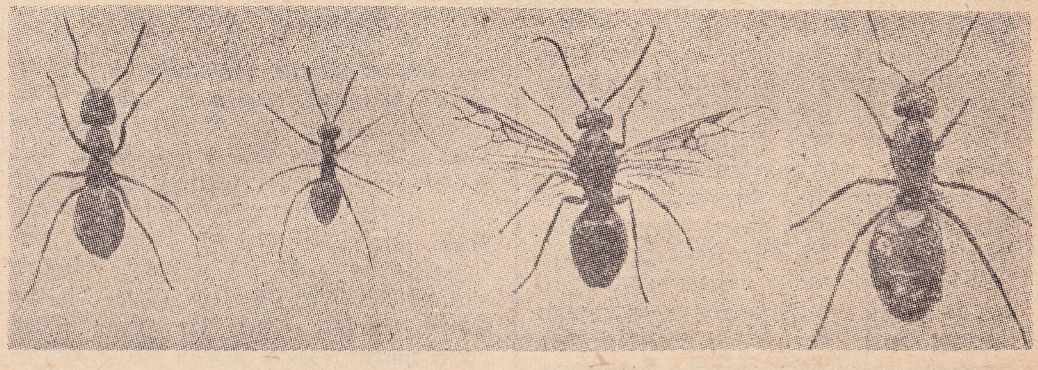
lûmat burada bitiyor. Itrî'nin doğum tarihi belli değilse de vefat tarihi gerek Şeyhülislâm Esat Efendinin eserinde, gerek Veled (Çelebi) İzbudak'ın eyni esere ait neşriyatında 1124 olarak gösterilmiştir.

"Kamus-ül-Âlâm" ile İzbudak'ın yazısı Itrî'nin mezarını Edirnekapı dışarısında Mustafapaşa dergâhı civarında olmak üzere tarif ediyorlar.

Bini mütecaviz eser bestelediği halde bugün Itrî'nin eseri olmak üzere elimizde ne yazık ki, ancak şu yirmi dört parça kalmıştır: Nühüft peşrevi, Nühüft sazsemaisi, Rehavî peşrevi, Beyatî peşrevi, Nevâkâr, Nevâ zincir beste, Beyatî çember beste, Rehavî berefşan beste, Rehavî yürüksemai, İsfahan zincir beste, Nikriz muhammes beste, Bestenigâr darbifetih beste, Irak aksaksemai, Arazbar kâr, Segâh Mevlevî âyini, Segâh ağırsemai, Segâh yürüksemai, Rast Mevlevî na'tı, Pençgâh çember beste, Pençgâh ferğ beste, Dügâh hafif beste, Hisar nimdevir beste, Hisar ağırsemai, Puselik hafif beste.

(Lâika Karabey)

KARINCALAR — Hayvanların böcekler sınıfının üçüncü takımı olan zarkanatlılara dahildir. Yeryüzündeki yaratıkların en mükemmeli olan insanın vasıflarını sa-

Karınca tipleri: Soldan sağa; iki tane işçi karınca, üçüncüsü; kanatlı erkek, dördüncüsü: kanatsız kıraliçe karınca

yarken, bunlardan bir tanesinin de cemiyet halinde yaşamak olduğu söylenir. Hakikatte, tabiatta cemiyet halinde, toplu bir şekilde yaşama, muayyen bir tekâmül derecesinin ifadesidir. Dünyadaki yaratıklar arasında meydana getirdikleri cemiyetlerin mükemmelliği ve aralarında yaptıkları iş bölümündeki isabetiyle, insana en çok yaklaşan hayvan, karıncadır.

Cemiyetleri ve yuvaları: Karıncalar cinslerine göre, yerin altında ve üstünde yaptıkları gayet muntazam ve muhkem yuvalarda yaşarlar. Afrika'da, Belçika Kongosunda beyaz karıncaların yer üstünde inşa ettikleri dört beş metre yüksekliğinde gayet sağlam yuvalar mevcuttur. Daha ziyade ormanlarda bulunan kırmızı karıncaların yer altında kazdıkları yuvaların derinliği de bir metreyi bulur. Karınca yuvaları içlerindeki teşkilât bakımından insanların evlerine taş çıkartacak derecede muntazam ve plânlı olaraktan inşa edilmiştir. Salonlar, erzak ambarları, kurtcuklara mahsus bölmeler, hattâ misafirler için odalar, gayet itinalı yapılmış yollarla birbirlerine bağlanmıştır. Bazan iki ayrı karıncanın aynı yuvada beraber yaşadıkları görülebilir. Pek fazla kalabalık yuvalardan bâzı gruplar ise başka yuvalar kurmak üzere ayrılırlar.

Karınca cemiyetinde işsiz bir tek fert tasavvur edilemez. Hattâ orada zâhiren misafir gibi görünen bâzı hayvancıkların bile karıncaların artıklarını yemekle yuvayı temiz tutmak gibi ödevleri vardır.

Nevileri: Bir karınca yuvasında üç cins karınca mevcuttur; İşçi, erkek ve dişi. Kanatsız olan ve yuvanın en ağır işlerini yapan işçi karıncalar kısırdır ve karınca neslinin idamesinde bu bakımdan hiçbir rolleri yoktur. Bu işde en büyük görev de dişi karıncalara yüklenmiştir. Arı kovanındaki yumurta yapan bir tek dişiye mukabil, karınca yuvasında aynı şeyi yapabilen müteaddit dişi karıncalar mevcuttur. Erkekler, yapılış itibariyle dişilere nispetle daha ince uzun olup başları daha küçüktür.

Çoğalma: Karınca cemiyeti, ilkbaharın güneşin sıcaklığını henüz hissettirmiye başladığı günlerden birinde önde dişi ve erkek arkada da işçileri olmak üzere yuvadan çıkar. O gün erkek ve dişi karıncalar birbirleriyle uçarlar, dolaşırlar ve temasta bulunurlar. Bazan aynı mıntakanın bütün karıncalarının bir araya gelip bulut halinde dolaştıkları ve uçtukları görülür. Fakat akşam olunca yuvaya, ancak kanatları kopmuş ve artık yumurta yapmaktan başka işi kalmamış dişi karıncalar kabul edilir. Erkeğin vazifesi bitmiştir; karınca yuvasında da vazifesi olmıyan tek fert yoktur. Binaenaleyh erkek karıncanın tekrar yuvaya dönmesi caiz değildir. Dişi karıncaların yumurtalarından elsiz ve ayaksız kurtçuklar çıkar. Bu kurtcuklar, bu halde kaldıkları müddetçe işçi karıncalar tarafından beslenir. Muayyen bir zaman sonra da işçi karıncalar tarafından yuvanın ayrı bir bölmesine taşınarak

Soldan sağa birinci; karıncanın kurtçuğu (larvası), ikinci ve üçüncü; kozalar ki, hayvanlar krizalid devresini bunlar içinde geçirerek karınca şekline gelirler

bu kurtçuklar koza olmıya terkedilirler. Kozadan da tam teşekküllü bir karınca çıkar.

Yiyecekleri: Herkes tarafından bilindiği gibi, karıncalar kışlık gıdalarını yuvalarına yazdan taşıyıp istif ederler.

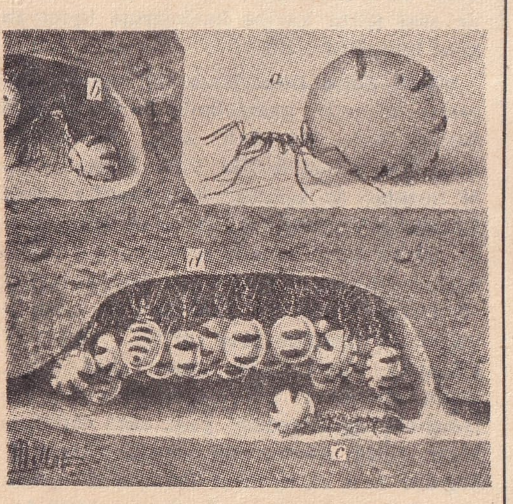
Gıdalandıkları şeyler muhtelif olup, bilhassa şekerli şeylere düşkündürler. İnsanların i n e k l e r i besleyip onların sütlerinden istifade etmesi gibi karıncalar da yaprak bitlerini beslerler. Hattâ yaprak bitlerinin yumurtaları kışın karınca yuvalarında saklanıp, yaz aylarında bu yumurtalardan çıkan yavrucuklar işçi karıncalar tarafından yapraklar üzerine, beslenmiye götürülürler. Muayyen bir çağa erişen yaprak bitleri karıncalar tarafından sağılarak onlardan gıdalanma suretiyle istifade edilir. Ayrıca bâzı nebatların meyvaları veya nişastalı tohumları ve şekerli şeyler bu hayvancıkların gıdaları arasına girer.

Karıncaların hayatına ait bir şema: 1 - Bir karınca yavrusunun kesiti, 5 - Yaprak bitlerinin sağılışı, 6 - Yaprak bitlerinin, yaprakla beslenmesi, 7 - Yaprak bitlerinden sağılan ballar kilere taşınıyor, 2 - Kıraliçenin yumurtlamasına işçiler seviniyor, 3 - Yuvanın kapısında bekliyen bekçiler, 4 - Yumurtaları kendi odalarına taşıyan dadılar, 9 - Yumurtadan çıkan kurtları dadılar besliyor, 11 - Kurtların büyümüş hali, 12 - Kurtların koza odasına götürülüşü, 10 - Kozadan çıkan karıncalar hemen çalışmıya başlarlar, 8 - Kozaları güneşe çıkaran karıncalar

A n l a ş m a h i s l e r i : Karıncalar birbirleriyle anlaşma vasıtasına sahiptirler. İçlerinden birinin sezdiği bir tehlikeden, pek az zaman sonra bütün yuva efradı haberdar olur ve işçi karıncalar derhal kurtçukları ve yiyecekleri yuvanın daha derin katlarına taşımıya başlarlar. Gene birkaçı elde ettikleri avı diğer arkadaşlarına, şayanı hayret denilebilecek kısa bir zamanda haber verirler.

S a v a ş l a r ı : Karıncaların bir cin-

Bal karıncası: (myrmecoeystus melliger): a, bir bal karıncasının büyütülmüş resmi; b, bir işçi karıncasının bal taşıyan karıncayı sömürmesi; c, bal taşıyan karıncanın bal taşıyan bir karıncayı beslemesi; d, bal taşıyan karıncalar odası.

sini teşkil eden kırmızı karıncalar diğerlerine nispetle daha fazla tembelliğe mütemayil gözükürler. Bunlar kül renkli karıncaların yuvalarında işçi olarak çalışırlar. Karıncalar arasındaki savaşlar ekseriya kırmızı karıncaların, siyahların dişilerine musallat olmalarından doğar. Bu savaşlarda bilhassa kırmızı karıncaların kullandığı şaşırtıcı tabiye insanı hayretlerde bırakacak derecededir.

Karıncaların, bal karıncaları diye adlandırılan ve en ziyade Amerika kıtasının Yeni Meksiko ve Kolorado bölgelerinde bulunan bir cinsleri daha vardır. Bu cins karıncalar da diğerleri gibi koloni halinde yaşayıp, hattâ yuvalarının intizamı bakımından onlardan daha üstündürler.

(E. İ.)

KURTDERELİ MEHMET, PEHLİVAN

— (1864 - 1939) Ünlü Türk pehlivanlarındandır.

Spor tarihimizde serbes güreş faslı, Koca Yusuf'tan, son Londra Olimpiyatlarına (Bakınız: Olimpiyat, Ondördüncü, Londra, Aylık Ansiklopedi, sayfa 1561) gelinciye kadar güreşçilerimizin muvaffakıyetleriyle doludur. Memleketinde ve Avrupada yaptığı güreşlerle Türk gücünü dünyaya tanıtan namlı güreşçilerimizden bir tanesi de Kurtdereli Mehmet Pehlivandır.

Kurtdereli Mehmet Pehlivan 1864 senesinde Bulgaristanın Selvi kasabasında doğmuş ve bilâhare ailesinin göçmen olarak geldiği Balıkesirin Kurtdere köyünde yetişmiştir.

Y e t i ş m e d e v r e s i : Babası her nekadar güreşçi olarak tanınmamışsa da güreşe olan merakı kendisini tanıyanlar tarafından malûmdur. Kurtdereli'yi de güreşe ilk defa teşvik eden babasıdır. Oğlu, daha henüz çok gençken onu elinden tutup İstanbula getirmiş ve o zamanın ünlü pehlivanlarına kisbet diken Eyüplü meşhur Nazif Ustada ilk kisbetini diktirtmiştir. Kurtdereli Balıkesir civarındaki güreşlerde iyice kendini tanıttırdıktan sonra 1886 senesinde Geliboluda Şeyh Ali Efendinin tertibettiği düğün güreşlerinde Koca Yusuf'un karşısına çıkmıştır. Kurtdereli o zamanlarda henüz Koca Yusuf ayarında bir güreşçi olmamasına rağmen ona adamakıllı dayanmıştı. Hattâ Yusuf, güreşten sonra yanındakilere, bu gencin büyük bir istikbale namzet olduğunu söylemiştir. Zamanın başa güreşen güreşçileri arasında Kurtdereli, Koca Yusuf ve Katrancı'dan sonra gelirdi. Koca Yusufla olan rekabeti onun Adalı ile olan sağlam dostluğunun kurulmasına sebebolmuştur.

Kurtdereli Mehmet Pehlivanın ustası, Cinci Hoca Ahmettir. O hocasından aldığı dersler ve doğuştan kendisinde mevcut kabiliyetler sayesinde yükselmiştir.

D ü n y a ş a m p i y o n l u k l a r ı : Az bir zaman içerisinde yurt içindeki şöhretini tamamlayıp 1899 yılında Paris'te "Velo" gazetesinin tertibettiği güreş müsabakalarına iştirak etmiştir. Kurtdereli orada cihan pehlivanı namını taşıyan Calmette'lerin, Pitlajenski'lerin, Dumad'ların sırtlarını teker teker mindere yapıştırmıştır.

Kurtdereli Mehmet Pehlivanın, ecnebî pehlivanlarla yaptığı güreşlerden üç tanesi ehemmiyet itibariyle başta gelir: Bu güreşlerden iki tanesi Pariste olmuş, bir tanesi de Avrupa şampiyonası olarak İstanbulda Taksimde tertibedilmiştir. Kurtdereli Pariste Hintli Gulâm ve Bulgar Petrof'la karşılaştı. Hintli Gulâm'la olan güreşte Hintli, kolu kırıldığından bahsederek minderden çekildiği gibi, ertesi akşam için kararlaştırılan güreşe de çıkmamak için

Kurtdereli'nin son resimlerinden biri

hemen ertesi sabah Parisi terkederek, kaçmıştı.

Bulgar Petrof'la olan güreş ise Kurtdereliyi çok üzmüştür. Petrof maçtan evvel pehlivanla konuşarak, onun zayıf tarafına hitabetmiş ve ikisinin de aynı mem-

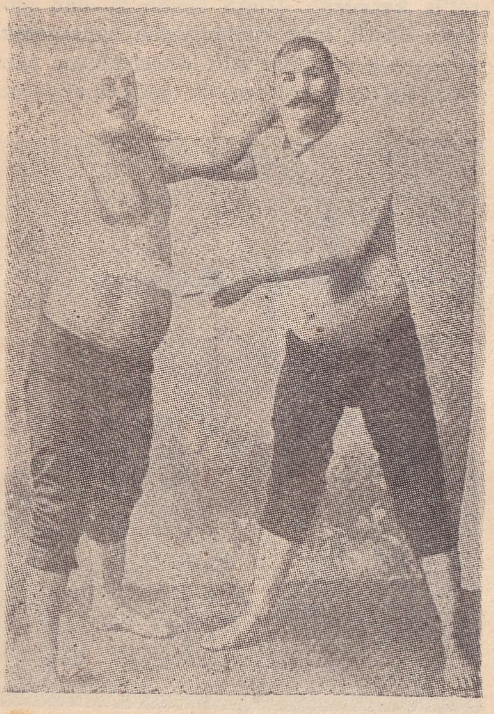
leketli olması dolayısiyle (Kurtdereli aslen Deliormanlı idi) birbirlerini sıkı tutmamalarını istemişti. Nitekim bunu hüsnüniyetle kabul eden Kurtdereliye karşı Petrof verdiği sözü tutmamış ve Kurtdereliyi tuzağa düşürerek yenmiştir.

Kurtdereli Mehmet Pehlivan'ın gençlik resmi

Pehlivanın mühim güreşlerinden bir tanesi de Macar Çaya ile olan güreşidir. Avrupa şampiyonası için 1911 senesinde Taksimde yapılan güreşte Çaya'nın kolu incinmişti. Bu suretle o senenin cihan şampiyonası da neticesiz kalmış oldu.

Milliyetçi karakter: "Ben her güreşimde arkamda Türk milletinin bulunduğunu düşünürüm" diyen Kurtdereli, 1932 senesinde Ankarada Himayei Et-

Kurtdereli ve Adalı Halil

fal Cemiyetinin tertibettiği güreşlerde hakem sıfatiyle bulunurken Atatürk'ün iltifatına da nail olmuştu. Atatürk bilâhare kendisine gönderdiği mektupta onun yaptıklarını övmüş ve zarfa, mükâfat olarak bir miktar da para koymuştu.

Her gittiği yerde Türkün gücünü tanıtan Kurtdereli Mehmet Pehlivan, 1930 senesinde tam yetmiş yaşında iken ölmüştür.

(Ali Sinan)

RÂBİA HATUN MESELESİ — 1948 yılının yaz aylarındanberi Türk neşriyat hayatında geniş bir yer almış edebî bir hâdisedir. Vakaya adını veren ve üzerinde uzun münakaşalar yapılan Râbia Hatun imzası on sekiz yirmi yıldanberi edebiyat âlemimizce tanınmış bulunuyordu. Adı etrafında âdeta bir efsane yaratılmış bulunan bu mutasavver kadın şair, gûya Onüçüncü Yüzyılda Erzurum'da yaşayıp orada ölmüştü. Hakikatte ise edebiyat tarihimizin hiçbir devresinde böyle bir kimsenin yaşamamış olduğu, kendisine atfedilen şiirlerin zamanımızda yazıldığı ve Selçuki Râbia Hatun adında muhayyel bir şahsa kasten atfedildiği, yapılan hararetli münakaşalardan sonra anlaşılmıştır.

Münakaşalar Nihad Sami Banarlı'nın "Hürriyet" gazetesinde yazdığı bir seri makale ile başlamıştır. İlki 12 haziran 1948 tarihli gazetede çıkan bu makalelerinde Nihad Sami Banarlı'nın esas iddiası şuydu: Yıllardanberi Türk edebiyatında, yedi yüz yıl önce yaşamış bir kadın şair tarafından yazıldığı söylenilerek ellerde ve dillerde dolaşan bâzı şiirlerin eski ve tarihî eserler olmasına imkân yoktur. Şimdiye kadar yapılan iddialar bu şiirlerin hiçbir tarihî veya lisanî tenkide tabi tutulmadığını göstermektedir... Bu şiirler hakkında herhangi bir vesika görülmediği halde tanınmış bâzı kalem sahipleri onların bedii veya psikolojik değerlerini tahlile çalışan makaleler de yazmışlardı. Bu şiirler ilk önce "Cumhuriyet" ve "Tasvir" gazetelerinde Peyami Safa tarafından neşredilmiş, Prof. Mustafa Şekip Tunç'un makalelerine mevzu olmuş, hattâ Eminönü Halkevinde tertibedilen bir folklor gecesinde (1947) İsmail Habib Sevüg tarafından dinleyicilere okunmuştu. 1946 kışında Erzurum Halkevinde tertibedilen iki folklor gecesinde de Râbia Hatun için temsilî bir tablo yapılarak bu şiirler tekrarlanmıştı. Bu şiirleri muharrir ve ediplere tanıtan, onlar tarafından türlü mütalâalarla neşredilmesine sebebolan yegâne şahsiyet ise İsmail Hami Danişmend olmuştur. Bu hakikati 15 şubat 1947 tarihli "Altın Işık" dergisinde (No. 2) bir mülâkatında bildiren İsmail Hami Danişmend münakaşanın bir tarafını teşkil eden yegâne şahsiyettir.

Her iki tarafın ileri sürdüğü iddialarda ne dereceye kadar haklı olduklarını gösterebilmek için tâ 1930 danberi elden ele dolaşan hattâ okul kitaplarına ve bâzı şiir antolojilerine kadar geçen bu şiirlerden dört tanesini buraya alalım: "Bir kâsedür alav dolu gönlüm yanâ yanâ — Men tâ senün yanunda dahî hasretem sanâ — Yaşlar dökende söndüremez âteşimi sû — Sunsan elünle kaanumu içsem kanâ kanâ".

"Olsandı sen havâ olsamdı men semâ — Alsamdı men seni dem dem nefes nefes — Olsandı sen zaman olsamdı men mekân — Eflâki dolduran bir aşk olurdu bes".

"Hasret biterse ömr ile vuslat mıdır ölüm — Fâni bekayı neyliye mâba'di hecr ise — Hicran cehennemünde çözülmez bu kördüğüm — Ey gözleründe cennet-i a'lâyı gördüğüm".

"Payün sadâsı gelse de sen hiç gelmesen — Men dinlesem kıyâmetedek vuslat istemem — Bulsam izünle semtünü ol semte irmesem — Aşsam zamânı hasretün encâmı gelmeden".

Bir eski zevk çeşnisi ihtiva eden ve çok sıcak bir samimiyet ile yuğrulduğu belli olan bu lirik aşk şiirlerinin gerek dil, gerek vezin, gerek kafiye ve gerekse eda bakımından son asırların izini taşıdığı ilk olarak Nihad Sami Banarlı'nın gözüne çarpan hakikatlerdir. Hüviyeti hakkında biraz aşağıda açıklıyacağımız aldatıcı ve uydurma bilgiler bulunmasına rağmen bu ilmî esaslar ve onlar üzerinde metodik bir düşünce zinciri Râbia Hatun muammasını kolayca çözmiye yaramıştır.

"Hürriyet" gazetesinde çıkan makalelerden anlaşıldığına göre, edebiyatımızda ancak Serveti Fünun devrinde görülecek olan ve tamamiyle Avrupa şiirinden mülhem vezin, kafiye ve söyleyiş inkılâplarını Onüçüncü Yüzyılda bir şairin tek başına icadetmesine imkân yoktur. "Hasret biterse..." diye başlıyan kıtadaki ikinci mısraın kafiyesiz bırakılışı dikkati çekmektedir. Divan şiiri, tekke şiiri ve halk şiiri dahil bütün eski Türk edebiyatında ikinci mısraı kafiyesiz bırakılmış tek bir kıta yoktur. "Olsandı sen havâ.." diye başlıyan kıta ise "mef'ulü fâilün mef'ulü fâilün" vezniyle söylenmiştir ki, bu da yeni bir icat olup, ne eski Türk edebiyatında, ne de eski İran edebiyatında kullanılmamıştır, ancak Cenap ve Fikret gibi Serveti Fünun şairleri tarafından bâzı serbes müstezatlarda kullanılmıştır. Gene bu kıtadaki "bir aşk olurdu" söyleyişi Fikret'in "İnsan melek olsaydı cihan cennet olurdu" mısraındaki söyleyiş kadar yenidir. Bir başka kıtadaki "aşsam zamanı" tâbiri de böyledir. Eski şiirdeki "tayy-i zaman, tayy-i mekân" gibi tâbirlerin ne mânada ve nasıl kullanıldığını bilenler için "zamanı aşmak" sözünün pek modern ve avrupaî bir söyleyiş olduğu besbellidir. Gene aynı şiirlerdeki bir kısım kafiyeler de eski şiirin kafiye kaidelerine uymıyan yeni kalıplardır ilh...

Nihad Sami Banarlı'nın bu iddiaları üzerine muhtelif gazetelerde İsmail Habib, Şevket Rado, Nurullah Ataç, Mithat Cemal, Vedat Nedim Tör, Vâlâ Nurettin gibi imzalar da katıldı. Münakaşalar taşra gazetelerine kadar intikal etti. İşin garibi, Nihad Sami Banarlı'nın ilmî şüphesine iştirak edenler olduğu gibi Râbia Hatun efsanesine yenilerini katanlar da bulunuyordu. 10 temmuz 1948 tarihli "Babalık" (Konya) gazetesinde çıkan bir fıkra, Râbia Hatun'un hâlâ yaşamakta olan ve fransızca öğretmenliği yapmakta bulunan İhsan Bengi adında bir torunu mevcudolduğunu ileri sürüyordu! Erzurumda çıkan "Hamle" mecmuasının 1 ağustos 1948 tarihli sayısında ise Râbia Hatun'un türbesinden şöyle bahsedilmekte idi: "Hasanı Basri mahallesinde evler arasında Selçuk devrinde yapılmış bir türbedir. Üst kısmı kâmilen yıkılmıştır. Râbia Hatun en eski Türk - Selçuk kadın şairlerindendir. Erzurumda yetiştiği söylenir. Gayet güzel şiirleri vardır"! Bursada çıkan "Işık" dergisinin 2 ağustos 1948 tarihli sayısında Ha-

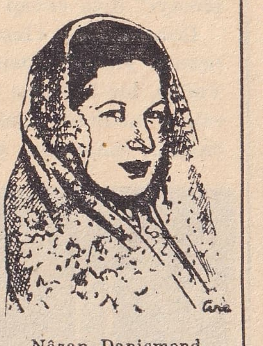
şim Nezihi Okay imzalı bir yazıda da "Râbia Hatun, Onsekizinci Asır sonlarına doğru Anadoluya hicret eden ve bugün Amasya'nın yarı nüfusunu teşkil eden Şirvan - Azerbaycan Türklerinden olup Amasya'ya kadar gelemiyerek Erzurum'da kalıp yerleşmiş, maruf bir ailenin çok şair ruhlu ve çok iyi yetiştirilmiş bir kızı olduğu muhakkaktır" deniliyordu! Bu arada garip bir hâdise daha oldu: Serveti Fünun şairlerinden ve Süleyman Nazif'in kardeşi Faik Âli, "Akşam" gazetesine bir mülâkat vererek Râbia Hatun'un Artukoğullarından bir şair olduğunu ve şair kadının Diyarbakırlı olup, kendi büyük nineleri arasında bulunduğunu iddia ediyordu. Faik Âli, kendi söylediği bâzı şiirlerin bu kadın şairin sanatından miras kalmış duyguların bir tezahürü olduğuna inanıyordu! (Günün gazetelerinde tebessümle karşılanan bu iddianın menşei çabuk anlaşıldı: İsmail Hami Danişmend, bundan 18 yıl önce, Artukoğullarına dair yazacağı bir makale vesilesiyle bu kadın şairin o soydan geldiğini Faik Âli'ye söylemiş...)

Bu birbirini nakzeden ve hâdiselerin bedaheti meydana çıktıktan sonra garabetleri anlaşılan iddiaları destekliyen daha başka neşriyat daha önce de yapılmıştı. Tercan hâkimi H. Basri Erk'in yazdığı "Erzurumlu Bilginler" adlı eserin 13 üncü sayfasında Râbia Hatun hakkında daha etraflı malûmat veriliyor ve "Erzurum ve civarında şair Râbia Sultan'ın bâzı mısralarının halk arasında terennüm edildiğine" işaret edilerek "Râbia Hatun'un Hasan Basri ile olan tasavvufi müşaareleri halen Erzurum'da ve civarında halk arasında söylenip durmaktadır" deniliyordu...

Râbia Hatun'un, bahsedilen devirde yaşamış bir şair olduğu hakkındaki bu rivayetlerin ilmî birer vesikaya istinadetmemesi ve Nihad Sami Banarlı tarafından ileri sürülen hususların lâyıkı veçhile çürütülememiş olması, Râbia Hatun'un şiirlerini ilk olarak ortaya atan İsmail Hami Danişmend'i bir itirafa sürüklemiştir. Bu mühim itiraf önce "Tasvir" gazetesinin 27 ağustos 1948 tarihli nushasında ve "Râbia Hatun'u Bulduk" başlıklı bir röportajla yayımlandı. Aynı gazetenin 1 eylûl tarihli nushasında da gene İsmail Hami Danişmend ile yapılan bir mülâkatla tamamlandı. Her iki yazıda da, İsmail Hami Danişmend, mevzuubahis şiirlerin, birkaç ay önce vefat eden karısı Nâzan Danişmend tarafından yazılmış bulunduğunu söylüyor ve ancak gösteriş sevmiyen mütevazı bir kadın olan şairin, bu şiirlerin kimse tarafından duyulmamasını ısrarla istemiş olduğunu da ilâve ediyordu.

Bu itiraf üzerine basınımızda yapılan münakaşalara mizahi mahiyette olanlar da karıştı ve iş mahkemelere kadar intikal edecek şekilde şahsiyata döküldü. Bunlar hâdisenin edebî mahiyeti yanında ehemmiyetli noktalar olmadığı için biz burada sükûtla geçiyoruz.

Gene bu itiraf üzerine Nihad Sami Banarlı'nın "Ne yazık ki biz bu şiirlerin tek başına Nâzan Hanım tarafından yazıldığına da inanmak istemiyoruz. Şu kadar var ki bu şiirlerin kimin tarafından yazıldığı da bizim meselemiz değildir. Bizim meselemiz, onların yazılışlarındaki bütün dil ve şive oyunlarına rağmen edebiyatımızın eski asırlarında değil, zamanımızda yazıldıklarını meydana çıkarmaktı" demesine rağmen daha önce de şiirlerde İsmail Hami Danişmend'in "bir üslûp müdahalesi olduğu" ima edilmişti. Nitekim Nâzan Danişmend'in kolejde edebiyat hocası olan Refik Ahmet Sevengil ve Danişmend ailesinin yakın dostu olan Peyami Safa, bu husustaki şüphelerini belirtmekten çekinmemişlerdir.

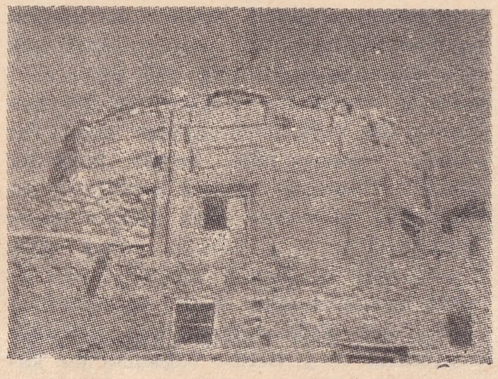

Nâzan Danişmend

Gittikçe büyümekte olan bir efsaneyi ilmî bir şüphe ile hakikat çerçevesi içine sokan bu münakaşalar neticesinde Fuat Köprülü, "Vatan" gazetesinde yazdığı bir makalede, elde hiçbir tarihî vesika olmadığı halde bundan yedi asır evvel Râbia Hatun adlı bir Azeri şairinin yaşadığını iddia etmek hakikaten büyük bir cürettir" gibi bir cümle ile fikirlerini belirttikten sonra, bu gibi cesur iddiaların memleketimizdeki dil ve edebiyat kültürünün zayıflaması neticesinde yapılabildiğini, buna çare olarak da okullarımızda millî dil ve edebiyat kültürünün kuvvetlendirilmesi lâzım geldiğini ilâve etti. Böylece, meselenin mahkemelere intikal eden dedikodu safhası bir tarafa, ilmî cephesi kapanmış oldu.

Basri Erk'in kitabında Râbia Hatun diye konan hayalî resim

Râbia Hatun'a aidolduğu Basri Erk tarafından iddia edilen Erzurumdaki mezar

(Süleyman Kale)

RUY BLAS — Romantik bir dram muharriri olan Victor Hugo'nun (Bakınız: Hugo, Victor; Aylık Ansiklopedi, sayfa 53) yazdığı bir piyestir.

Romantizm cereyanında tiyatro nev'i; şiir, roman ve diğer bütün neviler gibi klâsik düşünüş ve yazı tarzına karşı alınmış bir cephedir. Üç vahdet dediğimiz, zaman, mekân ve hareket birliklerini romantikler tamamiyle ortadan kaldırdılar. Daha Onyedinci Yüzyılda Beaumarchais gibi dram muharrirleri tiyatro piyesinin bu klâsik vasıflarını ihmal etmiye başlamışlardı. Victor Hugo'nun dramlarına gelince, onlarda daima bir melodram havası hâkimdir. Kuvvetli muhayyilesi çok zaman his mantığını aşarak seyirciyi en umulmadık ve en şiddetli ihtıraslar ve vaziyetlerle karşı karşıya bırakır.

Ruy Blas oyununun hulâsası şöyledir:

Birinci perde; (Don Salluste): Piyes ikbal hırsı ve intikam ateşi ile yanan dessas ve riyakâr Don Salluste'ün iktidardan çekilmesi ve sarayı terketmek üzere bulunması ile başlar. Başvekil Don Salluste kıraliçenin nedimelerinden birisini baştan çıkarmış, bu münasebetten gayrımeşru bir çocuk olmuş, bunun üzerine nedime ile evlenmesi emredilmiştir. Don Salluste itaat etmeyince iktidardan düşer. Bu hâdise kıraliçenin tesiriyle olmuştur. İkisi de birbirinden nefret etmektedir. Don Salluste kafasında intikam plânları tasarlar. Bunun için elinde iki koz vardır: Birisi kuzeni Don Cesar de Bazan; diğeri bir halk çocuğu olan Ruy Blas. Kuzeni daha yirmi yaşında servetini yeyip borçlar bırakarak ortadan kaybolan bir sefihtir. Haydut Matalabos'un arkadaşıdır. Onun yaşadığını bilen yegâne asil Don Salluste'tür. Don Cesar bir serseridir, fakat kadınlara karşı hürmetini hâlâ muhafaza etmektedir.

Don Cesar'ı gizlice saraya alan Don Salluste kuzenini neşe ile karşılar, borçlarını ödemek ve ayrıca da para yardımında bulunmak vaadi ile kendisine sarayda eski itibarını sağlıyacağını söyler. Fakat bundan evvel Don Cesar'ın içine karışmış olduğu bütün sirkat hâdiselerini bildiğini kuzenine babayâni bir tarzda ihtar eder. Paraya fevkalâde düşkün olan Don Cesar bütün ithamları sevimli bir yüzsüzlükle kabullenir. Nihayet aralarında anlaşırlar. Don Salluste ne emrederse kuzen onu yapacaktır. O zaman Don Salluste plânını açmıya hazırlanır: Don Cesar, birisinden, Don Salluste hesabına intikam alacaktır. Don Cesar: "Kimden", diye sorar. Öbürü: "Bir kadından" der. Bu cevap üzerine Don Cesar'ın bütün kanı beynine vurur. Böyle bir alçaklığa tahammülü olmadığını, söyler. Bulunduğu yeri terketmek üzere gitmiye hazırlanır. Don Salluste onu tekrar alıkor, söylediklerinin bir şakadan ibaret olduğunu, bunu da kendisini tecrübe etmek için yaptığını, vaadetmiş olduğu parayı da vereceğini söyliyerek bitişik odaya geçer. İçeri geçerken Ruy Blas'a salona gelmesi için işaret eder. Şimdi Ruy Blas Don Cesar'ın yalnız bulunduğu odadadır. Bakışır ve kucaklaşırlar: ikisi de iki eski sefalet arkadaşıdır. Ruy Blas macerasını nakleder: Bütün yoksulluklara rağmen çalışarak ilim sahibi olduğunu, büyük idealler peşinde koştuğunu, fakat neticede ancak bir uşak olabildiğini söyler. Sarayın eşiğini ilk o gün aşmıştır. Aslında Don Salluste'ün, içinde yalnız iki dilsiz Arap bulunan esrarengiz evinde oturmaktadır. O evin efendisidir. Uşak elbisesini ilk defa bugün taşımaktadır. Ruy Blas bu iğrenç elbiseyi taşımaktan çok büyük bir eza duymaktadır. Zira - inanılmıyacak bir şey ama - kıraliçeyi delicesine sevmektedir. Bu sözleri duyan Don Cesar, hayretler içinde

kalır. Üstelik Ruy Blas, kraliçeyi kıraldan kıskanıyor. Kıraliçe, Almanyada yetişen mavi bir çiçeği çok sevmektedir. Bu çiçekten, Madrid'de, yalnız Karamanşel denilen yerde vardır. Ruy Blas her gün oraya gider, bu çiçeklerden bir demet yapar. Sonra, gece yarısı, gizlice kıraliçenin her zaman oturduğu sıraya demeti bırakır. Dün, demetin içine bir de mektup yerleştirmiştir. Don Cesar, bu delice işi bırakmasını ona tavsiye eder; bu gidişle, kıraliçeyi her yerde sadık bir köpek gibi takibeden ihtiyar Onane kontu Don Guritan'ın kendisini temizliyeceğini anlatır. Ne yapsın Ruy Blas, o ruhunun en derin yerinden bağlanmıştır, kıraliçeyi seviyor: Bir uşağın elbisesi altında, bir kıralın ihtıraslarına sahiptir. Don Cesar ona buradan uzaklaşmasını tavsiye eder. Bu sırada içeri, elinde para torbası Don Salluste girer. Parayı kuzenine verir. Don Cesar parayı masaya boşaltarak ceplerine yerleştirmiye başlar. Bu sırada Don Salluste, bir işaret üzerine kapıya gelen üç Alguazil'e, parayı sayan adamı, sokakta, gürültüye mahal bırakmadan yakalıyarak bir gemiye atmalarını, yolda da Afrika korsanlarına satmalarını söyler. Bu sırada Don Cesar sikkelerini istif etmiştir. Bunların bir kısmını, bu yerden kurtulup kaçması için Ruy Blas'a vermek ister. Fakat Ruy Blas, kaderinin buraya bağlı olduğunu söyliyerek paraları kabul etmez. Don Cesar çıkar gider. Artık Don Salluste ve Ruy Blas başbaşadırlar. Don Salluste Ruy Blas'a, sarayda uşak kıyafetiyle kendisini kimsenin görüp görmediğini sorar. Ruy Blas hayır cevabını verince, Don Salluste masaya oturmasını, bir şeyler yazdıracağını söyler. Dikte ettirdiği bir aşk namesidir. Mektup sözde kendi "kıraliçe" si olan Dona Praksides'e yazılmaktadır: "Müthiş bir tehlike beni tehdidediyor. Bu akşam evime gelmek suretiyle ancak kıraliçem felâketi önliyebilir. Aksi taktirde mahvolurum. Hayatımı, kalbimi, her şeyi, öptüğüm ayaklarınıza terkediyorum. Caddenin altındaki kapıdan, geceleyin kimse görmeden girersiniz. Emin birisi size kapıyı açacaktır." İmzayı Cesar diye attırır. Bunun üzerine Don Salluste Ruy Blas'a, sadık ve mahviyetperver bir insan olduğu için onun saadetini istediğini söyliyerek şunları dikte eder: "Ben, Ruy Blas, Monsenyör Lö Marki dö Finlas'ın uşağı, umumi veya gizli her fırsatta, kendisine iyi bir hizmetkâr gibi hizmet edeceğimi taahhüdederim." Ruy Blas kendi yazdığı kâğıda imzasını atar, Don Salluste kâğıdı alır ve cüzdanına koyar. Bundan sonra Ruy Blas'a, atkısı som ipekten bir kılıç gösterir. Sonra kılıcı Ruy Blas'ın boynuna takar. Bu saat, sarayda kıraliçenin oradan geçeceği saattir. Birden dipteki kapı açılır, asiller gözükür. Don Salluste alelacele sırtından mantosunu çıkararak şaşırıp kalan Ruy Blas'ın sırtına atar. Sonra Ruy Blas'ı bütün asillere, senelerden sonra geri dönen kuzeni Don Cesar de Bazan olarak takdim eder. Ruy Blas çok müşkül bir vaziyette kalmıştır. Fakat Don Salluste aldırmaz. Bu sırada bir teşrifatçı yüksek sesle "Kıraliçe" diye bağırır. Ruy Blas fenalıklar geçirir. Don Salluste ona ihtarda bulunur. Şaşkına dönen Ruy Blas: "Senyör, şimdi ne emir buyuruyorsunuz?" diye sorar. Don Salluste, geçmekte olan kıraliçeyi göstererek: "Bu kadına yaranmayı ve onun aşığı olmayı" diye cevap verir.

İkinci perde; (İspanya Kıraliçesi): Kıraliçenin yatak odasına bitişik salondayız. Yanda, bir Meryem heykelciği. Sahnede kıraliçe, nedimesi Calsida, camerera major, dadılar, majordom sadık Don Guritan. Kıraliçenin önünde bir kutu vardır. Kıraliçe kutuyu Neubourg'a babasına gönderecekti. Kıraliçe kederlidir. Zira yanına kıralın uğradığı yok. Yalnızlıktan ve aşksızlıktan muztariptir. Aynı zamanda iki kuvvetli tesirin altındadır. Birisi Don Salluste'e karşı duyduğu kin ve nefret. İkincisi çok sevdiği mavi çiçekleri ve aşk mektubunu gizlice getiren meçhul şahsa beslediği aşk. Kıraliçenin çektikleri bununla da bitmez: İspanya kıraliçesi için saray teşrifatı çok üzücüdür. Kıraliçe dilediği gibi eğlenemez, gezemez. Yalnız başına ibadet etmiye mecburdur. Bu tahammül edilmez hayatı bir senedir yaşamaktadır. Bugün havariler günüdür. Camerera major kıraliçenin rahatça dua edebilmesi için herkesi dışarı çıkmıya davet eder. Kıraliçe yalnız kalır. İkinci sahne kıraliçenin tiradıdır. Bu tiradda kıraliçeyi aşkla fazilet arasında çırpınan, bütün ihtirasiyle meçhul bir âşığın mektubuna ve jestlerine bağlanan bir kadın olarak görüyoruz. Kıraliçe dua etmiye çalışır. Sonunu getiremez. Aklı fikri mektuptadır. Dayanamaz, koynundan, mektubu ve üzerinde kan lekesi olan bir dantelâ parçası çıkarır, birkaç kere tereddüdeder, mektubu okur. Kıraliçe tiradını bitirince bir teşrifatçı yüksek sesle "Kıraldan bir mektup" geldiğini haber verir. Bu haber, kıraliçeyi sevindirir. Çünkü gayrımeşru fikirlerine tam zamanında bir darbe vurmuştur. Fakat heyhat, kıralın mektubunda sevgiden bir eser yoktur. Çok kısa ve kurudur: "Madam, hava fırtınalı; altı kurt öldürdüm." Yazı bile kıralın eliyle değildir. Kıraliçe mektubu alır, hayretle bu yazının koynunda taşıdığı mektubun yazısının aynı olduğunu görür. Mesajı getirenin kim olduğunu sorar. Ruy Blas'ı gösterirler. Ruy Blas, sevdiği kadının önündedir, perişan bir haldedir. Fenalıklar geçirir. Sol eli kanlı sargılar içindedir. Herkes şaşkınlığını elindeki yaraya hamleder. Fakat kıraliçe, Ruy Blas'ın, kendisini seven adam olduğunu anlar: Ruy Blas'ın kolluğunun dantelâsının bir kısmı eksiktir. Kıraliçeye sadık bir köpek gibi bağlı olan Don Guritan Ruy Blas'ın halinden şüphelenir. Nihayet kıraliçe herkese çekilmesini, konta, yani Ruy Blas'a da odasını göstermelerini söyler, maiyetiyle kendi odasına girer. Ruy Blas sahnede yalnız kalır. Bu sırada Don Guritan girer. Kılıcını kınından yarıya kadar çıkarır. Ruy Blas'ınkiyle mukayese eder. Silâhların boyu müsavi değildir. Kılıcını kınına yerleştirir. Ruy Blas ona hayretle bakar. Bunun üzerine Don Guritan, hayatının muhtelif çağlarında, kendisinin sevdiği kadınlara sarkıntılık eden delikanlıların âkıbetlerini anlatır. Hepsini düelloda öldürmüştür. Zavallı Ruy Blas bir şey anlamaz. Don Guritan'ın kararı katidir. İkisi de müsavi şartlar dahilinde kıraliçeye bağlıdırlar. Fakat Don Guritan yaşlı, Ruy Blas ise gençtir. Don Guritan'ı korkutan bu noktadır. Onun için çarpışacaklardır: Don Guritan Ruy Blas'ı öldüreceğinden emindir. Bu muhavereye kapıdan kulak kabartan Casilda, düelloyu kıraliçeye haber vermiye koşar. Don Guritan ve Ruy Blas düello saat ve yerini kararlaştırırlar. Ruy Blas gider. Don Guritan yalnız kalır. Bu esnada yan kapı açılır, kıraliçe girer, Don Guritan'a kendisini aradığını söyler. Böyle bir iltifata ender rastlıyan Don Guritan'ın ağzı kulaklarına varır. Kıraliçe, Don Guritan'dan bir hizmet beklemektedir. Don Guritan "itaat ederim veya ölürüm" diyerek vaadeder. Kıraliçe ona bir kutu uzatarak hemen Neubourg'a, babasına götürmesini söyler. Neubourg çok uzaktır. Hem de şafak vakti düellosu vardır. Çaresiz gitmeyi kabul eder. Ruy Blas'a bir tezkere yazarak düellonun tehirini ister. Kıraliçe ferah bir nefes alır: Ruy Blas yaşıyacaktır.

İstanbul Şehir Tiyatrosunda Ruy Blas temsili (1948 - 1949 sezonunda)

Üçüncü perde; (Ruy Blas): Sarayda, devlet adamlarının toplandığı salondayız. Meclis celseye başlamak üzeredir. Bütün bu asillerin tek gayeleri şudur: Milleti soyup soğana çevirmek. Evvelâ müşavirler, şimdi başlarında başvekil olarak bulunan herkesin Don Carlos ismi altında tanıdığı Ruy Blas'ın dedikodusunu yapar. Onlara göre başvekili, birdenbire ortaya çıkıveren bu eski sefihi kıraliçe himaye etmektedir. Onu ikbale kıraliçe

yükseltmiştir. Saray adamlarının sözlerinden çıkan netice şudur: Hepsi de yeni başvekilden çekinmektedir. Müşavirlerden Marki de Priego herkesi içtimaa davet eder. Konuştukları şeyler korkunçtur. Ormanları, zencileri, adaları, v. s. aralarında paylaşamazlar. Bu iğrenç pazarlık böyle devam ederken, kapı aralanır, Ruy Blas gözükür, konuşanları seyreder, kavganın en hararetli anında ortalarında peyda olur ve : "Âfiyet olsun beyler" der. Herkeste bir şaşkınlık. Hemen hemen bütün ikinci sahne boyunca yalnız o konuşacaktır. Ruy Blas, derin bir belâğatla uçuruma yuvarlanmakta olan İspanyanın feci hilini müşavirlerin gözleri önüne serer. Dördüncü Philippe'ten beri, İspanya boyuna muharebesiz toprak kaybetmektedir. Millet, efendilerin zevki için, ödediği muazzam vergiler altında kan ağlamaktadır. Ordu 6.000 kişiden ibaret, hepsi de yalınayak. Madrid'de haydutlar herkesi haraca kesiyor. Ne can emniyeti, ne mal emniyeti var. Bütün bunları söyledikten sonra Charles Quint'i, o kudretli imparatoru anar. İspanyanın söndüğünü haykırarak ondan imdat diler. İspanya artık tüyleri yolunmuş bir kartaldan ibarettir. Ruy Blas sözlerini bitirince herkes susar. Müşavirlerden ikisi istifalarını yazar ve takdim ederler. Don Guritan, o saatte Neubourg'dan dönmüş olduğunu haber verdirir. Ruy Blas, Don Guritan'ı öbür sabah için evine davet eder: Müşavirlere, iki saat sonra tekrar toplanmak üzere izin verir. Ruy Blas, yalnız kalınca derin bir tefekküre dalar. Birdenbire salonun köşesindeki halı, kapı şeklinde açılır, kıraliçe gözükür. Kıraliçe bütün olan biteni gizli odadan dinlemiştir. Ruy Blas'a hayrandır. Ruy Blas'a bu kadar mükemmel bir ifade tarzını nerden, nasıl öğrendiğini sorar. Ruy Blas cevap verir: "Çünkü sizi seviyorum". Ve kıraliçeye duyduğu derin aşkından bahseder. Kıraliçe de Ruy Blas'a karşı duyduğu alâkadan bahseder. O, herkes için bir kıraliçe, Ruy Blas için sadece bir kadındır. Bunları söyledikten sonra gizli methale girer ve kaybolur. Tekrar yalnız kalan Ruy Blas, büyük bir saadet içindedir: bir kıraliçe tarafından seviliyor. Fakat bir iki saniyedenberi dip kapıda geniş bir mantoya sarılmış bir adam peyda olmuştur. Ruy Blas saadet içinde düşüncelerine daldığı bu sırada, bu adam onun omuzuna dokunur. Adam sırtından mantosunu atar: bu, üstünde uşak elbisesi taşıyan Don Salluste'tür. Don Salluste, hususi bir maksatla buraya gelmiştir. Bütün gayesi, Ruy Blas'a uşağı olduğunu iyice hatırlatmaktır. Don Salluste, akrabası olan iki asılzade müşaviri neden sürdüğünü ondan sorar. Ruy Blas memleketin dertlerinden bahsetmiye kalkışır. Don Salluste sözünü keserek "Hava da soğudu galiba. Pencereyi kapayın lûtfen" der. Utançtan sararan Ruy Blas, evvelâ tereddüdeder, sonra pencereyi kapar. Sonra bıraktığı yerden, ciddiyetle devama savaşır. Fakat, nafile. Don Salluste, düşürdüğü mendilini göstererek: "Affedersiniz, mendilimi verir misiniz?" der. Ruy Blas verir. Sonra, sözlerine tekrar deyam eder. Don Salluste tekrar lâfını keser. Ciddî şeylerden konuşmayı teklif eder. Öbür gün Ruy Blas bütün gün Don Salluste'ü evde bekliyecektir. Evin bahçesinde seyahate hazır bir halde, bir araba gizliyecektir. Ruy Blas bir şartla itaat edeceğini söyler: Eğer bu işde kıraliçenin bir rolü yoksa. Don Salluste: "Size ne?" der. Ruy Blas kraliçeyi sevdiğini söyler. Don Salluste bunu zaten biliyordur. Bunu öğrenen Ruy Blas şaşkına döner. Don Salluste Ruy Blas'a uşağı olduğunu tekrar hatırlatır. Ruy Blas'ın bütün endişesi kıraliçedir. Don Salluste'ün ayaklarına kapanır, merhamet diler. Fakat Don Salluste'ün kulakları böyle şeylere sağırdır. Bu suretle bir şey elde edemiyeceğini anlıyan Ruy Blas İspanya başvekili olduğunu, dilerse Don Salluste'ü yakalatabileceğini söyler. Don Salluste: "Kim olduğunuzu anlatırım" der. Ruy Blas: "Herşeyi inkâr ederim" der. Don Salluste, söylediklerini harfiyen tatbik etmiyecek olursa, bir gün kendisine dikte ettiği ve Ruy Blas imzasını taşıyan uşaklık itirafını kıraliçeye göstereceğini söyliyerek tehdideder. Ruy Blas'ın kolu kanadı kırılmıştır. Herşeyi kabul eder.

Dördüncü perde; (Don Cesar): Don Salluste'ün Ruy Blas'a bıraktığı esrarengiz evin bir odasındayız. Dipte bir kapı. Solda bir şömine. Karşı tarafta karanlık bir odaya açılan alçak bir kapı. Süslü bir dolap. Bir yazı masası. Solda, hapishane parmaklığını andıran tek bir pencere. Vakit sabahtır. Ruy Blas sinirli sinirli odada dolaşmaktadır. Dipte, onun emirlerini bekliyen bir paj beklemektedir. Ruy Blas kararsızlık içindedir. Ne yapsın da kraliçeyi bu menhus tuzaktan kurtarsın. Bu işi halletmek lâzım. Don Salluste vaziyete hâkimdir. Fakat her şeye rağmen kıraliçeyi kurtarmalı. Birden, Don Guritan hatırına gelir. Paj'ı ile Don Guritan'a bir haber yollar: kıraliçe üç gün saraydan bir yere kımıldamamalıdır. Bu haberi yolladıktan sonra sinirleri yatışır. Don Salluste'ü, evde, beklemiye karar verir. Bir kiliseye gidip dua edecektir. Dilsiz Arap uşağı, evin herhangi bir yerinden birinin geleceğini, ona efendi muamelesi etmesini tembih eder. Çıkar gider. Ruy Blas kapıdan çıkar çıkmaz, şömineden aşağı biri paldır küldür yuvarlanır. Bu, hakiki Don Cesar'dır. Başından geçen maceraları anlatır. Alguaziller, korsanlar, sonra İspanyaya dönüş; tam Madrid'e geldiği gün aynı Alguazillerle karşılaşır. Onu kovarlar, can hevliyle kaçar, içinde bulunduğu evin bacasından kendini aşağı atar. Açtır. Evvelâ odada bulduğu yenice bir mantoyla sırtındakini değiştirir. Sonra yiyecek arar. Dolabı açar. Orada şarap, börek, karpuz vardır. Sofrayı kurar. Don Salluste'ün kendisine oynadığı oyunu ikide bir hatırlıyarak neşesi kaçmaktadır. Hakikî hüviyetiyle ortaya çıkacak, onu rezil edecektir. Fakat, ah alacaklılar olmasa! Bu sırada dip kapı açılır. İçeri, sırtında büyük bir torba taşıyan bir uşak girer. Don Cesar uşağa kimi istediğini sorar. Uşak Don Cesar de Bazan'ı görmek istemektedir. Don Cesar aradığının kendisi olduğunu söyler. O zaman uşak torbayı masaya koyar. İçi para doludur. Don Cesar parayı kimin yolladığını sorar. Uşak, bu paranın "Bildiğiniz şey için bildiğiniz birinden" geldiğini söyler. Bu mânalı söz Don Cesar'a hiç bir şey söylememekle beraber neşesi büsbütün artar. Parayı kabul eder. Don Cesar uşağa bir bardak şarap ikram eder. Aralarında bir samimiyettir doğar. Uşak sofraya yerleşir. Körkütük olur. Don Cesar kendisi gibi sefih olan dostları, hoşlandığı hatunların evlerini uşağa tarif ederek, paranın bir kısmını o adreslere götürmesini tembih eder, uşağa da, ayrıca bol bahşiş verir, yollar. Aradan bir iki saniye geçer. Dip kapı tekrar açılır. Bu sefer gelen ihtiyar bir aracı kadındır. Bu kadın onun Don Cesar de Bazan olduğunu öğrenir. Don Cesar'ın randevu verdiği kadın, kendisine yollanılan mektubu gerçi almıştır ama, gene de herhangi bir tuzaktan çekinmektedir. Tamamiyle emin olmak için aracı kadını Don Cesar'a yollamıştır. Aynı zamanda aracı kadının beraberinde getirdiği mektubun arkasına, "Geliniz" diye yazacaktır. Kendisinin tehlikeye girmemesi için bu kelimeyi başka birine yazması lâzımdır. Don Cesar dilsiz Arabı çağırır. Bu Arap yazı yazmasını bilir. Mektubun arkasına "Geliniz" diye yazar. Aracı kadın mektubu alır, gider. O sırada kapı tekrar açılır, bu sefer içeri Don Guritan girer. Düello için Don Cesar'ı yani Ruy Blas'ı aramaktadır. Ruy Blas'ın gönderdiği paj'ı bir odaya hapsetmiş, hemen buraya koşmuştur. Elinde düello için iki kılıç bulunmaktadır. Don Cesar ve Don Guritan birbirlerine nerelerden geldiklerini anlatırlar. Don Guritan Neubourg'a içinde sadece: "Bu ihtiyar deliyi mümkün olduğu kadar orada alıkoyun" diye bir tezkere bulunan bir kutuyu götürmüştür. Öfke beynine vurmuştur. Don Cesar de Bazan'ın boynunu koparacaktır. Bunun üzerine Don Cesar, Don Cesar de Bazan'ın kendisi olduğunu söyler. Yalancılığı için Don Cesar'dan, yani Ruy Blas'dan önce, evvelâ onu geberteceğini söyler. İşi hemen halletmek için dışarı çıkarlar. Bu sırada içeri Don Salluste girer. Düşüncelidir. Sadık uşağı Gudiel bu sabah Ruy Blas'ın paj'ını Don Guritan'ın yanına girerken görmüştür. Don Salluste bu düşünceler içindeyken elinde yalın kılıç Don Cesar girer. Don Guritan'ı haklamıştır. Kılıcı bir koltuğa atar. Don Salluste onu görünce buz kesilir, Don Cesar Don Salluste'e olanı biteni anlatır. İşlerin bozulmasından ürken Don Salluste henüz hiç bir şeyin mahvolmadığını Don Cesar'ın sözlerinden anlar. Eğer Don Cesar'ı kurnazlıkla yola getirebilirse işler yoluna girecektir. Fakat Don Cesar tatlı sözlere kanmaz. O esnada pencerenin altından Alguaziller geçmektedir. Yüksek sesle onları içeri çağırır. Alguaziller girer. Anî bir kararla tam zamanında harekete geçen Don Salluste Alguazillere, aranılan meşhur haydut Matalabos'un bu adam olduğunu, söyler. Alguazillerden biri dışarıda bir ölü olduğunu haber verir. Don Salluste, onu da Matalabos'un öldürdüğünü, henüz üzerinde kanı kurumıyan kılıcın da koltukta durduğunu söyler, Alguaziller Don Salluste'ün bütün sözlerine inanırlar. Don Cesar'ı yakalıyarak götürürler.

Beşinci perde; (Kaplan ve Arslan) Sahne dördüncü perdedeki aynı odadır. Vakit gecedir. Perde kalktığı zaman Ruy Blas yalnızdır. Bütün vücudu uzun siyah bir cüppe ile örtülüdür. Ruy Blas gönderdiği mesajın sevdiği kadının eline geçtiğine emindir. Kıraliçe kurtulmuştur, fakat artık kendisi için hiçbir ümit noktası kalmamıştır. Bir şişe zehir satın almıştır. İçecek ve ölecektir. Masanın üzerinde bırak-

mış olduğu zehir şişesini alır, tam bu anda dip kapı açılır, içeri kıraliçe girer. Dehşet içinde kalan Ruy Blas kıraliçeye niçin bu eve geldiğini sorar. Kıraliçe anlatır: Kendisinden, içinde bir tehlikeden bahseden bir mektup almıştır. Hemen koşmuş gelmiştir. Ruy Blas, bu mektubun, bir gün Don Salluste'ün kendisine dikte ettirdiği aşk mektubu olduğunu dehşetle hatırlar. Kıraliçeye hemen bu evden uzaklaşmasını söyler. Kıraliçeye, içeri girerken kendisine kapıyı kimin açtığını sorar. Kıraliçe "Duvarın gizlediği maskeli bir adam" cevabını verir. Eyvah! Kim bu maskeli? Bu anda siyahlar giyinmiş maskeli bir adam kapıda belirir ve "ben!" der. Maskesini çıkarır. Bu adam Don Salluste'tür. Ruy Blas, kıraliçeye kaçıp kurtulmasını söyler. Fakat iş işten geçmiştir. Dışarıda Don Salluste'ün adamları beklemektedir. Don Salluste cebinden bir parşömen çıkarır, kıraliçeye imzalatmak ister. Bu kâğıt kıraliçenin tahtından feragatini ihtiva etmektedir. Eğer kıraliçe bu kâğıdı imza etmiyecek olursa bütün Madrid öbür gün kendisinin Don Cesar'ın odasına geldiğini öğrenecektir. Don Salluste'e göre işlerin güzellikle halledilmesi lâzımdır. Kıraliçe kâğıdı imzalamalıdır, Don Cesar'la beraber Portekize kaçmaları için dışarıda bir araba onları beklemektedir. Don Salluste kolaylığı düşünmüştür. Kıraliçe nihayet titriyerek kâğıdı alır: İmzalıyacaktır. Bu anda daldığı uyuşukluktan uyanan Ruy Blas: "İsmim Ruy Blas'tır, ben bir uşağım." der. Kıraliçenin elinden kâğıdı kaparak parçalar. Kıraliçe bu yeni hüviyet karşısında şaşırmıştır. Ruy Blas üstünden cübbesini sıyırır, sırtında uşak elbisesi vardır. Kılıcı yoktur. Tekrar isminin Ruy Blas ve Don Salluste'ün uşağı olduğunu söyler. Sonra Don Salluste'e dönerek, bundan böyle bu zillete tahammülü olmadığını haykırır. Don Salluste mukabil olarak, soğukkanlılıkla: "Bu adam gerçekten benim uşağımdır" der. Bundan sonra artık Ruy Blas'a susmasını emrederek, kıraliçeye en tahrikâmiz sözleri söyler: "Demek bana nedimenizi lâyık gördünüz öyle mi? Ben de size âşık olarak uşağımı sundum." Don Salluste bu tatlı intikam sarhoşluğunun anı içindeyken Ruy Blas dipteki kapıya giderek, sürmesini çeker, sonra arkadan Don Salluste'e yaklaşır, birdenbire markinin kılıcını kavrar ve çeker. Artık ateş püskürmektedir: "Zannedersem kıraliçenizi tahkir etmiş bulunuyorsunuz." Don Salluste kurtulmak için kapıya koşar. Ruy Blas artık her teşebbüsün beyhude olduğunu anlatır. Don Salluste'e hitapla: "Uşağınızdım, ya şimdi cellâdınız olursam?" der. Don Salluste odada kendisini koruyacak hiçbir silâh bulunmadığını söyler. Ruy Blas bir uşak ile bir asilzadenin düello etmesinin mümkün olmadığını söyler. Don Salluste: "Adam öldürüyorlar, imdat." diye bağırır. Fakat Ruy Blas onu alçak kapılı odadan içeri girmiğe mecbur eder. Kıraliçe bitap bir vaziyette bir koltuğa yığılır. Aradan bir iki saniye geçer. Ruy Blas, sararmış bir vaziyette geri döner. Elinde kılıç yoktur. Taş gibi hareketsiz duran kıraliçenin önünde diz çöker. Ruy Blas, mâsum olduğunu anlatır. Kıraliçe: "Ne istiyorsunuz?" diye sorar. Ruy Blas ellerini kavuşturarak: "Beni affetmenizi, Madam!" diye cevap verir. Kıraliçenin cevabı kuru ve insafsızdır. "Asla". Bütün ümitlerinin bu suretle söndüğünü gören Ruy Blas, masadan zehir şişesini alır ve bir yudumda hepsini içer. Ruy Blas'ın içtiği şeyin zehir olduğunu anlıyan kıraliçe: "Zehirmiş Allahım, onu ben öldürdüm. Seni seviyorum." diye ümitsizlik içinde kıvranmıya başlar. Ruy Blas: "Aynı şeyi yapardım. Artık yaşıyamazdım. Elvedâ." diye cevap verir. Sonra tesirini icra eden zehirin şiddetiyle yere yuvarlanır. Kıraliçe: "Ruy Blas" diye onu hakiki hüviyetinin ismiyle çağırarak üstüne kapanır. Ruy Blas isminin kıraliçe tarafından çağırıldığını duyunca, son bir gayretle kendine gelir ve: "Mersi" diyerek ölür.

N o t l a r : "Ruy Blas" 1838 tarihinde yazılmış ve ilk defa da 8 kasım 1838 tarihinde Pariste temsil edilmiştir.

"Ruy Blas" oyununun bu hulâsası için Ernest Flammarion'un "Ruy Blas, Les Burgraves, Marion De Lorme" baskısından istifade edilmiştir.

"Ruy Blas" oyunu Prof. Sabri Esat Siyavuşgil tarafından manzum olarak dilimize çevrilmiş, kitap halinde Millî Eğitim Bakanlığı klâsikler serisinde yayımlanmış ve İstanbul Şehir Tiyatrosu Dram kısmında 1948 - 1949 sezonunda temsil edilmiştir. Ruy Blas rolünü Ercüment Behzat Lav, Don Salluste rolünü Sami Ayanoğlu, Don Cesar rolünü Hüseyin Kemal Gürmen, Don Guritan rolünü Kâni Kıpçak ve kıraliçe rolünü de Cahide Sonku oynamışlardır.

(Adli Moran)

TÜRK DENİZ SAVAŞLARI (Kürek Devrinde) — Türk denizciliği, Osmanlı Türklerinin kurdukları devletle başlamaz. Onlar için Şehzade Süleyman Paşa'nın 1355 veya 1356 yazında Çanakkale boğazının Anadolu kıyısından Rumeli'ye geçişini, meşhur "Mevlidi Peygamberi" nâzımı ve adaşı Süleyman Çelebi'nin Süleyman Paşa'yı tebrik eden kasidesinde; "Akdenizi geçmişiz biz bir sal ile = Himmeti merdan ile, kayıptan irsal ile = Velâyet gösterip halka suya seccade salmışsın = Yakasın Rumelinin desti takvâ ile almışsın" dediği gibi sallarla yapılmış bir hareketi Türk denizciliğinin başlangıcı addetmek doğru değildir.

E s k i T ü r k l e r d e d e n i z c i l i k : Atatürk'ün hayatında yazılmış tarihlere göre, Asur medeniyeti Türk medeniyetinin devamından ibarettir. Mısır ve Girit medeniyetleri de Orta Asya'dan Mısır'a ve Girit'e göç eden Türklerin eseridir. Bu yeni Türk tarih tezini kabul edince Milâttan meselâ 5-6 bin yıl önce tarihe geçmiş, en eski denizcilikler olan Girit, Mısır, Asur denizciliklerini de bir Türk denizciliği addetmek lâzım gelir. Gene aynı tez üzerinden yürürsek Çinlilerin de Milâttan 4-5 bin yıl önce kullandıkları kayıkları da, Kuzeyden inerek kendilerine bâzı medenî yenilikler getiren Türklerden öğrendikleri inşaiyecilikle yaptıklarını kabul etmek icabeder. Milâttan önceki zamanların en ileri denizci milleti olan Fenikeliler'in de - bunların Mezopotamyadan Suriye kıyılarına hicret eden çiftçi ve çoban bir millet olduğu nazariyesini kabul edersek - denizciliği, gene eski Türklerden öğrendiklerini ileri sürebiliriz. Fakat, Türk denizciliğini, tarihin karanlık ve vesikaları mahdut devirlerine kadar geri götürürsek, işin içinden çıkmak mümkün olamaz. Bu itibarla Türk denizciliğinin kürek devrine ait bu tarihçesine Anadolu Türklerinin denizcilğinden başlıyoruz.

Anadolu Türklerinin denizciliği, Selçuklular devrinde Müslüman Türklerin Anadolu kıyılarına ilk ayak bastıkları zaman başlar. Selçuk hükümdarlarından Alp Arslan'ın oğlu Melikşah Selçuk hanedanından Süleyman Şahı Anadolunun zaptını tamamlamıya memur etmişti. Anadolu Selçuk devletinin mümessili olan bu kumandan, Bizanslılar arasındaki iç kavgalardan faydalanarak İzmit körfezindeki İznik kalesini zaptetti ve Marmara kıyılarına yerleşti. Milâdın 1076 yılında vukua gelmiş olan bu hâdise, Anadoluya gelen Türkleri, deniz kenarına indirmişti. Denizle karşı karşıya gelen insanlar için denizci olmak mukadderdir. Türklerin kaderi de böyle oldu; denizci olmak, denizden faydalanmak ve denizde savaşmak yoluna girdiler.

Süleyman Şah'ın İznikte kendisine vekil bıraktığı Kadı Ebül Kasım İznik kalesini geri almak istiyen Bizanslılara mukavemet ettiği gibi, İstanbulu zaptetmek ve hiç olmazsa Marmara kıyılarını ve adalarını ele geçirmek arzusiyle harekete geçti. Gemlik'i zaptederek orada gemiler inşasına başladı. Bizans imparatoru Aleksi Komnen ordusiyle karadan ve donanmasiyle de denizden Gemlik'e hücum ederek gemileri ve kızakları yaktı. Böylece Selçuk Türklerinin Marmaraya hâkim olmak yolundaki ilk emel ve gayretleri 1088 de akim kaldı. Süleyman Şah'ın oğlu Kılıç Arslan da Kapıdağı yarımadasındaki Apolonya (Cyzique) şehrini zaptettiyse de Bizanslılar geri aldılar.

Marmarada başarı elde edemiyen Selçuklular Adalar denizi kıyılarında taarruza geçtiler. Kılıç Arslan'ın kayınbabası Tekeş Bey, İzmiri zaptederek Adalar denizine indi ve birçok gemi yaptırdı. Adalar denizinde bayrak gösteren ilk Türk filosu, Tekeş Bey'in filosudur. Bu deniz kuvveti Klazümen ve Foça kalelerini zaptederek İzmir körfezine hâkim oldu. Tekeş Bey'in donanması Midilli ve Sisam adalarını da ele geçirdiği gibi 1092 de Adalar denizinde Bizans donanmasını mağlûbederek birçok gemilerini zaptetti. Bu da Selçuk Türklerinin Bizanslılara karşı kazandıkları ilk deniz zaferi idi.

İzmirde istiklâlini ve hükümdarlığını ilân eden Tekeş Bey, Adalar denizinde ele geçirdiği adaları, bir müddet sonra kaybedince, Bizans donanmasını Marmaraya hapsederek adaları geri almak maksadiyle Çanakkale boğazına hâkim olmak istedi, ve boğazın Anadolu kıyısında Abidos kalesini yaptırdı. Bizanslıların çevirdikleri entrikalar yüzünden Kılıç Arslan 1096 da kayınbabası Tekeş Bey'i boğdurdu ve bundan sonra Selçuk Türkleri denizden ellerini çektiler. Bir yandan Haçlılar, öte yandan Bizanslılar'la savaşmaktan denize dönmek fırsatını bulamadılar.

Haçlı Seferleri sırasında Hıristiyan filolarına karşı savaşan Müslüman deniz kuvvetlerinde Türk gemileri ve denizcileri de vardı. Üçüncü Haçlı Seferinde (1189-1192)

İngiliz kıralı Arslan Yürekli Richard 200 gemi ile Akkâ üzerine yürüdüğü zaman, burada Salâhattin-i Eyyubi'nin büyük bir harb gemisine raslamış ve bu Türk gemisi tek başına İngiliz donanmasiyle çarpışmıştır. Emir Yakup isminde bir kahramanın kumanda ettiği bu gemi saatlerce süren bir savaştan sonra, İngiliz gemileri tarafından sarılmış ve İngilizler rampa ederek gemiyi zaptetmişlerdir. Şehidolan 200 mürettebatından başka gemide 1.300 kişi daha bulunduğu görülmüş ve mütaassıp Haçlılar, kullanılmıştır. Alanya kalesinin tophanesinde bulunan bir kitabeden Bedrettin Ömer isminde bir kumandanın emirüssevahil ve emirulbahir unvanlarını taşıdığı anlaşılıyor.

Bizans imparatoru Mihal Paleolog, kendisine iltica eden İzzettin Keykâvüs'a Dobruca kalesini vermişti. Bu hareket, İstanbulu ve Anadolunun bir kısmını zapteden Lâtinlere karşı Selçuk hükümdarının kendisine yaptığı yardıma bir mukabele veya mükâfattı. 1263 yılında Sarı Saltık kuman- için denize açılan Kubilây Han'ın donanması, müthiş tayfunlar yüzünden perişan olup batmıştır.

Anadoludaki Selçuk beyleri, Ondördüncü Yüzyılda gene denizcilik faaliyeti göstermiye başlamışlardır. Melik İshak ve Halil Ece o zamanın meşhur denizci Türklerindendir. 1307 de İshak Bey kumandasındaki bir küçük filo Aydın sahillerinden hareketle İpsala kıyılarına asker dökerek Bizanslılara karşı başarılar kazanmıştır. Kermiyan'lılardan Menteş Bey de Adalar de-

Aslı Dolmabahçe sarayında bulunan bu tablonun ressamı meçhulümüzdür. Barbaros Hayrettin Paşanın Preveze muharebesini tasvir etmektedir

bütün bu Müslüman denizcileri denize atmışlardır. İngiliz tarihlerinin, mukemmeliyetini medhü sena ettikleri bu gemi, onların sandığı gibi bir Arap gemisi değil, bir Türk gemisi idi.

Selçuk şehzadelerinden İzzettin Keykâvüs 1214 te Antalya'yı ve 1215 te Sinop'u zaptederek Akdenize ve Karadenize iki kapı açmıştır. 1219 da ölen bu hükümdarın denizciliğe kıymet verdiğini gösteren başka tarihî deliller de vardır. Selçuk sultanı Birinci Alâettin'in adını taşıyan Alâiye ve Alanya da Antalya gibi deniz üssü olarak dasındaki bir donanmaya bindirilen 12.000 Türkmen ailesi, Sinop'tan Dobrucaya çıkarılmıştır. Bu Türklerden, sonradan Hıristiyan olanlara, Keykâvüs'dan bozma olarak Gagavuz denilmektedir.

Onüçüncü Yüzyılda Cengiz Han'ın oğullarından Kubilây Han, Hindistanın bir parçasını, Çin Hindistanını, bütün Güney Çini ve Kora'yı zaptederek Güney ve Güney-doğu Asya'ya hâkim olduktan sonra, Japonya'yı ve Cava'yı da zaptetmek istemiş, bu maksatla büyük deniz kuvvetleri yaptırmıştı. 1280 de Japonyayı istilâ etmek nizi kıyılarına inmiştir. Aydınoğlu Mehmet Bey de Menderes vâdisindeki kaleleri zaptettikten sonra 30 gemi ile Sakız adasına bir baskın yapmıştır. Anadolunun Adalar denizi kıyılarında kurulan Selçuk prenslikleri beylerinden Osman ve Orhan'ın deniz kuvvetleriyle Rodos şövalyeleri, Venedik, Ceneviz ve Catalan filoları arasında Ondördüncü Yüzyılın başlarında birçok deniz savaşları olmuştur. Bu savaşlarda, bir Türk beyi, denizci olarak büyük şöhret kazanmıştır. Bu kahraman denizci, o zaman Aydın donanmasına kumanda eden Umur Bey'-

dir. İzmir kalesi ve limanını 1328 de Cenevizlilerden alan Umur Bey ertesi sene 8 gemilik bir filo ile denize açıldı ve Çanakkale boğazında ilk savaşını yaptı. 1329 da Ayasluğ, Menteşe ve Saruhan beylerinin deniz kuvvetleri ile Türk korsanları Adalar denizinde Hıristiyanlarla çarpışmakta idiler.

Umur Bey'in küçük filosu, gittikçe büyüdü. 1330 da 45 gemi ile Sakız'a baskın yaptı. Umur ve Saruhan oğullarından Timur beylerin müttefik deniz kuvvetleri 1332 de Gelibolu civarına asker çıkardılar. Maksatları boğazı zaptederek Bizans donanmasını Marmarada hapsetmekti. Fakat bâzı başarılardan sonra, geri çekilmek zorunda kaldılar.

1333 te Umur Bey'in kumandasında, Ağrıboz seferinde Venediklilerle harbeden müttefik Türk donanması 250 gemiden mürekkepti. Umur Bey aynı yıl içinde 170 gemi ile Yunan kıyılarına gitti. Karaya çıkardığı akıncılar Atina kapılarına dayandılar. 1334 te kahraman Umur genç yaşında Aydın hükümdarı seçildi. O, 14 yıl müddetle bir amiral hükümdar olarak hep denizlerde dolaştı, deniz savaşları verdi ve deniz zaferleri kazandı. 1335 te 276 gemi ile Mora'ya, 1338 de 350 gemi ile Korent'e gitti. Bu seferinde 50 büyük gemiyi Korent civarında bıraktıktan sonra 300 gemisini karadan yürüterek Patras körfezine geçirdi. Sonra aynı yoldan geri döndü. Bu yüzden eski tarihlerimizde Korent limanına Umur Bey limanı denilir.

Umur Bey 1339 da Bizans imparatorlarının teklifi üzerine boğazlardan geçerek Karadenize çıkmış, Tuna ağzında Kilya limanına asker çıkararak Eflak arazisine akın yapmıştır. Bu seferde şimdi Beykozda Umuryeri denilen mevkii üs olarak kullandığına hükmediliyor. Umur Bey, dostu Bizans imparatoru Kantagüzen'e yardım etmek için 1342 de İzmirden 380 gemilik donanmasına 29.000 asker yükliyerek Meriç nehri ağzına çıkarmıştır. Onun 1329 daki 8 gemilik küçük filosu, 12 yıl içinde 380 gemilik büyük bir donanma olmuştu. Akdenizin Hıristiyan devletleri, Umur Beyle başa çıkabilmek için Ceneviz, Venedik, Rodos, Kıbrıs ve Papalık gemilerinden mürekkep büyük bir Haçlı donanması teşkil ederek kuvvetli bir ordu ile İzmire göndermişler ve limanla kaleyi zaptetmişlerdi. Böylece üssüz kalan Umur Bey de İzmiri karadan muhasara etti.

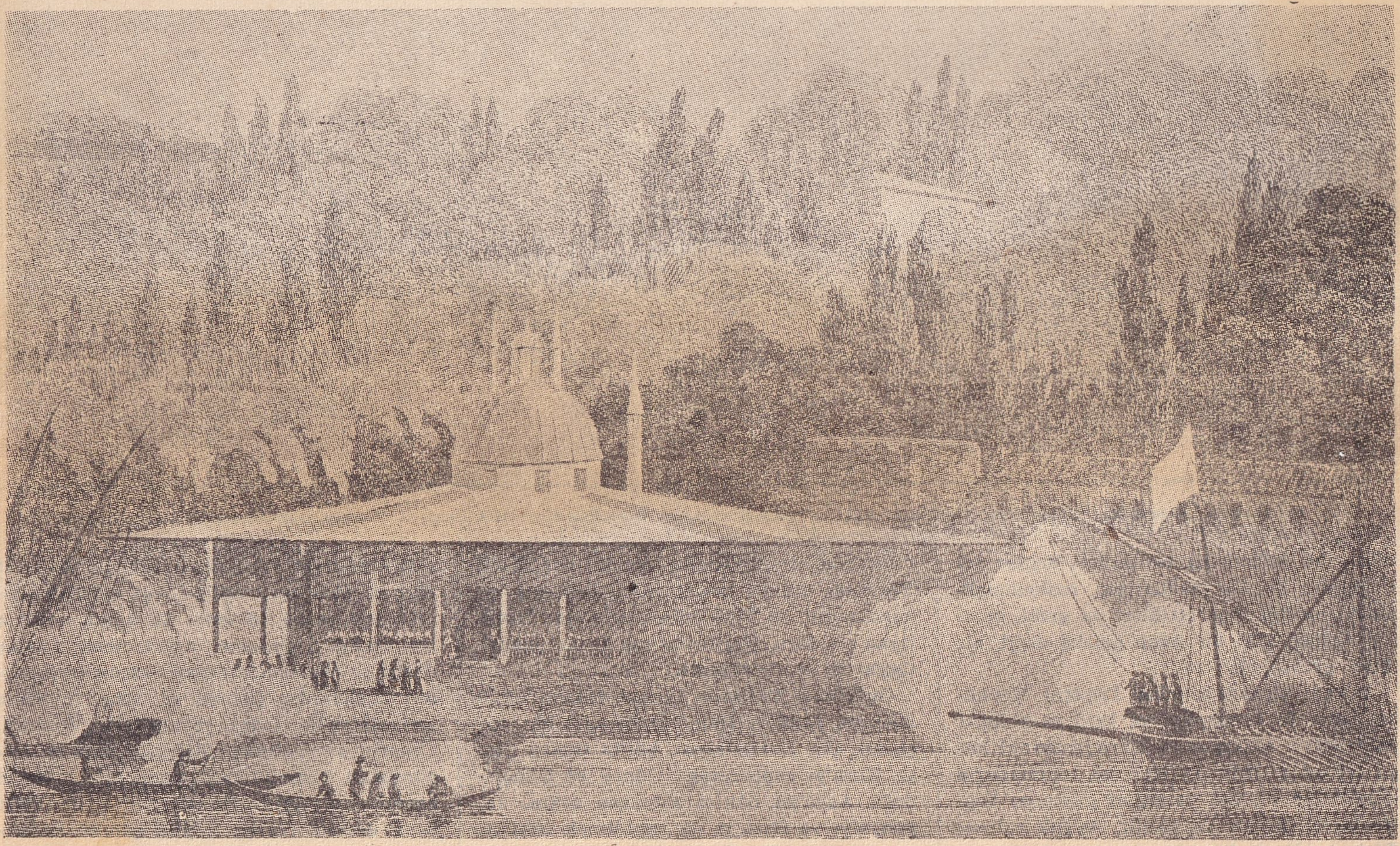
Osmanlılar devrinde: Bu sıralarda Umur Bey, Osmanlı Türklerinin ikinci hükümdarı Sultan Orhan'dan Bulgarlara karşı Bizans imparatoru Kantagüzen'e yardım etmesini rica etmişti ve Orhan Bey'in oğlu Şehzade Süleyman Paşa 1344 te bir Türk ordusunu gemilerle Geliboluya çıkarmıştı. Umur Bey'in karadan gönderdiği 20.000 süvari de gemilerle Çanakkale boğazının Rumeli kıyısına geçirildi. Kahraman Umur Bey 1348 de İzmir kalesini Haçlılardan geri almıya çalışırken şehidolmuştur. Onun ölümünden sonra Aydın denizciliği eski kudretini muhafaza edememiş; Aydın beyinin toprakları da Yıldırım Bayezit ve Çelebi Sultan Mehmet zamanlarında Osmanlı devletine ilhak edilmiştir.

Selçuk Türklerinden Saruhanlıların da bir filosu olduğu gibi, Karasi Beyliğini kuran Kara İsa oğullarının da bir deniz kuvveti vardı. Karasi'liler, 1331 de 70 gemi ile Gelibolu kıyılarına asker dökerek Trakyayı yağma etmişlerdir. Karasililerin donanması, ekseriyetle Bizanslılarla muharebeler yapmıştır. Osmanoğullarından Orhan Bey Karasi arazisini 1335 te Osmanlı devletine katmıştır.

Orhan Bey, bu ilhaktan önce Bizanslılara karşı savaşırken denizcilikte ileri olan Karasililerden bir denizci komutan ile bir filo istemişti. İşte bunun üzerinedir ki, Karamürsel Bey 24 gemi ile Orhan Bey'in davetine icabet etmiş ve şimdi kendi adını taşıyan Karamürsel kasabasının bulunduğu yerde 1327 de ilk Osmanlı deniz üssünü ve tersanesini kurmuştu. Karamürsel Bey, burada yaptırdığı küçük gemilerle Marmaranın bu kısmında cevelânlar yapmıya başlamıştı. Şimdi İmralı adını taşıyan Kalolimni adasını zapteden genç Türk kumandanı Kara Ali de askerlerini Karamürsel Bey'in getirdiği veya yaptırdığı gemilerle bu adaya götürmüştür. Denizcilik tarihlerimizde, ilk Osmanlı derya kaptanı ve ilk amirali olduğu yazılan Karamürsel Bey, yalnız İzmit körfezindeki kasabaya adını vermekle kalmamış; hâlâ Karamusal kayığı adiyle inşa edilegelmekte olan yelkenli ve motörlü tekneler de onun ismini taşımakta bulunmuştur.

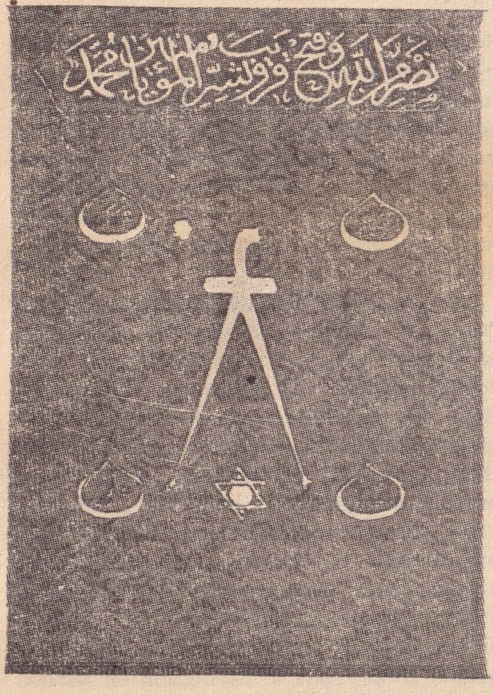
Bizans tarihlerine göre, Orhan Bey, Sırplara karşı kayınbabası İmparator Kantagüzen'e yardım etmek için oğlu Süleyman Paşa'yı 20.000 kişilik bir kuvvetle üçüncü defa Rumeliye göndermişti. İmparator da, 22 gemiden mürekkep bir Türk filosu ile birleşen Bizans donanması ile Selânik'e gitmişti. Bu hareket, Osmanlı Türkleri deniz kuvvetlerinin Ege denizine yaptığı ilk seferdir.

Bizans tarihlerine göre, Şehzade Süleyman Paşa'nın Geliboluya - salla yapıldığı söylenilen - 1346 daki geçişinden evvel, Türkler dört defa daha Bizanslılara yardım için boğazın karşı yakasına geçmişlerdir. Süleyman Paşa'nın dost olarak değil, düş-

Donanma sefere çıkarken Yalı Köşkü önünde yapılan merasim (Bir Avrupalı ressamın eserinden)

man olarak ve Gelibolu kalesinin zaptiyle neticelenen meşhur geçişinden sonra, Osmanlı padişahı Birinci Murat zamanında, Türk ordusu, her yıl ilkbaharda Rumeliye geçer ve kışın Anadoluya dönerdi. Bu ge-

Barbaros Hayrettin Paşa'nın bayrağı

çişlerde ordu gittikçe büyüdüğünden Sultan Murat daha büyük ve daha çok gemi inşasını 1361 de Lala Şahin Paşa'ya emretmiş ve bunun üzerine İzmit, Gemlik gibi yerlerde Osmanlı tersanesi kurulmuştur. Buna rağmen Yıldırım Bayezit devrine kadar, Osmanlı Türklerinin denizcilikte büyük terakki gösterdikleri yolunda deliller yoktur.

Osmanlı denizciliği, Yıldırım Bayezit, Germiyan, Saruhan, Aydın ve Menteşe beyliklerini 1390 da Osmanlı devletine ilhak ederek Ege denizi kıyılarına indikten ve bu Türklerin denizciliğinden faydalandıktan sonra inkişafa başlamıştır. Yıldırım 1391 de Antalya'yı da alarak Akdeniz kıyılarına da ayak bastı. Yıldırım Antalya - Çanakkale boğazı - Selânik kıyıları arasında, denize hâkim olmak lüzumunu anlamış ve Çanakkalenin stratejik ehemmiyetini de kavramıştı. Sarıca Paşa'ya Geliboluda 60-70 gemi alabilecek mükemmel bir deniz üssü kurdurdu ve böylece Türkiye 559 yıl önce Çanakkale boğazına hâkim oldu. O zaman kadırgaları muhafaza için yapılmış olan suni liman hâlâ durmakta ve küçük tekneler tarafından kullanılmaktadır. Yıldırım, harb gemilerinde cenkçi olarak kullanılmak üzere "azep" denilen bahriye silâhendaz teşkilâtını da vücuda getirmiş, bunlar için Azapkapısında büyük bir kışla yaptırmıştır.

Yıldırım Bayezit, 1390 da Gelibolu kalesini ve deniz üssünü yaptırdıktan sonra, İstanbulu fethetmek istediği için, birkaç yıl sonra da, İstanbul boğazında Güzelcehisar denilen Anadoluhisarını yaptırmış ve bu suretle Marmarayı bir Türk gölü haline sokmak gibi büyük bir stratejik maksat takibetmişti. Yıldırım, Ankara muharebesinde Timur'a esir düştükten sonra "Fitret devri" denilen iç kavgalar sırasında, Türk denizciliği de, bir fitret devri geçirmiştir.

Çelebi Sultan Mehmet zamanında, Gelibolu önünde 29 mayıs 1416 da, Çalı Bey kumandasındaki 30 küçük gemiden mürekkep Türk filosu ile Amiral Pietro Loredano kumandasındaki kuvvetli bir Venedik filosu arasında vukua gelen savaşta 20 Türk gemisi Venediklilerin eline düşmüştür. Bu Türk filosundaki mürettebatın çoğu Hıristiyan olduğu için Loredano bunları asmıştır.

İkinci Murat zamanında da, Türk denizciliği yerinde saymış, nihayet Fatih Sultan Mehmet zamanında ve bilhassa fetihten sonra, donanmaya ehemmiyet verilmiştir.

Fatih'in İstanbulun zaptı sırasında kullandığı donanmadaki gemilerin sayısı hakkında tam malûmat yoktur. Rum tarihçilerine göre harb ve nakliye gemisi olmak üzere 420 gemi imiş. Fakat Fatih'in tahta çıkışından sonra geçen iki yıldan biraz fazla zaman içinde bu kadar gemi yaptırmasına imkân yoktur. İstanbulun muhasarası sırasında, Rumlara yardıma gelen 5 büyük yelkenli Hıristiyan gemisi ile kürekli ve küçük 180 Türk gemisi arasında vukua gelen savaşı Türk filosu kaybetmiş; gelen gemiler, Haliç'e girmiye muvaffak olmuşlardır.

Fatih'in karadan yürüterek Kasımpaşadan Haliç'e indirdiği gemiler 67 tane idi. 29 mayıs 1453 te, İstanbulu feth için yapılan ve zaferle neticelenen kati ve son hücumda, şehre ilk giren yiğitler, surlara yanaşmış olan gemilerdeki 50 kadar bahriye azep askeri olmuştur. Bunlar Ayakapı veya Uzunkapıdan girmişler, hücum sırasında azeplerin kumandanı Cebe Ali şehidolduğundan buraya onun ismi verilmiş, şimdiki Cibali, eski Cebe Ali'nin zamanla tahrif edilmiş şeklidir.

İstanbul fethedildikten sonra, şimdi dolmuş olan Kadırgada mevcut Bizans limanında, kadırgalar yapılmış, daha sonra, tezgâhlar Yalıköşküne nakledilmiş, burada yapılan 3.000 tonluk büyük bir gemi mevkiin müsait olmaması dolayısiyle denize indirilirken kırılmıştır. Bundan sonra Aynalıkavakta yeni tezgâhlar kurulmuştur.

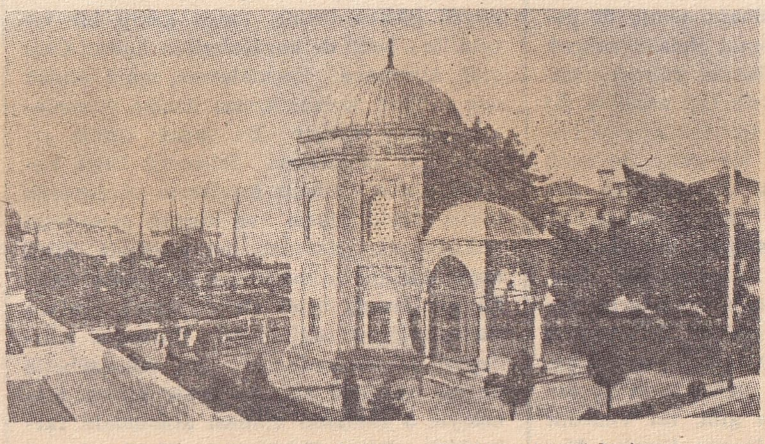
İstanbulun fethinden sonra Fatih'in ikinci donanma komutanı olan Hamza Bey, bâzı adaları zaptetmek üzere, 177 gemi ile Adalar denizine çıkmış fakat Fatih'in beklediği başarıyı gösteremediği için yerine Has Yunus Bey tâyin edilmiştir. Onun zamanında İnoz kalesi, Semadrek, Taşoz ve İmroz zaptedilmiştir, İnoz prensi Doria güzel bir kızını padişaha takdim ettiğinden bu adalar kendisine bırakılmıştır. Fakat Doria yanındaki Müslümanları katlettiğinden Türk donanması bu adaları tekrar zaptetmiştir. Fatih, donanma komutanı Yunus Bey'den de memnun olmadığı için, yerine Hadım İsmail Bey'i tâyin etmiştir. Bu sırada büyük bir Papa filosu Türkiyenin eline geçen adaları tekrar geri almış ve Hadım İsmail Bey Rodosa giden bu filoyu takibederek oraya kadar gitmişse de düşmanın kuvvetli olduğunu gördüğünden Geliboluya dönmüştür.

1459 da 150 gemi ile ve 30.000 askerle Karadenize çıkan Sadrazam Mahmut Paşa da Cenevizlilerden Amasrayı, Kastamonu beyi İsfendiyaroğlu İsmail Bey'den Sinop'u ve Rum Trabzon İmparatorluğundan da Trabzonu alarak bu imparatorluğu yok etmişti. İstanbulun fethinden 7 yıl sonra Mora'yı zapteden Fatih, 15 yıl sonra da Trabzonu almıştı. Bu hareketlerde kara ve deniz orduları mükemmel işbirliği yapmışlardı.

Sadrazam Mahmut Paşa 1462 de 67 gemiden mürekkep bir donanma, ile Midilli'ye hücum ederek 27 günde kaleyi zaptetmiş, burada yakaladığı 300 korsan, o zamanki usule tevfikan idam edilmiştir.

Fatih, büyük ölçüde bir Haçlı hücumuna karşı tedbirli olmak üzere, İstanbuldaki tezgâhlarda büyük gemiler yaptırıyor ve aynı zamanda boğazda Seddilbahir ve Çanakkale kalelerini yaptırıp bunlara otuz tane ağır top koyduruyordu. İstanbulda da Kadırga limanı tahkim edilmişti.

1463 te Venedik ile harb başlamış ve bu harb, karada ve denizde 16 sene sürmüştür. Venedikliler, bir donanma gönderek Mora Rumlarını isyan ettirdikleri gibi, Midilli adasını da zapta teşebbüs ettiler. Mahmut Paşa'nın kumandasındaki Türk donanması Midilliye yetişti. Venedikliler, muharebeyi kabul etmiyerek kaçtılar. Venediklilerle 3 yıllık bir mütareke aktedildi. Mahmut Paşa, derya kaptanı tâyin edilerek 1468 de 100 veya 300 gemi ile Ağriboz seferine çıktı. Venedik amirali Nicola Canalle adanın kalesini kurtarmak üzere, 80 gemi ile imdada koştuysa da Türk donanması ile harbi göze aldıramadı. Kale zaptedildi. Uzakta demir üstünde bekliyen Venedik filosu da çekilip gitti. 1472 de, 99 büyük gemiden mürekkep bir Haçlı donanması Akdeniz kıyılarındaki Türk ve Müslüman şehir ve kasabalarını yakıp yıkmıya başladı. Adalya ve İzmir en ziyade tahribata uğradı. Fatih bu sırada Anadoluda Uzun Hasanla meşguldü. Bir yandan da 300 gemilik yeni bir donanma yaptırıyor; bu işde Venedik ve Ceneviz gemi inşaiye mühendislerinden bâzılarını kullanıyordu. Fatih, 1475 te bu donanmayı sadrazam Gedik Ahmet Paşa'nın kumandasında Karadenize çıkardı ve Cenevizlilerin elinde bulunan Kefe ve Azak kalelerini zaptettirdi. Bu suretle Fatih

Barbaros Hayrettin Paşa'nın Beşiktaştaki türbesi

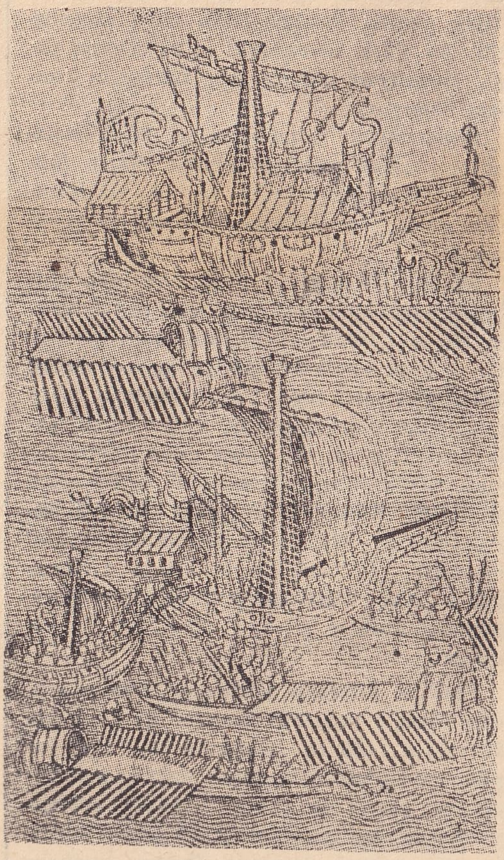
Karadenizi bir Türk gölü haline sokmuştu.

Fatih'in donanması 1480 de Gedik Ahmet Paşa kumandasındaki bir Türk ordusunu İtalyanın Apulya sahillerinde Otranto'ya çıkarmıştır. Gedik Ahmet Paşa'nın Otranto kalesini zaptettikten sonra, yerine bir kaymakam bırakarak İstanbula dönmesi üzerine Kalabria dukası 1481 de burasını geri almıştır. Gedik Ahmet Paşa İstanbula geldiği sırada, Fatih vefat etmiş yerine oğlu Bayezit geçmişti. Fatih, vefatından evvel, 1480 de Mesih Paşa kumanda 160 gemilik bir donanmayı Rodos'un fethine memur etmişti. Rodos kalesi hemen hemen fethedilmiş gibi iken şövalyelerin bir mukabil hücumu ile kurtulmuş ve Mesih Paşa da gözden düşerek vezirliği geri alınmıştı.

Endülüs Müslümanları İspanyolların zulmü karşısında Bayezit'ten yardım istediklerinden hükümdar, meşhur Kemal Reis'i bu işe memur etmiş, o da 1487 de Endülüs kıyılarına girerek bayrak göstermekle iktifa etmiştir. Bu sırada Mısırlılarla harbedilmekte olduğundan Hersek Ahmet Paşa 100 gemilik bir donanma ile Karaman sahillerine gönderilmiştir. 1493 te Sinan Paşa 300 gemilik bir donanma ile Avlonya seferine iştirak etmiştir. Kemal Reis Türk denizciliğinde yeni bir inkişaf sağlamış ve bilhassa gemi inşaatında büyük terakkiler temin etmiştir. Onun iki yıllık gayretleri neticesinde, donanmada büyük gemiler de yapılmıştır. Bunlardan 2 tanesi 2.500 tonluk olup her birinin mürettebatı 1.000 ve başka bir rivayete göre de 2.500 kürekçi ve cenkçi idi. Bunlar hem kürekle, hem yelkenle hareket eden gemiler olduklarından bordalarında yirmi beşer kürekleri vardı. Bu kürekleri dokuzar kürekçi çekerdi. Bu gemilere güke yahut güve denilirdi ki, bu kelimenin aslı İspanyolcada guka'dır. Bu gemilerden biri Kemal Reisin, diğeri de Burak Reis'in sancak gemisi oldu.

1499 yazında Venediklilerle vukua gelen Berrak adası deniz savaşında kaptanı derya Hersek Ahmet Paşa ile sabık derya kaptanı Davut Paşa, Kemal ve Burak Reisler de bulunmuşlardır. Venedik donanması amirali Loredano kumandasında 165 gemiden, Türk donanması da 160 gemiden mürekkepti. Venedik donanmasının üç gemilik öncü kuvveti, Kemal Reis'in sancak gemisi sandığı Burak Reis'in gükesine hücum etmiştir. Burak Reis top ateşiyle iki gemiyi batırmış, bunun üzerine Amiral Loredano 1.000 mevcutlu bir güke ile öncü filosu komutanı Amiral Armenio'nun imdadına koşmuş ve her iki gemi Burak Reis'in gemisine rampa olmuşlardır. Saatlerce süren bir çarpışmadan sonra Burak Reis düşman gemilerini tutuşturmuş ve kendi gemisi iki düşman gemisi arasında olduğu için üç gemi beraberce yanmışlardır. Burak Reis ile arkadaşları şehidoldukları gibi, iki Venedik amirali de ölmüştür. Bunun üzerine Venedik donanması muharebeyi keserek ricat etmiştir. Türk donanması Amiral Grimani'nin bütün gayretine rağmen, zorla Lepanto (İnebahti) ya girmiştir.

İkinci Bayezit zamanında Venediklilerle birçok savaşlar yapılmıştır. Türk denizcileri, o zamanın İngilteresi bulunan Venediklilere karşı da zaferler kazanacak kadar, artık kudret ve maharet sahibi olmuşlardı. 1502 de Venediklilerle mütareke yapıldı. Bayezit ihtiyarlamıştı. Hükümdarın ihtiyarlığı ve mütareke, deniz seferlerinin tatiline ve Türk denizciliğinin bir

Kemal Reis'in Saint Jean şövalyeleriyle harbi (1496 yılında Guillaume Caoursin tarafından yapılmış bir gravür)

tavakkuf devresi geçirmesine sebeboldu.

Yavuz Sultan Selim tahta çıktığı zaman, deniz hâkimiyetinin kıymet ve ehemmiyetini takdir ettiği için kuvvetli bir donanma vücuda getirmek istedi; Pirî Paşa'nın himmetiyle Haliç tersanesini 500 gemi yapabilecek kadar genişletti. Galatadan Hasköye kadar 160 büyük bina ile Divanhaneyi yaptırdı. Fakat Yavuz, bir taraftan kardeşleri Şehzade Ahmet ve Korkud ile, diğer taraftan da İran ve Mısır seferleriyle meşgul olduğu için, denizde faaliyet gösterememiş, hattâ garip bir tecelli ile - belki de kardeşlerinin Sultan Cem gibi Avrupaya kaçmalarına mâni olmak için - Türk korsanlarının denize çıkmalarını yasak etmişti. Bu yasağı tatbik etmek için donanmayı İskender Paşa kumandasında Akdeniz kıyılarına göndererek bütün Türk ticaret ve korsan gemilerini yaktırmıştı. Yavuzun bu hareketi, Türk korsanlarının ve denizcilerinin Kuzey Afrika kıyılarında üsler ele geçirerek oralara yerleşmelerini sağlamıştır. Barbaros Kardeşler de bunlardandır. (Bu münasebetle korsan sözünün şimdiki deniz hırsızı mânasiyle o zamanki mânası arasındaki farkı izah edelim. Eskiden denizlerde ticaret ile korsanlık hemen hemen aynı şeydi. Bu, bütün denizlerde ve bütün milletlerde böyle idi. Ticaret gemileri de silâhlı idi. Ya başka gemilere hücum ederler, yahut da hücuma uğrarlardı. O zamanki korsanlık gücü gücü yetene nev'inden bir çeşit akıncılıktı. Devletler resmî donanmalarından başka yardımcı kuvvet olmak üzere korsan gemilerinden de faydalanırlardı. Bunlar denizde karşılaştıkları düşman gemilerini vurdukları gibi, icabında devletin donanmasiyle beraber harbe de girerlerdi. Nitekim Turgut Reis, maiyetindeki korsan gemileriyle beraber, Preveze savaşına ve zaferine iştirak etmiştir. Avrupa devletlerine uzak denizlerde ve okyanuslarda büyük sömürgeler temin eden meşhur denizcilerin çoğu korsanlıktan yetişmiştir. Korsanlık, ancak Ondokuzuncu Yüzyılda kaldırılabilmiş ve denizlerde ticaret serbesliği temin olunmuştur. Şimdi kruvazörlerin hattâ denizaltıların açık denizlerde ticaret gemilerine karşı yaptıkları savaşa korsan harbi de denilir).

İran seferinde donanma, Trabzona erzak taşıyarak ordunun iaşesini kolaylaştırmış, Mısır seferinde de, Suriye limanlarını işgal ederek ordunun sağ kanadını korumuştur. Bu arada meşhur korsan Kurdoğlu Muslihüddin Reis de padişahın donanmasına iltihak etmiştir. Mısırlıların mağlûbiyeti üzerine donanma 300 gemi ile İskenderiyeye girerek limanı ve Mısır filosunu teslim almıştır. Yavuz Mısır seferinden döndükten sonra donanmadaki 100 kadırgayı kâfi görmiyerek 150 kadırga daha inşasını emretmiştir. Hedefi Rodos'tu; fakat bu adanın fethi, Türk denizciliğinin en parlak devrini idrak eden, oğlu Kanunî Süleyman'a nasibolacaktı.

Kanunî devri, denizde Barbaros devridir (Bakınız, Aylık Ansiklopedi, sayfa 73). Fakat daha Barbaros, Hayrettin Paşa adiyle Türk donanmasının başına geçmeden evvel, Kanunî büyük küçük 700 harb ve nakliye gemisinden mürekkep bir donanmayı Rodos'un fethine göndermişti. Bu donanmada 40.000 kürekçi, 20.000 cenkçi bahriye azep askeri, 2.000 baltacı ve 8.000 yeniçeri vardı. Padişah da 100.000 mevcutlu ordusiyle Üsküdardan Marmaris'e hareket etmişti. Donanma orduyu Marmaris'ten Rodos'a nakletti ve Kanunî de adaya geçti. Rodos şövalyeleri, bütün gayret ve mukavemetlerine rağmen, beş aylık muhasara ve muharebeden sonra, ordu ve donanmanın müşterek savletleri karşısında dayanamıyarak teslim oldular (1522).

Kanunî bir taraftan Akdenize hâkim olmak yolunda iken diğer taraftan da Selman Reisi 20 kadırga ile 1526 da Kızıl denize gönderdi ve bu Türk filosu Süveyşten Aden'e kadar Arabistan kıyılarına hâkim oldu. Türk denizciliğine Hint Okyanusunun kapısı açılmıştı.

Bu arada Barbaros Kardeşlerle arkadaşları Kuzey Afrikada bir devlet kurmuşlar ve Akdenizi Hıristiyan denizcilerine haram etmişlerdi. Akdenizin Avrupa kıyılarındaki devletler, bu bir avuç Türk denizcisiyle başa çıkamıyorlardı. Almanya imparatoru Beşinci Şarl (Şarl Ken = Charles Quint) Cenevizli meşhur amiral Andrea Doria'yı büyük bir donanma ile Türk sularına göndermişti.

Kanunî Süleyman, Osmanlı devletinin hizmetine girmek arzusunu izhar eden Barbarosu İstanbula davet etti. Hükümdar, Andrea Doria ile başa çıkabilecek denizcinin Barbaros olduğunu anlamıştı. Barbaros 1533 te 18 mükemmel Cezayir kadırgası ve bir o kadar da korsan gemisiyle İstanbula hareket etti ve yolda Sardunya ve Sicilya, Cenova kıyılarını vurdu. Mesina'da

Doria'nın donanmasından 18 gemiyi de zaptederek şehrin karşısında yaktı. Doria'nın Koron kalesi üzerine giderek şehri tahribettiğini haber alınca Preveze sularına gittiyse de Doria'nın Brindizi limanına çekildiğini öğrendi ve filosundan 25 gemiyi ona karşı sevkettikten ve bu müfreze ile tekrar birleştikten sonra, Navarin'e geldi. Kanunî Süleyman'ın 80 kadırgadan mürekkep donanması da Navarin'de idi. Barbaros, oradan İstanbula geldi ve 18 arkadaşiyle beraber Kanunî tarafından kabul edildi. Hükümdar ona, "Hızır Bey, sen bu dinin en hayırlı oğlusun. Allah senden razı olsun, sana Hayrettin ismini verdim" dedi ve Barbaros'un vezir pâyesiyle derya kaptanı nasbetti.

Barbaros'un zamanında Osmanlı Türklerinin denizciliği, imparatorlukla beraber şevket ve satvet devrinin en parlak zamanını yaşadı. Barbaros, 1534 baharında ilk defa mükemmel teçhizatlı 84 kıta baştarda ve kadırga ile Akdenize çıktı. Mesina boğazından başlıyarak İtalya kıyılarında birçok kaleleri vurdu. Binlerce esir aldı. Sonra Afrika sahillerine girerek Tunus'u aldı. Tunus'un eski hâkimi Hasan dahilde Kırvan'a çekilmişti. Barbaros, bu Arap şeyhinin üstüne 10.000 kişilik bir kuvvet gönderdi. 30 kıta topu çektirecek hayvan bulamadığından bunların kundakları üzerine yedekler diktirdi ve topları yelkenle sevketti. Bu sırada Hasan, gizlice Andrea Doria'yı davet etmiş olduğundan Cenevizli amiral, 300 gemi ve 30.000 kadar askerle Tunus sularına geldi. Bir Haçlı donanması halinde bulunan bu deniz kuvvetinde, Charles Quint de vardı. 1535 hazirannda Tunus kıyılarında, şimdi La Goulette adını taşıyan, o zamanki Halkülvad kalesi civarına asker çıkardı. Barbaros da bir avuç askerle kalede idi. Haçlıların 120 pare topla bir ay müddetle dövülen kaleden çıkışlar yaparak düşmanı hırpaladıysa da dar bir yer olan kalenin dayanamıyacağını anlıyarak Tunusa çekildi. Müttefik Haçlıları, Tunus kalesi önünde bir mağlûbiyete uğrattıysa da Arapların bir kısmı düşman tarafına geçtiler ve kaledeki zındanlarda bulunan 4.000 den fazla Hıristiyan esirini de serbes bıraktılar. Barbaros maiyetindeki 200 Türk denizcisi ile Cezayire çekildi. İspanyollar Tunusu zapt ve yağma ettiler ve kadın, çocuk, ihtiyar ayırmadan 30.000 Müslümanı öldürdüler. Barbaros Cezayirde, 15 gün içinde 32, bir İngiliz müverrihine göre 17 gemi tedarik ve teçhiz ederek İspanyanın Balear adalarını vurdu. Esirler aldı, gemiler yaktı, kaleler yıktı. Sonra Cezayire döndü; oradan da İstanbula avdet etti.

Fransız kıralı Birinci François'nın Kanunî Sultan Süleyman'a dehaleti ve ricası üzerine Osmanlı devleti Fransa ile 1536 da bir ittifak akdetti. Charles Quint'e karşı aktedilen bu ittifak üzerine, o zaman İspanya devletine tabi olan Napoli topraklarına karşı yeni bir sefer hazırlandı. Barbaros 1537 de 30 gemi ile acele Apulya seferine çıktı. Avlonya'da 12 galerden mürekkep bir Fransız filosiyle birleşti ve 10.000 süvariden mürekkep bir kuvveti de gemilere yükledi. Böylece 100 gemilik bir donanma ile Otranto civarında bir kaleyi muhasara ettiyse de, Fransız kıralı, ordusiyle vaktinde İtalyaya giremediğinden muhasarayı kaldırıp İstanbula döndü.

1537 nisanında donanma 135 kadırga ve 145 diğer gemiden mürekkebolarak İstanbuldan hareket etti. Bu donanmada 30.000

Murat Reis'in Malta korsanlariyle savaşı (Aslı Topkapı Müzesindedir)

kürekçi bulunuyordu. Kanunî de karadan ordu ile Avlonya ovasına varmıştı. Apulya kıyıları tekrar vuruldu. Bu sırada Andrea Doria, büyük bir müttefik donanmasiyle Venedik'e tabi Korfu'da bulunuyordu. Venedik, Osmanlı devleti ile sulh halinde olmasına rağmen, küçük bir Türk filosu, Andrea Doria'nın kuvvetleri tarafından Korfu sularında hücuma uğradı ve yakıldı. 4 gemiden mürekkep bir Türk filosu Korfu'ya elçi götürürken gene müttefiklerin hücumuna uğradı. Bu filonun mürettebatından yalnız bir çocuk kurtulabildi. Bu iki hâdise üzerine Korfu'ya karşı harekete geçildi. Adanın 140 parça köyü yakıldı ve Korfu kalesi 43 gün muhasara edildiyse de zaptedilemedi. Kış geldiği zaman, padişahın emriyle muhasara kaldırıldı. Barbaros donanmadan ayırdığı 60 gemi ile Venedik sahillerini vurduktan sonra İstanbula döndü. 1539 baharında, Barbaros Akdenizde yeni bir sefer yaparak Venedik'e tabi adaları ve bu arada Girit'i vurdu. Bu sefer de Barbaros'un hücumuna uğrayan 25 adadan 12 si Osmanlı tabiiyetini kabul ederek haraca bağlandılar.

Papa Üçüncü Paul'ün teşvikiyle İspanya, Portekiz, Venedik, Ceneviz ve Malta'nın Türkiyeye karşı bir Haçlı donanması teşkil ettiklerini ve Korfu adasında toplanarak Prevezeye karşı taarruzda bulunacaklarını haber alan Barbaros, düşmanla muharebeye karar verdi. Andrea Doria'nın kumanda ettiği bir Haçlı donanmasında 162 kadırga, 140 kalyon, 300 kadar nakliye gemisi vesaire vardı. Bu muazzam deniz kuvvetinde 60.000 kadar asker de bulunuyordu.

Barbaros 27 eylûl 1538 cuma günü 122 kadırga ile Preveze açıklarında bu Haçlı donanmasını mağlûp ve perişan ederek meşhur Preveze zaferini altın harflerle Türk denizcilik tarihine yazmıya muvaffak oldu (Bakınız, Aylık Ansiklopedi, sayfa 219). Bu savaşta Barbaros tek gemi kaybetmemiştir.

Preveze zaferinin ertesi senesi Barbaros, İspanyolların eline düşmüş olan Castel Nova kalesini geri aldı. Almanya imparatoru ve İspanya kıralı Charles Quint 1542 de Cezayir üzerine bir sefer tertibetti. Amiral Andrea Doria'nın kumandasında 370 harb gemisinden mürekkebolan bu düşman donanmasında 50.000 e yakın asker vardı. Charles Quint Cezayire asker çıkararak kaleyi muhasara etti. Barbaros'un arkadaşlarından Hadım Bey 600 Türk ve 2.000 Arap süvarisiyle o gece kaleden çıkıp düşmana baskın yaptı. Muhasaranın beşinci günü müthiş bir fırtına patladı, 106 düşman gemisi karaya vurup parçalandı ve 8.000 kişi boğuldu. Charles Quint sahildeki askerleriyle beraber, kale civarından uzaklaşarak fırtına kesildikten sonra, askerlerini kalan gemilere bindirdi. Bu sırada ikinci bir fırtınaya yakalandı. Bâzı gemileri gene karaya düştü, kendisi de güç belâ İspanyaya dönebildi.

Fransız kıralının ricası üzerine Barbaros 1543 te 100 mükemmel kadırga ile Fransanın Toulon limanına gitti. Orada Fransız donanmasiyle birleşerek Charles Quint'in elinde bulunan Nice (Nis) kalesini muhasara etti. Fakat Fransız ordusu, kaleyi alabilecek kudrette değildi. Muhasara uzadı, kış geldi, düşman Nice kalesinin imdadına büyük bir kuvvet gönderdiğinden Barbaros donanma ile Toulon'a döndü ve kışı orada geçirdi. 1544 te İtalya sahillerini vurarak İstanbula geldi.

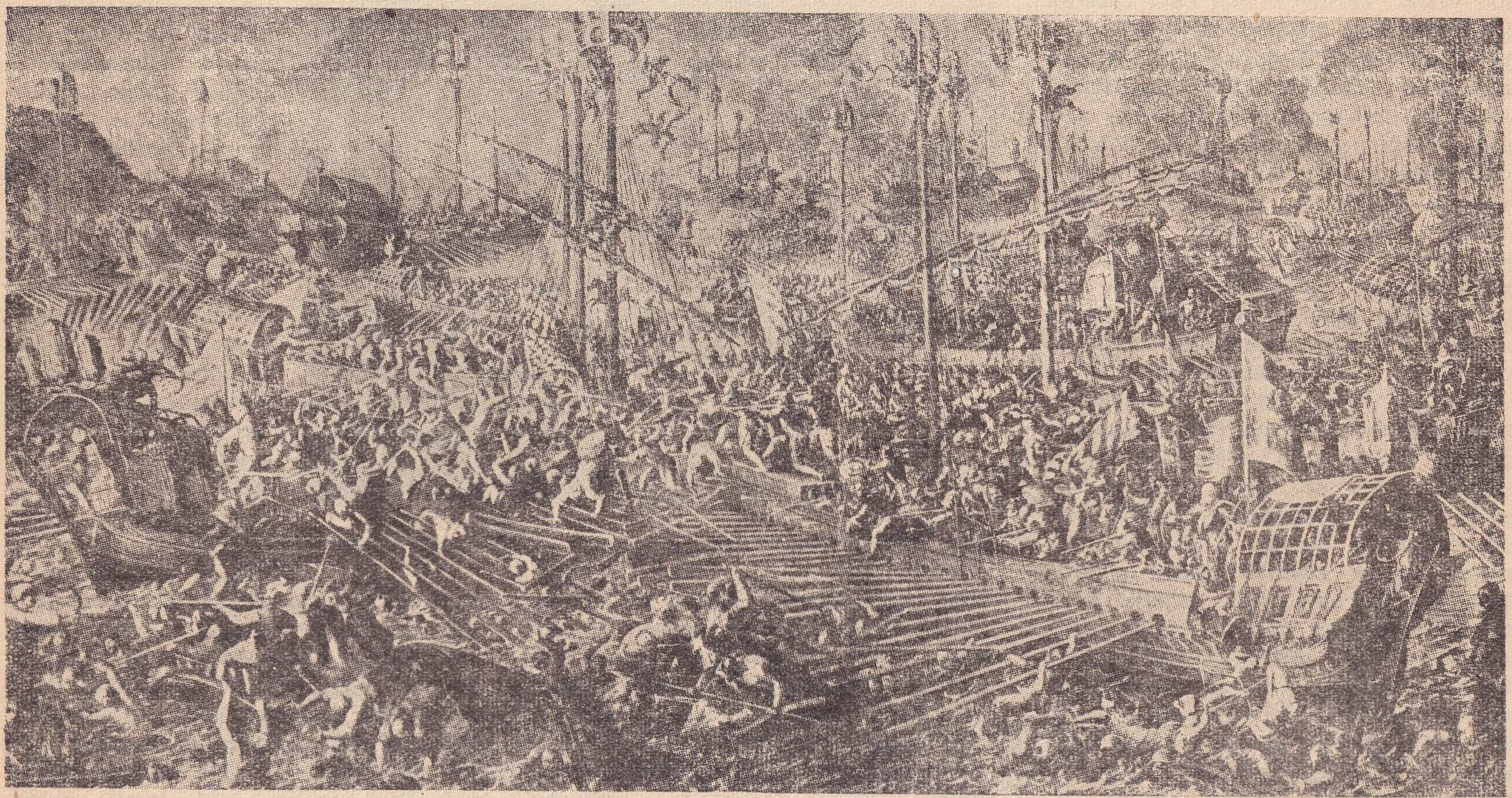
Kahraman Barbaros, uzun yıllar, bir deniz ilâhı gibi Akdenize hâkim olduktan sonra, 4 temmuz 1546 da 80 yaşını geçmiş olduğu halde Allahın rahmetine kavuştu.

Barbaros Akdenizi bir Türk gölü haline getirdiği sıralarda Mısır beylerbeyi Hadım Süleyman Paşa da 80 yaşında bir pir olduğu halde, Kızıl denizi geçerek Hint Okyanusuna çıkmış ve Portekizlilerle savaşmıştır. Kanunî Sultan Süleyman, Gücerat hükümdarının Portekizlilere karşı yardım istemesi üzerine Hadım Süleyman Paşa'yı Hint Okyanusuna göndermişti. 1539 da Sü-

veyşten hareket eden Hadım Süleyman Paşa'nın kumandasında, 30 kadırga ile asker yüklü nakliye gemileri vardı. Hadım Süleyman Paşa, Aden kalesini muharebesiz, Arap hâkiminden alarak tahkim ettikten ve burada bir garnizon bıraktıktan sonra, Hindistan kıyılarına yol verdi. Gücerat kıyılarına asker çıkarıp Portekizlileri yendikten sonra, iki mühim kaleyi zaptetmiş ve Hindistana hâkim olmak için Diyo kalesini muhasara etmiştir. Karaya çıkardığı toplar arasında her biri bir kantar ağırlığında gülle atan pek büyükleri de vardı. Bu kadar ağır topların kadırgalar gibi narin teknelerle Süveyşten Hint Okyanusu kıyılarına kadar nakli, Avrupa tarihçilerinin hayret ve takdirlerini kazanmıştır.

Hadım Süleyman Paşa'dan sonra, Hint Okyanusunda, Portekizlilerle çarpışan Türk denizcileri arasında meşhur Pirî Reis de dı, bâzı düşman gemilerini zaptettikten sonra, gece karanlıkta savaşı kesti. 16 gün sonra, 33 gemilik bir Portekiz filosuna daha rasladı. Bu savaşta Türkler 6 kadırga ile 1.500 kişi kaybettiler. Portekizliler 7 kalyon ile 5-6 bin kişi zayiat verdiler. 7 kadırgadan ibaret kalan küçük Türk filosu bir kasırgaya yakalanarak Bülûcistan kıyılarına düştü. Buradan ayrıldıktan sonra, müthiş bir lodos fırtınasına yakalandı. Basradan hareketinden üç ay sonra, Portekizlilere değil, Umman denizinin ve Hint Okyanusunun korkunç tabiatına ve azgın dalgalarına mağlûbolarak harab gemilerini Surat kalesi hâkimine sattıktan sonra Hindistan, Horasan ve İrandan dolaşarak İstanbula hareketinden dört sene sonra geri geldi. Türk denizcileri, Akdeniz için yapılmış narin kadırgalarla çok dehşetli fırtınaların alt üst ettiği Umman denizini ve eserde, büyük denizlerin satıhları, akıntıları, körfezleri, boğazları, limanları bütün fennî vasıflariyle gösterilmiştir. Onun, o zaman için mükemmel bir haritası da vardır. "Kâtib-i Rumî" diye anılan Seydî Ali Reis'in eserleri daha çok ve daha kıymetlidir. 50 arkadaşiyle karadan yaptığı büyük , uzun ve tehlikeli seyahati hakkında "Mir'at-ı Memalik" adlı bir eser yazmıştır. Onun loğrafyaya, riyaziyeye ve denizciliğe ait muhtelif kitapları ve Hint Okyanusuna dair "Muhit" isminde gayet kıymetli bir eseri de vardır.

Barbaros'un ölümünden sonra, kaptan paşalığa vezirlerden Sokollu Mehmet Paşa tâyin edilmiş, ondan sonra derya kaptanı olan Sinan Paşa, Trablus Garbın fethine memur edilmiştir. Ne Sokollu, ne de Sinan denizcilikten yetişmiş değillerdi. 42 yıldanberi İspanyolların zalim idaresi altında

Lepanto Deniz Savaşı (Venedik'te Doğ'lar sarayında bulunan Andrea Vicentino'nun tablosundan)

vardır. Pirî Reis 1551 de, 30 kadırgalık bir kuvvetle Arabistan yarımadasının Umman denizi kıyılarındaki Portekiz kalelerini zaptederek Basra'ya varmıştı. Orada iken Portekizlilerin Hürmüz boğazını kapamak üzere olduklarını haber alınca, kürekçileri dağılmış bulunan filosunu Basra'da bıraktı ve yeni bir donanma tedariki için 2 kadırga ile Süveyşe döndü. Bu yüzden de Portekizlilerden rüşvet aldığı ileri sürülerek Mısırda idam edildi. Pirî Reis, kıymetli ve âlim bir denizcidir, şahsî bir garaza kurban gitmiştir.

Pirî Reisin yerine Murat Reis, Basradaki gemilerden 17 tanesi ile yola çıktı. Hürmüz boğazında büyük bir Portekiz filosu ile kahramanca çarpıştıktan sonra Basra'ya dönmiye mecbur oldu. Bundan sonra kıymetli bir denizci olan Seydî Ali Reis Kızıldeniz ve Hint Okyanusu filosuna komutan tâyin edildi ve 15 kadırga ile denize açıldı. Umman denizi kıyılarında demirli yatarken 13 tanesi kalyon nev'inden 25 gemilik bir Portekiz filosunun hücumuna uğra- Hint Okyanusunu mağlûbedemedikleri için, büyük kalyonlar kullanan Portekizlileri de tamamiyle Hindistandan sürüp atamamışlardır. Fakat bu savaşlar Portekizlileri zaafa düşürmüş ve nihayet İspanyollar, hem Portekize hâkim olmuşlar, hem de Hint Okyanusundaki Portekiz hâkimiyetini kırmışlardır.

Kanunî'nin ölümünden sonra, halefi İkinci Selim Hint Okyanusuna kadırgalar ve kalyonlardan mürekkep yeni bir donanma göndermiş olsaydı, Hindistan sahillerinin en kısa yolu olan Kızıldeniz ve Basra körfezi Osmanlı devletinin elinde olduğu için, ekseriyet itibariyle Türk ve Müslüman hâkimiyeti altında, fakat anarşi içinde bulunan Hindistan süratle Osmanlı saltanatına ilhak edilebilirdi.

Osmanlı denizciliğinin bu satvet devrinde yalnız kahraman ve muzaffer amiraller yetişmemiş, aynı zamanda bu yaman denizciler arasında âlimler de yetişmiştir. Meselâ Kemal Reisin yeğeni olan Pirî Reis "Bahriye" adlı bir eser bırakmıştır. Bu bulunan Trablus Garbı onların elinden almak için yapılacak bir seferde donanmaya hakiki bir denizcinin kumanda etmesi lâzımdı. Kanunî, Barbaros'un arkadaşı ve zamanının en yaman korsanı olan Turgut Reis'i, (Bakınız, Aylık Ansiklopedi sayfa 447) Sinan Paşa'ya müşavir tâyin etti ve Trablus Garb fethedildiği takdirde kendisine Trablus beylerbeyi pâyesi vereceğini vaadetti.

Sinan Paşa, Turgut'un tavsiyelerini dinlediği için, Trablus kalesini 1551 de muhasara ve zaptetti; fakat Trablus valiliğini buranın hakiki fatihi olan Turgut'a vermedi. Turgut da sonradan bizzat müracaat ederek padişahtan hakkını aldı ve 11 yıl Trablus beylerbeyliği yaptı.

Turgut da Barbaros gibi kahraman ve yaman bir Türk denizcisidir. Menteşe köylerinden bir çiftçinin oğludur. O, hayatını babası gibi toprağa değil; denize vakfetmiş ve levent olarak denizle ve Akdenizin Hıristiyan korsanları ve donanmalariyle savaşmıştır. Turgut Akdenizde 30 Türk le-

vent gemisinin başı olarak Korsika adasına bir akın yaparken Andrea Doria'nın kumandasındaki büyük bir filonun baskınına uğramış ve esir düşmüştür. Ceneviz amirali, onu kendi baştardasında zincire vurarak kürek çektirmiştir. Barbaros, Turgut'u forsalıktan kurtarmış, fakat kahraman levent, hemen 19 gemiden mürekkep bir filo teşkil ederek tekrar macera ve savaş hayatına atılmıştır.

Turgut, Barbaros'la beraber Preveze savaşına iştirak etmişse de, devlet hizmetinde değildi; levent yani korsan olarak bu muharebede bulunmuştu. O da, sonradan bâzı meşhur ve kahraman arkadaşlariyle beraber devlet hizmetine girmiştir. Turgut devlet hizmetine girdikten sonra, kendisini sevmiyen ve kardeşi Sinan Paşa'ya rakip olacağını düşünen Sadrazam Rüstem Paşa ile aralarında çıkan bir ihtilâf yüzünden, İstanbula avdeti hakkında verilen bir emri dinlemiyerek Cebelitarık'tan dışarı çıkmış ve iki yıl Fas emîrinin donanmasına kumandanlık etmiştir. Kanunî, Trablus Garbın fethine karar verdiği zaman, Turgut'a gücenmiş olmakla beraber, onun yüksek denizcilik tecrübesinden faydalanmayı düşünerek kendisini af ve tekrar devlet hizmetine almıştır.

Turgut, Fransa kıralı İkinci Henri'nin ricası üzerine 1552 - 1554 yıllarında Batı İtalya kıyılarına ve Korsikaya seferler yaptı; kaleler zaptetti. Sinan Paşa öldükten sonra, derya kaptanlığına Piyale Bey tâyin edilmiş ve Turgut'la beraber bu seferlere iştirak etmişti. Piyale, İspanyollara karşı muvaffakıyetli savaşlardan sonra Cezayir beylerbeyi pâyesini kazanarak paşa olmuş ve 120 gemilik bir donanma ile Afrikaya tecavüze hazırlanan bir Haçlı donanmasına karşı denize açılmıştı. 1560 da Andrea Doria'nın kumandasındaki 200 gemilik Haçlı donanması ile Türk donanması arasında Cerbe adası civarında vukua gelen savaşta, Haçlılar katî bir mağlûbiyete uğradılar. (Bakınız, Aylık Ansiklopedi, sayfa 788). Savaş sırasında yanan gemilerden başka, 47 düşman gemisi zaptedildi. Bu gemiler ağır hasara uğramış olduklarından yakıldı. Ayrıca 7 kadırga daha ele geçirildi. Turgut, bu muharebeye Cerbe adasının karşısına getirdiği kuvvetle karadan iştirak etmişti. Daha evvel Cerbe adasına çıkmış olan 10 kişilik İspanyol kuvveti de, adaya çıkarılan donanma askerleri ve Turgut'un birlikleri tarafından 80 günlük bir muhasara ve mücadeleden sonra mağlûbedildi. Kumandanları Don Alvaro Desandi ve Amiral Cigala ile beraber 4.000 esir alındı. Donanma 27 eylûl 1560 da İstanbula geldiği zaman bu esirlerden başka yedeğinde, direkleri kırık 40 kadar düşman gemisi de getirmişti. Düşman gemilerinin bandıraları mezestre edilmiş, yani yarıya indirilmiş ve üstlerine Osmanlı bayrakları çekilmişti. Muzaffer donanma İstanbulda büyük bir alayla karşılanmıştır.

Kanunî, bundan sonra, Afrika ile İtalya arasındaki Sicilya boğazında bir diken halinde duran Maltayı zaptetmek ve daima Türk gemilerine ve sahillerine taarruz eden Maltadaki zalim Sen Jan şövalyelerini ortadan kaldırmak kararını verdi. 1565 te 181 harb gemisi ve 30.000 askerden mürekkep bir deniz - kara kuvveti Piyale Paşa ile dördüncü vezir Mustafa Paşa'nın kumandalarında Malta seferine çıktı. Turgut da Trablus Garp'taki deniz ve kara kuvvetleriyle sefere iştirak etti. Serasker Mustafa Paşa'nın, Turgut Paşa gelmeden asıl kale yerine tâli Saint Elmo burcunu zaptetmiye teşebbüs etmesi, yanlış bir hareket olmuş ve Turgut bu burca karşı yapılan bir hücumda şehit düşmüştü. Ertesi gün Türkler, Saint Elmo burcunu zaptederek Turgut'un intikamını aldılarsa da, serasker ile derya kaptanı arasında da soğukluk ve münaferet hâsıl olmuştu. Bu sırada Malta'nın imdadına Sicilya'dan 8.000 asker gelmiş ve kış yaklaşmıştı. Bu yüzden muhasaradan vazgeçildi ve donanma orduyu alarak İstanbula geldi. Kanunî, Mustafa Paşa'yı azlettiyse de, Avusturyaya açılan harb yüzünden Maltaya ikinci bir sefer yapılamadı.

Malta yerine 1566 da Piyale Paşa, Sakız adasını harbsiz zaptetti. Donanma İstanbula döndüğü zaman Kanunî ölmüş ve yerine İkinci Selim tahta geçmişti. İkinci Selim, damat olan Piyale'yi kubbe veziri yaptı ve yerine de yeniçeri ağası Müezzinzade Ali Ağa'yı derya kaptanlığına tâyin etti.

Bir Cezayir "dayı" sı (Eski bir resimden)

Barbaros'un ve Turgut'un ölümlerinden sonra, Türk denizciliğinin ufuklarında yeni bir yıldız doğdu. Bu, sonradan Kılıç Ali Paşa adını alacak olan Uluç Ali Reis idi. Uluç Ali Reis, 1564 te Mısır donanmasiyle Malta seferine iştirak etmiş ve Turgut'un şehadetinden sonra, Trablus Garb beylerbeyi olmuştur. 1568 de de Barbaros'un oğlu Hasan Paşa'nın yerine Cezayir beylerbeyliğine tâyin edilmiştir.

Uluç Ali, 1569 da Tunus şehrini ve kalesini İspanyollardan ikinci defa olarak zaptettiği gibi 1570 te Sicilya kanalında bir Maltız filosunu mağlûbetmiştir.

1570 te Altıncı Osmanlı - Venedik harbi başladı. Harb o zaman Venediklilerin elinde bulunan Kıbrıs içindi. Osmanlı devleti bu harbde Kıbrıs'ı aldıysa da Türk donanması İnebahti - Lepanto deniz savaşında, uzun yıllardanberi ilk defa olarak kuvvetli bir Haçlı donanmasına mağlûbolmuştur. 7 ekim 1571 de vukua gelen bu büyük ve tarihî savaşta, (Bakınız, Aylık Ansiklopedi, sayfa 1225), Türk donanması 224 kürekli gemiden, Haçlı donanması ise, 272 kürekli ile gali denilen 6 büyük yelkenli gemiden mürekkepti. Türk donanmasının önceleri 25.000 kişi olan savaşçı askerleri tedricen azaldığı halde, müttefik Haçlı donanmasında 37.000 cenkçi vardı. Türk donanmasının kumandanı, cesur bir kara serdarı olan yeniçeri ağası Müezzinzade Ali Paşa idi. Tabiidir ki, deniz harbi hakkında hiçbir fikri ve tecrübesi yoktu. Haçlı donanması, Charles Quint'in, nikâhsız karısından doğmuş, tabii oğlu Don Juan idi. Kaptan paşa, deniz harbini pek iyi bilen Uluç Ali'yi dinlemedi; ulu orta düşmana saldırdı. Türk kadırgaları her biri 36 top taşıyan 6 galeasın 180 topunun müthiş atışlariyle karşılanarak ağır kayıplar verdiler. Uluç Ali'nin kumanda ettiği filo, karşısındaki düşmana karşı muzaffer olduysa da Türk donanmasının diğer filoları mağlûp ve perişan oldular. 224 gemiden yalnız Uluç Ali'nin filosu kurtulabildi. 200 gemi ya battı, yahut düşman tarafından zaptedildi. Derya kaptanı ile filo kumandanları ve kadırga kaptanlarının çoğu şehit düştü. Yaralıların bir kısmı da esir oldu. Müttefikler yalnız 15 kadırga kaybetmişlerdi. Ama onların da insan kayıpları çok ağırdı ve Türklerin kayıplarına yakındı.

Bu ağır mağlûbiyetin mesulü, donanmanın başına bir yeniçeri ağasını tâyin ettiği için bizzat İkinci Selim idi. Barbaroslar, Turgutlar sayesinde o zamana kadar Avrupalıların kafasında yerleşmiş olan "Türkler denizde yenilmez" kanaati bu hezimetten sonra silinmiş ve Lepanto'nun tesiri, mânevi bakımdan daha büyük olmuştu.

Uluç Ali, Lepanto'dan kurtardığı ve sağdan soldan topladığı, bu arada denizde rasgelerek zaptettiği düşman gemileriyle 87 tekneden mürekkep bir donanma ile İstanbula döndü. İkinci Selim'in aklı başına gelmişti. Bu kahraman denizciyi derya kaptanlığına tâyin etmiş ve ona Kılıç Ali adını vermişti. Bu tâyini daha evvel yapsaydı muhakkak ki, Lepanto bir Türk hezimeti değil, bir Türk zaferi olarak tarihe geçerdi.

Lepanto'yu kazanan Hıristiyan devletleri, zaferin şükranı olarak kiliseler yaparlarken Türkler Kılıç Ali Paşa'nın, hâlâ hayatta bulunan Piyale Paşa'nın ve Sadrazam Sokollu Mehmet Paşa'nın himmetleriyle yeni bir donanma vücuda getiriyorlar, 150 yeni kadırga birden yapıyorlardı. Bu yeni donanma, hemen tevsi edilen İstanbul tersanesi ile Gelibolu tersanesinden başka Varna, Burgaz, İğneada, Vize, Ahyolu, Süzebolu, Kefken, Silistre, Semendire, Samsun, Sinop, Biga, İzmit, Gemlik, Yalova, Rodos, Antalya ve daha bâzı mevkilerdeki tersanelerle kızaklarda yapılmıştı.

Lepanto mağlûbiyetinin üstünden 9 ay bile geçmeden 1572 haziranında Kılıç Ali 234 kadırga ve 8 kuvvetli mavunadan mürekkep bir donanma ile denize çıktı. Bu mavunalar, Lepanto'da Türk donanmasına ilk darbeyi indiren Venedik galislerinden daha büyük ve daha kuvvetli harb gemileriydi. Düşman donanması, Navarin'de yatarken böyle muazzam bir Türk donanma-

sının geldiğini haber alınca Navarin'den çıktı. İki donanma arasında bir topçu muharebesi vukua geldiyse de, Venedikliler, yeni bir savaş vermiye cesaret edemedikleri gibi, Kılıç Ali de bir kısmı tecrübesiz, acemi ve bir kısmı Lepanto hezimetinden yılgın mürettebatla katî neticeli bir muharebeye girişmekten, haklı olarak, içtinabetti. Ertesi günü Venedik ve İspanyol donanmaları birleşerek Türk donanmasını muharebeye icbar etmek istediler. Kılıç Ali gene aynı ihtiyatlı düşünce ile Meton kalesi istihkâmları altına çekilerek muharebeyi kabul etmedi. Düşman da bir şey yapamadan çekilip gitti. Türk donanması kışa kadar talim ve terbiye ile meşgul oldu. 1573 te Türk donanması 258 kadırga, 12 mavunadan mürekkep daha kuvvetli bir donanma ile denize açıldı. Derya kaptanı Kılıç Ali Paşa'nın yanında serdar olarak Piyale Paşa da bulunuyordu. Bu defa da düşman donanması, bu iki meşhur Türk komutanı karşısında, harbetmek cesaretini gösteremedi ve gemileri limanlara sığındı. İspanyol donanmasından 50 kadırga Napolide, 100 kadırga da Mesina'da yatıp kaldılar. Türkler, İtalya kıyılarını vurdular, kaleler zaptettiler, Venedik sahillerine doğru yükselip mamur kasabaları, kuvvetli kaleleri tahribederek Venedik şehrini tehdide başladılar. Lepanto'dan iki sene sonraki bu Türk deniz satveti karşısında, Venedikliler mağlûbiyeti kabul ederek barış istediler ve ağır şartlarla sulha razı oldular. Bu son seferinden dönen Piyale Paşa 21 ocak 1578 de vefat etti.

İspanya ile harb devam etti. İspanyol donanması kumandanı Don Juan büyük bir donanma ve ordu ile bir baskın yaparak Tunus'u zaptetti. İspanyollar bütün Kuzey Afrikayı ele geçirmek sevdasında idiler. Fakat 1574 mayısında Türk donanması, 268 kadırga, 15 mavuna, 15 kalyonla Kılıç Ali Paşa'nın ordu serdarlığına tâyin edilen Yemen fatihi Sinan Paşa'nın kumandasında denize çıktı. Bu donanma, Osmanlı devletinin çıkardığı en büyük deniz kuvveti olmuştur. Donanmada 48.000 kürekçi vardı. Deniz cenkçileri ile kara askerleri de 40.000 e yakındı. Donanma İtalya ve Mesina sahillerini vurduktan sonra, Tunus'a asker ve ağır muhasara topları çıkardı. La Goulette kalesi 33 gün muhasaradan sonra zaptedildi; muhafızları kısmen kılıçtan geçirildi ve kısmen esir edildi. Bu sırada donanma Kılıç Ali'nin kumandasında, denizde dolaşarak düşmanın Tunus'a imdat ve takviye kuvvetleri göndermesini önlemişti. Tunus'taki İspanyol işgali pek kısa sürdü ve kalede iğtinam edilen 500 top İstanbula getirildi.

İkinci Selim ölmüş, yerine Üçüncü Murat geçmişti. Kılıç Ali Paşa, o muazzam Türk donanmasiyle Akdenize tamamiyle hâkim olmuştu. İspanya, Tunus ve Kuzey Afrikayı istilâdan vazgeçerek kendi kıyılarının müdafaasını düşünmiye başlamıştı. Bu sırada Trablus Garb beylerbeyi Ramazan Paşa'nın kumandasındaki kara ve deniz kuvvetleri Faslılara yardım ettiler ve Portekizlileri müthiş bir hezimete uğrattılar. Portekizler, 20.000 maktul ve 40.000 esir vermişlerdi. İspanya, beş yıl süren müzakerelerden sonra, 1381 de üç yıllık bir mütareke akdine muvaffak oldu. Bu mütareke tecdit edile edile iki yüzyıl sürmüş ve ancak iki yüzyıl sonra Türkiye ile İspanya arasında, şimdiye kadar aslâ bozulmamış olan bir sulh imzalanmıştır. İspanya, mütareke akdettikten sonra artık Kılıç Ali Paşanın kumandasındaki Türk donanmasiyle harb edebilecek bir deniz kuvvetine sahip devlet kalmamış; Akdeniz tam bir Türk denizi olmuştu. Donanma, deniz ticaretini korsanlara karşı korumak aynı zamanda denizcilik kudretini ve savaş kabiliyetini muhafaza etmek için her yaz denize çıkardı.

Bu sıralarda Fransa, İspanyaya karşı Osmanlı devletinin yardımını istediği gibi İngiltere de İspanya ile harbe tutuştuğu için Kıraliçe Elizabeth, İspanyanın Yenilmez Armadasına karşı Türk donanmasının muavenetini rica etmişti. Her iki istek de reddedildi. Fakat Sinan Reis adında Cezayir leventlerinden birinin bir miktar gemi ile İngiltere kanalında İngiliz amirallerinden Drake'e refakat ettiği ve İspanyollarla çarpıştığı ingilizce şarkılardan anlaşılmaktadır.

Kılıç Ali Paşa, kendi derya kaptanlığı sırasında, Osmanlı devletinin en büyük donanmasına 16 yıl kumanda ettikten ve Akdenize tamamiyle hâkim olmak gibi bir şeref kazandıktan sonra 27 haziran 1587 de 90 yaşında vefat etti.

Zamanının âdetlerine göre bir sahil baskını

Kılıç Ali'nin ölümünden Girit seferinin başlamasına kadar geçen yarım yüzyıldan fazla müddet içinde donanma Ege denizinde, Arnavutluk kıyılarında, Doğu Akdeniz'de dolaşmış, bazan da korsanlara karşı harekâtta bulunmuştur.

Kılıç Ali'nin ölümü ile Girit Harbi arasında geçen müddet içinde, yani 1587 den 1645 e kadar geçen 58 yıl içinde, denizde vukua gelen mühim hâdiselerden biri, 1614 te Karadenizde Kazak korsanlârının türemesi idi. Kazaklar, şayka denilen ve 40-50 savaşçı alan hafif ve süratli kayıklarla yazın Azak denizinden çıkıp o zaman bir Türk gölü halinde bulunan Karadenizin kıyılarını vururlar, ellerine geçirdikleri mal ve canı alıp giderlerdi. Bunlar cüretlerini yıldan yıla arttırarak tâ Karadeniz Boğazına kadar gelmiye ve ticaret gemilerini zaptetmiye başladılar. Osmanlı donanması, yazın Karadenize çıkıyor; bunlardan rasladıklarını temizliyordu ama uzaktan kolaylıkla görülemiyen bu küçük kayıkları yakalamak kolay değildi.

1624 te 50 kadırga ile Karadenize çıkan derya kaptanı Recep Paşa, çok durgun bir havada, Karaharman denilen yerde 150 Kazak şaykasına rasladı. Kazaklar süratli kayıklariyle Türk gemilerinin etrafını sardılar ve bâzı gemilerin içine girmiye muvaffak oldularsa da, tam bu sırada rüzgâr çıktığından Türk gemileri manevra yapmıya başlıyarak şayklrı çiğnediler ve 150 kazak teknesinden yalnız 15 tanesi kurtulabildi.

Dördüncü Murat zamanında, Kazaklar Azak kalesini ele geçirmişler ve Karadenizle Azak denizinin muvasalasını tamamiyle kesmişlerdi. Sultan İbrahim tahta çıkınca, Azak kalesinin geri alınmasını emretti ve 1640 - 1641 de kuvvetli bir donanma Karadenize çıktı; götürdüğü askerle Azak kalesini geri aldı. Bundan sonra, Azak denizinde, küçük ve az su çeken gemilerden bir filo teşkil edilerek Kazak şaykaları birer birer yok edildi ve bu denizle Karadeniz emniyet altına alındı.

Kürek devrindeki Türk denizciliğinin tarihçesini yaparken Osmanlı İmparatorluğu zamanında Türk denizcilerinin Atlâs Okyanusundaki faaliyetlerinden de kısaca bahsetmek yerinde olur. 1585 te Koca Murat Reis adında bir Türk korsanı, Kanarya adalarına kadar giderek Lonzarot adasının merkezini hücumla zaptetmiş ve valinin ailesi de dahil olmak üzere 200 esir almıştır. 1616 da 200 — 400 tonluk 40 parça gemiden mürekkep bir Türk korsan filosu İspanyanın Akdeniz ve Atlas Okyanusu kıyılarını vurmuşlardır. Bu tarihte Türk leventleri Manche denizinde de görünmüşler ve Tamise nehrinin içine kadar girerek 1619 - 1621 yıllarında 400 İngiliz gemisini zaptetmişlerdir. 1625 te İngiltere ile İrlânda arasındaki Lundy adasını işgal ederek iki yıl orada kalmışlar, Bristol şehrinin deniz ticaretine hâkim olmuşlardır. Gene 1625 te İngilterenin batı kıyılarında 27 gemi zapt ve 1.000 İngiliz denizcisini esir etmişlerdir. 1627 de Süleyman ve Murat Reisler Holânda. Danimarka, Norveç kıyılarını vurarak İzlânda adasına kadar gitmişler. Cezayirden 2.600 mil mesafede bulunan bu adadan 800 esir alıp geri dönmüşlerdir. Leventler, 1630 - 1636 yılları arasında İngilterenin Plymouth kıyılarını abluka ettiler. 1631 de İrlândanın güneyindeki Kork şehri ve limanı iki Türk gemisinin hücumuna uğradı. Türk denizcileri o yıl İrlândanın Baldimor limanına hücum ederek 108 esir aldılar. İrlânda şiirleri ve türküleri arasında, cesur Türkler İspanya armadasına karşı bize yardım ettiler, gibi sözlerde bulunduğuna bakılırsa kahraman leventlerimizin, baş düşmanları İspanyollara karşı İrlândalılara muavenette bulundukları anlaşılıyor.

Türk denizcileri Atlas Okyanusunu aşarak İngilterenin güneyinden 1.800 mil uzakta bulunan Terre Neuve adasının St. Johns şehrine kadar gitmişlerdir. 1663 te Londrada basılmış eski bir tarih kitabında da "Türkler Kuzey Amerikada Terre Neuve'e kadar gittiler, orada bir hayli ganimet elde ettiler. Zaptettikleri gemilerden birinde gayet güzel bir İngiliz kızını da esir ederek padişah Dördüncü Murat'a (1612 - 1640) hediye ettiler" deniliyor. Denizcilik tarihlerinde Türklerin Antilles adalarına kadar gitmiye hazırlandıkları da yazılıdır. Kanarya adaları civarında bir iki Türk gemisine hücum eden Antilles korsanları Türklerin intikam almak üzere yola çıktıklarını haber alınca Türk leventlerine münasip hediyeler vererek onların kendi adalarını zaptetmelerini önlemişlerdir.

Kılıç Ali'nin ölümünden bir müddet sonra, Osmanlı İmparatorluğunun olduğu gibi Osmanlı denizciliğinin de inhitat devri başlamıştır. Bundan sonra artık donanmanın başına geçirilen kaptan paşalar - pek az istisnasiyle - denizle ve denizcilikle hiç alâkası olmıyan liyakatsiz ve ehliyetsiz adamlardı. Gene Kılıç Ali'nin ölümünden sonra, Avrupa denizlerinde kürek devri kapanmış ve yelken devri başlamıştı. Artık donanmalarda kadırga yerine kalyon kullanmak yoluna girilmişti. Fakat cahiller elinde kalan devlet ve donanma, kalyonlara rağbet etmiyor, hâlâ kadırgalar kullanmakta ve küreğe sarılmakta ısrar ediyordu. Halbuki Lepanto'da Venediklilerin toplu galeas veya galisleri, yüzer bir kale halinde, Türk kadırgalarına gülle yağdırmışlar ve savaşın kazanılmasında büyük âmil olmuşlardı. Kılıç Ali Paşa da, yelkenli harb gemilerine ehemmiyet vererek mavuna denilen neviden büyük ve kuvvetli tekneler yaptırmıya başlamıştı. Fakat onun ölümünden sonra, yeniçeri ağalarından, bostancılardan seçilen kaptan paşalar, denizcilikten habersiz kimseler oldukları için tekrar kadırgalara ehemmiyet vermişlerdi.

Kürek devrini kapatan ve yelken devrini açan âmillerin başında, barut sayesinde topçuluğun terakkisi, yelkenli gemilerin büyüyerek denizcilik kabiliyetlerinin artması ve sayıları gittikçe artan kadırgalar için, eskisi kadar kolay ve bol kürekçi tedarik edilememesi gelir. Kadırgalar gibi yelkenli harb gemileri narin, bordaları bir sürü kürekle, içerileri oturaklar ve kürekçilerle dolu, gittikçe büyüyen ve ağırlaşan topları taşımaktan âciz ve bu toplarla teçhiz edilen yelkenli büyük gemilerin attıkları güllelere mukavemet edemez tekneler olmuşlardı. Yelkenli gemilerde kürekçilere ihtiyaç kalmadığı için, bunlara daha çok cenkçi konulabiliyordu. Önceleri hem yelkenli, hem kürekli olan bu harb gemileri sonraları sadece yelkenli oldular. Rüzgârsız havalarda, keşif, muharebe hizmetlerinde kullanılmak üzere, donanmalarda bir miktar kadırga da bulunuyordu ama asıl savaş gemileri yelkenli olmuştu ve bunların sayısı gittikçe artıyor, kürekliler azalıyordu.

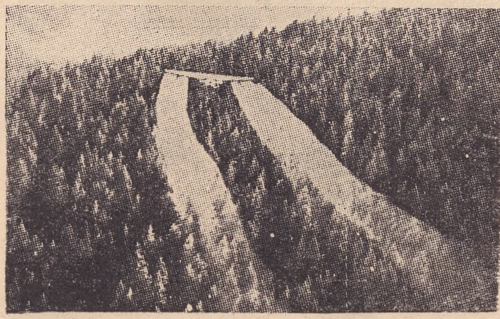
Osmanlı donanmasında ise tersine kadırgalara kıymet verilmekte ısrar ediliyordu. Onaltıncı Yüzyılın ortalarında başlıyan ve tedricen kürekten yelkene geçmek suretiyle deniz harbinde vukua gelen bu değişikliği ve terakkiyi kabul etmiyen Osmanlı denizciliği, kadırgalarla kalyonu yenemez olmuştu. Osmanlı donanmasında kalyonun kıymeti geç anlaşılmış ve bu yüzden bir hayli mağlûbiyetlere uğranılmıştır ki, bunlar, "Yelken Devrinde Türk Denizciliği" adiyle ileride vereceğimiz bir bentte anlatılacaktır.

K ı s a b i b l i y o g r a f y a : Mehmet Şükrü; Esfar-ı Bahriye-i Osmaniye. Süleyman Nutki; Muharebat-ı Bahriye-i Osmaniye. Kâtip Çelebi; Tuhfe-tül-Kibar fi Esfar-ül-Bihar. Fevzi Kurdoğlu; Türklerin Deniz Muharebeleri. Ali Haydar Emîr Alpagot; Denizde Türkiye. Amiral Sait Talât Halman; Hind Denizleri Hâkimiyeti ve Türkler. Amiral Jurien de la Gravière; Doria ve Barbaros. Amerikan Deniz Harb Okulu profesörlerinden Stevens ile Wescott; Sea Power. Ali Şükrü; Türklerin Dış Denizlerdeki Harekât-ı Bahriyesi (Mecmua-i Seneviye-i Bahriye, cilt 3). Hendrik van Loon; La Conquête des Mers. Les Grands Combats sur Mer.

(Abidin Dav'er)

YENİ BULUŞLAR (FEN ÂLEMİNDE) — Dünya dönüyor ve döndükçe tabiat maddeleri yeni yeni şekillerle insanların yaşamasını kolaylaştırma hizmetine giriyor. İnsan zekâsı ve bilgisi baş döndürücü süratle sırları çözüyor. Biz bu bendimizde fen âleminin bu yeni keşiflerini vermiye devam edeceğiz. (Not: Bunlar başlı başına madde olmıya değerli mevzular olmadığı için hepsini umumi bir bent içinde toplıyacağız ve meselâ, naylon ve D. D. T. başlı başına mevzu olmıya değerli olup evvelce verilmiş olduğundan burada ancak bunların yeni buluş veya tatbik edilişlerini vereceğiz).

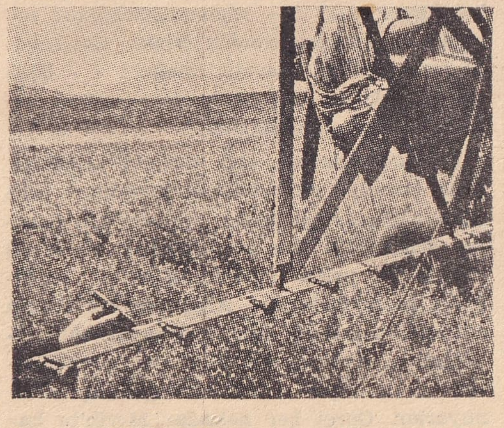
H a ş a r a t l a m ü c a d e l e y o l u n d a y e n i b i r a d ı m : İkinci Dünya Savaşı içinde, D. D. T. nin tatbikat sahasına intikal etmiş olması, haşa-

Uçakla ormanlara D. D. T. serpilmesi

ratla mücadele yolunda, yeni bir ufuk açmış bulunuyor. Bir sürü haşarata karşı, çok müessir olduğunda artık hiçbir şüphemiz kalmıyan bu müessir maddeyi, tatbik etme meselesi de oldukça mühimdir. D. D. T. (Bakınız: D. D. T.; Aylık Ansiklopedi, sayfa 492) nin tatbikını 1 - Ev içinde, 2 - Tarlalarda, ve ormanlarda olmak üzere, iki kısımda tetkik etmek daha elverişli olacaktır, kanaatindeyiz.

1) Ev içinde tatbikı: D. D. T. "di kloro, di fenil triklor etan" kelimesinin baş harflerinden alınmış, kendisine mahsus bir kokusu olan, beyaz renkte, ele yağlı bir tesir yapan organik bir maddedir. Suda eri-

Uçaklardaki serpme tertibatı

mediği cihetle, pulverize edilmesi için bunu uygun bir sıvı (mayi) içinde eritmek icabeder. Burada kullanılacak olan eritgenin (muhallilin) rolü D D. T. yi, büyük parçalar halinden, moleküler ebada irca etmektir. Şu halde, şu veya bu muhallil kullanılabiliyor. Ancak, burada, bâzı noktalar gözönünde bulundurulmalıdır. Kultanılan muhallil, 1 - D. D. T. yi eritebilmelidir. 2 - Mümkün mertebe çabuk buharlaşmalıdır. 3 - Yağlı bir leke bırakmamalıdır. 4 - Sıhhate zararlı olmadığı gibi, fena kokusu da olmamalıdır.

Bütün bu vasıflar hesaba katılarak, muhallil olarak eter, ispirto, benzol, gaz yağı tavsiye edilebiliyor. Bu muhallillerin hepsi alev alır cinsinden olduğu cihetle, odada yanan lâmba, soba, mangal bulunmamalıdır. Aksi takdirde, patlayıcı bir gaz mahlûtu hâsıl olacağından bu işi tercihan gündüzün ve açık pencereli bir odada yapmalıdır. Ateş yoksa, pencereleri kapayıp, havada ince zerreler halinde bulunan taneciklerin, yere ve eşya üzerine konmasına imkân vermelidir. Muhallil buharlaştığı zaman, eşya ve kumaşların üzerinde, ince, mikroskopik bir D. D. T. tabakasının yerleşmesini sağlamak için, o eşyanın, ve kumaşın her tarafını, âdeta ıslatmak lâzım gelir. Sinekleri öldürmiye kâfi gelecek şekilde, odanın içine D. D. T. li mahlûl püskürülecek olursa, haşarata karşı fazla bir mücadele yapılmamış demektir.

Son zamanlarda, piyasada, hususi ambalâjlar içinde, D. D. T. satılmıya başlandı. Bu maddenin nispeten pahalı olması dolayısiyle içerisine bir miktar da karbonat karıştırıldığı anlaşılmaktadır. Mahlût D. D. T. yi evlerde anlıyabilmek için, bir kaşık kadarının üzerine, ya limon sıkmalı, veya biraz tuzruhu dökmelidir. Beyaz tozda bir habbe çıkışı görülecek olursa, bu keyfiyet, D. D. T. nin saf olmadığına delâlet eder. D. D. T. kullanırken, kedi, kuş gibi küçük hayvanların korunması lâzım gelir. Kırmızı balıklara da muzırdır. Aynı maddenin insanlara zehirli tesir yaptığı tespit edilmemiştir. Pireler için, yüzde 10 toz kullanmak kâfidir: Yüzde 90 talk tozu ilâvesiyle bu nispet temin ediliyor. Keneler için de aynı şey tavsiye edilebiliyor. Sinek ve sivrisineklere karşı yüzde 5 lik bir mahlûl kullanılmalıdır. Tahtakurusu ve bit için, somyeler, tamamen ıslatılmalı, yatak çarşaflarına, yorganlara, nemlenecek kadar, D. D. T. püskürtmelidir. Hiçbir zaman, ahır hayvanlarına, köpeklere, D. D. T. yi, meselâ eter veya gazda eritildikten sonra püskürtmemelidir. Ya toz halinde serpmeli, veyahut su ile karıştırarak, bir pamukla veya fırça ile vücutlarına sürmelidir.

2) Ev dışındaki mücadele: Ev dışındaki mücadele, tarlalarda, ağaçlardaki haşaratla mücadele için yapılmaktadır. Bir odanın D. D. T. lenmesinin, oldukça uzun bir zaman alacağı düşünülecek olursa, dönümlerce arazinin, haşarata karşı zehirlenmesinin, hafta ve hattâ aylara mütevakkıf olduğu kolayca anlaşılabiliyor.

İşte bu uzun zamanı kısaltmak, haşaratın, mahsulü tamamen mahvetmesine vakit bırakmadan yok etmek maksadiyle Amerikada uçaklar kullanılmakta, çok amele ile uzun zamanda ancak başarılabilecek işi birkaç saatte bitirivermek kabil olmaktadır. İlâç püskürtme işinin uçaklardan yapılması, biraz pahalıya mal olmaktadır. Fakat, zamandan kazanma ve dolayısiy-

le mahsulün tamamiyle mahvolmasını önleme bakımından keyfiyeti mütalâa edecek olursak, bu usulün tercih edilmesi gerektiğini kabul edebiliriz.

Havadan zehirli maddeler serperek haşaratla mücadele edilebildiği gibi, 2 - 4 D gibi ilâçlar serperek tarlalarda mahsule zarar veren lüzumsuz otları da mahvetmek kabildir. Bu takdirde rüzgârın istikametini itibara almak icabeder. Zira, aksi takdirde komşu tarlanın mezruatına zarar vermek de mümkündür. Zehirli ilâç serpme işi uçaklardan yapıldığı takdirde, mademki bu iş birkaç saat zarfında ikmal edilebiliyor, rüzgârın istikamet ve cihet değiştirmesi fazla rol oynamaz, çünkü rüzgâr cihet değiştirinciye kadar zehirleme ameliyesi sona ermiş olur. Amerikada 1945 yılında, 800.000 dönümlük ormana ilâç serpilmiştir. Bu miktar 1939 dakinin 8.000 mislidir.

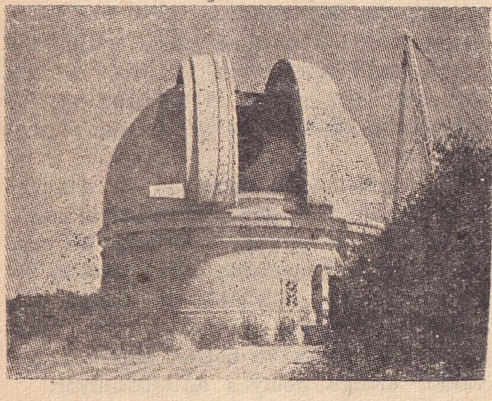
Ağaçlara D. D. T. serpilmesi deneme mahiyetinde olmak üzere ilk defa 1945 te yapılmış, 27.000 kilo D. D. T., 80.000 dönümlük ormana serpilmişti. Geçen sene iki misli saha ilâçlanmıştır. Alınan neticeye göre çamlara zarar veren bir nevi haşereden bir tane bile bulunamamıştır.

Tırtıllara karşı mücadele etmek de kabil olmuştur. Kelebek halinde iken bunları yakalamak üzere 11.000 tuzak konmuş, cinsî bir cazibe tesiri yapan hususi bir kimyasal maddenin sürülmesi sayesinde milyondan fazla kelebek toplanmıştır.

Pilotların, uçacağı bölgeyi kolayca tâyin edebilmesi için yüksek ağaçlara hususi renkte filâmalar takılmakta, ilâçlamanın kâfi gelip gelmediğini tâyin için muayyen yerlere cam levhalar konmaktadır. Cam levha üzerine yerleşmiş bulunan toz halinde madde muayene edilmekte, o bölgeye kâfi derecede madde püskürtülmemiş ise, püskürtme ameliyesi tekrarlanmaktadır.

Amerikada ilâçlama işini muayyen bir ücret mukabilinde yapacak 300 şirketin kurulduğunu görünce, bu memlekette bu işe verilen önemin mânasını anlamak daha kolaylaşmaktadır.

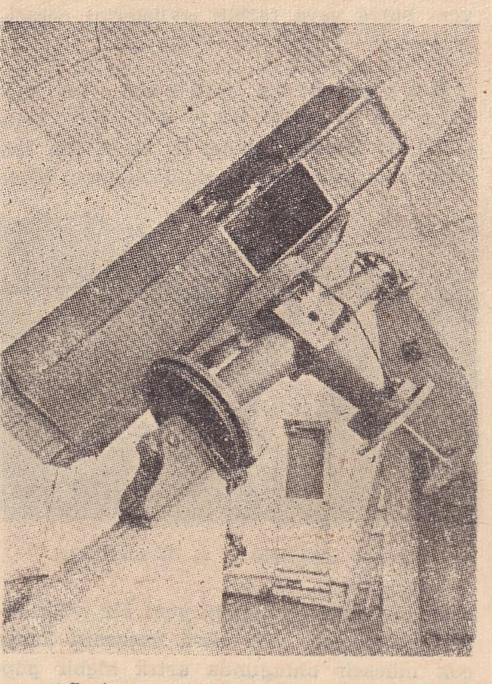
Dünyamızda kullanılan teleskoplar: Son zamanlarda kâinata daha fazla nüfuz etmek, fezayı dol-

Dünyanın en büyük Palomar teleskopunun bulunduğu rasathanenin kubbesi

duran yıldızları daha yakından takibetmek imkânını veren bir hâdiseye şahidolduk: Dünyanın en büyük teleskopu olan ve California'daki Palomar dağına konan Palomar teleskopu, geçen haziran ayında tamamlandı ve işlemiye başladı. Palomar teleskopu, her nekadar bundan on yıl önce siparış edilmiş ise de, araya giren uzun savaş yılları, ikmaline mâni olmuş ve dolayısiyle bir türlü bitirilememişti. 5 metre çapında olan bu ayna, o kadar itina ile hazırlandı ki, parlatma esnasında en ufak bir hatâ yapmamak için mükemmel ölçme aletleri kullanıldı. En hassas ölçü aletlerinin bile hatâ yapacağı hesaba katılarak dalga boyu katiyetle tâyin edilmiş bulunan monokromatik ışık kullanıldı. Böylece aynanın cilâlanması esnasında yapılacak hatâ, hiç olmazsa santimetrenin milyonda birkaçı mertebesine indirildi.

Palomar teleskopunun ikmaline kadar, dünyanın en büyük teleskopu olan Wilson dağı teleskopu sayesinde kâinata nüfuz edebilme mahdut bir raddeye kadar mümkündü. Zira bu teleskopun taşımakta olduğu aynanın çapı, 100 pus, yani aşağı yukarı 2,5 metre idi. Palomar teleskopunun ikmali ile ayna çapı iki misli büyümekte, buna mukabil kâinata nüfuz edebilme sekiz defa artmaktadır.. İşte bu kadar kuvvetli bir teleskop sayesinde bugüne kadar aydınlatılamamış bulunan bâzı noktalar belki aydınlatılabilecektir: Bu arada ön plânda gelen noktalar şunlardır: 1 - Kâinat sonsuz mudur? Değil midir? 2 - Mütemadiyen genişliyor mu? Yoksa küçülüyor mu? 3 - Mensubolduğumuz samanyolu manzumesinden başka samanyolu manzumeleri mevcut mudur? 4 - Başka dünyalarda ve yıldızlarda enerji ne şekilde temin olunmaktadır?

Geniş açılı bir Schmidt teleskopu

Fen adamlarının elde mevcut teleskoplarla çözmiye muvaffak olamadıkları belli başlı noktalar bunlardır. Hazirandan itibaren sistematik bir araştırmanın başlamış olması bu yolda ilk adımın atılmış olduğunu göstermektedir. Araştırmanın tevcih edileceği noktanın Merih'te hayat olup olmadığını tâyin etmek olacağını zannedenler, biraz hayal sukutuna uğramış bulunuyorlar. Gerçi her nekadar Merih'te hayat olup olmadığı meselesi insanları uzun zamandanberi alâkalandırmışsa da, dünya çapında astronomların nazarında bu, o kadar ehemmiyeti haiz değildir.

Palomar teleskopu yardımcı birçok aletlere lüzum göstermektedir. Bu arada geniş açılı (zaviyeli) Schmidt tipindeki teleskopu zikredebiliyoruz. Tayf analizi için çeşitli elektronik aletlerin bulunması, fo-

The diameter of stellar galaxies:

$$D = \frac{2^{49/8}\, 5^{1/4}\, \pi^{7/4}\, e^{2}\, \hbar^{3/4}\, \varepsilon^{15/4}}{3^{3/8}\, m^{23/4}\, c^{35/4}\, G^{5/4}} = 1.1 \cdot 10^{22}\ \text{cm} = 12{,}000\ \text{light yr}$$

The mass of galaxies.

$$M = \frac{2^{43/8}\, 5^{7/4}\, \pi^{5/4}\, e\, \hbar^{5/4}\, \varepsilon^{5/4}}{3^{29/8}\, m^{15/4}\, c^{5/4}\, G^{7/4}} = 3 \cdot 10^{40}\ g = 1.5 \cdot 10^{7}\ \text{sun masses}$$

Here:

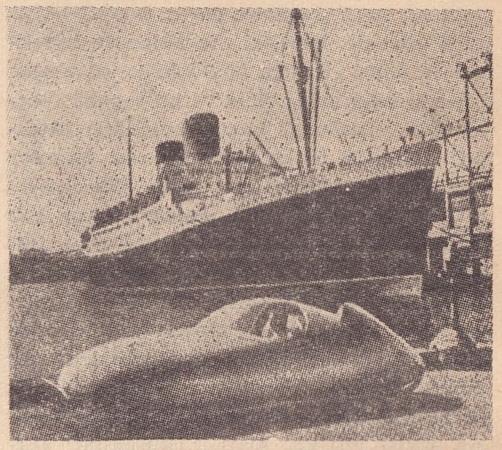
e — is elementary charge
$\hbar$ — is quantum constant
m — is the mass of proton
c — is the velocity of light
G — is Newtons gravitational constant
ε — is the binding energy of deuteron.

Britanya astronomlarından Dr. G. Gamoo'nun samanyolunun kutrunu ve kütlesini veren formülü (Kendi el yazısiyle)

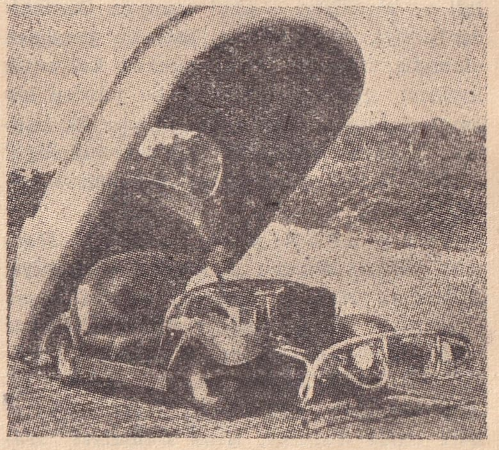
toğraf alma usullerinde birçok yeniliklerin ortaya konmuş olması Palomar teleskopunun randımanını arttıran sebepler arasındadır.

(Yüksek Kimya Mühendisi Rıdvan Tezel)

Müteharrik karoserili ve kapısız otomobil: Bu New York'lu zevkine uygun bir otomobil bulamadığı için bizzat bir tane imaline karar verdi. Kararından on sekiz ay sonra, yolda aslâ görülmemiş bir tomobil meydana getirdi.

Süspansiyonu çok alçak olan arabası tamamiyle alüminyumla kuşatılmıştır. Kırılmaz camlı bir kubbe, çatı ve pencere rolünü oynamaktadır. Arabanın kapıları yoktur. Sadece bir düğmeye basılmakta ve bütün ka-

roseri dikey olarak arkaya doğru kalkmakta, oturulacak dört yerle motör meydana çıkmaktadır. Araba bir jeep şasısı üzerine inşa edilmiştir.

ALİ, HAZRETİ ALİ — (598 - 661) İslâm tarihinin belli başlı simalarından biri. Hazreti Ali, Hazreti Muhammed'in (Bakınız: Muhammed; Aylık Ansiklopedi, sayfa 433) dördüncü halifesi, amcazadesi ve damadıdır. Babası Ebu Talip künyesiyle anılan Abdülmuttalip bin Haşimî'nin oğlu Abd Manaf'tır. Anasının adı ise Fâtıma bint Esat bin Haşim'dir. 598 yılında Kâbe içinde dünyaya gelmiştir. Annesi tarafından verilen Haydar (bâzı tarihlere göre Esat) adı, babası tarafından Ali olarak değiştirilmiştir. Şii'ler, Alevî'ler ve tarikat ehli tarafından kendisine Murtaza (Tanrının rızasına nail), Esedullahül Galip (Tanrının yenilmez arslanı), Şiri Yezdan (Allahın arslanı), Şahı Merdan (Yiğitlerin şahı) gibi sonradan birtakım unvanlar da verilmiştir.

Hazreti Ali küçük yaştanberi Hazreti Peygamberin evinde onun terbiyesi altında yetişmiştir. Hiçbir zaman puta tapmamıştır. Bundan dolayı kendisine "Tanrı onun yüzünü temiz ve şerefli kılmıştır" derler. Kaç yaşında Müslüman olduğu malûm değilse de Hazreti Hatice ile beraber Müslümanlığı ilk kabul edenlerdendir. Kendilerine kati olarak cennet vaadedilen on kişinin arasındadır, ki bunlara eski İslâm kitaplarında "Aşere-i Mübeşşere" denilir. Hazreti Muhammed âni olarak hicret karariyle Mekkeyi terkederken (1 muharrem 1 - 16 temmuz 622) Peygamber, Ali'yi çağırmış ve kendisinde bulunan emanetleri vererek şöyle demişti: "Ali ben Medine'ye gidiyorum. Bu emanetleri sahiplerine teslim et. Sonra sen de durma gel. Fakat şimdi benim döşeğime yat ki müşrikler beni yatıyor zannetsinler". Ali, döşeğe yattı ve Hazreti Muhammed'in yeşil hırkasını üstüne örttü. Bir müddet sonra müşrikler evin içine baktılar. Orada yatanı Peygamber sandılar. Sonra Ali kalktı, onu görünce neye uğradıklarını bilemediler: "Muhammed nerede?" diye sordular. Ali: "Bilmem!" deyince ne yapacaklarını şaşırdılar. Bundan dolayı Tanrı'nın rızasını kazanmak için kendisini feda eden insan olarak da methü sena edilmiştir. Hicretin ikinci yılında Hazreti Muhammed'in kızı Fatıma ile evlenmiştir. Muhammed'in Tabuk Gazvesi müstesna bütün savaşlarına katılmıştır. Bu savaşlarda cesareti ve yiğitliği ile temayüz etmiştir. Muhammed'in nüfuzunu tesis etmek ve bu sayede İslâmlığın intişarına mebde olmak itibariyle tarihlerde ehemmiyetle kaydedilen Bedir Savaşında (17 ramazan 2) zaferin sağlanmasını temine muvaffak olmuştur. Uhut Gazvesinde altı yerinden yaralandığı halde mücadeleyi terketmemiş ve Peygamber'in üzerine hücum edenlere karşı şiddetli bir mukavemet göstermiştir. Bu suretle Muhammed'in hayatını korumuştur. Hayber'e hücum edildiği gün bayrağı taşımış, kudret ve kuvvetini ziyadesiyle göstererek belli başlı bir rol oynamıştır. 628 de Beni Saad kabilesine yapılan akını, 630 da Tay Uruğ'un Tils adlı putunu yıkmak için gönderilen kuvveti, 631 de Yemen Seferini sevk ve idare etmiştir. Yemen'de Handaniler'in İslâmiyete geçmesini temin etmiştir. Vazife ile Mekke'ye gönderildiği zaman Kâbe'yi ziyaret edenlere Hazreti Peygamber'in emirlerini ve Berac sûresini bildirmiştir. Peygamber Tabuk Seferine giderken yerine Medine'de Ali'yi bırakmıştı. Hazreti Ali bundan ziyadesiyle müteessir olmuş, "beni çocuklara ve kadınlara mı bırakıyorsun?" diye sormuştu. Muhammed, "Musa'ya Harun ne mertebede ise sen de bana o mertebedesin" deyince teessürü derhal sevince inkılâbetmiştir.

Hazreti Peygamber'in 8 haziran 632 de vefatı üzerine halife olan Ebubekir'e biat etmemiş, evine çekilmiştir. Burada Kur'anı tebliğ tarihlerine göre tertiplemiye çalışmıştır. Bu sırada onu halife yapmak ve biat etmek istiyen Ebu Sufyan halifeliği zorla almak için onu kandırmıya ve emrine ordu vermiye çalışmışsa da millet arasına ikilik sokulmasını istemediğinden ret cevabı vermiştir. Karısının ölümünü müteakıp Ebubekir'e biat etmiştir. Ebubekir'in 23 ağustos 634 (22 cemaziyülâhir 12) te vefatı üzerine halife olan Hazreti Ömer'e kadı olmuştur. Ömer Kudüs'e gittiğinde Ali'yi kendisine kaymakam olarak bırakmıştır. Ömer, Ali'ye çok yakınlık göstermişti. Ömer bir suikaste kurban giderek vefat edince yerine Osman halife olmuş, Ali onun da kadılığını kabulde tereddüt göstermemiş, Ömer'in kaatillerini muhakeme etmeden cezalandıran Abdullah bin Ömer'i mahkûm etmiştir. Hazreti Osman devrinde de hâkimlik yapmış, eyaletlerden gelen şikâyetler münasebetiyle Osman'a ihtarlarda bulunmak vazifesini üzerine almıştır. İsyan edenlere karşı Osman'ı müdafaa etmiştir. 19 haziran 656 (20 zilhicce 35) da Hazreti Osman'ın şehadeti üzerine halifelik için kendisine yapılan biat tekliflerini ilk günlerde kabul etmemiş, fakat eyaletlerde kargaşalık ihtimallerinin fazlalaştığını görünce 24 haziran 656 (25 zilhicce 35) da biatı kabule mecbur kalmıştır. Biat merasimi Medine'de Peygamber'in mescidinde olmuştur. Bu merasim için mimbere ilk çıkan halife Ali'dir. Halifeliğinin ilk günleri güçlükle geçmiş, ve başta Mısır valisi Kays ve İbni Abbas gibi bâzı valileri değiştirmiştir. Peygamberin zevcesi Ayşe, Talha ve Zübeyir Ali'yi halife olarak kabul etmek istememişlerdir. Cemel vakası bu yüzden vukua gelmiştir. Basra şehri önünde 4 aralık 656 (10 cemaziyelâhır 36) da verilen savaşta Ali muzaffer olmuş ve Hazreti Ayşeyi 40 güzide kadının iştirak ettiği tantanalı bir kafile ile Medine'ye göndermiştir. Bundan sonra gene halifeliğini kabul etmiyen Şam valisi Muaviyenin üzerine yürümüş ve Şiffin ovasında cereyan eden savaşta sadık kumandanı Aştar'ın cesaret ve kahramanlığı sayesinde zaferi kazanmıştır.

Hazreti Ali ve oğulları Hasan ve Hüseyin (Bir İran minyatürüne göre)

Ancak, Amrübnülâs'ın hileleri ile netice çok başka olmuştur. Şam askerleri ihtilâfın halli hususunda Allahın kitabına müracaat ettiklerine bir işaret olmak üzere mızraklarının ucuna beş yüz Kur'an nushası bağlıyarak "İşte aramızdaki ihtilâfın halli için hakem budur" diye bağırmışlar ve fazla kan dökülmemesi için her iki taraftan birer hakem tâyin edilmesini istemişlerdir. Hazreti Ali arkadaşlarının ısrarı üzerine bu teklifi kabul zorunda kalmış, savaş da durmuştur. Ali tarafları Ebu Mursel Eş'ari'yi göstermişler. Şamlılar da Amrübnülâs'ı seçmişlerdir. İki hakem şubat 658 (ramazan 37) de buluşmuşlar, damadı Abdullah bin Ömer'in halife olmasını istiyen Ebu Mursel, Amrübnülâs'ın entrikalarına kanmış ve Ali'nin halifelikten hal'edilmesine razı olmuştur. Biraz sonra da Muaviye halife ilân olunmuştur. Hazreti Ali bu haksız hal'i kabul etmemişse de ordusunda bulunanlardan bâzıları hükmü kabul eyliyeceğine dair söz vermişken dönmeyi doğru bulmamışlar ve kâfir olduğunu söyliyerek tövbe etmesini istemişlerdir. Bunun üzerine Hazreti Ali Nahravan'da toplanan ve Haricî adı verilen bu âsilerle mücadeleye başlamıştır. 17 temmuz 658 (9 safer 38) de yapılan bir savaşta Hariciler'den ancak on kişi kadar kurtulabilmiştir.

Bununla beraber Muaviye'ye karşı gidecek elde kuvvetli bir ordu bulunmaması

yüzünden Mısır elden çıkmış, İran ve Irak'ta durum karışmıştır. Ali uzun çalışmalardan sonra kırk bine yakın muharibi bulunan bir ordu toplamıştır. Fakat bu sırada Hariciler tekrar faaliyete geçmişler, bir türlü anlaşmadıkları Muaviye, Mısırda bulunan Amrübnülâs ve Hazreti Ali'yi öldürmiye karar vermişlerdir. 24 ocak 661 (12 ramazan 40) de Haricilerden Abdürrahman bin Mülcem ve suç ortakları Verdan ve Şebit ile birleşerek Ali'nin evi önünde pusu kurmuşlar ve Hazreti Ali sabah namazı için camiye çıkarken üzerine atılarak başına indirdikleri bir kılıçla ağırca yaralamışlardır. Bu kılıcı sallıyan Mülcem'i öldürmek için hücum edenlere Ali: "Ben sağ iken kısas yapılmaz" cevabını vermişti. Yaralı halinde oğullarına vasiyetini yapmış ve 26 ocak 661 (21 ramazan 40) de 63 yaşında iken ölmüştür.

Hazreti Ali 4 yıl 8 ay 25 gün halifelik yapmış, ilk karısı Fatıma sağ iken hiç evlenmemiştir. Tarihler 10 erkek ve 17 kız çocuğu olduğunu yazarlar. Bütün servetini sağlığında yoksullara verdiği için öldüğünde 600 dirhem parası çıkmıştır. Şiirleri ve vecizeleri Arap edebiyatında mühim bir yer işgal eder. Hutbe ve şiirleri toplanarak "Nehcülbelâga" ve "Divan-ı Ali" gibi kitaplar vücuda getirilmiştir. Bu kitaplardaki bâzı sözlerin Hazreti Ali'ye ait olmadığını iddia eden tarihler de vardır. İslâm fıkhının kurucuları arasındadır. Peygamberin Medine'ye göç ettiği günün tarih için mebde olarak kabulünü tavsiye etmiştir.

Hazreti Ali'nin en mühim taraflarından biri efsanevi olan şahsiyetidir. "İnsanlara anlıyabilecekleri sözleri söyleyin" diye sarfettiği bir söz Ledün ilminin bulunduğu herkese sır verilemiyeceği ve Cefr gibi bilgilerin gizli tutulduğu ve bu gizli bilgilerin Ali ve onun soyu tarafından bilinebileceği fikrini meydana çıkarmıştır.

Hazreti Peygamberin ölümünü (8 haziran 632) müteakip Ebubekir'e biat etmemesi, Ömer ve Osman'a karşı biraz çekingen davranması, onun Peygamberden sonra halife olduğu ve Peygamberin son hacdan döndükten sonra Hum gölü civarında halifeliği ona vermiş olduğu yolundaki iddiaların çıkmasına sebebolmuştur. Mesudi'ye göre, Hazreti Muhammed, Hudeybiye gazvesinden dönüşünde 29 nisan 628 (18 zilhicce 6) tarihinde "Ben kimin efendisi isem Ali de onun efendisidir" demiştir.

Sonradan Ali çocuklarının mâsum imam olduklarını iddia eden, 12 veyahut 7 imam kabul eyliyen Şiî mezhepleri vücuda gelmiştir. Daha sağlığında İbni Seb'e onun Tanrı olduğu fikrini ileri sürmüşse de Ali bu fikri ortaya atanı yanından uzaklaştırmış, kendisi hakkında böyle bir inanç besliyenleri Kûfe'de ateşe attırmıştır. Fakat bu inancın bir türlü önüne geçemedi, geçilemedi. Kendisi: "Benim hakkımda iki kişi helâk olur, sevip hakkımda ileri giden, sevmeyip aleyhimde söyliyen" demişti. Sevenlerin bir kısmı onu Tanrı bilerek ölmediğini; sevmiyenler ise kâfir olduğunu söyliyecek kadar ileri gittiler.

K ı s a b i b l i y o g r a f y a : *Kur'an. Ebu Cafer Muhammed; Taberi Tarihi. Cl. Huard; Ali (İslâm Ansiklopedisi, cilt 1, sayfa 306-310). İnönü Ansiklopedisi, cilt 2, sayfa 74-76. Ernest Lavis, Alfred Rembs; Tarihi Umumi. Muhammed bin İsmail; Sahihi Buhari. Müslim bin Elhaccac Kuşeyri; Sahihi Müslim. İbni Sâd; El Tabakatül-Kübra. Cerci Zeydan; Medeniyeti İslâmiye Tarihi. Mesudi; Tenbih.*

(Dr. Vecdi Keramet)

ARILAR — Karıncalarla beraber böcekler şubesinin zarkanatlılar takımında mütalâa edilen arılar, kurdukları cemiyetlerle tetkike değer bir yaratık tipidirler.

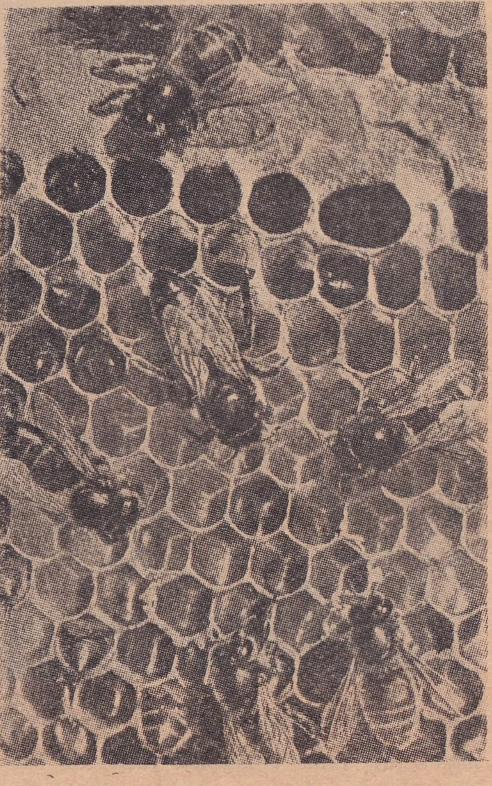
Bir arının yumurta halinden koza (pupa) haline kadar geçirdiği safhalar

Soldan sağa: Arı beyi, erkek arı, işçi arı. En sağ daki: Bir işçi arının karın halkaları arasında balmumu çıkarışı

Soldan sağa: Arının iğnesi, ağız parçaları; dil ve antenler, bacaklarındaki tüylerle pollen (çiçek tozu) in toplanışı. En sağdaki resim: Sağ arka ayak ve çiçek tozu kesesi.

Arıların çalışma tarzlarına ait bir fotoğraf: Arı beyinin etrafında onun emirleriyle çalışan işçi arılar

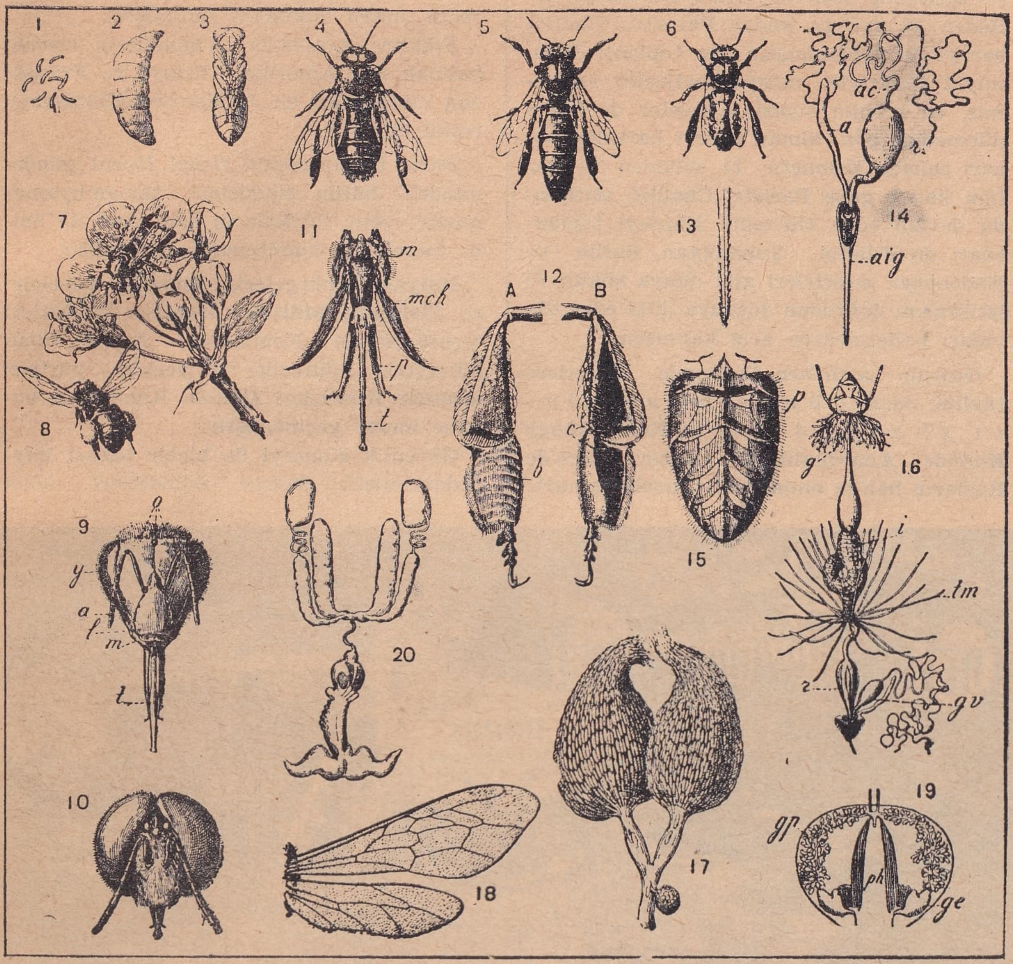
T i p l e r : Cemiyetin kuruluşundaki iş bölümü esasına göre fertlerin başka başka vazifeleri oluşu arı cemiyetinde ü ç a y r ı t i p i n mevcudiyetini icabettirmiştir.

Gördükleri vazifelere göre vücut teşekkülleri değişen arı tipine örnek olarak, a m e l e a r ı y ı gösterebiliriz. Arı kovanlarında daima ekseriyeti teşkil etmekte bulunan amele arılar aslında dişi olmakla beraber yumurtlayamazlar; kısırdırlar. Buna rağmen arı beyinin bıraktığı yumurtalara bakarken gösterdikleri şefkat ve ihtimam şayanı dikkattir. Yumurtalarına bakma işiyle arıbeyi katiyen ilgilenmez. Bu bakım işi doğrudan doğruya amele arılara aittir. Arı cemiyetinde iş bölümü o kadar mükemmeldir ki, bir amele arının hayatını safhalara ayırıp, bu safhalara göre yapması lâzım gelen şeyleri teker teker sayabiliriz: Petek hücrelerini temizlemek, yumurtalara ve yavrucuklara bakmak, kovan kapısında nöbetçilik, arı beyine hususi itina... gibi.

Arı cemiyetinde ikinci tip olarak e r k e k a r ı l a r ı görürüz. Kısa bacakları ve hantal yapılışlariyle diğerlerinden kolayca tefrik edilen erkek arıların cemiyetteki vazifeleri ancak arı beyi, yani kıraliçe ile, zamanında, temasta bulunmaktır. Garip bir tabiat cilvesidir ki, karınca ve arı cemiyetlerinde erkekler dişi ile olan vazifelerini gördükten sonra yuvaya dönüşlerinde evvelki itibarlarının bir zerresiyle bile karşılaşamazlar. Vazifesi bitmiş olan erkek arıya, kovanın diğer fertleri tarafından gösterilen bu nankörlük arı cemiyetinde her ferdin muhakkak bir işi bulunması kanununa uygundur.

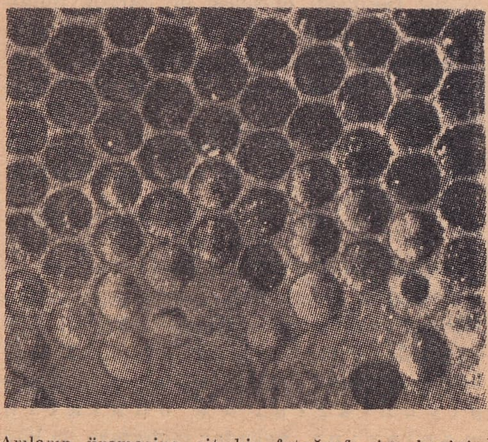
Kovanda gerek gördüğü iş itibariyle, gerekse vücut yapılışının hususiyeti bakımından diğerlerinden ayrılan üçüncü arı tipi, a r ı b e y i v e y a k ı r a l i -

ç e d i r. Vücudunun karın kısmı diğerlerine nazaran daha ince ve uzuncadır. Bir kovanda ancak bir arı beyi olabilir. İkileştikleri takdirde içlerinden bir tanesi kendisine tabi olanlarla birlikte kovandan çıkar ve bir ağaç dalında salkım şeklinde kümelenirler. Etrafta bulunan bir arıcı bu kümeyi ustalıkla bir sepet içine alarak bir kovan sahibi olabilir. Buna arıcılıkta "o ğ u l v e r m e" denir.

Arının anatomisine ait resimli ve genişçe bilgiler: 1 - Yumurtalar, 2 - Kurtçuk (larva), 3 - Koza (pupa), 4 - Erkek arı, 5 - Arı beyi, 6 - İşçi arı, 7 - Çiçektozu (pollen) toplıyan arı, 8 - Çiçektozu ile yüklü arı, 9 - İşçi arı başının cepheden görünüşü (a, antenler, y, yangözler, o, gözcükler, m, çeneler, l, üst dudak vazifesi gören ağız parçası, t, hortum veya dilcik), 10 - Erkek arı başının cepheden görünüşü, 11 - İşçi arının hortumu (m, m c h, üst ve alt çeneler, p, ağız parçaları, t, hortum veya dilcik), 12 - İşçi arının arka sağ ayağı (A, iç yüz, B, dış yüz, b, fırça, c, çiçek tozlarının konulduğu kese), 13 - İğnenin dişli ucu, 14 - İğne ve zehirli bezleri (a - Alkalin bezi, a c - Asid bezi, r - Bezli hazne ve depo, aig - İğne), 15 - Bir işçi arının karnının alt yüzü (p - Balmumu levhaları), 16 - Arının sindirim aygıtı (g - Tükürük bezleri, i - Barsak, tm - Malpighi borusu, r - Rectom, gv - Zehir bezi), 17 - Arı beyinin yumurtalıkları, 18 - Ayrık kanatlar ve vücuda bağlanma mafsalları, 19 - İşçi arı başının yatay kesiti (gp - Arka beyin bezleri, ge - Çene diş bezleri, gh - Gırtlak), 20 - Erkek arının üretme organı.

P e t e k v e b a l : Yakın zamanlara kadar arıcılar tarafından sepet şeklindeki kovanlar makbul tutuluyordu.

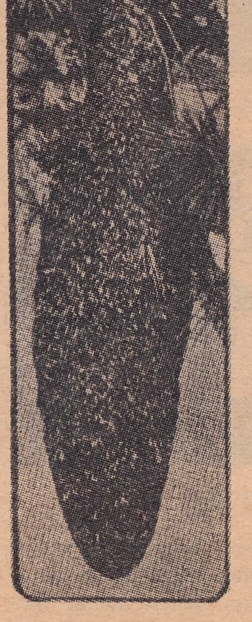

Arıların üremesine ait bir fotoğraf: Arı beyinin petek hücrelerine braktığı yumurtalar muhtelif teşekkül safhalarında

Son zamanlarda ise sandık şeklindeki kovanların daha elverişli olduğu anlaşıldı. Bir arı kovanı içinde 40 ile 70 bin arı bulunur. Arıcı kovanın yalnız çerçevesini hazırlar, geri kalan bütün işleri arılar başarır. Petek için lâzım olan balmumu, amele arıların karınlarının alt tarafındaki karın halkaları arasından pulcuklar halinde ifraz olunur. Bu balmumu ağızdaki kuvvetli ve kıskaca benziyen çenelerle ezilerek külçe haline getirilir ve petek odacıklarının yapılmasında kullanılır. Peteğin yapılışındaki intizam ve sürat insanı hayrette bırakacak derecededir. Petek odacıkları arılar için hem yiyecek deposu, hem de kıraliçenin yumurtalarını bırakabileceği yer olarak yapılır. Bu odacıklar altı köşeli olup dipleri kapalıdır.

Arıların gıdalarını aldıkları tek yer, çiçeklerdir. Çiçeklerde arılara gıda teşkil edecek iki şey vardır: 1 - Bal, veya nebatatçıların dediği gibi "nektar", 2 - Çiçek tozları, bunlar çiçeklerin erkeklik organları üzerinde mevcudolan tozcuklardır. Arılar kendi gıdalarını aramak için çiçekten çiçeğe dolaşırlarken farkında olmadan nebatlarda "pollenizasyon" denilen hâdiseye, yani erkeklik tozlarının dişi organ üzerine bulaşmasına da yardım ederler ki, bu da nebatların çoğalmasını temin eder. Arının gıdası nebat ballariyle çiçek tozlarının teşkil ettiğini söylemiştik; nebatlardan alınan bal veya nektar, ihtiva ettiği bol şekerle arılara enerjiyi sağlar. Çiçek tozlarının içindeki albümin ise, arıların inkişaf halinde olan vücutlarına inşa malzemelerini temin eder. Bizim yediğimiz bal aslında arıların çiçeklerden topladığı nektardan başka bir şey değildir. Ancak şu var ki nektar muhtelif çiçeklerden toplanır ve taşınırken veya muhafazası esnasında bildiğimiz lezzetini iktisabeder. Arılar nektarı çiçeklerden hortumları vasıtasiyle çekerler. Hortum vasıtasiyle alınan çiçek balı damlacıkları, doğruca arının bal midesine gider. Ancak arı topladığı bütün balı kendisine gıda olarak hazmetmez, kovana dönünce, peteğin odacıklarına yedek olarak depo eder. İlk bakışta, balın bin bir çiçekten azar azar toplanışı insanı hayrette bırakabilir. Fakat unutmıyalım ki, arılar insanlardan daha çalışkan yaratıklardır. Balın ortaya çıkışında çiçeğin ve arının rollerini öğrendikten sonra aklımıza bir sual gelebilir: Acaba balda hangisinin daha fazla emek payı vardır? Her nekadar arılar balın şeker terkibinde bâzı değişiklikler yaparlarsa da, gene balın çiçeklerin eseri olduğunu kabul etmek gerektir. Pollen (gubarı tali = çiçek tozu) işi de hayli enteresandır. Amele arıların arka bacaklarında sert tüyler ve ufak kesecikler vardır. Arı çiçeğe konduğu vakit bu tüylere yapışan tozları keseciklere yerleştirir ve böylece yuvaya getirir.

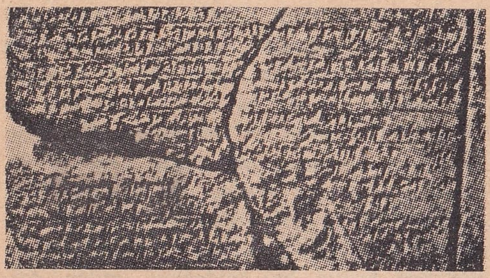
Ü r e y i ş : Kıraliçe arı yumurtalarını petek odacıklarına bırakır. İlkbaharda faal bir kıraliçe 24 saatte takriben 1.500 yumurta yumurtlar. Bunun ortalaması alınacak olursa günün her dakikasına bir yumurta isabet eder. Bir günde yumurtlanan 1.500 yumurtanın ağırlığı, kıraliçenin ağırlığına muadildir. Bu hal, yumurtaların ana arının vücudunda ne büyük bir süratle geliştiğini gösterir. Hücre içine bırakılan yumurtadan üç gün sonra beyaz ufak bir kurtçuk (larva) çıkar. Amele arılar bu kurtçuğu kendi odacığı içinde o kadar mükemmel bir şekilde beslerler ki, larva 6 gün içerisinde bütün gelişmesini tamamlar ve bu 6 gün içinde ağırlığının 500 misli artar. Eğer bu nispet insanlar için düşünülecek olursa, yeni doğan bir çocuğun 6 gün sonra 800 kilo olması lâzım gelirdi. Bu esnada amele arılar hücrenin üzerini balmumu ile örterler ve larva kendine koza örmiye başlar. Buna pupa haline geçiş denir. Bu safha 12 gün sürer. Ve yumurta hücreye bırakıldıktan tam üz hafta sonra kanatlı arı hücreden çıkar. Ancak bu üç hafta müddet bir amele arının çıkabilmesi i-

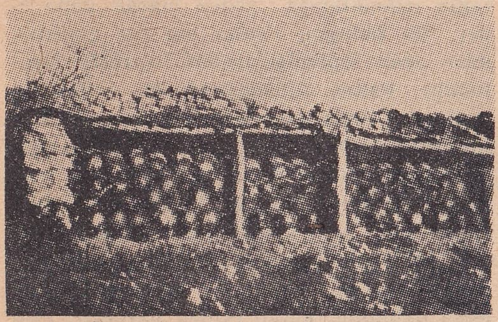
Bir dalı saran oğul

çin geçen müddettir. Bu müddet arı beyi için on altı gün, erkek arı için ise yirmi dört gündür.

Arıların çoğalmalarına ait enteresan bir

Boğazköy kazısında çıkan ve oğul çalmayı yasak etmek için kanunî hükmü ihtiva eden tablet

Eski tertip kovanlar bir arada

hususiyet de; arı beyinin yumurtlarken, yumurtanın cinsiyetini istediği gibi evvelden tâyin edebilmesidir. Arı beyi erkekle temasta aldığı sperma hücrelerini vücudunun arka tarafında bir kese içerisinde saklar. Bu kese bir kanal ile yumurtlama borusuna bağlıdır. Kıraliçe yumurtlama esnasında, yumurtayı sperma ile döllerse bu nevi yumurtadan bir dişi arı, döllenmemiş yumurtadan da bir erkek arı çıkar.

Ancak yeni dişi çıkacak döllenmiş bir yumurtadan acaba bir arı beyi mi, yoksa

Biraz daha mütekâmil arı kovanları

Yeni tip arı kovanları

gene dişi fakat kısır bir amele arı mı çıkacaktır? Tabiat bunun tâyinini de amele arılara bırakmıştır. Amele arılar yumurtadan çıkan kurtçuğun gıdasına di-

ğerlerinden fazla bir itina gösterip, odasını daha genişçe inşa ederlerse (ki bu bir tanesine yapılır) bu kurtçuktan bir arı beyi meydana gelebilir. Bu itina gösterilmiyen yumurtalardan amele arılar çıkar.

(E. İ.)

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER TEŞKİLÂTI KURULU PARİS - CHAILLOT SARAYI TOPLANTISI (21 EYLÛL - 12 ARALIK) — Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 21 eylûlden 12 aralığa kadar Paris'te, Chaillot sarayında toplanmıştır. Bu toplantı umumiyet itibariyle müspet neticeler vermemiş, en mühim siyasi meseleler de halledilemediği gibi, alınan ekserî kararlar nazarî sahada kalmıştır. 21 eylûlden 31 aralığa kadar gene Pariste, Chaillot sarayında devam eden Güvenlik Konseyi toplantıları da Filistin, Yunanistan, Berlin ve Endonezya meseleleri gibi dünya sükûn ve istikrarını doğrudan doğruya ihlâl eden dâvaları halletmekten âciz kalmıştır.

Oturum açılırken Birleşmiş Milletlere taallûk eden d ü n y a m e s e l e l e r i ş u n l a r d ı r : 1) Kore: Güney Kore'de Amerikalıların, Kuzey Kore'de Rusların hâkim olması, 2) Çindeki iç harb, 3) Güney - Doğu Asyada komünist tahrikâtı ve ayaklanmaları, 4) Berlin ablukası ve Almanya meselesi, 5) Yunanistandaki iç harb, 6) Filistindeki Arap - Yahudi mücadelesi, 7) Pakistan'la Hindistan arasındaki Keşmir dâvası, 8) Eski İtalyan sömürgelerinin durumu, 9) Atom enerjisi kontrolü, 10) Veto meselesi..

Gerek Genel Kurul ve gerekse Konsey'in faaliyetini gözden geçirecek olursak bu meselelerden hiçbirinin tam mânasiyle halledilememiş olduğunu görürüz.

B i r l e ş m i ş M i l l e t l e r' d e a l ı n a n b a ş l ı c a k a r a r l a r : Maamafih bu son oturumda muhtelif meseleler hususunda alınan kararları sayalım: Balkanlar; Genel Kurul Yugoslavya, Arnavutluk ve Bulgaristandan Yunan çetecilerine yardım etmemelerini, ve Balkan meselesinin halli için Birleşmiş Milletlerle ve Yunanistanla bundan böyle işbirliği yapmalarını istemiştir.

Silâhsızlanma: Genel Kurul hava, deniz, kara kuvvetlerinin bir yılda 1/3 nispetinde azaltılması hususundaki teklifini reddetmiş ve meseleyi Güvenlik Konseyi Âdi Silâhlar Komitesine havale etmiştir.

Atom kontrolü: Genel Kurul Beş Büyüklerin ve Kanadanın istişare ile müşterek bir "Atom Enerjisinin Kontrolü" anlaşmasına varmalarını istemiştir.

Beş Büyükler ihtilâfı: Genel Kurul Meksikanın teklifi üzerine beş büyük devletten anlaşmaya varmalarını istemiştir.

Kütle halindeki idamlar: Genel Kurul kütle halindeki idamları kanun dışı eden bir deklârasyon kabul etmiştir.

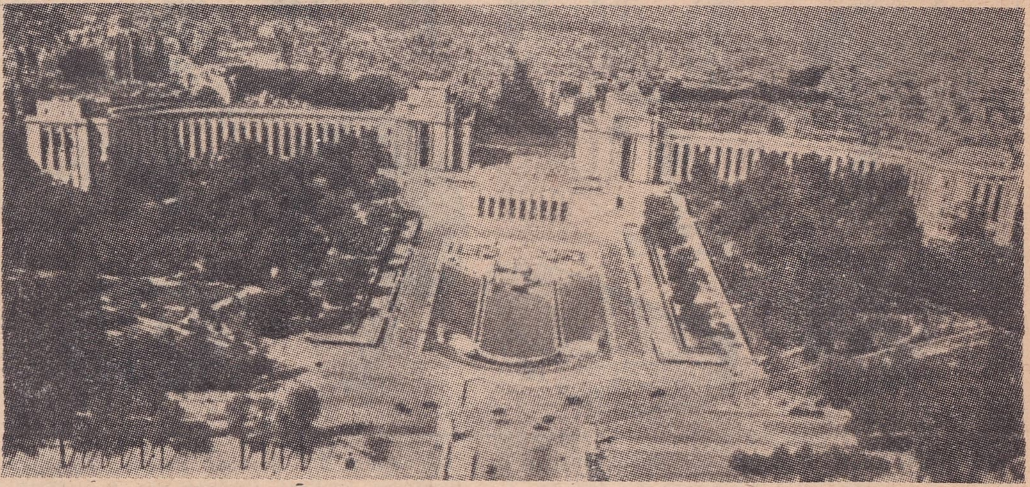
Kore: Genel Kurul Güney Koreyi, Korenin meşru hükümeti tanımıştır.

Filistin: Araplarla Yahudilerin arasını bulmak için Amerika, Türkiye ve Fransadan müteşekkil bir Uzlaştırma Komisyonu teşkil etmiştir.

Paris toplantısında Genel Kurul gündemindeki bütün maddeleri tamamlıyamamıştır; veto, ihtilâfların sulh yolu ile halli meseleleri komitelerden geçmiştir.

İtalyan sömürgeleri, İspanya meseleleri, Birleşmiş Milletler emniyet kuvvetleri teşkili Siyasî Komiteden; haber alma hürriyeti, mülteciler ve yersiz - yurtsuz insanlar meseleleri İçtimai Komiteden bugüne kadar geçmemiştir.

Güvenlik Konseyi de hiçbir başarı kaydedememiştir. Sadece müddetleri dolan

Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun toplandığı Paris'teki Chaillot sarayının umumi görünüşü

iki muvakkat üye yerine Mısır ve Arjantin seçilmiştir.

Berlin ablukasının kaldırılması yolundaki müzakereler ve burada Arjantin delegesi Bramuglia'nın uzlaştırma gayretleri neticesiz kalmıştır.

Filistin hususunda da "ateş kes" emrinden öteye hiçbir şey yapılamamıştır.

Holândanın Renville Mütarekesi ahkâmına aykırı olarak Endonezya cumhuriyetine taarruzu meselesi de pamuk ipliğine bağlanmıştır.

Bütün bu meseleler Konseyin Lake Success'daki toplantısında tekrar ele alınıp görüşülecektir.

Genel Kurul da nisanda New York'ta Hushing Meadow'da tekrar toplanacaktır.

(Altemur Kılıç)

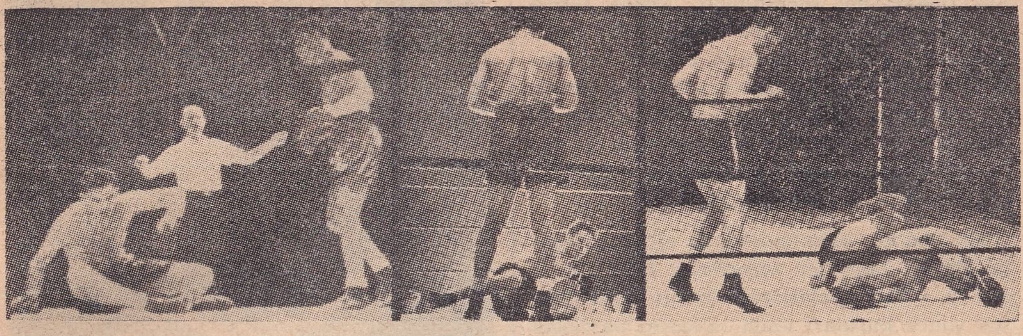
BOKS ŞAMPİYONLARI (DÜNYA) — Queensbury marki'sinin ortaya koyduğu modern boks kaidelerine göre, 21 eylûl 1892 de yapılan John L. Sullivan - James J. Corbett maçından sonraki d ü n y a ş a m p i y o n l a r ı n ı v e b u n l a r ı n m a ç l a r ı n ı nekadar muhafaza ile kaç defa müdafaa ettiklerini aşağıda bir araya topladık:

James J. Corbett: 1 eylûl 1866 da San Francisco'da doğmuş, 18 şubat 1933 te ölmüştür. 1892 - 1897 de şampiyon olmuş, şampiyonluğunu iki defa müdafaa etmiştir.

Bob Fitzsimmons: 4 haziran 1862 de İngilterede Cornwall'de doğmuş, 23 ekim 1917 de ölmüştür. 1897 - 1899 da şampiyon olmuş, şampiyonluğunu dört defa müdafaa etmiştir.

Jack Sharkey: 6 ekim 1902 de New York'ta doğmuştur. Tekrar karşılaşmalarında şampiyonluğu sayı hesabiyle Schmeling'den kazanmış fakat yegâne müdafaa maçında kaybetmiştir: 1932 - 1933.

Primo Carnera: 26 ekim 1906 da İtalya'da Sequals'da doğmuştur. Şampiyonların en kötüsü olarak tanınmıştır. 1933 - 1934 arasında tacını üç defa müdafaa etmiş, bu ara rakiplerinden birini yumrukla öldürmüş, kendisi de Joe Louis maçından sonra bir sene hasta kalmıştır. Hilebazlar elinde kalan Carnera bütün maçlarından kendisi ancak 900 dolâr alabilmiştir.

Bir boks maçının üç safhası

James J. Jeffries: 15 nisan 1875 te Ohio'da doğmuş olup hâlen California'da yaşamaktadır. 1899 da şampiyon olarak tacını sekiz defa müdafaa etmiş ve 1905 te yenilemeden çekilmiştir.

Tommy Burns: 17 haziran 1881 de Canada'da doğmuştur. Jeffries'in çekilmesinden sonra elemeler neticesi şampiyon olmuş, 1906 - 1908 de tacını on altı defa müdafaa etmiştir. Şampiyona maçını en kısa zamanda kazanmak rekoruna sahiptir: 1 : 28 dakika.

Jack Johnson: 31 mart 1878 de Texas'da doğmuş, 10 haziran 1946 da bir otomobil kazasında ölmüştür. Dünya şampiyonluğunu kazanan ilk zencidir. 1908-1915 arasında şampiyonluğu on defa müdafaa etmiştir.

Jess Willard: 3 aralık 1883 te Kansas'da doğmuştur. En uzun boylu (1.96 metre) şampiyondur. 1915 - 1919 arasında tacını ancak bir defa müdafaa etmiştir.

Jack Dempsey: 24 haziran 1895 te Manassa, Colorado'da doğmuştur. Bütün geçmiş şampiyonlar arasında menkıbesi en canlı olanıdır. 1919 dan 1926 ya kadar şampiyonluğunu altı defa müdafaa etmiş, ring tarihinde ilk defa olarak seyirciler bir boks maçı için bir milyon dolâr vererek Dempsey - Carpentier maçını doldurmuşlardır.

Gene Tunney: 25 mayıs 1898 de New York'ta doğmuştur. 1926 - 1928 arasında Dempsey'den sayı hesabiyle kazandığı şampiyonluğu iki defa müdafaa ettikten sonra kendiliğinden çekilmiştir. Dempsey ile ikinci maçında 10 sayıdan fazla yerde kaldığı için, bu maçın münakaşası el'an devam eder. Bir maç için en çok para almış şampiyondur (990.445 dolâr).

Max Schmeling: 25 eylûl 1905 te Almanyada doğmuştur. Tunney'in açıkta bıraktığı taç için yapılan elemeler neticesi Jack Sharkey ile yaptığı maçı faul yüzünden kazanarak şampiyon olmuştur. 1930 - 1932 arasında şampiyonluğu iki defa müdafaa etmiştir. Joe Louis'i yere sermiş olan yegâne boksördür.

Max Bear: 11 şubat 1909 da Nelraska'da doğmuştur. Fevkalâde kuvvetli bir sağ yumruğa sahibolmakla beraber, şampiyonların en gayrı ciddisidir. 1934 - 1935 arasında şampiyonluğunu ancak bir defa müdafaaya kalkmış ve kaybetmiştir. Joe Louis'le yaptığı maçta fazla dayak yememek için kendiliğinden yere oturarak 10 sayılmasını beklemiştir.

James J. Braddock: 6 aralık 1905 te New Jersey'de doğmuştur. Parasızlık içinde yüzdüğü bir sırada talihi gülerek Max Bear'le döğüşmek imkânını kazanmış ve canını dişine takarak maçta sayı hesabiyle galip gelmiş, şampiyon olmuştur. 1935 - 1937 arasında şampiyonluğunu ancak bir defa Joe Louis'e karşı müdafaa etmiş ve sekizinci ravuntta nakavt olmuştur.

Joe Louis: Son şampiyon. (Bakınız: Louis, Joe; Aylık Ansiklopedi, sayfa: 1589).

(M. Kenan Kan)

BUDİZM — Asıl adiyle Gotama, ilhama erdikten sonraki meşhur adiyle Buddha, ve Sakyamuni (Sakyaların hâkimi) adiyle tanılan ve Milâttan Önce 560 ile 480 yılları arasında yaşıyan zat tarafından Hindistanda kurulan Budizm, yeryüzünde bugün de en çok taraftarı olan bir dindir. Sâlikleri hemen hemen yarım milyara yakın bir nüfus kesafetine maliktir. Bundan maada gene bu dinin hususiyetlerinden olarak ancak kuzeydeki Nepal ve Seylân adası müstesna olmak üzere doğduğu Hindistanda tamamiyle silinmiş olmakla beraber Birmanya, Siyam, Kamboç, Annam, Laos, Çin, Japonya, Tibet ve Moğolistanda nüfusun kaahir ekseriyetini kazanmaktadır. Hususiyetlerinden ikincisi de hiçbir zaman kılıç kuvvetiyle yayılmamış olmasındadır.

Tarihçiği: Kuruluşu itibariyle cainizm'le muasır olan bu din ondan daha talihli olarak az zamanda bütün Hindistana yayılabilmiş, Milâttan Önce İkinci Yüzyılda İmparator Asoka sayesinde hemen hemen Hindistanın resmî dini olabilmiş, oradan da süratle etrafa intişar etmişti. Milâttan Önce Altıncı Yüzyılda esasen bu kabil mistik rafd hareketlerine sık sık tesadüf etmekteyiz. Bu dinler ekseriyetle Brahmanizm'in doğmatizm'inden azçok sıyrılmış olan, hattâ gene çok defalar Brahman kastından olmıyan kimseler tarafından, ormanlarda veya parklarda itikâf ve mürakabeye dalan, diyar diyar dolaşan ve dolaştığı yerlerde pek çok mürit kafileleri sürükliyen seyyah dervişler tarafından kuruluyordu. Ancak "mystique" ve "ésotérique" olan bu sayısız mezheplerin hepsi aynı talihe malik olamıyor, içlerinden ancak ikisi (Budizmle cainizm) bugüne kadar intikal etmek imkânını bulabildi.

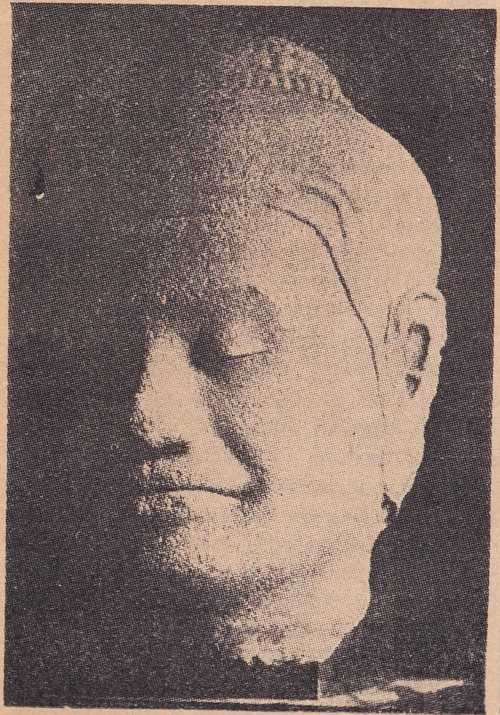
Buddha ve dinin yapılışı: Nepal'in güneyinde ve bugün Basti denilen kazanın birkaç mil kuzeyindeki Loumbini koruluğunda dünyaya gelen Buddha da Kşatriya sınıfından olduğu halde pek genç yaşında evlenmiş, hattâ bir çocuğu olmuş, fakat yirmi dokuz yaşında iken birden ruhunda duyduğu bir sıkıntı ile her şeyi bırakıp saçlarını kestiği ve basit bir mantoya büründüğü halde züht, riyazet ve mürakabe hayatına atılmıştı.

Önce yedi yıl kendisinden daha tecrübeli ve ihtiyar zâhitlere müritlik etmiş, müthiş çilelere ve riyazetlere dalmış, fakat sonunda bunlardan bir şey çıkmadığına kanaat getirmişti. Hayatı daimî bir sefalet ve felâket halinde görüyordu. Daha çocukluğunda bir hasta, bir ihtiyar, bir ölü ile karşılaşması onu büyük ruh buhranlarına ve melânkoliye sevkediyordu. Bütün bu sefaletlerin durdurulması için bir çare bulunamaz mıydı? Buddha bunu düşüne düşüne nihayet yedi yıl sonra bir ağaç altında iken bir gece büyük ilhama, Boddhiye erdi. Önce bu ilhama namzet (Budhisattva) iken, nihayet ârif ve kâmil (Buddha) oldu. Bu ilham "dört hakikat" akidesinden ibaretti. Istırabın nereden geldiğini keşfetmiş ve bundan kurtulma çarelerini de bulmuştu.

Buddha'nın hayatında açılan bu yeni devirle birdenbire menkıbelerin de şayanı hayret bir şekilde çoğaldıklarını görüyoruz. İlk müritlerini, yavaş yavaş bu müritlerinin çoğalarak gittikçe genişliyen bir cemaat haline inkılâbettiklerini, bunlara lâyık müminler ve taraftarların da katılarak gittikçe kabaran mühim yekûnlara bâliğ olduklarını görüyoruz.

Uyanmış ve hakikate ermiş olan Buddha, önce vaaz vermiye Benares'e Geyikler ormanı (İsipatâna) na gidiyor, orada evvelce riyazet hayatına atıldığı zaman tanıdığı beş zâhidi görerek onlara ilhamından bahsedip derhal kendisine mürit yapıyor, sonra geniş bir propagandaya dalıyordu. İşte Benaresteki bu vaaz (Ahamma, yani şeriat tekerleğinin çevrilmesi) dır ki, Budizmin harekete geçmesi demektir ve pek mühimdir. Bu andan itibaren birer misyoner olan bu beş müride Buddha, Ahamma (Şeriat), Sankhya (Cemaat) namına takdisi kabul etmesi için izin vermişti. Bir taraftan da Magavha kıralı Senia Bimbisâra da lâik mürit sıfatiyle bu harekete müzaheret ediyordu. Vagadha'nın paytahtı olan Râcagâha'da

müritlerinin en mühimlerini, Sariputta ile Moggallâna'yı tanıyor ve vaazlarının şiddetini arttırıyordu. Taraftarları çok olmakla beraber aleyhinde olanlar da pek çoktu. Çünkü bu meşhur zâhit Hindin ana-

Buddha'nın bir başı

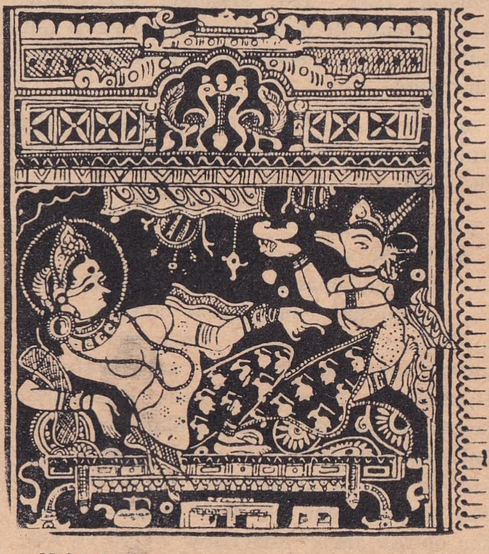
nevi en büyük müessesesini yıkıyor, kast farkını tanımak istemiyordu. Bu müthiş inkılâp ve ihtilâl fikrini bilhassa bu iki ateşli mürit müdafaa ve neşrediyordu. Bundan sonra akrabasından olan Ananda'-nın da en büyük havarisi olmakta geciktiğini görüyoruz.

Kırallar ve zenginler tarafından, gerek kendisi, gerek cemaati namına daima himaye gören Buddha, çok mütevazı bir hayat sürüyor, onların kendilerine sadaka olarak verdikleri çok mütevazı yemeklerden başka bir şey kabul etmiyor ve mütemadiyen kurtuluş hakkında vaazlar vererek şehir şehir dolaşıyordu. Buddha başka din kurucularının geçirdikleri mecburiyetler, kuvvetli rekabetler karşısında kalmamıştı; çünkü muhitinde kaahir bir Brahmanizm nüfuzu yoktu. Bu asırlarda bu taraflarda esasen din hareketleri kendi haline bırakılmıştı. Birçok din ve mezheplerin yan yana, kucak kucağa yaşadıkları görülüyordu. Bunun için muvaffak olmamış bâzı rakiplerinin iz'acatı müstesna olmak üzere ciddi bir rakibi yoktu. Buddha Veda'larla istihza ediyor, Brahman'ların kendilerini herkesten yüksek görmek hususundaki telâkkilerini açıkça tenkidediyor, kurban âyini ve Ganj'da gusletmek gibi menasiki istihfaf ediyor, yalnız Brahmanizm mukaddesatını yıkmakla da kalmıyarak zamanında Nigrantha adını taşıyan caynalar vesair küçük mezhep sâliklerini de acı bir şekilde tekidediyordu.

Buddha nihayet kırk yıldan fazla süren bir irşat hayatından sonra Kusinara'da Nirvâna'ya girmiş, sevdiği müritlerine: "Mürekkebolan her şey zevale mahkûmdur. Kendi kurtuluşunuz için çalışınız!" diyerek gözlerini yummuştu.

Buddha'nın ölümünden pek az sonra müritlerinin birçoğu Kusinara'da bulunuyorlardı. Bu müritler üstadın sözlerinin yabancı tesirler altında karışmasından korkarak tedbir almıya karar vermişlerdi. Aralarında en güzidelerden, en temiz ve kemale ermiş olanlardan beş yüz aziz seçilmişti. Bunlar Racagâha şehrinde kalarak üstadın talimlerini zaptedeceklerdi. İşte Budizmin ilk ve mühim üç koleksiyonu "Tripitaka" denilen muazzam eserler bu suretle vücuda gelmişti. Bu tarihten hemen yüz sene sonra ikinci bir konsil de açık Vesali şehrinde Reveta ve Yasas isminde iki rahip riyasetinde toplanmıştı. Thera (eskiler) denilen bu rahipler bu şehirde bulunan rahiplerin on bid'atını tetkik ve mahkûm etmek için gelmişlerdi. İşte bu suretle Budizmin ilk bid'atçıları Mahasamghika (büyük tarikat) adiyle cemaatten ayrılmış bulunuyordu. Ancak bu mezhebin ömrü pek uzun sürmemişti.

Buddha'nın ölümünden yüz elli sene sonra Büyük İskender zaferlerini Hindistanın güney - batı eyaletlerine kadar götürdükten sonra buraları onun mirasini paylaşan generalleri arasında bulunan Suriyeli Selefküs'lerin kurdukları hükümet idaresine geçmiş bulunuyordu. İşte bu sırada Magadha Kırallığını gayet aşağı bir kasta mensubolan Çandragupta zaptetmişti. Yunan valileriyle olduğu kadar yerli prenslerle de çarpışıp bütün Kuzey Hindistanı hükmü altına almıştı. Menşei bu kadar mütevazı olan bu türedi imparatorun, hükümetine zahir bulmak için kast aleyhinde olan Budizme müracaat edeceği beklenilmiyen bir şey değildi. İşte bu hükümdarın torunu olan Asoka nihayet Budizmi hükümetin resmi dini olarak kabul ettiğini ilân etti. Bilhassa fermanları ve emirleriyle bu yeni dinin her tarafa yayılmasına büyük bir gayret gösteriyordu. Bu hükümdarın rahiplere karşı takındığı lûtufkâr vaziyet bilhassa manastırların muzır birtakım unsurlarla ziyade dolup taşmasiyle neticeleniyordu. Böylece artık üstadın akidesi de eski safiyetini muhafaza edemi-

Mahâvîra'nın doğuşu (eski bir resimden)

yordu. İşte bu sebeplerle İmparator Asoka Milâttan 245 yıl önce hükümetinin paytahtı olan Pataliputra (bugünkü Patna) da üçüncü konsili kurdurtan bu intizamsızlığın önünü aldırmak istedi. Tissa Mogaliputta dokuz ay süren bu meclise riyaset etmişti. Bilhassa "Katthavatthu" ismiyle telif ettiği bir kitabiyle de adetleri 219 u bulan rafızî akidelerini şiddetle reddediyordu. Budizmin henüz tamamlanmamış olan şeriat kitapları mecmuası "Tripitaka" bu ruhani meclisle beraber sona ermiş bulunuyordu. Bu meclis bu kitapları katî surette tespit etmekle kalmıyor, devam

Bir eski Buddha heykeli

ve istikrarı için çok faydalı bir hareket daha takibediyordu. O da muhtelif memleketlere göndereceği misyonerleri kendisinin seçip hazırlaması idi. Asoka Hindistanın batısındaki prenslerine, hattâ Suriyede İkinci Antioküs'e kadar misyonerler göndermekle iftihar etmiştir. Muhtelif ecnebi memleketlerin içine giren bu misyonerlerin yılmaz faaliyetleri Morya hanedanının hükmettiği memleketlerin ticari ve siyasi faaliyetinin değişmesine hizmet ediyordu. Ancak bu suretle yayılıp genişlemesine mukabil Gotama Buddha'nın dini de yavaş yavaş safvetini ve iptidai seciyesini kaybediyordu. Cihanşümul bir din olmasına mukabil lehine kazandığı milletlerin görüşlerine ve ihtiyaçlarına uymıya mecbur oluyor. Artık Budizm Afganistana, Türkistana, Hindi-Çiniye ve Seylân'a kadar uzanmıştı. Bu misyonerlerin en mühimlerinden birisi de Bakteriyana'da Selefküslerin tahakkümünden kurtulmuş olan Yunan ırkından prenslerin Budizm lehine olan ihtidalarıydı. Hint - Bakteriyana hükümdarı ve yarı Yunan kanlı Kıral Milinda da Hindistanda geniş ülkeler zapteden bir kıral olmakla beraber Budizmin mühim bir siması olmuş, Bakteriyana'daki "hindo - héllénique" sanatın doğuşuna hizmet etmiştir. Bilhassa Asoka devrinde Budizmin Seylân'a girmesi istikbali ve hayatı bakımından çok mühim olmuştu. Çünkü Budizm bu arada zamanımıza kadar eski şeklinde, bozulmadan kalabilmiştir. Bundan başka Asoka'nın hükmü altına girmiş olan memleketlerin muhtelif yerlerine diktirdiği âbideler Hint arkeolojisi ve Budizm tarihi bakımından muhakkak ki kıymeti ölçülmez bir hazinedirler. Bu âbideler ve Seylân'daki eski metinler, sayesinde Buddha'nın hakiki şâhsiyeti ile esas akidelerini mümkün olduğu kadar safvetiyle görebiliyoruz. Budizm tarihinin en

mühim ve hayati safhasını ihtiva eden bu üçüncü konsil sayesinde elimize kadar gelebilen Pali metinleriyle beraber geniş bir misyon hareketinin Budizmin altın çağını açtığını görüyoruz.

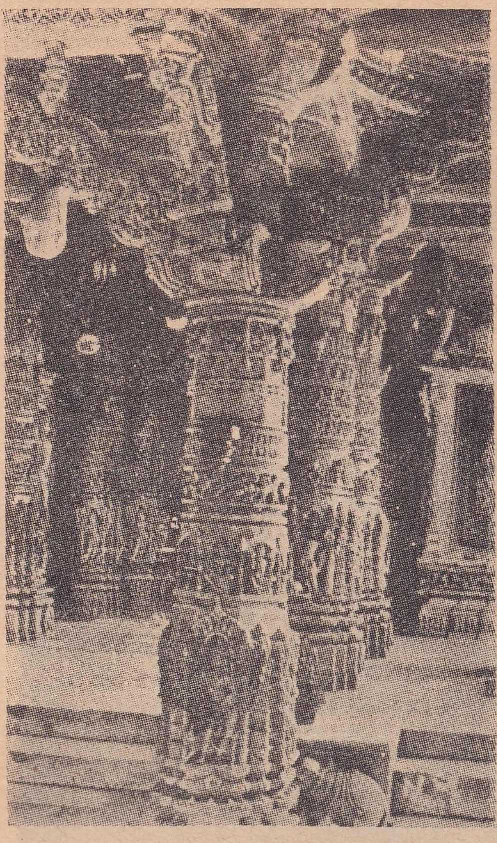
Milâdın İkinci Yüzyılında kırallığını Pencap'tan Ganj'a götüren İskit ve Hint cinsinden olan Kuşana kıralı Kanişka (120 160) himaye ettiği Budizmin dördüncü meclisini Kaşmir'de Calandhar'da kurdurmuştu. Bu konsilin vazifesi şeriatin esas kaidelerini tunç levhalar üzerine hakkettirmekten ibaretti. Bu konsilde Budizmin kuzey ve güney şeriatleri birbirlerinden ayrıldılar. Güneyli bir rahip olan Nagarcuna yeni kuzey şeriatinin, Mahayana şeriatinin hâmisi oldu. Güney şeriati dediğimiz eski şeriat ise Seylân'a ve Hindi - Çinî'ye doğru sürüldü.

H i n t d ı ş ı n d a B u d i z m : Budizm hareketleri Dokuzuncu Yüzyıldan itibaren Hindistanda gerilemiye başlıyarak Onbeşinci Yüzyılın sonlarına doğru Hindistanda büsbütün kaybolmuş ve yerini Brahmanizme bırakmış, buna mukabil Hint dışında büyük bir nüfuz ve ehemmiyet kazanmakta devam etmiştir. Seylân ve Hindi - Çinî'de eski şeriat, Pali veya güney şeriati dediğimiz Hinayana (küçük araba) Budistleri Seylân'da bir buçuk milyon, Birmanya'da beş buçuk milyon, Siyam'da on milyon, Kamboç ve Laos'da bir milyon yedi yüz elli bin, toplu olarak on sekiz milyon yedi yüz elli bin raddesindedir. Mahayana (büyük araba) dediğimiz kuzey şeriati mensupları ise Çinde üç yüz milyon, Japonya ve Kore'de seksen üç milyon, Annam'da on beş milyon, Nepal, Bhutan ve Sikkim'de üç milyon, toplu olarak dört yüz bir milyon kadardır. Vacrayana (elmas araba) adını alan "tantrique" ve esastan uzaklaşmış olan Budist âdetleri Tibette altı, Moğolistanda dört milyon raddelerindedir. Buna mukabil eski Budistlerin mühim merkezi olan Türkistan, Afganistan ve kısmen Cava ile Halây adalarında Budizm İslâmiyet lehine kaybolmuştur.

Ananeye göre Budizm Seylân'a Gotama'nın zamanında girebilmişti. Çünkü buraya biraz evvel Aryalar gelerek yerli halk üzerinde zafer kazanmışlardı. Ancak İmparator Asoka devrinde adanın tamamiyle Budizm lehine ihtida ettiğini görüyoruz. Kıral Tussa sayesinde kabul edilen bu eski Budizm zamanımıza kadar büyük bir anane şeklinde muhafaza edilmek suretiyle kalabilmiştir.

Keza Birmanya için, hattâ bütün Hint Çin memleketleri için üstadın ziyareti bir anane şeklinde kabul edilmekle beraber bütün buralarının Asoka devrinde Budizme dahil oldukları muhakkaktır. Güney şeriatinin büyük kurucularından Buddhaghosa'nın Seylân'dan Birmanya'ya geçerek burada mezhebin bütün safiyetiyle istikrarına çalıştığını biliyoruz. Milâdın Birinci Yüzyılında burasının tam bir Budist memleketi olduğu muhakkak gibidir. Siyam'a ise Yedinci Yüzyılda dahil olduğu görülüyor ki, buradaki şekli de Birmanya'dakinin hemen hemen aynıdır; ancak Siyam'da Hinduizmin tesiri Birmanya'dakinden daha fazla göze çarpmaktadır.

Khmer'lerin memleketi olan Kamboç kendine has nefis bir sanat meşheri halinde gerek Budizm, gerek Brahmanizme ait eserleri hemen yan yana muhafaza etmektedir. Milâdın Beşinci Yüzyılında Hindistanla sıkı münasebete giren bu memlekette Dokuzuncu Yüzyılda yayılan meşhur Angkor şehrinde bir Budist ve bir Brahmanist manastırı bilhassa göze çarpmaktadır. Ancak Ondördüncü Yüzyılda Brahmanizm ile Mahayana şeriati tamamiyle yerini güney şeriatına vermiş bulunuyordu.

Abu dağında Cayna mâbedinin içi

Türkistana Milâdın İkinci Yüzyılında girdiğini, Uygurların Sekizinci ve Dokuzuncu Yüzyıllarda Budist Hoço hükümetini tesis ettiklerini, ancak hükümdarın manihcizmi bir müddet sonra resmî devlet dini yaptığını biliyoruz. Bununla beraber Kâşgar'dan gelen bir hareketle biraz sonra Budizm burada İslâmiyet lehine yerini vermiştir. Keza Birinci Yüzyılda Afganistana sokulan Budizm de Yedinci Yüzyılda aynı akıbete uğramıştır. Budizmin Tibet ve Moğolistana girişi daha geç olmuştur. Tibete 650 de ölen kıral Srong - Otsan - Gampo zamanında girmişse de buradaki ananevi inanışlarla çok karışmış ve esasından ayrılmıştır. İşte bu bozulmuş Budizm 1261 de Çin tahtında oturan Kûbilây Hanı ve netice itibariyle de Moğolları kazanmıştır ki, böylece Moğolların Budizme girişleri en sonraya kalmıştır.

Digambara keşişi Candrakirti

Budizm ananesi Çin için de Milâdın 61 yılında İmparator Mıng-Ti'nin gördüğü bir rüya ile ihtida ettiğini göstermekte ise bundan çok daha evvel Çinde Budizmin tesirlerini görmekteyiz. Burada pek çok mezhepler ve tarikatler zuhur etmiş ve pek karışık bir halde bulunmuştur.

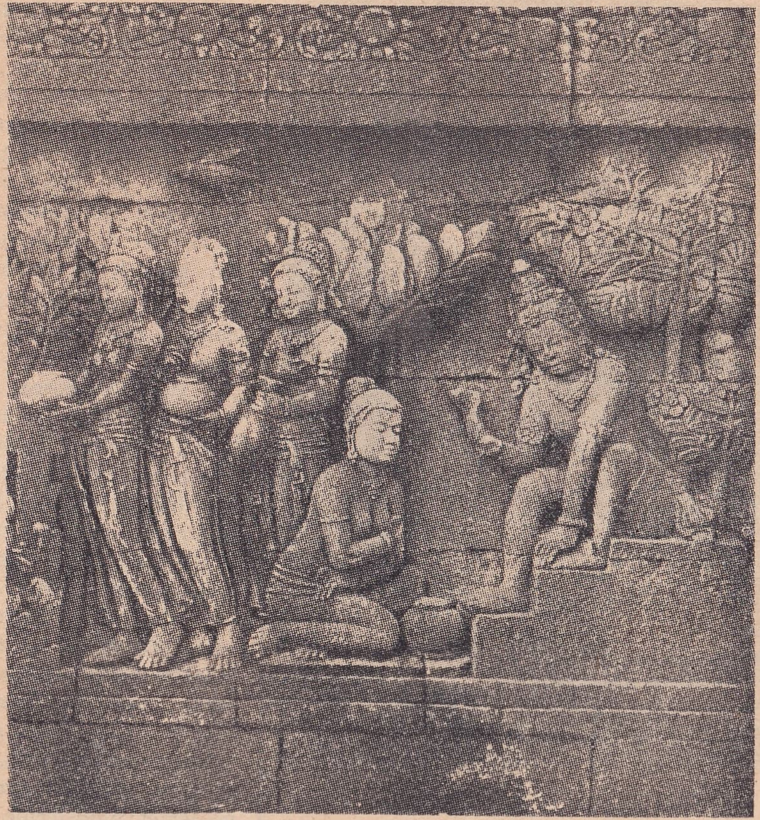
C e m a a t v e â y i n : Buddha'nın Sankha (asîl cemaat) dediği şey, rahipler olup lâik müminler bunlara dâhil değildir. Budizm kelimei şehadetinde "Buddha dharma (şeriat) ve Sangha'ya" yemin edilir ki, cemaate nekadar ehemmiyet verildiği anlaşılmaktadır. Akîdesine bütün imanlariyle sarılıp nefislerini dünya lezzetlerine karşı lâkayit bırakan, üstat gibi rahip - dilenci hayatında yaşamıya karar vermiş olan, senenin muayyen zamanlarında muayyen kaidelere tabi olup mürakabelere dalan bu müritler Budizmin ilk cemaatini teşkil etmekte idiler. Bunlar başlarını tıraş eder ve sarı, kaba bir nevi elbise giyerler; biraz seyyah, biraz ilâhiyat talebesi, biraz rahip, biraz dilenciye benzerlerdi. Bütün hayatları boyunca fakr ve ismet kaidelerine riayet ederler, akraba ve ailelerini bırakıp tam mânasiyle târiki dünya olurlardı. Bunlar için kast farkı bahis mevzuu değildi. Kim üstadın akidesini benimsiyecek olursa o her şeyi, ismini, milletini ve ailesini bırakır. Sâmâna - Sakyaputtiya (Sakya oğlunun müridi) ismini taşırdı. Bu elbise altında efendi ile uşak, Brahmanla Sudra aynı şartlara ve ahkâma tabi olurdu. Bunların arasına Paryalar bile kabul edilir ve hepsi Bhikkhû (dileci - rahip), Sâmâra (zâhit) adını alırlardı. Tasarruf hakları olmadığı gibi şehevi münasebetlerden de memnudular. Bundan maada ziynet eşyası takamaz, her zaman yemek yiyemez, abes şeyler ve malâyaniyat ile oyunlarla meşgul olamazlar. Lâiklerden kabul edilen şey ancak rahiplerin gıdaları, giyecek ve meskenleri olabilirdi. Cemaatin esirleri, tarlaları, sürüleri olamaz ve böyle bir nezir de kabul edilemezdi. Rahibin yaşayışı en hurda teferruata kadar tespit edilmişti. İstiyenler ormanlarda ağaç altlarına, dağlardaki kovuklara itikâfa çekilebilir, istiyenler kasaba veya şehir civarlarında ağaç ve ottan yapıtıkları kulübelerde barınabilirler veya lâiklerin cemaatinin toplu yaşıyacağı manastırlarda yaşıyabilirlerdi. Sadaka keşkülü büyükçe bir kabdan ibaretti. Rahiplerin yanlarında bu mevcudolmadıkça hiç bir şey yiyemezlerdi. Sadaka, yani herhangi bir gıda maddesi toplanmıya çıkıldığı zaman ancak zengin veya orta halli insanların kapılarında durulurdu. Sadaka toplıyanın mantosuna bürünmesi, gözlerini yere indirmesi, gürültüsüz ve vekarladolaşması lâzımdı. Israr ve inatla uzun zaman duramazdı. Yalnız kendisine bir şey verilecek mi diye bakar, verilecekse verenin yüzüne bakmadan keşkülünü uza-

tır ve alınca ağır ağır uzaklaşırdı. Günde ancak bir defa, öğle zamanı yemek yenilebilirdi. Müskirat katiyen yasaktı. Et ve balık yenmesi de tahdidedilmişti. Rahiplere gelince bunlar da rahip cemaatinin vesayeti altında idiler ve hemen hemen aynı şekilde yaşarlardı. Doğrudan doğruya cemaate mensubolmamakla beraber erkeklerine upasaka (gayretli), kadınlarına upasika (gayretli, hamiyetli) denilen lâik müminler dünyevi işleriyle meşgul olmak ve onları bırakmamakla beraber Buddha'yı ve cemaatini tebcil eder, üstadı kurtuluş yolunu bilip öğreten aziz bir mürşit telâkki eder, onun dinine girmiye karar verince: "Mesude, akîdesine ve cemaatine sığınıyorum mesut bu andan itibaren hayatımın sonuna kadar kendisine iltica eden beni kabul buyursun!" derdi. Bunlar için bâzı ticaretler yasaktı ki, bunlar silâh, müskirat, zehir ticaretleri idi. Gerek rahipler ve gerek lâikler için de şu beş şey katiyen haram edilmişti. Bunlar katil, hırsızlık, zina, yalan söylemek ve müskirat kullanmaktır. Budistlikten dönenler veya kötü hayat sürenler için aforoz edilmek kaydı olmamakla beraber rahipler bu kabil kimselerden keşküllerini çekerler ve verecekleri gıda maddelerini kabul etmezlerdi.

Bir Budist için kendi vicdanından başka bir makam olmadığı için dudakların söylediği sözleri ve ellerin yaptığı işleri vicdanın da tasvibetmiş olması lâzımdı. Bu hareketleri Brahmanizmin hayvan ve soma kurbanları, ilâhiler okuyan rahipleri ve ağır teşrifatı karşısında çok basit ve aykırı göründüğü muhakkaktır. Bunun için bilhassa ilk Budizm için hemen hemen ibadetsiz bir dindir diyebiliriz. Ancak on beş günde bir kere rahiplerin kendi aralarında yaptıkları günahların herkesin içinde itirafı bir dereceye kadar âyine benzerse de bütün teşrifattan uzaktır. Keza yağmur mevsimlerinde üç ay inzivaya mecbur olan rahipler tekrar seyahate çıkmadan evvel günah işleyip işlemediklerini birbirlerinden sorarlar ki, buna pavarana, evvelkine de patımokha denir. Müminler için bâzı mukaddes ziyaretgâhlar vardır ki, bunlar: 1 - Buddha'nın doğduğu, 2 - İlhama kavuştuğu, 3 - Dini neşre başladığı, 4 - Nirvanaya kavuştuğu yerlerdir. Buralarını lâikler de ziyaret edebilirler. Buddha'nın bıraktığı yadigârları muhafaza etmek lâiklerin vazifeleridir.

Budizmin esas akideleri: Buddha'nın boddhi (büyük ilham) a ererek bulunduğunu bütün dünyaya ilân ettiği "büyük hakikat" aşağıda göstereceğimiz dört kaideden ibarettir:

I. Birinci hakikat: Istıraptır. "Doğuş ıstırap, hastalık ıstırap, ölüm ıstıraptır. Sevilmiyen şeylerle bir arada bulunmak ıstırap, sevilen şeylerden nihayet ayrılmak

Sudhana Kinnaravadana vakası (eski bir kabartmadan)

mecburiyeti ıstırap, arzu edilen şeye malik olmamak ıstıraptır". Bütün dünya, bütün insanlık ıstırap çekmiye mahkûmdur. Ölüm ve ıstırap bütün varlıklara ayrılmaz bir şekilde merbuttur. Bütün varlıkların gerisinde ölçüsüz ıstıraplarla dolu bir mazi vardır. Bu ıstıraba nihayet vermesini bilmiyecek kimse için de ölçüsüz sıkıntılarla dolu bir istikbal beklemektedir. Doğuşa tabi ve hastalıklara mâruz olan, bir müddet yaşasa da nihayet ihtiyarlamıya ve ölmiye mahkûm olan ve bu dünyadan saadet bekliyen insanın sonu husrandır. İşte Buddha'nın bir müridi bu yeryüzünü daimî ıstırapların kaynaştığı bir girdap halinde görür ve henüz buradan kurtulmamış kimse bir merhamet duyar, kendisi için ise, ne kederlenir, ne acınır; çünkü o kendisini bekliyen ve kurtuluşa çıkaracak olan gayeyi bilmektedir.

II. İkinci hakikat: Istırabın kaynağı olan sebebiyet bağıdır. Yani varlığa karşı olan bağlılığımız, arzumuz buna sebebolmaktadır. Bu dünyada sonsuz gidip gelmeleriyle etrafımızı kuşatmış olan bu varlık, bizim felâketimizi hazırlamaktadır. Bu varlığın esası ise bizim iradelerimizdir. İradelerimizin yok olmasiyle de varlığımız ortadan kalkar. Pattikasamuppâda (sebebiyet bağı) denilen ve birbirine zincirleme giden bu sistem şöyledir: Bilgisizlikten, yani bu dört hakikati bilmemekten teşekküller, yani yeniden doğmaların mukadderatını tâyin eden tasavvurlar doğar, teşekküllerden bilgi doğar, bilgiden maksatsa temiz veya kirli olan ve mükâfat veya mücazat gören karma'dır. Karma bizim işimizin karşılığıdır ve daima bir tekerleğin kendi etrafında dönmesi gibi döner. İşte bu bilgiden de isim ve cisim doğar. Bu bilgi gösterilemez, bitmez, tükenmez, ilham edicidir, ne toprağın, ne suyun, ne de ateşin bulunmadığı, büyüklük, küçüklük, güzellik, çirkinliğin yok olduğu yerdedir. Bilgi bu isim ve cisimden çıktığı gibi isim ve cisim de bu bilgiden çıkar. Bilgi ile de isim ve cisim birleşince isim cismini, cisim de ismini bulur. Harici âlemle münasebette bulunmak için maddi ve mânevi varlık kendine uzuvlar yaratır, böylece isim ve cisimden altı duygu, yani bildiğimiz beş duygu ile bir de akıl doğar. Bu altı duygudan temas, temastan ihsas, ihsastan arzu ve tamah, yaşamak hırsı, bu arzudan bağlanma, bağlanmadan varlık, varlıktan doğuş, doğuştan ihtiyarlık, ölüm, ıstırap, şikâyet, keder ve yeis çıkar.

Istırabın kaynağı bu suretle zincirleme sebeplerle devam etmekte, bu kaynak daima akıp durmaktadır.

III. Üçüncü hakikat: Istırabın giderilmesidir. Bu da arzunun ve ihtirasın yok edilmesiyle olur.

IV. Dördüncü hakikat: Istırabın giderilmesine çıkan yoldur. Bunun için halis iman, halis irade, doğru konuşma, doğru fikir, doğru düşünce lâzımdır. Doğruluk, tefekkür ve hikmetten bir an ayrılmamak lâzımdır. Doğruluk için beş şarta, yani öldürmemek, çalmamak, zina etmemek, yalan söylememek ve müskirat kullanmamıya riayet etmiye mecburdur. Bir rahip için bunlardan maada konfordan kaçınmak ve muhakkak surette afif kalmak, zevklerden uzak durmak gibi mecburiyetler de vardır. Tefekkürden maksat ise mürakabedir. Bunun da dört devresi vardır: Birincisinde bütün kötü ihtiraslardan uzaklaşır, yalnız maddi eşyanın mefhumu kalır. İkinci devrede maddi eşyanın mefhumu da kalmaz, tam bir huzurla zihnini bir yerde toplar. Üçüncü devrede bütün zevk hisleri kaybolur, üçüncü devrede, bütün zevk ve ıstırap hisleri kaybolur, tam huzura kavuşur, fakat bu dördüncüye vâsıl olmak pek herkesin kârı değildir. Hikmete gelince yukarıdaki şartlara riayet eden sâlik için kendiliğinden tecelli eder. Bu da dört hakikatin doğrudan doğruya idrakidir.

Budizm akîdesine göre kemal, ezelî huzur âlemi olan Nirvâna ile sona erer. Orada sebebiyet bağları yoktur. Nirvâna iştikak itibariyle söndürme mânasına gelmektedir. Orada hayatın bütün devirleri durur, hayatı yeniden teselsül ettiren bütün arzular söner. Alelâde insanlar için kendi benlikleri zannedilen şeyler bu makama eren kimse için kendisine tamamiyle yabancı olan hayallerden ibaret kalır. Buraya bilgisizliği yenmiş olan, sebebiyet bağlarının ıstırabından kurtulmuş olan, dört yüksek hakikati öğrenmiş olan erebilir. Kemale eren kimsede istekler, ihtiraslar, kinler, dalâletler, korkular, ümitler sönmüştür. Buraya ölümden sonra kavuşmak mümkün olduğu gibi isteklerden kurtulmuş olan kimse de netice itibariyle varlıktan kurtulmuş olacağı için girebilir. Buna Cavan-mukta (yaşarken kurtuluş) denilir. Tam kemal, tam kurtuluş, hakiki ilham ve feyiz buradadır. Nirvâna ne varlık ne de yokluk demek değildir; ancak ferdî şahsiyetin zevali ve bütün bu hayat ve ölüm

dünyasının dışında idrakin erişemiyeceği kemal âlemidir.

Kurtuluş yolunda nefsiyle cihad eden kimselerin hepsi aynı dereceye vâsıl olamazlar, fakat gösterecekleri gayret ve kabiliyet sayesinde ya bir kere daha dünyaya gelenler, yahut bir daha gelmekten kurtulanlar ve bunlardan da daha yüksek olan keramet sahibi arhat (veli) lar vardır. Buddha'lar da Passeka Buddha (kendisi için Buddha) olanlarla Samâsam - Buddha (cihanşümul Buddha) olanlar diye iki kısma ayrılmaktadır. Sonuncular en yüksek mertebeyi işgal edenlerdir. Buddha insanların kurtarıcısı olmak gibi bir iddiada bulunmazsa da onlara kurtulmayı öğretir.

Budizmde Hint veya Yunan panteon'undaki gibi kaadir ve mabut sıfatını haiz ilâhlar yoktur. Burada devalar daha ziyade cin ve perilere benzerler ve insanlar gibi doğar ve ölür, bazan kemale de erebilirler. Yalnız Brahma müstesnadır; o geceleyin de insanları görür, hidayete sevkedebilir, fakat hiçbir göz onu görmez. Onu görmek için açılan perdenin arkasından başka bir perde çıkar. Budizmde müşahhas bir Allah yoktur. İnsanların bağlardan kurtulmasına mâni olmak istiyen Mâra ise Budizmin şeytanıdır ve arzulara tabi olan bu cihan onun hükmü altındadır ve hakiki huzur ve saadetin düşmanıdır. Güzel, çirkin, türlü kıyafetlere girer. İnsanlar tekrar doğmak üzere öldükleri müddetçe daima Mâra'lar çıkacaklardır.

Güney (Pali) şeriati: Kendilerine Şravakayana (hakiki müritler arabası) adını vermelerine rağmen Hinayana (küçük araba) adiyle meşhur olan bu şeriat Budizmin en eski şeriatidir ve Seylân'la Hindi - Çini'de yayılmıştır. Yukarıda anlattığımız Budizm akîdesine inanırlar. Bu şeriatın hususiyetleri vardır.

1 - Gotama Buddha geçmiş zamanın bütün Buddha'ları gibi insanları kurtarmak maksadiyle iyi işler yapan ve sonsuz irfana sahibolan, insanlar ve devaların üstünde bir varlıktır. Kurtuluş yolunu insanlara göstermiştir. Sonra da insanlara devaların nazarında görülmez olmuştur.

2 - Dört hakikat üzerine fikrini teksif edip kemal yoluna bu mürakabe ile ermek ve arzudan kurtulmak kabildir.

Bu şeriatin en eski şekli Seylân'dadır ve Sthavirâvadin yahut Thera (eskiler mezhebi) adını taşımaktadır. Başkaca bu şeriatten beş mezhep daha zuhur etmiştir ki, tafsilâtından sarfınazar edeceğiz.

Pali şeriatinin "Tripitaka" (üç sepet) denilen ve Vinâya, Sutta ve Abhidharma adlariyle üçe ayrılan muazzam bir koleksiyonu içinde on beş büyük eserden ibaret dinî kitapları vardır.

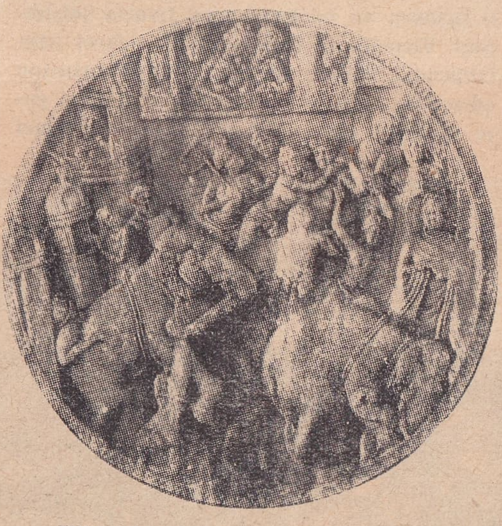
Kuzey (Sanskrit) şeriati: Pali güney şeriatinin dili olduğu gibi, sanskritçe de kuzey şeriatinin dili olduğu için bu adla anıyoruz. Bunlar kendilerine Mahayana (büyük araba) adını verirler. Bu şeriatin eskisinden ayrılış farkını kısaca anlatalım:

Eski şeriatin mümini Nirvâna'ya erebilmek için bir arhat (veli, aziz) olmıya çalışırdı. Fakat sonraları yalnız kendini kurtarmaktan ibaret olan bu kurtuluş mâbudu görülmemiştir. Bu kurtuluş yalnız kendisi için değil, cemaate de şamil olmalıdır. Başkalarını kurtarmayı düşünenin hareketi yalnız kendisini kurtarmayı düşüneninkinden şüphesiz daha faziletli bir harekettir. Bunun için arhat olmaktan ziyade başkalarına da nur getiren bir Buddha olmıya çalışmalı ve her şeyden evvel bir mürşit olmalıdır. Bu şeriati eskisinden ayıran en mühim fark bu Bodhisattva

Budist rahipler

(gelecek Buddha) akîdesidir. Cevheri bilgi olan bu aziz en büyük şahsi fedakârlıklarla cihandaki fenalıkların çaresini bulmayı kendisine bir vazife bilir. Bodhisattva varlığın her şekline bürünür ve her yerde iyilik yapmıya çalışır, bir hizmette bulunmak için seve seve gözlerini, ellerini ve etini verebilir. Bu neviden Bodhisattvalar sayısızdır; çünkü bu hal saadeti evvelinden takdir edilmiş güzidelerin imtiyazı değildir. Maitri (cihanşümul merhamet) yi kendisinde toplayıp bu gayeye ermek için çalışan herkes Bodhisattva olabilir. Yorulmaksızın bütün mahlûkatın selâmeti ve iyiliği için çalışır. Bunun için de on mertebe vardır. Son mertebeye gelmiş olan bir Bodhisattva tam bir Buddha ayarında sonsuz bir ilme sahiptir. Avalokiteşvara ve Mancuşri gibi Bodhisattvalar Mahayana'ya göre hemen hemen Buddha'nınkine yakın bir ehemmiyeti haizdirler. Tehlike ve felâket karşısında kalan müminler

Filin inkıyadı (eski bir kabartmadan)

bunlara tazarru ve niyazda bulunurlar. Bunlar son derecede derin bir rahim ve şefkatle dolu olan mahlûkatı elem ve azaptan kurtarırlar. Onlarda benlik vehim ve hayali o kadar kaybolmuştur ki, kendileri ile başkaları arasında mevcut bulunan farkı bile görmezler.

Mahayana da Buddha'nın tabiati hakkındaki düşüncelerde de tedrici bir değişiklikle Hinduizm akîdelerine yaklaştığını görüyoruz. Pali şeriatine göre Gotama, bütün geçmiş Buddha'ların ona nazaran ikinci plânda kaldıkları Buddha tipinin mümessili idi. Halbuki Mahayana'da bir sürü Buddha'lar ön plânda gözükmektedirler. Gelecekte sayısız Buddha'lar vardır. Bunların arasında "derinliğine varılmaz nurların Buddha'sı" olan Amitabha Gotama gibi beşerî bir Buddha da değildir, dünyanın fevkında saltanat sürmekte, hayat ve nur dağıtmaktadır. Fakat bütün bunların fevkında, her şeyden evvel mutlak Buddha denilen bir Addibuddha vardır ki, bu ezelîdir. Bizim Allah telâkkimize çok yakındır. Kendiliğinden vardı. İşte yalnız o bütün âlemlerin efendisi ve sahibidir. Bugün bilhassa Nepal da bir alev şeklinde temsil edilerek kendisine ibadet edilmektedir. Bunun tefekkürü ile beş tane Dianibuddha'lar (tefekkür Buddha'ları) zuhur etmiştir ki, Amitabha bunlardan birisidir. Bu tefekkür Buddha'larının tefekkürlerinden de beş tane Dianiboddhisattva (tefekkür Boddhisattvaları) çıkmıştır ki, Avalokitesvara bunlardandır. Gene tefekkür Buddha'larının sihirkâr tecelli ve zuhurlarından beş tane beşerî zuhur etmiştir. Gotama bu beşerî Buddha'ların dördüncüsüdür. Maamafih bu tecelliler sistemine bağlı olan akîdeler her tarafta istikrar bulmuş bir halde değildir.

Bu şeriatin bir nevi nihilizm mezhebi olan Madhimikavada adındaki bir mezhebi Milâdın İkinci Yüzyılına doğru Nagarcûna tarafından kurulmuş, Beşinci Yüzyılda da Osanga tarafından yarı nihilist Yogasara denilen ikinci bir Rafizî mezhebi daha ortaya çıkarılmıştır.

Kuzey şeriatının güney şeriatı gibi bir tek ananesi yoktur, her memleket ve her devire göre birçok felsefi sistemleri, mezhepleri ve ayrılıkları dolayısiyle bunların umumiyetle kabul ettikleri muayyen kitapları yoktur. Bunlar üç sepet koleksiyonlarından başka Milâdın Altıncı Yüzyılına kadar bâzı mühim kitaplar vücuda getirmişlerdir ki, birkaçını zikrediyor: 1 - Mahayana metafiziğinin hulâsası olan Pracnaparamita (aklın tekâmülü), 2 - Saddharmapundarika (iyi şeriatin tekâmülü), 3 - Gotama'nın menkıbelerinden ibaret Mahavasta (büyük hâdiseler kitabı), 4 - Gene bu kabilden Salitavistara Karunapundarika (merhamet nilüferi), Samadhi - raca (mürakabeler kıralı) ilâh..

Vacrayana (elmas araba) şeriati: Milâdın Onuncu Yüzyılına doğru güney ve kuzey şeriatları yanında Vacrayâna, yahut Mantrâyana (sihirli formüller arabası) zuhur etti. Panteist akîdeler üzerine kurulan bu yeni mezhepte sihirin büyük bir ehemmiyeti vardır. Bu mezhepte Hint tantrizminin tesirleri mühim olmuştur. Bu hareket bilhassa Tibet'e nüfuz ederek Lâmaizm denilen ve Budizmden oldukça inhiraf etmiş yeni bir şeklini vücuda getirmiştir. Bu arabaya göre ilâhî ve ezelî bir kudret her şeyin kökündür ve her mahlûkta tecelli eder. Vacra - vanna (ezelî şuur) ruhanidir. Bu mezhebin gayesi mümini bâzı sihirli ibadetler vasıtasiyle kendi za-

tı ve hüviyeti ezeli olan kâinatın kudretini tanımıya sevketmekten ibarettir. Bu şeriat, mukaddes tarikatların sırlarına ermek suretiyle kurtuluşa erilebileceğini iddia etmektedir. Bu Budizm tantra'larının âyinleri Hindularinkine azçok benzemektedir. Bunların birçok stûpalar ve mâbetleri yanında sanemler, her türlü tahmidler ve nezirler vardır. Dualara ve evrâda büyük bir yer verilmiştir. İlk Budizm esaslariyle bu mezhebin aykırılığı derhal göze çarpar. Bu şeriatin en çok Tibet ve Moğolistanda yayılmış olduğu görülmektedir.

Kısa bibliyografya: E. H. Brewster; Gotama, le Bouddha, sa Vie, d'après les Écritures Palies, Paris 1929. H. Ö. Budda; Dinler Tarihi, İst. 1935. E. Burnouf; Introduction à l'Histoire du Bouddhisme Indien, Paris 1876. Cleathe; Buddism, The Science of Life, London 1928. A. Coomaraswamy; Buddha and the Gaspet of Buddhism, London, 1916. P. L. Couchoud; Mythologie Asiatique Illustrée, Paris 1928. G. Cotilier; Les Anciens Civilisations de l'Inde, Paris 1930. A. H. Çelebi; Buddha, İstanbul 1946. R. Davids; Buddhism, Its History and Literature, N. York 1896. Buddhist India, London 1903, Deussen; Allgemeine Geschichte der Philosophie, 6 v. Berlin 1907. C. Eliot; Hinduism and Buddhism 3- T. London 1921. L. Feer; Etudes Bouddhiques, Paris 1887 - 1891. Gallaud; La vie de Bouddha et la Doctrine Bouddhique, Paris 1931. V. Glassenapp; Brahma et Bouddha, Paris 1937. G. Grimm; The Doctrine of the Buddha. London 1926. R. Grousset; Sur les Traces du Bouddha, Paris 1929. Les Philosophes Indiennes, Paris 1931. V. Henry; Les Littératures de l'Inde, Paris 1904. A. B. Keith; Buddhist Philosophy in India and Ceylan; Oxford 1923. H. Kern; Histoire du Bouddhisme dans l'Inde, Paris 1901. V. La Vallé - Poussin; Bouddhisme, Etudes et Matériaux, Paris 1925. S. Lévv; Les Saintes Écritures du Bouddhisme, Paris 1904. Masson - Oursel ; Inde Antique et la Civilisation Indienne, Paris 1933. H. S. Olcott; Le Bouddhisme sous Forme de Catéchisme, Paris 1930. H. Oldenberg; Le Bouddha, Paris 1934. Przyluski; Le Bouddhisme, Paris 1932. Vasilieff; Le Bouddhisme, ses Dogmes, son Histoire, sa Littérature, Paris 1885. Winterniz; Geschichte der Indischen Litteratur, Leipzig 1922.

(Asaf Hâlet Çelebi)

BURSA ŞEHRİ VE BÖLGESİ TARİHÇİĞİ — (Bakınız: Bursa İli Coğrafyası; Aylık Ansiklopedi, sayfa 77) Şehrin, kuruluş tarihi katî olarak bilinmemekle beraber, Milâttan Önce Altıncı Yüzyılda mevcut bulunduğu ve Bitinia kırallarından Prusyas zamanında Prusya ismini aldığı kabul edilmektedir. Bölge ise çok daha evvelden meskûndu. Sonradan Romalıların eline geçen şehirde; saray, jimnaz, meydan ve hamamlar yapılmış ve şehrin etrafı bir surla çevrilmiştir.

Milâttan sonra Onbirinci Yüzyılda bölgede Selçukiler görünmiye başlamıştır.

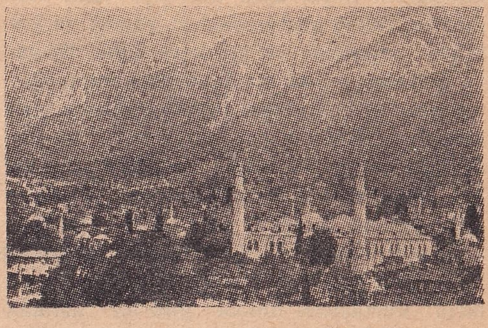
O s m a n l ı l a r a g e ç i ş : Osmanlılar tarafından sulhan 1326 da alınmıştır. Osmanlıların hükümet merkezi olan

Sabahleyin uyanan Bursa

Bursa, bir imar hareketine sahne olmuş, saray, müteaddit camiler (Orhan, Hüdavendigâr, Ulucami, Yeşilcami...), medreseler (Tıp medresesi, sene 1400), imarethaneler ve hamamlar yapılmıştır.

1402 tarihinde Timurlenk kuvvetlerinin eline geçen şehir, daha sonra şehzade kavgaları, Karaman beyinin muhasarası dolayısiyle kısmen harabolmuştur. Bununla beraber İkinci Murat zamanında Bursaya gelmiş olan B. de la Brocquière Bursanın "Türk şehirlerinin en büyüğü olduğunu, güzel binalar ve bilhassa imaretlerle süslenmiş bulunduğunu, şehrin nihayetinde yüksek bir yerde olan geniş kalenin içinde sarayın ve bin kadar evin mevcudiyetini söyledikten sonra.. Bursa çarşılarında her cins ipekli kumaşların, kıymetli taşların ve incilerin ucuz fiyatla satıldığını, Venedik ve Cenevizlilerin ticaret yaptıklarını.. anlatmaktadır. Payitahtlıktan çıkmakla beraber bir sayfiye ve tedavi yeri olmakta devam eden Bursa, Onyedinci Yüzyılda ipek istihsal ve ticaretinin ve bilhassa kadife dokumacılığının merkezi idi. Bu sıralarda Evliya Çelebi Bursada,

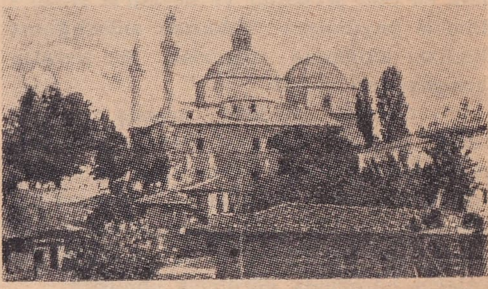

Ulucami'nin uzaktan görünüşü

9.000 dükkân (?), dört kapılı büyük bir bedesten, 70 han ve 366 mesire saymaktadır.

Bir aralık Celâli isyanlarına da sahne olan Bursa, 1838 e kadar merkezi Kütahya olan Anadolu eyaletinin sancak merkezi olarak kaldı. Sonra Hüdavendigâr eyaletinin merkezi ve 1866 da Kütahya, Karesi, Afyonkarahisar sancaklarını ihtiva eden Hüdavendigâr vilâyetinin merkezi oldu.

Bu sıralarda bir yandan çok evveldenberi mevcut Çiftlikâtı Hümayun'da (Karacabey) bilhassa hayvancılık bakımından yeni usuller denenmiye başlanan Bursada ipekçilik de fabrikasyon devrine giriyordu. 1845 te buharla ilk işliyen ipek ipliği fabrikası İsveçli Falkeisen'le bir Fransız tarafından kurulmuş ve bunu 1852 de Fabrika-i Hümayun takibetmişti. Bölgede koza istihsali dört milyon kiloya vardığı gibi 1855 yılında Fransız tarzında ve bir

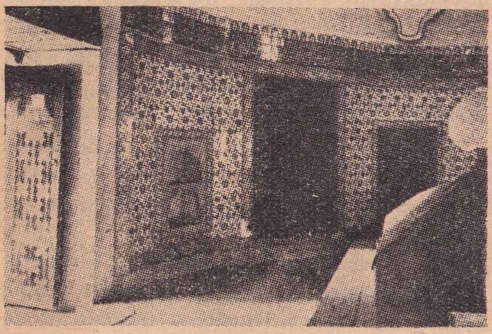

Bursa'da Emirsultan camisi

kısmı Fransızlar tarafından kurulmuş fabrikaların adedi de ona varmıştı. Bununla beraber fabrikalar amele bulmakta güçlük çekiyordu. Hattâ 1860 ta bir Ermeninin kurduğu fabrika, lâğımları mezarlığa ka-

rıştığı bahanesiyle halk tarafından yakılmıştır. Bu seneler içinde Bursayı mülhakata bağlıyan yolların ıslâhına başlanmış,

Murat Hüdavendigâr türbesi tezyinatı

ve bu arada Gemlik - Bursa şosesi ikmal edilmiştir (1850).

9 şubat 1854 te kuvvetli deprem geçiren ve harabolup yanan Bursada, müteakıp senelerde sıbyan mektepleri, 1858 de ilk rüştiye açılmış, 1862 de Çitli maden suyundan istifadeye başlanmış, 1864 te ıslâhhane, menafi-i umumiye sandıkları, ticaret mahkemeleri kurulmuş, 1866 da Osmanlı Bankası şubesi açılmış, 1867 de belediye teşkilâtiyle beraber vilâyet matbaası faaliyete geçmiş ve 1869 da "Hüdavendigâr" gazetesi neşredilmiştir.

1879 da - ilk teşebbüs 1865 te yapılmakla beraber - bir hastane (Ahmet Vefik Paşa Hastanesi) faaliyete geçmiş ve aynı sene bir tiyatro binası inşa edilerek temsiller verilmiştir.

1882 kararnamesiyle Düyunu Umumiye

Bursa'da eski bir han

İdaresi tütün ekimiyle beraber harir öşrü (ipek vergisi) vesilesiyle Bursa ipekçiliğini de kontrol altına almıştır. Müteakıp senelerde ticaret odası teşekkül ettiği gibi 1886 da mülkî idadi, 1888 de Harir Darültalimi (ipekçilik mektebi), 1890 da askerî idadi ve Bursa - Mudanya yolunda ziraat ameliyat mektebi kurulmuştur. Aynı senelerde sıbyan mekteplerinin adedi, 99 u Müslüman olmak üzere 206 idi.

Cuinet'ye göre 1890 da Hüdavendigâr vilâyeti 68.000 kilometre kare üzerinde 382.000 nüfusa malikti. Bursa sancağının nüfusu 132.000, Bursa şehrinin nüfusu 76.303 tü. Bunun 58.902 si Müslümandı.

Şehirde ipek ipliği fabrikalarının adedi 45 ti, ayrıca 2.169 mancınık (çıkrık) çalışıyordu. Şehirde dinî müesseselerden 7 büyük cami, 158 mesçit, 7 imaret, 42 tekke ve medrese, 7 kilise, 3 sinagogdan başka 8 otel, 62 han, 2.930 dükkân, 200 kahve, 100 fırın, 28 değirmenle ehemmiyetli bir

Bursada Yeşilcami

alış veriş merkezi bulunmakta devam ediyordu.

Bu seneler içinde Ziraat Bankası şubesi de faaliyete geçmişti. 1891 de Fransız sermayeli Mudanya - Bursa şimendifer şirketi kurulmuş ve 42 kilometrelik hat 1892 de işletmiye açılmıştır.

1904 eylûlünde Bursada bir de müze tesis edilmiştir.

1908 Meşrutiyetinden sonra: Bu devirde, her yer gibi Bursada da siyasi faaliyet zaman zaman hararetlenir. Belli başlı fırka ve cemiyetlerin şubeleri açılır ve matbuat hayatı da gelişerek "Barika-i İrşat", "Müdafaa", "Mücahedei Milliye", "Cehit", "Ertuğrul" gibi gazete ve mecmualar neşredilir.

Bu sıralarda vilâyette ekilen arazi miktarı 4.017 kilometre kareye varıyordu. Ziraatle meşgul aile adedi ise 123.893 tü. Arazinin yüzde 79 una hububat, yüzde ikisine bakliyat ve üçüne sınai bitkiler ekiliyordu. Yüzde 16 sını bağlar kaplıyordu. Dutluklar ise 50.000 hektardı. Koza istihsalinin, Ondokuzuncu Yüzyılın sonlarında karabatan hastalığı dolayısiyle bir azalmadan sonra tekrar dört milyon kiloya ve ipeğin 400.000 kiloya yükseldiği ve fakat istihsalin sekizde yedisinin Fransız ve İtalyanlar tarafından sömürüldüğü bu senelerde, Bursada, nihayet ipek mensucat sanayii de fabrikasyon devrine girebilmiş, ve birbiri arkasından 5 fabrika kurulmuştur. Bu arada Deutsche Orient Bank'ın Bursada bir şubesi de faaliyete geçmiştir.

İdari teşkilât ve müesseselerde belli başlı bir genişleme yoksa da, 1914 te Bursa Darülmuallimatı açılmıştır. Birinci Dünya Savaşı sırasında kozacılıkla beraber ipek ve ipek mensucat sanayii hemen tamamen duraklamış, şehrin elektrifikasyonu için 1913 te yapılan teşebbüs de tahakkuk edememiştir. Maamafih 1916 da getirtilen bir lokomobil vasıtasiyle şehir kısmen de olsun elektriğe kavuşmuştur.

Birinci Dünya Savaşından sonra Bursa, Mütareke sıralarında, Kuvvei İnzibatiyenin faaliyet sahası içinde kalmış ve 8 temmuz 1920 de Yunanlılar tarafından işgal edilmiş, ancak 2 sene, 2 ay, 2 gün sonra kurtulmuştur (11 eylûl 1922).

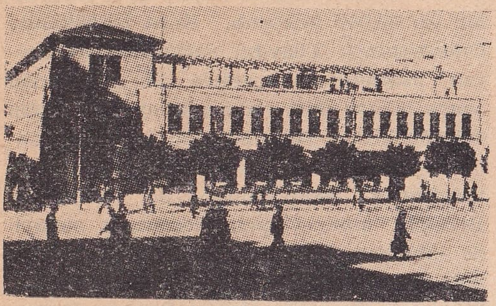
Cumhuriyet devri: Yeniden teşkil olunan Bursa vilâyeti, 13.565 kilometre kare üzerinde; Gemlik, İnegöl, Karacabey, Mudanya, Mustafakemalpaşa, Orhaneli, Orhangazi, Yenişehir kazalarını ihtiva ediyordu. 1927 de vilâyet nüfusu 401.595 ti. Bursa kazasının nüfusu 127.251, Bursa şehrinin 61.690 dı.

Bu sıralarda zirai saha itibariyle parçalanmış ve küçülmüş olan ve üstelik harbden çok zarar görmüş olan Bursa çevresinde; hayvanat miktarı çok azalmış ve çiftçi bilhassa buğday ziraatine yönelmiş bulunuyordu (84.000 ton). Bununla beraber tütüncülük, zeytincilik yeniden canlanıyordu. Şehirde temerküz etmiş ticari ve sınai faaliyette de paralel bir durum mevcuttu (13 iplik fabrikası faaliyette idi). Şehirde evvelden mevcut orta tedrisat müesseselerine ilâveten Türk Maarif Cemiyeti tarafından açılan Bursa Kız Lisesi (1931),

bir de imam - hatip mektebi açılmıştı. 25 resmî ilk mektep vardı. Sıhhat müesseselerine ilâveten 2 dispanser ve bir de darülâceze kurulmuştu.

Aynı yıllarda kozacılık tekrar dirilmiş

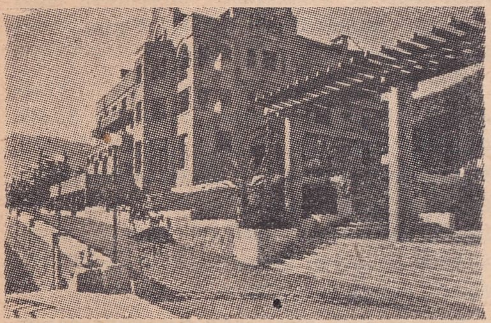

Bursa Halkevi binası

ve istihsal dört milyon kiloyu bulmuş, bilhassa mensucat sanayii bir gelişme gösterek müessese adedi 56 ya çıkmıştır. 1933 te şehirde 4.503 dükkân, çoğu thermal sulardan istifade eden banyolu 34 otel (23 ü Çekirgede), 23 hamam (7 si Çekirgede), 74 fırın, 7 eczahane faaliyette idi.

Müteakıp senelerde şehrin nüfusu mütemadiyen artmış, 1935 te 72.187, 1940 ta 77.598, 1945 te 85.919 a varmıştır.

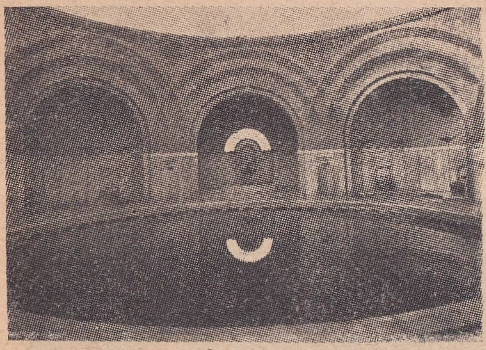
Merkezî kısmı, Uludağ yamaçlarından (Eski Bursa) ovaya doğru 4 kilometre bo-

Çelik Palas oteli

yunda ve 1 kilometre eninde bir dik kare şeklinde uzanan ve 1940 ta Prost tarafından yapılan nâzım plânı mevcudolan Bursada yeni inşaat Gökdere ile Cilimboz deresi arasında toplanmakta, apartıman ve resmî binalar bilhassa Atatürk Caddesi boyunca sıralanmaktadır. Gerek şehirde ve gerekse banliyöde, yeniden konforlu, banyolu büyük oteller açılmaktadır.

Bir yandan da 18 i hükümdar, 17 si paşa, 15 i bey, 8 i hoca, 8 i hacı, 3 ü mol-

Bursa kaplıcalariyle meşhurdur: Bir kaplıca

la, 13 ü veli, 11 i şeyh ve 119 u diğer bâni ve mahallelerin ismini taşıyan ve topu 302 ye varan Osmanlı - İslâm devrinden kalma binalar da tamir edilmektedir.

Şehirde elektrifikasyon 400 kilovatlık iki motörle ve belediyece temin edilmekte, su ihtiyacı ise eski dağınık tesisatın birleştirilmesinden meydana gelen şebeke ile karşılanmaktadır (1946 da abone adedi 10.395 idi). İlçelerle şehir arasında ötedenberi otobüs servisi mevcuttu, hattâ bunlardan Mudanya ile Bursa arasında işliyenler bir müddettenberi demiryolu nakliyatını zarara sokacak bir hale gelmişse de, şehir içinde otobüs servisleri ancak son senelerde kurulmuştur.

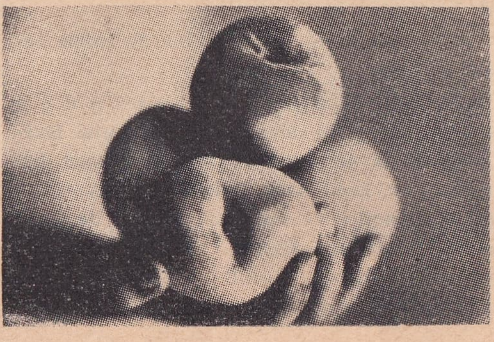
Ziraat bakımından vilâyette hububat ve bakliyat istihsalinde - buğday müstesna -

Bursa ipeğiyle meşhurdur: Bir ipek kozası

yarı yarıya bir azalma; sınai bitkilerde, yalnız tütünde artma mevcuttur. Hayvan miktarı da azalıyorsa da 1935 ten itibaren hararetlenen merinosçuluk âdeta Bursada temerküz etmiştir (1946 da 72.355 baş). Bu arada Karacabey harası da yeniden teşkilâtlandırılmış bulunmaktadır.

Sınai müesseselere gelince; vilâyette 1939 da "Teşviki Sanayi" den istifade eden

Bursa şeftalisiyle de meşhurdur

müesseselerin adedi 88 idi. Bunlar bilhassa mensucat sanayiine (56 müessese) ve ziraat mahsulleri sanayiine (20 müessese) ait fabrikalardır. Dörtte üçü Bursa şehrinde toplanan ve gittikçe büyük işletmeciliğe geçen bu fabrikalardan yeniden kurulanlar arasında bir süt tozu (1934) ve Merinos fabrikası (1938) da vardır.

Ticari bakımdan şehir İstanbul piyasasına bağlı olup birçok banka, sigorta ve nakliyat şirketleri ve şubeleriyle beraber 60 dan fazla büyük ticaret firması ve şirket faaliyette bulunmaktadır.

Şehre gezme ve tedavi için gelenlerin miktarı da 1945 te 78.000 e varıyordu.

Bursa şehrinde 1946 da 29 ilkokul ve 2 ortaokuldan başka kız lisesi, erkek lisesi, askerî lise, erkek sanat enstitüsü, kız sanat okulu, ziraat enstitüsü ve orman okulu (1934), bir de ticaret lisesi (1924) bulunmaktaydı. Kitap mevcutları 600 ile 10.000 arasında değişen ve hemen hepsi eskiden kurulmakla beraber yeniden tanzim edilmiş bir arkeoloji müzesi mevcuttur.

Şehirde 3 belli başlı kitapçı, 8 basımevi olup 1947 de vilâyette 1 gündelik, 7 gündelik olmıyan gazete ve bir de mecmua çıkıyordu.

Son senelerde şehirde bilhassa kayakçılığa da alâka başlamış, bir dağcılık kulübü (1933) açılmış ve Uludağda tesisler vücuda getirilmiştir.

Sıhhat müesseselerinin belli başlılarını Ahmet Vefik Paşa Hastanesi (150 yataklı), Askerî Hastane, Verem Dispanseri, Düşkünlerevi (45 yataklı) teşkil etmektedir. Bursada sıtma mücadele teşkilâtı hâlen faaliyette bulunmaktadır.

Kısa bibliyografya: Abdülkadir; Bursa Rehberi, 1327. Osman Şevki; Bursa ve Uludağ, 1928. Sedat; Bursa Vilâyetinin Tarihçesi, 1934. Cumhuriyetin On Beşinci Yıldönümünde Bursa, 1938. Tevfik; Bursa Bölgesinde Savaşlar, 1940. Cuinet; La Turquie d'Asie, 1894. Hüdavendigâr Vilâyeti Salnameleri, 1287-1325. Türkiye Kılavuzu, 1946.

(Lütfü Eroğlu)

GEMİ — İnsanların kıtalar aşarak birbiriyle anlaşmasında ve alışverişinde büyük hizmeti olan gemi, aynı zamanda birbirleriyle harb işinde de kullanılmış ve hava nakil ve harb vasıtalarına rağmen kıymetini muhafaza etmiştir.

Geminin tarihçiği: Acaba, ilk gemi ne zaman ve kimler tarafından yapıldı? sorusu karşısında bulununca, fikir ve hayalini insanoğlunun tarihten önceki en eski varlık çağlarına kadar göndermek zorunda kalırız. Dünyadaki ilk varlık çağlarında çırçıplak ve hayvanlardan biraz üstün seviyede yaşıyan insan, oldukça geniş bir dereyi geçebilmek için o dereye ormanlardan yıkılıp düşmüş büyücek kütükleri kullanmayı akıl edince ve kullanınca, tarihin ilk gemisinin ortaya çıkmış olduğunu kabul etmek gerektir.

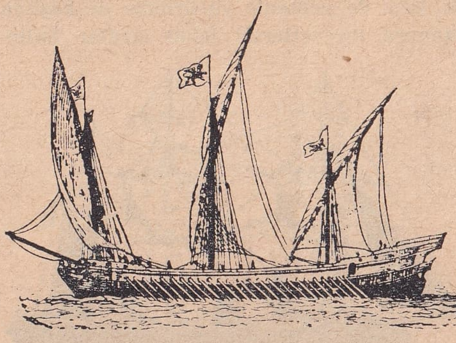
İlk yapılan gemi için de gene tarihten önceki ilk insanların büyük bir kütüğü ateşle yakarak, yahut çakmaktaşı balta ile oyarak bir kaba kayık haline getirdikleri veyahut birkaç kütüğü ağaç kabuklariyle birbirine bağlıyarak bir sal yapabildikleri karanlık çağlara kadar gitmek lâzım gelir. Fakat biz bu devirleri bırakarak gerçekten bugünkü gemilere, küçük deniz taşıt vasıtalarına benziyen teknelerin ilk önce kimler tarafından yapılıp kullanıldığı meselesine gelirsek, etrafımızı oldukça vüzuhlu olarak görmiye başlarız. Evvelâ, insanların sular üzerinde bir yerden başka bir yere gitmiye cesaret etmeleri veyahut bir yükü su üstünden taşıyabilmeleri için o insanların ırmakların, göllerin, körfez veya adaların bulunduğu yerlerde oturmakta oldukları, ikinci olarak da bu suların büyük fırtınalardan ve tehlikelerden korunmuş bulunduklarını düşünmek gerektir. Eski milletleri gözden geçirirsek, bunlar arasında Mısırlıların, Yunanlıların, Çinlilerin, hattâ bir

dereceye kadar eski Sumerlerin bu şartlara sahip coğrafi bölgelerde yaşamış olduklarını görürüz. Bu milletlerden en eskisi diye kabul edebileceğimiz Sumer Türklerinin Basra körfezinin dibinin Dicle ve Fırat ırmaklarının getirdiği kum ve topraklarla doldurulmadığı ve bugünkü Fav boğazından, yani Şat-tül-Arab nehri ağzından yüzlerce mil içeriye doğru uzadığı dokuz veya on bin yıl önceki çağlarda o muhafazalı sularda iptidai şekilde bile olsa kayıklar ve gemi denilebilecek tekneler yapmış ve kullanmış oldukları şüphesizdir. Sumerler hakkında bugün sahibolduğumuz bilgilerin hayli eksik olmasına karşı onların mitolojisinde "A" adında bir mabuttan bahsedildiğini görüyoruz ki, bu mabut denizde oturuyor, muayyen vakitlerde denizden karaya çıkıp Sumerlere faydalı bilgiler veriyordu. Pek mühim surette farkedebildiğimiz bu mabudun denizde gezen, gemileri olan kuvvetli ve münevver bir hükümdar olduğu yüzde doksan doğru olarak düşünülebilir. Bundan başka arapçada Sümer kelimesinin bir nevi gemi adı olduğu da pek büyük derecede dikkatimizi çekecek bir hâdisedir. Çok eski zamanlarda Arabistan yarımadasının Hadramut sahilinde önemli bir medeniyet ve ticaret olduğu ve medeniyetin oraya Sümerler tarafından götürüldüğü de birtakım alâmetlerden anlaşıldığından bu işde de Sumer Türklerinin gemi ve deniz yolu kullandıkları kabul edilebilir. Basra körfezi dibinde yaşıyan Sümerleri kayıklar ve gemiler içinde su üstüne çıkmıya teşvik eyliyecek bir âmil daha vardı ki, o da, Basra körfezinde bugün de hararetle sürüp gittiğini gördüğümüz çok kazançlı ve çekici inci avcılığıdır. İnsanların en iptidai devirlerde bile, hususiyle bu kabil süslere karşı duydukları heves ve ihtiras ve bunun vücuda getirdiği çok kârlı ticaret düşünülecek olursa, Basra körfezi kıyılarındaki insanların bu işe nekadar çok zamanlar önce başladıklarını kolayca tasavvur edebiliriz.

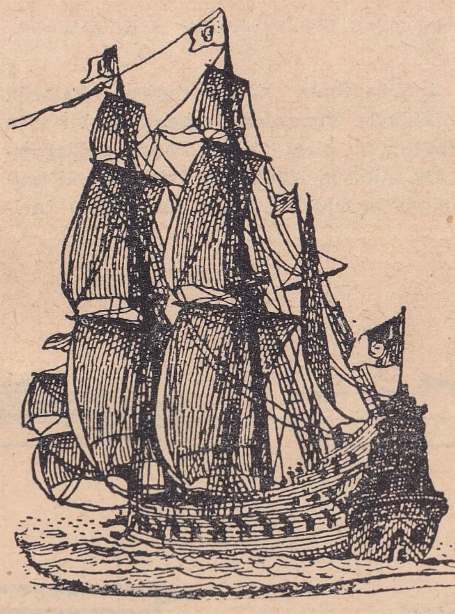
Eski Mısırlıların, coğrafi bölgeleri ve geniş, uzun Nil ırmağı yüzünden, su üstünde dolaşmak ve yük taşımak fırsatları pek büyüktü ve onların bu fırsattan istifade ederek âdeta büyücek yelken ve kürek gemileri yaptıklarını tarihî rivayetlerden öğrendiğimiz gibi, gemilerinin şekillerini de gene kendi ellerinden çıkmış resimlerde görüyoruz. Mısırlıları gemi yapmakta Sümer Türklerinden daha sonra saymamızın sebebi, ilk medeniyet ışıklarının M ı s ı r vâdilerine Sumerlerin memleketi olan Dicle ve Fırat vâdilerinden aksetmiş olduğu hakkında son zamanlarda ortaya atılan fikirlerin çok kuvvetli olmasıdır. Bunun için tarihin en karanlık köşelerinde ve bizden en uzak zamanlarında denizlerde bugünkü gemilere benzer vasıtalarla dolaşmış insanların Orta Asya, Turan nesline mensup bulunduklarını iddia eylemeyi hakikatten uzak bir hareket saymamalıdır. Sumerlerin yerine geçen ve eski tarihlerde Âsuri diye tanılan milletler veya millet karışıklıkları tarafından Mezopotamyada kullanılmış teknelerin bir modelinin Louvre müzesindeki Âsuri paralarından birinin üzerinde görüldüğünü öğreniyorsak da resmi tetkik fırsatını ele geçiremedik. Şu kadar var ki, bu resmin, bir vakitler Sümerler tarafından kullanılmış teknelere oldukça benzerlik göstereceğine şüphe edilemez. Mısırlılar memleket içinde devletlerini düzenliyerek önemli terakkilere de mazhar olduktan sonra tabiaten çıplak ve ormanlardan, meyvalardan mahrum memleketlerinin ve medeniyetlerinin ihtiyaçlarını pek tabii olarak, başka memleketlerden tedarik etmek zorunda kalmışlar ve bunun için de kendilerinden bir küçük çöl ile ayrılmış Filistin ve Suriye bölgesiyle askerî, siyasi ve ticari münasebetlere girişmişlerdir. Bu sahillerde vatan tutmuş olan Finikelilerin denizcilikte en yüksek ilk millet olarak görünmesinde Mısır medeniyetinin ve nüfuzunun da büyük tesiri olduğuna şüphe etmemeliyiz. O kadar ki, Finike milleti uzun yüzyıllar Mısır firavunlarının donanmalarını kullanmışlar, Finike deniz mimarları Lübnan dağlarının bugün "katran çamı" dediğimiz "cedar" çamından ilk tarihî yüzyılların en güzel gemilerini kurmuşlardır. Burada istitrad olarak bir noktayı da işaret edelim: Kutsal kitaplarda bildirilen ve Nuh Peygamberin insanları kurtarmak için yaptığı kocaman gemi de, hakiki tarih bakımından bize bâzı fikirler vermiyor değildir. Son yıllarda Sumer kitabelerinin ve mitolojisinin tetkiki, dünyaları kaplıyan korkunç bir tufan hâdisesi hikâyesinin Musevilerin mukaddes kitabına, Sumerlerden intikal etmiş olduğunu göstermektedir. Bu rivayetin şümulü ve hakikat derecesini bir tarafa bıraksak bile, tarihçe malûm olmıyan pek eski çağlarda Sumer mıntakasında vukua gelen büyük bir su tuğyanında Sumerlerin kurtulabilecek büyük bir gemi yahut gemiler kullanabilecek kadar gemi yapmakta ileri gitmiş olduklarına inanmamız için bir delil teşkil edebilir. Nuh Peygamberi hâlâ bütün gemicilerin pîri olarak tanıtan bu hâdisenin kahramanı Nuh gemisi hakkında burada birkaç söz söyliyelim: Yahudilerin ve Hıristiyanların mukaddes kitabını inceliyenlerin anlıyabildiklerine göre Nuh gemisinin boyu 450 İngiliz ayağı (137 metre kadar), genişliği 75 İngiliz ayağı (23 metre), derinliği 45 İngiliz ayağı (13,5 metre) idi ki; bu nispetler hiç de uygunsuz değildir. Bu geminin "gofer" yani selvi ağacından yapıldığı da bildiriliyor ki, eski Yunanlıların da, tecrübe neticesinde bu ağacı ve katran çamı (cedar) nı geminin su altında kalacak kısımlarını yapmak için en elverişli ağaçlar sayıldıklarını okumaktayız.

Mısırlılardan kalma resimlere bakınca, bu milletin kürek, yelken kullanmasını, hattâ gemiyi dümen dediğimiz aletle idare etmesini çok eski zamanlardanberi öğrenmiş olduklarını görüyoruz. Mısır medeniyeti ile beraber yürüdüğüne inanılmak istenilen Girit medeniyeti (Minos yahut Akdeniz medeniyeti) devrinde Giritlilerin Mısır, Adalar ve Anadolu kıyıları ile ticarette bulundukları anlaşılıyor ve Girit Kıralı Minos'un Akdenize hükmeden bir donanması olduğu da söyleniyorsa da bu husussta katî malûmata sahip değiliz.

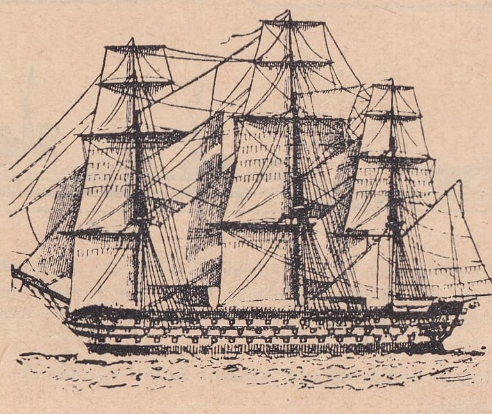
Kürek ve yelken devri harp gemileri

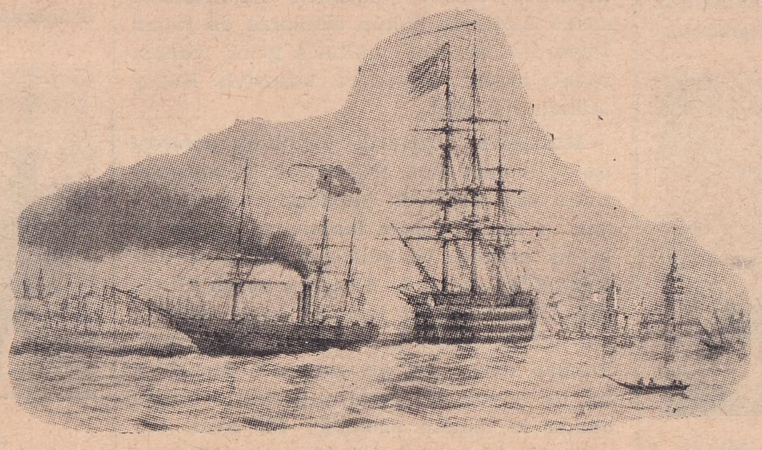
Bir kadırga

Bir kalyon

Yelken devrinin sonlarında üç ambarlı bir kalyon (120 topludur ve bunlar, zamanlarının dretnotlarıdır).

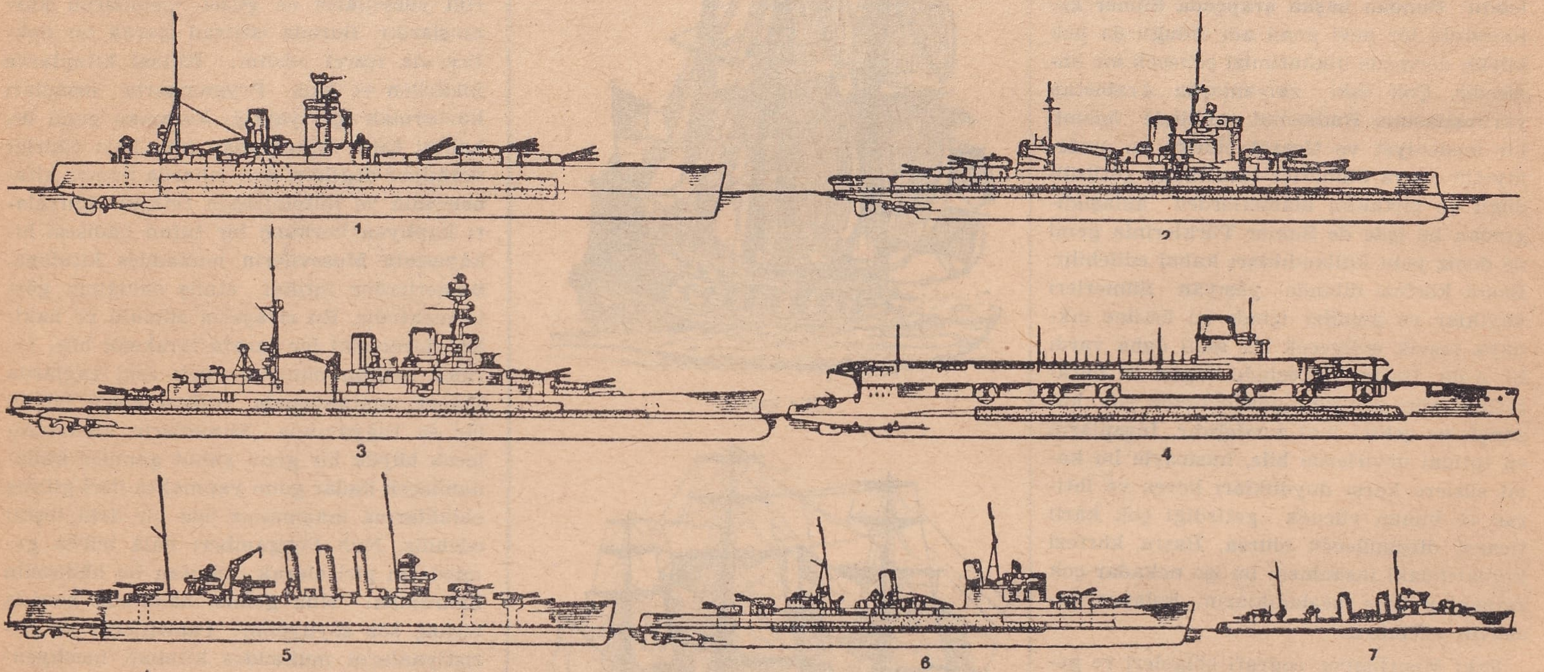

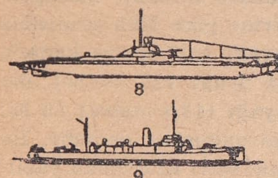
Üç ambarlı bir kalyonun Kızkulesi açıklarından bir vapurla limana çekilişi (1853 te basılmış eski bir Avrupa gravüründen)

Minos medeniyetinden sonra Yunanistan yarımadasını, Ege denizi adalarını işgal eden Elen'lerin ve bunlarla karışık kavimlerin, coğrafi çevreleri zoriyle, denize yavaş yavaş alıştıkları şüphesizse de onların gemi denilebilecek büyük tekneler yapmayı, kendilerinden çok önce medenî bir millet haline gelmiş Finikelilerden öğrendikleri şüphesizdir. Bununla beraber Yunanlılar da tekneye, kürek, yelken ve dümen tertibatına mükemmeliyet vermek hususunda büyük hizmetlerde bulunmuş oldukları bir hakikattir.

Yunanlıların bu terakkiyatı vücuda getirdikleri sırada Çinlilerin de sahil sularında ve adalar arasında dolaşmak için kendi usullerinde muhtelif şekil ve tiplerde gemiler, kayıklar yapmış oldukları unutmamalıyız.

İbranilerin Süleyman Peygamber devrinde büyük gemiler yaptıkları ve Süleyman Peygamberin bu gemileri altın getirmek için Şap denizinden Ofir denilen

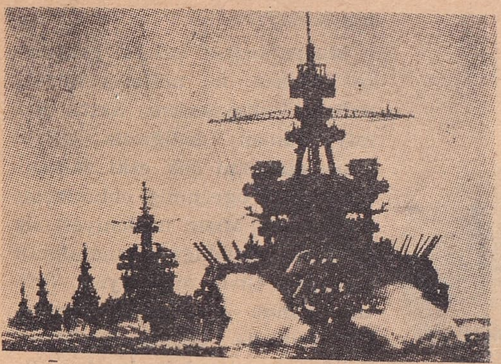

Muhtelif tip harb gemileri krokileri: 1 - Birinci sınıf ağır muharebe gemisi; Nelson, 2 - Gene bir ağır muharebe gemisi; Queen Elizabeth, 3 - Zırhlı kruvazör; Repulze, 4 - Uçak taşıt gemisi; Courageous, 5 - Kruvazör; London, 6 - Hafif kruvazör; Birmingham, 7 - Bir muhrip, 8 - Bir denizaltı, 9 - Bir mayin arama taramacısı.

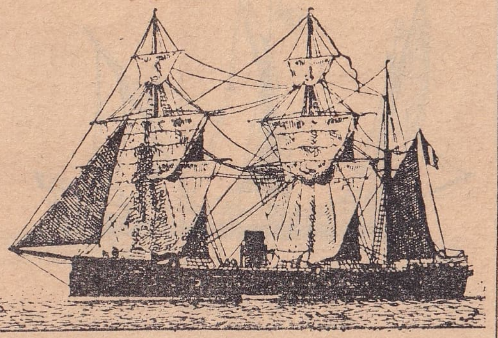
ve neresi olduğu hâlâ şüpheli ülkeye gönderdiği, kitaplarda yazılıdır.

Yunanlılar ve Kartacalılar zamanında gemilerin yalnız ticarette veya korsanlık-

Son sistem bir harb filosu hareket halinde

ta değil, toplu olarak, yani donanma halinde muntazam deniz savaşlarında da kullanıldıklarını görüyoruz. Yunanistanın, Romanın ve Kartacanın gemileri hem kürek, hem de yelkenle yürürlerse de başlıca manevra kuvvetlerini uzun sıralar halin-

Hem yelkenli hem buharlı bir zırhlı fırkateyn

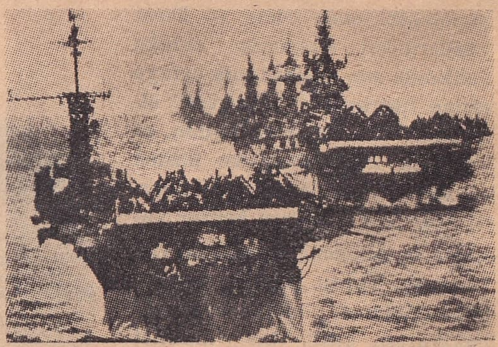
de tertibedilmiş küreklerinden alırlardı. Romalılarla Yunanlıların gemileri bir sıra kürekten üç sıra küreğe kadar değişiyordu. Bu milletin Adalar denizinde gemi kullanmıya herhalde İsa'dan önce 1500 tarihinde başlamış olduklarını kabul etmek lâzımdır.

Romalılar donanmalariyle rakipleri olan Kartacanın deniz kuvvetini, ticaretini ve kendisini dünya yüzünden kaldırdıktan sonra Akdenize hâkim oldularsa da Roma İmparatorluğu da yıkılınca gemi yapma sanatı başka milletlere, hususiyle Kuzey milletlerine geçti.

Mukaddes kitaplarda büyüklük derecesi işaret olunan Nuh Peygamber gemisinden sonra eski çağlarda yapıldığı rivayet olunan, o zamana göre inanılmıyacak kadar büyük gemiler ve kullanışlı arma ve yel- Yunanlılar devrinde Siraguza kıralı Hiro'nun ticaret eşyası taşımak üzere yaptırdığı gemi 4.000 ton yük alabiliyormuş. Bundan daha eski bir zamanda Mısırlıların da büyük bir gemi yaptıkları rivayet olunur ki, bunun uzunluğu 180 ayak (60 metre kadar), genişliği 45 ayak (13 metre), derinliği 43 ayak (11,5 metre) olup adı da "İsis" imiş. Bu geminin eb'adına göre istiap tonası 1.900 bulunmaktadır, halbuki bu geminin bir seferde bütün Yunanistanı idare edecek kadar zahire taşıdığı iddia olunmuştur ki, bu hal eski tarihçilerin yazılarındaki mübalâğa derecesini gösterir.

Kürekli harb gemileri: Zaman geçtikçe Avrupa sularında, bilhassa Akdeniz sularında "galer" denilen ve türkçede "kadırga" adı verilen harb gemileri yapılmıya başlandı (Bakınız: Türk Donanmasında Çekdiri Devri; Aylık Ansiklopedi, sayfa 1620). Bunların her bir küreği beş kişi tarafından çekilirdi ve bir sıra üzerindeki kürekleri iki yanında elli adetti. Fakat ekseriya kullanılan galerler bunlardan küçüktü ve kürekten başka iki Lâtin yelkenleri vardı.

Galer'ler, yani kadırgalar uzun zaman birçok milletler tarafından kullanılmışsa da 1355 yılına doğru İspanyollar "kalyon" denilen mükemmel yelken ve armalı büyük gemiler yaptıklarından, yavaş yavaş başka milletler de onlara uyarak, büyük gemilere rastlıyoruz. Meselâ eski kenler ortaya çıkmıştır. 1452 senesine doğru Venedik, Cenova ve İspanya gibi devletler 1.500 den 2.000 tonaya kadar büyük gemiler yapmışlarsa da Osmanlı İmparatorluğu suları için kadırgalar Ada-

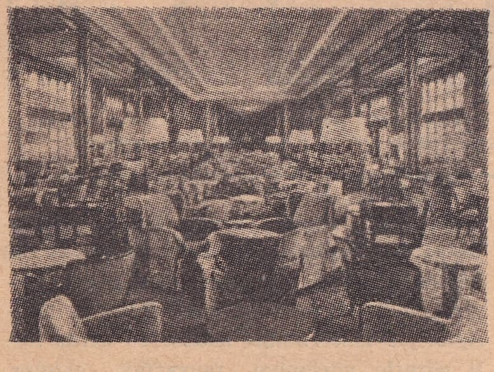
Son sistem uçak taşıt gemileri

lar denizi sularında daha uygun olduğundan, resmî donanmamızda harb kalyonlarının yapılması geç kalmış, donanmada bun-

lar evvelâ mühimmat gemisi olarak kullanılmış ve yalnız tüccar kaptanlarımız birtakım yük kalyonları yaptırmışlardır. 1588 senesinde gemi inşaatındaki terakkinin örneği olarak İspanyollar tarafından ellişer toplu kalyonlar yapıldı, 1641 de 36 ve 24 librelik yetmiş seksen toplu kalyonlar, 1692 de "üç ambarlı" denilen 110 toplu gemiler göründü ve artık kadırgalar ortadan kalkmıya başladı. Ticaret gemileri de artık sırf yelkenle hareket ederek 1830 yılından sonra 17, 18 mil süratle hareket edebilecek derecede mükemmel bir hale geldiler

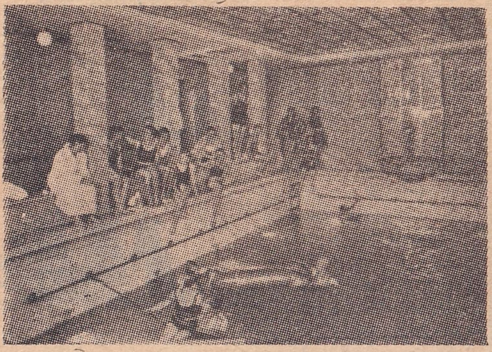
Y e l k e n l i h a r b g e m i l e r i : Gemi dediğimiz ve insanlığın terakkisi, medeniyetin yükselip genişlemesi işinde o kadar büyük hizmeti olan vasıtanın zuhur ve tekâmülü ve kürekle yelkenin eski devirlerde gerek harb ve gerek ticaret donanmalarında oynadığı rolün tarihi hakkında yukarıdaki toplu malûmatı verdikten sonra, Onsekizinci Yüzyıl i l e başlayıp hemen hemen Ondokuzuncu Yüzyılın altmış yılını da içine alan bir devreye gelinir ki, bu devre içinde kürek, ticaret ve harb d o n a n m a l a r ı n d a n büsbütün kalkmış, yelken her iki hizmette de gemilerin tek hareket vasıtası olmuştur. Tarihe bakarsak, o yüz elli yıl içinde yapılan deniz savaşlarını hep yelkencilikte en usta olan milletlerin kazanmış olduğunu görürüz. Bu müstesna devrede yalnız yelkenle hareket eden harb gemileri tamamiyle muayyen sınıflara ayrılmış ve tasnif buhar makinesinin gemilere tatbikından sonra da uzun zaman devam eylemiş olduğundan bu gemiler hakkında da kısaca olsun bilgi vermek mecburiyeti vardır.

Hakikaten denilebilir ki, 1700 tarihinden

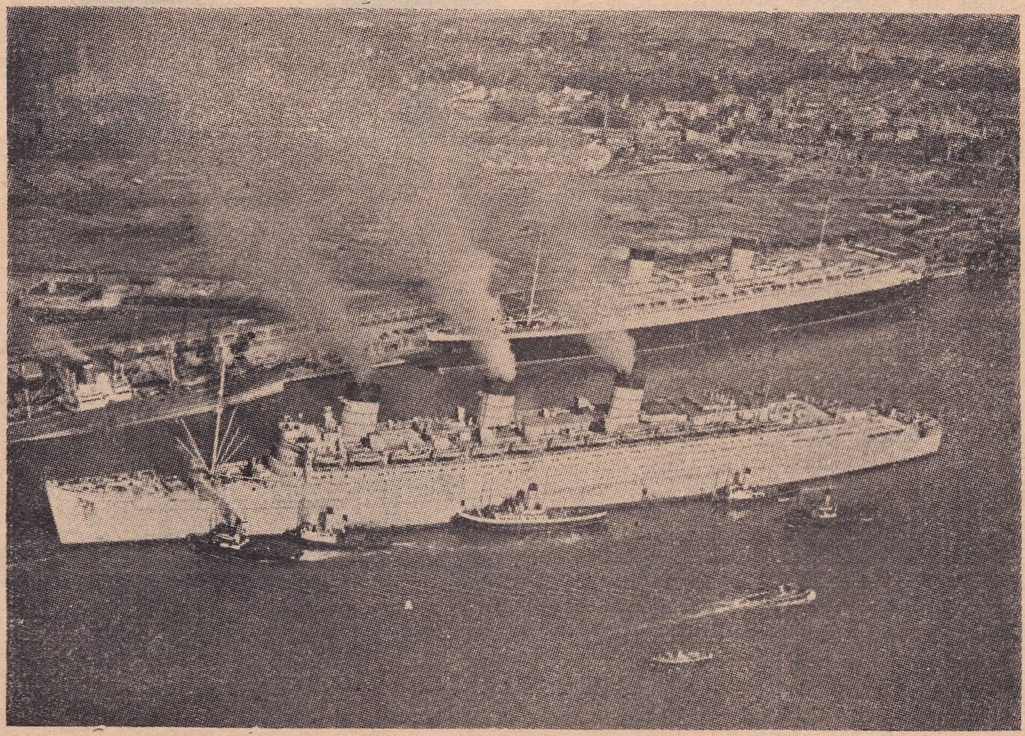
Orta halli bir yolcu vapurunda salon

1850 tarihleri arasında her sınıf harb gemilerinde yelken arma tertibatı tarihteki en mükemmel şeklini bularak harb manevralarının yapılabileceği hale gelmişti. Bu gemilerin direklerinin sayısı ve yelkenleri teknenin büyüklüğüne göre olduğundan

Orta halli bir yolcu vapurunun yüzme havuzu

ve harb gemilerine buhar makinesi konduktan sonra da yirmi beş otuz sene kadar yelken direkleri, armaları ve yelkenleri terkedilmemiş bulunduğundan 1890

Bugünün en büyük transatlântikleri: Öndeki Queen Mary ve arkadaki Queen Elizabeth

senesinde ve hattâ daha sonraki vakitlere kadar harb gemileri arma, direk ve yelkenlerine göre tasnif edilmekte devam edilmiş ve her sınıf harb gemisi için zırhlı haline geldikten sonra bile yelken devrindeki sınıf isimleri kullanılmıştır. Bundan dolayı harb gemilerinin o devre zarfındaki sınıf isimlerini de burada zikretmek lâzımdır. Buhar makinesinin gemilere tatbikından önce, meselâ Ondokuzuncu Yüzyılın başlarında şimdiki dretnotların karşılığı en büyük harb gemisi "üç ambarlı" denilen gemi idi.

Üç ambarlı: Bu en büyük harb gemilerinin üç direği vardı ve her üç direği de tam arma ve tam yelkenli idi. Yani her üç direkte de hem dört köşe yelkenler (seren yelkenleri), hem de yan yelkenleri vardı. Üç ambarlı denilmesinin sebebi de bu gemilerin üst güvertelerinden başka üç katlı olup her üç katın iki bordasında da toplar bulunmasıydı. Bu birinci sınıf harb gemilerinin toplarının sayısı yüz on, hattâ yüz yirmiyi buluyorsa da o zamanki topların bugünkülere göre çok küçük ve kuvvetsiz olduğunu düşünmeliyiz. Bugünkü birinci sınıf harb gemileri otuz bin, kırk bin tonluk olduğu halde bu üç ambarlılar ancak iki bin beş yüz, yahut üç bin beş yüz tonluk teknelerdi.

Kapak: Gene birinci sınıf harb gemisi sayılan bu teknelerin de üç direği ve üç direğinde de tam arması vardı, fakat bunların üst güvertelerinden başka iki kat ambarları olup topları da o nispette az, yani altmış, yetmiş veya seksen tane idi.

Bu iki sınıf harb gemilerine umumi olarak k a l y o n adı verilirdi.

Fırkateyn: Fırkateynler, ikinci sınıf harb gemileri idi. Direkleri, yelkenleri kalyonların aynı idi, yalnız güvertelerinden başka tek kat ambarları olup otuz, kırk, kırk beş toplu idiler. Fırkateynler bugünün kruvazörleri yerinde kullanıldıkları gibi kalyonlarla beraber harbe de girerlerdi.

Korvet: Bu gemiler üçüncü sınıf harb gemileri olup bunlar da üç direkli iseler de yalnız iki ön direkleri tam arma ve yelkenli, arkadaki son direkleri yalnız yan yelkenli olduğu gibi, yalnız en üst güvertesinde topları vardı.

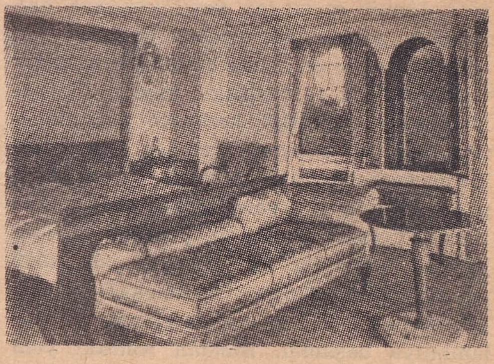
Brik: Korvet'ten küçük, iki direkli, iki direği de tam armalı ve yalnız güvertesinde top bulunan teknelerdi.

Gulet: Brik'ten küçük, iki direkli, ön direği tam armalı, ikinci direği yalnız yan yelkenli harb gemileri olup keşif ve karakol hizmetlerinde kullanılırlardı.

Mistika: İki direkli, fakat iki direği de yalnız yan yelkenli daha küçük, bugünkü y a t l a r a benzer tipte gemilerdi.

Bunlardan başka top taşıyan ve bugünkü kotralara benzer savaş "koter" leri de kullanılıyordu.

B u h a r m a k i n e l i g e m i l e r : Buhar makinesinin keşfolunarak kara taşıt vasıtalarında kullanılma-

Orta halli bir vapurda yatak odası

sından pek az sonra makinenin gemilere de tatbikına kalkışıldı. Rivayet olunduğuna göre gemileri mihanikî tertibat ile yü-

rütme teşebbüsü daha 1583 yılında Blasco de Garay adında biri tarafından Barcelona'da yapılmıştır. 1707 yılında Denis Papin esasen bir tulumbadan ibaret makinesini Cassel limanında Fulda adındaki bir gemi modeline tatbik etmiye kalkışmıştır; lâkin oradaki sandalcılar geceleyin bu model gemiyi kırıp döktüler.

1736 da Jonathan Hulls adında biri İngilterede gemilere tatbik etmek üzere bir buhar makinesinin beratını aldıysa da maksadına erişemedi. Bu mesele hakkında birçok ilmî yazılar yazılmış olmakla beraber 1770 de vaziyet bu merkezde idi.

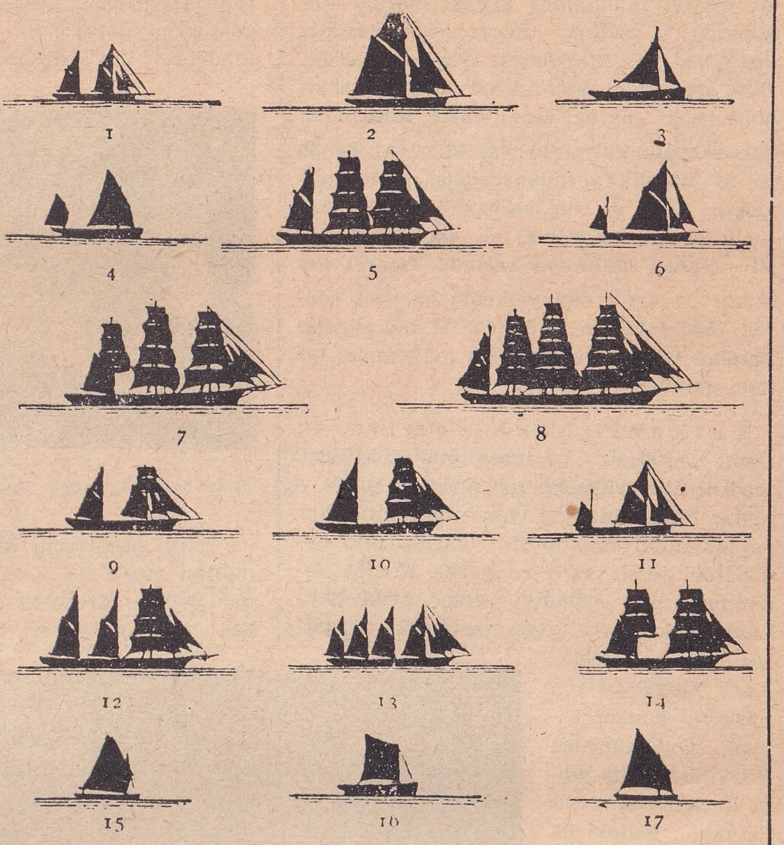
O sene James Watt'ın buhar makinesini görmüş olan William adında bir Amerikalı da memleketinde tecrübeler yaptı. Fakat ilk başarılı makineli gemiyi yapanlar William'ın tecrübelerinden bilgiler edinmiş olan John Fittch ve Robert Fulton adında iki Amerikalıdır. En sonra da 1786 da James Ramsey'in yaptığı bir vapur akıntı yukarı 4 mil hızla harekete muvaffak olmuştur. 1790 da yukarıda adı geçen John Fitch, saatte 7 mil giden bir gemi daha yaptı.

1808 de Stevens adında bir Amerikalının yaptığı vapur New York'tan Filadelfia'ya gitti. 1802 de İngilterede Symington tarafından yapılan bir vapur denize indirildi. Bu geminin çarhı kıç tarafında idi. Amerikalı Fulton bu gemiyi görüp kendisi de Clermont adında bir gemi yaptı ki, bununla New York'tan 150 mil uzakta bulunan Albany'ye gitmiye muvaffak oldu. Bu seferi giderken 32, gelirken 30 saatte yapmıştı. 1812 yılında Clermont'dan üç kere daha büyük olan Comet İngilterede yapıldı. Bu geminin, bugün gördüklerimiz gibi, iki yanında birer çarhı olup beş mil hızla yürüyordu. İşte bu tarihten sonra buhar makineli gemilerde hızla terakkiler hâsıl oldu. Atlântik okyanusunu ilk geçen vapur 1833 yılında Kanada'da yapılmış olup oradaki Quebec limanından Londraya on yedi günde gelmiştir. (Türkiyeye ilk vapurun gelmesi de 1829-1830 yılında olup bir İngiliz şirketi tarafından getirilmiş ve İstanbul tüccarı tarafından satın alınıp Sultan İkinci Mahmut'a hediye edilmiştir) 1838 de ilk demir buhar teknesi Rainbow, İngilterede denize indirilip Belçika ve Felemenk ile İngiltere arasında ticarette kullanılmıştır. Demir saçlardan gemi yapmıya kalkışıldığı zaman çok şiddetli itirazlar ileri sürülmüşse de en sonra bu usulün nekadar uygun olduğu ve hafiflikle kuvvetlilik meziyetlerini cemettiği herkesçe anlaşılmıştır. 1889 da makineli gemiler için ikinci bir devre daha açıldı ki, bu da uskuru pervane (yani kıçtan çark) devridir. O tarihte uskuru pervane ile ilk yapılan geminin adı Arşimid idi. 1902 yılında eski buhar makineleri yerine gemilerde turbin makineleri kullanılmıya başlandı. Bundan sonraki yeni devre de gemilerde dahilî ihtiraklı gaz makinelerinin (motörlerin) kullanılmasiyle açıldı.

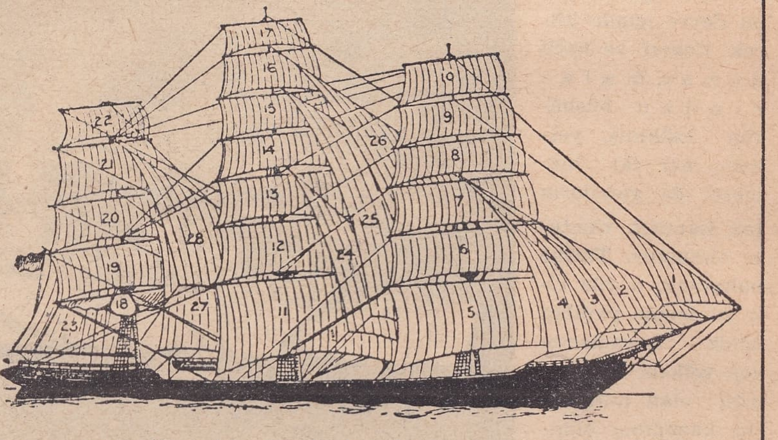
Buhar makinesinin gemilere ilk tatbikındanberi elde edilen terakkileri anlatabilmek için burada bâzı mukayeselerde bulunmak faydalı olacaktır: İlk yapılan vapurlardan adı yukarıda geçen Comet vapurcuğunun makinesi üç beygir kuvvetinde idi. Halbuki 1914 yılında yapılan Aquitania vapurunun makinesi 60.000 beygir kuvvetinde bulunuyordu. Berengaria vapuru ise 72.000 beygir kuvveti ile çalışıyor. İlk vapurlardan dediğimiz Comet ıslâh edilen makinesiyle saatte ancak 6 mil yürüyebiliyordu. Halbuki Mauretania saatte 32 milden fazla yol alıyordu (yani İngiliz deniz mili ile 26 milden fazla). Torpido muhripleriyle motörbotlar saatte 40 deniz mili süratle yürümiye muvaffak oldular. Comet vapurunun boyu 40 İngiliz ayağı, eni 10,5 İngiliz ayağı idi. Halbuki Berengaria'nın boyu 883 ayak, genişliği 98 ayaktır. Derinliği ise 57 ayağı bulmaktadır.

Yelkenli ticaret gemilerinin çeşitli şekilleri

1 - İskuna, 2 - Kotra, 3 - Pena donanımlı sandal. 4 - Aşırma yelkenli tekne. 5 - Barko, 6 - Yole donanımlı kotra, 7 - Navi (eski donanmalarda fırkateyn), 8 - Dört direkli varka, 9 - Kabasorta armalı iskuna, 10 - Brigantin, yahut İskuna brik, 11 - Keç donanımlı kotra, 12 - Barko besta, 13 - Dört direkli ıskuna, 14 - Brik, 15 - Hasır veya aşırma yelkenli sandal, 16 - Aykırı serenli aşırma yelkenli sandal, 17 - Taka donanımlı sandal.

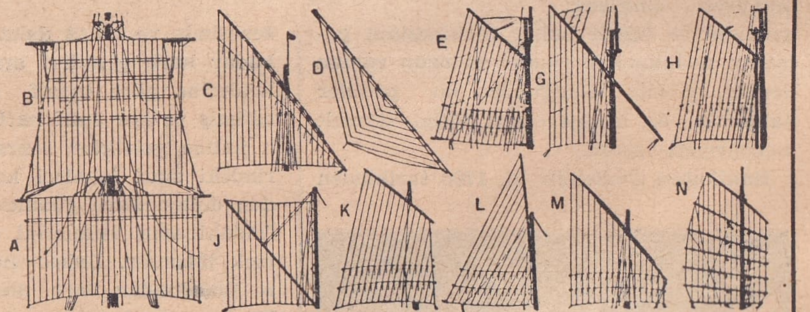

Tam armalı bir gemi yelkenlerinin isimleri

1 - Kontırata filok, 2 - Kontıra filok, 3 - İç filok, 4 - Büyük filok, 5 - Tirinket yelkeni, 6 - Pruva abaşa gabya yelkeni, 7 - Pruva gabya yelkeni, 8 - Pruva abaşa babafingo yelkeni, 10 - Pruva kontıra yelkeni, 11 - Majistra yelkeni, 12 - Grandi abaşa gabya yelkeni, 13 - Grandi gabya yelkeni, 14 - Grandi abaşa babafingo yelkeni, 15 - Grandi babafingo yelkeni, 16 - Grandi kontıra yelkeni, 17 - Grandi kontırata yelkeni, 18 - Fora yelkeni, 19 - Mizana abaşa gabya yelkeni, 20 - Mizana gabya yelkeni, 21 - Mizana babafingo yelkeni, 22 - Mizana kontıra yelkeni, 23 - Mizana randa yahut kontra mancana yelkeni, 24 - Grandi abaşa velena yelkeni, 25 - Grandi velenası, 26 - Grandi kontıra velena, 27 - Mizana abaşa velenası, 28 - Mizana kontıra velenası yelkeni.

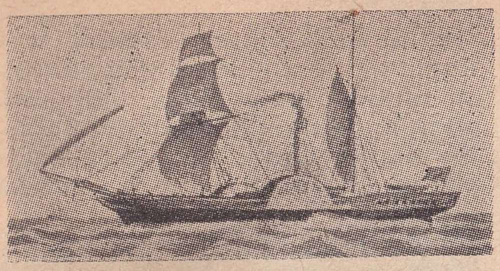
Şekillerine göre yelken isimleri

A - Pruva direğinde olursa, trinket, grandi direğinde olursa, mayıstra: B - Gabya; C - Lâtin yelkeni; D - Üç köşe yelken (Flok yelkeni); E - Randa yelkeni; G - Eski usul randa yelkeni; H - İynecek üzerinde randa yelkeni; J - Aykırı seren üzerinde dört köşe yelken; K - Aşırma yelken (hasır yelken); L - Pena yelkeni; M - Etekli Lâtin yelkeni; N - Çin yelkeni (Cönk yelkeni).

1935 te Atlântik sürat rekorunu kıran meşhur Normandie'nin boyu 962 ayak, genişliği 117,7 ayaktır. Derinliği ise 91,8 dir. Gayrı safi tonası 80.000 dir. 73.000 tonluk bir gemi olan Queen Mary'nin boyu 1018 ayaktır ve 1936 da Normandie'nin sürat rekorunu kırarak ondan "mavi kordelâ" yı almıştı, fakat 1937 de Normandie rekor kordelâsını tekrar elde etmiştir.

Zırhlı harb gemileri: Yelkenli harb gemilerine bundan yüz-

Atlântik'i ilk geçen buharlı (ve yelkenli) yolcu gemisi

yıl kadar bir zaman önce stim makineleri de konulmıya başlandığı zaman, ağaçtan yapılmış bu gemilerin yelken tertibatı hiç değişmemiş olduğu gibi başlıca kara istihkâmlarındaki ağır toplara karşı durmak için harb gemilerinin zırh ile muhafazasına başlanıldığı zaman dahi harb gemilerinin yelkenleri kaldırılmamış, mükemmel stim makineli harb gemileri dahi kırk beş, elli yıl önceye kadar aynı direk, arma ve yelken tertibatını taşımışlardır. Yalnız 1870 tarihlerine doğru zırhlı harb gemileri arasından bir nesil önceki donanmaların o tarihte en büyük gemisi olan kalyonlar (yani üç ambarlılar ile kapak denilen iki ambarlılar) kaldırılmış, yukarıda gösterdiğimiz tarihten itibaren zırhlı donanmaların en büyük gemi sınıfı fırkateyn olmuştur ki, bu zırhlıların eski fırkateynler gibi güvertelerinden başka tek ambarları ve bu tek ambarlarında güvertelerinde olduğu tarzda topları vardı. Yani 1870 den sonra donanmada en büyük (birinci sınıf) saffı harb gemisi kalyon değil, zırhlı fırkateyn oldu. Şu kadar ki; bu zırhlı fırkateynler "ma'i mahreç" tonası bakımından, yirmi yıl önceki kalyonlardan iki, hattâ üç misli büyük idiler. Yani evvelki 120 toplu kalyonlar ancak 2.800 ton iken bu zırhlı fırkateynler sekiz dokuz bin ton olmuşlardı.

Yirminci Yüzyılın tam ilk yıllarında bu zırhlı harb gemilerinden yelkenli ve armalı direkler kaldırılarak "military mast" denilen "askerî direk" ler konmıya başlandı. Bunlar dümdüz, serensiz, çok kuvvetli içi boş demir direkler olup yarı irtifalarında zırhlı küçük çanaklıklar vardır.

Hâsılı Yirminci Yüzyılın ilk yıllarından sonra zırhlı donanma gemilerini gerek büyüklüklerine, gerek kullanıldıkları hizmete uygun inşa tarzlarına göre en büyüğünden başlıyarak şöyle tasnif edebiliriz:

Zırhlı fırkateyn: Vasati dokuz yahut on bin tona ma'i mahrecinde ağır zırhlı birinci sınıf harb gemileri ki, asıl "saffı harb" de faal bulunurlar.

Zırhlı korvet: Vasati iki bin ilâ üç bin beş yüz tonalık ağır zırhlı gemiler.

Zırhlı dubalar: Sığ sular ve nehirler için ve sahil bataryalarına karşı hücumda kullanılıp mermiyata az hedef olmak için çok alçak yapılan korvetlerden daha küçük tekneler.

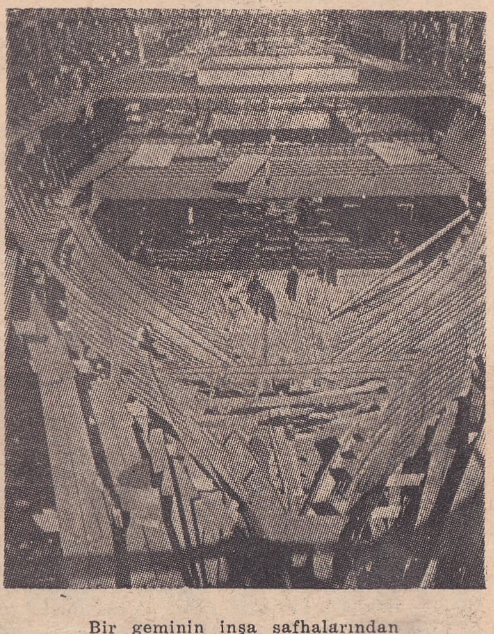
Avizolar (keşif ve haber vapurları): Gayet süratli, zırhsız, keşif ve muhabere için kullanılan on, on iki mil süratinde vapurlar.

Gambotlar: Büyüklüklerine nispeten ağır top çeken üçüncü sınıf küçük zırhlı veya zırhsız tekneler.

İşte umumi unsurları yukarıda gösterilen Yirminci Yüzyıl başı donanmasının son günlerinde "torpidobot" sınıfı da ortaya çıkmıştır ki, bunlar bugün de gördüğümüz şekilde, lâkin çok daha küçük 20, 25 hattâ 30 mil süratinde gayet hafif tekneler olup düşmana torpido atmıya mahsus hava tazyikli kovanlarla teçhiz olunmuşlardı. Topları hafif seri ateşliler ve makineli tüfeklerdi.

Torpido geçer sınıfı: Torpidobotların kullanılmıya başlanması üzerine bunlara karşı yeni bir sınıf harb gemisi daha yapılmıya başlandı. "Geçer" ingilizce "yakalayıcı" demektir. Bu gemilerin adı "torpidobot yakalayıcı" idi; bunlar torpidobotların hemen iki misli büyük, gene o şekilde, seri ateşli toplarla mücehhez, torpido kovanlı çok süratli gemilerdi ve torpidobot filolarını kovalayıp mahvetmek, donanmayı torpidobot hücumundan korumak için kullanırlardı. Bunlar biraz daha tekâmül ettirilerek "torpidobot distroyer" yani "torpidobot muhribi" adını almışlar ve artık "torpidobot geçer" adı unutulmuştur. Muhripler uzun seferlere ve Okyanus fırtınalarına mukavemete muktedir hale getirilerek bugüne kadar harb donanmalarında kullanılmakta bulunmuştur.

Yirminci Yüzyıl başında eski zırhlı fırkateynlerin şeklinde birdenbire bir deği-

Bir geminin inşa safhalarından

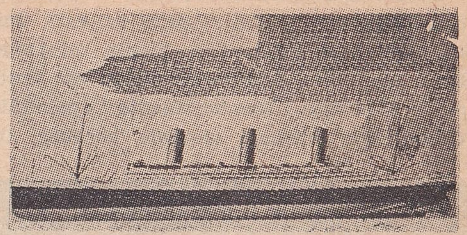
şiklik oldu. Fırkateynin inşa tarzı, tahkimatı, silâhlarının tâbiyesi değiştirildi, yani barbetli ve taretli denilen sabit veya döner zırhlı kuleli harb gemileri yapılmıya başlıyarak bugünkü harb gemilerinin ilk esas şekli görüldü.

Bordalardaki ağır toplar geminin baş ve kıç taraflarındaki zırhlı kuleler içine çift veya tek olarak alındı, bordalara yardımcı batarya denilen hafif toplar konuldu. Artık harb gemilerinin müessir ateşi, çapları çok büyüyerek sayıları azalmış olan baş kıç zırhlı kulelerinde toplanmış bulunuyordu.

1900 yılından sonra harb donanmalarını terkibeden gemiler başlıca şöyle sınıflandırıldı: Birinci sınıf zırhlılar (saffı harb gemisi), zırhlı kruvazörler, kruvazörler, yardımcı kruvazörler, torpido muhripleri, torpidobotlar, denizaltılar.

Birinci sınıf saffı harb gemileri: On bin, on beş bin tonalık, topları ve zırhları ağır, gayet kuvvetli zırhlılardır. Bunlar savaş donanmasının ana unsurlarıdır.

Zırhlı kruvazörler: On, on beş bin to-

Bugünkü transatlâtiklerden "Normandie" nin Amerikanın en yüksek binalarından biriyle mukayesesi

nalık çok süratli gemilerdir. Kruvazörlerin asıl vazifeleri keşif ve düşman deniz ticaretini, torpido filolarını mahvetmek ise de, bu birinci sınıf kruvazörler icabında saffı harbe girip savaşta asıl harb gemilerine yardım edebilmeleri için oldukça kuvvetli zırh ile muhafaza edilmiştir.

Kruvazörler ve hafif kruvazörler: Zırhları pek hafif yahut hiç yoktur. Büyük süratle hareket ederler, düşman deniz ticaretini mahva, istikşafa, torpido filolarını ya tahribe, ya muhafazaya yararlar.

Yardımcı kruvazörler: Harb zamanında süratli ticaret teknelerine top konularak meydana getirilen teknelerdir.

Son zaman harb donanmasının böyle inkişafta devamı neticesi olarak birinci sınıf zırhlılar gittikçe büyümüş, 20 bin, 30 bin, 40 bin ma'i mahreç tonasını bulmuş, topları da ona göre kuvvetlenmiştir. Bu büyük birinci sınıf harb gemilerine "dreadnaught" yani ingilizceden "yılmaz" ismi alem olmuştur.

Bunlardan başka son harb yıllarında tayyareciliğin ve deniz tayyareciliğinin harbe tatbikı neticesi olarak muayyen bir şekilde "tayyare gemileri" de yapılmıya başlanmıştır. Bunlar 20 veya 30 bin tonalık muazzam tekneler olup güvertelerinde deniz uçaklarının inip kalkmaları için meydan ve gerekli tertibat vardır.

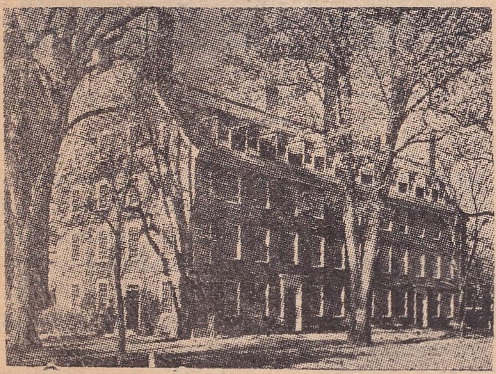
Gemi inşaatı: Gemilerin yapılması eski zamanlardanberi büyük hünere ve iyi düşünceye ihtiyaç göstermiştir. Bugünkü muazzam, konforlu, hattâ lüks gemilerin yapılmaları ve içlerinin tertibatı ise o kadar büyük, girift bir iştir ki, böyle bir yazıda bu hususta en küçük bir izahta bulunmıya bile imkân görülemez. Bugünkü harb gemileri de, yolcu gemileri de bugüne kadar insan oğlunun dünya yüzünde vücuda getirdiği bütün terakkilerin ve edindiği bütün bilgilerin tam bir örneği, neticesidir, denilebilir. Onun için burada deniz inşaatının teknik cephesi hakkında bilgi vermiye kalkışmıyacağız.

Not: Bu bahisle ilgili olarak evvelce verdiğimiz bentlerden (Bakınız: Denizaltı Gemileri; Aylık Ansiklopedi, sayfa 44, İowa Zırhlısı; sayfa 295, tekrar De-

nizaltı Gemileri 336, Ajax Kruvazörü 547, Uçak Gemileri 642, Zırhlılar 703, Türk Donanması 945, Amerikan Armadası 951, Sovyet Deniz Kuvvetleri 1003, İtalyan donanması 1017, Donanmamızın Yeni Kuvvetleri 1117, Leyte Uçak Gemisi 1127, Queen Elizabeth 1129, İngiliz Donanması 1027, Fransız Deniz Kuvvetleri 1221, Hamidiye Zırhlısı 1281, Japon Denizaltıları 1367, Türk Donanmasında Çekdiri Devri 1620).

(Ali Rıza Seyfi)

HARVARD ÜNİVERSİTESİ — Tesis tarihi bakımından Amerikanın en eski üniversitesi olan Harvard, bugün dünyanın belli başlı ilim müesseselerinden bir tanesidir. Merkezi Massachusetts eyaletinin Cambridge şehrinde olmakla beraber, tıp

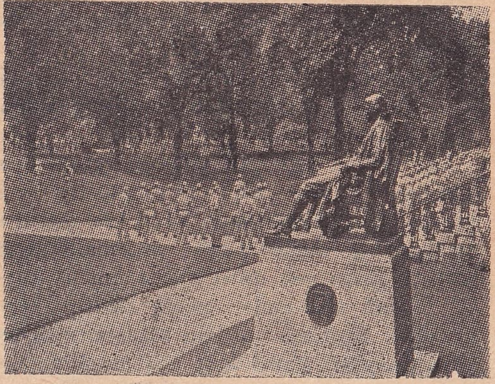

Yatılı talebeler lojmanlarından biri

ve dişçilik gibi bâzı okulları da Boston'da bulunmaktadır.

T a r i h ç i ğ i : Harvard Üniversitesi, 1636 yılında Müstemleke Umumi Meclisi tarafından ayrılan ufak bir tahsisatla kurulmuştur. Harvard ismini ise, 1638 de ölüp servetinin yarısını ve kütüphanesini okula bağışlıyan, Protestan muhaciri John Harvard'dan almıştır. Benzeri diğer Amerikan üniversiteleri gibi Harvard da "college" olaraktan tesis edilmiştir. Kolejin giriş kapısına hâkkedilmiş olan aşağıdaki satırlar, ilk kurucuların, düşünce ve duygularının kendi ağızlarından ifadesidir; "Allahın inayetiyle sağ salim New England'a geldikten sonra evlerimizi ve kiliselerimizi inşa ettik, yaşamamız için lâzım olan ihtiyaçlarımızı da karşıladıktan sonra yapmamız gereken işlerden bir tanesi de bilgimizi ilerletecek müesseseler vücuda getirmektir..."

1650 senesinde İngiltere kıralı tarafından verilen bir imtiyazla; "İngiliz ve Kızılderili çocukların" tahsilleri için Harvard'da, faydalı edebiyat, sanat ve ilimlerin okutulmasına salâhiyet alınıyordu. 1650 den, Onsekizinci Yüzyılın başlarına kadar idare ve öğretim işleri bu imtiyazın çerçevesi içerisinde yürütüldü. 1707 yılı, Harvard'ın mazisindeki önemli tarihlerden sayılır. O sene konulan esasa göre, bir rektör, bir muhasebeci ve beş kişiden mürekkep idare heyetine, kolej gelirini kontrol ve öğretmen tâyini gibi salâhiyetler tanındı. Fakat, 1642 de tesis edilen murakıplar heyeti de bu idare heyeti üzerinde kontrol ve murakabe hakkına malikti. Mürakıplar heyetinde bulunanlar doğrudan doğruya hükümetin ve kilisenin mümessilleri idi. Başlangıçta üniversite, hükümetle kurucusu ve hâmisi olması dolayısiyle iyi geçiniyordu. Fakat hükümet yardımının gittikçe azalması ve arada baş gösteren ihtilâflar

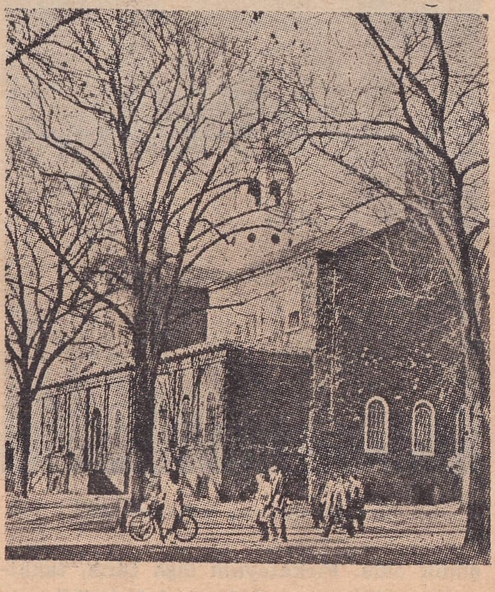

Üniversite bahçesi ve John Harvar'ın heykeli

1865 yılında üniversitenin resmen ve tamamen hükümetten ayrılmasını intacetti. Zaten 1824 tenberi hükümetten hiçbir yardım görmemiş olan Harvard'ın gelirini o yıllarda yalnız şahsi bağışlar teşkil ediyordu. 1865 ten itibaren murakıplar heyeti de bizzat mezunlar tarafından seçildi. 1869 yılında ve Rektör Charles W. Elliot'un zamanında okulda üniversite anlayışına uygun ıslâhat yapıldı.

K e n d i n e b a ğ l ı o k u l l a r : Harvard'a bağlı belli başlı okul, fakülte ve branşlar kuruluş tarihlerine göre şunlardır: Tıp okulu (1782) Boston'da, ilâhiyat okulu (1816), hukuk okulu (1817), Lawrence fen okulu (mühendislik, 1847), dişçilik okulu (1867) Boston'da, yaz okulu (1871), sanatlar ve ilimler okulu (1872), iş ve idare okulu (1908), öğretim okulu (1920), genel hıfzıssıhha okulu (1922), genel idare okulu (1935).

Ö ğ r e t i m s i s t e m i : Üniversitede öğretim sistemi sömestr usulüne

Harvard Üniversitesi dershane pavyonlarından biri

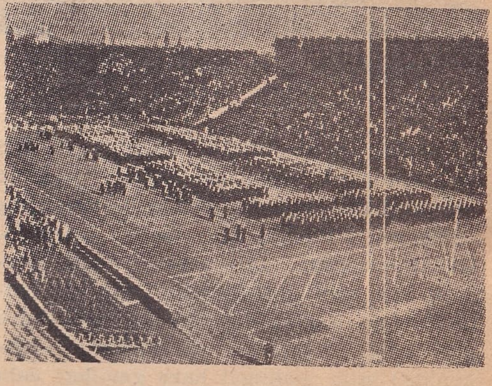
göredir. Normal devre eylûl sonu başlayıp, haziran sonunda biter. Ayrıca sekiz haftalık yaz öğretim kursu da mevcuttur.

G i r i ş ş a r t l a r ı : Havard'ın bugünkü Amerikan üniversiteleri arasında işgal ettiği mümtaz yer, giriş şartlarında diğer üniversitelere nazaran daha ağırlarının bulunmasını mecburi kılmıştır. Bilhassa tıp, dişçilik ve ilâhiyat okullarının giriş şartları çok ağırca konulmuştur.

K ü t ü p h a n e : Harvard Üniversitesi, dünyanın en zengin kütüphanesine sahibolan okuldur. 1936 da üç milyonu geçen kitap ve risale sayısı, 1946 da 4.804.968 i bulmuştur.

T a l e b e s a y ı s ı : Harvard'da okuyanların 1946 da yekûnu, ekseriyeti erkek olmak şartiyle on iki; on üç bin yakınlarındadır.

Bunlar arasında bugün Amerikada "M u h a r i p " ler diye anılan ve İkinci Dünya Savaşına iştirak etmiş olan yedek subay ve askerler de mevcuttur. Üniversite bunlara elinden gelen bütün kolaylık ve müsamahayı esirgemez. Meselâ

Üniversitenin stadyumu

üniversite, evli talebe ailesine mahsus 700 evden 600 ünü bu muharipler tahsis etmiştir.

(E. İ.)

İKTİSAT KONGRESİ — 1948 yılında 22 ile 27 kasım arasında İstanbulda Türkiye İktisat Kongresi toplandı. Bu kongre, memleketimizde toplanan ikinci iktisat kongresi idi; ilki 1923 te İzmirde Atatürk'ün teşebbüsiyle toplanmıştı.

Bu ikinci kongrenin toplanması yolundaki teşebbüs, İstanbul Tüccar Derneği İdare Heyetinin 29 haziran salı günkü toplantısında verilen kararla yapılmıştı. Bu kararda memleketin aktüel iktisadi meselelerinin memleket ölçüsünde incelenmesi için böyle bir kongre tertibedilmesine zaruret görülmüştü. Bunun üzerine kongrenin tertip ve idaresi için İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası, Bölge Sanayi Birliği, Türkiye İktisatçılar Derneği ile İstanbul Tüccar Derneği'nin temsilcilerinden mürekkep bir komite kuruldu ve bu komite de 3 ağustos salı günü toplanarak kongre yönetmeliğini ve gündemini tespit etti. Neticede 1.300 ü mütecaviz delege davet edildiyse de 22 kasım pazartesi günü toplanan kongreye 1.100 kişi iştirak etti. Bunlar Millet Meclisi, resmî daireler, ticaret odaları, ticaret borsaları, kooperatif birlikleri ve meslekî teşekküller mensupları idiler. 27 kasıma kadar her gün öğleden evvel umumi heyet toplantısı, öğleden sonra da komite toplantıları yapıldı. Sonuncu gün devletçilik, dış ticaret ve vergi komitelerinin hazırladıkları raporlar okundu ve madde madde kabul edildi. Ancak vergi komisyonunun raporunun komisyona havalesi yolunda reis tarafından yapılan teklif gürültüler kopardı. Reis kongreyi kapattı-

ğını söylediyse de yeni bir reis seçilerek kongreye devam edildi.

Kongrenin devletçilik komisyonu, devletin iktisat sahasında ne gibi faaliyetlerde bulunması lâzım geldiğini konuşmuş ve kararlarını aşağıya koyduğumuz raporla tespit etmiştir. Bu rapor, Prof. Ömer Celâl Sarc, Prof. Hâzım Âtıf Kuyucuk, Kâzım Taşkent, Prof. Muhlis Ete, Prof. Ahmet Ali Özeken, Prof. Reşat Nalbantoğlu gibi tanınmış ilim adamlarımız tarafından hazırlandığı için hususi bir ehemmiyeti haizdir. Gelecek kongre 1950 de İzmirde toplanacaktır.

Rapor: "1 — Devletin iktisadi siyaseti, hususi mülkiyete dayanan ferdin iktisadi hürriyetlerini koruyan, iktisadiyat sahasında hususi teşebbüsü esas tutan ve millî ekonomiye rehberlik eden ve içtimai adaleti ehemmiyetle ele alan bir sistem olmalıdır.

"2 — Cumhuriyet rejimiyle yeni bir siyaset takibine başlıyan devlet; millî kurtuluş devrinde kurucu ve genişletici vazifesini ifa etmiş ve iktisadi binanın temelini atabilmek için birçok sahalarda işletmeciliğe girmiş ve bâzı sahaları fiilî veya kanunî inhisarı altına almıştır.

"Devlet, iktisadi yapının temellerini bu suretle attıktan ve kurulan müesseseleri yeter derecede işlettikten sonra, işletmecilik faaliyetlerini ancak birinci derecede âmme hizmetleri sayılan işlere ve asıl vazifesi olan ve iktisadi siyasetin işletmecilik dışında kalan tetkik, tanzim ve mürakabe sahalarına hasretmelidir. Devlet bu gibi hizmetler dışında kalan, zirai ve sınai mahiyetteki işlerden peyderpey elini çekmeli ve bilhassa hiçbir suretle serbes piyasadaki teşebbüsler karşısında hem rakip hem de murakıp durumunda bulunmamalıdır.

"3 — Tabiatı iktizası inhisari mahiyette olan veya henüz hususi teşebbüsçe ele alınamıyacak bulunan ve rasyonel bir şekilde işletilmek şartiyle devlet elinde kalmasında mahzur görülmiyen işletmelerden başlıcaları şunlardır: 1) Demiryolları, 2) Limanlar (işletmesi muhtar idarelere bırakılmak üzere), 3) P.T.T., 4) Radyo, 5) Millî istihsal ve istihlâki tağdiye ve tanzim eden mühim enerji işletmeleri, 6) Hususi teşebbüslerce orman bölgeleri haricinde kurulmuş ve yeniden kurulacak olanlar haricindeki ormanlar, 7) Müstahsil mahsulünün kıymetini koruyacak müesseseler, 8) İnhisar halinde olmamak şartiyle muntazam posta ve yolcu gemiciliği, 9) Devlet kredi müesseseleri (işletmesi muhtar idarelere bırakılmak üzere), 10) Her nevi örnek ve öğretim müesseseleri, 11) Hususi sermayenin gidemiyeceği, durumları ekonomik kalkınmaya ihtiyacı olan bölgelerde girişilecek sınai teşebbüsler.

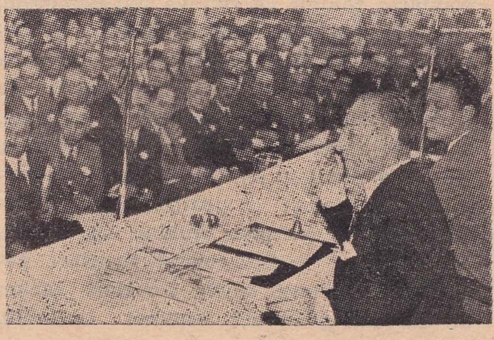
"4 — Devlet bundan böyle âmme mahiyetini haiz olmıyan işletmelere devam etmemeli ve yeni tesisler ve tevsiler yapmamalı ve mevcut işletmeleri peyderpey hususi teşebbüslere ve kooperatiflere devretmek üzere esaslar hazırlamalıdır.

"5 — Devletin teşvik, mürakabe ve müdahalesiyle ilgili mevzuat ve bilhassa tatbikat şekilleri hususi işletmelere devlet teşebbüslerini müsavi hukuki ve iktisadi şartlar altında blundurmalı ve hususi sermayeye emniyet telkin edecek bir istikrar arzetmelidir. Millî ekonomimizin dünya ekonomi şartlarına tedricen intibak kudretini gösterebilecek bir şekilde gelişebilmesi için iktisadi faaliyetlere engel olan veya bunları güçleştiren vergi ve resimlerin esaslı bir şekilde tetkikten geçirilmesi, diğer taraftan da himaye politikasının kademeli bir şekilde hafifletilmesi mevzuu üzerinde durulması muvafık olur.

"Devlet tabiatı iktizası inhisar kurmadığı sahalara hususi teşebbüsün de katılmasına hiçbir suretle mâni olmamalı, müsavatsızlık yaratmaktan çekinmeli ve serbes rekabete fırsat vermelidir. Bu arada hususi teşebbüslerin küçük müstahsil ve müstehliki ezer vaziyetteki inhisarî gelişmesine karşı da uyanık ve tedbirli bulunmalıdır.

"6 — Döviz ve sermaye kaynaklarımızın darlığı karşısında süratli bir iktisadi inkişafı sağlamak maksadiyle ecnebi sermayenin anormal imtiyazlara malik olmamak şartiyle Türk ekonomisine katılmasını ve bu maksatlara gereken tedbir ve kararların alınmasını lüzumlu görürüz.

"7 — Memleketimizin iktisadi bünye ve münasebetlerini tetkik etmek üzere ilmî

İktisat Meclisi toplantı halinde

hüviyetleri veya iş hayatındaki başarılariyle tanınmış bitaraf iktisatçılardan mürekkep bir enstitünün kurulmasını lüzumlu görürüz. Hükümetin bu enstitü çalışma ve kararlarına müdahale etmemesini dilerken, millî ekonomiyi ilgilendiren esas mevzular ve bilhassa bundan böyle iktisadi sahada devletin rol alması lüzumlu görülen hususlar hakkında yapılacak tetkiklerde bu enstitünün vazifelendirilmesini zaruri görürüz.

"Umumi heyet ve komisyonumuzda ilim ve iş adamlarımızın ve kongremize iştirak eden delegelerin memleketin ihtiyaç ve temayülünü aksettiren değerli fikir ve mütalâaları basılmış ve basılacak olan broşürlerde yer almış bulunmaktadır.

"Komisyonumuz ancak karar şekline inkılâbeden esas prensipleri yukardaki maddelerde telhis etmekle umumi kanaatleri tebarüz ettirmiye çalışmıştır".

(Adnan Çubukoğlu)

KONJONKTÜR TEZAHÜR VE TETKİKLERİ — Fransızcası "conjoncture" dür, türkçede "konjonktür" okunur.

K o n j o n k t ü r a n l a m ı : Aslı lâtince olan konjonktür kelimesi daha Ortaçağda müneccimler tarafından burç (constellation) mânasında kullanılmakta idi. Onyedinci Yüzyılın sonlarına doğru bu kelime ticaret lisanına girmiş ve bugün ifade ettiği "işlerin gidişi" mânasında istimal edilmiye başlanmıştır. İktisat ilminde evvelâ Almanlar tarafından ancak Ondokuzuncu Yüzyıl içerisinde kullanılan ve bugün fransızca, ingilizce, rusça, macarca, bulgarca ve diğer birçok lisanlardaki iktisadi neşriyatta sık sık tesadüf edilmekte olan "konjonktür" kelimesi, 1939 malî yılı bütçesinin Büyük Millet Meclisindeki müzakereleri sırasında, fransızça telâffuzu aynen muhafaza edilerek, lisanımıza da resmen sokulmuş bulunmaktadır.

İş hayatının en mühim hâdisesini teşkil eden ve Onsekizinci Yüzyıl sonundanberi birçok memleketlerde sık sık tesadüf edilen buhranlar, iktisat ilmi ile uğraşanların dikkat nazarlarını çekmiş, fakat iktisadi hayatın iki buhran arasındaki seyrinin tetkiki asrımıza kadar ihmal edilmiştir. Ondokuzuncu Yüzyılın ortalarına kadar iktisadi buhranların yalnız muharebeler, salgın hastalıklar, zelzeleler, kıtlıklar gibi arızî sebeplerin tesiriyle husule geldiği zannedilmişse de bu tarihten sonra iş hayatının - konjonktürün - bir temevvüç hareketi arzettiği ve inkişaf ile inhitat safhalarının daima birbiri arkasından muayyen bir intizamla geldiği müşahede edilmiştir. Bu suretle iş hayatının bütün seyrini tetkik eden bir konjonktür ilmi vücuda gelmiye başlamıştır.

Fakat gerek eski buhran bilgileri ve gerekse bunu tamamlıyan konjonktür bilgisi başlangıçta iktisadi hayatın nazari bir tahlilinden dışarı çıkamamış ve iktisadın tatbikiyle uğraşanlar bu tetkiklerden hiçbir ameli fayda görememişlerdir. Ancak Yirminci Yüzyıldanberidir ki, konjonktür bilgisi o zamana kadar muhafaza ettiği nazari kisvesinden çıkarak idare ve iş adamlarının ihtiyaçlarını tatmine matuf ve hâdiselerin tahkikine müstenit tecrübi bir ilim mahiyetini kesbetmiştir.

K o n j o n k t ü r d e v r e l e r i : Kapitalizm ve sınaileşme hareketinin beşiği olan İngiltere, bugünkü mânasiyle anladığımız iktisadi buhranların en evvel müşahede edildiği memlekettir. Ondokuzuncu Yüzyılın ortalarından itibaren sırasiyle 1847, 1857, 1866, 1873, 1882, 1890, 1900, 1907 yıllarında ve Birinci Dünya Savaşından sonra da 1920, 1929 yıllarında kaydedilen başlıca buhranlar birbirinden farklı birçok nazariyelerin ortaya atılmasına sebebiyet vermiş ise de iktisatçılar buhranları ihtiva eden konjonktür devrelerinin muayyen âraz gösteren ve birbirini muntazaman takibeden safhalardan terekkübettiğinde ittifak etmişlerdir.

Buhranlar hakkında ilmî tetkiklerde ilk bulunan Clément Juglar 1860 yılında neşrettiği kitabında konjonktür devresini refah, buhran ve tasfiye isimleri altında üç safhaya ayırmakta ve ondan sonra gelen diğer bâzı iktisatçılar, altı veya beş safhadan bahsetmekte iseler de bugün umumiyetle vasati yedi sekiz yıl süren her bir devrenin inkişaf ve inhitat aslî safhalariyle gerileme ve kalkınma geçit safhalarından teşekkül ettiği kabul edilmektedir. İleri kapitalist memleketlerdeki müşahedelere göre inkişaf ve inhitat safhaları muayyen âraz gösterirler.

İnkişaf safhası: En evvel harekete gelen istihsal şubesi mensucat makineleri, demiryolları ve malzemesi, deniz inşaatı,

elektrik santralları ve malzemesi, otomobil, mesken inşaatı vs. gibi istihsal vasıtaları sanayiidir. İlk hareket meselâ motör sanayii gibi yalnız bir şubede de başlasa bu sanayideki inkişaf maden sanayiine siparişler verilmesi, demiryolu nakliyatının artması ve emsali sebeplerle diğer sanayi şubelerini de harekete getireceğinden inkişaf yavaş yavaş genişlemiye başlar. Kurulan yeni sanayi merkezleri civarında amele meskenleri inşası zarureti bina inşaatını teşvik eder ve bu da çeşitli inşaat malzemesi ve mobilya sanayiini harekete getirir. İlk ve seri fiyat yükselmeleri demir, kömür, bakır gibi ham maddelerde kendini gösterir. Bir defa başlıyan fiyat yükselmeleri psikolojik tesirlerle diğer maddelere de sirayet edeceği gibi istihsal vasıtaları sanayiinde çalışan memur ve işçilerin iştira kuvvetinin artması da dokuma, deri mamulâtı ve emsali istihlâk maddeleri talep ve fiyatlarını arttırır ve bu suretle fiyat yükselmeleri umumi bir hal alır. Bilhassa esham fiyatları borsa spekülâsyonları neticesinde aşırı yükselmeler kaydeder. İthalât ve demiryolları hasılâtı artar, banknot tedavülü fazlalaşır, bankaların iskonto cüzdanının süratle kabardığı ve iskonto haddinin de tedricen yükseldiği görülür. Sermayedarlar gelirlerinin, işçiler ücretlerinin ve gayrımenkul sahipleri de rantlarının yükseldiğini müşahede ederler, vergi hasılâtı artar, evlenmeler ve doğumlar çoğalır...

İnhitat safhası: Buhran evvelâ inkişaf safhasının son zamanlarında kurulan yeni teşebbüslere çatar. Yüksek maliyet fiyatları ve büyük kredilerle kurulmuş ve henüz amortismanlarına başlıyamamış olan yeni teşekküller en büyük zararları görür. Muayyen bir sanayi şubesinde başlıyan sıkıntı, makine, demir, çelik, vs. bütün istihsal vasıtaları sanayiine sirayet eder. İşsizlik başlar, ev kiraları düşer. Malzeme fiyatlarının pahalı ve işçi ücretleri ile ipotek faizlerinin yüksek olduğu bir devirde inşa edilmiş olan yeni meskenler maliyet fiyatlarına nazaran büyük kıymet sukutları kaydeder. Esham fiyatları düşer, tasarruf yavaş yavaş sabit gelirli devlet tahvillerine ve banka tasarruf hesaplarına yatırılmıya başlanır. Protestolar ve iflâslar günün en tabii hâdiselerinden olur.

Buhrana mukavemeti olamıyan küçük teşebbüsler büyük teşebbüsler tarafından yutulur ve sermaye temerküzleri başlar. Buhran nihayet istihlâk maddeleri sanayiine de sirayet eder. Demir, çelik, bakır gibi maden fiyatlarının sukutundan sonra, tüccarın bankalara olan borcu için yüksek faiz ödemektense elindeki stokları zararına satmayı tercih etmesi üzerine, mensucat, gıda ve emsali istihlâk maddeleri fiyatları da inmiye başlar, vergiler, demiryolları hasılâtı ve ithalât azalır, banknot tedavülü ve bankaların ticarî senetler cüzdanı gittikçe küçülür.

K o n j o k t ü r t e t k i k l e r i - n i n l ü z u m u : Ondokuzuncu Yüzyılın başındanberi çok muntazam fâsılalarla tekerrür eden buhranlar ve konjonktür devreleri istatistik malzemesinin azlığından dolayı ancak ötedenberi toplanmakta olan fiyat rakamlariyle büyük teşebbüslerin yıllık raporları ve tüccar teşekkülleri, belediyeler v.s. nin mevcut neşriyatına istinaden tetkik edilebilmiştir. İktisadi hayatın ve istihsal mekanizmasının bugünkü karışık durumu karşısında yalnız fiyat doneleri ve gayrımevkut neşriyata dayanarak memleket ekonomisinin takibine imkân olamıyacağı aşikârdır. İşletme ve tesisatını yalnız bu gibi malûmata istinaden genişleten müteşebbisin malını piyasaya getirdiği zaman konjonktürün çoktan başka bir safhaya girdiğini müşahede etmesi mukadderdir.

Doktor hastalığın seyrini tâkibedebilmek için, her hastalığın muhtelif bünyedeki tezahürleri başka başka olacağına göre, nasıl ki hastasının evvelâ bünyesini tanımak ve muntazam fâsılalarla hararet, nabız ve tansiyonunu kaydetmek zaruretinde ise; iktisatçı da, memleketin iktisadi inkişafını adım adım takibedebilmek için evvelâ memleketin içtimai ve iktisadi bünyesini izah edecek muhtelif doneleri (nüfusun yaş ve mesleklere göre inkisamını, mevcut ve işletilen maden servetlerini, toprakların ekiliş tarzı ve verimini, şose, telefon, telgraf, elektrik, demiryolları şebekelerini, gemi, vagon, kamyon, otomobil, uçak gibi nakil vasıtaları mevcutlarını, limanların tahmil ve tahliye kapasitelerini, mihaniki tesisatın sanayi şubelerine ve buhar ve elektrik gibi enerji membalarına göre beygir kuvvetlerini, millî servet ve gelirin muhtelif sınıflara göre dağılışını, zirai ve sınai işletmelerin büyüklüğünü, vergi sistemini v. s.) tetkik etmek ve aynı zamanda sınai ve zirai istihsalâtı, işsizlik, siparişler, satışlar, stoklar, dış ticaret, perakende ve toptan ticaret fiyatları, geçinme masrafları, amele ücretleri, esham ve tahvilât gelirleri, banknot tedavülü, tasarruflar, banka faizleri, iflâslar, münakalât v.s. hakkında kısa fâsılalarla tanzim edilen muhtelif istatistikleri tahlil etmek zaruretindedir.

Her gün sayısız hastalarla karşılaşan doktorun, tecrübelerini arzu ettiği kadar tekrar edebilen kimyager ve emsali fen adamlarının bilgilerini tatbikî bir şekilde kuvvetlendirmek imkânları karşısında iktisatçının ancak vasatî yedi sekiz yılda bir gelen konjonktür devrelerinden bütün hayatında kaç tanesine şahidolabileceğini hesaplamak kolaydır. Bu vaziyet karşısında, tecrübe noksanının, uzun yıllara raci ve kısa fâsılalarla tespit edilen çeşitli istatistiklerle telâfisindeki zaruret izahtan varestedir.

Birçok kimseler plânlı ekonomi tatbik edildiği takdirde konjonktür tahavvüllerinin vuku bulmıyacağını ve binaenaleyh böyle bir iktisat sisteminde konjonktür tetkiklerine ihtiyaç kalmıyacağını iddia ederler. Şurası muhakkaktır ki, tamamen plânlı ekonomi tatbik eden memleketler de ticari mübadeleler dolayısiyle serbes veya yarı devletçi rejim içinde bulunan memleketlerdeki konjonktürün tesirine tâbidirler. Hattâ tamamen otarşik bir siyaset takibeden devletçi rejimlerde de tabiatın kaprislerine tâbi olan ve henüz tamamiyle kontrol edilemiyen zirai istihsaldeki temevvüçlerin konjonktür hareketleri tevlidedebileceğini kabul etmek lâzım gelir.

Alman Konjonktür Enstitüsü Reisi E. Wagemann da konjonktür nazariyeleri hakkındaki kitabında şöyle demektedir:

"Buhran ve konjonktür devrelerinin yakın bir âtide önüne geçilebileceğine inanmak, belki çok uzun zamanlar sonra tahakkuk edebilecek bir nazariyeye bel bağlamak olur. Bu ihtimal uzak veya yakın bir âtide tahakkuk edecek de olsa gene konjonktür hareketlerinin senelerle devam edecek sistematik tetkiklerine istinadecektir. Zira böyle bir vazifeyi üzerine alacak teşkilât tarafından tatbik edilecek siyasetin ana hatları her şeyden evvel iktisadi hayatın girift münasebetlerini izah eden bir nazariyeye dayanacaktır. Her halde konjonktür ilmi daha uzun seneler gerek devlet adamlarına ve gerekse hususi müteşebbislere iktisat ve ticaret politikasında rehber olmakta devam edecektir".

K o n j o n k t ü r t e t k i k t e ş e k k ü l l e r i : Konjonktür temevvüçleri ve buhranlar evvelce iktisat sistemindeki bozukluklardan doğma (pathologique) hâdiseler olarak telâkki edilmekte iken son zamanlarda iktisadi hayatın daha ziyade aslî ve tabii bir hâdisesi olarak kabul edilmiştir. Bu münasebetle iktisadi hayatın fizyolojisini bilhassa istatistiklere istinaden takip ve tespite çalışan ve tecrübi usullere dayanan müesseseler ortaya çıkmıştır. Meselenin pratik kıymetini takdir eden iş adamları bu tetkikleri yapacak teşkilâtı kurmak bakımından ilim muhitine ve devlet teşkilâtına rehber olmuşlardır.

Yirminci Yüzyılın başında Amerika Birleşik Devletlerinde abonelerine malûmat vermek suretiyle para kazanmayı istihdaf eden ticari mahiyette birtakım iktisadi tetkik büroları kurulmuştur. Bunların en marufları tek barometrosu ile şöhret bulan ve 1904 yılında teessüs eden "Babson Statistical Organisation" ile "Brookmire Economic Service" dir. Bilâhare üniversiteler de bu tetkikler ile alâkadar olmuşlar ve 1917 de Harvard Üniversitesinde "Harvard University Commitee on Economic Research" kurulmuştur. Daha sonra 1920 senesinde de Mitchell'in riyasetinde "National Bureau of Economic Research" tesis edilmiştir. Bundan sonra Avrupanın birçok memleketlerinde birbirini takiben "İktisadi Tetkik ve Konjonktür Enstitüsü" kurulmuş ve memleketimizde 1935 yılı başında İktisat Vekâletine bağlı olmak ve bugünkü Ticaret Bakanlığındaki Konjonktür ve Neşriyat Müdürlüğü tesis edilmiştir. Bu dairenin 1940 yılındanberi çıkarmakta olduğu "Mevkut Konjonktür" dergisi, Türkiye Konjonktürünü takibe yarıyan en iyi dokümanlardan birisini teşkil etmektedir.

(Şefik Bilkur)

MACBETH TRAJEDİSİ — (1605) Shakespeare (Bakınız: Shakespeare; Aylık Ansiklopedi, sayfa 534) in en büyük piyeslerinden biri sayılan, kan ve şiirle yuğrulmuş bir trajedi.

H i k â y e s i, y a z ı l ı ş ı, i l k b a s k ı s ı : Piyesin hikâyesi ve plânı, ana hatlariyle, Raphael Holinshed'in "Chronicle of Scottish History" adlı eserinden alınmıştır. Fakat bu vakayinamede anlatılan hikâye ile Shakespeare'in "Macbeth" i birbirine pek uymazlar. En kudretli sahneler ve karakterlerin bâzı hususiyetleri yeniden yaratılmıştır. Piyes ilk şekliyle 1623 te basılan "folio" da vardır. Bâzı yer-

lerinin kesilmiş olması ihtimal dahilindeyse de ekseri tenkitçilere göre bunun zararı değil, bilâkis faydası olmuştur. Mark Van Doren: "Macbeth bugünkü haliyle mukayese kabul etmez bir güzelliktedir, pırlanta gibi, ve kendi ölçüleri içinde her bakımdan tamdır." diyor. Bu eser Shakespeare'in en kısa piyesidir. Hâdiseler süratle inkişaf eder, dialoglar uzamaz. Cadıların söylediği iki şarkının ve kapıcı sahnesi diye isimlendirilen bir parçanın sonradan ilâve edildiğini iddia edenler çoktur. Hikâyenin esası: Namuslu ve mert bir generalin, bâzı tesirler altında, kıral olmak hevesine kapılıp, kendisine yakınlık gösteren bir kıralı öldürmesi, ve bu suçunu başkalarına yüklemek, sonra da mevkiini muhafaza etmek gayesiyle işlediği cinayetler sonunda kendisinin de mahvolmasıdır. Şöyle kısaltılabilir:

Birinci perde: Iskoçya Kıralı Duncan'ın iki generali, Macbeth ve Banquo, Norveç kıtalarının desteklediği isyankâr Cawdor lordunun ordusuna karşı tam bir zafer kazanmışlardır. Bu iki değerli kumandan muharebeden dönerken üç cadıyla karşılaşırlar. Büyücü kadınlar Macbeth'i: Glamis lordu, Cawdor lordu, ve Iskoçyanın müstakbel kıralı diye selâmlarlar. Macbeth eski lordun ölümiyle hâlen Glamis lordu olduğunu bilmektedir, fakat diğer iki unvanı şüpheyle karşılar, inanamaz. Banquo'nun kendi istikbalini de söylemelerini istemesi üzerine cadılar: Her nekadar kıral olmıyacaksa da kırallar yetiştireceğini bildirirler; yani oğulları kıral olacaktır. Büyücüler ortadan kaybolduktan biraz sonra, daha iki general onların sözlerinin tesirinden kurtulamamışlarken, kıralın habercileri karşılarına çıkar ve kazanılan zaferden dolayı Macbeth'e Cawdor lordu unvânının verildiğini bildirirler. Cadıların söylediği ve inanmadığı unvanların birine böyle ânide kavuşmak Macbeth'i şaşırtır ve içinden kırallığa karşı bir ümit beslemesine sebebolur. O kadar ki, biraz sonra Kıral Duncan büyük oğlu Malcolm'u kendine vâris gösterince, bunu yoluna çıkan bir engel olarak karşılar. Artık kıral olmak arzusu içine girmiş ve kendisine hâkim olmuştur. Fena kalbli bir kadın olan Lady Macbeth'in de teşvikiyle kendisini şatosunda ziyaret ederek, bir gece kalacak olan Kıral Duncan'a karşı bir suikast hazırlar. Bu sırada, hiçbir şeyden haberi olmıyan Duncan. onu şereflendirmek arzusiyle, şatoya gelmiştir bile.

İkinci perde: O gece Macbeth kıralı öldürür ve karısının da yardımiyle şüpheyi üstünden atmıya muvaffak olur. Kıralın yanında yatan hizmetçileri sarhoş edip sızdırmışlar ve üstlerini kana bulayarak cinayeti onlar tarafından işlenmiş gibi göstermişlerdir. Macbeth, Duncan'ın ölüm haberini alınca, gûya büyük bir hiddete kapılmış gibi, hizmetçileri de öldürür. Bu hareketin mânasını anlıyamıyan Malcolm ve Donalbain, kıralın iki oğlu, korkuyla memleketten kaçarlar. Bu, şüpheyi onların üstüne çeker ve ikisi de kaçtığı için Macbeth Iskoçya kıralı olur.

Üçüncü perde: Bütün bunlara rağmen Macbeth hayatından memnun değildir. Cadıların kehanetlerinin bir bir çıktığını görmüş ve kırallığın Banquo'nun oğullarına geçeceğini söylediklerini hatırlıyarak bu değerli arkadaşından çekinmiye başlamıştır. Banquo ile tek oğlu Fleance'ı öldürmek için bir tuzak kurar. Büyük bir eğlence tertibederek ikisini de davet eder ve yolda kaatillere Banquo'yu öldürtmiye muvaffak olursa da Fleance kaçar. Macbeth bu haberi aldıktan sonra davetlilerine: Değerli misafirinin hâlâ gelmemiş olmasına üzüldüğünü söyler. Şüpheyi üstünden atmak gayesindedir. Fakat bu sözleri söylediği sırada oturacağı iskemlede Banquo'nun hayalini görür. Bu hayali ondan başka hiç kimse görmemektedir. Macbeth'in korku ve heyecanla söylediklerinden bir kriz geçirdiğini zannederler. Lady Macbeth vaziyeti idare etmiye çalışır, ve ziyafet herkesin şaşkınlığı içinde böylece sona erer.

Dördüncü perde: Macbeth şüphe ve korku içindedir. Cadılarla tekrar konuşmak ister ve onların büyüsü sayesinde çeşitli hayallerle karşılaşarak istikbaline ait nasihatler alır. Birinci hayal silâhlı bir baştır: Fife lordu Macduff'tan sakınmasını

Lady Macbeth (Kaulbach'ın bir tablosundan)

tavsiye eder. İkinci hayal kanlı bir çocuktur: Kadından doğan hiçbir insanın ona zararı olamıyacağını bildirir. Üçüncü, elinde bir ağaç olan taçlı bir çocuktur: Büyük Birnam ormanı Dunsinane tepesine doğru yürümedikçe korkmamasını söyler. Macbeth hâlâ tatmin olmamıştır. Kırallığın Banquo'nun oğullarına geçip geçmiyeceğini öğrenmek ister. Cadılar: Daha fazlasını sorma, derlerse de ısrar eder. Bunun üzerine sekiz kıral ve Banquo'nun hayali görünür. Bu kırallığın onlara geçeceğine işarettir. Macbeth'in cadılardan ayrılmasiyle Fife lordu Macduff'un İngiltereye kaçıp, Duncan'ın büyük oğlu, Malcolm'la birleştiğini haber alması bir olur. Bunu öğrenince büyük bir hiddet ve korkuya kapılarak Macduff'un karısını ve çocuklarını kılıçtan geçirir. Fife lordu bu katliâmı haber alınca, Macbeth'le karşı karşıya gelmesi için Allahlara yalvarır.

Beşinci perde: Bu arada kıraliçe, yani Lady Macbeth, bu cinayetlere kendinin de karışmış olmasının tesiriyle çıldıracak hale gelmiştir. Geceleri uykuda yürümekte, ellerindeki hayalî kan lekelerini silmiye uğraşmaktadır. Nihayet bu mânevi ıstıraplar içinde kendi elleriyle hayatına son verir. Macbeth de üzüntü içindedir. Bütün ümidini cadıların son iki kehanetine bağlamıştır: 1. Birnam ormanı Dunsinane'e yürüyene kadar korkma, 2. Seni kadından doğmuş hiçbir insan öldüremez. İşte onu hayata bağlıyan sadece bu iki sözdür. Fakat biraz sonra, Birnam ormanının Dunsinane'e doğru yürüdüğü haberini alınca büyük bir korkuya kapılır. Yürüyen orman zannedilen şey aslında Malcolm ile Macduff'un adamları tarafından, kendilerini gizlemek maksadiyle taşınan ağaç dallarıdır. Bu gerçekleşmesine imkân olmadığını zannettiği kehanetin bir anda hakikat olması onu korkutmuşsa da ümidini tamamen kırmamıştır, çünkü Macbeth'i kadından doğmuş hiçbir insan öldüremez. Muharebe meydanına atılarak insan kudretini aşan bir şekilde mücadele eder. Fakat cadıların, sakınmasını tavsiye ettikleri Macduff'la karşılaşınca korkup duraklar. Önce mücadeleden çekinirse de, sonra: Beni kadından doğmuş bir insan öldüremez, diyerek onunla da dövüşmeyi kabul eder. Fakat Fife lordu annesinin karnından vakitsiz alınmıştır. Sahneden mücadele ederek çıkarlar ve biraz sonra Macduff, lordların ve askerlerin önüne Macbeth'in kesik başıyla gelir. Malcolm Iskoçya kıralı olarak selâmlanır.

K ı s a c a t e n k i d i : Macbeth çok kanlı bir trajedidir. İkinci sahnenin hemen başında yaralı bir haberciyle sahneye giren kan piyesin sonuna kadar esere hâkim olur. Diğer iki hâkim unsur da korku ve uykusuzluktur. Bu sonuncusu Shakespeare dünyasında kötülüğün mânevi cezasıdır. İyi insan, meselâ Duncan rahat rahat uyur, fakat Macbeth kötülere katıldığı andan itibaren, yani kıralı öldürmesiyle beraber uykuyu da katletmiştir. Bu piyeste asıl facia, itimadeden bir kıralın, bir misafirin öldürülmesi değil, asil ve mert Macbeth'in mahvolmasıdır. Değerli bir gentleman'ın, kahraman bir askerin sonunda kadınları ve çocukları kılıçtan geçirecek hale gelmesidir.

Macbeth'in kalbine kıral olmak isteğini sokan şey, cadıların kehanetlerinden ikincisinin hiç ümidetmediği bir anda gerçekleşmesidir. Buna rağmen kötü bir niyeti yoktur ve belki de şansının kendini bu mevkie getireceğine inanır. Fakat Duncan'ın, büyük oğlunu vâris ilân etmesi, bütün isteklerine set çektiğinden, kafasında kötü fikirlerin şekillenmesine sebebolur. İçine kırallık ihtirasının girmesine rağmen Macbeth cinayet işliyecek bir adam değildir. Karısı ise ona nazaran daha kuvvetli bir irade sahibidir, kocasının niyetini hemen sezerek onu bu yolda teşvik eder. Hattâ kıralı öldürmek için plânı kendi hazırlar. Cinayet sahnesinde, Macbeth'in içinde bulunduğu durumla nasıl tezat teşkil eden bir karaktere sahibolduğunu açıkça görürüz. Kıral olduktan sonra ise korku ve şüphenin esiridir. Banquo'yu öldürtmesi, Macduff'un karısını ve çocuklarını kılıçtan geçirmesi hep bu şüphenin ve korkunun neticesidir. Artık kafası allak bullak olmuştur. Cadılarla tekrar konuşmak istemesi bâtıl itikatlara nekadar saplandığını gösterir. Diğer taraftan bütün kötü kalbliliğine rağmen Lady Macbeth de işledikleri cinayetlerin vicdanındaki bas-

kısından kurtulamıyarak ölüme sürüklenir. Piyesin sonunda Macbeth'le karısına karşı nefret duymayız, çünkü ikisi de fena şartların kurbanı olmuşlardır. Biri kehanetlere kapılmanın, öbürü de kocasına bağlılığın kurbanıdır.

Eser biterken bu kötülük dünyasından sıyrılarak insanları daha uzaktan seyretmek imkânını buluruz ve görürüz ki, bu kötülük dünyasi iyilik âleminin ortasındadır, ve bu âlemin iyi insanları Iskoçyanın yaralarını sarmıya gelmektedirler. Tanınmış İngiliz şairi John Masefield, "Macbeth" hakkında şöyle diyor: "Hiçbir piyeste bundan fazla şiir olamaz ve hiçbir piyeste bu derece hayal zenginliği görülmemiştir".

Kısa bibliyografya: Halide E. Adıvar; İngiliz Edebiyatı Tarihi II. Mark Van Doren; Shakespeare. John Masefield; Shakespeare. J. Walker Mc Spadden; Shakespearian Synopses.

(M. Fuat)

MORKAYA, BURHAN CAHİT — (1892-1949) Tanınmış gazeteci, muharrir ve romancılarımızdandır. 1892 yılında İstanbulda doğdu. Babası, Eytam Meclisi âzasından Fahrettin Efendi'dir. Mercan İdadisinde okuduktan sonra Mülkiye Mektebi (Siyasal Bilgiler Okulu) ne girdi ve oradan 1912 de diploma aldı. Genç yaşında gazeteciliğe heves eden Burhan Cahit, daha Mülkiyeye devam ederken bir taraftan da "Yeni Gazete" nin yazı heyetine girmişti. Mülkiyeden mezun olduktan sonra "Millî Ajans" ta, "Yeni Gazete" nin yazı işleri müdürlüğünde bulundu; "Serveti Fünun" da çalıştı; "Vatan" gazetesine "Hafta Sohpetleri" yazdı. 1918 de, Halk Partisinin malı olan "Karagöz" gazetesinin başına müdür ve başmuharrir olarak getirildi. "Karagöz", Halk Partisine geçmeden önce daha fazla mizahi bir gazete idi. Burhan Cahit onu, halka ve köylüye hitabeden yarı mizahi, siyasi bir halk gazetesi haline getirdi. Halk ruhiyatına vâkıf olan ve halka hitabetmesini çok iyi bilen Burhan Cahit "Karagöz" ü bilhassa Anadoluda çok okunur bir gazete yaptığı sıralarda, 1924 te, Siirt milletvekili Mahmut Soydan İstanbulda "Milliyet" gazetesini kurdu. Bu gazete, Halk Partisinin yarı resmî bir organı mahiyetindeydi. Burhan Cahit, "Karagöz" ü çıkarmıya devam etmekle beraber, "Milliyet" in de başına geçirildi. Burhan Cahit bu gündelik gazetede yazı işlerinin umumi nâzımlığını yapmakla beraber, "Şaptan Şekerden" başlığı altında açtığı bir köşe sütununa siyasi fıkralar yazdı. Fakat bir gün bu fıkralarından birinde büyük paralar sarfedilen Ankaranın hâlâ tozdan topraktan kurtulmadığından bahsettiği için hem "Milliyet" ten, hem de "Karagöz" den ayrılmak zorunda bırakıldı. "Karagöz" de on, "Milliyet" te üç yıla yakın çalışan Burhan Cahit, 1928 de, kendi malı olarak "Köroğlu" adlı siyasi halk gazetesini kurdu. Haftanın muayyen iki gününde çıkan siyasi halk gazetesi tipinin üstadı olan Burhan Cahit, gazetesini kısa bir zamanda tanıttı ve tutturdu. Öyle ki, evvelce bilhassa Anadoluda "Karagöz" e gösterilen alâka ve rağbetin büyük bir kısmı bu sefer "Köroğlu" na çevrildi.

Gazeteci ve muharrir Burhan Cahit, 1918 de "Karagöz" ün başına geçtikten sonra sırasiyle birçok edebî ve tarihî eserler de yazdı. Muhtelif gazetelerde tefrika edildikten sonra kitap halinde basılan romanları, bilhassa zamanında, alâka ile okunan eserlerdi.

Son yıllarda, kendi gazetesini çıkarmakla beraber "Son Posta" gazetesine gündelik edebî ve siyasi fıkralar yazan Burhan Cahit, 1946 yılında tek partili rejimden çok partili demokrasi rejimine geçişimizin ilk umumi seçimlerinde, Demokrat Parti namzetlerinden biri olarak İstanbul milletvekilliğine seçildi. Fakat o zamanın parti mücadeleleri arasında, diğer bir iki parti arkadaşiyle birlikte milletvekilliği mazbatasının reddedilmesi üzerine Meclisten ayrıldı. Bu hâdise, izzeti nefsine çok düşkün olan Burhan Cahit'i pek müteessir etti; artık ondan sonra, yalnız "Köroğlu" nu çıkarmakla meşgul oldu. Son zamanlarda hastalanarak kâh evinde, kâh hastanede ihtimamla tedavi edildi. Fakat müptelâ olduğu üremiden kurtulamıyarak 20 ocak 1949 da vefat etti ve Asri Mezarlığa defnedildi.

Burhan Cahit Morkaya

Edebî eserleri ve romanları: "Karagöz" ve "Köroğlu" gazetelerinde halka hitabeden Burhan Cahit, romanlarının çoğunda aksine olarak üst tabaka ile meşgul olmuş ve İstanbul sosyete hayatının perdelerini aralamıştır. Zamanında bu romanlar o kadar rağbet görmüştü ki, birçok aileler, muharririn, kahramanlarına taktığı Ayten ve benzeri adları, yeni doğan kızlarına vermeyi moda haline getirmişlerdi.

Burhan Cahit'in ilk edebî eseri 1922 de çıkan ve ilk kalem tecrübelerini ihtiva eden "Bizans Akşamları" dır. Sayısı otuza yaklaşan diğer edebî eserleri ve romanları şunlardır: "Coşkun Gönül", "Aşk Bahçesi", "Kızıl Serap", "Gönül Yuvası", "Ayten", "Harb Dönüşü", "Hizmetçi Buhranı", "Aşk Politikası", "Adam Sarrafı", "Şeyh Zeynullah", "Komşunun Romanı", "Köy Hekimi", "Bir Çatı Altında", "Yüzbaşı Celâl", "Düğün Gecesi", "Cephe Gerisi", "İhtiyat Zabiti", "Yalı Çapkını", "Gurbet Yolcusu", "Kır Çiçeği", "Bir Kış Gecesi", "Kurşun Yarası", "Alay Emri", "Sevenler Yolu", "Patron", "Yaprak Aşısı", "Köydeki Dost", "Dünkülerin Romanı", "Nişanlılar".

Tarihî eserleri: Burhan Cahit, ayrıca, inkılâp tarihimize ait eserler de neşretmiştir: "Gazi Mustafa Kemal", "İzmir'in Romanı", "Gazi'nin Dört Süvarisi", "Mudanya, Lozan ve Ankara" ve gene Atatürk'e ait "O ve İki Cephesi".

Umumi vasıfları: Burhan Cahit, velût bir muharrirdi. Otuz yedi yılı bulan gazetecilik ve romancılık hayatında otuz beş eser neşretmesi ve ayrıca gerek kendi halk gazetesinde, gerek gündelik gazetelere birçok yazı ve fıkralar yazması bunun delilidir. Siyasi halk gazeteciliğindeki yazıları ve romanları ile pek geniş bir okuyucu kütlesinin alâkasını toplamak bahtiyarlığına ermiş nâdir muharrirlerdendir. Nezaketi ve dostlarına karşı vefakârlığiyle tanınmış olan Burhan Cahit, izzeti nefsini her şeyin üstünde tutardı.

(Ali Bayder)

TULUMBACILAR — İstanbul yangınlarını söndürmek için kurulmuş bir teşkilât ve âdeta teşvik edilmiş bir spor nev'i diye tarif ve tavsif edilebilir.

Tulumbacılığın birinci devri, yeniçeri sandıkları: İstanbulumuz, fetihten Cumhuriyet devrinde (Vali Haydar Bey tarafından) kurulan sağlam itfaiye teşkilâtına kadar, dörtte birini, üçte birini, yarısını, yarısından fazlasını mahveden ve günlerce devam eden yangın âfetleri (Bakınız: İstanbul Yangınları; Aylık Ansiklopedi, sayfa 114) geçirmiştir. Şehrin simasını değiştiren, mimari eserleri, âbideleri ve kâşaneleri, büyüklü küçüklü nadide eserlerle bezenmiş kütüphaneleri ve tarihî eşyayı yok eden ateş faciasına karşı ilk koruyucu teşkilât da, ancak Onsekizinci Yüzyıl ortalarına doğru, Üçüncü Ahmet'in veziri Nevşehirli İbrahim Paşa'nın sadaretinde, yeniçeri ocağına bağlı bir tulumbacı ocağı tesis edilmek suretiyle vücut bulmuştur. Ondan önce yangınlar, semt semt şehrin muhafazasına memur yeniçeri kollukları neferleriyle halk tarafından söndürüle gelmiş, ilk ağızda önlenemiyen ateşler de, ahşap şehri sömüren bir ejderha olmuştur. Yeniçeri ocağının lâğvından sonradır ki, mahalle tulumbacılığı ve mahalle sandıkları vücut bulmuştur.

Nevşehirliye kadar geçen birinci devirde yangınlara karşı alınan tedbirler Hicrî 13 muharrem 987 (Milâdi 1579) tarihli bir fermanda görülür. Kısmen bugünkü dile çevrilen sureti şudur: "İstanbul Kadısına hüküm ki; İstanbulda be kudretullahü teâlâ arada sırada yangın vaaki olmakdan hâli olmayıp vaaki oldukda men ve def'i mühimmatı tedarik olunmak ehem ve elzemdir. İstanbul ahalisinden herkes evinin üzerine çıkabilecek bir merdiven bulunduracaktır. Evlerinde bir büyük fıçı su bulunduracaklardır. Yangın olduğu gibi kimse kaçmayıp adamları ile ve komşuları ile, yeniçeri kullarım vesair halk yetişinceye kadar yangını söndürmiye çalışacaklardır. Her iki üç ayda bir, bilhassa yangın tehlikesine fazla maruz bulunan yerler teftiş edilecektir, merdivenleri ve su dolu fıçıları bulunmıyanlar tutulup subaşıya teslim edilecek ve cezaya çarptırılacaklardır".

İstanbulda ilk yangın tulumbasını yapan ve bunu bir Tophane yangınında kullandıktan sonra büyük faydasını bilfiil gösterip isbat eden, bunun üzerine Nevşehirli İbrahim Paşa tarafından bir tulumbacı ocağı kurularak kendisi de başına geçirilen zat, Davut Gerçek Ağa isminde mühtedi bir Fransızdır. Hicrî 1146 (Milâdi 1733) da vefat eden Davut Ağa'nın kabir taşındaki uzun kitabe, bu teşkilâtın bir tarihçesi mahiyetindedir. O devrin vak'anüvislerinden Küçükçelebizade İsmail Âsım Efendi de, tulumbacı ocağının kuruluşundan, Hicrî 1137 (Milâdi 1724) vekayii arasında "Zikri ahvali Gerçek Da-

vud ve sebebi zuhuri Tulumbaciyan" başlığı altında bahseder. Davut Gerçek'in yaptığı tulumbanın nasıl bir şey olduğu bilinmiyor. İstanbul Belediyesi mektupçuluğundan emekli sayın Osman Ergin, bir mehaz göstermeden bunun ağır çardaklı tulumbalardan olduğunu söylüyor ve "Gerçek Davut'un tulumbasına didon ve şekli muaddeli olan şimdiki tulumbalara didon bozması denilmektedir" diyor. İstanbul h a l k ı Fransızlara "didon" der, bunun, Fransızlar tarafından sohpet arasında sık sık kullanılan "dis d o n c" tâbirinden bozma olduğu malûmdur. Onsekizinci Yüzyılın birinci yarısına kadar çıkılabilirse, didon tulumbanın da "Fransız icadı" yerine kullanıldığı söylenebilir. Muhtemeldir ki, Davut Gerçek Ağa'nın tulumbası, haznesine sakalar vasıtasiyle su doldurulan ve bu su tazyık ile ateşe sıkılan bir basma tulumbaydı. Küçükçelebizade, Davut Ağa'nın tulumbasını hortumlar ilâvesiyle tâdil ettiğini kaydediyor. Bu hükmümüzü teyideden bir kayde, Vakanüvis Vâsıf'ın Hicrî 1167 (Milâdi 1753) vekayii arasında raslanır; "İcad-ı tulumba-i nev" serlevhasını taşıyan bu bendin bugünkü dilimize çevrilmiş sureti şudur: "Evvelce ihtira olunan tulumbalar, yangına yakın çeşmeler bulunursa işe yarardı. Çeşmelere uzak yerlerde yangın çıkarsa, tulumbaya arka sakalarının veya atlı sakaların su taşıması lâzım gelirdi, su gelinceye kadar da birçok yerler yanardı. Bostancılar tulumbacıbaşısı bu gaileyi def için yeni icat bir tulumba yaptı ve bir arzuhal vererek, tulumbasının uzak yerlerden su taşınmasına ihtiyaç göstermeden işliyebileceğini bildirdi. Şöyle ki; İstanbulun hemen her evinde kuyu vardır, bir tulumbanın hortumu suya sarkıtıldığında suyu emip alıyor, o kuyuda su bitince diğer bir kuyuya sarkıtılıyordu. Ariza kabul edildi, masrafı miriden verilerek yeni tulumbaların imaline başlandı". Bundan anlaşılır ki, Davut Ağa'nın hortumları, çeşmelerin ağzına bağlanarak, yakın yerler için sadece saka külfetini ortadan kaldırmıştır, tulumbası bir basma tulumbadır, emme-basma çardaklı tulumbalarla bir münasebeti yoktur, çardaklı tulumbaların ceddi, bostancılar tulumbacıbaşısının icadı olan tulumbadır. Maalesef, Vâsıf, mucidinin adını kaydetmiyor.

Yeniçeri ocağına bağlı tulumbacı ocağının teşkilâtı ve yeniçeri tulumbacılarının kıyafeti hakkında da çok şey bilinmiyor. Küçükçelebizade, elli neferlik bir kadro veriyor ki, bu, adedi pek mahdut olan sandıklardan birinin efradı olsa gerektir, zira bütün İstanbul için elli nefer tulumbacı kabul etmek tuhaf olur. Tulumbacı ocağı, acemioğlanlara yamak addedilmiş (Bakınız: Yeniçeriler; Aylık Ansiklopedi, sayfa 668) ve en büyük subaylarına tulumbacıbaşı unvanı verilmişti. Büyük şehrin muhafazasına memur yeniçeri ortaları (taburları) kolluklarının hepsinde veya ekserisinde, tulumbacıbaşı ağanın emrinde bir tulumbacı takımı ikame edilmişti. Her takımın başına da, son devir mahalle sandık-

İstanbulda Türklük nişanesi sosyal ve şahıs binaları, folklorümüze ait eşyaları yakıp mahveden ve yüzyıllar uzunluğunca birbiri ardından zuhur eden büyük yangınlar, mamurelerin yerini böyle harabelere çevirmişti. Bu resimde yangını takibeden günlerde yuvalarının külleri üstünde açıkta kalan biçareler görülmektedir

larının reisine mukabil odabaşı unvaniyle bir âmir getirilmişti. Herhangi bir sebeple kazaen tutuşan bir tulumba hakkında hezel yollu yazılmış şu kıt'a da bunu teyideder: "Çün âleti itfa idi tulumba = Olur Kolluk neferi ana hâdim olacaktı = Olur olacak çâre nedir hükmi kazaya = Kollukta tulumba tutuşub kolluğu yaktı".

Tulumbacı ocağı neferlerinin de acemioğlanları arasından seçildiği kuvvetle söylenebilir. Tulumbacılık için uçarı gençlikten yetişme şart olduğunu unutmamak

Yeniçeri tulumbacıları: Soldan sağa: En baştaki borucu, sonra tulumbacılar, kancacılar, beygirdekiler tulumbacı başı, arkasındaki tulumba reisi

lâzımdır. Nitekim en büyük subayları olan tulumbacıbaşı ağanın ikamet ettiği mirî konak da Veznecilerle Şehzadebaşı arasında Acemioğlanlar kışlası ve Acemioğlanlar hamamı karşısındaydı. "Hadikatülcevami" müellifi Ayvansaraylı Hüseyin Efendi acemioğlanlar mescidinden bahsederken şu kıymetli malûmatı veriyor: "... ittisalinde yeniçeri ocağının fodula (pide şeklinde bir nevi ekmek) fırını ve mukabilinde tulumbacılar kârhanesi ve kışlası vardır. Bunlar Sultan Ahmed-i Sâlisin vakfıdır. Tulumbacı neferleri yangınlarda başlarına kalaylı tas giyerler, tasların üzerinde neferlerin kaçıncı olduğu rakam ile yazılmıştır".

Topkapı sarayında da, bir yangın ihtimaline karşı bir tulumbacı takımı vücuda getirilmiş, o da, sarayın muhafazasına memur bostancıbaşılığa bağlanmıştı ki, Vâsıf'ın emme-basma tulumba mucidi olarak zikrettiği zat bu teşkilâtın başında bulunmuştur. Bostancılar tulumbacı ocağının, Sirkeci iskelesi civarında bir de mescidi vardı. "Hadikatülcevami" bu mescit hakkında şu malûmatı veriyor: "Bânisi Sultan Mahmud-u Evvel'dir ki saraya harik isabet eyledikte def'i için tâifei bostanciyandan tulumbacı ocağı tâyin ve ol mahalle iskân olunup müstakil ocak olmuştur". İstanbul için birer âfet olan yangınların hemen hepsi, Haliç sahili boyunun derme çatma ahşaplarından çıkmış, sert bir poyraz ile sur üzerindeki evleri sarmış ve surdan içeriye atlamış, kol kol yayılarak İstanbulu silmiş süpürmüştür. Bostancılar tulumbacı takımının, en büyük takım olduğu düşünülürse, koğuşlarının yerinin pek güzel seçilmiş olduğu anlaşılır.

Yeniçeri devri tulumbacıları hakkında benim toplıyabildiğim vakalar şunlardır: Üçüncü Selim, ezan ile yatsı arası kalyoncu kıyafetinde tebdil gezerken Sokollumehmetpaşa camisi yokuşunda hasta çocuğuna ilâç götüren bir kadına sarkıntılık yapan ve kadını zorla sürüklemiye başlıyan bir tulumbacıya raslar, tecavüze mâni olmak ister, tulumbacı hançerine el atınca Selim Han daha atik davranarak bir pala darbesinde ikiye biçer (Tayyarzade Atâ, Enderun Tarihi).

Hicrî 1233 (Milâdi 1817-1818) de, Odunkapısı içinde boyacı dükkânlarında yangın çıkar, orada bulunan barutçu dükkânları-

na sirayet eder, barutlar infilâk eder, tulumbacı subay ve erlerinden vesair yangın imdadına gelenlerden seksen kişi telef olur (Cevdet Paşa Tarihi).

Aynı yıl içinde Kadırga semti yangınında, yeniçeri tulumbacıları zenginlerden para alıp onların evlerini korurlar, fukara mahalleleri tulumbasız kalıp kül olur.

Vakanüvis Lütfi Efendi de Hicrî 1243 (Milâdi 1827 - 1828) vakayii arasında, yeniçeri ocağının lâğvından sonra tulumbacılığın ihyası münasebetiyle şu malûmatı veriyor: "Vak'ayi Hayriyeden evvel, Hassa bostancıları tulumbacıları gibi tulumbacıların bâzısı yeniçeri namı ile yâdedilmiş ise de neferatı esnaf delikanlılarından olup ve yeniçeri eşbehlerinden olup yangın zuhurunda her ocağın tulumba neferatı başlarında çorba tası gibi kalaylı ve üzerleri kaçıncı ortadan ise nişanlı tasları ile etraftan koşuşarak yangın yerine dalarlardı. Sair vakitlerde başlarında tandır kadar koca bir sarık ve omuzlarında "kartal kanat" tâbir ettikleri kırmızı kaput, baldırları çıplak olarak ayaklarına yemeni giyerlerdi. Yeniçerilerden sonra bunlar dahi dağıldığından yalnız Serasker kapısında bulunan tulumbalar, derme çatma takım ile idare olunmakta ve askerî neferatı da-

Tulumbacılar hakkında ressamların pek çok tabloları varsa da bunların hemen hepsi de kıyafet, tulumbacılık tekniği vesair cihetlerden uydurmadır. Bu da onlardan birisidir (Biseo'dan)

hi istihdam kılınmakta ise de bu suretle idaresi yolsuz olmakla nizama raptı zımnında bir müdir tâyini ile beher tulumbaya hariçten neferat tahririne mübaderet olundu". Şair Süruri de "Hezliyat" ında: "Dal kelle tâsı destinde tulumbacı iken = İki kelle kirlihanım kaşkaval olmuş sana" diyerek yeniçeri tulumbacılarının tasları ellerinde dal kelle dolaştığını tasvir eder.

Geçen yüzyıl sonlarının muharrirlerinden Çaylak Tevfik Bey "İstanbulda Bir Sene" başlığı altındaki külliyatının beşincisi olan "Meyhane yahut İstanbul Akşamcılığı" adındaki eserinde, Langada Mermerli denilen bir büyük gedikli meyhanede bir akşam âlemi tasvir ederken, meyhaneye kolluk tulumbacılarından üç adam sokar, bunlar da, Tayyarzadenin naklettiği fıkrada olduğu gibi, her türlü şenaati irtikâba müsait, âr ve hayâ bilmez, argo tâbiri ile "çamur" insanlardır.

Yeniçerilerin en azgın devirlerine şahidolmuş Câbi Sait Efendi de muazzam vakayinamesinde yeniçeri tulumbacılarının türlü uygunsuzluklarını anlatır ve haklarında "kulaklı bıçakla gezen tulumbacı erazili" gibi tâbirler kullanır.

Son tulumbacıbaşı olan adam (vakanüvisler adını tespit etmemişlerdir), Vak'ayi Hayriyenin akabinde Alemdar Paşa tarafından idam ettirilmiştir.

Yeniçeri ocağının kaldırılmasından kırk sekiz gün sonra büyük Hocapaşa yangını oldu. Âfet, tulumbacı teşkilâtının ihyası

1908 - 1912 arasında şehir kıyafetiyle iki tulumbacı

için hükümeti süratle harekete geçirdi, lâkin tahakkuku iki yıl sürdü. Tulumbacılığın ne suretle ihya edildiği, devlet arşivinin "Kanunnamei Askerî" defterinde anlatılır. Kısmen bugünkü yazı ile dilimize çevrilmiş sureti şudur: "Tulumbacıbaşılık ile tulumbacı neferatının külliyen men' ve ilgası ile tulumbacıbaşı konağında mevcut yangın tulumbaları bütün levazımatı ile yeni teşkil edilen asakir-i mansure-i Muhammediye'nin Seraskerlik kapısına nakledilmişti. Hicrî 1243 (Milâdi 1827) yılına kadar, Seraskerlik kapısının nöbetçi yüzbaşıları tulumbalara da nezaret etmekte, iktiza eden tamirlerini yaptırmakta idi. İstanbulda, Üsküdarda ve Boğaziçinde bulunan asakir-i mansure karakolhanelerinde bulunan tulumbaların bakılması da münasip adamların tâyinine bağlı idi. Bu defa yapılan yoklamada yaş haddine uğrıyarak ordudan çıkarılan zabitlerden ikisi bu iş için seçildi, kendilerine yüz ellişer kuruş aylık ve bir çift ekmek, yarımşar okka et tayını verilerek yangın tulumbala-

1918 de bir sandık: Kazlıçeşmeliler (Tulumbacıların yalınayak koştukları son devre aittir. Dizlerinde yüreğe saplanmış birer pala işlemesi görülmektedir)

rının devamlı surette tamirine memur edildiler, emirlerine iki nefer çilingir ve iki nefer hortumcu verildi. Bunlar İstanbul ve civarındaki bütün karakolhaneleri dolaşacaklar idi". Hüsrev Mehmet Paşa'nın seraskerliğinde olan bu teşebbüs, ortaya asakir-i mansure kadrosu içinde, efradı askeri karakolhanelere dağıtılmış bir tulumbacı taburu çıkardı. Eski yeniçeri tulumbacı ocağı, bir askerî teşkilât halinde ihya edilmiş oldu.

Tulumbacılığın ikinci devri, belediye ve mahalle sandıkları: Hicrî 1262 (Milâdi 1846) de Zaptiye müşürlüğü (bugün karşılığı Emniyet umum müdürlüğü), Hicri 1285 (Milâdi 1868) te de Şehremaneti ve Belediye daireleri kurulunca, yangın söndürme vazifesi yalnız askerin elinde bırakılmadı, belediye daireleri merkezlerinde de birer tulumba bulunduruldu. Bu tulumbaların idaresi için, daire hudutlarının genişliğine göre, semtin hamal, ırgat, kayıkçı gibi esnafları ve vücut yapısı sağlam mahalle delikanlılarından, efradı on on beş kişiden yüz nefere kadar çıkan tulumbacı takımları teşkil edildi. Gündüzleri kendi işleriyle meşgul olan ve ancak yangın çıktığı zaman sandıkları başına koşan bu belediye tulumbacılarına (ki istisnasız bekâr

1900 den evvel bir sandık (Tulumbacıların yemeni giydikleri devre aittir)

tâifesinden idiler) geceleri toplu bulunmak için bir yer, bir koğuş tâyin edildi. Günde bir çift tayın, senede bir kat elbise, ayrıca esnaf tezkerei ruhsatiyeleri parasız verilirdi, başlarına ağa unvanı ile bir reis tâyin edildi. Diğer taraftan, şehir halkı da mahalle mahalle birer tulumba yaptırarak mahalle sandıkları ve mahalle tulumbacılığı kuruldu. Bunların efradını da uçarı mahalle delikanlıları teşkil etti ve kısa bir zamanda, tulumbacılık hevesi, hattâ aşkı, büyük şehre öylesine yayıldı ki, zamanımızın futbol kulüpleri ve taraftarlarının rekabet endişe ve mücadeleleri, tulumbacılık aşkı yanında pek sönük kalır. Bir yangın tulumbası sandığı, mahallenin yiğitlik, şeref ve namusunun sembolü oldu. Beygir sürücüsü, arabacı, balıkçı, manav, kahveci gibi esnaftan kalem efendilerine, yetişkin mekteplilere, ordu ve donanmada impara-

torluğun üniformasını taşıyan subaylara, sarıklı softa ve mollalara, nimet içinde büyütülmüş beyzade, paşazadelere varıncaya kadar birçok kimseler; bir don bir fanilâ, başta külâh veya mendil, yalın ayak veya çıplak ayağa çekilmiş bir yemeni ile sandık kolu altına girip yangına koştular. Fakat şurasını da ehemmiyetle belirtmek lâzımdır ki, mahalle sandıklarının da efrat

Bu resim, son zamanlar tulumbacılığının elde mevcut vesikalarına ve yazı muharririnin tarifine göre Ressam Münif Fehim tarafından yapılmıştır. Hakikate uygun resim addolunabilir

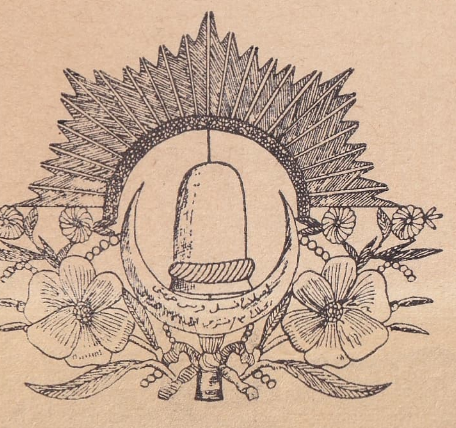
bakımından asıl istinatgâhı, hayatını beden hizmetleriyle kazananlardı. Mahallelinin yardımiyle yaşatılan bu sandıkların bekâr tulumbacıları için, belediye sandıklarında olduğu gibi birer koğuş tesis edildi. Omuzdaşları arasında sözü geçen bir tulumbacı da reis unvanı ile başa geçirildi. İstanbulda "tulumbacı, tulumbacılık" denilince ilk hatıra gelen, bu mahalle sandıkları etrafında toplananlardır. Askerî tulumbacılara gelince, İstanbulda "itfaiye" teşkilâtının temeli oldu ki bu makalenin çerçevesi dışında kalır.

Mahalle tulumbacılığı hayatı: En az on yıldanberi bu mevzu üzerinde çalışırken, elimde hakikaten pitoresk ve şirin hâtıralar, kıymetli notlar toplandı. Bu yolda bana en zengin hâtıraları tevdi edenler de Üsküdarlı Vâsıf Hoca ile Defterdarlı Kâhya İsmail merhumdur. Birinin adını, diğerinin hâtırasını burada şükranla tespit ederim. Şurasını da belirtmek isterim ki, bu bent, "Aylık Ansiklopedi" için, büyük bir etüdden çıkarılmış hülâsadır. Bu etüd henüz intişar etmemiştir.

Vâsıf Hoca şöyle anlatır: "Koğuş namı verdikleri kahvehane veya hususi büyücek bir odada, duvara çakılan çivilere "dizlik" dedikleri yangın donlarını ve keçe külâhlarını asarlar, evi olan yuvasına gider, olmıyan koğuşta yatardı. Tulumbacıların arzusu ve mahalle heyet-i ihtiyariyesinin tensibi üzerine sandığa bir birinci reis tâyin olunurdu. Birinci reis tulumba ile sair alât ve edevatı tesellüm eder ve heyet-i ihtiyariyece eline bir ilmühaber verilirdi. Bu birinci reis de ikinci reis, bir fenerci, bir borucu ve bir kökenci tâyin ederdi; sandığın diğer efradına "uşak" denilirdi; ikinci reis, fenerci, borucu ve kökencinin tâyininde söz ve rey sahibi idiler. Yangına giderken sandığı ikinci reis idare ederdi. Fenerci ikinci reisin muavini yerindeydi. Kökenci hortum taşır, yangında borucu su sıkarken kökenci, su kuvvetinin en fazla sarstığı boruya hortumun bağlandığı noktayı tutardı. Tulumbacıların bir şikâyetleri veya mahalleliden bir istekleri olduğu zaman, ikinci reis vasıtasiyle birinci reisten divan isterlerdi. Gece koğuşta toplanırlar, içlerinde yabancı bulunmaz, fenerci elinde fener, borucu elinde boru, ikinci reis elinde sığır derisinden kırbacını tutarak hazır bulunurdu. Sığır derisi kırbaç, reislik alâmetiydi; sapı ile ucu avuç içinde birleştirilerek tutulurdu. Birinci reis ise kırbacını sallıya sallıya gelir, tam yanlarına erdiğinde fenerci: "Bak!" diye bağırır, hepsi ayağa kalkar, reis oturduktan sonra oturarak müdavelei efkârda bulunur-

lardı. Kıyafetlere gelince; sırtta mintan yahut aba (ekseriya mintan derler), ayakta "yarım Fransız" denilen pantalon (bu elbiselerin harçlıları da yaptırılırdı; mintanın yenleri, dirsekleri, önleri, cep ağızları, pantalonun kemerden paçaya kadar yanları, cep ağızları, ilik yerleri gaytan ile işletilirdi). Mintanlar, yakası düz yapılır, pataluka denilen kollu yelek şeklinde bir şeydi ki, yek nazarda hangi semtin olduğunu ayırdetmek için kendilerine mahsus bir de alâmeti farikası bulunurdu. Omuzlarına apulet dikilirdi, apuletlerde mensub oldukları sandığın tepeliğindeki şekil-resim, veya sandığın ismi bulunurdu. Mintan öyle cazibeli bir aba parçası idi ki, bir tulumbacıyı bazan bir sandıktan diğerine koşturudu. Haşarıca da olsa namlı bir uşak, semtin halkı tarafından mahallede bostan sergisi açmak, kahvehanede çalıştırmak, gününü geçirecek miktarda cebine bir şeyler koymak gibi himayelerle avutulurdu. Buna rağmen çoğu bir yerde yeni çıkan daha faydalı bir mintana veya birkaç şişe düz rakıya tav olarak, tuz ve ekmek hakkını unuturlar, birlikte yatıp kalktıkları, birlikte ateşe göğüs gerdikleri omuzdaşlarını bırakarak kandırıldıkları sandığa giderlerdi. Halk ağzında belediye sandıklarına "ocak sandığı" denilirdi, orada, efrada bir ekmek, bir karavana da yemek çıkardı. Mahalle tulumbacıları ise iaşelerini kendileri temin ederlerdi; fakat tulumbacılık, insanı işten güçten alıkoyan, avâreliği körükliyen bir sevda idi. Nice asılzadeler bu yüzden şâribülleyli vennihar olmuş, niceleri esrar tekkeleri köşesinde düşerek üryan kalmıştır. İçlerinde iş ve gücü ile meşgul kimseler de yok değildi; bir halk tâbiridir; "Okka dört yüz dirhem, kalana aşk olsun".

Rütbe işaretleri: Aba yahut mintanların

Gümüş tepelik (1920 de bir tulumbacı koşusu neticesinde, "Islâhı Nesli Feres" Cemiyeti tarafından Şehremini sandığına verilmiştir)

kollarında bulunurdu, şöyle ki: Birinci reis dört şerit; ikinci reis üç şerit; fenerci iki şerit ve arası üçüncü bir şerit ile zikzaklı; borucu iki şerit. Bunlar, bazunun üstünde kol arka dikişinden ön dikişine kadar uzanan sırma şeritlerdir.

Takımlar ve yangına gidiş: Dört kişi bir kım (yeni tâbir ile; ekip) dır. Her takım "Karakaçan", "Muşlu", "Beygirci", "Zeybek" gibi namlar ile çağırılır. "Beygirci" ismi Üsküdardan çıkmadır. Eğer takımlar çoksa, reis, yanılmaması için birinci, ikinci, üçüncü... takım diye çağırır. Üsküdarda her sandıkta "Beygirci" birinci takımdır. İstanbulda ise baş takım "Muşlu" dur. Baş takım, birinci takım, sandığın en seçkin uşaklarından tanzim edilir, fakat ikinci takımın da ondan pek aşağı kalmaması lâzımdır. Zira baş takım, var hızı ile koştuktan sonra ikincinin yetişip ondan sandık alması hayli iştir. Takımlar düzüldükten sonra reis "Fatiha!" der, sandık yola çıkar. Üsküdar sandıklarının "açık ayak", yani arşınlıca adımları meşhurdur. İstanbul sandıkları yokuşları yürüyerek, Üsküdarlılar koşarak çıkarlardı. Reis uşakları artlarına baktırmaz, çünkü arkadan başka bir tulumba geliyorsa, görür görmez kuvvei mâneviyeleri kırılır, içlerinde yırtıkları müstesna, hepsi yalpalamıya başlar. Onun için bir kovma ve kovalama vukuunda bile, reis, iktidarı, bilgisi dairesinde takımını kurtarır. Gece ise fenerci önde gider, az ıslanmış taşlarla çamurlu toprakları kayağan olduğundan, öyle yerlerde: "Yalama var!", eğri büğrü, çukur, ârızalı yerlerde de "Bozuk var!" diye bağırır. Arkadan başka bir sandık gelse, veyahut önde bulunsa, mesafenin yakınlığını, uzaklığını iyice tahmin eden reıs; "Ağır koyun ayağı!" emrini verir. Uşakların nefesini kestirmemek için ufak adımlarla koşturur, önündeki takımı tutacağına veya arkadakine tutulacağına aklı yattığı zaman üstüste takım değiştirir, buna "takım koğdurmak" denilir, artık tutmak, tutulmak talih işi olur. Yangın yerinde her takım su işler iken nâralarını atarlar. Bir de geçit yerlerinde, yani meraklıların tulumbacıları seyre çıktıkları yerlerde nâra atılır. Nârayı uşakların içinde en yüksek sesli, en nefesli olanlar patlatırdı. Geçit yerlerinde baş takım bütün hızı ile geçer, sandığın üstündeki tepeliğin zerre kadar sallanmaması, titrememesi, o sandık uşaklarının talim ve terbiyedeki derecesini gösterir; tepeliğin sallanması, sandık uçsa dahi makbul değildir. Düz geçenler alkışlanır, tepeliği sallanan sandıkların çok defa yuhalandığı bile görülmüştür.

Sandığa girmenin yolu şudur: Çağrılan takım, sırık altındakilerin enselerine pek hafif bir vuruş ile birer tokatçık atarlar, sırık altındaki sıyrılıp berikiler sandığı alırlar. "Enseye tokat arkadaşlar" tâbiri bundan kalmadır. Yangına selâmetle gidilip gelindiyse, koğuşta darbukalar çalınır, maniler söylenir. Hele bir sandık (yangında tehlikede olan ev sahibi tarafından) tutulduysa şevke pâyân olmaz, paralıcalardan rakılar içilir, hamama gidilir. Kurtarılan evden, komşulardan, sigortalı ise aidolduğu kumpanyadan alınan bahşiş taksim olunur, reislerle iyi tulumbacılar taksimden fazlaca menfaatlenirlerdi. Uşaklara ise ancak yedi sekiz kuruş bir şey düşerdi. Dört kişi sandığı sırıklar, yani omuzuna alır, dört ayak birbirini tutarsa, tulumbacı ıstılâhiyle "dört ayak birbirini severse" matlup derecede yol alınırdı; yoksa takım, gene bir tulumbacı ıstılâhı ile "pataklar" dı, kıl kadar sallanması ayıbolan tepelik iki tarafa yalpalamıya başlardı. Tulumbacıların kimi süslü tulumbacı olur, yani göğsü, gözü ilerilere bakar, fakat dayanıklı olmaz; kimisinde nefes kuvveti fazla olur, fakat kapanık koşar; takımda bu hususları tertip ve tanzim, reislerin görgü ve bilgilerine kalır. Meselâ üç kaçarı fazla uşağın yanına bir ağır ayak verir, o üç bu biri yanlarında sürüklerler. Tulumbacılıkta en aranılan kabiliyetlerden biri de, sağ, sol, ön, art dört sırığa da hükmedebilmektir; böyle bir uşak, takımın gözbebeğidir. Kendi sırığından başkasını tanımıyan, şahin gibi uçarı da olsa makbul değildir, "tuvalet tulumbacısı" denilir.

Belediye sandıkları, bilhassa mahalle sandıkları zaman zaman parlayıp sönerlerdi, bir kıymetli uşak başka bir sandık tarafından kandırılınca, bıraktığı sandık sönüverirdi. Bir sandığın omuzdaşları arasında öncüler daima kısa boylu, artçılar uzun veya uzunca boylu olurdu. Sandığın, meselâ sağ sırıklarını iki uzun boylu, sol sırıklarını iki kısa boylu omuzlamak suretiyle bir takım teşkil edilirse "balık sırtı" denilirdi. Sandığın dört sırığını da dört kısa boylu alırsa, bu takıma da "yavrum küçük" denilirdi.

Tulumbacı madalyası (1920 de bir tulumbacı koşusu münasebetiyle Şehremini tulumbacı koğuşuna verilmiştir)

Nabizade Nâzım'ın "Zehra" hikâyesi: Edebiyatımızda, tulumbacılık hayatından zengin bir sahne ihtiva eden tek eser, Nabizade Nâzımın "Zehra" adındaki büyük hikâyesidir. Edebiyatı Cedidenin en realist kalemine sahibolan bu kıymetli muharrir, hikâyesinin kahramanı olan Suphiyi, Beyoğlunda bir fahişenin pençesine atıp felâkete sürükledikten sonra onu Beyoğlunun Firuzağa sandığına sokar ve bir gece yangınını en hurda teferruatına varıncaya kadar tasvir eder.

Tulumbacı nâraları: Hiçbir sandığın muayyen bir nârası yoktu. Gelişi güzel bağırırlardı. Sandıklarını, nâracı, kendi zevkına göre vasıflandırırdı. Herkes nâra atamazdı; sesin ılık, tatlı ve sürekli olması şarttı. Birbirine uygun dört ayağın var kuvvetiyle hızlandığı bir sırada etrafı çınlatan âhenkli bir sesle bağırıp koşmak her canın kârı değildir. Gazetelerde tulumbacılıktan bahseden ehliyetsiz kalemler, tulumbacı nârası diye: "Hayt... hayt! Derede sırtlan, karada kaplan, dünyaya ... attıran Horhor'lular!" veya "Hayt... hayt! Ateşi kaçıran, yangında yaman, domatese bıçak salan Edirnekapı'lılar!" tarzında yâveler yazmışlardır. İstanbulda hiçbir sandık adına böyle ve buna benzer nâra atılmamıştır. Takımlar hiç ses, çıt çıkarmadan koşardı; işitilen, sadece yalın ayakların şapırtısıydı. Geçit yerlerinde ve su işlerken atılan nâralar ise, nezih ve kısa idi. Üsküdarlı Vâsıf Hoca'dan tespit ettiğim bir listeden birkaç örnek verelim: Üsküdar mahkemeliler: "Hakkına şeriat kesen mahkemeli!", Üsküdar daireliler: "Aşk elinden dâd işte Bağdad daireli!", Fatihliler: "İstanbul bir, daire iki!", Birinci daireliler: "İstanbul bir, daire bir!", Bülbüldereliler: "Çevresi gül bülbül bülbüldereli!", Cibali kapılılar: "Her yerde metin Cibalikapılı!", Çengelköy Türkleri: "Çengelköy camili!", Çengelköy Rumları: "Çengelköy kiliseli!", Doğancılarlılar: "Dillere destan yaldızı bol karakuş tepeli!".

Kıyafetler: 1885 - 1890 arasında, yangına giderken, tulumbacılar çeşitli kıyafetteydi. Sırtta rengârenk basma mintan, frenk gömleği, amerikan gömlek, bez dokuma gömlek; başta fes, takke, keçe külâh, yahut açık baş.. hep hoş görülürdü, yalnız yemenisiz, yani yalınayak olanı yangına götürmezlerdi. Hürriyetin ilânına kadar tulumbacılar yangına yalınayak gitmemiş, gidememişlerdir. Sonraları kıyafet ıslah edildi, yeknasak fanilâ, başa keçe külâh veya kefiye giyildi, buna mukabil ayaktan yemeniler atıldı, yangına yalınayak gidildi.

Sandıklar: Eski sandıklar, çardaklı tâbir edilen çifte kazanlı 65 ile 90 okka arasındaydı. O sandıkları omuza alıp koşmak değil, yürümek dahi bir işti. Tulumbalar sıklet bakımından o kadar ıslâh edildi ki, 38 okkaya kadar indirildi. Buna mukabil yangındaki hizmeti de o nispette hafifledi. Sandık hafif olduğu kadar talimi güçtür, hafif sandıklar devrindeki tulumbacılar, cins koşu atları gibi çok sıkı talimlerle yetişmişlerdir; zira hafif sandık, ufak bir aksama ile yalpalayıverir.

Sandık tutma: Tulumbacılık hayatının en heyecanlı, en tehlikeli faslıdır. Sandık tutmak, yangına giderken, aynı yolda bir sandığın diğerini geçmesidir. Nâra, bir sandığın hangi semt sandığı olduğunu bildirdikten başka, öne düşen bir sandığın efradının kuvvei mâneviyelerini kırmıya da yarardı; acı acı, yerine göre sık sık bağırmalar, kovalanan sandık uşaklarını şaşırtır, ümitsizliğe düşürürdü. Gece yangınlarında, öndeki sandık tulumbacıları, on, on beş metre arkalarında kovalıyan sandığın fenerini görüp nârasını işitince, enselerine binmiş gibi dehşet içinde kalırdı. O zaman, öndeki sandık fenerini söndürür, sandık yere iner, elde boru, baskı kolları, usturpa bıçak, kama, hançer her ne varsa, karanlık bir köşeyi tutup kovalıyanlara çullanır, has mânada bir çete müsademesi olurdu. Her iki taraf için ölü vermeden bu bâdireyi atlatmak bir saadetti. Bu kanlı kavgaların en büyüğü, bir gece yangınında Paşalimanında Paşakapılılar ile Üsküdardaireliler arasında olmuş, Kürt hamallardan terekkübetmiş olan Paşakapılılar, kendilerini tutan dairelilerin en gözde tulumbacısı Toygarlı Rızayı öldürmüşlerdir. Bazan da bir sandık, daha uzun bir yola sapılarak uçarılık ile geçilir, tutulurdu; o zaman, geçen taraf tutulan sandık tarafına gaz bezlerine sarılı bir şişe lohusa şerbeti yollardı, ki götürenler bunu bırakıp kaçmak fırsatını bulamazlarsa, hiç olmazsa hastaneye düşecek kadar dayak yerlerdi.

Sobabirliği, çifte kardeşlik, misafirlik: İki sandık arasında bir nevi ittifaka benziyen dostluğa "sobabirliği" denilirdi. İki dost sandık yekdiğerini kovalamaz, yollarda birbirine yardım ederler, hasım bir sandığın kovalanacağını öğrenirlerse müttefikine bir iki takım verirlerdi. İki dost sandığın yanyana yangına gidişine de "çiftekardeş" denilirdi. Bir tulumbacının soyunup dost bir sandığın kolları altına girmesine "misafirlik" tâbir edilirdi; misafirlik bilhassa denizaşırı bir sandığa olurdu.

Tulumbacı koşuları: Meşrutiyetten evvel, sandıklar arasında iddia ile yapılırdı. Bu yarışların en meşhuru Üsküdardaireliler ile Fîruzağalılar arasında 1303 (1887) de Okmeydanı yarışıdır ki Üsküdarlıların galebesiyle bitmiştir. Meşrutiyetten sonra, tulumbacı yarışları, at yarışlariyle beraber yapılmıştır, mükâfat olarak da ortaya arma, gümüş tepelik, madalyalar konmuştur; meselâ 1913 Veliefendi yarışında, sandıkları ve bütün ağırlıklariyle koşmak şartiyle 1.000 metreyi 8,53 dakikada alarak Piripaşalılar birinci, 9,8 dakikada alan Kadıköy Hasanpaşalılar da ikinci olmuştu.

Çocuklarda tulumbacılık hevesi: Tulumbacılık hevesinin bir salgın halini aldığı İkinci Abdülhamit devrinde, İstanbulun her tarafında, mahalle çocuklarının en heyecanlı meşgalesi, şeker ve yemiş sandıklarından tulumba yaparak pırpırı kıyafet soyunup tulumbacılık talim etmekti. Bâzı kalantor sandık reisleri, 13 - 15 yaş arası oğulları için minyatür tulumbalar yaptırırlardı, onlara arkalarından takım düzerlerdi. Osman Cemal Kaygılı Merhumun "Aygır Fatma" adındaki romanında, İstanbul mahalle çocuklarının tulumbacılık talimini tasvir eden çok şirin bir pasaj vardır.

Tulumbacı kahvehaneleri, çalgılı kahveler: "Aylık Ansiklopedi" nin 1087 nci sayfasında "İstanbul Kahvehaneleri" başlıklı ve tarafımdan yazılmış bir bent vardır, bu mevzua orada, bu yazımın çerçevesi içine girecek ölçüde temas edilmiştir. Tekrarını zait görüyorum.

Bayram bahşişi: Bayramlarda mahalle tulumbacıları, bayramlıklarını giyerek, çifte nakkare, kılârinet ve darbukadan mürekkep bir çalgı ile mahalleliden bahşiş toplarlardı; bahşiş, ya fenerin, yahut borunun içine toplanırdı; boruya toplanacaksa, su fışkıran ucu tıkanır, para borunun hortuma geçen ağzından atılır; toplanan para koğuşta taksim edilirdi. Türk dostu Fransız edibi Pierre Loti, Birinci Daire tulumbacı reisini pek sevmiş ve bu zatın davetini kabul ederek bir bayram arifesinde Fethiye camisi civarındaki evine geceyatısına gitmiş, sabahleyin Fethiye sandığı tulumbacıları kapıya geldiğinde, kendi eliyle bir Fransız altını bahşiş atmış.. Bu, o zamanlar o semtte oturanların unutamadıkları bir hâtıradır.

Büyüğe hürmet: Büyüğe hürmet, omuzdaşlıkta aslâ ihlâl edilmemiş bir anane olmuştur. Bir tulumbacı, nekadar pençeli, koşarlı olursa olsun, sandığında kendisine üstün bir mevki verilinciye kadar hiçbir iddiada bulunmaz, kendisinden evvel şöhret sahibi olanlara öz ağabeyisi imiş gibi saygı gösterirdi. Benlik iddiasında olanlar sandıklarda barınamamışlardır.

(Reşat Ekrem Koçu)

YENİ BULUŞLAR (FEN ÂLEMİNDE) — Yeni ihtiralara ve işlere dair olan bendimize devam ediyoruz.

Naylon ve geniş tatbikatı: Naylon deyince (Bakınız: Naylon; Aylık Ansiklopedi, sayfa 1020), ilk önce bu plâstikten (Bakınız: Plâstik Maddeler; Aylık Ansiklopedi, sayfa 63) yapılan çoraplar akla gelmektedir. Halbuki, naylondan yapılan ve ileride yapılacak olan eşyanın bu, ancak çok küçük bir kesrini teşkil etmektedir. Golf oynıyanlar, golf sopalarının baş kısımlarında naylona raslamakta, elektrik tıraş makinelerinin dişli kısımlarından rulmanlarında gene bu maddeye tesadüf olunmaktadır. Memleketimizde dahi, naylondan yapılan kemerler, askılar, kol saati kayışlarını satın almak kabildir. Bâzı nazik işlerde kullanılan çekiçlerin uç kısımlarında naylon başlar bulunmaktadır. Son zamanlarda, naylona, yüne benzer vasıflar vermek üzerinde uğraşılmaktadır. Bu sayede kalın halılar, çabuk kuruyan erkek çorapları, yumuşak kazaklar, kadife manzarasında örtüler gibi giyecek eşyaları yapılmaktadır.

Bütün bu imkânları sağlıyan bir nokta da naylon liflerinin gayet kısa bir şekilde kesilerek pamuk ve yün liflerine benzetilmesidir. Kısa kesilmiş olan bu lifler, daha sonra bükülerek iplik haline getirilmekte ve dokunmaktadır. Naylon ismi, teknik kimyevi yapıda olan plâstiklerin hepsine birden verilmiştir.. Her nekadar kimyaca yapıları arasında bir benzerlik varsa da, bu yapının ufak tefek değiştirilmesiyle bundan yapılacak olan naylon liflere sertlik, yumuşaklık, dayanıklılık gibi hususiyetler vermek de kabil olmaktadır. Şurası da muhakkaktır ki, naylon lifleri meydana getirilecekse, verilecek kimyevi terkip, bu maksada elverişli olmalıdır.

Naylon molekülünde hidrojen, azot, oksijen ve karbon atomları bulunmaktadır. Pek tabii olarak, evsaf değişince bunların miktarı ve nispetleri de değişmiş olmalıdır. En çok kullanılmakta olan naylon "hexa metilen diamin" ile adipin asidinin kondansasyon'undan hâsıl olan bir terkiptir. Yukarıda adı geçen iki iptidai madde, kömür, hava ve sudan, mısır koçanlarından ve çiftliklerde döküntü eden maddelerden istihsal olunmaktadır. Her nekadar çıkış maddeleri ucuz ise de, tatbik edilen kimyasal usullerin uzun ve masraflı oluşu, naylonun maliyetini biraz yükseltmektedir.

Naylon, bunu imal eden fabrikadan naylon tuzu halinde ve ekseriya su içerisinde eritilmiş bir şekilde çıkar. Bu, naylonun iptidai madde şeklidir. Bunu işliyecek fabrika, otoklâvlar kullanarak küçük moleküller arasında bağlar teşkil ettirilmek suretiyle uzun moleküller meydana getirmiş olur. Bu pişirme ameliyesi, muayyen sühunette ve muayyen zamanda sona ereceğinden, mütemadi bir şekilde kontrola tabidir. İşte bu ameliye esnasında naylon çeşitli hususiyetler kazanmakta olduğundan kimyagerin vazifesi burada kendini göstermektedir.

Sıcak şurup kıvamında olan naylon, bundan sonra geniş bir silindir üzerine dökülerek su ile soğutulur. Böylece naylon toz haline getirilmiş olur. Şayet naylondan lifler yapılacaksa bu takdirde sıcak ve şurup kıvamında olan madde dibinde ince delikleri bulunan bir silindire konur. Bir pistonla tazyik edilerek, makarna imaline benzer bir şekilde, istenilen kalınlıkta lifler mütemadi bir şekilde imal edilmiş olur. Naylon termo plâstik sınıftan olduğu için birçok defalar ısıtılarak kalıplanacak olursa, her seferinde başka bir şekil alabilmektedir.

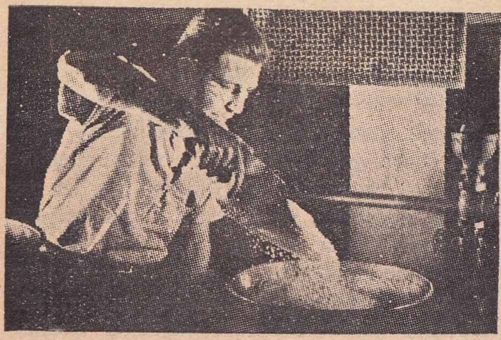
Diş fırçalarından ve balık oltalarından başka naylona yeni yeni çeşitli sahalar aranmaktadır.

Dokuma sanayiinde yeni safhalar: İkinci Dünya Savaşı, dokuma sanayiinde yeni safhalara yol açmıştır. Buna sebep olarak da, dünyanın çeşitli iklim ve bölgelerinde savaşmakta olan milyonluk ordulara elverişli giyecek elbiselerin temini gösterilmektedir. Ger-

Elyaf halinde naylon

çekten bir mıntakada sıcaktan bunalan erlere serin tutacak elbise sağlamak bahis mevzuu iken başka bir mıntakada soğuktan donma tehlikesi geçirenlere, sıcak tutacak kumaşlar bulmak icabetmiştir. Dokuma sanayiinde açılacak bir çığır, henüz tecrübe safhasında bulunuyor. Bununla beraber ilk denemelerin başarılı sonuçlar verdiği de muhakkaktır. İlk dokuma nümunelerinden bugünün kumaşlarına kadar bütün dokularda, çözgü ve atkılara raslamak kabildir. Halbuki, son zamanlarda bulunmuş olan bir usul sayesinde çözgü ve atkıları ortadan kaldırmak kabil olmuştur. Şöyle ki, mesafeleri ayarlanabilen, iki silindir arasından, taranmış, temizlenmiş bir pamuk yığını geçirilecek olursa, silindirin diğer tarafından birbirine muvazi lifler ihtiva eden çeşitli kalınlıkta ve uzaktan bakılınca kumaş veya patiska manzarasını gösteren mütemadi bir pamuk elyafı çıkmaktadır.. Müteakıp bir silindir sistemi içinden geçerken bir plâstikle ıslatılan bu muvazi pamuk elyafı kurutucu başka silindirlere sevkolunarak kurutulur. Bu şekilde kumaş imali sayesinde uzun zaman ve dolayısiyle maliyeti yükselten ameliyelere veda edilmiş olur. Tatbik edilen bu paralel lifleri birbirine bağlarken içine ilâve edilmiş bâzı kimyasal maddeler sayesinde şimdilik pek mah-

Toz halinde, kalıplamada kullanılan naylon

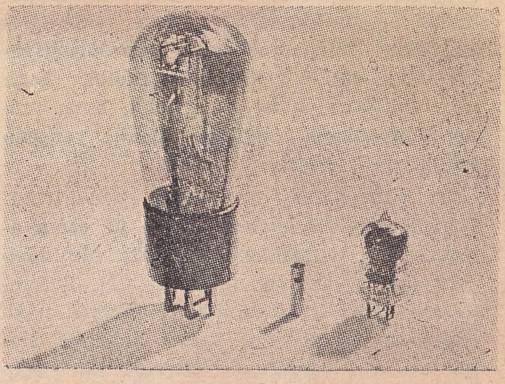
dut olmakla beraber, bir elâstikiyet de temin edilmiş bulunmaktadır. Bu bakımdan giyilecek kumaşların bu tip dokumalardan intihabı şimdilik mümkün değildir. Fakat yatak, yastık çarşafları, masa örtüleri, perdeler mükemmelen bu kumaşlardan ve patiskalardan yapılabiliyor. Pamuk liflere tatbik edilen plâstik çeşitli renklerde ve desen şeklinde de tatbik edilebilmekte olduğundan, basma imaline de elverişlidir.

Mensucat sanayiinde, son derece ehemmiyeti haiz bir nokta da, yün ve pamuk liflerini terbiye etmek üzere bâzı kimyasal maddelerin liflere emdirilmesi meselesidir. Bu sayede, çekmiyen kumaşlar da yapılabilir. Yüzde 30 ve hattâ daha fazla çeken yün lifleri "resloom" isimli bir plâstikle muamele olunmasını müteakıp, çekme yüzde bir ve hattâ daha düşük bir dereceye indirilmiştir.

Amerikada büyük kumaş fabrikalarında, buruşmıyan, leke tutmıyan, yanmıyan, su geçirmiyen, kirlenmiyen, çekmiyen, küflenmiyen, güve tarafından yenilmiyen kumaşların imali üzerinde hummalı araştırmalar devam etmektedir. Burada prensip, liflere yıkanmakla çıkmıyan, kimyasal bir maddenin emdirilmesidir. İşte bu noktalarda muvaffak olunduğu takdirde, gerek askerî maksatlar için ve gerek sivil ihtiyaçlar için çok elverişli kumaşlar ortaya konmuş olacaktır. Araştırmanın bunu ergeç sağlıyacağına inanmamak için ortada hiçbir sebep yoktur.

Elektronlar ve marifetleri: Maddenin en küçük ve hafif parçası olan elektronlara her atomda değişen sayılarda raslanmaktadır. Hidrojen atomunun 1836 da biri kadar hafif olan elektron, negatif (—) elektrik yükü taşımakta, en basit unsur olan hidrojende bir tane, uranyumda 92 tane bulunmaktadır.

Bütün kimya olayları, hayat hâdiselerinin birçoğu, bu elektronlardan bâzılarının bir atom nev'inden başkasına takdim edilmesiyle vukua gelmektedir. Bir tel kızdırılacak olursa, elektronlara fazla hız verilmiş olacağından, bulundukları mahreklerden dışarı fırlarlar. Fırlatılmış olan bu elektronlar, kendilerinden en az 2.000 defa ağır olan ve havada bulunan moleküllere çarparak yollarını şaşırırlar. Elektronlardan istifade edebilmek için onları havası boşaltılmış olan ampuller içinde mahreklerinden çıkarmak lâzım gelir. Radyolarda kullandığımız ampullerden tutun da birçok maksatlar için kullanılmakta olan elektronik ampullerde süratleri saniyede 50.000 kilometreden 300.000 kilometreye kadar değişen elektronlar uçuşmaktadır. Bugün 1.000 kadar çeşidi bulunan elektron lâmbaları mevcuttur. Avuç içine sığacak kadarları olduğu gibi, insan kadar büyük olanları da vardır. Şimdi de kısaca elektron lâmbalarının nerelerde kullanıldığına işaret edelim. İşe evvelâ radyo ve televizyondan başlamak icabeder. Çalışmakta olan bir türbinde, sürat, sühunet, tazyik gibi faktörleri elektron lâmbaları tâyin ederler. Sanayiin birçok şubesinde, istihsalin safiyetini kontrol etmek kabildir. Kömürün verdiği harareti, dolayısiyle yanmanın tam olup olmadığını ölçen gene elektronik ampullerdir. Çelik istihsalinde, fırına giren gazların su buharı ihtiva edip etmediğini kontrol etmek de gene bu tip ampullerle kabildir. Tababette diyatermi adı verilen tedavi, özel tipte elektron lâmbalarının hâsıl ettiği hararet dalgalariyle kabil olmaktadır. Tozları bertaraf etmek üzere elektron lâmbaları kullanılmaktadır. Alternatif cereyanı daimî cereyana tahvil edenler de gene bu tip lâmbalardır. Thyratron tipindeki lâmbalar, makinelerin süratini kontrol ettiği gibi, bunlara verilecek cereyanı da kontrol etmektedir. Elektrik gözü denilen göz, garaj kapılarını açmakta, hırsızları ve sabotajcıları haber ver-

Elektronik ampullerin en küçüğü ve normal büyüklükte bir elektronik ampul

mektedir. Hesap makinelerinde 1.800 ve hattâ daha fazla elektronik ampul kullanılmaktadır.

Yeni tedavi ilâçları: Tababet, mikroplarla savaşmak üzere, geniş imkânlara sahip bulunuyor. Bunlar son yıllarda meydana çıkmış olan çeşitli ilâçlardır. Bu ilâçları: 1 - Sülfamitler, 2 - Antibiyotikler olmak üzere iki sınıfta incelemek lâzımdır. Sülfamitler, sülfamit sınıfından kimyasal birleşiklerin türevleridir. Her gün bir yenisi ilâve edilmekte olan bu sülfamitler, gittikçe zararsız hale sokulmaktadır. Piyasaya ilk arzedilen ilâçların mikroplara karşı müessir olmasına mukabil, vücudun bâzı uzuvlarında, meselâ böbreklerde, kötü tesirler yapması, bunlara olan rağbetin azalmasına sebebolmuştu. Bu sebepten dolayı, son zamanlarda, antibiyotik denen ilâçlara olan rağbet artmış bulunuyor. Dr. Selman Wacsman tarafından bulunmuş olan ilk antibiyotik, penisilin'dir. Penisilin, bir küfün ifrazetmiş olduğu kimyevi bir maddedir. Araştırma lâboratuvarlarında, penisilinin molekül yapısı tâyin edilmiş ve hattâ bunun sentezine geçilmiş bulunulmaktadır.

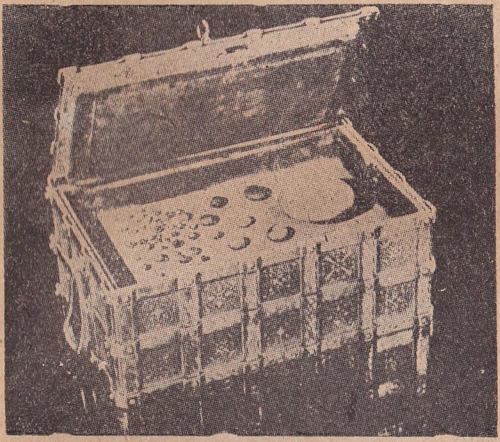
Penisilin stafilokok sınıfından mikroplarla mücadele imkânını vermektedir. Penisilin'in bir mahzurlu tarafı, tesir müddetinin az olması ve buna bağlı olarak tatbik şeklinin 3 saatte bir tekrarlanmasıdır. Son araştırmalarda, penisilinin molekül yapısını değiştirerek, mikroplar üzerindeki tesirlerini arttırmıya dayanmakta olan tecrübeler yapılıyor.

Gene Dr. Wacsman tarafından bulunmuş olan streptomisin, "Streptomises griseus" isimli bir küfün usaresidir. Bu usare, penisilinden daha müessirdir. Hattâ son zamanlarda, veremle mücadelede streptomisin'in başarıcı neticeler verdiği de anlaşılmıştır. Ecza fabrikalarına bağlı bütün araştırma lâboratuvarlarında, yeni yeni antibiyotiklerin araştırılmasına devam ediliyor. Daha şimdilik tatbikata intikal etmemiş olan antibiyotiklerden "tomatin", "gramicidin", "basitarsin", "polimiksin", "kloromisetin", "aureomisin", "subtilin", bulunmaktadır..

(Y. Kimya Mühendisi Rıdvan Tezel)

ALÜMİNYUM — "Alüminyum" ismi, lâtince şap mânasına gelen "alumen" kelimesinden müştaktır.

T a r i h ç i k : Alüminyum ismi, ilk defa 1807 yılında İngiliz kimyageri Hum-

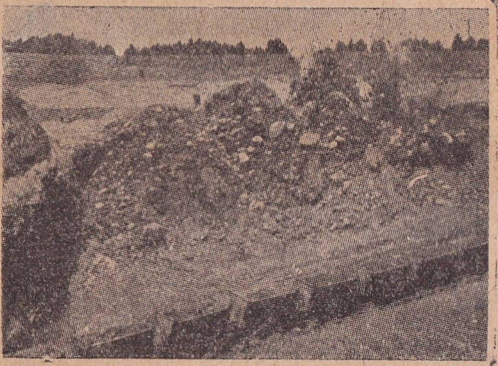
23 şubat 1886 da Ch. Hall tarafından elektroliz yolu ile istihsal edilen alüminyum nümuneleri müzede bir demir kasa içinde saklanmaktadır

phrey Davis tarafından ortaya atılmıştır. Humphrey Davis, şapın bileşiminde

$(Al_2\ (SO_4)_3.\ K_2\ SO_4.\ 24\ H_2O)$

bulunan alüminyum madenini ayırmıya çalışmış ise de bir netice elde edememiştir. 1825 yılında İsveçli kimyager H. Ch. Oerstedt, potasyumla karışık bir madde ayırabilmiştir. Saf olarak alüminyumun elde edilmesi ilk defa 1827 yılında Alman kimyageri Friedrich Wöhler tarafından başarılmıştır. Fr. Wöhler, alüminyum klorür $(Al\ Cl_3)$ cismini potasyum ile tahlil ederek alüminyum madenini serbes hale getirmiye muvaffak olmuştur. Daha sonra, 1845 yılında, potasyum üzerine alüminyum klorür buharları sevketmeyi denemiş ve daha iyi netice almıştır.

Fransız kimyageri Henri Sainte - Claire Deville; Üçüncü Napoléon'un yakın alâka ve himayesiyle; sınai olarak alüminyum istihsaline başlamış ve ilk adım olarak alüminyum klorür cismini tahlil için - pahalı olan potasyum yerine - sodyum kullanmış ve Fr. Wöhler metodunu ıslah etmiştir. H. Sainte-Claire Deville'in verimli çalışmaları sayesinde alüminyum istihsali kolaylaştığı gibi maliyet fiyatı da düşmüştür. 1855 Paris sergisinde teşhir olunan

Arkansas'da bir boksit madeninde kayalar dinamitle parçalanırken

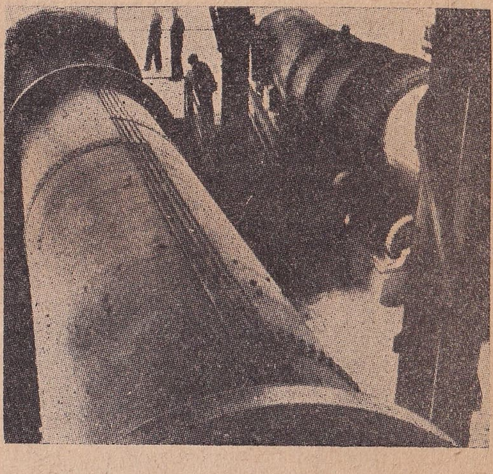
alüminyum blokunun etiketinde "Çamurdan istihsal olunan gümüş" ibaresi yazılı idi. Üçüncü Napoléon, ilk defa alüminyum para bastırınca, Paris borsasında altın ve gümüş fiyatlarının düştüğü görülmüştür. 1854 yılında bir taraftan H. S. - C. Deville ve diğer taraftan Alman kimyageri Robert Bunsen; alüminyum sodyum klorür çift tuzundan; elektroliz yoliyle alüminyum istihsali metodunu keşfetmişlerdir. 1866 yılında Werner von Siemens tarafından dinamo makinesinin imali, elektroliz yoliyle büyük mikyasta alüminyum istihsaline imkân sağlamıştır. 1886 yılında Fransada P. Heroult ve Amerikada Ch. Hall, tabiatta mevcut boksit (bauxite $= Al_2O_3.\ 3H_2O$) ile kriyolit (cryolithe $= Al_2\ F_6.\ 6\ NaF$) karışığının elektroliz metodu ile tahlili yolunu bulmuşlardır. Héroult ve Hall tarafından bulunmuş olan bu metot, devamlı olarak alüminyum istihsalini sağlamış ise de elde edilen maden içinde bir miktar bakır ve demir kalmaktaydı. 1888 de usulü ıslaha muvaffak olan Wurzburg'lu Alman kimyageri M. Kliani, elektroliz yoliyle, saf alüminyum istihsalini sağlamıştır. Bugün dahi M. Kliani metodu tatbik olunmaktadır. İstihsal metotlarının gelişmesiyle alüminyum fiyatlarının ucuzlaması aşağıdaki cetvelde gösterilmiştir:

Yıl	Dünya istahsali (Ton olarak)	Bir kilo alüminyum fiyatı (Mark olarak)
1854	0,02	2 400
1888	3,90	47
1896	1 800	2,6
1913	65 000	1,7
1934	170 000	1,6
1935	—	1,44
1937	—	1,33

T a b i a t t a a l ü m i n y u m : Alüminyum bileşikleri dünyanın her tarafında bulunmaktadır. Küremizin kabuğunun bileşiminde yüzde 7,5 nispetinde alüminyum bulunduğu hesaplanmıştır. Bu bakımdan alüminyum diğer madenlerden ve hattâ demirden de çok miktarda bulunmaktadır. Zira kürenin kabuğunda ancak yüzde 4,7 kadar demir bulunmaktadır.

Alüminyum bileşiklerinin en münteşir nev'i kaolen ve killerdir. Sulu alüminyum silikat (aluminium silicate hydraté $= Al_2\ O_3.\ 2\ Si\ O_2.\ 2H_2O$) bileşiminde bulunan kaolen ve killerden henüz iktisadi şekilde faydalanmak yolu bulunamadığından, eskiden olduğu gibi bugün de alüminyum istihsalâtı daha ziyade boksit cevherine dayanmaktadır. Sulu alüminyum oksitten ibaret olan bu cevher, ilk defa Fransada Les Beaux civarında bulunmuş olduğu için adına bauxite (boksit) denilmiştir. Memleketimizde çok miktarda bulunan zımpara taşı (corindon $Al_2\ O_3$) nın bileşimi de susuz alüminyum oksitten ibarettir. Sulu alüminyum oksit (boksit), memleketimizde, Fransada, Macaristanda, Yugoslavyada, İtalyada, Rusyada, Hindistanda, Amerikada bulunmakta ise de susuz nev'i (yani zımpara taşı) yalnız memleketimizle Yunanistana mahsus bir madendir.

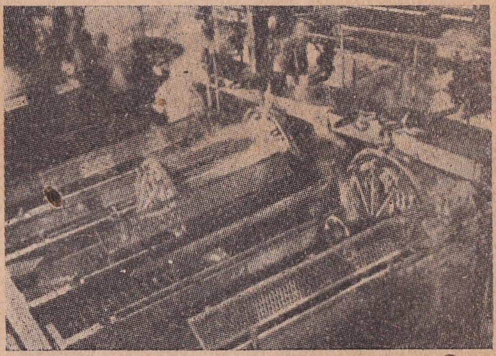
Bugün alüminyum istihsalinde kullanılmakta olan boksit, her sahaya yayılmış değildir. Halbuki killer (yani sulu alüminyum silikat) dünyanın her tarafında bol bol vardır. Bu bakımdan alüminyumun, killerden istihsalini ekonomik şekilde sağlıyacak bir metot bulunduğu zaman madenî eşya sanayiinde büyük bir inkılâp olacak; alüminyum günlük hayatın her sahasında kendini gösterecektir. Diğer taraftan alüminyum istihsalâtı günden güne artmakta bulunduğundan dünyada mevcut boksit cevheri gittikçe azalmaktadır. Meselâ; Birleşik Amerika Devletleri arazisindeki boksit ocaklarının yüzde 70 nispetinde tüketilmiş bulunduğu son neş-

Devvar kurutma fırınları

riyatta önemle belirtilmektedir. Boksit cevherinin tükenme tehlikesi de her tarafta bol bol bulunabilen kaolen ve killerden faydalanmayı icabettirmektedir.

B o k s i t' t e n a l ü m i n y u m i s t i h s a l i şöyle hulâsa edilebilir: Maden ocağından çıkarılan boksit ufalandıktan sonra kurutulur. Toz haline getirildikten sonra kostik soda (Na OH) ile sodyum alüminat $(2\ Al_2\ O_3.\ 3\ NaO)$ bileşimi haline getirilir. Bu cisim suda eridiğinden mahlûle geçer; boksitte bulunan demir oksit ve diğer yabancı maden oksitleri ise erimez. Tazyikli süzgeçlerden süzülerek ayrılır. Süzülmüş sodyum alüminat eriyiğine karbon dioksit $(C\ O_2)$ sevkolunarak alüminyum hidrat $Al\ (OH)_3$ çöktürülür. Vakum süzgeçlerinde suyundan ayrılan alüminyum hidrat, döner fırınlarda kurutulup susuz alüminyum oksit (Al_2O_3) haline getirildikten sonra kriyolitli (alüminyum ve sodyum flüorür $= Al_2\ F_6.\ 6\ NaF$) elektroliz cihazında tahlil olunur. Elektroliz 700 santigratta 5 - 7 volt ve 15.000 - 30.000 amperlik daimî cereyan ile yapılmaktadır. Elektrik cereyanının tesiriyle alüminyum oksit ayrışarak oksijeni anoda gider; orada karbon elektrodu yakar. Katodda toplanan alümin-

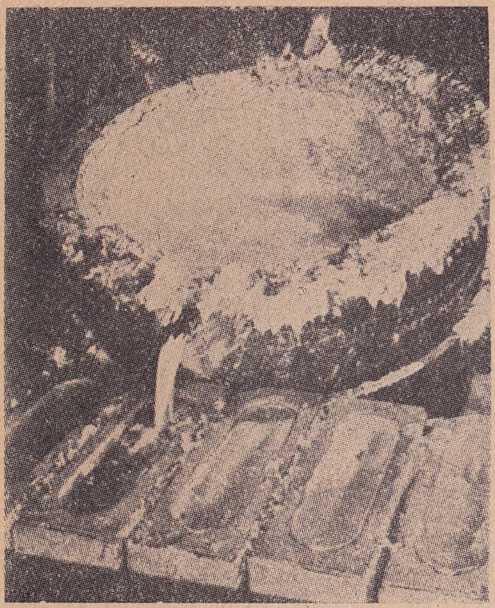

Tazyikli süzgeçler

yum sıvı halindedir. Cihazın özel çıkış yerinden kalıplara akıtılır. Elektroliz metodu ile 1 kilo alüminyum istihsali için 2 kilo alüminyum oksit; 0,05 kilo kriyolit; 0,5 - 0,6 kilo karbon elektrot ve 20 - 22 kilovat saatlik elektrik cereyanı sarfolunmaktadır.

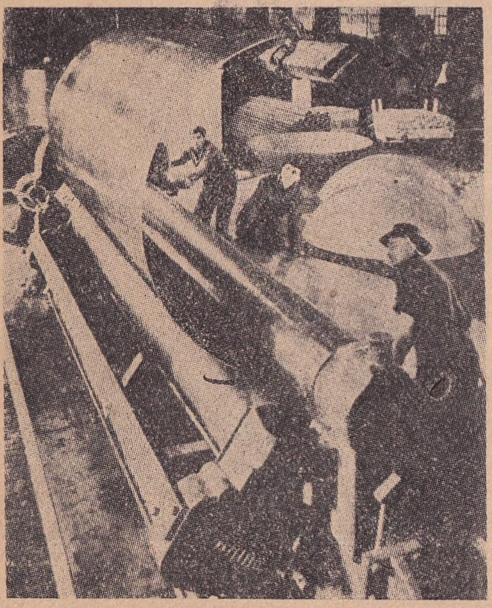
Yukarıda işaret ettiğimiz sebeplerden dolayı killerden alüminyum istihsali için

de çalışılmaktadır. Şimdiye kadar ortaya konan metotların en verimlisi Buchner tarafından ıslah olunan Nuvolan usulüdür. Buchner usulüne göre kil (veya kaolen)

Erimiş alüminyum kalıplara dökülürken

300 santigratta kurutulduktan sonra toz haline getirilmekte ve bu toz da 600-800 derecelere kadar ısıtılarak molekülündeki su çıkarılmaktadır. Bundan sonra yakılarak silis (Si O_2) ile alüminyum oksit (Al_2 O_3) in ayrılması sağlanmaktadır. Bundan sonra nitrat asidi (NO_3 H) yani kezzap ile 90 derecede karıştırılarak alüminyum oksidin, esasi alüminyum nitrat haline gelmesi sağlanmaktadır. Bu sırada silis kabın dibine çökerek ayrılır. Çöken silis ayrıldıktan sonra mahlûl +15 derecede kendi haline bırakılırsa esasi alüminyum nitrat, alüminyum nitrat haline inkılâbeder ve mahlûlde bulunan esasi (basique) demir mürekkebatı da demir hidrat halinde çöker. Çöküntüden ayrılan mahlûlden alü-

Alüminyum petrol tankı imalinden bir safha

minyum nitrat billûrlaştırılarak elde edilir. Bu billûrlar havası boşaltılabilen kazanlarda 140 dereceye kadar ısıtılarak bir yandan alüminyum oksit ve diğer taraftan da azot oksit ve oksijen elde edilir. Elde edilen alüminyum oksit kriyolitli elektroliz cihazında tahlil olunarak alüminyum istihsal edilir. Azot oksit tekrar nitrat asidi haline getirilerek devreye ithal olunur.

Buchner usulünden başka, killerden alüminyum istihsali için kükürt gazı (Th. Galdschmidt metodu); klorür asidi ve kostik soda usulleri de neşrolunmuş ise de bunların hiçbirisi iktisadi bakımdan, boksit madeninden yapılan istihsal metodunun yerini tutacak mahiyette değildirler.

K i m y a d a a l ü m i n y u m : Kimyada alüminyum "Al" sembolü ile gösterilir. Atom ağırlığı 27 olup Periyodik Sistemdeki sıra numarası 13 tür. Alüminyum, mavimsi beyaz renkte bir maden olup 658 santigratta erir ve 1.800 derecede kaynamıya başlar. Alüminyum, kullanılan madenlerin en hafifidir. Dökme alüminyumun kesafeti 2,56 dır. İşlenmiş alüminyumun kesafeti ise 2,7 ye kadar yükselebilmektedir. Alüminyum gayet ince levha ve tel haline gelebilmektedir. Dövmiye ve yassıltmıya elverişlidir, elektriği ve ısıyı iyi nakleder, paslanmıya karşı da dayanıklıdır; zira alüminyumun sathında hâsıl olan gayet ince alümin (alüminyum oksit) tabakası, madene gayet kuvvetli yapışarak, onu paslanmaktan korur. Alüminyum oksidin alüminyum madenine ayrılmaz şekilde yapışma kabiliyetinden elmas muayenesinde faydalanılmaktadır. Şöyle ki: Elmas taklitleri ekseriya kurşunlu camlarla yapılır. Şüphe edilen nümune sathına alüminyum kalemle çizgi çizmiye çalışılır. Alüminyum kalemin sathına yapışık olan alüminyum oksit camı çizer, bu sırada bir miktar alüminyum madeni de okside yapışık olarak camın sathına geçeceğinden çizilen yerde alüminyum rengi görünür. Bu çizgi yıkamakla da çıkmaz. Eğer nümune hakiki elmas ise alüminyum kalemle çizgi çizilemez.

Alüminyum, sirke ruhu ve diğer organik asitlerle fenol; madenî, hayvani ve nebati yağlara; alkol, benzol v. s. çeşitli kimya maddelerine karşı dayanıklıdır. Hattâ nitrat asidi (kezzap); sülfat asidi (zaç yağı) gibi kuvvetli inorganik asitlere dahi muayyen şartlar dahilinde kısmen mukavemet etmekte ise de klorür asidine (tuz ruhu) ve kostik sodaya dayanamaz.

Alüminyumun çeşitli maddelere karşı mukavemeti, saflığı ile mütenasiptir. Alüminyumun saflık derecesi arttıkça dayanıklılığı da fazlalaşır. Bu bakımdan mutfak takımları imalâtında ve gıda maddeleri ambalâjında kullanılan alüminyumun en az yüzde 99,3 ve kimya sanayii cihazları imalâtında kullanılan alüminyumun da en az yüzde 99,5 saflık derecesinde olması lâzımdır. Alüminyum kuvvetli bir mürci (réducteur) dir. Alüminyumun çeşitli alaşımları (halitaları) ve bunların da enteresan hususiyetleri vardır.

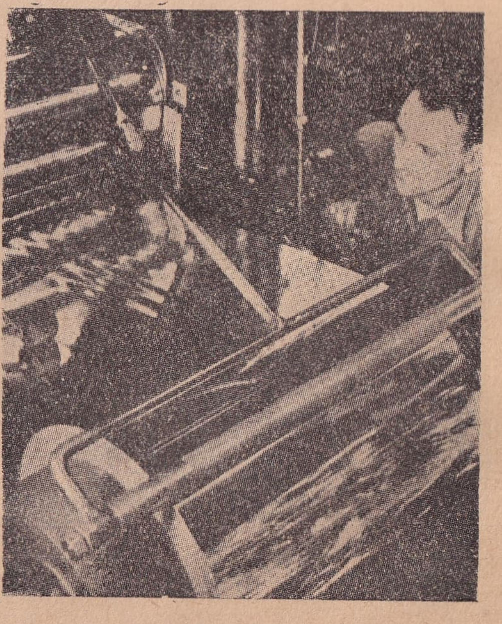
Hafiflik, ısıyı ve elektriği iyi nakletmek; paslanmamak ve çeşitli kimyevi maddelerin tesirlerine karşı dayanmak; kuvvetli bir mürci olmak gibi önemli özelliklerinden dolayı alüminyum çeşitli sahalarda başarılar sağlamakta ve kullanış yerleri günden güne genişlemektedir. Nakil vasıtalarının madenî kısımlarında hafiflik en önemli bir faktördür. Bu bakımdan alüminyum ve halitaları bilhassa uçak inşaatının esas maddesi rolündedir. Motörlerin pistonları, manivelâ kolları, silindir blokları da alüminyum halitalarından yapılarak beygir kuvveti başına âzami hafiflik sağlanmaktadır. Otomobil karoserileri, tramvay ve tren vagonlarının kapı, pencere çerçeveleri, raf, tutamak gibi kısımları alüminyum-

Bir alüminyum tayyare pervanesinin yapılışı

dan yapılmakta ve bu sayede gereken hafiflik teminine çalışılmaktadır. Dokuma endüstrisinde, inşaatta, elektrik şebekelerinde, askerî teçhizatta ve spor levazımında da alüminyumdan, alaşımlarının hafifliğinden âzami derecede istifade edilip faydalanılmaktadır.

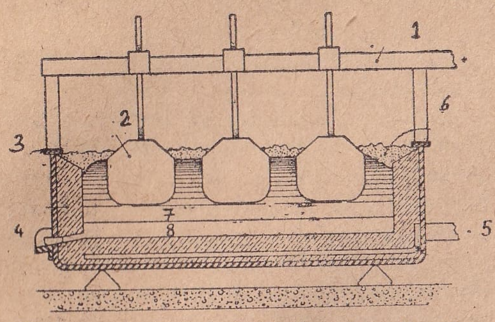
Alüminyumun ısıyı iyi nakletme kabiliyetinden bilhassa motör ve mutfak takımları imalâtında faydalanılıyor. Bu sayede yakacaklarda yüzde 15 nispetinde tasarruf temin edilmektedir. Isıyı iyi nakletmesi ve aynı zamanda paslanmaması; çeşitli maddelerden müteessir olmaması ve bilhassa gıda maddelerine hiçbir zarar vermemesi bakımlarından alüminyum bilhassa gıda maddeleriyle temas edecek kablar ve takımlar imalâtında kullanılmakta ve

Tabaka halinde alüminyum imalâtı

bu sahadaki tatbikatı günden güne artmaktadır. Gıda maddelerinin ambalâjında ince alüminyum levhaları kalayın yerini hemen tamamen tutmuş bulunmaktadır. Gıda maddeleriyle temasta bulunacak kab-

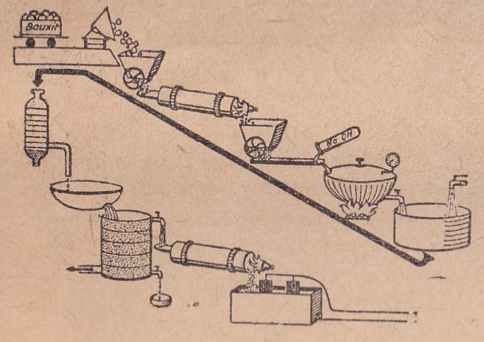
ların, takımların ve ambalâj levhalarının en az yüzde 99,3 nispetinde saf alüminyu-

Alüminyum istihsalinde kullanılan elektroliz cihazlarından birinin kesiti
1 - Pozitif elektrik çubuğu (Anod), 2 - Karbondan yapılmış anod, 3 - İzolâtör, 4 - Çıkış borusu, 5 - Negatif elektrod (Katod), 6 - Alumin (boxit) ve elektrolitten mürekkep kabuk, 7 - Erimiş elektrolit, 8 - Erimiş alüminyum

mu ihtiva etmesi gerektiğini yukarıda kaydetmiş bulunuyoruz.

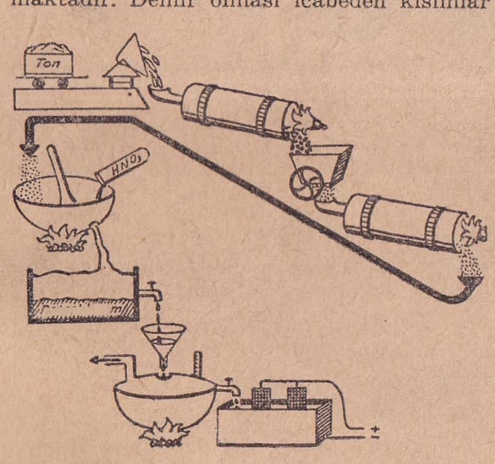
Alüminyumun çeşitli maddelere ve haricî tesirlere karşı mukavemetinden sanayiin

Boksit'ten alüminyum istihsali şeması
Yukarıdan soldan sağa: vagondaki boksit, boşaltılarak değirmende toz edilir, devvar fırında kurutulur, kurumuş boksit ikinci değirmenden geçer, kostik soda mahlûlü ile karıştırılarak otoklava sevkolunur, burada teşekkül eden sodyum, alüminat mahlûlü hazinede sulandırılır. (Siyah ok işaretiyle tekrar sola geliniz) Tazyikli süzgeçten geçirilerek süzülür, karbon gazı ile muamele edilerek alüminyum hidrat çöktürülür. Vakum süzgeçinde suyundan ayrılan alüminyum hidrat devvar fırında kurutulduktan sonra elektroliz cihazına sevkolunur

her şubesinde faydalanıldığı gibi inşaatta da istifade edilmektedir.

Alüminyum kablara, tanklara, borulara endüstrinin çeşitli şubelerinde tesadüf olunmaktadır. Demir olması icabeden kısımlar

Nuvolan metodu ile killerden alüminyum istihsalinin şeması
Yukarıdan soldan sağa; vagondaki kil, devvar fırına boşaltılır ve oradan kurumuş olarak değirmene gelir, değirmende toz haline getirilerek ve diğer bir devvar fırında yakılarak terkibindeki su çıkarılır. (Siyah ok işareti ile tekrar sola geliniz) Yakılmış kil nitrat asidiyle karıştırılır. Sonra diğer bir hazinede demir hidroksit ayrılarak dibe çöker. Münhal kalan alüminyum nitrat (altında ateş olarak gösterilen) kazana naklolunarak ısıtılır. (Bu kazanın solunda içinden ok çıkan boru) Boru ile çıkan azot oksit gazı toplanarak tekrar nitrat asidi elde edilir; geri kalan alüminyum oksit elektroliz cihazına (en sondaki cihaz) sevkolunur

da sathen alüminyumla kaplanarak muhafaza olunmaktadır. Alüminyum kaplamanın çeşitleri varsa da en kullanılan toz alüminyumla hazırlanan alüminyum boyasıdır.

Alüminyumun elektriği nakletme kabiliyeti bakıra nispetle yüzde 60 derecesindedir. Fakat hafifliği dolayısiyle alüminyum nâkiller, bakır nâkillerden üstündür. Gerçekten de aynı takatte bir elektrik şebekesini yapmak için kullanılacak alüminyum telin ağırlığı bakır telin ağırlığının yarısıdır. Şu halde; aynı takat için; alüminyum şebeke yarı yarıya daha hafif olacaktır. Bundan başka alüminyum tellerle yapılan şebekede elektrik kayıpları da daha ziyade azalmış olur.

Alüminyumun irca hassasından kaynakçılıkta ve yüksek derecede eriyebilen madenlerin istihsalinde faydalanıldığı gibi Ammonal ve Weber dinamiti ve benzeri paralayıcı infilâk maddelerinin hazırlanması da alüminyumun bu hassasına dayanır.

Alüminyum ve halitalarının kullanılma sahaları günden güne genişliyor. Küremizin kabuğunda en çok bulunan maden olması ve çeşitli hassalarının üstünlüğü dolayısiyle alüminyum, istikbalde tükenmesi muhtemel birçok madenlerin yerini tutarak yeni bir devir açmıya namzet görülmektedir.

Kısa bibliyografya: Lilian Holmes Strack; Aluminium, a Magic Mineral, 1942. Büttner - Feez; Metall aus Lehm Aluminium, 1938. Hans Garhardt - Albert Höfner; Roh - und Werkstoffe, 1938. P. Carré; Les İndustries des Produits Mineraux, 1939.

(Mühendis Kimyager Mehmet Ali Kâğıtçı)

AVRUPA'YA YARDIM — Bu faciayı beş sene devam eden harb âfeti doğurmuş ve neticede Avrupanın beş senelik geliri olan otuz milyar dolâr tamamen heba olmuştur.

Sadece bu kadar da değil; bir taraftan harb ekonomisinin açtığı gedikler ve diğer taraftan yeniden kalkınmak gayretiyle beraber sanayiin ve iaşe darlığının düzenlenip kalkındırılması meselesi de vardır. Bu sebeplerledir ki bugün muhtelif Avrupa memleketleri bir sürü plânlarla başbaşadırlar.

İngiltere "Economic Survey", Fransa "Plan Monnet", Belçika "Plan de Groote", Holânda "Bureau Central de Planification" ve Türkiye de "Üçüncü Plân" adını verdikleri plânları tahakkuk ettirmek için durmadan çalışmaktadırlar.

Fakat, Avrupa kıtasının bugünkü durumu ile gıda ve iptidaî madde bakımından arzettiği kifayetsizlik, Alman endüstrisinin çöküşü (halen harb öncesine nispetle yüzde 30 a düşmüştür), Avrupalılararası ticaretin felce uğraması (1938 yılında Avrupa dünya ticaretinin yüzde 30 una sahip iken bugün ancak yüzde 17 sini elinde tutabilmektedir), Avrupa devletlerinin iki siyasi bloka bölünmesi (1938 de bu iki grup arasındaki mübadele 1.743 milyon iken 1948 de bu 659 milyon dolâra inmiştir), ticaret gemilerinin batması (17.720.000 ton), şehirlerle kasabalar arasındaki ekonomi münasebetlerinin bir türlü düzelememesi ve nihayet dahilî enflâsyonlar, yukarıda zikredilen ve edilmiyen bütün Avrupa memleketlerinin hazırladıkları plânları gerçekleştirmemeleri için birinci derecede âmiller olarak sayılabilir.

Harbden önce bizzat imal ettikleri birçok mübrem ihtiyaç maddelerini bugün kendileri meydana getiremeyip ve neticede bir türlü kalkınamadıkları içindir ki, Avrupalılar bir zamanlar ikrazatta bulundukları Amerikadan yardım istemektedirler.

Dolâr borsası: Kuzey Amerika pek âlâ ihracat yapmaktadır. Fakat Avrupa memleketlerinin ne ödeyecek parası, ne de değiş tokuş yapacak malı vardır. Dolârı hiç yoktur, altını ise hiç yok gibidir. Amerika ise bu durum karşısında esasen Avrupadan kiralama ve ödünç vermeden mütevellit alacaklı olduğu 34 milyar dolârlık hesabı silmiştir.

Avrupa, UNRAA'nın 2.360 milyon dolârlık yardımı ile diğer yollardan 350.000.000 dolâr şeklinde yapılan öteki yardımlara rağmen gene Amerikadan yaptığı ithalâtına mukabil ödeyecek dolâr bulamamaktadır.

Bu da binnetice "dolâr borsası" nı yaratmıştır.

Nihayet bazan münferit, bazan da gruplar halinde Avrupa memleketleri 1947 de Amerikadan 7.910 milyon dolârlık bir kredi temin edebilmişlerdir.

Lâkin bu krediler daima kifayetsiz olmuştur. Bunun neticesi olarak 1944 te Bretton Woods, milletlerarası banka ve sermaye gibi mali müesseselerin teşkiline gidilmek zorunda kalınmıştır. Bunlar dahi umulanı temin edemeyince en son ümit olarak ortaya Marshall Plânı (Bakınız: Marshall Plânı; Aylık Ansiklopedi, sayfa 1260) müessesesi çıkmıştır.

Amerikan yardımı: 5 haziran 1947 de Harvard Üniversitesinde söylediği bir nutukla Amerika Dışişleri Bakanı General Marshall, Avrupaya Amerika tarafından mali yardım yapılacağını ilân etmiştir. Bu yardımın şartları Amerika tarafından tespit edilecektir ve bu işe bizzat Avrupa memleketleri de kendi imkânları ile katılacaklardır.

Rusyanın böyle bir plânın tatbikına katılmıyacağını bildirmesi üzerine 16 Avrupa devleti mümessilleri 12 temmuz 1947 de Pariste toplanarak kendi kaynaklarının ve ihtiyaçlarının bir bilânçosunu yaptılar.

Bu bilânçoya göre, Avrupa devletlerinin dört senede Amerikadan mecmuu 21.784 milyonluk bir yardım talebettikleri görüldü. 1948 de 7.580, 1949 da 6.089, 1950 de 4.575 ve 1951 de de 3.540 milyon dolâr isteniyordu. Talebe eklenen uzun bir raporda da ancak bu şekilde yapılacak bir yardımla Avrupa memleketlerinin iktisadi istiklâllerine kavuşabileceklerine işaret ediliyordu.

Bunun üzerine Amerika hükümeti bir kanun projesi hazırlıyarak 19 Avrupa memleketine dört yıl ve üç ay içinde 21.021 milyon dolârlık kredi vereceğini tespit etti. Bu projeye göre yardım miktarları memleketlere göre şöyle tevzi ediliyordu: İngiltere 5.348, Benelux 3.855, Fransa 3.701, İtalya 2.913, Almanya 2.499, Avusturya 713, Danimarka 582, İrlanda 497, Yunanistan 473, Norveç 234, Portekiz 150, İzlanda 38, Türkiye 18 milyon dolâr.

2 nisan 1948 de Amerikan Kongresi bu projeyi bilhassa yardım müddetleri bakı-

mından tadil etmek ve 12 ay için âzami 5.300 milyon dolâr olmak üzere kabul etti. Her yıl için yardımın ayrı ayrı kanunlarla Kongrece kabul edileceği de ilâve edildi.

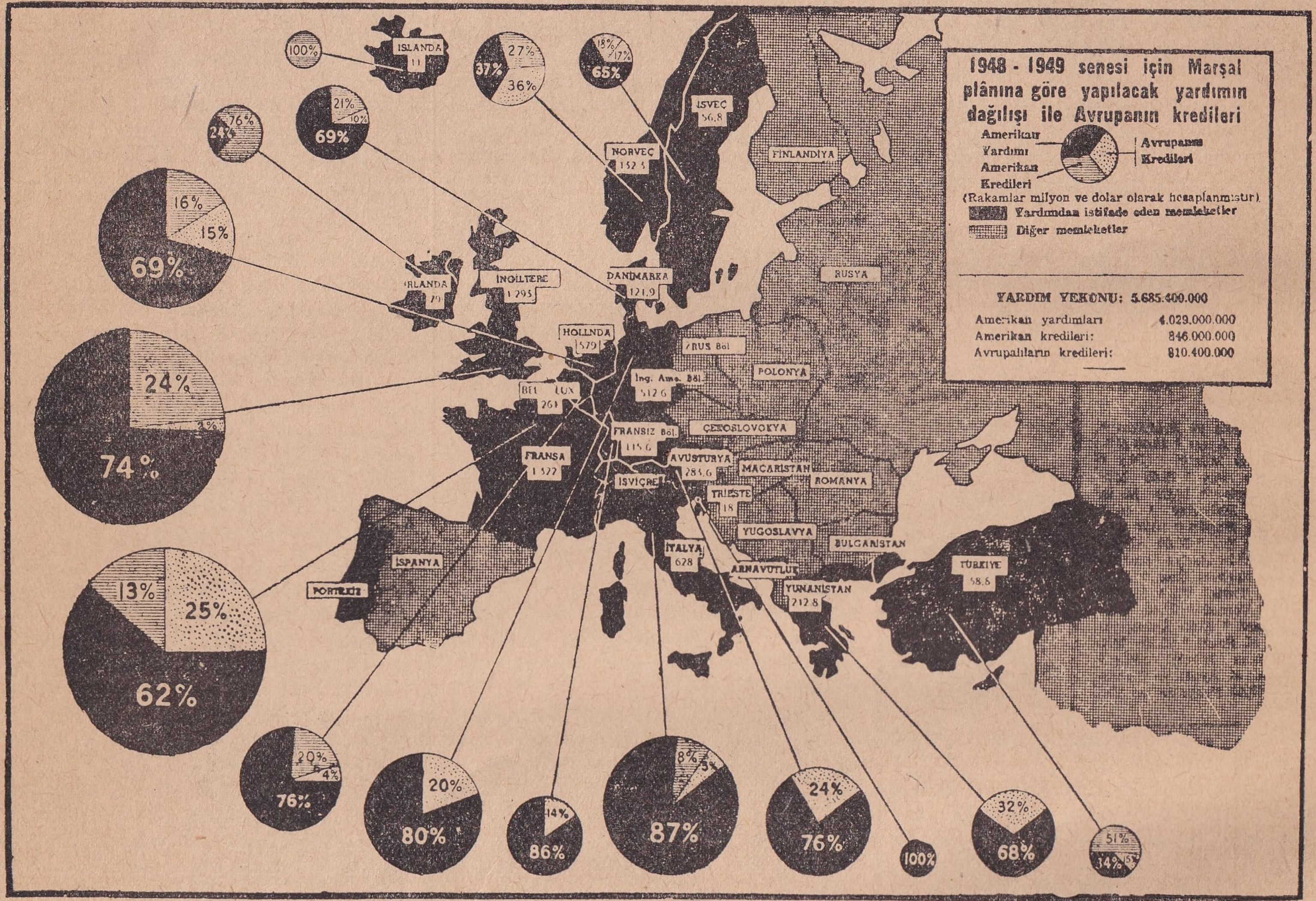
Mezkûr yardımın yüzde 20 sini İthalât ve İhracat Bankası, yüzde 80 ini de Amerika devleti üzerine aldı. Kanuna ek olarak da on şart eklendi.

Avrupanın işbirliği: 2 nisan 1948 tarihli kanuna göre Avrupalılararası ticaretin de inkişafı lâzım geliyordu. Yani Avrupalı memleketler kendi aralarında da yardımlaşacaklar ve dış karşılıklı devletlerin kendi paralarını gene karşılıklı olarak tespit ederek neticede husule gelecek farkı dolârla kapamaları şekli bulundu. Şimdi Avrupa, bu yol üzerinde yürümektedir.

Rusyanın muhalefeti: Rusya sadece bu plâna taraftar olmadığını ve iştirak etmiyeceğini söylemekle kalmadı. Peykleriyle beraber harekete geçerek Amerikan yardımı aleyhinde çalışmıya da başladı. Bu suretle Marshall Plânı iki bloka ayrılan devletlerden bir tarafın malı oldu. "İsveztia" adlı Moskova gazetesi bu husustaki Rus tezini şu suretle müdafaa etmektedir:

merikanın komünist düşmanı bir maske altına saklanarak Avrupa memleketlerinin hürriyet ve istiklâllerini ellerinden aldığını ve onların demokrasi yolundaki mücadele ve gelişme azimlerini köstekledığini, iddia etmektedirler.

Rusyanın bu mücadelesi sözlerde kalmıyarak 1947 ekiminde Kominformanın "emperyalist hareketlere karşı kurulan cephe" (Bakınız: Komintern - Kominforma; Aylık Ansiklopedi, sayfa 1522) şeklindeki karariyle ortaya çıktı. Bu teşkilâtın şefi olan Andrei Jdanov, ölüm döşeğinde dahi, takibedilecek politikayı işaret etmekten geri durmadı. Doğunun sözde halk demok-

1948 - 1949 yılı için Marshall Plânına göre yapılacak yardımın dağılışını gösteren bu harita, günümüzün üzerinde en çok konuşulan bu mevzunun ehemmiyetini belirtmektedir. Haritadan da anlaşıldığına göre, Marshall Plânından yardım görmekte olan memleketler, başta Türkiye ve Yunanistan olmak üzere, İsveç, Norveç, Danimarka, İngiltere, Holânda, Belçika, Lüksemburg, Fransa, İsviçre, Avusturya, İtalya, Portekiz ve Almanyadaki İngiliz - Amerikan - Fransız işgal bölgeleridir

dıma ondan sonra başvuracaklardı. Bunun üzerine Paul Hoffman (Bakınız: Hoffman, Aylık Ansiklopedi, sayfa 1583) ın reisliğinde bir Ekonomik İşbirliği İdaresi tesis edildi. Bu idare Avrupa memleketlerinin tahmil ettikleri vazifeleri ifa edip etmediklerini kontrola memur oldu.

16 nisan 1948 de de gene aynı maksatla Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilâtı kuruldu.

Bu teşkilât ilk olarak Avrupalılar arasında tediyenin nasıl yapılacağı meselesi ile karşılaştı. Bu o kadar esaslı bir meseleydi ki, Marshall Plânını tatbik bakımından sıfıra indirmişti. İlk çare olarak bu devletlerin kendi aralarında takasa dayanır anlaşmalar yapması cihetine gidildi. Bu pek tatmin edici olmayınca bu sefer

"Marshall Plânı Amerikanın inhisarcı kapitalizminin menfaatlerine göre dikte edilmiştir. Amerika ilk nazarda tamamiyle insaniyetperver ve yardımsever bir hal takınarak Avrupa iktisadiyatını kurtarmak ister görünmektedir. Halbuki onun bu plânla tahakkukuna çalıştığı siyasi gayeler şunlardır:

a) Batı Avrupada bir blok teşkil ederek kendi idaresinde bunu Rusyaya karşı kullanmak.

b) Almanyayı bir askerî üs haline getirerek Amerikan emperyalizmine basamak yapmak.

c) Doğu Avrupa devletlerini vesayeti altına almak".

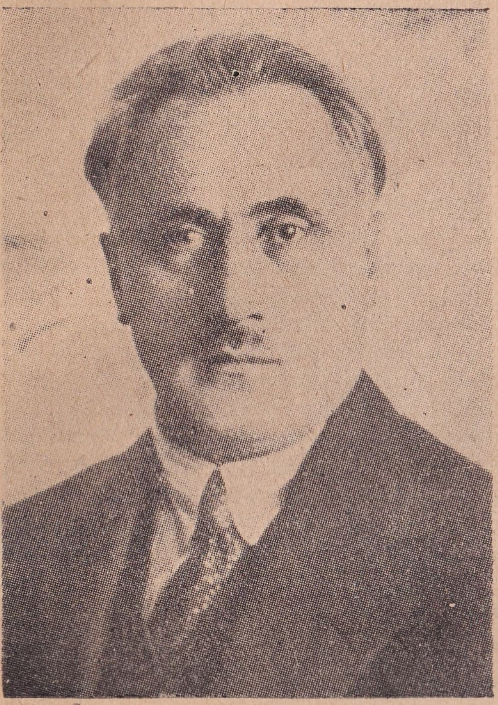
Diğer taraftan Rus sendikaları da, Amerikan... rasileri aralarında askerî ittifaklar imzaladılar. Bunları İtalya, Fransa ve Belçikada çıkarılan grevler takibetti. Arkadan da dünya Çekoslovakya hâdisesi ile Berlin meselesinin şahidi oldu.

Marshall Plânı belki de istikbalde gümrük birliği, iktisadi yeterlik ve diğer yollarla Avrupayı Roma İmparatorluğunun siyasi birliğine kadar götürcektir. Bunu şüphe yok ki halledecek olan tek unsur, zamandır.

(Claude Bellenand)

BOZTEPE, HALİL NİHAD — Mümtaz bir şair ve yüksek bir insan olan Halil Nihad Boztepe'yi 17 şubat 1949 perşembe günü kaybettik. Tam 45 yıllık dostumun

ve en yakın arkadaşımın ölümü vesilesiyle yazı yazmak kalemimin en büyük matemidir. Fakat "Aylık Ansiklopedi" de hâtırasını zamanında tespit, bir vazife olduğu için bu acıya katlanmıya mecburum. Aynı zamanda şahsî duygulardan mümkün olduğu kadar uzak kalarak hayatını ve

Halil Nihad Boztepe

edebî hüviyetini bu sütunlarda olduğu gibi tespit etmek de bir borçtur. Bir şair olmak bakımından onun edebiyat tarihimizde yalnız kıymetli değil, aynı zamanda tamamiyle hususi bir yeri bulunduğu muhakkaktır. Ahlâk ve mizacı gibi seçkin ve sütude mısraları hiç şüphe yok ki, Fikret ve Akif'in manzumeleri derecesinde pürüzsüz ve kuvvetli şiir dilinin örneklerini teşkil eder ama, onun asıl edebî mahiyeti, "satire" denen edebî nev'in en temiz ve en ince bir şairi olmasıdır. Ondaki bu yüksek hususiyet çok kuvvetli bir edebî kültürün asîl ve kâmil yaratılmış bir mizaçla birleşmesinden doğdu. Hayatını hulâsa edeyim: Unvan ve serveti olan bir ailenin değil, mütevazı, fakat ruhça pek asil, zekâca orijinal halk tabakasına mensup insanların oğludur. Babası Trabzonlu Hasan Efendi'yi de, annesi Mürüvvet Hanım'ı da tanımıştım. Rahmetlilerin ikisi de meselerle konuşan pek zeki, aynı zamanda çok kibar insanlardı. Halil Nihad Trabzonda doğmuştur. Resmî kayda göre doğum tarihi 1882 dir ama, o daima iki yaş kadar küçük kaydedilmiş olduğunu söylerdi. Şu halde gözlerini yumduğu tarihte 69 yaşında bulunduğunu tespit edebilirim. Çocukluğunda Trabzon Askerî Rüştiyesinin en cevherli talebesinden olduğunu oradaki arkadaşları söylerlerdi. Ondan sonra Trabzon İdadisinde ve fransızcayı iyi öğrenmek merakiyle bir müddet de "Frères" lerde okumuştur. Resmî tahsili bu kadardı ama, şahsi merak ve gayretiyle kazanılmış kültürü, en yüksek diplomaların temin ettiğinden daha sağlamdı. Ailesinin maişetine yardım için pek genç iken Trabzon Düyunu Umumiyesinde vazife almıştı. Kendisini ben o sıralarda tanıdım ki, 47 veya 48 yıl kadar oluyor. Tabii çocuk denilebilecek bir çağda olmakla beraber gene edebiyat merakiyle onu sevmiye başlamıştım. 1903 te İstanbula geldi. Düyunu Umumiyede 25 yıldan fazla memurluğu vardır. Oradaki komiserlik dairesinin önce muavini, sonra müdürü olmuştu. Bu idarenin lâğvından sonra Osmanlı borçları meselesi için 1925 te Paris'e giden heyetle birlikte bulunmuştu. 1927 de Büyük Millet Meclisinin üçüncü devresine birlikte iştirak etmiştik. Ve o tarihten, yani 22 yıldanberi daima aynı çatı altında yaşadık. Halil Nihad, üçüncü devrede Gümüşane'den seçilmişti. Dördüncü dönemden sekizinci dönem başına kadar da Trabzon milletvekilliğinde bulundu. Yazılarını 1908 den sonra neşretmiye başlamıştır. Şairliği hiçbir zaman ciddi bir surette benimsememiş görünmekle beraber ince ve zarif ruhiyle Halil Nihad, tam bir şair hüviyeti taşırdı. "Sihamı İlham", "Âyinei Devran", "Mâhitap" ve "Ağaç Kasidesi", yalnız kültür kudretiyle meydana gelmiş zarif ve sevimli eserlerden ibaret değildir, aynı zamanda zekânın ve duygunun derinliklerine inen gerçek şiirlerle dolu kitaplardır. Halil Nihad, büyük bir mimarî eserini restore eder gibi "Nedim Divanı" nı yıllarca didinerek yepyeni bir şekilde meydana çıkarmıştı ki, bu himmet bütün öteki divan üstatları için dahi yapılması elzem olan bir örnek teşkil eder. Fransız edebiyatından yaptığı tercümelerin ne kadar dikkatli ve kıymetli olduğuna Alphonse Daudet'den naklettiği "Taraskonlu Tartaren", "Değirmenimden Mektuplar" ve "Küçük Efendi" unvaniyle tercüme ettiği "Le Petit Chose" birer kuvvetli delildir. İnsanları ve hâdiseleri son derecede nüfuz ile tahlil eden bir filozof görüşü ve tafsili bu sütunlardan taşacak kadar zengin insanlık meziyetleri olan bu asil ve gerçek dostun ölüm acısını galiba ömrüm oldukça eksilmesi imkânı olmıyan bir sızı ile hissedeceğim.

(İbrahim Alâettin Gövsa)

FELEMENK — (Holânda, Pays Bas, Nederlande, Neederlanden adlarını da taşır). 1898 yılı 31 ağustosunda tahta çıkan Felemenk Kıraliçesi Wilhelmine, tam elli yıl kıraliçelik ettikten sonra, tahta çıkışının ellinci yıldönümünde, kızı Juliana lehine tahtından feragat etti. Felemenk'in son yarım yüzyıllık siyasi hayatında mühim roller oynamış olan Wilhelmine'in bu hareketi, dünya ölçüsünde geniş akislere yol açtı. Bu münasebetle Felemenk'e dair birçok yazılar yazıldı. Bunu dikkate alarak biz de Felemenk'in geçmişteki durumu ile bugünkü durumunu kısaca gözden geçirmeyi faydalı bulduk.

N ü f u s v e a r a z i : Felemenk, Avrupanın kuzey batısında bulunmaktadır. Kuzey ve batısında Kuzey denizi; doğusunda Almanya; güneyinde Belçika vardır. Arazisi 34.200 kilometre karedir. 1 ocak 1948 tarihinde yapılan bir sayıma göre, Felemenk'in 9.703.299 nüfusu olduğu anlaşılmıştır. Bu miktar bir yıl öncesine, yani 1 ocak 1947 tarihine nazaran 164.176 kadar bir fazlalık ifade etmektedir. Gene bu miktar, harb, açlık ve birçok mahrumiyetlere rağmen, 1 ocak 1940 tarihine nazaran 853.064 kadar bir fazlalık ifade etmektedir.

Felemenk'in nüfusunda, daimi bir artış göze çarpmaktadır. Bu, bilhassa son yılların doğum ve ölüm nispetlerinden açıkça anlaşılmaktadır. Meselâ 1946 yılında Felemenk'te doğan çocukların sayısı 283.802 olup binde 30 dan fazla demektir. Halbuki 1936 - 1939 yılları arasında, ortalama olarak doğum miktarı yılda 179.910 du. Bu miktar 1946 yılında yüzde 50 nispetinde bir artış kaydetmiştir. 1946 yılındaki doğum miktarı 1945 yılına nazaran da fazladır. 1946 yılında doğan çocukların sayısı 1945 yılından 75.000 kadar fazladır.

1946 yılındaki ölüm miktarı ise 79.784 olup, İkinci Dünya Savaşından önceki ölüm nispetini ifade etmektedir. Bu miktar Felemenk'in umumi nüfusuna nispet edilirse, ortalama olarak binde 8,5 tutmaktadır. 1936 - 1939 yılları arasındaki ölüm nispeti ise, ortalama olarak binde 8,7 kadardı. 1944 - 1945 yılı kışında birçok insanın açlıktan öldüğünü dikkate alacak olursak, 1946 yılındaki normal ölüm nispetinin daha da az olması gerektiğini kolayca tahmin edebiliriz.

1946 yılında çocuklar arasındaki ölüm nispetinin de harbden önceki seviyeye yaklaşmakta bulunduğunu görüyoruz: 1946 yılında çocuklar arasındaki ölüm nispeti binde 38,6, 1936 da ise binde 37,1 idi.

Harb ve açlık yıllarına rağmen Felemenk'in sağlık durumu da dikkati çekecek kadar iyidir. Meselâ 1936 - 1939 yılları arasında veremden ölenlerin nispeti on binde 3,2 iken, bu nispet 1946 da 3,3 idi.

B a ş l ı c a ş e h i r l e r i : Felemenk'in başkenti 520.000 nüfuslu La Haye şehridir. Dünya ölçüsünde büyük bir liman olan Amsterdam şehrinin nüfusu ise 801.000 dir. Bundan başka Avrupanın başlıca ticaret merkezlerinden biri olan 624.000 nüfuslu Rotterdam; 170.000 nüfuslu Utrecht; 144.000 nüfuslu Haarlem; 124.000 nüfuslu Groningen şehirleri meşhurdur.

T a b i a t ş a r t l a r ı : Felemenk, üç büyük nehrin suladığı düzlük bir arazidir. Arazinin büyük bir kısmı deniz seviyesinden alçaktır. Bu bakımdan memleket, her an denizin istilâsına maruzdur. Bilhassa meddü cezir zamanlarında deniz yüzlerce kilometre içeriye doğru ilerlemekte ve memleketin mühim bir kısmını istilâ etmektedir. Holândalılar, yüzlerce yıldanberi her karış toprak için denizle mücadele etmektedirler. Denizin ilerleyişini durdurmak için birçok kanallar, bentler, setler, barajlar yapılmış, akla gelen her tedbire başvurulmuştur. Buna rağmen, deniz, zaman zaman, bu barajları yıkarak memleketi istilâ etmiş, bazan büyük kayıplara sebebolmuştur. Holândalılar, ancak son yıllarda, modern teknikten faydalanarak, tabiatın en azgın unsurlarından biri olan denizi frenlemiye muvaffak olmuşlardı. Holândalılar, modern vasıtalar kullanmak suretiyle, son 30 yıl içinde, milyonlarca İngiliz lirası sarfederek 26 mil uzunluğunda muazzam bir baraj inşasına muvaffak oldular. Bu barajın arkasında kalan yüzlerce kilometre kare genişliğindeki arazi kurutulmak suretiyle, istifade edilir bir hale getirilmiştir.

Holândanın karşılaştığı tabiat zorluklarından biri de, nehirlerin getirdiği kum-

lar ve çamurlardır. Holândalılar, bir yandan topraklarını denizin istilâsından korumıya çalışırken, öte yandan, nehirlerin getirdiği kum ve çamurların, başlıca limanlarını tıkamalarına mâni olacak tedbirler almak zorunda kalmaktadırlar. Holândalıların azgın tabiata olan bu bitmez tükenmez mücadeleleri, onların karakteri üzerinde de tesir yapmaktadır.

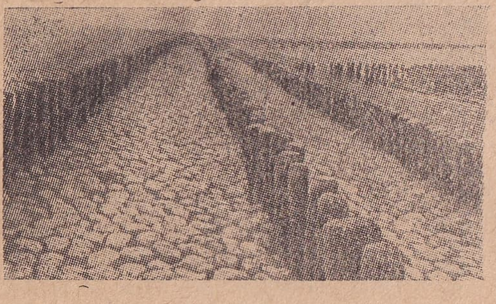

E k o n o m i : Felemenk ekonomisine veçhe veren en mühim âmil, bu memleketin tabii ve coğrafi durumudur. Denizden çalınmış topraklardan, Rhin, Maas, Schelde gibi üç büyük nehrin getirdiği kum ve çamurlardan faydalanan Felemenk, her şeyden önce yüksek bir ziraat karakteri taşımaktadır. Üç nehrin suladığı bu sulak arazide, dünyanın en zengin sebze ve çiçek bahçeleri yer almakta, zümrüt gibi yeşil ovalarda milyonlarca sığır ve davar beslenmektedir.

Z i r a a t : Bu şartlar altında Felemenk arazisinin takriben yüzde 31,5 u ziraate, yani ekilip biçilmiye; yüzde 40,5 u mera ve otlak olarak kullanılmıya elverişlidir. Ormanlar ise arazinin ancak yüzde 7 sini kaplamaktadır.

Memlekette istihsal edilen toprak mahsulleri arasında buğday, yulaf, çavdar, arpa, patates en başta gelmektedir. Fakat memlekette istihsal olunan hububat, halkın ihtiyacına kâfi gelmediği için, Felemenk, her yıl muayyen nispetlerde hububat, bilhassa buğday ithal etmek zorunda kalmaktadır.

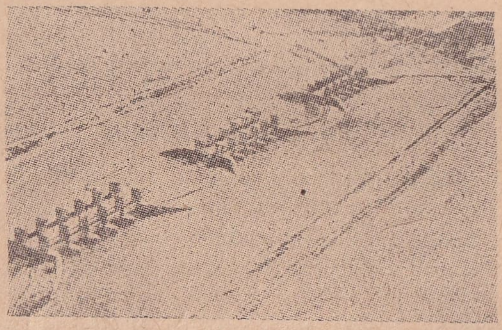
Felemenk ziraatinin en büyük hususiyeti, süt ve süt mahsulleri istihsalinde görülmektedir: İklim şartlarından faydalanan Holândalılar, çok miktarda sığır, koyun, domuz ve kümes hayvanı beslemektedir. 1939 istatistiklerine göre memlekette

Felemenk sahil kısmı denizden aşağı seviyede olduğundan bu şekilde doldurulmuştur

2.819.000 sığır, 1.553.000 domuz, 690.000 koyun, 33.000.000 kadar da kümes hayvanı bulunmakta idi. Zirai mahsulleri içinde süt, peynir, yağ, yumurta mühim bir yer işgal etmektedir.

S a n a y i : Felemenk, daha ziyade zirai bir karakter taşımakla beraber, sanayi bakımından da oldukça ileri bir memleket sayılmaktadır. Felemenk sanayii içinde, gıda maddeleri sanayii gibi hafif sanayi başta gelmekle beraber, uçak, radyo

Denizin hücumunu önlemek için bâzı sahillerde su setleri yapılmıştır

makineleri sanayii de bir hayli ilerdedir. Bundan başka, Felemenk'in gemi inşaat tezgâhları de önemli bir yer tutmaktadır. Bundan başka, deri ve mensucat sanayii de bir hayli gelişmiştir.

Felemenk çok zengin bir deniz ticaret filosuna sahiptir. 1939 yılı istatistiklerine göre, Felemenk ticaret filosunun yekûnu 2.973.000 ton tutmakta idi. İkinci Dünya Savaşında düşman eline geçen veya denizaltılar tarafından batırılan Felemenk gemilerinin sayısı kabarık bir yekûn tutmakla beraber, gerek harb içinde, gerek harbden sonra, bu kayıplar, kısmen Amerikanın verdiği gemilerle, kısmen Almanyadan alınan ticaret gemileriyle hemen hemen tamamiyle telâfi edilmiştir.

T i c a r e t : Felemenk, dünya ticaretinde çok mühim bir rol oynamaktadır. Felemenk'in Amsterdam ve Rotterdam gibi limanları, Avrupanın başlıca ithalât ve ihracat iskeleleri olup, dünya ticaretinin yüzde 3 ü bu limanlardan yapılır.

Felemenk'in başlıca ihracat maddeleri süt, yağ, peynir, sebze, çiçek, yumurta, et, radyo cihazları, çeşitli makinelerdir. Buna karşılık başlıca ithalât maddeleri çeşitli makineler, nakil vasıtaları, hububat, petrol ve kerestedir.

Harbden önce Felemenk'in başlıca müşterileri İngiltere, Almanya, Belçika, Fransa, İsveç ve Felemenk Hindistanı idi. Almanya, İngiltere ve Belçikaya yapılan ihracat, bilhassa süt ve sütlü maddelerle ilgili şeylerdi.

İkinci Dünya Savaşında Alman istilâsına uğrıyan Felemenk, iktisadi bakımdan pek büyük zararlar görmüştür. Dışarıdan gelecek taarruzlara karşı bir müdafaa vasıtası olarak kullanılabilecek şekilde yapılmış olan baraj tesisatı, Almanların memleketi istilâ etmeleri üzerine, tahribedilmiş, bu suretle memleketin büyük bir kısmı sular altında kalmıştır. Bu keyfiyet büyük ölçüde bir arazi parçasının sular altında kalmasına sebebolduğundan, büyük maddi zararlara uğranılmıştır. Ayrıca harbin seyri içinde, birçok gıda maddeleri Almanyaya taşınmış, dışarıdan ithalât yapılamadığı için, birçok hayvanlar açlıktan telef olmuşlar, birçokları da Almanyaya naklolunmuştur.

Almanların işgal zamanında sebeboldukları tahribat hakkında bir fikir vermek için şu rakamları zikretmek kâfidir: Almanlar işgal yılları içinde memlekette mevcut 850 lokomotiften 700 ünü; 30.000 kadar ticaret vagonunu; 1.750 kadar da yolcu vagonunu alıp götürmüşlerdir.

F e l e m e n k m ü s t e m l e k e l e r i : Felemenk, sadece Avrupadaki arazisinden ibaret olsaydı, Avrupanın küçücük devletlerinden biri olup kalacaktı. Fakat müstemlekeleri sayesinde, İngiltere ve Fransadan sonra, dünyanın üçüncü derecede gelen bir müstemleke devleti sayılmaktadır. Şayet Felemenk'in bütün müstemlekeleri Avrupa haritasına sığdırılsa, Fransanın batı sahillerinden Hazer denizine; İsveç'in Haparanda kasabasından Prag şehrine kadar bir sahayı işgal ederdi. Nüfusu 10 milyona yaklaşan bu küçücük memleket, Pasifik okyanusunda arazisi mecmuu 2 milyon kilometre kareye yaklaşan, nüfusu 61 milyonu geçen ve "Felemenk Hindistanı" adını taşıyan çok büyük bir müstemlekeye sahiptir. Endo-

Felemenk'in meşhur lâle tarlalarından biri

nezya takımadalarından veya Zond adalarından ibaret olan Felemenk Hindistanının, dünya ekonomisinde oynadığı önemli

rolü belirtmek için, burada istihsal olunan ve stratejik değeri haiz olan başlıca

Felemenk'in sahil şehirlerinin meşhur kanallarından biri

iptidai maddeleri saymak kâfidir. Gerçekten de Felemenk Hindistanı bütün dünyada istihsal edilen kauçuğun yüzde 30 unu; dünya kalay istihsalâtının yüzde 20 sini; dünya petrol istihsalâtının yüzde 3 ünü; dünya kinin istihsalâtının yüzde 90 ını; dünya şeker kamışı istihsalâtının yüzde 30 unu; dünya çay istihsalâtının yüzde 10

Zuider Zee körfezi ve balıkçı gemileri

unu; dünya kahve istihsalâtının yüzde 5 ini; kendir, keten, kenevir gibi lifli maddeler istihsalâtının yüzde 80 ini temin etmektedir. İkinci Dünya Savaşının ilk yıllarında, Japonların Felemenk Hindistanını işgal etmelerinin, dünya ölçüsünde bir kinin ve kalay buhranı vücuda getirdiğini kaydetmek, Felemenk Hindistanının, iktisadi bakımdan, ne mühim bir rol oynadığını ispata kâfidir.

Felemenk Hindistanı veya bir başka tâbirle Endonezya (Bakınız: Endonezya; Aylık Ansiklopedi, sayfa 717), yalnız iktisadi bakımdan değil, fakat stratejik bakımdan da mühim bir mevki işgal etmektedir. Çünkü Felemenk Hindistanı bir yandan Hindistana, öte yandan Avustralya'ya geçmek için bir basamak vazifesini görmektedir. İkinci Dünya Savaşının ilk safhasında Japonyanın Felemenk Hindistanını ele geçirme gayretleri, işte ancak bununla izah edilmelidir.

"Endonezya" bahsinde tafsilâtlı olarak anlattığımız gibi, dünyanın en zengin müstemlekelerinden biri olan Felemenk Hindistanı veyahut Endonezya, yüzyıllar boyunca müstemlekeci devletlerin idaresinde kaldıktan sonra, İkinci Dünya Savaşının doğurduğu müsait şartlardan faydalanarak silâhlanmış ve kurtuluş teşebbüslerine girişmişti. İlkin Japonlardan aldıkları silâhlarla Japonlara karşı harbeden Endonezya'lılar, Japonların bu bölgeden ayrılışından sonra, kısmen İngilizlere, kısmen Holândalılara karşı savaşmışlar, nihayet, tamamiyle yerli unsurlardan mürekkep bir de millî hükümet kurmıya muvaffak olmuşlardı. Bu arada, Holânda kıtalariyle yerli kıtalar arasında mücadele durmamakla beraber, iş, Birleşmiş Milletler Kuruluna aksetmiş, ve Birleşmiş Milletler Kurulunun nihai kararına intizaren iki taraf arasında mütareke imzalanmıştı. Son günlerde Holânda kıtaları, önceden haber bile vermiye lüzum görmeden, ansızın harekâta başlamışlar, ve millî hareket liderlerinden birçoğunu, gafil avlıyarak esir etmişlerdir. Bu hareket bütün dünyada derin akisler uyandırmış, her tarafta Holânda aleyhinde bir cereyan doğurmuştur. Bu vaziyet karşısında Birleşmiş Milletler Kurulu da yeniden harekete geçmiştir.

Felemenk'in, Felemenk Hindistanından başka, ayrıca "Felemenk Güyanı" veyahut "Suriname" adını taşıyan bir müstemlekesiyle, Venezuella kıyılarında, "Curaçao" adını taşıyan bir müstemlekesi daha vardır.

"Felemenk Güyanı" veyahut "Suriname" müstemlekesi, Güney Amerikanın kuzey doğusunda, bir yandan Atlântik okyanusiyle Amazon nehri; öte yandan Orinoko nehri arasında bulunmaktadır. Burası, 1667 tarihindenberi bir Felemenk müstemlekesi olup arazisi 156.000 kilometre kare, nüfusu ise 174.000 dir. İdare merkezi Paramaribo şehridir. Başlıca ihraç maddeleri: Altın, şeker, kahve ve boksit'tir.

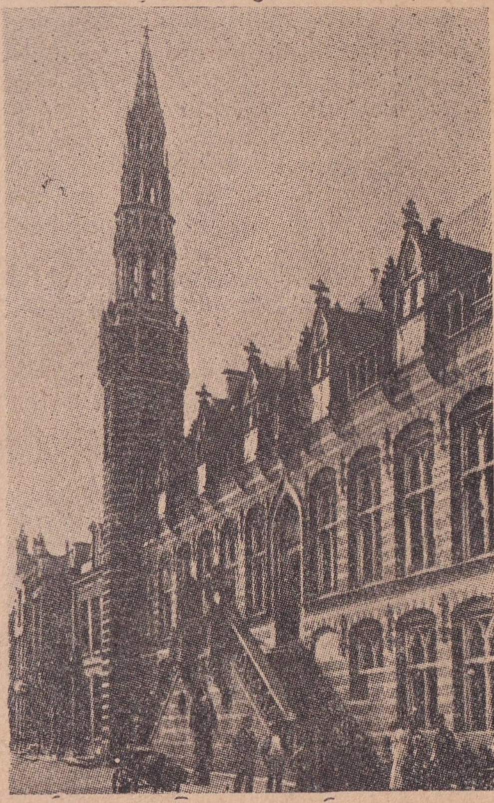
Curaçao müstemlekesi ise, 543 kilometre karelik bir adadır. Civarındaki adalarla beraber nüfusu 100.000 kadardır. 1632 denberi Felemenk müstemlekesidir.

T a r i h t e F e l e m e n k : Felemenk'in oldukça eski bir tarihi vardır. Romalılar zamanında burada, menşeleri Cermen olan bâzı kavimler sakindi. Bunların içinde bilhassa Batav'lar dikkati çektiği için Romalılar buraya "Batavya" adını takmışlardı. Beşinci Yüzyılda Frank'lar buralarını istilâ etmiş, ve Felemenk'in bulunduğu arazi parçası, o zamanlar teşek-

Felemenk'in meşhur yeldeğirmenlerinden birisi

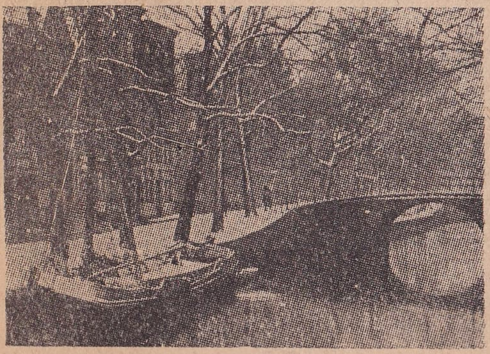
kül etmiş bulunan Alman İmparatorluğuna ilhak edilmişti. Onbirinci Yüzyılda Pays Bas, yani "alçak arazi" adını alan bu arazide birçok prenslikler kurulmuştu. Daha sonra bu prenslikler (1477) yavaş yavaş Burgonya prensinin idaresi altında birleşmişler, bu suretle o zamanki Felemenk, bir Burgonya Prensliği halini almıştır. Son-

Alkmaar şehrinde gotik üslûbundaki eski bir bina

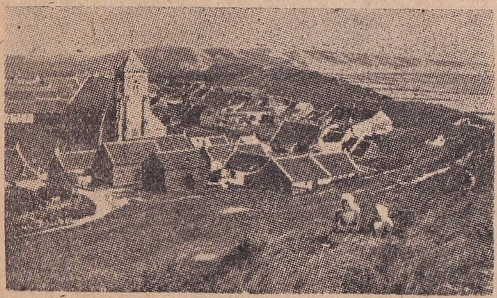
raları, bir veraset neticesinde, bu havali, Habsburg prenslerinin eline geçmiş, nihayet, Beşinci Charles buralarını eline ge-

çirdikten ve sonunda İspanya'ya kıral olduktan sonra, Felemenk, 1548 de İspanyaya ilhak olunmuştur. Felemenk, bunu takibeden yıllarda tarihinin en karanlık, en acı günlerini yaşamıştır. Çünkü o sıralarda Protestanlık mezhebi yayılmıya başlamış, Felemenk halkı, bir yandan Ortaçağ geriliğinin, öte yandan Beşinci Charles idaresinin sembolü olan Katolikliği red ve inkâr ederek Protestanlığa meylettiği için, şiddetli tazyiklere uğramıştır. Nitekim Beşinci Charles'dan sonra kıral olan İkinci Philip, Felemenk'e engizisyon mahkemelerini sevketmiş, memleket asayişinin muhafazasını, İspanyol askerlerinin eline vermişti. Felemenk'liler bu hale dayanamadıkları için, nihayet isyan bayrağını çekmişler ve 37 yıl süren uzun bir mücadeleden

La Haye şehrinden güzel bir köşe

sonra, Orange hanedanına mensup bir prensin reisliğinde olmak üzere, Felemenk'in kuzeyinde birkaç prensliği içine alan bir cumhuriyet kurmuşlardır. Felemenk'in güneyi, bir müddet İspanyolların elinde kaldı. Bu sıralarda Amsterdam şehri, dünya ölçüsünde ehemmiyeti bulunan bir ticaret merkezi halini aldı. Müttehit bir cumhuriyet halinde birleşen kuzeydeki prenslikler arasında "Felemenk Prensliği" hepsinden kuvvetli ve ileri olduğu için yeni kurulan cumhuriyet, tedricen "Felemenk Cumhuriyeti" adını aldı. Bu yeni cumhuriyeti, yavaş yavaş bütün Avrupa, nihayet 1648 yılında İspanya da tanıdı. Bu yeni cumhuriyet, zamanla, devrin en ileri fikirli bir memleketi haline geldi. Avrupanın çeşitli memleketlerinde, dinî taassup yüzünden takibata uğrıyan zamanın ileri görüşlü bütün sanatkârları, ilim ve fen adamları Felemenk Cumhuriyetine iltica başladılar. Bu suretle çok kısa bir zamanda Felemenk Cumhuriyeti, ticaret ve sanayi bakımın-

Felemenk'te sahile yakın ve sahil tarafı doldoldurulmuş güzel bir Flâman köyü

dan en ileri bir memleket haline geldi. O devirde Felemenk, dünyanın en büyük deniz ticaret filosuna sahip bulunmakta idi. Bu imkânlardan faydalanarak, Felemenk gemicileri, Hindistanda, Afrikada, Seylânda, Kuzey Amerikada birçok koloniler elde ettiler. Fakat o sıralarda İngilterede vukua gelen sanayi inkılâbı, Felemenk'in karşısına büyük bir rakibin çıkmasına sebeboldu. Dev adımlarla sanayileşmekte bulunan İngiltere, bir yandan sanayiine iptidai maddeler bulmak, öte yandan mamul maddelerini satabilmek için, ana vatan dışında yeni pazarlar elde etmek ihtiyacını duydu. Bu arzusunu tatmin için harekete geçince, Felemenk'i karşısında rakip olarak gördü. Bu suretle Felemenk kısa bir zaman sonra, İngiltere, İspanya, Fransa ve Almanya arasında bir mücadele mevzuu haline gelmiş oldu.

1795 yılında Felemenk, Fransız ihtilâl ordusunun istilâsına uğradı. Memlekette "Batavya" adını taşıyan yeni bir cumhuriyet ilân olundu. Bu cumhuriyet, 1806 yılına kadar sürdü. 1806 yılında Napoléon, Batavya Cumhuriyetini lâğvederek memlekette yeni bir kırallık vücuda getirdi. 1810 yılında da bu kırallığı Fransaya ilhak etti. Napoléon'un mağlûbiyeti üzerine; 1813 yılında, Felemenkte yeniden bir cumhuriyet kuruldu. 1814 - 1815 Viyana Kongresi, Belçika ve Holândayı Orange hanedanına mensup bir kıralın idaresinde ve Pays Bas namı altında bağımsız bir kırallık olarak kabul etti. Luxemburg Dukalığı da bu kırallığa ilhak olundu. Belçika, 1830 yılında silâhlı bir isyanla, Holânda'dan ayrıldı. Londra Konferansı bu ayrılığı ve bağımsız bir Belçika Kırallığını kabul etti. Kısa bir zaman sonra Luxemburg Prensliği de bağımsızlığını ilân etti. Bu arada Felemenk'e ait bâzı müstemlekeler de İngilterenin eline geçti. Fakat Felemenk'in en mühim müstemlekesi olan Endonezya gene Felemenk'te kaldı.

Felemenk'in eski sömürgesi yeni Endonezya Cumhuriyetinin kabine âzaları

Felemenk, Birinci Dünya Savaşında tarafsız kaldı. Fakat İkinci Dünya Savaşında, 10 mayıs 1940 tarihinde Almanların beklenmedik bir istilâsına uğradı. Felemenk ordusu ve halkı, Almanlara karşı şiddetli bir mukavemet gösterdiyse de, çok üstün kuvvetler karşısında, ancak dört gün dayanabildi. 14 mayıs 1940 tarihinde Felemenk Orduları Başkomutanlığı, Almanlara teslim olmak zorunda kaldı. Başta Kıraliçe Wilhelmine olmak üzere Felemenk hükümeti Londraya çekildi. Felemenk halkı, bütün harb devamınca, Almanlara karşı gizli bir mukavemet gösterdi.

Kızı lehine tahttan ayrılan Kıraliçe Wilhelmine, Orange hanedanının dördüncü şahsiyeti idi. Viyana Kongresinden sonra kurulan Felemenk Kırallığına aynı hanedana mensup Birinci Guillaume getirilmiş, bu zatın ölümü üzerine 1840 yılında İkinci Guillaume tahta geçmiş, bunu Üçüncü Guillaume takibetmiştir. Wilhelmine 1892 de tahta çıkmış ve 1948 yılına kadar olmak üzere, tam 50 yıl kırallık etmiştir. Onun yerine geçen kızı Juliana, 1919 yılında doğduğuna göre bugün tam 29 yaşındadır.

Holânda, meşruti bir kırallıktır. Biri mebuslar meclisi, öteki de âyan meclisi olmak üzere iki teşrii meclisi vardır.

(Hasan Âli Ediz)

İPEKBÖCEĞİ — Böcekler, gerek faydaları, gerekse zararlariyle insanları kendileriyle en çok uğraştıran bir hayvan sınıfıdır. Bir taraftan arıların bal ve balmumundan istifade eder, küçücük ipekböceğinin sırtından muazzam endüstriler kurarken, diğer taraftan güve, tahtakurusu, buğday biti v.s. gibi diğer benzerlerinin meydana getirdikleri mazarratı önlemek için de türlü türlü tedbir ve çarele-

Tırtıllar kozaya girmeden dut yaprağiyle beslenirken

re başvururuz. Şüphesiz ki böcekler arasında insanlara tevlidettiği fayda bakımından en önde gelenlerden bir tanesi, ipekböceğidir. İpekböceğinden ipek çıkarma, Doğu medeniyetinin Batıya öğrettiği şeylerden bir tanesidir. Bu sanat ancak Milâttan iki yüzyıl sonra asıl vatanı olan Çinden etrafa yayılmıya başlamış, Orta Asyada ve İranda duyulmuştur. Avrupa ise aynı şeyi öğrenebilmek için Onaltıncı Yüzyıla kadar beklemek mecburiyetinde kalmıştır. Hattâ Avrupa medeniyeti teessüs ettikten sonra bile Asyalılar ipekböceği yetiştirmekte ve ham ipek istihsalinde Avrupalılardan önde gelmişlerdir. Harbden önceki istatistiklere göre dünyanın yıllık vasati ipek istihsalâtı 24.000 tondur. Bu miktarın ancak beşte biri Avrupanın mahsulüdür. Maamafih ipekböcekçiliği, evvelâ muhit istiyen bir sanattır. Çünkü ipekböceği tırtılının hayatı dut yaprağı ve bilhassa beyaz dut yaprağı ile kaimdir. Bu cihetten Avrupada da bu işde en ileri giden millet iklimlerinin hususiyeti yüzün-

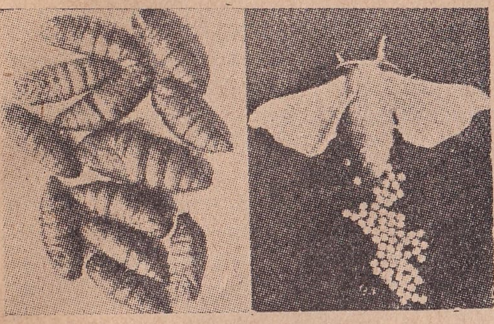

Kozalar

den İtalyanlar olmuştur.

Birkaç istisna bir tarafa bırakılırsa bütün böcekler yumurtadan çıkarlar. İpekböceği kelebeğinin bıraktığı yumurtaların vaktinden evvel çatlamaması için daima sıfır derece ısılı bir yerde saklanması lâ-

zımdır. İlkbaharda dut yapraklarının yeşillenmesinden kısa bir müddet önce bu yumurtalar yavaş yavaş 19 - 20 dereceye kadar suhunet altında bırakılırlar. 19 - 20 derece bu yumurtaların çatlaması için

Solda; Tırtıllar kozalar içinde değişikliğe uğrayıp pupa haline geldikten sonra (kozalardan çıkartılmış), sağda; kozadan çıkan ve kelebek haline gelmiş böcek yumurtalarını dökerken

lâzım olan harارettir. Yumurtadan çıkan ipekböceği tırtılları 1,5 - 2 mm. boyunda olup, esmer renkli ve tüylüdür. İpekböceğinin tırtıl halinde geçirdiği müddet böceğin tekâmülünde larva (kurtçuk) safhasını teşkil eder. Böceğin cinsine göre muayyen bir zaman süren bu devre esnasında (avlar ve sinekler için birkaç gün, çekirge ve mayısböcekleri için birkaç yıl, ipekböceği için 32 gün) hayvanın en göze çarpan hususiyeti boğazına olan düşkünlüğüdür. Bu düşkünlük ipekböceği tırtılında maksimum noktasına erişmiştir. Tırtılın inkişafı birkaç safhaya ayrılmıştır. Otuz iki günlük larva zamanında tırtıl fasılalarla dört defa deri değiştirir. İlk deri değiştirme, yumurtadan çıktıktan beş gün sonra olur. Bunu müteakıp dört gün sonra ikinci defa, altı gün sonra üçüncü defa ve en son olarak da yedi gün sonra dördüncü defa değiştirip, birkaç gün içerisinde kozasına kapanacak vaziyete gelir. Tırtılın ipek iplikçiği ifraza başlaması larva tekâmülünün 29, 30 uncu günlerindedir. İpek, ipek guddelerinden ifraz olunur. İpek guddeleri değişikliğe uğramış tükrük bezleri olup sindirim borusu boyunca uzanırlar. Bu bezler alt çene yakınında birer kanalla birbirlerine birleşirler. Tırtılların en obur günleri ipek ifrazına başlıyacağına yakın olan günlerdir. Bu zamanlarında tırtıl şayanı hayret derecede dut yaprağı yer. Tamamiyle müspet olan şu rakamlar, bize hayvanın iştihası hakkında bir fikir verebilir: Yüz gram ağırlığındaki ipekböceği yumurtalarından çıkan tırtıllar 4.000 Kg. dut yaprağı yerler. Bu tırtıllar 200 Kg. lık koza meydana getirir ve bu kozadan da ancak 10, 15 gram ham ipek elde edilir. Bunlardan ipekçiliğin zahmetine mukabil semeresi hakkında bir kanaat elde etmek kabildir. Tırtıl, larva devresinin son günlerinde ifraz ettiği ipek telleriyle kendine bir koza örmiye başlar ki, bu krizalit (pupa) devrinin başlangıcına alâmettir. Koza iki üç günde tamamlanır ve tırtıl kendi kendisini bunun içine hapseder. İpekböceğinin krizalit devresi yirmi, yirmi beş gündür. Böcek krizalit haline geçip kozanın içine girdikten sonra böcekçinin müdahalesinin artık zamanı gelmiş demektir. Böcekçi kozalardan mühim bir kısmını yani ipek alacaklarını hararete maruz bırakarak içindeki krizalitleri öldürür. Bunları, ipekleri alınmak üzere, içinde 90 derece su bulunan bir kazana atar; bir yandan da bir çalı ile karıştırır. Bu karıştırma esnasında kozaya sarılı tellerin serbes uçları çalıya takılır ve ipek kozadan boşalmıya başlar. Böcekçi kozaların mahdut bir kısmını da kendi hallerine bırakır. Müddetleri dolunca böcekler ifraz ettikleri bir suyla kozanın bir tarafını yumuşatarak, çıkarlar. Kozadan çıkanlar artık ipekböceğinin en mütekâmil şekli olan kelebek halindedirler. Bunlar, gelecek senenin yumurtalarını verecek kelebeklerdir. Bizim memleketimizin kozaları sarımsı beyaz renktedir. Japonyada ise kozalar yeşil renkli olur. Ufak gözükmelerine rağmen bir tek koza üzerindeki ipliğin uzunluğu takriben 900 metre kadardır.

Tırtılların dut yaprağiyle beslenişleri ve fennî yetiştirme şekli

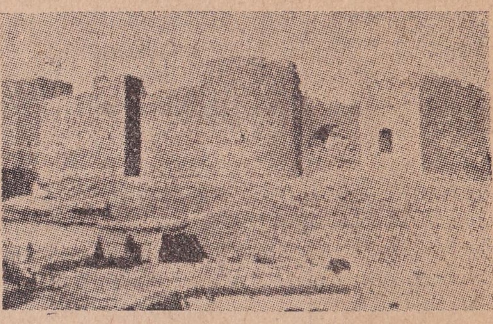
İpekböceklerine musallat olan birtakım hastalıklar vardır. Bunların belli başlıları "leş hastalığı" (flacherie), "kireç hastalığı" (muscardine) dır.

(E. İ.)

KARAMANOĞULLARI (Menşeleri ve devlet kurmaları) — Karamanoğulları Oğuzlardan bir şubedir. Selçuklularla birlikte Anadolunun fethine iştirak etmişlerdir. Bu itibarla Karamanoğullarının tarihi önce Oğuzların, sonra Selçukluların tarihiyle sıkı bir surette alâkalı, hattâ karışıktır. Öyleyse Karamanoğullarının menşeini iyi anlıyabilmek için önce Oğuzlardan, sonra da Selçuklulardan kısaca bahsetmek faydalı olur.

Oğuzlar, 840 tarihinde Türk yurdu olarak gösterilen Ural dağlarının doğusu, Hazar deniziyle Aral gölünün kuzeyi ve Altay dağlarının batısındaki sahalarda oturuyorlardı. 840 tarihine doğru doğudan Kırgız ve Uygur'ların tazyikiyle Oğuzların bir kısmı yerlerini terkederek batıya çekildiler. Hazar denizi ve Karadeniz kuzeyinden geçerek Avrupaya geldiler. Onbirinci Yüzyılın sonlarına doğru Bizans'ı Balkanlardan tazyik etmiye başladılar. Fakat 1091 de Lebunion'da Bizans'lılara yenildiler. Milâttan önceki asırlardan Milâdi 1395 e kadar yani Timur istilâsına kadar bu kuzey yoldan Avrupa'ya gelen Oğuz kitleleri sıra ile İskitler, Hunlar, Avarlar, Hazarlar, Bulgarlar, Peçenekler, Kumanlar, Macarlar, Mogollar ve Timurlular'dır. Hepsi de Avrupa devletler kurmuşlardır. Fakat bunlardan çoğu mevcudiyetlerini zamanımıza kadar devam ettirememişlerdir.

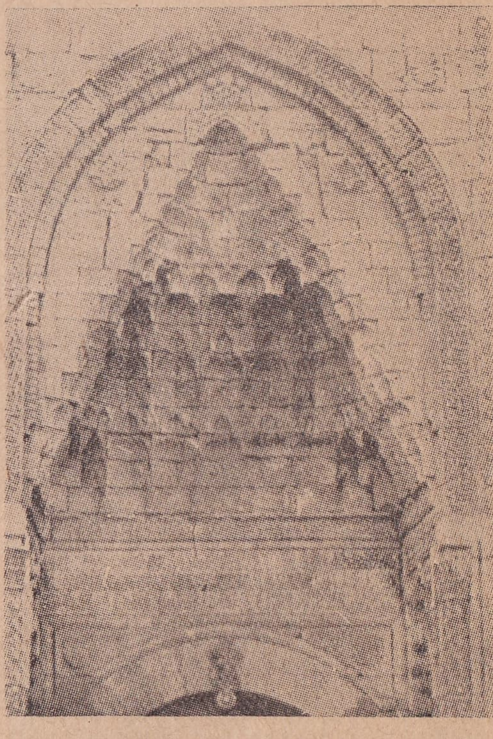
Gene bir kısım Oğuzlar da 840 tarihinde

Karaman: Karaman kalesi

yukarıda ismi geçen yurttan ayrılarak güneye, yani Sogot, Maveraünnehir, Harzem ve Horasan havalisine inmişlerdir. Batıya Avrupaya gidenlerin aksine olarak güneye inen Oğuz kitleleri buralarda Milâttan önceki devirlerdenberi bulunan Sakalar, Yüeçiler, Akhunlar, Heptaller, Göktürkler, Türkişler, İslâmiyetten sonra kurulan Samanoğulları, Gazneliler ve Karahanlılar gibi Türk ve Müslüman Türk devletlerinin ülkelerine geldiler. 840 göçü ile Harzem, Maveraünnehir, Sogot ve Horasan havalisindeki Türk kesafeti biraz daha arttı. Nihayet Oğuz kitleleri Dokuzuncu Yüzyıldan sonra Onbirinci Yüzyılın başından itibaren Horasan ve İran üzerinden batıya gelmiye başladılar. Batıya gelenler Ön Asyanın Türkleşmesinde, Anadolunun Türk ırkına açılmasında, ikinci bir anayurt hazırlanmasında büyük roller oynadılar. Bu güne kadar devam edegelen müstakil bir Türk devletinin kurulmasını sağladılar.

Milâdi 840 dan sonra üst yurttan güneye

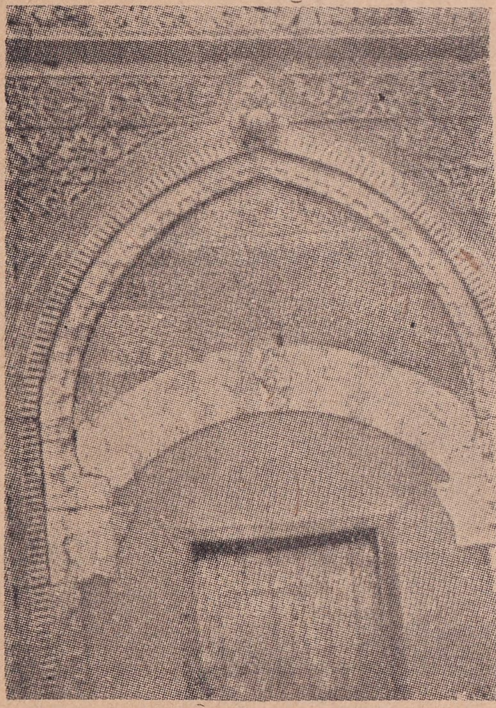
Karaman: Osmanlıların Karamanoğluna verdikleri gelin Nefise Sultan'ın türbe kapısı

inen Oğuz kitleleri İslâm ülkelerine indiklerinden İslâm olmıya, burada kurulmuş olan devletlerin hizmetlerinde çalışmıya başladılar. 840 göçünden takriben 80 yıl sonra, 920 de, güneye yeni bir göç oldu.

Bu göç Selçuki İmparatorluğunu kuracak olan Oğuzların göçü idi. Selçuklular, Samanoğulları'nın, Gazneliler'in, Karahanlılar'ın hizmetinde çalışmışlardır. Bu arada 922 de İslâmiyeti kabul ettikten başka 1015 ten itibaren de akıncılıkla Doğu Anadoluya kadar uzanıp Bizans'la mücadeleye başlamışlardır. 1040 ta Selçuki devletinin kurulmasiyle Oğuz-Bizans mücadelesi büsbütün önem kazandı. Güneyden gelen bu kol, Bizansı 1071 de Malazgirt'te yenip (Bakınız: Malazgirt Meydan Muharebesi, Aylık Ansiklopedi, sayfa 998) Anadoluyu Türk ırkına açarken, kuzeyden gelen kol maalesef 1091 de Lebunion'da yenilmiş ve Bizansı tazyik eden kıskaç birleştirilememiştir.

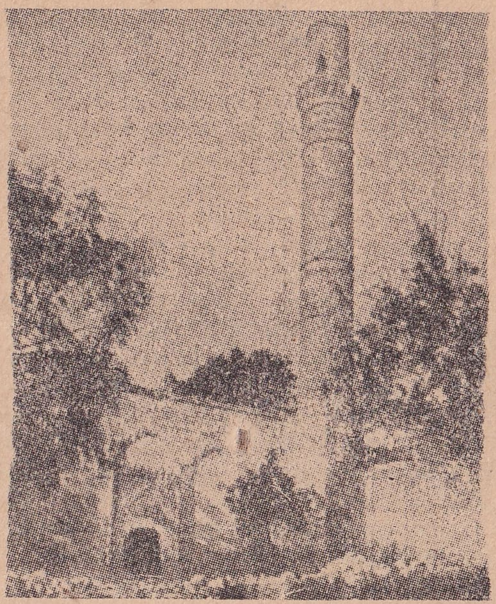
İşte 920 de vukubulan ve Selçukluları kuracak olan Kınık Oğuzları ile birlikte Karamanoğulları'nın mensubolduğu Salur Oğuzları da Harzem, Maveraünnehir ve Horasan'a inmişlerdir. Kınıklarla beraber bazan Samanoğulları'nın, bazan Gazneliler'in ve bazan da Karahanlılar'ın hizmetinde çalışmışlardır. Karaman kabilesi de 1015 ten itibaren Anadolunun fethi için yapılan muharebelere iştirak etmiştir. Sair Oğuz kabileleri hakkında olduğu gibi Karaman ve Salurlar hakkında da bilgimiz azdır. Fakat birçok Oğuz (Türkmen) kabileleri gibi bunların da üst yurttan Kınıklar'la beraber güneye indikleri, uzun zaman Maveraünnehir ve Horasan havalisinde yaşadıkları, sonra Azerbaycan'a, sonra da Anadoluya, Ermenak ve havalisine geldikleri muhakkaktır.

Salur adı, Oğuz Hanın altı oğlundan Dağ Han'ın oğullarından birinin adı olduğundan Salurlar'ın ve Karamanlar'ın silsilesini Oğuz Hana kadar uzatmak mümkündür. Salur isminin de buradan geldiği anlaşılmaktadır. Oğuzlar üst yurtta otururken, Selçuklular'dan önce, Salurlar'ın ve Karamanlılar'ın Oğuzlara hanlık ettikleri anlaşılmaktadır. 890 - 900 tarihleri arasında Sa-

Karaman: Karamanoğullarının askerine mahsus imaretin (İbrahimbey imaretinin) kapısı

lur neslinden olan Ağaini Han, han iken, feragat edip hanlığı Kınıklardan Lokman Hana vermiştir. Hanlığın Karamanlılar'ın mensubolduğu Salurlar'dan, Selçuklular'ın mensubolduğu Kınıklara geçmesi ve bu işin muslihane, gönül hoşluğu ve rıza ile olması iki kabile arasında pek yakın bir akrabalığın mevcudiyetini gösterir. Salurlar'ın,

Karaman: İbrahimbey imareti (askere mahsus)

Oğuzlar'dan oluşunu da teyideder. Hanlık Kınıklara geçtikten sonra Karaman ve Salurlar Kınıklar'ın idaresinde, onlarla beraber güneye, İslâm ülkelerine indiler. Bu göç ile güneydeki Oğuz kesafeti arttığı gibi eskidenberi buralarda bulundukları söylenen Karaman ve Salurlar'ın kesafeti de artmıştır. Selçukluların kurulmasından sonra kalabalık Karaman ve Salur kabilelerinin büyük bir kısmı 920 - 1220 ye kadar yani Moğol istilâsına kadar batı Türk illerinde kaldılar. Büyük bir kısmı da Selçuklularla beraber Azerbaycan'a ve Anadolu'ya geldiler. İster Asyada kalanlar olsun ister Anadoluya gelenler olsun, Selçukluların, Oğuz kitleleri toplu bulunurlarsa isyan ederler, düşüncesiyle onları dağıtarak iskân etme politikaları sebebiyle bütün Oğuz kitleleri, önce büyük Selçuklular, sonra Anadolu Selçukluları tarafından daima dağıtılarak yerleştirilmişlerdir. Onun için büyük Selçuk İmparatorluğunun her tarafında sair Oğuz boylarıyla beraber Karaman ve Salurlara da tesadüf edilir. Fakat Karaman ve Salurlar'ın kalabalık bir halde bulundukları yerler, "Seraks" ve "Merv", "Si-Ming" ve "Anadolu" dur.

1 - Seraks ve Merv'deki Karaman ve Salurlar : Çoğu 920 de üst yurttan güneye inen Karaman ve Salurlar, 982 de İslâmiyeti kabul ettiler. 1015 - 1220 ye kadar bu ülkelerden, bir kısım Karaman ve Salurlar batıya göç ettilerse de Seraks ve havalisinde kalanlar yine kalabalık idiler. Seraks ve havalisindekiler, bu havalide cereyan eden bir sürü hâdiselere karıştılar. 1160 da ölen Şeyh Ahmet Yesevi'nin oğlunu öldürüp Şeyh'in bedduasını almışlardır. Moğol istilâsına rağmen yine bu havalide kalanlar 1337 de keyfi fetva veren Herat ulemasından Mevlâna Nizameddin Abdurrahman El-Hevaki'yi tecziye için Herat üzerine yürüyüp hükümdarın elinden, zorla, Mevlânayı almışlar ve idam etmişlerdir. Bir taraftan böyle kimselerle, bir taraftan birbirleriyle, bir taraftan sair Türkmen kabileleriyle yaptıkları savaşlarda Seraks ve Merv Karaman ve Salurlar'ı zayıflamışlardır. Nihayet 1831 de İran Şahı Abbas Mirza'nın Seraks seferinde büyük zayiata uğramışlar ve önemlerini kaybetmişlerdir.

2 - Si-Ming'de: Moğol istilâsına rağmen Seraks ve Merv'de kalanlardan bir kısmı Timur zamanında (1370 - 1405) gördükleri zulümden kurtulmak için asıl yurtlarını terk ederek Semerkant - Turfan - Su - Teheou yoliyle Si-Ming'e gelmişlerdir. Burada kendi isimleri ile anılan Salar - Salur'u teşkil etmişlerdir.

3 - Anadolu'da : Asıl yurtta oturup, 1015 ten itibaren Selçuklular'la beraber Anadolu'nun fethine iştirak eden Karaman ve Salurlar'dan büyük bir kısmı daha Tuğrul Bey (1037 - 1069) zamanından itibaren 20,000 çadır gibi kalabalıkla batıya gelmiye başladılar. Bu kalabalık kabilelerin önce Azerbaycan havalisine dağıtılarak yerleştirilmiş olduğu, Azerbaycan havalisindeki birtakım Karaman ve Salur adlı köy, kasaba, dağ, nehir isimlerinden anlaşılmaktadır. Onüçüncü Yüzyılın ilk yarısına kadar Azerbaycan havalisinde kesif Karaman ve Salur kabileleri varken bu tarihten sonra Azerbaycan'daki Karaman ve Salur kabilelerinin kesafeti azalmıya, buna mukabil Anadoluda Karaman ve Salur kesafeti artmıya başlamıştır. Bu hal, Moğol tehlikesiyle Asya'dan yeniden birçok Karaman ve Salur kabilelerinin, Azerbaycan'da kalmadan, Anadoluya geldiğini, hattâ Azerbaycan havalisindeki Karaman ve Salurlar'ın bir kısmının da Anadoluya geçtiğini gösterir. Hakeza bu kalabalık Karaman ve Salur kabileleri Anadolu Selçukluları tarafından serpilerek iskân edilmişlerdir. Bu gün Anadolunun her tarafında, Karaman ve Salur adlı birtakım köy, kasaba ve yer isimlerinin bulunuşunun sebebini, Karaman ve Salurların serpilerek iskân edilmiş olmalarında aramak lâzımdır. Zira İran ve Arap tesirine kapılan Selçuk sultanları,

Karamanoğulları zamanında yapılmış hâfızlarevi

Türklükten, Uruğ teşkilâtından, ananeperestlikten, eski Oğuz kaidelerinden başka bir şey bilmek istemiyen Türkmenleri kendilerine düşman addediyorlardı. Nitekim daha 1077 de böyle düşünen 70 - 120,000 kişi-

lik bir Oğuz kitlesi Kutulmuş'un oğlu Süleyman'ın idaresinde toplanarak Acem tesirine kapılan sultana isyan etmişlerdir.

Asyadan Anadoluya gelen Türk kabileleri yalnız kendi isimlerini değil, ana yurdun dağ, nehir, köy, kasaba isimlerini, âdet ve ananelerini, kültür ve medeniyetlerini de beraber getirmişlerdir. Sanki Asya toprakları üzerindeki insanlarla beraber (yabancı tesire kapılan sultanlar hariç) Anadoluya kaymıştır. Kabîle isimleri kabîleye şeflik edenlere şahıs isimleri imiş gibi verilmiştir. Tuğrul, Çağrı, Karaman bir şahıs ismi değil, kabîle ismidir. Doğudan gelen kabîleler ne kadar serpilmiş ve dağıtılmışlarsa da, bulundukları yerlerde ekseriyeti teşkil edenler, hâkim devlete isyan ederek müstakil devletler kurmuşlardır. Bunlardan biri de Karamanlılar'dır. Karamanoğullarının eğemenliği altında bulunan yerlerde birçok Karaman ve Salur adlı köy, kasaba ve yer isimlerinin bulunması bu ülkelerde Karaman ve Salurlar'ın diğer kabîlelere nazaran daha kesif olmasiyle izah edilir. Palfagonya'da 5 Salur ve 2 Karaman adlı köyün bulunması, Karamana bağlı küçük ve büyük Salur köylerinin, Sultaniye ilçesindeki Salur köyünün, Bozkırdaki Salur köyünün adları rasgele konmuş isimler olmayıp buralara kesif Karaman ve Salur kabîlelerinin yerleştirilmiş olduğunu gösterir. Fakat aralarında az bile olsa tarihce meşhur olan Avşar (Afşar), Uygur ve Tarsus kabîleleri de vardı. Selçuk Sultanı Alâeddini Keykubat, 1227-1228 de Ermenak ve civarını Rumlardan aldı.

Aynı tarihte Karamanlıları bu ülkelere yerleştirdi. Karamanlıların yerleşme tarihlerine dikkat edilirse, Moğolların İslâm âlemi için büyük bir tehlike teşkil ettikleri 1220 senelerine tesadüf ettiği görülür. Demek ki, Moğollar'ın önünden batıya doğru çekilen birçok Oğuz kabîleleriyle beraber Karaman ve Salur kabîleleri de batıya gelmişlerdir. Batıya gelen kabîleler Ön Asya'da kendilerini himaye edebilecek en kuvvetli bir devlet olan Anadolu Selçukluları'na iltica ettiler. O tarihte doğu sınırlarını Oğuz kabîlelerine açık bulunduran Alâeddini Keykubat, bütün bu kabîleleri Anadoluya aldı. Bu esnada Anadoluya birçok tarikat ehli kimseler, dervişler, şeyhler, sanatkârlar da geldi. 1224 te Osmanlıların mensubolduğu Kayıhan kabîlesi gelip 1235 e doğru Karacadağ havalisine yerleştirildiği gibi işte, Karaman ve Salurlar da 1225 te Anadoluya gelmiş, 1228 - 1229 da Ermenak ve havalisine yerleştirilmiştir. Ermenak ve havalisine yerleştirilenler sadece 1220 ile 1229 arasında yani Moğolların önünden kaçarak doğruca Asyadan gelenler değildir. Aralarında 1015-1220 aralarında Azerbaycana gelip yerleşen ve Moğol tehlikesiyle buraları da terkederek batıya çekilenler, hattâ 1071-1220 aralarında Doğu Anadoluya yerleşmiş olanlar da vardır. Belki de bu toplanma Karaman devletinin teşekkülü sıralarında olmuştur. Fakat Karaman devletini kuranlar kanaatimizce, doğruca Asyadan gelenlerdir. Selçuk devletinin kuruluşunda olduğu kadar yıkılışında da Anadoludaki kalabalık Karaman ve Salur kabîleleri önemli rol oynamışlardır. Selçuk devletinin yıkılışını hazırlıyan Karaman ve Salurlar, Karaman devletini kurdukları gibi, Mengüçler'den Erzincan hâkimi Behram Şah da o havalideki Karaman ve Salurlar sayesinde hüküm sürmüştür. Karakoyunlu devletinin ve aynı nesilden olan Kadı Burhanettin devletinin kurulmasında da rolleri vardır.

1229 da başlamak üzere geçen zaman zarfında, Karamanlılar hazırlanmışlar, kuvvetlerini arttırmışlar ve devlet kurmuşlardır. Çünkü Ermenak ve havalisindeki kabîleler arasında ekseriyeti teşkil etmeleri, kabîle şefliğini ellerinde bulundurmaları, diğer kabîlelere üstün olmaları bunlara kuvvet kazandırmıştı. Nure Sofu (Nureddin bin Saadeddin) ve oğlu Karaman Beyin, cesur birer asker olmaları, askerî mahfillerde taraftarlarını arttırmıştı. Nure Sofu'nun, Babaî şeyhi olması da Babaî'ler arasında nüfuz ve kuvvetlerinin artmasına sebebolmuştu. Selçuk devletinin otoritesinden kaçanlar, gayri memnunlar, Allah için gazaya gelenler, Rum memleketlerinde çapulculuk yaparak kendilerine bir gelir kaynağı temin etmek istiyenler de, keza Ermenak ve havalisine gelmişler ve Karamanlılar'ın nüfuzunu arttırmışlardır. Selçuk devletinin diğer mahallerinde akraba ve dostları bulunuşu da onların cesaretini arttırmıştı. Hâkim devletin zaafından, politik olaylardan, sosyal ve ekonomik buhranlardan ve yerlerinin ârızalı oluşundan da istifade ederek 1256 da Nure Sofu'nun oğlu Karaman Bey, Selçuk devletine isyan etmiş ve bu suretle de Karaman devletinin temellerini atmıştır.

Kısa bibliyografya: Türkiyat Mecmuası İslâm Ansiklopedisi. Zeki Velidi Togan; Umumi Türk Tarihine Giriş, c. I. M. H. Yınanç; Anadolunun Fethi, c. I. Hammer; Osmanlı Tarihi.

(Tahsin Ünal)

MARCONİ, GUGLİELMO, MARCHESE (1874 - 1937) — "Markoni okunur" Telsiz telgraf sisteminin mucidi olan bir İtalyan elektrik mühendisi, Radyo denilince Marconi'nin hatırlanmaması kabil değildir. Zira radyo veya o zamanki adiyle telsiz telgrafı ilk defa tatbik sahasına koyan Marconi'dir. Gerçekten de Marconi, birçok ilim adamlarının ve bilhassa çağdaşları olan Alman fizisyeni Hertz ile Fransız fizisyeni Branly'nin o güne kadar faydalanılmamış keşiflerini birleştirerek tatbikat sahasında faydalanılabilir bir hale getirdi.

Marconi; 25 nisan 1874 te Bologna civarında Marzabotto'da doğdu. Babası Giuseppe Marconi adında bir İtalyan, annesi Annie Jameson adında bir İrlândalıdır. Marconi; 1905 te, Ondördüncü İnchiquin baronunun kızı Beatrice O'Brien ile evlendi. Bu evlenme 1924 te bozuldu. Bu suretle İrlândalı ilk karısından ayrılan Marconi 1927 de bir İtalyanla, Comtessa Maria Christina Bezzi - Scala ile evlendi.

Tecrübeleri ve muvaffakıyetleri: Marconi evvelâ Livorno'da profesör Rosa'dan ders aldı; sonra Bologna Üniversitesinde tahsil etti. 1895 tarihinden itibaren kendi evinin damında ve bahçesinde birtakım tecrübelere girişti. Bu tecrübeler, Alman Hertz'in buluşuna dayanıyordu. Hertz, elektrik kıvılcımı saçan bir alet yapmıştı. Bu alet, birkaç metre uzakta bulunan ve bir elektrik bobinine iliştirilmiş bir ibreyi harekete getiriyordu. Bu alet, telsiz telgrafın çekirdeğiydi. Fakat Hertz, bunun geliştirilerek uzak mesafelerden muhabereyi temine yarıyabileceğini aklından bile geçirmemişti. Halbuki Marconi, Hertz'in elektromanyetik dalgalariyle daha uzun bir menzil elde etmek için uğraştı. Buna imkân veren anteni icadetti. İlk tecrübeleri sırasında, antenin yüksekliği arttıkça menzilin artacağını bulması, başarılarının başlıca âmillerinden oldu. Dalgaların uzaktan alınmasını temin için de Branly'nin 1892 de bulmuş olduğu koherör'ü kullandı. 1896 da emekle ve kör bir telgrafçıdan nokta ve hatlardan ibaret Mors alfabesini öğrendi. Nihayet, o yıl tecrübelerinde bu alfabeyi kullanmak suretiyle ilk defa telsizle işaret verip almıya muvaffak oldu. Fakat Bologna'da telsiz telgraf üzerine yaptığı bu bir sıra tecrübelerden sonra, İtalya hükûmetinden hiçbir teşvik ve yardım görmeyince ikna ettiği annesiyle birlikte 1896 da İngiltereye gitti. Orada posta idaresinin telgraf başmühendisi olan ve kendisi de telsiz telgraf üzerinde tecrübeler yapan Sir William Preece tarafından hüsnü kabul gördü. Bristol kanalı üzerinden, Penarth ile Weston - super - Mare civarında Brean Down arasında bir telsiz telgraf tecrübesini muvaffakıyetle idare etti ve 12.039 numaralı ihtira beratiyle telsiz telgraf hakkındaki keşfini kendi adına resmî olarak tescil ettirdi. Bundan sonra İtalya'ya dönen Marconi, 1897 de La Spezzia lima-

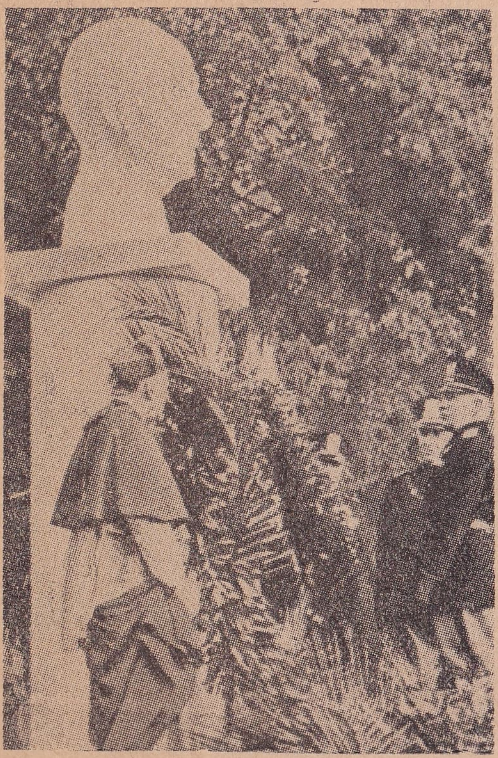

Guglielmo Marconi

Marconi'nin gençliği ve ilk yaptığı telsiz makinesi

nı ile on iki mil açıkta duran San Martino gemisi arasında muhabere tesisine muvaffak oldu. Tekrar İngiltereye giderek çalışmalarına devam eden Marconi, 1899 da İngiltere ile Fransa arasında telsiz telgraf-

Mussolini, Marconi'nin kabri önünde

la muhabereyi sağladı ve Hertz ölmüş bulunduğu için ilk telgrafını o zaman hayatta olan Branly'ye yolladı. Bir sene sonra kendisinin de iştirakiyle kurulan "Marconi Telsiz Telgraf Limited Şirketi" (Marconi Wireless Telegraph Co. Ltd.) büyük âlimin ihtira beratlarını işletmiye koyuldu. 1901 de Poldhu (Cornwall) dan telsiz telgrafla verilen işaretler, Atlantik aşırı St. John (Newfoundland) da alındı: Aradaki mesafe 2.100 mildi. Bunlardan sonra telsiz telgraf muhabereleri başladı ve Kanada (Breton burnu) ile İngiltere arasında resmen açıldı. Bu açılışta Kanada umumi valisi ile Marconi, Kıral Yedinci Edward'a telsiz telgraf mesajları gönderdiler. Bundan sonra muhabere, Massachuetts'de Cod burnu ile Cornwall arasında tesis edildi. Marconi telsiz telgraf sisteminin Atlântik'te işliyen posta vapurlarına teşmili üzerine "Cunard Daily Bulletin" adlı ilk gündelik Atlântik gazetesi 1904 te İngiliz bandıralı "Campania" vapurunda neşredilmiye başlandı. Marconi telsiz telgraf sistemi Lloyd's ile İngilterenin ve başka memleketlerin başlıca vapur kumpanyaları tarafından kullanılır oldu. İngiltere ve İtalya bahriye nezaretleri başlıca harb gemilerini telsizle teçhiz ettikleri gibi ticaret filolarına mensup gemiler de telsiz kullanmıya başladılar.

Marconi, Bari (İtalya) ile Antivari (Karadağ) arasında halka mahsus bir telsiz postası kurdu. Marconi 1910 da, sisteminde bâzı değişiklikler (yeni bir alıcı valf ile yeni bir elektrolitik müş'ir) yaptı ve "duplex" sistemini geliştirdi. Telsiz telgrafın hızla yayılması, 1900 de İngilterede kurulmuş olan Marconi Telsiz Telgraf Limited Şirketi (Marconi Wireless Telegraph Co. Ltd.) ni, başka memleketlerdeki benzerlerinin en ehemmiyetlisi haline getirdi. 1912 de, bâzı ricale ait hisse senetlerinin Amerika şirketlerinde satılması yüzünden çıkan siyasi iskandala, kendisinin hiçbir alâkası olmadığı halde "Marconi Meselesi" adı verilmesi ve bu hususta şahadetine müracaat edilmesi büyük mucidi hakkiyle üzen bir hâdise oldu.

Birinci Dünya Savaşı içinde, haziran 1915 te İtalyaya dönen Marconi, İtalya telsiz telgraf sistemi işletmesini üstüne aldı. Barış konferansında İtalyanın murahhası olarak Avusturya ve Bulgaristan ile barış antlaşmalarını imzaladı. 1902 de İtalya kıralı tarafından St. Maurice ve St. Lazare nişanlarının kumandanlık pâyesi tevcih edildiği gibi İtalya tacı nişanının büyük haçını aldı. 1903 te Roma fahrî hemşeriliğine kabul edildi ve Rusya çarı tarafından St. Anne nişaniyle taltif edildi. 1909 da Nobel fizik mükâfatının yarısını kazandı. 1915 te "Royal Society" nin Albert, 1918 de Franklin Enstitüsünün altın madalyalariyle takdir edildi. Oxford Üniversitesinin fahrî fen doktoru (D. Sc.) ve Glasgow üniversitesinin fahrî hukuk doktoru (LL.D.) unvanlarını haizdi. 1915 te İtalya Âyan Meclisine üye oldu, 1929 da marki (marchese) asalet pâyesini aldı. 1930 da İtalyan Akademisi başkanı oldu ve radyo üzerindeki araştırmalarına devam ederek 1934 te pek önemli keşif ve icatlarda bulundu; 1933 te de en kısa dalgalarla muhabereyi sağlıyan plânını meydana getirdi.

Marconi 1930 da akademi başkanlığına geçince, o zamanlar dünya efkârını çok meşgul eden "ölüm şuaı" üzerinde çalışmalara ve tecrübelere başladı. 12 haziran 1936 da yayımlanan bir resmî tebliğ, İtalyan Akademisi Başkanı Marconi'nin bâzı mühim tecrübelerini Mussolini'nin bizzat idare ettiği bir otomobilin içinde yaptığını ve bu yeni tecrübelerin muvaffakıyetle sona erdiğini bildirdi. Bundan sonra 1937 ortalarında yayımlanan başka bir resmî tebliğ, büyük mucidin kalb sektesinden öldüğünü haber verdi. O zaman Marconi'nin tabii bir ölümle öldüğüne inanıldı, daha doğrusu inanılır göründü. Bilhassa İtalyanlar, faşist rejimin baskısı altında böyle davranmak zorundaydılar. Fakat İkinci Dünya Savaşından sonra, Marconi'nin intihar etmiş olduğu yolunda beslenen şüpheler meydana atıldı, nihayet İsviçrede çıkan "L'Illustré" mecmuası bu şüphelerin yersiz olmadığını gösteren bâzı malûmat verdi. Bu malûmatı kısaca kaydedelim: Marconi, 1930 danberi, kendi hususi yatı "Elettra" nın lâboratuvarında gizli tecrübelerde bulunuyordu. Bu tecrübelerin "ölüm şuaı" ile alâkalı olduğu her ne kadar müphem bir şekilde biliniyorduysa da sansüre tabi olan İtalyan basınında bu hususta tek bir kelimeye raslanmıyordu. Ancak İtalyanın Habeşistan seferinden sonra, 1936 başlarında, bâzı İtalyan gazeteleri vatanın müdafaası için hazırlanan gizli bir silâhtan kısaca bahsettiler. Bununla beraber 1936 yılında Marconi'nin sık sık Venedik sarayına giderek Mussolini'yi ziyaret etmesi kimsenin gözünden kaçmadı. Nihayet, muvaffakıyetli tecrübelerden kısaca bahseden 12 haziran 1936 tebliği, Roma halkı arasında birtakım yorumların ve söylentilerin yayılmasına sebeboldu. Bu söylentiler arasında bilhassa dikkat çekeni; Ostia yolu üzerinde ve tecrübelerin yapıldığı anda, o civardaki bütün motörlü vasıtaların bilinmiyen bir kuvvetin tesiriyle felce uğramış ve oldukları yerde kalmış olmalarıdır. Bu haber Roma'da ağızdan ağıza dolaşırken saraydan gazetelere verilen bir emirde olanlardan ve söylenenlerden hiçbir şekilde bahsedilmemesi bildirilmiş, böylece bütün İtalya bu mevzuda susturulmuştur. Bununla beraber, şahidi bulunduğu bu mühim tecrübeden pek fazla heyecanlanan Mussolini, söylediği siyasi nutuklardan birinde "İtalya hem eski, hem de çok yeni silâhlarla mücehhezdir..." demekten kendini alamamıştır. Fakat tecrübeyi takibeden günlerde Marconi'nin, belli belirsiz bir hareketle s ü k û t a saptığı, başkalariyle görüşmekten kaçındığı, en yakın dostlarına dahi en ufak bir sır vermiye yanaşmadığı görüldü. Anlaşılıyor ki, Marconi, insanlığın iyiliğine hasretmek istediği keşif veya icadının Mussolini tarafından bir ölüm silâhı haline getirilmesinden korkuyor ve bunu istemiyordu. Marconi'nin 1936 yılının bir kısmını Floransa'daki Fiesole köşkünde geçirmesi ve ancak eylûlde Roma'ya dönmesi, o yıl Mussolini'yi hiç ziyaret etmemesine karşılık Papa Onbirinci Pie ile sık sık buluşması ve bu iki adamın, Papanın Vatican'daki hususî kütüphanesinde yanlarına hiç kimseyi almadan görüşmeleri, bu faraziyeyi kuvvetlendirmektedir. Nihayet 15 temmuz 1937 de Mussolini, Marconi'yi Venedik sarayına davet etti. Kendisine yeni keşfinin en son ve parlak bir tecrübesini yapmasını emretti. Bu tecrübe Roma civarında Albains dağına yakın bir yerde ve motörlü vasıtaların manevraları gününde yapıldı. O gün Mussolini ve Marconi bindikleri otomobilden hiç inmediler. Bu sefer, tebliğ neşredilmediği gibi en ufak bir haberin şehre sızmasına müsaade edilmedi. Bu hususta bilinen şey, o günkü tecrübeye iştirak eden subayların naklettiklerinden ibarettir: Tecrübe katî olarak muvaffakıyetle neticelenmiş; tanklar, zırhlı arabalar oldukları yerlerde mıhlanıp kalmışlar, motörleri âni olarak duran uçaklar düşmüşlerdir.

Marconi'nin ilk telsiz makinesi

E s r a r l ı ö l ü m ü : Tecrübelerden sonra Marconi, Anzio limanında demirli olan yatına gitti, bir müddet sonra Roma'ya dönerek papa ile gene hususi bir görüşmede bulunarak 19 temmuz 1937 de yanında karısı ve kızı olduğu halde Floransa'ya hareket etti. O gün kendisini görenler, sıhhatinin bilhassa yerinde olduğunu işaret etmişlerdir. Öğle üzeri Mussolini âni olarak Marconi'yi saraya davet etti. Görüşmede hazır bulunanlara göre mülâkat hiç de samimî bir hava içinde geçmemiş, tahmin edildiğine göre Mussolini Marconi'den keşfinin sırrını vermesini istemiş,

fakat büyük mucit buna yanaşmamıştır. Marconi bu görüşmeden sonra hemen Papa ile buluştu. Vatican'dan ayrıldığı zaman çok heyecanlı bir halde olduğunu görenler vardır. O gece odasına çekilen Marconi, geç vakit hizmetçisi tarafından ölü olarak bulundu (19-20 temmuz 1937). Ölümü etrafında, yukarıda bahsettiğimiz kısa ve müphem tebliğ neşredildi. Marconi'nin ölümü derhal papaya da bildirildi. Papanın önce telâşlanıp sonra bu büyük adama üstün bir alâka göstermesi, ölümün pek de tabii olmadığına bir delil sayılmaktadır. Marconi'nin ölümünden sonra Mussolini'nin artık hiçbir yerde yeni silâhlardan bahsettiğinin işitilmemesi de bunu teyideden bir keyfiyet olarak kaydedilmektedir. Artık bugün Marconi hakkında umumi olarak şöyle bir hüküm yürütülmektedir: Büyük âlim Marconi intihar etmekle yeni keşfinin elde edeceği parlak zaferden daha büyük bir zaferin kahramanı ve insanlığın iyiliğini istiyen tam bir insan olarak, şan ve şerefle tarihe intikal etmiştir.

(M. Nuri Dilek)

PAN - AMERİKAN CEREYANI — Pan - Amerikanizm, Amerika kıtasında bulunan memleketler arasında sulh ve emniyeti ve müstakar ticari ve iktisadi münasebetleri sağlamayı istihdaf eden bir hareket olarak tarif edilebilir. Şurasını derhal belirtmek lâzımdır ki, bu cereyan, Avrupadaki Pan - Slavizm, Pan - Cermanizm gibi birlik hareketlerinden farklıdır. Çünkü bu hareketlerde umumiyetle aynı ırktan olan, aynı lisanı konuşan veya aynı dine mensup bulunan milletlerin birleşmesi bahis mevzuu olduğu halde Pan - Amerikanizm sadece mıntakavi bir işbirliği cereyanından ibarettir ve esas itibariyle bu cereyana muhtelif ırklardan milletlerin iştiraki de mahiyetinde mündemiç bir keyfiyettir. Diğer taraftan Pan-Amerikanizm cereyanı Amerika kıtasına münhasır olmakla beraber bu kıtadaki bütün memleketlere şâmil değildir. Çünkü Kanada buna dahil bulunmadığı gibi, Amerika kıtasında bulunan Avrupa müstemlekelerinin de, bütün kıtaya şâmil her hangi bir iş birliği siyasetiyle ilgisi yoktur. Aynı zamanda Amerika kıtasında bulunan müstakil devletlerin hepsi de bu cereyana aynı derecede iştirak eylemiş değildir. Şu halde, umumiyetle Pan-Amerikanizm diye anılan cereyana "Amerika kıtasına has bir beynelmilel hareket" yahut "müteaddit taraflı bir diplomasi" demek daha yerinde görülebilir. Filhakika böyle bir hareket veya diplomasi bir yüz elli yıla yakın bir zamandanberi mevcudolduğu halde Pan - Amerikan cereyanı tâbiri ancak Ondokuzuncu Yüzyıl sonlarında kullanılmıştır.

Amerika kıtasındaki milletlerin muayyen siyasi ve iktisadi gayelerle müşterek bir siyaset takibetmelerini hedef tutan cereyanın başlangıcını, aynı zamanda, Avrupadaki istibdat, entrika ve harbcu temayüller karşısında yeni kıtadaki genç memleketlerin hürriyet ve sulh ve müsalemet içinde yaşamalarını temin arzusunda bulmak mümkündür. 1816 ile 1824 yılları arasında böyle bir arzunun büyük bir kuvvetle belirdiği görülür. Bu devrede Lâtin Amerika devletleri istiklâl mücadelelerinin son safhalarına varmışlardı. Henüz yeni kurulmuş olan Amerika Birleşik Devletleri ise pek kuvvetli bir vaziyette değildi. Avrupa devletlerinin yeni kıtadaki hürriyet ve cumhuriyet cereyanlarını rüşeym halinde iken bastırma gayesiyle bir koalisyon vücuda getirmesinden bile korkuluyordu. Bu sebepledir ki, 1816 ile 1824 arasında Amerika devletlerinin liderleri kıtanın umumi emniyetini, hususi mahiyetteki millî menfaatlerin bile üstünde tutan bir görüşle hareket ediyorlardı. Fakat bu hal uzun sürmedi, müşterek tehlike ihtimalleri zayıflamıya başladıkça her memleket gene hususi emellerini takibe ve her şeyden fazla kendi menfaatleriyle meşgul olmıya başladı. Buna rağmen Pan - Amerikan cereyanının aksıyarak dahi olsa devam ettiğine şahidolmaktayız.

1899 dan evvelki devrede bu cereyana İspanyol - Amerikan devletleri önayak olmakta idiler. Bunlar ise ana vatanlarına karşı harekette iş birliği yapmalarına rağmen kendi aralarında her hususta anlaşmış bir vaziyette değildiler. Bugün bile henüz bu safhaya girmemişlerdir. Bu sebepten dolayıdır ki, muhtelif Amerika memleketlerindeki idealist önderlerin gayretlerine rağmen Pan - Amerikan hareketinin 1824 ten sonra büyük bir ilerleme kaydetmediği görülür. Filhakika daha ilk toplantı, yani 1826 Panama Kongresi kıta tesanüdünün zayıfladığını göstermişti. Amerika Birleşik Devletlerinin tâyin ettiği mümessiller bu kongreye iştirak etmemişlerdi. Lâtin Amerika devletlerinden ise yalnız dördünün murahhasları gelebilmişti. Netice itibariyle bu ilk toplantı bir fiyaskodan başka bir şey olmamıştı.

Amerika Birleşik Devletleri, 1823 te, Amerika kıtasının mukadderatını kendi mukadderatiyle bağlıyan Monroe doktrini'ni ilân etmiş olmasına rağmen 1899 a kadar Amerika kıtası işlerine büyük bir alâka göstermemiş ve kendi memleketinin batıya doğru inkişafiyle ve iktisadi kalkınmasiyle meşgul olmuştur. Buna rağmen 1826 dan 1899 a kadar İspanyol - Amerikan devletlerinin kıta tesanüdü fikrinde önayak olarak müteaddit kongreler ve konferanslar akdettikleri ve bunların bâzılarına da Amerika Birleşik Devletlerinin iştirak eylediği görülür. Binaenaleyh, 1899 a kadar bu cereyana, daha ziyade, bir İspanyol - Amerikan cereyanı demek daha yerinde olur.

1826 ile 1889 yılları arasında on bir kongre ve konferans toplanmış, fakat bunlara Lâtin Amerika devletlerinin bile hepsi iştirak etmemiştir. Bu toplantıların en mühimleri 1847 - 48, 1864 - 65 te Lima'da, 1856 da Santiago'da ve 1888 - 89 da Montevideo'da yapılmıştır. Bu toplantı bilhassa milletlerarası hukukla meşgul olmuştur.

Bu devre zarfında, nispeten zayıf olan ve gerek dahilî ve gerek haricî kargaşalıklara mâruz bulunan Lâtin Amerika devletleri Avrupa tarafından ve hattâ Amerika Birleşik Devletleri tarafından gelebilecek istilâcuyane teşebbüslere karşı emniyet tedbirleri aramıya çalışıyorlardı.

Monroe doktrini de Lâtin Amerika devletlerince kâfi görülmüyordu, çünkü bu doktrine göre Amerika Birleşik Devletleri, Amerika kıtası üzerinde her hangi bir istilâ teşebbüsünü, emniyetine ihlâl eder mahiyette telâkki edeceğini bütün dünyaya ilân ettiği halde kıtadaki devletlere karşı kendisinin bu gibi hareketlere geçmiyeceği hakkında hiçbir teminat vermiyordu. Bundan başka bu doktrinle Amerika kıtasının müdafaasını âdeta üzerine almış bulunan Amerika Birleşik Devletlerinin diğer devletlerin haricî siyasetlerini tespit ve tedvir hususunda devletlerin hukuki müsavatiyle telif edilemiyecek şekilde bunlar üzerinde bir hegemonya tesisine gayret ettiği ve bu suretle de bunların hareket serbestisini tahdideylediği iddia olunuyordu. 1880 - 90 arasındaki on yıllık müddetin sonlarına doğru Amerika Birleşik Devletleri, Amerika devletleri arasındaki birlik ve beraberlik cereyanına yeniden alâka göstermiye başlamıştı. Ve bu yıllar içinde 30 a yakın toplantı yapılmıştı, fakat, eski birliği iade etmek ve kendilerini bir taraftan Avrupaya, diğer taraftan da Amerika Birleşik Devletlerine karşı müdafaa eylemek gayesiyle çalışan Orta Amerika devletleri hariç, bu devrede, İspanyol - Amerikan devletleri yalnız ve bilhassa iktisadi, içtimai ve harsi meselelerle meşgul oluyorlar ve siyasi meseleler umumiyetle La Haye konferanslarına veya Amerika Birleşik Devletlerinin önayak olarak topladığı konferanslara havale ediliyordu.

Teşebbüsün umumiyetle Lâtin Amerikası devletlerinin elinde bulunduğu zamanlarda Amerika birliği idealinin tahakkuku istikametindeki ilerleme pek az oluyordu. Filhakika toplantılara murahhas gönderen devletlerin adedi dokuzu veya onu geçmiyor, hattâ bâzı kereler konferanslar ancak üç veya dört devlet murahhasları arasında akdolunuyordu. Bundan başka müteaddit defalar toplantı için yapılan davetler icabetsiz kalmıştı. Daha mühim bir nokta da, toplantılarda hazırlanan anlaşma veya temennilerden pek azının devletlerce tasdik edilmiş olması keyfiyetiydi.

Bu İspanyol - Amerikan konferanslarının tamamiyle faydasız olduğu da iddia edilemez, çünkü her şeyden evvel bu toplantılar devletler arasında sulhperver bir his yaratıyordu, bundan başka toplantılarda bitaraflar hukuku, ecnebilerin statüsü, dahilî harbler esnasında komşu devletlerin mesuliyetleri, alacakların tahsili hususunda kuvvete müracaat olunması, "de facto" hükümetlerin durumu gibi milletlerarası hukuk meseleleri hakkında görüş birliğini ifade eden müzakereler de oluyordu.

Ondokuzuncu Yüzyılın sonlarına doğru Amerika Birleşik Devletleri Pan - Amerikan cereyaniyle yakından alâkalı olmıya başlamıştı. Bu alâkanın muhtelif sebepleri arasında, Amerikan ihracatının ve bilhassa sermaye hareketlerinin artmış olması, başta Almanya olmak üzere Avrupa devletlerinin Güney ve Orta Amerika memleketlerinde iktisadi bir nüfuz tesisine başlamış bulunmaları gösterilebilir. Aynı zamanda Amerika Birleşik Devletlerinin Meksika'ya ve Panama kanalı işinde Colombia'ya karşı takındığı hattı hareket ve diğer küçük Amerikan devletlerinin işlerine müdahale şeklinde aldığı bâzı tedbirler Orta ve Güney Amerika devletlerini, Birleşik Devletlerin hüsnüniyetinden şüpheye düşürmüş ve bu şüphe ve endişeler Avrupa devletlerine doğ-

ru temayüllerinin artmasına sebebolmuştu. Esasen Birleşik Devletlerde şiddetli bir harici siyaset takibi tarafları olan idarecilerin yerlerine de daha mutedilleri geçtiğinden Amerika Birleşik Devletleri, Amerika kıtası tesanüdü ve birliği hareketinde önayak olmak yolunu tuttu.

Amerika Birleşik Devletleri Cumhurbaşkanı Harrison, mutedil ve dostane dış siyasetiyle tanınmış olan Blaine'i tekrar hariciye nezaretine getirmişti. Bu zatın ilk işlerinden biri de 1888 mayısında Lâtin Amerika devletlerini Washington'da bir toplantıya çağırmak oldu. Santo Domingo hariç olmak üzere Lâtin Amerikası devletlerinin iştirak ettiği bu konferans 2 ekim 1889 da toplandı ve 19 nisan 1890 a kadar müzakereler devam etti.

Tahkim mecburiyetini kabul eden, ticarette mütekabiliyet, gümrük mevzuatı, para birliği gibi iktisadi meseleler hakkında tavsiyelerde bulunan bu konferansta ilk defa olarak bütün Amerika kıtasını baştan başa katedecek bir demiryolu da bahis mevzuu olmuştu. Bütün hüsnüniyete ve gayrete rağmen bu birinci konferansın kararları tasdik edilmemiş ve tatbika konulmamıştır. Bununla beraber bu konferansta kabul edilen bir kararla tesis olunan Amerika devletleri arası teşkilât, yani "Amerika Cumhuriyetleri Milletlerarası Bürosu" Pan - Amerikan Birliği adiyle bugüne kadar devam edebilmiştir.

Birinci konferansı diğerleri takibetmiştir ki, bunlar da toplandıkları yerler ve tarihlere göre şunlardır: 22 ekim 1902 de Mexico'da toplanan ikinci; 1906 da 21 temmuzdan 26 ağustosa kadar Brezilyada, Rio de Janeiro'da içtima eden üçüncü; 1910 da Buenos Aires'deki dördüncü; 25 mart 1923 ten aynı yılın 3 mayısına kadar Şili'de, Santiago'da beşinci; 1928 de 16 ocak - 20 şubat tarihlerinde Kûba adasında Havana'da toplanan altıncı, 3 aralık 1933 ten 26 aralığa kadar Uruguay'da Montevideo'da toplanan yedinci, Peru'nun idare merkezi olan Lima'da 1938 yılı 9 aralıktan 26 aralığa kadar devam eden sekizinci, ve 30 mart - 2 mayıs 1948 de Colombia'da Bogota'da toplanan dokuzuncu.

Umumiyetle 21 cumhuriyetin iştirak ettiği bu konferanslara "International Conferance of American States,, (Amerika Devletleri Milletlerarası Konferansları) denilmektedir. Bunlara ilâveten içtimai ve iktisadi bâzı meselelerin müzakeresi için de ayrıca konferanslar aktedildiği gibi İkinci Dünya Savaşı esnasında ve sonradan olduğu gibi mühim siyasi meseleler karşısında da dışişleri bakanları arasında görüşmeler yapılıp kararlar alınmaktadır.

Amerika Birleşik Devletlerinin önderliğinde devam eden Pan - Amerikan cereyanının ve yapılan müteaddit toplantıların tabii bir neticesi olarak muhtelif milletlerarası teşekküller kurulmuştur ki, bunların başında "Pan - American Union" (Pan Amerikan Birliği) gelir.

Amerika devletleri arasında kurulan siyasi, iktisadi, hukuki ve kültürel mahiyetteki diğer teşekküller de şunlardır:

"Pan Amerikan Sıhhat Bürosu"; "Milletlerarası Alâmeti Farika Tescil Bürosu"; "Amerikan Milletlerarası Hukuk Enstitüsü"; "Amerikalılararası Yüksek Komisyon"; "Amerikalılararası Kadınlar Komisyonu"; "Mimarlar Birliği"; "Yol Mühendisliği Birliği"; "Pan-Amerikan Tıp Cemiyeti"... ilâh.

Bütün bu teşekküllerin intizamla işlediği iddia edilemez. Bununla beraber Amerikalılararası siyasi, iktisadi ve kültürel bağların kuvvetlenmesine yaradıkları da şüphesizdir. Teşekküllerden ekserisinin merkezi Amerika Birleşik Devletlerindedir. Bir kısmı da sembolik olarak Orta ve Güney Amerika devletlerinden bâzılarının merkezlerinde kurulmuştur.

İspanyol - Amerikan cereyanının ve bunu takibeden ve dar mânasiyle Pan-Amerikanizm denilen cereyanın fiilî neticeleri hakkında katî bir kanaate varmak kolay değildir. Bununla beraber Amerika kıtasının yüz yıldan fazla bir müddet nispeten sulh ve sükûn içinde bulunmasında bu cereyanın mühim bir rolü olduğu da şüphesizdir. Filhakika Amerikan devletleri arasında, ordusunu ilga eden Costa Rica'nın istilâsı ve 1933 te Bolivia ile Paraguay arasında kanlı bir ihtilâfa sebebolan Chaco meselesi gibi hâdiseler ve bu devletlerden birçoğunda bazan diktatörlükle sona eren iğtişaşlar ve ihtilâller zuhur etmektedir. Fakat, bilhassa Pan - Amerikan cereyanına Amerika Birleşik Devletlerinin önderlik ettiği devrede bu ihtilâflar uzun sürmemiş, ekseriya her tarafı memnun eden hal şekillerine bağlanmıştır.

Pan - Amerikan cereyanı, Lâtin Amerika devletlerinin Birleşik Amerika ile ticari, iktisadi ve mali münasebetlerini de kuvvetlendirmiş bulunmaktadır. Filhakika bu devletlerin Kuzey Amerika Birleşik Devletleriyle ticareti artmış, kuzeyden Orta ve Güney Amerikaya doğru sermaye, teknisyen, ve mütehassıs akını hızlanmış, kısaca, bütün kıtanın, tekmil menfaatlerde müşterek bir birlik haline gelmesi ihtimalleri daha ziyade fazlalaşmıştır.

Pan - Amerikan cereyanının, bütün bu faydalarına ve dünya sulhu bakımından hayırlı telâkki edilebilecek neticelerine rağmen düşmanları çok olmuş ve cereyan şiddetli mukabelelere mâruz kalmıştır. Bunun sebep ve âmillerini şöyle sıralıyabiliriz:

Orta ve Güney Amerika devletleri, Amerika Birleşik Devletleri muvacehesinde kendilerini emniyette telâkki etmemektedirler. Birçok tarihî hâdiseler ve bilhassa Theodor Roosevelt devrinin "dolâr siyaseti" diye adlandırılan emperyalist temayülleri bu emniyetsizlik hissinin kökleşmesine sebebolmuştur. Bu sebepledir ki, idealist Lâtin Amerikalılar, Amerika birliği ve beraberliği için çalıştıkları halde birçok politikacılar da Amerika Birleşik Devletleri aleyhinde bulunmayı kendi emellerine daha uygun görmektedirler.

Diğer taraftan Amerika Birleşik Devletlerinde İkinci Dünya Savaşına takaddüm eden yıllarda Lâtin Amerikalılara karşı mevcut hislerde ticari ve iktisadi gayelerin tesiri altında bulunmakta ve bâzı hallerde mali maksatlarla siyasi tazyik usullerine müracaat olunmaktaydı. Bu karşılıklı durumdan istifade edenler de Avrupa devletleri olmuştur. İspanya, Pan-İspanizm; Fransa, Pan-Lâtinizm cereyanlariyle Orta ve Güney Amerika devletlerini kendilerine çekmiye çalışmış, 1930 - 40 yıllarında ise evvelâ İtalya, sonra Almanya, bilhassa diktatörlük rejiminin hâkim olduğu memleketlerle başlıyarak Güney Amerikada siyasi ve iktisadi nüfuz tesisine başlamışlardır.

Bilhassa İkinci Dünya Savaşında tehlikesi görünen bu Avrupa nüfuzunu önlemek maksadiyle Amerika Birleşik Devletleri Güney Amerika memleketlerine karşı daha fazla ve daha dostane bir alâka göstermek zaruretini duymuş ve "iyi komşuluk siyaseti" (good reighbu policy) münasebetlerine hâkim olmuştur.

(Prof. Hâzım Âtıf Kuyucak)

STEİNBECK, JOHN — "Ştenbek okunur" Modern bir Amerikan romancılığının varlığını bütün medenî dünyaya ispat eden sayılı simalardan biridir. Bugün yaşları elli civarında olan bir edebiyat nesli, aralarında John Dos Passos (1896), William Faulkner (1897), Ernest Hemingway (1898), Erskine Caldwell (1903), Louis Bromfield (1896), John Steinbeck (1902) olduğu halde bu işi başardılar. Bunların her biri, geniş bir sahaya yayılmış olan İngiliz dilinde, milyonlarca insan tarafından okunmakla kalmamışlar, birçok dillere de çevrilerek sınırlar aşan bir şöhrete ulaşmışlardır. Steinbeck, eserleri dilimize en çok çevrilen Amerikan romancısı olmak itibariyle memleketimizde diğer Amerikan muharrirlerinden daha üstün bir sempati kazanmıştır. Eserlerinin edebî kalitesi gözönünde tutulunca, buna lâyıkiyle hak kazanmış olduğu teslim edilir.

Steinbeck

Steinbeck 27 şubat 1902 de California'nın Salinas kasabasında doğmuştur. Babası küçük bir memur, annesi de öğretmendi. Büyük dedeleri Alman ve İrlândalı göçmenlerdi, Eski Dünya'dan buralara gelmişler ve yerleşmişlerdi. Baba tarafından ailesi, Big Sur mıntakasına gelenlerin ve buraları kolonize edenlerin ilki olduğu söylenir. Steinbeck, nispeten fakir bir ailenin çocuğu olmakla, California'nın çalışan unsurlariyle küçük yaştan itibaren beraber bulunmuş, Salinas'lı ve Monterey'li çiftçilerle, gündelikçi işçilerle, hayvan sürücüleriyle, balıkçılarla düşüp kalkmıştır. Steinbeck, California'nın, üzerleri karla örtülü dağlarını, boğucu Riviera vâdisini, rutubetli sonbaharları ve mülâyim, sisli kışlariyle Güney kıyılarını, karış karış dolaşmıştır. Romanlarında çok defa dekor olarak seçtiği tabiat parçası, bu sihirli, fakat hayatın gerçekleri karşısında pek buruk görünen California topraklarıdır. Üniversiteye girmeden önce tarlalarda bir çiftlik yanaşması olarak hizmet görmüş ve Büyük Vâdi'nin elma bahçelerinde amelelik yapmıştır. Dört yıl kadar Stanford Üniversitesindeki kurları takibetmiş, burada da

hayatını kazanarak tahsiline devam etmiştir.

Üniversitedeki tahsil yılları, onu, insanları daha yakından tanımak ihtirasına doğru götürmüş ve böylece, maceralı bir hayata sürüklenmiştir: Deniz yoliyle New York'a gitmek istemiş, fakat yarı yolda, Panama'dan ileri geçememiş, hayatını çeşitli sahalarda kazanmak zorunda kalmıştır. Duvarcı, badanacı gibi kaba işlerden sonra küçük bir memuriyet temin edebilmiş ve nihayet New York gazetelerinden birine muhabir olarak çalışmıştır. Bu suretle yazı yazmak ihtirası alevlenmiş ve bir sürü müsvette karalamıştır. Bunlardan birkaçı da romandı. Genç muharrir ilk iki romanını kime gönderdiyse reddedilmiştir. Büyük bir hayal kırıklığına uğrıyarak üçüncü romanını çekmecesinden dışarı çıkarıp kimseye göstermemiş ve bir ümitsizlik anında bunların hepsini yakmıştır. Neşretmiye muvaffak olduğu ilk romanı "Cup of Gold" (1929), bir macera romanıdır. Bunu, New York'a gidemiyerek tekrar California'ya döndükten sonra kısa bir müddet Sierra Nevada'da, Tahoe gölü kıyısında bekçilik yaptığı bir kulübede, aylarca karlarla çevrili kaldığı bir zamanda yazmıştır. Sierra Nevada'nın dondurucu ıssızlığı içinde ve Panama'da geçen günlerin hâtırasiyle yazılan bu roman, muharririn kolejde iken yazdığı "A Lady in Infra Red" adlı bir küçük hikâye esas tutularak meydana getirilmiştir. Steinbeck, bu eserini altı defa, baştan başa bozup yeniden yazmak lüzumunu duymuştur. Romancı, eserini âdeta bir musiki parçasını işler gibi işlemiştir. Kendisi, Dvorak'ın "Yeni Dünya" senfonisindeki inşa tarzını, bu eserinde aynen tekrarladığını söyler. Esasen musiki, Steinbeck'in şahsiyetinden koparılması imkânsız bir unsur gibidir. Muharrir birçok eserlerini, sevdiği plâkları gramofonda çalıp dinliyerek yazmıştır. "Cup of Gold", büyük bir edebî değer taşımamakla beraber, romancının iç âleminde yaşıyan idealist insanı ispat bakımından mühimdir. Kitap, henüz en büyük eserini vermemiş genç romancıyı teşvik edecek bir alâka görmemiştir. Bunun üzerine Steinbeck uzun müddet yeni bir şey neşretmek istememiştir.

Bu hayal kırıklığı üzerine tekrar hayat kavgasına düşmüş, hususi metotlarla ve suni surette alabalık yetiştiren bir müessesede çalışmış, sonra evlenerek Pasifik kıyısındaki Carmel'de yerleşmiştir. "The Pastures of Heaven" (1932), "To a God Unknown" (1933) adlı kitaplariyle kendisini şöhrete ulaştıran "Tortilla Flat" (1935) i yazmıştır. "The Pastures of Heaven", nostaljiyle dolu lirik bir eserdi, fakat kahramanlarını, hayatın acı gerçekleriyle karşılaştırmaktan çekinmiyordu. Niçin insanlar sulh ve saadet içinde yaşamıyorlar? Muharrir bunu kendi kendine hep sorar, fakat cevabını da veremez. Onun elinden gelen, acı ve ıstırap dolu hayatı, olduğu gibi, gözlerimizin önüne sermekten ibaret kalır. "To a God Unknown" da romancının çalışma tekniğinde gerçek bir terakki göze çarpmıştır. Eserin tema'sı, Védas'nın bir mısraından alınmıştır. Kahramanı Joseph, toprağına bağlı basit bir köylüdür. New England'daki çiftliğini terkederek gelir, California'daki Nuestra Senora vâdisine yerleşir. Çiftliğini kurar, kardeşlerini ve ailesini getirtir, evlenir. Bu sakin hayatı, onun içinde doğup büyüyen bir vehim param parça eder: Babasının ruhu onu adım adım takibetmiş ve çiftliğin civarındaki ormanda yerleşmiştir. Bir buhran anında damarlarını keserek hayatına son verir... Şüphe yok ki, bu roman, Steinbeck'in daha sonraları ulaştığı sanat zirvesinin yanında pek sönük kalır. Fakat bu eserde de, romancının, kuruluğa kaçmıyan ve zoraki olmıyan basit, sağlam, ahenkli ve zengin üslûbu yer yer kendini hissettirir.

Realizm ve fantezi ile yuğrulmuş bir eser olan "Tortilla Flat" (Kenar Mahalle) ile münekkitlerin ilgisini çekerek pek sıkıntılı geçen ilk evlilik yıllarında biraz refaha kavuşmuştur. İlk üç eseri edebiyat hayatındaki hayal kırıklıklarını devam ettirir ve iki bin müşteri bile bulamazken "Kenar Mahalle" büyük bir şöhretin ilk kıvılcımlarını meydana getirmiştir. "Kenar Mahalle" Steinbeck'in gençlik devresinin son eseridir ve bir bakımdan romantizme veda demek olduğu gibi bir bakımdan da çıraklığın sonunu ifade eder.

1936 yılı, onun edebi faaliyetinin bir dönüm noktasıdır: ilk defa olarak içtimai sahada bir eser vermek ister. "İn Dubious Battle" (Bitmeyen Kavga), "Kenar Mahalle" nin sıcak bohem maceralariyle, akla kara kadar bir tezat teşkil eder. Steinbeck, "Bitmeyen Kavga" da, California'da elma toplamakla geçinen mevsim işçilerinin yaşayışını ele almıştır. Denebilir ki hiçbir memleket böyle ehemmiyetli bir iş sahasında bu kadar çok başı boş insan barındırmamıştır. Düzensiz bir nizam içinde ve birbirlerini tanıyamıyacak kadar az bir zaman bir araya gelen bu insanlar, romanın sayfalarına dolmuştur. Steinbeck, en merhametsiz ve haşin hayat şartları içinde yuvarlanıp giden bu insanların kaba gürültüleri arasında insan ruhunun derinliklerine inmiye çalışmıştır. "Bitmeyen Kavga" iktisadi bir harbin hikâyesini vermek için yazılmış gibiyse de psikolojik âmiller hiçbir zaman gözden uzak tutulmamıştır. Bu bakımdan "Bitmeyen Kavga", daha ilk satırlarında, beylik propaganda edebiyatının dar çerçevesini aşar ve artistik mânada bir mükemmeliyetin sınırları içinde yer alır.

1937 de yazılan "Of Mice and Men" (Farelere ve İnsanlara Dair) ise, teksif edilmiş realist bir hikâyedir. Eserin kanevası, Robert Burns'ün, farelerin ve insanların, en iyi tasavvurlarını çok defa gerçekleştiremediklerinden bahseden bir mısraı üzerine kurulmuştur. Lenny ve George şurada burada çalışan iki ziraat işçisidir. Eserin ruhunu teşkil eden arkadaşlık duygusu, son sayfalarda, George'un, linçten kurtarmak için kendi tabancasiyle Lenny'yi öldürmesinde daha kuvvetle hissedilir. Kendi nev'inde bir üslûp şaheseri olan bu psikolojik hikâye Steinbeck'i, başarılarında bir basamak daha yukarı yükseltmiştir.

Artık büyük eserine sıra gelmiştir: "The Grapes of Wrath" (Gazap Üzümleri). Romancının aynı zamanda en uzun eseri olan bu romanında gene kendimizi aynı toprak insanlarının arasında buluyoruz. "Gazap Üzümleri", tarlalarını kaybederek göçebe ziraat işçisi haline gelen bir avuç insanın trajik bir hayat safhasıdır. Bu kitap üzerinde münekkitlerin birleştikleri nokta, içinde bulunduğu zamanın içtimai meselelerine bu derece alâka gösteren bir eserin Amerikan edebiyatında ender oluşudur. Joad ailesinin, Oklahoma'dan California'ya bir "Arzı Mevut" a gider gibi yol aldıkları büyük hicret akınında karşılaştıkları güçlükleri, romancı yakından görmüş, ve onların üzerine merhametle eğilmiştir. Hiçbir içtimai meseleyi halletmiyen, bütün maksadı bir hayat safhasını olduğu gibi gözlerimizin önüne sermek olan bu eserin en belirli karakteri insanoğlunun kalbine cesaret ve vekar aşılamasıdır. Kitap bir anda Amerikada bir hâdise olmuş, bir milyon nusha satılmış, hikâyede adı geçen 66 ncı cadde, turistler için devamlı bir ziyaret yolu haline gelmiştir.

Steinbeck bundan sonra meydana getirdiği eserlerle, kendisini Amerikanın en popüler ve medenî dünya dillerinin de en itibarlı bir romancısı yapan "Gazap Üzümleri" ni aşacak bir başka eser verememiştir. "The Moon is Down" (Aysız Geceler) gerek roman olarak, gerek tiyatro piyesi olarak çok rağbet görmüşse de önceki eserlerin edebi başarısına ulaşacak kudrette sayılamaz. Ancak "Aysız Geceler", mütecavize karşı bütün insanlığın durgun fakat asil mücadelesini aksettirmesi bakımından dikkat çekicidir. Roman, Shakespeare'in "Macbeth" indeki bir sahneden ilham alınarak yazılmıştır: " —Bekçi, gecenin neresindeyiz?", "— Ay battı, saati işitmedim." Bu sözler, insanlığı saran müthiş karanlıkları anlatmak için romanda bir sembol olarak kullanılmıştır.

Steinbeck, 1945 te yazdığı "Cannery Row" (Sardalya Sokağı) ile "Kenar Mahalle" nin fantezili havasına dönmek hevesini duyduğunu göstermiştir. Pasifik kıyılarında, sardalya fabrikalariyle meşhur küçük bir kasabadaki küçük insanların avare hayatını ele alan bu eserinde de romancı, her şeye rağmen, birtakım beşeri tipleri incelemekten geri durmaz. Çinli bakkal Lee Chong, deniz hayvanlarının koleksiyonunu yapan doktor, Dora'nın garip evi... bu pitoresk dekoru bir maşal dünyasına doğru sürükler.

Görülüyor ki, romancının edebî hayatında yürümüş olduğu yol, bütün zikzaklariyle birlikte çok ilgi çekicidir. "The Cup of Gold" un romantik havasından "Kenar Mahalle" nin fantezi ve mizah dolu dekoruna atlıyan sanatkâr, kısa bir zaman sonra "Bitmeyen Kavga" nın acı sahnelerle dolu âlemine geçmiş ve "Gazap Üzümleri" gibi büyük bir eser verdikten sonra, şimdilik eski şiir dünyasına yönelmiş görünmektedir. Bu uzun yolculuk esnasında detayları seçişindeki ustalık, üslûbunun sadeliği, kısaca, yüzyılımızın usta bir romancıdan istediği her şey onu, hak kazandığı bir şerefe yükseltmiştir.

E s e r l e r i : Cup of Gold: A. Life of Henry Morgan, Buccaneer, with occasi-

onal Reference to History (1929); The Pastures of Heaven (1932); To o God Unknown (1933); Tortilla Flat (1935); In Dubious Battle (1936); Saint Katy the Virgin (1936, bu büyük hikâye daha sonra "The Long Valley" adlı hikâye kitabına alınmıştır); Of Mice and Men (1937); The Red Pony (1937, daha sonra "The Long Valley'e alınmıştır); The Long Valley (1938); Their Blood is Strong (1938); The Grapes of Wrath (1939); The Forgotten Village (1941); Sea of Cortez (1941, Edward F. Ricketts ile birlikte); The Moon is Down (1942); Bombs Away (1942); Cannery Row (1945); The Wayward Bus (1947)...

Türkçeye çevrilen eserleri: Kenar Mahalle (Vahdet Gültekin, 1943, kısaltılarak), Aysız Geceler (Asım Çalıkoğlu, 1943. Bu eserin L. Yolaç tarafından 1944 te "Ay Battı" adiyle bir tercümesi daha yayımlanmıştır), Farelere ve İnsanlara Dair (Necmi Sarıoğlu, 1945), Sardalya Sokağı (Behice Boran, 1946), Gazap Üzümleri (Rasim Gürhan, 1948), İnci (Feriha Kunt, 1948), Bitmeyen Kavga (Rasim Gürhan, 1949).

(Hüsamettin Bozok)

ŞARK DEMİRYOLLARI (AVRUPA HATTI) — İhtiyar küre, lokomotofin düdük sesini 1813 yılında işitmişti. (Bakınız: Demiryollar Tarihi, Aylık Ansiklopedi, sayfa 425). Lâkin Türkiye, ilk lokomotifi 1856 yılında İzmir - Dinar demiryolu üzerinde görebildi (Bakınız: Demiryollarımız; Aylık Ansiklopedi, sayfa 581). Türkiyede demiryolu inşasına ilk adım, Kırım Harbinden sonra atılabilmiştir. 1866 yılına kadar geniş topraklarımızda ancak 514 kilometrelik bir şebeke kurulabilmişti. Bu şebeke de: Köstence - Tuna arasında 66 kilometre, İzmir - Aydın demiryolunda 130, İzmir - Kasaba arasında 98 ve Varna - Ruscuk arasında 220 kilometrelik demiryollarından ibaretti.

Fakat; bunların hiçbirinin Avrupa ile doğrudan doğruya bir bağlantısı yoktu.

Balkan yarımadasını baştan başa boylamak suretiyle İstanbulu Tuna sınırlarına ve Avrupa demiryollarına bağlıyacak bir şebekenin kurulması ihtiyacı, her geçen günde kendini biraz daha ileride gösterdi. Bu şebeke meydana getirilince İstanbul, Edirne, Selânik, Üsküp, Filibe, Sofya, Niş ve Belgrad birbirleriyle bağlanmış olacaklardı. Böylece tasarlanmış olan demiryolların uzunluk tutarları ise 2.000 kilometre hesaplanıyordu. Bu tasarının en ileri taraftarı Âli Paşa idi, fakat o tarihlerdeki Osmanlı maliyesi böyle önemli bir projenin uygulanmasına elverişli değildi.

Devlet Demiryollarımızın bugünkü Avrupa hatlarını gösteren harita

Çünkü Düyunu Umumiye (Bakınız: Düyunu Umumiye; Aylık Ansiklopedi, sayfa 46) nin o sırada, yani 1865 yılındaki tutarı iki milyarı ve yalnız bu borçların faizi ile yılda yüz on beş milyon frangı bulmuştu. Büyük bir paraya dayanan bu işin yurt kaynaklarından faydalanmak suretiyle başarılamıyacağı anlaşılınca, Osmanlı hükümeti her hangi bir sermaye teklifini kabul edebilecek bir durum aldı.

Bu durum karşısına ilk olarak Vander Elst Kardeşler Şirketi çıktı; hükümet de 31 mayıs 1868 de bu şirketle bir mukavele imza etti.

Yazık ki bu şirketin de malî durumu bozuk çıktı. Ancak Küçükçekmeceye kadar, önemi olmıyan bâzı tâli işler yapabildi. Malî takatinin kifayetsizliğinden ötürü mukavelesini başka bir şirkete devretmek istediyse de Osmanlı Hükümeti kabul etmedi. Ve Nafıa Nazırı Davut Paşa 12 nisan 1869 da Vander Elst Şirketinin imtiyaz ve mukavelesini ortadan kaldırdı. Ve bunu bir mukavele ile perçinledi.

Baron Hirsch, rolü ve netice: Bununla beraber, demiryolu şebeke projesini tatbik edebilecek sermayeli ve ehemmiyetli bir müteahhit aranmaktan geri kalınmadı. Avrupada bulunan Davut Paşa, hükümetin aradığı sermayedarı bulmakta bir hayli güçlük çekti. Nihayet Baron Hirsch adında bir avantüriye ile karşılaştı. Malî takati ve hattâ kasası da çok zayıf olan Baron Hirsch devlet hazinesine dokunulmamak amaciyle, çekici, inandırıcı teklifler yapmaktan çekinmedi. İstenilen demiryollarını az zamanda meydana getireceğini ileri sürdü ve kurnazlığı sayesinde istediğini Osmanlı hükümetine yaptırmakta hiç de güçlük çekmedi. Türkiyede 2.000 kilometrelik bir demiryolu şebekesinin inşa ve işletme imtiyazını ele geçirdi. Baron Hirsch'in 17 nisan 1868 tarihinde imzalamış olduğu imtiyazname gereğince işe başlamadan önce, hükümetin, mukavelesini feshetmiş olduğu Vander Elst Şirketinin o zamana kadar vücuda getirmiş olduğu işlerin paralarını ödemesi lâzımdı. Kurnaz Baron Hirsch; bu fırsatı da kaçırmadı. İmtiyazın imzasından iki gün önce hükümete yazmış olduğu mektupla, bir cemile olarak, inşaat paralarını bizzat kendisinin ödeyeceğini bildirmeyi ihmal etmedi.

Nafia Nazırı Davut Paşa ile Baron Hirsch arasında imza edilmiş olan imtiyaz mukavelenamesinde; Bosna'dan geçerek ya doğrudan doğruya veya şubeleri vasıtasiyle Edirne, Filibe, Enez, Burgaz ve Selânik'e uğramak üzere İstanbuldan Sava nehri hududuna kadar demiryolu şebekesinin inşa ve işletilmesi 1876 yılı temmuz ayının başından başlamak kaydiyle ve 99 yıl süre ile Baron Hirsch'e verilmiş olduğu yazılıdır.

Baron Hirsch

Dikkat edilirse, mukavele 1869 da yapılmış olduğu halde imtiyaz süresinin 1876 da, yani 7 yıl sonra başlaması esasının kabul edilmiş bulunduğu görülür. Şüphe yok ki, bu dahi Baron Hirsch'e mahsus kurnazlıklardan bir başkası idi.

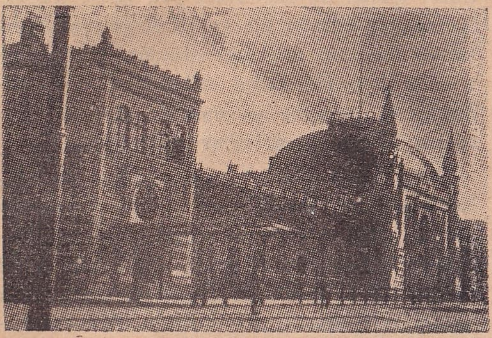
İmtiyaz mukavelesinin Osmanlı Hükümetine yüklediği vecibenin dokuzuncu maddesi şudur: "Eshabı imtiyaz tarafından vuku bulan taahhüdata mukabil saltanatı seniye her sene iki müsavi taksit ile kilometre başına 14.000 franktan ibaret maktu bir meblâğ tediyesini deruhte eder. Saltanatı seniye işbu maktu meblâğı bütün imtiyaz müddetince tediye edecektir." Malî hükümlerin şartları ve teferruatı mukavelenin 15 ve 16 ncı maddeleriyle açıklanmıştır. Bu maddelere dikkat edilirse; Baron Hirsch devlete sermaye vermeyi kabul etmiş bulunmasına rağmen, gerekli parayı gene devlete temin ettiriyor ve kendisi için ilk tertipte ancak altmış milyon franklık bir sermaye tedariki hakkını alıyordu.

Baron Hirsch, ödemek zorunda kaldığı kilometre başına 8.000 frankı temin edecek bir müteahhit aradı ve bu maksatla Avusturya Güney Demiryollarının Paris temsilcisi Plin Talabo ile bir anlaşma yaptı. Bunun üzerine Nafia Nezareti ile Baron Hirsch arasında yeniden ve üç taraflı bir mukavele daha imzalandı. Bu mukavelenin uygulanabilmesi; üçüncü maddesinde yazılı; "şirket hissedarlarının anlaşmayı kabul ve tasdikleri" şartına bağlı tutulmuştu. Şirket genel meclisi üç taraflı mukaveleyi, biraz da politik tesirlerle, kabul etmediğini hükümete bildirmiştir. Baron Hirsch, bunun üzerine hükümetten mühlet istedi. Davut Paşa'dan almış olduğu mühlet içinde, 1870 yılında, yeniden iki şirket kurmıya muvaffak oldu.

Bunlardan biri "Avrupâyi Osmanî Şirketi Şahanesi", diğeri de "Avrupâyi Osmanî Rumeli Demiryolları İşletici Şirketi" idi. Bunlar birbirlerine malî icaplarla bağlanmışlardı. Birinci şirket, demiryolların yalnız inşasiyle ilgili idi. Harcıyacağı paraya karşılık -imtiyaz müddetince - her kilometre başına devletten 14.000 frank ve işletici şirketten de 8.000 frank alacaktı. Halbuki bu 8.000 frangı da 10 yıl süre ile gene devlet verecekti.

Bu sırada sermaye temini zorlukları gene başgösterdi. Baron Hirsch, eldeki iradı sermayeye çevirmeyi düşündü. Kasası boşalmış, itibarı da tükenmiş olmasına rağmen ve güçlük çekmeden iradı ser-

mayelendirebildi. Bunun için de ikramiyeli tahvil çıkardı. Tahvillerin birinci tertibini çıkardığı zaman inşaata başlanmıştı. İşte bu sırada Almanya ile Fransa harbe tutuştu. Bu sebeple tahvillerin ikinci ter-

Sirkeci istasyon binası

tibi çıkarılamadı. Bu da, tabii olarak inşaatın normal durumunu bozdu.

Demiryollarımızın Avrupa hatlariyle bağlantısı Bosna demiryollariyle yapılacaktı. Hattın bu kısmı ise çok arızalı ve tabiatiyle çok da masraflı bir parçası idi.

Kurnaz ve menfaatine düşkün Baron Hirsch bu kısımları yapmamayı iyiden iyiye zihnine koymuştu. Politik tesir altında İstanbulun Avrupa demiryollariyle bağlantısına Mahmut Nedim Paşa muhalifti; 1871 de ölmüş olan Âli Paşa'nın yerine gelmiş olması Baron Hirsch'in düşüncesini destekledi. Bu maksatla sahibolduğu haklardan bir kısmını 1872 yılı mayıs ayının 18 inci günü imzalamış olduğu bir mukavele ile Osmanlı Hükümetine bıraktı. Bu mukavele hükümlerine göre Baron Hirsch, şirketi derhal tasfiye etmiş ve bundan sonra yalnız inşaat müteahhidi olarak çalışmıştır. Bu arada inşası tasarlanmış olan 2.000 kilometrelik demiryolu şebekesi de 1274 kilometreye indirilmiştir.

Baron Hirsch, hep malî faydalar peşinde koşmuş, devleti her veçhile aldatmıya çalışmıştır. Osmanlı devleti ancak bir hayli aldandıktan ve Baron Hirsch ile müzakereyi idare edenler dahi birçok faydalandıktan sonradır ki, 1274 kilometrelik bir demiryolu şebekesi meydana getirildi.

Şark Demiryolları tarihi böyle yürür giderken Bosna Hersek, Karadağ, Sırp ihtilâlleri ve Rus Harbi çıktı. Osmanlı devleti de demiryolu işleriyle uğraşmak imkânını bulamadı.

Harbden sonra Berlin Muahedesi imzalandığı zaman Baron Hirsch; İstanbul - Edirne - Bellova 562 kilometre, Dedeağaç - Kuleliburgaz 114, Tırnova - Yanbolu 106, ve Selânik - Metroviçe 363 ki ceman 1.145 kilometrelik bir şebeke meydana getirmiş bulunuyordu.

Bundan başka imtiyazı bir İngiliz şirketine verilmiş olan Varna - Ruscuk demiryolu da vardı. 224 kilometre uzunluğunda olan bu demiryolu 1886 da Bulgar hükümetince satın alınmıştır.

Yeni iltisak hatları: Berlin Muahedesinin hükümlerini yerine getirmek maksadiyle 9 mayıs 1883 te Sırbistan, Avusturya - Macaristan, Bulgaristan hükümetleriyle Osmanlı hükümeti arasında "Dörtler Konferansı" yapıldı ve bir mukavele imzalandı. Bu konferansla Osmanlı hükümetinin biri 46, diğeri 131 kilometrelik iki iltisak demiryolunu yapması kararlaştırılmıştı. Lâkin, o sıralarda Osmanlı hükümetinin dış memleketlerde hiçbir kredisi olmadığı gibi, sözü geçen hatları kendi iç kaynaklariyle başarabilecek bir durumu da yoktu. Ve gene politik tesir altında taahhüdünü yerine getirmek zorunda kalan hükümet, işi "comptoire d'escompt" dan teşekkül etmiş olan Rumeli İltisak Demiryolları İnşaat Şirketi'ne verdi. Bu şirket, hükümete ikraz etmiş olduğu kilometre başına 175.000 frank maktu bedel ile Vakalar - Bellova (46 kilometre) ve Üsküp - Zibefçe (131 kilometre) demiryollarını üç yılda yaptı.

Böylece Selânik demiryolu Belgrad'a kadar açılmış ve İstanbul da Viyana ve Paris'e bağlanmış oldu.

Baron Hirsch, bütün tarihini bu sütunlarımıza geçiremediğimiz "Şark Demiryolları" sahnesindeki üstün maharetli rollerinden elde etmiş olduğu faydaları artık kâfi bulmuş olacak ki, sahneden çekilmeyi kararlaştırmış ve alacaklariyle birlikte hisse senetlerini de Deutschebank ile Wienerbank Ferein'a devretmek istemiştir.

Wienerbank'ın Viyana müdürü Bauer ile müzakere neticesinde bu zat kendi bankasiyle İsviçre Kredi Bankası ve Deutschebank'tan mürekkep bir grup teşkil etti ve bu grup 1890 da Zürich'te 63.000.000 frank sermayeli Şark Demiryolları Bankasını kurdu.

Bu banka, Osmanlı Hükümetine yapmış olduğu ikraz ile şirkete yapmış olduğu ikraz ve şirketin hisse senetleri ile Rumeli hisse senedi karşılığını 72.355.000 frank ile satın aldı. Baron Hirsch'in entrikaları ve türlü oyunları sayılamıyacak kadar çoktur. Şark Demiryolları sahnesinden çekildiği zaman kazancının tutarı 8.000.000 altın lirayı bulmuştur. Bu yüzden Osmanlı Hükümetinin uğramış olduğu zarar cidden çok büyük olmuştur.

Baron Hirsch; sahneyi terkettikten sonra Osmanlı - Bulgar hudut işleri ve demiryolu güzergâhı ile işletme meseleleri başgöstermiştir. Birçok mukaveleler teatisinden sonra 18 eylûl 1908 de, Bulgar hükümeti Şark Demiryolları amelesinin grevlerini bahane ederek 390 kilometre uzunluğunda olan demiryolu şebekesini işgal etmiş ve şirkete de geri vermemiştir. Keyfiyet; içlerinde Hasan Fehmi Paşa da bulunan bir hakem heyetine tetkik ettirildiyse de bir uzlaşmaya varılamadı. Almanyanın tanınmış hukukçularından R. von Gneist'i beşinci hakem seçtiler. Bu zat hemen hemen bütün meselelerde birer çıkar yol bulabildi.

Şark Demiryolları şirketi, 1910 yılında Sirkeciden Ayastefanos (Yeşilköy) a kadar banliyö hattının çift yapılması ve Babaeski'den Kırkkilise'ye kadar da yeni bir demiryolu inşası imtiyazını aldı. Mukavelesi Nafıa Nazırı Halaçyan ile şirket müdürü Müller arasında imzalandı.

İşletici şirketin imtiyaz müddeti: 18 mayıs 1872 tarihli sözleşmede şirketin imtiyaz müddeti elli yıl olarak tespit edilmiş olmasına rağmen, başlangıç tarihi yazılmamıştı. Başlangıç tarihinin, mukavelenin imzası tarihinden muteber sayılması pek tabii iken şirket; 1893 te elde etmiş olduğu iradei seniye ile imtiyaz müddetinin 1958 yılında bitmiş olacağı esasını Osmanlı Hükümetine kabul ettirmiştir.

Cumhuriyetin ilânında Şark Demiryolları: Balkan Harbinden sonra; demiryolunun 370 kilometrelik bir kısmı Yugoslavyada ve 294 kilometrelik bir kısmı da Yunanistan

Sinekli istasyonu

topraklarında kaldı. Cumhuriyet Hükümeti Trakyayı bugünkü durumiyle ele geçirmişti. Ve hükümetin elinde kalmış olan Trakya demiryollarının uzunluğu da nihayet 307 kilometreden ibaretti.

İstanbul ile Edirne arasındaki demiryolu güzergâhı Kuleliburgaz'da Yunan arazisine girip Karaağaç'a kadar devam etmekte ve oradan da Edirne'ye varmaktadır.

Lozan Muahedesinin kararlaştırmış olduğu esaslara uyularak Şark Demiryolları Türkiye sınırları içinde işlemiye başladı. Şirketin askıda kalmış olan hesapları da 1501 sayılı kanuna dayanan bir anlaşma ile 1912 yılında ortadan kaldırıldı.

Bilindiği gibi, Türkiye Cumhuriyeti hükümetleri bir yandan demiryolları inşaatına önem verirken, diğer yandan da mevcutlarının millîleştirilmesi politikasını takibetmiştir. Bu politika ile ilk önce İzmir - Kasaba ve temdidi hattı, sonra İzmir - Aydın demiryolu ve şubeleri satın alınmış, nihayet, esas itibariyle devlete aidolan İstanbul - Edirne hattı da 25 aralık 1936 tarihli bir protokol ile millî demiryollar şebekesine katılmıştır.

Satın alma anlaşmasındaki başlıca hükümler şunlardır :

a - Şark Demiryolları Şirketinin bütün mevcudu ile Cumhuriyet Hükümetine devrine karşılık, hükümet 6.000.000 lira ödemeyi taahhüdetmiştir.

b - Bu meblâğ yüzde 5 faizli tahvil çıkarılmak suretiyle ödenecektir.

c - Hükümet, borcunu yirmi yılda tamamen ödemiş olmak için, her yıl 478.000 lira verecektir.

d - Düyunu Umumiyede olduğu gibi, bu paranın yarısı dövizle, yarısı da mal olarak ödenmiş olacaktır.

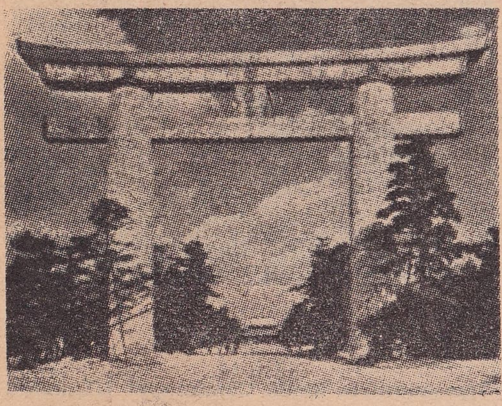
Sanki Baron Hirsch'in entrikalarını ilân eder gibi haykırmış olan Şark Demiryollarında, ilk lokomotif düdük sesi 1870 yılında Sirkeci garında işitilmişti. Millî demiryolu politikasının zaferini ilân eden Şark Demiryolu lokomotiflerinin düdük sesleri ise 1 ocak 1937 de Devlet Demiryolları şebekesi içinde dalgalanmıştır.

(Yüksek Mühendis Yakup Kalgay)

ŞİNTOİZM — Yalnız Japonyada yayılmış olan bu din, bir ecdat dini olup, Japon nasyonalizminde büyük bir rol oynamış, bilhassa 1868 de mikadoların iktidarı ellerine aldıklarındanberi resmî din olduktan ve bütün şiddetiyle sâliklerini deliliğe

yakın bir millî ihtiras çukuruna attıktan sonra İkinci Dünya Savaşında Japonyanın katî surette Amerikalılara teslim oluşlarından itibaren resmen lâğvedilmiştir.

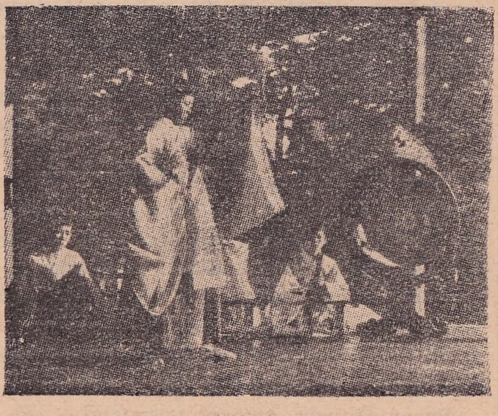
Tarihçiği: Japonların bu adaya Milâttan iki yüzyıl önce Moğolistandan

Bir Şinto mâbedi kapısı

gelen ve Kyûşu'yu işgal eden bir kabile ilç birkaç yüzyıl evvel gene aynı şekilde Izumo'ya muhaceret etmiş olan diğer bir Moğol kabilesinin yerli Ayno halkını temsil suretiyle ortaya çıktıklarını biliyoruz. Milâdın Üçüncü Yüzyılında Çin medeniyetinin tedricen intişarı neticesinde gene Kore yoliyle Altıncı Yüzyılda Budizmin buraya sokulduğunu ve süratle yayıldığını görüyoruz. Altıncı Yüzyıla kadar Japonların eski ve millî dinlerini anlatacak bir kelime mevcudolmadığından Budizmle olan karşılaşması neticesinde nihayet "yol" mânasına gelen şinto kelimesiyle adlandığı anlaşılıyor. Bu din eskiden mevcudolmakla beraber adı ancak Sekizinci Yüzyıldan itibaren işitilmiye başlanmıştır. Aslı çince olan bu kelime ilk defa nihongi denilen Japon vekayinamelerinde kullanılmış ve yabancı bir din olan "Butsu-do" (Buddha yolu) dan bu suretle ayırdedilmiştir. Şinto'nun japoncası Kami-no-mişi'dir.

Şintoizm'in Budizmle nasıl karşılaşarak çarpıştığını ve zamanımıza kadar mevcudiyetini ne suretle muhafaza ettiğini anlatacağız: Milâdın 538 inci yılında Kore'de Kudara, Japon Hükümdarı Kimmei'ye bir memur yollıyarak Saka Butsu'nun, yani Buddha'nın bir heykeliyle birkaç sutra göndermiş, Budizmin bütün dinlerin en yükseği olduğunu söylemişti. Japon kıralı bu hediyeleri memnuniyetle kabul etti. Fakat bu yeni dine ibadet meselesi büyük ihtilâflara sebeboldu. Başvekil Soga, bu yeni dine taraftar olduğu halde Şinto dininin rahipliği irsen kendilerinde olan Nakatomi ailesi buna şiddetle karşı geldiler ve bu sırada memlekette çıkan vebadan Buddha'yı mesul tutarak heykelini kırdırıp bir mecraya attırdılar. Ancak gene bu sıralarda kıralın sarayını yakan bir yangın da Buddha'nın intikamına atfedildiği için yeni heykellere tekrar tâzime başlanıldı. Altıncı Yüzyılın sonlarına doğru Budizme taraftar olan Soga ailesiyle Şinto rahipleri olan Nakatomi ailesi arasında zuhur eden mücadele neticesinde bu sonuncuların mağlûboldukları ve reislerinin idam edildiklerini görüyoruz. Yedinci Yüzyılın başlarında devlet parasiyle Budizm mâbetleri, seminerler, hastane ve darülâcezeler inşa edilmesi, yüksek ve aşağı sınıflarda bu dinin ilerlemesine sebeboldu. 735 yılında memlekette zuhur eden bir çiçek salgını halk üzerinde büyük bir tesir husule getirdiğinden, eski ilâhlardan istimdada başlanıldı ve Rahip Gyôki tarafından dinî bir uzlaşma yapıldı. Bir Şinto mâbedinde cet ilâh Ameterasu'nun Buddha olarak kâinatın bir tecellisi olup olmadığı soruldu ve muvafık cevap alındı. Böylece eski Japon ilâhları Buddha azizleri ibadetiyle karıştırıldı. Memleketin diğer yerlerinde bu karıştırılma Budizm lehinde ilerledi. 794 ten itibaren Budizmin muhtelif mezhepleri Japonya'ya girmiş bulunuyordu. Ondördüncü Yüzyıla kadar Budizmden mülhem olan ve Japonyaya has Yodo, Şin, Zen, Nişiren ve emsali gibi birçok mezheplerin zuhurunu görüyoruz. Bu müddet zarfında Şinto dini ikinci derecede ve güçlükle yaşıyabiliyor, ancak kaybolmamakla iktifa edebiliyordu. Şintoist rahiplerin hükümdar ailesini ve halkı yavaş yavaş kendi lehlerine imale etmeleri için iyi hazırlanılmış bir plân dahilinde nihayet zaferi kazanmaları ise şöyle olmuştur: Şintoizm önce Ryôbu Şinto adı altında Budizmle karışmış bir mezhep ortaya çıkarmış, burada Şinto mâbetlerine ezeli Buddha'nın tezahürat ve tecelliyatı nazariyle ba-

Bir Şinto dini dansı

kılmıştı. Kitabatake Çikafusa adında bir rahip 1339 da imparatorların ilâhlar soyundan geldiğini ve millî birliği korumak için kami ibadetine ehemmiyet verilmesini iddia ve tavsiye etmesi üzerine ehemmiyetini yeniden kazanan Şintoizm, Onsekizinci Yüzyılda kıral tarafından resmen himayeye mazhar olmuştur. Daha Onbeşinci Yüzyılda Ryôbu mezhebinden ayrılarak doğrudan doğruya Şintoizmi saf bir halde ortaya çıkaran Yoşida Kanetomo, bu dini yani "Yuiitsu Şinto" (saf Şinto) yu ilân etmiş bulunuyor, ancak halk arasında büyük bir hareket uyandıramıyordu. Şintoizm, açıkçası ancak Budizmin gölgesi altında, kendi adını muhafaza edebilmişti. 1657 de ölen Hayaski Rasan, Şinto'yu Budizmden kurtarmak istediyse de, kendisi resmen Konfuçyus dinine sâlik bulunduğu için talim ettiği Şinto, bu dinin felsefesiyle tamamiyle meşbu idi.

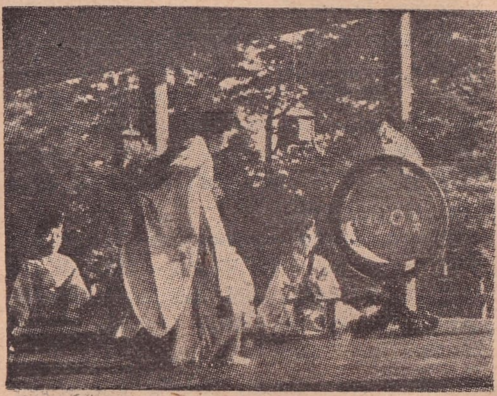
Nihayet Ondokuzuncu Yüzyılda, Hirata Atsutane (1843) hükümet otoritesine dayanarak tek doğru dinin Şinto olduğunu, bütün diğer dinlerin yanlış veya bozulmuş olduklarını resmen ilân etti. Japonyanın ve hanedanın, kâinatın hükümdarı olan ilâh ile doğrudan doğruya münasebette bulunduğunu iddia ediyordu. Çok taraftar kazanan bu düşünce, nihayet Japon ıslahatı dediğimiz hareket üzerinde müessir olmuştu. Bu sırada Konkô, Tenri ve Remmon gibi birçok mezhepler Şinto ibadeti şekli altında eski bâtıl itikatları yaymaktan başka bir şey yapmıyorlardı. Bunların hakikatte Şinto ile alâkaları pek azdı. Yalnız Kurozumi adında bir rahip Amétérasu'nun bütün hayatın kaynağı olduğunu, insanların bu ilâh ile daimi münasebette bulundukların yayıyor ve vaızlar vererek Şintoizm lehine taraftarlar topluyordu.

1868 Japon ıslahatı, millî ilâhlar ve cetlerin yolunu temsil elen Şintoyu resmen tercih ettiğini ortaya koydu. 1868 de kurulan "Yingi Jimukyoku" (Mezhep İşleri Müdürlüğü), Şinto ile Budizmi birbirinden tamamiyle ayırdı. Hükümette siyasi liderler millî ahlâkın temeli saydıkları Şinto'yu, Şinto rahiplerine resmî pâye vererek devlet dini haline getirdiler. Budist heykelleri ve mâbetleri yıkıldı, Budist rahipleri tazyik görmiye başladı. Nihayet 1872 de Kyobuşhô Mezhepler Nezareti kuruluncıya kadar devam etti ve burada Şinto ve Budizm rahiplerinin resmî ahlâk mürebbileri oldukları kabul edildi. Resmî Şintoizm yanında bir de bâtıl itikatlarla dolu bir halk Şintoizmi yaşamaktadır. Kurulan bir sürü mezhepler hep son zamanlarda vücuda gelmiş ve kuranların ekseriyetini de cahil halk, hattâ köylüler teşkil etmiştir.

Şinto kitapları: Şinto dini hakkında elimizde bulunan en eski ve mühim kaynak, Dokuzuncu Yüzyılda yapıldığı şekilde âyinleri bütün tafsilâtiyle anlattığı gibi rahiplerin bayramlarda ve merasimde okudukları duaların bir kısmının yazılı bulunduğu "Yengişiki" kitabıdır. Bu kitap bugünkü şekli ile her ne kadar 927 de yazılmışsa da burada kaydedilen duaların rahip aileleri arasında nesilden nesle geçmiş olduklarını nazarı itibara alırsak bu tarihten daha eski olduklarına hiçbir zaman şüphemiz kalmaz.

Şintoizm mitolojisini bize kadar getiren iki mühim eser vardır ki, bunlardan birisi "Kojiki" (Eski Vakalar Tarihi), diğeri ise "Nihongi" dir.

"Kojiki", 708 - 14 yılında toplanıp neşredilmiştir. Şinto ilâhları hakkında en eski vesikalar bu kitaptadır. "Nihongi" nin asıl adı "Nihonshoki" dir ve Japonyanın resmi

Keza bir dinî dans

tarihi ve annali mahiyetindedir. Bu da 720 yılında çince olarak vücuda getirilmiştir. Bu kitabın ilk kısmını "Kami-yo-no-maki" (İlâhlar cinsine dair kitap) teşkil eder.

Bu iki meşhur eserden maada ikinci derecedeki membalardan olmak üzere bilhas-

sa "Kogushûti" gelir. Bu eseri 808 yılında İmibe-no-Hironari vücuda getirmiş ve yalnız İmibe ailesi arasında muhafaza edilen ve yukarıdaki kitaplarda geçen Şinto mitlerinden almıştır.

Şinto dininin bir sürü mahallî efsanelerinden bahseden "Fûdoki" de eyaletlerdeki halk mitoloji menkıbeleri mecmuasıdır ve İmparatoriçe Gemmyo'nun emriyle 713 te vücuda getirilmiştir. Gene Sekizinci Yüzyılda "İdzumo Fudoki" adiyle İdzumo'nun resmî bir tarih ve coğrafyası neşredilerek burada mukaddes yerler ve mâbetler münasebetiyle muhtelif mahallî mitlerden bahsedilmiştir.

Şintoizmin esas akideleri: Şinto kitaplarının tetkikinden edilen kanaat, bu dinin bir ecdat dini olduğu merkezindedir. Burada Japon iptidai dininin başlıca tabiat ve tabiî kuvvetler ilâhları etrafında toplandığını anlıyoruz. Bu ilâhların başında bulunan Güneş - Kadın ilâhesi, Japonların matriyarkal bir cemiyet telâkkisine sahibolduğunu gösteriyor. Bundan sonra ay, yıldızlar, fırtına, yağmur, deniz, ırmaklar, umumiyetle sular ve onun yaratıcı kuvvetleri olan dağlar, ağaçlar, ateş ilâhları gelmektedir. Kâinatı İzanagi ve İzanami adındaki ilâhlar yaratmışlar. Bunlar okyanus üzerinde bir adaya gökten inerek yerleşmişler, Japon adalarını, yer, su ve ovalar, dağlar, ağaçlar, gıda ve ateş ilâhlarını yaratmışlardır.

"Ama-terasu Oho Kami" (Göğün parlak ilâhesi) yani güneş, İzanagi'nin sağ gözünü yıkadığı sudan halkolunmuştur, sol gözünü yıkadığı sudan ay, yüzünü yıkadığı sudan denizler hâkimi Suso-no-vo vücuda gelmiştir. Güneşe gündüzün, aya gecenin, Suso-no-vo'ya da denizlerin idaresi verilmiştir. Pek uzun olan bu mitolojiden bahsetmek mevzumuz dışındadır. Kısacası Şinto dini başlıca bir sistemi olmadığı halde bu mitoloji etrafında dönmekte, burada bilhassa daha ziyade animizm esasları göze çarpmaktadır.

Rahipler ve merasim: En eski rahiplerin bizzat imparator olduğu anlaşılmaktadır. Bunlar "Tenno" (Gök tarafından beslenmiş ve büyütülmüş), yahut "Tenşi" (Göğün oğlu) adını taşıyorlardı. Fakat pek az sonra bâzı aileler irsî olarak en mühim dinî vazifeleri ellerine geçirmişlerdi. Bunların arasında en mühimleri bayram vesair merasimi idare eden Nakatomi ailesidir. İlâhlara nezirleri hazırlıyanlar ise imbe'lerdir. Birinci aile imparator hastalandığı zaman ona vekâlet de ederdi. İkinci aile de imparatorluğa ait binalar yapılırken ve imparator taç giyerken bu merasime ait dualar okurlar, yeni hükümdara yüksek kudretin sembolü olan aynayı ve ilâhların kılıcını verirlerdi. Milâdın Sekizinci Yüzyılında bu iki ailenin münazaalarına şahidoluyoruz. Nakatomi'ler nihayet rakiplerinden kurtulmuşlardı.

Bunlardan maada falcı - kâhin olan urabe'ler vardı ki, bunlar imparatorun sorduğu sualleri bir koyunun kürek kemiğini ateşe tutmak suretiyle hâsıl olan çatlaklardan tefeül edip cevap verirlerdi. Bunlar mukaddes pirincin ekileceği yeri, hastalıkların önüne geçmek çarelerini de göstermekle mükelleftiler.

Bu ailelerden sonra yavaş yavaş silsileye bağlı rahipler teşekkül etmiştir. Bunların ilk kademelerinde bulunan kamûşi'ler biraz Hıristiyan köy papaslarına benzemektedirler. 1901 - 1911 yıllarında neşredilen iki kanunla rahipler beş sınıfa ayrılmışlardı. 1920 de yapılan bir istatistiğe göre Japonyadaki mâbetler elli üç binden fazla olduğu halde rahiplerin sayısı on dört bin yedi yüz kırk iki idi. Köy mâbetlerini rahipler idare etmekteydiler. Rahipler Budizmde olduğu gibi tamamiyle ayrı bir sınıf değillerdi. Evlenebilirler ve merasimden sonra lâikler gibi giyinebilirlerdi. Merasimde ise beyaz bir elbise, kara bir şapka giyer ve baston taşırlardı. Birçok mâbetlerde umumiyetle rahiplerin kızları olan mukaddes dansözler heyeti "mi-ko", yahut ilâhî çocuklar "kanko" lar vardır. Yirmi yaşına geldikleri zaman bu dansözlerin hizmetine nihayet verilir.

Âyin ve ibadet: Şinto dualarının mevzuları pek muhteliftir. Hastalıklar, kuraklar, sel baskınları, zelzeleler ilâh... Dua en basit şekilde yüz yıkanıp eller birbirine vurularak zihnen yapılır. Mâbetlerde yapılan dualar da pek basittir. Mâbedin herkese açık kısmına ayakkabılar çıkarılarak girilir. Kasaya para bırakılır ve iki defa el çırpılır. Baş eğik olduğu halde ya zihnen, yahut da yüksek sesle dua ve ibadet edilir. Bu dua bazan riyazet derecesine de çıkabilir. Meselâ soğuk su ile yıkandıktan sonra ıslak elbiseler giyip mâbedin etrafında yüz kere dönmek gibi. İlâhlara yapılan nezirler ekseriya ipek kumaş, renkli kâğıtlar, kılıçlar, ok ve yaylar, geyik boynuzları, ayı postları, hattâ tuz, balık, sebze, pirinç rakısı, beygir, horoz, domuz ilâh. dir.

İmparatorların taç giymeleri bir ay kadar süren bir merasimle takdis edilir. Bunlara büyük bayramlar (Matcuri) denmektedir. Bayramlardan üç gün evvel oruç tutulur. Büyük bayramlar şunlardır: 1 - Büyük dinî temizlik bayramı (Oh-harahe). 2 - Halkın gıdasını temin için yapılan üç bayram: "Toşikgoi" (İlkbahar Bayramı), şubatta, "Niname" (Hasat Bayramı), 23 kasım, ve yılın altıncı ve on ikinci aylarında imparator sarayında ateşle fal bakma bayramıdır.

Bundan başka, 3 nisanda yapılan ilk imparatorun ölümü tarihi gibi, hattâ imparatorun atlarına mahsus olan birçok dinî bayramlar olduğu gibi mahallî ilâhlar için de gene mahallî bayramlar vardır.

Kısa bibliyografya: W. G. Aoton; Shinto, London 1905, Nihongi 1896. K. W. Knox; The Developement of Religion in Japan, New York 1907. W. E. Griffith; The Religion of Japan, New York 1912. M. Aneski; Quelques Pages de l'Histoire Religieuse du Japon, 1921. M. Şemsettin; Tarihi Edyan, İstanbul 1340. A. H. Ömer Budda; Dinler Tarihi, 1935. P. L. Couchoud; Mythologie Asiatique Illustrée, Paris 1928.

(Asaf Halet Çelebi)

TÜRKİYEMİZİN DAĞLARI — Kâh çıplak, kâh ormanlı ve fakat daima güzel dağlarımız, yurdu süsliyen heybetli ârızalardır.

Türkiye yüksek bir memlekettir: Yurdumuzun yer biçimlerini gösteren bir haritaya (Bakınız: Türkiyemizin Fizikî Haritası; Aylık Ansiklopedi, sayfa 1423) göz atarsak, Türkiyenin yüksek bir memleket olduğunu görürüz: Deniz seviyesine yakın ovalar nispeten az yer tutar; buna karşılık yüksek düzlükler ve dağlar fazla yer kaplar.

Toroslardan bir görünüş

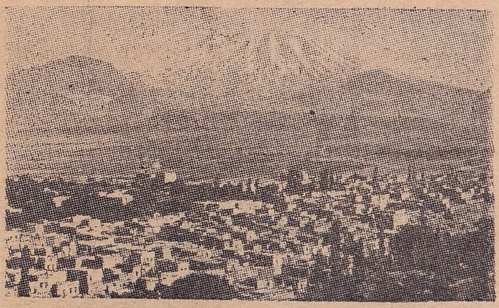
Memleketimizin her tarafında türlü biçimde ve çeşitli yükseklikte dağlar vardır: Tafsilâtlı bir harita üzerinde rastlıyacağımız dağ adlarının sayısı 3 - 4 bini geçer. Bununla beraber, dağların çoğu tabiatin hazırladığı bir dizilme ve sıralanmaya uymuş görünürler: Türkiyeyi iki büyük kenarından biri üzerine yatmış bir dikdörtgene benzetecek olursak, başlıca dağların bu kenarlara paralel ve çok defa yay şeklinde sıralar halinde uzandığını kolayca seçeriz. İç Anadolunun yüksek düzlükleri bir tarafta Karadeniz, öte tarafta Akdeniz kıyılarından sıra dağlarla ayrılmış bulunurlar. Bu sıralar, doğuya gidildikçe birbirlerine sokulup sıkışırlar; öyle ki, Doğu Anadolu, harita üzerinde hem çok dağlık, hem de takımiyle yükselmiş bir memleket manzarasındadır. Buna karşılık Batı Anadoluda dağların yüksekliklerini kaybettiklerini, hattâ dağılma temayülü gösterdiklerini görürüz.

Dağlar, Türkiyenin çeşitli coğrafi bölgelerini birbirinden ayırır: Dağların böyle bir sıralanışı, memleketimizde iklimleri, nebatlar örtüsü, insanların yaşama tarzı, mesken tipleri, ziraat şekilleri ve mahsulleri, ticaret cereyanları bakımın-

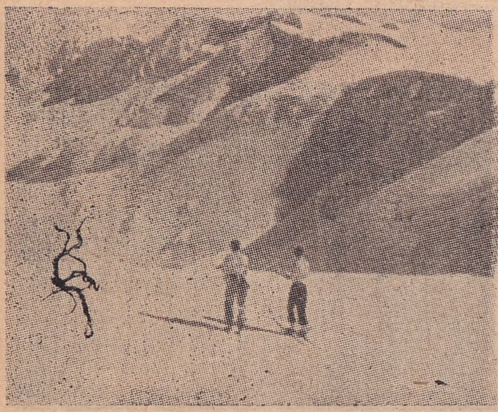
Bir harmandan Ağrı dağının görünüşü

dan birbirinden farklı "coğrafi bölgeler" ayrılmasına meydan verir. Denize bakan yamaçları - yüzyıllardanberi yapılan insafsız tahriplere rağmen henüz önemli yer tutan - ormanlarla kaplı dağlar, gerçekte iki âlemi birbirinden ayırır. Bir tarafta

Develi Karahisar'dan Erciyas'ın görünüşü

az yağışlı, kışları sert, ağaçtan yana fakir, nebatları daha ziyade yazın kuruyan otlaklar (bozkırlar) şeklinde, nüfusu seyrek, ziraati büyük ölçüde hububat ekimine ve ancak mümkün olan yerlerde sulamalı bahçe mahsulleri yetiştirmiye, daha ziyade küçük baş hayvan yetiştirmiye dayanan İç Anadolu yer alır; öte yanda, deniz kıyısında bol yağışlı, mülâyim havalı, ağaçlık, mahsulleri çeşitli bir yalı şeridi uzanır: Kuzeyde Karadeniz boyu, her mevsimde yağışlı iklimi, kalabalık nüfusu ile, güneyde Akdeniz kıyıları yazları kurak ve sıcak iklimi ve sulama mümkün olan yerlerde yetiştirdiği sıcak bölge mahsulleri ile kendini tanıtır. Memleketin Ege denizine açılan yüzü üzerinde Akdenizin ılık havası - dağların kıyıya paralel duvarlar meydana getirmemesi yüzünden - içerilere daha fazla sokulur. Buna karşılık Doğu Anadolu, çok sert iklimi, dağlık tabiati içinde ziraat sahalarının dağınık oluşu, geçimin büyük ölçüde hayvancılığa dayanması ile öteki bölgelerden ayrılır. Dağ sıraları, Türkiyenin coğrafi bölgelerini birbirlerinden ayırmakla kalmaz, aynı zamanda her bölge içinde birbirinden farklı tabiat ve görünüşte kompartımanlar ve bölümler ayırırlar; ayrıca kendi yamaçlarında ve yüksekliklerinde, eteklerindeki ovalara ve deniz kıyılarına nispetle çok farklı birer âlem yaratırlar.

Uludağ bir kayak sporu merkezidir

D a ğ l a r â l e m i n i n h u s u s i y e t l e r i : Çok yakın yıllara kadar, Türkiye dağları memleketleri birbirinden ayıran, yüksekliklerı ve aylarca karlarla örtülü olmaları yüzünden nakliyata engel olan manialar telâkki edilmiş, ekonomik değerleri hemen hemen yaz mevsiminde sürülerin yayılıp otlatılmasına inhisar etmiş, eşsiz güzelliklerinin başlıca unsuru olan orman örtüsü oduncunun, köylünün, çobanın, hattâ fennî işletme maskesi altında iş görenlerin baltası ile merhametsizce yaralanmış, büyük yangınlarla leke leke ortadan kaldırılmıştır. Bâzı tabiat meraklılarının teşkil ettiği istisnalar dışında, dağlarımız ciddi bir tetkik mevzuu bile olmamış, yurt içinde, çok haksız yere, değersiz bir saha gibi telâkki edilmiştir.

Avrupa ortasında meselâ İsviçrenin yarıdan fazlasını kaplıyan dağlar, bulunduğu memlekete çağırdıkları seyyahların getirdikleri para ile en büyük kazancı sağlarken, bizim dağlarımızın böyle ihmale, hattâ suikaste uğramalarına ne kadar üzülsek yeridir.

Son yıllarda dağlarımızın yalnız ormanları, madenleri, suları ile değil, tabii güzellikleriyle de ne kadar çeşitli bir zenginlik kaynağı olduğu yavaş yavaş anlaşılmıya başladı. Hemen hemen her bölgede kış sporları ve yaz gezintileriyle bir dağcılık faaliyetine geçildiğini görüyoruz.

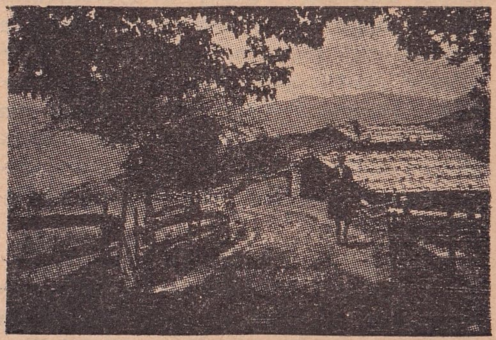

Malatya'da bahar ve kar bir arada

Gayretli ilim adamları, dağlar âleminden şimdiye kadar hemen hiç bilmediğimiz meraklı bilgiler getiriyorlar. Bütün bu gayretlerin yardımiyle, dağlarımızın daha iyi tanınıp daha fazla sevilmesini ve değerlendirilmesini ümidedelim.

Şimdi dağlarımızı, bulundukları bölgeler içinde ziyaret ederek bâzı hususiyetlerini belirtmiye çalışalım ve bu ziyaretimize Karadeniz kıyılarından başlıyalım:

K a r a d e n i z b ö l g e s i d a ğ l a r ı, tabiat şartları bakımından, hele bütün mevsimlerin yağışlı geçmesi sayesinde, zengin bir orman örtüsü ile kaplanmıya en elverişli olan dağlarımızdır. Ağaçsız bozkırların hâkim olduğu İç Anadoludan Kuzey Anadolu dağlık bölgesine doğru gelecek olursak çıplak yamaçlar üzerinde ilk önce dağınık lekeler halinde türlü meşe tiplerinin hâkim bulunduğu çalı kümelerine rastlarız. Daha ötede, bunlardan bodur kara çam ağaçlıklarına, sonra sarı çamlara ve nihayet bunlarla karışık azametli köknar ormanlarına geçildiğini görürüz. Batı Karadeniz dağları, Ilgaz kütlesinde, Bolu çevresinde ve daha kuzeyde kıyı boyunca uzanan dağların yüksek kısımlarında güzel ormanlar taşır. Eski devirlerde bu ormanların batıya doğru, Sakarya nehri ötesinde de devam edip İstanbul boğazına kadar dayandığını biliyoruz. Ne yazık ki, eskilerin ağaç denizi dedikleri bu ormanlar son yüzyıl içinde insafsız bir işletmeden çok zarar görmüş ve seyrelmiştir. Böyle olmakla beraber, bugün bile içlerinde vâdi tabanlarından dağların zirvesine kadar inkıtasız devam eden birkaç ormana burada rastlıyabiliyoruz ki, Bolu'nun Aband gölü çevresinde, Kastamonu - İnebolu yolu üzerindeki Ecevit ya-

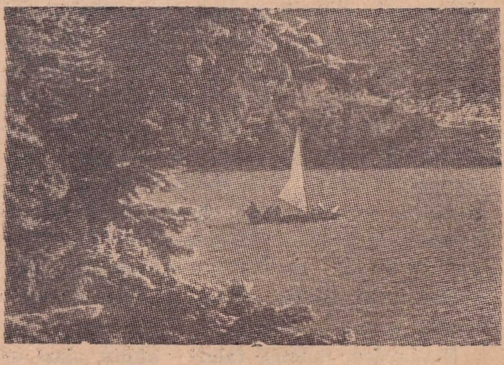

Kars'ta cennet gibi bir dağ köyü

kınlarında, yahut Ayancık gerisindeki Zından ve Çangal dağlarında, dünyanın en güzel manzaralı ağaç topluluklarından birkaçı bulunduğunu söylemekle yanlış bir iş yapılmış olmaz.

Eğer Batı Karadeniz kıyılarından Doğu Karadeniz yalısına geçecek olursak, burada yağışların umumiyetle daha bol, sıcklık şartlarının daha elverişli olmasına rağmen ormanın daha fazla harabolmuş bulunduğunu görürüz. Tarihin ilk çağlarındanberi kalabalık olan bu kıyılarda yaşıyan insanlar, yalnız odun ve kereste ihtiyaçları için değil, tarla açmak için ormanları köklemişlerdir; öyle ki gerçek ormana bu kıyılardan çok içerilerde, erişilmesi güç sarp dağlık yamaçlarda rastlıyabiliyoruz. Kıyı yakınlarında çok defa orman yerine ince gövdeli sık ağaçlıklar buluyoruz. Fakat tahripten kurtulmuş birkaç orman, buradaki eski nebat örtüsünün gerçek manzarası hakkında fikir verdirmiye müsaittir. Kafkas dağlarının siperi ile soğuk rüzgârlardan korunmuş olan ve çok yağmur alan bu dağlarda ormanın ilk manzarası, iri gövdeli ağaçların altında bodur ağaçların, sık sarmaşıkların meydana getirdiği, içine girilmesi güç bir yeşillik yığını olarak tasvir edilebilir.

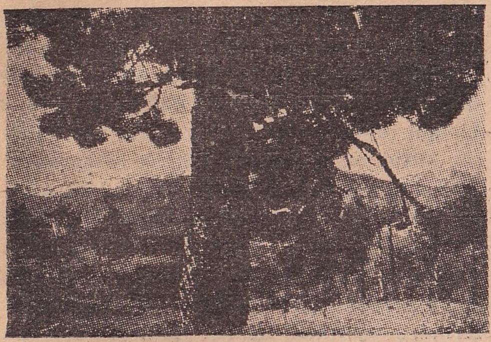
Karadeniz dağlarında orman deniz seviyesinden itibaren 1.800 - 1.900 metre yüksekliklere - içerilerde biraz daha fazla - çıkıyor. Daha yükseklerde yazın bol ve

Bolu dağları tepesinde bir göl (Aband)

yumuşak bir yeşillik denizi halini alan dağ otlukları yer alıyor. Fakat Doğu Karadeniz dağları, bilhassa Rize gerilerinde, bu otlukların gelişebileceği yüksekliklerden de daha yükseklere çıkıyorlar. Buralarda yazın bile erimiyen karların örttüğü haki-

ki Alp zirveleri karşısındayız ve gene Alp zirvelerinde olduğu gibi, burada araziye hususi şekiller vermiş bulunan eski cümudiyelerin (glasye - buzul) bıraktıkları izleri bütün canlılıklariyle görüyoruz: Daha Giresun gerilerinde görmiye başla-

Dağlarımız çamlar ve fıstıklarla da süslüdür

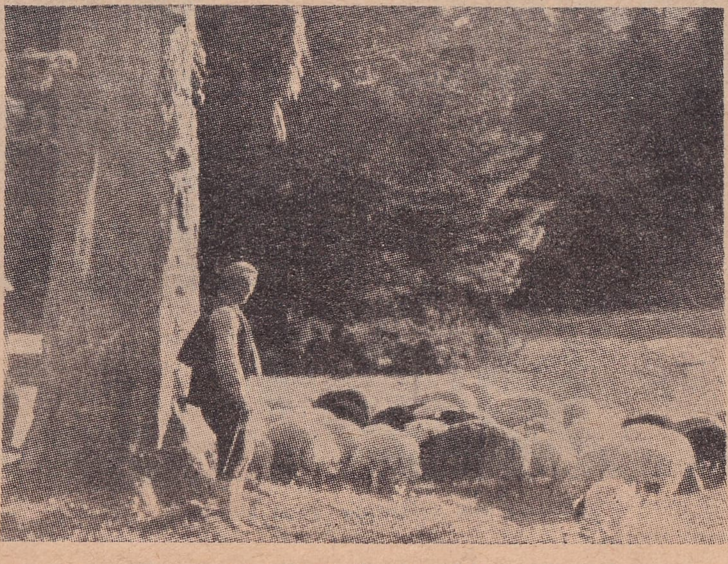
dığımız eski buz yalakları (cümudiye sirkleri) ve gölleri, Rize gerisinde yüksekliği 4.000 metreye yaklaşan Kaçkar dağlarında bütün azametiyle meydana çıkıyor. Burada, eski cümudiyelerin izlerine raslamakla kalmıyoruz, bugün de dağların arasından çıkıp vâdiye doğru buzdan bir dil gibi uzanan cümudiyeler buluyoruz.

M a r m a r a b ö l g e s i d a ğ l a r ı umumiyetle devamlı yüksek sıralar teşkil etmemekle beraber azametli tabiat manzaraları bu dağlarda da eksik değildir. Bu bakımdan, yükseklikleri 2.000 metreyi aşan ehemmiyetli dağ kütleleri değil, daha alçak olanları bile seyyahları kendine çekecek güzellikler taşırlar. İstanbula yakın tepelik sahalar - Anadolu yakasında Alem dağı ile Şile arasındaki ormanlık saha, Rumeli tarafında Belgrad ormanı, daha ötede İstrancalar - burada zikredilebilir. Bir taraftan İzmit körfezi, öte taraftan İznik gölü - Gemlik körfezi arasında yükselen Samanlı dağları - Armutlu yarımadası, büyük bir şehrin yanı başında olmasına rağmen çok az bilinen fakat çok görülmiye değer bir yurt köşesidir. Gerek yaz, gerek kış sporları bakımından Türkiyenin en fazla ziyaret edilen yeri olan Uludağ bile, ziyaretçilerin en büyük kısmı tarafından pek mahdut bir köşesinde gezilmekte, birer küçük tabiat hârikası olan güzellikleri, gelenlerin çoğuna yabancı kalmaktadır.

E g e b ö l g e s i n d e k i d a ğ l a r ı n yazın sıcaktan kavrulan kıyı ve ova halkı için pek cazip birer kamp yeri olması icabederdi. Bugün bunlar arasında, zirvesine yakın Gölcük kampı ile tanınmış başlıcası Ödemiş üzerinde yükselen Bozdağ'dır. Öteki dağlar henüz bu bakımdan kendilerinden istifade edilecek kadar değerlendirilmemişlerdir.

A k d e n i z b ö l g e s i n d e k i d a ğ l a r, umumi adları ile Toros dağları, geniş bir sahaya yayılmaları, denize çok yerde dik inmeleri, üzerlerinde hâlâ mühim orman parçaları taşımaları ile hususiyet kazanırlar. Serin dağ ile sıcak ovanın yanyana bulunuşu, yaz mevsiminde bu dağların etekleri ile yüksek yamaçları arasında insan kafilelerinin oldukça büyük ölçüde bir gidiş - geliş hareketi yapmalarına sebebolmuştur. Bildiğimiz gibi, sıcaklık bakımından dağların eteği ile yüksek kısımları arasında büyük farklar görülür. Bunun sebebi, dağların yamacında yükseldikçe sıcaklık derecesinin - her yüz metrede yarım dereceye yakın bir değerde - eksilmesidir. Bu yüzden, yazın dağların eteklerindeki ovalar sıcaktan kavrulurken yükseklerde tatlı bir serinlik hüküm sürer ve bu serinlik, eteklerde yaşıyan halkı yaz mevsiminde sıtmalık ovalardan kaçıp dağlarda yazlamıya çıkmıya sevkeder. Ovalarda yiyecek ot bulamıyan sürüler de, çobanları ve bazan bunların aileleri ile hep beraber dağlara çıkıp aylarca orada yayılırlar. Bu dağlarla etekleri arasındaki ilklim farkı kışın da çok kuvvetlidir: Akdeniz kıyılarına bu mevsimde hemen hemen hiç kar yağmadığı halde, bu kıyıları yakından boylıyan dağlar bol miktarda karla örtülüdür. Torosların Akdeniz üzerinde yükselen yamaçlarında kar örtüsü bahar sonlarına, hattâ bâzı yerlerde yaza kadar yerde kalır. Kıyılara erken çöken yaz sıcakları içinde, mavi deniz üzerinde yükselen dağların beyaz zirveleri emsalsiz bir manzara yaratır. Toros yaylâları sıcak mevsimde Adana ve Mersin halkı için yazlık yeri olur. Bununla beraber, bu dağlar arasında daimî meskenler de vardır. Dağ köylerinin halkı, kayalık şahalar arasında birikmiş toprakları tarla haline getirerek kendilerine lâzım hububat ve sebzeyi ekerler, ormanlardan kereste istihsal ederler, küçük baş hayvan beslerler, ayrıca, içlerinden bir kısmı, gelirlerinin eksiğini kapatmak üzere, meselâ Adana ovasındaki pamuk tarlalarında çalışmak üzere zamanında ovaya inerler.

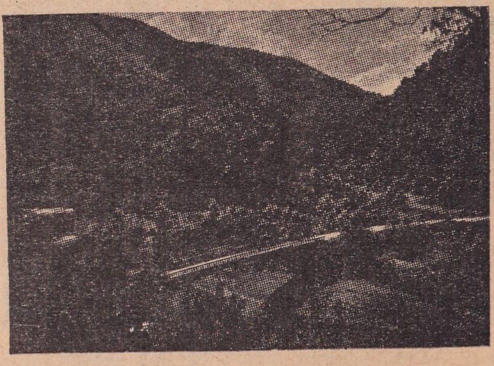
Turistik bakımdan Toroslar âleminin hemen her tarafı, memleket halkı tarafından umumiyetle pek bilinmiyen fevkalâde cazip güzellikler taşır. Bu bakımdan, ormanlık yüksek dağlarla çevrilmiş mavi göllerin yayıldığı "göller yöresi" - Beyşehir, Eğridir, Söğüt gölleri - Tahtalı dağlar, Bey dağları ve Ak dağların heybetli yığınları ile azametli bir kütle gibi yekpare yükselen Teke diyarı, Antalya körfezi kıyılarından doğuda Mersin yakınlarına kadar, birçok kale harabeleri taşıyan sa-

Orman, çoban ve koyun: âdeta bir yaz masalı

hil üzerinde yükselen dağları, geride garip manzaralı taşlık yaylâları ile Taşeli memleketi, nihayet Anadolunun eski yolları bakımından en önemli geçidi olan Külek boğazının geçtiği Bolkar ve Ala dağlarının Alp manzaralı heyeti, güzellik bakımından dünyanın herhangi bir dağlık bölgesi ile korkmadan boy ölçüşecek yerlerdir. Bunlara Hatay'ın Amanos dağlarını da katabiliriz.

D o ğ u A n a d o l u b ö l g e s i, dağlarının kapladığı saha ve bunların

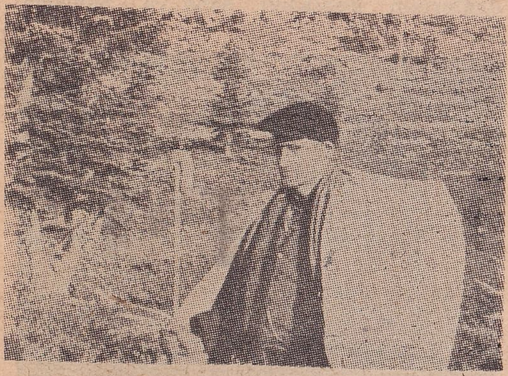

Bir orman denizi halindeki dağlarımız

yüksekliği bakımından bütün bölgelerimize nispetle başta gelir. Türkiyenin en yüksek ve aynı zamanda en az tanınmış dağları buradadır. Bu bakımdan, Van gölünün güneyinden itibaren Irak ve İran hudutlarına doğru uzanan Hakâri memleketi, üzerinde bilhassa durulmıya değer. Burası ortalama yükseklik bakımından Türkiyenin en yüksek sahasıdır ve birer sönmüş volkan olan, bu bakımdan memleketin esas temeli üzerine yanardağ lâvlarının birikmesi ile meydana gelmiş bulunan Ağrı dağı ile Süphan dağı bir tarafa bırakılacak olursa, Türkiyede zeminin en fazla yükselmiş bulunduğu yer de zaten burasıdır: Burada Cilo dağ kütlesi, Reşko adını taşıyan zirvesinde 4.168 metreye yükselir. Yamaçları bazan 1.000 - 1.500 metre yüksekliğinde, kısmen şakuli duvarlar halinde vâdilerle parçalanmış Hakâri dağları, çok yerde 3.500 metreyi geçen zirveler taşır. Bu arada Cilo ve Sat dağlarında, eski cümudiyelerin bıraktığı izlerden başka, Türkiyenin en ehemmiyetli cümudiyelerine gene burada raslanmaktadır. Son seyahatlerin neticelerine göre, bu cümudiyelerden birisi 4 kilometre uzunluğundadır ve 2.700 metreye kadar inmektedir.

Doğu Anadolunun iç kısmındaki dağlardan bâzıları, zirveleri deniz seviyesinden 3.000 metre ve daha fazla yüksek oldukları halde o derece yüksek görünmezler. Çünkü bunlar zaten 2.000, hattâ 2.500 metre yüksekliğindeki düzlükler üzerinden hafif meyillerle yüselirler. Meselâ Bingöl dağı, Erzurum tarafından gelinirse, hafif dalgalı yaylâlar halinde yavaş yavaş yükselir; fakat bu dağa, güneydeki Varto ovasından bakılırsa, birdenbire 2.000 metrelik dik bir duvar gibi yükseldiği görülür; buna karşılık, bazan çok yüksek bir dağın azameti kendi eteğinde bulunan ovada pek belli olmaz; araya alçak dağlar ve

tepeler girmiştir. Iğdır kasabasından bakıldığı zaman Ağrı kütlesi böyle görünür. Fakat biraz uzaklaşıp da, meselâ Aras nehrinin geçtiği ovanın karşı yamacından bakılacak olursa, zemini 800 metreye ka-

Kışın kepenek giymiş bir dağ çobanı

dar inen bu ova üzerinde bir sıçrayışta dört bin metreden fazla bir yüksekliğe varan Ağrı'nın tekmil heybeti meydana çıkar. Doğu Anadolu sıra dağlarının çoğunda - Hakâri dağları da öyle - göze çarpan bir manzara hususiyeti daha vardır: Hepsi de etraflarındaki vâdiler üzerinde dik yamaçlarla yükseldikleri halde, zirvelerine yakın sahalarında nispeten hafif dalgalı düzlükler görünüşünü alırlar. Bu görünüş yalnız Doğu Anadoluda değil, Karadeniz dağlarında, Toroslarda, hattâ Bursanın Uludağında da böyledir. Coğrafyacılar bu görünüşü izah etmek için, bütün bu dağların sırtlarının tabiat kuvvetleri tarafından aşındırılıp düzleştirildikten sonra, yakın bir devirde yükselme neticesinde, üzerlerindeki akar suların vâdilerini şiddetle kazıp derinleştirmeleri neticesinde gençleştiklerini kabul ediyorlar.

Doğu Anadolu ve İç Anadolu dağlarını ziyaretimizi tamamlamak üzere, bu bölgelerde raslanan sönmüş yanardağları söylemeden geçemeyiz; çünkü bu dağlardan birkaçı, bulundukları bölgelerin en yüksek zirvelerini meydana getiriyorlar. Bugün memleketimizde şiddetle faaliyet gösteren yanardağlar bulunmamakla beraber, pek yakın bir devirde faaliyetten kesilmiş volkanlar vardır. Bunların en başında Ağrı dağı gelir. Avrupa kaynaklarında Ararat adı ile tanınan ve Türkiye topraklarının doğu köşesinde, İran ve Sovyetler hududu yanı başında yükselen bu dağ, 5.156 metreye varan zirvesi ile, Türkiye dağları arasında yükseklik rekorunu kırar. İkinciliği de, Van gölünün kuzey kenarında 4.434 metreye yükselen Süphan sönmüş yanardağı alır. Gene bu gölün batı kenarında, zirve sahası içinde gayet geniş bir krater, bunun içinde hilâl şeklili bir göl bulunduran Nemrut dağı vardır (3.050 m.). İç Anadolunun güney doğu köşesinde, Kayseri şehrinin yanı başında yükselen Erciyas dağı da eski bir volkandır: Zirvesinde küçük bir buzul çukuru bulunan Erciyas da 3.916 metreye yükselir. Nihayet Batı Anadoluda Kula kasabası civarındaki dağlar da yeni sönmüş volkanlardır.

Türkiye dağlarının menşei: Yukarıda muhtelif bölgelerimizde ayrı ayrı gözden geçirdiğimiz dağların menşeini anlamak istersek kısaca şunları kaydedebiliriz: Dağlarımızın çoğu tek başına duran kütleler değil de, birbirini kovalıyan sıralar teşkil etmeleriyle, müşterek bir menşee sahip bulunduklarını belirtirler. Gerçekte bu dağ sıraları, Arz tarihinin Üçüncü Zaman adı verilen yakın bir safhasında, yandan gelen tazyıklar neticesinde, yer tabakalarının katlanıp kıvrılmaları ile meydana gelmişlerdir. (kıvrımlı dağlar). Memleketimizdeki kıvrımlı dağlar, bir yandan Avrupanın Alp dağlarına, öte yandan Asya'nın Himalâya dağlarına bağlanırlar. Şu halde Türkiye dağları, Alpler'le Himalâya'lar arasında, harita üzerinde kolay takibedilen yay şekilli dağ sıralarının meydana getirdiği devamlı zincirin birer halkası demektir. Memleketimizde eski bâzı kıvrımlı dağların daha yeni tazyıklar neticesinde tekrar kıvrılamıyarak kırılıp parçalandıklarını, çöküntü ovalariyle birbirlerinden ayrılmış yüksek kütleler teşkil ettiklerini de biliyoruz: Ege denizine komşu olan dağlar bu durumdadır. Nihayet yer kabuğunun kırıkları boyunca bazan derinlerdeki erimiş kızgın maddeler yeryüzüne çıkarak birikmektedirler ki, bu yolda meydana gelen dağlara da yanardağ veya volkan denilmektedir.

Türkiye dağları çeşitli şekilde isimlendirilmiştir. Bunlardan bâzılarının adı antik devirden geliyor: Kayserinin yanında yükselen Erciyas dağının adı kadim Argaeus'dan gelmektedir. Güney Anadolunun meşhur sıra dağları olan Toros'ların adı da

Bolu'nun dağ köylerinde: güzel kızlarımız

böyle kadim çağlara çıkar. Birçok dağlarımıza verilen Akdağ, Aladağ, Alacadağ, Karadağ, Gökdağ gibi adlar, bazan bunların yapılarını teşkil eden kayaların renk ve tabiatına, bazan senenin bir kısmında üzerlerini örten karlara, yahut yamaçlarında koyu renk bir örtü meydana getiren ormanlara bağlanabilir. Bâzı dağ adları, civarlarında yaşıyan, yahut yazın sürüleriyle sırtlarına çıkan kavimlerin ve göçebe aşiretlerin ismine (Türkmen dağı, Afşar dağı...), yahut hâlâ yaşıyan birtakım efsanelere (Köroğlu dağı) bağlanmaktadır.

Dağların tek tek adlandırılmaları pek çeşitli olmakla beraber, bunların meydana getirdikleri büyük kütle ve sıralara verilen adların çoğu uydurmadır, yahut da çok defa, bir bölgede bulunan dağlardan yalnız birinin, hattâ maruf bir geçidin adı bütün bir kütle veya sıraya verilmek istenmiştir: Kop dağları, Gâvur dağları gibi. Hattâ eski Toros adı bile şimdiye kadar çok defa birbirinden farklı yerlerde kullanılmıştır. Bugünkü coğrafyacılar, Türkiye dağlarını toplu olarak tetkik ederken bunları birbirlerinden ayırmak üzere, meselâ Avrupa memleketlerinin çoğunda olduğu gibi, yerinde bilinen ve kullanılan isimler (Alp, Jura, Pirene gibi) yerine birtakım umumi adlar kullanmak zorunda kalıyorlar. Karadeniz dağları, Güney Doğu Toroslar gibi. Bu umumi adların verildiği dağların daha küçük parçalarını isimlendirmek için de bâzı memleket adlarından faydalanmak isteniyor: Teke dağları, Malatya Torosları gibi.

Türkiye dağlarının tarihî rolleri: Memleketimizin bâzı bölgelerinin dağlık oluşu ve dağların muayyen istikametlerde uzanışları, kolay veya güç geçit verişleri, tarihte büyük roller oynamalarına yer hazırlamıştır. Dağlar, esas itibariyle, yolların kolaylıkla geçeceği sahalar değildir. Bu sebeple, dağları bir taraftan öte tarafa aşacak yollar, ancak muayyen geçitlerden faydalanabilirler. Doğu Karadeniz dağlarında başlıca geçit olan Zigana'da yol 2.000 metreye kadar yükseldikten sonra Trabzona iner. Meşhur Külek boğazı, Marmara ve Ege kıyılarından başlıyarak Anadoluyu baştan başa geçen eski ana yolun Torosları aşmasına hizmet etmiştir. Bu yol Adana ovasına indikten sonra Amanos dağlarını aşmak üzere Belen geçidine tırmanır. Anadolu dağlarının başlıca geçitlerini ellerinde tutmak, birçok eski devletler için en esaslı gayeler olmuştu.

Bundan başka, büyük yollar, uzun dağ sıraları arasında, tabiatın hazırladığı elverişli sahaları takibederler. Barış zamanında kervanlar, harb zamanında ordular hep bu sahalardan geçerler. Doğudan Anadoluya gelen büyük istilâ orduları, daima dağlar arasındaki belli yolları takibetmişler, bu yollar üzerindeki kaleleri ele geçirmiye çalışmışlardır. Buna karşılık, yollara nazaran sapa kalmış dağlık sahalar, kuvvetli kavimlerin önünden kaçan zümreler için sığınak hizmetini görmüştür. Doğu Anadoluda Tunceli dağları canlı bir misal teşkil eder. Dağlara sığınanlar barış devirlerinde ovalara doğru yayılırlar, buna karşılık dağlar gene o devirlerde ova halkı için ormanlarından, madenlerinden, su kuvvetinden faydalanılan sahalar hizmetini görür. Önümüzdeki yıllarda Türkiye dağlarının bu bakımdan yurda büyük faydalar sağlıyacağında şüphe yoktur.

Türkiyenin başlıca dağlarının yüksekliği: Büyük Ağrı (Doğu Anadolu) 5.156 metre, Süphan dağı (Van gölü) 4.434, Cilo dağı (Ha-

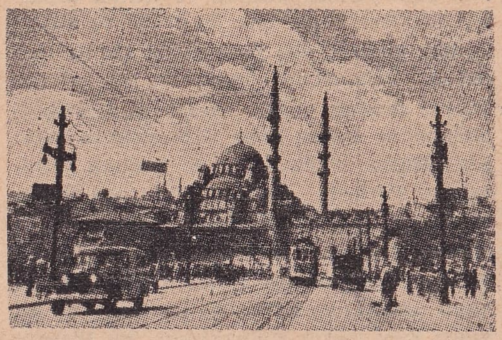
kâri) 4.168, Kaçkar dağı (Rize dağları) 3.934, Erciyas dağı (İç Anadolu) 3.916, Sat dağı (Hakâri) 3.811, Mor dağ (Hakâri) 3.800, Başet dağı (Van doğusu) 3.750, Sümbül dağı (Hakâri) 3.740, Kalde dağı (Aladağ - Toros) 3.734, Demirkazık dağı (Aladağ - Toros) 3.726, Verçenik dağı (Rize dağları) 3.711, Küçük Ağrı (Doğu Anadolu) 3.625, Mengene dağı (Van doğusu) 3.610, Medetsiz dağı (Bolkar dağları) 3.585, Honut dağları (Rize dağları), 3.560 Aladağ (Van gölü) 3.519, Munzur dağları (Doğu Anadolu) 3.450, Bingöl dağları (Erzurum güneyi) 3.250, Honaz dağı (Denizli) 2.571, Ilgaz dağı (Batı Karadeniz) 2.565, Uludağ (Bursa) 2.543, Mahya dağı (Istranca) 1.018 metre.

(Prof. Besim Darkot)

YENİCAMİ — İstanbulda; Yenicami adı ilk defa Fatih camisine verilmiştir. Şimdi Eminönündeki Valide camisi bu isimle anılmaktadır. Bundan başka Galatada Bankalar önündeki Gülsüm Ümmetullah Sultan camisi ile Üsküdarda gene aynı sultan namına yaptırılmış olan cami de Yenicami diye isimlendirilmektedir.

T a r i h ç i ğ i : İstanbulda ve diğer şehirlerimizdeki büyük camiler külliyeleriyle birlikte beş ilâ sekiz yıl arasında yapılmış oldukları halde Eminönü Valide camisinin inşaatı 68 yıl kadar sürmüştür. Çünkü cami ve müştemilâtının yapılacağı sahadaki ev ve binaların ekseriyeti Yahudilere aidolduğundan, bunların rızalarını tahsil ederek satın alınmaları müşkül olmuştu.

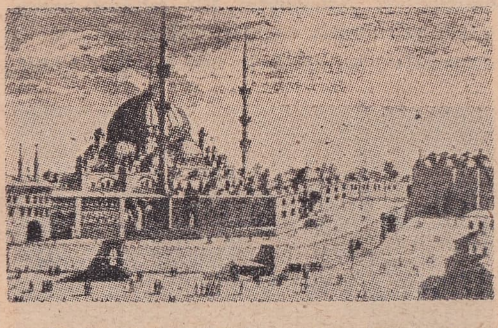
Caminin ilk bânisi Üçüncü Murat'ın karısı ve Üçüncü Mehmet'in annesi Safiye Sultan'dır. Plânı Mimar Davut tarafından yapılmış, 1597 (2 ramazan 1006) yılında temel atılmak üzere hazırlanılmış, müneccimbaşı, eşrefi saati beklediği ve sadrazam Hasan Paşa temel atmıya hazırlandığı sırada Bostancıbaşı Ferhat Ağa'nın getirdiği buyrultu ile mührü hümayun alınmış, paşa da Yedikule zindanına gönderilerek beş gün sonra idam edilmiştir. Bu sebepten temel ancak 1598 (11 muharrem 1007) yılında atılabilmiştir. Ne çare ki bir ay sonra da şehirde salgın olan taundan Mimar Davut Ağa vefat ettiği cihetle inşaata yeni Mimarbaşı Dalgıç Ahmet Ağa devam etmiştir. Fakat 1603 (1012) yılında Üçüncü Mehmet'in ölümiyle annesi Safiye Sultan Eskisaray'a nakledildiğin d e n caminin inşaatı 50 yıldan fazla yüzüstü kalıyor; saha perişan bir hal almakla beraber büyük bir yangın da, yapıyı hayli hasara uğratıyor ve halk bu gibi sebeplerden dolayı Zülmiye ismini veriyor. Nihayet Dördüncü Mehmet'in annesi Hatice Turhan Sultan'ın münasip bir yerde cami yaptırmak niyetinde olduğunu öğrenen Mimar Mustafa Ağa, en hayırlı işin, en göz önünde yarım kalan bu binanın tamamlanması olacağını Sadrazam Köprülü Mehmet Paşa delâletiyle Valide Sultan'a bildiriyor; Valide Sultan, gönderdiği 5.000 kese akçe ve "Adliye" ismi ile 1660 (25 zilkade 1071)

Yenicami'nin Köprü'den görünüşü

tarihinde, duvarların üzerinden birer sıra taş sökülerek, yeniden inşaata başlanıyor. Bina ve müştemilâtı, Hassa Sermimarı Mustafa Ağa tarafından 1663 (1074) tarihinde tamamlanmıştır ki, caminin kitabesi de bu tarihi taşımaktadır. Fakat Raşit Tarihinin belirttiği veçhile resmiküşat ancak iki yıl sonra yapılabilmiştir.

Yenicaminin bugün bile dikkati çeken en mühim hususiyeti, deniz kenarında olması ve su içinde temel atılması olduğu ve Haliç sahillerinde birçok çöküntüler

Yenicami'nin 1680 de yapılmış bir resmi

görüldüğü halde birçok depremler ve yüzlerce yıllar görmüş olmasına rağmen binanın hiçbir arıza göstermemesidir.

Temel atma için suların boşaltılması hakkında tarihlerimiz şöyle demektedir: "Sahili bahride dağ eteği mahal olmağla leylü nehar tulumbalar ile değirmen döndürecek kadar mebzul su boşaltılıyordu. Lebideryada böyle düşvar azim-ül-bünyana temel bırakılmamıştır. Acaib eseri has olup nümunei devran olacaktır".

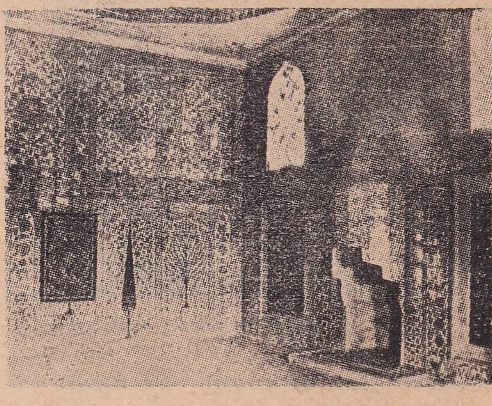
Yenicami'nin denizden muhteşem görünüşü

Binanın temeli, Büyükçekmece köprüsünde olduğu gibi, kazıklar çakılmak ve birbirlerine kurşun kuşaklarla bağlanmak suretiyle meydana getirilmiştir.

Y e n i c a m i v e m ü ş t e m i l â t ı : Camii şerif, camiye bitişik kasır, türbe, çeşme ve sebil, Mısırçarşısı, Darülkura ve Sıbyan Mektebidir (Bu son iki bina şimdiki İş Bankasının yerinde olup ikisinden de bir eser kalmamıştır).

Yenicaminin vakfiyesi; Süleymaniye kitaplığında Yenicami kitapları arasındadır ve 150 numarada kayıtlıdır.

Y e n i c a m i : Plân itibariyle Davut'un üstadının, yani Sinan'ın ekolüne mensuptur. Bu plânın Şehzade camisinden bir tesir aldığı, Sultanahmet camisine de

Yenicami kasrında çinili bir oda

(Bakınız : Sultanahmet Camisi; Aylık Ansiklopedi, sayfa 1024) tesir ettiği bilinmektedir.

Yenicami'nin dış avlusundan, bâzı parçalar da bu defa Eminönü'nün genişletilmesinde açıldığından, hiçbir iz kalmamıştır.

Eski resimlerde görüldüğü veçhile bu avluya girilen kapılardan biri, caminin ve iç avlusunun Köprüye nazır kapıları hizasında olup merdivenle çıkılmakta ve gene içeriye merdivenle inilmekte imiş. Zamanla bu merdiven ve kapıdan eser kalmamış, caminin bu cephesi önüne birtakım sakil dükkân ve ticarethaneler yapılmıştı ki, son zamanlarda Eminönü meydanının tanzimi sırasında bunların kaldırılması şehir namına olduğu kadar bu değerli âbide için de büyük bir hizmettir.

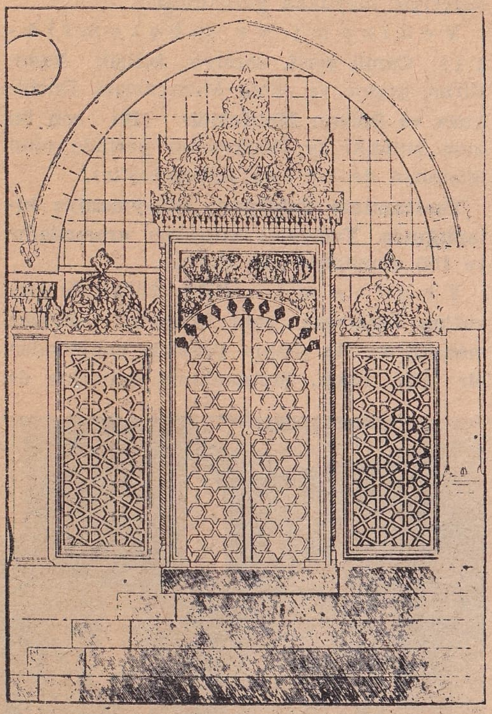
Yenicami plânı; ortada büyük kubbeyi tutan dört pilpaye ile yanlardaki dört yarım kubbeden müteşekkildir. Murabba bir sahayı kaplıyan bu merkezi kubbe ile yarım kubbelerin köşelerindeki boşluklar ufak kubbelerle örtülmüştür. Arazi münhat olduğu için bina yüksek bir subasman üstüne kurulmuştur. Caminin plânı, mihrap aksına göre mütenazır ise de tâli kısımlarında tenazur yoktur.

Caminin içerisine girildiği vakit, kubbe ve yarım kubbeler, kemerler bir sonsuzluk hissini vermektedir. Bu kubbe ve kemerlerin istinadettirildiği geniş stelâktitli silmeye ancak bu camide tesadüf edilir.

Caminin iç avlusu; yirmi direğe müstenit yirmi dört kubbe ile çevrilmiştir. Bu avluya üç kapı ile girilmekte ve zemini mermer döşeli olup ortada nefis bir şadırvan bulunmaktadır. Buradan camiye giren kitabeli cümle kapısı sanatkârane stelâktitlerle süslenmiştir. Son cemaat yeri cephe duvarları çinilerle bezenmiştir.

Caminin dış görünüşü; toplu ve diğer mâbetlere nazaran daha yüksek olup her

parçası nispetli ve ahenklidir. Bu ahengi cami ile iç avlusunun köşelerinden yük-

Yenicami'de hünkâr mahfelinin nefis kapısı

selmekte olan üç şerefeli iki minare tamamlamaktadır.

Caminin, pilpayeleri de dahil olmak üzere duvarları mavi - beyaz çinilerle süslenmiştir. Bu çiniler Türk çinicilik sanatının sukut devresine rasladığı cihetle kalite ve sanat bakımından düşkündür. Maamafih hünkâr mahfili ile kasrın ve türbelerin çinileri, süsleme ve hattâ kalite itibariyle daha üstündür.

Hünkâr mahfilinin "vezir kapısı" denilen methalinin parmaklıkları ve kapı taçları değerli birer sanat eseridir. Mahfilin mermer oyma korkulukları klâsik esaslara müstenit güzel parçalardır.

Caminin yazıları Tenekecizade Mustafa Çelebi tarafından yazılmıştır.

Camide hünkâr mahfili altında sarı taştan bir sütun bulunmaktadır. Bunun için gûya Hanya Fatihi Sinan Paşada altın bir direk bulunduğunun haber verildiği ve fakat paşanın inkâr edip idam ettirildiği, sonra evi aranıp bahçesinde toprak altından bu sarı sütunun bulunduğu rivayet edilir.

K a s r ı h ü m a y u n : Hakikaten Türk mimarisinde bir şaheserdir. Ne gariptir ki, 1933 yılında Eminönü meydanı tanzim edildiği esnada bu kasrın camiye sonradan ilâve edildiği bahanesiyle yıktırılması bahis mevzuu olmuştur. Halbuki bu bina caminin esas parçası olmakla beraber, mimarlık ve iç süsleme sanatı bakımından millî bir sanat varlığıdır. Fakat yıllarca metrûk kalmış, altın yaldızlı süslemeli tavanları, kapı söveleri boyanmış ve perişan bir halde idi. Son yıllarda bilhassa Yüksek Mimar Vasfi Egeli'nin itinasiyle çok güzel restore edilmiştir. Kasrın nasıl bir varlık olduğunu belirtmek için duvarlarındaki çini kitabelerden yalnız bir beyti almakla iktifa ediyoruz : "Benim dâvam odur kim böyle kasrı yok bina eyler — Bu dâvama benim eyler cihanın halkı ikrar.".

Hakikaten kasır çini ocağı, tavanları, alçı pencereleriyle cihanın takdir edeceği bir sanat varlığıdır.

T ü r b e : Dört duvarına kemerlerle oturtulan yüksek kubbeli ve tekmil cepheleri mermer kaplı olan bu türbe de kalem işçiliği, çinileri, alçı pencereleri (ki az kalmıştır) dolayısiyle kıymetli bir eserdir. Türbe, caminin ikinci bânisi ve Dördüncü Mehmet'in annesi olup 1683 yılında vefat eden Hatice Turhan Sultan namına yapılmıştır. Türbede Hatice Sultan'dan başka Dördüncü Mehmet, İkinci Mustafa, Üçüncü Ahmet, Üçüncü Osman, Birinci Mahmut medfundur. Bunlardan başka bir hayli şehzade ve sultan da medfun olup sayıları kırk dördü bulmaktadır. Bu türbeye sonradan iki türbe daha ilâve edilmiş olup bunlara da Abdülmecit'le Abdülhamit'in şehzade ve sultanları ve bir köşesinde Beşinci Murat gömülmüştür. Türbenin bahçesinde de bâzı sultan ve hasekiler gömülüdür.

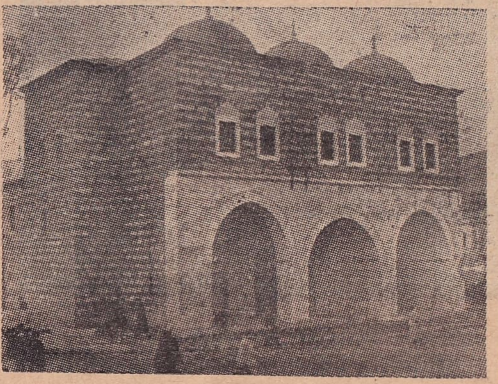
Hatice Turhan Sultan türbesinin ön köşesine Üçüncü Ahmet tarafından bir kütüphane binası ilâve olarak yaptırılmıştır.

S e b i l v e ç e ş m e : İş Bankasının yanında geniş saçakları ve temiz mermer işçiliğiyle şehri süslemekte olan bu sebil, Meşrutiyeti müteakıp bahçesinde bulunan ahşap bir tuhafiye mağazasından yangın çıkarak tamamen harabolmuş ve mermerleri çatlamıştır. Bir müddet sonra şimdi görüldüğü veçhile restore edilmiş ve duvarları yeni çinilerle bezenmiştir. Vâkıf,

Yenicami kemer ve kasrı

bu sebilde, dağıtılan sulara üç yaz ayında buz konmasını ve hattâ ramazanda halka teravihten sonra, hem de Atina balından, şerbet dağıtılmasını şart koymuş, fakat zamanın icabına bakın ki, Vakıflar İda-

Mısırçarşısı'nın meydan tarafındaki kapısı

resi burada vakıf suyu bile parayla satar olmuştur.

M ı s ı r ç a r ş ı s ı : Caminin akaratından olan bu çarşı, zamanla bakımsızlıktan harabolmuş, aynı zamanda içi kadar dışı da birtakım ahşap dükkân ve salaşlarla örtülmüş bir halde iken İstanbul Belediyesince 1943 te restore ettirilmiştir.

Yenicami'nin arka tarafı (iki yüzyıl evvel)

K ı s a b i b l i y o g r a f y a : Hadikatül - Cevami. Selânikli Mustafa Efendi Tarihi. Reşit Tarihi. Yenicami Vakfiyesi. Vakıflarımız. L'Art Turc.

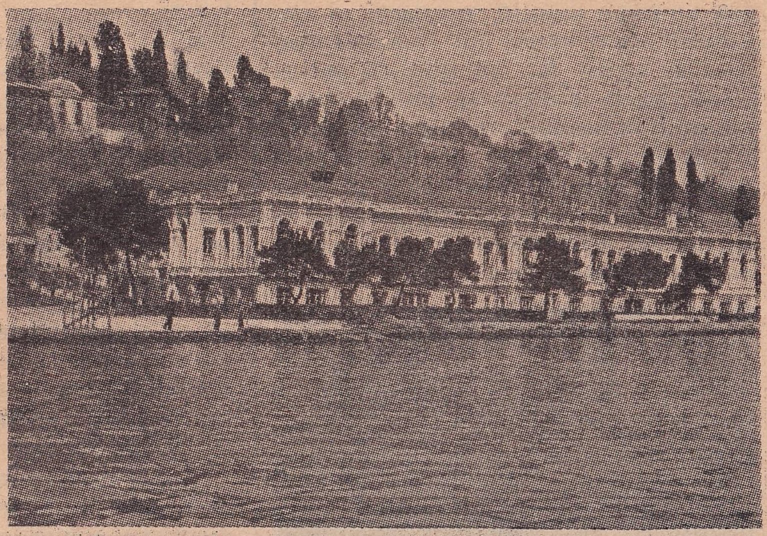
(Tahsin Öz)

YÜKSEK DENİZCİLİK OKULU — Yirmi yıldan, yani 1928 denberi önce İktisat Vekâletine, sonra da Ulaştırma Bakanlığına bağlı bulunan Yüksek Denizcilik Okulunun, son günlerde Millî Eğitim Bakanlığına bağlanmasını fırsat bilerek tarihçiğini veriyoruz.

T i c a r e t f i l o s u k a p t a n l ı k t a h s i l i m i z i n t a r i h ç i ğ i : Bizde, donanmamıza subay yetiştiren bugünkü Deniz Harb Okulu (Bakınız: Deniz Harb Okulu; Aylık Ansiklopedi, sayfa 990) ilk önce Haliç Tersanesinde 6 şevval 1190 tarihine rasliyan 18 kasım 1776 da, (başka bir rivayete göre de, Hicri 1187, Milâdî 1773 te) Hendesehane yahut Mühendishane-i Bahri-i Hümayun (Bakınız: Topçu Okulu; Aylık Ansiklopedi, sayfa 809) adiyle açılmış olmasına ve askerî okullarımızın en kıdemlisi olmak şerefini kazanmış bulunmasına mukabil, ticaret filomuz için kaptan yetiştiren mektep, bu tarihten çok sonra gene Heybeliada'da açılmıştır.

Donanmaya subay yetiştiren mektep, 1828 (Hicri 1244) de Heybeliada'da yapılmış olan Bahriye kışlasına muvakkaten nakledilmiştir. Bu, mektebin Heybeli'ye ilk defa naklidir ve 1830 (1246) yılına tesadüf eder. Bahriye Mektebi Heybeli'de sekiz yıl kalmıştır. Bu sırada şimdiki Deniz Hastanesinin bulunduğu yerde Derya Kaptanı Cezayirli Hasan Paşa'ya ait konağın arsasında yeni bir mektep binası yapılmaktaydı. 400 talebe alacak büyüklükte olan bu binanın inşası 1823 (Hicri 1254) te tamamlanmış ve Bahriye Mektebi Heybeli'den buraya taşınmıştır. Sayın Osman Ergin'in Osmanlı İmparatorluğunun Batıya açılmış ilk penceresi olduğunu yazdığı Bahriye Mektebi için, bir müddet sonra

bu yeni bina da müsait ve kâfi görülmediğinden, Heybeliada'daki kışla esaslı surette tamir ve tâdil edilerek mektep ikinci defa ve katî olarak İkinci Mahmut zamanında ve 1846 da buraya nakledilmiştir.

Yüksek Denizcilik Okulu'nun denizden görünüşü

Ticaret gemileri için kaptan ve çarkçı yetiştiren ilk mektep açılıncıya kadar, bunların da, Mühendishane-i Bahri-i Hümayun adiyle açılmış olan Bahriye Mektebinden çıkanlar arasından seçilmiş ve ayrılmış olması ihtimali akla gelmektedir. Filvaki Bahriye Mektebinin açıldığı 1773 veya 1776 tarihinden itibaren, 1870 tarihine kadar geçen yüz yıl içinde bir sivil kaptan ve çarkçı mektebi açıldığına dair hiçbir kayıt bulunamamıştır. Gerçi 1870 (H. 1286) tarihinde Galatada böyle bir mektep açıldığını tarihçi Lûtfi Efendi yazmışsa da, aşağıda görüleceği üzere, bu mektebin hakikaten açılıp açılmadığı ve açıldıysa devam edip etmediği meçhuldür. Bu itibarla ilk sivil kaptan mektebinin 1887 de Heybelideki Bahriye Mektebi yanında açıldığını kabul etmek icabediyor.

Sayın Osman Ergin'in "Türkiye Maarif Tarihi" adlı eserinin ikinci cildinde, tarihçi Lûtfi Efendi'den naklen 1870 (1286) tarihinde Galatada, Perşembepazarında, Arap camii içinde bir bina yaptırılarak muvakkaten kaptan mektebi ittihaz edildiği tarihçi Lûtfi Efendi'nin bu mektep hakkında başka hiç izahat vermediğini ve onun tarihinden başka bir eserde de bu mektebin izine, geçirdiği terakki ve tekâmül safhalarına rasgelinmediğini kaydederek, bu mektep devam etmiş midir, etmemiş midir? O da belli değildir, dedikten sonra şunları ilâve eder: "Fakat 22 kasım 1884 (1300) tarihli bir tezkirei sâmiyeye göre; Seyrisefaine ait fünunu bahriyenin tamimi tahsiliyle âhadı teb'ai Devleti Aliyyeden dahi sefaini ticariye için kaptanlar yetiştirilmek ve temini seyri sefain, tevsi ve teksiri ticareti bahriye eylemek üzre, bir mektep açıldığı gibi, sahiller ahalisi-

Okulun denizden bir görünüşü daha

ne bir kolaylık olmak için de Bartın, Ünye, Sakız, Beyrut, Girit, Trablusgarp, Preveze, Cidde ve Basra gibi yerlerde başkaca birer kaptan mektebi açılacaktı".

1884 tarihli sadaret tezkiresinde bahsi geçen ticaret gemileri için kaptan yetiştirecek mektep, 1887 de Heybelide Askerî Bahriye Mektebi camiası içinde ve o mektebin idaresi altında yatılı olarak açılmış olduğu gibi Azapkapıda, havuzlar arkasındaki kârgir binalarda da yatısız bir mektep daha açılmıştır. İstanbuldan başka yerlerdeki mekteplerin açıldığına ihtimal verilemez. Nitekim Osman Ergin de aynı fikirdedir ve şöyle demektedir: "Bu, evvelâ bir bütçe meselesidir. O, müsait olsa da muallim ve mütahassıs meselesidir. Bu düşünce ile hükmedilir ki, bu mekteplerin hiçbirisi açılamamıştır. Bu mektepler açılmış olsaydı, oralardan çıkanlar İstanbula gelerek İstanbul Kaptan Mektebindeki programa göre imtihan verecekler, muvaffak olurlarsa şahadetname alacaklar, olamazlarsa müstahak oldukları sınıfa kabul edilerek burada tahsillerini tamamlıyacaklardı". Bu mekteplerin açılmadığı hakkında, Osman Ergin'in ileri sürdüğü mülâhazalardan daha kuvvetli başka bir düşünce vardır ki, o da 1884 te bu mektepler açılmış olsaydı, buralarda yetişenlerden şimdi hâlâ hayatta bulunanlar olacaktı. Aradan yalnız 64 yıl geçtiğine göre, o zaman 15-16 yaşında rüştiye tahsili görmüş gençlerin girecekleri bu mekteplerde okuyanlar, bugün 79-80 yaşında bulunacaklardı. 1884 tenberi de Türk denizcilik tarihinde gerek bu mekteplerden ve gerekse yetiştirdikleri denizcilerden tabiatiyle bahsedilecekti.

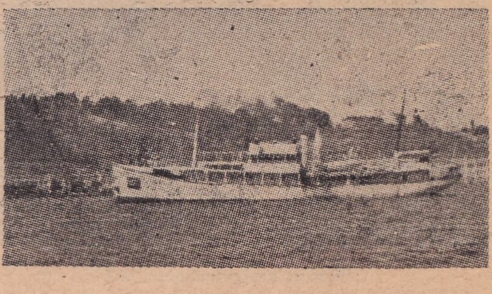
Azapkapıdaki yatısız kaptan mektebinin açılış sebebi, adı geçen eserde şöyle izah ediliyor: "Kaptanlık edenlerin çoğunun seyrü sefer esnasında yapılması lâzım gelen fennî ve bahrî muameleleri bilmediklerı için bâzı mevsimlerde bahrî muhatıralara düçar olarak bu yüzden de ticareti bahriyeye sekte ârız olduğundan leylî mektepten lüzumu kadar şahadetnameli kaptan yetişinciye kadar mevcut kaptanların mümkün mertebe ıslahı hallerine devam olunmak" kaydiyle açıldığı, binaenaleyh muvakkat ve hattâ kurs mahiyetinde olduğu anlaşılır. Hakikaten de öyledir. 1884 te açılmasına karar verilen ve ancak 1887 de açılabilen Heybelideki yatılı Ticareti Bahriye Mektebine rüştiye tahsili görmüş gençler alınacak; bunlar burada dört yıl okuyacak ve ancak 1891 de ilk mektepli mülâzim kaptanlar şahadetname alacaklardı. Gemilerde azçok süren bir mülâzimlik devresi stajından sonra üçüncü kaptan, ikinci kaptan ve süvari olacaklardı. İşte Heybelide açılan mektebin yetiştireceği kaptanlar, gemilerde vazife ve mesuliyet deruhte edinciye kadar, mevcut ticaret gemileri kaptanlarına mümkün olduğu kadar bilgilerini artırmak maksadiyle ve tamamiyle bir kurs mahiyetinde olmak üzere, Azapkapıdaki yatısız kaptan mektebi açılmıştır. Bu mektep, muvakkat olmakla beraber uzun müddet yaşamamıştır. Dikkate değer bir nokta da, gerek yatılı, gerek yatısız mektepler hakkındaki tezkere ve mucip sebeplerde kaptanlardan bahsedilmekte olup çarkçılar hakkında hiçbir kayıt bulunmamasıdır.

Bugünkü Yüksek Denizcilik Okulumuzun ilki demek olan Heybeliadadaki yatılı Ticareti Bahriye Mektebi, Abdülâziz devrinde, padişahın bahriye mektebine geldiği zaman istirahat etmesi için Askerî Bahriye Mektebinin dershane binasiyle Heybeli vapur iskelesi arasındaki meydan üzerinde inşa ettirdiği büyük ahşap köşkte, İkinci Abdülhamit zamanında ve 1887 yılında açılmıştır.

Bu mektep dört sınıflı idi ve rüştiye tahsili görmüş çocuklar alınırdı. Askerî Bahriye Mektebinde ingilizcenin mecburi olarak okutturulmasına mukabil, Ticareti Bahriye Mektebinde fransızca mecburi ve rumca ihtiyari idi.

1887 de açılan kaptan mektebinden çıkanlar, İdarei Mahsusa ve Şirketi Hayriye ile tüccar vapurlarında bir müddet hesap memurluğu ve yazıcılık ve Boğazlar dışındaki muhtelif limanlara sefer yaptıktan sonra, Erkânı Harbiyei Bahriye dairesinde imtihan edilerek ehliyetleri anlaşılırsa ikinci sınıf kaptan şahadetnamesi alacaklar ve iki yıl kadar kaptanlık yaptıktan sonra gene aynı dairede imtihan olunarak liyakat ve iktidarları görülürse birinci sınıf kaptanlığa terfi edileceklerdi. Bunlar, kaptanlık yapabilecekleri gibi, memleketin muhtelif yerlerinde açılacak olan öteki mekteplerde muallimlik, donanmada kılavuzluk, devlet gemilerinde kaptanlık ve sahil şehirlerinde liman reisliği yapabilecekleri. Sivil kaptanlar, bu hizmetlerde bulundukları müddetçe bahriye sağ kolağalarına mahsus maaş ve muayyenatı alacaklardı.

Mektep, 1904 e kadar 17 yıl yaşadıktan sonra, her nedense lâğvedilmiş ve talebesi Askerî Bahriye Mektebine verilmiştir. Fakat orada da uzun müddet muammer olamamış, Bahriye Mektebindeki sivil kaptan sınıfları da 1907 de kapatılmıştır. Mektebin boş ve metrûk binası da haraboldugundan 1908 İnkılâbından sonra yıktırılmıştır. Ticareti Bahriye Mektebi ilga edildikten sonra, o zaman İdarei Mahsusa adını ta-

Okulun talim gemisi: Hamit Naci

şıyan devlet deniz ticaret filosunun gemilerinde kaptan ve çarkçı ihtiyacı, kısmen bu mektepten mezun olanlarla, kısmen de Askerî Bahriye Mektebinde yetişen güverte subaylariyle Haddehane denilen tersanedeki çarkçı mektebinde, daha ziyade amelî bir şekilde yetişen çarkçı subayları tarafından karşılanırdı.

Şimdiki mektebin tarihçiği: Meşrutiyetin ilânından sonra, Türk donanmasını ihyaya çalışan devlet, ticaret gemilerimiz için kaptan yetiştirmek için bir mektep açmak lüzumunu idrak edememiş, bunu rahmetli Hamit Naci Kaptan düşünmüştür. Hamit Naci Kaptan, 1909 da Azapkapıdaki eski yatısız kaptan mektebinde, hususi bir mektep açmış ve bu müesseseye "Millî Ticareti Bahriye Kaptan ve Çarkçı Mektebi Âlisi" demiştir. Bir müddet sonra, yeni mektep Azapkapıdaki binadan, Yüksekkaldırımda bir binaya taşınmıştır. 1910 da tekrar Azapkapıdaki binaya, oradan da 1913 te Üsküdarda bir binaya naklediliyor. Mektep, Üsküdarda iken Maarif Nezaretine bağlanmıştır.

Rahmetli Hamit Naci Kaptan'ın 1909 da kurup yaşattığı bu hususi mektep, 1927 de, Ortaköy'de, şimdi Yüksek Denizcilik Okulu'nun bulunduğu Fer'iye saraylarından biri olan binaya nakledilmiştir. O vakte kadar mektepte dersler tamamiyle nazari olarak gösterilir ve mali müsaadesizliği dolayısiyle meslek derslerine ait amelî tatbikat yapılamazdı.

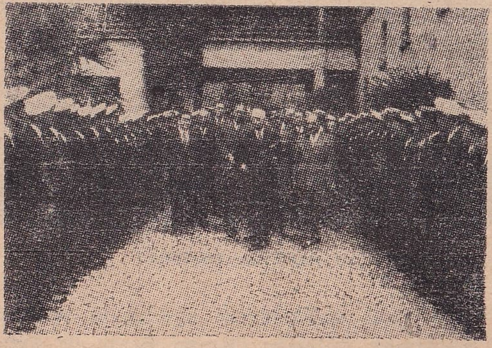
Lozan Muahedesiyle Türk milletinin en sarih haklarından biri olan kabotaj hakkını Türk bayrağına inhisar ettirmiş olan Türkiye Cumhuriyeti, Türk ticaret filosunu da inkişaf ettirecek tedbirleri almıya başlamıştı. 1923 te, çoğu tamire muhtaç bir halde 34.902 safi tonluk gemiden ibaret olan Türk deniz ticaret filosu 1928 de 88.069 safi tona yükselmişti ve daha da yükselmek istidadını gösteriyordu. Artık ticaret filomuza, nazari ve amelî malûmat ile mücehhez, sivil kaptan ve makinist yetiştirmek işini devletin eline alması lüzumu anlaşılmıştı. Hükûmet, 16 ağustos 1928 de mektebi Hamit Naci Kaptan'dan devir aldı ve Yüksek Deniz Ticaret Mektebi adiyle yeniden teşkilâtlandırarak yatısız olarak açtı ve tedrisata başladı.

Okulun atelyelerinden biri

Mektep, Hamit Naci merhumun kendi gayreti ve sermayesiyle çalıştığı 19 yıl içinde 237 mezun vermişti. Bunların 170 i kaptan ve 67 si çarkçı idi.

Son vaziyet: Devlet idaresine geçen mektep, İktisat Vekâletine bağlanarak programları, Avrupadaki emsali örnek tutulmak suretiyle hazırlandı ve muallimler heyeti güzide ilim adamlarından itina ile seçildi. İki yıl müddetle yatısız olarak devam eden mektep, 1930 dan itibaren yatılı ve meccani oldu. Dört sınıfın ikisi yüksek, ikisi de tâli idi. Tâli sınıflara liselerin 9 uncu sınıfından talebe alınıyordu. 1934 te meslek derslerine yardımcı olan umumi kültür derslerinin artırılmasına lüzum görüldü ve tâli kısma bir sınıf

Cumhurbaşkanının okulu bir ziyareti

daha ilâve edilerek tahsil müddeti beş seneye çıkarıldı ve liselerin 8 inci sınıfından talebe alınmıya başladı. Bu sırada mektepte lâboratuvarlar tesisine ve ders alet ve cihazları tedarikine de ehemmiyet verildi. 1935 ve 1936 yıllarında talebenin denizlerde amelî tatbikat görebilmesi için evvelâ İkinci Abdülhamit'in, her ramazanın 15 günü Topkapı sarayında mahfuz bulunan Hırkai Şerifi ziyaret için Dolmabahçe - Ortaköy kıyılarından binerek Sarayburnuna gittiği küçük "Söğütlü" yatı ile Balıkçılık Enstitüsü için alınmış olan "Balık" adlı açık deniz balıkçı gemisi, enstitünün lâğvı üzerine mektep emrine verildi. Bu geminin ismi sonradan mektebin bânisi olan zata izafetle "Hamit Naci" ye çevrildi. "Söğütlü" bir müddet sonra geri alınarak feshedilmiştir.

1936 yılında mektebin yüksek kısmına da bir sınıf daha ilâve edilerek tahsil müddeti 6 yıla çıkarılmış ve son sınıf meslek derslerinin amelî ve tatbikî bir surette mektep gemisinde okutulmasına başlanmıştır. Bu suretle mektep 3 tâli, 3 yüksek sınıflı bir meslek mektebi olmuştur. O zaman tâli sınıfları bitiren talebe sıhhi, ruhi ve bedenî kabiliyetleriyle heveslerine göre kaptan veya makinist olarak ayrılır ve yüksek sınıflarda güverte ve makine tahsili görürlerdi. Devlet, mektebi her yıl biraz tekemmül ettirmiş ve Fer'iye saraylarından olan eski binanın ihtiyaca kâfi gelmediği görülerek mükemmel yatakhaneleri, banyo dairelerini, dershaneleri ve jimnastikhane ile makine atelyesini, reviri, tecrithaneyi ve diş tedavihanesini ihtiva eden modern bir bina inşa ettirmiş, mektep müdürü için bir ikametgâh yaptırmıştır. Son yıllarda kayıkhaneler ile modern bir çamaşırhane yaptırılmış, motör, makine ve elektrik lâboratuvarları yaptırılmakta bulunmuştur. Bu arada lâboratuvarlar ve atelye için birçok ders aletleri ve cihazları da getirilmiş, büyük bir kütüphane kurulmuştur.

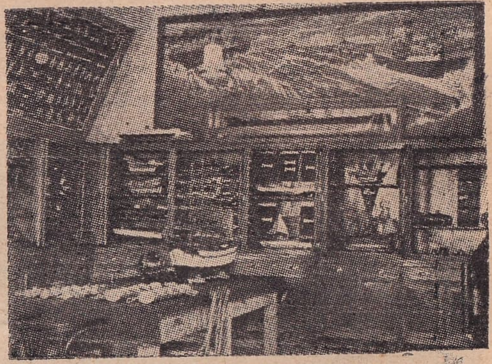
Bu irfan ocağı, 1944 tarihinde, Ulaştırma Bakanlığına bağlanmış ve adı 4915 numaralı ve 3 haziran 1946 tarihli kanunla Yüksek Denizcilik Okulu olmuştur.

Bugün: Yatılı ve parasız olan okulda tahsil, her şube için 4 yıldır. Tâli kısımları 1944 yılındanberi ilga edilmiş ve yalnız yüksek kısmı kalmıştır. İstiyenler okulda ücretini vererek de okuyabilirler. Parasız okuyarak diploma alanlar, 8 yıl müddetle mecburi hizmete tâbidirler. Bunlar, mecburi hizmetlerinin bir kısmını veya tamamını, Ulaştırma Bakanlığının izniyle hususi şahıslara ait Türk ticaret gemilerinde geçirebilirler. Parasız yatılı öğrencilerden istekleri ile okuldan ayrılanlarla inzibati sebeplerle okuldan çıkarılanlara, kendileri için yapılan tahsil giderleri, faizi ile birlikte ödetilir.

Okulda şimdi okutulan dersler şunlardır: Matematik, fizik ve lâboratuvarı, kimya, amelî ve nazarî gemicilik, navigasyon, elektrik, denizcilik tarihi, makine bilgisi, meteoroloji, oseonografi, gemi inşaiyeciliği, hukuk, iktisadi coğrafya, işletme ekonomisi, deniz nakliyatı, radyo teknik, sağlık bilgisi, emtia bilgisi, atelye tatbikatı, umumi makine bilgisi, pistonlu buhar makineleri, mors ve muhabere kaideleri, inkılâp tarihi, askerlik, teknik mekanik, buhar kazanları, buhar türbinleri, gemi yardımcı makineleri, kaldırma makineleri, ısıtma ve havalandırma, ısıtma ekonomisi, termodinamik, pompa kompresör, elektroteknik, motör, tasarı geometri, mihanikî teknoloji, kalkülâsyon, makine tecrübe lâboratuvarı, fabrika tatbikatı, makine elemanları, malzeme bilgisi, soğutma makineleri, makine tecrübe lâboratuvarı, beden terbiyesi.

Mezunlar: Okulun devlet idaresine geçtiği 1928-29 ders yılından 1947-48 ders yılına kadar verdiği mezunların sayısı 148 güverte ve 113 makine olmak üzere 261 kişidir. Her yıl sayıları artan bu münevver genç elemanlar, gemilerde, fabrikalarda hizmet etmektedirler.

Bu yılın bütçesi 337.800 lira olan okulda 30 öğretmen, 18 idareci memur, 208 talebe ile 58 hademe, ayrıca fabrikada çalışan 8

Okul müzesinden bir köşe

işçi vardır. Okulun emrinde Hamit Naci gemisi ile 7 filika, 3 kik, 2 motorbot ve diğer ufak botlar bulunmaktadır. "Ertuğrul" yatı da bir müddet okul gemisi olarak verilmişse de sonra geri alınmıştır.

Hulâsa, Cumhuriyet devrinin Hamit Naci merhumdan devir alarak Türk denizciliğine hediye ettiği bu irfan ocağı, Avru-

padaki emsaliyle mukayese edilebilecek bir hale gelmiş bulunmaktadır.

Kısa bibliyografya: Amiral Ertuğrul Ertuğrul; Deniz Okulumuz. Deniz Mektepleri Tarihçesi (Genelkurmay Dokuzuncu Deniz Şubesi). Osman Ergin; Türkiye Maarifi. Türk Deniz Ticareti, 1937. Yüksek Denizcilik Okulu Yönetmeliği, 1946.

(Abidin Dav'er)

YENİ BULUŞLAR (FEN ÂLEMİNDE) — Yeni ihtiralara ve işlere dair olan bendimize devam ediyoruz.

Aya seyahat: Atom enerjisiyle hareket eden roketler sayesinde 800 kilometrelik bir mesafe sekiz dakikada aşılabilecektir. Bu itibarla Ankara ile İstanbul arasındaki mesafenin 3-4 dakika gibi kısa bir zamanda katedilebileceğini hesaplamak zor değildir. Dünya yüzündeki mesafe mefhumunu kaldıran roketler kullanarak komşu dünyalara seyahat yapma fikri, fen adamlarını uzun zamandanberi meşgul etmektedir. Saatte 30.000 kilometrelik bir hız sağlandıktan sonra dünyanın yüzü insanlara dar gelecektir.

Kapakları gayet sıkı bir şekilde kapatılmış olan çelikten roket, ay ile dünya arasındaki mesafeyi bir hesaba göre 15 saatte katedebiliyor. Roket hızı değişecek olursa, tabiatiyle bu zaman da uzalır veya kısalabilir. Gene bu esasa dayanarak muhtelif kaynaklar bu zamanı çok değişik bir şekilde vermektedirler.

Roket 1.200 kilometrelik bir hızla havalandığı zaman, bir müddet sonra İstanbuldan hareket ettiği kabul edilecek olursa, Türkiyenin tekmil sınırlarını görmek kabil olabiliyor. Burada görme şartlarının mükemmel olduğunu kabul etmekteyiz. Böyle bir roketle dünyamızdan uzaklaşırken en zor mesele, dünyanın çekmesinden kurtulmadır. Bu maksatla rokete ne kadar hız verileceği, fizik kanunlarına dayanarak katî bir şekilde hesaplanabiliyor. Dünyanın atmosferinden kurtulduğumuz zaman, hava olmadığı cihetle etraf simsiyah görülecek, ay ve güneş parlak birer mevcudiyet halini alacaklardır.

Roket seyahatine devam ederken, dünyanın küçülmesine mukabil ay da mütemadiyen büyüyecektir. Dünyanın cazibesinden kurtulunduğu zaman her şey bir tüy hafifliğinde olacaktır. Hattâ, kan deveranını temin etmek maksadiyle bâzı tertipler almak icabetmektedir. İnsanların roket içinde uçmalarına mâni olmak maksadiyle, ayaklarının altına demir levhalar koymak, mıknatıslar vasıtasiyle yere tespit etmek icabedecektir. Aya yaklaşıldığı vakit, roketin hızını azaltmak için de bâzı tedbirler almak lâzım gelir. Ayın üstünde hiçbir hayat eseri bulmak kabil olmıyacaktır. Zira ayda hava olmadığı gibi rüzgâr, fırtına, yağmur gibi tabiat hâdiseleri de yoktur. Ayda konuşmak da mümkün değildir. Zira ses, havanın titreşiminden hâsıl olan bir hâdisedir. Özel elbiselerle ve oksijen tüpleriyle ayın üzerinde yürümek kabil olabilir. Bu takdirde dünyada tartıldığı vakit 60 kilo gelen bir kimse ayda on kilo gelecektir. Şu hale göre 6 defa daha hafiflik hissedileceği cihetle 6 defa daha yükseğe sıçramak kabildir.

Ayda öğle üzeri sühunet + 80 derece kadardır. Fakat güneş batar batmaz sühunet sıfırın altında — 190 derecedir. Ayda hava olmadığı için roket yolcularını bir tehlike daha beklemektedir. Zira mütemadiyen şahaplar düşmekte, bunlara karşı korunma tedbirleri almak lâzım gelmektedir. Dünyamızda atmosfer bulunduğu cihetle şahaplar buharlaşmakta ve yeryüzüne ulaşamamaktadır. Aydan dünyaya dönüş de aşağı yukarı muayyen bir zamanda olabiliyor. Ancak dünyanın etrafında bir hava tabakası olduğundan, muazzam bir süratle giden roket, havanın sürtünmesinden akkor haline gelebiliyor. Bu itibarla, roketin evvelâ hızını azaltıncıya kadar dünyanın etrafında bir müddet devretmesi lâzımdır. Aynı tedbir, ayda alınmamıştır. Çünkü ayda atmosfer mevcut değildir.

Sakin elektrik: Cam, kehribar ve bağa gibi cisimlerin, yünlü kumaşlara, tüylü pöstekilere sürtülmesiyle hâsıl olan elektriğe sakin, statik elektrik adı verilmektedir. Bu olay eski Yunanlılar tarafından da bilinmekteydi. Hattâ elektrik kelimesi, yunanca kehribar kelimesi mânasına gelen "elektron" dan alınmıştır. Modern elektriğin babası sayılan Benjamin Franklin, yapmış olduğu meşhur uçurtma tecrübesiyle bulutlarda sakin elektriğin mevcudiyetini ispat etmişti. Yıldırım, şimşek sakin elektriğin birer tezahürleridir. Elektrik yükü ile yüklenmiş bulunan iki bulut, birbirine yaklaşacak olurlarsa aralarında bir şerare hâsıl olabiliyor. Biz buna şimşek diyoruz. Şayet bu şerare bulutla yeryüzü arasında olacak olursa, yıldırım adını veriyoruz.

Eskiden muhtelif cisimlerin birbirine sürtülmesiyle sakin elektrik hâsıl olacağı iddia ediliyordu. Halbuki bugün birbiriyle temas halinde bulunan iki maddenin birbirinden tefriki ile de sakin elektriğin hâsıl olacağı anlaşılmıştır. Meselâ tüylü bir halı üzerinde yürürken ayakkabılarda kolaylıkla 10.000 voltluk bir sakin elektrik toplanabiliyor. Otomobillerde de sürtünme dolayısiyle sakin elektrik teşekkül eder. Bir borudan benzin boşaltırken borunun madenî ucunda bâzı şartlar altında statik elektrik teşekkül ettiği görülmüştür. Fabrikalarda, nâkil şeritleri arasında, birkaç metreden atlıyan şerareler de birçok ciddi kazalara sebebolmaktadır.

Sakin elektrik hareket halinde olan, birbirine sürtünen veya birbirinden ayrılan cisimlerde teşekkül ettiğine göre, her cisimde bu tip elektriğin tezahürünü görmemiz icabederdi. Halbuki ekseriya böyle bir hâdiseye şahidolmuyoruz. Şerare demek, yüksek voltajlarda olan sakin elektriğin ifna edilmesi sırasında arada mevcut hava tabakasını, mukavemetine rağmen, atlaması ve gözün görebileceği bir ışığın hâsıl olması demektir. Şerarelerin ekseriya yangın, infilâk gibi hâdiselere sebebiyet vereceği düşünülürse, bunların teşekkül ettirilmemesi için tedbir alınması icabedeceği kolayca düşünülebilir.

Şu halde şerareye mâni olmak için, sakin elektriğin birikerek yüksek voltajlara erişmesine mâni olmalıdır. Demek oluyor ki, küçük elektrik miktarlarını teşekkül eder etmez ifna etmeli, bunların birikmesine engel olmalıdır. Küçük voltajların deşarjı esnasında şerare görülmemektedir. Elektrik toplıyan cisimleri mütemadi bir şekilde boşaltmak için bunları bir tel ile toprağa bağlamak lâzım gelir. İstanbulda benzin taşıyan tankların yere bir zincir sürüyerek hareket etmesi, teşekkül eden elektriği toprağa vererek ifna etmiye matuftur. Paratoner de bulutlarda toplanmış bulunan yüksek voltajlı elektriği bazan bir şerare halinde, bazan da şeraresiz bir şekilde toprağa ileten bir telden başka bir şey değildir. Bu tel sayesinde yıldırım, bina ve insanlara zarar vermeden toprağa intikal etmiş olur.

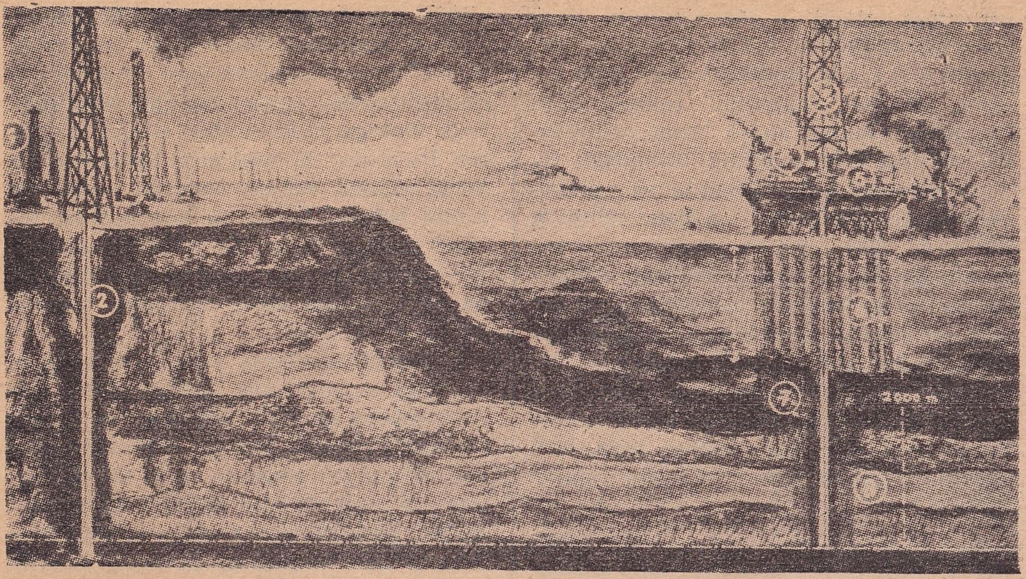
Rutubetli havalarda cisimlerde sakin elektriğin toplanmasına ihtimal yoktur. Zira rutubetli havada bulunan su buharı elektriği nakledeceğinden, elektrik toplanan cisimle yer arasında sanki bir tel varmış gibi teşekkül eden küçük elektrik miktarları mütemadiyen toprağa akarak ifna edilmiş olur. Uçaklarda da sakin elektrik toplanmaktadır. Hattâ yere konacağı sırada negatif (—) elektrikle yüklenmiş olduğu kabul olunan arz ile uçak arasında muazzam bir şerare hâsıl olabilir. Bu maksatla uçakların muayyen yerlerine, konik köşeler ilâve edilir. Uçağın büyümesinde toplanmış olan pozitif (+) elektrik bu köşelerden kaçarak mütemadiyen eksilir. Bundan bir müddet evvel Lake Hurst hava alanına inen Hindenburg zeplini ile pilon arasında hâsıl olan büyük bir şerare, kabili sevk balonun berhava olmasına sebebiyet vermişti.

Bâzı insanlarda bilinmiyen sebeplerden dolayı elektrik terakümü vuku bulmaktadır. Bu kimseler, adetâ sakin elektrik makinesi halindedirler. Fabrikalarda, bilhassa patlayıcı maddeler imal eden fabrikalarda birçok kazalara sebebiyet veren bu kimseler, toprağa bağlı büyük demir levhalar arasından zaman zaman sürtünerek geçerler ve dolayısiyle toplanmış olan elektrikten tecridedilmiş olurlar.

(Y. Kimya Mühendisi Rıdvan Tezel)

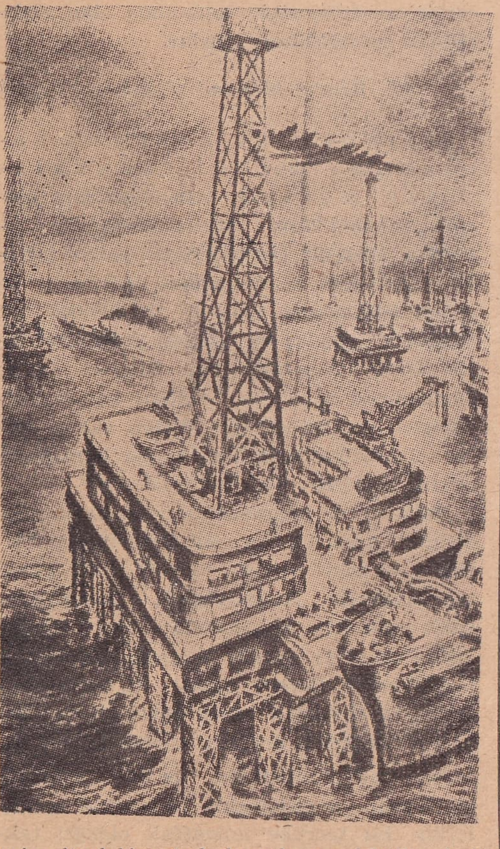
İstikbal, Atlântik okyanusunun petrol tabakalarının mıdır? Amerikalıların bizzat yayımladıkları istatistiklere göre Amerika Birleşik Devletlerinde petrol istihlâki 1941 denberi iki misline çıkmıştır ve petrol istihsalinin 1938 de 164.000.000 ton olmasına karşılık bu istihsal daha 1947 de 250.000.000 tonu aşmıştır. Bunlar insanı düşündüren rakamlar olduğu kadar Washington'un üçüncü bir dünya savaşı imkânını gözden uzak tutmaması karşısında büyük belâğati olan rakamlardır.

Halbuki bir zamandanberi Amerikalı jeologlar, Amerika Birleşik Devletlerinin istihlâk etmekte olduğu petrolü artık kendi topraklarında bulamıyacağı zamanların uzak olmadığı noktasında ısrar ederek âmme efkârını uyanık bulundurmıya çalışmaktadırlar. Bunun içindir ki, bu jeologlar daha şimdiden henüz işletilmemiş yeni petrol damarları araştırma işine koyulmuşlardır; pek cüretkârane ve çok masraflı bir tecrübeye girişmekte tereddüdetmemişlerdir. Bu tecrübe muvaffak olduğu takdirde, dünyanın birinci petrol devleti olan Amerika Birleşik Devletlerinin durumunu istikbalde daha da kuvvetlendirecektir. Standard Oil Company hâlâ Meksika körfezinde birtakım sondajlar yapmaktadır:

Meksika devleti, milletlerarası petrol kumpanyalarının Meksika topraklarındaki işletme imtiyazlarını geri almış ve bu kuyuları kendi üstüne almıştır: 1-2 - Bunun için Standard Oil Company 2.000 metre derinliğinde geniş bir petrol tabakasını işlemek üzere, üç mil açıkta ve Meksika kuyularına pek uzak olmıyan bir yerde çelikten suni bir ada kurmuştur. Resmimiz bu muazzam çalışma hakkında bir fikir vermektedir; 3 - Delme (furaj) kulesi; 4 - Araştırma makine ve lâboratuvarlarının üstünde kurulu bulunduğu üst ve orta güverteler; 5 - İkametgâh güvertesi; 6 ve 7 - Çelik kazıklar; petrol tabakasına ulaşmadan önce delinmesi gerekmiş olan son tuz tabakası 8 rakamiyle gösterilmiştir. Uzaktan görünen sahil Birleşik Amerikadır. Denizin en altındaki tabaka petrol, üstündeki çakıl, onun üstündeki deniz tabanıdır

Meksikanın kara suları dışında, âni ve müthiş fırtınalar yüzünden bütün denizcilerin korktukları sularda, ilim ve fen adamları aylarca süren çalışmalardan sonra suni bir ada kurmuşlardır. Ada, dünyanın en zengini farzedilen damarları araştıracak aletlerle teçhiz edilmiştir. 80 metre yükseklikteki çelik kazıklar üzerine kurulmuş olan bu 7.000 metre karelik ada bir milyon dolârdan fazla bir paraya mal olmuş ve inşa malzemesini nakil için bütün bir filoyu harekete geçirmek lâzım gelmiştir. Sondaj borularının kollarını çevirmek için muazzam motörler işlemektedir. Hali hâzırda 2.000 metre derinlikte ilk petrol tabakalarına raslanmıştır. İdaresi altında tam 500 mütehassısın çalışmakta bulunduğu baş jeolog J. Ben Carsey, Meksika körfezindeki bu petrol damarlarının on milyar hektolitre en iyi petrole malik olduğunu ve günlük istihsal miktarının 30.000 hektolitreye ulaştırılabileceğini tahmin etmektedir. İstikbalin petrol sahaları Atlântik okyanusunun altındadır.

Deniz altındaki petrol damarlarının işletilmesi düşüncesi: Uçaklar kıta merkezleri ile Atlântik okyanusuna serpiştirilmiş suni "Petrolcu adalar" arasında münakaleyi sağlarken sarnıçlı gemiler de ham petrolü alarak bütün dünyadaki tasfiyehanelere doğrudan doğruya sevketmektedirler

Gyroscope ve Gyrocompas: "Türkçede jiroskop ve jirokompa okunur" Fransız fizikçisi Foucault'un 1852 yılında esaslarını bulmuş olduğu jiroskoba pratik bir veçhe vererek bundan geniş ölçüde istifadeler temin eden Amerikalı mucit Elmer A. Sperry (1860 - 1930), icadetmiş olduğu "jirokompa" aletiyle deniz ve hava seyrüseferlerinde büyük bir değişiklik meydana getirmiştir.

Elmer A. Sperry, alelâde şekliyle bir topaçtan farksız olan jiroskop üzerinde tetkiklerine başladığı zaman bilhassa dönmekte olan topacı ayakta tutabilen tesiri ele almıştı. Tecrübelerine devam ettiği sıralarda kendi eseri ihtiraı olan "jirokompa" aletinin ileride ne gibi imkânları sağlıyabileceğinin farkında değildi.

Jiroskobun mütemmimi ve tekâmül ettirilmiş yeni şekli olarak kabul edilebilecek bu aletin icadiyle "suni ufuk" artık gözlerin önüne konulabiliyor, o zamana kadar talih ve tesadüfe bırakılarak yapılmakta olan ülkeler aşırı seferlerde, kestirme yol diye vasıflandırılabilecek hattın katiyetle tespiti mümkün oluyordu. Deniz seyrüseferlerinde başlı başına bir inkılâp meydana getiren bu buluştan daha sonraları hava seferlerinde de istifade edilmiye başlanılmıştır.

Elmer A. Sperry, 1904 yılında topaç üzerinde yapmakta olduğu tetkikleri bitirdikten sonra araştırmalarını elektrikli jiroskop üzerinde topladı. Meydana getirdiği alet basitti: Bu, mihveri müteharrik çerçevelere tutturulmuş ve istenilen istikamete tevcih olunabilen tamamiyle çelikten yapılmış bir çarktı. Daha doğru olarak, alet çalıştırılmadan önce çarkın istikameti değiştirilebiliyordu. Fakat motörün mihver üzerine tesir icra eylemesiyle beraber bu çarkın kendi mihveri etrafındaki dönüşünü değiştirmek müşkülleşiyordu. Kürrei arzın döndüğünü ispat etmiş olan Foucault'un tecrübelerini tekrarlarken, Elmer A. Sperry'nin aklına "jirokompa" aletinin icadına yarıyan fikir geldi. Foucault, jiroskobun harekete geçirildikten sonra evvelce tespit olunan noktayı işaret edeceğini ispat etmişti. Hakikaten, meselâ güneşe göre ayarlanmış olan alet, gün battıktan sonra da aynı ciheti göstermekte devam ediyordu. Bu suretle çerçeve arzla beraber dönüyor, fakat aletin çarkı aynı tesire tabi olmıyarak tevcih olunduğu istikamette kalıyordu. Bu müşahede, Sperry'nin yeni icadına esas oldu. 1905 yılında, gemilerin yalpa yapmalarına mâni olacak bir jiroskobu ortaya koymakla çalışmalarına devam eden mucit, kısa bir müddet sonra da hava seyrüseferlerinde büyük bir inkılâp yarattı.

Mıknatısiyeti itibariyle sıhhatli bir vasıta olmaktan uzak bulunan âdi pusula, her ne kadar "kuzey" i göstermekte ise de bu nokta, coğrafi bir cihet olmaktan ziyade "manyetik" istikamet olarak kalıyor ve uzak mesafelerde tehalüfe uğrıyarak "inhirafı ârızi" lere yol açıyordu.

Bilhassa sahiller boyunca uzayıp giden kara parçalarındaki madenler, pusula üzerinde tesirler yaptığı gibi alet, su altında vazife göremiyordu. 1908 de tam tekâmülüne kavuşan Sperry'nin "jirokompa" sı, bütün bu mahzurları ortadan kaldırmıştır. İlk tecrübe; zamanında Amerikan donanmasının en modern kruvazörlerinden olan Delware'de yapıldı. Alet, geminin zırhlı kulesine yerleştirilmişti. Tecrübe kati bir sonuç verdi. Delware'in toplariyle açtığı salvo ateşinin husule getirdiği sarsıntı; gemideki bütün lâmbaların ve tabakların kırılmasını, bataryalar mürettebatının da oldukları yerlerden plâstralara kadar sürülmelerini mucibolmuştu. Bu kadar şiddetli sarsıntıya rağmen Sperry'nin altındaki ibre, gösterdiği kuzey istikametinden zerrece inhiraf etmemişti.

Bugün bütün denizaltılar bu aletle donatılmış bulunmaktadırlar. "Jirokompa" sadece denizaltında seyrüsefer için lüzumlu bir alet olmakla kalmaz. Onun geniş bir kullanış sahası vardır. Torpillerin hedeflere tam isabeti, karanlıkta yapılan uçuşların emniyeti onunla sağlanmaktadır. Bunlardan başka petrol kuyularının açılışında cevherin bulunduğu yer ne derinlikte olursa olsun isabetle tâyin olunabilmektedir. Sperry'ye büyük bir şöhret temin eden yalnız "jirokompa" nın icadı değildir. 1930 yılında öldüğü zaman arkasında, dört yüzden fazla ihtiraın patentesini insaniyete kıymetli birer hediye olarak bırakmıştı.

(İlhan Tüzüner)

CAİNİZM — "Cayna" (Muzaffer), "Mahavîrâ" (Büyük kahraman), hattâ "Buddha" (Eren), "Bhagavat" (Mesut) gibi unvanlarla anılan Vardhâmana tarafından Hindistanda Vaisali şehrinde yayılmıya başlıyan bu din, Milâttan Önce Beşinci veya Altıncı Yüzyıllar içinde zuhur etmiş ve zamanımıza kadar mühim bir yekûn tutan taraftarlar bulmakta devam etmiştir.

T a r i h ç i ğ i : Buddha'dan biraz evvel zuhur ettiği anlaşılan Vardhâmana'-nın ölümü, Milâttan Önce 545 ile 467 arasında tahmin edilmektedir. Kurucusunun zâhidane hayatı ve esas akîdeleri itibariyle önceleri Sakyamuni Buddha'nınkine çok benziyen bu din, onunki gibi kast hayatının ve ilâhların aleyhinde olduğu halde sonraki şekli ile bu esaslardan tamamiyle ayrılmış ve Brahmanizmden de büsbütün ayrı olmakla beraber onunki kadar karışık bir sisteme sahibolmuştur.

En eski ismi "Nirgranthâ" (Bağsızlar) dır ve karman bağlarından kurtulmuş mânasına alınmaktadır. Ananeye göre Nirgranthâ'lar Milâttan Önce Altıncı Yüzyılda birçok benzerleri gibi seyyah derviş ve zâhit grupları halinde meydana çıkan ve bunların mühim bir kısmını sürükliyen Vardhâmana'dan 250 yıl evvel zuhur eden Pârçva adında birisi tarafından kurulmuştu. Bunun hakiki ve tarihî bir şahsiyet olduğu bugün de anlaşılmış olduğuna göre bu dinin kuruluşunu Milâttan Önce Dokuzuncu Yüzyılın sonlarında aramak doğrudur. Ancak fazla yayılması Vardhâmana sayesinde olmuş ve bu yüzyıldaki din cereyanlarının karakterini taşımıştır.

Mahavîra da Buddha gibi gençliğinde, otuz yaşında iken karısını ve kızını terkederek tenha bir parkta tam bir itikâf ve inziva hayatına çekilmiş ve buna alâmet olmak üzere saçlarını kesmiş, burada derin mürakabelere dalmıştı. Bundan sonra diyar diyar dolaşarak tam bir melâmi neşvesiyle hakaretlere, açlıklara, ıstıraplara tahammül etmiş, bu daimi ve esaslı riyazetler ve murakabeler neticesinde kurtuluş yolunu bularak "cina" (muzaffer) olmuştu. Artık bu yüksek hakikati ilân etmek mecburiyetinde idi. Ölümüne kadar seyyah bir mürşit sıfatiyle vaazederek dolaştı ve Pâva'da 72 yaşında öldü. Onun vaazettiği bu din, ilk hamlede insanları vatansız ve târiki dünya bir zâhit cemaati halinde sürüklemekten ibaretti. Cemaati erkek ve kadın rahiplerle bir de lâikler olmak üzere üç sınıf teşkil ediyordu.

Böylece Bihar'da doğan Cainizm, az zamanda muhtelif istikametlerde bütün Hindistana yayılmış bulunuyordu. Kuzey Hint'te, Orissa'da, ortada Gucarat'ta ve Dekkan'da ve güneydeki dravidyen memleketlerinde bugün de sık sık tesadüf ediyoruz. Bu din kuruluşundan itibaren iki mühim rakîbi olan Budizm ve Brahmanizmle daima çarpışmıştı. En ziyade Gucarat ve Dekkan ile güney memleketlerinde müsait sahalar bularak bir zaman hükümetin resmî dini de olmuştu. Onikinci Yüzyılda ise artık yavaş yavaş nüfuzunu kaybetmiye başlamakla beraber Budizm gibi Hindistandan tamamiyle silinmek tehlikesine de mâruz kalmamıştır. Bugün Hindistanda bir buçuk milyona yakın olan Cainistler dağınık bir halde yaşamaktadırlar.

Cainizm pek eski tarihlerden itibaren birçok şubelere ayrılmıştır ki, bunların en mühimi Milâdi Birinci Yüzyıldaki rafd hareketidir ve bu da zamanımıza kadar devam etmiştir. Bu hareketle Cainizmin ikiye bölündüğünü görüyoruz ki, bunların birisi "Digambâra" (hava giyinenler) yani çıplaklar, diğeri "Şvetambâra" (beyaz giyinenler) dır. Bunlardan birincisine mensup rahipler çıplak gezdikleri halde, ikincileri beyaz bir kumaş örtünmekte idiler. Ancak bu rafd cainistlerin de kendilerine mensup addettikleri İmparator Çandragupta (Milâttan Önce 322 - 298) da başlamış olduğu tahmin edilmektedir; çünkü bu devirde zuhur eden bir kıtlık neticesinde rahiplerin bir kısmı Maisur'a hicret etmiş, bunlar da yollarda çıplak yürümüşlerdi. Bugün bu rafd hareketinin başlıca sebebi olan bu hal de ehemmiyetini kaybetmiştir; çünkü Digambâra rahipleri bu çıplaklığı tatbikten menedilmişlerdir ve esasen pek küçük bir cemaat halinde kalmışlardır. Bundan maada her iki mezhebin de gerek âyin, gerek itikat bakımından ayrılıkları pek cüzidir. Ufak tefek farklarla Cainizmden daha bir sürü mezhepler de zuhur etmişse de, bunlardan uzun uzadıya bahsedemiyeceğiz. Ancak bunların en mühimini, Sthânakavâsi mezhebini bilhassa zikre şayan buluyoruz. Zamanımızda da mevcudolan bu mezhep salikleri resim ve heykellere ibadet etmiye şiddetle muhaliftirler. Bu mezhep Onbeşinci Yüzyılda İslâm tesiri altında ortaya çıkmıştı.

C e m a a t : Kalpasutra'ya göre, Cina'nın Nirvâna'ya girişinde müritlerinin adedi 4.200 ü bulmuştu. İhtimal ki bunun haricinde pek çok da lâik müritleri vardı. Pek az sonra manastırlara kadın müritler de kabul edildiler ve "sadhvî" (azize) adını aldılar. Onlar da erkekler gibi aziz olmuş ve alâka bağlarından çözülmüşlerdi. Esasen Sünnî olan Brahman dininden ziyade mezhepler Hindistanda daima kadına yer vermişlerdir. Dünyaya kapılarını tamamiyle kapamış olan bu manastırlarda karman kendisini besliyecek bir şey bulamadığı için, kurtuluşu kolaylaştırdığı gibi, çabuklaştırıyordu da. Esasen Cina'dan önce Nigrantha'lar da sıkı vücut riyazetlerine girmişlerdi. Manastırlarda bu derviş hayatına giren rahipler mezhep akîdelerini okutmak ve vaaz etmekle vakit geçirirlerdi. Brahmanlıkta olduğu gibi rahip namzetleri de bir muallimin hem talebeliğini yapar, hem de hizmetlerini görürlerdi. Rahipliğe girdikten sonra da Şvetambâra'lara göre madhyâya, Digambâra'lara göre ise pandita denilen hakîmlerin ve sûri adındaki başrahiplerin nüfuzu altına girerlerdi. Bu reisliğin en meşhur silsilesi eski Sthavira'lardır ki, bunlar ya doğrudan doğruya Cina'ya, yahut onun meşhur on bir talebesinden birine veya sıra ile onların talebesine mensubolanlardandı.

Cemaat pek çabuk genişlemiş ve büyümüş ve ananeye göre İmparator Çandragupta bir kıtlık sonunda bu manastırlardan birine girip açlıkla intihar etmiştir. Milâdın Birinci Yüzyılında Cainizm Mathura'ya kadar yayılmış, Onbirinci Yüzyılda Gucarat ve Kathiawar'a kuvvetli surette yerleşmişti. Cainizm hareketi, önce bir seyyah derviş kafilesi halinde başlamışsa da pek az sonra manastırlara kapanmış ve bu manastırlar birer ilim, felsefe, edebiyat ve sanat kaynağı olmakta gecikmemişler, Hint mimarlığı ve heykeltıraşlığının ilerlermesinde de Cainistlerin mühim rolleri olduğu görülmüştür.

D i n k i t a p l a r ı : Rafd hareketleri bu mezhebe aidolan din kitaplarında da kendini göstermiştir. Esasen tamamiyle şifahi ve talimî olan bu eserlerin tespiti ilk defa Pataliputra'da Milâttan 300 yıl önce üstat Sthulabharda'nın riyaseti altında toplanan bir konsilde mümkün olabilmişti. Digambâra adiyle ayrılan cemaat, güney nihayetinde bulunuyordu. Bu konsil metinleri nazari olarak on iki kısma ayırdı. Ancak asıl üstadın doğrudan doğruya talimlerine ait membaların kaybolduğunu da işaret etmekteydi. Bu şeriat Digambâra'ları memnun edemediği için onlar da 156 yılında Puspadanta'nın reisliği altında başka bir ruhani meclis topladılar. Üçüncü bir konsil de Devardhiganin tarafından 527 de Valabhi'de toplanıp bütün metinleri yeniden tetkik ve tespit etti.

Bu metinlerin yazılı olduğu dil eski magadhî (Ardhamâgadhî) denilen bir prakrit lehçesidir. Şvetambâra'ların şeriat kitapları başlıca 12 "anga" (kısım) dan ve tekrar ikinci defa olmak üzere 12 upanga'dan, 10 paînna - prakirna denilen muhtelif mecmuadan, "Çedasûtra" denilen altı akait kitabından ve "Mûlasutra" denilen dört esas kitaptan ve müteferrik bâzı kitaplardan ibarettir.

Ancak Digambâra'lar bu kitapların hiçbirini kabul etmek istemezler. Kendilerinin ilk ruhani cemaatini toplıyan Puspadanta, iki din âlimi, Bhûtavali ve Dharasena ile birlikte bâzı eserler telif etmişlerdi ki, bunlar üç şastra'dan, Dhavala, Câyadhavala ve Mahâdhâvala'dan ibarettir ve üçü de manzumdur. Bu mezhebin belli başlı bu üç kitabından maada dört vedaları vardır ki, bunlar; 1 - "Prathamânuyoga", Purâna'lardan alınmıştır, 2 - "Karânânuyoga" kozmolojiye ait bir eserdir, 3 - "Dravyânuyoga" bir nevi felsefe ve tasavvuf mecmuasıdır ve nihayet, 4 - "Çaranânuyoga" âyin ve ibadet ve diğer menâsike dair bir şeriat kitabıdır. Bütün bu kitapların mevzuları ve münderecatı hep ayrı ayrı devirlerde, bilhassa çoğu da Sekizinci ve Dokuzuncu Yüzyıllarda vücuda getirilmişlerdir. Bunların yazılı oldukları dil de ya sanskritçe, yahut da Mathûra lehçelerinden olan şauraset prakrintesidir.

Bu din kitaplarından maada Caynalar tarafından dinî olmıyan pek çok kitaplar da nakledilmiştir. Bunlar bilhassa tarihe, menkıbelere, efsanelere, destanlara, roman ve şiire aittir.

C a i n i z m i n e s a s a k î d e l e r i : Cainizmin Yedinci Yüzyılda Hindistanda zuhur eden mezheplerin karakterini taşıması itibariyle ilk Budizmle sıkı münasebeti olduğunu söylemiştik. Bundan maada eski Hint materyalist tefekküriyle, vayşesika ve sankya felsefesiyle de bütün o yüzyılın mezhepleri gibi alâkadar olduğunu da görmekteyiz. Çok eski zamanlara çıkan bütün bu muhtelif sistemlerin müşterek bir tek temeli vardır ki, bu da, tabiatı izah ederken azçok atomistik ve-

ya materyalist olmakla beraber, bazan da ruhçu oluşlarıdır.

Caynaların "substantialisme" inde de Brahman'larda görülen realizm bütün kuvvetiyle hâkimdir. Bunu kısaca anlatalım : Evvelâ iki türlü "dravya" (cevher) vardır ve bunlar "civa" (canlı) ve "aciva" (cansız) dırlar. Bizim cevherler değil, fakat kuvvetler, varlık tarzları, yahut görüşler olmak üzere anladığımız "fezaya yayılma" (âkâşa), "hareket" (dharma), "sükûnet" (adharma), "madde" (pudgâla) gibi şeyler cansızlar arasında bulunmaktadır. Bu hakikatler taksim edilmiyecek derecede küçüklüğü dolayısiyle bu cevherleri tarif edemezlerse de gene atomlar denebilecek derecede basit ve küçük "anu", yahut fevkalâde küçük "paramanu" unsurların tevezzü ettiği yerlerden ibarettir. Şu halde birkaç çeşit varlık tarzı mevcuttur. Basit, karışık, basitlerden toplanmış küme, bir çeşitte bulunan basitlerin diğer çeşit kümelere nüfuz etmesi gibi maddenin ruhani kümelere nüfuz etmesi gibi, hareket yahut sükûnetine göre bir kümenin azçok genişliyebilmesi, ruhun kendi kendisi üzerine toplanması, yahut vücuda veya dışarıya yayılması imkânı bundan çıkmaktadır. Vakaları ve tespit edilecek ahlâkı, yahut dinî gayreti aydınlatan anahtar işte bu fizikte bulunmaktadır.

Caynaların itikatlarına göre âlem daimî ve zevalsizdir. Caynalar Hindular gibi âlemin zaman zaman yıkılıp kuruluşuna inanmazlar. Bu âlem bilâkis değişmez ve mahdut bir haldedir. Aşağıdaki âlem cehennemleri, ortadaki denizler ve karaları, yukarıdaki de ilâhi gökleri ile durur. Bütün bunların üstünde kurtulmuşların âlemleri vardır.

Kâinatı idare eden hiçbir yüksek varlık yoktur. Caynalar Allah mefhumunu katî surette reddederler. Gökte bulunan ilâhlar bizim gibi fâni varlıklardır ve kudretleri mahduttur. Evvelki doğuşlarında yaptıkları işlere göre onlar da bizim gibi bir talihe mazhar olmuşlardır. Karman bizde olduğu kadar bu mahdut kudretli ve daha ziyade cin ve perilere benziyen deva'larda da hüküm sürmektedir. Hattâ bugün göklerde bulunsa bile yarın yeryüzünde doğabileceklerdir. Ezelî ve yüksek bir Allah olmadığı gibi, kâinatı var eden ezelî ve mutlak bir kâinat ruhu da yoktur. Kâinat diğer Hint mezheplerinin telâkkilerinin aksine olarak, kozmos'u teşkil etmek üzere birleşen ezelî cevherlerin mütekabil karışmalariyle hâsıl olmuştur. Bu cevherler ise yukarıda bahsettiğimiz gibidirler.

Maddenin ruha nüfuz ederek derin sarsıntılar husule getirmesinin hususi bir mânası vardır. Bir ilâç nasıl bedenimizde tesirini ika ediyorsa, madde de ruh üzerinde muhtelif tesirlerini gösterir. Madde ruhun hudutsuz bilgisini ve kudretini ihata etmek suretiyle ona ancak ehemmiyetsiz bir bilgi ile cüzî bir kudret bırakır, ruhu ye'se sevkeden, tabii olan saadetini kaybettiren, fâni bir vücutla giydiren, arzu ve ihtirasları musallat eden, muayyen bir kadere bağlıyan, muayyen bir zaman için hayvan, insan, semavi veya cehennemî bir mahlûk şeklinde yaşamıya mahkûm eden hep maddedir. Ruha nüfuz eden bu madde "karman" (ecrü amel) olmaktadır. Bu ruh ve maddenin münasebetinin ne iptidası, ne de hâdiselerin tabii cereyanı itibariyle bir sonu vardır. Tıpkı aldığımız gıdaların vücudumuzda kan, safra, meni vesair şeylere temessül etmesi gibi bu karman da bizde muhtelif istikametlerde tesirini gösterir. Arzuları uyandıran, vücuda şekil veren, ömrü tahdideden, doğumu icabettiren hep bu karmanın muhtelif cepheleridir. İyi işler iyi, fenalar da fena bir karma husule getirirler. Tesirini icra eden karma kaybolur, fakat her an yeni bir karman yaratacağından bu yenisi kaybolanın yerini alır. Böylece başı ve sonu olmıyan bir varlık silsilesiyle ruhların bir vücuttan diğerine intikali devam edip gider.

Kurtuluş yolu, ıstıraba nihayet veren yol karman'ın tekrar birikip yığılmasına karşı koymak, birikmiş olan karmanı yakarak, eriterek içimizden dışarı atmaktır. Riyazetlerden ve çilelerden çıkan sıcaklık ise, işte karman tortularının erimesini çabuklaştırarak her cevheri yerli yerine koyup bizi fıtrî saflığımıza götüren bir temizlik tesiri yapar.

Cainizmin en esaslı kaidesi, kurtuluşa giden en son yol olan riyazettir. Cainizmin disiplin ve akidesinde yüzyıllar zarfında hemen hemen hiçbir değişikliğe mâruz kalmamış çok eski fikir ve inanışlar vardır. Hiçbir Hint din ve mezhebi canlılara karşı hürmeti Cainizm kadar ileri götürmemiştir. Yerde yaşıyan haşarata zarar vermemek için toprağı ekmedikleri gibi, suyu bile sıkı dokunmuş bir tülbentten süzmek suretiyle içerler.

İnsanı kurtuluşa götüren yol uzun ve çetin bir yoldur. Mümkün olan kemalin mertebelerini gösteren on dört derece vardır. Bu derecelerin en altında nefislerini muhasebe etmeyi bilmiyen ve hakiki imana sahibolmıyan kimselerin mertebesi bulunur. İkinci ve üçüncüsü de bir dereceye kadar hakiki iman bulunur, dördüncü daha mükemmeldir. Beşinciden itibaren ruh nefsini mürakabeye başlar, on üçüncüde ise bütün ihtiraslardan uzaklaşır, cismani bütün ihsasları terkeder ve tam bir bilgiye sahibolur. Fakat bu on dört mertebe sıra ile katedilmez. Çünkü ruh ekseriya sukut ettiği için bazan kazandığı mertebeden aşağıya iner. İnsan bütün bu mânileri yenecek olursa, işte o zaman kurtuluşa erer. "Kevali" (her şeyi bilen) sıfatiyle bir müddet daha bu yeryüzünde arzusuz ve ihtirassız olarak karmanının son parçası mahvoluncıya kadar misafir olur. Bundan sonra bütün maddi bağlardan kurtulan ruhu, içi boşaltılmış bir kabağın suyun sathına yükselmesi gibi bu âlemin zirvesine yükselir. Ishatprâgbhâra denilen bu haz ve huzur mıntakasında mes'utlar görülmez şekillerle yaşamaktadırlar. Sonsuz bir saadet içindedirler. Orada onların bu huzurlarını ihlâl edecek hiçbir şey yoktur. Neşe ve ıstırabın fevkindedirler. Artık bu dünyaya bir daha gelmiyeceklerdir.

K o z m o g r a f y a v e k â i n a t ı n t a r i h i h a k k ı n d a d ü ş ü n c e l e r i : Kurtuluşun sonsuz dramının cereyan ettiği bu kâinat Caynaların talimine göre muazzam olmakla beraber mahduttur. Şekil itibariyle bacakları ayrık duran bir adama benzemektedir. Alt kısımlarda cehennemler vardır. Vücutta hayvanlar ve insanlar tarafından işgal edilen bu dünya vardır. Göğüs, ense ve başta ilâhî âlemler bulunur. Bütün bunların hepsinin üstünde de bu insan - kâinatın tacı bulunur. Burası mesutların cennetidir. Bütün bu kâinat üç kabukla ihata edilmiştir. Bunlar sıra ile lüzuci bir su, lüzuci bir rüzgâr ve ince bir rüzgârdan ibarettir. Bu sonuncusundan sonra adem, sonsuz bir boşluk vardır. Kâinat muhtelif fezalar ve varlıklarla doludur. Gene her tarafta nigodalar, yani müteharrik olmıyan, cisimleri olan ve hislerle idraki kabil olmıyan küçük hayvanlar vardır ki, bu hareketsizlikleri itibariyle nebatlara benzerler. Hareket sahibi olan varlıklar ise Trasa-nâdi denilen muayyen bir mıntakada bulunurlar. Burası kâinatın ortasından geçmek üzere yukarıdan aşağıya katederi mevhum bir çizgidir. Bu kâinatın ortası bizim Arzımızdır. Arzın altında yedi kat cehennem vardır ki, burada günahkârlar milyonlarca seneler süren muayyen bir çile hayatı çekeceklerdir. Arzın üstündeki cennetler de kat kattır. Buralarda da dünyada iyilik yapmış olan ruhlar gene muayyen bir müddet için ve pek uzun zamanlar haz ve saadet içinde yaşıyacaklardır. Bu ruhlar iyilikleri sebebiyle deva olmuşlardır. Devalar da kudretlerine göre muhtelif sınıflara ayrılmış bulunmaktadır. Ancak bunlar da ölüm acısından kurtulmuş değillerdir.

Kâinatın ortasında bulunan ve nebatlar, hayvanlar ve insanların makarrı bulunan arzın ortasında da Meru dağı vardır. Bunun ortasında "Pembe elmalar adası" denilen "Cambûdvîpâ" vardır ki, biz işte onun üstünde yaşamaktayız. Bu da tuzlu bir okyanusla muhattır. Bu okyanustan sonra Dhâtakikandra adında başka bir mıntaka, ondan sonra tekrar bir deniz ve ilâh. Nihayet son bir kıta ve bir denizle biter. Bu deniz, Svayambhûramana'dır ve orta âlemin sonudur. Cambûdvîpâ doğudan batıya doğru boylu boyunca altı dağ silsilesine maliktir ve gayrimüsavi yedi mıntakaya bölünmüştür. Bu yedi mıntakadaki memleketler ve içinde bulunan varlıklar Cayna coğrafyacıları tarafından en ince teferruatına kadar zengin bir fantezi ile tasvir edilmiştir. Hindistan ve modern Cainistlere göre bütün Arz Bharatavarsha mıntakasında bulunmaktadır.

Caynalar birbirini takibeden iki kozmik devir kabul etmektedirler. Bunlardan birisi "utsarpinî" (çıkan), diğeri "avasarpinî" (inen) devirlerdir. Çıkan devrin iptidasında umumi vaziyet tasavvurun fevkinde idi, fakat zamanla düzeldi. Fakat bundan sonra gene bozulacaktır. Bu kozmik devirler altı çağa bölünmektedir. İyisi şuşama, kötüsü duşama'dır, diğer dördü de bunların mürekkep şekilleridir.

Mütemadiyen tekerrür eden bu devirlerin tarihi Caynalar tarafından bütün tafsilâtiyle yazılmıştır. Her devirde insanlığın talihi üzerinde müessir olan 63 büyük insan "shâlâka - purusha" gelecektir. Bunların 24 ü kurtuluş yolunu aydınlatan peygamber (tirthankara) ler, 12 si bütün Bhasuta ülkesine hükmeden kırallardır, dokuz grupta da üçer kahraman vardır ki, bunların ikisi müttefik olarak fena olan üçüncü ile muhabere etmektedirler.

Caynalar, bilhassa "inen devirler" dedikleri yaşadığımız zaman tarihi ile meşgul

olurlar. Hayatın başlangıcı hatırlanmıyacak kadar eski zamanlarda, şuşama - şuşama devresinde başlamış, bu zamanda haz ve saadet her tarafta hüküm sürüyormuş, insanlar tam bir ittifak içinde yaşıyormuş. Hepsi de iyi ve güzelmişler ilh. Bundan sonra Şuşama devri gelmiş ki, evvelkisi kadar değilse bile ona yakınmış. Bundan sonra da şuşama - duaşama yani "iyi-kötü" devri gelmiş, ilh..

Â y i n v e i b a d e t : Cayna cemaatinin ruhani idaresi rahip ve rahibelerin elindedir. Bunlar, açık havada veya "upâşraya" (toplantı yeri) denilen mâbetlerde lâik müminlere vaaz vermekle meşgul olurlar. Zâhitler de lâikler gibi her gün bâzı ibadetleri ifa etmiye, tirthankara'lar üzerine ilâhiler okumıya, vücuda hususi bir vaziyet vererek mürakabeye dalmıya, muayyen bâzı hareketleri yapmıya mecburdur. Yaşıyan her varlığa zarar vermek katiyen haramdır; bu kaideye bilhassa son derecede ehemmiyet verilmektedir. Yalnız nebati gıdalara müsaade edilmiştir. Müskirat katiyen memnudur. Farkına varılmadan bir böceği de beraber yemek ihtimali mevcudolduğu için karanlık çöktükten sonra yemek de memnudur. Bâzı gayretli zâhitlerin havada bulunan pek küçük böcekleri yutmamak için ağızlarına bir mendil koyarak teneffüs ettikleri de görülmüştür. Cainistlerin her cins hayvanlar için hastaneler tesis ettikleri sık sık görülen hâdiselerdendir. Hattâ böceklere bile bakılır. Bu hususiyetlerden maada oruca da büyük bir ehemmiyet verilmektedir. Birçok Cayna âbitlerinin açlıkla intihar suretiyle kendilerini nezrettikleri de pek sık görülen hâdiselerdendir.

İlk Cainizmin tamamiyle "athé" olmasına rağmen Cainistler bugün birçok ilâhlar kabul etmektedirler. Fakat yukarıda da gördüğümüz gibi göklerdeki âlemlerinde oturan bu ilâhlar da bizim gibi tenasühe mâruzdur ve insanların kurtuluşlarına yardımları olamaz. Tirthankara'lara gelince, bunlar da Nirvâna'ya girdikten sonra bu dünyaya ait hâdiselerle alâkaları kalmaz. Bununla beraber onlara ayrılan bir ibadet şekli mevcuttur. Caynalar Tirthankara'ları düşünmek ve tebcil etmek suretiyle ruhlarını tasfiye edip yükselteceklerine kanidirler. Bu suretle onların yardımlarına da bilâvasıta nail olacaklarına inanırlar. Bu azizlerin heykelleri mâbetlerde daima tebcile mazhardır. Haklarında ilâhiler okunduğu gibi heykelleri yemişler, tatlılar, pirinçler, güzel kokularla muhattır. Heykelleri sular ve güzel kokulu kremlerle ovalanır ve çiçeklerle süslenir. Bilhassa kendilerine hasredilen günlerde bu kabil takdislerde bulunmak zaruridir. Her hangi bir Tirthankara'nın doğduğu veya öldüğü yerleri hacı kafileleri ziyaret eder.

Cayna mâbetlerinde âyin ve ibadet rahip ve rahibeler tarafından değil, lâikler tarafından ifa edilir. Bunlar ya her hangi bir günde bu işi yapmıya kendini nezreden veya bu işi kendine sanat yapmış olan kimselerdir. Daha garibi birçok Cayna mâbetlerinde bu dine mensubolmıyan kimselerin hattâ Brahmanların Cayna âyinlerini idare edebilmeleridir. Caynaların nezirleri de Hindularınkine benzemektedir. Aslında kast aleyhinde teşekkül eden bu din erbabı arasında bugün de Hindularda olduğu gibi kastlar mevcuttur.

K ı s a b i b l i y o g r a f y a : *H. V. Glassenap; Brahma et Boudha, Paris 1937. . Der Jainismus, Berlin 1925. W. Schubring; Die Lehre der Jainas, Berlin 1935. M. Winternitz; Halfte, Die Heiligen Texte der Jainas, Leipzig 1920. A. Guérinot; La Religion Djaîna, Paris 1926. H. Jacobi; Jaina - sûtras, Books of the East Oxford, 1884 - 1895. Ö. Hilmi Buda; Dinler Tarihi, İstanbul 1935. Masson Oursel; L'Inde Antique et la Civilisation Indienne, Paris 1933. George Bühler; On the Indian Sect of the Jainas. R. Hoerenb; Jainism and Bouddhisme. M. Stevensen; Notes on modern Jainism; The Heart of Jainism; Jagmanderlal Jaini outlines of Jainism. M. Bloomfield; The Life and Stories of the Jaina Saviour Parçvantha. J. Charpentier: Uttaradhyayanasutra. H. D. Jhaveri; The First Principles of the Jaina Philosophy.*

(Asaf Halet Çelebi)

Not: Bu madde ile ilgili üç resim "Budizm" maddesinin basılı olduğu 1660 ve 1661 inci sayfalara konmuştur, hatırlatırız.

ENFLÂSYON — Paranın bereketini kaybetmesine enflâsyon (inflation) denir.

1) E n f l â s y o n h â d i s e s i n i n m a h i y e t i : Enflâsyon, millî paranın iktisadi ihtiyaçları tatmin kabiliyetini kısmen kaybetmesiyle tezahür eder. Enflâsyon zamanında, piyasada tedavül eden ödeme vasıtalarının yekûn itibariyle kabarmasına mukabil, para ünitesinin iştira kabiliyetinde bâriz bir düşüklük husule gelir.

İstihsalin aksaması, inhisarların inkişafı, bankaların kredi hacmını genişletmesi, dış ticaret tahditleri ve vasıtalı vergilerin ağırlaştırılması gibi muhtelif sebepler, piyasada tedavül eden mal miktariyle iştira kuvveti yekûnu arasındaki muvazeneyi ihlâl ederek enflâsyona sebebiyet verebilir. Fakat iktisadi hayatta en sık raslanan enflâsyon tipi, mali güçlüklere mâruz kalan hükümetlerin kâğıt para ihracetmeleri neticesinde husule gelen vaziyettir. Seferberlik yapmak, devletçilik programlarının ihtiyaç gösterdiği sermayeyi bulmak veya memleket iktisadiyatının tahammül edemiyeceği kadar kalabalık bir memur kütlesi beslemek mevkiindeki hükümetler, normal varidat kaynaklarının hasılâtiyle bütçe masraflarını karşılamak hususunda güçlük çekerler. Enflâsyon, bütçe açığını kapamak üzere başvurulabilecek en rahat ve kolay tedbirdir. Hükümet, kâğıt para bastırmak veya merkez bankasından avans almak suretiyle dilediği kadar iştira kuvveti temin etmek kabiliyetine sahiptir.

2) E n f l â s y o n u n f i y a t l a r ü z e r i n d e k i t e s i r i : Hükümetlerin enflâsyon yapmak suretiyle piyasaya karşılıksız iştira kuvveti sürmeleri, iktisadi hayatta bâzı aksülâmeller yaratır. Para ayarının bozulmasını takibeden aylar zarfında, fiyatların yükselmiye başladığı görülür. Eğer hükümetin bizzat veya merkez bankası vasıtasiyle tedavüle çıkarttığı para miktarı fazlaysa, fiyatların da süratle ve kuvvetli sıçrayışlarla pahalılandığı göze çarpar. Ancak enflâsyon zamanında fiyat hareketleri mütecanis bir manzara arzetmez. Pahalılık hareketi evvelâ toptan fiyatlarda başlar ve tedricen perakende ticaret muamelelerine ve ücret mukavelelerine intikal eder.

Enflâsyonun sebebiyet verdiği pahalılık nispeti, para ve kredi hacmındaki şişkinlik ile alâkalı olarak değişebilir. 1789 Fransız İhtilâli esnasında, Fransada tedavüle sürülen "assignat" adı verilen kaimeler fiyatların 1792 senesine kadar tedricen ve 1792 - 96 seneleri arasında da baş döndürücü bir süratle yükselmesiyle neticelenmişti. 1789 - 1796 seneleri arasında, tedavüldeki kâğıt para hacmı 15 misli artmış ve bir çift kundura fiyatı 5000 franga çıkmıştı.

Birinci Dünya Savaşında, muharip memleketlerin hemen hepsi enflâsyona müracaat etmişlerdi. Paranın kıymeti Fransada 5, İtalyada 4 misli, Belçikada 7 misli ve Balkan memleketlerinde 20 ilâ 35 misli düşmüştü. Yalnız, enflâsyonu kredi mekanizması vasıtasiyle tahakkuk ettiren Büyük Britanya hükümeti, mütarekeden sonra bütçe muvazenesini düzeltmiş ve İngiliz lirasına eski itibarını iadeye muvaffak olmuştu.

Birinci Dünya Savaşı sonunda kaydedilen en büyük enflâsyon, Almanyada vuku bulmuştur. Tedavüldeki banknot hacmı 1918 - 1923 seneleri arasında 22 milyar marktan 663 trilyon marka yükselmiş ve fiyatlar binlerce defa pahalılanmıştır. Birkaç kuruşluk basit bir malı satın alabilmek için, milyonlar ödemek lâzım gelmiştir.

Alman tecrübesi, enflâsyonun, hayat şartları üzerinde tahripkâr bir tesir uyandırdığını ve enflâsyonu takibeden devrede iktisadi güçlüklerin buhranlı bir manzara arzettiğini göstermiştir. Bu itibarla, İkinci Dünya Savaşında, iktisat ilmine kıymet verilen memleketlerde, enflâsyona gitmemek için büyük gayretler harcanmıştır. Muharip memleketlerde, fiyat yükselişleri gayet mutedil bir seviyede kalmıştır. 1939 - 1945 arasında toptan fiyat endeksleri Almanyada yüzde 10, İngilterede yüzde 60, Amerikada yüzde 45 ve İsviçrede yüzde 90 nispetinde artmıştır. Buna mukabil Çin, İtalya ve Yunanistan gibi bâzı memleketlerde, pahalılık korkunç bir dereceyi bulmuştur. 1939 - 1947 arasında toptan fiyatları İtalyada 49, Polonyada 150 ve Çinde 1725 misli artmıştır. Türkiye, İran ve Irakta ise, 4 - 5 misli yükselmiştir.

3) T ü r k i y e d e e n f l â s y o n : Memleketimizde, İkinci Dünya Savaşı başladıktan sonra askeri masrafların mühim bir kısmını T. C. Merkez Bankasından alınan avanslarla ödemek cihetine gidilmiştir. Devlet adamları, emisyonun pahalılık yaratacağını düşünmemişler ve Millî Korunma kanunu sayesinde fiyat hareketlerinin önleneceğini ümidetmişlerdir. 1942 nihiyetine kadar, tedavüldeki banknot hacmı 204 milyondan 700 milyona ve toptan fiyat endeksleri 100 den 339 a yükselmiştir.

1939 - 42 senelerinde ihtikâr ve pahalılığa karşı yapılan mücadele, hükümet hesabına zincirleme muvaffakıyetsizlikler serisi halinde cereyan etmiştir. Bu muvaffakıyetsizlikler, hükümetin 1942 yazından itibaren cüretkâr ve ümitsiz hamlelere girişerek ağır hatâlar işlemesine zemin hazırlamıştır. 1942 yaz aylarında Ticaret Bakanlığına getirilen Behçet Uz, tüccarla yaptığı temaslar neticesinde fiyatları serbes bırakmış ve 1942 yaz ayları ile 1943 nisan ayı arasında toptan fiyat endeksleri 339

dan 779 a fırlamıştır. 1942 senesinden itibaren hükümetin altın iddiharına ehemmiyet vermesi, vasıtalı vergilere zam yapması ve ihracat hâsılatiyle memleketin ihtiyaç duyduğu miktarda mal getirmekten istinkâf etmesi de pahalılığın sebepleri arasındadır.

1944 senesinde Maliye Bakanlığında husule gelen değişiklik neticesinde, bütçe ve emisyon siyasetinde nispeten istikrar temin edilmiştir. İthalât rejimi düzelmiye yüz tutmuş, bütçe açıkları daraltılmış ve tedavüldeki banknot miktarı azalmıya başlamıştır. Nurullah Esat Sumer'in maliye politikası tedavüldeki para miktarının 993 milyondan 820 milyona ve toptan endekslerinin 453 ten 389 a kadar inmesini temin etmiştir.

Fakat 7 eylûl kararlarından sonra enflâsyon, pahalılık ve bütçe açıkları tekrar kendini göstermiştir. Emisyon 1947 martında 998 milyon liraya çıkmış ve fiyat endeksleri 439 u bulmuştur. Harbin bittiği dört sene olduğu halde, bütçe açıklarının kabarık bir yekûn arzetmesi pahalılığın müzminleşmesine sebebiyet vermiştir.

4) Enflâsyonun istihsal ve dış ticaret üzerindeki tesirleri: Enflâsyon, başlangıçta, iktisadi faaliyet üzerinde canlandırıcı bir tesir yaratır. Fiyatların yükselmesi, istihsal ve ticareti muvakkaten teşvik eder. Fakat kısa bir müddet sonra, sermayelerin istihsal sahalarından spekülâsyon mevzularına intikal ettiği görülür. İstihsal verimi azalır. Maliyetler yükselir. Maliyetlerin yükselmesi, ihracat mallarının sürüm imkânlarını azaltır. Buna mukabil, ithalât mallarına karşı rağbet çoğalır. Kambiyo kontrolü rejimini tatbik eden memleketlerde, enflâsyon ihracatın tıkanmasına, dış ticaret muvazenesinin bozulmasına, döviz darlığiyle karşılaşılmasına ve sanayişleme hareketlerinin menfi şartlar altında cereyan etmesine sebebiyet verir.

Enflâsyon zamanında, kambiyo rayiçlerinin istikrar halinde tutulması, pahalılığa karşı fren vazifesi görür. Fakat bu devrede, dış ticaret sıkıntılarına mâruz kalan ticaret erbabı hükümetten devalüasyon yapılmasını ve takas muamelelerinin genişletilmesini ister. Fakat her iki tedbirin de temin edebileceği ferahlık mahdut ve muvakkattir. Devalüasyon ameliyeleri ve takaslı mübadele usulleri, enflâsyonun daha ziyade kuvvetlenmesine zemin hazırlar. Enflâsyon ilerlediği müddetçe, iktisadi güçlüklerin birbirini kovaladığı bir fâsit daire belirir.

5) Enflâsyonun içtimai tesirleri: Enflâsyonun başlıca tesiri, servet ve gelirlerin inkısamında görülür. Refah ve servet, muhik bir sebep olmaksızın bir içtimai sınıftan diğerine intikal eder. Müteahhit ve müteşebbis sınıfı, büyük vurgun kazançları temin eder. Spekülâsyon kârları, misli görülmemiş seviyelere erişir.

Buna mukabil, işçilerin ücretlerine yapılan zam, hiçbir vakit pahalılığın geçim şartları üzerindeki tesirini telâfi edemez. Aylıklı sınıf, sabit gelirliler ve tasarrufların devlet istikrazlarına yatırmış olanlar sıkıntı ve zarara uğrarlar. Kolay kazanan, bol sarfeden ve muhitini istismar eden bir yeni zengin tabakasının belirmesi, geçim sıkıntısı çeken halkın mâneviyatı üzerinde menfi bir aksülâmel uyandırır. Ahlâk mefhumuna karşı gösterilen hürmet zayıflar. Halk arasında ve devlet dairelerinde, korkunç bir israf ve mesuliyetsizlik duygusu uyanır. Alın teriyle temin edilen kazanca karşı lâkaytlık ve istiğna belirir. Halkın devlete karşı itimadı sarsılır. Umumi bir memnuniyetsizlik havası bütün memlekete sirayet eder. İrtikâp, rüşvet, suiistimal ve haksız iktisaplar çoğalır. Cinayetler, keyif verici maddeler istihlâki, kumar iptilâsı ve dilencilik artar. Aile geçimsizlikleri, fuhuş ve adli suçlar içtimai birer dert haline gelir. Enflâsyonun doğurduğu temayüller, memleketin içtimai emniyeti bakımından bir ahenksizlik kaynağı teşkil edecek mahiyettedir. Bu itibarla, bâzı iktisatçılar, enflâsyonun siyasi ve içtimai nizamı harbden daha fazla sarstığını belirtmek zaruretini hissetmişlerdir.

(Doçent Dr. Feridun Ergin)

HAMDİ BEY, OSMAN — (1842 - 1910) Türk arkeoloji bilgini, ressam, idareci ve teşkilâtçısı.

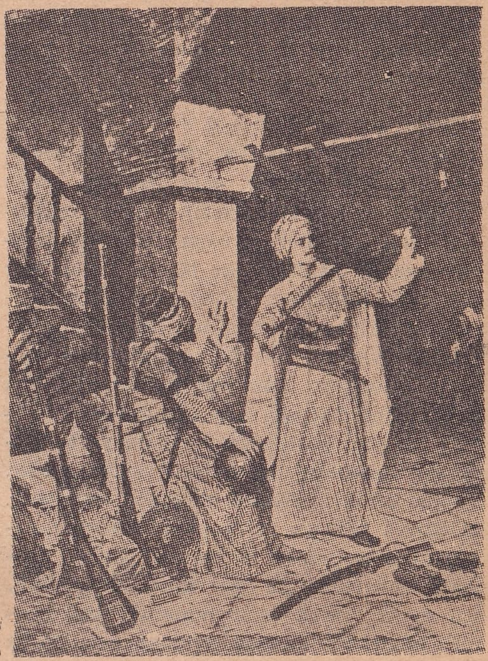
Hayatı: 1842 senesinde İstanbul'da doğdu, Sadrazam Etem Paşa'nın büyük oğludur. 1856 da "Maarifi Adliye" adındaki mektebe devam etti. Resme büyük bir merak ve istidadı vardı. Babası Sırbistan'a vazife ile giderken o da beraber giderek Viyanaya geçti, müzeleri ve galerileri gördü. 1860 da hukuk tahsili için Parise gönderildi. Orada Hukuka devam etmekle beraber daha ziyade Güzel Sanatlar Mektebiyle Ressam Boulanger ve Gérôme'un atelyelerinde meşgul oldu. Aynı yıllarda sanat tarihi ve arkeoloji derslerine de devam etti. Orada iken 1867 Paris Umumi Sergisinde hükümeti temsil etti.

1869 da İstanbula döndü ve Mithat Paşanın Bağdad valiliğinde beraberinde götürdüğü hür fikirli gençler arasında o da umuru ecnebiye müdürü olarak bulundu. Ahmet Mithat Efendi ile bu yoldaşlıkta dost oldu. 1871 de Bağdaddan dönerek Abdülâziz tarafından ecnebi sefirler teşrifatçısı yapıldı. 1873 te Viyana Umumi Sergisine birinci komiser olarak gönderildi.

1874 te Viyana Beynelmilel Sergisinin açılışı ile Osman Hamdi'ye karakterine uygun bir faaliyet sahası hazırlanmış oldu. Bu serginin Türk pavyonuna tâyin edilen genç sanatkâr, kendi teşebbüsü ile toplıyabildiği sanat eserlerini burada teşhir ediyordu. Serginin açılışı günü Osman Hamdi'nin Türk pavyonunu gezmek için gelen Avusturya ipmaratoruna verdiği cevap meşhurdur. Pavyonun kapısında sanatkâr tarafından karşılanan François-Joseph: "Hamdi Bey, bakalım, neler teşhir ediyorsunuz?" diye sormuştu. Genç komiser: "Majeste, şimdilik hayatımı teşhir ediyorum" cevabını vermişti. Bu cümle ile Osman Hamdi cesaretli teşebbüsünün hayatına mal olabileceğini ima etmek istemişti. Filhakika o devirde yağlı boya resimler ve heykeller teşhir etmek günah sayılırdı.

Osman Hamdi Bey

Hamdi Bey'in meşhur bir tablosu

Sergiden dönüşünde 1875 te hariciye umuru ecnebiye kâtibi oldu. 1293 (1876) tarihli "Devlet Salnamesi" ne adı tahriratı hariciye müdürü olarak kaydedilmiştir.

Hamdi Bey, Sait Beyden sonra matbuat müdürü oldu. Sait Beyin matbuat müdürlüğünden ayrılış tarihi kendi tarafından yazılmış hal tercümesinde 22 şubat 1291 dir. Bu tarih Hicrî 1293 senesinin safer ayına ratlar ki Efrencî 1876 senesidir. O zamanki Matbuat Müdürlüğü bir tanedir. Şu kadar ki Hariciye Nezaretine bağlıdır. Adı "Matbuatı Dahiliye" olan bu müdürlüğe karşı ayrıca bir Matbuatı Ecnebiye Müdürlüğü ihdası çok sonraları 1303 (1883) senesine raslar. 17 rebiyülâhir 1293 (1876) tarihli ve 65 numaralı "Sabah" gazetesinin; "Matbuat Müdürü Saadetlû Hamdi Beyefendi mezunen Bursa hamamlarına azimet etmiştir" suretinde bir haber verdiğine bakılınca onun, Sait Beyden bir iki gün sonra matbuat müdürü olduğu anlaşılır.

Bu seyahatin bir mânası daha vardır, çünkü, matbuatın kendi hakkında aldığı cepheden bunalan Sadrazam Mahmut Nedim Paşa, ikinci defaki bu sadaretinde Türk matbuatına sansür (Bakınız: Türkiyede Sansür Tarihçiği; Aylık Ansiklopedi, sayıfa 780) koymak için ilk resmî kararı almış ve bunu ilân etmiştir. Sadrazamın bir iki gün süren ve kendisinin sadaretten infisaliyle neticelenen bu zalimane kararına Hamdi Bey gibi çok aydın bir zatın tahammül etmesi gayrimümkündü ve kararnamenin ilânına raslıyan günde Hamdi Beyin de Bursaya azimeti pek çok mânayı ihtiva ediyordu.

O zamanlar padişah Abdülâziz idi. 1876 Salnamesinde matbuat müdürü olarak Sait ve 1877 Salnamesinde, Black,

1788 Salnamesinde de (ikinci defa olarak) Macit Beyin isimleri yazılıdır. Hamdi Beyin, tahkikat ve bilgilere nazaran da matbuat müdürlüğü Sait Beyle Black Bey arasındadır.

Hamdi Bey 1894 te ilâveten Düyunu Umumiyede Türk dainler vekili vazifesine de intihabedilmişti. Müze müdürlüğünün yirmi beşinci devir senesi olan 1906 da Avrupalı dostlariyle ilmî müesseselerden

Osman Hamdi Bey'in meşhur tablolarından biri daha

Hamdi Bey bundan sonra Bulgaristandaki bâzı siyasi meselelerin tahkiki için Filibeye gönderilmiş ve Rus Harbi esnasında teşkil olunan gönüllü alaylarına ilk yazılanlardan biri olmuştur. 1877 de altıncı belediye dairesi müdürü olmuş ve harbin sonunda memuriyetten çekilerek oturduğu Kadıköy semtinin belediye reisliğini bir müddet için fahrî olarak yapmıştır. Bu sıralarda fırçasiyle geçinen büyük ressam, bir taraftan da arkeolojiye dair eserler okuyordu.

Hamdi Beyin müze müdürlüğüne tâyini tarihi 11 eylûl 1881 dir (Bakınız: Türkiye Müzelerinin Kuruluşunun Yüzüncü Yıldönümü; Aylık Ansiklopedi, sayıfa 1132). Bu tarihe kadar müze ecnebi müdürler elinde bir türlü dolmayıp mütemadiyen boşalan gayriilmî bir depocuktan başka bir şey değildi. Hamdi Bey bu işe büyük bir aşkla sarıldı ve evvelâ etraflı bir âsarı atika nizamnamesi çıkartarak eski eserlerin yabancı memleketlere aşırılmasına mâni oldu ve bu husus için büyük titizlikle çalıştı.

Hamdi Beyin, şimdi "Güzel Sanatlar Akademisi" adını taşıyan müesseseyi "Sanayii Nefise Mektebi" adiyle (Bakınız: Güzel Sanatlar Akademisi; Aylık Ansiklopedi, sayıfa 556) açmıya muvaffak olduğu tarih 3 mart 1883 tür. Aynı zamanda buranın da müdürü idi. Bu mektep resim ve mimari şubelerini muhtevi idi. Hamdi Bey gene 1883 ten başlamak üzere memlekette ve bilhassa Salomon Reinach ile Suriye ve Sayda'da pek çok ilmi arkeoloji hafriyatı yaptı ve birçok mevzularda dünyada eşleri bulunmıyan pek zengin tarihî eserlerle müzemizi süsledi. Çinili Köşk karşısındaki büyük binayı yaptırttı ve birkaç kere, eski eserler müzesi olan bu binayı tevsi ettirdi,

aldığı yüzden fazla tebrik telgrafından dolayı Sultan Hamit tarafından muahaze edildi. Üstat, müzeler müdürlüğü vazifesinde ölümüne kadar, 29 sene kaldı.

R e s s a m l ı ğ ı : Ondokuzuncu Yüzyılın ikinci yarısında doğan Türk sanatkârları arasında Şeker Ahmet Paşa, Zekâi Paşa, Süleyman Seyid gibi ressamlarla beraber ön plânda gelenlerden biri Osman Hamdidir. (Bakınız: Bizde Modern Resim Sanatı; Aylık Ansiklopedi; sayıfa 784). Ressam olarak Osman Hamdi, hocası Gérôme'un realist tekniğini benimsemiş, fakat renk ahenginde onu muhakkak geçmiştir. Ressamın en çok sevdiği mevzular, cami ve türbe içlerinde Kur'an okuyan veya namaz kılan sarıklı, cübbeli eski Türk tipleri idi. Bundan başka maşlahlı, feraceli kadınlar, antika eşya satıcıları gibi mahallî sahnelere dair de tablolar yapardı. Çizgisi ve tabiat görüşü tamamiyle akademik olmakla beraber, renk bakımından eski Türk halılarının, çinilerinin tesiri altında kalmıştı. Bundan dolayı eserleri gayet parlak, şeffaf ve ahenklidir. En ince teferrüatı kuvvetli bir teknik ile inceden inceye işler, zorluktan kaçınmazdı.

M i l l e t l e r a r a s ı ş ö h r e t i : Tabloları 1867 ve 1889 Paris, 1873 Viyana, 1886 Roma, 1891 Berlin, 1893 Columbia, 1903 Münich ve diğer sergilerde altın ve gümüş madalya kazanmıştır.

Beynelmilel ilmî şöhreti ve buluşları sebebiyle 1898 de Atina Üniversitesi, 1904 te Berlinde Friedrich Müzesi, 1908 de İspanya Üniversitesi ve ayrıca Almanların Eski Şark Eserleri İlmî Cemiyetinden madalyalar aldı. İnstitut de France ile Berlin, Londra, Viyana, Boston, Philadelphia, Atina, İngiltere, Avusturya akademi ve enstitülerine âza seçilmişti. Kendisine Oxford ve Pansilvania üniversitelerince doktorluk payesi verilmişti.

Büyük üstat 24 şubat 1910 da Kuruçeşmede vefat etti ve vasiyeti üzerine Gebze sahilinde Eskihisardaki bağının arkasındaki bir ağaçlık tepeye gömüldü. Âsarı Atika Müzesi bir depocuk iken, sırf onun bilgi ve gayreti sayesinde Avrupanın üçüncü sınıf müzeleri arasına girmişti. Kendisinin yaptığı hafriyata dair fransızca eserleri vardır.

Arkeolog, ressam ve idareci olan Osman Hamdi uzunca olan bütün ömrü boyunca durmadan çalıştı, durmadan eser verdi. İleri fikirli, inkılâpçı, mücadeleci olan merhum, memleketin yetiştirdiği pek mühim ricalden biridir.

K ı s a b i b l i y o g r a f y a : İbrahim Alâettin Gövsa; Türk Meşhurları. Server İskit; Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları. Nevsal-i Osmanî, ikinci sene 1910.

(Nurullah Berk - Server İskit)

OPERALAR, OPERETLERLE BALELERİN MEŞHURLARI (İsimleri, bestekârları ve ilk oynanış tarihleri) — "(Op) Operet, (B) Bale işaretidir, işaretsizler operalardır (Bakınız: Opera; Aylık Ansiklopedi, sayıfa: 472) ve birinci isim eserin, ikinci bestekârın ismidir. "Acis ve Galatea - Haendel 1720, Afrikalı Kadın - Meyerbeer 1865, Aïda - Verdi 1871, Alayın Kızı - Donizetti 1840, Alceste - Gluck 1767, Alessandro Stradella - Flotow 1844, Allahların Şafağı - Niebelungen Halkası, Altın Garbın Kızı - Puccini 1910, Altın Haç - Briell 1875, Amelia yahut Bir Maskeli Balo - Maskeli Balo, André Chénier - U. Giordano 1896, Angelina (La cenerentola) - Rossini 1817, Ariadne Naxos'da - R. Strauss 1912, Arlechino - Busoni 1918, Armida - Gluck 1777, Askerlerden Hikâyeler - Stravinski 1918, Aşk Bahçesinin Gülü - Pfitzner 1901, Aşk Bahçıvanı - W. A. Mozart 1775, Aşk İksiri - Auber 1831, Donizetti 1832.

Bağdad Berberi - P. Cornelius 1858, Bağdad Halifesi - F. A. Boieldieu 1800, Bastien ve Bastienne - W. A. Mozart 1768, Batan Çan - H. Zöllner 1899, Bekleyiş - A. Schönberg 1924, Belmonte ve Constanze - Saraydan Kız Kaçırma, Benvenuto Cellini - Berlioz 1838, Beyaz Kadın - F. A. Boieldieu 1829, Bir Maskeli Balo - Verdi 1859, Bir Ölü Evinden - Janacek 1930, Bir Vals Rüyası (Op) - O. Strauss 1907, Bizans - Graener 1922, Boccaccio (Op) - Suppé 1879, La Bohême - Puccini 1896, Leoncavallo 1897, Boris Godunof - Mussorgski 1874, Bu Bendim - Blech 1902, Butterfly - Madame Butterfly, Buse - Smetana 1876, Bülbül - Stravinski 1914.

Cardillac - Hindemith 1929, Cemile - Bizet 1872, Cid, Le - Cornelius 1865, Massenet 1885, Clavigo - Ettinger 1926, Corregidor - H. Wolf 1896, Cosi Fan Tutte (Bütün Kadınlar Böyle Yapmalı) - W. A. Mozart 1790.

Çardaş Fürstin (Op) - Kalman 1915, Çareviç (Op) - Lehar 1927, Çar ve Dülger - Lortzing 1837, Çingene Baron (Op) - Joh. Strauss 1885.

Dağ Gölü - J. Bittner 1911, Dalibor - Smetana 1868, Define Arayan Adam -

Schreker 1920, Derebeyi Mavisakalın Şatosu - Bartok 1918, Dida ve Aneas - Purcell 1688 - 1689, Dilenci Operası - Pepusch 1728, Doktor Faust - Busoni 1925, Doktor ve Eczacı - Ditters von Dittersdorf, Dolarprenses (Op) - L. Fall 1907, Don Carlos - Verdi 1867, Don Juan (B) - Gluck 1761, Don Juan (Don Giovanni) - W. A. Mozart 1787, Don Juan'ın Son Macerası - Graener 1914, Don Pasquale - Donizetti 1843, Dünya Güzeldir (Op) - Lehar 1930.

Ebu Hasan - K.M. v. Weber 1811, Eczacı - J. Haydn 1768, Elektra - R. Strauss 1909, Ernani - Verdi 1844, Euryanthe - K.M.v. Weber 1823.

Fakir Heinrich - Pfitzner 1895, Fakir Jonathan (Op) - Millöcker 1890, Fakir Talebe (Op) - Millöcker 1882, Falstaff - Verdi 1893, Fatiniça (Op) - Suppé 1876, Fa-

"Madam Butterfly" operasından bir sahne

ust - Spohr, H. Zöllner 1887 - Dr. Faust ve Margerethe, Fidelio - Beethoven 1805, 1806, 1814, Figaronun Düğünü - W. A. Mozart 1786, Flauto Solo - D'Albert 1905, Francesca da Rimini - Zandonai 1914, Fra Diavolo - Auber 1830, Freischütz, Der - K.M.v. Weber 1821, Fritz Arkadaş - Mascagni 1891.

Gasparone (Op) - Millöcker 1884, Gerolstein'ın Kadın Derebeyi (Op) - Lecocq 1874, Geyşa (Op) - S. Johns 1896, Gianni Chiki-Puccini 1918, Girofle Girofla (Op) - Lecocq 1874, Gizli İzdivaç (İl Matrimonio Segreto)-Cimorosa 1792, Gölgesiz Kadın - R. Strauss 1919, Granada'da Bir Han - K. Kreutzer 1834, Guntram - R. Strauss 1894, Gül Bahçesi - J. Bittner 1925, Güllü Kavalye - R. Strauss 1915, Güzel Galathé (Op) - Suppé 1865, Güzel Helena (Op) - Offenbach 1864.

Haensel ve Gretel - Humperdinck 1893, Hafif Süvari (Op) - Suppé 1866, Hanele'nin Göğe Seyahati - Graener 1927, Hans Heiling - Marschner 1863, Hamlet - A. Thomas 1868, Hile ve Aşk - Verdi 1849, Hofmann'ın Hikâyeleri (Op) - Offenbach 1881, Hugenolar - Meyerbeer 1836.

Idomeneo - W. A. Mozart 1781, İfigenia Auris'de - Gluck 1764, İfigenia Tauris'de - Gluck 1779, İki Dul - Smetana 1874, İlk İnsanlar - R. Stephan 1920, İnci Avcıları - Bizet 1863, İntermezzo - R. Strauss 1924, İspanyol Saati - Ravel 1911, İstanbul Güllü (Op) - L. Fall 1916.

Jenufa - Janacek 1904, Jhonny Oynuyor - Krenek 1927, Jolanthe - Çaykovski 1892, Joseph Mısırda - Méhul 1807, Judith - Honeger 1925, Jül Sezar - Haendel 1724.

Kabil ve Habil - Weingartner 1914, Kalp - Pfitzner 1931, Karmen - Bizet 1876, Kavaleria Rusticana - Mascagni 1890, Kopelya (B) - Delibes 1870, Kornevil Çanları (Op) - Planquette 1877, Köy Berberi - Joh. Schenk 1796, Köyün Falcısı (Le Devin de Village)-J.J. Rouseau 1752, Köy Mektebi - Weingartner 1920, Kıral Çocukları - Humperdinck 1910, Kıral Olsaydım - A. Adam 1852, Kıral Onu Söyledi - Delibes 1873, Kuş - W. Braunfels 1920, Kuşçu (Op) - Zeller 1891, Küçük Marat - Mascagni 1921.

Lacme - Delibes 1883, Li-Tai-Pe - Frankenstein 1920, Lohengrin - R. Wagner 1850 Louise - G. Charpantier 1900, Lucia di Lammemoore - Donizetti 1835, Luxemburg Kontu (Op) - Lehar 1909.

Macbeth - Verdi 1849, Madonna'nın Gerdanlığı - W. Ferrari 1908, Mahaganny Şehrinin Yükseliş ve Alçalışı - Weill 1930, Mavi Sakal (Op) - Suppé 1879, Madame Butterfly-Puccini 1904, Mamsell Angot - Lecocq 1872, Manon - Massenet 1884, Manon Lescaut - Puccini 1893, Margerethe - Gounod 1859, Martha - Flotow 1847, Mauro - Stravinski 1922, Mazeppa - Çaykovski 1884, Mefistofele - A. Boito 1868, Menandra - Kaun 1925, Mesut El - A. Schönberg 1924, Mignon - A. Thomas 1866, Mikado (Op) - Sullivan 1885, Mısırlı Helena - R. Strauss 1928, Mona Lisa - M. v. Schillings, Mütecessis Kadınlar - W. Ferrari 1903.

Neşeli Savaş (Op) - Joh. Strauss 1881, Niebelungen Halkası - 1) Ren Altını 1869, 2) Walküre 1870, 3) Allahların Şafağı 1876, 4) Siegfried 1876 - R. Wagner, Nihayet Yalnız - Dünya Güzeldir, Norma - V. Bellini 1831, Notre Dame - Franz Schmidt 1914, Nürnberg Bebeği - A. Adam 1852, Nürnbergli Usta Şarkıcılar - R. Wagner 1868.

Oberon - K. M. v. Weber 1826, Opera Balosu (Op) - Heuberger 1892, Opera Provası - Lortzing 1851, Orfe Cehennemde (Op) - Offenbach 1858, Orfe ve Öridike - Gluck 1762, Krenek 1926, Othello - Rossini 1816, Verdi 1887, Otto ve Tephano - Haendel 1723.

Öjen Onegin - Çaykovski 1879, Ölü Şehir - Korngold 1920.

Paganini (Op) - Lehar 1925, Palestrina - Pfitzner 1917, Palyaço (Pagliacci) - Leoncavallo 1892, Paris Hayatı (Op) - Offenbach 1866, Parsifal - R. Wagner 1882, Palleas et Melisande - Debussy 1902, Petruşka (B) - Stravinski 1911, Peygamber - Meyerbeer 1849, Pique Dame - Suppé 1864, Çaykovski 1890, Portici Dilsizi - Auber 1828, Prensesin Oyuncağı - Schreker 1913, Prometheus'un Yaradılışı (B) - Beethoven 1801, Pulçinella (B) - Stravinski 1920.

Rahip ve Yahudi Kadını - Marschner 1829, Ren Altını - Niebelungen Halkası, Rienzi - R. Wagner 1842, Rigoletto - Verdi 1851, Rodalinde - Haendel 1725, Roma Karnavalı - Joh. Strauss 1873, Romeo ve Juliette - V. Bellini 1830, Gounod 1867, Zandonai 1922, Romeo ve Juliette Köyde - F. Delius 1907, Ruzalka - A. Dvojak 1901.

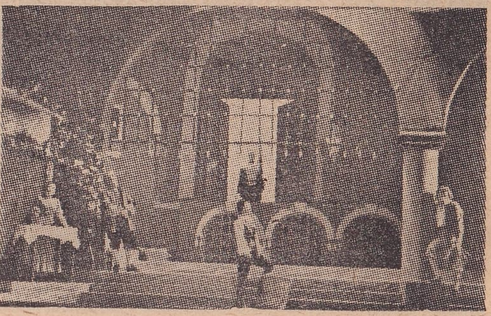
Saba Melikesi - Gounod 1862, Goldmark 1875, Sadık Köylü (Op) - L. Fall 1907, Saka - Cherubini 1800, Salome - R. Strauss 1905, Samson ve Dalila - Saint Saens 1892, Satılmış Nişanlı - Smetana 1866, Saraydan Kız Kaçırma - W. A. Mozart 1782, Schirni ve Gertrande - Graener 1920, Satuala - Reznicek 1927, Sevgili Karımızın Maskarası - Massenet 1902, Sevil Berberi - Rossini 1816, Siegfried - Niebelungen Halkası, Sihirli Flüt - W. A. Mozart 1791, Simone Baccanegra - Verdi 1867, Sır - Smetana 1878, Siyah Domino - Auber 1837, Sly - W. Ferrari 1928, Suzan'ın Sırrı - W. Ferrari 1909.

Şen Dul (Op) - Lehar 1905, Şeytanın Hissesi - Auber 1843, Şeytan Robert - Meyerbeer 1831, Şövalye Mavi Sakal - Reznicek 1920.

Talihin Kudreti - Verdi 1862, Tannhaeuser veya Wartburg'da Şarkıcıların Mücadelesi - R. Wagner 1865, Tiefland - d'Albert 1903, Tosca - Puccini 1900, Traviata - Verdi 1853, Tristan ve İsolde - R. Wagner 1865, Trubadur - Verdi 1853, Turandot-Busoni 1827, Puccini 1917.

Uçan Holândalı - R. Wagner 1843, Undine - Hofmann 1816, Lortzing 1845, Usta Andrea - Weingartner 1926.

Vahşi Avcı - Lortzing 1842, Vampir - Marschner 1828, Venedikte Bir Gece (Op) -

"Fidelio" operasından bir sahne

Joh. Strauss 1883, Victoria ve Husarı (Op)-Abraham 1930, Violanta - Korngold 1916, Viyana Kanı (Op) - Joh. Strauss.

Walküre - Nibelungen Halkası, Wilhelm Tell - Rossini 1738, Windsor'un Şen Kadınları - O. Nicolai 1849.

Xerxes - Haendel 1738.

Yahudi Kadını - Halevy 1835, Yarasa (Op) - Joh. Strauss 1874, Yarbay Schabert - Waltershausen 1912, Yılbaşı Masalları - Pfitzner 1917, Yola Çıkış - d'Albert 1898.

Zampa - Herold 1831.

(Faruk Yener)

31 MART İSYANI (İstanbulda Dördüncü Avcı Taburunun İsyanı) — 31 Mart hâdisesini hazırlıyan âmiller arasında bir yandan bâzı yabancıların, öbür yandan da padişah ve saray mensubu zengin tabakanın menfaat endişeleri, diğer yandan türlü parti, cemiyet ve matbuat etrafında bilhassa fıkara halkın gayrımemnun temayüllerinin ayrı ayrı rol oynadığını gösteren birçok emareler mevcuttur. Bununla beraber hâdisenin failleri "Meclisi Mebusandan metalibatta bulunmak maksadiyle" aralarında anlaşıp âni olarak harekete geçmiye karar veren Dördüncü Avcı Taburu erbaşları ve arkadaşlarıydı.

31 mart salı günü (13 nisan 1909) sabaha karşı, Taşkışlada, Dördüncü Avcı Taburu eratı, toplu bir halde "Meclisi Mebusan Dairesi" ne gitmek üzere, nöbetçi subaylarını hapsettiler ve diğer taburların iştirak etmemesine rağmen takriben saat 2 de kışlayı terk ve yürüyüşe geçtiler. Taburun büyük bir kısmı Meclisi Mebusan dairesine doğru yürürken diğer bir kısmı perakende olarak belli başlı kışla ve karakollara uğruyor ve oralarda mevcut eratı iltihaka davet ediyordu.

Sabahleyin ilk gelen ve Mebusan dairesinin (Ayasofyadaki bina — yanan Adliye Sarayı) önünü kordon altına alan Dördüncü Avcı Taburu ve sanayi bölüklerinden sonra yapılan iltihaklarla, erat 5 - 6 bini bulmuştu. Ayrıca halk da, Sultanahmet meydanını tamamen doldurmuş, hattâ etraftaki yolları da tıkamış bulunuyordu. Gittikçe artan ve çeşitlenen tezahürat arasında, bilhassa havaya yapılan yaylım ateşleri devam ederken, nutuklar da söyleniyordu. Bu arada Millet Bahçesi önünde bir er şöyle konuşuyordu: "Osmanlılar; medeniyetimizi, intizamımızı cümleye teslim ettirelim. Korkmayınız; kimsenin malı, canı tehlikede değildir. İslâm, Ermeni, Rum bilcümle vatandaşlar yekvücuttur.." Ayasofya önünde bir avcı eri: "Biz Manastırda iken babamızı öldürenler gözümüz önünde gezer, buna tahammül ederdik. Devri istibdadın tesiri bize bir şey yaptırmazdı. Fakat zabitlerimiz, devri istibdat kalkacak, şeriat yerine gelecek.. demişlerdi. Biz bunu dinlemiş, başımızı tehlikeye koymuş, bu devri meşrutiyeti meydana getirmiştik.. Şimdi de adam öldürüyorlar, kaatili saklıyorlar. Şeriati yerine getirmek için bir ay burada kalmak lâzım gelirse gene kalacağız" diyordu. Hamidiye türbesi önünde bir çavuş da: "Millet bizi dinimiz için, vatanımız için besledi. Bugün dinimizi, vatanımızı ve hem de bizi besliyen din kardeşlerimizi, vatan kardeşlerimizi şeref sokağı adamlarından beş on zabitin hatırı için, ayağımız altına almamalıyız" diyordu. Bilhassa kabinenin Kâmil Paşa tarafından teşkili ve harbiye nazırlığına Nâzım Paşa'nın tâyini de isteniyordu. O sıralarda Harbiye Nezaretinin önü (şimdiki Üniversite merkez binası) içerdeki eratı tezahürata iştirak ettirmek istiyen erat ve halkla dolmuştu. Beyoğlu ve İstanbulda belli başlı

Softaların Harbiye Nezaretindeki askerleri kandırmıya uğraşışı

kışla ve karakolların önü de buna benzer bir durumda idi. Osmanlı harb gemilerinin etrafında, gönderilen sandallarda da aynı davet yapılıyordu. "Askerin bu hareketinde ahaliye hiçbir zarar ve ziyan gelmiyeceği gene kendileri tarafından ahaliye tefhim edilmekte" ve ayrıca "sefaratı ecnebiye kapılarına ikişer üçer nefer bırakılmakla" beraber telâş ve heyecan halktan mektep ve dairelere sirayet ediyor, mağaza ve dükkânlar açılıp kapanıyordu.

"Meclisi Mebusan" dairesine hâdiseyi duyarak ilk gelen milletvekilleri arasında İsmail Kemal, Rifat, Sait, Yusuf Kemal, Mehmet Arslan, Emrullah, Hallaçyan da vardı. Bir müddet sonra toplananlar kırk kişi kadar oldular ve askere biraz nasihat etmek ve maksatlarını anlamak için bir heyet göndermeyi kararlaştırdılar.

"Temas neticesinde maksatlarının; şeriatin tatbiki, sadrazamın ve harbiye nazırının, Hassa Kumandanı Cevat Paşa'nın, İkinci Fırka kumandanı Cevat Paşa'nın, Taşkışla Kumandanı Esat Bey'in azilleri ve Ahmet Riza Bey'in riyasetten istifası ve bahusus askerin hareket vakıasından dolayı hiçbir neferin kılına dokunulmaması, olduğu anlaşıldı. Müzakerat salonuna geçildi. Biraz evvel gelmiş olan İsmail Kemal Bey; bugün memlekette şu hazır bulunan birkaç kişiden başka kuvvet yoktur. Hâkimiyeti milliye kâmilen bu huzzara intikal etmiştir. Binaenaleyh bütün kuvvei devleti alarak ve mesuliyeti deruhte ederek icrayi müzakerat edelim, dedi. Fakat evvelemirde hükümetçe ne gibi tedabir ittihaz edildiğinin telefonla suali takarrür etti. Sadrazam ile harbiye nazırının saraya gitmiş oldukları anlaşıldı. Mecliste kabineye ademi itimat beyan edilmesinde israr ediliyordu. Birkaç defa kürsii hitabeti işgal eden İsmail Kemal Bey, vatanın selâmetinin ancak buna mütevakkıf olduğunu uzun uzadıya anlatıyordu. Ve hemen buradan bir heyet sarayı hümayuna gitsin, meclisin kararını hâkipayi şahaneye arzetsin, başka bir kabine lüzumunu teklif etsin, diyordu. Hallaçyan ve Vartkes Efendiler protesto ettiler. Bu sıralarda müzakerat böyle keşmekeşte iken neferattan mürekkep heyeti mahsusa ikide birde tembihatı vâkıa hilâfında olarak meclise giryor: "Harbiye Nezaretinde arkadaşlarımızdan birkaç kişi telef oldu. Kan döküldü, bu tarafa hücum edilirse kan dökülecek, bir karar veriniz" diye tehdidediyor ve âzanın israr, ibram ve ricası üzerine çıkıyorlardı. Bu aralık heyeti murahhasai ilmiyenin hâlâ muntazır olduğu ihtar edildi. Buyursunlar, dendi. Onların dühuliyle beraber 15 kadar asker de girdiler. Pürsilâh oldukları halde hünkâr locasının önünde duruyorlardı. Heyeti ilmiyeden evvel, fetva emini gelmişti. Heyette Beyazıt dersiamlarından Ahmet Rasim Efendi, temyiz âzasından Haydar Efendi vardı. Galiba hatipleri Rasim Efendi idi. Zira heyeti ilmiye ve neferat namına kürsii hitabete çıkarak iradı nutkeden o oldu. Rasim Efendi, hatırımda kalabildiğine göre mazmunu âti dairesinde idarei kelâm etti: Evvelâ bilmiş olunuz ki, bu askerler meşrutiyet aleyhinde değildirler. Muhafazasına yemin ettikleri Kanunu Esasi dairesinde matluplarının is'afını talebediyorlar. Bunlar diyorlar ki; Kanunu Esasi mucibince bu devletin dini, dini İslâmdır. Meşrutiyetimiz bu esası vikaye ve ahkâmı şer'iyenin icrasiyle mükelleftir.. Meşrutiyette kanun milletin efkârına göre olur. Binaenaleyh milleti hâkimenin, yani hâkim olan milletin efkârına tebaiyet mecburidir. Hâkimiyeti millîye kanunu iktizasınca bir kanunun kabulünde ekseriyet hâkim olur. Bütün kararlar ekseriyetle sâdır olur. Bu memlekette ise ekseriyet Müslümandır.. Demek ki, şeriatin icrasına meşrutiyette hiçbir mâni olamıyacak iken mâni olmak istiyenler dinsizlerden ibarettir. Bu dinsizlerin maatteessüf Meclisi Mebusan içinde dahi mevcudiyetleri hissolunuyor. Bu sebebe mebni, bu askerler, Meclisi Mebusanda bulunan bir iki dinsiz adamın mebusandan çıkarılmasını, sadrazamın ve harbiye nazırının ve hassa kumandanının azlolunmasını ve ahkâmı şer'iyenin tamamiyle tatbikini ve bu hareketten dolayı bunlara mücazat edilmemesinin tahtı temine alınmasını sizden talebediyorlar.

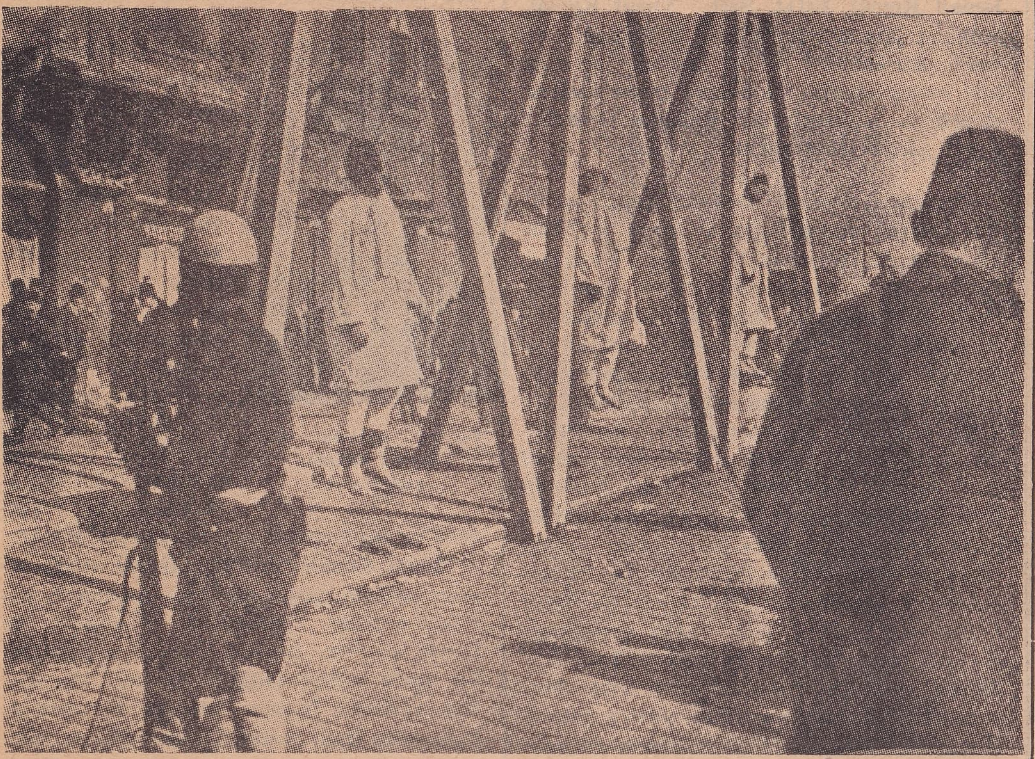
"Volkan" gazetesi sahibi Derviş Vahdetî (asılmıştır)

Rasim Efendi "nutkunu ikmal ettiği zaman evvelce yarım yamalak tebligatta bulunan neferat, işte bizim istediğimiz de budur, dediler. Derken, nereden girdiğini bir türlü anlıyamadığım, sakallı bir binbaşı sıraların üzerine çıkarak dört yol ağızlarında iradı mutat âdi bir nutukla mebusları tahvif, neferleri tehyicetti. Hayli ricadan sonra askerlerle ulema çıktı. Müteakiben gene itimat ve ademi itimat meselesi mevzuubahis oldu. Yusuf Kemal Bey, kabinenin bu harekete meydan veren tedbirsizliğinin ademi itimat reyi itasına kâfi bir sebep olabileceğini anlattı. Ankara mebusu Talât Bey, nafile acele etmeyin, zaten şimdi haber aldık ki, Hilmi Paşa istifasını vermek üzere mabeyine gitmiş, dedi. Lûtfi Bey, kabinenin lüzumu istifasını teklif edelim mealinde bir sureti tesviye bulmıya çalıştı. Bu âciz ise, vâki olan metalibi kabineye tebliğ ile iktifa edelim, dedim. Nihayet lüzumu istifanın teklifine ekseriyetle karar verildi. Bu karara bendenizle beraber muarız olanlardan o sırada görebildiğim şunlardır: Habip, Vasfi, Ali Osman, Vartkes, Hallaçyan Efendiler. İsmail Kemal Bey ve şeyhülislâm ve zevatı saireden mürekkep bir heyet bu kararı padişaha tebliğe memur edildiler. Fakat gidenler hattı muhasarayı yaramadan döndüler." (Bakınız: Babanzade İsmail Hakkı; Tanin gazetesi, 13 nisan 1909). Karar, saraya ancak telgrafla bildirilebilmişti.

Heyeti vükelâ da erken saatlerde, Babıâli (şimdiki vilâyet binası) de toplanmıştı. Top gibi patlıyan hâdise karşısında kabine bilgisiz ve müteredditti. Her ne kadar alâkadar komutanlıklar harbiye ve zaptiye nezaretleri hâdisenin başlamasiyle beraber harekete geçmiş bulunuyorlarsa da ancak tevessüü önlemekle meşguldüler. Şeyhülislâmlıkça da, Babımeşihatta toplanan bir kısım "Cemiyeti İlmiye" mensuplarının nasihat vermesi için Sultanahmet'e gönderilmesinden başka bir şey yapılamıyordu. Bu arada "gerek dahile ve gerek harice çekilecek heyecanâmiz ve muhilli asayiş telgrafların keşidesi men" edilmişti. Bir müddet sonra harbiye nazırlığınca,

mevcut sadık askerî birliklerin hassa komutanlığı emrinde toplanması temin edildiyse de katî şekilde harekete geçmek; "kan dökülmesine" ve bir yandan da "müdahalâtı ecnebiye vukuuna" sebebolabilir endişesi vardı. Zira şeyhülislâma ve dahiliye müsteşarına göre "efkârı umumiye ce-

ve Vatan, sayfa 41). Biraz sonra "Prens, askerin Sultan Abdülhamit hakkında alâka izhar ettiklerini öğrenince, hemen istimbota binerek, Heybeliada önünde duran Avnullah korveti süvarisi Enver Bey'in ziyaretine gitmiştir. Enver Bey'le birlikte Beşiktaş sahillerinde demirlemiş bulunan

Hareket Ordusu geldikten sonra asılanlar

reyanına karşı" durmak imkânı yoktu. Zaten hareket meşrutiyet aleyhine değil, "hükümet aleyhine idi" ve "kabinenin ısrarına lüzum yoktu".

Bu hava içinde Babıâlide bulunan Meclisi Mebusan reisi istifa ettiği gibi, kabine de istifaya karar vermiş ve kararı bildirmek üzere sadrazam saraya gitmiştir. Saat takriben 13 te saraydan gelen telgraf, istifanın kabul edildiğini bildiriyor ve mazbatayı imzalamak üzere diğer vükelâyı da saraya davet ediyordu.

Bu sıralarda mevcut belli başlı siyasi teşekküller içinde de kimsenin kimseden haberi olmamakla beraber bâzılarınca "Osmanlı Ahrar Fırkası" nın isyanı idare ettiği zannediliyordu. Filvaki Prens Sabahattin, nezdine çağırdığı Ahrar Fırkası kâtibi umumisi süt kardeşi Fazlı Bey ile "Serbesti" gazetesi sahibi Mevlânzade Rifat'a; "İşte biz durur durur da meydanı siyasete böyle atılırız. Mirim ahvali nasıl buldunuz?" diyordu. Mevlânzade ise; "Evet bütün ordunun elde edilmiş olduğu görünüyor, harekâtta intizam meşhuttur. Fakat donanma hariç kalmış ise, Abdülhamit tarafını iltizam ederse, korkarım ki, ordu temini maksada kâfi gelmesin!" cevabını veriyordu. Fakat Sabahattin; "donanma da bizimledir" diyordu. Ve Fazlıyı, Asar-ı Tevfik zırhlısına göndererek Ali Kabuli Bey'in birtakım bahriye efradını karaya çıkarmasını, Yıldıza bir top atmasını istiyordu. Derhal gidip gelen Fazlı Bey; "Asker ihracedileceğini ve ancak top endahtı hususunda sair zabitanla henüz ikmali müzakere edilememiş olduğundan mümkün olamıyacağını, fakat bu emrin dahi sabaha karşı infaz edileceğini" bildiriyordu (Bakınız: Hak

Hamidiye kruvazörüne gelmişler. Hamidiye süvarisi Vâsıf Bey'le görüşülmüş, Vâsıf Bey; isyan harekâtı meşrutiyet aleyhine bir cereyan alırsa diğer arkadaşlarla görüşüp mutabık kaldıktan sonra müştereken Yıldız sarayını topa tutar ve yakarız, demişti. Bu içtimaa Asar-ı Tevfik süvarisi Ali Kabuli Bey de iştirak etmiştir." (Bakınız: İnkılâp Tarihinde Jön Türkler, sayfa 279). Fakat öyle görünüyor ki, Osmanlı Ahrar Fırkasının hareketi bu konuşmalardan öteye geçmiş değildir. Yeşil bayrakları elden ele dolaşan ve mensupları Sultanahmet'te ve diğer kışla önlerinde türlü tezahürata iştirak edip duran "İttihadı Muhammedi Cemiyeti" hareketin idaresi bakımından aynı vaziyette idi. Cemiyetin reisi ve "Volkan" gazetesi sahibi Derviş Vahdeti, "Mizan" gazetesi sahibi Murat'a haber gönderiyor; "Ne yapacağımı şaşırdım, bana lûtfen akıl öğretsin, ne hattı hareket ittihaz etmek lâzım geleceğini söylesin" diyordu.

Murat da; "Derviş Vahdeti ortalığı alt üst ettiği sırada neredeydi, kimden akıl istiyordu? O vakit kimden hattı hareket istediyse şimdi de ona müracaat etsin" cevabını veriyordu (Bakınız: Tatlı Emeller, Acı Hakikatler, sayfa 259). "Mizan" gazetesi idarehanesinde toplanan Matbuatı Osmaniye Cemiyeti reisi ve "Yeni Gazete" başmuharriri Abdullah Zühtü, "İkdam" başmuharriri Ali Kemal de ancak durumu mabeyn "başkitabetine arz ile tedbirde teahhür edilmemesi ve vücubunun izah edilmesi" ne karar veriyorlardı.

İttihat ve Terakki Fırkasının mensuplarının gayrimemnunları yer yer tezahürata iştirak etmekle beraber ileri gelenler ortada görünmüyordu. Adetleri mütemadiyen artmakta olan ve "Ayasofyadan Divanyoluna kadar ahzı mevki eden zabitsiz neferatı askeriyenin muntazam borazanları; çavuştan, onbaşıdan âmirleri, kumandanları olduğu gibi Hamdi Yaşar isminde bir çavuş da muvakkaten başkumandanlığa intihabolunmuştu. Hamdi Yaşar Ayasofya camisi ile dairei mebusana karşı, sıra kahvelerde tevâbii ile ahzı mevki ederek gelip gidenleri bilkabul sözbaşılık ediyordu" (Bakınız: İhtilâl ve İnkilâbı Osmani, Yunus Nadi 1325, sayfa 39).

Fakat artık tezahürat arasına alaylı zabitlerin ve "talebei ulûm" un karışması dolayısiyle yer yer kordonlar tesis edilmesine rağmen türlü tahrikleri önlemek kabil olamıyordu. Bu arada Lâzkiye mebusu Emin Arslan, İttihatçı "Tanin" gazetesi başmuharriri Hüseyin Cahit'e benzetilerek süngüleniyor; Babıâli önünden Meclisi Mebusana getirilirken Bahriye Nazırı Rıza Paşa atılan kurşunlarla yaralanıyor ve Adliye Nazırı Nâzım Paşa öldürülüyordu. Beyazıtta Harbiye Nezareti önünde "harbiye nazırı ve sadrazamın müştereken keşide ettiği telgrafla kuvvei cebriye istimal edilmemesi" emrine rağmen hassa komutanlığına mensup kıtalar tarafından halka ateş edilmesi ve bir aralık bir süvari kıtasının halkı dağıtmıya uğraşması da birkaç kişinin ölümüne sebebiyet veriyordu.

Bir yandan da Unkapanı köprüsüne muvasalayı kesmek üzere konulan kıta ile beraber "Tersane önünde sefâini muhtelife efradı ile bahriye tevkifhanesi mahpusları ve birçok amele gayrımuntazam partiler halinde" (Bakınız: Türk - İtalyan Harbi Tarih-i Bahrisi, Ali Haydar Emir, 1339, sayfa 49) harekete iştirake devam ediyordu.

Nihayet saat takriben 14 te Sultanahmette asker önünde mabeyn başkâtibi tarafından şu irade okunmuştur: "Heyeti vükelânın istifası nezdi hümayunu hazret-i zillullâhide rehini kabul-ü âli olarak yeni kabine derdesti teşekkül bulunduğu ve memleket ve vatanın saadet-i hali ve temin-i asayişi zımnında her türlü esbabın istikmaline sarfı mesai ve gayret olunacağından ve bugünkü içtimada bulunmuş olan asakiri şahanenin ve birlikte bulunanların bu işten dolayı hiçbir veçhile mesul ve muatab olmıyarak haklarında affı âli-i hazret-i padişahi şayan buyurulduğu gibi devletimiz hamden lillâhi Taalâ devleti İslâmiye olup ilâ yevmelkıyam bâki ve âli olan ahkâm-ı şer'iyenin bundan böyle her tarafça ahkâmı celilesine bir kat daha dikkat ve itina olunması tekiden emrü ferman buyurulduğundan halife-i muazzamımız padişahımız kumandanı âzamımız efendimiz hazretleri asakiri şahanelerinin kemali emnü rahatla kışlalarına ve ahalinin dahi işlerine ve güçlerine avdet etmeleri hususunun kendilerine tefhimine ve cümlesinin selâm-ü saadet-ü encam-ı şahane ile taltif buyurulduklarının tebliğine zatı sami-i meşihatpenahileri memur buyrulmuş ve işbu emri ferman-ı hümayun-u hazreti padişahinin mebusanda bâdelkırae tabettirilerek neşrü ilân ettirilmesi şerefsüdur buyurulan iradei seniye-i cenabı hilâfetpenahi iktizay-i âlisinden bulunmuş olmağla emrü ferman."

İradenin okunmasından sonra da asker ve halk dağılmamış, yeni kabinenin teşkilini beklemişse de artık tezahürat durulmuştu. Köprü üzerinde kıtalar kaldırılmış ve hattâ bütün birliklerin muntazam bir şekilde Sultanahmet meydanına gidip dönmesine müsaade edilmiştir. Saat takriben on sekizden sonra mabeyinden Meclisi Mebusan dairesine gelen bir telgrafta; Tevfik Paşa'nın sadarete ve Ethem Paşa'nın harbiye nezaretine tâyin edildiği bildiriliyordu. Bunu duyan efrat, yeni sadrazam ile harbiye nazırı cedidinin meydana gelmelerini talebetmişlerdir. Takriben saat yirmi birde yeni harbiye nazırı Ethem Paşa Sultanahmet meydanına gelmiş ve müteakiben de asker kışlalarına dönmiye başlamışlardır. Bu sırada Ethem Paşa yeni sadrazama şu telgrafı çekiyordu; "Vâsıl oldum. Askere lâzım gelen sözleri söyledim, peyderpey mahallerine dönüyorlar".

Ertesi gün yeni kabine faaliyete geçip artık "muhilli asayiş-i ahval kalmadığı" vilâyetlere bildirilirken; Selânikte de "İttihat ve Terakki Fırkası" tarafından tertiplenen mitingte hâdisenin irticai mahiyeti üzerinde heyecanla durularak, meşrutiyeti kurtarmak için komiteler teşkil olunmuş, gönüllü kaydına başlanmıştır.

Barkaç gün sonra ise bu hazırlık, Üçüncü Ordu subaylarının iltihakiyle "Hareket Ordusu" ismiyle teşkilâtlandırılacak ve komutanlığı tarafından erkânı harbiyei umumiyeye; "İstanbulda şer'i mübin-i Ahmedi'ye külliyen muhalif olarak bir ihtilâl-i askerî ikaına sebebolmuş bulunanların cezayi sezalarını tâyin maksadiyle teşebbüs edeceği her gûna icraatta muhafazai serbesti" yi ileri süren bir ültimatom gönderilecektir (8 nisan). Bu ültimatom, üç gün sonra Ayastefanosta toplanan Meclisi Mebusanca tasvibedilecektir.

Nihayet 11 nisanda Hareket Ordusu İstanbula girecek ve hemen sıkıyönetim ilân olunacak; padişah hal' edilecek, yeniden kabine kurulacak ve 31 Mart hâdisesine iştirak, teşvik suçlarından yüzlerce subay, er ve fırkacı idam, hapis ve sürgün edilecektir.

(Lütfü Eroğlu)

ÖZDEN, ÂKIL MUHTAR — (1877 - 1949) Binlerce hekim yetiştirmiş değerli ilim adamımız.

İstanbulda doğmuştur. Babası, Askerî Tıbbiye başkâtibi ve Harbiye Mektebi edebiyat öğretmeni Muhtar Efendi'dir. İlk öğrenimini Üsküdar Paşakapısı Askerî Rüştiyesinde yaptıktan sonra Askerî Tıbbiye İdadisine girmiş, oradan da Demirkapı'daki Askerî Tıbbiyeye geçmiştir. Daha okul sıralarında iken, sonraları "İttihat ve Terakki Cemiyeti" şeklinde taazzuv eden siyasi cereyana katıldığı için 1896 da İsviçre'ye kaçmıya mecbur kalmıştır. Hekimlik diplomasını orada almıştır. 1902 de üniversiteden çıkan Âkıl Muhtar Paris'e giderek Pasteur Enstitüsünde ünlü ilim adamları Roux, Nocar, Mentschikoff ve Nicole'ün kurlarını takibetmiş, 1908 de tekrar İsviçre'ye dönerek Cenevre'de Prof. Bard'a asistan olmuş, Prof. Bard'ın yanında çalıştığı sırada "Meningite - cecabrospinal" in uzun süren şekli hakkındaki tezi dikkati çekmiştir. Bir müddet sonra da Prof. Major'un polikliniğine ve farmakodinami lâboratuvarına asistan olmuştur. Genç ilim adamımızın bu başarısı kısa zamanda bu yabancı memlekette dikkati çekmiş ve bir müddet sonra Cenevre Üniversitesinde öğretim salâhiyetini haiz "privat doçent" unvanını kazanmıştır. Böylece yabancı bir üniversitede ders vermek şerefini kazanan Dr. Âkıl bir taraftan da ilmî yayınlar yapmıya başlamıştır. Bu arada, anestezik maddelerin tesirlerini meydana koyan yeni bir usul bulmuştur. Hayvanların uyutulması ve fizyoloji deneyleri için kullandığı afyon alkoloitlerinin mahallî uyuşturucu tesirini kobaylar üzerinde etüdederek kendi adiyle anılan "reflex de Âkıl Muhtar" ı bulmuştur.

Siyasi tesirler dolayısiyle memleketinden uzak kalan ve yabancı diyarlarda hem ilmî yetkisini ilerleten, hem de hususi kabine açarak hayatını kazanan Âkıl Muhtar 1908 inkılâbını müteakıp hijyen hocalığı yapmak üzere İstanbula davet edilmiştir. Memlekete döndükten bir yıl sonra Tıp Fakültesi tedavi kliniği ve farmakodinami profesörü olmuştur. Bu tarihten 1944 yılına kadar tom otuz altı yıl binlerce öğrenci yetiştiren Prof. Âkıl Muhtar Özden kendi mesai arkadaşlariyle birlikte sayısı yüzleri aşan ilmî tetkiklerini muhtelif yabancı dillerde yayımlamış ve birçok yeni buluşlarını da ilim dünyasına takdim etmiştir. Aynı zamanda memleketimizde ilk olarak bir farmakodinami lâboratuvarı kurulmasını sağlamıştır. Böylece öğrencilerine, ilâçların fizyolojik tesirlerini ve hayvanlar üzerindeki tetkiklerini göstermiş, bunun insanlar üzerindeki tesirleri için de bir tedavi kliniği açılmasını istemişse de o gün için bunu yaptıramamıştır. Bunun üzerine Haseki Hastahanesinde bir şeflik kabul ederek hastahanenin seririyatını yıllarca idare etmiştir. Değerli ilim adamımızın memleketimizde yaptığı araştırmalar içinde çok enteresan olanlar vardır. Bunlardan birkaçını sıralıyabiliriz : Karaciğer vazifelerindeki bozukluğun "santonin deneyi" ile meydana çıkarılması, tenyaların "tetra-chlorure de carbon" ile tedavisi gibi. Kalb ve kan dolanımı fizyolojisi ilâçlarının farmakodinamisi mevzuuna karşı hususi bir ilgi göstermiş, "dijitalin" üzerinde klinik deneylerini ve bu ilâcın tesiri hakkındaki etütlerini 1929 da Karlsbad'da milletlerarası perfeksiyonman kurlarında ders olarak vermiştir.

Âkıl Muhtar Özden

Prof. Âkıl Muhtar Özden, çeşitli ilmî ve sosyal cemiyetlerde çalışmış, Hilâliahmer cemiyetinin ikinci defa teşkilini temin eden kurucu üyelerden biri olmuş, 1913 ten itibaren, Kızılay'ın kuruluşuna kadar Hilâliahmer'in ikinci reisi olarak çalışmış, bu devrede milletlerarası Kızılhaç kongrelerine iştirak etmiş, 1923 te Kızılhaç teşkilâtının yeniden organizasyonuna karar veren Onbirinci Milletlerarası Konferansı tarafından teşkil edilen tetkik heyetine seçilmiş, muhtelif şehirlerde toplanan bu heyetin çalışmalarında faal ve çok defa tesirli bir rol oynamıştır. Türk Ocağı idare heyetinde faal bir surette çalışmıştır. Balkan Birliği Tıp Kongresinin kurucu üyesi ve bu yıl başına kadar da Sıhhat Şûrası üyesiydi. Son yıllarını İstanbul milletvekili olarak geçiren kıymetli ilim adamımız 12 martta, Çemberlitaş'taki evinde hayata gözlerini kapamış ve cenaze töreni kalabalık bir kitle huzurunda 14 martta yapılarak Rumelihisarındaki aile mezarlığına gömülmüştür.

Eserleri: Kendi kurduğu "Tedavi Kliniği ve Lâboratuvarı" dergisini yıllarca idare ederek çeşitli ilmî konulara temas etmek fırsatını bulmuştur. Tıbbi yayınları türkçe 156 ve fransızca 102 kadardır. "Türk Yurdu" nda da sosyal konular üzerinde çeşitli makaleleri çıkmıştır.

(Mahmut Şimşek)

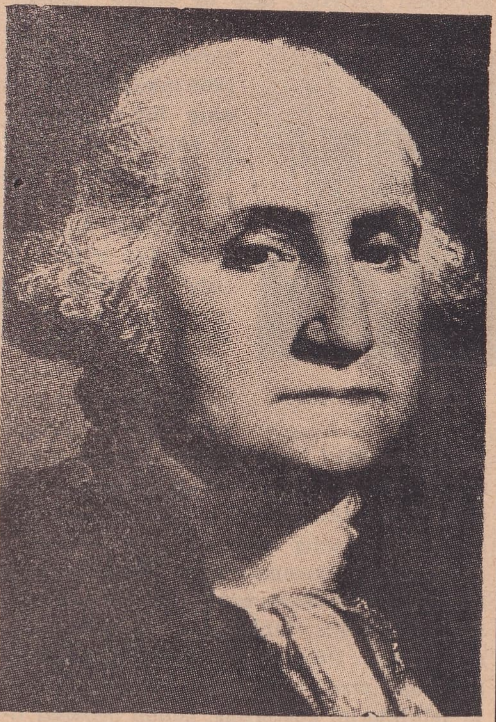
WASHİNGTON, GEORGE "Hayatı, harbleri ve mücadeleleri" — (1732 - 1799) "Corc Vaşington okunur" Amerikalı asker ve devlet adamı; Amerika Birleşik Devletlerinin kurucularından biri ve bu devletlerin ilk cumhurbaşkanı (Bakınız: Amerikada Cumhurbaşkanı Seçimi ve Cumhurbaşkanları; Aylık Ansiklopedi, sayfa 164).

Washington, İngilterenin Northamptonshire kontluğunda Sulgrave malikânesine sahip bir İngiliz ailesine mensuptur. Büyük babası 1657 de Kuzey Amerikasına hicret etmiştir. Babası Augustine iki defa evlenmiş, ilk karısından dört ve ikinci karısı Mary Ball'den altı çocuğu olmuştur. Washington, altı kardeşin en büyüğüdür. Washington Amerikanın Virginia devletinin Westmoreland kontluğunda Bridge's Creek kasabasında 22 şubat 1732 de dünyaya geldi. Zamanının mekteplerinde iyi kötü okudu, babasının ölümiyle tahsili yarıda kaldı, bununla beraber kendi kendini yetiştirdi ve arazi ölçme mühendisi oldu. 1746 da İngiltereden gelerek Virginia'da yerleşmiş ve geniş araziye sahibolmuş bulunan Lord Fairfax, Washington'u 16 yaşında iken kendi topraklarını ölçmiye memur etti; bir sene sonra da umumi arazi memuru yaptı.

Dede Washington, Virginia'daki emlâkini, işlerinin ehli birer çiftçi olan oğulları Lawrence ile Augustine'e bırakmıştı. Washington'un babası Augustine ölünce, amcası Lawrence bir taraftan bu emlâki tevarüs etti, bir taraftan da Washington'un vasisi oldu ve nihayet onu büyük çiftliğe vâris etti. Washington'un Amerika dışına yaptığı yegâne seyahat, amcasiyle birlikte Antille adalarına gitmesidir. Washington orada kendisini çopur bırakan çiçek hastalığına yakalandı. Washington, amcası ölünce Mount Vernon'daki büyük çiftliğe sahibolarak yerleşti, İngilizlerin Virginia valisi Dinwiddie'nin gözüne girdi, o da nihayet kendisini milis birliklerine albay tâyin etti. O sıralarda, yani 1754 te, İngiltere ile Fransa Avrupada harbe tutuşmak üzere idiler. Her iki devletin Kuzey Amerikasında da menfaatleri çarpışıyordu. Her ikisi de Ohio nehri yalılarındaki araziyi kendine mal etmiye uğraşıyordu. Vali Dinwiddie, Ohio vâdisini ilhakı ve batı sınırlarını Fransızlara karşı emniyete almak için kaleler yapılmasını hükümetine tavsiye ederken Fransızlar da, vâdi üzerindeki iddialarını kuvvetlendirmek üzere ormanların ıssızlığı içinde bir seri kale kurmıya hazırlanıyorlardı. Dinwiddie, Fransızların bu hareketini protesto etmek ve

gerekirse Fransızları Fort Duquesne (bugünkü Pittsburgh) den atmak üzere Washington komutasında ufak bir kuvvet gönderdi. Bu kuvvet, 28 mayıs 1754 te Great Meadows'da yüzbaşı de Jumonville'in komutasındaki Fransızlarla çarpıştı; yüzbaşı ve dokuz arkadaşı öldürüldü; diğerleri teslim oldular; kaçıp kurtulmıya muvaffak olan bayraktar Monceau, çarpışma haberini Fort Duquesne'e ulaştırdı. Bu suretle İngiltere ile Fransa arasında harb, Avrupada patlamadan iki yıl önce Kuzey Amerikasında başladı. Durum Fransızlar lehine görünüyordu. Muntazam, müttehit birlikleri vardı; birçok kaleler ellerindeydi; yerli kızılderililerden dostları pek çoktu. İngiliz kolonileri arasında ise birlik yoktu; her biri ötekini kıskandığı gibi milis ve nizamiye askerleri arasında da kıskançlık hüküm sürüyordu. Great Meadows çarpışmasına kızan Fransızlar Virginia'ya karşı beş yüz kişilik bir kuvvet gönderdiler. Virginia'lıların düşmanı olan kızılderililerin çeteleri de bu kuvvetle birlikti. Harb yer yer ve karışık bir şekilde devam ederken İngiltere, harekâtı idare etmek üzere 1755 te General Braddock'u Amerikaya gönderdi. Bütün İngiliz kuvvetlerinin başkomutanlığını üstüne alan Braddock, nizamiye ve milis askerleriyle yerlilerden mürekkep ufak bir kuvvetle Fort Duquesne'i almıya teşebbüs etti. Bu muharebede Washington da generalle beraberdi. İngilizler cesaret ve metanetle dövüştüler, fakat doğrandılar. Washington iki defa Braddock'un hayatını kurtardı. Fakat altında dört at ölen general nihayet ölüm derecesinde yaralandı; bunun üzerine İngiliz kuvvetleri ricat ettiler. Bu arada İngilizlerle Fransızlar arasında Kanada'da ve New York civarında da muharebeler oluyordu. Fakat bendimizin mevzuu Washington olduğu için biz onun doğrudan doğruya ilgili olduğu hâdiseleri zikirle iktifa edeceğiz. General Braddock'un yerine geçen General Forbes, Washington'un yardımiyle nihayet Fransızları Fort Duquesne'i tahliyeye mecbur etti. Bundan sonra Washington, uzun zaman beyhude yere disiplin altına sokmıya çalıştığı Virginia milislerinin komutasından çekildi. O artık bu işten usanmıştı; çiftliğine çekilip bir aile kurmak istiyordu. Evlenmek isteğinde bulunduğu iki genç kadın tarafından reddedildi. Bundan sonra asıl sevgilisi olan, fakat komşusu ve dostu William Fairfax (bendimizin başında bahsi geçen Lord Fairfax'ın oğlu) ile evlenmiş bulunan Sally Cary ile bir müddet arkadaşlık etti. Nihayet 6 ocak 1759 da Martha Custis adında güzel ve çok zengin bir dulla evlendi. Bu tamamiyle karşılıklı menfaate dayanan bir evlenme idi. Washington'un çocuğu olmadı; fakat karısının ilk kocasından olan John Parke Custis ve Martha Parke Custis adlarındaki çocukları, John Washington Parke Custis, Martha Washington Parke Custis adlariyle kendine evlât edindi.

1763 te Pariste imzalanan anlaşma ile Fransanın Ohio vâdisini ve St. Lawrence körfezindeki iki küçük ada dışında bütün Kanada'yı İngiltereye teslim ettiğini kaydeyledikten sonra Washington'un hayatına dönelim: O, kendi arazisinin karısının arazisiyle birleşmesi neticesinde Virginia'nın en zengin adamı oldu. Kendini çiftlik işlerine verdi. Avrupadan iyi bulduğu her kitabı getirterek tütün ekiminin fennî usullerini hususi bir tetebbu mevzuu yaptı ve bu usuller üzerinde çalıştı. Bununla beraber kulüplerde bol para harcadı, Amerikadaki İngiliz kolonisinin bütün kodamanlariyle temasa geçti. Virginia meclisine seçildi ve tekrar seçildi. Meclisin müzakerelerinde mütevazı, fakat kuvvetli bir payı vardı. Fakat çok geçmeden İngiltere tahtiyle koloniler arasında vergi yüzünden bir sürü ihtilâflar çıktı. Washington bu ihtilâflara gittikçe artan bir alâka gösterdi. O, İngiltereden hicret etmiş bir İngiliz ailesine mensubolmakla beraber artık kendisini Amerikalı sayıyordu ve kendi durumunda olanların dâvasını tutuyordu. Vali, bu ihtilâfların şiddetlendiği bir sırada Virginia meclisini dağıttı. Washington meclisin resmî olmıyan bir toplantısını destekledi ve orada şiddetli kararlar alındı. Meşhur ilk Continental Congress (kolonilerin temsilcilerinden müteşekkil kıta kongresi) 5 eylûl 1774 ten 26 ekim 1774 e kadar Philadelphia'da toplandı. Bu kongrede bugünkü Amerika Birleşik Devletlerinin çekirdeği olan on üç koloni temsil ediliyordu. Washington Virginia'dan gelen temsilcilerden biriydi. Hâdiseler, İngilizlerle koloniler arasında silâhlı bir çarpışma olacağını gösterince Washington yaldızlı nutuklara sapmadı. Pratik bir adam olarak kendi parasiyle teçhiz edeceği bin kişinin başına geçmiye hazır olduğunu ilân etti ve bunun tatbikına koyuldu.

George Washington

Massachusetts'e vali ve aynı zamanda İngiliz kuvvetleri başkomutanı olarak gönderilen General Gage, 18 nisan 1775 te geçe yarısı sevkettiği kuvvetle kolonilerin başlıca iki lideri olan Samuel Adams'ı ve John Hancock'u tevkif teşebbüsünde bulundu. Fakat teşebbüsü daha evvelden haber alan Amerikalıların ufak bir kuvveti Lexington'da General Gage'ın müfrezesiyle çarpışarak bunu önlediler. Amerika istiklâl savaşı, fiilî olarak bu çarpışma ile başladı. Bu çarpışmayı 273 İngilizin ve 93 Amerikalının ölümiyle neticelenen Concord muharebesi takibetti. Bu muharebeden sonra kongre 10 mayıs 1775 te Philadelphia'da ikinci defa toplanarak istiklâl savaşına resmen karar verdi. Kongre toplantılarında Washington mavi ve deve tüyü rengi asker elbisesiyle görünüyordu. O daha ilk kongreye gelmeden önce, arazi ve emlâk sahibi bir aristokrat olduğu yolundaki şöhreti şehre ulaşmıştı. Herkes onu vaktiyle İngilizlerle birlikte harbetmiş olarak tanıyor ve kendisine şüphe ile bakıyordu. Fakat Washington halk arasında pek az, hususi meclislerde pek çok konuştu. Umumi yerlerde kâh güneylilerle, kâh New England'lılarla yemek yerken göründü. Pazar günleri, muhtelif mezheplerin dinî âyinlerinde bulundu. Philadelphia'da silâh ve cephane satın alarak Virginia'ya yolladı. Kongre toplantılarını tâlik edince Virginia'ya dönerek acemilerin talimiyle meşgul oldu. Artık Washington adı bütün ağızlarda dolaşıyordu. İstiklâl savaşına karar veren ikinci kongre toplandığı zaman New England'lıların umumi hissiyatı, başlarına bir güneylinin geçmesi yolunda idi. Ancak böyle bir şey New England adı altında anılan altı kuzey kolonisini, güneyin yedi kolonisiyle müşterek dâva etrafında birleştirilebilirdi. Düşünülen güneyli de Washington idi. Kongrenin 15 haziran 1775 toplantısında, New England'ın üç idarecisinden biri olan John Adams'ın teklifi üzerine Washington başkomutan tâyin edildi.

İngilizler Boston'a Howe, Clinton ve Burgoyne gibi komutanlarla takviye birlikleri göndererek oradaki askerlerinin sayısını on bine çıkarmışlardı. Amerikalılar da Boston'a taarruz hazırlamak üzere Bunker tepesine kuvvet gönderdiler. 17 haziran 1775 te burada çok kanlı bir muharebe oldu. Amerikalılar iki defa İngilizleri püskürttükten sonra cephanesiz kalınca süngü taktılar, fakat nihayet mağlûboldular. Washington hazırladığı kuvvetle 2 temmuz 1775 te Boston'a yürüdü ve yakın tepeleri tutarak şehri ağır bir bombardımana tuttu. Bu baskı karşısında Howe, mart 1776 da Boston'u tahliye etti. Boston'un zaptı Washington'un en başarılı işlerinden biridir. Kongre 4 temmuz 1776 da, Thomas Jefferson tarafından kaleme alınmış olan Jefferson tarafından kaleme alınan meşhur "İstiklâl Beyannamesi" ni kabul etti.

Boston'un zaptından sonraki hâdiselere geçerken ehemmiyetli bir noktayı kaydetmek gerektir: Washington'un hakiki sıkıntıları bundan sonra başladı. Amerikan birliklerinin umumiyetle silâh, cephane, yiyecek ve giyeceği kifayetsizdi. Bu yetmiyormuş gibi Washington, bâzı generallerinin ihanetiyle ve aleyhinde çevrilen dolaplarla mücadele zorunda kaldı. Meselâ Hudson nehrini geçerek 1776 aralığında kendisine mülâki olmasını emrettiği Charles Lee bu emri yerine getireceği yerde hazırladığı başka bir hareketi tatbika kalkıştı, kongreye aldatıcı mektuplar yazdı. Benedict Arnold da West Point'ta ihanette bulundu ve nihayet İngilizlere kaçtı. General Gates, Charles Lee, Thomas Mifflin ve James Lovell kongre üyelerinden Thomas Conway'ı alet ederek tarihte "Conway entrikası" diye meşhur olan dolabı çevirdiler ve 1778 de washington'un yerine General Gates başkumandan oldu; fakat pek

kısa bir zaman sonra gözden düşen Gates uzaklaştırıldı ve Washington tekrar başkumandanlığa geçti.

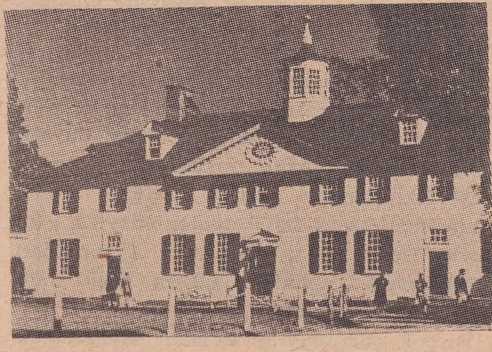
Bu ihanet ve entrika safhalarını kısaca belirttikten sonra Boston'un zaptından sonraki hâdiselere devam edelim: Howe, Boston'dan ayrıldıktan sonra emrindeki birliklerle New York'a hareket etti ve orada Hess askerleriyle takviye gördü. Amerika istiklâl savaşında İngilizlerin safında dövüşen ve bütün sayısı 29.867 yi bulan bu askerler, bâzı Alman devletleri tarafından ücretli olarak İngiltereye verilmişlerdi. İngilizler New York'a giderken kendilerini takibeden Washington'a karşı bir sıra muvaffakıyetler kazandılar. Onu Long Island'da, White Plains'de, Fort Lee'de mağlûbettiler; Newark'ı, New Brunswick'i, Princeton'u ve Trenton'u ele geçirdiler. Fakat bunlara rağmen Washington, küçük ordusunu muhafaza etti ve 1776 Noel günü Hess birliklerini yenerek Trenton'u kurtardı; birkaç gün sonra da Princeton'da Lord Cornwallis ordusunu mağlûbetti. İngilizler, üç ordularını Albany'de birleştirerek kuzeyle güneyin irtibatını kesmeyi plânlamışlardı. Fakat St. Leger'nin Herkimer'de yenilmesi ve General Burgoyne'un 7 ekim 1777 de ikinci Saratoga muharebesinden sonra o tarihte henüz Washington'un emrinde bulunan General Gates'e teslim olması plânı alt üst etti. Bununla beraber bir müddet evvel Washington 11 eylûl 1777 de Brandywine'de ve 4 ekim 1777 de Germantown'da General Howe'e mağlûbolmuştu. Bu hâdiselerden sonra General Howe Philadelphia'yı zaptetti ve kıtalarını Hudson nehri karşısında bırakarak New York'a gitti. Gene 1777 de on bir arkadaşiyle birlikte Washington'a yardıma koşan Fransız generali meşhur La Fayette, onun değerli bir müşaviri ve yakın dostu oldu. Zaten 1776 dan itibaren bâzı ecnebi kumandanlar Amerikanın istiklâl dâvasına alâka gösterip Amerikaya hizmete koşmuşlardı. Polonyalı Kosciusko ve Pulaski, Alman Baron von Steuben, Fransız Baron de Kalb ve La Fayette bunların başlıcalarıdır.

Philadelphia kaybedildikten sonra, Washington 11.000 mevcutlu ordusunu Philadelphia'nın 30 kilometre kadar uzağında Walley Forg'da kışlattı. Bu kışlama, bütün istiklâl savaşında Washington'un en kara günleridir. Zira kış çok şiddetliydi. Asker, hemen tamamiyle yalın ayaktı. Yiyecek ve giyecek kifayetsizdi. Kongre, bu karanlık günlerde bu askeri son derece ihmal etti; onlar sırf şahsına beslediklleri sevgi ve itimatla Washington'un emrinde kaldılar. Bununla beraber bu kışlamada 3.000 asker hiçbir işe yaramaz hale geldi.

1778 ilkbaharında talih gene değişti. 1778 şubatında Amerika murahhasları Fransa ile bir antlaşma imzaladılar. Bu antlaşmada Fransa, eski düşmanı İngiltereye karşı Amerikaya yardım vadediyordu. Fransızlar askeri birlikler göndererek harbe müdahale ettiler. Howe'un yerine tâyin edilen Clinton, Philadelphia'yı tahliye ederek New York'a avdet emrini aldı. Washington zayıflıyan ordusiyle onu takibetti ve Clinton kıtalarını izaç etti. Hele 28 haziran 1778 deki Moumouth muharebesinde katî bir zafer kazanabilirdi, fakat Charles Lee'nin şüpheli hareketleri buna mâni oldu (İstitraten kaydedelim ki, bu generalin, Amerikan koloni askerlerini İngilizlere rametmek üzere İngilizlerle bir plân hazırladığı 1857 de General Howe'un hususi evrakı gözden geçirilirken tespit edilmiştir). Clinton ve ordusu New York'a varınca Washington, White Plains'de mevzi aldı ve tam üç yıl, asıl harb güneyde devam ederken, iki ordu birbirini gözetledi.

1778 baharı hâdiseleri sırasında, esasen Amerikadaki harbe muarız olan İngiltere başvekili Lord North, memleketinin siyasetini değiştirmiye muvaffak oldu ve parlâmentoyu Amerikaya barış müzakerecileri göndermek imkânını verecek kanunlar kabulüne ikna etti. Fakat, Fransa ile olan ittifakları Amerikalılara ayrı barış yapmıya izin vermediği gibi Amerikalıların da Amerikanın istiklâlini katî şart koşmaları yüzünden görüşmeler neticesiz kaldı.

Güneyde harb, başlangıçta İngilizler lehine gitti: Savannah'yı aldılar. Pulaski'yi Charleston'da mağlûbettiler. General Cornwallis, affa uğrıyarak tekrar hizmete giren Gates'i Caniden'de hezimete uğrattı. Fakat Gates'in yerine geçen General Nathaniel Green, geri çekilerek düşmanı yıpratma yolundaki Washington'un emrini muvaffakıyetle tatbik etti. Nihayet 1781 de

Washington'un evi

Washington, ordusiyle güneye hareket etti. O sırada Cornwallis, İngiliz kıtalariyle Virginia'da idi. La Fayette de Amerikalılara kumanda ediyordu. Washington altı yüz kilometrelik bir yürüyüşten sonra La Fayette kuvvetlerine mülâki oldu. Cornwalis, 4 ağustos 1781 de Virginia'da Yorktown'a çekildi. La Fayette - Washington kuvvetleriyle Fransızlara kumanda eden Rochambeau şehrini muhasara ettiler. La Fayette kuvvetlerinden en seçme dört bin kişiye kumanda eden Fransız amirali de Grasse'ın bir deniz hareketinde İngiliz amirali S. Hood'u mağlûbetmesi Cornwallis'in yardımsız ve vasıtasız kalması neticesini doğurdu. Nihayet Cornwallis 19 ekim 1781 de teslim oldu.

Washington'un tam zamanında güneye yetişmesi, İngilizlerin mağlûbiyetine yardım etti. Cornwallis'in teslim oluşu, esasen Avrupada ciddi meşguliyet ve müşküller içinde bulunan İngiltereyi sulh yapmıya sevketti. Barış antlaşması 3 eylûl 1783 te Paris'te imzalandı. Amerika delegeleri B. Franklin, J. Jay ve J. Adams'tı. Artık Amerika istiklâlini elde etti. İngilizler, New York'u tahliye ederek ana vatana dönünce Washington, ordusiyle şehre girdi. Birkaç gün sonra, 4 aralık 1783 te subaylariyle vedalaşarak Philadelphia'ya gitti, kongre murakıbiyle buluştu, masraflarının hesaplarını verdi, Annapolis'de kongreyi takibe başladı. 23 aralık 1783 toplantısında başkumandanlıktan çekildi ve iki gün sonra çiftliğine dönerek ihmale uğramış servetini toparlamakla ve işlerini yoluna koymakla meşgul oldu.

Amerika, istiklâlini elde etmiş olmakla beraber; memleket anarşi, millet borç içindeydi. Nihayet, istiklâl savaşında Washington kurmay heyetinin yaveri ve harbden sonra da iyi bir hukukçu olan Alexander Hamilton, anayasayı hazırlamak ve yeni devletin daimi hükümet şeklini kurmak üzere bir kurucu meclis toplanmasına ön ayak oldu. Meclis, 13 mayıs 1787 de Philadelphia'da açıldı ve Washington ittifakla meclis başkanlığına seçildi. Anayasa, başta ekseriya "Anayasanın babası" diye anılan James Madison olmak üzere başkaları tarafından yazılmakla beraber, devletler arasında bir seri uzlaşmalar sağlıyarak bütün müşkülleri ortadan kaldıran ve anayasanın kabulünü sağlıyan Washington oldu.

Bundan sonra Washington, kabul etmek istememesine rağmen, 30 nisan 1789 da Amerika Birleşik Devletlerinin ilk cumhurbaşkanı seçildi. İlk ve geçici başkent olarak New York kabul edildi. Washington cumhurbaşkanı olarak New York'ta Federall Hall'da yemin etti. Washington yemin törenine giderken etrafını parlak livreli süvarilerin kuşattığı bir arabaya binmişti. Saçlarını pudralamış, siyah kadife elbise, altın fiyangolu kunduralar, sarı eldivenler, bir devekuşu tüyü ile süslü şapka giymiş ve bembeyaz kınlı bir kılıç taşıyordu.

Cumhurbaşkanı muavinliğine John Adams seçilmiş bulunuyordu. Washington, partilerin ve milletin güvendiği adamların düşüncelerini alarak ilk hükümetini şöyle kurdu: Devlet bakanı, Thomas Jefferson; maliye bakanı, A. Hamilton; savunma bakanı, General Henry Knox ve cumhuriyet savcısı, Edmund Raudolph. Washington dört senelik ilk devre sonunda, gene kabul etmek istememesine rağmen, Thomas Jefferson ve Alexander Hamilton'un ısrarları üzerine ikinci defa ittifakla cumhurbaşkanlığına seçildi. Fakat, artık Mount Vernon'daki çiftliğine çekilip istirahat etmek istediği için değil, insafsız muarızlarının haksız hücumlarından bezdiği için üçüncü bir devreyi katî olarak reddetti. Bu suretle 1789 dan 1797 ye kadar sekiz yıl müddetle Amerika Birleşik Devletlerinin ilk cumhurbaşkanı olmuş bulunan Washington, bu vazifeyi, muavini John Adams'a bırakırken, meşhur veda demecini söyledi ve bu demecinde memleketini karıştırıcı ittifaklardan ve Avrupa münazaalarından uzak kalmıya ikaz etti. Nitekim Amerika Birleşik Devletleri, uzun zaman bu siyaseti yürütmüştür.

Washington, Mount Vernon'a çekildikten iki buçuk yıl kadar sonra, 14 aralık 1799 da hâd gırtlak iltihabından öldü; serveti, yukarda bahsi geçen iki evlâtlığına kaldı.

Düşmanları ve muarızları Washington'un derin ihtirasları olduğunu iddia etmişlerse de böyle olduğu aslâ sabit olmamıştır. Onun ilk biyografilerini yazan Weems gibi muharrirler de ahlâfa azametli, şatafatlı, mermer heykel gibi soğuk bir Washington tasvir etmişlerse de o, bunların hiçbiri olmamıştır. Washington umumiyetle çok sakin, bununla beraber âni infiale meyyal bir şahsiyetti. Hususi hayatında;

kır gezintilerini seven, hemen daima kızartma ve kuru yemekleri tercih eden, dans etmiye bayılan, kadınlara arkadaşlık etmekten hoşlanan, at yarışlarının müdavimi bulunan, hattâ zaman zaman kendi atlarını koşturan, ava giden, balık avlıyan, tazı yetiştiren, parasına kâğıt oynamamazlık etmiyen, kulüplerde dostlariyle içtiği ilkörlerin bedelini daima kendi ödeyen Washington, hiç şüphesiz birçok insanların anlıyamıyacağından çok daha insandı. Askerlik ve resmî hayatına gelince; Washington harbin ilk yıllarında büyük bir asker görünmemekle beraber âlicenaplık, doğruluk, yüksek ruhluluk gibi mükemmel insan vasıflarına malik oluşu ile Amerika istiklâl savaşının kazanılmasında başlıca âmil oldu. Savaş sırasındaki hizmetleri için beş para almadı ve mütevazı masraflarını kendi cebinden yaptı. Kongre üyelerinden bir kısmının kıskançlığını bilerek kongre ile yakın bir teması muhafaza ve kongre üyelerini daima her hareketini ve sebebini bilmiye, öğrenmiye davet etti. Emrindeki askerlere son derece ihtimam etti ve çok defa onları ihmal eden kongreyi, onların tahsisat ve ücretlerini göndermiye sevk için elinden geleni yapmaktan hiçbir an geri durmadı. Boston'u zaptetmesi ve tam zamanında güneye yetişmesi, Amerika istiklâl savaşının en ehemmiyetli iki safhasıdır. Devlet kurucularının muazzam karakterine sahip ve onlardan birçokları gibi nâfiz bir şahsiyete malik bulunmamakla beraber, Washington, cumhurbaşkanlığı vazifesinde yüksek ve pratik mantığı, sakin ve kuvvetli iradesi, niyetlerinin iyilik ve doğruluğu, vekarı, selim aklı ve daimi faaliyetiyle, kendinden sonra gelenlere milletin idaresinde ve cumhurbaşkanlığı vazifelerinde mükemmel bir örnek olmuştur. Washington'un doğumunun iki yüzüncü yıldönümü, yalnız Amerikada değil bütün dünyada kutlandı. İngiltere bile, Washington'u, İngiltere - Amerika dostluğunun bir sembolü saymaktadır. İngiltere'nin elinden en büyük topraklarını almış ve milletini istiklâle kavuşturmuş olan bu büyük adamın bir heykelinin, İngiltere İmparatorluğunun kalbi Londranın maruf bir meydanına dikilmiş bulunması, bunun bâriz bir delilidir.

(Bakınız: Amerikan İstiklâli; Aylık Ansiklopedi, sayfa 68. Amerikada Cumhurreisi Seçimi ve cumhurreisleri; s. 164. Amerika Birleşik Devletlerinin Siyasi ve İdari Rejimi; s. 515. Amerikada Kongre Seçimi; s. 953. Amerika Birleşik Devletleri; s. 1107).

Kısa bibliyografya: G. Bangroft; History of the United States. F. Bellamy; the Presidents of the United States. G. O. Trevelyan; The American Revulution. S. E. Forman; History of the American People. R. G. Caldwell; A. Short Story of the American People. S. E. Morison, The Oxford History of the United States. M. L. Weems; Life of Washington.

(Sadun G. Savcı)

YENİ KİMYA TEKNİĞİ TARİHİNDEN BİR YAPRAK — Bugünkü tekniğin ilham kaynakları; tarih mantığının dünyayı, daha henüz aydınlatmıya muvaffak olmadığı günlere kadar uzanır.

Kayalar arasında oyulmuş mağaralar içinde kendine sığınak bulabilmiş olan âdemoğlu, gecenin karanlıklarını yaran ilk şimşek ve yıldırımdan önce korkmuştur. Bu korku belki de onda ilk defa Allaha inanmak hissini doğurdu. Bu tabii olay onun aynı zamanda, bir gün dilediği şekilde hükmü altına alacağı tekniğin ilhamını da kazanmasına yardım etmiştir.

İnsan, ilk teknik iş olarak, yaktığı ateşte çamurdan yapılmış yemek kaplarını pişirdi. Daha sonra dikkatini kırmızı ve yeşil renkteki demir ve bakır madenleri çekti ve sonunun ne olacağını kestiremediği bir tecessüs duygusu ile bunları ateşe attı. Ateşte kendine göre bir parlaklık ve göz alıcı bir manzara gösteren bu madenleri, o günün insanları, çakmak taşından yapılan silâhların yerine kullanmayı düşündüler ,bu suretle taş tevri kapandı, güneş, dünyada, yeni bir çağı aydınlatmıya başladı. İçine hava üflenen ateşin daha yüksek bir ısı verdiğini gören usta insan, erimesi zor olan madenleri bunda eritmeyi denedi ve tekniğin ilk devirlerinde bir merhale sayılmıya lâyık olan bu hamleç usulü, ustadan çırağa el vererek yüzyıllar boyunca yeryüzüne hâkim oldu.

Demir istihsalindeki ciddi ilerleme, akan suyun kudretini hamlacın emrine vermiye ve daire şeklinde örülmüş duvarlı fırınlar içinde demir madenini eritmiye başladığı zaman temin edildi. Şimdi Onüçüncü, hattâ Ondördüncü Yüzyılın içindeyiz. Derin bir uykuda olan Avrupalılar, gözlerindeki çapakları silerek Doğu milletlerine bakıyorlar:

Birçok çözülmemiş sırların diyarı olan Doğu ülkesinin çocukları, daha o zaman, kumu, yakılmış ot külleriyle karıştırarak cam yapmaktadırlar. Şapı bulmuşlardır, kumaşları boyamak sanatını öğrenmişlerdir. Böceklerden boya, hayvan kemikleriyle yağlardan sabun yapıyorlardı. Bundan pek çok önce de barutu keşfetmişlerdir. Avrupanın yeni kıpırdanmaları başladığı zamanlarda, Doğuda günlük hayatın bâzı ihtiyaçlarını karşılamak için, ampirik metotlara dayanan çalışmalar almış yürümüştü...

Ortaçağlarda, bütün insanlığın yeni bir heves peşinde koştuğunu görüyoruz: Aklını bu yola saptıranlar, âdi madenlerden kıymetli maden yapmıya uğraşıyorlar. İnsanoğlu ne topraktan ve ne de civadan altın yapmıya muvaffak olmuştur. Fakat altın yapma peşinde koşarken tuz ruhu, zaç yağı gibi bugünkü tekniğin ana maddelerini keşfetmek yoluna girilmiştir.

Bu usul çalışma Onyedinci Yüzyılın sonlarına kadar sürmüştür. Onsekizinci Yüzyılın başlamasından az evvel, birtakım insanların, tabiatın gizlediği sırları açıklamıya uğraştıkları ve bulduklarını da bâzı kaidelere bağladıkları görüldü. 1800 sularında fizik ve kimya alanlarında yeni düşünceler hâkim oluyor ve kimya tekniğinin hakiki temelleri atılıyor. Bu tarihte Fransa kimya ilminin, İngiltere de tekniğin önderidirler.

1736 da İngilizler, kurşun oda sistemiyle zaç yağı yapıyorlar. 1775 te Fransada Leblnac usuliyle mutfak tuzundan soda istihsal ediliyor. 1800 de buhar makinesi keşfedilmiştir. 1813 te Londra havagazı ile ışıklandırılıyor. 1825 te Liebig kimyanın hayatla olan ilgilerini çözmiye muvaffak oluyor.

Ondokuzuncu Yüzyılın başında artık buhar kuvveti, işi, insan elinden alıyor, makineye veriyor. Odun kömürü, yavaş yavaş yerini kok kömürüne bırakıyor. Çoğalan demir ihtiyacını karşılamak için kok sanayii mecburi bir ilerleme yapıyor. Bu sayede ilk sentetik (yapma) boyanın keşfiyle kimyada yeni bir ufuk açılıyor.

Kimyasal buluşlar artık birbirini takibetmekte ve kabul olunan imtiyaz (patent) kanunları bu işe emek verenlerin haklarını korudukça yenilikler daha da çoğalmaktadır. Maden kömüründen her gün yeni yeni ürünler çıkarılmaktadır. Bunların istihsali, asit ve alkalilerin daha fazla ve yeni usullerle elde edilmesine yol açtı ve ucuzlıyan kimyevi maddeler, geniş pazarlar buldu. Maden kömüründen phenacetin, sulfonal, veronal, aspirin ve daha birçok malûm ilâçlar çıkarıldı ve bunlara insanlığın türlü alanlardaki ihtiyaçlarını karşılıyan boya, ilâç, asit, kavuçuk ve bunlara benzer daha yüzlercesi katıldı.

Onsekizinci Yüzyılın ortasında keşfolunan fotoğrafçılık kimya tekniğine yeni iş alanları açmıştır.

Dinamonun yapılması sayesinde elektroşimi kuruldu. Bir maddenin yalnız deneme borusunda keşif ve istihsalini yeter bulmıyan sermaye âlemi bunu geniş ölçüde yapmak peşine düştü. Elektrik sayesinde havanın azotundan nitrik asit, ondan da patlayıcı maddeler, ziraat gübreleri yapıldı. Bu synthes, kimyada yüksek baskı tekniğini doğurdu. Sentetik (yapma) benzin imali bu icadın neticelerindendir. Nitrogliserin, nitroseliloz ve diğer patlayıcı maddelerin keşfi nitrik asit istihsaline yeni istikametler çizdi, patlayıcı maddeler sanayii, başka teknik maddelerin imaline yol açarak suni ipek, seliloid, plâstik maddeler, suni koku maddeleri ve bunlardan daha binlercesi elde edildi.

Bugün kavuçuk, tereyağı ve türlü ilâçlardan tutunuz, daha her nevi akla gelebilecek maddeleri evsafça ve miktarca tabiatta bulunanların çok üstünde olmak üzere imal kabil oluyorsa bunun tek âmili kimya sanayiinin mazhar olduğu ilerlemelerdir .

Henüz 100 yıllık bir geçmişi olmıyan modern kimya tekniğinin yarın için vadettiklerini hattâ tahayyül etmek bile imkânsız hale gelmiştir. Gün doğmadan meşimei şebden neler doğacaktır ? Hele İkinci Dünya Savaşından sonra bunu kestirmiye kimse cesaret edemez.

(Prof. Dr. Kerim Ömer Çağlar)

BEŞİNCİ CİLDİN SONU

BİR AYIN OLAYLARI

15 Nisan — 15 Mayıs 1948 Memleket İçindeki Olaylara Toplu Bir Bakış

15 nisan — Amerikan yardım plânına dahil uçaklardan otuz Tunderbold, bir uçankale ve üç Dekato Balıkesir hava meydanına indi.

16 nisan — Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak Büyük Millet Meclisinde Londra, Paris, Cenevre ve Atina'da yaptığı görüşmeler hakkında izahat vererek: "Dünya siyasetinin son gelişmeleri, memleketimizin durumu, Türkiyenin ittifakları ve dostlukları öyledir ki, uyanıklığı hiçbir zaman bırakmıyarak istikbale cesaret ve itimatla bakabiliriz" dedi.

18 nisan — Amerikadan askerî yardım malzemesi getiren Escanaba Victory vapuru İstanbul limanına geldi. Geminin getirdiği malzeme bilhassa istihkâm ve uçak malzemesi, toplar, otuz tonluk ağır tanklar, yedek parçalarıdır.

— Amerikan yardım plânına dahil uçaklardan otuz avcı uçağı İzmire geldi.

19 nisan — Yeşilırmağın taşmasiyle Turhal bölgesinde 15.000 dönümlük ekili arazi sular altında kaldı. Zarar bir milyon liradan fazla tahmin edilmektedir.

20 nisan — Demokrat Parti Meclis Grupu, partiden çıkarılan milletvekilleri işini müzakere ederek, teşrif mahiyette olan Parti Meclis Grupunda genel idare kurulu ve merkez haysiyet divanı kararlarının müzakere ve münakaşa edilemiyeceğine karar verdi. Açıklar için yapılan seçimde Abidin Potoğlu (Eskişehir) gurup ikinci başkanlığına, Kâmil Gündeş (Kayseri) ve Kemal Zeytinoğlu (Eskişehir) gurup idare heyeti üyeliklerine seçildiler.

28 nisan — Meclis, buğday işi etrafında tahkikat açılıp açılmaması hakkında bir karar verilmesini bir ay sonraya bıraktı.

21 nisan — Amerikadan gemi mübayaası meselesi Mecliste sert münakaşalara ve hükümete şiddetli hücumlara mevzu oldu. Bununla beraber umumi hava ekseriyetin Meclis tahkikatı açılmasına taraftar olmadığını gösterdiğinden tahkikat açılmasını istiyen milletvekili takririni geri aldı.

— Demokrat Parti Meclis Grupunun son kararı üzerine partili milletvekillerinden Ali Rıza Kırsever (Çanakkale), Âsım Gürsu (Muğla), Ahmet Çınar (Burdur), Behçet Gökçen (Çanakkale), Bahaettin Öğütmen (Edirne), Fethi Erimçağ (Edirne), Haydar Aslan (İçel), Mehmet Aşkar (Afyon), Mehmet Ökten (Edirne) ve Şahin Laçin (Afyon) bir beyanname yayımlıyarak büyük kongreye kadar grupa devam etmiyeceklerini bildirdiler.

23 nisan — Bağrında milyonluk hazineler taşıyan ve restore edilen Topkapı Sarayı Müzesi halka açıldı.

25 nisan — İsveç Kızılhaç reisi Kont Bernaddote İstanbula geldi.

26 nisan — Memlekette hüküm süren buğday sıkıntısı Mecliste fırtına kopardı. Eski Ticaret Bakanı Âtıf İnan hakkında Meclis tahkikatı açılması istendi. Bu hususta bir karar verilmesi müteakip toplantıya bırakıldı.

— Amerikan yardım plânına dahil yüz talim uçağı getiren Rendova uçak gemisi İstanbula geldi. Victory tipinde bir vapur da tank ve yedek parçası getirdi.

1 mayıs — İstanbul Gazeteciler Cemiyeti Başkanı ve "7 Gün" mecmuası sahibi Sedat Simavi tarafından İstanbulda "Hürriyet" adlı günlük bir gazete çıkarılmıya başlandı.

3 mayıs — Birinci Türk Yapı Kongresi Ankarada açıldı.

— Rendova uçak gemisi İstanbuldan ayrıldı.

5 mayıs — 1 mayısta yürürlüğe giren Türk - Irak hava seferleri anlaşmasına uygun olarak Iraktan ilk yolcu uçağı Ankaraya geldi.

7 mayıs — Cumhuriyet gazetesi kuruluşunun yirmi dördüncü yılını tamamlıyarak yirmi beş yaşına bastı.

8 mayıs — İstanbulda yapılan İstanbul - Stokholm Greko - Romen temsili karşılaşmasında İsveçli güreşçiler 6-2 galip geldiler.

9 mayıs — İstanbulda yapılan Türkiye - İsveç serbest güreş karşılaşması iki tarafın dörder galibiyetiyle neticelendi. Ancak daha az fena puvan alan millî takımımız birinci oldu.

11 mayıs — Demokrat Partiden çıkarılan milletvekilleri Mecliste "Müstakil Demokratlar Grupu" teşkil ettiler.

— Amerikanın Türkiyeye verdiği dört denizaltı gemisi İzmir limanına geldi.

15 Nisan — 15 Mayıs 1948 Memleket Dışındaki Olaylara Toplu Bir Bakış

18 nisan — İtalyada demokrasinin veya komünizmin hâkimiyetini tâyin edecek olan genel seçimlere başlandı.

17 nisan — Büyük Brintanya, Fransa ve Benelux memleketleri, aralarında meydana getirdikleri Batı Birliğinin askerî, siyasî ve iktisadî konularını tedvir edecek olan müşterek bir kabine kurdular. Ayda bir toplanacak olan müşterek kabinenin merkezi Londradır.

19 nisan — Amerikan ordusu, Frankfurt şehrinde ve civarında ilkbahar manevraları yaptı.

21 nisan — İtalyada seçim demokrasinin zaferiyle ve komünistlerin mağlûbiyetiyle neticelendi. Hıristiyan demokratlar her iki mecliste çoğunluk kazandılar.

22 nisan — Hayfada Araplarla Yahudiler arasında kopan muharebeler Yahudilerin şehirdeki hâkim noktaları zaptetmesiyle neticelendi ve Araplar mütareke talebinde bulundular.

23 nisan — Türk millî futbol takımı Atinada Yunan millî takımiyle yaptığı maçı 3-1 kazandı.

25 nisan — Hayfaya hâkim olan Yahudiler Yafayı topa tuttular. Arap Birliği Konseyi Mısır, Süriye, Ürdün ve Irak ordularının Filistin savaşına katılmalarına karar verdi.

— İstanbul muhtelit futbol takımı Atinada karşılaştığı Atina muhtelitini 5-2 yendi.

29 nisan — Araplar, Tel-Avivi bombaladılar. Kudüste emniyeti kurmak için Birleşmiş Milletler Kurulundaki konuşmalar bir netice vermedi.

30 nisan — Beş Arap devleti Filistine karşı harekete geçmek üzere Amman'da bir toplantı yaptılar. Toplantıya Ürdün Kıralı Abdullah, Irak kıral naibi, Suriye ve Lübnan başbakanları, Azzam Paşa ve kurmay başkanları iştirak etti.

1 mayıs — Komünist partisinden emir alan bir genç Yunan adalet bakanını bomba ile öldürdü. Atina ve Adalarda sıkıyönetim ilân edildi.

2 mayıs — Kudüste Araplarla Yahudiler arasında kırk sekiz saatlik bir mütareke ilân edildi.

3 mayıs — Amerikada mecburi askerlik meselesi resmen kongreye intikal etti.

4 mayıs — Atinada 153 komünist idam edildi.

6 mayıs — Atinada 19 komünist kurşuna dizildi.

7 mayıs — La Haye'de toplanan Avrupa Birliği kongresi Churchill'in bir nutkiyle açıldı.

10 mayıs — Avrupa Birliği kongresi Churchill'in bir nutkundan sonra kapandı.

11 mayıs — Amerika Rusyaya bir nota vererek ihtilâfların halli için müzakere teklifinde bulundu. Rusya, cevabî notasında teklifi kabul etti. Ancak Amerikan notasında Amerikanın dış siyasetinin hiçbir suretle değişmiyeceği, Rus notasında Rusyanın dış siyasetinden vazgeçmiyeceği zikredilmektedir.

12 mayıs — Amerikanın Rus cevabî notasını tatmin edici bulmadığı ve Rusya ile müzakereye girişmiyeceği açıklandı.

13 mayıs — Amerikanın savunması için Kongreden 2.434.441.000 dolarlık tahsisat istendi.

15 mayıs — 14 - 15 mayıs gece yarısında Filistinde İngiliz mandası sona erdi. Gece yarısını bir iki dakika geçe Arap orduları Filistin topraklarına girmiye başladılar. Filistinde İsrail devlekuruldu.

15 Nisan — 15 Mayıs 1948 Arasındaki Kültür Hareketleri

KONFERANSLAR

* 15 nisanda Bayındırlık Bakanlığı konferans salonunda Suişleri Reisi Yüksek mühendis Muhittin Kulin "Holânda'da Zuiderzee'de yapılan kurutma işleri" konulu bir konferans vermiştir.

* 16 nisanda Ankara Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesinde, Londra Üniversitesi Yakın - Doğu Arkeoloji profesörü Mel Mallowan, Mezopotamyada yaptığı Brak kazıları üzerine bir konferans vermiştir. Memleketimizi ziyaretinde, profesöre, dünyaca meşhur polis romanları yazmış olan eşi Agatha Christie refakat etmektedir.

* 17 nisanda Ankara Ağır Ceza salonunda Avukat Burhan Köni "Ceza hukukunda yargıcın takdir hakkı" konulu bir konferans vermiştir.

* 18 nisanda Ankarada Maliye Meslek Okulunda Samet Ağaoğlu "Milliyetçilik bir burjuva ideolojisi midir?" konulu bir konferans vermiştir.

* 19 nisanda Eminönü Halkevinde İ. Galip Arcan "Tiyatroya dair" konulu bir konferans vermiştir.

* 20 nisanda Eminönü Halkevinde Behçet Necatigil "Yeni şiir" konulu bir konferans vermiştir.

* 24 nisanda Ankara Halkevinde Prof. Enver Ziya Karal "Demokrasi ve komünizm" konulu bir konferans vermiştir.

* 24 nisanda Ankara Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesinde Şili elçisi Prof. M. Manuel Garreten "Şili'de çalışma hukuku" konulu bir konferans vermiştir.

*Eski Kırım Cumhurbaşkanı B. Cafer Kırımer Rus ihtilâline dair İstanbulda vermiş olduğu iki konferansı 25 ve 27 nisanda Ankara Halkevinde tekrarlamıştır.

* 26 nisanda Teknik Üniversitede, Zürih Mühendis Okulu profesörlerinden Ten Bosch "Makine elemanlarında yeni inkişaflar" konulu bir konferans vermiştir.

* 27 nisanda Beyoğlu Halkevinde Prof. İlhami Civaoğlu "Canlılar âleminde determinizm var mıdır?" konulu bir konferans vermiştir.

* 28 nisanda Türk fizikî ve Tabii İlimler Cemiyetinin İstanbul Fen Fakültesinde yaptığı toplantıda Prof. Dr. K. Zuber "Nötronlar" konulu bir konferans vermiştir.

* 28 nisanda Siyasal Bilgiler Okulunda Prof. Ziyaettin Fahri Fındıkoğlu "İçtimai politika" konulu bir konferans vermiştir.

* 29 nisanda Siyasal Bilgiler Okulunda Namık Zeki Aral "1946 hazine hesabı umumiyesi" konulu bir konferans vermiştir.

* 29 nisanda Ankara Halkevinde İngiltere Büyük elçisinin eşi Lady Kelly "İngilterede kadınların sosyal yardım işlerinde çalışmaları" konulu bir konferans vermiştir.

* 2 mayısta Ankara Halkevinde Doçent Osman Turan "Türklerin İslâm medeniyetine girişi ve bunun sebep ve neticeleri" konulu bir konferans vermiştir.

* 3 mayısta Reşat Nuri Darago Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesinde "Onyedinci Yüzyıl Fransız ahlâkçıları" konulu güzel bir konferans vermiştir.

* 4 mayısta Beyoğlu Halkevinde Prof. E. von Aster "Modern fizik ve felsefe" konulu bir konferans vermiştir.

* 4 mayısta İstanbul Hukuk Fakültesinde, Fransız profesörlerinden Lucien Fevre "Tarihçi Michelet ve Fransız birliği" konulu mühim bir konferans vermiştir.

* 6 mayısta Teknik Üniversitede, Fransız profesörü Paul Montel "Geometrilerin tekâmülü" ve 12 mayısta da "Reküperant diziler" konulu ilgi çeken iki konferans vermiştir.

* 6 mayısta Eminönü Halkevinde Nihad Sami Banarlı "Türk şiirinde milli kıymetler saltanatı ve Yahya Kemal" konulu bir konferans vermiştir.

* 7 mayısta Türk Kanser Kurumunun Ankara Nümune Hastanesinde yaptığı toplantıda şu konular ele alınmıştır: Kanser savaşı (Dr. Cemalettin Or); İki göz kanseri vakaşında plâstik göz (Prof. Süreyya Gördüren); Çocukta bir hypermephrome vakası (Doçent Orhan Toygar).

* 8 mayısta Ankara Maliye Meslek Okulunda Prof. Nevzat Tuzdil "Çocuklarda bağırsak parazitleri" konulu bir konferans vermiştir.

* 11 mayısta Prof. Tevfik Sağlam Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesinde "Klâsik verem mücadelesinin ana hatları" konulu bir konferans vermiştir.

* 12 mayısta Prof. Ali Fuat Başgil Üniversite konferans salonunda "Anayasamızın prensipleri" konulu bir konferans vermiştir.

İHTİFALLER

* 23 nisanda Türkiye müzelerinin yüzüncü kuruluş yıldönümü kutlanmış ve bu münasebetle Topkapı Sarayı Müzesinde bir tören yapılmış, müteakiben müzenin bâzı daireleri yeniden gezicilere açılmıştır.

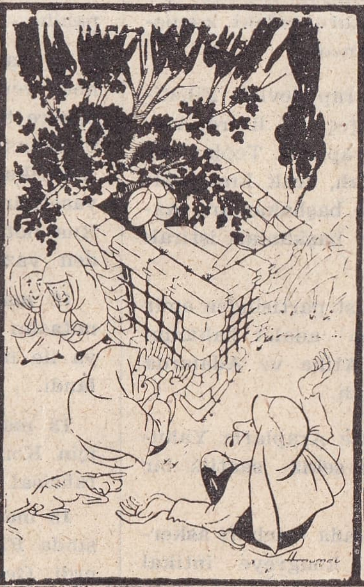
AYIN EN GÜZEL KARİKATÜRLERİ

Piyasamızda hareket:

— Ne talihli adam, hiç olmazsa dükkânına sinek girmiş onu avlıyor!

"Mizah" tan

— Feraha çıkarsın, karanlıktan kurtarsın diye türbeye mum dikiyor..

— Aptal mı o, mumu kendi evine diksin, daha çabuk karanlıktan kurtulur!

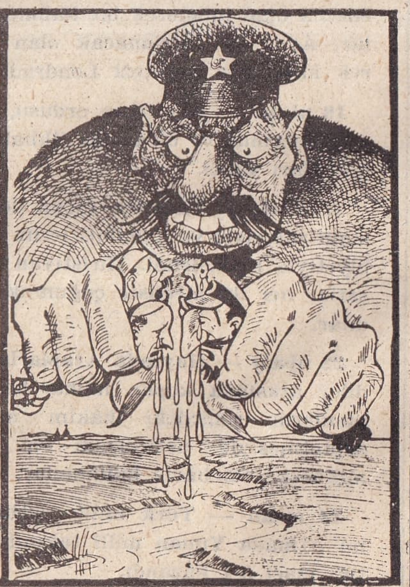
"Mizah" tan

Komünistlerin idare ettiği Kudüste ağlama duvarı:

Salamon — Eskiden dışından ağlardık, şimdi içinden ağlıyoruz!

"Mizah" tan

Rus cennetinde göz yaşları:

Ol cennetin ırmakları,
Akar eyvâh deyû deyû!

"Mizah" tan

15 Nisan — 15 Mayıs 1948 Arasındaki Kültür Hareketleri

* 26 nisanda ölümünün beşinci yıldönümü münasebetiyle büyük halk sanatkârı Naşit Özcan'ın Mevlânekapı'daki mezarı başında bir tören yapılmıştır. Töreni o cıvardaki 50 nci İlkokul tertibetmiş ve Başöğretmen Arif Ülkü bir konuşma yapmıştır. Şehrimizin belli başlı sanat çevreleri bu yıldönümünü sükûtla geçiştirirken Öğretmen Arif Ülkü'nün bu kadirşinaslığını şükranla anıyoruz. Ansiklopedimizin gelecek fasiküllerinde Naşit Özcan hakkında bir etüt basacağız.

* 30 nisanda İstanbul Yüksek İktisat ve Ticaret Okulunda, altmış yıl meslekte kalmış olan Prof. Kirkor Kömürciyan için bir jübile yapılmıştır.

* 8 mayısta İstanbul Gazeteciler Cemiyetinde değerli muharrir ve romancı Ercüment Ekrem Talû'nun ellinci meslek yılı kutlanmıştır.

MÜZİK

* Ankarada Devlet Opera ve Tiyatrosunda 11 nisanda başlıyan Türk - İngiliz müzik festivali 17 nisana kadar devam etmiştir. 15 nisanda Noel Newton - Wood'un piyano resitali takdirle dinlenmiştir. 16 nisanda Orhan Borar (keman), Mithat Fenmen (piyano), Ayhan Alnar (mezo-soprano), Nurullah Taşkıran (bass), Enver Kapelman (keman) tarafından güzel bir oda müziği konseri verilmiştir. 16 nisan akşamı Dr. Arthur Bliss ve Ferit Alnar'ın idaresindeki orkestra konserine Newton - Wood (piyano) ve David Zirkin (çello) katılmıştır. 17 nisanda ise George Weldon'un idaresindeki orkestra konserinde Purcel'in, Ulvi Cemal Erkin'in, Brilten ve Elgar'ın eserleri çalınmıştır.

* Belçikalı piyanist Tristan Risselin memleketimize gelmiş ve 18, 19 nisanda Ankara Halkevinde, 28 nisanda İstanbulda Melek sinemasında üç resital vermiştir. Sanatkâr 22 nisanda Filârmoni Derneğinin Cemal Reşit Rey idaresindeki konserine de iştirak ederek Beethoven, Franck ve Çaykovski'nin konçertolarını çalmıştır.

* Nisan ayı içinde memleketimize gelen Amerikalı piyanist Julius Katchen 20 ve 26 nisanda Melek sinemasında iki konser daha vermiş ve memleketimizden ayrılmıştır.

* İstanbul Şehir Orkestrası 20 nisanda Şehir Komedi Tiyatrosunda ve Cemal Reşit Rey idaresinde mevsimin yedinci konserini vermiştir. Çelist Muhittin Sadak Boccherini'nin konçertosuna solist olarak katılmıştır.

* 21 nisanda Ankara Halkevinde Fuat Turkay bir piyano resitali vermiştir.

* Kuruluşunun dört yüz ellinci yıldönümü münasebetiyle turneye çıkan Viyana Çocuk Korosu (Wiener Sangerknaben) memleketimize de gelmiş 26, 28 ve 30 nisanda Ankarada Devlet Opera ve Tiyatrosunda, 2, 4, 5 mayısta da İstanbulda Atlas sinemasında konserler vermiştir. Schubert, Haydn gibi dahi üstadlar bu korodan yetişmiştir.

* 3 mayısta Ankara Halkevinde Nurullah Şevket Taşkıran bir şan konseri vermiştir. Kendisine piyanoda G. Markowitz refakat etmiştir.

* 7 mayısta Ankara Halkevinde Mithat Fenmen Beethoven'in sonatlarından mürekkep bir piyano konseri vermiştir.

* 11 mayısta Şehir Orkestrası ve Korosu Cemal Reşit Rey ve Muhittin Sadak'ın idaresinde Şehir Komedi Tiyatrosunda 200 kişilik büyük bir konser vermiştir. Solist olarak Verda Ün Grieg'in piyano konçertosunu, Ali Sezin Mozart'ın keman konçertosunu çalmıştır. Holândada milletlerarası müsabakaya girecek Leylâ Gençer de solist olarak koroya katılmıştır.

RESİM, FOTO, MİMARİ

* Zeki Faik İzer 17 nisanda Taksimde Fransız Konsolosluğu salonlarında güzel bir resim sergisi açmış ve 7 mayısa kadar devam etmiştir.

* Naci Kalmukoğlu 17 nisanda Beyoğlunda Beler Oteli salonlarında kırk parça eserden mürekkep bir resim sergisi açmıştır. 10 mayısa kadar devam eden sergini bizde bıraktığı mutad intiba, eserlerin daha ziyade dekoratif sınıfa mensuboluşu, cazip renklerle göz kamaştırışıdır. Hatlarda, görüşlerde bâzan güzellikler mevcuttur. Fakat, resim sanatı noktasından umumiyetle bağlı olduğu kol tezyinî şubedir.

Mevzularına gelince; kendisinin daima yaptığı mahdut mevzular gene tekrar edilmiştir.

* Bedri Rahmi Eyuboğlunun Beyoğlunda hususi atelyesinde açtığı resim sergisi 15 mayısa kadar devam etmiştir. Yeni sanat anlayışlarını sinesinde toplıyan bu sergi çok ilgi toplamıştır.

* Galatasaray Lisesi öğrencilerinin yıllık resim sergisi 24 nisanda 150 parça eserden mürekkebolarak okul binasında açılmıştır.

TİYATRO

* Kısa bir dinleme devresinden sonra Açıkhava Tiyatrosunda temsillere başlamak üzere İstanbul Şehir Tiyatrosu 30 nisanda bu yılki faaliyetine son vermiştir. Dram Tiyatrosunun son temsili André Paul Antoine'ın "Düşman" ve Komedi Tiyatrosunun da son temsili adapte bir eser olan "Kaş Yapayım Derken" idi.

* Yeni Ses Opereti "Tövbeler Tövbesi" operetine nihayet vererek 21 nisandan itibaren S. Nahit Bilga'nın "Yaşasın Spor" operetine başlamıştır. Zarif nüktelerle süslü olan bu eser bilhassa Tevhit Bilge, Vahyi Öz gibi operet sahnemizin en usta sanatkârları tarafından muvaffakıyetle oynanmıştır. Eserin balesi ve kostümleri de dikkatli bir çalışma ile meydana getirilmiştir.

* 23 nisanda Şehir Dram Tiyatrosunda M. T. T. B. adına Namık Kemal'in "Vatan yahut Silistire" si ve Reşat Nuri'nin "İstiklâl" adlı piyesi temsil edilmiştir.

* 24 nisandan itibaren Ankarada Küçük Tiyatroda mevsimin ikinci çocuk piyesinin temsiline geçilmiştir. "Büyük Babamın Pireleri" adını taşıyan bu müzikli çocuk piyesi Afif Obay tarafından yazılmış ve Nâzım Ülgen tarafından bestelenmiştir.

* Ankarada Devlet Opera ve Tiyatrosunda 23 nisandan itibaren Bizet'nin dünyaca meşhur "Carmen" operasının temsiline başlanmıştır. Carmen rolünde Saadet İkesus, Miedella rolünde Ayhan Alnar, Don José rolünde Nihat Kızıltan ve Escamillo rolünde Orhan Günek büyük başarı göstermişlerdir. Dekor ve kostümleri Tarık Leventoğlu hazırlamıştır.

* 30 nisanda Yeni Ses Tiyatrosunda bir amatör topluluğu tarafından "Meşhedi İbad" opereti oynanmıştır.

* Ankara Radyosu Temsil Kolu sanatkârları 1, 4, 5, 6 mayısta Ankara Halkevinde Ahmet Nuri Sekizinci'nin "Ceza Kanunu" vodvilini temsil etmişlerdir. Eseri sahneye Kemal Tözem koymuştur.

* 9 mayısta Maksim salonunda son "Deli - Dolu" temsilini veren Muammer Karaca Opereti 11 mayıstan itibaren Kadıköyde Opera sinemasında birkaç temsil vermiştir. İlk olarak 11, 12, 13, 14 mayısta "Kâtibin Karısı" oynanmıştır.

* Mayıs başlarında memleketimize La Gaia Lirica adında ve Nino Brillarelli idaresinde 45 kişilik bir İtalyan opereti gelmiş ve ilk önce İstanbulda Maksimde temsiller vermiştir. Derme çatma bir teşekkül olmasına rağmen teşekküle dahil iki subret, iki soprano ve üç tenorla operet sanatının her şeyden önce bir ses ve müzik sanatı olduğunu bir kere daha isbat eden bu heyet 12, 13, 15 mayısta "Ziller Diyarı", 14 ve 15 mayısta "Sokak Kızı" operetlerini, balesinin zayıflığına rağmen muvaffakıyetle oynamıştır. Heyet İstanbuldaki temsillerinden sonra Ankaraya da gidecektir.

* Ankarada Küçük Tiyatroda Molière'in "Cimri" si 14 mayısa kadar devam etmiş ve müteakıben Luigi Pirandello'nun "Size Öyle Geliyorsa Öyledir" piyesine geçilmiştir.

DÜZELTME

Geçen ciltlerden devam eden bir yanlışı bu ciltte düzeltiyor, ilâve sayfalarımızda 178 inci sayfa numarasını atlıyarak 179 la başlıyoruz.

BİBLİYOGRAFYA

Bize Gelen Veya Dikkatimizi Çeken Son Neşriyata Bir Bakış

Yeryüzündeki Dinler Tarihi: Ömer Rıza Doğrul. 300 kuruş.

Dinî bahisler üzerinde bir hayli kitap ve yazı yayımlamış olan gazeteci ve muharrir Ömer Rıza Doğrul, İnkılâp Kitabevi tarafından ikinci baskısı yapılan bu eseriyle bir boşluğu doldurmaktadır. Bu sahada dilimizde yeni Türk harfleriyle Hilmi Ömer Budda'nın "Dinler Tarihi" nden başka bir kitap bulunduğunu hatırlamıyoruz. Ömer Rıza Doğrul, bu eserini vaktiyle yazmış ve birinci baskısını meydana getirmişti; fakat şimdi âdeta yeni baştan yazarcasına gözden geçirmiştir. Eserde insanlığın medeniyete doğru attığı ilk adımda doğmuş iptidai dinlerden başlıyarak, Keltlerde, Bâbillilerde, Mısırlılarda, eski Yunanlılarda, Roma, Hindistan, İran ve Çindeki dinler hakkında bilgiler verilmekte, sonra da Musevilik, Hıristiyanlık ve İslâmiyet gibi müteakıp zamanların büyük dinlerine geçilmektedir. Kitap başarılı bir vülgarizasyon örneğidir. Biricik teknik kusuru, sonuna has isimleri ve hâdiseleri kavrayan bir endeks ilâve edilmemiş olmasıdır. Kütüphanelerimizde dinler hakkında malûmat veren Türkçe biricik müracaat kaynağı olan bu eser güzel bir tarih, küçük bir ansiklopedidir.

İnkılâp Tarihimiz ve İttihat ve Terakki: Ahmet Bedevi Kuran. 500 kuruş.

Yakın tarihimizi çok ilgilendiren bu bahis üzerinde lâyıkı veçhile durulmadığı açık bir hakikattir. Ahmet Bedevi Kuran, elindeki çeşitli dokumanlara müracaat ederek hazırladığı bu esere Üçüncü Selim ve Sultan Mahmut devirlerinin yenilikçi cephesi ile başlamakta, Tanzimat ve onu takibeden devirlerdeki ıslahatçı hareketlere göz attıktan sonra Meşrutiyet devirlerine gelmektedir. Eserin bundan sonraki fasılları daha mufassal ve etraflı bir şekilde mütalâa edilmektedir. Çok yorucu emek istiyen bu gibi ilmî çalışmalar memleketimizde oldukça azdır. Tarihle ilgili okuyucularımızın edinmeleri gereken bir eserdir.

Ahmet Fethi Paşa ve Müzeler: Tahsin Öz. Fiyatı yazılı değil.

Ansiklopedimize, ihtısası dahilinde değerli yardımlarda bulunmuş olan olan Topkapı Sarayı Müzesi Müdürü Tahsin Öz, Türkiye müzelerinin kuruluşunun 100 üncü yıldönümü münasebetiyle bu broşürü hazırlamış ve "Türk, Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi" nin beşinci sayısı ile birlikte yayımlamıştır. Birçok esaslı dokümanlara müracaat edilerek yazılmış bu ilmî mahiyetteki küçük eser, Ahmet Fethi Paşa (1801 - 1854) hakkında malûmat verdiği gibi devrin mevzu ile ilgili hâdiselerine de yeniden bir ışık serpmiştir. Müzelerimizdeki dikkatli faaliyetiyle tanınan Tahsin Öz'e bu eserinden dolayı teşekkür ederiz.

Müslüman Çocuğun Kitabı: Nurettin Artam - Nurettin Sevin. 140 kuruş.

Özel din dershanelerinde okutulmak üzere, Millî Eğitim Bakanlığının kontrolü altında esasları tespit edilen ve bu esaslar altında kaleme alınmış olan eser, çocuklarımıza din mefhumu üzerinde herkesin anlıyabileceği bir lisanla bilgiler vermektedir. Süleyman Çelebi, Yunus Emre, Pir Sultan, Hatayi, Âdem Dede, Mehmet Âkif, Tevfik Fikret, Ziya Gökalp gibi şairlerimizin değerli öğütlerini taşıyan bu din eseri Millî Eğitim Bakanlığı ile bütün kitapçılarda satılmaktadır.

Seçme Nutuklar: Abraham Lincoln. — H. Özışık ve M. Kamburoğlu 60 kuruş.

Amerikada esareti kaldırmış olan ve bu hareketiyle insanlığa büyük hizmetleri dokunan cumhurbaşkanı Abraham Lincoln'un en meşhur birkaç nutkunu bir araya getirmektedir. Bilhassa genç neslin dikkatle ve kana kana okuması gereken bu değerli eser, Amerikan klâsiklerinin ikincisini teşkil etmektedir. Millî Eğitim Bakanlığı yayınevlerinde satılmaktadır.

Otuz Yıl Savaşı Tarihi: Schiller. Dr. Hamdi Dilevurgun. 210 kuruş.

Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanan Alman Klâsikleri serisinin 55 incisini teşkil eden bu eser büyük şairin belli başlı eserlerinden biridir. Edebiyatla ilgili okuyucularımıza tavsiye ederiz.

Suç ve Ceza I: F. Destoyevski - Hasan Âli Ediz. 210 kuruş.

Temiz türkçesi ve dikkatli çalışmalariyle son yılların en başarılı tercümelerini vermiş olan yazı arkadaşımız Hasan Âli Ediz, Dostoyevski'nin bu eseriyle aynı zamanda bizzat kendi eserlerinin de en iyisini vermiş oluyor. Daha önce Turgeniyef, Gogol, Gorki ilh gibi klâsik Rus edebiyatının en usta yazıcılarının seçme eserlerini doğrudan doğruya Rus dilinden çevirerek Türk okuyucusuna sunan mütercim, aynı zamanda bu sanatkârlar hakkında her biri uzun emeklere mal olan tetkikler de hazırlamıştı. Bu bakımdan "Suç ve Ceza" nın şimdi neşredilen birinci cildinin başına eklenen uzun önsöz bu mevzuda dilimizde yazılmış en esaslı denemelerden biridir. Dostoyevski'den yapılmış tercümelerin hepsini de tam bir liste halinde veren bu iki formalık kısım başlı başına bir değer taşımaktadır. Okuyucularımıza tavsiye ederiz.

Tütün Yolu: Erskine Caldwell — Fikret Umay. 150 kuruş.

Modern Amerikan muharrirlerinin en değerlilerinden olan Erskine Caldwell (doğumu 1903) okuyucumuz karşısına ilk defa şimdi "Tütün Yolu" (Tobacco Road) adlı romaniyle çıkıyor. Müellifin yirmi dokuz yaşında iken yazdığı bu genç roman, kısa bir zamanda bütün dünyanın sanat çevrelerinde birinci plâna geçmiş, birçok dillere tercüme edilmiş ve bundan alınarak yapılan piyes New York'ta sürekli olarak yedi yıl oynanmıştır. Sadece şöhret ve rağbet bir sanat eserinin kalite üstünlüğünü belirtemezse de, böyle geniş bir alâka gerçekten bir sanat eseri üzerinde toplanırsa çok şey ifade eder. "Tütün Yolu", romancının çocukluğunda, aralarında yaşadığı toprak insanlarının çetin hayat şartlarını realist bir üslûpla anlatmaktadır. Böylece Jeeter Lester, pamuk tarlalarında kavrulan milyonlarca Amerikan vatandaşının canlı bir örneği olmuştur. Eseri yayımlıyan Remzi Kitabevidir.

Şen Dul: Rosamond Marshall - N. Şermi Öz. 200 kuruş.

Amerikan kadın muharrirlerinden Rosamond Marshall (doğumu 1902), kısa bir zamanda geniş bir okuyucu kitlesi kazanmış, bahtiyar isanlardan biridir. Onun "Şen Dul" (Duchess Hotspur) romanı da çok okunmuş tarihî bir aşk romanıdır. Kendi nevinin bayağılığa düşmiyen bir örneği olan bu kitap, Onsekizinci Yüzyıl İngilteresinin dekoru içinde Harford Düşesi Percy'nin hayatını ele almıştır. Zengin ve ihtiraslı güzel bir kadın olan düşesin çeşitli maceraları ve bu arada fakir bir gazeteci olan Tom Ligonier ile aşkı romantik sahneler içinde anlatılmıştır. Eserin türkçesini, sade ve temiz baskılariyle seviyeli okuyucunun takdirini kazanmış olan Remzi Kitabevi yayımlamıştır.

Aşk Mücadelesi: Niven Busch - Ş. Eşref Uyan. 250 kuruş.

Nebioğlu Yayınevi tarafından çıkarılmakta olan sinema romanlarının on ikincisini teşkil eden bu kitap Niven Busch'ın "Duel in the Sun" adlı romanından çevrilmiştir. Emsali gibi sürükleyici bir romandır. Macera romanı meraklılarına tavsiye ederiz.

Zümrüt: İhsan Koza. 200 kuruş.

Nebioğlu Yayınevi'nin yerli roman serisinin ilkini teşkil eden bu roman, şimdiye kadar "Şeytanın Kölesi", "Affet Beni", "Senede Bir Gün", "Aradığım Kadın" gibi aşk ve macera romanları yazmış olan İhsan Kozanındır. Bunlardan "Senede Bir Gün" yerli artistler tarafından filme de alınmış ve pek beğenilmişti' "Zümrüt' de aynı kalitede bir eserdir.

Aşka Dönüş: Booth Tarkington — Naim Yamaner. 250 kuruş.

Asıl adı "The Magnificent Amberson" olan bu kitabında romancı, Ondokuzuncu Yüzyılın küçük şehir aristokrasisini ve zengin ailelerin hayatını konu olarak ele almıştır. Romanda Midland şehrinde yerleşip neticede iflâs eden Albay Anderson ailesinin hikâyesi ve bu tipik ailenin şımarık torunu George'un aşk macerası anlatılmaktadır. Filme de alınmış olan bu romanı Nebioğlu yayımlamıştır.

BİR AYIN OLAYLARI

15 Mayıs — 15 Haziran 1948 Memleket İçindeki Olaylara Toplu Bir Bakış

15 mayıs — Ankarada Ankara-Stokholm takımları arasında yapılan serbest güreş temsilî karşılaşmasını üçe karşı beşle Ankara kazandı.

16 mayıs — Ankarada Türk - İsveç takımları arasında yapılan Greko - Romen güreş karşılaşmasını ikiye karşı altı ile İsveç kazandı.

— İstanbul Demokrat Parti mensupları Taksim meydanında bir miting yaptılar. Bir nutuk söyliyen parti lideri Celâl Bayar seçim emniyetinin kati lüzumundan bahsetti.

19 mayıs — Gençlik ve Spor bayramı Ankara ve İstanbulda geniş gösterilerle kutlandı. Atletlerin yurdun dört tarafından getirdikleri sınır topraklariyle "Atatürk'ten İnönü'ye bayrağı Cumhurbaşkanına Ankaranın 19 Mayıs Stadında takdim edildi.

23 mayıs — Amerikanın yardım plânı gereğince Türkiyeye verip İzmire gelmiş olan dört denizaltıya törenle Türk bayrakları çekildi ve devir protokolu imzalandı.

— Kırkpınar güreşlerinde Babaeskili Mustafa Türkiye başpehlivanı oldu.

30 mayıs — İstanbulda İnönü Stadında Türkiye ve Avusturya millî takımları arasında yapılan futbol maçını 1-0 Avusturya kazandı.

31 mayıs — Bir müddet evvel İstanbula gelmiş olan Cumhurbaşkanı İnönü üniversiteyi ziyaretle gençlere hitabetti ve millî gelişmenin ancak gençlerdeki vazife hissinin sağlamlığı ile devam ettirilebileceğini belirtti.

— Başbakan Hasan Saka Anadolu Ajansına beyanatta bulunarak hükümetin hububat rejimini açıkladı; buğday alım fiyatlarına 4 kuruş prim zammedileceğini, bunun neticesi olarak ekmek fiyatlarına iki kuruş zam yapılacağını, buğday fiyatlarına zam ile hâsıl olan zararın bir kısmının hazinece ödeneceğini, ekmek fiyatına zammın da kalite düzeldikten sonra yapılacağını bildirdi.

— "Pilot Industrial Trust Limited" adındaki İngiliz grupiyle, Türkiyede yüz milyon liralık muhtelif inşaat yapması için bir anlaşmaya varıldı.

3 haziran — Dünyaca tanınmış, kalb hastalıkları mütehassısı Ordinaryüs Profesör Neşet Ömer İrdelp, dört aydanberi devam eden kalb hastalığından kurtulamıyarak bir kriz neticesinde İstanbulda vefat etti.

— Dünyaca tanınmış ilim adamlarından ve İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi profesörlerinden Prof. Felix Haurowitz Amerika üniversitelerinden birinden yapılan teklifi kabul ederek Türkiyeden ayrıldı.

4 haziran — Buğday meselesi tahkikat raporu Büyük Millet Meclisinde görüşüldü; hararetli münakaşalardan sonra eski Ticaret Bakanı Âtıf İnan hakkında Meclis tahkikatı açılmasına, tahkikatı yapacak olan Anayasa ve Adalet Komisyonlarından müteşekkil Karma Komisyonun işini iki ay zarfında ikmal etmesine karar verildi. Raporda adı geçenlerden Millî Savunma Bakanı Münir Birsel istifa etti.

— Amasya şehri büyük bir sel felâketine uğradı, yüzden fazla insan öldü, yüzlerce ev yıkıldı veya hasara uğradı.

— Kıymetli hukukçularımızdan profesör Cevat Abdurrahman Gücün, İstanbul Hukuk Mahkemesinde avukatlık vazifesini yaparken nezfi dimağiden vefat etti.

8 haziran — Hasan Saka kabinesi istifa etti. Yeni kabinenin kurulması gene Hasan Saka'ya tevdi edildi.

— Buğday işini tahkik edecek olan Karma Komisyon işe başladı. Komisyon sözcülüğüne Bursa milletvekili Âtıf Akgüç seçildi.

9 haziran — İkinci Hasan Saka kabinesi kuruldu.

10 haziran — Yeni kabine listesi resmen şöyle ilân edildi: Başbakan: Trabzon milletvekili Hasan Saka, Devlet Bakanı, Başbakan yardımcısı: Trabzon milletvekili Faik Ahmet Barutçu, Adalet Bakanı: Rize milletvekili Fuat Sirmen, Millî Savunma Bakanı: Samsun milletvekili Hüsnü Çakır, İçişleri Bakanı: Erzurum milletvekili Münir Hüsrev Göle, Dışişleri Bakanı: Sıvas milletvekili Necmettin Sadak, Maliye Bakanı: İzmir milletvekili Şevket Adalan, Millî Eğitim Bakanı: Bingöl milletvekili Tahsin Banguoğlu, Bayındırlık Bakanı: Kocaeli milletvekili Nihat Erim, Ekonomi Bakanı: Diyarbakır milletvekili Cavit Ekin, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı: Maraş milletvekili Dr. Kemalî Bayazıt, Gümrük ve Tekel Bakanı: Zonguldak milletvekili Emin Erişirgil, Tarım Bakanı: Seyhan milletvekili Cavit Oral, Ulaştırma Bakanı: Seyhan milletvekili Kasım Gülek, Ticaret Bakanı: Gaziantep milletvekili Sait Barlas, Çalışma Bakanı: Tahsin Bekir Balta.

13 haziran — Türk, Yunan ve İran atletleri arasında İnönü Stadında yapılan "Doğu Akdeniz Kupası" müsabakalarını 200 puanla Türkiye kazandı. Yunanistan 184 puanla ikinci, İran 64 puanla üçüncü oldu.

15 Mayıs — 15 Haziran 1948 Memleket Dışındaki Olaylara Toplu Bir Bakış

15 mayıs — Arap orduları Filistinde ilerlemiye başladı. Mısır kuvvetleri Gazze'yi işgal etti. Mısır uçakları Tel-Aviv'i altı defa bombaladı.

16 mayıs — Kudüs kapılarında Ürdün kuvvetleriyle Yahudi birlikleri arasında şiddetli çarpışmalar başladı.

17 mayıs — Sovyetler Birliği yeni kurulan Yahudi (İsrail) devletini tanıdı. Amerika, Güvenlik Konseyinden Filistindeki harbe nihayet verdirilmesini istedi.

21 mayıs — Kudüs şehrinin beşte dördünü ele geçiren Araplar, Yahudilere yirmi dört saatlik bir ültimatom verdiler, ültimatom reddedildi.

22 mayıs — Filistinin güney hududundan ilerliyen Mısır kuvvetleri Beytüllahim'i ele geçirdikten sonra doğudan gelen Ürdün kuvvetleriyle birleştiler.

23 mayıs — Yahudiler askerî harekâtın durdurulmasına razı oldular. Fakat Araplar, İsrail devletiyle bu hususta görüşmelerde bulunamıyacaklarını Güvenlik Konseyine bildirdiler

24 mayıs — Güvenlik Konseyi Filistine "ateş kes" emri verdi. İngiltere ve Amerika Araplara verdikleri notalarda bu emre itaat edilmesini istediler. Arap devletleri güvenlik Konseyinin tespit ettiği mühletin otuz altı saat uzatılması lâzım geldiği cevabını verdiler.

26 mayıs — Araplar Güvenlik Konseyinin "ateş kes" emrini reddettiler

28 mayıs — Eski Kudüs şehri Araplara teslim oldu. Araplarla Yahudiler arasında mütareke meselesini görüşen Güvenlik Konseyi bir karara varamadı.

— Güney Afrikası Başbakanı Mareşal Smuts ile Birlik Partisi seçimleri kaybettiler. Seçimleri, İngiltere camiasından ayrılma taraftarı olan Milliyetçi parti kazandı.

29 mayıs — Güvenlik Konseyi Filistinde dört haftalık bir mütareke akdi hakkındaki İngiliz teklifini kabul etti. Bununla beraber Araplar yeni Kudüs şehrine karşı taarruza geçtiler.

30 mayıs — Baskı altında yapılan Çekoslovakya seçimlerini komünistler kazandı; Başkan Beneş reyini kullanmadı.

31 mayıs — Üç Arap ordusu Tel-Aviv'i kuşatmıya başladı. İngilizler Arap lejyonundaki subaylarını çektiler.

1 haziran — Araplar ve Yahudiler Güvenlik Konseyinin "ateş kes" emrini ve dört haftalık mütareke teklifini kabul ettiler.

— Amerika, İngiltere ve Fransa, Triyeste'nin İtalyaya iadesi hakkında bir cevap vermesi için Sovyetler Birliğine birer nota verdiler.

3 haziran — Güvenlik Konseyi, kendi adına Filistinde aracılık eden Kont Bernadotte'a mütareke için geniş salâhiyet verdi. Araplar Yeni Kudüsü bombardıman ettiler.

4 haziran — Tel-Aviv kıyılarında Mısır donanmasından dört gemi ile Yahudi gemi ve uçakları arasında ilk defa bir deniz savaşı oldu.

6 haziran — Suudi Arabistan kuvvetleri Filistin topraklarına girdiler.

7 haziran — Çekoslovakla cumhurbaşkanı yeni anayasayı imzalamamak için istifa etti.

12 haziran — Filistinde mütarekenin tatbikına başlandı.

15 Mayıs — 15 Haziran 1948 Arasındaki Kültür Hareketleri

KONFERANSLAR

* 15 mayısta Ankara Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesinde Prof. A. Schwarz "Bugünkü hususî hukuk tedvinlerine İsviçre medenî kanununun tesiri" konulu bir konferans vermiştir.

* 16 mayısta Ankara Halkevinde Agâh Sırrı Levent "Dilde ve edebiyatta türkçülük" konulu bir konferans vermiştir.

* 16 mayısta Beyoğlu Halkevinde Doçent Burhanettin Batıman "Faust ve Fuzuli" konulu bir konferans vermiştir.

* 20 mayısta Ankara Radyosunda Refik Ahmet Sevengil "Eski Türklerde heykel yapma sanatı" konulu bir konferans vermiştir.

* 20 mayısta Behçet Kemal Çağlar Ankara Bahçelievler C. H. P. ocağında "Atatürk'ten hâtıralar" konulu bir konferans vermiştir.

* 23 mayısta Ankara Halkevinde Hamdullah Suphi Tanrıöver "Tarih şuurumuz" konulu bir konferans vermiştir.

* 25 mayısta Eminönü Halkevinde Prof. Ziyaettin Fahri Fındıkoğlu "Sosyalizm ve içtimai siyaset " konulu bir konferans vermiştir.

* Kolonya Üniversitesinde iki konferans vermek üzere Almanyaya giden Dr. Kemalettin Saraçoğlu 24 mayısta Hamburg Radyosunda bir konuşma yapmıştır.

* 25 mayısta İstanbul Yardım Sevenler Cemiyeti merkezinde İngiliz büyük elçisinin eşi Lady Kelly "İngilterede sosyal yardım hareketleri ve İngiliz kadınlarının bu sahadaki fahrî çalışmaları" konulu bir konferans vermiştir.

* Beşinci Türk Coğrafya Haftası 25 mayısta Ankarada Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesinde açılmış 29 mayısta kapanmıştır. Bu toplantılarda Prof. İbrahim Hakkı Akyol, Prof. Şevket Aziz Kansu, Prof. Ahmet Hulûsi Ardel, Prof. Cemal Alagöz, Prof. Hâmit Nafiz Pamir, Prof. Besim Darkot, Prof. Hâmit Selen, Prof. Ali Tevfik Taner, Doçent Reşat İzbırakır, Dr. Sırrı Erinç, Dr. İsmail Yalçınlar ilmî konuşmalar yapmışlardır.

* 27 mayısta Eminönü Halkevinde Nurullah Ataç, "Dil üzerine" konulu bir konferans vermiştir.

* 27 mayısta Ankara Radyosunda Refik Ahmet Sevengil "Eski Türklerde resim" konulu bir konferans vermiştir.

* 28 mayısta Teknik Üniversitede kimya profesörü Nami Serdaroğlu "Dünyada ve bizde yakıt problemi" konulu bir konferans vermiştir.

* 29 mayısta Ankara Ağır Ceza Mahkemesi salonunda Prof. Vasfi Raşit Sevig "Avukatlık" konulu bir konferans vermiştir.

* 4 haziranda Şişli Halkevinde emekli tuğbay Halit Göktuğ "İstanbula Türkler nasıl girdiler?" konulu bir konferans vermiştir.

* 11 haziranda Teknik Üniversitede Yüksek Mühendis İsmail Bayındır "Karabük fabrikaları işletme ve prodüksiyonu" konulu bir konferans vermiştir.

M Ü Z İ K

* İstanbul Konservatuvarının bu mevsimin son Türk müziği konseri 18 mayısta Şehir Komedi Tiyatrosunda hicaz faslı üzerinden verilmiştir.

* İstanbul Konservatuvarı öğrencilerinden 12 yaşındaki Feridun Derman'ın Şehir Komedi Tiyatrosunda verdiği konser alâka ile takibedilmiştir.

* 23 mayısta Paris Radyosunda bestekâr Faik Canselen "Köy düğünü" adlı eserini bizzat çalmıştır.

* Ankaranın sanat muhitinde kendisini sevdiren viyolonist Walter Gerhardt, Zürich radyosu senfonik orkestrasına solist olarak angaje edilmiş ve mayıs sonunda memleketimizden ayrılmıştır.

* Devlet Operası sanatkârlarından Rebia Erler, Süleyman Güler ve Ruhi Su memleketimizde ilk defa olmak üzere bir ses triyosu kurmuşlar ve ilk konserlerini 2 haziranda Ankaradaki Küçük Tiyatroda vermişlerdir.

* İstanbul Filârmoni Derneğinin genç istidatları teşvik maksadiyle kurduğu 500 liralık mükâfat bu yıl İstanbul Konservatuvarının piyano kısmı yedinci sınıf öğrencilerinden Ergican Saydam'a verilmiştir. 1929 doğumlu olan Ergican'ın orkestra refakatinde çaldığı konçerto bilhassa dikkati çekmiştir.

* 12 haziranda Ankarada Küçük Tiyatroda Devlet Operası sanatkârlarından Muazzez Gökmen bir şan konseri vermiştir. Kendisine piyanoda Mithat Fenmen refakat etmiştir.

RESİM, FOTO, MİMARÎ

* Kış mevsiminde açtıkları güzel sergi ile geniş bir sempati havası yaratmış olan beş genç ressamımız 15 mayıstan 5 hazirana kadar Taksimde Fransız Konsoloshanesi salonunda bir bahar sergisi açmışlardır. Sanatkârlar arasında A. Arad'ın "Papuçlarım", "Saz" adlı eserleri ve portreleri en başarılı eserleridir. Gittikçe ağır başlı bir sanat havasına sahibolan sanatkârın bu hususiyeti mevzulariyle ve renkleri seçişiyle el ele yürümektedir. Ferruh Başağa'nın her za-

A Y I N E N G Ü Z E L K A R İ K A T Ü R L E R İ

Nasıl, çalan da gaçan mı?!

Filistin hırsızı — Affedersin Hacı efendi, kılıfı hazırlıyamadım!

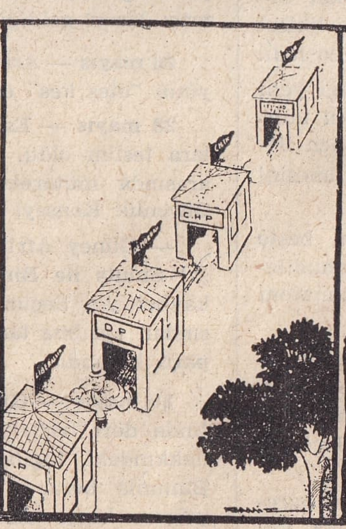
"Mizah" tan

Uzun etek modasında

Çöpçü — Gayrık, bu yaz işimiz golaylaşıyor dimektir!

"Mizah" tan

Sağlam seciyeli koşucular yarışta!

"Mizah" tan

Uzun etek modası

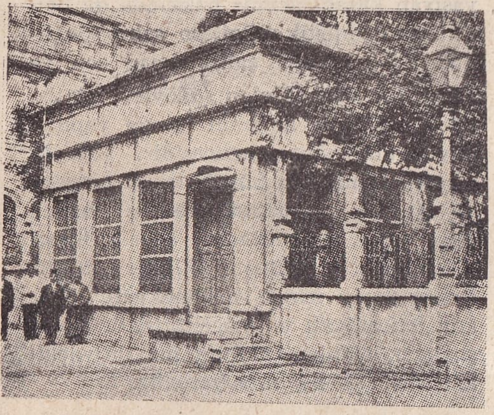
Hanımefendi — Sen artık evi süpürmeyi bıraktın...
Hizmetçi — Ne yapayım Hanımcığım, etekleriniz bana iş bırakmıyor ki!..

"Aydede" den

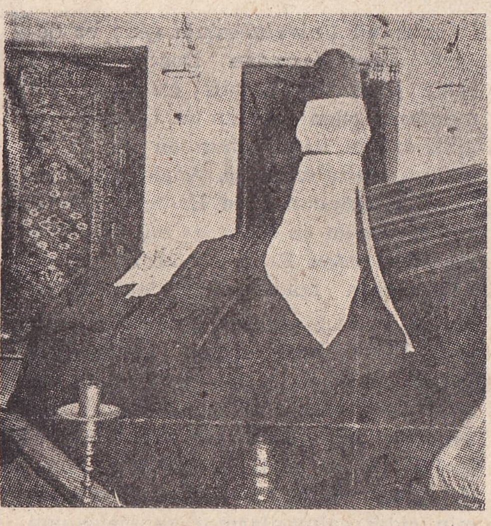
15 Mayıs — 15 Haziran 1948 Arasındaki Külür Hareketleri

manki ustalığını bilhassa peyzajlarında görmekteyiz. Sanatkârın üzerinde en çok durulan bir eseri de, biraz müphem bir ifade taşımakla beraber "Aşk" adlı kompozisyonudur. Ferruh Başağa sergide güzel birkaç natürmort da teşhir etmiştir. Fethi Karakaş İstanbulun en pitoresk köşelerinin şiirini vermiye devam etmiştir. Evvelki çalışmalarında Taksim Bahçesinden çeşitli intibalar veren sanatkâr bu sefer Haliç'e inmiş, oradaki renkli tabiat dekorunu çok sıcak ve canlı renkler içinde tespit etmiştir. Fethi Karakaş'ın diğer başarılı bir çalışma sahası da nefis gravürleridir. Nuri İyem bu sanatkâr topluluğunun modern cereyanlara en çok temayül gösteren simasıdır. Serginin en başarılı eserlerinden biri olan "Balıkçı" tablosu onun elinden çıkmıştır. Turgut Atalay'ın ilk bakışta ilgiyi çeken eserleri iki peyzajı ile portreleridir. Sanatkârın daha önceki eserlerinde hissedilen illüstrasyon kokusunun gittikçe azalmış bulunması, böylelikle akademik bir resim anlayışına doğru teveccüh etmesi bizi bir hayli sevindirmiştir.

* İzmirli ressam Abidin Elderoğlu

Şeyh Galip'in mezarının bulunduğu türbenin dışardan görünüşü

Şeyh Galip'in bugün pek bakımsız olan türbesindeki sandukasının eski hali

Ankarada yanan Millî Eğitim Bakanlığı bahçesindeki bir pavyonda 22 mayısta bir resim sergisi açmış ve sergi üç gün açık bulundurulmuştur. Sanatkâr 7 hazirandan itibaren eserlerini İstanbulda Taksimdeki Fransız Konsolosluğu salonunda teşhir etmiye başlamıştır.

* Birleşmiş Milletler Teşkilâtı Haberleşme Bürosu tarafından tertibedilen "yılın afişi" müsabakasına memleketimizden de üç eser gönderilecektir. Millî Eğitim Bakanlığı sanatkârlarımızı bu müsabakaya davet etmiştir. Müsabakaya katılma müddeti 1 eylûl akşamı bitmektedir.

* 9 haziranda Amerikan Haberler Servisi, Beyoğlu Kız Sanat Enstitüsü salonunda modern Amerikan ressamlarının serigraf usuliyle meydana getirdikleri eserlerden mürekkep bir sergi açmıştır. Memleketimiz için tamamiyle yabancı olan bu usul ile meydana getirilen eserler çok dikkati çekmiştir. Sergide 19 ressamın hepsi de kendi çerçevesi içinde gönlümüzü çelen birçok tablosu vardır.

TİYATRO

* Ankarada Küçük Tiyatroda mevsimin son eseri olan Pirandello'nun "Size öyle geliyorsa öyledir" adlı eseri 15 mayıstan ay sonuna kadar devam etmiştir.

* Ankara Devlet Operasında "Carmen" temsilleri mayıs sonuna kadar devam etmiş ve mevsim bu eserle kapanmıştır.

* Maksimde bir seri temsiller veren "La Gaia Lirica" adlı İtalyan operet topluluğu 16 mayısta "Sokak Kızı", 16, 17, 19, 21, 23 mayısta "Şen Dul", 18, 19, 22 mayısta "Çardaş Fürstin", 20, 23 mayısta "Çinçilâ", 22, 23, 26 mayısta "Kontes Mariça", 24, 25, 29 mayısta "Üç Kızlar Evi", 26, 27 mayısta "Bayader", 28, 30 mayıs ve 2 haziranda "Lüksemburg Kontu", 29 mayısta "Kelebeklerin Dansı", 30 mayıs ve 2 haziranda "Eva", 1 haziranda "Geyşa", 2 ve 5 haziranda "Matmazel Nituş", 4 haziranda "Bal Tabarin Düşesi", 5 ve 6 haziranda "Viktorya Hassa Askeri" operetlerini temsil etmiş ve 6 haziran akşamı "Bocaccio" opera - komiği ile İstanbuldaki temsillerine son vermiştir.

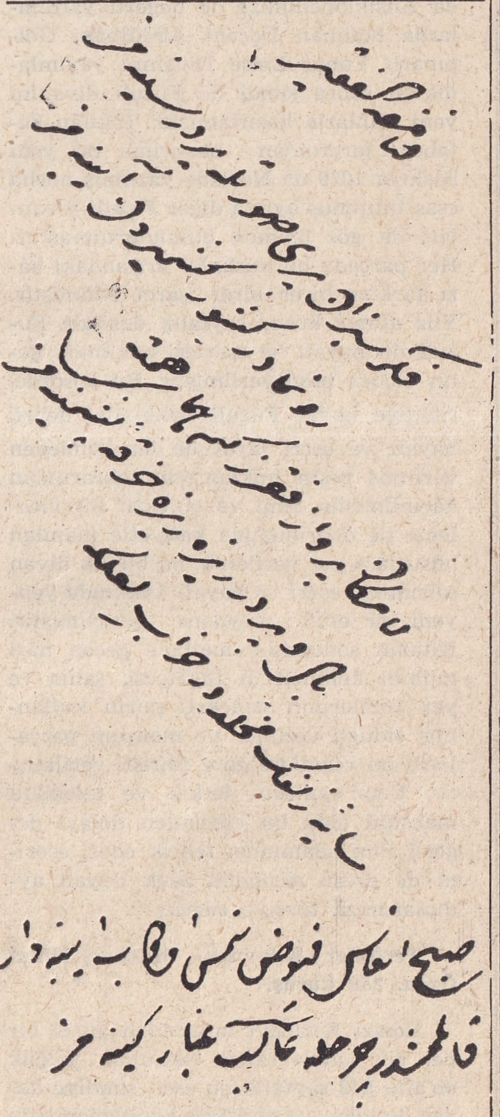
Heyet Ankara Halkevinde de 8 haziranda "Labayader", 9 haziranda "Kontes Mariça", 10 haziranda "Eva", 11 haziranda "Sokak Kızı", 12 haziranda "Üç Kzlar Evi", 12 haziranda "Bocaccio", 13 haziranda "Çardaş Fürstin", 14 haziranda "Şen Dul" u tekrarlamıştır.

* Yeni Ses Opereti 25 mayısa kadar "Yaşasın Spor" adlı opereti temsil etmiş ve bundan sonra üç gün için "Geçim Dünyası" operetini tekrarladıktan sonra kış sezonuna son vermiştir. Heyet 1 hazirandan itibaren Kadıköy Opera sinemasında, bu mevsimin en beğenilen operetlerini her biri üçer temsil olmak üzere tekrarlamıştır.

* Ankara Halkevi temsil kolu sanatkârları Mahmut Yesari'nin "Erkek Güzeli" adlı eserini 28-30 mayıs arasında dokuz defa temsil etmişlerdir.

* İstanbul Şehir Tiyatrosu sanatkârları bir taraftan Açıkhava Tiyatrosu temsillerine hazırlanırken bir taraftan da Emekli Sahne Sanatkârları Cemiyeti kadrosu içinde, artık çalışamıyacak duruma gelmiş yaşlı sanatkârlar için bir yurt tesisine çalışmaktadırlar. Bu maksatla tesis edilen eşya piyangosu için Vasfi Rıza Zobu bir beyanname yayımlamış ve sanat severlerin bu hayırlı iş için alâkasını rica etmiştir.

Bu fasikülümüzün 1440 ıncı sayfasındaki "Şeyh Galip" bendine konması lâzım gelen merhumun mezar resmi ile el yazısı sonradan elimize geçtiğinden buraya koymayı münasip gördük.

Şeyh Galip'in el yazısı

BİBLİYOGRAFYA

Bize Gelen Veya Dikkatimizi Çeken Son Neşriyata Bir Bakış

İdare Hukuku Dersleri (Teşkilât): Hasan Refik Ertuğ.

Siyasal Bilgiler Okulu idare hukuku profesörlerinden yazı arkadaşımız Hasan Refik Ertuğ, birinci cildini geçen yıl yayımladığı bu eserinin ikinci cildini de çıkarmıştır. Bu ciltte, âmme hizmetlerinden ve devlet teşkilâtımızın ana çizgilerinden kısaca bahsedildikten sonra, Büyük Millet Meclisinin kuruluşuna ve seçimlere geçilmekte, Büyük Millet Meclisindeki çalışmalar, komisyonların teşkili ve işleyişi, soru, gensoru ve Meclis soruşturmaları izah edilmektedir. Teşriî faaliyetlerin anlatılması münasebetiyle ayrıca Yüce Divan ve Sayıştay'a da temas edilmiştir. Kitabın ikinci kısmında devletin icra uzuvlarının faaliyetleri ele alınmıştır. Hükümet mefhumu izah edildikten sonra, kabine ve kuruluşu, bütün bakanlıkların teşkilâtı, vazifeleri ve işleyişi ayrı ayrı anlatılmıştır. Devlet teşkilâtımız hakkında etraflı fikir edinmek istiyenlerin her zaman baş vuracakları bu eser ciddi bir çalışma mahsulüdür.

Fuzuli Divanı: Hazırlıyan Abdülbâki Gölpınarlı. 600 kuruş.

Osmanlı kültürüne ve divan edebiyatına dair geniş bilgisi ve ciddi tetkik mahsulü eserleriyle tanınan ve bu alanda Ansiklopedimize de değerli yardımlarda bulunan Doçent Abdülbâki Gölpınarlı Yunus Emre Divanını yayımladıktan sonra şimdi de Fuzuli divanını yeni izahlarla hazırlamıştır. İnkılâp Kitabevi tarafından bastırılan bu yeni baskıya 1079 da Necefde yazılmış nusha esas tutulmuş ayrıca diğer Fuzuli divanları da göz önünde bulundurulmuştur. Her parçada bu nushalar arasındaki bâzı farklar birer birer işaret edilmiştir. Yüz altmış küsur sayfalık önsözde Fuzuli'nin hayatı ve eserleri hakkında geniş ölçüde bilgi verilmiştir. Bu önsözde, şimdiye kadar Fuzuli hakkında, devri, hayatı ve eseri lâyıkiyle incelenmeden verilmiş peşin hükümlerin tekrarından kaçınılmıştır. İlmî ve objektif bir inceleme ile doğruluğuna katiyetle inanılan hususlara yer verilerek, bu büyük divan şairimizin eseri ve hayatı hakkında yepyeni bir etüd meydana getirilmiştir. Kitabın sonunda, metinde geçen bâzı mühim kelimelerin lûgatçesi, şahıs ve yer isimlerinin endeksi, şairin kullanmış olduğu vezinler ve manzum parçaların bu vezinlere göre fihristi verilmiştir. Uzun yılların tetkik ve tetebbuu mahsulü olan bu eserinden dolayı değerli ilim adamımızı tebrik eder, eserini de divan şiirinden zevk duyan aydınlarımıza tavsiye ederiz.

Terimler Kılavuzu: Mustafa Nihat Özön. 250 kuruş.

Remzi Kitabevi tarafından güzel bir bez cilt içinde satışa çıkarılan küçük eb'atta 542 sayfalık bu eser, şimdiye kadar duyulan ve etrafiyle karşılanamıyan bir ihtiyaca cevap vermektedir. Evvelce Millî Eğitim Bakanlığı tarafından çıkarılan "Türkçe Terimler Cep Kılavuzu" bugün tamamen tükenmiştir. Ancak bu eser yalnız müspet ilimlere inhisar ediyordu. Mustafa Nihat Özön'ün hazırladığı bu kılavuz, ingilizceyi de çerçevesi içine alarak dilimizde mevcut anatomi, astronomi, biyoloji, botanik, coğrafya, felsefe, fizik, geometri, gramer, jeoloji, kimya, matematik, mekanik, pedagoji, sosyoloji ve zeolojiye ait terimleri ihtiva etmektedir. Eser, birincisi "türkçe - osmanlıca - fransızca - ingilizce", ikincisi "osmanlıca - türkçe", üçüncüsü "fransızca - türkçe", dördüncüsü "ingilizce - türkçe" olmak üzere dört ayrı lûgat halindedir. Yalnız okul çağındaki çocukların değil herkesin masası üzerinde bulundurulması gerekli bir eserdir.

Timur: Harold Lamb - Mehmet Osman Dostel. 250 kuruş.

Batı Yayını tarafından nefis bir şekilde satışa çıkarılan bu kitap, "Gengiz Han", "Ömer Hayyam", "Haçlı Seferleri" gibi Doğu ve İslâm tarih ve kültürüne dair eserleriyle tanınmış bir Amerikalı muharrir tarafından yazılmıştır. Osmanlı tarihinin çok meşhur ve ilgi çekici bir safhasından bahseden bu eser, hem tarih hakikatlerine sırt çevirmediği, hem de sıkıcı bir ifade ile yazılmadığı için zevkle okunmaktadır. Müellif arapça ve çince bilen ve yorucu tetkiklerden bıkmıyan bir şahsiyet olduğu için eserleri hemen her yerde dikkatle okunmuştur. Kitabın kapağı Pakar klişe atelyesinde hazırlanmış, Sperling'in renkli bir minyatüriyle süslenmiştir ki bu da ayrıca bir zevk üstünlüğünü temsil etmektedir. Tarih sayfalarını bir roman çerçevesi içinde okumaktan hoşlanan okuyucularımız için "Timur", edinilmesi gerekli bir eserdir. "Posta kutusu 18, Şişli" adresinden de edinilebilir.

İstanbulda Gömülü Paşalar: Nâzım Poroy. 125 kuruş.

Değerli fikir adamlarımızdan Nâzım Poroy, İstanbula ait bâzı kitapları karıştırırken, vaktiyle devlet adamlarımızın nasıl ölmüş ve nereye gömülmüş olduklarını öğrenmek merakına kapılmış ve bunun neticesinde şimdi İstanbul Belediyesi tarafından yayımlanan bu orijinal eser meydana gelmiştir. "İstanbulda Gömülü Paşalar" sadaret mevkiini işgal etmiş devlet adamlarından başka kaptanı derya ve kubbe vezirlerini de tarih sırasiyle ve kısa biyografik bilgilerle birlikte çerçevesi içine almıştır. Eserde bu şekilde yüz elli isim vardır. Müellif büyük bir tevazu gösterek, bir tarihçi olmadığından bâzı tarihlerde yanlışlar yapmasının ihtimal dahilinde bulunduğunu kaydediyor ve bu hususlar için tarihçilerimizin dikkatlerini esirgememelerini rica ediyor. Azametli bir imparatorluğun eski payitahtında yatan devlet adamlarını emek mahsulü bir eserde hatırlattığı için ve ayrıca, bir İstanbul hemşehrisi olarak Nâzım Poroy'a teşekkürü bir borç biliriz.

Estetik: Charles Lalo - Burhan Toprak. 100 kuruş.

Daha önce yapılan birinci baskısı tükendiği için tedariki mümkün olmıyan bu eserin ikinci baskısını İnkılâp Kitabevi yapmış ve zarif bir kapak içinde satışa çıkarmıştır. Lalo devrinin en salâhiyetli bir Fransız estetikçisi ve eseri de bu sahada yazılanların en dikkate değerlerinden biridir. Kitabın birinci bölümünü estetiğin konuları ve usulleri, ikinci bölümünü psikolojik estetik, üçüncü bölümünü de içtimai estetik teşkil etmektedir. Küçük hacımda olmasına rağmen pek mühim bahisleri çerçevesi içine alarak dikkatle inceliyen bu eser, sanat bahisleri üzerinde durup da bu işin nazariyatı üzerinde derinleşmek istiyenlerin çok işine yarıyacaktır.

Köyler İstatistiği. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü yayımlarından. No. 287. Fiyatı yazılı değil.

Nüfusunun yüzde sekseni köylerde yaşıyan memleketimiz için istatistik bilgisi ve tatbikatı henüz şehir çerçevesinden yeni kurtulmuştur. Yakın bir maziye kadar, değil köylerimiz için, fakat köy ve şehir arasında bir durumda yaşıyan kasabalarımız hakkında da belli başlı istatistik bilgilere sahip değildik. Bu sahadaki çalışmaların son ve güzel bir örneği olan "Köyler İstatistiği" 1945 yılı haziranı içinde yapılan büyük bir anketin neticesidir. Kitapta memleketimiz altı büyük tarım bölgesine ayrılmış ve rakamlar birinci fasılda buna göre sıralanmıştır. Eserin ikinci kısmında aynı istatistik bilgiler vilâyetler çerçevesi içinde verilmektedir. Eser köy iktisadiyatı ve morfolojisi ile uğraşanların oldukça mühim bir ihtiyacını karşılayacak bir mahiyettedir.

Arthur'ün Ölümü: Sir Thomas Malory - Mîna Urgan. Birinci cilt 200, ikinci cilt 200 kuruş.

İstanbul Üniversitesinin genç ve değerli elemanlarından Doçent Bayan Mîna Urgan'ın dikkatli çalışmalariyle meydana gelen "Arthur'ün Ölümü" İngiliz dilinin nesir sahasında ilk ve en mühim eseridir. Kitap, Anglo - Sakson'ların istilâsından önce Britanya adalarında yaşıyan ve sonra da müstevlilerle mücadele eden Kıral Arthur'ün ve şövalyelerinin maceralarına dair efsanelerden ibaret bir hikâye koleksiyonudur. Millî Eğitim Bakanlığının yayımladığı İngiliz klâsikleri serisinin 55 inci kitabını teşkil eden bu eser İngiliz dil ve edebiyatı için tarihî değeri olan bir kitaptır. Birinci cildinin başına eklenen on dokuz sayfalık bir önsöz, mütercimin ciddi çalışmalarının ve mevzuuna vukufunun iyi bir örneğidir.

BİR AYIN OLAYLARI

15 Haziran — 15 Temmuz 1948 Memleket İçindeki Olaylara Toplu Bir Bakış

15 Haziran — Yabancı ideolojileri yayarak gençliğe zehirli fikirler aşılamak suretiyle vazifelerini suiistimal etmekten sanık Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi profesörlerinden Pertev Naili Boratav ile Doçent Niyazi Berkes ve Behice Boran'ın duruşmalarına Ankara Dördüncü Asliye Ceza Mahkemesinde başlandı.

18 Haziran — İkinci Hasan Saka hükümeti Mecliste programını okudu ve 40 a karşı 308 reyle itimad aldı.

— Bir Bulgar çetesi hudut üzerinde bulunan Kalkansöğüt köyüne bir baskın yaptı. Bir yurtdaşımız ve bir Bulgar çetecisi öldürüldü.

— Yapılan seçimlerde Edebiyat Fakültesi dekanlığına Prof. Mazhar Şevket İpşir, Tıp Fakültesi dekanlığına Prof. Ziya Öktem, Teknik Üniversite İnşaat Fakültesi dekanlığına Prof. Feridun Arısan, Makine Fakültesi dekanlığına Prof. İlhami Cıvaoğlu, Elektrik Fakültesi dekanlığına Prof. Mustafa Santur seçildiler.

— Yeni inşa edilen Beyoğlu Evlenme Dairesi İstanbul Valisi Lûtfi Kırdar tarafından açıldı.

19 haziran — Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Salih Omurtak ve refakatindeki kurmay heyeti dört motörlü bir Amerikan uçağiyle Ankaradan Yeşilköye geldi ve biraz sonra Almanyanın Amerikan bölgesine hareket etti.

21 haziran — Büyük Millet Meclisinde Afyon milletvekili Kemal Özçoban verdiği bir takrirle Van'daki askerî inşaatta meydana çıkarılmış olan bâzı suiistimaller etrafında sabık beş millî savunma bakanı hakkında tahkikat açılmasını istedi.

23 haziran — Kalkansöğüt köyüne baskın hâdisesi hakkındaki notamız Bulgar hükümetine tevdi edilmek üzere Bulgaristanın Ankara büyük elçisine verildi. Notanın sert bir eda taşıdığından başka muhteviyatı hakkında hiçbir şey açıklanmadı.

— Millî savunma bakanları hakkında tahkikat açılması hakkındaki takrir, Van suiistimalleri etrafında esasen adlî takibat devam etmekte olduğundan, Büyük Millet Meclisince reddedildi.

— Eski Millî Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel tarafından Kenan Öner aleyhine açılan hakaret dâvasının nakzen duruşmasına Ankara Üçüncü Asliye Ceza Mahmekemesinde başlandı.

24 haziran — Konya Ağır Cezasında görülmekte olan Aslanköy dâvasında isyan suçu sabit görülmedi. Ancak mukavemet ve jandarma subay ve erlerini dövme suçları sabit olan sanıklardan bir kısmının altışar ay, bir kısmının altışar ay on bir gün hapislerine, diğerlerinin beraetine karar verildi.

28 haziran — İstanbulda, bir milyon liraya çıkacak ve beş katlı olacak Darüşşafaka Kız Enstitüsü binasının temeli atıldı.

— Marmara üssübahri komutanı iken iken 1947 eylûlünde yaş haddini doldurduğundan emekliye ayrılmış olan değerli denizcilerimizden Tümamiral Ertuğrul Ertuğrul vefat etti.

1 temmuz — Fargo, Huntington ve Jeneau hafif kruvazörlerinden mürekkep Amerikan filosu İstanbul limanına geldi. Ayrıca memleketimize talim uçakları getiren Amerikanın Palau uçak gemisi de Yeşilköy önünde demirledi.

— Büyük Millet Meclisi, belediye gelirleri kanununu kabul etti.

3 temmuz — Berlin'in Amerikan işgal bölgesini ve dönüşte Atina'yı ziyaret etmiş olan Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Salih Omurtak hava yoliyle İstanbula geldi.

4 temmuz — Türk - Amerikan Anlaşması Türkiye adına Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak ve Amerika adına büyük elçi Wilson taraflarından Ankara'da imzalandı.

6 temmuz — Mersinde Çukurova sanayii işletmelerine ait ve fabrikatör Şadi Eliyeşil'le Mehmet Karamehmet'in sahip bulundukları, üç bin işçi çalıştıran İçbak fabrikası tamamiyle yandı. Zarar iki milyon liradan fazladır.

— Amerikan filosu ansızın İstanbuldan ayrıldı.

7 temmuz — İngiliz donanmasından Euralyus kruvazöriyle iki muhrip İstanbul limanını ziyaret ettiler.

9 temmuz — Yeni seçim kanunu bütün müstakil demokratlarla bağımsızların muhalif reylerine karşı C. H. P. li milletvekillerinin ittifakiyle kabul edildi. Demokratlar esasen iki gün evvel Meclisi terketmişlerdi.

— Vilâyetlerden üçer delegenin iştirakiyle Ankarada yapılan Demokrat Parti toplantısında seçim kanununda istenilen değişiklikler yapılmadığı için partinin kısmî seçimlere iştirak etmemesine karar verildi.

11 temmuz — Memleketimize gelen Amerikan resmî heyetiyle Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak arasında Ankara'da bir toplantı yapılarak iki memleketi ilgilendiren meseleler görüşüldü.

13 temmuz — Bolu Ağır Ceza Mahkemesi, nakzen görülen Ankara cinayeti dâvasında Haşmet Orbay'ı on sekiz ve Reşit Mercan'ı dokuz seneye mahkûm etti.

14 temmuz — "Emekçi, İşçi ve Köylü Partisi" ni kumak maksadiyle komünist propagandası yapmaktan sanık kırk beş kişiden Şefik Hüsnü beş seneye, diğerleri birden üç seneye kadar muhtelif cezalara mahkûm edildi; on bir sanık beraet etti.

15 Haziran — 15 Temmuz 1948 Memleket Dışındaki Olaylara Toplu Bir Bakış

20 haziran — Amerikan Kongresi Avrupaya yardım programını tasdik etti. Kongre tarafından kabul edilen miktar 6.030.710.228 dolârdır. Bu miktar on beş aylık bir müddet içinde sarfedilecektir. Ancak cumhurbaşkanına, istediği takdirde, yardım miktarını on iki aylık bir müddet içinde dağıtabilmek üzere tam salâhiyet verilmiştir. Türkiye ve Yunanistana ayrılan yardım miktarı 225 milyon dolardır.

21 haziran — Türk Ordusu Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Salih Omurtak Berline vardı ve Amerika Komutanlığına bağlı birlikleri teftiş etti.

23 haziran — Varşovada Sovyetler Birliği adına Molotov ile Macaristan, Yugoslavya, Çekoslovakya, Bulgaristan, Romanya ve Arnavutluk mümessillerinin iştirakiyle bir Doğu Devletleri Konferansı toplandı.

25 haziran — Berlinde Rusların yeniden aldıkları bâzı tedbirler üzerine durum birdenbire çok ciddi bir safhaya girdi.

— New York Valisi Thomas Dewey Cumhuriyetçi Partisince cumhurbaşkanlığı namzetliğine seçildi.

26 haziran — Yugoslavyada siyasi buhran patlak verdi. Mareşal Tito ile Moskovanın arası açıldı.

28 haziran — Yugoslavya Kominformdan çıkarıldı; Tito ve arkadaşları Batı emperyalizmine taraftarlık ederek Rusyaya karşı kinci bir siyaset gütmekle suçlandırıldı.

29 haziran — Yugoslav Komünist Partisi merkez komitesi bir tebliğ neşrederek Yugoslav Komünist Partisi iç idaresinin demokratik olmadığı hakkında Kominform tarafından ileri sürülen tenkidlerin derin bir nefretle reddedildiğini bildirdi.

30 haziran — Bir aralık nerede olduğu bilinmiyen Tito Belgrada döndü.

1 temmuz — Ruslar Berlindeki dört Müttefik kontrolünün son bulmuş olduğunu dört komutanın toplantısı sırasında bildirdiler.

3 temmuz — Finlândiya seçimlerinde komünistler yenildiler. Parlâmentoda 195 yerden ancak 45 ini aldılar.

— Yugoslavya ile Arnavutluk arasında ticari münasebetler kesildi.

5 temmuz — Amerika, Kanada ve Batı Avrupanın beş devleti arasında askeri bir ittifak için Vaşingtonda noktai nazar teati edildiği İngiltere Avam Kamarasında resmen açıklandı.

6 temmuz — İngiltere, Amerika ve Fransa Berlin meselesi hakkında Rusyaya şiddetli birer nota verdiler,

8 temmuz — Filistinde harb tekrar başladı.

14 temmuz — İtalyan Komünist Partisi Genel Sekreteri Togliatti'ye suikast yapıldı ve aldığı dört kurşunla yaralandı.

— Rusya, Batı devletleri notalarına cevap verdi.

15 Haziran — 15 Temmuz 1948 Arasındaki Kültür Hareketleri

K O N F E R A N S L A R

* 19 haziranda Ankara Ağır Ceza salonunda Avukat Celâl Yardımcı "Adalette hitabet" konulu bir konferans vermiştir.

* 23 haziranda Ankara Halkevinde, Bayındırlık Bakanlığı harita mühendislerinden İskender Göçer "Havai fotogrametrinin çeşitli teknik ve kültürel iş sahalarındaki tatbikatı" konulu projeksiyonlu bir konferans vermiştir.

* 24 haziranda Ankara Radyosunda Refik Ahmet Sevengil "Anadolu halk rakıslarının tarihî ve bedii değeri" konulu bir konferans vermiştir.

* 30 haziranda Ankara Bayındırlık Bakanlığı konferans salonunda Bakanlığın Yapı ve İmar İşleri Reisliği mütehassıslarından Dr. Jeolog Lahn "Türkiye deprem bölgeleri hakkında yapılmakta olan etüdlerin bugünkü durumu" konulu bir konferans vermiştir.

* 30 haziranda Ankarada Millî Kütüphane binasında Güney Kaliforniya Üniversitesi Kütüphanecilik İhtısas Okulu müdürü ve Yakın Doğu Amerikan Kütüphaneleri idarecisi Miss Mary Duncan Carter, Amerikan kütüphaneciliği hakkında bir konferans vermiştir.

* Paris Metropoliten demiryollarının sabık genel direktörü Langevin Teknik Üniversitede 30 aziranda "Muhtelif taşıtların mukayeseli etüdü" ve 2 temmuzda da "Büyük şehirlerde taşıt işlerinin organizasyonu" konulu birer konferans vermiştir.

* 10 temmuzda Ankara Halkevinde Kırşehir milletvekili Prof. İsmail Hakkı Baltacıoğlu "Kalkınma dâvası - gençlerle baş başa" konulu bir konferans vermiştir.

İ H T İ F A L L E R

* Yaş haddini doldurmuş olması dolayısiyle Haydarpaşa Nümune Hastahanesi cilt ve zührevi hastalıkları servisi şefliğinden ayrılan Prof. Dr. Hasan Reşat Sığındım için 10 temmuzda hastahane binasında bir tören yapılmıştır.

M Ü Z İ K

* Bestekâr Necil Kâzım Akses, İngiliz Kültür Heyeti'nin davetlisi olarak ve Chltenham'daki müzik festivaline iştirak etmek üzere 21 haziranda Londraya hareket etmiştir.

* Üniversiteliler Müzik Derneği Türk müziği korosu, her yıl vermekte olduğu konseri bu sefer 5 temmuzda Belediye Gazinosunda vermiştir. Ercüment Berker'in idare ettiği konser Tamburi Ali Efendi'nin eserlerine tahsis edilmiştir.

* İstanbul Radyosunun Üsküdardaki Ümraniye köyündeki verici istasyonu tamamlanmış ve Harbiyedeki radyoevinden buraya kadar olan 21 kilometrelik yer altı kablosunun döşenmesine başlanmıştır. Radyoevi inşaatı da devam etmektedir.

R E S İ M, F O T O, M İ M A R İ

* Genç ressamlardan İsmail Özeren 20 haziranda Ankarada Devrim İlkokulunda bir yağlı boya resim sergisi açmıştır.

* Ankarada Özen Palas salonunda ressam Salâhattin Uzman tarafından 22 haziranda bir resim sergisi açılmış ve 10 temmuza kadar sürmüştür.

* Amerika'da şöhret kazanmış olan Türk ressamı Hüseyin Halit'in Telfair resim galerisinde gösterilen eserleri ilgi toplamıştır. Türk sanatkârının Savannah sahnelerini canlandıran bâzı tabloları 30 kadar eserinin arasında Amerikan seyircilerince hususi bir alâka ile karşılanmıştır.

* İsveçli ressam M. Ranger Alyre Ankarada 25 haziran dan 29 hazirana kadar sürmek üzere bir sergi hazırlamıştır. Bu sergide, memleketimizde bulunduğu müddetçe meydana getirdiği yağlı boya tablo ve krokiler teşhir edilmiştir. M. Alyre Türkiye'ye resim yapmak üzere gelmiş ilk İskandinavya'lı sanatkârdır. Kendisi bu sergisini Stokholm ve Kopenhag'da tekrarlıyacaktır.

T İ Y A T R O

* İstanbulda ve Ankarada uzun müddet temsiller veren "La Gaia Lirica" İtalyan operet topluluğu 15 haziranda Ankara Halkevinde veda temsili olarak Franz Lehar'ın "Lüksemburg Kontu" nu oynamış ve memleketimizden ayrılmıştır.

* İzmir Şehir Tiyatrosu yaz mevsimi dolayısiyle Ege bölgesinde bir turneye çıkmış, bu arada İstanbula da uğrıyarak bâzı yazlık sahnelerde birkaç temsil vermiştir.

* 20 haziranda Ankara Halkevinde çocuklara mahsus bir karagöz temsili verilmiştir.

* Sahne sanatkârı Vasfi Rıza Zobu için 3 temmuz akşamı Açıkhava Tiyatrosunda bir jübile tertibedilmiş ve sanatkârın binlerce takdirkârının iştirakiyle sabaha kadar sürmüştür. Jübileye Burhan Felek'in artisti takdim eden bir konuşmasiyle başlanmış ve bunu müteakıp hazırlanmış olan bir taç, arkadaşları namına Behzad Butak ve İstanbul halkı namına Şehir Meclisi âzasından Burhan Felek tarafından başına giydirilmiştir. Bunu Münir Nurettin ve ar-

A Y I N E N G Ü Z E L K A R İ K A T Ü R L E R İ

— Listeniz tasdikli midir?..
— Evet paşam, gazinomuz açıldığı sene tasdik ettirmiştik...

"Şaka,, dan

— Boşanmalar korkunç derecede fazlalaşmış, neden acaba?
— Neden olacak ceplerin boşalmasından!..

"Şaka,, dan

— Köyünüzde sinema yok, tiyatro yok, radyo yok, peki ne ile avunuyorsunuz?
— Arada sırada büyükler gelip nutuk veriyorlar ya!

"Mizah,, tan

— Bu eski zaman köşkünde bir gün bile oturulmaz.
— Aman karıcığım, öyle ise hemen tutalım, gece yatısı misafirlerinden kurtuluruz!

"Mizah,, tan

15 Haziran — 15 Temmuz 1948 Arasındaki Kültür Hareketleri

kadaşlarının konseri takibetmiş ve sonra Shakespeare'in "Yanlışlıklar Komedyası" Vasfi Rızanın da iştirakiyle Şehir Tiyatrosu tarafından parlak bir şekilde temsil olunmuştur. Bundan sonra Safiye Aylânın bir konseri, daha sonra Mustafa Çağların şarkıları dinlenmiş ve Dümbüllü İsmail ve Şehir Tiyatrosu artistlerinden mürekkep heyetin ortaoyunu temsili bittikten sonra Necmi Rıza ve Vasfi Rıza gecenin en çok alkışlanan müşterek şarkılarını okumuşlar ve jübile de saat üç buçukta bitmiştir.

* 4 temmuzda Ankara Halkevinde Kemal Şakrak tarafından çocuklara mahsus kukla oynatılmıştır.

* Açıkhava Tiyatrosunda İstanbul Şehir Tiyatrosu sanatkârları tarafından 10 temmuzdan itibaren temsillere başlanmıştır. Haftada iki defa, cumartesi ve pazar akşamları yapılacak olan bu temsilin ilk eseri William Shakespeare'in "Yanlışlıklar Komedyası" dır. Eseri sahneye Vasfi Rıza Zobu koymuştur.

MUHTELİF HAREKETLER

* "Telif Haklarını Koruma Cemiyeti" adına kurumun başkanı Prof. Halide Edib Adıvar tarafından yeni kabinenin bakanlarına ve Millet Meclisi âzalarına birer mektup gönderilmiştir. Türk edebiyat ve sanatının kalkınması amacını güden bu mektupta telif haklarının bugünkü şartlara göre hususi bir kanunla tesbit edilmesi ve milletlerarası Berne telif hakkı konvansiyonuna iştirakimizin zaruri olduğu belirtilmiştir.

Bu münasebetle, kurulduğu günden beri, memleketin en tanınmış ve değerli sanat şahsiyetleri tarafından büyük ilgi gören bu cemiyet hakkında bâzı malûmat veriyoruz. Cemiyetin esas nizamnamesine göre mevzuu ve gayesi şudur:

"a) — Bütün Türk edebiyatçılarını, mütefekkirlerini, muharrirlerini ve ressam, heykeltıraş, müzisyen, mimar gibi güzel sanat mensuplarını bir araya toplayıp, onların arasında dostluk ve tesanüt kurmak, sıkı bir fikir dayanışması ve meslekî gaye birliği yaratmak; b) — Edebiyatçı, muharrir ve sanatkârlarımızın, kanunlarla tanınmış telif haklarını korumak, onların dertleri ve ihtiyaçlariyle meşgul olmak ve müşterek menfaatlerini müdafaa etmek; c) — Telif hakları ve fikrî mesai hakkındaki kanunlarımızda, zamanın icaplarına ve memleket ihtiyaçlarına göre değişiklik yapılması için, neşriyat ve konferans yoliyle alâkadarları ikaz etmek, hükümet nezdinde teşebbüste bulunmak; d) — Telif haklariyle alâkalı işlerde, Cemiyetin bütün âzalarını kontratla çalışmıya teşvik ve yapılacak olan kontratları tetkik etmek, bunların en iyi şekilde tanzimi hususunda âzalarına yardım etmek ve tip - kontratlar hazırlamak; e) — Bu kontratlara riayetsizlik halinde, zarara uğrayan müellif, mütercim ve sanatkârın haklarını korumak üzere müdahalede bulunmak, icabederse haksızlık yapanlar aleyhine Cemiyet vasıtasiyle dâva açmak ve neticelendirmek; f) — İlmî veya edebî bütün yabancı eserlerin türkçeye tercümesi yapılırken, bunların asıllarına uygun şekilde, eksiksiz, ilâvesiz olması ve bilhassa telif ismi altında adaptelere, aşırmalara ve kopyelere meydan verilmemesi için çalışmak; (Ecnebilerden iktibas edilen diğer bütün sanat eserleri de bu maddenin hükümlerine dahildir.) g) — Milletlerarası telif haklarının korunmasına dair olan Berne mukavelenamesine Türkiye'nin de katılmasını Cemiyetin başlıca gayesi olarak tanımak ve bu anlaşmaya iltihakımız imkânlarını araştırmak; h) — Büyük değer taşıyan Türk eserlerini, bütün medenî dünyaya tanıtmak üzere, diğer memleket tâbilerine sunmak, dahilde yenî istidatları teşvik çarelerini ve yollarını bulmak; i) — Muharrir ve sanatkârların emeklerinin korunması ve meslek sigortalarının tesisi için, gereken kanunî tedbirlerin alınmasını sağlamaktır."

Cemiyetin müessisleri şunlardır: Sait Faik, Fikret Âdil, A. Adnan Adıvar, Halide Edip Adıvar, Orhon Arıburnu, Ali Fuat Başgil, Cevat Fehmi, Rakım Çalapala, Abidin Dav'er, Bahadır Dülger, Safiye Erol, Burhan Felek, Muvaffak İhsan Garan, Server İskit, Refik Halid, Halid Fahri, Şevket Rado, Sadun Galip Savcı, Vedat Nedim Tör, Vâlâ Nurettin.

* Amerikanın Yale Üniversitesi profesörlerinden Dr. Albert Götze memleketimize gelmiştir. Sümer medeniyeti üzerine yaptığı tetkiklerle şöhret bulan ve American Oriental Society'nin başkanı olan profesör, Tarsus, Karatepe, Milâs ve İzmirdeki kazıları gezerek incelemeler yapacaktır.

* "Cumhuriyet" gazetesi tarafından kurulup her yıl bir başka sanat koluna tahsis edilen "Yunus Nadi Mükâfatı" bu sefer yılın en iyi amatör hikâyecisine verilecekti. 24 haziranda toplanan büyük jüri Topçu Yüzbaşısı Fethi Başak'ın "Bekâr" adlı hikâyesini 14 reyle birinci kabul etmiştir. 9 rey alan Tarık Buğra'nın "Oğlumuz" hikâyesi ikinci sayılmıştır. Atillâ Tolun'un "Şimal Rüzgârı" üçüncü ve Haldun Taner'in "Necmiyenin Hatırı" hikâyesi de dördüncülüğü kazanmıştır.*

* "Yunus Nadi Mükâfatı" nın 1949 devresi Atatürk hakkında en güzel hâtırayı anlatacak amatör yazıcıya ayrılmıştır. Gelen yazıların en güzelleri "Cumhuriyet" gazetesinde basılacaktır. Gazetede çıksın çıkmasın bütün yazılar, müsabakayı müteakıp İnkılâp Müzesine devredilecektir. Müsabakaya katılma müddeti 1 şubat 1949 a kadardır. Gönderilecek yazılar âzami 750 kelime olmalıdır.

* Avrupanın diğer on memleketiyle birlikte bizde de "Cumhuriyet" gazetesi 1948 Londra Olimpiyadı vesilesiyle bir yazı müsabakası açmıştı. Konusu, sporun milletler arasındaki sevgi ve dostluğu artırmaktaki rolü olan bu müsabakayı Bayan Jale Günay kazanmıştır. Kendisi Londra Olimpiyadına meccanen seyahat edip bütün gösterilere iştirak edecektir.

* Britanya el işleri ve dantelleri sergisi 25 haziranda Galatasaray Lisesi salonlarında açılmış ve 4 temmuza kadar devam etmiştir.

* Ankara, Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi bu sene Avrupa'nın muhtelif şehirlerinde toplanacak olan milletlerarası ilmî kongrelere iştirak etmiye karar vermiştir. Paris'te toplanacak olan Oryantalisler kongresine Fakülte Tarih Profesörü ve Üniversite Rektörü Profesör Enver Ziya Karal ve gene Tarih Profesörü Akdes Nimet Kural, eylûl ayında Lizbon'da toplanacak olan Coğrafyacılar Kongresine Prof. Cemal Alagöz ve Belçika'da ağustosta toplanacak olan Antropoloji Kongresine Antropoloji Doçenti Mazhar Şenyürek fakülte adına iştirak edeceklerdir. Ayrıca Muzaffer Şenyürek Washington Antropoloji Kurumunun daveti üzerine Brüksel'den Amerika'ya giderek Anadolu prehistoryası antropolojisi hakkında bir seri konferans verecektir.

* Doğu memleketleri ve Türkiyeye dair eserleri ve sevgisiyle tanınmış büyük Fransız edibi Pierre Loti için "Amis de Pierre Loti" adiyle merkezî Beyrutta bir cemiyet kurulmuştur. Bu cemiyetin fahrî komitesinde Claude Farrère, Halide Edib Adıvar, Samuel-Loti Viaud, Madame Raymonde Lefevre ve Pierre Benoit bulunmaktadır. Cemiyet her yıl, fransızca olarak Doğu hakkında yazılmış bir hikâye veya romana mükâfat verecektir. Cemiyetin yakında Kahire'de bir tali komitesi teşkil edileceği gibi Türkiyede de böyle bir tali komite teşkiline teşebbüs edilmiştir. Cemiyete iltihak etmek istiyenler umumî kâtip ve müessis M. Raymond Loir'a (Beyrut, Posta Kutusu 1136) müracaat edebilirler.

BİBLİYOGRAFYA

Bize Gelen Veya Dikkatimizi Çeken Son Neşriyata Bir Bakış

Resimli Türk Edebiyatı Tarihi: Nihad Sami Banarlı. 1.200 kuruş.

Edebiyat konuları üzerinde dikkatli çalışmalariyle tanıdığımız genç muharrir ve öğretmen Nihad Sami Banarlı, eski ve yeni edebiyatımızı halka ve gençliğe tanıtmak ve sevdirmek maksadiyle bir edebiyat tarihi kaleme almıştır. Yedigün müessesesi tarafından resimli olarak hazırlanan bu eser tamamlanmış, çok zarif bir cilt içinde satışa çıkarılmıştır. Memleketimizde bu şekilde ve bol resimli edebiyat tarihi baskıları hiç yok gibidir ve Nihad Sami Banarlı'nınki ilktir. Bu çeşit baskıların orta seviyeli okuyu ve gençlik üzerinde iyi tesirler yapacağına ve onları daha akademik tetkikleri okumıya sevkedeceğine inanıyoruz. Eserde ta Orta Asyadaki en eski Türk edebiyatından bu yana, divan ve halk edebiyatlarımız, Tanzimat, Edebiyatı Cedide ve millî edebiyat yoliyle bugünkü en genç nesle kadar muhtelif devirler ve cereyanlar yer almıştır. Gerek muharririni, gerekse günlük meşgaleleri arasında böyle doyurucu kültür vasıtaları hazırlamak imkânlarını arıyan Sedat Simavi'yi tebrik eder, "Resimli Türk Edebiyatı Tarihi" ni de okuyucularımıza tavsiye ederiz.

Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, cilt I, fasikül 5: Mehmet Zeki Pakalın. 125 kuruş.

Ehemmiyetini bu sütunlarda birkaç defa belirtmiye çalıştığımız bu büyük eser beşinci fasikülü ile "duhiliye resmi" maddesine kadar gelmiştir. Ansiklopedimize de zaman zaman kıymetli yardımlarını esirgemiyen sayın Mehmet Zeki Pakalın'a tamamı on yıllık bir tetkik ve çalışmaya mal olan bu eserin baskı işinin de bu kadar zaman uzamamasını yürekten temenni ederiz. Zira bu beş ayda bir çıkan fasikülü ile bu eser kolay kolay tamamlanamaz. Yazılması âdeta bir ömür sarfına sebeb olan ve bir eşi daha meydana getirilmesine imkân bulunmıyan bu eser, kütüphanelerimiz için en esaslı bir sözlük vaziyetindedir. Eski yaşayışımızı ve kültürümüzü açıklıyan bu eserin tamamını gençliğimizin eline bir an önce verebilmemiz bizim için bir borç, onlar için de en zarurî bir ihtiyaç olmuştur. Sözlüğün bütün fasikülleri Millî Eğitim Bakanlığı yayınevleri ile belli başlı kitapçılarda satılmaktadır.

Memurlar İstatistiği. Fiyatı yazılı değil.

Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü yayınlarından olan bu iki yüz küsur sayfalık eser, 31 ocak 1946 tarihinde bütün memlekete şamil olarak yapılan bir anketin neticelerini bir araya getirmiştir. Kitabın çerçevesi içine :
1 — Genel ve katma bütçelere dahil maaşlı, daimî, ücretli ve geçici hizmetliler,
2 — Belediyeler ve özel idareler maaşlı, daimî ücretli ve geçici hizmetlileri,
3 — İktisadî devlet teşekkülleri memur ve ücretlileri, muhtelif iktisadî ve içtimaî durumları bakımından girmişlerdir. İlgililer için çok faydalı bir müracaat kaynağıdır.

Tarih ve Tabiat Şehri Bursa: Musa Ataş. 250 kuruş.

Yıllardanberi İstanbul gazetelerine de yazılar yazan Bursalı gazeteci ve muharrir Musa Ataş, bu güzel yurt parçasını tanıtmak maksadiyle faydalı bir kitapçık neşretmiştir. Eserde, Bursada bir hafta kalacaklara göre bir gezi programı tertibedilmiş ve bu çerçeve içinde memleketin tarihî değerleri hakkında bilgiler verilmiştir. Kitabın son kısımları, Bursanın iktisadi ve hattâ içtimai çehresini aydınlatacak ticari ilânlara ayrılmıştır. Eserin bu ticari gayesi bir tarafa bırakılıp bol resimlerle ve iyi kâğıta basılmış şekli iyi bir turist rehberi olacak mükemmeliyettedir.

Ruy Blas: Victor Hugo - Sabri Esat Siyavuşgil. 130 kuruş.

"Cyrano de Bergerac" tercümesi ile Cumhuriyet devrinin en orijinal bir tercümesini veren Sabri Esat Siyavuşgil, uzun zamandanberi terkedilmiş olan manzum tercüme nevini âdeta yeni baştan diriltmiştir. Onun bu başarılı faaliyeti üzerine bâzı genç muharrirler de bir teşvik görmüş olacaklar ki, Batı şairlerinden manzum tercümeler dergilerde görünmiye başlamıştır. Bu hal, bütün kültür adamlarımız gibi bizi de sevindirmiştir. Sabri Esat Siyavuşgil'in manzum tercüme sahasındaki başarısında olgun zevkinden başka, her iki dile lâyikiyle tasarruf edişinin ve nihayet bir şair oluşunun hissesi vardır. Millî Eğitim Bakanlığının Fransız klâsikleri serisi arasında çıkan "Ruy Blas" tercümesi bizim bu mütalâalarımızı destekliyecek bir kuvvettedir.

Dünyanın En güzel Büyük Hikâyeleri: Hazırlıyan: Yaşar Nabi. 200 kuruş.

Yaşar Nabi'nin son yıllar içinde Varlık yayınları arasında çıkardığı antolojiler okuyucuları tarafından pek rağbet görmüştür. Bundan cesaret alan ve bu sahada duyulan çeşitli ihtiyaçlara cevap vermek istiyen muharrir, yeni yeni ve hepsi de güzel antolojiler hazırlamıştır. Bu arada, "Dünyanın En Güzel Büyük Hikâyeleri" antolojisi zevkle okunacak bir kitaptır. İçinde Boccacio'dan başlıyarak Washington İrving, Balzac, Mérimée, Gogol, Dostoyevski, Anatole France, Selma Lagerlöf, Unamuno, Jacob Wasserman, Katherine Mansfield gibi Batı sanatkârlarının büyük hikâyeleri vardır. Parçalar Yaşar Nabi, Behçet Necatigil, Gaffar Güney, Vahdet Gültekin, Ahmet Cevat Emre tarafından çevrilmiştir.

Bir Şehrin İki Kapısı: Samim Kocagöz. 150 kuruş.

"Telli Kavak" adlı hikâye kitabiyle dikkatimizi kendi üzerine çeken Samim Kocagöz, kısa bir zamanda müsbet bir terakki yoluna girmiş ve kendisinden iyi şeyler beklenebilecek bir olgunluğa erişmiştir. "Bir Şehrin İki Kapısı" romanını bu kanaatlerle okuduk ve aldanmadığımızı gördük. İlerki eserleriyle Türk edebiyatına çok şeyler kazandıracağını vaadeden hikâyeçi, bu eserinde Menderes havzasındaki bir taşra kasabasındaki hayatı tema olarak almıştır. Bir avuç idealist, bir taraftan nehrin taşkınlıklarına karşı koymak için çetin bir tabiat mücadelesine girmişlerdir. Bir taraftan da taassup ile ve Zati Bey, Hulki Bey gibi eşrafın egoist menfaatleriyle çarpışmak mecburiyetinde kalmışlardır. Bu mücadele, kitap bitince sona ermez; fakat sanatkâr, eserinin son sayfasını aydınlık bir yarının geleceği ümidini vererek kapamaktadır. Eseri Remzi Kitabevi yayımlamıştır.

Büyük Yalan: Muazzez Tahsin Berkant. 250 kuruş.

Kadın romancılardan Muazzez Tahsin Berkant tarafından kaleme alınan bu roman İnkılâp Kitabevi tarafından yayımlanmıştır. Emsali gibi muayyen bir seviyedeki okuyucunun kolaylıkla okuyup zevk alacağı bir çeşnide yazılmıştır.

Ormandan Yapraklar: Kerime Nadir. 250 kuruş.

Kadın romancılarımızdan Kerime Nadir bu romanında ormanda geçen bir aşkın hikâyesini anlatmıştır. Muayyen bir okuyucu zümresinin pek beğendiği muharrir bu son kitabında da aynı sade ifade şeklini muhafaza etmiştir. "Ormandan Yapraklar" İnkılâp Kitabevi tarafından satışa çıkarılmıştır.

Kısa Hikâyeler Cep Kitapları. No. 6 ve 7. Her biri 25 kuruş.

İstanbulda Çamlıca, Altunizade No. 9 - 11 de Tuna Baltacıoğlu tarafından yayımlanmakta olduğunu evvelce haber vermiş olduğumuz bu tercümeler serisinin altıncısında Hugo'nun "Deli Kont Mortier", Dorothy Canfield'in "Yatak Örtüsü", Paul Jones'in "Tediyat"; yedincisinde de William Saroyan'ın "Cumartesi Gecesi", Elizabeth Warner'in "Bir Akşam Dönüşü", Romer Wilson'un "Çin Trampetesi" ve Maupassant'ın "Deli Kadın" adlı küçük hikâyeleri vardır. Batı edebiyatının en nezih eserlerini okumak istiyen okuyucularımıza bu küçük kitapları tavsiye ederiz.

Yağmur ve Toprak (aylık dergi). sayı I, 15 kuruş.

"Harman Yangını" adlı başarılı hikâye kitabiyle tanıdığımız Halil Aytekin bu adla ve temmuz başındanberi Ankarada bir kültür dergisi çıkarmıya başlamıştır. Hacım itibariyle küçük, fakat ehemmiyet itibariyle büyük olan bu dergi, nüfusunun yüzde sekseni köylerde yaşıyan bir memleket için yapılacak en zaruri yayınların nüvesi ve özüdür. Derginin ilk sayısında köy ve köylü meselesi üzerinde muhtelif bakımlardan yazılmış ciddi yazılar vardır. Bu gibi ağır başlı fikir yayınlarının çoğalmasını istemek bir memleket borcu olmuştur. Derginin 10 sayıdan ibaret âbonesi 100 kuruştur. Posta Kutusu 55, Ankara adresinden tedarik edilebilir.

BİR AYIN OLAYLARI

15 Temmuz — 15 Ağustos 1948 Memleket İçindeki Olaylara Toplu Bir Bakış

16 temmuz — Demokrat Parti Genel İdare Kurulu, partinin ara seçimlere girmemesine kesin olarak karar verdi.

— Ürdün kralı Abdullah'ın oğlu Emîr Tallâl, iki hafta kalıp istirahat etmek üzere İstanbula geldi.

— İnönü Havacılık Kampının on üçüncü devresi açıldı. Kampa Ankara, İzmir, Bursa ve İstanbuldan doksan öğrenci katıldı.

18 temmuz — Demokrat Parti millete hitaben bir beyanname yayımlıyarak ara seçimlere girmeyişinin sebeplerini açıkladı. Beyannamede "vatanın her köşesinde toplanan millet kütleleri tarafından seçimlerin adalet murakabesi altında cereyan etmesine dair izhar edilen umumi arzu partinin görüşünü teyideylemiştir" denilmektedir.

— İki memleket arasında karşılıklı mübadelelerin hacmını genişletmek esasına dayanan Türkiye - Polonya Ticaret Anlaşması Ankarada imzalandı.

20 temmuz — Marshall Plânı gereğince yapılacak yardım ve başkaca temin edilecek Amerikan kredileri işleriyle görevli olmak ve Başbakanlığa bağlı bulunmak üzere başbakan tarafından seçilecek bir başkan ve bir başkan yardımcısiyle Maliye, Ulaştırma, Ekonomi ve Bayındırlık Bakanlıkları uzmanlarından mürekkep "Amerikan Kredileri Komitesi" adında bir komite kuruldu. Komite, Maliye Bakanı tarafından verilecek talimat dairesinde çalışmakla mükelleftir.

21 temmuz — Yeni kurulan Millet Partisi fahrî başkanı Mareşal Fevzi Çakmak bir beyanname yayımlıyarak müstakil milletvekili olmaktan ayrılışının sebeplerini anlattı.

22 temmuz — Londra Olimpiyadına iştirak edecek olan futbolcu, atlet ve eskrimcilerle idarecilerden müteşekkil ilk sporcu kafilesi Yeşilköyden hava yoliyle Londra'ya hareket etti.

23 temmuz — 31 Mart ve Hürriyet şehitlerini anmak maksadiyle Demokrat Parti İstanbul İl İdare Kurulu tarafından Hürriyet Şehitleri âbidesinde bir ihtifal tertibedildi. Bir kısım Demokrat milletvekilleriyle Halk Partisinin İstanbul milletvekillerinden Hüseyin Cahit Yalçın'ın ve kalabalık bir halk kütlesinin bulunduğu bu ihtifalde konuşan Demokrat hatipler, kırk senedir hürriyetin tahakkuk ettirilemediğini söylediler.

24 temmuz — Lozan Konferansının yirmi beşinci yıldönümü bütün memlekette muhtelif gösteri ve törenlerle kutlandı.

25 temmuz — Londra Olimpiyadına iştirak edecek güreşçilerimizle antrenörleri ve idarecileri Yeşilköyden hava yoliyle Londra'ya hareket ettiler.

26 temmuz — Millet Partisi kurucuları Ankarada bir toplantıda ara seçimlere girmemek kararını verdiler.

— Altı senedenberi memleketimizde Amerikan Büyük Elçiliği basın ateşesi ve haberler servisi direktörü olup Amerika Dışişleri bakanlığında yeni bir vazifeye tâyin edilen G. H. Damon hava yoliyle İstanbuldan ayrıldı.

8 ağustos — Köy enstitüsü mezunu öğretmenlerin çalışacakları köylerdeki okul evleri yapımında çalışma mükellefiyetinin nasıl uygulanacağı Millî Eğitim Bakanlığınca tespit olundu ve Bakanlar Kurulunca onandı. Tespit edilen esaslara göre köy kütüğünde kayıtlı bulunan veya o köyde altı aydanberi oturan 18-50 yaşındaki vatandaşlar inşa işlerinde 20 gün çalışmakla mükelleftirler. Mükellefiyetin halka sıra ile ve eşit olarak yaptırılmasından muhtarlarla her köyün ihtiyar heyeti sorumlu olacaktır.

9 ağustos — Sağ böbreğinden ameliyat olmak üzere bir müddettenberi Amerikada bulunan ve ameliyatı muvaffakıyetle neticelenen Türk Hava Kuvvetleri Komutanı Korgeneral Zeki Doğan Başkan Truman'ın özel uçağiyle Ankara'ya döndü.

15 Temmuz — 15 Ağustos 1948 Memleket Dışındaki Olaylara Toplu Bir Bakış

16 temmuz — Güvenlik Konseyi ayın on sekizinde Filistinde muhasemata nihayet verilmesi hakkındaki kararını Araplara ve Yahudilere bildirdi.

— Togliatti'ye suikasttan sonra İtalyada başlıyan karışıklıklar ve grevler sona erdi. Grevlerin verdiği zarar yirmi altı milyon İngiliz lirasıdır.

19 temmuz — Batı devletleri dışişleri bakanları, Batı Birliği Antlaşması gereğince ve İstişare Konseyi sıfatiyle La Haye'de toplandılar. Konferansa askerî heyetler de iştirak etti.

— Beyaz Ev'de Başkan Truman ile askerî rüesa arasında bir toplantı yapıldı. Toplantıda Türkiye ve Yunanistan elçileri de bulundular.

— Fransada Schuman kabinesi istifa etti.

20 temmuz — Batı Birliği Konferansı sona erdi ve görüş birliğini belirten bir tebliğ neşredildi.

21 temmuz — Amerika ve Kanada hükümetleri, Batı Birliği askerî komitesine iştirak davetini kabul ettiler.

— Amerikada on iki komünist şefi hükümeti devirmek suçiyle tevkif edildi.

26 temmuz — Batı devletleri, Sovyet bölgesi ile Batı Almanyası arasındaki tren seferlerini yasak ettiler.

— Fransız kabinesi radikal sosyalistlerden André Marie'nin başbakanlığı altında kuruldu.

27 temmuz — Güvenlik Konseyi, Filistin meselesinin La Haye adalet divanına verilmesi hakkında Suriye delegesi tarafından yapılan teklifi reddetti.

29 temmuz — Ondördüncü Olimpiyat Londra'da açıldı (Bu olimpik oyunların neticeleri Ansiklopedimizde ayrı bir bent olarak verilecektir).

— Amerika, İngiltere ve Fransa adına Molotov'la görüşmek istiyen üç temsilciye Molotov'un Moskovada bulunmadığı bildirildi.

30 temmuz — Tuna Konferansı Belgrad'da açıldı. Konferansa iştirak eden dokuz devlet Amerika, İngiltere, Fransa ve Rusya ile beş Rus peykidir.

31 temmuz — Molotov Moskova'ya döndü. Batılı temsilcilerle Molotov arasında ilk görüşme yapıldı.

2 ağustos — Batılı delegeler Moskova'da Stalin'le görüştüler.

6 ağustos — Batılı delegeler Molotov'la tekrar görüştüler.

— Yunan hükümet kuvvetleri Yunan - Arnavutluk hududundaki çetecileri hezimete uğrattılar. Markos, kuvvetleriyle birlikte Arnavutluğa kaçtı.

7 ağustos — Romanyanın Rusyaya ilhakı için 23 ağustosta yapılacak plebesite muhalefet eden yedi bin Rumen komünisti tevkif edildi.

— Tuna Konferansı Rus tasarısını kabul etti. İngiltere ve Amerika reye iştirak etmediler. Amerika, Almanyanın haklarını koruyacağını bildirdi.

9 ağustos — Batılı temsilciler Molotov'la üçüncü defa görüştüler.

10 ağustos — Amerikada çalışmakta olup memleketlerine çağırılan Mikael Samarin ve Bayan Kosenkina daveti reddederek Amerikaya sığındılar. Bu yüzden Rusya ile Amerika arasında diplomatik bir ihtilâf zuhur etti.

12 ağustos — Batılı temsilciler Molotov'la dördüncü defa görüştüler.

13 ağustos — New York'taki Rus konsolosluğu binasının üçüncü katından atılan veya kendisini atan Rus öğretmen Bayan Kosenkina bir Amerikan hastanesine kaldırıldı. Rus başkonsolosunun kendisiyle görüşme talebi Amerika polisi tarafından reddedildi.

14 ağustos — Ondördüncü Olimpiyat kapandı.

15 Temmuz — 15 Ağustos 1948 Arasındaki Kültür Hareketleri

KONFERANSLAR

* Memleketimizi ziyaret eden Macar diplomatlarından B. Paul Falery, 22 temmuzda Kadıköy Halkevinde "Komünizmin nüfuz taktiği" konulu bir konferans vermiştir.

* Lozan zaferinin 25 inci yıldönümü münasebetiyle 24 temmuzda Eminönü Halkevinde yapılan bir toplantıda Devletler Hukuku Türk Enstitüsü başkanı Ord. Prof. Muammer Raşit Sevüg "Lozan'ın değeri" konulu bir konuşma yapmıştır. Aynı gün Kadıköy Halkevinde yapılan bir toplantıda da İstanbul milletvekili Hüseyin Cahit Yalçın bir konuşma yapmıştır.

* Lozan Barışı vesilesiyle Ankara Üniversitesi konferans salonunda yapılan bir toplantıda rektör vekili Prof. Cahit Oğuzoğlu, Prof. Yavuz Abadan, Prof. Nevzat Tüzdil birer konuşma yapmışlardır.

MÜZİK

* 16 temmuzda Moda Deniz Kulübünde ses sanatkârı Necmi Rıza Ahıskan bir konser vermiştir.

* 17 temmuzda İstanbul Konservatuvarı Türk müziği icra heyetinden bir grup Cağaloğlu Çiftesaraylar Bahçesinde nihavent faslı üzerinden bir konser vermişlerdir. Konsere ses sanatkârlarından Hamiyet Yüceses, Zehra Bilir, Mustafa Çağlar, Ekrem Kongar solist olarak katılmışlardır.

* İstanbul Gazeteciler Cemiyeti tarafından tertibedilen büyük Türk konseri 31 temmuzda Açıkhava Tiyatrosunda verilmiştir. Üç kısımdan ibaret olan konserin birinci kısmını şetaraban faslı, ikinci kısmını on dört solistin (Muallâ Gökçay, Zeki Çağlarman, Ekrem Kongar, Mustafa Çağlar, Mustafa Kovancı, Rikkat Uyanık, Zehra Bilir, Hamiyet Yüceses, Müzeyyen Senar Işıl, Perihan Sözeri, Safiye Tokay, Necmi Rıza Ahıskan, Aziz Şenses, Şükrü Gökçer) seçme şarkıları ve üçüncü kısmını da bütün sanatkârların iştirakiyle halk türküleri teşkil etmiştir.

* 6 ağustosta Açıkhava Tiyatrosunda İstanbul Konservatuvarı Türk müziği icra heyeti beyati araban faslı üzerinden bir konser vermiştir. Konsere ses sanatkârlarından Safiye Aylâ, Âkıle Artun, Hamiyet Yüceses, Muallâ Yakar, Mustafa Çağlar ve Ekrem Kongar katılmışlardır.

* 9 ağustosta Bursadaki Dağcılık Kulübünde, İstanbuldan gelen yedi yaşındaki Gülay bir piyano konseri vermiştir. "Harika Kız" diye anılan küçük sanatkâr Bursada sıcak bir sempati havası yaratmıştır.

* İstanbul Konservatuvarı Türk müziği icra heyeti Açıkhava Tiyatrosunda vermiş olduğu konserin gördüğü alâka üzerine 13 ağustosta ve Ali Rıza Şengel'in idaresinde ikinci bir konser vermiştir. Suzinâk faslı üzerinden verilen bu konsere ses sanatkârlarından Safiye Aylâ, Hamiyet Yüceses, Muallâ Yakar, Mustafa Çağlar, Ekrem Kongar ve Mustafa Kovancı solist olarak katılmışlardır.

* Küçük yaşta müziğe karşı büyük istidatları görülen İdil Biret ile Suna Kan'ın yabancı memleketlerde tahsil görmeleri için Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilen kanunun hükümlerini tatbik etmek üzere Millî Eğitim Bakanlığınca bir komisyon kurulmuştur.

RESİM, FOTO, MİMARİ

* Ödemiş Ortaokul öğrencilerinin yapmış oldukları 150 parça resmi ihtiva eden bir sergi Ankara Devrim İlkokulunda açılmış ve 18 temmuza kadar devam etmiştir. Sergi başkentimizde ilgi toplamıştır.

* Değerli sanatkârlarımızdan Hâmit Görele'nin kendi eserlerinden mürekkep şahsi sergisi 15 temmuzda Taksimdeki Fransız Konsolosluğu salonlarında açılmış ve 15 ağustosa kadar açık bulundurulmuştur. Bizdeki modern resim hareketini anlatırken 1174 üncü sayfamızda kısaca bahsettiğimiz sanatkâr kompozisyonlarında fazla hareketli ve atılgan, peyzajlarında ise nispeten daha fazla bir ruhî sükûna kavuşmuş görünüyordu. Mevsimin en sıcak günlerinde bulunmasına rağmen Hâmit Görele'nin sergisi büyük alâka görmüştür.

* Ankara ressamlarından Sami Lim, yalnız Ankara peyzajlarından mürekkep olmak üzere İstanbula getirdiği eserlerini 17 temmuzda Kadıköy Halkevinde açtığı bir sergide teşhir etmiştir. Sergi 26 temmuza kadar devam etmiştir.

* 21 temmuzda Ankara Halkevinde, Karabük Demir ve Çelik Fabrikası Özel Ortaokulu öğrencilerinin eserlerinden mürekkep bir sergi açılmıştır. On gün devam eden sergide, ekserisi işçi çocukları olan küçük Karabüklülerin kara kalem ve sulu boya çalışmaları pek beğenilmiştir.

* Eskişehir Lisesi resim öğretmeni İsmail Altınok kendi eserleriyle öğrencilerinin eserlerinden mürekkep bir sergiyi 26 temmuzda Ankarada Devrim İlkokulu salonlarında açmıştır. Eskişehir ve Burdur'a ait peyzajlar bilhassa ilgi çekmiştir. Sergi 5 ağustosta kapanmıştır.

* Londrada yapılan Ondördüncü Olimpiyat oyunları vesilesiyle Fatih Halkevi bir "Fotoğrafla Olimpiyatlar" sergisi hazırlamıştır. 29 temmuzdan 14 ağustosa kadar açık bulundurulan sergide 1932 Los Angeles ve 1926 Berlin olimpiyatlarında çekilmiş renkli yüzlerce fotoğraf teşhir edilmiştir.

AYIN EN GÜZEL KARİKATÜRLERİ

— Güreşçiler dünya pehlivanlarının sırtını yere getirmiş.
— Bir de şu zeytin ekmeği hor görürler.

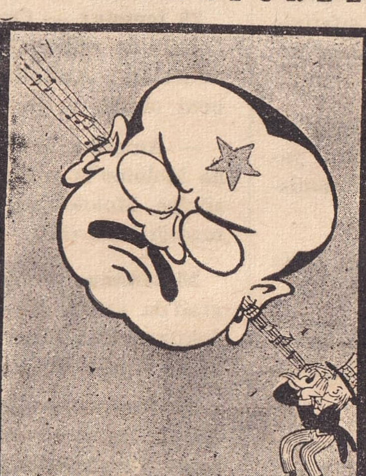
«Mizah» tan

Serap peşinde

— Dişini sık yoldaş, erişiyoruz!

«Aydede» den

Amerikanın notaları ve Rusya..

Vurdum duymaz!

«Mizah» tan

Saygısızlarla mücadele!!..

— Oldu olacak bayım, yüksek sesle okuyun da ben de dinliyeyim bari.

«Şaka» dan

15 Temmuz — 15 Ağustos 1948 Arasındaki Kültür Hareketleri

* İstanbul ilkokullarının yıllık resim, iş ve yazı sergisi 31 temmuzda Eminönü Dördüncü İlkokulunda törenle açılmıştır.

* Zonguldak Ticaret Lisesi resim öğretmeni Salâhattin Hepyurdakul Zonguldak Halkevinde temmuz sonlarında başarılı bir resim sergisi açmıştır.

* Güzel Sanatlar Akademisi öğrencilerinden Nejat Gönenç, ilk resim sergisini Sarıyer Halkevinde açmıştır.. Genç sanatkârımızın doksan kadar yağlı boya ve kara kalem eserinden mürekkebolan sergi 15 ağustosa kadar devam etmiştir.

T İ Y A T R O

* İstanbul Açıkhava Tiyatrosu sanatkârları tarafından William Shakespeare'in, "Yanlışlıklar Komedyası" temsillerine haftada iki defa olmak üzere devam edilmiştir. 10, 11, 17, 18, 24, 25, 31 temmuz ve 1, 7, 8 ağustos akşamları yapılan temsillerle bu İngiliz dâhisinin eseri yepyeni bir atmosfer içinde on defa tekrarlanmış ve 14 ağustosta Sophokles'in "İdipus Kolonosta" adlı trajedisine geçilmiştir. Nurullah Ataç tarafından tercüme edilen ve İ. Galip Arcan tarafından sahneye konan bu eser, bilindiği gibi, geçen yaz gene Açıkhava Tiyatrosunda seyrettiğimiz "Kıral İdipüs" trajedisinin bir devamıdır.

* Devamlı temsiller vermek üzere Ankaraya giden Muammer Karaca Opereti Cebeci Çiçek sinemasında 17 temmuzdan 11 ağustosa kadar "Kâtibin Karısı" ve 12 ağustostan itibaren de "Hangisi" adlı operetleri temsil etmiştir.

* 31 temmuz akşamı Beyoğlu Halkevinde Hayali Nasuhi "Eski ramazanlarda karagöz temsilleri" konulu bir konuşma yapmış ve müteakıben de "Karagözün Aşçılığı" nı oynatmıştır.

* 7 ve 8 ağustosta şeker bayramı münasebetiyle Ankara Halkevinde Kemal Şakrak tarafından çocuklara mahsus kukla oynatılmıştır.

* İstanbulda Kurtuluş'ta doğup sekiz yaşında iken Paris'e giden ve orada pek sevilen bir tiyatro sanatkârı olarak yetişen Alis Sabriç, yaz tatilini İstanbulda geçirmek üzere memleketimize gelmiştir. Sanatkâr geçen kış Jean Marchat Fransız Tiyatro trupiyle İstanbula gelmiş ve kendisini alkışlatmıştı.

S İ N E M A

* Temmuz ayı içinde İstanbulda bir yerli filmler müsabakası yapılmıştır. Müsabakaya dahil olan filmler şunlardır: "Seven Ne Yapmaz?" "Gençlik Günahı", "Yuvamı Yıkamazsın", "Karanlık Yollar", "Bir Dağ Masalı", "Unutulan Sır" ve "Düşkünler". Jüri tarafından en çok beğenilen "Karanlık Yollar", "Unutulan Sır", "Bir Dağ Masalı" finale kalmışlardı. Neticede "Unutulan Sır" birinci, "Bir Dağ Masalı" ikinci, "Karanlık Yollar" filmi de üçüncü olmuştur. Turgut Demirağ en iyi rejisör, Kriton İlyadis en iyi operatör, Yorgo İlyadis en iyi ses mühendisi. "Bir Dağ Masalı" ndaki Nevin Aypar en iyi genç kadın artist, gene aynı filmdeki Kadri Eroğan en iyi genç erkek artist, "Yuvamı Yıkamazsın" filminde Cahide Sonku en iyi kadın karakter artisti, "Unutulan Sır" da Talât Artamel en iyi erkek karakter artisti, "Bir Dağ Masalı" en iyi senaryo ve orijinal hikâye, Ses film lâboratuvarı en iyi lâboratuvar, Özen Sermet "Bir Dağ Masalı" nda en iyi montajcı olarak en fazla rey almışlardır. Filmlerde film fon müziği seçilememiş, "Unutulan Sır" daki arabacının şarkısı orijinal müzik olarak kabul edilmiş, makiyajda kimse not alamamış, "Yuvamı Yıkamazsın" filminin dekoru da en iyi dekor olarak kabul edilmiştir. Jüri heyeti şöyle teşekkül etmiştir: Edebiyat Fakültesinden Prof. M. Şekip Tunç ve Prof. Mazhar Şevket İpşir, Güzel Sanatlar Akademisinden Kenan Temizan ve Zeki İzer, gazetecilerden Sezai Solelli ve Zahir Güvemli, rejisörlerden Refik Kemal Arduman ve Turgut Demirağ, artistlerden Kemal Emin Bora ve Mahmut Moralı, operatörlerden Kenan Erginsoy ve İlhan Arakon.

M U H T E L İ F H A R E K E T L E R

* Avrupa ve dünya devletleri arasında samimi bir işbirliğinin teessüsü yolunda çalışmak ve dünya federasyonu devletinin kurulmasını mümkün kılmak gayesiyle İstanbulda temmuz sonlarında bir cemiyet kurulması için teşebbüse geçilmiştir. "Avrupa Federasyonu Fikrini Yayma Cemiyeti" adını taşıyan bu cemiyetin müteşebbisleri: Adnan Adıvar, İzzet Akosman, Enver Atakan, Cihat Baban, Tahsin Balkanlı, Mithat Reşat Belger, Mahmut Belik, Mümtaz Faik Fenik, Fevzi Lûtfi Karaosmanoğlu, Hâzım Âtıf Kuyucak, Mehmet Ali Sevük, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Kemal Tosun, Prof. Şekip Tunç, Hüseyin Cahit Yalçın, Ahmet Emin Yalman'dan mürekkeptir. Cemiyet siyasi değildir ve Türk Parlâmento Grupunun dışındadır.

S o r u l a r — C e v a p l a r

Bay Ertuğrul Eliçevik - İzmir:

Sorduğunuz meseleler tetkiki icabettirdiğinden biraz geç cevap verebiliyoruz. Öğrenmek istediğiniz hususlar hakkında İstanbul kütüphaneleri ve bibliyografi üzerine ihtisası olan arkadaşımızın hazırladığı cevaplar şunlardır:

1 — 12 mart 1942 tarihinde kurulan Türk Coğrafya Cemiyeti yayınları bilhassa 1943 ocak ayından itibaren üç ayda bir çıkmıya başlıyan "Türk Coğrafya Dergisi" çerçevesinde toplanmaktadır. Şimdiye kadar dokuz sayı çıkan dergi ile beraber ayrı baskı halinde bâzı araştırmalar da yayımlanmıştır.

2 — 12 kânunuevvel 1340 (1924) tarihli talimatname ile Edebiyat Fakültesine bağlı olarak kurulan Türkiyat Enstitüsünün yayınları arasında, 1925 - 1936 yılları arasında 7 nushası çıkan "Türkiyat Mecmuası", "Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası" ndan başka şu eserler de vardır: "Orta Asya Tarihi" (Barthold'dan, 1927), "Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu" (Gibbon'dan, 1928), "Uluğ Bey ve Zamanı" (Barthold'dan, 1930), "Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri" (Köprülüzade Mehmet Fuat, 1928), "Maniler" (Kilisli Rifat, 1928), "Gevheri", "Erzurumlu Emrah", "Pir Sultan Abdal", "Onaltıncı Asır Sonuna Kadar Türk Saz Şairleri", "Kayıkçı Kul Mustafa" (Köprülüzade Mehmet Fuat, 1929, 1930), "Köroğlu Destanı" (Pertev Naili Boratav 1930), "Bektaşilik Tetkikleri" (F. V. Hasbeck'den, 1928), "Bezm-ü Rezm" (Üzeyir bin Erdeşir'den, 1927), "Influence Chamanisme Turco - Mogol sur les Ordres Mystiques" (Köprülüzade Mehmet Fuat, 1929), "Orta Asyada Arap Fütuhatı", (Gibb'den, 1930). "Venedik Membalarına Nazaran Şark Meselesi" (M. Silbert Schmidt'den, 1930), "Anadoluda Türk Şairleri" (Ahmet Refik, 1930), "Osmanlı Devrinde Türk Madenleri" (Ahmet Refik, 1931), "Melâmilik ve Melâmiler" (Abdülbâki Gölpınarlı, 1930), "Kitab al İdrâk Lisan al Atrak" (Abu Hayyam'dan, 1930), "Uygur Sözlüğü" (Caferoğlu Ahmet, 1943), "Halk Edebiyatı Ansiklopedisi" (Fuat Köprülü, 1935), v. s..

3 — "Türk Tarih ve Arkeologya ve Etnografya Mecmuası", Türk Tarih Kurumu mensupları tarafından 1933 te çıkarılmıya başlanmışsa da müteakıben "Belleten" in yayımlanması dolayısiyle devam etmemiş, ve gayrı muayyen aralıklarla ancak üç nushası çıkmıştır. Mecmua bilhassa yeni arkeolojik araştırmalara yer veriyordu.

4 - Bibliyografyaya ait bütün müşküllerinizi Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanmakta olan "Ayın Bibliyografyası" adlı dergi vasıtasiyle halledebilirsiniz. Abone olmak için İstanbul Sultanahmet'te Devlet Kitapları Mütedavil Sermayesi Müdürlüğüne müracaat etmeniz lâzımdır.

B İ B L İ Y O G R A F Y A

Bize Gelen Veya Dikkatimizi Çeken Son Neşriyata Bir Bakış

Yunus Emre Divanı: Hazırlıyan Doçent Abdülbaki Gölpınarlı. Üç cilt bir arada 850 kuruş.

Değerli yazı arkadaşımız Doçent Abdülbaki Gölpınarlı "Fuzuli Divanı" gibi büyük çapta bir tetkik ve tahlil mahsulü ile aynı günlerde fikir ve edebiyat dünyamıza bir başka eser daha sundu. Muhtelif fâsılalarla Ahmet Halit Kitabevi tarafından üç cilt halinde bastırılan "Yunus Emre Divanı" da tamamlandı ve sekiz yüz küsur sayfalık bir bütün halinde satışa çıkarıldı. Okuyucularımızın gene Abdülbaki Gölpınarlı tarafından kaleme alınmış biyografisini, Ansiklopedimizin 1006 ncı sayfasında bulacakları Yunus Emre, şüphe yok ki, gelmiş geçmiş bütün Türk şairlerinin en büyük birkaç tanesinden biridir. Gerek taşıdığı beşerî değer, gerekse dilinin sadeliği bakımından genç neslin eline vereceğimiz şairlerin başında da gene Yunus Emre gelir. Ne yazık ki, onun eserine karşı, büyüklüğüne lâyık bir alâka tamamiyle gösterilmiş değildir. Abdülbaki Gölpınarlı, yıllarca süren bir emek neticesinde Yunus'un mevcut divanının on on beş muhtelif nushasını incelemişve bu suretle eserini meydana getirmişmiştir. Ancak şunu da belirtmek yerinde olur ki, bugün elimizde olan bu koca cilt, sadece klâsik bir Türk şairinin mevcut şiirlerini bir araya toplıyan bir kitap değil, aynı zamanda onu hazırlıyan müdekkikin de en başarılı tahlil ve tetkiklerini bir araya getirmiş orijinal bir travaydır. Kitapta Yunus'un mevcut bütün şiirlerinden başka, bu şiirlerdeki nusha farkları, alfabetik endeksler, Yunus Emre'ye ve diğer Yunus'lara ait geniş malûmat, divana ait zengin ve mufassal bir açıklama, muhtasar bir lûgatçe ve nihayet Yunus Emre'nin şiirlerinden vücuda getirilen ilâhilerin notaları vardır. Bu zengin muhteva da gösteriyor ki, bu eser, bugünün ilmî anlayışiyle klâsik Türk şiiri üzerinde yapılan esaslı tetkiklerin en mükemmellerinden biridir.

Son Sadrazamlar ve Başvekiller: Mehmet Zeki Pakalın. Beşinci cilt, 800 kuruş.

Birçok tarihî eserler ve bu arada Ansiklopedimize kıymetli etütler yazmış olan Mehmet Zeki Pakalın bu defa "Son Sadrazamlar ve Başvekiller" adlı eserinin beşinci cildini bastırmıştır. Şahsî teşebbüs için pek külfetli masraflara mal olan bu büyük cilt dokuz yüz sayfaya yakındır. Sekiz ciltte tamamlanacak olan eser, Mahmut Nedim Paşa'dan Tevfik Paşa'ya kadar olan otuza yakın sadrazamı ihtiva edecektir. İlk dört cildi ile on iki simayı izah ve tahlil etmiştir. Yalnız Sait Paşa'ya tahsis edilen bu beşinci cilt ise aynı zamanda Sultan Abdülmecit'le Sultan Reşat'ın ve "İttihat ve Terakki Cemiyeti" nin de tarihidir. Eserde, son zamanlarda bahis konusu olan seçim gibi, matbuatın serbestîsi gibi meselelerin yakın mazideki örnekleri de vesikalara dayanılarak, ibret alınmıya değer bir şekilde yazılmıştır. Kâğıt ve baskı masraflarının pek pahalı olduğu şu zamanda böyle büyük bir eserin çıkarılması memleket irfanına paha biçilmez bir hizmet olmuştur.

Türkçe İzahlı Fransız Grameri: Peyami Safa. 150 kuruş.

Kendi kendine fransızca öğrenmek istiyenlere yardımcı olarak hazırlatılmış olan bu kitap fransızca gramerin ana hatlarını otuz beş ders içinde hulâsa etmiştir. Her ders kısa bir okuma parçası misal alınarak izah edilmektedir. Kolaylıkla kavranacak bir izah metodu takibedildiği için fransızcaya ilk başlıyanlara pek istifadeli bir eleman olan bu kitabı İnkılâp Kitabevi bastırmış ve satışa çıkarmıştır.

İstanbul Kitaplıkları Tarih - Coğrafya Yazmaları Katalogları. Fasikül 8. 190 kuruş.

Kütüphanemizde bütün Türk aydınlarını yakından ilgilendiren el yazması binlerce eser bulunduğu halde son yıllara kadar bunların muntazam bir kataloğu yapılmamıştı. Bunu dikkate alan Millî Eğitim Bakanlığı, kurduğu "Kütüphaneleri Tasnif Komisyonu" ile bu işi kökünden halletmiye girişmiştir. Son neşredilen "İstanbul Kitaplıkları Tarih - Coğrafya Yazmaları Kataloğu" bu komisyonun çalışmaları mahsulüdür. Şimdiye kadar yedi fasikülü çıkmıştı. Son çıkan 8 inci fasikülü ise biyografiye ait diğer eserler kısmını ihtiva etmektedir. İlgililere tavsiye ederiz.

Barış: Aristophanes - Azra Erhat. 50 kuruş.

Eski Yunan medeniyetinin iki büyük şehri olan Atina ile Isparta arasında yıllarca süren bir savaşa son verecek olan Nikias barışının arifesinde temsil edilen bu eser, Yunan Klâsikleri serisinin 71 incisini teşkil etmektedir. Kütüphanelerimizde Yunan klâsikleri bulunan köşenin değerli bir parçası olan bu küçük fakat ehemmiyetli eser Millî Eğitim Bakanlığının yayınevlerinde ve belli başlı kitapçılarda satılmaktadır.

Feylesofça Konuşmalar ve Fıkralar II: Voltaire - Fehmi Baldaş. 260 kuruş.

Millî Eğitim Bakanlığı Fransız Klâsikleri serisinde bir hayli değerli eseri basılmış bulunan ünlü Fransız filozofu Voltaire, ince zekâsı, zarif espirileri ve iğneli tenkitleriyle Fransız ruhunun orijinal bir timsali telâkki edilmiştir. Onun bu hususiyetleri bilhassa diyaloglarında daha bâriz bir hal alır. Birinci cildi gene Fehmi Baldaş tarafından çevrilen "Feylesofça Konuşmalar ve Fıkralar" ın ikinci cildi de tamamlanmış ve böylece eser bir kül halinde okuyucuya verilmiştir. Bir taraftan "Felsefe Sözlüğü" gibi muazzam bir eserin hazırlanması devam ederken, Voltaire'in diğer mühim eserlerinin de listeye alınması ve hazırlanması takdire şayandır.

Millî Savaş Hikâyeleri: Yakup Kadri Karaosmanoğlu. 150 kuruş.

İstiklâl Harbimizin kahramanlıklarla dolu sahnelerini kendine konu olarak alan bu hikâyeler, yazılışlarından itibaren yirmi beş otuz yıl geçtiği halde hâlâ sıcaklıklarını muhafaza ediyorlar. İçlerinde "Ses Duyan Kız" gibi okul kitaplarına kadar geçtiği için bugün binlerce Türkün hâfızasında kalan bu hikâyeleri bir kitap halinde bastırmış olmakla Yaşar Nabi Nayır güzel bir iş yapmıştır. Varlık yayınları arasında ve nefis bir şekilde meydana getirilen bu kitabı edebiyat meraklısı okuyucularımıza tavsiye ederiz.

Yeni Türk Hikâyeleri I: Hazırlıyan Yaşar Nabi. 100 kuruş.

Varlık Yayınları arasında çıkan bu küçük antoloji ile Yaşar Nabi okuyucular arasında, zannederiz, ilk defa olarak bir anket açmaktadır. Kitaptaki hikâyelerden en güzel üç tanesini bildiren okuyucuların cevapları tasnif edilecek, hem en çok rey alan muharrire, hem de bunların hikâyelerini seçmiş olan okuyuculara mükâfatlar verilecektir. Kitapta hikâyeleri bulunan genç muharrirler şunlardır: Oktay Akbal, Melih Cevdet Anday, Fahri Erdinç, Zahir Güvemli, Muzaffer Hacıhasanoğlu, Orhan Kemal, Suphi Kilimci, Muhtar Körükçü, Kemal Bekir Manav, Umran Nazif, Ziya Osman Saba, Şahap Sıtkı, İlhan Tarus. Türk hikâye sanatının genç nesil elinde pek genişlemiş olduğu bir devirde böyle kitapların neşri ve mükâfatların ihdası daha da müsait bir zemin hazırlıyacaktır.

Uludağ, sayı 88. 20 kuruş.

Hayatını ve sanat şahsiyetini 1070 inci sayfamızda okuyucularımıza bir bent halinde verdiğimiz eşsiz sanatkâr Cemal Nadir Güler için, "Uludağ" dergisi bir özel sayı neşretti. Bursa'da doğan ve ilk gençliğini orada geçiren sanatkâr için Bursalı hemşerilerinin bu alâkası yerinde olmuştur. Dergide Cemal Nadir Güler'in ölümü üzerine bir kısmı gazetelerde neşredilmiş makaleler ve karikatürler vardır. Şahin Özgür'ün makalesi sanatkârın herkesçe bilinmiyen taraflarını tespit etmiştir. Cemal Nadir'in dostları Bursa Halkevi tarafından çıkarılmakta olan "Uludağ" ın bu sayısını görmelidirler.

Teknik Dergi. Sayı 1, ağustos 1948. 100 kuruş.

İstanbulda ayda bir defa olmak üzere seçkin bir mütehassıs ve profesör heyeti tarafından hazırlanan bu meslek dergisi ciddi bir emeğin mahsulüdür ve bu itibarla ileriki sayılariyle mühim bir boşluğu doldurmak istidadındadır. İlk sayısında Bayındırlık Bakanı B. Kasım Gülek'in bir önsözü, bugünün tankları, tepkili uçak motörleri, elektronik kumandalı torna tezgâhı, plâstiklerin kimyasal cihazlardaki tatbikatı, dokuma endüstrisi tekniği ve birçok teknik haberler vardır. Fen adamlarımıza tavsiye ederiz. Müracaat adresi, Sultanahmet, Divanyolu Caddesi No. 16-3 tür.

BİR AYIN OLAYLARI

16 Ağustos — 15 Eylûl 1948 Memleket İçindeki Olaylara Toplu Bir Bakış

16 ağustos — Amerikan Havacılık Bakanı Mr. Symington ve Amerikan hava kuvvetleri genel kurmay başkanı General Vandenberg bir özel uçakla Atinadan Ankaraya geldiler. Bundan sonra aynı uçakla Etimesğut hava alanına gittiler, başta Genel Kurmay Başkanımız olmak üzere üstsubaylar tarafından karşılanan misafirler selâm resmini ifa eden askerî birliği teftişten sonra Ankaraya döndüler. Misafirler hava kuvvetlerimiz komutanı Korgeneral Zeki Doğan'ı, Genel Kurmay Başkanı Salih Omurtak'ı, Başbakan Hasan Saka'yı ziyaret ettiler. Cumhurbaşkanı İnönü tarafından kabul edilen misafirler devlet reisimizle bir saat samimi bir görüşmede bulundular.

17 ağustos — Özel uçaklariyle İstanbula gelen Mr. Symington ve General Vandenbeng aynı uçakla Paris'e hareket ettiler.

— Olimpiyada gitmiş olan sporcularımızın ilk kafilesi hava yoliyle İstanbula döndü.

20 ağustos — Olimpiyatta takım olarak serbes güreş şampiyonluğunu ve Greko-Romen ikinciliğini kazanan ve fert olarak da çok iyi dereceler alan güreşçilerimiz hava yoliyle İstanbula döndüler ve halkın coşkun sevgi gösterileriyle karşılandılar.

— Onyedinci İzmir Enternasyonal Fuarı Ticaret Bakanının bir nutkiyle açıldı.

— Amerika hariciyesinde başka bir vazifeye tâyin olunan Ankara büyük elçisi Mr. Wilson ile eşi hava yoliyle İstanbuldan ayrıldılar ve hava meydanında resmî ve askerî erkân tarafından uğurlandılar.

22 ağustos — Demokratlar Çeşme'de binlerce halkın toplandığı meydanda büyük bir miting yaptılar. Demokrat Parti Başkanı Celâl Bayar söylediği nutukta partiye muvazaa isnadında bulunan Millet Partisine şiddetle hücum etti ve umumi seçimlerde de temas ederek "Umumî seçimlerde millet iradesinin tam tecellisi için tedbirlerimiz vardır" dedi.

— İstanbulda İnönü Stadında büyük bir zafer töreni yapılarak olimpiyat kahramanı güreşçilerimize kazandıkları altın, gümüş ve bronz madalyaların diplomaları verildi.

23 ağustos — Köy enstitüsü mezunlarının çalışacakları köylerdeki okul ve evlerin yapımında çalışma mükellefiyetinin uygulanmasına dair olan esaslar Bakanlar Kurulunca da tasdik edildi. Buna göre, köy okulu ve enstitüsü öğretmeni, sağlık memuru ve üyeler için yapılacak binalar ve diğer tesislerin inşasında köy kütüğünde kayıtlı veya o köyde altı ay müddetle oturup da herhangi bir suretle köyden istifade sağlıyan 18-50 yaşlar arasındaki erkek vatandaşlar 20 güne kadar bedenen çalışmakla mükelleftirler. Malûl ve aynı zamanda fakir olanlar, mükellefiyetin ifası sırasında devamlı işçi olarak devlete ait sanayi müesseselerinde çalışanlar ve askerde bulunanlar bu mükellefiyete dahil edilmemektedir.

26 ağustos — Ankaraya giden olimpiyat kahramanı güreşçiler büyük ve coşkun gösterilerle karşılandılar. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü güreşçileri kabul ederek ayrı ayrı iltifatta bulundu.

28 ağustos — Yüksek tasdiktan çıkan askerî terfi listesine göre korgenerallerden Muzaffer Tuğsavul, İzzet Aksalur, Mahmut Berköz, Asım Tınaztepe orgeneralliğe, Zeki Doğan hava orgeneralliğine, Donanma Komutanı Koramiral Mehmet Ali Ülgen oramiralliğe terfi ettiler. Ayrıca dokuz tümgeneral korgeneral, yirmi sekiz tuğgeneral tümgeneral, kırk bir albay tuğgeneral oldular.

30 ağustos — Türk zaferinin yirmi altıncı yıldönümü başkentte, Domlupınar'da ve bütün yurtta büyük heyecan ve gösterilerle kutlandı.

4 eylûl — Vatan başmuharriri Ahmet Emin Yalman'ın babası Osman Tevfik Yılmaz 82 yaşında olduğu halde İstanbulda vefat etti. Hattatlıkta bir sanat zirvesine ulaşan merhum Divanı Muhasebatta mümeyyizlik, muallimlik ve gazetecilik yapmış, Selânik rüştiyesindeki muallimliği sırasında Atatürk'e de hocalık etmişti.

10 eylûl — Bulgar başkonsolosu Karagözöf hükümetimize müracaatle siyasi mülteci olarak himayemizi istedi ve isteği kabul olundu.

11 eylûl — Bulgar cumhurbaşkanı muavininin oğlu Libomir Neykof, eşi ve iki çocuğu ile birlikte memleketimize iltica etti.

16 Ağustos — 15 Eylûl 1948 Memleket Dışındaki Olaylara Toplu Bir Bakış

16 ağustos — Moskova'da Batılı temsilciler Molotov'la tekrar görüştüler.

17 ağustos — Washington'da büyük elçimiz Feridun Cemal Erkin Dışişleri Bakanı Marshall'a ilk ziyaretini yaptı.

18 ağustos — Tuna Konferansı akamete uğradı. Rus baskısı altında kabul edilen anlaşmayı İngiltere, Amerika ve Fransa reddetti.

20 ağustos — Başkan Truman Washington büyük elçimizi kabul etti. Başkan, Türkiyenin şimdi hürriyet için açılan savaşın önderleri arasında bulunmakta olduğunu beyan etti. Büyük elçimiz itimatnamesini takdim eti.

24 ağustos — Londra büyük elçimiz Cevat Açıkalın Dışişleri Bakanı Bevin'i ziyaretle uzun bir görüşmede bulundu. Bakanlık sözcüsü görüşme mevzuunu açıklamaktan kaçındı.

25 ağustos — Amerika Harbiye Bakanı Forrestal, Amerikanın ileri gelen askerî şahsiyetlerinin son toplantılarında, Amerikanın savunmasında tatbik edilecek yüksek strateji hakkında kısa ve uzun vâdeli çok ehemmiyetli kararların alındığını açıkladı.

26 ağustos — Berlinde, komünistlerin tahrik ettiği on bin nümayişçi, şehir meclisi binasını bastı.

27 ağustos — Batılı temsilciler Molotov'la yeni bir görüşme yaptılar.

— İspanya tahtının vârisi Don Juan ile Franco, Gaskonya körfezinde bir yatta üç saat görüştü.

— Komünistler Berlin şehir meclisi binasını yeniden bastılar.

28 ağustos — Bir ay iktidarda kalan Fransız André - Marie kabinesi istifa etti.

31 ağustos — Dört devlet askerî valileri Berlinde bir toplantı yaptılar.

— Yugoslav kabinesinde büyük değişiklikler yapıldı. Kominformanın, Moskova siyasetinin baş düşmanı olarak teşhir ettiği kimseler iş başına getirildi.

— Moskova radyosu, Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi Sekreteri Jdanov'un öldüğünü bildirdi. (Bakınız, Aylık Ansiklopedi, sayfa 693).

— Schuman, Fransız kabinesini kurmak üzere meclisten itimat reyi aldı.

— İngiltere dışişleri bakanlığı "Vatandaş Tokaiv" adiyle tanınmış bir Rus albayının İngiltereye iltica etmiş bulunduğunu açıkladı. Bu albay evvelce Stalin tarafından hususi bir işle vazifelendirilmişti.

3 eylûl — Çekoslovakya eski cumhurbaşkanı Benes öldü.

— Fransız başbakanı Schuman istifa etti.

— Moskova radyosu Komünist Partisi Merkez Kontrol Komitesi üyelerinden Lunin'in öldüğünü bildirdi.

5 eylûl — Rotterdam'da yapılan Jockey Club Mükâfatı" binicilik müsabakalarında Binbaşı Saim Polatkan üçüncü, Yüzbaşı Eyüp Öncü dördüncü oldu.

6 eylûl — Rotterdam'da "Grand Prix Challange" kupası binicilik müsabakalarında Yüzbaşı Ziya Azak birinci, Üstteğmen Kemal Özçelik ikinci, Binbaşı Saim Polatkan üçüncü oldular.

8 eylûl — Hint kıtaları Haydarâbâd'a karşı taarruza geçerek sınırları aştılar.

9 eylûl — Berlinde 250.000 Alman nümayişte bulunarak komünistleri ve Rusları yuhaladı, kızıl bayrak yırtıldı.

10 eylûl — Pakistan Başkanı Cinnah öldü. (Bakınız, Aylık Ansiklopedi, sayfa: 1389)

11 eylûl — Cebelitarık'a 30 Amerikan harb gemisi geldi.

— Radikal sosyalist Henri Queuille yeni Fransız kabinesini kurdu.

12 eylûl — Berlinde komünistler büyük bir nümayiş yaptılar.

16 Ağustos — 15 Eylûl 1948 Arasındaki Kültür Hareketleri

K O N F E R A N S L A R

* British Consul hesabına İngiltereye giderek ihtisasını tamamlıyacak olan Dr. Hayati Sevgen 4 eylûlde Ankara Su Sporları Klübünde "Kötü itiyatlar" konulu bir konferans vermiştir.

* Paris'te bulunmakta olan Avukat İsmail Kemal Elbir 8 eylûlde kısa dalga Paris radyosunda türkçe bir konuşma yapmıştır.

İ H T İ F A L L E R

* İstanbul Erkek Lisesi Müdürü iken geçen yıl ölen Celâl Ferdi Gökçay için ölüm yıldönümü olan 24 ağustosta Karacaahmet'teki mezarı başında bir tören yapılmıştır.

* Geçen yıl ölen muharrir Muharrem Feyzi Togay için ölüm yıldönümü olan 11 eylûlde Eyüp'teki mezarı başında bir tören yapılmıştır.

M Ü Z İ K

* 27 ağustosta Açıkhava Tiyatrosunda İstanbul Konservatuvarının 200 kişilik orkestra ve koro konseri verilmiştir. Orkestrayı Cemal Reşit Rey ve koroyu da Muhittin Sadak idare etmiştir.

* 30 ağustosta Ankara Radyosunda 7 yaşındaki küçük piyanist İdil Biret orkestra refakatinde bir konser vermiş, Bach'ın re minör konçertosunu çalmıştır.

* Paris'te ihtisasını yapmakta olan Ankara Devlet Konservatuvarı mezunlarından genç bestekâr Nevid Kodallı'nın bir orkestra eseri 2 eylûl akşamı Prag radyosunda çalınmıştır.

* 3 eylûlde Açıkhava Tiyatrosunda İstanbul Konservatuvarı üçüncü Türk müziği konserini, şevkefza faslından seçme eserler üzerinden vermiştir. Solist olarak Hamiyet Yüceses, Âkıle Artun, Safiye Aylâ katılmıştır. Mevsimin sona ermesi dolayısiyle aynı konseri müteakıp, Cemal Reşit Rey ve Muhittin Sadak idaresinde bir orkestra koro konseri verilmiş ve Weber, Wagner ve Glück'ten bâzı parçalar çalınmıştır.

* Feyha Talay 3 eylûlde Floransa radyosunda bir viyolonsel konseri vermiştir. Sanatkâr 5 eylûlde de Akademide bir konferans vermiş ve viyolonseli ile klâsik Türk müziği üstadlarının eserlerinden bâzı parçaları örnek olarak çalmıştır.

* 11 eylûlde Açıkhava Tiyatrosunda merhum Abdülkadir Karamürsel'in hâtırasını anmak üzerine bir Türk müziği konseri verilmiştir.

* Cumhurbaşkanlığı Orkestrası şefi kompozitör Ferit Alnar 15 eylûl akşamı Viyana radyosunda bir konser vermiştir.

R E S İ M, F O T O, M İ M A R İ

* Güzel Sanatlar Birliği yıllık mutad sergisini Galatasaray Lisesi salonlarında açmıştır. Mevsimin en sıcak günlerinde bulunulmasına rağmen sergi sanatseverlerce geniş bir alâka görmüştür. Yüz elli kadar eserden mürekkep bu sergi 13 eylûlden itibaren Ankara Halkevinde Ankaralılara gösterilmiye başlanmıştır.

* Ekim ayında Amsterdam'da açılacak sergiye konmak üzere Türk ressamlarının eserlerinden seçilmiş elli parça eser istenmiştir.

* Karikatürist Faruk Alpkurt'un Taksimdeki Fransız Konsolosluğu salonunda açtığı karikatür sergisi her sınıf ve seviyede halkın alâkasını çeken bir sanat hâdisesi olmuştur. Sanatkârın seyircilerin birkaç dakika içinde çizdiği karikatür ve portreleri çok beğenilmiştir.

T İ Y A T R O

* Muammer Karaca Operetinin yaz mevsiminde Ankarada Cebeci Bahçesinde verdiği temsiller 22 ağustosta "Hangisi" adlı eserle sona ermiştir.

* İstanbul Şehir Tiyatrosunun Açıkhava Tiyatrosunda cumartesi ve pazar akşamları verdiği temsiller 5 eylûlde Sophokles'in "İdipus Kolonosta" adlı trajedisiyle sona ermiştir.

* 25 ağustosta Tepebaşı Bahçesinde tanınmış ses ve sahne sanatkârlarının iştirakiyle operet sanatkârı Lûtfullah Sürurî için bir müsamere yapılmıştır.

* 5 eylûlde Açıkhava Tiyatrosunda Emekli Sahne Sanatkârları Cemiyeti menfaatine bir operet gecesi yapılmıştır. Vasfi Rıza Zobu, Bedia Ştatzer. İ. Galip Arcan, Şevkiye May, Halide Pişkin, Tevhit Bilge ve diğer birçok serbest sanatkârların iştirak ettiği müsamerede "Saz-Caz", "Deli Dolu", "Lüküs Hayat" operetlerinden fragmanlar temsil edilmiştir. İstanbuldaki sanatkârlar İzmir Şehir Tiyatrosu sanatkârlariyle birlikte aynı maksatla İzmirdeki açık hava tiyatrosunda "Ceza Kanunu" komedisini temsil edeceklerdir.

* 8 eylûlde Açıkhava Tiyatrosunda yerli film yapanlar zengin bir müsamere vermişlerdir. Temaşa tarihimizden meddah, karagöz, ortaoyunu, semai kahveleri, Ermeni tiyatrosu, meşrutiyet tiyatrosu gibi çeşitli zamanlara has örnekler geçidi pek beğenilmiştir.

* Ankara Cebeci Doğan Bahçesinde uzun müddettenberi temsiller veren Mim Baki revüsü 7 eylûlden 13 eylûle kadar Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın eserinden alınma "Mürebbiye" adlı bir revüyü sahneye koymuştur.

* Serbest ve muhtelif teşekküllere mensup tiyatro sanatkârları İstanbulda "Türk Sahne Sanatkârları Derneği"

A Y I N E N G Ü Z E L K A R İ K A T Ü R L E R İ

— Anladım, hepsi yalan, hepsi saçma..
— Aldırma, bu enayiler de saçma ile avlanıyorlar!

"Mizah,, tan

— Son beş senede neler vurdu, biliyor musun?..
— Peki, niçin hapishanede değil?..
— Onun vurduğu insan değil ki, a birader!..

"Şaka,, dan

— Orakla çekiç tercih ettiği yolu mu temsil ediyor?
— Zannetmem, elindeki kamçı o iş için daha uygun!..

"Aydede,, den'

Ankarada gecekondular tayyarelerle keşfediliyor

— Kolay gele komşu, ne yapıyorsun?
— Harbde imişiz gibi tayyare tehlikesine karşı tedbir alıyorum!

"Aydede,, den

16 Ağustos — 15 Eylûl 1948 Arasındaki Kültür Hareketleri

adiyle bir cemiyet kurmuşlardır. Son olarak 10 eylûlde Eminönü Halkevinde toplanan sanatkârlar hazırlanan tüzüğü tetkik ve kabul etmişlerdir. Yönetim kuruluna Raşit Rıza, Behzat Butak, İ. Galip Arcan, Sadi Tek, Vedat Karaokçu, Tevfik İnce ve İsmail Dümbüllü seçilmişlerdir. 23 ağustos sanatkârlar bayramı olarak kabul edilmiştir.

MUHTELİF HAREKETLER

* Bir müddettenberi hazırlıkları devam eden Millî Kütüphane 16 ağustosta açılmıştır. Açılma töreninde söylenen nutuklardan anlaşıldığına göre bugünkü bina beş on yıl yetecek bir genişliktedir. Millî Kütüphane birkaç yıl içinde meydana getirilmiş ve küçümsenmiyecek bir emek mahsulüdür. Millî Kütüphane halen yüz bin cilt kitabı bir araya toplamış bulunmaktadır.

* "Mevlût" adlı ölmez şaheseri yazdığı için halk arasında popüler bir şöhrete sahibolan Süleyman Çelebi için Bursada yapılacak anıtkabir için bir müsabaka açılmıştı. Müsabaka 5 eylûlde sona ermiş ve jüri, Mimar İbrahim Sezen ile Nurettin Özislâm'ın projesini birinci saymıştır.

B İ R T A V Z İ H

Geçen 52 nci sayımızın son kısmı basılırken, 1470 inci sayfamızda basılı Hamamizade İhsan'ın biyografisi hakkında ve "Hamamizade İhsan ailesi" imzasiyle şu mektubu aldık: "Aylık Ansiklopedi'nin temmuz 51 sayılı nushasında aile büyüğümüz merhum Hamamizade İhsan'ın şahsı hakkında yayınlanan yazıda, eserleri arasında birkaç adedinin yazı sahibi Cemaleddin Server'le müştereken kaleme alınmış olduğunu bildirir ibareleri hayret ve taaccüple gördük. Üstat merhumun neşredilmemiş ve ölümünden sonra peyderpey neşredilecek elliye yakın eserlerinden "Türk Edebiyatı Nümuneleri" namındaki kitabın birinci cildi hariç, ve ansiklopediye dercedilmiyen "Hamamizade İhsan, Hayatı ve Eserleri" namındaki eseri de dahil olmak üzere hiçbirisinin müştereken kaleme alınmadığını ve her bir eserinin senelerdenberi kendi şahsi ve zati sa'yinin mahsulü olduğunu berayı tavzih ve tekzip arzederiz."

Bahis mevzu olan bendin muharriri olan Cemaleddin Server ise, verdiği cevapta, merhumun hâtırasını incitecek bir münaşakalı hava yaratıldığından müteessir olduğunu bildirmekte, bir "telif hakkı" veya buna benzer bir menfaat gözetmediğini belirtmekte ve şöyle devam etmektedir: "Merhumu baştan sonuna kadar öven ve değerini belirten bir yazı için, muhterem ailesinin bu yazı sahibine ve onu yayımlıyan müesseseye karşı usulen müteşekkir kalmaları icabederken; böyle sinirli ve bir insanı şaşırtan bir hayret ve taaccüple beklenmedik bir mektup göndermiş olmaları pek de yersiz değildir. Zira merhumla yirmi yılı dolduran dostluğumuz esnasında, daima beraber bulunduğumuz İstanbul kütüphanelerinde, mezarlıklarında araştırmalar yaparken ve günün en geç saatine kadar hazire hazire dolaşıp, yüzlerce kitabe tesbit edip - ikimizin de imzası altında - Türk Tarih Kurumu'na gönderdiğimiz zamanlar bu muhterem aile efradından yanımızda tek kimse yoktu. Binaenaleyh biz, hak edilmiyen ve emek sarfedilmiyen bir şey üzerinde yok yere bir tesahüp kuruntusuna düşmüş değiliz." demektedir.

ANKETİMİZ

Dört buçuk senedir, her türlü maddi mânialara rağmen, bir gün bile gecikmeden muntazaman yayımladığımız "Aylık Ansiklopedi" nin gördüğü büyük rağbet çok üstündür.

Çizdiğimiz esaslı programımızdan derece inhiraf etmeden, mevzularımızı günün icaplarına göre en uygunlarından seçerek ve o mevzuun en mütehassıs bilginine yazdırarak okuyucuyu aydınlatmıya çalıştık.

Maddi fedakârlığımıza gelince, kâğıdın ve maliyetin daima artmasına mukabil diğer neşriyat gibi fiyatlara bir zam yapmayışımız bunu isbat etmektedir.

Çıktığımdanberi neşir ve idare programı değişmiyen Ansiklopedimiz, bu haliyle bir klâsik mecrada devam etmektedir ve edecektir. Ancak, biz Ansiklopediyi daha süslemeyi ve neşriyatında taşmayı arzu ediyoruz. Okuyucular da bunu arzu ederse tatbikına geçeceğiz. Bu hususta düşündüklerimizi aşağıya sıralarken, okuyucuların da bâzı hususlarda fikrini öğrenmek için diğer soruları da bunlara karıştırıyoruz. Meselâ:

K a p a k v e t a b l o : Avrupadaki emsali gibi kapağı renkli ve atılacak adi bir kâğıttan yapıp renkli resmi, ilk cildimizde olduğu gibi birinci hamura basılmış ayrı bir ilâve şeklinde vermeyi düşünüyoruz. Ancak biz verdiğimiz tabloları muhakkak eski eserlerden almayı kıymetli bulduğumuzdan ve yenisini bir ressama yaptırmayı tarihi kıymeti bakımından düşük gördüğümüzden bu cihete iltifat etmemekteyiz. Bundan dolayı, imkânsızlıklar karşısında bu ilâveyi bazan mevzu ile ilgisi olmıyan, fakat kıymeti bulunan resimlere de tahsis etmeyi düşünmekteyiz. Bu takdirde bu ilâveler gene ehemmiyetli ve lüzumlu bulunacak ve cildin sonunda yer alacaktır. Okadar ki, bunların ev ve mektep duvarlarına dahi asılması faydalı olacaktır. Vâkıa, renkli bir tablonun kapakta bulunması satışa çok tesir etmektedir, lâkin bu yeni şekilde satış aleyhine bir tesir mevcutsa da alıcı lehine daha büyük faydası olacaktır.

P u l k ö ş e s i : Kapakta bir sütun kadar yer ayırarak Türk pulları için öğretici mahiyette bir bent açmak istiyoruz. Pullarımızın ilk zamanlarına ait güzel bir yazıyı ilk cildimizde vermiştik. Metinde bir taraftan bu tarihi bugüne kadar indirici yazılar bulundururken kapaktaki pulculuğa ait bu yazılarımız da ayrıca cazip ve faydalı olacaktır. Çünkü pul amatörlüğü öğretici bir şeydir ve memleketimizde günden güne taammüm etmektedir.

B i l m e c e : Gene kapakta bir köşeyi düşündürücü bilmecelere tahsis etmek niyetindeyiz. Avrupadaki bu neviden neşriyat bunu âdet edinmiştir. Bu bilmeceler de, okuyucularımızın bilgi kabiliyetine göre ayar edileceğinden faydalı olacağını zannediyoruz.

Cari hesap açmak : Koleksiyonu bulunmıyan okuyucularımız, evvelki ciltlerin birden alınması imkânsızlığı karşısında bâzı kolaylıklar gösterilmesini istemektedirler. Bunlar için idare evimizde bir cari hesap kısmı açmış bulunuyoruz. Buraya ne miktar olursa olsun gönderilecek paralar için makbuz verilecek ve her cilt parası dolunca cilt hemen yollanacaktır. Bu, aynı zamanda, bir tasarruf usulü demektir.

O k u y u c u l a r ı m ı z d a n s o r u l a r : Şimdi okuyucularımızdan topyekûn sorularımız şunlardır: 1 - Renkli resimlerin içeride tam sayfa ilâve şeklinde konmasını arzu ederler mi?; 2 - Metinle ilgili mevzu bulamadığımız takdirde bu ilâvelerin meselâ, insan ırkları, bâzı milletlerin tip ve yaşayış tarzları (altlarında kısaca izahat da vermek şartiyle), tarihî tablolar, güzel sanatlara dair eserlere, öğretici mevzulara veya büyük şahsiyetlere tahsis edilmesini isterler mi?; 3 - Bilmece koyalım mı?; 4 - Pul köşesi yapalım mı?; 5 - Metinde daha ne gibi mevzular isteniyor?; 6 - Ayrıca umumi olarak başka daha neler arzu ediliyor?

Bunları öğrendikten sonra hemen faaliyete geçmek üzere kısa zamanda cevapları bekliyoruz. Okuyucularımızın istekleri bizim de isteklerimizdir; bize bukadar teveccüh gösteren okuyucularımıza teşekkürlerimizi bu satırlarla sunarken isteklerini de bilmeyi çok arzu etmekteyiz.

(Aylık Ansiklopedi)

BİBLİYOGRAFYA

Bize Gelen Veya Dikkatimizi Çeken Son Neşriyata Bir Bakış

Radyo Ârızalarını Teşhis, Tedavi ve İşler Bir Hale Koyma Sanatları.: Lucien Chrétien - İ. Hayri Yelman. 300 kuruş.

Teknik neşriyata rağbet memleketimizde günden güne artmaktadır. Her gün bu sahada yeni bir eser yayımlandığı gibi, daha evvelce çıkarılmış bâzı güzel eserlerin de ikinci, hattâ üçüncü baskıları yapılmaktadır. Bu nevi yayınlar ileri Batı memleketlerinde olduğu gibi çok çeşitli mevzuları kavramamakla beraber bizde de bir hayli zengindir. Bunlar arasında radyo tekniğine aidolanlar da bir yekûn tutmaktadır. Fransız radyo mütehassıslarından Lucien Chrétien'den İ. Hayri Yelman tarafından çevrilen "Radyo Ârızalarını Teşhis - Tedavi ve İşler Bir Hale Koyma Sanatları" adlı eser de ilâveli olarak üçüncü defa basılmış ve İnkılâp Kitabevi tarafından satışa çıkarılmıştır. Kitapta çeşitli ârızalar teorik bir şekilde ve şemalarla izah edilmiştir. Mümkün mertebe basit olmasına gayret edilerek ve karışık teorik bilgilere kapılmadan meydana getirilen bu eser radyo tekniği ile meşgul olanlar için çok faydalıdır. Memleketimizde en çok kâr getiren ve gittikçe inkişaf gösteren radyo tamirciliğinin fennî esaslara dayanması hem bu işle meşgul olanlar için hem de dinleyiciler için temenniye şayandır. Bu da ancak bu nevi neşriyatın yakından takibedilmesiyle mümküdür.

Ticaret Hukuku II: Abdi Denel. 170 kuruş.

Millî Eğitim Bakanlığı Teknik Öğretim Okulları Ders Kitapları serisi arasında yayımlanan bu eser deniz ve kara ticaret hukuku bahislerinin belli başlı meselelerini ihtiva ve hulâsa eden güzel bir el kitabıdır. Bir meslek adamı kadar derine inmeden bu mevzuda bilgi edinmek istiyen kimselerin de istifade edeceği bir eserdir. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınevleri ile belli başlı kitapçılarda satılmaktadır.

İngilizce Yardımcı Ders Kitabı I: Ali Rıza Akısan. 50 kuruş.

"İngilizce Ders Kitabı I" (Reading Book One, Part I) deki bütün ingilizce cümlelerin türkçe tercümelerini ve bu cümlelerdeki kelimelerin nasıl okunacağını ve mânalarını bir araya getiren bu kitap Öğretmen Ali Rıza Akısan tarafından yazılmıştır. "I Am Learning English" adlı öğretici dergiyi çıkararak mühim bir ihtiyacı karşılamıya çalışan muharririn bu kitabı da ortaokul öğrencilerinin ihtiyaçlarına yetecek ve istifadelerine yardım edecek bir kalitededir.

Yaşamak İçin (hikâyeler): Umran Nazif. 100 kuruş.

Yaşar Nabi Nayır, Varlık Yayınlarının çok çeşitli ve zengin olmasına itina ettiği kadar modern Türk hikâyeciliğine de ehemmiyet vermektedir. Çıkardığı kitaplar arasında bu çeşit yerli hikâye kitaplarının sayısı ve kalitesi ilk anda dikkati çekmektedir. Bu arada değerli bir hukukçu olduğu kadar titiz bir hikâyeci olarak da tanıdığımız Umran Nazif'in hikâyeleri neşredilmiş ve zevkle okunmuştur. "Yaşamak İçin" adını taşıyan bu zarif ciltte muharririn, kitaba adını veren hikâyesinden başka "İnci Çiçeği", "Hayata Dair", "İki Çocuk", "Namus", "Madenkeş", "Sazlı Bahçede", "Merhem", "Tazminat", "Doğruluk Dikimevi", "Matmazel Roza", "Musa Çavuşun Oğlu" gibi hikâyeler vardır. Bunlar mevzularını gündelik reel hayattan alan güzel hikâyelerdir.

Gramofonlu Garsoniyer (hikâyeler): Cevad Tevfik Enson. 100 kuruş.

Bu ilk ve bir tek eseriyle genç hikâyecilerin en iyileri arasına karışan Cevad Tevfik Enson, kitabına hikâye sanatı hakkındaki düşüncelerini anlatmakla başlıyor. "Kahramanlarını Üstüva Hattından Geçirmiyen Hikâyeciye Dair" adını taşıyan bu parçadan anladığımıza göre, realist bir anlayışa sahibolan muharrir, netice itibariyle ısmarlama hikâye olmıyacağını, arada sırada herkesin anlatmak ihtiyacını hissedeceği bir şeyler olduğunu, yani her hikâyecinin kendi hikâyesini anlatmakta olduğunu söylüyor. Cevad Tevfik Enson "Gramofonlu Garsoniyer" de bu bakımdan, yaşanmış ve reel hâdiselere dayanan bir sanat yapmak istemiştir. İfade tarzı ve lisanı da sade ve sağlamdır.

Balodan Sonra: Leon Tolstoy - Nafia Timur. 50 kuruş.

Roman sanatının en orijinal eserlerini ihtiva eden bir dil de Rus dilidir. Tolstoy, Turgeniyev, Dostoyevski gibi ünlü romancılar dünya edebiyatına âdeta bir "Rus romanı" nev'i hediye etmişlerdir. Gözlerini Batıya çeviren Türklük âlemi için diğer milletlerin edebiyatına olduğu kadar Rus klâsiklerine de ehemmiyet atfetmek haklı olarak bir zaruret telâkki edilmiştir. Tolstoy'dan da bir taraftan "Harb ve Sulh" gibi bir eser tercüme edilirken diğer taraftan hacımca küçük fakat ihmal edilmemesi gereken eserler de unutulmamıştır. Bu küçük kitapta üç hikâye, "Balodan Sonra", "Rüyamda Neler Gördüm?", "Çömlek Alyoşa" bir araya getirilmiştir.

Türkiye duvar haritası: Osman Kartal. 400 kuruş.

İkbal Kitabevi, Türkiye Cumhuriyetinin limanları ve şehirleri arasındaki mesafeleri ile demiryollarını, tabii, iktisadi ve adli vaziyetlerini ve vilâyet taksimatını gösteren renkli bir duvar haritası satışa çıkarmıştır. Osman Kartal tarafından hazırlanan ve Doğan Basımevinde altı renkli olarak basılan bu harita 80×160 büyüklüğündedir. Yurdumuzu gerek kendimizin tanıması gerekse tetkik maksadiyle müracaat eden ecnebilerin ihtiyacının karşılanması için yokluğu hissedilen böyle bir haritanın hazırlanması mühimsenmiyecek bir kültür hizmetidir. Yurdumuzun muhtelif şehirlerinde bulunan adliye cihazı, mahkemelerin nevileri, bankalar, ticaret odaları tesbit edilmekte. mevcut madenlerin cinsleri ve yerleri, ormanlardaki ağaçların cinsleri ve bulundukları mıntakalar ayrı ayrı gösterilmektedir. Bu harita yalnız resmî müesseselerin, büroların değil, okullardaki sınıfların, öğretmen odalarının duvarlarını da öğretici bir şekilde süsleyecek iyi bir ders vasıtasıdır.

Musiki Mecmuası. Sayısı 50 kuruş.

Külür hayatımızda büyük bir boşluğu doldurduğunda şüphe olmıyan bu aylık dergi, eylûl başında çıkan 7 nci sayısı ile musiki hayatımızı uzaktan ve yakından ilgilendiren meseleleri kavrıyan bir koleksiyon haline gelmiştir. Mecmua musikimizin hemen bütün konularını salâhiyetle incelemekte ve cevaplandırmaktadır. Bu suretle mütevazı baskısına rağmen hakikaten pek büyük bir fayda sağlamaktadır. Gördüğü rağbet ve sevgiye rağmen musikimize ait bilhassa yeni yazı ile yazılmış eserlerin ve kaynakların maalesef pek kıt ve kısır oluşu herkesçe bilinen bir hakikattir. Halbuki musikimize karşı alâkanın sahibolduğumuz bilgiye muvazi olarak artacağına şüphe yoktur. Bu eksikliği zamanında takdir eden Sayın Bayan Lâika Karabey, teşebbüse geçmiş ve İstanbul Konservatuvarındaki diğer bâzı öğretmen arkadaşlarının da yardımını temin ederek mart başındanberi bu mecmuayı çıkarmıya başlamıştır. "Musiki Mecmuası" nın gördüğü alâka ve takdir sanat muhitimizde her gün biraz daha artmaktadır. "Musiki Mecmuası" nda alaturka musiki tekniğine dair ekserisi Hüseyin Sadettin Arel ve Lâika Karabey tarafından yazılmış özlü makaleler, Batı musikisine dair de etraflı tetkikler vardır. Gene her sayıda eski musiki üstatlarımızdan birer tanesinin biyografisi ve en güzel eserlerinden bâzı seçme notalar verilmektedir. Bu haliyle mecmua, alaturka musikimize dair kıymetli bir nota mecmuası karakteri de göstermektedir. Mecmuanın diğer münderecatı arasında musiki folkloruna dair Emin Arifi Karabey'in müşahede mahsulü çok orijinal hâtıra ve etütleri, çeşitli sazlar hakkında bilgiler, musiki hayatına dair zarif anekdotlar, okuyuculara cevaplar v. s. vardır. Abone ve her türlü bilgi için, "İstanbul, Kurtuluş, Bozkurt Caddesi, No. 99" a mektupla müracaat etmek kâfidir.

Herkes İçin. Sayısı 100 kuruş.

Arif Bolat Kitabevi tarafından eylûl ortalarında, "Reader's Digest" şeklinde zarif ve zengin bir mecmua çıkarılmıya başlanmıştır. Mecmuanın baştan başa üç renkli yüz sayfası içinde ilgi çekici, öğretici ve hoş vakit geçirtici birçok yazı vardır. Bunlar dünya basınından mütehassıs bir heyet tarafından seçilip tercüme edilmiştir. Başarılar dileriz.

BİR AYIN OLAYLARI

16 Eylûl — 15 Ekim 1948 Memleket İçindeki Olaylara Toplu Bir Bakış

16 eylûl — Hükümet, armatörlerin gemi alabilmesi için iki milyon dolâr tahsis etti. Armatörlerden Mehmet Doğan ilk gemiyi satın almak üzere Mısıra bir mütahassıs gönderdi.

— Paris'e gitmekte olan Pakistan hariciye nazırı Zaferullah Han İstanbul'a geldi ve aynı gün hareket etti.

17 — Kendi isteğiyle emekliye ayrılan Hüsnü Kortel'in yerine Tekel Genel Müdürlüğüne Denizyolları Umum Müdürü Yusuf Ziya Erzin'in tâyini yüksek tasdikten çıktı.

— Emekli amiral Vâsıf Temel Kızılaya 10.000 lira teberru etti.

— Hükümet fabrikalarda kesme şekerin kilosunu 180, toz şekerin kilosunu 160 kuruşa çıkardı.

20 eylûl — Paris'e gitmekte olan Çin dışişleri bakanı Vang-Şin-Şi İstanbul'a geldi ve aynı gün hareket etti.

— Danıştayca bozulan Uluborlu genel meclis seçimi yenilendi ve seçim kanununun tâdilinden sonra yapılan bu ilk seçimi Demokrat Parti kazandı.

— Diş Hekimliği Beşinci Kongresi İstanbul'da Galatasaray Lisesi konferans salonunda açıldı.

21 eylûl — Lübnan başbakanı Riyad El Sulh İstanbul'a geldi.

22 eylûl — Rotterdam'da milletlerarası binicilik müsabakalarında büyük muvaffakıyetler kazanan süvari ekibimiz İstanbul'a geldi ve coşkun gösterilerle karşılandı.

24 eylûl — Başbakan Yardımcısı Faik Ahmet Barutçu yeni bütçe hakkında basına etraflı malûmat verdi. Yeni bütçenin geçen yıldan yüz elli milyon lira fazla olacağını açıkladı.

25 eylûl — Bir İngiliz firması İstanbul Belediyesine, Eminönü ile Unkapanı arasında beton kazıklar ve beton dubalar üzerine geniş bir yol ve rıhtım inşa etmek teklifinde bulundu.

26 eylûl — Amerika Birleşik Devletlerinin yeni Ankara büyük elçisi Mr. Wadsworth askerî özel bir uçakla Bağdad'dan Ankara'ya geldi ve hükümetimiz adına Dışişleri Bakanlığı protokol umum müdür muavini ile diğer zevat tarafından karşılandı.

— Bir buçuk aydanberi Kocaeli ve havalisini haraca kesen ve eşkıyalık eden hapishane kaçkını Abaza Basri Ersoy hükümete teslim oldu.

27 eylûl — İlk defa donanma günü olarak tespit edilen Preveze zaferinin 410 uncu yıldönümü İstanbul'da parlak bir şekilde kutlandı. Her sene 27 eylûl, donanma günü olacaktır.

29 eylûl — Milletlerarası müsabakalardan dönen binicilerimiz Ankara'da törenle karşılandı.

1 ekim — Maliye Bakanı Şevket Adalan'ın basına verdiği izahata göre yeni bütçede yüz yirmi milyon tutarında bir açık olduğu ve açığın kapatılması için lüks vergisi ihdas edileceği, yol ve kazanç vergilerine zam yapılacağı anlaşıldı.

2 Ekim — Hakkı Tarık Us'un delâletiyle, Türk matbuatında bundan elli yıl önce yazıları çıkmış olan doksan beş kalem emektarının jübileleri İstanbul'da Üniversite konferans salonunda kutlandı.

4 ekim — Onuncu Tıp Kongresi 600 delegenin iştirakiyle Ankara'da açıldı. İlk oturumda cumhurbaşkanı da hazır bulundu.

5 ekim — Yüce Divan, Tekel işleri hakkındaki kararını verdi. Suat Hayri Ürgüplü ve arkadaşları beraet ettiler. Sanıklardan yalnız Vâkıf Çakmur iki sene dört ay hapse mahkûm edildi.

—Bir kısım kara, deniz ve hava birliklerimizin, yeni teçhizat ve silâhlarla Şile, Ömerli, Ağva ve Kocaeli civarında dört gün sürmek üzere yapacakları büyük askerî tatbikat cumhurbaşkanımızın, Amerikan yardım heyetine dahil generallerle, ecnebi devletler ataşemiliterlerinin ve basın temsilcilerinin huzuriyle başladı.

8 ekim — Askerî tatbikat muvaffakıyetle sona erdi. Amerikan generalleri "Türk ordusunun yardım malzemesini yeni almış olmakla beraber en ince teferruatına kadar kullanmasını öğrendiği" yolundaki müşahedelerini memnuniyetle belirttiler.

10 ekim — Tatbikata iştirak eden kara kuvvetlerimiz Sarıgazide, donanma ve hava kuvvetlerimiz Marmarada saatlerce süren muhteşem geçit resimleri yaptılar.

16 Eylûl — 15 Ekim 1948 Memleket Dışındaki Olaylara Toplu Bir Bakış

16 eylûl — Bevin, Londra büyük elçimiz Cevat Açıkalın'la görüştü.

17 eylûl — Yahudi Stern tethiş teşkilâtına mensup iki kişi Kont Bernadotte'u ve bir Fransız yarbayını Kudüs'te öldürdüler.

— Beş gün süren taarruzdan sonra Haydarâbâd devleti Hindistan kıtalarına teslim oldu. Nizam memleketi idare için veliaht Berar prensinin başkanlığında bir komite kurdu.

18 eylûl — Batılı temsilciler Moskova'da Molotov'la görüştüler.

20 eylûl — Amerika, İngiltere ve Fransa dışişleri bakanları Paris'te bir toplantı yaptılar ve Berlin hakkındaki Moskova görüşmelerinin ölü bir noktaya gelmiş olması dolayısiyle Rusyaya karşı takibedilecek siyaseti kararlaştırdılar.

21 eylûl — Birleşmiş Milletlerin üçüncü umumi toplantısı Paris'te açıldı. Açılış töreninde söz alanların hepsi teşkilâtın son sulh ümidi olduğunu belirttiler.

22 eylûl — Batılı devletler Rusyaya yeni bir nota vererek Almanya işindeki durumunun kati olarak izahını istediler.

23 eylûl — Marshall, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda mühim bir nutuk söyliyerek Sovyet blokuna, gösterilen sabrı zaaf eseri zannetmemelerini tavsiye etti ve "böyle bir zehaba kapılmak kendileri için hailevî bir hata teşkil edebilir" dedi.

24 eylûl — Dışişleri Bakanımız Sadak, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda Türk görüşünü açıklıyarak "veto" nun aleyhinde olduğumuzu, Küçük Asamblenin idamesini istediğimizi, mıntakavi paktlara taraftar bulunduğumuzu belirtti.

24 eylûl — Arap Birliğinin ordusu kuruldu ve "Filistin Kurtuluş Ordusu" adı verilen bu ordu Fevzi el Kavukçu ile Kudüs Müftisi Emin el Hüseyin'in komutasına verildi.

26 eylûl — Ruslar cevabî notalarında anlaşmaya yanaşmadıklarından İngiltere, Amerika ve Fransa müşterek bir tebliğ neşrederek Berlin işini Güvenlik Konseyine verdiler.

27 eylûl — Batılı devletler Rusya'ya yeni bir nota vererek Güvenlik Konseyine müracaat kararlarını bildirdiler.

— Bevin, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda Sovyet Rusyaya karşı en şiddetli hücumunu yaparak "yeni harb mesuliyeti yalnız Rusyaya aidolacaktır" diye haykırdı.

29 eylûl — Batılı devletler Berlin işi hakkında Güvenlik Konseyine resmen başvurdular.

— Genel Kurul toplantıları, komisyonlar çalışmalarına devam etmek üzere, sona erdi.

3 ekim — Gazze şehrinde kurulan Filistin Arap hükümeti, Irak ve Suriye hükümetleri tarafından tanındı.

4 ekim — Güvenlik Konseyi Berlin işini görüştü; Amerika ve Sovyet delegeleri arasında sert tartışmalar oldu.

5 ekim — Güvenlik Konseyi Berlin işinin gündeme alınmasına karar verdi. Rus delegesi Vişinski Berlin işi görüşmelerine iştirak etmiyeceğini bildirdi.

8 ekim — Birleşmiş Milletler Kurulu, Güvenlik Konseyinin geçici üç üyeliğine Küba, Norveç ve Mısır'ı seçti.

16 Eylûl — 15 Ekim 1948 Arasındaki Kültür Hareketleri

KONFERANSLAR

* İstanbul Verem Savaşı Derneği'nin daveti üzerine memleketimize gelen Oslo Üniversitesi profesörlerinden Dr. Heinbeck 20 eylûlde Beyoğlunda Türk Tıp Cemiyeti salonunda "Pirquet reaksiyonu menfi olanlarda B. C. G. aşısı tatbikatı" konulu bir konferans vermiştir.

* 8 ekimde Eminönü Halkevinde millî eğitim başmüfettişi Hilmi Yolaç "İlk ve orta okul meselesi" konulu bir konferans vermiştir.

İHTİFALLER

* Hakkı Tarık Us'un teşebbüsiyle ilk yazılarının neşri tarihinden itibaren elli yıl geçmiş olan doksan küsur şahsiyet için tertibedilen jübile 2 ekimde İstanbul Üniversitesi konferans salonunda yapılmıştır. Törenden önce jübileye katılanların filmleri alınmış, sesleri plâğa geçirilmiştir. Töreni Millî Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu açmış, İzzettin Nişbay, A. Adnan Adıvar, Hakkı Tarık Us, Ahmet Reşit, Hüseyin Cahit, Nezihe Bükülmez, Selim Sırrı Tarcan, Ercüment Ekrem Talû birer hitabede bulunmuşlardır. Jübilesi yapılanların tam listesi şudur: Abdürrahim Ulvi Beydağı (Malatya milletvekili, Yargıtay emekli üyelerinden); Ahmet Cevat Emre (eski milletvekili, Türk Dil Kurumu uzmanlarından); Ahmet Muhtar Yeğtaş (Hacıbeyzade, eski "Muhibban" gazetesi sahibi); Ali Münif Yeğena (Seyhan milletvekili); Ali Rıza Seyfi (İstanbul Ticaret Odasında raportör ve mütercim, "Yeni Sabah" ta muharrir); Ali Sacit Zeyrek (avukat, eski "Hukuk-ı Beşer" gazetesi sahibi); Ali Ulvi Elöve (Ankara Gazi Eğitim Enstitüsünde emekli öğretmen, Türk Dil Kurumu uzmanlarından); Asım Çalıkoğlu (Anadolu Ajansı idare meclisi üyelerinden); Aziz Hüdâyi Akdemir (emekli albay, Askeri Emekliler Derneği genel sekreteri); Aziz Samih İlter (Erzincan milletvekili); Avram Galanti (profesör, eski milletvekili); Ayaz İshâki (Kazanlı); Celâl Davut Arıbal (Tarım Bakanlığı yayın hizmetinden emekli); Celâl Esat Arseven (Giresun milletvekili); Celâl Saygın (Akhisar'da, İzmir Millî Kütüphane Müdürlüğünden ve öğretmenlikten emekli); Cemil Bilsel (ordinaryus profesör, Samsun milletvekili); Cemil Topuzlu (profesör, doktor, operatör); Ebül'ulâ Mardin (ordinaryus profesör); Ekrem Uyanık (avukat); Ercüment Ekrem Talû ("Tasvir" ve "Son Saat" muharrirlerinden); Ethem Ruhi Balkan (avukat, eski "Balkan" gazetesi sahibi); Faik Âli Ozansay (emekli vali); Fatma Fahrünnisa Tezcan (Ahmet Vefik Paşa torunu, eski "Hanımlara Mahsus Gazete" muharriri); Fâzıl Nazmi Örkün (profesör, eski milletvekili); Ferit Tek (emekli büyükelçi, eski "İfham" gazetesi sahibi); Feridun Nigâr (Rober Kolejde emekli öğretmen); Fuat Hulûsi Demirelli (İstanbul milletvekili); Gad Franko (avukat, "Hukukıy Bilgiler" dergisi sahibi); Hafız Cemal Lokmanhekim (doktor); Halil Nihat Boztepe (Trabzon eski milletvekili); Hasan Tahsin Ayni (profesör, avukat); Hıfzı Nalbandoğlu (eski "Tarik" muharrirlerinden); Hikmet Hikây (eski "İkdam" mütercimlerinden); Hilmi Çığıraçan (muharrir, tâbi); Hüseyin Rifat Işıl (eski "Hizmet" gazetesi müdür ve muharriri); Hüseyin Siret Özsever (eski Matbuat-i Umumiye müdürü); İlmi Fani Bilgili (Adana'da eski "Ferda" gazetesi sahibi); Kâmil Dursun (İzmir eski milletvekili); Karakin Kemal Devecioğlu ("Balık ve Balıkçılık" eseri müellifi); Karnik Sinanyan (eski "İkdam" ve "Sabah" mütercimi); Kâzım Nami Duru (eski milletvekili, "Son Posta" muharriri); Kevork Torkomyan (Bursa, eski İpekçilik Enstitüsü müdürü); Mahir Sait Pekmen (Ankara eski valisi); Mazhar Müfit Kansu (eski milletvekili, "Son Telgraf" muharriri); Mehmet Emin Kalmuk (Telefon İdaresinde mütercim); Muhlis Arısan (Eslâk ve Kredi Bankası idare meclisi üyesi); Muhittin Raif Yengin (öğretmen); Mustafa Kemal Gönder ("Vatan" gazetesinde mütercim); Mustafa Sabri (eski şeyhülislâm); Nâzım İçsel (eski öğretmen); Nurettin Ferruh Alkent (emekli büyükelçilik müsteşarı); Nurettin Ramih Ener (doktor, bakteriyolog); Orhan Salâhattin Orhan (Ticaret Okulu emekli öğretmeni); Osman Ferit Sağlam (Ankara Müzesi müdürlüğünden emekli); Ragıp Rıfkı Özgürel (Ticaret Bakanlığı Dış Ticaret Dairesinde mütercim); Rasim Ertur, (Edirne'de emekli memur); Rasim Ferit Talay (eski milletvekili, doktor); Rauf Ahmet Hotinli (eski Matbuat Umum Müdürü, "İstiklâl" gazetesi başyazarı); Rauf Kırçak (emekli mutasarrıflardan); Rafet Menekşelioğlu (İzmir'de eski "Köylü" gazetesi başyazarı); Refik Kıyâsi (emekli başkonsolos); Sabri Cemil Yalkut (öğretmen) Sadri Maksudi (profesör); Sami Mortan (doktor) ; Selim Sırrı Tarcan

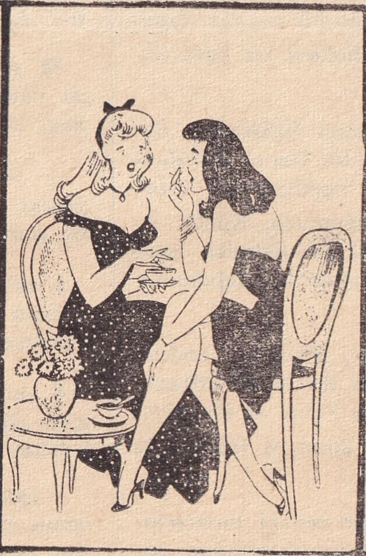
AYIN EN GÜZEL KARİKATÜRLERİ

Son moda etekler karşısında:

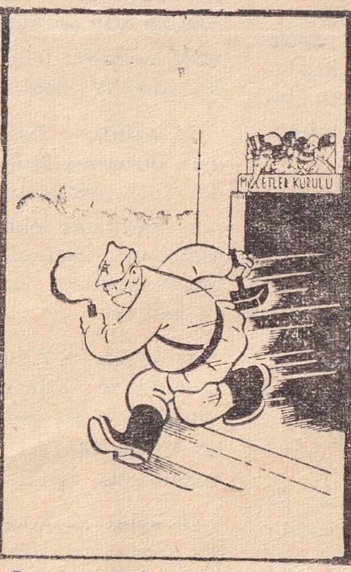
— İyi ki çarşafımı bozmamışım kardeş... Bizim kız moda diye eteğini giyip sokağa çıkıyor!..

"Şaka,, dan

— Kocandan boşandın mı?
— Hayır şekerim, daha boşanmadık.. Şimdilik yalnız diplomatik münasebetlerimizi kestik!

"Mizah,, tan

Rusyanın Birleşmiş Milletler Kurulundan çıkacağı söylenirken:

— Nereye gidiyor?..
— Dünyanın rahatını kaçıranların yanına doğru!..

"Şaka,, dan

— Daha Tekel maddelerine zam yapılmadı, sen ne diye rakıya zam yaptın Niko?
— Bizim Maliye Bakanının da açığı varmış, onu kapatmak istedik pasam!

"Mizah,, tan

16 Ağustos — 15 Eylûl 1948 Arasındaki Kültür Hareketleri

(eski milletvekili); Süleyman Sami Evrenosoğlu, Süreyya İlmen (eski milletvekili); Şerif Çavdarlı (eski Dahiliye nazırı); Şürkü Osman Şenozan (doktor, eski milletvekili); Tahir Olgun (öğretmen); Talât Gönensay (avukat); Tevfik Biren (profesör, eski Maliye nazırı); Tevfik Neyzen (musiki sanatkârı); Tevfik Sağlam (ordinaryus profesör, doktor); Vahyi Ölmez (Kuleli Lisesi öğretmenliğinden emekli); Vilâdimir Mirmiroğlu (avukat); Yaşar Nezihe Büküllmez ("Bir Deste Menekşe" şairi); Yusuf Nihat Bekter (Yargıtay eski başsavcısı ve eski milletvekili); Yusuf Ziyaettin Şükûn (emekli öğretmen "Ferheng-i Ziya" sahibi); Yusuf Niyazi Erdem Orhanelinde emekli idare memuru); Zühtü İnhan (profesör); Esat İleri (İzmirde Tepeköyde eski milletvekili); Fazlı Mağmumi Öztuna (askerî okullar öğretmenliğinden emekli); Hilmi Naziki (eski "Tercüman-ı Hakikat" muharriri); Hüseyin Avni Karaahmetoğlu (Arapkirli, eski İlâhiyat Fakültesi Hadis ve Hadis tarihi müderrisi); Hüseyin Lûtfi Candan (eski "Hizmet" ve "İzmir" gazeteleri ve Hadikai Maarif mektebi müdürü); Mithat Baharî Beytur (emekli); Muiz Kohen Tekinalp (avukat); Nişan Ciğerciyan Esincan (öğretmen); Piyer Taşo (Fransız hastanesi hekimi); Şevket Akdüz (Bigada emekli yargıç); Tahir Nadi Özanözgü (emekli öğretmen); Vâsıf Okçugil (emekli denizci).

MÜZİK

* Şehrimizde başta H. Sadettin Arel'in teşebbüsiyle kurulan "İleri Türk Musikisi Konservatuvarı" 8 ekimde Beşiktaşta Nuri Demirağ'ın salonunda seçme eserlerden mürekkep zengin bir Türk müziği konseri vermiştir.

* İstanbul Konservatuvarı 12 ekimde Şehir Komedi Tiyatrosunda mevsimin ilk orkestra konserini Cemal Reşit Rey'in idaresinde vermiştir. Programda Schuman, Beethoven ve Lully vardı.

* Geçen yıl memleketimizde büyük bir sempati yaratan ünlü viyolonsel üstadı Gaspar Cassado tekrar memleketimize gelerek ilk konserlerini 12 ve 14 ekimde Ankara Halkevinde vermiştir. Kendisine piyanoda Mithat Fenmen refakat etmiştir.

RESİM, FOTO, MİMARİ

* Haziran ayında Ankarada, memleketimizde yaptığı eserlerden mürekkep eserlerini teşhir eden İsveçli ressam Ranger Alyre sergisini eylûl ortalarında İstanbul'a getirerek İsveç Konsolosluğunda göstermiştir.

* 18 eylûlde Ankara'da Devrim İlkokulunda ressam Cemal Bingöl bir hafta süren güzel bir sergi açmıştır.

* Galatasaray ve Kuleli Askerî Liseleri eski resim öğretmeni ressam Fuat Soyhan 2 - 15 ekim arasında Taksimdeki Fransız Konsolosluğu salonlarında seksen parça eserden ibaret bir sergi açmıştır. Çalışmalarını cami ve türbe enteriyörleriyle çeşitli peyizajlar üzerinde teksif eden sanatkâr şahsi bir üslûba malik bir şahsiyet olduğunu göstermiştir.

TİYATRO

* Henüz kanunu çıkmamış olduğu için Devlet Tiyatro ve Operası adını alamamış olan Tatbikat Sahnesi 1 ekimden itibaren kış mevsimine Ankara'daki Küçük Tiyatro'da başladı. Bu mevsim tiyatroda bir akşam dram bölümü, bir akşam da opera bölümü temsil verecektir. İlk dram temsili Cevat Fehmi Başkut'un yeni telif eseri olan "Paydos" tur. Eseri Mahir Canova sahneye koymuştur. 2 ekimden itibaren birer akşam münavebe ile verilecek olan opera temsili Mozart'ın "Figaro'nun Düğünü" dür. Eseri Renato Mordo Küçük Tiyatro'nun sahne icaplarına göre ve muvaffakıyetle sahneye koymuştur.

* 1 ekimden itibaren İstanbul Şehir Tiyatroları kış mevsimine başlamışlardır. Şehir Tiyatrosu W. Shakespeare'in "Antoniyus ve Kleopatra" sı ile temsile başlamıştır. Eseri İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngilizce Semineri öğrencileri tercüme etmişler ve Muhsin Ertuğrul sahneye koymuştur. Şehir Komedi Tiyatrosu perdesini, İhsan Boran tarafından tercüme edilen A. Birabeau'nun "Üvey Kardeşler" komedisiyle açacağını ilân etmişse de Basın ve Yayın Umum Müdürlüğünce bu eserin temsiline müsaade edilmediğinden yeni mevsime, geçen sene büyük muvaffakıyet kazanan "Kaş Yapayım Derken" adlı vodville başlanmıştır.

* 29 ve 30 eylûlde Bursa'da bir tiyatro festivali tertibedilmiştir. Türkiyede ilk tiyatroyu Bursa'da kuran Ahmet Vefik Paşa'nın hâtırasını anmak için yapılan bu müsamereler Nusret Safa Coşkun'un bir konuşmasiyle açılmış ve ilk gece karagöz, ortaoyunu ve tulûat tiyatrosu, ikinci gece de, Raşit Rıza'nın iştirakiyle modern sahne faaliyetleri gösterilmiştir.

* Yeni Ses Opereti 2 ekimden itibaren "Aşk Köprüsü" adlı yeni bir operet-revü ile faaliyete geçmiştir. Eseri Şahin Tek yazmış, müziklerini de Gavsi Baykara ile Pandeli Çitra tertibetmiştir. Halide Pişkin ve İhsan Balkır ile temsil kadrosu zenginleşen operetin bilhassa baleleri de çok zengindir ve danslar emek harcanarak hazırlanmıştır.

* Muammer Karaca Opereti 9 ekimden itibaren Maksim'de kış mevsimi temsillerine başlamıştır. İlk eser "Murat Reis" adlı bir telif operettir.

* Kurban Bayramı münasebetiyle 13, 14, 15 ekimde Ankara Halkevinde Hayali Küçük Ali tarafından çocuklara mahsus karagöz temsilleri verilmiştir.

* 15 ekimde Ankara Halkevinde çocuklara mahsus bir programla kukla oynatılmıştır.

ANKETİMİZ

Ansiklopedimizin daha mütekâmil bir şekil almasını ve okuyucularımızın ihtiyaçlarını daha fazla karşılayabilmesini temin maksadiyle açmış olduğumuz anket umduğumuzdan büyük bir ilgi toplamıştır. Şimdiye kadar elimize geçmiş bulunan pek çok cevap mektubu bizi çeşitli hususlarda aydınlatmış ve ciddi bir ansiklopediden okuyucuların neler beklemekte oldukları hususunda yeni yeni fikirler vermiştir. Bu mektuplar idareevimizde muhtevalarına göre tasnif edilmektedir. Anket cevaplarının sonu alınınca kati tasnif yapılmış olacak ve ileri sürülen düşünce ve mütalâalar üzerinde esaslı bir şekilde durulacaktır.

Anket cevaplarının bizim için nekadar faydalı olduğunu, bunlar arasında temas etmemiz istenilen bâzı mevzuların daha şimdiden tarafımızdan mütehassıslarına ısmarlanmış olmasiyle ölçebiliriz.

Diğer taraftan vaadettiğimiz pul köşesi, bulmacalar gibi kısımlar üzerinde alâkadar arkadaşlarımız yakından meşgul olmaktadırlar. Arzu edip de henüz cevap vermemiş olan okuyucularımıza, mütalâalarını bildirmelerine imkân hazırlamak için anketimizin bu ay da devam etmesini uygun bulduk. Bu sebeple belli başlı suallerimizi buraya iktibas ediyor ve okuyucularımızdan, bize, değerli düşüncelerinden istifade imkânı hazırlamalarını tekrar rica ediyoruz:

1 - Renkli resimlerin içeride tam sayfa ilâve şeklinde konmasını arzu eder misiniz?; 2 - Metinle ilgili mevzu bulamadığınız takdirde bu ilâvelerin meselâ, insan ırklarına, bâzı milletlerin tip ve yaşayış tarzlarına (altlarında kısaca izahat da verilmek şartiyle), tarihî tablolar, güzel sanatlara dair eserlere, öğretici mevzulara veya büyük şahsiyetlere tahsis edilmesini ister misiniz?; 3 - Bilmece koyalım mı?; 4 - Pul köşesi yapalım mı?; 5 - Metinde daha ne gibi mevzular istiyorsunuz?; 6 - Ayrıca umumi olarak başka daha neler arzu ediyorsunuz?

(Aylık Ansiklopedi)

BİBLİYOGRAFYA

Bize Gelen Veya Dikkatimizi Çeken Son Neşriyata Bir Bakış

Fikrî ve Sınai Haklar: Ord. Prof. Dr. E. Hirş. 500 kuruş.

Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinin değerli simalarından Ord. Prof. Ernst Hirş, Fikrî Haklar kürsüsünün ders kitabı olan "Fikrî Sây" adlı eserinin muhtevasını daha mücmel ve basit bir hale getiren bir ikinci eser hazırlamıştır. Eser Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi tarafından yayımlanmıştır. Eserin birinci kitabında "Genel Temeller" bahsinde: Fikrî mahsuller, rekabet, sınai ve fikrî hakların evrim seyri, nazari tefrik, fikrî ve sınai hakların hukuki mahiyeti; ikinci kitapta "Türkiyede Sınai Haklar" bahsinde: İhtira, muhteri, ihtira beratı, berat sahibinin hakları, devir ve ferağ, usul; üçüncü kitapta "Türkiyede Fikrî Haklar" bahsinde: Öz fikrî eserler, eser sahibi, fikrî haklar muamele ve tasarrufları, muhakeme usulü gibi çok mühim konular salâhiyetle incelenmiştir. Eserin sonundaki birkaç formalık kısımda ilgili kanun maddeleri iktibas edilmiştir. Memleketimizde telif hakları meselesine, ilk geldiği gündenberi alâka gösteren ve hâlen proje halinde olan "Telif Hakları Kanunu" nun hazırlanmasında cidden büyük hizmetleri dokunan sayın müellif, daha önce neşrettiği iki büyük ciltlik "Fikrî Sây" (1942, 1943), "Türkiyede Tercüme Hakkının Vechi Tekâmülü" (1939), "Sınai Mülkiyetin Himayesine Dair Beynelmilel İtilâfnamelerin Türk Mevzuatına İcra Ettikleri Tesirler" (1939), "Memleketimizde Mer'i Olan Telif Hakkı Kanununun Tahlili" (1940) gibi mühim eserleriyle bu sahada en salâhiyetli otorite olduğunu ispat etmiştir. Sayın profesörün şimdi yayımlanan eseri bu bakımdan alâka çekici ve istifadelidir.

Bibliyotekçinin Elkitabı II: Adnan Ötüken. 1100 kuruş.

Halen Millî Kütüphane Hazırlık Bürosu şefi ve Ankara Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Kütüphanecilik Kursu öğretmeni bulunan Adnan Ötüken'in "Bibliyotekçinin Elkitabı" adlı eserinin birinci cildinden evvelce bahsetmiştik. Bu eserin Ankara Millî Eğitim Basımevinde nefis bir şekilde basılan ikinci cildi de ciltli olarak satışa çıkarılmıştır. Kısa bir zamanda ve bütün genç Türk münevverlerine örnek olacak bir feragatle çalışarak başkentimizde yüz bin ciltlik bir millî kütüphane nüvesi meydana getirmiye muvaffak olan Adnan Ötüken bir yandan da kendi sahasına ait değerli eserler telif etmektedir. Bu eserinin ikinci cildindeki sekizinci bölümde bibliyoteklerden faydalanma gibi teknik bir bahis teferruatiyle incelenmiştir. Dokuzuncudan on ikinci bölüme kadar olan sayfalarda da, bibliyografyalar hakkında genel bilgiler, dünyanın belli başlı bibliyografyalarının bibliyografyası ve bibliyotekçi için yardımcı eserler tetkik ve tahlil edilmektedir. Eserin içinde iyi kâğıda basılmış ve dünyanın belli başlı bibliyoteklerini gösteren resimler de vardır.

Dünya Edebiyatı Tarihi: Fehmi Yahya Tuna. 500 kuruş.

Almanca öğretmenlerinden Fehmi Yahya Tuna tarafından elli küsur milletin edebiyatını bir şema halinde vermek gayesiyle hazırlanan bu kitap, üç yüz küsur büyük sayfadır. Eser sahibi, İlkçağdan başlıyarak Ortaçağı ve Rönesansı aşarak bugüne kadar; edebiyat cereyanlarını ve belli başlı şahsiyetleri anlatmak için söylenmesi gerekli her şeyi bir araya getirmek istemiştir. Esasen bu nevi eserler bir taraftan tefekkür tarihinin ana hatlarını çizen bir tablonun genişletilmiş bir şekli olduğu gibi, bir taraftan da medeniyetleri karşılaştıran mukayeseli bir edebiyat tarihi demektir. Ne yazık ki, şimdiye kadar bu mahiyette bir eser memleketimizde telif edilmiş değildir. Bundan yarım asır kadar önce (1901) Mehmet Ali Aynî bir Fransız müellifinden "Tarih-i Edebî-i Âlem" adiyle küçük bir kitap tercüme etmişti. Bu eser, eskiliğine rağmen, Fehmi Yahya Tuna'nın eserinden bugün için de üstündür. Daha sonra Yusuf Şerif de Paul van Tieghem'den "Rönesanstanberi Avrupa Edebiyatı Muhtasar Tarihi" (1928) adiyle bir eser çevirmişti. Bugün için bu sahada eksikliği hissedilen eser, bu müellifin 1941 de yayımladığı "Histoire Littéraire de l'Europe et de l'Amerique" idir. Bu sahada Émile Faguet'nin "Initiation Littéraire" i de tercümesi faydalı küçük fakat değerli bir eserdir. Fehmi Yahya Tuna tarafından yazılan ve baştan başa dizgi yanlışlariyle dolu olan esere gelince, ilk bakışta göze çarpan hususlar şunlardır: Bir kere kitap, Mançurya, Bulûcistan, Güney Afrika Birliği, Süryani, Gürcü ilh. edebiyatları gibi ne tarihte, ne bugün medeniyet zincirine bir halka teşkil edememiş, birtakım edebiyatlarla lüzumsuz yere kabartılmıştır. İkinci olarak göze çarpan nokta, eserin mevzuları arasındaki muvazene eksikliği, plân hatâsıdır. Böyle bir eserde Gœthe'den, Puşkin'den iktibaslar yapmıya yer yoktur. Bu gibi eserlerin bircik karakteristiği, mevzuu çerçevesi içine aldığı milletler edebiyatlarının en özlü ve en akademik bir şekilde aynası olmasıdır. Halbuki bu eserde Yirminci Yüzyıl Fransız, İngiliz, Alman, Rus edebiyatlarını sıhhatle veren bir tablo manzarası katiyen yoktur. Müellif müracaat ettiği dillerde mevcut bu nevi eserlerden birer tanesini alıp kısmen tercüme kısmen hulâsa suretiyle bir terkip yapsaydı emeği muhakkak ki, faydalı olurdu. Bu haliyle kitabı, ele aldığı milletlerin birçoğunun edebiyatını okuyucunun gözleri önüne bir şema halinde sermekten uzaktır ve akademik bir tenkide tahammül edemiyecek kadar da zayıftır.

Vitaminler ve Vitaminsizlik Hastalıkları: Dr. Ragıp Ginkök. 125 kuruş.

İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Genel Kimya asistanı Dr. Ragıp Ginkök "Vitaminler ve Vitaminsizlik Hastalıkları" adlı faydalı bir eser yayımlamıştır. Son yıllarda vitamin araştırmaları büyük ilerlemeler kaydetmiş ve bu suretle bugüne kadar sebebi bilinmiyen birçok hastalıkların vitamin noksanlığı yüzünden olduğu anlaşılmıştır. (Bakınız, Vitaminler, Aylık Ansiklopedi, sayfa 1241). Bu olay, vitamin mevzuuna karşı halkımızın merakını bir hayli tahrik etmiştir. Bu eserin yayımlanmasiyle mevzua dair dilimiz aydınlatıcı bir eser daha kazanmıştır. Vitamin noksanlığı yüzünden meydana gelen (meselâ A vitamini noksanlığından akşam körlüğü, B vitamini noksanlığından beri-beri hastalığı, C vitamini noksanlığından raşitik, tetani, diş hastalıkları, kemik yumuşamaları, E vitamini noksanlığından çoğalma organlarında intizamsızlık, K vitamini noksanlığından kanın pıhtılaşma kabiliyetinin azalması v. s. gibi) hastalıklar bu maddelerin günlük hayatımızdaki ehemmiyetini belirtmiye kâfidir. Pulhan Matbaasında nefis bir şekilde basılan bu eserde, vitaminlerin bulundukları yerler, kimyasal tâyinleri, noksanlıklarında ortaya çıkan hastalıklar, tedavileri, insanın günlük vitamin ihtiyaçları ve ticarette bulunan preparatlar izah edilmiştir.

Türkçe Yeni Okul Sözlüğü: Mithat Sadullah Sander. 100 kuruş.

Emektar ve değerli edebiyat ve Türk dili öğretmenlerinden ve sahasına dair birçok faydalı eserler telif etmiş bulunan Mithat Sadullah Sander, ortaokullar için küçük bir lûgat kitabı hazırlamıştır. Okul kitaplarında, gazete ve dergilerde kullanılan eski ve yeni kelimelerin mânalarını gösteren bu sözlük öğrencilerimize yardımcı olabilecek bir eserdir. İnkılâp Kitabevi tarafından ciltli olarak satışa çıkarılmıştır.

Tiyatro. Sayısı 15 kuruş.

İzmir Şehir Tiyatrosunun faaliyetine muvazi olarak Turhan Dilligil tarafından yayımlanan "Tiyatro" mecmuasının 20 nci sayısı da çıkmıştır. 19 uncu sayıdan itibaren hacmını küçültmek suretiyle sayfalarını çoğaltan mecmua daha zarif bir hal aldığı gibi, münderecatına da daha fazla bir itina göstermiye başlamıştır. "Tiyatro" eski ve yeni muhtelif sahne meselelerine alâka gösterdiği gibi yalnız İzmir'in değil, bütün memleketin sanat hareketlerini de kucaklamak yoluna girmiştir. İçinde tiyatro üzerine tahlil ve tenkitler yazan muhtelif muharrirlerin çalışmaları ve sahne artistlerini tanıtıcı fıkralar vardır. İzmirde hiç yoktan canlı bir sahne faaliyeti yaratan sanatkârlarımıza başarılar diler, okuyucularımıza bu güzel mecmuayı tavsiye ederiz. Müracaat adresi: 1449 uncu sokak, No. 7, Alsancak, İzmir'dir.

BİR AYIN OLAYLARI

16 Ekim — 15 Kasım 1948 Memleket İçindeki Olaylara Toplu Bir Bakış

17 ekim — Ankara, İstanbul, Erzincan, Bolu, Giresun, Tokat, Yozgat, Kastamonu, Aydın, Erzurum, Malatya, Ordu ve Mardin vilâyetlerinde, münhal on üç milletvekilliği için ara seçimleri yapıldı. Muhalefet partileri iştirak etmediler. On üç vilâyette de Cumhuriyet Halk Partisi adayları kazandı.

23 ekim — Yüce Divan, tarafından iki sene dört aya mahkûm edilen ve Suriyeye kaçmıya teşebbüs eden Vâkıf Çakmur Kiliste yakalandı.

— İstanbul Muallimler Birliği tarafından tertibedilen Dil Kongresi Eminönü Halkevinde açıldı. 24 ve 31 ekim tarihlerinde iki toplantı daha yapan kongrede Türk Dil Kurumunun yaptıklarına sıkı sıkıya müzaheret, muhalefet ve dil inkılâbında itidal ve bilgi ile hareket esaslarına dayanan üç ayrı cereyan belirdi ve kongre bir neticeye varamadan tarihi sonradan ilân edilecek bir günde tekrar toplanmak üzere dağıldı.

29 ekim — Başbakanın bir nutkiyle açılan Cumhuriyetin yirmi beşinci yıldönümü bayramı, üç gün devam etmek üzere, memleketin her tarafında büyük bir sevinç içinde ve gösterilerle kutlanmıya başlandı. Amerika cumhurbaşkanı Truman bu münasebetle milletimize bir mesaj gönderdi, cumhurbaşkanımız da mukabelede bulundu. İngiltere kıralı da cumhurbaşkanımıza bir tebrik mesajı gönderdi.

— Ankara civarında Yahşihanla Irmak arasında 78 inci kilometrede feci bir tren kazası oldu; 40 vatandaş öldü, 75 vatandaş yaralandı.

30 ekim — Haydarpaşa Nümune hastanesinde inşa edilen verem paviyonu açıldı.

31 ekim — C. H. P. Meclis Grupu Meclis başkanlığı adaylığına İzmir Milletvekili Şükrü Saracoğlu'yu, grup başkan vekilliklerine Sivas Milletvekili Şemsettin Günaltay ile İstanbul Milletvekili Hüseyin Cahit Yalçın'ı; meclis başkan vekillikleri adaylıklarına Bingöl Milletvekili Feridun Fikri Düşünsel, Sinop Milletvekili Cevdet Kerim İncedayı ile Trabzon Milletvekili Raif Karadeniz'i seçti.

1 kasım — Meclis Cumhurbaşkanı İnönü'nün nutkiyle açıldı. Cumhurbaşkanı siyasi partilerin kanundan ayrılmayı aslâ düşünmemeleri gerektiğini söyledi. Nutkun dış politikaya temas eden kısmını Demokratlar da alkışladılar. Nutuktan sonra, riyaset divanı seçimi yapıldı. Muhalifler seçime iştirak etmediler. Reisliğe ve riyaset divanına C. H. P. Meclis Grupunca seçilen adaylar intihabedildiler.

— Maksimos'un istifasiyle bir müddettir açık bulunan Ortodoks patrikliğine, New York Başpiskoposu Athenagoras seçildi.

5 kasım — Meclis, kış devresi çalışmalarına başladı. Ara seçimlerinde seçilen Ankara, Bolu, Erzincan, Giresun, Ordu, Tokat ve Yozgat milletvekillerinin tutanakları, bâzı itiraz ve şikâyetler dolayısiyle, komisyona havale edildi. Diğer altı vilâyet milletvekillerinin tutanakları kabul edildi.

6 kasım — Amerikan yardım programı gereğince Türk hava kuvvetlerine teslim edilecek C - 47 nakliye uçaklarından mürekkep filo Almanyadan Ankaraya geldi.

7 kasım — Hükümetçe şekere yapılan fiyat zammı dolayısiyle Demokrat Parti milletvekilleri Meclise on sekiz imzalı bir gensoru önergesi (istizah takriri) verdiler.

8 kasım — Bütün istihkâm subaylarımızın kurstan geçerek Amerikan malzemesi ile çalışma metotlarını öğrenecekleri İstihkâm ve Demiryolu Okulu, İstanbulda Eyüp'te İplikhanede açıldı.

9 kasım — C. H. P. Meclis Grupu Demokratların istizah takririni kabul etti.

— Meclis, Demokratların istizah takririni kabul etti. Başbakan pazartesi izahat vermek üzere müsaade aldı.

— Dördüncü Türk Tarih Kongresi Ankarada açıldı. Cumhurbaşkanı, İngiliz Enstitüleri ve Milletlerarası Şark Tetkikleri Cemiyeti temsilcileri açılış töreninde hazır bulundular.

10 kasım — Atatürk'ün ölümünün onuncu yıldönümü münasebetiyle bütün memlekette onun aziz hâtırası anıldı.

11 kasım — Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO; bakınız: Aylık Ansiklopedi, s. 1486) yönetim kurulunun on ikinci toplantısının ilk oturumu saat onda Yıldız sarayının küçük konferans salonunda yapıldı. Toplantıda yönetim kurulunun on sekiz üyesiyle UNESCO umum müdürü ve iki başkan yardımcısı hazır bulundu.

— Hasan Saka Kabinesi, şekere zam işi görüşülen C. H. P. Meclis Grupunda 34 muhalif, 2 müstenkif reye karşı 196 reyle itimat kazandı.

12 kasım — UNESCO toplantıları sona erdi.

— Eski Denizli milletvekili Mazhar Müfit Kansu İstanbulda vefat etti.

16 Ekim — 15 Kasım 1948 Memleket Dışındaki Olaylara Toplu Bir Bakış

16 ekim — Amerika Dışişleri Bakanı Marshall, hava yoliyle Atina'ya geldi (Bakan, üç gün sonra Paris'e döndü).

22 ekim — Güvenlik Konseyi Berlin işini tekrar ele aldı ve altı tarafsız devlet tarafından tanzim edilen takrir tasarısı okundu. Sovyet delegesi, tasarıda bâzı değişiklikler istedi. Bu değişiklikler yapılmak üzere mesele başka güne bırakıldı.

— Filistinde iki taraf, Birleşmiş Milletlerin ateş kes emrine uydular.

23 ekim — Yirmi dört saatlik bir mütarekeden sonra Filistinde savaş tekrar başladı.

24 ekim — Komünistlerin tahrikiyle dört haftadanberi Fransada devam etmekte olan grevlere karşı şiddetli tedbirler alınmıya başlandı. Polis, maden ocaklarını işgal etti.

25 ekim — Güvenlik Konseyi Berlin ihtilâfı hakkında altı küçüklerin verdiği takriri, ikiye karşı dokuz reyle kabul etti, fakat Rusya delegesi yirmi sekizinci vetosunu kullanarak kararı hükümsüz bıraktı.

— Fransadaki madenler otuz bin asker ve polis tarafından işgal edildi.

27 ekim — İngiltere, Fransa ve Amerika dışişleri bakanları Paris'te toplanarak Berlin meselesini hal için Rusyaya son bir fırsat vermek üzere Güvenlik Konseyi tarafından yapılan teklifi tatbik için her türlü teminatı vermiye hazır olduklarını bildirdiler.

29 ekim — Güvenlik Konseyi Filistin işini görüşerek mütarekeyi ihlâl eden tarafa zecrî tedbirler tatbik edilmesine dair teklifi tâli komiteye havale etti.

— Bütün Yunanistanda sıkı yönetim ilân edildi.

30 ekim — Güvenlik Konseyinin tâli komitesi zecrî tedbirler tatbik edilmesini tavsiyeye karar verdi.

2 Kasım — Amerika Birleşik Devletlerinde cumhurbaşkanı, başkan yardımcısı, âyan meclisinin üçte bir üyesi, temsilciler meclisinin 432 üyesi, 22 eyaletin valileri seçimi yapıldı. Truman başkanlığa seçildi. Temsilciler ve âyan meclisleriyle valiliklerde demokratlar çoğunluk elde ettiler.

3 kasım — Amerika İktisadi İşbirliği İdaresi ve Emport - Export Bank tarafından müştereken bildirildiğine göre Türkiyeye otuz milyon dolâr borç verildi.

7 kasım — Fransada cumhuriyet konseyi seçiminde komünistler hezimete uğradılar. Mecliste en fazla sandalya kazanan Fransız halk topluluğu (De Gaulle'cüler) oldu. Sonra sırasiyle sosyalistler, radikaller, bağımsız cumhuriyetçiler, komünistler ve MRP gelmektedir.

10 kasım — Çinde komünistlerle hükümet kuvvetleri arasında büyük bir meydan muharebesi başladı.

12 kasım — Yunan başbakanı Sofulis istifa etti.

13 kasım — Birleşmiş Milletler Siyasi komitesi, Rusya tarafından yapılan silâhsızlanma teklifini, Rus delegesinin Rus silâhlı kuvvetleri hakkında hiçbir rakam vermiyeceğini ısrarla söylemesi üzerine, reddedildi.

14 kasım — İngiltere veliahdı Prenses Elizabeth'in bir erkek çocuğu dünyaya geldi.

16 Ekim — 15 Kasım 1948 Arasındaki Kültür Hareketleri

KONFERANSLAR

* 24 ekimde Üsküdar ve 8 kasımda Kadıköy Halkevinde Burhan Felek, "Olimpiyatlar" konulu bir konferans vermiştir.

* Birleşmiş Milletler günü dolayısiyle 24 ekimde Eminönü Halkevinde Doçent Mahmut Beliğ, Ankara Halkevinde Prof. Süheyp Nizami Derbil ve Siyasal Bilgiler Okulunda Doçent Seha Meray bu mevzu ile ilgili birer konferans vermişlerdir.

* Nurullah Ataç Eminönü Halkevinde 27 ekimde "Şiir üzerine" ve 2 kasımda da "Dil üzerine" konulu iki konferans vermiştir.

* Londra Üniversitesinde Bizans ve modern Yunan tarihi profesörü bulunan Arnold Toynbee 28 ekimde İstanbula gelmiş, ilk konferansını Ankara Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesinde 2 ve 5 kasımda vermiştir. Konusu "Geçmiş zamanların ışığı altında bugünkü devir" dir.

* Collège de France profesörlerinden Louis Robert memleketimize gelerek 3 ve 4 kasımda Ankara Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesinde "Eski Anadolu şehirleri" konulu bir konferans vermiştir.

* Memleketimizi ziyaret eden İngiltere Kırallık Tıp Koleji başkanı Lord Moran 3 kasımda İstanbul Gureba hastanesinde ve 6 kasımda Ankara Nümune hastanesinde "İngilterede yeni sağlık teşkilâtı" konulu bir konferans vermiştir.

* 7 kasımda Üsküdar Halkevinde, karagöz oyununun emektarlarından avukat Rami Başaran "Karagözün ahlâk ve kültürümüzle alâkalı mevzuları" konulu bir konferans vermiştir.

* 8 kasımda Eminönü Halkevinde Prof. Sadi Irmak "Gençliğimizin meseleleri" konulu bir konferans vermiştir.

* 15 kasımda Eminönü Halkevinde Selim Sırrı Tarcan "İçtimai terbiye hakkında" konulu bir konferans vermiştir.

MÜZİK

* İtalyan kalem virtüozu Renato de Barbieri 17, 21 ve 24 ekimde Ankara Halkevinde üç konser verdikten sonra İstanbula gelerek 2 kasımda Atlas sinemasında bir konser daha vermiştir. Sanatkâr, konserlerinde kendisiyle beraber gelen Giuseppe Guastallo, piyano ile refakat etmiştir.

* 19 ekim ve 2 kasımda İstanbul Konservatuvarı icra heyeti Şehir Komedi tiyatrosunda ferahfeza faslı üzerinden iki konser vermiştir.

* Viyolonsel üstadı Gaspard Cassado 21 ekimde Saray sinemasında İstanbul Filârmoni Derneği'nin konserine solist olarak iştirak etmiştir. Cemal Reşit Rey'in idaresinde olan orkestra Lulli, Borodin, Haydn ve Saint-Saens'ın konçertolarını çalmıştır. Cassado 27 ekimde Saray sinemasında bir veda resitali vermiş, piyanoda kendisine Ferdi Ştatzer refakat etmiştir.

* Müfit İmşir'in kurduğu yaylı sazlar orkestrası 27 ekimde Ankara Halkevinde ilk konserini vermiştir.

* Polonyalı piyanist Stanislas Niedzielski 8 kasımda Saray sinemasında güzel bir konser vermiştir. Niedzielski 15 kasımda gene Saray sinemasında münhasıran Chopin'in eserlerinden mürekkep bir konser daha vermiştir.

* Amerikada hârika çocuk diye anılan 19 yaşındaki keman virtüozu Davy Erlih memleketimize gelerek 9 kasımda İstanbulda Melek sinemasında (piyanoda Ferdi Ştatzer) ve 13 kasımda Ankara Halkevinde (piyanoda Mithat Fenmen) iki konser vermiştir.

RESİM, FOTO, MİMARİ

* 16 ekimde Taksimdeki Fransız Konsolosluğu salonunda İstanbulun en genç ressamlarından mürekkep bir grup güzel bir sergi açmışlardır. 7 kasıma kadar süren sergiye Azra İnal, A. Arad, Dimitro Monoyudis, Ferruh Başağa, Fethi Karakaş, Kemal İncesu, Nuri İyem, Pindaros Platonidis ve Turgut Atalay iştirak etmişlerdir. Bu sergide on eser teşhir eden A. Arad'ın bilhassa "Ağ ören Barba Yanko", "Adadan peyzaj", "Dolmabahçeden Üsküdar" ve "İncirler" adlı eserleri dikkati çekmiştir. Gittikçe olgun bir sanat anlayışına doğru giden A. Arad, yeni neslin kuvvetli imzalarından biri olmuştur. Sergide Ferruh Başağa'nın güzel birkaç peyzajı vardır. Fethi Karakaş İstanbul'daki sihirli seyahatine devam etmekte ve şehir içinde, zevkını tadıp da "göremediğimiz" yeni manzaralar keşfetmektedir. Nuri İyem ise fırçasına kuvvetle hâkim ve bu bakımdan mesleğinin usta bir uzvu olduğunu başarıyla ispat ediyor. Turgut Atalay sergide on eser teşhir et-

AYIN EN GÜZEL KARİKATÜRLERİ

— Maytabın iyi patlıyor, nereden aldın?

— Maytap değil, âdi Tekel kibriti o!

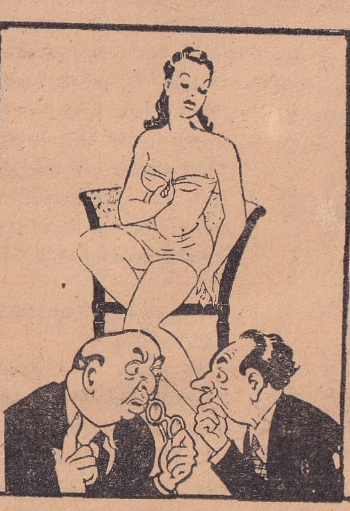
"Mizah,, tan

— Nasıl hemşire, kocanın hizmetinden memnun musun?

— Pek memnun değilim, ama hiç olmazsa öteki hizmetçiler gibi kaçmak tehlikesi yok!

"Mizah,, tan

— Karınızın hastalığı sinirdir. Bir kürk alınız bir şeyi kalmaz...

— Onun mu, benim mi doktor?!

"Mizah,, tan

Elektrik fiyatlarına tekrar zam yapılırken:

Kadın — Yanlış geldiniz... Bizim evde elektrik yok..
Tahsildar — Öyleyse ne mutlu size!..

"Şaka,, dan

16 Ekim — 15 Kasım 1948 Arasındaki Kültür Hareketleri

miş ki, bunların içinde güzel ve insanı hemen sarıveren peyzajlar var. Sergide ilk defa imzalarına rasladığımız diğer yeni ve genç ressamlar da, arkadaşlarının olgun atmosferine uyan ve kendilerini yadırgatmıyan kudrettedirler.

* 13 kasımda Taksimde Fransız Konsolosluğu salonunda Cemal Tollu yirmi yıllık resim sergisini açmıştır. Bu sergide sanatkârın yirmi yıllık sanat faaliyeti adım adım takibedilmektedir.

* 13 kasımda Ankarada ressam Sami Lim 68 parça eserden mürekkep bir sergi açmıştır.

TİYATRO

* Ankarada Küçük Tiyatroda Devlet Konservatuvarı Tatbikat Sahnesinin haftanın muayyen günlerindeki "Paydos" temsili devam ederken, gene haftanın muayyen günlerinde "Figaronun Düğünü" operasına 2 kasıma kadar devam edilmiş, 4 kasımdan itibaren Puccini'nin "Madam Butterfly" operasına başlanmıştır.

* Ankarada Küçük Tiyatroda Devlet Konservatuvarı Tatbikat Sahnesi 16 ekimden itibaren haftada iki gün çocuklara mahsus temsiller vermiye başlamıştır. İlk temsil Mümtaz Zeki Taşkın'ın yazdığı ve Nâzım Ülgen'in bestelediği 9 tabloluk "Kara Böcek" adlı müzikli çocuk piyesidir.

* İstanbul Şehir Komedi Tiyatrosunda "Kaş Yapayım Derken" adlı vodvil kasım başlangıcına kadar sürmüş ve 3 kasımdan itibaren, hâlen Ankarada Küçük Tiyatroda temsil edilmekte olan "Paydos" un temsiline geçilmiştir. Cevat Fehmi Başkut, bu eserinde, tezli sahne eserinin muvaffak bir örneğini vermiştir. "Paydos" un temsilinde, başta Vasfi Rıza Zobu olmak üzere, Bedia Ştatzer, Behzat Butak, Yaşar Özsoy, Neşet Berküren ve Muzaffer Aşkın başarı göstermektedirler

* İstanbul Şehir Dram Tiyatrosunda W. Shakespeare'in "Antonius ve Kleopatra" temsili kasımın ilk haftasına kadar sürmüş, 9 kasımdan itibaren Victor Hugo'dan manzum olarak çevrilen "Ruy Blas" ın temsiline geçilmiştir. Ruy Blas rolünü, uzun müddettenberi sahneden uzak kalmış olan değerli aktörümüz Ercüment Behzat Lâv oynamıştır.

* Yeni Ses operetinde, Şahin Tek'in "Aşk Köprüsü" nden sonra 4 kasımdan itibaren Beliğ Selönü'nün "Baskın" adlı revü - operetine geçilmiştir. Müzikleri Ayhan hazırlamıştır. Bu eser de, bir önceki gibi, heyetin zengin kadrosiyle temsil edilmiş ve dekor, kostüm ve baleye de âzami itina gösterilmiştir.

* Muammer Karaca Opereti, Maksim'deki temsillerine, evvelce "Tatlı Sert", "Rahmet Efendi", "Karım Namusludur" gibi adlar altında seyrettiğimiz "Murat Reis" müzikli komedisinden sonra 11 kasımdan itibaren S. Nahit Bilga'nın "Borazan Kâzım" operetiyle devam etmektedir. Bugün memleketimizde, nev'i şahsına münhasır, yerli bir operet - revü tipi meydana gelmiştir. Bunun doğmasına sebep de tiyatrolarımızda ses sanatkârlarının bulunmayışı ve daha birtakım teknik zaruretlerdir. Bu yeni tarzı ilk deneyen, "Gönülden Gönüle" adlı eseriyle S. Nahit Bilga olmuştur. Bu nevi eserlerin güzel örnekleri olarak gene S. Nahit Bilga'nın "Yosma", "Domino", "Bebiş", "Yaşasın Spor" gibi eserleri gösterilebilir. Borazan Kâzım" kendi sahasında üstat Muammer Karaca'nın itinalı rejisi altında sahneye konmuştur.

* 9 kasımda Atlas sinemasında Darüşşafaka menfaatine tertibedilen bir müsamerede İstanbul Konservatuvarı icra heyetinin konserinden sonra, İstanbul Şehir Tiyatrosu sanatkârları "Aman Hanım Biraz Sus" komedisini temsil etmişlerdir.

* Eminönü Halkevi bu yıl da 11 kasımdan 22 kasıma kadar devam etmek üzere büyük bir tiyatro festivali tertibetmiştir. Şehrimizin bâzı profesyonel sahne teşekküllerinin de katıldığı bu tiyatro eğlencelerinde Türk sahne hareketlerinin tarihçesi, meddah, karagöz ve ortaoyunundan bugünkü modern tiyatroya kadar bir panorama halinde gösterilmiştir. Festivalin 15 kasıma kadar olan programını buraya alıyoruz: 11 ve 14 kasımda meddah, karagöz ve ortaoyunu (İsmail Dümbüllü ve bütün ortaoyunu sanatkârlarının iştirakiyle), 12 kasımda eski hokkabaz ve bugünkü illüzyonist (Zati Sungur'un iştirakiyle), 13 kasımda Tanzimat tiyatrosu (Raşit Rıza'nın iştirakiyle), 14 kasımda tulûat tiyatrosu (İsmail Dümbüllü ve bütün tulûat komiklerinin iştirakiyle), 15 kasımda bugünkü tiyatro (Raşit Rıza, Muammer Karaca ve Ses Tiyatrosu heyetlerinin iştirakiyle). Festivalin diğer günlerinin programını gelecek ay vereceğiz.

MUHTELİF HAREKETLER

* Ankara Devlet Konservatuvarı müdürlüğüne Necil Kâzım Akses ve İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi müdürlüğüne Zeki Faik İzer tâyin edilmişlerdir. Her iki müessesenin başına böyle sanattan yetişme ve muhitin atmosferini yakından teneffüs etmiş şahsiyetlerin getirilmiş olması memnuniyet uyandırmıştır.

* Türk Editörler Derneği, milletlerarası çocuk haftası münasebetiyle 15 kasımda Eminönü Halkevinde bir çocuk kitapları sergisi açmıştır. İskit Yayınevinin de iştirak ettiği bu sergiye çocuk ve gençlik neşriyatı yapmış olan Millî Eğitim Bakanlığı başta olmak üzere, Ahmet Halit Kitabevi, Kanaat Kitabevi, Türkiye Yayınevi, Necmettin Salman Yayınevi, Doğan Kardeş Yayınevi, Ülkü Yayınevi, Nebioğlu Yayınevi ve İnkılâp Kitabevi iştirak etmişlerdir. Sergide eser teşhir eden misafir devletler de Amerika Birleşik Devletleri, İtalya ve İngiltere'dir. Sergi büyük alâka görmüştür.

* 27 eylûlde açılan Dolmabahçedeki Deniz Müzesi günden güne zenginleşmekte ve hazırlıklarını tamamlamaktadır. Başında Halûk Y. Şehsuvaroğlu gibi bu işe kendini vermiş bir mütehassıs bulunan Deniz Müzesi, uzak ve yakın mazimizi zenginleştiren bütün mefahirimizi bir araya getirmek gibi millî bir dâvanın gerçekleşmesi uğrunda ileri adımlar atmaktadır.

ANKETİMİZ

İki aydanberi devam etmekte olduğumuz büyük anket sona ermiştir. Memleketin hemen her köşesinden okuyucularımız, ansiklopedimiz hakkındaki fikirlerini bildirmişler ve bundan böyle daha neler okumak istediklerini de ilâve etmişlerdir. Adedi yüzleri aşan bu cevaplar idare evimizde yazı işleriyle uğraşan muharrir arkadaşlarımız tarafından tasnif edilmiştir. Neticeler hakkında gelecek ay çıkacak fasikülümüzde malûmat vereceğiz. Bunlardan anlaşıldığına göre, ansiklopedi bugünkü haliyle münevver her Türk vatandaşının bilhassa öğretmenlerin ve subayların fikrî ihtiyaçlarını karşılamakta mühim bir âmil olmuştur. Hattâ lise ve orta okul çağındaki talebeler de bundan derece derece faydalanmaktadırlar. Bundan sonraki fasiküller için bildirilen isteklere gelince; bunlardan hemen tatbik edilecek durumda olanlar için faaliyete geçilmiştir. Bir kısmı için gereken yenilikleri de altıncı cildimize başlarken yapmayı düşündük. Burada, bize uzun uzun cevap yazmak zahmetine girişen okuyucularımıza tekrar teşekkürü bir vazife biliyoruz.

BİBLİYOGRAFYA

Bize Gelen Veya Dikkatimizi Çeken Son Neşriyata Bir Bakış

Çörçil Anlatıyor: Winston S. Churchill - Ahmet Emin Yalman. Ciltli olarak 600 kuruş.

Churchill, İkinci Dünya Savaşının başlangıcındaki karanlık günlerde, Chamberlain'ın yerine İngiltere başvekilliğine getirilen (mayıs 1940) ve kuvvetli azmi sayesinde Yirminci Yüzyılın bu en kanlı mücadelesini Müttefiklerin zaferiyle neticelendiren büyük bir devlet adamıdır. İnsanlık için karanlık bir ortaçağ hazırlıyan bir istilâyı durduran bir kuvvetin en büyük birkaç liderinden biri de odur. Onun taşıdığı içtimai ve iktisadi fikirler üzerinde bugün uzun boylu münakaşalar yapan herkes, ümitsiz günlerde yaptığı mukavemeti ve insanların kalbine nikbinlikler saçmış olduğunu itiraf etmekten geri kalmıyorlar. Muhafazakâr Parti harbi müteakıp İngilterede İşçi Partisi lehine seçimi kaybedince (temmuz 1945) Churchill muhalefette kalmış ve devlet işlerinde fiilî bir vazife almadığı için boş kalan vakitlerini hâtıralarını yazmıya hasretmiştir. Bugün belli başlı dünya memleketlerinde milyonlarca insanın ibretle okuduğu bu hâtıralar böylece meydana gelmiştir. Bu hâtıraları Türkiyede tercüme ve neşir hakkını "Vatan" gazetesi almış ve Ahmet Emin Yalman'ın usta kalemiyle kütüphanemize hediye etmiştir. Bugün ciltli olarak elimizde duran birinci cilt 1919 ile 1939 yılları arasındaki vakaları ihtiva etmektedir. "Çörçil Anlatıyor" yalnız dünya tarihi ve politikasiyle uğraşanları değil, iki dünya savaşı arasındaki yılları "düşünerek" yaşamış olan her aydın kimseyi yakından ilgilendirmektedir.

Üzüntüyü Bırak, Yaşamaya Bak: Dale Carnegie - Semih Yazıcıoğlu. 300 kuruş.

Dale Carnegie'yi Türk okuyucusu belli başlı eserleriyle tanımak fırsatını kazanmıştır. "Söz Söylemek ve İş Başarmak Sanatı", "Dost Kazanmak ve İnsanlar Üzerinde Tesir Yapmak", "Meşhur Adamların Meçhul Tarafları", memleketimizin kitap okuma ölçülerine göre pek rağbet görmüş ve hattâ defalarca basılmıştır. Amerika'da milyonlarca basılmak ve okunmak talihine kavuşmuş bu eserler ve muharriri hakkında çok menfi kanaat besliyenler olmuştur. Biz böyle bir kanaat beslemediğimizi burada belirtmek isteriz: Carnegie, yazıcılık mesleğinde cidden usta bir muharrirdir. Ele aldığı mevzuu, okuyucuya en iyi tesir yapacak şekilde yazmasını bilmektedir. Mevzuları cidden orijinaldir ve pratik psikolojinin esaslarına dayandığı için de, ilim endişelerinden uzak değildir. İlk önce Remzi Kitabevi (çeviren: Semih Yazıcıoğlu), sonra da Muallim Ahmet Halit Kitabevi (çevirenin imzası yok) ve Arif Bolat Kitabevi (çeviren: Ömer Rıza Doğrul) tarafından türkçesi yayımlanan "How to Stop Worrying And Start Living" adlı eseri de bu iddiamızı destekliyecek bir mükemmeliyettedir. Bu eser insanları, hâdiselerin kötü taraflarını unutturarak nikbinliğe doğru sevketmektedir. Burada bir noktaya ilişmek istiyoruz: Memleketimizin Bern Konvansiyonuna girip girmemesi hâlâ münakaşa edilen bir mevzudur. Bu, kati bir neticeye bağlanıncaya kadar, bir eserin böyle müteaddit tâbiler tarafından - okuyucu kütlesi nekadar geniş olursa olsun - çok kısa bir zamanda birbiri arkasına basılmaması için münasip bir formül bulunmalıdır.

Türk Hukuk Lûgati. Ciltli olarak 1800 kuruş.

Türk Hukuk Kurumu tarafından hazırlanan ve on yıllık bir emek mahsulü olan bu eser, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından altı fasikül halinde neşredilerek tamamlanmıştır. Hukukun bütün şübelerine ait eski ve yeni bütün ıstılâhları içine alan bu eser, başta hukukçular olmak üzere bütün münevverleri, hukuk öğrencilerini yakından ilgilendirmektedir. Eserin sonuna fransızca, almanca, ingilizce ve lâtince hukuk ıstılâhlarının türkçede karşılıklarını gösteren dört lûgatçe konmuştur.

Yeni İmlâ Kılavuzu: Mithat Sadullah Sander. 100 kuruş.

Türk Dil Kurumu'nun 1940 ta yayımladığı "İmlâ Kılavuzu" esas tutularak Mithat Sadullah Sander tarafından tertibedilen bu eser yalnız öğrencilere değil, herkese yardımcı ve faydalıdır. Kitabın baş tarafındaki bir forma içinde, dilimizde mevcut imlâ işaretleri, kaideleri misallerle kısaca anlatılmıştır. İnkılâp Kitabevi tarafından ciltli olarak satışa çıkarılmıştır.

Seçme Yazılar: André Gide - Suut Kemal Yetkin. 120 kuruş.

Millî Eğitim Bakanlığının yayımladığı tercüme eserlerin miktarı arttıkça, bir taraftan klâsikler tamamlanmakta, bir taraftan da modern muharrirlere doğru uzanmak imkânı çoğalmaktadır. Bu arada, Fransız Klâsikleri Serisi André Gide'in yazılarından seçmelerle meydana getirilen "Seçme Yazılar" adlı eserle 158 i bulmuştur. Ünlü Fransız edibinin adı, bugüne kadar, memleketimiz edebiyat çevrelerinde geniş miktasta yayılmış, eserlerinden yapılan tercümeler de on ikiyi aşmıştır (Bakınız, Gide, Aylık Ansiklopedi, sayfa 1339). Gide, Yirminci Yüzyılın ilk yarımında gerek kendi memleketinde, gerekse medenî dünya dillerinde adı en çok duyulan ve eserleri en çok okunan, bu itibarla genç nesiller üzerine en derin tesirler yapmış bulunan bir Fransız muharriridir. Onun lehinde ve aleyhinde uzun münakaşalar da yapılmıştır. Ancak eserini yakından tanımakladır ki, muharrir hakkında gerçek bir hüküm vermek mümkündür. Suut Kemal Yetkin tarafından itina ile çevrilen bu "Seçme Yazılar" kitabı vesilesiyle biz burada, tam olarak tercümesine şimdilik imkân olmıyan büyük "Journal" ından da bir seçmeler kitabına lüzum olduğunu belirtmek istiyoruz.

Miss Sara Sampson: Lessing - Zahide Gökberk. 100 kuruş.

Millî Eğitim Bakanlığının Alman Klâsikleri Serisinin 57 nci cildini teşkil eden "Miss Sara Sampson", Lessing (1729 - 1781) in kendine şöhret sağlıyan ilk dramıdır. Lessing bir taraftan büyük İngiliz dâhisi Shakespeare'e hayranlığını gösterirken, bir taraftan da Corneille ve Voltaire'de kendini bulan Fransız klâsisizmine hücumla işe başlamıştı. Onun elli iki piyes hakkındaki tenkidlerini ihtiva eden "Hamburger Tragedi" si bu mücadelenin ana eseri olmuştur. Böylece Lessing, klâsik Fransız dramının Alman tiyatrosu üzerinde olan mutlak hâkimiyetini kırmış ve "Miss Sara Sampson" (1755) ile de yabancı sahne eserleriyle boy ölçüşebilecek ilk dramı vermiştir. Lessing'ten, daha önce, gene Alman klâsikleri arasında "Minna von Barnhelm" ve "Define" gibi eserler tercüme edilmişti. Burada onun çok güzel bir estetik eseri olan "Laocoon" tercümesini ve İstanbul Şehir Tiyatrosunda muvaffakıyetle oynanan "Emilia Galotti" dramını da zikretmeden geçmiyeceğiz. Bunlar da gösterir ki, ünlü Alman edibi hakkında, meraklı okuyucularımız, isterlerse bunları gözden geçirmek suretiyle oldukça sarih bir fikre sahibolabilirler.

Boşlukta Duran Taş (şiirler): Celâl Sılay. 1.000 kuruş.

Genç neslin en orijinal şahsiyetlerinden biri olan Celâl Sılay, son yazdığı şiirleri "Boşlukta Duran Taş" adiyle bir araya getirdi. İyi kâğıda lüks bir şekilde ve 150 adet olarak basılan bu kitapta şairin en olgun eserlerini buluyoruz. Sanatkârın, şiir dünyasına ilk heves duyduğu devrede yayımladıkları da hesaba katılırsa, kitaplarının sayısı, bu sonuncu ile dokuzu buluyor. Fakat biz bugünkü Celâl Sılay'ı 1943 te çıkardığı "Merhamet Şiirleri" nde bulmıya başladık. Bunu takibeden "Acaba" (1945) ve "Sonra?" (1946) adlı kitapları da hep aynı tema üzerinde yürümüştür: Kelimenin bütün şümullü mânasiyle bir insan kalbinin insanoğlunun çilesi üzerine eğilişi. Şairin kalbinden bazan bir tufan, bazan bir hıçkırık gibi kopup gelen bu merhamet hissidir ki, bu şiirleri, devrimizin en beşerî bir sanatının birer temel taşı haline getirmiştir. Celâl Sılay, insanoğlunun büyüklüğü ve aczi karşısında mağrur fakat merhametle dolu bir sanatkâr ruhu taşıdığını hemen her eserinde aksettirmiye muvaffak olmuştur: Celâl Sılay hudutsuz bir kardeşlik içinde insanları bütün dünya nimetlerine lâyık gören ve bugünkü beşerî sefalet karşısında içi burkulan adamdır.

BİR AYIN OLAYLARI

16 Kasım — 15 Aralık 1948 Memleket İçindeki Olaylara Toplu Bir Bakış

17 kasım — Millet Partisi Meclis Grupu kuruldu ve başkanlığına Mareşal Fevzi Çakmak, başkan vekilliğine Osman Nuri Köni, üyeliklere de Sadık Aldoğan, Enis Akaygen, Bahattin Öğütmen, Suphi Batur ve Enver Kök seçildiler.

18 kasım — Marshall Plânının iktisadi işbirliği idaresinin Türkiye başkanı Russel Dorr, Türkiyenin ihtiyacı olan maden teçhizatının mübayaasına müsaade eden ilk emrin Washington'da verildiğini Ankara'da bildirildi.

— Denizyolları genel müdürlüğüne Toprak Ofisi genel müdürü Cemil Parman tâyin edildi.

22 kasım — 1.200 delegenin iştirak ettiği Türkiye İktisat Kongresi İstanbulda Belediye Gazinosunda toplantısını yaptı ve "vergi reformu", "dış ticaret", "devletçilik" meselelerini incelemek ve bir rapor hazırlamak üzere üç komisyon seçildi. Kongrede, ne resmi ve de müşahit olarak hükümet temsilcisi bulunmadı.

27 kasım — İktisat Kongresinin bu son gününde gelir vergisine dair raporun müzakeresi sırasında delegeler ikiye ayrıldılar, başkan içtimaı tatil etti, bir kısım üyeler salondan ayrıldılar. Kalanlar yeni bir başkan seçerek toplantıyı devam ettirdiler. Kongre esaslı bir neticeye varmadan kapandı. Bir kısım delegeler, kongreye iştirak salâhiyeti olmıyan kimselerin sabotajı yüzünden kongrenin akim kaldığını ileri sürdüler.

— Zonguldak kömür havzasında Çatalağzı elektrik santralı, ateş tuğlası fabrikası, Kozlu - Uzunmehmet ikinci kuyusu Başbakan Hasan Saka'nın huzuriyle ve törenle açıldı.

28 kasım — Türk - Yunan futbol takımları arasında İstanbulda İnönü Stadında yapılan maçı Türk takımı 2—1 kazandı.

1 aralık — Zonguldaktan İstanbula 1.126 ton kömür getirmekte olan Sinop şilebi şiddetli fırtına yüzünden Kefken adası önlerinde karaya vurdu, parçalanıp battı. 21 kişilik mürettebatından ancak iki kişi kurtulabildi.

— İstanbulda, Atina futbol takımı İstanbul takımını 2 — 1 yendi.

2 aralık — Birleşmiş Milletler Teşkilâtı genel kurul toplantılarında Türkiyeyi temsil eden Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak memlekete döndü.

3 aralık — 1942 yılında 32 Türk vatandaşının mahkeme kararı olmadan güney hududumuz boyunda jandarma komutanı tarafından makineli tüfek ateşiyle öldürüldüğü hakkındaki milletvekillerinden İsmail Hakkı Çevik tarafından verilen sözlü önerge Mecliste hükümetçe cevaplandırıldı. Savunma bakanı, müsebbipler hakkında tahkikat yapıldığını bildirmekle iktifa etti.

4 aralık — Demokrat Parti genel kurulunun ittifak karariyle merkez haysiyet divanına verilen partinin İstanbul il idare kurulu üyelerinden Bülent Danışman partiden çıkarıldı.

— Galatasaray Lisesinde yirmi beş senedenberi veya daha fazla öğretmenlik edenlerin jübilesi yapıldı. Bunlar müdür Behçet Gücer ile başmuavin İzzet Hâmit Ün, öğretmenlerden Ethem Şinasi, Bekir, Halit, Fehmi, müdür muavini Sait Özçelik, öğretmenlerden Celâl, Fransız Louat ve İsviçreli Mamboury'dir.

9 aralık — Çin'e gitmek üzere yola çıkan, Avrupa kalkınma programı idarecisi Hoffman İstanbula geldi.

11 aralık — İstanbulda Beşiktaş futbol takımı, Viyananın Austria takımına 6—2 yenildi.

12 aralık — Galatasaray takımı, Austria takımına 2—1 yenildi.

15 aralık — Evvelki toplantılardan birinde: "Acıdır arkadaşlar, hırsızlıkla iktidarda kalmak için millet iradesiyle oynamak itiyadından hükümet ve partisi ne zaman vaz geçecektir?" diyen Afyon Milletvekili Kemal Özçoban bu sözlerini geri almayı reddettiği için üç oturum Meclisten ihracına karar verildi.

16 Kasım — 15 Aralık 1948 Memleket Dışındaki Olaylara Toplu Bir Bakış

17 kasım — İngiltere, Fransa ve Amerika devletleri, Birleşmiş Milletler asamblesi reisi Evatt ile Trygvie Lie tarafından Berlin meselesi etrafında yapılan teşebbüslere cevap verdiler. Cevaplar aşağı yukarı birbirinin tıpkısıdır. Cevapların özü, Rus ablukası devam ettiği müddetçe Berlin meslesini müzakereye imkân bulunmadığıdır. Bu meselenin halli için yegâne ümit yolunun Güvenlik Konseyi olduğu cevaplarda belirtilmiştir.

— Mısır Kıralı Birinci Faruk ile Kıraliçe Feride ve diğer taraftan İran Şehinşahı Âlâ Hazreti Muhammed Rıza Pehlevi ile İmparatoriçe Fevziye (Mısır kıralının hemşiresi) aralarında tam bir anlaşma ve mutabakat dairesinde boşanma vukubulduğu hakkında Kahirede birer tebliğ neşredildi.

19 kasım — Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, Belçika tarafından teklif ve siyasi komisyonca tasvibedilmiş bulunan takriri 6 muhalif ve 1 müstenkife karşı 43 oyla kabul etti. Buna göre milletlerarası bir teşkilât kurulacak ve bütün birleşmiş milletler, askeri kuvvetleri hakkındaki bilgiyi bu teşkilâta bildireceklerdir.

20 kasım — Milletlerarası havacılık konferansının Paris'te yaptığı toplantıda ikinci başkanlıklardan birine Türk Hava Kurumu Başkanı General Seyfi Düzgören seçildi.

21 kasım — Sovyetler, Batı dövizi Berlin'de tedavülde kaldığı müddetçe Müttefiklerle müzakereye yanaşmıyacaklarını bildirdiler.

23 kasım — İngiltere Başbakanı Attlee Avam Kamarasında, Kıral Altıncı George'un artrit'ten rahatsız olduğunu bildirdi.

25 kasım — Fransanın, Ruhr bölgesi çelik ve kömür kontrol teşkilâtında İngiltere ve Amerika gibi eşit haklara sahibolarak bu kontrol teşkilâtına iştirak etmesi hususunda İngiltere ve Amerika hükümetleri arasında mutabakat hâsıl olduğu İngiltere dışişleri bakanlığı tarafından resmen bildirildi.

28 kasım — Batı Birliği Daimi Komitesi hazırlamakta olduğu Atlântik paktına ait tasarıyı tamamlıyarak Washington'a gönderdi.

— Birleşmiş Milletlerde Filistin meselesine ait teklifleri derliyerek bir rapor hazırlamak üzere kurulan komite başkanlığına Türk delegesi Selim Sarper seçildi.

— Kıbrıs Türkleri, İngiliz hâkimiyeti kalktığı takdirde adanın Türkiyeye iadesini istediklerini belirten bir miting yaptılar.

29 kasım — Paris'ten Roma'ya gelen Türkiye Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak, İtalya Dışişleri Bakanı Carlo Sforza ile bir saat süren bir görüşmede bulundu.

5 aralık — Berlin'de belediye seçimleri yapıldı. Rusların ve komünistlerin plânlarına rağmen komünistler ağır bir hezimete uğradılar.

— Fenerbahçe futbol takımımız Atina'da Apollon takımını 3—1 yendi.

6 aralık — Birleşmiş Milletler teşkilâtının yıllık balosunda Belkis Temel adındaki Türk kızı Birleşmik Milletler güzellik kıraliçesi seçildi.

— Fenerbahçe takımı Atina'da Olimpiakos'a 2 — 1 yenildi.

7 aralık — İtalya millî meclisi, hükümetin Batı Avrupayı tutan dış siyasetini 140 reye karşı 302 reyle tasvibetti.

8 aralık — Fenerbahçe takımı Atina'da Panonyos takımiyle 1 — 1 berabere kaldı.

10 aralık — Yedi devlet (Amerika, İngiltere, Kanada, Fransa ve Benelux) temsilcilerinin iştirakiyle Kuzey Atlântik paktı müzakereleri Washington'da başladı.

12 aralık — Paris'te, Birleşmiş Milletlerin üçüncü genel toplantıları kapandı.

— Fenerbahçe takımı Atina'da Panatinaikos'a 2—1 yendi.

— Nicaragua orduları Costa Rica'yı istilâya başladılar. Costa Rica Güvenlik Konseyine başvurdu.

16 Kasım — 15 Aralık 1948 Arasındaki Kültür Hareketleri

KONFERANSLAR

* 16 kasımda Eminönü Halkevinde Reşat Ekrem Koçu "İstanbul tarihinde tulumbacılar" konulu bir konferans vermiştir.

* Memleketimizi ziyaret eden Fransız ekonomi profesörü Henry Laufenburger 17, 18 ve 19 kasımda İstanbul Üniversitesinde üç, 20 kasımda Ankara Hukuk Fakültesinde ve Siyasal Bilgiler Okulunda birer konferans vermiştir.

* Columbia Üniversitesi ekonomi profesörlerinden Cheatham memleketimizi ziyaret ederek 16 kasımda Ankarada Siyasal Bilgiler Okulunda, 17 kasımda Ankara Hukuk Fakültesinde, 18 ve 19 kasımda Siyasal Bilgiler Okulunda dört konferans verdikten sonra İstanbula gelerek Üniversite Talim Alayı salonunda 23 ve 24 kasımda iki konferans daha vermiştir.

* Paris Tıp Fakültesi profesörlerinden Dechaum 17 ve 20 kasımda Diş Tababeti Okulunda ağız cerrahisine dair iki konferans vermiştir.

* Memleketimizi ziyaret eden İngiliz tarihçisi Prof. Arnold J. Toynbee Üniversite Konferans salonunda "Tarihten neler öğrenebiliriz?" ve 19 kasımda da "Tarihin anatomisi" konulu iki konferans vererek memleketine dönmüştür.

* Memleketimizi ziyaret eden İsviçreli verem mütehassısı Dr. G. Maurer 26 kasımda Gureba hastanesinde, 27 kasımda Tıp Fakültesinde iki konferans vererek Ankaraya gitmiş 29 ve 30 kasımda orada da biri Ankara Tıp Fakültesinde, diğeri Gülhane hastanesinde iki konferans vererek tekrar İstanbula dönmüş, son konferansını İstanbul Tıp Cemiyetinde vermiştir.

* 29 kasımda Eminönü Halkevinde Dr. Fahri Celâl "Büyüklere dair" konulu bir konferans vermiştir.

* 29 kasımda Kadıköy Halkevinde Abidin Dav'er "Türk donanması" konulu bir konferans vermiştir.

* 30 kasımda Eminönü Halkevinde Muzaffer Esen "Tarih boyunca lüks ve tuvalet" konulu bir konferans vermiştir.

* 13 aralıkta İsmail Habip Sevüg Eminönü Halkevinde "Türk şiirinde ahenk gelişmesi" konulu bir konferans vermiştir.

* 13 aralıkta Prof. Şevket Salih Soysal Kadıköy Halkevinde "Bulaşıcı hastalıklar ve çocuk" konulu bir konferans vermiştir.

İHTİFALLER

* İsviçrede ölen ve son on beş yıl içinde Üniversitemizde hizmet gören Prof. Ernst von Aster için 22 kasımda İstanbul Üniversitesinde bir anma töreni yapılmıştır.

* 1 aralıkta Fecriâti şairlerinden Emin Bülent için Beyoğlu Halkevinde bir anma töreni yapılmıştır.

* Büyük şair Namık Kemal'in altmışıncı ölüm yıldönümü münasebetiyle 2 aralıkta İstanbulda Eminönü Halkevinde ve 4 aralıkta Ankara Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesinde birer tören yapılmıştır.

MÜZİK

* 17 kasımda Kadıköy Halkevinde Polonyalı virtüoz Nieldzielski, Chopin resitalini tekrarlamıştır.

* 22 kasımda Kadıköy Halkevinde genç Fransız keman virtüozu Devy Erlih bir konser vermiştir.

* 23 kasımda Şehir Komedi Tiyatrosunda Konservatuvar orkestrası Cemal Reşit Bey idaresinde güzel bir konser vermiştir.

* Ünlü Fransız keman virtüozu Jacques Thibaud memleketimize gelerek 29 kasımda ve 1 aralıkta Melek sinemasında iki konser vermiştir. Sanatkâr ayrıca, 6 kasımda İstanbul Filârmoni Derneğinin konserine solist olarak katılmıştır..

* Cumhurbaşkanlığı Filârmonik Orkestrası Ankarada Küçük Tiyatroda Hasan Ferit Alnar'ın idaresinde 21, 28 kasım, 5 ve 11 aralıkta dört halk konseri vermiştir.

* İstanbulda ve Ankarada konserler verdikten sonra İzmire giden ünlü İtalyan keman virtüozu Renato de Barbieri İstanbula dönerek 30 kasımda Kadıköy Halkevinde son konserini vermiştir.

* 30 kasımda, Şehir Komedi Tiyatrosunda Konservatuvar Türk musikisi icra heyeti tarafından ve segâh faslı üzerinden bir konser verilmiştir.

* 1948 Milletlerarası Şeveningen mükâfatını kazanan Bayan Maria Heroyorgu 13 aralıkta Saray sinemasında bir piyano konseri vermiştir.

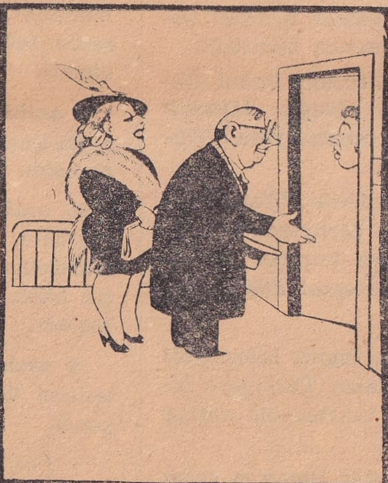
* 14 aralıkta Şehir Komedi Tiyatrosunda Konservatuvar Türk musikisi icra heyeti tarafından ve acem kürdi faslı üzerinden bir konser verilmiştir.

AYIN EN GÜZEL KARİKATÜRLERİ

Komşunun tavuğu...

"Aydede" den

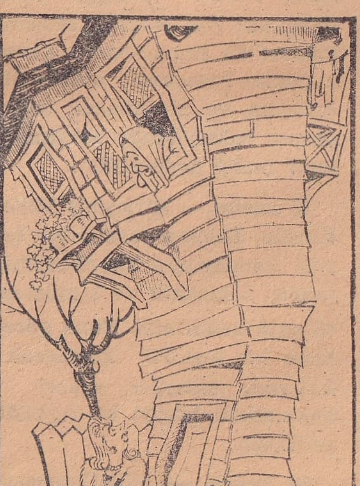
— Beş sene sonra apartıman boşalacak diye işittik de tutmıya geldik.
— Geç kaldınız bayım, iki sene evvel kiralandı!

"Mizah" tan

— Eşeğe neden binmeyon?
— Demokrasiyi anlamadık sanmasınlar diye!

"Mizah" tan

— Anne, kokteyl partiye gidiyorum, sabaha karşı gelirim, meraklanma..
— Peki, giderken kömürcüye uğra da bir okka kömür yollasn kızım!

"Mizah" tan

16 Kasım — 15 Aralık 1948 Arasındaki Kültür Hareketleri

TİYATRO

* Ankarada Küçük Tiyatroda Devlet Konservatuvarı Tatbikat sahnesinin "Paydos" temsili 10 aralıkta ellinci defa tekrarlanmış ve 12 aralıktan itibaren W. Shakespeare'in "Onikinci Gece" adlı eserinin temsiline geçilmiştir.

* Atlas sinemasında temsiller vermek üzere şehrimize gelen Paris'in Monceau Tiyatrosu 18 ve 20 kasımda "J'ai 17 ans", 19, 20 ve 26 kasımda "Une Jeune Fille Savait", 21 kasımda "Mr. de Falindore", 21 ve 22 kasımda "L'Homme au Souliers Verts", 23 ve 24 kasımda "Britannicus", 24 ve 25 kasımda "Bérangère est Heureuse" adlı eserleri temsil etmiştir.

* Geçen ay Eminönü Halkevinde başladığını bildirdiğimiz Dördüncü Tiyatro şenliğine şu günlerde devam edilmiştir: 18 kasımda meddah - karagöz ve orta-oyunu, 21 kasımda tulûat tiyatrosu (İsmail Dümbüllü ve arkadaşları), 19 ve 20 kasımda Meşrutiyet tiyatrosu (Sadi Tek ve arkadaşları), 17 ve 21 kasımda Tanzimat - Meşrutiyet arası tiyatrosu (Kınar ve bütün melodram aktörlerinin iştirakiyle), 16 kasımda komikler müsabakası, 21 kasımda bugünkü tiyatro (Raşit Rıza'nın iştirakiyle Muammer Karaca ve Ses Tiyatrosu tarafından), 20 kasımda şarkılı oyun (İsmail Dümbüllü ve eski operet sanatkârları tarafından), 22 kasımda operet tiyatrosu (Muammer Karaca heyeti tarafından).

* 16 kasım - 15 aralık arasında Ankara'da Küçük Toyatroda "Madam Butterfly", Çocuk tiyatrosunda "Kara Böcek", İstanbul Şehir Dram Tiyatrosunda "Ruy Blas", Şehir Komedi Tiyatrosunda "Paydos", Çocuk tiyatrosunda "Abdi ile Memiş İstanbulda", Ses Operetinde "Baskın", Muammer Karaca Operetinde "Borazan Kâzım" temsillerine devam edilmiştir.

ANKETİMİZ VE KARARLARIMIZ

Öğrencisinden öğretmenine, iş adamına, profesörüne, şehirliden başka kasabalıya kadar her yaşta ve her kültür seviyesinde iki yüze yakın okuyucumuzun gönderdikleri mektuplardaki iltifat ve teşvik, her eşya fiyatının her gün daha arttığı şu senelerde bizi sevine sevine daha fazla maddi fedakârlıklar yapmıya ve hele alın terimizi daha fazla akıtmıya sevketti. Eksilmiyen vazife aşkımızı bu mektuplar arttırdı. Bize verdiği bu güzel heyecandan dolayı okuyucularımıza içten, en ateşli teşekkürlerimizi sunarız. Bu heyecanın büyük şevki içinde, bizlere inananlara karşı daha büyük bir gururla göğsümüzü kabartarak kendileriyle bu anket hakkında konuşalım.

Mektupların tasnifi bitti. Okuyucularımızla bizim düşündüklerimizin pek cüzi farklarla hemen aynı olduklarını gördük. Bunu, pek tabii buluyoruz. Çünkü bir mantık kaidesine uygundur; akıl için tarik birdir. Hemen hemen müşterek diyeceğimiz, bu fikirleri birer birer ele alalım.

R e n k l i t a b l o l a r : Herkes bu renkli tabloların metinle ilgisi olması ve ayrı kâğıda basılması düşüncesinde. Cevabı şu: Memlekette tarihî kompozisyon tabloları pek ender. Meselâ, deniz harblerimize dair yazdıklarımızı süslemek için münasip bir tablo bulamadık. Bizde avrupai resim hayatının nihayet yüz yılı bile doldurmadığını Nurullah Berk'in yazdığı bentlerimizde görülmüştür. Deniz Müzesi ile Dolmabahçe ve Topkapı saraylarının ve resim galerilerinin birer birer gezilmesinden alınan netice sıfırdır. Mefahirimize dair olan Avrupa kaynaklı ender resimler ise garazkâranedir. Yenilerini yaptırmak bir mâna ifade etmez. Bu kısırlık bizi ilk gündenberi üzmektedir. Bu vaziyet karşısında boş da durmıyarak bir şeyler yapmıya çalıştık. Artık mevcutlar için birer münasebet düşürmiye ve icabında fenni, tıbbi resimler de koymıya karar verdik. Şukadar ki, bunların mevzularını her vakit aktüaliteden alamamak zorundayız.

Bu renkli ilâveleri tek sayfa olarak vermiye gelince; bu hususta bayiler nezdinde yaptığımız tetkik neticesiyle okuyucu isteklerini birleştirerek şuna karar verdik: Tabloyu daha iyi kâğıda basmak şartiyle gene kapağa koymak ve fakat tam sayfa eninde, büyük olarak vermek. Bu suret, icabında levha gibi asmak istiyenler için de müsaittir; çünkü, kesilip enli bir kartona yapıştırmak suretiyle asılmıya da lâyık bir kıta almış olacaktır.

Ş a h e s e r l e r h u l â s a l a r ı : Okuyucularımızın çoğu, her sayıda bir dünya şaheserinin hulâsasını istemektedir. Buna hemen başlıyoruz. Hattâ yalnız eser değil, müessiri hakkında da bilgi vererek bu işi yapıyoruz.

Y e n i k e ş i f l e r : Fen âleminin yeni keşifleri hakkında yazılar da çok istenen mevzular arasındadır. Bunları sık sık birer bent halinde toplayıp hemen vermek kararındayız. Bunlar, ayrı birer bent olmaları mümkün olmıyan şeylerdir. Meselâ yeni bir teleskop, naylonun yeni bir tatbikatı gibi keşifler ki, teleskop ve naylon maddeleri evvelce verildiği için bu gibi küçük keşifler ancak bu suretle sunulabilirler.

B i l m e c e : Bunu da hemen vermiye başlıyoruz. İsteklisinin pek çok olduğunu anladık.

D i ğ e r b u l u ş l a r ı m ı z : Hayvanlar, insan ırkları, gök âlemi, denizcilik, spor, eski Türk tarihi, teceddüt tarihimizin safhaları, kâşifler, mucitler, Türkiye coğrafyası, dünya üniversiteleri serisi, Türk müziği, Batı müziği, fenni yazılar gibi çeşitli bentlere daha ziyade itina etmek lüzumuna da kaniiz. Eskidenberi verdiğimiz tıbbi ve sıhhi, tarihi, çeşitli yazılarla politik ve aktüel yazılara daha ziyade itina göstereceğiz. Şukadar ki, bunları sistem ve mekanizmamıza da uydurmıya çalışacağız.

Ç o k b e n t k o y m a k : Birçoklarının istediği gibi bunları kısa kısa verip meselâ bir fasiküle yirmi küsur bent koymanın da pek mümkün olmadığını bittecrübe anlamış bulunuyoruz. Çünkü o zaman mevzu iyice anlaşılamamaktadır. Ancak bazan arasıra pek lüzumsuz yere uzamalara bundan sonra meydan vermiyeceğiz ve mümkün mertebe çok bent koymıya gayret edeceğiz.

T e m i n e t t i k l e r i m i z v e e d e m e d i k l e r i m i z : Yaptığımız geniş programın tatbikı için tedbir almış ve çoklarının fiile konmasını şimdiden temin etmiş bulunmaktayız. Ancak, henüz literatürü bizde yapılamamış bentlerde müşkülât çekmekteyiz. Beş senedir tecrübe ile şunu öğrendik ki, her mütahassıs yazıcı ve her yazıcı da mütahassıs olmamaktadır. Biz bilhassa "pul" mevzuunda bu sıkıntıyı hissediyoruz. Mevcut bir iki yazıcı ve mütahassısın pek meşgul bulunmasına rağmen biz bu işi de temine gayret etmekteyiz.

P r o s p e k t u s u m u z : "Aylık Ansiklopedi" nin şimdiye kadar neşrettiği bentlerin bir fihristini ve kataloğunu yaptık. Kapak kısmı henüz basılmakta olan bu kataloğun içi, yani tahlilî fihristi elimizdedir. Beşinci cilt sonuna koyacağımız beş ciltlik umumi fihristin şimdiki şekli olan bu fihristlerden arzu edenlere hemen yollıyacağız.

H u l â s a : Büyük iltifata karşı büyük bir çalışma hamlesi daha yapacağız. Alıcıyı fazlalaştırmak hususunda da eseri sevenlerin ayrıca himmetlerini bekliyoruz.

BİBLİYOGRAFYA

Bize Gelen Veya Dikkatimizi Çeken Son Neşriyata Bir Bakış

Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı : İsmail Hakkı Uzunçarşılı. 1300 kuruş.

Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı uzun yılların emeği neticesinde meydana getirilen bu eseriyle yakın tarihimizin mühim bir konusuna ışık tutmıya çalışmıştır. Türk Tarih Kurumu tarafından nefis bir şekilde bastırılan bu 634 sayfalık büyük eser yüze yakın müracaat kaynağı karıştırılarak ve Başbakanlık Arşivi ile Topkapı sarayı arşivi elenerek meydana getirilmiştir. Osmanlı Devletinin idari teşkilâtını divanı hümayundan başlıyarak maliye dairelerine kadar inceden inceye tahlil eden bu eser zannediyoruz ki son yılların en mühim ilmî neşriyatından biridir. Eserin ikinci yarısını teşkil eden Osmanlı Bahriyesi kısmı ise bu sahada biricik müracaat kaynağı vasfını kazanmıştır. Eserin sonuna, kuşe kâğıdı üzerine basılmış yüze yakın resim ilâve edilmiştir ki, bunlar mevzu ile ilgili tarihî tablolar, tasavvurî eşhas resimleri, yazılı metinler suretleri ve Osmanlı donanmasına ait gemi resimlerinden ibarettir. Kıymetli profesörümüzü bu ciddi çalışmasından dolayı tebrik eder, eserini tarihle ilgili okuyucularımıza bilhassa tavsiye ederiz.

Şair ve ediplerin hayatı : Murat Uraz. 75 kuruş.

Öğrencilerin ortaokul okuma kitaplarında yazılarına rasladıkları Türk ve yabancı edip ve şairleri daha yakından tanıtmak maksadiyle İstanbul millî eğitim müdürü bulunan Murat Uraz tarafından bir biyografi kitabı hazırlanmıştı. Bu eser yeniden tadil ve ilâveler yapılmak üzere dokuzuncu defa olarak bastırılmış ve İnkılâp Kitabevi tarafından satışa çıkarılmıştır. Kitapta, 96 sayfa içinde seksenden fazla Türk edibi ve elliye yakın yabancı memleket şahsiyeti resimleriyle ve kısaca tahlil edilmiştir. Bu çağdaki okul çocukları için istifadeli bir kitaptır.

Geometri Öğretimi : Fuat Baymur. 125 kuruş.

Gazi Eğitim Enstitüsü öğretmenlerinden Fuat Baymur ilkokul öğretmenlerine, günlük çalışmalarında faydalı olabilecek ve onlara yol gösterecek bir eser telif etmiştir. Eserde mümkün mertebe bol bol misaller yardımiyle mevzu aydınlatılmış, bilhassa geometri konularını şekillendirme bahsi haklı olarak geniş tutulmuştur. Kitabın sonuna bâzı ders örnekleri de konmuştur ki, bu da pratik faydalanmıya yardımcı bir hususiyetini teşkil etmektedir. Bütün ilkokul öğretmenlerinin okuması gerekli bir kitaptır. İnkılâp Kitabevi tarafından yayımlanmıştır.

Talebeye Muaşeret Dersleri : Süheylâ Muzaffer Dalkılıç. 75 kuruş.

Öğretmenlere yardımcı olarak tertibedilen bu eser ilk, orta ve lise öğrencilerinin seviyelerine göre öğretici bir hedef gütmüş ve çocuklarımızın okul içi ve dışında medenî birer vatandaş terbiyesi kazanmaları için riayete mecbur oldukları muaşeret kaidelerini sıralamıştır. Bu kaidelerin birçokları yalnız muhitten aldığını kolayca hazım çağında olan küçükler için değil birçok büyük insanların da riayete mecbur oldukları şeylerdir ve herkes tarafından okunması gerekli bir eserdir. Eserin ikinci defa olarak İnkılâp Kitabevi tarafından satışa çıkarılması da ehemmiyetini belirten bir misaldir. Çocuk babalarına ve öğretmenlere olduğu kadar öğrencilere de tavsiye ederiz.

Radioaktiv İsotoplar ve Tedavi Endikasyonları : Prof. Dr. A. Tevfik Berkman. 200 kuruş.

Şimdiye kadar "Tıbbi Radyoloji Teşhis ve Tedavi Esasları", "Safra Yollarının Radyolojisi" gibi radyoloji sahasında değerli eserler vermiş olan İstanbul Üniversitesi Radyoloji Profesörü Dr. A. Tevfik Berkman bu eserinde, fizyolojik ve biyolojik araştırmalar için çok kıymetli bir unsur olan radio-isotopları ele almaktadır. İnkişaf halinde bulunan bir ilim kolu üzerinde bu nevi neşriyatın, diğer çalışmaları da destekliyeceğine şüphe yoktur. Eser, bibliyografyasında zikredildiği gibi bu sahada yayımlanmış kırk kadar ingilizce ve fransızca eser elenerek meydana getirilmiştir. Mühim bir meslekî eser olan "Radioaktiv İsotoplar ve Tedavi Endikasyonları" tıpla ilgili bütün fen adamlarımızın dikkatini çekecek bir mükemmeliyettedir.

Jack : Alphonse Daudet - Halit Fahri Ozansoy. 400 kuruş.

Ondokuzuncu Yüzyılın en kuvvetli Fransız muharrirlerinden Alphonse Daudet'nin (Bakınız, Aylık Ansiklopedi, sayfa 237) güzel bir eseri daha dilimize çevrildi. "Sapho", "Değirmenimden Mektuplar", "Küçük Şey", "Tarascon'lu Tartarin" gibi eserleriyle Türk okuyucusunun da pek yakından tanıdığı Daudet, pek temiz ve sade bir üslûba sahip, samimiyeti her satırında bir vekar ölçüsünde aksetmiş bir ediptir. Halif Fahri Ozansoy tarafından dilimize çevrilen "Jack" romanı, 1876 da yazılmıştır ve genç yaşında ölüme sürüklenen bedbaht bir çocuğun acıklı macerasını anlatmaktadır. Eser İnkılâp Kitabevi tarafından dört renkli karton bir kapak içinde satışa çıkarılmıştır.

Yeni Çiftlik Sahibi : M. Jokai - Sadrettin Enver. 270 kuruş.

Klâsik Macar edebiyatının seçkin simalarından biri olan M. Jokai yüz kadar eser bırakmış ve bunların çoğu birçok medenî dillere çevrilmiştir. Millî Eğitim Bakanlığı klâsikler serisi arasında çıkan "Yeni Çiftlik Sahibi" M. Jokai'nin en beğenilmiş eserlerinden biridir. Kitabın önsözünde bu Macar edibi hakkında yeter derecede malûmat verilmektedir. Memleketimizde pek az tanınmış olan Macar edebiyatının gittikçe artan meraklılarına tavsiye ederiz.

Top Oynıyan Kedi Mağazası : H. de Balzac - Dr. Necdet Bingöl. 75 kuruş.

Birçok eserleri dilimize çevrilmiş olan büyük Fransız romancısı Honoré de Balzac'ın bu eseri, muharririn diğer eserlerine nazaran bam başka bir hususiyeti haizdir. Dr. Necdet Bingöl tarafından "La Maison du Chat-qui-pelote" tan itina ile çevrilmiştir. Millî Eğitim Bakanlığı Fransız Klâsikleri serisinin 156 ncısını teşkil eden kitaba, mütercim tarafından Balzac'ın ehemmiyetini belirten kısa bir önsöz de eklenmiştir.

Altın : Eugene O'Neill - Avni Givda. 100 kuruş.

Millî Eğitim Bakanlığı Devlet Konservatuvarı yayımlarının 43 üncü cildini teşkil eden "Altın" ile bu seride çıkan Eugene O'Neill'in eserlerinin sayısı dokuzu buluyor. Modern Amerikan tiyatro edebiyatının en seçkin bir simasına verilen bu ehemmiyet yerindedir. "Altın" ın baş tarafına mütercim tarafından güzel bir tahlil yazısı konmuştur. Bundan önce yayımlanan "Kahvaltıdan Önce" adlı piyesin baş tarafında muharriri hakkında etraflı bir etüt vardı. Avni Givda'yı, tercüme faaliyetini böyle bir tek mihrak etrafında topladığı için tebrik ederiz.

Sağduyu ve Duyarlık II: Jane Austen - Vecahat Güray. 150 kuruş.

Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanan İngiliz Klâsikleri serisinin 50 nci numarasını teşkil eden bu kitap, müellifin "Sens and Sensibility" adlı eserinden tercüme edilmiştir. Adı memleketimizde pek duyulmamış olan müellifin ehemmiyetini bu bir tek eseri bile belirtecek bir kudrettedir. Hemen her okumuş Türkün kütüphanesinin seçkin bir köşesini teşkil eden Millî Eğitim Bakanlığı klâsikleri günden güne zenginleşmekte ve ehemmiyetini belirtmektedir.

En güzel Dünya Masalları: Adem Şakar. 100 kuruş.

Varlık Yayınları arasında çıkan ve küçük bir antoloji mahiyetinde olan bu cilt, çocuklarımızın eline çekinmeden vereceğimiz kalitede bir eserdir. İçinde Amerika zencilerine, Kuzey Amerika yerlilerine, Afrika, Avustralya, Hint, Malezya ve Japon masallarına ait güzel örnekler vardır. Kitap, çocuklarımızın pek seveceği bir şekilde resimlenmiştir. Çocuk kütüphanemize yaptığı bu hizmetlerden dolayı Yaşar Nabi'yi tebrik ederiz.

Bir Olalım (şiirler): Ercüment Eren. 75 kuruş.

İnsel Kitabevi tarafından temiz bir baskı ile satışa çıkarılan bu eserde şair, belki de ilk eseri olmasına rağmen şiir vâdisinde pek fazla bir acemilik göstermiyor. Yapmak istediği modern bir sanat değildir. Fakat eskilerde görülmiyen bir tazelik ve sadelik de hemen her parçada kendini hissettiriyor. Üç forma tutan kitapta kırk küsur parça vardır.

AYIN OLAYLARI

16 Aralık 1948 — 15 Ocak 1949 Arasında Memleket İçindeki Olaylara Toplu bir bakış.

16 aralık — İngilterenin Ankara büyük elçisinin refikası Lady Kelly, ingilizce ve fransızca olarak nefis bir edebî üslûpla yazdığı ve Bayan İnönüye ithaf ettiği "Landscapes of Anatolia" (Anadolu Manzaraları) adlı eserini yayımladı.

— Telif Haklarını Koruma Cemiyetinin kongresi İstanbulda Gazeteciler Cemiyeti binasında yapıldı. İdare heyetine Halide Edip Adıvar, Refik Halid Karay, Şevket Rado, Muvaffak İhsan Garan, Bahadır Dülger, İbrahim Hoyi, Fikret Âdil; Haysiyet Divanına Prof. Ali Fuat Başgil, Dr. A. Adnan Adıvar, Ahmet Emin Yalman, mürakıplıklara da Râkım Çalapala ve Hüsamettin Bozok seçildiler.

17 aralık — Amerika Birleşik Devletleri Ordu Bakanı Kenneth Royall, refakatinde eşi ve bâzı ehemmiyetli şahıslar olduğu halde özel uçakla Ankaraya geldi ve Cumhurbaşkanı İnönü tarafından kabul edildi.

18 aralık — Amerika ordu bakanı verdiği demeçte memleketimizi ziyaret sebebinin, askerî durumumuzu görmek ve yardımda ne gibi değişiklikler yapılması gerektiğini anlamak olduğunu söyledi.

— Yargıtay Birinci Ceza Dairesi, Haşmet Orbayın on sekiz, Reşit Mercanın dokuz seneye mahkûmiyetlerine dair Bolu Ağır Ceza Mahkemesince verilen kararı tasdik etti.

19 aralık — İzmir Şehir Tiyatrosu binasiyle Sergi sarayı tamamiyle yandı.

— Amerika Bahriye Nezareti Kurmay İkinci Başkanı Visamiral Radford ve beraberindeki askerî heyet uçakla İstanbula geldi.

— İstanbulda yapılan futbol maçında Fenerbahçe, Austria 1-1 berabere kaldılar.

20 aralık — Amerikan deniz heyeti Ankarayı ziyaret etti ve Visamiral Radford ile Senatör Robertson İnönü tarafından kabul olundular.

21 aralık — Macaristanın Ankara elçisi Gulaşi hükümetimize iltica etti.

22 aralık — "Cumhuriyet" gazetesinin matbaa kısmı müdürü Bâli Tekin vefat etti.

23 aralık — İstanbulda yapılan futbol maçında Austria, Galatasarayı 4-3 yendi.

24 aralık — Kütahya milletvekili Ahmet Tahtakılıç'ın şekere yapılan zam dolayısiyle Bakanlar Kurulu hakkında Meclis soruşturması açılmasına dair önergesi muhaliflerin elbirliğiyle verdiği kabul reylerine karşılık, çoğunluk partisi tarafından reddedildi.

— Amerika ile otuz milyon dolarlık kredi anlaşmasına ait kanun tasarısı Büyük Millet Meclisinde kabul edildi.

— Eski Rum patriği Maksimos tedavi ve istirahat için İstanbuldan İsviçreye gitti.

25 aralık — On bin üniversiteli genç Ankarada şuurlu bir miting yaparak Kıbrıs adasının Yunanistana terki söylentilerini ve hariçteki Türklere yapılan zulümleri protesto etti. Gençlik hiçbir vakit emperyalist emeller peşinde koşmadığımızı, millî misaka sadık olduğumuzu ve Birleşmiş Milletler Teşkilâtına olan itimadımızı belirtti.

— İstanbulda yapılan futbol maçında Austria, Beşiktaş takımını 4 - 2 yendi.

— Cumhuriyet Merkez Bankasının İstanbul şubesi müdürlüğüne şube muavinlerinden Fahrettin Ulaş tâyin edildi.

26 aralık — İstanbulda yapılan futbol maçında Fenerbahçe Austria takımını 3 - 1 yendi.

27 aralık — İstanbulun eski şehreminlerinden Operatör Emin Erkul'un eşi Belkis Erkul büyük bir apartımaniyle bütün menkul ve gayrımenkulünü, mücevherlerini ölümünden sonra kaydiyle Darüşşafakaya bağışladı ve kanunî tescilini yaptırdı.

— Ankarada Millî Savunma Bakanlığı binasında yangın çıktı, ateş çatı kısmen yandıktan sonra söndürüldü.

28 aralık — Mardin milletvekili ve Türk Hava Kurumu Başkanı General Seyfi Düzgören Ankarada vefat etti.

29 aralık — Büyük Millet Meclisinde bir münakaşa sonunda Diyarbakır milletvekili Şeref Uluğ, Kütahya milletvekili Ahmet Tahtakılıç'ı yumrukladı. İkinci celsede çoğunluk partisinin kararıyle Ahmet Tahtakılıç'a üç oturum ihraç kararı verildi.

1 ocak 1949 — Asım Tınaztepe pe'nin orgeneralliğe terfii üzerine açık bulunan İstanbul komutanlığına Korgeneral Şehap Gürler tâyin edildi.

4 ocak — Türk hükümeti, Birleşmiş Milletlerin Filistin uzlaştırma komisyonuna Türk delegesi olarak Hüseyin Cahit Yalçının seçildiğini bildirdi.

7 ocak — Çekoslovakya Viskonsolosu Hinçik hükümetimize iltica etti.

— Ord. Prof. Tahir Taner Şişlideki Tan apartımanını Hukuk Fakültesi emrinde ilme tahsis ederek "Prof. Tahir Taner Tesisi" adiyle bir tesis meydana getirdi, apartımanının mülkiyet ve gelirini bu tesise ayırdı.

9 ocak — Başbakanlıktan tebliğ edildiği üzere sanat jüri heyeti "İnönü Armağanları" ndan beş bin liralık bir tanesini Yahya Kemal Beyatlı'nın "Hayal Şehir" şiirine, beş bin liralık bir tanesini Ahmet Adnan Saygunun "Yunus Emre Oratoryosu" na, üç bin liralık bir tanesini Cevat Fehmi Başkut'un "Küçük Şehir" adlı piyesine vermeyi; bilim jüri heyeti beş bin liralık bir armağanını Ankara Tıp Fakültesi enfeksiyon hastalıkları profesörü Dr. Hüseyin Kemale ve beş bin liralık bir tanesini de İstanbul Fen Fakültesi matematik profesörlerinden Dr. Cahit Arf'a vermeyi kararlaştırdı.

— Son Londra olimpiyatında 63 kiloda dünya serbest güreş şampiyonluğunu kazanan Gazanfer Bilge'nin, ağzından kan boşanması üzerine vereme yakalandığı tespit edildi ve tedavisi için tedbirler alındı.

11 ocak — İnönü Armağanları, diploma ve madalyaları Ankarada Başbakan Hasan Saka tarafından, kazananlara verildi.

12 ocak — Dış kredilerle uğraşacak yeni devlet bakanlığına tâyin edilen Ulaştırma Bakanı Kasım Gülek, bu tâyinde muvafakati alınmadığı için çekildi.

14 ocak — İkinci Hasan Saka kabinesi istifa etti.

15 ocak — Sivas milletvekili Şemsettin Günaltay yeni kabineyi kurmıya memur edildi

12 aralık 1948 — 15 ocak 1949 arasında memleket dışındaki olaylara toplu bir bakış

16 aralık — Berlindeki Fransız işgal kumandanı, nakliye uçaklarının emniyetle uçmalarına engel olan Rus kontrolü altındaki Berlin radyosunun pilonlarını havaya uçurdu.

— İsviçre Millî Meclisi, devlet başkanlığına "Volksrecht" gazetesi başyazarı Ernst Nobsu seçti.

17 aralık — Güvenlik Konseyi İsrael devletinin teşkilâta üye olmak hakkındaki müracaatini görüştü, müracaat gereken yedi rey çoğunluğu elde edemedi.

— Rusya, Fransız komutanı nezdinde, Berlin radyosu pilonlarının yıkılmasını protesto etti.

18 aralık — Almanyanın üç Batı bölgesiyle Türkiye arasında 75.000.000 dolârlık bir ticaret anlaşması yapıldığı Frankfurt'ta açıklandı.

19 aralık — Çinde komünistler Nanking'e elli mil mesafede Tiengçang'ı ele geçirdiler. Başbakan Sun-Fo istifa etti.

— Holândalıların mütarekeyi ihlâl ederek cümhuriyetçilere karşı harekete geçmesi üzerine Endonezya'da iç harb başladı. Cumhurbaşkanı Soekarno ile başbakan, eski başbakan ve ordu başkomutanı Holândalılar tarafından esir edildiler.

— Meksika'da Castane de Castron hükümetini deviren sivil - askerî junta (üç kişilik heyet) iktidarı resmen ele aldı.

20 aralık — Yine Sun-Fo tarafından kurulan yeni Çin kabinesi "şerefli bir barış temin edilinceye kadar savaşa devam etmek" hususunda and içti.

21 aralık — Amerika, İngiltere ve Fransa, Rusların iştiraki olmadan Berlin'de üç devlet idaresinin kurulduğunu ilân ettiler. Neşredilen beyannamede, Ruslar dört devletin bağlı oldukları anlaşmaya göre hareketi kabul edecek olurlarsa dört devlet idaresinin devam edebileceği bildirildi (Ruslar, dört devlet idaresini temsil eden komandaturadan 1 temmuz 1948 de çekilmişlerdi).

— Amerikada, yolsuzluklarla itham edilen Kongre üyesi ve Amerikan Aleyhtarı Faaliyetler Komitesi başkanı Parnell Thomas hakkında kanuni takibat resmen açıldı.

— Amerikada komünistlere malûmat vermekle itham edilen eski Dışişleri Bakanlığı memurlarından ve Milletlerarası Eğitim Enstitüsü Müdürü Lavrence Logan kendisini pencereden attı ve öldü.

22 aralık — Japon harb suçlularının başlıcalarından sayılan eski başbakan Tojo ile iki bakan ve dört general asılarak idam edildiler.

24 aralık — Bir müddettenberi Endonezya meselesini müzakere eden Güvenlik Konseyi ilk rar olarak ateş kesilmesi ve esir edilen Endonezyalı liderlerin de serbest bırakılması emrini verdi.

28 aralık — Mısır başbakanı Nokraşi Paşa "Müslüman Kardeşler Birliği" adına faaliyette bulunan Abdülhamid Hasan isminde bir genç tarafından altı el tabanca atılmak suretiyle öldürüldü. Sa'dist partisinin eski liderlerinden Abdülhadi Paşa yeni kabineyi kurmıya memur edildi.

— Ruhr bölgesi hakkındaki Altılar Konferansı çalışmasını bitirerek bu bölgenin idaresi için "Ruhr İdaresi" adiyle anılacak bir kontrol mekanizması kurulmasını kararlaştırdı.

29 aralık — İsrael devleti kuvvetleri Mısır topraklarına girerek El-Ariş'ten on kilometre mesafeye kadar ilerlediler.

30 aralık — Endonezyada Holândalılara karşı çete harbi başladı.

1 ocak 1949 — Hindistan başbanı Pandit Nehru, Endonezya meselesini görüşmek üzere, Türkiye dahil, on üç Asya devletini Yeni Delhi'de toplantıya çağırdı.

2 ocak — İngiltere dışişleri bakanı, İsrael devletinin Mısıra tecavüzü devam ettiği takdirde İngilterenin bu devlete harb ilân etmesi ihtimalini Amerika Dışişleri Bakanlığına bildirdi.

3 ocak — Fransada büyük bir malî rezalet meydana çıkarıldı ve devlet parasından milyonların usulsüz sarfı yüzünden meclis tahkikatı açıldı.

7 ocak — Amerika Dışişleri Bakanı Marshall hastalığı yüzünden istifa etti. Truman bu bakanlığa Acheson'un getirildiğini bildirdi.

10 ocak — Amerikanın, hâdisenin sadece "müessif bir vaka" olarak telâkki edilmesini istemesi üzerine İngiltere - İsrael gerginliği yatışma yoluna girdi.

16 aralık 1948 ile 15 ocak 1949 arasında geçen bir aylık müddet zarfında yurt içindeki kültür hareketlerinin başlıcalarını sütunlarımıza geçiriyoruz.

KONFERANSLAR

CAMBRİDGE Üniversitesi hayati kimya profesörü Dr. Joseph Needham 17 aralıkta Ankara Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesinde "İlimde birlik ve ilmin gelişmesinde Asya'nın rolü" konulu bir konferans vermiştir. Profesör aynı konferansını 20 aralıkta İstanbul Üniversitesi Biyoloji Enstitüsü salonunda tekrarlamış ve 21 aralıkta Teknik Üniversitede "Asya'da teknik ve cemiyet" konulu bir konferans daha vermiştir.

★ 17 aralıkta Orman Fakültesinde Burhan Felek "Olimpiyatlar" konulu konferansını tekrarlamıştır.

★ 20 aralıkta Eminönü Halkevinde Prof. Refii Şükrü Suvla "Devletçilik ve Türkiyede tatbikatı" konulu bir konferans vermiştir.

★ 20 aralıkta Ankara Hukuk Fakültesinde öğrenciler arasında "Bakanlar Kurulu Meclis dışından teşkil edilmeli midir?" konulu bir münazara yapılmıştır.

★ 20 aralıkta Kadıköy Halkevinde Handan Emiroğlu "İngiliz polis teşkilâtı" konulu bir konferans vermiştir.

★ 21 aralıkta M. T. T. B. Hukuk Derneği Eminönü Halkevinde "Af kanunu faydalı mıdır?" konulu bir münazara tertibetmiştir.

★ İngiliz Royal Society âzasından Bayan Dr. Dorothy Needham 23 aralıkta İstanbul Tıp Fakültesinde "Adale gerilmesinin hayati kimya bakımından incelenmesi" konulu güzel bir konferans vermiştir.

★ 27 aralıkta Eminönü Halkevinde Prof. Mazhar Osman "Eroinciler" konulu bir konferans vermiştir.

★ 27 aralıkta Kadıköy Halkevinde Prof. Necmettin Rifat Yarar "Aşılar ve serumların faydaları" konulu bir konferans vermiştir.

★ 28 aralıkta Eminönü Halkevinde Doçent Sulhi Dönmezer "Amerikada çocuk suçluluğu ile mücadele" konulu bir konferans mücadele konulu bir konferans vermiştir.

★ 28 aralıkta Siyasal Bilgiler Okulunda Cihat Baban "Basın ve demokrasi" konulu bir konferans vermiştir.

★ 28 aralıkta Ankara Hukuk Fakültesinde Avukat Celâl Yardımcı "Ceza hukukunda fikir hürriyeti" konulu güzel bir konferans vermiştir.

★ 28 aralıkta Marmara Lokalinde Hukuk Fakültesi öğrencileri "Suçları önlemek ve suçları ıslâh etmek üzere zecrî tedbirler lâzım mıdır?" konulu bir münazara yapmışlardır.

★ 29 aralıkta Eminönü Halkevinde Halide Edip Adıvar "Hür adam yetiştirmek" konulu bir konferans vermiştir.

★ 3 ocakta Eminönü Halkevinde Prof. Ahmet Ali Özeken "Türkiye sanayiinde maliyet meselesi" konulu ilgi çeken bir konferans vermiştir.

★ 5 ocakta Siyasal Bilgiler Okulunda, Beyruttaki UNESCO toplantısında Türkiyeyi temsil etmiş olan Prof. Fâzıl Hakkı Sur, seyahat intibalarını anlatmıştır.

★ Memleketimizi ziyaret eden Birmingham çocuk mahkemeleri başkanı Hamilton Raynes 4 ocakta Ankara Hukuk Fakültesinde "Çocuk suçlarının belli başlı saik ve sebepleri", 5 ocakta "İngilterede çocuk mahkemelerinin esasları ve çalışmaları", 6 ocakta "İngilterede suçlu çocuklara mahsus müessese ve okullar" konulu üç konferans verdikten sonra İstanbula gelmiş ve 10 ocakta İstanbul Hukuk Fakültesinde, 11 ve 12 ocakta da Eminönü Halkevinde bu üç konferansını tekrarlamıştır.

★ 5 ocakta Galatasaray Lisesi salonunda, M. Ali Gökberk "Münevverlerimiz ve ağaç kültürü" konulu bir konferans vermiştir.

★ 8 ocakta Ankara'da; Millî Kütüphanede Nermin Abadan "İsveçte kütüphanelerin halk terbiyesinde üzerlerine aldıkları vazifeler" konulu bir konferans vermiştir.

★ 8 ocakta Ankara Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesinde Prof. Paul Koschaker "Mukayeseli hukuk tarihi" konulu bir konferans vermiştir.

★ 9 ocakta "Kadın" gazetesinin teşebbüsü ile Eminönü Halkevinde yapılan bir toplantıda İffet Halim Oruz, Kâzım Nami Duru, Adile Ayda, Cihat Baban kadın ve gençlik konuları üzerinde birer konuşma yapmışlardır.

★ 10 ocakta Ankara Gülhane Tıp Akademisinin dördüncü tıbbi müsameresinde, Hamburg Üniversitesi Cerrahi Kliniği profesörü Dr. G. E. Konjetzny "Mide kanserinin cerrahi ve nosolojisinde yeni ilerlemeler" konulu bir konferans vermiştir.

★ 10 ocakta Ankara Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesinde Prof. Faruk Erem "Ceza Kanununun tenkidi" konulu bir konferans vermiştir.

★ 11 ocakta İstanbul Fen Fakültesinde, Zürich Üniversitesi profesörlerinden R. Nevanlinna "Matematik araştırmalar" konulu bir konferans vermiştir.

★ 13 ocakta Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesinde Prof. Enver Ziya Karal "Demokrasi ve komünizm" konulu bir konferans vermiştir.

★ 13 ocakta Ankara Hukuk Fakültesinde Prof. E. Hirş, "Alkonulu bir konferans vermiştir.

★ 14 ocakta Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesinde Prof. Nevzat Tüzdil "Hayvan psikolojisi" konulu bir konferans vermiştir.

★ 14 ocakta Kadıköy Halkevinde Prof. Mazhar Osman "Akıllı görünen deliler" konulu bir konferans vermiştir.

★ 14 ocakta Beyoğlu Halkevinde Kemal Emin Bora "Tiyatro" konulu bir konferans vermiştir.

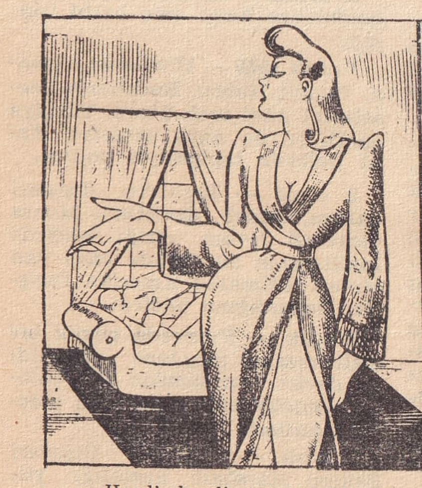
★ 15 ocakta Ankara Ağır Ceza Mahkemesi salonunda Nermin Abadan "Ceza ve aile hukuku bakımından İsveç hukukunun özellikleri" konulu güzel bir konferans vermiştir.

İHTİFALLER

BÜYÜK Türk şairi ve mütefekkiri Mevlâna'nın ölümünün 675 inci yıl dönümü münasebetiyle 17 aralıkta Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesinde yapılan toplantıda Prof. Feridun Nafiz Uzluk ve Kemal Edip Kürkçüoğlu birer konuşma yapmışlardır.

★ Mahmut Esat Bozkurt'un ölümünün beşinci yıl dönümü münasebetiyle 21 aralıkta Hukuk Fakültesinde bir toplantı yapılmış, Prof. Süheyl Derbil ve Prof. Bülent Nuri Esen birer konuşma yapmışlardır.

AYIN EN GÜZEL KARİKATÜRLERİ

— Haydi, haydi, tut çeneni! "yapacağım, edeceğim" den başka şey söylediğin yok. Demokrat Partiden ne farkın var?

"Ay Dede" den

— Felâketzedeler mi?..
— Evet, ev kiralarının serbest bırakılacağını duyup bir çadır tedarik edenler!..

"Şaka" dan

— Kış kıyamet köyü bastı, bir aydır telgraf bile gelmiyor.
— Nasıl gelsin, bütün yollar karla gapandı! Biz bile zor gidiyoruz!

"Mizah" tan

— Kuzum, şu lirayı bozar mısın?
— Başüstüne bayım... Ama, tırtıllı kuruşlu mu olsun, ortası delik kuruşlu mu olsun, beşlik mi olsun, onluk mu olsun, gümüş 25 lik ve ellilik mi olsun, yoksa maden 25 lik veya ellilik mi olsun?..

"Akbaba"dan

★ Büyük Türk hükümdarı Şahruh'un beş yüzüncü ölüm yıldönümü münasebetiyle 24 aralıkta Eminönü Halkevinde bir toplantı yapılmış, Prof. Zeki Velidi Togan "Şahruhun hayatı" ve Prof. E. Diez "Şahruh zamanının sanat abideleri" konulu birer konuşma yapmışlardır.

★ Mehmet Âkif'in on ikinci ölüm yıldönümü münasebetiyle 26 aralıkta Ankara Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesinde yapılan toplantıda Hamdullah Suphi Tanrıöver, Halide Nusret Zorlutuna, Şefik Kolaylı, Ankara Halkevinde gene üniversite öğrencileri tarafından yapılan bir başka toplantıda Prof. Nevzat Tüzdil, Prof. Fazlı Faik Yegül birer konuşma yapmışlardır. Aynı günde Eminönü Halkevinde yapılan toplantıda İsmail Habib Sevük, Ömer Rıza Doğrul birer konuşma yapmışlardır.

★ Mehmet Emin Yurdakul'un beşinci ölüm yıl dönümü dolayısiyle 14 ocakta Ankara Hukuk Fakültesinde yapılan toplantıda Hamdullah Suphi Tanrıöver, Uluğ İğdemir, Saim Fikirli birer konuşma yapmışlardır. Eminönü Halkevinde yapılan toplantıda ise Prof. Sadri Maksudi, Doçent Adile Ayda, Necati Balaşoğlu birer konuşma yapmışlardır.

MÜZİK

18 aralıkta Küçük Tiyatroda Cumhurbaşkanlığı Filârmonik Orkestrası R. Principe'in idaresinde Mozart, Beethoven ve Grieg'in eserlerinden mürekkep güzel bir konser vermiştir.

★ 20 aralıkta Saray sinemasında, İstanbul Filârmoni Derneğinin orkestra konseri Atina Devlet Orkestrası şefi Ekonomides'in idaresinde verilmiştir.

★ 20 aralıkta İstanbul Filârmoni Derneğinin senfonik konserine solist olarak Maria Heroyorgu da katılmıştır. Konserde Beethoven, ve Çaykovski'nin piyano konçertoları başarıyla çalınmıştır.

★ 22 aralıkta Ankara Halkevinde Rıfkı Ar (bariton), Meri Mania (soprano) birer şan konseri vermişlerdir. Piyanoda kendilerine İ. Brancucci refakat etmiştir.

★ 23 aralıkta Ankara Halkevinde, Amerikalı zenci sanatkâr, mezzo - soprano Virginia Paris bir şan resitali vermiştir. Sanatkâr 3 ocakta Kadıköy Halkevinde veda resitalini vermiştir. Bu konserinde kendisine piyanoda Prof. Kydoniatis refakat etmiştir.

★ 25 aralıkta Küçük Tiyatroda Cumhurbaşkanlığı Filârmonik Orkestrası Hasan Ferit Alnar'ın idaresinde Dall'Abaco, Lalo, Borodin ve Weber'in eserlerinden mürekkep bir konser vermiştir.

★ 8 ocakta Küçük Tiyatroda Cumhurbaşkanlığı Filârmonik Orkestrası Dr. Hans Hoerner'in idaresinde Beethoven, Bach, Schubert ve Verdi'nin eserlerinden mürekkep bir konser vermiştir. Orkestra 15 ocakta aynı konseri tekrarlamıştır.

★ Ankarada İngiliz Kültür Heyeti tarafından hazırlanan ve Millî Kütüphane Konserleri adiyle adlandırılan konser serisinin ilki 9 ocakta Millî Kütüphane salonunda verilmiştir. Enver Kapelman, Süheyl Petek, Zeki Berkürek ve Enver Kakıcı'dan mürekkep yaylı sazlar kuvarteti Wood, Haydn ve Dvorak'ın bâzı eserlerini ustalıkla çalmışlardır.

★ 10 ocakta Kadıköy Halkevinde Anita Jongejans güzel bir şan resitali vermiştir.

★ 11 ocakta İstanbul Konservatuvarı Orkestrası Şehir Komedi Tiyatrosunda yeni senenin ilk konserini vermiştir. Solist olarak piyanoda Verda Ün ve İffet Evin konsere iştirak etmişlerdir.

★ 13 ocakta Saray sinemasında İstanbul Filârmoni Derneğinin Cemal Reşit Rey idaresindeki senfonik konserine Fransız viyolonselisti Bernard Michelin solist olarak iştirak etmiştir. Konserde Boccherini, Saint-Saens'ın konçertoları başarıyla çalınmıştır.

RESİM FOTO MİMARİ

MEVLÛT şairi Süleyman Çelebi'nin Bursadaki mezarını tanzim için açılan proje müsabakasına 59 mimar 29 eserle iştirak etmişlerdir. Bu eserler 16 aralıkta Eminönü Halkevinde bir sergi halinde halka gösterilmiye başlanmıştır.

★ 2 ocakta Ankara Halkevinde Onuncu Devlet Resim ve Heykel sergisi açılmıştır. Bu yıl sergiye 128 ressamımız 382 tablo ve 7 heykeltıraşımız da 17 parça eserle iştirak etmişlerdir. Kurulan jüri tarafından, eserleri satın alınmak suretiyle mükâfata lâyık görülen sanatkârlarımız şunlardır: İbrahim Çallı, Hikmet Onat, Şeref Akdik, Cemal Tollu, Zeki Faik İzer, Bedri Rahmi Eyuboğlu, Arif Kaptan, Nurullah Berk, Eren Eyuboğlu, Eşref Üren, Refik Epikman, Halil Dikmen, Cevat Güreli, Sabri Berkel, Mahmut Cuda, Nuri İyem, Avni Arbaş, Zeki Kocamemi.

★ Ankarada açılan Devlet Resim ve Heykel Sergisi münasebetiyle verilmekte olan Ahmet Çanakçılı resim mükâfatı bu yıl Ferruh Başağa ("Aşk" adlı tablosiyle birinci), Ziya Kefeoğlu (ikinci) ve Numan Numan Pura (üçüncü) ya verilmiştir.

★ Değerli resim sanatkârlarımızdan Bedri Rahmi Eyuboğlu ile Eren Eyuboğlu, Beyoğlundaki hususi atelyelerinde 33 parça eserden mürekkep bir sergi tertibetmişlerdir. 15 ocakta açılan bu güzel sergi nisan sonuna kadar devam edecektir.

★ Bulgaristan göçmenlerinden genç ressam Münevver Gürkan 15 ocakta Beyoğlunda Sofiyanos mobilya mağazasında ikinci sergisini açmıştır.

TİYATRO

SES Opereti 17 aralıktan itibaren "Apar Topar" adlı yeni bir operet - revünün temsiline başlamıştır. Eseri yazan Alp Kun, müziklerini hazırlıyan da Fehmi Ege'dir. Ses Opereti bu eseri de her zamanki titiz itinasını göstererek sahneye koymuş, dekorlar, kostümler ve danslar için de gerekli emeği harcamıştır.

★ 19 aralıkta, akşam temsilden sonra İzmir Şehir Tiyatrosu binası tamamen yanmıştır. Bu hâdise sanat severler arasında teessürle karşılanmıştır. Heyetin ocak sonlarına doğru Halkevi salonunda, yangından önce temsil edilmekte olan Molière'in "Hastalık Hastası" adlı komedisiyle tekrar faaliyete geçeceği memnuniyetle haber alınmıştır.

★ İstanbul Şehir Dram Tiyatrosunda "Ruy Blas" temsili 20 aralığa kadar devam etmiştir. Bâzı tiyatro tenkitçilerinin hücumlarına rağmen eser halkımız tarafından alâka ile takibedilmiş ve bu temsiller esnasında, baş rolü oynıyan Ercüment Behzat Lâv, eserin temsilindeki güçlüğü, seyirciye sezdirmeden cevherli bir sadelikle yenebilmiştir. Bu eda olgunluğunu, bütün hayatını sessizce sanatına vakfetmiş bir insan olarak elde ettiğine şüphe yoktur.

★ İstanbul Şehir Dram Tiyatrosunda 21 aralıktan itibaren şair Necip Fazıl Kısakürek'in "Parmaksız Salih" adlı piyesinin temsiline geçilmişse de gerek eser ve gerekse temsil tarzı sanat çevrelerinde iyi karşılanmamıştır. Bu umumi tenkidlerin suçunu, eserde baş rolü oynıyan İ. Galip Arcan'ın muvaffakıyetsizliğine yükliyen müellif, tiyatro idaresine bir protesto göndererek, baş rolün İ. Galip Arcan'dan alınarak dublörü Hüseyin Kemal Gürmen'e verilmesini, aksi takdirde temsilden sarfınazar edilmesini istemiştir. Sanat hayatımızda ilk defa vaki olan böyle bir müdahale üzerine, tiyatro idaresi, haklı olarak piyesi afişten indirmeyi daha uygun bulmuştur. Bu hâdise üzerine bâzı sanat çevrelerinde hâsıl olan kanaat, müellifin, daha önce "Para" adlı piyesinde olduğu gibi bu sönük eserinde de suni bir hareket havası yaratmak istediği üzerinde toplanmıştır. 30 aralıktan itibaren tekrar "Ruy Blas" temsiline geçilmiştir.

★ İstanbul Şehir Dram Tiyatrosunda ikinci defa temsile başlanılan "Ruy Blas" dan sonra, 11 ocaktan itibaren, R. de Flers ve Caillavet'nin müştereken yazdıkları "L'Amour Veille" eserinden merhum İsmail Müştak Mayakon'un adapte ettiği "Aşk Uyumaz" ın temsiline başlanmıştır. Fransız esprisinin zarafetine güzel bir örnek teşkil eden bu komedinin bütün kusuru, Şehir Dram Tiyatromuz için çok hafif oluşudur. Perihan Çakıl, Hüseyin Kemal, Talât Artemel muvaffak olmuşlardır.

★ Bergama Halkevi temsil kolu sanatkârları 25 aralıkta Dikili Halkevinde "Hilei Şeriye" komedisini temsil etmişlerdir.

★ Bu sene çok başarılı temsiller veren Muammer Karaca Opereti 26 aralıkta "Borazan Kâzım" a son vererek 28 aralıktan itibaren "Sadık Zevceler" adlı yeni bir musikili komedinin temsiline başlamıştır. Daha önce "Eski Hamam Eski Tas" adiyle sahnemizde görünmüş olan bu eser merhum Mahmut Yesari tarafından yunancadan adapte edilmişti. Eser yeni baştan gözden geçirilerek ve aktüel esprilerle süslenerek sahneye konmuştur. Kıymetli komediyenimiz Muammer Karaca başta olmak üzere, Celâl Sürurî, İrma Toto, Mehmet Ali, Vedat Karaokçu, Handan Karaokçu halkı kahkahalara boğacak bir başarı göstermişlerdir.

★ Sahnemizin değerli elemanlarından Cahide Sonku, fazla yorgun olduğunu ileri sürerek 31 aralıkta Şehir Dram Tiyatrosundaki vazifesinden istifa etmiş, bunun üzerine "Ruy Blas" piyesindeki kıraliçe rolü, temsiller bitinceye kadar Nevin Seval tarafından oynanmıştır.

★ Geçen ay içinde Ankaradaki Küçük Tiyatroda Shakespeare'in "Onikinci Gece" adlı eserinin temsiline devam edilmiştir. Çocuk temsillerine "Karaböcek" adlı musikili çocuk piyesiyle devam olunmuştur. Opera bölümü "Madam Butterfly" a devam etmiş ve 4 ocaktan itibaren gene G. Puccini'nin "La Bohême" inin temsiline başlamıştır.

★ Kıymetli operet sanatkârımız Vahi Öz yeni bir heyet kurarak 7 ocakta Eminönü Halkevinde "Türediler" adlı müzikli komedi ile ilk temsilini vermiştir. Daha önce "Tırtıllar" adiyle gördüğümüz bu eserde sanatkârlar muvaffak olmuşlardır.

★ İstanbul Şehir Komedi Tiyatrosunda "Paydos" temsillerine devam edilmiş, böylece eser, 75 inci temsilini idrak etmiştir.

MUHTELİF HAREKETLER

ÇOCUK Esirgeme Kurumunun 1948 Çocuk Yılı münasebetiyle açtığı roman müsabakasına 28 eser katılmış, jüri birinciliğe lâyık eser göremiyerek ikinciliği Lâmia Balı'nın "İlk Arkadaş" ına, üçüncülüğü de Edip Erbilen'in "Gölpınar'ın Çocukları" adlı romanına vermiştir.

★ Mecliste bütçe müzakereleri vesilesiyle millî eğitim bakanının açıkladığına göre 1948 yılında memleketimizde okur yazar nispeti yüzde 36,6 dır. Bu nispet kadınlarda yüzde 22,5 ve erkeklerde 50,8 dir. 1948-1949 yılında okul çatısı altına alınan okuma yazma çağındaki çocukların yüzde nispeti 52,12 dir.

★ Bu yıl ilk defa verilen İnönü Armağanları için iç olaylar sayfamızın 9 ve 11 ocak tarihli kısımlarına bakmak lâzımdır.

BİBLİYOGRAFYA

Bize Gelen veya Dikkatimizi Çeken Son Neşriyata Bir Bakış

AHMET MİDHAT EFENDİ İLE ŞAİR FITNAT HANIM : Hakkı Tarık Us. 100 kuruş.

YAKIN mazimize dair değerli tetkikler vermiş olan Sayın Hakkı Tarık Us küçük hacımdaki bu eseriyle ilgi çekici bir mevzua temas etmiş oluyor. Eserin önsözünden öğrendiğimize göre, Ahmet Mithat ile Şair Fıtnat Hanım arasında 1878 de geçen bir aşk macerası üzerine her iki tarafın yazmış olduğu bu mektuplar, Ahmet Mithat'ın son yıllarda satılan kütüphanesi arasında oğlu tarafından bulunmuştur. Mektupların ilgi çeken bir noktası Ondokuzuncu Yüzyıl içinde münevver tabakanın psikolojisini vermesidir. Kitabın sonuna, Fıtnat Hanımın kim olduğunu araştıran bir yazı ve onun elde edilebilen şiirleri konmuştur. Hakkı Tarık Us, daha önce de Namık Kemal'in "Silistire Muhasarası" adlı eserini bulup bastırmıştı. Kendisine, kültürümüze bu nevi hizmetlerinden dolayı teşekkürü ödenmesi lâzım bir borç biliyoruz.

ŞARK BUHRANI VE SABAH GAZETESİ : Prof. Bekir Sıtkı Baykal. Fiyatı yazılı değil.

DİL ve Tarih - Coğrafya Fakültesi mecmuasında yayımlanan bu etüd ayrı bir basın halinde kitap şekline konmuştur. Osmanlı İmparatorluğuna karşı 1875 te başlıyan Bosna Hersek ayaklanması hakkında o zaman Şemsettin Sami merhumun çıkarmıya başladığı "Sabah" gazetesindeki yazılar üzerine hazırlanmış olan bu etüd bir noktaya ilgimizi çekiyor: "Aylık Ansiklopedi" sahibi Server İskit'in muhtelif defalar yazdığı gibi memleketimizde gazete müessesesi, ilk Avrupa gazeteleri gibi iktisadi bir zorlamanın değil, edebiyatçılık gayretinin vücuda getirdiği ve politikanın geliştirdiği bir şeydir. Bu bakımdan memleket kültürüne ve politikasına ait en iyi tarih ve tetkik mehazları gazete ve mecmualarımızdır. Bu hakikati Prof. Bekir Sıtkı Baykal bu etüdiyle bir kere daha perçinlemiştir. Etüdün mevzuu pek çok kimseleri ilgilendirir, fakat bir gazeteden yapılacak karakteristik bir ilmî tetkik olması bakımından daha ziyade dikkate şayandır.

HALİL EDHEM, cilt II. 300 kuruş.

TÜRK Tarih Kurumu yayınlarından VII. serinin beşinci cildini teşkil eden bu eser kıymetli ilim adamımız Halil Edhem'in hâtırasını anmak için meydana getirilen kitabın ikinci cildidir ve Prof. Arif Müfid Mansel, Prof. Besim Ömer Akalın, Prof. Âkıl Muhtar Özden, Prof. Süheyl Ünver, Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Aziz Ogan, Uluğ İğdemir, Kemal Erguvanlı, Abdülkadir Erdoğan, Ahmet İhsan Tokgöz, İ. Zühtü Başar, Hasan Âli Yücel, Âfet İnan, Harun Reşit Kocacan, Bilâl Aziz Yanıkoğlu, Halim Baki Kunter gibi imzaların yazdığı makaleleri muhtevidir. Kitabın sonuna değerli müzecimizin faaliyetini ve eserlerini belirten 17 levha ilâve edilmiştir. Hiçbir menfaat beklemeden bütün ömrünü ilim hizmetine veren bir şahıs için yapılan bu neşriyat alkışlanacak bir kadirşinaslık örneğidir.

AMERİKADA YENİ TERBİYE CEREYANLARI: İngilizceden iktibas eden Nezahet Nurettin Ege. 220 kuruş.

CUMHURİYET devrinde bütün öğretim müesseselerinde yapmış olduğumuz büyük hamleler, bizi dünyanın çeşitli memleketlerindeki terbiye hareketleriyle yakından temasa geçirmiştir. Bu memleketlerin başında fosilleşmiş kaideleri inkâr ederek bütün öğretim müesseselerine yep yeni bir veçhe veren Birleşik Amerika Devletleri gelmektedir. Nezahet Nurettin Ege tarafından meydana getirilen ve Millî Eğitim Bakanlığı tarafından bastırılan bu kitap, Amerikada elde edilen başarılar hakkında esaslı fikirler vermektedir. Gençliğini memleket ihtiyaçlarına göre müstahsil bir duruma getirecek bir terbiye sistemiyle ayarlıyan Amerikadaki bu çeşit müessese ve okulların gayelerini ve işleme tarzını tetkik, bizim için de faydalı olacaktır. Eseri terbiyecilerimizin ve öğretmenlerimizin ilgi ile takibedeceklerine ve birçok bakımlardan istifade edeceklerine şüphe yoktur.

TOTEM VE TABU : Freud - Niyazi Berkes. 180 kuruş.

MİLLÎ Eğitim Bakanlığı tarafından neşredilen klâsikler serisinden Yeni Alman Edebiyatı'nın dördüncüsünü teşkil eden bu eser, Yüzyılımızın en mühim ve en büyük fikir adamlarından birinin ana kitaplarından biridir. Daha önce Prof. Mustafa Şekip Tunç ve Selmin Evrim tarafından birkaç eseri dilimize kazandırılmış olan Dr. Sigmund Freud, Ondokuzuncu Yüzyılın kalıplaşmış telâkkilerine en büyük isyan bayrağını açan bir şahsiyettir. İlim çevremizin yakından tanıdığı bu simayı, genç neslin de, eserleriyle birlikte tanıması zaruridir. Çok açık bir ifade ile ve notlar ilâvesiyle yapılan "Totem ve Tabu" tercümesi bu bakımdan dikkat çekici bir eserdir.

FELEK, (I ve II ciltler) : Burhan Felek. 250 şer kuruş.

BURHAN Felek'in her pazar "Cumhuriyet" gazetesinde yazdığı mizahi yazıların âdeta tiryakileri vardır. Günümüzün en çok okunan ve sevilen bu yazıları bir gündelik gazetenin sayfaları arasına gömülüp unutulacak şeyler değildir. Bu yazılar, her yaş ve her seviyedeki halka tebessümden kahkahaya kadar neşenin bütün derecelerini tattıracak ve yaşatacak kıymettedir. Burhan Felek'in temiz bir İstanbul türkçesiyle meydana getirdiği bu yazıların bu kadar sevilmesinde bir sır yoktur. Muharrir, İstanbul hayatını ince nüansları ve esprileriyle tesbit eden ve yaşayışımızın çeşitli safhalarını zarafetle hicveden bu yazılarında günümüzün âdeta bir tarihçesini yapmıştır. Onun işlediği malzeme, Ahmet Mithat gibi, Hüseyin Rahmi gibi, Ahmet Rasim gibi halk muharrirlerininkine çok benzer. Cemiyetin her tabakasından seçtiği çeşitli tipler pek canlıdır. Ancak Burhan Felek'in üstün tarafı daha modern oluşudur. 1944 ve 1945 yıllarında neşredilmiş yazıları toplıyan bu iki cilt muharririn ne yapmak istediği hakkında canlı bir fikir verebilecek ehemmiyettedir. Ciltlerin sayısı arttıkça bu ehemmiyet hem daha iyi anlaşılacak, hem de daha çok artacaktır.

DE PROFUNDİS (ikinci baskı) : Oscar Wilde - Burhan Toprak. 125 kuruş.

MEMLEKETİMİZDE tercüme faaliyetinin ilk hızlanmıya başladığı bir sırada Burhan Toprak tarafından tercüme edilerek "Dün ve Yarın" külliyatı arasından çıkan "De Profundis" şimdi İnkılâp Kitabevi tarafından yeniden bastırılmıştır. Eser, bilindiği gibi André Gide'in muharrir hakkındaki hâtıralarını ve muharririn, hapishaneden Robert Ross'a gönderdiği dört mektubu da ihtiva etmektedir. Edebiyat meraklısı okuyucularımıza tavsiye ederiz.

ALTIN KIZ : Volkman Leander - Hayrullah Örs. 80 kuruş.

MİLLÎ Eğitim Bakanlığı yeni bir çocuk kitapları serisine başlamıştır. Bu serinin ilk kitabı olan "Altın Kız", Volkman - Leander'in "Fransız Ocakları Başında Hulyalar" adlı eserinden seçilmiş altı masalı ihtiva etmektedir. Kitap iyi kâğıda ve resimli olarak basılmıştır. Çocuklarına temiz ve süzülmüş eserler okutmak istiyen aile reislerine bu güzel kitabı tavsiye ederiz.

İNCİ : John Steinbeck - Feriha Kunt. 100 kuruş.

ÇEŞİTLİ neşriyatı arasında, dünya edebiyatından seçilmiş romanlara da yer veren Varlık Yayınevi, Panait İstrati ve James Hilton'dan sonra şimdi de ünlü Amerikan romancısı John Steinbeck'in bir kitabını piyasaya çıkardı. Steinbeck'ten bunda önce bibliyografya sayfalarımızda iki defa bahsetmiş ve iki kitabını okuyucularımıza tavsiye etmiştik. İlerki sayılarımızda bu mühim sima hakkında bir edebi tahlil yazısı vereceğimizi müjdelerken, kıymetli hikâyeci Bekir Sıtkı Kunt'un eşi Feriha Kunt tarafından güzel bir şekilde çevrilen "İnci" yi de tavsiye ederiz.

İNGİLİZCE - TÜRKÇE SEÇME YAZILAR : Hazırlıyan Yaşar Nabi. 100 kuruş.

SON yıllarda birçok dünya memleketlerinde olduğu gibi memleketimizde de ingilizce bir hayli taammüm etmiş bulunuyor. Bu merak ve arzuyu destekliyen türlü neşriyat yapılmaktadır. Yaşar Nabi de Varlık yayınları arasında çıkardığı bu kitapla kütüphanemize bir başka çeşit eser kazandırmış bulunuyor. Kitapta Wilde, Defoe, Swift, Scott, E. Bronte, Goldsmith ilh. gibi İngiliz ediplerinin seçme parçaları asıllariyle ve türkçe karşılıklariyle bulunmaktadır. Tercümeler, çalışmalariyle dikkati çeken muharrirlerimiz tarafından yapılmıştır. İngilizcede ilerlemiş olanlara iyi bir yardımcı olan bu eseri ilgili okuyucularımıza tavsiye ederiz.

YENİ ŞİİRLER 1949 : Hazırlıyan Yaşar Nabi. 100 kuruş.

SON aylar içindeki yayınlariyle edebi faaliyetin en başında gelen Varlık dergisi, bu kitabiyle memleketimizde yep yeni bir tarzın ilk örneğini vermiştir. Yüz küsur sayfa tutan bu kitaba, şimdiye kadar eserleri "Varlık" dergisinde neşredilmiş 83 şairin 122 neşredilmemiş şiiri konmuştur. Eserin önsözünde bildirildiğine göre bu hareket her yıl başında tekrarlanacak ve yılın en güzel şiirlerini bir araya getiren bir nevi bir antoloji meydana getirilmiş olacaktır. Bu ilk ciltte yaşları 38 ile 17 arasında bulunan bir neslin şiir çalışması hakkında okuyucunun, eserleri okuyarak toplu bir fikir edinmesi mümkündür. Çok zarif bir kapak içinde satışa çıkarılan bu eseri meraklısı okuyucularımız zevkle karıştırabilirler.

SANAT TAKVİMİ 1949. 450 kuruş.

MİLLÎ Eğitim Bakanlığı tarafından birkaç yıldanberi çıkarılmakta olan aylık duvar takvimi, bu sene, eskilere nazaran daha orijinal bir muhteva ile çıkmıştır. Her sene dünkü ve bugünkü ressam neslimizin eserlerinden seçme örnekleri renkli olarak veren "Sanat Takvimi" bu sene, müzelerimizi zenginleştiren işleme, seccade, kilim, işleme, kumaş, cam ve porselen eşya ilh. gibi Türk sanatlarının orijinallerinden renkli röprodüksiyonlarla süslenmiştir. Duvarlarımızı "Sanat Takvimi" ile süslemek artık bir zevk üstünlüğüne delil haline gelmiştir.

AYIN OLAYLARI

16 Ocak 1949 — 15 Şubat 1949 Arasında Memleket İçindeki Olaylara Toplu Bir Bakış

16 ocak — Geniş temaslardan ve büyük müşküllerle karşılaştıktan sonra Şemsettin Günaltay, yeni kabineyi şöyle kurdu: Başbakan Şemsettin Günaltay; Başbakan Yardımcısı Nihat Erim; Maliye Bakanı İsmail Rüştü Aksal; Devlet Bakanı Nurullah Esat Sümer; Millî Savunma Bakanı Hüsnü Çakır; İçişleri Bakanı Emin Erişirgil; Adalet Bakanı Fuat Sirmen; Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak; Millî Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu; Bayındırlık Bakanı Şevket Adalan; Ticaret ve Ekonomi Bakanı Cemil Sait Barlas; Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Dr. Kemali Beyazıt; Gümrük ve Tekel Bakanı Dr. Fâzıl Şerafettin Bürge; Tarım Bakanı Cavit Oral; Ulaştırma Bakanı Dr. Kemal Satır; Çalışma Bakanı Reşat Şemsettin Sirer.

17 ocak — Yeni kabine ilk toplantısını Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün başkanlığında yaptı.

18 ocak — C. H. P. Meclis Grupu, Şemsettin Günaltay ve Reşat Şemsettin Sirer'in yeni kabineye girmeleri dolayısiyle açılan grup başkan vekilliğine Faik Ahmet Barutçu'yu, idare heyeti üyeliğine de Şeref Uluğ'u seçti.

19 ocak — Demokrat milletvekillerinden Fikri Apaydın'ın verdiği takrir üzerine mahkeme kararı olmadan kurşuna dizilen otuz iki vatandaş meselesi görüşüldü. Özalp kaymakamiyle jandarma subayının mahkemeye verilmiş, mahkûm olmuş, fakat ilk mahkûmiyetleri olduğu için tecil edilmiş oldukları hükûmet tarafından bildirildi. Hâdisenin tetkiki için bir Meclis komisyonu kurulması hakkındaki takrir reddedildi.

20 ocak — Tanınmış romancı ve gazeteci Burhan Cahit Morkaya İstanbulda vefat etti.

22 ocak — Şemsettin Günaltay kabinesi C. H. P. Meclis Grupunda programını okudu. Erzincan milletvekili şair Behçet Kemal Çağlar çok şiddetli tenkitlerde bulundu ve ezcümle: "Demokrasiyi bir ortaoyunu halinden çıkarmak, sahiden tatbik etmek zamanı gelmiştir. Bunun ilk şartı Anayasada değişikliktir.", "İnkılâp yaptık, milleti harbe sokmadık diye, halkın altın heykelimizi dikeceğini sandık. Ferih, fuhur demokrasiye başlıyalım dedik, baktık, halk bizi sevmiyor. Demokrasiye gitsek biz kalamayız. İkisinin ortasında bocalıyoruz. Tek çare yeni seçimdir" dedi. Neticede gizli reyle hükümete beşe karşı iki yüz doksan bir reyle itimadedildi.

— Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'yü Demokrat Parti Başkanı Celâl Bayar Çankaya köşkünde ziyaret etti ve bu ziyaret esnasında iç ve dış politika konuları üzerinde karşılıklı fikir teatisinde bulunuldu.

23 ocak — Birleşmiş Milletler Arabulma Komisyonunda Türk delegesi İstanbul milletvekili Hüseyin Cahit Yalçın, Kayseri treniyle Kudüs'e hareket etti.

24 ocak — Mecliste programını okuyan Şemsettin Günaltay kabinesi 42 ye karşı 391 güven oyu aldı. Programın okunmasından sonra Parti Meclis Grupunda olduğu gibi şiddetli tenkitlerini tekrarlıyan ve "Artık birbiri ardı sıra iflâs eden hüsnüniyetler serisine inanmıyorum" diyen Erzincan milletvekili Behçet Kemal Çağlar hem Halk Partisinden, hem de milletvekilliğinden istifa ederek Meclisten ayrıldı.

25 ocak — C. H. P. Meclis Grupu, bundan böyle Partiye, harici siyasete veya orduya ait sır olmıyan grup müzakerelerinin aleniliğine karar verdi.

— Cumhurbaşkanı aleyhine tecavüzkârane neşriyatta bulunmaktan sanık İstanbul Üniversitesi eski doçentlerinden Mehmet Ali Aybar, Ankara Ağırceza Mahkemesince dört ay hapse mahkûm edildi.

26 ocak — Yeni Rum Ortodoks Patriği Birinci Athenagoras, dört motörlü bir Amerikan askeri uçağiyle İstanbula geldi.

27 ocak — 268 inci Patrik Birinci Athenagoras, Fener Patrikhanesinde merasimle patriklik tahtına çıktı.

— Bir uçak gemisi, üç kruvazör ve iki muhripten müteşekil bir Amerikan filosu bir dostluk tezahürü olmak üzere İstanbul limanına geldi.

28 ocak — Tedavi edilmek üzere gittiği Londra'da bir prostat ameliyatı geçiren İstanbul Vali ve Belediye Başkanı Dr. Lûtfi Kırdar İstanbula dönerek vazifesine başladı.

30 ocak — Yeniden faaliyete geçen Mason Derneğinin senelik kongresi İstanbulda yapıldı. M. Kemal Öke, Mustafa Hakkı Nalçacı, Galip Taş, Muhip Kuran, Hâzım Âtıf Kuyucak, Hüsamettin Sunal, Ferit Zühtü, Dr. Orhan Tahsin, Mecdi Akasya, Ferit Üp, idare heyetine seçildiler.

31 ocak — Cumhurbaşkanı İsmet İnönü Çankaya köşkünde, memleketimizde misafir olarak bulunmakta olan Doğu Atlântik ve Akdeniz Amerikan deniz kuvvetleri komutanı Oramiral L. Conolly ile Visamiral Bolger'i, Tümamiral Harper'i, Tuğgeneral Rienhie'yi, Amerikan deniz ataşesi Albay B. Valnmaeter'i, Amerikan büyük elçisi M. G. Wadsworth refakatinde kabul buyurdular.

3 şubat — Amerikan filosu İstanbul limanından ayrıldı.

— 1926 senesindenberi İstanbul Ortodoks Patrikhanesiyle arasında ihtilâf bulunan müstakil Türk Ortodoks Kilisesi Başpapazı Birinci Eftim, Birinci Athenagoras'a biat eyledi.

4 şubat — Merkez ve İş Bankaları eski umum müdürü, eski milletvekillerinden Salâhattin Çam İstanbulda vefat etti.

5 şubat — Ankaraya giden Patrik Birinci Athenagoras, cumhurbaşkanını, başbakanı, Meclis başkanını ve Diyanet İşleri reisini ziyaret etti.

6 şubat — Meşrutiyet devrinin en tanınmış simalarından Necmettin (Molla) Kocataş İstanbulda vefat etti.

10 şubat — Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak, Paris'te toplanacak 16 devlet dışişleri bakanları toplantısına iştirak etmek üzere İstanbuldan hava yoliyle Paris'e hareket etti.

16 Ocak 1949 — 15 Şubat 1949 Arasında Memleket Dışındaki Olaylara Toplu Bir Bakış

17 ocak — Almanyanın yeniden silâhlanmamasını temin ve kontrol edecek daimî bir emniyet polis kuvvetinin Büyük Britanya, Birleşik Amerika Devletleri ve Fransa tarafından kurulduğu resmen açıklandı.

— İlk toplantısını Cenevrede yapan Birleşmiş Milletler Filistin Uzlaştırma Komisyonu, Hüseyin Cahit Yalçın'ı başkanlığına seçti.

19 ocak — Yunan millî kahramanı General Papagos'un kendisine başkumandanlık teklif edilmesine mukabil bâzı şartlar dermeyan etmesi bir kabine buhranına yol açmış ve Sofulis kabinesi istifa etmişti. Yeni bir koalisyon kabinesi kurmıya memur edilen Sofulis, Papagos'un şartlarını kabul ettiğinden kabine buhranı sona erdi.

20 ocak — Harry S. Truman Washington'da Kapitol binası önünde yapılan muazam bir merasimde Amerikanın 33 üncü cumhurbaşkanı sıfatiyle andiçti ve bundan sonra söylediği uzun ve heyecanlı bir nutukta "Barış ve hürriyet uğrunda topyekûn savaşa gideceğini" beyan etti.

21 ocak — Çin milliyetçi hükümetinin cumhurbaşkanı Mareşal Çan-Kay-Şek istifa ederek Nanking'den ayrıldı ve yerine muavini Li-Tsung-Jen geçti.

23 ocak — Amerikan askeri heyeti Nanking'den ayrıldı.

24 ocak — Bütün dünyada Sovyet rejimi aleyhinde derin tepkiler yaratmış olan "Hürriyeti Seçtim" kitabının müellifi Victor Kravçenko'nun "Les Lettres Françaises" adlı Fransız gazetesi aleyhine açtığı hakaret dâvasının duruşmasına Paris'te başlandı.

27 ocak — Brüksel Antlaşmasına dahil beş devlet (Benelux) dışişleri bakanları, Batı Avrupa Birliği ve Kuzey Atlântik Savunma Paktiyle ilgili meseleleri görüşmek üzere Londra'da İngiltere Dışişleri Bakanı Bevin'in dairesinde toplandılar.

28 ocak — Kuzey Atlântik Güvenlik Paktını hazırlıyan yedi devlet, yedi devletten herhangi birine vuku bulacak silâhlı taarruzun diğer âkitlere karşı da bir taarruz sayılmasını prensip olarak kabul etti.

30 ocak — Rusya, Atlântik Paktı hazırlıklarına karşı bir hareket olmak üzere verdiği bir nota ile Norveç'ten bu pakt karşısındaki vaziyetini izah etmesini istedi.

— Stalin bir barış taarruzuna geçerek, Amerika ile birlikte harbe müracaat edilmiyeceği hakkında bir tebliğ yayımlamıya, Rusyada, Polonya ve Çekoslovakyada olmak üzere Truman'la görüşmiye hazır olduğunu beyan etti.

3 şubat — Amerika Dışişleri Bakanı Acheson, Stalin'in beyanatına cevap olarak Amerikanın Rusya ile münferit müzakereye girişemiyeceğini, Başkan Truman'ın da Stalin'le ancak Amerikada görüşebileceğini söyledi. Başkan Truman da bu beyanatı teyideyledi.

4 şubat — İran şehinşahı Tahran Hukuk Fakültesinin kuruluş yıldönümü töreninde bulunmak üzere üniversite kapısı önünde otomobilden indiği sırada bir suikaste uğradı. Fahri Rai adında birinin attığı iki kurşunla hafif yaralandı. Suikastçı tevkif edildi ve Tahran'da örfi idare ilân olundu.

6 şubat — Rusya Norveç'e ikinci bir nota vererek aralarında bir ademi tecavüz paktı imzasını teklif etti.

— Yunan komünist çetecilerinin başkomutanı Markos Moskovanın emriyle azledildi ve Bulgar sınırında pusuya düşürülerek otomobille Sofya'ya, oradan da uçakla Moskova'ya gönderildi.

8 şubat — Macar Katolik camiasının ruhani lideri Kardinal Mindszenty, Peşte'de bir komünist halk mahkemesi tarafından müebbet hapse mahkûm edildi. Bu karar, bütün dünyada şiddetli tepkiler yarattı.

13 şubat — Portekizde yapılan seçimlerde General Carmona tekrar cumhurbaşkanlığına seçildi.

14 şubat — Bugün öğleden sonra İngiltere Dışişleri Bakanlığında bulunan Necmettin Sadak ve Ernest Bevin, iki devlet arasındaki münasebetlerle ilgili bütün konuları gözden geçirdiler. Görüşmeden sonra Dışişleri Bakanlığı "İki müttefik memleket için müşterek ilgiyi haiz konuların bütün şümulü ile" görüşüldüğünü tebliğ etti, fakat bakanlık sözcüsü ne gibi neticelere varıldığını açıklamaktan imtina etti.

16 ocak 1949 ile 15 şubat 1949 arasında geçen bir aylık müddet zarfında yurt içindeki kültür hareketlerinin başlıcalarını sütunlarımıza geçiriyoruz.

KONFERANSLAR

ORD. Prof. Şükrü Baban 17 ocakta Eminönü Halkevinde "Paraya dair" konulu bir konferans vermiştir.

★ 18 ocakta Eminönü Halkevinde, Millî Türk Talebe Birliği Hukuk Derneği ile İktisat Derneği öğrencileri arasında "Grev hakkı tanınmalı mıdır, tanınmamalı mıdır ?" konusu üzerinde bir münazara yapılmıştır.

★ 19 ocakta Eminönü Halkevinde Mümtaz Faik Fenik "Gazetecilik" konulu bir konferans vermiştir.

★ 20 ocakta Türk Mikrobiyoloji Cemiyeti tarafından İstanbul Etıbba Odasında tertibedilen bir toplantıda Prof. İhsan Şükrü Aksel "Streptomisin tedavisinde vertige" konulu bir konferans vermiştir.

★ Ankara Gülhane Askerî Tıp Akademisi ve Ankara Tıp Fakültesinin tıbbi müsameresi 22 ocakta Ankarada hastanenin konferans salonunda yapılmıştır. Konuların ve konferansçıların isimlerini sıralıyoruz : 1 - Nadir görülen bir malarya şekli (Ord. Prof. Dr. Abdülkadir Noyan). 2 - Mide ülserlerinde vagotomi (Prof. Dr. Recai Ergüder). 3 - Beyinden kurşun çıkarılması (Prof. Dr. Recai Ergüder). 4 - Splenektomi ile iyi edilmiş bir ikter hemolitik (Baş Asistan Dr. Nihat Artunkal). 5 - Bir banti sendiromu hakkında (Asistan Dr. Selâhattin Akkaynak). 6 - Streptomycin ile iyi edilmiş bir menenjit tüberküloz vakası (Asistan Dr. Ekrer Korukoğlu). 7 - Ekstrapiramidal hareki bozukluklarda parpanit tedavisi hakkında (Asistan Dr. Asaf Yörük). 8 - Hakiki bir pernisiyöz vakasında kemik iliği ve retikülosit sayımı hakkında demonstrasyon (Asistan Dr. Hilmi Özgün). 9 - Bir kemik sarkomu (Mevki Hst. Operatörü Dr. S. Birgen). 10 - Kalb zirvesinde kalmış bir kurşun vakası (Mevki Hst. Operatörü Dr. S. Birgen).

★ 22 ocakta Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi öğrencileri Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi salonunda "Aşk fıtri midir, kisbi midir?" konusu üzerinde bir münazara yapmışlardır.

★ 22 ocakta Ankara Halkevinde, Devlet Konservatuvarı öğretmenlerinden Nurettin Sevin "Shakespeare'in gençleriyle Molière'in gençleri" konulu bir konferans vermiştir.

★ 22 ocakta Ankara Yenişehir C.H.P. salonunda Beden Terbiyesi Genel Direktörü Vildan Âşir Savaşır "1948 Olimpiyatları" konulu bir konferans vermiştir.

★ 24 ocakta Ankara Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi salonunda Ceza Hukuku ve Adli Psikoloji Profesörü Faruk Erem "Ceza Kanunu'nun tenkidi" konulu bir konferans vermiştir. Hatip, takibi şikâyete bağlı suçlar meselesini ele almış ve bunu yabancı ve yerli doktrin ile tatbikatın ışığı altında tahlil etmiştir.

★ 24 ocakta Eminönü Halkevinde Burhan Felek "Ondördüncü Olimpiyad" konulu bir konferans vermiştir.

★ 27 ocakta Ankara Halkevinde, Tıp Fakültesi Cildiye Profesörü Marchionini "Alman Akademi gençliğinin durumu" konulu bir konferans vermiştir. Hatip son Almanya seyahatinde Alman üniversite gençliğinin, hayatlarını dışarıda en güç şartlar içinde kazanarak nasıl tahsillerine devam ettiğini belirtmiştir.

★ 27 ocakta Ankara Ziraat Fakültesinde Prof Kerim Ömer Çağlar "Ziraatimizin bâzı meseleleri" konulu bir konferans vermiştir.

★ 27 ocakta Millî Türk Talebe Birliğinin Hukuk Fakültesi öğrencileri arasında Eminönü Halkevinde "Âyan meclisi kurulmalı mıdır?" konusu üzerinde bir münazara yapılmıştır.

★ 28 ocakta İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi ile Siyasal Bilgiler Okulu öğrencileri arasında Ankara Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi salonunda "Dünya devleti kurulabilir mi, kurulamaz mı?" konusu üzerinde bir münazara yapılmıştır.

★ 28 ocakta İstanbul Teknik Üniversitede Hamdullah Suphi Tanrıöver "Milliyeti nasıl anlıyoruz?" konulu bir konferans vermiştir.

★ 28 ocakta Ankara Nümune Hastanesi konferans salonunda yapılan tıbbi toplantıda verilen konferansları ve konferansçıların isimlerini sıralıyoruz : 1 - Büyük bir kalın bağırsak defektinin bertaraf edilmesi (Ord. Prof. Dr. E. Melchior). 2 - Sağ kalb kateterizasyonu (Dr. Celâl Ertuğ). 3 - Bir envajinasyon vakası hakkında (Dr. Şadi Güçlü). 4 - Bir Wilson bloku münasebetiyle (Dr. Abit Köymen). 5 - Cerrahi tedavi ile iyileşen bir enkontinans vakası (Dr. Şemsi Özdilek). 6 - Bir Madelung deformitesi (Dr. Mustafa Alper).

★ 29 ocakta Ankara Halkevinde, Gazi Eğitim Enstitüsü öğretmenlerinden Agâh Sırrı Levent "Millî edebiyat nedir ve şair kime derler?" konulu bir konferans vermiştir.

★ 30 ocakta Ankara Millî Kütüphane konferans salonunda, Amerikan Kütüphaneleri Müdürü Mrs. Emily Dean, Amerikan kütüphaneleri hakkında bir konferans vermiştir.

★ 31 ocakta Kadıköy Halkevinde Handan Emiroğlu "İngilterede atletizm" konulu bir konferans vermiştir.

★ Kâbil'de çıkan "Islah" gazetesinin başmuharriri Mehmet Kadir Terekî, memleketimizi ziyaret etmiş ve 31 ocakta Ankara Halkevinde "Afganistan" konulu bir konferans vermiştir.

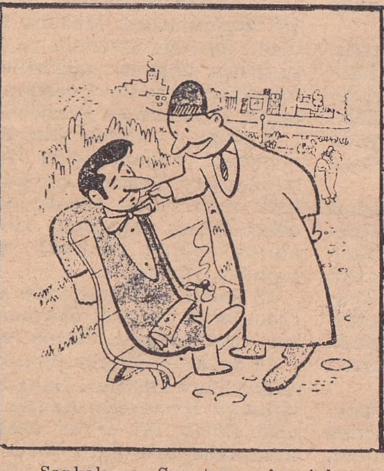
★ 1 şubatta Eminönü Halkevinde Güzel Sanatlar Akademisi öğrencileri arasında "Sanata tabiat yolu ile mi, üstatlar yolu ile mi gidilir?" konusu üzerinde bir münazara yapılmıştır.

★ Türkiye İktisatçılar Birliği'nin tertibettiği münakaşalı konferansların ilki 4 şubatta İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası konferans salonunda Prof. Hâzım Atıf Kuyucak tarafından "Bankaların mevduat siyasetinde piyangonun rolü" konusu üzerinden verilmiştir. Hatip hulâsa olarak; "Günümüzün iktisadi görüşü çok sarihtir. Bu görüş mali bakımdan kuvvetli ve çok şubeli bankalar lehinde olduğu gibi, şans ve piyango işlerinin bankacılığa karışmasının da aleyhindedir" demiştir.

★ 4 şubatta Burhan Felek Beyoğlu Halkevinde Yüzme İhtisas Kulübü üyelerine "Sporda muaşeret âdabı" konulu bir konferans vermiştir.

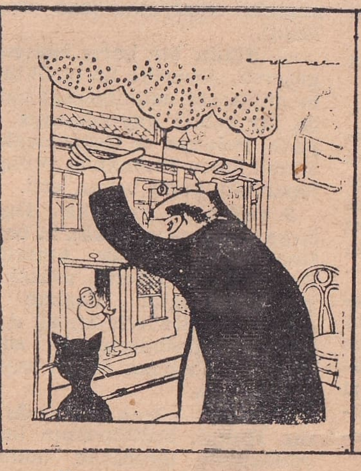
★ Ankara Gülhane Askerî Tıp Akademisi ve Ankara Tıp Fakültesinin tıbbi müsameresi 5 şubatta Ankarada hastanenin konferans salonunda yapılmıştır. Konuların ve konferansçıların isimlerini sıralıyoruz : 1 - Beyinden kurşun çıkarılması (Prof. Dr. Recai Ergüder). 2 - Karışık bir ileus vakası (Prof. Dr. Kâmil Sokollu). 3 - Cildiye vakaları, demostrasyon (Başasistan Dr. Mustafa Akın). 4 - Ekstrapiramidal hareki bozukluklarda parpanit tedavisi hakkında (Asistan Dr. Asaf Yörük). 5 - Hakiki bir pernisiyöz vakasında kemik iliği ve Retikülosit sayımı hakkında demonstrasyon (Asistan Dr. Hilmi Özgün). 6 - Memleketimizde ilk olarak Gülhane Göz Kliniğinde yapılan plâstik göz protezleri (Asistan Dr. Salâhattin Erbakan).

AYIN EN GÜZEL KARİKATÜRLERİ

Şapkalı — Sen tam mânasiyle milliyetçi bir Türk çocuğusun!
— Yees!.. Tenkyu (!)..

"Akbaba" dan

— Hanım nefîs bir börek yaptı... Buyurun da beraber yiyelim...
— Teşekkür ederiz... Biz biraz kok kömürü aldık, siz buyurun da beraber ısınalım!..

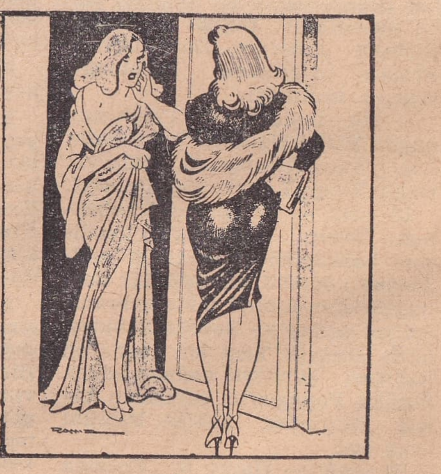
"Akbaba" dan

Tüylü şapkalar modasında

Tavuk — Sen de kuyruklarını başına geçir, şimdi moda böyle!

"Akbaba" dan

— Geçen gün benden aldığın romanı almıya geldim, kolayda mı?
— Maalesef kardeşim, başkasına verdim, sana mı lâzımdı?
— Hayır, bana lâzım değil ama, kendisinden aldığım arkadaş haber göndermiş, sahibi istiyormuş!

"Mizah" tan

★ 5 şubatta "Sanat Dostları Cemiyeti" nin Beyoğlundaki lokalinde Burhan Toprak "Unesco" hakkında dikkat çekici bir konuşma yapmıştır. UNESCO'nun Beyrut'taki toplantısına memleketimizi temsil etmek üzere katılan heyet âzası bulunan hatip bu mühim teşekkülün rolünü ve bizim ihmalimizi belirtmiş, bu teşekkülün artması gereken gayretimiz sayesinde memleket çapında faydaları olacağını belirtmiştir. Ondan sonra söz alan Vedat Nedim Tör de hatibin sözlerini destekleyici bâzı vakaları sıralamıştır.

★ 7 şubatta Kadıköy Halkevinde Dr. Fahri Celâl Göktulga "Büyüler" konulu bir konferans vermiştir.

★ 10 şubatta Eminönü Halkevinde, Topkapı Sarayı Müzesi Müdürü Tahsin Öz "Türk sanat şaheserleri" konulu bir konferans vermiştir.

★ Memleketimize gelen, Londra Guys Hastahanesi Başhemşiresi Miss Mac Manus 10 şubatta İstanbulda Gureba Hastahanesinde "Modern hastabakıcılık ve hastabakıcının sağlık servislerinde rolü" ve 11 şubatta Cerrahpaşa Hastahanesinde "Bir modern hastabakıcı okulunun teşekkülü" konulu birer konferans vererek Ankaraya gitmiştir.

★ 11 şubatta Ankarada Gülhane Hastanesi konferans salonunda, İsveçli mütehassıs Dr. Gunnar Holst "Nakrozda protoksit - dazot gazı ile sağlanan modern inkişaflar" konulu bir konferans vererek ağrısız doğum sahasındaki ilerlemeleri izah etmiştir.

★ 12 şubatta Ankara Ağır Ceza Mahkemesi salonunda Avukat Dr. Tahir Gürsoy "Değişen şartların akidler üzerine tesiri" konulu bir konferans vermiştir.

★ 14 şubatta Kadıköy Halkevinde Peyami Safa "Kadın ve sır" konulu bir konferans vermiştir.

İHTİFALLER

GENERAL Kâzım Karabekir'in birinci ölüm yıldönümü münasebetiyle 26 ocakta Ankaradaki mezarı başında bir tören yapılmış, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinden Feridun Fikri Düşünsel bir konuşma yapmıştır.

★ Eski İlâhiyat Fakültesi müderrislerinden İzmirli İsmail Hakkı'nın beşinci ölüm yıldönümü münasebetiyle 31 ocakta Eminönü Halkevinde Muallimler Birliği tarafından bir toplantı tertibedilmiştir.

MÜZİK

DEĞERLİ virtüozlarımızdan Mithat Fenmen ve Orhan Borar 16 ocakta kadıköy Halkevinde bir piyano - keman konseri vermişlerdir.

★ Memleketimizde konserler vermek üzere gelen ünlü Fransız piyanisti Lazare Lévy Saray sinemasında bir tek resital vermiştir. Sanatkâr İstanbul Filârmoni Derneğinin 27 ocakta, Saray sinemasında ve Cemal Reşit Rey idaresindeki senfonik konserine solist olarak katılmıştır. Programda Schubert - Liszt'in Wanderer Fantaisie'si ve Saint Saëns'ın beşinci konçertosu vardı.

★ 22 ocakta Ankarada Küçük Tiyatro'da Cumhurbaşkanlığı Filârmonik Orkestrası bir konser vermiştir. Programda Mozart'ın "Sihirli Flüt" operasının uvertürü, senfoni konsertanı ve lâ majör keman konçertosu vardı.

★ 20 ocakta soprano Hudadat Şakir Tunalı, Ankara Radyosunda bir şan konseri vermiştir. 1930 yılında memleketimizde ses kraliçesi seçilen sanatkâr Avrupada Batı müziği için sahneye çıkan ilk Türk kadınıdır. Radyodaki konserinde Haydn, Beethoven, Korngold, Purcell, Elgar ve Massenet'den bâzı parçalar söyliyen sanatkâr 23 ocakta Millî Kütüphane salonunda ve piyanist Prof. Markoviç refakatinde bir konser daha vermiştir.

★ 25 ocakta İstanbul Konservatuvarı Türk müziği bölümü Şehir Komedi Tiyatrosunda hicazkâr faslı üzerinden güzel bir konser vermiştir.

★ 29 ocakta Ankarada Küçük Tiyatroda Cumhurbaşkanlığı Filârmonik Orkestrası bir konser vermiştir. Programda Gluck'ün Alcesto operası uvertürü, Mottl'un balet süiti, Çaykovski'nin fa minör dördüncü senfonisi vardı.

★ 30 ocakta Ankara Devlet Konservatuvarı salonunda Fuat Turkay'ın öğrencilerinden Ayşe Savaşır, Yıldız Tarkan, Selçuk Armaner bir piyano konseri vermişlerdir.

★ 2 şubatta Saray sinemasında Amerikalı piyanist Uninsky bir konser vermiştir. Programda Scarlatti, Mozart, Liszt ve Chopin'in eserleri vardı. Sanatkâr 10 şubatta gene Saray sinemasında, İstanbul Filârmoni Derneğindeki Cemal Reşit Rey idaresindeki senfonik konserine solist olarak katılmıştır. Programda Beethoven'in beşinci ve Çaykovski'nin konçertoları vardı.

★ Ankara'da Küçük Tiyatroda Cumhurbaşkanlığı Filârmonik Orkestrası bir konser vermiştir. Programda Mendelssohn'un lâ majör dördüncü senfonisi, Schubert'in antrakt müziği, Gounod'nun balet müziği ve Rossini'nin "Sevil Berberi" operası uvertürü vardı. Orkestra aynı konseri 12 şubatta tekrarlamıştır.

★ Atina Devlet Orkestrasını idare etmek üzere Yunanistan'a davet edilen Cemal Reşit Rey 3 şubatta Atina radyosunda Beethoven'in yedinci senfonisini, Wagner'in "Lohengrin" uvertürünü ve Mozart'ın "Figaro'nun Düğünü" operası uvertürünü çalan orkestrayı idare etmiştir. İkinci konser 6 şubatta Atina Operasında verilmiş, orkestra Berlioz'un "Korsan" uvertürünü, Dvorak'ın "Yeni Dünya Senfonisi"ni, Manolis Calomiris'in "Triptikon" unu, Cemal Reşit Rey'in "Ağır Zeybek" ve "Yürük Zeybek" ini çalmıştır. Her iki konser radyo ile yayımlanmıştır.

★ İstanbula gelen Viyanalı piyanist Friedrich Wührer 7 şubatta Atlas sinemasında ve ikinci konserini gene Atlas sinemasında vermiştir. Yıllardanberi Liszt mükâfatını elinde tutan, Monheim Müzik Akademisinin ve Max Reger Müzik Derneğinin kurucusu olan sanatkâr memleketimizde çok takdir görmüştür.

★ İstanbul Konservatuvarı koro ve orkestra konseri 8 şubatta Şehir Komedi Tiyatrosunda Muhittin Sadak'ın idaresinde verilmiştir. Konsere Leylâ Gençer ve Ümit Mildon da solist olarak katılmışlardır. Piyanist Gülseren Sadak da Mozart'ın konçertosunu orkestra refakatinde başarıyla çalmıştır.

★ 12 şubatta İleri Türk Musikisi Konservatuvarı Beşiktaştaki hususi lokalinde güzel bir Türk musikisi konseri vermiştir. Bu konserde Tamburi Ali Efendi, Mustafa Nuri Efendi, Tamburi Cemil Bey ve H. Sadettin Arel'in seçme eserleri çalınmış ve söylenmiştir. Kısa bir zamanda etrafında idealist bir gençlik topluluğu meydana getiren derneğe başarılar dileriz.

RESİM FOTO MİMARİ

ŞUBATIN 1 inde Topkapı sarayında Türk Minyatürü ve Süsleme atelyesinin 33 üncü sergisi açılmıştır. Sergi münasebetiyle müze müdürü Tahsin Öz ve Prof. Süheyl Ünver bir konuşma yapmışlardır. Sergide Prof. Süheyl Ünver, Mihriban Sözer ve 13 Akademi öğrencisi tarafından hazırlanan 390 eser teşhir edilmiştir. Perihan Yaymaz'ın köşesi, Türk sanat ve zevkinin inceliğini göstermesi bakımından dikkati çekmiştir.

TİYATRO

ŞEHİR Komedi Tiyotrosunda Cevat Fehmi Başkut'un "Paydos" eseri 100 üncü temsilini idrak etmiştir ve hâlâ da devam etmektedir. Şehir Dram Tiyatrosu ise zayıf bir Fransız piyesi olan "Aşk Uyumaz" temsillerine şubat ortalarında son vermiş ve 15 şubattan itibaren, G. Brever - Jr. B. Bloch'tan Mebrure Alevok tarafından adapte edilen "Karanlık" adlı bir piyesin temsiline geçmiştir.

★ Ankarada Küçük Tiyatro'da Devlet Konservatuvarı Tatbikat Sahnesi'nin Onikinci Gece (Shakespeare) temsilleri 24 ocağa kadar devam etmiş ve 26 ocaktan itibaren Orhan Veli Kanık tarafından Molière'den tercüme edilen "Tartuffe" ün temsiline geçilmiştir.

★ Ankarada Küçük Tiyatro'da Devlet Konservatuvarı Tatbikat Sahnesi tarafından verilmekte olan çocuk temsillerinde 6 şubatta "Kara Böcek" piyesine son verilerek 13 şubattan itibaren Ziya Demirel'in "Perili Değimen" ine başlanmıştır. Eserin müziğini Nâzım Ülgen hazırlamış, sahneye Agâh Hün koymuştur.

★ 24 ocakta, operet sahnemizin emektar ve değerli sanatkârı Celâl Sürurî için Maksim'de bir müsamere tertibedilmiştir.

★ Kış mevsiminde çok değerli bir varlık göstermiş olan Muammer Karaca Opereti Maksim'de 30 ocağa kadar "Sadık Zevceler" e devam etmiş, 1 şubattan 6 şubata kadar "Kâtibin Karısı" adlı eseri tekrarlıyarak 8 şubattan itibaren "Nereden Nereye" adlı yeni bir operetin temsiline başlamıştır.

★ Bu yıl bize çok eğlenceli eserler seyrettirmiş olan Yeni Ses Opereti "Apar Topar" adlı operetin temsiline şubat başlarına kadar devam ederek 3 şubattan itibaren "Fırıldak" adlı yeni bir eserin temsiline başlamıştır. Vedat Ürfi Bengü'nün yazdığı ve Fehmi Ege'nin bestelediği bu temsil, eskilerine kıyasla her bakımdan zayıftı. Ses Opereti sahnesinde daima renkli eserler seyretmiş olanlar için bu, bir hayal kırıklığına sebebolmuştur.

★ Atlas sinemasında temsiller vermek üzere gelen Viyana Opereti uzun süren hazırlıklarını bitirmiş ve 13 şubattan itibaren faaliyete geçmiştir. Memleketimizde yıllardanberi hasretini çektiğimiz tam ses kadrosuna malik bir operet seyretmek ancak yabancı teşekküller sayesinde arada sırada mümkün olmaktadır. Geçen yıl, her bakımdan zayıf olan "La Gaia Lirica" İtalyan heyeti bu susuzluğu kısmen gidermişti. Şimdi Viyana Operet heyeti bunu daha esaslı bir şekilde yapmaktadır. Heyet 13 şubat matine ve suaresinde "Şen Dul" u ve 14 - 15 şubatta da "Neşeler Diyarı" nı temsil etmiştir. Temsiller mart başlarına kadar devam edecektir.

★ Atina Güzel Sanatlar Tiyatrosu Manolidu - Pappas'ın idaresinde şehrimize gelmiş ve Saray sinemasında temsillerine başlamıştır. Aralarında Atina Kırallık Tiyatrosundan dört sanatkâr da bulunan heyet 13 ve 14 şubatta Chelton'un "Romanso" sunu ve 15 şubatta da Psatas ile Rusos'un "Çapraşık Yol" unu temsil etmişlerdir. Klâsik ve modern dramlardan seçme bir repertuvarı olan heyetin artistik direktörü N. Paraskeva gazetecilere bugünkü Yunan tiyatrosu hakkında şu malûmatı vermiştir: "Atina'daki tiyatroların sayısı altıdır. Bunlar, Kıraliyet, Kotopuli, Andreyado, Logotedidi, Argrepolos ve Sanat tiyatrolarıdır. Bunlardan başka, opera binaları da vardır. Pire'de üç, Selânik'te iki devlet tiyatrosu, bugün durmadan çalışmaktadır. Atina'daki tiyatro binalarının en büyüğü Kotopuli tiyatrosu olup, 1.700 kişiliktir.

BİBLİYOGRAFYA

Bize Gelen veya Dikkatimizi Çeken Son Neşriyata Bir Bakış

HAYATTA EN HAKİKİ MÜRŞİT İLİMDİR : Dr. Aydın Sayılı. 210 kuruş.

ANKARA Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi ilim tarihi doçenti Dr. Aydın Sayılı, bu kitabiyle orijinal bir tahlil eseri vermiş oluyor. Eserin başlıca bölümlerinin adlarını sıralamakla, çerçevesi içine aldığı konunun ehemmiyetini ve genişliğini belirtebileceğimizi sanıyoruz: I - İlmin bâzı özellikleri, II - İlmin ilerlemesi, III - İlmî ilerlemenin tahlili, IV - Değişme ve değişmiye karşı mukavemet, V - Cemiyetin ilim üzerindeki etkileri, VI - İlim ve teknoloji, VII - İlmin insan ihtiyaçlarına uygulanması, VIII - İlme karşı yönetilen tenkitler. Müellif esere yazdığı önsözde; "İlmin vatanı olmadığını ve olamıyacağını her şeyden önce takdir ediyorum. Fakat bu kitabı yazmakla, küçük ölçüde olsun, bir vatan hizmeti yapmış olabilirsem, bundan büyük gurur duyacağım. Atatürk'e karşı bütün bir milletin duyduğu derin minneti bir vatandaş ağzından ve kendi branşımda ifade etmek, onun ilmî zihniyete tamamiyle uygun bulduğum ve doğruluğuna candan inandığım bir sözünü şerh ve tefsir etmek... bu eserin hazırlanmasına beni büyük bir cazibe ile bağlıyan âmiller olmuştur" diyor. Kitap Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanmıştır.

İNGİLİZCE - TÜRKÇE TEKNİK LÛGAT : Selim Râhim Suntur. Ciltli, 750 kuruş.

GEÇEN devrin en büyük kusuru, Batiyle münasebetimizde daima kitabi kalışıydı. Bütün münevver zümre yalnız mânevi bilgilerin çerçevesi içine sığışıp kalıyor, fen ve teknik alanlarını ihmal ediyordu. Bu yüzden Batiyle bağımız bizi çağdaş medeniyetin üstüne götürecek bir kuvvet kazanmamıştır. Cumhuriyet devriyle birlikte eksikliklerimiz de anlaşılmış, hele son devirlerde teknik yayınların sayısı bir hayli kabarmıştır. Bu arada, eskiden çıkmış ve yabancı dillerdeki teknik yayınları takibe imkân bırakmıyan lûgatlerin noksanlarını telâfi için çeşitli teknik lûgatler hazırlanmıştır. İnkılâp Kitabevi tarafından bastırılan ve sağlam bir şekilde ciltli olarak satışa çıkarılan "İngilizce - Türkçe Teknik Lûgat" de ihtiyaç sahiplerinin işine çok yarıyacak bir eserdir. Eserde makine, elektro - teknik, radyo ve televizyonla ilgili bütün kelimeler sıralanmış, kitabın en sonuna da bu alanda kullanılan kısaltmalar, kimyadaki basit cisimlerin izahlı cetveli ve ölçü kıyaslama cetvelleri konmuştur. İngiliz dilindeki fennî yayınları takibetmekte olanlara çok faydalı bir yardımcıdır.

RÖNESANS : Michelet - Kâzım Berker. 320 kuruş.

ONDOKUZUNCU Yüzyılın ünlü Fransız tarihçisi Michelet (1798 - 1874) bir taraftan Fransa tarihini aydınlatan büyük eserlerini meydana getirirken, bu eseriyle de, dikkati, insanoğlunun bu en büyük tarih safhası üzerine bir kere daha çekmiştir. Tarih ve edebiyat kıymeti bakımından çok zengin ve parlak olan bu kitap, hangi tarihî hâdiselerin tesiriyle Rönesans devrine geçildiğini ve bu altın çağın mâna ve ehemmiyetini belirtmektedir. Bütün hususiyetleriyle, muhteşem sanatiyle ve sanatkârlariyle Rönesans devrini canlandıran bu dört yüz küsur sayfalık eser, Millî Eğitim Bakanlığı yayınlarındandır ve Fransız Klâsikleri serisinin 151 inci cildini teşkil etmektedir. Satır altları çizilerek ve tekrar tekrar okunmasında fayda gördüğümüz bu mühim eseri kültür hayatımız için bir kazanç telâkki ediyoruz.

PARILTILAR : Fahrüddin-i Iraki - Saffet Yetkin. 100 kuruş.

MİLLÎ Eğitim Bakanlığı Şark - İslâm Klâsikleri serisinin 17 ncisini teşkil eden bu küçük kitap tasavvuf tarihinin ehemmiyetli eserlerinden biridir. Hemedanlı İbrahim Fahrüddin-i Iraki'nin bu eseri farsça ve arapça nazım ve nesir cevherlerinden işlenmiş olup, müellifin Muhiddin-i Arabi'den aldığı feyiz ve neşeyi aksettirmesi bakımından da ehemmiyetli bir tasavvuf eseridir. Şimdiye kadar birçok mutasavvıflar tarafından istinsah ve şerh edilmiştir. Eseri dilimize çeviren Saffet Yetkin, on beş sayfalık bir önsözle, kitabın muhteviyatını tahlil ettiği gibi, metin arasına koyduğu lüzumlu notlarla da mevzua yabancı kimselerin istifade derecesini arttırmıştır.

BABA EVİ : Orhan Kemal. 100 kuruş.

VARLIK yayınlarından olan bu kitap yeni neslin en önde gelen hikâyecilerinden Orhan Kemal'in ilk romanıdır. Kısa bir zamanda bir iki şehrimizin dar sanat çevrelerini aşarak bütün yurt içinde geniş bir okuyucu kitlesinin sempatisini kazanan Orhan Kemal bu kısa romanında da bu sevgiye hak kazanmış olduğunu ispat ediyor. Vakaları karşısında realist, yapmacıksız ve merhametsiz olan genç sanatkâr, en küçük şeyleri bir anda kavrıyor, karşılaştığı çeşitli insan tiplerinin ruhunu kolayca okuyor. Buna yazıcılık mesleğindeki sade ve güzel dili de eklenince başarılı eserlerinin kanevası meydana çıkmış demektir. Esasen sanatkâr ne yazdığını bilen bütün yazı ustaları gibi kalemine kuvvetle sahip bulunmaktadır. Eserinde acı bir hayat, meşakkat, hüzün, aşk, hasret gibi insanoğlunu saran bütün hususlar hayat dekoruna uygun bir ifade imkânı bulmuşlardır. Bu hislerin onu yılgınlığa, karamsarlığa götürmemesi, her şeye rağmen yaşamak isteği taşıması da başka bir üstün meziyetini teşkil etmektedir.

YİRMİ BEŞ KURUŞA AMERİKA : Naim Tirali. 50 kuruş.

BUNDAN önce yayımladığı ilk kitabı "Park" vesilesiyle genç hikâyecilerimizin en istidatlılarından biri olduğunu belirttiğimiz Naim Tirali şimdi ikinci kitabını çıkarmış bulunuyor. İki kitabı arasında geçen bu kısa devrede onu hikâye anlatmak sanatında ustalaşmış görerek sevindik. Naim Tirali'nin üstün tarafı, evvelce de belirttiğimiz gibi, hayatın en basit taraflarında bir ruh zenginliği bularak bunu bir şair olarak işlemesidir. Bedbinliğe düşmeden en acı ve sert sahnelerde bile ayakta durması da güzel bir tarafıdır. Ancak sanatkârın hoşumuza gitmiyen tarafı, bilhassa bu kitabında, münevver tabakanın bohem hayatiyle fazla meşgul görünmesidir.

VİYANA DÖNÜŞÜ : M. Turhan Tan. 350 kuruş.

REMZİ Kitabevi bundan önce gene aynı muharririn iki eserini, "Cem Sultan" ile "Akından Akına" yı, yeniden bastırmış ve böylece, okuyucu tarafından ısrarla aranılan iki güzel eseri genç nesillere tanıtmakla iyi bir iş yapmıştı. Şimdi satışa çıkarılan "Viyana Dönüşü" de M. Turhan Tan'ın, yazıldığı ve ilk çıktığı zaman çok okunan ve çok beğenilen bir eseridir. Tarihî vakaları tahrif etmeden, fakat vakaların kuruluşunu üslûpçu bir romancı edasiyle silmiye muvaffak olan muharririn bu eserini bu çeşit eserlere meraklı okuyucularımıza tavsiye ederiz.

KUNDUZ KÜRK : G. Hauptmann - Şaziye Berin Kurt. 80 kuruş.

YİRMİNCİ Yüzyılın başlarından itibaren Alman tiyatro edebiyatına değerli eserler vermiş olan Gerhardt Hauptmann (1862 - 1946) bizim seyircimiz için de yabancı değildir. Darülbedayi ve İstanbul Şehir Tiyatrosu sahnesinde onun bâzı eserlerini görmüş ve sahne edebiyatındaki yerini takdir etmiş bulunuyoruz. Dilimize birçok tercümeler kazandırmış olan Şaziye Berin Kurt tarafından tercüme edilip Millî Eğitim Bakanlığı Alman Klâsikleri serisinin 66 ncısını teşkil eden "Kunduz Kürk" 1893 te yazılmış güzel bir komedidir.

BİTMEYEN KAVGA : John Steinbeick - Rasim Gürhan. 300 kuruş.

BİTMEYEN Kavga,, (In Dubious Battle), romancının 1936 da, "Kenar Mahalle" den sonra ve "Gazap Üzümleri" nden önce yazdığı bir romandır. Eser, bu sonuncu romanın atmosferine doğru bir adım ise de "Kenar Mahalle" nin sıcak bohem maceralariyle akla kara kadar bir tezat teşkil eder. Böyle olmakla beraber, buradaki hayat "Gazap Üzümleri" ndekinden daha acı ve sert sahnelerle doludur. "Bitmeyen Kavga" California'da elma toplamakla geçinen mevsim işçilerinin yaşayışını ele almıştır. Steinbeick, merhametsiz ve haşin hayat şartları içinde yuvarlanıp giden bu insanların kaba gürültüleri arasında insan ruhunun derinliklerine inmiye çalışmıştır. Mahallî argolarla dolu olan bu tercümesi güç eseri Rasim Gürhan, ustalıkla dilimize maletmiştir. Kitabı Remzi Kitabevi çok şık ve zarif bir kapak içinde satışa çıkarmıştır. "Gazap Üzümleri" ni zevkle ve bir az da içi burkularak okumuş olanlar "Bitmeyen Kavga" yı da aynı hislerle okuyacaklardır.

GÜZEL SANATLAR : Sayı 6. 2000 kuruş.

MİLLÎ Eğitim Bakanlığı Güzel Sanatlar Umum Müdürlüğü tarafından hazırlanıp İstanbul Millî Eğitim Basımevinde basılmakta olan "Güzel Sanatlar" dergisinin, uzun bir fâsıladan sonra altıncı sayısı yayımlandı. Derginin bu sayısı millî hazinemiz olan Topkapı Sarayı Müzesi ve müştemilâtına tahsis edilmiştir. Çok güzel ve renkli bir karton kapak içinde baştan başa iyi kâğıda basılmıştır. Ön kapak Harem dairesinde ocaklı sofa kapısını, arka kapak ise Üçüncü Ahmet'e ait yemek odasının duvar süslerinden birini göstermektedir. Derginin bu sayısında 263 kara kalem, renkli 20 resim ve 9 plân bulunmaktadır. Renkli resimler Mihriban Sözer ve Perihan Yaymaz'a hususi surette yaptırılmıştır. Minyatürlerin klişeleri asıllarından yapılmıştır. Sarayın iç kısmını gösteren resimler, Ressam Feyhaman Duran ve İngiliz hükûmeti sabık Türkiye büyük elçisinin refikası Miss. Clark'ın tablolarından ve Ressam Güzin Duran'ın akvarellerinden alınmıştır. Eskiden çıkan "Güzel Sanatlar" dergileri mahdut miktarda basıldıkları için eski sayıları fiyatlarının birkaç misli bir değer kazanmışlar ve nadide bir hazine haline gelmişlerdir. Bu altıncı sayının da zamanla aynı değeri kazanacağına şüphe yoktur.

AYIN OLAYLARI

16 Şubat 1949 — 15 Mart 1949 Arasında Memleket İçindeki Olaylara Toplu Bir Bakış

16 şubat — İstanbulda yapılan futbol maçında Avusturyanın Wacker takımı Fenerbahçeyi 2-1 yendi.

17 şubat — İsviçre hükümetinin davetlisi olarak İsviçreyi on iki günlük bir ziyarete çağrılan "Cumhuriyet" başmuharriri Nadir Nadi, "Tasvir" başmuharriri Cihat Baban, "Vatan" başmuharriri Ahmet Emin Yalman İstanbuldan hava yoliyle İsviçreye hareket ettiler. "Ulus" gazetesini temsil edecek olan eski Çalışma Bakanı Sadi Irmak, son dakikada hastalandığından seyahate iştirak etmedi.

— Tanınmış şairlerimizden eski Trabzon Milletvekili Halil Nihad Boztepe, Ankarada vefat etti.

18 şubat — Milletvekillerinden Sinan Tekelioğlu, Reşat Aydınlı ve Necdet Yücer tarafından teklif edilen umumi af kanunu tasarısı Büyük Millet Meclisinde reddedildi.

20 şubat — Hükümet tarafından giderleri 1.371.740.427, gelirleri 1.251.802.894 ve açığı 119.937.533 lira olarak Meclise sunulan 1949 bütçesinin müzakeresine başlandı.

21 şubat — Eski Nafia ve Münakalât vekillerinden Ali Çetinkaya İstanbulda öldü.

22 şubat — Ali Rıza Türel'in başkanlığında Münir Birsel, Süheyl Derbil'den müteşekkil Türk heyeti, Brüksel'de toplanacak olan Avrupa Birliği konferansına iştirak etmek üzere İstanbuldan hava yoliyle hareket etti. Heyet üyelerinden Fuat Köprülü gitmekten vazgeçtiği için seyahate iştirak etmedi.

24 şubat — Avusturya, Yunan ve Türk millî takımlarının iştirak ettiği kayak müsabakaları Uludağda otelin önünde hazırlanan karlı sahada merasimle açıldı.

— Ali Çetinkaya'nın cenazesi, Afyonluların isteğine uyularak, Adana trenine eklenen hususi vagonla Afyona götürüldü.

— New York'taki Türk Haberler Bürosu başkanı iken Basın Yayın Umum Müdürlüğüne tâyin edilen Ahmet Şükrü Esmer Londradan uçakla İstanbula geldi.

25 şubat — Uludağdaki kayak müsabakalarının ikinci gününde 14 kilometrelik mukavemet yarışına Avusturya ve Yunan takımları girmediler. Neticede Millî takımımızdan Tahsin Modoğlu birinci, Ahmet Giray ikinci, Kerami Sakarya üçüncü oldular.

27 şubat — Uludağdaki kayak müsabakalarında 300 metre irtifa farkiyle bir buçuk kilometre uzunluğunda bir pist üzerinde kadınlar arasında yapılan iniş müsabakasında Avusturyalı Erika Mahringer birinci, gene Avusturyalı Anneliz ikinci, Türk Bahtiye Musluoğlu üçüncü, Türk Yegâne Çobanoğlu dördüncü oldular. Erkekler arasındaki iniş müsabakasında ise Avusturyalı Seyerling birinci, Avusturyalı Schoeff ikinci, Avusturyalı Nocler üçüncü, Dursun Bozkurt dördüncü oldular.

28 şubat — 1949 bütçesi ehemmiyetsiz tadillerden sonra hemen aynen kabul edildi.

— Uludağdaki kayak müsabakalarının son gününde büyük slalom yarışında kadınlardan Avusturyalı Erika Mahringer birinci, Avusturyalı Anneliz ikinci, Yegâne Çobanoğlu üçüncü, Bahtiye Musluoğlu dördüncü; erkeklerden Avusturyalı Hanz birinci, Avusturyalı Egon ikinci, Avusturyalı Seyerling üçüncü, Kerami Sakarya dördüncü oldular.

1 mart — Gayesi deniz, kara ve hava ordularımızın müşterek sevk ve idaresini temin etmek; evvelce Akademiye girmemiş yüksek sınıf subayları yüksek komuta idaresine hazırlamak olan "Yüksek Komuta Akademisi" İstanbulda Yıldızdaki Harb Akademisi binasında açıldı.

2 mart — İstanbulda Haliçte Sütlücede Nuri Killioğlu (Enver Paşa'nın kardeşi Nuri Paşa) nun sahip bulunduğu madenî sanayi ve mühimmat fabrikası kimyahanesinde çıkan bir yangından sonra iki büyük infilâk oldu. 17 ölü, 10 kayıp, 27 yaralı tespit edildi. Nuri Paşa kayıplar arasındadır.

— Yargıtay Ankarada Doktor Neşet Naci Arzan'ı öldürmekten sanık olup Bolu Ağırcezasınca 18 seneye mahkûm edilen Haşmet Orbay, 9 seneye mahkûm edilen Reşit Mercan hakkındaki kararı tasdik etti.

3 mart — Avrupada bir turneye çıkan Güreş Millî Takımımız hava yoliyle İstanbuldan hareket etti.

— Devlet plânını hazırlamak ve Marshall Yardımı ile Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankasından borç olarak alınacak parayı plâna göre ayarlamak üzere Başbakan Yardımcısı Nihat Erim'in başkanlığında bir koordinasyon komitesi kuruldu.

8 mart — Eski adliye müsteşarlarından, Demokrat Partinin eski İstanbul İl İdare Kurulu Başkanı ve o partiden istifasından sonra Millet Partisi kurucularından olan Kenan Ömer Öner İstanbulda vefat etti.

10 mart — Dışişleri Bakanımız Necmettin Sadak Avrupadan memlekete döndü.

12 mart — İstanbul Üniversitesi ordinaryüs profesörlüğünden emekli büyük tıp âlimi, İstanbul milletvekillerinden Âkil Muhtar İstanbulda vefat etti.

16 Şubat 1949 — 15 Mart 1949 Arasında Memleket Dışındaki Olaylara Toplu Bir Bakış

16 şubat — Dışişleri Bakanımızın Londrayı ziyaretinde radyo ve ajanslara beyanatta bulunarak "Avrupanın her hangi bir kısmında Birleşmiş Milletler çerçevesi içinde sulh ve emniyeti takviye edecek her anlaşmaya taraftarız" dediği açıklandı.

17 şubat — Londrada, Türkiye ve İngiltere dışişleri bakanları arasında, daimî bir Türk - İngiliz iktisat komitesi kurulmasının kararlaştırıldığı açıklandı.

— Washington büyük elçimiz Feridun Cemal Erkin Amerika Dışişleri Bakanı Acheson'la Türk-Amerikan münasebetleri etrafında yarım saat görüştü ve mülakattan sonra " Bu münasebetlerin mükemmel, çok samimî ve ziyadesiyle vaatkâr olduğu neticesine varıldığını" söyledi.

18 şubat — Başkan Truman yaptığı beyanatta, Amerikanın Atlântik Paktı çerçevesi dahilinde kendine düşen taahhütlerden kaçınmıyacağı yolunda Acheson'un daha evvelki beyanatını kayıtsız şartsız destekledi.

— Sekiz devlet temsilcilerinden müteşekkil Avrupa Kalkınma Teşkilâtı, 1952 yılında Amerikan yardımının nihayete ermesinden sonra da bu teşkilâtın devam etmesini oy birliğiyle kararlaştırdı.

20 şubat — Kuzey Japonyasının batı kıyısındaki Neshire şehri büyük bir yangın neticesinde haraboldu.

24 şubat — Mısır ve İsrail devletleri arasında bir mütareke anlaşması imzalandı.

25 şubat — Milletlerarası Avrupa Birliği Konseyi Brüksel'de Belçika başvekili tarafından açıldı. Hareketin fahrî başkanları Churchill ve Spaak da hazır bulundular. Toplantıda söz alan Churchill "Avrupanın birleşmesi elzem olduğunu, aksi takdirde Avrupanın dünyadaki prestijini kaybedeceğini ve temsil etmekte olduğu medeniyetin inhitatını tâcil edeceğini" söyledi.

27 şubat — Avrupa Birliği Hareketi Adalet Komisyonu, uzun tartışmalardan sonra Avrupa İnsan Hakları Divanının kurulması hakkındaki karar suretinin metnini tespit etti. Kurulacak divan dokuz üyeden ibaret olacaktır.

— Brüksel'de yapılan seçimde Avrupa Birliği Hareketi Milletlerarası Konseyi başkanlığına, Fransız Birliği lideri Leon Jouhaux tam bir ittifakla seçildi.

1 mart — İranda, garnizon bulunan bütün bölgelerde sıkı yönetim ilân edildi. Kanun dışı edilmiş bulunan Tudeh Partisi liderlerinden gizlenmiş 22 kişi askerî mahkeme huzuruna çıkmıya davet edildiler.

— 120 harb gemisinin iştirakiyle yirmi gün devam edecek olan Amerika donanmasının büyük manevraları Karaib denizinde başladı.

4 mart — Norveçin, bir saldırmazlık paktı akdi için Sovyetler tarafından yapılan teklifi reddettiği resmen bildirildi. Ret cevabında, Birleşmiş Milletler anayasası gereğince iki memleketin birbirlerine hücum etmemeyi esasen taahhüdetmiş olduklarını bildirdi.

— Yüksek Sovyet Şûrası Divanı, Başbakan Yardımcısı Molotov'u dışişleri bakanlığından azlederek yerine Vişinski'yi; başbakan yardımcısı Mikoyan'ı da dış ticaret bakanlığından azlederek yerine Mençikof'u tâyin etti.

4 mart — Amerika Adalet Bakanlığı memurlarından Bayan Judith Caplan ile Birleşmiş Milletler nezdindeki Rus temsilci heyeti mensuplarından Gubicev, Amerika hükümetine ait evrakı çalmak ve casusluk suçiyle New York'ta tevkif edildiler.

8 mart — Mutasavver Kuzey Atlântik Paktı metninin sekiz ilgili hükümete, nihai tasviplerini elde etmek üzere gönderildiği Washington'da açıklandı. 126 maddeyi ihtiva eden paktta birinci ve ikinci maddeler, milletlerarası bütün münakaşaların kuvvete başvurulmadan muslihane vasıtalarla hallini derpiş etmekte ve imza eden devletler, iktisadi zorluklar dahil olmak üzere barışı bozabilecek bütün anlaşmazlıkları izale için ellerinden geleni yapmayı taahhüdetmektedirler.

Atlântik Paktı 20 senelik bir andlaşma olup bunu imzalıyanlar pakta dahil her hangi bir memlekete karşı yapılacak silâhlı bir tecavüzü müşterek askerî kuvvetlerle karşılamak taahhüdü altında bulundurmaktadır.

Gerek Avrupada, gerekse Amerikada olsun bir veya birden fazla pakt üyesine karşı yapılan tecavüz bütün üyelere karşı yapılmış addedilecektir.

Atlântik Savunma Paktının diğer bir maddesine göre, pakt üyelerinin Avrupa, Kuzey Amerika veya Cezayirdeki bölgelerine karşı yapılacak her hangi bir silâhlı tecavüz keza Avrupadaki üyelere veya Kuzey Atlântik bölgesinde dahil her hangi bir toprak, ada veya bu bölgede bulunan bir uçak veya bir gemiye karşı vâki olacak her hangi bir tecavüz askerî tecavüz diye telâkki edilecektir.

Andlaşma gereğince barışın tehlikeye düşmesi karşısında pakt üyeleri istişarelerde bulunacak ve birbirlerine yardım edeceklerdir.

— Çin millî hükûmeti başbakanı Doktor Sun Fo ansızın istifa etti.

10 mart — İngiltere bakanlar kurulu Atlântik Paktı metnini tasvibetti.

11 mart — Ürdünle İsrail resmî bir ateş kes andlaşması imzaladılar.

12 mart — Sağ bacağındaki kanın iyi deveran etmemesinden mustarip bulunan İngiltere kıralı George'a bir ameliyat yapıldı.

16 şubat 1949 ile 15 mart 1949 arasında geçen bir aylık müddet zarfında yurt içindeki kültür hareketlerinin başlıcalarını sütunlarımıza geçiriyoruz.

KONFERANSLAR

MEMLEKETİMİZİ ziyaret eden, Londra Guys hastaneleri başhemşiresi Miss Mac Manus 17 şubatta Ankara Gülhane Askerî Tıp Akademisinde seri konferanslarının ikincisini ve Dil Tarih - Coğrafya Fakültesinde de "Modern hastabakıcılık ve hastabakıcının memleketin sağlık servisindeki yeri" konulu konferansını vermiştir. Miss Mac Manus, 18 şubatta gene Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesinde "Bir hastabakıcının hayatı" konulu bir konferans daha vererek memlekete dönmüştür.

★ Türkiye Jeoloji Kurumunun yıllık toplantısı 17 şubatta M.T.A. Enstitüsünde Prof. Hâmit Nafiz Pamir'in başkanlığında açılmıştır. Müteakıp 18 ve 19 şubatta Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesinde yapılan toplantılarda heyeti umumiyeye sunulan ilmî konuları bildiriyoruz: 18 şubatta; Hâmit Nafiz Pamir: Londra Beynelmilel Jeoloji Kongresi. J. Mac. Callian a) Türkiyede bulunan bâzı pilo lâvları; b) Baltalimanı Devri grovakları hakkında not. Ş. Biranö: a) Bir volkanik dislokasyon, b) Nazilli ovasında taban suyu seviyesindeki değişmelerin doğurduğu neticeler. Ernest Lahn: a) Türkiyenin 1947 - 48 yılları deprem faaliyeti; b) Çankırı - İskilip - Sungurlu bölgesinde görünen rusubî bakır mostraları. F. Baykal: Muş ve Bingöl vilâyetleri arasındaki Şerafettin ve Çotela dağlarında jeolojik görüşler. N. Egeran: Adana havzası tektoniği. P. Bediz: Adana - Mihmanlar sismik refraksiyon etüdü. K. Erguvanlı: a) Bilecik taşlar hakkında; b) Kocaeli yarımadasının jeolojisi. 19 şubatta; M. Tokay: Karadeniz Ereğlisi - Alaplı - Kızıltepe - Alacaağzı bölgesinde jeolojik müşahedeler. R. Ergmen: Zonguldak - produktif karbonifer strati grafisinde bâzı yeni görüşler. L. de Loczy: Petrol aramalarında jeoşiminin rolü.

★ 17 şubatta Union Française'de Churchil silâh fabrikası sahibi ve tanınmış avcı atıcılarından R. Churchil "Av atışlarının son tekâmülü hakkında" konulu bir konferans vermiştir.

★ 19 şubatta Ankara Halkevinde Prof. Cemal Köprülü "Goethe'nin Wilhelm Meister'in gençlik terbiyesi" konulu güzel bir konferans vermiştir.

★ 2 martta Ankara Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesinde, Büyük Britanya Ankara büyük elçisinin eşi Lady Kelly "İngilterede sağır - dilsiz ve körlerin hayat mücadelesindeki faaliyetleri ve kendilerine yapılan yardım" konulu bir konferans vermiştir.

★ 2 martta Sanat Dostları Cemiyeti'nin Beyoğlundaki lokalinde Ressam Nurullah Berk "Talebelik hâtıraları" konulu ilgi çekici bir konferans vermiştir.

★ Bir müddettenberi şehrimizde temsiller vermekte olan Atina Güzel Sanatlar Trupu baş aktörlerinden B. Yorgi Pappas, 3 martta Şehir Dram Tiyatrosunda "Aktör sanatkâr mıdır?" konulu bir konferans vermiştir. Konferansı İ. Galip Arcan türkçeye çevirmiştir. Sanatkâr aynı konferansını 13 martta Üsküdar Halkevinde tekrarlamıştır.

★ Ondördüncü Londra Olimpiyatları organizasyonu genel direktörü ve milletlerarası atletizm federasyonu sekreteri E. J. Holt memleketimizi ziyaret ederek 3 martta Ankarada Gazi Eğitim Enstitüsünde "İngilterede spor" 4 martta Ankara Halkevinde "Amatör sporun gelişmesi" ve Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesinde "Olimpiyat oyunları" konulu birer konferans vermiştir. E.J. Holt İstanbula gelerek 11 martta Eminönü Halkevinde "1948 Londra Olimpiyat oyunları organizasyonu ve Türk güreşleri" konulu bir konferans daha vermiştir.

★ 4 martta Kadıköy Halkevinde Prof Mazhar Osman "Psikopatlar" konulu bir konferans vermiştir.

★ 5 martta Ankara Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi salonunda Osman Nuri Ergin "İslâm hukukunda kamulaştırma" konulu bir konferans vermiştir.

★ Atina Üniversitesi fizik profesörü Kessar Aleksonopulos İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesinde 4 martta "X ışınlarının difüzyonu yardımiyle katı cisimlerdeki serbes elektronların meydana konması" konulu bir konferans vermiştir.

★ Memleketimizi ziyaret eden, Dünya Gençlik Federasyonu genel sekreteri Mr. Heywood 4 martta Eminönü Halkevinde "Dünya devleti fikri" konulu bir konferans vermiştir.

★ 5 martta Burhan Felek Marmara lokalinde "Fıkra muharrirliği ve Türk fıkracılığının bânisi Nasrettin Hoca" konulu bir konferans vermiştir.

★ 6 martta Üsküdar Halkevinde Burhan Felek "Türk temaşasında tuluât" konulu bir konferans vermiştir. Hatip bu konferansını 11 martta Şehir Dram Tiyatrosunda tekrarlamıştır.

★ 7 martta Eminönü Halkevinde Cevat Nizami "Hayatta muvaffakıyet ve ahlâk" konulu bir konferans vermiştir.

★ 8 martta Eminönü Halkevinde Prof G. Kessler "Zonguldak ve Karabükte iş ve işçi hayatı" konulu bir konferans vermiştir.

★ 9 martta Ankara Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesinde Prof. Nihat Erim "Demokrasi ve gençlik" konulu mühim bir konferans vermiştir.

★ 11 martta Ankarada Siyasal Bilgiler Okulunda Prof Köprülü "Milliyet ve milliyetçilik" konulu bir konferans vermiştir.

★ 13 martta Eminönü Halkevinde, Millî Kütüphane Hazırlık Bürosu şefi Adnan Ötüken "Modern kütüphanecilik" ve Türk Millî Kütüphanesi" konulu bir konferans vermiştir.

İHTİFALLER

ÖLÜMÜNÜN ikinci yıldönümü münasebetiyle değerli karikatür sanatkârımız Cemal Nadir Güler (Bakınız: Aylık Ansiklopedi, sayfa 1070) için 22 şubatta Bursa Halkevinde güzel bir sergi açılmış ve bu münasebetle yapılan bir toplantıda muhtelif hatipler sanatkârın şahsiyetini ve değerini belirten hitabelerde bulunmuşlardır. Gene bu münasebetle Bursa'da açılan bir caddeye sanatkârın ismi verilmiştir.

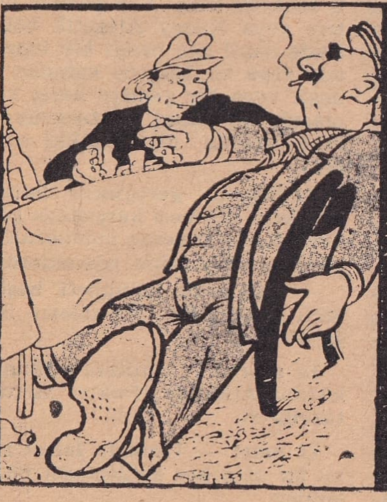
★ Ankara Radyosu sanatkârlarından kemani Naci Tektel'in 25 inci sanat yıldönümü münasebetiyle 9 martta İnci salonunda bir toplantı yapılmıştır.

★ Ali Çetinkaya'nın hâtırasını anmak için Millî Türk Talebe Birliği Edebiyat Derneği 10 martta Eminönü Halkevinde bir toplantı tertibetmiş ve M. Şevki Yazman ile Hilmi Şengül söz almışlardır.

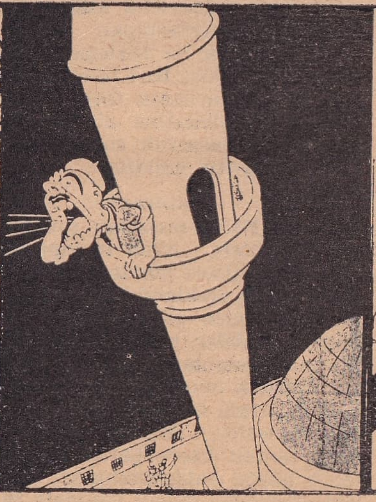
MÜZİK

İSTANBUL Konservatuvarı yatılı kısmı öğrencileri 16 şubatta Beşiktaştaki okul binasında Mozart, Gluck ve Czerny'nin eserlerinden mürekkep güzel bir konser vermişlerdir.

AYIN EN GÜZEL KARİKATÜRLERİ

— Bütün memurları mal beyanına çağıracaklarmış...
— Bana kalırsa bir kısmını can beyanına çağırmalı: Şimdiye kadar nasıl ölmediklerini izah etsinler!..
"Akbaba" dan

— Yahu, arapça ezan okuyor, bunun türkçesi yok mu?
— Var, türkçesi yobazlık!
"Mizah" tan

Kadın — Bunları böyle görünce üşüyorum âdeta...
Erkek — Hele beni sorma karıcığım... Tir tir titriyorum!..
"Şaka" dan

Kadınlar — Şu yobazlara bak.. Bir türlü şapkaya alışamadılar...
Erkekler — Şu mürtecilere bak!.. Hâlâ başlarına kavuk giyiyorlar...
"Şaka" dan

★ 19 şubatta Ankarada Küçük Tiyatroda, Cumhurbaşkanlığı Filârmonik Orkeştrası Dr. Hans Hoerner'in idaresinde bir konser vererek R. Vanghan Williams'ın re majör beşinci senfonisini, Çaykovski'nin "Romeo ve Juliette" uvertürünü ve Berlioz'un "Faust'un Tel'ini" balesini çalmıştır.

★ Memleketimize konserler vermek üzere gelen Alman piyanisti Wilhelm Kempff Saray sinemasında 21 şubatta Haendel, Bach, Scarlatti, Beethoven, Schubert, Brahms ve Liszt'in eserlerinden ve 23 şubatta da gene aynı salonda Bach, Frank, Schumann, Faure, Chopin ve kendi eserlerinden mürekkep iki konser vermiştir. Sanatkâr ayrıca, İstanbul Filârmoni Derneği tarafından 24 ve 28 şubatta Saray sinemasında tertibedilen Beethoven festivaline solist olarak katılmıştır. Bu güzel musiki festivalinin ilk gününde Beethoven'ın birinci, ikinci ve üçüncü konçertoları, ikinci gününde de Egmont ile dördüncü ve beşinci konçertoları çalınmıştır.

★ 22 şubatta İstanbul Konservatuvarı Türk musikisi kısmı tarafından Şehir Komedi Tiyatrosunda bir konser verilmiştir.

★ Memleketimize gelen Fransız piyanisti Bayan Madeleine de Valmalette 25 şubatta Ankara Halkevinde bir tek konser vererek Couperin, Scarlatti, Chopin, Liszt, Ravel, Debussy'nin eserlerinden çalmıştır. Sanatkâr İstanbulda Melek sinemasında 1 martta bir resital daha vererek memleketimizden ayrılmıştır.

★ Enver Kapelman yaylı sazlar kuarteti İstanbula gelerek 4 martta Eminönü Halkevinde bir konser vermiştir. Kuartet Süheyl Petek, Zeki Berküren, Enver Kakıcı ve Enver Kapelman'dan mürekkepti.

★ Memleketimize gelen ünlü Fransız virtüozu Alfred Cortot 4 martta Ankara Halkevinde, 7 ve 9 martta da İstanbulda Saray sinemasında birer resital vermiştir. Sanatkâr 13 martta Saray sinemasında bir veda resitali daha vermiştir. Cortot, şehrimizde bulunduğu müddet zarfında İstanbul Filârmoni Derneğinin 10 ve 15 martta Saray sinemasında Cemal Reşit Rey idaresindeki orkestra konserine solist olarak katılmıştır. 10 marttaki konserde Beethoven, Franck ve Chopin, 15 marttaki konserde de Schumann, Chopin ve Saint-Säns'ın konçertoları çalınmıştır.

★ 5 martta Ankarada Küçük Tiyatroda Cumhurbaşkanlığı Filârmonik Orkestrası Dr. Hans Hoerner'in idaresinde bir konser vererek, Dvorak'ın "Yeni Dünya" senfonisini, Brodin'in "Prens İgor" operasından Polovets danslarını ve Beethoven'in Egmont uvertürünü çalmıştır.

★ İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Talebe Cemiyeti. 10 martta kendi lokalinde hicaz faslı üzerinden bir Türk musikisi konseri vermiştir.

★ 11 martta Ankara Devlet Konservatuvarı salonunda Pakize Albayrak, Meliha Gürsel, İzzet Albayrak ve Edip Sezen'den mürekkep yaylı sazlar kuarteti bir oda müziği konseri vermiş ve Beethoven'ın si bemol majör yaylı sazlar triosu ile Mozart'ın si bemol majör yaylı sazlar kuartetini çalmıştır.

RESİM FOTO MİMARİ

RESSAM Emekli Subaylar Derneği 1949 yılı altıncı resim sergisi 19 şubatta Ankara Orduevinde açılmıştır. Sergide 34 ressamın 213 kadar tablosu teşhir edilmiştir.

★ Bu yıl verimli bir sanat faaliyetine mihrak olmıya başlıyan Sanat Dostları Cemiyeti Beyoğlundaki lokalinde mart başlarında güzel bir resim sergisi tertibetmiştir. Lokalin daimî bir sanat galerisi halini alan bir salonunda, Nurullah Berk'in Güzel Sanatlar Akademisi'ndeki öğrencilerinin eserlerinden mürekkep olarak açılan bu sergi alâkayla gezilmiştir.

★ Güzel Sanatlar Akademisi Resim Heykel ve Süsleme Talebe Cemiyeti tarafından Taksimdeki Fransız Konsolosluğu salonunda mart başlarında bir sergi açılmıştır. Sergide öğrencilerin başarılı yağlı boya tabloları, afişleri ve heykelleri teşhir edilmiştir.

★ İhsan Cemal Karaburçak 7 martta Ankara Şehir Lokantası salonunda 50 kadar eserden mürekkep bir sergi açmıştır.

TİYATRO

MEMLEKETİMİZDE çok başarılı temsiller veren Atina Güzel Sanatlar Trupu adlı Yunan tiyatrosu Saray sinemasındaki temsillerine devam etmiştir. Heyetin "Çapraşık Yol", "Kumarbaz", "La Dam O Kamelya", Jeanne d'Arc", "Pigmalion", "Trelokeriço" ilh. gibi çeşitli janrlardaki piyesler rumca bilmiyen sanatseverlerimiz tarafından da dikkatle ve zevkle takibedilecek bir güzellikteydi.

★ Atlas sinemasında temsiller vermek üzere gelen Viyana Operet Trupu 18 şubattan itibaren faaliyete geçmiştir. Hemen her akşam değiştirilerek oynanan piyesler arasında, dünyaca meşhur "Yarasa", "Üç Kızlar Evi", "Kontes Maritza", "Viyana Kanı", "Şen Dul", "Çardaş Fürstin", "Neşeler Diyarı" gibi şaheserler vardı. Her biri birkaç defa tekrarlanan bu eserlerde Erika Forsell, Paul Olmühl, Joseph Menschik, Alexander Pichler, Nina Sandt, Max Brod ve Stockholm Kıraliyet Operası tenoru Bjoeren Forsell gibi değerli ses ve sahne sanatkârları rol almışlardır. Balesi, dekorları ve usta mizanseniyle Viyana Operet Heyeti şehrimizde bir ay müddetle modern mânasiyle bir operet hayatı yaratmıya muvaffak olmuştur.

★ Ankarada Küçük Tiyatroda Devlet Konservatuvarı Tatbikat sahnesi opera bölümünün "Lâ Bohem" temsillerine 27 şubatta son verilmiştir. Opera bölümü, teknik tesisat ve noksanları tamamlanmakta olan opera binasında pek yakında faaliyete geçmek üzere çalışmıya başlamıştır. Rejisör Renato Mordo, yeni binada ilk olarak Rossini'nin "Sevil Berberi" operasını sahneye koyacaktır.

★ Ankarada Küçük Tiyatroda Molière'in "Tartuffe" temsiline şubat sonuna kadar devam edilmiş ve 1 marttan itibaren Luigi Pirandello'nun Fuat Carım tarafından dilimize çevrilen "Eskisi Gibi, Eskisinden Üstün" adlı komedisinin temsiline başlanmıştır. Eseri sahneye Salih Caner koymuştur. Opera temsillerinin kaldırılması üzerine Küçük Tiyatroda dram temsilleri haftanın her akşamı tekrarlanmaktadır.

★ Ankarada Küçük Tiyatroda "Perili Değirmen" ve İstanbul Şehir Tiyatrosunda "Sihirli Kılıç" adlı çocuk temsilleri geçen ay da devam etmiştir.

★ İstanbul Şehir Komedi Tiyatrosunda Cevat Fehmi Başkut'un "Paydos" temsillerine geçen bir aylık müddet zarfında da devam edilmiştir. Bu piyes İzmir Şehir Tiyatrosunda da, yangından sonra muvakkaten yerleşilen İzmir Halkevi salonunda da tekrarlanmaktadır. Ayrıca Manisa ve İzmir Liseleri öğrencileri tarafından Halkevi sahnelerinde de oynandığını memnuniyetle haber aldık.

★ Ankara Devlet Konservatuvarı öğrencileri sömestr tatili münasebetiyle Konya, Mersin ve Adanaya bir turne tertibederek buralarda Gogol'ün "Bir Evlenme" Goldoni'nin "Kahvehane" ve Musset'nin "Marianne'ın Kalbi" piyeslerini temsil etmişlerdir.

★ T.E.D. Yenişehir Lisesini Bitirenler Derneği tarafından Ankara Halkevinde, 1, 2 ve 3 martta Goldoni'nin "Yalancı" komedisi dört defa temsil edilmiştir.

★ Muammer Karaca Opereti temsillerine devam etmekte olduğu "Nereden Nereye" adlı müzikli komedyye 19 şubattan itibaren Yunan ses sanatkârı Nini Zaha'nın ve piyanist Zaharopulos'un iştirakini de temin ederek eseri bir kat daha zenginleştirmiştir. 1 marttan itibaren gene dost memleket sanatkârlarının da iştirakiyle "Plâtin Palas" adlı eserin temsiline geçmiştir.

★ Parlak bir eser olmadığını geçen ay belirttiğimiz "Fırıldak" Ses Operetinde pek az afişte tutunmuş ve 1 marttan itibaren Ekrem ve Cemal Reşit Rey kardeşlerin "Hava - Civa" operetine geçilmiştir. Müzikleri ve sözleri iki usta el tarafından meydana getirilen bu eserin aradan yıllar geçtikten sonra sahnemizde tekrarlanışı vasat bir seviyede olmuştur.

★ Yunan Devlet Operasının daveti üzerine Atina'ya giden Ferit Alnar ile primadonna Ayhan Alnar 3, 5 ve 8 martta "Madam Butterfly" operasının temsiline katılarak büyük sempatiyle karşılanmışlardır. Ayhan Alnar Madam Butterfly rolüne çıkmış, Hasan Ferit Alnar da orkestrayı idare etmiştir.

★ Muammer Karaca Opereti 14 martta Kadıköy Halkevinde "Sadık Zevceler" adlı komediyi bir defaya mahsus olmak üzere temsil etmiştir.

★ İstanbul Şehir Dram Tiyatrosunda 15 marttan itibaren değerli şair ve tiyatro muharriri Ahmet Muhip Dranas'ın "O Böyle İstemezdi" adlı yeni eserini temsile başlamıştır.

MUHTELİF HAREKETLER

DEĞERLİ hiciv üstadı ve şair Halil Nihad Boztepe 17 şubatta Ankarada ölmüştür. Merhum hakkındaki bir bendi, yakın ve vefakâr arkadaşı İbrahim Alâettin Gövsa'nın kaleminden sayfalarımıza geçmiş bulunuyoruz.

★ İlim ve politika adamlarımızdan Prof. Kenan Öner 8 martta İstanbulda ölmüştür.

★ Değerli ilim adamı ve hekimlerimizden Ord. Prof. Âkıl Muhtar Özden 12 martta İstanbulda vefat etmiştir. Merhum hakkındaki bir bendi 60 ıncı sayımızda bulacaksınız.

★ Ankara Belediyesi tarafından Mehmet Akif'in bir müddet ikamet ettiği ve içinde "İstiklâl Marşı" nı yazmış olduğu evi satın alarak muhafazasına ve evin bulunduğu sokağa da Mehmet Akif Ersoy adını vermiye karar vermiştir.

BİR DÜZELTME

GEÇEN 58 inci sayımızda ki "Budizm" bendinde çıkan resimlerin üçü; Mahâvira'nın doğuşu (sayfa 1660), Abu dağında Cayna mâbedinin içi (sayfa 1661) ve Digambara keşişi Candrakirti (sayfa 1661), 60 ıncı sayımıza koyacağımız "Cainizm" bendine girecek yerde yanlışlıkla oraya alınmıştır. Özür diler, düzeltiriz.

BİBLİYOGRAFYA

Bize Gelen veya Dikkatimizi Çeken Son Neşriyata Bir Bakış

BURSA : Hazırlıyanlar : Vedat Nedim Tör - Şevket Rado, 500 kuruştur.

YAPI ve Kredi Bankasının Bursa şubesinin açılışı hâtırası (4 haziran 1948) için çıkarılan bu risale Doğan Kardeş dergisi yayınlarındandır. Eseri hazırlıyanlar memleketin turizm meselelerine ilgi gösteren Vedat Nedim Tör ile Şevket Rado'dur. Broşür 24 X 32 eb'adında 80 sayfadır ve baştan başa bu tarihî şehrimizin dünkü ve bugünkü değerini belirten resimlerle doludur. Esere Ahmet Hamdi Tanpınar, Ekrem Reşit Rey, Ali Saim Ülgen, Sedat Eldem, Tahsin Öz, İsmail Hami Danişmend, Vedat Nedim Tör, Nihat Reşat Belger, Ahmet Kutsi Tecer, Ahmet Muhip Dranas, Eflâtun Cem Güney, Sabri Esat Sivavuşgil, Enver Atafırat, Tahir Ertuğrul Yetmen, Salâhattin Batu ve Şevket Rado gibi sanat ve ilim adamlarımızın değerli makale ve şiirleri konmuştur. Fotoğraflar Othmar Pferschy'nin sanatkâr elinden çıkmıştır. Yeşil Bursa hakkında bu kadar mükemmel ve üzerinde çalışılmış bir eser gördükten sonra diğer şehirlerimiz için bunun yokluğunu daha çok hissediyoruz.

TİYATRO - AKTÖR : Remzi Ayhan. 125 kuruş.

MERSİN'de Toros Matbaasında basılan bu kitap, sayısı pek az olan tiyatro sanatı kitaplarımız arasına katılan değerli bir eseridir. Müellifi Ankara Devlet Konservatuvarında tahsil etmiş bir gençtir ve kitabın önsözünde, sırf tiyatro kültürü az olan sanatkâr arkadaşları düşündüğünü ve hiçbir sanat iddiası taşımadığını belirtmiştir. Bu arzu onu, tiyatro sanatı ve çeşitli bahisler üzerinde konuşturmuş ve kitabın didaktik mahiyetini takviye etmiştir. Dört formanın içine sıkıştırılan bu bilgiler, mahrum olan amatörler için edinilmesi lüzumlu şeylerdir. Tiyatro meraklısı okuyuculara ve bilhassa Halkevi sahnelerinde yeni yeni sahneye çıkmıya başlıyan istidatlı amatör gençlere tavsiye ederiz.

FELSEFE MESELELERİNİN BUGÜNKÜ DURUMU: A. Carresson - Suut Kemal Yetkin ve Hamdi Akverdi. 75 kuruş.

REMZİ Kitabevi tarafından tertibedilen Kültür Serisi'nin on dokuzuncu kitabı olan bu eserde, Descartes'tan itibaren muhtelif felsefî konular incelenmektedir: ilmin kifayetsizliği, kâinat hakkında pek az şeylerin bilinmesi, determinizm, ilimle felsefenin münasebetleri ve zamanımız filozoflarının madde ve mutlak karşısındaki durumları gibi konular eserin belli başlı fasıllarıdır. Kitaba, Ankara Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Felsefe Enstitüsü Direktörü Prof. Olivier Lacombe da salâhiyetli bir önsöz yazmıştır.

SANAT VE EDEBİYATTA CANİLER : Enrico Ferri - Selmin Evrim. 150 kuruş.

EDEBİYAT dünyasını birinci derecede ilgilendiren bir konu da cinayet ve cürüm konusunun sanatla olan bağıdır. Bu bahsi ilgilendiren birçok sanat eserleri meydana getirilmiş olması da edebiyat meraklılarının ve tetkikçilerin dikkatini çekmiştir. Remzi Kitabevi tarafından tertibedilen Kültür Serisinin on sekizinci kitabını teşkil eden "Sanat ve Edebiyatta Caniler" de cani tiplerinin fizyonomi bakımından tetkikinden sonra bunların, Dante, Shakespeare, Hugo, Balzac, Tolstoy, Zola, İbsen, Dostoyevski gibi büyük sanatkârların eserlerinde aldıkları yerlerden bahsedilmektedir. Ciddi bir emek mahsulü olan bu etüt dilimize birçok fikir eseri kazandırmış olan Selmin Evrim tarafından tercüme edilmiştir.

MİLLETLERİN ZENGİNLİKLERİ : Adam Smith - Haldun Derin. Birinci cilt 275, ikinci cilt 260 kuruş.

ONSEKİZİNCİ Yüzyılın en mühim simalarından biri olup iktisadi sahada yepyeni bir çığır açmış olan liberalizmin mümessili sayılan Adam Smith'in "The Wealth of Nations" adındaki mühim eseri "Milletlerin Zenginliği" adiyle dilimize çevrilmiş ve Millî Eğitim Bakanlığı Klâsikleri arasında iki cilt olarak yayımlanmıştır. Birinci ciltte iş bölümü, iş bölümü sebepleri, mal, para, fiyat, emek, ücret, kâr konuları incelenmiştir. Birinci cildin diğer üç faslında ise toprak ve toprak mahsulleri üzerinde durulmuştur. Gene birinci ciltte ayrıca "Son Dört Yüzyıl boyunca gümüş değerinde görülen değişmeler hakkında ara söz" bahsi ile "Bayındırlık gelişmesinin üç ayrı çeşit işlenmemiş mahsul üzerindeki türlü etkileri" bahsi yer almıştır. İkinci ciltte mal mevcudu, para, sermayenin birikmesi, sermayelerin kullanılışı, servetin gelişmesi, ticaretin gelişmesi gibi konular vardır. Eser Millî Eğitim Bakanlığı Klâsikler serisinde yayımlanmıştır ve iğlililerince, edinilmesi gerekli temel kitaptır.

EL - MUNKIZU MİN - AD - DALÂL : Gazali - Hilmi Güngör. 100 kuruş.

İSLÂM dünyasında olduğu kadar Batı âleminde de büyük bir değer olarak takdir edilen Gazali'nin en mühim eserlerinden olan "El-Munkızu Min-Ad-Dalâl" felsefecilere ve talimiyecilere karşı kaleme alınmış bir eserdir. "Safsataya kapılarak ilimleri inkâr ettiğime dair", "Hakikati araştıranlara dair", "Felsefenin gayesine dair", "felsefecilerin sınıflarına ve hepsinde küfür damgasının bulunduğuna dair", "felsefenin kısımlarına dair" gibi bahisleri ihtiva eden bu değerli eser, Millî Eğitim Bakanlığının yayımladığı Şark-İslâm Klâsikleri serisinin on sekizinci kitabıdır.

İŞLER : Hesiodos - Suat Yakup Baydur. 50 kuruş.

MİLÂTTAN Önce Yedinci Yüzyılda yaşamış olan Yunan şairi Hesiodos ilk didaktik şiirin kurucusudur. Bu büyük şairin destan vezniyle yazılmış eserlerinden en değerlisi sayılan "İşler", Suat Yakup Baydur tarafından güzel bir dille ve manzum olarak yunanca aslından türkçeye çevrilmiştir. Eser Millî Eğitim Bakanlığı tarafından klâsikler arasında yayımlanmıştır.

KARTACALI : Plautus - Nurullah Ataç. 80 kuruş.

İKİNCİ Yüzyılın tiyatro yazarlarının başında gelen büyük Lâtin şairi Plautus'un eseri olan "Kartacalı" Millî Eğitim Bakanlığı tarafından Lâtin Klâsikleri serisinin yirmi beşinci kitabı olarak yayımlanmış ve satışa çıkarılmıştır. Eser beş perdelik bir sahne eseri olup konusu, yedi yaşındaki bir çocuğun ve amcası kızlarının çalınması etrafında cereyan eder. Kitap, Plautus'tan daha başka tercümeler de yapmış olan Nurullah Ataç tarafından ve fransızcadan tercüme edilmiştir.

YİĞİT KASPERL İLE GÜZEL ANNERL'İN HİKÂYESİ : C. Brentano - Suat Yakup Baydur ve Orhan Şayık Gökyay. 50 kuruş.

ALMAN romantizminin en ileri gelenlerinden biri olan Clements Brentano (1778 - 1842) nun "Die Geschichte vom braven Kasperl und schöen Annerl" adlı eserinden yapılan bu tercüme Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanmakta olan Alman Klâsikleri serisinin altmış üçüncü kitabını teşkil etmektedir. Ilık romantizmi, santimantal imajları ve mistisizmiyle, küçük bir hikâye olmasına rağmen, bir şaheser sayılmaktadır.

AŞKSIZ İNSANLAR (Hikâyeler) : Oktay Akbal. 100 kuruş.

BUNDAN önce muhtelif dergilerde yayımladığı hikâye ve yazılarla ve "Önce Ekmekler Bozuldu" adlı hikâye kitabiyle yakından tanıdığımız Oktay Akbal genç neslin en verimli yazarlarından biridir. Velût bir kaleme sahibolmakla beraber yazılarında kendi ölçüsüne göre ayarladığı kalite seviyesinin altına düşmemiş olması dikkati çekiyor. Varlık yayınları arasında nefis bir kapak içinde çıkan bu son hikâye kitabında on sekiz hikâyesi var. Bunların çoğu, klâsik anlayış ve tarifle bir "anecdote" sanatı olan hikâye tarzının çerçevesi içine pek uygun düşmemektedir. Ancak modern dünya hikâyecilerinin de çoktan kırıp parçalamış olduğu bir kalıp içine girmediği ve muvaffak olmayı daha artistik mânada ve başka yerlerde aradığı için genç hikâyeciyi takdirle karşılamamak mümkün değildir.

TÜRK MİZAH EDEBİYATI ANTOLOJİSİ : Zahir Güvemli. 100 kuruş.

VARLIK yayınları arasında çıkan bu kitap eski ve yeni mizah edebiyatımızdan manzum ve mensur seçmeleri ihtiva etmektedir. Kitabı mizah vâdisindeki harcı âleme düşmiyen karikatürleriyle de tanıdığımız edebiyat yazarlarımızdan Zahir Güvemli hazırlamıştır. Kitabın önsözü bu vâdide okuyucuyu aydınlatan kısa fakat faydalı bir etüttür. Kitapta rasladığımız: Eşref, Hüseyin Rahmi, Ahmet Rasim, Hüseyin Suat, Rıza Tevfik, Ahmet Hikmet, Neyzen Tevfik, Halil Nihat, Fazıl Ahmet, Ömer Seyfettin, Ahmet Haşim, Aka Gündüz, Ağâh İzzet, Ercüment Ekrem, Refik Halit, Orhan Seyfi, Osman Cemal, Mahmut Yesari, Reşat Nuri, F. Celâlettin, Namdar Rahmi, Burhan Felek, Peyami Safa, Nurettin Artam, Yusuf Ziya, Faruk Nafiz, Vâlâ Nurettin, Cemal Refik, Ertuğrul Şevket, Râkım Çalapala gibi imzalar mizah anlayışının çok geniş tutulmuş olduğunu göstermektedir.

TÜRK FUTBOLUNDA 31 MİLLÎ MAÇ : Nejat K. İren. 100 kuruş.

GALATASARAY Spor gazetesi yayınlarından olan bu kitap bizde, bilhassa gençlik arasında bir hayli meraklısı olan bir spor nev'i üzerinde yapılmış bir tetkik eseridir. Spor kulüplerine göre çeşitli taraftarları olması muhtemel bir mevzu üzerinde tetkik sahibi mümkün olduğu kadar objektif kalmıya gayret etmiştir. Eser sahibinin de kaydettiği gibi, bâzı kulüpçülük gayretleri yüzünden bu spor nev'i maalesef kötü mecralara sürüklenmek istidadı göstermiştir. Hakiki sporcu gençliğin bu kötü temayüllerden uzak bulunduğunu görerek nikbin oluyoruz. Alâkadarları tatmin edecek tafsilâtlı teknik izahatı havi olan bu kitapta şu bahisler vardır: Futbolumuzun kısa bir tarihçesi, millî karşılaşmalarımız, millî maçlarımızın tafsilâtı ve en nihayet istatistikler. Spor tarihimize ait bâzı resimlerle de süslü olan eseri spor meraklısı okuyucularımızın merakla okuyacaklarına şüphe yoktur.

AYIN OLAYLARI

16 Mart 1949 — 15 Nisan 1949 Arasında Memleket İçindeki Olaylara Toplu Bir Bakış

16 mart — Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak, ekonomik işbirliği çalışmaları ve Avrupa temasları hakkında Büyük Millet Meclisinde izahat verdi. Demokrat Parti adına konuşan ve hükümetin dış siyasetini destekliyen Fuat Köprülü hararetle alkışlandı.

— Millî futbol takımımız Avusturya millî takımiyle karşılaşmak üzere İstanbuldan hava yoliyle Viyana'ya hareket etti.

17 mart — Türkocaklarının altmış kurucusu İstanbulda bir toplantı yaptılar. İlk ocağın 10 mayısta açılacağı belirtildi.

18 mart — İstikbalin büyük sanatkârı İdil Biret, musiki tahsili için anne ve babasiyle birlikte Parise hareket etti.

21 mart — Demokrat Partinin İstanbul İl Kongresinde yeni idare heyetine Abdurrahman Münib Berkan, Emin Nihat Sözeri, Selâhattin Güvendiren, Sait Şamil, Esat Çağa, Nazlı Tlabar, Kâzım Yurdakul, Sait Başak, Zeki Rıza Sporel seçildiler. İdare heyeti başkanlığına Abdurrahman Münib Berkan seçildi.

25 mart — Adalet Bakanı, Bakanlar Kurulunun İstanbul adliye sarayının Sultanahmet'te yapılmasını kabul ettiğini İstanbul Barosunun tertibettiği hukukçular aile yemeğinde açıkladı.

28 mart — Türkiye Cumhuriyeti hükümeti, İsrail devletini fiilen tanıdı.

31 mart — Genelkurmay Başkanı Orgeneral Salih Omurtak, tedavi edilmek üzere, İstanbuldan hava yoliyle Amerika'ya hareket etti.

3 nisan — Birleşmiş Milletler Asamblesinde Türk heyetine başkanlık edecek olan Dışişleri Bakanımız Necmettin Sadak ve refakatindekiler hava yoliyle Amerika'ya gittiler.

4 nisan — Büyük Millet Meclisinde "gelir vergisi" tasarısının müzakeresine başlandı.

5 nisan — Sütlücedeki infilâk faciası tahkikatı sona erdi. Fabrika müdürü sıfatiyle Emekli General H. Emir Erkilet ile ustabaşı Şâdan tevkif edildiler.

16 Mart 1949 — 15 Nisan 1949 Arasında Memleket Dışındaki Olaylara Toplu Bir Bakış

16 mart — Güney Kore'de kızıllar isyan çıkardı.

— Başkan Truman Türk - Yunan askerî yardım proğramının son dört aylık devresi hakkında Amerika Birleşik Devletleri kongresine sunduğu raporda : "Türkiyenin silâhlı kuvvetlerinin müessirliğini geliştirmek için Amerikan yardımından âzami derecede faydalanmak bahsinde samimî bir gayret gösterdiğini" ve "Ekim ayında Türkiyede yapılan geniş ölçüdeki manevralar sırasında Amerikan silâhları ve teçhizatının kullanılışında yüksek bir mümarese ve ustalık derecesi müşahede edildiğini" belirtti.

17 mart — Güreş millî takımımız Stokholm'de İsveç millî takımiyle yaptığı serbes güreş karşılaşmalarını üçe karşı beşle kazandı.

18 mart — Atlântik Paktı neşredildi. Antlaşmanın ihtiva ettiği hükümlere göre âkid devletler, taarruza birlikte karşı koyacaklardır.

18 mart — Güreş millî takımımız Stokholm'de İsveç millî takımiyle yaptığı greko-romen karşılaşmalarını altıya karşı iki ile kaybetti.

— İtalyan Parlâmentosu 170 muhalif, 19 müstenkife karşı 342 reyle hükümete Atlântik Paktına iltihak salâhiyetini verdi.

20 mart — Güreş millî takımımız Eksilstuna'da yaptığı karşılaşmalarda serbeste 6-3 kazandı, greko-romende 4-0 kaybetti.

— Futbol millî takımımız Viyana'da Avusturya millî takımına 1-0 mağlûboldu.

23 mart — Güreş millî takımımız Malmoe'de yaptığı karşılaşmalarda serbeste bir galibiyet, bir mağlûbiyet; greko-romende 2 galibiyet, 2 mağlûbiyet kaydetti.

— Churchill, beraberinde eşi ve kızı olduğu halde New York'a vardı.

24 mart — Güreş takımımız Malmoe'de geri kalan karşılaşmaları 3-2 kaybetti.

25 mart — Başkan Truman, Amerikan Moskova büyük elçisi Bedell Smith'in istifasını kabul etti.

— Sovyet hükümeti Silâhlı Kuvvetler Bakanı Mareşal Bulganin vazifesinden affedildi ve yerine Mareşal Vasilevski getirildi.

26 mart — Altı yılda gerçekleştirilecek olan Fransa - İtalyan gümrük birliği ve iktisadi birliği Pariste imzalandı.

27 mart — İtalya Âyan Meclisi, 112 reye karşı 188 reyle, hükümete Atlântik Paktına iltihak salâhiyetini verdi.

28 mart — Mısır kıralı Faruk'un kızkardeşi ve eski İran imparatoriçesi Fevziye, Kahire'de, Mehmet Ali Paşa ahfadından İsmail Şirin Beyle evlendi.

— Bütün Amerikan gazeteleri 1943 yılında streptomycin'i keşfetmiş olan meşhur Amerikalı âlim Waxmann'ın, bir arkadaşiyle birlikte, veremin katî ilâcı olan neomicyne adındaki yeni bir ilâç keşfettiğini ilân eylediler.

30 mart — Suriye ordusu başkomutanı ve emniyet genel müdürü Albay Hüsnü Zaim, kan dökülmesine meydan vermeden yaptığı bir hükûmet darbesiyle iktidarı ele aldı. Suriye cumhurbaşkaniyle başbakanı ve diğer bâzı kimseler tevkif edildi.

— Portekiz, İzlânda ve Norveç Atlântik Paktına iltihakı kabul ettiler.

— Almanyadaki Sovyet işgal kuvvetleri komutanlığından affedilen Mareşal Sokolovski, Sovyetler Birliği Silâhlı Kuvvetler birinci bakan yardımcılığına tâyin edildi. Almanyadaki kuvvetlerin başına general Çuikov getirildi.

31 mart — Churchill, Amerikada Boston'da söylediği nutukta Rusya aleyhinde şiddetli ithamlarda bulundu ve Kremlini idare eden 14 kişiyi dünyaya hükmetmek gayesini gütmekle töhmetlendirdi.

— Batı devletleri, Batı Almanyadaki harb tazminatı ve sanayii siyasetlerini tadil etmiye karar verdiklerini açıkladılar.

1 nisan — Sovyetler Birliği; Amerika, İngiltere, Fransa, Belçika, Holânda, Lüksemburg ve Kanadaya birer muhtıra göndererek Atlântik Paktını protesto etti.

— Washington'da İktisadi İşbirliği İdaresi ve İhracat ve İthalât Bankası, Türkiye ile 8 milyon-dolârlık munzam bir kredi imzaladığını bildirdi.

2 nisan — Filipinler Cumhuriyeti, İsrail devletini hukukan tanıdı.

— Amerikadan İngiltereye dönmek üzere «Quenn Mary» transatlântiğine binen Winston Churchill, gemide kabul ettiği gazetecilere verdiği demeçte: «İngiltere, Rus milletiyle dost olmak umumî ve samamî bir arzudur» dedi, fakat: «Maalesef onlara sokulmak imkânsızdır» demekle Rus milletinin sıkı bir kontrol altında bulunduğunu ima etti.

3 nisan — Millî güreş takımımız Anvers'te yaptığı karşılaşmalarda Belçikalıları 8-0 mağlûbetti.

— Ruslar tarafından desteklenen Alman komünistleri yeni bir propaganda savaşı açarak «dünya sulhüne suikast tertibeden Atlântik Paktının» aleyhinde bulundular.

4 nisan — On iki memleketin (Amerika, İngiltere, Kanada, Fransa, Holânda, Belçika, İzlânda, Norveç, Lüksemburg, Danimarka, Portekiz, İtalya) dışişleri bakanları Washington'da Atlântik Paktını imzaladılar.

— "Hürriyeti Seçtim" kitabının müellifi Kravçenko "Lettres Françaises" dergisi aleyhine Paris'te açtığı dâvayı kazandı.

— Bulgar başbakan muavini Kostov "büyük siyasi hatalar işlemesi" yüzünden vazifesinden azledildi.

— Çin komünist lideri Mao Tse Tung'un bir beyannamesini yayımlıyan komünist radyosu Atlântik Paktına mensup memleketlerle Rusya arasında bir harb çıkması halinde Çin komünistlerinin Rusların yanıbaşında savaşacaklarını bildirdi.

7 nisan — Amerika, İngiltere ve Fransa dışişleri bakanları arasında, Almanya meseleleri hakkında bir prensip anlaşmasına varıldığı Washington'da açıklandı.

— Başkan Truman, yeni demokrat Âyan üyeleriyle Kongre üyelerine demeçte bulunarak atom bombasının icabederse gene kullanılmasına karar vermekte tereddüdetmiyeceğini, bununla beraber böyle bir kararın bir kere daha alınmasına lüzum kalmıyacak şekilde dünyada bir durum hâsıl olmıya başladığını söyledi.

— Suriyede, mevkuf bulunan Cumhurbaşkanı Şükrü Elkuvvetli ile Başbakan Halit Azem istifa ettiler.

8 nisan — Kuzey Atlântik Paktına dahil sekiz Avrupa devleti Birleşik Amerikaya müracaatle yeniden silâhlanmak için kendilerine acele yardım yapılmasını istediler. Kendilerine verilen cevapta, Amerika Kongresine sunulmak üzere bir askerî yardım programı hazırlanmakta olduğu bildirildi.

— Büyük Britanya, Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri, belli başlı bütün Alman meseleleri hakkında tam bir anlaşmaya vardıklarını Washington'da resmî bir tebliğle ilân ettiler.

9 nisan — Amerika Âyan Meclisi, Marshall Plânının tutarı 5.580.000.000 dolâr olan ikinci kısım tahsislerini tasvibetti.

10 nisan — New York'ta Birleşmiş Milletler Teşkilâtı için daimî merkezin inşasını tamamlamak üzere evvelki kredilere ilâveten 65 milyon dolâr sarfedilmesi Temsilciler Meclisince tasvibedildi.

12 nisan — Başkan Truman, Atlântik Paktını Kongreye verdi. Bu münasebetle Kongreye sunduğu mesajda paktın tecavüzi olduğu hakkındaki Rus ithamlarını reddetti.

— Washington'a varan Dışişleri Bakanımız Necmettin Sadak, Amerika Dışişleri Bakanı Acheson'la bir buçuk saat görüştü.

13 nisan — Necmettin Sadak, Başkan Truman'la görüştü.

— İngiltere, Fransa ve Amerika 159 fabrikanın Alman harb tazminatı listesinden çıkarılmasına dair bir anlaşmıya vardılar.

14 nisan — Necmettin Sadak Washington'da yaptığı bir basın toplantısında: "Barış alanında, Türk - Amerikan münasebetlerinin takviyesi bahsinde Mr. Acheson'la tam bir mutabakat halindeyiz" dedi.

15 nisan — Bulgar başkanı Dimitrov'un hastalığı dolayısiyle mezun olduğu ve tedavi edilmek üzere Moskovaya gittiği Sofyada resmî bir tebliğle ilân edildi.

16 mart 1949 ile 15 nisan 1949 arasında geçen bir aylık müddet zarfında yurt içindeki kültür hareketlerinin başlıcalarını sütunlarımıza geçiriyoruz

KONFERANSLAR

MEMLEKETİMİZİ ziyaret eden Chicago üniversitesi devletler hukuku profesörü Quincy Wright 17 martta Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde "Siyaset ve hukuk" konulu bir konferans vermiştir.

★ 17 martta Ankarada Siyasal Bilgiler Okulunda Memduh Şevket Esendal "Bir dünya devleti kurulabilir mi ve ne esaslar üzerine kurulabilir" konulu bir konferans vermiştir.

★ 17 martta Eminönü Halkevinde Dr. Fahri Kurtuluş "Niçin milliyetçiyiz" konulu bir konferans vermiştir.

★ 18 martta Şişli Halkevinde Cevat Nizami Düzenli "Hayatta muvaffakıyet ve ahlâk" konulu bir konferans vermiştir.

★ 18 martta Ankarada Veteriner Fakültesinde zootekni profesörü Dr. Salâhattin Batu "Türk ekonomisi ve hayvancılığımız" konusu üzerinde bir konferans vermiştir.

★ 18 martta Ankarada Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesinde Ziraat ve Fen Fakülteleri öğrencileri "Türkiyenin istikbali endüstriyel mi, zirai mi bir kalkınmadır" konusu üzerinde bir münazara yapmışlardır.

★ 18 martta Beyoğlu Halkevinde Hüsnü Himmetoğlu "Türkiyenin iktisadi kalkınması neye mütevakkıftır" konulu bir konferans vermiştir.

★ 18 martta Teknik Üniversite konferans salonunda Reşat Ekrem Koçu "Günlük hayatın mahremiyeti içinde İstanbul hayatı" konulu bir konferans vermiştir.

★ 19 martta Ankara Gülhane Askerî Tıp Akademisinde yapılan tıbbi müsamerede bildirilen mevzular ve sahipleri şunlardır: 1 - Mide kanseri dolayısiyle total gastrektomi (Dr. Nihat Artunkal), 2 - Rejiyonal ileitis terminalis (Dr. Galip Özergun), 3 - Nöroanemik sendrom (Dr. Kemal Şenyaprak).

★ 19 martta Eminönü Halkevinde Emekli General Hüseyin Emir Erkilet "Rus Bolşevik ihtilâlini doğuran sebepler" konulu bir konferans vermiştir.

★ 20 martta Üsküdar Halkevinde Ramiz Gökçe "Karikatür nedir" konulu bir konferans vermiştir.

★ 21 martta Ankarada Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesinde Prof. Fuat Köprülü "Gençlik ve ideal" konulu bir konferans vermiştir.

★ 21 martta Eminönü Halkevinde Prof. Ali Fuat Başgil "Hürriyet ve disiplin" konulu bir konferans vermiştir.

★ 22 martta İstanbul Teknik Üniversitede Bedri Rahmi Eyuboğlu "Nakış ve resim" konulu bir konferans vermiştir.

★ 22 martta Eminönü Halkevinde Prof. İsaac "Ücret sistemleri" konulu bir konferans vermiştir.

★ 23 martta Ankarada Polis Enstitüsünde enstitü öğrencileriyle Polis Koleji öğrencileri arasında "Osmanlı İmparatorluğunun Birinci Dünya Savaşına girmesi bir zaruret miydi" konusu üzerinde bir münazara yapılmıştır.

★ 24 martta Ankara Ağır Ceza Mahkemesi salonunda Prof. Sait Tahsin Tekeli "Tanzimattan sonra Türkiye ziraati" konulu bir konferans vermiştir.

★ 24 martta Eminönü Halkevinde Mehmet Halit Bayrı "Halk edebiyatında kahramanlık destanları" konulu bir konferans vermiştir.

★ 24 martta Eminönü Halkevinde ilkokul öğretmenleri arasında "İlkokullarda imtihan usulü mü, yoksa test usulü mü olmalıdır" konusu üzerinde bir münazara tertibedilmiştir.

★ Ankara Hukuk Fakültesinde ihtısas doktora kurları tertibedilmiş ve ilk konferans 24 martta Prof. Sadri Maksudi Alsan tarafından "Milletlerarası hayatın düzeni ve Pan - Amerikanizm" konusu üzerine verilmiştir.

★ 25 martta İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası konferans salonunda Doçent Feridun Ergin "Türk parasının istikrarını ihlâl eden âmiller" konulu bir konferans verilmiştir.

★ 25 martta Şişli Halkevinde Abidin Dav'er "Türk denizciliği" konulu bir konferans vermiştir.

★ 26 martta Ankara Ağır Ceza Mahkemesi salonunda avukat Aziz Barıkan "Akdi ifsadeden hallerden gabin nazariyat ve tatbikatı" konulu bir konferans vermiştir.

★ 26 martta Ankara Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesinde Tıp Fakültesi öğrencileri "Hekimlik devletleştirilmeli midir" konusu üzerinde bir münazara yapmıştır.

★ 27 martta Üsküdar Halkevinde Ercüment Ekrem Talû "Türk mizahı ve Türk fıkraları" konulu bir konferans vermiştir.

★ 27 martta İstanbul Güreş Kulübünün Fatihteki lokalinde Hasan Ferit Cansever "Havanın ve suyun hayattaki rolü ve ehemmiyeti" konulu bir konferans vermiştir.

★ 28 martta Ankara Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesinde Hikmet Bayur "Atatürk ve gençlik" konulu bir konferans vermiştir.

★ 28 martta Kadıköy Halkevinde Prof. Fritz Neumark "Marshall plânı ve dünya iktisadiyatı" konulu bir konferans vermiştir.

★ 28 martta Eminönü Halkevinde Prof. Fahrettin Kerim Gökay "Demokraside kitle ruhiyatı" konulu bir konferans vermiştir.

★ 29 martta Eminönü Halkevinde Dr. Ekmel Zedil "İstanbulda mesken meseleleri ve gecekondular" konulu bir konferans vermiştir.

★ 29 martta Kadıköy Halkevinde Doçent Bülent Tarcan "Doğunun Batı musikisi üzerindeki tesirleri" konulu bir konferans vermiştir.

★ Ankara Hukuk Fakültesinde açılan doktora kurlarının ikinci ve üçüncü konferansı 29 martta Prof. Sabri Şakir Ansay tarafından "Vakıflar" ve Prof. E. Hirş tarafından "Yeni Ticaret Kanunu tasarısı" konuları üzerinden verilmiştir.

★ Ankara Hukuk Fakültesinde açılan doktora kurlarının dördüncü konferansı 1 nisanda Prof. Baha Kantar tarafından "Kamu dâvasını ve ceza mahkûmiyetini düşüren sebepler" konusu üzerinden verilmiştir.

★ Memleketimizi ziyaret eden Paris Tıp Akademisi üyesi Dr. François Debot 1 nisanda İstanbul Fransız Konsolosluğunda "Dünkü, bugünkü ve yarınki tedavi" konulu bir konferans vermiştir.

★ 1 nisanda Şehir Dram Tiyatrosunda Raşit Rıza "Sanatkârın yardımcı vasıfları" konulu bir konferans vermiştir.

★ 1 nisanda Şişli Halkevinde Dr. Ahmet Lebip Karan "Kadın ve erkeklerde saç bakımı" konulu bir konferans vermiştir.

★ 1 nisanda Ankarada Ziraat Fakültesinde Prof. Hikmet Birand "Bitkilerde ekonomi, biriktirme ve artırma" konulu bir konferans vermiştir.

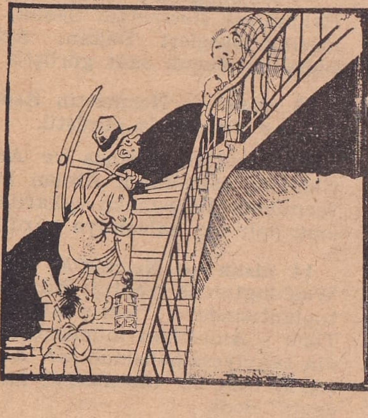
★ 2 nisanda Ankarada Gülhane Askerî Tıp Akademisinde yapılan tıbbi müsamerede bildirilen mevzular ve sahipleri şunlardır: 1 - Bir miyelom vakası (Dr. Salâhattin Akkaynak), 2 - Üç Ductus choledocus taşı vakası ve choledoco - duodenostomie externer ameliyatı (Dr. Recai Ergüder), 3 - Nadir bir mide ülseri ve karaciğer kisti idatiği vakası (Dr. Muzaffer Akyol).

★ 2 nisanda Ankarada Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesinde Cumhuriyet Merkez Bankası mali müşaviri Namık Zeki Aral "Bankalarda meslekî sır" konulu bir konferans vermiştir.

★ 3 nisanda İstanbul Teknik Üniversite salonunda İstanbul İktisat Fakültesiyle Ankara Siyasal Bilgiler Okulu öğrencileri arasında "Bugünkü dünya şartları içinde memleketimizde hükümetin iktisat siyasetinde yapılacak değişikliklerle hayatı ucuzlatmak mümkün müdür" konusu üzerinde münazara yapılmıştır.

★ 4 nisanda Eminönü Halkevinde Prof. Mazhar Şevki Yener "Veremeden korunma çareleri" konulu bir konferans vermiştir.

AYIN EN GÜZEL KARİKATÜRLERİ

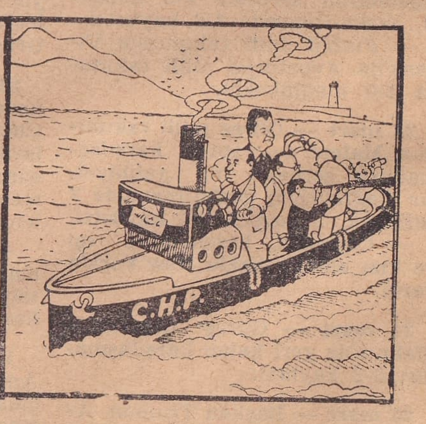
— Hayır ola, kömür keşfinden mi?
— Evet, kömürlükte bir şey kalmış mı diye keşfe inmiştik, oradan geliyoruz!

"Mizah" tan

— Kömür çarpmış...
— Ne saadet!..

"Aydede" den

Bütçe açığından sonra: Hükümet gemisi...

— Aman fazla açılmıyalım arkadaşlar... Makinelerimiz pek eski...

"Şaka" dan

★ 5 nisanda Eminönü Halkevinde Doçent Ferit Saymen "İş ihtilâfları ve hal yolları" konulu bir konferans vermiştir.

★ 5 nisanda Ankara Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesinde Prof. Sadi Irmak "Türk gençliği ve meseleleri" konulu bir konferans vermiştir.

★ Memleketimizi ziyaret eden İtalyan profesörü Giuseppe Bettiol 5 nisanda Ankarada Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesinde "Ceza hukukunun insanileştirilmesi", 6 nisanda Ankara Hukuk Fakültesinde "Pozitivizm ile klâsizm arasındaki tezadın bugünkü durumu", 8 nisanda İstanbul Hukuk Fakültesinde "Tehlikeli hal ve emniyet tedbirleri" konulu birer konferans vermiştir.

★ 9 nisanda İstanbul Flârmoni Derneğinde, Deniz Müzesi müdürü Halûk Y. Şehsüvaroğlu "Eski Boğaziçi" konulu bir konferans vermiştir.

★ Eski İngiliz Büyük elçisinin eşi Lady Kelly 9 nisanda İstanbulda Söroptimist Kulübünün açılışı münasebetiyle İstanbul Kız Teknik Öğretim Okulunda "Şarkta üç İngiliz kadını" konulu bir konferans vermiştir.

★ 9 nisanda Ankarada Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesinde Tıp Fakültesi öğrencileri arasında "Kadınlar doktor olmalı mı" konusu üzerinde bir münazara yapılmıştır.

★ 10 nisanda Ankarada Millî Kütüphanede, Türkiyedeki İngiliz Kültür Heyetinin kütüphane müdürü G. A. Glaister "İngilterede halk kütüphaneleri" konulu bir konferans vermiştir.

★ 11 nisanda Eminönü Halkevinde Prof. Naşit Erez "İşçi ve sporcu kadında tenasül hayatı" konulu bir konferans vermiştir.

★ 11 nisanda Kadıköy Halkevinde Handan Emiroğlu "Su sporları" konulu bir konferans vermiştir.

★ 13 nisanda Eminönü Halkevinde Selim Sırrı Tarcan "Çocukluk nedir" konulu bir konferans vermiştir.

★ 13 nisanda Güzel Sanatlar Akademisinin Yıldız'daki Yüksek Mimari kısmında Prof. G. Kessler "Mesken problemleri, mesken yokluğu ve mesken inşaatı" konulu bir konferans vermiştir.

★ 14 nisanda Eminönü Halkevinde Prof. Fahrettin Kerim Gökay "İşçi ve meslekî hastalıklar" konulu bir konferans vermiştir.

★ 14 nisanda Şehir Dram Tiyatrosunda Nusret Safa Coşkun "Bugünkü tiyatromuz, filimciliğimiz ve münekkid" konulu bir konferans vermiştir.

İHTİFALLER

BESTEKÂR Hâfız Ahmet Mükerrem Akıncı'nın ölüm yıl dönümü dolayısiyle 20 martta Fatih Halkevinde bir tören tertibedilmiş ve bir konser verilmiştir.

★ 24 martta Zonguldak Halkevinde, Ziya Gökalp'in 73 üncü doğum yıl dönümü münasebetiyle büyük bir tören yapılmış, muhtelif hatipler söz almış, Ziya Gökalp'in şiirleri okunmuş ve "Alp Arslan" piyesi temsil edilmiştir.

★ Emektar öğretmenlerimizden ve fikir adamlarımızdan Selim Sırrı Tarcan'nın yetmiş beşinci yılı Çapadaki Eğitim Enstitüsünde 25 martta yapılan bir toplantıda kutlanmıştır.

★ Geçen ay ölen Prof. Âkıl Muhtar Özden için 25 martta Üniversite Tıp Fakültesinde bir anma töreni tertibedilmiş, Prof. Süheyl Ünver, Prof. Reşat Garan merhumun hizmetleri ve şahsiyeti hakkında birer konuşma yapmışlardır.

★ 3 nisanda İstanbul Basın Teknisyenleri Sendikası mensupları, Türk matbaacılığının kurucusu İbrahim Müteferrika'nın Tünelbaşındaki mezarında bir anma töreni tertibetmişlerdir.

★ 6 nisanda Eminönü Halkevinde Prof. Ali Nihat'ın otuzuncu meslek yılı kutlanmış, rektör Sıddık Sami Onar ve muhtelif hatipler söz almışlardır. Müteakiben profesörün hazırladığı Nedim sahnesi Perihan Çakıl ve Reha Köseoğlu tarafından temsil edilmiştir.

★ Mimar Sinan'ın 361 inci yıl dönümü münasebetiyle İstanbulda, Ankarada ve memleketin muhtelif köşelerinde 9 nisanda toplantılar yapılarak konferanslar verilmiştir. İstanbulda büyük mimarın mezarı başında yapılan toplantıya üniversite gençliği katılmıştır.

MÜZİK

ANKARADAKİ Küçük Tiyatro'da her hafta konser veren Cumhurbaşkanlığı Flârmonik Orkestrası 19 martta Dr. Hans Hoerner'in idaresinde şu parçaları çalmıştır : Berlioz'un Roma Karnavalı uvertürü, Saint - Saens'ın viyolonsel konçertosu (solist Antonio Saldarelli), Holst'un Zırdeli bale süiti, Haydn'ın sol majör senfoni Oxford'u. 26 martta aynı program tekrarlanmıştır.

★ 19 martta Ankarada Büyük sinemada memleketimize konserler vermiye gelmiş olan Josef Paleniçek ve Milos Sadlo müşterek bir piyano keman konseri vermişlerdir.

★ 21 martta Saray sinemasında Amerikalı Elen sanatkârı Nota Camberos bir şan konseri vermiştir. Kendisine piyanoda Ferdi Ştatzer refakat etmiştir.

★ 22 martta İstanbul Konservatuvarı Türk musikisi kısmı Şehir Komedi Tiyatrosunda Irak faslı üzerinden bir konser vermiştir.

★ 3 nisanda Küçük Tiyatroda Cumhurbaşkanlığı Flârmonik Orkestrası Hasan Ferit Alnar'ın idaresinde bir konser vererek şu eserleri çalmıştır : Beethoven'ın Coriolan uvertürü, Mendelssohn'un intermezzo'su, Bizet'nin ikinci Arlesienne süiti ve Beethoven'ın beşinci senfonisi.

★ 4 nisanda Ankara Halkevinde Mithat Fenmen güzel bir piyano konseri vermiştir.

★ Memleketimize konserler vermek üzere gelen Amerikalı virtüoz Julius Katchen 5, 11 ve 15 nisanda İstanbulda Melek sinemasında, 10 nisanda da Ankara Halkevinde güzel bir konser vermiştir.

★ 5 nisanda Şehir Komedi Tiyatrosunda İstanbul Konservatuvarı Türk musikisi kısmı hicazkâr faslı üzerinden güzel bir konser vermiştir.

★ 9 nisanda Ankarada yeni açılan Devlet Tiyatrosunda Ulvi Cemal Erkin idaresinde verilen Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası konserinde Franck'ın senfoni re minörü, Roussel'in piyano konçertosu (Ankarada ilk defa) ve Necil Kâzım Akses'in orkestra için baladı çalınmıştır.

★ 15 nisanda Eminönü Halkevinde, İleri Türk Musikisi Konservatuvarı büyük bir konser vermiştir. Hisar puselik faslı üzerinden verilen bu konser, kısa bir zamanda büyük hamleler yapan bu sanat teşekkülünün en güzel konserlerinden biri olmuştur. Konsere 40 kişilik koro da katılmıştır. Başlarında H. Sadettin Arel ve Lâika Karabey gibi değerli sanat şahsiyetlerinin bulunduğu İleri Türk Musikisi Konservatuvarı mensuplarına başarılar dileriz.

RESİM FOTO MİMARİ

DEĞERLİ ressamlarımızdan Ayetullah Sumer'in eserlerinden mürekkep bir sergi 26 martta Şişli Halkevinde açılmıştır.

★ Bu yıl verimli bir sanat faaliyetine sahne olan Sanat Dostları Cemiyet kendi hususi galerisinde 9 nisanda enteresan bir sergi açmıştır. En eski ile en yeni kadın ressamlarımızın eserlerini bir araya getiren bu sergi otuz kadar imzayı bir araya getirmiş ve alâka ile seyredilmiştir.

TİYATRO

ŞEHRİMİZDE bir müddet kalarak Atlas sinemasında temsiller veren Viyana Opereti 16 martta "Neşeler Diyarı" nı oynıyarak memleketimizden ayrılmıştır.

★ Comedie Française sosyeterlerinden Jean Martinelli ile Marie Ventura ve arkadaşlarından mürekkep bir heyet İstanbula gelerek 19 mart - 4 nisan arasında Atlas sinemasında "Le Vieil Homme", "Phèdre", "L'Archipel Lenoir", "On ne Badine pas avec l'Amour", "L'Arlesienne" piyeslerini temsil etmişlerdir.

★ 23 marttan itibaren Şehir Komedi Tiyatrosunda Ekrem Reşit Rey'in "Olan Oldu" adlı komedisi temsile başlanmıştır.

★ Muammer Karaca Opereti Maksim'deki temsillerine devam ederek 24 marttan itibaren "Kiralık Odalar" müzikli komedisini sahneye koymuştur. Ş. Zincirkıran tarafından adapte ve daha önce Şehir Komedi Tiyatrosunda temsil edilmiş olan bu eser Muammer Karaca heyetinde de rağbet görmüştür.

★ 25 marttan itibaren Ses Opereti, geçen sene pek rağbet gören "Kuyruklu Yıldız" operetini tekrar sahneye koymuştur. 14 nisanda Orhan Erçin'in naklettiği "Sırça Köşk" sahneye konmuştur.

★ Uzun müddettenberi hazırlıkları devam eden Ankarada Devlet Tiyatrosu 2 nisanda Rossini'nin "Sevil Berberi" ile açılmıştır. Bu sahnede münavebe ile bu opera ile birlikte Ahmet Kutsu Tecer'in Köroğlu adlı yeni eseri temsil edilmektedir. "Sevil Berberi" ni sahneye Renato Mordo koymuş, dekor ve kostümlerini Tarık Leventoğlu hazırlamıştır. "Köroğlu" destanını ise Mahir Canova sahneye koymuş, müziklerini Ferit Alnar meydana getirmiştir.

★ 2 nisandan itibaren Ankarada Küçük Tiyatroda Devlet Konservatuvarı Tatbikat Sahnesi Alman klâsiklerinden "Anton Usta" (Maria Magdelena) piyesini temsile başlamıştır.

★ Şehir Dram Tiyatrosunda 12 nisanda İbsen'in "Brand" dramı sahneye konmuşsa da baş rolü oynıyan aktörün hastalanması üzerine üç temsilden sonra sahneden kaldırılmış ve tekrar "Karanlık" piyesine devam edilmiştir.

★ Muammer Karaca Opereti her hafta pazartesi akşamları Kadıköy Halkevinde de temsiller vermektedir. Bu temsiller senenin en beğenilen eserlerine tahsis edilmektedir. Bu eserler ve temsiller hakkında bir fikir vermek için Prof. Halide Edib Adıvar'ın bir mütalâasını buraya alıyoruz: "Borazan Kâzım İngilizlerin mızıkalı komedi dedikleri ve heyeti umumiyesiyle Garbın bu nevi komedilerinden hiç te aşağı kalmıyan bir şeydi. Maamafih, ruh itibariyle Garptakileri geçiyordu. Çünkü Garptakiler, çok zengin dekorlar içinde, umumiyetle aşkı mevzu diye alır, dar bir çerçeve içinde kalır. Borazan Kâzım bilhassa bâzılarımızın nasılsa aşağı gördüğümüz tulûatçılık taraflariyle, yüksek komedi vazifesini de üstüne almıştı; yani güldürdüğü kadar düşündürüyordu".

★ Şehrimizde iki aydanberi muntazaman temsiller vermekte olan Atina Güzel Sanatlar Trupu 12 nisanda heyet başkanlarından Yorgi Pappas şerefine Atlas sinemasında bir gala tertibetmiştir. Bu müsamerede Yunancayı gayet iyi bilen değerli sanatkârımız Bedia Ştatzer'in de iştirakiyle "Eşyasız Yolcu" piyesi temsil edilmiştir.

MUHTELİF HAREKETLER

FRANSIZ şairi Philippe Soupault nisan başlarında memleketimize gelerek UNESCO adına tetkiklerde bulunmuş, Ankara ve İstanbuldaki sanat çevreleriyle temaslar yapmıştır.

BİBLİYOGRAFYA

Bize Gelen veya Dikkatimizi Çeken Son Neşriyata Bir Bakış

MİLLÎ MÜCADELEDE ERZURUM : Cevat Dursunoğlu. 200 kuruş.

CEVAT Dursunoğlu, eserin önsözünde Atatürk'ün yeni Türkiyenin Erzurum'da temellerini attığı zamanları kastederek şöyle diyor: "Talihin bir lûtfu eseri olarak bu ilk kuruluş günlerinde birçok mühim olaylara şahidoldum. Bunların bir kısmında bana da vazife düştü... O büyük günlerin birçok olaylarına şahidolduğumu bilen bâzı tarihçi dostlarım ötedenberi bana bu günlerin hâtıralarını yazmamı tavsiye ediyorlardı...". Böyle bir çalışma esasından hareket edilerek meydana getirilen bu 170 sayfalık eser, Doğu illerimizi daha çok ilgilendiren bir tarih safhasını dile getirmektedir. Güzel bir üslûpla da yazılmış olan bu kitabın sonuna Millî Mücadele ile ilgili bâzı vesikaların örnekleri de konmuştur. Yakın tarihle uğraşanların okuyup dikkatle tetkik etmek mecburiyetinde oldukları bu eseri bütün okuyucularımızın da zevkle okuyacaklarına şüphe yoktur.

SON DÜŞÜNCELER : Henri Poincaré - H. R. Atademir ve S. Ölçen. 250 kuruş.

ONDOKUZUNCU Yüzyılın ikinci yarısı ile Yirminci Yüzyıl başlarında Fransız fikir ve ilim âleminde mühim bir yer işgal eden Henri Poincaré, memleketimizde de meşhur bir şahsiyettir ve birçok ilim adamlarımız onu yakından tanırlar. Ancak geniş okuyucu kitlesi onu eserleriyle iyi tanımaz. Millî Eğitim Bakanlığı, son yıllar içinde Klâsikler serisine fikrî eserleri daha fazla almakla bu gibi boşlukları doldurmıya çalışmaktadır. "Son Düşünceler", Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi doçentlerinden Hamdi Ragıp Atademir ile Gazi Eğitim Enstitüsü öğretmenlerinden Süleyman Ölçen'in müştereken hazırladıkları bir eserdir ve H. Poinçaré'nin türlü makale ve konferanslarını bir araya toplamaktadır.

AVRUPA VE FRANSIZ İHTİLÂLİ I : Albert Sorel - Nahid Sırrı Örik. 325 kuruş.

ALBERT Sorel, Ondokuzuncu Yüzyılın büyük tarihçilerindendir. Mütercimin de zikrettiği gibi birçok ilim ve fikir adamlarımız onun hocalığı sırasında Paris'teki Siyasi İlimler Serbes Mektebi'nden feyiz almışlardır. Bu değerli ilim adamının en mühim eserlerinden biri de "Avrupa ve Fransız İhtilâli" adlı sekiz büyük ciltlik eseri dir. Millî Eğitim Bakanlığı bu hacımca da büyük değerli eseri tercüme ettirmiye karar vermiş ve ilk cildini Fransız Klâsikleri serisinin 166 ncısı olarak yayımlamıştır. İkinci bir başlık olarak "Siyasi Ahlâk ve Gelenekler" adını taşıyan bu cilt Nahid Sırrı Örik tarafından ve dikkatle dilimize çevrilmiştir.

METAFİZİK ÜZERİNE DÜŞÜNCELER : Leibniz - Nusret Hızır. 100 kuruş.

ONYEDİNCİ Yüzyılın meşhur filozoflarından Leibniz'in bu eseri Millî Eğitim Bakanlığının Fransız Klâsikleri serisi arasında neşredilmiştir. Devrine ve müteakıp yüzyılların felsefi hareketlerine tesirleri bakımından Leibniz'in değerini yakından bilenler için bu küçük kitabın ehemmiyeti çok büyüktür. Esasen, kitabı dilimize dikkat ve itina ile çevirmiş olan Doçent Nusret Hızır, iki formayı bulan önsözünde bunu belirtmekte ve kitabı ilk defa eline alan felsefe meraklısı okuyucularına yardım etmektedir.

YENİ ŞİİR ANTOLOJİSİ : İsmail Âli Sarar. 125 kuruş.

GENÇ edebiyatçılarımızdan İsmail Âli Sarar yetmiş kadar genç şairimizin eserlerinden seçilmiş güzel bir antoloji hazırladı. Antoloji yapmak güç bir iş olduğu gibi her şahsın edebî kanaatlerine ve zevkine göre de değişir. Bunun için eskiden hazırlanmışların arasına bir yenisinin katılması daima sevinilecek bir hâdisedir. Esasen, son yirmi beş yıl içinde Türk şiirinin geçirdiği tekâmül bu kadar mahdut bir zaman ölçüsü ile ölçülemiyecek kadar geniş ve hızlı olmuştur. Bu bakımdan böyle engin bir faaliyet için şimdiye kadar çıkmış üç beş antoloji pek azdır. İsmail Âli Sarar, kitabına aldığı şairlerin kısaca edebî şahsiyetlerini de belirtmiye çalışmıştır. Bu da okuyucu için faydadan uzak değildir. Zira şimdi elimizde bulunan klâsik ve biraz da bugüne nazaran eskimiş edebiyat tarihleri genç şairlerden böyle tafsilâtlı olarak bahsetmiş değildir. Bu yeni antolojnin kısa bir zamanda tükenmesini ve ilerki baskılarında daha mütekâmil bir şekil almasını temenni ederiz. Posta kutusu No. 461, Hatiboğlu Yayınevinden de tedarik edilebilir.

ANNA KARENİNA : L. Tolstoy - Bahadır Dülger. 350 kuruş.

BİRÇOK eserleri dilimize çevrilmiş bulunan meşhur Rus muharriri L. Tolstoy, şüphe yok ki, roman sanatının en üstat simalarından biridir. Dostoyevski ile birlikte o, bütün dünyaya, nev'i şahsına münhasır bir "Rus romanı" mevcudolabileceğini ispat etmişler ve böylelikle medenî dünyanın kültür mirası içine girmişlerdir. Millî Eğitim Bakanlığı klâsik eserleri tercüme ederken onlara da geniş bir yer ayırmıştır. Böyle olmakla beraber, şimdi Remzi Kitabevi tarafından bastırılan "Anna Karenina" dilimizde noksandı. Bundan çok zaman evvel bu eserin Arap harfleriyle bir tercümesi basılmışsa da unutulmuş gibidir. Esasen dili de pek eskidir. Şehir Tiyatrosunda da piyesi muvaffakıyetle temsil edilmiş olan bu eser kuvvetli tahlilleri itibariyle zevkle okunmıya değer bir güzelliktedir.

UĞURSUZ VÂDİ : Ben Ames Williams - Orhan Azizoğlu. 100 kuruş.

VARLIK Yayınlarının Cep kitapları serisi sekizi buldu. Küçük hacımda ve zarif bir şekilde basılmış olan bu kitaplar arasında şimdiye kadar İstrati, Steinbeck, ilh. gibi çok beğenilen yabancı muharrirlerin eserleri neşredilmişti. Modern Amerikan romancılarının en meşhurlarından biri olan Ben Ames Williams, bu eserinde büyük merkezlerden uzak bir Amerikan köyünün hayatını yazmıştır. Kötü bir kadının dar bir muhitin düzenini nasıl altüst ettiğini tasvir eden bu sayfalar zevkle okunacak bir cazibe taşımaktadır.

TREN YOLU : Afif Yesari. 150 kuruş.

GENÇ nesil hikâyecilerinin en değerlilerinden biri olan Afif Yesari ilk hikâye kitabını neşretmiştir. "Tren Yolu" Afif Yesari'nin son birkaç yıl içinde ve değişik zamanlarda yazdığı bir kısım hikâyeleri bir araya getirmektedir. Bunlar yazıldığı tarihleri ihtiva etmemekle beraber genç muharririn tekâmül safhalarını açıkça göstermektedir. Bâzılarında romantik bir insaniyetçilik havası esen bu hikâyelerin bâzılarında ise daha realist davranmaktadır. Şüphe yok ki Afif Yesari iyi bir başlangıçla işe girişmiş ve sağlam temeller üzerinde kurulu bir hikâye sanatı anlayışıyla iyi bir istikamete doğru ilerlemektedir.

LÂF OLSUN DİYE : Hamamizade İhsan. 250 kuruş.

DİVAN edebiyatının son üstatlarından şair ve öğretmen Hamamizade İhsan (1885 - 1948) aynı zamanda hoşsohbetliği, canlı ve zarif nükteleri, ince hicivleriyle de meşhurdur. Onun bâzı espirileri yakınları tarafından sık sık hatırlanan bir güzelliktedir. Onun edebî şahsiyetinin bir cephesini teşkil eden bu nükteler bizzat kendisi tarafından sağlığında tespit edilmiş ve şimdi de ailesi tarafından zarif bir kitap içinde yayımlanmıştır. Kitapta yer alan yüzlerce fıkra, inceliği ve zarafetiyle tebessümden kahkahaya kadar derece derece okuyucu üzerinde tesirler bırakmaktadır. Eserin sonuna Hamamizade'nin neşredilmiş veya edilmemiş veyahut da yarım kalmış eserlerinin tam listesi ve bir sözlük eklenmiştir. Tavsiye ederiz.

TANRI MÜJDECİSİ : Seyfettin Turhan. 250 kuruş.

GENÇ muharrirlerden Seyfettin Turhan'nın ilk romanı olan "Tanrı Müjdecisi" çok itinalı bir baskı ile satışa çıkmıştır. Vakaların sürükleyiciliği ve tahlillerin başarısı kitabı zevkle okutturmıya yarıyan bir vasıftır. İstanbulda İnkılâp Kitabevinden veya "Posta Kutusu 42, Eskişehir" adresinde doğrudan doğruya müellifden tedarik edilebilir. Okuyucularımıza tavsiye ederiz.

İNSAN HAKLARI BEYANNAMESİNİN İSLÂM HUKUKUNA GÖRE İZAHI : Hüseyin Kâzım Kadri. 100 kuruş.

DEĞERLİ fikir adamımız Osman Ergin büyük bir kadirşinaslık göstererek merhum Hüseyin Kâzım Kadri (1870 - 1934) nin henüz bir yerde neşredilmemiş bu eserini kitap haline getirerek yayımlamıştır. Bu esere Osman Nuri Ergin müellif hakkında 42 sayfalık uzun bir önsöz yazarak çok faydalı bir iş de yapmıştır. Bu sayfalarda Hüseyin Kâzım'ın fikrî, edebî, siyasî sahadaki faaliyeti ile birlikte neşredilmiş veya edilmemiş eserlerinin de tam bir listesini buluyoruz. Bu sayfaları takibeden kısımda Fransada ilân edilmiş olan insan hakları, bu esasların İslâm dünyasındaki benzerleri, İslâm ve Osmanlı hükümetlerinde müstebit hükümdarların bu haklara tecavüzleri ve nihayet Türkiye Cumhuriyetinin anayasasının Türklerin Hukuku Âmmesi faslında 20 maddede toplanmış olan insan hakları incelenmektedir. Kitabın sonuna Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından yayımlanmış yeni İnsan Hakları Beyannamesi de aynen geçirilmiştir. Tavsiye ederiz.

İSLÂM ANSİKLOPEDİSİ : fasikül 10 (Atatürk maddesi). 200 kuruş.

İSLÂM Ansiklopedisinin uzun zamandanberi beklenen 10 uncu fasikülü çıkmıştır. Atatürk kelimesine ait olan bu fasikül, daha mükemmel ve tam olması için, atlanmış ve hattâ 43 üncü fasiküle kadar gelinmişti. Doksan sayfalık bir hacımda olan bu fasikküldeki "Atatürk" maddesi Salih Omurtak, Hasan Âli Yücel, Enver Ziya Karal, İhsan Sungu, Faik Reşit Unat, Enver Sökmen ve Uluğ İğdemir tarafından müştereken hazırlanmıştır. Bu sayfalarda Atatürk'ün doğumundan ölümüne kadar geçen bütün hayatı etraflı bir surette ve vesikalara dayanarak incelenmektedir. Bu madde incelenirken baş vurulan yüzlerce kaynak, maddenin sonunda üç sayfadan fazla tutan bir bibliyografya sütunu teşkil etmiştir. Eserde ayrıca, kuşe kâğıdına basılmış ve Atatürk'ün muhtelif zamanlarına ait on kadar fotoğraf da mevcuttur. En yetkili ağızlardan bu millî şahsiyetin anlatılmış olması kütüphanelerimiz ve fikir hayatımız için bir kazançtır.

Beş Cildin Umumi Arama Cetveli

Bentlerin Başlıklarına Göre Alfabetik

Dikkat: Birinci cilt 1 - 386, ikinci cilt 387 - 754, üçüncü cilt 755 - 1078, dördüncü cilt 1079 - 1402, beşinci cilt 1403 - 1722 nci sayfalardan müteşekkildir. Bentler aranırken bu hususa dikkat edilmelidir.

Bendin adı — Sayfa No.

— A —

Abak veya abakus 483
Abalıoğlu, Yunus Nadi 419
Abdi, Abdürrezak 951
Abdurrahman Paşa, Kadı 1431
Abdurrahman Şeref Ef. 292
Abdülâziz 35
Abdülhamit, Birinci 1164
Abdülhamit, İkinci 291
Abdülkerim 1219
Abdülmecit 195
Absolutisme 2
Acaibi sebaiâlem 387
Açık hava tiyatroları 1165
Adalet bakanlarımız 1387
Adana bölgesi coğrafyası 195
Adana şehri bölgesi tarihçiği 1627
Afrodit 419
Afyon 1543
Agâh Efendi 163
Agâh Efendi, Yusuf 783
Ağaoğlu, Ahmet 784
Ahmet Feyzi Paşa 515
Ahmet Haşim 36
Ahmet Mithat Efendi 67
Ahmet Muhtar Paşa, Gazi 644
Ahmet Rasim 132
Ahmet Resmî Efendi 99
Ahmet Şuayip 979
Ajax kruvazörü 547
Akademi 37
Akalın, Besim Ömer 323
Akdik, Kâmil 1135
Akkâ 4
Aknar, Hamdi Suat 707
Akrobasi uçuşları 1303
Akyüz, Ali Kâmi 323
Alexander, Harold, Mareşal 579
Âli Bey 294
Ali Efendi, Basiretçi 1629
Ali, Hazret 1655
Ali Kuşçu 739
Ali Paşa, Mehmet Emin 100
Ali Şîr Nevaî 1064
Alkol (Alcool) 1331
Alman ordusunun Giridi işgali 1137
Alman tayyare fabrikalarına yapılan hava taarruzları 763
Almanyanın eski peyklerile sulh antlaşması 1066
Almanyayı Nasıl Mağlûp Ettik? 867
Alp Arslan 1630
Altay Kulübü (İzmir) 548
Altın 451
Altınay, Ahmet Refik 163
Altınbezer, İsmail Hakkı 895
Alüminyum 1683
Amasya ilinin coğrafyası 923
Amerika Birleşik Devletleri 1107
Amerika Birleşik Devletleri hava ordusu 1247
Amerika Birleşik Devletlerinde işçi sendikaları 548
Amerika Birleşik Devletlerinin siyasi ve idari rejimi 515
Amerika Birleşik Devletleri umumi seçimleri 1600
Amerikada cumhurreisi seçimleri ve cumhurreisleri 164
Amerikada kongre seçimi 953
Amerikan armadası 951
Amerikanın istiklâli 68
Amerikanın keşfi 579
Amerikan koleji (İstanbul) 1275
Ampére, André-Marie 420
Amprizme, deneycilik 452
Anadolu ajansı 355
Anadolu-Bağdad demiryolları 259
Anadolu ve Rumeli müdafaai Hukuk Cemiyeti 133
Anafartalar muharebeleri 483
Anayasa 228
Anayasamızın tarihçiği 324
Anayasamızın türkçeleştirilmesi 294
Anestezi 1066
Ankara Demirspor Kulübü 707
Ankara Hukuk Fakültesi 69
Ankara ilinin coğrafyası 1334
Ankara keçisi 1165
Ankara Meydan Muharebesi 70
Ankaranın devlet merkezi oluşu 197
Ankara paktı 167
Ankara tavşanı 1193
Anschluss 325
Ansiklopedi 1
Antalya ilinin coğrafyası 980
Antenler 168
Anzio çıkarması 677
Apandisit 983
Arap Birliği 326
Archiméde 486
Arc, Jeanne D' 896
Arda, Hacı Adil 295
Ardennes bölgesinde yapılan Alman mukabil taarruzu 516
Arılar 1656
Arifi Paşa, Ahmet 1278
Arslanağzı 1067
Aster, Ernst Von 1631
Ataç, Galip Doktor 1008
Atatürk, Gazi Mustafa Kemal 199
Ateş kayığı, ateş gemisi, ateşi rumi, ateş oku, ateş kulesi 1169
Atlantit veya Atlantis 1601
Atlantik beyannamesi 38
Atlantik Harbi 71
Atom bombası tecrübeleri 925
Atom ve atom bombası 487
Atillâ 549
Atlee, Clement 516
At yarışları 208
Auriol, Vincent 1075
Avanzade Mehmet Süleyman 1388
Avusturya 1278
Ayasofya 4
Ayastefanos Muahedesi 328
Ayni, Mehmet Ali 611
Ayva 954

— B —

Babil Kulesi 1248
Babur Şah 1036
Bach, Johann Sebastien 740
Bacon, Francis 645
Badem 868
Bahçe toprağı 611
Bâki 231
Bakla 387
Baldwin, Stanley, Lord 1337
Balıkesir ili coğrafyası 329
Balkan Antantı 296
Balkan Harbi 551
Balkan Harbi 552
Balzac, Honoré De 5
Bamya 897
Barbaros Hayrettin Paşa 73
Barbunya balığı 420
Barış konferansı (Paris) 954
Basın ve yayın hürriyeti 331
Başkumandanlık Meydan Muharebesi 101
Batı cephesinde son taarruz 612
Bayındırlık bakanlarımız 1403
Bedesten 453
Beethoven, Ludwing Von 261
Begonya 928
Bektaşilik ve Hacı Bektaş 1194
Bellini 740
Benelux 1432
Beneş, Eduard 1433
Bergama 985
Berlin 387
Berlin meselesi 1571
Berlin muahedesi 75
Berlin yahut Potsdam Konferansı 490
Bernadotte, Kont 1603
Bernard, Tristan 1304
Beşiktaş Gençlik Kulübü 297
Beveridge plânı 134
Bevin, Ernest 839
Beykoz Gençlik Kulübü 356
Beytülmal 929
Bıldırcın 517
Biber 787
Bidault, George 1117
Bilecik ilinin coğrafyası 956
Birinci Cihan Harbinden bâzı mühim tarihler 107
Birinci Dünya Harbi 104
Birinci İnönü Meydan Muharebesi 262
Birinci Meşrutiyet 232
Birleşmiş Milletler Anayasası 420
Birleşmiş Milletler Haberleşme Hürriyeti Konferansı 1459
Birleşmiş Milletler Para ve Maliye Konferansı 169
Birleşmiş Milletler Paris toplantısı 1658
Birleşmiş Milletler Teşkilâtı Genel Kurulu ikinci toplantısı 1037
Birleşmiş Milletler Teşkilâtı Genel Kurulu ilk toplantısı 708
Bismarck harekâtı 742
Bismarck, Prens Otto von 76
Bizde modern resim sanatı 784
Bizde modern resim sanatı 959
Bizde modern resim sanatı 1170
Bizde modern resim sanatı 1199
Bizde siyasi cemiyet ve partilerin tarihçiği 1489
Bizim ilk matbaamız 812
Blum, Leon 1038
Boğaziçi 678
Boğaziçi liseleri 1360
Boğazlar meselesi 764
Boğmaca öksürüğü 989
Boks şampiyonları 1658
Bolu ilinin coğrafyası 766
Bombardıman tayyareleri 39
Boztepe, Halil Nihat 1686
BQX (Benzo-Quirine-Xonal) 1337
Bradley, Omar 1403
Brahms, Johannes 1388
Britanya milletler camiası 1306
Britanya Muharebesi 5
Budizm 1659
Bursa ili kaplıcaları ve maden suları 1461
Bursa şehri ve bölgesi tarihçiği 1661
Bursa vilâyetinin coğrafyası 77
Bütçelerimiz 1462
Büyük yüksekliklerde uçuş 517
Byrnes, James Francis 555
Byron, George Gordon, Lord 1079

— C —

Cainizm 1711
Casanova 788
Caz müziği 769
Celâleddin Rûmi, Mevlâna 613
Cemaleddin Efgani, Şeyh 235
Cemil, Tanburi 1008
Cemiyetler 964
Cem Sultan 645
Cenab Şehabettin 298
Cengiz Han 930
Cerbe Deniz Savaşı 788
Cevdet Paşa, Ahmet 7
Ceviz 790
Charles - Quint 1202
Chopin, Fréderic 189
Churchill, Winston 8
Cinnah 1389
Cocteau, Jean 1250
College de France 897
Colombe, Christophe 9
Columbia Üniversitesi 1633
Comte, Auguste 274
Copernicus, Nicolaus 10
Corneille, Pierre 218
Cromwell, Olivier 150
Cumhuriyet gazetesi 770
Cumhuriyet Halk Partisi 41
Cumhuriyetin ilânı 170
Cumhuriyet Merkez Bankası 42

— Ç —

Çaldıran Meydan Muharebesi 1434
Çanakkale ilinin coğrafyası 791
Çanakkale zaferi 332
Çarşaf 1068
Çekirge istilâları ve çekirgelerle mücadele 1220
Çekoslovakya 1546
Çengi ve köçek 1468
Çerkes Hasan vakası 43
Çıkarma 210
Çırağan Sarayı 771
Çiçek hastalığı 1175
Çiçekler, soğanlı ve yumrulu 684
Çiftçiyi topraklandırma kanunu 454
Çin 817
Çilek 423
Çocuk bakımı 1437
Çocuk Esirgeme Kurumu 770
Çuhacıyan, Dikran 1497
Çulluk 933

— D —

Dağ, Şevket 10
Dante, Alighieri 615
Darphane ve altınlarımız 44
Darülaceze 617
Darüşşafaka 423
Daudet, Alphonse 237
D. D. T. 492
De Gaulle 136
Demiryollarımız 581
Demiryollar tarihi 425
Demokrasi 1080
Denizaltı gemileri 44-336
Denizaltı harbi 389
Deniz Harb Okulu 990
Deniz havası 585
Denizli ilinin coğrafyası 1603
Deniz Silâhlarını Tahdit Konferansı 898
Dere otu 993
Devalüasyon 1039
Devlet Konservatuarı 585
Devletler arasında münasebetlerin kesilmesi 107

Bendin adı — Sayfa No.

Devlet Şûrası 213
Dewey, Thomas 994
Difteri 966
Dil balığı 1039
Dilmen, İbrahim Necmi 339
Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi 11
Din öğretimi etrafında 1574
Diyarbakır ilinin coğrafyası 493
Diyojen Gazetesi 339
Dizanteriler 900
Dizbağı nişanı 1497
Doğmatizm, Septisizm, Probabilizm 1039
Dolmabahçe sarayı 1040
Domates 492
Donanmamızın yeni gemileri 1117
Doria, Andrea 994
Dostoievsky 302
Dört Büyükler Dışişleri Bakanları Birinci Paris Konferansı 823
Dört Büyükler Dışişleri Bakanları İkinci Paris Konferansı 868
Dört Büyükler Dışişleri Bakanları Londra Konferansı 1362
Dört Büyükler Dışişleri Bakanları Moskova Konferansı 1138
Dumbarton Oaks Konferansı 266
Dunkerque Muharebesi 80
Duran, Faik Sabri 427
Dut 772
Düalizm, monizm, plüralizm 996
Düyunu Umumiye ve tasfiyesi 46

— E —

Ebüzziya Tevfik 266
Ebüzziya, Velid 269
Edebiyat Fakültesi 824
Eden, Anthony 299
École des sciences politiques, L' 1043
Edirne Barış Antlaşması 1118
Edison, Thomas 300
Efkârı umumiye 1204
Eisenhower, Dwight D. 230
Ekonomi bakanlarımız 1338
Ekonomik evler 171
Ekrem, Recaizade Mahmut 269
Ekzistansializm 1438
Elektrik lâmbasının evrimi 1083
Elektrik pilleri 341
Elektronik mikroskop 457
El Hüseynî 1044
Elkutlu, Rakım, Hoca 1634
Elma 556
Emlâk ve Eytam Bankası 11
Empire State Building 518
Enflâsyon 1713
Enginar 327
Erdoğan, Abdülkadir 237
Erenköy Kız Lisesi 1119
Erik 869
Erkek başlıkları 587
Erozan, Celâl Sahir 588
Ersatz 12
Ersoy, Mehmet Akif 237
Ertegün, Mehmet Münir 215
Ertuğrul faciası 47
Erzurum ilinin coğrafyası 839
Erzurum Kongresi 80
Eskişehir ilinin coğrafyası 711
Eşref, Şair 1205
Etem Paşa, İbrahim Gazi 713
Etibank 108
Ev Eczahanesi 428
Evliya Çelebi 392
Ezgi, Muhlis Sabahattin 1045

— F —

Fascisme (Faşizm) 519
Fasulye 519
Fatih Sultan Mehmet 12
Fecr-i Âti edebiyatı 842
Fehim, Ahmet Efendi 1515
Felemenk 1687
Fenerbahçe Spor Kulübü 137
Ferit Paşa, Damat 172
Fes 1176
Fındık 495
Filistin 684
Finlândiya 1404
Ford, Henry I 1085
Franco, Francisco 1139
Fransanın geçmişteki anayasaları ve son anayasası 846
Fransanın kurtuluşu 869
Fransanın son anayasası 1009
Fransız Akademisi 341
Fransız deniz kuvvetleri 1221
Fransız Hindi - Çinîsi 1045
Fransız İhtilâli 81
Frengi 743
Freud, Sigmund 393
Fuat Paşa 48
Fulya ve zerrin 714
Fuzulî 687

— G —

Galatasaray Kulübü 109
Galatasaray Lisesi 138
Galilei, Galileo 457
Galip Dede, Şeyh 1440
Gandhi, Mahatma 458
Gasperi, De Alcide 1515
Gazette 15
Gaziantep ilinin coğrafyası 1010
Gazi Öğretmen Okulu ve Eğitim Enstitüsü 522
Gedik 1140
Gemi 1666
Gençler Birliği Kulübü 618
Genetik ve tarihi 714
George, Lloyd 357
Georg, İkinci 1086
Gerçek, Selim Nüzhet 618
Geyik ve Girit otu 1251
Gıda zehirlenmeleri 1634
Gide, André 1339
Giresun ilinin coğrafyası 172
Giridin havadan işgali 588
Goethe, Johann Wolfgang 619
Goncourt Kardeşler ve Goncourt Akademisi 996
Gorki, Maksim 1141
Gökalp, Ziya 194
Gözlük 1363
Grieg, Edvard 589
Grip 1013
Grip ve sinir 358
Guillaume II, Vilhelm 49
Gül 429
Güler, Cemal Nadir 1070
Gülhane Askerî Doktor Tatbikat Okul ve Kliniği 270
Gürcistan ve Gürcüler 826
Güneş ve deniz banyoları 82
Gürpınar, Hüseyin Rahmi 1408
Güzel Sanatlar Akademisi 556

— H —

Haçlı Seferleri 1251
Hakimiyeti Milliye (Ulus gazetesi) 272
Halıcılığımız 1577
Halkevleri ve halkodaları 342
Hamdi Bey, Osman 1714
Hamdi (Kavuklu) 997
Hamidiye Kruvazörü 1281
Hamit Paşa, Halil 1340
Hamamizade, İhsan 1470
Hamsi 716
Händel, Georg Friedrich 935
Hanımeli 1284
Harbiye Mektebi 175
Harb Okulu 902
Harb reklâmcılığı 1341
Harf İnkılâbı 110
Hariciye vekillerimiz 50
Harvard Üniversitesi 1672
Hasan Âli Efendi 216
Hasta Adam 459
Hatayın ilhakı 496
Hatay vilâyeti coğrafyası 50
Hava bombardımanı usulünde yenilikler 1582
Havacılığın tarihi 392
Hava harbi 112
Hava harbi 649
Hava harbi hukuku 716
Hava meydanları 1179
Hava piyadesine karşı memleket içi savunması 1606
Hava piyadesinin indirilmesi 1342
Hava piyadesinin kullanılması 1224
Hava piyadesinin plânör ve taşıt uçaklariyle nakli ve indirilmesi 1410
Hava piyade tümeni 1285
Hava silâhları 1049
Haydarâbat 1636
Haydın, Joseph 16
Hayriye tüccarı ve Avrupa tüccarı 934
Heligoland 1120
Helikopterler 1445
Hercayi menekşe 692
Hıdırellez 16
Hindenburg, Paul Von Beneckendorff 114
Hindiba 1225
Hindistan 620
Hindistan cevizi 1051
Hitler, Adolf 53
Hoffmann, Paul 1583
Hokkabaz 394
Holânda indirmesi 557
Horoz ibiği 998
Hugo, Victor Marie 53
Hukuk mektepleri 626
Hull, Cordell 545
Hurma 1072
Hünkâr İskelesi Muahedesi 460
Hürriyet gazetesi 54
Hürriyet heykeli 968

— I —

Indonesie, (Felemenk veya Holânda Hindistanı) 717
Irak 590
Isıtma 307
Isıtma vasıtalarının sıhhi kıymetleri 238
Islahat Fermanı 239
Ispanak 650
Isparta ve Burdur illerinin coğrafyası 1286
Istakoz 463
Işık Lisesi 1180
Itrî, Mustafa Efendi 1637

— İ —

İbni Sina 55
İbnissuut, Abdülâziz 870
İbrahim Efendi, Mimarbaşı 498
İbrahim Paşa, Nevşehirli, Damat 1411
İçişleri bakanlarımız 1364
İçtimai sigorta 358
İdealizm 346
İdrar ve tahlili 1498
İkinci Cephe 57
İkinci Cihan Harbinde Türk-İngiliz Anlaşması 17
İkinci Cihan Harbine girmemiz kararı ve Birleşik Milletler demeci 305
İkinci Cihan Harbinin sebepleri 17
İkinci İnönü Meydan Muharebesi 360
İktisadi öğretim tarihçiğimiz ve İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi 1143
İktisat Kongresi 1672
İlk öğretim tarihçiği 1110
İlk posta pullarımız 394
İller Bankası 590
İncir 692
İnebahtı Deniz Savaşı 1225
İngiliz donanması 1207
İngiltere Bankası 628
İngilterede anane, parlâmento seçimi, partiler, yeni liderler 498
İnönü, İsmet 141 - 178
İnsan vücudunun ölçü nispetleri 1551
İowa zırhlısı 295
İpekböceği 1690
İradei Milliye Gazetesi 146
İran 772
İrdelp, Neşet Ömer 1471
İrtem, Süleyman Kâni 629
İskele ve limanlarımız 831
İskenderun iskelesi ve tesisleri 273
İskorpit 1014
İsmail Paşa, Hidiv 461
İspanyol Falanjı 462
İstanbulda kahve ve şehrin eski kahvehaneleri 1087
İstanbul Erkek Lisesi 968
İstanbul fethinin kronolojisi 755
İstanbul hamamları 1344
İstanbul ilinin coğrafyası 1553
İstanbul Kız Lisesi 1014
İstanbul kütüphaneleri 1607
İstanbulspor Gençlik Kulübü 463
İstanbulun fethi 13
İstanbulun kurtuluş günü 558
İstanbul yangınları 114
İstanbul Yüzme İhtısas Kulübü 523
İstihbarat ajanları 17
İstiklâl madalyası 84
İstiklâl marşı 58
İşçi sendikaları 1016
İşçi ve işveren sendikaları ve sendika birlikleri kanunu 1121
İtalya 871
İtalyan donanması 1017
İvojimanın zaptı 904
İzmarit 998
İzmir Enternasyonal Fuarı 1365
İzmirli, İsmail Hakkı 693
İzmir vilâyeti coğrafyası 18

— J —

Japon denizaltıları 1367
Japonya 1584
Japonya imparatorluğunun tarihi 559
Japonyanın teslim olması ve işgali 1072
Jdanof, Andrei 693

— K —

Kabak 592
Kabakulak 936
Kabataş Lisesi 1073
Kabinelerimizin tarihçiği 1516
Kabotaj 64
Kadı Burhanettin 308
Kâğıt 216
Kakao 1018
Kalinin 834
Kalkan balığı 396
Kalori 629
Kalsiyum 1051
Kamçıl, Atıf 1052
Kamelya 1018
Kâmil Paşa, Mehmet 855
Kâmil, Yusuf Paşa 1228
Kam, Ömer Ferit 21
Kancalı kurt hastalığı 1520
Kan grupları ve kan nakli 1556
Kanije müdafaası 396
Kanser (Cancer) 563
Kapanlar 905
Karabekir, General, Kâzım 1347
Karaciğer hastalıkları 878
Karagöz 116 - 1503
Karamanoğulları 1691
Kara Mustafa Paşa, Merzifonlu 241
Karanfil 501
Karıncalar 1638
Karides 1075
Kars ilinin coğrafyası 464
Kartopu 1053
Kastamonu ilinin coğrafyası 834
Kâtip Çelebi 971
Kavun 524
Kayak (ski) 650
Kayseri ilinin coğrafyası 147
Kedi 1123
Kekik 1018
Keklik 879
Kellogg 794
Kellogg Misakı 794
Kereviz 565
Kestane 592
Keynes, John Maynard 795
Kıbrıs adası 1144
Kılıç balığı 651
Kırım Harbi 881
Kırım Konferansı 309
Kış sporlarından kayak 1611
Kızamık 1125
Kız enstitüleri 363

Bendin adı — Sayfa No.

Kızıl 1053
Kızılcık 906
Kızkulesi 150
Kız Öğretmen Okulu 885
Kipling, Rudyard 593
Kiraz 429
Kocaeli coğrafyası 1148
Kock, Robert 243
Kolera 1289
Kolombiya 1460
Komintern, kominforma 1522
Konjonktür, tezahür ve tetkikleri 1673
Konvansiyonalizm 501
Konyarlar, konyaroslar 594
Konya vilâyeti coğrafyası 275
Kosova Meydan Muharebesi, Birinci 524
Kömürlerimiz 1389
Köprülü Mehmet Paşa 181
Köroğlu 1229
Köy Enstitüleri 1472
Krizantem 182
Krom 21
Krupp, çelik ve silâh fabrikaları 883
Kubbe altı vezirleri 856
Kubilây ve Menemen iratica hâdisesi 59
Kuduz aşısı 85
Ku - klux - klan 1612
Kuleli Askerî Lisesi 467
Kuleli vakası 150
Kuleli ve diğer askerî liseler 1055
Kurtdereli Mehmet Pehlivan 1639
Kutup keşifleri ve kâşifleri 1152
Kuzey Afrika çıkarması ve askerî sonuçları 776
Kuzgunkılıcı (glayöl) 527
Kütahya ilinin coğrafyası 1186
Kütüphaneler ve kütüphanecilik 1258

— L —

La Fontaine, Jean de 467
Lagerlöf, Selma 1127
Lahana ve karnabahar 634
La Haye Daimî Adalet Divanı 339
Lâle 397
Lâle Devri 397
Lavoisier 906
Lehar, Franz 1613
Levrek balığı 694
Leylâk 430
Leyte Deniz Savaşı 720
Leyte uçak gemisi 1127
Libéralizme 59
Limon 972
Liszt, Franz 86
Lloyds 796
Locarno Antlaşmaları 858
Loti, Pierre 887
Louis, Joe 1539
Louis, Onaltıncı 1018
Louis, Onsekizinci 1182
Lozan Barışı 87
Lozan Konferansı 89
Lumiére, Louis 1525
Luxembourg Sarayı 797
Lüfer 566

— M —

Macaristan coğrafyası 117
Mac Arthur, Douglas 400
Macbeth trajedisi 1674
Machiavelli 798
Mackenzie King, William 634
Magellan, Ferdinand 1127
Mahmut, İkinci 468
Mahmut Şevket Paşa 61
Malatya ilinin coğrafyası 651
Malazgirt Meydan Muharebesi 998
Maliye bakanlarımız 401
Manakyan, Mardiros 1090
Manisa ilinin coğrafyası 635
Mannerheim 1327
Maraş Kurtuluş Savaşı 722
Marconi, Guglielmo 1693
Marshall Plânı 1260
Marul 777
Masonluk 1509
Matapan Deniz Savaşı 638
Materyalizm ve spiritüalizm 1019
Maupassant, Guy de 906
Maydanoz 888
Mecanisme, animisme, dynamisme, vitalisme 1090
Meddah 364
Mehmet Rauf 278
Mehmet Uzun 566
Mehterhaneler ve mehterler 1209
Meksiko Konferansı ve Chapultepec Antlaşması 346
Mendelsshon - Bartholdy, Felix 1291
Menekşe 595
Mercidabık Meydan Muharebesi 889
Mercimek 1057
Meşrutiyet 91
Metehnikof, Elie 639
Metternich, Prens 430
Meyvalarımız 907
Mısırda firavunlar devri mumyaları 1558
Michelangello 310
Midway Deniz Savaşı 654
Mihailovitch, Draja, General 937
Milletlerarası diller 431
Milletlerarası Sivil Havacılık Konferansı 243
Milletler Cemiyeti kuruluşu, maksadı ve gayesi, teşkilâtı 347
Milletler Cemiyeti çalışmaları ve inhitat sebepleri 365
Millî eğitim bakanlarımız 470
Millî gelir 1614
Millî kabineler 24
Millî Kütüphane 1591
Millî savunma bakanlarımız 1292
Minare 1527
Misakı Millî 92
Mistisizm 1075
Mithat Paşa 23
Modern demiryollar 501
Mohaç Meydan Muharebesi 503
Moliére 278
Molotov 1020
Mondros Mütarekesi 567
Monroe ve Truman doktrinleri 1091
Montgomery, Bernard Law 280
Montreaux Mukavelenamesi 93
Montreaux Sözleşmesi 470
Morkaya, Burhan Cahit 1676
Moskova şehri 1292
Mozart, Wolfgang Amadeus 244
Mudanya Mütarekesi 182
Muhammet, Hazret 433
Muhbir gazetesi 401
Musset, Alfred de 799
Mussolini, Benito 119
Mustafa, Bekri 908
Muşmula 1000
Muz 656
Müdafaai Hukuk ve C. H. P. Grupları 25
Müftüoğlu, Ahmet Hikmet 26

— N —

Namık Kemal 245
Nane 938
Napoléon I, Bonaparte 404
Nasrettin Hoca 26
Necati, Mustafa 280
Nedim 567
Nehru, Cavaharial 777
Neşetâbat Sarayı 1617
Neyyire, Ertuğrul 1413
Nezle 184
Niğbolu Meydan Muharebesi 527
Niğde ili coğrafyası 311
Nikola, Birinci 1021
Nimitz, Chester 506
Nilüfer 909
Nizamî 1348
Nobel, Alfred 247
Nohut 1128
Nominalizm 927
Normandi'de son taarruz 724
Nuremberg muhakemesi 656
Nuremberg muhakemesi neticesi 938
Nüfus sayımı 596
Nylon 1020

— O —

Okinava adasının zaptı 1022
Okyar, Ali Fethi 27
Olimpik oyunlar 1448
Olimpiyat, ondördüncü (Londra) 1561
Onaltılar Paris Konferansı 1529
Ondokuz Mayıs 27
Ondokuzuncu Yüzyılda jeopolitik Durum 1480
Opera 472
Operalar, operetler ve baleler 1715
Ordu vilâyeti coğrafyası 248
Orhun âbideleri 1349
Orkestra 1261
Ormanlarımız 528
Ortaoyunu 61
Oruç 859
Osman, Hafız 1351
Osman, İkinci, Genç 1392
Osmanlı - İtalyan Harbi 1264
Osmanlı - Rus savaşları 659
Osman Paşa, Gazi 368
Otomobilin tarihçesi 1000
Otuzbir Mart Vakası 1716
Ouchy Muahedesi 192

— Ö —

Ödünç verme ve kiralama 95
Ölüm cezası 151
Ömer Rüştü Paşa, Mekkelioğlu 837
Ömer Seyfettin 370
Özden, Âkıl Muhtar 1719

— P —

Paganini, Niccolo 1128
Pakistan 1530
Palamut balığı 597
Pamuk 1539
Pan - Amerikan cereyanı 1695
Papatya 778
Paraşüt kıtaları 185
Paris 152
Paris Kongresi ve Antlaşması 726
Parti bayrağı 406
Pasarofça Muahedesi 474
Pasifik Harbi 250
Pasifikte denizaltıların harekâtı 909
Pasifikte Japon uçak gemileri 1537
Pasteur, Louis 597
Patates 694
Patlıcan 474
Patrona Halil ayaklanması 1297
Patton, George, General 744
Pearl Harbour 29
Pearl Harbour baskınında a-janların rolü 1369
Penicillin 28
Pervanesiz uçak ve gaz türbini 745
Petrol ve siyaseti 1414
Petunya 569
Piccard, Profesör, Auguste 1593
Pilotsuz uçak 62
Pilsudski, Joseph Mareşal 860
Piramitler (Ehramlar) 1183
Pisa kulesi 153
Plâk arşivi 1481
Plâstik maddeler 63
Polo, Marco 1182
Portakal 640
Potsdam 475
Pozitivizm 281
Preveze Deniz Zaferi 219

— Q —

Quai d'orsay 748
Queen Elizabeth 1129
Quislingler 633

— R —

Rabia Hatun meselesi 1640
Radar 570
Radar (sırrının açıklanması) 571
Radyo 31
Radyo lâmbaları 63
Raif Efendi, Mahmut 1482
Ramadier, Paul 1267
Ramuz, Charles Ferdinand 1156
Rasyonalizme 314
Realizme 314
Reisülküttablık ve hariciye nazırlığı 120
Rembrandt 476
Reşit Galip, Doktor 371
Reşit Paşa, Mustafa 282
Reuter Ajansı 1297
Reval buluşması 437
Robespierre 476
Roma ve Etrüsk sanatları 1268
Roosevelt, F. Delano 186
Rostand, Edmond 640
Royal Oak'ın batışı 799
Rousseau, Jean Jacques 96, 1352
Röntgen, Wilhelm Conrad 661
Ruhii Bağdadî 1370
Rus - Japon Harbi 530
Rus taarruzu 660
Rusya 1092
Ruy Blas 1641

— S —

Saadâbat Misakı 641
Sabahattin, Prens 1484
Sadrazamlar 1595
Sait Halim Paşa 253
Sait Paşa, Mehmet 973
Sakarya Meydan Muharebesi 153
Saksıda çiçek 477
Salgın menenjit hastalığı 1269
Samsun ilinin coğrafyası 1076
San - Francisco Konferansı 573
Saraçoğlu, Şükrü 97
Sardelâ (Sardalye) 507
Sarımsak 729
Saydam, Refik 97
Sayıştay 598
Saz şairleri ve ozanlar 1619
Scharnhorst'un akını ve batışı 533
Schiller 31
Sebil, selsebil, çeşme, şadırvan 748
Seçimler 1396
Sedan Meydan Muharebesi 536
Sekizinci, Ahmet Nuri 1452
Selim, Üçüncü 1230
Selim, Yavuz Sultan 941
Semizot 973
Sencer, İsmail Saip 729
Servetifünun 729
Servetifünun edebiyatı 800
Sévres Muahedesi 122
Shakespeare, William 534
Shaw, George Bernard 910
Sıtma 123
Sıvastopol Muharebesi 64
Siegfried mevzii 155
Siklâmen 662
Sinan, Mimar 373
Sinema 253
Sivas ili coğrafyası 438
Sivas Kongresi 157
Siyasal Bilgiler Okulu 122
Siyasi partiler 940
Siyatik 1130
Skagerrak Deniz Savaşı 478
Smuts, Mareşal 662
Socialisme 507
Sokollu Mehmet Paşa 187
Sorbonne 750
Sovan 750
Sovyet deniz kuvvetleri 1003
Sovyetler Birliği - Çin Antlaşması 549
Spaak, Paul Henry 1189
Spitzberg takımadaları ve siyasi vaziyetleri 1058
Stalingrad Meydan Muharebesi 32
Stalin, Jozef Vasaryanoviç 98
Steinbeck, John 1696
Stettinius, Edward Reilly 441
Strauss, Johann 890
Streptomycin 731
Strindberg, Johan August 1131
Su işlerimiz 732
Sultanahmet camisi 1024
Sungu, İhsan 752
Suni limanlar 601
Süleyman Hüsnü Paşa 1233

Bendin adı	Sayfa No.
Süleymaniye Camisi	600
Süleyman, Kanunî	539
Sülün	911
Sümbül	407
Sümerbank	375
Süper uçankaleler	350
Süt	1298
Süveyş kanalı	284
— Ş —	
Şadi, Fikret Karagözoğlu	1562
Şapka kanunu	221
Şark demiryolları	1698
Şark meselesi	602
Şark Ortodoks Kilisesi ve Bulgar Ekzarhiyası	696
Şeftali	482
Şehirlerin bombardımanı	1104
Şehirlerin hava taarruzlarına karşı savunması	1210
Şehir Tiyatrosu (İstanbul)	663
Şeker hastalığı	805
Şinasi	159
Şintoizm	1699
Şirketi Hayriye	65
Şişli Terakki Lisesi	1105
Şoselerimiz ve yollarımız	1212
— T —	
Tabı sanatının ve matbaacılığın tarihçiği	1058
Tagore, Rabindranath	125
Tahir Paşa, Çengeloğlu	1485
Tahran ve Kahire konferansları	973
Tahsin Hoca	1485
Takvimi vakayi	189
Talât Paşa	442
Talleyrand	1540
Tamburacı, Osman Pehlivan	1131
Tandırname	737
Tansiyon	779
Tanzimatın ilânı	221
Taranto baskını	573
Tarhan, Abdülhak Hâmit	314
Tarım bakanlarımız	1004
Tarikat	1235
Tayyareler	861
Tayyarelerin harbdeki vazifeleri	912
Tchaikovsky, Peter İliç	33
Teknik Üniversite	316
Telefon	444
Televizyon	378
Telgraf	126
Tenis, eskrim, dağcılık kulübü	695
Teodor Kasap	126
Tepedelenli Ali Paşa	287
Tepsi, Burhanettin	1217
Tesis nedir ?	1421
Tetanos hastalığı	1598

Bendin adı	Sayfa No.
Tevfik Fikret	127
Tıbbiye Mektebi tarihçiği	351
Tıb tarihimiz	223
Tifo	737
Timur	317
Tito	974
Togliatti, Palmiro	1568
Tokat ilinin coğrafyası	1373
Tolstoy, Leon	225
Topçu Okulu Mühendishanei Berrii Hümayun ve topçuluk tarihimiz	809
Topkapı sarayı	1025
Trabzon ilinin ve bölgesinin coğrafyası	408
Trakya illerimizin coğrafyası (Edirne, Kırklareli, Tekirdağ)	890
Triyeste meselesi	806
Trolleybus	604
Truman, Harry S.	380
Tuluat	445
Tulumbacılar	1676
Tuna ve Tuna Konferansı	1569
Tuncelinin coğrafyası	575
Tunus muharebeleri	810
Tunusun Osmanlı İmparatorluğundan ayrılması	915
Turgut Reis	447
Turizm ve turist	917
Turp	863
Tuz	449
Tünel	862
Türk - Amerikan Mali Yardım Anlaşması	1218
Türk bayrağı	33
Türk çiniciliği	1270
Türk deniz savaşları	1644
Türk Dil Kurumu	98
Türk donanması	945
Türk donanmasında çektiri devri	1620
Türk fındığı ve rakipleri	544
Türk Hava Kurumu	319
Türkiye B.M.M. başkanlarımız	577
Türkiye B.M.M. nin kuruluşu	381
Türkiye B.M.M. seçim dönemleri	838
Türkiyede bağcılık ve şarapçılık	1375
Türkiyede heykeltraşlık tarihi	1300
Türkiyede millî edebiyat cereyanları	1157
Türkiyede opera komik ve operet	1239
Türkiyede ritmik danslar	1453
Türkiyede sansür tarihçiği	780
Türkiyede yüksek tahsil talebe cemiyetleri	1428
Türkiye İş Bankası	509
Türkiye Kızılay Derneği	606

Bendin adı	Sayfa No.
Türkiyemizin dağları	1701
Türkiye müzelerinin kuruluşunun yüzüncü yıldönümü	1132
Türkiyenin başlıca maden suları	1570
Türkiyenin fizikî haritası, arazi şekilleri, kıyılar, akar sular ve gölleri	1423
Türkiyenin nüfusu	975
Türkiyenin ticaret ve sanayi odaları	1238
Türk Medenî Kanunu	191
Türklerde nüfus sayımı tarihçiği	665
Türk radyo difüzyon postaları ve tarihçiği	1456
Türk Tarih Kurumu	128
Tütün	914
— U —	
Uçak gemileri	642
Unesco	1486
UNRRA	607
Uranium	577
Urfa ili coğrafyası	383
Uşaklıgil, Halit Ziya	385
Uşaklı, Ömer Bedrettin	753
— Ü —	
Üçlü Pakt	160
Üç rapor	698
Üçüncü Alman Reich'i	411
Ülser	1328
Üniversiteler kanunu	863
Ürdün, Haşimî kırallığı	1034
Üsküdarlı Talât	161
Üzüm	511
— V —	
Vagotoni	977
Valéry, Paul Ambroise	608
Van bölgesi coğrafyası	609
Vandenberg, Arthur	1329
Van Dyek, Sir Anthony	256
Varna Meydan Muharebesi	65
Vazoda çiçek	512
Vefa Erkek Lisesi	1329
Vefa Gençlik Kulübü	416
Vefik, Ahmet Paşa	753
V - 2 Silâhı	130 - 256
Verdi, Giuseppe	192
Verem savaşının yenilikleri	546
Verem (Tüberküloz)	1357
Verlaine, Paul	321
Verne, Jules	417
Versay Muahedesi	289
Veterinerlik öğretimi	1541
Veto meselesi	450
Vichinsky	738
Vitaminler	226 - 1241
Viyana muhasaramız	1376

Bendin adı	Sayfa No.
— W —	
Wagner, Wilhelm Richard	320
Washington	1719
Wasserman	482
Wells, George	920
Wilkie, Wendell L.	226
Wilson, Edwin Carleton	1378
Wolfram	65
— Y —	
Yabancı elçilerin kabul merasimi	920
Yahya, Şeyhülislâm	1386
Yalova kaplıcaları	1133
Yalta Konferansı	922
Yargıtay	701
Yasemin	866
Yaza karşı tedbirler	578
Yaz saati	866
Yedek Subay Okulu	417
Yeni buluşlar (Fen âleminde)	1653 - 1681 - 1709
Yenicami	1705
Yeniçeriler	668
Yeni kimya tekniği tarihinden bir yaprak	1722
Yesari Esad Efendi	257
Yesari, Mahmut	512
Yeşilay Kurumu	258
Yetik, Sami	290
Yılan balığı	866
Yıldız çiçeği	978
Yirmisekiz, Çelebi	1004
Yumurta	1133
Yunanistan	1272
Yunanistanda harb sonrası siyasi durumu, partiler, son seçim ve plebisit	948
Yuanistanın istiklâli	353
Yunan sanatı	1190
Yunus Emre	1006
Yurdakul, Mehmet Emin	321
Yurdumuzda yer depremleri	130
Yüksek Denizcilik Okulu	1706
Yüksek Ekonomi ve Ticaret Okulu	702
Yüksekkaldırım	703
Yüksek Öğretmen Okulu	513
Yüksek Ziraat Enstitüsü	258
Yüzme ve yüzme usulleri	514
— Z —	
Zatürrie	1429
Zeytin	706
Ziraat Bankası	193
Ziştovi Barış Antlaşması	978
Ziya Mehmet (İhtifalci)	754
Ziya Paşa	34
Zırhlılar	703
Zırhlı muharebe arabaları	161
Zola, Emile	781
Zonguldak ilinin coğrafyası	1061

Muharrirlerin Adlarına Göre Alfabetik

Dikkat: Birinci cilt 1 - 386, ikinci cilt 387 - 754, üçüncü cilt 755 - 1078, dördüncü cilt 1079 - 1402, beşinci cilt 1403 - 1722 nci sayfalardan müteşekkildir. Bentler aranırken bu hususa dikkat edilmelidir.

— A —

★ **A. B.**: Abdülkerim 1219; Acaibi seb'ai âlem 387; Afrodit 419; Akyüz, Ali Kâmi 323; Aslanağzı 1067; Ayva 954; Badem 868; Bakla 387; Bamya 897; Barbunya balığı 420; Begonya 928; Bıldırcın 517; Biber 787; Ceviz 790; Çilek 423; Çulluk 933; Dereotu 993; Dil balığı 1039; Dilmen, İbrahim Necmi 339; Dut 772; Elma 566; Erik 869; Enginar 427; Fasulye 519; Fulya ve zerrin 714; Gül 429; Hamsi 716; Heligoland 1120; Hercai menekşe 692; Hindistan cevizi 1051; Horozibiği 998; Hurma 1072; Iskorpit 1014; Ispanak 650; Istakoz 463; İncir 692; İzmarit 998; Kabak 592; Kakao 1018; Kalkan balığı 397; Kamelya 1018; Karabekir, General Kâzım 1347; Karanfil 501; Karides 1075; Kartopu 1053; Kavun 524; Kekik 1018; Keklik 879; Kereviz 565; Kestane 592; Kılıç balığı 651; Kızılcık 906; Kiraz 429; Kuzgun kılıcı (glâyöl) 527; Lâhana ve karnabahar 634; Levrek 694; Leylâk 430; Limon 972; Lüfer 566; Marul 777; Maydanoz 888; Menekşe 595; Mercimek 1057; Meyvalarımız 907; Musmula 1000; Muz 656; Nane 938; Nilüfer 909; Nohut 1128; Palamut balığı 597; Papatya 778; Patates 694; Patlıcan 474; Petonya (boru çiçeği) 569; Portakal 640; Sarımsak 729; Semizotu 973; Sencer, İsmail Saip 729; Siklâmen 662; Sovan 750; Sülün 911; Sümbül 407; Sümer Bank 375; Şeftali 482; Turp 863; UNESCO 1486; Yalova Kaplıcaları 1133; Yasemin 866; Yılan balığı 866; Yıldız çiçeği 978; Zeytin 706.

★ **Abdülbaki Gölpınarlı (Doçent)**: Ali Şir Nevaî 1064; Babür Şah 1036; Bektaşilik ve Hacı Bektaş 1194; Galip Dede, Şeyh 1440; Ruhiî Bağdadî 1370; Tarikat 1235; Yahya, Şeyhülislâm 1386; Yunus Emre 1006.

★ **Abdülkadir Saylam**: Trolleybus 604.

★ **Abidin Dav'er**: Amerika Birleşik Devletleri hava ordusu 1247; Amerikan armadası 951; Denizaltı gemileri 336; Denizaltı harbi (Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarında) 389; Deniz Harb Okulu 990; Deniz Silâhlarını Tahdit konferansları 898; Donanmamızın yeni gemileri 1117; Doria, Andrea 994; Hamidiye kruvazörü 1281; İnebahtı (Lepanto) Deniz Savaşı 1225; İngiliz donanması 1207; Iowa zırhlısı 295; İstanbulun kurtuluş günü 558; İtalyan donanması 1017; Japon denizaltıları (İkinci Dünya Savaşında) 1367; Kuleli ve diğer askerî liseler 1055; Leyte uçak gemisi 1127; Preveze Deniz Zaferi 219; Queen Elizabeth 1129; Pasifikte Japon uçak gemileri 1537; Rus - Japon Harbi 530; Skagerrak Deniz Savaşı 478; Türk deniz savaşları (kürek devrinde) 1644; Türk donanması 945; Uçak gemileri 642; V-2 256; Yüksek Denizcilik Okulu 1706; Zırhlılar 703.

★ **A. D.**: Çekirge istilâları ve çekirgelerle mücadele 1220.

★ **A. Dilâçar**: Milletlerarası diller 431.

★ **Adil Kürşat**: İstiklâl Marşı 58; İstiklâl Madalyası 84; Siyasal Bilgiler Okulu 122; Şapka Kanunu 221.

★ **Adli Moran**: Ruy Blas 1641.

★ **Adnan Çubukoğlu**: İktisat Kongresi 1672.

★ **Adnan Giz**: Ferit Paşa, Damat 172; Kanije Müdafaası 396; Köprülü Mehmet Paşa 181; Sokollu Mehmet Paşa 187.

★ **Adnan Ötüken**: Kütüphaneler ve kütüphanecilik 1258; Millî Kütüphane 1591.

★ **Afşın Oktay**: Kıbrıs adası 1144.

★ **Ahmet Akan**: Amerikan Koleji (İstanbul) 1275.

★ **Ahmet Arslan**: Louis, Onsekizinci 1182.

★ **Ahmet Bahtiyar Esen**: Charles-Quint 1202; Dizbağı nişanı 1496; Gerçek, Selim Nüzhet 618; Hukuk mektepleri İ. Hukuk Fakültesi 626; Kayak (Ski) 650; Ku-Klux - Klan 1612; Loti, Pierre 887; Rostand, Edmond 640; Sorbonne 751; Truman 380; Ürdün Kırallığı, Haşimî 1034; Verne, Jules 417; Zola, Emile 781.

★ **Ahmet Balkır**: İller Bankası 590.

★ **Ahmet Emin Yalman**: Atlântik Beyannamesi 38; Avrupa Kongresi 1487; İkinci Cihan Harbine girmemiz kararı ve Birleşik Milletler demeci 305.

★ **Ahmet Hamdi Aksekili**: Hazreti Muhammed 433; Oruç 859.

★ **Ahmet Namlı**: Baldwin, Stanley 1337.

★ **Ahmet Sanır**: Auriol, Vincent 1075.

★ **Ahmet Ziya Suner**: Kellog 794.

★ **A. K.**: Spitzberg takımadaları 1058.

★ **Âkıl Muhtar Özden**: Akalın, Besim Ömer 323.

★ **Alfons Maria Schneider**: Ayasofya 4.

★ **Ali Aydınlı**: Arifî Paşa, Ahmet 1278.

★ **Ali Bayder**: Burhan Cahit Morkaya 1676.

★ **Ali Belir**: Mannerheim 1327; Quisling'ler 633.

★ **Ali Bircan**: Marco Polo 1182.

★ **Ali Canip Yöntem**: Cenap Sahabettin 298; Tarhan, Abdülhak Hâmit 314; Ömer Seyfettin 370; Uşaklıgil, Halit Ziya 385.

★ **Ali Fuat Başgil**: Anayasa 228.

★ **Ali Harman**: Piccard, Auguste 1593.

★ **Ali Haydar Taner**: Kız Öğretmen Okulu (Darülmuallimat) 885.

★ **Ali Keşan**: Dimitrov 1470.

★ **Ali Naci Karacan**: Lozan Konferansı kronolojisi 89.

★ **Ali Nuri**: Hâfız Osman 1351.

★ **Ali Nuri Babadağ**: Afyon 1543.

★ **Ali Rıza Seyfi**: Gemi 1666.

★ **Ali Sadi Yaver**: Mareşal Pilsudski 860.

★ **Ali Sel**: Yargıtay (Temyiz Mahkemesi) 701.

★ **Ali Sinan**: Kurtdereli Mehmet 1639.

★ **Altemur Kılıç**: Almanyanın eski peykleriyle antlaşması 1066; Amerika Birleşik Devletleri 1107; Amerikada Kongre seçimi 953; Berlin Meselesi 1571; Bidault, Georges 1117; Birleşmiş Milletler Teşkilâtının ilk toplantısı 708; Birleşmiş Milletler Teşkilâtının ikinci toplantısı 1037; Birleşmiş Milletler Teşkilâtı Kurulu Paris-Chaillot sarayı toplantısı 1658; Dewey, Thomas 994; Dört Büyükler Dışişleri Bakanları Birinci Paris Konferansı 823; Dört Büyükler Dışişleri Bakanları İkinci Paris Konferansı 868; Dört Büyükler Dışişleri Bakanları Londra Konferansı 1362; Dört Büyükler Dışişleri Bakanları Moskova Konferansı 1138; Marshall Plânı 1260; Mihailoviç, General Draja 937; Molotov 1020; Monroe ve Truman Doktrinleri 1097; Nuremberg Mahkamesi 656; Nuremberg Mahkemesi neticesi 938; Onaltıncı Paris Konferansı 1529; Paris Kongresi 954; Spaak, Paul Henri 1189; Üç Rapor (İkinci Dünya Savaşı hakkında) 698; Vandenbenrg 1329; Wilson, E. Carleton 1378.

★ **Arslan Turgut Kaynardağ**: Aster, Ernst von 1631; Eksistansiyalizm 1438.

★ **A. R. Topçuoğlu**: Yedek Subay Okulu 417.

★ **Asaf Halet Çelebi**: Budizm 1659; Şintoizm 1699; Cainizm 1711.

★ **Asım Süreyya İloğlu**: Ziraat Bankası 193.

★ **Asım Us**: Devletler arasında münasebetlerin kesilmesi 107; Dumbarton Oaks Konferansı 266; Tahran ve Kahire Konferansları 973; Üçlü Pakt 160; Veto Meselesi 450; Yalta Konferansı 922.

★ **Aslan Tufan Yazman**: İzmir Enternasyonal Fuarı 1365.

★ **A. Süheyl Ünver**: İbni Sina 55; Tıbbiye Mektebi tarihçiği 351; Tıp tarihimiz 223.

★ **A. Ş. E.**: Berlin yahut Potsdam Konferansı 490.

★ **Ay. An**: Osmanlı - Rus Savaşları 659.

★ **Aziz Samih İlter**: Osmanlı - İtalyan Harbi 1264.

— B —

★ **Bahattin Kutay**: Adalet bakanlarımız 1387; Ekonomi bakanlarımız 1338; Hariciye vekillerimiz 50; İçişleri bakanlarımız 1364; Maliye bakanlarımız 401; Millî Eğitim bakanlarımız 470; Millî kabineler 24; Millî Savunma bakanlarımız 1292; Bayındırlık bakanlarımız 1403; Tarım bakanlarımız 1004.

★ **Bahattin Kutay - Server İskit**: Türkiye Büyük Millet Meclisi başkanları 577.

★ **Bahri İsmet Temizer**: Nezle 184.

★ **Baki Süha Ediboğlu**: Uşaklı, Ömer Bedrettin 753.

★ **Bedri Alpay**: Urfa ili coğrafyası 383.

★ **Bekir Sıtkı Baykal**: Âli Paşa, Mehmet Emin 100; Anadolu - Bağdad Demiryolları 259; Ayastefanos Muahedesi 328; Balkan Harbi 551; Berlin Muahedesi 75; Bismarck 76; Çerkes Hasan Vakası 43; Edirne Barış Antlaşması 1118; Fuat Paşa 48; Hünkâr İskelesi Muahedesi 460; İstanbulun fethi 13; Kara Mustafa Paşa, Merzifonlu 241; Kırım Harbi 881; Metternich 430; Mithat Paşa 23; Ouchy Muahedesi 192; Paris Kongresi ve Antlaşması 726; Pasarofça Muahedesi 474; Patrona Halil ayaklanması 1294; Reval buluşması 437; Sèvres Muahedesi 122; Tunusun Osmanlı İmparatorluğundan ayrılması 915; Yunanistanın istiklâli 353.

★ **Bekir Sıtkı Kunt**: Hatayın ilhakı 496.

★ **Beria Okan**: Christophe Colombe 9.

★ **Besim Darkot**: Adana ili coğrafyası 195; Afyon ili coğrafyası 675; Amasya ili coğrafyası 923; Ankara ili coğrafyası 1334; Antalya ili coğrafyası 980; Balıkesir ili coğrafyası 329; Bolu ili coğrafyası 766; Bursa ili coğrafyası 80; Denizli ili coğrafyası 1603; Diyarbakır ili coğrafyası 493; Erzurum ili coğrafyası 839; Eskişehir ili coğrafyası 711; Gaziantep ili coğrafyası 1010; Isparta ve Burdur illeri coğrafyası 1286; İstanbul ili coğrafyası 1553; Kars ili coğrafyası 464; Kastamonu ili coğrafyası 834; Konya ili coğrafyası 275; Kütahya ili coğrafyası 1186; Malatya ili coğrafyası 651; Samsun ili coğrafyası 1076; Tokat ili coğrafyası 1373; Trabzon ili coğrafyası 408; Trakya illeri coğrafyası 890; Tunceli coğrafyası 575; Türkiyemizin dağları 1701; Türkiyemizin fizikî haritası 1423; Van ili coğrafyası 609.

★ **Burhan Arpad**: Çuhaciyan 1497; Manakyan 1090; Türkiyede opera - komik ve operet 1239.

★ **Burhan Belge**: İkinci Cihan Harbinin sebepleri 17.

— C —

★ **Cavit Baysun**: Reşit Paşa, Mustafa 282; Tepedelenli Ali Paşa 287.

★ **Celâl Ertuğ**: Deniz havası 585.

★ **Cemal Arif Alagöz**: Hatay vilâyeti coğrafyası 50; Macaristanın coğrafyası 117.

★ **Cemal D. Bükey**: Halil Hamit Paşa 1340.

★ **Cemaleddin Server**: Hamamizade İhsan 1470.

★ **Cemil Bilsel**: Birinci Dünya Harbi 104; Lozan Barışı 87; Milletler Cemiyeti 347 ve 365.

★ **Cevat Memduh Altar**: Bach 740; Devlet Konservatuvarı 585; Grieg 589; Haendel 890; Schiller 31; Strauss 935; Wagner 320.

★ **Charles A. Beard**: Amerika Birleşik Devletlerinin siyasi ve idari rejimi 515.

★ **Claude Bellenand**: Avrupaya yardım 1685.

— D —

★ **Danyal Bediz**: İzmir vilâyeti coğrafyası 18.

★ **Daniş Bağatır**: Kâmil Akdik 1135.

— E —

★ **Echo**: Avrupayı kalkındırma teşkilleri 1601.

★ **E. İ.**: Arılar 1656; Columbia Üniversitesi 1633; Harvard Üniversitesi 1672; İpek böceği 1690; Karıncalar 1638.

★ **Eisenhower**: Almanyayı nasıl mağlûbettik 867.

★ **Ekrem Necmi İnel - Hüseyin Kocaoğlu**: Türkiyede Bağcılık ve şarapçılık 1375.

★ **Enver Ziya Karal**: Abdülhamit II 291; Akkâ 4; Barbaros Hayrettin Paşa 73; Cumhuriyetin ilânı 170; Napoléon Bonaparte 404; Versailles Muahedesi 289.

★ **Ercüment Ekrem Talû**: Bekri

Mustafa 908; Recaizade Mahmut Ekrem 269.

★ **Ernst Hirsch:** Kabotaj 84.

★ **Eroğul İskit:** Şehir Tiyatrosu (İstanbul) 663.

★ **Esat Hamdun:** Babil Kulesi 1248; Ford 1085; Goncourt Kardeşler ve Goncourt Akademisi 996; Kutup keşifleri ve kâşifleri 1152; Lloyd George 357; Maupassant 906; Meksiko Konferansı ve Chapultepec Antlaşması 346; Musset 799; Olimpik oyunlar 1448; Olimpiyat, Ondördüncü 1561; Potsdam 475; Wells H. G. 919.

— F —

★ **F.** : Hitler, Adolf 53.

★ **Fahrettin Kerim Gökay:** Grip ve sinir 358; Yeşilay Kurumu 258.

★ **Fahri Sanel:** Vitaminler: 226.

★ **Faik Fırat:** Yüksek Ekonomi ve Ticaret Oulu 702.

★ **Faik Reşit Unat:** Agâh Efendi, Yusuf 783; Ahmet Resmî Efendi 99; Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti 133; Anayasamızın türkçeleştirilmesi 294; Anayasamızın tarihçiği 324; Arda, Hacı Âdil 295; Ankaranın Devlet merkezi oluşu 197; Birinci Meşrutiyet 232; Cumhuriyet Halk Partisi 41; Duran, Faik Sabri 427; Erzurum Kongresi 80; Gazi Orta Öğretmen Okulu ve Eğitim Enstitüsü 522; Islahat Fermanı 239; İnönü, İsmet 141; Misakı Millî 92; Mondros Mütarekesi 567; Mudanya Mütarekesi 182; Müdafaai Hukuk Parti Grupu 25; Necati, Mustafa 280; Parti bayrağı 406; Reisülkütap ve hariciye nazırlığı 120; Sadrazamlar ve başvekiller 1595; Sait Halim Paşa 253; Sivas Kongresi 157; Sungu, İhsan 752; Talât Paşa 442; Türkiye Büyük Millet Meclisinin kuruluşu 381.

★ **Faik Reşit Unat - Server İskit:** Yirmisekiz Mehmet Çelebi 1004.

★ **Falih Rıfkı Atay:** İkinci Cihan Harbinde Türk - İngiliz Anlaşması 17.

★ **Faruk Yener:** Brahms 1388; Chopin 189; Haydn 16; Lehar, Franz 1613; Liszt 86; Mendelssohn - Bartholdy 1291; Mozart 244; Orkestra 1261; Paganini 1128; Opera 472; Operalar, operetler ve balelerin meşhurları 1715; Plâk arşivi 1481; Verdi 192; Caykovski 32.

★ **Fatin Gökmen:** Yaz saati 866;

★ **F. E.** : Ertuğrul Faciası 47.

★ **Ferdi Tuğmen:** Amerikanın istiklâli 68; Amerikanın keşfi 579; Boğaziçi 678; Berlin 387.

★ **Feridun Dirimtekin:** Haçlı Seferleri 1251; Malâzgirt Meydan Muharebesi 998; Viyana muhasaralarımız 1378.

★ **Feridun Ergin:** Boğazlar Meselesi 764; Bütçelerimiz 1462; Enflâsyon 1713; Kellog Misakı 794; Locarno Antlaşmaları 858; Millî gelir 1614.

★ **Feridun Fâzıl Tülbentçi:** Ankara Meydan Muharebesi 70; Cerbe Deniz Savaşı 788; Fatih Sultan Mehmet 12; Hasan Âli Efendi 216; Mahmut Şevket Paşa 61; Mercidabık Meydan Savaşı 889; Mohaç Meydan Muharebesi 503; Niğbolu Meydan Muharebesi 527; Osman Paşa, Gazi 368; Turgut Reis 447; Varna Meydan Muharebesi 665.

★ **Fethi Varal:** Üçüncü Selim 1230.

★ **Fevzi Öztığ:** Genetik ve tarihi 714.

★ **Fındıkoğlu:** İktisadi öğretim tarihçiğimiz ve İ. Ü. İktisat Fakültesi 1143.

★ **Fikret Adil:** Güzel Sanatlar Akademisi 556.

★ **F. S.** : Ankara Hukuk Fakültesi 69.

★ **F. Selim Albatros:** Bismarck Harekâtı 742; Fransız deniz kuvvetleri (İkinci Dünya Savaşında) 1221; Midway Deniz Savaşı (İkinci Dünya Savaşında) 654; Matapan Deniz Savaşı 638; Pasifikte denizaltıların harekâtı 909; Pearl Harbour Baskınında ajanların rolü 1369; Sharnhorst'un akını ve batışı 533; Sovyet deniz kuvvetleri 1003; Suni limanlar 601; Leyte deniz savaşı 720; Royal Oak'ın batışı 799; Radar 570.

★ **F. T.** : Paris 152.

★ **Fuat Ezgü:** Edebiyat Fakültesi (İstanbul Üniversitesi) 824.

★ **F. Y.** : İkinci Wilhelm 49; Hindenburg 114; Mussolini 119.

— G —

★ **G.** : Stalingrad meydan muharebesi 32; Sivastopol muharebesi 64.

★ **Galip Atakan:** Akrobasi uçuşları 1303; Alman uçak fabrikalarına yapılan hava taarruzları 763; Büyük yükseklikerde uçuş 517; Girid'in havadan işgali 588; Hava bombardımanı usulünde yenilikler 1582; Hava harbi 649; Hava harbi hukuku 716; Hava meydanları 1179; Hava silâhları 1049; Helikopterler 1445; Şehirlerin bombardımanı 1104; Şehirlerin hava taarruzlarına karşı savunması 1210; Taranto baskını 573; Tayyareler 861; Tayyarelerin savaştaki vazifeleri 912.

★ **G. K.** : Stalin 98.

★ **G. R.** : Velid Ebüzziya 269.

★ **Güney Ergun:** İhtifalci Ziya 754.

— H —

★ **Hakkı Kılıcoğlu:** Mısırda firaunlar devri mumyaları 1558.

★ **Hakkı Süha Gezgin:** Ahmet Haşim 36.

★ **Hakkı Tarık Us:** Şair Eşref 1205.

★ **Hakkı Tarık Us - Refet Sezen:** Türkiye Büyük Millet Meclisinin seçim dönemleri 838.

★ **Haldun Kemali Aksüt:** Harb reklâmcılığı 1341; Talleyrand 1540;

★ **Halil Bedii Yönetken:** Beethoven 261.

★ **Halil İnalcık:** Şark meselesi 602; Şark Ortodoks kilisesi ve Bulgar Ekzarhiyası 695.

★ **Halim Baki Kunter:** Sebil, selsebil, çeşme, şadırvan 748.

★ **Halit Avan:** Avanzade Mehmet Süleyman 1388.

★ **Halûk Y. Şehsuvaroğlu:** Dolmabahçe sarayı 1040; Neşatâbat sarayı 1617.

★ **Hâmit Ongunsu:** Abdülâziz 35.

★ **Hamza Gürgüç:** Alman ordusunun Girid'i işgali 1137; Anzio çıkarması 677; Ardennes bölgesinde yapılan Alman mukabil taarruzu 516; Batı cephesindeki son Müttefik taarruzu 612; Fransanın kurtuluşu 869; Hava piyadesine karşı memleket içi savunması 1606; Hava piyadesinin kullanılması 1224; Hava piyadesinin plânör ve taşıt uçaklariyle nakli ve indirilmesi 1410; Hava piyade tümeni 1285; Hava piyadesinin indirilmesi 1342; İwojima'nın zaptı 904; Japonyanın teslim olması ve işgali 1072; Kuzey Afrika çıkarması ve askerî sonuçları 776; Normandie'de son taarruz 724; Okinawa adasının zaptı 1022; Ondokuzuncu Yüzyılda jeopolitik 1480; Rus taarruzu 660; Tunus savaşları 810.

★ **Hasan Âli Ediz:** Avusturya 1278; Çekoslovakya 1546; Çin 817; Felemenk 1687; Filistin 884; Finlândiya 1404; Fransız Hindi Çinisi 1045; İndonezya 717; İran 722; İtalya 871; Japonya 1581; Kalinin 834; Kolombia 1466; Kömürlerimiz 1389; Nizamî 1348; Pakistan 1530; Tuna ve Tuna Konferansı 1569; Servetifünun 729; Triyeste meselesi 806.

★ **Hasan Bardakgil:** Ecoles des Sciences, Politiques 1043.

★ **Hasan Besin:** Togliatti 1568;

★ **Hasan Çağıl:** Strindberg 1131;

★ **Hasan Erol:** Ramadier 1267.

★ **Hasan İlgi:** Krupp çelik ve silâh fabrikaları 883.

★ **Hasan Kayili:** Mareşal Alexander 579.

★ **Hasan Konuk:** İsmail Hakkı Altınbezer 895.

★ **Hasan Kurak:** Türk radyo difüzyon postaları tarihçiği 1456.

★ **Hasan Refik Ertuğ:** Birleşmiş Milletler Haberleşme Hürriyeti Konferansı 1459; Çiftçiyi topraklandırma kanunu 454; İşçi ve işveren sendikaları ve sendika birlikleri kanunu 1121; Tesis nedir 1421; Türk - Amerikan mali yardım antlaşması 1218.

★ **Hasan Reşit Tankut:** Maraş kurtuluş savaşı 724.

★ **Hasan Satır:** Reuter ajansı 1297.

★ **H. Atalgın:** Geyik veya Girid otu 1251; Hanımeli 1284; Hindiba 1225.

★ **Hasan Sudi Er:** Kış sporlarından kayak 1610.

★ **H. Atik:** Abak veya abakus 483.

★ **H. Aytun:** İspanyol falânjı 462.

★ **Hâzım Âtıf Kuyucak:** Beveridge Plânı 134; Birleşmiş Milletler para ve maliye konferansı 169; Cemiyetler 946; Demokrasi 1080; Devalüasyon 1039; Dünya Umumiye ve tasfiyesi 46; Efkârı umumiye 1204; İngiltere Bankası 628; İşçi sendikaları 1016; Milletlerarası sivil havacılık konferansı 243; Siyasi partiler 940. Pan - Amerikan cereyanı 1695;

★ **H. K. A.** : Masonluk 1509.

★ **H. B.:** Kâtip Çelebi 971.

★ **Herbert Harris:** Amerika Birleşik Devletlerinde işçi sendikaları 548.

★ **Hıfzı Topuz:** Türkiyede yüksek tahsil talebe cemiyetleri 1428;

★ **Hıfzı Veldet:** Absolutisme 2; Faşizm 519; Liberalizm 59; Ölüm cezası 151; Sosyalizm 507; Türk Medenî Kanunu 191.

★ **H. O. Noyan:** Pearl Harbour 29.

★ **H. Rahim Rami:** Kancalı kurt hastalığı 1520.

★ **H. Sepetçioğlu:** Lumière, Louis 1525.

★ **Hulki Saner:** Caz müziği 769.

★ **Hüsamettin Bozok:** Açık hava tiyatroları 1165; Bernard, Tristan 1304; Byron, Lord 1079; Cocteau, Jean 1250; Gide, André 1339; Güler, Cemal Nadir 1070; Gürpınar, Hüseyin Rahmi 1408; Ramuz, F. - C. 1156; Sekizinci Ahmet Nuri 1452; Steinbeck, John 1696; Tepsi, Burhanettin 1217.

★ **Hüseyin Bali:** Üzüm 511.

★ **Hüseyin Yurdaydın:** Damat İbrahim Paşa 1411; Ziştovi barış antlaşması 978.

★ **Hüsnü Alan:** Léon Blum 1038.

★ **Hüsnü Çıpa:** Magellan 1127.

★ **Hüsnü Sam:** Lavoisier 906.

★ **Hüsnü Toy:** Casanova 788.

— İ —

★ **İbnülemin Mahmut Kemal:** Yusuf Kâmil Paşa 1228.

★ **İbrahim Alâettin Gövsa:** Boztepe, Halil Nihad 1686; Rousseau Jean Jacques 1252.

★ **İbrahim Hoyi:** Byrnes 555; Elhüseyni 1044; Gandhi 458; Keynes 795; Mackenzie King 634; Smuts, Mareşal 662; Shaw. G. - B. 910; Tagore 125.

★ **İbrahim Necmi Dilmen:** Harf inkılâbı 110; Türk Dil Kurumu 98.

★ **İbrahim Şükrü Esgün:** Antenler 168; Elektrik pilleri 341; Ampère 420; Radyo 31; Radyo lâmbaları 63; Telgraf 126.

★ **İhsan Rifat Sabar:** Verem - tüberküloz 1357.

★ **İhsan Sungu:** Abdurrahman Şeref 292; Diyojen gazetesi 339; Ebüzziya Tevfik 266; Galatasaray Lisesi 138; Hürriyet gazetesi 54; Muhbir gazetesi 401; Namık Kemal 245; Raif Efendi, Mahmut 1482; Tanzimatın ilânı 221; Teodor Kasap 126.

★ **İhsan Yurdoğlu:** Anafartalar muharebeleri 483; Atlântik Harbi 71; Balkan Harbi 552; Bombardıman tayyareleri 39; Başkumandanlık Meydan Muharebesi 101; Birinci İnönü Meydan Muharebesi 262; Çıkarma 210; Denizaltı gemileri 44; Çanakkale Zaferi 332; İkinci Cephe 57; İkinci İnönü Meydan Muharebesi 360; Havacılığın tarihi 302; Hava harbi 112; Japonya İmparatorluğunun tarihi 559; Montreux Mukavelenamesi 93; Sakarya Meydan Muharebesi 153; Sedan Meydan Muharebesi 536; Siegfried mevzii 155; Paraşüt kıtaları 185; Pasifik Harbi 250; Süveyş kanalı 284; Üçüncü Alman Reich'ı 411; Zırhlı muharebe arabaları 161.

★ **İ. İ.** : Şirketi Hayriye 65; Galatasaray Kulübü 109.

★ **İ. K.** : Kubilây ve Menemen irtica hâdisesi 59.

★ **İlhan Tüzüner:** Yeni buluşlar 1709.

★ **İsmail Alp:** Uzun Mehmet 566.

★ **İsmail Hakkı Göreli:** Devlet Şûrası 213.

★ **İsmail Hakkı Tonguç:** Köy enstitüleri

★ **İsmail Hâmi Danişmend:** Genç Osman 1392.

★ **İzzet Oykam:** Tütün 914.

★ **İzzet Ürgüp:** Yüksek Öğretmen Okulu 513.

— J —

★ **J. N. Aldington:** Elektrik lâmbasının evrimi 1083.

— K —

★ **Kâzım Dirik:** Halıcılığımız 1577.

★ **Kâzım İsmail Gürkan:** Anestezi 1066; Apandisit 983; Meçnikof 639; Siyatik 1130; Ülser 1328; Vagatoni 977.

★ **Kâzım Nami Duru:** Ziya Gökalp 194.

★ **Kemal Peker:** Fındık 495; Türk fındığı ve rakipleri 544.

★ **Kemal Saracoğlu:** B. Q. X 1337.

★ **Kemal Türkoğlu:** Millî kabineler 24.

★ **Kerim Ömer Çağlar:** Bursa ili kaplıcaları ve maden suları 1461; Ersatz 12; Plâstik maddeler 63; Türkiyenin başlıca maden suları 1570; Yeni kimya tekniği tarihinden bir yaprak 1722; Yüksek Ziraat Enstitüsü 258.

★ **K. S. A.** : Britanya Milletler Camiası 1306.

— L —

★ **Lâika Karabey:** Itrî Mustafa Efendi 1637.

★ **Lemi Elbir:** Hoca Tahsin 1485; Prens Sabahattin 1484.

★ **Lütfü Eroğlu:** Adana şehri ve bölgesi tarihçiği 1627; Bizde siyasi cemiyet ve partilerin tarihçiği 1489; Bursa şehri ve bölgesi tarihçiği 1664; İstanbul kütüphaneleri 1607; Kabinelerin tarihçiği 1516; Otuzbir Mart Vakası 1716.

— M —

★ **M. A.:** Britanya Muharebesi 5.
★ **Mahir Bogatır:** Quai d'Orsay 748.
★ **Mahmut Gezgin:** Mehmet Ali Ayni 611.
★ **Mahmut Şimşek:** Özden, Âkıl Muhtar 1719.
★ **Mecdi Sayman:** Türkiye İş Bankası 590;
★ **Mehmet Ali Kâğıtçı:** Alüminyum 1683; D. D. T. 492; İdrar ve tahlili 1498; Kâğıt 216; Kalori 629; Kalsiyum 1051; Petrol ve siyaseti 1414; Tuz 449; Uranyum 577.
★ **Mehmet Ali Karahan:** Alp Arslan 1630.
★ **Mehmet Ali Yarar:** Collège de France 897.
★ **Mehmet Anamur:** Cengiz Han 930.
★ **Mehmet Fuat İzer:** Roma ve Etrüsk sanatları 1268; Yunan sanatı 1190.
★ **Mehmet Nuri Beşer:** Gasperi 1515.
★ **Mehmet Tunca:** Edward Beneş 1433.
★ **Mehmet Zeki Pakalın:** Ateş kayığı, ateş gemisi, ateşi rumi, ateş okulu, ateş kulesi 1169; Beytülmal 929; Cem Sultan 645; Çırağan sarayı 771; Etem Paşa, Gazi 713; Gedik 1140; Hayriye tüccarı ve Avrupa tüccarı 934; Kâmil Paşa, Mehmet 885; Kapanlar 905; Kubbealtı vezirleri 856; Tahir Paşa, Çengeloğlu 1485.
★ **Mekki Sait Esen:** İstihbarat ajansları 17.
★ **Melâhat Özgü:** Gœthe 619.
★ **Mesut Sezgin:** Legerlöf, Selma 1127.
★ **Mevlût Baysal:** Bahçe toprağı 611; Çiçekler, soğanlı ve yumrulu 684; Saksıda çiçek 479; Vazoda çiçek 512.
★ **M. Fuat:** Macbeth trajedisi 1674.
★ **Mithat Cemal Kuntay:** Mehmet Akif Ersoy 237.
★ **M. Kenan Kan:** Amerikada cumhurreisi seçimi ve cumhurreisleri 164; Attlee, Clement 516; Bevin, Ernest 839; Boks şampiyonları (dünyada) 1658; De Gaulle, Charles 136; Eden, Anthony 299; Eisenhower 230; Franco, General 1139; Hoffman, Paul 1583; Hul, Cordell 345; İbnissuut 870; İngilterede anane, parlâmento, seçim, partiler, yeni liderler 498; Jdanov 693; Louis, Joe 1589; Mac Arthur 400; Mongomery 280; Nimitz 506; Patton 744; Roosevelt, Franklin Delano 186; Stettinius 471; Tito 974; Wilkie, Wandel 226
★ **M. Nuri Dilek:** Marconi 1693.
★ **M. Şakir Ülkütaşır:** Ali Kuşçu 739; Fes 1176.
★ **M. Şevki Yazman:** Dunquerque Muharebesi 80; Pilotsuz uçak 62; V-2 silâhı 130.
★ **M. Şükrü Akkaya:** Kadı Burhanettin 308.
★ **Muammer Raşit Sevüg:** La Haye Daimî Adalet Divanı 399.
★ **Muhit Tümerkan:** Sıtma 123.
★ **Muhsin Ertuğrul:** Molière 278.
★ **Mustafa Cezar:** Çaldıran meydan muharebesi 1434.
★ **Mustafa Nihat Özön:** Ahmet Rasim 132; Balzac 5; Erozan, Celâl Sahir 588; Evliya Çelebi 392; Hugo, Victor 58; Rousseau, Jean-Jacques 96; Şinasi 159; Ziya Paşa 34.
★ **Mustafa Şavk:** Türkiye Kızılay derneği 606.
★ **Muzaffer Atık:** Yurdumuzda yer depremleri 130.
★ **Muzaffer Bekman:** Veterinerlik öğretimi 1541.
★ **Muzaffer Erdoğan:** Kadı Abdurrahman Paşa 1431.
★ **M. Z.:** Basın ve yayın hürriyeti 331.
★ **M. Zekeriya Sertel:** Ankara Paktı 167; İçtimai sigorta 358; Ödünç verme ve kiralama 95.

— N —

★ **Nadir Nadi:** Anschluss 325; Balkan Antantı 296.
★ **Nafi Yüzer:** İstanbul Yüzme İhtısas Kulübü 523.
★ **Nahid Sırrı Örik:** Birinci Nikola 1021.
★ **N. Ali:** Rakım Elkutlu 1634.
★ **Nami Bilge:** Machiavelli 799.
★ **Nâzım Poroy:** Din öğretimi etrafında 1574; Fransanın geçmişteki anayasaları ve son anayasası 848; Fransanın son anayasası 1009;Seçimler 1396.
★ **N. B.:** Doğmatizm, septisizm, probabilizm 1039; düalizm, monizm, plüralizm 996; Materyalizm ve spiritüalizm 1019; Mekanizm, animizm, dinamizm, vitalizm 1090; Mistisizm 1075; Nominalizm 972.
★ **Necati Turgay:** Pamuk 1534.
★ **Nedim Evliya:** Maraş kurtuluş savaşı 722.
★ **Nejad Akipek:** Ömer Rüştü Paşa 837.
★ **N. İ.:** Michel Angelo 310.
★ **Nihat Erim:** Sadâbad Misakı 641.
★ **Nihat Sami Banarlı:** Celâlettini Rumi, Mevlâna 613; Fecri Âti edebiyatı 842; Fuzuli 687; Nedim 569; Orhun âbideleri 1349; Servetifünun edebiyatı 800; Türkiyede millî edebiyat cereyanları 1157.
★ **Niyazi İsmet Gözcü:** Gülhane Askerî Doktor Tatbikat Okul ve Kliniği 270.
★ **Niyazi Tezer:** Telefon 444.
★ **Nurettin Akdağ:** Moskova şehri 1292.
★ **Nurettin Artam:** Celâlettini Efgani 235; Rudyard Kipling 593.
★ **Nurettin Boyman:** Kız Enstitüleri 363.
★ **Nuri Ali Aydın:** İkinci George 1086.
★ **Nuri Berk:** Rusya 1092.
★ **Nuri Faris:** Jeanne d'Arc 896.
★ **Nuri Fehmi Ayberk:** Gözlük 1363.
★ **Nuri Hidayet Torok:** Paul Valéry 608.
★ **Nuri İkiz:** İzmirli İsmail Hakkı 693.
★ **Nuri Ömer Ergene:** Boğmaca öksürüğü 989; Cinsî terbiye 1631; Çiçek hastalığı 1175; Difteri 966; Dizanteriler 900; Ev eczanesi 428; Gıda zehirlenmeleri 1634; Grip 1014; Kabakulak 936; Kan grupları ve kan nakli 1556; Kızamık 1125; Kızıl 1053; Kolera 1289; Pasteur 597; Röntgen 611; Streptomisin 731; Salgın menenjit hastalığı 1269; Tetanos 1598; Verem savaşının yenilikleri 546; Wasserman 482; Yaza karşı tedbirler 578; Zatürrie 1429.
★ **Nuri Sami Eşmen:** Atlântid 1601.
★ **Nuri Süel:** Bradley 1403.
★ **Nuri Tuzcu:** Sardela 507.
★ **Nurullah Berk:** Bizde modern resim 784, 959, 1170 ve 1188; Türkiyede heykeltraşlık tarihçiği 1300.
★ **Nurullah Tilgen:** Çengi ve köçek 1468; Fehim Efendi, Ahmet 1515; Neyire Ertuğrul 1413; Saz şairleri ve ozanlar 1619; Şadi Fikret Karagözoğlu 1567; Türkiyede ritmik danslar ve bale 1453.
★ **Nusret Hızır:** Ampirizm, deneycilik 452; İdealizm 346; Konvansiyonalizm 501; Pozitivizm 281; Rasyonalizm 371; Realizm 314.
★ **Nusret Pulhan:** İlk posta pullarımız 394.
★ **Nüzhet Baba:** Churchill, Winston 8.

— O —

★ **O. A.:** Türk Hava Kurumu 319.
★ **Orhan Burian:** Shakespeare 534.
★ **Orhan H. Alisbah:** Copernicus 10.
★ **Osman Cebri:** Haydarâbat 1636.
★ **Osman Mir:** Dante Alighieri 615.
★ **Osman Nuri Ergin:** Darülâceze 617; Darüşşafaka 423; Harbiye mektebi 175; İlk öğretim tarihçiği 140; İstanbul hamamları 1314; İstanbul yangınları 114; Konyarlar, konyaroslar 594; Kuleli Askerî Lisesi 467.
★ **Osman Nuri Kazara:** Gürcistan ve Gürcüler 826.
★ **Osman Somtürk:** Birinci Abdülhamit 1164.

— Ö —

★ **Ömer A. Derman:** Frengi 743.
★ **Ömer Rıza Doğrul:** Arap Birliği 326; Irak 590; İsmail Paşa, Hidiv 461.

— P —

★ **Peyami Safa:** Tevfik Fikret 127.

— R —

★ **Ra - ça:** Ahmet Mithat Efendi 67.
★ **Râkım Çalapala:** Sinema 253.
★ **Rasim Ağar:** Ajax kruvazörü 547.
★ **Ratip Yüceuluğ:** Nüfus sayımı (Cihandaki tarihçiği ve gayesi) 596; Türklerde nüfus sayımı tirihçiği 665; Türkiye nüfusu 975.
★ **Refik Bakuy:** Sayıştay (Divanı muhasebat) 598.
★ **Refik Ahmet Sevengil:** Hıdırelles 16.
★ **Reşat Ekrem Koçu:** İbrahim Efendi, Mimarbaşı 498; İstanbulda kahve ve şehrin eski kahvehaneleri 1087; İstanbul fethinin kronolojisi 755; Topkapı sarayı 1025; Tulumbacılar 1676; Türk donanmasında çekdiri devri 1620; Yeniçeriler 668; Yüksekkaldırım 703.
★ **Reşat İzbırak:** Kayseri vilâyeti coğrafyası 147; Niğde vilâyeti coğrafyası 311; Sıvas vilâyeti coğrafyası 438.
★ **Rıdvan Tezel:** Yeni buluşlar (Fen âleminde) 1653, 1681 ve 1709.
★ **Rıza Avdan:** Tünel 862.
★ **Rıza Nasir Tüm:** Otomobilin tarihçesi 1000.
★ **Rıza Samih:** Cinnah, Muhammed Ali 1389.
★ **Ruhi Ural:** Maksim Gorki 1141.
★ **Ruşen Ferit Kam:** Mehterhane ve mehterler 1209.
★ **R. Ü.:** Darphâne ve altınlarımız 44.

— S —

★ **S. A.:** Bedesten (Eski veya küçük) 453.
★ **Sabri Esat Siyavuşgil:** Karagöz 1503.
★ **Sadettin Enver:** Krom 21; Wolfram 65.
★ **Sadi Arık:** Onaltıncı Louis 1018.
★ **Sadi Işıl:** Ahmet Vefik Paşa 753.
★ **Sadrettin Enver:** Altın 451.
★ **Sadullah Soy:** Neşet Ömer İrdelp 1471.
★ **Sadun G. Savcı:** Altınay, Ahmet Refik 163; Ertegün, Mehmet Münir 215; Archimede 486; Galilei Galileo 457; Hindistan 620; Nobel, Alfred 247; Rabespierre 476; Washington, George 1719.
★ **Saim Turgut:** Vefa Gençlik Kulübü 416.
★ **Sakıp Aydınoğlu:** Azzam Paşa 1571.
★ **Salâhattin Çoruh:** Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi 11; Köroğlu 1229; Refik Saydam 97.
★ **Salâhattin Sanrı:** Yunanistan 1272.
★ **Salih Sabit Tugay:** Hasta Adam 459; Lloyd's 796.
★ **Samih Nafiz Tansu:** Boğaziçi liseleri (Feyziâti) 1360; Erenköy Kız Lisesi; 1119; Işık Lisesi 1180; İstanbul Erkek Lisesi 968; İstanbul Kız Lisesi 1014; Kabataş Lisesi 1073; Kamçıl, Atıf 1052; Lâle devri 397; Süleyman, Kanuni 539; Şişli Terakki Lisesi 1105; Vefa Erkek Lisesi 1329.
★ **Samih Nafiz Tansu - Server İskit:** Gazi Ahmet Muhtar Paşa 644.
★ **S. Aysoy:** Ankara keçisi 1168; Ankara tavşanı 1193; Kedi 1123.
★ **Sedat Çetintaş:** Minare 1527.
★ **Sedat Evrenos:** At yarışları 208.
★ **Sedat Simavi:** Fransız Akademisi 341.
★ **Sedat Taylan:** Altay Kulübü (İzmir) 458; Ankara Demirspor Kulübü 707; Beykoz Gençlik Kulübü 356; Beşiktaş Gençlik Kulübü 297; Fenerbahçe Kulübü 197; Gençler Birliği Kulübü (Ankara) 618; İstanbul Spor Gençlik Kulübü 463; Tenis - Eskrim - Dağcılık Kulübü 695.
★ **Selâmi İzzet Sedes:** Mehmet Rauf 278.
★ **Selçuk Trak:** Bilecik ilinin coğrafyası 956; Kocaeli coğrafyası 1148; Giresun ili coğrafyası 172; Ordu ili coğrafyası 248; Manisa ili coğrafyası 635.
★ **Selim Atadan:** Erkek başlıkları (Türklerde) 587.
★ **Selim Nüzhet Gerçek:** Âli Bey 294; Hokkabaz 394; Karagöz 116 ve 1503; Meddah 364; Ortaoyunu 61; Takvimi Vakayi 189; Tandırname 737; Tulûat 445; Gazette 15.
★ **Selmin Evrim:** Freud, Sigmund 393.
★ **Sermet Muhtar Alus:** Çarşaf 1068.
★ **Server İskit:** Abdülmecit 195; Abalıoğlu, Yunus Nadi 419; Agâh Efendi 163; Ağaoğlu Ahmet 784; Ahmet Feyzi Paşa, Müşir 515; Akademi 37; Ansiklopedi 1; Ali Bay 294; Ali Efendi, Basiretçi 1629; Bizim ilk matbaamız 812; Cumhuriyet gazetesi 770; Hakimiyeti Milliye (Ulus) gazetesi 272; Hamdi Bay, Osman 1714; İradei Milliye gazetesi 146; İrtem, Süleyman Kâni 629; Millî Kabineler 24; Nasrettin Hoca 26; Sovyetler Birliği - Çin antlaşması 539; Türkiyede Sansür tarihçiği 780; Yesari, Mahmut 512.
★ **Server İskit - Nurullah Berk:** Hamdi Bey, Osman 1714.
★ **Seza Sarıca:** Çocuk Esirgeme Kurumu 770.
★ **S. G.:** Cromwell 150; Kızkulesi 150; Paris 152; Üsküdarlı Talât 161.

★ **S. G. Balkan :** Süleyman Hüsnü Paşa 1233.
★ **S. G. İ. :** Teknik Üniversite 316.
★ **S. G. S. :** Birleşmiş Milletler Anayasası 420; Daudet, Alphonse 237; Edison, Thomas 300; Hürriyet heykeli 968; İskenderun iskelesi ve tesisleri 273; Kırım konferansı 309; La Fontaine 467.
★ **Sırrı Ramiz İsmil:** Komintern - Kominforma 1522.
★ **S. İ. :** Abdi, Abdürrezak 951; Anadolu Ajansı 355; Ataç, Doktor Galip 1008; Cemil, Tamburi 1008; Cumhuriyet Merkez Bankası 42; Emlâk ve Eytam Bankası 11; Erdoğan, Abdülkadir 237; Etibank 108; Ezgi, Muhlis Sabahattin 1045; Hamdi, Kavuklu 997; İlk Öğretim Tarihçiği 140; Kam, Ömer Ferit 21; Sait Paşa, Mehmet (Diyarbakırlı) 973; Saracoğlu, Şükrü 97; Tamburacı, Osman Pehlivan 1131.
★ **S. N. G. :** Dağ, Şevket 10; Fransız İhtilâli 81; Meşrutiyet 91; Yesari, Mehmet Esat Efendi 257.
★ **S. R. :** Ahmet Şuayip 979; Tabı sanatının ve matbaacılığın tarihçiği 1058.
★ **S. S. Akademi :** İkinci Cihan Harbine girmemiz kararı ve Birleşik Milletler demeci 305; Van Dyck 256; Yetik, Sami 290.
★ **Suat Erler :** Yüzme ve yüzme usulleri 514.
★ **Sudi Serim:** Benelux 1432.
★ **Suut Kemal Yetkin:** Bacon, Francis 645; Dostoyevski 302; Tolstoy, Leon 225; Verlaine, Paul 321.
★ **Süheyl Ünver:** Bellini 740.
★ **Süleyman Kale:** Rabia Hatun meselesi 1640.
★ **Süreyya Ergün:** Bergama 985; Turizm ve turist 917.
★ **Süreyya Tanay:** Aknar, Prof. Hamdi Suat 707; Kanser 563; Karaciğer hastalıkları 978; Şeker hastalığı 805; Tansiyon, hipertansiyon, hipotansiyon 779; Tifo 737.

— Ş —

★ **Şahabettin Tekindağ;** Timur 317.
★ **Şakir Alper:** UNRRA 607.
★ **Şefik Bilkur:** Konjonktür tezahür ve tetkikleri 1673.
★ **Şeref Nuri İlkmen:** Ormanlarımız 528.
★ **Şevket Salih Soysal:** Çocuk bakımı 1437.
★ **Şeyda Sezer:** Elektronik mikroskop 457.
★ **Şinasi Altundağ:** Yavuz Sultan Selim 941.
★ **Şükrü Akkaya:** Atillâ 549.
★ **Şükrü Şavlı:** Güneş ve deniz banyoları 82 .

— T —

★ **Tahsin Öz :** Sultanahmet camisi 1024; Süleymaniye camisi 600; Türk çiniciliği 1270; Türkiye müzelerinin kuruluşunun yüzüncü yıldönümü 1132; Yenicami 1705.
★ **Tahsin Ünal:** Karamanoğulları 1691.
★ **Taip Servet Tuna :** Türkiyede ticaret ve sanayi odaları 1238.
★ **Tayyip Gökbilgin:** Kosova meydan muharebesi, birinci 524.
★ **T. Ç. :** Penicilline 29.
★ **Tevfik Sadullah :** Atom bombası tecrübeleri 925; Atom ve atom bombası 487; Naylon 1020; Pervanesiz uçak ve gaz türbini 745; Süper uçankaleler 350; Televizyon 378.
★ **Timoleon Nağum:** Yunanistan harb sonrası siyasi durumu, partiler, son seçim ve plebisit 948.

— U —

★ **Uluğ İğdemir:** Atatürk, Gazi Mustafa Kemal 199; Cevdet Paşa, Ahmet 7; Halkevleri ve halkodaları 342; Kuleli vakası 150; 19 Mayıs 27; Reşit Galip 371; Sinan, Mimar 373; Türk Tarih Kurumu 128; Yurdakul, Mehmet Emin 321.

— Ü —

★ **Ünsi Sener:** Empire State Building 518.

— V —

★ **Vecdi Keramet:** Hazreti Ali 1655.
★ **Vedat Garan :** Harp Okulu 902.
★ **Vehbi Kocagüney:** Topçuokulu ve topçuluk tarihçiğimiz 809.

— Y —

★ **Yakup Kalgay:** Demiryolları tarihi 425; Demiryollarımız 581; İskele ve limanlarımız 831; Modern demiryolları 501; Su işlerimiz 732; Şark demiryolları 1698; Şoselerimiz ve yollarımız 1212.
★ **Y. Ç. :** Pisa kulesi 153.
★ **Y. S. :** Corneille 218.
★ **Y. S. S. :** Ekonomik evler 171; Krizantem 182.

— Z —

★ **Zarif Ongun:** Yabancı elçilerin kabul merasimi 920.
★ **Zekâi Muammer Tunçman:** Kuduz aşısı 85.
★ **Zeki Zeren:** İnsan vücudunun ölçü nispetleri 1551.
★ **Zihni Akdeniz :** Luxembourg sarayı 797.

Bentlerin Konularına Göre Alfabetik

Dikkat: Birinci cilt 1 - 386, ikinci cilt 387 - 754, üçüncü cilt 755 - 1078, dördüncü cilt 1079 - 1402, beşinci cilt 1403 - 1722 nci sayfalardan müteşekkildir. Bentler aranırken bu hususa dikkat edilmelidir.

★ ANITLAR VE TARİHÎ BİNALAR :

Acaib-i seb'a-i âlem 387; Ayasofya 4; Bâbil kulesi 1248; Çırağan sarayı 771; Empire State Buildink 518; Dolmabahçe sarayı 1040; Hürriyet heykeli 968; Kızkulesi 150; Lüksemburg sarayı 797; Minare 1527; Neşatâbat sarayı 1617; Orhun âbideleri 1349; Piramit (ehramlar) 1183; Pisa kulesi 153; Quai d'Orsay 748; Sebil, selsebil, çeşme, şadırvan 478; Sultanahmet camisi 1024; Süleymaniye camisi 600; Topkapı sarayı 1025; Yenicami 1705.

★ ANTLAŞMALAR VE KONFERANSLAR :

Almanyanın eski peykleriyle sulh anlaşması 1066; Ankara paktı 167; Anschluss 325; Arap Birliği 326; Atlântik Beyannamesi 38; Avrupa Kongresi 1487; Ayastefanos Muahedesi 328; Balkan Antantı 296; Barış Konferansı (Paris) 954; Benelux 1432; Berlin Muahedesi 75; Berlin yahut Potsdam Konferansı 490; Beveridge Plânı 134; Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun İkinci Toplantısı 1037; Birleşmiş Milletler Haberleşme Hürriyeti Konferansı 1459; Birleşmiş Milletler Para ve Maliye Konferansı 169; Birleşmiş Milletler Teşkilâtı Genel Kurulunun ilk toplantısı 708; Birleşmiş Milletler Teşkilâtı Kurulu Paris 1658; Deniz Silâhları Tahdit Konferansı 898; Dört Büyükler Dışişleri Bakanları Birinci Paris Konferansı 823; Dört Büyükler Dışişleri Bakanları İkinci Paris Konferansı 868; Dört Büyükler Dışişleri Bakanları Londra Konferansı 1362; Dört Büyükler Dışişleri Bakanları Moskova Konferansı 1138; Dumbarton Oaks Konferansı 266; Edirne Barış Antlaşması 1118; Hünkâr İskelesi Muahedesi 460; İkinci Cihan Harbinde Türk - İngiliz Anlaşması 17; Kellog Misakı 794; Kırım Konferansı 309; Locarno Antlaşmaları 858; Lozan Barışı 87; Lozan Konferansı Kronolojisi 89; Meksiko Konferansı ve Chapultepec Anlaşması 146; Milletlerarası Sivil Havacılık Konferansı 243; Mondros Mütarekesi 567; Montreux Mukavelenamesi 93; Montreux Sözleşmesi 470; Mudanya Mütarekesi 182; Onaltıların Paris Konferansı 1529; Ouchy Muahedesi 192; Paris Konferansı ve Antlaşması (30 mart 1856) 726; Pasarofça Muahedesi 474; Sâadâbâd Misakı 641; San Fransisco Konferansı 573; Sèvres Muahedesi 122; Sovyetler Birliği - Çin Antlaşması 539; Tahran ve Kahire Konferansları 973; Tuna ve Tuna Konferansı 1569; Türk - Amerikan Mali Yardım Antlaşması 1218; Üçlü Pakt 160; Versailles Muahedesi 289; Yalta Konferansı 922; Ziştovi Barış Antlaşması 978.

★ ASKERLİK (KARA, DENİZ, HAVA) :

Ajax kruvazörü 547; Akrobasi uçuşları 1303; Amerika Birleşik Devletleri hava ordusu 1247; Amerikan armadası 951; Ateş kayığı, ateş gemisi, ateş-i rumi, ateş oku, ateş kulesi 1169; Atom bombası tecrübeleri 925; Atom ve atom bombası 487; Bombardıman tayyareleri 39; Büyük yükseklikle rde uçuş 517; Çıkarma 210; Denizaltı gemileri 44 - 336; Donanmamızın yeni gemileri 1117; Fransız deniz kuvvetleri (İkinci Dünya Savaşında) 1221; Harb reklâmcılığı 1341; Hamidiye kruvazörü 1281; Hava bombardımanı usulünde yenilikler 1582; Havacılık tarihi 302; Hava harbi 112; Hava harbi 649; Hava meydanları 1179; Hava piyadesine karşı memleket içi savunması 1606; Hava piyadesinin indirilmesi 1342; Hava piyadesinin kullanılması 1224; Hava piyadesinin plânör ve taşıt uçaklariyle nakli ve indirilmesi 1410; Hava piyade tümeni 1285; Hava silâhları 1049; İngiliz donanması 1207; İowa zırhlısı 295; İtalyan donanması 1017; Japon denizaltıları 1367; Leite uçak gemisi 1127; Krup çelik ve silâh fabrikaları 883; Paraşüt kıtaları 185; Pervanesiz uçak ve gaz türbini 745; Pilotsuz uçak 62; Radar 570; Radar sırrının açıklanması 571; Siegfried mevzii 155; Sovyet deniz kuvvetleri 1003; Sun'i limanlar 601; Süper uçan kaleler 350; Şehirlerin bombardımanı 1104; Şehirlerin hava taarruzlarına karşı savunması 1210; Tayyareler 861; Tayyarelerin harbdeki vazifeleri 912; Türk donanması 945; Uçak gemileri 642; V - 2 silâhı 130, 256; Zırhlılar 703; Zırhlı muharebe arabaları 161.

★ BASIN VE YAYIN, GAZETELER :

Anadolu ajansı 355; Basın ve yayın hürriyeti 331; Bizim ilk matbaamız 812; Cumhuriyet gazetesi 770; Diyojen gazetesi 339; Gazete 15; Hakimiyeti Milliye (Ulus) gazetesi 272; Hürriyet gazetesi 54; İradei Milliye gazetesi 146; İstihbarat ajansları 17; Muhbir gazetesi 401; Reuter ajansı 1297; Serveti Fünun 729; Tabı sanatının ve matbaacılığın tarihçiği 1058; Takvimi Vakayi 189; Türkiyede sansür tarihçiği 780.

★ BAYINDIRLIK, MÜNAKALÂT, TURİZM :

Anadolu - Bağdad Demiryolları 259; Bursa ili kaplıcaları ve maden suları 1461; Demiryollarımız 581; Demiryollar tarihi 425; İlk posta pullarımız 384; İskele ve limanlarımız 831; İskenderun iskelesi ve tesisleri 273; İstanbulda kahve ve şehrin eski kahvehaneleri 1087; İstanbul hamamları 1344; İzmir Enternasyonal Fuarı 1365; Modern demiryollar 501; Su işlerimiz 732; Şark Demiryolları 1698; Şirketi Hayriye 65; Şoselerimiz ve yollarımız 1212; Turizm ve turist 917; Tünel 862; Türkiyenin başlıca maden suları 1570.

★ BİTKİLER :

Afyon 1543; Arslan ağzı 1067; Ayva 954; Badem 868; Bahçe toprağı 611; Bakla 387; Bamya 897; Begonya 928; Biber 787; Ceviz 790; Çiçekler, soğanlı ve yumrulu 684; Çilek 423; Dereotu 993; Domates 492; Dut 772; Elma 556; Enginar 427; Erik 869; Fasulye 519; Fındık 495; Fulya ve zerrin 714; Geyik veya Girid otu 1251; Gül 429; Hanımeli 1284; Hercai menekşe 692; Hindibağ 1225; Hindistan cevizi 1051; Horoz ibiği 998; Hurma 1072; Ispanak 650; İncir 692; Kabak 592; Kakao 1018; Kamelya 1018; Karanfil 501; Kartopu 1053; Kavun 524; Kekik 1018; Kereviz 565; Kestane 542; Kızılcık 906; Kiraz 429; Krizantem 182; Kuzgun kılıcı (glâyöl) 527; Lâhana ve karnabahar 634; Lâle 397; Leylâk 430; Limon 972; Marul 773; Maydanoz 888; Menekşe 595; Mercimek 1057; Muşmula 1000; Muz 656; Nane 938; Nilüfer 999; Nohut 1128; Pamuk 1534; Papatya 778; Patates 694; Patlıcan 474; Petopnya boru çiçeği 569; Portakal 640; Saksıda çiçek 477; Sarımsak 729; Semizotu 973; Siklâmen 662; Soğan 750; Sümbül 407; Şeftali 482; Turp 863; Tütün 914; Üzüm 511; Vazoda çiçek 512; Yasemin 866; Yıldız çiçeği 978; Zeytin 706.

★ BİYOGRAFİLER :

İlim ve fen adamları : Abdurrahman Şeref Efendi 292; Ahmet Resmî Efendi 99; Aknar, Prof. Hamdi Suat 707; Ali Kuşçu 739; Altınay, Ahmet Refik 163; Ampère 420; Aster, Ernst Von 1631; Ataç, Galip 1008; Ayni, Mehmet Ali 611; Bacon, Francis 745; Besim Ömer 323; Celâlettin Rûmî, Mevlâna 613; Cemalettin Efgani 235; Cevdet Paşa, Ahmet 7; Compte, Auguste 274; Copernicus 10; Dilmen, İbrahim Necmi 339; Edison, Thomas 300; Erdoğan, Abdülkadir 237; Evliya Çelebi 392; Ford, Henry, Birinci 1085; Freud 393; Galilei 457; Gökalp, Ziya 194; İbni Sina 55; İbrahim Efendi, Mimarbaşı 498; İrdelp, Neşet Ömer 1471; İzmirli İsmail Hakkı 693; Kadı Burhanettin 308; Kam, Ömer Ferit 21; Kâtip Çelebi 971; Koch, Robert 243; Lavoisier 906; Lumière, Louis 1525; Marconi, Guglielmo 1693; Meçnikof, Eli 639; Mimar Sinan 373; Nobel, Alfred 247; Özden, Âkıl Muhtar 1719; Pasteur 597; Piccard, Auguste 1593; Röntgen 661; Sencer, İsmail Saip 729; Sungu, İhsan 752; Tahsin Hoca 1485; Wasserman, Auguste Paul von 482.

Devlet ve politika adamları, askerî şahsiyetler : Abdurrahman Paşa, Kadı 1431; Abdülâziz 35; Abdülhamit, Birinci 1164; Abdülhamit, İkinci 291; Abdülkerim 1219; Abdülmecit 195; Ahmet Feyzi Paşa 515; Ahmet Muhtar Paşa, Gazi 644; Alexander, Mareşal 579; Âli Paşa, Mehmet Emin 100; Ali, Hazreti Ali 1655; Arda, Hacı Âdil 295; Arc, Jeanne d' 896; Alp Arslan, Muhammet Bin Davut 1630; Arifî Paşa, Ahmet 1278; Atatürk, Gazi Mustafa Kemal 199; Attilâ 549; Attlee, Clement 516; Auriol, Vincent 1075; Azzam Paşa 1571; Baldwin, Stanley 1337; Babür Şah 1036; Barbaros Hayrettin 73; Beneş, Edward 1433; Bernadotte, Folke, Kont 1603; Bevin, Ernest 839; Bidaut, George 1117; Bismarck, Prens Otto von 76; Blum, Leon 1038; Bradley, Omar Nelson, General 1403; Byrnes, James 555; Cem Sultan 645; Cengiz Han 930; Charles - Quint, Beşinci Charles 1202; Churchill, Winston 8; Cinnah, Muhammet Ali 1389; Cromwell, Oliver 150; De Gaulle, General 136; Dewey, Lovel Thomas 994; Dimitrov, Georgi 1470; Eden, Anthony 299; Eisenhower 230; Emin El Hüseyni (Filistin Müftüsü) 1044; Ertegün, Mehmet Münir 215; Ethem Paşa, İbrahim 710; Fatih Sultan Mehmet 12; Ferit Paşa, Damat 172; Franco 1139; Fuat Paşa, Keçecizade 48; Gandhi 458; Gasperi, De Alcide 1515; George, İkinci 1086; George, Lloyd 357; Guillaume II (Wilhelm) 49; Hamit Paşa, Halil 1340; Hasan Âli Efendi 216; Hindenburg 114; Hitler 53; Hoffman, Paul G. 1583; Hull, Cordel 345; İbnissuut, Abdülâziz 870; İbrahim Paşa, Nevşehirli, Damat 1411; İnönü, İsmet 141 ve 178; İsmail Paşa, Hidiv 461; Jdanov, Andrei 693; Kalinin 834; Kamçıl, Âtıf 1052; Kâmil Paşa, Mehmet 855; Kâmil Paşa, Yusuf 1228; Karabekir, General, Kâzım 1347; Kara Mustafa Paşa, Merzifonlu 241; Kellog 794; Keynes, John Maynard 795; Köprülü Mehmet Paşa 181; Louis, Onaltıncı 1018; Louis, Onsekizinci 1182; Mac Arthur, Douglas 400; Machiavelli 798; Mackenzie King 634; Mahmut, İkinci 468; Mahmut Şevket Paşa 61; Mannerheim 1327; Metternich, Prens 430; Mihailoviç, General 790; Mithat Paşa 23; Molotov 1020; Montgomery 280; Mussolini 119; Napoléon Bonaparte 404; Necati, Mustafa 280; Nehru 778; Nikola, Birinci 1021; Nimitz, Chester William 560; Okyar, Fethi 27; Osman, İkinci, Genç 1392; Osman Paşa, Gazi 368; Ömer Rüştü Paşa 837; Patton, George 744; Pilsudsky 860; Raif Efendi, Mahmut 1482; Ramadier, Paul 1267; Reşit Galip, Dr. 371; Reşit Paşa, Mustafa 282; Robespierre 476; Roosevelt 186; Sabahattin, Prens 1484; Sait Halim Paşa 253; Sait Paşa, Diyarbakırlı 973; Saracoğlu, Şükrü 97; Saydam, Refik 97; Sekizinci, Ahmet Nuri, İbnürrefik 1452; Selim, Üçüncü 1230; Selim, Yavuz 941; Smuts, Mareşal 662; Sokullu Mehmet Paşa 187; Spaak, Paul 1189; Stalin 98; Stetinius 441; Süleyman Hüsnü Paşa 1233; Süleyman, Kanuni 539; Tahir Paşa, Çengeloğlu 1485; Talât Paşa 442; Talleyrand, Perigord, Charles Maurice De 1540; Tepedelenli Ali Paşa 287; Timur 317; Tito 974; Togliatti, Palmiro 1568; Truman 380; Turgut Reis 447; Vandenberg 1329; Vişinski 738; Washington 1719; Wilkie, Wendel 266; Wilson, Edwin Carleton 1378; Yahya, Şeyhülislâm 1386; Yirmisekiz Mehmet Çelebi 1004.

Sanat ve edebiyat adamları : Abalıoğlu, Yunus Nadi 419; Abdi, Abdürrezzak 951; Agâh Efendi 163; Agâh Efendi, Yusuf 783; Ağaoğlu Ahmet 784; Ahmet Haşim 36; Ahmet Mithat Efendi 67; Ahmet Rasim 132; Ahmet Şuayip 979; Âli Bey 294; Ali Kâmi Akyüz 323; Ali Şir Nevai 1064; Avanzade Mehmet Süleyman 1388; Baki 231; Balzac 5; Bernard, Tristan 1304; Boztepe, Halil Nihad 1686; Byron, Lord 1079; Cenap Şehabettin 298; Cocteau, Jean

1250; Corneille 218; Dante Alighieri 615; Daudet, Alphonse 237; Dostoyevski 302; Duran, Faik Sabri 427; Ebüzziya Tevfik 266; Ebüzziya Velit 269; Ekrem, Recaizade 269; Erozan, Celâl Sahir 588; Ersoy, Mehmet Âkif 237; Eşref, Şair 1205; Fehim, Ahmet Fehim Efendi 1515; Fuzulî 687; Galip Dede, Şeyh 1440; Gerçek, Selim Nüzhet 618; Gide, André 1339; Gœthe 619; Goncourt Kardeşler 996; Gorki, Maksim 1141; Gürpınar, Hüseyin Rahmi 1408; Hamamizade, ihsan 1470; Hamdi, Kavuklu 997; Hugo, Victor 53; İrtem, Süleyman Kâni 629; John Steinbeck 1696; Kipling, Rudyard 593; La Fontaine 467; Lagerlöf, Selma 1127; Loti, Pierre 887; Maupassant, Guy de 906; Mehmet Rauf 278; Mınakyan 1090; Molière 278; Morkaya, Burhan Cahit 1676; Musset, Alfred de 799; Müftüoğlu Ahmet Hikmet 26; Namık Kemal 245; Nedim 567; Neyyire Ertuğrul 1413; Nizami 1348; Ömer Seyfettin 370; Ramuz, C. - F. 1156; Rostand, Edmond 640; Rousseau, Jean - Jacques 96, 1352; Ruhi Bağdadi 1370; Schiller 31; Shakespeare 534; Shaw, George Bernard 910; Strindberg, Auguste 1131; Şadi, Fikret, Karagözoğlu 1567; Şinasi 159; Tagore 125; Tarhan, Abdülhak Hâmit 314; Teodor Kasap 126; Tepsi, Burhanettin 1217; Tevfik Fikret 127; Tolstoy, Leon 225; Uşaklıgil, Halit Ziya 385; Uşaklı, Ömer Bedrettin 753; Üsküdarlı Talât 161; Valery, Paul 608; Vefik Paşa, Ahmet 753; Verlaine, Paul 321; Verne, Jules 417; Wells, Herbert George 920; Yesari, Mahmut 512; Yunus Emre 1006; Yurdakul, Mehmet Emin 321; Ziya Paşa 24; Zola, Emile 781.

Müzisyenler, bestekârlar: Bach 740; Beethoven 261; Brahms 1388; Cemil, Tamburi 1008; Chopin 189; Çaykovski 33; Çuhaciyan, Dikran 1497; Elkutlu, Râkım Hoca 1634; Ezgi, Muhlis Sabahattin 1045; Grieg 589; Haendel 935; Haydn 16; Itri, Mustafa Efendi, Buhurizade 1637; Lehar, Franz 1613; Liszt 86; Mendelssohn, Bartholdy 1291; Mozart 244; Paganini 1128; Strauss, Johann 890; Tamburacı Osman Pehlivan 1131; Verdi 192; Wagner 320.

Ressamlar, heykeltraşlar ve süsleme sanatkârları: Akdik, Kâmil 1135; Altınbezer, İsmail Hakkı 895; Bellini 470; Dağ, Şevket 10; Güler, Cemal Nadir 1070; Hamdi Bey, Osman 1714; Michel Angello 310; Osman, Hâfız 1351; Rembrandt 476; Van Dyck 256; Yesari Esat Efendi 257; Yetik, Sami 290.

Muhtelif: Ali Efendi, Basiretçi 1629; Casanova 788; Colomb, Christophe 9; Doria, Andrea 994; Köroğlu 1229; Kurtdereli, Mehmet, Pehlivan 1639; Louis, Joe 1589; Magellan, Ferdinand 1127; Mehmet, Uzun 566; Muhammet, Ebülkasım Hazreti Muhammet 433; Mustafa, Bekri 908; Nasrettin Hoca 26; Polo, Marco 1182; Ziya, İhtifalci 754;

★ **COĞRAFYA (TÜRKİYE):**
Adana bölgesi coğrafyası 195; Afyon ili coğrafyası 675; Amasya ili coğrafyası 923; Ankara ili coğrafyası 1334; Antalya ili coğrafyası 980; Balıkesir ili coğrafyası 329; Bilecik ili coğrafyası 956; Boğaziçi 678; Bolu ili coğrafyası 766; Bursa ili coğrafyası 77; Çanakkale ili coğrafyası 791; Denizli ili coğrafyası 1603; Diyarbakır ili coğrafyası 493; Erzurum ili coğrafyası 839; Eskişehir ili coğrafyası 711; Gaziantep ili coğrafyası 1010; Giresun ili coğrafyası 172; Hatay vilâyeti coğrafyası 50; Isparta ve Burdur illerinin coğrafyası 1286; İstanbul ilinin coğrafyası 1553; İzmir vilâyeti coğrafyası 18; Kars ili coğrafyası 464; Kastamonu ili coğrafyası 834; Kayseri vilâyeti coğrafyası 147; Kocaeli ilinin coğrafyası 1148; Konya vilâyeti coğrafyası 275; Kütahya ilinin coğrafyası 1186; Malatya ili coğrafyası 651; Manisa ili coğrafyası 635; Niğde vilâyeti coğrafyası 311; Ordu vilâyeti coğrafyası 248; Samsun ili coğrafyası 1076; Sivas ili coğrafyası 538; Tokat ili coğrafyası 1373; Trabzon ili ve bölgesi 408; Trakya illerinin coğrafyası 890; Tuncelinin coğrafyası 575; Türkiyenin fizikî haritası, arazi şekilleri, kıyılar, akar sular ve göller 1423; Türkiye nüfusu 975; Türkiyemizin dağları 1701; Urfa vilâyeti coğrafyası 383; Van bölgesi coğrafyası 609; Yalova kaplıcaları 1133; Yurdumuzda yer depremleri 130; Zonguldak ili coğrafyası 1061.

★ **COĞRAFYA (DÜNYA):**
Akkâ 4; Amerika Birleşik Devletleri 1107; Atlantik veya Atlântis 1601; Avusturya (dünkü ve bugünkü) 1278; Berlin 387; Britanya Milletler Camiası (İngiltere İmparatorluğu) 1306; Çekoslovakya 1546; Çin 817; Endonezya 717; Felemenk 1687; Filistin 684; Finlândiya 1404; Fransız Hindi-Çinisi 1045; Gürcistan ve Gürcüler 826; Haydarâbat 1636; Heligoland 1120; Hindistan 620; Irak 590; İran 772; İtalya 871; Japonya 1584; Kıbrıs adası 1144; Kolombiya 1466; Macaristan coğrafyası 117; Moskova şehri 1292; Pakistan 1530; Paris 152; Potsdam 475; Rusya 1092; Spitzberg takım adaları ve siyasi vaziyetleri 1058; Süveyş kanalı 284; Ürdün, Hâşimî (Maverayi Ürdün) kırallığı 1034; Yunanistan 1272.

★ **FELSEFE, SOSYOLOJİ VE SİYASÎ DOKTRİNLER:**
Absolütizm 2; Ampirizm 452; Demokrasi 1080; Dogmatizm, septisizm, probabilizm 1039; Düalizm, monizm, plüralizm 996; Eksistansiyalizm 1438; Faşizm 519; İdealizm 346; Konvansiyonalizm 501; Liberalizm 59; Masonluk ve farmasonluk 1509; Materyalizm ve spiritüalizm 1019; Mekanizm, animizm, dinamizm, vitalizm 1090; Mistisizm 1075; Nominalizm 972; Pazitivizm 281; Rasyonalizm 314; Realizm 314; Sosyalizm 507.

★ **FENNÎ ALETLER:**
Antenler 168; Elektrik lâmbasının evrimi 1083; Elektronik mikroskop 457; Elektrik pilleri 341; Gözlük 1363; Helikopterler 1445; Otomobilin tarihçesi 1000; Radyo 31; Radyo lâmbaları 63; Telefon 444; Televizyon 378; Telgraf 126; Troleybüs 604.

★ **GÜZEL SANATLAR:**
Abak veya abakus 483; Açık hava tiyatroları 1105; Afrodit 419; Bizde modern resim sanatı I 784; Bizde modern resim sanatı II 959; Bizde modern resim sanatı III 1170; Bizde modern resim sanatı IV 1199; Caz müziği 769; Çengi ve köçek 1468; Devlet Konservatuvarı 585; Fecri Âti edebiyatı 842; Güzel Sanatlar Akademisi (İstanbul) 556; Hokkabaz 394; İnsan vücudunun ölçü nispetleri 1551; Karagöz 116; Karagöz 1503; Macbeth trajedisi 1674; Meddah 364; Mehterhaneler ve mehterler 1209; Opera 472; Operalar, operetler, baletler 1715; Orkestra 1261; Ortaoyunu 61; Râbia Hatun meselesi 1640; Roma ve Etrüsk sanatları 1268; Ruy Blas 1641; Saz şairleri ve ozanlar 1619; Serveti Fünun edebiyatı 800; Sinema 253; Şehir Tiyatrosu (İstanbul) 663; Tuluât 445; Türk çiniciliği 1270; Türkiyede heykeltraşlık tarihçiği 1300; Türkiyede millî edebiyat cereyanları 1157; Türkiyede müzelerin kuruluşunun yüzüncü yıldönümü 1132; Türkiyede opera - komik ve operet 1239; Türkiyede ritmik danslar ve bale 1453; Yunan sanatı 1190.

★ **HAYVANLAR:**
Ankara keçisi 1168; Ankara tavşanı 1193; Arılar 1656; Barbunya balığı 420; Bıldırcın 517; Çekirge, çekirge istilâları ve mücadele 1220; Çulluk 933; Dil balığı 1039; Hamsi 716; İpek böceği 1690; İskorpit 1014; İstakoz 463; İzmarit 998; Kalkan balığı 396; Karıncalar 1638; Karides 1075; Kedi 1123; Keklik 879; Kılıç balığı 651; Levrek balığı 694; Lüfer 566; Palamut 597; Sardelâ (Sardalya) 507; Sülün 911; Yılan balığı 866.

★ **HUKUK VE DEVLETLER HUKUKU:**
Amerika Birleşik Devletleri umumî seçimleri 1600; Anayasa 228; Anayasamızın tarihçiği 324; Anayasamızın türkçeleştirilmesi 294; Avrupaya yardım 1685; Berlin meselesi 1571; Beytülmal 836; Birleşmiş Milletler Anayasası 420; Çiftçiyi topraklandırma kanunu 654; Devletler arasında münasebetlerin kesilmesi 107; Düyunu Umumiye ve tasfiyesi 46; Fransanın geçmişteki anayasaları ve son anayasası 846; Fransanın son anayasası 1009; Hava harbi hukuku 716; İçtimai sigorta 358; İşçi sendikaları 1016; İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Kanunu 1121; Kabotaj 64; La Haye Daimî Adalet Divanı 399; Marshall Plânı 1260; Milletler Cemiyeti, kuruluşu, maksadı ve gayesi, teşkilâtı 347; Milletler Cemiyeti çalışmaları ve inhitat sebepleri 365; Monroe ve Truman Doktrinleri 1091; Nürenberg muhakemesi 656; Nürenberg Muhakemesi neticesi 938; Ödünç verme, kiralama 95; Ölüm cezası 151; Pan - Amerikan cereyanı 1695; Seçimler 1396; Şapka Kanunu 221; Triyeste meselesi 806; Türk Medeni Kanunu 191; UNRRA 607; Üniversiteler Kanunu 863; Veto meselesi 450.

★ **İDARÎ TEŞKİLÂT:**
Adalet bakanlarımız 1387; Bayındırlık bakanlarımız 1403; Devlet Şûrası 213; Ekonomi bakanlarımız 1338; Hariciye vekillerimiz 50; İçişleri bakanlarımız 1364; Maliye bakanlarımız 401; Millî eğitim bakanlarımız 470; Millî kabineler 24; Reisülküttaplık ve hariciye nazırlığı 120; Tarım bakanlarımız 1004; Türkiyede Büyük Millet Meclisi başkanları 577.

★ **İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI:**
Alman ordusunun Girid'i işgali 1137; Almanyayı nasıl mağlubettik 867; Anzio çıkarması 677; Ardennes bölgesinde yapılan Alman mukabil taarruzu 516; Atlantik Harbi 71; Batı Cephesindeki son taarruz 612; Britanya Muharebesi 5; Bismarck harekâtı 742; Denizaltı harbi (Birinci ve İkinci Dünya harplerinde) 389; Dunkerque Muharebesi 80; Fransanın kurtuluşu 869; Girid'in havadan işgali 588; Holânda indirmesi 557; İkinci Cephe 57; İkinci Cihan Harbine girmemiz kararı ve Birleşik Devletler demeci 305; İkinci Cihan Harbinin sebepleri 17; İvojima'nın zaptı 904; Japonyanın teslim olması ve işgali 1072; Kuzey Afrika çıkarması ve askerî sonuçları 776; Leyte Deniz Savaşı 720; Matapan Deniz Savaşı 638; Midway Deniz Savaşı 654; Normandie'de son taarruz 724; Okinava adasının zaptı 1022; Pasifik Harbi 250; Pasifikte denizaltıların harekâtı 909; Pasifikte Japon uçak gemileri 1537; Pearl Harbour 29; Pearl Harbour baskınında ajanların rolü 1369; Quisling'ler 633; Royal Oak'ın batışı 799; Rus taarruzu 660; Scharnhorst'un akını ve batışı 533; Skagerrak Deniz Savaşı 478; Stalingrad Meydan Muharebesi 32; Taranto baskını 573; Tunus muharebeleri 810; Üç rapor 698.

★ **İKTİSADÎ, MALÎ, TİCARÎ MEVZULAR:**
Bütçelerimiz 1462; Cumhuriyet Merkez Bankası 42; Darphane ve altınlarımız 44; Devalüasyon 1039; Emlâk ve Eytam Bankası 11; Enflâsyon 1713; Etibank 108; Halıcılığımız 1577; Hayriye tüccarı ve Avrupa tüccarı 934; İktisat Kongresi 1672; İller Bankası 590; Kömürlerimiz 1389; Meyvalarımız 907; Millî gelir 1614; Ormanlarımız 528; Petrol siyaseti 1414; Sayıştay (Divanı Muhasebat) 598; Sümerbank 375; Tesis nedir 1421; Türk fındığı ve rakipleri 544; Türkiye bağcılık ve şarapçılığı 1375; Türkiye İş Bankası 509; Türkiye Ticaret ve Sanayi Odaları 1238; Ziraat Bankası 193.

★ **KİMYEVÎ MADDELER VE MADENLER:**
Alkol 1331; Altın 451; Alüminyum 1683; BQX (Benzo - Quirino - Xonal) 1337; Ersatz 12; Kâğıt 216; Kalsiyum 1051; Krom 21; Nylon 1020; Plâstik maddeler 63; Tuz 449; Uranium 577; Wolfram 65.

★ **MÜESSESELER:**
Darülâceze 617; Harvard üniversitesi 1672; İngiltere Bankası 628; İstanbul kütüphaneleri 1607; Millî Kütüphane (Ankarada) 1591; Türk Dil Kurumu 98; Türk Hava Kurumu 319; Türkiyede yüksek tahsil talebe cemiyetleri 1428; Türk radyo difizyon postaları 1456; Türk Tarih Kurumu 128; UNESCO 1468; Yargıtay (Temyiz Mahkemesi) 701.

★ **OKULLAR:**
Amerikan Koleji (İstanbul) 1275; Ankara Hukuk Fakültesi 69; Boğaziçi liseleri (Feyziâti) 1360; Collège de France 897; Columbia Üniversitesi 1633; Darüşşafaka 423; Deniz Harb Okulu 990; Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi 11; Ecole de Science Politique 1043; Edebiyat Fakültesi (İstanbul) 827; Erenköy Kız Lisesi 1119; Galatasaray Lisesi 138; Gülhane Askerî Doktor Tatbikat Okul ve Kliniği 270; Gazi Öğretmen Okulu ve Eğitim Enstitüsü 522; Harbiye Mektebi 175; Harb Okulu 902; Hukuk mektepleri,

Hukuk Fakültesi (İstanbul) 526; Işık Lisesi 1180; İktisadi öğretim tarihçiğimiz ve İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi 1143; İstanbul Erkek Lisesi 968; İstanbul Kız Lisesi 1014; Kabataş Lisesi 1073; Kız enstitüleri 363; Kız Öğretmen Okulu (Dârülmuallimat) 885; Köy enstitüleri 1472; Kuleli Askerî Lisesi 467; Kuleli ve diğer askerî liseler 1055; Siyasal Bilgiler Okulu 122; Sorbonne 750; Şişli Terakki Lisesi 1105; Teknik Üniversite 316; Tıbbiye Mektebi tarihçiği 351; Topçu Okulu (Mühendishane-i Berri-i Hümayun ve topçuluk tarihçiğimiz) 809; Vefa Erkek Lisesi 1329; Veterinerlik öğretimi 1541; Yedek Subay Okulu 417; Yüksek Denizcilik Okulu 1706; Yüksek Ekonomi ve Ticaret Okulu 702; Yüksek Öğretmen Okulu 513;

★ **PARTİLER VE CEMİYETLER :**

Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti 133; Bizde siyasi cemiyet ve partilerin tarihçiği 1489; Cumhuriyet Halk Partisi 41; Halkevleri ve Halkodaları 342; Müdafaai Hukuk ve C.H.P. Grupları 25; Parti bayrağı 406; Siyasi partiler 940.

★ **TARİH (TÜRKİYE) :**

Adana şehri bölgesi tarihçiği 1627; Anafartalar muharebeleri 483; Ankara Meydan Muharebesi 70; Ankaranın devlet merkezi oluşu 197; Balkan Harbi 551; Balkan Harbi (birinci safha askerlik bakımı) 552; Başkumandanlık Meydan Muharebesi 101; Bergama 985; Birinci İnönü Meydan Muharebesi 262; Birinci Meşrutiyet 232; Bizde siyasi cemiyet ve partilerin tarihçiği 1489; Boğazlar meselesi 764; Bursa şehri ve bölgesi tarihçiği 1664; Cerbe Deniz Savaşı 788; Cumhuriyetin ilânı 170; Çaldıran Meydan Muharebesi 1434; Çanakkale zaferi 332; Çerkes Hasan vakası 43; Ertuğrul faciası 47; Erzurum Kongresi 80; Hasta Adam 459; Hatayın ilhakı 496; Islahat fermanı 239; İkinci İnönü Meydan Muharebesi 360; İnebahtı (Lepanto) Deniz Savaşı 1225; İstanbul fethinin kronolojisi 755; İstanbulun fethi 13; İstanbulun kurtuluş günü 558; Kabinelerimizin tarihçiği 1516; Kanije müdafaası 396; Karamanoğulları 1691; Kırım Harbi 881; Kosova Birinci Meydan Muharebesi 524; Kubbealtı vezirleri 865; Kubilây ve Menemen irticaı hâdisesi 59; Kuleli vakası 150; Lâle Devri 397; Malazgirt Meydan Muharebesi 998; Maraşın kurtuluş savaşı 722; Mercidabık Meydan Muharebesi 889; Meşrutiyet 91; Misakı Millî 92; Mohaç Meydan Muharebesi 503; Niğbolu Meydan Muharebesi 527; 19 Mayıs 27; Osmanlı - İtalyan Harbi 1264; Osmanlı - Rus Savaşları 659; 31 Mart vakası 1716; Patrona Halil ayaklanması 1294; Preveze deniz zaferi 219; Reval buluşması 437; Sadrazamlar 1595; Sakarya Meydan Muharebesi 153; Sivas Kongresi 157; Sivastopol Muharebesi 64; Şark meselesi 602; Tanzimatın ilânı 221; Tulumbacılar 1676; Tunusun Osmanlı İmparatorluğundan ayrılması 915; Türk deniz savaşları 1644; Türk donanmasında çekdiri devri 1620; Türkiye Büyük Millet Meclisinin kuruluşu 381; Varna Meydan Muharebesi 665; Viyana muhasaralarımız 1378; Yabancı elçileri kabul merasimleri 920; Yeniçeriler 668.

★ **TARİH (DÜNYA) :**

Amerika Birleşik Devletleri siyasi ve idarî rejimi 515; Amerika Birleşik Devletleri umumi seçimleri 1600; Amerikada cumhurreisi seçimi ve cumhurreisleri 164; Amerikada Kongre seçimi 953; Amerikanın istiklâli 68; Amerikanın keşfi 579; Avusturya (dünkü ve bugünkü) 1278; Birinci Cihan Harbinden bâzı mühim tarihler 107; Birinci Dünya Harbi 104; Fransız İhtilâli 81; Haçlı Seferleri 1251; Japonya İmparatorluğunun tarihi 559; Komintern ve Kominforma 1522; Kutup keşifleri ve kâşifleri 1152; Mısırda firavunlar devri mumyaları 1558; Ondokuzuncu Yüzyılda jeopolitik durum 1480; Rus - Japon Harbi 530; Sedan Meydan Muharebesi 536; Üçüncü Alman Reich'i 411; Yunanistanda harb sonrası siyasi durum, partiler, son seçim ve plebisit 948; Yunanistanın istiklâli 353.

★ **SPOR :**

Altay Kulübü (İzmir) 548; Ankara Demirspor Kulübü 707; At yarışları 208; Beşiktaş Gençlik Kulübü 297; Beykoz Gençlik Kulübü 356; Boks şampiyonları (Dünya) 1658; Fenerbahçe Spor Kulübü 137; Galatasaray Kulübü 109; Gençler Birliği Kulübü (Ankara) 618; İstanbulspor Gençlik Kulübü 463; İstanbul Yüzme İhtisas Kulübü 523; Kayak 650; Kış sporlarından kayakçılık 1611; Olimpik oyunlar 1448; Olimpiyat, Ondördüncü (Londra) 1561; Tenis, Eskrim, Dağcılık Kulübü 695; Vefa Gençlik Kulübü 416; Yüzme ve yüzme usulleri 514.

★ **TIP VE SIHHAT :**

Apandisit (appendicite) 983; Boğmaca öksürüğü 989; Çiçek hastalığı 1175; Çocuk bakımı 1437; Çocuk Esirgeme Kurumu 770; D. D. T. (Dichlor - diphenyl - trichlor - éthan) 942; Deniz havası 585; Difteri 966; Dizanteriler 900; Ev eczanesi 428; Frengi (Syphilis) 743; Genetik ve tarihi 714; Gıda zehirlenmeleri 1634; Grip (grippe) 1013; Grip ve sinir 358; Güneş ve deniz banyoları 82; Isıtma (fennî bir ısıtma nasıl olmalıdır) 307; Isıtma vasıtalarının sıhhi kıymetleri 238; İdrar ve tahlili 1498; Kabakulak 936; Kalori 629; Kancalıkurt hastalığı 1520; Kan grupları ve kan nakli 1556; Kanser 563; Karaciğer hastalıkları 878; Kızamık 1125; Kızıl 1053; Kolera 1289; Kuduz aşısı 85; Nezle 184; Pénicilline 28; Salgın menenjit hastalığı 1269; Sıtma - Malarya 123; Siyatik (sciatique) 1130; Streptomycine 731; Süt 1298; Şeker hastalığı 805; Tansiyon, hipertansiyon ve hipotansiyon 779; Tetanos hastalığı 1598; Tifo 737; Türkiye Kızılay Derneği 606; Ülser (ulcère) 1328; Vagatoni (vagatonie) 977; Verem - tüberküloz 1357; Vitaminler 226; Vitaminler 1241; Yaza karşı tedbirler 578; Yeşilay Kurumu 258; Yumurta 1133; Zatürrie 1429.

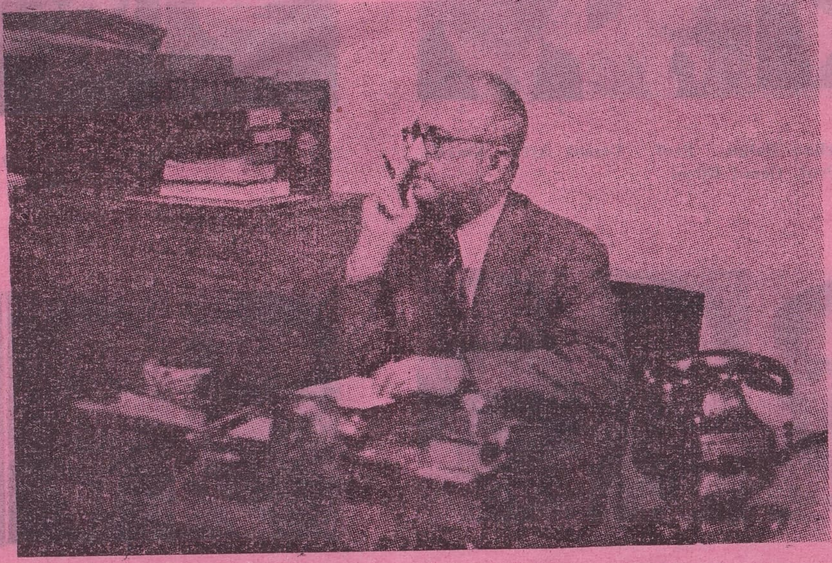
★ **UMUMÎ BİLGİLER :**

Akademi 37; Amerika Birleşik Devletlerinde işçi sendikası 548; Ansiklopedi 1; Bedesten 453; Bektaşilik ve Hacı Bektaş 1194; Budizm 1659; Cainizm 1711; Cemiyetler 964; Cinsi terbiye 1631; Çarşaf 1068; Efkârı umumiye 1204; Dizbağı nişanı 1497; Din öğretimi etrafında 1574; Ekonomik evler 171; Erkek başlıkları (Türklerde) 587; Fes 1176; Fransız Akademisi 341; Gedik 1140; Gemi 1666; Harf inkılâbı 110; Hıdırelles 16; İlk öğretim tarihçiğimiz 140; İngilterede anane, parlâmento, seçim, partiler, yeni liderler 498; İstanbul yangınları 114; İstiklâl madalyası 84; İstiklâl marşı 58; Kapanlar 935; Konjonktür 1673; Ku - klux - klan 1612; Kütüphaneler ve kütüphanecilik 1258; Lloyd's 796; Milletlerarası diller 431; Nüfus sayımı 596; Oruç 859; Plâk arşivi, diskotek 1481; Queen Elizabeth 1129; Şark Ortodoks kilisesi ve Bulgar Ekzarhiyası 696; Şintoizm 1699; Tandırname 737; Tarikat 1235; Türk bayrağı 33; Yeni buluşlar 1653, 1681, 1709; Yeni kimya tekniği tarihinden bir yaprak 1722; Yüksekkaldırım 703.

Beş cildimize yazı yazan muharrirlerimizin tam liste halinde adları

A. B., Abdülbaki Gölpınarlı, Abdülkadir Saylam, Abidin Dav'er, A. D., A. Dilâçar, Adil Kürşat, Adli Moran, Adnan Çubukoğlu, Adnan Giz, Adnan Ötüken, Afşın Oktay, Ahmet Akan, Ahmet Arslan, Ahmet Bahtiyar Esen, Ahmet Balkır, Ahmet Emin Yalman, Ahmet Hamdi Aksekili, Ahmet Namlı, Ahmet Sanır, Ahmet Ziya Suner, A. K., Âkıl Muhtar Özden, M. A. Schneider, Ali Aydınlı, Ali Bayder, Ali Belir, Ali Bircan, Ali Canip Yöntem, Ali Fuat Başgil, Ali Harman, Ali Haydar Taner, Ali Keşan, Ali Naci Karacan, Ali Nuri, Ali Nuri Babadağ, Ali Rıza Seyfi, Ali Sadi Yaver, Ali Sel, Ali Sinan, Altemur Kılıç, Arslan Turgut Kaynardağ, A. R. Topçuoğlu, Asaf Halet Çelebi, Asım Süreyya İloğlu, Asım Us, Aslan Tufan Yazman, A. Süheyl Ünver, A. Ş. E., Ay. An., Aziz Samih İlter, Bahattin Kutay, Bahri İsmet, Baki Süha Ediboğlu, Bedri Alpay, Bekir Sıtkı Baykal, Bekir Sıtkı Kunt, Beria Okan, Besim Darkot, Burhan Arpad, Burhan Belge, Cavit Baysun, Celâl Ertuğ, Cemal Arif Alagöz, Cemal D. Bükey, Cemalettin Server, Cemil Bilsel, Cevat Memduh Altar, Charles A. Beard, Claude Bellenand, Danyal Bediz, Daniş Boğatır, E. İ., Eisenhower, Ekrem Necmi İnel, Enver Ziya Karal, Ercüment Ekrem Talû, Ernest Hirş, Eroğul İskit, Esat Hamdun, Fahrettin Kerim Gökay, Fahri Sanel, Faik Fırat, Faik Reşit Unat, Falih Rıfkı Atay, Faruk Yener, Fatin Gökmen, F. E., Ferdi Tuğmen, Feridun Dirimtekin, Feridun Ergin, Feridun Fazıl Tülbentçi, Fethi Varal, Fevzi Öztığ, Fındıkoğlu, Fikret Adil, F. S., F. Selim Albatros, F. T., Fuat Ezgü, F. Y., Galip Atakan, G. K., G. R., Güney Ergun, Hakkı Kılıcoğlu, Hakkı Süha Gezgin, Hakkı Tarık Us, Haldun Kemali Aksüt, Halil Bedi Yönetken, Halil İnalcık, Halim Baki Kunter, Halit Avan, Halûk Y. Şehsuvaroğlu, Hâmit Ongunsu, Hamza Gürgüç, Hasan Âli Ediz, Hasan Bardakgil, Hasan Besin, Hasan Çağıl, Hasan Erol, Hasan İlgi, Hasan Kayili, Hasan Konuk, Hasan Refik Ertuğ, Hasan Reşit Tankut, Hasan Satır, Hasan Sudi Er, H. Atalgın, H. Atik, H. Aytun, Hâzım Atıf Kuyucak, H. K. A., H. B ., Herbert Harris, Hıfzı Topuz, Hıfzı Veldet, H. O. Noyan, H. Rahim Rami, H. Sepetçioğlu, Hulki Saner, Hüsamettin Bozok, Hüseyin Bali, Hüseyin Kocaoğlu, Hüseyin Yurdaydın, Hüsnü Alan, Hüsnü Çıpa, Hüsnü Sam, Hüsnü Toy, İbnülemin Mahmut Kemal, İbrahim Alâettin Gövsa, İbrahim Hoyi, İbrahim Necmi Dilmen, İbrahim Şükrü Esgün, İhsan Rifat Sabar, İhsan Sungu, İhsan Yurdoğlu, İ. İ., İ. K., İlhan Tüzüner, İsmail Alp, İsmail Hakkı Göreli, İsmail Hakkı Tonguç, İsmail Hâmi Danişmend, İzzet Oykam, İzzet Ürgüp, J. N. Aldington, Kâzım Dirik, Kâzım İsmail Gürkan, Kâzım Nami Duru, Kemal Peker, Kemal Saracoğlu, Kemal Türkoğlu, Kerim Ömer Çağlar, K. S. A., Lâika Karabey, Lemi Elbir, Lütfü Eroğlu, M. A., Mahir Bogatır, Mahmut Gezgin, Mahmut Şimşek, Mecdi Sayman, Mehmet Ali Kâğıtçı, Mehmet Ali Karahan, Mehmet Ali Yarar, Mehmet Anamur, Mehmet Fuat İzer, Mehmet Nuri Beşer, Mehmet Tunca, Mehmet Zeki Pakalın, Mekki Sait Esen, Melâhat Özgü, Mesut Sezgin, Mevlût Baysal, M. Fuat, Mithat Cemal Kuntay, M. Kenan Kan, M. Nuri Dilek, M. Şakir Ülkütaşır, M. Şevki Yazman, M. Şükrü Akkaya, Muammer Raşit Sevüg, Muhit Tümerkan, Muhsin Ertuğrul, Mustafa Cezar, Mustafa Nihat Özön, Mustafa Şavk, Muzaffer Atik, Muzaffer Bekman, Muzaffer Erdoğan, M. Z., M. Zekeriya Sertel, Nadir Nadi, Nafi Yüzer, Nahit Sırrı Örik, N. Ali, Nami Bilge, Nâzım Poroy, N. B., Necati Turgay, Nedim Evliya, Nejat Akipek, N. İ., Nihat Erim, Nihat Sami Banarlı, Niyazi İsmet Gözcü, Niyazi Tezer, Nurettin Akdağ, Nurettin Artam, Nurettin Boyman, Nuri Ali Aydın, Nuri Berk, Nuri Faris, Nuri Fehmi Ayberk, Nuri Hidayet Torok, Nuri İkiz, Nuri Ömer Ergene, Nuri Sami Eşmen, Nuri Süel, Nuri Tuzcu, Nurullah Berk, Nurullah Tilgen, Nusret Hızır, Nusret Pulhan, Nüzhet Baba, O. A., Orhan Burian, Orhan H. Alisbah, Osman Cebri, Osman Mir, Osman Nuri Ergin, Osman Nuri Kazara, Osman Somtürk, Ömer A. Derman, Ömer Rıza Doğrul, Peyami Safa, Ra-ça, Râkım Çalapala, Rasim Ağar, Ratip Yüceuluğ, Refet Sezen, Refik Bakuy, Refik Ahmet Sevengil, Reşat Ekrem Koçu, Reşat İzbırak, Rıdvan Tezel, Rıza Avdan, Rıza Nasir Tüm, Rıza Samih, Ruhi Ural, Ruşen Ferit Kam, R. Ü., S. A., Sabri Esat Siyavuşgil, Sadettin Enver, Sadi Arık, Sadi Işıl, Sadrettin Enver, Sadullah Soy, Sadun G. Savcı, Saim Turgut, Sakıp Aydınoğlu, Salâhattin Çoruh, Salâhattin Sanrı, Salih Sabit Tugay, Samih Nafiz Tansu, S. Aysoy, Sedat Çetintaş, Sedat Evrenos, Sedat Simavi, Sedat Taylan, Selâmi İzzet Sedes, Selçuk Trak, Selim Atadan, Selim Nüzhet Gerçek, Selmin Evrim, Sermet Muhtar, Server İskit, Seza Sarıca, S. G., S. G. Balkan, S. G. İ., S. G. S., Sırrı Ramiz İsmil, S. İ., S. N. G., S. R., S. S. Akademi, Suat Erler, Sudi Serim, Suut Kemal Yetkin, Süheyl Ünver, Süleyman Kale, Süreyya Ergün, Süreyya Tanay, Şahabettin Tekindağ, Şakir Alper, Şefik Bilkur, Şeref Nuri İlkmen, Şevket Salih Soysal, Şeyda Sezer, Şinasi Altundağ, Şükrü Akkaya, Şükrü Şavlı, Tahsin Öz, Tahsin Ünal, Taip Servet Tuna, Tayyip Gökbilgin, T. Ç., Tevfik Sadullah, Timoleon Nağum, Uluğ İğdemir, Ünsi Sener, Vecdi Keramet, Vedat Garan, Vehbi Kocagüney, Yakup Kalgay, Y. Ç., Y. S., Y. S. S., Zarif Ongun, Zekâi Muammer Tunçman, Zeki Zeren, Zihni Akdeniz.

"Aylık Ansiklopedi" yi hazırlıyanlar

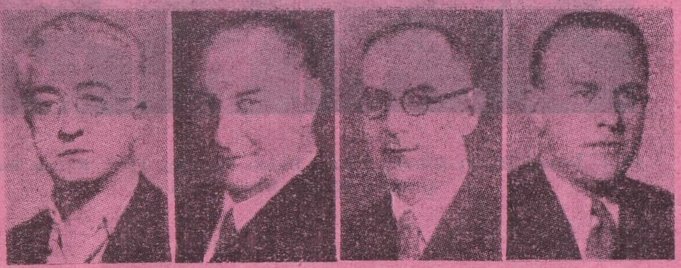

"Aylık Ansiklopedi" nin kurucusu, sahibi ve yazı işleri müdürü
Server R. İskit

Teknik Büro: Sadun G. Savcı, Hüsamettin Bozok, Eroğul R. İskit

İlk beş cildimizin muharrirlerinden resimleri elimize geçebilen ilim ve fen adamlarımız ve sanatkârlarımız

Soldan sağa: Doç. Abdülbaki Gölpınarlı, Abidin Dav'er, A. Dilaçar, Adnan Ötüken

Prof. Ali Fuat Başgil, Altemur Kılıç, Asım Us, Prof. A. Süheyl Ünver

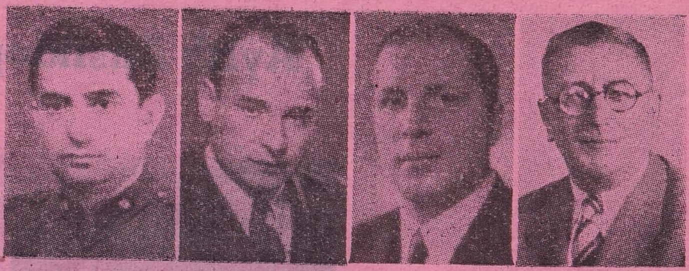
Ahmet Emin Yalman, Ahmet Hamdi Akseki, Prof. Âkıl Muhtar Özden, Prof. Ali Canip Yöntem

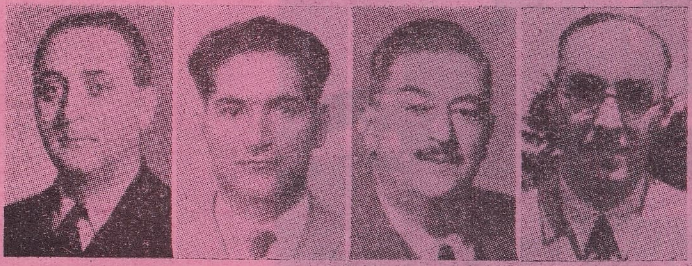
Bahattin Kutay, Dr. Bahri İsmet Temizer, Prof. Bekir Sıtkı Baykal, Bekir Sıtkı Kunt

Prof. Besim Darkot, Burhan Belge, Prof. Cemal Arif Alagöz, Prof. Cemil Bilsel

Kur. Hamza Gürgüç, Hasan Âli Ediz, Prof. Hasan Refik Ertuğ, Prof. Hasan Reşit Tankut

Cevat Memduh Altar, Prof. Enver Ziya Karal, Ercüment Ekrem Talû, Prof. Ernest Hirş

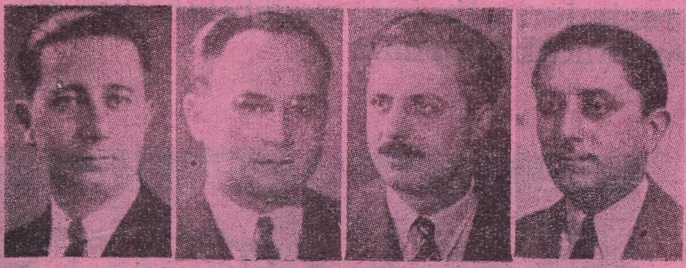
Prof. Hâzım Âtıf Kuyucak, Prof. Hıfzı Veldet, İbrahim Alâettin Gövsa, İbrahim Hoyi

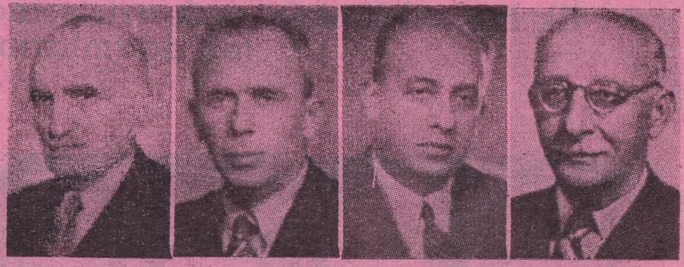
Prof. Fahrettin Kerim Gökay, Faik Reşit Unat, Fatin Gökmen, Ferdi Tuğman

İbrahim Necmi Dilmen, Dr. İhsan Rifat Sabar, İhsan Sungu (merhum), Kur. İhsan Yurdoğlu

Kur. Feridun Dirimtekin, Doç. Feridun Ergin, Feridun Fâzıl Tülbentçi, Fikret Âdil

Prof. İsmail Hakkı Göreli, İsmail Hakkı Tonguç, Prof. Kâzım İsmail Gürkan, Kâzım Nami Duru

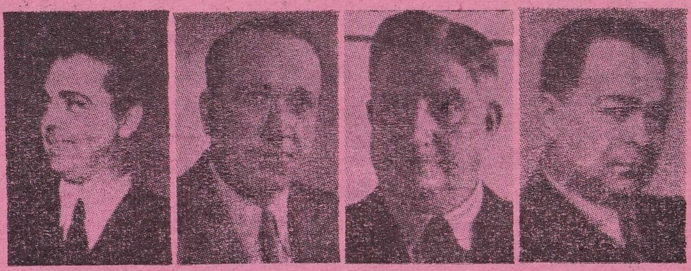
Kur. Galip Atakan, Hakkı Tarık Us, Halil Bedi Yönetken, Halûk Y. Şehsuvaroğlu

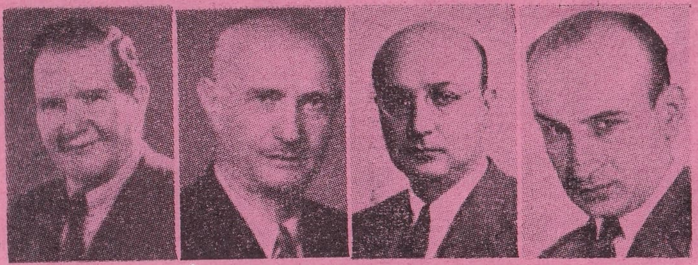
Prof. Kerim Ömer Çağlar, Y. Kimya Mühendisi Mehmet Ali Kâğıtçı, Prof. M. Fuat Köprülü, Mehmet Zeki Pakalın

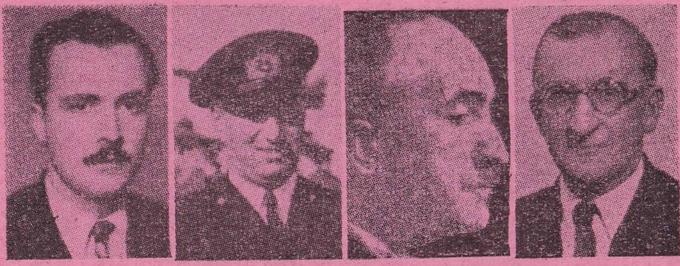
Mekki Sait Esen, Prof. Melâhat Özgü, Muhsin Ertuğrul, Mustafa Nihat Özön

Prof. Sabri Esat Siyavuşgil, Salâhattin Çoruh, Prof. S. Aysoy, Sedat Simavi

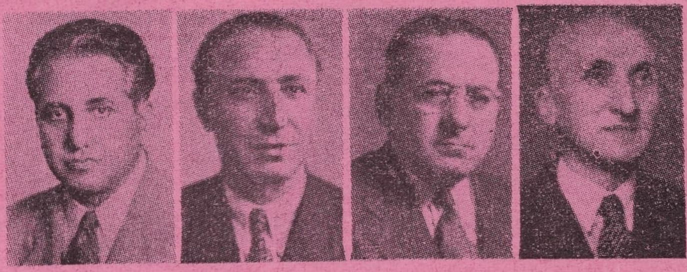
Prof. Muammer Raşit Sevüg, Nâzım Poroy, Prof. Nihat Erim, Nihat Sami Banarlı

Dr. Selçuk Trak, Kur. Selim Albatros, Selim Nüzhet Gerçek (merhum), Sermet Muhtar Alus

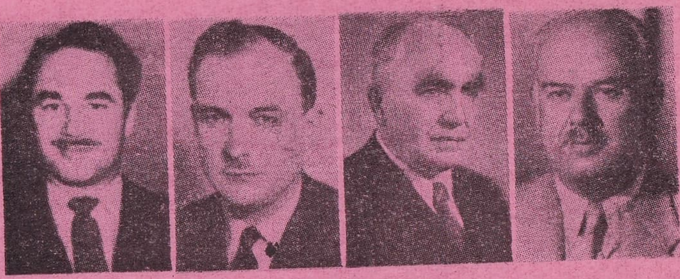
Nurettin Artam, Dr. Nuri Fehmi Ayberk, Dr. Nuri Ömer Ergene, Nurullah Berk

Prof. Suut Kemal Yetkin, Sureyya Ergün, Prof. Süreyya Tanay, Tahsin Öz

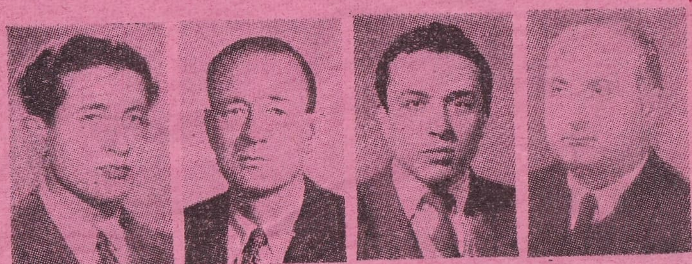
Doç. Orhan Burian, Osman Ergin, Ömer Rıza Doğrul, Peyami Safa

Y. Kimya Mühendisi Tevfik Sadullah, Uluğ İğdemir, Y. Mühendis Yakup Kalgay, Prof. Zeki Zeren

Râkım Çalapala, Refik Ahmet Sevengil, Reşat Ekrem Koçu, Doç. Reşat İzbırak

Mustafa Cezar, Nüzhet Baba, Faruk Yener, Nurullah Tilgen